

acy

5

2815

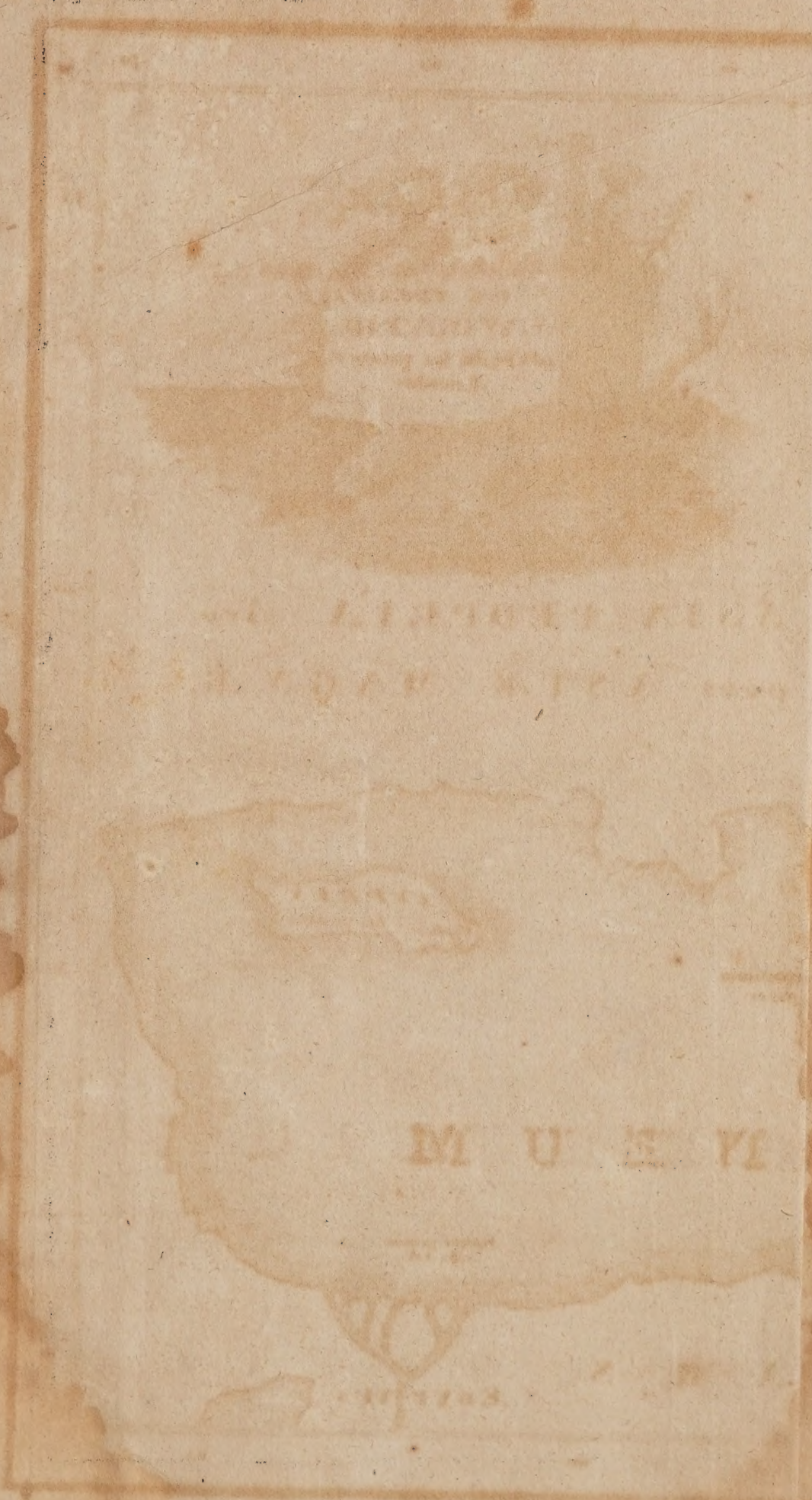
1

Francis H. Lickint.

No. 145

James F. Dickson

1845

M U S E U M

ASIA PROPRIA sive
pars ASIÆ MAGNÆ.

[*Stereotype Edition.*]

P. VIRGILII MARONIS

OPERA.

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS, SOC. JESU.

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

AD USUM SERENISSIMI DELPHINI.

EDITIO DECIMA IN AMERICA STEREOTYPIS IMPRESSA; CUM NOVISSIMA
PARISIENSI DILIGENTER COLLATA, CÆTERISQUE HACTENUS
EDITIS LONGE EMENDATIOR.

HUIC EDITIONI ACCESSIT

CLAVIS VIRGILIANA.

~~~~~  
STEREOTYPIS A D. & G. BRUCE FABRICATIS, NOVI-EBORACI.  
~~~~~

PHILADELPHIÆ:

IMPENSIS H. C. CAREY & I. LEA.

1825.

376
12/10/27

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui scripta veterum explanârunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut se primùm, auctorem deinde suum, illustrandos ornandosque susceperint; eos, quorum scriberent gratiâ, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim scribere otiosis videntur voluisse, quibus ad libelli intelligentiam interdum satis exigui multa et magna commentationum volumina placere possent; aut eruditis viris et maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia et communia fastidirent. Qui verò primos juvenum conatus adjuvare non à suâ dignitate alienum duceret, vix è totâ interpretum gente unus atque alter inventus est. Idcirco hanc partem, propè depositam à cæteris, tantò studiosiùs suscipi voluit, qui est ab Rege Christianissimo Serenissimi Delphini institutioni præpositus, Illustrissimus Montauserii Dux; quantò regii alumni indolem ad pernoscenda veterum opera propensiolem videbat: atque ut Princeps optimus prodesse jam tum inciperet suis, et orbis utilitati natum se intelligeret; hæc privatorum ejus studiorum qualiacunque subsidia, publica facere etiam visum est.

His ego auctoribus ac ducibus, in hâc Virgilii explanatione, præter brevitatis nitorisque studium, id imprimis mihi proposui; publicis commodis, non meæ me laudi servire. Igitur versibus inierpretationem, notas interpretationi subjeci. Et eum quidem interpretationis optimum esse duxi modum; primùm ut esset continua; ne, dum omitto facilia, non nulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris versuum sententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim sensumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio usus esse aliquis posset; nihil ad solam literaturæ ostentationem usurpavi.

Atque id quidem mihi à summis viris impositum quantâ fide perfecerim, declarabit fructus, ut spero, non mediocris inde percipiendus. Quàm sit autem scitè prudenterque institutum, ex iisdem ipsis consilii auctoribus

existimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modò militarisque prudentiæ, sed literatæ etiam sapientiæ vim præ se semper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauserii Dux; potuit is ad eandem sapientiam parùm tutum ac facilem ipsi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præsidia conquirere vir divinis humanisque doctrinis excultissimus, Episcopus Condomiensis, Jacobus Benignus Bossuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex sapientissimus suas regni que sui spes omnes unicè commisit? Præsertim cùm curis meis consilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Serenissimæ Principis studiis secundæ sunt partes. Is, cùm et doctrinæ famâ multum apud cæteros, et morum suavitate plus apud me aliquid possit; effecit amicitia suæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibusdam suis, ne tanto me operi omnino imparem putârim.

In quo quid præter alios interpretes præstiterim, facilè intelliget, quisquis eos aliquando attigerit; quorum quidem errores notare nolim asperius, qui excusari meos peto. Sanè opera non inutilis à me posita est in explicandis ex fide historiæ compluribus locis, obscuris priùs, aut parùm feliciter enodatis: advocata etiam interdum subsidia aliarum artium ac disciplinarum, ne Grammaticum egisse tantùm dicerer: quibus tamen in singulis si cui videbor nimis pressè strictèque versatus, cujusmodi querelæ jam ad me delatæ sunt; is me, non Geographum, aut Philosophum, aut Rhetorem, sed Virgilii interpretem esse intelligat.

Hâc editione tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum verò imprimis textus ipse Virgilii, multis in locis, ex fide Nic. Heinsii, restitutus: cùm ille novissimam editionem suam ex MSS. triginta diligentissimè contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuosa mors; memoria chara semper et jucunda futura est.

V I T A

INCERTO AUCTORE

QUEM ALIQUI DONATUM FALSÒ PUTANT.

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, et præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt; quem cum agricolationi reique rusticæ et gregibus præfecisset socer, sylvis coëmundis et apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompeio Magno, et M. Licinio Crasso, primùm Coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est à Mantuâ non procul. Prægnans mater Maia, cum somniâset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, et excrevisse illicò in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis et floribus, cerneret; sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subjectâ fossâ partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagîsse, et adeò miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea, more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multò antè satas populos adæquârit; quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque consecrata est, summâ gravidarum et foetarum religione, suscipientium ibi et solventium vota.

Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: et xvii. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipso die Lucretius, poëta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, et inde paulò post Neapolim transiit; ubi cum literis et Græcis et Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni curâ omnique studio indulsit medicinæ et mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Intereâ à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium judicio spem portendebat virtutis et celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosâ equâ, et nec viribus valiturum, nec celeritate; idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitâset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cum item ex Hispaniâ Augusto canes dono mitterentur, et parentes eorum dixit Virgilius, et animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Augustus Octaviine filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi naturam parentesque cognôrat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem

domûs vocat: et solum rogat, an sciat quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæsarem Augustum: et fermè æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondet Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus: Putant alii me natum Octavio; quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens; Facilè, inquit, si impunè, licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum se ægrè laturum; imò non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro; Faciliùs, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis et philosophis cognosci possunt; in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attentè expectabat Augustus quidnam diceret. At ille; Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, et statim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cùm quædam enunciaverim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum et iterum panes in mercedem dari jussisti; quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit Cæsar, non à pistore, sed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, et Pollioni commendavit.

Corpore et staturâ fuit grandi, aquilino colore, facie rusticanâ, valetudine variâ; nam plerumque ab stomacho et faucibus ac dolore capitis laborabat; sanguinem etiam sæpiùs ejecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse; sed boni ita eum pueros amâsse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, et Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, et Alexandrum, quem secundâ Bucolicorum eclogâ Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit; Alexandrum grammaticum, Cebetem verò et poëtam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotiâ Hieriâ. Sed Asconius Pædianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris, verùm se pertinacissimè recusâsse. Cæterâ sanè vitâ, et ore, et animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac, si quando Romæ quò rarissimè commeabat viseretur, in publico sectantes demonstrantesque se, subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mæcenatis: quanquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimùm uteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum: et duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia, ut suprâ diximus, medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit et causam unam omnino, nec ampliùs quàm semel. Sermone tardissimum, ac penè indocto similem fuisse, Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magis trum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:

Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata, et Diras: et Culicem, cùm esset annorum quindecim. Cujus materia talis est. Pastor fatigatus æstu, quum sub arbore obdormisset, et serpens ad illum proreperet è palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contrivit, et visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, et distichon fecit:

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti

Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scriptis etiam, de quâ ambigitur, Ætnam. Et mox, cùm res Romanas inchoasset, offensus materiâ, et nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maximè ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cùm sibi vixdum noto opem tulisset adversùs Claudii veterani militis, vel ut alii putant, Aarii centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parùm abfuit quin occideretur. Novissimè autem Æneidem aggressus est, argumentum varium et multiplex, et quasi amborum Homeri carminum instar: prætereà nominibus ac rebus, Græcis Latinisque, commune: et in quo, quod maximè studebat, Romanæ simul urbis et Augusti origo contineretur. Cùm Georgica scriberet, traditur quotidie meditados mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere: non absurdè, carmen se ursæ more parere dicens, et lambendo demum effingere. Eneida prosâ priùs oratione formatam, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt ut existiment eum, si diutiùs vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum, Augusti verò gesta diligentissimè executurum: quippe qui dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis versibus scripsit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat; cujus favore, cùm veteranis Augusti militibus Cremonensium et Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Factâ enim distributione, suos, Claudio seu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro, et dilectus ab eo magna munera tulit; quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine et diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, et poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum; et libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit; postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verùm usque adeò hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum à medio usque ad finem ejus laudem contineret; quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli; Æneida partim in Siciliâ, partim in Campaniâ undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scenâ quoque per cantores crebrâ pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quosdam versus audisset, et statim acri judicio intellexisset non communi venâ editos, jussit ab initio totam eclogam recitari; quam cùm accuratè pernotâsset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ*; quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, et Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiacâ victoriâ Augusto, atque reficiendarum virium causâ Atellæ commoranti, per continuum quadriduum legit; suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interPELLARETUR ipse vocis offensione. Pronunciabat autem maximâ cum suavitate, et lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si et vocem posset, et os, et hypocrisim; eosdem enim versus, eo pronunciante, benè sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitârit sic prædicare;

*Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.*

Augustus verò, cùm jam fortè expeditione Cantabricâ abesset, et supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret; negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multò pòst, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit; secundum videlicet, quartum, et sextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam; quæ cùm recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur; atque ægrè refocillata dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit et pluribus; sed neque frequenter, et fermè illa de quibus ambigebat, quò magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum; quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complêsse extemporè; & huic, *Misenum Æoliden*, adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*; statimque sibi imperâsse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuò omnem operam limationi dare; ut in reliquâ vitâ tantum philosophiæ vacaret. Sed cùm aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, unâ cum Cæsare redire statuit. At cùm Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ peteret, languorem nactus est; quem non intermissa navigatio auxit; ita ut gravior in dies, tandem Brundisium adventârit; ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coss. Qui cùm gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magnâ instantiâ petivit, crematurus Æneida; quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verùm Tucca & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub eâ conditione legavit, ne quid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi

diu & suavissimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon;

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc

Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuisse; sepultaque viâ Puteolanâ intra lapidem secundum; suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidiâ parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre; ex quartâ Augustum; ex duodecimâ Mæcenatem; ex reliquâ L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententiâ crematu Æneis digna visa fuit, de quâ re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus;

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis

Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem;

Tucca vetat, Variusque simul; tu, maxime Cæsar,

Non sinis, & Latiae consulis historiæ.

Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,

Et penè est alio Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsâ eâdem re versus plures & clarissimi, quorum initium est;

Ergone supremis potuit vox improba verbis

Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,

Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulò post,

Sed legum servanda fides; suprema voluntas

Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.

Frangatur potius legum veneranda potestas,

Quàm tot congestos noctesque diesque labores

Hauserit una dies.—Et ea quæ sequuntur.

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat; sed summatim emendavit; ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt; ob difficultatem, quod omnia ferè apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse; etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus;

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ

Carmen; et egressus sylvis, vicina coëgi

Ut quamvis avido parerent arva colono,

Gratum opus agricolis; at nunc horrentia Martis

Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modò Eclogas, sed insulsissimè, *παρρησιας*; quarum prioris initium est;

Tityre. si toga calda tibi est, quo tegmine fugi?

Sequentis;

*Dic mihi Damæta, cujum pecus? anne Latinum?**Non, verùm Ægonis: nostri sic rure loquuntur.*

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, sere nudus*, subjecit, *habebis frigora, febrem.*

Est & adversus Æneida liber Carbilli Pictoris, titulo Æneido-mastix. M. Vipranus eum à Mæcenate suppositum, appellabat novæ κακοζήλιας repertorem; dicebatque neque tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina; quibus annotatur, quos & unde versus transtulerit. Asconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta proponit; & potissimum quod non rectè historiam contexuit, & quod pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait; Cur non illi quoque eadem furta tentarent? verùm intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quàm Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse; & usque adeò invidiæ expertem, ut si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minùs gauderet ac si suum fuisset; neminem vituperare; laudare bonos; eà humanitate esse, ut nisi perversus maximè, quisque illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minùs aliis doctis patebat, ac sibi; illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, communia esse amicorum omnia. Quare coævus omnes poëtas ita adjunctos habuit; ut cùm inter se plurimum invidiâ arderent, illum unà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, ut cùm quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur; non modò ægrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Cùm enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato auctore infixisset, id erat ejusmodi:

*Nocte pluit totâ, redeunt spectacula mane:**Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.*

Diu quæritans Augustus, cujusnam hi versus essent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus verò, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis*. Postulabat Augustus ut hi versus complerentur. Quod cùm frustrâ aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subjunxit;

*Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.**Sic vos non vobis nidificatis aves.**Sic vos non vobis vellera fertis oves.**Sic vos non vobis mellificatis apes**Sic vos non vobis fertis aratra boves.*

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatur. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; respondit, se aurum colligere de stercore Ennii.

Habet enim poëta ille egregias sententias, sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretur; Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, et boni malis præponantur; itaque optimi suos habeant honores, nulli tamen aliorum injusti quicquam fiat. At Mæcenas; Quid, inquit Virgilio, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit, quo pacto quis altam felicemque fortunam suam servare posset. Cui Maro; Si quantum honore ac divitiis aliis præstantior sit, tantò liberalitate et justitiâ alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientiâ; ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiando vir fortis non vincat: Quàm in quinto Æneidos inseruit;

Nate Deâ, quò fata trahunt, retrahuntque, sequamur :

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam ejus amicus. Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi narraret; Quam putas, inquit, esse hujusce malevolentiae causam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, ubi ait, Architectum architecto invidere, et poëtam poëtæ? de malis, inquit, Græcus ille intellexit; nam boni eruditiores amant. Sed magnâ cum meâ laude et gloriâ vindictam in manu habeo. Majore enim curâ virtuti intendam; atque quò elegantior ego fiam, eò vehementius invidiâ rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, et poësin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat; quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur; non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpe, aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verùm cùm Augusto audiente elinguem illum diceret, et causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire; Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, et Mæcenatem; et eâ tubâ, cùm volo, loquor, quæ ubique et diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro; Si tempus, Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summâ rerum omnium potitus est, venit in mentem, an conducere tyrannidem omittere et omnem potestatem annuis consulibus, et Senatui Rempub. reddere. In quâ re diversæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem et Agrippam; Agrippa enim, utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem, longâ oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnoperè conabatur. Quare Augusti animus et hinc ferebatur et illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini se in suâ republicâ tyrannum facere. Tum ille; Omnibus fermè, inquit, rempub. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit et civibus; quia necesse erat propter odia subditorum aut eorum injustitiam, in magnâ suspicione magnoque timore vivere; sed si cives justum aliquem scirent, quem

amarent plurimùm; civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam, quod modò facis, omnibus in futurum, nullâ hominum factâ compositione, distribues, dominari te, et tibi conducet, et orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te et adorent et credant. Ejus sententiam secutus Cæsar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ socium habuit Varum. Quamvis diversorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo maximè, videatur; ipse tamen fuit Academicus. Nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præstantissimi poëtæ vitam, quòd antiquissima sit, non omisi: quòd tamen et scateat erroribus, et alijs ferè omnibus locum errandi præbuerit; ideò non esse absque censurâ proponendam existimavi. Quamobrem vitam aliam digessi per annos urbis et consules, quos cum annis Augusti Virgilique contuli; ut ex eâ comparatione series operum rerumque veritas certiùs innotesceret.

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA

DESCRIPTA PER CONSULES,

A. CAROLO RUÆO, S. J.

Annus U. C. 694. Virgilii 1.

CN. POMPEIUS MAGNUS 1.

M. LICINIUS CRASSUS 1.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantuâ distat; Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimus quintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τῇ τε τῇ ἡμέρᾳ εἰδοῖς Ὀκτωβρίας: *Virgilius Maro poëta natus est hoc ipso anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. 1. 12. 68. *Octobris Maro consecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato mercenarius, à socero Maio gregibus curandis et rei rusticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elinando monacho aliisque sequioris seculi scriptoribus: quod et Eclogâ septimâ magica quædam sacra descripsisset, et peritus esset multarum artium, et præcipuè avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore seculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro *Vergilio*; pro *Virgilio* Pierius. Certè, neque multitudo

veterum lapidum ac monumentorum, quæ *Vergilium* præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura *Virgilium* habeant; nec Græca Suidæ scriptio, Οὐιργίλιος: cum Stephanus scribat in dictione *Mantua Βιργίλιος*, nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* stellis; cum alii deducant à *virgâ* laureâ, quam prægnans mater in somnis vidit; alii à *virgâ* populeâ, quæ post ejus ortum more gentis humi defixa est; alii à *virginali* verecundiâ, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus est, à παρθένος, *virgo*. Ego cum Pierio existimo, facilem aliquando et promiscuam fuisse commutationem elementorum *E* et *I*. Sic, teste Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana*, pro *Diana*; *Menerva*, pro *Minerva*; *leber* et *magester*, pro *liber* et *magister*. Sic reperitur adhuc in quibusdam codicibus *Verginius*, pro *Virginus*. Sic etiam scribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quàm à patre. Si enim fuit cognomen à *virgâ* aut *vere*; certè non secundo loco, sed tertio, quæ cognominis sedes est, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibusdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen secundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex scriptorum inscitâ contra morem Romanum factum esse manifestum est.

Annus U. C. 691. Augusti 1. Virgili 8.

M. TULLIUS CICERO.

C. ANTONIUS.

NASCITUR Octavius, qui deinde Augustus appellatus est 9. Kal. Octob. id est 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attiâ, M. Attii Balbi et Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæsaris soror fuit. Quare Octavius fuit Cæsaris sororis nepos, non ex sorore nepos, ut malè quidam scripserunt.

Annus U. C. 696. Aug. 6. Virg. 13.

L. CALPURNIUS PISO.

A. GABINIUS.

VIRGILIUS Cremonæ studiis eruditur. Ita Hieronymus in Eusebii chronico. Aliter tamen vitæ scriptor: *Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba sic emendat Scaliger in Eusebium; *usque ad sedecimum annum;* quo ferè anno Mediolanum concessit. Studia autem illius fuisse Græci præcipuè sermonis, tum medicinæ et mathematicarum disciplinarum: philosophiæ quoque sub Syrone Epicureo, et juxta Jos. Scaligerum sub Catio etiam Insubri, ejusdem sectæ philosopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem studio socium habuit Varum illum, cujus gratiâ sextam Eclogam deinde scripsit, Epicuræ philosophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eâdem Eclogâ, v. 7.

Poësim imprimis dicitur auspiciatus adhuc puer: et *Cirim, Ætnam, Culicem, Moretum, Copam, Diras, Catalecton, Epigrammata, Priapeia* junior scripsisse. At Jos. Scaliger, et post eum docti ferè omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi esse idem suspicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone scriptæ sint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priscianus, sed reclamante Scaligero: *Priapeia*, ob-

scœnissimam epigrammatum farra-
ginem, ex Ovidii, Catulli, Petroni-
ique fæcibus collecta esse manifes-
tum est. In *Catalectis* et *Epi-
grammatis*, ut multa sunt indigna
Virgilio, propter maledicos et inve-
recundos sales; ita paucula quæ-
dam eodem adolescente digna pos-
sunt videri. De *Ciri* et *Culice* ma-
jor est controversia.

Ac Virgilii quidem esse hoc
utrumque opuseulum suaserunt
multis versus utrique complures as-
persi, qui in Georgicis et Æneide,
aut iidem omnino, aut paulò accu-
ratiùs limati reperiuntur. Non es-
se autem, mihi persuadet stylus
enervis ac vagus, obscura senten-
tia, numeri dissoluti: prorsus ut
qui tam sordidè humilis fuit, non
videatur potuisse unquam ad per-
spiciam illam Bucolicorum tenuita-
tem, multò minùs ad splendidam
Æneidos majestatem assurgere.
Benè quidem Scaliger falsum de-
monstrat, id quod in vitâ Virgilii
legitur, scripsisse Culicem, quicun-
que tandem Culex ille sit, annos
quindecim natum. Quippe Statius
in Genethliaco Lucani. Syl. l. 2.
v. 74. testatur Lucanum scripsisse
Pharsaliam, ante annos *Culicis Ma-
roniani*. At Lucanus post multa
opera ultimam condidit Pharsali-
am, eamque magnâ ex parte ine-
mendatam reliquit, anno quo mor-
tuus est ætatis vigesimo septimo.
Addo ego, Culicem hunc, quem
habemus, Octavio dicatum esse. At
Octavius tum, cùm numerabat Vir-
gilius annum decimum quintum, ip-
se tantùm octavum attigerat: quâ
ætate, nec ipsi poëmata dicari, nec
ea dici de ipso potuerunt; *At tu,*
cui meritis oritur fiducia tantis; aut
ut habent codices alii, *At tu, cui*
meritis oritur fiducia castris, Octavi
venerande. Igitur scriptum fuisse
Culicem probabile est, cùm Octa-
vius aliquo in nomine cœpit esse;
circa id temporis, quo donatus à

Julio Cæsare militaribus donis, eum in Hispaniensi castra secutus est, anno U. C. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credit? Virgilium ab illâ Culicis exilitate ita repenti convaluisse; ut anno post tertio quartove Bucolica scribere tam æquabili et vivido et puro nitore inceperit. His adducor ut putem, insulsum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo posteriorum ætatum scriptore fictum esse, qui cum apud veteres laudari passim videret juvenilem Maronis Culicem; amissum illum vitio temporum restituere per ludum aut per summam audaciam voluerit, quomodo deinceps à levisimis scriptoribus multa malitiosè conficta sunt, ut Cornelii Galli elegiæ, et nuper Petronii fragmentum.

Idem esto de *Ciri* iudicium, quam Ovidii tempore posteriorem esse indicat Scyllæ, patris et patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad similitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore insaniens, cum nutrice item suâ, Metam. l. 9. Nec abstinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipsius Myrrhæ proferendo: ut planè existimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter scribendum oculos intendisse. Non est igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipsam ultimum esse statuit opus Virgilii, etiam Æneide posterius; quamquam enim fusum est feliciore venâ, quàm Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quàm paucissima: nec à Virgilio senescente, et æquo rerum suarum æstimatore scribi tantillo in poematio potuit: *Accipe dona meo multum vigilata labore*: nec Virgilium juvenem, et Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poeticiæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere desinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam*

requiescere Musas, Et leviter blandum liceat deponere amorem. Nec juvenis itaque, nec senex Virgilius Cirim scripsit

Annus U. C. 699. Aug. 9. Virg. 16.

CN. POMPEIUS MAGNUS 2.

M. LICINIUS CRASSUS 2.

VIRILEM togam sumpsisse dicitur Virgilius apud Pseudo-Donatum, anno ætatis 17. iisdem illis Consulibus, quibus natus erat. Id ipsum agnoscit Scaliger, sed minùs consideratè. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Consulatus, ad Idus Octobres secundi, completos annos reperio plures quàm quindecim. Si ergo Virgilius togâ virili donatus est Pompeio et Crasso secundum Coss. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo sexto ineunte contigit. Sin ad usque decimum septimum ineuntem recedendum est: annus is fuit U. C. 700. Consules, L. Domitius Ænobarbus, et Appius Claudius Pulcher. Si denique decimus septimus completus requiritur; annus fuit U. C. 701. Consules, Cn. Domitius Calvinus, et M. Valerius Messala; quem annum consignat his verbis Hieronymus in Eusebio: *Virgilius sumptâ togâ Mediolanum transgreditur.*

Et verò, etsi Romano jure pueritia anno 17 finiretur, tumque sumeretur toga pura seu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Augustus ex Suetonio togam sumpsit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antonius philosophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus U. C. 708. Aug. 18. Virg. 25.

C. JULIUS CÆSAR 3.

M. ÆMILIUS LEPIDUS 1.

JULIUS Cæsar mense Octobri quater triumphat de Galliâ, de Asiâ, de Ægypto, de Africâ. Octavius, sororis ejus nepos, *militariibus donis triumpho Cæsaris Africa no donatus est, quanquam expere*

belli propter ætatem. Suetonius in Augusto, 8.

Annus U. C. 709. Aug. 19. Virg. 26.
C. JULIUS CÆSAR 4 solus.

CÆSAR proficiscitur in Hispanias adversus Pompeii Magni liberos. Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum subsequutus magnoperè demeruit.* Suetonius ibid. Cæsar redux sub initium Octobris triumphat quintum de Hispaniis.

Annus U. C. 710. Aug. 20. Virg. 27.
C. JULIUS CÆSAR 5.
M. ANTONIUS.

CÆSAR expeditionem destinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum studiis vacat, audit Cæsarem in senatu occisum esse Idibus Martiis, se ab eo in nomen et familiam adoptatum. Romam redit: sed adversante M. Antonio Consule, adjungit se optimatibus, quos ei infensos sciebat.

Annus U. C. 711. Aug. 21. Virg. 28.
C. VIBIUS PANSÆ.
A. HIRTIUS.

OCTAVIUS mittitur cum Consulibus adversus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obsessum tenebat. Solvitur obsidio; Consules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites divisio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armatâ manu Romam ingressus, Consulatum mortuo Pansâ tunc vacuum, ab invito senatu extorquet 14 Kal. Septemb. seu 19 Augusti, ante annum ætatis vigesimum expletum. Inito Consulatu statim in nomen et bona Cæsaris lege transiit, vocatusque est deinceps ab omnibus, Dione teste l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paulò post, nempe 27 Novembris, ipse ac M. Antonius et M. Æmilius Lepidus, triumviros se reipublicæ constituendæ in quin-

quennium renuntiant, magistratus absque senatûs et populi consilio designant in idem tempus, proscriptionem inimicorum suorum inducunt, quâ Cicero 7 Decembris occisus est.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii sextam Romæ auditam à Cicerone fuisse in theatro, cum à Cytheride mimâ cantaretur; eundemque Romanæ eloquentiæ principem, ad suam et novi poëtæ laudem exclamâsse: *Magnæ spes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occisus est, Eclogas scribere nondum Virgilius cœperat; necdum venerat Romam: sed adhuc, aut Mediolani, aut in rure suo versabatur, ut mox deinde ostendemus.

Annus U. C. 712. Aug. 22. Virg. 29.
L. MUNATIUS PLANCUS.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 2.

KALENDIS Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæsari habitos honores, sacellum ipsi dedicant in foro, ejus simulacrum ludis Circensibus cum Veneris simulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus se *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedoniâ, pereuntque Cassius et Brutus, duobus præliis, mensis ferè unius intervallo dissitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Asiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros suis Antonianisque veteranis dividat.

Annus U. C. 713. Aug. 23. Virg. 30.
L. ANTONIUS.
P. SERVILIUS ISAURICUS.

FIT agrorum divisio, ex optimis quibusque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros steterant, sed etiam aliis, ut habent Appianus et Dio. Fulvia M. Antonii uxor, et Lucius Antonius Consul Marci frater, cum divisionis illius administrationem et gratiam apud milites

derivare ad se non potuissent, veterum possessorum querelis in speciem commoti, bellum in Octavianum suscitant. Asinius Pollio, M. Antonii singularis amicus, Galliam Cisalpinam interim copiis tenet, & Alpium transitum Octaviani legionibus intercludit, ut constat ex Appiano, lib. 5. Idem Lucio Perusiæ obsessio suppetias ferre frustrâ conatus, sub anni sequentis initium deditâ Perusiâ, cum septem legionibus Venetiam, in quâ regione Mantua est, in potestate Antonii diu retinet, ut testatur Velleius.

Atque hæc illa est Agraria largitio, quâ Virgilius Andino patrimonio suo mulctatus est. Neque enim est, cur Corradus calamitatem illam accidisse poëtæ suspicetur decemvirali illâ divisione, quæ Mutinense bellum secuta est, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac ferè nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipse Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit; neque istud: Hic illum vidi juvenem, Melibæe, quotannis Bis senos cui nostra dies altaria fumant;* potuit verò hæc Philippensi divisione; cum se jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, summâque polleret triumviratûs auctoritate. Multò minùs ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam divisionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cùm enim è plerisque omnibus Virgilianæ vitæ scriptoribus certum sit, Bucolica triennio esse perfecta; certum item, ut mox demonstrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Consule, esse editam; certum id quoque habendum est, spatium illud triennii circa Consulatum Pollionis omnino esse numerandum. Adde quòd idem ipse Pomponius Virgilium dicat edidisse Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus,

anno 28. Servius, anno 29. Atqui divisionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam scriptorum ejusmodi manifestam facit.

Igitur sic statuo. Virgilium Asinio Pollioni, tum in Galliâ Cisalpina & Venetiâ, cujus pars est ager Mantuanus, cum imperio versanti, sive per Varum, quocum philosophiæ studuerat, sive per Cornelium Gallum, sive per seipsum innotuisse: per Pollionem commendatum esse Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepsisse. Quamquam enim tunc diversarum erant partium Mæcenat & Pollio: similitudo tamen studiorum & æqua probitatis fama sic utrumque sociabat, ut anno proximè sequente administri Brundusinae pacis unâ adhibiti sint. Certè Pollionis in Virgilium priora fuisse merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quòd prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata sit: Eclogâ unicâ mox in illius honorem editâ; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus eâ commendatione Virgilius, agros ut reciperet suos, Romam sub anni hujus initia primùm venit. Quidni enim Virgilio de se fides habeatur? At Eclogâ primâ sub Tityri personâ testatur, sibi ante amissos agros Romam ignotam fuisse: *Urbem quam dicunt Romam Melibæe, putavi Stultus ego huic nostræ similem, &c.* se libertatis obtinendæ gratiâ eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi? Libertas, &c.*

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet vitæ scriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quòd magistro stabuli charus primùm fuerit: quòd panes eidem ut uni è stabulariis in singulos dies dati: quòd Octavianus, de genere ac patre suo aliquando sollicitus, consuluerit eâ de re stabularium Maronem; ejus-

que operâ speraverit patrem se posse suum certò intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus scitè interdum respondebat. Fuerit enim verò Maroni singularis illa, quam reipsâ fuisse libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minimè sunt: quis tantum Octaviani fuisse stuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam esse vim sibi persuaderet; aut tantam Romani moris inscitiam, ut se *regem magnanimum* appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimùm quatuordecim, quàm esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta. Quid? jocus ipse quàm insulsus: pistoris filium sibi Octavianum videri quòd panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quòd proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, quâ poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cùm annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Româ profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, malè habitus, ægrè vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret, Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, subitario impetu è

variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnâsse; quod legenti persuasum fore facilè confido.

Annus U. C. 714. Aug. 24. Virg. 31.

CN. DOMITIUS CALVINUS.

C. ASINIUS POLLIO.

OCTAVIANUS Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantùm non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magistratu Consules, Calvinus & Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitûs sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Cassique studiosam; expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proximè consequente.

Virgilius, cùm filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Eclogâ quartâ; antequam Pollio magistratum abdicâset, nam v. 11. *Teque adeò decus hoc ævi, te Consule, inibit, Pollio*; post Brundusianam pacem Pollionis operâ constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: post pacem etiam Puteolanam, invectâ scilicet in urbem abundantiam, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera*, &c. igitur sub extremos anni dies. Parùm enim

sani fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. Aug. 25. Virg. 32.

L. MARTIUS CENSORINUS.

C. CALVISIUS SABINUS.

POLLIO bellum adversus Parthinos feliciter gerit; de quibus triumphum agit 8 Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici & Venetiæ litora; Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris, &c.*

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur scripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum scilicet victimæ & sacra triumphalia pro Pollionis victoriâ pararentur. Ideò commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni pascantur, v. 84. *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, Musam: Pierides, vitulum lectori pascite vestro. Pollio & ipse facit nova carmina: pascite taurum, &c.* Quam si quis levem conjecturam putet; de illâ non admodum pugnabo mecum ut sentiat.

Annus U. C. 716. Aug. 26. Virg. 33.

APPIUS CLAUDIUS PULCHER.

C. NORBANUS FLACCUS.

BELLUM inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adversâ primùm Octaviani fortunâ.

Virgilius Bucolicis finem imponit, postquam ea triennio antè incepisset. Tunc ergo scripta est Ecloga, quæ decima numeratur, quam hâc ipse consignat notâ: *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hîc omisimus, quo tempore scriptæ sint, nihil certò indicat.

Annus U. C. 717. Aug. 27. Virg. 34.

M. VIPSANIUS AGRIPPA 1.

L. CANINIUS GALLUS.

DUM adversus S. Pompeium Octavianus bellum instaurat: orditur Virgilius Mæcenatis suasu Georgica, quæ septem annis consequentibus exequitur, maximâ ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. Aug. 28. Virg. 35.

L. GELLIUS POPLICOLA.

M. COCCEIUS NERVA.

S. POMPEIUS ab Octaviano navali pugnâ vincitur. Octavianus divinis honoribus colî nunc primùm incipit: ut habet Appianus *lib. 5. Civil.* M. Antonius, re adversus Parthos malè gestâ, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi se luxui et voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. Aug. 29. Virg. 36.

L. CORNIFICIUS.

S. POMPEIUS S. F.

S. POMPEIUS fugâ se recipit ad Antonium, ejusque jussu in Phrygiâ occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim consecratur, cum jam annos 28. exegisset, ut habet disertè Appianus, *lib. 5.*

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. Divi Julii se filium appellabat.

Annus U. C. 720. Aug. 30. Virg. 37.

M. ANTONIUS 2.

L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus U. C. 721. Aug. 31. Virg. 38.

C. CÆSAR OCTAVIANUS 2.

L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus U. C. 722. Aug. 32. Virg. 39.

CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.

C. SOSIUS.

HIS annis tribus jacta sunt belli semina, Octavianum inter & Antonium.

Annus U. C. 723. Aug. 33. Virg. 40.

C. CÆSAR OCTAVIANUS 3.

M. VALERIUS MESSALA.

DEBELLATUR apud Actium, Epiri promontorium, 2 Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armeniâ, Mediâ, Ægypto, Arabiâ, Indiâ, totâque fermè Asiâ collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatrà bellum reparaturus fugit.

Annus U. C. 724. Aug. 34. Virg. 41.

C. CÆSAR OCTAVIANUS 4.

M. LICINIUS CRASSUS.

REVERSUS in Italiam Octavia-

nus, ut quartum consulatum acciperet, obvium habet Brundusii Senatum, à quo Consul renunciatur; ibique dies, juxta Suetonium, septem & viginti, juxta Dionem triginta cum substitisset; inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vitâ Virgilii legitur: hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, et ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mæcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est: non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatraræ & Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio; primum Ægypti præfectum, sub procuratoris nomine, instituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longè ab Euphrate; tum Tiridatem et Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ suæ terrore composuit; tum denique divinos honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contingere per hyemem anni hujus, ex Dione, lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clausulam adhibebat his verbis; *Hæc super arvorum cultu pecorisque canebar, Et super arboribus; Cæsar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope, &c.* Idem tunc prioribus libris quosdam attexuit versus, hujus ipsius anni & Ægyptia-

cæ victoriæ indices; ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæsar, Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris, Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali surgentes ære columnas, Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem, &c.* Quâ eadem hyeme statim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus est, ut communiter vitæ scriptores habent.

Annus U. C. 725. Aug. 35. Virg. 42.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 6.
S. APULEIUS.

CÆSAR Romam reversus ter triumphat Sextili mense: de Dalmatis, de Macedoniâ & Actio, de Cleopatrarâ & Ægypto. Atque ita pace per universum orbem Romanum constitutâ, templum Jani claudit tertium a Romulo. Quod inseruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 291. *Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis:* et v. 294. *Claudentur belli portæ, &c.*

Eodem anno Censuram exercet Cæsar, & collegam sibi assumit M. Agrippam; quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ, moresque, ambo multa fecerunt. Id quoque significat Virgilius eodem libro, v. 292. *Cana Fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt.*

Dicitur et hoc anno Cæsar deliberâsse de imperio deponendo, eâque de re consultores adhibuisse Mæcenatem & Agrippam. Et suadebat quidem Agrippa deponendum; negabat Mæcenas, cujus consilio obsecutus est. Id verò perquam absurdum, quod si esset, non fuisset à solo Pseudo-Donato, sed à gravissimis etiam historicis memoratum; Maronem nempe ab Cæsare vocatum etiam in consilium, Mæcenati assensum esse, nutantemque principis animum assensu hoc suo confirmâsse.

Annus U. C. 726. Aug. 36. Virg. 43.

C. CÆSAR OCTAVIANUS 6.

M. VIPSANIUS AGRIPPA 2.

CÆSAR perfectâ hoc anno censurâ solemnibus sacrificiis Romano more lustrum condit; ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ suæ memoriam à se prius institutos, primùm exhibet, nobilium puerorum equestri decursione & gymnica exercitatione præcipuè insignes: ex Dione lib. 51. & 53. Quæ omnia sub Æneæ personâ repræsentat Virgilius, lib. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii, &c.*

Annus U. C. 727. Aug. 37. Virg. 44.

C. CÆSAR OCTAVIANUS 7.

M. VIPSANIUS AGRIPPA 3.

AUGUSTI nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci sententiâ, Januario mense.

Annus U. C. 728. Aug. 38. Virg. 45.

C. CÆSAR AUGUSTUS 8.

T. STATILIUS TAURUS 2.

CORNELIUS Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, & à Senatu damnatus, seipsum interficit. Ajunt ejus laudes fusè à Virgilio fuisse celebratas Georg. I. 4. indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, & Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quòd Aristæi fabula sic cum apum culturâ connexa est, ut nata è re ipsâ, non huic attexta videatur: tum quòd Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minimè debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quòd Augustus ipse, qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. Aug. 39. Virg. 46.

C. CÆSAR AUGUSTUS 9.

M. JUNIUS SILANUS.

AUGUSTUS movet expeditionem in Cantabros: quâ dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio; nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego verò frequentes à te literas accipio De Æneâ quidem meo, si meherculè jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penè vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora, impertiar.*

Annus U. C. 730. Aug. 40. Virg. 47.

C. CÆSAR AUGUSTUS 10.

C. NORBANUS FLACCUS.

MARCELLUS, Octaviæ sororis Augusti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. lib. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem, à Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus U. C. 731. Aug. 41. Virg. 48.

C. CÆSAR AUGUSTUS 11.

CN. CALPURNIUS PISO.

MORITUR Marcellus, anno circiter ætatis 20, maximo Augusti & Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompâ crematur in campo Martio. Virgilius non multò post sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defecisse, & pro singulis hujus argumenti versibus poetæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege malè conveniebat, Romæ ab Augusto accipitur. Quo tempore accidit, quod inquit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cùm in Parthicum bellum vergere tum suspicaretur, inseruit libro septimo, cui tunc dabat operam, v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum, &c. Seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa: Sunt geminæ belli portæ, &c.* Igitur annis minùs quatuor, sex ferè ultimos operis libros poëta perfecit: nec verò tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura.

Annus U. C. 732. Aug. 42. Virg. 49.
M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIVS.

SUB anni hujus finem, antequam sequentes Consules magistratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Augustus suscipit.

Annus U. C. 733. Aug. 43. Virg. 50.
Q. ÆMILIUS LEPIDUS.
M. LOLLIVS.

AUGUSTUS perlustrat Græciæ & Siciliæ civitates: hyememque transigit in insulâ Samo.

Annus U. C. 734. Aug. 44. Virg. 51.
M. APULEIVS.
P. SILIVS NERVA.

TRAJICIT Augustus in Asiam, mulctat Syriæ civitates; ibique amissas à Crasso aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur; iterumque in Samum hyematurus con-sedit.

Annus U. C. 735. Aug. 45. Virg. 52.
C. SENTIVS SATURNINVS.
Q. LUCRETIVS VESPILLO.

VIRGILIUS, Æneïde confectâ, proficiscitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cùm tamen Augusto Romam revertenti occurrisset, de reditu cum eo cogitans languore correptus est; auctâque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brundisium appulit, ibidemque decessit, 22 Septembris, annos natus 50. menses 11. dies 7. Dicitur moriens Æneïda, cùm nondum ad eam quam instituerat animo formam perduxisset, petiisse comburendam; negatamque sibi ab amicis, per testamentum legâsse Plotio Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus; sed cùm id apertè Gellius, Macrobius, imprimisque Plinius, historiæ suæ lib. 7. c. 30. testentur; non video contra testes ejusmodi quæ vis possit esse tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium; è quibus Varius Epici carminis eâ ætate princeps fuit. Satyr. lib. 1. 5. *Postera lux oritur multò gratissima; namque Plotius & Varius Sinuessæ, Virgiliusque, Occurrunt: animæ, quales neque candidiores Terra tulit, nec queis me sit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, translatum, viâ Puteolanâ sepultum est. Scripta, sublatis aliquot versibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum testimoniis mox afferendis, potiùs quàm ex Pseudo-Donato repetenda est.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, Sat. l. 1. 10.

*Forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ.*

IDEM, Sat. 6.

*Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.*

PROPERTIUS, lib. 2. Eleg. ult.

*Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis litora Phæbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitât arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen doctâ testudine, quale
Cynthiaus impositis temperat articulis.*

OVIDIUS, Artis amat. lib. 3.

*El profugum Ænean, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.*

IDEM, Amorum, lib. 1.

*Tityrus, & segetes, Æneæque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.*

IDEM, Trist. l. 2.

*Et tamen ille tuæ felix Æneïdos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quàm non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, tæneræque Amaryllidis ignes,
Bucolicis juvenis luserat antè modis.*

SILIUS, lib. 8.

*Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.*

STATIUS, Thebaida alloquens.

*Vive precor, nec tu divinam Æneïda tenta:
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.*

JUVENALIS, Satyrâ 11.

*Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam*

MARTIALIS, Epig. l. 8.

*Temporibus nostris ætas cum cedat arorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tantâ bella sonare tubâ?
Sint Mæcenates; non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.*

IDEM, lib. 14.

*Accipe facundi Culicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canas.*

SULPITIUS CARTHAGINENSIS.

*Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latæ consulis historiæ
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et penè est alio Troja cremata rogo.*

ALCIMUS.

*Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit; & hæc cecinit;
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere,
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.*

VELLEIUS, lib. 2.

*Inter quæ maximè nostri ævi eminent, prin-
ceps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.*

SENECA, Controv. lib. 3.

*Virgilium illa felicitas ingenii in oratione
solutâ reliquit; Ciceronem eloquentia sua in
carminibus destituit.*

PLINIUS, Hist. l. 7. c. 30.

*D. Augustus Carmina Virgilii cremari con-
tra testamenti ejus verecundiam vetuit: ma-
jusque ita Vati testimonium contigit, quàm si
ipse sua carmina probavisset.*

PLINIUS, Epist. 21. lib. 3.

*Virgilii ante omnes imaginem venerabatur
Silius, cujus natalem religiosius quàm suum
celebrabat: Neapoli maximè, ubi monumen-
tum ejus adire ut templum solebat.*

TACITUS, Dialogo de Orat.

*Malo securum & secretum Virgilii seces-
sum; in quo tamen, neque apud D. Augustum
gratiâ caruit, neque apud populum Roma-
num notitiâ. Testes Augusti Epistolæ: testis
ipse populus, qui auditis in theatro versibus
Virgilii surrexit universus, & fortè præsentem
spectantemque Virgilium veneratus est sic
quasi Augustum.*

QUINTILIANUS, lib. 10.

*Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio
juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem
Homero crederet maximè accedere: Secun-
dus, inquit, est Virgilius: propior tamen pri-
mo quàm tertio.*

IDEM, lib. 9.

Vetustatis amator unicè fuit Virgilius

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, de Alexandro Severo.

*Virgilium, Platonem poetarum vocabat:
ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro
in secundo lario habuit, & Achillis, &
magnum virorum.*

ARGUMENTUM IN BUCOLICA.

BUCOLICUM carmen idem est ac pastorale, deducto nomine à pastoribus; quorum sunt præcipui qui curant boves, sive bubulci, Græcè βουκόλοι, à βῆς, bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracusanum poetam, imitandum sibi proposuit.

Carmina ejusmodi sua vocavit Theocritus Idyllia, Virgilius Eclogas. Est autem ἐκλογία Ecloga, delectus paucorum aliquot opusculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicârit; vel, delectus quorundam versuum quos è Theocrito per imitationem expresserit; Est enim ἐκλέγειν eligere, secernere. Malè autem scribitur à quibusdam Ægloga, quasi ab αἴξ capra et λόγος sermo: Tum quia non ἐκλογία, sed αἰγολογία dicenda esset: Tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multò maxima; tum denique quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur benè multis, in quibus pastoritium nihil, imò nihil omnino præter delectum significat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis Eclogas, sive excerpta è majore opere: Odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris, varii carminis Eclogas: Ejusdem Horatii Satyræ quibusdam in codicibus Eclogæ inscribuntur.

Cæpta sunt Bucolica anno Virgilii 29. exeunte, U. C. 713. et triennio perfecta; ut jam in vitâ, moxque singulis Eclogis disseremus.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

*TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR Octavianus cum agrum Cremonensem et Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuisset, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello suo spoliatus est: Mæcenati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illâ regione cum aliquot legionibus versabatur; et per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat, recuperavit. Hæc igitur ecloga laudes Octaviani et Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium representat, Melibæus Mantuanos.

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio et Lucio Antonio, Marci fratre; quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex quâ bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, et cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani et M. Antonii, de Bruto et Cassio Julii Cæsaris percussoribus, anno proximè præcedente relata: non verò post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut malè in Pomponii et Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt; quippe anno 29. incepta, et triennio perfecta. Quos errores in vitâ Poëtæ fusiùs emendavimus.

NOTA.

* **TITYRUS.**] Aptum argumento nomen. *avis quædam*: Servio, *aries major*: interpreti. Est enim Tityrus, Hesychio, *Satyrus, calamus*, Theocriti, *otiosus*.

NEL.

MELIBÆUS, TITYRUS.

TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi,

Sylvestrem tenui Musam meditaris avenâ:

Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva;

Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbrâ

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.

TIT. O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram

chræ Amaryllidis. **TIT.** O Melibæe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habeo semper il-

lum Dei loco:

INTERPRETATIO.

MEL. Tityre, tu jacens sub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam pastoralis cum parvâ fistulâ: nos deserimus terminos patriæ, et agros amanos; nos eximus è patriâ: tu, Tityre, otiosus sub umbrâ doces arbores referre nomen pul-

NOTÆ.

Melibæus.] Boum curator, *ὅτι μέλι αὐτῷ τῶν βοῶν*, quia cura est ipsi de bobus.

1. **Fagi.**] Fagus, quæ et æsculus dicitur, arbor glandifera, **BEECH**, ex quâ olim homines victitârunt: unde dicta Græcis quidem *φάγος fagus*, à *φάγειν* sive *φάγειν* edere: Latinis autem æsculus pariter ab esu. Utramque aliqui non malè distinguunt.

2. **Avenâ.**] Musica instrumenta inter pastores concinnata, primò ex avenis calamisque

triticis inter se cerâ compactis: tum ex arundinibus et cavatis buxi fistulis: mox è grum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, stipula, calamus, arundo, fistula, buxus, tibia, cornu, æs*, &c. pro musicis instrumentis usurpantur.

5. **Amaryllida sylvas.**] Per sylvas, Echo intellige, quæ frequens in sylvis. De *Amaryllide* infra, vers. 31.

6. **Deus nobis hæc otia fecit.**] Octavianus,

sæpe tener agnus *electus* ex ovili nostro tinget illius aram *sanguine*. Ille permittit vaccas meas vagari, ut vides, et me ipsum canere fistulâ rusticâ quicquid vellem. MEL. Ego quidem non invideo, imò admiror, cum tantus sit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, et hanc ô Tityre, difficile traho: modò enim enixa geminos *fœtus, qui erant spes gregis, proh dolor!* deseruit eos rigido in saxo, inter spissas corylos. Memini quercus afflata fulmine sæpe præ-nunciâsse nobis hanc calamitatem, nisi animus imprudens fuisset; sæpe cornix funesta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam sit ille Deus. TIT. Ego demens, ô Melibœe, existimavi urbem, quæ vocatur Roma, similem esse nostræ *Mantuanæ*, ad quam nos pastores consuevimus deducere agnos tenellos. Quemadmodum sciebam catulos canibus, et hœdos capellis esse similes: quemadmodum solebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupressi solent eminere inter viburna flexilia.

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10
MEL. Non equidem invideo: miror magis: undiq;
Usque adeò turbatur agris. En ipse capellas [totis
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco:
Hic inter densas corylos modò namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nudâ connixa reliquit. 15
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De coelo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui sit, da, Tityre, nobis.
TIT. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus. 22
Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Nôram: sic parvis componere magna solebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi. 26

NOTÆ.

quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui sacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuisse instituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus, nisi post ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet disertè Appianus l. 5. *Civil.* hoc est annis tribus post edita à Virgilio Bucolica simul omnia.

14. *Corylos.*] Corylus, THE HAZEL. Nux avellana sylvestris.

16. *Si mens non læva.*] Læva, seu sinistra pars, ambiguit à Romanis accepta: sæpe in malum open, ut hic, & v. 18. sæpe in bonum, ut Æn. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? An quòd in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis est. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de quæstionibus Romanis. Aliud quiddam suggerit Cicero de divin. 2. 82. Cum enim dicat Græcis quidem et barbaris dextra auspicia, Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco more in re divinatoriâ locuti esse. Unde autem utriq; sinistras dextrasq; partes sumerent, dicitur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe sinistra, &c.*] Non quidem à sinistra parte: quippe ex augurum doctrinâ cornix à sinistra, corvus à dextrâ ratum facit: ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. et Plautus in Asin. At sinistra hic simpliciter funestum significat, ex quâcunque parte venerit. Nam sic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Haud ignoro, quæ mala sunt, sinistra nos dicere, etiam*

si dextra sint. Quæ vox, mala, quanquam suggesta sit à Lambino, ubi prius legebatur bona: tamen constat emendationis veritas ex eo, quòd alioqui locus ille totus sensu careat, et aliis à Lambino patentissimis erroribus purgatus sit. Porro funesta hæc est Virgiliana cornix, 1. quia cornix omnis per se funesta. 2. quia ex ilice, arbore item funesta. 3. quia ex ilice cavâ et putri.

18. *Ab ilice.*] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, THE HOLM OAK.

19. *Da, Tityre.*] Dare et accipere pro dicere et audire. Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo.* Æn. 2. *Accipe nunc Danum insidias.* Audacius etiam sequioris ævi scriptores datur usurpavere pro traditur, dicitur. Statius 7. Theb. *Asopus genuisse datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic posuisse cruentam Ægida, captivamque pater post prælia prædam Advexisse datur.* Quod contra Jul. Scalligerum defendit Barthius, sed malè: quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat dare pro dicere activè dici, non passivè.

23. *Sic canibus, &c.*] Sensus juxta Servium legitimus hic est: Putabam antea Romam ita similem esse urbibus aliis, ut sunt catuli canibus similes, qui solâ magnitudine differunt: in quo errabam; nunc enim probavi, eam a cæteris genere etiam et naturâ distare: nam sedes est Deorum, tamque nostris urbibus antecellit quàm cupressi viburnis: quæ arbores duæ, naturâ inter se, non solâ magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupressi.*] Viburnum, virgultispecies, THE WAY-FARING TREE—à vico, to

MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

TIT. Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem;

Candidior postquam tondenti barba cadebat:

Respexit tamen, et longo post tempore venit,

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,

Nec spes libertatis erat, nec cura peculî:

Quamvis multa meis exiret victima septs,

Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,

Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

MEL. Mirabar, quid mœsta Deos, Amarylli, vocares,

Cui pendere suâ patereris in arbore poma.

Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,

quam referebam domum manus plenas pecuniâ. MEL. Mirabar cur tristicis invocares Deos, ð Amarylli, cui servares poma pendentia suis quæque arboribus. Tityrus hinc aberat: ipsæ pinus,

MEL. Et quæ tanta necessitas te coëgit Romam petere?

TIT. Libertas: quæ licet tarda, tamen aspexit me

desidem, cum jam cana barba decideret secanti:

tamen aspexit, et venit post multos annos servitutis: ex

quo secutus sum Amaryllida, et reliqui Galateam.

Scilicet, quamdiu amavi Galateam (fatebor enim)

nec speravi libertatem, nec curavi patrimonium: licet

educerem ex ovilibus meis multas victimas, et coagulare

optimos caseos ad usum ingratae urbis; nun-

NOTÆ.

bind, and refers to the way-faring-tree. Cypressus, CYPRUSS: arbor nota.

29. *Candidior postquam, &c.*] Grave hinc dissidium interpretum. Causa dissidii, quod Virgilius, qui hinc Tityrus, anno ætatis 29. quo scripsit hanc eclogam, canus esse non potuit. Quatuor modis solvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Postquam tondenti barba cadere cœpisset, id est, postquam cœpi barbam alere; tum inertem respexit me *libertas candidior*, id est, *speciosa et benigna*. Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior est, necdum colorem induit: hoc pacto Libertas respexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Malè tamen uterque, quia deinde Tityro expressè dicitur: *Fortunate senex, &c.* III. Melius, junior poëta latere sub senili personâ dicitur voluisse, idèò, quia servum se fingit esse, deque receptâ libertate gloriatur, quam obtinere servi, nisi jam senes et multis laboribus probati, non solebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique servatam allegoriam, quod mox clariùs patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eodem licentiâ senem se dixit, cum sit juvenis, quâ pastorem se fecit, cum sit urbanus; aut Tityrum nominat, cum sit Virgilius.*

31. *Postquam nos, &c.*] Amicarum nomina: Galatea quidem à lacte deductum, quod Græcè est γάλα, γάλακτος. Amaryllis ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim est ἡ ἀμάρα, rusticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam esse: quo id auctore? ut enim constet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuisse, quod evulgare nefas esset, sanè quid illud nominis fuerit à nemine proditum est. Nannius verò, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui septem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuisse ait: factis deinde Vertumno sacris exsiccatum; quod

per incilia factum esse suspicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut et *Galatææ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati sedes haberent, tractusque ille *Gallia togata* vocaretur. His omissis nugis, ego nullam hinc allegoriam agnosco: I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam disertè ac proprio nomine appellat, quum quid esset causæ, cur modò Romam, modò Amaryllida appellaret? II. Distinguit pariter Mantuam à Galatæâ, cum dicit se, dum serviret Galatææ, sine fructu caseos ingratae urbi pressisse. III. Si stet allegoria, inextricabilis est versus ille, *Mirabar, quid mœsta Deos, &c.* ut mox constabit. IV. Monet Servius in vitâ Virg. *Illud tenendum esse, in bucolicis, neque nusquam, neque ubiq; aliquid figuratè dici, hoc est, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculî.*] Pro Peculii. *Peculium* autem, I. juxta Pomponium, patrimonium universim significat, à *pecu*, sive *pecore*; unde et *pecunia* dicta: sive quod omnia veterum bona olim in pecoribus consistenterent, ut habent Varro et Plutarchus: sive quod prima pecunia facta sit ex incis. pecudum coriis, ut volunt Cassiod. et Suidas: sive quod æs antiquissimum, cum signari cœpit, ovis aut bovis capite signatum sit, ut refert Plinius. II. *Peculium* propriè est privata pecunia, quam servus, domini permissu, separatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in usus. Atque eo quoque modo hinc sumi potest, ubi Tityrus servi personam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecuniâ, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum signato, constitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic versus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendam irrepsisse huc velint, et reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo sibi constet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere ista non posse: quia neque Melibæus, Romanarum rerum inscius, Romæ doctorem de absente Virgilio seu Tityro scire potuit, cum doceatur ab ipso Tityro quid sit Roma: *Urbem quam Romam dicunt, &c.* Neq; Virgilius, poëtarum modestissimus, ita de se

ipsi fontes, hæ ipsæ arbores Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant. 40
 te repetebant. TIT. Quid fecissem? nec poteram aliter
 abire è servitute: nec Deos TIT. Quid facerem? neq; servitio me exire licebat,
 experiri tam propitios in Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
 alio loco, quàm Romæ. Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
 Ille vidi juvenem illum, Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
 Melibœe, propter quem aræ Hic mihi responsum primus dedit ille petenti: 45
 nostræ fumant singulis annis per duodecim dies. Ille
 ipse prior ita respondit roganti mihi: Pueri, pascite
 boves, ut prius: et subligate tauros iugo. MEL. O felix senex! itaq; agri tui relinquentur tibi, iiq; tibi satis ampli: licet nuda saxa
 tegant cæteros undique, et palus operiat pascua cænoso junco: insolita pabula non vitiabunt gradivas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas.

NOTÆ.

sentiebat jam tum ac scribebat magnificè, ut tantam de se fuisse Romæ solitudinem putaret. Planus absque allegoriâ sensus est, si de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiscitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, absentis desiderio tabescit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris; nunc demum à Tityro protectionis causam intelligit, eidemq; absentiam exprobrat quasi leviter amanti: unde purgat se Tityrus: Quid facerem, inquit, quid aliud remediî malis meis esse poterat, quàm Romam proficisci? &c.

40. *Arbusta.*] Non arbusculæ sunt et fruticeta, ut quidam putant. Nam convallés et arboreta magna erant, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque arboreta ignobilius verbum est, arbusta celebratius. Igitur loca sunt arboribus cõsita fructiferis, vel non fructiferis; ut scitè quidem Valla et Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest quod legatur ecl. 4. 2. Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ. Si canimus sylvas, &c. Sensus enim est, Non omnibus placent myricæ, at ne ipsæ quidem arbores: sed sylvæ altiores, &c.

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. Deceverat enim Senatus, inquit Servius, ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperiî minueretur.

44. *Bis senos.*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus fortè sacrificia fiebant, ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non verò tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo in Verb. signif. Unam quâ servi pueri dicuntur, alteram quâ puer puellæ opponitur, tertiam quâ puerilis ætas demonstratur. Addi potest et quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter et amicè compellat. Quarta hæc, et prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, et senex appellatur

Submittite tauros.] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciorē et convenientiorem loco: sensus enim erit: *Pascite et arate*, quâ duplici curâ res ferè omnis rustica continetur. Aliud tamen deduci potest. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*; aliquando enim in compositis sub usurpatur pro super, ut Æn. 12. 287. corpora saltu Subjiciunt in equos: hoc est superjiciunt. II. Cum Cerdano, *proferte et producite in pascua*: est enim apud Lucret. l. 1. Lætificos nequeat fœtus submittere tellus, i.e. proferre. III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, et substituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: est enim in Justin. instit. l. 2. de rerum divis. Si gregis usum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes describi his verbis Virgiliani sterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoso, ad fluvium usque Mincium vicinasque paludes, pertinebat: adedque nec erat frumento, nec pascuis opportunus. Ego iis non assentior: tum quòd ejus agri descriptio, quæ sit Ecl. 9. non sterilitatem sed ubertatem potius notet; tum quòd hîc frequens de Tityri gregibus, pascuis et umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi scilicet agri tui colendi et exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horrescat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas* et *Graves* conjungit, ut significet prægnantes: quia *fœtas* sine addito, de iis etiam dici posset, quæ jam fœtum sive partum ediderunt. Et verò *fœta* aliquando est *gravidâ plena*. Æn. 1. 51. Loca fœta furentibus Austris. Æn. 2. 238. Fœta armis, machina equi Trojani. Aliquando est jam enixa: Æn. 8. 630. Fœtam Mavortis in antro Procubuisse lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.

Non insueta, &c.] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas et insuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate pastionis fames oritur in gregem, et fame morbus, qui semper in grege contagiosus est.

Fortunate senex! hîc inter flumina nota,
 Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
 Hinc altâ sub rupe canet frondator ad auras.
 Nec tamen intereâ raucæ, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aëriâ cessabit turtur ab ulmo.

TIT. Antè leves ergo pascentur in æthere cervi, 60
 Et freta destituent nudos in litore pisces:

Antè, pererratis amborum finibus, exul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

MEL. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros, 65
 aquâ: Prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, regionibus mutâ permu-
 tatis, quàm forma illius *juvenis* excidat mihi ex animo. MEL. Nos verò hinc *pulsi* partim ibimus
 in Africam aridam,

O felix senex! hic prope
 amnes cognitos, et fontes
 dicatos *Nymphis* frueris
 umbrâ frigidâ. Ex aliâ
 55 parte sepes limitis propin-
 qui, in quâ flos salicum car-
 pitur semper à Siculis api-
 bus, sæpe tenui murmure
apum te invitabit, ut somno
 indulgeas. Ex aliâ parte
 putator frondium excelso in
 colle cantabit ad auras.
 Neque tamen interim raucæ
 palumbes, quæ sunt tuæ deli-
 ciæ, neque turtur desinet
 queri ex ulmo sublimi. TIT.
 Prius igitur agiles cervi pas-
 cent in aëre, et maria dese-
 rent in litore pisces defectos

NOTÆ.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. et Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 482.

54. *Hinc tibi, &c.*] Sensus hujus loci satis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quedam Virgilium inter ejusq; vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa salicibus constabat. III. Delectantur flore salicum apiculæ, et levi susurro soporem conciliant. IV. Apes Hyblææ figuratè dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum est Siciliæ et mons oppido vicinus; loca melle commendatissima. V. Familiaris est Græcis hæc loquendi forma, *florem depasta*, ut Æn. 1. 589. *Os humerosq; Deo similis, &c.* i. e. *secundum florem, secundum os et humeros.* VI. *Salicti* dicitur, pro *Saliceti*. *Salicetum* locus est salicibus consitus, ut *arbusum* arboribus.

58. *Palumbes.*] Columbæ sylvestres, wood-pigeons. Dic. etiam palumbus et palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, synecdoche pro mari: *fretum* enim propriè est angustum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quòd in eo mare compressum effervescat, ac veluti ebulliat.

62. *Antè pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythiis, eam Asiæ regionem occupavere, quæ ab occasu, Mediâ; à septentrione, mari Caspio; ab oriente, Bactrianâ et Arianâ; à meridie, Carmanîæ desertis terminabatur. Mox in imperium propè immensum: evasere sub Arsacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino subiere, sagittis formidolosi præcipuè, quas inter fugiendum in insequentes retorquebant, mirâ arte versis equis et instauratâ pugnâ. *Germani.*] Rheno ab occidente; Oceano et mari Balthico à septentrione; Vistulâ ab oriente; Danubiô à meridie olim circumscripti: nunc terminis ab oriente paulò angustioribus utuntur: à meridie verò latioribus, nempe Alpibus ab Italiâ divisi. *Araris.*] Non Germaniâ, sed Galliæ fluvius,

la Saone, oritur ex Vogeso monte, *Vange*, et placidissimè fluens, ad Lugdunum Rhodano rapidissimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanusque celer. Tigris.*] Non est in Parthiâ propriè dictâ: sed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto pòst spatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Assyriam ac Mesopotamiam in Euphratem influit, quocum in Persicum sinum deferitur. *Amborum.*] Insulâ Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hîc ad rem. Melius Ramus de utroq; fluvio; sed optimè Servius de utrisque populis Parthis et Germanis. Porro quidam sugillant Virgilium, quòd videatur Tigrim in Parthiâ, Ararim in Germaniâ perperam collocare. Excusant errorem aliqui ex decoro inscitæ pastoralis. Alii melius animadvertunt, hoc esse Virgilio familiare, non ex inscitâ, sed potiùs ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum sine veritatis dispendio fieri potest, extendere: quod sæpius deinde videbimus: G. 1. 490. et G. 4. 287. Atqui verum est Ararim et Tigrim, non in Germaniâ quidem aut Parthiâ propriè dictâ, sed saltem in subditis Germanorum et Parthorum imperio regionibus tunc fuisse. Sanè Parthos longo spatio Tigrim esse prætergressos, patet ex clade Crassi: qui paulò antè cæsus fuerat ab iisdem, ad Carrhas Mesopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut constat ex Cæsare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, cõsiderant in Sequanis, quos Araris interfuit: ac licèt inde pulsi ab eodem fuissent ultra Rhenum, id tamen de Ariovisto duntaxat ejusq; exercitu, non etiam de pacatis et inermibus familiis, intelligi potest.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *siliens* dicta, quia zonæ torridæ magnâ ex parte subjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad septentrionem, Oceano ad occidentem et meridiem, Erythræo ad orientem: planè triangularis insula, nisi eam con-

partim petemus Scythiam: Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
aut celerem Oaxem Cretæ, Et penitus toto divisos orbe Britannos.
aut Britannos omnino separatos à cæteris populis. En unquam patrios longo pòst tempore fines,
Nunquamne post diuturnum tempus, post aliquot Pauperis et tugurî congestum cespite culmen,
annos, revisam cum admiratione patriam regionem, Post aliquot mea regna videns mirabor aristas? 70
et tectum casæ pauperis Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
extractum è glebâ, quæ tota Perduxit miseros! en queis consevimus agros!
erat mea possessio? Sceleratus miles possidebit hæc Inserere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
arva tam culta? peregrinus Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ: 75
has messes? Ecce quò calamitatis dissensio adegit Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
cives infortunatos: ecce Dumosâ pendere procul de rupe videbo:
propter quos seminavimus Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ
arva. Nunc, ô Melibœe, insere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego
deinde stratus viridi in speluncâ aspiciam vos procul spinosâ è rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis, ô capellæ,

NOTÆ.

tinenti Asiæ conjungeret aliquot Leucarum Isthmus inter Erythræum et Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Asiæ populos antiqui complexi sunt, qui vagi, sine urbibus, tectis, et legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores et liberos plaustis corio tectis hinc inde circumferebant: Martem sub specie acinacis adorabant ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars est, ferè dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem est, Scythia sive Tartaria citerior, et intra Imaum: quæ ad orientem vergit, ulterior et extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Exstat fluvius hujus nominis non in Cretâ, sed in Mesopotamiâ, de quo sermonem hic esse contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quòd cretam, seu terram albam cursu secum rapiat, unde sit turbulentus. Quod vix cuiquam sanò placeat. Volunt alii Oaxem reipsâ fuisse in Cretâ: quod etsi in Geographis veteribus disertè non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quòd Apollonius Argon. l. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaci*, urbis in Cretâ olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejusdem cum urbe nominis fuisse ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quàm ad vanum inscitie pastoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Divisos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, insula Europæ maxima in Oceano, Gallicæ obversa, duas divisa in partes, Angliam et Scotiam. *Divisos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, insulæ Oceani extra orbem dicuntur esse, non item insulæ Mediterraneæ maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat *unquamne, aliquandone*. Fruterius, *an unquam*. Non satis diligenter: sunt enim ista omnia dubitan-

tis tantum et interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimitur, *nunquamne*: ut manifestum est ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

69. *Tugurî.*] Pro tugurii, ut supra *peculi* pro peculii: estque omne ædificium rusticæ rei custodiendæ conveniens à tegendo dictum. *Cespites.*] Cespes herba est cum propriâ terrâ excisa, A TURF. *Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, seu paleis, inquit Serv.

70. *Post aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Aristæ* hic communiter pro messibus, et messes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Cos. Honorii, *decimas emensus aristas*. Non placet Germano et Cerdano: si enim, inquiunt, *vix unquam et longo pòst tempore*; quomodo *post aliquot aristas* sive annos, quod breve tempus notat, rura sua revisurus est? II. Itaque idem illi *post*, non præpositionem, sed adverbium esse volunt: et interpretantur *deinde*, hoc sensu: *nunquamne, ne longo quidem pòst tempore, dabitur hoc ut videam mea regna pauculas deinde aristas*; id est, ex florenti messe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac steriles aristas superstites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjecerem ego cum Germano, *post aristas*, eâdem formâ dictum esse quâ ecl. 3. 20. *post carecta latebas*, BEHIND THE STANDING CORN: et esse descriptionem agelli Melibœi, cujus regnum constiterit in pauculis aliquot jügeribus, adjacentibus pauperi casulæ; cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emerret grandioribus aristis: adeoque inter eas, sive post eas, latere dici posset.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis, et hoc novale*; estque terra, vel, juxta Servium, ex quâ sylva recens eradicata est; vel potius in quâ satum jam aliquid fuit, et quæ, priusquam aliâ satione renovetur, cessat per annum et requiescit: idque sæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonsas cessare novalis*.

74. *Inserere nunc.*] Apostrophe ironica Meli-

Florentem cytisum et salices carpetis amaras. 79 cytisum florentem et salices amaras, me custode
TIT. Hic tamen hanc mecum poteris requiescere TIT. Tamen poteris hanc
Fronde super viridi. Sunt nobis mitia poma, [noctem nocte quiescere hic mecum
Castaneæ molles, et pressi copia lactis. super foliis virentibus. Habemus matura poma, castaneas molles, et multum
Et jam summa procul villarum culmina fumant, coacti lactis. Et jam summa
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ. ma pagorum tecta procul fumant, et umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.

NOTÆ.

bœi ad se ipsum, quâ indignatur se frustra laborem colendis hortis et vitibus impendisse, cum in barbarorum commoda cessuræ sunt. *Nunc.*] Particula ironiis et insectationi apta. *Juven. Sat. 12. 57. I nunc, et ventis vilam committe, &c. Inserere est surculum, vel diversi, vel ejusdem generis, sylvestri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, TO GRAFT. Vide Geo. 2. 73.*

79. *Cytisum.*] Genus fruticis sive herbæ, cuius species multiplex, et descriptio apud diversos diversissima. Constat gregis inde im-

mis pinguescere et augeri lac. In insulâ Cythno, quæ Cycladum una est, primò inventus memoratur, ex eâque nomen accepisse.

82. *Castaneæ molles.*] Servio, *maturæ*; *Erythræo, novæ recentes*: malè utrique: quo enim maturiores et recentiores, eo duriore. Igitur molliem, vel ad coctionem refert, quâ edules fiunt: vel ad corticem: castaneorum enim aliud genus est densiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. *Καστάνων τὸ μὲν λοιπὸν, τὸ δὲ μαλακόν.* Unde et Ecl. 7. 53 *Castaneæ hirsutæ*: hic, *Castaneæ molles.*

ECLOGA II.

*ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, et I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiâ, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, et ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius *Apologiâ* 1. fuisse Pollionis; *Martialis* l. 5. Ep. 16. fuisse Mæcenatis: nihil prohibet quod minus ita sit. Prohibet verò blanditiarum ejusmodi levitas, quod minus eas Octaviano dictas putem, in quem sanè orbis dominum cadere ista non possunt, delicias domini: imò ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo scripta est, nihil conjici potest.

NOTA.

* ALEXIS.] Ab ἀλεξίω, arceo, opitutor: seu quia puer arcebat à se Corydonem; seu quia voluptas erat ac solatium Domini.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus

INTERPRETATIO.

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat voluptas domini: nec erat ipsi spes ulla: solummodo veniebat frequenter ad

spissas fagos, quarum cacumen opacum est: illic solus fundebat inutiliter

NOTÆ

1. *Corydon.*] Α χορδὸς vel χορδαλὸς, alauda, A LARK. De fagiis, Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus in-

montibus et nemoribus hæc verba inkomposita. O dure Alexi! nullo modo curas meos cantus? nullo modo miserescis mei? denique coges me mori. Nunc ipsa pecora fruuntur umbrâ et frigore: nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus: et Thestylis conterit herbas odoriferas, allium et serpyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum. Interim, dum sequor tua vestigia, mecum ad solem ferventem raucæ cicadæ strepitant per loca consita arboribus.

Nonne fuisset melius tolerare graves iras et imperiosa fastidia Amaryllidis? Nonne fuisset melius tolerare Menalcan? licet ille fuscus sit, licet tu albus sis. O formose puer, ne nimis confidas colori. Ligustra jacent humi, quamvis candida; vaccinia colliguntur, quamvis nigra. Me contemnis, ô Alexi, nec consideras quis ego sim, quam multas possideam oves, quam multam habeam lactis candidi.

Montibus et sylvis studio jactabat inani.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?

Nil nostrî miserere? mori me denique coges.

Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant.

Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:

Thestylis et rapido fessis messoribus æstu

Allia serpyllumque herbas contundit olentes.

At mecum raucis, tua dum vestigia lustrô,

Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.

Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras,

Atq; superba pati fastidia? nonne Menalcan?

Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.

O formose puer, nimum ne crede colori:

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Despectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi:

Quàm dives pecoris, nivei quàm lactis abundans.

6

10

15

20

NOTÆ.

terjectiones, quales sunt *Ah! ô!* vocavit inconditas: quia naturâ, non hominum instituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique vilissimi fruuntur umbrâ; messorès æstu defessi cibo reficiunt vires; ego æstuans et impransus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, et lacerta, a LIZARD.

10. *Thestylis.*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde insulse derivat Servius à Latinâ voce *testa*, quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis tundeat.

11. *Allia serpyllumque.*] *Allium*, oleris et bulbi species, GARLICK. *Serpyllum*, herba odorata *serpens* humi ramusculis tenuibus, WILD THYME; any herb with a strong scent.

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quàm ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem qualis est serpylli; ad malos, qualis alliorum. Sic ap. Hor. l. 1. Sat. 2. 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium.* Contrâ, *olidus* malam in partem ubiq; sumitur.

13. *Cicadis.*] *Cigalle*, Gall. a GRASSHOPPER, insecti genus, stridulum potius quàm canorum. De *arbutis*, Ecl. 1. 40.

14, 15. *Amaryllidis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis*, Ecl. 1. 31. *Menalcæ*, Ecl. 3. 1.

17, 18. *Ne crede colori: Alba, &c.*] Ut enim ligustra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia verò, quamvis nigra, in pretio sunt, quia uti-

lia tingendis vestibus: ita tu, quamvis candidus, negligêris propter superbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Ligustra.*] Ligustrum, PRIVET, arbor flores Maio mense racematim ferens candidissimos.

Vaccinia.] Volunt aliqui baccas nigras, sive acinos esse ligustri, quasi *baccinia*, quæ scriptorio atramento inserviant. Alii mora agrestia, quæ è rubo sentis producta, ad tingendas servorum vestes olim legebantur. Tamen constat, vel florem esse, vel plantam, ex hoc hujus Eclogæ v. 50. *Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.* Meliùs igitur cum Turnebo et Salmasio dicemus hyacinthum esse: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latine reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra:* planè ex illo Idylli 10. καὶ τὸ ἰὸν μέλαν ἔντι καὶ ἀγραπτὰ ἰάκινθος. Adde quòd et vaccinium tingendæ servorum purpuræ usui erat, ex Plinio, et hyacinthus hysgino colori, qui purpuræ species est, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmas. in Solin. 7. 272. et 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi speciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, CORN FLAG. Ruellius tamen fretus similitudine nominis, ad eam speciem quam Galli vocant *vaciet*. Vide Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non propriè nigra, sed ferruginea sunt; unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color est, non rubiginosus quidem ferri, ut quidam volunt: sed politi ac levigati ferri, postquam candefactum refriguit, Angl. BRIGHT BROWN. Is autem color non admodum à violaceo diversus est: videturque è rubro, nigro, ac caruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus passim usurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarius et*

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
 Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
 Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
 Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
 Nec sum adeò informis: nuper me in litore vidi,
 Cùm placidum ventis staret mare: non ego Daph-
 Judice te, metuam, si nunquam fallat imago. [nim,
 O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas, et figere cervos,
 Hædorumq; gregem viridi compellere hibisco!
 Mecum unâ in sylvis imitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cerâ conjungere plures
 Instituit; Pan curat oves, oviumque magistros.
 Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis

21 Mille oves meæ vagantur
 in montibus Siciliæ: lac no-
 vum non deest mihi per æs-
 tatem, nec per hyemem.
 Cano ea quæ Amphion
 Thebanus solebat canere in
 Aracyntho maritimo. Nec
 sum tam deformis: nuper
 vidi me è litore, cùm mare
 tranquillum non moveretur
 vento. Ego non timerem
 Daphnim, te ipso arbitro:
 nisi aliquando forma me
 decipiat. Utinam velis tan-
 tummodo mecum incolere
 agros tibi viles, domosque
 parvas: et transfodere cer-
 vos, et ducere gregem hæ-
 dorum ad hibiscum viren-
 tem. In sylvis simul me-
 cum imitaberis Pana can-
 tendo. Pan primus in mo-

rem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves et pastores ovium. Nec pi-
 geat te labra atterere fistulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut disceret hæc eadem à me? Ha-
 beo fistulam conflata è septem cicutis inæqualibus,

NOTÆ.

ostro; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferrugineâ subœctat corpora cymbâ*; pro cœr-
 leo apud Plaut. in Mil. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum*; nam is color thalassicus est, id est,
 marinus et cœruleus. Talis est hyacinthi et
 vaccinii color.

21 *Siculis in montibus.*] Vel quia scena hu-
 jus eclogæ fortè in Siciliâ constituitur; vel quia
 poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iis-
 dem ferè verbis Galateam apud Theocritum al-
 loquitur, Idyl. 11. vel potiùs quia Sicilia fer-
 tilissimis abundat pabulis; unde olim Romani
 imperii horreum vocata est, ob vina, frumen-
 ta, et pascua. De *Siciliâ* insulâ, Italiæ adja-
 cente, fuse Æn. 3. 687.

24. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius et An-
 tiopes quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat,
 ab eodemque repudiata, et à Dirce, cum quâ
 Lycus secundas nuptias contraxerat, carcere
 inclusa; instante partûs tempore à Jove libe-
 rata est, et in Cytheronem montem fugiens,
 ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos
 pastores educaverunt: et alterum quidem ap-
 pellaverunt Zetum, à *ζητῆῖν* quærere; alterum
 Amphionem, quodd *ἀμφὶ ἑδὼν* circiter viam edi-
 tus esset. Hi postea adulti matrem ultî sunt
 suam, occisâ Dirce, quam Bacchus in fontem
 hujus nominis mutavit, non procul Thebis.
Amphion citharæ sono, quam à Mercurio dono
 acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dir-
 cæus*, vel à Dirce occisâ, vel à fonte ipso The-
 bano dictus.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus
 Vibio quidem in Atticâ est, quæ *Ἀκτῖς* vocata
 est, unde et mons ille *Actæus*: Sed Vibio pleri-
 que omnes repugnant, et Aracynthum in Bœ-
 otîâ communi fermè suffragio collocant, prope
 Thebas, in mare prominentem: his adhæren-
 dum est. At unde hic vocatur *Actæus*? Probus
 ab *Acteone* Thebano deducit, qui circa hunc

montem fortè venabatur, cùm à canibus, ob
 visam in lavacro Dianam, laniatus est. Ser-
 vius Actæum vocatum putat, quasi *litoralem*,
 est enim *ἀκτὴν* litus. Quâ voce usus est Virgi-
 lius, Æn. 5. 613. *At procul in solâ secretæ
 Troades actâ.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius pastor formâ
 nobilis. Nomen à *δάφνη* laurea.

30. *Compellere hibisco.*] *Hibiscus* planta è
 genere malvarum sylvestrium, folio major et
 caule pilosior, THE LARGER MALLOWS. Hanc
 Scaliger in Varr. refert inter pascua purgantia,
 unde græges ait ad eam plantam medicinæ cau-
 sâ compelli solitos: atque ita *hibisco*, erit *ad
 hibiscum*, ut it *clamor celo*, pro *ad celum*. Ste-
 phanus verò ait in Seminario, ita interdum hi-
 biscum grandescere, ut ex herbaceâ naturâ ve-
 lut in arborem transeat, unde pastores confi-
 cere baculos possint: et ita *compellere hibisco*,
 erit *deducere baculo*. Servius *compellere* inter-
 pretatur, à *lacte depellere*, et *ad pastionem her-
 burum cogere*, hibisco proposito.—Martinus ex
 Stephano vocat, A SWITCH.

31. *Pana.*] Pan rusticæ et pastoritiæ rei
 præses Deus, quem habuerit patrem haud satis
 constat; Mercurium plerique dicunt. Sic ap-
 pellatus à *πᾶν* omne: vel, juxta Homerum in
 hymnis, quia Deorum omnium delectaverat
 mentes, cùm citharam recens natus scitè pul-
 sasset: vel, juxta alios, quia naturam omnem
 repræsentabat; cornibus, radios Solis et Lunæ
 cornua; rubicundâ facie, ætherem; caprinis
 pedibus, terræ soliditatem; pilis hispidis, terræ
 arbores et feras, &c. Fistulam compegisse dici-
 tur primus ex arundineis calamis, cùm Syrin-
 gem nympham, quam deperibat, sociarum pre-
 cibus mutatam vidisset in arundinem, unde
 fistula Græcis *σφύγξ* dicta.

35. *Amyntas.*] Ab *ἀμύνω*, succurro.

36. *Disparibus, &c.*] Fistula continebatur

quam Damoetas quondam **Fistula**, Damoetas dono mihi quam dedit olim :
 donavit mihi: et dixit moriens: **Et dixit moriens**: Te nunc habet ista secundum
 Tu nunc istam secundus possides. **Dixit Damoetas**: invidit stultus Amyntas.
 tas hoc dixit, Amyntas stolidus invidit. **Prætereâ duo**, nec tutâ mihi valle reperti, 40
 Insperduo capreoli inventi à me in valle, non sine periculo: **Capreoli**, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 quorum pelles sunt adhuc **Bina die siccant ovis ubera**: quos tibi servo.
 distinctæ maculis candidis, **Jampridem à me illos abducere Thestylis orat**:
 quotidie exhauriunt gemina ovis ubera: hos servo tibi. **Et faciet**: quoniam sordent tibi munera nostra.
 bi. Jamdudum Thestylis conatur precibus obtinere **Huc ades, ô formose puer**. Tibi lilia plenis 45
 illos à me, et obtinebit, si **Ecce ferunt Nymphæ calathis**: tibi candida Nais
 quidem dona mea tibi viles- **Pallentes violas et summa papavera carpens**,
 cunt. Huc veni, ô formose **Narcissum et florem jungit benè olentis anethi**:
 puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis canistris: alba Nais tibi colligens violas pallidas et capita papaverum, addit narcissum et florem anethi odoriferi: deinde miscens cum casiâ et aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis. Ego verò colligam poma albertia molli lanugine, et nuces castaneas, quas mea Amaryllis diligebat. 50

NOTÆ.

olim septem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 8. ut vocum discrimina totidem imitaretur. Calami porrò cerâ inter se conjuncti eâ proportionem decrescebant, ut in summo, quâ inflabantur, æquales essent; inæquales in imo, quâ exhibat spiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hic plantam illam esse venenatam cujus succo Athenienses ad publicum mortis supplicium, caule autem cavo ad musicam utebantur, HEMLOCK. Servius putat esse calamorum quorumlibet internodia, sed sine teste.

39. *Damoetas.*] Doricè pro *Δημόϊτης*, quasi *δημόϊης* popularis: à *δῆμος* populus.

46. *Nymphæ.*] Nympha quasi *νύμφα* *φαίνουσα* nova apparens: et significat, tum novam nuptam; tum sceminea illa numina, quæ juxta Pausaniam, non immortalia quidem, sed longissimi et penè innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, sive *Naiades à νάειν fluere*; marinis *Nereides*, Nerei et Doridis filię; montibus *Oreades* ab *ὄρος* mons; sylvis *Dryades*, à *δρῦς* arbor, *quercus*; singulis arboribus *Hamadryades*, ab *ἅμα* simul, et *δρῦς* arbor, quia cum iisdem arboribus occidebant; hortis et lucis *Napææ*, à *νάπη* saltus, *viretum*; pratis *Limniades*, à *λίμνη* stagnum.

Calathis.] Græcum est *καλάθος*, Latine canistrum, *qualum*, *qualus*, *quasillum*, *quasillum*. Calathi forma patenti lilio similis. Liliū enim ita describit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, resupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. *Violas* ait alias esse purpureas, alias luteas, alias albas; ad albas revocantur pallentes, quas eligit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. Od. 10. 14. *Et tinctas violâ pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narcissus et Anethum

pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores suorum nominum conversi sunt; quos dum offert Corydon, Alexim quasi admonet, ne ipse tale aliquid ex amore olim patiat. De *Narcisso* quidem nota est fabula. Fuit *Cephis* Bœotię amnis et *Liriope* Nymphæ filius: quem prædixerat *Tiresias* tandem victurum, quamdiu à sui conspectu abstineret. Is cum *Echus* nymphæ amorem sprevisset, suamque in fonte imaginem conspexisset, amore sui contabuit, et in florem cognominem est mutatus. De *Anethi* autem et *Papaveris* metamorphosi nihil apud veteres legi.

49. *Tum casiâ.*] *Casia* multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, de la canelle, BASTARD CINNAMON. II. *Fistula* cujus medulla medicinalis est, de la casse, CASSIA. III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat, l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*, LAVENDER; nigrum *Rosmarinum*, ROSEMARY, esse putat Dalecampius. De hac tertiâ specie solū hic sermo est.

50. *Vaccinia calthâ.*] De *Vacciniis* supra v. 18. *Caltha* flos lutei sive croci coloris, THE TURNSOLE, quasi *solsequium*, quia, præsertim cum tenerior est, ad solem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit *Cydonia* sive *Cotonea*, QUINCES, ut ex canitie et lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifestè expressum est.

Sordent velleribus hirsuta Cydonia canis,

Sordent hirsutæ munera Castaneæ:

Nolo nuces, Amaryllis, tuas, nec cerea pruna;

Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Castaneasque nuces.*] *Nux* genus est fructuum omnium qui duriore corio muniti sunt. species sunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, castaneæ, &c.

Addam cerea pruna : et honos erit huic quoq; pomo :
 Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte :
 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores. 55
 Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis :
 Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
 Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, et liquidis immisi fontibus apros. 59
 Quem fugis, ah, demens! habitârunt dii quoq; sylvas,
 Dardaniusq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
 Ipsa colat : nobis placeant ante omnia sylvæ.
 Torva læna lupum sequitur; lupus ipse capellam;
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella; 64
 Te Corydon, ô Alexi: trahit sua quemq; voluptas.
 Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
 Et sol crescentes decedens duplicat umbras.
 Me tamen urit amor: quis enim modus adsit amori?
 Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
 Semiputata tibi frondosâ vitis in ulmo est. 70
 Quin tu aliquid saltem potiùs, quorum indiget usus,
 levata jugo: et sol occidens auget crescentes umbras: me tamen amor inflamat: nam quis potest esse finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam insania te occupavit! Habes in ulmo frondosâ vitem mediâ ex parte recisam: cur non potiùs conaris saltem texere vimine, aut junco flexili

NOTE.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magisque cerâ luteum novâ prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis: sicut castaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuò virens. Veneri sacra, vel quia propter odorem accommodata est ad delicias; vel quia maris litoribus gaudet, unde et Venus orta. *Proxima lauro,* vel situ, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ usui fuerunt in triumpho, myrtæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

56. *Rusticus es.*] Tria amoris impedimenta; Corydon ignobilis et rusticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Fortè ab interjectione *io*, quæ modò lætitiâ, modò luctum signat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam sumo, fundo carmina surdis auribus; perinde ac si flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam suibus præculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupti. Quam sententiam hic duplici proverbio, ventorum et porcorum, deinde expressis verbis exponit: *Quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, et munerum feci mentionem? Alexis enim, si me audierit, Iolam ditiores sanè mihi præponet: Perinde igitur feci, ac si floribus austrum, &c.

Austrum.] Auster sive Notus, ventus à meridie flans, magnos humores colligens, quibus

infert floribus et valetudini perniciem.

60. *Dii quoque sylvas.*] Apollo scilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulsus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaëthonta filium Apollinis.

61. *Dardaniusque Paris.*] Priami et Hecubæ filius: à patre expositus in sylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere se somniasset conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futuram. Itaque educatus inter pastores, in agonalicertamine, quod ad Trojæ celebratur, cum Hectorem vicisset, et ab eodem irato propè esset occidendus, pro ejusdem fratre agnitus est. Cætera passim in *Æn. Dardanius.*] Id est Trojanus, à Dardano Electræ Jovisque filio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è cerebro Jovis, armata et hastam quassans: unde nomen habuit à *πάλλω* *quatio*. Artium Dea, prima ædificiorum inventrix; et Apud Athenienses conditrix habita ejus arcis, quæ *Ἀκρόπολις* est dicta, quia in summâ urbis parte posita erat. De *Cytiso*, Ecl. I. 79.

66. *Aspice, aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, et ex casu solis, et cessatione operum rusticorum, agnoscit jacturam temporis et insaniam amoris sui. Mox illud quasi exprobrando sibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus &c.* Tum negligentiam sibi suam ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* Deniq; ad saniora consilia præ desperatione mentem revocat: *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget usus.*] Quæ postulat usus et consuetudo quotidiana vitæ rusticæ: ut sunt nassæ, crates, calathi.

aliquid earum rerum, qua- Viminibus molliq; paras detexere junco?
rum eget vita rustica? Re- Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.
peries alium Alexim, si hic
te despicit.

NOTÆ.

72. *Detexere.*] Non minuendi, sed augendi
verbum: estq; perfectè texere. Sic Plaut. Pseud.
1. 4. 7. *Neque exordiri primum unde occipias ha-*
bes, neque ad detexendam telam certos terminos.

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theocr. ἐυρήσεις
Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον ἄλλον. *Invenies Gala-*
team fortè et pulchriorem aliam. Idyl. 11. 79.

ECLOGA III.

* PALÆMON.

ARGUMENTUM.

*Est Amœbæa contentio inter Menalcam et Damætam, pastores: ac primò continet jurgia, deinde
musicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde à judice Palæmone nomen
habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: et Virgilium, sub personâ Damætæ: poetam
ex ejus obtrectatoribus aliquem, sub persona Menalcæ agnoscit.*

*Amœbæum verò carmen, alternum, sive reciprocum est, ἀμοιβαιὸν hujus lex est, ut, qui posterior
dicit, aut non majora dicat, quàm qui prior, aut certè paria: sensu, vel eodem, vel diverso: alioqui
victus habeatur.*

*Tempus editæ hujus eclogæ erui potest ex his ejusdem versibus: Pollio amat nostram, quamvis
sit rustica, musam: Pierides vitulam lectori pascite vestro. Pollio et ipse facit nova carmina;
pascite taurum, &c. Hæc enim tauri et vitulæ mentio facit, ut credam, scriptum hoc opus
fuisse tum, cùm Asinius Pollio missus à M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adversus
Parthinos, inde reversus esset victor, et jam triumphî apparatus fieret. Hujus autem pompæ
pars erat non ultima deductio taurorum aliarumque victimarum, pendentibus vitis, deauratis-
que cornibus; quæ Jovi Capitolino mactandæ à triumphante offerebantur. Præscribit igitur
poëta bucolicus, ut taurus et vitula ad sacrificia Pollionis triumphalia saginentur: idque præ-
scribit Musis ipsis: quia Pollio non solum bello, sed literis etiam et poësi clarus fuit. Ecl. 4.
in argum. Porro cùm triumphus ille notetur in Fastis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. scripta
fuit hæc ecloga circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. desinens, aut 32. inci-
piens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibusdam videbitur.*

NOTA.

* PALÆMON.] A verbo παλαίω, luctari, pro quo poëtæ dicunt παλαιμονεύω.

MEN. MENALCAS, DAMÆTAS, PALÆMON.

INTERPRETATIO.

ME. O Damœta, dic mi-
hi, cujus est grex iste? an
Melibœi? DA. Minimè, sed
est Ægonis: Ægon mihi
nuper illum commisit. ME.

DIC mihi, Damœta, cujus pecus? an Melibœi?

DA. Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit
Ægon.

ME. Infelix ô semper oves pecus! ipse Neæram

O oves, pecudes semper infaustæ! dum Ægon ipse demulcet Neæram,

NOTÆ.

Menalcas.] Α μένος, robur, vel μένω, duro, ma-
neo; et ἀλκή, auxilium. *Damœtas* v. Ec. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus,*
cujâ, cujum. Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo*
cujâ est! Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vo-*
cem audio? Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum*

pro istisce ambabus, *cujâ* erant domino dedi.

2. *Ægon.*] Pastor rivalis Menalcæ in amore
Neære, et herus Damœtæ. *Ægon* ab αἶξ αἰγός,
capra. *Neæra.*] Α νείρα, sumen, abdomen. *Me-*
libœus, v. Ecl. 1. sub initium.

Infelix ô semper oves pecus.] Legunt aliqui

Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in horâ :
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.

DA. Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

ME. Tum, credo, cum me arbustum videre Myconis,
Atque malâ vites incidere falce novellas.

DA. Aut hîc ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos : quæ tu, perverse Menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas ;
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.

ME. Quid domini facient, audent cum talia fures ?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante lyciscâ ?
Et cum clamarem ; "Quò nunc se proripit ille ?
Tityre, coge pecus : " tu post carectâ latebas.

DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum ?
Si nescis, meus ille caper fuit ; et mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.

ME. Cantando tu illum ? aut unquam tibi fistula cerâ
Juncta fuit ? non tu in triviis, indocte, solebas

gregem : " tu delitescebas post carecta. DAM. An ille, canendo superatus, mihi non reddidisset caprum, quem avena mea meruerat cantilenis ? si ignoras, caper ille erat meus, et ipse Damon id fatebatur, sed dicebat se non posse reddere. MEN. Tu illum vicisti canendo ? an unquam habuisti avenam cerâ compactam ? Nonne tu, imperite, solebas

actimet ne illa me anteponat
5 ipsi : mercenarius iste pastor
Damoclas exprimit lac ovibus
bis singulis horis : Et suc-
cus subripitur gregi, et lac
agnis. DAM. Memineris
tamen ista cautius esse ex-
9 probranda viris. Scimus et
qui te corruerint, hædis
obliquè spectantibus, et quo
in delubro, sed bonæ Nym-
phæ riserunt. MEN. Tunc,
puto, riserunt, cum vide-
runt me amputare improbâ
falce arbores, et novas vites
15 Myconis. DAM. Vel potius
hîc prope fagos antiquas,
quando rupisti arcum et sa-
gittas Daphnidis : quæ tu,
maligne Menalca, quando
vidisti data esse puero illi et
invidebas, et periisses, nisi
20 damnum aliquod ipsi intul-
lisses. MEN. Quid faciet he-
rus Ægon : siquidem servus
furax audet talia mihi di-
cere ? Nonne ego te vidi,
nequissime, dolo furari cap-
rum Damonis lyciscâ mul-
tum latrante ? Et cum cla-
marem : " Quem in locum
26 fugit ille ? Tityre, collige

NOTÆ.

ovis. Quod Servius pessimè interpretatur : O infelix pecus, semper ovis, id est, semper imbecille futurum : Ramus verò sic : O semper infelix pecus ovium ; ita ut ovis in genitivo sit singulari, pro plurali, ovium. Sed sincerissimi codices habent, oves : plano sensu : O oves, pecus semper infelix ! Quare autem infelix ? et propter pastorem, qui ut vacet amoribus, curam ejus abiecit ; et propter custodem, à quo exhauritur et expilatur.

6. Et succus pecori, et lac.] Idem lac qui matribus quidem nativus est succus ; fœtibus autem, sive agnis alimentum. Notetur hîc defectus synalœphæ.

7. Parcius ista viris, &c.] Scito moderatius et cautius ea esse exprobranda viris, et pudicis ; iis præsertim, qui te mollem et corruptum sciunt. Servius non insulsè explicat, et interpungit aliter ; Parcius : ista viris tamen objicienda memento. Novimus, &c. hoc est : Parce quicquam mihi exprobrare : si tamen exprobes, memineris ea esse ejusmodi, quæ viro objici possint ; ut novimus tua scelera viro indigna.

8. Transversa tuentibus hircis.] Servius hircus legit, et hircos explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii simplicius de hircis intelligunt, libidinosus eò usque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes vide-
runt : transversa autem tueri invidiæ signum est.

9. Sacello.] Sacellum, locus sacer numini, parva ædícula : sæpe, præsertim apud rusticos, antrum erat. Nymphæ.] Vel Dryades, vel Napææ. Nemesian. Ecl. 2. 20. Quæ colitis sylvas Dryades, quæque antra Napææ.

10. Tum credo, cum, &c.] Ironicè loquitur, et scelus alienum quasi de se narrat ; sed eo vultu et nutu, ut reipsa Damoclas ejus auctor esse intelligatur. Arbustum.] Non arbuscula est, sed locus arboribus consitus, præsertim hoc loco ad fulciendas vites, quæ idèò arbutivæ à Columellâ dicuntur. Ecl. 1. 40. Mycon.] Pastoris nomen à μυκᾶν mugio. Daphnis, à δαφνίς corona laurea.

17. Damonis.] Quasi δαίμων peritus.

18.] Lyciscâ.] Canis ex lupo et cane editus, à λύκος lupo, et κύων canis.

20. Carecta.] Locus ubi multæ sunt carices. Carex planta est ex arundineo genere ; SEDGÆ, De Tityro, Ecl. 1. in argum.

25.] Cantando tu illum.] Supple vicisti : reticentia ad subsannationem : ut ista ad furorem et impetum, Æn. i. 135. Quos ego, supple si corripuero.

Aut unquam tibi, &c.] Negat eum habere fistulam illam nobilem, septiforem : non negat habere ignobilem, simplicem, atque unius calami, è cicutâ, è stipulâ, de quo genere Ecl. 2.

36. Ait enim, non tu in triviis, &c.

26. In triviis.] Bivium, trivium, quadrivium,

raucâ cicutâ spargere in plateis miserabiles cantilenas? DAM. Visne igitur ut privatim videamus, quid uterque nostrum valeat alterno carmine? ego do pignori hanc juvencam: ne fortassè rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum. MEN. De grege non ausim collocare quicquam in spon- sione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: et bis quotidie recensent uterque gre- gem, alteruter verò hædos. At, siquidem tibi placet stultum esse, opponam id quod tu ipse fateberis esse longè pretiosius, calices è fago confectos, opus incisum à præstantissimo Alcime- donte: in quibus vimen *hederæ* superadjectum *ope* torni facilis,

Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid possit uterque vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus) 30
Depono: tu dic, mecum, quo pignore certes. [cum.
ME. De grege non ausim quicquam deponere te-
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
Verum, id quod multò tute ipse fatebere majus, 35
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis

NOTÆ.

locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Rustici per trivium ululare certis diebus solebant, et flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, sive Proserpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivium cum clamore vestigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; sive ex illis clamoribus; sive ut ait Varro, quòd ejus simulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Propriè *juvencam*, siquidem jam foetus binos enixa est. Sic Ecl. 6. 47. *Pasiphaën virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro sit conjuncta.

Ne fortè recuses.] Vel sensus est: Ne fortè recuses, mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut saltem lucri spe ad certamen movearis. Vel, ne fortè, quia vitulam nominavi, pignus quasi leve rejicias: binos foetus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram*, *mulctrum*, *mulctrale*, vas rusticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro ipsâ actione mulgendi.

34. *Bisque die, &c.*] I. Servius sic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: et sic recensio totius pecoris videatur uni patri attribui. Malè, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non solus pater: tum quia *alter* ad masculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus sic: Ambo pecus numerant; *alter*, id est, pater, seorsum hædos. III. Nannius verò, quem sequimur, sic: Ambo pecus, id est, matres numerant; *alter*, id est, alteruter, hædos, id est, foetus, eò quòd ad majorem numerum bini custodes adhibendi sint; ad minorem unus sufficiat.

36. *Insanire.*] Mecum certando, qui te multò doctior sum.

37. *Fagina.*] Vasa è fago, OF BEECH, juxta Plin. 16. 38. fuere aliquando in honore, et in usu sacrorum: recensentur tamen à poetis in pauperum suppellectili. Ovid. Fast. 5. 522. *Terra rubens, crater, pocula, fagus erat.*

37. *Cœlatum.*] Impressum, incisum, per ca-

vitatem exsculptum, à *κολλῶν cavum*: unde et cœli nomen per *æ* scribendum: sive pro superiore illâ et concavâ mundi parte, sive pro scalpro sumatur.

Alcimedontis.] Sculptoris nomen ab *ἀλκή* *auxilium*, et *μεδίω* *rego, curo*: nomen, heroi, quàm sculptori, aptius.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmasius et Cerdanus duplicem hîc artem agnoscunt, tornaturam et cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non posse, quòd ligna teruntur tantum et levigantur, sed solius cœli sive scalpri opus esse, quo sive ligna, sive metalla inciduntur et excavantur. Hî locum istum ita explicant, ut velint *quibus* esse ablativi casûs, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita est torno, sive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materiâ tornatâ, Latine dici. II. Video *toreumata*, quæ propriè in veteribus gloss. exponuntur, *opera torno rasa*, sumi promiscuè à probatissimis scriptoribus pro cœlato opere: cujusmodi sunt calices, crateres, signa hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis, l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem sensu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, consummatorem Polycletum: quos sculptores ac statuarios, non solum tornatores fuisse constat. Unde existimo, licèt exactè tornus à cœlo, et scalpro distinguatur: usu tamen esse factum, ut promiscuè haberentur. Favet insuper etymon, *tornus* enim à *τερίω*, vel *τείρω*, *τέτορα, tero, trivi*. Teritur autem materia non solum cum versando raditur, sed et cum repetitâ scalpri impressione inciditur.

Torno facili.] I. *Facili* alii explicant, *rude*, et *facili* nec longiori operâ elaboratum. II. Alii, *versatile*, quemadmodum Virg. *Æn.* 8. 310. *Facilesque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obsequens*, et ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. l. 1. 1. 40. *pocula de facili composuitque luto.*

Diffusos hederâ vestit pallente corymbos.

In medio duo signa, Conon: et quis fuit alter, 40

Descripsit radio totum qui gentibus orbem?

Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,

Et molli circùm est ansas amplexus acantho: 45

Orpheaq; in medio posuit, sylvasque sequentes.

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.

ME. Nunquam hodie effugies: veniam quocunque

vocâris.

Audiat hæc tantùm vel qui venit: ecce, Palæmon:

Efficiam posthac ne quemquam voce lacesas. 51

juvencam respicies, non est cur æstimes calices. MEN. Nullatenus hodie evitabis certamen: descendam ad quascunque conditiones me adduxeris. Tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provocos cantu.

implicat frondibus hederæ pallidæ corymbos suos dispersos. In medio duæ sunt effigies, Conon; et quis fuit alter, qui virgâ distinxit populis totum mundum, et tempora quæ essent apta messori, quæ curvo aratori? Neque adhuc illos calices attigi labiis, sed servo abditos. DAM. Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, et circumambiit ansas acantho flexili, et locavit in medio Orpheum et arbores sequentes. Neque adhuc illos attigi labiis, sed servo abditos. Si tamen ad ju-

NOTÆ.

39. *Diffusos hederâ.*] Multi vitem et hederam hîc implexas fuisse volunt. Ego cum Nannio solam hîc hederam agnosco, vitemq; accipio pro ipso hederæ vimine quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam verò pro foliis, hoc sensu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos suos. Lenta vitis significationem hîc habere videtur, A BENDING BRANCH. *Hederâ.*] IVY. Ideò poculis insculpta, quia Baccho sacra.

Corymbos.] *Κόρυμβος* Isidoro est annulus in hederâ, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: sed Plinio, est racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primò appellatus est subrectio quædem et suggestus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Vossius à *κῆρα caput*, unde et *κόρυς galea*.

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Atheniensium, sed nobilis Mathematicus, patriâ Samius, qui in gratiam Ptolemæi Evergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sydera finxit esse relatum: ut habet Callimachus in epigr. quod à Catullo redditum extat. Æqualis et amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathematico magister.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus pastor Mathematici alterius, seipsum interrogat, et non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maximè, quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sationis et arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poëta Solensis, qui scripsit Græcè *Phænomena* sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut illud Cicero adolescens, Claudius item, et Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est, poëta ex Ascâ Bæotiæ oppidulo, qui inter alia scripsit *Opera et dies*, sive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel discipulus, vel saltem amicus, celebris ante alios Mathematicus, et bellicarum machinarum inven-

tor: qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est, cum figuras in arenâ describeret.

41. *Radio.*] Radius hîc virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes assignantur, et figuræ in arenâ describuntur.

45. *Acantho.*] Herba est acanthus longo latoque et flexuoso folio, BEARSFOOT, capitulis columnarum, in ordine Corinthio, adhiberi solita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta est, auctore Fuschio.

46. *Orpheaq;.*] Orpheus Thrax, Apollinis et Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio acceptam ita suaviter impellebat, ut flumen sistere cursus, et sylvas ferasque trahere dictus sit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, et mortem lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Deposuerat juvencam; negaverat Menalcas se ob patris metum posse juvencam deponere, et pocula obtulerat; hærebat tamen in sponsione juvencæ Damætas, *Si ad vitulam spectes, nihil est, &c.* atque aded videbatur certamen subterfugere, quod hâc sponsione admitti à Menalcâ non poterat. Ergo Menalcas, ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, deposito, per spem victoriæ, patris et novercæ metu. *Veniam quocunque vocâris.* Unde arbiter Palæmon de præmio deinde judicium ferens, nullam poculorum, sed juvencæ duntaxat mentionem facit, *Et vitulâ tu dignus, et hic.*

50. *Audiat hæc tantùm.*] Adsumus hîc uterque, adsunt pignora, deest tantùm judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminens pastore, necdum inspecto vultu, cujus se subijcit arbitrio, quicumque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, et æmulum audaciùs alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

DAM. Ergo age, si habes aliquid; ego nullo modo morabor: neque recuso ullum iudicem. Unum precor, ô Palæmon mi vicine id penitus defige animo, res est non levis. PAL. Canite, siquidem sedimus in tenero gramine; et nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus est. Incipe, ô Damœta; tu deinde succedes, ô Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis. DAM. A Jove ducamus initium, ô Musæ: omnia plena sunt Jove: ille fecundat terras, ille curat meos versus. MEN. Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dono sacra Phœbo, lauri, et hyacinthus suaviter purpurascens. DAM. Galatea, jocosa puella, me ferit malo, et fugit ad salices, et optat se videri à me priusquam fugiat. MEN. Amyntas verò, meus amor, se sponte exhibet mihi: ita ut jam Delia ipsa non sit familiarior canibus meis. DAM. Dona jam parata sunt amicæ meæ: nam observavi

DA. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla: Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palæmon, Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas. [herbâ: PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor: 56 Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus. Incipe, Damœta: tu deinde sequere Menalca. Alternis dicetis: amant alterna Camenæ, DA. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena: Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61 ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud Munera sunt, lauri, et suavè rubens hyacinthus. [me DAM. Malo me Galatea petit, lasciva puella: Et fugit ad salices, et se cupit antè videri. 65 ME. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas: Notior ut jam sit canibus non Delia nostris. DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notavi Phœbo, lauri, et hyacinthus suaviter purpurascens. DAM. Galatea, jocosa puella, me ferit malo, et fugit ad salices, et optat se videri à me priusquam fugiat. MEN. Amyntas verò, meus amor, se sponte exhibet mihi: ita ut jam Delia ipsa non sit familiarior canibus meis. DAM. Dona jam parata sunt amicæ meæ: nam observavi

NOTÆ.

59. *Camenæ.*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ*, et *Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*, sicut *arbor*, *arena*, *janitor*; prius *arbos*, *asena*, *janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camænæ*, et deducunt à cantu amœno.

60. *Ab Jove principium, Musæ.*] Ex illo Theocriti *ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγεις, μοῖσαι. ἀ Jove incipiamus, et in Jovem desinite, ô Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde malè quidam hic legunt *Musæ* in genitivo; quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia deorum ille princeps, et rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est undique diffuso, G. 2. 325. *Tum pater omnipotens fecundis imbris æther Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes Magnus alit magno commixtus corpore fetus.*

Musæ.] Jovis et Mnemosynæ filiae novem, artium præsidēs: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania; natæ in Pieriæ regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, et Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phæbus.*] Idem qui Apollo et Sol, Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Dianâ editus in insulâ Delo, medicinæ repertor: divinationis, musicæ, et poëseos Deus. Phæbus dictus quasi *φῶς βίς*, lumen vitæ.

Sua semper apud me Munera.] Sacra munera Phœbo, laurus et hyacinthus: de lauro quidem, Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus è vulnere pueri cognominis, qui Zephyro et Apollini cum placeret, et aliquando discoluderet cum Apolline, Zephyri invidiâ inter ludendum periit disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput malignè deflexo. Quis autem flos ille sit quaeritur. Certè non is est qui vulgò sic nominatur,

cæruleus totus, et absque ullis literarum notis. Certissimè is est, qui Græcis *ξίς* vel *ξύς* dicitur, hoc est, *acutus*: Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Anglicè vero *GLADDER*; et communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine à *ξίς*. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columellâ l. 9. 4. *Cælestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porrò cæleste nomen, nisi *Iris*? II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. *Gladiolus* habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, et multa I, confusè saltem exprimunt: et hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum*. Ovid. Met. 10. 215. IV. *Gladiolus* magnitudine et specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non purpureus color his, argenteus esset in illis*. Ovid. Met. 10. 212. V. *Gladiolus* purpureus est; unde et ferrugineus, et niger, et rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho à poëtis. Reliqua infra, v. 107.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutelâ canes: Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quòd luce suâ omnia *δῖλα* id est, *manifesta*, faciant. Vel ab insulâ Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti, subito emersit, et sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, et conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos quasi *δῖλος*, *manifesta*. Tamen hic *Delia*, fortè non Dea, sed Menalcæ famula, ex insulâ Delo: cui sanè multò quàm Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amyntâ*, Ecl. 2. 35.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ;

Ipse locum, aëriæ quo congressere palumbes.

ME. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta

Aurea mala decem misi : cras altera mittam. 71

DA. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!

Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.

ME. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis,

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? [Amynta,

DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola. 76

Cùm faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito. [flevit :

ME. Phyllida amo ante alias : nam me discedere

Et, longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

DA. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,

Arboribus venti : nobis Amaryllidis iræ. 81

ME. Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,

Lenta salix fœto pecori : mihi solus Amyntas.

DA. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam.

Pierides, vitulam lectori pascite vestro. 85

se. DA. Lupus funesta res est gregibus, pluvia segetibus maturis, venti arboribus : nobis ira Amaryllidis. MEN. Humor grata res est teneris segetibus, arbutus hœdis à lacte depulsis : salix flexilis gregi prœgnanti : mihi solus Amyntas. DAM. Pollio diligit mea carmina, licet sint agrestia : ô musæ, nutrite juvenecam Pollionî, qui vos legit

ipse locum, in quo palumbes aëriæ nidificaverunt.

MEN. Misi Amyntæ decem mala flava electa ex arbore

sylvestri : quod unum potui facere : cras mittam totidem alia. DAM. O quoties,

et quæ verba mihi dixit Galatea ! O venti, ferte ad aures

Deorum aliquam eorum partem. MEN. Quid prodest

mihi, ô Amynta, quòd tu me non aspernaris animo,

si ego servo retia, dum tu apros insequeris ? DAM. O

Iola, mitte ad me Phyllida, meus est dies natalis. Quando

immolabo vitulam pro terræ fructibus, tu ipse veni. MEN. O Iola, diligo

Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, et diu,

dixit : vale, vale, ô formose.

NOTÆ.

amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones ; uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. 2. 3. 14. *Eja, mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*

69. *Aëriæ quo, &c.* Palumbes, wood-pigeons : Veneri sacræ, cujus trahendo curru addicuntur. *Aëriæ.* Vel quia aërii sunt coloris, inquit Servius, et *livæ* appellantur ; vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congressere.* Accumulavere festucas, floccos, alia id genus : quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divûm referatis ad aures.* Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint ; vel ut Dii testes sint promissorum Galatææ.

74. *Quid prodest, quòd, &c.* Damœtas ostendit antea gaudium suum de colloquiis cum amicâ præsente. Nunc Menalcas majori amoris testimonio dolorem suum testatur, primò de amici absentia : secundò de ejusdem periculo, *sectaris apros* : tertio de suâ securitate, *ego retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, nisi societatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.* Iolas pastor, ab interjectione *ô heu.* Iolæ famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ et Menalcæ : à *φύλλον* folium.

Meus est natalis. Natali in sacrificio licebat voluptati indulgere : non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur ; ter ductâ circum agros, aut agnâ, aut vitulâ immolatâ. Unde puella invitatur ad natale ; solus pastor ad ambarvale. De ambarvali, G. 1. 243.

77. *Cùm faciam vitulâ.* Facere et operari sine addito, est *sacra facere, sacris operari.* Et *facere vitulâ*, est *sacra facere ex vitulâ.*

79. *Vale inquit, Iola.* Illa vox Iola, non est Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat ; sed Menalcæ ad Iolam. Ut enim Damœtas compellaverat prius Iolam : *O Iola, mitte mihi Phyllida.* Ita nunc Menalcas eundem compellat : *O Iola, amo Phyllidæ, nam dixit mihi longum vale.*

81. *Amaryllidis iræ.* Cùm videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem sibi obstare, imò præferri ; ad alium amorem deflectit, et jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.* Arbor foliis lauro affinibus, sed raris, THE STRAWBERRY-TREE : in deliciis ejus umbra fuit apud antiq. H. Od. 1. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra sub arbuto stratus.* Fructus profert instar cerasorum, aut fragorum, cum aliquâ dulcedine asperos. Vocantur à Plinio *unedones* ; quòd, inquit, plures edi non possint propter asperitatem : à Virgilio *arbuta*. G. 1. 148. *Cùm jam glandes, atque arbuta sacræ deficerent sylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta sylvæ.*

83. *Mihi solus Amyntas.* Ut ostendat Menalcas, quicquid à se de luctu Phyllidis, deque suo in eam amore dictum est, per jocum dictum esse, quò Damœtam aliquâ invidiâ stimularet : nunc ultro profitetur se, præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.* Musæ novem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel à Pierio Thessaliæ monte, ubi ex Jove et Mnemosyne natæ dicuntur : vel ex victoriâ, in Pieri Macedonis novem filias, relatâ ; quæ Musas ausæ ad cantum provocare, et

MEN. Ipse etiam Pollio com- ME. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
ponit novos versus: nutrite Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
illi taurum, qui jam corni- DA. Qui te, Pollio, amat, veniat quò te quoq; gaudet:
bus feriat, et spargat are- Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
nam calcibus. DAM. Quis- ME. Qui Baviu non odit, amet tua carmina Mævi:
quis te diligit, ô Pollio, per- Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos. 91
veniat ad ea, ad quæ lætatur DA. Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,
te quoque pervenisse: illi Frigidus, ô pueri! fugite hinc, latet anguis in herbâ.
mel fluat, et vepres rigidi ME. Parcite oves nimiùm procedere: non benè ripæ
producant Amomum. MEN. Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccant. 95
Quisquis non odit Baviu, DA. Tityre, pascentes à flumine reice capellas:
amet tuos versus, ô Mævi! Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
idemque subliget jugo vul- ME. Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,
pes, et exprimat lac ex hir- Ut nupèr, frustra pressabimus ubera palmis. 99
cis. DAM. O pueri, qui col- DA. Eheu, quàm pingui macer est mihi taurus in arvo!
ligitis flores, et fraga nas- Idem amor exitium pecori est, pecorisq; magistro.
centia humi, hinc fugite: ME. His certè neq; amor causa est: vix ossibus hærent.
serpens lethalis occultus Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
est sub gramine. MEN. O pueri, colligite oves in ovile: si vis calor corruerit lac,
oves, abstinete longiùs ire, ut antè paucos dies, incassum prememus mammas manibus. DAM. Heu! quàm macilentos ha-
non tutò fiditur ripæ: ipse beo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, et dominum gregis. MEN. Non certè
aries siccant adhuc villos. amor id importat his ovibus meis: tamen vix stant ossibus. Nescio quis oculus corrumpit mihi
DAM. O Tityre, remove à juniores agnos,

NOTÆ.

ab iisdem superatæ, totidem in picas ab iis mutatæ sunt.

86. *Pollio et ipse.*] Quis fuerit, fusè habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad summam oratoris, historici, et poetæ laudem; ad consulatum anno U. C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poetîcam solam hoc loco ei tribuit apertè Virgilius: *Pollio et ipse facit nova carmina*: cæteros honores, ut pastoritiis modulis graviore, tantum innuit his vocibus: *veniat quò te quoque gaudet*: nempe ad consulatum, et triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota sunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum.] Parvus est frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno sese convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno subrufo et valdè odorato: in Assyriâ, Armeniâ, Ponto, et Mediâ optimum. Ita ferè à Dioscoride describitur. Plerique tamen ab eâ descriptione dissentiunt.

90. *Qui Baviu non odit, &c.*] Bavius et Mævius, poetæ pessimi, Virgilio pariter et Horatio infesti. Imprecatio est respondens è contrario votis Damoetæ pro Pollione: si quis non odit Baviu, ita stultus fiat, ut et amet Mævium, et jugo supponat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Sensus est juxta Servium et Farnabium: O pueri, cavete ne oves longiùs procedant: quod durius et absq; exemplo est. Nostra interpretatio, tum nititur exemplis, est enim apud. Catul. in Argon. 146. *Nil metuant jurare, nihil promittere parcunt*: tum conformis est Theocritæo exemplo, Idyl. 5. 100. *οὐτὶ ἀρὸ τὰς κοίβας τὰ μιν ἀδὲς, ὧδε νέμεσθε, &c.* discedite ab oleastro, capellæ, hic pascite.

Non benè ripæ Creditur.] Quia periculum est, ne vel oves lapsæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipsa, fluctuum allapsu subitus exesa, ruinam faciat.

96. *Reice capellas.*] Est hic primò syncope, *reice* in *re-ice*; tum contractio geminæ vocalis brevis, in diphthongum longam: *re-ice*, in *reice*. Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Næ radicitus è vitâ se tollit et eicit*.

98. *Si lac præceperit æstus.*] Vel exsiccaverit; vel ita corruerit, ut vanescat, et nimis liquescat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo*. *Ervum* autem, THE BITTER VETCH, leguminis genus est, pisis affine, bobus saginandis utile.

101. *Pecorisque magistro.*] Damoetæ mercenario pecoris custodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus è tam multiplici magistri sollicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi fascinat agnos.*] Fascinum species incantationis: sic dictum, I. Vel à fascis, sive liciis et filis, quibus ad illigandos et incantandos homines magicis in sacris utebantur, de quo more, Ecl. 8. 74. II. Vel à fando, ut vult Festus: quia verbis, ac præsertim laudatione immodicâ, perficiebatur: de quâ specie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Vossius in Etym. à *βασάνειν* *invidere*; quod est, quasi *φάσος* *κάνειν* oculis occidere, quia oculorum intuitu præcipuè fit fascinatio: cum scilicet maligni spiritus, ex invidio aut malè affecto pectore emissi per oculos aërem circumfusum inficiunt; idemque sic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita ferè Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus verò, utpote

DA. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo, **DAM.** Dic, quâ in regione, cœli spatium apertum sit ulnis non plusquam tribus, Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas. 105 et eris mihi magnus vates
ME. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
MEN. Dic, quâ in regione Nascantur flores: et Phyllida solus habeto. oriantur flores notati regum nominibus: et possidebis solus Phyllida. **PAL.** Non
PAL. Non nostrum inter vos tantas componere lites: meum est dirimere tantam
Et vitulâ tu dignus, et hic: et quisquis amores contentionem inter vos: Tu 110
Aut metuet dulces, aut experietur amaros. mereris vitulam, et hic quo-
Claudite jam rivos, pueri: sat prata biberunt. que: et quicumque aut diffidet amoribus prosperis, aut experietur tristes. Nunc obstruite rivos,
et juvenes: prata satis irrigata sunt.

NOTÆ.

tenerioris naturæ, sæpiùs fascinum adhærescit.

104. *Dic, quibus in terris, &c.*] Uterque, quasi de victoriâ desperans, ad ænigmata confugit.

Apollo.] Vatum Deus, de quo suprâ v. 62. Cur sic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 17.

I. Quia radios ἀει παλλει, id est, *semper vibrat.*

II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπολλύει, id est, *enecat.*

III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει, id est, *fugat.* IV. Quia ἀναπολεῖ, id est, *inter utrumque mundi polum vertitur.*

V. Quia unus est, non multiplex: idem enim aliquando est atque Sol. Ab α privativo, et πολλοὶ nulli.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixisse Grammaticis refert Servius ex Asconio, qui hoc ipsum è Virgilio audisse se professus est. Servius interpretatur, I. De Cœlio quodam Mantuano; qui dilapidato patrimonio sepulchrum sibi duntaxat trium ulnarum, seu pedum sex, reservaverat: idq; mirè placet Salmasio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti et Æthiopiæ, sub tropico Cancrî: quem locum ita recto lumine sol irradiare putabatur, medio solstitii die, ut ne altissimo quidem in puteo, eam in rem à philosophis effosso, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id est, trium cubitorum: sic enim aliquando ulna sumitur, ut ostendit Vossius in Etym. IV. Alii de specu in Siciliâ, ubi rapta fertur à Plutone Proserpina. V. Ciacconius et Cerdanus de fossâ quâdam Romæ in comitio factâ more Etruscorum: quæ mundus dicebatur, et toto anno claudi solita, patebat certis duntaxat diebus tribus; hi autem cælum pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus statura trium duntaxat esset cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus ostium ad ulnas tres apertum sit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui descendit, spatium cœli tantum conspiciat, quantum putei latitudo permiserit. Elige.

107. *Nascantur flores, &c.*] Cerdanus expli-

cat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Augusti effigiem cum his verbis, *Augustus Cæsar*; altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctissimus, Augusti cognomen Octaviano non tributum esse nisi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. et Agrippâ III. Coss. ut habet Censorinus. Edita autem sunt Bucolica anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem et pastorem sensum confugio, qui est de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primùm, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum post Achillem fortissimus, mutati sunt. Videntur enim in illo scriptæ quodammo literæ αι, quæ primæ sunt in Ajace; et, si retrorsum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, si, ut vult Nannius, per j non per y, scribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis verò gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe αι gemitum notat, unde est ἀιάζω gemo. Ita Met. 10. 215. *Ipse suos gemitus foliis inscripsit, et αι αι flos habet inscriptum.* Tum l. 13. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque inscripta est foliis; hæc nominis, illa querelæ.* Ajax porrò et Hyacinthus, non reges, sed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam et Ariadnem reginas alibi vocavit.

109. *Et quisquis amores Aut, &c.*] Non uni digni estis vitulâ pro præmio, sed etiam quicumque vobis similes ita bellè expriment affectus amantum: sive ejus qui felix in amore felicitati suæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce satis humor, &c. Quid prodest, si me, &c.* sive ejus qui amaritiam in amore experitur, qualis Damætas: *Triste lupus stabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria est. Jam cantare desinite: satis enim aures nostræ cantu vestro delectatæ sunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

* POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perusino, de quo dictum est in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de causis infensus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brundisium, administris L. Cocceio communi amico, et, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Antonii, Asinio Pollione, tum consule, ambo cum ovationis honore Romam ingressi sunt. Sed paucis post diebus, cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupatâ Siciliâ commedatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus et Antonius, lapidibus palam appetiti à populo, coacti sunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax composita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto post tempore extinctis, quædam aurea species ætatis affulsit. Hæc autem omnia cum accidissent sub extremum Pollionis consulatum, et ipso Pollione administro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejusdemque, et temporum illorum in laudem detorsit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Christi ortu, ejusque matre atque ætate legerat. Scripta est anno Virgilii 31. ineunte: U. C. 714. exeunte: sub ipsum pacis Puteolanæ tempus; Coss. Domitio Calvino, et Asinio Pollione: paulò antequam hi consules magistratum abdicarent; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui supererant ex illo anno dies: in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, et P. Canidii, qui consules in annum reliquum appellati sunt.

NOTÆ.

* POLLIO.] C. Asinius Pollio, a Julio Cæsare, paulò ante cædem, Hispaniæ ulteriori præfectus; post ejus cædem amicissimus fuit M. Antonio, ut ipse profitetur suis in Epistolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10. Famil. In ejusdem Antonii partes cum duabus legionibus transiit, paulò ante triumviratum. Triumviratu instituto, et triumviris urbanos magistratus in quinquennium assignantibus, ipse in an. U. C. 714. Consul destinatus est; adnitente, ut credibile est, amico Antonio. Quo eodem tempore Fescenninis versibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Et tunc in Galliâ Cisalpinâ versanti videtur Virgilius innotuisse, et per cum commendatus esse Mæcenati, ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in suos et Antonianos milites negotium unus in se suscepserat. Orto deinde Perusino bello, L. Antonio, Marci fratri, suppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. Civil. Sed victo Lucio, ipse tum Consul, diu retentâ in potestate Marci Venetiâ, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejusque classem allexit. *Velleius lib.* 2. Consecuta est pax Puteolana: statimque in Parthinos, Illyricam gentem, et Bruti olim Cassiique studiosissimam auspiciis M. Antonii, expeditionem duxit: triumphavitque anno sequente 715. Reliquam

ætatem traduxit in Italiâ, et licet post enervatum amore Cleopatæ Antonii animum, partibus ejus nunquam se miscuerit, ad bellum tamen Actiacum proficisci noluit cum Octaviano, propter notiora in se Antonii beneficia, ut ait *Velleius*. l. 2. Historiam scripsit bellorum civilium, item tragœdias: accusavit juvenis Catonem: orator egregius; sed Ciceronis eloquentiæ infestissimus. *Quintil.* l. 8. 1. et l. 10. 12. fortassè ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippiis laceraverat. Vixit fermè ad extremum Augusti principatum et an. U. C. 757. obiit Octogennarius, ut colligitur ex *Eusebii Chron.*

Filium habuit nullum *Saloninum* nomine, sed nepotem; qui certè, cum edita est hæc ecloga, nondum ortus erat: quippe qui annis, post editam hanc eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio progener destinatus, inquit *Tacit. anal.* 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus est C. Asinius Gallus, non *Saloninus*: diris deinde suppliciis à Tiberio Cæsare necatus anno U. C. 789. Ille igitur Pollionis *Saloninus*, qui à Servio dicitur inter ipsa primordia peris, aut Servii commentum est, aut certè tunc, cum scripta est Ecloga, *Saloninus* dici non potuit. cum *Salonæ* à Pollione non captæ sint nisi anno editionem eclogæ consequente. Vide Ecl. 8. 13.

SICELIDES Musæ, paulò majora canamus.
 Non omnes arbusta juvant, humilesq; myricæ.
 Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.
 Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
 Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
 Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
 Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

titur è summo cœlo. Tu tantùm, ô pudica Diana, adsis nascenti puero: sub quo ferrea ætas primùm finiatur, et aurea per totum orbem orietur: tuus frater Apollo jam imperat.

INTERPRETATIO.

O Musæ Siculæ, cantemus paulò grandiora. Arborea, et parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus sylvas, sylvæ de-
 5 ceant consulem. Nunc attigimus extremum sæculum vaticinii Cumeæ Sibyllæ. Magna series temporum oritur de novo. Nunc Astræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc
 10 novum genus hominum mittitur.

NOTÆ.

1. *Sicelides.*] A Græco nomine Σικελίς: à Latino enim *Sicilia*, esset *Sicilides*: absona vox propter exiguitatem literæ i, sæpius repetitæ. Eas invocat Musas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracusis, bucolicorum princeps fuit. Unde et *Syracusium versum* dicit, pro *Bucolico* Ecl. 6. 1. et *Arethusam* Siciliæ fontem invocatur Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam sylvestrem, TAMARISK. De *arbutis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *sylvas* hîc, et per *sylvestrem musam* Ecl. 1. 2. bucolica sive pastoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor est tamen, per *sylvas consule dignas*, allusum ad sylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ consuli è magistratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidiâ conatos esse, ut ea Jul. Cæsari provincia committeretur, quasi minimi negotii; hunc verò contrà perfecisse, ut sibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *postrema* est: vel *prima*, et ab ætate nostrâ remotissima, utroque enim sensu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de quâ hîc Virgilius, *postrema* dici potest: quòd eam Sibylla quasi quinto loco constituerit, post alias quatuor per metalla designatas, auream, argenteam, æream, et ferream. *Prima* verò dici etiam potest: quòd hæc eadem instauratio sit primæ ætatis aureæ, et eadem veluti ætas rediviva.

Cumæi carminis.] Sibyllini. *Cumæam* verò Sibyllam aliqui distinguunt à Cumanâ, ut altera Italica, altera Æolica sit. *Cumæ* enim duæ per celebres, inter urbes alias ejusdem nominis: alia in Æolide Asiæ; alia in Campaniâ Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 36. De *Cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *sæculorum*: *Sæculum* vulgò centum annorum spatium est: hîc *ætas* et *tempus* indefinitè. *Magnus sæclorum ordo*, et postea *magni menses* explicantur à plerisque de magno anno Platónico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. tum efficitur, cum Solis, et Lunæ, et quinque errantium, ad eandem inter se comparisonem confectis

omnium spatiis, est facta conversio; id est, reditus ad eundem situm, unde primò cursum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. sphaeræ, *tunc omnia quæcumque in mundo sunt, eodem ordine esse reditura, quæ nunc cernuntur*. Addunt autem fabulosi hujus anni auctores, hunc spatio contineri 49000 annorum: alii tantùm 23760: alii etiam plurimum. Quicquid sit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hîc, esse *illustrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius magni dicti sunt. Multa tamen eruditè docet Jos. Scaliger de magno anno, magnisque mensibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire possint. In Canon. Isagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Astræa, seu Justitia, Jovis et Themidis filia: quæ finito aureo sæculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, sed omnium ultima.

Saturnia regna.] Felicissima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: sub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli et Vestæ filius à Titane fratre ob regni contentionem carcere inclusus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui struebat insidias, regno pulsus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in quâ latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta sunt.

8. *Tu modò nascenti puero.*] Quasi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero nascenti: qui princeps illius novi generis, id est, primus esse debet.

10. *Lucina.*] Dea certè fuit partui præsiciens: dicta sic, à *luce*, quam infantibus dabat. Quænam verò fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuisse colligunt ex hac solemnî parientium formulâ: *Juno Lucina fer opem*. Alii Dianam è plurimis poëtarum locis. Alii distinctum ab utrâque numen ex hymno in Apoll. apud Homerum; ubi Lucina dicitur à Junone impedita, quò minus Latonæ, Dianæ matri, parturienti opem ferret. Virgilius adhæret secundæ opinioni: cum eam Apollinis sororem hîc dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id est, *tuus frater*.

Apollo.] Multi de Octaviano interpretantur ut et Lucinam de Octaviâ ejus sorore: quæ, et

Porro sub tuo consulatu, *Teque adeò decus hoc ævi, te consule, inibit,*
 Pollio, gloria illa ætatum *Pollio: et incipient magni procedere menses.*
 inchoabitur, et magni men- *Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,*
 ses incipient currere. *Te*
 auctore, si aliquæ nostri *Irrita perpetuâ solvent formidine terras.*
 criminis reliquiæ super- *Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit* 15
 sunt, *tunc deletæ liberabunt*
 mundum æterno metu. *Permixtos heroas, et ipse videbitur illis:*
 Ipse *puer* particeps erit *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.*
 vitæ divinæ, et videbit he- *At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,*
 roas sociatos diis et ipse *Errantes hederas passim cum baccare tellus,*
 videbitur *ab* illis, et guber- *Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.* 20
 nabit mandum pacatum *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ*
 patris virtute. Terra au- *Ubera: nec magnos metuent armenta leones.*
 tem ubique sine culturâ *Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:*
 producet tibi parva mune- *Occidet et serpens, et fallax herba veneni*
 ra, *ô puer! nempe vagas*
 hederas passim cum bac- *Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum.* 25
 care et colocasia mixta *At simul heroum laudes, et facta parentis*
 grato acantho. Ipsæ capræ *reportabunt in stabulum*
 reportabunt in stabulum *mammæ lacte tumentes,*
 mammas lacte tumentes, *nec greges timebunt magnos leones: ipsæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque*
 nec greges timebunt magnos leones: ipsæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque
 morientur, et morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum
 orietur ubique. Sed statim atque poteris

NOTÆ.

multum apud fratrem poterat; et pudicitia laude insignis fuit, et mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipso tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hâc eclogâ celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quodd in cœnâ quâdam convivis duodecim Deorum habitu discumbentibus, ipse Apollinem representaverit? Certè Antonius deinceps id ei quasi impiè factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipsum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hîc explicandum puto de Lucinâ ipsâ, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipso Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam constat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam suam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id est, *incipiente*, dicitur absolute.

12. *Magni menses.*] Quintilis et Sextilis, aiunt Servius et Pomponius. *Magni* idèd, quia *Julius* et *Augustus*, ex Imperatorum nominibus appellati sunt. Malè. Licet enim hoc de Julio verum sit, de Augusto mense tamen falsum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, et tres Octaviani triumphos, à senatu tributum est: immo non ante an. U. C. 727. *Magni ergo menses* dicendi, quomodo suprâ *magnus ordo sæclorum*, v. 5.

13. *Sceleris vestigia nostri.*] Scelus illud, vel sunt perjuria Trojanorum, quibus omnes posterorum Romanorum calamitates tribuuntur, Georg. 1. 501. *Jampridem sanguine nostro Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæsaris et Pompeii. Vel cædes ipsa Cæsaris, spectante senatu, patrata: cujus in pœnam atrocissima bella Octaviani principatûs initium infestârunt.

15. *Ille Deûm vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, quâ Dii cum hominibus familiari-

ter degebant: innuitq; puerum in eadem, quâ pater est, futurum quoque gratiâ apud Triumviros et alios deinde reipublicæ administratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat. Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id est, consulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum scilicet extinctâ republicâ: imò spe tum vigente maximâ restituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano constat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, usu et exemplo virtutum omnium patriarum, id est, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*: Reget orbem pacatum virtute atque industriâ Pollionis patris, qui cum Mæcenate administer fuit pacis inter Octavianum et M. Antonium.

19. *Hederas passim cum baccare.*] *Baccar*, herba est radicis odoratæ, quæ vim ad fascinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibusdam videtur esse *nardus rustica*; quibusdam verò, *digitalis*: Anglicè *LADIES GLOVES*. Despauterio fœminini generis: at verò, ut probat exemplis veterum Vossius, semper neutrius: *hoc baccar*. Hedera puerò promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. 7. 25. *Pastores hederâ crescentem ornate poëtam*; baccar, ut puerò formoso, qui proinde fascinationi invidentium magis obnoxius sit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare frontem cingite, ne vati noceat mula lingua futuro.*

20. *Colocasia fundet acantho.*] *Colocasium*, ñ, vel *colocasia*, æ, faba est Ægyptia: cujus radix et caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Anomo* Ecl. 3. 89.

26. *At simul heroum, &c.*] Prosecutus pue-

Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus:
 Molli paulatim flavescet campus aristâ,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
 Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
 Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
 Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
 Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
 Cedet et ipse mari vector: nec nautica pinus
 Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator:
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suavè rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto:

tris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus; nec assuescet lana simulare diversos colores; sed aries ipse in pascuis tinget vellus purpurâ suaviter rubenti, et croco luteo:

jam legere laudes heroum, et gesta tui patris, ac percipere quid sit virtus; tunc agri sensim flavescunt spicis maturis, et racemi rubentes pendebunt è rubis agrestibus, et duræ quercus stillabunt mel instar roris. Tamen latebunt nonnullæ reliquæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, et claudere urbes mœnibus, et sulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, et altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, et ingens Achilles rursus ibit adversus Trojam. Deinde, postquam ætas jam robusta te reddiderit virum, ipse etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ transferent merces: omnis terra producet omnia: nec ager scindetur ras-

NOTÆ.

ritiæ ludos, nunc tria studia adolescentiæ enumerat. I. Poësim, heroum laudes. II. Historiam, facta parentis, quæ vide in arg. III. Philosophiam, et quæ sit poteris cognoscere virtus. Deinde ad virilis ætatis laudes ascendit: Hinc ubi jam firmata, &c.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quosdam ponit ætatis aureæ, simul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipsius ortu reflorescere natura videatur, fundent cunabula flores: in ejus adolescentiâ fructus ferre, aristas, uvas, mella; cum aliquibus tamen priscae fraudis, et ætatis ferreæ vestigiis: firmatâ denique ejus ætate quasi plenâ pace gaudere, bellis et laboribus extinctis, omnis feret omnia tellus. Quod exprimit abundantiam rerum omnium, quâ gaudebat Roma post pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Est et *Thetis*, Græcè *Θέτις*, genitivo *Thetidis*, primâ brevi: et *Τηθύς* *Tethys*, genitivo *Tethyos*, primâ longâ. Ista *Tethys*, uxor Oceani, sive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc verò *Thetis* Nerei et Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decrevisset, monitus est à Prometheo sic esse in fatis, ut qui ex eâ nasceretur, patre major esset futurus: quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abstinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eâque Achillem suscepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta est Argo. Argo.] Navis, sive prima juxta fabulas, sive apparatus et mole maxima omnium, quæ prius in usu fuerant: constructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii montis in Thessaliâ: inserto è quercubus Dodonæ sylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis*, id est, Græcis ducibus,

quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuscul. Vel à celeritate: ἀργός enim *velox* est. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, Pagasæ promontorium et oppidum Thessaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagasæa navis* dicta est.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, è Thessaliâ præcipuè: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti sunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, à tauris ignivomis et dracone custoditum. Dux Jason: post eum notissimi Castor, Pollux, Hercules, Theseus, Orpheus, Zetes et Calais.

36. *Achilles.*] Thetidis et Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem verò quemcunque virum fortem: per Trojam, quamcunque civitatem; per Argo, quamcunque navem; per Tiphym, quemcunque gubernatorem significari, benè admonet Servius: et est expositio illius, quod antè dixerat: futura nempe bella et navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quàm passivè pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos commercia omnia per rerum commutationem fiebant; ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Rastros.*] *Rastrum*: plur. *Rastri*, vel *rastra*; instrumentum quo franguntur glebæ: à radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piscis est marinus è concharum genere, paululàm à purpurâ diversus: caro in escam, sanguis in colorem assumitur, ex Martiale Epigr. l. 13. 87. *Croceoluto.*] Alii pro croco luteo dictum volunt; crocus autem, SAFFRON, lutei coloris est, id est, flavi rubescentis. Alii lutum herbam agnoscunt: quæ

sandyx ultro induet agnos Sponte suâ sandyx pascentes vestiet agnos. 45
inter pascendum. Parcæ, Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis
firmo fatorum ordine una- Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
uimes dixerunt suis fuis: Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honores,
ô talia tempora, currite. Accede ô ad magnos mag- Cara Deûm soboles, magnum Jovis incrementum!
istratus; mox veniet tem- Aspice convexo nutantem pondere mundum, 50
pus *accedendi*: ô dilecta proles deorum, magne Jo- Terrasque, tractusq; maris, cœlumq; profundum:
vis alumne! Vide mundum Aspice venturo lætentur ut omnia sæclo.
rotundâ mole vacillantem, O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
terramque, et spatia maris, Spiritus, et quantum sat erit tua dicere facta! 54
et altum cœlum. Vide, ut Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
cuncta exultent ob adven- Nec Linus; huic mater quamvis, atq; huic pater
tum ætatis *aureæ*. Utinam Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo. [adsit:
restet mihi pars extrema Pan etiam, Arcadiâ mecum si iudice certet,
tam prolixæ vitæ, et anima, Pan etiam Arcadiâ dicat se iudice victum.
quantum sufficiet ut tua Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem: 60
gesta celebrem. Non me Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
cantu superabit, aut Orphe- Incipe, parve puer, cui non risere parentes,
us Thracius, aut Linus: li- cêt huic Orpheo mater fa- Arcadiæ arbitrio; ipse Pan fatebitur se superatum esse, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer,
veat Calliopea; et huic Li- agnoscere matrem *ex ipsius* risu: decem menses attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parve
no pater pulcher Apollo. Si puer: cui parentes non arrisere,

NOTÆ.

vel *glastum* sit, *WOAD*, vel *calthæ* quædam species, *MARIGOLD*.

45. *Sandyx*.] Vel color est compositus ex æquâ sandarachæ et rubricæ commixtione ex *Plin.* l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor; *VERMILION*, *couleur de feu*. Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibusdam flos similis cocco, *SCARLET*.

47. *Parcæ*.] Erebi et Noctis filiæ: sic dictæ vel à partu quasi *Partæ*, juxta Varronem; quia nascentibus bonum malumq; in partu conferunt. Vel per antiphrasin à parcendo, juxta alios; quia nemini parcent. Tres finguntur, quia tria sunt tempora; colo instructæ, quâ vitæ humanæ stamina deducunt. Prima est *Clotho*, à *κλώω* *volvo*. Secunda *Lachesis*, à *λαγχάνω* *sortior*. Tertia *Atropos*, ab *a* privativo, et *τρέπω* *verto*, quia inflecti non potest.

49. *Jovis incrementum*.] Jovis filius, alumnus; idèd incrementum et augmentum, quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque sobolem vocat et alumnus: eo modo, quo Homerus heroas suos, *διότρεφίς*, et *θρέμματ' αἰδός*, nutritos à Jove.

50. *Nutantem convexo*, &c.] Gestientem et præ lætitiâ commoventem se. *Convexum*, est curvatura exterior cœli, *concavum*, curvatura interior: utrumque promiscuè sumitur à poetis. *Æn.* 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id est, *concava* quæ sola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus et gravitas rotundum illum, ideoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus*.] Apollinis et Terpsichores filius, pastor idem et musicæ peritissimus, Orphei et Herculis eâ in arte præceptor. Hunc ab ipso

Hercule occisum ferunt, impactâ in caput citharâ, quodd ipsum Herculem rusticè canentem irrideret.

57. *Orphei*.] Dativus Græcus, hîc dissyllabus *Ὀρφεύς*, *έος*, *έι* vel *εί*. Sic apud Catullum est *Pelei*, *τῷ Πηλεΐ*. De Orpheo *Ecl.* 3. 46. *Calliopea*.] Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Una è novem Musis, mater Orphei, heroici carminis præses: à *καλλός* *pulchritudo*, et *ὦψ*, *ὄπός*, *vox*.

58. *Pan etiam Arcadiâ*, &c.] De *Pane* *Ecl.* 2. 31. *Arcadia* Peloponnesi regio intima, à mari undique remota, ubique in montes asurgens; unde pastioni pecorum, quàm agriculturæ aptior; ideoque *Pana* pastorum Deum singulari cultu venerata.

61. *Longa decem*.] Vulgò mense nono nascuntur infantes: unde hîc *Vives* et *Turnebus* decem Lunæ menses agnoscunt, qui breviores. Alii mensem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc usque tempus partum diffierri posse constet; immo etiam ulterius. *Tulerunt*.] Penultimâ brevi, cum vulgò habeatur longa. Sic *Æn.* 2. 774. et 3. 48. *Steteruntque comæ*. *Georg.* 2. 129. *Miscueruntque herbas*. *Lucret.* 3. 86. *Prodiderunt*. 1042. *Occiderunt*, &c.

62. *Cui*, &c. *Parentes*, &c.] De hac duplici voce controversia est. *Cui*.] Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc sensu: *qui pueri non risere*; hunc, id est, *hos* (per enallagen, sive commutationem numerorum) *nec Deus mensâ dignatur*, nec, &c. II. Servius legit, *Cui*, dativo singulari; sive, *Quoi*, quomodo veteres Latini scripserunt, usque ad ipsius Quintiliani pueritiam, ut ait ipse, l. 1. 7. Et hic erit sensus: *Cui pueroparentes non arrisere*, hunc nec

Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili est. hunc nec Deus ad mensam, nec dea in lectum, excipere dignata est.

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem sensus ut constet magis, hæc superiora verba, *risu cognoscere matrem*, de risu matris, non de pueri risu, accipio: cum Erythræo et Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnosci ex blandiore risu, et est in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo risu citissime parentes agnoscere. Quare poëta puerum invitat, ut ex risu citò parentes agnoscat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui*, nihil hîc habent negotii: et *parentes*, nominativo plurali intelligunt. Qui verò cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. vel parentes esse volunt in vocativo, *ô parentes*; ita Politianus, Miscell. 89. II. Vel in accusativo; pro, *qui non risere ad parentes*: ita Jos. Scaliger in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Cap. 3. 1. 21. *Quasi muti silent, neque me rident: pro, mihi arident.* Servium sequor, quia figura Quintiliani durior hoc videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certè comminatio est imminētis puero calamitatis: si matrem risu non agnoscat. Quæ autem sit illa calamitas dubium est. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer similis sit futurus: Vulcanus verò, cū ei nascenti parentes, Jupiter et Juno, propter deformitatem non arrisissent, ab iis in Lemnum insulam dejectus est: quo ex casu claudus factus, deinceps, nec à Jove ad mensam Deorum, nec à Minervâ in maritum admisus est. Obstat tamen Servio Homerus, qui Vulcanod dat locum in cœlesti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miscel. 89. explicat de Genio et Junone, qui puero propitii non sint futuri. Constat enim ex Senecâ Ep. 110. ex Plin. 1. 2. 7. veteres hominibus singulis Genium et Junonem, tutelares Deos, ab ipso ortu attribuisse. Sed constat etiam apud eruditos omnes, Genium solis masculis, Junonem solis fœminis fuisse attributam: atque ita uni eidemque Pol-

lionis filio Genius et Juno non conveniunt. Minimè autem constat id, quod hoc loco Phylargyrius commentatur; nempe pueris nobilibus editis in atrio Junoni Lucinæ lectum sterni solitum, et mensam Herculi; sive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varonis locum: quorum alter docet, *initari pueros Educæ, Potinæ et Cubæ; divis edendi, potandi, et cubandi*: alter docet, *natus si erat sublatus, Diis conjugalibus, Pulumno et Picumno, in ædibus, lectum sterni.* At ex iis locis nihil erui potest; nisi quodd mensa Deabus, lectus Diis poneretur: cū Virgilius contrâ, mensam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum solvo. I. Per mensam, educationem et nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuisse Genium; per cubile, conjugium intelligo, cui constat præfuisse Junonem. Atque ita sensus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut si permiserit, certè non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic prætereà commodè potest explicari. *Si non agnoscas matrem risu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam et consortium pervenire, quod prius tibi promiseram, versu 15.* Illa autem Deorum vita, sive apotheosis, gemino capite præcipuè continebatur: convictu Jovis, et Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium 1. 4. Od. 8. *Herculis divinitas, inde statuitur, quodd, Jovis interest optatis epulis impiger Hercules.* Idemque, ut notum est, Heben juventutis Deam accepit in conjugium. Sic et Virgilius Georg. 1. 31. *Immortalitatem, quam promittit Augusto, ita exprimit: Teque sibi generum Tethys erat omnibus undis.* Ed itaque recident Virgilio minæ in puerum: *Non frueris Deorum vitâ, quia te nec Jupiter admittet ad mensam, nec Dea ulla in cubile*

ECLOGA V.

* DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopsus illius epitaphium, Menalcas apotheosim canit. Quis autem sit ille Daphnis, ambiguum est. I. Alii qui pastorem esse pulant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à δάφνις laurea: peritum illum quidem musices, et Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cū amaretur à Nymphâ, eique datam fidem sefellisset, ob amorem filia Regis, oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sanè vero absimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminât, juvenis illius laudes es-

se prosecutum; exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse *Idyllium primum*. II. Alii Pollionis filium esse conjiciunt: cujus genethliacon eclogâ superiore, hic mors immatura celebratur. At si inter ipsa, ut volunt, obiit primordia; quomodo curru subungere tigres instituit, et thiasos inducere Baccho? III. Sentit Vives à Virgilio, quamquam inscio et imprudente, mortuum atque redivivum Christum esse laudatum. Sed pius magis, quàm verus ille sensus est. IV. Pierius vult esse Quinctilium Cremonensem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hæc Eclogâ posterior est, annis circiter quindecim; caditque in an. U. C. 730. ut patet ex Euseb. Chron. V. Alii de Quinctilio Varo interpretantur, illo, qui in Germaniâ cæsus est an. U. C. 762. post obitum ipsius Virgilii 27. quàm scilicet, ipsi viderint. VI. Jul. Scaliger Poët. l. 1. 4. suspicatur Flaccum esse quandam ipsius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri disticho: Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. Non putem tamen à modestissimo poetâ tam superbè de fletu fratrem fuisse, obscurum hominem ac semipaganum; nec fidem habeo versiculis incertis. VII. Melius Jos. Scaliger in Euseb. Chron. p. 143. et alii, de cæde et apotheosi Julii Cæsaris rem explicant. Quàm commodè constabit ex notis. Scripta est, fortè quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præcisè tempore, non liquet. Certè post secundam, ac tertiam Eclogam: siquidem extremis hujus versibus mentio fit secundæ et terciæ.

MENALCAS, MOPSUS.

MEN.

INTERPRETATIO.

MEN. Mopse, siquidem tuâ sumus; periti uterque, tu fistulâ canere, ego canere versus; cur nondum hic procubuimus inter ulmos mixtas corylis? MOP. Tu natu major, justum est ut tibi obediâ, ô Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, seu poiis cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis raris. MEN. Amyntas unus tecum potest contendere in montibus

CUR non Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MO. Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras, 5
Sive antro potiùs succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
MO. Quid si idem certet Phœbum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 11

nostris. MOP. Quid mirum, cum ipse contendat vincere Phœbum cantu? ME. Mopse incipe primus, si habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri.

NOTÆ.

4. Tu major.] Ambo tamen juniores. Sic tum deinde, v. 19. Mopsus ad Menalcam: sed tu desine phura, puer. Et vicissim Menalcas ad Mopsum, v. 49. Fortunatus puer, tu nunc.

5. Zephyris.] Zephyrus ventus flans ab occasu æquinoctiali: dictus quasi *ζωηφόρος* vitam ferens. Latinis Favonius. Hic est genitralis mundi spiritus, à fovendo dictus, inquit Plinius lib. 16. 25. sive ut habent quidam codices, à favendo.

7. Labrusca.] Vitis sylvestris: sic dicta, vel quia circa macerias et septa, in terræ marginibus et labris nascitur; vel quia à sapore acerbo laba lædit. De Amyntâ Ecl. 2. 35. De Phœbo Ecl. 3. 62.

10. Phyllidis ignes.] Phyllis Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Thesei regis Atheniensis ex Phædrâ filium amavit, excepitque à Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reversus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis spretam se rata, amoris impatientiâ vitam laqueo finivit, et in arborem

amygdalum foliis carentem est conversa. Reversus deinde Demophoon cum arborem amplexus esset, illa sponsi adventum veluti sentiens emisit folia: unde folia quæ ante *πίτταλα* dicebantur, ab ejus nomine dicta sunt φύλλα.

11. Alconis.] Alcon celebris sagittarius Crentensis, qui in serpentum Phaleris filii sui corpori circumplicatum tam industriè sagittam direxit, ut eam in serpente defigeret, nec filium tangeret. Jurgia Codri.] Codrus rex Atheniensium fuit; qui bello adversus Laconas, ut ait Servius; aut Dorienses, ut Justinus; aut Thraces, ut Plutarchus: cum ab oraculo responsum esset, eum populum victorem fore, cujus rex periisset, atque adeo edictum fuisset ab hostibus, ne quis regem Atheniensem læderet: ipse sumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hostibus lacesivit, ab iisque occisus est: hostes re cognita sine prælio victi domum abierunt. Phyllis tamen, Alcon, et Codrus, fortassè hic pastoritia nomina sunt. Fuit et Codrus poetâ, de quo Ecl. 7. 22.

Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

mo. Immò hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:

Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

mo. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20

Flebant: vos coryli testes et flumina Nymphis:

Cùm, complexa sui corpus miserabile nati,

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Non ulli pastos illis egêre diebus [nem

Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; am-

Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam. 26

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones

Interitum, montesque feri sylvæque loquuntur.

Daphnis et Armenias curru subjungere tigres

dies: nulla quadrupes nec, degustavit aquam, nec attigit herbam graminis. O Daphni, et montes inculti, et sylvæ dicunt leones ipsos Africæ doluisse mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem subligandi tigres Armenias ad currum,

Incipe: Tityrus custodiet hœdos pascentes. mo. Meditabor potius illa carmina, quæ nuper scripsi in cortice fagi, et per vices canens insculpsi: tu postea fac ut contendat Amyntas. ME. Quantum salix flexilis inferior est olivæ, quantum parva saliunca rubentibus rosis, tantum tibi inferior est Amyntas, meâ quidem sententiâ. mo. At tu, puer, omitte plura loqui, ingressi sumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim defunctum ferâ morte: vos, ô coryli et fluvii, testes fuistis Nympharum luctus. Dum mater amplexa miserandum cadaver filii sui, et Deos et sidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit è pastu ad fluvios frigidos, per illos

NOTÆ.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modò canerem, modo quæ cantaveram, describerem in fagi cortice. De fago Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] Puniceus, sive phœniceus color splendide rubet: quales fructus palmæ arboris non admodum sole incocci: unde spadici et phœnicei nomen est; inquit Gellius, l. 2. 26. *σπαδική* enim Doricè significat, avulsam è palmâ termitem cum fructu: et communiter, *φοίνιξ* palma est et palmæ fructus. *Saliunca.*] Ex Plin. l. 27. 7. *foliosa quidem est, sed brevis, et quæ neci non possit, radici numerosæ cohæret herba veriùs quàm flos. Vestibus interponi eam gratissimum.* Alii lavedulam esse putant; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæsari nomen: Lauream enim significat. At Cæsar, ex Suet. c. 45. *Calvitii sui deformitatem cum iniquissimè ferret, ex omnibus decretis sibi à senatu, populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut usurpavit libentiùs, quam jus laureæ coronæ perpetuò gestandæ.* Benè item, *crudeli funere*; quia Cæsar medio in senatu, tribus et viginti pugionum ictibus occisus est, ducibus conjurationis Bruto et Cassio, ejusdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulò ante diem cædis, somniavit maritum in gremio suo confodi: ex Suet. 81. Ego matrem Romanam puto: quæ corpus ejus medio in foro, pro rostris, insolito tumultu et gentium omnium comploratione combussit: igne ex ipsis tribunalibus ac subselliis excitato: ut est apud Sueton. 84.

24. *Non ulli pastos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæsaris præcesserunt, *Proximis diebus equorum*

greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine consecrârat, ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissimè pabulo abstinere, ubertimque flere. Equi per Quadrupedem hic significantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum feratâ calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Gustavit, attigit. Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos; id est Carthaginienses, seu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quasi Phœni: quia è Phœniciâ profecti, duce Elisâ, sive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum et monstrorum est Africa. In quâ Cæsar Catonem, Scipionem, Jubam vicerat.

29. *Daphnis et Armenias, &c.*] Hoc aperte ad Cæsarem pertinet quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam, et Liberalia instituisse, inquit Servius. Quo tamen in auctore dicat, ignoratur: immò sacra Liberi multò antè nota fuisse Romæ manifestum est. Nisi fortè dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: ed quod periculosissimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicisset, ipso Liberalium die, *iv Διογενίαις*, inquit Plutarchus in Cæsare; quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiisse quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi insignia fuere, *Tigres*: quibus curru subligatis circumvehi solitus est. *Thyrsus*, hasta erat, vestita pampinis et hederâ, armata cuspidem in coni formam desinente, Bacchi gestamen, et comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrsus quippe dicitur, quicquid ita surgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum et plantarum. *Thiasus* est chorus, sive sacra sodalitas canentium, saltantium, convivantium: non semper ad Bacchum, sed ad alia etiam divina

et celebrandi choreas in honorem Bacchi, et induendi flexiles hastas teneris frondibus. Ut vitis est ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut messes agrorum fertilium: sic tu eras ornamentum omne tuorum; ex quo mors te abstulit, ipsa Pales atque ipse Apollo deseruit arva. Sæpe miserum lolium, et infœcundæ avenæ regnant in sulcis, quibus commisimus magna hordea. Carduus, aut paliurus armatus spinis acutis nascitur pro dulci violâ, et narcisso purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, ô pastores! Daphnis jubet hæc sibi præstari: et statuite sepulchrum: et adjicite sepulchro epitaphium: Ego Daphnis hîc jaceo, celebris in sylvis hinc usque ad cælum, magister pulchri pecoris, ipse pulchrior. ME. Tales mihi sunt versus tui, ô divine poëta, qualis res est fatigatis somnus in herbis, et qualis res est æstantibus sedare sitim scaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magistrum fistulâ, sed etiam voce. Felix juvenis, tu modò eris primus post eum. Nos tamen vicissim tibi qualicumque modo canemus hæc nostra, et Daphnim tuum tollemus in cælum: Daphnim tollemus in cælum: Daphnis nos etiam dilexit. MOP. An ulla res mihi sit pretiosior, quam hoc munus?

Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho, 30
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo. 35
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
 Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ.
 Pro molli violâ, pro purpureo narcisso,
 Carduus et spinis surgit paliurus acutis. 39
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumultum facite, et tumulto superaddite carmen.
 Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus:
 Formosi pecoris custos, formosior ipse.
 ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta, 45
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo: 49
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra: [nis.
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daph-
 mop. An quicquam nobis tali sit munere majus?

NOTÆ.

pertinens. Diciturque à *Σεία ἀσκή*, divina canere. De Baccho infra v. 69.

29. *Curru subjungere tigres.*] *Curru* pro *curru*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis*, *curruis*: et dativum per *ui*, *curru*. Unde postea sicut genitivum contraxere in *us*, *curruis*, *curruis*; ita aliquando contraxere dativum in *u*, *curru*, *curru*. Hoc innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii et aliorum. Sic. *Æ.* l. 1. 261. *parce metu.* 6. 465. *teque aspectu ne subtrahere.* 9. 605. *venatu invigilant pueri.* *Tigres.*] Benè *Armenias*. Tigris enim vox est Armena, ex Varr. aut Medica, ex Plinio; quæ celeritatem significat. Unde apud eos, feram illam, sagittam, et flumen celebre significat.

35. *Ipsa Pales, &c.*] Pales Dea pastorum et pabuli: quam tamen Varro vult esse masculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: sic dictus à *νομήν*, pascuum; quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium *COCKLE-WEED*: Græcis *Ζιζάνιον*. *Avena.*] Duplex: altera sativa, et ad equinum pabulum utilis; altera planè inanis ac sterilis, de quâ hic sermo. In hanc ultimam, et in lolium dicuntur

frumenta degenerare.

38. *Purpureo narcisso.*] Duplex narcissi species; præcipua, ex Dioscoride, l. 4. 161. *Flos albus*, inquit, *intus croceus*, *κροκώδης*; in quibusdam *purpureus*, *πορφυρεώδης*.

39. *Carduus, &c. &c.*] Carduus agrestis, THE THISTLE. *Paliurus.*] Herba, vel juxta alios frutex asperimus: quidam spinum albam putant.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrinâ par utrique esse dicitur, *Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum*: sed ordine tantum temporis: Ita ut alter alteri sit similis, sed magister primus et antiquior, Mopsus verò secundus et junior. *Magister* autem ille Mopsi, videtur ipse fuisse Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquit, Menalcas Virgilius est, siquidem deinde dicit de suâ fistulâ: *Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæsar, quippe ignotum adhuc tunc temporis; atque adeò Daphnis non est J. Cæsar. Sed nihil obstat, quò minus dicamus amatos à Cæsare Mantuanos, et cæteros Galliæ Cisalpinæ populos: utpote ex eâ provincia, quam Cæsar tantopere expetiisset. Virgilius autem Mantuanus fuit.

Et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
 Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.
 ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
 Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
 Ergo alacris sylvas et cætera rura voluptas,
 Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
 Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
 Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
 Ipsi lætitiâ voces ad sidera jactant
 Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,
 Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille, Menalca.
 Sis bonus ô felixque tuis! en quatuor aras:
 Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
 Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
 Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:
 Et multo imprimis hilarans convivium Baccho,
 Ante focum, si frigus erit; si messis, in umbrâ,
 Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.

et puer ipse meruit celebrari, et jamdudum Stimicon laudavit mihi *tuos* istos versus. ME. Daphnis splendor miratur portas cœli à se non antè visas, et despicit sub pedibus nubila et astra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campesque omnes, et Pana, et pastores, et Dryadas virgines. Neque lupus struit insidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis: Daphnis bonus diligit pacem. Ipsi montes inculti emittunt clamores ad astra *præ* gaudio, ipsæ rupes *modulantur* versus, ipsæ arbores *modulantur* hoc: Deus, ô Menalca, Deus ille est. Utinam sis commodus et propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, et duo altaria Phœbo *erecta*. Singulis annis of-

feram tibi duo vasa recenti lacte undantia, et duo vasa pinguis olei. Præsertimque lætificans epulas copioso vino; ad ignem, si fuerit hyems; sub umbraculis, si fuerit æstas: effundam è calicibus vina Chia, quæ sunt novum nectar.

NOTÆ.

54. *Et puer ipse.*] Negat Servius posse id convenire J. Cæsari, qui non puer, sed annos natus 56. interfectus est. Ego existimo Cæsarem consultò hîc vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœlestes Deos: Dii verò censebantur vigorem semper habere juvenilem; nec aliam ob causam *Heben*, sive juventam, Diis ad pocula ministranda adhibebant. Contrà *Senectus* inter inferna numina numerabatur. *Æn.* 6. 275. *Primisque in faucibus Orci, &c. pallentesque habitant morbi, tristisque Senectus.* Sic *Ovid.* *Met.* 1. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconsumpta juventa: Tu puer æternus, tu formosissimus alto Conspiceris cælo.*

56. *Candidus.*] Color Diis superis addictus, ut niger inferis et mortuis. *Tibul.* 1. 3. 6. 1. *Candidè Liber, ades.* *Ovid.* *Trist.* 5. 515. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quòd heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in *Somnio Scip.* qui circulus non malè cœli vestibulum et limen vocari potest. *Limen.*] Est transversum in janua lignum, inferius vel superius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hîc domus; vel à *limus*, id est obliquus et transversus, ut vult *Festus*.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine insigniti sunt. Præcipuus in eâ parte Thessaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, et ad cœlum usque pertinere dicatur; imò et pro cœlo sumatur à poëtis. Dictus quasi *ἰσολαμπής*, totus lucidus, quia nubes excedit, et sole semper illustratur, De *Dryadibus*, *Ecl.* 2. 46. De *Pane*, *Ecl.* 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Constat honores Divinos J. Cæsari à Triumviris decretos esse, paulò post Triumviratum constitutum, anno

U. C. 712. Lepido 2. et Munatio Planco Coss. Hi autem honores præcipuè fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, construeretur: ut simulacrum ejus ludis Circensibus unà cum simulacro Veneris circumferretur: ut, si qua victoria nunciaretur, ei seorsum quasi victori sacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugisset, ab injuriâ tutus esset. Et ab eo tempore Octavianus se *Divi* filium appellavit.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quàm is qui facit alios felices. *Æn.* 1. 334.

68. *Craterasque.*] *Crater* Græca vox, *κρατήρ*, à *κράννυμι* misceo; istud autem à *κίρας* cornu: quòd veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iisque vinum aquâ miscerent.

69. *Baccho.*] Vino, cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: *διμήτωρ bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ translatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turbâ stipatus temulentarum et vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Suprà v. 29.

71. *Arvisia.*] Ab *Arviso*, promontorio Chii insulæ, in mari Ægeio, ubi vinum exquisitissimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambrosia* cibus: sæpe tamen promiscuè sumuntur: utrumque immortalitatem significat. *Nectar* enim à *νη* privativa particula, et *κείνω* occido *ambrosia*, ab *α* privativo, et *βροτός* mortalis. Utrumque ministrarunt diis Hebe, sive Juventa, et *Ganymedes*. *Calathis.*] Poculis ad speciem calathorum formati. *Ecl.* 2. 46. Et *Martialis*

Damœtas, et Ægon Cretensis mihi canent: Alphesibœus exprimet chorœas Satyrorum. Hæc in honorem tuum semper fient, et cum solvemus Nymphis vota annua, et cum circumus campos *cum hostiâ*. Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piscis amnes, et quamdiu apes aleantur thymo, quamdiu cicadæ rore: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt. Agrestes singulis annis sic tibi vota facient, quemadmodum Baccho et Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota solvenda. **MO.** Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona? Nam neque me tantum venientis sibilus Austri, Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ Saxosæ inter decurrunt flumina valles. **ME.** Hæc te nos fragili donabimus antè cicutâ. **85** Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim: Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi? **MO.** At tu sume pedum, quod, me cum sæpe rogaret, Non tulit Antigenes (et erat tum dignus amari) Formosum paribus nodis atque ære, Menalca. **90** **ME.** Prius tibi dabo hanc tenuem fistulam: quæ ego didici *canere*: Formosum Corydon amabat Alexim; eademque didici, Cujum pecus? an Melibœi? **MO.** Tu verò, Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter *distantibus*, et ære: quod Antigenes non obtinuit, licet sæpe à me peteret; et tunc tamen merebatur amari.

NOTÆ.

apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoque esse, non tantum canistrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon*] ab ἀἴγ caper; dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ insulæ civitate.

73. *Alphesibœus.*] Ab ἀλφῖα invenio, et βῆς bos. Hoc loco nomen pastoris proprium est: sed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum est puellarum, quæ propter formam reperiabant multos juvenes, à quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus sitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in arg.

74. *Et cum solennia vota.*] Sacra Nymphis fieri solita: vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* sunt quæ *solum in anno* fiunt, id est, semel singulis annis.

75. *Et cum lustrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale*. De quo Geor. 1. 345.

79. *Cererique.*] Ceres Saturni et Opis filia, mater Proserpinæ, quam à Plutone raptam fertur laboriosissimè toto orbe quævisse: frugum, et cultus terræ, magnâ ex parte reperi-

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vota suscipit, postulat aliquid à Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promissa annuat; tum vovens quasi damnatur, et judicio tenetur promissa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum postulata annuit, et sic adigit voventem ad exolvenda promissa. Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deasque precabantur, ut illis faustum iter felixque pugna esset: et damnarentur ipsi votorum, quæ pro iis suscepissent.* Æneid. 5. 237. eodem sensu dicitur, *voti reus*.

82. *Venientis sibilus Austri.*] Venientis, id est, nascentis: tunc enim potius est aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *gratior et pulchro veniens in corpore virtus*: id est, nascens et crescens. De *Austro*, Eclog. 2. 58.

86. *Hæc nos, Formosum, &c.*] Hæc eadem fistulâ cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.* Item Eclogam 3. quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujus pecus, an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam pastorem incurvam: *formosum ære*, quo suppactum est, et *nodis paribus*, id est, nodis qui æquali intervallo à se invicem distant.

ECLOGA VI.

* SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros *Chromin* et *Mnasilum* docet primam rerum originem, juxta doctrinam *Epicuri*, additque varias fabulas. Per *Silenum*, *Syronem* *Epicureum* philosophum; per *Chromin* et *Mnasilum*, *Virgilium* et *Varum*, *Syronis* eâ in philosophiâ discipulos, intelligunt interpretes. Certè *Romæ* tunc temporis vigeat hæc secta plurimum. Et *Virgilium* quidem ostendit hæc *Ecloga* disciplinæ huic aliquando adhæsisse.

Nam consequentibus annis videtur ad *Pythagoram* aut *Platonem* deflexisse, cujus philosophiam sequitur, *JEn.* 6. 724. *Varum* autem illum, de quo hæc sermo, ab *Epicuri* disciplinâ, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex *Ode Horatii* 18. lib. 1. quæ ad eum scripta est, et planè *Epicurum* sapit. De *Syrone* utriusque præceptore habemus apud *Ciceronem*, et quòd ipsius *Ciceronis* amicus fuerit, *Epist. famil.* l. 6. 11. et quòd vir optimus, doctissimusque *Epicureus*. De finib. l. 2. 119. Quo eodem ex opere facillè colligitur, eum in *Italiâ* floruisse ultimâ *Ciceronis* ætate: quâ ætate *Virgilius*, tum juvenis, operam ei dare potuit.

Ex hoc primo *Eclogæ* versu, *Prima Syracosio*, &c. sunt quæ probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam esse; eamque à *Cicerone* fuisse auditam in theatro, cum à *Cytheride* sive *Lycoride* nimâ cantaretur; unde ad suam et *Virgilii* laudem *Cicero* exclamârit: *Magnæ spes altera Romæ*. Sed hæc *Donati* somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poëta profiteri *Ecl.* 1. venisse se primò *Romam*, ut agros recuperaret suos: at *Cicero* annis ante divisionem agrorum fermè duobus obiit, nempe sub initium *Triumvralis* proscriptionis, anno *U. C.* 711. cum agri divisi non sint nisi anno *U. C.* 713. ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam: *Prima Syracosio* dignata est ludere versu: igitur non jam primum; sed antea etiam luserat, idque unum significat, se primum omnium inter *Latinos*, *Bucolicum* scribendi genus è *Græciâ* seu *Siciliâ* transtulisse.

Quo autem ordine ac tempore hæc scripta sit, incertum est.

NOTÆ.

* **SILENUS.** Senex, *Bacchi* nutritius et pædagogus; semper asino vehi, semper ebrius describi solitus; cornuto capite, simis naribus: magnæ tamen solertiæ, unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi *Midæ*: memoraturque rex *Antigonus* vertisse sibi laudi, quòd ab hostibus propter deformitatem quasi *Silenus* rideatur, ut est apud *Senec.* De Irâ, l. 3. 22. Nomen à *σῆλαινον* scommata jacere, cavillari, ex *Æliano*, l. 3. Var. Hist. c. 40. *Sileni* autem dicuntur omnes *Satyri* seniores, ex *Pausaniâ* in Attic. Quanquam aliqui pingunt *Silenum* pedibus humanis, *Satyros* caprinis.

Satyri autem è *Bacchi* comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. *Plutarchus* in *Syllâ* refert, unum ex illo genere ad *Syllam* esse ad ductum. *Hieronymus* in vitâ *Pauli Eremitæ*, unum quoque à *S. Antonio* visum esse testatur:

itemque alium ab omni *Alexandrino* populo, *Constantini* temporibus. Alii tamen hos inter spectra aut naturæ monstra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit *Ælianus* à *οσσηγῖνας*, quod est, oshabere in modum rictûs canini conformatum. *Casaubonus* à *Doricâ* *σάτραπ*, joculari: aliunde alii.

Panes his non absimiles, quorum primus *Pan*, *Mercurii* filius: à *παν*, omne: de quo multa *Ecl.* 2. 31.

Fauni, à *fundo* dicti: quia sylvestribus in locis affari homines et alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter et *Etruscos* de restituendis in regnum *Tarquiniis* accidis: voce è sylvis erumpente, quæ Romanos bono esse animo juberet.

Sylvanus et *sylvani*, à sylvis dicti. *Ecl.* 10. 24.

INTERPRETATIO.

Musa mea, prima omnium dignata est canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges et bella, Apollo mihi vellicavit aurem, et me sic admonuit: Tityre, decet pastorem pascere pingues oves, et componere tenues versus. Ego nunc, ô Vare, exercebo fragili fistulâ rusticam musam: siquidem multi suppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, et scribere funesta bella. Canto ea, quæ à Phœbo jussum cantare. Si tamen aliquis, si aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus; te nostræ myricæ, te omnis sylva resonabit, ô Vare: nullaq; pagina magis placet Apollini, quàm quæ sibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Musæ. Chromis et Mnasilus pueri viderunt

PRIMA Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges et prælia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen. 5
Nunc ego (namq; super tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ, 10
Te nemus omne canet; nec Phœbo gratior ulla est,
Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasilus in antro

NOTÆ.

1. *Prima Syracosio.*] Primus è Latinis non sum dedignatus scribere carmina bucolica, ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio*: ut brevis esset syllaba tertia quæ alioqui longa est in *Syracusio*, Συρακυσίω. *Syracusæ*, urbs Siciliæ tunc amplissima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone, ambitu suo complectens. Nunc *Saragusa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Musis, comœdiæ, et ludicrorum præses: à θάλλω *viresco, flosco, exilaror*.

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primò tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, et ad bucolica studium convertisse. *Cynthius.*] Et *Cynthia*, nomina Apollinis et Dianæ: quia nati ambo in insulâ maris Ægæi *Delo*, ubi mons est *Cynthus*.

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*: sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant: unde Horat. Sat. 1. 1. 9. 75. *Licet antestari?* ego verò oppono auriculam, rapit in jus. Vel quia, ut vult Servius, auris memoria consecrata est; quemadmodum frons Genio, et digiti Minervæ. *Tityrum* hîc se appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] Id est, tenue: à λανâ, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epist. 1. 2. 1. 225. *Tenui deducta poemata filo*. Tibul. 1. 1. 3. 86. *Deducat plenâ stamina longa colo*.

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo*, alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant. Constat hos tres Virgilio æquales fuisse. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii jurisconsulti discipulus, jurisconsultus ipse fuit celebris: qui ex arte sutoriâ; aut, ut volunt alii, tonsoriâ, ad consulatum adrepsit, an. U. C. 755. Digestorum libros scripsit quadraginta. Laudatus à Gellio propter studium antiquitatis, lib. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat.

lib. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonensis dictus. Tamen huic non puto dicatam esse hanc Eclogam; tum quia nullâ laude bellicâ, sed unâ forensi claruit: tum quia, cum sutor dicatur fuisse, nec ad consulatum nisi diu post obitum Virgilio pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ scriberentur, satis Virgilio fortunæ præstitisse, ut hic illi tam effusis laudibus adularetur. *Quintilius* verò *Cremonensis*, de quo sic Eusebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui respondet anno U. C. 730. *Quintilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur*. Item ille est, quem Servius Virgilio cognatum appellat; et cujus morte Horatius Virgilium consolatur, Od. 1. 1. 24. Sed huic à nemine, præterquam à Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes istæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ sunt: qui magnis muneribus sub Augusti imperio perfunctus est. Consul an. U. C. 741. Syriæ deinde præses per annos octo. Denique missus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amisit, insidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto suo dolore, ut sibi consciverit mortem; tanto Augusti, luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde*.

7. *Et tristia bella.*] Miror hîc Nannium et alios, qui bella intelligunt Germanica. Varo tam funesta; illa enim anno, post obitum Virgilio septimo circiter et vicesimo, gesta sunt. Bella igitur significantur alia, quibus Varus per Triumvires tumultus interfuerat: *tristia*, non illi, sed ejus hostibus, et patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deteruerit à tuis factis heroico versu describendis: si quis tamen hæc legat bucolica: is nomen nostris in sylvis, seu bucolicis, undique sparsum reperiet; quod quidem ideò undiq; sparsi quia scio, scripta Phœbo placere magis nulla, quàm quæ nomen tuum præferunt. Et verò etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis et Mnasilus.*] Juniores Satyri.

Silenum pueri somno vidēre jacentem,
 Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant:
 Et gravis attritā pendebat cantharus ansā.
 Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
 Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle:
 Ægle Naiadum pulcherrima: jamque videnti
 Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
 Ille dolum ridens: Quò vincula nectitis? inquit.
 Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
 Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
 Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse.
 Tum verò in numerum Faunosque ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
 Nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea.
 Namque canebat uti magnum per inane coacta

15 Silenum in cavernâ prostratum somno: venis tum-
 mentibus hesterno vino; ut
 mos est. Erant procul hu-
 mi coronæ, tantum lapsæ è
 capite: Et grande poculum
 suspensum erat per ansam
 attritam. Hunc invadentes,
 injiciunt vincula *confecta* ex
 20 ipsis coronis: sæpe enim il-
 le senex utrumque decepe-
 rat spe versuum. Ægle ad-
 jungit se sociam, et accedit
 pavidis: Ægle formosissi-
 ma Naiadum: Et ipsi, jam
 oculos aperienti, linit fron-
 tem, et tempora moris ru-
 bris. Ille ridens fraudem:
 Cur, ait, implicatis *mihi*
 vincula? expedite me *ex*
his, O pueri: sufficit quòd
 potuerim deprehendi à vo-
 bis. Audite versus quos pe-
 titis: vobis versus: huic
 31 Ægle, aliud præmium erit:

simul ipse incipit. Tunc verò aspiceres Faunos et feras saltare ad cantum, tunc duras quercus
 cacuminibus nutare. Nec mons Parnassus aded lætatur Apolline; nec Rhodope et Ismarus
 aded mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo

NOTÆ.

Chromis à *χρόμη*, hinnitus audacia.

Mnasilus.] *Ἀμνάω*, meminisse facio: et *σίλλος*,
ecomma.

15. *Iaccho*.] Bacchi nomen, ab *ιαχή*, clamor:
 obvociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum*, &c.] Sic explicat
 Turnebus hanc vocem, *tantum*: sarta procul ja-
 cebant; tantum delapsa è capite, non rupta, non
 calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vi-
 num inhalabat, omnes habebat ebrietatis notas:
 hæc una tantum nota deerat, quòd sarta non ge-
 reret in capite. Hic enim erat ebriorum mos.
Capiam coronam mi in caput, assimilabo me esse
ebrium, Plaut. in Amphit. 3. 4. 16. *Capiti*.] pro
 capite. Sic G. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges*.

17. *Cantharus*.] Vas vinarium, in formam Sca-
 rabæi, qui *κάνθαρος* dicitur. Baccho sacer est:
 unde notatus superbiâ C. Marius, quòd post
 victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi
 patris exemplo ausus fuerit, ex Plin. 1. 33. 11.

18. *Ambo*.] *Ambos* Latina forma; *ambo*
 Græca *ἄμφω*. Sic duos et duo, *δύο*. Ecl. 5. 68.
Craterasque duos statuam. Æn. 11. 285. *Si*
duo præterea tales Idæa tulisset terra viros.

21. *Ægle Naiadum pulcherrima*.] Ab *ἄγλη*,
splendor. Nymphæ nomen, Neæræ et Solis filiæ.
 De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-a-des*
 quadrisyllabâ voce, ut hîc; vel *Naiades*, aut
Naides, trisyllabâ voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades*
indigno cum Gallus amore periret.

22. *Sanguineis frontem moris*.] *Morum* fruc-
 tus arboris *mori*: MULBERRY. Vocat san-
 guinea: quòd, candida cum essent prius, è
 sanguine Pyrami et Thisbes ruborem induerint.
 Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis est potuisse videri*.] Supple, ad im-
 petrandum quod vultis: quia, inquit Servius,

semidei, cum volunt tantum, videntur: atque
 aded, si videri volunt, signum est eos velle vi-
 dentibus postulata concedere. Vel sensus est,
 Solvite me, satis enim ludi est, quòd is visus
 sim vobis, qui ligari possem.

27. *In numerum ludere*.] Saltare, ita ut mo-
 tum ratio et mensura, cantuum rationi et
 mensuræ respondeat. De *Faunis*, in notis ad
 argumentum hujus Eclog.

29. *Parnassia rupes*.] Mons in Phocide, Ci-
 thæroni et Heliconi vicinus; gemino vertice:
 quorum alter *Nisa* vocatur, Baccho sacer:
 alter *Cirrho*, Phœbo Musisque dicatus.

30. *Rhodope*.] Mons Thraciæ, nivibus semper
 horrens, ad Euxinum mare protensus, ex quo
 Hebrus profluit. *Ismarus*.] Plur. *Ismara*: mons
 alter, in maritimâ regione Thraciæ, non procul
 ab ostiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus
 vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti*, &c.] Origo mundi, jux-
 ta opinionem Epicuri philosophi Atheniensis, ex
 oppido Gargetto: quî natus anno ante Christum
 circiter 341. regnante in Macedoniâ Philippo, A-
 lexandri patre: ex calculo senex obiit. Cujus phi-
 losophiam de rerum naturâ versibus persecutus
 est Lucretius. Statuebat igitur duo rerum prin-
 cipia, *plenum* et *inane*: quia quicquid est, vel con-
 tinetur, et est *plenum*; vel continet, et est *inane*.
Inane vocabat, spatium usquequaque diffusum,
 carens corporibus; *plenum* appellabat, atomos,
 sive minuta corpuscula, toto inani volitantia;
 quæ hîc à Virgilio *semina* vocantur: quorum ex
 fortuito concursu coaluerint illa quatuor, quæ
 dicimus elementa, ignis, aqua, terra, et aër.
 Aerem hîc *animam* vocat, post Lucretium l. 6.
 577. *Ventus ubi, atque animæ subito vis maxima*
quædam. Quia animabilis et spirabilis est, ex Cicer.

semina terrarum, et aëris, Semina, terrarumque, animæque, marisque fuissent;
 et maris, et simul puri ignis, Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
 nis, congregata fuerint in Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis.
 immenso vacuo: ut ex his primis omnia principia, et Tum durare solum, et discludere Nerea ponto 35
 ipsa moles recentis mundi Cœperit, et rerum paulatim sumere formas.
 coaluerit. Deinde *quomodo* terra cœperit solidari, et a- Jamque novum ut terræ stupeant lucescere solem,
 quas dispellere à se in mare, Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
 et accipere sensim species Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
 rerum. Postea quomodo Rara per ignotos errent animalia montes. 40
 terra miraretur solem recentem emicare, et *quomodo* pluviae deciderent è nim-
 his altè remotis à terrâ: Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 cum nemora tunc inciperent crescere, et cum animalia adhuc rara vagarentur per montes *nondum* Caucasasq; refert volucres, furtumq; Promethei.
 cognitos. Deinde narrat His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
 saxa projecta à Pyrrhâ, Clamâssent: ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret.
 tempora Saturni, et aves Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45
 Caucasasi, et ignem subreptum à Prometheo. Pasiphaen nivei solatur amore juvenci.
 Addit his *rebus*, quem ad fontem Argonautæ altè vocâssent Hylan amis-
 sum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Pasiphae:
 felici, si nunquam tauri fuissent. Ah, mulier misera, quæ insania te occupavit? Filia Præti
 repleverunt campos falsis mugitibus;

NOTÆ.

De nat. Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, inter se ordinatis ac temperatis, cœlum, sol, animalia, cæteraque deinde formata sunt.

35. *Solum.*] Primò dicitur de plantâ pedis. Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius antè Trita solo.* Hinc *solea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc et *solum* pro terrâ vulgò sumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *solo*, id est, plantâ pedis teritur. Neque pro terrâ tantum, sed pro unâquâque re, quæ alteri supponitur, eamque sustentat. Pro mari, Æn. 5. 198. *Vastis tremit icibus ærea puppis, subtrahiturque solum.* Pro cœlo etiam; Ovid. Met. l. 73. *Astra tenent cæleste solum.* Frequentius tamen pro terrâ, tam in singulari, quàm in plurali numero, G. 1. 80. *Nè saturare fimo pingui pudeat sola.*

Discludere Nerea ponto.] *Pontus* hic usurpatur, non pro aquis, sed pro loco, sive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ segregatæ sunt. *Nereus* verò sumitur pro aquis ipsis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquissimus est: juxta alios, Oceani et Tethyos filius. Idem ex Doride, sorore et uxore suâ, maximam Nym pharum marinarum turbam suscepit, quæ *Nereides* dicta: *Nerea*, accusativus Græcus.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Thessalos regnante, contigit diluvium: ex quo servati duntaxat hi duo, et naviculâ delati in Parnassum; qui montium omnium unus aquis submersus non fuerat. Ibi Themidis oraculum consuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque responso, ut magnæ matris ossa post tergum projicerent, lectos è terrâ omniparente lapides projicere, quorum qui sunt à Deucalione projecti, in mares; qui è Pyrrhâ, in fœminas continuò mutati sunt. Ov. M. l. 318. De Saturni regno, Ecl. 4. 6.

42. *Caucaseasque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Asiâ conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus esset, admotâ Solis currui face è ferulis confectâ: eoque igne, vel hominem a se è luto formatum animâssent; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad usum hominum reperisset; à Mercurio jussu Jovis in Caucasasi scopulo ligatus est: vultur, aut aquila jecori ejus assidue pertundendo adhibita. *Caucasus*, Asiæ mons notissimus, inter mare Euxinum et Caspium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejusque comes in Argonauticâ expeditione. Is cum è navi descendisset ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demersus est: à Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule et Argonautis diu frustra inclamatus. Unde in ejus memoriam solennes eo in loco institutæ sunt inclamationes, et cursitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur, Solinus *Hylam* fontem et lacum assignat, qui Prusidem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Ascanium* ejusdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem rarò elidunt, et sæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46. *Pasiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui *πᾶσι φᾶσι* omnibus lucet: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, et Dædali artificis ope vaccæ lignæ inclusa, Minotaurum è tauro peperit, semihominem et semibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etsi jam Phædræ, Ariadnæ, et Androgei matrem: Plauti, Terentii, et Euripides exemplo; qui sic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modò junior sit.

48. *Prætides.*] Filia Præti regis Argivorum, et Antiæ, vel Sthenobææ. Hæ cum se Junoni formâ æquipararent, ab illâ in eam rabiem actæ

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
 Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum, 50
 Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
 Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
 Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illice sub nigrâ pallentes ruminat herbas,
 Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite,
 Nymphæ, 55
 Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite saltus:
 Si quâ fortè ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia. Forsitan illum,
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum,
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ. 60
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
 Tum Phaëthontidas musco circumdat amaræ
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum
 Aonas in montes ut duxerit una sororum; 65
 Utque viro Phæbi chorus assurrexerit omnis:

dum. Deinde cingit sorores Phaëthontis musco corticis amaræ, et attollit è terrâ excelsas alnos. Deinde cantat quemadmodum una è Musis deduxerit in colles Bæotiæ *Cornelium* Gallum, deambulantem circa fluentia Permessi: et quemadmodum totus chorus Apollinis assurrexerit huic viro.

NOTÆ.

sunt, ut vaccas se putarent: postea sanatae sunt à Melampo. *Falsos* mugitus vocat, quia re ipsâ non erant vaccæ, sed vano errore deceptæ sæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ essent.

54. *Ruminat.*] *Rumen* est pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demissi cibi, à quibusdam animalibus revocantur, et regustantur: quod *ruminare* dictum est.

Pallentes herbas.] Quia calore stomachi viriditatem amiserunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba sunt, vel Pasiphaes, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipsius Sileni Pasiphaen solantis, et Nymphas precantis, ut ei in inveniendò tauro opem ferant.

Claudite.] Retibus, sive indagine: quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant.

Saltus.] A saliendo: pars est sylvarum, vel in quâ spissæ arbores exiliunt et assurgunt altius, ut Isidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua et expedita ab arboribus, ubi pecudes libere pascant et exiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis pascant. Dictææ.*] A Dicte, qui mons est in Cretâ celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. G. 4. 152.

58. *Forsitan illum, &c.*] Fortassè, nisi clauditis sylvas, effugiet *stabula ad Gortynia*. *Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis insigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Hesperidum miratam mala puellam.*] Atalanta est, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægei insulâ: quæ cum procis cursu contendebat eâ lege, ut victori nuberet, victum occide-

ret. Victa tandem est ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote; dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Hesperidum. *Hesperides* sunt tres, Ægle, Arethusa, et Hesperethusa, filiæ Hesperis, qui frater Atalantæ fuit. Hæc ad Lixum Mauritaniam oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretiosos, et à pervigili dracone custoditos; quem Hercules occidit, fructusque deprædatus est.

62. *Phaëthontidas.*] Sorores Phaëthontis, filiæ Solis, à quo dictæ quoque sunt *Heliades*, Phaëthusa, Lampetie, et Lampethusa: quæ nimio luctu ob fratrem dejectum è curru Solis in Eridanum, mutatae sunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius verò M. 2. 365. ait ex earum ramis electrum, sive succinum, in Eridanum, lacrymarum instar stillare. *Muscus*, est quicquid extimo arborum cortici quasi lanuginosum et villosum adhæret. *Cortex* masculini et fœminini generis.

64. *Permessi ad flumina Gallum.*] *Permessus* fluvius Bæotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem et Cithæronem, montes Bæotiæ, quæ primò Aonia dicta est, ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bæotia, à bove; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Musæ *Aonides* appellatae, quia sacer est ipsis Helicon.

66. *Phæbi chorus.*] Musæ novem, vel poætæ

Quemadmodum Linus pastor, coronatus floribus et acri apio, hæc illi dixerit divinis versibus: En sume, Musæ dant tibi hanc fistulam; quam prius dederant Ascræo seni; quâ ille canendo solebat evocare duras ornos è montibus: hæc fistulâ celebretur à te origo Grynææ sylvæ; ut nulla sit sylva quâ magis Apollo gloriatur. Quid dicam ut memoraverit, aut Scyllam Nisi filiam; quam rumor tulit, cinctam latrantibus monstris circa alba crura, disturbâsse naves Ulysseas, et in profundo mari laniâsse, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei conversum in upupam; quos cibos, quæ munera Philomela illi præparaverat: quâ celeritate abierit in deserta; et quibus pennis miser volaverit super domum prius suam. Silenus cantat omnes fabulas quas felix

Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
 Floribus atque apio crines ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
 Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat 70
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo. [est,
 Quid loquar? aut Scyllam Nisi, quam fama secuta
 Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
 Dulichias vexâsse rates, et gurgite in alto 76
 Ah! timidos nautas canibus lacerâsse marinis?
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit?
 Quo cursu deserta petiverit, et quibus antè 80
 Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
 Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus

NOTÆ.

[Assurrexit.] Surrexit è sedibus, honoris causâ. Linus, Apollinis et Terpsichores filius, Ecl. 4. 56.

68. Apio.] *Apium*, PARSLY: herba coronaria, quâ et sepulchra spargi solebant, ex Suidâ, et victores Isthmicis Nemæisque ludis, itemque epulantes, coronari, ex Horatio Od. 1. 2. 7. 23. Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi? Ergo ad luctus et delicias idonea.

70. Ascræo quos antè seni.] Hesiodo, cujus patria, Ascræ, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere situs: qui, ut ipse de se fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone pasceret, accepit à Musis non calamos quidem, sed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam assignat, unde cum Dio patre commigravit Ascræam. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pëndet.

71. Ornos.] Ornus, Fraxinus sylvestris et montana, WILD ASH.

72. Grynæi nemoris.] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis; ubi templum Apollinis candido è lapide, et lucus eidem sacer fuit: locus oraculis insignis. Gallus autem, de quo fusè dicemus Ecl. 10. fertur reddidisse Latinis versibus quædam ex Euphorione poetâ Chalcidensi: Suidas verò, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopsopia*, sive *Confusa*: in quibus varias historias, in primisque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile est originem Grynæi oraculi fuisse descriptam, eamque partem à Gallo Latine redditam esse.

74. Quid loquar? aut Scyllam, &c.] Duplex vulgò Scylla distinguitur: altera Nisi Megarensis regis filia, quæ patrem, exsecto fatali ejus capillo, prodidit hosti Minoi, cujus amore flagrabat; et in avem ceirim est conversa. Ceiris quibusdam est, A HERON; quibusdam, A BIT-

TERN. Altera Phorci filia, quæ cum amaretur à Glaucò, per Circes invidiam mutata est inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari solebat, veneficii infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum se præcipitem dedit, ibique in scopulum est conversa; non longè à celebri voragine cui *Charrybdis* nomen est: de quâ Æn. 3. 420. Hoc loco validâ tempestate jactatæ sunt naves Ulyssis, regis Ithacæ et Dulichii, insularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accusant, quòd utramque fabulam confuderit; tribueritque Scyllæ Nisi, quæ ad Scyllam Phorci pertinent. Iidemque non malè verum emendant ex fide MSS. leguntque, Quid loquar, an Scyllam Nisi, aut quam fama, &c. Vel: Quid loquar, aut Scyllam Nisi, aut, &c. Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur. Exemplo Ovidii, Amorum 1. 3. 12. 21. qui Scyllæ Nisi canes quoque attribuit: Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, Pube premit rabidos inguinibusque canes. Item Propert. 1. 4. 4. 4. Quid mirum in patrios Scyllam sævisse capillos, Candidaque in sævos inguina versa canes?

78. Terei, &c.] Philomela et Progne filiæ fuerunt Pandionis Atheniensium regis. Tereus rex Thraciæ Prognem uxorem duxit, ex eâque suscepit Itym filium. Postea Philomelæ stuprum intulit, eique linguam abscidit, ne scelus evulgaret: quo tamen in telâ descripto, utraque soror Itym jugulavit, et Tereo dedit epulandum: prolato deinde sub finem epularum capite pueri, cum Tereus stricto ense in ultionem rape-retur, ipse in upupam avem mutatus est, A LAPWING; Philomela in lusciniam, A NIGHTINGALE; Progne in hirundinem; Itys in Phasianum, A PHEASANT.

82. Omnia quæ, &c.] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvijs ab Apolline: cum Apollo ejus in ripis versaretur, ob amorem Hyacinthi, Iaconis pueri.

Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles;
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Jussit, et invito processit Vesper Olympo.

Eurotas olim audiit, Phœbo canente; et jussit ut lauri discerent: valles re-
percussæ referunt cantus
86 ad cælum; quousque Hesperus apparuit, cælo invi-
recensere numerum earum.

to, et coëgit pastores colligere oves in stabulis, et

NOTÆ.

83. *Eurotas.*] Laconia fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotamo*.

86. *Invito processit Vesper Olympo.*] *Vesper*, sive *Venus*, è septem planetis unus, Solem ferè comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer*; Græcè *Φωσφόρος*, quâ etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phosphore redde diem*. Dicitur et *Eous*, id est, matutinus, Georg. l. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous*. Serò cum apparet, vocatur *Vesper*, *Hesperus*, apud Plautum *Vesperugo*. Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, et Lunam

bigis: sed equo mane albo, serò fusco: unde, quia ex equo in equum desiliebat, equos ei dicabant *desultorios*, ex Isidoro et Cassiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipsam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis, Hesperum nomine: qui cum altissimum conscendisset montem, ut inde sidera melius contemplaretur, in cælum raptus creditur, et in stellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantûs suavitate quasi captus ægrè ferebat noctem cum Vespero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo* Eclog. 5. 56.

ECLOGA VII.

*MELIBŒUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT Melibæus pastor contentionem amœbæam, sive alternam, Thyrsidis et Corydonis: se coram et Daphnide iudicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone possumus agnoscere Cornelium Gallum, aut Asinium Pollionem, utrumque poëscos laude florentem: in Thyrside poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibæo, Virgilium, qui dum amicos consulit, de recuperandis agris et pecoribus sollicitus, assumitur ab iis in iudicem, jubeturque de re sua securus esse. Certè sub his pastoribus non infimæ sortis homines latere, vel ex eo conjici potest, quod aureas marmoreasque Diis voveant statuas. Virgilium verò nihil prohibet hîc Melibæum vocari, qui non unam in Eclogis personam, sed multiplicem induit. Tityrum enim se, in prima Eclogâ; Corydonem, in secunda; Menalcam, in nona, nuncupat. De descriptionis tempore, nihil certum. Affinis est Idyllio Theocriti octavo.

NOTA.

* *MELIBŒUS*. A curâ boum dictus: *Thyrsis*, à *θύρσος*, hasta pampinis vestita in *μῆλι* curæ est, *βοῦς* bos. *Corydon*, à *κορυδὸς* alauda, alouette, A LARK. *Daphnis*, à *δάφνις*, laurea.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL.

FORTE sub argutâ consederat ilice Daphnis,

INTERPRETATIO.

MEL. Fortè Daphnis recubuerat sub ilice susurrante,

NOTÆ.

1. *Illice.*] Arbore glandiferâ, HOLM. Eclog. eâ sedentium concentus; vel ob ventorum inter
2. 18. *Argutâ*, seu strigulâ; vel quod avium in folia susurrum;

et Corydon atque Thyrsis compulerantque greges Corydon et Thyrsis in
 conjunxerant simul greges: unum:
 Thyrsis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas.
 que in flore ætatis, uterque Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
 ex Arcadiâ: et pares cantu, Et cantare pares, et respondere parati. 5
 et parati ad certandum. Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
 Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipse dux Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daph-
 gregis, dum munio teneras nim
 myrtos contra frigus. Ego Aspicio: ille ubi me contrâ videt; Ocyûs, inquit,
 verò statim Daphnim video. Huc ades, ô Melibœe; caper tibi salvus et hœdi;
 Daphnis ubi me videt è regione: dixit, Veni huc citò, Et si quid cessare potes, requiesce sub umbrâ. 10
 ô Melibœe: hircus et hœdi
 tui sunt in tuto: et si potes Huc ipsi potum venient per prata juvenci:
 aliquantulum morari, quiesce sub hâc umbrâ. Juvenci tui venient ipsi huc
 per prata ad potandum: Mincius, èque sacrâ resonant examina quercu.
 hic Mincius virens tegit ripas Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida
 pas tenerâ arundine, et habebam,
 apes susurrant è quercu Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos: 15
 sacrâ. Quid egissem? Namque Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
 que non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi separaret à matribus
 Posthabui tamen illorum mea seria ludo. Alternis igitur contendere versibus ambo
 agnos abductos ab ubere. Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
 Præterea magna erat contentio Corydonis cum Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20
 Thyrside. Attamen postposui mea negotia cantui
 cor. Nymphæ, noster amor, Libethrides: aut mihi
 illorum. Itaque cœpit uterque carmen,
 que certare versibus alternis: Musæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos
 Thyrsis dicebat, suâ quisque vice. cor. Nymphæ Bœotiæ, nostræ deliciæ: vel inspire mihi
 carmina,

NOTÆ.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadiâ oriundi, vel Arcadibus arte canendi similes. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadiâ; sed in Galliâ Cisalpinâ statuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantuâ. De *Arcadibus*, Eclog. 4. 58. *Myrtis*, Eclog. 2. 54.

7. *Vir gregis ipse caper.*] Caper pro hircus dictus; et vir per translationem: nam vir propriè hominum est. Sic G. 3. 125. de tauro: *Quem legère ducem, et pecori dixerè maritum.* Horat. Od. 1. 1. 17. 7. de capellis et hircis: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus, Idyl. 8. 49. Ὁ πράγῃ τῶν λευκῶν αἰγῶν ἀνὴρ. O hircus albarum caprarum vir.

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Cisalpinæ lenissimè fluens, *Menzo*: è Benaco lacu emissus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque sacrâ &c. quercu.] Sacrà apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, et singulis addicebant Dryadas et Hamadryadas; quæ cum illis, et viverent et occiderent: ab ἄμα simul, et δρῦς quercus. Apud Romanos item, qui Nymphas sive *Viras querquetulanæ* colebant, præsidēs illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam idèò *querquetulanam*: ex Festo. Apud Gallos etiam, quorum sacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, sacra nulla faciebant sine quærneo visco, MISLETOE OF THE OAK, ex Plinio 1. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas emissæ: dictæ sic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel meliùs, ut probat Vossius in Etym. quasi ἐξημμένα simul ligata. Apes enim dictæ sunt ab antiquo verbo, apo: hoc autem deductum ab ἀπτω ligo: quia sæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent. Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum et conjunctum est. G. 3. 168. Ipsis è torquibus aptos junge pares, &c.

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Familiarum Melibæi nomina. *Alcippe*, ab ἀλκή subsidium, et ἵππος equus; quasi, curans equos. *Phyllis*, à φύλλον folium.

16. *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptosin hîc Ramus agnoscit, casum pro casu, *Corydon*, pro *Corydoni*. Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrside. Alii certamen accipiunt, quasi certator: quâ figurâ dicitur Æn. 5. 339. Nunc tertia palma Diore: id est, tertius victor. De *Musis*, Ecl. 3. 60

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poësi; petitque Corydon à Musis, ut sibi dent vim condendi carminis, qualem Codro concesserant: alioquin se artem depositurum. *Nymphæ.*] Musæ. *Libethrides.*] Præsides Libethrii fontis; quem Solinus, c. 8. in Magnesiâ locat; vocatque præsidium poetarum: cæteri in Bœotiâ, ad Helicæ.

Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Versibus ille facit: aut si non possumus omnes,
Hic arguta sacrâ pendebit fistula pinu.

TH. Pastores hederâ crescentem ornate poëtam
Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro.

Aut si ultra placitum laudârit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

co. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

TH. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis

apri, et arborea cornua cervi longævi. Si hoc sit mihi stabile, statuëris integra è polito marmore ligata calceamento purpureo circa tibias. TH. O Priape, satis est te singulis annis,

qualia inspiratis meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollinis: vel si non omnes possumus id assequi, hoc loco canora mea tibia suspendetur è sacrâ pinu. TH. Pastores Arcadiæ, coronate hederâ me poëtam crescentem, ut Codro rumpantur viscera præ invidiâ: aut si laudaverit me ultra quàm volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna fascinet poëtam crescentem. cor. O Diana, puer Mycon offert tibi hoc caput pilosi

NOTÆ.

nem, auctore Pausaniâ in Bæot. qui addit, signa ibidem esse Nympharum et Musarum.

22. *Codro.*] Codrus poëta fuit Virgilii temporum æqualis; ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta sacrâ, &c.*] Mos fuit emeritorum aliquâ in arte, ut artis instrumenta Diis ejus præsidibus suspenderent. Sic Vejanus gladiator apud Horat. Epist. 1. 1. 4. *Vejanus armis Herculis ad postem fixis latet abditus agro.* *Sacrâ pinu.*] Sacrâ magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Pastores hederâ.*] Hederâ, non tantum lauro, coronantur poëtæ. Vel quia, sicut lauri, sic hederæ semper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam sacri sunt, propter furorem quo interdum Bacchantium instar corripuntur. Unde è duobus Parnassi jugis, alterum dictum *Cirrhæ*, sacrum est Apollini: alterum dictum *Nisa*, sacrum Baccho.

27. *Laudârit, baccare frontem, &c.*] Erat in laude immodicâ species quædam fascinationis: quia *Nemesis* Dea, scelerum ultrix, et bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; et ab eo qui sic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait et Plinius 1. 7. 2. *esse in Africâ familias quasdam effascinantium: quarum laudatione intereant probata, crescant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur fascinum, vel baccaris coronâ quasi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiscini*, sive, *præfiscine*, hoc est, *sine fascino*: ut innuerent se laudare sincere, non animo fascinandi. Ita Plaut. Asin. 2. 4. 84. *Præfiscine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accusavit merito meo: neque me Athenis est alter hodie quisquam, cui credi rectè æquè putent.* Sensus igitur Eclogæ est: Coronate me, aut lauro, ut invidiâ rumpatur Codrus; aut baccare, ne me fascinet malignâ, id est, immodicâ laudatione. De *baccare*, Eclog. 4. 19. De *fascino*, Eclog. 3. 103.

29. *Setosi caput hoc apri, &c.*] Secundum a-

mœbæum habet vota pro venatione, reque rusticâ. Ac primò Corydon offert Dianæ, per Myconem amicum, caput apri, et cervi cornua; vel arbori, vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum statuam integram promittit è marmore. Thyrsis primò jocose agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi studio et inani jactantiâ, marmoream, aureamque statuam povet. De *Delid*, Ecl. 3. 67. De *Mycone*, Eclog. 3. 10.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, et quasi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1. 73. *Connubio jungam stabili, propriamq; dicabo.* Et Æn. 3. 85. *Da propriam Thymbræedomum.* Item Æn. 6. 871. *propria hæc si dona fuissent.* Quid autem est illud, *hoc*? Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Malè: quid enim Diana, aper, et cornua ad poësim? Meliùs: ut quod in apri hujus et cervi venatione mihi contigit, hoc mihi sit proprium: nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque sive rubri coloris, marmor est, *porphyrites*: in Ægypto frequens ex Plin. 1. 36. 7. *Suras.*] Sura pars est tibie maximè carnosa et mollis, quæ solis inest hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus est calceamenti genus utriusque aptum pedi, et utrique sexui. Non multum differre videtur ab ocreis, siquidem alter suras includit. Æn. 1. 337. *Purpureog; altè suras vincire cothurno.* Fuit in usu, tam in venatione, ut hinc patet, quàm in theatro, quo primùm à Sophocle inductus est. Sed tragicus à venatorio in eo differt, quòd tragicus spissiori subere suppactus esset, ad augendam dicentis staturam; ut innuit Juvenal. Sat. 6. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæd, nullis adjuta cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum*, *sini*, vas est à *sinu*, dictum, quòd majorem cavationem quàm pocula habeat, inquit Varro. Sed cum prima syllaba in *sino* sit longa, in *sinu* brevis: videtur Vossio deducendum à *diviæ*, verso, *circumago*: quia in eo butyrum versando conficiebatur. *Liba.*] *Libum*, placentæ genus, ex farinâ, melle, et oleo: sic dictum, quia pars ejus in ignem sacrificiorum

expectare à me vas lactis, et has placentas: tu es custos horti pauperis. Nunc te posuimus è marmore, juxta præsentem facultatem. Sed si fœtus reparaverint gregem, tu eris ex auro. cor. Galatea, Nerei filia, gratior mihi quàm thymus Hyblæ, candidior quàm cycni, pulchrior quàm alba hederâ: statim atque saturati tauri redibunt in stabula; accede, si habes aliquam curam tui Corydonis. TH. Ego verò appaream tibi asperior quàm herba Sardonica, spinosior quàm ruscus, abjectior quàm alga ad litus ejecta; si hæc dies non mihi jam videtur prolixior quàm annus integer. Abite in stabulum ô boves jam saturati: abite, si vobis est aliquis pudor. co. Fontes muscosi, et gramen dulce ad somnum, et virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegite pecus contra calorem solstitialem: æstas nunc imminet calidissima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmitē. TH. Hic semper est focus, et tædæ pingues, et multus ignis,

NOTÆ.

injecta Diis libabatur: Libare autem pro sacrificare sæpe sumitur, etsi propriè de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim est stillō. Priape.] Priapus Veneris et Bacchi filius; Lampsaci, quæ urbs est ad Hellespontum, natus et imprimis cultus: custos hortorum, quorum in limine statuam ei rudem et quasi informem ponebant.

36. Si fœtura gregem suppleverit.] Si damnum, quo grex meus affectus est, fœtus novi reparaverint. Fœtura enim, sunt agni novi. Supplere, est, quod deest sufficere: talia sunt in exercitu supplementa, novi milites.

37. Nerine Galatea.] Tertium amœbæum continet amicæ desideria. Corydon invitat eam tribus mollissimis blanditiis, ut sub noctem ad se veniat. Thyrsis tria imprecatur sibi, quò testetur diem sibi anno esse longiorem: et juvencos incusat suos, quasi diutius pascendo producerent diem, et noctem removerent. Nerine, id est, Nerei filia et Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum pastorem, Fauni filium, sibi ab eâ præferri intelligeret, eum rupe impactâ interfecit. Galatea mortuum pastorem miserata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætânâ monte ortus in mare Siculum deserit. Corydon Galateam suam rusticulam, Nerinen Galateam hinc vocat, quasi Nymphæ illi formâ supparem.

Thymo mihi dulciore, &c.] Dulciore odore, non gustu. Hybla mons in Siciliâ, thymo abundans, atque apibus.

41. Sardois herbis.] Sic dictis quia nascuntur in Sardiniâ insulâ: et mamentium ora sic contrahunt, ut ii quasi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium: Sardonicus risus. Ruscus, Virgultum acutis foliis et pungentibus, A HOLLY BUSH. Alga, herba vilis, foliis lactucæ similis, in mari nascens, unde ad litus ejectionatur.

45. Muscosi fontes.] Quartum amœbæum

continet commendationem agrorum et tectorum: agrorum quidem à fontibus, gramine et umbrâ; tectorum autem, à foco et igne. De musco, Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis et commoda ad somnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. Et durum Zetum, et lacrymis Amphiona mollem, id est, mollem ad lacrymas. Aliam lectionem hic locus pati potest, "grass softer than sleep;" quæ defenditur ex Theocriti Id. l. Lineâ 50.

Ἡ μὲν ἀνακίδας τις καὶ ἱγία τῶν δὲ παλαιοῖς
"Αἰὲ' ἐνθὺς ὕπνω μαλακώτερα"

47. Solstitium pecori defendite.] Solstitium duplex est, unum æstivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; tunc æstas est summa, diesque nobis longissimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; et tunc hyems summa, diesque brevissimus. Solstitia dicta non quòd ibi Sol stet immotus, sed quòd ulterius non progrèdiatur, et iter suum incipiat relegere: unde quia eundo et redeundo bis eidem viæ videtur insistere, idè nobis quasi immotus apparet. Solstitium tamen, et solstitia, præter Columellam veteres omnes de æstivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale verò brumam vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro, Defendere aliquem ab aliquâ re, suprâ v. 6. teneras defendo à frigore myrtos; et defendere aliquam rem alicui, ut hic, et apud Horat. Od. 1. 1. 17. 3. Igneam defendit astatem capellis.

48. In palmite gemmæ.] Palmes propriè de vitibus dicitur, id quod in arboribus surculus. nempe lignum illud quod ex ipsâ stirpe quotannis emergit, gemmasque producit; quæ deinde abeunt in virgulas; virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. Gemmæ.] Nodi sunt palmitum, qui corticem rumpunt, et in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque oculi, ob figuram.

49. Hic focus et tædæ.] Focus locus est con-

Semper, et assiduâ postes fuligine nigri.

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupo, aut torrentia flumina ripas.

co. Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ:

Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma:

Omnia nunc rident: at si formosus Alexis

Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

TH. Aret ager, vitio moriens sitit aëris herba:

Liber pampineas invidit collibus umbras.

Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit:

Jupiter et læto descendet plurimus imbri.

co. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho:

Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,

Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,

Populus in fluviis, abies in montibus altis:

Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,

Fraxinus in sylvis cedat tibi, pinus in hortis.

quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus nec laurus Apollinis superabit corylos. TH. Fraxinus formosissima est in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelsis: sed si me sæpe invisas, ô pulcher Lycida, fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.

50 et limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timeamus frigus Boreæ, quam lupo *timet* multitudinem ovium, aut fluvii rapidi *timet* ripas. co. Hic sunt juniperi, et castaneæ hirsutæ:

55 jacent hinc inde sub arbore sui quique fructus: nunc omnia pulchra sunt: sed si pulcher Alexis discedat ex his collibus, videbis fluvios ipsos arentes. TH. Campi arescunt, gramina pereunt exusta cœli æstu nimio. Bacchus abstulit montibus pampinos umbriferos: sed omnis sylva revirescet ad adventum nostræ Phyllidis, et multus aër solvetur in pluviam fertilem. co. Populus acceptissima est Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini sua laurus; Phyllis amat corylos:

60

66

NOTÆ.

tinens et fovens ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor est, à *piceâ* non admodum diversa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in sacrificiis pro face adhiberi solita: unde sæpe apud poetas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ*.] Ventus est flans à septentrione, frigidus et siccus: à *Βορρæα* clamo, et *πρὸς* decurro; quia flat cum sonitu. Vocatur et *Aquila*, à vehementiori flatu et volatu: quasi *Aquila*, inquit Festus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthæi Athenarum regis filiam raptuit, ex quâ suscepit Calaim et Zetem, quibus deinde ex patriâ origine alæ succreverunt.

53. *Stant et juniperi*.] Quinto amœbæo describuntur effectus varii præsentis et absentis amici et amicæ. *Stant hirsutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirsutis echinis inclusæ sint, arborem ipsam, si multæ sint, amœnâ quâdam hirsutiâ spectabilem reddunt. Ita *Æn.* 6. 300. *stant lumina flammæ. Juniperus*.] Arbor foliis, spinarum in modum, angustis et acutis: baccis parvis rotundis, et odoratis. JUNIPER. De *castaneis* *Ecl.* 1. 82. Versus gravitate insignis, propter spongæum quinti pedis, et hiatum geminum syllabæ longæ, absque synalæphâ, more Græco.

54. *Sua quæque sub arbore poma*.] Multiplex est interpretatio. I. *Quæque poma jacent, sua sub arbore*. At tum *sua* vel contrahitur unam in syllabam, ut in *suavis, aureus*; vel, *sa*, non *sua* dictum est, more veterum, qui *sus, sa, sum* dixere: imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit*. II. *Quæque sub arbore, sua jacent poma*.

At tum legitur *quæque* non *quæque*, ut ad arborem referatur; sed sine veterum librorum auctoritate. III. Absque his tricis, quidni dicas: *Sub arboribus jacent sua quæque poma*.

58. *Liber*.] Bacchus, de quo *Ecl.* 5. 30. sic dictus; vel quia Bœotiam, in quâ natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. Vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter et læto, &c.*] Jovem veteres ærem dixere: eundemque Vestæ, sive Terræ conjugem, quam imbre fecundat. *G.* 2. 325.

61. *Populus Alcidae*.] Sextum et ultimum amœbæum laudes prosequitur amici et amicæ, easque laudes à variis arboribus petit. *Populus*, THE POPLAR, sacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appressa erat, ex capitis sudore paluit; quæ pars ad auras obversa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, *G.* 2. 13. De *Alcide*, *Æn.* 5. 414. *Vitis*.] Baccho sacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, *Ecl.* 6. 15.

62. *Myrtus*.] Veneri sacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus è spumâ Venus orta fingitur, *Ecl.* 2. 54. *Laurea*.] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur sæpius pro coronâ è lauro: hic tamen pro ipsâ arbore: ut et apud Hor. *Od.* 1. 2. 15. 9. *Tum spissa ramis laurea*. De *lauro*, *Ecl.* 2. 54. De *corylis*, *Ecl.* 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] THE ASH. *Abies*, THE FIR, &c.

ME. Recordor illorum car- ME. Hæc memini, et victum frustrâ contendere
 minum, et quod Thyrsis su- Thyrsin.
 peratus frustrâ pugnaverit. Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis. 70
 Ab illo tempore Corydon, habetur à nobis verè Corydon.

NOTÆ.

69. *Et victum frustrâ, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo, orditur à pietate in Deos: Thyrsis à rabie, quâ inimicum incessit. In secundo Corydon invocat Dianam castum numen; Thyrsis Priapum, obscænum Deum. In tertio Corydon blandissima vota facit: Thyrsis dira imprecatur sibi. In reliquis Corydon læta; Thyrsis tristitia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hîc sensum

abruptum esse, ex decoro pastoralis rusticitatis: et sic supplet: Ex illo tempore Corydon est nobis, habetur à nobis, victor nobilis supra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem nobis, sed noblis, seu nobilis per contractionem: sed hoc durius et absque auctoritate. III. Simplicius: ex illo tempore Corydon habetur à nobis verè Corydon, id est, verè dignus eâ famâ quâ floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

*PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUE sunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio; secunda è secundo Theocríti Idyllío, ferè deprompta. In prima, juvenis, Nisæ puellæ procus, Mopsum rivalem sibi prælatum dolet. In secundâ, venefica Daphnim, à se aversum, incantationibus magicis ad se suumque amorem pellicit. Primam canit Damon, secundam Alpheisibæus: neuter in suâ; sed hic in veneficâ, ille in proci personâ. Utrumque pastorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Asinio Pollioni: non, ut multi putant, Octaviano Cæsari: quemadmodum notæ docebunt. Scripta est anno U. C. 715. Virgilii 31. L. Marcio Censorino, et C. Calvisio Sabino, Coss. Cum Pollio, subactis Parthinis, et perlustratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam et Timari fluvii ostia, Romam ad triumphum rediret.

NOTA.

* PHARMACEUTRIA.] Id est, veneficia: *φάρμακον* enim ambigua vox est: et modò remedium, modò venenum significat: unde *φάρμακον*, veneficus, et *φάρμακον*, vene-

ficia. Titulus autem ad secundam tantam Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alpheisibæo.

DAMON, ALPHEISIBÆUS.

INTERPRETATIO.

Narrabimus carmen pastorum, Damonis et Alpheisibæi, quos canentes admiratæ sunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obstupere lynces, et fluvii turbati cohibuerunt suos cursus.

PASTORUM Musam, Damonis et Alpheisibæi,
 Immemor herbarum quos est mirata juvenca,
 Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
 Et mutata suos requiêrunt flumina cursus:
 Damonis Musam dicemus et Alpheisibæi.

5

NOTÆ.

DAMON. Ecl. 3. 17. ALPHEISIBÆUS. Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutissimi visûs, è luporum cervariorum genere, maculosâ et variâ pelle.

4. *Requiêrunt, &c.*] Vel neutrum est, hoc sensu: Flumina mutata secundum suos cursus, id est, mutato cursu deflectentia ab alveo, ut ad pastores currebant; quieverunt et steterunt, postquam ad eos pervenere. Vel activum est

Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi :
 Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
 Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta !
 En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
 Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno ! 10
 A te principium: tibi desinet: accipe jussis [cum
 Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora cir-
 Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

clis? A te incæpi; in te finiam; accipe versus inchoatos ex mandato tuo; et permitte ut hæc hederam repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.

Tu mihi fave ô Pollio!
 sive jam transcendis rupes
 Timavi: sive veheris cir-
 cum litus maris Illyrici. Nun-
 quamne aderit illud tempus,
 quo permittetur mihi narra-
 re tua gesta! Nonne aderit
 illud tempus, cùm potero
 laudare per totum orbem tuas
 tragœdias; quæ solæ dig-
 næ sunt cothurno Sopho-

NOTÆ.

hoc sensu: flumina steterunt cursum; *mutata*, id est, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam steterant, incurrentibus. Sic Propert. 1. 2. 22. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arcos*. Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quiescant*.

6. *Tu mihi, seu, &c.*] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum et Dalmaticum ab Octaviano Cæsare non gestum est, nisi post devictum occisumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipsum tempus cadit: ut constat ex fastis Capitol. et animadversionibus Jos. Scaligeri ad Euseb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per saxa Timavi, res intelligat ab eodem Pollione gestas circa Altinum, urbem in Venetiâ: quibus de rebus ita Velleius 1. 2. postquam Lucii Antonii Perusinam deditionem descripsit. *Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retentâ in potestate Antonii Venetiâ, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis; Antonium petens, vagum adhuc Domitium et propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide datâ, junxit Antonio*. Unde manifestum est res illas à Pollione, contra Octavianum, et pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa, quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatiâ Romam: non recto quidem itinere: sed oram Illyricam, et ipsa Venetiæ litora lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, fluvius Carnorum, qui populi sunt in Foro juliensi ditione, *dans le Frioul*. Latissimus, sed brevissimus, ejus decursus: quippe novem fontibus è monte erumpens, ad fanum Diomedes, nunc S. Giovanni: non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has fortè insulas vocat hic Poëta, *saxa Timavi*. Vide *Æn.* 1. 244.

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, à quâ per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta *Scalonica*. Vulgò duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; et *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] *Ecl.* 1. 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajace*; sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat, *Ajace* suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio *Od.* 1. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paulum severæ Musa tragœdiæ desit theatris, &c.* Per cothurnum, altiore calceum tragœdia ipsa intelligitur: ut per soccum, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de Art. Poet. 89. *Indignatur enim privatis ac propè socco dignis carminibus narrari cœna Thyestæ*. Sophocles Atheniensis, tragicæ poëseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter et vices victoriam retulit; quarum postrema cùm ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *Cothurno*, *Eclog.* 7. 32.

11. *A te principium; tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam *Eclogam*, et ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratiâ recuperaverat agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si non desinit in ejus laudibus, ut promiserat: memineris multa poëtas promittere, quæ non exsolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permite ut cingam tibi caput hæc hederâ poëtica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem poëta poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poëtarum ex hederâ, triumphantium è lauro; quanquam deinde poëtis etiam è lauro data est. Vide *Eclog.* 7. 25.

Victrices lauros.] Triumphum intelligit Pollionis de Parthis; anno U. C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo, in Argumento *Ecl.* 4. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthine*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedoniâ Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia propriè dicitur. Rursus quâ in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur à Cæsare in eâ Dalmatiæ orâ, quæ Dyrrhachio et Macedoniæ confinis est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Raguse*, in mediâ fere Dalmatiâ. Alii

Vix frigidae tenebrae noctis abierunt ex aëre, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus. *Tunc* Incumbens tereti Damon sic coepit olivæ. [mum : Damon innitens olivæ tereti, sic orsus est. DA. Orire, Lucifer, et prævius advehe lucem : dum conqueror, delusus insano amore Nisæ sponsæ, et moriens appello Deos in ultimâ horâ vitæ ; quamvis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus Mænali ! Mænalus habet semper sylvam canoram, et pinus resonantes : semper ille mons audit amores pastorum, et Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Nisa datur Mopso. Nos amatores quid non possimus expectare ? Jam gryphes copulabuntur equis, et futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopse, præcide novas tædas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, ô sponsæ ! Hesperus pro te relinquit Oetam. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. O sociata digno marito ! Dum contemnis reliquos, dumque odio habes meam fistulam, et capellas,

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est : 15
Incumbens tereti Damon sic coepit olivæ. [mum :
DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, al-
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et divos (quanquam nil testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ. 20
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet : semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 25
Mopso Nisa datur : quid non speremus amantes ?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces : tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces : tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 31
O digno conjuncta viro ! dum despicias omnes,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,

NOTÆ.

Salonas esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedoniâ remotissimum est : idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum ; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum ; sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ ; quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immò itinera ejus omnia ferè describit, absque ullâ prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unicâ expeditione Pollionem Illyricum perlustrasse ; eamque victoriam et *Dalmaticam* fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici ; et *Parthinicam*, quia Parthinii tum in Dalmatiâ fortè plurimum poterant ; et *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.* Dicitur *teres*, quicquid rotundum et oblongum est, ut columna, truncus arboris, baeulus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex olivâ ; vel trunco arboris ipsius defensus.

18. *Conjugis, &c.* Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic *Æn.* 4. 536. *Quos ego jam toties sum dedignata maritos*, id est, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil testibus illis, &c.* Nihil mihi profuit, quod Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.* Versus *intercalaris*, qui sæpius aliis interponitur. *Mænalios.*

Quales à pastoribus cani solent in Mænalo monte Arcadiæ, qui Pani sacer : in plurali numero *Mænala. Argutum.*] *Ecl.* 7. 1. *Pana.*] *Ecl.* 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis et rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut et *Pegasos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum sylvestrium, DEER. Virgilio, masculini ; cæteris fœminini generis.

29. *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ marito, invide gratulatur : eumque hortatur, cum amarâ indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. Enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor sub noctem in mariti domum : faces è spinâ, vel corylo, vel pinu, incidebantur in summâ parte minutas in virgulas, spicarum instar et aristarum, quod facilius ignem conciperent : unde G. 1. 292. *Ferroque faces inspicat acuto.* II. Maritus nuces spargebat pueris, vel ut ostenderet se pueritiam relinquere : *nuces enim relinquere*, adagium est, hoc ipsum significans. Vel ob alia mysteria, quæ apud Rosinum videre est.

30. *Hesperus Oetam.*] *Oeta*, Thessaliæ mons, in sinum Malliacum desinens, altissimus : ita ut Attici et Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo stellas cadere dicerent : quem admodum ex *Idæ*, Phrygiæ montē item altissimo, quem habebant ad Orientem, oriri easdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum

Hirsutumque supercilium, proluxaque barba :
 Nec curare Deum credis mortalia quemquam. 35
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Sepibus in nostris parvam te roscida mala,
 (Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem :
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus :
 Jam fragiles poteram à terrâ contingere ramos. 40
 Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error !
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc scio quid sit amor. Duris in cotibus illum
 Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
 Nec generis nostri puerum, nec sanguinis edunt.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 46
 Sævus amor docuit natorum sanguine matrem
 Commaculare manus, crudelis tu quoque, mater :
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille ?
 Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater. 50
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc et oves ultrò fugiat lupus, aurea duræ
 Mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
 Pinguia corticibus sudent electra myricæ.
 Certent et cynis ululæ : sit Tityrus Orpheus : 55
 ille improbus ? Improbus fuit ille puer : sed tu etiam immitis fuisti, ò mater. Incipe mecum, ò mea fistula, pastorales cantus. Nunc et lupus sponte fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narcisso, myricæ stillent cortice pingue succinum. Ululæ quoque contendunt cum cynis : Tityrus fiat Orpheus :

et supercilia mea pilosa, et barbam longam : et putas nullum Deum providere mortalibus rebus. Incipe mecum, ò mea fistula, pastorales cantus. In septis horti nostri, vidi te adhuc parvam, colligentem cum matre poma perfusa rore : ego vos ducebam illuc. Tunc ordiebar annum duodecimum. Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac te vidi, quomodo perii ! quomodo noxius error me rapuit mihi ! Incipe mecum, ò mea fistula, pastorales cantus. Jam cognosco quid sit amor. Ismarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum, qui non est nostræ naturæ et originis. Incipe mecum, ò mea fistula, pastorales cantus. Durus amor suasit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis fuisti, ò mater. Magisne immitis mater fuit, an puer

NOTÆ.

etiam regionum poëtas transiit, etsi alio situ positos. Noctemigitur jam procederesignificat. De Hespero, Ecl. 6. 86.

34. *Hirsutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut rubur commendet suum, cujus indicium est pilorum densitas : Ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. 3. et apud Ovid. Met. 13. Vel, potius ut suum exaggeret de amissâ Nisâ dolorem, quo factum est ut capillitium incultum summisserit.

38. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theocr. est *mea*. Idyl. 11. 26. Ἥλθεις ἐμὰ σὺν μητρὶ. *Venisti meâ cum matre.* Discrimen est quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes : apud Virgilium verò in hortum, et domesticas sepes ; quem in locum duce puero non egebat sua mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus est an decimus tertius ? Certè *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimum tertium signari : ut, inquit, *unus ab undecimo, sit duodecimus ; alter decimus tertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto ; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis superioribus componat ; *alter* verò huic adjectus, sit post illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo* est omnium iudicio *primus post illum*, adeoque secundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino è Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἴδιν, ὥς ἐμάρην, ὥς ἐς καθὺν ἄλλος ἐρωῖα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum saltavit amorem !*

44. *Ismarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, sine legibus et matrimoniiis. Regio nunc dicitur *Gangara*.

47. *Matrem.*] Medeam, Ætæ Colchorum regis filiam : quæ cum Jasoni Argonautarum duci artem dedisset expugnandi aurei velleris, et cum eo è paternis regnis aufugisset, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Cretisæ, Corinthiorum regis filis ; Cretisam cum Creonte patre magicis ignibus absumpsit ; filios ipsa suos, ex Jasone susceptos, in oculis patris jugulavit : tumque alatis serpentibus alium in locum devecta est.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum*, de l'ambre ; AMBER, sic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἡλεκτρον. Latinis *succinum* : quia succus est arborum quarundam è pineo genere, ex quibus quasi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum deferitur ad litus, aut à piscatoribus extrahitur, maximè in insulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis* Ecl. 4. 2. De *Narcisso*, Ecl. 2. 48.

55. *Cynis ululæ, &c.*] *Cyni*, non nisi apud poëtas canori : re autem ipsa et vivi et morientes fere muti, aut striduli. Quod magis mirum,

Orpheus inter arbores; Arion inter delphines. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare: valete nemora, præcipitabo me in mare è culmine rupis excelsum morientis. Cessa mecum, ô mea fistula, à pastoralibus cantibus. Hæc dixit Damon: vos, ô Musæ, narrete ea quæ retulit Alpheus: non possumus omnes omnia *facere*. ALP. Exporta aquam, et circumda has aras taniâ laneâ, et adure verbenas pingues, et mascula thura: ut coner magicis ritibus abalienare sponsum à rectâ mente. Nihil hîc deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, ô mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam evocare è cælo. Circe transformavit per carmina socios Ulyssis: Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, ô mea carmina. Primò circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; et circa has aras ter fero tuum simulacrum.

Orpheus in sylvis; inter delphinas Arion. Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ. Præceps aërii speculâ de montis in undas Deferar; extremum hoc munus morientis habeto. Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus. 61 Hæc Damon: vos, quæ responderit Alpheus, Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes. ALP. Effert aquam et molli cinge hæc altaria vittâ: Verbenasq; adole pingues, et mascula thura, 66 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris Experiar sensus. Nihil hîc nisi carmina desunt. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Carmina vel cælo possunt deducere Lunam: Carminibus Circe socios mutavit Ulysses: 70 Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore Licia circumdo, terque hæc altaria circum

NOTÆ.

videtur, unde tanta apud Græcos Latinosq; de Cycnei cantûs deliciis consensio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu sic dicta, *un hibou*, AN OWL. *Tityrus*.] Hîc pro insulso pastore sumitur. *Orpheus*.] Ecl. 3. 46.

56. *Arion*.] Ex insulâ Lesbo, urbe Methymnâ, citharædus et lyricus poëta nobilis: qui cum ex Italiâ, ubi multas opes arte suâ collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem cui percharus erat; ab avaris nautis modulans in mare projectus est: sed à Delphino, quem dulcedine cantûs illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum est Laconiae, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur et musicâ et amore hominum capi.

58. *Vivite sylvæ*.] Græcis *χαίρετε*, gaudete. Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, et abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum suis vivat, valeatque mæchis*: id est, *abeat*.

64. *Effert aquam*.] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenasque*.] Propriè verbenæ certa quædam herbæ species est, de la verveine, MULLEIN. Vulgò tamen sumebatur apud Romanos pro omni herbâ, cum suâ terrâ, è puro sacroque loco evulsâ: quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant: tales legati ferebant ex arce Capitolinâ erutas, et ostentabant hostibus, cum ad eos ibant res captas repetitum; et legatorum unus idèd *verbenarius* vocabatur. Hæc peruncti magi putabant id impetrari quod volebant; abigi febres,

amicitias conciliari. Plin. 1. 22. 2. &c. *Mascula thura*.] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum; sed bonitate.

67. *Nihil hîc nisi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata est; nihil ultrâ requiritur præter carmina, id est, solemnem ac ritualement verborum formulam. Deinde seipsam hortatur exemplo Circes, de quâ, deque sociis Ulyssis in suis transformatis, Æn. 3. 386. et Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam*.] Antiqui putavere Lunam esse magorum incantationibus subditam; ita ut, quoties iis luberet, rubesceret illa in modum sanguinis: et è cælo deduceretur vel invitata, ut in herbas despumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70. *Ulysses*.] Pro *Ulyssis*. Sic Horat. Od. 1. 1. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulysses*. Et Æn. 1. 34. *Reliquias Danaûm atque immitis Achillei*. Latini enim Græca in *εὐς*, ut *Ὀδυσσεύς*, *Ἀχιλλεύς*, *Ὀρφεύς*, aliquando ad secundam declinationem reduxere; *Ulysses*, *ei*; *Achilleus*, *ei*; *Orpheus*, *ei*; aliquando ad tertiam, ut *Ulysses*, *is*, *Achilles*, *is*.

71. *Cantando rumpitur anguis*.] Id est, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo*; id est, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejusmodi passivam sæpe habere significationem.

73. *Terna triplici colore*.] *Novem*: tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu, in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila*, &c. Quæ novem licia tribus deinde ligantur no-

Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet. 75 Numerus impar placet Deo.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, δ mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, δ Amarylli, et dic, implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, δ mea carmina. Quemadmodum hoc *simulacrum* è limo factum induratur, et hoc *alterum* è cerâ factum emollitur, unâ et eâdem flammâ: sic Daphnis nostro amore *induretur et emolliatur*. Disperge fruges salsas, et combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum *comburo* contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, δ mea carmina. Talis amor *occupet* Daphnim, qualis est, cùm juvenca fatigata sequendo juvencum persylvas et altos saltus, recumbit misera juxta rivum aquæ, in ulvâ viridi, et omittit abire sub seram noctem. Talis amor occupet Daphnim, et 90
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Talis amore Daphnim, qualis, cùm fessa juvencum Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos, 86
 Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
 Talis amor teneat: nec sit mihi cura mederi.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. 90
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora chara sui: quæ nunc ego limine in ipso,
 ego non curem illum sanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in *meam* domum, δ mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has vestes, dilecta monumenta sui: quæ nunc ego sub ipso limine

NOTÆ.

dis; *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Et Veneris, dic, vincula necto*; quibus verbis incantationis formula continetur.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, et in quibus capita staminum continentur.

75. *Número Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam constare affirmabant Pythagorici; in imparibus in primis vim esse vulgus putabat. Unde præcipitur in Geponicis, l. 18. ut numerus gregis semper impar sit; in re bellicâ apud Vegetium, l. 3. 8. ut fossæ quibus castra muniuntur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur, princeps omnium; tum quia, ex Aristotele et Plutarcho, continet in se principium, medium, et finem; tum quia potestati Deorum, tam superiorum, quam inferiorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furia tres; Apollo idem, Sol et Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Dianæ est in terris, Luna in cælo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt: et sic Lucanum de furiis dixisse lib. 2.

80. *Terribilesque Deos scelerum.* Et sic ipse Maro Æ. 2. 632. Cum Æneas per flammam Trojanas ducitur à Venere—*Descendo ac ducente Deo.*

81. *Sic nostro, &c.*] Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, et mollior fiat mihi, cæteris ducescat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, et sale *horno*, id est, *illius anni*. Ex farre, inquam, salso, tosto, et molito: unde *mola* appellabatur: et victimæ dicebantur *immolari*, qui et frons victimarum, et foci, et cultri hanc molâ inspergebantur. Itaq; molâ conspergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine.] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutriâ Idyl. 2. 23. *Δέλφιδι δάφναν αἶθε.* *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci *ἐπὶ Δέλφιδι*, vertunt *κατὰ Δέλφιδος*, contra Delphida, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit: *In Daphnide.*

87. *Ulvâ.*] Herba palustris: caret Gallico nomine.

92. *Pignora chara sui, debent, &c.*] Expetuntur in sacris magicis ea præcipue, quæ sunt ejus, adversus quem sacra fiunt: ut capilli, vestes.

committo tibi, ô terra: hæc Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
 exuviae debent *reducere* Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
 Daphnim *ad me*. Trahite, Daphnim.
 trahite Daphnim ab urbe Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena 95
 in *meam* domum, ô mea carmina. Mœris ipse mihi Ipse dedit Mœris; nascuntur plurima Ponto.
 tradidit hæc gramina, et His ego sæpe lupum fieri et se condere sylvis
 hæc venena, collecta in Mœrin, sæpe animas imis excire sepulchris,
 Ponto: multa *enim* oriun- Atque satas aliò vidi traducere messes. [nim.
 tur in Ponto. Ego vidi Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daph-
 Mœrin sæpe transformari per illa in lupum, et abdere se in sylvis: sæpe evocare
 se in sylvis: sæpe evocare animas è profundis tumu- Fer cineres, Amarylli, foras; rivoq; fluenti, 101
 lis, et transferre messes sa- Transq; caput jace: ne respexeris. His ego Daphnim
 tas in alium locum. Tra- Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat.
 hite, trahite Daphnim ab Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
 urbe in *meam* domum, ô mea carmina. Amarylli, Daphnim.
 exportata cineres extra do- Aspice: corripuit tremulis altaria flammis 105
 mum, et jacta eos post ca- Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit!
 put in rivum fluentem, ne- Nescio quid certè est: et Hylax in limine latrat.
 que retrò aspicias. Ego Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 per hos cineres oppugnabo Daphnim; *siquidem* non Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina,
 movetur, neque per Deos, Daphnis.
 neque per carmina. Tra- hite, trahite Daphnim ab
 urbe in *meam* domum, ô mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipse ultrò involvit
 aram flammâ tremulâ: sit hoc faustum! Certè nescio quid apparet, et Hylax latrat in limine.
 Credamne illud? An amantes fingunt sibi somnia? Cessate, jam ô mea cessate carmina.
 Daphnis ab urbe venit.

NOTÆ.

Pignora sui, quæ debent Daphnim: id est, quæ tenentur ipsum Daphnim adducere ad limen, et in ipso limine sistere; quare ipso in limine defodiuntur.

96. *Ponto*.] Pontus Asiæ minoris regio; Euxino mari sive Ponto, à Septentrione terminata; ab oriente, Colchide; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis pascebatur; in Colchide nata est Medea, celebris venefica.

101. *Rivoque fluenti*.] In rivum fluentum, Sic *Æn.* 5. 451. *It clamor cælo*, pro ad cælum.

106. *Bonum sit*.] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen; quod Terentia Ciceronis uxori sacrificanti cum accidisset, quasi signum auspiciatissimum opprimendi Catilinæ habitum est à Vestalibus; ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax*.] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. *Met.* 3. 224. ab *ὕλας* et *ὕλας* *latro*. Latratus autem canis in limine notat adesse Daphnim.

108. *An qui amant*.] Vocalis *i*, nec patitur hinc synalephemam, nec servat propriam quantitatem longam; sed hiat, et brevis fit.

ECLOGA IX.

* MÆRIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in *Ecl.* 1. dictum est, is ab Ario centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certè militum, cui prædium illud obvenerat, malè habitus et fermè occisus: ut vitæ consulere, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octavianus reprimeret, interim reliquit domi villicum suum Mærim, monuitque, ut novum agri domini officii, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mæris, huic domino munuscula

Mantuum deferens, ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalcæ, id est, Virgilii, fortunâ colloquitur; simulque variis cantilenis tædium itineris levat.
Existimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libelli supplicis loco: ut beneficium, ejus et Pollionis Mæcenatisque gratiâ jam acceptum, tueri porro sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, et amplioris ejus in laudem operis promissio. IV. Julii Cæsaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium: ex variis concinnatum versibus quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occasione prius inchoatos, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, sanè haud multò deinde, scripta est.

NOTA.

MÆRIS.] Α μοῖρα, fatum, sors, pars; quia agrorum partem sorte amiserat.

LYC.

* LYCIDAS, MÆRIS.

QUO te, Mæri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?

MÆ. O Lycida, vivi pervenimus; advena nostri (Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli Diceret: Hæc mea sunt; veteres migrate coloni. Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia versat, 5 Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus hœdos.

LYC. Certè equidem audieram, quâ se subducere colles

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo, Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi,

Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcan.

MÆ. Audieras, et fama fuit: sed carmina tantum Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.

Quòd nisi me quacumque novas incidere lites Antè sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix; 15 Nec tuus hic Mæris, nec viveret ipse Menalcas.

ter arma belli, ô Lycida, quàm dicunt posse columbas Epiroticas, aquilâ imminente. Quòd nisi funesta cornix è cariosâ ilice me admonuisset, ut quocumque modo obrumperem novas rixas; nec ego ipse tuus amicus Mæris, nec ipse Menalcas vivus esset.

NOTÆ.

* LYCIDAS.] Α λύκος, lupus; οἱ λυκιδεῖς luporum catuli.

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio. 50. Huic acerbissimum viro viventique funus indicitur.

7. *Quâ se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus et aqua, vel paludis, vel Minicii fluminis. Clivus est inclinatum montis latus.

12. *Martia.*] Bellica, quia Mars belli præses, dictus etiam Mavors, quia magna vertit. Quidni à μαρῶν intingo, obscuro: quod poëtice dicitur pro ἀμαρῶν? Junonis et Jovis, aut solius Junonis absque patre, filius; ut Minerva solius Jovis absque matre filia. Hunc dicitur Juno concepisse tactu cujusdam floris, quem ipsi eum in usum Flora monstraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro

INTERPRETATIO.

LYC. O Mæri, quò te ducunt pedes? an Mantuum, ad quam via ducit? MÆ. O Lycida, viventes eò miseræ devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret, id quod nunquam timueramus: Hic ager ad me pertinet, recedite, ô antiqui cultores. Nunc superati, mæsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod utinam non prosit illi. LYC. Ego sanè audieram Menalcam vestrum dominum versibus suis sibi conservâsse cuncta ab eo loco, ubi colles incipiunt recedere, et incurvare cacumen facili clivo; usque ad aquam, et ad cacumen ruptum antiquæ fagi.

MÆ. Id audiveras, et rumor sic tulit: sed versus nostri non plus possunt in-

ter arma belli, ô Lycida, quàm dicunt posse columbas Epiroticas, aquilâ imminente. Quòd nisi funesta cornix è cariosâ ilice me admonuisset, ut quocumque modo obrumperem novas rixas; nec ego ipse tuus amicus Mæris, nec ipse Menalcas vivus esset.

genere: quia in Dodonæâ Epiri sylvâ, oracula reddidisse dicuntur quercus, et iis insidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famosa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem Chaonia sæpe dicitur: quòd Chaones, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. 7.
 15. *Antè sinistra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta sunt, Ecl. l. 16. 18. quærendum superest, unde veteres Græci Romaniq; dextram ac sinistram in auspiciis peterent. Utrique sanè diverso modo locuti, idem sensere: hoc est, orientalia auspicia, quia lucis et motus principium ab eâ parte est, visa sunt utrisque meliora: quæ tamen eadem, Græci dextera, Romani sinistra, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. Ubi Hector ait, se aves augurales minimè curare: sive ad dextram vadant versus auroram et solem, sive ad sinistram versus occasum

LYC. Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum versuum solamen ferè nobis ablatum est tecum, ô Menalca! Quis celebraret Nymphas! quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut quis caneret versus quos tibi nuper surripui: quando ibas ad Amaryllida, nostram amicam? Tityre, donec redeam, breve est iter, pasce capellas: et postquam eas paveris, duc potum, ô Tityre: et dum ducas, cave ne occurras capro, ille enim cornu petit. MÆ. Aut potius quis caneret hos versus, quos Menalcas cantabat Varo, nondum perpolitos. O Vare, olores canori altè efferent ad astra nomen tuum: dummodo Mantua salva sit nobis: Mantua, vae miseræ nimis propinqua Cremonæ! LYC. Sic tuæ apes evitent taxos Corsicæ insulæ: sic tuæ vaccæ saturatæ cytiso distendant ubera. Incipe si habes aliquid: Musæ me quoque reddiderunt poëtam: habeo etiam versus: pastores appellant me etiam vatem, sed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videoreaproferre, quæ sint Varo aut Cinnâ digna: sed videor stridere inter cycnos canoros, velut anser.

LYC. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu tua nobis Penè simul tecum solatia rapta, Menalca! [herbis Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ? Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper, 21 Cùm te ad delicias ferres Amaryllida nostras? "Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas: "Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum "Occursare capro, cornu ferit ille, caveto." 25 MÆ. Immò hæc, quæ Varo, necdum perfecta, cane-
nebat.

"Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis, "Mantua, vae miseræ nimiùm vicina Cremonæ!) "Cantantes sublime ferent ad sidera cycni." LYC. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos, 30 Sic cytiso pastæ distendent ubera vaccæ: Incipe, si quid habes: et me fecere poëtam Pierides: sunt et mihi carmina: me quoq; dicunt Vatem pastores, sed non ego credulus illis. 34 Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

NOTÆ.

obscurum. Εἴ τι ἐπὶ δέξι ἰασί παρὲς ἡὸ τ' ἡέλιον τε, εἴ τι ἀριστερὰ τοίγχε πρὸς ἑσπέρην ἡερόεντα. De Romanis constat ex Varrone Epist. Quæst. l. 5. A Deorum sede cùm in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes: factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quàm dextra, esse existimentur. Refert hunc locum Festus Pompeius, aliosque citat veteres ejusdem sententiæ. Confirmat Plinius, l. 2. c. 54. Læva, prospera existimantur: quoniam lævâ parte mundi ortus est. Ratio variæ appellationis fuit; quòd in auspiciis, Græci ad Septentrionem, Romani ad meridiem, se converterent; ut patet ex antedictis; quod cur ita fecerint, non est hujus loci disquirere.

21. Sublegi.] Sublegere, est suffurari: unde inquit Servius, sacrilegus dicitur qui sacra legit, id est, furatur.

24. Tityre, &c.] Renarrat primum fragmentum carminum quæ sublegerat. Tityrus hic est caprarius aliquis è Virgiliti famulis. De Varo, Ecl. 6. 7.

27. Vare, tuum, &c.] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

28. Mantua, Cremonæ, &c.] Galliæ Cisalpinæ urbes vicinæ. Mantua ad Mincium fluvium, Menzo: nunc ducatus caput; Cremona, ad Padum, le Po: nunc ducatu Mediolanensi comprehensâ. Hæc Antonii partes cùm adversus Octavianum tenuisset, ejus ager veteranis Octavianii militibus addictus est; et cùm non sufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. Sublime ferent.] Vel ad nomen referri

potest, vel adverbii loco sumi. Ita G. 1. 320. Segetem ab radicibus imis sublimè expulsam e-ruerent. Et Cicero de Nat. 2. 101. Aër sublimè fertur: Id est, sublimiter, in sublime.

Cycni.] Poëtæ, Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. Nulla Dirceum levat aura cycnum: id est, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tusc. 1. 73. Cycni Apollini dicati sunt, quòd ab eo habere divinationem videantur: quia, providentes quid in morte sit boni, cum cantu et voluptate moriuntur. Tamen fictus eorum cantus est, de quo, Ecl. 8. 55.

30. Sic tua, &c.] Obtestandi formula et benè precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id est; Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. Cyrneas Taxos.] Taxus arbor funestis annumerata, l'if, yew. Quæ pastæ apes mel amarissimum cudunt; unde Corsicæ mel infame, quòd hæc insula taxis et cicutâ abundet. Ovid. Amorum l. 1. 12. 10. Melle sub infami Corsica misit apes. Corsica, insula in mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia et Sicilia Italiæ adjacet; Cyrenus Græcis dicta, à rege hujus nominis. De examinibus, Ecl. 7. 13. De Cytiso, Ecl. 1. 79. De Pieridibus, Ecl. 3. 85.

35. Varo, &c. Cinnâ.] Alii poëtæ esse volunt; alii viros Octavianii gratiâ insignes. Sed prima opinio stare non potest. I. Quia Cinna hic poëta, non posset esse alius quàm Helvius Cinna, qui Smyrnam scripsit annis novem, de incesto Myrrhae in patrem Cinyram Cypriorum regem

MÆ. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,

Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen.

"Huc ades, ô Galatea: quis est nam ludus in undis?"

"Hic ver purpureum, varios hîc flumina circum 40

"Fundit humus flores: hîc candida populus antro

"Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.

"Huc ades; insani feriant sine litora fluctus."

LY. Quid, quæ te purâ solum sub nocte canentem

Audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45

MÆ. "Daphni, quid antiquos signorum suspicis

"Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum: [ortus?"

"Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo

"Duceret apricis in collibus uva colorem. 49

"Insere, Daphni, piros, carpent tua poma nepotes."

Omnia fert ætas, animum quoque. Sæpe ego longos

Cantando puerum memini me condere soles.

Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Mœrim

tibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, posteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta memoriam quoque. Ego recordor me sæpe traduxisse canendo totos dies, cum essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi; ipsa etiam vox me destituit:

NOTÆ.

amore; laudatus à Catullo 94. et ab Ovidio Trist. 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæsareæ cædis, errore nominis, pro Cornelio Cinnâ prætoris et Cæsaris hoste, à plebe occisus fuerat; ut est apud Sueton. II. Quia ex *Varis*, qui florebat illâ ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poësi nomen habuisse dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo sæpe Horatius, imprimisque Od. 1. 1. 6. 1. *Scriberis Vario fortis et hostium victor, Mæonii carminis alite*; tamen malè Servius hîc legit *Vario* pro *Varo*: *Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Malè, inquam; siquidem dixit paulò antè Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque secundam opinionem secutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompeii Magni ex filiâ nepotem, qui primò hostis Octavianiani, deinde ab eodem susceptus in castris Bruti et Cassii, ut notat Lipsius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementiâ; magnâ deinceps apud eum floruit gratiâ, ausus tamen in benefactorem suum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, et consulatum, an. U. C. 758.

36. *Anser.*] Volunt hîc allusum ad Anserem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem; cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat; unde Cicero Philip. 13. 11. *Anseres de Falerno depelluntur.*

39. *Huc ades, ô, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expressum è Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatæâ*, Ecl. 1. 31.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum versuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas sive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum pastorem, de morte J. Cæsaris; cujus in

MÆ. Equidem id facio, et tacitè revolve ipse mecum, ô Lycida, an possim recordari: neque est carmen abjectum. Huc, veni, ô Galatea, quæ enim est voluptas in aquis? Hîc est ver rubicundum; hîc terra producit diversos flores circæ fluvios; hîc alba populus incumbit cavernæ, et vites flexuosæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quoddâ procellosi fluctus percutiant litora. LYC. Quid verò? quænam audieram te cantantem solum per noctem serenam? recordor cantum, si scirem verba. MÆ. Daphni, quid miraris veteres ortus siderum? En prodiit sidus Cæsaris oriundi à Venere; sidus per quod sata abundabunt frumento, et per quod racemus in montibus

funebribus ludis crinita stella per septem continuos dies fulsisse dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti; et idè simulacris ejus et nummis stella in vertice addita. G. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæsar ex gente Juliâ fuit; Julia gens orta ab Iulo Æneâ filio; Æneas Veneris et Anchisæ filius; Venus, juxta multos, Jovis et Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios orta sit è spumâ maris.

48. *Astrum, quo segetes.*] *Astrum* propriè signum est, è multis stellis compositum, vulgò *constellatio*; hîc tamen pro stellâ unicâ sumitur.

49. *Apricis.*] Soli expositis et apertis, quæ si *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab α privativo, et *φειν* horror; quòd sint sine frigore; unde et Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus*, et *opacus*.

50. *Insere, Daphni, piros.*] Hortatur pastorem, ut serat arbores; futurum quippe, ut sidere illo favente crescant feliciter, et posterorum commodis serviant; *Inserere* hîc, non in-sitionem significat; quâ surculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum; quomodo Columella dixit, *hortos inserere*. Tum quasi deficiente memoriâ, silet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidisse*. Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum offeri à Demetrio*; id est, allatum fuisse. *Condere*, est finire, ad occasum ducere, et quasi sepelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. 378. *Antè diem clauso componet Vesper Olympo*; quasi ad sepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *Oblita* passivâ significatione. II. *Mihi*, pro à me. Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.*

lupi me priores aspexerunt. Jam fugit ipsa: lupi Mœrim vidère priores. 54
 Attamen Menalcas satsæpe Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
 recitabit ista tibi. Lyc. Dif- LY. Causando nostros in longum ducis amores:
 fers diu meam voluptatem, Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes
 quærendo varias causas. As- (Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
 pice, jam tota aqua quieta Hinc adeò media est nobis via: namq; sepulchrum
 tibi tacet, et omnes sibili Incipit apparere Bianoris: hìc, ubi densas 60
 ventorum strepentium ces- Agricolaë stringunt frondes: hìc, Mœri, canamus:
 saverunt. Prætereà ex hoc Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
 loco superest nobis tan- Aut si, nox pluviam ne colligat antè, veremur:
 tum media pars viæ; nam Cantantes licèt usque (minùs via lædet) eamus.
 tumulus Bianoris incipit Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65
 apparere: hoc loco, in quo MÆ. Desine plura, puer: et quod nunc instat,
 agricolæ colligunt spissa agamus.
 folia. Hoc loco canamus, Carmina tum meliùs, cùm venerit ipse, canemus.
 ô Mœri: hoc loco demitte hœdos, nihilominùs perve-
 niemus in urbem. Aut si timemus ne nox adducat
 tumbrem, antè quàm ad eam pervenerimus: progrediamur,
 quamvis interim semper canentes: iter minùs nos fatigabit. Ut progrediamur canendo,
 ego te levabo hoc onere. MÆ. Puer, omitte cætera, et faciamus quod jam urget: tum canta-
 bimus commodiùs versus, cùm Menalcas advenerit.

NOTÆ.

54. *Lupi Mœrim vidère priores.*] Dicuntur lupi, sed falsò, vocem ei adimere, quem priores conspexerint; perdere verò ipsi conspecti priùs; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabulâ*, proverbium est; quoties colloquentibus supervenit aliquis, de quo sermo erat; is enim tum suâ præsentia sermonem amputat loquentibus. The: Id—id—22. Οὐ φέλιγγεν; λυκὸν εἴδεις, &c. &c.

56. *Causando.*] Causas et excusationes prætexendo; nempe caducam memoriam, raucedinem, et alia; quæ attulerat Mœris, ne versus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit; silent venti, medium iter confecimus, &c.

57. *Silet æquor.*] Non mare, sed aqua Mincii fluvii, qui Mantuam et vicinas regio-

nes alluit; Menzo. *Æquor* enim dicitur de quâlibet planitie, sive aquarum sive camporum. Et verò mare longè inde remotum est. *Æn.* 2. 780.

60. *Bianoris.*] Ocnus, idem qui et Tuscorum rex, Tiberis fluvii et Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus sepulchrum in viâ, veterum more; qui adeò sepulchrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator, Abi viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur eâ, vel quæ strictâ manu decerpuntur; ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc stringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaue myrta.* Vel quæ colliguntur in fasciculum: ut hìc, et G. 1. 317. *Fragili jam stringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

* GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: sprexit hæc illum, ut alium sibi chariorem sequeretur in Rhætium aliasque regiones Italiæ, sive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit et Alpes insident. Gallus abire fingitur, quasi in exilium, repulsæ impatientia: locus exilii statuatur Arcadia, pastoribus nota sedes, poetisque Bucolicis, qualis ipse Gallus fuit. Huc amici, huc Dii sylvestres, ad solandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque sua sorte diu frustra meditatus, ut amantum ingenium est, iterum ad amorem redit. Multa hìc ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hunc Lycoridem eandem esse cum Cytheride mima, quæ Voluminii Eutrapeli, Senatoris nobilissimi tiberita primum; ac deinde M. Antonio sic chara fuit, ut is illam in Italiæ perlustratione

per civitates et municipia secum apertâ lecticâ circumferret, trahentibus leonibus: ut Plinius notat, l. 8. 16. Id sanè si ita est, multiseam necesse est nominibus insignitam; quam et Volumniam ab Antonio vocatam esse Cicero indignatur, Philip. 2. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum et Rhenanum, eam ipsam esse Antonianam perlustrationem Italiæ; parum certè congruit temporis. Quippe duplex ab Antonio perlustratio facta est, eadem comite mimâ, inquit Cicero, ibid. 51. Altera ante pugnam Pharsalicam, ab eo tum tribuno plebis, altera post pugnam, ab eodem tum equitum magistro: hoc est annis, ut minimùm, decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ postrema omnium scripta fuit; eâ tempestate, quâ jam Antonius in Oriente cum imperio versabatur. Extremum hunc Arethusa, &c.

Itaigitur statuo: aut Lycoridem illam à Cytheride, sive Volumniâ mimâ diversam esse, aut Galli rivalem, diversum ab Antonio; aut hæc Eclogâ exhiberi Gallo præteritorum amorum historiam, veterumque casuum memoriam voluptatis causâ revocari; cum Lycoridis fuga multò prius contigisset.

NOTÆ.

* GALLUS.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patriâ Foro-Julienensis, du Frioul: ex infimâ fortunâ ad summam Octaviani gratiam, immò et amicitiam evectus est. Suet. in Aug. 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam à se Parætonium urbem, adversus vim dolosque M. Antonii, vi dolisque fortiter propugnavit. Idem mortuâ Cleopatrá et Antonio, redactâque in provinciæ formam Ægypto, non ausus Cæsar, metu novarum barbarum, copiosam regionem, gentemque levissimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. Dio. l. 51.

At non ita multò pòst, abusus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa seditionem moventes, aut expilavit, ex Ammiano, l. 17. aut funditus evertit, ex Hieronymo in Euseb. Tum cœpit in ipsum imperatorem multa intemperanter jactare, præsertim inter pocula. Dio. l. 53. Orid. Trist. 2. 445. Statuas ubique sibi per Ægyptum crexit, acta sua pyramidibus inscripsit. Quibus nominibus cum esset à Valerio Largo, socio et convictore olim suo, accusatus; Augustus huic Gallo ob ingratum et malevolum animum, domo et provinciis suis interdixit. Senatus graviore sententiâ, mulctatum bonis, et exiliû ignominia notatum eâ adegit, ut suâ sibi manu mortem accerseret. Mortuum tamen Gallum luxit Augustus, et ob severitatem senatus vicem suam conquestus est: quod sibi soli non liceret, amicis quatenus vellet irasci. Suet. 66. Perit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. Eusebio variè scriptum est; U. C. 728. ante

obitum Virgilii, 7. Multis charus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epistolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipsum Ciceronem, Famil. l. 10. 31. et 32. Virgilio certè charissimus; qui ejus etiam laudes celebrâsse dicitur quarto Georg. libro: unde post ejus necem Augusti jussu sublatae sint, et earum in locum Aristæi fabula substituta. Quod mihi tamen verisimile non videtur: ita bellè Aristæi fabula cum reliquis libri partibus et argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripsit de Lycoride suâ, fortè elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo et Propertio durior fuisse dicitur à Quintil. l. 10. 1. Transtulit præterea bucolicis versibus aliquid ex Euphorione, poëtâ Chalcidensi, ut probamus Ecl. hæc 10. 50. et Ecl. 6. 72. Perierunt omnia. Illas enim sex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus infectum et barbarum, planè constat Maximiani cujusdam esse, recentioris nebulonis: ubi præter errores in syllabarum quantitate benè multos, et ineptam minimèque Latinam verborum structuram, accedit illud præterea; quod in iis Gallus senem se profiteatur, qui tamen firmâ adhuc ætate decessit. Gyraldus, Vossius, &c. Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis et edita sunt, etsi minùs insulsa, tamen omnino supposititia esse evincit Jos. Scaliger in opusculis. In quo peccavit et hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Asinio Gallo Pollionis filio confundit, delusus a veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ scriptoribus.

EXTREMUM hunc, Arethusa, mihi concede laborem.

Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,

INTERPRETATIO.

O Arethusa, permittemihi hoc ultimum opus. Canendi sunt pauci versus amico meo Gallo, sed quos ipsa Lycoris legat.

NOTÆ.

1. Arethusa.] Fons in insulâ Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, et quartam Syracusanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponnesi fluvius, postquam in mare defluxit, impermixtas dicitur servare aquas, et continuo lapsu in Ortygiam erumpere, per hunc ipsum fontem Arethusam: idque ex eo probatur, quod projectæ in Alpheum in Græciâ, per os Arethusæ fontis, in Ortygiâ reddantur. Narrant verò fabulæ, Alpheum fluvium Arethusæ

Nymphæ fuisse amatorem; hanc fugientem, à Dianâ conversam esse in fontem, eademque fugâ subter mare in Ortygiam emersisse: Alpheum, eodem impetu consecutum, undas ei suas deinde miscuisse. Æn. 3. 692. Hunc fontem invocat Siculum, ut antè Sicelides Musas, ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem.

2. Quæ legat, &c.] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod se Gallo tam duram præbuerit,

Quis posset negare versus Carmina sunt dicenda : neget quis carmina Gallo?
 Gallo? Sic salsa Doris non Sic tibi, cùm fluctus subter labère Sicanos,
 confundat suas aquas cum Doris amara suam non intermisceat undam. 5
 tuis, cùm flues subter mare Incipe, sollicitos Galli dicamus amores,
 Siculum. Incipe, celebre Dum tenera attendent simæ virgulta capellæ.
 mus anxium amorem Galli; Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ.
 dum capellæ depressis nari- Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
 bus carpunt teneros fru- Naiades, indigno cùm Gallus amore periret? 10
 tices. Non cantamus sur- Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
 dis, sylvæ referunt omnia. Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
 Quæ sylvæ, aut qui saltus Illum etiam lauri, illum etiam flevire myricæ.
 detinuere vos, ô Nymphæ Pinifer illum etiam solâ sub rupe jacentem
 Naiades, cùm Gallus defice- Mænalus, et gelidi fleverunt saxa Lycæi. 15
 ret præ amore indigno? Stant et oves circum, nostrî nec poenitet illas :
 Neque enim ulla culmina Nec te poeniteat pecoris, divine poëta :
 Parnassi aut Pindi, neque Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
 Aganippe Bœotica vos re- Venit et upilio, tardi venêre bubulci :
 tardaverunt. Illum etiam Uvidus hybernâ venit de glande Menalcas. 20
 lauri, illum etiam myricæ Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo -
 ploraverunt. Mænalus eti- Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris,
 am abundans pinis, et ru- Perque nives alium, perq; horrida castra secuta est.
 pes gelidi Lycæi plora- Venit et agresti capitis Sylvanus honore,
 verunt illum, stratum sub venerunt lenti custodes boum, venit Menalcas madefactus è collectione glandium hybernarum.
 desertâ rupe. Oves quoque Omnes petunt, unde sît tibi amor ille. Venit Apollo : Galle, ait, cur desipis? Lycoris, amica
 circumstant, neque con- tua, secuta est alium per nives, et per castra horribilia. Venit quoque Sylvanus cum rusticâ
 temnunt nos. Nec tu con- coronâ capitis,

NOTÆ.

4. *Sicanos.*] Siculi sic dicti sunt, vel à Sicano Cyclopi filio; vel à Sicanis Hispaniæ populis, illam in insulam translatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani et Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex quâ Nereides peperit. Hic sumitur pro amarâ maris aquâ, quæ dulcibus Arethusæ et Alpei aquis non admiscetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, sive Nymphas præsidēs fontium, qui è Parnasso, Pindo, et Helicone profluunt: easque increpat, quòd ad solandum Galli amorem non venerint, tam multis eò advolantibus. Estque tacita quædam ipsius Galli reprehensio, quòd studia carminum omiserit, ut amorì vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedonia, Epiri, et Thessaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem et Bœotiam usque pertinere: et in Phocide quidem *Parnassum*; in Bœotiâ *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Certè montes illi quatuor, licet in longa spatia diffusi, tamen ferè contigui sunt, et perinde Musis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons, Musis sacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permessum fluvium defluens. *Aonia*, id est Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatus vocalium: *Aonia Aganippe*. De *myricis*. Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, et, &c.*] *Mænalus*, et *Lycæus*

Arcadiæ montes, Pani sacri. Unde et *Lycæa* festa, ejus in honorem ibi à pastoribus instituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta sunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cùm in Italiam profugisset.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, et Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii, nemore venaretur, apri dente percussus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli solatium: ut is meminerit, ne ipsam quidem amoris Deam Venerem, in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cyparissum amavit; qui omnes parùm feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cyparisso in arborem cognominem, transformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: o brevi, in u longum, metri causâ, mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas posterì *oves*.

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης: ὕλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecere; alii *fecem* omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex quâ omnia constant. Quare eundem esse voluit cum Pane, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. 2. 31. πάντων enim, est omne; et ὕλη, omnium materia. Distinguuntur tamen Sylvanus et Pan. G. 1. 17. et 20. *Agresti honore.*] Coronâ è foliis agrestibus.

Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
 Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
 Ecquis erit modus? inquit: amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ. 30
 Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem 35
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certè sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumq; furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra,) 40
 Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret.
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hinc mollia prata, Lycori:
 Hic nemus, hinc ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis
 Tela inter media atque adversos detinet hostes. 45
 Tu procul à patriâ (nec sit mihi credere) tantum
 neret O Lycori, sunt hic fontes frigidi et amœna prata, et sylvæ: hinc traducerem tecum om-
 nem ætatem. Nunc stultus amor me retinet inter media tela et infestos hostes, in armis feri
 Martis. Tu, ô crudelis, longè à patriâ (utinam liceret mihi id non credere) sola sine me vides
 tantummodo

NOTÆ.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta est affinis fœ-
 niculo; cujus caulem, levissimum et durâ cute
 munitum, senes assumebant in baculos; nar-
 thex à quibusdam dicitur, *ferule*, FENNEL-
 GIANT.

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, de l'hieble,
 DANE-WORT, herba aut virgultum affine sambu-
 co, au sureau, ELDER.

—*Minioque.*] Minium, du vermillon, materies
 est fossilis, vel è propriis venis, vel ex argenti
 vivi fodinis erui solita: præsertim in Hispani-
 â, circa fluvium, qui *Minius* appellatur,
Minho, Gallæciam à Lusitaniâ dividens. Hoc
 colore simulacra Deorum, Jovis præcipuè, li-
 nebantur; Camillus vultu quoque miniato tri-
 umphavit.

30. *Nec cytiso.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus*
 Ecl. 4. 58.

33. *Quàm molliter ossa, &c.*] Superstitiosè
 timebant veteres ne mortuorum corpora super-
 jectæ terræ pondere gravius premerentur;
 quare levem et contritum pulverem ferè tumu-
 lo injiciebant, hæc verborum formulâ: *Sit tibi*
terra levis.

38. *Seu quicumque furor.*] Amor, in quo
 sæpe multum dementiæ et furoris est. Et verò
 ea quæ sequuntur, speciem habent dementis-
 simi amoris. Namque inops consilii, modò
 vota facit pro eâ, cujus fastidia expertus
 est: *Ah! ne te frigora lædant, &c.* modò
 ad pœsim et musicam, modò ad sylvarum si-

lentium, modò ad venationem; quasi ad toti-
 dem amoris diverticula et remedia confugit:
 mox in furorem relapsus, immedicabilem su-
 um esse amorem profitetur. De *Phyllide*. Ecl.
 3. 76. De *Amyntâ*, Ecl. 2. 35. De *vacciniis*,
 Ecl. 2. 18.

44. *Nunc insanus amor, &c.*] Sensus est;
 Hic, si tibi liberet, ambo quieti et securi vive-
 remus; nunc propter duritiem tuam ambo mi-
 seri sumus. Amor enim meus cogit me præ
 desperatione bellicis periculis caput meum ex-
 ponere, quòd ita vile tibi ac despiciatum est.
 Te interim alienus amor rapit in regiones aspe-
 ras, alieno tempore, difficili itinere.

46. *Nec sit mihi credere.*] Nec liceat mihi,
 nec possim. Sic, *Æn.* 8. 676. *Actia bella cer-
 nere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque est le-
 vare tentu spiritu præcordia.* Hausta è Græcis
 fontibus locutio, apud quos ἔστι significat licet.
 Sic Homerus Odys. 11. 157. τὸν οὐ πῶς ἐπὶ πρῆ-
 σαι, quem non licet transmittere.

Tantum.] Tribus præcipuè modis explicatur.
 I. Ita ut sit nomen et referatur ad *credere*;
 Utinam liceat non credere *tantum*, id est, rem
 tantam tamque indignam. II. Ita ut sit adver-
 bium, et referatur ad *sit*; Utinam *sit tantum*;
 utinam liceat *tantum*, hoc non credere. Quasi
 dicat: non peto ut Lycoris non sit perfida,
 sit ita sanè; sed peto ut liceat mihi *tantum-
 modo*, id non credere. III. Ita ut sit adver-
 bium, et referatur ad sententiam sequentis ver-

nives Alpium et glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, et canam fistulâ Siculi pastoris ea, quæ versibus traduxi è Chalcidensi poëtâ. Ratum est, me male pati inter nemora et speluncas belluarum, et meos amores inscribere teneris arboribus; crescent illæ, crescetis, ô amores. Interea circuibo Mænalum montem, cum sociis Nymphis; aut persequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus sylvas Parthenii montis. Jam fingo mihi, me vagari per montes et nemora resonantia: juvat vibrare arcu Parthico sagittas Cretenses: veluti hæc omnia essent remedium insanix meæ, aut quasi ille Deus disceret placari miseris hominibus. Nunc iterum neq; Hamadryades, neq; versus ipsi nobis arrident: Valete iterum, vos ipsa nemora. Nostræ curæ nequeunt flectere amorem, ne sic quidem, si mediâ hyeme potaremus aquam Hebri;

Alpinas, ah dura, nives, et frigora Rheni
Me sine sola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas:
Ibo, et Chalcidico quæ sunt mihi condita versu 50
Carmina pastoris Siculi modulabor avenâ.
Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis, 55
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum mitescere discat. 61
Jam neq; Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursum concedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec si frigoribus mediis Hebrumq; bibamus, 65
Nunc iterum neq; Hamadryades, neq; versus ipsi nobis arrident:
Valete iterum, vos ipsa nemora. Nostræ curæ nequeunt flectere amorem, ne sic quidem, si me-

NOTÆ.

sus; Vides tantummodo nives et frigora, &c. Prima explicatio infirmior, secunda subtilior, tertia facillior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelsi montes, qui Italiam à Galliâ Germaniâque disternant; multis dictæ nominibus, pro variâ regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cotticæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæticae, Tridentinae, &c. Ex his multi oriuntur fluvii; celeberrimi, Padus, Ticinus, et Athesis, *le Po, le Tesin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhosne*, qui in Galliam; Rhenus, *le Rhin*, qui in Germaniam, devolvitur.

Rheni.] Fluvii Europæ post Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ et Germaniæ terminus fuit, à fontibus ad ostia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Grisons*. Ostia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen est tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput est insulæ Bataviæ, duas divisus est in partes, Vahalim, et Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde scinditur minores in alveos, quorum minimo, Rheni permanet nomen; sed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deseram castra, et sylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbs est Eubœæ insulæ, quæ Chalcis quoque vocata est. Eubœa porrò Bœotiæ continenti dicitur olim adhæsisse; ab eâ nunc Euripo distincta, tam angusto, ut aliquando ponte transmissus fuerit. Ex illâ insulâ oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percharus, ejusque bibliothecæ præ-

fectus; poëta nobilis, sed, juxta Ciceronem, obscurus; cujus opera in deliciis fuisse Tiberio Cæsari memorantur: ex quibus aliqua Latinis versibus expressisse diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Pastoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, stylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti stylo componi; sed aliquid bucolicis Idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple, quàm Lycorida in posterum sequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari solebant: unde nomen à *παρθένος* virgo.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere, arcus Parthicus et sagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu et quibuslibet sagittis. Parthi enim et Cydones arte sagittandi celebres: *Æn.* 12. 858. *Parthus sive Cydon telum immedicabile torsit.* De Parthis, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Cretâ insulâ. *Cornu* dixit, pro arcu è corneâ materiâ fabricato.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum et consiliorum suorum inanitatem agnoscere, seque a mori victum tradere.

63. *Concedite sylvæ.*] Idem quod antea dixerat: *Vivite sylvæ.* Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum; hodie *Marisa*: arenas olim aureas volentem. In *Ægæum* mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ :
 Nec si, cùm moriens altâ liber aret in ulmo,
 Æthiopum versemus oves sub sidere Cancrî.
 Omnia vincit amor ; et nos cedamus amori.
 Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poëtam,
 Dum sedet, et gracili fiscellam textit hibisco,
 Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo :
 Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
 Surgamus : solet esse gravis cantantibus umbra :
 Juniperi gravis umbra : nocent et frugibus umbræ.
 Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

et toleraremus Thracias
 nives hyemis humidæ : ne
sic quidem, si pascere-
 mus oves Æthiopum sub sidere
 Cancrî, cùm *intimus* cor-
 tex exsiccatus arescit in ul-
 mo excelsâ. Amor supe-
 rat omnia ; nos quoque
 cedamus amori. O Divæ
 Musæ, sufficiet vestrum
 poëtam cantavisse ista *car-
 mina*, sedendo, et confici-
 endo calathum ex hibisco
 tenui : vos efficietis, *ut* ista
 videantur Gallo maxima :
 Gallo, erga quem amor
 meus tantum crescit singu-

lis horis, quantum alnus virens attollit se ineunte vere. Surgamus : umbra solet esse noxia
 canentibus ; *præsertimque* noxia est umbra Juniperi ; umbræ quoque nocent frugibus. Ite,
 ite domum, o capellæ saturatæ : Vesper imminet.

NOTÆ.

66. *Sithoniasque nives.*] Sithonia pars est
 Thraciæ : vergens, vel in Pontum Euxinum,
 juxta Solinum ; vel in oram Macedonicam
 Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida et
 nivosa est, propter altissimum montem Hæ-
 mum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ
 vastissima, Ægypto finitima : quam Nilus quo-
 que ferè mediam, ut et Ægyptum, interfuit,
le pays des Abyssins, THE COUNTRY OF THE
ABYSSINIANS. Tota zonæ torridæ subjecta est,
 à tropico Cancrî ultra æquatorem porrecta.
 Virgilius ergo *sidus Cancrî* dixit, pro tropico
 Cancrî ; et tropicum pro zonâ ipsâ torridâ,
 cujus terminus est ad septentrionem. *Cancrî*
signum est in eâ parte cœli, quam ubi

Sol attingit exeunte Junio, tum æstatem nobis
 calidissimam, diesque longissimos efficit. De
zonis et tropicis, G. 1. 233. De *hibisco*, Ecl. 2.
 30.

74. *Se subjicit alnus.*] Se superjicit, se
 attollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus, aulne, AL-*
DER, arbor aquosis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imò gra-
 tissima : præcipuè Juniperi, *du genievre, JU-*
NIPER, quæ arbor et odora est, et nihil vene-
 natum patitur, et adversus aëris vitia comburi
 solet. Sed significat diuturniorem in umbrâ
 moram nocere canentibus posse propter frigus.
 Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantan-*
tibus. De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM nomen, à γεωργός, agricola: hoc autem à γαῖα, vel γῆα terra, et ἔργον opus. Traduntur hoc opere præcepta de agriculturâ, quatuor libris. *I. De aratione. II. De plantatione. III. De pastione cultuque pecorum. IV. De apibus et mellatione.* Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bæotiâ, de quo diximus *Ecl. 6. 70.* Cujus librum, inscriptum ἔργα καὶ ἡμέραι, opera et dies, longè et copiâ et elegantia superavit. Cæptum est opus anno circiter U. C. 717. Virgilii 32 aut 33. et septennio perpolitum.

Mæcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratiâ tenuit cum Agrippâ gradus. Genere Tuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, imprimis Virgilium et Horatium; adeo parùm cupidus, ut qui cæteris magistratibus imperabat, ipse equestri ordine, et urbis atque Italiæ præfecturâ contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippâ in consilium de imperio deponendo, retinendum persuasit. Sectâ Epicureus fuit, in vestitu, incessu, supellectili, conviviis, ipsâque dictione, mollior ac remissior. Scripsit *Prometheum* et *Octaviam* tragædias, carminum libros decem: solutâ oratione commentarios de rebus ab Augusto gestis, item de animalibus et gemmis dialogos: omnia periëre. Decessit anno U. C. 746. C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss. Triplex est apud eruditos, de ejus nomine, controversia. *I. Quodnam ipsius nomen fuerit?* Lambinus in Vipsaniam gentem inducit, sed eum confundit cum Agrippâ, cujus certè gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in Cinciam: Glandorpius in Heliam: Muretus in Aquiliam: omnes aut levibus aut falsis conjecturis: Maxima et optima pars, Turnebus, Lipsius, &c. in Cilniam, quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruriâ. *II. Unde cognomen Mæcenatis?* Insulsè deducit Beermannus ab ejus moribus, quòd esset μὴ καινός, non communis; aut μὴ καινός, non novus: nam et Græci nunquam negativis nominibus, μὴ, sed privativum α̅ præfigunt, et Varro, l. 7. de L. L. a loco dictum testatur. Est igitur à Mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæsennæ vicino, quâ in orâ Plinius vina Cæsennatia simul et Mæcennatia commendat, lib. 24. 6. *III. Quomodo prima et media cognominis syllaba pingenda sit?* Certè media, per e longum; quia Græcè vulgò per η̅ legitur. Prima vel per æ vel œ: quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per æ frequentius. Igitur nomen integrum fuit, CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM.

LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propositionem totius operis ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio, quotquot rusticæ præsent rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur; novo sanè illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsaliâ, et Statius in Thebaide, ad laudem Neronis et Domitiani immodestiis abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber verò ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus Naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum operum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia, quæ eadem Julii Cæsaris aut præcesserunt, aut subsequuta sunt. Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, et pro salute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevere, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.

QUID faciat lætas segetes: quo sidere terram
 Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites,
 Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
 Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis:
 Hinc canere incipiam. Vos, ô clarissima mundi
 quæ diligentia sit necessaria, ut habeatur pecus: et quanta industria, ut alantur apes frugales: O vos sidera mundi splendidissima,

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar scribere deinceps, quænam res efficiat messes copiosas; quo tempore oporteat arare tellurem, et vites alligare ulmis; quæ sit cura boum;

NOTÆ.

1. *Quid faciat.*] Quatuor his versibus distinguitur cultura quadruplex, terræ, arborum, pecorum, apum: quæ singulæ singulis libris explicantur: estque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi supprimitur, aptus, par, necessarius, aut aliquid simile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. Solvendo non erat. Apud Plin. Radix est vescendo.

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri potest hæc altera: Dicam quæ sit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non usa quidem comparata, sed ingenua.

5. *Clarissima mundi Lumina, Liber, &c.*] Li-

berum et Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præsides et repertoires habentur messis et vindemiæ, quæ præcipuæ sunt anni partes, et præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum et potus existit. Vel quia per eos Lunam et Solem significat. Et verò Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fusè probat Solem, non Liberum et Dionysium duntaxat; sed et Jovem, et Martem, et Mercurium, et Herculeum ipsum esse; Liberum verò dici, quòd liberè vagetur. Lunam item addit ipsam esse Cererem: Cujus nomen aliqui deducunt à creando, quòd ad rerum productionem plurimum valeat. De Libero, Ecl. 7. 58. De Cerere, Ecl. 5. 79

quæ præsidetis anno currenti per cælum: Bacche, et Ceres nutrix hominum: si homines vestro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas pro frumento pingui, et miscuerunt aquam Acheloi cum vino reperto: Et vos ô Fauni, Dii propitii rusticis: adeste ô Fauni, unâ cum Dryadibus Nymphis. Canto vestra dona. Et tu, cui terra adhuc recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, ô Neptune: et tu qui coluisti loca sylvestria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles insulæ Cææ: Tu ipse, ô Pan Tegeæ, protector ovium: si curas Mænalum tuum, ades-to propitius, relinquens nemus patriæ et sylvas Lycæi. Et tu, ô Pallas reperi-trix olivæ. Et tu, ô puer auctor unci aratri: Et tu, ô Sylvane, portans à radice teneram cupressum: Et vos, ô Dii, et Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros; seu qui sustentatis novas fruges aliquo semine:

Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum, Liber et alma Ceres; vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit aristâ, Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis: Et vos, agrestum præsentia numina Fauni, 10 Ferte simul Fauniquè pedem Dryadesque puellæ: Munera vestra cano. Tuque ô, cui prima fre-mentem Fudit equum magno tellus percussa tridenti, Neptune: et cultor nemorum, cui pinguiæ Cææ Ter centum nivei tondent dumeta juvenci: 15 Ipse nemus linquens patrium, saltusque Lycæi, Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ, Adsis ô Tegeæ favens: oleæque Minerva Inventrix, uncique puer monstrator aratri: Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum: 20 Diiq; Deaq; omnes, studium quibus arva tueri, Quique novas alitis nonnullo semine fruges,

NOTÆ.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloïa pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad pastum, aquâ, ad potum usi sunt. Celebris autem fuit inter sylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro sive Chaoniâ: de quâ Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætoliâ; sive quia primus è terrâ erupit, sive quia ejus in ripâ primæ vineæ sunt consitæ, ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uvâ à Staphylo pastore suo repertâ liquorem expressum, Libero patri, apud se tum diversanti, cum obtulisset, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata, vel litoralis, quo modo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienses hominum se primos et antiquissimos esse jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis et Saturni filius, Jovis et Plutonis frater, cui in mundi divisione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuisse primis dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum et Minervam orta esset de tribuendo Athenis nomine, placuissetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dedisset: Neptunum, percusso litore equum, bellicum animal, produxisse; Minervam, hastâ impactâ olivam, pacis insigne, procreâsse: victoriamque Minervæ fuisse adjudicatam. Neptuni insigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; sed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda sunt.

Cææ.] Cæa, insula maris Egæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Aristæus,

post laniatum à canibus Actæonem filium, ob visam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filiâ Penei Thessaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum et mellis usum invenit, lactisque coagulum: unde hic invocatur. Plura vide, G. 4. 317.

17. *Tua si tibi, &c.*] Sensus est: si curas Mænalum, Lycæum, et reliquos Arcadiæ tuæ montes, et sylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re pastoritiâ et arboreâ dicenti præsens adsis: his enim locis et honorificus et utilis erit sermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæ.*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Constat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani sacra, brevibus syllabis *Τεγέα*; unde adjectivum *Tegeæus*.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris, apud Ægyptios aratri inventor; vel potius Triptolemus, Celei, *Eleusinae* urbis in Atticâ regis, filius; quem adhuc puerum nutrit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret; eum deinde grandiore factum agriculturam edocuit; impositumque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusini incolæ, beneficii memores, Cereri, sacra instituerunt.

20. *Sylvane, cupressum.*] Ob memoriam Cyparissi pueri; qui Sylvano, aut juxta alios Apolloni dilectus, cum ex dolore occisæ à se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est, vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluvîâ, rore, alitis; juxta Servium: vel qui novas fruges, novo aliquo invento

Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
 Tuq; adeò, quem mox quæ sint habitura Deorum
 Concilia, incertum est, urbisne invisere, Cæsar, 25
 Terrarumque velis curam: et te maximus orbis
 Auctorem frugum, tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
 An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule, 30
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
 Quà locus Erigonen inter, Chelasque sequentes
 Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpius, et cœli justâ plus parte reliquit. 35

Quicquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
quasi novum astrum pigris mensibus, quâ patet spatium inter Virginem et brachia Scorpii *illam* sequentia. Ipse Scorpius ardens jam constringit pro te brachia, et cessit tibi de cœlo plus
quàm justam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi sperent te sibi regem,

seu qui effunditis è cœlo plu-
 viam copiosam in segetes.
 Et tu præcipuè, ô Cæsar,
 quem dubium est quinam
 cœtus Deorum deinde ac-
 cepturi sint; an velis per-
 lustrare urbes, et *suscipere*
 curam terrarum; an totus
 orbis agnoscat te parentem
 frugum, et rectorem tem-
 porum, coronans tuum ca-
 put myrto matris tuæ; an
 evadas Deus vasti æquoris,
 et nautæ adorent tuum so-
 lam potentiam, tibi que
 Thule ultima *insularum* pa-
 reat; et Tethys te comparet
 sibi generum omnibus a-
 quis. An verò te adjungas

NOTE.

semine, producit; juxta Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renoventur. Legit N. Heinsius, *non ullo semine*; et sensus hic esse potest; Qui novas fruges produxistis primum sine ullo semine.

25. *Urbisne invisere, &c.*] Multi *urbis* agnoscunt in genitivo casu. Sed vix puto Latine dici, *invisere curam urbis*; et præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes*; et utrumque fuisse olim in usu; ut *turrim* et *turrem*. Unde et plerumque legitur *urbis*, ancipiti pronuntiatione. Igitur *urbes* vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu: *an velis curam terrarum, et invisere urbes*. Quod ne barbarè dictum cuiuspiam videatur, firmabitur hæc Horatii locutione planè simili, Od. l. 1. 2. 49. *Hæc magnos potiùs triumphos, hæc ames dici pater atque princeps*.

28. *Maternâ myrto.*] Dicatâ Veneri, matri Æneæ; unde genus ducis, Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima quas antiqui noverint, et maximè septentrionalis versùs occidentem. Ortellius putat esse tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Camdenus *Schettlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ; quas nautæ dicunt *Thylensel*. Cæteri *Islandiam*, ejusdem ditionis maximè Borealem insulam; ubi mons est nive perpetuâ opertus, flammis æstuans.

31. *Tethys emat.*] Tethys, Ecl. 4. 32. Allusum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; usu, farre, et coemptione: usu, cum aliquo tempore simul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive molâ salsâ, conjungebantur: coemptione, cum se sub certâ verborum formulâ interrogabant; vir mulierem; an sibi materfamilias esse vellet: uxor virum, utrùm sibi paterfamilias esse vellet, &c.

32. *Tardis te mensibus addas.*] Æstivis mensibus succedas in locum *Libræ* inter *Virginem* et *Scorpium*; id est, in mensem Septembrem. *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies mensium illorum longiores sunt, et mora solis in horizonte diuturnior. Unde menses ipsi, quantum reipsâ non pigriores cæteris; tamen hominibus, qui die præsertim inter se agunt, longiores dici possunt. Adde quòd civili dimensione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occasum; nox item duodecim in horas, ab occasu Solis ad ortum. Unde fit, ut æstivæ horæ per diem hybernæ multò sint longiores, per noctem breviores; contrà hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æstiva est*, id est, longa. Et Plaut. in Pseud. Scenâ ult. *Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis uberimos quatuor fructus ebibere in unâ horâ*. P. *Hybernâ addito*, id est, brevi. Martinus ex Halleio se collectum habere affirmat, quòd signa, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, in ascensu cæteris signis sunt tardiora; unde sensus poetæ melius explicari potest. Vid. Martin.

33. *Erigonen.*] Icarî filiam, quæ casum patris, à temulentâ pastorum Atticorum turbâ occisi, tam graviter tulit, ut laqueo sibi vitam ademerit. Ob pietatem à Diis in cœlum translata, et *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quamquam alii signum illud Astræam putant, de quâ Ecl. 4. 6.

Chelasque sequentes.] Veteres diu *Libram* signum ignoraverunt, medium inter *Virginem* et *Scorpium*: unde *Chelas*, id est, forfices et brachia Scorpii, dicit poeta post Virginem sequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in sexaginta dividebant gradus. Ovid. M. 2. 198. *Porrigit in spatium signorum membra duorum*.

35. *Justâ cœli, &c.*] Cedit tibi ex eâ parte, quam hactenus plusquàm justam ac sibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi plusquàm justam cœli partem; id est, plusquàm opus sit, ut commode sedeas; nempe locum *Libræ*. Isque locus Octaviano assignatur, ex Jos. Scaligeri mente,

neque tam insana cupiditas regnandi veniat tibi: Etsi Græcia admiretur campos Elysios, etsi Proserpina non curet sequi matrem, à quâ repositur) præbe iter facile, et fave consiliis audacibus; et ingredere mecum viam, miseratus rusticos inscios viæ, et jam nunc assuesce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivosus liquescit è montibus candidis, et gleba emollita dissolvitur Zephyro: tunc statim aratro *altè* impresso incipiat mihi taurus gemere, et vomer sulcando tritus fulgere. Illa tandem seges complet desideria cupidi agricolæ, quæ bis æstatem, et bis hyemem passa est: amplissimæ messes illius agricolæ rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum; cura sit prænosse ventos, et diversam cœli rationem, et propriam culturam naturamque terrarum: et quid unaquæque regio producat, et quid unaquæque neget. Hic segetes nascuntur fertilius, illic vites: alibi fructus arborum, et herbæ sponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit *ad nos* crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi suum thus? At nudi Chalybes *mittunt* ferrum, et Pontus graveolentes castorum testiculos, Epirus optimas equarum Olympicarum.

Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
 Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis:
 Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes 41
 Ingredere, et votis jam nunc assuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit;
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro 45
 Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
 Illa seges demum votis respondet avari
 Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor,
 Ventos et varium cœli prædiscere morem 51
 Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum:
 Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
 Arborei foetus alibi, atque injussa virescunt 55
 Gramina. Nonne vides, croceus ut Tmolus odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
 At Chalybes nudi ferrum, virosa que Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?

NOTÆ.

quia natus est principio Libræ, scilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, G. 4. 482. De *Elysiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proserpina*.] Jovis et Cereris filia, à Plutone raptâ, à matre diu quæsita, et reperta, impetravit à Jove, ut quotannis sex mensibus apud superos, sex apud inferos degeret. Ait tamen poëta sic eam Elysii deliciis capi, ut parum superos curet.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. De agri colendi *variâ ratione*. Cujus I. Præceptum est, De *primâ aratione*. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ solem, &c.*] *Novale*, sive *vervactum* intelligit, agrum scilicet qui primo *vere actus*, id est, aratus, totâ quiescit æstate; tum sub finem autumnii, sive veris consequentis initio, sementi paratur; ac deinde secundâ æstate fructum fert; unde bis æstatem, et bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. De *cognoscendâ soli naturâ*. *Æquor*.] Terram, propriè est quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

56. *Tmolus odores*.] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. G. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipsum, *le safran*, SAFFRON.

57. *India mittit ebur*.] Asiæ regio amplissima,

ad occidentem Indo fluvio, ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad septentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars est, à Scythiâ separata: Gange fluvio in duas divisa partes: regnis hodie plurimis distincta. Elephantos alit Libycis multò majores, unde ebur, qui dens est Elephantinus, in Indiâ celebre.

Thura Sabæi.] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balsamo, casiâ, myrrhâ, cinnamomo, thure præsertim constant, quod ex arbusculis instar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in usu sunt quàm odorata: cibusque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ*.

58. *Chalybes nudi ferrum*.] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hispanica, ad Chalybem fluvium ex Justino: ferri fodinis celebrata; unde *chalybs* dictum est, purissimum optimèque temperatum ferrum.

59. *Castorea*.] Castor sive fiber, canis est Ponticus: ita dictus, quòd in Ponto frequentissimus: hujus testiculi medicos in usus expetuntur: idèdque ubi se requiri sentit, ut vitæ consulat, eos avellit morsu, et venatoribus permittit. Quod tamen meritò plerique falsum existimant. *Castorea* sunt castoris testiculi. *Virosa* dicuntur vel à *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur:

Continuò has leges æternaque fœdera certis
 Imposuit natura locis, quo tempore primùm
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
 Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
 Pingue solum primis extemplò à mensibus anni
 Fortes invertant tauri: glebasque jacentes
 Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
 At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 Illic officiant lætis ne frugibus herbæ;
 Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
 Alternis idem tonsas cessare novalles,
 Et segnem patiēre situ durescere campum.
 Aut ibi flava serēs mutato sidere farra;
 Unde prius lætum siliquâ quassante legumen,
 Aut tenues fœtus viciæ, tristisque lupini
 Sustuleris fragiles calamos, sylvamque sonantem.
 Urit enim lini campum seges, urit avenæ:
 Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum

60 Natura imposuit certis locis
 has leges, et hæc pacta
 perpetua, statim ab illo
 tempore, quo Deucalion
 projecit saxa in mundum
 desertum: unde orti sunt
 homines, quod est durum
 65 genus. Eia igitur, sta-
 tim à primi mensibus anni,
 robusti tauri arent pinguem
 terræ planitiem; et æstas
 sicca torreat glebas inertes
 vehementi Sole. Sed siter-
 ra non sit pinguis, sufficiet
 eam perstringere levi sulco,
 71 circa ortum Arcturi: In illâ
 terrâ hoc facies, ne herbæ
 noceant frugibus fertilibus;
 in hac, ne modicus humor
 destituat infœcundam ter-
 ram. Tuidem permittes, ut
 75 novalia demessa requies-
 cant alternis annis, et ut a-
 ger inutilis indurescat otio
 Vel saltem converso anno
 seminabis frumenta flaven-
 tia illic, unde collegeris an-
 teà copiosa legumina folli-

culis strepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues stipulas et manipulos crepitantes lupini amari. Nam seges lini exsiccat agrum, exsiccat quoque seges avenæ, exsiccant papavera conciliantia somnum obliviosum. Attamen alternis annis facile erit ea serere:

NOTÆ.

vel a virus, quod mediæ significationis vocabulum est, ut φάρμακον; et modò bonam, modo malam in partem sumitur: in bonam apud Statium Sylv. l. 1. 4. 104. *Omne benigne virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malam passim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem significat, qualis tribuitur à Plinio castoreis.

59. *Eliadum palmas Epirus equarum.*] Epirus, olim regnum, sita inter Ionium mare, Thessaliam, Macedoniam, et Achaïam: dicta quibusdam, Albania inferior, equorum ferax. *Elis*, sive *Elea*, regio Peloponnesi maritima, inter Achaïam, Messeniam, et Arcadiam. Cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; et *Olympia* in agro Pisæo, ad Alpheum fluvium, Jovis Olympii templo, ludisque memorata, de quibus G. 3. 49. *Equarum* dixit, qui eas aliqui putant equis esse velociore. *Palmas equarum*; id est, equas victrices in Olympico cursu: quo modo *Æn.* 5. 339. *Nunc tertia palma Dioces*, id est, Dioces tertius victor.

62. *Deucalion.*] *Ecl.* 6. 41.

64. *Primis à mensibus anni.*] Januario, et Februario. Nec obstat, quod præcepit prius, *Vere novo*. Sic enim Columella, l. 9. 2. *Neque novi veris principium sic observare rusticus debet, quemadmodum astrologus: sed aliquid etiam sumat de parte hyemis, quoniam consumptâ brumâ jam intepescit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66. *Maturis solibus.*] Diebus, vel Solis ardoribus. Et maturis passivè pro activo maturantibus.

68. *Arcturum.*] *Arcturus* stella est primæ magnitudinis in signo Bootæ, prope caudam ur-

sæ majoris: unde nomen habet ab ἀρκτος *ursa* et ἑρπ *cauda*: pluvias tempestatesque portendit ortu et occasu suo. Monet Virgilius, ut sterilis terra leviter aretur sub ejus exortum *cosmicum*; qui contingit, juxta Columellam, circa 5. Septembris: juxta Plinium, circa 12. ejusdem mensis. Nunc tamen multò tardiùs, nempe non nisi initio Octobris. Exoriri autem stella dicitur *cosmicè*, cum ascendit supra horizontem nostrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipse.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, sive *alternâ cessatione*. Quæ lex, si propter soli angustias servari non posset: monet ne continuis annis frumenta serant; sed alternis frumenta et legumina leviora: qualis viciæ, aut lupinus. Consulit tamen, ut à lino, et avenâ, et papaveribus ibi serendis abstineant, nisi agri copiosâ stercoratione reparentur.

73. *Farra.*] *Far* purissimum et optimum frumenti genus.

74. *Siliquâ quassante legumen.*] *Siliquâ*, folliculis involucri seminis. *Quassante.*] Active, pro *quassatâ*, nimirum à vento, cujus impulsu siliquæ crepitant. Sic *Æn.* 1. 238. *Volventibus annis*, pro *rotutis*. *Legumen.*] Fruges, quæ non secantur, sed manu leguntur.

75. *Viciæ, tristisque lupini.*] *Viciæ*, legumen minutis et nigrantibus in siliquâ granis: *vesce*, *vetch*. *Lupines*, aliud legumen, *lupin*, cujus semina sapore amarissima, unde *tristis* dicitur.

78. *Lethæo.*] *Oblivioso*: à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: à λήθη, *oblivio*, *Æn.* 6. 323.

modò ne pigeat fœcundare
 terram pingui stercore, et
 ne pigeat spargere fœdos
 cineres per arva exhausta.
 Ita etiam agri quiescunt va-
 riatas segetibus: et interim
 terra, quæ non arata fuerit,
 non caret utilitate. Sæpe
 etiam utile fuit accendere
 agros infœcundos, et cre-
 mare leves calamos igne
 crepitante: sive quia terra
 sumit inde secretam virtu-
 tem et pingue alimentum:
 sive quia omne ejus vitium
 igne cousumitur, et humor
 nimius exsiccat: sive quia
 calor ille aperit plures me-
 atus et clausa spiracula,
 per quæ succus influat in
 plantas novas: sive quia
 ille calor magis indurat
 terram, et comprimit rimas
 apertas: ne tenues imbres,
 nimiusve solis ardor vel fri-
 gus penetrans Boreæ ex-
 siccet eam. Cæterum ille
 qui rumpit rastris glebas
 inutiles, aut qui trahit vimi-
 neas crates super illas, val-
 dè prodest agris; nec flava
 Ceres frustra illum aspicit
 ex alto cœlo. Valdè etiam
 prodest ille, qui ducto obli-
 què aratro proscindit iterum
 tumores sulcorum, quos excitaverit prima agri aratione; et qui assidue colit terram, et domat
 agros. O agricolæ, petite à Diis æstatem humidam, et hyemem siccam; frumenta copiosa sunt
 et ager fertilis est, ex siccitate hyemali. Nullam aliam ob culturam sic Mysia gloriatur, et ipsa
 Gargara admirantur suas segetes. Quid dicam de eo, qui projecto semine statim agros exercet,

80

85

90

95

100

NOTÆ.

80. *Ne saturare, &c.*] IV. Præceptum est, De sterilitatis remediis, quæ tria præcipue sunt, stercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum stipulis incensio.

86. *Sive inde, &c.*] Quatuor causas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philosophiâ, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humorex siccetur. Ut densitas terræ relaxetur. Ut ejusdem raritas astringatur.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De Boreâ, Ecl. 7. 51. Penetrabile passiva vox, activè sumpta, pro penetrans. Sic Æn. 10. 481. *Aspice num magè sit nostrum penetrabile telum.* Adurat.] Vox tam frigori quàm calori attributa. Lucan. 1. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. 1. 13. Ann. *Ambusti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeò, rastris, &c.*] V. Præceptum, De agri complanatione. Cujus duplicem exhibit modum. Alterum per occas vel rastris; herse, HARROW; rasteau, RAKE. Alterum per secundum aratri impressionem, quâ recti sulci sulcis aliis oblique ductis subiguntur. De Cerere, Ecl. 5. 79.

100. *Humida solstitia, &c.*] VI. Præceptum,

De exorandâ, à diis commodâ tempestate. Com-
 moda autem erit, si et æstas opportunis pluviis mitigetur; et hyems siccitate frigida ac serenâ temperetur. Solstitia dixit, pro æstate. Vide Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum se, &c.*] Sensus est; Nul-
 lus cultus tantum prodest Mysiæ et Gargaris, fertilissimis regionibus, quantum illa cœli tem-
 peries. Mysia.] Vel Mæsia, duplex; Europæa, quæ propriè Mæsia dicitur, inter Macedoni-
 am, Thraciam, et Daciam, nunc Serviam, Bul-
 gariam, et Bessarabiam complexa. Asiatica, quæ propriè Mysia, de quâ hic sermo est: Asiæ
 minoris pars, maximè occidentalis, ad Pro-
 pontidem, Hellespontum, et Ægeum mare;
 Troadem undecumque ambiens, nisi quâ parte
 Troas mari alluitur. Gargara.] Pars Idæ mon-
 tis, et oppidum in Troade; regiones ubertate
 memorabiles.

104. *Quid dicam, jacto, &c.*] VII. Præcep-
 tum, De coopertione seminis. Cominùs.] Vul-
 gò locum notat, quasi prope, è vicino loco; hic
 tamen signat tempus, quasi, statim, sine morâ.
 Et hanc quoque habere significationem notat
 Cujacius l. 11. Observ. c. 39.

Insequitur, cumulosq; ruit malè pinguis arenæ? 105
Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes;
Et cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce, supercilio clivosi tramitis undam

Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. 110

Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriam segetum tenerâ depascit in herbâ,
Cùm primùm sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?

Præsertim incertis si mensibus annis abundans 115
Exit, et obducto latè tenet omnia limo,

Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

Nec tamen (hæc cùm sint hominumque, boum-
que labores

Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniaëque grues, et amaris intuba fibris, 120

Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi

Haud facilem esse viam voluit, primusq; per artem

Movit agros, curis acuens mortalia corda:

Nec torpere gravi passus sua regna veterno.

Ante Jovem nulli subigebant arva coloni: 125

Nec signare quidem, aut partiri limite campum

Fas erat: in medium quærebant: ipsaque tellus

sunt, nonnihil obstant; et umbra nocet. Ipse Jupiter colendæ terræ noluit rationem esse facilem: et primus ex arte versavit terram, excitans curis hominum animos: nec passus est sua regna languere tristi otio. Ante Jovis tempora, nulli agricolæ exercebant agros. Nec licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant cibos in commune, et ipsa terra,

et frangit globos terræ malè compactæ? Postea inducit in agros consitos aquam, et rivos fluentes; et cùm terra exsiccata languet herbis arescentibus, ex improvviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, et ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam de eo, qui, ne calami concidant sub pondere plenarum spicarum, amputat superfuitatem segetum, quando herbæ teneræ sunt, statim atque herbæ æquales sunt sulcis? Et de eo, qui derivat ex terrâ bibulâ aquam illic collectam instar paludis? Præcipuè si mensibus dubiis fluvius tumefactus exundat, et undique tegit omnia limo superjecto: unde cavæ fossæ fiunt madidæ tepidâ uligine. Tamen licet hominum et boum labores experti sint hæc omnia, terram exercendo: præterea malignus anser, et grues Thraciæ, et cichorea, cujus radices amaræ

NOTÆ.

105. *Malè pinguis arenæ.*] *Arena* sæpe pro terrâ quâlibet. Et verò G. 4. 291. pro limo Nili sumitur, qui pinguis est; *Et viridem Ægyptum nigrâ fecundat arenâ.* Et G. 2. 139. dicitur; *Thuriferis Panchaia pinguis arenis.* Atque ita, *malè pinguis* non hic est, *sterilis terra*; sed *malè intempestivè, et frustrâ compacta et globata*; potiùs legendum est *malè* in significatione—non—ut facile colligitur ex exemplis ab Æn. sumptis. Æ. 4. 8. *Alloquitur malè sana sororem, i. e. insana, non sana, Æ. 2. 23. Statio malè fida carinis, i. e. non fida, &c. &c.*

106. *Deinde satis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri siccioris.*

110. *Scatebris.*] Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est à *scateo*; ut *latebra* à *lateo*; et *scateo* est *redundo, ex plenitudine effluo*; proprièq; de fontibus dicitur, translative de aliis, ut *scatentem belluis pontum.* Horat. Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxiâ pinguedine coercendâ.*

112. *Depascit.*] Ut calami breviores et crassiores surgant, atque adeò ferendo spicæ oneri aptiores.

115. *Incetis mensibus.*] Veris et Autumni: quando temperies nunc suda, nunc pluvia, semper dubia est.

117. *Tepido sudant, &c.*] Plerique explicant de fossis agros dividantibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ insidentis pondere fiunt in agris, et uliginoso sudore diu postea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernâque pluviâ intepescit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diversarum rerum, quæ segetibus nocent. *Anser* nocet, *l'oye, THE GOOSE*; tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere potest, carpit:* tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anserum stercussatis omnibus inimicum est.* *Grues* nocent, quia quemadmodum aves cæteræ, semina deprædantur. *Strymonia* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes versantur. Nocet et *Intybum*, vel *Intybus*, olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus serpit latius, vel quia ab anseribus expetitur, eosque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrit, aliquando noverca est.*

121. *Pater ipse, &c.*] II. PARS. *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* et *Veternus*, morbus est stuporem inducens, tam animi quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydro-*

sponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adunxit noxium venenum nigris serpentibus: et voluit lupos voraces esse, et mare agitari, et excussit mel è foliis arborum, et occultavit ignem, et stitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia observando excogitaret paulatim diversas artes, et colligeret spicas frumenti è sulcis, et exprimeret ignem occultum è venis lapidum. Tunc primò flumina tulerunt arbores cavatas; tunc nauta attribuit ordinem et nomina sideribus, appellans Pleiadas, Hyadas, et lucidam ursam Lycaonis filiam. Tunc repertum est, capere feras laqueis, et decipere visco: et cingere canibus magnas sylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, se committens alto fluvio, et alius trahit è mari retia humida. Tunc venit durities ferri, et lamina serræ stridentis: (nam majores dividebant cuneis lignum fissile.) Tunc variæ artes prodierunt: Magnus labor superat omnia, et necessitas urgens in rerum inopiâ. Ceres prima docuit homines movere terram ferro:

NOTÆ.

pisim, alii ad *phthisim* referunt. Hic pro otio et desidiâ sumitur.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abstulit; sed tantum occultuit, vel in lapidibus, vel in terræ visceribus. Illum verò, quia necessarium ad humanos usus, dicitur Prometheus dolo furatus esse: ut jam narravimus Ecl. 6. 42.

138. *Pleiadas.*] Stellæ sunt septem in collo Tauri, sic dicte, à *πλῖον* *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum orientur circa æquinocium vernum, unde dicuntur Latinis à *vere*, *Vergiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides* ab Atlante Mauritanie rege, cujus filie fuerunt, ex Pleione Nymphæ. Harum nomina *Electra*, *Alcyonæ*, *Celæno*, *Sterope*, *Taygeta*, *Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ sex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt; Septima *Merope*, quia mortali Sisyphe nupsit, præ pudore latere. *Pleiadas* hic quadrisyllabum est: apud Ovid. Fast. 4. 169. trisyllabum: *Pleiades* incipiunt humeros relevare paternos: apud Statium Sylv. l. 3. 95. etiam primâ brevi. *Hæc per et Ægeas hyemes, Pleiadumque nivosum Sidus.*

Hyadas.] Stellæ sunt septem, in fronte Tauri. Sic dicte ab *ὕω* *pluo*, quia pluvias creant. Latine *Suculæ*, ab eadem illâ Græcâ voce; non à *subus*, quam imperitorum esse opinionem ait Cicero, de Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuisse filie, ex Æthrâ matre: quæ cum Hyantem, fratrem suum, à leone interfectum, insolabiliter lugerent, miseratione Jovis totidem in stellis conversæ sunt: et ad pietatis memoriam, nomine fratris, et imbriferâ virtute insig-

nitæ. Nomina: *Ambrosia*, *Eudoxa*, *Pasithoë*, *Corone*, *Plexauris*, *Pytho*, et *Tyche*.

Lycaonis Arcton.] *Ursa*, Græcè *ἄρκτος*, signum cœleste. Duplex est, major et minor: utraque circa polum septentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab *ἑλξ* *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quàm minor. Minor vocatur *Cynosura*, à *κύων* *canis* et *ἑρὰ* *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Callisto dicta; quæ à Jove amata, à Junone in ursam conversa est; eaque sub formâ cum ab Arcade filio, quem ex Jove susceperat, propè esset occidenda, in cœlum à Jove cum eodem filio raptâ est: et ipsa quidem in sidus ejusdem nominis, filius in Bootem sive Arctophylacem mutatus est. Minor ursa Nympha fuit è nutricibus Jovis in grati animi testimonium eò translata. De majore hic sermo est.

141. *Fundâ.*] Reticulum est quod in amnem projicitur, à *fundendo* dictum, inquit Servius: melius à *fundo*, ut Taubmannus suggerit. *Humida lina.*] Retia è lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri, et sub hac specie artes metallicæ omnes exprimuntur.

146. *Improbis.*] Id est, juxta Servium, *magnus*: juxta Pomponium, *continuus*; juxta Ascensium, *modum nesciens*, et quasi *insatiabilis*: juxta Ramirem, *improbatus*: juxta alios, *incommodus*, *importunus*, *difficilis*. Eodem omnes ferè recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

Instituit : cùm jam glandes atque arbuta sacrae
Deficerent sylvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus; ut mala culmos
Esset rubigo, segnisque horreret in arvis 151
Carduus; intereunt segetes, subit aspera sylva,
Lappæque, tribulique : interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
Quòd nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci 156
Falce premes umbras, votisq; vocaveris imbrem :
Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussâque famem in sylvis solabere quercu.

Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma : 160
Queis sine, nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, et inflexi primùm grave robur aratri,
Tardaue Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastri :
Virgea prætereà Celei vilisque supellex, 165
Arbuteæ crates, et mystica vannus Iacchi.

segetes nec seminari, nec crescere possunt. Primò vomer, et gravis moles curvi aratri, et plaustra Cereris matris difficilè volubilia, et tribula, et traheæ, et rastri magni ponderis. Prætereà vilis et viminea supellex Celei, crates ex arbuto, et sacra vannus Bacchi.

cùm jam glandes et arbuta sacrae sylvæ deficerent, et Dodona recusaret cibos. Deinde addita est frugibus materies laboris : nempe ut noxia rubigo absumeret calamos, et carduus inutilis horresceret in agris : segetes emoriuntur, succedit copia herbarum asperarum, et lappæ, et tribuli ; et infelix lolium, sterilesque avenæ regnant per arva pingua. Quòd nisi et assidue terram proscindas rastris, et terreas volucres sonitu, et amputes falce ramos arborum ruris umbrosi, et precibus obtinueris pluviam : heu, frustra videbis magnum acervum alterius, et cogèris subvenire fami succutiendo quercum in sylvis. Dicendum est quoque, quæ sint instrumenta durorum agricolarum : sine quibus

NOTÆ.

147. *Prima Ceres.*] Suprà v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Sylva in Epiro : suprà v. 8. et Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigrescunt, nielle, MILDEW. Ex nebulâ nascitur : vel ex pluvîâ aut rore, cùm è spicâ non decutitur, sed Solis superventu putrescit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, et *Robigalia* festa x. Kal. Maias, ad avertendam hanc pestem.

152. *Aspera sylva.*] Usurpatur et pro *arundinibus*, Æn. 10. 710. *Sylvâ pastus arundinèd.* Pro *capillis*, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida sicca sylva comæ.* Pro *leguminibus*, suprà v. 76. *Tristisque lupini Sustuleris fragiles calamos, sylvamque sonantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *Sylva rerum et sententiarum comparanda est.* Igitur significat translativè, *copiam* multarum rerum. Et usu venit, ut poëtæ congeriem breviorum poematum, diversi carminis et argumenti, *sylvas* vocarent : immò et singulatim eorum unumquodque *sylvam*. Tales habemus Statii Papinii *sylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, glouteron, bardane, BURDOCK : herba, capitula ferens hamis aspera; quæ vestibus prætereuntium adhærent. *Tribulus* : herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, de l'yvraie, COCKLE. *Nitentia culta.*] Loca culta et pingua : nitere enim dicuntur vulgò quæ pingua sunt. Pari formâ dicitur infrà, v. 393. *Aperta serena*, id est, spatia aeris serena et aperta.

157. *Umbras.*] Ramos : sic infrà v. 191. *At si luxuriâ foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum et, &c.*] III. PARS. De rusticis instrumentis. Aratrum, la charrue, THE PLOUGH. Vomis vel vomer, ferrum aratri terram secans, le soc de la charrue, THE PLOUGH-SHARE. Plaustrum, charrette, A WAGGON. Tribulum, tabula ferro asperata, quâ terebantur fruges; nunc sine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi sine rotis, traineau, A SLEDGE. Rastrum in plurali, rastri vel rastra, ferris aut ligneis dentibus armatum, rateau, A RAKE. Virgea supellex, paniers d'osier, WICKER BASKETS. Crates, claye, A HURDLE, ex arbuto arbore contexta, Ecl. 3. 82. Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium Crible, A SIEVE; van, A WINNOWING MACHINE.

162. *Grave robur aratri.*] Robur, vel est aratri moles et pondus ipsum, quod durum ac robustum est : sic Æn. 7. 609. Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri robora. Vel est lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur; sic enim aliquando robur sumitur, pro ligno quovis duriore : infrà, v. 175. Et suspensa focis explorat robora fumus. Sumitur etiam aliquando pro specie arboris è querceo genere.

163. *Tardaue Eleusinæ. &c.*] Plaustra, quorum rotæ non erant radiatæ, sed instar tympanorum è solidis tabulis, atque ita axi impactæ, ut unâ cum eo volverentur. Tali vehiculo simulacrum Cereris circum agros ducebatur : adhibebatur etiam ferendis alliis oneribus. Ejus usus, tam in sacris Cereris, quàm in re frumentariâ ab Eleusi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, suprà v. 19. *Volventia.*] Passivè significat, ut Æn. 1. 238. Volventibus annis, id est, revolutis, volubilibus.

166. *Mystica vannus Iacchi.*] Mystica, id est,

Quæ omnia memineris multo antè parare et servare : si te spectat vera laus beati ruris. Principio in sylvâ, magnâ vi inflexa, subigitur ulmus in burim, et capit formam curvi aratri. Huic *burijungitur* per imam partem temo extensus in octo pedes, accomodantur binæ aures, et dentalia quæ habent duplex dorsum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum, et fagus alta, et stiva, quæ regat posteriorem aratri partem : et fumus probat ligna illa suspensa ad focum. Possum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, nisi nolis, et te tædeat discere minima quæque. Præcipuè oportet complanare aream magno cylindro, et manu tractare terram, et firmare cretâ tenaci : ne herbæ nascantur, et ne area siccitate resoluta rimas agat. Prætereà varii hostes nocent, sæpe parvus mus facit domum sub terris, et struit horrea : aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia : et bufo in cavernis reperitur, et multa alia animalia quæ terra producit : et curculio, et formica providens egenæ senectuti corrodunt magnum cumulum frumenti. Prætereà contemplare, cum in sylvis multa nux vestiet se floribus, et demittet ramos odoriferos : si flores plures sint quam folia, similiter frumenta succedent ; et veniet magna ubertas, cum magno calore. At si rami abundant nimia copiâ frondium ;

Omnia quæ multo antè memor provisa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in sylvis magnâ vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri. 170
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur et tilia antè jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos :
Et suspensa focis explorat robora fumus. 175
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et cretâ solidanda tenaci :
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat : 180
Tum variæ illudunt pestes. Sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit :
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt : populatque ingentem farris acer-
vum 185
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima sylvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes :
Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore. 190
At si luxuriâ foliorum exuberat umbra,

NOTÆ.

in mysteriis Bacchi adhibita. Vel quia Isis dicitur cribro imposuisse membra Osiridis, sive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno rustici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuò in sylvis, &c.*] Aratri descriptio. *Ulmus*, orme, ELM, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, et præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui usque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur et imponitur: dicuntur *dorso duplici*, id est, ut vulgò explicatur, lato, et crasso : ut G. 3. 87. *At duplex agitur per lumbos spina*; vel quia reipsâ duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem asserculi, quibus sulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves : idque, vel ex tilia, arbore levissimâ, *tilleul*, LINDEN OR LIME TREE ; vel ex fago, *hêtre*, BEECH, de quâ Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche*, THE HANDLE.

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibusdam in regionibus instruitur rotis. *Imos.*] Posteriorem aratri partem, quæ idcirco ima est, quia vomerem continet, atque ita majoris in terram propendit.

175. *Explorat robora fumus.*] Probata enim soliditatis ea sunt ligna, quæ fumo exposita rimas non agunt. Suprà v. 162.

178. *Area cum primis, &c.*] Instrumentis rusticis annectit præceptum, *De parandâ ad fruges terendas areâ, l'aire, THE EARNFLOOR. Cylindro.*] Lapide rotatili et tereti, id est, longo ac rotundo, in modum columnæ, à *κολίνας* volvo.

179. *Cretâ.*] Terrâ argillosâ ac tenaci.

180. *Pulvere.*] Siccitate, quæ pulverem creat : ita suprà, v. 101. *Hyberno lætissima pulvere farra.*

181. *Exiguus mus.*] Mus rusticus ac subterraneus, *mulot*, FIELD-MOUSE. 184. *Bufo.*] *Crapaud*, TOAD.

186. *Curculio.*] Vermis frumenta corrodens : dictus quasi *gurgulio*, quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre*, *charenson* : WEAVEL.

187. *Nux.*] Nucis variæ sunt species : amygdalam hic intelligunt rei rusticæ scriptores, cujus flores fertilitatis indicium esse statuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, et hic pro fertilitate usurpatur : ubi enim multæ fruges, ibi multâ opus est tritura.

Nequicquam pingues paleâ teret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius et nigrâ perfundere amurcâ,
 Grandior ut foetus siliquis fallacibus esset.
 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
 Degenerare tamen; ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
 In pejus ruere, ac retrò sublapsa referri.
 Non aliter quàm qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit: si brachia fortè remisit,
 Atque illum in præceps pronò rapit alveus amni.
 Prætereà tam sunt Arcturi sidera nobis
 Hædorumq; dies servandi, et lucidus anguis;
 Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
 Exercete, viri, tauros, serite hordea campis,
 Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
 Necnon et lini segetem et Cereale papaver

frustrâ conteres in areâ manipulos, paleâ crassos. Ego quidem vidi multos satores condire semina, et spargere prius nitro ac nigrâ amurcâ, ut grana majora essent in folliculis vulgò inanibus. At licet modico igne madefacta properarentur, tamen vidi ea, diu electa, et magnâ curâ explorata, degenerare: nisi hominum industria singulis annis eligeret maxima quæque grana. Sic vidi omnia vi fatorum abire in pejus, et retrò acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægrè impellit remis cymbam: si fortè remittat brachia, statim impetus rapit illum in profluentem, quâ propendet fluvius. Prætereà, nos agricolæ, tam debemus stellam Arcturi observare, et dies hædorum, et splendidum draconem; quàm ille qui, vecti in patriam per ventosum mare, exponunt se Helles-

ponto, et freto Abydi ostriferi. Quando Libra fecerit horas diei et noctis æquales, et jam distribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, agricolæ, seminate hordea in agris, usque ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque est abscondere terrâ segetem lini et papaver Cereris:

NOTÆ.

192. *Pingues paleâ.*] Alii legunt *paleæ*: et referunt ad *culmos*, *paleæ culmos*: meliùs alii cum Servio *paleâ* in ablat. et referunt ad *pingues*; sensusque est; culmos, non granis et fructu, sed inutili paleâ pingues fore.

193. *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De seminum curâ*. Quâ de re duo consulit, medicationem, et majorum electionem seminum, sed istud magis.

194. *Et nitro prius et, &c.*] Nitrum, succus calidæ naturæ, sali affinis; frequens in eâ Egypti regione, quæ inde *Nitria* vocata est. Fitque, vel Nili aquâ, vel pluvîâ Solis ardore concoctâ lapidis in modum. Vulgò sal petræ dicitur, *salpetre*: sed malè. *Amurca*, fæces olivarum, sive sedimentum et sordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgò enim leguminum folliculi, laxiores et ampliores, minima grana continent.

196. *Properata maderent.*] Madesunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citiùs crescant semina.

203. *Atque.*] Hic significat *statim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Prætereà, &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum rusticorum.* Monet tam esse agricolis observanda sidera, quàm nautis: ea præsertim quæ tempestates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hædi*; stellæ duæ in humero aurigæ, sive Erichthonii. *Anguis*, nempe septentrionalis: nam triplex est, unus ad septentrionem, alter in Ophiucho sub æquatore circulo, tertius ad Austrum: de ultimo hic sermonem

esse putat Servius: de primo cæteri omnes, qui nobis magis est conspicuus.

207. *Pontus et ostriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latissimum illum maris sinum, inter Propontidem et Mæotidem paludem. Ego de *Hellesponto* accipio, *detroit de Gallipoli*, cujus in angustissimâ parte duæ sunt arces mille passuum trajectu dissitæ, *Sestos* in Europâ, *Abydos* in Asiâ, *les Dardanelles*. Totum illud litus ostreis ferax, unde Ennius; *Mures sunt Æni, ast aspera ostrea plurima Abydi*.

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De satione hordei, lini, papaveris*. Ab æquinotio autumnali, sive principio *Libræ*: ad extremos usque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro totâ hyeme, sed pro hyberno solstitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die*] *Diei*; antiquorum more, qui sic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. 9. 14. ab iis dictum esse, *hujus dies, hujus dii, hujus die*; quod nunc est, *hujus diei*.

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum: vel quia inventum à Cerere, juxta Eusebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres usa fuerit, ad oblivionem doloris de amissâ Proserpinâ; juxta Servium. Vel quod simulacra Cereris illud in manu gestarent; juxta Brodæum et Turneb. Vel quod frequens nascatur in segetibus, quæ in Cereris tutelâ sunt: juxta Probum. Vel potiùs quia *papaveris candidi semen tostum in secundâ mensâ cum melle apud antiquos dabatur, et panis rustici crusta eo inspergebatur*, juxta Plin. l. 19. 8.

etquamprimum incumbere
aratri: dum terra sicca id
permittit, et nubes *pluviae*
suspensæ sunt. Vere fit se-
mentis fabarum: tunc etiam
sulci molles excipiunt te, *o*
Medica: et redit annuus cul-
tus milii, quando taurus ful-
gens aureis cornibus incho-
at annum; et canis occidit,
dans *locum* sideri retro-
grado. Quod si præparas
terram ad segetem tritici et
far robustum, et soli fru-
mento intentus es: Pleiades
tibi occidant matutinæ, et ardens stella coronæ Ariadnes recedat prius;

Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere
aratri:
Dum siccâ tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci; et milio venit annua cura: 216
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et averso cedens canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis: 220
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnossiaque ardentis decedat stella coronæ;
tibi occidant matutinæ, et ardens stella coronæ Ariadnes recedat prius;

NOTÆ.

idque ad delicias et famem excitandam: unde
vescum papaver, id est, *edule* dicitur G. 4.
131.

214. *Dum siccâ tellure licet, &c.*] Plerique
post Servium interpretantur: Antequàm plu-
at, dum imber imminet, necdum venit pluviosa
tempestas. Ego sic: Quoties, in illâ ipsâ plu-
viosa tempestate, terra erit paulò siccior, et
imber suspensus. Et verò poëta sationem il-
lam assignat Autumno, cujus ultima pars plu-
viosa est: eandemque sationem profert *usque*
sub extremum brumæ imbrem: non igitur jubet
prævenire tempestatem imbriferam; sed illius
tempestatis eos eligi dies, qui sicci magis ac
sereni erunt.

215. *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De*
tempore serendæ fabæ, medicæ, milii. Medica,
herba est, in Græciam à Medis advecta, per
bella Persarum, quæ Græcis Darius intulit: si-
milis trifolio, optimum animalium pabulum,
grandetrefle, ou foin de Bourgogne, CLOVER; se-
mel sata, dicitur durare tricenis annis à Plin. I.
18. 16. Unde hic opponitur milio, *aux millet*, cujus
est annua cura, quia singulis annis serendum est.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius
sationis assignat, non initium veris, sed ver
jam adultum; quando *Canicula*, sive *Sirius*,
quæ stella est in ore canis majoris: occidit *acro-
nyce* cum Sole, apud Taurum tunc existente:
id est, quando Sirius descendit infra horizon-
tem nostrum occidentalem; eodem momento,
quo Sol in Tauro existens infra eundem hori-
zontem descendit. Hic est enim occasus *acro-
nycus*, ab *ἀκρος* *extremus*, et *νόξ* *nox*, quia fit in
primo noctis termino, seu initio. Porro occa-
sus ille canis exeunte Aprili tum contingebat,
nunc multò tardiùs.

Aperit cum cornibus annum Taurus.] Annum
fuisse apertum ab *Ariete* sive mense Martio,
vulgare est; Virgilius tamen aperiri ait à Tauro,
sive mense Aprili: vel quod respexerit ad ety-
mon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus est, quia
tunc aperiuntur omnia molliori tempestate: vel
quod, ut ait Jos. Scaliger, locutus sit ex mente
Hesiodi et Bæotorum, qui annum suum, non
ab ortu Arietis, sed ab ortu Vergiliarum sive
Pleiadum in Tauro, inchoabant.

Auratis cornibus.] Strigelius alludi putat ad

morem Romanorum, qui triumphalium tauro-
rum cornua inaurabant. Ego sic dici puto,
quia lucidissimam in utroque cornuum acumine
stellam *Taurus* gerit; alteram secundæ, alter-
am tertiæ magnitudinis.

218. *Averso cedens canis occidit astro.*] Ita
corrigit è MSS. N. Heinsius, cum antea legere-
tur, *adverso*, difficili et ambiguo sensu, nunc
plano. *Aversum* enim astrum, est *navis Argo*,
ponè canem sequens, et post eum occidens:
illa autem, contra navium morem, aversa et
posteriore sui parte incedens in cælo describitur,
puppe scilicet, non prorâ.

219. *At si triticeam, &c.*] III. Præceptum,
De tempore serendi tritici et farris: quæ dicun-
tur *robusta*: tum quia frumenta omnia multò
plus habent, quàm legumina, virium; adeòque
terram exigunt multò pinguiorem: tum quia
inter ipsa frumenta primum locum tenent *far*
et *triticeum*.

221. *Antè tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud as-
signat ex duplici indicio: nempe post occasum
cosmicum matutinum *Pleiadum*, et ortum *heli-
acum* matutinum *coronæ* septentrionalis; id
est, quando Pleiades descendunt infra horizon-
tem nostrum occidentalem: eo momento, quo
Sol ascendit supra horizontem nostrum orien-
talem: et quando corona septentrionalis satis
distat à Sole; ut possit expedire se è fulgore
Solis, et paulò ante ejus ortum, in horizontem
orientali apparere; quod, utrumque continge-
bat Virgilio ætate sub extremum Octobrem,
nunc autem longè tardiùs. Occasus *cosmicus*
dicitur à *κόσμος* *mundus*; ortus *heliacus*, ab *ἡλιος*
Sol. *Atlantides*.] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ*.]
Non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum
occasu versùs horizontem occidentalem; sed
matutinæ, quia occasus ille mane contingit: ab
ἠώς *aurora*, diluculum.

222. *Gnossia.*] Cretica. *Gnosus* oppidum est
Cretæ insulæ, in quâ regnavit Minos pater Ari-
adnes: quæ à Theseo rapta, ab eodem relicta
in insulâ Naxo, nupsit deinde Baccho: quibus
in nuptiis, cum à Diis omnibus dona accepisset,
imprimisque coronam à Venere: coronam Bac-
chus, sive juxta alios ipsam Ariadnen, in cœ-
lum transtulit.

Decedat.] Non à nobis, quibus tunc incipit

Debita quàm sulcis committas semina, quàmque
 Invitæ properes anni spem credere terræ.
 Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos 225
 Expectata seges vanis elusit aristis.
 Si verò viciamque seres, vilemque faselum,
 Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
 Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.
 Idcirco certis dimensum partibus orbem 231
 Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
 Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una corusco
 Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni:
 Quam circum extremæ dextrâ lævâq; trahuntur, 235
 Cœruleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
 Has inter medianque, duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ Divûm, et via secta per ambas,

Circa illam, ad dextram et ad sinistram duæ ultimæ ducuntur: rigentes glacie cœruleâ, et nigris pluviis. Inter illas et mediam, duæ beneficio Deorum datæ sunt miseris hominibus: et orbita scissa est inter has duas,

NOTÆ.

fieri conspicua ante ortum Solis; sed à Sole, cui antea cum esset vicinior, nobis mane non apparebat, quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225. *Ante occasum Maiæ.*] Monet ad sationem non esse præveniendum occasum Vergiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si verò viciamque, &c.*] IV. Præceptum, *De tempore serendæ viciæ, faseli, et lentis.* Vicia, *vesce*, VETCHES. Faselus, *faisolle*, KIDNEY-BEANS. Lens, *lentille*, LENTILS: frequens in Ægypto, præsertim apud *Pelusium*, oppidum, à quo extremum è septem Nili ostiis, Pelusiacum dictum est.

229. *Cadens mittere tibi signa Bootes.*] Tempus hujus sationis consignat casu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ casu. Duplex enim huic sationi convenire potest *cosmicus*, et *acronycus*: *cosmicus*, cum descendit Bootes infra horizontem occidentalem, eo momento quo Sol ascendit supra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronycus*, cum descendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipse; quod contingebat initio Novembris. Et verò Plinius l. 18. 15. triplicem agnoscit viciæ sationem: primam circa occasum Arcturi, quem indicat mense Decembri priorem esse: secundam circa mensem Januarium: tertiam circa Martium. Igitur primæ sationi conveniet occasus Arcturi, sive Bootæ, *acronycus*; tertiæ *cosmicus*. Hujus itaque, et proximè consequentis versûs, hic sensus est: Incipe primam sationem à casu *acronyco* Bootæ, mense Novembri; et extende, sive remitte, secundam sationem usque ad mediam hyemem, mensenque Januarium. Tertiam sationem mensis Martii, quæ convenit cum occasu Bootæ *cosmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcluro*, v. 68. De *Bootâ*, in quo Arcturus est, v. 138

quàm deponas in sulcis semina debita, et quàm properes committere spem anni terræ repugnanti. Plurimi incepterunt ante occasum Pleiadum, sed messis sperata fefellit eos inanibus spicis. Si autem seminas viciam, et vilem faselum; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi signa non dubia: incipe tunc, et profer sationem usque ad mediam hyemem. Idèd Sol aureus gubernat per duodecim mundi signa, orbem distributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una semper rubet fulgente Sole, et semper incalescit ab ejus ardore.

rigentes glacie cœruleâ, et semper incalescit ab ejus ardore.

233. *Quinque, &c. Zonæ.*] Zona ζώνη, Latine *cingulum*, *fascia*: quintuplex est; sic dicta, quia mundum zonæ instar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehensa, semper itineri subjecta Solis, qui nunquam ex eâ excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus, polisque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam et frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via secta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim signa cœlestia spatiis æqualibus descripta sunt. De eo ista quinque notanda. I. Dividitur in partes, sive gradus 360. signa singula in gradus 30. è quibus unum circiter gradum singulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo: atque ita uno circiter anno duodecim signa decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor et viginti horarum spatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo et nomina his versibus continentur. *Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.* Quæ quia maximâ ex parte animalia sunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, à ζῷον, *animal*. III. Mensi Martio respondet *Aries*: in quem ingredi Sol dicitur circa vigesimum Martii, signumque totum decurrere, usque sub vigesimum Aprilis; quo tempore in *Taurum* subit: atque ita ferè de cæteris. IV. *Obliquus*, dicitur, quia non distat æqualiter à polis: sed per zonam torridam transversus utrumque tropicum attingit, et æquatores circum bis secat. Attingit, in primo gradu Canceri, tropicum septentrionalem, qui inde *tropicus Canceri* dicitur: attingit in primo gradu Capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus Capricorni*. Secat æquatores in primo gradu Arietis, et in primo gradu Libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum Canceri, circa 21. Junii; tunc nobis est æstas

quà ordo *duodecim* signorum obliquè se volveret. Sicut mundus sublimis attollitur versùs Scythiam et montes Riphæos; ita deprimitur inclinans in Austrum Africæ. Hic polus semper nobis altus est: sed illum Styx nigra et umbræ Infernæ vident sub pedibus. Ad polum *superiorem* maximus draco volvitur flexu sinuoso, in modum fluvii, circa polum, et inter duas ursas: ursas, quæ timent lavari aquis Oceani. Ad polum *inferiorem*, aut profunda nox semper silet, ut aiunt, et tenebræ densantur offusâ nocte: aut Aurora, à nobis *recedens*, illuc revertitur, et refert lucem; et cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Hesperus accendit sidera serotina.

Obliquus quâ se signorum verteret ordo. 239
Mundus ut ad Scythiam Riphæasq; arduus arces
Consurgit; premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.
Maximus hîc flexu sinuoso elabitur anguis
Circùm, perq; duas in morem fluminis Arctos: 245
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, et obtentâ densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit;
Nosq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis, 250
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.

NOTÆ.

summa, sive *solstitium*: cum ad tropicum Capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems summa, sive *bruma*: iique tropici dicuntur à *ερίσω* *verto*: quia Sol, quando eorum alterum attingit, ad alterum vertit cursum. Cum verò Sol pervenit ad sectionem Arietis, sub 20. Martii; tunc est *æquinotium vèrnum*: cum ad sectionem Libræ, 23. Septembris, tunc est *æquinotium autumnale*.

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis disserit; qui sunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, à *πολίω* *verto*, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos esse, nempe Borealem, et Australem. II. Borealem semper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Australem nunquam à nobis videri: sed ab iis quos appellamus *antipodas*: Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetustatis mente, quæ sedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum describit; Borealem quidem à cælestibus signis, quæ inde apparent, *dracone* præsertim et *ursâ* geminâ: de Australi, utpote ignoto, conjicit; aut Solem à nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem esse perpetuam.

Scythiam, Riphæasque arduus arces.] De *Scythiâ*, per quam intelligit partes mundi septentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Moates ab *ἀργος* *summus*. Sic G. 4. 471. *Flerunt Rhodopææ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europæ, nunc *Muscoviæ*: porrecti versùs Oceanum Scythicum, ad usque ostia *Obii* fluvii: à quibusdam nunc appellantur *Stolp*.

241. *Libyæ devexus in Austros.*] Partes mundi meridionales designat per ventum, qui inde fiat, *Astrum*: de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipsam *Libyam*, terrarum antiqui orbis, versùs polum illum, remotissimam. Certè *Libya* vulgò apud veteres pro totâ Africâ sumitur, à *Libyâ* Epaphi filiâ, quæ huic nomen suum dedit: propriè tamen Africæ pars est ea, quæ mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitanâ regione, et Æthiopîâ circumcluditur: nunc regnum et desertum *Barca*.

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum

fluvio, aut palude, Æn. 6. 323. De *Manibus* sive umbris, ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco*, custos horti Hesperidum à Junone constitutus, et ab eadem in cælum translatus, cum ab Hercule occisus esset, Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur: et majorem ursam caudâ attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos, Oceani, &c.*] Ursas geminas quæ nunquam descendunt infra horizontem nostrum; quia viciniore polo septentrionali, qui semper nobis attollitur: idè dicuntur nusquam *æquore tingi*, id est nusquam occidere; more poetarum, qui solem et astra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius verò Fast. 2. 191. de majore ursâ causam affert, odium Junonis: quæ, cum eam in cælum admissam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam suis lavari permetteret. De *Arcto* utrâque v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id est, nunquam tingendas. Et est familiaris poetis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum ager pennâ metuente solvi fama superstes*: id est, nunquam solvenda.

247. *Intempesta silet nox.*] Quasi *intempestiva* et ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi est nullum*.

249. *Aurora.* Titanis et Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojanis regis filio, quem sic amavit, ut eum senem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit et Cephalum. Roseos ei digitos tribuit Homerus; roseos equos alii, sive bigas, sive quadrigas: quibus aperire diem et Solem præcurrere dicitur: idque ob colorem subrubentem et aureum, in quem desinit sæpe matutinum crepusculum. Unde et *Aurora* vocata est, ab *aura*, juxta Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu et efflatu equorum, qui quatuor ipsi à poetis assignantur; *Pyrois*, à *πῦρ* *ignus*; *Eous*, ab *ἠώς* *Aurora*; *Ethon*, ab *αἶθερ* *ardeo*; *Phlegon*, à *φλέγω* *comburo*.

251. *Accendit lumina Vesper.*] Vesper, pri-

Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
 Possumus: hinc messisq; diem, tempusq; serendi:
 Et quando infidum remis impellere marmor
 Conveniat; quando armatas deducere classes, 255
 Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
 Nec frustrâ signorum obitus speculamur et ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber:
 Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
 Maturare datur: durum procudit arator 261
 Vomeris obtusi dentem, cavat arbore lintres:
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
 Exacuunt alii vallos, furcasque bicornes,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti. 265
 Nunc facilis rubeâ texatur fiscina virgâ:
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas et jura sinunt: rivos deducere nulla
 Relligio vetuit, segeti prætere sepe, 270
 Insidias avibus moliri, incendere vepres,
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
 Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
 Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.

Ex his possumus prænosce-
 re tempestates, cœlo incer-
 to: ex his, et tempus mes-
 sis, et tempus sationis: et
 quandonam opportunum sit
 agitare remis infidum mare:
 et quandonam *opportunum*
sit deducere classes arma-
 tas, aut cædere in sylvis pi-
 num tempestivam. Nec
 frustrâ consideramus ortus
 et occasus syderum, et an-
 num dimensum *æqualiter* in
 quatuor tempestates. Si ali-
 quando pluvia frigida reti-
 net *domi* agricolam; tunc
 licet multa præparare, quæ
 postea festinanter facienda
 essent sudo tempore. Ara-
 tor exacuit duram aciem
 vomeris hebetati, cavat na-
 vículas è ligno: vel impo-
 nit notas pecudibus, vel nu-
 meros cumulis *frugum*. Alii
 acuminant palos, et furcas
 bicornes, et præparant A-
 merina ligamina vineæ flex-
 ili. Modò conficite leves ca-
 nistros è vimine rubeo: mo-
 dò coquite igne frumenta,
 modò *ea* terite saxo. Quia
 etiam fas et leges permit-
 tunt facere res aliquas festis
 diebus: nulla religio prohi-

bet derivare aquas *ex agris*, cingere segetem septo, struere dolos avibus, comburere spinas, et lavare in aquis gregem ovium, sanitatis *causâ*. Sæpe ductor pigri asini dorsum *illius* oleo onerat, vel fructibus vilibus: et rediens *domum* ex urbe refert molam incisam, vel massam nigræ picis.

NOTÆ.

ma stellarum apparet serò, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

256. *Tempestivam, &c.*] Hoc est, tempore idoneo cædendis arboribus: nempe decrescente Lunâ, post meridiem, sine vento Austro, sine rore, semine maturo, mensibus præsertim Julio et Augusto: qui tunc minùs obnoxii sunt putrefactioni, ac vermibus.

258. *Temporibusque parem diversis, &c.*] Veri, æstati, autumno, hyemi. Quasi *sufficien-tem* quatuor illis temporibus, id est, qui potest eas quasi ex sese emittere ac suppeditare; sic apud Cicer. *par disserendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus*. Vel quasi *idem valentem*, atque quatuor ipsas tempestates: totum enim est æquale partibus: sic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, et idem valens*. Vel quasi *æqualiter dimensum* in quatuor partes: quia singulæ tres menses occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quasi dimensa, et paria respondeant*.

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, De iis quæ hybernâ et pluviâ tempestate agricolis faci-enda sunt.

261. *Maturare.*] Sæpe significat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturate fugam*: apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare mortem* alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; et significat aliquid cum maturitate

et otio, seu tempestivè, facere; neque seriùs, neque citiùs.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula est fluviatilis, ex unicâ arbore excavata; vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exsculptum.

263. *Numeros impressit acervis.*] Modiorum numerum, vel tesseris insculpando, vel saccis ipsis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *de pieux*, STAKES.

265. *Amerina.*] Ex Ameriâ, civitate Umbriæ: ubi frequentes salices.

266. *Rubea virga.*] Vel quæ abundat circa Rubos oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex rubo, virgulti specie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde pistum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus sine pisturâ tostis vescebantur.

268. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum. De iis quæ festis diebus exercere licet agricolæ.

272. *Salubri.*] Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices velant festis diebus lanarum causâ lavari oves, nisi propter medicinam*. Virgilius idcirco adjecit, *Fluvio mersa salubri*. Nempe, non ut purgetur lana, sed ut curetur scabies.

274. *Lapidemque, &c. incusum.*] Lapidem molarem, sive molam, arte incisam, ut sit usui torendis et molendis frugibus.

Ipsa Luna præbet dies varios varia seric prosperos ad opera. Evita quintum diem: illo die Pluto pallidus, et Furiae genitæ sunt: prætereà Terra scelerato partu produxit, et Cæum et Japetum, et crudelem Typhoëa, et fratres conjuratos evertere cælum. Ter videlicet conati sunt imponere Ossam Pelio, et injicere Ossæ frondosum Olympum: ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus dies felix est, minùs quàm decimus, et ad plantandam vineam, et ad subigendos boves ligatos, et ad jungenda licia telæ. Novus felix est ad peregrinationem, et adversus furtis. Multa etiam meliùs succedunt noctu, aut cùm Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles aristæ, noctu fœnum siccum meliùs secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, et acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem, addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, et frondibus aufert spunam ex undâ cacabi bullientis.

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna 276
 Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
 Eumenidesque satæ: tum partu Terra nefando
 Cœumque, Iapetumq; creat, sævumque Typhoëa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 280
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
 Scilicet, atq; Ossæ frondosum involvere Olympum:
 Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix, et ponere vitem,
 Et prensos domitare boves, et licia telæ 285
 Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
 Multa adeò gelidâ meliùs se nocte dedêre:
 Aut cùm Sole novo terras irrorat Eous.
 Nocte leves stipulæ meliùs, nocte arida prata
 Tondentur: noctes lentus non deficit humor 290
 Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
 Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.
 Intereà longum cantu solata laborem
 Arguto conjux percurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem, 295
 Et foliis undam tepidi despumat aheni.

Interim uxor leniens cantilenis longum laborem, addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, et frondibus aufert spunam ex undâ cacabi bullientis.

NOTÆ.

276. *Ipsa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De observatione dierum felicium et infelicitum.*

277. *Pallidus Orcus.*] Pro Plutone sumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Malè autem à plerisq; pro Thessaliæ fluvio quem dicunt pinguem esse in modum olei, ideòque innatantem Peneo, in quem è Stygiâ palude influit. Fons erroris est Homeri versus Iliad. 2. 755. Ὀρεὺς γὰρ δαιμόνιοι Στυγίης ὑδατὸς ἐστὶν ἀπορροή. Juramenti enim terribilis aquæ Stygiæ rivus est. Patet verò legentibus, id ab Homero de Titaresio amne, quem antè descripsit, omnino dici: neque illic, ὄρεος, aliud significare, quàm juramentum; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titaresius rivus est, juramentum esse Deorum. Confirmatur verò hæc sententia à Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.*] Furiae, sic dictæ per antiphrasin, quòd minimè sint εὐμενῆς benevolæ: Acherontis fluvii et Noctis filia, vipereis crinibus et facibus instructæ, ultrices criminum, numero tres. Aleto ab α privante et λήγω cesso. Tisiphone, à τίς ulciscor, et φόνος cædes. Megæra, à μεγαίρω invideo.

279. *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adversus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, ausi pugnare: aggestis ejus regionis vicinæque Thessaliæ montibus, Pelio, Ossæ, Olympo. De Olympo, Ecl. 5. 56. Typhoëa.] Non Typhæa, ut passim scribitur: neque enim in eo nomine o et e in unum coalescunt; sed e et a: quippe est à Græco τυφῶνς ubi α cum s non fa-

cit dipthongum, sed s cum v. Notetur versus Græco more bis hians: Ter sunt conati, &c.

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ et Titanis filios.

285. *Licia tela.*] Ecl. 8. 74.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna servis aut captivis fugientibus, inquit aliqui. Meliùs opportuna itineribus et peregrinationi: velox enim cursus fuga poetis dicitur, G. 3. 201. Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.

287. *Multa adeò, &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac diu, æstate atque hyeme, meliùs præstantur.* Eous.] Lucifer, Ecl. 6. 86.

292. *Faces inspicat.*] Faces è ligno minutas in virgulas incidit spicarum et aristarum in modum. Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten est instrumentum quo densatur tela, Æn. 3. 483.

295. *Musti.*] Vini novi. Describit autem hic vini coctionem: quod si ad tertiam partem mensuræ decoquatur, sapa dicitur: si ad dimidium, vocatur defrutum, du resinè, SODDEN WINE, ex Plin. 1. 14. 9. Nota redundantem ultimam versûs syllabam, quæ cum primâ sequentis versûs elidenda est.

Vulcano.] Pro igne sumitur, qui in ejus est tutelâ: Jovis et Junonis filius fuit: ab iis è cœlo propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, claudus è casu factus est, et ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venèrem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. 8. 416

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur, 300
 Mutuaque inter se læti convivia curant:
 Invitat genialis hyems, curasque resolvit.
 Ceu pressæ cùm jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus et læti nautæ imposuere coronas. 304
 Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
 Et lauri baccas, oleamque, cruentaue myrta:
 Tunc gruibus pedicas et retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores; tum figere damas
 Stupea torquentem Balearis verbera fundæ;
 Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.

Quid tempestates autumnii et sidera dicam? 311
 Atque ubi jam breviorque dies, et mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver:
 Spicea jam campis cùm messis inhorruit, et cùm
 Frumenta in viridi stipulâ lactentia turgent? 315
 Sæpe ego, cùm flavis messorum induceret arvis
 Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublimè expulsam eruerent: ita turbine nigro 320
 Ferret hyems culmumq; levem, stipulasq; volantes.
 Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,

Sæpe cùm colonus introduceret messorum in segetes maturas, et jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi misceri pugnas omnium ventorum: quæ dissiparent in auras plenam segetem extirpatam radicitus: tam denso nimbo jactabat procella calamos leves, et stipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit è cœlo, et nubes è mari advectæ colligunt tempestatem nigræ pluviae: cœlum altum minatur ruinam,

NOTÆ.

297. *Ceres.*] Pro segete hîc accipitur; ali-
 bi pro pane. De eâ, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea quibus inest voluptas, *genialia* dicuntur: à *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; et *genium defraudare*, voluptate abstinere.

303. *Pressæ.*] Jactatæ mari et afflictæ scopulis, juxta Ramum; oneratæ mercibus, juxta Taubmannum: sic Tibul. 1. 1. 196. *Presserat externâ navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces è navigatione coronabant naves, puppes præcipuè, quia in postremâ illâ navis parte sacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes, et *gruibus* posuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

309. *Figere damas stupea, &c.*] Ordo est: tempus est, torquentem, id est, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philar-

At segetes flavæ secantur mediâ die, et mediâ die frumenta exsiccata teruntur in arcâ. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgò agricolæ utuntur rebus *per æstatem* comparatis: et hilares agitant inter se mutuas epulas. Sua-
det hoc hyems voluptaria, et curas relaxat. Veluti cùm naves oneratæ jam attingere portum, et nautæ hilares imposuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligere et glandes quercinas, et baccas lauri, et olivas, et myrta sanguinea. Tunc *tempus* est objicere pedicas avibus, et retia cervis, et persequi lepores auritos; tunc *tempus* est occidere damas in torquendo lora stupea Balearis fundæ: cùm nix alta jacet, cùm fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas et astra autumnii? et quænam sint providenda rusticis, cùm dies jam decrescunt, et æstas est mitior; vel cùm ver pluvium desinit, cùm spiceæ segetum jam intremiscunt per agros, et cùm frumenta plena lacte tumescunt in culmo *adhuc* herbescente.

gyrius figi posse damas fundâ; sed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excusso perinde figantur, et nunc figuntur exploso ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non secus exarsit, quàm cùm Balearica plumbum Funda jactit; volat illud et incandescit eundo.* *Balearides* autem insulæ circa Hispaniam sunt, *Majorca* et *Minorca*; quarum incolæ fundæ usu præ cæteris insignes, inde nomen habere memorantur, à *βάλλειν* jacere. *Stupea verbera.*] Funes è stupâ contexti, sive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempestates, &c.*] V. PARS. De tempestatum prognosticis: quibus præmittit tempestatum ipsarum descriptionem.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, juxta Servium, motum et impetum significat: ut Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tivris.* Vel, juxta Pomponium, copiam et multitudinem: cui assentior, propter epithetum *immensum*, quod potius copię, quàm motui convenit.

324. *Collectæ ex alto nubes.*] I. *Collectæ* et

evertitque largo imbre opera boum et campos fertiles: fossæ implentur aquis, et fluvii profundi augentur cum strepitu, et mare æstuat fluctibus quasi ebullientibus. Jupiter ipse mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra latè concutitur, feræ fugiunt, et humilis timor dejicit undiquè mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia: invalescunt Austri et pluvia copiosissima: jam sylvæ, jam litora sonant magno vento. Hoc timens, observans menses et signa cœli: quam in partem abeat tardum astrum Saturni; quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipuè cole Deos, et annua sacrificia persolve magnæ Cereri, sacrificans in herbis fertilibus, sub exitum ultimæ hyemis, jam sudo vere. Tunc agni sunt pingues, tunc vina suavissima, tunc somni dulces, et umbræ opacæ in montibus. Omnis rustica juvenus adoret tibi Cererem: cui tu misce mel cum lacte et vino leni,

Et pluviâ ingenti sata læta, boumque labores 325
 Diluit: implentur fossæ, et cava flumina crescunt
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater, mediâ nimborum in nocte, corusca
 Fulmina molitur dextrâ: quo maxima motu
 Terra tremit: fugère feræ, et mortalia corda 330
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit: igeminant Austri, et densissimus imber:
 Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt
 Hoc metuens, cœli menses et sidera serva: 335
 Frigida Saturni sese quò stella receptet:
 Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
 Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno. 340
 Tunc agni pingues, et tunc mollissima vina:
 Tunc somni dulces, densæq; in montibus umbræ.
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
 Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho,

NOTE.

Septentrione et *Aquilone*, juxta Servium: quia *Septentrio* sublimis nobis; *Auster*, sive meridies, depressus est: at procellæ tamen è meridionali parte Austro flante, præsertim ingruunt; et mox dicitur, *Ingeminant Austri*. II. *Collectæ à mari*, juxta Pomponium; quia nubes è mari et lacubus aquas colligunt. III. *Collectæ ex aère sublimi*: juxta alios communiter.

327. *Fervetque fretis*.] Etymon *freti* apposit. *Fretum* enim est mare inter gemini litoris angustias compressum, ibique quasi *fervens*, et *spirans*, et ebulliens.

328. Fortassè legendum *coruscâ dextrâ*.

332. *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos*, mons est in Macedoniâ, imminens mari *Ægæo*, *Rhodope* in Thraciâ; *Ceraunia* in Epiro, sic dicta, quia frequenti fulmine propter altitudinem feriuntur, à *κεραυνός*, *fulmen*. Legitur in aliquot codic. *Athos*: et verò accusativus Græcâ lege est *ἄθω*. Usu tamen Theocriti, Isocratis, Strabonis, &c. receptus est accusativus, *ἄθω*: cuius ultima hîc brevis fit, nec eliditur, Græco more; ut v. 281. *Imponere Pelio Ossam*.

336. *Frigida Saturni, &c.*] Vis astrorum, planetarum imprimis, ad procellas et anni temperiem sanè maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci signis quisque respondet, et hoc significat quò se receptet: vel prout planetis aliis conjungitur, et hoc significat quos erret in orbes. Assignatur enim planetis orbis sive circulus cuique suus. Itaque *Saturnus* noxius est, et respondens Capricorno, ciet pluvias; respondens Scorpio, grandines. *Mercurius* præ-

sertim nullâ virtute peculiari insignis, talis est, qualis planeta cui sese admovet; si *Jovi*, felix est; si *Saturno*, funestus: unde *minister deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius*.] *Mercurius*, à *Cyllene* Arcadiæ monte, in quo natus est, patre Jove, matre *Maiâ* unâ ex *Pleiadibus*. Benè erret: planetæ enim septem, ex quibus unus est, nomen habent à *πλάνη* error: quia non fixa, sed errantia sidera sunt.

339. *Sacra refer Cereri*.] *Cereri* duo indicit sacrificia, vernal unum, jam vere sereno: alterum æstivum, neque antè *Falcem maturis* ququam, &c. v. 347. *Operatus*.] *Operari* et *facere*, sine addito, est *facere sacrificium*, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum describit sacrificii *ambarvalis*, quo solebant arva ambire, et circuire cum hostiâ. Quæ vide fusiùs apud Tibul. 1. 2. 1. *Tibi*.] Tuo jussu, tui causâ, &c. estque Latinis, ut et Gallis, familiaris locutio. Sic suprâ, v. 45. *Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere*.

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hostiam: quæ, juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat: juxta Tibul. 1. 2. 1. *agnus*; juxta eundem, 1. 10. *porcus*: juxta Servium, *sus gravida*.

Miti dilue Baccho.] Constat ex Plauto *Aulul.* act. 2. 6. 5. vinum à sacrificiis *Cereri* abfuisse: cur igitur hîc adest? Douza in illum Plauti locum, distinguit duo *Cereri* sacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant; quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleusinia*, quæ nup-

Terque novas circum felix eat hostia fruges, 345
 Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes;
 Et Cererem clamore vocent in tecta : neque antè
 Falcem maturis quisquam supponat aristis,
 Quàm Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
 Det motus incompósitos, et carmina dicat. 350

Atque hæc ut certis possimus discere signis,
 Æstusque, pluviasque, et agentes frigora ventos;
 Ipse pater statuit, quid menstrua Luna moneret,
 Quo signo caderent Austri, quid sæpe videntes
 Agricolaë propiùs stabulis armenta tenerent. 355
 Continuò ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere, et aridu saltis
 Montibus audiri fragor : aut resonantia longè
 Litora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
 Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis :
 Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi, 361
 Clamoremque ferunt ad litora, cùmque marinæ
 In sicco ludunt fulicæ : notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis 365
 Præcipites cœlo labi : noctisque per umbram
 Flammarum longos à tergo albescere tractus,
 Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas :
 Aut summâ nantes in aquâ colludere plumas.

cùm ardea relinquit paludes sibi notas, et volat supra altam nubem. Sæpe etiam, vento imminente, videbis stellas præcipites cadere è cœlo : et longos tractus lucis albescere à tergo, per tenebras noctis : sæpe paleas leves, et folia caduca volitare, aut plumas natantes in superficie aquæ agitari.

NOTÆ.

tiarum ejus memoriam celebrabant, et hæc fiebant sine vino : de iis Plautus explicandus est : *Cererine hi sunt facturi nuptias ? quia temeti, id est, vini, nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in lecta.*] Ut eorum domino propitia sit; velitque copiosam segetem, quæ et Ceres ipsa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victûs prioris, nempe glandium; à quibus ad frumenta revocati sunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menstrua Luna.*] Quæ singulis circiter mensibus cursum conficit: ut enim Sol, anni, sic Luna mensium est præses: unde et *mensis* dictus est à *μήνην* Luna. Monetque poetâ tempestatum prognostica repeti posse duplici è capite: ex astrologiâ et experientiâ. Astrologiam exprimit his verbis: *Quid menstrua Luna moneret: quo signo, &c.* Experientiam his verbis: *Quid sæpe videntes agricolæ, &c.* Incipit à prognosticis experientiæ, versu 356, tum exequitur prognostica astrologiæ, de Sole et Lunâ versu 424.

354. *Quo signo, &c.*] Vel *quo sub sidere*; vel meliùs, *quo indicio* intelligi posset ventos deficere. *Austri* pro quibuslibet procellosis ventis: de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuò ventis surgentibus, &c.*] Ventorum affert prognostica XI. 1. Agitationem

et victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, et socii læti comitentur; et clamoribus invocent Cererem in domum suam; nec ullus subjiciat falcem maturæ segeti, priusquàm edat motus inconditos, et canat carmina in honorem Cereris. Et ut possimus hæc cognoscere certis indiciiis, calorem et imbres, et ventos adducentes frigora: Jupiter ipse definivit, quid menstrua Luna indicaret, quo indicio Austri quiescerent, quid videntes rustici sæpe continerent greges non longè à stabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, et siccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul resonantes perturbari, et murmur sylvarum augescere. Jam tunc fluctus difficilè se abstinēt à curvis navibus vorandis, cùm mergi revolant celeriter è medio mari, et emittunt vocem ad litora: et cùm marinæ fulicæ ludunt in arenâ: et

maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur sylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum in arenâ. 7. Fugam ardearum. 8. Lapsum stellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aquâ collusionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum è Lucretio 1. 6. 118 *Aridus unde aures tergit sonus.* Siccus et acutus; qualis est arboris cùm frangitur.

360. Fortassè legendum *tum à curvis*: consule Æ. 1. 2. *Temperet à lacrymis.*

361. *Mergi.*] *Plongeurs*, DIVERS, aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques*, coots, poules d'eau. MOOR-HENS, anatibus non admodum absimiles.

364. *Ardea.*] *Heron*: è præpetum genere, quæ altius volant; unde dicta quasi *ardua*.

365. *Sæpe etiam stellas, &c.*] Consentiant omnes nullam cœlo stellam labi, sed hoc è vulgi mente dictum esse, cui labi videtur Lapsus autem illi juxta Plinium, 1. 8 sunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur stellæ; ut in luminibus accensis liquore olei videmus accidere. Juxta Servium, sunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur à vento vehementiore, cùm altiora conscenderit. Nugæ. Juxta Aristotelem, sunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam usque ætris regionem

Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, et quando regio Euri et Zephyri tonat; omnes campi inundantur fossis plenis: et omnis nauta per mare colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca cœlum aspiciens hausit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: et ranæ in limo cantant antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: et haurit aquam magnus arcus cœlestis: et turba corvorum rediens è pastu magno numero, strepit densis alis. Præterea videre potes diversas aves maris; et quæ circumvestigant Asiana prata in mollibus paludibus Cæystri, certatim aspergere humeros multâ aquâ: nunc objicere caput fluvii, nunc currere per undas, et frustra agitari desiderio lavandi se. Tunc cornix importuna advocat imbrem altâ voce, et sola privatim vagatur in arenâ aridâ. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam

At Boreæ de parte trucidis cùm fulminat, et cùm 370
Euriq; Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant fossis; atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit. Aut illum surgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues: aut bucula cœlum 375
Suspiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter: et bibit ingens 380
Arcus: et è pastu decedens agmine magno
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Cæystri,
Certatim largos humeris infundere rores, 385
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et sola in siccâ secum spatiatur arenâ.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ 390

NOTÆ.

eductæ, illic, circumfusi aëris frigore compressæ ignescunt.

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Prognostica pluviarum colligit XII. 1. Fulmen à Boreâ, id est, septentrione. 2. Concursum Euri venti orientalis; et Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum è vallibus. 4. Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova è latebris educentes. 8. Arcum cœlestem. 9. Corvos raucè crocitantés. 10. Marinarum avium et cynorum frequentes sub aquis demersiones. 11. Solitariam cornicum in arenâ discursionem. 12. Fungos in lucernâ concrecentes.

371. *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturinus* appellatur, ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Boreâ*, Ecl. 7. 51.

373. *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit: quia tam clara dat sui signa, ut quibuscumque nocuit, non cavere potuerint.

378. *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphosim, quâ Lyciæ rustici in ranas commutati sunt, cùm Latonæ, Dianam et Apollinem liberos sinu gerenti, et ad lacum præ siti accedenti, convicium fecissent. Ovid. Met. 6. *Nunc quoque turpes litibus exercent linguas; pulsoque pudore, quamvis sint sub aquâ, sub aquâ maledicere tentant, &c.*

380. *Et bibit ingens arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœlestem, sive *Irim*, haurire suis cornibus aquam è fontibus, eaque nutrirî. Unde

et eam *Junonis* nunciam finxere, id est *aëris*.

383. *Et quæ Asia circum, &c.*] *Cynos* intelligit, frequentes in Cæystri ripis: *Câyster*, vel *Câystrus*, fluvius Asiæ minoris, nascens in Phrygiâ majore, trajectâque Lydiâ, per Ioniam litus, in *Ægæum* mare defluens. *Asia* palus et oppidum inter *Câystrum* fluvium, et montem *Tmolum*, qui est in confinio Lydiæ et Phrygiæ majoris: primam syllabam habet longam; *Asia* verò, mundi pars, brevem. *Rimari* est cibum per terræ rimas vestigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata sunt in quæ *Câyster* exundat, et in quibus stant resides aquæ.

387. *Incassum.*] Frustrâ. Quia cynorum candori nihil addi per lotionem potest. *Gestire.*] Est lætitiâ et contentionem suam motu gestuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plenâ, &c.*] Ita vulgò legitur: Servius tamen *raucâ*. Corvi itaque in utrisque prognosticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit densis, &c.*] *Cornix plenâ pluviam, &c.* Ad serenitatem verò v. 410. *Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, &c.* Nempe si *plenâ* voce ac *raucâ* diu crocitant, pluviam indicant; si *ter* aut *quater*, et *presso gutture*, et *liquidâ* voce serenitatem nunciant.

390. *Pensa.*] Lanæ, quæ puellis dantur ad pensum, id est, intra constitutam diem expediendæ. *Testâ.*] Lucernâ testaceâ. *Fungos.*] Scintillas; quæ circumfusi aëris humore et crassitie erumpere cum fumo prohibetæ, in lucernis resident, et cumulantur in quandam fungorum similitudinem.

Nescivere hyemem : testâ cùm ardente viderent
 Scintillare oleum, et putres con crescere fungos.
 Nec minùs ex imbri soles, et aperta serena
 Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur, 395
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna :
 Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
 Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
 Dilectæ Thetidi Halcyones : non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos. 400
 At nebulae magis ima petunt, campoq; recumbunt :
 Solis et occasum servans de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo. 405
 Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus : quâ se fert Nisus ad auras,
 Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces 410
 Aut quater ingeminant : et sæpe cubilibus altis,
 Nescio quâ præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant : juvat imbribus actis
 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415

fugiens celeriter findit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compresso gutture : et sæpe in nidis excelsis, nescio quâ lætitiâ pleni præter morem, inter se frondes commovent : placet redire ad parvam prolem et gratos nidos, pluviâ exactâ. Sanè non puto quòd sit illis datum à Diis

NOTE.

393. *Nec minùs ex imbri, &c.*] Enumerat prognostica serenitatis IX. 1. Nitorem stellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum sine velleribus et nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depressas. 7. Noctuam cadente Sole silentem. 8. Falconis in alaudam incursus. 9. Corvorum lætos strepitus. *Ex imbri.*] Vel post imbrem, vel ex ipso imbre, sive observatione indiciorum pluviæ tempestatis cognosces oppositam temperiem : si nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta serena.*] Suprà v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clarè lucet, ut lucem tunc, non à Sole, sed à se ipsâ habere videatur. Sol et Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domestica portenta profectus ad Ciarîi Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cùm in mariti cadaver appulsum litori involare amoris impetu: ambo in aves conversi sunt, uxoris nomine *Halcyones* dictas : et in fidei præmium quotannis ipsarum fœturæ mare placidissimum subternitur per 7 vel 11 vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, et contingunt circa bruxam. Hinc *dilectæ Thetidi* sunt. De *Thetide*,

ignorant pluviâ futuram: cùm vident oleum emittere scintillas in lucernâ ardente, et putridos fungos cumulari. Pariter post imbrem, poteris prævidere, et certis indiciis discere dies sudos et cœlum apertum ac serenum. Tunc enim, nec lux stellarum apparet languida, nec Luna videtur oriri, debens lucem suam luci Solis, nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones charæ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fædi porci non meminerunt dissipare rostro fasciculos *palearum* laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, et residunt in campis. Et noctua, observans occasum Solis ex alto cacumine, non emittit serotinos cantus. Falco videtur sublimis puro in aëre, et alauda solvit pœnas pro crine purpureo à se secto: quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem: ecce falco hostis crudelis magno murmure persequitur eam per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda

Ecl. 4. 32. *Meminere sues.*] Non memoriâ proprie dictâ quæ fit per species, seu imagines rerum, usu et sensu comparatas: sed memoriâ improprie dictâ; quam vocant *instinctum*, quæ fit per species in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties species illæ, rei similis objectu et præsentia, excitantur. Ita species ingenita agitandi luti, solvendi que manipuli movet suam: quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id est, hoc loco, non exercet: juxta Servium, qui sic explicat Persium, S. 2. 51. *Nequicquam fundo suspiret nummus in imo*, id est, non suspiret. Noctua, avis funesta et nocturna, *chouette*, THE OWL.

404. *Nisus, &c.*] *Halæctus*, sive falco, FALCON, olim Nisus Megarensium rex: *Scylla*, *Ceirîs*, sive alauda, *alonette*, THE LARK, ejus filia: aves inimicissimæ. De earum metam. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem, &c.*] Causam affert cur aves, cæteræque animantes mutationem aëris præsentiant: non item homo. Ac negat eas habere rationem, et ingenium divinitus datum; indeque discrimen repetit; quia homo ratione pollet, atque adeò judicio et ratione, præter naturam et qualitatem aëris, potest esse tristis et lætus: at verò animantes re-

ingenium, et rerum prudentia, quæ potentior est fato. Sed quando tempestas et humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: et quando aër humectatus Austris condensat ea quæ prius erant rara; et rarefacit ea quæ prius erant densa: tunc species animorum mutantur, et corda nunc suscipiunt affectus alios, et alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, et lætæ sunt pecudes, et corvi exultant gutture. Si autem consideres Solem rapidum, et ordinem Lunarum sequentium, nunquam dies crastinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis serenæ. Cùm primùm Luna colligit lucem renascentem, si amplectatur aërem obscurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis et mari. Sed si sparserit in vultu suo ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea semper rube-scit ex vento. Si verò quarto die (nam hic est index certissimus) incedit per aërem clara, et cornibus non hebetatis; et ille dies totus, et qui sequentur post illum usque ad mensem transactum, erunt absque imbre et vento: et nautæ servati à tempestate reddent in litore vota Glauco, et Panopææ, et Melicertæ filio Inûs.

NOTE.

liqueæ, cùm ratione careant, obsequuntur naturæ aëris: atque aded quoties vel tristes, vel lætæ apparent, id ex aliquâ cœli aërisque affectione fieri probabilius est, quàm necessariò com-moventur.

418. *Mutavere vias.*] Mutavere rationem et qualitatem aëris. *Via* enim est sæpe ratio et modus. Sic. G. 2. 22. *Sunt alii quos ipse viâ sibi repperit usus.*

419. *Densat &c.*] *Densare* est aliquid in minorem dimensionem contrahere: *relaxare*, seu *rarefacere*, est in maiorem dimensionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui naturæ est facilè mobilis: aëris autem vis est in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varièque agitantur species et imagines rerum, in animantium memoriâ superstites: mutatis speciebus, mutatur cognitio: mutatâ cognitione, appetitus quoque variè movetur; sive ad tristitiam, sive ad lætitiâ, sive ad prosecutionem, sive ad fugam. Per species animorum, cognitio exprimitur: per motus, affectio diversa appetitus, cujus sedes est in corde, seu pectore.

423. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognostica quæ ab astrologiâ petuntur, I. A *Lunâ tria*. 1. Si nova sit obscura, pluviam notat. 2. Si rubescat, ventum minatur. 3. Si quartâ die serena sit, mensem serenum promittit. Unde vulgare est: *Pallida Lunaphuit, rubicunda*

flat, alba serenat. II. A *Sole octo*. 1. & 2. Si in ortu, aut sit maculosus, aut mediâ tantum sui parte appareat, imbrem nuntiat. 3. et 4. Si in ortu divisi sint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5. et 6. In occasu si sit cæruleus, pluviam; si igneus, ventos. 7. Si maculosus, pluviam et ventos. 8. Si in ortu et occasu lucidus, serenum ac sudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decrescens amisisse videbatur, et quasi dissipasse.

437. *Glauco, et Panopææ, &c.*] Marinis numinibus. Versus bis hiât Græcum in morem. *Glauco* piscator fuit: qui cùm pisces à se captos fortuito cujusdam herbæ tactu resiliire in aquam vidisset: eâdem ipse degustatâ, pisces in mare secutus est, et in marinum Deum est conversus. *Panopt*, vel *Panopea*: Nympha maris, Nerei et Doridis filia. *Melicerta* vel *Melicertes* Inûs filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare se cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: et *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his *Portunus*, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: et *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latine dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo*.] Inous, adjectivum nomen, id est, *filius Inûs*.

Sol quoq; et exoriens, et cùm se condit in undas,
 Signa dabit: Solem certissima signa sequuntur:
 Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris. 440
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
 Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
 Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
 Arboribusque satisque Notus, pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445
 Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
 Heu malè tum mites defendet pampinus uvas,
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, emenso cùm jam decedet Olympo, 450
 Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores.

Cœruleus pluviam denuntiat, igneus Euros:
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni;
 Omnia tunc pariter vento nimisque videbis 455
 Fervere. Non illâ quisquam me nocte per altum
 Ire, neque à terrâ moneat convellere funem.
 At si, cùm referetque diem, condetque relatum,
 Lucidus orbis erit; frustrâ terreberè nimbis,
 Et claro sylvas cernes Aquilone moveri. 460
 Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
 Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
 Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
 Sæpe monet: fraudemq; et operta tumescere bella.
 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Roman; 466
 Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine textit,

trâ timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: quâ ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque et bella occulta parari. Ille quoque misertus est Romæ occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscurâ ferrugine;

Sol quoque et oriens, et quando se abscondit in mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur Solem: et quæ dat mane, et quæ stellis apparentibus. Cùm Sol abditus in cavo nubis, distinxerit primum ortum maculis, et mediâ sui parte latuerit: tunc pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus funestus et arboribus, et segetibus, et pecudibus imminet è mari. Vel cùm sub initium diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cùm Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida; heu! tunc frondes malè tuebuntur maturós racemos; tam multa, et horrida grando saliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cùm Sol occidet cœlo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cœruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si verò maculæ incipient misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æquè turbari vento et pluvîâ. Nullus me hortetur ire illâ nocte per mare, et solvere funem à terrâ. Sed si globus Solis nitidus sit, et quando reductum diem, et quando reductum abscondet: frustrâ timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: quâ ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque et bella occulta parari. Ille quoque misertus est Romæ occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscurâ ferrugine;

NOTÆ.

443. *Ab alto.*] Suprà v. 324. *Notus.*] Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Sese erumpent, &c.*] Hic activè sumitur, auctore Lucretio, l. 4. 1108. *Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum, &c.*] De Tithono; de qua Aurorâ, suprà v. 249. *Croceus color, du safran, SAFFRON.* Ecl. 4. 44. De Olympo, Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Penultimâ brevi semper apud Virgilium: ut et *fulgere, stridere, effulgere, effervere.*

460. *Aquilone.*] Vento septentrionali, qui et Boreas dicitur: siccatur nubes et cælum abstergit, Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. Digressio de prodigiis quæ cædem J. Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsequuta sunt. Quæ singula Scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovid. Met. 15. 782, qui pro-

digia illa recensuit, et Virgilium imitatus est.

467. *Cùm caput obscurâ ferrugine, &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive eclipsi; quam tamen aut illo, aut sequente anno fuisse ullam negat Scaliger, et explicat de insolito Solis pallore: de quo sic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigiosi et longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, et Antoniano bello: totius penè anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæsare: καὶ το πρὸς τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς ἀνγῆς, &c. Circa Solem quoque habitatio splendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, et sine fulgore oriens, debilem et tenuem emisit calorem: itaque nubibus aër et gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cæli rigorem, et flaccidi evasere *Ferrugine.*] Non propriè caligine, sed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18

et quando homines scelerati timuerunt perpetuam noctem. Quamquam illo tempore terra quoque, et æquor maris, et fœdi canes, et funestæ aves dabant signa. Quoties vidimus Ætnam, exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, et eructare globos flammarum ac lapides comminutos? Germania audiit toto aëre strepitum armorum, et Alpes tremuerunt insuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ sunt passim per lucos tacitos: et spectra pallentia miris modis visa sunt circa crepusculum noctis: et pecora locuta sunt: dira res! Fluvii constitèrunt, et terræ hiaverunt. Præ tristitia statuae eburnæ lacrymatæ sunt in templis, et æræ sudaverunt. Padus rex fluminum inundavit sylvas, eas provolvens magnis vorticibus; et per omnes agros

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, et æquora ponti,
Obscœnique canes, importunæque volucres 470
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaq; volvere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475
Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes
Ingens, et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudesque locutæ,
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt:
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraq; sudant.
Proluit insano contorquens vortice sylvas 481
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes

NOTÆ.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines, Lucretii more; cui nihil est illâ locutione familiaris, l. 1. 1090, *Quippe etiam vesci è terrâ mortalia sæcla*, l. 5. 986. *Mortalia sæcla Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de semine sæclum*: id est, mulieres: l. 3. 754. *Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum*; id est, feræ: l. 5. 860. *Leonum sæcla*; id est, leones: l. 5. 864. *Bucera sæcla*; id est, boves, &c. Suspiciatur Gifanius id è Græcis haustum esse, apud quos γένος et genus, et sæculum, aut certè spatium aliquot annorum significat.

470. *Obscœnique canes, &c.*] Mali ominis: sic passim à probatis auctoribus fœda dicuntur omina et auguria, quæ funesta sunt. De hac voce Æn. 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter ostentata, quæ triumviratum in ultionem Julianæ cædis institutum præcessere, hoc quoque recenset. *Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς οἷα λύκοι*. Canes verò ululabant ex composito, instar luporum.

Importunæque volucres.] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, κατὰίροντας εἰς ἀγοράν ἐρήμους ὄρνιθας: aves solitarias in forum delatas. Suetonius verò in Julio c. 81. *Pridie eisdem idus avem, regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ ibidem discernerunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo singulatim hoc tempore. Ætna, mons est Siciliæ, mont Gibel: de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni et Amphitrites filii; sic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipsis inditum à κύκλος circulus, et ὤψ, oculus, vultus: iidem Vulcano ministri et opifices attributi: tres præcipuè, Brontes,

Steropes et Pyracmon: officinam habebant apud Ætnam, supra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere saxa.*] Saxa exesa et igne comminuta, seu pumices aridos ac spongiosos, vel cineres: quod inde constat magnâ interdum copiâ erumpere.

474. *Armorum sonitum, &c.*] Appianus, l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαί, &c. Exaudiebantur magni clamores virorum, et armorum strepitus, et cursus equorum, cum nihil tale cerneretur. De Germaniâ, quæ bello tentata, et aliquâ ex parte victa à Cæsare fuerat, vide Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, sed Romam tremore concussam dicit, Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.*] De Alpibus, Ecl. 10, 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *Cantusque feruntur Auditi sanctis et verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæsare. Τύποις νύκτωρ πολλαχῇ διαφερομένοις. imagines noctu passim discurrentes.

478. *Pecudesque locutæ, infandum.* Appian. l. 4. Βῆς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. Bos etiam humanam vocem emisit; et infans recens natus locutus est.

479. *Sistunt amnes.*] Unde sequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. l. 2. *Vidimus flavum Tyberim, retortis Litore Hetrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Vestæ, &c.* Huc adde quæ mox dicuntur, v. 482. de inundatione Eridani. De sequenti prodigio, nempe terræ hiatus, nusquam mentio.

480. *Et mœstum illacrymat, &c.*] Appianus l. 4, Τῶν ξοανῶν τὰ μὲν ἰδρῆς, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἰδρῆς. E simulacris alia quidem sudabant; alia etiam sanguinem sudabant.

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἰριδανὸς

Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit; et altè

Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.

Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno

Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.

Ergo inter sese paribus concurrere telis

Romanas acies iterum vidère Philippi:

cœlo sereno, nec toties cometæ funesti effulserunt. Itaque *campi* Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter se armis paribus:

rapuit armenta cum stabulis: nec eodem tempore, aut venæ minaces cessaverunt apparere in tristibus visceribus hostiarum, aut sanguis cessavit fluere è puteis, aut urbes cessaverunt resonare altè per noctem ululantibus luporum.

Aliis temporibus nunquam

plura fulgura ceciderunt

NOTÆ.

Græcis, Latinus *Padus, le Po*: ex Vesulo monte in Alpibus Cottii exorians: Galliam Cisalpinam, quæ nunc Italiæ pars est, in *Transpadanam* et *Cispadanam* dividens: in mare Adriaticum multis ostiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus est: vel quia insignitum est ejus nomine signum cœleste vastæ magnitudinis, ab æquatore versùs Oriona, ad circulum usque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapestus pro dactylo hic appositus: vel duæ breves *fluvii*, in unam longam coalescunt, ut supra v. 397. *tenuia nec lanæ, &c.*

484. *Tristibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinât. l. 1. 119. de J. Cæsare. *Cum immolaret illo die, quo primum in sellâ aureâ sedit, et cum purpureâ veste processit, in extis bovis opimi cor non fuit. Quâ ille rei novitate percussus; cum Spurina diceret, timendum esse, ne consilium, et vita deficeret; earum enim rerum utramque à corde proficisci: postero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur a Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem ferè habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Extra*, dicta juxta Festum, quia è visceribus ea Diis præsecantur, quæ maximè extant eminentque. *Fibra* quoque dicta est antiquis juxta Varronem, ejusque rei extremitas: unde pro venulis et nervulis et radiculis vulgò usurpatur: et vestium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485. *Aut puteis, &c. et altè per noctem, &c.*] De primo portento tacent historiæ: de secundo sic Appian. l. 4. *Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέττον* lupi per forum discurrebant.

487. *Cœlo ceciderunt plura sereno, &c.*] Ap-
pion. l. 4. *Καὶ κεραυνὸς συνεχθεὶς ἐς ἑρὰ καὶ ἀγάλ-
ματα ἱερῶν* El fulmina crebra in templa et
statuas cadebant. Fulmen et fulgur sereno cœlo, aliquando mali ominis fuit, ut hic: aliquando etiam boni, ut Æn. 9. 630. *Audit, et cœli genitor de parte serenâ Intonuit lævum.*

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæs. *ὁ τε μέγας κομήτης ἰφάνη* Grandis Cometa post Cæsaris necem eximie fulgens septem noctes apparuit. Hic autem cometa, stella eadem illa fuit, de qua Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum*: Sic enim Sueton in Cæs. 88. *Ludis quos primò consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exorians circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum vidère Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto, I. *Philippi* urbs est in confinio Thraciæ et Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars est *Hæmi*. II. *Pharsalus*, urbs est in eâ parte Thessaliæ, quæ ad Macedoniam vergit. III. *Emathia* nomen, ab Emathione rege, Memnonis fratre, datum est Macedoniæ locisque confinibus. IV. Octavianus Cæsar haud dubiè Brutum et Cassium delevit, ad Hæmum et Philippos Thraciæ: Julius verò Cæsar Pompeium, ad Pharsalum Thessaliæ. Atque ita locus utriusque pugnae, totâ Macedoniâ intermediâ, immò leucis admodum octoginta, dissitus est; ut constat è Græcis scriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio posteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipse Metam. 15. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharsalia sentiet illum, Emathique iterum madescent cæde Philippi*: Planè quasi unum idemque sit *Pharsalia* et *Philippi*.

Hic nodus. Hæc solutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, scriptorem Græcum nobilem, Thebas Thessalicas aut Phthioticas, Pharsalo vicinas, etiam vocatas esse *Philippos*. Hinc utramque cladem, et Pompeianum et Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharsalicæ nimirum: et Philippis, non Thracicis, at Thessalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis, et Hæmo monti abjudicant, quibus constanti totius historiæ fide tribuitur. II. Censent alii, Thessaliæ Thraciæque fines, ac pròinde Pharsalum et Philippos, Hæmumque adèd montem, Emathia sive Macedoniæ nominæ comprehendi; præsertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Idque more poetarum, imprimisque Virgillii, cui familiare esse regionum fines quàm latissimos describere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Rectè quidem illi, si Virgilius, et cæteri, pugnam utramque universim Emathiaè assignassent; non Philippis nominatim, aut Pharsaliæ. Quis verò id capiat? urbes duas, octoginta leucarum spatio dissitas, unum eundemque locum esse. III. Existimavi aliquando Virgilium, nullam hic de Pompeiano casu facere mentionem sed tantum de geminâ Bruti et Cassii clade; quæ utraque apud

Nec *visum est* indecorum Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Diis, bis Macedoniam, et Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos.
præsertim vastos Hæmi agros, fecundari nostro cru-
 ore. Nempe futurum est ut Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
 aliquando colonus, vertens Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 in illis regionibus terram Exesa inveniet scabrâ rubigine pila : 495
 curvo aratro, reperiat tela Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
 corrosa rubigine asperâ : Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.
 vel pulset rastris gravibus Dii patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
 cassides inutiles, et apertis Quæ Tuscum Tyberim et Romana palatia servas,
 tumulis, admiretur ossa in- Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo 500
 gentia. O Dii patrii, Semi- Ne prohibete : satis jam pridem sanguine nostro
 dei, et Romule, et Vesta Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.
 mater, quæ custodis Etrus- Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
 cum Tibrim et Romanas Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
 arces : ne impedit, quod mi- Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per
 nus hic adolescens subve- orbem, 505
 niat mundo ruenti : Jamdu- Tam multæ scelerum facies : non ullus aratro
 dum satis expiavimus nos- Dignus honos, squalent abductis arva colonis,
 tro cruore perfidiam Lao- Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
 medontis Trojani. Jamdu- quidem hîc fas ac nefas confusum est : tot bella sunt per orbem, tot criminum formæ : non ha-
 dum, ô Cæsar, aula Deo- betur agriculturæ debitus honor : horrent arva agricultoribus abreptis ad militiam, et curvæ fal-
 rum dolet te esse apud nos, ces cuduntur in crudelem gladium.

NOTÆ.

Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit ; et primâ quidem Cassius, secundâ Brutus, perit : utrâque mensis ferè unius intervallo discreta : ut liquet ex Plutarcho de Bruto. At vicum est accuratius deinde meditati, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas esse, ut agri dici non possint inde *bis pinguescere*, quod annorum diversitatem innuit. IV. Igitur simplicius et sanius ita explico. Adverbium *iterum*, non ad Philippos, sed ad Romanorum exercituum concursus refero. Unde fit hic sensus, meo judicio planissimus : *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere*. Philippi quidem tunc ipsi primum viderunt ; pugnam tamen *secundam*, de summo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum et Brutum, cum prima jam antè commissâ esset apud Pharsalum inter Pompeium et Cæsarem.

491. *Bis sanguine nostro Emathiam, et latos Hæmi pinguescere campos.* Admissâ explicatione proximè allatâ, sensus est facilis : Bis sanguine nostro Emathia, sive Macedonia, redundavit : primum ad Pharsalum, victo Pompeio ; iterum ad Philippos, victo Bruto et Cassio. Pharsalus enim et Philippi, etsi non in Macedonia strictè sumptâ, tamen in ejus confinio sunt. Vox autem illa, *bis*, in Emathiam tantum cadit ; non in Hæmi campos Philippicos, ubi semel duntaxat pugnatum est : sed Hæmum præcipuè signat, ut insignem recentiore plagâ, nimirum clade Bruti et Cassii, quæ nuper contigerat. Quasi dicat : *Bis sanguine Romano rigata fuit Emathia, sed præsertim semel Hæmus mons*. Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, et auro* : id est, pateris variis,

sed præcipuè aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis insignis, et albo* ; id est, maculis variis, sed præcipuè albis.

498. *Dii patrii Indigetes, &c.* Alii conjungunt, ut iidem sint patrii et indigetes Dii : alii distinguunt : primi melius : et indigetes dicti, vel quia eos indigetare, id est, appellare et invocare mos erat : vel quia homines fuerant, in eodem solo cum hominibus degentes : vel jam inter Deos in cœlo degentes, vel quia beati, nullius rei indigentes. Talis Romulus, et Æneas. *Quem turba Quirini Nuncupat indigetem, temploque arisque recepit*. Ovid. Met. 14. 608 De Romulo, Æn. 1. 277.

Vestaque. Geminam esse volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terrâ accipiunt ; de quâ Ovid. Fast. 6. 300. *Stat vi terra sub, vi stando Vesta vocatur* : alteram Saturni filiam, quam virginem et ignis præsidem statuunt, ab *igis* focus, de quâ Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgò tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Æneâ inter Deos Penates, ut videtur Æn. 2. 717. ejusque sacra tradita deinde Albanis, et à Numâ Pompilio illata Romam : collegio virginum instituto, quæ perpetuum ignem ad salutem imperii alerent.

499. *Tuscum Tyberim.* Italiæ fluvius est Tusciam, sive Etruriam, à Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De Palatiis Romanis Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.* Octavianum Cæsarem, Ecl. 1. De sæclo, supra v. 468.

502. *Laomedontæ, &c.* Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem suam hactenus immunitam cingeret mœnibus : Neptunum et Apollinem, qui fabricam illam suscep-

Hinc movet Euphrates, illinc Germania, bellum : Hinc Euphrates : illinc
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes 510 Germania parat bellum :
 Arma ferunt : sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia et frustrà retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.
 incassum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.

NOTÆ.

rant, pactâ mercede fraudavit. Idè pestè et inundatione vexatus, cùm ad placandos Deos, Hesionem filiam jussu oraculi marinæ exposuisset belluæ : eaque per Herculem liberata esset : equos eidem liberatori, quos promiserat, abnuit : idè capta urbs ab Hercule ac direpta : Diique complures Trojanis infesti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.* Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipsâ Italiâ imminere, à civibus vicinisque urbibus ; à Parthis, quorum terminus erat Euphrates ; et à Germanis ; de utrâque gente, Ecl. 1. 83. Et verò de Parthis paulò antè triumphâ-

rat Ventidius, et adhuc adversus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius, ex Armeniæ montibus ortus : Mesopotamiam deinde, Nili instar, inundatione fecundans : denique cum Tigride conjunctus, in Persicum sinum influit.

512. *Ut cùm carceribus, &c.*] Septis, sive repagulis, quibus continebantur equi ad cursum parati. *Quadrigæ.*] Quatuor equi simul juncti, dicti : vel quòd sub eodem jugo sint, quasi *quadrijugæ*, ut est apud Gell. 1. 11. Vel quòd impellantur et agantur simul, quasi *quadriagæ* : ut recentioribus magis placet. De illo equestri decursu, ludisque Circensibus, Æn. 5. 288.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes septem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex naturâ, quàm ex arte. II. Varias earum species, et quo singulæ modo tractandæ sint, naturali, an artificioso. III. Quibus singulæ locis feliciter proveniant : ubi excurritur in laudes Italici soli. IV. Artem discernendæ naturæ cujusque soli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, et aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ rusticæ felicitate.

HACTENUS arborum cultus, et sidera cœli :

Nunc te, Bacche, canam, necnon sylvestria tecum

Virgulta, et prolem tardè crescentis olivæ.

quar de te, ô Bacche : et de sylvestribus arbusculis tecum, deque sobole oleæ lentè crescentis.

INTERPRETATIO.

Huc usque locutus sum de culturâ agrorum, deque signis cœlestibus ; jam lo-

NOTÆ.

2. *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit : per *prolem olivæ*, vel fructum,

vel propaginem olearum : per *virgulta*, generatim sylvestres omnes arbores.

3. *Tardè crescentis olivæ.*] *Oliva* tam tardè

Huc adsis, ô Bacche pater: hîc omnia repleta sunt tuis donis: ager floret tibi, onustus pampinis autumnalibus: vindemia spumat plenivasis. Huc adsis, ô pater Bacche: et mecum tinge novo vino suras nudas detractis calceamentis. Primò natura diversa est in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus per artem compellentibus, ipsæ ultrò nascuntur, et latè occupant agros, et amnes flexuosos: ut siler tenerum, et genistæ flexibiles, et populus, et salices albentes foliis virentibus. Aliæ verò oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimes, et æsculus quæ maxima in sylvis frondescit ad honorem Jovis, et quercus quæ existimatæ sunt à Græcis oracula. Aliæ enittunt à radice spississimam multitudinem ramorum: ut cerasi, et ulmi. laurus etiam Apollinea parva attollit se sub grandi umbraculo matris suæ.

NOTE.

crescit, ut per ducentos annos crescere à quibusdam dicatur: tam tardè fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Hesiodus negaverit oleæ salorem fructum ex eâ percepisse quenkum*: suâ tamen ætate baccas secundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis *ὀψύχωνος* serò genita, *ὀψύχωνος* serò fructum ferens.

4. *Pater ô Lenæe.*] Invocatio Bacchi solius: quia præcipuum hoc libro studium impendit in vinearum cultu præscribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non à leniendâ mente, ut Donatus putat: sed à *λῆνός* torcular. At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præsertim dicitur. Ita Velleius, le M. Antonio, 1. 2. *Cum curru velut Liber pater rectus esset Alexandria.* Horat. Epist. 2. l. 5. *Romulus et Liber pater, et cum Castore Polux.* De Baccho, ejusque insignibus, Ecl. 5. 2p. 69.

5. *Pampineo gravidus autumnus, &c.*] *Dio-medes exilem* vocat hunc versum, quod in quintâ pede iambum pro spondæo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumnus non florent: adeoque hîc florere, non proprium, sed metaphoricum est. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. 1441. *floret mare navibus*, id est, abundat, gaudet, &c.

Labris.] *Labrum* vasis genus, in quo lavabant, quasi lavabrum.

7. *Musto tinge novo.*] Redundat hîc novo, juxta aliquos. *Mustum* enim sine addito vinum novum est, imò novum simpliciter, ut scribit Nonnius, citaturque in illâ significatione ex Nævio *virgo musta*: ex Catone Censorio, *agna musta*: pro quo magis placuit Plinio: *musteum piper*, *musteus caseus*: Plinius junior, *musteus liber*, id est, novus, recens. De *cothurnis*, Ecl. 7, 32.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. De modis quibus arbores proveniunt, tam à naturâ, quàm ab arte.] A naturâ tribus modis oriuntur,

sponte suâ, semine fortuito, et radice: semine, inquam, fortuito: est enim quædam seminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

12. *Siler, lentæq; genistæ.*] *Siler*, frutex humilis et lentus, *du siler*, *WITHY*: ut et *genista*, *du genêt*, *BROOM*.

13. *Populus.*] *Peuplier*. THE POPLAR. *Tria* hujus genera; ex Plinio. l. 16. c. 23. *alba*, *nigra*, et quæ *Libyca* appellatur, minima folio ac nigerrima. *Alba* folio bicolor supernè candicans, inferiore parte viridi. Imò contrâ, infernè candicans, supernè viridis, ut notat Matthioli. Causam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Glaucâ canentia fronde salicta.] *Loca arboribus consita* dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *saliceta*, pro *salicibus*, *saules*, *WILLOWS*. Multiplex earum species: præcipuè *alba* quæ validioribus assurgit ramis: et quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albescentibus notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis ferè constant, et inter vimina recensentur, *osiers*.

15. *Castaneæ.*] *Châtaigniers*. CHESNUT-TREES. *Æsculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est: quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus memoris, è quibus oracula repeti solebant, Ecl. 9. 13.

18. *Cerasis, ulmisque.*] *Cerasus*, *cerisier*, *CHERRY-TREE*, arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritimâ, deportata primò Romam à L. Lucullo, et in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scitè autem notat Casaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; sed urbi potiùs ab arborum ejusmodi multitudineditum esse: ut et aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus*, *untis*, vicus in Atticâ, à *rhamnîs*; *Achradus*, *untis*, Atticæ tribus, ab *ἀχράς* *ados*, quæ *pyrus sylvestris* est; *Selinus*, *untis*, in Siciliâ, itemque in Ciliciâ, à *σέλινον* *apium*.

Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumq; viret, nemorumq; sacrorum.
Sunt alii, quos ipse viâ sibi repperit usus.

Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,

Quadrifidasque sudes, et acuto robore vallos: 25

Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, et viva suâ plantaria terrâ.

Nil radicis egent aliæ: summumque putator
Haud dubitat teriæ referens mandare cacumen.

Quin et caudicibus sectis, mirabile dictu, 30
Truditur è sicco radix oleagina ligno.

Et sæpe alterius ramos impunè videmus

Vertere in alterius, mutatamque insita mala

Ferre pyrum, et prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite ô, proprios generatim discite cultus, 35

Agricolæ, fructusque feros mollite colendo.

Neu segnes jaceant terræ: juvat Ismara Baccho

sæpe cernimus ramos unius arboris sine damno mutari in ramos alterius, et pyrum transformatam producere mala sibi insita, et dura corna rubescere in pruno arbore. Agite igitur, ô coloni: discite culturam singulis generibus congruam, et mansuefacite per cultum fructus sylvestres, Cavete verò ne terræ sint inutiles: prodest Ismarum vitibus implere,

Natura primò suppediavit tres illos modos, quibus virescit omne genus sylvarum et virgultorum, et lucorum sacrorum. Sunt alii modi, quos ipsa experientia sibi invenit certâ ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum, committit eos fossulis: Iste sepelit terrâ radices, et perticas fissas in quatuor partes, et palos trunco acuminato: Aliæ arbores desiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, et plantas vivas in propriâ terrâ defodi. Aliæ non indigent radice, et amputator non timet reddens terræ committere summum fastigium rami; prætereâ ex sicco stipite oleæ, ramis circumcisis, emittitur radix oleacea, quod mirum est dictu. Et

NOTÆ.

Ulmus arbor nota, orme, *ELM*. *Laurus*, *Ecl.* 2. 54. *Parnassia*, quia frequens in Parnasso, vel quia in tutelâ est Apollinis, cui sacer Parnassus.

21. *Fruticum*.] Frutices, quæ et *virgulta*; sunt ea quæ statim à radice se in ramos, ac veluti virgulas effundunt, et nunquam arborescunt. Mediæ naturæ sunt, inter arbores, et herbas sive olera: quæ verò propius ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *suffrutices*.

22. *Sunt alii*.] Modos enumerat septem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus. *Avulsio*: quâ stolones, *les rejettons*, shoots, unâ cum fibris et radiculis, è stirpe aut corpore arboris abscindantur, et sulcis sive scrobibus mandantur.

24. *Hic stirpes*.] II. Modus. *Defossio stirpium*, id est, imi et crassioris trunci cum radicibus, *des souches*, THE STUMPS.

25. *Quadrifidasque sudes, et, &c.*] III. Modus. *Infossio palorum*, sive in quatuor partes, sive in acumen incisorum, *des pieux*, STAKES. *Robore*.] Hic truncum ipsum pali significat, quâ parte durior est: sic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo seruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacualo*. Alibi aliud est *robur*. G. l. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio*, quæ præsertim in vitibus usui est, *propigner*, TO LAY A BRANCH. Cum palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ suâ, id est, propriâ nativâque terrâ deinde pullulant; et vive dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, sed ei semper adhærent. *Propago*.] Est palme ille inflexus, quo vitis propagatur et multiplicatur, *provin*, A LAYER.

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus. *Infossio summi surculi*, sive taleæ è cacumine rami amputatæ, quæ absque radice crescit et virescit.

30. *Quin et, &c.*] VI. Modus. *Infossio circumsecti stipitis*, qui non acuminatus, non è cacumine decisis, ut in tertio quartoque modo dictum est; sed præcisis ab utrâque parte, et ramulis undecunque spoliatus, radicem ex sese progignit. *Caudex* in arboribus idem est quod *caulis* in herbis: nempe id, quod è terrâ simplex assurgit, ex quo rami et folia circum erumpunt, *la tige*, THE STALK.

32. *Et sæpe alterius, &c.*] VII. Modus. *Insilio*, cum surculus unius arboris alteri immititur, quæ quasi in ejus naturam transit: *enter*, TO GRAFT. De eâ fusiùs infra v. 73. *Vertere*.] Id est, vertere se, ut G. 3. 365. *In glaciem vertère lacunæ*, id est, verterunt se. Et *Æn.* 1. 108. *tum prora avertit*: id est, avertit se. Et *Æn.* 2. 229. *novus per pectora cunctis insinuat pavor*: id est, insinuat se.

34. *Prunis—rubescere corna*.] *Cornum*, fructus est: *cornus*, arbor, *corneillier*, WILD CHERRY. Sensus ambiguus: vel enim dicit, corna insita rubescere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubescere prunis insitis; quo sensu ultimo, non corna, sed corni, dicendum fuisset. Sed interdum Virgilius fructum sumit pro arbore: ut inferiùs v. 426. *poma* usurpat, non *pomos*.

36. *Fructusque feros*.] Plinius, l. 17. c. 10. de plantis; *mansuescunt tractatu, ceu fera*.

37. *Juvat Ismara, &c.*] *Ismarum* et *Taburnum* pro quibuslibet montibus accipit. *Ismarus*, plurali neutro *Ismara*, in maritimâ Thra-

et tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoque fave mihi, ô Mæcenas, verè ornamentum et pars maxima famæ meæ: et persequere mecum susceptum opus: et navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, si haberem centum linguas, et centum ora, et vocem ferream: fave mihi, et rade oram proximi litoris. Terra est in propinquo: non hinc morabor te poemate fabuloso, per circuitus et exordia proluxa. Quæ arbores ultrò erigunt se in aërem, oriuntur quidem steriles, sed amplæ et robustæ: quia vis nativa inest terræ. Attamen si aliquis etiam immittat his surculos aliarum, aut has præparatis, deponent naturalem asperitatem, et per assiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ surgit sterilis è radice, idem faciet; si disponatur per campos patentes: nunc alta folia et rami matris inumbrant eam,

Conserere, atque oleâ magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades, inceptumque unâ decurre laborem.
 O decus, ô famæ meritò pars maxima nostræ,
 Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram.
 In manibus terræ: non hîc te carmine ficto,
 Atque per ambages et longa exorsa tenebo.
 Sponte suâ quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta et fortia surgunt.
 Quippe solo natura subest. Tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis;
 Exuerint sylvestrem animum: cultuque frequenti,
 In quascunque voces artes: haud tarda sequentur.
 Necnon et sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes et rami matris opacant,

NOTÆ.

ciæ regione mons, non procul ab ostiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur; ipsa regio, percelebris vino; quo Ulysses Polyphemum Cyclopem inebriasse narratur, Odys. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam, et Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo*.

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur; confirmantque suam sententiam his postremis libri hujus versibus. *Sed jam tempus equum fumantia solvere colla, &c.* Ego à navigatione repeto, ut et cætera quæ sequuntur. Et verò verbum *decurro*, etiam aquis inservit; apud Catull. 65. 6. *Ausi sunt vada salsa citâ decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.*

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut secum laborem susciperet; mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut secum naviget. Solemne est autem vetustis scriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare; quod Galli quoque familiariter sermone usurpamus, *s'embarquer*, *TO EM-BARK IN*, id est, negotium aliquod suscipere. *Volans.*] Id est, *navigans*: mutua est enim metaphora inter volatum, et natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mnesthei: *sic illam fert impetus ipse volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *Insuetum per iter gelidas enavit ad Arcos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phæbe sacravit Remigium alarum.* Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Ne te, ô Mæcenas, alto mari committas; sed lege tantum,

id est, stringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibusdam hîc secum pugnare Virgilius. Alii agnoscunt hîc figuram, quæ correctio dicitur, quasi dicat: *Expande vela in altum.* Quamquam non omnia dicam, sed summa tantum capita; itaque lege dumtaxat litus. Ego neque correctionem, neque pugnam hîc agnosco; patens enim mare, hîc non altum et longè semotum litoribus mare significat; sed hunc habet sensum: *Naviga dum mare patet et apertum est, non clausum ventis*: id est, *Aspira mihi, dum vena fluit, dum scribere incipio: et lege litus terrarum, &c.*

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat; In facili et in promptu est terræ, ruris descriptio; de cujus cultu scribimus; *πρόχειρον* enim Græcis facile est. Alii melius; non recedemus à terrâ inter navigandum; legemus tantum litora; terræ semper erunt in propinquo, et velut in potestate ac manibus nostris. Sic Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus nostris.*

47. *Sponte suâ, &c.*] Jam relegit singulos modos; docetque quid cujusque sit proprium; tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura subest.*] Solum Turnebus explicat, pedem seu radicem arboris; cujus natura vividior est in sylvestribus, ad eliciendum succum. Alii de terrâ ipsâ explicant, cui nativa vis inest; eaque veluti fortior ad sylvestres arbores, quam ad sativas sustentandas. De solo, sub utrâque significatione, *terræ, et pedis*, Ecl. 6. 35.

50. *Inserat.*] Id est, per insitionem in alium truncum transferat, inquit Asconsius. Malè;

Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
 Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:
 Pomaque degenerent succos oblita priores:
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
 Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multâ mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
 Plantis eduræ coryli nascuntur, et ingens
 Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaoniiue patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, et casus abies visura marinos.
 Inseritur verò ex foetu nucis arbutus horrida,
 Et steriles platani malos gessère valentes:
 Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo

et quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam sic alta palma et abies quæ expertura est pericula maris. Arbutus autem horrida inseritur surculo nucis, et platani infœcundæ tulerunt malos robustas: fagus fuit alba flore castaneæ, et ornus candido

et absument fructus surgen-
 ti, et enecant ferentem
 fructus. Quæ autem arbor
 extulit se è semine projecto,
 lentè crescit, serò datura
 umbram posteris: et fructus
 ejus degenerant, amisso
 priore sapore: et vitis gerit
 viles racemos, qui sunt
 præda avium. Nempe cu-
 ra est adhibenda erga om-
 nes, et omnes redigendæ
 65 sunt in ordinem, et subi-
 gendæ magno sumptu. At
 oleæ meliùs ex caudicibus,
 vites per propaginem pro-
 veniunt, myrtus Veneris è
 crassis palis. Oriuntur
 stirpibus duræ coryli, et
 70 magna fraxinus; et popu-
 lus arbor umbrifera, ex
 quâ Herculis corona fuit;

NOTÆ.

non enim arbor sylvestris alteri trunco, sed arbori sylvestri surculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inserere arborem*, non est duntaxat eam alteri inserere; sed etiam, eam insitione alterius perficere; sic Plin. l. 17. 17. *Corellius insevit castaneam suomet ipsam surculo.*

60. *Uva racemos.*] Aut hîc *uva*, pro vite; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus, *uva*, *racemus*, et *botrus*, idem planè; scilicet totus ipse fructus vitis: partes ejus sunt *acini*, sive grana: partes *acini*, *folliculus*, sive *cutis*, *succus*, *caro*, et *nucleus*.

62. *Multâ mercede.*] Vel multo labore, vel multo sumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo singulæ modo meliùs arbores per artem tractandæ sint. I. *Truncis oleæ*: id est, caudicibus undecumque sectis, qui sextus est modus, suprâ v. 30. *Quin et caudicibus, &c.* Truditur è sicco radix oleagina ligno. II. *Propagine vites*; qui quartus est modus, v. 26. *Aliæ pressos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*, id est, palo acuminato; qui tertius est modus, v. 25. *Et acuto robore vallos.* Et verò sic Plin. l. 17. 17. *Ramoseruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco priùs exacuato.* Robur est ipsa pars trunci sive rami durior, ut diximus v. 25. IV. et V. *Plantis eduræ coryli, &c.* id est, vel stolonibus, vel stirpibus; qui primus et secundus modus est, v. 23. *Hic plantas tenero abscindens, &c.* VI. *Inseritur verò ex foetu nucis arbutus*: id est, nux arbutu insita meliùs succedit. Arbutus, *arbousier*, STRAWBERRY-TREE. Ecl. 3. 82. Unus è septem modis suaverest. nempe *decacuminatio*, sive *talea*: cujus usum non attulit; quia ferè convenit, vel cum tertio modo, vel cum sexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris, à *Papho*, urbe in insulâ Cypro, ubi insigniter colebatur. Cur myrtus sit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers*, HAZEL-NUTS. *Eduræ*, id est valdè duræ; littera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando augeat, ut hîc, et apud Ovid. in Arte, *Nec tamen, edurè, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infrâ, v. 78. *Enodes trunci*, id est, nodo carentes.

66. *Fraxinus.*] *Frêne*, ASH. *Herculeæque arbos, &c.*] *Populus*, *peuplier*, POPLAR: de quâ et Herculis coronâ, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniiue patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, sive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] *Sapin*, FIR. Cujus aliqua species apta navibus: unde ipsi quasi sensum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.*] *Arbousier*, STRAWBERRY-TREE, Ecl. 3. 82. *Horrida*, quia raris est foliis, et versûs ultima syllaba cum sequente versu eliditur. *Fœtu nucis*, surculo, vel gemmâ è nuce decerptâ.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus*, un plane, A PLANE: arbor umbræ tantum opacitate, et foliorum amplitudine utilis. *Malus*, un pommier, AN APPLE TREE.

71. *Castaneæ fagus.*] Vulgò legitur: *Castaneæ fagos*: quod absurdum videtur, in castaneâ fertili, fagum infœcundam inseri. Unde mirè se torquent interpretes. I. Ascensius legit; *Et steriles platani malos gessere valentes Castaneæ: fagus ornusque incanuit, &c.* hoc sensu: Platani gessere ramos castaneæ arboris, ita valentes ac robustos, ut etiam navium mali videri possent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit: *Castaneas fagus*: ita ut fagus sit in plurali nominativo quartæ declinationis. At illa lectio, *castaneas*

flore pyri: et porci comedunt glandes sub ulmis. **Flore pyri: glandemque sues fregere sub ulmis.**
 Nec una et eadem res est, inserere, et inoculare. Nam quâ parte oculi arborum emittunt se de medio cortice, et rumpunt tenuem pelliculam, arctus sinus aperitur in ipso oculo: in quo includunt oculum ex aliâ arbore *decisum*, eumque docent concorporari cum cortice *interiore* humido. Aut præterea trunci carentes nodo scinduntur, et profundè rima aperitur cuneis per medium *lignum*: postea fertiles surculi insinuantur: nec longo post tempore magna arbor surgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, et fructus non sui generis. Præterea non est unica species, nec ulmorum robustarum, nec salicum et lotorum, et cupressorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figurâ, Orchades et radii, et pausiæ quarum baccæ acerbæ sunt: nec poma et arbores Alcinoi; nec genus idem est pyris Crustumiiis, Syriis, et volemis ponderosis.

Nec modus inserere atq; oculos imponere simplex.
Nam quâ se medio trudunt de cortice gemmæ
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso 75
Fit nodo sinus: huc alienâ ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces 79
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, et in-
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos, [gens
Miraturque novas frondes, et non sua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis:
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ, 85
Orchades, et radii, et amarâ pausia baccâ:
Pomaque, et Alcinoi sylvæ: nec surculus idem
Crustumiiis, Syriisque pyris, gravibusque volemis.

NOTÆ.

pro *castaneâ*, paulò sanè audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, sed levi literæ unius immutatione: *Castaneâ fagus*: ita ut *castaneâ* sit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæsura licentiam hic producto: hoc sensu: *fagus* incanuit flore *castaneâ*, et ornis flore pyri. Et verò flores *castaneæ* cum aliquo albore virescunt. *Fagus, hêtre, BEECH.* Ecl. l. 1. *Ornus, frêne sauvage, WILD-ASH.* E. 6. 71. *Pyrus, poirier, PEAR-TREE.*

72. *Glandemque sues, &c.* Significat quercus glandiferas ulmis fuisse insitas, ad pastum porcorum.

73. *Nec modus inserere, &c.* Describitur insitionis duplex modus: unus qui propriè vocatur *insitio*, *enter en greffe*, TO GRAFT; alter qui dicitur *inoculatio*, *enter en ecusson*, TO INOCULATE. Additur à Plinio tertius, *emplastratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id esse discriminis: quòd *insitio* fiebat, fisso arboris trunco, et surculis uno vel pluribus in ipsam trunci fissuram insertis. *Inoculatio* autem, sinu inter corticem ac truncum aperto, cui surculus includebatur. *Emplastratio* denique, sublata parte corticis, cujus in locum substituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ sublatis corticis spatium replet. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18. &c. Unde constat variam fuisse, pro temporum ratione, inserendi artem: in eoque nostros homines à Virgilio discedere, quòd hic *sinum* in ipso arboris nodo ac gemmâ faciendum moneat; quem nos, infra, vel supra nodum, in corticis parte maximè tersâ ac nitidâ, aperimus. De verbo *inolescere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ.* Propriè nodi sunt, et gemina, quibus in flores aut folia arbor protuberat; metaphoricè vocantur *oculi*, et *gemmæ*:

oculi, propter corrugationem corticis, quæ circumscriptam oculorum cuticulam imitatur: *gemmæ* simili metaphorâ.

78. *Enodes.* Suprà, v. 65.

83. *Præterea genus, &c.* II. PARS. De variis arborum speciebus. De *salicibus*, v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni usus pro pane, et vino: unde et populi dicti *Lotophagi*: de quâ fusè Plinius, l. 13. 17. De *Cyparissis*, vel cupressis, G. 1. 20. *Idæis.* Mons Ida duplex, alter in Phrygiâ, alter in Cretâ insulâ; de ultimo hic sermo est, quem Plinius l. 16. 33. appellat *patriam cupressi*.

85. *Nec pingues, &c.* Tres enumerat olivarum species. *Orchades*, vel ut alii legunt, *Orchites*, non ab insulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur; sed ab *ὄρχις testiculus*, quòd rotundæ sint: *Radios*, quòd oblongæ sint instar radii textorii: *Pausias*, quòd ad oleum exprimendum tundantur, ab antiquâ voce *pavire*, id est, tundere: monet enim Columella, orchites et radios, ad escam esse, quàm ad liquorem meliores: itaque pausia propter amaritiam ad oleum apta est.

87. *Alcinoi sylvæ.* Alcinoi Phæacum rex, hortorum studio laudatus apud Homer. Odyss. 7.

88. *Crustumiiis, &c.* Pyrorum species præcipuè tres eligit è pluribus: *Crustumia* ab oppido Tusciæ Crustumio, subrubicunda: *poires perles*, KATTERN-PEARS, ex Dalecampio in Plin. 15. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quòd è Syria Tarentum translata fuissent: *bergamottes*, juxta aliquos *Volema*, quòd volam manûs impleant, *bon Chrétien*. unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, à libræ pondere; sed hæc ad aliam speciem pertinent, cui nomen, *poires de lièvre*, POUND-PEARS.

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos. 90
 Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ :
 Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
 Et passo Psythia utilior, tenuisque lageos
 Tentatura pedes olim, vincturaque linguam.
 Purpureæ, preciæque : et quo te carmine dicam 95
 Rhætica ? nec cellis ideò contende Falernis.
 Sunt etiam Ammineæ vites, firmissima vina :
 Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus,
 Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.

præterea vites Ammineæ, vina valde durabilia : quibus cedit et Tmolus, et Phanæus ipse, princeps montium vitiferorum, et parva Argitis, cum quâ nulla alia possit contendere aut liquore tanto, aut duratione per tot annos.

Non eadem uva pendet à nostris arboribus *Italicis*, atque illa, quam Lesbos decerpit à vite Methymnæa. Sunt vites Thasiæ, sunt quoque Mareoticæ albæ : Thasiæ aptæ solo pingui, Mareoticæ solo tenui. Est quoque vitis Psythia, quæ aptior est ad vinum coctum, et lageos subtilis, quæ aliquando pedes captat, et alligat linguam. Sunt purpureæ, et preciæ : et quo versu vos laudabo, ô Rhætica ? ne tamen idcirco pugnate cum cellariis Falernis. Sunt

NOTÆ.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipsis, quæ recensentur à Theophrasto inter arbores : vel ulmis, quibus in Italiâ fulciuntur. Harum species distinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] Lesbos insula maris Ægæi ; cujus urbs *Methymna*, vino illustris.

91. *Thasiæ, &c.*] *Thasus*, ejusdem maris insula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia*, lacus Ægyptius, Alexandriam à meridie alluens, et urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, seu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ et *Marmarica* dicta est, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, seu Græciæ. Tribus his, vinum *Mareoticum* attribuitur à diversis auctoribus : lacui quidem et urbi, ab Athenæo, l. 1. Libycæ regioni, à Strabone lib. ultimo : Græciæ regioni à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum et Ægyptium fuisse censent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

93. *Passo Psythia utilior.*] De passo *Psythio* et *Melampsythio* frequens apud varios auctores mentio : unde verò *Psythiæ* nomen, obscurum est : Cerdanus suspicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum esse : siquidem Columella l. 3. c. 2. *Psythiam* vitem *Græculam* facit : vel à *Ψύθα*, quod apud Hesychium, est vinum illud, quod sponte et sine torculari profluit. *Passum* vinum est, quod fit ex uvis in vite diutius Sole adustis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivâ et oleo ad ignem aliquantulum exsiccatis, ex Columel. l. 12. 16. Unde *passum* dicitur, vel quia Solem aut ignem patitur ; vel quia Soli expanditur.

93. *Tenuisque lageos, &c.*] *Λάγυος*, leporaria ; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur : vel juxta Servium, quasi penetrabilis ; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium est cujuslibet temporis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quasi levis et exiguæ virtutis ; quæ *olim*, id est, tardè ac lentè admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ à colore nomen habent ; hæ à maturitate, quasi *præcoquæ*, inquit Servius : quia citò maturescunt.

96. *Quo te carmine dicam, Rhætica ?*] Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio ; apud Augustum etiam fuisse in pretio traditur à Sueton.

77. Testatur tamen Servius, eam à Catullo fuisse vituperatam : qui locus Catulli non extat : unde putat Virgilium in eâ laudandâ, dubitatione usum esse. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine, &c.* non dubitationi, sed admirationi tribuit, ac seriæ laudi, quâ locum ipsi inter optima vina assignat, sed post vina Falerna : ideò addit : *nec cellis, &c.* Firmatq ; sententiam auctoritate Plinii, l. 14. 6. *Rhætica, tantum Falernis posthabita à Virgilio.* *Falernus* mons et ager Campaniæ : mons vino, ager frumento feracissimus. *Rhætia* regio Italiæ contermina, inter Alpes Rheticas ac Tridentinas : ubi hodie Grisones, Tridentina ditio, comitatus Tirolensis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ, &c.*] Scribunt Plinius, et Ausonius *Ammineum vinum* : Galenus et Hesychius *Ἀμιναιόν* : igitur juxta illos legendum, *Sunt et Amineæ vites* : et utroque sanè modo diversis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quasi *ἀμεινόν* melius ; at sine teste. Macrobius esse conjicit vinum ipsum Falernum : nam *Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est*, inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hæc *Ammineum* à Falerno distinguit. Ego vinum puto totâ sparsum Italiâ, ubi solas ab antiquis agnitas fuisse vites Ammineas testatur Columella ; et suis quoque temporibus, vetustissimas ita solitas nuncupari. Eò quippe translatas vites è Thessaliâ, ab *Ammineis* Thessaliæ populis, ait Aristoteles in Polit. citante Phylargyrio. Plin. verò l. 14. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, senioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. l. 56. *Phanæus*, mons in promontorio Chii, insulæ maris Ægæi : cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.*] Minor majore præ-

Non ego te præteribo, ô vi- Non ego te, mensis et Diis accepta secundis, 101
 tis Rhodia, grata Diis se- Transierim, Rhodia, et tumidis, bumaste, racemis.
 cundarum mensarum! nec Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ
 te, ô bumaste, turgidis uvis. sint,
 At non est numerabile quot Est numerus: neque enim numero comprehendere
 sint earum species, et quæ refert.
 sint nomina: neque verò in- Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem 105
 terest eas redigere in nu- Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ;
 merum. Quem numerum Aut, ubi navigiis violentior incidit Euris,
 quicumque vellet discere, Nôsse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
 idem vellet discere quot Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
 arenæ moventur Zephyro; Fluminibus salices, crassisque paludibus alni 110
 aut quot fluctus Ionii alla- Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
 bantur ad litus, cum Euris Litora myrtetis lætissima: denique apertos
 vehementior irruit in naves. Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
 Nec verò terræ omnes pos- Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
 sunt producere omnia: Sa- Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos. 115
 lices oriuntur circa fluvios, Divisæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
 alni circa pigras paludes, Fert ebum, solis est thurea virga Sabæis.
 orni infæcundæ in lapido- Quid tibi oradato referam sudantia ligno
 sis montibus: litora fera-
 cissima sunt myrtorum: nos pictos. *Sua singulis arboribus patria assignata est. Sola India producit nigrum ebum: soli
 deniq; vitis amat colles ex- Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balsama sudantia ex odoriferâ arbore.*
 positos Soli; taxi Boream
 et frigus. Aspice etiam ul-
 timum orbem excultum ab
 agricolis, et regionem ori-
 entalem Arabum, et Gelo-
 nos pictos.

NOTÆ.

stantior; duplex enim est species, ex Columel.
 l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργός, albus;
 vel ab Argis, Peloponnesi urbe et regno, quasi
 Argiva.

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Mensæ primæ,
 carniū erant; mensæ secundæ, pomorum, et
 cæterorum ejusmodi, quæ bellaria generatim
 appellabant, Græci τραγῆματᾶ, Galli dessert,
 THE DESSERT. In secundis illis mensis compre-
 cabantur Deos, iisque vīna libabant, effunde-
 bantque: Mercurio præsertim: etiam aliis,
 Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. l. 734. *Rho-*
diam igitur vinum, è Rhodo Mediterranei ma-
 ris insulâ, aptum dicit; vel ad usum inter
 bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste.*] Βυμαστὶς, vaccæ mammam
 magnitudine referens: bumamma Varroni, bu-
 mamma Columellæ et Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ
 pars est Africæ, de quâ G. l. 241. De Zephyro.
 Ecl. 5. 5. De Euro, G. l. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod
 Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regio-
 nem, inter Cariam et Æolidem: sed quod Si-
 ciliam inter et Græciam interfusum est: à quo
 mare Hadriaticum distinguitur Acroceraunio.
 Epiri promontorio. Nominis origo incertâ.

109. *Nec verò terræ, &c.*] III. Pars. De
 variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius pro-
 reniunt. Salices, saules, WILLOWS, v. 13. Al-
 ni, aulnes, ALDERS. Orni, frênes sauvages,
 WILD-ASH. Myrteta, Loca myrto consita, Ecl.

2. 54. *Taxus, l' If, YEW.* Infrâ, v. 257. *Aquilo,*
 Ecl. 7. 51.

115. *Eoasque domos Arabum.*] Eoas, orien-
 tales: ab ἠώς, Aurora, quæ inde oritur. Arabia,
 ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem,
 mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad oc-
 cidentem, Syriâ et Mesopotamiâ ad septentrio-
 nem definita; in tres divisa partes: in *Deser-*
tam: in *Felicem*, ubi Sabæi, et Panchæi thure
 insignes: et in *Petræam*, ubi Nabathæi, suis
 quoque nobiles odoribus.

Gelonos.] Barbaros populos, de quibus ita
 Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes esse*
agnoscunt, et scribunt geographi. Vibiis Seques-
ter populos Thraciæ exponit: Ita enim scribit:
Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: ni-
si si quis nomen Thraciæ, ut mendosum suspec-
tat. Et verò videtur Virgilius eos in Thraciâ
collocare, G. 3. 491. Acerque Gelonus Cum
fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et
lac concretum cum sanguine potat equino. Rho-
dope enim Thraciæ mons est: et Getæ,
gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ con-
termina.

117. *India nigrum Fert ebum.*] Dicitur hoc
 ebum, et hæc ebenus. De eâ sic Plin. l. 12. 4.
 unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit
 ebum, nusquam alibi nasci professus. Herodo-
 tus eam Æthiopiam intelligere maluit. Romæ eam
 magnus Pompeius in triumpho Mithridatico os-
 tendit. Uritur odore jucundo. An ebenus nostrâ
 vera sit, dubitatur, quia suffitu nullum emittit
 jucundum odorem; unde eam Pena existimat

Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ? 120
 Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis? ubi aëra vincere summum
 Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ:
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris. 125
 Media fert tristes succos tardumque saporem

premiū cacumen arboris; et tamen illa natio non est pigra in usu pharetræ. Media pr-
 ducit succos acerbos, et lentum saporem

et baccas acanthi semper
 virentis? Cur dicam syl-
 vas Æthiopum, albentes
 molli lanâ? et quemadmo-
 dum Seres deducant è
 frondibus fila tenuia? aut
 quid describam sylvas, quas
 gerit India vicina Oceano,
 et quæ est recessus ultimi
 mundi? ubi nullæ sagittæ
 possunt jactu superare su-

NOTÆ.

esse Guayaci speciem. De Indiâ, Sabæis, et
 thure, G. l. 57.

119. Balsamaque.] Balsamum, arbuscula est,
 de quâ sic Plin. l. 12. 25. Omnibus odoribus
 præfertur balsamum, uni terræ Judææ conces-
 sum; quondam in duobus tantum hortis, utroque
 regio. Ostendere arbusculam hanc urbi Impe-
 ratores Vespasiani, nempe in triumpho Judaico.
 Servit nunc hæc, et tributum pendit cum suâ gente.
 Scivere in eam Judæi; sicut in vitam quoque
 suam; contra defendere Romani, et dimicatum
 pro frutice est. Viti similior est, quàm myrto:
 et implet colles vinearum modo, quæ sine ad-
 miniculis se ipsæ sustinent. Inciditur vitro, la-
 pide, osseisve cultellis: ferro lædi vitalia odit.
 Succus è plagâ manat, quem opobalsamum vo-
 cant, eximie suavilatis, sed tenui guttâ: plora-
 tus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua
 gratia lachrymæ, secunda semini, tertia cortici,
 minima ligni: quod etiam odoratissimum est.
 Sic tamen Lipsius, in Tacit. l. 5. 6. Atque ita
 sanè tunc fuerit; postea non dubium stirpem
 eam in Ægyptum transiisse. Citatque Claudia-
 num in Epithal. Palladii. Si tamen Josepho
 fides est. Judaic. antiq. l. 8. 6. balsami planta
 potius in Judæam ex Ægypto transiit: dono
 data Salomoni à Nicauli: quam hic reginam
 facit Ægypti et Æthiopie, sacræ literæ regi-
 nam Sabæ nuncupant.

Acanthi.] Non est hic branca ursina, de quâ
 Ecl. 3. 45. quæ passim in agris reperitur, her-
 ba coronaria; sed arbor est peregrina, semper
 frondens, et baccis ferax. Ea certè est Ægyptia
 spina, sive acacia, flores habens candidos: se-
 mina item in siliquis, unde succus exprimitur
 medicos in usus expetitus, quæ bacca dici pos-
 sunt. Hinc et gummi fluit, quod vocant officinæ
 Arabicum, quia plerique spinam Ægyptiam
 cum Arabicâ spinâ confundunt. Acanthus,
 ἀκανθός, porro dicitur omnis spina, ab ἀκάνθω
 æro: unde ἀκανία quoque deducitur: eadem
 igitur utriusque vocis origo est. Ita Bodæus in
 Theophrastum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis
 arbor illa, sed propter soli mutationem, ab
 Ægyptiâ multum degener.

120. Quid nemora Æthiopum, &c.] De iis
 Plin. l. 13. 14. Æthiopia Ægypto contermina
 insignes arbores non ferè habet, præter lanife-
 ras: quarum natura, in descriptione Indorum
 atque Arabiæ, dicta est. Has autem Arabicas
 ita descripsit l. 12. 10. Ferunt cotonei mali

amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ
 ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pre-
 tioso linteo faciunt. Lana illa, species est gos-
 sipii. Cotton. De Æthiopiâ, Ecl. 10. 68.

121. Velleraque ut, &c.] Distinguunt plerique
 vellera byssina, bombycina, et serica; ita ut bys-
 sina sint è lino aurei coloris: bombycina, è ver-
 me satis noto; serica ex arborum lanâ. Et
 byssum quidem nasci perhibet Plinius circa
 Elim in Achaiâ, l. 19. 1. Bombycem vermicu-
 lum Assyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejusque velle-
 ris texendi artem à Pamphiliâ quâdam muliere
 repertam esse, in Coö maris Ægai insulâ tes-
 tatur ibidem, post Aristotelem, Hist. an. l. 5.
 19. Unde celebrantur à poetis Coæ vestes.
 Arbores verò sericas in extremo oriente, apud
 Seres populos, constituit Plinius, l. 6. 17.
 Seres lanificio sylvarum nobiles, perfusam aquâ
 depectentes frondium canitiem. Mites quidem,
 sed et ipsi feris persimiles, cætum reliquorum
 mortalium fugiunt, cum commercia expectant.
 Hi fuerunt Scythi, Indis et Sinis contermini:
 unde cum iis omnibus vulgò confunduntur:
 videntur mihi eorum mores ad Sinenses pro-
 pius accedere.

122. Aut quos Oceano, &c.] Plin. l. 7. 2.
 Maxima in Indiâ gignuntur animalia. Arbores
 quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis
 superari nequeant. Arundines verò tantæ pro-
 ceritatis, ut singula internodia alveo navigabili
 ternos interdum homines ferant. De Indiâ, G. l.
 57. Extremi sinus orbis.] Quia latissimum habet
 sinum, qui dicitur Gangeticus, versus oceanum
 Eoum sive orientalem: et tota illa regio terra-
 rum terminus habita est; Sinis, qui ad orien-
 tem posteriores sunt, aut parum cognititis, aut
 Indorum nomine comprehensis. Aëra sum-
 mum.] Vel cacumen arboris ita appellat, vel
 aërem cacumini circumfusum.

126. Media fert, &c.] Regio Asiæ, opibus
 insignis: ad septentrionem mari Caspio, ad
 meridiem Perside, ad orientem Hircaniâ et
 Parthiâ, ad occidentem Armeniâ et Assyriâ,
 definita. Malum fert, Medicum aut Assyrium
 nomine, vulgò citrium, citron. Quod quidem
 his octo notis insignit poeta. I. Amaritie, eâ-
 que lentâ, quod diu palato inhæreat, ut explicat
 Philargyrius. II. Felicitate, ceu sæcunditate:
 ut enim ait Plin. l. 12. 3. Arbor ipsa, omnibus
 horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis matu-
 rescentibus, aliis verò subnascantibus. III. Virtute

mali fortunati: quo nullum
 remedium certius est, et *certius*
expellit è corpore nigra
 venena: quando novercæ
 corruerunt potum, et mis-
 cuerunt *cum eo* herbas, et
 verba pernicioſa. Arbor
 ipsa magna *est*, et similis
 lauro *secundum* formam: et
 laurus esset, nisi circùm
 emitteteret alium odorem:
 frondes nullo vento deci-
 dunt: flos valdè tenax *est*.
 Medi hoc *malo* corrigunt
 halitum *suum*, et graveo-
 lentia ora: et medentur
 senibus anhelantibus. At-
 tamen nec sylvæ Medorum,
 regio opulentissima; nec
 pulcher Ganges, nec Her-
 mus fluens aureo limo, con-
 tendant *cum* laudibus Ita-
 liæ: nec Bactra, nec India,
 nec tota Panchaia dives
 solo thurifero. Tauri efflan-
 tes ignem naribus non
 aravere hanc regionem,
 dentibus magni draconis seminatis: nec seges riguit cassidibus et densis hastis militum. Sed
 fœcundæ fruges, et Massicus liquor vitis, replent *illam*, et oleæ, armentaque pingua, occupant.
 Ex unâ parte equus bellicosus immittit se campis altâ cervice: ex aliâ parte greges ovium; et
 tauri, *quæ sunt* maximæ

Felicitis mali: quo non præſentius ullum
 (Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
 Miscueruntque herbas, et non innoxia verba)
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena. 130
 Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro:
 Et, si non alium latè jactaret odorem,
 Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprima tenax: animas et olentia Medi
 Ora sovent illo, et senibus medicantur anhelis.
 Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra, 136
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 Invertère, satis immanis dentibus hydri:
 Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis:
 Sed gravidæ fruges, et Bacchi Massicus humor
 Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert: 145
 Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus

NOTÆ.

adversus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophrasto, Athenæo, Dioscoride, etiam adversus accepta, præsertim si cum vino succus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro similitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Viore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Usu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. 1. 11. 53. *Parthorum populis hoc præcipuè et à juven- tate propter indiscretos cibos: namque et vino fæ- tent ora nimio: sed sibi procures medentur grano Assyrii mali, cujus est suaritas præcipua, in es- culenta addito.* Addit et mederi senibus anhelis, id est, vel fœtidè respirantibus, et idem erit cum priore sensus; vel asthmaticis et difficile respirantibus, et diversa erit sententia, no- naque mali virtus. Denique Plinius 1. 12. 3. sic ait: *Tentavere gentes transferre ad sese, propter remedi præstantiam ficilibus in vasis: sed nisi apud Medos in Perside nasci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convaluit arbor in Italia, et inde propagata est.

134. *Apprima.*] Pro *apprimè*: neutrum plu- rale pro adverbio, Græco more: id est, *imprimis*. Sic G. 3. 500. *Et pede terram Crebra ferit*, &c. Ita plerique omnes. At Jos. Scaliger et Gifanius legunt *apprimè*, et contra fas corripi- unt ultimam, Lucretiano more 1. 6. 596. *Tecta supernè timent, metuunt infernè cavernas.* Et 1. 4. 429. *Longè tamen parte ab summâ*, &c.

136. *Sed neque Medorum, &c.*] Excursio in laudes Italiæ: quam commendat. 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat.

Medorum sylvæ.] Quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus.*] Auriflui fluvii: *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem versus: septem ostiis, si fides Virgilio, *Æn.* 9. 30. negante tamen Strabone, 1. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocæcum sinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Asiæ, inter Parthiam ab occidente, atq; Indiam ab oriente, Oxo fluvio à septentrione, definita. *Bactri*, vel *Bactrii* populi sunt: *Bactra, orum*, urbs eorum præcipua, Plin. 1. 18. 7. de tritico: *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras æquent.* De *India*, deque *Panchaia*, vel *Panchæd*, Arabiæ felicitis, sive Sabæorum regione, G. 1. 57.

140. *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelli- git, in quam profectus Jason, vellus aureum in Martis luco suspensum diripuit; domitis, et ad aratrum alligatis ignivomis tauris: semina- tis hydri dentibus: occisis militibus, qui statim ex illo semine eruperant: interfecto denique dracone, velleris custode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, et arte Medæ, *Æetæ* regis filiæ, qui custodiam illam velleri suo apposuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Massicus.*] *Massicus* mons in Campa- nia, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbriâ: in Topinum primò amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur

Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
 Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas.
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos. 150
 At ravidæ tigres absunt, et sæva leonum
 Semina : nec miseros fallunt aconita legentes :
 Nec rapit immensos orbes per humum, neq; tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumq; laborem : 155
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis :
 Fluminaque antiquos subter labentia muros.
 An mare, quod suprâ, memorem ; quodq; alluit in-
 Anæ lacus tantos ? te, Lari maxime ; teque [frâ ?
 Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino ? 160
 An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,

mare, quod alluit *Italiam*, suprâ et infrâ ? An verò lacus tam vastos ? te, ô magne Lari ; et te, ô Benace, intumescens fluctu et sonitu marino ? An laudabo portus, et moles objectas *lacui* Lucrino, et mare *circa illas*

victimæ, sæpe loti sacris aquis tuis, ô Clitumne, præcessere Romanos triumphos ad templa deorum. Hic est perpetuum ver, et æstas mensibus non solitis : Bis pecudes pariunt ; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furiosæ hinc absunt, et crudeles proles leonum : nec aconita decipiunt miseros colligentes : nec serpens squamosus magnis gyris repit humi, nec tantâ longitudine se convolvit in spiram. Adde tot urbes illustres, et difficultatem operum : tot oppida manu extracta in altis rupibus : et flumina subeuntia veteres muros *urbium*. An laudabo

NOTÆ.

victimæ, eoque dealbari putabantur : victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur nisi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *Clitumnus* hic pro Deo, non pro ipso flumine accipi : si quidem dicitur, *tuo cum flumine* : Deus autem ille, vel fuit fluminis præses, cui extractum in ejus ripâ templum ait Plin. Ep. l. 8. 8. Vel fuit ipse Jupiter, qui Vibio teste, Clitumnus dictus etiam est. *Maxima* [taurus *victimæ*.] Victimæ dictæ olim sunt majora animalia, in quibus maximus est taurus ; hostiæ minora, ut oves. *Templa Deum*] Capitolium, Jovi sacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibusdam videtur : est tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. et Varronem l. 1. 7. de malo biferâ, apud Consentiam, Brutiorum in Italiâ civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenosæ : dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami ; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi nascuntur, quæ dicuntur *ἀκόναι*. Nascuntur et in Italiâ, teste Servio : sed poëta arte utitur ut rem excuset : nam ea innuit non obesse, quia sunt omnibus nota, nec *fallunt legentes*. Sunt item serpentes, sed parvi ; neque tanti, quanti alibi : *neque tanto squameus, &c.*

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia ; *Hadriatico*, quod *superum* vocant, quia est ad septentrionem, superiorem nobis mundi partem : et *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia est ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus est *Larius*, *Lago di Como* in ducatu Mediolanensi : qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis versùs meridiem : et altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus est *Benacus*, *Lago di Garda*, in agro Veronensi : Mincium fluvium ex se emittens meridiem versùs ; oppidum alluens

Gardam, ad orientem, unde ipsi nomen : *Lario* non multò longior, sed latior : unde maris instar agitari tempestatibus à Virgilio perhibetur. Fabricius tamen ita legit : *Te, Lari, Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres distinguantur lacus : et per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc est *Lago maggiore* : sed neque lacus ille dictus est antiquis *Maximus*, sed *Verbanus* ; neque versus ita inter punctus Virgilium sapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ sinu minor est sinus, inter Baias et Puteolos : intra eum *Avernus* lacus est, eidem per angustas fauces conjunctus. Constat ex Strabone l. 5. *Lucrinum* sinum fuisse jam inde à temporibus Herculis disclusum à Tyrrheno mari, aggere longo stadia octo ; lato, quantum trahendo currui sufficeret : cum autem vi tempestatis aquam admitteret multis locis, additum fuisse ab Agrippâ id quod structuræ dederat. Causam affert illius instaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda esset statio continendis et exercendis navibus, quas Sex. Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum verò, cum Abramo, quod quidam è veteribus scribere videantur, *Lucrinum* ab Octaviano fuisse perfossum, ut Dion. l. 43. et Sueton. in Aug. 16. Quidam contrâ, fuisse molibus à mari seclusum, ut Virgil. et Plinius, l. 36. 15. Hos ita concilio. Portus unus è gemino contiguo lacu factus est : et *Avernus* quidem perfossum, ut cum *Lucrino* conflueret ; *Lucrinus* ferè interclusus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius : *Portum Julium apud Baias ; immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit*. Malè igitur Servius tribuit *Julio Cæsari* opus illud, quod *Julii* nomen ad memoriam duntaxat Cæsaris tulit : extractum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc *Avernus* superest, *lago d' Averno* : at è *Lucrino* nihil

indignans magno mugita: *Atque indignatum magnis stridoribus æquor:*
 quâ parte aqua Julia resonat, mari procul repulso;
 et quâ Tyrrhenum mare infuit in fauces Averni? *Eadem Italia monstrat in venis rivos argenti et metallum æris, et auro multum abundavit.* *Hæc producit bellicosum genus hominum, Marsos et juventutem Sabellam, et Ligures assuetos labori, et Volscos armatos veribus: hæc produxit Decios, Marios, et magnos Camillos, Scipiadas duos bello; et te, maxime Cæsar, qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.*
 Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna virum: tibi res antiquæ laudis et artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes: *175*
 Ascræumque cano Romana per oppida carmen.

Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: suscipio in tuam utilitatem res laudatas et excultas ab antiquis, ausus averire *primus* sacros fontes: et canto per urbes Romanas carmen *Hesiodi* Ascræi.

NOTÆ.

superest, nisi palus lutosâ cum arundineto; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, extitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenusque, &c. Avernis.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab usque Tuscîâ sive Etruriâ, ad fretum usque Siculum, aquarum est. De *Averno* lacu qui à poëtis inferorum ostium habitus est, fusè *Æ. 6. 237.*

165. *Ærisque metalla.*] *Plinius l. et c. ultimis, de Italiâ; Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit.*

167. *Marsos, &c.*] De *Marsis, Æ. 7. 750.* De *Sabellis, Æ. 7. 665;* De *Liguribus, Æ. 10. 185.* De *Volscis, Æ. 7. 893.*

Verutos.] *Armatus verubus, id est, ex Nonio, brevibus et acutis telis. Lipsius legit; assuetumque malo Ligurem, Volscosque veruto: et est idem, verutum et veru: sed præfero communem lectionem, verutos, à veru; quo modo passim legimus scutatos, a scuto, cinctulos à cinctu.*

169. *Decios.*] *Familiam Romæ celeberrimam; ex quâ P. Decius Mas, consul bello Latino, collegâ Manlio Torquato: cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidisset: tum collato cum collegâ somnio cum convenisset, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis se Manibus voveret: inclinante suâ parte, se et hostes, per Valerium Pontificem, Diis Manibus devovit: impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit. Ita Aurelius Victor. Cicero verò, Tuscul. l. 89. testatur idem ab ejus filio factum bello Etrusco; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.*

Marios.] *Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurthâ rege Numidiæ, deque Cimbris: septies Consul fuit in septimo consulatu, metuens imminuentem ex Asiâ Syllam, aut morbo, aut*

voluntariâ morte decessit; Marius junior, ejus filius, aut ex sorore nepos, Præneste obsessus, deinde à Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, septus ab hostili exercitu, mortem sibi conscivit in ipso cuniculo, cum evadere se non posse animadverteret.

Camillos.] *M. Furium Camillum: qui de Veientibus, decenni obsidione victis, triumphavit: Gallos Româ captâ Capitolium obsidentes vicit; alter Romulus dictus, pestilentiâ obiit octogenarius.*

170. *Scipiadas.*] *E Scipionum gente duo præcipuè insignes, Africani dicti; de quibus, Æ. 6. 842.*

171. *Qui nunc extremis, &c.*] *Certè versus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejusmodi bellum gesserat Octavianus, cum huic libro primum scribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primò enim Ægyptus Asiæ confinis est: deinde, Indos et Arabes et Sabæos, inter auxilia M. Antonii et Cleopatæ fuisse memorat, Æ. 8. 705. Omnis eo terrore Ægyptus et Indi, Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi. Neque verò Indi apud veteres, ut apud nos, exactâ ratione sumuntur; sed promiscuè pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit: cum dicti alicubi, Perseum devexisse Andromeden nigris ab Indis: Appianus in Annib. sumit pro Afris; ubi ait Annibalem jussisse, ut Indi conscensis elephantis in Claudii castra irrumperent. Hyginus ait cap 274. Liber in Indiâ Ammonem, &c. id est, in Africâ, ubi templum Jovis Ammonis.*

173. *Saturnia tellus.*] *Italia, in quâ Saturnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.*

176. *Ascræum.*] *Ad imitationem Hesiodi Ascræi, qui Georgica conscripsit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.*

Nunc locus arborum ingeniis : quæ robora cuique,
 Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis:
 Difficiles primum terræ, collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla, et dumosis caleulus arvis, 180
 Palladiâ gaudent sylvâ vivacis olivæ.
 Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, et strati baccis sylvestribus agri.
 At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
 Quiq; frequens herbis et fertilis ubere campus, 185
 Qualem sæpe cavâ, montis convalle solemus
 Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum: quique editus Austro,
 Et filicem curvis invisam pascit aratris:
 Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes 190
 Sufficiet Bacco vites: hic fertilis avæ,
 Hic laticis: qualem pateris libamus et auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium vitulosque tueri, 195
 Aut foetus ovium, aut urentes culta capellas:
 Saltus et saturi petito longinqua Tarenti,
 Jam locus est disserendi de naturâ terrarum: quæ sit
 cuique vis, quis color, et quæ indoles ad certas quas-
 dam res producendas. Primo terra aspera et colles
 ingrati, ubi sterilis argilla et lapilli sunt in agris spi-
 nosis, amant sylvam viva-
 cis oleæ sacra Minervæ.
 Oleaster plurimus nascens
 in illis locis, et campi oper-
 ti olivis sylvestribus, hoc
 indicant. At terra quæ pin-
 guis est, et abundans dulci
 humore, et campus qui fe-
 rax est herbarum, et fœ-
 cundus ubere, qualem sæ-
 pe solemus videre in imâ
 valle montis, in quam fluvii
 defluunt ex altis rupibus,
 et devolvunt limum ferti-
 lem: et campus qui assur-
 git ad meridiem, et alit fili-
 cem incommodam curvis
 aratris: hic campus produ-
 cet tibi aliquando vites ro-
 bustas, et undantes multo
 vino: hic ferax est racemo-
 rum, et liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruscus inflavit tibi ebur-
 neam ante aras et quando offerimus Diis viscera victimarum in patinis curvis. Si verò magis
 amas nutrire armenta, et vitulos, et sobolem ovium, et capellas quæ exhaustiant loca culta, quære
 sylvas et remota arva Tarenti fertilis,

NOTÆ.

177. Nunc locus, &c.] IV. PARS. De arte discernendæ naturæ cujusque soli. Et I. quidem præceptum est, de terrâ aptâ oleis, v. 179. II. Aptâ vitibus, v. 184. III. Aptâ pascuis, v. 195. IV. Aptâ frumento, v. 203. V. Aptâ ex æquo his omnibus, v. 217. VI. Quo modo terra cognoscatur densa et rara, v. 227. VII. Salsa v. 238. VIII. Pinguis, v. 248. IX. Humida v. 251. X. Gravis, levis, et frigida, v. 254.

180. Tenuis ubi argilla.] Sicca, nam est argilla pinguis, terre à la polier, POTTER'S CLAY.

181. Palladiâ.] De Pallade, Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur oliva Palladi sit sacra, G. 1. 14. Oleaster, est sylvestris olea.

184. Dulcique uligine.] Servius: Uligo propriè est naturalis humor terræ, ex eâ nunquam recedens. Benè autem dulci addidit, ad discretionem amaræ, et salsæ: quæ ex Columellâ l. 3. 1. vitifero solo deesse debet: Ne, inquit, saporem vini corrumpat, et incrementa vitium veluti quâdam scabrâ rubigine coercet. Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decursu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex naturâ Italici soli, quod ut plurimum siccior est: à nobis enim glareosa potius, et siccior terra ad vites expetitur.

185. Fertilis ubere campus.] Uber aliquando adjectivè sumitur. Propert. l. 1. 22. Umbria terris fertilis uberibus, et significat, fœcundus, copiosus. Aliquando substantivè, ut hic, et infrâ v. 234. vitibus almis Aptius uber erit: et signifi-

cat ipsam ubertatem, sive mammam terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat mammam terræ, ἄραξ ἀέχνης.

189. Filicem, &c.] Filix, fougere, FERN, herba fruticosa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. Pateris libamus et auro.] Dissolutio est vocum, pro pateris aureis: quibus vinum exquisitissimum Diis libabatur. De libatione Æ. l. 736. Notat morem sacrificiorum, eorum præcipuè, quæ fiebant ad exta victimarum consulenda: quæ ars aruspicina dicta est: in quâ principes erant Etrusci sive Tyrrheni, qui idem Romæ ad sacrificia adhibebantur, cum tibiâ eburneâ. Pinguis dicitur Etruscus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. Aut parvus Umber, aut obesus Etruscus. Vel ex vitio tubicinum, quibus intumescunt genæ. Vel ex vitio sacrificulorum, qui victimarum carnibus opi-
 parè vescebantur.

194. Lancibus et pandis.] Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis et repandis. Reddere autem verbum est sacrificiorum: reddi enim dicebantur exta, ait Servius, cum probata et elixa aræ imponebantur. Tacit. l. 20. Lustratâ bove, et super cespitem redditus extis, &c.

196. Urentes culta capellas.] Morsus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque sterilem faciunt. Plin. l. 8. 50. Culta G. 1. 153.

197. Saturi, Tarenti, &c.] Servius: Aut fœcundi, aut quod est juxta oppidum Saturnum. Taren-

et agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos in herboso fluvio. *Illic* puri fontes non desunt gregibus, nec herbæ: et quantum *herbarum* armenta depascent per longos dies, tantum ros humidus reddet *per* brevem noctem. Terra ferme nigra et pinguis sub vomere *allè* immisso, et cujus superficies mollis est (hoc enim perficimus aratione) optima est frumentis: nullo ex agro videbis plura plaustrare exire, bobus *difficilè* trahentibus. Item *illa* terra, ex quâ arator iratus abstulit sylvam, et diruit nemora infœcunda multis annis, et evulsit vetera latibula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis; at campus *præ*ius incultus, refulsit vomere impresso. Nam certè glarea sicca agri declivis vix profert apibus parvas casias et rosmarinum: quemadmodum tophus asper, et creta corrosa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum serpentibus, et præbere *tam* cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et leves fumos, et bibit humorem, et ipsa spontè ejicit *illum* ex se; et quæ semper tegit se propriis herbis, nec inficit vomerem scabritie et rubigine amarâ. illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis est oleis: illam senties colendo, et aptam gregibus, et tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, et regio propinqua monti Vesuvio,

Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cyncos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt
Et quantum longis carpent armenta diebus, 201
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, et presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namq; hoc imitatur arando)
Optima frumentis, non ullo ex æquore cernes 205
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
Aut unde iratus sylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis; 210
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat:
Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta: negant alios æquè serpentibus agros 215
Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, et cum vult ex se ipsa remittit,
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et salsâ lædit rubigine ferrum; 220
Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ est: illam experière colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo 224

NOTÆ.

tum enim et Saturum, vicinæ sunt Calabriae civitates. Probus locum et paludem esse dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Saturâ palude*, sive *Pomptinâ*, nunc *Aufente palude*, ii graviter errant. Est enim Tarentum in orientali cornu Italiae, Æ. 3. 396. Pomptina verò palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æ. 7. sub finem notæ 794.

198. *Mantua*.] De ejus calamitate, in argum. Ecl. 1. De *cynis*, Ecl. 8. 55. *Flumen*, Mincius est, *Menzo*. Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitatur arando*.] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte, terram naturâ suâ mollem; ergo signum est, eam quæ ex se ipsâ mollis et subacta est, esse frumentis aptissimam.

207. *Iratus*.] Offensus ob diurnam sylvæ sterilitatem.

211. *Enituit*.] Aut campus refulsit percussu lucidi vomeris, aut pinguis factus est: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pingua sunt. Hor. Epist. 1. 4. 15. *Me pinguem et nitidum*, &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta*. Aut per commutationem, id est, in eo enituit et refulsit vo-

mer: G. 1. 46. *Sulco attritus splendescere vomer*.

212. *Nam jejuna*, &c.] Ita cohæret oratio. Terra nigra, et putris, aut ex quâ erutæ sunt sylvæ, optima est frumento: nam glarea, quæ huic contraria est, non est frumentaria, et vix flores producit. *Glarea*, *du gravier*, GRAVEL. *Tophus*, *tuf*, SAND-STONE, lapis asper et siccus, è terrâ et arenâ concretus. *Creta*, terra alba.

214. *Chelydris*.] Sunt propriè testudines marinæ, à *χέλυς* *testudo*, et *ἕδωρ* *aqua*. Apud Nicanrum tamen versu 411. sunt serpentes, quæ modò in paludibus, modò in arboribus latent: unde Druinæ quoque appellantur, à *δρῦς* *quercus*. De *casii* et *rosmarino*, herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua, et vicina Vesevo*, &c.] *Capua*, Campaniæ caput; unde et *Capuam*, à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à *Capy*, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æ. 10, 145. Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam*, testatur Florus, l. 1. 16. *Vesuvius*, *Vesurius*, et *Vesuvius*, mons Campaniæ prope

Ora jugo. et vacuis Clanius non æquus Acerris.
 Nunc, quo quamq; modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit, an supra morem sit densa, requiras:
 (Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
 Densa, magis Cereri: rarissima quæque, Lyæo)
 Antè locum capies oculis: altèque jubebis 230
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt; rarum, pecorique et vitibus almis
 Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis, 235
 Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
 Expecta, et validis terram proscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando, 239
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat:
 Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
 Colaue prelorum fumosis deripe tectis.
 Huc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
 Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ. 245
 At sapor indicium faciet manifestus, et ora
 Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo 251
 Lætior: ah nimiùm ne sit mihi fertilis illa,

aquæ comprimantur usque ad summam oram: quippe omnis aqua exprimetur, et longæ guttæ defluent per foramina viminum. At sapor dabit signum manifestum, et amarities lædet gustu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoscimus, quænam terra sit pinguis: illa manibus versata nunquam dissolvitur, sed dum tenetur, adhæret digitis instar picis. Humida nutrit grandiores herbas, et ipsa fœcunda est plusquam oportet: ah ne illa sit mihi nimis fertilis.

NOTÆ.

Nolam, mirè fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit: nunquam vehementius quàm imperante Tito; quo tempore Plinius historiæ naturalis scriptor, qui cognoscendi illius ignis cupiditate eò se contulerat, fumo flammisque extinctus est.

225. *Ora jugo.*] Dicitur, ut narrat Gellius l. 7. 20. scripsisse primò Virgilius, *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Vesuvio vicinæ; sed postea delevisse, propterea quòd Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris.] *Acerræ*: *Acerra*, antiquissima Campania urbs, non longè à Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius*, *l'Agno*: cujus frequens inundatio penè urbem interdum exhausit: unde ipse, *non æquus Acerris*: et *Acerræ vacuæ* hinc dicuntur.

229. *Cereri—Lyæo.*] De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Lyæus*, *Bacchi* nomen, à λύω solvo, quòd curis solvat et liberet.

234. *Aptius uber.*] Suprà, v. 185. *Posse negabunt.*] Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

et *Clanius* non commodus *Acerris* desertis. Jam docebo quomodò poteris unamquamque cognoscere. Si quæris an rara sit, an plùs æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti.) Primò eliges locum oculis, et jubebis puteum defodi profundè in solido loco: deinde repones omnem terram in eundem locum, et complanabis pedibus summas arenas. Si non sufficiant ad replendum locum; ager erit rarus, et melior ad pascua et vites almas; si verò abnuant se posse redire in suum locum, et foveis repletis terra redundet; ager erit densus; existima fore glebas duras et crassos tumores, et ara terram bobus robustis. Terra autem salsa, et quæ dicitur amara, inepta est frumentis: illa neque emendatur aratione, neque servat vino suum genus ac ne nomina quidem propria pomis: tale præbebit indicium sui. Tu corbes è denso vimine, et cola torcularis detrahe è tectis fumosis. In iis terra illa mala, et dulces fontium

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra salsa sic ingrata est, ut arboribus apud se depositis non servet nomen: sed eas et virtute et nomine spoliât: id est, ut arbores in eâ degenerent, nec ampliùs ejusdem generis ac nominis esse videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos Colaue prelorum, &c.*] *Torcular* tota machina est uvis premendis, à torquendo sic dicta. *Prelum*, sunt trabes, quæ uvas torculari impositas premunt: à premendo dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum*: unde syllaba prima brevis est in *premo*; longa in *prelum*. *Cola* sunt sacci, vel corbes, quæ torculari suppositæ vinum expressum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes è vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, et quasi cum luctâ exhibit.

250. *Habendo.*] Passivâ significatione, dum habetur: ut pleraque gerundia, Ecl. 8. 71.

252. *Ne sit mihi fertilis.*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes absumitur, parùm habet virtutis ad fructum ferendum

et ne monstret se fortio- Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
 primis in herbis! Quæ est Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit;
 gravis, et quæ levis, mani- Quæque levis. Promptum est oculis prædiscere
 festat se ipso pondere etsi de illâ taceatur. Facile
 est. cognoscere visu ni- nigram, 255
 gram, et quisquis unicuique Et quisquis color. At sceleratum exquirere frigus
 color est. Sed difficile est Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes
 investigare frigus pernicio- Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
 sum: tantummodò piceæ, His animadversis, terram multò antè memento
 et taxi noxiæ, vel nigræ Excoquere, et magnos scrobibus concidere montes:
 hederæ, dant aliquando Antè supinatas Aquiloni ostendere glebas, 261
 signa illius. His cognitis Quàm lætam infodias vitis genus: optima putri
 memineris putrefacere ter- Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinae,
 ram, et aperire foveis altos Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 montes multò prius, et ex- At si quos haud ulla viros vigilantia fugit; 265
 ponere Aquiloni glebas in- Antè locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 versas multò prius, quàm Arboribus seges, et quo mox digesta feratur:
 plantas hilare genus vitis. Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
 Optimi sunt agri quorum Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
 solum est tenerum: id au- Ut, quo quæque modo steterit, quâ parte calores
 tem efficient venti, et prui- Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi, 271
 næ frigida, et robustus fos- Restituant. Adeo in teneris consuescere multum est.
 sor agitando terram proscis- Collibus, an plano melius sit ponere vites,
 sam. Sed si nulla vigilan- Quære prius. Si pinguis agros metabere campi;
 tia deest quibuscumque viris, Densa sere: in denso non signior ubere Bacchus.
 hi prius eligunt loca duo Sin tumulis acclive solum, collesque supinos, 276
 similia: unum, in quo pri- Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem
 mum seminarium arborum reponant arborem, quomodo unaquæque posita fuerat, quâ parte passa erat calorem meridio-
 præparetur; et alterum, nale, quæ terga verterat septentrioni. Tantum potest consuetudo capta à tenera ætate.
 in quem deinde transferatur Perpende prius, an melius sit plantare vites in plano, an in collibus. Si eligis agros pinguis
 distingendum per ordi- campi, sere vites spissius: vitis non est sterilior in denso agro. Si verò eligis solum assurgens
 nes: ne surculi non as- in tumores, et colles inclinatos, fac ordines laxiores: nihilominus omnia intervalla congruant
 suescant terræ matri subito perfecte,

NOTÆ.

254. Tacitam.] Etsi de illâ taceatur, nullum-
 que aliud indicium à me assignetur.

257. Piceæ—taxi, &c.] Picea, pini species:
 de quâ Plin. l. 16. 10. Picea montes amat atque
 frigora, feralis arbor, et funebri indicio ad fores
 posita, ac rogis virens: hæc plurimam resinam
 fundit. Taxus, de l' If, YEW: de quâ Plin. ibi-
 dem. Taxus, minus virens, gracilisque et tristis
 ac dira: lethale baccis, in Hispaniâ præcipuè,
 venenum inest. Sunt qui taxica hinc appellata
 dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.

259. His animadversis.] V. PARS. De cul-
 turâ vitis. Continet præcepta præcipuè XV. I.
 Est de scrobibus et foveis hyeme parandis, v. 260.
 II. De soli similitudine in seminario et vineto,
 v. 265. III. De signando vitis cortice, ad cog-
 noscendum nativum ejus situm, v. 269. IV. De
 ordine, quo serenda est, v. 273. V. De profundi-
 tate fovearum, v. 288. VI. De vis quæ cavenda
 sunt in satione vitis, v. 298. VII. De tempore sa-
 tionis, v. 315. VIII. De stercoratione, v. 346.
 IX. De lapidum et concharum infossione, v. 348.
 X. De pastinatione, sive terrâ vertendâ pastino,
 la houe, THE HOE, la bêche, THE SPADE, v. 354.
 XI. De ligatione, quæ pedatio dicitur, mettre les

echalas, FIXING THE PROPS, v. 358. XII. De
 frondatione seu frondium amputatione, v. 362.
 XIII. De septo adversus pecorum injurias, v. 371.
 XIV. De Bacchi sacris, v. 380. XV. De vini-
 toris diligentia aliis in rebus, v. 397.

261. Aquiloni.] Vento septentrionali: ge-
 neratim hîc hyemem significat. De eo Ecl.
 7. 51.

267. Arboribus.] Vel vites ipsas arbores vo-
 cat, ut suprâ, v. 89. Vel præceptum generale
 est pro omnibus arboribus. Seges.] Benè de
 arbusculis, quæ seruntur in seminario.

268. Semina.] Non hîc grana sunt, sed sur-
 culi, sive avulsi è vitis corpore, qui vocantur
 malleoli, marcottes, LAYERS; sive cum suis ra-
 dicibus translati, qui vocantur vivi radices.

271. Austrinos, &c. Axi, &c.] Pro meridie,
 Austrum dicit, ventum inde flantem, de quo
 Ecl. 2. 58. Pro septentrione, axem, id est po-
 lum simpliciter; quia polus hic unus à nobis
 videtur.

275. Densa.] Pro densè, suprâ, v. 134. De
 ubere, suprâ, v. 185. De Baccho, Ecl. 5. 69.

277. Secius.] Vel sequius, ut Germano pla-
 cet: secus, significat aliter, et habet primam

Arboribus positis secto via limite quadret.

Ut sæpe ingenti bello cùm longa cohortes

Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto, 280

Directæque acies, ac latè fluctuat omnis

Ære renidenti tellus, necdum horrida miscent

Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis.

Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:

Non animum modò uti pascat prospectus in-
nem; 285

Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas

Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.

Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.

Ausim vel tenui vitem committere sulco.

Altiùs ac penitùs terræ defigitur arbos: 290

Æsculus imprimis, quæ quantùm vertice ad auras

Æthereas, tantùm radice in Tartara tendit.

Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres

Convellunt: immota manet, multosque per annos

ego deponere vitem in tenui fossâ etiam; arbor verò profundius ac penitùs defoditur in terrâ. Præcipuè æsculus, quæ tantùm progreditur radice ad inferos, quantùm progreditur cacumine ad plagas cœlestes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviae illam eruunt: manet inconcussa, et pèr multos annos

arboribus dispositis per sectos tramites. Quemadmodum in magno bello, cùm longa legio extendit suas cohortes, et omnis turba constitit in campo vacuo, et exercitus ordinati sunt, et omnis terra undique splendet fulgore armorum æreorum: nondum tamen committunt horridam pugnam, sed Mars incertus vagatur in medio armorum. Sic omnia intervalla arborum sint dimensa æqualibus numeris tramitum: non solum, ut aspectus delectet animum otiosum; sed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt se extendere in aërem. Fortè petes quænam debeat esse altitudo fossarum: auderem

NOTÆ.

brevem; seciùs vel sequiùs, significat deterius, pejùs, minùs, et primam habet longam. Hæc significatione dixit passim Apuleius, *sequiorem sexum*, pro muliebri, qui minor ac deterior est: et Seneca, *sequiùs de aliquo loqui*, id est, sinistrè. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *sequor*: quia præire consuevit id, cujus melior est conditio; *sequi*, cujus deterior, ut servus.

In unguem.] Exactâ perfectæque ratione. Translata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfectè commissæ sint. Horatius de A. P. 295. *Perfectum decies non castigavit ad unguem.* Et Sat. l. 1. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Dispositio arborum hîc duplex intelligi potest: Ita ut singulæ viæ sectæ sint inter arbores, vel dispositas in quadrangulum, et tunc perfectè quadrata figura est: vel dispositas in triangulum, et tunc est quincuncialis figura, *en echiquier*, CHECKERWISE. Quincuncialis porrò figura, sive *quincunx*, ita dicebatur, à figurâ quinti numeri, V quam singuli trianguli expriment.

Quadrum.

0 0 0 0 0

0 0 0 0 0

0 0 0 0 0

0 0 0 0 0

0 0 0 0 0

Quincunx.

0 0 0 0 0

0 0 0 0

0 0 0 0 0

0 0 0 0

0 0 0 0 0

Vox *quadret* propriè notat priorem figuram; metaphoricè verò secundam. Ita Cicero, de Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numerosè cadere, et quadrare, et perfici volumus.* Et in Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat*: id est, convenit, congruit.

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum variâ ratione, varius fuit. Universim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In incessu quadratam servabat figuram; in pugnâ porrigebatur in longum, triplici versu sive lineâ, quarum singulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus.*] Id est: splendor æris tremulus huc illuc in terrâ circumvolat. Sic suprâ, v. 211. *Enituit impulso vomere campus.* De Marte, Ecl. 9. 12.

291. *Æsculus.*] Arbor glandifera, è quercuum genere. Suprà v. 16. *Tartara* G. l. 36.

superat durando transigens Multa virum volvens durando sæcula vincit. 295
 multas ætates hominum: Tum fortes latè ramos et brachia tendens
 tum latè porrigens ramos Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 robustos, et brachia huc Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem :
 illuc, ipsa inter ramos suos Neve inter vites corylum sere : neve flagella
 media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi Summa pete, aut summas defringe ex arbore
 inclinent ad Solem occidentem : et ne plantes corylum inter vites : et ne plantas : 300
 carpas suprema cacumina, (Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
 aut ne abscondas supremos Semina : neve oleæ sylvestres insere truncos.
 surculos ex arbore (adeo amant terram) et ne vulneres ferro obtuso surculos : et ne plantes simul
 truncos oleæ sylvestris. Nam sæpe pastoribus imprudentibus excidit ignis,
 Nam sæpe pastoribus imprudentibus excidit ignis, Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
 qui primò occultus sub Robora comprehendit, frondesq; elapsus in altas 305
 pingui cortice oleæ clam ingentem cœlo sonitum dedit : inde secutus
 corripuit truncos, et erumpens in alta folia, edidit Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 ingentem crepitum in aërem : inde gliscens regnat Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
 victor per ramos et per altum verticem, et implicat Ad cœlum piceâ crassus caligine nubem :
 flammis totam sylvam, et Præsertim si tempestas à vertice sylvis 310
 densus piceo fumo emittit Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 in cœlum nigram nubem. Hoc ubi ; non à stirpe valent, cæsæque reverti
 Præcipuè si tempestas à septentrione incubat arboribus, et si ventus augens Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ :
 volvat incendia. Cum id Infelix superat foliis oleaster amaris. 314
 accidit : tum vites neque Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
 possunt è radice, neque per Tellurem Boreâ rigidam spirante movere.
 amputationem repullulare, Rura gelu tum claudit hyems, nec semine jacto
 et renasci similes ab imâ Concretam patitur radicem affigere terræ.
 terrâ : sed sterilis oleaster Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
 amaris frondibus remanet Candida venit avis longis invisâ colubris : 320
 solus. Ne autem ullus tam Prima vel autumnî sub frigora, cum rapidus Sol
 prudens, tibi auctor sit hujus Nondum hyemem contingit equis, jam præterit
 consilii, ut flante Boreâ Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis ; [æstas ;
 aperias in scrobes terram rigentem : tunc hyems constringit arva frigore ; nec permittit ut,
 surculo defosso, radix constricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum est, vere purpureo, cum redit avis alba, infensa longis serpentibus : vel circa prima frigora autumnî : cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, sed jam calores abierunt. Ver præcipuè foliis arborum, ver arboribus utile est. Terræ intumescent vere, et petunt semina fecundantia.

NOTÆ.

299. *Corylum.*] Suprà v. 65. Nocet radicem densitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, sunt ramorum summitates, è quibus non sunt decerpendi ad plantandum surculi, sive malleoli ; sed ex infimâ arboris parte, quæ terræ vicinior est : jam enim terræ assueverunt, eamque amant.

301. *Neu ferro læde retuso.*] Non prohibet ferro præcidi ; sed ferrum obtusum adhiberi, quo lacerarentur potiùs, quàm amputarentur semina, id est, *surculi* : vide suprà v. 268.

303. *Nam sæpe, &c.*] Cur à vitibus removendæ sint oleæ sylvestres, sive oleastri, affert alias causas Theophrastus l. 3. 15. Quod nempe tam olea, quàm ficus,imenti plurimum exigant, umbramq; inducant maximam.

305. *Robora.*] Truncos, suprà v. 25

308. *Ruit.*] Emittit ; activè hîc sumitur,

ut G. 1. 105. *Cumulosque ruit malè pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A septentrionali polo, juxta Servium : quia, *hic vertex nobis semper sublimis*, G. 1. 242. A vertice arborum, juxta Germanum et Victorium. Vide G. 1. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316. *Boreâ.*] Vento septentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cum vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de quâ Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quoniam è loco veniant, aut quod se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eosdem repetunt : genetricum senectam invicem educant. Ver hîc rubens dicitur, propter flores ; ut passim alibi purpureum.*

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
 Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
 Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus. 329
 Parturit almus ager : Zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus : superat tener omnibus humor :
 Inque novos soles audent se gramina tutò
 Credere : nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem :
 Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes. 335
 Non alios primâ crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
 Crediderim : ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri;
 Cùm primùm lucem pecudes hausere, virûmq; 340
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissæque feræ sylvis, et sidera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem :
 Si non tanta quies iret, frigusque caloremque
 Inter ; et exciperet cœli indulgentia terras. 345
 Quod superest, quæcumque premes virgulta per
 agros,

Sparge fimo pingui, et multâ memor occule terrâ :
 Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode con-
 Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit [chas.
 Halitus, atque animos tollent sata ; jamque reperti
 Qui saxo super atque ingentis pondere testæ 351
 Urgerent : hoc effusos munimen ad imbres ;
 Hoc ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.

gui, et memineris tegere multâ terrâ. Vel *circà* infode lapides bibulos, aut conchas asperas : nam aquæ inter *eas* fluent, et tenuis vapor permeabit, et ea quæ plantata sunt sument vires. Inveniunt etiam, qui premerent ea desuper saxo, et pondere magnæ testæ : et hoc munimentum est adversus pluvias immodicas ; hoc munimentum est, quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes.

NOTÆ.

Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma est et hyems summa : vide G. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, sive ær, per Jovem à poëtis ; terra, per Junonem adumbrata est. Inter utrumque quoddam quasi conjugium.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. *Austros.*] Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Disceptatur, quo tempore mundus conditus sit ; verno, an autumnali : favet autumnus ratio, quæ petitur à maturitate frugum : favet veri, quæ petitur à commodissimâ temperie. Poëtæ omnes pro vere stant. De *Euro*, G. 1. 371.

340. *Virûmque ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, et instaurationem mundi post diluvium factam, à Deucalione et Pyrrhâ, jactis post tergum lapidibus, Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel sensus

Tum ær, qui est pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in sinum lætæ uxoris terræ : et magnus ipse, commixtus magno ejus corpori, nutrit omnes fœtus. Tum fructices extra vias positi resonant volucribus, et animalia redeunt ad concubitum statis diebus. Omnis campus parturit, et agri aperiunt sinum tepidis flatibus Zephyri : abundat in omnibus agris humor : et herbæ audent tutò exponere se novo Soli : nec vitis timet Austros surgentes, aut pluviam emissam à cœlo magnis Aquilonibus : sed propellit germia, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fulsisse in primo ortu nascentis mundi, aut habuisse alium ordinem. Tempus illud ver fuit : magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatus : statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput ex agris saxosis, et feræ immissæ sunt in sylvas, et sidera in cœlum. Et verò mundus adhuc tener non potuisset tolerare hunc laborem : nisi tanta quies esset inter hyemem et æstatem, et nisi clementia aëris complecteretur terras. Cæterum, quascunque arbusculas defodies in agris, sparge stercore pin-

est : Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuissent perferre calorem æstivum, aut frigus hybernum ; ergo conveniens fuit, nasci eas verno tempore, quæ anni quædam est quies. Vel sensus est generalis : Nec mundi res, quæ per se teneræ semper ac fragiles sunt, possent ferre vim æstatis et hyemis ; nisi vere, quasi quiete, recrearentur.

353. *Canis æstifer.*] Sirius, vel canicula : stella in ore majoris canis : cujus vis in subjectas mundi partes insignis esse perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio Leonis, nempe exeunte Julio : tumque æstus ferventissimus est, morbique ex illo æstu frequentissimi : diesque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum Leonis signum perlustraverit, ad usque diem 23. Augusti. *Sirius* dictus, vel à *σείριος*, siccus vel à *σειρά*, evacuatio.

Surculis plantatis restat
 sæpe accumulare terram
 ad radices eorum : et im-
 mittere ligones ferreos in
 terram; aut movere ter-
 ram sub vomere depresso,
 et deducere boves resistent-
 es inter ipsas vineas. De-
 inde adjungere vili politas
 cannas et hastilia è virgis
 decorticatis, et palos frax-
 ineos, et furcas bicornes :
 quarum viribus assuescant
 assurgere, et despicere ven-
 tos, et adhærere ramis ad
 usque summas ulmos. Et
 parcendum quidem est ten-
 eris vitibus, dum prima
 ætas crescit novis frondi-
 bus, et dum palmes lætus
 attollit se in altum, emis-
 sus in aërem veluti laxatis
 habenis. Ipsa acies ferri
 non est adhuc adhibenda :
 sed frondes præcidendæ
 sunt unguibus manuum, et
 passim auferendæ. Postea,
 quando vites, firmâ radice
 implicatæ ulmis, creverint;
 tunc amputa pampinos,
 tunc seca palmites: prius
 timent ferrum: tunc de-
 mum exerce dura imperia,
 et coercere ramos superfluos.
 Præterea sepes jungendæ
 sunt, et greges omnes con-
 tinendi: præcipuè dum
 frondes teneræ sunt, et
 inassuetæ noxiis rebus:
 quibus frondibus, præter magnas hyemes et Solem vehementem, sylvestres boves, et capræ
 sequaces assiduè nocent: oves et avidæ juvenæ carpunt eas. Nec hyems constricta albo gelu,
 aut gravis æstas penetrans rupes aridas, tantum nocuit; quantum nocuerunt illæ pecudes, et
 venenum duri dentis, et cicatrix impressa in stirpe cotroso. Non aliud ob delictum caper im-
 molatur Baccho in omnibus altaribus, et antiqui ludi prodeunt in theatra:

Seminibus positis, superest deducere terram
 Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes; 355
 Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
 Flectere luctantes inter vineta juvencos:
 Tum leves calamos et rasæ hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptare sudēs, furcasque bicornes :
 Viribus enī quarum, et contemnere ventos 360
 Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
 Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris : et dum se lætus ad auras
 Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa acies nondum falcis tentanda; sed uncis 365
 Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
 Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint: tum stringe comas, tum brachia tondē.
 Antè reformidant ferrum: tum denique dura
 Exerce imperia, et ramos compesce fluentes. 370
 Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum est :
 Præcipuè dum frons tenera imprudensq; laborum:
 Cui, super indignas hyemes, Solemque potentem,
 Sylvestres uri assiduè capræque sequaces
 Illudunt: pascuntur oves, avidæque juvenæ. 375
 Frigora nec tantum canâ concreta pruinâ,
 Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas;
 Quantum illi nocuere greges, durique venenum
 Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Cæditur, et veteres ineunt proscenia ludi: 381

NOTE.

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, stirpes sunt vel radices; quibus, quasi ore alimentum è terrâ trahunt.

Bidentes.] *Bidens* aliquando est *ovis*; hic instrumentum fodiendæ terræ comparatum, *pastinum*, *ligo*, un hoyau, A PICK-AX. Etymon à binis dentibus, quod *ligo* sit bifurcus. De *ove bidente.* Æn. 4. 57.

356. *Aul presso exercere solum, &c.*] Ex more Italia, ubi vites ulmis aliisque arboribus fulciebantur. adeoque laxius digestæ spatium arandi relinquebant, imò et frugum interse-
renderam.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, *frêne*, ASH.

361. *Tabulata.*] *Servius*: Sunt rami effusio-
res, et in plana tendentes, non in altiora cres-
centes. Et *Columella* l. 5. 6. *Tabulata institu-
enda sunt: hoc enim nomine usurpant agricolæ
ramos, truncosque prominentes; ut vites laxius
diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis
haben*is metaphora est ab equis desumpta, duce

Lucretio, l. 5. 784. *Arboribusque datum est va-
riis exinde per auras Crescendi magnum immis-
sis certamen habenis.* Et per purum, significat,
per aërem. Sic et *Horatius*, Od. l. 34. 7. *Per
purum tonantes egit equos, volucrumque curram*

374. *Sylvestres uri.*] *Bubali*, quos vulgus cum
uris confundit. *Plin.* l. 8. 15. *Uri* enim juxta
Cæsarem, de bello Gal. l. 6. sunt feræ, magni-
tudine paulò infra elephantos, specie et colore
et figurâ tauri: quæ in solâ Hercyniâ Germa-
niæ sylvâ reperiuntur. *Bubali*, boves sunt syl-
vestres, frequentes in Italiâ ex *Isidoro* et aliis:
quoniam aliter à *Plinio* describuntur.

381. *Proscenia.*] *Theatrum* locus fuit semi-
circuli figuram habens, spectaculis scenicis des-
tinatus, à *Scæpæ* spectro. Partes ejus fuere. I. *Porticus, scalæ sedilia*: sedilium ordines diceban-
tur *cunei*; quia, cuneorum modo, eo strictiores
erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri
accedebant: et hæc omnia circa ambitum the-
atri erant disposita. II. *Orchestra* pars interior,
sive centrum theatri, eaque omnium infima et

Præmiaque ingentes pagos et compita circum,
 Theseidæ posuere: atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
 Necnon Ausonii, Trojâ gens missa, coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto:
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis.
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
 Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea foetu: 390
 Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
 Et quòcumque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram: 395
 Pinguiaque in veribus torrebimus exta columnis.
 Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui nunquam exhausti satis est: namque omne
 quotannis

deductus cornibus statuatur ante aram: et torrebimus pingua viscera in veribus è corylo factis. Est etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam satis perfectum est: nempe oportet

et magni Athenienses instituerunt præmia circa pagos, et vias, et læti inter bibendum saltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta è Trojanis, jocantur versibus incompositis, et risu effuso; et induunt larvas horribiles è cavis corticibus; et te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina, et in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex altâ pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, et valles curvæ, et saltus opaci implentur uvis: et quicumque locus, in quem imago Bacchi circumvertit vultum formosum. Itaque ritè cantabimus Baccho suas laudes versibus patriis, et offeremus ei discos atque placentas; et sacer hircus

NOTÆ.

conçava: unde *cavea* dicebatur totum theatri spatium. Hic sedebant senatores, ludebantque chori saltatorum et musicorum; ab *ὑψηλὸν* saltare. III. *Proscenium*, locus ab uno theatri cornu ad alterum ductus, inter orchestram et scenam, altior quàm orchestra, inferior quàm scena: in eo agebant loquebanturque histriones comici tragicique, è pulpito, id est, ex editore aliquo et pedibus substrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adversa spectantibus: velis, picturis, columnisque decorata, et olim arboribus ad inumbrandos actores, cùm ludi in propatulo antiquitùs exhiberentur: à *σκηνή* umbraculum. V. *Postscenium*, ubi actores post scenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in semicirculum, sed in circulum extructus: ubi nulla erat scena, sed undecumque sedilia spectatorum; cum *arenâ* in medio, in quâ gladiatorum, ferarumque et alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quasi undique theatrum: ab *ἀμφὶ* circum, et *θεάματα*, specto.

382. *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales è Bacchicis ejusmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragædiæ remansit nomen à *τράγος*, *hircus*, et *ὄδι* cantilena. Horatius in arte Poëticâ, v. 220. Carmine qui tragico rilem certavit ob hircum, Mox etiam agrestes Satyros nudavit, &c. Floruit primò apud Athenienses, qui *Theseidæ* dicuntur, à *Theseo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit mœnibusque sepelit. De eo, *Æn.* 6. 122.

384. *Unctos saliere per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* sive *Bacchicorum* ludorum, erat saltus per pelles hircinas, in campo cumulas, inflatasque et unctas oleo. Hircinas eligeabant pelles sive utres, ad contemptum hircorum

etiam mortuorum, quòd viti infestum sit animal: ungebant, ut magis essent lubricæ, nec vestigium cadentis sustinerent: uno pede insiliebant, reducto altero; et cùm frequenter caderent *cernui*, sive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci *ἀσπυλία*, ab *ἀσπὺς* uter.

385. *Ausonii coloni.*] *Colonus* hic non agricolam significat, sed *coloniam*, sive Trojanos, *Æneâ* duce, missos ad incolendam Ausoniam, id est, Italiam. De *Ausonibus*, antiquis Italiæ populis. *Æn.* 3. 171.

389. *Oscilla suspendunt.*] Imagunculas fictiles, Baccho sacras, et ad ejus speciem effictas; quæ vineis providere putabantur, eisque fertilitatem conferre, ad quas verò, aut nûminis providentiâ impulsæ sese converterent. Unde addit: *Et quòcumque Deus circum caput egit honestum.* Nomen hoc, *oscillum*, diminutivum est ab *os*, *oris*, quasi *parvum os*: unde etiam est *osculum*, *Æn.* 1. 260.

391. *Saltusque, &c.*] *Saltus* non esse sylvarum ipsas arbores, sed loca sylvarum ab arboribus vacua, notavimus, *Ecl.* 6. 56.

394. *Liba.*] Placentæ genus, *Ecl.* 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba solemnia; ominosum enim erat in sacrificiis, si victima traheretur, non facillè duceretur; tum si ad aram non sponte staret, sed reluctaretur.

396. *Columnis.*] Benè; cùm enim *corylum* et *hircum* viti esse infestum dixerit, utrumque ad sacrificia adhibet, *hircum*, ut victimam; *corylum*, ut materiem veru.

397. *Est etiam, &c.*] Præcipit alteram, id est, secundam *pastinationem*, quæ dicitur *repastinatio*, de quâ, v. 354. Item et secundam *pampinationem*, seu frondium amputationem, de quâ, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque esse repetendum: quia nun-

omnem terram vertere singulis annis ter et quater, et assidue comminuere glebas lignonibus inversis, et exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, et annus in se replicatur per easdem vias. Et tum demum, cum vinea amisit ultimas frondes, et cum frigidus Aquilo abstulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum, et persequitur curvâ Saturni falce vitem nudatam, eam tondens, et componit amputando. Primus move terram, primus combure sarmenta domum deportata, et primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes densiores inumbrant vitem, bis herbæ suffocant vinetum spissis vepribus: magna difficultas in utrisque amputandis. Lauda rura magna, sed cole parvum rus. Præterea secanda sunt in sylvis aspera vimina è rusco, et fluviales canne in ripis; et habenda cura saliciti sylvestris. Postquam vites ligatæ sunt: postquam

vineta permittunt falcem reponi, postquam vinitor lassus cantat attigisse se extremos vineæ ordines; tamen vertenda est terra, et glebæ comminuendæ, et aër timendus racemis jam maturis. Contrà, nulla est difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem et rastros mordaces; cum semel radices egerunt in terram, et assueverunt aëri. Ipsa terra suppeditat succum plantatis oleis quando aperitur ligone adunco; et reddit plenas olivas, statim cum ipso vomere.

Terq; quaterq; solum scindendum, glebaque versis
Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in or-
Atq; in se sua per vestigia volvitur annus. [bem,
Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et sylvis Aquilo decussit honorem; 404
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra, 410
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Necnon etiam aspera rusci
Vimina per sylvam, et ripis fluvialis arundo
Cæditur; incultique exercet cura salicti. 415
Jam vinctæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
Jam canit extremos effæctus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Contrà, non ulla est oleis cultura: neque illæ 420
Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.

NOTÆ.

quam huic labori, id est, in hoc labore, satis est exhausti, id est, juxta Servium, exhaustionis, finitionis, perfectionis; sic Æn. 2. 427. Servantissimus æqui, id est, æquitatis.

401. Actus in orbem.] Id est, perpetuus et continuus; nullus enim in orbe, seu circulo terminus est.

404. Aquilo.] Ventus septentrionalis, Ecl. 7. 51.

406. Curvo Saturni dente, &c.] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de ablaqueatione: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro superfusæ radices: eæ præsertim, quæ terræ superficiem propius tangunt; ut inferiores convascant. Dicitur ablaqueatio, quia vitis radicibus, quasi totidem laqueis, expeditur et liberatur. Saturni dente.] Falce dentatâ seu acutâ, quæ Saturni gestamen est. De Saturno, Ecl. 4. 6.

410. Bis vitibus. &c.] Causam affert geminæ pampinationis, quam antea præceperat; item et geminæ runcationis, quâ herbæ noxiæ eruuntur, sarcler, WEEDING.

413. Aspera rusci vimina.] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. Ruscus.

vel ruscum, du houx, HOLLY. De eo, Ecl. 7. 42. Salictum, vel salicetum, locus salicibus consitus, sausaye, A WILLOW GROUND.

417. Extremos effæctus vinitor antes.] Antes, sunt ordines vitium, qui sunt ante cæteros positi, et vineam quasi circumdant, et quavis ex parte extremi sunt. Effæctus, lassus, qualis est mulier quæ multos edidit fœtus.

418. Pulvisque movendus.] Commovendus et excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. Metuendus Jupiter uvis.] Aër grandine et pluviis intempestivis infestus. Jupiter pro aëre, suprâ, v. 325.

420. Contrà, non, &c.] Laboriosæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenerâ ætate similis est: disparitas igitur à firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in oleâ, curam exigit; unde addit poëta: Cum semel hæserunt arvis.

424. Cum vomere, &c.] Id est, statim atque aperitur vomere, sine morâ, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum et celerem proveniunt indicat.

Fruges.] Olivas interpretor. Et verò voces illæ promiscuè adhibentur à poëtis: Ne-

Hoc pinguem et placitam paci nutritor olivam. 425
 Poma quoque ut primum truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas; ad sidera raptim
 Vi propriâ nituntur, opisque haud indiga nostræ.
 Nec minùs intereâ foetu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis. 430
 Tondentur cytisi: tædas sylva alta ministrat,
 Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere, atq; impendere curam?
 Quid majora sequar? salices, humilesque genistæ,
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt; sepemque satis, et pabula melli. 436
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
 Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucaseo steriles in vertice sylvæ, 440
 Quas animosi Euri assiduè franguntque feruntque,
 Dant alios aliæ foetus; dant utile lignum
 Navigiis pinos, domibus cedrosque cupressosque:
 Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustis
 Agricolæ, et pandas ratibus posuere carinas. 445
 Viminibus salices sæcundæ, frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus, et bona bello
 Euri semper perflant et rumpunt, exhibent alios aliæ fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros et cupressos, *utilia* domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, et rotas plaustis, et fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producant vimina, ulmi frondes: Myrtus verò commoda est ad valida hastilia, et cornus ad arma alia:

NOTÆ.

mus, non propriè tantùm pro sylvestrium arborum multitudine, sed et pro vineâ, v. 400. *Omne levandum fronde nemus. Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Messis* pro collectione non solum tritici, sed etiam uvarum, G. 2. 410. *Postremus metito*. Item pro mellis proventu, G. 4. 231. *Duo tempora messis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbusculis in seminario, G. 2. 266. *Ubi prima paretur arboribus seges*, &c.

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor*, pro *nutri*: passivum, activâ significatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimicissimum nullò crudeliùs etiam punitus es*. Pro *puniti*. *Placitam paci*, quia insigne pacis fuit. *Æn.* 7. 237. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1. 14.

426. *Poma.*] Fructus pro arbore; arbor enim pomus est.

431. *Cytisi: tædas, &c.*] De *cytiso* frutice, qui tondetur saginando pecori, *Ecl.* 1. 79. De *tædis* arboribus è picearum genere, *Ecl.* 7. 49.

434. *Salices, &c.*] *Salices* *Saules*, WILLOWS, Genistæ, *Genêt*, BROOM, G. 2. 12.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] *Cyturus* urbs, et mons Galatiæ, in orâ Paphlagoniæ; buxo fertilis. *Ovid.*

M. 4. 312. *Sæpe Cyloriaco deducit pectine crines*: id est, buxæo.

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, è quibus succus erumpit; qui, si igne exprimitur, dicitur *pix*, *poix*, PITCH. Si spontè fluit, dicitur *resina*, *poix*, *resine*, ROSIN, thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ et Italiæ, de quâ, *Æn.* 3. 399.

440. *Caucaseo, &c.*] De *Caucaso* monte Asiæ *Ecl.* 6. 42. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371. Hic *Caucasus*, pro quolibet monte, *Eurus* pro quolibet vento.

444. *Hinc radios trivere rotis, et tympana plaustis.*] *Hinc*, non ad cedros et cupressos, è quibus nemo rotas fabricatur; sed ad sylvas, seu sylvestres arbores, refertur. De radiis, *tympanis*, et *plaustis*, G. 1. 163. *Trivere*] *Perfècere torno*, de quâ arte *Ecl.* 3. 38.

445. *Ratibus posuere carinas.*] *Rates* propriè, sunt ligna inter se colligata, quæ per aquam aguntur; metaphoricè sumitur pro navi perfectâ. *Carina*, est trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum est.

447. *Myrtus.*] De *myrto*, *Ecl.* 2. 54. De *corno*, *cornouillier*, WILD CHERRY, *suprà*, v. 34. De *taxo*, *if*, YEW, *suprà*, v. 257. De *tilia*, *tilleul*, LIME-TREE. G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum*, *buis*, BOX.

taxi flectuntur in arcus Ityræos. Necnon tiliae politae, Nec tiliae leves, aut torno rasile buxum, 449
 et buxum torno rasilis, accipiunt figuram et cavantur acuto ferro. Alnus quoque Necnon et torrentem undam levis innatat alnus
 levis, demissa per Padum, Missa Pado; necnon et apes examina condunt
 innatat aquae currenti: apes quoque abscondunt examina in cavis corticibus, et in
 sinu ilicis cariosæ. Quid prodixerunt Bacchi munera, quod sit æqualiter laudandum? Bacchus occasiones etiam præbuit peccandi: ille morte affectit furiosos Centauros, et Rhætum, et Pholum, et Hylæum minantem Lapithis cratere minantem. 460
 O fortunatos nimium, sua si bona nôrint, Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis, Fundit humo facilem victum justissima tellus. 461
 Si non ingentem foribus domus alta superbis Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
 Nec varios inhiant pulchrâ testudine postes, Illusque auro vestes, Ephyreïaque æra;

illos domus alta portis superbis non emittit ex totis ædibus magnam multitudinem hominum mane salutantium; si illi non appetunt limina variata pulchrâ testudine, et vestes distinctas auro, et æra Corinthia:

NOTÆ.

448. *Ityræos.*] Gens est juxta Sèrvium, è Parthiâ; juxta cæteros, è Syriâ: sagittandi arte memorabilis.

451, 452. *Alnus missa Pado.*] *Alnus, aulne*, ALDER, nota arbor: *Padus, le Po*, nobilissimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic sumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro *per Padum*: ut, *Il clamor cælo*, pro *ad cælum*. De *examinibus* apum, E. 7. 13. De *ilice*, arbore, *yeuse*, HOLM-OAK. E. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri* et *Lapithæ* vicini sunt populi Thessaliæ: hi Pindum et Othryn; illi Pelion montem incolentes. *Lapitharum* rex *Pirithous*, cum *Hippodamiam* uxorem duceret, *Centauri*, sponsam ipso nuptiarum die rapere aggressi à *Theseo* et *Hercule* amicis *Pirithoi*, cæterisque *Lapithis* ingenti clade inter ipsa pocula affecti sunt. *Centaurorum* præcipuos commemorat *Virgilius*: *Rhætum*, *Pholum*, et *Hylæum*. Pro *Rhæto*, aliqui *Rhecum* legunt: et verò sic apud *Callimachum* aliosque legitur. De *cratere*, Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos, &c.*] VII. PARS et ultima: *Digressio de vitæ rusticæ felicitate*. I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum et philosophiæ studiis, v. 475. III. Præfert quibuslibet aliis hominum studiis, v. 495. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis, primisque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane salutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos salutatum venirent primâ luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quasi fluctus fluctum trudit. *Vomit* metaphora antiqui usûs in eam rem: unde vomitoria dicebantur in amphitheatris aditus illi, per

quos populus confertim ingrediens in sedilia sese effundebat.

463. *Testudine postes.*] *Portas* intelligit, vel in testudinem, id est fornicem, arcuatas: vel tectas conchis testudinis Indicæ, in laminas sectis. De *testudinibus*, *tortues*, TORTOISES, ita *Plin.* 1. 9. 10. *Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas rubri præcipuè maris his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt: tantâ oris duritiâ, ut lapides comminuant: in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa extra aquas, incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire, Corbilius Pollio instituit, prodigiet sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.*

464. *Illusque auro vestes, &c.*] In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit, inquit *Servius*.

Ephyreïaque æra.] Quinque syllabarum vox: apud *Lucanum* etiam quatuor, *Ephyrea*: 1. 6. *Insedit castris Ephyreæque mœnia servat*: id est, *Corinthia*; *Corinthus* enim, *Ephyræ* dicta est, ab *Ephyrâ Nymphâ*. Urbs est *Achaïæ*, sita in medio isthmi Peloponnesiaci, qui *Corinthiacus* idèd dicitur. Capta est et incensa, à *L. Mumio* consule. *Æs* porrò *Corinthium* magno in pretio fuit, et ad vasa expetitur: cujus pretii causa hæc affertur à *Floro*, 1. 2. 6. *Quantas opes et abstulerit et cremaverit hinc scias: quodd, quicquid Corinthii æristoto orbe laudatur, incendio superfuisset comperimus: namet æris notam pretiosorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere. Æri tamen huic fuisse pretium etiam ante*

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
 Nec casiâ liquidi corrumpitur usus olivi;
 At securâ quies, et nescia fallere vita,
 Dives opum variarum, at latis otia fundis,
 Speluncæ vivique lacus; at frigida Tempe,
 Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni
 Non absunt. Illic saltus, ac lustra ferarum,
 Et patiens operum parvoque assueta juvenus,
 Sacra Deûm, sanctique patres. Extrema per illos
 Justitia excedens terris vestigia fecit.
 Me verò primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant; coelique vias et sidera monstrent,
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Unde tremor terris: quâ vi maria alta tumescant
 Objicibus ruptis, rursusque in seipsa residant: 480
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;

gescat, superato alveo; ac deinde in seipsum recurat: quâ de causâ Sol hyemalis ita prope-
 ret se lavare aquis Oceani: vel quæ mora differat noctes æstivas. Si verò sanguis frigidus
 circumfusus cordi impediat, quò minus possim penetrare hæc secreta naturæ;

465 si apud illos lana non tin-
 gitur Assyrio colore, et
 usus olei sinceri non depravatur
 casiâ: Tamen apud
 illos non deest quies tuta,
 et vita nesciens decipere,
 affluens variis opibus: ta-
 470 men otia in amplis fundis,
 et antra, et vivi lacus, et
 umbrosi campi, et mugitus
 boum, et dulces somni sub
 arbore, non desunt. Illic
 sunt sylvæ, et latibula fe-
 rarum, et juvenus patiens
 475 in laboribus parvoque as-
 sueta, et ceremoniæ Deo-
 rum, et venerandi parentes.
 Justitia abiens è terrâ ulti-
 mò posuit pedem apud illos.
 Me verò teneant præ cæte-
 ris dulces Musæ, quarum
 fero res sacras, magno ea-
 rum amore captus: et doce-
 ant me circulos cœli, et
 sidera, et diversas eclipses
 Solis, et eclipses Lunæ:
 unde motus terræ oriatur:
 quâ virtute altum mare tur-

NOTÆ.

Mummianum incendium, probat ex Homero
 Cerdanus, aliisque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Assyrio, &c.*] Quadruplex est
 Syriæ divisio. Syria, Assyria, Coelesyria, et
 Leucosyria: Phœnicia verò et Tyrus, sunt in
 Coelesyriâ: in Phœniâ autem et circa Tyrum
 inventa est purpura primum è conchis expres-
 sa. *Venenum*, ut et φάρμακον Græcis, ambiguae
 significationis est: et significat quicquid natu-
 ram rerum immutat, in bonam malamque par-
 tem; atque adeò et colores, quibus lana fucatur.

466. *Casiâ.*] Casiam triplicem distinximus,
 Ecl. 2. 49. De primâ specie haud dubiè hic
 intelligendus poëta: quâ oleum ad majores de-
 licias conditum fuisse puto, de la canelle, BAS-
 TARD CINNAMON.

469. *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis nu-
 meri, ac neutrius gen. amœnissima vallis fuit
 in Thessaliâ: cincta montibus Ossâ, Pelio, et
 Olympo: Peneo fluvio interfusa. Ab eâ valle,
 multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine
 insignitæ sunt: sic in Siciliâ posuit Ovid.
 Fast. 4. 475. *Heloria Tempe*. Statius in Bœotiâ,
 Theb. 1. 486. *Theumesia Tempe*. Hic Virgilius
 amœna quælibet loca intelligit. Nomen, à
 τίμνος *lucus, sanum*; quod Æoles deformârunt
 in τίματος.

471. *Saltus, at lustra ferarum.*] De saltibus,
 vide Ecl. 6. 56. De lustris, quæ sunt ferarum
 in sylvis cubilia, puto magis adhærendum Fes-
 to quàm Servio. Festus derivat à *luto*: unde
 metaphoricè *lustra* dicuntur popinæ et lupana-
 riæ, ubi ventri ac desidiæ opera datur. Servius

deducit ab umbrâ, quia loca illa parùm illus-
 trantur. Stat pro Festo Vossius in Etym.

474. *Justitia excedens.*] Astræa, de quâ Ecl.
 4. 6.

475. *Musæ.*] Profitetur se literarum studia
 præferre agriculturæ: si tamen his studiis mi-
 nus se idoneum sentiret, ad hoc alterum vitæ
 genus abiturum. *Musæ.*] Non hic solius carmi-
 nis presides: sed literarum omnium, earum
 præcipuè quæ ad cœlestia pertinent, quibus
 præest Urania.

476. *Quarum sacra fero.*] Poëtæ Musarum
 se sacerdotes appellant. Ita Horat. Od. 1. 3.
 1. *Carmina non prius Audita, Musarum sacer-*
dos, Virginibus puerisque cæto. Sacerdotum
 est sacra ferre, administrare, ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem
 et æstatem significat: et sensus est: Quæ cau-
 sa sit, cur dies hyberni tam sint in occasum
 præcipientes: et quæ mora noctes æstivas diffo-
 rat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali
 numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulen-*
ta coquat maturis Solibus ætas.

484. *Frigidus obstiterit, &c.*] Secundum phy-
 sicos, qui dicunt stultos homines esse frigidioris
 sanguinis; prudentes, calidi. Unde et senes, in
 quibus jam friget; et pueri, in quibus necdum
 calet, minus sapiunt. Ita Servius. *Præcordia*
 propriè sunt membranæ cordi prætensæ: Græ-
 ci vocant διάφραγμα. Supra præcordia sunt pul-
 mones et cor; infra, jecur et lien. Sæpe tamen
 sumuntur pro extis omnibus, hic et alibi præ-
 cipuè pro corde, sæpe pro ipso animo.

placerent mihi rura, et Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes, 485
 fluvii decurrentes in valli- Flumina amem sylvasque inglorius. O ubi campi,
 bus: amarem fluvios et Sperchiusque, et virginibus bacchata Lacænis
 sylvas, sine ullâ aliâ glo- Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
 riâ. O ubi sunt campi, et Sistat, et ingenti ramorum protegat umbrâ!
 Sperchius fluvius et mons Felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490
 Taygetus frequentatus à Atque metus omnes et inexorabile fatum
 puellis Laconicis! ô, quis Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
 me transferat in valles ge- Fortunatus et ille, Deos qui novit agrestes,
 lidas Hæmi montis, et ope- Panaq; Sylvanumq; senem, Nymphasque sorores!
 riat me magnâ umbrâ ra- Illum non populi fascēs, non purpura regum 495
 morum! Felix ille est, qui Flexit, et infidos agitans discordia fratres;
 potuit discere causas rerum Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
 et qui posuit sub pedibus Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille,
 omnem timorem, et tumult- Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
 um Acherontis avari. Sed Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500
 felix quoque est ille qui col- Sponte tulere suâ, carpsit: nec ferrea jura,
 lit Deos rusticos, et Pana, Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 et senem Sylvanum, et Nymphas sorores. Ille non
 movetur, nec fascibus po-
 puli, nec purpurâ regum,
 nec dissensione quæ turbat
 infidos fratres, nec Daco,
 qui descendit à Danubio
 conjurato: nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi volentes ultrò producunt: nec cognoscit leges duras, et tumultuosum forum, aut tabularia populi.

NOTÆ.

487. *Sperchiusque, &c.*] *Sperchius*, Thessaliæ fluvius, è Pindo monte, in Maliacum sinum rapidè fluens: hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconicæ, Spartæ et Amyclis imminens, venatione et Bacchi orgiis celebris: unde *Virginibus bacchata Lacænis*: id est frequentata à Laconicæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix qui, &c.*] Videntur hi versus geminam philosophiæ partem distinguere: primam *physicam*, sive naturalem, quæ rerum causas investigat: alii *ethicam*, sive moralem, quæ tota est in temperandis hominum moribus, et consecrandâ beatitudine: beatitas autem in voluptate à plerisque veterum constituebatur: nocet porro voluptati metus fati et inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius de quo *Æn.* 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agrestes, Panaque, &c.*] De Diis agrestibus, *Ecl.* 6. in notis ad argum. De *Pane* *Ecl.* 2. 31. De *Sylvano*, *Ecl.* 10. 24. De *Nymphissororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, &c. *Ecl.* 2. 46.

495. *Non populi fascēs, non, &c.*] Neq; movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *fascēs*; barbaros, per *purpuram* regum, significat. *Fascēs*, erant fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret: insignia fuere magistratuum apud Romanos. Dicuntur *fascēs populi*, quia populi suffragiis magistratus eligebantur in comitiis. *Fascēs* habebat Dictator xxiv. Consul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præfereban-

tur à lictoribus, quorum nomen à *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis è fasce detractis.

497. *Dacus ab Istro.*] *Daci*, nunc *Transylvani*, *Moldavi*, et *Valachi*, olim feræ gentes et Romanis infestæ, intra Carpathum montem à Septentrione; Istrum fluvium, à meridie; ad usque Istri ostia porrectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnobâ monte in comitatu *Bar*, prope Villingham oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60. navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, cæteris arenâ clausis. *Danubius* olim vocatus ab ortu, ad usque Axiopolim urbem Mysiæ: quo loco *Ister* appellabatur: unde propriè *Ister* à Virgilio hic dicitur: et *Dacus* usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab eâ parte *Ister* fuit.

498. *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium, regnis cæteris; quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miserans, &c.*] Loquitur è Stoicorum sententiâ, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos et vitia, ex homine sublato volebant ad benè beatèque vivendum. Ac speciatim patet miseri ordiam excludi à Senecâ ex animo sapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat; ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succedentis: itaque pessimo cuique familiarissima est.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta

Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
 In ferrum: penetrant aulas et limina regum.
 Hic petit excidiis urbem miserosque Penates, 505
 Ut gemmâ bibat, et Sarrano indormiat ostro:
 Condit opes alius, defossoque incubat auro:
 Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim) plebisq; patrumque
 Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum, 510
 Exilioque domos et dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quærun't sub Sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro:
 Hinc anni labor, hinc patriam, parvosque nepotes
 Sustinet; hinc armenta boum, meritosq; juvencos.
 Nec requies; quin, aut pomis exuberet annus, 516
 Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
 Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
 Glande sues læti redeunt: dant arbuta sylvæ: 520
 Et varios ponit foetus autumnus; et altè
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Intereà dulces pendent circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
 Lactea demittunt: pinguesq; in gramine læto 525

Alii agitant remis mare profundum, et currunt ad militiam: pervadunt in aulas et domos regum. Hic intentat ruinam urbi et miseris domibus, ut bibat in poculo gemmeo, et dormiat in purpurâ Tyriâ: alius occultat divitias, et incumbit auro defosso: alius obstupescit mirabundus ad rostra: alium percellit hiantem plausus plebis et senatorum in theatro, nam iteratur: alii gaudent tincti sanguine fratrum, et relictis domibus et gratis liminibus abeunt in exilium, et quærun't patriam suppositam alii Soli. Agricola autem vertit terram curvo aratro; inde est labor anni, inde alit patriam et parvos nepotes; inde alii armenta boum, et juvencos, qui id labore meruerunt. Nec cessat, donec canus abundet, vel pomis, vel foetu pecudum, vel manipulis spicarum Cerealiû: et oneret sulcos proventu, et superet horrea. *Postquam*

hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci saginati glandibus: sylvæ præbent poma sylvestria: et autumnus suppeditat varios fructus: et altè racemi dulces coquantur in apertis collibus. Intereà dulces nati pendent circa ora; casta domus servat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: et pingues hædi

NOTÆ.

de prædiis, vectigalibus, portoriis, redditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Censores ex templo in atrium Libertatis ascenderunt: et ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, et dimissis servis publicis, negârunt se prius quicquam negotii publici gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset.*

505. *Hic petit, &c.]* Eos carpit, qui opes è domitarum urbium ruinis colligunt. De Penatibus, Æ. 2. 717.

506. *Sarrano indormiat ostro, &c.]* Purpura quæ fit è sanie ostrei sive conchylii: qui *murex* appellatur, Phœnicum linguâ *Sar*; unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris, dicta est prius *Sarra*; et color purpureus, *Sarranus* et *Tyrius*. Distinguunt tamen plerique purpuram piscis, sive ostreum, à murice: hæc tamen à poetis vulgò promiscuè usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est, bis tincta, à *dis*, *bis*, et βάρη τινγο.

508. *Hic stupet attonitus rostris, &c.]* Notat studium audiendi oratores, vel orandi è suggestibus, quæ rostra dicebantur. Nam ex Livio, l. 8. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi à Romanis et classe spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim incensæ sunt: servatisque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus,

quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos (geminatur enim) &c.]* Notat studium spectaculorum; in quibus plausus, non à solâ plebe, sed etiam à senatoribus ipsis dabatur, et sic geminabatur. *Cunei* sedilia sunt theatrorum, de quibus suprâ, v. 381.

517. *Cerealis mergite culmi.]* Hæc merges, Virgilio videtur esse manipulus spicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur esse furca colligendis apta manipulis: quâ significatione dicitur etiam *merga*, &, à Columellâ, et Festo.

519. *Sicyonia bacca trapetis.]* *Sicyon*, urbs Achaïæ propriè dictæ, non longè ab Isthmo Peloponnesiaco, ferax oleis. *Trapes*, sive *trapetum* mola est, sive torcular olei.

520. *Arbuta.]* Propriè sunt fructus *arbuti*, arboris, *Arbousier*, STRAWBERRY TREE, de quâ, Ecl. 3. 82. Hic fortè pro baccis omnibus sylvestribus usurpantur.

522. *Mitis in Apricis, &c.]* Maturescit Solis ardore. De loco *aprico*, id est, Soli exposito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oscula.]* Circa os pendent, ab ore pendent. *Osculum* enim, non semper *bassium*; sed magis propriè ipsum *os* significat. Æn. 1. 256.

in herbâ fertilî certant in-
vicem oppositis cornibus.
Ipse agricola celebrat dies
festos : et stratus in herbâ,
ubi ignis est in medio, et u-
bi socii implent pocula, te
invocat, ô Bacche, vinum
effundens tibi : Et propo-
nit custodibus gregis certa-
mina celeris jaculi in ulmo,
et nudat robusta eorum
corpora ad luctam rusti-
cam. Sic instituerunt vitam
olim antiqui Sabini, sic
Remus, et frater ejus Ro-
mulus : sic crevit generosa
Tuscia : atque aded Roma
evasit pulcherrima mundi,
et una circumcinxit sibi
muris septem montes. Au-
reus quoque Saturnus du-
cebat hanc vitam in terris,
ante imperium Jovis Cre-
tensis, et antequam scele-
rati homines vescerentur occisis bobus. Nondum etiam homines audiverant inflari tubas, non-
dum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immensum lon-
gitudine : et jam tempus est liberare jugo fumantia colla equorum.

Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos : fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat : pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo, 530
Corporaque agresti nudat prædura palæstrâ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus et frater : sic fortis Etruria crevit,
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemq; una sibi muro circumdedit arces. 535
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et antè
Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis ;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses. 540
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia solvere colla.

NOTÆ.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant flori-
bus, sed vino : quod ad summam usque poculi
oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet
Athenæus l. 15. ex Aristotele, ὅτι ἐδὲν πολο-
εὶν προσφέρουσιν πρὸς τὰς θεάς, ἀλλὰ τίλεια,
&c. Nihil mutilum esse offerendum Diis, sed in-
tegra et perfecta : plenum verò perfectum est :
coronare, autem, plenitudinem quandam signi-
ficat. Citatque Homerum : Κῆροι δὲ χρηστῆρας
ἐπισέψατο πόσι. Juvenes verò crateras corona-
verunt potu.

531. *Palæstrâ.*] Luctâ : Græca vox παλαί-
στρα, radix πάλλω agito, propter corporis in eâ
agitatione.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Appennini jugis
circumvallati ; quorum sæminas in ludis Ro-
mani rapuerunt.

533. *Hanc Remus et frater, &c.*] Remus et
Romulus fratres, Romæ conditores, Iliæ et
Martis filii : de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria.] Tuscia à Latio, per Ti-
berim, divisa : Æn. 8, 479. et 10. 164.

535. *Septemque. . . muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita sunt, vel potius, montes,

rupes : ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopetæ arces.*
Et verò *arx* probabilius derivatur ab ἀρξ *ca-*
cumen, vertex : quanquam ineptè Solinus de-
rivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelsâ parte
montis habitârunt ; Varro ab *arcendo*, Servius
ab *arcano*. Porro septem Romæ colles inclu-
si muro fuere : Palatinus, nunc *Palazzo mag-*
giore : Quirinalis, *monte cavallo* ; Caelius, *mon-*
te di S. Giovanni Laterano ; Capitolinus, *Cam-*
pidoglio ; Aventinus, *monte di S. Sabina* ; Es-
quilinus, *monte di S. Maria maggiore* ; Vimi-
nalis denique ; quibus septem additi deinceps
fuerunt Janiculus collis, *Montorio* ; et Vatica-
nus.

536. *Dictæi regis, et antè Impia quàm, &c.*] *Antequam* regnaret Jupiter, qui educatus est
in Dictæo monte, Cretæ insulæ, G. 4, 152.
Id est, aureâ ætate ; cum homines nondum
animalium carne, sed solis terræ fructibus
vescerentur. De *Saturno*, et *aureâ ætate*. Ecl.
4. 6.

541. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut et prio-
res, allegoria terminat ab equis petita. *Æquor*
hic est campus. Æn. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet : invocationem Deorum, qui pabulo et pecorum pastioni præsent : deinde laudes Octaviani : denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse rursus testatur. Sequuntur præceptiones de culturâ pecorum, quatuor in partes distinctæ. I. Agit de bobus et equis. II. De ovibus et capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis ; nempe serpentibus, scabie, febris, ac peste : quæ pestis descriptio epilogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores, oblectationis causâ, descriptiones ; quasi quædam diverticula. Talis est descriptio cursûs equestris, v. 103. Asili sive æstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE quoque, magna Pales, et te memorande
canemus

Pastor ab Amphryso : vos sylvæ amnesq; Lycæi.

Cætera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,

Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,

Aut illaudati nescit Busiridis aras ?

Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos ?

theum severum, aut altaria infamis Busiridis ? Cui non dictus est Hylas puer, et Delos Latonia,

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, ô magna Pales ; et te, ô pastor memorabilis ob Amphrysum ; et vos, ô sylvæ, et flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta quæ delectare possent animos otiosos, jam pertractata sunt. Quis nescit, aut Eurystheum, aut altaria infamis Busiridis ? Cui non dictus est Hylas puer, et Delos Latonia,

NOTÆ.

1. *Te quoque, magna Pales.*] Dea pastorum et pabuli, cui sacra lacte fiebant : et festa celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii : quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Pastor ab Amphryso.*] *Amphrysus*, fluvius Thessaliæ, ubi Apollo greges pavit Admeti regis : vel ipsius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno ; vel juxta alios, eidem addictus in servitutem à Jove, propter interfectos Cyclopos, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æsculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur memorandus ab Amphryso : id est, ob Amphrysum : quia ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus est *Apollo Nomius*, à *nomos* pascuum.

Sylvæ, amnesque Lycæi.] Loca quælibet pascuis abundantia : quales sunt in Arcadiâ sylvæ, amnesque Lycæi montis, Ecl. 10. 15.

4. *Eurysthea.*] Mycenarum regem : qui Ju-

nonis odio obsequens, Herculem, oraculi jussu sibi subditum, difficillimis periculis objecit ; è quibus evasit victor. De *Hercule*, Æn. 8. 288.

5. *Illaudati Busiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cum hospites ad aras immolaret, ad eas ipsas cum Amphidamante filio et ministris occisus est ab Hercule, cui struebat easdem insidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil est laude dignum, ac proinde summa sunt omnia vitia. Sic vulgò *invictus*, sumitur pro *invincibili*, quod non est in usu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Isocratem, Græcum oratorem, qui scripsit, quam adhuc habemus, laudationem Busiridis.

6. *Hylas Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi : Ecl. 6. 43. *Latona*, Cæi Titanis filia, à Jove compressa, Ecl. 3. 67. *Delos*, insula maris Ægæi, ubi Latona Dianam et Apollinem enixa est, Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia

et Hippodame, et Pelops notabilis humero eburneo, ac peritus artis equestris? Tentanda est mihi via, quâ possim attollere me etiam è terrâ, et victor volare per ora hominum. Ego primus rediens è Bœotiis montibus deducam mecum Musas in patriam: dummodò vita duret mihi. Primus reportabo tibi palmas Idumeas, ô Mantua: et ædificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, et tegit marginem riparum tenerâ arundine. In medio templo mihi erit Cæsar, et templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, et spectabilis purpurâ Tyriâ, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, et sylvas Molorchi,

NOTÆ.

Cenomai regis Elidis et Pisaram: qui cum ex oraculo se à genero occidendum esse accepisset, equis confisus velocissimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiae procis proposuit, eâ lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem subiret. Igitur tredecim victis et occisis, Pelops Myrtilum Cenomai aurigam pretio corrupit, ut curru fragilem axem subjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto Cenomai è curru concidit, membrisque casu collisis mortuus est. Pelops Hippodamiâ potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars idè Myrtoum mare dicta est. Pelopis pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: cui cum Deos excepisset hospitio, eorumque numen explorare vellet, suum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus esu cæteri abstinuerunt, exceptâ Cerere, quæ humerum ejus absumpsit. Jupiter cum suscitavit, humerumque et restituit eburneum: Tantalus ob id scelus perpetuâ siti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præsentibus epulis coactus abstinere. Pelops deinde non Elide tantum, sed totâ peninsulâ potitus, eam suo nomine Peloponnesum vocavit.

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certè hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, Per gentes Italas, &c.* Igitur non significat Virgilius se primum omnium Græcas Musas deducturum in Italiam, sed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta est. Ecl. 6. 65. De Musis Ecl. 3. 60.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in Idume, sive Idumæâ, Syriæ regione, ab Edom, filio Esau, sic dictâ. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmiâ referebant patrias in

civitates: in quas triumphali pompâ invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republicâ constitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, Menso, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, et Nemeæos, Græco more.* III. *Supplicationes cum Deorum statuis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludos theatrales.* VI. *Trophæa, imagines et statuas.*

17. *Victor ego, et Tyrio, &c.*] Victoria poetarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem victores purpurâ vestiti quadrigis inveci triumphabant; Græco verò, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde suprâ dixit, *referam tibi, Mantua, palmas.* et infrâ v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ, &c.* De Tyrio ostro, sive purpurâ, G. 2, 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo potètarum, centum dixit, pro magnâ multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque currum missus: id est, emissiones currum è repagulis et carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro suâ factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; et yeneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilli missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur, Æ. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utràque parte esset ignavia præsens periculum: inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi villioribus. Quatuor autem erant in Græciâ ludi, sive certamina insignia. Olym-

Cursious et crudo decernet Græcia cæstu.

Ipsæ caput tonsæ foliis ornatus olivæ

Dona feram. Jam nunc solemnes ducere pompas

Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos :

Vel scena ut versis discedat frontibus, utque

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto

Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini :

Atque hîc udantem bello, magnumque fluentem

solido ebore pugnam Indorum, et bella victoris Romuli : ibidemque sculpam Nilum agitatam
classibus, et longè fluentem :

20 meo jussu certabit cursu,
et duro cæstu. Ego deco-
ratus frondibus tonsæ oleæ
circa caput, proponam præ-
mia. Jam nunc juvat du-
cere ad templa solemnes
pompas, et videre mactatas

25 victimas : vel videre, quo-
modò scena mutetur con-
versâ facie : et quomodò
Britanni intexti attollant
aulæa purpurea. In portis
templi sculpam in auro et

NOTÆ.

pica, Pythia, Isthmia, et Nemeæ. I. *Olympica*, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset : fraudatus ab eo mercede pactâ propter stabulum à triginta annorum fimo repurgatum. Victores coronâ donabantur ex oleastro, vel oleâ. Constabant autem ludi illi pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, et palæstrâ : durabantque quinque dies, et quarto quoque anno celebrabantur : unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia* : fiebantur Pythio, Macedoniæ loco : in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis : unde Apollo *Pæan* dictus est, à *παῖον* ferire, quodd sagittis serpentem percussisset : indeque carmen in ipsius et cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur hic *pæan*. Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, à Theseo Atheniensium rege instituta, in faucibus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur è pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis ob cædem leonis ab eo interfecti in sylvâ Nemeââ prope Cleonâs ; urbem Achaïæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem certamina intelligit *Olympica* : quæ ibi committebantur. Per *lucos Molorchî*, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum, sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus*.] Chirothecæ quædam species est, è corio bubulo, eoque *crudo* : quo pugiles manus et brachia ad pugnam armabant, Æ. 5. 401.

21. *Tonsæ*.] Concisis foliis aptè compositæ.

22. *Ducere pompas*.] *Pompæ*, erant imagines Deorum impositæ ferculis ; et alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad ostentationem coram populo ducebantur : præcipuè in *Circensibus*. Nomen à *κυρνή* ; hoc autem à *πέρω* mitto, deduco, transveho. De pompâ illâ Circensi fusè Ovid. Amor. 2. 2. 43. Sed jam pompa venit : linguis animisque favete, &c. Prima loco fertur sparsis Victoria pennis, &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel scena ut, &c.*] Scena frons est theatri, seu pars theatri adversa spectantibus : quæ aulæis, velis, aliisque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat : *σκηνή umbraculum*, à *σκία umbra*, G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *versatilis*, aut *ductilis*. Versatilis : cum subito machinis quibusdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem ostendebat. Ductilis ; cum evolutis velis et aulæis picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni*.] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa* : vela ingentia, peripetasmata, dicta sunt ab *aulâ* Attali, Pergami regis ditissimi, qui populum Romanum hæredem reliquit : primusque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica* et *Babylonica* aulæa vestesque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli et Scoti. Non ab Octaviano victi sunt, ut vult Servius ; sed à Julio Cæsare : qui ex continenti Galliæ bis in eorum insulam navigavit : duabusque victoriis re benè gestâ, et acceptis obsidibus, magnum servorum numerum, ac prædam reportavit : juxta Strabonem l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos esse : de quibus, ut illo tempore passim notis, hic sermo est. III. *Intexti*. Nempe quia Julii victoriæ in ipsis aulæis depictæ erant : et inter eas, fortassè Britannica : unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acu picti videbantur.

26. *Elephanto*.] De ebore, qui dens est elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangarida*, gens Indica circa Gangem. *Quirini*.] Octaviani : qui quasi alter Romulus, et alter conditor Romæ habitus est. Romulus autem Quirinus dictus est à *quiri*, quæ Sabinorum linguâ hastam significat, quâ semper instructus pingitur Romulus. Certum est agitatam fuisse in senatu, Romuli-ne an Augusti nomine, Octavianus donaretur. Sed peracqué certum est, neque id contigisse nisi ann. U. C. 727. annis post edita Georgica circiter tribus : neque unquam Gangaridas ab eo victos esse. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*, non publicâ auctoritate, sed privatâ adulatione : *Gangaridum* verò victor, quia M. Antonii victor

et columnas exstructas ex Nilum, ac navali surgentes ære columnas. 29
 ære navium captarum. Ad Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
 jiciam urbes Asiæ expug- Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis :
 natas, et Armenios fugatos; Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
 et Parthos confidentes fugæ Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
 ac sagittis retrò jactis, et Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
 spolia bis rapta manu ex Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis 35
 diversis hostibus, et populos Nomina : Trosque parens, et Trojæ Cynthius auc-
 bis victos in utroque mari. Invidia infelix furias amnemq; severum [tor.
 Erunt quoque statuæ è Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
 marmore Pario, simulacra Immanemque rotam, et non exuperabile saxum.
 propè animata, soboles As- Intereà Dryadum sylvas saltusque sequamur 40
 saraci, et heroës familiæ Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 deductæ à Jove; et Tros Te sine nil altum mens inchoat : en age segnes
 pater Assaraci, et Apollo Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 munitor Trojæ. Invidia in- Te sine nil altum mens inchoat : en age segnes
 felix timebit furias, et se- Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 verum fluvium Cocyti, et Te sine nil altum mens inchoat : en age segnes
 tortos serpentes Ixionis, et Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 rotam immensam, et rupem Sisyphi insuperabilem. Intereà subeamus sylvas Dryadum, et
 saltus aliis inaccessos; subeamus tua mandata, ô Mæcenas, non sanè facilia. Animus meus
 nihil altum incipit sine te. Eja verò, amputemus pigras.

NOTÆ.

qui ipse dolo Armenios, Ventidio duce Parthos vicerat; Indos verò, Arabes, aliosque Asiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus, G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam perfectis attextum esse.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æ. 7. 399. *Torvumque repentè clamat*, &c. De Nilo Ægyptio flumine, G. 4. 288. et Nilus victoriam significat Alexandrinam, de M. Antonio et Cleopatrà ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali surgentes, &c.*] Octavianus è rostris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflavisse: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipsos intelligit; per montem, populos montis incolas. Sic Æ. 10. 13. *Alpes immittet apertas*: id est, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici possit vicisse Armenios et Parthos, vide suprâ, in notâ ad v. 27.

32, 33. *Et duo rapta... Bisque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diversum hostem*, de Gangaridis et Britannis: *utrumque litus*; de orientali, in quo sunt Gangaridæ; et occidentali, in quo sunt Britanni. Sed malè, siquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Asiaticis Africanisque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de geminâ clade, quâ M. Antonium affecit; prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore: altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella ferè cætera; sed proprio Marte propriâ manu, gestum esse.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida è Paro insulâ, quæ una est è Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Assaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ se-

riem et originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter*: *Dardanus*, Jovis filius ex Electrâ Atlantidis filiâ: *Erichthonius*: *Tros*. Hic scindit se familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilium* et *Assaracum*. *Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum*. *Assaracus* verò habuit *Capyn*, hic *Anchisen*: Ex *Anchise* et *Venere*, *Æneas*, *Ascanii* sive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in insulâ *Delo*; ubi mons est *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia, &c.*] Eorum supplicium notat; qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id usque tempus Romæ fuerant; è veteribus Sext. Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium è Styge profluentem, à *καὶὸν* gemere, Æ. 6. 323.

Ixionis angues.] Ixion, Phlegyæ, Lapitharum in Thessaliâ regis, filius: cum ob cædem soceri sui Deionei inexplabilem vagaretur, assumptusque in cœlum et expiatus à Jove esset: Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum suos et Junonis amores quasi veros jactaret: fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus est rotæ, cujus perpetuo circumactû torquetur.

39. *Non exuperabile saxum.*] Sisyphi supplicium significat. Is filius Æoli, cum Atticam latrocinii infestaret, occisus est à Theseo Athenarum rege: cujus in gratiam finxere Græci, Sisyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem saxum provolvat, et continuò inde gravitate suâ devolutum continuò revolvat.

40. *Dryadum, &c.*] 2. 46. Ecl. *Saltus.*] Ecl. 6. 56. *Mæcenas.*] In argumento Georg.

Rumpe moras : vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum :
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, et nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.

Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juvencos ;
Corpora præcipuè matrum legat. Optima torvæ 51
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Tum longo nullus lateri modus : omnia magna :
Pes etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo : 56
Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro proprior : quæque ardua tota,
Et gradiens imâ verrit vestigia caudâ.

Ætas Lucinam justosque pati Hymenæos 60
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos :
Cætera nec fœturæ habilis ; nec fortis aratris.

Intereâ superat gregibus dum læta juvenus,
Solve mares : mitte in Venerem pecuaria primus,
similis est tauro ; et quæ tota alta est, et ambulans verrit vestigia parte extremâ caudæ. Ætas
subeundi legitimum conjugium et labores partûs, finit ante decem annos, et incipit post quatuor :
reliqua ætas, nec apta est generationi, nec commoda agriculturæ. Intereâ dum læta juvenus
viget in armentis, da licentiam maribus, et citò immitte pecora ad coitum,

moras : Cithæron vocat nos
magno clamore, et canes
Taygeti, et Epidaurus do-
mitrix equorum : et vox re-
boat, multiplicata repercus-
su sylvarum. Paulò pòst
tamen aggrediar celebrare
animosa bella Octaviani :
et famâ propagare nomen
ejus per tot annos, quot an-
nis Octavianus distat à pri-
mo ortu Tithoni. Sive ali-
quis alit equos admirans
præmia victoriæ Olympi-
acæ ; sive aliquis alit robus-
tos boves ad arationem : eli-
gat præsertim corpora ma-
trum. Optima est figura
terribilis vaccæ, cui caput
est deforme, cui collum est
magnum, et cui pelles pen-
dent à mento usque ad cru-
ra : cui præterea latus lon-
gum est sine modo, et omnia
magna ; pes etiam, et aures
hirsutæ sub cornibus inflex-
is. Nec displicebit mihi vac-
ca notata maculis albis, aut
quæ fugit jugum, et aliquan-
do cornibus petit, et facie

NOTE.

43, 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit se vocari
eas in regiones, quæ abundant iis animalibus,
quorum culturam hoc libro docturus est. *Ci-
thæron.*] Mons Bœotiae, quæ regio à bove no-
men habuit ; ut dictum est *Æn.* 6. 65. et à Ju-
venali, *S.* 10. 50. *Vervecum patria* nominatur.
Taygetus.] Mons in Laconiâ prope Spartam ;
venatu insignis, atque aded canibus. *Epi-
daurus.*] Urbs multiplex hujus nominis ; hæc
in Peloponneso est, in Argiâ regione, ad orien-
tale litus ; ubi colebatur Æsculapius. Et tota
Argia ferax equorum fuit : unde laudantur eo
nomine Mycenæ, urbs ejusdem regionis, v.
121. *Et patriam Epirum referat, fortesque
Mycenas.*

46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur
Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conscrip-
ta est, continetque passim laudes Cæsaris Oc-
taviani. *Accingar.*] Suscipiam. Translatio est
ab iis qui aliquid facturi vestem altiùs cin-
gunt : ne laciniis defluentibus impediuntur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus est ille, Laome-
dontis, aut frater, aut filius, ab Aurorâ dilectus,
de quo *G.* 1. 249. Vel juxta Servium et Eusta-
thium, Sol ; qui Tithonus eodem modo dicitur,
quo dicitur quoque Titan ; nempe à *τιταίνω
extendo*, quia lucem undequaque extendit.
Tithonus enim Auroræ, distabat ab Octaviano
mille duntaxat annis ; Sol totâ mundi ætate,

atque aded quâdam æternitate, quàm videtur
Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Seu quis, Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De
equis et bobus.* Continetque præcepta quatuor.
I. *De cognoscendâ optimâ formâ vaccæ*, v. 51.
equi, v. 75. II. *De delectu admissariorum, des-
etalons, STALLIONS*, v. 95. *et equarum ad admis-
suram*, v. 129. quæ etiam tauris et vaccis ac-
commodari possunt. III. *De curâ equarum gra-
vidarum*, v. 140. IV. *De curâ et institutione
ritulorum*, v. 157. *et equuleorum vitulorum*, v.
179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter mag-
nitudinem. Sic Homerus dixit, *λαῖας ἀναίδης,
lapis impudens*, *Iliad.* 4. 521. et alibi.

56. *Maculis insignis et albo.*] Maculis albis.
ut *G.* 2. 192. *Pateris libamus et auro : pro
pateris aureis.*

60. *Lucinam. . . Hymenæos.*] Deam partûs
Deosque conjugii : quæ nomina etiam pecu-
dibus tribuit, ut *infra*, v. 125. mariti nomen
equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucinâ*,
Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus* : Vel fuit
filius Liberi et Veneris, qui primus certas nup-
tias instituit ; vel vir Atticus, qui raptas à la-
tronibus virgines parentibus intactas restituit.
Unde ejus nomen invocari solebat apud Græ-
cos in festis nuptialibus : et nuptiæ ipsæ dice-
bantur *Hymenæi*.

et propaga progeniem ali-
am ex aliâ per generatio-
nem. Optima quæque dies
vitæ, prima elabitur mise-
ris mortalibus: morbi suc-
cedunt, et mœsta senectus;
et labor, et severitas duræ
mortis eos rapit. Erunt
semper aliquæ *pecudes*, qua-
rum voles mutare corpora,
igitur semper repara ar-
mentum: et ne postea de-
sideres ea quæ amiseris,
præveni *damnum*, et sub-
stitue armento prolem no-
vam singulis annis. Simi-
liter *necessarius* est armen-
to delectus idem equorum.
Tu modò adhibe præcipu-
am curam *circa eos*, quos
statuis seponere ad propa-
gationem armenti, jam in-
de à tenerâ eorum ætate.
Statim pullus generosi pe-
coris altè incedit per cam-
pos, et flexibili crure figit
gradum. Primus audet in-
gredi viam, et explorare
fluvios tumentes, et expo-
nere sese ponti incognito:
nec timet strepitus inanes.
Collum habet elatum, ca-
put acutum, ventrem sub-
strictum, terga carnosa,
pectus robustum, eminet in toros.
Boni sunt badii et glauci; color est pessimus albis et gilvis.
Si autem arma aliqua longè sonuerunt, non potest consistere in loco: arrigit aures, et tremit
membris, et volvit sub naribus collectum calorem, *eum* coërcens. Crines densi sunt, et agitati
recidunt in dextrum humerum. At spina *dorsi* duplex extenditur inter lumbos: et ungula ca-
vat solido cornu terram, sonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi:

Atque aliam ex aliâ generando suffice prolem. 65
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac ne pòst amissa requiras, 70
Anteveni; et sobolem armento sortire quotannis.
Necnon et pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in arvis 75
Altiùs ingreditur, et mollia crura reponit:
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumq; caput, brevis alvus, obesaq; terga; 80
Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, si qua sonum procul arma dedêre,
Stare loco nescit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumq; premens volvit sub naribus ignem. 85
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina; cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.*] Hic enim, non cau-
sam notat, sed effectum: igitur, itaque.

Ne pòst amissa requiras.] Ne serò agnoscas
negligentiam tuam, ne serò armenti jacturam
doleas: præveni jacturam illam annuâ substi-
tutione novæ sobolis.

81. *Luxuriatque toris animosum, &c.*] Tori,
sunt eminentiæ musculorum, quasi nodosæ ac
tumentes: ut in robustioribus corporibus vi-
dere est.

82. *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen con-
stat *spadices* esse ex rubro nigricantes, badios,
bay-bruns, CHESNUT: *σπάδες* enim et *βαῖς* sig-
nificant palmæ termitem cum fructu, qui ad
illum colorem accedit: unde color ille Phœni-
ceus etiam dictus est, à *φοινῖς* palma. Vide Gel-
lium l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud
Gellium, per *glaucum* equum, viridem hic sig-
nificari; et perinde Virgilium dicere potuisse,
cœruleum. Quis autem est equus viridis, aut
cœruleus, aut glaucus? Haud dubiè scutulatus
ille, quem ex macularum densitate vocamus
Pommelè ardoise, DAPPLED-GREY. Ardosia quip-
pe lapis est fissilis, et densè cœruleus. III.
Albus hic à candido distinguitur: nam can-

didus color maximè probatur in equis Deorum
ac triumphantium. Isidorus *album* explicat
pallidum, *blanchâtre*, WHITISH. IV. *Gilvus*,
Varroni *helvus*, qualis est melli aut latiori semi-
cocto: *isabelle lave*: Germani dicunt *Gelb*. DUN.

87. *Duplex spina.*] Ita Xenoph. lib. de Re
equestri. Ita Varro. Non quòd re duplex sit,
sed specie tantum et aspectu: ut enim in equo
macilentò extat et eminet quasi acuta spina
dorsi; ita in robusto ac vegeto cavum quid-
dam videtur per mediam spinam intercurrere;
idque patet ex Varronis verbis: sit *spina* *max-
imè duplex*; si minùs, non extant.

89. *Talis Amyclæi, &c.*] De Polluce, ejusque
fratre Castore, Æ. 6. 121. Pollux ab Homero,
Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil in-
signis fuisse; Castor, equorum domitor. Con-
trà tamen videtur hic sentire Virgilius. *Cyl-
larus.*] Equus Pollucis, juxta Virgilium et
Propertium: Castoris, juxta Senecam, Vale-
rium Flaccum, et Claudianum. *Amyclæi.*] *Amy-
clæ*, urbs in Laconiâ, non longè à Lacedæmone:
unde Castor et Pollux, modò Lacedæmone,
modo Amyclis nati dicuntur.

Cyllarus, et, quorum Graii meminere poëtae,
Martis equi bijuges, et magni currus Achillis.
Talis et ipse jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam
segnior annis

Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustrâque laborem
Ingratum trahit: et, si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cùm præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;

Cùm spes arrectæ juvenum, exultantiaq; haurit

Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,

Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:

Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur

Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.

Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ

Tollitur: humescunt spumis flatuque sequentum:

Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.

Primus Erichthonius currus et quatuor ausus

Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.

Fræna Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedêre,

petu: et jam demissi, et jam altè sublati, videntur ire per aërem vacuum, et attolli in ventos. Nec moram faciunt, nec quiescunt. At nubes flavi pulveris assurgit: equi fiunt humidi spumâ et halitu sequentium. Aded amant gloriam, aded appetunt victoriam. Erichthonius primus omnium ausus est componere currus et quadrigas: et post victoriam insidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, insidentes dorse equorum,

90 et tales equi bijuges Martis, et equi curules magni Achillis, quos Græci poëtae commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emisit crines è collo equino, superveniente uxore, et fugiens implevit altum Pelium

95 hinnitu acuto. Hunc etiam include stabulis, cùm deficit, aut morbo tardus, aut senio piger: et sis indulgentior senectuti non infami. Senex inutilis est ad coitum, et in eo frustra extendit laborem sterilem: et si interdum descenditur ad pugnam, frustra furit, ut aliquando magnus ignis in paleis furit sine viribus. Ergo spectabis præsertim generositatem et ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum sint soboles; quomodò unusquisque doleat, cùm vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides? in celeri certamine cùm currus corripuerunt campum, et ruunt emissi è repagulis: cùm spes juvenum excitatur, et metus pulsans fatigat corda subsultantia: juvenes imminent flagello intorto, et pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex im-

NOTÆ.

91. *Martis equi, &c.*] De Marte, Ecl. 9. 12. *Martis* equos Servius alique multi appellant *Pavorem* et *Timorem*, *δῆμον* & *φῶβον*, idque ex Hesiodo et Homero conantur probare: sed ex iis ipsis ostendit Germanus, aurigas fuisse, non equos. *Achillis* equi, *Balius* et *Xanthus*, immortales; *Zephyro* patre, et *Podarge* *Harpÿiæ* matre, geniti; *Iliad.* 15. 149. De *Achille*, *Æ.* 1. 30.

92. *Talis et ipse, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cùm *Philyram*, Oceani filiam, amore insequeretur; *Ope*, sive *Rheâ* uxore superveniente, in equum se convertit; aufugitque in montem *Thessaliæ Pelium*. *Philyra* *Chironem* ex eo peperit; superiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignosce senectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci sententiam; Vel *nec ignosce turpi senectæ*; vel, *ignosce senectæ non turpi*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, *Plutarchus*, *Ausonius*, &c. laudant equi senectutem, jubentque mitius haberi, et præteritos labores quiete compensari: unde hic quoque est, *Abde domo*.

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id est quorum parentum sint proles; sive, quale sit genus, et series parentum è quibus nati sunt. *Artes.*] Studia quibus apti sunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulsatur, ut è sedibus trahere et erucere videatur: hoc enim significat *haurire*, quod est ab *ἄρῳ* *haurio*; et istud ab *ἄρῳ* *trahō*: quod enim *hauritur*, è profundo trahitur; vide *Æ.* 10. 314.

113. *Primus Erichthonius, &c.*] *Æschylus* *Prometheum*, *Cicero* *Minervam*, *Maro* *Erichthonium* curruum inventorem facit; sive illum *Atheniensium* regem, ex *Vulcano* et *Tellure* natum, et anguipedem, qui, ut *pedum* deformitatem tegeret, dicitur curruum fabricasse: sive illum *Phrygem*, *Dardani* filium, *Jovis* nepotem, qui unus fuit ex *Æneæ* majoribus, de quo v. 35. Et verò *Plinius*, l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio quadrigas, Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item *fræni* et equitationis inventionem tribuit *Sophocles* *Neptuno*, *Lysias* orator *Amazonibus*, alii aliis:

invenerunt *artem frænandi* et gyrandi: et docuerunt equitem armatum insultare terræ, et glomerare superbos. *passus.* Difficultas utraque par est; pariter *magistri artis eligunt equum* juvenem, et ferventem animis, et vividum in cursu: *non senem*, etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, et referat patriam Epirum, aut fortes Mycenæ, et ducat genus ab ipsâ stirpe *equi* Neptunii. His notatis, magis solliciti sunt circa tempus *admissuræ*; et adhibent omne studium ut saginent densâ pinguedine *eum*, quem elegerunt ducem, et designaverunt admissarium armenti: et secant *huic* herbas vigentes, et præbent aquam *copiosam*, et frumenta: ne non posset sufficere jucundo labori, et ne pulli imbecilli ferant *notas* maciei paternæ. At de industriâ faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum, *tunc* auferunt *eis* cibum, et avertunt *eas* à potu: sæpe etiam agitant *eas* cursu, et fatigant æstu; cum area sonat frugibus graviter tritis, et cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes.

Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, et claudat meatus hebetes: Sed *ut pars illa* avidè attrahat semen, et interiùs includat. Postea incipit cura patrum recedere, et cura matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus Nullus patiaturs eas trahere juga gravium plaustorum, aut viam trajicere, saltando, aut percurrere prata, celeri cursu, aut innatare fluvii rapidis. Pascantur in spatiis apertis sylvarum, et juxta tumentia flumina:

Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æquè juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem:
Quamvis sæpe fugâ versos ille egerit hostes, 120
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ:
Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus; et omnes
Impendunt curas denso distendere pingui, 124
Quem legère ducem et pecori dixere maritum:
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atq; ubi concubitus primos jam nota voluptas 130
Solicitat; frondesque negant, et fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiant, et Sole fatigant:
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 135
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiùsque recondat.
Rursus, cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errant.
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustreis,
Non saltu superare viam sit passus, et acri 141
Carpere prata fugâ, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum

NOTE.

Virgilius *Lapithis*, Thessaliæ populis, de quibus G. 2. 457. *Pelethronii* verò, vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, à *Pelethronio* eorum oppido ad *Pelium* montem: vel nomen cujusdam *Lapithæ* proprium est, genitivo casu, frænorum inventoris, cujus invento *Lapithæ* deinde cæteri usi sunt ad domandum et instituendum equum. Ait enim *Plinius* l. 7. 56. invenisse frænosa et strata equorum *Pelethronium*: pugnare ex equo *Thessalos*, qui *Centaursi dicti sunt*, habitantes secundum *Pelium* montem. *Lapithæ* autem vicini *Centaursi*.

117. *Gressus glomerare.*] Quasi colligere, reductis et replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur et explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utrâque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars *Erichthonii*: sive equitandi, quæ fuit ars *Lapitharum*.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admissarii, *étalon*, A STALLION.

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 50. De equo *Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in *Argiâ* Peloponnesi regione, *Argis* vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denso pingui.*] Densâ pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo et adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta serena*, et alibi sæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores, sed succi plenas; qualis est homo adultâ ætate, cum pubescit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] Pugnant hæc verba, *primos* et *jam nota*. Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; sed tantum de primo et novo anni cujusque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, *Ecl.* 5. 5.

135. *Usus.*] Trajectus, via: ut *Æ.* 2. 453 *Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tec-torum inter se Priami.*

Flumina: muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
 Speluncæq; tegant, et saxea procubet umbra. 145
 Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est, œstron Graii vertère vocantes:
 Asper, acerba sonans: quo tota exterrita sylvis
 Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther 150
 Concussus, sylvæque, et sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachiae Juno pestem meditata juvencæ.
 Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
 Arcebis gravido pecori: armentaque pasces 155
 Sòle recens orto, aut noctem ducentibus astris.
 Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
 Continuòque notas et nomina gentis inurunt:
 Et quos, aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris servare sacros, aut scindere terram, 160
 Et campum horrentem fractis invertere glebis.
 Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu quos ad studium atq; usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi:
 Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas. 165
 Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
 Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
 Servitio assuêrint; ipsis è torquibus aptos
 Junge pares, et coge gradum conferre juvencos.
 Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes 170
 Per terram, et summo vestigia pulvere signent.
 Pòst valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, et junctos temo trahat æreus orbes.
 Intereà pubi indomitæ non gramina tantùm,
 Nec vescas salicum frondes, ulvamq; palustrem; 175

tabilis est. Ac primò circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde postquam colla prius libera assueverint servituti: conjunge duos juvencos æquales, alligatos ipsis circulis, et coge eos simul incedere. Et jam tum rotæ sine onere sæpe trahantur ab illis per humum, et illi imprimant orbitas in superficie pulveris. Postea axis è fago laborans sub magno onere strideat, et temo ex ære trahat rotas sibi conjunctas. Interim manu collige juvencis nondum domitis, non solum herbas, et frondes edules salicum, et ulvam palustrem;

NOTÆ.

146. *Est lucos Silari, &c.*] *Silarus*, nunc *Selo*: Italiae fluvius in Lucaniâ: quo Lucani à Picentinis dividuntur. *Alburnus*.] Ejus regionis mons, *Alborno*: ex quo monte fluvius oritur, *Tanagrus*, *Negro*, tenuis, et ideò æstate ferè arescens. *Ilex* arbor glandifera, *yeuse*, HOLM-OAK.

147. *Asilo Romanum, &c.*] *Tabanus*, *taon*, GAD-FLY: musca boves agitans, veteribus Italis dicta est *asilus*: Græcis *οἶσε*.

153. *Inachiae Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponnesiâci, vel potius Argivorum regis, filia: ut lateret Junonem, à Jove in juvencam conversa est, et Junoni petenti dono data: ab eâ tradita est Argo pastori in custodiam: qui cum fuisset à Mercurio sopitus et occisus, Io

à Junone œstro immisso agitata, in Ægyptum usque fugit: ubi implorato Jovis auxilio pristinam recepit formam, nupsitque regi Osiridi, et post mortem ab Ægyptiis habita est pro Deâ, sub Isidis nomine.

166. *Circlos*.] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *sæclum* et *periculum*, pro *sæculum* et *periculum*.

168. *Aptos*.] Ligatos; ab *ἀπτε* ligo, et fusè ostendimus, Ecl. 7. 13.

172. *Faginus*.] E fago, *de hêtre*, OF BEECH. Ecl. 1. 1.

175. *Vescas*.] Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulvæ*.] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

sed etiam frumenta è tenerâ Sed frumenta manu carpes sata : nec tibi foetæ,
segete. Neque vaccæ par- More patrum, nivea implebunt multralia vaccæ ;
tu solutæ replebunt tibi lac- Sed tota in dulces consument ubera natos.
te candida multralia, ut Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
erat consuetudo veterum : Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pisæ, 180
sed exhaurient totas man- Et Jovis in luco currus agitare volantes ;
mas ad alendos dulces fœ- Primus equi labor est, animos atque arma videre
tus. Si verò studium magis Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
est ad bella, et ad exerci- Ferre rotam, et stabulo frænos audire sonantes :
tus feroces ; aut si magis Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
studium est radere curru Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare. 186
amnem Pisæ Alpheum, et Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
impellere currus celeres in Audiat, inque vicem det mollibus ora capistris
luco Jovis ; primus labor Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
equi est, videre contenti- At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas ; 190
ones et arma pugnantium ; Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
et ferre plangorem tuba- Compositis : sinuetque alterna volumina crurum,
rum, et tolerare gemitum Sitque laboranti similis : tum cursibus auras
rotæ tractæ, et audire in Provocet : ac per aperta volans, ceu liber habenis,
stabulo crepitum fræno- Æquora, vix summâ vestigia ponat arenâ. 195
rum : præterea magis ac Qualis hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris
magis lætari blandis laudi- Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
bis magistri, et amare so- Nubila : tum segetes altæ campique natantes
nitum palpati colli. Audiat Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
autem ista, ut primùm de- Dant sylvæ, longiq; urgent ad litora fluctus : 200
pulsus est a lacte matris : Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.
et vice frænorum præbeat Hic, vel ad Elei metas et maxima campi
collum mollibus loris, ad- Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas ;
huc debilis, imò et tremens, Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
necdum confidens ætati.
 At cùm quartus annus ac-
 cesserit, tribus jam elapsis,
 statim incipiat describere
 gyros, et *incedere* passibus
 numerosis ac sonantibus :
 et inflectat alternè commis-
 suras crurum, *ita ut* videat-
 ur coactus : deinde laces-
 sat ventos cursu : et currens
 per campos patentes, quasi
 solutus fræno vix attingat pedibus superficiem arenæ. Qualis est Aquilo, cùm imminet vehemens
 à septentrionalibus partibus, et cùm dissipat procellas Scythiæ et nimbos *adhuc* siccos : tum
 segetes altæ, et agri *spicis* fluctuantes tremiscunt modico flatu : et cacumina sylvarum edunt
 strepitum : et longi fluctus impellunt se ad litora. Aquilo *autem* ruit, simul radens cursu campos,
 et simul mare. Talis *equus* vel sudabit, et emittit ore spumam sanguineam, ad metas et magna
 spatia campi Olympicî ; vel meliùs trahet collo tenero vehicula Belgica.

NOTÆ.

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius alique explicant de farragine, hoc est de fursuribus triticeis, et farinâ hordeaceâ. Ego de herbis adhuc teneris, et recens ortis. Favent mihi voces, *carpes sata*, quæ planè herbarum putationem et collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii, v. 205. *Tum demum crassâ magnum farragine corpus Crescere jam domitis sinito* : ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis semestribus. Virgilius itaque dicendus est, aut Varroni esse contrarius ; aut farraginem domitis copiosè, indomitis ac junioribus parcè tantùm permittere. *Fœtæ.*] Vox ambigua, quæ sæpe gravidas, hic partu jam solutas, significat. Ecl. 1. 50. *Multralia.*] Vasa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alpheâ, &c.*] De *Pisâ*, urbs an fons tantùm fuerit, dubitare videtur Strabo, lib. 8. Regio certè fuit, et pars Elidis, sive Eleæ, in Peloponneso : in quâ *Olympia* urbs

et *Alpheus* fluvius. G. 1. 59. loca ludis Olympicis et Jovis templo, insignia. Vide suprà v. 20.

183. *Lituosque pati*] *Lituu*s, species incurvæ buccinæ : à cujus similitudine *lituu*s quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones designabant.

196. *Qualis hyperboreis, &c.*] De *Scythiâ*, Ecl. 1. 66. De *Aquilone*, sive *Boreâ*, vento septentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis*, seu *Riphæis* Moscoviæ montibus, G. 1. 240. Dicuntur Hyperborei : quia supra eos et ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemes*, id est, nubes in Scythiâ collectas, meridiem versùs propellit : easque *aridas*, quia non solvit eas in pluviam, utpote siccas et constringens.

202. *Elei --- campi spatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G. 1. 59. et G. 3. 20. et modò, v. 181.

204. *Belgica esseda.*] *Essedum*, vehiculi genas, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti solitos fuisse Britannos in

Tum demum crassâ magnum farragine corpus 205
 Crescere jam domitis sinito: namq; antè domandum
 Ingentes tollent animos; prensique negabunt
 Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
 Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quàm Venerem et cæci stimulos avertere amoris:
 Sive boum, sive est cui gratior usus equorum. 211
 Atque ideò tauros procul atque in sola relegant
 Pascua, post montem oppositum, et trans flumina
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant. [lata:
 Carpit enim vires paulatim, uritque videndo 215
 Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec
 herbæ:
 Dulcibus illa quidem illecebris, et sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes.
 Pascitur in magnâ sylvâ formosa juvenca:
 Illi alternantes multâ vi prælia miscent 220
 Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
 Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
 Cum gemitu, reboant sylvæq; et magnus Olympus.
 Nec mos bellantes unâ stabulare: sed alter
 Victus abit, longèque ignotis exulat oris: 225
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
 Ergo omni curâ vires exercet, et inter
 Dura jacet pernox instrato saxa cubili: 230
 Frondibus hirsutis et carice pastus acutâ:
 Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
 Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

Tunc denique permittit, ut
 magnum corpus eorum qui
 jam domiti sunt pinguescat
 densâ farragine: nam si sa-
 ginentur antequàm domen-
 tur, effèrent animum fero-
 cem, et comprehensi recu-
 sabunt pati flagella flexibi-
 lia, et obtemperare duris
 frænâ. Sed nulla cura ma-
 gis corroborat eorum vires,
 quàm impedire coitum et
 aculeos insani amoris, sive
 boum sive equorum cultus
 alicui placet. Et propterea
 remonent tauros longè, et
 in deserta pascua, post mon-
 tem interjectum, et trans
 latos fluvios. Vel servant
 inclusos interiùs ad præ-
 sepia pabulo abundantia.
 Nam fœmina, dum videtur,
 paulatim minuit vires, et
 exhaurit marem: nec per-
 mittit ut meminerit sylvæ-
 rum, et pabuli: illa quidem
 facit hoc dulcibus blanditi-
 is: et sæpe cogit superbos
 amantes certare inter se
 cornibus. Pulchra juvenca
 pascitur in magnâ sylvâ:
 tauri verò illi vicissim mul-
 to ardore miscent pugnam
 plagis frequentibus: niger
 sanguis tingit membra, et
 cornua impinguntur con-
 versa vicissim in adversari-
 um obnitentem, magno cum
 gemitu, et sylvæ et mag-
 num cœlum remugiant.
 Nec solent adversarii ma-
 nere in eodem stabulo: sed
 alteruter abit victus, et

procul exulat in regione incognitâ: multum dolens de ignominia, et vulneribus illatis à feroci
 victore: et de amica quam perdidit sine ultione: et exit è regnis avorum, frequenter retor-
 quens oculos ad stabulum. Exercet igitur suas vires omni curâ, et jacet pernoctans in cubili
 strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, et juncos acutos: et experitur se: et discit
 furere in sua cornua, obluctans trunco arboris: et impetit aërem ictibus; et proludit ad pug-
 nam arenis sparsis.

NOTE.

bellis memorat Cæsar, de bello Gall. lib. 4.
 Quod et vicinis quoque gentibus, ut Belgis qui
 Gallie partem tertiam occupabant, fuisse in
 usu colligitur ex aliis auctoribus. De farragine, v. 176.

206. Ante domandum.] Vide infra, v. 348.

208. Lupatis.] Lupatum, frenum asperri-
 num, uncis armatum ferreis lupinorum den-
 tium formam habentibus; unde nomen
 est.

215. Uritque videndo.] Dum videtur. Ger-
 undia enim plerumque viam habent passivam,
 Ecl. 8. 71.

221. Lavit.] Dicitur lavare et lavere: hic
 lavit, non est præteritum à lavare, longam
 enim haberet syllabam primam; sed præsens
 à lavere, atque ita habet brevem.

223. Olympus.] Cælum translative, propriè
 mons in Thessaliâ, de quo Ecl. 5. 56.

228. Regnis avitis.] Agris in quibus natus
 erat ac veluti dominabatur: sic Ecl. 1. Mea
 regna videns mirabor aristas.

230. Jacit pernox.] Servius tamen, et juxta
 omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem,
 Pierius, legunt pernix; et explicant perseve-
 rans, à pernitendo. At pernix nusquam habet
 hanc significationem, et ubique celeritatem
 notat; ut suprâ, v. 93. Pernix Saturnus, et
 Æ. 4. 180. Pedibus celerem et pernibus alis.
 Celeritas autem, huic taurò, moerenti ac fesso
 non convenit: legatur itaque pernox cum
 utroque Scaligero.

231. Carice.] Plantâ ex arundineo genere,
 Gallicè non nominatâ, Angl. SEDGE; de qua
 Ecl. 3. 20,

Deinde postquam robur reparatum est et vires refectæ, mutat locum, et celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albescere procul in medio mari, et emînus sinuatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrendè inter rupes, et cadit non minor ipsâ rupe: at aqua infima ebullit in vortices; et superjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, et hominum, et ferarum, et genus piscium, pecudes, et volucres versicolores, rapiuntur in furorem et ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore læna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim et strages in sylvis: tunc aper est crudelis tunc tigris est pessima: heu! tunc periculosè inceditur per desertos Agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advexit ad nares notum odorem fœminæ. Tunc sanè nec fræna aurigarum nec sæva flagella, nec scopuli et rupes cavæ, neque fluvii interjecti et volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit et accuit dentes, et conculcat terram pedibus, et fricat costas arbore, et ex utrâque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in ossibus durus excitat ignem? scilicet vigilans per obscuram noctem trajicit natatu fretum agitaturn subitâ tempestate: super ejus caput magna porta cœli tonat et mare impactum rupibus sonat: nec miseri parentes possunt eum impedire, nec ipsa insuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces, maculosæ Bacchi, et genus acre luporum,

Pòst, ubi collectum robur viresque receptæ, 235
 Signa movet, præcepsq; oblitum fertur in hostem:
 Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
 Longiùs ex altoque sinum trahit: utque volutus
 Ad terras, immanè sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
 Vorticibus, nigramque altè subjectat arenam. 241
 Omne adeò genus in terris hominumque ferarum-
 que,
 Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
 In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna 245
 Sævior erravit campis: nec funera vulgò
 Tam multa informes ursi stragemque dedêre
 Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
 Heu! malè tum Libyæ solis erratur in agris. 249
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras!
 Ac neq; eos jam fræna virum, neq; verbera sæva,
 Non scopuli, rupesque cavæ, atq; objecta retardant
 Flumina, correptos undâ torquentia montes.
 Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus, 255
 Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
 Atque hinc atq; illinc humeros ad vulnera durat.
 Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Nocte natat cæcâ serus freta: quem super ingens
 Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant 261
 Æquora: nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid Lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum,

NOTÆ.

236. *Signa movet.*] Metaphora à bellis hominum, qui, cùm castra movent, signa terræ defixa avellunt aliòque transferunt.

241. *Subjectat.*] *Superjicit:* et notavimus Ecl. 1. 46. Præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.

249. *Libyæ.*] Africæ pars est, quæ vulgò pro Africâ totâ sumitur G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255. *Sabellicus sus.*] Vel aper, vel sus domesticus, è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicinâ. Æ. 7. 665.

258. *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Asiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris sacerdotem, è Sesto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Hellesponti, inter utrumque oppidum in-

terjectas: sed aliquando viribus destitutus, ac tempestate oppressus interiit. Cadaver cùm esset ad litus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientiâ ex ipsâ arce in mare se præcipitem abjecit. De Sesto, Abydo, et Hellesponto, G. 1. 207.

261. *Porta cœli.*] Est juxta Manutium aër nubibus plenus: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios, ipsa nubes, ex quâ portæ instar hiscente, fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optimè, regia, sive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quasi è templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cœli tonitralia templa.* Silius l. 1. 36. *Tonat alti regia cœli.*

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut et tigres, curru Bacchus alligavit.

Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia
 cervi? 265 et canum: quid, fugaces
 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum: cervi quanta gerunt bella?
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci Notabilis est tamen præ
 Potniades malis membra absumpsere quadrigæ. cæteris furor equarum. Et
 Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonantem verò Venus ipsa immisit illis
 Ascanium: superant montes, et flumina tranant: 270 hunc furorem quo tempore
 Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis, equæ Potniades devorave-
 Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ runt maxillis membra Glau-
 Ore omnes versæ in Zephyrum, stant rupibus altis, ci. Amor rapit illas trans
 Exceptantque leves auras: et sæpe sine ullis Gargara, et trans rapidum
 Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu) 275 Ascanium: transcendunt
 Saxa per et scopulos et depressas convalles montes, et trajiciunt fluvios:
 Diffugiunt: non, Eure, tuos, neq; Solis ad ortus, statimque, postquam
 In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auster ignis exarsit in medullis
 Nascitur, et pluvio contristat frigore cælum. 279 avidis, præsertim vere
 Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine di- (quia vere calor redit in os-
 Pastores, lentum distillat ab inguine virus. [cunt sa) illæ omnes stant in altis
 Hippomanes, quod sæpe malæ legère novercæ, rupibus obvertentes ora ad
 Miscueruntque herbas, et non innoxia verba. Zephyrum, excipiuntque
 Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus, levem aërem: et sæpe sine
 Singula dum capti circumvectamur amore. 285 ullo concubitu, gravidæ
 Hoc satis armentis; superat pars altera curæ, vento, quod mirum est dic-
 Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas: tu, currunt per saxa, et ru-
 Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni. pes, et valles humiles: non
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum ad ortum tuum, ô Eure;
 Quàm sit, et angustis hunc addere rebus honorem. neque ad ortum Solis, ne-
 gerunt, addideruntque huic herbas, et verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irrepa- que ad Boream et Caurum;
 rabile: dum ferimur circa singula, correpti amore. Hoc sufficit armentis. Superest secunda neque ad eam partem, unde
 pars laboris, nempe tractare greges lanigeros, et capellas hirsutas: hoc difficile est; hinc spe- oritur Auster nigerrimus,
 rate gloriam, ô rustici laboriosi. Nec dubito animo, quàm sit difficile superare sermonis dig- et unde contristat aërem
 nitate ista argumenta, et addere hoc ornamentum rebus vilibus. pluviâ tempestate. Post
 hunc denique conceptum
 distillat è partibus genita-
 libus viscosus liquor, quem
 pastores apto nomine vo-
 cant hippomanes, quod
 sæpe malæ novercæ colle-

NOTÆ.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus, Sisyphi filius, è Potniâ Bœotiae vico; cum equas suas, quod essent velociores, à coitu cohiberet; Venus indignata tantum iis furorem immisit, ut dominum laniarent.

269. *Gargara --- Ascanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, et oppidum in Troade, *Ascanius*. Bithyniæ fluvius in Asiâ. Hic pro quolibet monte et fluvio.

273. *Ore omnes versæ, &c.*] Equas in Lusitanîâ circa Olyssiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Justinus, remque detorquet ad perniciatē equorum Galliciæ et Lusitanîæ. Virgilius, duce Aristotele, ex illo conceptu non verum foetum, sed lentum virus stillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: ἵππος enim equus, et μανία furor. Est etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnascitur: utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii sic interpretantur; Non ad Eurum, sed ad Boream, &c. Ego sic: Non ad Eurum, neque

ad Boream, &c. Quia scriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere ut et ipse Virgilius; *Ore omnes versæ in Zephyrum*. De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Boreâ*, septentrionali, Ecl. 7. 51. De *Austro*, meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, sive *Corus*, spirat inter septentrionem et occasum.

279. *Pluvio frigore.*] Auster non est frigidus, sed calidus atque humidus: unde frigus hic, pro pluviâ tempestate usurpatur: ut *hyems* sæpe, pro æstivâ etiam tempestate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleasque volantes.*

280. *Hippomanes.*] Suprà, v. 273.

286. *Hoc satis armentis: superat, &c.*] II. PARS. De cultu ovium et caprarum. Præcepta continet quatuor. I. De hybernâ utriusque gregis curatione, v. 295. II. De æstivâ utriusque curâ, et meridianâ ac serotinâ pastione, v. 322. III. De lanificio, v. 384. IV. De lactis pro-

Sed amor suavis rapit me Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis 291
 per altissimas solitudines Raptat amor : juvat ire jugis, quâ nulla priorum
 Parnassi : Placet ire p̄ *ea* Castaliam molli divertitur orbita clivo.
 culmina, per quâ nulla or- Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
 bita veterum deflectit facili Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam 295
 inclinatione *ad* Castaliam Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas :
undam. Nunc, ò veneran- Et multâ duram stipulâ filicumque manipulis
 da Pales, nunc canendum Sternere subter humum : glacies ne frigida lædat
 est magnâ voce. Principio, Molle pecus, scabiemq; ferat, turpesque podagras.
 jubeo ut oves comedant Post, hinc digressus, jubeo frondentia capris 300
 herbam in mollibus stabu- Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes ;
 lis, donec æstas frondosa Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
 paulatim redit : et ut *colo- Ad medium conversa diem : cùm frigidis olim*
nus tegat duram terram Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
 multâ paleâ, et manipulis Hæ quoque non curâ nobis levioze tuendæ, 305
 filicum, sub *ipsis ovibus* ; ne Nec minor usus erit : quamvis Milesia magno
 rigor frigidus *terræ* lædat Vellera mutantur, Tyrios incocta rubores.
 pecus tenerum, et importet Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
 scabiem ac turpes poda- Quàm magis exhausto spumaverit ubere mulctra ;
 gras. Postea discedens ab Læta magis pressis manabunt flumina mammis. 310
 ovibus, jubeo ut præbeat Nec minùs interea barbas incanaque menta
 capreis arbustos virides, et Cinyphii tondent hirci, setasque comantes ;
 det aquam recens *haus- Usus in castrorum et miseris velamina nautis.*
tam ; et ut stabula *tuta* à Pascuntur verò sylvas, et summa Lycæi,
 ventis objiciantur Soli hy- Horrentesque rubos, et amantes ardua dumos. 315
 emali : versa ad meridiem Atque ipsæ memores redeunt in tecta suosque
 cùm frigidus Aquarius jam Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
 demum occidit, et aquam Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
 emittit sub extremum an- quanto magis mulctrale spumaverit, uberibus exhaustis ; *tantò* copiosius lac fluet ex ube-
 num. Hæ quoque *capræ* ribus pressis. Interea *pastores* etiam secant barbas, et pilos canos, et setas longas hircorum
 non colendæ sunt à nobis Libycorum, ad usus bellicorum, et *ad* vestes pauperum nautarum. *Capræ* autem comedunt
 minore studio, nec minor arbores et cacumina Lycæi, et rubos spinosos, et dumos qui amant *loca* edita : et ipsæ memi-
 erit utilitas *ex iis* : etsi Milesia vellera *ovium*, imbuta nerunt redire in stabula, et eò deducunt suos *fætus* ; et vix transiliunt linnen, uberibus onustis
 Tyriâ purpurâ, magno *pre- lacte*. Itaque omni curâ defendes *ipsas* à frigore et ventis nivalibus :

NOTÆ.

291. *Parnassi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6 29. Cujus in radicibus *Castalia* est, sive fons Castalius, Musis sacer. De *Pale*, Deâ pabuli, suprâ, v. 1.

297. *Filicumque manipulis.*] Filix, *fougere*, FERN, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt propriè fructus arbuti : hic sumuntur pro ipsâ arbutio, *Arbousier*, STRAWBERRY-TREE ; quæ arbor inter caprarum pabula numeratur à Colum. 1. 7. *Ea sunt arbutus, cytisus agrestis, &c.* Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgò tempus significat præteritum, aut futurum : aliquando præsens, aut indefinitum : ut hic, et Æn. 5. 125. *Quod tumidis submersum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tuas autem significat, aliquando, sæpe, denique, &c.

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui à Martio mense numerari incipit ; et sic desinit in Januarium, et Februarium : Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario mense. *Aquarius*, dicitur. Ganymedes, Trois filius, quem Jupiter, aquilâ

transvectum in cælum, suis poculis præfecit : unde urnam habet, aquam fundentis situ : de eo, Æ. 5. 252.

306. *Milesia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ et Cariæ ; lanarum proventu celebrata. De Tyro et purpurâ, G. 2. 506.

311, 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque : ut Æ. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*, Numæ, qui annos 33. natus decessit. *Tondent.*] Priscianus sumit passivè pro *tondentur* ; et *hirci*, accipit in nominativo : commodius tamen activè legitur ; et *hirci*, in genitivo ; suppresso nominativo, *pastores. Cinyphii.*] Africani. Cinyps est Ptolomæo Africæ fluvius, propè Garamantas ; ubi hirci sunt villosissimi.

313. *Usus in castrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur : vel ad nautarum militumque vestes, saccos, funes ; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facilè ignis, bellicis machinis impactus, adhærescat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ Ecl. 10. 15.

Quò minùs est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes: victumque feres et virgea lætus
 Pabula: nec totâ claudes fœnilia brumâ.
 At verò Zephyris cùm læta vocantibus æstas,
 In saltus utrumq; gregem atque in pascua mittes:
 Luciferi primo cum sidere, frigida rura
 Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
 Et ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est. 326
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ;
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam: 330
 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem:
 Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Illicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ.
 Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
 Solis ad occasum: cùm frigidus aëra Vesper 336
 Temperat, et saltus reficit jam roscida Luna,
 Litora; halcyonen resonant, et acanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
 Prosequar, et raris habitata mapalia tectis? 340
 Sæpe diem noctemq; et totum ex ordine mensem
 Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitiis: tantum campi jacet: Omnia secum
 Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque
 pharetram.

quò minùs ipsæ provident
 mortali indigentia: portabisque libens cibos et pabula è virgis, nec claudes ipsas fœnile per totam hyemem. At verò cùm grata æstas imminebit, Zephyro invitante; tum induces utrumque pecus ovium et caprarum in saltus et in pascua: sub primum ortum Luciferi fac ut pascantur campos subfrigidos: dum mane novum est; dum herbæ candidæ sunt, et ros in teneris herbis jucundissimus est pecudibus. Deinde cùm quarta diei hora induxerit sitim, et cicadæ querulæ fatigabunt stridore suo arbores: jube ut greges circa puteos, aut circa profunda stagna, bibant aquam currentem canalibus factis ex ilice. At sub medium diem, jube ut quærant opacam vallem: si alicubi magna quercus Jovis antiquâ firmitate porrigit ingentes ramos; aut si alicubi obscura multis illicibus sylva explicatsacram umbram. Postea jube ut famuli iterum dent illis dulcem potum, et iterum ducant illos pastum, sub occasum Solis: cùm Vesper frigidus mitigat calorem aëris, et cùm Luna humida reparat arbores, et

cùm litora perstrepunt voce halcyonis, et spinæ cantu acanthidis. Cur dicam versu pastores Numidiæ, cur pascua, et pagos constantes paucis casis? Sæpe grex pascitur noctu diuque, et per totum spatium mensis; inceditque per longas solitudines, sine ullis stabulis: tanta est vastitas camporum. Pastor Numida trahit secum omnia, et domum, et larem et arma, et canem Amyclæum, et pharetram Cretensem.

NOTÆ.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non sunt claudenda: id est, ex iis semper educendum est fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, stellâ Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta sitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu Solis ad occasum: et noctem quamlibet duodecim in partes. Quo sensu meridies sexta hora est; quarta decimæ nostræ respondet. De *cicadis*, *cigales*, GRASSHOPPERS. Ecl. 2. 13. De *arbutis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis. *Ilex* arbor glandifera, *yeuse*. Angl. HOLM OAK.

332. *Jovis quercus, &c.*] Quomodo sacra sit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non esse mentem Virgilii, ut greges in sacros lucos deducantur, quod nefas erat; sed hinc *quercum Jovis*, et *sacram umbram*, generalia esse, non specialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, et omne nemus Dianæ sacratum est.

336. *Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 2. 86. De

halcyone, ave, ejusque fabulâ, G. 1. 399. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, *chardonneret*, A GOLDFINCH.

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam significat, G. 1. 241. Tamen hi pastorum mores præcipuè pertinent ad eam Africæ partem littoralem, quæ *Numidia* vocata est: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, ἀνομή πασcurum: quia pastioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Sallustius. *Edificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant: oblonga, incurvis lateribus tecta: quasi navium carinæ sunt.* Ab his non ferè differunt *magalia*, de quibus Æ. 1. 421. *Miratur molem Jeneas, magalia quondam: nisi quodd hæc vox primam habet longam illa brevem.*

344, 345. *Laremque . . Amyclæumque canem, &c.*] De *Laribus* et *Penatibus*, Æ. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconia, celebris canum genere et venatu, de quâ suprâ, v. 89. *Cressa*, è *Cretâ*, insulâ Mediterranei maris, cujus incolæ sagittandi industriâ memorabiles.

Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam sub gravi onere, et obstat hosti castris ordine dispositis, antequam expectetur. At non sic fit ubi sunt Scythiæ gentes, et Mæotica palus, et Danubius turbidus volvens flavas arenas; et ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium septentrionem. Illic continent pecora clausa in stabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: sed terra jacet latè deformata cumulis nivium, et altâ glacie, et tumescit ad usque septem cubitos. Semper est hyems, semper Cauri profantes frigus. Præterea nunquam Sol dissipat umbras pallidas: nec quando conscendens currum ascendit in altum cælum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Crustæ subitæ constringuntur in currenti fluvio: et unda nunc portat dorso ferratas rotas; illa quidem antè excipiens latas naves; nunc excipiens plaustra. Vasa ærea passim franguntur, et vestes indutæ congelantur; et homines rumpunt securibus vina prius liquida, et totæ lacunæ convertunt se in duram glaciem, et gutta horrida durescit in barbis impexis. Interim non segnius nix cadit per totum aërem; moriuntur pecora:

NOTÆ.

347. *Injusto sub fasce.*] Qui plus æquo gravis est. Sexaginta fuisse librarum à Vegetio memoratur. Quarum autem esset rerum, patet ex Cicer. Tuscul. l. 2. 37. *Qui labor, quantum agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hosti Ante expectatum, &c.*] Vulgò referunt hosti ad stat; hoc sensu; stat hosti, obstat hosti. Idemque antè expectatum, vertunt, antequam expectetur; ut suprâ v. 206. *Ante domandum, pro antequam dometur.* Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *Dabitur tibi copia nostri, antè expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hostem*, non *hosti*: atque ita legit Vegetius, l. 1. de re milit. et interpretatur, *ante hostem expectatum*, id est, speratum, optatum: ut animosam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda.*] Palus Mæotis, mar bianco: ultra pontum Euxinum, à quo per Cimmerium Bosphorum distinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet syllabam brevem apud Ovid. Trist. 3. 12. 2. *Longior antiquis visa Mæotis hyems. Ister.*] Danubius, de quo G. 2. 497.

351. *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abscedens, septentrionem versùs quasi regreditur. De axe, seu polo septentrionali, G. 1. 240.

355. *Septem . . . in ulnas.*] Ulna, à Græco ὀλύν est propriè cubitus: sive spatium à flexu cubiti, ad medii digiti partem extremam: atque ita hîc sumitur. Latius etiam interdum sumitur, pro spatio brachii utriusque extensi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctisque perpetuitatem, non convenire propriè Scythiæ et Mæoticæ regioni: sed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt propius: sub quo probant Geographi annum die unicâ, unicâ item nocte constare, utrâque semestri. Igitur hyperbolica est hæc descriptio, et nullæ frondes, nullæ herbæ sunt, raræ frondes et herbæ. Cauri, venti inter septentrionem et occasum spirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgò Rubrum dicitur, et Erythræum; sed occidentali, quod à colore decedentis solis rubescere videtur.

365. *Vertère lacunæ.*] Fossæ, in quibus aquæ pluviae, aliæque colliguntur. *Vertère*: versæ sunt, verterunt se: ut alibi passim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum est stillæ.

367. *Non secius.*] Non segnius, G. 2. 277.

Corpora magna boum : confertoque agmine cervi
 Torpent mole novâ, et summis vix cornibus extant.
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis, 371
 Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ :
 Sed frustrâ oppositum trudentes pectore montem
 Cominûs obtruncant ferro, graviterq; rudentes
 Cædunt, et magno læti clamore reportant. 375
 Ipsi in defossis specubus secura sub altâ
 Otia agunt terrâ : congestaque robora, totasque
 Advolvêre focis ulmos, ignique dedêre.
 Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380
 Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
 Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro :
 Et pecudum fulvis velantur corpora setis.
 Si tibi lanicium curæ : primûm aspera sylva,
 Lappæq; tribuliq; absint : fuge pabula læta : 385
 Continuòque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
 Nigra subest udo tantûm cui lingua palato,
 Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum ; plenoq; alium circumspice campo. 390
 Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
 Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,

guia : et statim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etsi ipse sit candidus, cui lingua solûm nigra est sub humido palato, ne denigret maculis fuscis vellera fœtuum : et elige alium in campo pleno ovium. Sic Pan Deus Arcadiæ, si fas est credere, decipit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ :

NOTÆ.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, splendide rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic cervis. Æ. 7. 16. *Leonibus.* Æ. 8. 248. *Caco semifero.* Persius, Sat. 3. 9. *Asino* : sed Persius primam producit, quam corripit Virgilius : *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

380. *Fermento, atque acidis . . sorbis.*] Designat duplicem speciem liquoris, qui vini defectum supplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id est, fermentatione hordei, tritici, avenæ : cum scilicet certo quodam calore medicata grana turgescunt et acescunt : qui duo sunt effectus fermenti ; quod idè sic appellatur, à *ferveo*, quasi *fervimentum* : et sic ferè cerevisia fit, *labiere*, BEER. Alter liquor exprimitur è bacis fructibusque acidioribus confusis ; qualia sunt poma, pyra, corna, sorba ; *le cidre*, CIDER, &c.

381. *Hyperboreo septem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, suprâ, v. 196. De nomine *septemtrionum* variæ sunt sententiæ : probabilior illa, quæ Varronis est : ita dici à *bobus* qui *teriones* olim vocati sunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *ursam*

majorem appellamus, rustici antiquitus *plaustrum majus* appellavere : ob septem stellas, in eo maxime conspicuas ; et in plaustris, aut junctorum boum formam dispositas. Vicinumque signum dixerunt *Booten* : quia boves illos, sive plaustrum, præ se agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Muscoviæ, valde septentrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus est orientalis, iisque montibus ingruit, quâ parte vergunt ad orientem ; neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, sed longè latèque porrigitur.

385. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, *glouteron*, BURDOCK ; *tribulus*, herba è carduorum genere, sine Gallico nomine : de iis jam G. 1. 153.

Fuge pabula læta.] Quia succus omnis ex hoc cibo in adipem abit, non lanam.

388. *Nigra subest, &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maxime spectantur ora : quia cujus coloris sub linguâ habuere venas, ejus et lanicium est in fœtu : variumque, si plures fuere.*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 2. 31. Macrobius fabulam testatur sumptam è Nicanro, qui Georgicorum antiquus scriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lunæ

invitans te in altam syl- In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
 vam: nec tu aspernata es At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentes
 invitantem. At qui studet laci, ille manu inferet in
 præsepia cytisum, et copi- Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas. 395
 osas lotos, et salsas herbas: Hinc et amant fluvios magis, et magis ubera ten-
 inde magis appetunt po- Et salis occultum referunt in lacte saporem. [dunt,
 tum, et magis implent Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
 inammas, et relinquunt in Primaque ferratis præfigunt ora capistris,
 lacte secretum saporem Quod surgente die mulsero horisque diurnis, 400
 salis. Multi hædos jam Nocte premunt: quod jam tenebris et sole cadente,
 separatos arcent à matri- Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor,
 bus, cingendo extremum os Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
 loris ferratis. Quod ex- Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed unà
 presserunt lactis sub ortum Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum 405
 diei, et per horas diei; id Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
 coagulant per noctem: Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
 quod expresserunt sub noc- Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
 tem, et Sole occidente; id Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
 pastor ferens in eanistris Et canibus leporem, canibus venabere damas. 410
 circa lucem vadit in ur- Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros
 bem: aut condiunt mode- Latratu turbabis agens: montesque per altos
 rato sale, et reservant in Ingentem clamore premes ad retia cervum.
 hyemem. Nec tibi ultima Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
 sit cura canum: sed simul Galbaneoq; agitare graves nidore chelydros. 415
 ale sero pingui celeres Sæpe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
 canes Spartæ, et fortes Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
 Molossos. Illis custodien- Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
 tibus, nunquam timebis et canibus damas. Sæpe insequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus sylvestribus,
 stabulis nocturnum latro- et per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Disce etiam urere in sta-
 nem, aut incursiones lupo- bulis cedrum odoratam, et fugare galbaneo odore perniciosos chelydros. Sæpe, vel vipera
 rum, aut inquietos Hispan- tactu noxia latuit sub præsepibus malè purgatis, et territa fugit lucem; vel coluber, pestis
 nos à tergo ingruentes. infesta bobus, solitus subire tecta atque umbracula,

NOTÆ.

percitum; ei mediam gregis sui partem mun-
 ris loco obtulisse: hanc elegisse oves candidis-
 simas: atque ita deceptam fuisse, quod esset
 pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana se
 in arietem candidissimum transformasse: Lu-
 namque formæ candore deceptam, ac sequen-
 tem abduxisse in sylvas ac vitiâsse.

394. *Cytisum, lotosque.*] De *Cytiso*, Ecl. 1.
 79. De *loto*, G. 2. 84.

404. *canum, &c.*] III. PARS.
 De *culta*. Præceptum unicum de ip-
 sorum cibo, *serum*, sive aquam lactis
 esse jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus usus
 inducit pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c.*] *Spartæ* sive *Lace-
 dæmon*, nobilissima totius Peloponnesi urbs,
 cujus legislator Lycurgus fuit. *Molosia*, Epiri
 regio, sic dicta à Molosso, Pyrrhi Epiri regis,
 et Andromaches Hectoris viduæ filio. *Æn.* 3.
 292. Spartani canes iis respondent, quos dici-
 mus *dogues*, MASTIFFS.

408. *Iberos.*] Iberi rapinis assueti memoran-
 tur à Justino, l. 44. aliisque scriptoribus: iidem

sunt, qui et Hispani; sive id nominis habuerint
 ab Ibero, *Ebro*, hujus oræ nobili flumine: sive
 ab Iberis Asiæ populis, inter Colchidem et Al-
 baniam sitis, unde commigrâsse dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylvestres asinos.

414. *Disce et, &c.*] IV. PARS. De rebus pe-
 cori infestis: Præcepta continet quatuor. I. Est
 De fugandis serpentibus, vel odorum suffitu, vel
 saxi, vel fustibus, v. 414. II. De scabiei causis,
 nempe imbre, frigore, illoto sudore, spinarum
 vulneribus: deque ejus remediis, lotione, un-
 ctione, et sectione ulceris, v. 444. III. De febri,
 ejusque remedio, nempe venæ apertione, v. 457.
 IV. De peste, ejusque effectis latissimè, v. 474.

415. *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, succus
 est, gummi aut thuris modo expressus è ferulâ,
 sive narthece; cujus nidore serpentes fugan-
 tur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus*: serpentis
 species, de quo, G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentes species; sic dicta,
 quasi *vivipara*; quia ex Aristotele Hist. anim.
 l. 1. 6 cum cæteræ serpentes ova pariant, una
vipera vivum animal parit.

Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
 Fovit humum: cape saxa manu, cape robora, pastor,
 Tollentemque minas et sibila colla tumentem 421
 Dejice: jamque fugâ timidum caput abdidit altè,
 Cùm mediî nexus extremæque agmina caudæ
 Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
 Squamea convolvens sublato pectore tērga, 426
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
 Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,
 Stagna colit, ripisq; habitans hîc piscibus atram 430
 Improbus ingluviem, ranisque loquacibus explet.
 Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt;
 Exilit in siccum, et flammantia lumina torquens
 Sævît agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos, 435
 Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
 Cùm positis novus exuviis, nitidusque juventâ
 Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
 Arduus ad Solem, et linguis micat ore trisulcis.
 Morborum quoque te causas et signa docebo. 440
 Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altius ad vivum persedit, et horrida cano
 Bruma gelu: vel cùm tonsis illotus adhæsit
 Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri 445

ventute resplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, et vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam causas et indicia morborum. Fœda scabies corripit oves, cùm frigida pluvia profundè penetravit ad vivum, et hyems horrens albâ glacie; vel quando sudor hæsit, nec deterseus est oribus, post tonsuram; et quando spinæ asperæ læserunt earum corpora. Propterea pastores lavant aquis dulcibus totum gregem,

et infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides, cape fustes, ô pastor: et deturba tollentem minas ac tumentem sibilanti collo: jamque fugiens occuluit profundè timidum caput, cùm compages mediæ corporis, et motus extremæ caudæ abruptitur, et extrema curvatura trahit lentas spiras. Est etiam malus ille serpens in sylvis Calabriæ, contorquens dorsum squamosum erecto pectore, et magnis maculis notatus sub longâ alvo. Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus; et quamdiu terra humida est, propter ver udim, et Austros imbriferos; amat stagna et degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piscibus et ranis clamoris: postquam aquæ exsiccatae sunt, et terra hiat calore, emergit in siccam terram, et vibrans oculos ignitos, et siti exasperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat in mentem indulgere dulci somno sub aëre, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando ille renovatus depositâ pelle, et juvenis

NOTÆ.

423. *Agmina caudæ.*] Agmen de serpente dicitur, quia corporis pars post partem succedit, atque agitur; instar exercitûs agminatim procedentis. Sic tribuitur pluviae, G. 1. 322. *cælo venit agmen aquarum:* quia gutta post guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fuit agmine Tybris:* quia fluctus post fluctum volvitur.

425. *Est etiam ille, &c.*] *Chersydrum* significat, eumque describit è Nicandro: nomen ejus à χέρσος terra, et ὕδωρ aqua, qui in terrâ et aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentissima est chersydris Calabria, extrema pars Italiæ meridiei versûs.

429. *Austris.*] A meridie flantibus. Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus est gutturis; sive pellis cava, quâ cibus primò ingestus, et adhuc indigestus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *sub Jove frigido*, inquit Horat. Od. l. 1. 25. sub cælo et aëre: quia Jupiter pro aëre sumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorso.*] Vel *dorso nemoris*, id est, clivo et colle nemoroso, qui in dorsum assurgit. Vel,

ut vult Mancinellus, *dorso jacuisse*, id est, resupinum jacuisse.

437. *Cùm positis novis exuviis, &c.*] Plinius l. 8. 27. *Anguis hyberno situ membrand corpus obductâ, fœniculi suceo impedimentum illud exuit, rutilusque vernat. Exuit autem à capite primum, &c.* Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina transeundo.

438. *Catulos aut ora, &c.*] *Catuli*, propriè sunt canum fœtus; translative, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, sitne chersydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quem admodum de viperâ mox diximus. Probabilius *oviparus* est: et hîc, *catuli*, significant fœtus ex ovis egressos.

439. *Linguis . . . trisulcis.*] Aristoteles de part. animal. l. 2. 17. serpentum linguam agnoscit longam ac bifidam; poetæ trifidam: sive quòd in modum cuspidis conformata triplex habeat acumen; sive quòd ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, sed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. 3. 39. *Tresque micant linguae.*

et aries humido vellere demergitur in fluvium, et mersus rapitur aquâ profuente; aut unguent acerbâ amurcâ corpus tonsum, et miscent spumam argenti, et sulphur vivum, et picem Idæam, et ceram pinguem unguento, et scillam, et graves helleboros, et nigrum bitumen. Nulla tamen est opportunitas magis commoda in his malis, quam si quis possit secare ferro extremam oram ulceris: nam malum crescit et durat, dum tegitur; quamdiu pastor recusat admoveere vulneribus manum medicam, et otiatur, petens à Diis successum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in ossa intima ovium furit, et febris calida absumit corpus: prodest expellere calorem inflammatum, et inter extremas ungulas pedis aperire venam ex quâ sanguis exilit: quomodo solent aperire Bisaltæ, et sævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, et cum bibit lac coagulatum cum sanguine equorum. Quam ovem procul videris, aut quærere sæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius summas herbas, aut ultimam incedere, aut residere in medio campo inter pascendum, et solam abire noctu jam provectâ; lujus morbum coërce statim ferro, antequam sæva contagio gliscat in turbam, quæ sibi non cavet. Turbo tempestatem ferens non ingruit tam densus, quam frequentes sunt pecudum morbi, neque morbi invadunt singula corpora, sed tota æstiva statim, et fœtas, et gregem, et totam gentem ab ipsâ origine. Tum hoc persuasum habebit, quisquis nunc etiam videbit, post tantum tempus, Alpes excelsas, et Norica

Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni:
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurcâ,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulphura,
Idæasque pices, et pingues unguine ceras, 450
Scillamq; helleborosq; graves, nigrumq; bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quàm si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, et meliora Deos sedet omina poscens. 456
Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris;
Profuit incensos æstus avertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam: 460
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul, aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, 465
Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, et seræ solam decedere nocti;
Continuò ferro culpam compesce, priusquam
Dira per incautum serpent contagia vulgus. 469
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo
Quàm multæ pecudum pestes: nec singula morbi
Corpora corripunt; sed tota æstiva repentè,
Spemque, gregemque simul, cunctamq; ab origine
Tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis [gentem.

NOTÆ.

448, 449, 450, &c. *Amurca.*] Fæx olivarum, vel sedimentum olei. *Spuma argenti*, aliter *lithargyrium*, quæ materies in argenti fodinis reperitur. Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa*, id est, optima, qualis est in Idâ, sive Cretæ insulæ, sive Troadis monte, duplex enim est. *Scilla* vel *squitta*, bulbi genus. *Helleborus* vel *helleborum*, sive *veratrum*, grave dicitur, quia olim noxium habitum est ac terribile. *Postea tam promiscuum*; ut plerique studiorum gratiâ, ad providenda acrius quæ commentabantur, sæpius sumptitaverint. Plin. l. 25. 5. purgat, juxta eundem, vomitione, et sternutamento. *Bitumen* limus est, cujus natura vicina sulphuri. *Vivaque sulphura*; versus dactylicus, cujus extrema syllaba cum primâ versûs consequentis eliditur. Sic G. 2. 69. *Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.*

460. *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella

l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas sanguinem emitti.*

461. *Bisaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Bisaltis* duntaxat, Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis*, populis Scythiæ, vel Thraciæ; sed generatim Scythiis, Sarmatis, Getis, et Massagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.*] Vel ovium, vel equarum, cujus item apud eos usus fuit. De Rhodope, Getis, et Gelonis, G. 2. 115.

472. *Tota æstiva.*] *Æstiva* et *hyberna*, loca sunt ubi milites per æstatem et hyemem degunt: idque à militibus transtulit ad greges, qui æstivis noctibus non continentur in stabulis; sed in pascuis sub dio.

474. *Tum sciat, aërias Alpes, &c.*] V. PARS et ultima, sive Epilogus. *Descriptio sævissimæ pestis*; quæ tractum omnem Alpinum vastaverat: regionem olim pascuis et pecore feracissi-

Castella in tumulis, et Iapidis arva Timavi, 475
 Nunc quoque post tantò videat, desertaque regna
 Pastorum, et longè saltus latèque vacantes.
 Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque autumnii incanduit æstu, 479
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne fera-
 Corruptique lacus, infecit pabula tabo. [rum,
 Nec via mortis erat simplex, sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus;
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485
 Sæpe in honore Deûm medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
 Aut si quam ferro mactaverat antè sacerdos:
 Inde neque impositis ardent altaria fibris, 490
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
 Summaque jejunâ sanie infuscatur arena.
 Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt. 495
 Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
 Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix studiorum, atque immemor herbæ
 Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures: incertus ibidem 500
 Sudor, et ille quidem moriturus frigidus: aret
 Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus:

canibus: et tussis anhela concutit porcos ægros, eosque strangulat tumente gutture. Equus as-
 suetus victoriæ cadit, miser post tot nobilia exercitia, cibique negligens: et abhorret à potu, et
 crebrò percutit terram ungulis: aures dejectæ sunt: sudor dubius est ibidem, et ille quidem fri-
 gidus in iis qui mox morituri sunt: pellis rigescit, et dura ad tactum resistit tangenti. Primis di-
 ebus ante mortem dant hæc indicia.

NOTÆ.

mam: ac licet multò ante Virgillii tempora sævi-
 isset, illius adhuc vestigia tum restabant. *Alpes*,
 Montes, qui Italiam à Galliâ et Germaniâ dis-
 terminant, Ecl. 10. 47. *Norici*. Natio Germa-
 nica, in limite Alpium et ultra Alpes: nunc
 Bavaria, fortassè et Austria. *Timavus* fluvius
 Carnorum in eâ Venetorum ditione quæ Foro-
 juliensis dicitur, *le Frioul*. Hic olim *Iapides*,
 gens Illyrica, Straboni *Iapodes*, Ecl. 8. 6.

481. *Tabo*.] *Tabum*, diminuta vox à *tabes*:
 quæ liquefactio est, rei alicujus soliditatem
 solvens: vulgò sumitur *tabum*, pro corrupto
 sanguine, nec multùm differt à *sanie*: hic tamen
 pro corruptione sumitur. Oritur à Doricâ voce
 τῆνω pro τήνω liquefacio.

482. *Simplex*.] Non facilis, ex usu et ordine
 naturali; sed violenta ac difficilis. Citatque
 Servius illud è Sallustio: *Ne simplici quidem*
morte moriebantur.

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Pas-
 chalio, aliisque constat; fuit latior fascia, la-
 nea et alba: caput non quidem totum operiens,
 sed tempora instar diadematis cingens: unde
 vitta seu tænia pendeat. Hæc victimæ, sacer-
 dotes, vates, coronabantur. *Lanea* quidem,
 quia lanæ magnus in sacris usus fuit: vide
 Ecl. 8. 64. Æ. 4. 459.

497. *Faucibus angit obesis*.] Benè *angit*;
 quia *angina* morbus et fauces occupans: *squi-*
nancie, QUINCY. *Obesis*.] Vel naturâ, vel morbo.

498. *Infelix studiorum*.] Pari formâ dicit
 Virgilius, G. 4. 491. *Vicius animi*. Æ. 5. 73.
Jevi maturus. Æ. 11. 73. *Læta laborum*, *Dido*.
 Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor*.] Vel cujus causa incer-
 ta est, cum nulla præcesserit fatigatio, vel po-
 tius varius, instabilis, qui modò oritur, modò
 desinit.

Si verò progressu temporis Sin in processu cœpit crudescere morbus, 504
 morbus incipit augeri, tum Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
 verò oculi inflammantur; Spiritus interdum gemitu gravis: imaque longo
 et anhelitus educitur ab in- Illia singultu tendunt: it naribus ater
 timo pectore, interdum im- Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
 peditus gemitu: et tendunt Profuit inserto latices infundere cornu
 ima illia longo suspirio, san- Lenæos: ea visa salus morientibus una. 510
 guis niger fluit è naribus, et Mox erat hoc ipsum exitio: furiisque refecti.
 lingua sicca hæret gutturi Ardebant: ipsique suos jam morte sub ægrâ
 obstructo. Utile fuit primò (Dii meliora piis, erroremque hostibus illum)
 immittere in os liquorem Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Bacchicum insinuat cor- Ecce autem duro fumans sub vomere taurus 515
 nu: hoc solum visum re- Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 medium morientibus. De- Extremosque ciet gemitus: it tristis arator,
 inde hoc ipsum pernicio- Mœrentem abjungens fraternâ morte juvenum,
 sum erat: et vino corbo- Atque opere in medio defixa relinquit aratra. 519
 rati inflammabantur furo- Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
 re: et jam, non longè ab Prata movere animum, non qui per saxa volutus
 ægrâ morte, lacerabant Purior electro campum petit amnis: at ima
 dentibus carne nudatis sua Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes
 membra discerpta. Dii re- Ad terramque fluit devexo pondere cervix. 524
 servate meliora piis, et il- Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
 lam rabiem hostibus! Ecce Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
 autem taurus anhelans ca- Munera, non illis epulæ nocuere repôstæ:
 dit sub ferreo vomere, et Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ:
 ejicit ex ore sanguinem Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 mistum spumâ, trahitque Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres. 530
 ultimum spiritum. Arator Tempore non alio dicunt regionibus illis
 tristis incedit, solvens taurum dolentem fratris morte, et relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum sylvarum, non jucundæ possunt herbæ recreare animos taurorum, non amnis clarior electro, qui fluens inter saxa percurrit campum: at ima latera flaccescunt, et stupor tenet oculos eorum immobiles, et cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid prosunt illis labor, aut opera collata homini? Quid prodest arasse vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi è Massico monte, non epulæ coacervatæ nocuerunt illis. Aluntur frondibus et pabula herbæ communis: potus sunt rivi puri, et amnes agitati cursu: nec curæ excutiant somnum salutare. Aiunt nullo alio tempore desideratas fuisse boves in illis plagis, ad sacra Junonis:

NOTÆ.

510. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à ληνός torcular, G. 2. 4.

522. *Electro.*] Electrum purissimè fulget: sive pro succino sumatur, *ambre*, AMBER: de quo Ecl. 8. 54. sive pro metallo, de quo Æ. 8. 402.

526. *Massica Bacchi.*] Vina è Massico, monte Campaniæ. De *Baccho*. Ecl. 5. 30. 69.

531. *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes post Servium, allusum hîc esse ad historiam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuscul. 1. 1. 113. *Argiæ sacerdotis Cleobis et Biton filii prædicantur. Nota fabula est. Cum enim illam ad solemne et statum Junonis sacrificium curru vehi jus esset, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii, veste positâ, ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, cum currus ductus esset à filiis, precatâ à Deâ dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à Deo: post, epulatos cum matre adolescentes somno se de-*

disse, mane inventas esse mortuos. Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino est. Illud unum inde cognoscimus, Junonis sacerdotes, curru invectas, ad templa processisse. Ego suspicor adhibitos currus ad ipsa sacra, sive simulacra Junonis, sive alia quælibet sacrificii instrumenta convectanda: quemadmodum Cereris simulacrum plaustris quoque vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis sacra lentè admodum et graviter solita circumferri, notum est ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Persæpe velut qui Junonis sacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco est. *Ηραίων βαδίζεις Junonio gressu incedere.* De Junone, Æ. 1. 19.

532. *Uris imparibus.*] Cum boves mansueti deessent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme est. De *uris*, sive bobus sylvestribus, G. 2. 347.

Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægrè rastris terram rimantur, et ipsis
 Unguibus infodiunt fruges, montesq; per altos 535
 Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupus insidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
 Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
 Nunc interq; canes et circum tecta vagantur. 540
 Jam maris immensi prolem et genus omne natan-

tum
 Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
 Interit et curvis frustrâ defensa latebris
 Vipera, et attoniti squamis astantibus hydri. 545
 Ipsis est aër avibus non æquus, et illæ
 Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
 Prætereà, nec jam mutari pabula refert,
 Quæsitæque nocent artes: cessere magistri, 549
 Philyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
 Sævit et in lucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Tisiphone: morbos agit antè metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altiùs effert.

medicinæ adhibitæ noxiæ sunt. Recessere medicinæ principes, Chiron filius Philyræ, et Melampus filius Amythaonis. Et pallida Tisiphone furit, emissa in lucem è nocte infernâ: præ se duoit morbos et metum, et assurgens indies, extollit altiùs caput insatiabile.

et currus tractos fuisse ad alte templa ab uris inæqualibus. Itaque agricolæ difficilè proscindunt terram rastris, et ipsis unguibus defodiunt semina, et obnixo collo trahunt per altos montes plaustra stridentia. Lupus non meditatatur insidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: asperior cura subigit illum: timidi damæ et fugaces cervi jam vagantur, et inter canes, et circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vasti maris, et omne genus piscium, veluti corpora naufraga, et vituli marini præter solitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera, frustrâ tecta cavis latibulis, et hydri conterriti squamis arrectis. Aër est perniciosus ipsis avibus, et illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Prætereà nec jam prodest mutare pabula: et

NOTÆ.

533. *Donaria.*] Aliquando *dona* significant: hic *templa*, sive loca in quibus dona servantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquàm opulentum.*

534. *Rastris.*] De iis, G. 1. 160. *Plaustra.*] De iis G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ pestilentiae metu, ad flumina præter consuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quas vocant phocas, spirant ac dormiunt in terrâ: item testudines.* Quare vitæ sunt ancipitis, et in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, et mollia, ut pisces. Tertiâ die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti, ferè numero. Itaque, cæteri, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occidit parente.* Ita ferè Aristoteles, Nicander, Plutarchus, &c. Proptereaque Romæ parricidæ submergebantur insuti culeo cum viperâ, cane, gallo et simiâ. Ælianus tamen, et alii, superesse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc ferè constat.

545. *Hydri.*] Plinius l. 28. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aquâ vivit: hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.* Ab *ιδρα*, aqua.

550. *Philyrides Chiron, &c.*] Id est, præstantissimi medici, quales olim fuerunt Chiron et

Melampus. Chiron fuit Centaurus, Saturni et Philyræ filius, ut diximus suprâ, v. 92. Qui cum crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus: à Peleo, Nerei genero; et Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cum esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatientiâ oravit superos, ut sibi, quanquàm immortalis, mori liceret; quo concesso, ab iis in cælum translatus est, et in Zodiaco locatus ubi nunc *sagittarius* vocatur. Melampus, Amythaonis et Dorippes filius, dicitur augurio claruisse, et animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Præti furiis agitata ad sanam mentem restituit Ecl. 6. 48. Ob medicinæ scientiam, templo, festis et sacrificiis honoratus. Pausan. l. 1.

551. *Stygiis.*] *Styx* fons Arcadiæ est, fluvius habitus inferorum, et à superis tantâ veneratione cultus, ut per illum jurarent; et, si juramentum violarent, divinitate usuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei concessus: quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adversus Titanas tulerant, ut est apud Hesiodum in Theog. Nomen à *στυγία*, odi.

552. *Tisiphone.*] Una è Furiis, de quibus G. 1. 278.

Fluvii, et siccae ripae, et Balatu pecorum, et crebris mugitibus amnes,
 colles curvi fremunt balatu Arentesque sonant ripae, collesque supini. 555
 ovium et frequentibus mu- Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 gitibus. Jamque *Tisiphone* In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 edit strages turmatim, et Donec humo tegere, ac foveis abscondere discant.
 accumulatur in ipsis stabulis Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 cadavera diffluentia fœdâ Aut undis abolere potest, aut vincere flammâ 560
 tabe: donec in mentem ve- Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
 nit *populis* sepelire ea ter- Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 rā, et occultare in foveis. Verum etiam invisos si quis tentarat amictus;
 Nam neque *ulla* erat uti- Ardentem papulæ, atque immundus olentia sudor
 litas in coriis: nec quisquam Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
 potest abluere undis, aut Tempore, contactos artus sacer ignis edebat. 566
 purgare igne viscera: ac
 nec tondere quidem villos
 corrosos lue et sanie: nec
 possunt tangere telas pu-
 tridas. Sed etiam si quis
 attrectaverat vestes *ejusmodi* odiosas, ardentem pustulæ, et fœdus sudor adhærebat membris
 graveolentibus: et sacer ignis absumebat deinde membra attactu *fœdata*, ejus qui vel brevi tem-
 pore vestes tardubat *eas* dimittere.

NOTA.

566. *Sacer ignis.*] Malè Servius interpreta-
 tur de sacro morbo, qui *epilepsia* est. Reliqui de
 eo qui dicitur vulgò, *ignis sancti Antonii*; Græ-
 cis *ἱερὸς*; Plinio *zoster* et *circinus*; et à Lucre-

tio ita describitur l. 6. 660. *Existit sacer ignis
 et urit corpore serpens, Quamcumque arripuit
 partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

POST brevem de apibus et mellatione propositionem, dedicationemque operis, opus ipsum octo
 partibus exequitur. I. Est de commodâ apum habitatione. II. De earum pabulatione, exami-
 nibus, pugnis. III. De duabus earum speciebus. IV. De earum quasi civili prudentiâ et republi-
 câ. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque signis ac remediis.
 VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, et auctore
Aristæo, cujus fabulam epilogi loco fusè narrat: eidemque atexit fabulam *Eurydices* et *Orphei*.

INTERPRETATIO.

PROTINUS aërii mellis cœlestia dona
 Continuo describam cœ- Exequar: hanc etiam, Mæcenas, aspice partem.
 lestia munera aërii mellis:
 O Mæcenas! fave huic etiam parti *Georgicorum*.

NOTA.

1. *Aërii mellis cœlestia dona.*] Ex aëre ros defluit, adhæretque, floribus et arborum foliis;

Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces : totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria : si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves, hædiq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaq; vestibulum, aut ingens oleaster inumbret:
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juvenus,
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hospitii teneat frondentibus arbor.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices et grandia conjice saxa :
Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad æstivum Solem; si fortè morantes

herbas, palmaque, vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina vere sibi commodo; et quando juniores apes ludent egressæ ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet eas, ut se subtrahant calori; et arbor occurrens excipiat eas hospitio foliorum. In mediam aquam, sive stabit immota, sive fluet, projice salices obliquas, et magnos lapides: ut possint stare in iis quasi in frequentibus pontibus, et explicare alas ad Solem æstivum: si fortè

NOTÆ.

inde colligitur ab apibus, et mel conficitur. Quare æris et cæli donum est. De Mæcenate in arg. Georg.

7. Numina læva.] Læva, modò in bonam, modò in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. Dicitque vim esse quorundam Deorum in lædendo magis, quàm in juvando potentum—nam Deos quosdam, ne abessent, placabant. In his ponit Deum Averuncum, et Robigum, et Vejovem, cujus esset Romæ templum, in eoque simulacrum, sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quòd sicut Jovem dixerant Deum, qui juvaret; ita Vejovem, qui non juvaret: particula enim ve, aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. Vejovem autem, et Plutonem, et Ditem, unum eundemque esse perhibet Martianus Capella. Et verò Virgilius Æn. 4. 636. Plutonem vocat Jovem Stygium: ac Plutonem et Furias et cætera inferorum numina, læva et adversa hominibus fuisse habita, nemo nescit, testaturque Arnobius l. 3. De Apolline vatam Deo, Ecl. 3. 104.

Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, et reges apum generosos, et mores, atque artes totius generis per ordinem, et species, et pugnas. Labor ille est in parvâ re, sed gloria non est parva; si dii adversi permittunt aliquem id exequi, et si Apollo invocatus exaudit. Primò quærenda est apibus sedes et habitatio, in loco ad quem venti non possint pervenire; (nam venti impediunt, quominus apes ferant pabula in alveare) et in quo oves, et hædi petulantes non saltent super floribus, et juvenca vaga per agros non excutiat rorem ex herbis, nec premat herbas nascentes. Absint quoque à pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo, et meropes, et cæteræ aves, et imprimis Procne, quæ notavit sibi pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, et rostro ferunt ipsas apes, ut sint gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, et stagna cooperta viridi lanugine, parvus rivus currens inter

8. Principio, &c.] I. PARS. De apum habitatione: præcepta continet duo. I. De commodo alvearibus loco: deque iis, quæ adesse circum aut procul abesse debent, v. 8. II. De formâ alvearium, v. 33.

13. Squalentia terga lacerti.] Lacertus, lézard, A LIZARD. Squalor, squalidus, squaléo, squalens, derivantur à squamis: significantque quicquid ita inculcatum obsitumque est, ut squamarum in serpentium pisciumque coriis densitatum et asperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æn. 10. 314. Per tunicam squalentem auro: quia aurum densè intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries sordium.

14. Meropes.] Merops avis, quæ et apiaster dicitur, guépier, A BEE-EATER, apibus infesta. Procne, hirundo: notas quasdam habet in pectore, quæ sanguinem aliquo modo referunt: quas sibi impressisse fingitur, plangens pectus manibus cæde filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. Examina.] Apum coloniarum, ad novas sedes quærendas ex alvearibus egressæ, essains, SWARMS. De iis Ecl. 7. 13.

Eurus vehemens dissipaverit redeuntes aut disjecerit in aquas. Circa illa omnia, casiae virides, et serpylla longè redolentia, et copia thymbræ graviter halantis floreat, et violæ illæ irrigentur liquido rivo. Ipsa autem alvearia, sive à te compacta sint ex corticibus cavatis, sive texta vimine flexili, habeant introitum arctum. Nam hyems constringit mella frigore, et calor resolvit eadem liquefacta: utriusque violentia pariter formidabilis est apibus: neque frustrà illæ diligenter cerâ oblinunt parvas rimas domorum, et complent margines rimarum fuco, et floribus, et servant ad hos ipsos usus gluten collectum, tenacius visco et pice montis Idæ in Phrygiâ. Sæpe etiam, si vera est fama, aperuerunt sibi domum sub terrâ, effossis latibulis, et inventæ sunt profundæ in lapidibus cavis, et in alvo arboris cariosæ. Tu tamen, et unge alvearia hiantia, circum linens molli luto: et superjice luto folia tenuia: nève permitte ut taxus sit vicinior alveari: nève coque in foco cancos rubentes: nève colloca alveare prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis est; aut ubi saxa intus cava resonant pulsu vocis, et soni species allisa resilit. Quod spectat ad alia, quando Sol rutilus expulit hyemem

NOTÆ.

29. *Neptuno immerserit Eurus.*] Neptunus, hic pro quibuslibet aquis: G. 1. 14. Eurus, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Casie virides.*] Casia, lavedula est, aut rosmarinus. Ecl. 2. 49. *serpyllum*, *serpolet*, WILD THYME, Ecl. 2. 11. *Thymbræ*, quæ satureia, et cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *sariette*, SAVORY. *Violaria*, loca violis consita.

38. *Cerâ Spiramenta linunt, fucoque et floribus.*] Non cerâ propriè, neque floribus; sed melligine, id est, glutine quodam, et viscosâ tenacique materiâ, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. et 7. aliisque. *Commosis*, *pissoceros*, et *propolis*. *Commosis*, *κόμμοσις*, crusta est prima, atque ima, saporis amari, dicta quasi *gummitio*, à *κόμμις* gummi: quia fit è lachrymis arborum, salicis, ulmi, arundinis: è gummi præsertim, et resinâ. &c. *Pissoceros*, *πίσσοκερος*, secunda est crusta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem et ceram; unde nomen habet à *πίσσα* pix et *κέρας*, *cera*. *Propolis* tertia crusta, et proximum favorum stabilimentum, crassioris materiæ, cui florum succus additur; hæc omnes frigoris aut injuriæ aditus obstruuntur, inquit Plinius: hanc significat Virgilius *fucoque et floribus*; crustas alias inferiores per gluten.

39. *Fuco.*] Herba est, lactucæ similis, ex

algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta: hujus aliqua species quadamtenus rubet. *Laudatissima*, inquit, quæ in Cretâ insulâ juxta terram in petri nascitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit, l. 32. 6. et l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Musæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquas hæc herbâ conciliâsse ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimisque cerussa ad candorem præparata, dicta sit *fucus*, *fard*, PAINT.

41. *Visco et Phrygiæ, &c.*] Hoc viscum, vel hic viscus, *glu*, BIRDLIME. De pice Idæ montis in Phrygiâ, G. 3. 450.

44. *Pumicibusque.*] *Pumex*, *pierre ponce*, PUMICE STONE.

45. *Tu tamen et, &c.*] Etsi intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

47. *Taxum.*] *Taxus*, *If*, YEW TREE, de quâ G. 2. 257. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus succo mel amarissimum conficitur, quale est Corsicum, Ecl. 9. 30.

Neve rubentes, &c.] Cancræ, *ecrevisses*, CRABS, rubentes cum cocti sunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine submergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus quasi pontibus apes inhærescant. *Cœnum*, nocet odoris gravitate. *Echo*, remisso sono pavidas facit.

51. *Quod, superest, ubi, &c.*] II. PARS, De

Sub terras, cœlumque æstivâ luce reclusit :
 Illæ continuò saltus sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, et flumina libant
 Summa leves. Hinc nescio quâ dulcedine lætæ
 Progeniem nidosque foveant : hinc arte recentes
 Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
 Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem ;
 Contemplator : aquas dulces et frondea semper
 Tecta pêtunt : huc tu jussos asperge saporés,
 Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen :
 Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum.
 Ipsæ consident medicatis sedibus : ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuòque animos vulgi, et trepidantia bello
 Corda licet longè præsciscere : namque morantes
 Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
 Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant,
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,

verò exire voluerint ad certamen (nam sæpe discordia magno impetu inflammat utrumque regem) statim licet longè præsentire et iras plebis, et corda belli avida : nam Martius etiam strepitus rauci æris excitat tardas, et auditur bombus referens fractos sonitus buccinarum. Tunc festinæ inter se congregantur, et micant alis, et acuunt aculeum rostris, et parant ad pugnam brachiola,

sub terras, et aperuit cœlum lumine calido : statim apes volant per saltus et sylvas, et carpunt flores purpureos, et volando degustant superficiem fluviorum. Ex his floribus et aquis recreatæ nescio quâ delectatione, nutriunt fœtus, et conficiunt eorum nidos : ex his elaborant artificiosè ceras novas, et fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen, emissum ex alvearibus per æstatem serenam, volare in altum ætherem, et nigram nubem apum diffundi vento ; considera : quærunt semper aquas dulces, et ramos frondentes, ubi considant : sparge circa hunc locum odores præscriptos, melisphylla confricata, et vilem herbam cerinthæ : et excita tinnitum, et quate circum cymbala Cybeles, inatris Deorum : apes consistent in sedibus sic præparatis : apes sese immittent more suo in intima alvearia. Si

NOTÆ.

pastulatione apum, examinibus, pugnis. Præcepta continet duo. I. Quomodo examina cogenda sint in alvearia, v. 58. II. Quomodo pugnae compescendæ sint, v. 86.

Egit sub terras.] Sub polum Australem, sive antarcticum, quem sub pedibus Styx atra videt, G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad nostras accedit, ab illis recedit : quo ex recessu sequitur hyems. *Æstivâ luce.*] Calidiore : nec enim propriè æstas hic significatur, sed ver.

64. Libant.] Degustant, radunt. *Æn.* 1. 740.

67. Excudunt ceras.] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum est propriè ferrum cudere : idè comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. Nare per æstatem liquidam.] Nare sæpe pro volare : volare sæpe pro nare, mutuâ translatione sumuntur : vide *Æ.* 5. 219. *Liquidam.*] Puram, serenam : unde *Ecl.* 6. v. 33. *Et liquidi simul ignis.*

63. Melisphylla.] Ita restituit è manu scriptis N. Heinsius, cum antè, non sine Latine quantitatis damno, legeretur secundà brevi, meliphylla. Citrigo est Latinorum, Gallo- rum, melisse, BALM GENTLE : herba apibus

gratissima, Græco nomine dicta à μέλι mel, et φύλλον folium.

Cerinthæ.] Cerintha, ἀκρίνιον, à ἀκρίον, favis : Gallicè pasquele, HONEY SUCKLE, juxta Ruellium, à pascendis apibus.

64. Tinnitusque cie, et Matris, &c.] Certum est apes tinnitu æris colligi unum in locum : gaudio-ne, an metu, Aristoteles dubitat : Plato et Plinius gaudio tribuunt ; Varro et Columella metui. *Cymbala.*] Ærea instrumenta concava, quæ bacillis æreis percussa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ et Rhea, et Ops, et Vesta, vocata est ; cuius in sacris quatiébantur cymbala, ex veteri instituto Corybantum, sive Curetum, de quibus infra dicemus, v. 151.

67. Duobus regibus.] Columnel. 1. 9. 9. *Inter se, tanquam civilibus bellis : et cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.* Hic bellum describitur civile. Nam ex *Plin.* 1. 12. 16. *Nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores ; quæ cæteras fugant.*

69. Trepidantia.] Non timida ; sed cum festinatione tumultuantia, sic *Æ.* 9. 114. *Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves, id est, ne festinate.* Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter se coeunt.*

et stipantur densæ circa regem et ipsius cellam; et invitant hostem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus serenum, et spatia ævis aperta, eruunt e portis: pugna committitur: fit strepitus in alto aëre, confusæ densantur in magnum globum, et cadunt præcipientes: non pluit grando spissior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quassatâ. Ipsi reges in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore, obstinati non recedere, eò usque, quò victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga conversa. Hæ commotiones animorum, et hæ tantæ pugnæ sedabuntur, representæ jactu exigui pulveris. Sed postquàm revocaveris à pugna geminos reges: da neci eum, qui visus fuerit pejor, ne noceat consumendo cibos: et permitte ut melior regnet in domo vacuâ ab hoste. Alter erit lucidus notis auro asperis (sunt enim duo apum genera) hic melior est, formâ pulcher, et clarus squamis rutilantibus: alter ille horridus est ignaviâ, et trahens magnam alvum sine honore. Ut geminæ sunt formæ regum, ita species gentis: Namque aliæ apes horrent fœdæ, quemadmodum viator, qui venit ex loco valdè pulverulento, et sitibundus excreat pulverem ore sicco: aliæ lucent et micant splendore, ardentes corporibus, quæ aspersa sunt auro et similibus notis. Hoc genus melius est: ex his exprimes statò anni tempore mel dulce: nec tam dulce, quàm et purum, et mitigaturum asperam vim vini. At cum examina volant incerta, et ludunt per aërem, et fastidiunt favos, et deserunt alvearia inania, revocabis animos mobiles ab inutili licentiâ.

Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ 75
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo, ubi ver nactæ sudum, camposque patentes,
 Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
 Fit sonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
 Præcipientesq; cadunt: non densior aëre grando, 80
 Nec de concussâ tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingèntes animos angusto in pectore versant:
 Usque adcò obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
 Aut hos, versa fugâ victor dare terga subegit. 85
 Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
 Verùm ubi ductores acie revocaveris ambos,
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
 Dede neci: melior vacuâ sine regnet in aulâ. 90
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
 (Nam duo sunt genera) hic melior, insignis et ore,
 Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
 Desidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
 Ut binæ regum facies, ita corpora gentis: 95
 Namque aliæ turpes horrent, ceu pulverè ab alto
 Cùm venit, et terram sicco sput ore viator
 Aridus: elucent aliæ, et fulgore coruscant,
 Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo 100
 Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
 At cùm incerta volant cœloque examina ludunt,
 Contemnuntq; favos, et frigida tecta relinquunt,
 Instabiles animos ludo prohibebis inani. 105

NOTÆ.

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à castrensibus tabernaculis eorum, qui bella administrabant: quod munus primò prætoribus, deinde consulibus demandatum fuit, ex Festo. Hinc etiam apud Columellam et Martialem *prætoria* sunt ampla ædificiâ rustica; in quibus fortassè jus rusticis, à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum speciebus.* Duæ sunt: rufæ, quæ minores; et nigræ magisque variæ, quæ majores. Prima species melior. Rex magnitudine præstat in suâ quisque specie, et in supremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide suprâ v. 13.

96. *Ceu pulvere ab alto Cùm, &c.*] Comparat horridam secundæ speciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac sudore obsitus sput; vel cum ipso illius sputo, quod

in fœdum salivæ ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.*] Pura et sine fæce: quæ enim omnino liquida sunt, mala sunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura saporem.] Vel mulsum intelligit, quod fiebat duabus vini mensuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum asperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. 1. 2. 4. 24. *Aufidius fortè miscebat mella Falerno, mendosè—leni præcordia mulso prolueris melius:* ergo distinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulso. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo daminari Aufidium ab Horatio, quòd ille mulsum non è vino levi, sed aspero Falerno condiret. *De Baccho,* Ecl. 5. 69.

Nec magnus prohibere labor : tu regibus alas
 Eripe : non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horti :
 Et custos furum atque avium, cum falce salignâ,
 Hellespontiaci servet tutela Priapi. 111
 Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat latè circum, cui talia curæ :
 Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
 Figat humo plantas, et amicos irriget imbres. 115
 Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham, et terris festinem advertere proram ;
 Forsitan et pingues hortos quæ cura colendi
 Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti :
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis, 120
 Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis : nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuisssem vimen acanthi,
 Pallentesque hederas, et amantes litora myrtos.
 Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis, 125
 Quà niger humectat flaventia culta Galesus,

gines virentes apio, latarentur aquis irrigantibus, et quomodo cucumis curvatus per herbam tumesceret in modum ventris : nec prætermissem narcissum tardè florentem, et caulem acanthi flexilis, et hederas albentes, et myrtos quæ amant litora. Namque sub altis mœnibus Tarenti, quâ profundus Galesus irrigat agros flavescentes segetibus, memini me

Nec magna erit difficultas revocare : tu evelle regibus pennas : nullus audebit illis morantibus vagari per ærem, et eruere signa è castris. Horti spirantes croceis floribus eas alliciunt ; et tutela Priapi Hellespontiaci, abactrix latronum et volacram, cum falce è salice, eas servet. Ille ipse, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum et pinos, plantet eas undique circa alvearia : ipse atterat manus duro plantationis labore : ipse infodiat terræ plantas fertiles, et invergat plantis aquam opportunam. Ego certè, nisi jam sub ultimum finem laborum colligerem vela, et properarem torquere proram ad terram : fortassè cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, et cantarem rosaria Pæsti bis sæcundi : et quomodo intyba, et mar-

NOTE.

108. *Castris audebit vellere signa.*] Metaphora è militiâ Romanorum ; qui cum castra metabantur, signa in terram defigebant ante prætorium ; cum castra movebant, evellebant ; et si facile quidem, bonum erit omen ; contra si difficile.

109. *Croceis.*] Versicoloribus : color certus pro incerto : de eo colore Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce salignâ Hellespontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi statuam collocare ; cum falce è quolibet rudi ligno : pro quo genere, salignum posuit, id est, è salice. De *Priapo*, Ecl. 7. 33. *Hellespontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampsaci, quæ urbs est in minore Mysiâ ad fretum Hellespontiacum. De *Hellesponto*, *detroit de Gallipoli*, THE STREIGHTS OF GALLIPOLI, G. 1. 207.

112. *Pinosque.*] Victorius, non pinum arbo-rem, sed genus esse putat virgultû semper virentis : Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis assertur in rem suam, vanum est. Neque enim, ut volunt, Columella, l. 9. 4. pinum inter frutices agnoscit, sed inter arbores apibus gratas ; pinumque conjungit cum ilice, *semper virens pinus et minor illex*. Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter coronamenta ; ut enim lauro triumphatores : sic pinu coronabantur victores ludis Isthmiis ; nec tamen laurus est è florum genere. Neque Virgilius in Culice, v.

405. cum dixit *semper florida pinus*, significavit, pinum florem esse perennem ; sed arborem perpetuò florentem metaphoricè, id est, semper virentem.

119. *Biferique rosaria Pæsti.*] *Pæstum*, oppidum et sinus Lucaniæ, *Pesto* : cujus solum rosis nobile, quas bis, nempe mense Maio et Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] *Chicorée*, *SUCCORË*, Georg. 1. 120. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] *Persil*, *PARSLEY*, Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] *Concombre*, *CUMBER*, olus notæ figuræ. *Narcissum.*] Ecl. 2. 48. tardius floret ; ideo *sera comantem* vocat : et *sera* dicit, pro *serò* ; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi*. Caulem *brancæ ursinæ*, de quâ Ecl. 3. 45. Non verò *spinæ Egyptiæ*, quæ alterum genus acanthi est, de quo G. 2. 119. De *myrtis*, Ecl. 2. 54.

125. *Namque sub Oebaliæ, &c.*] Tarenti : urbis in Italiæ sinu maximè australi : cujus instaurator fuit Phalantus, ex Oebaliâ, seu Laconiâ, profectus.

126. *Quà niger, &c.*] *Galsus*, *Galeaso*, Calabriæ fluvius est, in sinum illum Tarentinum defluens : *niger* dicitur, vel ab umbrâ circumstantium arborum : unde à Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbrosus, *Umbrosi subter spineta Galesi* ; vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt : unde frequens est

vidisse senem Corycium: Corycium vidisse senem: cui pauca relict
 qui habebat pauca jugera Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
 agri deserti: terra illa, nec Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 apta erat arationi boum, Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
 nec opportuna pastioni pec- Lilia, verbenasq; premens, vescumq; papaver, 131
 corum, nec commoda viti- Regum æquabat opes animis: serâque revertens
 bus: Tamen in illo loco, Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
 prius dumoso, plantans Primus vere rosam, atq; autumnno carpere poma:
 rara olera, et in circuitu Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa 135
 candida lilia, ac verbenas, Rumperet, et glacie cursus frænaret aquarum;
 ac edule papaver, æquabat Ille comam mollis jam tum tondebat æanthi,
 animo divitias regum, et Æstatem increpitans serâm, Zephyrosq; morantes.
 nocte jam provectâ rediens Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
 domum, onerabat mensam Primus abundare, et spumantia cogere pressis 140
 cibus non emptis. Primus Mella favis: illi tilia, atque uberrima pinus:
 colligebat vere rosam, et Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 autumnno poma: et cum Induerat, totidem autumnno matura tenebat.
 tristis hyems frangeret ad- Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 huc lapides bi frigoris, et Eduramq; pyrum, et spinos jam pruna ferentes, 145
 cohiberet glacie fluxum a- Jamq; ministrantem platanum potantibus umbras.
 quarum; ille jam tum ton- Verùm hæc ipse equidem, spatiis exclusus iniquis,
 debat frondes flexilis acan- Prætereo, atq; aliis post commemoranda relinquo.
 thi, incusans æstatem pi- Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
 gram et Zephyros tardos. Addidit, expediam: pro quâ mercede, canoros 150
 Itaque primus abundabat Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,
 apibus fœcundis; et multis
 examinibus; et colligebat
 mel spumosum è favis com-
 pressis: habebat tilias, et
 pinos copios: et quot
 pomis arbor ferax se ves-
 tierat tempore novorum
 florum; totidem matura
 poma retinebat autumni
 tempore. Ille etiam diges-
 serat in ordinem ulmos tardè crescentes, et puros duras, et spinos jam ferentes pruna, et pla-
 tanum jam præbentem umbracula libentibus. Sed ego quidem arctatus spatiis angustioribus,
 ista omitto, et relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, describam proprietates, quas
 ipse Jupiter addidit apibus: propter quod donum obtinendum, apes, secutæ canoros sonitus
 Corybantium et æra crepitantia, nutriverunt

NOTÆ.

illud epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, nigra aqua. Erythraus legit piger, quia certum est eum lentissimè labi.

127. Corycium senem.] Vel nomen fuit hujus senis proprium; vel appellativum à gente: Corycus enim, κόρυκος, mons croci ferax, et opipidum fuit Ciliciæ: quæ regio est Asiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ Cilices, eò quod piraticum exercerent, à Pompeio petiti bello; et partim occisi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati sunt: præsertimque Cilicum remiges, quorum operâ usus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati sunt. Ex iis hunc unum esse aliquem non immeritò suspicantur. Flaventia culta.] Loca culta et flaventia: duo adjectiva, quorum alterum substantivi vim obtinet: ut G. 1. 393. Aperta serena.

130. Rarum.] Raris, non densis ordinibus, consitum: quod in sterili terrâ fit.

131. Verbenasque premens.] De la vervène, VERVEIN. Ecl. 8. 65. Premens.] Plantans, G. 2. 346. Quæcumque premes virgulta per agros.

Vescumque papaver.] Edule, causam vide supra G. 1. 212. Vescum item, minutum ac parvum significat. Ovid. Fast. 1. 3. Vescaque

parva vocant. Plin. 1. 7. 20. Corpore vesco fuisse, sed eximius viribus Tritanum, memorat.

137. Mollis acanthi.] Brancæ ursinæ, Ecl. 3. 45. De Zephyris, Ecl. 5. 5.

141. Tilia, alque, &c.] Tilia, tilleut, A LIMETREE: arbor nota. Pinus uberrima, vel plurima, vel ferax pinarum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide supra, v. 39.

144. In versum, &c.] De arborum ordinatâ plantatione, G. 2. 277. Eduram pyrum.] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapidescentem. De hac voce, edurâ, vide G. 2. 65. De platano, PLANE, ibidem G. 2. 70.

145. Spinos jam pruna ferentes.] Spinus, vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus; vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa sit per insitionem, de quâ insitione G. 2. 73.

149. Nunc age, &c.] IV. PARS. De apum republicâ, et quasi civili prudentiâ, in melle conficiendo, in rege observando, &c.

151. Curetum sonitus, &c.] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane

Dictæo cœli regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus ævum;
 Et patriam solæ, et certos novere penates: 155
 Venturæque hyemis memores, æstate laborem
 Experiuntur, et in medium quæsitâ reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intra septa domorum
 Nareissi lacrymam, et lentum de cortice gluten, 160
 Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
 Suspendunt ceras: aliæ, spem gentis, adultos
 Educunt foetus: aliæ purissima mella
 Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti: 165
 Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli,
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis 170
 Cùm properant: alii taurinis follibus auras
 Accipiant, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna:
 Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
 In numerum; versantq; tenaci forcipe ferrum. 175
 Non aliter (si parva licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
 cipiunt, et remittunt ærem follibus è tauri corio *factis*; alii mergunt in aquas æra stridentia:
 Ætna plangit *sub* incudibus *sibi* impositis. Illi inter se attollunt brachia magno robore per
 ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (si licet comparare parva magnis)
 iugenta cupiditas congregandi *mella* urget apes Atticas, unamquamque *juxta* suum officium.
 Seniores curant alvearia,

NOTÆ.

fratre, vel ex metu suo, cùm esset in fatis, fore
 ut à filiis regno pelleretur: Rhea sive Ops,
 aut Cybele, ejus uxor, Jovem, in Cretâ natum,
 in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus
 est, occuluit; jussitque ut *Curetes*, sive *Cory-*
bantes, sive *Dactyli*, sacrorum suorum adminis-

158. *Victui*.] Pro *victui*: dativus contractus,
 de quo, Ecl. 5. 29. De *Narcisso*, Ecl. 2. 48.
 De *glutine*, quo ceræ et mellis fundamenta con-

162. *Suspendunt ceras, &c.*] Plinius l. 11. 10.
Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à
solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcindum.
 De *Nectare*, potu Deorum, Ecl. 5. 71.

165. *Sorti*.] Pro *sorte*: sic *igni* pro *igne*, G.
 1. 267. *Capiti* pro *capite* Ecl. 6. 16.

168. *Fucos*.] *Bourbons*, *DRONES*. Ex Plinio l.
 11. 11. *Sunt quasi servitia apum, his sunt cel-*
larum minimæ: quomobrem imperant iis, pri-
mosque in opera expellunt, tardantes sine cle-
mentia puniunt.

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, et *Ætnâ* monte
 G. 1. 471. et fusiùs *Æn.* 3. 569.

175. *In numerum*.] Certo quodam ordine,
 ac veluti numeroso malleorum concentu.

177. *Cecropias*.] Atticas, à primo Atticorum
 rege Cecrope: mel autem Atticum celebre
 fuit, præsertim ex *Hymetto* monte.

et tumentur favos, et construunt domos artificiosas. At juniores redeunt lassæ pro vectâ nocte, refertâ thymo circa crura: et hinc inde carpunt arbuta, et salices virides, et casiam, et crocum rufum, et tiliam viscosam, et hyacinthos nigrescentes. Simul omnes quiescunt à labore, simul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia est. Postea cum Hesperus eis significavit recedendum esse ex agris et pastione, tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, et strepunt circa vestibulum et portas. Deinde cum jam considerunt in cellis, silent per noctem, et conveniens sopor tenet membra lassa. Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aëri, quando imminent venti; sed, securæ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, et faciunt breves excursions; et sæpe, quemadmodum naves fluitantes habent arenam contra agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, et his sustinent se per nubes vagas.

Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsæ rostro colligunt fœtus à foliis et herbis dulcibus: Ipsæ supplent reges et parvos cives, et reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris saxis, et sponte amisere vitam sub onere: tantus est ipsius amor florum, tanta gloria faciendi mellis.

Et munire favos, et Dædala fingere tecta.

At fessæ multâ referunt se nocte minores, 180

Crura thymo plenæ: pascuntur et arbuta passim,

Et glaucas salices, casiamq; crocumq; rubentem,

Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.

Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.

Mane ruunt portis, nusquam mora: rursus easdem

Vesper ubi è pastu tandem decedere campis 186

Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.

Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.

Pòst ubi jam thalamis se composuere, siletur

In noctem, fessosq; sopor suus occupat artus. 190

Nec verò à stabulis pluviâ impendente recedunt

Longiùs, aut credunt coelo, adventantibus Euris:

Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,

Excursusque breves tentant: et sæpe lapillos,

Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram, 195

Tollunt: his sese per inania nubila librant.

Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,

Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes

In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt.

Verùm ipsæ è foliis natos et suavis herbis 200

Ore legunt: ipsæ regem, parvosque Quirites

Sufficiunt: aulasque et cerea regna refingunt.

Sæpe etiam duris errando in cotibus alas

Attrivere, ultròque animam sub fasce dedere:

Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.

NOTÆ.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingeniosissimo Atheniensi fabro, qui labyrinthum condidit; artificiosa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta sunt. De eo plura Æ. 6. 29.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. 1. 11. 10. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femora onerant, propter id naturâ scabra: priores pedes rostro.

Arbuta passim, &c.] *Arbuta*, fruits d'arbutiers, ARBUTE-BERRIES, Ecl. 3. 82. *Casia*, lavande, LAVENDER, Ecl. 2. 49. *Crocus*, safran, SAFFRON, Ecl. 4. 44. *Hyacinthus*, glayeul, GLADDER, Ecl. 3. 63. *Tilia*, tilleul, LIME-TREE. De ferrugineo colore, Ecl. 2. 18.

186. *Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

192. *Euris.*] Quibuslibet ventis, propriè tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quæ naves ad certam usque mensuram onerantur, ac saburrantur, ut stabiliiores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro concubitu. Ecl. 5. 29. Plin. 1. 11. 16. Fœtus quonam modo progenera-

rent, magna inter eruditos et subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ovorum modò, universum agmen emergat. Ita ferè Aristoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis, aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.*] Cives, ductâ metaphorâ à Romæ civibus, qui dicti sunt *Quirites*; vel à Romulo rege, qui dictus est *Quirinus*; vel à *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus ictum est inter Tatium eorum regem, et Romulum.

203. *Duris in cotibus.*] *Cos*, usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen et alibi pro quolibet lapide aspero, et caute. *Cos*, itaque et *cautes*, idem sunt: quemadmodum et à Græcis usurpatur ἀκόν in utrâque significatione.

Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
 Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstas)
 At genus immortale manet, multosque per annos
 Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
 Prætereà regem non sic Ægyptus, et ingens 210
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
 Amisso, rupere fidem: constructaque mella
 Diripuerè ipsæ, et crates solvère favorum.
 Ille operum custos, illum admirantur, et omnes 215
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes,
 Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello
 Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
 His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, et haustus 220
 Æthereos dixere: deum namque ire per omnes
 Terrasque, tractusq; maris, cœlumq; profundum.
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri 225
 Omnia: nec morti esse locum; sed viva volare
 Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
 Si quando sedem angustam, servataque mella
 Thesauris relines; prius haustu sparsus aquarum,

esse per omnes, et terras, et tractus maris, et cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum, denique quemlibet nascendo sibi attrahere animam. Quippe dixerunt omnia post dissolutionem reverti ac referri ad eum; nec esse locum exinanitioni: sed omnia volare viva, sui quæque sideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis aretum alveare, et mella servata in favis; prius os tuum imple, imbutus haustu aquarum;

NOTÆ.

210. *Regem non sic, &c.*] Comparat obsequia apum erga reges, cum studio populorum; eorum maximè qui deliciis fracti dominos quasi servili cultu adorabant. Tales Ægyptii, de quibus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars est Asiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfusa, Cræso olim regi ditissimo subdita. *Parthi*, de quibus, Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum siti: qui hic per Hydaspem fluvium notantur. *Hydaspes* tamen ab uno Virgilio in Mediâ, ab aliis in Indiâ collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Nysam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causâ; quia Medi et Persæ, duce Alexandro, Indiam domuerant: quod si admittatur, *Græcus* etiam et *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, *Indus Hydaspes*, sed sine fide manuscriptorum. Ego admodum incertam fuisse et esse ejus notitiam puto, nec aliâ de causâ dixit Horatius, Od. 1. 1. 22. 8. *Quæ loca fabulosus lambit Hydaspes*: atq; varia de illo narrantur.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati sunt.

220. *Esse apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ et Platonis. Pythagoræ

opinio sic à Servio explicatur: *Omnia animalia ex quatuor elementis et divino spiritu constare manifestum est. Trahunt enim à terrâ carnem, ab aquâ humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino spiritu ingenium: quod quia est in apibus, sicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur necesse est, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio est in Timæo, Deum, cum mundum condidit astris parem distribuisse numerum animarum; singulisque astris singulas attribuisse, quasi totidem vehiculis. Pythagoræ autem et Platonis communis sententia est, animam esse interitûs expertem; et, cum exit, pervenire in cognatam sibi animam mundi, ut testatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philos. Juxta has igitur sententias docet Virgilius, *morti non esse locum*, id est, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *sideris in numerum*, id est, ad ea sidera quibus singulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ precipua Dei sedes est.

229. *Relines, &c.*] Aperies detractâ illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes linunt. Tum duplici utere industriâ ad fugandas apes.

et prætende manu fumos **Ora fove, fumosq; manu prætende sequaces.** 230
 qui insequantur apes. **Bis gravidos cogunt foetus, duo tempora messis.**
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, et Oceani spretos pede reppulit amnes :
Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in undas. 235
Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parcesque futuro,
Contusosq; animos et res miserabere fractas ; 240
At suffire thymo, cerasque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis :
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus, 244
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis ;
Aut durum tineæ genus, aut invisæ Minervæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas, 249
Complebuntque foros, et floribus horrea texent.

et auferre ceras superfluas? Nam sæpe occultus laceratus corrosit favos, cubilia plena sunt blattis fugientibus lucem, et fucus iners ostiatur prope alienum cibum, aut asper crabro se miscet apibus, armatus majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odiosa Minervæ suspendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatae, eo diligentius omnes contendunt reparare jacturam gentis vexatae, et replebunt cellas, et conficient favos è floribus.

NOTÆ.

I. Aquam haustam ore presso sparge super alvearia, pluviae in modum. II. Prætende fumum.

Haustu sparsus aquarum Ora fove.] Supple, et deinde projice in pluviae modum. Prius legabatur, ore fove: ambigua et difficili sententia. Rescripsit è Manusc. N. Heinsius: Ora fove.

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. De mellationis temporibus; verno scilicet, et autumnali. Per gravidos foetus haud dubie mella intelligit, quæ sunt fructus et proventus apum: neque enim significat propriè foetus, qui non sunt gravid; neque matres apes, quæ dici non possunt foetus.

232. *Taygete simul, &c.*] Una è Pleiadibus, sub quâ sex etiam alias comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu et occasu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphoricè messem vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilem aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

233. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

234. *Sidus fugiens piscis aquosi.*] Certè fugimus tantum insequentes: at nullum propriè piscium sidus Pleiades sequitur, sed antecedit. Nodum hunc ut solvat Petitus versum sic interpungit: *Aut eadem sidus fugiens, ubi piscis aquosi tristior hybernas cœlo descendit in undas:*

hoc sensu; *Aut eadem fugiens sidus*, id est Solem; *ubi descendit in undas hybernas piscis aquosi*, id est, in quas jam sidus piscium antè descendit. Alii aliter solvunt. Ego servatâ vulgari interpunctione, per piscem aquosum, intelligo *hydrum*, qui serpens est in aquis degens, unde nomen habet ab *ιδωρ*, aqua: hoc enim sidus, etsi in occasu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis distet: tamen eas subsequitur, iisque videtur imminere.

238. *Animasque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit, quia aculeus cum alvo, sive intestino concertus est: et cum infixus fuit, è vulnere retrahi nequit sine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahare, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernium; et interim purga alveare à noxiis pestibus; ut sunt stellio, lézard, THE LIZARD: blatta, cloporte, THE WOOD LOUSE: fucus, bourdon, THE DRONE: crabro, frêlon, THE HORNET: tineæ, vermiculi genus, corrodens vestes et alia, &c.

246. *Invisæ Minervæ aranea.*] Arachne, Lydia, lanificii arte ausa cum Minervâ contendere; ægre ferens opus suum ab eadem contractum esse, suspensio sibi vitam abstulit: à Minervâ in araneam transformata est.

250. *Foros.*] Fori sunt spatia in navibus apertiora, tabulata, in quibus inceditur: unde

Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
 Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo,
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
 Continuò est ægris alius color: horrida vultum
 Deformat macies: tum corpora luce carentum 255
 Exportant tectis, et tristia funera ducunt:
 Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes:
 Ignavæque fame, et contracto frigore pigræ. 259
 Tum sonus auditur gravior, tractimq; susurrant:
 Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster,
 Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, ultrò 265
 Hortantem, et fessas ad pabula nota vocantem.
 Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem,
 Arentesque rosas, aut igni pingua multo
 Defruta, vel psythiâ passos de vite racemos, 269
 Cecropiumq; thymum, et graveolentia centaurea.
 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
 Namque uno ingentem tollit de cespite sylvam,
 Aureus ipse: sed in foliis, quæ plurima circum
 Funduntur, violæ subluceat purpura nigræ. 275
 Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
 Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
 Pastores, et curva legunt prope flumina Mellæ.

multo igne spissatum, vel passas uvas è psythiâ vite, et thymum Atticum, et centaurea gratia odore. Est etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta est facilis repertu. Quippe uno è cespite erigit magnam copiam caulium: aureus ipse est; sed purpura violæ nigricantis subluceat in foliis, quæ multa in orbem ambiunt *flosculum*. Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus *amello* implexis. Sapor illius asper est palato: pastores colligunt eum in pratis demessis, et ad flexuosa fluenta Mellæ.

NOTÆ.

nomen habent, vel à *ferendo*, vel quòd *foris* emineant. Sunt item in circo ejusmodi spatia, è quibus videntur spectacula. Hinc diminutivum est *foruli*: quæ sunt apud Suet. et Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis melleis usurpantur.

251. Si verò, &c.] VI. PARS. De morbis apum, eorumque signis et remediis.

257. Pedibus connexæ, &c.] Non puto hic *uvam* significari, siquidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de singulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. Frigidus Auster.] Quilibet ventus: Auster enim non frigidus, sed humidus est. Macrobius tamen ait frigidum esse ab origine; et humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. Quondam.] Aliquando. Sic G. 3. 99. Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis incassum furit.

264. Galbaneos, &c.] Galbanum, galbanon,

Si autem (quoniam vitæ *conditio* intulit quoque apibus nostras misérias) corpora earum langueant tristi ægritudine, poteris deinceps cognoscere id signis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat speciem: tunc efferunt ex alvearibus cadavera carentium lumine, et ducunt tristia funera: aut eadem dependent ad portam simul implicatæ pedibus: aut omnes intus clausæ morantur in alvearibus, desides præ fame, et pigræ præ frigore contrahente *membra*. Tum murmur obscurius auditur, et susurrant longo tractu: quemadmodum Auster frigidus aliquando sibilat in sylvis. quemadmodum mare turbatum stridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æstuat in fornacibus clausis. Tunc consulo, ut galbanei odores urantur illic, et mella infundantur per cannas arundineas; ultrò excitando et invitando *apes* languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere huic melli succum gallæ contritæ, et rosas siccas, vel mustum

gummi è narthece sive ferulâ, in Syriâ: hujus odor fugat serpentes. Galla, *pomme de chène*, OAK-APPLE: Defrutum, vinum coctum, *raisiné*, SODDEN-WINE: de quo G. 1. 295. Racemi passi, *sechés au Soleil*, DRIED IN THE SUN: quem in usum apta præ cæteris vitis Psythia, de quâ G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; et centaurium, ii; *fiel de terre*, CENTAURY: herba quæ nomen traxisse dicitur à Chirone Centauro: quia adhibita vulneri, quod ipsi Herculis sagittæ fecerant, cum sanavit. Cecropium thymum, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in quâ primus regnavit Cecrops. Amellus certissimè est, Aster Atticus, id est, *stella Attica*; ob formam et patriam sic dicta: Aliter *bubonum*, id est *inguinalis*, quòd inguinum doloribus medeatur: in hortis visu notissima, nomine Gallis ignota.

278. Mellæ.] Vel Melæ, fluvii Gallicæ Cisalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

Coque radices illius in vino optimo, et plenis calathis offer *apibus in cibum ad foramina alvearis*. Sed si aliquis amiserit subito totam gentem, nec habeat, unde reparetur genus novae familiae: *tunc tempus est aperire inventum memorabile Arcadii apiarii, et quomodo occisis bobus, jam saepe sanguis putridus produxerit apes*. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens *eam* altius à primâ origine. Nam, quâ *parte* felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum insidentem *agris* inundante flumine, et circumnavigat suos agros in naviculis versicoloribus: et quâ *parte* regiones vicinae Persis pharetratis attingunt *Ægyptum*; et quâ *parte* fluvius defluens ab usque nigris *Æthiopibus* fecundat *Ægyptum* nigro limo, et præcipitans exonerat se in ostia septem distincta; tota regio collocat in hoc invento spem certam. Primùm quæritur locus angustus, et arctatus ad hunc ipsum usum: hunc tegulis parvi tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, à quatuor ventis.

NOTÆ.

281. *Sed si quem, &c.*] VII. PARS. De reparatione apum, ejusque reparationis inventore Aristæo. Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filiâ Penei fluminis, vel regis: in Arcadiâ deinde regnasse dicitur; et apum ac mellis usum, lactisque coagulum invenisse, v. G. 1. 14.

287. *Quâ Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hinc regionem significari, *Ægyptum* et *Indiam*: duplicem fluvium: Nilum et Indum: utrobique inventam esse artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non est verisimile quod contendit, versum hunc suppositum esse; et *viridem Ægyptum nigrâ fecundat arenâ*, qui versus planè de Nilo intelligi debet; et locus ipse totus, de Nilo, non de Indo: tum quia malè diceretur Indus devexus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hinc comminiscitur nescio quid de Gange Indico fluvio, qui per subterraneos meatus erumpat in *Ægyptum*, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obstare, sic explico. I. Dicitur *Devexus ab Indis*, id est, *Æthiopibus*, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus, G. 2. 171. Et verò quicquid olim jactatum sit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum est oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtus aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zem-bre*. II. *Vicina Persidis urget reipsâ Ægyptum*, non inquam, ipsa Persis, sed vicinae Persidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Persidis nomine comprehendit, quia subjecta aliquando fuerant Persarum imperio, Cyri nempe et Cambysis ejus filii, qui *Ægyptum* ipsam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam potest latissimos, assignare: ut vidimus Ecl. 1. 63. et G. 1. 490. Nunc singulæ voces explicandæ.

Canopus.] Urbs est *Ægypti*, quam poëta innuit vicinam esse *Alexandriæ*, cum *Canopus* vocat *Pellæum*, id est, *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor *Alexandriæ*, in urbe Macedoniae Pellâ natus erat: Per *Gentem Canopi* *Ægyptios* omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquissima; sita ad maximum è septem ostiis, quibus Nilus in mare se exonerat. *Gens fortunata*.] Propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum*.] Quia Sole in cancrum subeunte, crescere incipit per centum dies ad usque Autumnum: quâ exundatione fecundantur agri, per quos itur phaselis et navigiis angustis, ex arundine papyraceâ. *Pharetrata Persidis*.] Quia Persæ equitatu, venatione, et sagittandi arte insignes fuerunt: siti ad orientem Assyriæ, ad occidentem Asiæ, ad meridiem Parthiæ, ad septentrionem sinûs Persici De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quatuor à ventis*.] Qui flant è quatuor mundi cardinibus, sive partibus oppositis,

Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
 Quæritur: huic geminæ nares, et spiritus oris 300
 Multa reluctanti obstruitur; plagisque perempto
 Tunsâ per integram solvuntur viscera pellem.

Sic positum in clauso relinquunt: et ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
 Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas.
 Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè 306
 Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.

Intereâ teneris tepefactus in ossibus humor
 Æstuat: et visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primò, mox et stridentia pennis 310
 Miscentur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt:
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere: aut ut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi. 314

Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cepit?

Pastor Aristæus, fugiens Peneïa Tempe,
 Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis, 319
 Multa querens; atque hâc affatus voce parentem:
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitus hujus

Ima tenes: quid me præclarâ stirpe Deorum [pollo]
 (Si modò, quem perhibes, pater est Thymbræus A-
 Invisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri 324

Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum et pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

et famem, ut narratur: stetit mœstus ad sacrum fontem summi fluvii, multùm querendo; et allocutus est matrem his verbis. Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxisti odiosum fatis ex illustri Deorum genere, si modò Thymbræus Apollo pater meus est, ut memoras? aut quònam depulsus est à te amor tuus erga me? Cur jubebas me sperare honores immortalium? Ecce amitto, cum sis mea mater, hunc ipsum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum et pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.

Tum quæritur juvenis jam
 flectens cornua in fronte
 bienni: huic multùm repug-
 nanti clauduntur ambæ na-
 res, et halitus oris; et huic
 interfecto verberibus, con-
 tusa viscera putrescunt in-
 tra pellem non laceratam.
 Sic reliquunt depositum in
 loco clauso, et lateribus sub-
 sternunt fragmina ramo-
 rum, thymum, et casias
 novas. Hoc fit, cum pri-
 mùm Zephyri agitant a-
 quas, antequàm campi pin-
 gantur novis coloribus flo-
 rum, antequàm loquax hi-
 rundo defigat nidum in tigi-
 nis domorum. Intereâ hu-
 mor calefactus in ossibus
 teneris effervescit: et con-
 gregantur mirabili modo
 animalia digna visu, primò
 carentia pedibus, deinde
 alis etiam strepentina, et
 magis, magisque tentant
 auras tenæs: donec evo-
 lent, tam densè, quàm im-
 ber cadens per æstatem è
 nubibus: aut quàm sagit-
 tæ ex arcu emittente, si
 quando fugaces Parthi fa-
 ciunt præludia pugnandi.
 O Musæ! quis Deus inve-
 nit hanc artem in nostra
 commoda? Unde nova
 hæc hominum experientia
 cepit exordium? Pastor
 Aristæus relinquens Tem-
 pe, quæ Peneo alluvitur,
 apibus amissis per morbum

NOTE.

unde cardinales vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à septentrione, Notus à meridie.

300. *Nares, et spiritus, &c.*] Oculi etiam, et partes omnes ad halitum aut egestionem necessariæ, linteo oblito pice obstruebantur.

302. *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda est pellis et cruentanda, sed paulatim ictibus maceranda; ita ut viscera, carnes, et ossa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Casiasque.*] Rosmarinum, vel lavendulam. Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur, Zephyris, &c.*] Id est, circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum esse, donec putrescat.

310. *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quasi ἀπόδες sine pedibus: sed verum etymon retuli, Ecl. 7. 13.

311. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventitant.

314. *Leves Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Pastor, &c.*] VIII. PARS. *Fabula Aristæi et Orphei; Epilogi loco. Tempe.*] Thesaliæ vallis est, quam Peneus fluvius præterfluit. G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, sive fontem Penei fluvii, qui matris suæ Cyrenes pater erat, excurreret, quasi ad maternam domum. De Aristæo suprâ, v. 283. et G. 1. 14.

323. *Thymbræus.*] Appollinis cognomen, à

Age ergo, ipsa etiam evele manu fecundas arbores, immitte infestum ardorem in pecora, et eneca segetes, incende agros et impelle validam securim in vites: si tanta negligentia meae gloriae cepit te. At mater percepit sonum vocis è cubili profundi fluvii: circa ea Nymphæ nebant Milesiam lanam, tinctam multo colore vitri: et Drymo, et Xantho, et Ligea, et Phyllodoce, quarum coma subluce diffusa erat per colla candida: Nesæe, et Thalia, et Spio, et Cymodoce, et Cydippe, et flava Lycorias; altera adhuc virgo, altera jam passa primam difficultatem partûs; et Clio, et soror ejus Beroë, ambæ Oceani filiae, ambæ vestitæ auro, et versicoloribus pellibus; et Ephyre, et Opis, et Asia Deïopeia, et velox Arethusa, sagittis denique depositis. Inter quas Clymene narrabat vanam solitudinem Vulcani, de Custodiendâ Venere, et fraudes, jucundaque furta Martis; et numerabat frequentes amores Deorum ab usque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum versant fuis molles lanas, rursus querela Aristæi perculit aures matris,

NOTÆ.

Thymbrâ Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuisse occisum.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius sacrum illum ac pestiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, à binâ pinnâ: nam pinnæ sunt quædam fastigia; ut summities in templis, quæ vocantur pinnacula.

334. *Milesia vellera.*] Pretiosa, ex urbe Mileto, in finibus Ionie et Carie. Species est pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum, et viridem medio; ab ὕαλος vitrum.

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero, l. 18. 39. partim ex Hesiodo in Theogon. 245. Drymo, à δρῦμος, sylvæ quercea. Xantho à ξανθὰ, flava. Ligea, à λίγεια, canora. Phyllodoce, à φύλλον, folium, et δέχομαι, capio. Nesæe, Νησαῖον, à νῆσος, insula. Spio, à σπήϊον, spelunca. Thalia, à θάλλω, floreō. Cymodoce, à κύμα, unda, et δέχομαι, capio. Cydippe à κύδος, gloria, et ἵππος equus. Lycorias, à λύκος, lupus. Clio, à κλέω, laudo. Ephyre, à ἐφύω, rigo. Opis, ab ὤψ, ὤπος vultus. Deïopeia, à δῆϊος, ardens, et ὄψ, ὄπος, vox. Asia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Asiâ palude,

de quâ G. 1. 383. Clymene, à κλέω, audio. Arethusa, primò venatrix et Dianæ comes, tum sagittis et venatione dimissâ, ab eadem mutata in fontem, E. 10. 1.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum præside Deâ, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani; &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehensa est à marito; et subtilissimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio exposita est. *Curam inanem Vulcani*, appellat, sive in custodiendâ uxore, sive in eadem irretiendâ: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani sustulere, sed evulgavere. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Marte*, E. 9. 12.

347. *Aque Chao.*] Ita restituit Heinsius ex antiquis MSS. cum antea legeretur, *Atque Chao*, et *Eque Chao*. Chaos, indigesta moles, ex quâ omnia eruperunt: vulgò numeratur inter ea nomina, quæ per casus non declinantur; tamen hic ablativus est *Chao*. Sensus est: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens, vel à primâ mundi formatione, vel ab ipso Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Hesiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores constituit, *Chaos, Tellurem, et Amorem*.

348. *Mollia pensa.*] Manipulos lanæ. *Pensum*, vel à *pendeo*, quia pendet è colo; vel

Lactus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
 Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
 Et procul: O gemitu non frustrâ exterrita tanto,
 Cyrene soror; ipse tibi, tua maxima cura,
 Tristis Aristæus, Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
 Huic perculsa novâ mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos; fas illi limina Divûm
 Tangere, ait. Simul alta jubet discedere latè
 Flumina, quâ juvenis gressus inferret: at illum
 Cûrvata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genitricis et humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat; et ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
 Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
 Et caput, unde altus primûm se erumpit Enipeus,
 Unde pater Tyberinus, et unde Aniena fluenta,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta

350 et omnes è vitreis sedibus
 obstupuerunt: sed ante a-
 lias sorores Arethusa pro-
 spectans, extulit flavum ca-
 put è superficie aquæ. Et
 procul dixit: O Cyrene
 soror non frustrâ obstupe-
 facta tanto luctu; ipse
 355 mœstus Aristæus, tua max-
 ima cura, adstat tibi la-
 crymans ad fontem Penei
 patris sui: et te appellat
 nomine crudelem: Huic
 respondit mater, percita
 360 mentem novo timore: Age,
 duc illum ad nos, licet illi
 ingredi in domum Deorum.
 Statimque jussit ut aquæ
 latè dividerentur, quâ juve-
 nis dirigeret passus: at
 aqua accumulata in spe-
 365 ciem montis cinxit ipsum,
 et excepit magno gremio,
 et admisit intra fluvium.
 Jamque ibat admirans do-
 mum matris, et regnâ li-
 quida, et aquas clausas in
 receptaculis, et sylvas re-
 sonantes: et stupefactus
 magno motu aquarum,
 371 considerabat omnes fluvios
 labentes sub magnâ terrâ,
 distinctos locis, et Phasim,
 et Lycum, et fontem, ex
 quo Enipeus emittit se pri-

mò, et ex quo pater Tiberis, et ex quo fluvius Anio, et Hypanis strepens inter saxa, et Caicus Mysiæ, et Eridanus deauratus circa duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare splendidum. Postquam pervenit in tecta cubiculi structa è pumice impendente,

NOTÆ.

potius à *pendo*, quia appenditur, et cuique assignatur cum mensurâ et pondere.

358. *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nymphâ genitus est.

364. *Speluncisque lacus clausos, &c.*] De fluviorum origine duæ sunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Aristotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viscera conditum putat; quem hîc sequitur Virgilius: Aristoteles è mari profluere existimat, quem sequitur Homerus l. 21. 195. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communis receptaculo. *Lucus sonantes* appellat poëta herbas in fluvii et lacubus magnâ copiâ enascentes, quæ aquarum interstrepentium motu agitantur.

367. *Phasimque, Lycumque, &c.*] *Phasis*, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, *faisans*, PHEASANTS. *Lycus*, multiplex; præcipuus in eadem Colchide. *Enipeus* in Thessaliâ, Pharsalicos campos irrigans. *Tyberinus* et *Anio* in Italiâ. *Hypanis* in Scythiâ. *Caicus* in Mysiâ. *Eridanus* in Italiâ: de eo G. l. 482.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri forma à poëtis vulgò fluvii omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem sit vel, quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram sulcant instar boum; vel quia flexuosos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maximè propter stellas, quibus in cœlo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.*] Quia etsi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pingua culta.*] Vide suprâ v. 126. *Flarentia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac splendidum est: quale est mare. Sole præsertim affulgente. Catullus, quercus ramos *purpureos* appellavit: Albinovanus ad Leviam, *purpuream nivem*: Horatius *purpureos olores*.

374. *Pendentia pumice tecta.*] *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem levissimus, *pierré-ponce*, A PUMICE-STONE.

et Cyrene cognovit immo-
 derata lamenta filii: soro-
 res per ordinem invergunt
 aquas manibus et offerunt
 inappas corrasis pilis: pars
 onerat mensas cibis, et
 ponit pocula plena vino;
 altaria incenduntur ignibus
 thureis. Et mater ait:
 Accipe duo pocula vini
 Lydii, hoc effundamus in
 honorem Oceani. Simul
 ipsa orat et Oceanum pa-
 rentem rerum, et Nymphas
 sorores suas, quæ tuentur
 innumeras sylvas, et innu-
 meros fluvios. Ter resper-
 sit ardentem flammam
 puro vino; ter flamma
 supposita emicuit ad usque
 summum tecti. Quo omine
 corroborans animum illius,
 sic ipsa incipit: In Carpa-
 thio sinu maris vates est,
 Proteus cœruleus, qui per-
 ambulat magnum mare
 inrectus piscibus, et curru
 equorum habentium duos
 pedes. Hic nunc revisit
 portus Emathiae, Pallenen-
 que patriam: hunc nos
 nymphæ veneramus, hunc
 et ipse Nereus senior colit:
 cum enim sit vates, cognos-
 cit omnia, et quæ sunt
 præsentia, et quæ præte-
 rita, et quæ pòst immineant futura. Nam sic placuit Neptuno: cujus ducit sub mari magnos
 greges et phocas infames. O nate, ille primò tibi stringendus est catenis, ut explicet tibi omnem
 originem morbi, et det bonos successus. Quippe nulla dabit tibi consilia nisi coactus, neque vin-
 ces illum precando. Quando ceperis illum injice illi vim durorum vinculorum: contra hæc vin-
 cula fraudes ejus inutiles cadent.

Perventum, et nati fletus cognovit inanes 375
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
 Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis:
 Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
 Pocula; Panchæis adolescenti ignibus aræ.
 Et mater: Cape Mæonii carchesia Bacchi: 380
 Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit. 385
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
 Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
 Et juncto bipedum curru metitur equorum.
 Hic nunc Emathiae portus, patriamque revisit 390
 Pallenen; hunc et nymphæ veneramus, et ipse
 Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
 Armenta, et turpes pascit sub gurgite phocas. 395
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes: vim duram et vincula capto 399
 Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.

NOTE.

379. *Panchæis adolescenti, &c.*] Nullum ferè convivium apud antiquos absque re sacrâ et libatione: vide *Æ.* 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabiâ, *G.* 2. 139. De libatione *Ecl.* 7. 33.

380. *Mæonii carchesia Bacchi.*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compressum, ansis à summo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id est *Lydium*: *Lydia* enim Asiæ minoris regio, prius *Mæonia* dicta est, arboribus ferè carens, et vite consita, ex *Strabone*, 1. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex *Orpheo* et *Homero*, multis locis; eorumque philosophorum sententiâ, qui, *Thalete Milesio* duce, ex aquâ putabant constare omnia: *Cicero* meminist *Academ.* 2.

384. *Ter—nectare Vestam.*] De mysteriis numeri ternarii, *Ecl.* 8. 75. De *nectare*, quod hic pro vino sumitur, *Ecl.* 5. 71. De *Vestâ* Deâ, quæ hic pro igne usurpatur, *G.* 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris, *Carpatho* circumjecta: quæ insula est, obversa

Ægypto, inter *Cretam* et *Rhodium* media; hodie *Scarpanto*. De *Neptuno*, *G.* 1. 14.

388. *Proteus.*] *Neptuni* et *Phœnices*, vel *Oceani* et *Tethyos* filius: *Ægyptius* genere, juxta *Homerum*; sed juxta *Virgilium*, ex peninsula *Pallene*, quæ est in *Macedoniâ*, inter sinum *Thermaicum* et *Toronaicum*. Regnavit in *Ægypto*, ex communi opinione; ex *Platone*, ibidem sophista fuit; ex *Luciano*, histrio: unde eum, quas vellet, induisse formas et mutasse memorant. Aiunt et hunc fuisse pastorem *Neptuni* pecoris, nempe phœarum; et *Neptunum*, ejus in gratiam, e quodam *Pallenes* hiatus speluncam sub mari fecisse, quâ illum in *Ægyptum* usque secum perduxit.

389. *Et juncto bipedum, &c.*] Eisdem et pisces et equos appellat; sed bipedes, equos videlicet marinos qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, posteriore desinunt in pisces. *Emathia*, *Macedonia* est, *G.* 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo*, *Ecl.* 6. 35.

Ipsa ego te, medios cùm Sol accenderit æstus,
Cùm sitiunt herbæ, et pecori jam gravior umbra est,
In secreta senis ducam, quò sessus ab undis
Se recipit; facile ut somno aggrediare jacentem.
Verùm ubi correptum manibus, vinclisque tene-
bis;

Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, et fulvâ cervice læna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. 410
Sed quantò ille magis formas se vertet in omnes;
Tantò, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno. 414
Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus in-
Exesi latere in montis; quò plurima vento [gens
Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos;
Deprensus olim statio tutissima nautis. 421
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
Collocat, ipsa procul nebulis obscura resistit.
Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos 425
Ardebat cœlo, et medium Sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vasti circum gens humida ponti 430
Exultans, rorem latè dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in litore phocæ.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,

Ego ipsa, cùm Sol calefe-
cerit medium diem, cum
herbæ siccæ sunt, et umbra
jam jucundior est gregibus,
ducam te in latebras senis,
in quas se recipit è mari fa-
tigatus: ut facile invadas
eum stratum somno. Sed
cùm tenebis *illum* compre-
hensum manibus et vincu-
lis: tunc variæ figuræ et
vultus belluarum te decipien-
t. Nam repentè appare-
bit sus horribilis, et sæva
tigris, et serpens squameus,
et læna rufo capite; aut
emittet stridorem acutum
flammæ, et sic expediet se
è vinculis, aut effugiet solu-
tus in aquas tenues. Sed
quò magis ille mutabit se
in omnes figuras; eò magis
ò nate, constringe vincula
retinentia; usque dum eva-
dat talis transformato cor-
pore, qualem aspexeris,
cùm somnus inceptus clau-
deret oculos. Hæc dixit,
et sparsit liquidum odorem
ambrosiæ, quo perunxit to-
tum filii corpus; at illi sua-
vis odor exivit è capillis
unctis, et conveniens robur
inditum est membris. Est
ingens antrum in latere
montis excavati, quò plu-
rimi fluctus pellantur vi-
ventorum, et finduntur in
sinus replicatos; *quod est*
aliquando receptaculum tu-
tissimum nautis periclitan-
tibus. Proteus occultat se
intus objectu ingentis saxi.
Hic Nympha constituit ju-
venem in insidiis remotum
a luce, ipsa remanet pro-
cul latens in nube. Jam ra-

pidus Sirius, comburens sitientes Indos, ardebat in cœlo, et Sol flammeus siccaverat medium orbem; herbæ arescebant, et radii urebant usque ad limum profunda flumina calefacta siccat-
tis alveis: cùm Proteus exibat è mari petens solitam speluncam: circa eum genus humidum
magui maris exiliens spargit latè aquam salsam. Vituli *marini* abjiciunt se *præ* somno se-
parati in litore. Ipse Proteus (quemadmodum aliquando custos armenti in montibus,

NOTE.

415. *Ambrosiæ.*] Cibus est Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen sæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambrosia, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile posset cum Proteo, contra vincula obluctatu-
ro.

421. *Statio tutissima.*] Vel in ipso specu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipsam, et continentem: videtur enim rupes non in li-
tore, sed in ipso mari fuisse, non longè à li-
tore, idedque spatii satis rupem inter et litus

fuisse interjectum, ut possent illic stare naves
adversus vim ventorum, rupis objectu defen-
sæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem
tunc fuisse vehementissimum, qualis est tem-
pore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meri-
diem ista exprimunt, *medium Sol igneus orbem*,
&c. *Caniculares* dies efficit *Sirius*, stella in
ore majoris canis, de quâ G. 2. 353. *Indos.*] Pro quibuslibet calentibus plagis: de iis G. 1.
57.

cum Hesperus revocat vitulos è pastione ad stabulum et cum agni auditi à lupis excitante eos balatibus) sedet in rupe in medio armentorum, et recognoscit eorum numerum. Siquidem offertur Aristæo copia hujus capiendi; vix passus senem disponere ad somnum corpus fatigatum, irruit in eum magno clamore, et invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus suæ industriæ, vertit se in omnia prodigia rerum, et in ignem, et in belluam horribilem, et in amnem fluentem. Sed postquam nulla fraus invenit modum fugiendi, victus revertitur ad propriam formam, ac demum locutus est ore humano: At quis tibi, audacissime juvenum, imperavit ut venires in meam domum? aut quid à me postulas? ait. Ille autem respondit: Scis; o Proteus, scis ipse; neque ulius potest te decipere. Tu verò cessa velle fallere me; obsecuti jussis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum, quod mendeatur damnis rerum nostrarum. Hæc solum locutus est. Postea vates magno denique impetu defixit oculos cœruleâ luce coruscantes; et minaciter collidens dentes, sic aperuit os ad fata evulganda. Alicujus Dei ultio te persequitur: solvis penam magni sceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miser, imprecatur tibi has penas (nisi fata obstant) et atrociter furit ob conjugem sibi ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes altâ in herbâ magnam serpentem degentem in ripâ. At turba Dryadum ejusdem ætatis impleverunt clamoribus summos montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ,

Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditique lupos acuiunt balatibus agni) 435
 Considit scopulo medius, numerumque recenset.
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas;
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat. Ille suæ contrâ non immemor artis, 440
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemq; horribilemque feram, fluviumque liquen-
 tem.
 Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras 445
 Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit.
 At ille,
 Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere cuiquam.
 Sed tu desine velle: Deum præcepta secuti
 Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
 Ardentes oculos intorsit humane glauco; 451
 Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
 Non te nullius exercent numinis iræ;
 Magna luis commissæ: tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata resistant)
 Suscitât, et raptâ graviter pro conjuge sævit. 456
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
 Immanem ante pedes hydrum moritura puella
 Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
 At chorus æqualis Dryadum clamore supremos 460
 Implêrunt montes: flêrunt Rhodopeiæ arces,

NOTE.

434. *Vesper.*] Hesperus, stella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

447. *Neque est te fallere cuiquam.*] Pro, nec licet cuiquam; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec sit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel (Eagrio Thraciæ fluvio; Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. I. Abrahami: omnino præter meritum id est, majores quam tu meruisti. Non placet, quia antea Proteus magna vocavit ipsius commissæ. II. Servii et aliorum: non adhuc juxta meritum: id est, minores quam tu mereris. Sed sanè videntur verba aliud sonare. III. Quam suggerit Taubmannus,

refert hæc verba ad Orpheum: miserabilem nullo suo merito, et in hac hæreo.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidisque locis degentem, ab ὕδωρ, aqua.

460. *Dryadum.*] Nympharum sylvestrium, à δρῦς, quercus, Ecl. 2. 46.

461. *Flêrunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota sunt. *Rhodope*, Mons est, de quo Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄργον, summum: sic G. 1. 240. *Ripheasque ardens arces.* *Rhodopeiæ arces.*] Hiatus et contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale, singulare masculinum est *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.

Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum

Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

At cantu commotæ Erebi de sedibus imis

Umbræ ibant tenues, simulacraq; luce carentum:
Quàm multa in sylvis avium se millia condunt,

Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ

Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum.

Quos circum limus niger, et deformis arundo

Cocytî, tardâque palus inamabilis undâ

Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.

Quin ipsæ stupuere domus, atque intima leti

Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues

elati in busta ante oculos parentum. Quos limus niger, et fœdæ arundines Cocytî, et palus odiosa pigris aquis circumcludit, et Styx novies circumvoluta compescit. Obstupuerunt etiam ipsæ domus, et profundissima Tartara mortis, et Furiæ implicatæ cæruleis serpentibus crinim loco,

et Pangæus altus, et Martia terra Rhesi, et Getæ, et Hebrus, et Attica Orithyia. Orpheus leniens cavâ ci-tharâ dolorem amoris, solus canebat te, ô dulcis uxor, te desertâ in ripâ, te die oriente, te die occidente, solus canebat. Ingressus etiam Tænarias cavernas, quæ sunt portæ profundæ inferorum, et sylvam obscuram tenebroso metu, adiit Manes, et Plutonem timendum, et animos insuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu Orpheî excitatæ ex intimis locis inferorum, et figuræ carentium lumine, incedebant: quàm multa millia volucrum occultant se in sylvis, quando Hesperus; aut frigida pluvia pellit eas è montibus: uxores, et mariti, et corpora fortium heroum spoliata vitâ, pueri, et puellæ innuptæ, et juvenes

NOTÆ.

462. *Rhesi Mavortia tellus.*] Prolepsis est, sive anticipatio temporis: Rhesus enim Trojanî excidii tempore vixit; Orpheo igitur posterior. De *Rheso*, Thraciæ rege, Martis filio, *Æn.* 1. 469. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thraciâ natus, in Rhodope monte, ex Jove et Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, *G.* 2. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, *Ecl.* 10. 65.

463. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia; raptâ à Boreâ in Thraciam; ex eo peperit Calam et Zethen, quibus alæ deinde succreverunt. *Actias* dicitur, ab Atticâ regione. *Attica* enim ex Strabone 1. 9. sic appellata est deformato nomine ab *Actica*: cum à veteribus *Acte* vocata esset, quia tota litoralis; ἀκτή autem est litus. *Orithyia*, vox quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt: ὀρίθυια, unde versus spondaicus est.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus*, plur. *Tænara*; promontorium Peloponnesi, dividens sinum Messeniæ à Laconico: quod Græci fabulabantur aditum esse inferorum, *Æn.* 6. 237.

Ditis.] Plutonis, qui Jovis et Neptuni frater, inferorum imperium sorte obtinuit: Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ visceribus effodiuntur: *Dis* quidem Latine dictus à divitiis; *Pluton* Græcè à πλῆτος, quæ vox idem significat.

468. *Nigrâ formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliasque constituit. *Æn.* 6. v. 444. ac deinceps. Et hic est enallage sive immutatio: *caligantem nigrâ formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili*.

469. *Manes.*] Sumuntur et pro mortuorum animis, et pro loco ipso inferorum, ubi animi degunt, et pro Diis ipsis inferorum. De iis ita philosophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optimè. Statuit, I. Animos illos generatim dici *lemures*. II. Ex his lemuribus, qui posteriorum curam sortitus, pacato et quieto nomine domum possidebat, *larem* dici familiarem. III. Qui propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, in terrâ quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. IV. Cùm incertum erat, quæ cuique sortitio evenisset, utrum lar esset, an larva; *Manem* Deum nuncupari, et honoris causâ vocabulum esse additum. *Manes* porrò dictos putant, vel à *manando*, quia manant et discurrunt per auras; vel ab antiquâ voce *manus*, hoc est *bonus*: unde et *mane* derivatum volunt. Reliqua vide *Æn.* 6. 743.

471. *Erebi.*] Juxta Hyginum, Deus est inferorum, ex Chao et Caligine progenitus, pater noctis: juxta alios, ipsa est inferorum profundissima sedes, ab ἑρίφω, tego.

479. *Cocytî.*] . . 480. *Styx.*] Inferorum flumina sunt. *Æ.* 6. 323.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, in-

et Cerberus hians conti- Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
nuit tria guttura, et orbis Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
rotæ Ixioniae quievit, *flante* Jamq; pedem referens, casus evaserat omnes; 485
vento *contrario*. Jamque Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
regrediens vitaverat omnia Ponè sequens; namque hanc dederat Proserpina
pericula; et Eurydice *ipsi* legem:
restituta redibat in altam Cùm subita incautum dementia cepit amantem,
lucem, propiùs sequens; Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
nam Proserpina posuerat hanc conditionem; cùm
repentina insania occupa- Restitit, Eurydicenq; suam jam luce sub ipsâ, 490
vit improvidum amantem, Restitit, Eurydicenq; suam jam luce sub ipsâ, 490
condonanda *illa* quidem, Immemor, heu! victusq; animi, respexit: ibi omnis
si *Dii* inferi scirent condonare *quicquam*. Stetit, et Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
jam in ipso *aditu* lucis, im- Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
memor et impatiens ani- Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Or-
mo, respexit Eurydicen Quis tantus furor? en iterum crudelia retrò [pheu?
suam: illic omnis opera Fata vocant, conditq; natantia lumina somnus. 496
perdita *est*, et pactum cru- Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
delis regis rescissum, et Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
frigor ter auditus per stag- Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
na Averna. Illa *sic* locuta Commixtus tenues, fugit diversa: neque illum 500
est: Quis et me miseram, Prensantem nequicquam umbras, et multa volentem
et te perdidit, ô Orpheu? Dicere, prætereà vidit; nec portitor Orci
Quis tantus furor? Ecce Ampliùs objectam passus transire paludem.
rursus dura fata retrò ap- Quid faceret? quò se raptâ bis conjuge ferret?
pellant me, et somnus clau- Quo fletu Manes, quâ numina voce moveret?
dit oculos fluitantes. Jam Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ. 506
ergo vale: trahor circum- Septem illum totos perhibent ex ordine menses
fusa magnis tenebris, et Rupe sub aëriâ, deserti ad Strymonis undam
porrigens tibi manus im- Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris, 509
becilles, heu! non *ampliùs* Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
tua. Sic locuta est, et ex Qualis populeâ moerens Philomela sub umbrâ
oculis statim evanuit in Amissos queritur foetus, quos durus arator
aliam *partem*, veluti fumus Observans nido implumes, detraxit; at illa
commixtus in aërem tenu- Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
em: neque postea vidit Integrat, et mœstis latè loca questibus implet. 515
Orpheum, frustra captan- Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ. Aiunt illum sep-
tem integros menses continuo ploravisse, sub rupe altâ, juxta aquas deserti Strymonis, et re-
volvuisse frigidis in cavernis hos *casus suos*, movendo tigres, et trahendo cantu quercus. Qualis
lusciniâ tristis sub umbrâ populi lamentatur pullos amissos, quos crudelis agricola deprehen-
dens in nido abstulit *adhuc* implumes; illa verò plorat *per* noctem, et stans *in* ramo renovat
lugubrem cantum, et implet loca omnia tristibus querelis.

NOTÆ.

simus inferorum locus; à *ταράσσω*, conturbo, quod illic plena sint omnia perturbationis: vel à *ταρταρίσω*, tremore obrigesco.

483. Eumenides.] Furia: G. 1. 278. Cerberus.] Canis triceps, custos inferorum. Æ. 6. 417. Ixion.] G. 3. 38.

487. Proserpina.] G. 1. 39. 493. Stagnis Avernis.] Avernus, lacus in Campania: Latini habitus ostium inferorum, ut Tænarus Græcis: Æ. 6. 237.

496. Natantia lumina.] Invalida, juxta Servium: humida, quod, juxta doctrinam Hippo-

cratis, in ægrotante mortis indicium est: *fluitantia et errantia*, juxta Scaligerum; dum, modò clauduntur, modò aperiuntur; ut fit quando somnus invitis obrepit.

502. Portitor Orci.] Charon, qui animas cymbâ transportat. Æ. 6. 299. Orcus, inferi, G. 1. 277.

508. Strymonis.] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. Philomela.] Quæ in lusciniâ converse est, Ecl. 6. 78.

Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
Solut Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat; raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: spreto Ciconum quo munere ma-
tres,

Inter sacra Deûm, nocturniq; orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulsum,
Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua, 525
Ah miseram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen, toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum;
Quâq; dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene: namque ultrò affata timentem:
Nate, licet tristes animo deponere curas. 531
Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile Nym-
phæ,

Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misère apibus. Tu munera supplex 534
Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed modus orandi qui sit, priùs ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, et intactâ totidem cervice juvencas. 540
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,

rorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, et totidem juvencas, collo nondum subacto. Erige his victimis quatuor altaria in altis templis Nympharum, et effunde è gutturibus sacrum sanguinem, et relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum suum,

Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrerebat glacies Boreales, et Tanaim nivolum, et agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, et vana dona Plutonis: quo nuptiali munere contempto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deorum, et nocturna orgia Bacchi disjecerunt per vastos campos membra laniati juvenis. Tunc etiam cùm Hebrus Oeagrius ferens medio in fluente volveret caput ejus resectum à candido collo, ipsa vox et lingua frigida Eurydicen, ab infelicem Eurydicen, appellabat animâ erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc dixit Proteus, et se saltu immisit in profundum mare; et quæ se immisit, supra caput suum coarvolvit aquam spumantem: at Cyrene non se immisit; nam prior allocuta est trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mæstam sollicitudinem. Hæc est tota origo morbi: idèò Nymphæ, cum quibus Eurydice miscebat choreas in profundis sylvis, intulerunt funestam perniciem apibus. Tu supplex offer dona, obsecrans veniam, et cole Napæas placabiles. Nam concedent veniam precibus, et deponent fu-

NOTÆ.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, G. 3. 196. De *Riphæis* montibus, G. 1. 240. De *Dite*, suprâ v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanais*, fluvius in Moscorum finibus oriens; in Mæoticam paludem influens, Europam ab Asiâ determinans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *spretæ*: quia sic constat sibi sententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de Nuptiis sollicitaverant; quo nuptiali munere spreto, ipsum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa ostia Hebri, et montem Ismarum, de quibus G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, sacra Bacchi, ab *ἔργον* furor, quod cum furore peragerentur. De *Bacchi* et *Baccho*, Eccl. 5. 29. 69

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orpheï truncum caput in Hebrum cum lyrâ projectum, dicitur in insulam Lesbium appulisse, atque ibi esse sepultum; lyra relata inter sidera, et à singulis Musis, quarum cecinerat laudes, stellis novem insignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oegro*: sive Oeagrius rex fuerit Thraciæ, qui nomen suum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; sive fluvius fuerit, ex quo Hebrus nascitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] *Nymphæ* lucorum sunt, à *νάπη* saltus, *viretum*.

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, quâ in regione Aristæus aliquando regnavit. De *aurora* G. 1. 249.

dabis inferias Orpheo à Inferias Orphei lethæa papavera mittēs, 545
 papaveribus Lethæis, et Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,
 coles mitigatam Eurydi- Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
 cen occisâ vitulâ, et im- Haud mora, continuò matris præcepta facessit:
 molabis ovem nigram, et Ad delubra venit, monstratas excitat aras.
 repetes lucum. Sine morâ, Quatuor eximios præstanti corpore tauros 550
 statim exequitur mandata Ducit, et intactâ totidem cervice juvenças.
 matris; venit ad templa, Pòst, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 erigit altaria præscripta, Inferias Orphei mittit, lucumquē revisit.
 ducit quatuor tauros insign- Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
 nes robusto corpore, et Aspiciunt; liquefacta boum per viscera toto 555
 totidem juvenças, collo Stridere apes utero, et ruptis effervere costis,
 nondum subacto: deinde, Immensasq; trahi nubes; jamque arbore summâ
 postquam nona aurora patefecerat suum ortum, dat Confluere, et lentis uvam demittere ramis.
 inferias Orpheo, et repetit Hæc super arvorum cultu pecorumq; canebam,
 lucum. Illic verò vident Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad al-
 prodigium improvisum et tum 560
 mirabile dictu; apes stridere Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes
 re toto utero inter putrefacta viscera boum, et Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
 erumpere fractis costis, et Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 diffundi magnas earum Parthenope, studiis florentem ignobilis otî:
 nubes; et jam eas congregari in cacumine arboris, et Carmina qui lusi pastorum: audaxque juventâ, 565
 è ramis flexibilibus pendere in modum uvæ. Hæc Cæsar tonat circa profundum Euphratem, et victor distribuit leges populis non invitis, et
 cantabam de culturâ agrorum et pecorum, et de præparat sibi viam ad cælum. Illâ tempestate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacan-
 arboribus; dum magnus tem studiis otii privati: qui lusi versibus pastoralibus; et confidens juventuti,

NOTÆ.

545. *Inferias Orphei lethæa, &c.*] *Inferiæ*, sacrificia, quæ Diis manibus offerebantur. *Orphei*. Dativus Græcus Ὀρφεὶ Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id est, oblivionem et somnum inducentia; à λήθη oblivio. G. 1. 78. Æn. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.*] Penultimâ brevi. G. 1. 456.

558. *Uvam demittere.*] Certè hîc lætitiæ signum est illa apum glomeratio, de quâ vide suprâ, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum est ex hoc loco, ultimam huic operi manum admotam esse post bellum Alexandrinum, occisis Cleopatrá et Antonio: cum Octavianus per Syriam in Asiam hyematurus abiisset. Tunc enim non longè aberat ab Euphrate. Tunc Tiridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contententes, victoriæ suæ terrore aliquomodo composuerat; Tiridatemque victum in Syriâ permiserat versari, Phraatis filium obsidem secum abducebat Romam. Tunc divinos maximè honores affectabat; et templa sinebat sibi fieri Nicomediæ, Pergami, et alibi passim. Quæ omnia, ut constat ex Dione l. 5. contigere per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cum natus esset Octavianus, annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim

aliud est in historiâ tempus, cui melius assignari hæc possint. Tumque videtur poëta addidisse operi jam perfecto, quicquid in eo passim legimus de Octaviani victoriis. G. 2. 171. *Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris*, &c. G. 3. 28. *Atque hîc undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ scriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, et Attellæ commoranti, legisse Georgica, Mæcenate suscipiente legendi vices; id aut omnino falsum est, aut certè non nisi post bellum Alexandrinum contigit. Constat enim ex Dione, Plutarcho, et aliis, Octavianum, confecto bello Actiaco, non stetisse in Italiâ, nisi paucissimos dies Brundisii: indèque statim in Græciam, Asiamque abiisse, ibidemque hyemâsse, ad instruendos Alexandrini belli apparatus; tantum abest, ut Attellam, quæ urbs est Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italiæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; à Chalcidensibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primò illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyssem cantu suo non fuisse allectum, mortem sibi con-

Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

566 te cecini ô Tityre, sub umbraculo opacæ fagi.

NOTÆ.

sciverat. At cùm loci hujus ubertas et frequentia Cumis noceret, hanc postea diruerunt: deinde grassante latè pestilentia admoniti divinitus, instaurârunt, vocaveruntque *Neapolim*, id est, urbem novam. De Virgilii in eâ commoratione ac morte, vitam consule.

Studiis ignobilis ott.] Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ à poetâ modestissimo dicuntur *ignobilia*, præ administratione reipublicæ et magistratuum, ad quos nunquam Virgilius accessit.

FINIS GEORGICORUM.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroïcum, sive epicum, ab *Æneâ* Trojano, *Veneris* et *Anchisæ* filio, *Priami* genero, nomen habet: non quòd actiones illius omnes comprehendat; sed unam inter omnes præcipuam, scilicet regnum in Italiâ fundatum. Scripta est à *Virgilio* in gratiam, tum *Romanæ* totius gentis, tum familiæ imprimis *Julis*, quæ originem referebat suam ad *Iulū* sive *Ascanium*, *Æneæ* filium ex *Creüsâ* *Priami* filiâ. In hanc porro familiam adscitus à *Julio Cæsare* avunculo fuerat *Octavianus*, tunc rerum potens, atque *Egpyto* subactâ, *M. Antonio* et *Cleopatra* interfectis, unus orbis *Romani* dominus. Scribi cæpta est, Anno U. C. 724. exeunte: *Virgili* 40. *Octaviani* 33. cùm *Octavianus* in *Asiâ* non longè ab *Euphrate* hyemaret: atque ita *Virgilius* post adhibitam *Georgicis* extremam manum, continuò animum *Æneidi* videtur applicuisse; in eâque annos, ut habet *Servius*, undecim collocâsse, quot ab eo tempore ad mortem *Vigili* omnino numerantur. Secutus est *Virgilius*, ut in *Bucolicis Theocritum*, in *Georgicis Hesiodum*; ita in *Æneide Homerum*: cujus *Odysseam* sex prioribus libris, *Iliadem* sex posterioribus, expressit, an etiam superavit? id verò ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POEMA epicum, sive *epopœia*, sic dictum est ab *ἔπος* verbum, quia totum poëtæ dictione seu narratione continetur. Definitur ex doctrinâ *Aristotelis*: Imitatio actionis unius illustris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione et versu hexametro viros principes cum admiratione et delectatione ad primarias virtutes excitat.

Quinque complectitur, actionem, fabulam, mores, sententiam, dictionem. Actio, est poëmatis materia: fabula est actionis forma et tractatio: mores, sententia, dictio, sunt necessaria fabulæ ornamenta. Poëta sumit actionem ab heroë, fabulam ab arte suâ, mores à philosophiâ, sententiam à rhetoricâ, dictionem à grammaticâ.

ACTIO debet esse una, illustris, completa, certæ magnitudinis.

Una, id est, ab uno heroë præcipuo, et uno continuo spatio temporis absque intermissione perfecta; talisque prætereà, ut alias in actiones integras item completasque dividi non possit.

Illustris, ergo et virorum principum, et in gravi splendidâque materiâ.

Completa, cui nihil desit eorum omnium, quæ adesse debent, ut absoluta et ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis sive durationis, quæ vulgò anni unius spatio, interdum etiam minore definitur : ab eâ nimirum actionis parte, unde poëta sumit poëmatis exordium ; ad usque poëmatis finem. Sic *Odyssea* dies quinque omnino et quinquaginta : *Ilias* annum integrum capit.

FABULA constat partibus, sive planè necessariis, quæ sunt *exordium*, *nexus*, et *solutio* : sive non planè necessariis, quæ sunt *episodia*.

Exordium, habet propositionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus, est variorum casuum series, ad eam usque perducta partem operis, in quâ fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio, est quicquid ab eo flexu ad finem usque actionis peragitur.

Episodia, sunt actiones quædam adscititiæ, quæ cum actione præcipuâ veluti necessariam, certè verisimilem conjunctionem habent. Ea vulgò in nexum, rarò in solutionem, nunquam in exordium inseruntur. *Ἐπεισόδια* dicta ab ἐπι, *super*, præter, ἐς, *in*, et ὁδός, *via* ; quasi *supervenientia in viam et seriem* actionis.

MORES denique manifestant animi affectus. **SENTENTIA** mentis cogitationes exprimit. **DICTIO** mores et sententiam repræsentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

Actio Æneidos, ut nuda est operis materia, sic se habet. Æneas, incensâ à Græcis Trojâ, cum suorum reliquiis mari se committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti esse ferebantur : illuc, post casus terrâ marique varios, appellit : excipitur humaniter à Latino, tunc ibidem regnante ; et Lavinia nuptiis in generum adoptaretur, nisi obstaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Lavinia nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat : sed ab eo victus et occisus, sponsam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam esse, atque *illustrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideòque sibi posse visus est decimum tertium librum Æneidi assuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias et apotheosin complexus est : temerè omnino. Nam apotheosis à Jove promissa est lib. 1. 263. *Feres ad sidera cæli Magnanimum Æneam*. Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam scis ipsa, et scire fateris, Deberi cælo*. Jam Lavinia regnumque Latii à Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua est Lavinia conjux*. Cætera, quæ ad pompam luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certè minimè necessaria.

Magnitudinem habet *certam* ac *justam* : licèt enim octo circiter annis durâsse actio tota dicatur ; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur : superioribus reliquis in episodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem sexdecim menses Æneidi attribuit, eo adductus, quòd Anchises, ut ex l. 5. liquidum est, obierit in Siciliâ verno tempore. Unde sic colligit : Æneam non multò pòst, verno item tempore, inde solvisse, cùm in Africam tempestate ejectus est ; quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutiùs in Siciliâ tenuisset ? tum addit eundem in Africâ totam hyemem, atque adeò annum ferè traduxisse ; siquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniversarios patri ludos celebravit : reliquis autem in Italiâ præclarè gestis menses minimùm quatuor esse tribuendos. Pugnat con-

trâ Segresius, in egregiâ præfatione in Gallicam Æneidos interpretationem: ostenditque Æneam è Siciliâ non nisi Julio mense, quarto nempe post obitum patris, in Africam appulisse: toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ classi, vel expectandæ commodæ tempestati, curisque aliis impenso. Atque ita legitimo unius anni spatio Æneis tota continebitur; quod suis locis probabimus, præsertim l. 1. v. 535. et 756.

FABULA, sive actio suis episodiis ornata, repeti potest ex argumentis cuique libro præfixis: eâ tamen cautione, ut, si quæritur ordo temporis, secundus liber primùm legendus sit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps et cæteri: artis enim, sive poëmatis, alium ordinem poëta instituit; seriemque consultò perturbavit earum rerum, quas historicus singulas, prout evererunt, recto ac naturali ordine describeret.

Exordium brevissimum, versus vix quindecim capit. Unde autem sit, dubitatur: utrùm ab illis versibus: *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano*. Ego ab his puto sumendum, veteres secutus, Virgilii præsertim æquales: qui quoties Æneidos meminere, toties eam his ipsis vocibus designârunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 25. *Tityrus, et segetes, Æneïaque arma legentur*. Idem Trist. l. 2. 533. *Felix Æneïdos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros*. Propert. l. 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojani suscitât arma*. Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit et arma virumque, Qui modò vix culicem flevit ore rudi*. Ausonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus, &c.* Et verò abesse prævios quatuor versus à MSS. antiquissimis testatur Pierius: adeò ut N. Heinsius nec editioni suæ dignatus sit adscribere. Vulgò tamen adscribuntur, sed seorsim ab aliis consequentibus: unde conjiciunt plerique à Tuccâ et Vario, quasi parùm aptos tanti operis exordio, fuisse sublato; factos tamen à Virgilio: non quidem ut exordium, sed ut auctoris signaculum notamque, operis editioni præfigendam, et inter recitandum ab eo supprimi solitam: unde cùm statim ordiretur ab *Arma virumquè*, &c. poëma sub his versibus, non sub aliis, innotuisse probabile est.

Nexus totis duodecim libris, ad usque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Episodia sunt, Junonis consilium de subvertendâ Trojanâ classe, Æneæ apud Didonem diversio, amores, narratio Trojanî incendii, cæteraque ejusmodi, quæ partes quidem sunt fabulæ, non autem actionis: possunt enim ab actione, qualis antea nuda descripta est, omnino separari; à fabulâ, sine gravi ejus immutatione, non possunt.

MORES ubique æquabiles, et ad imitationem ac delectationem aptissimi. *SENTENTIA* autem et *DICTIO* sic absoluta ac perfecta est, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus sit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PROPOSITIONE et invocatione præmissis, narratio incipit à septimo Æneæ expeditionis anno : quo tempore, Trojanis è Sicilia in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat conciliato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis aliò disjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, exposita Æneæ ejusque posteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginensium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti : indicatque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebula septum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit : deinde in Didonem, et in socios, quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum Æneas : à Regina benignè excipitur : accersitur per Achatem Ascanius : cujus in locum dolo Veneris Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

ILLE ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen ; et egressus sylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono :
Gratum opus agricolis : at nunc horrentia Martis

tumlibet cupido ; quod opus jucundum fuit rusticis. Sed jam horrida Martis

INTERPRETATIO.

Ego ille sum, qui olim cecini cantilenas tenui calamo : et egressus è sylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantum.

ARMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora : multum ille et terris jactatus et alto,

Cano bella et hominem, qui pulsus fatis, primus venit è regione Trojanâ in Italiam, et ad litus Lavinum. Ille multum agitatus fuit terrâ et mari

NOTÆ.

1. *Trojæ.*] Troja, regio Phrygiæ minôris, in Asiâ minore ; cujus urbs præcipua *Ilîum*, ab Ilo rege dicta ; non procul ab Idâ monte. Hæc et *Troja*, à Troë rege, et *Dardania*, à Dardano Trois avo ; et *Teuceria*, à Teucro Dardani socero, vocata est. Ejus arx *Pergamus*, plur. *Pergama*.

Primus.] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit : sed non prius Trojâ profectus est, neque ad Lavinum litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infrâ, v. 242.

2. *Italiam.*] Regio est Europæ notissima, in formam ocreæ extensa ; inter Hadriaticum sinum, à septentrione et oriente ; ac mare Tyrrhenum, à meridie : ad septentrionem et occidentem Alpibus separatur à Germaniâ et Galliâ.

Lavina.] Id est, quæ, deinde *Lavina* dicta sunt, à Lavinia nomine, quæ, Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primò *La-*

vinum à Lavino Latini fratre ; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset ; et hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam veniret ; tertio denique ab Æneâ vocatam esse *Lavinium*, à Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo ; quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina* non *Lavinia* dixerit : sed præterquam quod sibi constant in eâ descriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius, l. 2. 34. 64. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus*.

3. *Litora.*] Quamvis Lavinium distaret à litore juxta Servium, octo milliariibus ; juxta alios, minimùm tribus : litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus et alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum ; qui continent maritima pericula : *Multa quoque et bello, &c.*] Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

per potentiam Deorum, et Vi superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.
 propter iram memorem Multa quoq; et bello passus, dum conderet urbem, 5
 crudelis Junonis. Multa Inferretq; Deos Latio : genus unde Latinum,
 quoque toleravit prætereà Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
 in bello, donec fundaret urbem, et induceret Deos Musa, mihi causas memora : quo numine læso,
 in Latium; ex quo facto Quidve dolens regina Deûm, tot volvere casus.
 populus Latinus, et cives Insignem pietate virum, tot adire labores 10
 Albani, et muri altæ Romæ Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
 orti sunt. O Musa, sugge- Urbs antiqua fuit, Tyrii tenere coloni,
 re mihi causas earum rerum; quo Deorum violato, Carthago, Italiam contra, Tyberinaque longè
 vel quo scelere offensa re- Ostia; dives opum, studiisque asperrima belli :
 gina Deorum cœgerit ho- Quam Juno fertur terris magis omnibus unam 15
 minem pietate illustrem Posthabitâ coluisse Samo. Hic illius arma,
 agitari tot calamitatibus, et suscipere tot labores. Tantusne furor inest men-
 titibus divinis? Fuit urbs vetus, quam colonia Tyrionum incoluit. Carthago nomine, procul ex
 hamc unam habitâsse præ cæteris regionibus, etiam Samo postpositâ. Illic Junonis arma,

NOTÆ.

4. *Memorem Junonis ob iram.*] Id est, iram Junonis memoris : quarum autem rerum memoris, habes infra v. 27.

5. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium.* In quam primùm Deos et sacra intulit : quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Malè enim ait Servius posse explicari de *Trojâ*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quàm urbis in speciem ; siquidem hujus deinde mentio nulla. Malè item de *Româ* : siquidem urbs hîc significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sint.

6. *Deos Latio.*] Penates, de quibus Æ. 2. 717. *Latio*, pro, in *Latium* : ut, *Il clamor cœlo*, Æ. 5. 451. *Latium* Italiæ regio : de quâ Æ. 7. 54.

Genus unde Latinum.] Quomodo ex Æneâ genus Latinum? si quidem Latini ante adventum Æneâ in Italiam noti erant; quare Juno ad Jovem, Æ. 12. 820. *Pro Latio obtestor. Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troës fieri jubeas.* Facile solvunt, qui vocem unde ad Latium referunt : patet enim verò, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, et Romanos : cùm ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox unde refertur ad factum Æneâ, idcirco quæritur quomodò genus Latinum inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius : quia victor Æneas, cùm Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, et ex utroque genere unum fecit ; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges : et *mœnia Romæ* propagata sunt : uti infra fusiùs dicetur, v. 261.

8. *Musa.*] Musam invocatur nullo certo nomine. Homeri exemplo, qui in Iliade, *Μῦνός τε, ὦσα, ἱράν κανέ, Δία* ; et in Odysseâ, *Ἀνδρῶν μοι ἕνεπε, Μῦσα, Virum mihi dic, μῦσα.* Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem, distinctè invocatur ; hîc tum obscurè.

Quo numine læso.] Quibus læsis numinibus. Quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit : ut patet ex illo versu, qui huic respondet, *Vi superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.*

9. *Tot volvere casus.*] Pro tot volvi casibus : quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per oppida tristes Exul agit casus : pro agitur casibus.*

12. *Tyrii.*] *Tyros*, urbs Syriæ in Phœniciâ, inter Sidonem ad septentrionem, et Ptolemaidem ad meridiem, in orâ maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra* : unde *Sarranum* ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cùm in Africam venerunt, dicti sunt *Pœni*, quasi *Phœni* : quia ex Phœniciâ profecti.

Coloni.] Propriè sunt ii, qui terram colunt, agricolæ : ut suprâ, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono, &c.* Aliquando sumuntur pro parte civium, qui ex consensu civitatis ad sedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia* : quales sexaginta supra centum deductæ à Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non propriè *coloni* fuere, sed profugi ; siquidem non ex consensu suæ civitatis, sed fugâ et secessione, Tyro profecti sunt.

13. *Carthago.*] Urbs, caput Africae, Græcis *Καρχάδων* dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eâque gessit bella tria gravissima ; à Scipione vieta primùm et vectigalis facta ; postmodum à Scipione Æmiliano deleta. De illâ, deque illius initiis dicemus in argumento libri IV.

Tyberina Ostia.] *Tyberis*, fluvius Italiæ, de quo Æn. 8. 330. Ostia ejus duo, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur : ubi urbes duæ, *Ostia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

15. *Magis omnibus, unam, &c.*] Multas habuit urbes sibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenæ. Imprimis Samon.

16. *Samo.*] *Samos*, sive *Samus*, insula est

Hic currus fuit : hoc regnum Dea gentibus esse,
 Si quâ fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
 Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
 Hinc populum latè regem belloq; superbum,
 Venturum excidio Libyæ, sic volvere Parcas.
 Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis.
 Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
 Exciderant animo. Manet altâ mente repòstum
 Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
 Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores.

Argis sibi dilectis. Præterea causæ iracundiæ et sæva indignatio non abierant adhuc ex animo: residet infixum profundâ in mente judicium Paridis, et contumelia contemptæ pulchritudinis suæ, et familia sibi odiosa, et munus Ganymedis à Jove rapti.

ille currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa impetret populis, protegitque eam in hanc spem, si fatum id quo modo permittat. Enimverò audierat prolem deduci è stirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyrriorum. Inde per cladem Africæ, gentem illam futuram ubique dominam, et bello gloriosam: ita statuisset Parcas. Audierat hoc Juno, hoc ipsum timens, et reminiscens præteriti belli quod prima suscitaverat contra Trojanos pro-

NOTÆ.

Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Ephesum. In eâ Juno adolevit, nupsitque Jovi: idèdque templum ejus erat Sami nobilissimum, et simulacrum habitu nubentis, et sacro ritu nuptiarum.

17. *Arma, Hic currus fuit.*] Currum Junonis describit Homerus II. 5. 720. cujus ministra est Hebe: hunc aut similem intellige, aut potius *thensam*, vehiculum, quo Deorum simulacra in sacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel hasta fuit; agnoscit enim Plutarchus Junonem *Curitim*, et *curis* linguâ Sabinorum hasta est. Vel sceptrum et fulmen, his enim insignibus ornatum fuit Carthaginensi simulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc solemnem è sacris Tiburtibus formulam: *Juno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas sanè.*

18. *Si quâ fata sinant.*] Juno enim, et ipse Jupiter, Diique cæteri subditi erant fato, quod esse dicebatur causa rerum immutabilis et æterna.

22. *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoscit ablativum casum: *excidio* pro *per excidium*; hoc sensu: *Hinc populum Romanum futurum latè regem per excidium Africæ.* Vulgò tamen agnoscitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cælo*, pro *ad cælum*: hoc sensu: *Populum Romanum hinc*, id est, *post Carthaginis expugnationem, latè ac sine ænulo regnantem, venturum ac progressurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: secunda communior: prima subtilior. *Libya*, pars Africæ, pro totâ, G. 1. 241.

Sic volvere Parcas.] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

23. *Id metuens.*] Difficile est intelligere, quò nominativus iste referatur. Alii referunt ad verbum superius, *audierat*; hoc sensu; *Audierat Carthaginem à Romanis delendam esse, id metuens*; id est, *cum metu audierat.* Alii ad posterius verbum, *arcebat longè Latio*; hoc sensu; *id metuens*; præterea his aliis tribus causis, quæ

per parenthesim enumerantur, *accensa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior sanè mihi videtur ille trajectus: potest tamen admitti, si *Necdum etiam*, cum quatuor sequentibus versibus, parenthesi includatur.

Saturnia.] Juno Saturni et Opis filia: atque ita Jovis soror, itemque conjux.

24. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo postpositæ Veneri fuerunt Juno et Pallas: Juno igitur prima et dignitate et tempore, Græcis idcirco adversus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen est in Peloponneso; *Argi* masculinum plurale, vel *Argos* neutrum singulare: cives hujus, et Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

26. *Repòstum.*] *Repositum*; syncope frequens apud Poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repòstâ.* Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repòstum Cæcubum ad festas dapes.*

27. *Judicium Paridis.*] Paris sive Alexander, Priami et Hecubæ filius: à patre primùm expositus in sylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere se somniâset, conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futurum: à matre tamen clam educatus in Idâ monte, propter æquitatis famam à Diis electus est judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas dissidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Discordiâ illatum, atque inscriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ, Paris Veneri malum addixit*: postmodum agnitus ab Hectore fratre et parentibus, ac deinde missus in Græciam, et Menelai Spartani regis hospitio usus, Helenam ejus uxorem Veneris favore secum abduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum est. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, et paulò post à Philoctete occisus est.

28. *Et genus invisum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electrâ pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 235.

Rapti Ganymedis honores.] Munus ministran-

His insuper irritata, repel-
lebat procul à Latio Troja-
nos, reliquias Græcorum et
crudelis Achillis agitados
per totum mare: et illi à
multis annis vagabantur
impulsi fatis circa maria
omnia. Tanti erat momen-
ti fundare Romanum popu-
lum. Vix vela faciebant
læti è conspectu Siculæ ter-
ræ in altum mare, et rostris
æeratis secabant spumas
maris; cum Juno servans
sub pectore plagam im-
mortalem, hæc mente vol-
vebat. Egone ut victa ces-
sem à cœpto, nec possim
arcere ab Italiâ regem Tro-
janorum? scilicet impedi-
or fatis! An Pallas potuit
incendere naves Græco-
rum, et ipsos submergere
mari, propter culpam et furor
solius Ajacis Oilei? Ipsa
vibrans è nubibus rapidum
fulmen Jovis, et dissipavit
naves, et turbavit mare
ventis, ipsumque Ajacem
evomentem flammam è
transfosso pectore, involvit
turbine, et impegit rupi
acutæ.

NOTÆ.

di pocula in Deorum convivis, translatum est ab Hebe, Deâ inventutis, ad Ganymedem, formosum puerum, Trois filium, à Jove sub aquilæ formam latente sublatum inter sidera, cum in Idâ monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus est casus, et refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, et honores respicit, qui rapti, seu erepti sunt Hebe, Junonis et Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ.

29. *His accensa super.*] *Accensa super his*, id est, *de his causis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, et Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *super* explicant, quasi *præterea*: nempe accensa his tribus; *super* sive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam causa.

30. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à Danao Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulso rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus est pro *Achillis*: causam vide infra v. 220. *Achilles* Pelei et Thetidis filius, regnavit in Australi Thessaliæ parte, quæ Phthiotis dicta est. Statim ab ortu Stygiis aquis immersus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehensus est. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eâque Pyrrhum suscepit. Agnitus tamen Ulyssis dolo, et ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, et vicissim à Paride occisus est, sagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ insulæ rege, de quo Æn. 2. 7.

34. *Siculæ telluris.*] Sicilia, insula Mediter-

ranei maris, de quâ fusè Æn. 3. 687. Hinc solvit Æneas mense Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

38. *Teucrorum.*] Trojanorum, à Teucro rege: de quo infra, v. 235.

39. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti posset è summâ vi factorum in ipsos Deos; et est indignatio cum amaro quodam joco: *Quasi verò fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De Pallade Ecl. 2. 61.

40. *Argivum.*] Non propriè Argivorum sive Græcorum omnium; sed Locrensiarum: qui cum rege suo Ajace, Oilei filio, post Trojanum excidium patriam repetentes, tempestate, oppressi sunt: Ajax ipse fulmine afflictus à Pallade; eò quòd is, captâ Trojâ, Cassandram Priami filiam virginem, et vaticinandi munere insignem, in ipso Palladis templo vitiasset. Juxta Homerum tamen submersus est à Neptune, eò quòd invitis Diis evasurum se è fluctibus impudenter jactasset. Odys. l. 4. 505.

41. *Ajacis Oilei.*] Duo enim Ajaces fuerunt Hic Oilei, Locrensiarum regis; alter Telamonis Salaminis regis filius, qui propter amissa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit *Oilei.*] Substantivum est, et est *Ajax Oilei*, nempe filius; ut alibi *Derphobe Glauci*, nempe, filia.

42. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviolem infligeret plagam. Juno enim, et Pallas, et Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; sed non tam valida, quàm Jupiter.

45. *Scopuloque.*] Aut Caphareo, Eubœæ monti; aut juxta Homerum Odys. 4. 507. Gyroæ petræ, quam Didymus esse putat Gyarum, Ægæi insulam, non longè à Delo, sterilissimam et exilii loco habitam à Romanis.

Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror et conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gero: et quisquam numen Junonis adoret
Prætereà, aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca foeta furentibus Austris,
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsâ sedet Æolus arce,
Sceptra tenens; mollitq; animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque et montes insuper altos
Imposuit: regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole (namq; tibi Divûm pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento.)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
Aut age diversas, et disjice corpora ponto.

Ego verò quæ gradior regina Deorum, Jovisque et soror et uxor, bellum facio à tot annis adversus unicum populum; et aliquis postea colet divinitatem Junonis, aut supplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatim animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempestatum, et loca plena furiosis ventis. Illic rex Æolus spatiosâ in cavernâ continet auctoritate sua ventos pugnantes et tempestates sonantes, eosque coercescatenis et carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis; Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, et mitigat animos, et moderatur furem. Nisi id faceret, scilicet venti rapidi secum raperent maria ac terras et cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit eos in antris obscuris, et super imposuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege

sciret et eos coercere, et iis permittere laxiora fræna, quoties juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole (nam parens Deorum et rex mortalium tibi dedit, et mitigare, et concitare vento fluctus.) Natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam et Penates domitos. Adde impetum ventis, et obrue naves submersas, aut impelle in diversas partes, et disperge corpora mari.

NOTÆ.

46. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junoni incessus G. 3. 531. Solemnia Deorum cum sororibus connubia sunt. Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe suas habuere sorores. Sic Saturnus Opim junctam sibi sanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum significarunt; per Junonem, aërem: unde Juno Jovis soror dicitur, quia aër ætheri subtilitate persimilis; *conjux* verò, quia aër ætheri subjectus. Ex Cicerone et Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipsum et ætherem videtur in uno Jove adumbrasse, eique Terram conjugem attribuisse, G. 2. 325.

51. *Austris.*] Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58 Hic promiscue pro omnibus.

52. *Æoliam.*] Non hæc Asiæ minoris regio significatur, inter Troadem et Ioniam sita, *Æolia*, sive *Æolis dicta*; sed *Æoliæ insulæ* inter Italiam et Siciliam sitæ, numero septem; aliter *Vulcaniæ* et *Hephæstiades* appellatæ: quarum principes sunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ* et *Hephæstiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἡφαίστος, ibidem habere officinam existimatus est; præsertim in Hierâ, de qua Æ.

8. 416. *Æoliæ* verò, qui Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maximè in Strongyle: rex ventorum habitus ideò, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex insularum fumo ventos in triduum prædicere nautis solitus erat unde hæ insulæ dicuntur hæc *ventorum patria* Nomen Æoli ab αἰολος, varius, ob naturam ventorum mutabilem.

56. *Arce.*] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summâ montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur, G. 4. 461. *Flêrunt Rhodopææ arces.*

59. *Verrantque.*] Vox Lucretiana, l. 5. 267. *Validi verrentes æquora venti.*

62. *Fœdere.*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

67. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, et mare *Tuscum*: à Tusciâ sive Etruriâ ad fretum Siculum extenditur: *mer de Toscane*, THE TUSCAN SEA.

68. *Ilium in Italiam, &c.*] De Ilio, Trojâ, suprâ, v. 1. De Italiâ, v. 2. de Penatibus, Diis domesticis, l. 2. 717.

Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: è quibus Deiopeiam, quæ specie elegantissima est, sociabo tibi firmo conjugio, et propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos, et efficiat te patrem formosâ sobole. Æolus hæc vicissim respondet: Tua cura est, ô regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata. Tu mihi demeris Jovem, et imperium, et eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam mensis Deorum, et reddis me dominum nubium ac tempestatum. Postquàm hæc dicta sunt, concussit cavernosum montem ad latus intortâ cuspide: ac venti quasi turmatim erumpunt, quâ via aperta est, et agitant flatu terras. Insederunt mari, ac simul Eurusque, Notusque, et frequens tempestatibus Africus, evertunt totum mare ab ipso fundo: et propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur et clamor hominum, et stridor funium. Statim nubes auferunt cœlum et lucem ex oculis Trojanorum: nox obscura insidet mari: poli tonuere, et aër splendet frequentibus fulguribus: et omnia ingerunt hominibus præsentem necem. Continuo membra Æneæ frigore dissolvuntur: Ingemit, et attollens ad astra ambas manus, talia ore pronunciat: O ter et quater felices,

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem. 75
Æolus hæc contrâ: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptrâ, Jovemq;
Conciliâs: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis tempestatumque potentem. 80
Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuspide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quâ data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuerunt mari, totumque à sedibus imis
Unâ Eurusq; Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus. 86
Insequitur clamorque virûm, stridorq; rudentum.
Eripiunt subito nubes cœlumque, diemque,
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther: 90
Præsentemq; viris intentant omnia mortem.
Exemplò Æneæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, et duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,

NOTÆ.

71. *Nymphæ.*] Propriè minora aquarum numina sunt, ut diximus, Ecl. 2. 46. Addicuntur tamen et aliis numinibus quasi famulæ.

72. *Deiopeiam.*] Nomen à *δῖος* ardens, et *ἰο* ὁρᾶς, vox.

73. *Connubio.*] Vulgò secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo*, cujus prima longa: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubiaservas*: Æ. 4. 316. *Per connubia nostra, &c.*

75. *Pulchrâ prole.*] Innuit hic, Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe latrociniiis infami: Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex quâ digniores suscipiat liberos. Adde quòd Dea nuptiarum et partuum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

77. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiamsi illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptrâ, gratiam Jovis, ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, impleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius verò ait esse commutationem negativi sensûs in affirmativum; *fas est capessere*, pro *nefas est non capessere*: ut alibi affirmativa in

negativum commutatur; *munera nec sperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. 7. 261.

79. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota est: sic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. 1. 4. 8. 29. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.*

80. *Tempestatum potentem.*] Dominum. Sic Horat. Od. 1. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

85. *Eurusque, &c.*] Eurus ventus ab oriente. Notus, à meridie, qui et *Auster* dicitur. Africus, ab Africâ spirans, inter occidentem ac meridiem.

87. *Stridorque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu stridorem, *rudere* quodammodò videntur.

89. *Teucrorum.*] Trojanorum, suprâ, v. 38.

92. *Exemplò.*] Continuo: et verbum est sacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimisso senatu, id est, *ire licet*; ita *exemplò*, sacrificio peracto, pronunciabatur à præcone quo significaretur, ut exirent è templo. Quod quia citò fiebat, ideo pro *citò* et *continuo* sumi utrumque coeptum est.

93. *Ingemit.*] Accusatur hic à quibusdam Æneas pusilli animi, sed temerè: non enim hic mortem deprecatur, sed mortem ingloriam atque inutilem.

Queis ante ora patrum, Trojæ sub mœnibus altis,
Contigit oppetere! ô Danaûm fortissime gentis 96
Tydide, mène Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuâq; animam hanc effundere dextrâ?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simois correpta sub undis 100
Scuta virûm, galeasque, et fortia corpora volvit.

Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens 106
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus Aras,

altitudine præruptus. Alii pendent è summo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres *naves* abreptas ad scopulos occultos; scopulos *inquam* illos, quos Itali in medio mari appellant Aras,

NOTÆ.

96. *Danaûm, &c. Tydide, &c.*] *Danaûm*, Græcorum, à Danao, suprâ, v. 30. *Tydide.*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æ. 11. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxâ, et tantum non occisus est, Iliad. 5.

99. *Sævus.*] Hic pro *forti*, bonam in partem sumitur.

Æacidæ.] Achilles, qui nepos fuit Æaci, suprâ v. 30.

Hector.] Priami et Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obsidionis anno ab Achille occisus est, et bigis alligatus, ac circa Patrocli sepulchrum et Trojæ muros tractus: cadaver à Priamò redemptum auro, postquam dies duodecim insepultum fuisset.

100. *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamiâ filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, et à Patroclo occisus est.

Simois.] Fluvius Troadis, ex Idâ monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, et cum eo in Hellespontum, non longè à Sigæo promontorio: nunc dicitur *Simoers*.

102. *Aquilone.*] Qui et *Boreas* appellatur, ventus septentrionalis, Ecl. 7. 51.

103. *Adversa.*] Quia Aquilo, flans à septentrione, adversus est illâc navigantibus è Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat è Drepani portu, et Siciliæ parte maximè occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retrò ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad septentrionem et *aras* repulit, v. 108. Eurys ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, et Syrtim minorem, v. 110.

104. *Prora avertit.*] In quibusdam codd. *proram* avertit, et refertur ad *procella*: in cæ-

quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelsos Trojæ: ô generosissime nationis Danaorum, fili Tydei, egône non potui mori in campis Trojanis, et amittere hanc vitam tuâ manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, et magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum, et galeas, et generosa corpora. Talia dicenti, tempestas stridens ab Aquilone percutit ex oppositâ parte velum, et propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, et objicit latus undis: succedit mons aquæ

teris meliùs *prora avertit*, id est, *avertit se. Prora.*] Pars navis anterior.

105. *Insequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum, In montis speciem curvari et crescere visus.*

108. *In saxa latentia.*] Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italis *aræ* vocantur: quænam autem illa sint, mox inquiremus.

109. *Aras.*] 1. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africâ celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, non disternendis Carthaginensium suorum à Cyrenaicâ ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust. in Jugurthâ. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quòd sunt aræ istæ *mediis in fluctibus*. 2. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles et crepidines, quibus flumina aut maria cœrentur, Gallicè, *quays*, KEYS: citatque hos Virgilii versus, sed malè; nam crepidines illæ litora muniunt, *aræ* istæ sunt *mediis in fluctibus*. Firmat sententiam hoc ejusdem epistolæ versu. *Desertus vacuis solisque exerceor aris*: sed libenter, nec temerè rescriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impensè subsequentium versuum sententia. Addit locum è Tertulliani Pallio, cap. 5. *Soleo de quâlibet margine, vel arâ, medicinam moribus dicere*: putatque *marginem* et *arâ* hic esse synonyma: sed præterquam quòd in quibusdam codd. legitur *area*, non *ara*; manifestum est nihil hic esse, quod ad mare fluviosque pertineat: et hæc esse Cynici cujusdam philosophi verba, qui profitetur se ad dicendum, non suggestu, non pulpito indigere, sed ex quolibet loco paulò editiore, quales sunt in viis margines, qualis in aris gradus, concionem habere. 3. Ex Ser-

quæ sunt quasi grande dorsum in superficie maris. **Dorsum immane mari summo. Tres Euris ab alto**
Euris tres naves impellit à In brevia et syrtes urget, miserabile visu; 111
pleno mari in brevia et syrtes, res visu miserabilis: Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
easque impingit in vada et Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
circumdat vallo arenæ. In Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
gens fluctus ante oculos ip- In puppim ferit: excutitur pronusque magister 115
sus Aeneæ percutit à pro- Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem [tex.
râ in puppim, unam navim, Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vor-
quæ ferebat Lycios et fide- lem Orontem: concidit gubernator, et pronus subvertitur in caput: navem verò fluctus ter eo-
dem in loco circum involvens torquet, et præceps vortex absorbet mari.

NOTÆ.

via et Pomponio Sabino colligitur *aras* insulas esse, Africam inter et Siciliam positas, non longè à Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*; *Ægusam*, nunc *Favignana*; *Hieram*, nunc *Marellamo*; easque admodum scopulosas, et saxis latentibus vallas. Ad has constat victos esse navali prælio Pœnos à Q. Lutatio Catulo consule anno U. C. 512. et pace ibidem constitutâ terminatum ab eo feliciter fuisse bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid insularum est Africam inter et Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœdere saxa illa dicta Italici fuisse *aras propitias*, et eo nomine appellari apud Sisennam historicum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille insularum situs planè cum Virgilianâ tempestatis descriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 103. Non possum tamen, quin hic Turnebum, et Pomponium Melam, obiter perstringam, Turnebus quidem l. 26. c. 23. saxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. 8. 892. *Augustius aris Victoris Libyci pulsatur ab æquore saxum Tarpeius*. Ubi sanè dormitavit vir sagax: patet enim verò legentibus, saxum hoc Lucani, tumulum illum esse subitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum est; et hanc esse versuum sententiam: *saxum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, augustiorem esse aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæsari deinde erexit*; vox autem *Tarpeius* planè sequenti versui adjungenda est. Pomponius Mela, cum l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romanâ clade membrales*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani passi sint, sed quam Pœnis intulerint.

110. *Dorsum immane, &c.*] Quomodò igitur *latentia*: siquidem dorsum in mari faciebant? scilicet *dorsum* faciebant insulæ: circumjecta insulis saxa latebant. Polybius l. 4. de Istri ostiis loquens, ait, in iis aggestiones quoque arenarum esse, quas nautæ vocant *pectora*; καλῶσι δ' αὐτὰς οἱ ναυτικοὶ ἤθη.

111. *In brevia et syrtes.*] Non in omnia *brevia*, sed in ea quæ peculiariter vocantur

syrtes. Et *brevia, vada, syrtes*, communiter significant partes illas maris, ubi frequentes et vento mutabiles fiunt arenarum aggestiones: *brevia* quidem dicta βραχία quia *brevis* et parùm alta ibidem aqua est: *vada*, quia pedibus illac facile est *vadere*, difficile navibus: *syrtes*, à tractu inquit Sallustius, id est, quasi σύρτις à σύρω, traho, quia eò limum, arenamque, et saxa ingentia fluctus trahunt, ait idem. Syrtes ejusmodi duæ sunt in Africano litore, vastos in sinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrumque vallant: major ad orientem est, *les sèches de Barbarie*, THE QUICK-SANDS OF BARBARY; minor ad occidentem, *le golfe de Capes*; THE GULF OF THE CAPE: major à minore disjungitur ducentis et quinquaginta passuum millibus. Itaque de minore solâ hic est sermo: pluralem tamen numerum poeta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthagini viciniis, *Æneæ* naves impellere, cum ab oriente spiret.

113. *Lycios.*] Asiæ minoris populos, inter Pamphyliam et Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: et mortuo rege suo Sarpedone, *Æneæ* adhæserant. *Orontes*, eorum dux, magister navis, *Leucaspis* videtur fuisse, de quo *Æn.* 6. 334.

114. *A vertice, &c.*] Explicat Servius, à *puppi*, quam ait esse verticem navis: malè, non enim, à *puppi in puppim* pontus ferire potest. Idem Servius, ab *Aquilone*, seu *Boreali polo*; qui *vertex* appellatur; durius Modicius, à *puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curiosius Taubmannus, à *vertice*, sive, quod idem est, *vortice aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vertice torto corripunt*: sed ab eo sensu videtur abhorre præpositio à. Ego interpretor à *prorâ*; quæ pars est navis, si non mole altior, saltem acutior et in rostrum desinens: unde *vertex* dici potest. Adde quòd levior cum sit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, et in puppim subverti: unde *pronus magister in caput* revolutus fuerit.

117. *Vortex.*] Charisius distinguit *verticem* à *vortice*; et hunc derivat à *vorando*, illum à *vertendo*. Alii tamen melius utrumque à *vertendo* deducunt, et utriusque vim confundunt;

Apparent rari nantes in gurgite vasto :
 Arma virûm, tabulæq; et Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ ;
 Et quâ vectus Abas, et quâ grandævus Alethes,
 Vicit hyems : laxis laterum compagibus omnes 122
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hyemem sensit Neptunus, et imis
 Stagna refusa vadis : graviter commotus, et alto 126
 Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ
 Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
 Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.
 Nec latuere doli fratrem Junonis, et iræ : 130
 Eurum ad se Zephyrumq; vocat : dehinc talia fatur ;
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri ?

dispersas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus et aëris fulminibus. Nec fraudes et iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri Junonis : appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait : Tantane vos cepit confidentia ex vestra origine ?

Videntur pauci enatantes in immenso mari : et arma hominum, et tabulæ, et Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superavit firmam navem Ilionei, jam navem generosi Achatæ, et eam quâ portabatur Abas, et quâ senior Alethes : et omnes solutis juncturis laterum admittunt perniciosam aquam, et rimis dehiscunt. Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari et immissam tempestatem, et profunda maris ab imis vadis revoluta ; graviter iratus, et mari providens, sustulit caput tranquillum è superficie aquæ. Cernit naves Æneæ

NOTÆ.

ut significant quicquid vertitur ac torquetur, ut in aquis, ventis, extremâ parte axis, capillis : à capillis autem, ad summam capitis partem exprimendam transfertur *vertex* ; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriusque vocis afinitas ex Quintiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in vortices et rorsus literam o mutasse in e.

118. *Apparent rari, &c.*] Hoc de navi Orontis intelligendum : ex quâ pauci enatare conabantur, cæteris mari demersis.

Gurgite vasto.] *Gurgès* est pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti sono quasi sorbens ; unde à soni similitudine nomen habet : sumitur hinc, ut vulgò apud cæteros poëtas, pro toto mari : et est tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior ; unde additur, *vasto*. Sic Æn. 3. 197. *Dispersi jactamur gurgite vasto*.

119. *Troia gaza.*] Persica vox, ærarium significat, ex Pom. Melâ, l. 1. 11. Neque tantum pro auro sumitur, quod natare non potuisset : sed pro quâlibet pretiosâ suppellectile. Addit Mela, *Gazam*, Palæstinæ urbem inde nomen accepisse ; quod Cambyzes Persarum rex, cum Ægyptum armis peteret, huc belli opes et pecuniam intulisset. *Troia* adjectivè, *Troius*, *Troia*, trium syllabarum.

120. *Ilionei . . . Achatæ.*] *Ilionei* vult esse dativum Servius, et casum pro casu positum : et dativus quidem est Græcus, sed genitivus Latinus, *Ilioneus*, *Ilionei*. *Achatæ* quoque genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æn. 4. 351. *Me patris Anchisæ*. Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 521.

121. *Abas . . . Alethes.*] *Abas*, is fortè, qui à Lauso Mezentii filio occiditur, Æn. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir consilii atque auctori-

tatis inducitur, Æn. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes*.

122. *Hyems.*] Vis tempestatis : æstas enim tunc erat : ut videbimus, v. 535. Sic de æstivâ tempestate, G. 1. 321. *Ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes*.

123. *Imbrem.*] Vel propriè pluviam, vel ipsam maris aquam : aqua enim generatim imber à Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni terrâ atque animâ procreescere, et imbri*.

125. *Neptunus.*] Jovis et Plutonis frater ; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten : ex quâ Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline : equum è terrâ suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur, G. 1. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, à *nando* ; juxta Varroñem, à *nubendo*, quia terras aquis obnubit et cooperit.

126. *Stagna vadis.*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei : *stagnum* enim est *aqua stans* : *vadium*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ est : hinc utrumque pro mari.

129. *Cœlique ruinâ.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo ruunt.

130. *Fratrem Junonis.*] Neptunum : ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt, Neptunus autem dicitur Junonis frater : quia aër, qui Juno est, confinis est aquæ, quæ Neptunus.

131. *Eurum . . . Zephyrumque.*] Ventos oppositis ; hunc ab occidente, illum ab oriente.

132. *Generis fiducia.*] Venti enim principes feruntur Auroræ et Astræi Titanis, filii esse. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

Jam audetis, ô venti, absque meâ auctoritate, confundere cœlum et terram, et attollere tantos cumulos fluctuum? Vos ego puniam. Sed melius est sedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœnâ. Celerate fugam, et dicite ista vestro regi: Non illi concessam esse dominationem maris, et potentem tridentem: sed mihi per sortem. Habet ille rupes ingentes, quæ sunt vestrae domus, ô Eure: Æolus gloriatur in illâ aulâ, et clauso carcere ventorum exerceat imperium. Sic dixit, et celerius quàm dixerat sedat inflatum mare, et pellit nimbos congregatos, et rursus inducit Solem. Simul cum eo Cymothoë, et Triton conniteus, depellunt naves ab acuto scopulo: ipse Neptunus sublevat eas tridente, et recludit immensas syrtes, et sedat mare, et perstringit superficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum sæpe, cùm in populo numeroso commota est seditio, et plebs vilis furit animis: et jam tædæ ac lapides volant, ira suppeditat tela: tunc si fortuitò viderint virum aliquem insignem virtute ac meritis, tacent, et stant attentis auribus: ille temperat animos et placat corda sermone. Ita omnis tumultus maris cessavit, statim atque pater videns mare, et vectus per aërem serenum, impulit equos, et currens immisit habenas curru facili.

Jam cœlum terramque, meo sine numine, venti, Miscere, et tantas audetis tollere moles? Quos ego—Sed motos præstat componere fluctus. Post mihi non simili pœnâ commissa luetis. 136 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro: Non illi imperium pelagi, sævumq; tridentem; Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa, Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ 140 Æolus, et clauso ventorum carcere regnet. Sic ait, et dicto citiùs tumida æquora placat, Collectasque fugat nubes, Solemque reducit. Cymothoë simul, et Triton adnixus, acuto Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti; 145 Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor, Atque rotis summas levibus perlabitur undas. Ac veluti magno in populo cùm sæpe coorta est Seditio, sævitque animis ignobile vulgus; Jamq; faces et saxa volant, furor arma ministrat; Tum, pietate gravem ac meritis si fortè virum quem Conspectere, silent, arrectisq; auribus astant: 152 Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. [quàm Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora post-Prospiciens genitor, cœloque invectus aperto, 155 Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

NOTÆ.

133. *Cælum terramque.*] Puto hic à Neptune communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari: et per *cælum* quidem, aërem et ætherem; per *terram*, aquam etiam significari, quæ cum terrâ conglobata est.

Numine.] Numen propriè *nutus* est; sive motus quidam oculorum et capitis, quo petenti significamus nos postulata concedere. Hinc ad significandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, et *Æn.* 2. 777. *Non hæc sine numine Divûm eveniunt.* Tum ad potentiam eorundem et auctoritatem, ut *suprà.* v. 48. *Et quisquam numen Junonis adoret?* et *infrà* v. 666. *Et supplex tua numina posco.* Denique ad ipsum Deum, ut *G.* 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ;* et *Æn.* 4. 382. *Si quid pia numina possunt.*

135. *Quos ego.*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. *Supple:* Quos ego si corripuero, probè ulciscar. De hac figurâ, *Ecl.* 3. 25.

137. *Maturate fugam.*] Celerate. De hac voce *G.* 1. 261.

138. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipsi tribuitur: vel quia tria sunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piscatores telo ejusmodi ad venationem piscium utebantur, vocabantque *fuscinam*.

139. *Saxa.*] Æliarum insularum, de quibus v. 52.

144. *Cymothoë—Triton.*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei et Doridis filia: à κύμα, *unda*, et τρώ, *curro*. *Triton*, Neptuni et Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: superiore parte hominem, inferiore piscem referens, Neptuni buccinator, conchâ utens protubâ.

146. *Syrtes.*] De syrtibus *suprà*, v. 111.

155. *Cœloque aperto.*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; sed vectus per maria, cœlo jam sereno. Tamen sic aër mari jungitur, inquit Corradus, ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici possit.

156. *Flectit equos.*] Geminos marinos, qui ipsius curru à poetis alligantur: pedibus anterioribus instructos, posterioribus carentes. Unde sic à Statio describuntur, *Achil.* l. 1. 390. *Illi spumiferos glomerant à pectore fluctus, Ponè natant, delentque pedum vestigia caudâ.* Et à Virgilio *G.* 4. 389. *Proteus magnum qui piscibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.* Equos hujusmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampus* appellant, inter poetarum figmenta refert Aldrovandus: nullosque agnoscit nisi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut suillæ, quàm equinæ, affinem: vocatque *hippopotamos*, à fluviis,

Defessi Æneadæ, quæ proxima, litora cursu
 Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in recessu longo locus : insula portum
 Efficit objectu laterum : quibus omnis ab alto 160
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
 Hinc atque hinc vastæ rupes, geminiq; minantur
 In cœlum scopuli : quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent : tum sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet um-
 brâ.

Fronte sub adversâ scopulis pendentibus antrum :
 Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo ;
 Nympharum domus : hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni 170
 Ex numero subit : ac magno telluris amore
 Egressi, optatâ potiuntur Troës arenâ,

Nympharum. Illic nulla retinacula continent naves lassatas, anchora non affigit eas unco dente. Illic intrat Æneas congregatis navibus septem ex totâ multitudine ; et Trojani ex iis egressi cum magno terræ desiderio, obtinent arenam desideratam.

Trojani fatigati conantur assequi cursu litora quæ vicina sunt, et deflectunt ad plagas Africæ. Est locus in longo recessu, ubi insula format portum oppositu laterum, quibus omnis è mari veniens fluctus frangitur, et scinditur in sinus replicatos. Hinc et inde rupes immanes et duo scopuli eminent ad cœlum : quorum sub cacumine undique mare placidum quiescit : præterea umbraculum arborum micantium, et nemus obscurum horrentibus tenebris desuper impendet. Ex oppositâ parte, caverna est in scopulis suspensis : in cavernâ sânt aquæ dulces, et sedilia è vivo lapide ; domus videtur

NOTÆ.

præcipuè Ægypti, ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro et Nilo.

156. *Curru.*] Dativus antiquus, pro *currui* : de quo Ecl. 5. 29.

158. *Libyæ.*] Pars est Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti : variè à variis scriptoribus definita : vulgò pro totâ Africâ sumitur.

159. *Est in recessu, &c.*] Portum, à naturâ, non ab arte factum describit. Et nunc aliqui volunt esse portum Africanæ Carthaginis, sed falsò ; statim enim vidisset Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit nisi posterâ die. Alii dicunt eam descriptionem planè convenire portui Carthaginis Hispanicæ, sive novæ ; at ea similitudo casu occurrit ; neque enim ad Hispanicæ, sed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus meliùs putat portum illum fictum à poetâ, circa litus Carthaginense, et omnino expressum ad formam Ithacensis portûs, apud Homer. Odys. 13. 95.

159. *Insula portum, &c.*] Suppressa est vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi* : sic suprâ : *Urbs antiqua fuit : Tyrii, &c.* pro *quam Tyrii, &c.* Hæc autem est loci descriptio. 1. Sinus est longus ac profundus, non latus in orâ Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores sint, clauduntur, objectu insulæ : quæ in longum porrecta, latus unum opponit sinui, alterum pleno mari. 3. Insula sinum ita claudit, ut aditum tamen in sinum utrumque liberum relinquat. 4. Sic insula mari latus opponit, ut fluctus eò allapsi frangantur, et in se sinuatim revoluti, non recto impetâ, sed magno flexu, per extrema insulæ aditum utrumque in portum quærant. 5. Sinus ipse, non insula, scopulis ferè circumcingitur : quorum altissimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, et utrumque aditum defendunt, sylvis

in vertice iunctibrati. 6. In intimo sinûs recessu, quæ frons est adversa portui subeuntibus, scopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

161. *Sinus reductos.*] Vel sinus in se revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu sic allisa semper facit ; ut explicamus G. 4. 420. Vel sinus à se invicem recedentes, ut explicat Turnebus ; qui sic exponit quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reductâ valle, id est, recedente ac remotâ.*

163. *Sub vertice tuta.*] Quia scopuli imminet mari, atque insulæ : idèdque locum à ventis ac tempestate tutum præstant.

164. *Scenâ.*] *Scenâ* *οὐρανὴ*, est umbraculum, a *οἶα*, umbra : unde hic propriè dicitur : transfertur ad theatrum, G. 2. 481. et 3. 24.

Coruscis Desuper, horrentique, &c.] Vel sylvis desuper Sole illustratis ; subter, ramorum opacitate horrentibus. Vel sylvis crispantibus et ventorum impulsu agitatâ, et ingenti umbrâ nigrantibus, scena et nemus desuper imminet. Nam *desuper*, et ad *coruscis*, et ad *imminet* referri potest. *Coruscis.*] Notat interdum splendorem, ut G. 1. 233. *Corusco semper sole rubens.* Interdum motum, ut Æ. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruscat ; id est, movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum est. Æ. 10. 396. *Semianimesque micant digitâ, id est, moventur.*

168. *Hic fessas non, &c.*] Vel significat adeò tutum à procellis portum esse, ut naves vinculis et anchoris in eo non egeant. Vel dicit, Nymphis unis familiarem esse locum, ignotum adhuc mortalibus ; necdum ullas eò naves appulisse.

170. *Septem.*] Nempe viginti navibus Trojâ solverat, infra, v. 381. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 113. Duodecim mari dissipatæ, deinde incolumes redibant, v. 393.

et sternunt in litore corpora
salsis undis fluentia. Et primò
Achates excussit scintillam è lapide, et recepit
ignem in frondibus, et circumjecit sicca alimenta, et
suscitavit flammam in foco.

Tum fatigati casibus educunt
frumenta infecta undis, et instrumenta pistoria:
incipiuntque et coquere igne, et comminere lapide, frumenta crepta è naufragio. Interim Aeneas

conscendit rupem, et petit omnem undique prospectum in mare, si alicubi
Anthem cernat agitatam vento, et Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caii in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos,

sed tres cervos vagantes in litore: hos toti greges sequuntur à tergo, et turba pascitur per valles. Illic stetit, et cepit manu arcum et sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primò interficit ipsos daces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis:

deinde persequens telis per frondosam sylvam turbat vulgus et reliquam multitudinem. Nec cessat antè quàm victor affligat ad terram septem magna corpora, et eorum numerum æqualem faciat numero navium. Postea redit in portum, et distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ largus Acestes imposuerat cadis

Et sale tabentes artus in litore ponunt.

Ac primùm silici scintillam excudit Achates,

Suscepitque ignem foliis, atque arida circum 175

Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma

Expediunt fessi rerum: frugesque receptas

Et torrere parant flammis, et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem

Prospectum latè pelago petit, Anthea si quæ 181

Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,

Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caii.

Navem in conspectu nullam, tres litore cervos

Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur 185

A tergo, et longum per valles pascitur agmen.

Constitit hinc, arcumque manu celeresque sagittas

Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

Ductoresque ipsos primùm, capita alta ferentes

Cornibus arboreis, sternit: tum vulgus, et omnem

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam. 191

Nec prius absistit, quàm septem ingentia victor

Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æ-

qualem faciat numero navium. Postea redit in portum, et distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ largus Acestes imposuerat cadis

Hinc portum petit, et socios partitur in omnes. [quet.

Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes 195

NOTÆ.

176. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius et Diomedes hinc agnoscunt speciem solæcismi: in fomite, pro in fomitem; idque factum à poetâ ex veteri licentiâ circa communes præpositiones, in, sub, super, &c. Fomes, inquit Servius, sunt assulæ, quæ ab arboribus cadunt, cum inciduntur, et igni concipiendo commodæ sunt. Mihi tamen hinc videtur aliquid præterea significari; et fomitem sumi pro foco, ubi sit congeries grandiorum lignorum: focus enim et fomes sunt pariter à foveo. Sensus igitur erit. 1. Excudit scintillam. 2. Suscepit eam in foliis. 3. Folii arida alia nutrimenta adjecit putâ assulas. 4. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammam: id est, celeriter et raptim excitavit flammam in foco et strue lignorum.

177. *Cererem.*] Ceres, Saturni et Opes filia fuit; frugum reperitrix, idèdque hinc pro pane sumitur; ut Bacchus pro vino.

Cerealiaque arma.] Arma, sunt cujusque artis instrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma.* Hinc igitur artis pistoriæ significantur instrumenta.

178. *Fessi rerum.*] Earum nempe quæ ipsis acciderant, ut Æn. 12. 589. *Trepidæ rerum,* vel fessi miseriarum, ut infra v. 462. *Sunt lacrymæ rerum.*

179. *Et torrere, &c.*] Transpositio; prius

enim fuit tundere saxo fruges, quàm panem coquere.

181. *Anthea, &c.*] *Anthæus*, accusat. Græco *Anthæa*; de quo mentio est Æn. 12. 443. *Capys* qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. 10. 145. *Cæcus*, de quo Æn. 9. 35.

182. *Phrygiasque biremes.*] Naves, quæ duplici remorum ordine instructæ erant, Æn. 5. 119.

183. *Arma Caii.*] Explicant multi de insignibus figuris belluarum, avium, monstrorum, quæ in puppi exsculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. 5. 121. altera *Chimæra*, ibid. 118. &c. Ego cum Corrado existimo, arma esse ipsa, quæ à navigantibus in puppi ordine disponebantur, præsertim clypeos, ut in veteribus nummis et monumentis videre est: sic Æn. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro armare naves. Et fortasse navis Caii clypeos atque arma certæ cujusdam habebat formæ, quâ facillè dignosci posset.

184. *Cervos.*] Aristoteles et Plinius negant in Africâ cervos esse. Affirmat tamen Dalecampus in Plin. 1. 8. 33. additque id jam omnibus notum esse.

195. *Vina bonus, &c.*] Parùm commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facillè tolli potuisset: *Deinde bonus quæ vina*

Litore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros,
 Dividit, et dictis moerentia pectora mulcet:
 O socii (neque enim ignari sumus antè malorum)
 O passi graviora: dabit Deus his quoque finem.
 Vbs et Scyllæam rabiem, penitusque sonantes 200
 Accêstis scopulos; vos et Cyclopea saxa
 Experti: revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite: forsàn et hæc olim meminisse juvabit.
 Per varios casus, per tot discrimina rerum,
 Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas 205
 Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
 Durate, et vosmet rebus servate secundis.
 Talia voce refert: curisque ingentibus æger,
 Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris: 210
 Tergora diripiunt costis, et viscera nudant:
 Pars in frusta secant, verubusq; trementia figunt.
 Litore ahena locant alii, flammisque ministrant.
 Tum victu revocant vires: fusique per herbam,
 Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ. 215
 Postquàm exempta fames epulis, mensæque re-
 Amisos longo socios sermone requirunt, [motæ:
 Spemq; metumq; inter dubii: seu vivere credant,
 Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.

in litore Siculo, dederatque heros discedentibus: et solatur verbis mœsta corda. O socii (nam non oblitus sumus malorum præteritorum) ô qui tolerastis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos accessistis ad rabiem Scyllæ, et ad rupes intus latrantes: vos experti eatis quoque rupes Cyclopum: resumite animos, et pellite tristem metum: fortassè gratum erit aliquando recordari harum etiam rerum. Per casus diversos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium; ubi fata monstrant sedes tranquillas: in illo loco licebit regnum Trojanum excitari. Perseverate, et reservate vos ipsos ad res prosperas. Hæc dicit ore quidem temus, et anxius gravi solitudine spem fronte fingit; sed comprimit corde profundum dolorem. Trojani parant se ad prædam et ad futuras epulas, detrahunt pelles è costis, et detegunt carnes: alii scindunt in

partes, et trajiciunt verubus eas adhuc palpitantes: alii disponunt ærea vasa in litore, et subijciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: et discumbentes in gramine satiantur vino veteri et pingui carne ferarum. Postquàm fames pulsa est cibo, et mensæ sublata fuerunt, inquirunt longo colloquio de sociis amissis, inter spem ac timorem incerti, utrum putare debeant eos vivere, an in extremis versari, nec jam audire quamvis inclamentur.

NOTÆ.

cadis onerârat Acestes, dividit. De Aceste Siciliae rege, Æn. 5. 36.

Cadus onerârat.] Cadus, vas vinarium, aliter amphora Attica, capiens urnas duas. Onerârat cadis vina, pro onerârat cados vino.

196. *Trinacrio.]* Siculo. Sicilia dicta est Trinacria à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

198. *Antè malorum.]* Agnoscit hic J. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem*: ita ut *antemalorum* sit una vox è duabus composita; opponitque hanc figuram *sejunctioni*, quâ vox una in duas dissolvitur, ut infra v. 610. *Quæ me cunque vocant terræ.* Turnebus mavult suppressum esse articulum et verbum, ferè Græco more; et sensum esse: *malorum quæ fuerunt antè*: quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus*; id est, *quæ sunt sine pondere*.

201. *Accêstis scopulos.]* Pro accessistis ad scopulos. Sic *extinxem*, pro *extinxissem*, Æ. 4. 606. Et *dirèxi* pro *dirèxisti*, Æ. 6. 57. De Scyllâ olim virgine, nunc scopulo ad fretum Sciculum, Æ. 3. 420. De Cyclopihus ejusdem Siciliae ad montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

205. *Latium.]* De eâ Italiae regione, Æ. 7. 54.

207. *Durate.]* Perseverate, sustinete: quo

sensu activè etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quemvis durare laborem.* Et apud Horat. Od. 1. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ possint imperiosius æquor.*

210. *Prædæ accingunt.]* Cervis, quæ venatorum præda erat, ad cibum curandis accingunt se, id est, parant: sicut enim ministri ad præstandam commodiùs operam, defluentem vestem altiùs cingere.

211. *Tergora, &c.]* Per *tergora*, pelles intellege, per *viscera*, ver interiora quæ educuntur; vel juxta alios, carnes ipsas quæ pelli proximè subjectæ sunt. Per *ahena*, vasa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cum ait heroicis temporibus elixæ carnis usum non fuisse. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipsa diluvii tempora, hospitum suorum semineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partim subiecto torruit igni.

215. *Implentur veteris Bacchi, &c.]* Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 8. *Erroris ambo ego illos et dementia complebo. Bacchi*, id est, vini, cujus inventor fuisse dicitur à poëtis: Jovis et Semeles filius fuit. E. 5. 69.

219. *Vocatos.]* Significat eos esse mortuos

Imprimis pius Æneas, nunc
dolet privatim fortunam ge-
nerosi Orontis, nunc fortu-
nam Amyci, nunc duram
sortem Lyci, et fortem Gy-
an, et fortem Cloanthum.
Et jam erat finis, cum Ju-
piter ex alto cœlo despec-
tans mare navigabile, et
terras humiles, et litora, et
diffusas gentes, tali situ
stetit in supremâ parte
cœli, et fixit oculos in reg-
nis Africæ. Venus autem
tristior, et habens pulchros
oculos lachrymis perfusus,
illum alloquitur volventem
animo tales curas: *O tu,*
qui sempiternâ potentia
moderaris res hominum ac
Deorum, et fulmine terri-
bilis es: Quid meus Æneas
tam grave peccare contra te
potuit, quid Trojani potuere? Quibus, jam oppressis tam multipli-
ci clade, totus orbis terrarum clauditur propter Italiam? Sanè promiseras hinc aliquando, an-
nis labentibus, Romanos, hinc duces orituros esse è stirpe Teucri instauratâ,

Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontei, 220
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cùm Jupiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
Litoraque, et latos populos; sic vertice cœli 225
Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumq; Deum-
Eternis regis imperiis, et fulmine terres: [que
Quid meus Æneas in te committere tantum, 231
Quid Troës potuere? quibus tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucri,

NOTÆ.

et alludit ad morem veterum; qui et morien-
tum manes, et eos, quos per errorem amiser-
ant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc ego-
met tumulum Rhæteo in litore inanem Constitui,*
et magnâ manes ter voce vocavi. Et Æn. 2. 769.
Mestusque Cræusam Nequicquam ingeminans
iterumque iterumque vocavi. Huc etiam valet
Hylæ inlclamatio. Ecl. 6. 43.

220. *Orontei.*] In genitivo casu, pro *Oron-
tis*. Sic apud Ciceronem *Ariobarzani, Verri,*
&c. pariter in genitivo. Ratio è Græcis re-
petenda est, apud quos frequens erat declina-
tionum commutatio. Sic nomina in *ius*, ut
Ἀχιλλεύς, efferebant *Dores*, per *us*, *Ἀχιλλεύς*:
poëtæ vicissim nomina in *us*, ut *Ἀντιφάνης*, ef-
ferebant, per *ius*, *Ἀντιφάνεύς*. Hinc nomina La-
tina ex iis deducta ad duplicem quoque decli-
nationem pertinent; et dictum est, *Achillei*, su-
prâ, v. 30. *Ulyssæi*, Ecl. 8. 70. Hic *Orontei*;
ab *Achilleus, Ulysseus, Oronteus, Ἀχιλλεύς*, &c.
Vicissimque *Orphei*, Dativo casu, Ecl. 4. 57.
Orphen, accusativo, *Oronten, Achillen, Ulyssen*:
ab *Orphes, Orontes, Achilles, Ulysses; Ὀρφῆς*
&c. An verò *Orontei*, an *Oronti*; *Achillei*, an
Achilli scribendum sit, inanis est controversia.

221. *Amyci, &c.*] Duo hujus nominis à
Turno deinceps occidentur; alter Æ. 9. 772.
alter Æ. 12. 509. Uter hic fuerit, non liquet,
qui naufragio periisse nunc putatur, unde tamen
emersit cum aliis compluribus, de quibus v.
509. *Lyci* pugna cum Turno describitur, Æ. 9.
545. De *Gyâ* et *Cloantho*, frequens sermo est
nauticis in ludis. Æn. 5.

223. *Finis erat.*] Cœnæ, colatui, diei.

224. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quasi alis,
volant: Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas*.
Et contrâ, volucres nare per aërem dicuntur;
de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arcos*;

ibidemque, v. 19. *Remigium alarum*. De *Libyâ*,
pro *Africâ*, v. 158.

233. *Cunctus ob Italiam.*] Ob non est hoc
loco circa, ut somniat Servius; sed propter;
quodd enim Italiam petunt, idèò tantus in eos
exarsit Deorum et hominum furor, ut toto orbe
arceantur.

234. *Volventibus annis.*] Usu venit in illâ
voce, quod vix usquam in aliâ. Nempe ut
activa vox passivam habeat vim et hic, et G.
1. 163. *Volventia plaustra*, id est, volubilia, quæ
volvuntur. Tum ut vox futuri temporis, præ-
teritum significet, ut Æ. 9. 7. *Volventa dies*
en attulit ultro: et apud Lucret. 1. 6. *Glans*
etiâ longo cursu volventa liquescit; id est, voluta.

235. *Revocato à sanguine Teucri.*] *Dardanus*
Jovis dicitur filius, ex Electrâ Atlantide, Co-
riti Tusciæ regis uxore. Hic cùm venisset in
Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, ge-
ner factus, ei successit in regnum, et urbem
Dardaniam condidit, quæ deinde dicta est *Tro-
ja*. Itaque Trojani modò è sanguine Teucri, mo-
dò *Dardanidæ* appellantur. Hinc statuit Ser-
vius, hoc loco *Teucri* nomen à poëtâ substitu-
tum esse pro nomine *Dardani*: siquidem Dar-
danus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at
hoc durum videtur. Corradus sanguinem *Teu-
cri*, Trojanos explicat; sed negat *Dardanum*
Italum fuisse; atque adèò *revocato* interpre-
tatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; sed
restituto et revocato in pristinum splendorem unde
per incendium urbis exciderat. Tamen quia Vir-
gilius affirmat *Dardanum* ex Italiâ oriundum
esse, Æn. 3. 167. idèò è Servio et Corrado ter-
tiam explicandi rationem compono: et per
sanguinem Teucri, Trojanos; per *revocationem*,
reditum in Italiam intelligo; hoc sensu: San-
guis Teucri et sanguis *Dardani*, jam unus

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus : quæ te, genitor, sententia vertit ?
Hoc equidum occasum Trojæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur ; quem das finem, rex magne, laborum ?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum et fontem superare Timavi :
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavî sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troia : nunc placidâ compôstus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram

236 qui mare et terras regerent
omni auctoritate : quod-
nam consilium mutavit te,
ô pater ? Hæc speleniebam
dolorem de interitu Trojæ
et tristi excidio, compen-
sans his fatis fata adversa.
Nunc tamen idem infortu-
nium persequitur homines
agitatos tot casibus : quem
ponis terminum laborum,
ô magne rex ? Antenor,
cùm effugisset è medio
Græcorum, potuit securus
intrare in sinum Illyricum
et intima regna Liburniæ,
et transgredi fontem Tina-
vi : unde per novem scatu-
rigines, magno cum sonitu
montis exit quasi profusum
mare, et aquis strepentibus
operit agros. Nihilominus

ille fundavit illic urbem Patavium, et sedes Trojanorum, et imposuit populo nomen, et suspen-
dit arma Trojana, jamque quiescit fruens dulci pace. Nos, qui sumus tua soboles, quibus pro-
mittis regiam cœli, amissis navibus, (horrenda res) prodimur propter furorem solius Junonis,

NOTÆ.

idemque est: is revocabitur in Italiam; unde profluxit, non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

239. *Fatis contraria fata rependens.*] Compensans Trojani fati acerbiter, jucundâ spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cùm immobilem esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum*, nihil aliud fuisse, quàm immutabilem rerum et eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognosceret; solus Diis per se, hominibus per oracula declararet; unde ait Harpyia fatidica, *Æn.* 3.251. *Quæ Phæbopater omnipotens, mihi Phæbus Apollo prædixit.* Addo, fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent: 1. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantùm retardari. Ita Juno *Æn.* 7.313. *Non dabitur regnâs, esto, prohibere Latinis: at trahere, atque moras tantis licet addere rebus.* 2. Eventum pendere sæpe à certis conditionibus, quibus elisis, fatum elusum esset. 3. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguum. Unde sæpe tam Dii, quàm homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parùm sincerè de futurâ *Æneæ* felicitate sit locutus.

242. *Antenor.*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiarum: *Constat Trojâ captâ, in cæteros særitum esse Trojanos, duobus, Æneâ Antenoreque, et retusti jure hospitii* (quia Ulyssem sub habitu mendici latentem et à se agnitum, Priamo non prodiderant) *et quia pacis reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagoniâ pulsi, et ædes et ducem, rege*

Pylemene ad Trojam amisso, quærebant, venisse in intum maris Adriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare et Alpes incolebant, pulsus; Henetos Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum ingressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa, Veneti appellati. Addunt, *Patavium urbem ab ipso conditum in illo tractu, nunc Padone, Padua.* De *Achivis*, Græcis, v. 492.

243. *Illyricos penetrare sinus, &c.*] Inter Antenor's describit per mare Adriaticum, qui sinus est ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad septentrionem *Illyricum, v. Esclavonie, Sclavonia*; cujus Illyrici pars orientalis est *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatia. Ulteriùs in intimo sinu sunt *Carni*, nunc pars *Fori Julii, Frioul*: ubi fluvius est *Timarus*. In meridiem deinde, Italiam versùs, reflexo cursu occurrit Veneta regio, ubi *Patavium* et *Venetia*, urbes celeberrimæ.

245. *Per ora novem, &c.*] De ostiis *Timavi* explicantur: quæ varias inter insulas divisa, septem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? qui dicitur è monte erumpere per novem scaturigines, quæ deinde in unum confluent fluvium brevissimum quidem, sed latissimum; unde *maris* nomen ipsi attributum ab incolis, testatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obscurum esse rivulum perhibent. De illo jam diximus, *Ecl.* 8. 6.

248. *Teucrorum, et genti, &c.*] Trojanorum, à Teucro, suprâ, v. 235. *Genti nomen dedit*, cùm Venetos appellavit ab Henetis sociis. *Arma fixit Troia*, dum pagum Trojam ibi condidit, suprâ, v. 242.

250. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes *Æneam* aliquando vocandum esse,

et procul ejicimur ab Italis Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
 litoribus. Hoc præmium Hic pietatis honos? Sic nos in scepra reponis?
 est virtutis? Sic restituis Olli subridens hominum sator atque Deorum,
 nos in regna? Pater homi- Vultu, quo cælum tempestatesque serenat, 255
 num ac Deorum illi subri- Oscula libavit natæ: dehinc talia fatur:
 dens, *ed* facie quâ serenat Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 aërem et tempestates, teti- Fata tibi: cernes urbem et promissa Lavinî
 git labra filia: deinde hæc Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 dicit: Abstine metu, Cythe- Magnanimum Æneam, neq; me sententia vertit. 260
 rea: fata tuorum stant tibi Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remor-
 immota: videbis urbem et det;
 muros promissos Lavinii Longiùs et volvens fatorum arcanâ movebo)
 et sublimem extolles ad as- Bellum ingens geret Italiâ, populosque feroces
 tra cœli generosum Æne- Contundet, moresque viris et mœnia ponet:
 am, neque aliud consilium Tertia dum Latio regnantem viderit æstas, 265
 mutavit me. Ille (dicam Ternaq; transierint Rutulis hyberna subactis.
 enim tibi, siquid mea cura At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iûlo
 te sollicitat; et explicabo Additur (Ilus erat, dum res stetit Iliæ regno)
 secreta fatorum *ea* longè re- Triginta magnos volvendis mensibus orbes
 volvens) faciet grave bel- At puer Ascanius, cui modo adjicitur agnomen Iûli, qui dicebatur Ilus, dum res Iliacæ
 lum in Italiâ, et domabit vigeabant regno; traducet imperando triginta magnos annos, mensibus labentibus:

NOTÆ.

situm ferebat. Æn. 12. 794. De Indigetibus, G. 1. 498.

252. *Prodimur.*] Tradimur à te in potestatem hostium.

256. *Oscula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo easu, sed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; sed *leviter tetigit*. *Oscula*, non *basia*: sed *summum os*, *parvum os*. Id est, os suum summo natæ *cri* leviter admovit. Sic Ovidius *oscula* dixit diminutivè, pro *parva ora*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes sideribus similes oculos, videt oscula*. Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi*. Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbarè lædentem oscula*.

Natæ.] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. 1. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ sunt; ea quæ nata est è spumâ maris: et ea quæ Jovis et Diones filia fuit, de quâ hic sermo est. Utraque vulgò confunditur, et re, et nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρός, spuma. Latinis autem Venus; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, est enim voluptutis Deo; at *trahit sua quemque voluptas*.

257. *Parce metu Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera*, orum, insula Mediterranei maris, contra Cretam, non longè à Maleâ Peloponnesi promontorio, dicata Veneri; τὰ κύθηρα, secundâ syllabâ longâ, quamquam in *Cytherea* brevis est.

258. *Lavinî.*] Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis est; hic brevis, ut et versu 270. alibi longa, ut v. 2. *Italiam fato profugus Lavinæque venit litora*. Sic quoque pri-

ma in *Italia*, *Italiam fato*, &c. et v. 252. *Prodimur, atque Italis*, &c.

266. *Ternaque transierint*, &c.] Per tres ætates tresque hyemes, tres annos describit, quibus Æneas regnavit Lavinii, post Turnum, Rutulorum regem, à se devictum. Tacet autem de Æneæ morte quæ variè à variis describitur. Aliqui occisum volunt in prælio adversus Mezentium: aut certè post victoriam nusquam comparuisse; inde habitum inter Deos. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Italiâ* et *Lavinio*, suprâ v. 2. De *Rutulis* Latii populis, Turno subditis, Æn. 7. 794.

267. *At puer Ascanius.*] *Ascanius* sic dictus est, ab Ascanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipso Ilio, sive Trojâ, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde est in *Iulus*, ab ἰσλῶ inquit, quæ est *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium singulari certamine occiderat, cum primâ lanugine vestiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minimè cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æ. 10. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certè sic obscura sunt heroica illa, aut potius fabulosa tempora, ut dubitet Livius utrûm Cretisæ, an Lavinia filius sit, is, qui Albam condidit, Ascanius.

269. *Triginta*, &c.] Regnâsse ait Ascanium annos triginta; alii dicunt octo et triginta. fortè triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis.*] *Revolutis*, suprâ, v. 234. *Orbes.*] Annos, quia in se sua per vestigia volvitur annus, G. 2. 402.

Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini 270 et transportabit regnum ab
 Transferet, et longam multâ vi muniet Albam. urbe Lavinio, et multo la-
 Hic jam tercentum totos regnabitur annos bore ædificabit Album lon-
 Gente sub Hectoreâ : donec regina sacerdos gam. Illic deinde regnum
 Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem. erit per annos trecentos
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus 275 integros sub stirpe Trojanâ;
 Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet donec Ilia, regii sanguinis
 Moenia, Romanosq; suo de nomine dicet. sacerdos, Marte gravida
 His ego nec metas rerum, nec tempora pono : edet partu binam sobolem.
 Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno, Postea Romulus, gaudens
 Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat, rufô tegmine lupæ altricis
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit 281 suæ, succedet in curam
 Romanos rerum dominos, gentemque togatam. gentis, statuet urbem Mar-
 Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas, tiam, et appellabit Roma-
 Cùm domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenæ nos de suo nomine. Ego
 Servitio premet, ac victis dominabitur Argis. 285 illis nec definitio limites di-
 Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar, tionis, nec durationem :
 Imperium Oceano, famam qui terminet astris, concessi imperium absque
 Julius, à magnô dimissum nomen Iulo. termino. Immo acerba Ju-
 Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum, no, quæ nunc timore com-
 moveat mare et terras et
 cœlum, mutabit sententiam
 in melius, et mecum pro-
 movebit Romanos dominos
 rerum, et populum toga-
 tum. Ita placuit. Veniet
 fluentibus temporibus ætas,
 quando familia Assaraci

subjiciet servituti, Phthiam, nobilesque Mycenæ, et imperabit Argis superatis. Orietur Cæsar, Trojanus illustri origine, qui definit ditionem suam Oceano, famam sideribus, isque erit Julius quod nomen deductum est à magnô Iulo. Tu olim secunda illum excipies in cœlo, oneratum a spoliis Orientis :

NOTE.

[Magnos orbes.] Si comparentur cum lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

273. *Hectoreâ.*] Trojanâ, ab Hectore Priami filio, supra, v. 103.

274. *Regina sacerdos Marte gravis, &c.*] Ilia, sive Rhea Sylvia, Numitoris, Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre et expulsore, sacerdotio Vestæ ad dicta, ut virgo permaneret; à Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Faustulum pastorem feris expositi, à lupâ nutriti dicuntur; juxta alios ab Accâ Laurentiâ Faustuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hi ultî avum suum, et occiso Amulio, Roman condidit. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvitati mœnium illudentem, interfecit: post bella deinde plurimâ fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

276. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi et Romuli pater.

277. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus*, unde *Roma*: citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, *Ρωμανός Ρώμης παῖς*.

282. *Togatam.*] Per *togam*, exteriorem vestem, vulgò *albam*, distinguit Romanam gentem à cæteris: Romanorum enim tam erat propria *toga*, quàm *pallium* Græcorum, *bracca* Gallorum.

283. *Lustris.*] Varro l. 5. de L. L. *Lustrum* nominatum tempus quinquennale à luendo, hoc

est, solvendo: quod quinio quoque anno vectigalia et tributa per censores persolvebantur. Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade*, quæ quadriennium duntaxat capit.

284. *Domus Assaraci.*] Benè Romanos vocat domum Assaraci. Nam in duobus Troïis filiis, Ilo et Assaraco, familia regia divisa est; et ex Ilo reges Trojani, propagati sunt; ex Assaraco Capys, è Capy Anchises, ex Anchisâ Æneas ortus est, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs est et regio Thessaliæ, Achillis patria et ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponnesi, in quâ regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponnesi, in quâ idem regnasse quoque dicitur ab Euripidè passim in Oreste: patetque ex ejus tragœdiæ v. 98. et 101. duarum illarum urbium populos, quod inter se vicini essent, eidemque regi parerent, idè communia habuisse nomina; et promiscuè utrosque modò Argivos, modò Mycenæos esse appellatos: id quod Strabo ipse annotavit l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxisse dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hic disputant interpretes, à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ sint, discutimus Æn. 6. 838.

288. *Julius.*] De hoc Julio Cæsare, diximus, totâ passim Ecl. 5.

289. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæsar per urbem invectus est, diebus quatuor continuis; secundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege, Ptolemæo; tertius

ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt: diræ ferro et compagibus arctis Claudentur belli portæ: Furor impius intus 294 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento. Hæc ait, et Majâ genitum demittit ab alto: Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt: diræ ferro et compagibus arctis Claudentur belli portæ: Furor impius intus 294 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento. Hæc ait, et Majâ genitum demittit ab alto: Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt: diræ ferro et compagibus arctis Claudentur belli portæ: Furor impius intus 294 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento. Hæc ait, et Majâ genitum demittit ab alto: Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt: diræ ferro et compagibus arctis Claudentur belli portæ: Furor impius intus 294 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento. Hæc ait, et Majâ genitum demittit ab alto: Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

NOTE.

de Pharnace Ponti rege; de Galliâ primus; de Africâ et Hispaniâ ultimus.

291. *Aspera tum positis, &c.*] Ex his et sequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim est, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum, inuente anno sequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus est Octavianus quintum consul; et portæ Jani, pacato jam orbe bellisque civilibus extinctis, clausæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili mense, (qui post annos duos Augustus appellatus est:) nempe unum de Pannoniis et Dalmatis, alterum, de Actio et Macedoniâ, tertium de Ægypto et Cleopatrá. Quodd autem hujus libri scriptio ad sequentes annos non pertineat, patet ex eo, quodd vaticinium Jovis desinit in clausis Jani portis, quæ anno proximè sequente rursus apertæ sunt, ob bellum Cantabricum.

292. *Cana Fides, et Vesta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem describit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitimâ auctoritate, pace*. Religio conjungit principem et populos cum Deo: *fides* populos, et inter se, et cum principe sociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Vestam* adumbratur, quæ ignem significat, inquit Servius; et proinde sacrificia, quæ sine igne esse non possunt: de hac G. 1. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* insignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clausas belli portas.

292. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc sensu: frater a fratre non dissidebit ampliùs, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis usu venit: sed res, mores, auctoritas communis inter eos; idem sensus futurus est: Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum et Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno censor factus, collegam assumpsit sibi Agrippam,

victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum: quo in munere senatum expurgasse, patriciorum familias suppluisse ambo dicuntur. Et verò jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine, diximus.

294. *Claudentur belli portæ.*] Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt, post initum fœdus Romanos inter et Sabinos, idedque pingi Janum fronte geminâ, ad significandum coitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse, siquidem ait in ipsâ pugná, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugarint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam et spem auxilii. Quicquid sit de fundatore, Numa cœtè instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Rarò autem contigit claudi: primò sub Numâ: secundò post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule: deinde ter sub Octaviano, ut evincit Lipsius, Elect. 1. 1. c. 20. nempe, primò post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto; iterum post bellum Cantabricum, consulatu decimo; denique orbe terrarum terrâ marique pacato, consulatu undecimo. Deinceps à Nerone per ludum: denique à Domitiano.

295. *Ahenis Post tergum nodis.*] Nodis vinctulorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Appelle, et ab Augusto dedicatam in foro suo; ut est apud Plin. 1. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad simulacrum Martis à Spartanis in urbe suâ sic constricti.

297. *Majâ genitum.*] Mercurium, Jove genitum, et Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleiades stellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuncium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, superi scilicet atque inferi, et capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

298. *Carthaginis—Teucris.*] De illâ, v. 13. De his, v. 38.

Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum 300
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: imprimis Regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Æneas per noctem plurima volvens, 305
Ut primùm lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos; quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
Quærere constituit, sociisque exacta referre.

Classem in convexo nemorum, sub rupe cavatâ, 310
Arboribus clausam circùm atq; horrentibus umbris,
Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro,
Cui mater mediâ sese tulit obvia sylvâ,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma 315
Spartanæ: vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalyce, volucrem; fugâ prævertitur Eurum.

Namq; humeris de moreabilem suspenderat ar-
Venatrix, dederatq; comam diffundere ventis; [cum
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes, 320

Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hîc errantem fortè sororum,
Succinctam pharetrâ et maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contrâ sic filius orsus: 325

Nulla tuarum audita mihi, neq; visa sororum,
O (quam te memorem!) Virgo; namq; haud tibi vultus

Eurum. Quippe, juxta consuetudinem *venatorum*, suspenderat humeris commodum arcum, quasi venatrix, et permiserat ventis difflare capillos: *habens* nuda genua, et vagos plexus *vestium* diffluentes, coercitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes! docete num fortassè videritis hîc vagantem aliquam mearum sororum, instructam pharetrâ et pelle versicoloris lyncis, aut urgentem clamore cursum spumantis apri. Sic *locuta est* Venus: at natus Veneris ita cœpit loqui vicissim: Nec ulla tuarum sororum audita est, nec visa à me. O virgo, quam te dicam esse? *non enim* habes speciem

hospitium Trojanorum: ne Dido, ignara voluntatis *divinæ*, prohiberet eos à *sua* regione. Ille volat per latum aërem, *utens* alis quasi remis, et statim constitit in litore Africæ: et jam exequitur mandata; et Carthaginenses deponunt asperum animum, Deo jubente: præcipuè regina sumit animum lenem et mentem placidam erga Trojanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, statim atque lux alma orta est, statuit egredi, et considerare nova loca, et inquirere quasnam in regiones vi ventorum venêrit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit loca inculta), et statuit renarrare ista sociis, postquam inquisiverit. Abscondit in curvo sylvarum, sub speluncâ cavâ, naves undique cinctas arboribus et umbrâ nigrante: ipse incedit comitatus solo Achate, quassans manu duo jacula latis cuspidibus *armata*. Huic Venus genitrix occurrit obviam in medio sylvæ, *præ se* ferens vultum et amictum virginis, et arma virginis Lacænæ: aut talis, qualis Harpalyce Thraciâ impellit equos, et præcurrit cursu celerem

NOTE.

299. *Ne fati nescia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benignè excipi jubebat. Sic Æ. 8. 292. *Fatis Junonis iniquæ.*

301. *Remigio alarum, &c.*] De hac translatione, v. 224 De Libyâ, Africæ parte, v. 158. Pœni, quasi Phœni, Carthaginenses, è Phœniâ oriundi.

310. *Convexo.*] Concavo; est enim *convexum* exterior rei rotundæ superficies; *concarum* interior; et promiscuus est poëtis utriusque vocis usus. Æ. 4. 451. *Tædet cæli convexa tueri*, id est, *concava*. Et Ovid. Trist. l. 11. 20. *Inque modum tumuli concava surgit aqua*, id est, *convexa*.

316. *Spartanæ.*] Virgines enim Spartanæ, secundum Lycurgi instituta, virilibus etiam studiis exercebantur, imprimisque venatu.

Equos Threïssa fatigat.] Comparatio quidem non in equitatione est, ut præcipiti cursu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: sed in ipso habitu, quo Venus Amâ-

zoni simili est. *Threïssa.*] E Thraciâ, non Europæâ, sed Asiaticâ, ut ostendemus, Æ. 11. 659. ubi fusè de Amazonibus.

317. *Harpalyce.*] Celebris Amazon, quæ patrem suum à Getis bello captum dicitur fortiter et celeriter ex eorum manibus recepisse.

Eurum.] Quid mirum, si fluvii impetum eques præcurrit? tum, quàm insolens fluvio epithetum *volucrem*? Quare locum solerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, sed *Eurum*, in quem ista perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quodd facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio; tum quodd *Hebrus* fluvius est Thraciæ Europææ, ut dictum est, Ecl. 10. 65. Amazones autem Thraciam Asiaticam incoluerunt, Æ, 11. 659.

317. *Fugâ.*] Cursu. Sic G. 3. 142. de equo: *Acri carpere prala fugâ.*

323. *Lyncis.*] *Lynx* animal est acutissimi visûs, è luporum cervariorum genere.

mortalem, nec vox tua refert hominem. O Dea, certè: an verò soror Phœbi, an una è genere Nympharum? Esto propitia, et quæcumque es, minue nostram solitudinem: et doce, quo demum sub cœlo, quâ in regione terrarum versemur: vagamur nescii hominum et locorum istorum: huc impulsus ventis et magnis tempestatibus: Multa hostia occidetur manu meâ, in honorum tum, ante altaria. Tunc Venus ait: Non equidem me iudico dignam tali cultu. Consuetudo est puellarum Tyriarum, ferre pharetram, et cingere altè tibias purpureis, ocreis. Cernis regna Punica, Tyrios, et urbem Agenoridum; sed regio Libya est, gens bello ferox. Dido tenet hoc regnum, quæ exiit ex urbe Tyro, fugiens fratrem: longa est ea injuria, longi circuitus: sed perstringam summa rerum capita. Huic maritus erat Sichæus, inter Phœnices agris ditissimus, et magno amore dilectus ab infelici Didone: huic Sichæo pater eam dederat adhuc virginem, et primis auspiciis conjunxerat: sed frater Didonis Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ cæteris omnibus. Hos inter medios odium ortum est. Ille sacrilegus, et obcæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis: et diu abscondit scelus, et plurima malitiosè simulans, inutili spe sefellit mœstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno,

Mortalis, nec vox hominem sonat. O Dea certè, An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una? Sis felix, nostrumque leves quæcumque laborem: Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris 331 Jactemur, doceas: ignari hominumq; locorumq; Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti. Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ. Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore. Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram, 336 Purpureoque altè suras vincire cothurno. Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem; Sed fines Libyci, genus intractabile bello. Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta, 340 Germanum fugiens: longa est injuria, longæ Ambages: sed summa sequar fastigia rerum. Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore; Cui pater intactam dederat, primisque jugârat 345 Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes. Quos inter medius venit furor: ille Sichæum, Impius ante aras, atque auri cæcus amore, Clam ferro incautum superat, securus amorum 350 Germanæ: factumque diu celavit; et ægram, Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem. Ipsa sed in somnis inhumati venit imago

NOTÆ.

329. *Phœbi soror.*] Diana: utriusque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ibid. 62.

330. *Sis felix.*] Dicitur *felix*, et qui habet felicitatem, et qui facit esse felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis.*

337. *Suras, &c.*] *Sura*, pars est tibiæ maxime carnosa et mollis. *Cothurnus* est calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

338. *Punica, &c.*] Quas *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido et Carthaginenses, profecti. *Tyrios.*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris.*] Id est, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in eâ regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 158.

343. *Conjux Sichæus.*] Idem, et avunculus Didonis fuit, et Herculis sacerdos, et nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus*, hinc primam producit; alibi corripit, v. 720. *Abolere Sichæum.*

345. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 729.

346. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis, Cicero de divin. 1. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causâ: quod fieri more veterum solebat.*

348. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit, id est, inter omnes qui unquam odio et furore incensunt.* Alii distinguunt meliùs, et ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

349. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, et hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

350. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

353. *Inhumati.*] Centum annos errabant

Conjugis, ora modis attollens pallida miris :
 Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
 Nudavit, cœcumque domûs scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet :
 Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 His commota, fugam Dido sociosque parabat. 360
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
 Aut metus acêr erat ; naves, quæ fortè paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro : portantur avari
 Pygmalionis opes pelago : dux fœmina facti.
 Devenerè locos, ubi nunc ingentia cernes 365
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem :
 Mercatique solum facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum pössent circundare tergo.
 Sed vos qui tandem ? quibus aut venistis ab oris ?
 Quòve tenetis iter ? Quærenti talibus ille
 Suspirans, imoque trahens à pectore vocem :
 O Dea, si primâ repetens ex origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum :
 Antè diem clauso componet vesper Olympo.
 Nos Trojâ antiquâ (si vestras fortè per aures
 Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos,
 Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates

mirum in modum erigens
 caput pallidum ; revelavit
 fatalia altaria, et pectus
 gladio confossum, et decla-
 ravit omne crimen ignotum
 familiæ. Deinde suadet,
 ut celeret fugam, et exeat
 è patriâ : et ad subsidium
 itineris, aperit antiquos
 thesauros in terrâ, incog-
 nitum pondus auri et ar-
 genti. His *rebus* concitata
 Dido instruit fugam et so-
 cios. Concurrunt, quibus
 erat aut odium crudelis ty-
 ranni, aut gravis metus.
 invadunt naves, quæ casu
 instructæ erant, easque
 onerant auro : vehuntur
 mari divitiæ avari Pygma-
 lionis : mulier auctor est
 facti. Pervenerunt *ad ea*
 loca, ubi mox videbis mag-
 nos muros, et arcem novæ
 Carthaginis se attollentem :
 et emerunt agrum, *dictum*
 Byrsam, nomine ab *ipsâ*
 fraude deducto ; *tanti spali*,
 quantum possent includere
 pelle tauri. Vos verò, qui-
 nam *estis* denique, aut quâ-
 nam è regione profecti es-
 tis ? aut quém in locum ha-
 betis iter ? Æneas *huic*
 talibus *verbis* interroganti

respondit suspirans, et educens vocem ex intimo pectore. O Dea, si revolvens à prima causâ progrediar ; et *si tibi* otium sit audire historiam nostrarum calamitatum ; prius Hesperus clauso cœlo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad litus Africæ nos, pulsos per varia inaria è Trojâ vetere (si fortassè nomen Trojæ venit ad aures vestras.) Sum pius Æneas, famâ super cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates

NOTE.

inhumatorum umbræ : ut est Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjece-
 rat.

359. *Ignotum argenti.*] Justinus. l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis sed terræ crediderat ; quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad scelus incenderat.

362. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius. Vel ut ipsam Didonem ad Pygmalionem transportarent : *Finxit enim se, inquit Justinus, ad regem migrare vel-
 le ; sed ministros migrationis à rege missos ha-
 vibus imposuit &c.*

364. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat. Vel quia reipsâ, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

366. *Arcem : Mercatique, &c.*] Dido in Libyam appulsa cum ab Iarbâ Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terrâ, quantum amplecti bovis corium posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes conciso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Dona-

tus de pecuniâ è bubulo corio, quæ primis temporibus in usu fuit, quâ Dido mercata sit urbis solum. Ita fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. 4.

373. *Annales.*] Benè ; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

374. *Diem clauso, &c.*] Duplex hîc metaphora. I. Est à morte ac tumulo componere, enim est *sepelire* ; et *diem clauso Olympo componere*, est, *diem in cœlo quasi in tumulto sepelire ac condere.* Dies enim ut nasci dicitur, sic mori : Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes composui, felices ; nunc ego resto.* Virg. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* II. Est, quodd cœlum claudi nocte, et aperiri die dicatur : unde G. 3. 261. *Porta tonat cœli.* *Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.*] Mons Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56.

377. *Forte suâ.*] Casu suo, quo solet ; et nomen est à nominativo *fors.* De Trojâ, v. 1. De Libyâ, v. 153. De Penatibus, Æ. 2. 717. De Italiâ, v. 2.

ereptos è *potestate* hostium. Classe vcho mecum, famâ super æthera notus.
 Quæro Italiam patriam, et Italiam quæro patriam, et genus ab Jove summo.
 originem *familiæ meæ*, Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor, 381
quæ est à supremo Jove. Matre deâ monstrante viam, data fata secutus :
 Conscendi mare Phrygium Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
 viginti navibus, genitrice Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
 Deâ iter ostendente, ob- Europâ atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem
 secutus fatis *mihi* positis. Passa Venus : medio sic interfata dolore est : 386
 Vix septem *naves* super- Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus auras
 sunt concussæ fluctibus et Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 Euro. Ego ipse incognitus, Perge modò, atque hinc te Reginæ ad limina perfer.
 egenus, erro per solitudi- Namque tibi reduces socios classemque relatum
 nes Africæ, ejectus ex Asiâ Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam : 391
 et Europâ. Nec Venus sus- Ni frustrâ augurium vani docuere parentes.
 tinuit eum longiùs queri : Aspice bis senos lætantes agmine cynos,
 medio in dolore sic inter- Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
 locuta est : Quicumque es, Turbabat cœlo : nunc terras ordine longo 395
 non odiosus superis ducis Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
 spiritum vitalem, opinor, si Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
 quidem appulisti urbi Ty- Et cœtu cinxere polum, cantusque dedêre :
 riæ. Perge tantummodo, Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
 et hinc confer te ad palati- Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo. 400
 um reginæ. Tibi enim an- Perge modò, et quâ te ducit via dirige gressum.
 nuncio socios rediisse, et Dixit ; et avertens roseâ cervice refulsit,
 naves reductas *esse*, et pro- Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
 vectas in securum *locum* jam videntur longâ serie, vel eligere *sedes* in terrâ ; vel jam electas considerare propiùs. Quem-
 Aquilonibus mutatis : nisi admodum illi redeuntes ludunt alis strepitantibus, et turmatim circumiêre aërem, et emisere can-
 mendaces parentes *mei* tus : non alio modo, et naves tuæ, et flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat
 frustrâ *me* docuerunt *ar-* ostia *portûs*. Perge tantummodo, et dirige passus quâ via te ducit. Sic locuta est, et recedens
 tem auspiciorum. Aspice resplenduit pulchrâ cervice, et capilli ambrosiâ *delibuti* exhalaverunt è capite divinum odorem.

NOTE.

379. *Famâ super æthera notus.*] Secutus est Virgilius Homerum Odys. 9. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoûm : *Καί με κλῆος ἑρᾶνδ' ἦκει, et mea gloria cælum alligit.*

380. *Patriam, et genus.*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit : v. 235.

381. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim est ejus nominis in Asiâ minore regio : altera *major*, quæ tota Mediterranea est ; altera *minor*, quæ maritima est ad Propontidem, Hellespontum et Ægæum mare, contra insulam Lesbôn. Hæc minor etiam *Troas* dicta est, quæ pars ejus fuit præcipua.

383. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ sunt, v. 110.

384. *Ignotus.*] Licet enim Æneæ nomen *famâ super æthera notum sit* ; ipse tamen Afris nondum sub eo nomine innotuit.

385. *Europâ atque Asiâ.*] Troja enim est in Asiâ, unde profectus est ; Italia in Europâ, unde rejectus in Africam.

391. *Versis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo à septentrione ad meridiem Æneæ naves pepu-

lerat in Africam, v. 102. ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* retrò cederet, prævaleretque Notus à meridie.

392. *Ni frustrâ, &c.*] Ne Divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit se à parentibus imbutam augurandi arte.

394. *Jovis ales.*] Aquila, quæ ministra fulminis dicitur, quæ tempestatis tempore super altissimas nubes esse volatu erigit.

402. *Avertens.*] Supple, *se* ; ut suprâ v. 104. *Tum prora avertit.*

Rosæ cervice.] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53, 22. *ῥοδόχρως*, *rosicolor* : vel roseam interpretor, *pulchram*, quâ de re dicemus infrâ v. 591. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roseæ cervicis.*

403. *Ambrosiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *suavitas odoris*. Sic Ovid. Fast. 5. 375. *Omnia finierat, tenuis secessit in auras.* Mansit odor, posses scire fuisse Deam. More autem Homérico *ambrosiæ comæ*, vel surt *immortales* ; vel potius, *respersæ succo ambrosiæ*. De *Ambrosiâ et nectare*, Ecl. 5. 71

Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos,
 Et vera incessu patuit Dea. Ille ubi matrem 405
 Agnovit, tali fugientem est voce secutus:
 Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
 Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire et reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit. 410
 At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
 Et multo nebulae circum Dea fudit amictu:
 Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit 415
 Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
 Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Corripuere viam interea, quæ semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque aspectat desuper arces. 420
 Miratur molem Æneas, magalia quondam:
 Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
 Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
 Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa:
 Pars optare locum tecto, et concludere sulco. 425
 Jura magistratusque legunt, sanctumq; senatum.
 Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
 Fundamenta locant alii, immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate novâ per florea rura 430

Festinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, et erigit arcem, et manibus rotat lapides: pars eligit locum ad tectum, et cingit fossâ: eligunt jura, et magistratus et sacrum consilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri, et secant è rupibus ingentes columnas, quæ sint alta ornamenta futurarum scenarum. Talis est eorum labor, qualis labor occupat apes

vestis decidit ad pedes infimos, et gressu apparuit vera Dea. Æneas, statim atque agnovit genetricem suam, prosecutus est abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, ô dura, decipis tam sæpe filium tuum vanis figuris? quare non permittitur applicare dexteram meam dextræ tuæ, atque audire et reddere verba non simulata? Sic queritur de eâ, et dirigit passus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroso aëre et circumdedit multo tegmine nubis, utpote Dea, ne quis posset eos videre, nè quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem cur venissent. Ipsa se attollens abit Paphum, et redit gaudens in regionem suam: ubi templum et centum altaria fervent in ejus honorem thure Arabico, et redolent flores novos. Interim ingressi sunt viam, quæ callis ostendit. Et jam conscendebant collem, qui valdè impendit urbi, et desuper aspicit turres oppositas. Æneas admiratus magnitudinem urbis, ubi erant olim casæ: admiratur portas, et tumultum, et pavimenta viarum.

NOTÆ.

404. *Pedes vestis, &c.*] Tertia Divinitatis nota, *promissa vestis, ad pedes.* Idque Dearum omnium proprium fuisse, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium l. 10. v. 639. Proprium item Baccho attribuit, Propertius, l. 3. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

405. *Incessu patuit Dea.*] Quartum et maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus.* Quem sic ab humano distinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut dii non dimotione pedum et transpositione, sed continuo impetu et quasi lapsu quodam fiat: unde perhibet statuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis et quasi unitis pedibus insistere: citatque testem Homerum. Et verò apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii vocantur *ῥιπιδες* usu pedum carentes, et apud Callimachum, Hymno, 5. 3. Pallas *Θεία ῥιπιδος ἵππευ*, Dea parata serpit. Addit et aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quòd Dii recto obtutu, neque clausis unquam palpebris intueantur. Statius tamen gressum Diis non fluentem, sed humano majorem et nimium tri-

buit l. 10. 347. *Tamen aspera produnt ora Deum, nimique gradus.*

413. *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura esset, Junonis cultui addicta.

415. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notissimâ Mediterranei maris insulâ, Veneri dicatam.

416. *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. 2. de sacris Paphiæ Veneris. *Hostiæ, ut quisque vorisset, mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur.* Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla sit de victimis. *Sabæum thus*, petatum è *Sabæis*, Arabiae felicitis populis: de quibus, G. 1. 57.

421. *Magalia.*] Seu *mapalia*, rusticorum Afrorum casæ sunt, de quibus, G. 3. 340.

426. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipsis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere, in jus ambulare.* De *Scæris* theatralibus G. 2. 381. et 3. 24.

ad Solem, æstate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorum sobolem generis, aut cum densant mella liquidiora, et implent alvearia suavi nectare, aut excipiunt onera venientum *et passu*, aut collectâ turmâ expellunt à stabulis suis fucos, pigrum gregem. Fervent

omnes in opere, et mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur: inquit Æneas, et spectat altitudinem urbis. Immittit se in mediis cives clausus nube, quod admirabile est dictu: miscet se viris, nec videtur à quoquam. Erat in mediâ urbe sylvâ sacra, gratissima propter umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus et ventis, primum fodiendo reperrunt signum, quod regina Juno eis ostenderat; nempe caput bellicosi equi: ita quippe ostenderat, populum illum futurum esse nobilem bello, et aptum vivere æternâ famâ. Hoc loco Tyria

Dido ædificabat Junoni magnum templum, splendidum muneribus, et præsentia Deæ: cui limen æreum inpositum erat gradibus, et trabes compactæ ære, et cardo stridebat in portis æreis. In hac sacrâ sylvâ nova res occurrens primò minuit metum: hic Æneas primò ausus est sibi promittere salutem, et melius sperare de rebus malè affectis. Nam dum circumspicit singula magno in templo,

Exercet sub Sole labor, cum gentis adultos Educunt foetus, aut cum liquentia mella Stipant, et dulci distendunt nectare cellas, Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent. 435

Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!

Æneas ait, et fastigia suspicit urbis.

Infert se septus nebulâ, mirabile dictu,

Per medios, miscetque viris: neque cernitur ulli.

Lucus in urbe fuit mediâ, lætissimus umbrâ; 441

Quò primùm jaetati undis et turbine Pœni

Effodère loco signum, quod regia Juno

Monstrârat, caput acris equi: sic nam fore bello

Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem. 445

Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido

Condebat, donis opulentum et numine Divæ:

Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque

Ære trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Hoc primùm in luco nova res oblata timorem 450

Leniit: hinc primùm Æneas sperare salutem

Ausus, et afflictis melius confidere rebus.

Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo

NOTE.

433. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hic pro melle sumitur.

435. *Fucos.*] Bourdons, DRONES, apum quasi servitia sunt. G. 4. 168.

444. *Caput acris equi.*] Justinus l. 18. 5. In primis fundamentis caput bubulum inventum est: quod auspiciū quidem fructuosæ terræ; sed laboriosæ, perpetuòque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans, urbi auspiciatam sedem dedit.

445. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, quæ facile vinci possit; ita ut victu, supinum à vinco, passivè significet: sed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ facile vincere posset; ita ut victu, supinum à vinco, activè significet. Explicant alii communiter, quæ sit fertilis frugibus, et commoda ad victum; ita ut victu, sit supinum à vivo. Ego eodem supino usus, victu à vivo, interpretor de famâ et gloriâ gentis, quæ florere æternum debet: hoc enim est propriè, vivere per sæcula.

446. *Sidonia.*] Tyria: Nam Sidon, urbs Phœniciae, in Syriâ, portus in orâ Mediterranei maris, nunc Sayde: hic pro Tyro sumitur; quia utraque vicina, et à Phœnicibus, condita, et eidem regi subdita.

448. *Limina.*] Portæ ac januæ partes omnes hic distinguemus. Porta propriè de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum designabantur, quâ parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac portabatur, ne sulcum imprimeret. At privatarum domorum ingressus, cum apertus est, dicitur janua, vel ab eundo, vel à Jano; cum clausus est, dicitur ostium, ab obstando. Nam ea per quæ prohibetur ingressus, si foras aperiuntur, dicuntur fores: si duas in partes ab utroque latere panduntur, bifores: si ab uno tantum latere, sed in se volvantur ac replicantur, vocantur valvæ, quasi volvæ. Id autem, quo vertuntur fores, est cardo: quia est earum, vel quasi cor, ut volunt Servius et Isidorus: vel quasi hamus ex quo suspenduntur, est autem hamus Græcis ἄγκυρα. Tum limen, est transversum in januâ lignum, inferius vel superius; vel à limes, quia illic terminatur domus; vel à limus, id est, obliquus et transversus: Denique Postes, sunt arrectaria portarum, quasi post ostium: saxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, sera et repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiscuè vulgò usurpantur pro januâ.

Reginam opperiens ; dum, quæ fortuna sit urbi
 Artificumque manus inter se operumq; laborem 455
 Miratur : videt Iliacas ex ordine pugnâs,
 Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem ;
 Atridas, Priamumq; et sævum ambobus Achillem.
 Constitit, et lacrymans : Quis jam locus, inquit,
 Achate,

Quæ regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 En Priamus : sunt hîc etiam sua præmia laudi,
 Sunt lacrymæ rerum, et mentem mortalia tangunt.
 Solve metus : feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait : atque animum picturâ pascit inani
 Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
 Namq; videbat, uti bellantes Pergama circum 466
 Hâc fugerent Graii, premeret Trojana juvenus ;
 Hâc Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans : primo quæ prodita somno 470
 Tydides multâ vastabat cæde cruentus :
 Ardentesque avertit equos in castra, priusquàm
 Pabula gustâssent Trojæ, Xanthumque bibissent.
 Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis,
 Trojani fugerent : et Achilles cristâ insignis immineret è curru. Non longè hinc agnoscit plo-
 rans tabernacula Rhesi à candidis velis : quæ prodita in prima nocte filius Tydei populabatur
 multâ strage sanguinolentus, et abducit acres equos in castra Græcorum, antequàm carpsis-
 sent pabula Trojæ, et potâssent aquam Xanthi. Parte aliâ Troilus, fugiens, dilapsis armis,

expectans reginam : dum
 admiratur quæ sit felicitas
 illius urbis, et manus opifi-
 cum invicem *concordes*, et
 difficultatem operum, cer-
 nit prælia Trojana per or-
 dinem : et bellum jam fa-
 mâ cognitum per omnes
 terras, et Atrei filios, et
 Priamum, et crudelem utri-
 usque Achillem. Substitit
 et flens : Quis jam locus
 est, ait, ô Achate ! quæ
 plaga in terris non plena
 nostrorum casuum ? Ecce
 Priamus : hîc quoque da-
 tur virtuti sua merces, est
 commiseratio calamitatum,
 et casus hominum movent
 corda. Depone timorem,
 hæc fama asseret tibi ali-
 quam salutem. Sic locutus
 est : et oblectat mentem
 vanis picturis, multum ge-
 mens, et irrigat faciem co-
 pioso fletu. Nam cernebat,
 quemadmodum pugnantes
 circa Trojam Græci hæc
 fugerent, et Trojana juven-
 tus persequeretur eos : hæc

NOTÆ

458. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen
 sunt ; *Atridæ* duo, Menelaus, et Agamemnon,
 Atrei regis Mycenarum filii ; et *Priamus*, Trô-
 jæ rex. Tum *Achilles* Menelao sævus non fuit ;
 sed Agamemnoni tantum, cum recessit ab
 ejus exercitu propter ereptam sibi Briseida ;
 et Priamo, cujus filium Hectorem occidit, et
 indignè habuit. Quomodo igitur *ambobus* ?
 An geminos Atridas pro uno posuit, quia unius
 patris erant filii ? An ambobus posuit, pro
 utrisque ? An geminos exercitus significavit,
 Atridarum et Priami ? An potius legemus cum
 Senecâ Epist. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut
 unum Agamemnona referatur ? Hunc sive
 malim audire quàm Donatum, qui *sævus* in-
 terpretatur, *sæviorem*, Agamemnone sicut
 ac Menelao.

462. *Lacrymæ rerum.*] Propter res adver-
 sas, calamitates : Sic Æ. 2. 784. *Lacrymas di-
 lectæ pelle Creusæ* ; id est, Lacrymas propter
 dilectam Creusam, et dolorem quod eâ concep-
 tum mitiga.

466. *Pergama.*] *Pergamus*, ex fuit Trojana
 in editissimo urbis loco sita, unde alta omnia
 ædificia deinde *Pergama* appellata sunt. Cave,
 ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*,
 quæ in eâdem Phrygiâ, nore postea condita
 est ad Calcem fluvii, fuitque *Attalicorum*
 regum sedes, et *Gale* patria, et celebris usu
 chartæ *pergamenæ*, *parchemin*, PARCHMENT.

468. *Hâc Phryges, instaret, &c.*] *Phryges*
 Trojani, quæ Phrygiæ minoris partem incole-
 bant ; supra, v. 381. *E curru* pugnabant sæ-
 pe veteres, quo miles et auriga ferebantur
 De crisi Æ. 3. 468.

469. *Rhesi.*] *Rhesus* Thraciæ rex, Martis,
 vel Arymonis filius : cum Trojanis veniret in
 auxilium ; adduceretque secum equos, quorum
 erat fatum, ut, si semel Xanthi aquam bibis-
 sent, Troja foret invicta : clausis jam portis,
 coactus est in litore tentoria ponere. Sed pro-
 ditus à Dolone Trojanò speculatore, qui in
 Græcorum speculatore Diomedem et Ulys-
 sem inciderat, à Diomede interfectus est, et
 equi fatales abducti. Iliad. 10. 453. Equi por-
 rò illi ferocitate præcellebant, ab equis Dio-
 medis Thraciæ regis oriundi, humanâ carne
 vesci solitis ; quibus ideò dominum ipsum de-
 vorandum Hercules tradidit. *Primo somno.*
Somnus pro nocte ut G. l. 208. *Libra die som-
 nique pares ubi fecerit horas.* *Tydides.*] Diome-
 des, Tydei filius, Æ. 11. 243.

473. *Xanthum.*] Diis ita dictum, hominibus
 verò *Scamandrum*, inquit Homerus ; quia no-
 men illud isto antiquius : fluvium Troadis, ex
 Idâ monte profluentem, unde se in Hellespon-
 tum exonerat.

474. *Troilus.*] De ejus ætate variæ sunt sen-
 tentiæ. Virgilius hunc puerum, Horatius in-
 puberem facit : alii, ut Hyginus et Tzetzes,

miser adolescens, et *quamquam* inæqualis ausus pugnare in Achillem, trahitur ab equis, et pendet resupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic et cervix et capilli raptantur per humum, et pulvis sulcatur hastâ inversâ. Interea Trojanæ sparsis capillis ibant ad templum Palladis non *ipsis* amicæ, et portabant ei pallam: mœstæ more supplicantium, et percutientes pectus palmis. Dea infensa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, et vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem *Aeneas* emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit spolia, et currum, et ipsum cadaver amici, et Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam se mixtum principibus Græcis, et exercitus orientales, et arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum instructas scutis lunatis,

Infelix puer atque impar congressus Achilli, 475
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixq; comæq; trahuntur
Per terram, et versâ pulvis inscribitur hastâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant 480
Suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis.
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, 486
Tendentemq; manus Priamum conspexit inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490

NOTÆ.

jam grandiorent; et unum è maximis Priami aratis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus et Lycophroneum volunt, ob spreum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuisse occisum: alii in ipso certamine: alii per vim; alii ex insidiis.

475. *Impar congressus Achilli.*] Vel *impar Achilli*: vel ut mavult Servius, *congressus Achilli*, id est, cum Achille: ut Caullus dixit in carmine nupt v. 64. *Noli pugnare duobus.*

378. *Versâ pulvis inscribitur hastâ.*] Non hastâ Troili, quam adhuc manu etineret; nam *amissis armis*, id est *dilapsis*, ferebatur: et sola lora manu implicata retinebat. Igitur hastâ Achillis, quæ per Troili pectus acta, et cum eo resupino *inversa*, ferro pulve in sulcabat.

479. *Non æquæ Palladis.*] Infestæ propter judicium Paridis, de quo, v. 27. De *Pallade* v. 39. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecubâ, Heleni et Hectoris admonitu, cum gravem à Diomede accepissent cladem; ut Deam Diomedi faventem, et peppli dono, et sacrificiis placarent, Iliad. 6. 302.

490. *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, et solutis passisque crinibus incedebant, fortassè etiam Trojanæ ac barbaræ; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis quæst. *Peplum.*] Offerebatur Deabus, non in luctu tantum; sed etiam solemnibus quibusdam diebus, muneris loco: *Palladi* præsertim; *Junoni*, ex Pausaniâ l. 2. et Statio Theb. 10. 56. Imò et *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 123. *Eo* induebantur simulacra;

sic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hoc tunc Argolicæ sanctum velamine matres induerant ebur. Peplum* autem fuit palla, sive pallium muliebri, subtili arte contextum, ad pedes effusum, sine manicis; coloris, aliquando purpurei, aliquando candidi: aureâ fimbriâ clavisque aureis, et variis Deorum heroumque figuris ornatum.

483. *Ter circum, &c.*] De Achille, v. 30. De Hectore v. 99.

488. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim propriè dicta, sive *Hellas*. *Achaia* quoque appellata est, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Zuthi, qui in eâ regione regnavit, cujus populi *Achæi* et *Achivi* sunt dicti; est et alia minor *Achaia*, Peloponnesi pars.

489. *Eoasque acies, et, &c.*] *Memnon* Auro-ram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum iu auxilium venisse dicitur, cum ingentibus Indorum et Æthiopum copiis: et ab Achille occisus, è rogo suo aves produxisse; quatuor in partes divisæ, rostris atque unguibus ad parentandum auctori suo, decertaverint. Ejus statua, in Ægypto, Solis Orientis icta radiis, emisisse sonum memoratur. *Eoas.*] Orientalis, ab *ἠώς*, *Aurora*.

490. *Amazonidum.*] Id est, *Amazonum*. quæ sibi in armam alteram inurebant, ne jaciendis sagittis esset impedimento: alteram baltheo substrangebant. Nomen inde ab *α* privativo, et *μαζός*, *mamma*. De iis fusè Æ. 11. 659, &c. Harum regina *Penthesilea*, Trojanis post mortem Hectoris em tulit: et juxta aliquos ab Achille; juxta *Æolus*, à Neoptolemo Achillis filio interfecta est. *Peltis.*] Scutis brevissimis, in formam media lunæ.

Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
 Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
 Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno; 495
 Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
 Incessit, magnâ juvenum stipantē catervâ.
 Qualis in Eurôtæ ripis, aut per jûga Cynthi
 Exercet Diana choros, quam mille secutæ [tram
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa phare-
 Fert humero, gradiensq; Deas supereminet omnes:
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus. 502
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi regnisque futuris.
 Tum foribus Divæ, mediâ testudine templi, 505
 Septa armis solioque altè subnixâ, resedit.
 Jura dabat legesque viris, operumque laborem
 Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
 Cùm subito Æneas concursu accedere magno
 Anthea Sergestumque videt, fortemq; Cloanthum,
 Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo 511
 Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
 Lætitiâque metuque; avidi conjungere dextrâs
 Ardebant: sed res animos incognita turbat. 515
 Dissimulant, et nube cavâ speculantur amicti,

et ardet inter mediâ millia,
 nectens cingulum aureum
 sub nudato ubere, *ul pote*
 bellatrix, et audet puella
 certare cum viris. Dum istâ
 mirabilia conspiciuntur
 ab Æneâ Trojaño, cùm stu-
 pet, et stat defixus in hoc
 solo aspectu; regina Dido
 specie clarissima venit in
 templum, magnâ juvenum
 turbâ ambiente. Talis Di-
 ana in ripis Eurôtæ, vel
 per culmina Cynthi, miscet
 choros; quàm secutæ mil-
 le Oreades hinc atque inde
 congregantur: Diana ges-
 tat humero pharetram; et
 incedens extat supra cæ-
 teras Nymphas. Lætitiâ
 tacitè mulcet animum La-
 tonæ. Talis erat Dido, ta-
 lem se attollebat lætâ inter
 medios, urgens opus, et
 regna futura. Deinde se-
 dit ad fores Junonis, sub
 medio fornice templi, cincta
 militibus, et altè suffulta
 solio. Distribuebat jus et
 leges civibus; et dividebat
 in æquas partes laborem
 operum, aut ducebat sorte.
 Cùm repenti Æneas videt
 accedere cum ingenti mul-
 titudine Anthemum, et Ser-
 gestum, et generosum Clo-

anthum, et alios Trojanorum, quos nigra tempestas mari disjecerat, et abstulerat ad litora
 omnino diversa. Obstupuit continuò ipse, et continuò Achates quoque commotus est gaudio
 et timore; cupiebant avidè sociare dextras cum iis, sed successus incertus turbat mentes.
 Dissimulant adhuc, et obtecti cavâ nebulâ considerant,

NOTÆ.

498. *Qualis in Eurôtæ, &c.*] Explodit hanc
 Didonis cum Dianâ comparisonem Valerius
 Probus apud Gellium, l. 9. c. 9. aitque nihil
 tam improperè à Virgilio conversum esse ex
 Homero, apud quem illa reperitur, Odys. 6.
 102. Defendit eam Scaliger Poëtic. l. 5. c.
 3. aitque Virgilianam esse à magistro, Homeri-
 cam à discipulo. Ego in Valerii sententiam
 paulò sum propensior: vel idèò, quod ex iis
 circumstantiis, quas sanè multas congerit,
 nulla est ad rem, nisi multitudo Oreâdum,
 quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino
 à Didone diversæ sunt. *Eurôtæ.*] Fluvii in
 Laconiâ, Spartam alluentis: quæ regio venatu
 celebris est. *Cynthi.*] Montis in insulâ Delo,
 ubi Diana et Apollo nati sunt.

499. *Choros.*] Multitudo saltantium et ca-
 nentium est propriè *chorus*.

500. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab *ὄρος*,
mons. Ecl. 2. 46.

502. *Latonæ.*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dia-
 nam et Apollinem ex Jove peperit in insulâ
 Delo. Ecl. 3. 67.

505. *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Ser-
 vius hæc verba proximè præcedentibus, hoc
 sensu: *Instat regina operi, tum præsertim ædi-
 ficandis Junonii templi foribus.* Afferit et aliam
 interpretationem, quam, etsi priori postponat,
 ego tamen præpono: nempe medio in tem-
 plo locum fuisse separatū, ubi servabatur si-
 mulacrum Numinis, et religio administraba-
 tur; isque appellatur à Polluce *sacellum*, *delu-
 brum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum*, *pen-
 trate*: atque is, vel velo, vel muro septus erat,
 et pervius foribus; quemadmodum nostris in
 templis usu venit. Iis porrò in foribus Dido
 jus dicebat: et mos ille Romanorum deinceps
 fuit, in templis jus dicere, ac senatum habere.
Mediâ testudine. Medio in templo, cujus tecum
 concavum et fornicatum erat in morem
 testudinis, *tortuè*, ARCHED.

510. *Anthea, Sergestumque, &c.*] De *Antheo*,
 v. 181. De *Cloantho*, et *Sergesto*, passim lib
 5. nauticis in ludis. De *Teuoris*, Trojanis, su-
 præ, v. 38.

quæ sociorum sors, quo in litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis è navibus, poscentes veniam, et lamentando accedebant ad templum. Postquam ingressi sunt, et data est facultas loquendi coram Regina: spectatissimus intra socios Ilioneus sic incepit sedatâ mente: O Regina, cui Jupiter permisit exstruere urbem novam, et coërcere æquitate populos feroces: Nos miseri Trojani, acti ventis per omnia maria, precamur te: propelle dira incendia à navibus, ignosce religiosæ genti, et benignus aspice miseras nostras. Nos non venimus, aut vastare gladio domos Africanas, aut abducere ab litore prædæ raptas: non inest menti ea violentia, nec tanta ferocitas victis. Est regio, quam Græci vocant nomine Hesperiam: regio antiqua, potens bello et fertilitate terræ: Oenotrii ipsam incoluerunt: nunc rumor est, posteros eam regionem appellavisse Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus cursum: cum repente oriens è mari procellosus Orion impulit nos in vada latentia, et petulantibus ventis, ac mari superante, funditis disjecit, perque aquas, perque rupes inaccessas:

Quæ fortuna viris, classem quo litore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant.
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit: 521
O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiâque dedit gentes frænare superbas:
Trões te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes, 525
Parce pio generi, et propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt: 530
Terra, antiqua, potens armis atq; ubere glebæ:
Oenotrii coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Huc cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion 535
In vada cæca tulit, penitusq; procacibus Austris
Perque undas, superante salo, perque invia saxa

NOTÆ.

519. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non semper culpam supponit; sed sæpe *pacem* et favorem significat: Cicero, pro Rabir. 5. *Ab Jove pacem et veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, à Diis immortalibus pacem et veniam petunt.* De Ilioneo, v. 120.

530. *Est locus, Hesperiam, &c.*] Supple *quem*, ut supra, v. 12. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii*. Italia multis nominibus dicta fuit, pro variâ temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispaniâ commune fuit; vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritanie regis fratre, qui primò obtinuit Hispaniam, indeque à fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stellâ; quæ mane sub Luciferi nomine apparet, serò sub nomine *Hesperis*, atque ita occasum significat; quo factum est, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occasum, Italiam appellaverint *Hesperiam magnam*; Hispaniam verò, *minorem Hesperiam*. Alterum Italiae nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab *Oenotro*, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab *οἶνος*, *vinum*, et *οἰκιστὴν* *incitare*, quod vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia*; vel ab *Italo* rege Siculorum; vel à *bobus*, qui veteri linguâ Græcâ dicebantur *ἰταλοὶ*, et illic fuere magnâ copiâ. Alia item nomina tulit, de quibus fusè Kircherus in *Latio* l. 1. c. 1. 2. 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum difficile est conjicere: Virgilius

Italiam, novissimum putat, cum ait, *minores Italiam dixisse*.

531. *Ubere glebæ.*] De formâ illâ loquendi G. 2. 185.

535. *Orion.*] De hujus signi cœlestis fabulâ dicemus, Æ. 3. 517. Ex hoc autem versu probat Segresius, Æneam non nisi Julio mense in Africam esse appulsum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hîc agi potest, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronyco*: quas voces explicuimus, G. 1. 217. et 221. et 229. Constat autem de *quotidiano* non posse explicari; sic enim Orion quotidie tempestates excitaret: non de *acronyco*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus sideris, non ad unum ortûs diem, sed ad consequentes etiam dies pertinere putanda est. Firmat opinionem hoc etiam versu libri 4. 52. ubi Anna Didoni suadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago desævit hyems, et aquosus Orion*: quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronyco*, qui mensibus post heliacum circiter quinque contingit.

536. *Procacibus Austris, &c.*] Obstinatè importunis. Horat. Od. 1. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Austris* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

537. *Salo.*] *Sal* et *Salum* usurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur *ἅλς*; Æn. 5. 866. *Salæ saxa sonabant.*

Dispulit : huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum ? quæve hunc tam bar-
bara morem

Permittit patria ? hospitio prohibemur arenæ : 540

Bella cient, primâque vetant consistere terrâ.

Si genus humanum et mortalia temnitis arma ;

At sperate Deos memores fandi atque nefandi.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bello major et armis, 545

Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ

Æthereâ, neq; adhuc crudelibus occubat umbris :

Non metus, officio nec te certâsse priorem

Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,

Armaque, Trojanoq; à sanguine clarus Acestes.

Quassatam ventis liceat subducere classem, 551

Et sylvis aptare trabes, et stringere remos.

Si datur Italiam, sociis et rege recepto,

Tendere : ut Italiam læti Latiumque petamus :

Sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrûm,

Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iûli ; 556

At freta Sicania saltem sedesque paratas,

Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.

Talibus Ilioneus ; cuncti simul ore fremebant

Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur :

Solvite corde metum, Teucris, secludite curas.

Res dura, et regni novitas me talia cogunt

Moliri, et latè fines custode tueri.

Quis genus Æneadûm quis Trojæ nesciat ur-
bem ? 565

Virtutesque, virosque, et tanti incendia belli ?

Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni :

Nec tam aversus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.

Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva ;

animo, ô Trojani : expellite solitudinem. Difficilis status rerum *nostrarum*, et novitas dominati-
onis cogunt me facere talia, et circum munire terminos custodibus. Quis ignoret familiam Æneæ,
et Trojam urbem, et virtutes, et populos, et incendia tanti belli ? Nos Pœni non habemus adeò
crassa ingenia, nec Sol alligat equos *curru* tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appeti-
tis magnam Italiam, et agros Saturni,

pauci enatavimus huc ad
vestra litora. Quodnam est
hoc genus hominum ? aut
quæ regio tam crudelis to-
lerat hanc consuetudinem ?

negatur nobis arena pro
hospitio ; bella movent, et
impediunt quominus mane-
amus in primo litore. Si
despiciatis genus humanum,
et vindictam hominum : at

expectate Deos memores
æqui et iniqui. Regem habe-
bamus Æneam, quo non
fuit ullus justior, nec pie-
tate, nec bello et armis in-
signior. Si fata virum hunc
servant, si spirata ærem cœ-
lestem, nec adhuc cecidit

sub sævas umbras ; nullus
est timor nobis, neque pœni-
tebit te provocâsse prius
eum beneficiis. Sunt etiam
nobis urbes in terrâ Siculâ,
et arma, et Acestes illustis
è Trojanâ origine. Permit-
tatur nobis detrahare ad
terram naves ventis fractas,
et accommodare trabes è
sylvis, et abscindere remos.

Ut læti eamus in Italiam et
Latium, si conceditur ire
in Italiam, sociis et rege re-
cepto : si verò salus extinc-
ta est, teque mare Africa
tenet, ô pater optime Tro-
janorum, nec jam superest
spes Ascanii : at saltem ut
eamus ad mare Siciliae, et
ad paratas urbes, ex quibus

huc pulsi sumus, et ad re-
gem Acesten. His verbis
Ilioneus orabat : interea
Trojani omnes murmure
approbabant. Tum Dido
vultu demisso, breviter lo-
quitur : Ejicite metum ex

NOTÆ.

543. *Sperate Deos, &c.*] Expectate, Æn. 4.
419. *Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero. Fandi atque nefandi.*
Illius, quod fas, et nefas est : utrumque enim à
fando dicitur : quia quod æquum est, dignè fari
possumus : quod iniquum, fari non possumus.

546. *Si vescitur aurâ.*] Si spirat, si halitum
ducit ex aère. Et verò apud Lucret. l. 5. 72.
Vesci, est uti : Quòve modo genus humanum va-
riante loquelâ *Caperit inter se vesci.*

550. *Acestes.*] Rex Siciliæ, de quo Æ. 5.
36. De Siciliâ insulâ Æ. 3. 687.

552. *Stringere remos.*] Ecl. 9. 61. *Agricolæ
stringunt frondes : id est, amputant.*

554. *Ut Italiam, &c.*] De eâ v. 2. De La-
tio, Æ. 7. 54. De Teucris, Trojanis, suprâ v.
235. De Libyâ, Africa v. 158. De Iulo, Asca-
nio, v. 267. De Sicanis, Siculis, Æ. 3. 687. De
Dardanidis, Trojanis, suprâ v. 235.

561. *Vultum demissa.*] Pudit enim reginam
niminè barbaram, naufragos, et exteros à suis
tam durè habitos fuisse.

565. *Genus Æneadûm.*] Non nepotes Æ-
neæ, qui nulli tum erant ; sed majores, à qui-
bus ille genus ducebat.

567. *Pœni.*] Dicti quasi *Phœni*, v. 338.

568. *Nec tam aversus, &c.*] Seusus est : Ty-
riam urbem non esse tam remotam à Solis ortu

sive regionem Erycis, et regem Acesten : dimittam vos securos praesidio, et reficiam opibus. Vultisne etiam manere mecum pariter in hoc regno ; urbs quam condo, vestra est : trahite in terram naves : Tojanus et Tyrius à me tractabitur sine ulla diversitate. Atque utinam ipse rex Aeneas adesset, pulsus eodem vento ! Sanè mittam fidos homines : circa litora, et mandabo ut illi pervestigent extremam Africam : si forte naufragus vagatur aliquibus in sylvis, aut urbibus. His sermonibus excitati, et generosus Achates, et pater Aeneas, jamdiu optabant exire e nube. Prior Achates alloquitur Aeneam : Fili Veneris, quod consilium jam venit in mentem ? cernis omnia tuta, et naves et socios recuperatos ; unus tantum deest, quem ipsi conspeximus medius in undis submersum : reliqua conveniunt cum sermone matris tuae. Vix ea locutus erat, cum subito nebula circumjecta rumpit es, et solvitur in vacuum aërem. Visus est stans Aeneas, et emicuit claro splendore, similis Deo secundum vultum et humeros. Ipsa enim mater aspiraverat filio decorum in comâ, et egregiam lucem juventutis, et hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc sic alloquitur reginam, et statim omnibus inexpectatus inquit ; Adsum praesens, ego quem quaeritis,

Sive Erycis fines, regemque optatis Acesten ; 570
 Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
 Vultis et his mecum pariter considerare regnis ?
 Urbem quam statuo, vestra est ; subducite naves :
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem 575
 Affloret Aeneas ! Equidem per litora certos
 Dimittam, et Libyæ lustrare extrema jubebo ;
 Si quibus ejectus sylvis aut urbibus errat.
 His animum arrecti dictis, et fortis Achates,
 Et pater Aeneas, jamdudum erumpere nubem 580
 Ardebant : prior Aeneam compellat Achates ?
 Nate Deâ, quæ nunc animo sententia surgit ?
 Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
 Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum : dictis respondent cætera matris. 585
 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
 Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
 Restitit Aeneas, clarâque in luce refulsit,
 Os, humerosque Deo similis ; namq ; ipsa decoram
 Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ 590
 Purpureum, et lætos oculis afflârât honores.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
 Improvisus ait : Coram, quem quaeritis, adsum 595

NOTÆ.

et calore : atque aded cives suos ingenio non esse tam obtuso. *Non obtusa, &c.*] Aiunt enim philosophi, populos qui frigidioribus in plagis nascuntur, vulgò tardiori esse indole.

569. *Hesperiam magnam, &c.*] Italiam, v. 530. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem, quæ Latium dicta est, quod in eâ Saturnus latuerit, Æ. 8. 319. *Eryci fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *mont de S. Julien*, non longe à Drepano ; cui nomen imposuit Eryx, ibidem sepultus. De eo Æ. 5. 24. *Acestes.*] Ejusdem Siciliæ rex. Æ. 5. 36.

573. *Urbem quam statuo, vestra est, &c.*] Servius refert accusativam urbem, ad præcedens verbum vultis ; hoc sensu : *Vultis his considerare regnis ? vultis urbem quam statuo ? vestra est.* Vulgò tamen agnoscunt Grammatici mutationem casûs. *Urbem quam statuo*, pro, *urbem quam statuo.* Aliqui, quibus accedo, solam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem statuo.*

575. *Noto.*] De Noto, sive Austro, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

584. *Unus abest.*] *Orontes*, de quo. v. 113.

591. *Purpureum.*] Ad colorem potest referri,

qui rubicundus ac roseus juvenibus ferè est. Sic suprâ, v. 402. tribuitur Veneri *rosea cervix*, Sic Æ. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, fortè ex aureo colore capillorum. Quamquam his nominibus existimo non tam certum colorem significari, quàm generatim pulchritudinem : ut cum dixit Horat. Od. 1. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Piso Albinov. *Brachia purpureâ candidiora nive.* Homerus Odys. 6. 231. *Κόμας ὑακινθίους ἀνθεσφόρας* comas hyacinthino flori similes. Cum enim inter colores pulcherrima sit purpura ; inter metalla aurum ; inter flores rosa, et veterum æstimatione, hyacinthus ; ideò hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem transtulerunt. Expressus est hic locus, cum sequenti comparatione, ex Homeri Odys. 1. 6. 229. ubi Minervâ formam addit Ulyssi, ut Nausicæ placeat.

592. *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte et labore hic sumuntur ; ut suprâ, v. 455. *Artificumque manus inter se.*

593. *Pariis lapis.*] Marmor candidum à Paro insulâ, in mari Ægæo.

Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis:
 O sola infandos Trojæ miserata labores!
 Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas 600
 Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid ubiq; est
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem;
 Dii tibi (si qua pios respectant numina, si quid
 Usquam justitiæ est) et mens sibi conscia recti,
 Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula? qui tanti talem genere parentes? 606
 La freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
 Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt:
 Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 Ilionea petit dextrâ lævâque Serestum: 611
 Pòst alios, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
 Obstupuit primò aspectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto; et sic ore locuta est:
 Quis te, nate Deâ, per tanta pericula casus 615
 Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
 Tûne ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,

Trojanus Æneas, servatus à fluctibus Africæ. O quæ sola miserta es infandarum calamitatum Trojæ! Quæ nos excipis urbe et domo, nos qui sumus reliquiae Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ et maris, indigentes omnium rerum. Non est nostræ facultatis tibi referre gratias debitas, ô Dido: nec quodcumque usquam est nationis Trojanæ, quæ dissipata est toto mundo, tibi reddere possit præmia merita: sed soli Dii, si aliqui Dii, respiciunt pios, si est ullo in loco aliquid justitiæ; sed et tua mens conscia sibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt! qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ arborum circuibunt cacumina in montibus, quamdiu cælum alet astra: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt: quæcumque regio trahat me ad se. Sic locutus apprehendit manu

dextrâ caram Ilioneum, et sinistrâ Serestum, postea alios, et generosum Cloanthum. Obstupuit primò Tyria Dido ob aspectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ; et sic ore dixit: Quæ te fortuna, ô fili Deæ, persequitur per tot discrimina? Quæ potentia te projecit ad crudelia litora? Tu-ne es ille Æneas, quem alma Venus peperit Anchisæ Trojano prope aquas Phrygii Simoëntis? Ego quidem recordor Teucrum venisse Sidona,

NOTÆ.

599. *Reliquias Danctum.*] Suprà, v. 30.

603. *Si qua pios, &c.*] Modicius ait tria hæc promitti virtutis præmia: primum à Diis, si qua pios respectant numina; secundum ab hominibus, si quid usquam justitiæ est: tertium ab ipsâ Didonis conscientia, et mens sibi conscia recti; quasi dicat Æneas; Non meum est, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; sed Deorum, sed omnium hominum, sed tui ipsius: nam virtus sibi est ipsa præmium.

608. *Lustrabunt convexa, &c.*] Convexa montium accipio, pro cacuminibus, quæ rotunda et convexa sunt: lustrabunt pro circuibunt; quemadmodum Hercules, Æ. 8. 231. Ter totum fervidus irâ Lustrat Aventini montem, id est, circuit. Lustrare autem propriè significat expiare, à luo; per translationem, circuire, quia expiationes agrorum et urbium per circuitiones fiebant, unde de sacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. Et cum lustrabimus agros. Umbræ porro ad motum Solis moventur, et in orbem circumflectuntur.

608. *Polus dum sidera pascet.*] E veterum opinione, qui Solem et sidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, pasci crediderunt aqua-

rum humore in cælum educto; sed frustrâ quidam legunt palus; nam Lucretius in multis Virgilii magister, dixit. l. 1. 231. Unde æther sidera pascit.

611. *Ilionea, &c.*] Penultimam, naturâ brevem, metri causâ produxit, Ionum more, qui Ἰλιόνη dicunt, pro Ἰλιόνη. Serestum.] Testatur Pierius in Longobardico cod. Sergestum legi, et, v. 510. dixit, Anthea Sergestumque videt: nulla de Seresto mentio. Tamen l. 12. 561. distinguuntur hæc duo nomina: Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum.

617. *Dardanio Anchisæ.*] Notanda gravitas versûs, quæ oritur ex hiatu vocalium, et spondeo quinti pedis. Dardanio, Trojano, v. 235. Anchisæ, Capys filio, Assaraci nepoti, e stirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuisse dicitur, quoddam amores jactasset suos. De Venere, v. 256. De Simoënte, fluvio, v. 100. De Phrygiâ, v. 381.

619. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis insulæ regis filius, cum è bello Trojano rediisset in patriam, inultâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyssis circumventus ob dolorem de amissis judicio armis Achillis mortem sibi intulerat; à patre actus in exili-

ejectum è terminis patriæ, Finibus expulsum patriis, nova regna petentem 620
et quarentem nova regna Auxilio Beli. Genitor tum Belus optimam
ope Beli. Tunc *meus* pater Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Belus populabatur pinguem Cyprum, et victor *cum im-* Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
perio possidebat. Jam *inde* Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
ab illo tempore nota est Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat, 625
mihi ruina urbis Trojanæ, et nomen tuum, et reges Seq; ortum antiquâ Teucrorum à stirpe volebat.
et nomen tuum, et reges Græci. Ipse *Teucer* hostis, Quare agite, ô tectis, juvenes, succedite nostris!
extollebat magnis laudibus Teucros, *Trojanos*, et aiebat se oriundum è veteri Me quoque per multos similis fortuna labores
Teucrorum *illorum* familiâ. Jactatam, hâc demum voluit consistere terrâ.
Agite ergo, ô juvenes, in- Non ignara mali, miseris succurrere disco. 630
trate *in* nostras domos. Sic memorat, simul Ænean in regia ducit
Similis fortuna voluit, ut Tecta, simul Divûm templis indicit honorem.
ego quoque agitata per multos casus, denique mah- Nec minùs intereà sociis ad litora mittit
erem hâc in regione. Non Viginti tauros, magnorum horrentia centum
in scia miseriarum didici Terga suum, pingues centum cum matribus agnos.
auxiliari miseris. Sic lo- Munera, lætitiâque Dei. 636
quitur: statimque ducit Æneam in regiam domum, et
eodem tempore mandat sa- At domus interior regali splendida luxu
cra fieri in templis Deorum. Instruitur, mediisque parant convivium tectis.
Interim nec minore curâ Arte laboratæ vestes, ostrosque superbo:
mittit ad litora sociis Æneæ, viginti tauros, cen- Ingens argentum mensis, coelataque in auro 640
tum corpora hirsuta porco- Fortia facta patrum, series longissima rerum
rum, centum agnos pin- Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
gues, cum centum ovibus: Æneas (neque enim patrius consistere mentem
prætereà dona et gaudia Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Bacchi. At domus interior licet splendida, ornatur re- Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat. 645
gali pompâ, et sub medio Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
tecto parantur epulæ. *Ad-* Munera prætereà, Iliacis erepta ruinis,
sunt vestimenta perfecta Ferre jubet, pallam signis auroque rigentem,
magno artificio et purpurâ
illustri tincta: magna vasa
argentea in mensis, et egregia facinora majorum sculpta in auro, ordo rerum longissimus de-
ductus per tot viros, ab ipso ortu veteris familiæ. Æneas (nam affectus paternus non sustinuit
ejus animum tardare diutius) mittit celerem Achatem ad naves, ut referat ista Ascanio, et ad-
ducat eum in urbem. Tota sollicitudo cari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat, ut
afferat munera servata ex Trojano excidio, pallam figuris aureis asperam,

NOTÆ.

um, et Cyprum appulsus, urbem illic, de patriæ suæ nomine, Salamina constituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuisse expugnatam; atque adeò Teucrum venisse ad Belum, ut ejus ope sedem in illâ insulâ obtineret. *Sidona*.] De quâ urbe, v. 446. De Belo in argumento lib. 4.

622. *Cyprum*.] Ingentem insulam Mediterranei maris, in sinu Issico inter Ciliciam et Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

624. *Pelasgi*.] Propriè Thessali; qui sic dicti sunt, vel à *Pelasgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quasi *Pelargi*, à *πελαργός*; ciconia, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, et hic, et passim sumuntur.

626. *Teucrorum à stirpe*.] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani socero, sic dicti

fuerant, v. 235. Ab eâ Teucris stirpe oriebatur Teucer, per Hesionem matrem suam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucris gener.

636. *Lætitiâque Dei*.] Vinum; lætitiâ Dei, id est Bacchi, de quo infra v. 734. *Adst lætitiæ Bacchus dator*. Gellius aliique legunt non *Dei*; sed, vel *dii*, vel *die*; qui sunt antiqui genitivi, à nomine *dies*: ut G. 1. 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas*: Et sensus erit; missa esse à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen et vetustiora exemplaria habent *Dei*.

648. *Pallam*.] Pallium muliebre; utraque vox, vel à *palam*, quia vestis est exterior; vel à *πάλλα*, vibro, quod frequenti motu vibretur.

Et circumtextum croceo velamen acantho :
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis, 650
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.

Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coro-
nam.

Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates. 656

At Cytherea novas artes, nova pectore versat

Consilia: ut faciem mutatus et ora Cupido

Pro dolci Ascanio veniat, donisque furem

Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.

Quippe domum timet ambiguum, Tyriosque bi-
lingues: 661

Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.

Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:

Nate, meæ vires, mea magna potentia; solus,

Nate, patris summi qui tela Typhoëa temnis: 665

Ad te confugio, et supplex tua numina posco.

Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum

Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,

Nota tibi: et nostro doluisti sæpe dolore.

solus despicias fulmina supremi Jovis, quibus vicit Typhoëum: confugio ad te; et supplex imploro tuam potestatem. Notum tibi est, quomodo frater tuus Æneas agitur mari circa omnia litora, odio Junonis nobis infensæ; et sæpe condoluisti mihi dolenti.

et velamen cui croceus acanthus intextus erat: ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat, cum iret Trojan ad vetitum conjugium, dona miranda Ledæ matris ejus. Præterea sceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, et monile ex unionibus ad ornatum colli, et coronam duplici textu auri et gemmarum: properans ista afferre Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo novos dolos, nova consilia; nempe ut Cupido, mutatâ formâ et vultu, veniat pro dolci Ascanio, et inflamet muneribus amantem reginam, ac immisceat ignem ossibus ejus. Nam metu domum dubiam, et Tyrios fallaces: angit eam aspera Juno, et hæ sollicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili, qui es meum robur, et magna mea vis; fili, qui

NOTÆ.

649. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expressæ. *Velamen* aliqui *cycladem* esse volunt; genus fœminæ vestis tenuissimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant esse *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique melius, quia *epicrocum* velaminis instar fuit, *cyclas* talaris vestis. Prop. l. 4. 7. 40. *Auratâ cyclade signat humum.* *Acanthus*, branche ursine, BEARSFOOT, herba coronaria, Ecl. 3. 45. *Crocus*, flos, SAFFRON.

650. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, sub cyni specie; matrem Ledam, Tyndarei Laconia regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux et Helena divino semine: ex altero Castor et Clytemnestra mortali semine exclusi sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem et Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. l. 2. 1. 26. *Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem.* *Pugnīs.* Nupsit Helena Menelao, cui erepta est à Paride; et Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: supra, v. 27. Cætera de eadem, Æ. 2. 567. Æ. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit. Nec *Mycenis* regnavit: sed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utrâque regnavit urbe, supra v. 284. Menelaus autem

adscitus in generum à Tyndareo, Spartæ sive Lacedæmonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscuè tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim sunt in Peloponneso.

651. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro Trojâ sumuntur, v. 466. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

653. *Ilione.*] Polymnestoris Thraciæ regis uxor.

655. *Duplicem.*] Quia duplex erat in eâ ordo, sive fascia; altera aurea, altera gemmea.

657. *Cytherea.*] Venus, v. 256. *Cupido*, amoris Deus, duplex à quibusdam fingitur; honestus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, sed Mercurium honesto patrem assignant.

661. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, quâ utebantur, Phœniciam et Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides*.

665. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimisque Typhoëum, de quo G. 1. 279. Sunt qui scribunt *Typhora*: nec admodum refert: debuit enim dici *Typhora*, à Græco *τυφώω*: perinde autem potuit ex diphthongo *si*, vel abjici *i*, ut fieret *Typhoëa*, vel abjici *i*, ut fieret *Typhora*.

Hunc Tyria Dido detinet, Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
et retardat dulcibus sermo- Vocibus: et vereor, quò se Junonia vertant 671
nibus: et dubito quem habi- Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
bitura sint exitum hæc hos- pitia, quibus præest Juno: Quocircà capere antè dolis et cingere flammâ
non quiescet in hoc flexu tam commodo rerum. Qua- Reginam meditor: ne quò se numine mutet;
propter meditor priùs oc- Sed magno Æncæ mecum teneatur amore. 675
cupare reginam fraude, et Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem
ambire igne: ne mutet se Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
ad ullius Dei nutum; sed Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
ut mecum prosequatur Æ- Dona ferens pelago et flammis restantia Trojæ.
neam magno amore. Quo- Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera, 680
modo possis id exequi, au- Aut super Idalium, sacratâ sede recondam:
di jam consilium meum. Ne quâ scire dolos, mediusve occurrere possit.
Regius juvenis, quem max- Tu faciem illius, noctem non ampliùs unam,
imè curo, parat se vocatu Falle dolo: et notos pueri puer indue vultus:
dilecti patris, ad eundum Ut, cùm te gremio accipiet lætissima Dido, 685
in urbem Carthaginem, Regales inter mensas laticemque Lyæum,
portans munera quæ super- Cùm dabit amplexus, atque oscula dulcia figet;
sunt è naufragio, et incen- Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
dio Trojæ. Ego occultabo Paret Amor dictis charæ genitricis, et alas
illum sopitum somno, sa- Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690
cro in loco, super alta Cy- At Venus Ascanio placidam per membra quietem
thera, vel super Idalium Irrigat: et fotum gremio Dea tollit in altos
nemo: ne possit aliquo Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
modo cognoscere fraudes Floribus et dulci aspirans complectitur umbrâ.
meas, et medius intervenire Jamque ibat dicto parens, et dona Cupido 695
Tu simula per fraudem Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
formam illius, et puer as- Cùm venit, aulæis jam se Regina superbis
sume notam faciem pueri Aureâ composuit spondâ, mediamque locavit.
non plùs quàm unâ nocte: Veneno amoris. Amor ob-
ut cùm Dido læta excipiet temperat mandatis dilectæ matris, et deponit alas, et eundo imitatur incessum Ascanii. Venus
et liquorem Bacchicum; autem infundit Ascanio dulcem somnum in membra: et Dea auferit eum, compositum in suo
cùm amplectetur te, et sinu, in altis sylvas Idaliæ: ubi amaracus suaviter halans cingit illum floribus, et gratâ um-
præbebit tibi suavia oscu- brâ. Et jam ibat Cupido, obediens jussis Æncæ, et portabat Carthaginensibus regalia mu-
la; insinues ei secretam nera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina discumbit in aureâ spondâ et magni-
flamman, et decipias eam ficis tapetibus, et media sedet.

NOTÆ.

670. *Phœnissa.*] E Phœniciâ oriunda, et Junonis cultui addicta, suprâ v. 446. De cardine, qui hîc pro flexu rerum sumitur; ex eo quòd janua flectitur et vertitur in cardine, v. 449.

678. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 12.

680. *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æ. 6. 794. *Super et Garamantas et Indos Proferet imperium:* vel est, ultra vel in. *Cythera, arum.*] Insula Mediterrancî maris contra Cretam, v. 257. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum et nemo est insulæ Cypri.

686. *Lyæum.*] Bacchicum: Bacchus enim *Lyæus* dictus est à λύω, solvo, quòd curis animum solvat ac liberet. De *Iulo*, sive *Ascanio*, v. 267. De *Venere*, v. 256.

693. *Amaracus.*] Herba coronaria, suavissimi odoris, flosculos emittens perpusillos, candidos, *marjolaine*, MARJORAM

697. *Aulæis.*] Velis pretiosisque tapetibus: vel suspensis super lectum, vel in lecto substructis.

698. *Aureâ spondâ, &c.*] *Spondâ*, pars lecti exterior est; sæpe pro toto lecto sumitur, à σπονδή, factus: unde et sponsis nomen est. *Aureâ.*] Dissyllabâ voce; quomodo Æ. 7. 190. *Aureâ percussum virgâ.*

Mediamque locavit.] Usus ad mensam duplex fuit, vel sedendi in sellâ, vel in lecto discumbendi. Sedendi usus antiquior et severior: Barbari et orientales populi molliores, discumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus sedere: post Asiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, discubere: mulieres tamen adhuc sedendi morem præmodestiâ retinebant. Augusti temporibus obsolescebat in domibus, et in sacris tantum Capitolii epulis servabatur; ut est apud Valerium Max. 1. 2. 3. Patet autem ex Livio 1. 28.

Jam pater Æneas et jam Trojana juvenus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro. 700
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque cani-

stris

Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere Penates :
Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri, 705
Qui dapibus mensas onerent, et pocula ponant.
Necnon et Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba : 710
Pallamque et pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix, pesti devota futuræ,
Expleri mentem, nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa : et puero pariter donisque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit, 715
Et magnum falsi implevit genitoris amorem,
Reginam petit : hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, et interdum gremio fovet : inscia Dido,
Insideat quantus miseræ Deus : at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum 720

lo et in complexu Æneæ, et satiavit magnum amorem ficti patris, it ad reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit in puerum, et aliquando premit eum in sinu: ignorans Dido, quantus Deus sibi miseræ insideat. Sed ille recordatus mandatorum matris suæ Veneris, incipit delere paulatim memoriam Sichæi,

Tum pater Æneas, et tum juvenes Trojani simul accedunt, et discumbunt in lectis purpureis. Ministri infundunt aquam manibus, et proferunt panem è canistris, et gestant mantilia è rasis velleribus. Intus sunt quinquaginta ministræ, quibus cura est componere longâ serie penum, et suffire igne domesticos Deos. Sunt aliæ centum, et totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant mensis cibos, et proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætum domum, jussi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Ascanium, et vultum ardentem Cupidinis et ficta ejus verba, et pallam, et velamen intextum croceo acantho. Præsertim misera Dido, destinata amori futuro, non potest satiare animum, et inflammatur spectando, et æqualitur capitur pulchritudine munerum et pueri. Ille, postquam hæsit col-

NOTÆ.

18. Afros discumbere solitos, jam inde à Scipionis et Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam discumbere cum Æneâ et verò circa mensam tres vulgò lecti sternerbantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, à *τρεῖς* tres et *κλῖνον*, lectus. Vel etiam in eodem lecto, quod dici potest apud Barbaros gravitati non obfuisse. Et verò videtur Ascanius, sive Cupido, inferiorem seu sinistram in eodem lecto locum occupasse, unde faciliè Didonis gremio incumberet, v. 718. eo quippe amici et amicæ discumbebant loco: ut commodè jacerent illius in sinu, qui medium locum obtinebat; et dextra manus ejus ad cibos carpandos libera esset. Æneas autem certè dextram sive superiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro sic orsus ab alto*. Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* et superior, an *medius*, dubia est sententia, suis utraque rationibus ac testimoniis nixa. De *ostro*, conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

702. *Mantilia.*] Villosa lintea, tergendis manibus comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, juxta Vossium in Etym. quod

mantilibus etiam sternerentur mensæ, *mappis* manus tantum tergerentur; afferrenturque *mappæ* aliquando eum in usum à singulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantile è mensâ surripit Hermogenes.*

704. *Penum, &c.*] *Penus*, hujus *peni*, vel hujus *penûs*, masculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: sunt res ad victum necessariæ, quæ in intimâ domûs parte servantur. Hinc est *penitus*, et *penetro*, et *Penates*, Dii, qui in intimâ domûs parte colebantur. Cum autem ait Nascimbæus, *flammis adolere Penates*, esse *coquinam facere*, planè errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem sacram apud veteres fuisse; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum simulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates* est suffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379. *Panchæis adulescunt ignibus aræ.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

720. *Acidaliæ.*] Veneris, quæ sic dicitur ab *Acidali*o fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui gratiis dicatus est; Gratiæ autem Veneris et Liberi filiæ à quibusdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 343.

et conatur praeoccupare vehementi amore mentem Jampridem resides animos desuetaque corda. Incipit, et vivo tentat praevertere amore
 Jampridem resides animos desuetaque corda. Jampridem resides animos desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ; Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ;
 Crateras magnos statuunt, et vina coronant. Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis 726 Atria: dependent lychni laquearibus aureis 726
 Incensi: et noctem flammis funalia vincunt. Incensi: et noctem flammis funalia vincunt.
 Hic Regina gravem gemmis auroque poposcit, Hic Regina gravem gemmis auroque poposcit,
 Implevitque mero pateram; quam Belus, et omnes Implevitque mero pateram; quam Belus, et omnes
 A Belo soliti. Tum facta silentia tectis; 730 A Belo soliti. Tum facta silentia tectis; 730
 Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur) Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
 Hunc lætum Tyriisque diem Trojâque profectis Hunc lætum Tyriisque diem Trojâque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores. Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno: Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno:
 Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes. 735 Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes. 735
 Dixit, et in mensam laticum libavit honorem: Dixit, et in mensam laticum libavit honorem:
 Primaque libato, summo tenus attigit ore. Primaque libato, summo tenus attigit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
 Spumantem pateram, et pleno se proluit auro: Spumantem pateram, et pleno se proluit auro:
 Post alii procures. Citharâ cœnitus Iopas 740 Post alii procures. Citharâ cœnitus Iopas 740
 Personat auratâ, docuit quæ maximus Atlas. Personat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
 Hic canit errantem Lunam, Solisque labores: Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:

et stillavit in mensam
 vinum, honorem liquorum: et eo stillato, prima degustavit reliquum summis tantummodo la-
 bris: deinde debet Bitiæ hortans eum: ille alacer bibit pateram spumantem, et conspersit se
 vino aureæ pateræ plenæ; postea alii procures: Iopas comatus ludit citharâ, ea quæ maximus
 Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, et defectus Solis:

NOTÆ.

721. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inspiret in Trojanos.

723. *Mensæque remotæ.*] Mense, non tantum aut *σπάριζας*, seu mensæ ipsæ quæ ferculis onerantur; sed etiam *σπίτια*, seu cibi et fercula quæ imponuntur mensis: quod disertè scribit Pollux, et innuunt auctores Latini, apud quos frequens est divisio convivii in *primas* ac *secundas mensas*: at mensæ non mutabantur: itaque prima et secunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; secunda pomorum, computationum, libationum: utraque distinguebantur saltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quiescerent: et hæc est *prima quies*, cui respondet, *secundæ quietis* loco, finis epularum post secundas mensas. De crateribus, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De coronatione vini, G. 2. 528.

726. *Lychni laquearibus.*] *Λύχνος*, lucerna: Græcam vocem Latinæ præposuit, quia minus humilem. *Laquear.*] Sive *lacunar*, est interstitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum est: *lacus* autem significat propriè cavum quodlibet aquarum receptaculum, sed transfertur ad alia multa ob figuræ similitudinem. *Funalia.*] Funes cerâ obliiti.

729. *Belus, et omnes à Belo, &c.*] Belus iste, non Didonis pater est, de quo prius, v. 619. de

hoc enim dici non posset *omnes à Belo* id est, *omnes Beli posteri*; siquidem inter hunc et Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. 4.

731. *Jupiter hospitibus.*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hospitalis*, Græcis *ξένιος*.

736. *Libavit.*] Stillavit: à *λείβω* stillo. Ritus hic fuit sacrificiorum: sacerdos vinum è vasculo degustabat, dabatque deinde degustandum cæteris: tum illud, vel in victimæ cornua; vel, si sacra solo thure absque victimâ fierent, in ignem aræ impositum; vel, si absque igne, ut in conviviis, in mensam invertebat. Unde *libo* primo significat stillo; deinde, quia in libatione vinum degustabatur, significat etiam *degusto* ac *leviter tango*, ut sup. v. 256. *Oscula libavit natæ.* G. 4. 54. *Flumina libant summa leves.* Denique generatim sumitur pro *sacrificio*, quia nullum sacrificium erat sine libatione.

741. *Atlas.*] Benè Pœnus ea narrat quæ docuit Atlas; Afer; rex Mauritaniam, qui cum esset astrologiæ peritissimus, cœlum humeris sustinuisse dicitur; et in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perseo Jovis filio, quem excipere hospitio nolu-
 rat.

Unde hominum genus, et pecudes: unde imber,
et ignes:

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Tri-
Quid tantum Oceano properent se tingere soles 745

Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Ingeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur.

Necnon et vario noctem sermone trahebat

Infelix Dido, longumque bibebat amorem;

Multa super Priamo rogicans, super Hectore multa:

Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis: 751

Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.

Immò age, et à primâ dic, hospes, origine nobis

Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,

Erroresque tuos: nam te jam septima portat 755

Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.

ô hospes, inquit, et narra nobis dolos Græcorum à primâ origine, ruinamque civium tuorum, et tuos errores: nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris et maribus.

NOTÆ.

744. *Arcturum, &c.*] Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris; unde nomen habet ab ἀρκτος, *ursa* et ὅρα, *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab ὕα, *pluo*, G. 1. 138.

Geminos Triones.] Ursas duas, signa Borealia, quæ à rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quodd arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *teriones*; vel strias in terrâ excavent, juxta Scaligerum, quasi *stri-ones*. In minore verò, stellæ item aliquot, licet multò minores, eundem ferè situm imitantur.

745. *Se tingere soles.*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere et lavari dice-

bantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; et quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut serò ac lentè veniant: versus ii huc translati sunt è G. 2. 481, 482. *Soles*, dies, vel sol ipse.

750. *Priamo, &c.*] Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, et *Achille*, suprâ, v. 99. De *Auroræ filio Memnone*, v. 489. De *Diomede*, Tydei filio, v. 96. De *equis* quos Rheso Diomedes abduxit, v. 469.

756. *Septima æstas.*] Hinc probat Segresius, æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quodd lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas*. Illuc enim addit *vertitur*, id est, transacta est, et in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

[ones: unde *oriatur* genus hominum, et pecudes; unde pluvia et fulmina: *canit* Arcturum, et Hyadas imbriferas, et duos Triones; cur Sol hyemalis ita properet se lavare *aquis* Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes *æstatis*. Carthaginenses dant plausum, et Trojani *eos* imitantur. Misera etiam Dido traducebat noctem variis *cum Æneâ* colloquiis, et sensim hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modò, quibus armis instructus filius Auroræ venisset *Trojâ*: modò, quales *essent* equi Diomedis; modò *quantus* esset Achilles. Age potius,

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani exitiis seriem; ea est ejusmodi. Græci decennali bello penè fracti, dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, fœtum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto: noctu reserato ejus utero Græci erumpunt: admissoque exercitu, Trojam ferro et igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fugâ sibi consulat: Æneas mortem fugâ præferens, coactâ manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, suorum telis ferè obruitur. At vastâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchisæ patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris: et cum Ascanio filio, Crëusâque uxore, fugam arripit. Mox amissâ inter eundum Crëusâ, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque se à Cybele in Phrygiâ detineri. Redit ille in montem Idam, et cum sociis mari fugam parat.

INTERPRETATIO.

Omnes siluerunt, et attenti comprimebant vocem. **CONTICUERE** omnes, intentique orâ tenebant. Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto: Tum pater Æneas sic incæpit è superiori parte lecti; Jubes me, ô regina, renovare dolorem infandum, Regina, jubes renovare dolorem: Trojanas ut opes et lamentabile regnum Eruerint Danaï, quæque ipse miserrima vidi, 5 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando, Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssei, andum: et quæcunque vidi ipse digna miseratione, et quibus magnâ ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut quis miles duri Ulyssis hæc commemorando

NOTÆ.

2. *Ab alto.*] Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dexterâ parte lecti; Ascanius inferiore, seu sinistrâ; Dido in mediâ. Æ. 1. 698. *Danaï.*] Græci, Æ. 1. 30.

7. *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Æginâ insula sinûs Saronici, inter Peloponnesum et Atticam: sic dicti à *μύρμηξ*, *formica*: quodd, ut ait Strabo, propter soli sterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, semen in saxa conjicerent: itemque laterum coctorum penuriâ in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus Achillis avus, Æginæ rex, cum regnum videret peste vastatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero repantes videbat, novos in incolâ mutarentur. Aliqui sic fabulam explicant, ut putent Æginam insulam frequentiore ab ipso redditam, deductis ex Thessaliâ coloniis: testatur enim

Velleius initio historiæ, *Thessaliâ* prius vocatam esse *Myrmidonum civitatem*, ac non nisi post Trojana tempora *Thessaliâ*. Igitur Achillis *Myrmidones* vel erant *Æginetæ*, vel potius *Thessali*.

7. *Dolopum.*] Eos quidam Thessaliæ, Plinius Ætolia, Ptolémæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpositum iis fuisse à Peleo Achillis patre, Phœnicem, qui cum Chirône centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam secutus est. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulyssei.] Ithacæ et Cephalenæ, insularum in Ionio mari, regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipuè promota est: de illo passim, hoc et aliis libris. *Ulyssei*, pro *Ulyssis*, Genitivus, de quo Æ. 1. 220.

Temperet à lacrymis? Et jam nox humida cœlo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
 Quanquam animus meminisse horret, luctuque re-
 Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
 Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum, divinâ Palladis arte
 Ædificant: sectâque intexunt abiete costas.
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
 Ingentes, utrumque armato milite complent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant:
 Nunc tantum sinus, et statio malefida carinis:
 Huc se provecti deserto in litore condunt.
 Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenæ.
 Ergo omnis longo solvit se Teucris luctu:
 Panduntur portæ; juvat ire, et Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles:
 Classibus hic locus: hic acies certare solebant.
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur equi: primusque Thymætæ
 Duci intra muros hortatur, et arce locari;
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.

omnis liberat se diuturno angore: portæ aperiuntur, dulce est exire et aspicere castra Græca, et vacua spatia et litus derelictum. Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria: hæc erat statio navium: hic exercitus solebant pugnare. Pars stupet munus perniciosum oblatum innuptæ Palladi, et admiratur magnitudinem equi: et primus Thymætæ suadet ut admittatur intra muros; et statuatur in arce; seu per fraudem, seu jam fata Trojæ ita volebant.

NOTÆ.

8. *Cælo præcipitat.*] Nox abijt, fugit è cælo.
 9. *Suadentque cadentia sidera somnos.*] Decedentia, die proximè imminente: quam interpretationem probabimus, Æ. 4. 81.

15. *Instar montis equum, &c.*] De voce, *instar*, Æ. 6. 865. Equi fabricator fuit *Epeus*: materiam advexit *Ajax Ollei*. Equus autem ille, non reipsâ equus fuit: sed, vel machina, cujusmodi est aries, quâ muri subruti sint: vel pictura in eâ urbis portâ, quam Græcis prodidisse Antenor dicitur, vel signum Græcis datum, ut in pugnâ suos ab hostibus dignoscerent; vel equestrem notat pugnam, quâ Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, post quem latentes Græci urbem oppresserint: *ἵππος* enim est *equus*, et idè quibusdam videtur dixisse Virgilius: *Instar montis equum*.

16. *Abiete, &c.*] *Sapin*, FIR: pro quovis ligno.

17. *Votum pro reditu.*] Ad obtinendum felicem reditum: et Accius in Deiphobo sic inscriptum ait equum fuisse. *Minervæ donum armipotenti Danaï abeuntes dicant*.

21. *Tenedos.*] Insula Hellesponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

abstineat à fletu? Et jam nox humida præceps abijt è cælo, et astra decedentia invitant ad somnum. Sed si tanta tibi est cupiditas cognoscendi casus nostros, et breviter audiendi ultimam Trojæ ruinam, quamvis mea mens abhorreat, et præ dolore recuset recordari: tamen incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello, et fatis repulsi ab expugnatione urbis, tot annis jam elapsis; faciunt equum, in modum montis, divino consilio Minervæ, et struunt costas ex abiete scissâ. Fingunt esse votum pro reditu: spargitur is rumor. Ad eam rem sortiti electa corpora militum, ea clam occultant in obscuris latebris equi, et magnas cavernas atque uterum profundè implent armatis militibus. Est in propinquo Tenedos insula, famâ notissima, abundans opibus, dum regnum Priami stabat: nunc solùm est sinus et statio parùm tuta navibus. Illuc elapsi occultant se deserto in litore; nos putavimus eos discessisse, et ventis propitiis repetiisse Mycenæ. Itaque Troja

25. *Mycenæ.*] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneso, de quâ Æ. 1. 284.

26. *Teucris.*] Troja, à *Teucro* rege, *Dardanii* socero, Æ. 1. 235.

27. *Dorica.*] *Doris*, Græciæ regio, inter Thessaliam, Ætoliam, et Phocidem; ad Parnassum et Oetan montes. Pro totâ Græciâ hic sumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria: vox Tacito et Suetonio familiaris. Suet. in Galbâ 12. *Germanorum cohortem remisit in patriam, quasi Cn. Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, proniorem*. De *Achille*, Æ. 1. 99.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta est. Vulcani nuptias respuit, et virginitatem servavit. Nomen, vel à *minari*, quod armata pingatur; vel à *memini*, quod memoria Dea dicatur; vel potius ad antiquo *Minervo*, id est, *moneo*, quod homines benè moneat, utpote Dea sapientiæ etque artium.

34. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymætæ aliquam prodendi Priami quasi justam causam. Narrat enim scholiastes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ sororem, Thymætæ uxorem, amatam

At Capys, et quorum ani-
mo prudentior inerat sen-
sus, aut suadent ut abjici-
ant dolos Græcorum et
munera suspecta, combu-
rantque suppositis ignibus;
aut ut fodiant et explorent
cavas latebras alvi. Plebs
ambigua distrahitur in op-
posita consilia. Tunc prior
coram omnibus Laocoon,
magnâ turbâ sequente, de-
currit celer è summâ arce:
et procul clamat: O miseri
cives! quæ tanta est stulti-
tia? An putatis hostes esse
profectos? aut existimatis
ulla Græcorum munera ca-
rere fraudibus? sic Ulysses
cognitus est vobis? Aut
Græci clausi hoc ligno la-
tent; aut hæc machina
structa est contra nostra
mœnia ad explorandum
domos, et ex alto ingruen-
dam urbi: aut alius aliquis
dolus latet: Trojani, ne fi-
dite huic equo: quodcum-
que istud est, metuo Græ-
cos, etiam dum munera
dant. Cùm hæc dixisset,
immisit totis viribus mag-
nam hastam in latus, et in
uterum equi curvatum junc-
turis: hæsit illa tremens, et
reperculso utero cava spa-
tia sonuerunt et emiserunt
gemitum. Et, si fata Deo-
rum, si mens non fuisset si-
nistra, Laocoon persuasisset,
ut violâsemus armis Græ-
cas latebras: et nunc stares,
ô Troja: et maneres, ô arx
alta Priami. Ecce interim
pastores Trojani magno
clamore ad regem trahebant juvenem ligatum manibus post tergâ: qui sponte se ignotum
tradiderat venientibus, ut illud ipsum firmaret, ac deinde panderet Trojam Græcis: confidens
animo, et paratus ad utrumque; seu ad faciendum fraudem, seu ad mortem certò subeundum.
Undique Trojana juvenus cupiditate videndi circumfusa accurrit, et insultat certatim captivo.
Audi jam dolos Græcorum, et ab unâ eorum fraude cognosce omnes Græcos.

At Capys, et quorum melior sententia menti, 35
Aut pelago Danaûm insidias suspectaque dona,
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magnâ comitante catervâ,
Laocoon ardens summâ decurrit ab arce: 41
Et procul: O miseri, quæ tanta insania, cives?
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi; 45
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam 50
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorsit: stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavæ gemitumque dedêre cavernæ.
Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras: 55
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce manus juvenem intereâ post terga revinc-
Pastores magno ad regem clamore trahebant [tum
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultrò,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achi-
vis, 60
Obtulerat: fidens animi, atq; in utrumq, paratus;
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
Undique visendi studio Trojana juvenus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno 66
Disce omnes.

NOTÆ.

à Priamo: ac deinde cum filio Munippo, quem
furtim ex eo susceperat, ab eo fuisse occisam.
De Danaïs, Græcis, Æ. 1. 30.

41. Laocoon.] Juxta aliquos, Anchisæ frater
fuit: juxta alios, Priami filius, sacerdos Apol-
linis: cætera infra, v. 201. 229. De Achivis,
Græcis, Æn. 1. 488.

47. Inspectura domos, venturaque, &c.] Cùm
enim altior esset muris et domibus, suspicaba-
tur Laocoon esse aut speculam, aut machinam
fœtam ignibus, qui deinde in subjectam urbem
ingruerent.

51. Feri.] Equi: Æn. 7. 409, de cervo:
Pectebatque ferum.

54. Læva.] Fata significat contraria; ut
G. 4. 7. Numina læva: mentem verò impru-
dentem, ut Ecl. 1. 16. Si mens non læva fuisset.
Ubi de ambigua vocis hujus potestate fusè
agitur.

55. Argolicas fœdare.] Argolicas, Græcas ab
Argis, urbe Peloponnesi, de quâ Æ. 1. 284.
Fœdare.] Lacerare, vulnerare, ut Æ. 3. 241.
Obscenas ferro fœdare volucres.

59. Dardanidæ.] Trojani à rege Dardano,
Teucri genero, Æ. 1. 235. De Achivis, Græcis,
Æ. 1. 488.

Namque ut conspectu in medio turbatus, inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora pos-
sunt

Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat!
Cui neq; apud Danaos usquam locus; insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto. 75
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur; [hor,
Cuncta equidem tibi Rex, fuerint quæcunq; fate-
Vera, inquit: neque me Argolicâ de gente negabo,
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
Fando aliquid, si fortè tuas pervenit ad aures 81
Belidæ nomen Palamedis, et inclyta famâ
Gloria: quem falsâ sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent: 85
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis
Dum stabat regno incolumis, regnumque vige-
bat Consiliis; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus: invidiâ postquam pellacis Ulyssei 90
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;

Scilicet ut stetit in medio conspectu, stupefactus, si-
ne armis; et circumspexit oculis Trojanas turmas:
69 Heu, inquit, quæ jam ter-
ra, quæ maria possunt me
excipere? aut quid misero
mihi demum superest? Cui
neque locus usquam est
apud Græcos: præterea ipsi
Trojanæ inimici pœnas cum
sanguine repetunt. Quo
gemitu mutati sunt animi,
et vis omnis cohibita est,
hortamur ut loquatur, et
narret, quâ stirpe natus sit;
quid nunciet, quæ fides ad-
hibenda sit ipsi captivo. Ille
compresso denique metu,
sic loquitur: Ego quidem,
ô rex, vera, inquit, tibi
aperiam omnia, quæcun-
que fuerint; neque negabo
me esse è genere Græco:
hoc primum: nec adversa
fortuna, etsi miserum fece-
rit Sinonem, faciet etiam
fallacem et mendacem. Si
fortè inter loquendum de
aliquâ re, venit ad aures
tuas nomen Palamedis Be-
lidæ, et gloria nobilis per
famam: quem Græci sub
falso prætextu proditionis
innocentem morti addixe-
runt per crudelem calumni-

am, quia dissuadebat bellum; nunc defient privatum luce. Pater meus pauper misit me illi Pala-
medi comitem et sanguine cognatum huc ad bellum à primâ adolescentia. Dum salvus stetit
in regno, et regnum floruit ejus consiliis: ego quoque aliquid famæ et honoris obtinui: post-
quam invidiâ fallacis Ulyssei (non ignota dico) abiit ex hoc mundo superiore;

NOTÆ.

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phry-
giâ minore fuit, Æ. 1. 381.

78. *Argolicâ.*] De Argis, urbe Peloponnesi,
Æ. 1. 284.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modò passivè
significant; ut hic *fando*, id est, *dum aliquid*
dicitur: modò activè, ut suprâ, v. 6. *Quis ta-*
lia fando, id est, *dum dicit talia*. Ita Servius.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nau-
plii filius, regis Eubææ insulæ, in Ægæo mari:
per Amymonem, Danaï filiam, ortum duxit à
Belo Prisco, rege illius Africæ partis, quæ dein-
de Ægyptus vocata est. Is Palamedes infestum
habuit Ulyssem duabus maximè de causis. I.
Nolebat Ulysses ad bellum Trojanum proficisci
cum cæteris Græcis; idèdque insaniam simul-
lans, junctis ad aratrum animalibus diversæ
naturæ, crebat salem. Filium ejus Telema-
chum aratrum Palamedes supposuit; quo viso,
Ulysses aratrum suspendit, atque ita minimè
stultus esse judicatus est. II. Ulysses ad bel-
lum profectus, et in Thraciam deinde missus
ad frumenta convehenda, cum nihil retulisset,
inacrepitus est à Palamede, qui illuc ipse mis-
sus magnam frumenti vim adverxit. Subtilis-

simo ingenio fuit Palamedes, et in otio castro-
rum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ,
ludos complures, multa de ponderibus.

83. *Falsâ sub proditione Pelasgi, &c.*] Sub
specie proditionis. Ulysses enim aurum in Pa-
lamedis tentorio clam defodit: tum epistolam
fingit Priami ad Palamedem, quâ gratiæ ei
agebantur pro proditione, et aurum muneris
loco fuisse datum indicabatur: quod cum Græ-
ci in ejus tentorio reperissent, insontem lapi-
dibus obruerent. Rem Dictys aliter narrat.
Pelasgi.] Græci, propriè Thessali, Æn. 1. 624.
Indicio.] Relatione Ulyssis, et auri indicatione.
Quia bella relabat.] Hoc mentitur Sinon, in
gratiam Trojanorum, ut fidem sibi apud eos
faciat.

86. *Consanguinitate propinquum.*] Et hoc
mentitur Sinon: non enim Palamedi sanguine
junctus fuit, sed Ulyssi; ex eadem *Autolyçi* et
Sisyphi stirpe.

88. *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit reg-
num Eubææ, quod obtinebat Nauplius Pala-
medis pater: vel potiùs commune imperium
et concilium Græciæ totius, ad bellum Troja-
num consociatæ.

tristis ducēbam vitam in dolore ac tenebris, et clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec silui insanus: et si me fortuna aliqua reduxisset, si aliquando rediissem victor ad patriam meam Argos, promisi me fore ultorem, et querelis concitavi acerbum odium *Ulyssis in me*. Hæc mihi fuit prima origo calamitatis: inde semper Ulysses caput me terrere novis criminationibus: inde emittere in plebem sermones dubios de me, et apud se reus quærere ea unde mihi noceret. Neque verò cessavit, donec Calchante administro—
 At verò cur ego hæc frustra renarro vobis ingrata? aut cur moror? si eodem modo tractatis omnes Græcos, et si satis est hoc audire; jamdudum sumite supplicium de me; hoc optaverit Ulysses, et Atridæ magno pretio emerint. Tunc autem cupimus interrogare, et petere causas, inscii tantorum criminum et fraudis Græcæ. Pergit timens, et mendaci animo ait: Sæpe Græci optaverunt fugam petere Trojâ relictâ, et abire, fatigati diuturno bello. Et utinam id fecissent! Sæpe adversa tempestas maris eos detinuit, et Auster terruit abeuntes. Præsertim cùm jam staret hoc loco equus extractus è lignis acernis, nubes tonuerunt toto aëre. Incerti mittimus Eurypylum ad consulendum oraculum Apollinis: et ille refert ex ejus penetralibus hæc tristia verba: O Græci, cùm primò venistis ad litus Trojanum; propitiâstis ventos sanguine, et immolatâ virgine: reditus impetrandus est sanguine, et sacrificandum est animâ Græcâ. Quæ vox postquam venit ad aures plebis,

Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici.
 Nec tacui demens: et me, fors si qua tulisset,
 Si patrios unquam remeâssem victor ad Argos, 95
 Promisi ultorem, et verbis odia aspera movi.
 Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro—
 Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata re-
 volvo? 101
 Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achi-
 Idq; audire sat est; jamdudum sumite pœnas: [vos,
 Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.
 Tum verò ardemus scitari, et quærere causas, 105
 Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:
 Sæpe fugam Danaï Trojâ cupiere relictâ
 Moliri: et longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam! Sæpe illos aspera ponti 110
 Interclusit hyems, et terruit Auster euntes.
 Præcipuè, cùm jam hic trabibus contextus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat:
 Sanguine placâstis ventos, et virgine cæsâ, 116
 Cùm primùm Iliacas Danaï venistis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
 Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,

NOTÆ.

99. *Quærere conscius arma.*] *Consciis*: id est; sciens se reum occisi *Palamedis*, atque aded se verbis et querelis meis unum peli. *Arma.*] Sunt cujuslibet rei faciendæ instrumenta et auxilia, hic insidiæ, fraudes, nocendi occasio.

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur; cujus absque consilio et divinatione nihil Trojano bello gestum est. De *Achivis*, Græcis, Æn. 1. 488.

104. *Ithacus velit, &c.*] Rem facietis optatissimam Ulyssi *Ithacæ* regi, et *Agamemnoni* et *Menelao* Atræi filiiis.

106. *Pelasgæ.*] Græcæ, nam suspecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelasgis*, Æn. 1. 624. De *Danaïis*, Æn. 1. 30.

111. *Auster.*] Ventus meridionalis, adversus redeuntibus è Troade in Græciam. De *Austro*, E. 2. 58. *Acernis* ex acere arbore, *erable*, MAPLE.

114. *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem

quadraginta navibus ad bellum Trojanum venisse ait Homerus, Il. 2. 736.

116. *Virgine cæsâ.*] *Iphigeniâ*, *Agamemnonis* filiâ. Nam Græci Trojam profecti, cùm ad Aulidem Bæotiæ portum venissent, suspensis ventis et pestilentia grassante, consuluerunt oraculum; à quo responsum est, *Agamemnonis* filiam *Dianæ* esse immolandam; sed hæc in ipso sacrificio à *Dianâ* subducta est, et cervæ ejus in locum supposita; ipsa virgo in *Tauricam* regionem translata, ubi *Dianæ* sacerdotio functa est. Videtur tamen *Virgilius* cæsam affirmare: ut et *Ovidius*.

118. *Litandum.*] Et sacrificandum, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum sacrificium Diis gratum et acceptum est: vel à *λύω* id est, solvo; vel à *λατῶ*, precatio, *supplex*, unde et *litaniæ* nostræ derivantur. De *Apolline*, vaticiniorum Deo. Ecl. 3. 104.

Obstupuerè animi, gelidusque per ima cucurrit 120
 Ossa tremor ; cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea numina Divûm,
 Flagitat : et mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus, et taciti ventura videbant. 125
 Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
 Prodere voce suâ quemquam, aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Compositò rumpit vocem, et me destinat aræ.
 Assensere omnes : et quæ sibi quisq; timebat, 130
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat : mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ.
 Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi :
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulvâ 135
 Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos exoptatumque parentem :
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, et culpam hanc miserorum morte pia- 140
 bunt.

Quod te, per superos et conscia numina veri ;
 Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro : miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultrò.
 Ipse viro primus manicas atque arcta levâri 146
 Vincla jubet Priamus ; dictisq; ita fatur amicis :
 Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios,
 Noster eris : mihique hæc edissere vera roganti :

obstupuerunt animi : et frigidus timor penetravit in ossa intima ; cui mortem destinant, quem petat Apollo. Tum Ulysses magno tumultu educit in medios vatem Calchanta : quærit quænam sit illa voluntas Deorum : et multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificiosi Ulyssis, et clam prævidebant futura. Ille Calchas tacet per decem dies : et occultus abnuit declarare ullum voce suâ, aut obijcere morti. Denique ægrè coactus magnis clamoribus Ulyssis, ex compacto emittit vocem et me devovet altaribus. Applauserunt omnes : et passi sunt verti in perniciem unius miseri ea, quæ unusquisque metuebat sibi. Jamque dies funesta advenerat : mihi incipiebant parari sacrificia, et mola salsa, et tæniæ circa caput pendulæ. Subdixi me morti, fateor, et abrui catenas, et latui per noctem obscuram in herbis limosi lacûs, donec præberent vela ventis, si fortassè præbituri essent. Neque mihi nunc spes ulla est videndi veterem patriam, et jucundos liberos, et patrem desideratum ; quos illi fortassè ad sacrificium repertent ob meam fugam, et expiabunt hoc delictum nec miserorum. Hoc ergo precor te, per superos et

Deos qui veritatem sciunt ; per, si qua est inviolata fides, quæ supersit uspiam hominibus : miserere tot calamitatum, miserere animi indigna passi. His lacrymis concedimus vitam, et lubenter miseremur ejus. Ipse Priamus imperat solvi manicas et catenas strictas : et amicis verbis sic loquitur : Quicumque sis, jam inde obliviscere Græcos relictos, noster eris. sed hæc mihi petenti verè declara.

NOTÆ.

123. Numina.] Ille sumi pro voluntate Deorum, haud dubium est : vide Æn. 1. 133. Ithacus.] Ulysses, Ithacæ insulæ rex.

133. Salsæ fruges.] Mola, placentæ species, ex farre sive frumento, salso, tosto, ac molito : unde mola appellabatur ; et victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur immolari, E. 8. 82.

Vittæ.] Infula, fascia latior, vulgò lanea et nivea, ex quâ minores aliæ dependebant : unde Lucretius l. 1. 87. de Iphigeniâ immolandâ : Cui simul infula virgineos circumdata comptus, ex utraq; pari malarum parte profusa est. Hæc infulâ non tantum victimæ, sed sacerdotes, et ipsa etiam Deorum simulacrâ coronabantur : unde, infra v. 168. Virgineas ousi Divæ consingere vittas.

135. Ulvâ.] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. Quod.] Vel est quocirca ; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὅτι, vel, ut mihi videtur, pronomen est, quod te oro ; id est, hoc te oro, hoc unum, te oro, miserere, &c. Sic Æ. 6. 363. Quod te per cæli jucundum lumen et auras, Per genitorem oro, &c.

142. Per si qua est, &c.] Locutio poetis familiaris : et sensus est ; Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus. Sic Æn. 12. 56. Per si quis Amata Tangit honos animum.

146. Manicas.] Vox à manu deducta : significatque aliquando vestium partem, quæ manus et brachia protegit. aliquando virgula manuum ; ut compedes, pedum.

Cur posuerunt hanc ingen-
tem molem equi? quis hu-
jus auctor est? aut quid
petunt? quæ est in eo reli-
gio? aut quæ est hæc ma-
china belli? Dixerat. Ille,
imbutus fraudibus et calli-
ditate Græcâ, extulit ad as-
tra manus solutas vinculis.
Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait; vos aræ ensesque nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hostia gessi;
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis:
Tu modò promissis maneat, servataque serves
Troja fidem: si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
Fatale aggressi sacrato avellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem; manibusq; cruentis
Virgineas ausi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retrò sublapsa referri
Spes Danaûm; fractæ vires, aversa Deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

Quò molem hanc immānis equi statuere? quis
auctor? 150

Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina
belli?

Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasgâ,

Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.

Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum

Testor numen, ait; vos aræ ensesque nefandi, 155

Quos fugi; vittæque Deûm, quas hostia gessi;

Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;

Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,

Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis:

Tu modò promissis maneat, servataque serves 160

Troja fidem: si vera feram, si magna rependam.

Omnis spes Danaûm et coepti fiducia belli

Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo

Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,

Fatale aggressi sacrato avellere templo 165

Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,

Corripuere sacram effigiem; manibusq; cruentis

Virgineas ausi Divæ contingere vittas:

Ex illo fluere ac retrò sublapsa referri

Spes Danaûm; fractæ vires, aversa Deæ mens.

Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris. 171

dium, occisis custodibus summæ arcis, rapuerunt sacram statuam; et ausi sunt tangere sangui-
nolentis manibus virgineam infulam Deæ: ab illo tempore spes Græcorum cœpit evanescere,
et retrò acta abire; vires infirmatæ sunt, animus Deæ alienatus est ab iis: nec incertis porten-
tis id significavit Pallas.

NOTÆ.

152. *Arte Pelasgâ.*] Græci vafritie et malâ fide infames fuerunt. De *Pelasgis*, propriè Thessalis, Æ. 1. 624.

154. *Vos, æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat; alii meliùs cum Servio, de Sole, Lunâ, Sideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, et igneæ esse naturæ, et in æternum lucere, et habere Divinitatem: et frequenter jurabant per sidera, Æ. 9. 429. *Cælum hoc et conscia sidera testor.*

159. *Si qua tegunt.*] Si pro *siquidem*, non dubitantis, sed affirmantis est.

162. *Danaûm.*] Græcorum, Æ. 1. 30. De *Pallade*, ibid. 39. et suprà, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio, Æ. 1. 96. De *Ulysse*, suprà, v. 7.

166. *Palladium.*] Statua fuit Palladis, armata parmâ, id est, scuto brevior, et hastâ; eo ritu consecrata ut crederent, urbem, in qua esset, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo esse delapsam; alii factum ex ossibus Pelopis. Hanc Ulysses et Diomedes, sublapsi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce subriperunt: Diomedes deinde post ex-
cidium Trojæ tempestate actus in Italiam, Deorum responsis monitus ut Palladium Trojanis restitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam transeunti restituisse, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc il-

latum in Italiam, et Lavinii primùm, deinde Albæ, tum Romæ servatum in templo Vestæ, sub Vestalium et Nautiæ familiæ custodiâ; tam secretò, ut Herodianus testetur, sub Cômmodo Imperatore cùm templum Vestæ conflagrâset, Palladium Romæ tunc primò visum esse. De *vittis*, suprà, v. 133. *Virgineæ*, dicuntur, quia *Pallas innupta*.

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela, l. 1. c. 7. paludem et amnem Africæ *Tritona* memorat, non longè à Syrte minore, Unde, inquit, *Minervæ cognomen inditum est, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem; quòd quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter se decertantium celebrant.* Sic et Lucanus, l. 9. 347.

Torpentem Tritonos adit illæsa paludem.

Hanc et Pallas amat: patrio quæ vertice nata Terrarum primam Libyen (nam proxima cælo

est,
Ut probat ipse calor) tetigit: stagnique quietâ Vultus vidit aquâ, posuitque in margine plan-

tas,
Et se dilectâ Tritonida dixit ab undâ.

Vel fortè allusum est à Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur, *Iliad.* 2. 157. et alibi, ἀργύρην, indefessa, expers timoris; à τρεῖν, timere, et a privativo.

Vix positum castris simulacrum ; arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
Sudor iit, terque ipsa solo (mirabile dictu) 174

Emicuit, parmamq; ferens hastamque trementem.

Extēplō tentanda fugā canit æquora Calchas :

Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis ;

Omina ni repetant Argis, numenque reducant,

Quod pelago et curvis secum advexere carinis.

Et nunc quod patrias vento petiere Mycenæ ; 180

Arma Deosq; parant comites, pelagoq; remenso

Improvisi aderunt : ita digerit omnia Calchas.

Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso,

Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret ; 184

Hanc tamen immensam Calchas attollere molem

Roboribus textis, cœloque educere jussit :

Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit ;

Neu populum antiquâ sub relligione tueri.

Nam si vestra manus violâset dona Minervæ ;

Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ip-
sum 190

Convertant) Priami imperio Phrygibusq; futurum :

Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem ;

Ultrò Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello

gere : ne possit capi portis, et induci in muros : nève servare populum secundum antiquam religionem. Nam, dicebat, si vestrae manus læsissent hoc oblatum Palladi munus ; tunc magnam ruinam imminere regno Priami et Phrygibus, quod vaticinium Dii potius convertant in ipsum Calchanta : si verò manibus vestris inductum fuisset in urbem vestram ; sponte Asiam magnis copiis venturam esse ad urbes Peloponnesi,

Vix statua deposita est in castris Græcorum ; cum rutilæ flammæ eruperunt ex ejus oculis subrectis, et salsus sudor fluxit per ejus membra, et ipsa ter exiliit è terrâ, quassans clypeum et hastam trementem : quæ res est miranda dictu. Statim Calchas declarat tentandum esse fugam mari : nec posse Trojam everti Græcis armis, nisi requirant ex urbe Argis alia auspicia ; et reducant Palladem faventem, qualem prius mari et curvis navibus secum adduxerant. Et nunc si vento redeunt Mycenæ, in urbem patriam ; parant nova bella et Deos socios, et mari iterum trajecto aderunt inexpectati : sic Calchas disponit omnia. Pro Palladio raptō, et Deâ offensâ, admoniti extruxerunt hoc simulacrum, quod expiaret funestum crimen. Tamen Calchas præcepit eos extruere lignis compactis hanc molem altissimam, et eam ad cœlum eri-

NOTÆ.

176. Calchas, &c.] Græcorum vates. Pergama.] Arx Trojæ, Æn. 1. 466. Argi, et Mycenæ, urbes Peloponnesi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 284.

178. Omina ni repetant, &c.] Respexit morem Romanorum, inquit Servius : nam si egressi malè pugnâssent, revertebantur ad captanda rursus auguria : aut si longius abessent Româ ; locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illâ provinciâ in quâ bellabatur, ad quem, si renovanda essent auspicia, dux rediret.

182. Omnia Calchas.] Legunt aliqui omina : nec malè.

186. Roboribus.] Vel species est quercus robur ; vel lignum quodvis durissimum, G. 1. 162.

188. Antiquâ sub relligione tueri.] Id est, in locum Palladii succedere, quod antiquo cultu ex populi credulitate urbem servaturum erat.

191. Phrygibus.] Trojanis, in minore Phrygiâ sitis. Æ. 1. 381.

193. Asiam.] Duplex est : major et minor. Major, è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longè maxima est : quam ab Europâ Tanais fluvijs, pontus Euxinus, et Ægæum mare disterrinant ; ab Africâ sinus Arabicus : nunc in partes distincta præcipuè sex,

imperium Moscoviticum, Tartaricum, Turcicum, Persicum, Indicum, et Sinense. Minor, peninsula est majoris Asiæ, maximè occidentalis : inter pontum Euxinum, et eam Mediterranei maris partem, quæ Issico sinu terminatur : nunc Natolia : de hac sermo hic est, quia in eâ erat Troas.

193. Pelopeia ad mœnia.] Vel Argos ubi præcipuè regnavit Pelops : vel totam peninsulam Isthmo Corinthiaco Græciæ annexam ; quæ cum Apia diceretur, Peloponnesus deinde, id est, insula Pelopis, vocata est à Pelope ; qui è Phrygiâ, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eò deduxit. Pelops à Tantalō patre dicitur appositus fuisse Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comedisset, eburneo humero donatus à Jove, Cœnoiaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit ; fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi subduxerat : atque ita Hippodamiam Cœnoia filiam solum è procis obtinuit, alijs tredecim ab Cœnoia jam antè victis et occisis : eam enim iis posuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero sibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamiâ Atreum ac Thyestem suscepit : Atreus Menelaum et Agamemnona. Pelopeia, quatuor syllabis, Græcâ diphthongo Pelopeia.

et ea fata spectare nostros Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
 posteros. Talibus dolis, et Talibus insidiis, perjuriq; arte Sinonis, 195
 vafritie perjuri Sinonis, res Credita res : captique dolis, lacrymisque coacti ;
 credita est ; et decepti Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 fraudibus, ejusque fletu sub- Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 acti sunt ii, quos neque Non anni domuere deceñ, non mille carinæ.
 Diomedes, nec Achilles La- Hic aliud majus miseris multòque tremendum
 rissæus, nec decem anni, Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
 nec mille naves subege- Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos, 201
 rant. Tunc aliud majus et Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
 longè magis terribile por- Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
 tentum objicitur miseris (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Trojanis, et turbat incau- Incumbunt pelago, pariterq; ad litora tendunt : 205
 tas mentes. Laocoon sorte Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
 electus sacerdos Neptuno, Sanguinæ exuperant undas ; pars cætera pontum
 sacrificabat magnum tau- Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.
 rum ad solemnia altaria. Fit sonitus spumante salo : jamq; arva tenebant,
 Ecce autem (horresco nar- Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni, 210
 rans) duo serpentes im- Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 mensis spiris à Tenedo Diffugimus visu exsanguis : illi agmine certo
 emissi per mare sedatum, Laocoonta petunt : et primùm parva duorum
 innatant undis, et simul ac- Corpora natorum serpens amplexus uterque
 cedunt ad litus : quorum Implicat, et miseros morsu depascitur artus. 215
 pars anterior sublata è fluc- Pòst, ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 tibus, et cristæ sanguino- Corripiunt, spirisque ligant ingentibus : et jam
 lentæ excedunt undas ; pars Bis medium amplexi, bis collo squamea circùm
 reliqua propius radit mare, Terga dati, superant capite et cervicibus altis.
 et curvat volvendo imma- Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220
 nes caudas. Fit strepitus, Perfusus sanie vittas atreque veneno ;
 mari spumante : et jam at- Clamores simul horrendos ad sidera tollit :
 tigerant litus, et suffusi Quales mugitus, fugit cùm saucius aram
 sanguine et igne circa co- Taurus, et incertam excussit cervice securim.
 ruscantes oculos, lambe- At gemini lapsu delubra ad summa dracones 225
 bant linguis mobilibus ora auxiliium et arma attollentem, spirisque grandibus involvunt : et jam bis complexi medium,
 sibilantia. Fugimus exa- bis circumdantes ejus collo dorsa squamosa, excedunt capite et collis altis. Ille simul conatur
 nimati aspectu : illi certo manibus dirumpere nexus, insectus circa tænias tabo et nigro veneno, simul emittit ad astra
 impetu currunt ad Laoco- clamores horrendos : tales, quales mugitus emittit taurus, cùm vulneratus fugit altaria, et excus-
 onta : et primò serpens u- sit à collo securim dubio ictu impactam. At gemini angues serpendo fugiunt ad summa tem-
 terque amplectendo con- pla,

NOTÆ.

197. *Tydides, &c.*] Diomedes Tydei filius, Æ. 1. 96. *Larissæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus est ; cùm ejus pater Peleus, ex Æginâ insulâ propter fratris sui Phoci cædem profugus, ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adscitus esset. Sed *Phthia* et *Larissa* vicinæ sunt Thessaliæ urbes.

198. *Mille carinæ.*] Homerus in catalogo numerat mille centum et octoginta sex. *Carina* propriè est trabs ima, quæ fundamentum est totius navis : vulgò pro totâ navi usurpatur.

201. *Neptuno sorte, &c.*] De *Laocoonte* suprâ, v. 41. De *Neptuno*, Æn. 1. 125. Sorte ductus sacerdos Laocoon quia ubi non erant certi Deo sacerdotes, sorte duci mos erat : non erant autem apud Trojanos Neptuno, vex quo Laomedon Neptunum contempserat ; vel ex quo Tro-

jani ejus sacerdotem interfecerant, quia sacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiisse, sacra Neptuno facienda putaverunt ipso in litore ; et sors in Laocoonta cecedit, jam antea sacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, insulâ Hellesponti suprâ, v. 21.

209. *Salò.*] Mari, Æn. 1. 537.

212. *Agmine cerlo.*] Certo et ordinato motu : sic G. 3. 423. *Extremæque agmina caudæ* : locum vide.

221. *Sanie vittas.*] Sanies est sanguis mutatus ac ferè corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, suprâ, v. 133.

225. *Delubra.*] Templâ sic dicta, à *deluo* : quia plerumque ante templâ fontes erant, aut lacus ; ubi templâ ingressuri deluebantur.

Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque Deæ, clypeique sub orbe teguntur.
 Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor: et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt; sacrum qui cuspide robur 230
 Læserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque Divæ
 Numina conclamant.
 Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi: pedibusque rotarum 235
 Subjiciunt lapsus, et stupea vincula collo
 Intendunt: scandit fatalis machina muros,
 Fœta armis: pueri circùm innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæque minans illabitur urbi. 240
 O patria, ô Divûm domus Ilium, et inclyta bello
 Mœnia Dardanidûm! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedêre.
 Instamus tamen immemores, cæcique furore,
 Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce. 245
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.

et abeunt in ædem sævæ Minervæ: et occultantur sub pedibus simulacri et sub orbe clypei. Tunc verò novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dignum fuisse pœnâ quam persolvit: qui vulnerârit telo sacrum lignum, et immiserit tergo hastam impiam. Clamant invehendum esse in urbem equum, et orandam Deæ divinitatem. Evertimus muros, et aperimus munimenta urbis. Omnes præparant se ad opus: et pedibus equi rotarum supponunt orbes, et injiciunt collo funes è stupâ: fatalis machina intrat muros, plena armatis; circùm pueri et virgines puellæ canunt sacra carmina, et gaudent tangere manu funes. Machina progreditur, et minans inducitur in mediam urbem. O patria, ô Troja sedes Deorum, et muri Trojanorum nobiles bello! restitit quater in ip

so aditu portæ, et quater arma in ejus alvo ediderunt strepitum. Urgemus tamen improvidi et occæcati insaniâ, et locamus funestum portentum in sacrâ arce. Tunc etiam Cassandra solvit in vaticinia futuræ ruinæ vocem, Phæbi voluntate nunquam creditam à Trojanis.

NOTÆ.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de quâ suprâ, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis in quâ templum illud erat, ut v. 41. *Laocoon ardens summâ decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo et æde Minervæ, quocumque loco sita fuerit.

227. *Clypeique sub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabatur, qui sciet ex Plutarchi libro de Iside, draconem sacrum fuisse Minervæ, et à Phidiâ Minervæ simulacro esse appositum: qui Politianum legerit, scribentem se vidisse Romæ Palladis clypeum, squamoso draconis corio contextum, et dracunculis fimbriatum.

229. *Insinuat.*] Supple se: ut Æ. 1. 104. *Tum prora avertit.*

Scelus expendisse merentem.] Quidam dicunt supplicium luisse tum quidem Laocoonta, non ob læsum equum, iramque Palladis; sed ob violatam alio scelere sanctitatem Apollinei templi, cujus erat sacerdos; et serpentes aufugisse in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à tergo equum aggressus ictum in eam impegit lateris partem, quæ alvo termina est.

234. *Muros, et mœnia, &c.*] Ita distinguit Germanus, ut muros velit esse, lapideum ambitum, quo urbs cingitur; mœnia, munitiones, turres, et id genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple se, ut v. 229. *Insinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.*] Quia murorum structores habuit Neptunum et Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, è stirpe regiâ protulit. De *Ilio*, Trojâ, Æ. 1. 1. De *Dardanidis*, Trojanis, ibid. 235.

246. *Cassandra.*] Priami et Hecubæ filia, quæ cum ab amatore Apolline artem accepisset vaticinandi nec ei tamen gratiam amoris mutui retulisset; indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipsius vaticiniis non haberetur. Nupsit sub extremis illius belli temporibus Chorcæbo: captâ urbe, vitiata est ab Ajace Oilei, in ipso Minervæ templo, et in prædam Agamemnoni cessit; quem cum admoneret sæpe de cavendis Clytemnestræ insidiis, nec dicto haberet audientem; cum ipso deinde, Ægisthi et Clytemnestræ scelere, in convivio obtruncata est. De *delubris*, suprâ v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli subditis, v. 7.

Nos miseri per urbem tegimus festivis ramis templa Deorum, quibus dies ille *futurus* erat extremus. Interim cœlum mutatur, et nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris et terram et cœlum, et fraudes Græcorum: Trojani sparsi per urbem siluerunt: somnus tenet lassa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiscebatur è Tenedo, per opportuna silentia Lunæ tacitæ, accedens ad litora cognita: cum navis regia sustulisset facem; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum nobis infestâ, aperuit clam lignea claustra, et Græcos in alvo clausos: equus apertus effundit eos in aërem: et hilares emittunt se è cavo ligno duces Tisandrus et Sthenelus, et improbus Ulysses, descendentes per funem dejectum: et Athamas, et Thoas, et Neoptolemus Pelei nepos, et primus Machaon, et Menelaus, et ipse Epeus architectus dolosi equi. Aggrediuntur urbem impeditam vino ac somno:

Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies, festâ velamus fronde per urbem. 249
Vertitur interea cœlum, et ruit Oceano nox, Involvens umbrâ magnâ terramque polumque, Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucriconticuere: sopor fessos complectitur artus. Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ, 255
Litora nota petens: flammæ cum regia puppis Extulerat; fatisque Deum defensu iniquis, Inclusos utero Danaos et pinea furtim Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras Reddit equus, lætique cavo se robore promunt 260
Tisandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulysses, Demissum lapsi per funem; Athamasque, Thoasque, Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon, Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeus. 265
Invadunt urbem somno vinoque sepultam: 265

NOTÆ.

250. *Ruit Oceano nox.*] Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur, cadente; consequitur statim nox et post eum præcipitat, *Oceano*, id est, in Oceanum. Sicut it clamor cœlo, id est ad cœlum.

254. *Argiva phalanx.*] *Phalanx* propriè Macedonum est agmen pedestre, perpetuo umbonum textu consertum, atque ita juncto impetu in hostes incurrens; unde nomen habet juxta Suidam, à *πρὸς αὐτὴν ἄγχι*, accedere propè. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.*] Græca ab *Argis* urbe Peloponnesi, de quâ Æ. 1. 284. De Tenedo, Hellesponti insulâ, suprâ, v. 21.

255. *Silentia Lunæ.*] Ne explices de Lunâ cum Sole conjunctâ, quæ tum dicitur *silens*, quia minimè lucet; sed intellige de mediâ et silente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tisandrus.*] Servius ait eum fuisse filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confliens occidit: sed hunc Polynicis filium vulgè *Thersandrum* non Tisandrum vocant. At Servius, *Tissandrus* hic legit; Pomponius, *Thessandrus*.

Sthenelus.] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem secutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces.] Non ad Tisandrum, et Sthenelum duntaxat, vox illa pertinet; sed ad Ulyssem etiam, et Neoptolemum, et alios quos hic appellat.

263. *Pelidesque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achilles et Deïdamia filius: *Pyrrhus*, dictus à colore

capillorum, nam *πύρρος* rufus est: *Neoptolemus*, à *νέος* novus, et *πόλεμος*, bellum; quia admodum adolescens, ad belli Trojani reliquias perductus est: erat enim in fatis absque aliquo Æacidarum capi Trojam non posse. Trojâ captâ Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam sub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex prædâ captivam habuit, Molossum ex eâ suscepit; et cum eam deinde matrimonio junxisset Heleno Priami filio, ducturus Hermionem Menelai et Helenæ filiam; ab Oreste Agamemnonis filio, cui Hermione desponsata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus est. *Pelides* vocatur, qui *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Æginâ insulâ, et Thetidis maritus.

263. *Primusque Machaon.*] Æsculapii filius, Podalirii frater; uterque medicus insignis fuit, præcipuè sanandis vulneribus. *Primus*: id est, primo loco delapsus per funem: nec obstat quòd Tisandrus et reliqui suprâ vocati sint *duces*; erant enim *duces* dignitate ac munere, non descendendi ordine.

264. *Menelaus.*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde successor; maritus Helenæ, quam cum raptam à Paride frustra legationibus à Priamo repetiisset, sociali totius Græciæ bello repetiit, recepitque tandem everso Trojano regno: et consensâ navi, post octavum erroris annum domum redit.

Epeus.] Idèd equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

Cæduntur vigiles : portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, et dono Divûm gratissima serpit.

In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector 270

Visus adesse mihi, largosque effundere fletus :

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento

Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo

Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis, 275

Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes !

Squalentem barbam, et concretos sanguine crines,

Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros

Accepit patrios : ultrò flens ipse videbar 279

Compellare virum, et mœstas expromere voces :

O lux Dardaniæ ! spes ô fidissima Teucrûm !

Quæ tantæ tenuere moræ ? quibus Hector ab oris

Expectate venis ? ut te post multa tuorum

Funera, post varios hominumq; urbisque labores

Defessi aspicimus ? quæ causa indigna serenos 285

Fœdavit vultus ? aut cur hæc vulnera cerno ?

Ille nihil : nec me quærentem vana moratur ;

Sed graviter gemitus imo de pectore ducens :

Heu fuge, nate Deâ, teque his (ait) eripe flammis.

Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja : 290

Sat patriæ Priamoque datum : si Pergama dextrâ

Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

Sacra, suosque tibi commendat Troja Penates :

Hos cape fatorum comites : his mœnia quære,

Magna pererrato statues quæ denique ponto. 295

Sic ait, et manibus vittas, Vestamque potentem,

Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

intimo pectore : Heu ! fuge, fili Veneris, et te, inquit, subtrahe huic incendio. Hostis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja : satisfacimus patriæ et Priamo : Si Troja manu aliquid servari posset, hâc meâ etiam fuisset servata. Troja committit tibi sua sacra, et suos Deos : accipe hos casuum tuorum socios, quære illis urbem, quam tandem magnam condēs pererrato mari. Sic locutus est ; et manibus exportat ex adytis intimis infulas, et potentem Vestam, et ignem inextinctum.

NOTÆ.

272. *Raptatus bigis.*] De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 483. De *bigis*, et quadrigis, duobus et quatuor equis, sub eodem, iugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis, &c.*] Cùm nempe Achilles è Græcorum castris recessisset, offensus Agamemnoni ob ereptam sibi Briseida : territi navium incendio Græci, frustrâ precibus Achillem tentaverunt, Patroclus imprimis, ipsi charissimus ; qui cùm ad reditum impellere eum non posset, rogavit, sua sibi saltem arma militesque suos concederet, quibus, Trojanis metum incuteret. Concessit Achilles : at Patroclus, Achilles armis indutus, ab Hectore occisus est. Igitur per *Achillis exuvias*, Achilles arma intellige : non Achilli quidem, sed Patroclo di-repta. Ita Homerus Iliad. 15. sub finem, et 16.

291. *Pergama, orum.*] Arx Trojæ, Æ. 1. 466.

293. *Sacra, suosque, &c.*] Per *sacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant ; ut vittæ, infulæ, de quibus suprâ, v. 133. *Pepla*, de quibus Æ. 1. 480. Per *Penates*, Deorum domesticorum simulacra, de quibus infrâ, v. 717. Per *Vestam*, vel unum ex illis Penatium simulacris, vel ignem ipsum æternum : ait enim Ovid. Fast. 6. 291. *Nec tu aliud Vestam, quàm vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum, qui, si aliquando extingueretur ; non alio igne, sed admotis Soli fomitibus ipso Solis calore excitandus erat. De hoc, deque *Vestâ*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipsâ effert ; vel in somnis videtur efferre. Effert autem in Æ-

occiduntur excubitores : et apertis portis admittunt omnes socios, et conjungunt turmas ejusdem consilii participes. Tempus erat, quo primus somnus fessis hominibus subit, et Deorum munere gratissimus illabatur. Ecce per somnum, Hector tristissimus visus est mihi adstare præ oculis, et emittere copiosas lachrymas : tractus equis, ut olim, et niger sanguineo pulvere, et transfossus loris per pedes tumidos. Hei mihi, qualis erat ! quàm diversus ab illo Hectore, qui rediit ornatus spoliis Achillis, vel cùm injectisset ignes Trojanos in naves Græcorum ! habens barbam sordidam, et capillos cohærentes sanguine, et plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, et emittere hæc tristia verba : O lumen Trojæ ! ô spes firmissima Trojanorum ! quæ tam longa morâ te detinuit ? ô Hector optate, quibus è regionibus venis ? quomodo te videmus lassi, post multas neces tuorum, post diversos et urbis et civium labores ? quæ causa indigna maculavit pulchram faciem ? aut quare video has plagas ? Ille nihil ad hæc dixit, nec responsis detinet me petentem inutilia ; sed ægrè trahens gemitus ex

Interim urbs turbatur variis
miseriis: et quamvis domus
patris Anchisæ separata, et
cincta arboribus, submo-
veatur; magis et magis au-
ditur sonus, et horror ar-
morum imminet. Excitor è
somno, et ascendens super-
gredior summum culinen-
tecti, et sto attentis auribus.
Sicut quando ignis ventis
sævientibus cecidit in sege-
tem; aut quando præceps
torrens montanis undis vas-
tat agros, vastat segetes fer-
tiles et labores boum, et ra-
pit arbores in præceps: *tunc*
pastor ignarus obstupescit
audiens sonum ex alto cacu-
mine rupis. Tunc verò clara
fuit veritas verborum Hectoris,
et apparent fraudes
Græcorum. Jam domus
magna Deiphobi fecit rui-
nam igne vincente: jam do-
mus vicina Ucalegontis ar-
det: promontorium Sigæum
latè relucet flammis. Attol-
litur clamor virorum, et fre-
mitus tubarum. Attonitus
arma sumo, nec satis erat
rationis *cur sumerem arma*:
sed cupit animus colligere
turbam ad pugnandum, et
convolare in arcem cum
sociis: furor et ira impel-
lunt animum, et venit in
mentem gloriosum esse mori sub armis. Ecce autem Pantheus elapsus ex armis Græcorum,
Pantheus Otrei filius, sacerdos Phœbi et arcis, rapit ipse manu *res sacras*, et Deos superatos,
et parvum nepotem: et exanimatus currendo tendit ad januam *meam*: O Pantheu, dixi, quo in
statu suprema res est? quam in arcem currimus?

Diverso interea miscentur moenia luctu:
Et magis atque magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusque oblecta recessit) 300
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excitior somno, et summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto.
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens 305
Sternit agros, sternit sata læta boumque labores,
Præcipientesque trahit sylvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum verò manifesta fides, Danaûmque patescunt
Insidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310
Vulcano superante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in ar-
cem 315
Cum sociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori succurit in armis.
Ecce autem, telis Pantheus elapsus Achivum,
Pantheus Otriades, arcis Phœbique sacerdos;
Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem
Ipse trahit: cursuque amens ad limina tendit: 321
Quos res summa loco, Pantheu? quam prendimus
arcem?

NOTE.

neæ domum, è templo quod erat in arce: et cum iis imperium à Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges et Græci ab orientalibus populis, præcipuè Persis; quibus ob usus maximos dignus Divinitate visus est, et perpetuâ custodiâ. *Adyta*.] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas est, ab α privativo, et εἶναι, ingredior. De *penetralibus*, in voce *penus*, Æ. 1. 704. De *Austris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

310. *Deiphobi*.] Priami filius fuit, qui postquam Paris à Pyrrho occisus est, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus est, ut fusè describitur, Æn. 6. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hic sumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta, &c.*] Ucalegon, senex, unus è consiliariis Priami; Ucalegon ponitur pro domo Ucalegontis. *Sigea*.] *Sigeum*, et *Rhæleum*: promontoria duo Troadis, non longè ab urbe Trojâ. *Freta* dixit, pro mari Hellespontiaco, quod regionem illam aluit, et propriè fretum est.

319. *Pantheus Otriades, &c.*] Otrei filius, sacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licet enim arx Trojana præcipuè sacra esset Palladi, ut deinde Romanum Capitolium Jovi; utraque tamen sedes Diis aliis compluribus dicata erat. De *Phæbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, Græcis Æ. 1. 488.

321. *Limina*.] Legunt alii *litora*, nec malè. Servius et Donatus retinent *limina*; et hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, et Hector, et Pantheus sacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem?*] Sensus est: *Quam occupabimus arcem? in quam arcem concurremus?* Maximè enim de arce videtur Æneas fuisse sollicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem Cum sociis ardent animi*. Sed arx illa primò à Græcis capta fuerat, et equus in eam inductus, v. 245. *Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce*. Tamen aliæ fuere arces et munita loca, imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infra, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari possit.

Vix ea fatus eram, gemitu cū talia reddit :
 Venit summa dies et ineluctabile tempus
 Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, et ingens 325
 Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
 Transtulit: incensâ Danaï dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in mœnibus astans
 Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet
 Insultans: portis alii bipatientibus adsunt, 330
 Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
 Obsedêre alii telis angusta viarum
 Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
 Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
 Portarum vigiles, et cæco Marte resistunt. 335
 Talibus Otriadæ dictis, et numine Divûm
 In flammâ et in arma feror: quò tristis Erinnyes,
 Quò fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios Ripheus et maximus annis 339
 Iphitus, oblatus per lunam, Hypanisque, Dy-
 masque;
 Et lateri agglomerant nostro: juvenisque Choroëbus
 Mygdonides: illis ad Trojam fortè diebus
 Venerat, insano Cassandrae incensus amore;
 Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat:
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 345
 Audierat.
 Quos ubi confertos audere in prœlia vidi,
 Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
 venis Mygdonis filius: fortè per illos dies venerat Trojam, ardens magno amore Cassandrae;
 et gener ferebat auxilium Priamo et Trojanis: miser qui non crediderat monitis sponsæ vaticin-
 antis. Postquam vidi illos collectos promptos esse ad pugnam, de iis rebus sic cœpi loqui: O ju-
 venes, corda frustra

Vix ea locutus eram; cū talia respondet gemens:
 Venit suprema dies et tem-
 pus inevitabile Trojanis:
 periimus Trojani, periit
 Troja, et magna gloria Tro-
 janorum: crudelis Jupiter
 omnia transmisit ad Argi-
 vos: Græci regnant in ur-
 be inflammata. Equus al-
 tus stans in medio muro-
 rum emittit milites, et vic-
 tor Sinon spargit incendia
 illudens; totque alii intrant
 portis utrimque apertis,
 quot millia nunquam ve-
 nêre è magnâ urbe Myce-
 nis: alii obstantes occupa-
 verunt armis angustas vi-
 as: obstat gladiatorum acies
 micanti mucrone, nuda,
 parata ad cædem; vix pri-
 mi excubitores portarum
 sustinent pugnam, et resis-
 tunt insano certamine. Ta-
 libus verbis Panthei, et vo-
 luntate Deorum, rapior in
 arma et in incendia: quò
 crudelis Erinnyes, quò tu-
 multus et clamor elatus in
 cœlum me vocat. Adjun-
 gunt se socios Ripheus, et
 grandis ætate Iphitus, oc-
 currentes mihi ad lucem
 lunæ, et Hypanis, et Dy-
 mas; et densantur ad latus
 nostrum: et Choroëbus ju-

NOTÆ.

325. *Dardaniæ. Ilium.*] Trojæ nomina, Æ.
 1. 1. *Troës. Teucrorum:* Trojanorum nomina,
 Æ. 1. 30. 235. *Argos. Mycenis:* urbes sunt Pe-
 loponnesi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 284.
Danaï, Græci, Æ. 1. 30. Sinon, suprâ, 86.
 332. *Angusta viarum.*] Angustas vias: fa-
 miliaris poëtis et historicis locutio: infrâ v.
 725. *Opaca locorum. Æ. 1. 422. Strata via-*
rum.
 335. *Cæco Marte.*] Certamine vel obscuro,
 quia per noctem committebatur: vel insano,
 quia à paucis et improvidis contra multos et
 paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *O-*
triadæ.] Panthei, qui filius Otrei. *Numine.*]
 Æ. 1. 133.
 337. *Erinnyes.*] Nomen commune tribus fu-
 riis: quæ, ut *Eumenides*, sic *Erinnyes* vocan-
 tur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ*
rexetis Erinnyes. Privata singularum nomina
 sunt, *Alecto, Tisiphone, Megæra:* de quibus, G.
 1. 278.
 340. *Oblatus per lunam.*] Probat enim Scali-

ger, de Emendatione temp. lib. 5. captam esse
 Trojam circa plenilunium et finem veris: id-
 que etiam patet ex Petronii fragmento de ex-
 pugnacione Trojæ: *Jam plena Phæbe candidum*
extulerat jubar: at tum Luna maximè lucida
 est. Igitur *silentia Lunæ*, ut antea dixit Virgi-
 lius, v. 255. de *mediâ nocte* explicanda sunt,
 quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc ta-
 cent omnia: Luna autem nocturni silentii
 præses dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox*
et Diana quæ silentium regis.
 342. *Mygdonides.*] Nomen à *Mygdone*, patre,
 fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdoniâ*
 regione, monet enim Servius gentilia nomina
 non desinere in *des*, sed patronymica. De
Cassandra suprâ, v. 246. De *Phrygibus*, Æ.
 1. 381.
 348. *Fortissima frustra.*] Hic agnoscunt vul-
 gò interpretes planè prolixam et incommo-
 dam verborum trajectionem, et verba dige-
 runt hoc modo: *Juvenes, fortissima pectora.*
videtis quæ sit fortuna rebus; omnes Dii, quibus

generosa: si firmum est vo-
bis desiderium sequendi me
tentantem extrema; cerni-
tis quis sit status rerum.
Omnes Dii, per quos hoc
regnum steterat, abierunt
desertis altaribus et pene-
tralibus: vos verò vultis sub-
venire urbi jam combustæ;
moriatur potius, et ruamus
in medium armorum. Sola
salutis via quæ restat victis,
est nullam sperare salutem.
Sic furor additus est virtu-
ti juvenum. Deinde velu-
ti lupi rapaces, per nebulo-
sum tempus, quos rabida
ventris aviditas expulit fu-
riosos exantris, et quos pro-
les relicta expectat siccis
gutturibus: ita nos per ar-
ma, per hostes, inus ad
mortem certissimam; et in-
sistimus mediam viam ur-
bis: nigra nox errat circa
nos cavis tenebris: Quis ex-
plicet sermone stragem et
mortes illius noctis? aut
possit lugendo æquare illos
labores? Perit urbs vetus,
quæ regnaverat per multos
annos: multa inutilia cor-
pora passim funduntur, et
per vias, et per domus, et
per sacra vestibula Deor-
um. Nec soli Trojani lu-
unt pœnas sanguine: ali-
quando etiam virtus redit
victis in corda, et Græci
victores occiduntur: ubique
crudelis est luctus, ubique
timor, et multa species mor-
tis. Androgeos primus è
Græcis occurrit nobis, mag-
nâ turbâ cingente, putans
nos esse agmen sociorum,
inconsultus: et prior nos
alloquitur sermone amico:
Properate ô viri, quæ enim
tam tarda desidia vos detinet? alii vastant et evertunt Trojam combustam: vos nunc primò
venitis ab altis navibus? Sic locutus est: et statim agnovit se devenisse in medium hostium,
nam non reddebantur ipsi responsa satis tuta. Obstupuit, et retrò continuit pedem cum voce.
Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviso: et subito tremens
fugit cum assurgentem in iras, et inflantem collum cœruleum. Non aliter Androgeos recedebat
territus aspectu. Irrumpimus, et circum miscemur confertis armis: et passim dejicimus Græ-
cos, inscios locorum, et metu percitos:

NOTÆ.

*hoc imperium steterat, abierunt adytis arisque re-
lictis: frustra succurritis urbi incensæ. Si vobis
cupido certa est sequi audentem extrema, ruamus
in media arma, et moriamur.* Ego rectum, abs-
que traiectione, sensum verborum videre
mihi videor, ut patet in interpretatione: ubi
vocat Æneas juvenum pectora frustra fortissi-
ma, quia eorum fortitudo ad patriæ salutem
deinceps inutilis erat.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99.

*Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ig-
nis, Incassum furit. De Teucris, Trojanis, Æ. 1.
235. De Danaïs, Græcis, Æ. 1. 30.*

377. *Sensit delapsus in hostes.*] Id est, se de
lapsum esse: Græcismus, Latinis veteribus fa-
miliaris. Sic Catul. in Phaselo, v. 2. *At fu-
isse navium celerrimus, &c.*

379. *Aspris.*] Pro asperis: ut Æ. 1. 201
Accēstis, pro accessistis.

Sternimus : aspirat primo fortuna labori. 385
 Atque hîc exultans successu animisque Chorcæbus :
 O socii, quâ prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quâque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaûmque insignia nobis 389
 Aptemus : dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
 Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypeique insigne decorum
 Induitur : laterique Argivum accommodat ensem.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas omnisque juvenus
 Læta facit : spoliis se quisque recentibus armat. 395
 Vadimus immixti Danaïs, haud numine nostro ;
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conserimus, multos Danaûm demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, et litora cursu
 Fida petunt : pars ingentem formidine turpi 400
 Scandunt rursus equum, et notâ conduntur in alvo.
 Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
 Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
 Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ,
 Ad cælum tendens ardentia lumina frustra, 405
 Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiatâ mente Chorcæbus,
 Et sese medium injecit moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
 Hîc primùm ex alto delubri culmine telis 410
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
 Armorum facie, et Grajarum errore jubarum.
 Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
 Undique collecti invadunt : acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
 Adversi rupto cœu quondam turbine venti 416
 Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus Eois
 Euris equis : stridunt sylvæ : sævitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 templi obruimur jaculis nostrorum *Trojanorum*, et fit strages deploranda, ob armorum formam
 et errorem cristarum Græcarum. Tunc Græci, commoti dolore et irâ ob ereptam sibi Cassan-
 dram undique congregati nos oppugnant : ardentissimus erat Ajax, et gemini filii Atræi, et
 omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, et
 Zephyrus, et Notus, et Euris exultans equis orientalibus sibilant ; sylvæ, ac Nereus spumosos
 tridente furit, et commovet mare ab imo fundo.

NOTÆ.

391. *Comantem galeam.*] Cristatam, caudis animalium ornatam, Æ. 3. 468. *Argivum*, Græcum ab Argis urbe Peloponnesi, Æ. 1. 284.

396. *Haud numine nostro.*] Non propitiis Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Diî texere Cupentum* *Æneâ* veniente sui. De Orco, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277.

404. *Cassandra, &c.*] Suprà v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oilei filio, Æ. 1. 40. De Ajace Oilei, de quo hîc mentio, Æ. 1. 41. De Atridis, Atræi filiis, Agamemnone, Æ.

3. 54. et Menelao, suprà v. 264. De Dolopibus suprà, v. 7.

417. *Zephyrus, &c.*] Ventus occidentalis. Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui et *Auster* meridionalis : à νότος, *humidus* : Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis unde equis invectus dicitur Eois ab ἠώς, *Aurora*. Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. *Per Siculas equitavit undas.* Quondam.] Aliquando, suprà, v. 367.

419. *Nereus.*] Juxta aliquos pro *Neptuno* sumitur, ob tridentem : juxta Orpheum pro Deorum antiquissimo : juxta Hesiodum, pro Pon-

Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, et dispersimus totâ urbe: illi etiam occurrunt, primique agnoscunt scuta et arma simulata, et notant voces sono discrepantes à suis. Statim opprimimur numero, et primus Chorcæbus occiditur manu Penelei ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, qui inter Trojanos unum omnium justissimus fuit, et observantissimus æquitatis; aliter visum est Diis. Moriuntur Hypanis et Dymas, confossi à civibus; nec multa religio tua, nec vittæ Phæbi protexerunt te morientem, ô Pantheu. Trojani cineres, et supremus ignis meorum; testor vos, me in exitio vestro nec effugisse arma, nec ulla pericula illata à Græcis: et, si factum voluisset ut morerer, me dignum fuisse propter facta. Abstrahimur inde Iphitus et Pelias necum: è quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam ab Ulyse acceptam. Statim vocamur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem videmus magnum certamen; quasi nulla essent alibi prællæ, et nulli morerentur reliquâ in urbe: sic videmus Martem effrænem, et Græcos ad fastigia ascendentes, et portas obsessas admotâ testudine. Scalæ affiguntur muris, et inniuntur gradibus ad ipsas portas: et Græci tecti opponunt sinistris manibus clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contrâ Trojani diruunt turres et culmina tegentia domos: siquidem vident extremas res, conantur defendere se his armis in ruinâ jam suppreinâ: et dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii strictis gladiis occupaverunt portas, et has defendunt spissâ multitudine. Renovatus est mihi ardor succurrendi domui regis

Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram 420
Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Licet obruimur numero, primusque Chorcæbus
Penelei dextrâ divæ armipotentis ad aram 425
Procumbit: cadit et Ripheus justissimus unus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus æqui;
Diis aliter visum. Pereunt Hypanisque, Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula textit. 430
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum:
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse vices Danaûm: et, si fata fuissent
Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde,
Iphitus et Pelias necum: quorum Iphitus ævo 435
Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulysei.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic verò ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe: 439
Sic Martem indomitum Danaosq; ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumque actâ testudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris
Protecti objiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum 445
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt,
Extremâ jam in morte parant defendere telis;
Auratasq; trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii strictis mucronibus imas
Obsedère fores, has servant agmine denso. 450
Instaurati animi, regis succurrere tectis,

NOTÆ.

ti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nympharum patre, et uno è maris præsidibus.

423. *Ora sono discordia.*] Alii enim Phrygiâ, alii Græcâ linguâ utebantur: quidam explicant de vario militum symbolo, *mot du guet*, THE WATCH WORD.

425. *Penelei.*] Unius è quinque Bæotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerat. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quassans arma è cerebro Jovis nata est, unde nomen à πάλλω, quasso.

428. *Diis aliter visum.*] Licet justissimus esset, visus est tamen Diis reus ac morte dignus esse. De infuld, seu vittis Apollinis, v. 133. De Apolline, Ecl. 3. 104.

434. *Meruisse manu.*] Me dignum fuisse

morte, propter ea quæ manu feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus est, Ecl. 9. 12.

441. *Testudine.*] Machinâ, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic describitur à Livio 1. 44. 9. *Scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertiis magis et quartis, postremis etiam genu nixis; fastigiatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Augusto, tam firmam fuisse, ut homines supra illam ire possent: sed et equi agi et vehicula. Nomen à corio *testudinis, tortuæ*, TORTOISE. Græcis συνασπισμός à clypeis simul nexis. De postibus Æn. 1. 448.

Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
 Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relictī 454
 A tergo: infelix quā se, dum regna manebant,
 Sæpius Andromache ferre incommitata solebat
 Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis, unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teucri. 459
 Turrin in præcipiti stantem, summisque sub astra
 Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
 Et Danaûm solitæ naves, et Achaïca castra;
 Aggressi ferro circùm, quā summa labantes
 Juncturas tabulata dabant, convellimus altis 464
 Sedibus, impulimusque. Ea lapsa repentè ruinam
 Cum sonitu trahit, et Danaûm super agmina latè
 Incidit: ast alii subeunt; nec saxa, nec ullum
 Telorum intereà cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum primoq; in limine Pyrrhus
 Exultat, telis et luce coruscus ahênâ. 470
 Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina pastus,
 Frigida sub terrâ tumidum quem bruma tegebat;
 Nunc positis novus exuviis, nitidusq; juventâ,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad Solem, et linguis micat ore trisulcis. 475
 Unâ ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
 Armiger Automedon: unâ omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto, et flammæ ad culmina jactant.
 Ipse inter primos, correptâ dura bipenni
 Limina perrumpit, postesque à cardine vellit 480
 Æratos: jamque excisâ trabe firma cavavit

et adjuvandi viros auxilio,
 et addendi vires victis.
 Erat limen, et janua occulta,
 et pervia conjunctio
 domorum Priami inter se,
 et porta relicta à tergo:
 quā misera Andromache,
 dum stabant regna, sæpe
 solebat absque comitatu se
 conferre ad soceros, et du-
 cebat avo puerum Asty-
 anacta. Hæc ascendo ad
 fastigia summi tecti, unde
 miseri Trojani vibrabant
 manibus spicula inania.
 Evertimus ab altissimâ par-
 te, et disjecimus turrin si-
 tam in loco declivi, et sum-
 mis tectis elatam ad side-
 ra, unde solebat tota Troja
 spectari, et naves Græco-
 rum, et Achaïæ castra:
 postquam eam circùm acci-
 dimus ferro, quā parte su-
 premum tabulatum redde-
 bat juncturas parietis infir-
 miores. Illa turris extem-
 plò concidens ruinam fecit
 cum tumultu, et latè incu-
 buit super turmas Græco-
 rum: sed alii succedunt:
 nec lapides, nec ullum ge-
 nus armorum interim ces-
 sat. Ante ipsam introitum
 et ad primam portam,
 Pyrrhus gaudet fulgens ar-
 mis et luce armorum æreo-
 rum. Qualis est coluber,
 quem hyems frigida occul-
 tabat effectum sub terrâ;
 quando reffectus venenatis
 herbis, et jam reparatus

depositâ pelle, ac juventute conspicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorsum, erectus ad Solem, et vibrat linguam tricuspidem. Simul magnus Periphas, et armiger Automedon ductor equorum Achillis: simul tota juvenus Scyri *insulæ*, ascendunt ad tectum, et conjiciunt ignes ad fastigia. Pyrrhus ipse inter primos correptâ securi durum limen perfringit, et è cardinibus eruit portas æreas: et jam abscissâ trabe perforavit

NOTÆ.

454. *Tectorum inter se, &c.*] Videntur continua duo fuisse palatia Priami, et Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hostibus, qui posticam illam januam non animadvertenterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Ciliciâ, minoris Asiæ provinciâ. Occiso marito Hectore, Priami et Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho cessit in prædam: à quo ducta in Epirum, ex eo Molossum suscepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in uxorem concessa est. *Socer* igitur Andromaches fuere Priamus et Hecuba.

457. *Astyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore; hic post Trojam captam cum quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus à matre in ipso Hectoris tumulo,

indeque dolo Ulyssis erutus, è turri præceps actus est.

462. *Achaïca castra.*] De Achaïâ, Græciæ regione, Æ. 1. 488. De *Danaïs*, ib. 30.

463. *Quâ summa, &c.*] Quâ trabium, quæ surculum tabulatum sustinebant, capita, parietis immissa, infirmiore illum reddebant, et excindi facilem. De *Pyrrho*, suprâ, v. 263.

471. *Qualis ubi, &c.*] De illâ serpentis renovatione, herbarum pastu, linguâ tricusptide, jam diximus G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro insulâ, unâ è Cycladibus, in quâ regnavit Lycomedes; apud quem depositus à Thetide Achilles puellari habitu ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamiâ Lycomedis filiâ Pyrrhum suscepit. De *bipenni*, securi utrinque acutâ, G. 4. 331. De *limine, postibus, cardine*, Æ. 1. 448.

durissima ligna, fecitque Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
 magnum hiatum lato spatio. Apparet interior domus, et atria longa patescunt :
 Apparet Priami et veterum penetralia regum :
 Apparent Priami et veterum penetralia regum :
 Armatosque vident stantes in limine primo. 485
 At domus interior gemitu miseroque tumultu
 Miscetur: penitusque cavæ plangoribus ædes
 Interior turbatur luctu et Fœmineis ululant: ferit aurea sidera clamor.
 misero tumultu: cavæ ædes intimè resonant planc-
 Tibus fœminarum: clamor Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
 ferit astra lucida. Tunc Amplexæq; tenent postes, atq; oscula figunt. 490
 timidæ matres vagantur totâ domo, et hærent am-
 plexæ portas, iisque dant Instat vi patriâ Pyrrhus; nec claustra, neq; ipsi
 oscula. Urget Pyrrhus pa- Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 terno impetu: nec obices, Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
 nec ipsi custodes possunt Fit via vi: rumpunt aditus, primosq; trucidant
 eum sustinere: janua qua- Immissi Danaï, et latè loca milite complent. 495
 titur multo ariete, et portæ Non sic, aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
 concidunt ejectæ è cardi- Exiit, oppositosque evicit gurgite moles,
 nibus. Fit via per vim, et Fertur in arva furens cumulo, camposq; per omnes
 Græci immissi pandunt sibi Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furem
 aditum, et occidunt primos, Cæde Neoptoleum, geminosque; in limine Atridas:
 et undique replent spatia Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
 militibus. Non sic spu- Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat, ignes.
 mans fluvius volvitur in Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 agros furens auctu aqua- Barbarico postes auro spoliisque superbi,
 rum, et per omnes campos Procubere: tenent Danaï, quæ deficit ignis. 505
 evertit armenta cum sta- Forsitan et Priami fuerint quæ fata, requiras.
 bulis; quando fractis obi- Urbis ubi captæ casum, convulsaque vidit
 cibus exundavit, et supera- Limina tectorum, et medium in penetralibus hos-
 vit aquarum copiâ moles Arma diu senior desueta trementibus ævo [tem;
 oppositas. Ipse vidi furio- Circumdat nequicquam humeris, et inutile ferrum
 sum cædibus Pyrrhum, et
 duos Atrei filios in limine.
 Vidi Hecubam, et centum
 fœminas, et Priamum inter
 aras inficientem sanguine
 ignes, quos dicaverat Diis. Quinquaginta cubicula, in quibus erat ei magna spes posterita-
 tis: portæ ornatae auro peregrino et spoliis, ceciderunt: ubi deest ignis, occupant locum
 Græci. Fortè etiam petes, cææ fuerit sors Priami. Postquam vidit ruinam captæ urbis, et
 perruptas portas domûs, et nistem in medio ejus recessu: senex frustrâ induit humeris senio
 trementibus arma diu desueta,

NOTÆ.

491. Vi patriâ.] Haustâ è patris Achillis exemplo, qui ex Horat. de A. P. 292. Iracundus, inexorabilis, acer.

492. Ariete.] Machina fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magnâ vi librabatur. De Pyrrho Neoptolemo: suprâ, v. 263.

501. Hecubam.] Uxorem Priami, filian. Cissei Thraciæ regis: quæ in servitutem à Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus conviciis lacescebat. Centumque nurus.] Nurus, propriè uxor filii est, bru, DAUGHTER IN LAW. Cùm tamen constet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuisse; constat hîc juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: Inde fluunt, lacrymæ, stillataque Sole rigescunt De ramis electa novis, quæ lucidus annis Excipit, et nuribus mittit ges-

tanda Latinis. De aris Priami, infrâ, v. 513.

503. Quinquaginta illi thalami.] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: et è regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filia apud generos; ergo liberos habuit ex utroque sexu duos ac sexaginta, è variis uxoribus, præsertimque ex Hecubâ novemdecim, ut ait ipse Priamus, Iliad. ultimâ, 496.

504. Barbarico.] Cerdanus probat exemplis compluribus, Barbaricum et Phrygium idem esse, et Phryges divitiis fuisse insignes: et certum quidem est barbaros à Græcis vocatos esse Asiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, et Persæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Æneâ ipso hîc appellari: igitur melius explica de auro Asiaticis aliis gentibus per bellum direpto, præcipuè quia cum spoliis hîc jungitur.

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes. 511
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit, juxtâque veterrima laurus,
 Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
 Hic Hecuba, et natæ nequicquam altaria circum,
 Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ, 516
 Condensæ, et Divûm amplexæ simulacra tenebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit: Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit. 520
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget: non si ipse meus nunc affloret Hec-
 Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
 Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
 Ad sese, et sacrâ longævum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostes
 Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
 Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, jam jamq; manu tenet, et premit hastâ.
 Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum, 531
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit. [tur,
 Hic Priamus, quanquam in mediâ jam morte tene-
 Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit:
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis 535
 Dii (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
 Persolvant grates dignas, et præmia reddant
 Debita: qui nati coram me cernere letum
 Fecisti, et patrios foedâsti funere vultus.
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
 Talis in hoste fuit Priamo; sed jura fidemque

et accingitur gladio inutili, et ruit moriturus in confertos hostes. In mediâ domo et sub apertis auris cœli fuit ara magna, et propè laurus antiquissima, imminens aræ, tegens umbrâ *Deos* domesticos. Hic Hecuba, et *ejus* filiæ, frustrâ circa aras confertæ, sicut fugientes columbæ per nigram tempestatem, et amplectentes Deorum statuas, *eis* adhærebant. Cum verò vidit [tor. Priamum ipsum sumptis armis juvenilibus: Quæ tam funesta mens, ait, ô miser marite, impulit *te* ad induenda hæc arma? aut quò curris? Tempus *præ-* sens non indiget tali subsidio, nec talibus propugnatoribus; ne si meus *quidem* Hector nunc ipse adesset. Huc denique *te* recipe: hæc ara proteget cunctos, aut morieris nobiscum. Sic ore locutâ, accepit senem juxta se, et posuit *eum* in sacro sedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitatâ morte *illatâ* à Pyrrho, inter arma, inter hostes, fugit per longas porticus, et pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens persequitur illum inimico telo, et propè manu attingit, urgetque hastâ. Postquam autem *Polites* pervenit ante oculos et ora parentum, cecidit et emisit animam cum multo san-

guine. Tum Priamus, etsi jam in mediâ morte positus, tamen non *sibi* temperâvit, nec iram et vocem continuit: Tibi verò, exclamat, Dii referant meritam gratiam, et reddant debitam mercedem pro hoc crimine et talibus factis; si est in cœlo aliqua pietas, quæ provideat talia: *tibi inquam*, qui fecisti me coram videre mortem filii, et funestâsti faciem patris *hæc* cæde. At ille Achilles, *ex* quo fingis te procreatum esse, talis non fuit erga hostem Priamum: sed rationem habuit juris *gentium* et fidei

NOTÆ.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio*, vel *sub Jove*; id est, sub ipso aëre et aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens signum habet maximè conspicuum, *ursam*, sive *septentriones*; quod et *plastrum* dicitur, et *axis*, ideò dici potest, juxta *Servium*. Vel quia, sicut *poli* ita et *axis*, pro toto cœlo sumitur: sunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia; *axis* autem, linea ipsa sive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa, in loco subdiali et aperto, mediis in ædibus posita fuit, et *Jovi Herceo* dicata, ex *Athenæo*, l. 5. Ad hanc occisus fuit Priamus: ex *Euripede*, *Pausaniâ*, *Ovidio*, *Senecâ*. Dicebatur *Herceus* *ἑρμιος* ab *ἑρως*, *septuam*, quia intra domorum septa statu-

ebatur *ejus* ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex *Pausaniâ* in *Corinth*. Non assentior *Turnebo* l. 14. 15. in hæc arâ sacratum fuisse ignem perpetuum; sed ignem recens à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo, v. 502.

Laurus.] Hanc aliqui dicunt arte factam fuisse: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro purissimo; rami et folia ex auro et argento; flores et fructus è gemmis. Sed sativam et naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel statuas domesticorum Deorum cum *Herceo Jove* in eadem arâ positas. De *Penatibus*, infra, v. 717.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

debile supplicantis: et restituit tumulo exanime corpus Hectoris, et me remisit in urbem meam. Sic dixit senex, et projecit telum debile absque impetu, quod statim resiliit ex ære rauco, et frustra pendit è summo umbone clypei. Cui Pyrrhus respondit: Feres ergo ista, et ibis nuncius ad Achillem patrem meum: memento narrare illi mea indigna facta et Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens, trahit eum ad ipsas aras trepidum, et vacillantem in medio sanguine filii, et involvit sinistrâ capillos, ac dextrâ sustulit ense micantem, condiditque in ejus latus usque ad manubrium. Hic fuit terminus casuum Priami: hic exitus necessitate abstulit eum, videntem Pergamam eversa et Trojam combustam: eum inquam regem Asiæ, clarum propter tot gentes, et tot regiones: jacet in litore magnus truncus, et caput abscissum et humeris, et cadaver sine nomine. Tunc verò primum dirus horror invasit me. Attonitus fui: venit in

mentem imago dilecti patris mei; quando vidi regem ipsi corvum efflantem crudeli plagâ animam: venit in mentem Creûsa derelicta, et spoliata domus, et periculum parvi Ascanii. Circumspicio, et quæro quænam esset circa me multitudo. Omnes me reliquerant fatigati, et corpora saliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammam. Et jam ferè restabam solus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Vestæ,

Supplicis erubuit; corpusque exsanguie sepulchro Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remisit. Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu Conjecit: rauco quod protinus ære repulsum, 545 Et summo clypei nequicquam umbone pendit. Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, et nuntius ibis Pelidæ genitori: illi mea tristia facta, Degeneremque Neoptoleum narrare memento. Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa tremen- 554 Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati: [tem Implicuitque comam lævâ; dextrâque coruscum Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ense. Hæc finis Priami factorum: hic exitus illum 554 Sorte tulit, Trojam incensam et prolapsa videntem Pergama, tot quondam populis terrisq; superbum Regnatorem Asiæ: jacet ingens litore truncus, Avulsumq; humeris caput, et sine nomine corpus. At me tum prium sævus circumstetit horror: Obstupui: subiit chari genitoris imago, 560 Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi Vitam exhalantem: subiit deserta Creûsa, Et direpta domus, et parvi casus Iûli. Respicio, et, quæ sit me circum copia, lustro. Deseruere omnes defessi, et corpora saltu 565 Ad terram misère, aut ignibus ægra dedêre. Jamque adeò super unus eram, cum limina Vestæ

NOTÆ.

542. *Supplicis, &c.*] De hac Priami supplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æ. 1. 99.

546. *Umbone.*] *Umbo*, ἀμύων, est quicquid in plano imminet, rotundâ figurâ: talis erat media pars clypei. *Pelides*: Achilles, filius Pelei, de quo, Æ. 1. 30.

554. *Hæc finis.*] Vulgo masculini generis est: hic etiam fœminini, ut et Æ. 5. 384. *Quæ finis standi?*

557. *Regnatorem Asiæ.*] Priamus enim imperâsse dicitur Phrygiæ minori ac majori, quæ maximam Asiæ minoris partem complectuntur.

Litore truncus.] Dicitur enim à quibusdam Priamus à Pyrrho tractus ab arâ domesticâ ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occisus: Virgilius occisum quidem vult ad aram, sed cadaver deinde protractum fuisse ad litus innuit.

562. *Creûsa.*] De eâ infra, v. 772.

567. *Jamque adeò, &c.*] Versus duos et viginti sequentes sustulisse dicuntur Varius et Tucca; eò quòd ea, quam continent, Helena

fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur Æn. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, sed apud filium Priami Deiphobum, suum post necem Paridis maritum, habitâsse; et in ejus domum Græcos ad ipsum jugulandum induxisse; *Intra tecta vocat Menelaum et mœnia pandit; Scilicet id magnum sperans fore munus amanti, Et famam extinguere veterum sic posse malorum.* At respondeo cum Nascimbæno dici posse, spem Helenæ de placando Menelao vanam fuisse, quod innuit vox illa *scilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum se nihilo minus velut hostem peti animadvertisset; evasisse fugâ in Vestæ templum, sacrarium domûs regiæ, per illud ipsum posticum ostium, quo Æneaseundem in locum penetraverat. Et verò Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam esse, eo consilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem. Æ. 1. 650. *Eriinys* furiis commune nomen, suprâ, v. 337. *De Vestâ*, v. 296.

Servantem, et tacitam secretâ in sede latentem
 Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti. 570
 Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
 Et poenas Danaûm, et deserti conjugis iras
 Permetuens, Trojæ et patriæ communis Erinny's,
 Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
 Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem 575
 Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis patriasq; Mycenæ
 Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumq; domumq; patres, natosq; videl'it,
 Iliadum turbâ et Phrygiis comitata ministris? 580
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium toties sudârit sanguine litus?
 Non ita: namq; etsi nullum memorabile nomen
 Fœmineâ in pœnâ est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, et sumpsisse merentis 585
 Laudabor poenas; animumque explêsse juvabit
 Ultricis flammæ, et cineres satiâsse meorum.
 Talia jactâbam, et furiatâ mente ferebar:
 Cùm mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
 Obtulit, et purâ per noctem in luce refulsit 590
 Alma parens, confessa Deam; qualisque videri
 Coelicolis et quanta solet; dextrâque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quònam nostri tibi cura recessit?
 Non priùs aspicias, ubi fessum ætate parentem 596
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creûsa,
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Graiæ
 Circumerrant acies: et nî meâ cura resistat,
 Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis.
 Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ, 601
 Culpatusve Paris; verùm inclementia Divûm
 Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
 Aspice: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
 Mortales hebetat visus tibi, et humida circum 605
 Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
 aut quem in locum tibi abiit cura nostrarum rerum? Nonne priùs quæres, ubi deserueris pa-
 trem tuum Anchisen, annis gravem? An supersit uxor Creûsa, aut Ascanius filius: quos omnes
 cingunt undique turmæ Græcorum; et, nisi mea sollicitudo obstitisset, jam ignis absumpsisset,
 aut gladius hostilis interfecisset. Non vultus Helenæ Spartanæ tibi odiosus, aut toties incusatus
 Paris; sed Deorum ira delet hanc potentiam, et dejicit Trojam ex *alio* fastigio. Vide: nam
 auferam omnem nubem, quæ offusa tibi aspicienti debilitat oculos mortales, et humida circum
 nigrescit: tu ne ulla matris

et clam occultam in arcano
 loco: claræ flammæ præ-
 bent lucem vaganti *mihi* et
 circumquæque intendenti
 oculos in omnia. Illa com-
 munis furia Trojæ et Græ-
 ciæ, timens Trojanos sibi
 infensos ob ruinam Trojæ,
 et supplicia à Græcis *infe-*
renda, et furorem derelicti
 mariti, occultaverat sese, et
 hærebat aris non visa. Ac-
 census est furor *in* animo:
 subortus est ardor vindi-
 candi patriam eversam, et
 repetendi poenas sceleris.
 Nempe, *aiebam*, hæc vide-
 bit illâs Spartam et My-
 cenæ patrias? et abibit re-
 gina *post* partam victoriam?
 et cernet maritum, et do-
 mum, et parentes, et filios,
 stipata multitudine Troja-
 norum et famulis Phrygiis?
 Priamus *interea* gladio pe-
 rierit? Troja arserit igne?
 Trojanum litus tam sæpe
 maduerit sanguine? Non
 sic *erit*: nam licet nulla sit
 memorabilis gloria in puni-
 tione fœminæ et *talis* vic-
 toria non sit digna laude:
 tamen laudabor *quod* occi-
 derim sceleratam, et pœnis
 affecerim ream; et dulce
 erit explevisse desiderium
 ardentissimæ ultionis, et
 satisfacisse manibus *meo-*
rum civium. Talia dicebam,
 et currebam furioso animo:
 cùm alma mater *mea* præ-
 buit se mihi videndam,
 nusquam antea tam mani-
 festa oculis; et in tenebris
 resplenduit nitido lumine,
fassa se Deam esse, et qua-
 lis ac quanta solet appare-
 re Divis: et repressit me
 dextrâ apprehensum: præ-
 tereaque adjecit hæc *verba*
 ore roseo; Fili, quis tantus
 dolor commovet *hanc* iram
 intractabilem! Cur furis?

NOTE.

577. *Spartam.*] Sparta sive *Lacedæmon* pa-
 tria Helenæ, urbs Peloponnesi, ut et *Mycenæ*:
 quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*,
 diximus *Æn.* 1. 650. De *Phrygiâ*, *Æn.* 1. 381.

585. *Nefas.*] Pro personâ sceleratâ et nefa-
 riâ: sic frequentes apud Plautum usurpatur
scelus.

600. *Hauserit.*] De hac voce, pro *vulnerârit*,
occiderit, *Æn.* 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ, &c.*] Helenæ, Tyn-
 darei filiæ, *Lacedæmonia*, *Æ.* 1. 650. *Lacænâ*,
 fœmininum, non a masculino *Lacænis*, sed à
Lacon, incola *Laconiæ*: ut à *λέων*, leo, *λίαννα*,
lēana. De *Paridæ*, *Æ.* 1. 27.

imperia metue, et ne ab-
nuas obtemperare *ejus*
mandatis. Illic ubi cernis
moles prostratas, et iapi-
des avulsos lapidibus et
fumum undatim *urgentem*
mixto pulvere: *illic* Nep-
tunus succutit fundamenta
impulsa magno tridente, et
convellit à radicibus totam
urbem. Illic ferocissima
Juno prima occupat Scæas
portas, et armata ferro ac
furiosa vocat à navibus ex-
ercitum sociorum. Jam,
aspice, Tritonia Pallas ste-
tit in summis arcibus, res-
plendens nube et torvo
capite Medusæ. Ipse Ju-
piter suggerit Græcis ani-
mos et robur opportunum:
ipse commovet Deos ad-
versus arma Trojana. Fili,
accelera fugam, et pone
finem laboribus. Nusquam
te deseram, et ducam te
securum ad paternam do-
mum. Sic locuta fuerat, et
statim abdidit se densis
tenebris noctis. Apparent
horrendæ species, et nu-
mina magna Deorum ad-
versa Trojæ. Tunc verò
omne Ilium visum est mihi
recumbere in flammis, et
Troja Neptunia à fundamentis subrui. Et quemadmodum quando in altis montibus rustici
conantur certatim evellere veterem ornum, circumcisam ferro multisque securibus; illa diu
minatur, et ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, postremum
insonuit, et evulsa fecit ruinam in montibus.

NOTÆ.

610. *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infestum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, postquam is cum Apolline muros urbis condidisset: G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait se Trojanis benevolum semper fuisse, ex quo muros eorum condiderat: sed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini et Neptuno pecuniam ad sacra visse, ac deinde ad murorum fabricam convertisse; unde fabula emanavit, Deos, et fecisse muros, et regi offensos fuisse. De Neptuno, Æ. 1. 125.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas sex fuisse ait Dares, *Antenorida, Dardaniam, Iliam, Catumbriam, Trojanam, et Scæam.* Hæc nomen habuit, vel à *σκαία*, sinistra, quod in sinistrâ urbis parte esset: vel à *σκήνωμα*, tentorium, tabernaculum; quod hinc sepulchrum esset Laomedontis: vel, juxta Strabonem l. 13. vox est Thracia, cujus significatum non affert.

615. *Tritonia.*] Suprà, v. 171. *Pallas, Æ. 1. 39.*

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divinâ*: et puto circulum esse lucidum, huic similem

diademati, quo Divorum capita Christiani præcingunt. Aitque Isidorus l. 19. 31. *Nimbus* quoque dici *fasciolam transversam ex auro, assumptam in linteis, quod est in fronte fœminarum.* Quâ voce usus est Arnobius l. 2 *Laminas pertunderent aurium, imminuerunt frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. sc. 2. v. 135. *Merictricem vocat nimbalem.*

616. *Gorgone.*] *Medusa, Euryale, Sthenyo* Phorci filiæ, apud insulâs Dôrcadas in Æthiopico oceano regnâsse dicuntur; *Gorgones* dictæ à *γοργόνης* ferocitas. Ex his, cum *Medusa* vim à Neptuno passa esset in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in serpentes quorum aspectu homines in saxa vertebantur. Hoc deinde caput Perseus, Jovis et Danaës filius, abscidit auxilio Minervæ: quæ suum ipsi clypeum eam in rem commodavit ex ære politissimo, quo velut in speculo reflexam capitis speciem tutò aspiceret: abscissum caput Minerva deinceps eidem suo clypeo ac terrorem imposuit.

625. *Neptunia.*] A Neptuno condita, suprà v. 610.

626. *Ornum.*] *Ornus*, fraxinus est sylvestris et montana, *frêne sauvage*, WILD ASH.

Descendo, ac ducente Deo flammam inter et hostes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis, 634
Antiquasque domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam priinum montes, primumque petebam,
Abnegat excisâ vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires;
Vos agitate fugam.

Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi servâssent sedes: satis una supèrque
Vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.
Sic ô sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam: miserebitur hostis,
Exuviasque petet: facilis jactura sepulchri est. 646
Jam pridem invisus Divis et inutilis annos
Demoror, ex quo me Divûm pater atque hominûm
Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650
Nos contrâ effusi lacrymis, conjuxque Creûsa,
Ascaniusque, omnisque domus: ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus hæret in iisdem. 654
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperâsti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tantâ superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ 660
Teque tuosque juvat: patet isti janua leto.

Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad arqs.
Hoc erat, alma parens, quòd, me, per tela, per ignes,

Descendo, ac ducente Veneri elabor inter ignes et hostes: *eorum* arma permittunt mihi viam, et ignes retrò abeunt. Sed postquam jam progressus sum ad januam paternæ domûs, et veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, et ad quem primum ibam, renuit protrahere vitam, et tolerare exilium, *post* eversam Trojam: et dicit, O vos, quibus sanguis ætate vigens, et sanæ vires stant propriâ firmitate: vos tentate fugam. Si superi voluissent me proferre vitam, servâssent mihi hanc domum: satis et plusquam *satis est, me* vidisse jam unum excidium, et *satis* superfui captæ urbi. Abite ô *postquam ultimum* valedixeritis meo cadaveri sic deposito. Ipse reperiam mortem *propriâ* manu, aut hostis misertus *mei me occidet*, et detrahet mihi spolia: leve est privari sepulchro. Jamdudum odiosus Diis et inutilis traho vitam, ex quo pater Deorum et rex hominum afflavit me aurâ fulminis, et tetigit igne. Talia dicens perstabat et manebat pertinax. Nos contrâ effusi in fletus, et uxor Creûsa, et Ascanius, et tota domus: ne pater vellet evertere omnia secum, et vim addere fato *nos* prementem. Abnuit *hoc*, et hæret in proposito et loco eodem. Iterum curro ad pugnam, et

infelicissimus mortem appeto. Quod enim *aliud* consilium, vel quæ sors jam offerebatur. An sperâsti, ô pater, me posse *hinc* exportare pedem, te deserto? an tantum crimen exiit *ex* ore patris? Si placet Diis nihil superesse ex urbe tantâ, et *si* hoc fixum est *in eorum* mente, et delectat eos adjicere te ac tuos Trojæ *mox* perituræ: aperta est via ad hanc mortem. Et mox venit Pyrrhus ex *effusione* multi sanguinis Priami: qui jugulat filium ante oculos patris, et patrem ante altaria. Hæccine erat *causa*, ô alma mater, cur me inter arma, inter flammæ servavisti?

NOTÆ.

632. *Deo.*] Deâ Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando sumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribilesque Deos scelerum*, furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. *τὴν θίον κόλαζι*, *Deum* objurga, Venerem intelligit. Sic Demosthenes in exordio orationis de Coronâ. *Θεοῖς εὐχομαι πᾶσι καὶ πάσις*, *Deos* precor cunctos et cunctas.

642. *Una excidia.*] Cum olim ab Hercule Troja expugnata est. Æ. 3. 476.

644. *Positum affati.*] Verba duo funebria. *Positum*, jacens, mortuum. Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos vultus unget amica manus. Af-*

fari: morem notat Romanorum, qui statim atque cadaver combustum aut sepultum fuerat, antequam discederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen ferè nunquam, nisi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, et Æ. 8. 430. Cyclopes admiscunt fulminiradios *tres ignis et alitis Austri*. Anchises autem à quibusdam dicitur oculis privatus, hîc à Virgilio tactus fulmine; eò quòd suos cum Venere amores evulgavisset: nec planè occisus; sed *afflatus tactusque*, ac propriè *attonitus*, unde stuporem et debilitatem membrorum contraxit.

ut videam hostem in mediis recessibus domûs; et ut videam Ascanium, et patrem meum, et Creûsam occisos alterum in alterius sanguine? O famuli, arma, date arma: dies postremus invitat victos. *Permittite ut redeam ad Græcos, permittite ut repetam pugnas renovatas: nullatenus moriemur hodie omnes absque ultione. Tunc iterum induor armis; et accommodans inserebam clypeum sinistræ, et conferebam me extradomum. Ecce autem uxor amplectens pedes meos in ipso aditu domûs hærebat, et proferebat mihi patri parvum Iulium. Si exis moriturus, et nos trahe tecum in omnes casus: si verò propter experientiam militarem collocas aliquam spem in pugna, defende primò hanc domum. Cui parvus Iulus, cui pater tuus relinquuntur; cui relinquo ego olim vocata uxor tua? Talia inclamans implebat gemitu totam domum. Cum repentinum et dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus et oscula tristium parentum, ecce levis apex visus est è summo capite Iuli emittere lucem, et flamma innocua molli attactu delibare capillos ejus et nutrirî circa tempora. Nos timidi cæpimus currere præ metu, et agitare capillos accensos, et extinguere aquâ sacrum ignem. Sed pater Anchises gaudens erexit oculos ad astra, et protulit manus ad cælum cum his verbis: Jupiter omnipotens, si placaris ullis precibus, intueren nos, hoc solum petimus: et si religione meremur aliquid, præterea fer opem, ô pater et confirma hæc auspicia. Vix senex ea dixerat, et repentino sonitu tonuit ad sinistram partem; et stella protrahens facem, cadens è cælo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc stellam cadentem supra summa fastigia domûs, se manifestam abdere in sylvâ Idæa, et designantem iter: tum trames longo tractu emittit fulgorem, et circum undique loca fumant sulfure. Tunc verò pater expugnatus convertit se ad cælum, et alloquitur Deos, et adorât sanctam stellam, atque: Nunc, nunc nulla est mora: sequor, et vado, qua ducitis. O Dii patrii, custodite domum, custodite nepotem.*

Eripis? ut mediis hostem in penetralibus, utque 665
Ascaniumque, patremque meum, juxtaq; Creûsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?

Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.

Reddite me Danais, sinite instaurata revisam

Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti. 670

Hic ferro accingor rursus: clypeoque sinistram

Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.

Ecce autem complexa pedes in limine conjux

Hærebat, parvumque patri tendebat Iulium.

Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum: 675

Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,

Hanc primùm tutare domum. Cui parvus Iulus,

Cui pater, et conjux quondam tua dicta, relinquo?

Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:

Cum subitum dictuq; oritur mirabile monstrum. 680

Namque manus inter mœstorumque ora parentum,

Ecce levis summo de vertice visus Iuli

Fundere lumen apex, tractuque innoxia molli

Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem

Excudere, et sanctos restinguere fontibus ignes. 686

At pater Anchises oculos ad sidera lætus

Extulit, et cælo palmas cum voce tetendit.

Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,

Aspice nos, hoc tantum: et, si pietate meremur,

Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore

Intonuit lævum, et de cælo lapsa per umbras

Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit.

Illam, summa super labentem culmina tecti, 695

Cernimus Idæâ claram se condere sylvâ,

Signantemque vias: tum longo limite sulcus

Dat lucem, et latè circum loca sulphure fumant.

Hic verò victus genitor se tollit ad auras,

Affaturque Deos, et sanctum sidus adorât: 700

Jam jam nullamora est: sequar, et, quâ ducitis, ad-

Dii patrii, servate domum, servate nepotem. [sum.

NOTÆ.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio, Danielis qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus sacerdotes utebantur: *apex, tutulus, galerus*. *Galerus*, pileum erat ex pelle hostiæ cæsæ: *tutulus*, pileum lanatum, in metæ formam: *apex*, pileum sutile, circa medium virgâ eminente, cui lana circumligata erat; nomen ab antiquâ voce *apio* vel *apo*, ab ἀπὸ, ligo.

693. *Intonuit lævum.*] De sinistro fulmine prospero, et hujus vocis, *lævum*, ambigûâ significatione, fusè Ecl. 1. 12. De stellis quæ cadere videntur, et accensis in mediâ aëris regione siccis exhalationibus, G. 1. 365.

696 *Idæâ sylvâ.*] Infrâ, v. 801.

698. *Sulphure.*] Fulmina enim sulphuris odorem habere dicuntur.

Vestrum hoc augurium, vestroq; in numine Troja Omen hoc vestrum, et Tro-
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso. [est. ja est in vestrâ potestate.
Dixerat ille, et jam per moenia clarior ignis 705 Equidem cedo, nec abnuo
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt. ire tibi socius, ô fili. Ille
Ergo age, chare pater, cervici imponere nostræ: locutus fuerat. et jam flam-
Ipse subibo humeris: nec me labor iste gravabit. ma clariùs crepitans audi-
Quò res cunq; cadent, unum et commune periculum, tur per urbem, et incendi-
Una salus ambobus erit: mihi parvus Iulus 710 um propius spargit calo-
Sit comes, et longè servet vestigia conjux. rem. Age igitur, ô dilecte
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris. pater, imponaris nostro
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum collo, ipse portabo te hu-
Desertæ Cereris: juxtâque antiqua cupressus, meris: nec istud pondus
Religione patrum multos servata per annos. 715 me premet. Quòcunque
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam. res abeant, unum et idem
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates. utrique periculum, una sa-
Me, bello è tanto digressum et cæde recenti, lus erit. Parvus Iulus mi-
Attrectare nefas: donec me flumine vivo hi sit comes, et uxor emi-
Abluero. 720 nus sequatur vestigia. Vos,
Hæc fatus, latos humeros subjectaque colla ô famuli, defigite mentibus
Veste super, fulvique insternor pelle leonis, vestris ea quæ dicam. Oc-
eundem locum per varias vias. Tu pater accipe manu res sacras, et patrios Deos. Non li-
cet me, redeuntem è tantâ pugnâ et recenti strage, tangere eos; donec me laverò purâ aquâ.
Hæc locutus tegor veste, et pelle rufi leonis, circa latos humeros collumque submissum:

NOTÆ.

703. *Augurium.*] Proprie est consultatio avium ad futura prænoscentia, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab avium vel gestu, vel garrilu, vel gustu: quia hujus artis ministri spectabant, quomodo aves se gererent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam gustarent, De Numine, Æ. l. 133.

714. *Cereris.*] Ceres fuit Saturni et Opis filia, frugum reperitrix, G. l. 39.

717. *Penates.*] Deos domesticos: qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti sunt à nomine *penus*: quæ sunt res necessariæ, in intimâ domus parte servatæ; ut ab *optimus*, *magnus*; *optimas*, *magnas*; *optimates*, *magnates*; ita à *penus*, *penas*, *penates*. Quinam illi essent, ambigitur. Alii, *Jovem*, *Junonem*, ac *Minervam*, fuisse aiunt: alii *Neptunum* et *Apollinem*: alii *Cælum* ac *Terram*: Arnobius Deos *consentes* seu *complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuisse docet. Dionysius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuisse ærea, et ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait se Romæ in templo vidisse, formâ duorum juvenum hastatorum, habitu sedentium. Hi tamen *Castor* et *Pollux* esse non possunt, cum fratres essent Helenæ; Penates verò multò antiquiores. Hos Dardanus è *Samothracia*, insulâ contra Thraciam, adyexisse cum Palladio dicitur, et Trojæ collocasse; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro modo Penates acceperit Æneas, dubium videri

potest. An verè Hectoris umbra è locis, ubi servabantur, ipsi detulerit, ut dictum est, v. 297. An similes domi habuerit eorum statuas, quas Anchisæ patri commiserit. An cum Palladio à Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendiî tumultum ingressus arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnasæus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* verò, Dii etiam fuerunt domestici, ut Ovidio placet, Mercurii et Laræ, sive Larundæ, filii; juxta Plautum, caninâ specie efformabantur; juxta Plutarchum, caninâ pelle tantum inducebantur: propter fidam custodiam domus. Existimo cum Apuleio *Lares* esse ipsas animas parentum; qui, quodd olim in ipsâ domo sepulturæ mandarentur, curare semper familiam putabantur suam: unde erat *Lar familiaris*: et *Lars* vox est Etrusca, quæ *populi principem* significat. In eoque distinguo *Penates* à *Laribus*: quodd *Penates* divinâ essent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, Æ. 3 177.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum: ut nunquam aut attrectarent sacra, aut ad sacrificium offerendum accederent, nisi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore: præsertim si cæde aliquâ, aut funere, aut impuro usu sædi essent. Lotio fiebat, non stagnanti, aut pluviali, torrentique aquâ; sed vivâ ac perenni, qualis est fontium ac fluminum: sive in ipso flumine, per immersionem, sive aquâ inde haustâ, per solam effusionem.

et subeo onus : parvus Ascanius adhæsit *meæ* dextrae, et sequitur *me* patrem passibus non æqualibus. Uxor juxta sequitur. Vadimus per obscura loca : et me, quem nulla spicula immissa neque conferti Græci ex hostili exercitu antea turbabant; nunc omnes flatus terrent, omne murmur sollicitat accipitem, et æqualiter metuentem comiti et oneri. Et jam accedebam ad portas, et videbar excessisse ex omnibus viis : cum repente frequens strepitus pedum visus *est* allabi ad aures : et pater per noctem intuens vociferatur : Fili, fuge fili : appropinquant : video fulgentes clypeos, et *arma* ærea splendentia. Tunc nescio quis Deus inimicus abstulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro *loca* à viis *remota*, et recedo à spatiis cognitis itinerum : heu ! Creûsa uxor substitit : dubium est, an fato ablata *mihi* misero, an aberraverit ab itinere, an fessa sederit : nec deinde restituta est oculis meis. Neque vidi *eam esse* amissam, aut adverti mentem : prius quàm pervenissemus ad collem vetustæ Cereris, et templum sacrum : hic denique congregatis cæteris, sola defuit, et frustrata est comites et filium et maritum. Quem non accusavi Deorum et hominum, insanus ! aut quid vidi durius in ruinâ urbis ? Commendo sociis Ascanium, et Anchisen, et Trojanos Deos, eosque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, et teger armis nitentibus. Deliberatum est renovare omnes casus, et redire per omnem Trojam, et iterum obicere caput periculis. Primum reviso muros, et limina obscura portæ *urbis*, quâ exportaveram pedem : et retrò relego vestigia notata in tenebris, et quæro oculis. Ubique horror, et simul ipsum silentium terret mentem. Inde redeo domum, *ut viderem* an fortassè retulisset gradum *illuc*. Græci invaserant, et occupabant totam domum. Continud ignis vorax fertur *vi* ventorum ad supremum cacumen : flammæ suprâ assurgunt, ardor sævit in aërem. Progredior ad regiam Priami, et repeto arcem.

Succedoque oneri : dextræ se parvus Iûlus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
Ponè subit conjux. Ferimur per opaca locorum : 725
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii;
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique oneriq; timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam; subitò cum creber ad aures 731
Visus adesse pedum sonitus : genitorq; per umbram
Prospiciens : Nate, exclamat, fuge, nate : propin-
Ardentes clypeos atque æra micantia cerno. [quant :
Hic mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque avia cursu 736
Dum sequor, et notâ excedo regione viarum :
Heu ! misero conjux fatone erepta Creûsa
Substitit, erravitne viâ, seu lassa resedit,
Incertum : nec pòst oculis est reddita nostris. 740
Nec prius amissam respexi, animumque reflexi :
Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedemq; sacratam
Venimus : hìc demum collectis omnibus una
Defuit, et comites natumque virumque fefellit.
Quem non incusavi amens hominumq; Deorumque ?
Aut quid in eversâ vidi crudelius urbe ? 746
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosq; Pena-
Commendo sociis, et curvâ valle recondo. [tes
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnes, omnemque reverti 750
Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
Principio muros, obscuraque limina portæ,
Quâ gressum extuleram, repeto : et vestigia retrò
Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si fortè pedem, si fortè tulisset, 756
Me refero : irruerant Danaï, et tectum omne tene-
Illicet ignis edax summa ad fastigia vento [bant.
Volvitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
Procedo ad Priami sedes, arcemque reviso. 760

NOTÆ.

725. *Opaca locorum.*] Opaca loca : suprâ v. 332.
754. *Lumine lustro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus : et verò dixerat v. 312. *Sigea igni freta late relucet.*

Vel oculis : *lumen* enim hoc sensu, etiam singulari numero dicitur. *Æn.* 12. 220. *Aram suppliciter venerans demisso lumine Turnus*
760. *Priami sedes, arcemque.*] Duo sunt loca diversa, ut diximus v. 322.

Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,
Custodes lecti Phœnix et dirus Ulysses
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur: pueri et pavidæ longo ordine matres
Stant circum.

Ausus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias: mœstusque Crœusam
Nequicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocavi.
Quærenti, et tectis urbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Crœusæ
Visa mihi ante oculos, et notâ major imago.

Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, et curas his demere dictis:

Quid tantum insano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc sine numine Divum
Eveniunt: nec te comitem asportare Crœusam
Fas, aut ille sinit superi regnator Olympi.

Longa tibi exilia, et vastum maris æquor arandum.

Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva

Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.

Illic res lætæ, regnumque, et regia conjux

Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Crœusæ.

Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas

Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo:

exilia, et immensum spatium maris. Pervenies ad terram Italianam, ubi Tybris Lydius volvitur pacato cursu inter pingues agros populorum. Illic parata est tibi fortuna prospera, et regnum, et uxor, regis filia: depone dolorem ob charam Crœusam conceptum. Ego non videbo superbas regiones Myrmidonum aut Dolopum, nec ibo ministratum matribus Græcis:

Et jam in porticibus desertis, et templo Junonis, custodes electi Phœnix et crudelis Ulysses servabant spolia: in hunc locum undique cumulantur divitiæ Trojanæ, sublatae è recessibus combustis, et mensæ Deorum, et pocula solida ex auro, et vestimenta capta: pueri et timidæ matres longa serie stant circum. Imò etiam ausus emittere voces inter tenebras, replevi vicis clamoribus, et tristis frustra repetens Crœusam rursum et rursus appellavi. Misera species et umbra ipsius Crœusæ, et figura grandior quam ea quæ erat cognita; apparuit præ oculis mihi vestiganti, et sine fine dolenti per domos urbis. Obstupui, et capilli obriguerunt mihi, et vox hæsit in gutture. Tunc sic cepit me alloqui, et auferre solitudinem his verbis: Quid tantum prodest vacare immodico dolori, o chare marite? ista non contingunt absque voluntate Deorum: nefatum, aut ille rex summi cœli, permittunt te auferre hinc sociam Crœusam. Tu percursurus es longa

NOTÆ.

761. *Vacuis.*] Non à Græcis, qui multi ibi erant; sed à civibus ac defensoribus.

Junonis asylo.] *Asylum*, ἀσυλον ab α privativo et σῴζειν, trahere: σῶλην, spoliū: quia qui ad illud confugisset, inde trahi aut spoliari non poterat. Idque jus sylvis quibusdam, sed præcipuè templis tributum est. De *Phœnice*, Achillis rectore, suprâ, v. 7. De *Ulysse*. Ibid. De *gaza*. Æ. 1. 119. De *crateribus*, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Crœusæ.*] Æneæ uxor fuit, mater Ascanii, filia Priami et Hecubæ. Scriptores Æneæ infesti hanc ab Æneâ occisam volunt, ex pacatione cum Græcis: ne quid ex Priami sanguine superesset. Virgilius fingit à Cybele fuisse retentam: ne quid esset impediementi, quominus Æneas, aut à Didone adoptaretur, aut à Lavinia assumeretur in virum.

777. *Numine.*] De numine voluntate Deorum, Æ. 1. 133. De *Olympo*, Thessaliæ monte, qui pro cœlo sumi solet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.*] *Æquor*, est quælibet æqua planities, sive terræ, sive ma-

ris, sive etiam speculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi Exercebat equos*. Hic *maris æquor*. Lucret. l. 4. 105. *Reddunt speculorum ex æquore visum*. *Arandum*: ducta in metaphora ab agris. sicut Æ. 5. 158. *Sulcat vada salsa carinæ*. Est enim *sulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Hesperiam.*] Duplex est, *Hispania*, et *Italia*; hinc *Italia*, Æ. 1. 530. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur; quia Tuscos, sive Etruscos. à Latio dividit. Tuscii autem etiam *Tyrrheni* dicti sunt à Tyrrheno, filio Atys, qui Atys, Hercules et Omphales filius, Lydiæ rex, in Asiâ minore, cum regio fame laboraret, sorte inter filios jactâ, *Lydum* regni successorem habuit. *Tyrrhenum* è regno emisit ad condendam coloniam: quam post varios tandem errores, in Italiâ ad superiorem Tybris ripam collocavit: quare Etrusci et Tyrrheni è *Lydiâ* oriundi sunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, suprâ, v. 7.

cum sim è Dardani sanguine, et nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, et retine amorem filii nostri. Postquam protulit hæc verba, reliquit me plorantem et volentem loqui plurima, et evanuit in aërem levem. Tunc ter conatus sum injicere brachia collo ejus; ter species frustrà apprehensa abiit è manibus, similis levi vento, et similis vago somno. Denique transactâ nocte sic redeo ad socios. Et illuc reperio admirans magnam multitudinem novorum sociorum advenisse, et matres, et viros, juventutem congregatam ad fugam, et plebem miserandam. Udecunque concurrerunt, parati et voluntate et facultatibus, in quascunque terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur è cacuminibus summæ Idæ, et inchoabat diem: et Græci occupabant clausos aditus portarum: nec offerebatur ulla spes auxilii. Cessi, et patrem ferens conscendi montem.

Dardanis, et Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Jamque vale, et nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem et multa volentem 790
Dicere deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustrà comprehensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumptâ nocte reviso. 795
Atque hîc ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum: matresque, virosque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras. 800
Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, et sublato montem genitore petivi.

NOTÆ.

787. *Dardanis, &c.*] Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide stemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deum genitrix.*] *Cybele*, de quâ, ejusque sacris, Æn. 3. Quomodo autem Cretisam detinet? Sensus est: Cretisam in Idæos famularum ejus choros adscitam esse; et immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Lucifer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuisse Trojæ, unde *Lucifer*, stella Veneris, ante Solis ortum primò appareret. *Ida* quippe per Troadem universam sparsa est

in varios montes: quorum pars septentrionalis ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Hellespontum; pars meridionalis, ad sinum Adramyttenum maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis est *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ecl. 6. 86. Ait Varro stellam illam Veneris ab Æneâ semper visam esse, donec ad agrum Laurentem veniret: quo tempore videri tandem ab eo desiit.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, desertur in Thraciam; ubi cùm urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis; à quo monitus ut antiquam matrem exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex unâ audit se non prius in Italiâ fixurum sedes, quàm fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, et mortuo Pyrrho in Chaoniâ Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italiâ paratam: eo loco, ubi suam albam inveniret triginta fatus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proximâ Italiæ parte considat Græcorum metu, qui ventis eò disjecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ et Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicinâ Italia orâ est, et Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus; hinc supplicem recipit Achemenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cycloperum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Depranum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.

POSTQUAM res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;

quam nobile Ilium cecidit, et tota Troja à Neptuno munita fumat a fundamentis;

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis
destruere potentiam Asiæ,
et populum Priami; et post-

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, ejus magna pars est utraque Phrygia, major et minor, Priamo subdita. Æ. 1. 381.

2. *Immeritam.*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum et Apollinem, et crimen Paridis in Junonem ac Minervam non debuere tanto

populo creare perniciem, Æ. 1. 27. Æ. 2. 610.

3. *Ilium—Neptunia Troja.*] Per *Ilium*, arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Illum* dicitur à Virgilio tantum neutro genere; ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere.

impellimur omnibus Deorum petere exilia remota, et regiones vacuas: et fabricamus naves prope ipsam Antandrum et prope montes Idæ Phrygiæ; dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: et colligimus socios. Vix prima æstas inceperat: et jam pater Anchises imperabat nos dirigere vela, quò fata vellent. Tunc lugens desero litora patriæ, et portus, et arva, ubi Troja sila fuit. Abco exul per mare, cum sociis, et nato, cum Penatibus, et magnis Diis. Terra Martia spatiosis agris longè habitatur, quam Thraces colunt, subjecta olim bellicoso Lycurgo: vetus hospitium Trojanorum, et *cujus Dii erant conjuncti nostris, dum felices fuimus. Illuc* navigo, et in sinuoso litore statuo primos muros, appulsus fati adversis: et nomen *civibus* facio Æneadas, de meo nomine. Offerebam sacrificia matri Veneri, et Diis auctoribus operis inchoati: et immolabam in litore taurum pinguem summo regi cœlestium. Fortè tumulus prope erat, quo in summo erant frutices cornei,

Diversa exilia, et desertas quærere terras,
 Auguriis agimur Divûm: classemque sub ipsâ 5
 Antandro, et Phrygiæ molimur montibus Idæ:
 Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur;
 Contrahimusque viros. Vix prima inceperat æstas,
 Et pater Anchises dare fati vela jubebat.
 Litora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo,
 Et campos ubi Troja fuit: feror exul in altum, 11
 Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis Diis.
 Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
 Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
 Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates, 15
 Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curvo
 Mœnia prima loco, fati ingressus iniquis:
 Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
 Sacra Dionææ matri, Divisque ferebam 19
 Auspiciis cœptorum operum: superoque nitentem
 Cœlicolûm regi mactabam in litore taurum.
 Fortè fuit juxtâ tumulus, quo cornea summo

NOTÆ.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æn. 2. 295. flammâ, quæ verticem Ascanii lambebat, v. 681. cursu stellæ cadentis, et lævo fulmine, v. 694. sermone ultimo Cressæ, v. 781.

6. *Antandro.*] Antandros, urbs est Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri*: ad sinum Adramyttenum, et litus Ægæi maris: sub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem structuram, et latebrosi sinus procul à conspectu Græcorum. De *Idâ* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quò fata ferant.*] Tamen Cressa monuerat, Æn. 2. 781. in Hesperia ad ripas Tybris sedes esse futuras. Ergo, vel non credidit inani Cressæ simulacro: vel illud Cressæ vaticinium ex iis est locis, quos Virgilius emendare debuisset.

8. *Æstas.*] Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus Æ. 2. 340. Et in ædificandâ viginti navium classe aliquantum sanè temporis abiit.

12. *Penatibus et magnis Diis.*] Magni sunt, Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Dii: *Penates*, domestici, nec nominati, Æ. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen à Troade non distinguitur nisi angustissimis faucibus Hellesponti, *les Dardanelles*. Igitur *procul*, non est longius dissita: sed quæ longè latèque colitur, latissima enim est Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in eâ natus est. Ecl. 6. 30. et 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* suppressit more suo: sic Æ. 1. 12. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.* Thracia, ampla Europæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, et trans Rhodopen mon-

tem. *Romania* dicta deinde est, cum in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Constantinopolis*: termini, à septentrione et occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægeum; ab oriente, Hellespontus, Propontis, et Pontus Euxinus.

Lycurgo.] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infestus ipsum fugere compulit in insulam Naxum, et vites Thraciâ totâ succidi jussit: quas cum ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputasse. *Regnata.*] Passivè dixit: ut Æ. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam*: et Horat. Od. 1. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymnestor, Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionem, filiam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

18. *Æneadas.*] Urbem vocat Mela, l. 2. 2. *Ænos*: inter Ostia Hebri et Chersonesum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem esse Polydori tumulum, l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis et Diones, Æ. 1. 256.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes, ex Atteio, non licuisse immolare Jovi *taurum, vervecem, arietem*: adduntque idèd non acceptum fuisse sacrificium Jovi, secutumque statim esse Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita distinctas fuisse religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuisse, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus.*] Et editiorem locum, et sepulchrum significat. *Cornea*, ex arbore *corno*, *cornouiller*, CORNEL TREE: de quâ G. 2. 34. De

Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere sylvam
 Conatas, ramis tegerem ut frondentibus aras; 25
 Horrendum et dictu video mirabile monstrum.
 Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbos
 Veliitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 Rursus et alterius lentum convellere vimen 31
 Insequor, et causas penitus tentare latentes:
 Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes,
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis,
 Ritè secundarent visus, omenque levarent. 36
 Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ:
 Eloquar, an sileam? gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures: 40
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
 Parce pias scelerare manus: non me tibi Troja
 Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
 Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum;
 Nam Polydorus ego: hinc confixum ferrea textit 45
 Telorum seges, et jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntq; comæ, et vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere
 magno
 Infelix Priamus furtim mandârat alendum
 Threicio regi: cùm jam diffideret armis

et myrtus aspera multis hastilibus. Accessi *ad tumulum*, et conatus abrumperè terrâ ramos virides, ut tegerem altaria ramis illis foliosis; video prodigium tremendum et mirabile dictu. Nam quæ arbor primò eruitur è terrâ fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigri sanguinis, et tingunt terram sanie. Frigidus tremor agitât meum corpus, et sanguis meta gelidus congregatur *ad cor*. Iterum pergo extirpare virgam flexilem alterius arboris, et explorare causas occultas: et niger sanguis fluit ex alterius cortice. Ego volvens mente plurima, orabam Nymphas sylvestres, et patrem Martem, qui præest campis Thraciæ, ut benè prospera redderent visa, et averterent *malum* augurium. Sed postquam majore conatu accessi ad terrios ramos, et genibus obnixus sum *contra* terram oppositam: dicam, an tacebo? flebilis gemitus auditur *ab intimo* tumulo, et vox emissa pervenit ad aures: Cur discerpis miserum, Ænea? abstine à sepulto, cave polluere religiosas manus *tuas*: Troja non me produxit alienum tibi: sanguis hic non fluit è trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus

avarum; Ego enim sum Polydorus: multitudo *telorum* ferreorum obruit hinc *me* confixum, et crevit in acuta hastilia. Tunc autem obstupui, oppressus dubiâ formidine *secundum* animum, et capilli obriguerunt, et vox stetit in gutture. Olim miser Priamus clam miserat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copiâ auri: cùm jam malè speraret de armis

NOTÆ.

Virgultis. Ibid. 21. De Myrto, Ecl. 2. 54. De sylva, pro quâlibet multitudine, G. 1. 152.

34. Nymphas agrestes.] Hamadryadas. Ecl. 2. 46. Cùm enim hæc unâ cum arboribus vivant et occidant; dubitabat num esset earum sanguis.

35. Gradivum . . . Geticis.] Gradivus Mars nominatur, à *Κραδαίνω* vibro. Getæ: populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam. G. 2. 115. De Marte, E. 9. 12.

36. Secundarent visus.] Visus, pro visa. Notatque Cerdanus, *secundarent*, propriè dictum: nam post adversum omen, cùm repeteretur novum: si hoc prosperum erat, primum destruebat, vocabaturque *secundum*; si rursus adversum erat, vocabatur *alterum*.

42. Scelerare manus.] Violatione sepulchri: quæ religio sancta semper fuit.

45. Hic confixum, &c.] Euripides tamen in Hecubâ v. 700. ait à Polymnestore cæsum, et in mare projectum, ad illud litus ejectum esse, quo Græci è Trojâ domum repetentes appulsi erant: ibique ab Hecubâ matre fuisse agnitum: et in ultionem sceleris Polymnestora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum eum abduxerat spe detegendi thesauri. Aliter etiam narrat Hyginus. Nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam missum: ab Ilione sorore, Polymnestoris uxore, suppositum esse pro Delphilo, Polymnestoris filio, sed ex aliâ uxore; ut tutius Græcos lateret: atque ita Delphilum ab inscio patre occisum deinde fuisse, non Polydorum.

Trojæ, et videret urbem Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 premi obsidione. Ille *Poly-* Ille; ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna recessit;
lyncestor, postquam po- Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
 tentia Trojanorum immi- Fas omne abrumpit, Polydorum obruncat, et auro
 nuta est, et fortuna abiit *ab* Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis 56
eis; conversus ad partes Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 Agamemnonis et exercitum Delectos populi ad proceres, primumq; parentem,
 victorem, violat jura om- Monstra Deûm refero; et quæ sit sententia, posco.
 nia, jugulat Polydorum, et Omnibus idem animus, sceleratâ excedere terrâ, 60
 per vim rapit aurum *ejus*. Linquere pollutum hospitium, et dare classibus
 Quid non cogis corda ho- Austros:
 minum *facere*, ô execranda Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 cupiditas divitiarum? Post- Aggeritur umulo tellus: stant manibus aræ,
 quam timor abiit è membris Cœruleis mœstæ vittis atrâque cupresso:
meis, renarro prodigia Deo-
 rum electis principibus po-
 puli, et primum patri *meo*,
 et peto quis sit eorum sen-
 sus *ed de re*. Idem est
 omnibus consilium, abire ex impiâ regione, deserere funestatum hospitium, et præbere vela
 ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, et multum terræ accumulamus in sepulchrum
 etiguntur altaria animæ *ejus*, tristia cœruleis tæniis et nigrâ cupresso:

NOTE.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipse Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: captâ Trojâ Cassandram filiam Priami captivam sibi habuit, amavitque; ac reversus in patriam, occisus est cum eadem Cassandrâ in convivio, insidiis Clytemnestræ uxoris, ab Ægistho adultero, Thyestis filio, qui Thyestes Atrei frater fuerat. At Orestes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, et Ægisthum et matrem Clytemnestram interfecit.

57. *Sacra.*] *Execranda*: vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur*, *sacrabantur*, et *addicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi possent. Sic devovebatur apud Massilienses pauper aliquis, pestilentia sæviante: sic aliquando Codrus apud Athenienses, Curtius et Decius apud Romanos se devoverunt: sic etiam omnis victima immolatur quasi onusta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *sacrum* dici quicquid magnum est, et sic Homero Il. 16. 407. *ἰσθὺν ἰχθῦν*, esse *pisces magnum*. Addo sic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei esse*, sic Ps. 36. 7. *Montes Dei, sunt magni montes*: et Ps. 80. 11. *Cedri Dei, sunt magnæ cedri*. Hic igitur fortassè *sacra fames*, est *magna fames*.

61. *Dare classibus Austros.*] Commutatio: id est, *committere classem ventis*. Posuit *Austros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim è Thraciâ in insulam Delum, Auster contrarius, Boreas commodus est.

62. *Instauramus Polydoro funus, &c.*] Perstringit hic ceremonias funebres, quæ fusiùs. l. 6. 215. describuntur. I. Instaurat funus, quia malè tumulatus primò fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. II. *Funus* alii *sepulchrum* expli-

cant, alii *pompam* funebrem. III. *Manes*, sunt animæ mortuorum: hic anima Polydori: de iis G. 4. 469. IV. *Aræ*, numero plurali, quia heroum animis geminæ sacrabantur: infra v. 305. Heciori Andromache, *geminas causam lacrymis sacraverat aras*. Ecl. 5. 66. pastores Daphnidi, *en quatuor aras, ecce duas tibi, Daphni*. V. *Cæruleis vittis* et tæniis ornabantur aræ: et *cæruleus* color, tum in sacris usui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus stabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ*: tum in luctu assumi solebat à mulieribus, depositâ veste purpureâ, ut est apud Danielis Servium, qui citat Catonem; sed addit cæruleum à veteribus nigrum dici; unde fortassè hic cæruleæ vittæ nigræ sunt. VI. Cupressus addebatur aris et bustis ad latera: vel quia gravis est odoris, ad fœtorem cadaverum leniendum: vel quia semel excisa non renascitur, ad mortem exprimendam: vel quia cariem non sentit, ad gloriæ immortalitatem significandam. VII. *Ithacæ* mulieres crines solverunt: alluditque poëta ad morem Romanum, qui fortè fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non solvebant, sed secabant; ut ait Plutarch. in Roman. quæst. VIII. *Cymbia*: vasa oblonga et angusta, in modum cymbæ et naviculæ. IX. Sanguinem, et lac; etiam aliquando vinum, et mel, et aquam affundebant: quia his pasci et delectari animas credebant, præcipuè sanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa bustum: hinc Odys. 11. 36. Ulysses, Tiresiæ manibus sacra faciens, non eum educit, nisi effuso in scrobem multo victimarum sanguine. X. *Animam condebant sepulchro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos existimabant. XI. *Voce ciebant*, et appellabant ter proprio nomine, ut faciliùs errantem animam ad sepulchrum urnamque revocarent: tum ter *vale* dicto, discedebant.

Et circùm Iliades crinem de more solutæ.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis et sacri pateras : animamq; sepulchro
 Condimus, et magnâ supremùm voce ciemus.
 Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum;
 Deducunt socii naves, et litora complent.
 Provehimur portu, terræque urbesque recedunt.

Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereïdum matri et Neptuno Ægæo :
 Quam pius Arcitenens oras et litora circum
 Errantem, Mycone celsâ Gyaroque revinxit ;
 Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
 Huc feror : hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit : egressi veneramur Apollinis urbem.
 Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos
 Vittis et sacrâ redimitus tempora lauro
 Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
 Templâ Dei saxo venerabar structa vetusto :
 Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,

lassos : egressi è *navibus* veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi et sacerdos Apollinis, coronatus *circa* caput tæniis et lauro dicatâ *Apollini*, venit obviam, et agnoscit Anchisen antiquum amicum. Jungimus manus in *signum* hospitii. Reverebar templum Apollinis conditum vetere saxo : O Thymbræe, concede nobis propriam sedem, da muros fatigatis,

65 et Trojanæ circùm eunt passis capillis, juxta consuetudinem. Infundimus pocula spumantia tepido lacte, et pateras sanguinis hostiarum ; et claudimus animam in sepulchro, et magnâ voce ultimò conclamamus. Deinde statim ut prima securitas maris apparuit, et venti præbuerunt quietum mare, et Auster blandè strepens invitavit ad navigationem : socii detrahunt naves, et tegunt litora. Recedimus è portu, terræque et urbes relinquuntur. Medio in mari jucundissima insula incolitur, dicata matri Nereïdum et Neptuno Ægæo : quam pius Apollo religavit Mycone altâ et Gyaro, vagam antea circa litora et circa extrema terrarum : et voluit coli stabilem, et aspernari ventos. Illuc navigo : illa tranquillissima excipit securo portu nos

NOTÆ.

74. *Nereïdum, &c.*] *Delum* insulam significat, in quâ nati Apollo et Diana, Ecl. 3. 67. Una est è Cycladibus insulis, in mari Ægæo, quod hîc dicitur *Neptunus Ægæus* : vel ab Ægis Eubææ oppido ; vel ab Ægâ Æolidis promontorio, juxta Strabonem ; vel à crebris insulis, quæ procul aspicientibus videntur habere speciem ἀγῶν, caprarum, juxta Festum ; vel ab Oleniâ caprâ, cœlesti sidere, quæ exoriens graves ibi tempestates excitat. Ibi magna insularum multitudo : quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à σπείρω spargo, quia dispersæ sunt sine ordine ; septentrionales verò *Cyclades* à κύκλος *circulus*, quia quasi in circulum dispositæ sunt *circa Delum* : quam, antea vagam, post Latonæ verò partum uni affixum loco, circumcingunt, et quasi revinciunt. *Mycone* et *Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hîc appellantur, quamvis aliquæ sint Delo propiores. *Mycone* quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli* : celsâ dicitur propter montem ejus *Dimastum*. *Gyaros*, ad occidentem inter *Sporades*, sterilissima, et à Romanis olim destinata facinorosorum exilio : nunc *Calvoira* à quibusdam vocatur ; quanquam incerti admodum est, et sitûs, et nominis. *Arcitenens.*] Apollo, qui statim ut natus est, Pythona serpentem arcu et sagittis occidit ; in Latonam matrem suam, tum gravidam, immissum à Junone : unde pius dicitur. De Neptuno, Æ. 1. 125. De Doride, quæ *Nereïdes* ex Nereo fratre suscepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque, &c.*] Olim dicitur errasse mari, atque adeo aliquando ventorum agitato mari submersa esse. Deinceps verò Δηλος, manifesta, vocata est : vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à serpentis Pythonis insidiis, subito è mari emersit : vel quòd post diluvium Ogygium, quod Deucalioncum longè præcessit, prima ex aquis apparuit : vel quòd Phœbi oracula, alibi obscura, hîc manifesta sunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea, et deinceps agitari desiit ; alii ad securitatem portûs. Urbs ejus primaria dicta est etiam *Delos*.

80. *Rex Anius, &c.*] Veterum more, rex idem et sacerdos : Apollinis filius ex Rhæâ, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oeno*, *Spermo*, et *Elais*, dictæ *Cænotropæ*, à καίνος novus, et σπείρω verito : quòd Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent : *Oeno* quidem in οἶνον vinum ; *Spermo* in σπέρμα, semen triticeum ; *Elais* in ἔλαιον, oleum. Fabula inde est, quòd pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblati. Constat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum sanguine cultam fuisse, sed precibus, floribus, &c. unde ait solùm *Æneas venerabar* ; et preces suas, non etiam victimas, commemorat.

85. *Thymbræe.*] Strabo 1. 13. ait campum esse Thymbram, in agro Trojano, quem

et familias, et urbem stabilem: protege secunda Pergama Trojæ reliquias Græcorum et crudelis Achillis. Quem sequimur? aut quò imperas nos ire, et ubi statuere sedes? O pater! præbe nobis omen, et descende in mentes nostras. Vix dixeram ista: statim omnia visa sunt trepidare, et portæ, et laurus Dei: et totus mons circum concuti, et tentorium sonare apertis recessibus. Humiles cadimus in terram, et vox pervenit ad aures. Trojani fortes; quæ terra vos produxit à primâ origine majorum, eadem fertili sinu excipiet vos redeunt: quærite veterem genitricem. Illic familia Æneæ regnabit in regiones omnes, et filii filiorum, et qui oriuntur ab illis. Apollo hæc dixit: et gaudium magnum ortum est mixto tumultu, et omnes inquirunt quæ sit ea urbs, quò Phœbus revocet vagos, et imperet eos redire. Tunc pater meus recogitans historias antiquorum hominum, dixit: O primates, audite, et intelligite spes vestras,

Et genus, et mansuram urbem: serva altera Trojæ Pergama, reliquias Danaûm atque immitis Achillei. Quem sequimur? quòve ire jubes? ubi ponere sedes?

Da, pater, augurium, atque animis illabere nostris. Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repentè, 90

Liminaque, laurusque Dei: totusque moveri Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.

Submissi petimus terram, et vox fertur ad aures:

Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum

Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto 95

Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.

Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,

Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu 99

Lætitia, et cuncti, quæ sint ea mœnia, quærun: Quò Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.

Tum genitor, veterum volvens monumenta viro

Audite, ô proceres, ait, et spes discite vestras. [rum:

NOTÆ.

Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum et Apollinis Thymbraei; quibus locis ex Servio nomen est à copiâ thymbrae, herbæ condimentariæ, *sariette*, *savourey*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, sed Thymbraeum: ut ostendat unum eundemque Deum esse, eumque sibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus et patrii templi.

91. *Liminaque, laurusque, &c.*] Vel laurus, quâ caput simulacri coronabatur. Vel potius laurea sylva, consita in templi limine seu vestibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons, &c.*] *Cynthus*, mons Deli insulæ: unde Apollo *Cynthius*, et Diana *Cynthia*.

Cortina.] Propriè fuit vas tingendis lanis, dictum à *corte*, *basse-cour*, *COURT-YARD*; vel quia hujus vasis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuisse habemus, ex Catone; vel quia vasis hujus magnus erat usus in *corte*. Hinc à formæ similitudine cortinæ appellatio translata est ab Ennio ad significandum *hemisphærium cœli*. *Quæque freto cava cœruleo cortina receptat.* Hinc ad exprimendum tentorium circa tripodam Delphicam, ubi sedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro histriones latent; et in sacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*, *HANGINGS*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis serpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quod illi à Phœbo tenebatur: sed primum

probabilius Vossio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum est, an *velum* simpliciter, an etiam *tripodis* tentorium significet: cum dubium sit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an solâ Dei voce redditum sit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

95. *Ubere.*] De *ubere* terræ, pro ubertate. *Æ.* 1. 531. et *G.* 2. 185.

97. *Domus Æneæ, &c.*] Versus hi duo vaticinium continent, de magnitudine Romani imperii. Traducti sunt ex Homero *Iliad.* 20. 306. ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, et in hymno Veneris, v. 197. omnia exemplaria habent, non *πάντα* cunctis, sed *Τρώεσσι* Trojanis: unde plerique putant Æneam non venisse in Italiam, sed post Priamææ familiæ excidium Trojæ regnâsse: cujus rei sanè multa vestigia et argumenta profert Bochartus in dissertatione quam Segresius præfixit Gallico suo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam secutus est Virgilius.

102. *Volvens monumenta, &c.*] Erravit in eâ explicatione oraculi et pater et filius: pater quidem, quòd in re dubiâ, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italiâ, per Teucrum à Cretâ oriebatur, minimè dubitaret: filius autem, quòd patrem non monuerit, se à Cretisâ abeunte audivisse, sibi sedes à Diis in Italiâ ad Tybrim fluvium esse paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuisset: vide *Æ.* 2. 781.

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto,
Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ. 105

Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.

Maximus unde pater, si ritè audita recordor,

Teucus Rhœteas primùm est advectus in oras,

Optavitque locum regno: nondum Ilium et arces

Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis. 110

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,

Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,

Et juncti currum dominæ subiere leones.

Ergo agite, et, Divùm ducunt quæ jussa, sequamur.

Placemus ventos, et Gnossia regna petamus. 115

Nec longo distant cursu: modò Jupiter adsit,

Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.

Sic fatus, meritos aris mactavit honores:

Taurum Neptuno; taurum tibi, pulcher Apollo:

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

ventos, et proficiscamur in regnum Creticum. Neque abest longo spatio: dum Jupiter faveat, tertia dies appellet naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altaribus dignas victimas: Neptuno taurum, tibi taurum, ô Phœbe formose: Tempestati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam.

NOTÆ.

104. *Creta, &c.*] *Candia*, ingens insula mediterranei maris: inter Ægæum et Libycum mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in Iliade *ἑκατόμπολις* dicitur, in Odys. habet tantum urbes *ἑνὴν καὶ ἑκατὸν*, nonaginta: præcipuæ fuerunt *Gnossus*, *Gortyna*, *Cydon*, *Dictynna*. De Jovis in eâ insulâ cunabulis: deque *Cybele* et *Corybantibus*, G. 4. 151. et mox v. 111.

108. *Teucus Rhœteas.*] Teucer, Scamandri Cretensis filius, cum insula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad sedes novas quærendas, cum tertiâ populi parte solvisse; acceptoque oraculo, ibi se positurum sedes, ubi esset à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygiâ circa *Amaxitum* et *Rhœteum* Troadis in Hellespontò promontorium maximâ murium multitudine vexatus, ibi sedem fixit, templum constituit *Appollini Smintheo*, ejus simulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ *σμίνθος* appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, et montem vocavit *Idam* ab *Idâ* Cretensi monte, Æ. 2. 801. à patre suo *Scamandrum* fluvium, qui antea *Xanthus* vocabatur: unde *Homerus* ait *Xanthum* à Diis vocari, *Scamandrum* ab hominibus; id est nomen hoc esse illo recentius. Deîneque cultum *Cybeles* matris Deorum in Phrygiam intulit è Cretâ, ubi illa Jovem pepererat et aluerat.

109. *Optavitque locum regno.*] *Elegit*: sic Æ. 1. 425. *Pars optare locum tecto*. Et verò primus ibi regnavit: paulòque post venit ex Italiâ *Dardanus*, qui ab ipso in generum ac successorum adscitus est Æ. 1. 235.

111. *Mater cultrix Cybele.*] Quæ et *Rhea*, et *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum ac terrâ ipsa. Nomen, vel à *Cybelo* monte Phrygiæ; vel

à *κυβέειν* in caput saltare, caput rotare, quod in sacris ejus ministri crebrò caput rotarent. Et verò Græcis ipsa dicitur et *Κυβήαν*, et *Κυβέην*. Vocabantur ministri illi *Corybantes*, *Curetes*, et *Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulsu in sacris utebantur. Vehabatur curru, quia ex *Lucret.* 1. 2. 600. terra est, terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater est omnium, et parentum officiis proles etiam ferocissima molliri debet. Cætera ejus mysteria ibi fusè ab eodem *Lucretio* explicantur. Premebantur autem ejus sacra gravi silentio, ut et *Ceræris* ceremoniæ: fortassè ut inscrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151, et Æ. 6. 784. Legunt hîc multi, *cultrix Cybeli*, in quo Phrygiæ monte culta esse dicitur: atque adeò hunc incoluisse dici potest, et protexisse, quomodo *Juno Carthaginem*, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Posthabitâ coluisse Samo*. Alioqui *cultrix Cybele* dicitur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat *Catull.* de nuptiis *Pelei*. 300. *Unigenamque sinu cultricem montibus Idæ*.

115. *Gnossia regna.*] Cretam, ejus urbs præcipua *Gnossus*, suprâ, v. 104.

116. *Jupiter.*] Sumitur hîc, vel pro Deorum rege, qui natus in Cretâ eidem præfuerat: vel pro aëre ventis impulsio, ut à *Catullo* sumitur in *Phaselo*; sive utrumque *Jupiter simul securus incidisset in pedem*.

118. *Honores.*] Pro sacrificiis sæpe sumuntur: infrâ, v. 547. *Junoni Argivæ jussos adolemus honores*. De *Neptuno*, Æ. 1. 125. De *Apolline*, *Ecl.* 3. 104.

120. *Nigram Hyemi, &c.*] Per *Hyemem*, intelligit, *Tempestates*, quæ ex *Cicero* de *Nat. De-*

Rumor spargitur, ducem Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis 121
 Idomeneum ejectum abiisse Idomeneia ducem, desertaque litora Cretæ,
 se è paternis regnis, et litora Cretæ esse vacua, domos carere hostibus, et regionem relictam patere.
 Linquimus portus Deli, et Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
 mari currimus: et radimus Naxum in montibus Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
 sonantem tumultu Baccharum, et viridem Donysam, Bacchatamque jugis Naxon, viridemq; Donysam,
 et Olearon, et Paron candidam, et Cycladas sparsas per mare, et freta distincta 126
 multis insulis. Tollitur clamor nautarum diverso conatu. Socii impellunt sese, ut adeamus Cretam et majores. Ventus suboriens à puppi propellit navigantes:
 ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus extruo muros desideratæ urbis, et eam appello Pergameam: et hortor populum gaudentem hâc appellatione, ut curet domos, et erigat arcem alto fastigio. Et jam fermè naves subductæ è mari stabant in litore sicco:

NOTÆ.

orum, 3. 51. *Populi Romani ritu consecratæ sunt nostri duces, mare ingredienti, immolare hostiam fluctibus consueverunt.* Ad hunc morem alludit Virgilius, hic, et Æ. 5. 772. *Tempestatibus agnam Cædere deinde jubet.* Et notat hic Taubmannus ex Plauto, *pecudem*, maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti sunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienses inducit Boreæ sacrificantes: quàm apud Romanos ex Senecâ, Natur. quæst. 1. 5. 17. qui ait, Augustum in Galliâ commorantem, Circio, Galliæ Narbonensis peculiari vento, templum vovisse ac fecisse. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. At notat Macrobios hæc sacrificia, non in templo Deliacofacta esse, ubi sanguinem fundi nefas erat. Et verò non sacrificasse hyemi et ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortassè in litore.
 122. *Idomeneia.*] *Ἰδομενεία*, ut longa sit penultima, ut Æ. 1. 611. *Ilionea petit dextrâ.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretensis regis, duxitque Cretenses ad Trojanum bellum: unde rediens cùm in tempestate vovisset se sacrificaturum Diis, quod sibi appulso primum occurreret, occurrissetque filius; eum pater immolavit: ortâ deinde peste pulsus est rex à civibus, quasi impius in prolem, atque ita Diis invisus. Inde abiisse dicitur in Calabriam Italiæ, et ad Salentinum promontorium urbem condidisse. Ait tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulsum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyssis dolo à Græcis ad Trojam occisi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulsum Idomeneia, sed in patriâ diem obiisse censet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli insulæ; vel ab *ὄρτυξ* coturnix, caille, QUAIL; quod genus illic, aut primum, aut magnâ multitudinem visum volunt grammatici: vel juxta

alios, ab Ortygiâ Ætoljæ; cujus et hanc, et alias complures Ortygias, colonias fuisse volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon.*] *Naxos*, una Cycladum, insula nobilissima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnem, à Theseo raptam ibique relictam, fertur excepisse. *Bacchata* dicitur, id est frequentata à Bacchis, furiosis Bacchi comitibus fœminis: Ecl. 5. 29. 69. *Hodie Naxi.*

Viridemque Donysam.] Jacet inter Icariam et Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donussa*.

126. *Olearon, &c.*] *Olearius* vel *Oliaros*: juxta Nigrum nunc dicta *Quiniminio*. *Paron.*] *Paros*, hodie *Paro*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus*, suprâ, v. 74.

127. *Consita terris.*] Ubi variæ terræ, seu insulæ, quasi *satæ* et *seminatæ* sunt: et post mentionem *Cycladum*, hic significat *Sporadas*; quæ nomen habent à *σπείρω*, *semino*, quia sine ordine sparæ sunt.

131. *Curetum oris.*] Cretam significat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit ministrorum Cybeles: sic dicti juxta Strabonem, l. 10. à *κῆρ*, *tonsura*, quia, anteriorem capitis partem detonsam gestabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri, etiam tympana, quorum strepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati subduxere. Iidem dicti *Corybantes* et *Idæi Dactyli*.

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari studium sacrificiorum, quæ semper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum et rei familiaris, id enim focus sæpe significat: ut cùm dicimus, *pugnare pro aris et focis*, id est, pro re sacrâ ac profanâ, publicâ ac domesticâ.

Connubiis arvisque novis operata juvenus :
 Jura domosq; dabam : subito cū tabida membris,
 Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
 Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant 140
 Corpora : tum steriles exurere Sirius agros.
 Arebant herbæ, et victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ Phœbumq; remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari :
 Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum 145
 Tentare auxilium jubeat, quō vertere cursus.
 Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
 Effigies sacræ Divūm, Phrygiique Penates,
 Quos mecum à Trojâ mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram, visi ante oculos astare jacentis 150
 In somnis, multo manifesti lumine : quā se
 Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
 Tum sic affari, et curas his demere dictis :
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit : et tua nos en ultrò ad limina mittit. 155
 Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma secuti ;
 Nos tumidum sub te permensi classibus æquor ;
 Idem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus : tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
 Mutandæ sedes : non hæc tibi litōra suasit 161
 Delius, aut Cretæ jussit considerare Apollo.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt ;
 Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
 Oenotrii coluere viri : nunc fama, minores 165
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
 Hæ nobis propriæ sedes : hinc Dardanus ortus,

sumus te et tua arma : nos te duce percurrimus navibus procellosum mare ; nos ipsi extollemus ad sidera futuros posteros *tuos*, et dabimus imperium *orbis* urbi *tuæ*. Tu destina magnos *muros nobis* magnis, et ne abjice laborem longi itineris. Mutanda est regio : Delius Apollo non suasit tibi *adire* hæc litōra, nec jussit *te* manere in Cretâ. Est regio, quam Græci cognomine appellant Hesperiam : terra vetus, potens bello et fertilitate agrorum. Populi Oenotriū hanc tenuerunt : nunc rumor est posteros vocavisse nationem, Italiam, è nomine ducis. Hæ sedes addictæ sunt nobis : hinc natus est Dardanus,

juvenus vacabat conjugii et agris novis : distribuebam leges ac domos : cū repente pestis funesta, et putrida, et annus mortifer venit in corpora, et in arbores, et in segetes, vitiatis spatiis, aëris. *Socii* amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora : præterea Sirius cepit urere campos infæcundos : herbæ siccabantur, et messes aridæ non dabant cibum. Pater meus hortatur me ut remenso mari eam iterum ad oraculum Deli, et ad Phœbum ; et ut orem veniam : et petam, quem terminum ponat rebus afflictis, unde imperet nos quærere subsidium in tot difficultatibus, et quō convertere cursum. Nox erat, et somnus tenebat animalia per terras. Statuæ sacræ Deorum, et Penates Phrygii quos exportaveram mecum à Trojâ, et è medio incendio urbis, visi sunt in somnis stare ante oculos decumbentis, multâ luce conspicui : quâ parte Luna plena mittebat suam lumen per fenestras hiantes. Tunc sic visi sunt me alloqui, et auferre sollicitudinem his verbis : Quod Apollo dicturus esset tibi appulso ad Delum : hoc ipsum tibi prædicit hoc loco, et ecce nos ipse sponte mittit in tuam domum. Nos post Trojam combustam, secuti

NOTÆ.

136. *Operata, &c.*] Vel operam dabat connubiis et agris colendis, ut explicat Donatus. Vel sacrificabat pro felici successu conjugiorum et agrorum ; nam, et ante hæc omnia præibat apud veteres sacrificium, et operari, simpliciter, sacrificare interdum significat, ut G. 1. 339. *Lætis operatū in herbis.*

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ canicula dicitur : de eâ G. 2. 353. De *Ortygiâ*, sive Delo, insulâ, suprâ, v. 124. De *Phæbo*, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æ. 2. 717.

152. *Insertas.*] Servius explicat, *insertas*, id est, non *seratas*, non *clausas serâ* ; per synco-

pen, ut Æ. 2. 379. *Aspris sentibus*, pro *asperis* : paulò durius. Turnebus, *ædibus insertas et interpositas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas et penetratas lumen*. Alii *hiantes*, quibus lumen insertum erat ; quo ferè modo dixit, Æ. 2. 135. *Per noctem obscurus, in ulvâ delitui* : id est, per noctem obscuram.

153. *Est locus, &c.*] Hi versus et sequentes omnino translati sunt ex Æ. 1. v. 530. ubi fusè explicantur.

167. *Dardanus, Iasiusque pater, &c.*] Pater ad posteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit : ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritanæ regis, ux-

et pater Jasius, à quo *Dardano* principe genus nostrum ductum est. Age, surge, et lætus renarra seniori patri hæc verba non revocanda in dubium. Quære Corytum, et terras Ausonias: Jupiter negat tibi Cretenses agros. Ego stupefactus talibus jussis et sermone Deorum, (neque enim hoc erat somnus: sed videbar coram distinguere vultus, et capillos velatos, et facies præsentis: et tum sudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus è lecto, et extollo ad cælum manus inversas cum prece, et injicio flammis pura dona: confecto sacrificio lætus facio Anchisen certum de iis rebus, et explico ordine prodigium. *Anchises* animadvertit familiam ancipitem, et binos ejus auctores: et se delusum esse novo errore antiquarum regionum. Deinde ait: Fili agitate fatis Trojanis: sola Cassandra mihi prædicebat tales casus. Nunc reminiscor illam, prædixisse hæc destinata esse nostræ genti: et sæpe appellasse Hesperiam, sæpe regna Italica. Sed quis putavisset Trojanos venturos ad litus Italiæ? aut quem tum Cassandra vaticinans movisset? Obediamus Apollini, et admoniti sequamur meliora consilia.

NOTÆ.

rem Coryti Tusciæ regis in Italiâ; sed Jasius hunc Corytum habuit patrem; Dardanus Jo-
vem. Mortuo Coryto, ortoque de succedendi jure dissidio, Jasium Dardanus occidit: ideoque pulsus à Tuscis, et à Siculo Hispaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda dissidia venerat; primò in Samothraciam insulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucris filiam accepit in conjugem, et cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta est. Igitur à quo non ad Jasium, sed ad Dardanum referri debet. Æ. 1. 235.

170. *Corytum.*] *Corytus*, mons et urbs Tusciæ, nunc Cortona: vel à Coryto, Dardani, ut putabatur, patre, sic dicta; vel à κόρυς galea, quam Dardanus illic in pugna amisit. De Tusciâ sive Etruriâ, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

171. *Ausonias: Dictæa, &c.*] Italiam volunt dictam esse Ausoniam ab Ausone, Ulyssis et Calypsus filio; at malè; non enim hæc Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vix dum natus esset Auson, tantum abest ut illic regnaret. Nisi usurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt Ausones dictos esse Græcis, veteres eos Latii populos; qui Latinis Aurunci dicebantur, commutatione vulgari literæ r in s. Et benè; nam Aurunci antiquiores fuerant Ulyssis et Æneæ temporibus, siquidem ait Latinus Latii rex, Æn. 7. 206. Atque equidem memini . . . Auruncos ita ferre senes. Dictæa arva, Cre-

tensia sunt, à monte Dictæ, ubi educatus est Jupiter, nunc, Lasthi, in parte orientali Cretæ: ab aliquibus Idæ pars esse dicitur, et distinguitur ab aliis.

174. *Velatasque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam sacrarum statuarum capitibus alligabantur. Æn. 2. 133.

176. *Supinas.*] Ita sublatas, ut palmæ cælo obvertantur.

177. *Munera vibo, &c.*] Penatibus et Laribus sacra fiebant; alia quotidiana et privata; alia publica in compitis, unde apud Romanos dicebantur Compitalia. Privata vulgò ad focum, aliquando etiam ad aram, quæ in sacrario domus erecta erat; eaque fiebant, thure, vino, coronis, et laneis et floreis, cibo aliquo lautiore è mensâ in ignem injecto. Patet id præsertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica sacrificia fiebant porcâ cæsâ. Igitur hæc munera intemerata erunt, purum vinum, ac thus: quare libari dicuntur, id est stillari et injici, Æ. 1. 736.

180. *Geminosque parentes, &c.*] Teucrum, qui ex Cretâ; Dardanum, qui ex Italiâ venerat. At verò errorem agnoscere antè debuerat, præsertim ex ultimis Creusæ verbis ad Æneam, Æ. 2. 781.

183. *Cassandra.*] De illâ Priami filiâ, et vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æn. 2. 246. De Hesperia, Italiâ. Æ. 1. 530. De Teucris, Trojanis, Ibid. 235.

Sic ait : et cuncti dicto paremus ovantes.

Hanc quoq; deserimus sedem, paucisq; relictis 190

Vela damus, vastumque cavâ trabe currimus æquor.

Postquam altum tenuere rates, nec jam ampliùs
ullæ

Apparent terræ, cœlum undique, et undique pontus :

Tum mihi cœruleus supra caput astitit imber,

Noctem hyememque ferens : et inhorruit unda te-
nebris. 195

Continuò venti volvunt mare, magnaue surgunt

Æquora : dispersi jactamur gurgite vasto :

Involvère diem nimbi, et nox humida cœlum

Abstulit : ingeminant abruptis nubibus ignes.

Excutimur cursu, et cæcis erramus in undis. 200

Ipse diem noctemque negat discernere cœlo,

Nec meminisse viæ mediâ Palinurus in undâ.

Tres adeò incertos cæcâ caligine soles

Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.

Quarto terra die primùm se attollere tandem 205

Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.

Vela cadunt, remis insurgimus : haud mora, nautæ

Adnixa torquent spumas, et cœrula verrunt.

Servatum ex undis Strophadum me litora primùm

Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ

Insulæ Ionio in magno : quas dirâ Celæno, 211

Harpyiæque colunt aliæ : Phineia postquam

erigere, et procul ostendere montes, atque emittere fumum. Vela detumescunt, incumbimus remis : non est mora, nautæ connitentes convolvunt spumosos fluctus, et spatia cœrula. Litora Strophadum primò excipiunt me ereptum ex undis. Strophades insulæ Græco nomine appellatæ jacent in magno mari Ionio ; quas sæva Celæno et aliæ Harpyiæ habitant : ex quo tempore domus Phinei

NOTÆ.

189. *Ovantes.*] Propriè *ovatio* erat, minor triumphus, pedestris ; ad summum ex equo, non è curru. Nomen est ; vel ab acclamatione militum, geminatâ sæpius literâ O, juxta Festum : vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur ; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiâ omnem significandam vox illa traducta ; etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morpheï dolis oppressus in mare decidet, Æn. 5. 883. et in Italiam, ad litus Velinûm enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æ. 6. 337.

210. *Strophades Graio, &c.*] Insulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponnesi, in mari Ionio. *Ionium* verò mare dicitur ; non quod Ioniam alluit, Asiæ minoris regionem inter Æolidem et Cariam ; sed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter et Græciam, ad usque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibusdam *sinus Ionius*. Insulæ porrò illæ priùs dicebantur *Plotæ* : deinde Strophades à *εποφῇ* conversio : quia Calatî et Zetes, alati

Boreæ filii ex Orythiâ, cum Harpyias è Phinei regno ad has usque insulas expulissent ; à Jove admoniti ne Harpyias ultrâ persequerentur, inde represso cursu reversi sunt. Notetur longa diphthongus æ ante vocalem correpta, nec elisâ, Græco more ; *Insulæ Ioniq.*

211. *Celæno Harpyiæque, &c.*] Ponti et Terræ dicuntur filiæ, unde in insulis habitant : nomen ab ἀπρω, ἀπράζω, rapio. Vulgò tres numerantur ab Hesiodo, *Iris, Aello, Ocypete*. Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam*. Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας, Jovis Canes ; Valerius Flaccus, Jovis Famulas ; Virgilius hic, *furias*, v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, et post eum Cerdanus, easdem esse quæ apud inferos dicuntur *furie*, apud superiores *diræ*, in medio *harpyiæ* : quemadmodum eadem est Diana in terris, Luna in cœlo, Proserpina in inferis.

212. *Phineia.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ, rex, cum filios ex primâ conjuge susceptos, fraude novercæ excacasset, ipse à Jove excacatus, et immissis Harpyiis vexatus est

clausa est ipsa, et præ timore deseruerunt mensas priores. Non est monstrum perniciosius illis, nec ulla pestis aut furor Deorum crudelior extulit se ex undis inferorum. Vultus earum volucrum sunt fœminei, sordidissima effusio alvi, et manus aduncæ, et facies semper pallidæ præ fame. Postquam huc impulsus ingressi sumus portum, ecce cernimus passim in campis pingues boum greges, et greges caprarum in pratis, sine custode. Irruimus in eos gladiis, et vocamus in prædam et in partem Deos et Jovem ipsum. Deinde in sinuoso litore struimus lectulos, et comedimus pingues carnes. Sed improvisæ Harpyiæ advolant tremendo volatu è montibus, et succutiant alas magno stridore, et rapiunt cibos, et turpant omnia immundo tactu. Præterea vox earum horribilis est inter fœtidum odorem. Iterum in recessu remoto sub rupe cavatâ, circumtecti arboribus et densâ umbrâ, sternimus mensas, et collocamus ighem in aris. Iterum ex aliâ parte cœli et latebris incognitis, turba Harpyiarum stridens advolat circa prædam aduncis pedibus, et fœdat cibos ore. Præcipio tunc sociis ut sumant arma, et bellum faciendum esse cum sævâ turbâ. Non aliter ac jussi erant faciunt, et præparant gladios occultos sub herbâ, et abscondunt clypeos latentes. Igitur, cum Harpyiæ advolantes ediderunt strepitum per sinuosa litora, Misenus ab alta colle dat signum pugnæ cavâ buccinâ: aggrediuntur socii, et tentant novam pugnam, nempe vulnerare gladio turpes volucres maris. At neque excipiunt plumis ictum ullum, aut plagas tergo: et celeri fugâ elapsæ ad astra deserunt prædam semimanducatam et notas fœdas. Una ex iis Celæno constitit in altissimâ rupe,

Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis et ira Deum Stygiis sese extulit undis. 215
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus; ecce
Læta boum passim campis armenta videmus, 220
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Irruimus ferro, et Divos ipsumque vocamus.
In partem prædamque Jovem: tunc litore curvo
Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt 225
Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contractuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursùm in secessu longo, sub rupe cavatâ,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem. 231
Rursùm ex diverso cœli cæcisque latebris,
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capessant
Edico, et dirâ bellum cum gente gerendum. 235
Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapsæ sonitum per curva dedere
Litora; dat signum speculâ Misenus ab altâ
Æræ cavo: invadunt socii, et nova prælia tentant,
Obscenas pelagi ferro fœdare volucres. 241
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fugâ sub sidera lapsæ,
Semesam prædam et vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsâ consedit rupe Celæno 245

NOTÆ.

Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuisset, Calais et Zetes, ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas usque insulas persecuti sunt, ut mox diximus.

215. *Stygiis.*] *Styx*, inferorum fluvius, de quo Æ. 6. 323.

223. *In partem prædamque Jovem.*] Id est, in prædæ partem. Et mos erat veterum ut partem spoliolum in bello, aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent sacrificiis, vel è tholo et fornice et arboribus ad memoriam suspenderent. Sic Æ. 9. 407. Nisus ad Dianam: *Si qua ipse meis venatibus auxi, Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi.*

224. *Toros.*] *Lectos*: juxta grammaticos ve-

teres, à *tortâ* herbâ; ex quâ struebantur: juxta recentiores, à *τοπος*, *funis*, quia extentis funibus fiebant.

231. *Arisque, &c.*] Vel quia nusquam epulabantur veteres absque aliquâ specie sacrificii, et saltem libationis, de quâ Æ. 1. 736. Vel quia fortè aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei sacrificarent.

239. *Speculâ Misenus, &c.*] *Specula*, locus editior, unde latè prospectus patet: ab antiquo *specio*, id est *video*: hinc est *speculor*. *Misenus*, Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa, Æ. 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Ponti aut Neptuni, et Terræ dicuntur filiæ, supra, v. 212.

Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
 Bellum etiam pro cæde boum stratisque juvencis,
 Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
 Et patrio insontes Harpyias pellere regno? 249
 Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
 Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
 Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
 Sed non antè datam cingetis moenibus urbem, 255
 Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis,
 Ambesas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, et in sylvam pennis ablata refugit.
 At sociis subitâ gelidus formidine sanguis 259
 Diriguit: cecidere animi: nec jam ampliùs armis,
 Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
 Sive Deæ, seu sint diræ obscænæque volucres.
 At pater Anchises passis de litore palmis
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
 Dii, prohibete minas, Dii talem avertite casum, 265
 Et placidi servate pios. Tum litore funem
 Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
 Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,
 Quà cursum ventusque gubernatorque vocabant.
 Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos, 270

funesta vates, et emisit hæc verba è pectore: An etiam bellum, bellum inquam vultis nobis inferre, post stragem boum et occisos juvencos nostros, ô Trojani? et ejicere Harpyias insontes è paternâ ditione? Ergo animis excipite et imprimate hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: et ventis invocatis pervenietis in Italiam, et permittetur vobis ingredi portus ejus. Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquàm crudelis fames et injuria cædis nobis illatæ cogat vos devorare dentibus mensas corrosas. Sic locuta est, et fugit in sylvam alis ablata. At sociis sanguis frigidus constipatur repentino timore, animi defecerunt; nec jam ulteriùs volunt armis pugnare sed votis et precibus petere pacem ab Harpyiis, seu sint Deæ, seu funestæ et fœdæ volucres. At pater

ter Anchises extensis è litore manibus invocat magnos Deos, et destinat ipsis digna sacrificia: O Dii, inquit, impedit effectum harum minarum, Dii avertite tale infortunium, et placati protegit pios. Deinde imperat socios evellere funem è litore, et solvere ablatos rudentes. Austri inflant vela: fugimus per spumosas aquas, quà ventus et gubernator dirigebant navigationem. Jam Zacynthos sylva apparet in medio mari,

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre. G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare et insulæ. De *Phæbo*, Ecl. 3. 62. De *Apolline*, Ibid. 104. Nomen utrumque conjuxit, Homericò more. Innuìt autem, fatorum omnem cognitionem et òracula à solo Jove prodire, ut diximus, Æ. 1. 239.

257. *Ambesas subigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludicrum esse probabit eventus, Æ. 7. v. 116. Cùm, non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit, ut panis frusta, quæ cibus aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas*: *ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *circum*; à Græco, ἀμφι.

262. *Deæ, diræ, obscænæque, &c.*] Per *Deas* intelligit *furias*, quæ sic passim à Græcis Latinisque poëtis appellantur. Per *obscænas volucres*, non tantùm *fœdas*, sed potius *funestas* et mali ominis. *Obscænum* enim vox est auguralis: cujus etyma septem affert Vossius. Triahæc probatissima; alterum ab *ob* et *scævum*, quod est à σαῖον *sinistrum*, et *bonum*; itaque *obscænum*, quod *obstat scævo* et bono omni; alterum ab *ob* et *cæno*, id est, *contrà*

cæno: quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funestissimum erat: tertium ab *ob* et *cænum*, *lutum*, quod *sordidum* notat. Ex primâ origine scribi debet per *æ*, ex secundâ per *e* simpliciter, ex tertiâ per *æ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim *maiores*, et *minores* Dii. Majores duodecim; mares sex, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; sex fœminæ, Juno, Vesta, Ceres, Pallas, Diana, Venus. Minores erant, heròes, semidei, &c. inter quos *furias* illas, quasi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis, Æ. 1. 87.

268. *Noti.*] Austri venti meridionales; et propriè quidem, hoc enim vento opus est, à Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Persequitur iter; in eodem Ionio mari, à meridie in septentrionem: quo ordine, post *Strophades* occurrit . . .

I. *Zacynthus*, *Zante*, ad latus occidentale Peloponnesi, contra promontorium Chelona-ten, hodie sub Venetâ ditione.

II. *Same*, *Dulichium*, et *Ithaca*. Hæ tres sub eâdem ferè lineâ, occurrunt, antè fauces sinûs Corinthiaci.

Dulichium ab eo sinu minùs distat, estque

et Dulichium, et Same, et Neritos alta rupibus. Evi-
 tamus scopulos Ithacæ, regna Laërtæ, et detesta-
 mur regionem nutricem crudelis Ulyssis. Deinde
 etiā ostenditur procello-
 sus vertex Leucatæ montis,
 et Apollo terribilis navi-
 gantibus. Hunc montem
 lassi petimus, et imus ad
 parvam urbem. Anchora
 demittitur è prorâ, puppes sistunt in litore. Igitur potiti demum terrâ insperatâ, et sacrificamus Jovi, et cumulamur aras victimis,

Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua saxis : 271
 Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtia regna,
 Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
 Mox et Leucatæ nimbose cacumina montis,
 Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275
 Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus urbi.
 Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.
 Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
 Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras :
 Igitur potiti demum terrâ insperatâ, et sacrificamus Jovi, et cumulamur aras victimis,

NOTÆ.

una ex *Echinadibus* insulis, quæ jam communi nomine vocantur *Cozzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cum parvæ sint, et ad ostia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modò arenarum appulsu junguntur, modò aquæ impetu separantur.

Same, vel *Samos*, quæ et *Cephalenia*, nunc *Cephalonia*, ex Strabone l. 10. major, et à Corinthiaco sinu magis ad occidentem recedens, parit reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter *Cephale-niam* et *Dulichium* media : *Ulyssis* patria; quandoque paruit Turcis. In Ithacâ est *Neritos*, non insula, ut lexica geographica vulgò ferunt, ex Strabone. Strabo enim contrâ probat multis Homeri versibus, montem esse Ithacæ *Neritum Νήπιον*. Quodd autem hic legitur fœminini generis, *Neritos ardua saxis*, explicat Suidas; apud quem *Neritum* mons est, *Neritos* sylva ibidem densissima: quod confirmat Hesychius, cum ait; *Neritum*, Ithacæ montem esse semper virentem ac frondentem; et Homerus, qui vocat *Νήπιον ἰνὸς-φύλλον*, *Neritum frondosum*. Et bene congruit, quodd statim mentio sequitur Ithacæ: quasi dicat *Aeneas*: *Apparet Ithacæ sylva Neritos, saxis altissimis imposita; sed statim illos Ithacæ scopulos effugimus*.

III. Sequitur ad septentrionem trium illarum, insula *Leucas*, *Leucadis*, vel *Leucate*, *cates*; nunc *saint Maur*, nuper sub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars est Epiri; cui aliquando conjuncta fuit angusto isthmo; ac deinde ponte, postquam isthmum illum Corinthii perfodissent. In hac insulâ, *Cephaleniam* versùs, mons est sive rupes *Leucata, catæ*. Hæc rupes, quia alba est, inde sibi et insulæ nomen fecit: *λευκός* enim est, *albus*. Ex hac rupe qui amantes exiliissent in mare, sanari ab amore putabantur; quod fecisse perhibetur Sappho poëtria, Phœnis amore insaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impositum fuisse testatur Strabo, cui quotannis in sacrificium solebat reus aliquis è rupe in mare dejici, quam ob rem, sive ob scopulorum asperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In eâ insulâ urbs est eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim

dictam fuisse *Neritum*: sed emendandus est ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hac urbe *Aeneas* loquitur, cum dicit: *Parvæ succedimus urbi*. Tum deinde relictis illis navibus, ad Actiacum usque litus processit, à quò nondum *Leucas* divisa fuerat, ut colligi potest ex Homeri versibus apud Strabonem. lib. 10.

IV. Igitur, sequitur ad septentrionem *Actium* promontorium, nunc *capo Figalo*, in ipsis faucibus Ambracii sinûs, ubi Actium erat oppidulum, et fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri sacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id est, litoralis, ab *ἀκτὴν litus*.

272. *Laërtia regna.*] *Laertes* Acrisii filius, Jovis nepos, vulgò *Ulyssis* pater creditus est: quidem tamen dixere *Ulyssem* Anticleâ quidem *Laërtæ* uxore prognatum esse, sed patre *Sisypho* vel *Autolyco*. Regni autem *Laërtæ* præcipua quidem sedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipsi etiam *Cephalenia*, et *Zacynthus*, et *Epiri* magna pars, præcipuè ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, et Homero, *Iliad.* 2. 631, *Dulichium* verò et *Echinades*, etsi fortassè aliquando *Laërtæ* paruerant, siquidem *Ulysses* sæpe *Dulichium* appellatus: tamen earum incolæ ad expeditionem Trojanam duxit *Meges* quadraginta navibus, *Iliad.* 2. 625.

279. *Lustramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota et sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus, *Æ.* 1. 283. et 608. dicitur à *luo*, id est, *solvo*: unde cum vota Deo fecimus, voti rei sumus, ut diximus, *Ecl.* 5. 80. Igitur *lustramur*, cum solvimur voto: et multò etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere *Miseni*, sacerdos ter socios purâ circumtulit undâ... *lustravitque viros*. Sic l. 8. 183. post oblatas *Herculi* victimas Trojanæ juvenus vescitur perpetui tergo bovis et lustralibus extis. Quare autem nunc *lustrantur Jovi*? Ut exolvant vota, quæ nuncupaverat *Anchises* magnis numinibus, in *Strophadum* litore, suprâ v. 264. Quare Jovi præcipuè sacrificia, *Apollini* ludos instituit.

Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
 Exercent patrias oleo labente palæstras
 Nudati socii : juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fagam tenuisse per hostes.
 Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas. 285
 Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, et rem carmine signo :
 Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.
 Linquere tum portus jubeo, et considerare transtris.
 Certatim socii feriunt mare, et æquore verrunt. 290
 Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
 Litoraque Epiri legimus, portuque subimus
 Chaonio, et celsam Buthroti ascendimus urbem.

nis. Socii certatim verberant mare *remis* et radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum, et radimus litora Epiri, et intramus portum Chaonium, et accedimus ad excelsam urbem Buthrotum.

NOTE.

280. *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maximâ celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio et Cleopatrá relatam, ad Actium Epiri promontorium, Anno U. C. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam, naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinûs Ambracii, contra Actium in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum è rostris captarum navium, et sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipuè equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnica pugnâ constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi Anno U. C. 726. quo anno ipse Octavianus VI. et M. Agrippa II. consules fuerunt, perfecteruntque simul censum ac lustrum populi anno proximè præcedente inceptum : quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. et 53.

Atque hæc paulo fusiùs : quia ex his concilio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem pervenisse hoc ipso anno 726. paulò post exhibitos ludos. Quia 1. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse Trojam, et à Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æ. 5. 602. Facile autem Æneæ suppetebant equi, in Epiro, feracissimâ equorum regione. G. 1. 59. 2. *Palæstræ et nudati socii*, sunt ludi gymnici, γυμνὰ; enim nudus est : qui autem eo pugnâ genere exercebantur, nudi erant : atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, faciliùs ictum amitterent, idè sibi cutem oleo, luto, et cerâ ungebant : hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt à πᾶλδος, *lutum*; quanquam alii meliùs à πάλλω, *vibra, agito*; ob variam agitationem et vibrationem corpo-

280 et nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente delectat eos evitasse tot urbes Græcas, et iter habuisse inter medios hostes. Interea Sol circumagit annum integrum, et gelida hyems infestat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus scutum æris cavi, quod gestaverat magnus Abas, et noto factum hoc versu : Æneas posuit hæc spolia de Græcis Trojæ victoribus relata. Postea impero socios relinquere portum et sedere in scam-

ris ad evitandos ictus. 3. *Lustramur Jovi*. alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquenniis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est sacrificio suis, ovis, et tauri, aliisque ceremoniis quæ censum terminabant et condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas.*] Græcas; Argi, urbs Peloponnesi, Æ. 1. 284.

286. *Abantis—postibus.*] Audax ac superbum Æneæ factum : qui in mediis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. Abas quis fuerit ambigitur : unus fortassè ex iis quos nocte supremâ è comitibus Androgei occiderat, Æn. 2. 371. Postibus autem figit Apollinei templi, vel Leucata, vel Actii.

289. *Transtris.*] Scamnis, in quibus remiges sedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacum abscondimus arces.*] Ab Actio promontorio, sive Leucade, ad occidentem deflexo cursu, occurrit deinde insula Phæacum, sive Corcyra, hodie Corfou : ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc sub ditione Venetâ. Abscondimus arces, id est absconduntur nobis, dum celeri navis decursu prætermittuntur : quâ voce usus est deinde Seneca Ep. 70. In hoc cursu rapidissimi temporis primam pueritiam abscondimus. Et benè dixit abscondimus arces, id est, urbes aliquas ad orientem insulæ sitas; non verò abscondimus insulam : quia Buthrotum, quam petebat, est in ipso conspectu, et ex adverso insulæ, quæ ad occidentem vertit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europâ nobilis, cujus ad meridiem et occidentem est mare Ionium, ad orientem Achæia et Thessalia, ad septentrionem Macedonia : nunc Albania inferior à quibusdam dicitur. Ejus olim præcipuæ partes fuerunt *Acarnania, Cassiopa, Am-*

Hic incredibilis rumor re-
rum implet aures *nostras*:
Helenum filium Priami im-
perare per urbes Græcas,
potitum uxore et regno
Pyrrhi *nepotis* Æaci; et
Andromachen rursus ve-
nisse *in potestatem* mariti
Trojani. Obstupui; et pec-
tus exarsit mirabili deside-
rio alloquendi hominem et
sciendi tantos casus. Pro-
gredior *ultra* portum, re-
linquens naves et litus.
Tunc fortè Andromache
ante urbem, in *sacrâ* sylvâ,
ad aquas ficti Simoëntis,
offerebat cineri solemnes
epulas et funebria munera,
et appellabat manes prope
sepulchrum Hectoris, quod
dedicaverat è viridi cespite
vacuum; et binas aras,
causam lachrymarum: Ut
aspexit me accedentem, et
stupefacta vidit circa *me*
Trojana arma; attonita
hoc magno prodigio, exani-
mata est in ipso aspectu:
calor abiit *ex* ossibus: ca-
dit, et longo *post* tempore
vix demum *ita* loquitur:
An vera species, et verus
nuncius te mihi sistis, ô
fili Veneris? an vivis? aut
si lux alma abiit à *te*, ubi
est Hector? Sic locuta est,
et emisit lacrymas, et implevit clamore omnem locum. Vix respondeo pauca mœrenti, et tur-
batus os aperio interruptis verbis: Certè vivo, et traho vitam per omnes miseras. Ne dubi-
ta, nam vera aspicias. Heu! quis casus successit tibi, privatae tanto marito, aut quæ fortuna
satis *tibi* congrua redit *ad te*? O Andromache, tenesne conjugium Hectoris, an Pyrrhi? De-
misit vultum, et humili voce dixit:

Hic incredibilis rerum fama occupat aures:
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes, 295
Conjugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum;
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito
Obstupui; miroque incensum pectus amore
Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes et litora linquens. 300
Solemnes tum fortè dapes et tristia dona
Ante urbem, in luco, falsi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. 305
Ut me conspexit venientem, et Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris,
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur; et longo vix tandem tempore fatur:
Verâne te facies, verus mihi nuntius affers, 310
Nate Deâ? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit, lacrymasq; effudit, et omnem
Implevit clamore locum: vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides. 316
Heu quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit vultum, et demissâ voce locuta est: 320

NOTÆ.

philochia, *Thesprotia*, et *Chaonia*, quæ maximè
occidentalis est, dicta etiam *Molossia*. Hanc
tamen ab illâ Strabo distinguit: *Chaonia*
quidem à *Chaone*, Trojano, Heleni fratre;
Molossia deinde, à Molosso Andromaches et
Pyrrhi filio, qui regnavit ibi post Helenum,
quem veluti tutorem, occiso Pyrrho, habue-
rat. In *Chaoniâ* urbs est *Buthrotum* vel *Bu-
throtus*, hodie *Butrinto*; in ingressu portus
Pelodis, hoc est *cænosi*, inquit Strabo lib. 7.
de quo portu hic est mentio. In eâdem re-
gione est *Dodona* sylvâ, ubi Jovis oraculum:
quam tamen ibidem Strabo, primò *Thespro-
tiæ*, deinde *Molossia*, attributam fuisse testatur.

295. *Priamiden Helenum*.] De eo Priami
filio: deque *Pyrrho*, Achillis filio, Æaci pro-
nepote, *Æn.* 2. 263. De *Andromache*, antea
Hectoris uxore, *Æn.* 2. 456.

301. *Solemnes dapes*, &c.] Annua sacrificia,
quæ vulgò cum epulis conjuncta, erant; ex
ipsis victimarum extis. De *Simoënte*, Trojano
fluvio, cujus nomen alicui rivulo Androma-
che in Epiro tribuerat, *Æ.* 1. 100. De *Hecto-
re*, *Ibid.* 99.

303. *Libabat cineri*.] Vel vero cineri, cujus
partem aliquam in urnâ de erre secum An-
dromache potuerat, ex iis qui collecti sunt
ex ejus funere, *Iliad.* ultimo, 790. Vel ejus
manibus atque umbræ. *Dona tristia*.] Lac,
sanguinem, &c. ut suprâ, v. 66. Unde pro-
priè, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam gene-
ratim etiam sumi potest pro *sacrificabat*. De
hâc voce, *Æ.* 1. 736.

304. *Inanem*.] Tumulum *honorarium* vocat
Suetonius in Claudio c. 1. Xenophon in Ex-
ped. Cyri l. 6. *κενοτάφιον*, id est, *vacuum tumu-
lum*.

305. *Geminas, causam lacrymis*, &c.] Alte-
ram Hectori; alteram Astyanacti filio, quem
Græci è Trojæ turribus præcipitem miserant.
Vel potiùs utramque Hectori: quia geminas
heroibus dicari mos erat, suprâ, v. 63. *Causam
lacrymis*.] Id est, quæ viri memoriam, ac do-
lorem suum alerent.

319. *Connubia servas*?] Manesne in vidui-
tate, ac fide datâ Hectori, an verò transiisti
ad Pyrrhi nuptias?

O felix una ante alias Priameia virgo,
 Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
 Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
 Nos patriâ incensâ diversa per æquora vectæ, 325
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
 Servitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
 Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosq; Hymenæos,
 Me famulam famuloq; Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore 330
 Conjugis, et scelerum furiis agitatus Orestes
 Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.
 Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
 Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit: 335
 Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Per mortem Pyrrhi pars regni data cessit Heleno: qui à Trojano
 campos Chaonios et totam Chaoniam: et condidit in monte Pergama, et hanc arcem Iliacam.
 Sed quinam venti et quænam fata direxerunt tibi cursum?

O fortunata præ aliis, virgo
 Priami filia, coacta mori ad
 sepulchrum hostis, prope
 muros altos Trojæ: quæ non
 passa est ullam sortitionem,
 nec tetigit captiva lectum
 victoris domini. Nos post
 patriam combustam vectæ
 per longinqua maria, pa-
 rientes in captivitate, tole-
 ravimus superbiam fami-
 liæ Achillis, et juvenem fe-
 rocem: qui postea quæ-
 rens Hermionem neptem
 Ledæ, et conjugium Spar-
 tanum, me servam tradidit
 possidendam Heleno, ipsi
 quoque servo. At Orestes
 ardens magno desiderio
 raptæ uxoris, et impulsus
 furiis criminis sui, interci-
 pit illum improvidum, et
 jugulat ad altaria patria.
 Chaone vocavit cognomine

NOTÆ.

321. *Priameia virgo.*] Polyxena, Priami et Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cum ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbraei convenisset, à Paride, post Apollinis simulacrum latente, sagittæ ictu occisus est. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari sibi petiit. Illa ad Achillis tumulum ab ipso Pyrrho Achillis filio jugulata est.

327. *Servitio enixæ.*] Andromache captiva à Pyrrho in uxorem admissa, suscepit ex eo Molossum: qui parti Epiri nomen, fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionem, &c.*] Menelai filiam, Spartani seu Lacedæmonii regis, ex Helenâ filiâ Jovis et Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, à Tyndareo Ledæ marito desponsata est Oresti cognato suo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patre Menelao ad Trojam desponsata est Pyrrho Achillis filio: eidemque post confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Orestes, Delphos venit, et nactus ibi Pyrrhum de futurâ sibi ex eo conjugio prole oraculum consulentem, eum ad ipsas aras Apollinis interfecit.

331. *Scelerum furiis agitatus Orestes.*] Agamemnonis et Clytemnestræ filius: patre ad Trojam profecto, et Ægistho Clytemnestræ adultero Mycenæ tenente, subductus ejus insidiis à sorore Electrâ, et ad Strophium Phocidis principem missus est: ubi singularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Post Trojam expugnatum, et patrem Agamemnonem Ægisthi insidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac post labores plurimos expiatus ac solutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicero, ipsius Minervæ judicio, in regnum

rediit: Hermionem uxorem accepit, occiso prius apud Delphos, Pyrrho: cum eâ regnum quoque Spartanum addidit suo. Corpus ejus post mortem refossum, septem cubitorum fuisse refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum est Pyrrhum ab Oreste occisum esse *Delphis*, in Phocide, apud ipsas Delphici Apollinis aras: Achillem verò Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbraei templo; atque ita fatale fuisse patri et filio, ut apud Apollinem caderent. At variè se torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poeta dixerit: multa comminiscuntur: hæc duo mihi videntur optima. I. Si ad sensum Nascimbæni per *patrias*, intelligamus easdem, ad quas pater Achilles occisus fuerat, nempe *Apollineas*, quanquam loco dissitas. II. Tamen tutius puto: *patrias* explicare ad sensum Turnebi, *Græcas*: ara enim Delphica, ferè in ipso totius Græciæ sita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non esse habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum verò et Orestem patriâ Græcos fuisse: Orestem quidem Argivum è Peloponneso: Pyrrhum, patre natum Achille, Thesalo è Pthiâ, matre Deidamiâ, è Scyro Ægæi maris insulâ.

335. *Trojana à Chaone.*] *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cum in vena tu ignarus occidisset, ad solatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quasi tutor Molossi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque, &c.*] Divisio est unius rei in duas: *Pergamus* enim fuit *arx Iliaca*, sive *Trojana*.

aut quis Deus adduxit te inscium ad nostra litora? Quid puer Ascanius superestne, et fruitur vitâ? is quem tibi jam Troja—Quinam est jam puero dolor de amissâ matre? quomodo et pater Æneas, et avunculus Hector incitant ipsum ad veterem fortitudinem et animos viriles? Talia dicebat plorans, et frustra movebat longos fletus: cum heros Helenus filius Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: et agnoscit suos Trojanos, et lætus ducit in domum suam: et inter singulas voces emittit multum lachrymarum. Progredior, et agnosco parvam Trojam, et Pergama assimilata magnis, et siccum rivum cognomine Xanthi, et amplector postes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur simul urbe sociâ. Rex sub vastis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in medio aulæ, cibis auro impositis, et tenebant pateras. Jamque dies et secundus dies abiit, et venti invitant vela, et lintea inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, et rogo eum talia: Trojane, interpretes Deorum, qui cognoscis divinitatem Apollinis,

Aut quis te ignarum nostris Deus appulit oris? Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aurâ? Quem tibi jam Troja—
340

Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis? Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles, Et pater Æneas, et avunculus excitat Hector? Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat Incassum fletus; cum sese à mœnibus heros
345

Priamides multis Helenus comitantibus affert, Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit; Et multum lacrymas verba inter singula fundit. Procedo, et parvam Trojam, simulataq; magnis Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum Agnosco: Scææque amplector limina portæ.
351

Necnon et Teucri sociâ simul urbe fruuntur. Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Aulæ in medio libabant pocula Bacchi, Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
355

Jamque dies alterque dies processit; et auræ Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro. His vatem aggredior dictis, ac talia quæso: Trojugena, interpretes Divum, qui numina Phœbi,

NOTE.

340. *Quem tibi jam Troja...*] Versus, aut Virgilio relictus imperfectus, aut à Tuccâ et Vario mutilatus. Suppleverunt sic aliqui: *Quem tibi jam Trojâ peperit fumante Creûsa, Malè.* Trojâ enim fumante, et Æneâ fugiente, patrem sequebatur jam tum pedes Ascanius, Æn. 2. 724. Alii sic: *Quem tibi jam Trojâ obsessâ est enixa Creûsa.* Paulò verisimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos septem Æneâ navigatio duraverit, annos sexdecim aut septemdecim numerare tum potuit Ascanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit: sed omnino abhorret versus à nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero est, &c.*] Putant aliqui oblitum hic sui esse Virgilium. Quomodo enim scire potuit Andromache Creûsam, Ascanii matrem, in fugâ amissam fuisse; cum eâ de re nihilum Æneas ei dixisset? quidni verò scire id potuit ante suum à Trojano litore discessum? præsertim cum Æneas in urbem redisset, quæsiisset eam omnibus viis, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre casum potuit.

348. *Multum lacrymas.*] Alii legunt: *Multum lacrymans.* Favet primæ lectioni, quòd alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ, quòd durum sit: *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum*: Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu

Scamandro Troadis fluvio, Æn. 1. 473. De *Scæâ*, Trojæ portâ, Æ. 2. 612.

354. *Aulæ in medio, &c.*] *Aulæ*, dissolutio more veterum diphthongi æ, quæ Græcis est α, in vocales duas α et ι. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem et effusionem, Æ. 1. 736. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi, &c.*] Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ sit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *inuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium*. I. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. II. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur; præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templâ transierat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur: vel vas et crater, tribus nitens pedibus: vel mensa, tribus edita gradibus: vel probabilius, sella tribus fulcris imposita, in medio patens, ubi sedebat vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. III. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quòd petebatur ex combustionem laurei rami: qui si

Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, 360
 Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ.
 Fare age: namq; omnem cursum mihi prospera dixit
 Relligio; et cuncti suaserunt numine Divi
 Italiam petere, et terras tentare repõstas:
 Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno 365
 Prodigium canit, et tristes denuntiat iras,
 Obscœnamq; famem. Quæ prima pericula vito?
 Quidve sequens, tantos possum superare labores?
 Hic Helenus, cæsis primùm de more juvencis,
 Exorat pacem Divùm, vittasque resolvit 370
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit;
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
 Nate Deâ: nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides: sic fata Deùm rex 375
 Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo.
 Pauca tibi è multis, quò tutior hospita lustras
 Æquora, et Ausonio possis considerare portu,
 Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
 Scire Helenum, fariq; vetat Saturnia Juno. 380
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus.
 Longa procul longis via dividit invia terris;
 Antè et Trinacriâ lentandus remus in undâ,
 Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor, 385
 Infernique lacus, Æææque insula Circæ;

et possis quiescere in portu Italico: nam Parcæ impediunt ne Helenus sciat reliqua, et Juno impedit ne loquatur. Primò longum iter impeditum procul longis regionibus separat à te Italiam, quam tu jam putas propinquam, et cujus paras intrare vicinos portus, ò ignare. Et curvandi sunt remi in mari Siculo, et percurrenda navibus planities maris Italici, et infernæ paludes adeundæ, et insula Circæ Colchicæ:

NOTÆ.

in igne crepitaret, bono erat òmini; si taceret malo.

Ut succensa sacris crepitet benè laurea flammis,
 Omine quo felix et sacer annus eat.

Tibul. l. 2. 5. 81.

Deficiunt magico torti sub carmine rhombi,
 Et jacet extincto laurus adusta foco.

Propert. l. 2. 20. 36.

Clarii.] Epithetum Apollinis, cui Claros, urbs Ionæ, prope Colophonem, in Asiâ minore, celebri templo et oraculo dicata erat: et hoc epithetum pro quolibet alio hic additum est: quemadmodum Apollo Delius, appellatus est Thymbræus. v. 85. IV. Per ipsa sidera satis notatur astromantia. V. Per volucrum linguas notatur propriè ars augurum, qui avium garrilum et cantum consulebant. Per præpetis omina pennæ, propriè ars auspicum, qui aves spectabant volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur cantus, dicebantur oscines, ab os, et cano; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur præpetes à πρᾶπις, prævolare; ut vultures,

aquilæ. De Celæno et Harpyiis suprâ, v. 211.

370. Vittasque resolvit.] Insulam, quâ implicati erant capilli. Vittata enim insula, sacerdotis insigne est, Æ. 2. 133. Soluta autem, indicium est vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibyllâ: Non comptæ mansere comæ.

375. Majoribus auspiciis.] Vel bonis: vel ad majora spectantibus: vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut siderum tantum.

379. Parcæ, &c.] Tres, quæ fuis dispensabant fata hominum, Ecl. 4. 47. Juno Saturni et Opis filia, inimica Trojanis: causam habes Æ. 1. 25.

384. Trinacriâ lentandus, &c.] Flectendus et curvandus, ob vim adversam fluctuum inter se pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. Quidne fugis lentos incurvans gurgile remos? De Trinacriâ, Siciliâ, fusè infrâ, v. 687. De Ausoniâ, Italiâ, suprâ, v. 171.

386. Infernique.] De descensu ad inferos, Æ. 6. De impulsu ad insulam Circæ, Æ. 7. 10. Erat autem Solis et Perses Nymphæ filia, soror Ætæ Colchici regis, qui pater fuit Me-

priusquam possis condere urbem in securâ regione. **Quam tutâ possis urbem componere terrâ.**
 Dicam tibi signa, tu ea retine commissa animo. **Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.**
 Quando porca reperta à te sollicito, jacebit circa undam remoti fluvii, enixa prolem triginta capitum, alba, recumbens humi, et porcelli albi circa mammæ: ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. **Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,** 390
Triginta capitum foetus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros. **Fata viam invenient, aderitq; vocatus Apollo.** 395
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos 400
 fluctu nostri maris: cunctæ illæ urbes incoluntur à pravis Græcis. Illic et Narycii Locri statuerunt muros, et Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos:

NOTÆ.

deæ; aut juxta alios, Ætæ filia, Medæ soror. *Ææa* dicta, id est, *Colchica*: ab *Ædâ*, insulâ et urbe Colchici regni, circa ostia Phasis fluvii. Sarmatarum regi nupsit, quo venenis occiso, in Italiam fugit, ad promontorium et montem, qui deinde *Circæus* dictus est, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus est: sed quia Pomptinis paludibus cingitur ad septentrionem, idè insulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cum Glaucom, marinum Deum amaret, ex zelotypiâ Scyllam puellam in monstrum marinum commutavit: item et Picum Latinorum regem in avem, quod Canentem conjugem sibi præferret.

389. *Secreti ad fluminis, &c.*] De omine suis, cum triginta porcellis repertæ ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium* condita deinde est; *Æ.* 8. 42.

394. *Mensarum morsus.*] De his v. 257.

396. *Italique hanc litoris oram, &c.*] Italiæ frontem intelligit, sive partem meridionalem: quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis magna *Græcia* vocata est: nunc Neapolitani regni maximam partem constituit; Italiamque dividit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto et patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minis remotum est, promontorium est Japygium, vel Salentinum, *Cap de sainte Marie*: totumque cornu Salentini occupabant; quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundisium *Brindes*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *capo delle colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive Leucopetra *capo dell' armi*, Siciliæ proximum; et Zephyrium, *capo de stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso

sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium et Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus, *golfo di Squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, et Brutium ingens est ora, ubi non longè a Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere*: tum infra, meridiem versùs, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria visa est.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos à Græcis Locris oriundos esse: ducè, vel Evanthe juxta Strabonem: vel Ajace juxta alios. Tres autem in Græciâ fuerunt hujus nominis populi; *Epicnemidii* et *Opuntii*, contermini; ad septentrionem Phocidis, et meridiem Eubææ sinûsque Maliaci: tum *Ozolæ*; ad occidentem Phocidis, et septentrionem faucesque ipsas sinûs Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinûs oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naryciæ* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis; saltem ab Epicnemidiis esse profectos; siquidem *Narycium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinûs, et Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: ibidem regnabat Ajax Oilei filius, ex Homero *Iliad* 2. 623. Et *Naryx*, sive *Naryce*, sive *Narycium*, urbs est, ex quâ juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem: existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperâsse, cum omnes Parnasso monte jungantur; in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus *Æ.* 1. 40. aliis aliò per tempestatem disjectis, aliquas è Locris omnibus reliquias Evanthe ducè in Italiam pervenisse, et Naryciam condidisse: tumque dictos esse *Epizephyrios*: quod non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos, &c.*] De eorum situ, v.

Lyctius Idomeneus : hinc illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixâ Petilia muro.
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vota in litore solves ;
 Purpureo velare comas adopertus amictu : 405
 Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto :
 Hâc casti maneant in relligione nepotes.
 Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ 410
 Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori ;
 Læva tibi tellus et longo læva petantur
 Æquora circuitu : dextrum fuge litus et undas.
 Hæc loca, vi quondam et vastâ convulsa ruinâ
 (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) 415
 Dissiluisse ferunt : cum protinus utraq; tellus
 Una foret : venit medio vi pontus, et undis
 Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
 Litore diductas angusto interluit æstu. 419
 Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis

illic est illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defensa muro. Imò quando naves transvectæ ultra mari constiterint, et jam reddes vota altaribus in litore structis : tegaris secundum capillos coopertus velo purpureo : ne aliquis vultus hostilis occurrat inter pia sacrificia, in cultu Deorum, et abrumpat auspicia. Socii servant hanc consuetudinem sacrificiorum, tu ipse hanc serva : posteri pii persistant in hâc ceremoniâ. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, et minuentur angustiae arcti Pelori ; sinistra terra et sinistra maria à te petantur longâ circuitione ; evita dextrum litus et dexteras aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ et ruinâ discessisse. Aded remota vetustas temporis potest mutare res.

Cum utraque terra esset una continuò : mare cum impetu venit in medium, et aquis separavit Italicum latus à Siculo : et labitur angusta freto inter arva et urbes, distinctas suo quasque litore. Scylla occupat dexterum latus : immanis Charybdis lævum :

NOTÆ.

396. De Idomeneo Cretæ rege, v. 122. Lyctius dicitur à Lycto oppido Cretæ, de quâ insulâ, v. 104.

401. Melibœi Parva, &c.] Philoctetes, Pæantis filius Melibœæ rex, urbis in Thessaliâ, ad radices montis Ossæ : cum in Oetâ, Thessalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in quâ se Hercules comburendum collocaverat, ejus jussu succendisset ; ab eodem arcum et sagittas, Lernæ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, et colubri morsu in crure sauciatus, à Græcis in insulâ Lemno fœtoris impatientiâ, relictus est. Postea tamen, monente oraculo Trojam non nisi sagittis Herculeis capi posse, ab Ulysse et Neoptolemo in castra accersitus, Paridem occidit : et urbe captâ, auditâque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam : ibique Petiliam, aut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit ; situm ejus vide, v. 396.

405. Purpureo, &c.] Hunc morem servavere Romani, ut in sacris caput obnuberent : ne turbatus alienarum rerum aspectu sacerdos, aut interrumperet sacra, aut ex iis aliquid omitteret : utrumque enim fatale atque ominosum erat. Idque aiunt Romani scriptores Æneæ exemplo à posteris usurpatum : infra v. 545. Saturno tamen, Honori, et Herculi, aperto capite facta sacra, non velato ; probat multiplicitate auctoritate Cerdanus.

411. Rarescent claustra Pelori.] Pelorus, seu Pelorum, Capo di Faro, promontorium Siciliæ maximè orientale : sic Italiæ vicinum est, ut

eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hinc narrat poëta : et adhuc procul aspicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium : tamen propius accedentibus paulatim rarescunt et aperiuntur claustra illa, minuunturque visu angustiae, et laxior aditus apparet paulò. De Sicilia, infra, v. 687.

416. Protinus.] Sine interruptione atque intervallo, continuâ et perpetuâ serie. Sic Æn. 9. 337. Felix si protinus illum Equasset nocti ludum, in lucemque tulisset : id est, si continuò lusisset. Hinc Æ. 10. 340. Protinus hasta fugit, et alibi vulgò sumitur pro statim : quia quod statim fit, sine intermissione fit. De Hesperidâ, Italiâ, Æ. 1. 530.

420. Dextrum Scylla, &c.] Scylla ad latus Italiæ, Cænym promontorium : scopulus est tumultuoso fluctuum allapsu semper fremens, nunc Sciglio ; à σκίλλω vexo. Charybdis, ad latus Siciliæ, prope Messanam urbem : mare est vorticosum, aquas sorbens, et cum impetu de inde ructans, nunc Calosfaro : à χάσσω, hio, et ποῖδα, sorbeo. Chrybdim aiunt meretricem fuisse voracissimam : quæ, cum Herculi boves eripisset, à Jove fulmine icta, et in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est Scyllam Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars femineam speciem retinuerit, infima in canes abierit : quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt ; ipsumque monstrum in scopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poëtarum dicta, emendabimus infra, v. 555. et 685.

et profundo gurgite voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aërem, et ferit aquis astra. At antrum includit Scyllam in obscuris latebris, pendentem guttura, et trahentem naves in scopulos. Superior forma est humana, et puella formoso pectore, usque ad imum ventrem: inferior est pristis immenso corpore, conjuncta uteris canum circa caudas Delphinorum. Melius est, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, et circumsinuare longos cursus: quam semel videre sub latâ cavernâ turpem Scyllam, et scopulos sonantes canibus cœruleis. Prætereâ, si aliqua est scientia Heleno, si aliqua fides habenda vati, si Apollo implet animum veris rebus: unice hoc tibi prædicam, et unice ante omnia, et repetens rursus ac rursus inculcabo. Primò cole precibus divinitatem magnæ Junonis, ferlubens vota Junoni, et vince potentem reginam supplicibus muneribus: sic demum victor relictâ Siciliâ admitteris in regiones Italas. Quando illuc impulsus veneris ad Cumæam urbem, et lacus sacros, et Avernum inter sylvas sonantem: videbis Sibyllam furem, quæ sub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas et vaticinia. Virgo disponit in ordinem, et manens clausa in antro relinquit ante ostium vaticinia quæ scripsit in frondibus. Illa vaticinia stant suis locis immota, nec recedunt à situ. Sed quando revoluto cardine levis ventus afflavit ea, et portâ apertâ turbavit frondes: nunquam postea curat colligere vaticinia cavo in antro, aut restituere in ordinem, aut jungere.

Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras Erigit alternos, et sidera verberat undâ. At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris, Ora exertantem, et naves in saxa trahentem. 425 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo Pube tenus: postrema immani corpore pristis, Delphinum caudas utero commissa luporum. Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni Cessantem, longos et circumflectere cursus; 430 Quàm semel informem vasto vidisse sub antro Scyllam, et cœruleis canibus resonantia saxa. Prætereâ, si qua est Heleno prudentia vati, Si qua fides, animum si veris implet Apollo: 434 Unum illud tibi, nate Deâ, præque omnibus unum Prædicam, et repetens iterumq; iterumq; monebo. Junonis magnæ primùm prece numen adora: Junoni cane vota libens, dominamq; potentem Supplicibus supera donis: sic denique victor Trinacriâ fines Italos mittère relictâ 440 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem, Divinosque lacus, et Averna sonantia sylvis; Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub imâ Fata canit, foliisque notas et nomina mandat. Quæcunq; in foliis descripsit carmina virgo, 445 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit: Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt. Verùm eadem verso tenuis cùm cardine ventus Impulit, et teneras turbavit janua frondes; Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.

NOTÆ.

421. *Barathri.*] Græca vox βαράθρον *barathrum*: ex Suidâ et Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxii et morti destinati præcipitabantur, à βαθός, *profundus*, juxta Festum.

427. *Pristis, &c.*] Scylla tres habuit partes: superiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis desinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, scilicet commissuram pubis et caudæ, unde uteri et capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hîc quatuor. I. Græco more dictum est: *commissa caudas*, supplex κατά, *circa caudas*, per caudas. II. *Delphinus*, vel *Delphin*, juxta aliquos porcus est marinus, *marsovin*, A PORPOISE. II. *Pristis*; vel *pistris*, *pistricis*: sumitur vulgò pro *balenâ*, quavis à

Plinio distinguatur: maximæ molis, et tamen velocissimè fluctus secans, unde nomen habet: πρίσς enim est *sector*. IV. Cæteri poëtæ canes tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ: unum è tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, *capo Passaro*, v. 687.

437. *Junonis, &c.*] De eâ ejusque in Trojanos odio, Æ. 1. 23, 24. 29.

441. *Cumæam, &c.*] *Cumæ*, urbs fuit Italiæ, in litore Campaniæ nunc eversa. De hac Æ. 6. 2. *Divini lacus* sunt; *Avernus*, et *Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope Baias et Cumas. *Divini* dicti; propter vicinum Sibyllæ antrum. De eis fusè G. 2. 161. Et Æ. 6. 237. *Avernus*, plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat

Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
 Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
 Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos: 455
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasq; ferasq; laborem,
 Expediet; cursusque dabit venerata secundos. 460
 Hæc sunt quæ nostrâ liceat te voce moneri.
 Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Trojam.
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto
 Imperat ad naves ferri, stipatque carinis
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam consertam hamis, atroque trilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi: sunt et sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces;
 Remigium supplet: socios simul instruit armis.
 Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.

Exeunt sine consilio, et oderunt domum Sibyllæ. Ille ne ulla damna moræ sint tibi curæ: etsi socii te incusent, et navigatio per vim invitet vela in altum mare, et possis replere vento favente sinus *velorum*. immò *potius* conveni Sibyllam, et ora precibus, ut ipsa reddat oracula, et libens aperiat os et vocem. Illa explicabit tibi gentes Italiæ, et futura bella, et quâ ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: et à te culta impetrabit tibi cursus felices. Hæc sunt *de quibus* licet admoneri te meâ voce. I, perge, et factis extolle ad astra magnam Trojam. Postquam vates ore benevolò locutus est ista: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro et scisso ebore: et congerit in naves multum argenti, et ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, et triplici

licio auri: et apicem pulchræ cassidis, et cristas capillatas, quæ fuerunt arma Pyrrhi: sunt quoque pro patre *mco* sua munera. Adjicit equos, adjicit etiam duces; substituit remiges: simul instruit armis socios *mecs*. Interim Anchises imperabat eos instruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento faventi.

NOTÆ

et sylvis, quas excidit Agrippa, locusque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De Sibyllâ, Æ. 6. 10.

460. *Venerata*.] Passivè dictum: sic Horatius Sat. I. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo surgeret allo*.

464. *Elephanto*.] Ebore, quod ex dentibus elephanti secatur et perpolitur.

466. *Dodonæosque lebetas*.] Pelves *Dodonæas*, id est, *areas*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuerunt lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ ministeria, ad abluendas manus: alii qui appendebantur ad ornatum, sive in domibus, sive in templis. Et verò aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuisse lebetibus, ita invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, sonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem Dodonæa locus sylvaque, Jovis oraculo et quercu faticâ celebris, in Epiro, Ecl. 9. 13. et supra 292.

467. *Loricam consertam hamis, &c.*] Loricæ tunica quædam est, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primum è *loris* et coriis fiebat, *lorica* dicta est. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis sibi invicem *hamorum* instar impactis et concatenatis: denique squamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim insertis. Hæc autem aliquando simplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat.

Unde Statius l. 7. 312. *Ter insuto servant ingentia ferro Pectora*. Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici squamâ lorica fidelis et auro*. Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*: id est, *bino* et *trino* licio, sive textu: parte pro toto acceptâ. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur; sic à Silio l. 4. per *subtemen*, quæ pars in ipso textu alia est. *Nexilis* innumero *chalybum subtemine thorax*. De licio et subtemine, infra, v. 483. Quid verò si dicamus auro *trilicem loricam*, unico ac simplici ferreorum annulorum textu fuisse: sed cujus extrema ora triplici licio aureo sive triplici amulorum aureorum versu ornata et quasi fimbriata esset? Audi Valerium l. 3. 199.

Per chypei cedentis opus, partemque trilicem, Quâ stomachi secreta ferit.

Ergo in thorace, non contextus totus, sed pars tantum aliqua *trilix* fuit: ea quæ ima, quæ ad *secreta stomachi* sive ad ventrem proximè accederet.

468. *Conum, &c.*] Propriè *conus*, est quicquid in pinæ nucis figuram assurgit, et ex rotundo in acutum desinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; sustinetque *cristas*, sive è jubeis equinis, sive è versicoloribus pennis: quæ in modum capillorum sive *comarum* diffundebantur.

470. *Duces*.] Nempe itineris, qui scopulos et syrtes ostenderent.

Quem vates Apollinis alloquitur magno honore: O Anchisa, qui honoratus es connubio glorioso Veneris, qui es cura Deorum, et bis servatus è Trojano excidio: ecce tibi *præsens est* terra Italiæ, hanc apprehende navibus. Et tamen opus est, ut naviges mari ultra istam partem. Pars ista Italiæ, quam aperit Apollo, procul est. I, inquit, ô fortunata propter pietatem filii! quid ulterius pergo, et retardo surgentes Austros loquendo? Nec minus Andromache, tristis ob ultimum discessum, fert Ascanio amictus versicolores aureo textu, et chlamydem Phrygiam: nec malè respondet dignitati ejus, et cumulat operibus textilibus; et hæc dicit: Accipe etiam hæc, ô puer, quæ tibi sint monumenta mearum manuum et diu probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum, ô unica effigies, quæ mihi restat mei Astyanactis. Sic ille gerebat oculos, sic manus, sic vultum. Et jam tecum adolesceret pari ætate. Ego discedens eos alloquebar lachrymis erumpentibus: Vivite fortunati, vos quibus sua fortunata jam perfecta est: nos trahimur in fata alia post alia. Vobis quies acquisita est, nulla planities maris est secunda, neque quærendi agri Italiæ semper fugientes retrò: cernitis imaginem Xanthi, et Trojam,

Quem Phœbi interpretes multo compellat honore:
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo, 475
 Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis:
 Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
 Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
 Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade, ait, ô felix nati pietate: quid ultrà 480
 Provehor, et fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri subtemine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori:
 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485
 Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta
 mearum
 Sint, puer, et longum Andromachæ testentur
 amorem,
 Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
 O mihi sola mei supèr Astyanactis imago.
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur. 494
 Vobis parta quies; nullum maris æquor arandum;
 Arva neque Ausoniæ semper cedentia retrò
 Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,

NOTÆ.

475. *Anchisa, &c.*] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchisen, ex quo Æneam peperit. Æn. 2. 649.

476. *Bis Pergameis, &c.*] Primo, cum Hercules Laomedonti offensus ob negatam sibi pro Hesione filiâ, è ceti faucibus liberatâ pactam mercedem, expugnavit Trojam, Hesionem Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus est Priamus, à Πρίαμος, εμο. Secundo, cum à Græcis Troja incensa est. De Austris, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri subtemine vestes.*] Aliqui legunt *subtegmine*: malè. Nam machina tota in quâ tela textitur, et præsertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum*: prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac definiunt, vocantur *licia*: fila quæ in longum ducta alligantur licio, et subinde attolluntur deprimunturque, sunt *stamina*: fila, quæ inter stamina transversim inseruntur, alternâ staminum depressione et sublacione, sunt *subtemina*, quasi *substamina*: instrumentum quo deprimitur attolliturque stamen, dicitur *arundo*; quo inse-

ritur subtemen, dicitur *radius*; quo addensatur subtemen cum stamine, dicitur *pecten*. Patent ista ex his Ovidii versibus, Metam. 6. 53.

*Haud mora, consistunt diversis partibus ambæ,
 Et gracili geminas intendunt stamine telas.
 Tela jugo juncta est: stamen secernit arundo:
 Inseritur medium radiis subtemen acutis;
 Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
 Percusso feriunt inserti pectine dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Vestem brevior, et vulgò militarem, quæ superponebatur thoraci, ad ornatum, casaque, A LOOSE GOWN OR COAT. *Phrygiam.*] Id est, acu pictam: nam Plin. 1. 8. 48. *Pictæ vestes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ: acu facere, id Phryges invenerunt, ideòque Phrygiones appellati sunt.* De Astyanacte, Æ. 2. 457.

497. *Xanthi, &c.*] De Xantho, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut, et Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 473. De Epiro, suprâ, v. 292.

Quam vestræ fecerè manus : melioribus, opto,
Auspiciis, et quæ fuerit minùs obvia Graiis.
Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva 500
Intrâro, gentique meæ data mœnia cernam :
Cognatasque urbes olim, populosque propinquos
Epiro, Hesperîâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem cāsus, unam faciemus utramque
Trojam animis : maneat nōstros ea cura nepotes.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta : 506
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit intereâ, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
Sortiti remos, passimque in litore sicco 510
Corpora curamus : fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat :
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo, 515
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum ; nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas. 520
Jamquæ rubescebat stellis Aurora fugatis :

Cùm procul obscuros colles, humilemque videmus
Arcturum, et imbriferas Hyadas, et geminos Triones : et aspicit Oriona armatum aureâ luce.
Postquam cernit omnia congruere in cœlo sereno, è puppe dat clarum signum : nos move-
mus classem, et ingredimur iter, et extendimus alas velorum. Et jam stellis expulsis Aurorâ
rubescebat : cùm videmus procul colles obscuros et planam

quâ manus vestræ fece-
runt melioribus ominibus,
ut cupio, et quæ minùs ex-
posita sit Græcis. Si un-
quam ingrediar Tybrim et
agros Tybridi propinquos,
et aspiciam muros destina-
tos meo populo : quondam
urbes consanguineas, et na-
tiones vicinas, ex Epiro, et
ex Italiâ, quibus idem condi-
tor est Dardanus, et eadem
fortuna, faciemus utramque
Trojam unam voluntate :
ea cura spectet nostros
posteror. Progredimur mari
prope vicina Ceraunia
unde via et trajectus bre-
vissimus est mari in Italiam.
Interim Sol cadit, et mon-
tes densi obscurantur. De-
cumbimus in sinu desidera-
tæ terræ, prope aquam,
partiti officia navalia : et
passim in litore sicco refi-
cimus corpora, somnus fluit
in lassa membra. Nondum
nox propecta horis attige-
rat medium cursum ; im-
piger Palinurus surgit è
lecto, et observat omnes
ventos, et auditu captat aë-
rem : notat omnia astra
decurrentia cœlo silente,

NOTÆ.

508. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro et Hesperîâ, sed populis in utramque regionem appulsis : nempe Trojanis, qui, cum Heleno in Epiro jam sederant, cum Æneâ in Hesperîâ sive Italiâ sessuri erant. Utrique jactati Trojæ casibus, et à Dardano oriundi, suprâ, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam, &c.*] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno ; et alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158. Sive potius, utrosque Trojanos intelli-
git ; tam Epiri, quam Italiæ.

506. *Ceraunia.*] Montes sunt altissimi, et idèd crebro fulmine percussi : unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab *ἀκρον* summum, et *κεραυνός*, fulmen. Terminis sunt Epiri ad septentrionem ; ut et maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc cursus in Italiam brevissimus : quare facilè à mediâ nocte ad auroram transmissio mari Æneas potuit in conspectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in reos, sed in ipsos milites sorte dividebatur ; ut et excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æn. 5. 338. et 6 337.

516. *Arcturum, &c.*] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur : G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septera in fronte tauri, ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem : Æ. 1. 744.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui scorpionis morsu in talo vulneratus occubuit : et Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpions autem, vel à Terrâ in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur ; vel, juxta alios, à Dianâ, cui vim inferre in venatione voluerat. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex et quinquaginta, pingiturque accinctus gladio et clavam intendens : unde *armatus auro* dicitur, id est, *aureâ luce conspicuus*. De ejus orbi, Æn. 1. 535.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi responderè, inter se congruere : eaque certa, et firma, et constantia ; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua translatio est, inter volandi et navigandi verba. Æ. 1. 224.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in eâ parte altis montibus caret : tum quia è longinquo spectantibus altissima quæque humilia videntur : tum quia universim mare terris altius apparet.

Italiam. Achates primus Italiam. Italiam primus conclamat Achates ;
 conclamat Italiam : socii Italiam læto socii clamore salutant.
 clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum coronâ, et rep. evit vino, et invocavit Deos erectus in altâ puppe : O Dii, Dii, maris et terræ tempestatumque potentes, ait, præsidēs maris et terræ Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
 et tempestatum : date nobis viam facilem per ventum, et favete prosperi. Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit 530
 Augentur flatus desiderati, Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
 et portus jam propior aperitur, et in monte apparet Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.
 templum Palladis. Socii Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum ;
 colligunt vela, et vertunt Objectæ salsâ spumant aspergine cautes,
 proras ad litora. Portus ab Ipse latet : gemino demittunt brachia muro 535
 orientali mari curvatur in Turriti scopuli, refugitque à litore templum.
 arcum ; rupes oppositæ Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
 spumant salsâ aspergine. Tondentes campum latè, candore nivali.
 Ipse portus occultus est : Et pater Anchises, Bellum, ô terra hospita, portas.
 scopuli turribus similes demittunt utrinque latera Bello armantur equi : bellum hæc armenta minan-
 quasi duplici muro : et Sed tamen iidem olim curru succedere sueti [tur.
 templum recedit à litore. Quadrupedes, et fræna iugo concordia ferre :
 Illic vidi in pratis quatuor Spes est pacis, ait. Tum numina sancta precamur
 equos candore niveo latè Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes :
 carpentes herbam, quod Et capita ante aras Phrygio velamur amictu ; 545
 fuit primum omen. Et pater Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
 Anchises ait, O terra Junoni Argivæ jussos adolemus honores.
 hospitalis, portendis bellum. Equi armantur ad bellum : hæc armenta minantur bellum. Sed tamen iidem equi assueti sunt subire currum, et portare fræna concordia sub
 iugo : spes est pacis. Tunc oramus sanctam divinitatem Palladis armigeræ, quæ prima excep-
 pit lætos : et ante altaria tegimur Phrygio amictu circa capita. Et ex monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ sacrificia præscripta.

NOTÆ.

525. *Cratera coronâ Induit, &c.*] Coronare poculum, duo significat. Aliquando implere vino, ut diximus G. 2. 528. Aliquando cingere coronâ florèâ, ut hic : siquidem hic utrumque distinguitur, coronâ induit, implevitque mero. Et libationem exprimit, facile ac quotidianum Diis ferè omnibus sacrificium, vini effusionem in mare. De libatione Æ. 1. 736.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Japygio, sive Salentino ; de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens : 'Εν ταῦθα δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλοῦσιον πολεῖ, &c. Hic verò fuit et Minervæ templum dives olim, et scopulus quem vocant promontorium Japygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernium.

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id est ad orientem obvertitur ; hæc Aurora est, quæ ab oriente nascitur. Arcem verò accipio ; vel pro munitione aliquâ, quæ locum defenderet ; vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. Flèrunt Rhodopæ arces.

535. *Brachia nullo Turriti scopuli.*] Nec turres erant, nec brachia, sed rupes porrectæ in modum brachiorum, et erectæ instar turri-

um. Propert. 1. 3. 20. 24. Scandam ego The-
 sæe brachia longa viæ.

541. *Curru, &c.*] Pro curru, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De Pallade armisona, Æ. 1. 39. De oratione, pro lætitiâ, suprâ, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Observat præceptum Heleni : de quo suprâ, 405. Amictum illum volunt esse capitis integumentum, cui nomen erat tutulus, de quo Æn. 2. 683. Phrygium autem vocat, vel simpliciter quasi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id est acu elaboratum, ut suprâ, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidisse Æneæ, quod attigimus Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulysse fatale Palladium ex arce Trojanâ eripuerat ; pulsus deinde fati adversis in Italiam, et jussus à Diis illud Trojanis restituere, Æneam fortè illuc appulsum, et operto capite sacrificantem nactus, hoc eidem reddere non ausus sit, ne turbaret sacra, sed cuidam ex Æneæ sociis tradiderit, cui nomen Nautes. Et verò regnâsse dicitur Diomedes in Apuliâ, quæ Salentinis et Calabris contermina est ad occidentem, quanquam satis longo intervallo dis-
 sita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in Argiâ Peloponnesi regione : ita ut cum Mycenæ

Haud mora, continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum :
Grajugenûmque domos, suspectaq; linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti 551
Cernitur. Attollit se Diva Lacinia contrà,
Caulonisque arces, et navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna :

Caulonis, et Scylacæum navifragum. Deinde procul è mari videtur Ætna Sicula.

Absque morâ, votis continuo ordine persolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum : et deserimus sedes Græcorum, camposque suspectos. Hinc videtur sinus Tarenti, si verus est rumor, Herculei : ex adverso templum Deæ Laciniae erigit se, et arces

NOTÆ.

et Argi, vicinæ illæ urbes, quæ Danao simul paruerant, in duo deinde regna divisæ sunt ; templum celebre Heræum dictum Ἡραῖον id est Junonium, licet ad Mycenæ situm, utrique tamen regi commune esset : Strab. l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, sacra Junoni Argivæ ibidem instituerunt : Diomedes lucum apud Venetos ; ex Strabone l. 5. Jason sanum in Lucaniâ, ex eodem, l. 6.

548. Continuo.] Continuo ordine, id est, non interrupto sacrificio : idedque caput velare jussus fuerat, suprâ, v. 405.

549. Cornua velatarum, &c.] Antennæ sunt ligas transversa in malo, quibus alligantur vela : antennarum extrema vocantur à Virgilio cornua : unde ipsas antennis appellat Lucanus l. 8. 177. *summas ceruchos* : id est, habentes cornua, ab ἔχω habeo, et κίρας cornu.

549. Obvertimus.] Ab extremo illo Italie promontorio Japygio, ad partem maximè meridionalem, cujus descriptionem habes v. 396.

551. Herculei Tarenti.] De Tarenti situ v. 396. urbs est cum portu celebri, in recessu maximè septentrionali sinûs Tarentini ; bella olim gessit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde subdita, tum in Annibalis potestatem redacta, iterum ad Romanos reversa est. Hujus conditor Taras : qui heros juxta Strabonem ; juxta Servium, Neptuni filius fuit ; instaurator aut potius invasor, Phalantus Lacedæmonius ; qui cum Partheniis, nothâ Lacedæmoniorum prole, expulsus è patriâ, ibidem sedes statuit, et divinis honoribus post mortem affectus est ; ut est apud Strabonem l. 6. et Justinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet : videturque Virgilius de nominis veritate ipse dubitare, cum addit, *si vera est fama*. Quadruplicem conjecturam assero. I. Est ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuisse posteris, ab eoque octavum : sed hoc quasi commentam rejicitur. II. Est ex Erythræo, qui docet ex Aristotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentioi occupaverunt vocatum esse postea *Heracleum*, cum prius dictus esset *Pleon*, et *Sigeum*. Addit verò quod planè incertum est, Tarentinos ab Hercule fuisse domitos. III. Est ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutelâ Tarentum fuisse. Et verò legimus in Strabone l. 6. fuisse in illâ urbe colossum Herculis æreum, opus Lysippi : à Fabio maximo, qui recepit urbem,

inde sublatum, et in Capitolio dedicatum. IV. Addo : non urbem solùm, sed totum tractum, Herculis itineribus et memoriâ fuisse insignem : quod colligo ex eodem Strabone urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id est, *Herculeæ* ; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant : tum *Leuca* urbs, ubi fons fontentis aquæ, excitatus è sanguine gigantum Leutæiorum, quos ab usque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis persecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. Diva Lacinia contrà.] Junonis Laciniae templum, prope Crotonem urbem, sanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas maritimas Fulvius Flaccus in censurâ suâ transtulit in ædem Fortunæ equestris, quam Romæ faciebat ; ex Valerio l. 1. 2. ubi ara sub dio posita, in quâ cinis, perflantibus procellis, semper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem versùs, in promontorio Lacinio, cum Tarentum sit ad septentrionem, v. 396.

553. Caulonisque arces, et navifragum, &c.] Priùs tamen occurrit *Scylacæum*, quàm *Caulon*. Est *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs priùs *Aulon* dicta, à valle quam habebat in conspectu, erat enim in Appennini jugo sita : Græcè autem ἀλλών *vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Castel vetere* : mons adhuc *Caulo*.

553. Navifragum Scylacæum.] *Scylacæus* sinus, in mediâ sinûs orâ. *Scylacæum* habet urbem, coloniam Atheniensium, qui Mnestheum regem ad Trojam secuti ducem fuerant. Strab. l. 6. Sed hic varia est lectio. Dubitat Scaliger, Poët. l. 2. 31. an sit, *Navifragum Scylacæum*, redundante syllabâ, aut extremis duabus in unam coalescentibus ; an verò, *Navifragum Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum succederet. Turnebus censet l. 19. 21. commodius legi posse *Scyllæum* ; quod vel est promontorium *Cænys*, *coda della volpe*, in angustiis freti Siculi ; vel *Scylla* scopulus, etiam ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed sanè cum Æneas ne ad Charybdim quidem nisi eminus accesserit, vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius est legere cum antiquis pleisque codicibus *Navifragum Scylacæum*, per unicum l. præsertim cum dicat Strabo *Scyllæum* antiquis, recentioribus dictum esse Σκυλάκειον, *Scylacium*.

et eminūs audimus magnum fremitum maris, et scopulos reperi-
 scussos, et sonitus ruptos ad litora: et fluctus exiliunt, et arenæ
 turbantur ebullitione. Et pater Anchises ait: Scilicet hæc est illa Charybdis:
 Helenus prædicebat hos scopulos, has rupes horrendas. Extrahite hinc vos, ô
 socii, et pari impetu incumbite remis. Nec faciunt minus quàm jussi erant fa-
 cere: et primus Palinurus deflexit proram stridentem ad aquas sinistras: turba
 omnis abiit in sinistram partem remis et ventis. Erigimur in cœlum sinuato
 mari, et iidem subtrac-
 tã aquã delabimur ad imos inferos. Ter scopuli sonitum emis-
 erunt intra cava saxa, ter vidimus spumam impactam et sidera stillantia.
 Interim ventus cum Sole destituit nos fastigatos: et inscili viã
 appellimur ad litus Cyclo-
 pum. Portus est imperturbatus ab ingressu ventorum, et ipse capax,
 sed Ætna propè tonat horribili tumultu: et aliquando emittit ad cœlum nigram nubem,

Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa 555
 Audimus longè, fractasque ad litora voces;
 Exultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
 Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis:
 Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
 Eripite, ô socii, pariterque insurgite remis. 560
 Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
 Contorsit lævas proram Palinurus ad undas:
 Lævam cuncta cohors remis ventisque petivit.
 Tollimur in cœlum curvato gurgite, et iidem
 Subducta ad manes imos descendimus undã. 565
 Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedêre;
 Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
 Interea fessos ventus cum Sole reliquit:
 Ignarique viã, Cyclo-
 pum allabimur oris.
 Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens
 Ipse; sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis: 571
 Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,

NOTÆ.

555. *Et gemitum ingentem pelagi, &c.*] Vide-
 tur hic Virgilius verius quàm ceteri poëtæ natu-
 ram Charybdis expressisse. Quippe Cluve-
 rius, qui ad pernoscendam loci naturam se
 Messanam contulerat, ait, probatque in Sicilia
 antiquã, l. 1. c. 5. etsi vortex ille circa Messa-
 nam ostendatur, appelleturque *Calofaro* et *la*
Rema; tamen mare toto freto vorticosum esse,
 ac tumultuosum: laudatque Thucydidem, qui
 fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Est au-*
tem fretum, mare inter Rhegium et Messanam,
quã minimum Sicilia distat à continente: et hoc
illud est, quod Charybdis appellatum fuit, quã
Ulysses fertur transnavigasse: καὶ ἔστιν ἡ χάρυβδις
κλειθεῖσα τῷτο, &c. Hinc à quibusdam ad Pelo-
 rum promontorium, ab aliis ad Messanam, col-
 locatur; ab Homero sub scopulo caprificis ar-
 boribus inumbrato, ab aliis ut hians absque
 scopulis vorago describitur. Re autem ipsã im-
 petus est maris, à septentrione vehementius
 quàm à meridie influentis: cujus fluctus, ad-
 versis ventis obluctantibus, Austro præsertim à
 meridie sæviente, repelluntur in freti angustias;
 ibique compressi, ingenti murmure et lito-
 rum scopulorumque mugitu in vortices con-
 torquentur. Scitè ergo Virgilius, nullã certi
 loci mentione factã, generatim *gemitum, lito-*
ra, saxa, vada, æstum commemorat: additque
nimirum hæc illa Charybdis. Malè ergo plerique
 cum Cerdano *saxa et scopulos* interpretan-
 tur de *Scylla*: quæ ut ostendimus, v. 685. ni-
 miùm distat à vulgari Charybdis loco, quàm
 ut ejus latratus inde audiri possit. De fabulã
Charybdis et Scyllæ, suprà, v. 420.

565. *Ad manes.* In profundum maris, et

quasi ad inferos, sedem umbrarum et anima-
 rum, quæ *manes* dicuntur, de quibus, G. 4.
 469.

567. *Rorantia astra.*] Stillantem aërem, de-
 pluente aquã, quæ maris impetu ejecta sursum
 fuerat.

569. *Cyclo-
 pum oris.*] Ex Cluverio de Sicilia, l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliae, sive Trinacriae
 habitatores fuerunt: præcipuè circa montem
 Ætnam, et agrum Leontinum. Fatetur eos
 staturã fuisse giganteã, quod probat multis
 ibidem repertis cadaveribus insolitæ magni-
 tudinis: eos item agrestes, et hospitibus in-
 festos memorat. Hinc finxerunt poëtæ vesci
 eos humanis carnibus; unicum habere mediã
 in fronte rotundum oculum, unde nomen ipsis,
 à κύκλος, *circulus*, et ὀψ, *oculus*. Tum, ob
 Ætnæ montis, et Liparearum in septentrio-
 nali Siciliae litore septem insularum viciniam:
 addiderunt eosdem Vulcani ministros esse, suis
 illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina;
 Neptuni autem filios, quia solent fabulæ sce-
 leratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus
 Cyclo-
 pum à Virgilio fingitur, circa litus ubi
 nunc est *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet
 enim è subsequenti narratione, eum in Siciliae
 continenti, loco sylvo-
 so describi: non in iis
 scopulis, qui circa idem litus à Cyclopi-
 bus vulgò nomen habent.

571. *Ætna.*] *Mont gibel*, non longè à litore
 Siciliae orientali: miræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hîc est;
 unde passivum apud Lucret. l. 6. 435. *Prorum-*
pitur in mare venti vis: nostrum verò, Æ. 10
 379. *Medius densas prorumpit in hostes*

Turbine fumantem piceo et candente favillâ :
Attollitque globos flammarum, et sidera lambit :
Interdum scopulos avulsaque viscera montis 575
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hâc, ingentemque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam expirare caminis : 580
Et, fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.
Noctem illam tecti sylvis immania monstra
Perferimus : nec, quæ sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthrâ
Sidereâ polus ; obscuro sed nubila cœlo 586
Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram :
Cum subito è sylvis, macie confecta supremâ, 590
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit,
Respicimus : dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegmen spinis ; at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam missus in armis. 595
Isque ubi Dardanios habitus et Troïa vidit
Arma procul ; paulum aspectu contreritus hæsit,
Continuitque gradum : mox sese, ad litora præceps
Cum fletu precibusque tulit : Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen : 600
et barba diffusa, vestis contexta spinis ; *quantum* ad alia Græcus, et olim missus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminens vestes Trojanas et Troïanâ arma, paululum substitit territus visu, et pedem cohibuit : deinde currens contulit se ad litora cum precibus et fletu : *aitque*, Obsecro per astra, per Deos, et *per* hanc lucem cœli *quâ* respiro

NOTE.

573. *Candente.*] Non solam candidâ, sed ferventem, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. 12. 91. *Ensem quem - - - Stygiâ candentem tinzerat undâ.*

576. *Liquefactaque saxa.*] Exesa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium iustar inde erumpunt ; et Catanensem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

578. *Enceladi semiustum, &c.*] Causam affert hujus incendii fabulosam ; nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuisse, et Ætnâ monte obtectum. Pindarus, et Ovidius hoc supplicium Typhoëo attribuant : eundemque volunt non hoc uno monte, sed Sicilia totâ, oppressum esse : Ovid. Met. 5. 346. Veram alii causam proferunt : quod totus ille tractus, ad usque Campaniam sulfure abundet ac speluncis, in quas admissi venti incendia excitant. Unde existimo non aliam ob causam Lipareas insulas, et *Ætias*,

fumantem turbine piceo et ferventibus favillis : et attollit globos flammarum, et tangit astra : aliquando erigit evomens rupes et disrupta viscera montis et cum sonitu congerit in æres saxa comminuta, et ebullit ex imo fundo. Rumor est, corpus Enceladi semiustum fulmine, premi hâc mole, et magnam Ætnam superimpositam exhalare ignem fractis caminis : et, quoties *Enceladus* vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, et involvere cœlum fumo. *Per* illam noctem occulti in sylvis patimur infanda prodigia, nec cognoscimus quæ causa emittat *illum* sonitum. Nam nec erant lumina siderum, nec cœlum fulgens splendore ætheris. sed nebulae tenebroso aëre, et nox importuna includebat Lunam in nube. Et jam dies sequens nascebatur primo diluculo, et aurora dispulerat è cœlo humidâs tenebras : cum repente prodit è sylvis nova figura hominis ignoti, exesa macie summa et miserabilis habitu : et supplex tendit manus ad litora. Respicimus : fædæ erant sordes,

et *Vulcanias* appellatas esse : earumque regnum et *Holo* et *Vulcano* ex æquo attributum, quàm quoddam igne et vento perinde agitentur.

585. *Æthrâ Sidereâ.*] Cœlestis ignis sphaerâ, ut aiunt, quæ vocatur *æther* ; et pro cœlo, et aëre et astrorum splendore sumitur.

587. *Nox intempesta.*] Ad agendum inepta, atque intempestiva.

588. *Eoo.*] Lucifero, Veneris stellâ, qui pro diluculo sumitur ; nomen ab *ἠώς*, *Aurora*. De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurorâ*, G. 1. 249.

594. *Consertum tegmen spinis.*] Vestis è frondibus arborum, quæ spinis inter se assutæ et compositæ erant. *Cætera.*] Quantum ad cætera, nempe statum, incessum, colorem, vocis sonum.

600. *Cœli spirabile lumen.*] Vel aërem, quem respiramus, et qui luce penetratur ; vel lucem ipsam Solis vitalem, quâ cuncta fruuntur ac veluti spirant.

auferte me, ô Trojani, as-
 portate in quaslibet ter-
 ras. Hoc satis erit. Scio
 me unum esse è classe Græ-
 câ, et fateor me invasisse
 armis Iliacas domos. Pro
 quâ re, si tanta est iniqui-
 tas mei criminis, projicite
 me in undas et demergite
 vasto mari. Si pereô ma-
 nibus hominum, dulce erit
 perire. Dixerat: et am-
 plectens genua nostra, et
 abjectus in genua, hære-
 bat: incitamus eum, ut di-
 cat qui sit, quo ortus san-
 guine; utque postea fateat-
 ur, quæ sors eum vexet.
 Ipse pater Anchises, non
 expectans diutius, porrigit
 dextram juveni, et confir-
 mat ejus animum hoc pros-
 pero testimonio fidei. Ille
 excusso metu hæc demum
 loquitur: Sum ex patriâ
 Ithacâ, comes miseri Ulys-
 sis, nomen mihi est Ache-
 menides, qui iveram Tro-
 jam patre Adamasto pau-
 pere existente, et utinam
 illa sors mihi mansisset!
 Ille socii, dum fugiunt fes-
 tini crudelem domum, ob-
 liti mei me reliquerunt in
 vastâ cavernâ Cyclopi.
 Domus est interius tene-
 brosa, magna, tabo et san-
 guinolentis cibis plena: ipse
 Cyclops altissimus, et tan-
 git alta astra: (Dii servate
 terras à tali pernicië) nec
 facilis videri, nec sermone
 affabilis cuiquam: pascitur
 mediâ in cavernâ allideret
 ad rupem duo corpora de numero nostro comprehensa inagnis ma-
 nibus, et porta redundaret
 sanguine infecta: vidi, cum devoraret membra stillantia tabo, et
 membra calentia tremarent sub ejus dentibus. Non tamen absque ultione: nec Ulysses tolera-
 vit talia, aut Ithacensis oblitus est sui in tanto periculo. Nam statim atque Cyclops satiatu-
 cis et sepultus vino, demisit collum incurvatum, et jacuit per cavernam vastus,

Tollite me, Teuceri; quascunque abducite terras,
 Hoc sat erit. Scio me Danaïs è classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
 Si pereô manibus hominum, periisse juvabit. 606
 Dixerat: et genua amplexus, genibusque volutans
 Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri. 609
 Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
 Dat juveni, atque animum præsentì pignore firmat.
 Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
 Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssæi,
 Nomen Achemenides; Trojam genitore Adamasto
 Paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt, 616
 Inmemores socii vasto Cyclopi in antro
 Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sidera: (Dii talem terris avertite pestem) 620
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
 Visceribus miserorum, et sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
 Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro,
 Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent 625
 Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
 Manderet, et tepidi tremarent sub dentibus artus.
 Haud impunè quidem: nec talia passus Ulysses,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus 630
 Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum

NOTÆ.

611. *Præsentì pignore.*] Traditâ manu; quod
 fidei signum fuit. Sic Curtius l. 5. Dariam mo-
 rientem ita inducit cum Polystrato loquentem:
*Alexandro hoc fidei regie unicum dextræ pig-
 nus pro me dabis. Hæc dicentem acceptâ Po-
 lystrati manu vita destituit.*

613. *Ex Ithacâ, &c.*] Insula est ad sinum
 Corinthiacum, pars regni Ulyssis: suprâ, v.
 270. 272. *Ulyssæi pro Ulyssis, Æ. l. 220.*

614. *Achemenides.*] Fictum nomen ab ἄχος,
 mœror, et μένω, maneo: quia derelictus à so-
 ciis in mœrore diu fuerat: unde miror Nanni-
 um hujus nominis nullum etymon reperisse;
 ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*,
 quasi ab ἄγαν, valdè, et μένω, maneo: edque
 miror magis, quòd Ovidius, qui Metam. lib.
 14. totum hoc ita ex Virgilio quasi exscripsit,
 hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut se ad Trojam non volun-
 tate profectum ostendat, habeatque necessi-
 tatis excusationem. Sic Simon ad Priamum
 Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis hæc mi-
 sit ab annis.*

617. *Cyclopi in antro.*] Polyphemi. Is Ulys-
 sem, appulsum in Siciliam, et cum sociis duo-
 decim ad se venientem, antro inclusum tenuit:
 devoratisque sex ex illis, ab Ulysse
 vini potu sopitus, impactâ in oculum clavâ
 excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum
 villis socios seque ipsum implicuit, et cum gre-
 ge ex antro emersit. Quæ fusè describit Ho-
 merus Odyss. 9. 105. Hoc imitatur Virgilius.
 fingitque casu relictum illic esse unum è sociis
 Ulyssis, qui antè tres menses ad idem litus ap-
 pulsus fuerat.

Immensus, sanie eructans, ac frustra cruento
 Per somnum commixta mero; nos, magna precati
 Numina, sortitique vices, unâ undique circum
 Fundimur, et telo lumen terebramus acuto 635
 Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat;
 Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite, ô miseri, fugite, atque ab litore funem
 Rumpite. 640
 Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat;
 Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgò
 Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
 Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent, 645
 Cum vitam in sylvis, inter deserta ferarum
 Lustra domosq; traho, vastosque ab rupe Cyclopas
 Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna
 Dant rami, et vulsis pascunt radicibus herbæ. 650
 Omnia collustrans, hanc primùm ad litora classem
 Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potius quocunq; absumite leto.
 Vix ea fatus erat, summo cum moute videmus 655
 Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem
 Pastorem Polyphemum, et litora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum.

Trunca manum pinus regit, et vestigia firmat.
 Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas, 660
 Solamenque mali: de colla fistula pendet.
 Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem:
 Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
 Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
 Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto 666
 Supplice, sic merito, tacitique incidere funem:
 Verrimus et proni certantibus æquora remis.

manum, et firmat incessum. Oves lanigeræ sequuntur eum, hæc unica oblectatio est ipsi, et solatiū miseræ: tibia pendet è collo. Postquam attigit summos fluctus, et pervenit ad mare; inde abstergit sanguinem fluentem ex oculo exeatato, stridens dentibus inter gemendum: et jam incedit per medium mare, nondum tamen aqua madefecit alta ejus latera. Nos timentes cepimus properare fugam procul inde, admissio supplice, qui sic merebatur, et silentes secamus funem, et incurvi percurrimus mare remis inter se contententibus.

inter dormiendum ejectans tabum et frustra mista cum vino sanguineo: nos postquam invocâsemus magnos Deos, et duxissemus sorte officia, simul undique circumstistimus, et perfodimus telo acuto oculum magnū, qui unicus occultabatur sub feroci fronte, in modum scuti Argolici aut solaris lampadis: et læti vindicamus denique animas sociorum. Sed fugite, ô infortunati! fugite, et abscindite funem à litore. Nam qualis et quantus Polyphemus includit cavo in specu greges ovinos, et premit ubera; tales actanti centum alii horrendi Cyclopes manent circa hæc sinuosa litora, et vagantur per altos montes. Jam tertia Lunæ cornua implent se luce, ex quo duco vitam in sylvis, inter cubilia vacua et sedes ferarum: et è rupe specto Cyclopas immanes, et trepido ad sonum pedum et vocem. Rami præbent mihi misera alimenta, baccas, et lapidosa corna, et herbæ nutriunt me vulsis radicibus. Circumspiciens omnia, vidi hanc primâ classem tendentem ad litora: destina-vi mihi, quæcunque esset: sufficit evitasse nationem immanem. Vos potius quàm illa, extinguite hanc meam vitam morte. Vix ista locutus erat, cum cernimus in summo monte ipsum pastorem Polyphemum moventem se vastâ mole inter greges, et tendentem ad litora sibi cognita. Monstrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata est. Pinus truncata sustinet

NOTÆ.

636. *Latebat.*] Clausus erat tunc oculus, nempe somno.

637. *Argolici clypei et Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, et splendorem oculi. Notat figuram quidem rotundam; quæ figura erat clypei, et Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 569. Notat magnitudinem ingentem; qualis erat clypei Argolici, qui to-

tum tegebat militem, ita ut cæcorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique splendoris vim acerrimam, qualis est Phœbeæ lampadis, id est, Solis.

649. *Lapidosa corna.*] Fructus corni arboris, Cornouiller, a CORNEL-TREE: qui rubicundi sunt, intus ossiculo muniti durissimo. Baccæ, sunt exigui quilibet arborum foetus.

Agnovit hoc Polyphemus, Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
 et retulit pedem ad mur- Verùm ubi nulla datur dextram affectare potestas,
 mura vocum. Sed quoni- Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo; 671
 am nulla datur ipsi facul- Clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
 tas jungendi manum nec Intremuere undæ, penitùsque exterrita tellus
 potest procedendo æqualis Italiæ, curvisque immugiit Ætna cavernis.
 esse fluctibus Ioniis; emit- At genus è sylvis Cycloperum et montibus altis 675
 tit clamorem, quo mare et Excitum ruit ad portus, et litora complent.
 omnes fluctus tremuerunt; Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
 et terra Italiæ intimè tre- Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
 mefacta, atque Ætna sinu- Concilium horrendum: quales cùm vertice celso
 osis cavernis remugiit. At Aëriæ quercus aut coniferæ cyparissi 680
 gens Cycloperum evocata è Constiterunt, sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.
 sylvis et altis montibus cur- Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
 rit ad portum, et tegit li- Excutere, et ventis intendere vela secundis.
 tus. Videmus fratres Æt- Contrà, jussa monent Heleni, Scyllam atque Cha-
 næos frustra stantes oculo rybdim
 ferro, attollentes ad oculum Inter utramque viam, leti discrimine parvo, 685
 alta capita, turbam horrend- Ni teneant cursus: certum est dare lintea retrò.
 dam: quales cùm aëriæ Ecce autem Boreas angustâ à sede Pelori
 quercus, vel cyparissi co- niiferae alto cacumine eri-
 guntur, altum nemus Jovis, guntur, altum nemus Jovis,
 aut sylva Dianæ. Timor aut sylva Dianæ. Timor
 gravis compellit socios fes- gravis compellit socios fes-
 tinos tollere funes quam- tinos tollere funes quam-
 cunque in partem, et im- cunque in partem, et im-
 mittere vela propitiis ventis. Contrà autem, præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter
 utramque viam, nempe Scyllam et Charybdim, quæ parùm distat à morte: deliberatum est re-
 trò agere vela. Ecce autem Boreas oritur flans ab angusto freto Pelori:

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu et aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios, &c.*] Nec potis est, nec potest: antiquæ voces, *pos* et *potis*: unde *compos*, *impos*: et verbum *possum*, quasi *possum*: et *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* à Siciliâ ad usque Græciam appellatur, suprâ, v. 210. De *Ætnâ*, v. 571. De *Cycloperibus*, v. 569.

680. *Coniferæ cyparissi.*] Fructus pini et cupressi, quia rotundi in acumen abeunt, idèd dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipsa figura est, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: idèd, *sylva Jovis*. Cupressus, arbor luctuosa, Proserpinæ; quæ Diana eadem erat; idèd, *lucusque Dianæ*. Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] Utraque via hlc, pro Scyllâ scopulo, et Charybdi voragine sumitur: quam qui teneat, vitæ discrimen ad eat: et *Ni* pro ne dictum esse, consentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, suprâ, v. 429. ne illâc transirent, sed retrò potiùs abirent, et, cursu ad sinistram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Leti discrimine parvo.] Non hoc dicit; utrumque monstrum *Scyllam* et *Charybdim* parùm inter se distare: sciebat enim, id quod jam scimus, distantiam ac discrimen inter utrumque esse, ut minimùm, duodecies mille passuum. Sed hoc dicit; in his freti angustis, totâque adèd viâ, quicumque cursum tenent parùm à morte distare, propter frequentes vortices, suprâ, v. 555.

687. *Boreas.*] Ventus septentrionalis, de

quo Ecl. 7. 51. Et hlc quidem propriè, quia Siculum fretum rectis faucibus à septentrione ad meridiem patet: unde à *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Boreâ opus est.

Angustâ à sede Pelori.] Benè *angustâ*, hlc enim sunt maximæ Siculi freti angustiae: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hlc opus est brevem Siciliæ descriptionem attexere.

Sicilia omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. I. *Cyclopes*, ut diximus, v. 569. II. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios est Sicoris, *Segre*; juxta alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. III. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: à quibus dicta est *Sicilia*: quam alii aliter placet. IV. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est, *Trinacria* à triangulari figurâ, quam efficiunt *τρία ἄκρα*, tria extrema, seu promontoria. Primum est *Pelorus*, *capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum à Pharo, sive speculâ et turri, quæ illc ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus*, *capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *capo di Marsella*, vel, *di Boeo*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* flu-

Missus adest : vivo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosque sinus Tapsumque jacen-
tem.

Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulyssei.
Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
Plemmyrium undosum : nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc, Elidis am-
nem,

præternavigo ostia è vivo
saxo Pantagiæ, et sinus
Megareos, et Tapsum hu-
mitem. Hæc ostendebat
nobis Achemenides, comes
miseri Ulyssis, retrò radens
litora jam antè à se perer-
rata. Insula jacet objecta
sinui Siculo, contra Plem-
myrium undosum; majores
dedere ipsi nomen, Ortygi-
am. Fama narrat Alpheum,
Elidis fluvium,

NOTÆ.

vius, *Megareus* sinus, *Tapsus* peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Hektorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere, à *Pachyno*: sunt *Canarina* palus, *Geloi* campi: *Gela*, *Agragas*, *Selinas*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In septentrionali latere, à *Lilybæo*, *Drepanti* portus.

689. *Pantagiæ*.] *Pantagias*, fluvius brevissimus nunc *Porcari*: cujus ostia utrinque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus è *Leontinis* collibus, magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murine: unde *Claudianus* eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *saxa rotantem Pantagiam*; nomenque deducit *Cluverius*, à *πάγλα* omnia, et *ἄγω*, traho: quamvis alii à *πάταγος* *fragor*.

Megarosque sinus.] Apud *Ovid.* *Megareos*: Sinus est l'ac à Tauro promontorio ad Tapsum peninsulam. In mediâ sinûs orâ, fuit urbs *Megare* vel *Megar*: à Megarensibus *Achaia* sic appellata: priùs *Hybla* dicta, ab *Hyblæis*, collibus vicinis, thymi et mellis feracibus; jamdiu penitus excisa.

Tapsumque jacentem.] Peninsula est, *Tapsum*, sinum Megarensen à meridie definiens; planè æqua fluctibus, et iis quasi sepulta: unde fortè nomen habet à *τάπητα*, *sepelio*: præcipuè isthum habet humilem et angustum; quare insula dicitur à *Servio*, et adhuc vocatur, *isola delli Manghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum*.] Nempe *Virgilius* eorum opinionem sequitur, qui putant *Ulyssem*, è *Lotophagorum* terrâ, quæ *Meninx* insula est, ad *Syrtim* *Africæ* minorem, per meridionale ac deinde orientale *Siciliæ* latus, ad montem *Ætnam* et ad *Cyclopes* venisse, *Odyss.* l. 9. Juxta quam opinionem, *Achemenides* visa jam à se litora retrò legit: ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At *Cluverius* ab illâ opinione abhorret; probatque in *Siciliâ*, l. 2. 17. *Ulyssem* à *Lotophagis* ad *Lilybæum* promontorium *Drepantumque* navigasse; et, cum *Cyclopes* totam insulam occuparent, *Polyphemum* illic, in *Eryce* monte, non in *Ætnâ*, latuisse.

692. *Sicanio*, &c.] De hoc *Siciliæ* nomine, suprâ, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim *Ecl.* 10. 4. *fluctus subter labère Sicanos*. Hoc autem *Sicanio* sinu significat sinum, consequentibus post *Æneam* temporibus, *Sarycsanum* dictum; cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem et promontorium, insula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipsa pars; magis autem à promontorio remota, et quasi sinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saragusa* dicitur; cujus *Virgilius* quare hic non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *radosum* significat, à *πλημμυρίς*, maris inundatio, nomen promontorio conveniens: nunc dicitur, *massa d'Olivero*. Denique *Ortygia* insula, juxta *Diodorum* l. 5. nomen inde habuit, quod sit sacra *Dianæ*, quæ, cum nata sit in *Ortygiâ* *Delo*, de quâ v. 124. soli natalis appellationem in illam transtulit.

694. *Alpheum fama est*.] *Alpheus*, fluvius est *Elidis*, regionis in *Peloponneso*. *Arethusa*, fons in occidentali *Ortygiæ* insulæ latere, in sinum *Syracusanum* erumpens; munitione et mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur: tantâ dulcissimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere statim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipsum esse *Elidis* *Alpheum*: qui, vel per subterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eò penetraret; idque vel inde certum volebant, quod ludis *Olympicis*, qui in *Elide* quintâ quâque æstate celebrabantur; victimarum sordes in *Alpheum* projectæ, per os *Arethusæ* *Siculæ* emergerent. Hoc figmentum explodit *Strabo* l. 6. Hinc fabulosos *Alphei* et *Arethusæ* *Nymphæ* amores, vide *Ecl.* 10. 1. Nunc fons *Arethusa* in eâ insulâ, ferè ignoratur; nempe multos in alveolos ad usus opificum divisus fuit; aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, excedentibus, ex ipso mari nunc erumpit; ubi nunc multæ sunt ejusmodi dulcis aquæ non longè à litore scaturigines. Ita *Fazelus* *Decad.* 1. lib. 4. 1. quocum recentiores consentiunt.

fecisse sibi secretum iter Occultas egisse vias subter mare; qui nunc 695
huc usque sub mari; qui Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
fluvius nunc exiens per os Jussi numina magna loci veneramur: et inde
tuum, ô Arethusa, misce- Exupero præpingue solum stagnantis Helori.
tur aquis Siculis. Adora- Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
mus magnos Deos regionis, Radimus, et fatis nunquam concessa moveri 700
ut jussi eramus; et inde Apparet Camarina procul, campique Geloï,
prætereo pingues terras Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Helori stagnantis. Inde ra- Arduus inde Agragas ostentat maxima longè
dimus altas rupes et saxa Moenia, magnanimùm quondam generator equo-
procurentia Pachyni: et rum.
procul videtur Camarina, Téque datis linquo ventis, palmosa Selinus: 705
quam fata nunquam permi- Et vada dura lego saxis Lilybeïa cæcis.
serunt moveri, et campi Hinc Drepani me portus et illætabilis ora
Geloï, et ingens Gela ap- que prætereo faventibus ventis, ô palmosa Selinus: et trajicio vada Lilybeïa, aspera scopulis
pellata de nomine fluvii. occultis. Inde portus Drepani et injucunda regio me

NOTÆ.

697. *Jussi numina magna, &c.*] Admoniti, vel tum ab Achemenide, vel prius ab Heleno. *Numina*, fortassè Dianæ, cui dicatam hanc insulam fuisse ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulò suprà Pachynum promontorium, ad septentrionem: fluvius amœnissimus: in decursu nunc dictus *Atellari*; circa ostium, *Abyso*; quâ parte stagni instar leniter fluens, hybernis prætereà auctus imbribus, more Nili vicini in agros sæpe restagnat: unde *stagnans* hic dicitur; tantâ porrò amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Fast. 4. 475. locum illum *Heloria Tempe* vòcaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, et arx *Helorus*: utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum*; primâ syllabâ vulgò brevi, longò tamen apud Ovid. Metam. 13. 726. promontorium est meridionale Siciliæ, duorum ferè milliarium spatio in mare projectum in peninsulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, sexcentorum est passuum ambitu; cujus isthmus, passuum admòdum viginti, tumescente mari insulæ speciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, veriùs *lacus*, cùm è viginti fontibus erumpat; prope urbem cognominem, extructam à Syracusanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium, nunc *Lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *flume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam concessa moveri*; quia ex Suidâ, et veteribus grammaticis, cùm aliquando deficiente aquâ pestilentiam ex putore creâset; petiissentque Camarinenses ab Apolline, num eam penitus exsiccarent; prohibuit Deus; quod tamen præter Dei jussum cùm fecissent; morbus quidem extinctus est, at hostes per spatium paludis ingressi Camarinam urbem expugnârunt. Quâ de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. l. 4. Μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμύνων. Ne moveas Camarinam; immota enim melior.

702. *Geloï, Immanisque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; et propriis regibus insignis fuit, quibus frequens cum Syracusanis bellum: à Rhodiis et Crætensibus condita: ab Agrigentinarum tyranno Phintiâ tandem diruta: urbs, *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipsi nomen, *Gelas*, nunc *flume di Terra nova*; populi *Geloï*, et *Gelenses*. In voce *Gela* brevis ultima syllaba producit, ob sequentem in *fluvio* geminam consonantem.

703. *Agragas.*] Græcis ὁ Ἀγραγας, Latinis *Agrigentum* nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *flume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rapis extructa à Gelensibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuisse: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingressum esse, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris: tum sepulcra victoribus equis magnificè interdum ibidem extructa.

705. *Palmosa Selinus.*] Megarensibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc planè diruta: diciturque locus, *terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit σέλινον *apium*, *persil*, PARSLEY; cujus adhuc ibidem, ut et palmarum agrestium, ingens copia est.

706. *Saxi Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, sed ad tria passuum millia excurrans in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem superfusis. Unde hic *saxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs est hodie *Marsalla*: à quâ promontorium appellatur *capo di Marsalla*; vel à Latino nomine corrupto *capo di Boëo*. Græca vox Λιλυθαίων, Ionicè Λιλιθήιον unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus, &c.*] A *Lilybæo* in Boream deflectendo, portus hic occurrit capa-

Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu! genitorem, omnis curæ casûsque levamen,
 Amitto Anchisen: hinc me pater optime fessum 710
 Deseris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
 Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris. 715

Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
 Fata renarrabat Divûm, cursusque docebat:
 Conticuit tandem, factoque hinc fine quievit.

erunt ad vestra litora. Sic pater Æneas, solus omnibus attentis, narrabat fata à Diis sibi imposita, et referebat errores suos. Denique siluit, et hinc posito fine secessit ad quietam.

excipit. Hic agitato tot procellis maris, heu! amitto patrem Anchisen, solatium omnium curarum et casuum. Hic me deseris, ô pater optime, heu! frustra servate à tantis periculis. Nec vates Helenus, cùm prænunciaret aspera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipsa Celæno. Hoc fuit ipsi extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicu-

NOTÆ.

cisimus ad radices *Erycis* montis, qui nunc est mons *S. Juliani*, et *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus est *portus Erycinorum* sive *Drepanum*; à litoris curvaturâ in modum *falcis*; quæ Græcis est *δρεπανον*. Hic Amilcar Carthaginensis oppidum condidit, Eryce urbe destructâ, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod opidum nunc *Drepanum* est: sive neutro plurali, *Drepana*, vulgò *Trepani*.

Atque hic non abs re erit observare prudentiam Virgilio: qui, cùm sciret Punici belli et conditi Drepani recentem esse memoriam, quippe nondum annis ducentis et quinquaginta distantem ab ætate suâ; cavet omnino, ne quam Æneas suus mentionem de urbe faceret, de *portu* tantum et *orâ* locutus. Idem cavet in *Syraculis* omittendis: cujus urbis cùm esset maximum Romæ nomen, et celebratissima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant: sciebantque ab Archiâ Corinthiisque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris verò, quarum obscuriora initia, non veritus subtiliorum hominum supercilium, indulsit aliquid rudiorum simplicitati, plebeiis usus et notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* et *Tapsum* passus

est ab Æneâ commemorari; quamvis eadem propriè, ac *Syracusæ*, ætate essent. Sic ad *Camarinæ* urbis casum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior *Syraculis*, et *Syracusanorum* colonia esset. Sic *Gelum* urbem laudari, annis post *Syraculas* quadraginta quinque conditam à Cretensibus et Rhodiis: *Agrigentum* quoque, *Gelensium* opus; et *Selinantem*, *Megarensium* Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucidide certissima est.

710. *Amitto Anchisen.*] Verno tempore. ut patebit Æ. 5. 46. cùm anniversarios patriludos celebravit. De *Anchisâ*, Æ. 1. 617. De *Heleno*, Æ. 2. 263. De *Celæno* et *Harpyiis*, supra, 211.

715. *Hinc me digressum, &c.*] E Drepani portu in vicinam Italiam solvens, tempestate ad litus *Africæ* rejectus est, ut vidimus. Æ. 1. Idque contigit, ætate post Trojæ excidium septimâ, ut est Æ. 1. 755. Ita ut totos annos sex jam errando consumpserit. Quanquam vix constat hæc tam longi temporis ratio; nisi dicatur per unum alterumve annum in *Thraciâ*, itemque in *Cretâ* perstitisse ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram fecisse, nisi brevem.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO amores in Æneam suos *Annæ* sorori aperit : ejusque consilio animum adjicit ad nuptias. *Juno*, ut Æneam ab Italiâ deducat, agit cum *Venere* de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac *Dido* venatum abeunt, subortâque *Junonis* artibus tempestate, confugiunt in antrum ; ibidemque falsum illud infaustumque conjugium perficitur. *Iarbas*, *Getulorum* rex, *Jovis Ammonis* filius, *Didonis* proci, advenam sibi præferri indignans, apud *Jovem* graviter queritur. *Jupiter*, et ejus precibus, et falsis urgentibus adductus, *Mercurium* ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem necessaria ; quod suspicata *Dido*, precibus et lachrymis detertere eum ab incepto, tum per se, tum per sororem conatur. Æneas iterum à *Mercurio* in somnis admonitus, nocte intempestâ anchoras solvit. *Dido* doloris impatiens, exstructam simulatione sacri magici pyram conscendens, ipso Æneæ gladio sibi vitam adimit.

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac suavitatis, motusque animi tenerrimos quosque ac violentissimos : præsertim in octo *Didonis* orationibus, quibus I. Sorori amorem aperit, v. 9. II. Dissuadet Æneæ profectionem, v. 305. III. Eidem multa exprobrat, et multa comminatur, v. 365. IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem, v. 416. V. Desperatis omnibus, specie sacri magici, moriendi consilium sorori dissimulat. v. 478. VI. Secum ipsa noctu varia consilia agit, v. 534. VII. Fugientum *Trojanorum* aspectu extremum furit, v. 590. VIII. Stricto ense sibi imminens in verba novissima erumpit, v. 651. Accusant *Virgilium* aliqui, quòd ex *Argon.* *Apollonii* lib. 4. multa decerpserit : quos damnat *Scaliger* : neque convenit argumentum, nisi hoc uno, quòd hospitem hinc *Dido*, illuc *Medea*, suum ament. At nihil admòdum, præter comparationes pauculas, inde excerptum est : qualia etiam nonnulla ex *Calypsus* et *Ulyssis* amoribus, *Odyss.* l. 5. tum ex *Euripidis Medea* et *Hyppolyto*, et *Catulli* carmine de *Pelei* nuptiis, excerpta sunt.

NOTE.

De ætate, familiâ, moribus *Didonis*, locus hic est disserendi : quæ tria constat esse à *Virgilio* parùm expressa fideliter.

I. DE ÆTATE. Malè *Virgilius* Æneam *Didoni* æqualem fecit, cum sit hæc illò tribus propemodum seculis recentior : quam temporis anticipationem *anachronismum* appellant. At nuper *Marollus* hæc *Virgilium* culpâ liberare conatus est, ex fide fabulosæ historiæ : atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem

statuit ; ut caput sit generis, I. *Inachus*. II. *Io*, ejus filia. III. Ex eâ et *Jove* *Epaphus*. IV. Ex *Epapho* *Belus senior*. V. Ex *Belo* seniore *Agenor*. VI. Ex *Agenore* *Phœnix*, *Cadmus*, *Europa*, &c. Per quos familia multas in partes divisa est. Et ex *Phœnice* quidem ortus putatur, I. *Belus junior* sive *Methres*, et *Plisthenes*. II. Ex *Belo*, *Pygmalion*, *Elisa* sive *Dido* et *Anna*. Ex *Plisthene* *Acerbas* ; qui *Sicharbas*, et *Sichæus* dictur, consobrinus et conjux *Didonis* : inque

triplici tantum gradu ab Agenore dissiti. Cuius ex altero filio Cadmo prodiit, I. *Polydorus*. II. Ex Polydoro *Labdacus*. III. Ex Labdaco *Laius*. IV. Ex Laio *Oedipus*. V. Ex Oedipo *Polynices* et *Eteocles*. VI. Ex Polynice *Thersandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus inclusus dicitur. Cætera familiæ membra gradusque non attingo. Ex ils autem ipsis, quæ profert Marollius in rem suam; manifestum est Didonem, si non prætergressa est, annis centum et pluribus Trojanum esse excidium antegressam. Qui enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus distat à capite generis Agenore, cadat in ætatem illius Thersandri, qui totis septem gradibus ab eodem capite distat? Quod verò addit Marollius, aliquot esse omissos in serie Didonis gradus, injuriâ temporum aut scriptorum, inde fit id ipsum quod volumus; nempe et incertam esse temporum illorum scriptorumque fidem; et statui omnino non posse, quot omissi sint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora Dido perducî possit; an plures, ut, si superis placet, etiam ad Romana.

Porrò si à fabulis ad historiam appellamus: constat Didonem, Trojâ multò posteriorem, Româ paulò superiorem esse: etsi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe à Carthagine conditâ ad Romam conditam numerantur è Velleio anni 65. à Trogo et Justino 72. Colliguntur ex Epitome quinquagesimâ primâ T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Eusebium, 140. Statuuntur autem ab exactissimis ætatis nostræ chronographis, imprimisque Labbeo, quem, quia rem adversus Marollium accuratè defendit, secuti sumus, anni omnino 135. Cùm autem, ex Porcii Catonis exactissimis calculis apud Dionysium Halicarnasæum, Roma distet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc faciliè patebit subductis numeris, quanta sit ab illo excidio distantia Didonis et Carthaginis: nempe juxta nos, annorum 296. juxta veteres, aut plurium, aut paulò pauciorum. Atque hæc omnia nituntur gravissimum Josephi testimonio, qui l. I. contra Appionem seriem describit Tyriorum regum, ex Menandro Ephesio et exactissimis Tyriorum annalibus. Ubi consignatus est excessus Didonis e Phœniciâ, ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis septimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. planè cadit.

At cùm doceat Appianus famâ circumferri, fundatam fuisse à Xoro et Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ, 50. et in Virgilio, Æ. l. v. 421. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas, magalia quondam*; tum, v. 365. *Ingentia cernes Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique solum facti de nomine Byrsam, &c.* ex iis colligi posse existimo: Carthagini quidem *magalia*, casaque et initia quædam, annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro et Carchedone posita esse. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugisse Didonem è Phœniciâ; ed-

que fugam intendisse, ubi multis antè annis aliquos è Phœnicibus sedem posuisse audierat; hanc sedem avectis è patriâ opibus munivisse; et ad magalia adjecisse arcem, quæ inde *Byrsa* dicta est, à *bosra* voce Hebraicâ, quæ *munitum locum* significat; quam deinde vocem Græci, ob similitudinem, fabulis et *corio* suo bubulo deformârunt. Est enim apud Græcos *βίρσα, corium*. Sic arce munitâ vetus Carthago, nova facta est; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœniciâ voce *Carthada*, quæ juxta Solinum c. 30. *civitatem novam* significat. Atque ita Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Trojâ captâ, 296. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3116.

II. DE FAMILIA. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, et Pygmalionis *Metginus*: qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Metten*: avus *Badezor*: proavus *Ithobalus*, sacris in literis, *Ethbaal* nuncupatus; qui, occiso rege *Phèle*, regnum in familiam transtulit suam, ex antiquâ *Abibali*, *Hirami*, et *Baleasari* familiâ.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parùm scientem, ut Didonem retrò ad usque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel, si Phœnicum literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen et patri Didonis, et uni ex ejus majoribus dedit: haud dubiè detruncatùm, ex *Abibalo*, *Baleasaro*, *Ithobalo*. Tum *Acerbam* seu *Sicharbani*, in *Sichæum* molliovit. Servius *Methrem* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Meltene*, vero Didonis patre, deformavit. Porrò *Anna*, *Elisa*, et *Dido*, Phœnicum vocabula sunt. Anna enim est, *gratiosa*: *Elisa fortitudo viri*, seu *virago*: *Dido, dilecta*. Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Si consuluntur interpretes, prius nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis prius fuit; et ex facti audaciâ, Elisæ posterius.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quòd eam impudici amoris impatientiâ ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur: ne datam Sichæo primo conjugii fidem, novis cum Iarbâ Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque eâ quidem in re peccâsse gravius Virgilium puto, si peccavit, quàm in illâ mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historiâ Romanâ illustrius, in Poëmâ etiam suo locum daret: mutique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Quâ tamen in re non eum puto à poëtica legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temerè intèrvertat, in re notâ præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, pla-

cere. Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illà deformatione temporum atque morum (et verò assecutus est) omnino pòtè maximi partes implevit. Est autem certè assecutus, siquidem Ovidius paulò pòst, hos Didonis amores transferre non dubitavit in

Met. 1. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

*Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quàm non legitimo fœdere junctus amor.*

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi solitudine, fovet plagam in venis, et absumitur occulto igne. Multa virtutes Æneæ, et multa gloria ejus redit in mentem: vultus ejus et sermo hærent impressi animo, et hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Postera Aurora illustrabat terras luce Solis, et expulerat è cœlo humiditas tenebras; cum sic male sana loquitur ad concordem sororem. Anna soror, quæ insomnia terrent me dubiam? quis hic novus hospes venit in regionem nostram? ô qualem se specie exhibens! quàm generosis animis et factis! Certè credo hunc esse prolem Deorum. Nec temerè credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitato! quæ bella confecta narrabat! Si non maneret mihi constitutum et immutabile id propositum, ut nolim me ulli conjungere per nexum conjugalem, ex quo primus amor fefellit me deceptam morte Sichæi: si non tæderet me lecti et facis: fortassè possem cadere in hoc solum delictum. Nam fatebor, ô Anna, post mortem miseri mariti Sichæi,

AT regina gravi jamdudum saucia cûra,
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras, 6
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimem alloquitur malè sana sororem:
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes? 10
Quem sese ore ferens! quàm forti pectore et armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum immovumq; sederet, 15
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami tædæque fuisset;
Huic uni forsân potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichæi 20

NOTÆ.

1. *At regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii versu: Æneas conticuit tandem, factoque hîc fine quievit: At Regina, ex quo ipsum audivit, amore saucia non quievit, &c.

2. *Vulnus alit, &c.*] Hic videtur Amor solito habitu depingi: cæcus, sagittis, et face, armatus: sagittis vulnus intulit, face ignem accendit, cæcus cæco igne carpsit.

3. *Multa viri virtus, &c.*] Quatuor amoris causæ. Virtus; multa viri virtus. Nobilitas; gentis honos. Pulchritudo; infixi pectore vultus. Eloquentia; verbaque. Quas easdem causas iterum numerat, v. 10.

6. *Phæbeâ lampade.*] Tapinosis, siye rei magnæ expositio humilior, Solis, per lampada: similis huic, quâ marè appellat gurgitem, Æn. 1. 118. Imò ausus est dicere Lucret. 1. 6. 1. 196. Aut etiam nonâ reddebant lampade vitam: pro nonâ die.

9. *Anna soror, quæ me, &c.*] Oratio planè ad ejus ingenium conformata, quæ primum è severis moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. I. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare ge-

stas. II. Proponit sibi causas, quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propositum, primi conjugii calamitates, voluptatum fastidium. III. Fatetur tamen sensus suos, non animum, aliquatenus inflexos. IV. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur. Quod tamen propositum invito animo fieri testantur effusæ in sinum lachrymæ.

Insomnia.] Ένύπνια, ea quæ in somnis apparent, somnia, simulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primò nupserat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occisus fuerat, Æ. 1. 343.

18. *Tædæque.*] Facis è τæδᾱ arbore, è picearum genere: pro nuptiis sumitur; quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo morè nuptiali, E. 8. 29.

19. *Culpæ.*] Quia secundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter suspicionem intemperantiæ: unde, juxta Servium, apud Romanos repellebantur à sacerdotio bis nuptæ: juxta Tacitum, apud Germanos secundæ nuptiæ lege prohibebantur.

Conjugis, et sparsos fraternâ cæde penates;
 Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
 Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat;
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad um-
 Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam, [bras,
 Antè pudor, quàm te violo, aut tua jura resolvo.
 Ille meos, primus qui me sibi junxit amores
 Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulchro.
 Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.
 Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
 Solâne perpetuâ mœrens carpere juventâ?
 Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?
 Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
 Esto: ægram nulli quondam flexere mariti,
 Non Libyæ, non antè Tyro: despectus Iarbas,
 Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona
 aut umbras sepultas id curare? Ita sit: nulli proci antea commoverunt dolentem te; nec in
 Libyâ, nec prius Tyri: contemptus est à te Iarbas, alique duces, quos regio Africana abun-
 dans victoriis

et Deos infectos cæde à
 fratre factâ; solus Æneas
 movit sensus meos; et im-
 pulit animum vacillantem;
 animadverto signa veteris
 amoris. Sed cupio ut vel
 terra intima mihi antè ape-
 riat: vel pater omnipo-
 tens fulmine demittat me
 ad umbras, pallidas umbras
 inferorûm et noctem pro-
 fundam: antequam te læ-
 dam, ô pudicitia, et fran-
 gam tua jura. Ille *Sichæus*,
 qui me primus sociavit si-
 bi, abstulit meos amores:
 ille habeat eos secum, et
 servet in tumulo. Sic locu-
 ta implevit gremium lacry-
 mis erumpentibus. Anna
 respondet: O soror chara
 sorori magis quàm vita,
 an sola consumeris dolens
 Veneris? Putasne cinerem

NOTÆ.

21. *Penates.*] Vel pro domo sumuntur; vel potius pro Diis ipsis domesticis, nam Æn. 1. 349. occisus est *Sichæus ante aras*. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. *Fraternâ cæde.*] Non quâ frater occisus est; sed quâ vir *Sichæus* Didonis à *Pygmalione*, Tyri rege, occisus est.

23. *Veteris vestigia flammæ.*] Sensus duplex esse potest. Primus obvius; *Agnosco vestigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret*. Secundus abstrusior, at convenientior est: *Agnosco vestigia conjugalis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror*. De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Antè pudor, quàm, &c.*] Redundat illud antè. Sic enim est, *tellus prius ima dehiscat, antè pudor quàm te violo*. Sic apud Sallustium in *Catilinâ*: *Priusquam legiones scriberentur, nulla antè capere*.

Violo, resolvo.] Hæc est antiqua lectio, quam Appronianus et MSS. plurimi confirmant; cum vulgò legatur *violam, resolvam*.

31. *O luce magis dilecta, &c.*] Annæ oratio, animum eò, quò propensum videt, scitè impellentis. Duas habet partes. I. Persuadet nuptias, 1. à delectabili, ut aiunt; cui addit posthabendam esse memoriam *Sichæi*, cum nullus insit sensus mortuis: posthabendum quoque propositum viduitatis, quæ ideo tantum chara fuit, quia nullus procorum charior. 2. Ab utili; ad defensionem et gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diis opem præstitam putat. II. Modum assignat perficiendi consilii, sacrificia, moram hospitibus, &c.

32. *Mœrens carpere juventâ.*] Translatio est à floribus, quâ carpuntur manu, atque ita deflorescunt, quasi dicat: *Solâne totâ juventutis tris consuméris ac deflorescés?*

36. *Libyæ.*] Aliquando pro totâ Africâ sumitur: hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proximè attingit. G. 1. 241. De *Tyro*, Æ. 1. 12.

Non Libyæ, non antè Tyro.] Aliqui nullâ interpunctione, continuo ordine, sic legunt: *Non Libyæ, non antè Tyro despectus Iarbas*: ut sensus sit, Iarbam et in *Lybiâ* despectum fuisse à *Didone*, et prius *Tyri*. Sed cum nullâ auctoritate constet *Didonem*, ante adventum in *Libyam*, ab *Iarbâ* petitam fuisse: utor interpunctione solertiorum interpretum, unde sensum istum elicio, *Didonem*, ut in *Libyâ*, sic *Tyri* multos despexisse procos. Nec verò mirum est *Libyæ* dictum esse pro in *Libyâ*; et *Tyro*, sive in *Tyro*, pro *Tyri*: siquidem dixit *Cicero*, *Siciliæ cum essem*; et in *Alexandria*; pro in *Siciliâ*, et *Alexandrie*.

Iarbas.] Jovis et *Garamantidis* Nymphæ filius, aut *Maurusiorum*, aut *Maxitanorum*, aut *Getulbrum*, fortassè totius *Africani* litoris, rex: cum dicatur deinde, v. 198. filius *Ammonis* Jovis qui est in extremâ orientali parte juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus, *Carthaginem* à *Didone* structam videret, ejus nuptias sub belli denunciatione petiit: ad quas cum cives repugnantem adigerent, triam mensium petito spatio, pyrâ, in ultimâ urbis parte extractâ, veluti placatura viri prioris manes, multis hostiis cæsis pyram conscendit: atque ita ad populum respiciens; ituram se ad virum, sicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quandiu *Carthago* invicta fuit, pro Deâ culta est. Ita ferè *Justinus* lib. 18. 6. et alii.

37. *Africa terra, &c.*] *Africana*. Sic *Tibullus*, l. 9. 33. *Terra Campania*: *Catullus* 40. 21. *Terra Celtiberia*. De *Africa*, *Ecl.* 1. 65.

nutrit: an etiam resistes? Dives alit: placitōne etiam pugnabis amorī?
 grato amorī? Nec venit tibi in mentem, quorum in
 agris constiteris? Hinc urbes Getulæ, gens bello in-
 superabilis, et Numidæ in-
 domiti, et Syrtis inhospita-
 lis nos cingunt: hinc regio
 siccitate solitaria, et Bar-
 cæi furiosi. Quid dicam
 de bellis imminentibus ab
 urbe Tyro, et de minis fra-
 tris? Certè existimo naves
 Iliacas Diis auctoribus, et
 Junone propitiâ, huc vento
 direxisse cursum. Qualem
 tu videbis hanc urbem, ô
 soror! qualia regna cresce-
 re, tali connubio! quantis
 factis erigit se Pœnorum
 gloria, adjuvantibus armis
 Trojanorum! Tantummodo
 tu pete à Diis favorem, et
 sacrificiis perfectis, pro-
 trahere tempus hospitii, et
 suggere iis causas manen-
 di: dum hyems et pluvius
 Orion furit mari; et naves
 fractæ erunt, et aër erit intolerabilis. His verbis incendit amore animum jam ardentem, et
 spem attulit menti incertæ, et abstulit verecundiam. Primò petunt templa, et ad altaria pe-
 tunt favorem Deorum: immolant juxta ritum oves selectas

NOTÆ.

38. *Pugnabis amorī.*] Verba contentionis junguntur sæpe dativo casui, Ecl. 5. 8. tibi certet Amyntas. G. 2. 99. Cui non certaverit ulla, &c.

40. *Getulæ urbes, &c.*] Getuli ad meridiem Carthaginis siti erant: Numidæ ad occidentem, qui et Nomades, ob feram ac pastorem vitam, est enim *vox pastus*. Syrtis utraque, major et minor, Libyci maris sinus, arena- rum aggestionibus infesti, ad orientem: de iis, Æ. 1. 111. Barcæi, sive Barcitæ; ultra Syrtis, ad orientem majoris: nunc regnum Barca.

44. *Germanique minas.*] Testatur Justinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ sororis fugâ impio bello persequi fugientem paravisse; sed matris precibus et Deorum minis victum quievisse.

45. *Junonesecundâ.*] Quæ et præses est nuptiarum, et Pœnorum custos, Æ. 1. 15. et infra, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipsâ veniam, quia, conjugii desiderium vocavit culpam, v. 19. Vel favorem, quem sæpe venia significat, Æ. 1. 519.

» *Sacris litatis.*] Non factis tantum, sed feliciter factis: hoc enim est litare, ut diximus, Æ. 2. 118. Et jam addo locum è Cicerone de Divin. 2. 38. Quid? cum pluribus Diis immolatur: quâ tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? Dictum est autem litare sacra, ut à Propert. 1. 4. l. 24. Litare exta: Suetonio litare victimas.

52. *Desævit.*] Duo significat: et valdè sævit, et sævire cessat. Cerdanus affirmat semper cessationem significare; nullumque exemplum esse, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet ex Æ. 10. 569. Sic toto Æneas desævit in æquore victor, Ut semel intepuit mucro: ubi certè affirmat augetque, non minuit. At minuit et cessationem notat apud Lucanum 5. 303. Nec, dum desæviat ira, expectat. Hic affirmant, siquidem affirmat cætera: Quassatæque rates, et non tractabile cælum. Porro certissimum puto, tempus præsens hic positum esse pro futuro: desævit, pro desæviet: hoc sensu: detine hinc Æneam quamdiu sæviet hyems. Patet enim ex v. 6. hoc institutum inter Annam Didonemque colloquium, postridie quam Æneas advenerat: tunc autem æstas fuit, ut probavimus, Æ. 1. 535. de Orione. Firmabit interpretationem meam geminus versus, alter ex hoc eodem libro, v. 121. Dum trepidant alæ, id est, trepidabunt: alter è Georg. 1. 4. v. 84. Dum gravis aut hos, Aut hos versa fugâ victor dare terga cœgit, id est, dum cogat, donec cœgerit. De Orione, Æ. 3. 517. Æ. 1. 535.

56. *Delubra.*] Templa de iis, Æ. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius disputat ita dici, quasi biennes, duorum annorum. Festus quod inferiores ac superiores haberent dentes, unde et ambidentes etiam vocabantur, quasi utrinque dentatæ. Isidorus, quod inter dentes octo binos haberent cæteris eminentiores. Tales autem oves exigebantur ad sacrificia.

Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo :
 Junoni ante omnes, qui vincla jugalia curæ.
 Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido, 60
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit :
 Aut ante ora Deûm pingues spatiatur ad aras,
 Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
 Heu, vatum ignaræ mentes ! quid vota furentem, 65
 Quid delubra juvant ? est mollis flamma medullas
 Intereâ, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido, totâque vagatur
 Urbe furens. Qualis conjectâ cerva sagittâ, 69
 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius ; illa fugâ sylvas saltusque peragrat
 Dictæos : hæret lateri letalis arundo.
 Nunc media Æneam secum per moenia ducit :
 Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam.
 Incipit effari, mediâque in voce resistit.
 Nunc eadem, labente die, convivia quærit :
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Pòst, ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80
 Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos

Cereri legum inventrici, et Phœbo, et Baccho patri : præ omnibus Junoni, cui curæ sunt nexus conjugales. Ipsa formosissima Dido tenens manu dexterâ pateram, fundit vinum inter media cornua vaccæ candidæ : aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, et renovat sacrificia per diem, et intenta pectoribus victimarum apertis consulit viscera earum palpitantia. Heu, ignaræ mentes vatum ! quid vota, quid templa prosunt amanti ? interim gratus ignis absumit medullas, et occulta plaga durat sub corde. Uritur misera Dido, et insana errat per totam urbem. Qualis cerva post 75 conjectam sagittam, quam pastor persequens armis perfodit improvidam procul in sylvis Creticis, et reliquit ignarus volatile ferrum in vulnere ; illa cerva percurrit fugiens sylvas et saltus Dictæos ; mortifera sagitta hæret lateri. Dido nunc ducit Æneam

secum per media munimenta : et ostentat Tyrias divitias, et urbem paratam. Incipit loqui, et hæret in mediâ voce. Nunc die occidentē repetit easdem epulas : et insana postulat rursus audire Trojanos casus, et suspensa est rursus ab ore narrantis. Deinde, cum exierunt, et vicissim Luna obscurior subducit lucem suam, et stellæ decedentes cogunt ad somnum :

NOTÆ.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni et Opis filia, Proserpinæ mater ex Jove ; quæ fruges et culturam agrorum invenit ; idedque jura et leges, quæ de agrorum divisione natæ sunt unde sacra ejus apud Athenienses *Δεσποφῶρεια* appellabuntur, à *Δεσπὸς* lex, et *φείρω*, fero. De Phœbo, Ecl. 3. 62. De Lyæo, Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni, &c.*] Hæc Saturni et Opis filia, Jovis et soror et conjux : quia nuptiis præerat : ided Græcis dicebatur *Ζυγία*, Romanis *Juga* à *jugo*, sive à *jungendis* conjugibus : nam in nuptiis, si Servio et Isodoro fides est, in symbolum conjunctionis, jugum reipsâ imponebatur contrahentibus ; si aliis credimus vittâ tantum sive tæniâ simul ambo ligabantur.

61. *Candentis vaccæ.*] Allusum putat Nas-cimbænus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus : ne mulieres ab obitu conjugis ad usque menses decem nuptias repeterent : quæ autem infra id tempus vel- lent repetere, vaccam prægnantem sacrificarent. Illa porro vini effusio, *libatio* est, Æ. 1. 736.

62. *Spatiat ad aras.*] Etiam more Roma- no, matronæ ante aras, faculas tenentes, et gestu gravi, saltationemque severam imitan- tes, movebantur et ferebantur : quod Horati- um intellexisse puto, cum in Arte scribit : Ut

festis matrona moveri jussa diebus. Hæc Tur- nebus, l. 23. 3.

63. *Instaurat.*] Frequenter repetit ac reno- vat sacrificia. Verbum in eâ re solemne.

64. *Spirantia consulit exta.*] *Extispicium* est : quo *exta*, id est victimarum interiora quæ maximè extant, cor, pulmo, lien, jecur, cele- riter extrahuntur ; et adhuc spirantia ac pal- pitantia inspiciuntur, antequam frigescent, habeturque inde futuri cognitio.

70. *Cressia.*] Cretica, in Cretâ insulâ, *Can- dia*, de quâ Æ. 3. 104. cujus in parte orientali mons est *Dicle*.

81. *Suadentque cadentia sidera somnos.*] Non initium noctis ut vulgò putatur, sed exitum intellige, ut et Æn. 2. 9. Duo enim hic distinguit tempora : unum, quod Dido repetit convivia, scilicet *labente die* ; et hoc est ini- tium noctis : alterum, quo mœret domo va- cuâ, nempe cum *vicissim luna premit lumen*, et hic exitus noctis. Nec te decipiat, quodd dicantur tunc *suadere cadentia sidera somnos*, quod videtur in initia noctis aptius conveni- re : immò planè in exitum convenit, tunc enim propriè *cadunt sidera*, noctis initio *sur- gunt* : tunc etiam somnus mollior et facili- or, et iis qui noctu vigilavere, omnino necessarius est.

sola dolet in domo vacuâ, Sola domo mœret vacuâ, stratisque relictis
 et incumbit lecto relicto ab Incubat : illum absens absentem auditque videtque:
Æneâ : aspicit auditque Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
 absens absentem illum : Detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
 aut tenet in sinu Ascanium, capta similitudine patris ejus ; ut videat an possit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non
 attolluntur, juvenus non Tuta parant : pendent opera interrupta, minæque
 exercetur armis, nec præparat portus et tuta munimenta ad bellum : opera
 manent interrupta, et eminentiæ magnæ murorum, et machinæ eductæ ad cœlum. Statim atque dilecta
 uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam esse, nec famam obsistere ejus insaniæ, Juno compellat Venerem Saturnia dictis :
 Nempere reportatis pulchram Egregiam verò laudem et spolia ampla refertis,
 laudem, et magna spolia, et tu, et filius tuus ; magnum et memorabile nomen :
 et tu, et filius tuus ; magnam et memorabilem gloriam, quod una mulier superata sit fraude duorum Deorum. Nec verò me latet, te
 tenuisse nostros muros, et suspectas habuisse domos Carthaginis altæ. Sed quis
 erit finis ? aut quò jam tendimus tantâ contentione ? Quin potius faciemus pacem æternam et firmas nuptias ? obtines
 quod quæсивisti toto animo : uritur amans Dido, et hausit per ossa amorem. Gubernemus igitur
 hanc gentem communem, et æquali potestate : liceat obedire Phrygio marito, et tradere in
 manum tuam Tyrios quasi dotem. Contrà Venus sic cœpit loqui illi : nam agnovit illam locutam esse ficto consilio.

NOTÆ.

82. *Vacuâ.*] Silente, cæteris ad somnum digressis.

Stratis relictis.] Lectis, non conjugalibus, nondum enim conjugium coaluerat ; sed epularibus, qualis ille de quo Æ. 2. 2. *Inde toro pater Æneas*, &c.

85. *Si fallere possit amorem.*] Eâdem formâ Æ. 6. 78. *Magnum si pectore possit Excussisse Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes minas esse partes altissimas murorum, pinnas fenestratas ; vel quia inde propugnatores hostibus minantur, juxta Turnebum ; vel quia partes illæ maximè eminent, juxta Hortensium. Sed quia id auctoritatibus firmant sequioris sæculi scriptorum, Rufini, Ammiani : vix fidem habeo : suspicorque minas dici, non de muris tantum, sed etiam de celsis quibuslibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur minari, aut certè ipso aspectu terrent. Juvant conjecturam hic opera imperfecta.

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis sumant : ego pro machinis illis, quæ ad subvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obstare furori.*] Nec famæ

curam ac studium obstare amori ardentissimo, qui sæpe in furorem accenditur. *Saturnia*, Juno, Saturni et opis filia. De *Venere*, Æ. 1. 256. De ejus puero Cupidine, Æ. 1. 657.

96. *Veritum te mœnia nostra.*] Et verò Venus, Æ. 1. 671. ideò sub Ascanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret : ne Juno, Carthagini propitia, Trojanis infesta, hoc hospitio adversus eos abuteretur : Vereor quò æ Junonia vertant Hospitia. De *Hymenæo* Deo, pro nuptiis, G. 3. 60.

102. *Paribus Auspiciis.*] Translata dictio è comitiis, ubi creabantur consules captato pariter volatu avium, quod propriè *auspicium* est.

103. *Liceat Phrygio servire marito, &c.*] Liceat, me ac Didonem ; Deam nempe, Regnamque, servire Phrygio, id est exuli et servo ; quod acerbè ac malignè dictum est : erant enim Phryges Trojani tum exules, et universim tota gens notâ servitutis aliquâ infamis : ex eâ enim servi ac mancipia vulgò petebantur, ut notat Athenæus et passim apud scriptores videre est. De *Phrygiâ*, Æ. 1. 381.

104. *Dotalesque.*] Dos, est patrimonium uxoris, et quicquid viro cum uxore datur.

Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
 Sic contrà est ingressa Venus: Quis talia demens
 Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
 Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam 110
 Esse velit Tyriis urbem, Trojâque profectis;
 Miscerive probet populos, aut foedera jungi.
 Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
 Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno: 114
 Mecum erit iste labor: nunc quâ ratione, quod in-
 Conferi possit, paucis, adverte, docebo. [stat,
 Venatum Æneas, unâque miserrima Dido,
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem. 119
 His ego nigrantem commixtâ grandine nimbum,
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam, et tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites, et nocte tegentur opacâ.
 Speluncam Dido dux et Trojanus eandem 124
 Devenient: adero, et, tua si mihi certa voluntas,
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Hymenæus erit. Non adversata, petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

ut abducerit imperium ab Italiâ ad Africanam terram: Quis stultus recuset talia? aut malit tecum disceptare bello? dummodo sors promoveat consilium quod suggeris. Sed fatis rapior dubia: utrùm Jupiter velit eandem urbem esse Tyriis, et iis qui venerunt Trojâ: aut approbet confundi nationes, aut nuptias sociari. Tu es ejus uxor, tibi facile est sollicitare precibus mentem ejus. Perge, sequar. Tum sic respondit Juno regina: Mea erit illa cura: jam attende, paucis verbis explicabo, quo modo id quod imminet, possit perfici. Æneas et miserrima Dido parant ire venatum in sylvam, quando Sol crastinus primò extulerit se orientem, et luce detexerit mundum. Ego, dum equites current, et claudent sylvas retibus, desuper immittam obscuram nubem mixtâ grandine, et commovebo fulmine totum aërem. Dis-

pergentur comites, et occultabuntur densis tenebris. Dido et dux Trojanus pervenient ad idem antrum: præsens ero, et, si tuus consensus mihi certus est, sociabo illam firmo conjugio et addicam Æneæ propriam. Hic erit Hymen. Non obsistens petenti Venus annuit, et risit ob fraudem repertam à Junone.

NOTÆ.

106. Quò regnum Italiæ, &c.] Æ. 1. 19. Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces: Hinc populum latè regem... venturum: nempe Romanum, Italum: cujus parentem Æneam idèò mari Juno insequabatur, ejeceratque vi tempestatis ad litus Africæ; ut eum à fundando in Italiâ regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africâ stabiliret.

110. Fatis incerta feror: si.] Pro an: ita ferè, v. 85. Si fallere possit amorem; id est, ut videat an fallere possit amantem.

116. Conferi.] Balbus Ciceroni, in Epist. ad Atticum, 1.9.10. Ut per te res tota confieret. Cæsar, de bello Gall. 1.7. Posteaquam id difficilius confieri animadvertit.

119. Titan.] Solis nomen: Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, Tileam, quæ Terra dicta etiam est, è Cælo genuisse Titanas, quorum unus fuit Hyperion, qui ex sorore Basileâ suscepit Solem et Lunam. Unde Sol Titan dictus est gentili nomine. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. Trepidant alæ.] Trepidant: non semper est, timent, sed aliquando festinant, ut hic, et Æ. 9. 114. Ne trepidate meas, Teucris, defendere naves, Neve armate maris: id est, ne festinate, prohibet enim defendi. Alæ.] Idem sunt in

equestri, quod in acie pedestri cornua: sic dictæ, quia equestres turmæ pedestres copias quasi alis tegunt. Et venatorum species quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, investigatores, indicadores, insidiatores, et alatos, qui equo feras in casses urgent.

Indagine cingunt.] Indago, juxta Servium, est ipsa ferarum inquisitio. Juxta Hortensium, sunt canes ferarum indagatores atque inquisitores. Juxta Budæum, quem sequuntur plerique omnes, est retium ac plagarum series in perticas sublata captandis feris. Facit pro Budæo quòd indago, ut plurimum, jungitur cum verbis cingendi, includendi. Facit pro Hortensio nomen ipsum, indaginis, quod in canes melius cadit: tum illud G. 1. 140. Canibus circumdare saltus: tum istud è Livio 1.7. Cum præmissus eques velut indagine dissipatos Samnites ageret; quod canibus longè convenientius est. Hinc suspensus hæreo de utroque quid statuam.

Trepidant... cingunt.] Certè hic tempus præsens est pro futuro: quod jam notavimus, v. 52.

127. Hymenæus.] Deus nuptiarum præses, G. 3. 60. Cytherea, Venus, Æ. 1. 257. Aurora, G. 1. 249.

Interim Aurorâ surgens deseruit Oceanum. Luce ortâ juvenus electa exit è portis. *Adsumt* retia subtilia, plagæ, hastilia latâ cuspidè, et equites Massyli, et virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginensium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: statque equus ornatus auro et purpurâ, et acer mandit frænum spumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta versicolore institâ circa Tyriam chlamydem: huic pharetra est aurea, capilli colliguntur in *nodum* aureum, aurea fibula coëcet vestem purpuream. Nec non et Trojani comites et lætus Ascanius eunt quoque; Æneas ipse formosissimus: aliis omnibus addit se socium, et adjungit *suas* turmas. Qualis est Apollo, quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum relinquit, ac petit Delum *insulam* matris, et renovat choreas, et mixti Cretenses, Dryopesque, pictique Agathyrsi lætantur circa aras:

Oceanum intereâ surgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juvenus, 130
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant: ostroque insignis et auro
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit. 135
Tandem progreditur magnâ stipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Necnon et Phrygii comites, et lætus Iulus, 140
Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernâ Lyciam Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque choros, mixtique altaria circum 145
Cretesque Dryopesq; fremunt, pictique Agathyrsi:

NOTÆ.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar*, juxta Varronem, lib. 6. de L. L. dicitur stella Lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, ut leo in capite jubam: A quibusdam etiam pro Sole sumitur: et generatim pro rerum quarumlibet splendore: Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ, &c.*] Venatoria instrumenta. *Retia rara*, casses minüs denso filo contexti. *Plagæ*; vel majora retia, juxta Turnebum: vel, juxta Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam summamque partem. *Venabula*; tela sive hastæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] Odoratrix, nam odora propriè est, quæ odorem ex se emittit; odoratrix verò, quæ percipit.

Canum vis.] Vel copia et multitudo: ut apud Cicer. de Arusp. responsis, 22. *Vis innumeralis servorum.* Vel facultas odorandi: ut apud eundem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; et 37. *vis quædam sentiens.* Vel *canes ipsi*: Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. *Πριάμοιο βίον, Priami vim*, pro ipso Priamo.

Massyli.] Gens Africana, admodum incertis; a Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, 4. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi studio, ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annus est.* De ostro, purpurâ, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam*, explico purpuream, à Sidone, urbe Phœ-

niciæ, vicinâ Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpretor, diversi à purpurâ coloris, fortassè aurei. *Limbo*, institâ, in extremâ orâ chlamydis. *Chlamydem*, vestem militarem ac venatoriam, thoraci superpositam, casaque, A LOOSE GOWN OR COAT.

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextûs implexi crines: vel crines ipsi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygiâ*, Asia regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 381. De *Iulo*, Ascanio, ibid. 267.

143. *Qualis ubi, &c.*] Comparaverat Virgilius, Æ. 1. 498. Didonem cum Dianâ: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantam expressa res est ex duobus Apollonii locis, Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare sedes: atque Servius constare, sex hybernis mensibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; sex æstivas apud Delum Ægei maris insulam. *Lycia*, regio est Asiæ minoris, ad meridiem maritima urbs ibi Patara fuit, nunc Patara, Apollinis templo quondam insignis, et Xanthus fluvius et urbs, nunc Santo.

144. *Delum maternam.*] Quia in eâ Ægæi maris insulâ Dianam et Apollinem Latona è Jove peperit, Æ. 3. 74. et 77.

146. *Cretesque, Dryopesque, &c.*] Confluentes ad oraculum Delium undecumque populi *Cretes* ex insulâ Cretâ, *Candia*: Æ. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneso: eò transvecti, vel à Dryope Arcade, cum antea circa Sperchium Thessaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti è Doride,

Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro :
 Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat
 Æneas : tantum egregio decus enitet ore. 150
 Postquam altos ventum in montes, atq; invia lustra :
 Ecce feræ saxi dejectæ vertice capræ
 Decurrere jugis : aliâ de parte patentes
 Transmittunt cursu campos atque agmina cervi
 Pulverulenta fugâ glomerant, montesq; relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri 156
 Gaudet equo : jamque hos cursu, jam præterit illos :
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure cœlum 160
 Incipit : insequitur commixtâ grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, et Trojana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
 Tecta metu petiere : ruunt de montibus amnes.
 Speluncam Dido, dux et Trojanus, eandem 165
 Deveniunt : prima et Tellus et pronuba Juno
 Dant signum : fulsere ignes et conscius æther
 Connubiis, summoque ululârunt vertice Nymphæ.
 Ille dies primus leti primusque malorum
 Causa fuit : neque enim specie famâve movetur, 170

inde per agros quæsierunt dispersas casas : torrentes cadunt è montibus. Dido et dux Trojanus deveniunt in idem antrum : et prima Tellus ac Juno pronuba dant signum : fulgura emicuerunt, et cœlum particeps consilii de conjugio, et Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, et primus calamitatum : nec enim Dido amplius terretur specie aut rumore,

NOTÆ.

quæ est juxta Parnassum montem. *Agathyrsi*, gens Scythica, qui ex Melâ l. 2. 1. *Ora artusque pingebant, ut quisque majoribus præstabat, ita magis vel minus.* Juxta alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in insulâ Delo, Æ. 3. 92.

151. *Lustra.*] Ferarum cubilia : quâ de re, G. 2. 471. De *Cervis*, quos esse in Africâ multi negant, Æ. 1. 184. Affirmant tamen Opiiiani et Philostrati aliorumque testimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Ascanius, filius Æneæ, qui Anchisæ et Veneris filius : *Dardanius*, Trojanus, Æ. 1. 235.

166. *Prima et Tellus; et pronuba Juno.*] Constat ad singula gravioris momenti negotia solitos veteres captare auspicia atque omina ; sed præsertim ad nuptias : ut diximus Æ. 1. 346. Igitur omina quæ fuerint hîc notandum est. I. Quidam aiunt *Tellurem* quoque è Diis fuisse nuptiarum præsidibus : *prima* autem dicitur ordine significandi, quia tunc prima omnium signa dedit : quæ autem nisi terræ motum ? II. *Juno*, ut constat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba* ; *Γαμηλία* à γάμος, nuptiæ. Hæc autem, cum pro aëre terræ proximo sæpe sumatur ; signum dedit, *nimbis* et *commixtâ grandine*. III. *Æther* superior, et ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando di-

ipse incedit in cacuminibus Cynthi, et componens effusos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro : sagittæ sonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet in eximio vultu. Postquam perventum est ad altos montes et cubilia ferarum inaccessa : ecce capræ sylvestres emissæ è cacumine rupis decurrerunt per colles : ex aliâ parte cervi prætereunt cursu campos apertos, et fugiendo colligunt se in greges pulverulentos, ac deserunt montes. At juvenis Ascanius per medias valles exultat in equo generoso : et jam hos, jam illos anteit cursu, cupitque concedi votis suis aprum spumantem inter pigros illos greges, aut rufum leonem descendere è monte. Interim cœlum incipit turbari magno tumultu : succedit nubes mixtâ grandine. Passim et comites Carthaginenses, et juvenus Trojana, et Trojanus nepos Veneris, hinc

167. *Fulsere ignes, &c.*] Mos erat in nuptiis, ut sponsæ ad sponsum eunti præferrentur facies ; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perstreperent, quorum exemplum insigne superest apud Theocritum Idyllio 18. Ideò Virgilius hîc adhibet *fulgura* pro facibus ; et *ululatum Nympharum*, pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuere *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in speluncæ summo vertice. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut censet Cerdanus, *Diræ et Furæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore sic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces : Nymphas ululasse putavi : Eumenides fatis signa dedere meis.*

170. *Neque enim specie famâve movetur.*] Non specie, ac præsentî deformitate sceleris sui : nec famâ ac sermone absentium hominum.

nec jam exerceat amorem
secretunt: *hunc* appellat
conjugium, et velat crimen
hâc appellatione. Statim
Fama currit per magnas
urbes Africæ: Fama, ma-
lum, quo nullum est cele-
rius, præstat agilitate, et
auget vires eundo: parva
primam, ob timorem: mox
erigit se in aërem, incedit-
que per terram, et abscon-
dit caput inter nubes. Ter-
ra mater irritata ob furo-
rem Deorum produxit il-
lam, ut narrant, ultimam
sororem Cæo et Encelado,
velocem pedibus et citis
alis: monstrum horribile,
ingens, cui quot sunt plu-
mæ in corpore, tot oculi
aperti vigilant subter *eas*
(res mirabilis dictu) tot
linguæ, tot ora loquuntur,
tot arrigit aures. Volat
nocte per medium cæli, et
per umbram terræ, stridens
nec permittit somnum ocu-
lis: die sedet specularix,
aut in fastigio summi tecti,
aut in altis turribus, et tre-
mefacit magnas urbes: tam
refinens mali et falsi, quam
nuntia veri. Illa tunc læta
implebat populos vario ru-
more, et narrabat perinde
facta et non facta: *Æne-*
am venisse, ortum è Troja-
no sanguine, cui marito so-
ciare se dignetur formosa
Dido: nunc illos in luxu
traducere inter se hyemem,
quàm longa est, oblitos regnorum, et correptos inhonesto amore.
Turpis Dea spargit hæc passim per ora hominum. Confestim deflectit volatum ad regem Iar-
bam: inflammatque sermonibus animum *ejus*, et accumulât iras. Ille natus Jove Ammone, et
Nymphâ Garamantide raptâ, struxerat Jovi centum templa spatiosa vastis in regnis,

Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes:
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo: 175
Parva metu primò; mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cæo Enceladoq; sororem
Progeniuit; pedibus celerem et pernicipibus alis: 180
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt cor-
pore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat cæli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno; 185
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quàm nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat:
Venisse Æneam Trojano à sanguine cretum, 191
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fovere,
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc passim Dea foeda virûm disfundit in ora. 195
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis, 199

NOTÆ.

174. *Fama, malum, &c.*] Vapulat à Macro-
bio aliisque Virgiliis; ob eam Famæ descrip-
tionem, quam tamen subsequentes poëtæ imi-
tari frustra conati sunt. et certè multum ha-
bet acuminis. *Mobilitate viget*, quia est in-
certa ac mutabilis. *Vires acquirit eundo*, quâ
vel unâ re monstrum videri potest, cum eundo
cætera deficiant. *Parva metu primò, mox, &c.*
quia non nisi timidè primò, quæ sunt tacenda,
divulgantur. *Caput inter nubila condit*: quia
licèt sparsa sit ubique fama; sæpe tamen ejus
caput, atque auctor, et veritas, ignorantur.
Terra parens extremam progeniuit sororem gi-
gantibus: quia Famâ turpia Deorum scelera
evulgavit: qui videtur extremus Terræ conatus
in Deos, post extincta gigantum bella. *Huic plu-
mæ multæ*: quia unusquisque de suo aliquam
quasi plumam famæ addit. *Vigiles oculi subter
plumas*: quia videt omnia, videtur à nemine.

Nocte volat: neque enim animadverti potest,
qui fiat, ut tantillo tempore tam longè latèque
pervagetur. *Luce sedet custos*: ut observet
quæ tractantur inter homines; præsertim in
ædibus regum, magnisque urbibus. Cæte-
rùm tam est apta veris, quàm falsis evul-
gandis.

179. *Cæo, Enceladoque sororem.*] Gigantum
præcipuis, Terræ ac Titanis filiis: qui bellum
Jovi intulerunt ad ulciscendam patris injuriam,
cui cæli regnum, ut fratri Saturni natu ma-
jori, debitum esse contendebant. Hi aggestis
montibus, ut cælum ascenderent, iisdem op-
pressi sunt. G. 1. 279.

198. *Hic Ammone satus.*] Jupiter Ammon,
Ægyptiis et Afris celebre oraculum ac tem-
plum habuit in Libyâ, ad orientem Cyrenaicæ
regionis, ad occidentem Ægypti, ad septen-
trionem Garamantum ac Nasamonum; in

Centum aras posuit: vigilemq; sacraverat ignem,
 Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
 Isque amens animi et rumore accensus amaro,
 Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
 Multa Jovem manibus supplex orâsse supinis. 205
 Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
 Aspicias hæc? an te, genitor, cùm fulmina torques,
 Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
 Terrificant animos, et inania murmura miscent?
 Fœmina, quæ nostris errans in finibus urbem 211
 Exiguam pretio posuit; cui litus arandum,
 Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
 Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu, 215
 Mœoniâ mentum mitrâ crinemque madentem

et centum altaria: et dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum; et dedicaverat terram pinguem sanguine victimarum, et portas ornatas sertis versicoloribus. Ille autem impos mentis et inflammatus rumore acerbato, dicitur ante altaria, inter media simulacra Deorum, supplex elatis manibus plurimum orâsse Jovem: O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in versicoloribus lectis nunc effundit Bacchicum liquorem, videsne hæc? an verò frustrâ timeamus te, ô pater, cùm vibras fulmina? an fulgura vana in nubibus terrent mentes, et edunt inutiles sonos? Mulier, quæ vaga

in regione nostrâ condidit parvam urbem emptione, cui dedimus litus colendum, cui imposuimus conditiones loci: rejecit nuptias nostras, et admisit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum comitatu effœminato, subligatus mitrâ Lydiâ circa mentum et capillos delibutos

NOTÆ.

irriguo et palmifero loco, quamvis tota regio aridissima ac desertissima sit. Hujus origo variè refertur: tribuitur tamen maximè Libero, sive Baccho; cui per Libyæ deserta iter facienti, aries cornu fontem ibi monstravit; quem ille Jovem esse patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto et arietino capite, vocavitque *Ammon* ab *arenâ* quæ Græcis est *ἄμμος* vel *ψάμμος*. Plutarchus tamen lib. de Iside, videtur negare nomen esse illud Græcæ originis, sed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, sive *Cham*, Noë filium, primum Ægypti cultorem, sub eo coli nomine: alii *Solem*, qui, ut et *calor*, dicitur Hebræis *Hamma*: eique volunt, ut et *Mosi*, appicta esse cornua pro radiis. Et verò ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigescebat interdiu, noctu fervebat; tepidus aut frigidus, pro vario Solis accessu aut recessu. Hoc adiit oraculum Alexander, cùm esset in Ægypto; ab eoque se Jovis filium dici per sacerdotem curavit. Hujus hic *Iarbas* filius dicitur fuisse, et *Garamantidis* Nymphæ; sive *Garamantis* proprium, sive gentile nomen sit: non enim longè aberant populi *Garamantes*. De *Iarbâ*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum, &c.*] Aliqui inde colligunt *Iarbam* Ammonis templi conditorem dici: sed perperam: cùm centum illa templa, *latis regnis*, id est, variis latissimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, testatur in Ammonis templo lucernam fuisse perpetuò ardentem, de quo more, Æ. 2. 297.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum,

non expansis, non porrectis; sed supinis manibus, ita ut palmæ cælo obversæ essent.

206. *Cui gens Maurusia, &c.*] *Maurusii* sive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab usque Carthagine aut Numidiâ, ad fretum Gaditanum: varias in gentes distributi.

207. *Gens epulata toris, &c.*] Post sacrificia solebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* et effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 736. De *toris*, lectis vulgò gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, sive Bacchico honore, pro vino. G. 2. 4.

215. *Paris, &c.*] Æneam vocat *Paridem*, id est, mollem: de eo Æ. 1. 27. Proptereaque *Athenæus* l. 1. notat Homerum nemini heroum usum unguentorum, præterquam *Paridi*, tribuisse; erat autem usus ille præcipuè in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem*. *Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem *Phrygum*, apud quos insignis erat cultus *Deæ Cybeles*, cujus sacerdotes exsecabantur, unde molles et effœminati evadebant, vocabanturque *Galli*.

216. *Mœoniâ mitrâ, &c.*] *Lydi* ex Strabone, l. 13. *Priami* tempore vocabantur *Μήνες*, *Meones*, vel *Μαίονες*, *Mæones*: paulò post *Lydi*, à *Lydo* rege, *Herculis* nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porrò, Asiæ minoris mediterranea regio est, quæ à poetis solet *Phrygiæ* annumerari, ex eodem Strabone l. 14. Ad orientem ac septentrionem habet *Phrygiam* majorem; ab occidente *Æolidem*: flumina *Pactolum*, et *Hermum*, aureis arenis insignia: montem *Tmolum*, vino et crocæ celebrem: unde regio tota divitiis deliciisque nobilis fuit. Illic in usu erat *mitra*, pileum muliebri, incurvum;

fruitur prædâ: nos sci- Subnexus, raptò potitur; nos munera templis
 licet inferimus dona tuis Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
 templis, et sustentamus fa- Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 mam inanem. Omnipoten- Audiit omnipotens: oculosq; ad moenia torsit 220
 tens audiit eum precantem Regia, et oblitos famæ melioris amantes.
 talibus verbis, et hærentem Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
 ad aras: et flexit oculos ad Vade, age, nate, voca Zephyros, et labere pennis:
 urbem regiam, et ad aman- Dardaniumq; ducem, Tyriâ Carthagine qui nunc
 tes negligentes famæ hõ- Expectat, fatisque datas non respicit urbes, 225
 nestæ. Tunc sic loquitur Alloquere, et celeres defer mea dicta per auras.
 ad Mercurium, et imperat Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 talia: Vade, age, fili, ad Promisit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:
 voca Zephyros, et descen- Sed fore qui gravidam imperiis, belloq; frementem
 de alis: et alloquere Tro- Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucris 230
 janum ducem, qui nunc Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
 moratur in Tyriâ Cartha- Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 gine, nec considerat urbes Nec super ipse suâ molitur laude laborem:
 à fatis sibi concessas: et Ascanio-ne pater Romanas invidet arces? 234
 porta per levem aërem Quid struit? aut quâ spe inimicâ in gente moratur?
 mandata mea. Mater ejus Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?
 formosissima non eum no- Naviget: hæc summa est, hic nostri nuntius esto.
 bis pollicita fuerat talem, Dixerat. Ille patris magni parere parabat
 nec eam ob rem bis eripuit Imperio: et primùm pedibus talaria nectit
 eum è Græcorum armis: Aurea; quæ sublimem aliis, sive æquora supra, 240
 sed pollicita fuerat hunc Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
 futurum qui possideret Ita-
 liam plenam regnis, et
 belli cupidam: quæ proba-
 ret originem suam esse è
 nobili sanguine Teucris, et
 subjiceret imperio suo to-
 tum orbem. Si nullus
 splendor tantorum facto-
 rum hunc movet, nec sus-
 cipit ipse laborem ad suam
 laudem: an pater invidet Ascanio Romanam urbem? Quid parat? aut quâ spe manet apud
 gentem inimicam? nec cogitat posteritatem Italicam, et campos Lavinios? Navem conscen-
 dat: hæc est summa, hic sit illi nuntius à nobis. Sic locutus erat. Mercurius parabat se ad
 obediendum jussis magni patris: et primò subligat talaria aurea: quæ, seu supra mare, seu
 supra terram, ferunt pennis eum volantem pariter cum rapido vento.

NOTÆ.

baccis insigne, ac redimiculis vinculisque, qui-
 bus mento subligabatur.

217. *Subnexus.*] Ita emendo cum Gevartio,
 Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur *Subnexus*,
 literis vel ante Servii tempora malè corruptis.
 Frustrâ quippe Servius interpretabatur, *crinem*
unguentatum subnexam habens, vel *fiduciâ elat-*
us. Frustrâ Turnebus explicabat, *suo mitrâ*
crinem ac mentum subjectum habens. Utraque
 enim interpretatio sensu caret et acumine:
 nostra rectior et simplicior.

218. *Famam inanem.*] Quâ dicor filius tuus,
 rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Arasque tenentem.*] Mos supplicantium
 ac sacrificantium: unde Varro apud Macro-
 bium 1.3. 2. ait *aras* dictas olim esse *asas*,
 quasi *ansas*, quibus vasa teneri solent; quem-
 admodum *Valerii* et *Furii*, prius dicebantur
Valesii et *Fusii*.

222. *Mercurium.*] De eo, infra, v. 238. Æ.
 1. 297. De *Zephyris*, ventis occidentalibus,
 Ecl. 5. 4. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 235.
 De *Tyriâ Carthagine*, supra in argumentò.

228. *Bis vindicat armis.*] Æneam *Venus* bis
 è Græcorum armis eripuerat. Primò, quando

Diomedes in Trojanâ obsidione, Æneam saxo
 ita percussit, ut hic in genua prolapsus haud
 dubiè occidendus fuisset, nisi *Venus* eum pe-
 plo circumfusus eripuisset morti, Iliad. 5.
 315. Secundò, quando Æneas, matris consilio
 et auxilio, è Trojano incendio ereptus, et ad
 fugam incitatus est, Æ. 2. 619. Neque enim
 iis assentior qui explicant, de ejus congressu
 cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus est,
 Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non
Venus, sed *Neptunus* contulit.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis re-
 gibusque distinctam ac plenam: quâ formâ
 dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumnus flo-*
ret ager. De *sanguine Teucris*, Trojanorum
 parentis, Æ. 1. 235. De orbis imperio Troja-
 nis Romanisque promisso, Æ. 1. 278.

234. *Ascanio-ne, &c.*] De eo, Æn. 1. 267.
 Albam condidit, unde prodiiit *Roma* per *Ro-*
mulum, Albanorum regum sobolem. Æ. 1.
 269. 274. De *Ausoniâ*, Italiæ, Æ. 3. 171. De
Lavinio, ab Æneâ conditâ urbe, Æ. 1. 2.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercu-
 ri: quæ *Valerius Flaccus* vocat *plantaria*:
Statius alas plantares.

Tum virgam capit: hâc animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit,
 Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.
 Illâ fretus agit ventos, et turbida tranat
 Nubila. Jamque volans apicem et latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
 Piniferum caput et vento pulsatur et imbri:
 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento 250
 Præcipitant senis, et glacie riget horrida barba.
 Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit; hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit: avi similis, quæ circum litôra, circum
 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta. 255
 Haud aliter terras inter cœlumque volabat,
 Litus arenosum Libyæ ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 Ut primùm alatis tetigit magalia plantis;
 Æneam fundantem arces, ac tecta novantem 260
 Conspicit: atque illi stellatus iaspide fulvâ
 Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna

Deinde accipit virgam: per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad tristes inferos, præbet aufertque somnos et ex morte aperit oculos. Hâc instructus pellit ventos et trajicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen et excelsa latera duri Atlantis, qui capite sustinet cœlum: Atlantis, cui caput piniferum, semper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis et pluviis. Nix superjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento senis, et barba horrida concrevit glacie. Hic primò stetit Mercurius contendens alis æqualibus; hinc delapsus toto corpore se impulit ad undas: similis volucris, quæ circa litora, circa rupes piscosas volat demissè prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante avo materno, volabat

inter cœlum et terram, scindebat aërem et litus arenosum Libyæ. Statim atque alatis pedibus attingit casas; vidit Æneam fundantem arces, et reparantem tecta; illi autem erat ensis interpunctus iaspide fulvâ, et toga rubescebat ex Tyriâ purpurâ

NOTÆ.

242. *Virgam.*] Quam dono vicissim accepit ab Apolline Mercurius, cum ei lyram dedisset. Hâc instructus cum abiret in Arcadiam, incidit in serpentes duos ad pugnam comparatos, projectâque virgâ statim compescuit. Unde pacis symbolum evasit virga illa duobus implexa serpentibus: quam Græci legatis suis dabant, ad pacem et securitatem: vocabantque *ἡγεύριον*, quia *legati ἡγεύεις*, ex quâ voce Latini virgam ipsam appellaverunt, cum aliquâ literarum deformatione, *Caduceum*. De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundissimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte resignat.*] I. Explicat Servius *claudit*: malè: cum opponuntur *resigno* et *signo*, id est, *sigillis munio, claudio*. II. Explicat Turnebus, *aperit in busto*: idque haurit è Plinio l. II. 37. *Morientibus oculos operire, rursusque interrogare facere, Quiritum magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit; et cœlo non ostendi, nefas*. Hoc igitur officium tribuit Mercurio: sed quia solebat id fieri à cognatis, antequam busto cadaver imponerent: ideo, III. Explico, *aperit oculos ex morte*; id est, *revocat è morte corpora*: quod quintum officium à primo distinguitur: primum enim est, quod animas ex Orco evocet, sive ut Jovi sistat, sive ad alia ministeria: quintum est quod corpora ipsa revocet à morte, oculosque corporis aperiat.

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoso semper cacumine, Mauritanium à Libyâ interiore dividens; et ad oceanum occidentalem desinens: hujus longa series dicitur ab Hispanis *montes claros*. In hunc dicitur *Atlas* rex Mauritanie commutatus à Perseo, aspectu Medusei capitis, quod is eum excipere hospitio nolisset: cum autem esset idem *Atlas* astrologiæ peritissimus, cœlum dictus est humeris sustinere. Hic à Virgilio describitur, quasi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.*] *Atlas* hic septem Pletadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde *Atlas* dicitur Mercurii avus maternus, id est, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi similis.*] Comparatio illa habitusque Mercurii est ex Homero, *Odyss.* 5. 43. *Avem* vocat *Homerus Larion*, quæ vel est *fulica, foulque*, a *coot*, vel *ciconia*, vel alia, de eâ enim variè disputatur.

259. *Magalia.*] Casas pastorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaspide fulvâ.*] Capulus gladii cum vaginâ, gemmis, quasi stellis interpunctus. De *iaspidis* pretiosi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen *fulva* tota agnoscitur: sed aureo tantum distincta quasi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus est ex rufo et viridi, qualis est in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna*: *Nonnio*

pendens ex humeris : quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, et distinxerat telas subtili auro. Statim aggreditur *eum his verbis* : Tu nunc statuis fundamenta altæ Carthaginis, et condidisti pulchram urbem uxori serviens, heu, immemor regni tui et rerum tuarum ! Ipse rex Deorum, qui potestate sua vertit cælum et terras, misit me tibi è cælo splendido : ipse imperat me portare hæc sua mandata per levem aërem : Quid paras, aut quâ spe perdis otia in Libycâ regione ? Si nullus splendor tantarum rerum te movet, nec suscipis ipse laborem ad tuam laudem, attende ad Ascanium crescentem, et ad spes hæredis Iulii, cui imperium Italiæ et Romana terra debentur. Talibus verbis locutus Mercurius fugit aspectum humanum in medio sermone, et procul abiit ex oculis in levem aërem. At verò Æneas stupefactus visu, obmutuit, et capilli præ horrore arrecti sunt, et vox stetit in gutture. Cupit exire fugiendo et deserere gratam regionem, territus tanto monitu et jussu Deorum. Heu ! quid faciat ? quo alloquio audeat circumvenire reginam amantem ? unde capiat primum initium ? et nunc huc, nunc illuc distrahit animum, et trahit in diversas partes, et volvit per omnia. Hoc consilium visum est melius ponderanti. Vocat Mnestheum, et Sergestum, et fortem Cloanthum : jubetque ut instruant classem secretò, et congregent socios ad litus, et præparent arma : et celent, quæ sit causa mutandarum rerum : interim, dum bona Dido ignorat, et non suspicatur abrumpi tantos amores, se quæsiturum aditus, et quæ tempora loquendi erunt commodissima : quæ via negotii conficiendi tutissima. Celeriter omnes obediunt læti mandato, et exequuntur jussa. Sed regina præsensit fraudem (quis possit decipere amantem ?)

Demissa ex humeris : dives quæ munera Dido fecerat, et tenui telas discreverat auro. Continuò invadit : Tu nunc Carthaginis altæ 265 Fundamenta locas, pulchramque uxori urbem Extruis, heu, regni rerumque oblite tuarum ! Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo Regnator, cælum et terras qui numine torquet : Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras : 270 Quid struis ? aut quâ spe Libycis teris otia terris ? Site nulla movet tantarum glória rerum, Nec super ipse tuâ moliris laude laborem : Ascanium, surgentem, et spes hæredis Iulii. Respice : cui regnum Italiæ, Romanaque tellus, 275 Debentur. Tali Cyllenius ore locutus, Mortales visus medio sermone reliquit, Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram. At verò Æneas aspectu obmutuit amens : Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit. Ardet abire fugâ, dulcesque relinquere terras, 281 Attonitus tanto monitu imperioque Deorum. Heu ! quid agat ? quo nunc reginam ambire furentem Audeat affatu ? quæ prima exordia sumat ? Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc ; In partesque rapit varias, perque omnia versat. 286 Hæc alternanti potior sententia visa est. [thum : Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum, Classem aptent taciti, sociosque ad litora cogant, Arma parent ; et, quæ sit rebus causa novandis, 290 Dissimulent : sese intercâ, quando optima Dido Nesciat, et tantos rumpi non speret amores, Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes Imperio læti parent, ac jussa facessunt. 295 At regina dolos (quis fallere possit amantem ?)

NOTÆ.

vestimentum est militare, quod suprà omnia vestimenta assumitur ; sed facillè errare potuit, et *lænam* cum *chlamyde* confundere : siquidem Varroni, Festo, atque aliis *læna*, vestimentum est duplex, instar duarum togarum ; atque adeò oblongum, et bello parum commodum. Sacerdotalis fuit vestis : unde Popilius *Lænas* appellatus est, quòd eâ indutus exisset è sacrificio ad seditionem sedandam. Hyberna etiam videtur fuisse ob densitatem : quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme versabatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris sidere*

classem : Nomen vel à *land* multâ, juxta Varro- nem ; vel juxta Plutarchum, à Græcâ voce *χλαῖνα*, quæ vestis erat ejusdem usûs, *χλαῖνα*, enim est calefacio. De *Tyrio murice* ; purpurâ. G. 2. 506. De *Olympo*, Thessaliæ monte, qui pro cælo sumitur, Ecl. 5. 56.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.* Tel- lus, Romana olim dicenda ; suprà. v. 234.

288. *Mnesthea, &c.* Accusativus Græcus, pro Latino *Mnestheum*. De eo, deque *Sergesto*, et *Cloantho*, Æ. 5. v. 116.

Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens : eadem impia Fama furenti
 Detulit armari classem, cursumque parari.
 Sævitur inops animi, totamq; incensa per urbem 300
 Bacchatur : qualis commotis excita sacris
 Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
 Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultrò :
 Dissimulare etiam sperâsti, perfide, tantum 305
 Posse nefas, tacitusque meâ decedere terrâ?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum, 310
 Crudelis! Quid? si non arva aliena domosque
 Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Méne fugis? per ego has lacrymas dextramque
 tuam, te, 314
 (Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui)
 Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos;
 Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum : miserere domûs labentis, et istam,
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

lacrymas et dexteram tuam (siquidem ipsa nihil aliud reservavi mihi jam miseræ) per conjugium nostrum, per nuptias inchoatas : si benè merui quicquam de te, aut si quicquam meum fuit gratam tibi : miserere domûs meæ cadentis : et, si quis adhuc aditus est precibus, precor deponere hoc consilium.

NOTÆ.

301. *Bacchatur, &c.*] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis : quæ ipsum ex Indiâ victorem temulentæ sequebantur, lynces ac tigres ejus curru subligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrsis armatæ sive hastis pampino atque hederâ implicatis. Hinc I. *Bacchæ* vocatæ sunt et *Thyades*, à *θεω*, curro, vel à *θύω*, sacrifico, impetu feror: II. Harum exemplo, sacra sibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta sunt *ὄργια*, *Orgia*, ab *ὄργη*, ira, quia cum furore peragebantur. III. Cithæron sacris illis celebris, mons Bæotiæ, pars Parnassi, ut quibusdam videtur : et verò pars aliqua Parnassi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. IV. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno ; et Athenienses ante institutas Olympiadas, per Dionysia sive Bacchica festa solebant tempora distinguere : vocabantque festa illa *τριήμερα*, trieterica, id est, triennialia, à *τρία*, et *ἔτος*, annus. V. Noctu fiebant : unde dicebantur, *νυκτελικά*, *nyctelia*, à *νύξ*, *νυκτός*, nox. VI. *Commotis sacris* ; id est, vel quassatis thyrsis, sacris Baccho hastis, de quibus, Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi simulacro : unde Horatius Od. 1. 1. 18. 11. *Non ego te, candidè Bassareu, invitum quatiam.*

305. *Dissimulare, &c.*] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, quâ constituit non esse Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis versibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Est *Amor*. 2. *Data dextera* et fides. 3. Pietas in morituram *crudeli funere*. 4. Incommoda itineris, *hyberno sidere*. 5. Comparatio à majori ad minus ; Non peteres Trojam hæc tempestate, ergo multò minùs *arva aliena* et *domos ignotas*. PERORATIONEM, sive affectuum commotionem, in quâ maxima vis est. Nam, 1. Obsecrationes adhibet per sacratissima et charissima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum et suorum, extinctum pudorem, famam amissam. 3. Exponit solitudinem suam et pericula, quibus ad mortem certissimè adiget. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut vicissim aliquid obtineat : precaturque saltem ut expectet, dum aliqua sibi supersit ex eo soboles.

310. *Aquilonibus.*] De iis septentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60. De *Nomadibus*, qui et *Numidæ* dicuntur, suprâ, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iurbâ*, v. 36.

et cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia vel tutissima. Eadem Fama nuntiavit amanti, classem instrui, et parari discessum. Furit impositis et inflammata bacchatur per totam urbem ; qualis Baccha incitata quassatis simulacris, quando orgia triennialia stimulant eam audito Baccho, et Cithæron invitat eam nocturno tumultu. Denique ultrò alloquitur Æneam his verbis : Etiamne, ô perfide, sperâsti posse celare tantum crimen ; et tacitus abire è meâ regione ? Nec te amor noster, nec te dextra olim data, nec Dido retinet peritura crudeli morte ? Imò etiam struis classem hyemali tempore, et properas navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis ! Quid ? si non quæreris regionem externam et sedes incognitas, sed si vetus Troja staret ; an classe peteretur à te Troja per mare procellosum ? An fugis me ? ego oro te per has

Propter te populi Libyæ et Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
reges Numidarum oderunt Odere, infensi Tyrii : te propter eundem 321
me, et Tyrii infensi sunt mihi; propter eundem te
pudor periit, et prima fama prior : cui me moribundam deseris, hospes?
ma, per quam unicam attingebam astra : cui relin-
quis me morituram, ô hos- Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.
pes? siquidem hoc unum Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
nomen superest de conjuge. Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas? 326
Quid expecto? an ut Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Pygmalion frater diruat Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aulâ
muros meos? aut Iarbas Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;
Getulus trahat me capti- Non equidem omnino capta aut deserta viderer.
vam? Saltem si ante fugam Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat 331
aliqua proles mihi suscepta Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
fuisset de te, si parvulus Tandem pauca refert : Ego te, quæ plurima fando
aliquis Æneas mihi luderet in aulâ, qui te tantummodo
vultu repræsentaret; Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
equidem non planè viderer decepta aut derelicta. Sic
decepta aut derelicta. Sic Promeritam : nec me meminisse pigebit Elisæ; 335
locuta fuerat. Ille jussu Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
Jovis tenebat immotos oculos, et obstinatus coercerebat
curam in animo. Tandem Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abscondere
reposituit hæc pauca : Ego, furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
ô regina, nunquam negabo Prætendi tædas, aut hæc in foedera veni.
te meruisse de me multa, Me si fata meis paterentur ducere vitam 340
quæ loquendo potes enumerare : nec me poenitebit
recordari Elisæ : quandiu Auspiciis, et sponte meâ componere curas;
ipse recordabor mei, dum Urbem Trojanam primum dulcesque meorum
anima movebit ista membra. Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
Dicam pauca pro statu Et recidiva manu posuisses Pergama victis.
rei. Nec ego speravi tegere silentio hanc fugam, Sed nunc Italiam magna Grynæus Apollo, 345
ne fingas id tibi; sed etiam nunquam prætexui faces maritales, aut veni huc ad has nuptias. Si
fata permitterent me transigere vitam meâ voluntate, et constituere negotia meo arbitratu
primo venerarer Trojanam urbem et dulces reliquias meorum, et starent alta palatia Priami, et
manu condidissem victis Pergama caduca. Sed jam Grynæus Apollo magnam Italiam,

NOTÆ.

333. *Ego, te quæ, &c.*] Tres habet partes Æneæ responsio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur : idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ : immò et conjugii, quod legitimum non fuit, et sine solemnibus ceremoniis, suprâ, v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipsius consilium fuit Trojam instaurare in Phrygiâ : quo in flexu rerum, conjux Didonis esse non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipsum etiam repugnantem miserunt : quod alterum fuit conjugii obstaculum. 3. Comparatione à pari; quia si Diis ipsa paruit, et eorum jussu Carthagine detinetur, quidni ipse sequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obsequi, et paternæ umbræ, et ipsius Mercurii admonitu. 5. Quia fati jubetur Ascanio regnum parare, quo careret in Libyâ, ubi regnum ad suam ex Didone sobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, si Deorum jussa excipias, sanè esse subfrigidam.

340 *Meis Auspiciis.*] Meâ voluntate atque

sponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, nisi prius captatis auspiciis, susciperent. Atque ita non suis auspiciis rem gerere, est non suâ voluntate.

344. *Recidiva.*] Alii explicant *restituta*, et post excidium redeuntia : quomodo *recidivæ febres* dicuntur. Sed puto *recidivas febres* idèd dici; quia in eas *recidimus*; atque ita semper *casum* significare. Igitur *recidiva* simpliciter interpretor *caduca* sive *cadentia*. Quòd si *recidiva* casum iteratum notant : puto allusum ad geminam Trojæ expugnationem, primam ab Hercule, alterum à Græcis, Æ. 3. 476.

345. *Grynæus, &c.*] *Grynium*, in Æolide, Asiæ minoris maritimâ regione, ad occidentem Lydiæ : ubi vêtus oraculum, et templum Apollinis sumptuosum. Sic Strabo. l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejusdem Asiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Pataram*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo suprâ, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* et *Patareus* dictus est : et quanquam Æneas Phœbi monita de quarendâ Italiâ, neque Pataræ accepisset; sed in insulâ Delo, apud Anium

Italiam Lyciæ jussere capessere sortes :
 Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces
 Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis :
 Quæ tandem Ausoniâ Teucros considerare terrâ
 Invidia est ? et nos fas externa quærere regna. 350
 Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis et turbida terret imago :
 Me puer Ascanius, capitisque injuria chari, 354
 Quem regno Hesperiaë fraudo et fatalibus arvis.
 Nunc etiam interpres Divûm, Jove missus ab ipso,
 (Testor utrumq; caput) celeres mandata per auras
 Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
 Intransem muros, vocemque his auribus hausi.
 Desine, meque tuis incendere, teque querelis : 360
 Italiam non sponte sequor.
 Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Luminibus tacitis, et sic accensa profatur : 364
 Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo ? aut quæ me ad majora reservo ?
 Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ?
 Num lacrymas victus dedit ? aut miseratus aman-
 tem est ? 370

Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxima Juno,
familiæ est, ô perfide ; sed Caucasus horribilis duris rupibus peperit te, et Hyrcanæ tigres præbuerunt tibi ubera. Quid enim dissimulo ? aut quæ graviora expecto ? An gemuit ob fletum meum ? an obvertit oculos ? an emollitus fudit lachrymas aut misertus est amantis ? Quæ quibus præferam ? nunc nunc neque maxima Juno,

NOTÆ.

regem, Æ. 3. 97. et in Epiro, apud Helenum regem, Æ. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi*, et *Lycii*, unus idemque Apollo, ejusque oraculum, non locus significatur. Sic in ipso Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbraeum*, cum Thymbra sit in Troade, Æ. 3. 85.

346. *Sortes.*] *Oracula*, quæ consulentibus modò prospera, modò adversa, prout *sors*, si-ve fatum ferebat.

348. *Phœnissam.*] Cum è Phœniciâ oriunda sis, Æ. 1. 446. De *Libyâ*, suprâ v. 36. De *Ausoniâ*, Italiâ, Æ. 3. 171. De *Hesperia*, Italiâ, Æ. 1. 530. De *Italia* *Ascanio promissâ*, Æ. 1. 267.

356. *Interpres Divûm.*] Mercurius qui Græcè *Ἑρμῆς* dicitur, quasi *ἑρμῆνιος*, *interpres*.

360. *Incendere querelis.*] Sic Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cælum*. Et Æ. 11. 147. *Mæstam incendunt clamoribus urbem*.

362. *Aversa.*] Vel *oculis aversa*, id est, torvis ac retortis oculis intuens : vel *aversa animo*.

365. *Nec tibi Diva parens, &c.*] Erumpit Didonis furor, in hanc supremam orationem, quâ I. Negat ea quæ jactaverat v. 12. de divino Æneæ genere. II. Æneam incusat ; quod nec gemitu, nec aspectu, nec fletu dig-

natus et flentem et amantem fuerit. III. Deos incusat ipsos, quod hæc impunè sinant abire. IV. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur ; commemoratione beneficiorum quinque. V. Ut in mendacem ; qui oracula, Deorumque jussa fugæ prætextat : quod refutat, negando curam rerum mortalium Diis inesse. VI. Per correctionem, negat se velle mendacia illius resellere ; tum addit concessionem delusoriam, et comminationem futuri naufragii, perpetuarumque post mortem inimicitiarum. Ubi notandum, eam ex animi perturbatione Deos modò iniquos dicere, modò rerum humanarum negligentes incusare, modò pios appellare, à quibus justam perfidiæ ultionem speret. VII. Denique sequitur ex furore deliquim.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æn. 1. 235.

367. *Caucasus, Hyrcanæque, &c.*] *Caucasus*, mons Asiæ, præ cæteris altus et scopulosus, inter mare Euxinum et Caspium : *Hyrcania*, olim Parthiæ pars ad meridiem Caspii maris, nunc *Tabarestan*, sub ditione Persarum : regio pantheris ac tigrisibus infesta.

371. *Quæ quibus anteferam, &c.*] Inter quæ

Lycia oracula Italiam imperaverunt me quærere. hic est amor, hæc patria. Si munimenta Carthaginis, et visus Libycæ urbis retinet te Phœnissam : quæ demum est tibi invidia, quod Trojani sedeant in Italicâ terrâ ? licet nos quoque quærere regna externa. Umbra aspera Anchisæ sollicitat me in somnis, quoties nox tegit terras humidis tenebris, quoties lucida sidera oriuntur. *Sollicitat* me puer Ascanius, et injuria facta dilecto capiti ejus, quem privo regno Italiæ et terris fatalibus. Nunc etiam nuncius Deorum, missus ab ipso Jove (attestor utrumque Deum) portavit ejus jussa per levem aërem : ipse vidi Deum in luce perspicuâ ingredientem muros, et excepi his auribus vocem ejus. Cessa commovere et me et te his questibus : non sponte peto Italiam. Talia loquentem Dido jamdiu infensa intuetur, rotans huc illuc oculos : et totum Æneam circumspicit oculis tacitis, et sic irata loquitur : Nec tibi mater est Dea, nec Dardanus auctor

nec pater Saturnius videt hæc justis oculis. Nullibi certa est fides. Excepi *Æneam* expulsum è litore, egenum; et stulta constitui eum in parte regni: serviavi naves amissas et socios à morte. Heu! rapior inflammata à furiis. Nunc Apollo vates, nunc oracula Lyciæ, nunc nuncius Deorum, missus ab ipso Jove portat per aërem dura mandata. Quasi verò is esset labor Deorum, et ea cura vexaret eos tranquillos. Neque te retineo, neque refuto *quæ* dixisti. I, pete ventis Italiam, quære regna per mare. Equidem, si justi Dii possunt aliquid, spero te luiturum pœnas in mediis scopulis, et sæpe nomine appellaturum Didonem. Persequar te nigris ignibus licet absens: et postquam frigida mors separaverit corpus ab animâ, adero umbra cunctis locis: solves mihi pœnas, ô improbe: audiam, et hæc fama pœnarum tuarum veniet ad me apud inferos profundos. His prolatis interrupt medium sermonem, et afflicta fugit lucem, et se abducit et aufert ex aspectu, relinquens *Æneam* metu tardantem dicere multa, et parantem dicere multa. Sustinent eam famulæ: et reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque ea in lecto. At pius *Æneas* quamvis optet consolando placare mœrentem, et pellere curas sermonibus, multum gemens, et concussus animo propter amorem: tamen observat jussa Deorum, et repetit classem. Tunc autem Trojani incumbunt operi, et detrahunt altas naves è toto litore: natant unctæ naves: et *nautæ* portant remos virescentes, et ligna è sylvis

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi:
Amissam classem, socios à morte reduxi. 375
Heu! furiis incensa feror. Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc et Jove missus ab ipso
Interpres Divûm fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello. 380
I, sequere Italiam ventis; pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens:
Et, cum frigida mors animâ seduxerit artus, 385
Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:
Audiam, et hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Ægra fugit, seque ex oculis avertit et aufert,
Linquens multa metu cunctantem et multa paran-
tem 390
Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius *Æneas*, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas; 394
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore:
Jussa tamen Divûm exequitur, classemque revisit.
Tum verò Teucrî incumbunt, et litore celsas
Deducunt toto naves: natat uncta carina;
Frongentesque ferunt remos, et robora sylvis

NOTÆ.

omnia immanitatis signa, quænam aliis majora dicam?

371. *Jam jam nec, &c.*] Sed quid mirum si est in me iniquus *Æneas*: cum ne Juno quidem Carthaginiis et conjugii perinde tutrix; ne Jupiter quidem ipse Saturni filius et Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commissæ scelera aspiciant.

373. *Nusquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temerè violant; nec apud Deos, qui eam impunè violari sinunt.

380. *Neque dicta refello, &c.*] Sensus est. Oracula quidem et jussa illa, à te facta sunt: possem fraudem tuam eaque refellere: sed nec refello, nec te hic ultra retineo: I, sequere Italiam, &c.

383. *Supplicia hausurum.*] Pro hausurum: Id est, fluctibus submergendum, suffocandum aquis, quibuscum mortem hauriat. *Dido.*] In accusativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus absens.*] Instar

furiæ tibi adhærebit absentis et derelictæ Didonis memoria.

385. *Animâ, &c.*] Tribuuntur Ovidio quatuor hi versus:

Bis duo sunt homini: manes, caro, spiritus, umbra:

Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.

Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,

Orcus habet manes, spiritus astra petit.

Ex quibus erui potest hujus loci sensus: Cum mihi mors carnem à spiritu, corpus ab animâ separaverit: umbra mea te semper insequetur; et fama supplicii tui sub terras perveniet ad manes meos. Hæc fusiùs, *Æ.* 6. 748.

398. *Uncta carina.*] Pice aliâque pingui materia perlitæ naves, quarum trabs infima carina est.

399. *Frongentes remos.*] Non elaboratos aut

Infabricata, fugæ studio.

Migrantes cernas, totâque ex urbe ruentes.

Ac veluti ingentem formicæ farris acervum [nunt:

Cùm populant, hyemis memores, tectoque repo-

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas

Convectant calle angusto: pars grandia trudunt 405

Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,

Castigantque moras: opere omnis semita fervet.

Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia sensus?

Quosve dabas gemitus? cùm litora fervere latè

Pròspiceres arce ex summâ, totumq; videres 410

Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando

Cogitur, et supplex animos submittere amanti:

Ne quid inexpertum, frustrâ moritura, relinquat.

Anna, vides toto properari litore: circum 416

Undique convenere: vocat jam carbasus auras,

Puppibus et læti nautæ impostere coronas.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, 419

Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum

precando, et supplicando subicere animum amanti: ne omittat quicquam intentatum, unde-
quam frustrâ moriatur. Anna, inquit, cernis circum properari toto litore: undique collecti
sunt: jam vela iuvant ventos, et nautæ hilares addiderunt puppibus coronas. Ego, si potu-
issem præsentire tantam calamitatem, possem etiam eam sustinere. Tamen, ô Anna, fac istud
solum mihi miserae;

NOTÆ.

siccus; sed adhuc recentes - ex arbore, immò et frondibus vestitos: hyems enim tunc desictebat in ver: quam tamen hyemem simpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi causâ, v. 309. *Hyberna moliris sidere classem.* Ver autem optimè congruit cum iis quæ dicuntur, Æ. 5. 46. *Robora.*] Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro specie glandiferæ arboris sumitur, sapius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum sedulitate comparat: *Parvula nam exemplo est magni formica laboris*, inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expressa est ista comparatio ex parænesi Phocylidis, quæ legitur apud Hortensium. *Far.*] Plur. *farra*, frumenti species est purissimi. *Callis.*] Est semita quæ callo pedum induruit. *Semita.*] Angusta via, quasi *sami iter*.

407. *Castigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] Æstare, nautis, Trojanis, aliis referta esse. Utraque translatio petitur ab æstu, et aquis ferventibus, quæ dum ebulliant, confertim ac tumultuoso impetu miscentur inter se, multiplicantur, intumescunt.

416. *Anna, vides, &c.*] Dido jam Æneæ dirissima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc suadet Annæ ut eum

400 *adhuc* informia, desiderio fugiendi. Videas eos exeuntes, et erumpentes ex urbe totâ. Et quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum cumulum frumenti, providæ in hyemem, et seponunt in latebris; nigra turba incedit per agros, et subvehunt prædam angusto tramite inter herbas: partim obnixæ humeris propellunt magna grana: partim colligunt turmas, et accelerant morantes: omnis semita fervet labore. Quis tunc sensus erat tibi, ô Dido, spectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cùm ex altâ arce spectares litora undique æstare, et aspiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus? Improbe amor, quid non cogis *facere* animos hominum? Cogitur rursus descendere ad lacrymas: rursus oppugnare Æneam

supplex adeat pro se: more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt; jam furiosi, mox dejecti, nusquam sibi similes. Oratio tres habet partes. I. Exponit præsens protectionis periculum. II. Rogat Annam ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Æneâ, tum quia novit ipsa pertentare ejus animum. III. Docet eam argumenta, quibus eum à protectione deterreat, eaque tria. I. Quòd nihil in eum hostile Dido commiserit. 2. Quòd nondum commoda sit navigationi tempestas. 3. Quòd non jam conjugium: sed breve tantum tempus petat, ut dolori assuescat suo, ejusque absentiae.

417. *Carbasus.*] Plur. *Carbasa*, Lini genus: equo et vela, et vestes etiam fiunt: in Hispaniâ inventus est circa Tarraconem ex Plin. l. 19. 1.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cùm solverent, et appellerent, in signum lætitiæ. G. 1. 303. *Ceu pressæ cùm jam portum tetigere carinæ, Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.* Imponebant autem præcipuè puppibus, quia in eâ navis parte sacrarium erat.

419. *Hunc ego si potui, &c.*] Si potuissem: mutatio modi, ut suprâ, v. 27. *Autè pudor quàm te violo; id est, violen.* Et sensus est; Quamvis non posim perferre, tamen hoc mihi solatium qualecunque exhibe, I, soror, atque hostem affare, &c.

nam perfidus ille solebat te
solam revereri, etiam tibi
committere secretos sensus;
sola cognoscebas tempora
et commodos aditus ad il-
lum. I, soror, et supplex al-
loquere hostem ferocem.
Non ego juravi cum Græ-
cis in Aulide evertere Tro-
janam gentem, aut misi na-
ves adversus Trojam: nec
essodi cineres et umbram
patris Anchisæ. Cur abnu-
it excipere rigidis auribus me-
os sermones? Quò vadit?
Concedat ultimum hoc mu-
nus miseræ amanti: expect-
tet commodam fugam, et
ventos opportunos. Non
jam peto antiquum conju-
gium, quod violavit: nec ut
abstineat pulchro Latio, et
deserat regnum. Peto tem-
pus leve, quietem, et moram
ad amorem *extinguendum*;
donec sors mea me domi-
tam assuefaciat *huic dolo-
ri*. Hoc precor ab illo be-
neficium ultimum: misere-
re sororis: cum mihi hoc
dederit, dimittam illum
expletum *etiam* morte *meâ*.
Talibus *verbis* precabatur,
et soror miserrima fert ac
refert *Æneæ* tales fletus:
sed ille nullis fletibus move-
tur et nulla verba audit
exorabilis. Fata obstant, et Deus occludit *Æneæ* benignas aures. Et veluti quando Boreæ Al-
pini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter se evertere flatibus quercum validam antiquo robore;
tunc stridor auditur, et trunco profundè commoto folia tegunt terram: ipsa *quercus* hæret ru-
pibus: et tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cœlestem aërem

Exequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri molles aditus et tempora nôras.
I, soror, atque hostem supplex affare superbum.
Non ego cum Danais Trojanam exscindere gentem
Aulide juravi, classemve ad Pergama misi: 426
Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amandi:
Expectet facilemque fugam, ventosque ferentes. 430
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: miserere sororis: 435
Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remit-
tam.
Talibus orabat, talesque miserrima fletus
Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit. 439
Fata obstant: placidasque viri Deus obstruit aures.
Ac veluti annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor, et altè
Consternunt terram concusso stipite frondes:
Ipsa hæret scopulis: et quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit. 446

NOTÆ.

426. *Aulide juravi.*] *Aulis*, Tanagræorum pagus est, in orâ Bœotiæ, loco saxoso, ad Euripum Eubœæ appositus, non longè à Chalcide: portum habet duplicem; quò convenit Græcorum classis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiscens. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam, Dianæ Aulidensi sacram, inter venandum occidisset, ventis adversis detenta classis fuit, donec admonitus à Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam suam Dianæ immolaret, *Æn.* 2. 116. De *Danais*, Græcis, *Æ.* 1. 30. De *Pergamis*, arce Trojæ, *Æ.* 1. 466.

427. *Anchisæ cineres manesve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum sepulchra. De *manibus* suprâ, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, *Æ.* 1. 6.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium. *Æ.* 1. 519.

Miserere sororis.] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miserere igitur sororis, et fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc versum, totius operis difficillimum et maximè luxatum, emendo: Et sensus est. *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cum mihi contulerit; remittam illum, dimittam, sinam abire, et mortem meam quasi cumulum votis ejus adjiciam.* Estque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte suâ existimant: qualis ille pastor, *Ecl.* 8. 59. *Præceps aërii speculâ de montis in undas Deferat: extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices: *Quam mihi cum dederis, cumulatum morte relinquam, vel, cumulatâ in morte relinquam*: nullo, vel absurdo sensu.

442. *Alpini Boreæ.*] De *Boreâ*, vento septentrionali, *Ecl.* 7. 51. Hic numero plurali, ut passim *Aquilones* et *Austri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant à septentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, et magna pars Italiæ, Alpibus à septentrione et occidente cingitur. De *Alpibus*, *Ecl.* 10. 47.

Haud secùs assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas :
Mens immota manet ; lacrymæ volvuntur inanes.

Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat : tædet cœli convexa tueri.

Quò magis inceptum peragat, lucemque relinquat :
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigrescere sacros ;
Fusaque in obscœnum se vertere vîna cruorem.

Hoc visum nulli, non ipsi efflata sorori.

Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festâ fronde revinctum.

Hinc exaudiri voces et verba vocantis

Visa viri, nox cùm terras obscura teneret :

Solaque culminibus ferali carmine bubo

Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces

Multaque præterea vatium prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipse furem

In somnis ferus Æneas : semperque relinqui

Sola sibi, semper longam incommitata videtur

Ire viam, et Tyrios desertâ quærere terrâ.

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,

Et Solem geminum, et duplices se ostendere The-

bas :

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,

somnia : et ipsa sibi videtur semper deseri sola, semper ire per longum iter incommitata, et quærere Carthaginenses in locis desertis. Quemadmodum Pentheus insaniens videt turmas Furiarum, duosque Soles, et duas Thebas se offere ipsi : vel quemadmodum Agamemnonis filius Orestes, tam sæpe jactatus in theatris :

Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis sermonibus, et magno animo sentit dolores : animus

450 tamen perstat immutabilis, inutiles lacrymæ defluunt.

Tunc autem misera Dido territa fatis rogat mortem : tædet eam aspicere concava cœli. Ut magis perficiat consilium, et abiciat vitam : vidit, cùm imponeret munera altaribus ubi thus crematur, rem horribilem dictu, sacrum liquorem nigrescere, et vinum effusum mutare se in sædum sanguinem. Nulli elocuta est

460 hoc prodigium, ne ipsi quidem sorori. Præterea fuit in ædibus sacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu, cinctum vittis albis et festivis foliis. Verba et voces mariti appellantis visa sunt hinc audiri, cùm opaca nox obtegeret terras : et bubo solus visus est è tectis sæpe queri funesto cantu, et pro-

trahere longas voces in modum fletûs. Et præterea vaticinia veterum vatium terrent eam monitis horrendis. Ipse crudelis Æneas turbat furem per

470

NOTÆ.

451. *Convexa, &c.*] *Tædet cœlum videre*, id est, vivere. *Convexa*, dixit, id est, *concava* : concavam enim cœli superficiem duntaxat videmus non convexam, Æ. 1. 310.

454. *Latices nigrescere, &c.*] Per *latices*, lac et aquam intelligit, quæ cùm alba vulgò sint, novo prodigio nigrescebant : tum vîna in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in sacrificiis, vîna præsertim, ad libationem, de quâ Æ. 1. 736.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privatâ domo, ubi statuam servabat Sichæi, primi conjugis : ornatam frondibus, et velleribus niveis, iisque lancis, quæ *villæ* dicebantur ; ornamenta non sacerdotum tantum, sed et statuarum et victimarum. Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.*] *Hibou* : THE OWL : vulgò masculini generis, hic feminini : idque notat Nonnius Marcellus ; idemque legit *sera*, non *sola* : utrumque aptè, cùm *sera* sub noctem canat, et loca *sola* plerumque incolat.

469. *Eumenidum veluti, &c.*] Furem Didonis comparat cum furore Penthei et Orestis. *Pentheus*, Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filiâ, rex Thebarum, in Bœotiâ :

cùm cives à Bacchi veneratione averteret, ipsumque Bacchum, ad se sub Acœtæ formâ adductum à famulis, carcere includi jussisset, tum in Cithæronem. Bœotiâ, montem, ad orgia disturbanda currens, à matre et materteris orgia celebrantibus laceratus est. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita ferè et Euripides in Bacchis : ubi ait Pentheum, antequam in montem abiret, furore immisso vexatum à Baccho fuisse, v. 848. ipsumque inducit Pentheum ita loquentem, v. 915. *Καὶ μὲν ὁρῶν μοι δύο μὲν ἥλιος δοῶν διπλὰς δὲ Οἰέας.* Et verò videre mihi duos quidem Soles videor, duplicesque Thebas. Addit Virgilius etiam agmina Eumenidum, siva furiarum, quæ tres tantummodo sunt. De quibus, G. 1. 278.

471. *Orestes.*] Agamemnonis filius, propter occisam matrem Clytemnestram agitatus ab ejus umbrâ et Furiis, quæ semper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad consulendum Apollinem : à quo cùm audisset se Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obsidentibus ne exiret, exiit tamen ; et Athenas profectus, Minervæ judicio causam adversus Furias obtinuit. Hinc

quando fugit matrem armatam facibus et nigris anguibus; et *quando* Furiae vindices stant ad januam. Igitur postquam *Dido* succumbens dolori suscepit animo furias, et statuit mori: secum ipsa meditatur tempus et modum, et compellans verbis tristem sororem celat consilium sub vultu, et exhilarat frontem spe *simulata*: O soror, *inquit* gratulare sorori; reperi artem, quæ restituet illum mihi, vel me amantem liberabit ab illo. Prope terminos Oceani et Solem occidentem, extrema est regio Æthiopum: ubi magnus Atlas vertit humeris cælum confixum astris fulgentibus. Inde *oriunda* ostensa est mihi saga Massylæ nationis, custos templi Hesperidum; et quæ præbebat cibum draconi, et servabat sacros ramos in arbore, fundens liquida mella et somniferum papaver. Hæc pollicetur se carminibus resolvere animos quos velit: aliis verò injicere tristes curas, retinere aquam in fluviis, et retrò agere sidera;

Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ

Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus secum ipsum modumq;
Exigit, et, moestam dictis aggressa sororem, 476

Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:

Inveni, germana, viam, gratare sorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.

Oceani finem juxta Solemque cadentem, 480

Ultimus Æthiopum locus est: ubi maximus Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,

Hesperidum templi custos, epulasque draconi

Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos, 485

Spargens humida mella sporiferumque papaver.

Hæc se carminibus promittit solvere mentes

Quas velit; ast aliis duras immittere curas,

Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retrò:

NOTÆ.

dixit Virgilius in *limine*. Ita ferè Æschylus in Eumenidum tragœdiâ: quâ de re, cum aliæ ab Euripide aliisque poetis tragœdiæ scriptæ sint; idèd dicitur *scenis agitalus Orestes*. Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scenâ*, parte theatri, G. 2. 381. et 3. 24. De *Diris*, Furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta*, &c.] *Hesperides* tres, *Ægle*, *Arethusa*, *Hesperethusa*: patrêm habuerunt, vel Hesperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipsum, ex Hesperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea: eosque custodiendos dedit pervigili draconi: inde Hercules, ab Euristheo jussus, occiso dracone mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *sacerdotem* et *templum*, fortassè Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio describitur juxta communioem opinionem, in Mauritaniâ Tingitanâ, extremâ Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum: vel in continenti, juxta aliquos; vel in insulâ, juxta alios. Hic locus, ad orientem habet *Massylos* sive *Masæsylos*, ad meridiem, *Æthiopus* occidentales, et *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum usque pertineat, et Africam universam dividat in septentrionalem et meridionalem; idèd veteres poetæ quicquid erat ferè gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales, et occidentales. De *Æthiopiâ* propriè dictâ diximus Ecl. 10. 68. Alii *Hesperidum* hortos collocant in parte Africæ planè oppositâ, nempe ad orientem, in orientali orâ Syrtis majoris: quorum errorem refellit Salmasius

ad Solinum. Mala porrò hortorum, alii *oves* pretiosissimi velleris aiunt fuisse, quæ, ut et mala, Græcis dicuntur *μήλα*: alii mala illa existimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Hercule exportata in Græciam. Hortos verò putant insulas esse *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, sed Atlantide proximis, et à litore non admodum distitas. Alii volunt eas esse, quæ ab antiquis *Hesperides* et *Gorgades* appellatæ sunt, nunc *Isles du cap verd*, THE ISLES OF CAPE VERD; sed illæ multò ad meridiem accedunt magis, et ab Atlante recedunt ad ostia nigri fluvii, à quibus leucis totis centum et quinquaginta distitæ sunt. Draconem denique existimant flexuosum maris fretum fuisse, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum*.] Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hausit. *Aptum* autem hîc, *fixum* et *connexum* est à Græco ἀπλῶ, ligo, Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam*. Et v. 1205. *Stellisque micantibus æthera fixum*: id est, in quo stellæ micantes fixæ sunt. Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id est; in quo stellæ ardentes aptæ et junctæ sunt.

486. *Soporiferumque papaver*.] Si pervigil esse debuit draco, quomodo soporifero papavere sacerdos eum alebat? Hîc multa interpretes. Ego hæc duo. I. Non significat poetâ sopitum draconem à sacerdote, sed nutritum cibis delicatissimis. Erat autem in deliciis mensarum secundarum apud veteres massæ quædam dulciaria, tosto semine papaveris

Nocturnosque ciet manes. Mugire videbis
 Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
 Testor, chara, Deos, et te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige: et arma viri, thalamo quæ fixa reliquit 495
 Impius, exuviasque omnes, lectumque jugalem
 Quo perii, superimponas. Abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet monstratq; sacerdos.
 Hæc effata silet: pallor simul occupat, ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris 500
 Germanam credit: nec tantos mente furores
 Concipit; aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
 Ergo jussa parat.

At regina pyrâ, penetrâli in sede, sub auras
 Erectâ ingenti, tædis atque ilice sectâ, 505
 Intenditque locum sertis, et fronde coronat
 Funereâ: super exuvias, enseque relictum,
 Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
 Stant aræ circum et crines effusa sacerdos 509
 Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque,

aëre, in interiore domo: cingitque locum sertis, et coronat funebribus foliis: superponit lecto vestes, et ense relictum, et imaginem *Æneæ*, non inscia futuri casus. Altaria stant circum, et saga soluta crinibus tonat ore trecentos Deos, et Erebum, et Chaos,

NOTÆ.

et melle condita: ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos ferè mellitum erat, quod non esset sparsum etiam papavere. II. Fortè vult illius sagæ potentiam extollere, quæ artem etiam sciret sopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis sylvestribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro accingi ad artes: suppressâ præpositione, et voce trisyllabâ in quadrisyllabam prolata, more Græcorum, qui infinitivis attextunt syllabas. *Accingi*, pro *parari*: morem eorum innuit, qui fluentem vestem colligunt et cingunt, ut sint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hæc apparatus? nonne sibi necem consciscere poterat Dido clam sorore? Poterat enimverò. Sed sperare etiam poterat, apparatus illius insolentiâ *Æneam* fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut historiæ aliquo modo serviret, quæ Didonem erecto rogo sibi vitam ademisse testatur, licet honestiorem ob causam, suprâ, v. 36.

494. *Pyram.*] Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel à *ρωγή*, *fissura*, ex Marsilio; vel potius à *rogandis* Diis, qui cadavere imposito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, à *πῦρ* ignis. *Bustum* cum ardere desiit, vel quasi *benè ustum* ex Festo; vel potius, ex Vossio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod est à Græco *βύρω*.

Tecto interiore sub auras.] Non quidem sub tecto, quod inde arsisset: sed in intimo regiæ

et evocat infernas umbras. Videbis terram reboare sub pedibus, et ornos delabi à montibus. O dilecta soror, attestor Deos, et te, tuumque jucundum caput, me coactam preparari ad magicas artes. Tu tacita, sub aëre, in interiore domo, extruere rogam: et superpone arma *Æneæ*, quæ sceleratus reliquit suspensa in cubiculo, et omnes vestes, et lectum conjugalem in quo perii. Placet delere omnes reliquias pessimi hominis, et *ita* docet saga. Hæc locuta tacet: simul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat sororem celare mortem *suum* sub illis novis ceremoniis: nec suspicatur animo tantam rabiem! aut timet atrocius quicquam, quàm in nece Sichæi. Igitur praparat, quæ mandata fuerant. Sed regina extructo rogo, è tædis et ilicibus sectis, sub

recessu, aperto loco, *Sub auras*. Tectum igitur hic pro domo sumitur, pars pro toto.

495. *Arma, thalamo, &c.*] Et infrâ, v. 507. *ensem relictum*. Itaque immeritò culpant nonnulli Virgilium, quod ensis ab *Æneâ* Didoni, à viro mulieri, dono datus sit. At non ait *datum*, sed casu relictum in cubiculo. Nec obstat, quod cum *munus* appellet, v. 647. Sic enim ait non hos quæsitum munus in usus, id est, non hos in usus quæsitum et comparatum ab *Æneâ*: cui muneris loco, *datus* ab aliquo alio fuerat.

496. *Exuvias.*] Spolia, vestes, ab *exuo*.

505. *Tædis atque ilice.*] *Tæda*, arbor pinguis, è *piccarum* genere, ex quâ faces fiebant, quæ idèò *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera, è quercuum genere, de l'yeuse, THE HOLM OAK.

506. *Intenditque locum sertis, &c.*] Vel pyram, vel parietes loci ubi stabat pyra. *Funereâ fronde*, verbenâ ex funestis arboribus, cupresso, taxo, &c. De *Verbenis*, E. 8. 65.

508. *Effigiemque toro, &c.*] Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab *Æneâ* separaretur: in speciem tamen, ad magica sacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præsertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Massyla, de quâ, v. 483. De *crinibus* in sacris effusione, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel juxta Hortensium sonat *tercentum Deos*; id est, innumeros: certo numero, pro incerto. Vel juxta Servium, *Ter tonat centum Deos* id est

et Hecaten triplicem, tria Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
capita virginis Dianæ. Af- Sparserat et latices simulatos fontis Averni.
fuderat quoque fictas aquas Falcibus et messæ ad Lunam quærantur ahenis
lacus Averni. Et conqui- Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
runtur lauginosæ herbæ, Quæritur et nascentis equi de fronte revulsus 515
succisæ falcibus æreis ad Et matri præreptus amor.
Lunam, cum succo nigri Ipsa molâ manibusque piis, altaria juxta,
veneni. Conquiritur etiam Unum exuta pedem vinclis, in veste recinctâ,
Hippomanes, amor equæ subductus, et evulsus è fron-
te pulli nascentis. Ipsa Di- do moritura, exuta calceamentis circa unum pedem, in veste succinctâ, prope altaria,

NOTÆ.

centum numina Hecates, quæ sic dicta ab *ἑκατόν*, *centum*: quia centum varias habere dicebatur potestates, et centum victimis placabatur, et centenarius numerus ipsi sacer erat.

Erebum.] Vel Deus est inferorum, ex Chaos et Caligine prognatus, paterque Noctis, juxta Hyginum: vel profundissima inferorum sedes, ab *ἑρῆμα*, *tego*.

Chaos.] Vel antiquissimus Deorum est, unde cæteri propagati, juxta Hesiodum in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium, et confusa moles, unde orbis eductus est. G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten, &c.*] Sororem Apollinis, triplici nomine: quippe Luna in cælo, Diana in terris, Proserpina in inferis appellabatur. At præterea *Hecate*. Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, sed cognomen, de quo proximè diximus. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, sinistro canino: medio, vel humano, vel suillo, variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia, virginitatis amans, idèque sylvestres mores et venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten* et *Dianam*, idem dixit, diversè tamen expressit.

512. *Simulatos fontis Averni*.] *Lacus* propriè, non *fons* est, in Campaniâ Italiæ, per quem descensus esse dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus aquæ ad magica sacra celebres dicuntur apud Latinos: au item apud Barbaros et Græcos, non perinde liquet. Fortassè *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris et gravior avibus infestus est: inde enim *Avernus* nomen habuit, quasi *ἀπρὸς*, ab *a* privativo, et *ἄρως*, *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ sint loca cumque, lacusque*. Aquam autem ejusmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam et graveolentem, verisimile est. Addit *simulatos*: quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam sororem.

513. *Falcibus et, &c.*] *Ad lunam*: quia putabatur in herbas despumare, et inservire rebus magicis: quippe eadem atque *Hecate*, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*: vel villosæ et lauginosæ: vel grandiores et adultæ, quibus vis insit major; non teneræ. *Ahenis falcibus*, id est æreis: quia id eâ in arte solemnè. Ovid.

Met. 7. 288. de Medeâ: *Partim succidit curvamine falcis ahenæ*.

514. *Nigri lacte veneni*.] Vel *lac* dixit, pro quolibet succo: *nigrum venenum*, pro infausto, diro, ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena*. Vel, *lac nigri veneni*, pro succo nigri coloris.

515. *Nascentis equi, &c.*] Plin. l. 8. 42. *Censent equis innasci amoris veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat*. Eadem ferè Aristoteles et Elianus. Idè Hippomanes matris amor dicitur: quia primò expetitur ab equâ, eique pullum chariorem reddit. Nomen ab *ἵππος* *equus* et *μανία*, *furor*. Hoc autem hippomanes quæri jubet Dido: ut sorori persuadeat, sacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem sibi quærendam institui.

517. *Ipsa mola manibusque, &c.*] Ipsa Dido, non sacerdos, Deos attestatur: *spargens molam*, sive placentam salsam super aras, easque *tenens manibus*. De *molâ*, ejusque spargendæ consuetudine, E. 8. 82. De *tenendis aris*, inter supplicandum, suprâ, v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis, &c.*] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, vestes induta recintas, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos*. Sinistrum pedem fuisse existimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta*: ex Tibul. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de nereo detrahit ipse pede*.

In veste recinctâ.] Explicant omnes, *discinctam, solutam, ac fluentem vestem*: quia, inquit Nascimbæus, nihil in sacrificiis non solum esse oportebat. Ego *succinctam* et *collectam*; ut pes nudus appareret, et commodior esset ad circumeundas aras habitus. Et verò tres poëtarum principes reperio, hæc tria in magico habitu descripsisse, nudos pedes, effusos capillos, et vestem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone. Ovidium Met. 7. 182. De Medeâ: *Egreditur tectis vestes induta recintas, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos*. Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidiâ: *Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ Canidiâ, pedibus nudis passoque capillo*. Tatiùs igitur puto Virgiliû et Ovidiû interpretem adhibere Horatium: et *recinctam* explicare *succinctam, accinctam*: præsertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invi-*

Testatur moritura Deos, et conscia fati
 Sidera : tum, si quod non æquo fœdere amantes
 Curæ numen habet justumq; memorque, precatur.
 Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras, sylvæque et sæva quiêrant
 Æquora : cùm medio volvuntur sidera lapsu :
 Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
 Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
 Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas, et corda oblita laborum.
 At non infelix animi Phœnissa ; neque unquam
 Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
 Accipit : ingeminant curæ, rursusq; resurgens
 Sævitur amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeò insistit, secumque ita corde volutat :
 En quid ago ? rursusne procos irrisa priores
 Experiar ? Nomadumq; petam connubia supplex,
 Quos ego sum toties jam dedignata maritos ?
 Iliacas igitur classes atque ultima Teucrûm
 Jussa sequar ? quâne auxilio juvat antè levatos,
 Et benè apud memores veteris stat gratia facti ?
 Quis me autem, fac velle, sinet ? ratibusq; superbis
 Irrisam accipiet ? nescis heu, perdita, necdum
 Laomedontæ sentis perjuria gentis ?
 Quid tum ? sola fugâ nautas comitabor ovantes ?
 An Tyriis, omnique manu stipata meorum
 Insequar ? et quos Sidoniâ vix urbe revelli,
 Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo ?
 Quin morere, et merita es, ferroq; averte dolorem.
 Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.

519 testatur molâ et manibus
 plis Deos et astra concur-
 rentia ad suum fatum :
 præterea, si aliquis Deus
 æquus et memor curam
 gerit amantum non æquali
 nexu junctorum, hunc im-
 plorat. Nox erat, et corpo-
 ra fatigata somnum capie-
 bant in terris, sylvæque et
 aspera maria quieverant :
 quando astra vertuntur in
 medio cursu : quando om-
 nis campus silet, bestię, et
 versicolores aves, et quæ
 incolunt latè lacus liquidos,
 et quæ agros rubis horri-
 dos, jacentes sub nocte ta-
 citâ mulcebant somno cu-
 ras et corda oblita labo-
 rum. Non verò mulcebat
 curas Phœnissa animo mi-
 sera, nec unquam resolu-
 tur in somnum, aut admit-
 tit noctem oculis aut pec-
 tore : augescunt curæ, et
 iterum renascens amor fu-
 rit, et agitur magno mo-
 tu irarum. Sic adeò in-
 stat sibi, et sic apud se co-
 gitat : Quid nunc faciam ?
 an vicissim contemnenda
 tentabo primos amatores,
 et supplex flagitabo nupti-
 as Numidarum, quos ego
 jam toties dedignata sum
 accipere conjuges ? An er-
 go sequar naves Trojanas,
 et suprema imperia Troja-
 norum ? an quia mihi pro-
 dest eos prius à me recrea-
 tos esse subsidio, et quia
 gratia illius antiqui facti

manet adhuc in benè gratis eorum animis : Fac autem me velle eos sequi, quis eorum mihi per-
 mittet ? et navibus admittet irrisam ? Heu ! nescisne misera, necdum sentis perjuria Trojanæ
 gentis ? Quid tum si hoc accidat ? an sola fugiendo sequar nautas eorum triumphantes ? an cinc-
 ta Carthaginensibus, et omni turbâ meorum persequar eos ? et iterum traham in mare, et ja-
 bebo committere vela ventis, eos quos difficile extraxi ex urbe Tyro, Sidoniæ vicinâ ? Morere
 potius, ut digna es, et expelle ense dolorem. Tu, ô soror, commota meis lachrymis, tu prima
 oppressisti amantem his miseris, et exponis me hosti.

NOTÆ.

iam accingier artes : et in plerisque aliis verbis,
 re, non neget, sed augeat ; ut in recido, reci-
 pio : in plerisque utramque vim habeat : ut
 in recanto, et recino, quæ significat incantati-
 onem et dissolvere et iterare ; sic erit in re-
 cingo utraque vis.

520. Non æquo fœdere amantes.] Amantes,
 non æquali effectu ; non pari fide conjunctos :
 quales erant Dido et Æneas ; illa multum, hic
 leviter amans.

520. Phœnissa.] Hic Phœnix, hæc Phœnis-
 sa : oriunda è Phœniciâ, Æ. 1. 446. Infelix
 animi.] Græca locutio : ut G. 4. 491. Victus-
 que animi. G. 3. 498. Infelix studiorum, &c.

534. En quid ago ? &c.] Deliberat noctu Di-
 do, quid factura sit. Quinque sibi. proponit

consilia. I. Procos priores adire precibus, ut
 per eos læsum amorem ulciscatur. II. Tro-
 janorum navibus, et fideli se committere.
 III. Solam Trojanos fugientes sequi. IV. Eos
 totius regni sui viribus persequi. V. Rejec-
 tis his omnibus, mori. Denique miseria-
 rum causam in sororem refert : cujus blandi-
 tiis impulsa est, ut datam Sichæo falleret
 fidem. De Nomadibus, vel Numidis, supra,
 v. 41.

538. Quâne.] An quia ? Et ironia est, hoc
 sensu : An quia jam nihil prodest mihi quodd
 eos olim juverim ; ideo eorum naves sequar, eo-
 rum imperio me subjeciam ? De gente Laome-
 dontæ, ejusque perjuris, G. 1. 502.

Nonne fas erat ducere vitam immunem nuptiarum, in modum feræ, nec tangi talibus curis? Non est servata à me fides jurata cineribus Sichæi. Illa immittebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat somnum in altâ puppe, jam benè præparatis rebus. Species Dei redeuntis sub eadem figurâ obtulit se illi per somnum, et iterum visa est ita increpare illum; similis Mercurio per omnia, et vocem, et colorem et flavos capillos, et membra pulchra juventutis: Fili Veneris, inquit, potesne capere somnum, in hoc casu? nec vides pericula quæ mox te circumstabant? insane! nec audis ventos propitios flare? Illa *Dido*, certa moriendi, meditatur animo fraudes et sævum crimen, et agitur variis motibus irarum. Nec fugis hinc festinus, quamdiu potestas est festinandi? Mox videbis mare agitari remis, et splendere funestis facibus; mox litora accendi flammis: si Aurora invenerit te tardantem in his regionibus. Age ergo, amputa moras: mulier *res est* semper varia et mutabilis. Ita locutus confudit se cum nigris tenebris. Tunc autem Æneas territus subito simulacro, eripit corpus somno, et increpat socios: Expergiscimini celeriter, ô socii et sedete in scamnis: explicate vela citò: ecce Deus missus ex alto cœlo rursus hortatur celerare fugam, et secare tortos funes. Sequimur te, ô sancte Deus, quicumque es, et rursus læti obtemperamus mandatis.

NOTÆ.

551. *More feræ, &c.*] Id est solitariam vitam degere, et minime sociabilem, et quasi feram. Prustrâ enim nonnulli ad *lynxes*, respexisse existimant, quas aiunt amisso conjuge nunquam deinceps alteri sociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis*: ut Æ. 1. 9. *volvere casus*, pro *volvi casibus*.

552. *Cineri Sichæo.*] Adjectivè pro *Sichæio*: nisi legatur, ut in antiquis plerisque cod. *Sichæi*.

560. *Nate Deâ.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio: quâ suadet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. I. Petitur ab imminetibus periculis. II. A commodâ tempestate. Pericula deinde exponit, in eo posita quòd nunc quidem Dido statuerit mori; sed cum sit *varium ac mutabile femina*, fieri possit, ut nolit inulta mori, et postera die fugientem armatâ classe persequatur.

562. *Zephyros.*] Commodum quemlibet ven-

tum: nam ex Africâ in Italiam solventibus Austro meridionali, non Zephyro occidentali opus est, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbare trabibus.*] Carthaginiensium navibus, à Didone immittendis. Sic Æ. 3. 191. *Cavâ trabe currimus æquor.* De *Aurorâ*. G. 1. 249.

573. *Transtis.*] Scamnis nauticis, ubi remiges sedent.

576. *Sancte Deorum, Quisquis es.*] Sumpsit ex Ennio. Respondit Juno Saturnia, sancta Deorum: qui fortè ex Græcis, apud quos illa dicitur *Δία Σεδων*. Alii sic interpungunt: *Sequimur te sancte, Deorum quisquis es. Quisquis es.*] Non enim videtur iterum venisse Mercurius armatus caduceo et talaribus, ut v. 239. sed colore tantum et voce similis, v. 559.

577. *Ovantes.*] Læti. Æ. 3. 189.

Adsis ô, placidusque jûves, et sidera cœlo
 Dextra feras. Dixit: vaginâque eripit ensem
 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580
 Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruunt-
 Litora deseruere: latet sub classibus æquor. [que:
 Adnixa torquent spumas, et cœrula verrunt.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 585
 Regina è speculis ut primùm albescere lucem
 Vidit, et æquatis classem procedere velis;
 Litoraque et vacuos sensit sine remige portus:
 Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
 Flaventesque abscissa comas: Proh Jupiter! ibit
 Illic, ait, et nostris illuserit advena regnis? 591
 Non arma expedient, totâque ex urbe sequentur,
 Diripientque rates alii navalibus? ite:
 Ferte citi flammâs, date vela, impellite remos. 594
 Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania
 Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt. [mutat?
 Tum decuit, cùm scepra dabas. En dextra fidesque!
 Quem secum patrios aiunt portare Penates,
 Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum divellere corpus, et undis 600

Adsis ô, et nos benignus ad-
 jûves, et reddas è cœlo si-
 dera propitia. Dixit: et
 eripit è vaginâ gladium co-
 ruscantem, et strictâ acie
 secat funes. Idem ardor
 occupat simul omnes: et
 rapiunt, et ruunt: relinqui-
 runt litora: mare tegitur
 sub navibus: adnixa con-
 volvunt fluctus spumosos, et
 trajiciunt cœrulea spatia.
 Et jam prima Aurora, de-
 serens croceum lectum Ti-
 thoni, illustrabat terras no-
 vâ luce: statim atque regi-
 na vidit è speculâ diem
 albescere, et classem pro-
 gredi velis paribus: et ani-
 madvertit litora et portus
 vacuos absque remigibus:
 percutiens ter et quater
 manu pulchrum pectus, et
 evellens flavos capillos:
 Proh Jupiter! inquit: abi-
 bit ille advena, et illuserit
 nostro regno? Cives non
 educunt arma, nec eum in-
 sequentur ex urbe totâ, nec
 alii extrahent naves è stati-
 onibus? ite celeres, injicite
 faces, immittite vela, agi-

tate remos. Quid dico, aut ubi sum? quæ amentia turbat mentem? Misera Dido, nunc fata
 crudelia te urgent. Tunc decebat hæc facere, cùm tradebas scepra tua Æneæ. En dextra da-
 ta, et fides: en ille, quem dicunt ferre secum patrios Penates, quem sustentâsse humeris patrem
 annis effœtum. Nonne potui lacerare corruptum corpus, et

NOTÆ.

579. *Dextra sidera.*] Propitia. De usu vo-
 cis hujus, et cur sæpe *lava* etiam prospera
 sint, Ecl. 1. 12.

585. *Tithoni croceum, &c.*] Tithonus, Lao-
 medontis Trojani regis filius, ex Strymone:
 ob formam raptus ab Aurorâ, ab eâdem im-
 mortalitatem obtinuit; sed oblitus perpetuam
 juventam etiam petere, cùm demum consensu-
 isset, tædio affectus mortalitatem petiit: quæ
 restitui cùm non posset, in cicadâ ab Aurorâ
 mutatus est. De *Aurorâ* G. 1. 249. *Croceus*
 color, qui proprius est croci floris, *du safran*,
 SAFFRON.

586. *E speculis.*] Locis editioribus, unde *spe-*
culari procul poterat abeuntes; insomnis enim
 totâ nocte, eò se Dido amoris impatientiâ
 contulerat.

590. *Proh Jupiter, &c.*] Erumpit in hanc
 orationem reginæ furor. *Imprecatoria* est;
 habetque partes septem. I. Exclamationem
 abruptam, quâ Jovem appellat, quasi violati
 hospitii vindicem: quemadmodum eum in
 excipiendi primùm hospite appellaverat, Æn.
 1. 731. II. Jussa aspera et concitata, quibus
 Carthaginenses in fugaces Trojanos commo-
 vet. III. Correctionem amentię suæ, quâ se
 absentibus stulta imperare cognoscit: tum
 enim sola loquebatur è speculis. IV. Expro-
 brationem fictæ Æneæ pietatis, in Deos, in

patrem. V. Dolorem amissæ ultionis, quam in
 Æneam, ejusque filium et gentem, exercere
 potuisset. VI. Obtestationem Deorum, tam
 superiorum, quàm inferiorum; ut sibi ades-
 se ultores velint. VII. Diram imprecationem,
 tam in Æneam, quàm in ejus posteros; quæ
 æterna Carthaginensibus et Italis inter se odia
 portendit.

595. *Quæ mentem insania mutat?*] Olim
 quippe servabas Æneam ejusque naves à Pœ-
 norum furore, Æ. 1. 562. nunc eos in illum
 immittis? Olim scepra dabas Æneæ, nunc
 ejus vitam petis?

596. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc in-
 stant tibi fata ultima, dura sors, suprema dies;
 et jam tibi mentem et consilium, mox vitam
 quoque eripient.

597. *Tum decuit, cùm, &c.*] Decuit hæc,
 quæ nunc jubes, tum jubere; et Trojanos
 habere hostiliter: cùm eos hospitio, eorum
 ducem in regni partem, accepisti, cùm ei
 scepra tua, teque aded tradidisti.

598. *Penates.*] De *Penatibus*, quos Trojano
 incendio, Æneas eripuerat, deque *Anchisâ* sub-
 lato in humeros, Æ. 2. v. 717. et sequentibus.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemad-
 modum Bacchæ Orpheum, Pentheum, decerp-
 serunt: G. 4. 520, et suprâ, 469.

spargere in aquas? nonne
 occidere gladio socios, non-
 ne ipsum Ascanium et of-
 fere eum in mensâ patris
 comedendum? At dubius
 fuisset exitus illius pugnae!
 fuisset. Quem timebam ego
 moritura? immissem faces
 in castra, et implevissem
 ignibus naves: extinxissem
 patrem et filium cum
 gente: ipsa me præcipi-
 tâssem super illos. Sol, qui
 luce circumspicis omnia
 terrarum opera: tuque Ju-
 no, conciliatrix et parti-
 cept nuptialium negotio-
 rum: et tu Hecate incla-
 mata per urbes in triviis
 nocturnis: et Furiæ vindi-
 ces, et Dii morientis Dido-
 nis; audite hæc, et appli-
 cate huc numen meritum à
 sceleratis, et excipite nos-
 tras preces. Si necesse est
Æneam, sceleratum illud
 caput, attingere portus, et
 appellî terris; et sic volun-
 tas Jovis id exigit, et hic
 terminus stat: saltem agi-
 tatus et bello et armis fortis populi, exul è finibus suis, abstractus à complexu Ascanii, im-
 ploret auxilium, et cernat indignas mortes suorum: et cum submiserit se conditionibus pacis
 onerosæ, non potiatur regno aut vitâ desideratâ: sed moriatur ante tempus, et sit insepultus in
 mediâ arenâ. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum sanguine.

Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium, patriisq; epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugnae fuerat fortuna! fuisset.
 Quem metui moritura? faces in castra tulissem:
 Implêsemq; foros flammis: natumq; patremq; 605
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
 Tuque harum interpret curarum, et conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et Diræ ultrices, et Dii morientis Elisæ, 610
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces. Si tangere portus
 Infandum caput, ac terris aduare necesse est;
 Et sic fata Jovis poscunt, hic terminus hæret:
 At bello audacis populi vexatus et armis, 615
 Finibus extorris, complexu avulsus Iuli
 Auxilium impleret, videatque indigna suorum
 Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno aut optatâ luce fruatur;
 Sed cadat ante diem, mediâq; inhumatus arenâ. 620
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine
 fundo.

NOTÆ.

602. *Patriisepulandum, &c.*] Quemadmodum
 Atreus, Thyestæ fratris filios, ipsi ad epulas
 coctos apposuerat; Procne et Philomela Tereo
 Itym. Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel spatia in navibus aperta,
 ut tabulata in quibus inceditur: vel concava
 navium latera, quæ onus ferunt, G. 4. 250.

606. *Extinxem.*] Syncope, pro *extinxissem*:
 infra, v. 682.

607. *Sol, qui, &c.*] Solem obtestatur, vel
 quasi auctorem vitæ, quam relictura est; vel
 ut, qui lustrat omnia, suæ mortis et alienæ
 perfidiæ testis esse velit. *Junonem*, ut pronu-
 bam et conciliatricem interpretemque nuptia-
 rum propter quas moritur, supra, v. 59. *He-
 caten*, ut præsidem sacrorum magicorum, quo-
 rum simulatione moritur, supra, v. 511. *Diras*
 seu *Furias*, ut infestæ sint Eneæ, cujus scelere
 moritur, Æ. 3. 211. G. 3. 552. *Deos* denique;
 vel tutelares urbis suæ, ut inter illam atque
 Italos odia æterna suscitent; vel mortis præsi-
 des, ut facilem sibi mortem præbeant. De
 voce *lustris*, pro *circumspicis*, Æ. 1. 608.

611. *Meritum malis, &c.*] Advertite et ap-
 plicate huc numen vestrum, id est, potestatem
 illam et vim ulciscendi ac puniendi, quæ mali
 coerceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*
 eorumque dispensatore Jove, Æ. 1. 239.

615. *At bello, &c.*] Volunt interpretes hanc
 imprecationem aliquatenus exitum habuisse.

Nam Æneas. I. Appulsus in Italiam, vexatus
 est armis Turni regis. II. Avulsus est ab
 Iuli complexu cum ab eo discessit, ut apud
 Evandrum quæreretur auxilium, Æn. 8. 80
 III. Vidit indigna suorum funera variis in
 præliis, Æn. 10, 11, 12. Præsertim cædem Pal-
 lantis; Æ. 10. 489. IV. Pacem, aiunt, ini-
 quis conditionibus cum Latino rege sancivit;
 quia propriæ gentis amisit nomen, et com-
 mune Latinorum nomen accepit, Æn. 1. 6.
 V. Cecidit ante diem, inhumatus jacuit:
 quia dicitur, tertio imperii anno cum Mezen-
 tio pugnans in Numici fluminis ripâ, nus-
 quam comparuisse: alii tamen aliter, Æn. 1.
 266. VI. Nullus amor populis, nec fœdera
 fuerunt: siquidem tria Romanos inter et
 Carthaginenses orta sunt Punica bella; ex
 Pœnorum perfidiâ, qui nullâ fœderum reli-
 gione coerceri poterant. VII. Exortus ex ip-
 sius gente Annibal, novem annos natus ab
 Amilcare patre ad aras Deorum iurejurando
 adactus est, ut, quamprimum posset, hostis
 Romanorum foret. Idem bellum Punicum
 secundum Romanis intulit, in ipsum Italiæ
 sinum; illudque octodecim annis gessit. Vic-
 tus demum à Scipione Africano majore, in
 Africâ, apud Prusiam Bithyniæ regem vene-
 no se ipse interemit, ne in manus Flamini
 Romanorum legati traderetur.

Tum vos, ô Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
 Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor;
 Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.
 Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
 Hæc ait: et partes animum versabat in omnes, 630
 Invisam quærens quamprimum abrumpere lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem afflata Sichæi:
 Namque suam patriâ antiquâ cinis ater habebat:
 Annam, chara, mihi, nutrix, huc siste sororem:
 Dic corpus properet fluviali spargere lymphâ, 635
 Et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
 Sic veniat, tuque ipsa piâ tege tempora vittâ.
 Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,
 Perficere est animus: finemque imponere curis:
 Dardaniq; rogam capitis permittere flammæ. 640
 Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.

At trepida et cœptis immanibus effera Dido,
 Sanguineam volvens aciem, maculisq; trementes
 Interfusa genas, et pallida morte futurâ,
 Interiora domûs irrumpit limina, et altos 645
 Conscondit furibunda rogos, ensemq; recludit

Vos etiam, ô Carthaginenses, persequimini odiis stirpem ejus et omnem gentem futuram; et offerite hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia sit inter hos populos. Nascere, ô vindex aliquis, è nostris ossibus; qui persequaris ferro et flammâ colonias Trojanas. Nunc, et olim, et quocumque tempore offerent se vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipsi posterum. Dixit hæc, et convertibat animum in varias partes, quærens quam citissimè abrumpere vitam odiosam. Tunc breviter allocuta est Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat suam nutricem in vetere patriâ: O nutrix dilecta, accerse huc mihi Annam sororem. Mone ut festinet aspergere corpus aquâ flumineâ, et secum adducat pecudes ac piacula præscripta. Sic veniat, et tu ipsa cinge caput sacrâ vittâ. Mens est mihi absolvere sacrificia, quæ inchoata destinavi Jovi inferno:

et ponere terminum miseriis: et dare igni bustum Trojaniducis. Sic locuta est. Illa urgebat gressum senili affectu. At Dido tremens, et efferata horridis consiliis, rotans oculos sanguineos, et infecta maculis circa malos trementes, et pallens ob mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domûs, et furens conscondit altam pyram, et educit gladium

NOTÆ

620. *Cadat ante diem, &c.*] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; sed violentâ, aut fortuitâ, aut immaturâ morte pereunt. De Tyriis, Carthaginensibus Tyro oriundis, Æ. 1. 12. De Dardaniis, Trojanis, Æ. 1. 235.

623. *Cinerique hæc mittite, &c.*] Alludit ad munera, quæ sepulchris mortuorum imponebant infundebantque; lac, vinum, sanguinem. Æ. 3. 62. Quorum loco petit odia, et inimicitias cum Trojanâ stirpe.

628. *Litora, litoribus, &c.*] Nam Carthaginis litus Italiæ litori situ oppositum est. Æ. 1. 13. *Carthago, Italiam contra.* Sic odiis quoque.

635. *Fluviali spargere lymphâ.*] De ablutione veterum, ante sacrificia, purâ ut fluviali in aquâ, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes, ad sacra superiorum Deorum ablationem adhibitam; ad sacra inferiorum, solam aspersionem. Sic Æ. 6. 636. *Æneas ramum Proserpinæ figens apud inferos: Corpusque recentis spargit aquâ.* At idem Æ. 2. 720. *Penates attingere non audens ait: Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monstrata piacula.*] Res ad expiandos Deos necessarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo et fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigre victimæ, quæ Diis inferis immolabantur. Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunt.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut eâ diutius absente, se ipsam facilius interimat: adstantibus paucis duntaxat, iisque inferioris ordinis mulierculis de quibus v. 664. *Collapsam aspiciunt comites:* non ausæ nimirum ad eam propius accedere. De vittis et tæniis è capite pendentibus ad sacra mysteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in divisione universi imperii sorte inferi obtigerunt. Dictus à Styge, inferorum fluvio, Æ. 6. 323.

640. *Dardaniq; rogam capitis.*] Rogum exstructum ad abolenda monumenta omnia exuviasque Æneæ Trojani, ejusque amorem extinguendum: ut à sagâ sibi præscriptum esse fingeat, v. 495. De rogo, busto, v. 494.

646. *Ensem, non hos, &c.*] De ense illo, su-

Trojanum, munus non comparatum in hos usus. Postquam vidit vestes Trojanas et lectum sibi cognitum, paululum illic morata flendo et cogitando, abiecit se in lectum, et protulit hæc ultima verba! Reliquiæ dulces, dum fata et Dii permittebant, excipite hanc animam, et liberate me his curis. Vixi, et perfecti cursum quem fortuna mihi dederat: et nunc simulacrum meum descendet illustre sub terras. Condidi urbem egregiam: vidi meos muros, vindicavi maritum, exegi pœnas ab inimico fratre. Fortunata! si nimis fortunata! si tantummodo Trojanæ naves non attigissent nostra litora. Dixit hæc, et ore incumbens in lectum: *An moriemur inultæ?* sed tamen moriamur, inquit: sic, sic dulce est descendere ad umbras. Crudelis Trojanus è mari videat oculis has flammæ, et auferat secum signa nostræ mortis. Dixerat: et in medio talium verborum famulæ vident eam collapsam, et gladium spumantem sanguine, et manus eodem tinctas. Clamor spargitur in profundam aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu et ululatu feminarum, ær sonat magnis planctibus. Non aliter ac si tota Carthago, aut Tyros antiqua, subvertatur irrumpentibus hostibus; et si flammæ furentes spargantur per tecta, et Deorum et hominum. Audiit hoc soror exanimata; et pavefacta festino cursu, lacerans vultum unguibus et pectus pugnīs,

Dardanum, non hos quæsitum munus in usus. Hic postquam Iliacas vestes notumq; cubile Conspexit, paulum lacrymis et mente morata, Incubuitque toro, dixitq; novissima verba: 650 Dulces exuviæ, dum fata Deusq; sinebant: Accipite hanc animam, meq; his exolvite curis. Vixi, et quem dederat cursum fortuna, peregi: Et nunc magna mei sub terras ibit imago. Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi: 655 Ulla virum, pœnas inimico à fratre recepi: Felix, heu nimium felix! si litora tantum Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ. Dixit, et, os impressa toro, moriemur inultæ? 659 Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras. Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis. Dixerat: atque illam media inter talia ferro Collapsam aspiciunt comites, ensemq; cruore Spumantem, sparsasq; manus. It clamor ad alta 665 Atria, concussam bacchatur fama per urbem, Lamentis gemituque et fœmineo ululatu Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther. Non aliter quam si immissis rurat hostibus omnis Carthago, aut antiqua Tyros; flammæq; furentes Culmina perq; hominum volvantur perq; Deorum. Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu, 672 Unguibus ora soror fœdans et pectora pugnīs,

NOTÆ.

651. *Dulces exuviæ, &c.*] In hac supremâ Didonis oratione tres clucunt præcipuè sensus; *Amoris, gloriæ, ultionis*. I. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam suam animamque committit: et in iis exuviis non tam præsentem intuetur acerbitem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata, &c.* II. GLORIÆ: cum se sperat illustrem fore, tam apud inferos, magna mei sub terras, &c. quàm inter homines; apud quos, et præclaram urbem fundavit munivitque, et Sichæum ulta est, raptis Pygmalionis opibus, illustrior ac felicior futura, si nunquam Æneas Carthaginem appulsus esset. III. ULTIONIS: cum os lecto imprimens rabie quâdam furoris, inultam se mori dolet; mox perpensis quasi rerum momentis, et secum existimans, duo esse quæ morte quærere possit, ultionem, et miseriarum finem; statuit sibi esse moriendum, saltem ut finem illum et quietem consequatur, sic, sic juvat, &c. maxime

cum aspectus incensi rogi permovere Æneæ animum possit, et ultionem inchoare. De exuviis, spoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes. Æ. 5. 81.

656. *Ulla virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum suas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit. Æ. 1. 364. 359. De Dardano et Dardanis, Trojanis, Æ. 1. 235.

666. *Atria.*] Propriè atrium est area subdialis ante aedes, quasi à *regio*, unde etiam ad primam aedium ipsarum partem significandam traductum est. Ab eo non longè aberat culina: in eoque cœnabant veteres, et majorum imagines disponebant; quæ cum à fumo culinæ non longe abessent, idè appellabantur *fumosa*; ipsumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quasi *atrium*. De voce *bacchatur*, pro *furit* à furiosis Bacchi comitibus fœminis deductâ, suprâ, v. 301. De Carthagine in argumento. De Tyro, Æ. 1. 12.

Per medios ruit, ac morientem nomine clamat :
 Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
 Hoc rogus iste mihi, hoc ignes aræque parabant?
 Quid primum deserta querar? comitemne sororem
 Sprevisi, moriens? eadem me ad fata vocâssem,
 Idem ambas ferro dolor, atq; eadem hora tulisset.
 His etiam struxi manibus, patriosq; vocavi 680
 Voce Deos; sic te ut positâ crudelis abessem?
 Extincti me teque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemq; tuam. Date, vulnera lymphis
 Abluam; et extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Sic fata, gradus evaserat altos, 685
 Semianimemq; sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculos conata attollere, rursus
 Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens cubitoque innixa levavit, 690
 Ter revoluta toro est: oculisque errantibus, alto
 Quæsivit cœlo lucem, ingemuitq; repertâ.
 Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
 Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo, 694
 Quæ luctantem animam nexosq; resolveret artus.
 Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat;
 Sed misera ante diem, subitoq; accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem

irrupit inter medios, et
 inclamat morientem no-
 mine: Hoc ipsum fuit, ô
 soror? fallebas me hoc do-
 lo? hoc parabat mihi py-
 ra ista, hoc ignes et altaria?
 Quâ de re primum con-
 querar ego derelicta? an
 moriens aspernata es soro-
 rem te comitari? si me in-
 vitâssem ad eadem funera,
 idem dolor atque eadem
 hora sustulisset utramque
 gladio. Exegi etiam his
 manibus meis, et voce ap-
 pellavi patrios Deos; ut
 ego inhumana abessem à
 te sic jacente? Perdidisti,
 ô soror, et me, et te, et po-
 pulum, et senes Phœnicios,
 et tuam urbem. Date, ab-
 luam aquis plagas; et, si
 aliquis ultimus spiritus ad-
 huc vagatur, illum ore col-
 ligam. Sic locuta perve-
 nerat ad altissimos gradus,
 et gremio complexa soro-
 rem semimortuam, fovebat
 eam cum gemitu, et ab-
 stergebat veste nigrum
 sanguinem. Illa conata
 erigere tardos oculos, de-
 ficit iterum: stridet sub
 pectore plaga infixâ. Ter

erexit se efferens et innitens cubito, ter relapsa est in lectum; et vagis oculis quæsivit lucem ex alto cœlo, et ingemuit post lucem repertam. Tunc Juno omnipotens, miserescens longi doloris et difficilis mortis, misit Irim è cœlo, quæ separaret animam pugnantem et membra eidem conjuncta. Nam, quia nec moriebatur ex naturâ, neque morte meritâ; sed misera ante tempus, et inflammata subito furore: nondum Proserpina eripuerat illi flavum capillum,

NOTÆ.

681. Sic te ut positâ.] Sic depositâ, sic jacente: vox funebris, de quâ, Æ. 2. 644. Et sensus loci est: Itâne verò struxi hunc rogum meis manibus, et ad hæc sacra Deos vocari: ut eorum particeps non essem; ut abessem, dum tute occidisti?

682. Extincti, &c.] Pro extinctis, syncope; ut suprâ, 606. Extinxem, pro extinxissem: et Æ. 1. 201. Accēstis, pro accessistis. Ita legunt Valerius Probus, Carisius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent Extinxi, primâ personâ: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in se unam conferat. De Sidoniis, unde oriundi Carthaginenses, Æ. 1. 446.

685. Ore legam.] Mos Romanorum veterum, ut amici et cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus spiritum quasi excipere et haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit vestigia Cerdanus in hunc locum.

696. Nec fato, meritâ, &c.] Triplex distinguit genus mortis: quæ fato, quæ merito, quæ casu contingit. Contingit fato, quæ naturalis est; merito, quæ propter scelera, aut intemperantiam accidit; casu, quæ nec naturâ, nec merito. In primis duabus fatalem crinem se carl definit Virgilius, in tertiâ negat: quasi

fata tantum, hominumque merita, sub Deorum providentiam caderent; casus eam falleret. At Dido cadit ante diem, non fato et naturâ, suprâ, v. 620. Cadit misera, non rea, nec merita. Igitur casu. Quare crinis ipsi non amputatur.

698. Flavum Proserpina crinem.] Credebant Græci Romanique, mori neminem posse, nisi Proserpina morientis crinem abstulisset, quasi sacras sibi inferisque primitias. Hujus opinionis multa sunt in posterioribus poëtis vestigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alcestide, v. 74. Θάνατος, sive Mors, crinem illum sacrum Alcestidi amputat, pro conjuge Admeto moriturâ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos fortè repetitus è sacrificiis: ubi setas aliquot è mediâ victimarum fronte decerpere, et in ignem conjicere solebant. Æ. 6. 245. Ita et in hominibus putabant fieri, quos Orco quasi victimas mors demittebat. De Junone, custode Carthaginis Deâ. Æ. 1. 15. De Proserpinâ, inferorum Deâ, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De Styge, inferorum fluvio, Æ. 6. 323. De Orco, Deo inferorum, G. 1. 277.

nec damnaverat ejus caput Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
 Stygio Orco. Igitur Iris Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis, 700
 rorifera, ducens ex oppo- Mille trahens varios adverso Sole colores,
 sito Sole mille colores va- Mille trahens varios adverso Sole colores,
 rios, devolat per cœlum Devolat, et supra caput astitit: Hunc ego Diti
 croceis alis, et stetit supra Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
 ejus caput: Ego jussa, of- Sic ait, et dextrâ crinem secat: omnis et unâ
 fero Plutoni hunc crinem Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705
 sacrum, et libero te isto
 corpore. Sic dixit et dex-
 trâ abscindit crinem: et simul omnis calor effusus est, ac vita abiit in aërem.

NOTÆ.

700. *Iris croceis, &c.*] *Iris*, Deorum, et Juno-
 nis præcipuè nuntia, Thaumantis, et Electræ
 dicitur filia: quia arcus est cœlestis, qui max-
 imam colorum varietate admirationem facit:
 et *admiror*, Græcè dicitur θαυμάζω. Est au-
 tem cœlestis arcus, Solaris lucis pictura, in

adversâ nube, eâque *roscidâ*, id est, mox in
 pluviam solvendâ. Colores refert varios, pro
 majori minorique nubis densitate: præcipuè
 purpureum, cœruleum, viridem, croceum, qui
crocum florem refert, *le safran*, SAFFRON. De
Dite, Plutone, inferorum Deo, G. 4. 467.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS, è Libyâ in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur; ubi ab
 Aceste Trojano benevolè exceptus; patri, quem illic superiore anno mors abstulerat, anniver-
 sarium celebrat sacrum, ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cæstum pugnam, sa-
 gittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres,
 Junonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur
 cæteræ inmissâ à Jove pluriâ servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut avecto secum ju-
 venum flore, senes ac mulieres in Siciliâ relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis:
 idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam: eâque duce descendat ad in-
 feros, ubi posterorum seriem et eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, et conditâ in
 Siciliâ urbe Acestâ, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinu-
 rus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri
 Iliad. 23. ubi ludi ab Achille ad tumulam Patrocli celebrantur.

INTEREA medium Æneas jam classe tenebat
 Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
 Moenia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis: quæ tantum accenderit ignem,
 Causa latet; duri magno sed amore dolores
 Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 Ut pelagus tenuere rates, nec jam ampliùs ulla
 Occurrit tellus, cœlum undique et undique pontus
 Olli cœruleus supra caput astitit imber,
 Noctem hyememque ferens: et inhorruit unda te-
 Ipse gubernator puppi Palinurus ab altâ: [nebris.
 Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
 Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus,
 Colligere arma jubet, validisque incumbere remis:
 Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
 Magnanime Ænea, non si mihi Jupiter auctor
 Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
 Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro

INTERPRETATIO.

Interim Æneas jam tenebat navibus medium iter, certus *eundi*, et vento findebat fluctus nigros: res-
 5 pectans ad urbem quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis: Ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium; sed acerbi dolores, violato magno amore, et id quod furens mulier potest facere, cognitum
 10 Trojanis. deducunt animos Trojanorum in tristia auguria. Postquam naves attigere altum mare, nec jam ulla terra ampliùs apparet, sed undique cœlum et undique mare: cœrulea pluvia incubuit illi in caput, invehens noctem ac tempestatem; et aqua inhorruit tenebris. Ipse gubernator Palinurus ex altâ puppe exclamat: Heu! quare tanti nimbi circumde-

derunt cœlum? quidve præparas nobis, ô pater Neptune? Sic locutus, deinde imperat eos sumere arma *nautica*, et incumbere fortibus remis; et tendit oblique vela ad ventum, et talia dicit: Generose Ænea, etiamsi auctor Jupiter mihi promitteret, non sperarem attingere Italiam hæc cœli temperie. Venti mutati è transverso fremunt, et flant ab obscuro occidente;

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcisè *mediam* itineris partem, Africam inter et Siciliam; hinc enim rogi flammam videre non potuisset: sed *medium*, id est, *plenum mare* - quemadmodum Polyphemus, Æ. 3. 665. Graditurque per æquor Jam medium, necdum fluctus latera arduat ixit.

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, et ad petendam Italiam obstinatus; ut Æ. 4. 554. *Celsa in puppi jam certus eundi*, Carpebat somnos. Vel *certus et gnarus itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retrò actus in Africam, Æ. 1. 1.

Aquilone.] Vento generatim: neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africâ in Italiam potuit, sed Austro potiùs, Aquiloni opposito: Ecl. 7. 51. De *Elisâ*, altero Didonis nomine, in argumento lib. 4. De *augurio*, quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 235.

11. *Noctem hyememque.*] *Tempestatem cum nocte*. Nocte enim hanc tempestatem contigisse hinc patet, quòd astra tum observari poterant; infra v. 25. *Si modò ritè memor servata remetior astra*. Porro *hyemem* sumi pro tempestate diximus, Æ. 1. 122. Habentur hæc duo carmina etiam, Æ. 3. 194, 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus rescribit: *quianam tanti*. Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et verò vox Enniana est: *Heu! quianam dictis nostris sententia flexa est?* quam antiquitatis causâ affectatam à Virgilio ait Quinctilianus. De *Neptuno*, Æ. 1. 125. 130.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuslibet artis instrumenta sunt, ut vidimus, Æ. 1. 177. Atque ita supellex omnis *nautica*, *vela*, *rudentes*, *remi*. Obviè tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re *nauticâ*, nihil ligneum significare; atque adeò non *remos*, sed *vela* tantum et his affinia. Quod quamquam curiosius notatum puto: tamen favet ipsi vox *colligere*, quæ propriè de velis dicitur. Erit igitur hic sensus, juxta ipsum: *Jubet colligi et contrahi vela*; ne transversa venti è cursu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque industria provehat: *jubet vela*, non *ominino contrahi*, sed *obliquari*; ut aura venti saltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illâ *obliquatione*, infra, v. 829. De *Italiâ*, Æ. 1. 530.

19. *Transversa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Annis rauca sonans*.

Vespere.] *Occidente*. Causam habes, Æ. 1. 530. Et miror dici ab accuratis interpretibus, Taubmanno, Cerdano, cursum Æneæ tum ad occidentem fuisse: manifestum enim est, Carthagine solventibus, Italiam, quòd tunc Æneæ cursus erat, esse ad septentrionem. Itaque verbâ hæc, *vespere ab atro consurgunt venti*, superiora explicant, *mutati transversa fremunt*: erat enim tum transversus Æneæ ventus occidentalis, et planè in Siciliam propellebat; unde concludit Palinurus, *quòque vocat vertamus iter*, scilicet in Siciliam.

et aër densatur in nubes. Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër. 20
 Nec nos possumus oblu- Nec nos obniti contrâ, nec tendere tantum
 tari contrâ, ac ne progredi Sufficimus: superat quoniam fortuna, sequamur:
 quidem: obsequamur, si- Quòque vocat, vertamus iter. Nec litôra longè
 quidem fortuna vincit; et convertamus iter, quò nos
 vocat. Et puto non procul Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:
 esse fida regna Erycis fra- Si modò ritè memor servata remetior astra. 25
 tris tui, et portus Siculos: Tum pius Æneas: Equidem sic poscere ventos
 si modò benè memor reme- Jamdudum, et frustrâ cerno te tendere contrâ.
 tior sidera jam observata. Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
 Tunc pius Æneas ait: Cer- Quòque magis fessas optem dimittere naves;
 tè video ventos petere hoc Jamdiu, et te incassum
 jamdiu, et te incassum contrâ obniti. Detorque
 contrâ obniti. Detorque Quàm quæ Dardanium tellus mihi servat Acesten,
 iter velis. An ulla terra po- Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa? 31
 test esse mihi gratior, et ad Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
 quam potiùs cupiam appel- Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis:
 lere naves fessas: quàm Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
 quæ servat mihi Trojanum At procul excelso miratus vertice montis 35
 Acesten, et continet sinu Adventum, sociasque rates, occurrit Acestes,
 ossa patris Anchisæ? Post- Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ:
 quam ea dicta sunt; ten- classis velox mari provehitur, ac demùm læti applicantur noto litori. At Acestes eminens ex alto
 dunt ad portum, et Zephy- cæcumine montis admiratus adventum sociarum navium venit obviam, terribilis ob jacula, et
 ri faventes infant vela: pellem ursæ Libycæ:

NOTÆ.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Butæ*, communem creditus est cum *Æneâ* matrem habere *Venerem*; reipsâ *Lycastem* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, usitato veteribus sermone, *Venus* appellata est. Avum habuit *Amycum*, regem *Bebrycum* circa Pontum, qui cæstum certamine occisus est à *Polluce*: quapropter fugiens *Bates*, regnum in *Siciliâ* constituit: *Eryx* pariter ab *Hercule* cæstibus occisus est, infra, v. 411. Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circa *Lilybæum* occidentali *Siciliæ* promontorium, de quo Æ. 3. 707. quò nunc iter *Trojani* deflectunt. De *Sicanis*, antiquis *Siciliæ* populis, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam inde maria illa *Palinuro*, ut modò diximus.

36. *Acestes, &c.*] De hujus genere multa è *Græcis* afferunt admodum ambigua *Hortensius* et *Cluverius*. Ex iis ista colligo. *Laomedon*, rex *Trojanus*, offensus viro nobili, cujus fraude coactus erat *Hesionem* filiam suam marinæ belluæ exponere; vicissim tres ejus filias *Siculis* nantis tradidit, vel mari submergendas, vel quò luberet avehendas. His in *Siciliam* ap- pulsas, una è *Trojanis* tribus puellis filium suscepit: vel ex adolescente *Trojano*, qui se illis præ amore comitem addixerat, juxta *Dionysium* *Halicarnasæum*; vel ex *Crimiso* amne in canem converso, juxta *Lycophronem*. Hic hujus filius, reversus *Trojam* *Priami* temporibus inde iterum post *Trojæ* excidium in *Siciliam* regressus est, et secum *Elymum* advexit. Ibi recepti à *Sicanis*, et agris donati, mox *Æneam* eodem appulsum exceperunt, et cum eo

varias illic statuerunt urbes, ad occidentalem *Siciliæ* partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellaram trium, à *Lycophrone* *Phænodamus*, à *Servio* et *Pomponio* *Hippotes* appellatur. Hujus filia *Crimisi* uxor, à *Servio* et *Pomponio* *Egesta*. *Egestæ* filius, de quo hic agitur, à *Stephano* *Egestus*, à *Dionysio*, *Ægestus*, à *Tzetze* *Ægestes*, à *Virgilio* et *Silio* *Acestes*. Fluvius pater, ex *Lycophrone* *Crimissus*, ex *Diodoro* *Cremissus*, ex *Plutarcho* *Crimessus*, ex *Cornelio* *Nepote* *Crinissus*; ex *Virgillii* variis exemplaribus, *Crinissus*, *Criminissus*, et omnino emendatissimè, ut contendit *Cluverius* in *Siciliâ*, l. 2. 2. *Crimissus*. Hic modò, ut idem luculentè probat, non est brevis ille fluvius, ad *Segestam* urbem in mare *Tyrrhenum* influens, vulgò *Freddo*, ut multi putant; sed major alius, ex agro *Panormitano* et septentrionali *Siciliæ* parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypsâ* fluvio denique commixtus, cum eo in mare *Lybicum* devolvitur, ad *Selinuntem* urbem, cum *Hypsâ* communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici destro*, quia in dextram *Hypsæ* ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] In præpositio, adhibetur hoc modo ad significandum habitum: Æ. 4. 518. In veste recinctâ. Pellium antiquissimus usus est ad vestes, tamen post arborum folia. *Ursos* *Plinius* negavit nasci in *Africâ*, ob calidiorem cæli temperiem: *Cerdanus* tamen multis defendit *Virgilium*, in primis auctoritate *Solini*, c. 29. *Numidici ursi formâ cæteris præstant, villis profundioribus*. *Lipsius* *ursos* *Numidicos* et *Libyicos* à *Romanis* dictos

Troia Crimiso conceptum flumine mater
 Quem genuit. Veterum non immemor ille paren-
 Gratatur reduces, et gazâ lætus agresti [tum,
 Excipit, ac fessos opibus solatur amicis. 41
 Postera cùm primò stellas oriente fugârat
 Clara dies; socios in cœtum litore ab omni
 Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magni, genus alto à sanguine Divûm:
 Annuus exactis completur mensibus orbis; 46
 Ex quo reliquias divinique ossa parentis
 Condidimus terrâ, mæstasque sacravimus aras.
 Jamque dies, ni fallor, adest; quem semper acerbum,
 Semper honoratum, sic Dii voluistis, habebo. 50
 Hunc ego Gætulis agerem si syrtibus exul,
 Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenæ
 Annua vota tamen, solemnesque ordine pompas
 Exequerer; strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultrò ad cineres ipsius et ossa parentis, 55
 Haud equidem sine mente, reor, sine numine Divûm,
 Adsumus: et portus delati intramus amicos.

Argolico, vel in urbe Mycenis: tamen celebrarem annua vota, et solemnes ceremonias juxta ritum; et cumularem altaria congruis muneribus. Nunc libenter adsumus ante cineres et ossa ipsius patris, certè non sine consilio et sine voluntate Deorum, ut puto: et vento impulsus ingredimur portus amicos.

NOTÆ.

putat non veros *ursos*, sed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iisdem *boves lucas*, ob insolitam formam, cui nomen ex notiore animali imponebant. *Libystidis*, à *Libystis*, gentile nomen est, per pleonasmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyssidis*: ut sit à *Libys*, *Libysa*; à *Libysa*, *Libyssis*, *Libyssidis*. De *gazâ*, opibus, Æ. 1. 119.

44. *Tumuli aggere.*] *Agger* aggestio est, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus*, est terræ *tumor*, ex illâ aggestione: unde tam pro *sepulchro* quàm pro *colle* usurpatur: hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti; ideo à sanguine *Divûm*.

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniversarius recurrit dies, Anchisæ morte consignatus. Igitur Anchises vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia I. Tempus hoc ipsum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris sidere classem*. II. In ipsâ protectione Trojani frondentes ferunt ramos, Æ. 4. 399. ex Africâ autem in Siciliam cursus, vix duorum triumve dierum est. III. Incerta tum erat cæli temperies, qualis primò verè: solvit Æneas ex Africâ sudo cælo, mox tempestas oritur nunc dubitat utrùm subsequens dies nona serena futura sit, v. 64. *Si nona diem, &c.* IV. Terra tum vestita erat gramine et floribus, v. 79. *Purpureosque jacit flores*, v. 287. *Tendit gramineum in campum*. Nec tamen inde sequitur Æneidos opus annum spatium præ-

tergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terrâ.*] Non totum ipsum cadaver, qui sepulturæ nostræ mos est: sed combusti corporis reliquias, ossa, cineres, quæ è busto collecta, tumulo deinde ac terræ mandaverit. Etsi enim apud veteres in usu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; usitatus tamen comburere, præsertim virorum illustrium apud Græcos: sic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur, Iliad. 23. Sic Misenus ab Æneâ, Æ. 6. De aris geminis ad sepulchra struendis, Æ. 3. 62. De Gætulis Africæ populis, qui ad syrtis usque pertinent, Æ. 4. 40. De Syrtibus, importuosis litoris Africani sinubus, Æ. 1. 111.

52. *Argolico mari.*] *Argolico sinu*, qui pars est Ægæi maris ad orientem Peloponnesi. *Urbe Mycenæ*, ut Æ. 1. 247. *Urbem Patavi*. Habent aliqui codices *Mycenæ*, *Mycena*, *Mycenis*. *Argos* et *Mycenæ*, urbes Peloponnesi. Æ. 1. 284.

54. *Strueremque suis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem*: unde *structor* dicebatur in re coquinariâ, qui fercula struebat, scitè componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac*, *vinum*, *mel*, *sanguis*: ut diximus, Æ. 3. 62. et mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, sine numine.*] Sine consilio, et voluntate Deorum. De numine, hoc sensu, Æ. 1. 133.

Agite igitur, et omnes lætum sacrificium peragamus : petamus ventos ab eo, et ut patiatur me urbe conditâ singulis annis persolvere hæc sacrificia, in templis sibi dedicatis. Acestes oriundus Trojâ donat vobis corpora boum duo numero per naves singulas : invite ad epulas Penates, et patrios, et eos quos hospes Acestes veneratur. Insuper, si nona Aurora protulerit hominibus diem serenum, et luce detexerit orbem, proponam Trojanis pugnam volocium navium. Et qui valet cursu pedum ; et qui incedit fidens viribus, aut solertior jaculo, vel levibus sagittis ; sive qui audet conserere pugnam duro cæstu : hi omnes adsint, et expectent præmia merita victoriæ. Favete omnes linguis, et circundate caput ramis. Sic locutus, tegit caput myrto matris suæ.

Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem :
 Poscamus ventos, atque hæc mea sacra quotannis
 Urbe velit positâ templis sibi ferre dicatis. 60
 Bina boum vobis Trojâ generatus Acestes
 Dat numero capita in naves : adhibete Penates
 Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
 Prætereà, si nona diem mortalibus alnum
 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem : 65
 Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
 Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax,
 Aut jaculo incedit melior, levibusve sagittis ;
 Seu crudo fidit pugnam committere cæstu ;
 Cuncti adsint, meritæq; expectent præmia palmæ.
 Ore favete omnes, et cingite tempora ramis. 71
 Sic fatus, velat maternâ tempora myrto :

NOTÆ.

59. *Poscamus ventos.*] Ab ipso Anchisâ, quem ut Deum colere instituit. *Divinique ossa parentis.* Hujus autem divini cultûs notæ sunt aræ, sacra, ludi, templa dicata, vota pro ventis obtinendis. Quorum tamen aliqua in communibus mortuorum omnium funeribus usurpabantur.

62. *Adhibete Penates.*] De Penatibus, Æ. 2. 717. Quomodo adhiberentur epulis, Æ. 3. 177.

64. *Si nona, &c.*] Si, aliis dubitantis esse videtur, qui idèò alnum interpretantur serenum : et sensus erit : ludi nonâ die celebrabuntur, si sudum erit ; sin minùs, in aliam diem remittentur. Aliis videtur esse affirmantis : et absolute sensus est ; cum Aurora extulerit nonum diem ; sic explicuimus, Æ. 1. 603. Si quæ pios respectant numina. Per nonam diem, alludit ad novemdialia Romanorum sacra pro mortuis : servabantur enim domi cadavera septem dies, octavo cremabantur, nono reliquæ sepulchro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in eâ re solemnîs, ponere. Sic apud Græcos, ludorum ejusmodi designator dicebatur ἀγανόβησις, ab ἀγών, certamen et τίθημι, pono.

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 46. Divûm incedo regina. Quæ quanquam ad majestatem incensus pertinere videri possunt : occurrit tamen mihi, incedo à poetâ dici pro sum. Sic usurpatur et venio, G. 1. 29. An Deus immensi venias maris. De cæstu, chirothecâ è corio bubulo crudo, infra v. 401.

71. *Ore favete omnes.*] Passim apud alios auctores, Favete linguis. Quibus formulis dubium est, silentium an plausus et acclamatio indicatur. Pro silentio facit locus Senecæ lib. de vitâ beatâ c. 27. Quoties mentio sacrarum litterarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum,

non ut plerique existimant, à favore trahitur ; sed imperatur silentium, ut ritè peragi possit sacrum, nullâ voce malâ obstrepente. Pro plausu et acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. En Deus est, Deus est, animis linguisque favete. Quisquis adest visum veneratur numen, et omnes Verba sacerdotis referunt geminata, piâque Æneadæ præstant et mente et voce salutem. Idem in Ibin, v. 96. Quisquis ades, sacris ore favete meis. Quisquis ades, sacris lugubria dicite verba. Hæc ut conciliem, existimo, non perpetuum silentium indici, neque perpetuam acclamationem ; sed omnino attentionem ad sacra : ut ea tantum dicant, quæ sacrorum ritu dicenda sunt : à cæteris omnibus verbis absterneant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, animis linguisque favete ; quibus eundem animis ac linguis exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, sed ea duntaxat quæ ad Deos et sacra pertineant ; ita nec omnino nihil dici, sed ea quæ eò etiam spectent. Et verò Seneca vocem tantum malum et obstrepentem arcet : Hortius Od. 1. 3. 1. tantum profanum vulgus, id est, profanis sermonibus indulgens ; Ovidius loquentes inducit ea solum, quæ sacrificio conveniant, ut patebit superiora exempla relegenti : Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expresserunt, favete, ore, linguis ; non autem favete verbis, sermone, silentio : indicare videntur voluisse tempestivas illas loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri Æneæ matri dicatâ arbore. Unde ad coronas assumi ab Æneâ decuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 54.

Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius : sequitur quos cætera pubes.
 Ille è concilio multis cum millibus ibat
 Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
 Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
 Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro :
 Purpureosque jacet flores, ac talia, fatur :
 Salve, sancte parens : iterum salvete, recepti
 Nequicquam cineres, animæque umbræq; paternæ.
 Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonium, quicumque est, quærere
 Tybrim.

Dixerat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
 Amplexus placidè tumulum, lapsusque per aras :
 Cœruleæ cui terga notæ, maculosus et auro
 Squamam incendebat fulgor : ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios adverso Sole colores.
 Obstupuit visu Æneas : ille agmine longo
 Tandem inter pateras et levia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
 Successit tumulo, et depasta altaria liquit.

mas : quemadmodum arcus in nubibus concipit mille diversos colores, Sole opposito. Æneas videns stupefactus est : ille demùm repens longo tractu inter pateras poculaque polita, et degustavit cibos, et innocuus rediit iterum in profundum sepulchrum, et reliquit aras degustatas.

Elymus idem facit, idem Acestes grandior natu, idem puer Ascanius : quos reliqua juvenus imitatur. Æneas cum multis millibus ibat è concione ad sepulchrum, medius in magnâ turbâ circumfusâ. Ille juxta ritum effundit stillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo sanguinis sacri : spargitque flores purpureos, et profert talia : Salve, sancte pater : salvete rursus frustrâ recuperati cineres, et anima, et umbra paterna. Non fas fuit quærere tecum regionem Italam et agros fatales, nec Ausonium Tybrim, quisquis ille sit. Hæc protulerat, cùm serpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus sepulchri septem sinus, septem plexus ; tranquillè circumdans sepulchrum, et labens inter aras : cui maculæ cœruleæ illustrabant dorsum, et fulgor auro interpunctus squa-

NOTÆ.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionysio, Lycophronis interprete Isaaco Tzetze, fuit Trojanus. Post excidium Trojæ in Siciliam ab Aceste advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuisse spurium Anchisæ filium. Testatur Dionysius, regio genere ortum esse : idèdque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, universim suo nomine *Elymos* appellâsse. Negare videtur Virgilius fuisse Trojanum, Anchisæ filium, et regio sanguine oriundum : siquidem eum conceptis verbis Siculum testatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Parnopesque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ consanguinitate et regiâ origine tribuit : quod certè non omisisset, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à stirpe Priami ; et v. 24. Erycem fratrem Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuisse comitem senioris Acestæ ; cui se comitem adjungere tam in ipsâ Siciliâ, quàm in Troade potuit.

77. *Carchesia Baccho.*] De *Carchesiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *sacris funebribus*, lacte, vino, sanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel rosas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchisæ amatrici ; vel generatim flores quoscumque purpureos.

80. *Iterum salvete, recepti.*] *Iterum salvete ; non autem, iterum recepti.* *Iterum*, inquit, sive quia jam antro superiore exequiis patrem honoraverat, salutaveratque funebri more sive

quia modò dixit, *salve, sancte parens ; ergo iterum salve ;* ter enim extrema illa salutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale ;* cui synonymum est *salve*, ex Varrone apud Servium : non quòd salutem iis valetudinemque optarent, quâ frui ultrâ non poterant ; sed pacem saltem et gaudium in altero statu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit, quem è Trojano excidio frustrâ liberaverat. Immodò *cineres* ipsos intelligit ; quos anno superiore reliquerat in Siciliâ, nunc autem recipit reditu suo, ac revisit, *nequicquam tamen ;* quia non conferet reditus, ut cum eo adire Italiam liceat. *Animæque umbræque.*] Vel plurali numero usus est, pro singulari ; ut passim poetæ : vel reipsâ plures putavit esse animas : de quibus commodiùs disseremus, Æ. 6. v. 724. et sequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italiâ*, Æ. 1. 530. De *Ausoniâ*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybride*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 13. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *squamis*, G. 4. 13. De *arcu* seu *Iride*, Æ. 4. 700. De *agmine*, in serpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, degustavit, Æ. 1. 736.

93. *Depasta altaria.*] Non ab igne victimas consumente, nondum enim cæsæ fuerant victimæ ; sed ab ipso serpente, qui prima dona libaverat.

Tantò magis *Aeneas* perficit *Hoc magis inceptos genitori instaurat honores :*
sacra inchoata in honorem Incertus, Geniumne loci, famulumne parentis 95
patris : dubitans, an Geni- Esse putet; cædit quinas de more bidentes,
um loci, an famulum pa- Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos :
tris existimet eum esse; Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
mactat juxta consuetudi- Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
nem quinque oves, et toti- Necnon et socii, quæ cuique est copia, læti 100
dem sues, totidem juvencos Dona ferunt : onerantque aras, mactantq; juvencos.
nigros tergoribus : et effun- Ordine athena locant alii : fusique per herbam
debat vinum è pateris, et Subjiciunt verubus prunas, et viscera torrent.
appellabat animam magni Expectata dies aderat, nonamque serenâ
Anchisæ, et manes ejus Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant : 105
emissos ex inferis. Pari- Famaque finitimos et clari nomen Acestæ
ter et socii offerunt læti Excierat : læto complêrant litora cœtu,
munera secundum faculta- Visuri Æneadas, pars et certare parati.
tem quæ est unicuique : et Munera principio ante oculos, circoque locantur
onerant altaria, et immo- In medio : sacri tripodes, viridesque coronæ, 110
lant juvencos. Alii dispo-
nunt ærea vasa per ordi-
nem : et strati super herbâ,
supponunt prunas verubus,
et torrent viscera. Dies op-
tata advenerat, et jam equi
Phaëthontis advehebant
 nonam Auroram sereno lumine : et fama ac nomen illustris Acestæ eduxerat vicinos : occupave-
 rant litus hilari multitudine partim visuri Trojanos, partim etiam parati certare. Prîmò præ-
 mia statuuntur ob oculos et in medio circo : sacri tripodes, et virentes coronæ,

NOTÆ.

94. *Instaurat.*] Renovat incepta sacrificia : jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia sacrificia serpentis occursu turbata esse putabat? At bono erat omni serpentis occursus. An quia cum prævia sacrificia è floribus et liquoribus, quasi mortuo homini obtulerit; nunc viso serpente, majora offerenda existimat, quasi heroi, inter Deos admissio? Certè non admodum diversa ab his sacrificia Plutoni, Proserpinæ, Diisque inferorum aliis offert, Æ. 7. 243.

95. *Geniumne loci, famulumne, &c.*] Genii et custodes, locis, urbibus, domibus attribui solebant; ut et hominibus singulis attribui solitos diximus, Ecl. 4. 63. Famulos item majoribus Diis suos assignabant: eosque è brutis animantibus plerumque assumptos. Sic Æ. 6. 190. colambæ ministræ sunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 124. apud Capuam : Numen erat jam cerva loci, famulamque Dianæ credebant. Sic aquila Jovi. Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus sacri putabantur : unde hic anguis Anchisæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel cædit de more, id est non per seipsum, sed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves de more bidentes, id est, biennes, aut ambidentes, de quibus Æ. 4. 57. Vel quinas, de more cœlestibus Diis adhibito; quibus numero impari victimæ cædebantur, quia numero Deus impare gaudet: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœlesti Divo; easque nigrantes, ut ex inferis assumpto. Notatque Turnebus ejusmodi sacrificia Romanis suovetaurilia dicta esse; quæ sue, ove, et tauro fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non simpliciter inlclamat, invitatque ad sepulchrales aras, ut sacrificiorum sanguine pascatur : quemadmodum pascuntur animæ mortuorum, imprimisque Tiresiæ apud Homer. Odyss. 11. 95. Quemadmodum Achilles totâ nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans, Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed invocatur, ut sibi adsit propitius pater, cujus manes Acheronte remissos putat, et inter Deos vitam degere. De Acheronte, inferorum fluvio, Æ. 6. 323. De manibus, G. 4. 469.

102. *Athena.*] Vasa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus suis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. 1. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in usu fuisse notavimus, Æ. 1. 211. De epulis post sacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

106. *Auroram Phaëthontis equi.*] Phaëthon, hic, vel Solis est filius, qui cum à patre diurnum regimen currûs extorsisset precibus, et equos inscitè regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excussus est. Ovid. Met. 2. Vel potiùs Sol ipse est, qui dicitur ab Homero Odyss. 11. 320. Ἡέλιος φαέθων, Sol Phaëthon, id est, splendens. Ejus equi quatuor, Pyroïs, à πῦρ, ignis; Eois, ab ἠώς, Aurora; Æthon, ab αἶθρ, uro: Phlegon, à φλέγω inflammo. De Aurorâ, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] Tripus propriè sellæ mensæque species, tribus nixæ pedibus: cui quandoque insidebatur, sæpe imponebantur lebetes crateresque ad libamina, Æ. 3. 359. Sacer dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divinâ magni erat usûs; tum viris fortibus donabatur in præmium, unde Horat. Od.

Et palmæ, pretium victoribus; armaque, et ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis

Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.

Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,

Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Mem-

Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram, [mî :

Urbis opus; triplici pubes quam Dardana versu

Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

mæram, magnâ mole, opus instar urbis; quam juvenes Trojani triplici versu impellunt, cui re-
mi surgunt triplici ordine.

et palmæ, dona victoribus
destinata, et arma, et vestes
intinctæ purpurâ, pondera
argenti et auri: et medio è
tumulo tuba canit indictos
ludos. Quatuor naves, pares
vastis remis, electæ è totâ
classe, incipiunt primum
certamen. Mnestheus agi-
tat fortibus remigibus cele-
rem Pristin; Mnestheus,
inquam, mox Italus; à quo
nomine oritur familia Mem-
mii: et Gyas magnam Chi-

NOTÆ.

1. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Gra-
jorum.*

111. *Et palmæ, pretium victoribus.* Id est,
pretium solemne et vulgare victoribus omni-
bus. Quærit enim Plutarchus Sympos. 1. 8.
quæst. 4. *Cur sacrorum certaminum aliud aliam
habeat coronam, palma sit communis omnibus.*
Respondetque, hoc idèd usu venisse, quòd viro
forti palma persimilis, non deprimatur onere,
sed contrâ magis oblectetur. De ostro, ostreo,
sive conchylio, unde purpura exprimitur, G.
2. 506.

112. *Talentum.* Τάλαλον, à τάλαν, suffero:
quia primò libram significavit, quâ pondera
appenduntur: tum quodvis magnum auri ar-
gentique pondus, denique certum determina-
tumque pondus, varium tamen apud varias
gentes: celebratissimum Atticum Talentum,
quod sic describitur à Rhemnio Fannio:

*Cecropium superest post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vis, sex millia drachmas,
Quod summum doctis perhibetur pondus Athe-
nis.*

Porro drachma Attica, denario Romano, et
grosso Francico æquiparatur. Grossus pars
est marcæ sexagesima quarta. Marca signati
argenti hoc anno 1675. Ludoviceos argenteos
capit novem; hoc est, libras nostras sive Fran-
cicos viginti septem. Grossus igitur valet oc-
to solidos cum denariolis paulò minùs sex:
qui grossi sexies millies repetiti Francicos
conficiunt 2550. Et hic valor est argentei ta-
lenti Attici ad modum nostrum revocati. Au-
rei autem talenti valorem conjicies, habitâ au-
ri cum argento comparatione: aurum enim
Græcum Romanumque duodecies argenti va-
lorem; Francicum sexies etiam ac decies et
ampliùs nunc superat. Cætera, infra, v. 248.

114. *Prima pares, &c.] I. LUDUS, navium de-
cursus.* Cujus exemplum in Homero non habuit
Virgilius nec verò voluit cursum illius eque-
stem imitari, quia Homerus in eo plus operæ
studiique posuerat; ludos alios imitatus est,
quos ille minùs diligenter scripserat, Iliad. 23.

116. *Pristin, &c.] Naves quatuor, æquales
magnitudine ac robore, suis insignit nomini-
bus quæ è pictis in puppi monstris repetit.
Primæ Pristis appicta erat marina bellua è*

balænarum genere, de quâ Æ. 3. 427. Secundæ
Chimæra, ignivomum ac triforme monstrum
quod ex Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in parti-
bus hircum, Pectus et ora leæ, caudam serpen-
tis habebat.* De eâ, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat
Centauri pictura, ex equinâ et humanâ specie
conflata, de quo genere, G. 2. 456. Quartam
Scyllæ, marini in freto Siculo monstri, effigies,
quam explicuimus, Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mnestheus, &c.] Ut nobi-
libus Romanorum familiis gratificetur, eas à
Trojanis deducit, à Mnestheo Memmios, à Ser-
gesto Sergios, à Cloantho Cluentios. Addunt
alii etiam à Gyâ Geganios: quod tamen Vir-
gilius testimonio caret.*

119. *Urbis opus.] Urbis instar; in quâ tan-
tum operis fuerat, quantum in urbe positum.*
Sic Apud Cicer. Ac. in Ver. 5. 38. *Erat illa
navis constrata; et ita magna, ut si in prædo-
num pugna versaretur, urbis instar habere inter
illos piraticos myoparones videretur.*

*Triplici versu, &c.] Triremem significat na-
vem: qualem tamen Trojanis temporibus
nondum fuisse probabile est: sed poetæ ut mul-
ta alia, sic et illud per anticipationem dicere li-
cuit. Quid sit autem in navibus versus et ordo
remorum duplex, triplex, quadruplex; unde
biremes, triremes, quadriremes, &c. appellantur:
valdè ambiguum est. Quia tamen ex Vir-
gilio, triplici consurgunt ordine remi: constat
in utroque navis latere remigum ordines sur-
rexisse alios aliis superpositos: non ita tamen,
ut superiorum remigum pedes inferiorum ca-
pitibus impenderent, perpendiculari, ut aiunt,
rectâque lineâ: sic enim latera navium ex-
truenda altius fuissent; sed ita, ut scamnis,
quæ et juga et transtra dicuntur, obliquè à sum-
mo ad imum instar graduum dispositis, insis-
terent remiges; quorum superior ordo ibi
figebat pedes, ubi ordo inferior insidebat.
Porro series illæ remigum, à summo latere ad
imam carinam obliquè numeratæ, ordines dice-
bantur; et pro multiplici ordine, navis erat
biremis, triremis, quadriremis, à Ptolemæo Phi-
lopatore extracta etiam quadraginta ordi-
num: at eadem series à prorâ ad puppim nu-
meratæ, dicebantur versus, et sic in singulis
lateribus, versus aliquando viginti quinque,*

Et Sergestus, à quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magnâ: et Cloanthus, unde tibi origo est, ô Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cœruleâ. Procul in mari, adversus spumoso litus, est rupes; quæ aliquando mersa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abscondunt astra: *at tranquillo tempore* silet, et erigitur ex immotis aquis, *veluti* campus et perfugium gratissimum mergis apricantibus. Illic pater Æneas ponit metam è frondosâ ilice, *quæ esset* signum nautis: à quâ sci- rent redire, et circa quam flectere longos circuitus. Deinde sorte capiunt loca: et ipsi duces è puppibus procul resplendent, insignes auro et purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, et renitent uncti oleo *per* nudos humeros: sedent *in* transtris, et expectant signum obnixi *secundum* brachia remis intenta: et metus pulsans, atque arrectum desiderium gloriæ fatigat corda subsultantia. Deinde quando clara tuba emisit sonum, non est mora, omnes è terminis suis proruperunt: nauticus clamor pulsat cœlum, fluctus turbati adductis brachiis spumant: pari *impetu* imprimunt sulcos *in* aquis: et totum mare erutum remis et rostris trifidis aperitur. Non tam celeres currus invadunt campum *in* certamine bigarum, et erumpunt emissi è carcere. Nec ita aurigæ immissis jugis quatiunt habenas sinuosas, Sergestusque, domus tenet à quo Sergia nomen, Centauro invehitur magnâ: Scyllâque Cloanthus Cœruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti. Est procul in pelago saxum, spumantia contra Litora; quod tumidis submersum tunditur olim Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera Cori: 126 Tranquillo silet, immotâque attollitur undâ Campus, et apricis statio gratissima mergis. Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam Constituit, signum nautis, pater: unde reverti 130 Scirent, et longos ubi circumflectere cursus. Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro Ductores longè effulgent ostroque decori: Cætera populeâ velatur fronde juvenus, Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit: 135 Considunt transtris, intentaque brachia remis Intenti expectant signum: exultantiaque haurit Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido. Inde ubi clara dedit sonitum tuba; finibus omnes, Haud mora, prosiluire suis: ferit æthera clamor Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis. 141 Infundunt pariter sulcos: totumque dehiscit Convulsum remis rostrisque tridentibus æquor. Non tam præcipites bijugo certamine campum Corripuere, ruuntque effusi carcere currus. 145 Nec sic immissis aurigæ undantia lora

NOTÆ.

aliquando plures; et in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, et quater mille remigum, *versus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hic Virgiliana, quæ *triplici versu, triplici ordine* instructa erat; remiges in singulis lateribus novem, totâ nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinitè. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus, flat ab occasu æstivo. *Hybernus* dicitur, seu frigidus, quia situ maximè ad septentrionales ventos accedit. *Condit sidera* nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus*.

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, *plongeurs*, *DIVERS*, quæ cum frequenter se aquis immergant, amant ad Solem siccare se, in locis *apricis*, id est, Soli expositis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta* est *extremitas, terminus*: sive in agris, sive in circo: vulgò è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decursu septies quadrigæ circumflectebant: ed alludit Virgilius: et quam illicis ramus hanc figuram non refert;

refert tamen quomodocunque ipsa rupes, cui ramus infigitur. De *ostro*, purpurâ, G. 2. 506. De *populo*, *peuplier*, *POPLAR*, G. 2. 13. De *ilice*, *yeuse*, THE HOLM-OAK, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda: unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *transtris*, scammis remigum, *suprà*, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c.*] Versum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Rostrisque tridentibus.*] Passim legebatur olim *stridentibus*; sed obstat mensura primæ syllabæ quæ ubique longa est. Sed à viris doctis academïæ Neapolitanæ profecta est superiore sæculo illa correctio, quâ usi sumus; utpote cum antiquâ navium specie veteribusque nummis ac picturis convenientissima, quarum in prorâ rostrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ad hostiles naves in incursu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] *Cursu bigarum et quadrigarum*: De quibus, G. 1. 512. De *carceribus* *infra*, v. 288. *Juga*, ligna transversa quibus equi temoni currus alligabantur: hic verò, juxta aliquos, pro ipsis *jugalibus equis* usurpantur.

Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virum studiisq; faventum
Consonat omne nemus, vocemq; inclusa volutant
Litora, pulsati colles clamore resultant. 150
Effugit ante alios, primusq; elabitur undis [anthus
Turbam inter fremitumq; Gyas: quem deinde Clo-
Consequitur, melior remis; sed pondere pinus
Tarda tenet. Post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusq; locum tendunt superare priorem. 155
Et nunc Pristis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc unâ ambæ junctisque feruntur
Frõntibus, et longâ sulcant vada salsa carinâ.
Jamq; propinquabant scopulo, metamq; tenebant;
Cum princeps medioq; Gyas in gurgite victor 160
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum,
Litus ama, et lævas stringat sine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: sed cæca Menœtes 164
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
Quò diversus abis? iterum, Pete saxa Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ scopulosque sonantes
Radit iter lævum interior, subitusque priorem 170
Præterit, et metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: segnemq; Menœten,
Oblitus decorisque sui sociumque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ. 175
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister:

et proni extendunt se ad verberandum equos. Tunc omnis sylva resonat plausu et fremitu hominum, et acclamationibus faventium, et litora volunt murmur inclusum: colles icti clamoribus, eos remittunt. Gyas primus abit ante alios, et evadit per undas inter fremitum multitudinis: quem deinde Cloanthus sequitur, melius instructus remis, sed navis gravior mole ipsum retinet. Post illos æquali intervallo Pristis et Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Pristis præit; nunc magna Centaurus præcedit eam victam; nunc ambæ currunt simul æquatis proris, et longis carinis secant sallos fluctus. Et jam appropinquabant scopulo, et attingebant terminum; cum Gyas, qui primus erat, et victor, medio in mari increpat his verbis Menœtem gubernatorem navis suæ. Quò tantum recedis mihi ad dextram? huc flecte cursum, adhære litori rupis, et permitte ut remi radant sinistra saxa: alii currant plenior mari. Sic dixit: sed Menœtes metuens occulta saxa, detorquet proram ad undas maris. Quò recedis diversus? iterum revocabat eum Gyas repetens

cum clamore: Pete saxa, ô Menœte: et interim videt Cloanthum imminuentem dorso, et temen-tem proxima spatia. Ille Cloanthus interior radit sinistram viam, inter navem Gyæ et saxa, sonantia, et repentinus prætergreditur Gyam qui modò fuerat prior, et tenet securum mare metis præteritis. Tunc autem ingens dolor accensus est in medullis juvenis, et genæ non caruerunt lachrymis, et immemor dignitatis suæ et vitæ sociorum, dejecit tardum Menœtem ex altâ puppe pronum in mare. Ipse succedit gubernaculo moderator, ipse magister navis:

NOTÆ.

149. *Vocemque inclusavolutant Litora.*] Commutatio est: pro, *vocemque inclusam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis:* Abundat hic mihi; ut alibi sæpe, et G. 3. 16. *In medio mihi Cæsar erat.*

163. *Litus ama.*] *Accede propius ad litus.* Sic Horat. Od. 1. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ equidem, sed rupis et metæ; ne latiore cursu eam circumeundo, ab aliis insequentibus superetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior, et in modum humanæ palmæ portensa. Catull. in Phaselo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, sive linteis.*

170. *Interior.*] Quicquid sit de hujus vocis significatione in hominum consensu et inessu, dextram an sinistram partem notet: certum est in decursu Circensi, interiorem partem sinis-

tram esse: quia, cum in Circo meta ad sinistram curruum esset; brevior circa eam flexus sinister erat, isque metæ propior atque interior: dexter autem exterior atque à metâ remotior. Igitur, cum navalis hic ludus Circensem imitetur; hic interior est sinister. De Circo et metis, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo saxorum, quæ metam circumstabant: nondum tamen omnino tuta, quia nondum victoria parta erat: post metam quippe superatam, et aliquâ ex parte circuitam, in portum sinistro cursu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris sui, sociumque, &c.*] *Decoris sui,* quia indignum est principem virum ab alio pœnam suis manibus exigere. *Socium salutis,* id est, salutis sociorum, quæ amisso gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui socium, agnoscit accusativo casu; tum quia mu-

et hortatur nautas, et vertit
clavum ad litora *metæ*. Sed
Menœtes, postquam grava-
tus *undis* ægrè tandem
emissus est ex imo fundo,
jam senior, fluens humidâ
in veste; conscendit sum-
mitatem rupis, et sedit in
arido saxo. Trojani rise-
runt illum, et cadentem, et
enatantem: et rident revom-
entem: et pectore salsam
aquam. Tunc bona spes
superandi Gyam tardantem
orta est ultimis duobus,
Sergesto et Mnestheo. Ser-
gestus anticipat spatium,
et appropinquat rupi: nec
tamen ille prior est, totâ
navi præcedente: prior
est *ex parte*, et æmula Pris-
tis urget rostro *aliâ* par-
tem. Sed Mnestheus am-
bulans mediâ *in* nave inter
ipsos socios, *eos* hortatur:
Nunc, nunc insurgite in re-
mos, ô Trojani socii, quos
in extremo exitio Trojæ
elegi comites: nunc exer-
cite illud robur, illam forti-
tudinem; quâ usi *estis* in
syrtibus Gætulis, et mari
Ionio, et infestis aquis Ma-
leæ. Non jam peto prima
loca, ego Mnestheus *modò*
victor; neque contendo vin-
cere: Tamen ô *utinam*
possem! Sed vincant quibus
hoc concessisti, ô Neptune.
Pudeat nos ultimos reverti:
hoc superate, ô cives, et
impedite *hoc* dedecus. Illi summâ contentione incumbunt *in remos*: navis ærata tremit mag-
no succussu, et æquor subducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra et sicca ora *remi-*
gum: sudor fluit undique *in* rivos. Ipsa fortuna attulit viris gloriam cupitam. Nam dum
Sergestus ardens animi impellit proram ad scopulos, inter *scopulos et Mnestheum*, et elabitur
spatio angusto; miser adhæsit scopulis protensis *sub aquâ*. Rupes commotæ *sunt*, et remi im-
pacti in acutum saxum crepuerunt, et prora allisa *stetit* suspensa *in scopulis*.

NOTÆ.

tatur verbiregimen, *oblitus decoris, sociumque*:
tum quia non video qui dici possit Menœtes
socius salutis.

177. *Clavumque*.] Pars in summo gubernacu-
lo transversa, instar capuli, quâ gubernacu-
lum regitur. *Gubernaculum* verò, remus erat
longior latorque, ad puppim religatus, quo
cursum navis gubernator moderabatur. De
Teucris, Trojanis, Æ. 1. 235.

186. *Carinâ*.] Ima trabs est, navis totius fa-
bricam fulciens, et instar spinæ à prorâ ad
puppim decurrens. De *rostro*, v. 143. De
Gætulis, Æ. 4. 40. De *syrtibus*, Æn. 1. 111.
De *Ionio mari*, Æn. 3. 210.

193. *Maleæque sequacibus undis*.] *Malea*
promontorium est Peloponnesi, sinum inter
Argolicum et Laconicum, nunc *Capo Malio* di
S. Angelo: procellis infestum; unde *sequaces*
ejus dicuntur undæ; quasi nautas insequeren-
tur. Superatum autem ab Æneâ fuit, cum è

Sporadibus et Cycladibus insulis ad Strophæ-
ces iter fecit, Æ. 3.

195. *Quanquam ô! sed, &c.*] Duplex affec-
tus. I. Victoriæ optatio: *Non vincere certo*:
quanquam ô! velim, si liceat, vincere. II. Cor-
rectio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Nep-*
tune, dedisti. De *Neptuno*, Æ. 1. 125.

199. *Subtrahiturque solum*.] Substrata maris
aqua non secari, sed quasi per vim subtrahi
videtur retrò, tanto impetu navis porrò im-
pellitur: *solum* enim est quicquid alteri sub-
sternitur, ut ostendimus Ecl. 6. 35.

203. *Interior*.] *Inter* Mnestheum et metam,
flexum brevioris et *sinistrum* captans: suprâ,
v. 170.

205. *Murice*.] Saxo acuto, aspero ac pro-
minente: sic dicto à *murice* ostreo, unde pur-
pureus liquor exprimitur, cujus *conchylium*
fastigiatum et acutum est.

Consurgunt nautæ, et magno clamore morantur :
 Ferratasque sudes et acutâ cuspide contos
 Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
 At lætus Mnestheus successuque acrior ipso, 210
 Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
 Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
 Qualis speluncâ subitò commotâ columba,
 Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis
 Dat tecto ingentem : mox aëre lapsa quieto, 216
 Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas :
 Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secatur ultima Pristis
 Æquora ; sic illam fert impetus ipse volantem.
 Et primùm in scopulo luctantem deserit alto 220
 Sergestum, brevibusq; vadis ; frustrâq; vocantem
 Auxilia, et fractis discentem currere remis.
 Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur ; cedit, quoniam spoliata magistro est.
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus : 225
 Quem petit, et summis adnexus viribus urget.
 Tum verò ingeminat clamor, cunctiq; sequentem
 Instigant studiis : resonatque fragoribus æther.
 Hi proprium decus et partum indignantur honorem,
 Ni teneant, vitamq; volunt pro laude pacisci. 230

Consurgunt nautæ, et magno cum clamore sistunt : et adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminatâ cuspide : et colligunt è mari remos fractos. At Mnestheus gaudens et ardentior ex illo successu, veloci impulsu remorum, et invocatis ventis, secatur undas faciles, et navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus et nidi sunt in cavo saxo, repente excita è speluncâ fugit in campos volans, et territa dat alis ictum ingentem domui suæ : mox elapsa in aërem tranquillum, secatur viam tenuem, nec movet celeres alas : Sic Mnestheus, sic ipsa ejus Pristis findit fugiens extremum spatium assignati maris ; sic ipse impetus provehit illam volantem. Et primò præterit Sergestum, connitentem adversus rupem altam et vada humilia ; frustrâque implorantem auxilium, et tentatam enatare fractis remis. Deinde consequitur Gyan, et ipsam ejus Chimæram vastæ magnitudinis : vincitur illa, quia orbata est gubernatore. Et jam unus Cloanthus restat vincendus prope ipsum terminum : hunc Mnestheus sequitur, et premit contendens totis viribus. Tunc verò invalescit clamor, et omnes favore incitant insequentem, et aër sonat fragoribus. Illi indignantur, nisi conservent gloriam propriam, et honorem jam comparatum ; et vellent pacto mutare vitam cum victoriâ.

NOTÆ.

208. *Sudes*. . . *contos*, &c.] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur : quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Isidorus *cuspidem conti* ferro non armatam esse, sed tantum ex ipso ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum*.] Actu inotuque remorum ordinato, et per quandam successionem continuo. De illâ voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria*.] Secunda, facilia, sine ullo jam obstaculo ; cursu tam facili, ut non in plano æquore, sed in declivi loco pronus ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 70. *In alia adverso, in alia prono mari*.

214. *Pumice*.] *Pumex* lapis est levis, spongiosus, ad scabra leviganda aptissimus : hic pro cavernosâ rupe sumitur, per tapinosim ; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æ. 1. 118. Est autem hæc, navim inter et columbam, scitè instituta comparatio ; cum *navium* et *volatûs* magna cognatio sit, ut diximus Æn. 1. 224, et mox Mnesthei navem appellat volantem, v. 219.

218. *Ultima æquora*.] Ultimam assignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æ. 1. 111.

225. *Superest in fine Cloanthus*.] Mnestheus de victoriâ contendit cum Cloantho. At Clo-

anthus tamen jam à versu 171. *metis tenet æquora tuta relictis* : Hæc, ut conciliem : existimo præmium ei propositum fuisse, non qui duntaxat metam attingeret primus ; sed qui præterea circumitâ metâ, primus sinistro cursu rediret in portum, unde dextro cursu naves exierant. Idque manifestum est ; I. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Constituit signum nautis pater, unde reverti Scirent, et longos ubi circumflectere cursus*. II. Quia mox v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, et portu se condidit allo*. At, in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, isque *altus* fuisse non potest ; cum esset objecta portui, et tantum *statio gratissima mergis*. Hic igitur jam et Mnestheus et Cloanthus metam prætergressi putandi sunt : *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis* ; Mnestheus verò, quia *fugâ secatur ultima æquora*. Cloanthus autem *solus ipso superest in fine* : id est, in extremo recursu, reditu à metâ ad portum : quo in reditu eum superare, aut saltem æquare Mnestheus contendit.

228. *Fragoribus*.] Ita ex manuscriptis cum N. Heinsio emendamus. Olim *clamoribus* : sed parum exactè, cum superiore versu dixerit, *Ingeminat clamor*.

Hi animantur successu; Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
possunt *vincere*, quia videntur *sibi* posse. Et fortasse meruissent *paria* præmia navibus ex æquo *victoribus*: nisi Cloanthus tendens ad mare ambas palinas *manuum*, emisisset preces, et Deos invocasset per vota: O Dii, quibus est regnum maris; quorum decurro spatia: ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto obligatus, et projiciam viscera in salsos fluctus et effundam vina pura. Dixit: et ex intimis fluctibus audiit eum omnis turba Nereidum, et Phorci, et virgo Panopea; et ipse pater Portunus magnâ manu impulit *navem* currentem: illa celerius vento et pennatâ sagittâ currit ad terram, et immittit se in portum intimum. Tunc filius Anchisæ, vocatis omnibus juxta consuetudinem, declarat magnâ voce præconis Cloanthum victorem, et coronat *ejus* caput viridi lauro: datque ipsi eligendos tres juvencos, et vina, et magnum talentum argenti possidendum, *quæ erant* munera pro navibus. Ipsis verò ducibus tribuit singularia dona. Victori Cloantho chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura densa excurrit gemino flexu,

NOTÆ.

237. *Voti reus.*] Voto obligatus; Sic Ecl. 5. 30. *Damnabis tu quoque votis*: ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porro et procul jaciā in fluctus.* Verbum est in sacrificiis solemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio è Siciliâ in Africam navigaturus, *cruda exta, cæsâ victimâ, uti mos est, in mare porricit*: *tubaque signum dedit proficiscendi.* *Libationis* verò par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, et Alcibiades, è Piræo Atheniensi portu solventes, aureis argenteisque pateris vinum in mare fudisse dicuntur.

240. *Nereidum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* sive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filias habuit Gorgonas tres, Medusam, Euryalen, et Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei et Doridis ejus sororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de quâ G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen est. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia, apud Livium l. 33. 18. *Romani ad spectaculum consederunt, et præco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam processit.* *Præco* igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum,

vel ad alia *præciebat*: ut enim inquit Vossius, *concio* est *populus*, qui per *præconem concietur* et convocatur; ita *præco*, qui *præciet* et ante conventum excitet populum, ut veniat.

248. *Talentum.*] Constat ex comparatione cum aliis præmiis institutâ, *talentum*, neque hîc, neque v. 112. sumi posse pro *talento Attico*. Constat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium statuit equestris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebetæ; secundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argenti que pondere hîc sumendum est, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuisse ait Pollux l. 9. Et ex ipsius verbis colligit Budeus fuisse *sex drachmarum*, hoc est, solidorum nostrorum Francicorum vixdum unius et quinquaginta. Homerus autem si non *Siculo talento*, simili saltem aliquo usus est.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde, casaque*, A LOOSE GOWN OR COAT, Æ. 4. 137. Fuit hæc aureo textu *aurata*: sed extremâ in orâ, geminum habuit sinosum flexuosumque limbum *plurimâ purpurâ*, id est, densiore, distinctum. *Mæander* fluvius minoris Asiæ maximus, è Phrygia majore nascens, tum inter Cariam et Ioniam in mare Myrtoûm, quæ pars est Egæi, ad Heracleam urbem influens.

Intextusque puer frondosâ regius Idâ
 Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
 Acer, anhelanti similis; quem præpes ab Idâ
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis. 255
 Longævi palmas nequicquam ad sidera tendunt
 Custodes, sævitque canum latratus in auras.
 At, qui deinde locum tenuit virtute secundum:
 Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse 260
 Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto,
 Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
 Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
 Demoleus, cursu palantes Troas agebat. 265
 Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
 Jamque adeò donati omnes, opibusque superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
 Cùm sævo è scopulo multâ vix arte revulsus, 270
 Amissis remis, atque ordine debilis uno,
 Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo lacerumque viator: 275
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus;
 Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla
 Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
 Nexantem nodos, seq; in sua membra plicantem.
 Tali remigio navis se tarda movebat: 280
 Vela facit tamen, et plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat,
 ceptus in eminentiâ viæ anguis, quem rota ærea obliquum trajecit, vel quem viator graviter feri-
 riens reliquit semimortuum et laceratum saxo: frustra fugiens movet corpore longos flexus:
 parte sui ferox, et micans oculis, et sublimis erigens colla sibilantia; pars debilis vulnere re-
 tardat eum torquentem nodos, et involventem se in sua membra. Navis tarda movebat se tali-
 bus remis: tamen velis utitur, et intrat portum velis tumentibus. Æneas, gaudens propter
 navem et socios reductos, donat Sergestum promisso præmio.

et regius puer *Ganymedes* in eâ intextus, ardens, si-
 milis anhelanti, persequitur cursu et jaculo cervos
 celeres in Idâ sylvosâ; quem volans armiger Jovis
 pedibus uncis rapuit ab Idâ in sublime. Frustrâ
 senes custodes tendunt palmas ad astra, et latratus
 canum videtur furere in aërem. At postea huic
Mnestheo, qui viribus obtinuit locum secundum donat habendam loricam
 compactam hamis et ornatam triplici licio auri, ut
 sit ipsi decus et armatura in bello; *Æneas* ipse victor hanc abstulerat Demoleo
 juxta rapidum Simoënta et prope altam Trojam. Vix ministri Phegeus et
 Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici textu densam; Demoleus autem
 illâ olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia præmia dat *Gyæ*,
 duos lebetas ex ære, et pocula conflata argento atque scabra figuris. Jamque
 adeò omnes remunerati, et gloriantes opibus, incedebant coronati rubris
 vittis circa caput: cùm Sergestus multo labore vix extractus è scopulo, remis
 amissis, et spoliatus uno remorum ordine, provehebat navem irrisam sine
 gloriâ. Qualis sæpe inter-

NOTÆ.

nunc *Madre* appellatur: tot flexibus in se quasi recurrens, ut pro quibuscunque flexibus metaphoricè sumatur. *Melibæa*, Thessaliæ urbs ad radices montis Ossæ purpurei ostrei piscatu ac tincturâ celebris. De purpurâ densiore ac *dibaphâ*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Idâ.*] In chlamyde, textus acu *Ganymedes*, Trois regis filius, de quo Æ. 1. 28. De Idâ Troadis monte Æ. 2. 801. Et divisam quidem hanc picturam fuisse necesse est, duas velut in partes: quarum altera venantem *Ganymedem* exprimeret; altera rap-
 tum ejus et comitum stuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio, 1. 2. 55. Fulmen non percutit è volucris aquilam, quæ idè ministra fulminis Jovisque à poetis fingitur. De hamis et loricâ auro trilicem, Æ. 3. 467.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Æneâ occisus. *Simoïs*, fluvius Troadis, Æ. 1. 100. *Ilio alto*, Græco more corripit vocalem longam ante aliam, absque vocalium elisione, ut G. 1. 281. *Imponere Pelio Ossam*. De Ilio, Trojâ, Æ. 1. 1. De lebetibus dono datis Æ. 3. 466. De *Cymbiis*, vasculis Æ. 3. 66.

269. *Puniceis tæniis.*] Vittis laneis, seu lemniscis è laureâ coronâ pendentibus, quæ coronæ, *lemniscatæ* dicebantur. *Tæniis*, vox dissyllaba, per contractionem: ut passim *aureis*. De *puniceo*, sive rubicundo et roseo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ pars media, eminentior et lapidibus strata atque exaggerata, ut pluvie defluant.

Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopesque,
Assueti sylvis, comites seniores Acestæ. 301
Multi prætereà, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305
Gnossia bina dabo lævato lucida ferro
Spicula, cœlatamque argento ferre bipennem:
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient flavâque caput nectentur olivâ.
Primus equum phaleris insignem victor habeto. 310
Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Threïciis; lato quam circùm amplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemmâ.
Tertius Argolicâ hâc galeâ contentus abito. 314
Hæc ubi dicta: locum capiunt, signoque repentè
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
Effusi, nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longèque ante omnia corpora Nisus
Emicat, et ventis et fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo, 320
Insequitur Salius. Spatio pòst deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumq; Elymus sequitur. Quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diore, 324
Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.

Posteà duo juvenes Siculi,
Elymus et Panopes, assueti
sylvis, comites senis Acestæ.
Insper multi quos fama obscura celat. Quos inter medios Æneas deinde ita locutus est: Percipite hæc animo, et *huc* applicate lætas mentes. Nullus ex hoc numero non recedet remuneratus à me. Dabo reportanda duo tela Gnossia rutilantia lævigato ferro, et securim *tectam* cœlato argento: Hoc præmium erit simile omnibus. Tres primi referent munera *alia*, et coronabuntur pallidâ oleâ *circa* caput. Primus victor habeat equum decoratum phaleris. Secundus pharetram Amazoniam et repletam sagittis Thraciis; quam latus balteus ex auro circumambit, et fibula nectit gemmâ tereti. Tertius abeat contentus hâc casside Argolicâ. Postquam hæc dicta sunt, sumunt locum: et audito signo statim aggrediuntur curriculum: et relinquunt limen elapsi, similes nimbo: simul attendunt *ad* terminum. Primus currit Nisus, et exilit longè ante omnes socios, velocior et ven-

tis et alis fulminis. Proximus ab eo, sed post longum intervallum proximus, sequitur Salius. Tum spatio post *Salium* relicto Euryalus tertius. Elymusque sequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipsum statim currit Diore, et jam fricat *ejus* calcem calce, imminens *alteri ejus* humero: et si longius restaret spatium; præteriret *eum* elapsus prior, aut relinqueret dubium.

NOTÆ.

diâ, E. 4. 58. De *Trinacriâ* Siciliâ, Æ. 3. 687. De *Elymo*, suprâ, v. 73. De *Acestâ*, v. 36.

306. *Gnossia*, &c.] *Gnossus*, urbs Cretæ insulæ, sive Candie, Æ. 3. 104. unde *spicula* laudatissima: *spiculum* autem, non sagitta, sed missile telum fuit, peditum quinque, triangulo ferro: *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, securi utrimque acutâ, G. 4. 331.

309. *Flavâ olivâ*.] Arbore dicatâ Minervæ, G. 1. 14. *Flavâ*: quia folii pars posterior subpallidâ, et coloris veluti porracei est: eâ coronabuntur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris*.] *Phaleræ*, equorum ornamenta, præsertim in capite, τὰ φάλαρα, quod est à φάλα, luceo: *harnachure*, *caparasson*, HARNESS, Æ. 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram*, &c.] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thraciâ* propriè dictâ aliqui veterum collocabant. De verâ earum sede dicemus, Æ. 11. 659. De *Amazonum* nomine, Æ. 1. 490. De *Thraciâ*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti*.] Quæ rotunda, et in longum porrecta est.

314. *Argolicâ galeâ*.] Vel quam Argivo ali-

cui eripuerat: vel Argolicâ figurâ: ut enim vidimus, Æ. 3. 637. clypeos Argolicos singularis fuisse formæ; ita et galeæ fuerunt: nam in Græcorum cæde, Æ. 2. 392. Trojani cum occisorum arma sibi aptâssent, galeæ et *Græciarum* errore *jubarum*, tantum non à suis occisi sunt. De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 2. 284.

316. *Limen*.] Lineam aliquam descriptam in campo, quæ *carceres* et *ostia* circa suppleret, suprâ, v. 288. De *alis* fulmini appingi solitis, Æ. 649.

324. *Calcem terit jam calce*.] Arguitur hic à quibusdam Virgilius: quod calcem præcurrentis, insequentis calce tritam dixerit: cum teri non possit ab insequente nisi summis pedum articulis. Temerè: neque enim Diore Elymum æquâ directâque lineâ insequabatur, alioqui nunquam ipsum anteire potuisset; at paullum ad latus: ita ut pænè incumberet, non *ejus humeris*, sed alteri tantum humero; et pedes utriusque secundum latera se interdum stringerent, atque ita *calcem calce* tenerent.

Jamque pænè in ultimo Jamque ferè spatio extremo fessique sub ipsum
 curriculo positi, et fatigati Finem adventabant: levi cùm sanguine Nisus
 accedebant ad ipsum ter- Labitur infelix; cæsis ut fortè juvencis
 minum; cùm miser Nisus Fusus humum viridesq; super madefecerat herbas.
 cadit humido in sanguine, Hic juvenis, jam victor ovans, vestigia presso 331
 quippe mactatis juvencis, Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
 fortè sanguis superfusus Concidit immundoque fimo sacroque cruore.
 madefecerat terram et vi- Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
 rides herbas. Ille juvenis, Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens; 335
 jam exultans, ut victor, Ille autem spissâ jacuit revolutus arenâ.
 non firmavit pedem com- Emicat Euryalus, et munere victor amici
 pressâ terrâ vacillantem: Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
 sed pronus cecidit in ipsum Pòst Elymus subit, et nunc tertia palma Diores.
 fimumque obscenum san- Hic totum caveæ consessum ingentis, et ora 340
 guinemque sacrum. Non Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
 tamen ille oblitus est Eu- Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 ryalii, neque amoris: nam Tutatur favor Euryalum, lachrymæque decoræ,
 surgens in lubrico loco op- Grator et pulchro veniens in corpore virtus.
 posuit se Salio; ille autem Adjuvat, et magnâ proclamat voce Diores: 345
 jacuit supinus in densâ are- Qui subiit palmæ; frustrâque ad præmia venit
 nâ. Exilit Euryalus, et Ultima, si primi Salio redduntur honores.
 victor beneficio amici occu- Tum pater Æneas: Vestra, inquit, munera vobis
 pat primum locum, volat- Certa manent, pueri, et palmam movet ordine nemo.
 que plausu et acclamatione Me liceat casûs misereri insontis amici. 350
 favente. Postea succedit Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
 Elymus, et mox Diores ter- Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 tius victor. Tunc Salius Hic Nisus: Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
 implet magnis clamoribus Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso 354
 cælum omnem sedentem in Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
 magno theatro, et conspec- Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
 tum primorum procerum: Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
 et postulat sibi restitui glo- Turpia membra fimo. Risit pater optimus olli,
 riam fraude ereptam. Fa- Vestra præmia vobis stant
 vor et decens fletus, et vir- certa, ô juvenes, et nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me misereri casûs amici insontis.
 tus grator apparens in Sic locutus, dat Salio magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis et auratam unguibus. Tunc
 formoso corpore, protegit Nisus ait, Si tanta munera dantur victis, et te miseret eorum qui ceciderunt: quæ dabis digna
 Euryalum. Juvat eum, et dona mihi Niso, qui meruissem virtute primam coronam, nisi adversa eadem fortuna, quæ ob-
 et magnâ voce clamat Dio- stituit Salio, mihi quoque obstilisset? Ac simul hæc dicendo ostendebat vultum, et membra fœ-
 res: qui successit tertius data humido fimo. Pater optimus Æneas arrisit illi:

NOTÆ.

329. *Cæsis juvencis.*] Ad sacrificia Anchisæ persolvenda.

332. *Titubata.*] Passivè, cùm titubo neutram vim vulgò habeat. Et hic Nisi casus est expressus ex Homero, Il. 23. 774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] Palmam hic, non solùm pro victoriâ, sed pro ipso victore usurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victicibus inter equas*. Porro quia Diores quintum duntaxat ordinem obtinebat, nec nisi casu Nisi, et fraude Salio factâ, tertium in locum proventus est: ideò dixit, *nunc: nunc*, inquam, primis duobus casu ac fraude sublati. De *caveâ*, parte circi, suprâ, v. 288.

340. *Ora Prima patrum.*] Seniores ac judi-

ces, quorum in conspectu atque ante ora vociferatur.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, crescens; melius, existens*: nam *venio* significat sæpe *sum, existo*: G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.*

351. *Gætuli leonis, &c.*] Africa toto leonibus, ferisque aliis infesta: imprimis *Gætulia* ejus pars de quâ Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ad splendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis.*

353. *Si tanta, &c.*] Vis Nisi verborum hæc est: Ego et Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic secundus ad metam subibat: si ergo hic donatus munere, cur ego in donatus?

Et clypeum effierri jussit, Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum. 360
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Pòst ubi confecti cursûs, et dona peregit:
 Nunc, si cui virtus animusque in pectore præsens,
 Adsit, et evinctis attollat brachia palmis.
 Sic ait, et geminum pugne proponit honorem:
 Victori velatum auro vittisque juvenum; 366
 Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
 Nec mora: continuò vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
 Solus qui Paridem solitus contendere contra: 370
 Idemq: ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
 Victorem Buten immani corpore, qui se
 Bebryciâ veniens Amyci de gente ferebat,
 Perculit, et fulvâ moribundum extendit arenâ.
 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit, 375
 Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
 Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
 Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
 Audet adire virum, manibusque inducere cæstus.

et imperavit clypeum effierri, opus Didymaonis, ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc insigni præmio. Deinde postquam absoluti sunt cursus, et perfecit remunerationem: Nunc, ait, si virtus est alicui et animus præsens in pectore, accedat, et erigat brachia ligatis manibus. Sic dixit, et proponit geminum præmium certaminis: victori juvenum tectum auro et tæniis; victo gladium et pulchram cassidem, ad solatium. Nec mora est: statim Dares erigit vultum immani cum robore, et attollit se magno cum fremitu hominum: qui solus solebat certare cum Paride: et qui idem ad sepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, percussit Buten illustrem victoriis, qui jactabat se ortum ex familiâ Bebryciâ Amyci, et

prostravit eum morientem in arenâ fulvâ. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, et ostentat humeros latos, et porrigens jactat brachia alternatim, et verberat ictibus aërem. Quæritur alter certaturus cum eo: nec ullus ex tantâ turbâ audet se offerre huic viro, et alligare cæstus manibus.

NOTÆ.

359. *Didymaonis.*] Fictum est nomen, et insignem artificem hîc notat.

360. *Neptuni sacro, &c.*] Censet Donatus, hunc clypeum, ex aliquo in Græciâ Neptuni templo erutum ab ipso Æneâ, cum per Græcas insulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium postibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic fixum, hîc refixum clypeum fuisse. Sed non decuit prius Æneam in spoliandis Deorum templis sacrilegium admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro solvendi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuisse clypeum, olim à Pyrrho refixum è Neptunii templi postibus, in excidio Trojæ. De Neptuno, Æ. 1. 125. De postibus, parte januæ, Æ. 2. 442. De Danaïs. Æ. 1. 30.

362. *Pòst ubi, &c.*] III. LUDUS. *Pugilatus, sive cæstum certamen.* Expressus ex Homero, Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter se *Epeus et Euryalus*: sed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero planè hîc superior est. *Epeum* sibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum* *Entellusenem*. De pugilatu, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittisque juvenum.*] *Boves* cornibus deauratis vittisque ac tæniis insignes erant, et cum statuebantur mactandi ad aras, et sæpe cum in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et statuam ante aras auratâ fronte juvenum.* De altero Lælius l. 7.

37. *Consul advocatâ concione P. Decii cumulatâ novâ virtute laudes peragit: et præter militaria alia dona, aureâ coronâ eum et centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem.*] Hunc enim Priami filium etsi moribus mollem, viribus tamen robustum fuisse, et cæstum certamine victoriam ex ipso Hectore fratre retulisse, diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æneid. 1. 27.

371. *Quo maximus occubat Hector.*] Hector, Priami filius, de quo, Æn. 1. 99. occisus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumultatus est; factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumquè exercitum duorum mensium induciis: ludique ad tumulum singulari pompâ celebrati sunt: in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertasse.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis de quo supra v. 24. quippe Eryx multò ante Trojanum bellum ab Hercule occisus fuit, ut mox videbimus, v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, sub ultimum Trojanæ obsidionis tempus occisus fuisset à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hîc sermo, alter aliquis fuit, è primi Butæ posteris: quod innuunt Virgilii verba *se veniens Amyci de gente ferebat*, quæ sanè remotiorem aliquem, quàm filii, gradum notant. De *Bebrycibus*, et *Amyco* eorum rege, occiso à Polluce, supra, v. 24.

Ergo lætus, et sperans superare omnes victoriâ, stetit ad pedes Æneæ: nec diutius tardans, tunc apprehendit sinistrâ manu taurum cornu, et sic loquitur: Nate deâ, si nemo audeat contendere mecum, quis erit finis expectandi? quousque oportet me retineri? impera me abducere præmium. Simul omnes Trojani fremebant, et volebant præmia reddi viro. Tunc Acestes graviter increpat verbis Entellum, quippe sederat proximus in viridi lecto herbarum: Entelle, qui frustrâ fuisti olim fortissimus heroum: an permittes tam patiens tanta præmia auferri sine pugna? ubi nunc est Deus ille Eryx, frustrâ dictus nobis à te magister tuus? ubi est fama sparsa per totam Siciliam, et illa spolia suspensa è tuis tectis? Ille ad hæc ait; Non abiit amor laudis, nec gloria fugata per timorem: at verò sanguis frigidus stupet senectute tardante, et vires exæstæ frigescunt in corpore. Si mihi, si nunc mihi adesset illa juvenus, quæ adfuit olim, et quâ improbus iste gaudet cum confidentiâ; accessissem ad pugnam, non certè invitatus præmio et formoso juvenco: nec curo præmium. Sic locutus, postea projecit in medium duos cæstus magni ponderis: cum quibus Eryx ardens solebat inferre manus in pugnam, et cingere brachia duro corio. Obstupuerunt animi spectatorum: tanti erant boves, quorum septem magna coria rigescebant plumbo et ferro insuto. Dares ipse obstupescit præ cæteris, et multum abnuît pugnare; et generosus filius Anchisæ versat huc illuc et pondus et ipsa ingentia involucra ligaminum. Tunc senex Entellus emittebat è pectore talia verba: Quid, si aliquis vestrum vidisset cæstus, et arma ipsius Herculis,

Ergo alacris, cunctosque putans excedere palmâ, Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus, 381
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur: Nate Deâ, si nemo audeat se credere pugnae, Quæ finis standi? quò me decet usque teneri? Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant Dardanidæ, reddique viro promissa jubebant. 386
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes, Proximus ut viridante toro consederat herbæ: Entelle, heroum quondam fortissime frustra, Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390
Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille, magister Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per om-Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis? [nem Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senectâ 395
Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires. Si mihi, quæ quondam fuerat, quæque improbus iste Exultat fidens, si nunc foret illa juvena; Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus, In medium geminos immani pondere cæstus 401
Projecit: quibus acer Eryx in prælia suetus Ferre manum, duroque intendere brachia tergo. Obstupuere animi: tantorum ingentia septem Terga boum plumbo insuto ferroque rigeabant. 405
Ante omnes stupet ipse Dares, longèque recusat: Magnanimusque Anchisiades, et pondus, et ipsa Huc illuc vinclo- rum immensa volumina versat. Tum senior tales reiebat pectore voces: Quid si quis cæstus ipsius et Herculis arma 410

NOTÆ.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere: Æ. 2. 554. *Hæc finis Priamifatorum.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 235. De *toro*, lecto Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effætæ, &c.*] Sanguis in senibus minori copiâ, tardiores spiritus et crassiores emittit, unde frigus et stupor. *Effætæ* propriè dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus pepererunt.

401. *Cæstus.*] *Cæstus*, chirothecæ species quadam est, cloris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum insuto: his pugiles muniebant manus; eosque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Vossius, deducunt à *cædo*, ideòque scribunt *cæstus*; malim audire Festum et Scaligerum, Poët. 1. 1. 22. qui deducunt à *κτεδν*

cingulum, lorum: et hoc à *κτεδν*, *pungo*, quia acu punctum et consutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. Venus deponit in sinum Junonis *cestum* suum, seu *κτεδν ἰμάνηα*, punctum cingulum, cui amor, desiderium, blandiloquentia, omnesque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et verò Virgilius iis cæstum exprimit verbis quæ cingulo apprimè congruunt: v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis*, v. 408. *Vinclo- rum immensa volumina*, v. 425. *paribus palmas innexuit armis*. Ludus autem ille inter antiquissimos fuit, vocabaturque *pugilatus*: in eo diversus à *luctâ*; quòd, in *pugilatu*, manuum *pugnis* se invicem caderent, ab adverbio *πρὸς pugno*; in *luctâ*, complexu insertisque brachiis ac pedibus *luxarent* se ac prosternerent.

Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
 Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus,
 Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus. 416
 Sed si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes;
 Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto,
 Solve metus: et tu Trojanos exue cæstus. 420
 Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum:
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosq;
 Exiit: atque ingens mediâ consistit arenâ.
 Tum satus Anchisâ cæstus pater extulit æquos,
 Et paribus palmas amborum innexuit armis. 425
 Constitit in digitos extemplò arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu:
 Immiscentque manus manibus, pugnamq; lacessunt.
 Ille, pedum melior motu, fretusque juventâ: 430
 Hic, membris et mole valens: sed tarda trementi
 Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant,
 Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vastos
 Dant sonitus: erratq; aures et tempora circum 435
 Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.

et triste certamen in hoc ipso litore? Eryx frater tuus ferebat olim hæc arma. Vides adhuc ea fœdata sanguine, et cerebro sparso. His pugnavit adversus magnum Herculem: ego iisdem solitus pugnare, dum sanguis calidior præbebat robur, et nondum senectus æmula albescebat sparsa utrisque temporibus capitis. At si Dares Trojānus recusat arma hæc nostra, et si id placet pio Æneæ, idque probat Acestes auctor hujus pugne; æqualiter pugnemus. Depono tui causâ coria Erycis, depono timorem: tu quodque aufer cæstus Trojanos. Hæc locutus, deponit ex humeris geminum amictum: et nudat magnos artus membrorum, magna ossa, et lacertos: et arduus stat in medio campi. Tunc pater Æneas filius Anchisæ extulit cæstus æquales, et ligavit utriusque manus paribus armis. Statim uterque stetit erectus in articulos pedum, et intrepidus erexit brachia in altum adæm. Retrò averterunt ab ictu alta capita, et miscent manus manibus, et defensus juventute: hic, robustus vastitate membrorum; sed genua pigra vacillant trementi, et difficilis anhelitus agitat vasta membra. Illi rixi frustra inter se minantur multas plagas, multas ingerunt cavis lateribus, et edunt magnos sonitus pectore: et frequens manus vagatur circa aures ac tempora, et malæ crepitant sub gravibus ictibus.

NOTÆ.

411. *Tristemque, &c.*] De Hercule Jovis et Alcmenæ filio, Æ. 8. 288. De Eryce filio Veneris atque ita Æneæ germano fratre, suprâ, v. 24. Causam porrò cur ab Hercule in Siciliâ Eryx occisus sit, hanc asserunt. Hercules, occiso Iberiæ sive Hispaniæ rege Goryone, hoves ejus cum in Italiam adduxisset; eorum unus formâ præcipuus, transmisso freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus est, et ab Hercule frustrâ repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter cæstibus commissa, quarum ultimâ Eryx interfectus est.

414. *Alciden.*] *Herculem*: qui licet Jovis et Alcmenæ filius: tamen et *Amphitryoniades* et *Alcides* dictus est: ab *Amphitryone* Thebano Alcmenæ marito, et ab *Alcæo*, Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλξῆν, *robur*.

415. *Æmula senectus.*] Vulgò *invidiam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere solet: vel quæ frustrâ vigorem illum imitatur, *æmulaturque*. Fortassè *æmulam* dixit, quia in utrisque temporibus canos spargentem: quasi utraque tempora cum festinatione quâdam et emulatione certatim canescerent.

418. *Sedet.*] Fixum est, sedet in animo. *Auctor Acestes.*] Non auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit: sed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret atque ita *Auctor*: suprâ, v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam vestem interiorem et exteriorem: Vel unicam, eamque suffultam et instar duplicis, qualis fuit *lana*, de quâ, Æ. 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus*, sunt compages ac juncturæ majorum corporis membrorum; ut *articuli* minorum, putâ digitorum. *Lacertus* os est inter manûs vertebra et cubitum. *Brachium* est os inter lacertum et humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleusmaticus est, quatuor breves pro dactylo: ut G. 4. 297. *Parietibusque premunt arcis.*

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur et curvatur: vel *reipsâ cavo*, quia laterum costis cavus pectoris thorax circumcluditur.

Entellus consistit gravis, Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem :
 et immotus in eodem statu, Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.
 tantummodo eludit ictus Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 corpore et oculis vigilantibus. Alter, sicut qui invadit urbem machinis, aut Aut montana sedet circum castella sub armis ; 440
qui obsidet in armis montana castella, sic pervestigat dolosè nunc hos nunc Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 illos aditus, et omnem locum, et *eum* premit frustra Arte locum, et variis assultibus irritus urget.
 variis impressionibus. Entellus ostendit dextram, et altè erexit : alter
 Entellus insurgens ostendit dextram, et altè erexit : alter celer prævidit ictum
 immissum à capite, et levi corpore elapsus effugit. Concidit : ut quondam cava concidit, aut Eryman-
 Entellus effudit impetum Aut Idâ in magnâ, radicibus eruta pinus. [tho,
 in auras, et ipse gravis et Consurgunt studiis Teucris et Trinacria pubes : 450
 graviter procumbit ultro It clamor cœlo : primusque accurrit Acestes,
 in terram magno pondere : Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
 ut aliquando pinus cariosa At non tardatus casu, neque territus heros :
 evulsa radicibus procumbit, Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitât irâ :
 in Erymantho, aut in magnâ Idâ. Trojani et juvenes Tum pudor incendit vires, et conscia virtus : 455
 Siculi surgunt *diversis* animis : clamores mittuntur Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto ;
 ad cœlum : et Acestes primus accurrit, miserans erigit è terrâ amicum æquævum. Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistrâ.
 Sed heros non tardatus *est*, nec territus *illo* Nec mora, nec requies : quàm multâ grandine nimbi
 casu : redit ardentior ad Culminibus crepitant ; sic densis ictibus heros
 pugnam, et ira revocat robur : præterea pudor et Creber utrâque manu pulsât versatq ; Dareta. 460
 fortitudo *sibi* cognita infuscinat vires : et ardens Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,
 urget toto campo currentem Dareta ; nunc dexterâ, Et sævire animis Entellum haud passus acerbis :
 nunc idem sinistrâ ingrens ictus. Nec *est* mora, Sed finem imposuit pugnae ; fessumque Dareta
 nec requies : quàm spissâ Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur.
 grandine crepitant nimbi Infelix ! quæ tanta animum dementia cepit ? 465
super tectis ; tam spissis ictibus heros utrâque manu frequens verberat et agitat Dareta. Tunc Non vires alias, conversa que numina sentis ?
 pater Æneas non passus *est* iras progredi ulterius, et Entellum furere animo crudeli : sed indixit finem certaminis ; et subduxit lassum Dareta, solans *eum* verbis, et talia loquitur : Cede Deo. Dixitque, et prælia voce diremit.

NOTÆ.

438. *Tela*. . .] *Tela* vulgò à τῆλε, longè : unde significant *missilia* quæcumque arma, quæ procul et eminè jaciuntur. Tamen aliquando usurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominùs. Pro ense, Æ. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera versat, Effugies*. . . Sic ait, et sublatus altè consurgit in ense. Hic pro cæstibus. Unde conatur conjectura Vossij : qui deducit à *tēgo*, *tegulum*, *telum* priore productâ ob contractionem, ut à *premo*, *premulum*, *prelum* : atque ita significabat id omne quo quis se tegit ac tuetur.

Exit.] Activè, pro *eludit*, *evitat*. Sic et Æ. 11. 750. *Vim viribus exit*. Vox Lucretiana l. 5. 1329. *Nam transversa feros exhibant dentis adactus Jumenta*.

446 *Ultrò*.] Per se ipse, nullo impellente.]

448. *Erymantho*.] *Erymanthus* mons, sylva, et fluvius Arcadiæ in Peloponneso : nunc *Dimizana* : locus sylvis asper, et apro quondam infestus, quem occidit Hercules. De *Idâ*, Phrygiæ monte etiam sylvo, Æ. 2. 801. De *Teucris*, Æn. 1. 235. De *Trinacriâ*, Æ. 3. 687. De *æquorè*, pro campo, Æn. 2. 780.

466. *Vires alias*.] *Majores* illi, *minores* tibi vires esse, quàm putaveras.

467. *Cede Deo*.] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te aversa sunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magistro ac protectori, quem Acestes vocavit Deum, suprâ, v. 391, cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *ratiōni*, juxta mentem Plu-

Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore rejectantem mixtosq; in sanguine dentes, 470
Ducunt ad naves : galeamque ensemque vocati
Accipiunt : palmam Entello taurumq; relinquunt.
Hic victor, superans animis, tauroque superbus :
Nate Deâ, vosque hæc, inquit cognoscite Teuceri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475
Et quâ servetis revocatum à morte Dareta.

Dixit, et adversi contra stetit ora juvenci,
Qui donum astabat pugnae : duosque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæstus
Arduus, esfractoque illisit in ossa cerebro. 480
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille super tales effudit pectore voces ;
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Dare-
Persolvo : hic victor cæstus artemq; repono. [tis 485

Protinus Æneas celeri certare sagittâ
Invitat, qui fortè velint, et præmia ponit :
Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit; et volucrem trajecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea sortem 490
Accepit galea ; et primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis :
Invitat qui fortè velint contendere sagittis, et proponit præmia : et magna manu attollit malum
de nave Seresti : et suspendit ex alto malo columbam in fune trajecto volitantem, ad quam di-
rigant sagittas. Convenerunt viri, et ærea cassis excepit sortes conjectas : et favente clamore
primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii;

At fideles socii Daretis du-
cunt ad naves illum, tra-
hentem genua infirma, et
motantem utrinque caput,
et expuientem ore spissum
sanguinem ac dentes mix-
tos cum sanguine : et vo-
cati ab Æneâ accipiunt
cassidem et gladium ; et
permittunt Entello taurum
et palmam. Tunc victor,
elatus animo, et superbiens
tauro, ait : Fili Veneris, et
vos, ô Trojani, hæc ani-
madvertite, et quale robur
mihi fuerit in corpore ju-
venili, et è quali morte eri-
piatis liberatum Dareta.
Sic locutus est, et stetit ad-
versus caput oppositi tauri,
qui stabat præmium certa-
minis : et sublimis, manu
reductâ, impegit duos
cæstus inter media cornua,
et immisit eos in ossa per-
rupto cerebro. Sternitur
bos, et tremens procidit in
terram moribundus. Ille
super bove profert è pec-
tore talia verba : O Eryx,
immolo tibi pro morte Da-
retis hanc vitam potiorẽ
hic victor depono artem et
cæstus. Statim Æneas in-
vitat

NOTÆ.

tarchi qui auctor est hoc proverbium apud septem Græciæ sapientes fuisse, *ἔρα Θιᾶ, se-
quere deum* : explicatque, *obtempera rationi*,
quæ quasi Deus oracula de rebus agendis sem-
per dicat.

472. *Palmam.*] Vel translatio est, pro vic-
toriâ ; vel propriè, *palmam*, de quâ diximus, v.
111.

483. *Hanc tibi, Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem* : vel quia vilipendit à se victum Da-
reta : vel quia Diis gratiores sunt victimæ ex
brutis animantibus, quàm humanæ : vel allu-
dit, ad *succidaneas* victimas ; quæ, cùm pri-
mæ fugerant, aut infaustæ fuerant, earum in
locum substituebantur, dicebanturque, *melio-
res* inclamantibus sacerdotibus, *δευτέρων ἀμει-
νότερον, secundis melioribus*.

484. *Hic victor cæstus, &c.*] Morem notat
gladiatorum consequentis ætatis, qui cùm per
ætatem ab arte discedebant, virgâ donaban-
tur, quam *rudem* appellabant ; vocabanturque
rudarii, et artis suæ arma suspendebant ad
postes Herculis. Hic Entellus, non Herculi,
à quo Eryx occisus ; sed ipsi Eryci suâ con-
secrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam
diximus, v. 467.

485. *Celeri certare sagittâ.*] IV. LUDUS.

Sagittarum jactus. Expressus est ex Homeri
Iliad. 23. 850, ubi *Teucer* columbæ funem se-
cat ; *Meriones* columbam ipsam evolantem
ferit. Virgilius quatuor inducit certantes ; *Hip-
pocoonta, Mnestheum, Eurytionem, Acestor.* Et
Hippocoon quidem malo sagittam insigit.
Mnestheus funem secat. *Eurytion* columbam
inter nubila transfodit. *Acestor* sagitta in au-
ras conjecta ignem concipit.

487. *Seresti.*] De hoc Trojano duce, Æ. 1.
611.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites :
apud cæteros vulgò in *urnam* aut *silulam*, sor-
tes conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortensius
eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis.
Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci.
Est quidem apud Homerum *Hyrtacides Asius*,
Il. 12. 96. sed *Asius* proprium est, *Hyrtacides*
patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Asius*
idem ille ab Idomeneo occiditur. Est etiam
apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon*
Thrax, consobrinus Rhesi : qui eâ ipsâ noc-
quâ Rhesus ad Trojam cæsus est, è somno ex-
citatus est ab Apolline. Hic ex Æneæ sociis
esse deinde potuit.

hunc sequitur Mnestheus Quem modò navali Mnestheus certamine victor
 modò victor in nauticâ pug- Consequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
 nâ, Mnestheus coronatus Tertius Eurytion, tuus, ô clarissime, frater, 495
 viridi oleâ. Tertius est Eurytion, tuus frater, ô nobilissime Pandare; qui quondam, jussus confundere fœdus,
 Pandare: qui olim jussus turbare fœdus, In medios telum torsisti primus Achivos.
 primus vibrâsti jaculum in Extremus galeâque imâ subsedit Acestes,
 medium Græcorum. Ultimus et in profundo cassidis Ausus et ipse manu juvenum tentare laborem.
 remansit Acestes, ausus Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500
 etiam ipse aggredi manu Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris:
 laborem juvenum. Tunc Primaque per cœlum nervo stridente sagitta
 viri illi, unusquisque pro Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
 se, curvant robustis viribus Et venit, adversique infigitur arbore mali.
 flexiles arcus, et educunt Intremuit malus, timuitque exterrita pennis 505
 sagittas è pharetris. Et sagitta juvenis Hyrtacidæ
 prima ferit levem aërem, Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
 nervo per cœlum sonante: Pòst acer Mnestheus adducto constitit arcu
 et pervenit ad malum, et Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit:
 figitur in arbore oppositi Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 mali. Malus tremuit, et Non valuit: nodos et vincula linea rupit, 510
 avis territa tremuit alis, et Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 omnia loca sonuerunt magno plausu. Postea ardens Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 Mnestheus stetit inflexo Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 arcu, dirigens in altum, et Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
 simul intendit oculos ac Jam vacuo lætam cœlo speculatus, et alis 515
 sagittam: at miser non Plaudentem, nigrâ figit sub nube columbam.
 potuit attingere ferro ipsam avem: tantum secuit
 nodos et funès lineos, quibus pendebat ab alto malo
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
 constricta circa pedem. Illa Aëriis, fixamque refert delapsa sagittam.
 aris fugit evolans in ventos et nigras nubes. Deinde Amissâ solus palmâ superabat Acestes:
 promptus Eurytion, teneus sagittam jamdudum in- Qui tamen æthereas telum contorsit in auras, 520
 tentam arcu parato, invocavit per vota fratrem Pandarum: et contuitus columbam jam gaudentem aëre libero et plaudentem alis, transfodit eam inter obscuras nubes. Cadit mortua, et amisit vitam in astris cœlestibus, et labens refert sagittam infixam. Acestes restabat solus amissâ victoriâ; qui tamen evibravit sagittam in aërem sublimem,

NOTE.

493. *Victor.*] Non primo, sed secundo loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum, ut Paris Helenæ raptor, et Menelaus Helenæ maritus, singulari certamine de Helenâ contenderent. At Paris, cum propè victus esset, à Venere è pugna subductus est, inductâ caligine, Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter, adnitente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret: quod ut faceret, persuasit illa Pandaro, è Mysiâ, Lycamnis filio, ut sagittam in Menelaum evibraret; atque ita vulnerato Menelao rursus in bella itum est, Iliad. 4. 89. De *Achivis*, Æ. l. 488.

512. *Notos.*] Ventos quoslibet, propriè meridionales: Austri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios, colitur quasi heros. At errat si cum idèd Lycium fuisse putat,

inductus in errorem his Homeri versibus, Iliad. 4. 119. Εὐχέσθω δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγένην, &c. Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primogenitorum sacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reversus esset claræ in urbem Zeliæ. Est enim Zelia, urbs Mysiæ, ad radices montis Idæ, et fluvium Æsepum, cujus accolæ populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. Lycium igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quòd patriâ esset Lycius, sed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem; de quo Æ. 4. 345. Fratrem verò invocat Eurytion, vel ut heroa, vel ut summè jaculandi peritum, quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. Te L. Scipio appello, cujus ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non frustra ab Diis immortalibus precatus sum.

Ostentans artem pariter arcumque sonantem.
 Hic oculis subito objicitur magnoque futurum
 Augurio monstrum : docuit post exitus ingens.
 Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namq; volans liquidis in nubibus arsit arundo, 525
 Signavitque viam flammis, tenuesque recessit
 Consumpta in ventos : cœlo ceu sæpe refixa
 Transcurreunt, crinemque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hæserè animis, superosque præcati
 Trinacrii Teucrique viri : nec maximus omen 530
 Abnuìt Æneas : sed lætum amplexus Acesten
 Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur :
 Sume, pater, nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honorem.
 Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis : 535
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monimentum et pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori, 541
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit :
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Æneas, nondum certamine misso, 545
 Custodem ad sese comitemque impubis Iuli
 Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem :

ostentans simul industriam
 et sonitum arcus sui. Tum
 occurrit oculis prodigium
 repentinum et futurum
 magno omni : ingens ca-
 sus hoc explicuit postea, et
 vates terrifici declarave-
 runt tardam prædictionem.
 Nam sagitta arundinea vo-
 lans inflammata est inter
 aëreas nubes, et igne nota-
 vit iter, et absumpta eva-
 nuit in leves ventos : quem-
 admodum sæpe stellæ ca-
 dentes è cœlo transeunt, et
 volantes trahunt post se co-
 miam. Siculi Trojanique vi-
 ri steterunt stupefacti ani-
 mo, et oraverunt Deos : et
 maximus Æneas non reje-
 cit omen, sed amplexus
 Acesten ornat eum magnis
 donis, et talia dicit : Acci-
 pe, ô pater, nam talibus
 prodigiis magnus rex cœli
 voluit te habere honorem
 extraordinarium. Habebis
 hoc munus ipsius senis An-
 chisæ : poculum cœlatum fi-
 guris, quod olim Cisseus
 rex Thraciæ dederat ha-
 bendum Anchisæ patri pro
 magno munere, et quasi
 pignus et monimentum sui
 amoris. Sic locutus, coro-
 nat caput ejus viridi lauro,
 et declarat Acesten pri-

imum victorem ante omnes Et benignus Eurytion non invidit victoriæ sibi prælatæ, licet solus
 dejecisset volucrem ex alto aëre. Proximus est in distributione præmiorum, qui secuit funem
 ultimus, qui levi sagittâ perfodit malum. At pater Æneas, ludis nondum dimissis, vocat ad se
 Epytiden, custodem et comitem pueri Ascanii et sic loquitur in aurem fidelem:

NOTÆ.

521. *Pariter arcumque.*] Pariter ultimam
 brevem hic producit sequente vocali, propter
 cæsuram.

523. *Augurio monstrum : docuit post, &c.*] *Augurium* propriè quid sit, diximus Æ. 2. 703.
 Hic pro quolibet signo ac præsagio futurorum
 eventuum sumitur. *Monstrum* est, quicquid
 contra rerum naturam accidit, et aliquid
 monstrat ac significat eventurum. *Exitus* qui
 hinc secutus est, incensio fuit navium Troja-
 narum, infra, v. 659.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *gravia* ;
Hortensius futura ; Cerdanus, *tarda* : hoc sen-
 su : Ignorabant quid hoc monstro portendere-
 tur ; id mox docuit exitus ; tumque vates in-
 tellexerunt aperueruntque omnia, sed seriùs
 ac tardiùs ; cum nullus ultra esset remedio
 locus.

525. *In nubibus arsit arundo.*] Prodigium in
 eo fuit, quòd id juxta rerum ordinem accidere
 non poterat ; ut sagitta ex arundine, quamli-
 bet sicca, ignem inter nebula conciperet ;

quod de terræ exhalationibus in altum aërem
 eductis Aristoteles ait. De *stellis*, ut vulgus pu-
 tat, *cadentibus*, quales et unde sint, diximus
 G. 1. 365.

530. *Nec omen Abnuìt Æneas.*] Cùm debu-
 isset aversari, accipit, atque ut sibi prosperum
 agnoscit ; vel dissimulans ob Aceste reveren-
 tiam, et licet infaustum sciret ; vel potiùs de-
 ceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ
 in Ascanii capite effulserat, Æ. 2. 682.

534. *Exsortem ducere honorem.*] *Extra sortem*
ordinemque propositorum præmiorum. Et mo-
 rem notat Græcorum ; apud quos, antequam
 præda divideretur inter milites, selectissima
 quæque, iis qui se fortiter in prælio gesserant,
 non sorte, sed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271.
 Ascanius Niso ; *Clypeum cristasque rubentes*
Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.

537. *Cisseus.*] Rex alicujus Thraciæ partis,
 Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab
 eoque dicta *Cisseis*. De *Thraciâ* Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum

Age, vade : et dic, inquit Vade, age : et, Ascanio, si jam puerile paratum
 Ascanio, si jam habet se- Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
 cum instructum agmen pu- Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis, 550
 erorum, et si composuit
 cursus equorum, huc dedu- Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
 cat turmas in honorem avi Infusum populum, et campos jubet esse patentes.
 sui, et monstret se in ar- Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 mis. Ipse imperat populum Frænatis lucent in equis : quos omnis euntes
 omnem sparsum recedere Trinacriæ mirata fremit Trojæque juvenus. 555
 è toto circo, et spatium fie-
 ri vacuum. Accedunt pue- Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ :
 ri, et in conspectu paren- Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
 tum emicant æqualiter su- Pars leves humero pharetras : it pectore summo
 per equis frænatis : omnis Flexilis obtorti per collum circulus auri.
 juvenus Siciliæ et Trojæ Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
 plaudit admirans eos equi- Ductores : pueri bis seni quemque secuti, 561
 tantes. Omnibus capilli
 premuntur coronâ comptâ : Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 gerunt duas hastas corneas Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 armatas ferro, pars hume- Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
 ro pharetras politas : flexi-
 bilis circulus torti auri per collum descendit in sum-
 mum pectus. Turmæ equitum sunt tres numero, et tres duces oberrant : pueri duodecim secuti
 unumquemque ducem, micant agmine distincto, et similibus ducibus. Una est turma puerorum,
 quam ketam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inelyta proles, ô Polite,

NOTÆ.

ejus fuit nomen ; proprium, *Periphantes* : qui *Epyti* filius, *Anchisæ* præco, *Iliad.* 17. 324.

548. *Ascanio, si jam, &c.*] Non enim inter- fuerat ludis Ascanius : turmas interea suas ad ludum instruens. De eo, *Æ.* 1. 267.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Eques- tris decursio puerorum Trojano more.* Hunc omissis cæteris Homeri ludis, *Iliad.* 23. addidit Virgilius in gratiam Augusti, qui his tempo- ribus ludum illum in usum revocaverat, ut dix- imus, *Æ.* 3. 280. De Augusto sic Suetonius, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentissimè, majo- rum minorumve puerorum delectu : prisci deco- rique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit : passus- que est ipsum posterisque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pol- lione oratore graviter invidiosèque in curiâ ques- to Æsermini nepotis sui casum, qui et ipse crus effregerat.* In eoque Augustus ducem secutus erat Julium Cæsarem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojæ lusit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas statuit Virgilius, singulas puerorum duodecim ; cum vulgò in exercitu turmæ ter denos habent equites quibus præerant tres *decuriones*. Tres, inquam, statuit turmas, licèt Julius duas tan- tum : quia fortassè turmarum numerus ad ar- bitrium editoris mutabatur, et ab Augusto auc- tus fuerat ; est enim verisimile ita descriptos hic à poetâ ludos fuisse, ut ab Augusto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pue- ris arma atque ornamenta. I. Galea. II. Corona supra ipsam galeam. III. Torques aureus, catenæ instar circuito collo summum in pectus

delabens. IV. Pharetra humero suspensa ; non omnibus quidem ; ait enim, *pars leves humero pharetras* ; sed fortassè ducibus. V. Hastilia duo præfixa ferro ; quibus sese videntur ex equis vi- cissim impulsisse : unde frequens casus seque- batur, ut ex Suetonio modò vidimus.

556. *Tonsâ coma, &c.*] *Nascimbænus tonsam* de tonsurâ capillorum explicat. *Servius, co- ronam, de galeâ ; et verò Homerus, Iliad. 7. 12. de galeâ loquens, ait, ὁπὸ σιφάνης ἰσχυάλλω, sub coronâ æreâ.* Tamen existimo pueros, et galeatos, et supra galeam coronatos fuisse : qua- lis est Marrubius sacerdos, *Æ.* 7. 751. *Fronde super galeam et felici comptus olivâ.* Galeatos quidem, quia Ascanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem.* Coronatos verò, non fluentibus ramis ; sed pressis concisisque frondibus : talis ipse Virgilius G. 3. 21. *ipse ca- put tonsæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Hastile, lignum ip- sum hastæ, cui ferrum præfixum est : lignum, in- quam, ex arbore corno, cornouiller, THE COR- NEL-TREE :* de quâ G. 2. 34. et hastas quidem illas necesse est breviores fuisse, ut binæ ferri possent, vel alterutrâ simul manu, vel singulae singulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio* : nunc enim *partior*, activè tantum, non etiam passivè sumitur. *Magistris.*] Ducibus, quos mox enumeratus est : et hæc appellatio pro- pria est in eo genere : quippe cum eligebatur Romæ dictator ; qui sub eo præerat equitatu, vocabatur *magister equitum.* De voce, *ovans*, *Æ.* 3. 189.

564. *Polite, Progenies, &c.*] Ejus *Polita* fi- lius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho in-

Progenies, auctura Italos : quem Thracius albis
 Portat equus bicolor maculis, vestigia primi 566
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
 Alter Atys, genus unde Atti duxere Latini :
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iūlo.
 Extremus, formâq; ante omnes pulcher Iūlus 570
 Sidonio est invectus equo : quem candida Dido
 Esse sui dederat monimentum et pignus amoris.
 Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
 Fertar equis.
 Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes 575
 Dardanidæ, veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem læti consessum oculosq; suorum
 Lustravere in equis : signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
 Olli discurrere pares, atque agmina terni 580
 Diductis solvere choris : rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque tela tulere.
 Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus,
 Adversis spatiis : alternosque orbibus orbem
 Impediunt, pugnaeq; cient simularcha sub armis. 585

auctura Italos : quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, gressus pedum primorum candidi sunt, et erigit frontem candidam. Secundus dux est Atys, à quo Attii Latini ducunt originem : parvus Atys, et puer charus puero Iūlo. Ultimus Iūlus, et præ omnibus spectabilis propter pulchritudinem, impositus est equo Sidonio : quem pulchra Dido dederat ei, ut esset monimentum et testimonium sui amoris. Reliqua juvenus vehitur equis Siculis senis Acestæ. Trojani recipiunt cum plausu eos de gloria sollicitos, et lætantur eos videndo, et agnoscunt vultus antiquorum patrum. Postquam læti circuierunt equitando omnem concionem et conspectum suorum : procul Epytides dedit paratis signum clamore, et sonuit flagello. Illi excurrerunt si-

mul pares, deinde tres duces diremerunt agmen in separatas turmas : iterumque admoniti relegerunt iter, et immisere hastas inimicas. Postea incipiunt alios cursus et alios recursus ex oppositis locis, et implicant alternatim gyros gyris, et sub armis edunt imaginem certaminis.

NOTÆ.

terfectus est, Æ. 2. 526. *Polite* vocativus est, à nominativo *Polites*, non à *Politus*. Hic *Polites*, teste Servio, dicitur tamen à Catone in originibus venisse cum Æneâ in Italiam, et urbem condidisse *Politorium* in Latio, ubi nunc *Polini* : quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod esset illa Latinorum adversus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho cæsum induxit, hujus urbis structuram attribueret videtur ejus filio, cum ait : *Progenies auctura Italos*. De *Italio*, Æ. 1. 530.

566. *Portat equus bicolor, &c.* Albus quidem fronte primisque duobus pedibus : hoc enim est *primi pedis*, id est, *primorum pedum*. At quis alter color ? Fortasse rufus : talis enim equus ab Homero describitur, *Iliad.* 23. 455. totus rufus, et albâ stellâ in fronte conspicuus : quod exprimere hic Virgilius voluisse Cerdano videtur. De *Thraciâ*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.* Servius de duobus anterioribus pedibus explicat, Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *albâ veluti stellâ* notatam : quia omnino alba deterioris equi indicium est.

568. *Genus unde Atti.* Sic rescribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Constat enim signatam hic à Virgilio fuisse gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atiam* : unde maternum genus Augustus ducebat. Quare dixit : *genus unde Atti duxere Latini*, non verò *Romani* :

quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Aricia*, nunc *la Riccia*.

569. *Puer dilectus Iūlo.* Notat certè conjunctam affinitatem inter utramque gentem *Juliam*, quæ ab Iūlo ; et *Attiam*, quæ ab Aty : quæ ex conjunctione prodiit Augustus. Quippe Julia, Julii Cæsaris soror, nupserat M. Attio Balbo : quo ex conjugio prodiit *Attia* ; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Augustum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum et alios, qui Augustum ex sorore Cæsaris natum ferunt ; et Livianam periochen libri 116, ubi is dicitur Cæsaris hæres, et ex sorore nepos : habet autem emendatissimus Livii codex, Pierio teste, *sororis nepos* ; quod verum est : fuit enim Augustus nepos Juliae, sororis Cæsaris ; non nepos Cæsaris, ex Juliâ sorore : quæ ex verborum confusione ortus error est. De *Sidonio*, Æ. 1. 446. De *Didone*, in argumento lib. 4.

573. *Senioris Acestæ.* Ad equos *Acestæ* refero, quibus Acestes Trojanam juventutem ad hunc ludum instruxerat : non ad *pubem Acestæ*, seu juventutem Siculam ; quam probabile est in Trojanis illis pueris locum non habuisse, siquidem è tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.* De laude et victoriâ sollicitos : eo pavore perculosos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit Corda pavor pulsans.*

576. *Oraparentum.* Parentum similitudinem in liberis. De verbo *lustrum*, pro *circum*, Æ. 1. 608.

Et modò præbent terga fu-
gæ, modo convertunt has-
tas quasi inimici, modò æ-
qualiter incedunt quasi pa-
ce compositâ. Quemad-
modum Labyrinthus in altâ
Cretâ dicitur habuisse olim
iter implexum obscuris pa-
rietibus, et fraudem incer-
tam propter mille vias, per
quas error in observabilis et
inexplicabilis turbabat sig-
na progrediendi. Non aliter
filii Trojanorum impediunt
currendo cursum, et miscent
fugas ac certamina luden-
do: similes delphinis, qui
natando per liquidum mare
sindunt Carpathium ac Li-
bycum mare, et ludunt in-
ter fluctus. Ascanius, cum
circumdaret Albam lon-
gam mœnibus, renovavit
primus hanc consuetudi-
nem decursionis, atque has
pugnas; et docuit veteres
Latinos eas edere: quo
modo ipse puer, et cum eo
Trojana juvenus: eodem
modo Albani docuerunt
suos posteros: hinc verò
maxima Roma accepit et
retinuit patrium ludum;
et illi pueri nunc dicuntur
Troja et Trojanum agmen.
Hactenus pugnae editæ sunt
sancto parenti. Tum for-
tuna primum conversa mu-
tavit fidem. Dum per di-
versos ludos persolvunt se-
pulchro justa: Juno filia
Saturni demisit Irim è cœlo
ad naves Trojanas, et ad-
juvat ventis eam descen-
dentem, plurima parans, et
nondum expleta secundum
veterem indignationem. Illa virgo festinans iter per arcum mille colorum, nulli aspectabilis
descendit per pronam semitam. Videt magnum concursum ad ludos; et circumiens litora,
cernit portus vacuos et naves incustoditas. At Trojanæ procul separatæ in deserto litore plo-
rabant Anchisen amissum, et cunctæ plorantes aspiciebant altum mare: unus erat sermo om-
nium; heu! tot fluctus et tantum maris restare fatigatis! postulant urbem: tædet eas pati as-
peritatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit se in medium earum,

NOTÆ.

588. *Cretâ fertur Labyrinthus.*] De *Cretâ* in-
sulâ, *Candia*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ.
6. 27. Et comparat varias cursûs puerilis figu-
ras cum *Labyrintho*; currentes deinde pueros,
cum *delphinis*.

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*,
communiter creditur esse *porcus marinus*, *mar-
soun*, a PORPOISE, quem falsò incurvo corpore
pinxere veteres: nisi fortè sic apparet propter
impetum ac velocitatem motûs cum erumpit è
mari: verè enim dicitur à Plinio 1. 9. 8. *velocis-
simum omnium animalium, non solum marinor-
um; ocyor volucris, ocyor telo . . . tantâ vi
exilit, ut plerumque vela navium transvolet.*

595. *Carpathium Libyœque.*] *Carpathium*

mare, ad orientem *Cretæ* insulæ, ubi est *Car-
pathus* insula, Cretam inter et Rhodum media,
nunc *Scarpanto*. *Lybicum* mare, circa Libyam,
de quâ *Africæ* parte, Æ. 1. 158. et G. 1. 241.
De *Ascanio*, Æ. 1. 267. De *Albâ*, Æ. 8. 48.
De *Latinis*, veteribus Latii incolis. Æ. 1. 6.

606. *Irim de cœlo, &c.*] De *Iride*, et arcu
cœlesti, Æ. 4. 700. De *Junone*, *Saturni filia*,
Æ. 1. 23.

613. *Secretæ Troades actâ.*] Nam, ut ait Hor-
tensius, indecorum esse honestas matronas pub-
licis in spectaculis esse cum viris. *Acta* litus
est, ab ἀκτῆ; quâ voce etiam usus est Cicero,
de Siculo litore loquens, Verrinâ 5. 81. *Uxo-
rem tot in actâ dies secum habere.*

Conjicit, et faciemque Deæ vestemque reponit.
 Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli, 620
 Cui genus, et quondam nomen, natique fuissent.
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
 O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
 Traxerit ad letum, patriæ sub mœnibus! ô gens
 Infelix! cui te exitio fortuna reservat? 625
 Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas;
 Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
 Sideraq; emensæ ferimur: dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.
 Hic Erycis fines fraterni, atq; hospes Acestes: 630
 Quis prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
 O patria, et rapti nequicquam ex hoste Penates!
 Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
 Hectoreos amnes, Xanthum et Simoënta videbo?
 Quin agite, et mecum infaustas exurite puppes. 635
 Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
 Ardentes dare visa faces: hinc quærite Trojam:
 Hic domus est, inquit, vobis: jam tempus agit res.
 Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ 639
 Neptuno! Deus ipse faces animumque ministrat.
 Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem:
 Sublatâque procul dextrâ connixa coruscat,
 Et jacit. Arrectæ mentes, stupefactaque corda
 Iliadum. Hic una è multis, quæ maxima natu,
 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645

quærite Trojam, hic est vobis domus: jam tempus urget rem. Nec mora est adhibenda tantis
 præsagiis: ecce quatuor altaria posita Neptuno! Ille ipse Deus suppeditat nobis animos et fa-
 ces. Hæc dicens, prima per vim rapit funestum ignem: et erectâ dexterâ nitens procul librat,
 et conjicit. Arrecti sunt animi et attonita corda Trojanarum. Hic una è multis, quæ erat
 annis provecissima, nomine Pyrgo, regia nutrix tot filiorum Priami.

NOTÆ.

620. Beroë, Ismarii, &c.] Ficta nomina
 Beroës et Dorycli. Ismarius is dicitur, id est,
 Thracius, ab Ismaro, Thraciæ maritimæ mon-
 te, de quo G. 2. 37. De Dardanidis. Æ. 1. 235.
 De Achaïa, Græciâ propriè dictâ, vel Pelopon-
 nesi parte, Æ. 1. 483.

626. Jam vertitur æstas.] Jam præterita
 est septima, et convertitur vergitque in octa-
 vam. Hunc enim esse sensum diximus, Æ. 1.
 756. Et verò tunc ita loquebatur Beroë, non
 æstate, sed vere: ipso quippe ludorum die, ut
 statimius suprâ, v. 46.

628. Sidera emensæ.] Per navigationem,
 quæ astrorum aspectu regitur.

629. Fugientem.] Quia, unò propius ad eam
 accedebant, eo videbantur ab eâ longius vi
 tempestatum repelli. De Eryce, Æneæ fratre,
 v. 24. De Acestâ, v. 36. De Penatibus, Æ. 2.
 717. De Hectore, Æ. 1. 99. De Xantho, Tro-
 adis fluvio, Æ. 1. 473. De Simoënte, Troadis
 item fluvio, Æ. 1. 100. De Cassandra vate,
 Priami filiâ, Æ. 2. 246.

638. Agit res.] Sic Romanus, ac Mediceus
 codex, alique vetusti, apud Pierium; licet in

et exiit formamque et habi-
 tum Deæ. Assimilatur Be-
 roë uxori grandævæ Dory-
 cli Ismarii, cui fuerat olim
 nobilitas, et fama, et sobo-
 les. Sic autem immiscet se
 mediam matribus Trojanor-
 um: O infelices, inquit,
 quas manus Græcorum non
 traxere ad mortem, in bel-
 lo, sub muris patriæ! ô
 gens infortunata! cui mor-
 ti reservat te fortuna? Jam
 septima æstas transiit ab
 exitio Trojæ; ex quo tem-
 pore vagamur emensæ tot
 maria, et omnes terras, tot
 scopulos inhabitabiles, et
 sidera: ex quo per vastum
 mare quærimus Italiam fu-
 gientem, et raptamur fluc-
 tibus. Hic est regio Erycis
 fratris Æneæ, et hospes
 Acestes: quis vetat Æneam
 fundare muros, et dare ur-
 bem civibus? O patria, et
 Penates frustrâ erepti ab
 hostibus! an deinceps nulli
 vocabuntur muri Trojæ?
 nullibi aspiciam fluvios
 Hectoreos, Xanthum et Si-
 moënta? Immo agite, et
 mecum incendite funestas
 naves. Nam umbra Cas-
 sandræ vatis visa est per
 somnum præbere mihi fa-
 ces accensas, atque. Hic

aliis legatur tempus agi res: id est, tempus
 agendi rem. Magis tamen placet prima lec-
 tio, tempus agit res: id est, ipsum tempus, ipsa
 occasio, rem urget et porro impellit: nam ecce
 faces, &c.

639. Quatuor aræ Neptuno.] A quo constitu-
 tæ? non ab Æneâ, qui ad tumulum, et in
 patris honorem sacra fecerat: tumulus autem
 et sacrificii locus procul aberant ab eâ litoris
 parte; nec procul à circo; ut patet ex boum
 sanguine, quo lapsus est Nisus, v. 333. Ergo,
 vel à Cloantho: qui, hoc ipso in litore Siculo,
 immolandum pro navali victoriâ taurum Diis
 pelagi voverat, v. 235. vel ab ipsis Trojanis:
 qui, dum Æneas Anchisæ sacra faceret, mac-
 tabant ipsi juvencos, pro suâ quisque copiâ;
 sive ut Anchisen, sive ut alios etiam Deos co-
 lerent, neque enim id à poetâ definitur, v.
 100.

642. Ignem . . . coruscat.] Neutrum id vulgò
 verbum est; apud Virgilium sæpe activum. Æ.
 10. 651. Strictumque coruscat mucronem. Æ.
 12. 431. Hastamque coruscat.

645. Pyrgo.] Fictum nomen à poetâ. De

Non hæc vobis est Beroë, 6
matres; non uxor Rhœteta
Dorycli: animadvertite in-
dicia divinæ pulchritudinis,
et oculos micantes, quis sil-
illi vigor, quæ facies, aut
sonus vocis, aut gressus
ambulanti. Egomet ipsa,
jamdiu digressa à Beroë,
reliqui Beroënægrotantem,
et dolentem quòd sola in-
munis esset talis officii, nec
exhiberet Anchisæ digna
sacrificia. Hæc locuta est.
Sed matres primò cœperunt
aspicere naves oculis male-
volis, incertæ et dubiæ in-
ter miserum amorem præ-
sentis regionis et regna in-
vitantia per fatum. Cùm
Dea Iris extulit se per æ-
rem alis æquatis, et in dis-
cessu signavit magnum ar-
cum inter nubes. Tunc au-
tem stupefactæ prodigiis,
et impulsæ furore, vocife-
rantur, et rapiunt ignem
ex aris intimis: pars nu-
dant aras, injiciuntque
frondes et ramos et facès:
ignis savit laxatis habenis,
per scamna, et remos, et
puppes pictas ex abiete
structas. Eumelus nuncius defert ad sepulchrum Anchisæ et sedes theatri naves esse combus-
tas: et ipsi spectatores vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Ascanius, quemad-
modum lætus regebat decursionem, eo modo cucurrit ad castra tumultuantia, festinus in equo:
et magistri stupefacti non possunt eum retinere.

Non Beroë vobis; non hæc Rhœtēia, matres.
Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
Ardentesque notate oculos: qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisve sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui 650
Ægram, indignantem tali quòd sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primò ancipites, oculisque malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ fatisque vocantia regna: 656
Cùm Dea se paribus per cœlum sustulit alis,
Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstribus, actæque furore, 659
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
Conjiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, et remos, et pictas abiete puppes.
Nuncius Anchisæ ad tumulum cuneosque theatri
Incensas perfert naves Eumelus: et ipsi 665
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.

NOTÆ.

Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filia-
bus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteta.*] E *Rhœteo*, Troadis promon-
torio, non procul ab urbe Trojâ.

647. *Divini signa decoris.*] Quatuor ea signa
commemorat. I. *Fulgorem vultus et oculorum.*
II. *Spiritum*, id est, halitum odoratum. III.
Incessum, aut grandem, aut fluentem. IV. *So-
num vocis*, sanè altiore firmioreque. De
tribus primis diximus, Æ. 1. 402, 403, 405.
De quarto dixit Æneas ad Venerem, ibidem,
v. 328. ubi: *Nec vox hominem sonat.*

651. *Indignantem quòd, &c.*] Ægrè feren-
tem, quòd per valetudinem sibi non liceret
interesse sacris.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] *Dionysius Halicarn.* postquam de Ægesto sive
Acestâ, et Elymo, jam in Siciliâ considenti-
bus, locutus est; ita de hoc navium incendio
dissertit, l. 1. *Ἐν τῶν δὲ ἐρηκνέοις Αἰνείας ἀνδράσι,*
&c. In hos autem viros postquam incidit Æneas,
complectitur eos comiter, et condit in eorum
gratiam urbes Ægestam et Erycem, et exercitûs
sui partem in iis relinquit: quantum ego con-
jicio, suâ sponte, ut labore et marinis jactationi-
bus fessi loco tuto quiescerent; ut verò aliqui
scribunt, detrimentum classis illuc passus ab in-
cendio, quod aliquot fœminæ tædio navigationis

excitaverant; et necessitate coactus turbam relin-
quere, quam post absumptas naves reliquæ ca-
pere non poterant. *Plutarchus* in *Romulo*, re-
fert ex aliquorum sententiâ incensas à mulieri-
bus naves Trojanorum fuisse in ipsis Tybridis
faucibus, *Romæ* cujusdam Trojanæ suasu, à
quâ deinde *Roma* nomen habuerit. *Strabo*, l.
6. id *Crotone* accidisse narrat, et sic deinde
rem definit: *Καὶ τὸ τῶν Τρωάδων δὲ πτόλμημα πει-
ρίσεται πολλαχῆ.* &c. Et Trojanarum quidem
facinus multis ascribitur locis, videturque incre-
dibile, cùm tamen fieri potuerit.

661. *Spoliant aras.*] Frondibus, verbenis,
tæniis, quibus ornatae erant et aræ et statuæ
Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro ig-
ne, G. 1. 295. *Habenis.*] Translatio ab aurigis,
qui habenas ad incitatissimum cursum laxi-
ores equis permittunt. De *transtris*, suprâ,
v. 119. De *abiete*, *sapin*, *FIR. G.* 2. 68. De
cuneis theatri, suprâ, v. 288.

665. *Eumelus.*] Effatus aliquis senex, qui
apud naves cum mulieribus steterat.

669. *Magistri.*] Vel alii duces duo, *Priamus*
et *Alys*, qui sic appellantur, v. 562. Vel cus-
tos Ascanii *Epytides* aliorumque juvenum
custodes. De *Argivis*, et *Argis*, urbe *Pelopon-
nesi*, Æ. 1. 284.

Quis furor iste novus? quò nunc, quò tenditis, inquit,
 Heu miseræ cives! non hostem inimicâq; castra
 Argivûm; vestras spes uritis. En ego vester 672
 Ascanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
 Quâ ludo indutus belli simulachra ciebat.
 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.
 Ast illæ diversa metu per litora passim 676
 Diffugiunt, sylvasque, et sicubi concava furtim
 Saxa petunt: piget incepti, lucisque suosque
 Mutatæ agnoscunt: excussaue pectore Juno est.
 Sed non idcirco flammæ atque incendia vires 680
 Indomitas posuere: udo sub robore vivit
 Stupa, vomens tardum fumum: lentusque carinas
 Est vapor, et toto descendit corpore pestis:
 Nec vires heroum, infusaue flumina prosunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem, 685
 Auxilioque vocare Deos, et tendere palmas:
 Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos, si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos; da flammam evadere classi
 Nunc, pater, et tenues Teucrûm res eripe leto: 690
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti
 Si mereor, demitte; tuâque hîc obrue dextrâ.
 Vix hæc ediderat: cùm effusis imbris atra
 Tempestas sine more furit: tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, et campi: ruit æthere toto 695

Aitque, Quis est iste novus furor? ô miseræ cives? quò jam, quò tenditis? non incenditis hostes, et hostilia castra Græcorum; sed spes vestras. Ecce ego sum vester Ascanius. Abiecit ad pedes vacuam cassidem, quâ opertus in ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit simul Æneas; simul multitudo Trojanorum. Sed illæ præ timore fugiunt quâcumque in remota litora, et clam querunt sylvas, ac rupes cavernosas, si alicubi sunt: pernitet eas facinoris et vitæ: et revocatæ à furore agnoscunt suos cives: et Juno expulsa est ex animo. Tamen flammæ et incendia non amiserunt propterea vim suam: stupa emittens pigrum fumum alitur sub ligno humido et spissus ignis absumit trabes, et pernicies funditur per totam molem: et labor virorum interjectæque undæ non proficiunt. Tunc pius Æneas capit lacerare vestem ab humeris, et invocare Deos in auxilium, et extollere palmas manuum. Jupiter omnipotens, ait, si

nondum odisti Trojanos omnes ad unum, si vetus misericordia tua spectat casus humanos: concede nunc classi evitare incendium, ô pater, et serva ab exitio res angustas Trojanorum: vel, si mereor, tu trade me morti inimico fulmine, et hîc opprime me tuâ manu quod solum restat. Vix dixerat ea: cùm immissis pluviis tempestas furit præter consuetudinem, et alta loca terrarum et campi quatiantur fulmine:

NOTÆ.

673. *Galeam ... inanem.*] Jam vacuum quippe extractam è capite. Alii explicant: *spoliatam coronâ*, quæ prius superpositâ galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 235.

681. *Udo sub robore.*] Duro quovis ligno; aliquando certâ specie arboris, è querceo genere, G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortici proximè adhærens, obturandis ac stipandis rimis ac foraminibus comparatum. Græcè *στυπήν* à *στυψω*, *astringo*.

Tardum fumum: lentusque, &c.] Quia uda et vicina undis materia non facile in flammam emicabat.

683. *Vapor.*] Propriè est halitus ac flatus, qui fumi instar expiratur: hîc pro igne sumitur, juxta Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque serenum.* *Carinæ* trabes sunt inæ in navibus.

Corpore pestis. Corpus hîc pro navium mole; *Pestis* pro igne usurpatur, et sæpe pro noxiâ quâcumque re; et apud Livium l. 44.

pro cæde; in aliam fœdiorem pestem incidebant: *elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obtereabant.* Plinius l. 2. 48. pro tempestate: *Præcipua navigantium pestis, &c.*

685. *Abscindere vestem, &c.*] Maximum hoc signum doloris fuit: usitatissimum apud Hebræos, ut patet ex sacris literis. Sed et apud Ægyptios ex Herodoto, l. 2. quos mortuos prosecutæ mulieres vagæ per urbem percutiebant se nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Senecâ in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat ex humeris vestis apertis; jam nuda vocant pectora dextras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 8. re malè gestâ à Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone, c. 42. qui *postquam Galbam et Hispanias descivisse cognovit ... veste discissâ, capite converberato, actum de se pronunciavit.* Causa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres usus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, spatia terrarum altissima. Vulgaris est ea locutio atque elegans; ut Æ. 2. 332. *Angusta viarum*

imber sonans aquis et densatus à nigris Austris cadit ex toto aëre : et naves desuper implentur, ligna semusta humescunt : donec ignis totus extinctus est ; et cæteræ naves receptæ sunt ab igne, quatuor tantum absumptis. Sed pater Æneas, perculsus hæc tristi calamitate, agitabat animo magnas curas, nunc huc, nunc illuc : deliberans, an remaneret in agris Siculis immemor factorum, an peteret regiones Italas. Tunc senex Nautes, quem Tritonia Pallas unice instituit, et effecit clarum multis vaticiniis ; edebat hæc responsa, dicebatque, vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret series factorum. Atque ille solatus Æneam loquitur his verbis : Fili Veneris, camus quò fata vocant et revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda est tolerando. Est tibi Trojanus Acestes è divinâ origine : accipe illum et volentem adhibe socium ad consilia. Da illi eos, qui superflui sunt amissis navibus ; et quos tædet magni consilii et rerum tuarum ; et elige senes grandævos, et matres lassas navigatione, et quodcunque tecum est infirmum et timens pericula : et permitte ut illi fatigati habeant urbem in hac regione. Vocabunt urbem illam Acestam, concesso ab Acestâ nomine. Æneas commotus est talibus verbis amici senis : deinde verò distractus est animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cælum invecta duobus equis : deinde species Anchisæ patris delapsa è cælo visa

Turbidus imber aquâ, densisq; nigerrimus Austris : Implenturque super puppes, semusta madescunt Robora : restinctus donec vapor omnis ; et omnes, Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ. At pater Æneas casu concussus acerbo, 700 Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas Mutabat : versans, Siculisne resideret arvis Oblitus factorum, Italasne capesseret oras. Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas Quem docuit, multâque insignem reddidit arte ; 705 Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira Magna Deûm, vel quæ factorum posceret ordo. Isque his Æneam solatus vocibus infit : Nate Deâ, quò fata trahunt retrahuntq; sequamur. Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes : 711 Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem. Huic trade, amissis superant qui navibus ; et quos Pertæsum magni incepti rerumque tuarum est ; Longævosque senes, ac fessas æquore matres ; 715 Et quicquid tecum invalidam, metuensq; pericli est, Delige : et his habeant terris sine mœnia fessi. Urbem appellabunt permissio nomine Acestam. Talibus incensus dictis senioris amici : Tum verò in curas animus diducitur omnes. 720 Et nox atra polum bigis subvecta tenebat : Visa dehinc cælo facies delapsa parentis

NOTÆ.

Ibid, v. 725. *Opaca locorum.* De *Austris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roborebus*, suprà, v. 681.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.* Nautes, caput *Nauticæ* familiæ Romanæ, cujus in custodiâ Palladium Romæ per successionem fuit : ut habet Dionysius Halicarn. 1. 6. Et causam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 39. et 2. 31. De *Tritoniâ*, ejus cognomine, Æ. 2. 171. De *ordine factorum*, Æ. 1. 239. De *Acestâ rege*, *Dardaniæ stirpis*, suprà v. 36.

718. *Acestam.* De hac urbe, infrà, v. 755.

721. *Bigis.* Ut Soli quadrigæ, sic Nocti et Lunæ bigæ, à poetis trahendo curru assignantur ; et quidem ab Ovidio equi, ab Ausonio juvenæ, ab aliis muli ; quia sicut muli non suo, sed equi genere procreantur ; ita Luna, non suo, sed Solis lucet lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti quadrigas. Color autem illis niger vulgò datur : à Claudiano cæruleus, qui sæpe sumitur pro nigro ; ab Ovidio niveus, quia illic de Lunâ agitur.

722. *Cælo facies delapsa parentis, &c.* E cælo labitur, quo ejus manes Acheronte remissos, et inter Divos admissos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor inesse homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipuè animam ; et simulacrum, sive idolum, sive manes, animam, heroum præsertim in cælum abire, simulacrum eorundem manere apud inferos Sic apud Homerum Odyss. 11. 600. Ulysses, in illâ suâ mortuorum ex inferis evocatione, ait : Τὸν δὲ μετ' εἰσένοισα βίην Ἡρακλῆϊν, Εἰδωλὸν αὐτὸς δὲ, &c. Post hunc verò vidi vim Herculeam, idolum : ipse verò apud immortales Deos oblectatur in convivis. De Itho, Æ. 1. 1. De fati, Æ. 1. 239. De Italiâ, Æ. 1. 530. De Latio, Æ. 1. 6. De Dite, Plutone, G. 4. 467. De Avernis, pro inferis, Æ. 6. 237. De Tartaro, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De Elysio, beatorum apud inferos sede, Æ. 6. 638. De Sibyllâ, Æ. 6. 10. De sacrificio Sibyllæ, Æ. 6. 243. De genere Æneæ, seu posteris, Æ. 6. 756.

Anchisæ, subito tales effundere voces :
 Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
 Chare magis : nate, Iliacis exercite fatis :
 Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
 Depulit, et cœlo tandem miseratus ab alto est.
 Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Lautes
 Dat senior : lectos juvenes, fortissima corda,
 Defer in Italiam : gens dura, atque aspera cultu, 730
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
 Infernas accede domos ; et Avena per alta
 Congressus pete, nate, meos. Non me impia namq;
 Tartara habent tristesq; umbræ ; sed amœna piorum
 Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla 735
 Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet. [ces.
 Tum genus omne tuum, et, quæ dentur mœnia, dis-
 Jamque vale : torquet medios nox humida cursus,
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
 Dixerat, et tenues fugit, cœu fumus, in auras. 740
 Æneas, Quò deinde ruis ? quò proripis ? inquit :
 Quem fugis ? aut quis te nostris complexibus arcet ?
 Hæc memorans, cinerem et sopitos suscitât ignes :
 Pergameumque Larem, et canæ penetralia Vestæ
 Farre pio et plenâ supplex veneratur acerrâ. 745
 Extemplò socios, primumque accersit Acesten :
 Et Jovis imperium, et chari præcepta parentis
 rem. Æneas deinde ait : Quò curris ? quò te subtrahis ? quem fugis,
 complexu nostro ? Hæc dicens, succendit ignem in cinere sepultum :
 colitque supplex pio frumento et thuribulo pleno Lares Trojanos et sacraria albæ Vestæ.
 Statim advocat socios, ac primò Acesten : declaratque mandatum Jovis, et jussa dilecti patris,

est ipsi repente proferre talia verba : O fili, mihi magis chare quàm vita, quando vita inerat mihi ; fili agitate casibus Trojanis : venio huc jussu Jovis, qui avertit incendium à navibus tuis, ac denique misertus est tui ex alto cœlo. Obtempera consiliis, quæ senex Nautes præbet tibi prudentissima : transporta in Italiam electos juvenes, generosissimos animos : gens fortis et aspera moribus vincenda est tibi in Latio. Tamen prius veni ad domos inferas, et per Avernum profundum quære mea colloquia, ô fili. Non enim sceleratus Tartarus et mœstæ umbræ tenent me, sed habito Elysium, et lætos cœtus bonorum. Casta Sibylla huc ducet te multo sanguine nigrarum victimarum. Tunc disces omnes posteros tuos, et urbes quæ concedentur. Nunc autem vale : nox humida peragit medium cursum, et Sol oriens crudelis me attingit equis anhelantibus. Sic locutus erat, et evanuit veluti fumus in levem aërem.

NOTE.

733. *Torquet medios, &c.*] Tria sunt hîc notanda. I. Æstas, sive solstitium imminens, hîc significatur : cùm scilicet nox est brevissima, primumque diluculum mediæ nocti ferè conjunctum : ait enim *torquet medios nox cursus* ; et *oriens me equis afflavit*, id est, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus, v. 46. apprimè convenit. Et verò confectis ludis, verisimile est Æneam consilii ambiguum dies non paucos in deliberando posuisse : cùm hoc ipsi insomnium contigit. II. Umbræ noctu tantum solent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vagæ ferimur, nox clausas liberat umbras : Errat et objectâ Cerberus ipse serâ.

Luce jubent leges Lethæa ad stagna reverti :

Nos vehimur, vectum nauta recenset onus. Alii hoc tribuunt umbris, quæ circa tumulos manebant : cùm manes sive idola apud inferos clausa essent. Licet autem hæc Anchisæ species è cœlo, non ex inferis, apparere hîc dicatur : eandem tamen ipsi tribuit lucis ac diei formidinem. III. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt : falsa, quæ sub primam noctem. Causam affert Plinius, l. 10. 75. *A vino et à cibis*

proxima, atque in redormitione, vana esse visa propè convenit. Quare verum hoc insomnium Æneas existimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] *Penales, Lares, Vestam*, id est, inextinctum ignem, secum in Italiam advexisse Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Vestâ* : et Æ. 2. 717. De cultu *Larum* diximus Æ. 3. 177. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, sive placentis è purissimo frumento, quod *far* appellatur ; molâ item salsâ, de quâ Æ. 2. 133. Unde hîc ait *farre pio*, id est, placentâ et libo ; et *acerrâ*, arculâ thuris sive thuribulo. Supersunt hîc tria notanda. I. Per *sopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat ; sed lentius emicantes. II. Vestam dici *canam*. Vel quasi antiquam, ut dicta est, Æ. 1. 292. *cana Fides*. Vel quia Vestales deinde virgines albo amictu indutæ sunt. III. Æneam, post Anchisæ discessum, sacra fecisse *Laribus* : quia putabant veteres, nihil aliud *Lares* esse, quàm animas parentum, ut ostendimus, Æ. 2. 717. De *transtris*, suprâ, v. 119. De *rudentibus*, infrâ, v. 829. De voce *ambesâ*, Æ. 3. 257.

et quod jam consilium hæ-Edocet; et quæ nunc animo sententia constet.
 reat menti. Nulla est moraHaud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
 in hoc consilio, et AcestesTranscribunt urbi matres, populumque volentem
 non recusat mandata. Ad-Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes. 751
 dicunt matres urbi, et relin-
 quunt plebem volentem, an-
 imos non cupidos magnæIpsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
 gloriæ. Alii reficiunt scam-
 na, et reparant in navibusRobora navigiis: aptant remosque rudentesque:
 ligna semiusta flammis: ac-
 commodant remos et funes:Exigui numero, sed bello vivida virtus.
 pauci quidem sunt numero,Interea Æneas urbem designat aratro, 755
 sed virtus ardens bello. In-
 terim Æneas describit spa-
 tium urbis aratro, et dis-
 tribuit domos per sortem:Sortiturq; domos: hoc, Ilium, et hæc loca, Trojam
 imperat hoc spatium diciEsse jubet. Gaudet regno Trojanus Acestes,
 Ilium; et hæc loca, novamIndicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
 Trojam. Acestes Trojanus lætatur novâ ditione. Assignat forum, et ponit leges senibus convo-
 catis. Tunc templum propinquum sideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis mon-
 tis: et sacerdos 760

NOTÆ.

755. *Urbem, &c.*] De hac tria dicenda, *nomen, situs, conditor*. I. Vocatur à Stephano *Egesta*, à Dionysio Halicarnasseo *Ægesta*, à Cicerone et Romanis vulgò *Sēgesta*, à Plinio cives ejus *Acestæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Acestam* vocat: nunc feste Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Acasten* vocat, suprâ, v. 36. II. Situs ejus est in parte occidentali Siciliæ, sinum versùs et emporium, cui nomen *Castel à mare*, et septentrionem respicit: urbs ipsa *Segesta*, non in litore, sed ab hoc emporio milliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem; ager calidis et sulphureis fontibus passim scatet. III. Hujus conditor dicitur à quibusdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotoniensi Trojanum Ægestum eo consilio in Siciliam miserat. Apud Lycophronem et ejus interpretem, Tzetzem, Ægestæ atque Elymo tribuitur, suprâ, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium Festum, Dionysium, Ciceronem, Æneæ assignatur. Ita Cicero Verrinâ 4. 72. *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Æneâ, fugiente à Trojâ atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant*. Dionysii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi aratri, ad circuitum urbis designandum. Æ. 1. 448. in voce *portâ*.

756. *Hoc, Ilium; et hæc loca, Trojam.*] Ilii mentionem in Sicilia nusquam reperi: quare hic, *Ilium* sumi puto pro arce, aut urbe ipsâ Segestanâ, quæ ad similitudinem Ilii sive Trojæ condita sit: quemadmodum ex arce Trojanâ *Pergamo*, edita loco omnia deinde *Pergama* vocata esse diximus, Æ. 1. 466. *Loca Trojam.*] *Scamandrum* sive *Xanthum*, et *Simoënta*, Troadis fluvios, de quibus Æ. 1. 100, 473. quorum nomina duobus circa Segestam in Sicilia fluvii ab Æneâ fuisse imposita testantur quidam apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* qui-

dem mentio est apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine *S. Bartholomæi*, vel *Fredde*. Addit idem *Simoënta* ad orientem ipsius nasci, et cum eo post paulò misceri: nec ejus vulgare nomen assignat.

758. *Indicitque forum, &c.*] *Forum* locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus propriè notat, quo jus in foro dicendum esset. *Dat jura*, jus illud legesque aperit, ex quibus urbem recitari essent *patres*, id est seniores: et sic Romæ *senatores* deinde vocati sunt. Notandum autem civitatem tribus præcipuè contineri, muris, legibus, religione; quibus ex æquo ab Æneâ provisum est.

759. *Erycino in vertice.*] De situ *Erycis*, nunc *S. Juliani*, montis post Ætnam in Sicilia maximi, diximus, Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulò infra verticem, urbs fuit ejusdem nominis. Hanc fundatam, et utrique nomen inditum volunt ab ipso Eryce, Diodorus l. 4. et Apollodorus l. 2. A sepulchro Erycis ibidem constituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Æneâ cum Segestâ urbe conditam esse censent Dionysius l. 1. et Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, suprâ, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Italiæ.*] In summo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum; et juxta Tacitum à Tiberio, juxta Suetonium à Claudio, deinde instauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Melâ, ab Hygino, à Dionysio, qui Venerem illam ipsam non *Erycinam*, sed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita dissentit Diodorus l. 4. ut non solum Erycem, urbem, sed et Erycinæ Veneris ædem, ab Eryce fundatam putet; ab Æneâ donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgò id habitum esse innuit Tacitus Annal. l. 4. *Italiam* vocat Venerem Virgilius, non quòd hoc ibi nomine insignita fuerit; sed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. et Æ. 4. 345.

Et lucus latè sacer additur Anchisæo.
 Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
 Factus honos: placidi straverunt æquora venti:
 Creber et aspirans rursus vocat Auster in altum.
 Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765
 Complexi inter se noctemque diemque morantur.
 Ipsæ jam matres: ipsi, quibus aspera quondam
 Visa maris facies et non tolerabile numen,
 Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis, 770
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
 Tres Eryci vitulos, et tempestatibus agnam
 Cædere deinde jubet, solvique ex ordine funes.
 Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
 Stans procul in prorâ, pateram tenet, extaque salsos
 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit. 776
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
 Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
 At Venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus: 780

ac sylvâ latè sacra attribuitur sepulchro Anchisæ. Et jam omnis populus epulatus fuerat per novem dies, et facta fuerant sacrificia per aras: cum tranquilli venti complanaverunt fluctus, et validus Auster aspirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora sinuosa: cives stant complexi inter se nocteque dieque. Jam ipsæ matres; ipsi, quibus conspectus maris videbatur olim horridus, et vis ejus intolerabilis; illi volunt proficisci, et pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas solatur illos sermone benevolo, et plorans commendat eos Acestæ consanguineo suo. Postea jubet suos immolare Eryci tres vitulos, et agnam Tempestatibus; et funes per ordinem abrumpi. Ipse coronatus frondibus concisæ

olivæ circa caput, erectus longè in prorâ, tenet poculum; et projicit viscera in aquas salvas, effunditque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: socii verberant mare certatim, et verrunt ejus planitiem. Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, et emittit è pectore tales querelas:

NOTÆ.

Idaliū sive *Idalia*, oppidum et nemus est insulæ Cypri in mediterranei maris maxime orientali sinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

761. *Sacerdos et lucus, &c.*] Quippe promiserat se, conditâ urbe, sacra in perpetuum Anchisæ patri fundaturum, v. 60. Itaque sacerdotem ei, et sacram sylvam dedicat. *Anchisæo.*] Pro *Anchisæo*: ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæo*. Testatur autem Hyginus c. 270. in Erycipo monte sepultum Anchisen fuisse: quamvis in Italiam pervenisse Cato dicat: alii, antequam Æneas Siciliam attigisset, in itinere obiisse.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia sacrificia repetita, de quibus, v. 64. sacrificiis autem ferè semper adjunctæ epulæ è sacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc sacra? An iterum patris, ut illa superiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc sanè ipsum puto; incidi enim in locum Athenæj, l. 9. quem hic adscribere non pigebit. *Τῆς δὲ Σικελίας ἐν Ἐρυκί καιρὸς τῆς ἐστὶν ὃν καλοῦσιν ἀναγωγάς, &c.* In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam est, quod vocant *ἀναγωγάς*, sive profectionis dies, quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tamquam abeuntem Deam comitatur. Nono post die, quod tempus *καταγωγία*, sive reversionis dies appellant, columbæ ex mari unâ prævolante, et in templum se

recipiente, sequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites, convivia agunt, cæteri lati plaudunt. Eadem fermè habet Ælianus Hist. anim. l. 4. 2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, satis congruunt; ut eò dicatur Virgilius respexisse; et Æneas matri suæ Veneri postrema hæc fecisse sacra, cui modò templum fundaverat.

764. *Auster.*] Ventus meridionalis navigantibus è Siciliâ in Italiam commodus. Ecl. 2. 58.

768. *Numen.*] Vel numen ac divinitas maris: vel quorumcumque Deorum voluntas: Æ. 1. 133.

771. *Consanguineo Acestæ.*] *Consanguineus*, non cognatum et ex eadem familiâ hic significat; nullum enim est vestigium hujus inter Æneam et Acesten cognationis; sed ex eadem gente Trojanâ. Vide quæ de Acestæ origine dicta sunt, v. 36. De Eryce, v. 24. De Erycis divinitate, v. 467. De divinitate Tempestatum, et agnâ iisdem immolandâ, Æ. 3. 120. De vino et extis projiciendis in mare ante profectionem, suprâ v. 238. De extis, Æ. 4. 64. Patera poculum est patens.

779. *At Venus, &c.*] De Venere, Æ. 1. 256. De Neptuno, Æ. 1. 125. De æquore, pro maris planitie, Æ. 2. 780. De Junonis irâ in Trojanos, Æ. 1. 29. De ejusdem conatu adversus facta, Æ. 1. 239. De Phrygibus, Æ. 1. 381.

Aspera iracundia et insatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat; nec quiescit victa jussu Jovis aut fatis. Non sufficit ipsi consumpsisse infandò odio urbem è medio populorum Phrygiæ, et duxisse ejus reliquias per omne genus pœnarum; persequitur cineres et ossa interfectæ Trojæ: noverit ipsa causas tanti furoris. Tu ipse testis es, quantam excitaverit mihi nuper tempestatem in mari Libyco: confudit omnia maria cum cœlo, frustra confidens ventis Æoliis: *ausa est hoc in tuâ ditione.* O crimen! en etiam impulsis mulieribus Trojanis incendit fœdè naves, et cœgit cives amissâ classe relinquere *cas mulieres in peregrinâ regione.* Quod spectat ad reliqua; precor, liceat Trojanis committere tibi per undas vela secunda, liceat pervenire ad Tybrim Laurentem; siquidem peto res concessas, siquidem Parcæ et fata dant illis eas urbes. Tunc filius Saturni, rector profundî maris, protulit ista: O Venus, omnino æquum est te confidere meo imperio unde accepisti ortum; *hoc etiam merui:* sæpe repressi furores et rabiem immanem cœli et maris. Nec minor cura est mihi Æneæ tui in terris, testes appello Xanthum et Simoënta. Quando Achilles persequens turmas Trojanas terras allidebat *ad muros, et tradebat morti multa millia, et fluvii pleni cadaveribus gemebant, et Xanthus non poterat invenire viam et exonerare se in mare; tunc ego servavi cavâ nube Æneam certantem cum forti filio Pelei, nec Diis, nec viribus paribus, quamvis optarem eruere à fundamentis munimenta perjuræ Trojæ constructa meis manibus.* Nunc etiam restat mihi eadem voluntas erga Æneam, deponere metum: pervenit securus ad portum Averni, quem cupis:

NOTÆ.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim ferè semper augereque, non negat; scilicet ab *infringo*, quod semper affirmat.

788. *Causas tanti sciat illa furoris.*] Significat nullam esse furoris illius causam; quasi dicat, *sciat illa causas, ego enim nescio.* De *Libyco mari*, circa Africam, Æ. 1. 158. De *Æolo ventorum Deo*, Æ. 1. 52.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum, tempestate suscitatos. Sic Æ. 1. 134. Neptuneus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato sumuntur Æ. 1. 22. De *Neptuno, Saturni filio*, Æ. 1. 125.

800. *Cythærea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine,

Æ. 1. 257. De *ejus genere et ortu* è spumâ maris. Æ. 1. 256.

801. *Merui quoque.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

803. *Xanthum, &c.*] Hos attestatur fluvios Neptuneus: non quasi sacra sibi numina; sed quia reipsâ testes fuerant exhibitî Æneæ auxiliî, quorum in ripâ Æneam periculo Neptuneus eripuerat. De *Xantho et Simoënte*, fluvîis Troadis, Æ. 1. 100, 473. De *Æneâ ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4. 228. De *Pelidâ*, Achille, ejusque patre Peleo, Æ. 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longè abest ab urbe *Cumis*, et *antro Sibyllæ*; quod

Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput. 815
His ubi læta Deæ permulsit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit
Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti 820
Sternitur æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inoüsque Palæmon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis et Melite, Panopeaque virgo,
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque. 826
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyüs omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Unà omnes fecere pedem; pariterq; sinistros, 830
Nunc dextros solvère sinus; unà ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt sua flamina classem.

unus erit tantum modo quem
requireret submersum mari;
unicum caput peribit pro
multis. Postquam pater
Neptunus recreavit his ver-
bis lætum animum Deæ,
alligat equos currui, et im-
ponit iis ferocientibus fræ-
na spumantia, et manibus
laxat omnes habenas. Vo-
lat celer per summos fluc-
tus in curru cæruleo, un-
dæ demittunt se, et mare
inflatum complanatur a-
quis, sub rotis sonantibus:
nimbi fugiunt toto aëre.
Tunc varii vultus comitum
apparent, grandia cete, et
chorus Glauci senioris, et
Palæmon filius Inüs, et Tri-
tones veloces, et totus ex-
ercitus Phorci. Thetis et
Melite, et virgo Panopea,
Nesæe, et Spio, Thalia, et
Cymodoce, occupant sinis-
tra sputia. Tunc vicissim
blanda lætitia subit ani-

um incertum Æneæ; imperat celeriter omnes malos erigi, et admoveri manus ad vela. Si-
mul omnes extenderunt funes veli: et simul laxaverunt modò sinistros, modò dextros sinus
veli: simul vertunt et obvertunt alta cornua antennæ: venti prosperi provehunt classem.

NOTÆ.

perveniet, Æ. 6. De Averno, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morpheï fraude submergetur, v. 860. De equis et curru Neptuni, Æ. 1. 156. De feris, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel axe Neptunii currus, qui magno rotarum strepitu impelli et quasi tonare videbatur. Vel axe cæli, id est, cælo ipso, quod tempestatem minabatur, et jam tonabat, priusquam has Neptuno preces funderet Venus:

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monstra. I. *Cete*, maximi sunt pisces, qui pro balænis vulgò sumuntur: neutrius generis, et pluralis numeri: quia Græca vox est, eaque neutra, τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κῆτια, et per contractionem κῆτη, unde *cete*. II. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inüs*, G. 1. 437. III. *Senior Glauci chorus*, *Nymphæ*, aut *Tritones*: et commutatio est, id est, *senioris Glauci chorus*. IV. *Tritones*, Æ. 1. 144. V. *Phorci exercitus*, suprâ, 240. VI. *Thetis*, *Nerei* filia, E. 4. 32. cum reliquis *Nymphis* sororibus, quarum nomina singulatim explicantur, G. 4. 333. Præterquam *Melites*, quæ ab Hesiodo numeratur inter quinquaginta *Nerei* filias, *Μελίτη*, à μέλι, mel.

829. *Attolli malos.*] De re nauticâ hæc accipe. I. *Malus*, ingens arbor est, in medio navis erecta, è quâ vela suspenduntur; cum in altum solvebant veteres, hunc erigebant; inserebantque foramini, qui Latînis *modius*, Græcis *μεισόδμη*, dicebatur; tum funibus undique firmabant: appulsi autem ad litus, cruebant è *modio*, et inclinabant ad puppim, in ligno

quod Plauto *casteria*, Homero *ἱσοδόμη* appellatur. De erectione hic loquitur Virgilius. De inclinatione, Lucanus, l. 3. 45. *Et posito remis petierunt litora malo*. II. *Antennæ*, oblongæ perticæ, è quibus expansa pendebant vela: hæ malo transversæ suspendebantur, vel in ipsâ mali summitate, si major venti vis captanda erat; vel medio in malo, si moderatior sufficiebat. III. *Brachia* et *cornua*, partes erant antennæ: *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant: *cornua* verò partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipsas antennas Æneas intelligit: jubetque velis intendi antennas, per enallagen sive commutationem; id est, *jubet vela intendi antennis*. Nisi fortè præstet ita simplicius explicare: *jubet admoveri manus et brachia artemque omnem explicandis velis*. IV. *Funes*, quibus antennæ velis instructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes*: qui verò ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes*. V. *Pedum* usus erat, in captando vento: cum enim vulgò antenna extra malum, prorata versùs, ex æquo penderet: pedesque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur; prout magis minùsve pedum alter aut laxabatur aut stringebatur, ita magis minùsve in dextrum sinistrumve latius detorquebantur *cornua* antennarum, ipsaque obliquabatur antenna, et majori minorive sinu vela ventos excipiebant. Atque illud est, *obliquare sinus in ventum*, suprâ, v. 16. Itemque *facere pedem*, id est, *extendere pedem*, ut sæpè, *facere vela*, id est, *extendere vela*.

832. *Sua flamina.*] *Prospera, commoda*: Sic

Palinurus primus ante omnes ducebat densam classem: alii jussi sunt dirigere cursum ad illum. Et jam nox humida attigerat penè medium spatium cœli, remiges strati inter dura scamna sub remis permiserant membra tranquillo somno: cùm Somnus celer delapsus è sideribus cœlestibus discussit aërem obscuro, et fugavit tenebras; quærens te, ô Palinure: ferens tibi innocentia somnia funesta: et Deus sedit in altâ puppe, similis Phorbanti, et protulit ore verba ista: O Palinure, fili Jasi, ipsum mare provehit naves, venti flant æquabiles, tempus offertur ad quietem. Demitte caput, et subtrahe labori oculos lassos. Ego ipse implebo pro te tuum officium tantisper. Cui Palinurus respondet vix aperiens oculos: An vis me nescire faciem tranquillæ maris et undarum quietarum? an me fidere huic monstro? quid enim committam Æneam Austris dolosis, etiam toties deceptus fraude æris sereni? Proferebat talia verba: et nullatenus deserebat gubernaculum, ei affixus et adhærens; et intendebat oculos in sidera. Ecce Deus excutit super gemina tempora raram sparsum aquâ Lethæâ, et soporatum virtute Stygiâ: et relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix somnus improvisus occupaverat prima membra: et statim Deus super innitens, impulit, cum parte puppis effractâ et cum gubernaculo, illum primum in undas liquidas, et sæpe implorantem socios frustra. Ipse alatus et volans sustulit se in levem aërem. Classis decurrit mari viam non minùs tutam, et provehitur secunda promissis patris Neptuni.

NOTÆ.

Ovid. Trist. 1. 9. 49. Vos facite ut ventos, loca cum diversa petamus, Illa suos habeat, nec minùs illa suos.

835. *Metam.*] Aërem circo comparat, in quo sidera, noxque ipsa, decurrunt: terram, exiguae rotundæque molis, positam in medio, comparat metæ; quam sidera circumeunt: De circo et metâ, v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejusque insignibus, Æ. 6. 893. *Delapsus ab astris*: id est, ex aëre, per quem vagatur, ut varia hominibus somnia immittat: cùm enim noctis sit filius, et habitet apud inferos; ex astris et cœlo descendere, quasi è propriâ sede, non potest.

839. *Dispulit umbras.*] Vel simpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebrosam

aërem alis findit: vel significat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus insueta serenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis: interque alios unus è filiis Priami: de quo hic sermonem esse putat Hortensius. Iasius, Trojanus aliquis, pater aut avus Palinuri. De sale, pro mari, Æn. 1. 537. De Austris, ventis meridionalibus, E. 2. 58. De clavo, manubrio gubernaculi, suprâ, 177. De Lethæo rore, et fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. et Æ. 6. 705. De Styge, fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

855. *Natantia lumina.*] Fluitantia, quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De gubernaculo, suprâ, v. 177.

Jamque adeò scopulos Sirenum advecta subibat, Imò jam progressa radebat
 Difficiles quondam, multorumq; ossibus albos; 865 rupes Sirenum; olim as-
 Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant: peras et albes ossibus
 Cùm pater amisso fluitantem errare magistro multorum; tunc verò saxa
 Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis, horrissona multum strepe-
 Multa gemens, casuque animum concussus amici: bant irrequieto mari: cùm
 O nimum cœlo et pelago confise sereno, 870 pater Æneas agnovit na-
 Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ. vem ire fluitantem amisso
 gubernatore, et ipse guber-
 navit eam per undas ob-
 scuras, multum gemens, et
 turbatus animo ob sortem amici: O Palinure, aiebat, qui nimis fidisti cœlo et mari tranquillo,
 jacebis insepultus in ignoto litore.

NOTÆ.

864. *Sirenum scopulos, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes*, qui earum *scopuli*. I. *Sirenes* monstra fuerunt; Acheloi fluvii et Calliopes aut Melpomenes Musæ, filiæ tres, *Parthenope*, *Leucosia*, *Ligea*. Variâ specie pinguntur: superiore quidem corporis parte fœminæ; inferiore verò gallinæ, aut passeris, aut pisces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyrâ canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad scopulos. Harumque fatum fuit, tamdiu vivere, quamdiu cantantes eas audiens nemo impune prætervectus esset. At cùm Ulysses, monitus à Circe, sociorum aures obturâset cerâ, seque navis malo alligari jussisset; eâque arte trajecisset incolumis: idèd *Sirenes* in mare se præcipites dederunt. Nomen: non à *σῆρα*, traho, quia *Sirenes*, non *Syrenes*, appellantur; sed, vel à *σῆρα*, catena, funis; vel à *σῆρα*, quod in-

terdum est *decipio*. II. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum et Picentinum, sinumque Puteolanum et Pæstanum. Sed cùm illic plures sint insulæ; imprimis *Caprea*, major insula, Tiberii secessu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri*, ad Puteolanum sinum magis accedens; item *Sirenusæ*, scopuli, continenti propiores ac Pæstino sinui: hinc sedem Sirenum alii in *Capreis*, alii in *Sirensis* locant; optimè qui in *Sirensis*, nunc absque nomine scopulis. Pæstanus, verò sinus nunc est *golfo di Silerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli*.

871. *Nudus in ignotâ, Palinure, &c.*] Cætera, quæ ad Palinurum pertinent, describentur, Æ. 6. 337. Non enim fluctibus haustus est; sed enatans ab Italici litoris incolis occisus.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

APPULSUS Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Dærophobes: dumque varia Phæbeo in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere: peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: Bel-

lum ab Italis instare gravissimum; rānū aureū, inventu perdifficilem, adeunti inferos p̄randum esse; denique unum ex amicis in litore mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit; hujus extruendo rogo dum exciditur sylva, columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibyllā duce descendit. Videt illic, I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripā fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta portitorem, quem, secum de aditu rixantem, aurei rami conspectu demulcet. IV. In limine, Cerberum, canem, quem sopit objectā offā. V. Ultra limen, sedes varias, quas incolebant: 1. Infantes: 2. Injustā morte damnati: 3. Propriā manu perempti: 4. Amāntes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Dēphobus, aliūque Trojani et Græci duces. VI. Ad sinistram, eminūs carcerem vidit impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cū non possit; à Sibyllā varia variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. VII. Ad dextram verso itinere, pervenit ad Elysios campos: ubi multos heroum nactus, à Musæo de loci incolarumque conditione, deque Anchisā, certior factus; in ipsum Anchisen incidit. VIII. Anchises, multa de animarum naturā juxta Pythagoræ documenta præfatus, clarissimum quemque posterorum ad usque Augustum ei ostendit. IX. Denique perlustratis omnibus, per eburneam somni portam Æneas ad suos revertitur; et è Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

INTERPRETATIO.

Sic loquitur plorans, et permittit navibus cursum liberum, et demū appellitur litori Euboico Cumarum. Nautæ vertunt pro-
SIC fatur lacrymans, classiq; immittit habenas,
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
 Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
 Anchora fundabat naves, et litora curvæ
 Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
 Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ, 6
 Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
 Tecta rapit sylvas, inventaque flumina monstrat.
 At pius Æneas arces quibus altus Apollo
 pars quærit scintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna arborum, quæ sunt
 opacæ domus ferarum; et ostendit repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit ad templum altum
 cui Apollo

NOTÆ.

1. Sic fatur, &c.] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti versibus continetur: O nimium cælo, &c.

Habenas.] Metaphora ab equis petita: quæ, liberum impetum cursumque navium significat. Hæc ad ignem translata est, Æ. 5. 662. Furit immissis Vulcanus habenis. Et ad crescentes arborum ramos, G. 2. 364. Palmes laxis per purum immissus habenis.

2. Euboicis Cumarum, &c.] Eubœa, maxima est Græciæ insula, hodie Negropont: ad septentrionem et orientem, Locris, Bœotiæ, Atticæ; in longitudinem obversa est: ab iisque divisa freto angustissimo, quod Euripus dicitur. Angustissimo freti loco urbs est Chalcis, quæ continenti Græciæ, ponte juncta est. Æolia, vel Æolis, regio est Asiæ minoris, ad Ægæum mare, et Ioniæ septentrionem: in eâ urbs fuit Cuma, nunc Foja nova. Hippocles Cumanus ex Æoliâ, et Megasthenes Chalcidensis ex Eubœâ, coloniam utriusque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campaniâ, circa promontorium occidentale ejus

sinus, qui inde Cumanus appellatus est, etiam Puteolanus, nunc golfo di Napoli. Græcis urbs dicta Κῶμη, Latinis Cumæ, quibusdam etiam Cuma: p̄unc eversa est. Hanc multò post Trojana tempora conditam esse testatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de eâ dicta esse necesse est per anticipationem temporis.

4. Anchora fundabat, &c.] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris fundo, atque ita stabilit. Antiquissimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut constat ex Arriano, in Periplo ponti Euxini: deinde lignæ, plumbo munitæ: postmodum ferreæ. De Hesperio, seu Italico litore, Æ. l. 530.

6. Semina flammæ. Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. Verum semina sunt ardoris multa. Sic Homerus, Odys. 5. 490. Σπέρμα πυρός, semen ignis. Imò Lucretius, quasi esset aliquid plantis et igni commune, dixit, l. 1. 898. Donec flammæ fulserunt flore coorto.

9. Arces quibus altus Apollo, &c.] Hæc notanda sex. I. Æneæ primæ cura est, adire

Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ, 10 præest, et ad vastam peni-
 Antrum immane, petit: magnam cui mentem ani- tus cavernam et horrendum
 Delius inspirat vates, aperitque futura. [munque penetrare Sibyllæ, cui De-
 Jam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta. us Delius inspirat magnam
 Dædalus, ut fama est, fugiens-Minoïa regna, animam et intelligentiam,
 Præpetibus pennis ausus se credere cœlo, declaratque res futuras.
 Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos, 15 Jam intrant sylvas et aura-
 Chalcidicæque levis tandem superastitit arce. tum templum Dianæ. Dæ-
 Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacravit dalus, sicut fama perhibet,
 Remigium alarum; posuitque immania templa. fugiens regnum Minoïis, aus-
 In foribus, letum Androgeo: tum pendere pœnas, pennis committere se aëri cum
 arce Cumanâ. Appulsus primùm his terris sacravit tibi remos alarum, ô Apollo; et fundavit per frigidum septentrionem
 vastum templum. In portis erat sculpta mors Androgei: deinde Athenienses jussi in pœnam

NOTÆ.

Sibyllam: juxta monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. II. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars et veluti arx fuit. III. Extructum fuit ex uno eodemque rupis saxo, et velut in ipso rupis sinu excavatum. IV. Antrum Sibyllæ non extra templum, sed in intimo templi loco fuit, multos in recessus naturaliter defossum. Habentur ista ex oratione paræneticâ Justinî Martyris, qui annis post Virgilium centum circiter et septuaginta florebat sub Antonino Pio, templumque ipsum vidisse se perhibet: tum ex Agathiâ histor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuisse destructum, aut in arcem conversum, cui caverna Sibyllæ subjecta erat. V. Templum illud, juxta Virgilium, Apollini simul et Dianæ dicatum fuit; siquidem Sibylla vocatur Phæbi Triviæque sacerdos. VI. Templo juncta de more sylva fuit, sive lucus; aut utrique numini, aut uni Dianæ sylvarum præsidi sacer. De Sibyllâ, infra, v. 36. De Apolline et Phæbo, eodem numine, Ecl. 3. 62, 104. De Triviâ, Dianâ, sic à triviis ubi colebatur dictâ, Æ. 4. 511. De Delio vate, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem animumque.*] Non est hæc synonyma, sed rerum diversarum expressio familiaris poetis, Lucretio, l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.* Horatio item, &c. Ita distinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem est Mens et Animus: aliud enim est quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus sopitur, et in furiosis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens, ipsa est Animi intelligentia et consilium: ex Lucretio, l. 3. 616. *Animi nunquam mens consiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Atheniensis, solerti admodum ac subtili ingenio faber ac sculptor, ascie, terebræ, multorumque aliorum instrumentorum auctor: cum Perdicem, sororis suæ filium, ob inventum serræ usum ex invidia occidisset; judicii metu fugit in Cretam. Hic admissus in gratiam regis Minoïis labyrinthum fabricavit: sed mox, ob commo-

datam Pasiphaæ reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre inclusus cum Icaro filio, inde, sibi filioque à plumis et cerâ compactis alis, evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis suæ monumenta, juxta Pausaniam et Diodorum. Juxta Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis et Statius ducem secuti sunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ, ubi templum Phæbo condidit; opinor idem, quod ejus alas ardore non dissolvisset, ut dissolverat alas Icari ejus filii: qui imprudentiùs per aërem evagatus, alioqui inito cursu, in eam Ægæi maris partem cecidit, quæ est ad septentrionem Cretæ, circa Samum insulam; nomenque, et insulæ Sami vicinæ, et hujus maris plagæ, reliquit suum.

Minoïa regna.] Cretam, sive Candiam, de quâ Æ. 3. 104. Ubi regnavit Minos, Jovis et Europæ filius, qui ex Pasiphaæ Solis filiâ, genuit Ariadnem, Phædræ et Androgeum. Multis bellis adversus Athenienses Megarensesque victor: cum fugientem Dædalum insecutus, bello Cocalum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore suffocatus est; justitiæ nomine sic nobilitatus, ut apud inferos iudex animarum à Græcarum fabularum auctoribus constitutus sit: qui tamen idem, quod ab eo malè mulctati sæpe Græci fuissent; idem familiam ejus, uxorem, filiasque propudiosis figmentis infames fecere.

16. *Enavit ad Arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad Septentrionem Cretæ insulæ sitæ sunt. Pace tamen dixerim Virgilii; Italia Siciliaque multò ad occidentem Cretæ magis vergunt quàm ad septentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem et volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum*: ut enim multiplici remorum ac remigium ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitur volucris: Æ. l. 224. De *Arcto geminâ*, sive ursâ, astris septentrionalibus, G. l. 138. De *Chalcidicâ*, sive Cumeâ arce, supra, v. 2.

20. *Letum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Minoïis et Pasiphaæ filius, in publicis Græciæ

dare singulis annis septem corpora filiorum, *res misera!* adest urna unde sortes eductæ erant. Cretica insula emineus mari respondet è regione. Hic adest amor insanus *Pasiphaes* erga taurum, et *Pasiphaë* supposita per fraudem et Minotaurus soboles ejus biformis mixto genere monumentum flagitiosæ libidinis. Hic adest illa difficultas et error inexplicabilis labyrinthi. Nam Dædalus miserans magnum amorem filiae regis, ipse explicuit *Theseo* fraudes et circuitus parietum, dirigens filo passus ejus incertos. Tu etiam, ô *Icare*, haberes magnum locum in tantâ sculpturâ, si dolor permisset. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At verò *Trojani* ulterius perlustrassent oculis omnia: nisi *Achates* antè præmissus ab *Æneâ* ad *Sibyllam*, rediisset; et cum eo *Dèiphobe* filia *Glauci* sacerdos *Apollinis* ac *Dianæ*, quæ dicit hæc regi:

Cecropidæ jussi (miserum) septena quotannis 21
 Corpora natorum: stat ductis sortibus urna.
 Contrà elata mari respondet Gnoisia tellus.
 Hic crudelis amor tauri, suppôstaque furto
 Pasiphaë, mixtumque genus, prolesque biformis 25
 Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ.
 Hic labor ille domûs, et inextricabilis error.
 Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
 Dædalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,
 Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam 30
 Partem opere in tanto, sineret dolor, *Icare*, haberes.
 Bis conatus erat casus effingere in auro:
 Bis patriæ cecidere manus. Quin protinûs omnia
 Perlegerent oculis; ni jam præmissus *Achates*
 Afforet; atque unâ *Phœbi Triviæque* sacerdos, 35
Dèiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

NOTÆ.

ludis sæpenumerò victor, ab Atheniensibus et Megarensibus ex invidiâ occisus est. Ideò Megarenses à Minoë bello petiti et subacti sunt. Athenienses tributo mulctati septem puerorum, totidemque puellarum: quos in Cretam, vel quotannis vel tertio aut nono quoque anno, sorte vel delectu, mittere jubebantur, includendos labyrintho, et Minotauro devorandos. Virgilius, pueros tantum numerat. *Androgeo*, genitivus est *Atticus* quartæ inflectionis τῷ Ἀνδρογέῃ.

21. *Cecropidæ*.] Antiquum Atheniensium nomen; quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populos hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecropiam*; quæ deinde fuit arx Atheniensis urbis, cum *Theseus* duodecim hæc oppida unam in urbem cœgit, murisque cinxit. De sortibus ex urnâ educendis, *Æn.* 5. 491. De *Grosso*, urbe Cretæ insulæ, *Æn.* 3. 104.

24. *Amor tauri*, &c.] *Pasiphaë*, Solis filia, de quâ *Ecl.* 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali inclusa vaccæ lignæ fuisse, quâ arte clam furtimque suscepit e tauri monstrum *biforme*, semibovem ac semivirum, *Minotaurum* nomine: qui inclusus in labyrintho, puerorum Atheniensium sanguine pascebatur. *Taurus* hic, juxta aliquos, unus aliquis fuit exaulicis principibus: qui stupri consuetudinem cum reginâ, Dædalo administro, habuerat.

25. *Proles biformis*.] Ortus puer ex illâ consuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falsum unde et nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere* amoris ac libidinis Deâ, *Æ.* 1. 256.

27. *Labor ille domûs*, &c.] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud *Heraclæopolitas*, opus multorum regum, cui manum

ultimam *Psammitichus* imposuit. Secundus hic Cretensis Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extractus, sed vix centenam ejus partem referens. Tertius in Lemno insulâ, centum et quinquaginta columnis insignis. Quartus in Italiâ juxta Clusium, opus et sepulchrum *Porsennæ* Etruscorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter se implexis, crebrisque foribus ad fallendos occursus recursusque intercisis: tectus fornicibus undequaque, et multis pyramidibus fastigiatus. Vide *Plinium* l. 36. 13.

28. *Reginæ sed enim*, &c.] *Theseus*, Ægei, Atheniensium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad persolvendum Cretensibus tributum, in Cretam cum reliquis pueris proficiscendi. Huc appulsus, pellectâ in amorem sui *Ariadne*, Minois et *Pasiphaës* filiâ, ejus operâ à Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, et inter eundem evoluta, cum Minotaurum occidisset, inde remenso itinere egressus, captivos reliquos ipsamque *Ariadnem* navi secum avexit. Hanc tamen in itinere deseruisse dicitur in insulâ *Naxo*; ubi à *Baccho* suscepta est, et coronâ donata, quam deinde inter sidera *Dii* retulerunt. *Regina* vocatur, id est regis filia; ut *Polyxena* apud *Euripidem* Ἀνακτοῦ. De morte *Icari*, suprâ, v. 14.

31. *Sineret dolor*.] Supprimatur si particula; mutaturque tempus pro, si siveret dolor.

33. *Protinûs omnia*.] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut spondæus fiat. Sic *Æ.* 5. 352. *Unguibus aureis*. De *Achate*, fidissimo *Æneæ* comite, passim dictum. De *Phœbi Triviæque sacerdote* suprâ, v. 9.

36. *Dèiphobe Glauci*, &c.] De *Sibyllis* confusa obscuraque omnia; hæc mihi certiora occurrunt. I. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt, feminae generatim omnes, quæ fu-

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
 Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
 Talibus affata Æneam, nec sacra morantur
 Jussa viri, Teucros vocat alta in templa sacerdos.
 Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum;
 Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
 Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
 Ventum erat ad limen, cùm virgo: Poscere fata
 Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
 Ante fores, subitò non vultus, non color unus,
 Non comptæ mansere comæ; sed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument; majorque videri,
 Nec mortale sonans: afflata est numine quando
 pus est petendi oracula: Deus, Deus adest. Cui dicenti talia ante ostia,
 eadem, non idem color, non capilli ordinati: sed pectus anhelans, et cor efferatum intumescit
 rabie: cæpitque apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta est spiritu

Hoc tempus non petit sibi
 hæc spectacula: nunc potius erit immolare septem
 juvencos de armento adhuc
 40 indomito, et totidem oves
 electas juxta ritum. Sacerdos
 allocuta Æneam his
 verbis, invitat Trojanos in
 altum templum: et famuli
 non tardant exequi manda-
 ta de sacrificio. Latus ingens
 rupis Cumanæ excavatum est in formam antri:
 quò centum lati aditus et
 centum portæ ducunt: unde
 erumpunt totidem voces,
 quæ sunt responsa Sibyllæ.
 Perventum erat ad os an-
 tri: cùm Virgo dixit: tem-
 45 pus est petendi oracula, repente non remansit facies
 eadem, non idem color, non capilli ordinati: sed pectus anhelans, et cor efferatum intumescit
 50 rabie: cæpitque apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta est spiritu

NOTÆ.

tura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. II. *Nomen est*, à *αἰδὸς* Æolica voce, pro *Θεὸς*, *Deus*; et *βουλή* consilium: ita ut *Sibylla* sit, *divini consilii particeps*. III. Vitæ diuturnitate et virginitatis laude vulgò commendantur. IV. Ambrosius, in epistolam I. ad Corinth. cap. 2. existimat eas malo spiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjecisse. Hieronymus tamen adversus Jovinianum lib. 1. videtur existimare divinationem iis à vero Deo in præmium virginitatis datam esse. V. Multa de Christo prædixerunt, Cumana imprimis et Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas, putat Augustinus. Sic enim ait contra Faustum, l. 13. c. 2. *Sibylla porrò vel Sibyllæ, et si quæ alii vates vel philosophi gentium de Filio Dei vera prædixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam: non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam: cùm illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt: qui suos congenitiles populos idola et dæmonia colentes partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt*. VI. Idèd existimo, Sibyllas malo quidem spiritu afflatas fuisse: factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam ethnicorum pervicaciam. VII. Plures paucioresve à diversis auctoribus numerantur; decem à Varrone, quem vulgò sequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Hellespontica, Libyca, Persica, Phrygia, Tiburtina*. Harum una Tarquinio Prisco, Romanorum regi tres vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos; petiitque pretium trecentorum nummorum: despecta à rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem; tum reversa, idem iterum pretium poposcit; iterumque repulsam passa, partem librorum alteram incendit, pro reli-

quâ tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, et persolvit pretium, et libros inter sacra Romani imperii haberi voluit, et in Capitolini Jovis sacrario sub terram in arcâ lapideâ deposuit: constitutis viris, qui quoties exigenter dubia reipublicæ tempora, libros eos consulerent. Hi primum viri duo, postea decem, denique quindecim fuere Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa*, dicitur, vulgò tamen *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile*. VIII. Libri illi incendio Capitolii conflagrârunt, anno ante Syllæ dictaturam: quare legati ex senatûs consulto missi sunt in plerasque Græciæ et Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquisita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille versus: qui deinceps magnâ curâ servati, tandem à Stilicone Honorii imperatoris socero cremati sunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis versibus scripti circumferuntur, omnino suppositos puto. IX. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* esse putatur, sive *Cimmeria*, quæ in Italiâ paulò post excidium Trojæ vaticinata est. Hanc Justinus in paræneticâ orat: ait fuisse ortam Babylone, et Berosi Chaldaicarum rerum scriptoris filiam: Virgilius *Deiphoben*, et Glauci cujusdam filiam nuncupat; atque ita Græcæ putat esse originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] Juvencos nondum jugum passos: hi enim uni sacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intactâ totidem service juvenecas*. Deinde numero septem: quia Appollini immolandi erant, uni è Diis superis, quibus impar numerus placet, Æ. 5. 96. *De bidentibus quibus*, Æ. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De situ templi, et rupis, deque multis ejus ostiis et recessibus suprâ, v. 9. *Euborcâ*, id est, *Cumanâ urbem*, v. 2

50. *Afflata est, &c.*] Non tantum tacta vici-

Dei jam præsentē. Dixit- Jam propiore Dei. Cessas in vota precesque,
 que: Tardus es ad emitten- Tros, ait, Ænea? cessas? neq; enim antè dehiscent
 da vota et preces, ô Ænea Attonitæ magna ora domûs. Et talia fata
 Trojane! tardus es! nam Attonitæ magna ora domûs. Et talia fata
 magna ostia antri terrifici Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit 54
 non aperientur prius, quàm Ossa tremor: fuditque preces rex pectore ab imo:
 preces emisit; et hæc locu- Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,
 tuta siluit. Tremor frigi- Dardana qui Paridis dirēxti tela manusque
 dus subiit in ossa dura Tro- Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
 janorum; et Rex eorum Tot maria intravi duce te, penitusque repōstas
 misit preces ex intimo cor- Massylûm gentes, prætentaque Syrtibus arva: 60
 de: O Phœbe, qui semper Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
 misertus es acerborum ca- Hæc Trojana tenuis fuerit fortuna secuta.
 suum Trojæ: qui direxisti Vos quoque Pergameæ jam fas est parcere genti,
 sagittam Trojanam et ma- Diique Deæque omnes, quibus obstitit Ilium, et in-
 num Paridis in corpus A- Gloria Dardaniæ. Tuque ô sanctissima vates, [gens
 chillis: te auctore ingres- Præscia venturi: da (non indebita posco 66
 sus sum tot maria cingentia Regna meis fati) Latio considerare Teucros,
 magnas terras, et nationes Errantesque Deos, agitataque numina Trojæ.
 Massylorum longè remotas, Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templa
 et litora vicina Syrtibus. Instituiam, festosque dies de nomine Phœbi. 70
 Nunc denique attingimus Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
 litora Italiæ recedentis. Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
 Hactenus calamitas Troja- Dicta meæ genti ponam; lectosque sacrabo
 norum nos persecuta fue-
 rit. Nunc æquum est vos
 etiam ignorare Trojanæ
 genti, ô Dii, et Deæ omnes,
 quibus adversabatur Troja
 et magna gloria Troadis.
 Et tu, ô sanctissima Sibyl-
 la, prævidens futurum, per-
 mitte Trojanos, et Deos
 non debita meis fati. Tunc statuam Phœbo et Dianæ templa è marmore solido, et dies festos
 de nomine Phœbi dictos. Magnum etiam sacrarum expectat te in regnis nostris. Ego enim
 illic recondam tua oracula, et secreta fata declarata meæ genti; et dedicabo tibi viros electos,

NOTÆ.

ni numinis spiritu: sed plena et correpta: ut
 contra Servium contendunt interpretes. Sic
 Ovid. Fast. 6. 703. Tibiam dixit afflatam,
 quæ vento plena est, et quasi inflata: *Inven-
 tam Satyrus primum miratur; et usum Nescit,
 et afflatam sensu habere sonum.* Igitur pro-
 piores numine, non est vicinior; sed in intimâ
 pectoris parte jam præsentē: maximè cum di-
 catur, v. 78. *Magnum si pectore possit Excus-
 sisse Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domûs.*] Ostia illa
 centum, id est, plurima, de quibus, v. 44. Do-
 mus vocatur attonita: vel quia vocum erum-
 pentium sono, quasi tonitru concutitur: vel
 quia attonitos ac trepidos facit quemadmo-
 dum mors dicitur pallida, quia pallorem indu-
 cit. Et sensus est: Ego quæ nunc te allo-
 quor ante fores; non intrabo in ipsa antri pe-
 netralia, unde oracula soleo emittere; nisi
 prius vota conceperis. De Teucris, Æ. 1.
 235.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovi-
 dius Trist. 1. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro
 Trojâ stabat Apollo.* De Phœbo, Ecl. 3. 62. De
 Paride, Æ. 1. 27. De Achille, à Paride in tem-
 plo Apollinis occiso, Æ. 3. 321. De Æaco,
 Achillis avo, Æ. 1. 99. *Dirēxti*, pro *direxisti*:
 ut Æ. 1. 201. *Accēstis scopulos*, pro *accessistis*.

59. *Duce te.*] Ipsius enim oracula sapius

de rerum eventu consuluerat: maximè in in-
 sulâ Delo, Æ. 3. 84. Et ad Leucadem atque
 Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud He-
 lenum, Ibid. 359. De Massylis, Afris, Æ. 4.
 480. De Syrtibus, vadosis Africi maris plagis,
 Æ. 1. 11.

63. *Parcere genti, Diique, Deæque, &c.*] Nu-
 mina Trojæ infesta: Juno, Æ. 1. 29. Nep-
 tunus, Æ. 2. 610. Pallas, Æ. 2. 162. De
 Dardaniâ gente et Teucris, Æ. 1. 235. De
 Pergamo, Æ. 1. 466. De Ilio, et Trojâ, Æ. 1.
 1. De Latio, Æ. 1. 6. De numinibus Trojæ,
 Æ. 2. 717. De Triviâ, Dianâ, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.*] Alludit ad ple-
 raque, quæ à Romanis Æneæ posteris in Apol-
 linis honorem instituta sunt. Ad ludos qui-
 dem Apollinares primo bello Punico institu-
 tos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo de-
 cemviro: qui inde dictus est Sibylla, post-
 modum corrupto vocabulo Sylla. Deinde ad
 templum Apollinis, in Palatio post Actiacam
 victoriam ab Augusto magnificentissimè ex-
 tractum.

71. *Te quoque, &c.*] Non significat templa
 Sibyllæ esse extruenda: sed locum duntaxat
 assignandum in ipsis Jovis Capitolini penetra-
 libus et sacrario, ubi libri Sibyllini reponeren-
 tur sub eorum virorum curâ, de quibus dixi-
 mus, v. 36. De sortibus pro oraculis, Æ. 4. 346.

Alma viros: foliis tantum ne carmina manda;
 Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
 Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro
 Bacchatur vates, magnum si pectore possit
 Excussisse Deum: tantò magis ille fatigat
 Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
 Ostia jamque domus patuere ingentia centum
 Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras:
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
 Sed terrâ graviora manent. In regna Lavinî
 Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam:
 Sed non et venisse volent. Bella, horrida bella,
 Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
 Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
 Natus et ipse Deâ: nec Teucris addita Juno
 Usquam aberit. Quem tu supplex in rebus egenis,
 Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
 Causa mali tanti conjux iterum hospita Teucris;
 Externique iterum thalami.
 Tu ne cede malis; sed contrâ audentior ito,
 Quàm tua te fortuna sinet. Via prima salutis,

ô alma: tantummodo noli
 75 inscribere carmina frondibus, ne confusa evolent in ludibrium rapidorum ventorum: precor te, loquere tu ipsa. Sic fecit finem loquendi voce. At Sibylla
 79 ingens, nondum patiens Phœbi, furit in cavernâ, tentans an possit expellere e pectore magnum Deum: ille tantò magis exagitat os rabidum, subigens pectus efferatum, et opprimendo accommodat ad oracula
 84 proferenda. Et jam centum magnæ portæ antri apertæ sunt motu proprio, et emittunt in aërem hæc responsa Sibyllæ: O qui evasisti magna pericula maris! Sed majora expectant te in terrâ. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc sollicitudinem e corde: sed cupient quoque non ed pervenisse. Video bella, horrida bella, et Tybrim spumantem multo sanguine. Non deerunt tibi Simois, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles

jam paratus est in Latio, ipse etiam filius Deæ: et Juno infesta Trojanis non aberit ullo loco. Quem tu, quas nationes Italorum, et quas urbes non implorabis supplex in rebus extremis? Causa tantarum calamitatum erit rursus Trojanis conjux hospitio excipiens eos, et rursus peregrinæ nuptiæ. Tu noli frangi calamitatibus: sed contrâ resiste audacior, quàm tua fortuna te permittet esse. Prima salutis via

NOTÆ.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuisse, ut palmarum foliis oracula sua describeret; citatque Varronem Hortensius. Cerdanus censet id ex usu fuisse illorum temporum: quibus nondum scribebatur in cortice aut papyro, aut pergamento corio; sed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Consultò dictum id volunt interpretes: quia interim animo multaolvebat precabaturque, dum ore tacebat. Ego tamen hîc poetæ diligentiam desidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hîc significat non, ut censet Cujacius: hoc sensu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius significat, Sibyllam nondum esse omnino docilem subditamque Phœbo, ut ex ipsius arbitrio oracula eloquatur: sed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Baccharum, de quibus Æ. 4. 301. *Si possit:* locutio sic explenda, *tentans an possit.* Ut Æ. 2. 756. *Pedem si fortè tulisset:* id est, *explorans an pedem retulisset.*

84. *In regna Lavinî.*] Regna Lavinia: regionem Italiæ, ubi urbs Lavinium: sic Æ. 1. 247. *urbem Patavî,* ubi est urbs Patavium. An verò jam ante Æneæ tempora Lavinium urbi nomen esset, diximus, Æ. 1. 2. Quidam legunt non malè *regna Latini,* regis ad quem Æneas

perveniet, Æ. 7. 45. De Tybri, Æ. 8. 330

88. *Non Simois, &c.*] Comparat vates bella Trojanâ cum futuris in Italiâ bellis, ex locorum, personarum, causarumque similitudine. Confert enim Xanthum et Simoënta, de quibus, Æ. 1. 100. 473. cum Tybri et Numico, de quibus Æ. 8. 330. et Æ. 7. 150. Achilles, cum Turno, de quo Æ. 7. 56. Helenam, cum Lavinia, de quâ Æ. 7. 72. De Latio, Æ. 7. 54. De Doricis castris, id est, Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus et ipse Deâ.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. sic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

90. *Teucris addita Juno.*] Infesta, et quasi lateri semper affixa. Nam addere, etsi aliquando bonam in partem sumitur, ut Æ. 8. 304. *Decus addite Divis:* sæpe tamen in malam: et propriè de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. sc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc è Lucilio: *Si mihi non prætor fiet additus, atque agilet me.*

93. *Conjux iterum hospita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hospitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojanâ bello causam dedit; sic Lavinia, filia Latini qui Æneam hospitio excipiet, Turno promissa, ab Æneâ expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graviâ ab urbe.*] Pallanteo urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

aperietur tibi ab urbe Græcâ, quod non putas. Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è recessu terrificas ambages, et reboat è cavernâ, obtegens vera obscuris : sic Apollo regit habenas, et agitat stimulos sub ejus corde. Statim atque furor excessit, et os efferatum siluit ; heros Æneas cœpit loqui : O virgo, nulla species laborum occurrit mihi nova et improvisa : præsenſi et mecum prius mente confeci cuncta. Unum precor : quandoquidem fertur hîc esse porta regis inferni, et obscura palus Acheronte exundante ; liceat mihi ire in conspectum et vultum dilecti patris : monstra iter, et aperi sacras portas. Ego his humeris servavi illum inter flammâs et mille spicula insequentia, et extraxi è mediis hostibus : Ille secutus est meum iter et omnia maria mecum ; atque tolerabat omnes minas et cœli et maris, *quanquam* infirmus, supra robur et conditionem senectutis. Præterea ipse rogans me, simul dabat jussa ut convenirem te supplex, et venirem tuam domum. O alma, precor, miserere filii et patris : nam potes cuncta : nec frustrâ Hecate præposuit te sylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus citharâ Thraciâ et chordis sonantibus : si Pollux eripuit fratrem alternâ morte redemit,

Quod minimè reris Graiâ pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens : ea fræna furenti 100
Concutit, et stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primùm cessit furor, et rabida ora quiêrunt ;
Incipit Æneas heros : Non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopinâve surgit :
Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.
Unum oro ; quando hîc inferni janua regis 106
Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso ;
Ire ad conspectum chari genitoris, et ora
Contingat : doceas iter, et sacra ostia pandas.
Illum ego per flammâs et mille sequentia tela 110
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi :
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra sortemque senectæ. 114
Quin, ut te supplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,
Alma, precor, miserere : potes namq ; omnia ; nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus,
Threiciâ fretus citharâ fidibusque canoris : 120
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

NOTÆ.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo, Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus ambiguos : ab antiquo ambi, circum ; et ago.

100. *Fræna . . . stimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis et bobus : quorum illi reguntur frænis, atque habenis, hinc inde tractis et concussis ; hi fustibus impelluntur pungunturque præacutis. Fingitur autem Apollo quasi vati-bus insidens, equitis aut agitatoris in morem.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchisæ, Æ. 5. 730.

106. *Hîc inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campaniâ Italiæ, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æstuante et stagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque potestate, Æ. 2. 721.

115. *Ut te supplex peterem mandata dabat.*] Cùm Æneâ noctu apparuit, Æ. 5. 731.

117. *Alma.*] Ab alendo propriè dicitur : unde alma Ceres, et alma parens. Sæpe tamen apud Latinos, pro pura sumitur, ut lux alma : atque ita hîc pro Sibyllâ virgine.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] Lucis Avernis : quia Avernus lacus, juxta quem

aditus est ad inferos, undique sylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proserpina, Æ. 4. 510, 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret : quidni possim ut patrem duntaxat videam ? *Pollux* et *Castor* toties eâdem viâ eunt ac redeunt : quidni ego semel ? *Theseus* ut Proserpinam raperet : *Hercules*, ut Cerberum : quidni ego ut piè agam ?

Manes arcessere, &c.] *Arcessere* est *advocare* ; pro quo posterioribus temporibus dictum est *accersere* : neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arcessere* esse, *repellere* ; *accersere* verò, *advocare* : sed unum idemque significant : et *arcessere* quidem magis ex usu probatissimorum scriptorum. De *manibus*, infra, v. 722. De *descensu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threiciâ . . . fidibus.*] *Thraciâ*, quia Orpheus Thrax fuit : de eâ regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ : non quòd inter se quâdam veluti fide concordent, ut vult Festus : sed omnino à *σφίδις*, quæ Hesychio chordæ sunt.

121. *Pollux, &c.*] De Pollucis et Castoris ge-

Itque reditque viam toties : quid Thesea, magnum et toties it reditque per illam
 Quid memorem Alciden? et mî genus ab Jove eandem viam : cur profes-
 Talibus orabat dictis, arasque tenebat. [summo. sam Theseum; cur mag-
 Tunc sic orsa loqui vates : Sate sanguine Divûm, num Herculem? mihi eti-
 Tros Anchisiade : facilis descensus Averni : 126 am origo est à supremo Jo-
 Noctes atque dies patet atri janua Ditis : ve. Talibus verbis preca-
 Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras, batur, et tangebatur altaria.
 Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit Tunc Sibylla cœpit ita lo-
 Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130 qui : O create sanguine
 Diis geniti, potuere. Tenent media omnia sylvæ, Deorum, Trojane fili An-
 Cocytusque sinu labens circumfluit atro. chisæ : facilis est descensus
 Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est, ad inferos : porta nigri
 Bis Stygios innare lacus, his nigra videre Plutonis aperta est diu noc-
 Tartara ; et insano juvat indulgere labori ; 135 tuque ; sed referre pedem,
 Accipe quæ peragenda priûs. Latet arbore opacâ et redire ad aërem subli-
 Aureus et foliis et lento vimine ramus, mem, hæc est difficultas,
 tus fluens nigris flexibus circumcingit. Si tamen tantus amor et tantum desiderium inest ani- hic labor. Pauci Deorum
 mo præternavigandi bis fluvios Stygios, et videndi bis nigrum Tartarum : et si placet susci- filii, quos justus Jupiter di-
 pere vanum laborem : audi, quæ prius perficienda sunt. Ramus aureus et frondibus et cortice lexit, vel quos generosa
 flexili, qui dicitur dicatus Proserpinæ infernæ, latet in umbrosâ arbore : virtus extulit ad cælum, id
 potuerunt. Sylvæ occupant
 omnia intervalla, et Cocytus
 fluens nigris flexibus circumcingit.

NOTÆ.

nere diximus, Æ. 1. 650. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem : patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit. Castor verò Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti sunt, et *Castores*, et *Tyndaridæ* : et *Διόσκαροι*, *Dioscûri* : id est, *Jovis filii*. Castor equestri arte, Pollux pugilatu insignis memoratur : ambo inter se amicitia conjunctissimi ; Helenam sororem à Theseo raptam receperunt : Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti sunt : quâ in expeditione cum navis periclitaretur votaque Diis fierent ; ignes ex utriusque fratris capitibus emicuerunt, quos tranquillitas maris statim consecuta est : mare piratis purgare. Mortuo deinde Castore, Pollux à Jove obtinuit, ut suam cum ipso immortalitatem partiretur : atque ita factum est, ut alternis diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit siderum illorum natura, quos *geminos* appellamus, qui et ipsi dicuntur esse *Tyndaridæ* : aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere ; quod omnino falsum est : id quidem verum ; ita stellas utriusque capitis esse dispositas inter se, ut in ipso, quod aiunt, sive ortus sive occasus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horizontem adhuc lateat ; cum altera primum occidit, altera supra horizontem adhuc appareat. Sunt et ignes eorum nomine dicti circa navium vela malosque errare soliti : qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi et olim et etiamnum, si duo apparent, salutares nautis habentur ; si unus tantum apparet, funestus existimatur : Hispani nautæ nunc vocant ignes *sancti Hermi*, aut *sancti Telmi* : Itali, *sancti Petri*, et *sancti Nicolai*.

infra, v. 617. De *Alcidæ*, Herculis nomine, Æ. 5. 414. De ejus factis et descensu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus à Venere Jovis filiâ, Æ. 1. 256. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde se majorem existimat Polluce, Hercule, et Theseo ; qui materno genere mortales erant : Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theseus Æthræ filius ; De *tenendis aris* inter supplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenant media omnia sylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, et Elysii piorum campi : sed intervalla et spatia, inter Sibyllæ cavernam et inferorum fluvios media : Avernum enim lacus sylvis cinctus erat, v. 237. et aditus ipse inferorum, v. 257. De *Cocyto* et *Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, et cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundissimus est inferorum locus. Alii deducunt à verbo *ταράττω*, tremere : nisi potius hoc verbum ab illo loco deductum est : alii à *ταράττω*, turbare.

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occasionem figmenti petitam putat Servius à sacra Dianæ sylvâ, apud urbem Latii Ariciam, cui sacerdos præerat dictus Rex nemorensis, conditione fugitivus. Hanc in sylvam quisquis fugitivus venisset, si poterat inde ramum auferre, poterat et cum sacerdote decertare singulari certamine ; ac si eum vicisset, ejus in locum succedere. Auctor hujus et sacri et moris ferebatur fuisse Orestes, qui ex Tauricâ Chersoneso cum Iphigeniâ sorore fugâ elapsus, raptum inde Dianæ simulacrum Ariciæ collocaverat.

122. *Thesea.*] Accusativus Græcus. De eo,

hunc omnis sylva occultat, Junoni infernæ dictus sacer : hunc tegit omnis
et umbræ obscurarum val- Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbræ.
lium abscondunt. Sed non Sed non antè datur telluris operta subire, 140
conceditur intrare *loca se-* Auricomos quàm quis decerpserit arbore foetus.
creta terræ, priusquàm ali- Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
quis evulserit ex arbore au- Instituit. Primo avulso non deficit alter
reum ramum. Jussit pul- Aureus ; et simili frondescit virga metallo.
chra Proserpina ferri ad se Ergo altè vestiga oculis, et ritè repertum 145
suum illud donum : Uno Carpe manu : namq; ipse volens facilisq; sequetur,
decerpito alter non deest *eti-* Si te fata vocant ; aliter, non viribus ullis
am aureus, et ramulus pul- Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
lulat simili metallo. Igitur Prætereà jacet exanimum tibi corpus amici,
quare illum erectis oculis, Heu nescis ! totamque incestat funere classem ; 150
et inventum evelle manu Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
juxta ritum : nam ipse Sedibus hunc refer antè suis, et conde sepulchro.
sponte et faciliè cedet *tibi* Duc nigras pecudes : ea prima piacula sunt.
evellent, si fata vocant *te* Sic demùm lucos Stygios, regna invia vivis
ad inferos ; alioqui non po- Aspicias. Dixit, pressoque obmutuit ore. 155
teris *illum* superare ullo Æneas mœsto defixus lumina vultu
robore, nec amputare duro Ingreditur, linquens antrum ; cæcosque volutat
ferro. Prætereà cadaver a- Eventus animo secum : cui fidus Achates
mici exanimè jacet tibi, It comes, et paribus curis vestigia figit.
heu ignoras *id* ! et funestat Multa inter sese vario sermone serebant : 160
morte totam classem dum Quem socium exanimem vates, quod corpus human-
requiris responsa, et sus- Diceret : atq; illi Misenum in litore sicco, [dum
pensus *hæres* ad januam Ut venêre, vident indignâ morte peremptum,
meam. Priùs depone hunc Misenum Æoliden, quo non præstantior alter
in propriâ sede, et include Ære ciere viros, Martemque accendere cantu. 165
tumulo. *Deinde duc ad a-* Hectoris hic magni fuerat comes : Hectora circum
ram victimas nigras : hæ Et lituo pugnas insignis obibat et hastâ.
primæ sint expiationes. Ita Et lituo pugnas insignis obibat et hastâ.
denique videbis sylvas Sty- quem sociorum mortuum
gias, regionem inaccessam dixisset Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi postquam pervenere *ad suos*, aspiciunt in
viventibus. Sic locuta est, litore arido Misenum occisum miserandâ morte : Misenum *filium* Æoli, quo non *erat* alter ap-
tum clauso ore tacuit. Æ- tior ad incitandos tubâ viros, et inflammandam pugnam sonitu. Hic fuerat socius magni Hec-
neas relinquens cavernam toris, juxta Hectora circumibat *pugnantes* conspicuus tubâ et hastâ.

NOTÆ.

138. *Junoni infernæ.*] Proserpinæ, infero-
rum deæ, de quâ G. 1. 39. *Juno inferna* voca-
tur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter*
Stygius, Æ. 4. 638. Et verò sylvam Averno
circumjectam, de quâ dicemus, v. 237. aiunt
Proserpinæ dicatam fuisse Homerus, Lycophron, et Diodorus.

141. *Auricomos foetus.*] Vel fructus etiam
aureos, aureis comis, id est, frondibus, ornatos.
vel ramum ipsum aureum, qui, quia pullulat
ex arbore, foetus illius dici potest.

150. *Incestat funere classem.*] *Incestum*, op-
ponitur casto ; et *incestare* est, polluere, funes-
tare, fœdare. Censebatur verò polluta domus
omnis, in quâ quis mortuus fuerat, nisi certis
piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus suis.*] Terræ, quæ proprius est
locus mortuorum.

153. *Ea prima piaculo sunt.*] Censent ali-
qui præscribi sacrificia funebria ad expiandam
labem ex morte Miseni contractam. Alii meli-
ùs referunt ad sacrificia, Diis inferis offeran-
da, infrâ, v. 243. Licet enim illa *impetratoria*
videri possint, ad obtinendum aditum infero-
rum ; erant etiam *expiatoria* : expiandæ enim
erant scelerum labe, ut quis hoc beneficio dig-
nus haberetur ; quare Æneas aquâ recenti
corpus lustrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237.
De *Styge*, v. 323.

164. *Misenum Æoliden.*] *Pilium* eum facit
Æoli, ventorum Dei, de quo Æ. 1. 52. quia ad
inflandam tubam vento flatuque opus est. De
Marte, qui hîc pro pugnâ sumitur, Ecl. 9. 12.
De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiso, Æ.
1. 483.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta est cornu planè in-

Postquam illum victor vitâ spoliavit Achilles,
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium, non inferiora secutus. 170
 Sed tum fortè cavâ dum personat æquora conchâ
 Demens, et cantu vocat in certamina Divos;
 Æmulus exceptum Triton, si credere dignum est,
 Inter saxa virum spumosa immerserat undâ.
 Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
 Præcipuè pius Æneas. Tum jussa Sibyllæ, 176
 Haud mora, festinant flentes; aramque sepulchri
 Congerere arboribus, cœloque educere certant.
 Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt piceæ: sonat icta securibus ilex, 180
 Fraxineæque trabes: cuneis et fissile robur
 Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
 Necnon Æneas opera inter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat, 185
 Aspectans sylvam immensam, et sic ore precatur:
 Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto: quando omnia verè
 Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
 Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columbæ 190
 Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes,
 Et viridi sedêre solo: tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
 Este duces, ô, si qua via est: cursumque per auras
 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195
 Ramus humum: tuque ô dubiis ne defice rebus,
 Diva parens. Sic effatus, vestigia pressit,
 Observans quæ signa ferant, quò tendere pergant.
 Pascentes illæ tantum prodire volando,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum. 200

Ex quo victor Achilles pri-
 vaverat vitâ Hectora, he-
 ros generosissimus adjunx-
 erat se socium Æneæ Tro-
 jano, non secutus viliorẽ
 dominum. Sed modò, dum
 fortè inconsultus sonat per
 mare conchâ excavatâ, et
 sonitu lacessit Deos ad
 certamen; Triton invidus,
 si æquum est id credere,
 submerserat spumantibus
 fluctibus hominem circum-
 ventum inter scopulos.
 Igitur omnes circum quæ-
 rebantur magno clamore:
 imprimis pius Æneas. De-
 inde, exequuntur mandata
 Sibyllæ plorantes, nulla
 mora est; et contendunt
 accumulare ex arboribus
 atque erigere ad cœlum ro-
 gum sepulchralem. Eunt
 in sylvam veterem, profun-
 da latibula ferarum; pi-
 cæ cadunt, ilex resonat
 percussa securibus, et
 trunci fraxinei roburque
 fissile frangitur cuneis:
 volvunt è montibus mag-
 nas ornos. Æneas quoque
 inter tales labores primus
 incitat socios, et instruitur
 similibus instrumentis. In-
 terim ipse meditatür hæc
 suo cum animo mœsto, in-
 tuens ingentem sylvam; et
 ita orat voce: O si jam ille
 ramus aureus monstret se
 nobis in tantâ sylvâ: siqui-
 dem, ô Misene, Sibylla ni-
 mis verè dixit cuncta de te.
 Vix locutus erat ista: quan-
 do duæ columbæ fortè vo-
 lantes per aërem venerunt
 in ipsum conspectum ho-

minis, et steterunt in viridi terrâ. Tunc maximus heros agnoscit volucres matris suæ, et
 gaudens orat: *O vos estote duces, si est aliqua via: et ex aëre dirigite iter meum in sylvam,*
 ubi ramus pretiosus inunbrat terram sæcundam: et tu, ô Dea mater, ne desere me in rebus
 incertis. Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quò pergant ire. Illæ
 pascentes cœperunt tantum progredi subsiliendo, quantum oculi sequentium poterant observare
 visu acutissimo.

NOTÆ.

curvum: *lituus* inter utrumque medius: ab e-
 jus figurâ bâculus auguralis *lituus* quoque dic-
 tus est. Tubæ, antequam ex ære fierent, è
 conchis intortis oblongisque in usu fuerant.
 De Dardanio, Trojano, Æ. 1. 235. De Tritone,
 Neptuni tubicine, Æ. 1. 144.

177. *Aram sepulchri.*] Rogum in modum
 aræ conformari solitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea*, pini species, resi-
 nam ferens, arbor funesta, de quâ G. 2. 257.
Ilex è querceo genere, *yeuse*, HOLM OAK.
Fraxinus, arbor nota, *frêne*, ASH-TREE. *Ro-*
bur, species quercûs, G. 2. 25. *Ornus*, fraxi-
 nus sylvestris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] *Securibus*, instrumentis ligna-
 torum. Sic instrumenta pistorum, Æ. 1. 177.
 dicuntur *Cerealia arma*. Nec dedecebat pium
 principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] *Columbas*, ob sæcun-
 ditatem Veneri sacras, Æneæ matri.

199. *Pascentes . . . volando.*] Non, passis in
 aërem alis volando: tum quia sic pascere non
 potuissent; tum quia mox, v. 202. *tollunt se*
celeres. Ergo prius incedebant, et inter pas-
 cendum volitabant subsiliebantque. Alludit-
 que poëta ad pullorum augurium, quod opti-
 mum habebatur, si pascere pulli

Deinde postquam pervenerunt ad os fœtidi Averni; attollunt se veloces, et elapsæ per aërem tenuem sistunt grato loco super geminâ arbore, unde splendor auri dissimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viscum, quod propria arbor non producit, solet hyberno tempore in sylvis virescere foliis recentibus: et cingere ramusculo fulvo ramos arborum rotundos. Talis erat forma auri pululantis in densâ ilice, sic lamina stridebat dulci vento. Æneas statim accipit ramum, et cupidus decerpit lentior, defertque in domum Sibyllæ. Interea Trojani non segnius plorabant in litore Misenum, et parabant ultima officia cadaveri mœsto. Primum erexerunt magnum bustum è tædis pinguibus et quercu fissâ: cujus latera ornant ramis funestis, et in parte anteriore collocant funebres cupressos, et desuper ornant armis splendentibus. Pars adhibent aquam calidam, et vasa ærea ebullientia ex igne: et eluunt unguuntque cadaver frigentis.

Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni;
Tollunt se celeres, liquidumque per aëra lapsæ,
Sedibus optatis geminâ super arbore sidunt,
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet sylvis brumali frigore viscum 205
Fronde virere novâ, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat species auri frondentis opacâ
Illice, sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplò Æneas, avidusque refringit 210
Cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minùs interea Misenum in litore Teucrici
Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem tædis et robore secto
Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris 215
Intexunt latera, et ferales antè cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices et athena undantia flammis
Expediunt: corpusque lavant frigentis et unguunt.

NOTÆ.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipsum *Averni* lacûs, quâ parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hic tollunt se columbæ in auras, non modò ut pestilentem lacûs halitum evitent; sed ut in arborem vicinam evolent, in eâque latentem ramum ostendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Discolor.*] Non enim tota arbor aurea; sed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulso subibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum*, et *auroram*, et *thesaurum* dici putat Scaliger, Poëtic. l. 4. 16.

205. *Viscum.*] Species est fruticis, politi et glutinosi, in ilice et larice et querni maximè generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum earumque arborum ramis adhærescens: extra fulvâ intus porracei coloris, *guy de chêne*, MISLETOE OF THE OAK. Non nascitur è semine proprio arboris; et neque ex insidentium volucrum fimo ut putavere veteres: sed ex ipso arborum vitali excremento: unde ait, *quod non sua seminat arbos*. Nulla sine visco sacra Gallorum sacerdotes Druidæ faciebant ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior subtiliorque lamina: hanc enim speciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus . . . Cunctantem.*] Quomodo cunctantem, siquidem dixerat Sibylla: *facilisque sequetur, Si te fata vocant?* Nodum solvit vox ista *avidus*: quippe avido citissima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum sensus perveniebat. Vel, qui

nullam erat gratiam relaturus. Vel potius, qui mœstitiam omnibus creabat, minimè *gratus* et *lætus*. Habet porrò funus illud præcipua veterum ceremoniarum vestigia.

215. *Pyram, &c.*] I. De *pyrâ*, rogo, busto, Æ. 4. 494. II. *Altræ frondes*, rami sunt funestorum arborum, quales *taxus*, *picea*, *cupressus* imprimis: quæ cum gravis esset odoris, ideò juxta Varronem addebatur *pyræ*, ne combusti cadaveris fœtor nares adstantium læderet; vel quia, cum excisa nunquam renasci soleat, ideò mortis erat insigne. III. *Arma, et vestes*, et quicquid vivo charissimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad structuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calidos latices.*] I. Lavabant cadavera calidis undis; ut si quid esset vitalis spiritûs quod homines falleret, excitaretur calore. II. Ungebant amomo, hyacinthino rosaceoque unguento: non tantum quæ diu servanda erant ut apud nos in usu est; sed etiam in honorem quæ proximè comburenda; idque officium erat penès *pollinctores*. III. Fiebant gemitus et conclamatio: tum ad dolorem; tum ad vitam, si adhuc superesset, revocandam: et ad id muneris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum statuebant. IV. Collocabatur cadaver in toro, lecto, è stragulis ac vestibus congesto. De toro. Æ. 3. 224. V. Lectus ipse imponebatur *feretro*: quod cratis instar fuit, è ligno et vimine: neque solum aptum funeribus, sed aliis quibuslibet pompis, in quibus simulacra aut spolia fere-

Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
 Purpureasque supèr vestes, velamina nota,
 Conjiciunt. Pars ingenti subiere feretro,
 Triste ministerium; et subjectam more parentum
 Aversi tenere facem: congesta cremantur
 Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
 Postquam collapsi cineres, et flamma quievit,
 Reliquias vino et bibulam lavère favillam:
 Ossaque lecta cado textit Chorinæus ahenò.
 Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
 Spargens rore levi et ramo felicis olivæ:
 Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
 At pius Æneâs ingenti mole sepulchrum
 Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque,
 Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.
 His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ.
 Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,

Fit comploratio: deinde collocant in lecto membra deplorata; et superagge-
 runt vestes purpureas ac tegmina consueta. Pars supposuere se magno fere-
 tro, quod est triste officium; et retroversi porrexere sup-
 positam facem, ex consue-
 tudine majorum: combu-
 runtur accumulata munera
 thuris, et carnes, et pocula
 injecti olèi. Postquam ci-
 neres subsederunt, et flam-
 ma defecit: irrigaverunt vi-
 no reliquias et favillas sic-
 cas: et Chorinæus inclusit
 vasculo æreo ossa collecta.
 Idem circumiit ter socios
 aquâ piaculari, aspergens
 tenui rore cum ramo ferti-
 lis olæ: et expiavit viros,
 et protulit voces ultimas.
 Sed pius Æneas statuit
 tumultum magnæ molis, et

in eo propria viri illius arma, et remum, et tubam, sub excelso monte, qui nunc appellatur ex illo Misenus, et servat perpetuum nomen in secula. His perfectis, implet celeriter jussa Si-
 byllæ. Fuit caverna profunda, patens lato hiatu,

NOTÆ.

bantur; à ferendo dictum; unde et *Jupiter Fereetrius*, cui Romulus spolia Cæninensium regis prælio occisi in ejusmodi ferculo obtule-
 rat, ut est apud Livium, l. 1. 10. VI. Subi-
 bant humeris feretrum consanguinei, virique
 nobiles. Sic Augustus ab Senatoribus elatus
 est, ex Suetonio, c. 100. Germanicus à tribu-
 nis et centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus
 ab equestri ordinis nobilissimis, ex Herodiano
 l. 4. VII. Propinqui facem pyræ subjicie-
 bant, sed averso vultu, ut se id invito face-
 re ostenderent. VIII. Pingues etiam liquores,
 thus, oleum, dapes, id est carnes adipemque vic-
 timarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem.
 Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23.
 168.

227. *Reliquias vino, &c.*] Combusto cada-
 vere, I. Vino prunas extinguebant, ut cineres
 facilius colligi possent. Patet id ex Patrocli fu-
 nere, Iliad. 23. 250. II. Secernebant defuncti
 cineres ab aliis cineribus; imprimis ossa, cog-
 nitu facillima: quod notat Homerus eodem li-
 bro, v. 240. Fuit etiam apud Indos lini genus,
 molli et lapideo filo; quod igne splenderet
 tantum, non absumeretur. Hinc regibus texe-
 bant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo
 cinere separabant, ex Plinio l. 19. 1. III. Ci-
 neres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut se-
 pulchro deinde mandarentur. Iliad. 23. 253.
 IV. Quia maculam aliquam contraxerant ex
 funere, unde funestati et incesti putabantur:
 idèd antequam abirent purgabantur à sacer-
 dote trinâ lustralis aquæ aspersione per circui-
 tionem, purâ circumtulit undâ: unde verbum
lustrò, quod propriè est solvo, expio, ad signi-
 ficandam circuitionem traductum est. Æ. l. 608.
 Æ. 3. 279. Aqua autem lustralis erat juxta

Athenæum l. 9. in quâ titionem tingeant,
 sumptum ex altari, ubi peregerant sacra. V.
Verba novissima, alia erant quibus alloqueban-
 tur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum
Vale: alia quibus dimittebant populum, nem-
 pe *Ilicet*, id est *ire licet*; idque ultimum usur-
 pabant in omnium sacrorum exitu, non fune-
 brium tantum.

230. *Rore levi et ramo felicis, &c.*] Sunt qui
aspergilum intelligunt; ex *olivâ*, et *rore marino*
frutice, rosmarin, ROSEMARY, de quo Ecl. 2. 49.
 et G. 2. 213. Tamen commodiùs de aquâ instar
 roris aspersâ. *Felicis Olivæ*.] Fertilis, sativæ;
 non sylvestris, nec oleastri, qui dicitur G. 2.
 314. *Infelix superat foliis oleaster amaris*.

232. *Sepulchrum, &c.*] Notat Æneâ pietatem
 in amicos: et morem illius etiam temporis, de-
 functorum insignia tumulis insculpendi. Igi-
 tur Miseno ponuntur arma ut bellatori, nam
 v. 167. *pugnâ insignis obibat et hastâ*. Remus,
 ut qui in cursu navigationis obierat: ita poni-
 tur et Elpenori ab Ulysse, Odyss. 12. 15. *Tu-
 ba* denique, ut tubicini.

234. *Qui nunc Misenus, &c.*] *Misenum* in-
 telligit promontorium monte assurgens; et
 Puteolanum nunc Neapolitanum, sinum ab
 occidente terminans, hodie *Capo Miseno*. No-
 men huic inditum à sepulchro Miseni Æneâ
 tubicinis, consentiunt è poetis post Virgilium,
 Propertius, Silius, Statius; è geographis Soli-
 nus et Mela. Ulyssis tamen socium illum facit
 Strabo. Intra sinum, non longè à promontorio,
 erat *portus Misenus*; ubi Augustus ad tutelam
 Italiæ classem alteram semper habebat, alte-
 ram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] I. *Avernus*,
 ἀρνός ab α privativo et ὄρνις, avis, lacus est

saxosa, defensa nigro lacu et umbris sylvarum: super quam nullæ aves poterant tutò facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris ostiis extollebat se ad curvaturam cœli: unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primò statuit ad aras quatuor juvencos nigros secundum terga, Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris; Quam super haud ullæ poterant impunè volantes Tendere iter pennis; talis sese halitus atris 240 Faucibus effundens supera ad convexa ferebat; Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum. Quatuor hîc primùm nigrantes terga juvencos

NOTE.

non longè à Puteolano Campaniæ sinu, inter Bajas et Puteolos: hujus situm et cum Lucrino lacu conjunctionem descripsimus G. 2. 161, 164. Nomen adhuc hodie, *lago d' Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, sed iis omnibus commune fuit, è quibus vapores halitusque erumpebant avibus pestiferi; seu lacus, seu cavernæ campique essent: idque manifestum est ex Lucretio l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ sint loca cinque lacusque*: tum ex Plinio, qui in præmio l. 4 locum ejusmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. II. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex; altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibyllæ*: videturque esse ostium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas usque deducebat, et jam subsidente terrâ oppletus est: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: suffosso monte *Pausilypo*. Est tamen utraque Æneæ temporibus multò recentior: quippe paulò ante scriptum opus Æneidos, à Cocceio effossa; sequente, ut ait Strabò, fabulosam famam de subterraneis hujus loci meatibus et Cimmeriorum cavernis. III. *Verahujus* loci natura talis fuit. Avernus ipse lacus limpidissimus, sed profundissimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id est niger, apparet. Idem præcis rectissimisque collibus, et propter sylvas densissimas olim inaccessis, cingebatur, in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone, l. 5. Totus, ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris scatet, sulfure, alumine, sale, nitro, bitumine commistis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut et vicinæ Siciliæ, passim ubique cavum est: ut patet ex Charybdi, ex Vesuvio, et Ætnâ, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat. Od. l. 1. 11. 5. IV. *Falsa* hinc multa poëtæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyssem circa Siciliam et Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentius, quàm ne quid nomine suo appellaret. Itaque cum Ulysses, juxta Circes monita, è Circæo Latii monte sive insulâ ad Plutonis domum nave contendit, Odyss. 10. 512. et Odyss. 11. 13. omnino significatur hic Campaniæ locus: siquidem huc, et Boreâ vento, et unius diei navigatione, Ulysses pervenit. At verò cum sciret Homerus Cimmerios quosdam esse in Asiâ septentrionali populos, circa Sarmatas et Scythas, Mæotidemque paludem et mare Caspium, qui fortè ob caliginosos regionis suæ halitus rarò Solem

videre et perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum item Græci quatuor præcipuè agnoscerent apud inferos flumina, *Acherontem*, *Pyriphlegethontem*, *Cocytum*, et *Stygem*: idè Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas statuit; fluviorumque infernorum nomina calidis ac sulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipsum sive mediterraneum mare; Oceanum appellavit. V. Manserunt apud posteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acherusiam* quidem paludem agnoscit Strabò, cœnosam quandam Tyrrheni maris effusionem, inter Cumas et Misenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoscit et *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: et ad ipsum mare, non procul ab Averno, fontem aquæ potabilis, à quâ tamen omnes abstinent, *Stygis* esse aquam rati. Testatur Silius Italicus, l. 12. 117. *Cocytî* vocabulum inditum fuisse Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exsiccatus est. Cimmeriorum verò oppidum ibidem olim fuisse aiunt Plinius, Lycophron, Festus Pompeius, qui addit eo nomine dictos esse, quòd convallem incoherent eminenti jugo circumdatam, sole neque matutino neque vespertino illustratam: Ephorus autem apud Strabonem ait eos in cuniculis habitasse, et metallis effodiendis ibi quæsisse victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum esse; et nemus ibidem fuisse Proserpinæ sacrum, sylvam haud dubiè Averno circumdatam; et sub terrâ oraculum, ubi vitæ functi responsa darent: et qui lacum navigabant, prius sacrificiis solitos placare genios subterraneos. Fœtorem verò Averni perniciosum avibus inter fabulas Strabò reponit, propter aquæ limpiditatem, etiam Aristoteli memoratam. VI. Hinc demum factum est, ut Latini poëtæ, cum suis de rebus agunt, ostium inferorum in speluncis lacus *Averni* constituent: cum autem Græci describunt, in antris collocant *Tenari* montis, qui promontorium est Laconiae, in parte Peloponnesi maximè meridionali, inter Laconium et Messeniacum sinum, nunc *capo Maina*. Hæc descendisse dicitur Hercules cum Theseo, apud Senecam in Hercule furente: hæc Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa*.] Concava spatia. Sic Æn. 1. 310. *Classem in convexo nemorum*, &c.

243. *Quatuor hîc primum*, &c.] De hoc sacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. I. *Sacerdos*, ipsa Sibylla est, quemadmodum saga illa, Æ. 4. 509.

Constituit; frontique invergit vina sacerdos:
 Et summas carpens media inter cornua setas, 245
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecaten, cœloq; Ereboq; potentem.
 Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
 Suscipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam
 Æneas matri Eumenidum magnæque sorori 250
 Ense ferit; sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
 Et solida imponit taurorum viscera flammis,
 Pingue supèrque oleum fundens ardentibus extis.
 Ecce autem, primi sub lumina Soli et ortus, 255
 Sub pedibus mugire solum, et juga cœpta moveri
 Sylvarum; visæque canes ululare per umbram,
 Adventante Deâ. Procul, ô, procul este profani,

autem circa lucem et ortum primi Solis, cœpit terra reboare sub pedibus, et culmina sylvarum cœperunt agitari: et canes visæ sunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate. Tunc Sibylla exclamat; Longè, longè recedite, ô profani,

et sacerdos effundit vinum in caput eorum: et secans in medio cornuum summos pilos injicit eos in sacras flammis, quasi primitias sacrificii: appellans clamore Hecaten potentem in cœlo et inferis. Alii suffigunt cultros, et excipiunt in poculis sanguinem calentem. Ipse Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum et magnæ ejus sorori et vaccam infecundam tibi, ô Proserpina. Deinde facit nocturna sacrificia regi inferno, et offert super altaribus tota corpora taurorum, et superfundens etiam oleum visceribus incensis. Ecce

NOTÆ.

Crines effusa sacerdos Tercentum tonat ore Deos. II. *Locus sacrificii, spelunca* est, per quam aditus esse putabatur ad inferos: diversa illâ quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipso erat Apollinis templo, Cumanæque urbe, ut diximus v. 9. hæc verò spelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejusmodi sacrorum, ut sub terrâ fierent: effossâ etiam scrobe, in quam sanguis et libamina invergerentur. Ita Ulysses *Odyss.* 11. 25. III. *Tempus sacrificii, nox*: v. 252. *nocturnas inchoat aras*: et maximè noctis parte sacrificium duravit, ad usque ortum Solis, v. 255. IV. *Victimæ nigræ*: ob inferorum tenebras, *pârî numero*: quia Diis inferorum hic placebat, ut *impar* superis *Æ.* 5. 96. *Sterilis vacca*, Proserpinæ quia nullam ex Plutone marito prolem susceperat. V. *Sacerdos invergit vina*, in fronte ad probandas victimas: si enim subitâ illâ vini aspersione non contremiscerent, sed stuperent immobiles, sacrificio aptæ non erant. *Invergit* porò; id est, conversâ planè manu sive paterâ deorsum effundit, quia Diis offert inferis: si autem superis; manu supinâ quasi in altum emittens, vinum cornibus effundebat: quare tunc ait Virgilius, *Æ.* 4. 61. *Media inter cornua fundit*; nunc verò *invergit*. De voce *libo* quæ *stillo, degusto*, et *sacrifico* etiam significat, *Æ.* 1. 744. VI. *Setas et pilos* carpit, et in ignem jacet: ut sacrificium incipiat, ostendatque victimam Diis jam devotam esse. Agamemnon tamen *Iliad.* 3. 274. pilos illos non in ignem jacet, sed adstantibus distribuit: ut significet, omnes fœderis, quod sacrificio illo cum Trojanis sanciebatur, testes ac vindices futuros. VII. *Voce*, id est sono confuso ac tumultuoso, non distinctâ voce appollat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proserpina* appellatur. De *Hecate* et *Erebo* *Æ.* 4. 509, 510, 511. VIII. *Ministri victimas cædunt*: idque fiebat, primùm *securi* in cervicem impactâ, præsertim in ma-

joribus victimis ut ictu exanimatæ conciderent: tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit *Æ.* 2. 224. *Taurus et incertam excussit cervice securim.* IX. *Sanguinem* suscipiunt *pateris*, planis patentibusque poculis: ut circa aras in terram effundant; quemadmodum Ulysses in scrobem, *Odyss.* 11. 35. X. *Æneas* ipse, non operâ ministrorum, sed manu propriâ, victimas aliquot jugulat: heroum more qui ferè semper hoc officio apud Homerum defunguntur. XI. Denique *solida viscera* comburit flammis, quod vocant *holocaustum*: imponitque solida ipsa corpora, solâ detractâ pelle: *viscera* enim ait Servius esse, quicquid sub pelle est, etiam carnes quibus ossa vestiuntur: *exta* verò sunt ea ipsa viscera quæ maximè extant aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in sacrificiis, carniū et extorum partes aliquæ distribuebantur ad epulas, ut *Æ.* 8. 182. Tum victimas ipsas inspergit oleo, ut faciliè comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.]* *Mater Eumenidum, Nox*: quæ ipsas ex Acheronte peperit. *Soror Noctis, Terra*; nox enim terræ umbra est. *Eumenides* furia tres, de quibus, *Æ.* 4. 469. et G. 3. 552. De *Proserpinâ*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, *Æ.* 4. 638.

257. *Canes ululare... Adventante Deâ.]* Invocaverunt *Hecaten*, magico more: ut iis numine suo adesset ad iter tutò peragendum. Adest illa: sed quia se manifestò videndam non exhibet, ejus præsentiam testantur *ululantes canes*. Per *canes*, intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres solebant: vel ipsam Hecaten, quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel Furias, dictas quoque infernas canes.

258. *Procul este profani.]* Qui sacris non initiati estis, scelesti, non expiati. Et hæc solennis fuit sacrorum, etiam magicorum, formula:

et exite è totâ sylvâ. Et tu Conclamat vates, totoque absistite luco.
 ingredere viam, et extrahe Tuque invade viam, vaginâque eripe ferrum: 260
 gladium è vaginâ: nunc Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
 opus est fortitudine, nunc Tantum effata, furens antro se immisit aperto:
 animo constanti, ô Ævea. Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
 Hoc solum locuta, infert se Dii, quibus imperium est animarum, umbræque
 furens in profundum spec- silentes; 264
 luncæ: ille Æneas passibus Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte silentia latè,
 non timidis assequitur eun- Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
 tem. O Dii, quibus est po- Pandere res altâ terrâ et caligine mersas.
 testas in animas, et vos um- Ibant obscuri solâ sub nocte per umbram,
 bræ nata; et Chaos, et Phlegethon, loca undique
 tacita per noctem, sit mihi Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.
 freitum narrare res auditis: Quale per incertam Lunam sub luce malignâ 270
 sit licitum per divinitatem Est iter in sylvis: ubi cœlum condidit umbrâ
 vestram exponere res tec- Jupiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
 tas profunda terrâ et obscur- Vestibulum ante ipsum primisq; in faucibus Orci,
 ritate. Incedebant soli per Luctus et ultrices posuere cubilia Curæ:
 noctem obscuram in tene- Pallentesq; habitant Morbi, tristisq; Senectus, 275
 bris, et per domos vacuas Et Metus, et malesuada Fames, et turpis Egestas,
 et inania regna Phœtonis. Terribiles visu formæ: Letumque, Laborque:
 Quale est iter in sylvis, ad Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis
 Lunam dubiam, sub luce Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
 exiguâ: quando aër occul- et in primo adita inferorum,
 tat caligine cœlum, et nox Luctus et Curæ vindices fix-
 obscura eripuit rebus colo- erunt cubilia: habitantque Morbi pallidi, et mœsta Senectus, et Metus, et Fames suadens ma-
 rem. Ante ipsum vestibulum la, et Paupertas infamis, spectra horrida aspectu: et Mors, et Labor: deinde Somnus frater
 et in primo adita inferorum, Mortis, et Gaudia animi scelerata, et in limine opposito Bellum mortiferum,

NOTÆ.

ut profani inde arcerentur. Cerdanus, *profanos* refert ad spectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poetarum similibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum causâ non celebrata fuerant sacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è speluncâ solum, sed è totâ etiam lacûs Averni sylvâ.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad fuganda, quæ deinceps occurrent, spectra. Quamvis enim in dæmonas, ac spiritus, et genios ejusmodi viâ ferri nullâ esse compertum sit: esse tamen aliquam existimavere Platonici, et poetæ veteres. Ita Ulysses Odyss. 11. 48. fugat ense umbras, in scrobem sanguine plenam avidius incurrentes.

265. *Chaos et, &c.*] Invocatio est poetæ: qualem solet magnarum rerum descriptionibus præfigere. De *Chao*, rûdi et confusâ mole, ex qua res omnes eruperunt, et quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Hesiodo, diximus, Et. 4. v. 347. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infra, v. 323.

269. *Ibant obscuri solâ, &c.*] Commutatio, sive hypallage: pro; soli sub, obscurâ nocte. Sic Æ. 5. 149. *Vocemque inclusa volutant Li- ora*, pro inclusa vocem.

269. *Dgnos Ditis vacuas, &c.*] Quas habi-

tant umbræ leves, et corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum Sole conjunctam, tumque minimè lucentem. Alii melius, Lunam nubibus et aëris caligine interclusam. De *Jove*, pro aëre Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

273. *Vestibulum.*] Spatium est, sive area, quæ viam à domo dividit, estque ante portam ædium. In hoc inferorum vestibulo varias describit calamitates, quas horrendis formis et quasi corporibus vestit. Has ferè omnes enumerat Cicero de naturâ Deorum, l. 3. 44. aitque esse Noctis et Erebi filias. Locum etiam habent inter Noctis liberos, in Hesiodi Theogoniâ, v. 225. *Orcus*, hic pro inferis, alibi pro Deo inferorum sumitur, infra, 323.

276. *Malesuada Fames.*] Non tantum est inopia victûs; sed etiam avaritia, et auri sacra fames, quæ nullum non suadet scelus.

278. *Consanguineus Leti Sopor.*] Somnus dicitur ab Homero Iliad. 14. 231 καὶ ὁμοῦλος θανάτῳ frater mortis: et Hesiodus in Theogon. v. 214. Mortem et Somnum ait Noctis esse liberos. Ut autem consanguineus apud Latinos fratrem germanum sæpe significat, sic enim usurpat Statius, l. 11. 407. et alibi: ita quoque καὶ ὁμοῦλος apud Græcos.

278. *Mala mentis Gaudia.*] Voluptas ex perpetratis sceleribus percipi solita.

Ferreiq; Eumenidum thalami, et Discordia demens et ferrea cubicula Furia-
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis. 281 rûm, et Discordia insana
 In medio ramos annosaque brachia pandit implicata tænilis sanguino-
 Ulmus opaca, ingens: quam sedem Somnia vulgò lentis *circa* capillos angui-
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent. neos. In medio *vestibulo*
 Multaque præterea variarum monstra ferarum, 285 ulmus magna, umbrôsa,
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes, explicat ramos et brachia
 Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ vetera: aiunt vulgò Som-
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra: nia inania occupare hunc
 Gorgones, Harpyiæq; et forma tricarporis umbræ. locum, et *ipsa* sedent sub
 Corripit hîc subitâ trepidus formidine ferrum 290 omnibus frondibus. Et
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert. præterea spectra plurima
 Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas aliarum ferarum manent
 Admoneat volitare cavâ sub imagine formæ, ad portas, Centauri, Scyl-
 Irruat, et frustra ferro diverberet umbras. læ bifformes, et Briareus
 Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas. centuplex, et Hydra Ler-
 Turbidus hîc cœno vastâque voragine gurges 296 næ sibilans horridè, et Chî-
 Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam. mæra evomens ignes: Gor-
 Portitor has horrendus aquas et flumina servat gones et Harpyiæ, et spe-
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento cies umbræ tricarporis.
 Canities inculta jacet, stant lumina flammâ, 300 Hic Æneas captus repenti-
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus. no metu educit gladium, et
 Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat, intentat venientibus stric-
 Et ferrugineâ subvertat corpora cymbâ, tum *illius* acumen. Et nisi
 Jam senior; sed cruda Deo viridisque senectus. sapiens comes docuisset,
 et exonerat omnem are-

nam in Coeytum. Charon, vector tremendus horribili squalore tenet has aquas et hos fluvios: huic multa est in mento canities neglecta, oculi *pleni* sunt igne, vestis sordida nodo *ligata* pendet ex humeris. Ipse impellit cymbam perticâ, et adjuvat velis, et transportat *umbras* corporum nigrâ cymbâ, jam senex: sed senectus robusta et vegeta est, *utpote* Deo.

NOTÆ.

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, quia nunquam nupsere Furia: sed *sedes*, *cubicula*, vel ubi natæ sunt, vel ubi decumbunt; propriè tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, à *θάλλω* vireo. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam sedem, &c.*] Somnia sub *arbore* patulâ et opacâ collocat, qualis apta est somno conciliando: sub *ulmo*, quia ut ulmus sterilis arbor est, ita vana et cassa vulgò somnia: sub *foliis*, ob levitatem et mobilitatem: et quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præsertim vana esse somnia vulgò dicuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monstra, superiori parte humana, inferiori equina: Ixione et nube geniti, G. 3. 38. Thessaliæ populi fuere, ideò sic dicti, quia primi ex equis pugnare, et eos stimulis agitare docuerunt, à *κρίνω*, *stimulo*: De *iis*, G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, alterâ inferiori parte in canes, ac deinde in scopulum conversa; alterâ in alaudam mutatâ, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

287. *Briareus.*] Gigas, Cœli et Terræ filius: *centumgeminus*, id est, centum brachiis instructus; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, et inferorum custos hîc videtur esse, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus. Cau-

sam habes, Æ. 10. 565. De *belluâ Lernæ*, sive *hydrâ*, quam in Lernæâ Argiæ regionis in Peloponneso palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monstrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda serpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidisse Pegaso equo invectus, quia montem Lyciæ, habitabilem reddidit: cujus in ignivomo cacumine leones erant, in radice serpentes, in medio pascua capris alendis aptissima. De *Gorgonibus*, sororibus, quarum natu maxima Medusa serpentinos crines habuit, Æ. 2. 616. De *Harpyiis*, Æ. 3. 211. De *tricarpore umbrâ* Geryonis, Æ. 7. 662.

292. *Tenues sine corpore vitas.*] *Vitas*, quidem, quia animæ sunt immortales; *tenues*, quia separatæ à corpore, et sic à vulnere et mortis periculo jam immunes. Cur ergo, v. 260. *jussus* erat Æneas ferrum stringere? non sanè ut umbras vulneraret; sed meo quidem iudicio, ut terreret recordatione quâdam ferri et præteritorum in vitâ periculorum.

295. *Tartarei quæ fert, &c.*] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, supra, v. 134. De *Acheronte* et *Cocyto*, infra, v. 523.

299. *Charon.*] Erebi et Noctis filius per antiphrasin dictus, quòd minimè sit *χαίρων* gaudens.

Omnis turba currebat huc Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat; 305
 effusa ad ripas: matres et Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
 viri, et corpora fortium bel- Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
 latorum privata luce, pue- Impositique rogis juvenes ante ora parentum:
 ri, et puellæ innuptæ, et ju- Quàm multa in sylvis autumnî frigore primo 309
 venes elati in pyras in con- Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
 spectu parentum: tam mul- Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
 ti, quàm multæ frondes ex- Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
 cussæ cadunt per sylvas Stabant orantes primî transmittere cursum,
 primo frigore autumnî: sive Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
 quàm multæ volucres con- Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos: 315
 gregantur ad terram ex al- Ast alios longè summos arcet arenâ:
 to mari, quando tempestas Æneas (miratus enim; motusque tumultu)
 hyberna pellit eas ultra Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
 mare, et mittit in plagas Quidve petant animæ? vel quo discrimine ripas
 calidas. Stabant precantes, Hæc linquunt, illæ remis vada livida verrunt? 320
 ut primi trajicerent spati- Olli sic breviter fata est longævo sacerdos:
 um, et extendebant manus Anchisâ generate, Deûm certissima proles,
 desiderio ripæ oppositæ. Coccyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
 Sed vector asper nunc ac- Dii cujus jurare timent et fallere numen.
 cipit hos, nunc illos; pro- Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque tur-
 cul autem à ripâ expellit ba est: 325
 alios. Æneas inquit (nam Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
 obstupuit et commotus est Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
 hoc tumultu) Dic, ô virgo, Transportare prius, quàm sedibus ossa quiêrunt.
 quid significat illa frequen-
 tia ad fluvium? et quid pos-
 sent animæ? vel ob quam
 differentiam hæc recedunt è
 ripâ, illæ secant remis
 aquas pallidas? Sic anti-
 qua vates breviter locuta
 est illi: Fili Anchisæ, cer-
 tissima soboles Deorum,
 cernis stagna profunda Co-
 ccyti, et paludem Stygiam, cujus Dii metuunt jurare et violare divinitatem. Hæc omnis turba
 quam vides, est egenæ et insepulta: vector ille, est Charon: hi, quos portat unda, sunt sepulti.
 Nec permittitur trajicere ripas horribiles et fluctus sonantes, antequam ossa reposita sint in tu-
 mulis.

NOTÆ.

300. *Stant lumina flammâ.*] Ita pleni sunt flammâ oculi, ut veluti ex eâ toti constare videantur. Sic dicitur, Æ. 12. 408. *Stare pulvere cælum.* Horat. Od. 1. 1. 9. *Vides ut altâ stet nive candidum Soracte,* &c. De ferrugineo colore, propriè ferreo, hic nigro, Ecl. 2. 13.

312. *Terris apricis.*] Soli expositis, Ecl. 9. 49. Hi porro septem superiores versus ferè expressi, sunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus, deque gruibus et ciconiis memoratur. G. 2. 319.

323. *Coccyti stagna, &c.*] Quinque vulgo à Græcis apud inferos flumina statuuntur. *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon, Pyriphlegethon et Lethe.* Nomina illa desumpta sunt è variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim in inferis quoque reperiri finxerunt. I. *Acheron* multiplex: unus in Elide, occidentali et maritimâ Peloponnesi regione, in Alpheum influens, juxta quem insignis est Plutonis et Proserpinæ cultus, ex Strabone l. 8. Alter in Thesprotiâ Epiri regione, ex *Acherusiâ* palude profluens, ad Cichyrum

urbem, juxta Strabonem, l. 7. et Pausaniam in Atticis. *Cocytus*, juxta eundem Pausaniam, non longè ab Acheronte ibidem fluit, aquâ insuavissimâ. *Styx*, fons Arcadiæ est, ad urbem Nonacrin ex altissimâ rupe stillans, indeque penetrato saxo in Crathin fluvium delabens: tam præsentis veneni, ut vasa quælibet etiam aurea diffingat, nec possit nisi equi ungulâ contineri. Hæc Pausanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare soliti sint, diximus, G. 3. 551. *Lethe*, sive, ut mavult Casaubonus, fluvius *Lethes* genitivo casu; aut fluvius *Lethæus*; unus fuit in Portugaliâ, vulgò *Lima*, juxta Strabonem et Melam: alius in Africâ, circa majorem Syrtim urbemque Berenicen, juxta Lucanum: alius in Bœotiâ, ad Lebadeam oppidum, juxta Pausaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon*, aut *Pyriphlegethon*, nulli quod sciam loco assignatus est, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. II. Nomina hæc omnia luctuosum aliquid significant. *Acheron* ab *ἄχος* dolor, et *ῥέω* fluo. *Cocytus* à *καύω*, fleo,

Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum :
 Tum demùm admissi stagna exoptata revisunt. 330
 Constitit Anchisâ satus, et vestigia pressit,
 Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.
 Cernit ibi mœstos, et mortis honore carentes,
 Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem :
 Quos simul à Trojâ ventosa per æquora vectos 335
 Obruit Auster, aquâ involvens navemq; virosque.
 Ecce gubernatqr sese Palinurus agebat :
 Qui Libycò nuper cursu, dum sidera servat,
 Exciderat puppi, mediis effusus in undis. 339
 Hunc ubi vix multâ mœstum cognovit in umbrâ,
 Sic prior alloquitur : Quis te, Palinure, Deorum
 Fripuit nobis, medioque sub æquore mersit ?
 Dic, age : namque mihi fallax haud antè repertus,
 Hoc uno responso animum delusit Apollo ;
 Qui fore te ponto incolumem, finesque canebat 345
 Venturum Ausonios : en hæc promissa fides est ?
 Ille autem : Neque te Phœbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiade ; nec me Deus æquore mersit.
 Namque gubernaculum multâ vi fortè revulsum,
 Cui datus hærebam custos, cursusq; regebam, 350
 Præcipitans traxi mecum. Maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem ;
 Quàm tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis. 354
 Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes

Vagantur per centum annos et volitant circa has ripas : tunc denique recepti transmittunt fluvios desideratos. Filius Anchisæ stetit, et continuavit gressum, agitans plurima, et miserans animo eorum sortem acerbam. Videt illic tristes, et privatos honore sepulture, Leucaspim, et Orontem ducem Lyciæ classis : quos è Troade navigantes per maria procellosa Auster demersit simul, sepeliens in aquis et navem et homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat se ad eum : is qui nuper in navigatione, dum observat astra, ceciderat è puppe, lapsus in medias aquas. Postquam Æneas difficilè eum agnovit ob spissas tenebras, ita alloquitur prior : O Palinure, quis Deorum abstulit te nobis, et obruit sub medio mari ? Dic, age : nam Apollo non prius inventus mihi mendax, hoc solo responso decepit mentem meam ; quando prædicebat te futurum esse salvum per mare, et perveaturum ad litus Italicum ; an illa est fides promissorum ! Ille autem respondit : O dux,

fili Anchisæ, nec oraculum Phœbi decepit te, nec Deus mersit me mari. Nam fortè cadens præceps, abstuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commissus custos adhærebam, et quo moderabar cursum. Testor maria aspera, me nullum habuisse tantum metum pro me, quàm ne tua navis, destituta gubernaculo, et privata gubernatore, submergeretur, si tanti fluctus tumescerent. Auster validus sustentavit me tres noctes asperas super

NOTÆ.

Styx à *στυγία*, odio prosequor. Phlegethon aut Pyriphlegethon, à *πῦρ*, ignis et *φλέγω*, comburo. Lethe à *λήθη*, oblitio, quòd ejus epota aqua oblivionem induceret. III. De eorum in inferis situ pluribus disputat Cerdanus. Hoc certissimum : iis nominibus promiscuè poëtæ abuti, nullo admodum certo ordine : vulgò tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Styge Cocytum propagari. IV. Eridanus etiam in campis Elysiis à Virgilio constituitur. Causam vide, v. 659.

334. *Orontem*.] Ejus mortem habes, Æ. 1. 113. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri casu*, Æ. 5. 835.

338. *Libycò cursu*.] Non tamen mari *Libycò*, Sed *Tyrrheno* ; cùm è Siciliâ in Italiam solvisset. Ita tamen poëta locutus videtur, quia à Libyâ in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat, De *Libyâ* Æ. 1. 158. Expressum est hoc Palinuri cum Æneâ colloquium ex Homero Odyss. 11. ubi simile quiddam est inter Ulyssem et Elpenora

346. *Ausonios*.] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortinâ Phæbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore mersit*.] Aliqui sic interpungunt : *nec te Phæbi cortinâ fefellit, nec me : Deus æquore mersit* ; nam à Somno reipsâ fuerat submersus. Alii communem retinent continuamque verborum sententiam : aiunt que, ex opinione Palinuri Phorbantem illum fuisse, non Deum, cujus suasu somno se dedit. De *Noto* sive *Austro*, meridionali vento, Ecl. 3. 58.

353. *Excussa magistro*.] Commutatio : id est, unde magister excussus erat. Sic infra, v. 507. *Nomen et arma locum servant* : id est, locus servat arma. Et Æ. 5. 149.

355. *Hybernas noctes*.] Ver tamen erat æstati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hîc pro tempestate et maris asperitate sumenda est, ut Æ. 1. 122. *Notus* sive *Auster*, flat à meridie, E. 2. 58.

fluctibus, per vastum mare: Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
vix die quarto vidi Italiam Prospexi Italiam, summâ sublimis ab undâ.
erectus ex altis aquis. Paulatim adnabam terræ, et jam tuta tenebam:
ad terram, et jam attigeram tuta loca: nisi natio inhumana
appetiisset ferro, me gravatum ob vestem humidam, apprehendentem curvis
manibus acuta cacumina rupis; et nisi malesana existimasset me esse prædam.
Nunc fluctus tenent meum cadaver, et venti jactant ad litus. Id vero precor te, per gratam lucem cœli et aërem, per patrem, per spem Ascanii crescentis: libera me his malis *ô dux* invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes; et pete portum Velinum: vel tu præbe manum *mihi* misero, et trahe me tecum trans fluvium, ut saltem post mortem quiescam in tranquillis sedibus: si est aliquis modus, si Dea mater tua tibi monstravit aliquem; non enim, ut existimo, suscipis trajicere tantos fluvios et paludem Stygiam absque auctoritate Deorum. Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia: O Palinure, unde est tibi desiderium tam impium? Tu insepultus videbis aquas Stygias, et fluvium terribilem Furiarum? aut exibis in ripam *alteram* sine jussu Deorum? Cessa sperare fata Deorum posse mutari orando. Sed accipe memor mea verba, ad solatium acerbæ calamitatis. Nam vicini *Lucania* populi, coacti monitis cœlestibus, placabunt ossa tua longè et latè per urbes,

NOTÆ.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Posthumo, 29. vertit ex Euripidis Medea versum his verbis; *Si te secundo lumine hæc offendero, moriere.*

358. *Terræ, et jam tuta tenebam.*] Quod satis erat ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua solebant esse. Non tamen legitur in Æneide, quonam oraculo promissus Æneæ fuerit Palinuri appulsus in Italiam.

359. *Gens crudelis.*] *Lucania, Italia,* populi; ad meridiem vicini Brutiis, ad septentrionem Apulis et Picentinis: ad occidentem Tyrreno mari, ad orientem sinu Tarentino definiti: nunc *Basilicata*, et pars principatus ulterioris, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem, in quo spoliando multum lucri facere possent. De Iulo, Æ. 1. 267.

365. *His malis.*] Cum enim centum annos errabant inhumati: nec tam citò admittebantur in Elysium, nec nisi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720. 724.

366. *Terram injice.*] Genus erat sepulturæ, *injectio glebæ*, cum quis in cadaver incidisset: idque insepultum relinquere nefas habebatur,

quod porcæ sacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

Portus Velinos.] Non longè ab urbe *Velia*, in litore *Lucania*, inter promontoria Posidium ac Palinurum. Qui tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cum *Velia* non nisi anno post Æneam amplius sexcentesimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio, condita sit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris est et communi usu quasi licita temporis anticipatio, præsertim in re obscuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Alciatus, cum ait, non urbem hæc appellari, sed litus ac fluvium, à quo nomen urbi inditum esse Stephanus testatur. Ea nunc excisa est: prope *Castella mar della brucca*.

374. *Annemque severum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, sed præcipue tibi, si contra fas ante centum annos eum trajicere volueris: aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides, de quibus, Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, supra, v. 323.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc servius ait petitum ex historiâ; et Lucanos ob inhumanam

Et statuent tumulum, et tumulo solemnia mittent :
 Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emotæ; pulsusque parumper
 Corde dolor tristi : gaudet cognomine terrâ. 383
 Ergo iter inceptum peragunt, fluvioq; propinquant.
 Navita quos jam inde ut Stygiâ prospexit ab undâ
 Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ;
 Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultrò :
 Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
 Fare age, quid venias; jam istinc et comprime
 gressum.

Umbrarum hic locus est, Somni, Noctisq; soporæ :
 Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ. 391
 Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
 Accepisse lacu ; nec Thesea, Pirithoûmque :
 Diis quanquam geniti, atque invicti viribus essent.
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
 Ipsius à solio regis traxitque trementem : 396
 Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates :
 Nullæ hîc insidiæ tales, absiste moveri ;
 Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro 400
 Æternum latrans exangues terreat umbras;
 Casta licet patrui servet Proserpina limen.

et erigent tibi sepulchrum, et ferent munera sepulchro : et locus servabit perpetuum nomen Palinuri. Curæ ejus sedatæ sunt his verbis, et dolor tantisper ejectus est è mæsto corde : lætatur ob terram sui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, et accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio vidit ambulare per sylvam silentem, et admoovere pedem ad litus ; sic primus adoritur eos verbis, et ultrò increpat : Quicumque es, qui accedis armatus ad fluvios nostros, age, dic cur venias : et jam ex isto loco siste gradum. Hæc sedes est umbrarum, Somni et Noctis somniferæ ; non licet vehere, cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec verò gavisus sum me transmisisse per hanc paludem Herculem hæc venientem ; nec Theseum, et Pirithoûm : quamvis orti essent Diis, et insuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem è solio

lio ipsius Platonis, et traxit eum trepidantem : Hi aggressi sunt extrahere reginam è lecto Platonis. Adversus hæc ita locuta est breviter Sibylla Apollinea : Nullæ hîc sunt insidiæ tales, desine turbari, nec arma ista minantur vim : per nos licet, ut magnus custos in antro semper latrans terreat umbras incorporeas ; licet, ut Proserpina pudica teneat januam patrui sui.

NOTÆ.

Palinuri cædem pestilentia vexatos, consulto oraculo accepisse placandos esse ejus manes : quare et lucum ipsi dicaverunt, et tumulum ad meridiem Velie erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theseo* et *Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove : Theseus, Ægeo quidem ; sed juxta fabulas, Neptuno : Pirithous Ixione, ut vulgò putatur ; sed ut est apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove, et Diâ ipsius Ixionis uxore : cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περί, circum, et ὅδης, celer.

395. *Custodem, &c.*] Cerberum canem : qui quidem non ad solium Plutonis, sed in ipso aditu inferorum est. Quare vel putandus est canis ad ipsum usque domini solium, Herculis metu refugisse, indeque abstractus fuisse : vel solium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum est. De *Cerbero*, v. 417. De hoc *Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo.*] *Dominæ* vocatur ab amatoribus amicæ : Horat. Od. 1. 2. 12. 13. *Me dulcis dominæ Musa Licymniæ cantus, &c.* Etiam à maritis uxores : Sueton. in Clau-

dio 39. *Occidit Messalinâ, paulò post quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requisivit.* Et singulariter Proserpina domina dicitur, ut sæpe occurrit apud Pausaniam in Arcadicis : Καὶ τῇ δεσποίνῃ θυοῖσιν ἱερτὰ ἑ. Ἄρκαδες : Et dominæ mactant victimas Arcades. Cùm autem *Dis* propriè dicatur de Plutone, et diximus G. 4. 467. idè melius hîc legendum putem, *Ditis thalamo*, quàm *Dominam Ditis*. De *thalamo*, suprâ, v. 280. De hoc *Thesei et Pirithoi facto*, infra, v. 618.

398. *Amphrysia vates.*] *Apollinea* : quia Apollo ipse vocatur *Pastor ab Amphryso*, fluvio Thessaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proserpina limen.*] Non persuadet Cerdanus ; honestas olim feminas ad januas domorum, more meretricio, sedisse, licet multa in eam rem congerat. Imò mihi persuasissimum est, tam apud Græcos, quàm apud Romanos arctam fuisse mulierum custodiam ; easque domum interiorem tenuisse, non januam. Igitur hîc *servare limen*, explico *januam clausam tenere* : quod tutò facere Proserpina poterit : cùm Æneas eâ mente non venerit, ut aditum sibi ad eam perumpat. Quamquam et hæc potest esse verborum sententia : Adeo non

Æneas Trojanus, illustris Troius Æneas, pietate insignis et armis,
 pietate et fortitudine, descendit ad patrem suum in
 profundas umbras. Si te nulla movet tantæ pietatis imago, 405
 At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
 Agnoscas. Tumidâ ex irâ tum corda residunt.
 Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ, longo post tempore visum, 409
 Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquit.
 Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,
 Deturbat, laxatque foros: simul accipit alveo
 Ingentem Æneam. Gemuit sub pondere cymba
 Sutilis, et multam accepit rimosa paludem. 414
 Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
 Informi limo glaucâque exponit in ulvâ.
 Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
 Personat, adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatum et medicatis frugibus offam 420
 Objicit: ille fame ravidâ tria guttura pandens,
 Corripit objectam, atque immania terga resolvit
 Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas aditum, custode sepulto,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ. 425
 Continuo auditæ voces, vagitus et ingens,
 Infantumque animæ flentes in limine primo:
 aperiens tria guttura, præ fame furiosa, devorat hanc projectam, et prostratus humi deficit
 vastis membris, et quantus est porrigitur per totam speluncam. Custode sopito, Æneas occu-
 pat introitum, et pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur. Statim voces auditæ sunt,
 et magnus vagitus, et animæ infantum plorantes sub primis portis,

NOTÆ.

irrumpet Æneas in Proserpinæ thalamum: ut
 etiam in ipso domus limine stare illa casta qui-
 dem et secunda possit. Proserpina.] Cereris filia
 ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipsius et ma-
 ritus et patruus est. Erebus: vel Deus, vel
 locus inferorum profundissimus, Æ. 4. 509.
 Juga, scamna nautica, Æ. 5. 119. Fori, tabula-
 ta navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

412. Alveo.] Non fluvii, sed cymbæ. Ita
 Livius l. 1. de Remo et Romulo cymbæ impo-
 sitis: Cum fluitantem alveum, quo expositi
 erant pueri, tenuis in sicco aqua destituisset.

414. Cymba Sutilis.] Constat cymbas apud
 plerasque nationes e corio pellibusque consutis
 fieri. Neque tamen inde existimo infernam
 illam ejus generis fuisse: sed tantum ex eo
 more verbum suere traductum esse ad fabri-
 cam compagemque lignearum etiam navium,
 qualis hæc fuit: sicut et verbum texere; quia è
 juncis passim aliquæ contextæ fuerunt.

416. Ulvâ.] Herba palustris, absque certo
 nomine.

417. Cerberus.] Canis infernæ januæ custos,
 dictus Cerberus, quasi κρηεόπος, carnivorus. De-
 agitur ab Apollodoro cum tribus capitibus,

draconis caudâ, tergore variis serpentum capi-
 tibus sparso. Idcirco latratu trifauci ululat; et
 dicuntur ejus colla horrere colubris. Hesiodus
 tamen in Theogon. quinquaginta ipsi capita
 tribuit.

420. Melle soporatum, &c.] Offa, placentæ
 species fuit, ex edulibus rebus diversus mistis
 subactisque confectæ: μέζα Græcis dicta est,
 unde Latinis massa: eratque primò ex farinâ,
 aquâ et oleo; mox majori luxu condita etiam
 fuit, papavere, lacte, ficis, melle, quod saccha-
 ri loco veteribus erat. Fruges, itaque erant
 farra sive farina, et papaveris semina, quorum
 usum in bellariis jam notavimus, Æ. 4. 486.
 Medicatæ erant, id est, temperatæ et simul ma-
 ceratæ. Soporatum dixit, id est, vi soporiferâ
 præditum: quæ quamvis non inerat melli, ine-
 rat tamen papaveri et aliis frugibus. Quare
 frustra legit Turnebus saporatum: quæ vox est
 sequioris ætatis scriptorum, Ammiani, Ter-
 tulliani; cum soporatum eo sensu jam dixerit
 Virgilius, Æ. 5. 855. vique soporatum Stygiâ.
 Mellita autem solita dari canibus et feris, no-
 tat Cerdanus ex Apollonio et Philostrato.

Quos dulcis vitæ exsortes, et ab ubere raptos
 Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
 Hos juxta, falso damnati crimine mortis.
 Nec verò hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
 Quæsitōr Minos urnam movet: ille silentū
 Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.
 Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
 Insontes peperere manu, lucemque perosi
 Projecere animas. Quàm vellent æthere in alto
 Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
 Fata obstant, tristique palus inamabilis undâ
 Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in om-
 Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles, et myrtea circum
 Sylva tegit; curæ non ipsâ in morte relinquunt.
 His Phædrām Procrinque; locis, mœstamque; Eriphylen

quos dies funesta eripuit,
 privatos jucundâ vitâ et ab-
 stractos ab ubere, et demi-
 sit morti immaturæ. Juxta
 hos *sunt*, qui addicti *sunt*
 morti ob injustam calum-
 niam. Nec verò assignan-
 tur illæ sedes absque sorte,
 absque judice. Minos in-
 quisitor agitat urnam: ip-
 se cogit cœtum umbrarum,
 et discutit vitam ac scelera.
 Deinde tristes occupant
 vicina loca, qui innocentes
 intulerunt sibi mortem *pro-*
pria manu, et pertæsi lum-
 inis prodegerunt animas.
 Quàm vellent nunc in su-
 peris auris tolerare et pau-
 pertatem et labores difficil-
 es! Fata *id* prohibent, et
 palus odiosa implicat tris-
 tibus aquis, et Styx novies
 circumflua detinet. Nec
 longè hinc ostenduntur pa-

tes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illos nomine. Hic occultæ semitæ abscondunt *eos* quos durus amor absumpsit crudeli veneno, et sylva myrtea undique tegit *eos*, nec solitudines deserunt post ipsam mortem. His locis videt Phædrām, et Procrin, et tristem Eriphylen

NOTÆ.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel, juxta alios, ipsa causarum nomina, ut, quo quæquæ ordine disceptanda esset, sorte statueretur. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ in quas singuli judices calculum sortemque, vel damnantem, vel absolventem, conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimverò unus videtur Minos hic esse judex, ut mox dicemus: ergo minimè opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus esset judex, idèdque duplex omnino calculus; et *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam et sortes hic adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano fuisse contendit, quicquid contrā Nannius alique afferant recentiores.

Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui statuuntur, Minos, Rhadamanthus, Æacus. De Minos jam diximus, v. 14. Rhadamanthus, hujus frater fuit, ambo Jovis et Europæ filii: et Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curasse: ita enim Plutarchus in Theseo. Æacus Jovis item filius fuit ex Æginâ, Pelei pater, et Achillis avus de quo Æ. 1. 99. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi munere donati sunt à poetis. At præci-

pua dignitas penès Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homero datur, Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat pœnarum speciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hic solum statuit Minoa, has aliasve sedes pro merito singulis assignantem. Quod autem discutiunt nonnulli, an quæstoris, an prætoris Romani munus hic gerat: omnino arbitrator inutile.

436. *Quàm vellent, &c.*] Ex sententiâ Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui sibi mortem intulerunt; et vulgò animas mirâ teneri cupiditate corporis: ut infra videbitur, 721, 724. De *Styge*, supra, v. 323.

443. *Myrtea sylva.*] Quia myrtus sacra est Veneri, Ecl. 2. 54. Ecl. 7. 62. *Novies* interfusa Styx dicitur, id est, sæpius:

445. *Phædrām.*] Minois filiam, Thesei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, et ab eo repulsa, cum eum apud maritum de oblato sibi stupro accusasset, eique mortem à patre idèd illatam audivisset, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

Procrin.] Erechthei Atheniensium regis filiam, uxorem Cephalii. Hic ad explorandam ejus fidem, cum dissimulato habitu pudicitiam ejus sollicitasset muneribus, ac propè expugnasset: exprobratâ ei perfidia, rediit tamen cum eâ in gratiam. Sed illa cum audisset Cephalum venatu fessum Auram in umbrâ interdum invocare; suspicata amicæ alicujus hoc esse nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter

ostendentem plagas accep- Crudelis nati monstrantem vulnera cernit, 446
 tas à crudeli filio, et Evad- Evadnenque, et Pasiphaën. His Laodamia [ncus,
 nen, et Pasiphaën. Laoda- It comes; et; juvenis quondam, nunc foemina, Cæ-
 mia socia est illarum; et Am- Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
 Cæneus olim juvenis, mo- Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido 450
 dō iterum foemina et re- Errabat sylvâ in magnâ: quam Troïus heros
 versa in antiquam formam Ut primū juxta stetit, agnovitque per umbram
 per fatum. Inter quas Phœ- Obscuram: qualem primò qui surgere mense
 nicia Dido recens post vul- Aut videt aut vidisse putat per nubila lunam:
 nus sibi inflicto vagaba- Demisit lacrymas, dulcique afflatus amore est: 455
 tur in magno nemore. Ut Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
 primū Trojanus heros Venerat, extinctam ferroque extrema secutam?
 stetit propè, et agnovit eam Funeris heu tibi causa fui! per sidera juro,
 inter tenebras obscuras; Per superos, et si qua fides tellure sub imâ est,
 qualem aliquis videt aut pu- Invitus, regina, tuo de litore cessi. 460
 tat vidisse Lunam oriri inter Sed me jussa Deūm, quæ nunc has ire per umbras,
 nubes ineunte mense; ef- Per loca senta situ cogunt noctemque profundam,
 fudit lachrymas, et præsu- Imperiis egêre suis: nec credere quivi,
 avi amore locutus est: Mi- Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
 sera Dido! ergo verus nun- Siste gradum, teque aspectu ne subtrahere nostro. 465
 cius ad me venerat, te Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
 mortuam, et gladio passam Talibus Æneas ardentem et torva tuentem [est.
 ultima fata. Heu! tibi auc- Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
 tor fui mortis. Juro per as- Talibus Æneas ardentem et torva tuentem [est.
 tra, per Deos, et si aliqua est fides sub terrâ profun-
 da, exivi nolens è tuo lito- re o regina. Sed mandata
 Deorum, quæ cogunt me nunc ire per has umbras,
 per loca horrida squalore et tenebras profundas, expulerunt me auctoritate suâ. Nec potui
 credere me tibi allaturum esse tantum dolorem abitu meo. Contine gressum, et ne subducas
 te conspectui meo. Quem fugis? hoc est ultimum tempus, quo tecum loquor per fatum. Æneas
 mulcebat verbis talibus animum iratæ et asperè intuentis,

NOTÆ.

frutices: quibus commotis, Cephalus feram ratus esse, jaculo eam incautus occidit. Ovid. Metam. v.

Eriphylen.] Amphiarai, vatis Argivi, uxorem. Is cum sciret se Thebano adversus Eteoclem bello periturum, latere constituit. Sed ab Adrasto Argivorum rege, vel juxta alios à Polynice Adrasti genero, Eteoclis fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit: qui ad bellum coactus proficisci, dum fortiter pugnat, terræ hiatu cum curru haustus est. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmaone filio est interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cum autem inter amantes à Virgilio statuatur, necesse est eam non solo monilis dono, sed stupro fuisse corruptam.

447. Evadnen.] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi: quæ, cum eodem bello occisus fuisset maritus, et funi ejus celebraretur, in ejus rogum insiliit. De Pasiphaës amoribus, suprâ, v. 24. Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acasti filia, uxor Protesilai, unus è Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occisus ab Hectore. Hujus mortem cum accepisset uxor, à Diis petiit, ut ejus umbram sibiliceret intueri: idque cum impetrasset, in amplexibus animam efflavit.

448. Cæneus.] Cænis, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in stupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum et ferro vulnerari non posset. Inde tantam in superbiam, ac Deorum contemptum processit, ut hastam suam adorari à subditis vellet: idè iratus Jupiter pugnante eum adversus Centauros arborum stipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur facto et voluntate Deorum ad pristinum sexum post mortem rediisse; ut sic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono spoliaretur. De Phœnissâ, Sidoniâ, Tyriâ, Æ. 1. 446. De Didonis vulnere, Æ. 4. 663.

462. Loca senta situ.] Sentis est spina: sic dictus, quia quamprimū à tangentibus sentitur: hinc senticosus, et sentus, asper, horridus. Terentius in Eunuch. act. 2 sc. 2. v. 5. Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum. Situs est caries, mucor, squalor, ex humore parietibus adhærescens. Aspectu pro aspectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. Extremum fato, &c.] Neque enim amplius me vivum mortuumque videre poteris. non vivum, quia pauculæ tantum horæ mihi ad hæc invisenda loca Deorum voluntate ac fato concessæ sunt: non mortuum, quia sors mea fatumque bellatoris aliis inferorum sedibus me addicet.

467. Torva tuentem... solo fixos oculos... a-

Lenibat dictis, animum, lacrymasque ciebat.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat :

Nec magis incepto vultum sermone movetur, 470

Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.

Tandem proripuit sese, atque inimica refugit

In nemus umbriferum : conjux ubi pristinus illi

Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.

Nec minùs Æneas casu percussus iniquo, 475

Prosequitur lacrymans longè, et miseratus euntem

Inde datum molitur iter : jamq; arva tenebant [est.

Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.

Hic illi occurrit Tydeus, hinc inclytus armis

Parthenopæus, et Adrastri palleis imago. 480

Hic multum fleti ad superos, belloque caduci

Dardanidæ : quos ille omnes longo ordine cernens,

Ingemuit : Glaucumque, Medontaque, Thersilo-

chumque,

Tres Antenoridas : Cererique sacrum Polyboeten,

Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem. 485

Circumstant animæ dextrâ lævâque frequentes.

Nec vidisse semel satis est : juvat usque morari,

Et conferre gradum, et veniendi discere causas.

tres filios Antenoridis, et Polyboeten sacerdotem Cereris, et Idæum adhuc currus adhuc arma tractantem. Animæ plurimæ circumstant ad dextram et sinistram : Nec sufficit vidisse semel Æneam : delectat ipsas remanere diu, et admovere pedem propius, et petere causas cur venerit.

et conabatur ei movere lacrymas. Illa infensa tenebat oculos defixos in terram. Nec magis movetur secundum faciem ab usque principio sermonis, quam si stet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique abstulit se, et fugit inimica sylvam umbrosam: ubi prior maritus Sichæus respondet illi solitudine, et æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerbâ ejus morte, longè sequitur euntem plorans, et miseretur ejus. Inde persequitur iter concessum : et jam attigerant campos extremos, quos separatos incolunt viri insignes bello. Hic occurrit illi Tydeus, hinc Parthenopæus illustris armis, et umbra Adraستي pallidi. Hic Trojani valde deplorati inter vivos, et occisi in præliis. Quos omnes ille videns longâ serie suspiravit : et Glaucum, et Medontam, et Thersilochum,

NOTÆ.

versa.] Distingue tempora : primo enim torvè aspexit, mox solo fixit oculos, tum deniq; avertit. Vel aversa, non ad oculos, sed ad animum infensum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. Marpesia cautes.] Mons marmoreus in insulâ Paro, unâ è Cycladibus, de quâ Æ. 3. 126. juxta Stephanum. Aut juxta Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum reginâ Marpesiâ, quæ illic aliquando habitavit. De Sichæo, Æ. 1. 343.

479. Tydeus, &c.] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. Tydeus Enei Ætolorum regis filius, Adraستي Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, et ad obsidionem urbis cum Adrasto et Polynice regressus, à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde Tydides appellatur, Æ. 1. 97.

480. Parthenopæus, et Adraستي, &c.] Parthenopæus, Atalantæ et Meleagri filius, Arcadibus imperavit : reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. Adraستي rex Argivorum, socer Tydei et Polynices ; qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, et in pa-

triam fugienti similis redire, unde pallens hic dicitur.

481. Caduci Dardanidæ.] De Dardanidis, Trojanis, Æ. 1. 235. Caduci, mortui, cadentes : unde cadavera, et caducum fulmen apud Horat. l. 3. 4. 44.

483. Glaucumque, &c.] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliares, Iliad. 17. 216. Γλαῦκόν τε, Μιδονίδα τε, Θερσίλοχόν τε. Unde arguas Nascimbænum : qui suspicatur Mydona legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. Glaucus, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, et cum Diomede congressus, inittâ amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. Thersilochus, inter duces Pæonum, ex Macedoniâ Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21. 209. Tres Antenoridas, Antenoridis filios, Iliad. 11. 59. Τρεῖς Ἀντινορίδας ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris et Æneæ socii descenderunt. Polybetes apud Homerum inter Trojanos non reperitur : sed inter Græcos, Polybetes, Pirithoi filius. De Cerere, Ecl. 5. 79. Idæus auriga fuit et armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Sed duces Græcorum, et tur-
mæ Agamemnonis, quando
viderunt Æneam et arma
splendentia inter tenebras;
cœperunt tremere magno
timorē: pars obvertere dor-
sum, quemadmodum olim
eucurrerunt ad naves: pars
emittere parvam vocem,
clamor inceptus fallit hi-
antes. Atque hinc vidit De-
iphobum, filium Priami,
discerptum omnibus mem-
bris, immaniter laceratam
circa os: circa os, et utram-
que manum, et tempora
spoliata sectis auribus et
nasum truncatum indecoro
vulnere. Itaque difficile ag-
novit trementem, et occul-
tantem turpes plagas; et
prior alloquitur eum voce
cognitā: O Deiphobe belli-
cose, soboles ē nobili san-
guine Teucris: quis ausus
est exigere de te tam dirum
supplicium? cui tantum li-
cuit contra te? Rumor per-
tulit mihi, te ultimā nocte
Trojæ lassum multā strage
Græcorum obisse super
cumulum confusorum ca-
daverum. Tunc ego ipse exi tibi in litore Rhæteo sepulchrum vacuum, et appellavi ter mag-
no clamore animam tuam: locus servat nomen et arma tua. Non potui, ô amice, te videre, et
abiens tumulare in patriâ tellure. Tum verò filius Priami dixit: Nihil prætermis-
sum est à te, ô amice: omnia exhibuisti officia Deiphobo, et umbræ cadaveris. Sed sors mea et perniciosum
crimen Helenæ Lacedæmonia

At Danaûm procures, Agamemnoniæq; phalanges,
Ut vidēre virum fulgentiaque arma per umbras, 490
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceū quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.
Atque hinc Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora; 495
Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis compellat vocibus ultrò: [cri.
Deiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teu-
Quis tam crudelis optavit sumere pœnas? 501
Cui tantum de te licuit? Mihi fama supremā
Nocte tulit, fessum vastā te cæde Pelasgum
Procubuisse super confusæ stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem
Constitui, et magnā Manes ter voce vocavi. 506
Nomen et arma locum servant. Te, amice, nequivi
Conspicere, et patriâ decedens ponere terrā.
Atq; hinc Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum est:
Omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris: 510
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacænæ

NOTÆ.

489. *Agamemnoniæque phalanges.*] *Phalanx*, agmen propriè Macedonum fuit, constans octo peditum millibus, qui consertis clypeis pressisque ordinibus pugnabant. Hic pro quolibet agmine ac multitudine sumitur. De *Danaïs*, Æ. 1. 30. De *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, Æ. 3. 54.

492. *Ceū quondam petiere rates.*] *Achille*, propter creptam sibi ab Agamemnone *Briseida*, è Græcorum exercitu absente: Trojani Græcos immissis ignibus ad naves usque fugaverunt, *Hectore* duce, Iliad. 15. 326.

495. *Deiphobum.*] *Priami* filium, post mortem *Paridis* *Helenæ* maritum, Æ. 2. 310. De *Helenâ*, aliqua diximus, Æ. 1. 650. cætera infra, v. 511. De *proditio* ab eâ *Deiphobo*, Æ. 2. 567. Et sic eum à *Menelao* necatum esse testatur *Dictys Cretensis*.

500. *Teucris, &c.*] De eo, Æ. 1. 235. *Pelasgi*, Græci, Æ. 1. 624. *Rhæteum* et *Sigeum*, Troadis promontoria fuere duo, in Hellespontum excurrentia: in Rhæteo sepulchrum *Ajacis*, in Sigeo sepulchrum *Achillis* fuit. At quia loca illa tum à Græcis tenebantur, cum inde fugit *Æneas*; existimo *Rhæteum* hic sumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam *Æneas* classem ædificavit, apud *Antandrum*, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorarium*, qualis statuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque sufficebat, ut humati dicerentur, et essent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad sepulchrum diximus in funere *Polydori*, Æ. 3. 62.

507. *Nomen et arma, &c.*] *Commutatio*: pro, locus servat nomen et arma. Porro arma vel sculpta intelligit in tumulo; vel vera, olim fortè dono *Æneæ* data à *Deiphobo* servataque, ut Æ. 1. 650. pallam *Helenæ*, et sceptrum *Iliones*. *Nomen* autem *Deiphobi* illi loco inditum fuisse non jam liquet ex ullis scriptoribus *Te amice.*] *Te*, omissâ elisione, corripitur more Græcorum, sequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro sacris ac ceremoniâ funebri, sed pro ipso cadavere hic sumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulsæque membra, Et funus lacerum tellus habet.*

511. *Lacænæ.*] *Helenæ Lacedæmonia*. De *Lacænæ* appellatione, Æ. 2. 601. De ejus ortu, Æ. 1. 650. Hæc, *Ledâ Spartani* regis *Tyndarei* uxore, et *Jove* genita; à *Theseo* primum rapta est: per *Castorem* ac *Pollucem* fratres suos ex ejus potestate liberata, *Menelao* deinde nupsit *Mycenarum* regis filio; qui mortuo *Tyndareo*, *Castore*, ac *Polluce*, in regnum Spar-

His mersere malis : illa hæc monumenta reliquit.
 Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
 Egerimus, nôsti : et nimium meminisse necesse est :
 Cum fatalis equus saltu super ardua venit 515
 Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo.
 Illa chorum simulans, Evantes orgia circum
 Ducebat Phrygias : flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, et summâ Danaos ex arce vocabat.
 Tum me confectum curis, somnoque gravatum 520
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
 Dulcis et alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia interea conjux arma omnia tectis
 Emovet, et fidum capiti subduxerat ensem.
 Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit. 525
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror ? irrumpunt thalamo, comes additur
 Hortator scelerum Æolides. Dii talia Graiis [una
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco. 530
 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim,
 Attulerint : pelagine venis erroribus actus?
 An monitu Divûm ? an quæ te fortuna fatigat,

veteris malitiæ posse deleri. Quid detineo te ? irruunt in cubiculum : additur simul iis comes Ulysses incitator criminum. Dii reddite talia Græcis, si imprecor iis supplicia justo ore. At age, dic vicissim, quoniam casus te adduxerint huc viventem : an venis pulsus erroribus maris, an jussu Deorum, an aliqua alia sors te adigit,

NOTÆ.

tanum successit : inde rapta à Paride, et Trojam deducta, decennii bello repetita est. Occiso sub obsidionis finem Paride, nupsit Derphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipsi captâ Trojâ contigerit, ambiguum est. Vulgò dicitur in gratiam cum Menelao redisse, et cum eo variis acta erroribus appulsa in Ægyptum ; unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi postea sepulti sunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs est Lacedæmoniæ. Longè alia sors illius à Pausaniâ in Lacedæmonia refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo Menelao, Spartâ pulsam, ad Polyxo Argivam, necessariam suam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugisse : Polyxo memorem necis viri sui, qui ad Trojam occisus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immisisse, quæ illam dum lavaret comprehensam laqueo suspendunt. Alii aliter.

515. *Salto.*] Æ. 2. 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum angustiores essent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros, &c.* De Pergamis, Æ. 1. 466.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaus Odys. 4. 277. narrat Helenam ter equum circumlustrasse, Græcorum singulos duces nomine appellantes : unde Virgilius finxit illos Baccharum choros. *Evantes*, Bacchæ dictæ sunt, Bacchi comites fœminæ. *Evan*, Εὐάν, aut *Erius*, Εῖρος ipse Bacchus : ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοή, quæ

obruerunt me his pœnis : illa reliquit *mihi* hæc insignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falsâ lætitiâ, et oportet nos nimis recordari : quando equus fatalis venit accensu super alta Pergama, et gravidus induxit in uterò milites armatos. Illa fingens choreas, ducebat circa sacra Bacchi fœminas Phrygias furiosas : ipsa in medio attollebat magnam tædam, et ex altâ arce invitabat Græcos. Tunc funestus lectus tenebat me fatigatum curis et obrutum somno : et jucunda ac profunda quies, similisque morti tranquillæ, oppressit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, et subtraxerat capiti meo gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum, et aperit januam. Nempe existimans hoc magnum fore donum amanti marito, et sic infamiam

Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio est. Hujus vocis origo varia refertur. Hesychius ait *Evan*, Indis *hederam* esse, quâ Bacchus de Indis triumphans hastam implicuit. Alii dictum putant quasi εὐ εἶ, *benè illi*, aut εὐ εἶ, *benè fili* : quod bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem versus, unde sic illi acclamârunt Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis ; et *orgiis* Bacchi sacris, Æ. 4. 301. De *Phrygiâ*, Æ. 1. 381. De *Danaïs* Æ. 1. 30. De *thalamo*, supra, v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyssi probrosum ; quo, non legitimus Laërtes filius dicitur ; sed Anticleæ, Laërtes uxoris, ex Sisypho Æoli filio, Æ. 3. 272. De *Græciis*, Græcis, G. 2. 16. *Instaurate*, reponite, renovate, rursus facite, eorum in pœnam.

535. *Roseis Aurora quadrigis Jam, &c.*] De *Aurora*, ejusque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hic dissentire cogor à reliquis propemodum interpretibus et cum Donato sentire, *medium diem* hic significari, non *medium noctem*. Quicquid enim dicant Gellius alique, de variis dierum initiis ac dimensionibus apud varias gentes : nullum dubium esse potest, ubi Virgilius dies suos ortu Solis occasuque defini. Tenendum autem id quod à Cerdano assertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis : *tempus datum et concessum ad ejusmodi inferorum perlustrationem, fuisse noctium duarum et unius diei*. At Æneas sacrificia perfecit superiore totâ nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat*

ut venias in sedes mœstas absque luce, et ad loca tumultuosa? In hâc vicissitudine colloqui Aurora rubicundis equis in aëreo decursu jam transierat medium cœlum et fortè traducerent in talibus omne tempus concessum. Sed comes Sibylla admonuit, et breviter locuta est: O Ænea, nox appropinquat, nos traducimus horas lugendo. Hic est locus, ubi via secatur in duas partes. Dextra est, quæ extenditur usque ad palatium magni Plutonis: per hanc iter est nobis ad Elysium: at sinistra continet supplicia impiorum, et ducit ad Tartara scelerata. Contrà Deiphobus ait: Ne irascere, ô magna vates: abibo: concludam sermonem, et redibo in tenebras. I, nostra gloria, i; sequere fata feliciora. Hoc solum locutus est, et in ipso sermone deflexit gressum. Æneas respexit statim; et sub rupe sinistrâ cernit spatiosam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circumcivit ignibus torrentibus, et volvit saxa sonantia. Porta opposita magna est, et columna ex adamante durissimo; ita ut nullum robur hominum, non ipsi superi possint evertere eam ferro. Turris ferrea surgit in altum: et Tisiphone sedens, cincta pallio sanguinolento, custodit limen vigil et noctu et diu. Hinc cœperunt audiri gemitus, et resonare crudeles ictus: præterea stridor ferri et tractorum vinculorum. Æneas stetit, et stupefactus attendit ad strepitum. Quæ sunt illic species criminum, dic, ô virgo, aut quibus suppliciis cruciantur? unde tantus planctus surgit in auras?

Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?

Hâc vice sermonum roseis Aurora quadrigis 535

Jam medium æthereo cursu trajecerat axem,

Et fors omne datum traherent per talia tempus.

Sed comes admonuit breviterque affata Sibylla est:

Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.

Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas. 540

Dextera, quæ Ditis magni sub moenia tendit:

Hâc iter Elysium nobis: at læva malorum

Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.

Deiphobus contrà: Ne sævi, magna sacerdos: 544

Discedam: explebo numerum, reddarque tenebris.

I decus, i, nostrum: melioribus utere fatis.

Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.

Respicit Æneas subito: et sub rupe sinistrâ

Moenia lata videt, triplici circumdata muro:

Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis 550

Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.

Porta adversa, ingens, solidoque adamante columnæ;

Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro

Cœlicolæ valeant: stat ferrea turris ad auras:

Tisiphoneque sedens, pallâ succincta cruentâ, 555

Vestibulum insomnis servat noctesque diesque.

Hinc exaudiri gemitus, et sæva sonare

Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.

Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit:

Quæ scelerum facies, ô virgo, effare, quibusve 560

Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?

NOTÆ.

aras. Viam inferorum ingressus est sub ipsum Solis et lucis ortum, v. 255. Ecce autem primi sub lumina Solis et ortus. Nunc emensâ mediâ itineris parte, certè non potest esse nisi dies media, jam in noctem vergens: vespertinum illud tempus totum et noctis secundæ partem aliquam traducet perlustrando Elysio: atque ita redibit ad sup̄s nocte alterâ quàm ab iis discesserat. Igitur Aurora hîc diem significat. Et verò Donatus ac Lætus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, nox ruit, Æ. 8. 369. significat, nox accedit, venit: ergo et hîc eodem sensu accipi nihil vetat.

541. Ditis, &c.] De Dite, Plutone, G. 4. 467. De Elysio, infrâ, v. 638.

545. Explebo numerum, reddarque, &c.] Multa in hæc verba afferuntur parum sanæ interpretationes: hîc sanissimæ. I. Simplicior. Discedam, et implebo numerum turbæ à quâ discessi, ut te alloquerer: erat nempe inter bellicosos viros Deiphobus. II. Doctior; et juxta Platonis

mentem, quî singulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quosdam assignabat purgationis annos, ut dicitur infrâ, v. 739. Quocirca sensus erit; Discedam, impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris. III. Verior, ut puto: Discedam. Sine modò expleam orationis meæ, quam incepi, numerum et periodum. Quam statim ita terminat: I decus, i, nostrum, &c.

549. Moenia . . . muro, &c.] Munimenta arcis videt, triplici muro constantia. De Phlegethonte, suprâ, v. 323.

552. Adamante columnæ.] Non ad ornatum, sed ad duritiem exprimendam; communi Græcis Latinisque proverbio, quo dura omnia et firma, adamantina dicuntur. De Tisiphone, unâ Furiarum, G. 3. 552. De pallâ, pallio muliebri, Æ. 1. 648.

564. Hecate, &c.] De Hecate, Æ. 4. 510, 511. De lucis Avernis, suprâ, v. 237. De Rhadamantho, v. 431. De Gnoso, urbe Cretæ insulæ, Æ. 3. 104.

Tum vates sic orsa loqui : Dux inelyte Teucrûm,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen :
Sed me, cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipsa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit. 565
Gnossius, hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque, auditque dolos : subigitque fateri
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuò sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans : torvosque sinistrâ
Intentans augues, vocat agmina sæva sororum.

Tum demùm horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ. Cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat ? facies quæ limina servet ? 575
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet sedem : tum Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantùm, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes, 580
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic et Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora : qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
Vidi et crudeles dantem Salmonæa pœnas, 585

in profundum, et extenditur sub umbras, quantus est prospectus inde ad æthereum cœli Olympum. Illic juvenas Titania, antiqua soboles Terræ, prostrati fulmine versantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloëi, vasta corpora : qui susceperant evertere manibus magnum cœlum, et expellere Jovem è regnis supernis. Vidi etiam Salmonæa solventem duras pœnas,

Tunc vates sic cœpit loqui : Clarissime dux Trojanorum, nulli puro fas est subire portam impiam : sed quando Hecate præposuit me sylvis infernis, ipsa mihi declaravit supplicia constituta à Diis, et duxit me per omnia. Rhadamanthus Cretensis obtinet hoc sævissimum imperium et punit, et audit fraudes, et cogit fateri quæcumque facinora patrata, unusquisque per vitam protulit usque ad tardam mortem, gaudens vanâ simulatione. Statim Tisiphone vindex armata flagro verberat reos illudens, et sinistrâ manu incutiens sævos serpentes, appellat crudelem turbam sororum. Tunc denique portæ aperiuntur stridentes horrisono cardine. Pergit Sibylla Vides, quale satellitium sedeat in vestibulo ? quale spectrum occupet postes ? Hydra crudelior intus habet sedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipse Tartarus bis tantùm descendit

NOTÆ.

568. Furto inveni.] Secretis delictis: idè inanimibus, quia Deo nota sunt, et post mortem punienda. Furtum autem dicitur quicquid clam et furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur dulcia furti, G. 4. 346. Et Pasiphaë dicitur supposita furto, suprâ, v. 24.

572. Agmina sæva sororum.] Furie tantum tres numerantur, Tisiphone, Alecto, Megæra, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgò apud poëtas agmen et agmina vocari, à Senecâ, turbam; à Statio, aciem. Existimat id factum ad significandas earum multiplices iras. Addo ego fortasse tres tantùm Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quasi ministræ subserviant. De cardine portarum, Æ. 1. 448. De vestibulo, suprâ, v. 273.

576. Immanis hiatibus hydra.] Hæc, vel alia est ab hydrâ Lerneâ, occisâ ab Hercule, quam in inferorum vestibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, si eadem est, huc illuc vagatur per inferos, et ad cruciendos impios varias in partes mittitur; quemadmodùm Furie thalamos habent eodem in vestibulo, v. 280. cùm tamen Tisiphone hic in Tartaro sontes cruciet. Dicitur hydra sævior, id est, crudelior reliquis Tartari custodibus, qui limina servant. De hydrâ Æ. 8. 300. De Tartaro, profundissimo inferorum loco, suprâ, v. 134.

579. Quantus . . . suspectus, &c.] Suspectus, substantivum nomen hic apparet, non adjectivum, hoc sensu: tam profundus est Tartarus, quantus est conspectus spatii à terrâ ad cœlum, vel ab ipso Tartaro ad cœlum. Expressus est hic locus ex Homero, Iliad. 8. 16. et Hesiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantùm sub terrâ est, ὅσον ἑρᾶνος ἐστὶ ἀπὸ γαίης, quantum cœlum est à terrâ.

580. Titania pubes.] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus, Æ. 4. 179.

582. Aloïdas.] Otem et Ephialtem Neptuni liberos ex Iphimediâ, Aloëi Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipso ætatis anno novem cubitis latos novem ulnis altos Homerus facit. Odyss. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline sagittis fuisse confixos, antequam ad pubertatem pervenirent.

585. Salmonæa, &c.] Salmonæus, Σαλμωνεύς, vel Deucalionis Elidensis, vel Æoli filius fuit: certè in Elide regnavit, Peloponnesi maritimâ et occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in subditos: ut Jovem in Elide ludis maximè Olympicis honoratum simularet. Idè à Jove fulmine ictus est. Mediæque per Elidis urbem: pro mediamque per Elidis urbem. De Olympo monte, Ecl. 5. 56. De Elide, G. 1. 59.

quia imitatus fuerat ignes Jovis et tonitru cœli. Ille vectus quatuor equis et quatuor tædam, currebat exultans per gentes Græcorum, et per mediam urbem Elidis, et exigebat sibi cultum divinum: insanus! qui imitabatur curru aereo et impetu equorum nimbos et tonitru non imitabile. Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila (non ille quidem faces et lumina fumida tædarum, ut *Salmonæus*) et vasto turbine prostratum transfixit. Videre erat etiam Tityum filium Terræ omniparentis: cujus corpus extenditur per tota novem jugera; et immanis vultur fodicans adunco rostro jecur perpetuum; et viscera fœcunda ad pœnas, scrutatur ea ad cibum, et manet intra profundum pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, et Pirithoûm? super quos nigrum saxum jamjam lapsurum et simile cadenti impendit. Fulcra aurea splendent in lætis lectis altis, et convivia parata ante ora cum abundantia regali: maxima Furiarum accumbit propè, et vetat tangere mensas manibus, et surgit erigens faciem, et vociferatur ore. Illic, si quibus fratres odiosi fuerunt, dum vita durabat, aut pater verberatus, aut dolus fabricatus clienti; aut qui soli incubuerunt opibus partis, nec dederunt partem earum suis, quæ turba maxima est; et qui occisi sunt propter adulterium, et qui secuti sunt bella injusta, nec timuerunt violare fidem datam dominis: illi inclusi expectant supplicium. Ne petas doceri quale supplicium expectent, aut quis modus, et quæ sors damnaverit eos. Alii versant magnum saxum, et pendent distenti radiis rotarum. Miser Theseus sedet et perpetuo sedebit;

NOTÆ.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus*, Jove natus, et Elarâ Orchomeni filiâ: quam cum Jupiter vi-tiâset, Junonis metu occultavit in terrâ, unde crumpens Tityus Gigantæâ specie, Terræ filius creditus est: idèo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline sagittis interfectus est, quòd Latonæ vim parâset. Hanc ejus mensuram et supplicium Virgilius accipit ab Homero, *Odyss.* 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis*, immani Thessaliæ gente, quorum tamen scelus nullum singulare narratur, *G.* 2. 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus est, *G.* 3. 38. De *Pirithoo*, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Diâ Ixionis uxore; quique Proserpinam rape-

re ex inferis aggressus, à Cerbero devoratus est, suprâ, v. 393. infrâ, v. 617. His duplex supplicium assignatur, timor saxi imminentis, et mediis, in epulis fames.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur, vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præsule, de quo *Ecl.* 4. 63. unde *geniale* appellatur quicquid lætum est, ut *G.* 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens, &c.*] Indicat *Sisyphum*, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo, *G.* 3. 39. *Radiisque rotarum, &c.* Indicat *Ixionem*, de quo, *G.* 3. 38. quem quia alteri supplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum suppliciis probabile est.

617. *Æternumque sedebit Infelix Theseus.*] *Theseus*, de quo suprâ, v. 28. et *Pirithous*,

Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magnâ testatur voce per umbras:

Discite justitiam moniti, et non temnere Divos. 620

Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem

Imposuit: fixit leges pretio atque refixit.

Hic thalamum invasit natæ, vetitosque hymenæos.

Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.

Non, mihi si linguæ centum sint, ora; centum, 625

Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas,

Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:

Sed jam age, carpe viam, et susceptum perfice munus:

Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis 630

Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas:

Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.

Dixerat: et pariter gressi per opaca viarum

Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.

Occupat Æneas aditum, corpusque recenti 635

Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.

His demùm exactis, perfecto munere Divæ,

Devenere locos lætos, et amœna vireta

deponere munera decerpta ex arbore. Sic locuta fuerat: et pariter ambulantes per tenebrosa spatia viarum invadunt medium iter, et appropinquant portis. Æneas occupat aditum, et aspergit corpus recenti aquâ, et affigit ramum in opposito limine. Denique his absolutis, persoluto munere Proserpinæ, pervenerunt ad loca læta, et prata jucunda,

et Phlegyas miserrimus admonet omnes, et testatur magno clamore inter tenebras: Discite toties admoniti æquitatem, et non spernere Deos. Hic prodidit patriam pecuniâ, et ei imposuit tyrannum ferocem: tulit et sustulit leges pretio. Hic aggressus est pudicitiam filiæ, et nuptias prohibitas. Omnes ausi infanda crimina et executi consilia. Si essent mihi centum linguæ et centum ora, et vox ferrea, non possem complecti omnes species criminum, nec enumerare omnia nomina suppliciorum. Postquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba, ait; Nunc autem age, ingredere viam, et perfice inceptum officium: properemus. Video muros fabricatos in fornacibus Cyclopum, et portas sub opposito fornice: ubi Diî nos jubent

NOTÆ.

de quo, v. 392, amicitia conjunctissimi, dicuntur inferos adisse, ut inde Proserpinam raperent: et Pirithous quidem à Plutone datus esse Cerbero devorandus: Theseus autem remansisse in vinculis; donec ab Hercule liberatus sit. At Theseus post mortem, cum redisset ad inferos, lapidi affixus est ubi æternum sederet, in pœnam impii olim suscepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt historiæ, et Theseum et Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto est, Molossorum sive Thesprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proserpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous, Cerberum; postea Theseum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimissum esse: idque contigisse ad Cichyrum amnem et Acherusiam paludem, de qua v. 323. testatur Pausanias in Atticis.

618. *Phlegyasque miserrimus, &c.*] Ambigua est hujus loci sententia: vel *Theseus miserrimus admonet omnes Phlegyas*: vel *Phlegyas miserrimus omnes admonet*. *Phlegyas*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis insignes; qui aggressi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus, et pestilentia postmodum absumpti sunt, ex Pausania in Bœoticis. Hos alii insulanos fuisse perhibent circa Thessaliam, à rege Phlegyas sic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, à Neptuno immisso diluvio deleti

sunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Laptharum in Thessalia, Ixionis juxta aliquos pater, et Coronidis Nymphæ: hæc cum ex Apolline Æsculapium peperisset; dicitur pater templum Apollinis incendisse, ideoque sagittis ab Apolline detrusus fuisse ad inferos. Atque hæc sententia mihi videtur potior: quid enim Theseo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges, &c.*] Condidit, tulit. Metaphora ducta à consuetudine; quæ leges in æs incisæ fixis tabellis in publico proponebantur; quæ cum avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hic ferrea et munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quasi *elata* in altum; sed quasi *ferro ducta*, et *ductilia*, quod fit in caminis et fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis et Proserpinæ.

636. *Spargit aquâ.*] Vel quia pollutus aspectu Tartari; vel quia sacrum munus Proserpinæ offert; sollemnis autem in sacris omnibus ablutio. *Spargit* verò duntaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætos, &c.*] *Elysium*. Locus erat piis apud inferos destinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in insulis fortunatis,

et sedes beatas sylvarum Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 feliciū. Hic aër ambit Largior hic campos æther et lumine vestit 640
 agros liberior et luce purpurea: et incolæ cognoscunt suum Solem et sua astra. Pars in gramineis exercent membra palæstris,
 Pars exercent corpora in herbosis locis, certant ludis, et luctantur in arenâ
 Contendant ludo, et fulvâ luctantur arenâ:
 Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
 Necnon Threïcius longâ cum veste sacerdos 645
 Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
 Hic genus antiquum Teucris, pulcherrima proles,
 Magnanimi heroës, nati melioribus annis: 649
 Ilusque, Assaracusque, et Trojæ Dardanus auctor
 Arma procul, currusque virûm miratur inanes.
 Stant terrâ defixæ hastæ, passimque soluti
 Per campos pascuntur equi: quæ gratia currûm
 Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes 654
 Pascere equos; eadem sequitur tellure repôstos.
 Conspicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
 Vescentes, lætumque choro pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus: unde supernè
 Plurimus Eridani per sylvam volvitur amnis.
 pingues equos; idem manet iis depositis sub terrâ. Ecce videt alios ad dextram et ad sinistram epulantes super gramine, et cantantes in choro lætas cantilenas, in odoriferâ sylvâ lauri unde magnus Eridanus decurrit per sylvam apud superos.

NOTÆ.

Canaries, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hispaniâ Boeticâ, *Andalousie*, *Grenade*. Alii apud Indos. Alii in pratis aëriis, cælum inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elysio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἡλυσίς, *profectio*, quod illuc piorum animæ post obitum proficiscantur: aliqui quasi ἐ λυσιον, *non solubile*, quia sedes est animarum immortalium, quæ dissolvi non possunt.

638. *Vireta*.] Loca sunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: Solemque, &c.*] *Lumine purpureo*, pulchrò, Æ. 1. 591. *Solem* in Elysio alium statuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæstris*.] *Palæstra*, tam pro ludo sumitur, quàm pro loco ludis addicto. Hic pro loco. De *Palæstrâ*, sive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius sacerdos*.] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuere hujus nominis: sed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus transtulisse; tum lyræ solertiâ, et carminis suavitate præcelluisse: quo utroque nomine *longâ cum veste* inducitur, quæ et sacerdotum fuit, et musicorum.

646. *Numeris septem, &c.*] Numerosis cantibus personat citharam: quæ primò septem chordis instructa memoratur, deinde novem,

in honorem Musarum. Hæc autem pulsabatur *digitis*, *pectine*, *plectro*: Nam *plectrum*, sive arcum illum, quo fila perstringuntur, à pectine diversum esse ostendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei statua, quæ sinistrâ manu citharam, dextrâ pectinem tenebat, teste Nascimbæno.

650. *Assaracusque, &c.*] De hac Trojanorum regum serie, G. 3. 35. De *Dardano*, Æ. 3. 167.

657. *Pæana*.] *Pæan*, hymnus fuit, isque duplex; alter in honorem Martis, qui solebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui post victoriam: inde læti quilibet quorumcunque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à *παῖς*, *ferio*, quia ob confossum ab Apolline Pythona serpentem, hic hymnus primò cantatus est: vel ab ἡς *παῖ*, *jaculare*, *fili*, quibus verbis eum Latona mater eâ in pugnâ hortabatur: unde *Io pæan*, deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex assertur ab interpretibus hujus loci sententia: I. *Unde magna pars Eridani è superis præcipitat in inferos*: notaturque ab iis vis adverbii *supernè*, quo motus significatur è superiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teste 1. 3. 16. non longè ab ortu absorbetur in terras quasi cuniculo, et paulò post in Forovibiensi agro, qui nunc est Pedemontii pars, exoritur. II.

Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi: 660
 Quique sacerdotes casti, dum vita manebat:
 Quique pii vates, et Phœbo digna locuti:
 Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
 Quique suū memores alios fecere merendo:
 Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ. 665
 Quos circumfusus sic est affata Sibylla,
 Musæum ante omnes; medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis:
 Dicite, felices animæ, tuque, optime vates; 669
 Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
 Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros et prata recentia rivis
 Incolimus: sed vos, si fert ita corde voluntas, 675
 Hoc superate jugum, et facili jam tramite sistam.
 Dixit: et antè tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.
 At pater Anchises penitūs convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras, 680
 Lustrabat studio recolens: omnemque suorum
 Fortè recensebat numerum, charosque nepotes,
 Fataque, fortunasque virūm, moresque, manusque.
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Ænean; alacris palmas utrasque tetendit, 685
 Effusæque genis lacrymæ, et vox excidit ore:
 Venisti tandem, tuaque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
 Nate, tua, et notas audire et reddere voces! 689
 Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
 Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.

Hic turba est eorum, qui certando pro patriâ tulerunt vulnera: et qui sacerdotes puri fuerunt, dum vita durabat: et qui vates pii, ac locuti res dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam humanum per artes repertas à se: et qui reddiderunt alios memores sui, iis benefaciendo. Capita horum omnium coronantur taniâ candidâ. Quos circumstantes Sibylla sic allocuta est, præ cæteris Musæum; nam magna turba hunc habet in medio sui, et admiratur superantem altis humeris: O animæ fortunatæ, et tu optime vates: dicite, quæ regio, quis locus tenet Anchisen? illius causâ venimus huc, et trajecimus magnos fluvios inferorum. Tunc heros sic dedit ei responsum paucis verbis: Nemo nostrum habet fixam domum: habitamus in sylvis umbris, et incolimus herbosas ripas, et prata semper nova ob rivos. Vos tamen, si cupiditas animi sic jubet, conscendite hunc collem; et vos deducam ad eum facili semitâ. Sic dixit; et prævit incessu, et desuper ostendit campos amēnos: Deinde descendunt ex alto vertice. Pater autem Anchises in profundâ valle viridi circumspiciebat animas separatas et reversuras in lucem superiorem,

considerans eas studiosè: et fortè recognoscebat omnem multitudinem suorum: et dilectos posteros, et fata, et fortunas, et mores, et facta hominum illorum. Et quando ille vidit Æneam ex adverso venientem per herbas; lætus protulit ambas manus, et lacrymæ fluxerunt per genas, et vox exiit ex ore: Venisti denique, et tua pietas certa patri superavit iter difficile! ô fili, permittitur aspicere vultum tuum, et accipere ac reddere voces familiares! Certè numerans tempora, cogitabam animo et existimabam ita fore: et meo sollicitudo non decepit me.

NOTÆ.

Unde magnus Eridanus fluit ad superiores terre incolas, quæ sententia mihi probabilior videtur: tum quia unde indicat hic Elysium nemus, ubi versatur Æneas; idèdque, supernè, non potest significare superas terras ex quibus Padus descendat, sensus enim esset: Ex quo Elysio volvitur Eridanus ex terris; qui motus non sibi consentiant: tum quia supernè, significat quicquid est suprâ, non tantum desuper: tum quia subterranea sunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cùm autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem anni patrio; ut eum non è communi fluviorum omnium receptaculo, sed ex Elysio ortum diceret. De Eridano, sive Pado, le Po, G. 1. 482.

667. Musæum.] Dicitur hic à Suidâ, Eleusinius Atheniensis, Orphei discipulus, carminum heroicorum scriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia scripsit: floruit sub Cecrope secundo Atheniensium rege. Hic, et Orpheus, Homero antiquiores putantur: idèdque hic commemorantur à Virgilio. Superest adhuc carmen de amoribus Leandri et Herûs, quod Musæe tribuit Scaliger in Poëtica et longè versibus, Iomeris anteponit. Negat tamen Vossius, et auctorem hujus operis vixisse sub Augustis firmat, etiam post quartum Christi seculum.

687. E. sectata.] Doctissimi legunt spectata. Nec mall id est, cognita, perspecta, probata:

O fili, per quales terras et per quantam maria jactatum, et quantis periculis agitatum ego te audio! quàm timui ne regna Africæ tibi obstarent aliquantùm! *Æneas* verò ait: Tua, ô pater, tua mæsta umbra sæpe visa impulit me venire ad hæc loca. Naves meæ stant in mari Tyrrheno. Permitte mihi, ô pater, permitte conjungere manus, et ne te subducas complexui meo. Sic loquens, simul madefaciebat vultum copiosis lachrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo ejus; ter umbra frustrà comprehensa elapsa est è manibus, similis ventis levibus, et simillima fugaci somno. Interea *Æneas* cernit in valle secretâ sylvam separatam, et frutices sonantes per sylvam; et fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam sedem. Gentes et populi innumeri volabant circa hunc fluvium. Et quemadmodum quando in pratis, sudâ æstate, apes adherent diversis floribus, et vagantur circa alba lilia: sic omnis campus sonat fremitu. *Æneas* ignarus rei statim obstupet aspectu, et petit causas: quinam ergo sint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tantâ multitudine. Tunc pater *Anchises* ait: Animæ quibus alia corpora destinantur per fatum, bibunt obliuia æterna et liquores tutos ad aquas Lethæi fluvii. Ego certè jamdudum opto enarrare tibi, et coràm monstrare illas, et enumerare sobolem illam meorum: ut magis gaudeas Italiam demum inventam fuisse à te. O pater, ait *Æneas*, an existimandum est animas aliquas illustres hinc redire in lucem, et reverti rursus in pigra corpora? quodnam est miseris tam insanum vitæ desiderium? Respondet *Anchises*; O nate, equidem dicam, nec te relinquam dubium. Et sic explicat singula per ordinem. Primò spiritus fovet

Quas ego te terras et quanta per æquora vectum, Accipio! quantis jactatum, nate, periclis! Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent! Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago 695 Sæpiùs occurrēns hæc limina tendere adegit. Stant sale Tyrrheno classes. Da jungere dextram, Da genitor: teque amplexu ne subtrahe nostro. Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat. Ter conatus ibi collo dare brachia circum; 700 Ter frustrà comprehensa manus effugit imago, Par levibus ventis, volucrique simillima somno. Interea videt *Æneas* in valle reductâ Seclustum nemus, et virgulta sonantia sylvis, 704 Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem. Hunc circum innumeræ gentes populique volabant. Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serenâ Floribus insidunt variis, et candida circum Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus. Horrescit visu subito, causasque requirit 710 Inscius *Æneas*: quæ sint ea flumina porrò, Quive viri tanto complerint agmine ripas. Tum pater *Anchises*: Animæ, quibus altera fato Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam Securos latices et longa oblivia potant. 715 Has equidem memorare tibi atq; ostendere coràm, Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum: Quò magis Italiâ tandem lætere reperitâ. [est O pater, anne aliquas ad cælum hinc ire putandum Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti 720 Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido? Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo; Suscipit *Anchises*, atque ordine singula pandit. Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,

NOTÆ.

quemadmodum *Ovidius* dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. Ne quid Libyæ, &c.] Cùm *Didonis* amore te implicuisti, *Æ.* 4. De Libyâ, *Æ.* 1. 158. De sale, pro mari, *Æ.* 1. 537. De Tyrrheno mari, Italiam ad meridiem alluente, *Æ.* 1. 67. De Lethæo amne suprâ, v. 323.

713. Quibus altera fato Corpora debentur.] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus v. 748. Sed jam opus est, ut promissam sæpe de animarum naturâ dissertationem exequamur, et evolvamus mysteria famossæ illius translationis animarum diversa in corpora, quæ Græcis μέτεψυχωσις dicitur. Hanc primò invexit *Pythagoras*, tenuerunt-

que deinceps *Socrates* et *Plato*. His adheret hoc loco *Virgilius*, ut et *G.* 4. 220. qui priùs *Epicurum* sequebatur, *Ecl.* 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantum à Christianâ veritate absint, facile erit intelligere.

724. Principio cælum, &c.] I. Caput. Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primùm digessit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac sphaeras, quasi membra distinctum: harum suprema, cælum: infima, terra; cui liquentes campi, sive aqua substernitur; mediæ partes, Sol, Astra, globus Lunæ, quo inferiora elementa à cœlestibus quasi communi

Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra 725 et lucidum globum Lunæ,
 Spiritus intus alit, totamque infusa per artus et astra Titania: et mens
 Mens agitat molem, et magno se corpore miscet. didita per omnia membra
 Inde hominum pecudumq; gentis, vitæq; volantum, movet totam *illam* molem,
 Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. et miscet se cum magno
 Igneus est ollis vigor, et cœlestis origo 730 *illo* corpore. Inde *oritur*
 Seminibus: quantum non noxia corpora tardant, genus hominum, et pecu-
 Terrenique hebetant artus, moribundaq; membra. dum et vitæ avium, et mon-
 Hinc metuunt cupiuntq; dolent gaudentq; neque stra quæ mare fert sub po-
 Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco. [auras litâ planitie. Inest illis ani-
 lia non retundunt *vim illam*. Hinc *animæ* timent et desiderant, mœrent et lætantur: nec sus-
 piciunt cœlum inclusæ in tenebris et obscuro carcere.

NOTÆ.

termino separantur. Ut enim sunt infra Lu-
 næ globum naturæ quatuor elementorum per
 formas distinctæ suis in sphaëris: ita supra
 globum eundem sunt eadem naturæ longè ex-
 cellentiori modo per virtutes: habent quippe
 cœlestia corpora ab ignis naturâ lumen ac mo-
 tum, à terræ naturâ solidam firmitatem, ab æ-
 ris naturâ perspicuitatem, ab aquæ naturâ æ-
 quabilem lenitatem, sed illæ omnes naturæ il-
 lę in formam præstantissimam, nempe ignis,
 redactæ sunt; cujus tanta est excellentia, ut
 quintum elementum sive quinta *essentia* dici
 possit: quemadmodum hęc apud nos in unam
 mixti formam quotidie coalescunt: Ita Plato
 in Timæo, et Marsilius ibid. cap. 24. De Ti-
 tanis nomine, quod Soli præcipuè tribuitur, Æ.
 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Huic
 mundi corpori Deus *animam* sive *spiritum* ad-
 didit, cui inest præcipuè *intellectus, intelligentia*
 et *natura*, id est, vitalis ad seminaria vir-
 tus. Et hanc quidem animam Pythagoras
 Deum ipsum esse contendebat, ut liquet ex
 Minutio Felice: at Plato, non Deum, sed opus
 putabat summi Dei.

728. *Inde hominum, &c.*] III. *Caput.* Inde,
 juxta Pythagoram significat: *Ex hoc Deo, qui*
est mundi anima: quasi decerptæ particule sunt
vitæ hominum et pecudum. Juxta Platonem ve-
 rò significat: *Ex reliquiis hujus temperationis,*
ex quâ mundi animam formaverat Deus; for-
matæ sunt ab eodem singulares animæ viventium.
 Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem
 illa fuerit temperatio, satis dilucidè percipi non
 potest, nèque ex Platonicorum, neque ex Pla-
 tonis ipsius verbis. Virgilium autem Platoni
 potius quàm Pythagoræ hęc adhæsisse existi-
 mo: quia sic melius hæc omnis ejus doctrina
 constabit, ut ex sequenti capite manifestum fiet.

730. *Igneus est ollis vigor . . . seminibus, &c.*] IV. *Caput.* Docet Plato disertè in Timæo,
 unicum illum ac supremum Deum, postquam
 ex animæ mundi reliquiis animas formasset,
 rationis et intelligentiæ participes; eas quasi
sementem sparsisse in Solem, in Lunam, aliaque
 astra et instrumenta temporis: ita ut singulæ
 singulis astris quasi vehiculis invectæ, uni-
 versum contemplari possent. Addit, eum post
 ejusmodi sementem, animarum cum corporibus
 conjunctionem inferioribus ac junioribus Diis

permisisse. Appellat Plato juniores Deos, Cœ-
 lum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c.
 Tum ait, juniores Deos, viventia corpora ex
 elementis procreasse, quibus duplicem animam
 addiderint; alteram immortalem, ex divinâ
 illâ *semente*, quâ sidera *consita* fuerant, quasi
 quodam defluvio delapsam; quam in capite
 rotundo, quasi in mundi compendio locaverint;
 alteram mortalem à se conflata; cujus par-
 tem quæ irascitur, circa cor, quæ concupiscit,
 circa jecur, posuerint. "Εσπειρε τὰς μὲν ἐς ἥλιον,
 τὰς δ' ἐῖς Σελήνην, τοὺς δ' ἐῖς τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα
 χρένε, τὸ δὲ μὲν τὸν σπέρρον, τοῖς νόοις παρέδωκε
 θεοῖς σώματ' αὖ πλάττειν, &c. Hinc patet, cur Vir-
 gilius vitas illas sive animas vocaverit *semi-*
na. Item cur *igneus vigor* et *cœlestis origo* iis-
 dem sit; nempe, vel quia per multa secula
 astris invectæ aliquid ex eâ contraxerunt na-
 turâ, quam igneam esse diximus, v. 724. vel
 quia fortassè ex eodem cœli igne et quintâ
essentiâ conflatæ sunt, ut Platonicis quibus-
 dam visum est.

731. *Quantum non, &c.*] V. *Caput.* Animæ
 ejusdem erant naturæ, in hominibus, belluis,
 volucris, piscibus: siquidem, juxta Pytha-
 goram et Platonem, mutua erat earum com-
 mutatio. Totum porrò earum discrimen ex
 crassiori aut subtiliori corporum discrimine
 petebatur: ut inter infantem ac juvenem, vi-
 rum ac senem, videmus contingere. Atque il-
 lud est quod vocat Plato sub finem Timæi,
mentis jacturam et acquisitionem, quâ invicem
animalia commutantur, πάντες τότε καὶ νῦν δια-
μίσθουσι τὰ ζῶα ἑῖς ἄλληλα, νῦν καὶ ἀνοίας ἀποβολ-
ῆ καὶ εἴησι μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine
 fieret illa transmutatio, mox dicimus. Hinc
 inter ipsos homines, indolis, ingenii, morum-
 que diversitas, ex eadem oriebatur varietate
 corporum: ideo ait poëta, cœlestem in eorum
 animis esse originem, et verò apparere: qua-
 tenus corporum et membrorum pondere non
 gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput.*
 Ex illo cum corporibus nexu oriuntur pertur-
 bationes omnes animorum. Prout quippe
 aut sanguis, aut pituita, aut flava, atravebilis,
 in corporibus prævalet: ita motibus aliis,
 aliisve, facilius animi agitantur. His autem
 quatuor motibus cæteros omnes poëta com-

Præterea quando ultimâ luce vita recessit : non tamen omne malum, nec omnes corporeæ sordes omnino recedunt à miseris ; et planè necesse est ut multa vitia diu conglutinata iis adhuc adhærescant admirabili ratione. Ideò cruciantur pœnis, et persolvunt supplicia præteritarum nozarum. Aliæ suspensæ exponuntur levibus ventis : aliis crimen, quod sunt infectæ, lavatur sub immenso lacu, aut absumitur flammis. Omnes patimur unusquisque suos ultores. Deinde inducimur in spatiosum Elysium, et pauci obtinemus lætos campos : quando longa dies confectis spatiis temporum delevit congenitas sordes, ac reliquit purum sensum cœlestem et simplicem fulgorem ignis.

Quin et supremo cùm lumine vita reliquit : 735
Non tamen omne malum miseris, nec funditùs omnes
Corporeæ excedunt pestes ; penitùsque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes 740
Suspensæ ad ventos : aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus :
Donec longa dies perfecto temporis orbe 745
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum sensum, atque auræ simplicis ignem.

NOTÆ.

plectitur : quippe *melu* ac desiderio sive spe in malum ac bonum futurum ferimur ; *dolore* et gaudio, circa malum ac bonum præsens afficimur : et faciliè, inclusus quasi obscuro carcere animus, auras cœlestes, id est, divinam originem, obliviscitur.

738. *Inolescere.*] Est simul crescere. Vel ab *alo*, quodd simul alitur. Vel, à *soleo*, quodd simul esse solet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. Caput. Animæ illæ, etsi diversæ à corporibus naturæ, ex diuturnâ tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur ; *Ignem, ventis*, id est *aëre* ; et *gurgite vasto*, id est, *aquis*. Hæc autem tria in sacris usurpabantur purgationum genera : aut enim res infectæ tædâ vel sulfure purgabantur, aut aquâ lustrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attribuit sententiam Augustinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque asserit hujus causam : quodd *quoniam terris superiora sunt elementa, aqua, aër, ignis : ex aliquo istorum mundetur, quod terrenâ contagione contractum est.*

743. *Quisque suos patimur manes.*] Id est, *Omnes patimur nostros manes, unusquisque suos* Quinam autem illi sint *manes*, ambigitur ; idque videri potest è Platonis doctrinâ etiam repetitum. VIII. Igitur Caput. Animis singulis, jam inde à primâ generatione descensuque ex astris, genium sive dæmonem attribui custodem operum, qui animum in lucem extrahat ac deinde post mortem reducat ad inferos, ait Plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eosdemque purgationis ministros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias aliosque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur : et verò ita sumuntur *manes*, G. 4. 489. *Scirent si ignorare manes* ; ibi enim Deos inferorum significari manifestum est. Utraque explicatio conciliabitur faciliè : si Platonicus genii dicantur, utriusque mundi habere commercium, qualiter Mercurius : et superi qui-

dem terrestresve Dii esse, cùm vivis adsunt ; inferi autem, cùm mortuis purgandis assistunt. Loca verò huic purgationi assignata existimo, esse varias sedes illas, jam ab Æneâ peragratas, ubi infantes, amantes, bellicosi, propriâ manu occisi : qui inde post certos purgationis annos in Elysium admittebantur. De *manibus*, aliâ significatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. Caput. Pauci fruebantur Elysii voluptatibus ; multi quidem si per se ipsi spectentur, nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 749. tamen pauci, si cum immenso animarum omnium numero conferantur. I. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem aliâ generatione emersuri, quodd eorum scelera nullâ purgatione elui possent : ita Plato in Phædone. II. Quia pars animarum longè maxima distinctis illis in sedibus purgabatur : quibus in Elysium succedentibus, aliæ ex Elysio in vitam emigrabant. III. Quia multi, aut omni, aut saltem aliquâ purgatione perfuncti, scelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum ; nec in Elysium transibant, ob vitam virtutum sterilem. Quare frustrâ se torquet Cerdanus, et pugnantes conciliet voces : *quisque patimur, et pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. Caput. In hoc Elysio fruebantur animæ quiete perfectissimâ : vocat enim Virgilius, v. 669. *felices animas* : et v. 638. *locos, lætos, et amœna vireta Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchises ; *pauci læta arva tenemus : Donec longa dies concretam exemit labem* ? Omnino aliud mihi sonare videtur *donec*, quàm alijs vulgò interpretibus : neque hîc interpretor, *quousque*, quasi futuram in Elysio purgationem notet ; sed *quando*, ut præteritam secluis in locis purgationem indicet. Idque duo persuadent ; I. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat* ; sed *donec exemit*, quodd expressius significat, *quando exemit*, quàm *quousque exemerit*,

Has omnes, ubi mille rotamvolvère per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno :
Scilicet immemores supera ut convexa revisant, 750
Rursùs et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises : natumque, unàque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbamque sonantem :
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
Adversos legere, et venientum discere vultus. 755

Nunc age, Dardaniâ prolem quæ deinde sequa-
Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes, [tur
Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.
Ille, vides? purâ juvenis qui nititur hastâ, 760
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus sanguine surget

tur ex Italicâ familiâ, nobiles animas, et successuras nostro nomini : et tibi aperiam tua fata. Videsne? Ille juvenis qui insistit hastæ nitidæ, occupat sorte spatium proximum lumini, primus erumpet in ærem cœlestem mixtus Italo sanguine,

Postquam verterunt rotam per mille annos, Deus vocat eas omnes magno numero ad amnem oblivionis : nempe ut oblita præteritorum repetant superiorem curvaturam mundi, et incipiant velle iterum redire in corpora. Anchises hæc dixerat : et ducit filium ac simul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem : et conscendit collem, undè possit considerare longâ serie omnes sibi obversos et intueri vultus venientum. Age modò, inquit Anchises, explicabo verbis, quis honos aliquando secuturus sit sobolem Trojanam, qui posterì destinen-

NOTÆ.

2. Quia pari sensu dixit Horatius, Od. 1. 3. 9. *Donec gratus eram tibi. . . Persarum vigui rege beator* : id est, quando gratus eram tibi. &c. Per *aurâ simplicisignem*, significat puram animæ naturam, quæ propter subtilitatem aëri et igni simillima est, idèd vocat eam Horatius Sat. 1. 2. 2. 79. *Divinæ particulum auræ* : cujus vocis ultima diphthongus duas in vocales prisco more dissolvitur, *auræ, in aurâ*.

748. *Has omnes, ubi, &c.* XI. Caput. Postquam animæ hâc suâ beatitate per annos mille in Elysio potitæ sunt : evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At priùs Lethæas aquas jubentur ebibere : ut præteritorum omnium, tam laborum, quàm voluptatum obliti ; nec teneantur Elysio desiderio, nec superioris vitæ asperitate deterreantur ; nec supersit quicquam, nisi ingenuus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, restringi debet ad eas omnes, quibus altera fato corpora debentur, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora ; nec verò tale quicquam de se Anchises commemorat, quod si erat futurum, certè non omisisset. Hos autem ab eo reditu fuisse immunes puto, qui ob exquisita merita admissi inter Deos fuerant, et *Acheronte remissi*, ut loquitur Æneas de Anchise Æ. 5. 99. et reversi *sideris in numerum*, unde primâ generatione defluerant, ut ait Virgilius, G. 4. 227. Horum quippe non animas apud inferos, sed *idola* solâ ac simulacra Elysiis in campis remansisse testatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulysses apud Homer. Odyss. 11. 600. ait se inter inferorum umbras vidisse idolum Herculis, quocum sermonem habuerit : ipsum verò, id est, ipsius animam, apud superos degere. Tamen Anchisen à Virgilio describi : cujus idolum hîc Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœlestium Deorum consortio. Itaque tria distingui possunt in nomine *anima, corpus, idolum* : additur ab aliis eti-

am quarta pars, *umbra*, quæ sepulcrum incolebat, ut notavimus, Æ. 4. 385. Quanquam hæc *umbra* ab animâ, corpore et idolo distinctio, non ita videtur certa. De *Lethæo* oblivionis flumine, suprâ, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora est pro *tempus traducere* ; ex Ennio petita, ut testatur Servius. Et temporis *rotam* dixit ; ut paulò antè *orbem* ; et passim alibi *cursum, curriculum*. *Convexa supera* : vel significant convexam superficiem terræ, cujus in concavo inferi latent ; vel sublimem et concavam cœli conspicui partem, ut diximus Æ. 1. 310.

756. *Nunc age, &c.* Ostendit Anchises Æneæ posterorum suorum clarissimos ; ubi notanda quatuor. I. Posteròs illos partim ex Trojanâ, partim ex Italâ gente oriundos fore : cum utraque gens Æneæ et Lavinia conjugio miscenda sit. II. Non servari ab Anchisâ in illâ enumeratione ordinem temporum : cum à Romulo statim ad Cæsarem transeat, tum regrediatur ad Numa n. III. Alios etiam commemorari, præter posteròs Æneæ utriusque gentis illustres viro. IV. Hoc totum Virgillii artificium, etsi perquam insigne est, errore non carere. Is autem error est ejusmodi. Animas inducit quæ jam insederant corpora, indeque egressæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reversuræ. At si erant puræ, inerat iis duntaxat purus æthereus sensus atque aurâ simplicis ignis ; atque ita nullus inerat sensus corporis præteriti, multò minùs futuri : si purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant ; atque adèd nondum potuerant convenientes futuræ olim sorti affectus assumere ; igitur nec Sylvius niti hastâ, nec Romulus geminas habere cristas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani strepere.

Sylvius, nomen Albanum, tua soboles postrema: quem
 Quam tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet sylvis regem, regumque parentem : 765
 Unde genus longâ nostrum dominabitur Albâ.
 Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis ;
 Et Capys, et Numitor : et qui te nomine reddet,
 Sylvius Æneas ; pariter pietate vel armis 769
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
 Qui juvenes quantas ostendant, aspice, vires !
 At qui umbrata gerunt civili tempora quercu ;
 Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam ;
 Hi Collatinas imponent montibus arces, 774
 Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
 Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
 Quin et avo comitem sese Mavortius addet
 Fidenam : hi arces Collatinas, Pometiam, et Castrum Inui, et Bolam, et Coram. Hæc nomina
 tunc dabuntur illis, jam sunt terræ absque nomine. Quin etiam Romulus Martius,

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Historiæ initiis parùm sibi scriptores consentiunt. Livius hanc Sylvium, Ascanii filium facit : Dionysius Halicarnasseus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum, cum obiit Æneas, prægnantem, Ascanii privigni metu in sylvas fugisse ad regii pecoris magistrum Tyrrhenum ; ibique filium peperisse, cui inde Sylvio nomen fuit ; Ascanium pietate motum in novercam, sibi hunc ipsum Sylvium successorem designasse ; Italo filio suo pontificatum maximum tribuisse, a quo gens Julia propagata est. *Albanum nomen* dicitur Sylvius : quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati sunt ; ut postea imperatores Romani, Cæsares. *Postumaproles*, duplici sensu explicabatur ; vel quæ post humationem patris oritur ; tumque scribitur *posthuma* : non *postuma* : vel quæ *postrema* oritur, etiam vivo patre ; tumque deducitur à *post*, *posterior*, *postremus*, et *postumus* ; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus* et *extumus*. In hac sententiâ sunt eruditorum diligentissimi quique : qui iidem aiunt usu quidem venisse, ut mortuo patre nati postumi appellentur ; non quia post humationem nati, sed quia re verâ postremi. Et verò Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo : in quo discedit quidem ab eâ, quam ex Dionysio, attulimus, historiæ fide : sed eum excusat, vel ejusdem historiæ varietas, vel poetica licentia : nec desunt, qui, ut historiæ veritati consulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos et *immortalem* : nitunturque hoc Ennii versu *Romulus in cælo cum Diis genitilibus ævum Ducit* ; et Æschyli testimonio qui in Tragediâ *septem ad Thebas*, vocat Deos *μακροβίου longævus*. De *Lavinia*, Latini filiâ, Æ. 7. 52. De *Albâ*, Æ. 8. 48.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elysio apparebat : non qui proximus erat Sylvio successurus : fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantum decimus tertius, *Capys* septimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, juxta Lixium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius fraude tutoris regno spoliatus, non nisi anno ætatis secundo et quinquagesimo regnum adeptus, illud tamen annis uno et triginta tenuit.

772. *Civili quercu.*] Corona civica, è quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in usu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugna civem servaverant, simulque occiderant hostem, nec è loco deturbati fuerant. Hic iis assignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant murisve cinxerant : quorum nomina non indicat, utpote obscura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliariibus duodecim Româ dissitum, ad septentrionem. *Gabii*, urbs inter Romanam et Præneste media, decem circiter milliariibus utrinque distans, ad orientem : nunc omnino diruta, juxta diversorium publicum cui nomen est l' *Osteria*, *Fidena*, vel *Fidenæ*, quinque milliariibus Romæ dissita, ad septentrionem, nunc *Castel Giubileo*. *Collatia*, non multò remotior, ad orientem, nunc ne vestigiis quidem superstes. *Pometia Suessa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus*, et *Pomptinus* dictus est ; vicinæque paludes *Pomptinæ*, nunc l' *Aufente Palude* : urbs fuit Volscorum, nunc deleta. *Castrum Inui*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc dirutum : ei dicatum Deo, qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Faunus, et *Inuus* sive *Incubus* dictus est, ab ineundo ; quod animalia passim iniret. *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Equorum, circa Præneste, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore sine vestigiis interierat. *Cora*, nunc castellum nomen antiquum retinens, urbs Volscorum, non longè à Pometiâ. Has autem urbes ut Latio ascribat Virgilius, Latium sumit non prout erat antiquis illis temporibus ; sed prout deinceps fuit ; cum huic etiam Æqui, Hernici, Volsci, et parte aliquâ Sabini annumerati sunt.

777. *Avo comitem, &c.*] *Numitori*, Procæ filio per Amulium fratrem regnis pulso, addet se ultorem nepos Romulus, *Martis* filius, et *Ille*,

Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educat. Viden' ut geminæ stent vertice cristæ,
Et pater ipse suo superûm jam signet honore? 780

En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una sibi muro circumdabit arces.

Felix prole virûm : qualis Berecynthia mater

Invehitur curru Phrygiæ turrita per urbes

Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,

Omnes coelicolas, omnes supera alta tenentes.

Huc, geminas huc flecte acies : hanc aspice gentem,

Romanosque tuos. Hic Cæsar, et omnis Iuli

Progenies, magnum cœli ventura sub axem. 790

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,

Augustus Cæsar, Divûm genus, aurea condet

Sæcula qui rursûs Latio, regnata per arva

Saturno quondam : super et Garamantas et Indos

Proferet imperium : jacet extra sidera tellus, 795

magnum axem cœli. Hic est ille vir, quem sæpe audis promitti tibi, Augustus Cæsar, filius Deorum : qui instaurabit iterum aurea sæcula per Latium, per loca olim gubernata à Saturno et propagabit imperium ultra Garamantas atque Indos : sita est illa terra ultra sidera,

quem pariet mater Ilia ex stirpe Assaraci, adjiciet se socium avo. Videsne, ut duæ cristæ surgant ex ejus capite, et ut pater Deorum jam insigniat eum suo splendore? Ecce, ô fili, famosa illa Roma hujus ductu æquabit dominationem suam terris, et animos cœlo; et una cinget sibi muro septem montes. Fortunata sobole civium : qualis mater Berecynthia vehitur curru per urbes Phrygiæ, coronata turribus, gaudens prole Deorum, amplexa centum nepotes, omnes incolæ cœli, omnes obtinentes spatia alta et superiora. Huc, huc obverte geminos oculos : cerne hanc nationem, et Romanos tuos. Hic est Cæsar, et omnis proles Iuli, exitura sub

NOTÆ.

Numitoris filiæ, Æ. 1. 274. De Assaraco, avo Anchisæ, à quo per Albanos reges oriebatur Ilia, Æ. 1. 284.

779. *Geminæ stant vertice cristæ.*] Cristæ, jubæ sunt equinæ, plumæ versicolores, galearum cono impositæ, à gallorum cristis ita propter similitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Geminæ*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romulusque significantur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipse, &c.*] Vel Mars pater Romuli, qui eum sui superûmque honoris participem facit. Vel potius Jupiter pater superiorum, qui eum suo honore insignit. Indicat Romuli mortem : qui vel fulmine ictus, vel à suis discerp-tus, inter Deos postea relatus esse creditus est. De Romæ, ab eo conditâ, Æ. 1. 274, 276. De septem Romæ montibus, G. 2. 535.

784. *Berecynthia mater.*] Cybele, mater Jovis et complurium Deorum : quæ pro terrâ sumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta est à Berecyntho castello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel montē ejusdem Phrygiæ ad amnem Marsyam, ubi insigniter colebatur. De eâ, ejusque cultu in Phrygiâ, Æ. 3. 111.

789. *Cæsar, et omnis Iuli, &c.*] De Julio Cæsare, quem hic indicat, Ecl. 5. De Iulo, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 267.

792. *Augustus Cæsar, &c.*] Octavianus, Julii sororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Augusti nomine donatus, anno U. C. 727. *Divûm genus* dicitur, quia Anchisâ, Æneâ, et per hos, Dardano et Jove genitus : Alia exemplaria habent. *Divi genus*, notantque appellationem ipsam Octaviani : qui in nummis et marmori-

bus, ex quo tempore Julium Cæsarem, suum ex adoptione patrem, in Deos retulerat, se Divi filium nuncupabat, quod contigit anno U. C. 712, ut notavimus Ecl. 5. 64. De aureo sæculo, Saturno, et Latio, Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique constitutam, anno U. C. 725. de quâ Æ. 1. 291.

794. *Garamantas et Indos.*] Vel intellige viros Indos, Asiæ populos, de quibus G. 1. 57. et *Garamantas*, inferioris Africæ populos, de quibus, Æ. 4. 198. Testatur enim Suetonius c. 21. Indorum reges, Augusti famâ permotos, ejus amicitiam quæsisse. Quod ex Eusebii chronico accidisse colligitur anno U. C. 728. At verò, cum eos ipse bello adeo non domuerit, ut ne lacesiverit quidem : malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuisse Indos à veteribus ostendimus, G. 1. 171. et G. 4. 287. Africæ verò partes ferè omnes tum cognitæ, ab Augusto domitæ sunt; sive per se, cum Egyptum devictâ Cleopatrà in provinciam redegit, anno U. C. 724. sive per Antonium qui ejus auspiciis de Africâ triumphavit, anno U. C. 725. et alios deinceps.

795. *Jacet extra sidera tellus, &c.*] Describit eandem Africam : quæ ita zonæ torridæ subjecta est, ut ultra tropicum Cancrî ad septentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat : quæ ultima pars, etsi non circumlustrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota esse poterat. Hoc zonæ torridæ spatium vocat poëta *Solis et anni vias* : quia Solis annuus in cœlo cursus iisdem tropicis definitur; neque Solis duntaxat, sed et reliquo-

ultra iter Solis & anni, ubi Atlas cœlifer versat humeris cœlum confixum stellis ardentibus. In ejus expectatione jam nunc et regna Caspia, et terra Mæotica, trepidant ob oracula Deorum: et septem ostia Nili stupefacta commoventur. Nec certè Hercules peragravit tot terras: licet occiderit cervam æneis pedibus, aut pacaverit sylvas Erymanthi, et arcu terruerit Lernam. Neque Bacchus, qui victor regit curum habenis pampino vestitis, impellens tigres ex alto cacumine Nysæ. Et adhuc dubitamus æternare virtutem factis? aut timor impedit nos sedere in terrâ Italicâ? Quis verò procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras res? agnosco capillos et barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus,

Extra anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc et Caspia regna
Responsis horrent Divûm; et Mæotica tellus,
Et septemgeminæ turbant trepida ostia Nili. 800
Nec verò Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres. 805
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem 810
Italicâ? Quis verò procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras res? agnosco capillos et barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus,

NOTÆ.

rum sex planetarum, qui vocantur hîc *sidera*, nec multum ex iisdem spatiis excurrunt. De *sonâ, tropicis, &c.* G. 1. 233, 238, 240. De *Africâ*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem est Africæ septentrionalis, de quo, Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parùm cognoscerent, isque mons Africæ sit maximus et longâ serie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum stellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caspia regna.*] *Asiam* intelligit, ubi *Caspium* est mare, nunc *mer de Bacu, de Sala*: et circa illud ad septentrionem Sarmatæ et Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus, G. 4. 561.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales significat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tartari: quæ tamen loca ab Augusto tentata non liquet: sed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgeminæ turbant, &c.*] Id est, *turbantur*. Sic etiam in prosâ oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat*. De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejusque septem ostiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. suis in varias orbis partes expeditionibus famosus. Aduit enim Jasoni in Colchicâ velleris aurei direptione, Busirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hispaniâ, Erycem in Siciliâ, Diomedem in Thraciâ: Hesperidum hortos in extremâ Africâ diripuit: tum itinerum suorum terminum fixit, columnas, montesve duos, Abylen in Africâ,

et Calpen in Hispaniâ: qui montes cum antea continui essent, ab eo dicuntur separati: unde immisso mari fretum Gaditanum apertum est, *le détroit de Gibraltar*, THE STREIGHTS OF GIBRALTAR. Quibus omissis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in unâ eâdemque Peloponneso edita: nempe cervam æreis pedibus et aureis cornibus, Dianæ sacram, habitantem in *Mænalo* Arcadiæ monte, cursu comprehensam; aprum in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lernâ* palude, Mycenæ inter et Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum spatia peragrâsse Herculem colligi potest. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Liber* sive *Baccho*, ejusque in Indiâ victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hispaniam, deinde Ægyptum, et Libyam peragrâsse. Et *Nysa* quidem triplex numeratur. I. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi constituit. II. Urbs ad montem Merum, in Indiâ non longè à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indiæ partem influit; quam à Baccho Indiam peragrante conditam, deditio- ne cepit et liberam reliquit Alexander. III. Alterum è Parnassi culminibus, juxta aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen, Cyrrham nomine, Apollini dicatum. Vicus quidem *Nysa* statuitur à Stephano in Helicone, qui Bœotiæ mons et Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmenâ. De *Augusti victoriis* in utroque litore, Asiatico et Africano, G. 3. 33. De *Ausoniâ*, Italiâ, Æ. 7. 54.

Fundabit, Curibus parvis et paupere terrâ
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
Agmina. Quem juxtâ sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimum gaudens popularibus
auris.

Vis et Tarquinius reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascisque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet; natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit,
Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
Aspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc et dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!

tantem vexilla. Illæ autem animæ, quas vides splendere in armis æqualibus, concordēs nunc, et dum teguntur his tenebris: heu! si pervenerint ad lucem vitæ, quantum bellum, quantas pugnas et clades inter se excitabunt!

missus in amplum regnum à parvis Curibus et terrâ paupere. Cui postea succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, et excitabit ad bella cives quietos et exercitum desuetum vincendi. Quem propè sequitur Ancus jactantior, et jam nunc nimis quærens favorem populi. Visne etiam videre reges Tarquinius, et animam gloriosam Bruti vindicis, et fascēs recuperatos? Hic primus accipiet imperium Consulis et secures severas: et pro honestâ libertate pater adiget ad supplicium filios parantes novum bellum, miser: quomodocumque posterī accepturi sint hoc factum, amor patriæ superabit et immensum desiderium gloriæ. Præterea vide longè Decios et Drusos, et Torquatum sævientem securi, et Camillum repor-

NOTÆ.

809. *Incanaque menta Regis, &c.*] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis; qui deficiente Romuli stirpe propter prudentiam ascitus est è Curibus, urbe Sabinorum primariâ, ubi nunc Monasterium *Vescovio di Sabina*. Is legibus et religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; *Ægeriæ*, ut fugebat, *Nymphæ* usus consilio; in pace perpetuâ urbem continuit; unde coronatur *olivâ*, quæ pacis insigne est: annos vixit octoginta, quorum tres et quadraginta regnavit, quare hic describitur mento *incano*, id est, *valdè cano*, *Æ.* 5. 784.

814. *Tullus, &c.*] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque è Romuli, neque è Numæ genere. Albano bello pacem abruptit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum totâ domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus, &c.*] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filiâ: multa fecit in populi commoda, *cuiuslibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloriâ par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; et sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77, *homo popularis, qui omnes rumorū et concionum ventos colligere consueisset*.

817. *Tarquinius.*] Corinthio oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, et *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullus omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum operâ occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio

suo Lucretiæ pudicitiam, cum totâ familiâ regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto et Collatino, qui perpetuum regum imperium in annum consulare permutarunt; et *fascēs*, ac purpuram, et alia summæ potestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, *G.* 2. 495.

820. *Natosque pater, &c.*] *Titus* et *Tiberius*, Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente aspectante. Quo facto utrâque laudem Brutus meruit à posteris, variè disceptatum est, unde addit, *ut cunque ferent, &c.*

824. *Decios, Drusos, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republicâ vitam devovère, variis temporibus, ut diximus, *G.* 2. 169. *Drusos*: cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Drusum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi Consules ac Tribuni plebis; ex eâ orta Livia Drusilla, tum Augusti conjux. *Torquatum*, T. Manlium intelligit, qui anno U. C. 393, ob detractum Gallorum duci à se occiso *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter consul fuit, ter dictator: tertio consulatu triumphavit de Latinis, anno 414. quo bello filium securi cædi jussit, quod contra edictum ducem Tusculanorum pugnam interfecisset. *Camillum*. M. Furium Camillum: qui quingentes dictator fuit; quater tri-

socer descendens è montibus Alpinis et rupe Monœci: gener adjutus orientalibus *populis* oppositis. O pueri, ne assuefacite animum tantis bellis: neve convertite in viscera patriæ firmum *ejus* robur. Et tu prior, tu abstine, qui trahis originem è cœlo: Projice arma è manibus, *ô qui sanguis meus es*. Ille subactâ Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium, clarus ob interfectos Achivos Ille destruet Argos, et Mycenæ Agamemnonis,

Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monœci 830
 Descendens; gener adversis instructus Eois
 Ne, pueri ne tanta animis assuescite bella:
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
 Projice tela manu, sanguis meus. 835
 Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho
 Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenæ,
 Capitulum, clarus ob interfectos Achivos Ille
 destruet Argos, et Mycenæ Agamemnonis,

NOTÆ.

umphavit, de Veientibus, de Volscis, de Gallis Româ liberatâ, iterum de Gallis octogenarius, anno U. C. 387.

830. *Aggeribus socer Alpinis, &c.*] Cæsar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæsaris erant Galli et Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Asiatici ab oriente. Unde Cæsarem ait venturum ex Alpibus, qui montes Italiam à Galliâ dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: *hæc* enim est *Aurora*, *Arx Monæci*, *Monaco*, seu *Mourgues*, Principatus, arx, et portus, in orâ maritimâ Liguriæ, *de la coste*, ou *riviere de Gennes*, OF THE COAST OF RIVER OF GENOA, et ipso Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monæci* portus, quod Hercules, pulsus hostibus, illic aut solus regnaverit, aut solus privato in templo cultus fuerit, à *μόνος*, *solus*, et *αἰών*, *habitans*.

832. *Animis assuescite bella.*] Duplex commutatio. I. *Assuescite bella animis*; pro *assuescite animos bellis*. II. Neutrum activo; *assuescite*, pro *assuefacite*. Et sic ferè Velleius Paterculus, l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus assuescendo certaminibus præfectus est Marcus Agrippa*.

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæsar, qui ab Iulo Ascanio et Venere ducebat originem, supra, v. 763. Idque per appositionem dictum est, pro, *qui es sanguis meus*: alioqui dicendum erat, *mi sanguis*.

836. *Capitolia ad altâ Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Isthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponnesus à reliquâ Græciâ dividitur: inter duo maria, *Ægæum* ab oriente, et *Ionium* ab occidente. *Achivi*, populi sunt septentrionales Peloponnesi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, *Hellas*, sive maxima pars Græciæ ultra Isthmum, etiam *Achaia* dicta est. Hi cum sibi conciliassent plurimas, tam Peloponnesi, quam reliquæ extra Peloponnesum, Græciæ civitates; diique fuissent in societate Romanorum: tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, *Achæorum concilium* dissolvendum missis Corinthum, ibique violatis, bello à Romanis appetiti sunt: quo ipsi victi, Corinthus capta et incensa, eorumque socii, *Arcades*, *Thebani*,

Megarenses, totaque adeò *Peloponnesus* et Græcia Romano imperio subdita, eique præpositus magistratus, *Achaia* præfectus deinde appellatus est: quia Romani in *Achæis*, tum Græciæ principibus, Græciam universam subegerant, inquit *Pausanias* in *Atticis*. Hæc gesta sunt primum à Q. Cæcilio Metello prætore; perfectâ à L. Mummiō consule, qui de iis triumphavit anno U. C. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, strui cœptum à Tarquinio Prisco, in colle qui prius *Tarpeius* dictus fuit, deinde *Capitolinus*: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos, &c.*] *Eruet*, hic non significat *evertet*, sed simpliciter *vincet*. Tum *Argos* et *Mycenæ*, pro regno ipso Argolico totâque illâ regione usurpantur, ut sæpe fit à Virgilio. Constat enim ex *Strabone*, lib. 8. *Mycenæ* ab ipsis Argivis invidiâ imperii excisas fuisse, et omnino deletas; non ergo à Romanis. Vide *Æn.* 7. 372. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. I. Tribuitur T. Quinctio Flaminiō, quem aliqui *Flamininum* nuncupant: qui *Philippum* *Macedoniæ* regem, cui parebat *Thessalia* Græciæque ac *Peloponnesi* pars maxima, debellavit; *Argos* recepit; Græcos omnes libertate donavit: ideòque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. II. Tribuitur L. Emilio Paulo: qui *Perseum* vel *Persen*, *Philippi* filium, iisdem ferè auxiliis confidentem, vicit, et in triumpho duxit, anno 587. III. Tribuitur Q. Cæcilio Metello, qui *Andriscum* sive *Pseudophilippum*, patre *Perseo* falsò gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque *Macedoniæ* regem, vicit: et bellum *Achaicum* inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno U. C. 608. *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus*, et *Andriscus*, ex *Æacidarum* et *Achillis* familiâ genus deducere se gloriabantur, ut testatur *Silius Italicus*, de *Philippo*: *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni, Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille*. Idem ait *Propertius*, l. 4. 12. 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, *Æ.* 1. 220.

Ipsūque Æaciden, genus armipotentis Achillei; et ipsum nepotem Æaci,
 Ultus avos Trojæ, templā et temerata Minervæ. 840 sobolem bellicosi Achillis :
 Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse, re- ultus avos suos Trojanos,
 linquat? [belli, et templum Minervæ viola-
 tum. Quis omittat te in-
 dictum, ò magne Cato: aut
 te, ò Cosse? Quis famili-
 am Gracchorum? aut duo
 fulmina belli, duos Scipiones destructores Libyæ? aut paupertate gloriosum

NOTÆ.

840. *Ultus avos Trojæ, &c.*] Quæ à Græcis, Achæis præsertim et Peloponnesiis, excisa fuerat. *Templa temerata Minervæ* fuerant; tum à Diomedæ et Ulysse, cùm è Trojano ejus templo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oilei filio, qui Cassandram eodem in templo violaverat, Æ. 1. 40. Æ. 2. 404.

841. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter, et *ensorius*, qui ad summam senectutem pervenit: *minor* alter, et *prætorius*, è majoris posteris; qui bello Cæsariano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsaris potestatem veniret: ambo sic insignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectat tertius dicatur Cato, Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è cælo cecidit Cato.* *Major*, de quo hic agitur, Tusculo oriundus, è Portiâ gente obscurâ, ob prudentiam dictus est *Cato*. Latinis enim, *catus* est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno U. C. 559. anno insequente de Hispaniâ proconsul triumphavit. Censor anno U. C. 579. L. Quinctium Flaminium consularem è senatu ejecit. Tertio Bello Punico Carthaginem esse delendam censuit; septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater et quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Volturnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit, cùm Romulus prima dedicasset: Id referunt multi in annum U. C. 325. Dubitatur verò, an Consul, an Magister equitum, an militum tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno U. C. 369. triumphavit de Volscis: et M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hispaniâ citeriore, ceu Celtiberis, triumphavit, destructis oppidis eorum trecentis anno U. C. 576. Consul anno insequente, sortitus Sardiniam, iterum de eâ Proconsul triumphavit, anno 579. Censor anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias; quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex eâ duodecim liberos sus-

tulit: è quibus filii duo superstites, Tiberius et Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cùm per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius, anno 633.

Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major*, et *P. Cornelius Scipio Æmilianus Africanus minor*, majoris nepos, ex familiâ Pauli Æmilii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno U. C. 543. ætatis suæ 24. extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in Africam anno sequente Proconsul trajecit: ibique cæsis Pœnis, cœgit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italiâ regredi: subactæ Carthagini tributum et obsides imperavit, idedque nomen Africani et triumphum tulit, bello Punico secundo confecto, anno 553. Censor deinde fuit anno 555. Iterum Consul anno 560. Ter electus princeps Senatûs: adversus Antiochum Syriæ regem profectus est legatus Lucii fratris, qui ex eâ victoriâ dictus est Asiaticus. Inde reversus, et accusatus à Petilliis tribunis plebis, receptâ ab Antiocho ob dandam pacem pecuniâ, indignum ratus adesse se ad causam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque mortuus est, anno circiter 567. *Minor*, Consul renunciatus ante ætatem favore populi, anno U. C. 607. bellum Punicum tertium confecit deletâ Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Censor anno 612. Iterum Consul, anno 620. Numantiâ citerioris Hispaniæ urbe deletâ triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto reperi- tus est, anno 625. ita ut quædam elisarum faucium in capite notæ apparerent: suspecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, soror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano similitates. De ejus morte nulla est habita quæstio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejusdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cùm duo fulmina nostri imperii subito in Hispaniâ Cn. et P. Scipiones extincti occidissent.* De Libyâ, Africâ, Æ. 1. 158.

Fabricium? aut te seminantem in sulco, ô Serrane? Quò fessum rapitis, Fabii? Tu Maximus ille es, Unus qui nobis cunctando restituis rem. 846

Excudent alii spirantia mollius æra, Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus; Orabunt causas melius; cœlique meatus Describent radio, et surgentia sidera dicent: 850

Tu regere imperio populos, Romane, memento: Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem, Parcere subjectis, et debellare superbos.

Sic pater Anchises; atque hæc mirantibus addit: Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855

Ingreditur, victorque viros supereminet omnes. Hic rem Romanam magno turbante tumultu Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumque rebellem: Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

notabilis ob spolia opima, et victor assurgit super omnes viros. Hic magno tumultu furente firmabit rem Romanam equitatu: vincet Carthaginenses et Gallum rebellantem: et dicabit patri Quirino tertia spolia direpta.

NOTÆ.

844. *Fabricium.*] *C. Fabricius* bis Consul fuit, bis triumphavit: et primo quidem consulatu de Etruscis, anno 472. secundo de Samnitibus et Lucanis, anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis studio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit: responditque, Romam aurum non habere, sed habentibus aurum imperare.

Serrane, &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* bis dictator: primâ dictaturâ de Æquis triumphavit, anno 296. Secundâ Sp. Mælium affectati regni suspicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipse et serebat, ad magistratum eductus, unde *Serrani* cognomen habuit à *serendo*.

845. *Fabii? tu Maximus, &c.*] *Fabiorum* nobilissima gens, et patricia, et ab Hercule deducens genus, una bellum adversus Veientes in se suscepit: quo bello sex et trecenti à Veientibus ad fluvium Cremeram per insidias oppressi sunt: uno ex universâ familiâ superstitite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat: per hunc propagatum est genus: et ex ejus posteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Consul, semel Censor, bis Dictator, bis Princeps Senatûs; bis triumphavit: primo quidem consulatu, de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis Tarento receptâ, anno 545. Annibalis ferociam et fortunam constantiâ suâ contudit; remque Romanam, acceptis ad Trebiam et Trasimenum cladibus fractam, cunctatione restituit: unde *cunctator* est appellatus. Hunc versum Virgilius ex Annalibus Ennii totum transtulit; *Unus qui nobis, &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regnandi propriam Romanorum comparat cum gentium aliarum artibus: cum statuariâ Corinthiorum, oratoriâ Atheniënsium, astrologicâ Chaldæorum et Ægyptiorum. De *radio* seu virgâ mathematicâ, ad varias cœli terrarumque partes assignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeius, sed insignis, familiæ, quinquies Consul, semel triumphavit: primo nempe consulatu; de Gallis Insubribus Germanisque eorum sociis, occiso Germanorum rege Viridumaro, captâque Gallorum urbe primariâ Mediolano, anno U. C. 532. Tercio consulatu missus in Siciliam Syracusas Annibali Pœnisque faventes, et Archimedis industriâ defensas, triennii obsidione cepit: ideòque ovans urbem ingressus est, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commisso ad Nolam certamine: inde sæpius cum eo prosperè congressus, tandem quinto consulatu circumventus ejus insidiis, interfectus est, anno 546. *Opima spolia* dicebantur, quæ dux duci à se in pugna occiso detraxerat: qualia Marcellus Viridumato.

857. *Tumultu.*] Propriè bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippicâ 8. 3. *Majores nostri tumultum Italicum, quodd erat domesticus; tumultum Gallicum, quodd erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant.* Propriè etiam *sistet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppressit Gallos et Viridumaram. De *Pœnis*, Carthaginensibus, Æ. 1. 338.

859. *Tertiaque arma, &c.*] Prima enim opi-

Atque hîc Æneas (unâ namque ire videbat
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis;
Sed frons læta parùm, et dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius? ane aliquis magnâ de stirpe nepotum?
Quis strepitus circâ comitum! quantum instar in
ipso est!

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Ostendent terris hunc tantùm fata, neque ultrâ
Esse sinent. Nimiùm vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis
Funera, cùm tumulum præterlabère recentem!
Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantùm tellus jactabit alumno.

petuum. Ille campus, qui est prope magnam urbem Martis, quantos emittit gemitus hominum! vel, ô Tyberine, quale aspicias funus, quando præterflues sepulchrum ejus novum! neque ullus puer è Trojanâ stirpe eriget avos Latinos in tantam spem: neque terra Romulea olim adeò se efferet ullo filio.

860 Hic verò Æneas ait (nam videbat simul incedere juvenem insignem pulchritudine et armis splendentibus; sed frons parùm erat hilaris, et oculi demissi è vultu) O pater, quis ille, qui sic comitatur virum incedentem? An filius est ejus? an verò aliquis è magnâ serie posteriorum? Quis strepitus sociorum est circa illum! quanta similitudo Marcelli est in illo! sed nigra nox cingit caput illius mœstis tenebris. Tunc pater Anchises erumpentibus lachrymis cœpit loqui: O fili, ne petas à me magnum dolorem tuorum. Fata monstrabunt duntaxat illum terris, nec permittent diutius vivere. O Dii, Romana gens visa est vobis nimis potens futura, si hoc munus fuisset ipsi perpetuum.

NOTÆ.

ma spolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Cœniniensi rege, suprâ, v. 218. *Secunda* Cossus, de Larte Tolumnio Veientium rege, suprâ, v. 841. *Tertia* hic Marcellus, de Viridomaro: post quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vitâ. At queritur, cur Virgilius dixerit, *Patri suspendet capta Quirino*. I. Nascimbænus explicat, *Suspendit patri Jovi, spolia capta Quirino*, id est, capta Marte, si ve bello. II. Sic Cerdanus, *Appendet addetque spolia tertia, spoliis olim à patre Quirino*, sive Romulo suspensis. III. Sic Servius, *Suspendet patri Romulo*: affertque legem Numæ; quâ jubebantur prima optima spolia Jovi offerri, secunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuisse de spoliis tribus ab eodem duce referendis: et constat ex omnibus scriptoribus, Jovi Marcellum sua sacravisse. IV. Sic ego, *Suspendet Jovi Quirino*, id est, *Jovi Feretrio*. Quemadmodum enim dicitur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Augusto 22. et Horat. Od. l. 4. 15. 9. quodd belli præses esset, et ejus templum fuisset à Romulo Quirino conditum, ut innuit Macrob. Saturn. l. 9. sic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit: *Quirini* porrò nomen ab *hasta*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primò est et Marti et Romulo, ob belli curam et studium.

865. *Quantum instar in ipso est.*] Quæ similitudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum prisci illius Marcelli virtute! *Instar*, nomen est, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Pison. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit.* Suetonius in Cæsare, 61. *Cu-*

jus equi instar pro æde Veneris dedicavit. Columella, l. 3. *Pampinus instar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gellius, inferiorumque temporum scriptores adjectâ præpositione dixerunt, *ad instar*.

867. *Ingressus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis et artis Ingre-*

869. *Ostendent terris hunc, &c.*] Indicat M. Marcellum, Octaviæ sororis Augusti filium ex C. Marcello: quem Augustus etiam puerum destinaverat maritum Juliæ filiæ suæ, sibi-que filium et imperii successorum adoptaverat. Is factus ædilis et pontifex ante tempus: paulò pòst, anno U. C. 731. ætatis circiter 20. apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie reficiendæ valetudinis, enectus ab Antonio Musâ medico, vel per imprudentiam, vel fortè Livie suasu. Corpus ejus Romam delatum, in campo Martio, juxta urbem, secundum Tybrim, crematum ac tumulatum est; maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua*, ut diximus, Ecl. 7. 31. *De Mavortis sive Martis urbe, Româ, Æ. 1. 276. De Tyberino fluvio, Æ. 8. 330.*

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta vel cædes gladiatorum in funeribus usurpata. *De Illo, Æ. 1. 1. De Latinis, Æ. 1. 6. Æ. 7. 54.*

Heu pietas! heu fides anti-
qua, et manus insuperabi-
lis bello! non ullus adversus
impunè opposuisset se illi
armato: sive quando pedi-
bus irrupisset in hostem,
sive percussisset calcaribus
membra spumantis equi.
Heu puer deplorande! si
aliquo modo evites dura fa-
ta, tu eris Marcellus. Date
lilia plenīs manibus: ut in-
jiciam rubicundos flores, et
saltem ornem his muneribus
umbram nepotis, et
persolvam hoc vanum offi-
cium. Ita discurrent ubi-
que totā regione in vastis
spatiis aëris, et circumspi-
ciunt omnia. Postquam An-
chises duxit filium per hæc
omnia, et inflammavit ani-
mum ejus cupiditate gloriæ
futuræ: deinde monstrat il-
li bella quæ postea facien-
da sunt; et declarat illi
Laurentem gentem, et ur-
bem Latini; et quā ratione
toleraturus sit aut evitatu-
rus unumquemque laborem. Duæ sunt januæ Somni: quarum una dicitur esse cornea, per
quam permittitur liber egressus veris figuris: altera fulgens, quia facta è candido ebore; sed
Dii inferi mittunt per hanc falsa somnia in mundum. Illic tunc Anchises alloquitur his verbis
Æneam et simul Sibyllam, et demittit per januam eburneam.

NOTÆ.

878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem eum describit Seneca ad Marciam. c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed et frugalitatis continentiaque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Propriè *humeri* sunt: quæ pars quia calcaribus non foditur, sed ilia; ideo hinc *armos*, pro equo generatim sume.

883. *Tu, Marcellus, &c.*] Hic ille versus est, quem audiens Octavia, cum librum hunc sextum Virgilius Augusto recitaret, animo defecta est: jussitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena sestertia numerari. Inde constat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum à poetâ librum hunc fuisse, scilicet anno U. C. 731. Nec plures quàm quatuor annos, in sex posterioribus libris collocasse, cum in sex prioribus circiter septem posuisset. De *aspersione florum circa sepulcra*, Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quod *ærum* dicitur, vel quia vacuum et inanibus umbris habitatum; vel quia situm in aëreis pratis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustrum*, circumspicio, Æ. 1. 608.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7. 63. De Latino rege, Ibid. v. 47.

893. *Sunt geminæ, &c.*] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id est, in inferorum aditu. Circa eum seges magna papaverum, infinita somniorum gens, ministri tres præcipui: *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus*, vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantasos*, qui rerum inanimatarum species. Somniis Virgilius jam antea sedem assignavit ulnum ingentem in vestibulo inferorum, v. 283. Sed illic aliqua tantum hæere somniorum examina arbitror: hic verò propriam esse domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odys. 19. 562. *eburneam* alteram, quâ falsa; *corneam*, quâ vera Somnia emittuntur: Cujus discriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea, sint pervia visui; eburnea verò, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis multò sunt certiora, quàm quæ alieno tantum ore famâq; percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburneâ portâ emittit; indicat profectò, quidquid à se de illo inferorum aditu dictum est, in fabulis esse numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens est, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, suprâ, v. 743. De *Catêlâ*, Æ. 7. 1. De *anchoris*, suprâ v. 4. De hoc situ *næviunt in litore*, Æ. 3. 277. unde versus iste decerptus est.

Ille viam secatur ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.
Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.

Ille corripit viam ad na-
ves, et repetit socios. Tunc
900 *radens rectum litus tendit*
ad portum Caietæ. Ancho-
ra demittitur è prorâ, et puppes tegunt litus.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Æneas è Cumano litore ad occidentem proventus, tumultatâ in Auruncorum litore Caietâ nutrice suâ prætergressus montem Circæ, Circæ habitatione et beneficiis infamem, ad ostia Tyberis appellitur. Tunc Latinus illuc Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fanni oraculis destinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promissa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam non modò in socium; sed oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primùm Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bucchi sacra simulans filiam abscondat in montibus. Turnum deinde furis iisdem agit in bellum: et Trojanos Latinosque invicem committit, occiso per Ascanium cerro, qui Tyrrhei pastoris regii filix erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obsistit: tamen Junone ipsâ belli portas aperiente, rem satis permittere cogitur. Confluent ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejusque filius Lausus, cum Agyllinis; Catillus et Coras, cum Tyburtinis; Cæculus cum Prænестinis, &c.

TU quoque litoribus nostris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caieta, dedisti:

INTERPRETATIO.

Tu etiam, ô Caieta, nu-
trix Æneæ, tribuisti mori-
ens famam immortalē nostris litoribus.

NOTE.

1. Tu quoque, &c.] In litore maris Tyrrheni, et finibus novi Latii; nunc eâ parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di lavoro*, est hodieque *Caieta*, *Gaieta*, urbs cum sinu et promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgi-

lio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à *καίον*, incendere, quòd illic Æneæ naves à Trojanis mulieribus incensas quidam dicant: Strabo, à Laconum linguâ, qui *curva* omnia *καίοντες* vocant.

et nunc memoria tua custodit locum; et nomen *tuum* indicat sepulchrum *tuum* in magnâ Italiâ, si aliquis est hic honor. At pius Æneas factis exequiis *juxta* consuetudinem, exstructâ mole sepulchri, postquam tumida maria pacata sunt, continuat navigationem velis et deserit portum. Venti favent circa noctem: et Luna splendida non obstat cursui: mare fulget sub *ejus* luce tremulâ. Leguntur litora vicina terræ Circæ: ubi filia Solis opulenta sonat continuo cantu per sylvas invias; et in domo magnificâ accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addensans acuto pectine telas subtiles. Hinc *cæperunt* audiri voces, et furores leonum executientium vincula et rudentium per mediam noctem: et setosi porci, et ursi *cæperunt* frendere in stabulis, et species magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figurâ hominum in vultus et pellem ferarum. Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum *illum*, et ne appellerent ad funesta litora; Neptunus inflavit vela prosperis ventis, et acceleravit cursum, et impulit *naves* ultra spumoso *hoc* mare. Et jam mare rubescebat luce, et ab alto cælo Aurora crocea splendebat in equis duobus roseis: quando venti quieverunt, et omnis flatus subito cessavit, et remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam

Et nunc servat honos sedem tuus: ossaque nomen
Hesperidâ in magnâ, si qua est ea gloria, signat.
At pius exequiis Æneas ritè solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quiêrunt
Equora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincula recusantum et serâ sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat. Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira subirent;
Neptunus ventis implevit vela secundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Jamque rubescebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonsæ.
Atque hinc Æneas ingentem ex æquore lucum

NOTÆ.

3. *Servat honos sedem tuus.*] Vel sensum habet, quem in interpretatione suggerimus. Vel est hypallage, sive commutatio, pro *sedes servat honorem et memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Hesperidâ magnâ*, Italiâ, Æ. 1. 530.

10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit sub noctem Caietâ, et ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergressus, ad ostia Tyberis primâ luce pervenit. De *Circæo* monte et *Circe*, veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

11. *Inaccessos lucos.*] Accesit eò tamen Ulysses cum sociis. Igitur *inaccessos* dicit quorum difficilis accessus, quò nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Busiridis aras*, id est quem nemo debet laudare, quamvis eum Isocrates laudaverit.

12. *Resonat cantu lucos.*] *Personat, resonare docet*, Neutrum, pro activo: ut ferè Æ. 6. 832. *Assuescite bella*. Porro *Circe urit cedrum*, sive tædam è cedro pretiosâ arbore, quæ cariem non sentit, et unde oleum exprimitur. *Per-*

currit telas: telam texit, opus muliebre, de quo Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id est, vel *stridulo* vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium est asinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, sed vox ista recentiorum scriptorum est.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicitur Circe potu medicati liquoris et virgæ tactu mutasse homines in feras. Et sic in sues mutavit Ulyssis socios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; ut Ulyssem, qui esu cujusdam herbæ, *moly* nomine, præservatus à Mercurio fuerat. Hos tamen postea Circe, Ulyssis rogatu, pristinæ restituit formæ. Ita Hom. Odyss. 10. 135. *Sæva Dea* appellatur ab Homero ibid. *divî hêds*, quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 125.

25. *Jamque, &c.*] De *Aurorâ*, ejusque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

28. *Tonsæ.*] Remi: sic dicti, vel quia fiunt è ligno *attonso* et dolato; vel quia aquas *tondent*, vel *tundunt* et verberant: Enniana et Lucretiana vox. Luc. 1. 2. 554. *Antennas, pro-ram, malos, tonsasque natantes*.

Prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno, 30
 Vorticibus rapidis et multâ flavus arenâ,
 In mare prorumpit: variæ circumque suprâque
 Assuetæ ripis volucres et fluminis alveo,
 Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
 Flectere iter sociis, terræque advertere proras 35
 Imperat: et lætus fluvio succedit opaco.
 Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
 Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
 Cum primùm Ausoniis exercitus appulit oris,
 Expediam: et primæ revocabo exordia pugnae. 40
 Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamq; sub arma coactam
 Hesperiam. Major rerum mihi nascitur ordo,
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbes. 45
 Jam senior longâ placidas in pace regebat.
 Hunc Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ
 Accipimus. Fauno Picus pater: ipse parentem
 Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
 Filius huic, fato Divûm, prolesque virilis 50
 Nulla fuit: primâque oriens erepta juventâ est
 Sola domum et tantas servabat filia sedes;
 Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio totâque petebant
 rente. Picus fuerat pater Fauni: et Picus te patrem habebat, ô Saturne; tu primum caput ejus
 familiæ. Filius Latino et soboles mascula nulla erat, Deorum voluntate: et nascens mortua fue-
 rat in primâ infantia. Filia unica tenebat domum et totam regionem: jam apta marito, jam
 nubilis ob adultam ætatem. Plurimi è magno Latio et totâ Italiâ illam ambiebant.

NOTÆ.

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potius fluvii
 Deus. De eo, Æ. 8. 330.

36. *Fluvio succedit opaco.*] Umbroso, prop-
 ter arbores ripam hinc inde inumbrantes.

37. *Erato.*] Musa quæ versibus præest ama-
 toriis, ab *êpâs amo*. Hanc invocat, quia
 bellorum sequentium origo ex amore Turni
 et Æneæ in Laviniam. De Musis, Ecl. 3.
 69. De *Latio* antiquo et *Ausoniis* infra, v.
 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuscam, Etruscam, Æ. 2.
 781. De *Hesperidâ*, Italiâ, Æ. 1. 530.

47. *Hunc Fauno, &c.*] Obscura est admo-
 dum hujus familiæ series, et fabulis confusa.
 Multi discedunt à Virgilio, qui tres à Saturno
 gradus tantum numerat: Saturnum, Picum,
 Faunum seu Fatuelum, et Latinum. Alii novem
 distinguunt gradus: in iisque geminum Sa-
 turnum, geminum item et Picum et Faunum:
 aiuntque ea junioribus Pico et Fauno tribui à
 Virgilio, quæ priscais tribui debuissent. Addunt
 hos *Aboriginum* reges fuisse, qui *Latini*, dein-
 de à Latino dicti sint: quanquam Latinorum
 nomen multò fuisse Latino rege antiquius qui-
 dam volunt, inter quos ipse Virgilius, ut dixi-

mus, Æ. 1. 6. De *Saturno* ejusque fugâ in Ita-
 liam, Æ. 8. 319.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor Fauni, seu
Fatueli, dicta est *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen
 habuere à *fando*, vel *fatu*: quia furore correpti
 futura *fari* ac dicere solebant. *Marica* autem
 Nympha, ex quâ Faunus suscepit Latinum,
 juxta Arnobium fuit Circe: juxta alios ipsâ
 Fauna; quæ à Minternensibus, ad ostia Li-
 ris fluvii, sacro in luco colebatur. *Laurens* vo-
 catur ex regionis nomine; de quo infra, v.
 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demùm Æneæ nup-
 sit, occiso Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totâque . . . Ausoniâ.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, à Tyberi flu-
 vio ad Circæum montem, *Circello*. Novum,
 seu magnum, à Tyberi ad Lirim amnem, qui
 nunc est *Garigliano*, complectens Volscos,
 Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii ex-
 tensio à Romanis regibus est, multò Æneæ
 temporibus recentior; unde suspicantur mul-
 ti, Latium hic pro totâ Italiâ sumi, quemadmo-
 dum et *Ausoniâ*. *Ausones*, Trojanis tempori-
 bus multò antiquiores, Italiæ partem incolue-

Ambit præ cæteris omnibus formosissimus Turnus, potens avis et atavis, quem assumi generum uxor regis mirifico studio instabat: sed prodigia Deorum ob-
 55 **Ausoniâ. Petit ante alios pulcherrimus omnes**
 Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjux
 Adjungi generum miro properabat amore:
 Sed variis portenta Deum terroribus obstant.
 59 **Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,**
 Sacra comam, multosque metu servata per annos:
 Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
 Ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus:
 Laurentisque ab eâ nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum densæ, mirabile dictu,
 65 **Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,**
 Obsedere apicem: et pedibus per mutua nexis,
 Examen subitum ramo frondente pendit.
 Continuò vates: Externum cernimus, inquit,
 Adventare virum; et partes petere agmen easdem
 Partibus ex iisdem, et summâ dominarier arce. 70
 Prætereà castis adolet dum altaria tædis,
 Et juxta genitorem adstat Lavinia virgo:
 Visa nefas, longis comprehendere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari
 Regalesque accensa comas, accensa coronam 75
 Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis.
 dum Lavinia virgo accendit altaria sacris facibus, et stat prope patrem: (res horrida) visa est
 corripere ignem longis capillis et comburi flammâ sonante *secundum* omnia ornamenta: et vi-
 sa est accensa *secundum* regias comas, accensa *secundum* coronam spectabilem gemmis: de-
 inde fumans *visa est* cingi rutilanti luce, et jactare ignem totâ domo.

NOTÆ.

runt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italiâ, à Sicilia usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, consederunt inter Volscos et Campanos, circa Lirim, Caletam, et Minturnas; et *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ 1. 3. 9.

56. *Turnus, avis, &c.*] *Dauni et Veniliæ* filius, Rutulorum rex. *Venilia* soror erat *Amatæ* Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. *Daunus* maternum genus ducebat à Jove per Danaën infra, v. 372. paternum à *Pilumno*, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ Rutulorum*, infra, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, *Veniliæ* soror.

62. *Phæbo sacrâsse.*] Quia laurus *Phæbo* dilecta. De *Phæbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primò inditum sylvæ laurææ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, à Tyberi orientem versùs porrecta. Inde vicina regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur *Marica* Nympha, *Fauni* uxor, v. 47. Inde *Picus*, *Latini* avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde *Turnus* ipse eodem appellatur nomine, v. 650. quia Rutulorum regionem sylvæ illa attingebat. Porro cum arces primas ibidem condidisse *Latinus* dicatur; et *Laurens* *Picus*, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 171. aut sibi maiore consentit *Virgilius*: aut dicen-

dum, *regiam* quidem à *Pico* esse conditam; à Latino *arces*, sive munitiones, additas: et urbem, à lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentum*, quod nomen sylvæ tantum et regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, et *Laurenti*, hic et apud *Plinium* l. 14. 3. quanquam aliqui legunt hîc *Laurentes*, non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quòd eadem fuerit cum *Lavinio*; sed quòd exhaustâ bellis utrâque, et *Laurente* et *Lavinio*, utriusque incolæ *Laurentum* confluerint, et urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur *Cluverius* in antiquâ Italiâ, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*.

66. *Pedibus per mutua nexis, &c.*] De hac apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. et 558. De apum examine, Ecl. 7. 13.

70. *Partibus ex iisdem.*] Apes e Tyrrheni maris partibus venerant *Laurentum*, insederant lauri apicem: quo significabatur, externos Tyrrheno mari venturos, victores futuros, summum imperium adepturos. *Dominarier*. Extensio syllabæ, pro *dominari*.

71. *Adolet altaria tædis.*] *Adolet* thus ad altaria domesticorum Deorum, Æ. 1. 704. *Flammis* adolere *Penates*.

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

Id verò horrendum ac visu mirabile ferri.
 Namque fore illustrem famâ fatisque canebant
 Ipsam, sed populo magnum portendere bellum. 80
 At rex sollicitus monstris oracula Fauni
 Fatidici genitoris adit: lucosque sub altâ
 Consulit Albuneâ; nemorum quæ maxima sacro
 Fonte sonat, sævamque exhalat opaca Mephitim.
 Hinc Italæ gentes omnisque Oenotria tellus 85
 In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
 Cùm tulit, et cæsarum ovium sub nocte silenti.
 Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit:
 Multa modis simulacra videt volitantia miris,
 Et varias audit voces, fruiturque Deorum 90
 Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
 Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus,
 Centum lanigeras mactabat ritè bidentes;
 Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
 Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est: 95
 Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
 O mea progeniēs; thalamis neu crede paratis.
 Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant; quorumque à stirpe nepotes,
 Omnia sub pedibus, quâ Sol utrumque recurrens 101
 Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
 Hæc responsa patris Fauni monitusque silenti
 Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus;
 Sed circùm latè volitans jam fama per urbes

jungere filiam tuam conjugio Latino; neve confide lectis præparatis. Venit gener peregrinus: qui progenie suâ extollet nostrum nomen ad sidera; et cujus de stirpe posteri videbant omnia versari et regi sub pedibus suis, quâcumque Sol revertens aspicit geminum Oceanum. Latinus ipse non continet in ore suo hæc responsa Fauni patris, et hæc monita data per noctem tacitam; sed jam fama circumdique volans sparserat ea per urbes

Hoc autem cepit haberi terribile et visu admirabile. Etenim dicebant ipsam illustrem famâ et fortunâ futuram esse, sed minari genti magnum bellum. At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris sui et consulit sylvas sitas sub altâ Albuneâ: quæ Albunea sylva maxima sylvarum resonat sacro fonte, et umbrosa emittit densam Mephitim. Italæ nationes et omnis terra Oenotria accipiunt inde responsa in rebus incertis. Sacerdos cùm obtulit illi dona, et per noctem tacitam jacuit super pelles suppositas ovium immolatarum, et quæsiuit illic somnum; videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, et audit voces multiplices, et fruitur sermone Deorum, et alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipse pater Latinus, poscens responsa, illic sacrificabat de more centum oves lanigeras: et jacebat extensus super earum pelle et stratis velleribus. Vox repentina emissa est ex intima sylvâ: O mea proles, ne quære

NOTÆ.

82. *Lucosque sub altâ Albuneâ.*] Albunea fons est profundissimæ altitudinis: unde erumpit fluvius *Albula* nunc *la Solforata*, sulfureis aquis memorabilis, quæ primò frigide sunt, mox inducunt calorem. *Albula*, paulò infra Tibur, influit in *Anienem* fluvium, nunc *Tevere*. Odor ejus et sapor corruptus est: unde ait Virgilius exhalare *Mephitim*. Est autem *Mephitis*, Juno aëri corrupto præsidens; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum *Amsancti*, ex Plinio l. 2. 93. et apud Cremonam, ex Tacito hist. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipso putore sumitur, ut *Vulcanus* pro igne, *Jupiter* pro aëre. Juxta Scaligerum vox Etrusca est, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris significat. Apud Albuneam *sylva* fuit sacra Musis, ex Martiali: ibidem culti sunt Fauni, ex Virgilio et Statio: ibidem, ex Lactantio, *Nympha Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italæ* et *Oenotriæ*, Æ. 1. 530.

87. *Cæsarum ovium sub nocte, &c.*] Plinius l. 16. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longè abest Albunea) extant ilices tres, etiam Tiburte conditore eorum velustiores. Fuisse autem eum tra-

dunt filium *Amphiarai*, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum. Pausanias autem in Atticis loquens de *Amphiarao*, insigni somniorum interprete, qui à Græcis idè inter Deos relatus est; ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem, *Amphiarai* fontem esse ac templum: ubi arietem immolant, cujus substratâ in pelle dormientes nocturna visa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejusmodi sacra à Tiburte *Amphiarai* filio translata esse in Italian; eaque à Virgilio esse Fauno attributa, quæ *Amphiarao* Græci tribuerant.

91. *Acheronta affatur Avernis.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo, Æ. 6. 323. umbras Deosque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum ostia, de quibus, Æ. 6. 237. ipsos indicat inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volscos, &c. suprâ, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani: vel ab oceano orientali ad occidentalem, quâ Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano septentrionali ad

Italicas: cum juvenus Trojana applicuit naves ad crepidinem herbosam litoris. *Æneas*, et præcipui duces, et formosus Ascanius, sternunt corpora sua sub ramis arboris altæ: et inchoant epulas, et in gramine supponunt cibis placentas è frumento, sicut ipse Jupiter suggerebat; et onerant illud solum panis fructibus sylvestribus. Ille cæteris absumptis, cum inopia ciborum cogeret eos vertere morsus, in panem exiguum: et frangere manu ac dentibus audacibus orbem fatalis crustæ, nec abstinere à planis quadris: Ascanius jocans, dixit: *Heus!* etiam comedimus mensas! Nec dixit plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: et pater excepit eam primus ab ore loquentis, et secum expendit admiratus oraculum. Statimque dixit; Salve terra debita mihi per fatum; et vos salve, ô Penates Trojani. Hic est domus, hæc est patria. Etenim nunc reminiscor pater Anchises deposuit apud me talia secreta fatorum: Fili, aiebat, quando fames coget te apulsum incognitis litoribus comedere mensas, cibis deficientibus, tunc fatigatus memento sperare sedem certam, et manu statuere illic ac cingere mœnibus primam urbem. Illa fames erat ista: hi casus extremi erant destinati nobis allaturi finem miseris. Agite igitur: et sub primam lucem Solis inquiramus læti, quænam sint hæc regiones, aut quænam homines occupent eas, ubi sint urbes illius nationis: et abeamus in loca remota à portu. Nunc effundite pateras in honorem Jovis, et precibus invocate

Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes 105
Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.
Æneas, primique duces, et pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (sic Jupiter ille monebat) 110
Et Cereale solum pomis agrestibus augment.
Consumptis hinc fortè aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crustæ, patulis nec parcere quadris: 115
Heus! etiam mensas consumimus, inquit Iulus.
Nec plura, alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo: Salve fati mihi debita tellus; 120
Vosque, ait, ô fidi Trojæ salvete Penates.
Hic domus, hæc patria est. Genitor mihi talia (namq;
Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas; 125
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,
Exitus positura modum.
Quare agite: et primo læti cum lumine Solis, 130
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Vestigemus; et à portu diversa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate

NOTÆ.

meridionalem, quâ Sol annuo motu discurrit. De vario Solis motu, G. 1. 238.

105. *Ausonias*, &c.] Suprà, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentas ex frumento purissimo, quod ador, sive far, appellatur; E. 7. 33. Et fortè, quia appellat *liba*, innuit Virgilius sacrificia Diis tum primum ab Ænea facta esse: et è placentis libatis oblatisque socios pāvisse famem, ut è victimarum extis fieri solitum videbimus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale solum*.] *Solum* est quod cuique rei sustentandæ supponitur, Ecl. 6. 35. *Ceres*, Dea frumenti, panis, E. 5. 79. *Cereale solum*, quadra è pane.

114. *Orbem Fatalis crustæ*.] Mox vocabit *quadram*, tum *mensam*: et *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, et verò sæpe esse solebant apud veteres. Hæc vocum diversitas è placentæ figurâ repetenda est. Erat enim rotunda quidem, sed lineis duabus decussatim in medio signata: itaque quatuor veluti qua-

dris distincta. Ita Cerdanus è veteribus poetis.

119. *Stupefactus numine*.] Oraculo divino, quod ex Ascanii ore erumpebat; aut potius oraculi divinæ quædam solutione. *Pressit*. Vel *continuit silentio*: vel potius, *secum tacitè expendit*.

121. *Trojæ Penates*.] Dii regionis illius patrii ac domestici: qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Trojâ advehimus, jam communi nomine Penates tutelaresque Trojæ ac Trojanorum dicendi estis.

128. *Illa fames*.] Prædicta, non tantum ab Harpyiâ Celæno Æn. 3. 257. sed etiam ab Anchisâ: fortè, Æ. 6. 890. ubi filio memorat futura bella in Italiâ: *Et quo quemque modo fugiatve feratve laborem*.

130. *Primo cum lumine Solis*.] Posteræ lucis initio. Hunc enim diem in exscensu, et libationibus, et Deorum veneratione posuerunt. De libatione in mensâ, Æ. 1. 736. De divinitate Anchisæ, Æ. 5. 59, 96, 98. De Geniis locorum, Æ. 5. 95.

Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.
 Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo 135
 Implicat, et, Geniumque loci, primamque Deorum
 Tellurem, Nymphasque et adhuc ignota precatur
 Flumina: tum Noctem, noctisque orientia signa,
 Idæumq; Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
 Invocat, et duplices cœloque Ereboque parentes.
 Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto 141
 Intonuit, radiisque ardentem lucis et auro
 Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
 Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
 Advenisse diem quo debita mœnia condant. 145
 Certatim instaurant epulas, atque omine magno
 Crateras læti statuunt, et vina coronant.
 Postera cùm primâ lustrabat lampade terras
 Orta dies; urbem, et fines, et litora gentis
 Diversi explorant: hæc fontis stagna Numici, 150
 Hunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
 Tum satus Anchisâ delectos ordine ab omni
 Centum oratores augusta ad mœnia regis
 Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
 Donaque ferre virò, pacemque exposcere Teucris.
 Haud mœra: festinant jussi, rapidisque feruntur 156

stagna fontis Numici, hoc esse flumen Tybrin, hic manere generosos Latinos. Tunc filius Anchisæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem regis, omnes coronatos ramis Minervæ: et portare illi viro munera, et petere pacem pro Trojanis. Non est mœra; jussi properant, et vadunt celeribus

patrem Anchisen, et rursus afferte vinum in mensas. Sic locutus, postea cingit caput ramo viridi, orat Genium hujus loci, et Terram primam Deorum, et Nymphas, et Deos fluviorum adhuc incognitos: deinde Noctem, et sidera surgentia per noctem, et Jovem Idæum, et matrem Phrygiam per ordinem invocat, et geminos parentes è cœlo et ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter serenus è supremo cœlo, et monstravit è cœlo nubem coruscantem auro et radiis luminis, ipse commovens eam manu. Tunc statim rumor spargitur per exercitum Trojanum, venisse diem quo ædificent urbem destinatam. Certatim renovant epulas, et gaudentes magnis præsagiis disponunt pocula, et coronant vina. Quando dies postera nascens cinxit terras luce; separati inquirunt urbem, et terminos, et litora hujus nationis: discunt, hæc esse

NOTE.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Juxta Hesiodum, qui in Theogon, v. 117. post Chaos primam Deorum ponit Terram, quæ primò genuit Cælum, ex Cælo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde Nymphas precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et flumina, quæ suos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit Telluri, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Hesiodum, v. 123. prognatam è Chao, et parentem Dici atque Ætheris: unde cum eâ conjungit signa sive astra, quæ noctu oriuntur et apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminuentem; quia timebat sibi tum ab incolarum insidiis.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Idæ Cretæ monte, et educatum in Dictæo ejusdem antro, G. 4. 151. De matre Phrygiâ, Cybele, in Phrygiâ præcipue cultâ, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Ereboque parentes.*] Venerem matrem: quæ in cœlo, et Anchisem patrem cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud superos. Æ. 6. 748. De Erebo, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen sereno

cœlo cadens, modò fausti, modò infausti, omnis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis et auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus et auro.*

144. *Diditur.*] Non deditur: hoc enim à *dedo, trado*; illud à *dido, distribuo*. Horat. Satyr. 1. 2. 266. *servis . . . munia didit*. Lucreti us frequentissimè. De coronatione vini: cum, vel implentur vino pocula, vel reipsâ cinguntur floribus, Æ. 3. 525. et G. 2. 528. De lampade, pro Sole, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus brevissimus cursus est prope Lavinium, inter Laurentem et Ardeam. Hunc fontem aiunt sacrum fuisse Annæ Perennæ, quam Ovidius, Fast. 3. 551. putat Amam esse Dido nis sororem, eò profugam, post necem sororis direptamque ab Iarbâ Carthaginem: Nunc est rivo de Nemi. De Tybri, Æ. 1. 13. De Latinis, suprâ, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi sacræ, G. 1. 14. De Pallade, Æ. 1. 39.

157. *Designat mœnia fossâ.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paulò supra maris litus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio et Dionysio Halicarn. ubi deinde Ostia urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita est.

passibus : *Aeneas* ipse describit muros depressâ fossâ, et inchoat urbem, et in litore cingit primam habitationem vallo et pinnis in formam castrorum. Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres et domos altas Latinorum, et appropinquabant muro. Ante urbem pueri et juvenes in primâ pubertate exercentur equis, et regunt currus in arenâ: aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis spicula flexibilia, et provocant se cursu atque jactu *telorum*. Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi regis venisse magnos homines in habitu incognito. Ille jubet eos adduci intra domum, et sedet in avito solio, in medio suorum. Fuit in altissimâ parte urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda obsylvas et religionem majorum. Initium erat regibus, inde sumere sceptrâ, et erigere primos fascès : hæc curia erat illis templum, hic locus destinatus sacris conviviis : hic mactato ariete patres solebant sedere ad mensas longas. Imò præterea stabant in vestibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiquâ cedro, et Italus, et pater Sabinus

Passibus : ipse humili designat mœnia fossâ, Moliturque locum, primasque in litore sedes Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit. Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum 160 Ardua cernebant juvenes, muroque subibant. Ante urbem pueri et primævo flore juvenus Exercentur equis, domitantque in pulvere currus : Aut acres tendunt arcus, aut lenta læceris 164 Spicula contorquent, cursuque ictuque lacerant. Cum provectus equo longævi regis ad aures Nuntius ingentes ignotâ in veste reportat Advenisse viros. Ille intra tecta vocari Imperat, et solio medius consedit avito. [nis, Tectum augustum, ingens, centum sublime colum- Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici, 171 Horrendum sylvis et religione parentum. Hinc sceptrâ accipere, et primos attollere fascès Regibus omen erat : hoc illis curia templum, Hæc sacris sedes epulis : hic ariete cæso 175 Perpetuis soliti patres considerare mensis. Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum Antiquâ è cedro, Italusque; paterque Sabinus

NOTÆ.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat syllaba in versu, ut in isto, G. 1. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illâ regiâ, et *Laurente agro*, suprâ, v. 63. De *Pico*, v. 47. et infrâ, v. 189.

173. *Attollere fascès omen erat.*] *Fascès* posuit, pro quibuslibet imperiî insignibus; nondum enim fascium hic usus erat. *Omen* posuit pro *initio* : quia veteres, gravissimarum rerum initio, captare omina, et auspicia, et auguria solebant : unde *auspicium* etiam et *auspicari*, dicimus, pro, *initium* capere et *incipere* : et *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam assumi*.

174. *Curia templum.*] *Curia*, locus est ubi res publicæ curantur : sive divinæ, ut sacrificia ; sive humanæ, ut judicia, consilia ; unde aliquando cum templo ferè convenit : aliquando ab eo diversa est ut hic. Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio* ; et postquam populus Romanus à Romulo tres in tribus distinctus est, singulæ tribus divisæ sunt in decem *curias*, sic dictas à locis, quò sacrorum negotiorumque causâ separatim cives conveniebant.

175. *Ariete cæso Perpetuis, &c.*] *Arietis* sa-

crificium, illis in partibus tum in usu fuisse jam diximus, v. 87. *Perpetuis mensis* : in longum porrectis, ubi continuâ serie sederent convivæ : non verò distinctis in sedilibus. Sic *Æ.* 8. 183. *Perpetui tergo bovis.* Porro considerare, non in lecto recumbere ad mensas, heroicis temporibus moris fuisse diximus, *Æ.* 1. 698.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuisse Siculorum regem : Dionysius potentem virum, Oenotrum genere, et ex eorum Arcadum prosapiâ, qui duce Oenotro Lycaonis filio, illuc ex Peloponneso venerant : eumque propagato imperio, regionem *Oenotriam* antè dictam, nomine suo *Italiam* nuncupâsse.

178. *Sabinus Vitisator, &c.*] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgò existimatur ; sed, ut Cluverius probat, ex Oscis Ausonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur : ut patet ex Ovid. Fast. 6. 213. Hunc *vitem* et *segetes* coluisse non liquet : quare multi versum hunc totum *Vitisator, curvam servans, &c.* referunt ad Saturnum. At certè structura versûs omnino ad Sabinum esse referendum ostendit. Et si conjicere fas est : puto hunc *Sabinum* ejusque patrem *Sancum*, artem serendæ terræ in eo tractu

Vitisator, curvam servans sub imagine falcem ;
 Saturnusque senex, Janique bifrontis imago, 180
 Vestibulo astabant : alique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
 Multaque prætereà sacris in postibus arma,
 Captivi pendent currus, curvæque secures, 184
 Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
 Spiculaque, clypeique, ereptaque rostrâ carinis.
 Ipse Quirinali lituo parvâque sedebat
 Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat [jux
 Picus, equûm domitor : quem capta cupidine con-
 Aureâ percussum virgâ, versumque venenis, 190
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.

plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam ; et senex Saturnus, et effigies Jani bifrontis ; et alii reges à primâ origine, qui certando pro patriâ tolerant vulnera bellica. Et prætereà pendent circa sacra limina arma plurima, capti currus, et curvæ secures, et cristæ capitum, et magna claustra portarum, et spicula, et scuta, et rostra avulsa navibus. Ipse Picus, domitor equorum, sedebat cum baculo Quirinali, et vestitus parvâ trabeâ ; et sinistrâ manu ferebat scutulum ; Picus, quem amatrix Circe, correpta nimîâ cupiditate percussum aureâ virgâ et transformatum venenis fecit avem ; et variavit coloribus ejus alas.

bat scutulum ; Picus, quem amatrix Circe, correpta nimîâ cupiditate percussum aureâ virgâ et transformatum venenis fecit avem ; et variavit coloribus ejus alas.

NOTÆ.

reperisse ; unde *Sancus* dictus sit *Semo* ; non quasi *semihomo*, id est, inter homines Deosque medius, ut interpretatur Vossius ; sed à *seminando* ; atque ita *vitisator* et *falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus ; quod fortassè artem illam à patre inventam perfecit, et vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *vestibulo*, seu *atrio*, in quo disponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Allusum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuisse Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde advectos, ideòque dictos *Aborigines*, cujusmodi homines Græci vocant *αὐτόχθονες*. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti sint, ab *aberrando*. Alii verò plures, Dionysio Halicarnasseo duce, eosdem putant fuisse cum Oenotris, qui ex Arcadiâ profecti, annis ante bellum Trojanorum plusquam quadringentis, in Italiam appulsi, montes patrio more incoluerint ; indeque quasi cognomine quodam appellati sint *Aborigines*, ab *ἄγος mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *postibus*, Æ. 2. 142. De *cristis galearum*, Æ. 6. 779. De *rostris*, in prorâ navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituum* hic baculus est augurum, in summâ parte incurvus, quo cœli regiones ad consulendos avium volatus distinguebant ; alibi tuba est, ejusdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *succinctus* ad *trabeam* duntaxat pertinet, non ad *lituum* : nemo enim *oinctus* baculo dici potest. *Quirinalis* dicitur ; quia ex Platarcho, Romulus augurandi mirè peritus fuit, ob eamque rem lituum solebat gestare : qui deinde studiosè servatus in curiâ Saliorum, quæ est in Palatio, cum ea deflagrasset, inventus est integer, ut est apud Cicer. de *Divin.* l. 1. 30. Cum ergo Romulus

appellatus sit *Quirinus* ; ideò lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ succinctus trabeâ.*] *Trabea*, toga fuit, communis sive albi coloris : in eo dissimilis *prætextæ* ; quod *prætexta* purpureo limbo tantum in imâ orâ prætexeretur ; trabea multis fasciis virgisque purpureis, instar trabium transversis ac discurrentibus, ornaretur : iisque, vel intextis, vel assutis. Ornamentum fuit equitum in decursione publicâ, quæ idibus Julii fiebat : item et Consulum in aperiendo Jani templo : aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici describitur. A Romulo trabeam usurpatam, prætextam à Tullo Hostilio primum inventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepsi sive anticipatione usus est. Dicitur hæc Pici trabea, *parva* ; id est, stricta, brevis atque angusta, quales initio togæ fuerunt ; non laxior et fusior, quales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, scutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus, equûm domitor, &c.*] *Studiosus equorum* dicitur ab Ovid. *Metam.* 14. 322. mutatusque in avem picum, *pivert*, a *WOOD PECKER*, à Circe ; quod, ob fidem uxori suæ Canenti servandam, ejus amorem sprevisset. Fingitur mutatus in picum : quia avis illa maximi usûs fuit in captandis auguriis, quâ in arte idem rex excelluit ; unde et augurali habitu hic describitur. *Aureâ virgâ.*] Aliqui legunt *aurea*, in primo casu, ut ad Circe referatur, quemadmodum *Venus aurea* appellatur, Æ. 10. 16. Alii, *aurea*, in sexto casu, ut ad virgam referatur : quemadmodum diximus, Æ. l. 698. *Aureâ composuit spondâ.* Vocatur Circe *conjux*, id est, amatrix, quæ conjugis loco optabat esse ; ut Ecl. 8. 18. *Conjugis indigno Nisæ deceptus amore.*

191. *Sparsitque coloribus alas.*] Purpureo et fulvo, quibus pici pennæ distinctæ sunt. De *Teucris* et *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 235.

Latinus sedens intra tale templum Deorum et avitandomum, accersivit Trojanos ad se sub tecta: et prior dixit hæc ore tranquillo *his* ingressis: O Trojani (neque enim ignoramus et urbem et genus *vestrum*, et cogniti direxistis *huc* mari navigationem) dicite quid petitis? quæ causa tulit per tot maria cœrulea ad litus Italicum naves *vestras*, aut cujus *rei* indigentes? Sive pulsi errore viarum, sive procellis (qualia multa navigantes tolerant per altum mare) ingressi estis ripas fluvii *nostri*, et statis in portu; ne fugiatis *hoc* hospitium: et ne nesciatis Latinos esse populum Saturni, non justum per vincula legum, *sed* sponte suâ, et continentem se in consuetudine *illius* antiqui Dei. Et sane recordor (*quanquam* fama *illa* minus nota est ob vetustatem) Auruncos senes ita narrare: quomodo Dardanus, natus in his arvis, pervenit ad Idæas urbes Phrygiæ, et ad Samum Thraciam, quæ nunc vocatur Samothracia. Nunc palatium aureum cœli siderei excipit solio illum hinc profectum è Tyrrhenâ urbe Corythi, et *donatus* aris auget numerum divorum. Dixerat: et Ilioneus sic respondit voce verbis ejus: Rex, eximia proles Fauni: nec nigra tempestas coëgit nos agitados mari intrare in regnum vestrum: nec astrum, aut litus abduxit nos à *rectâ* regione viæ. Omnes consulto et animis libentibus appellimur ad hanc urbem: ejecti regnis, quæ Sol oriens ex ultimo cœlo spectabat olim amplissima. Initium nostræ stirpis est à Jove, Trojana juvenutis gloriatur Jove parente: rex Aeneas Trojanus ipse è summâ familiâ Jovis, misit nos ad tuam domum. Si terra ultima celat aliquem interfuso oceano; si zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum separat aliquem à *cæteris* hominibus; is quoque audivit, quanta procella *belli*, erumpens è crudelibus Mycenis, pererraverit agros Idæos; et quo fato geminus

Tali intus templo Divûm, patriâque Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit:
Atque hæc ingressis placido prior edidit ore: 194
Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus et urbem
Et genus, auditique advertitis æquore cursum)
Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cœrula vexit?
Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto) 200
Fluminis intrâstis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium: néve ignorete Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte suâ, veterisque Dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Aurancos ita ferresenes: his ortus ut agris 206
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threiciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhenâ ab sede profectum
Aurea nunc solio stellantis regia cœli 210
Accipit, et numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat: et dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris;
Nec sidus regione viæ, litusve fefellit. 215
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Afferimur: pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis; Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex ipse Jovis de gente supremâ, 220
Troius Aeneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus uterque

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem, &c.*] Indicat ætatem auream. De quâ, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italiâ regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis* et *Ausonibus*, suprâ v. 55.

207. *Dardanus Idæas, &c.*] Hoc narravimus, Æ. 3. 167. Æ. 1. 235. De *Idâ*, monte Troadis in Phrygiâ, Æ. 2. 801. De *Tyrrhenâ* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threiciamque Samum.*] *Samos* triplex. I. Maxima, ad occidentem sinûs Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephaloniæ*, de quâ, Æ. 3. 271. II. Minor, ad occidentem Ionis, in mari Icario, nunc adhuc *Samo*, de quâ, Æ. 1. 16. III. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra ostia Hebri fluvii, in mari Ægæo, communius *Sa-*

mothracia dicta, nunc *Samandrachi*: de quâ hîc sermo est. De *Corytho* oppido Tusciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Asiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente . . . Aeneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; et materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponnesi, Agamemnonis regiâ, Æ. 1. 284. *Europæ* atque *Asiæ orbis*: Græci, qui ex Europâ; Trojani, qui ex Asiâ. *Orbis*, pro mundi parte hîc sumitur.

Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis :
 Audiit, et si quem tellus extrema refuso 225
 Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
 Diis sedem exiguam patriis litusque rogamus
 Innocuum, et cunctis undamq; auramq; patentem.
 Non erimus regno indecores: nec vestra feretur 231
 Fama levis, tantique abolescet gratia facti :
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
 Sive fide, seu quis bello est expertus et armis : 235
 Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd ultrò
 Præferimus manibus vittas ac verba precantùm)
 Et petiere sibi et voluere adjungere gentes.
 Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
 Imperiis egêre suis. Hinc Dardanus ortus, 240
 Huc repetit : jussisque ingentibus urget Apollo
 Tyrrhenum ad Tybrim, et fontis vada sacra Numici.
 Dat tibi prætereà fortunæ parva prioris
 Munera, reliquias Trojâ ex ardente receptas.
 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras : 245
 Hoc Priami gestamen erat, cùm jura vocatis
 More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
 Iliadumque labor, vestes.
 Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
 Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret 250
 Intentos volvens oculos : nec purpura regem
 Picta movet, nec scepra movent Priameia tantùm,
 Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
 Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
 trum, et sacra tiara, et vestes, opus Trojanarum mulierum. Inter talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, et stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priami tam movet regem, quàm attendit ad conjugium et nuptias filie, et meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.

orbis Europæ atque Asiæ commissus sit. Ab illo ex-cidio, jactati per tot maria immensa, poscimus pro Diis domesticis sedem angustam, et litus securum, et aquam atque aërem communem omnibus. Non erimus dedecori regno tuo, nec levis fama vestra inde habebitur, nec delebitur gratia tanti beneficii, nec poenitebit Italos admisisse sinu suo Trojam. Juro per fata Æneæ; et per dextram ejus potentem, seu fide, seu bello at armis, si ullus expertus est eam: multi populi, multæ nationes, et petierunt, et voluerunt nos sociare sibi: ne sperne nos, quia sponte portamus manibus tænias et verba supplicantium. Sed voluntas Deorum coëgit nos jussis suis quærere regionem vestram. Dardanus hinc ortus est, huc revertitur: et Apollo magnis oraculis impellit nos ad Tybrim Tyrrhenum, et ad fluenta sacra fontis Numici. Prætereà Æneas offert tibi exigua dona præteritæ fortunæ, reliquias servatas è Trojâ incensâ. Anchises pater ejus libabat hæc paterâ aureâ ante altaria: hic erat ornatus Priami, quando juxta consuetudinem reddebat jus populis convocatis, et sceptrum.

NOTÆ.

225. *Audiit, et si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum et septentrionalem polum hinc inde recedit: et incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis et aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, et *infule*; quòd velarent manus et quasi vincirent: capitum verò infulæ vulgò etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim, &c.*] De eo, Æ. 2. 781. De *Numico*, suprâ, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 736.

247. *Sacerque tiaras.*] Pileus fuit omnium ferè orientalium principum, igitur et Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen desinens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum quidem reges ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulum inflexum.

248. *Iliadumque labor, vestes.*] Vestes acupictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde et *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades*, Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *paribus auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc esse illum generum, Hunc illum fatis externâ à sede profectum 255
 profectum è peregrinâ regione, destinatum fatis; et
 hunc vocari in regnum æquâ potestate: hinc oritur
 sobolem illustrem virtutibus, et quæ potentia
 subjiciat totum orbem. Tandem lætus ait: Dii nostra incepta secudent,
 Denique lætus ait: Dii Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, quod optas.
 prospera reddant nostra Munera nec sperno: non vobis, rege Latino, 261
 consilia, et sua auguria. Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
 Vir Trojane, concedetur Ipse modò Æneas (nostrî si tanta cupido est,
 tibi quod cupis. Nec contemno dona vestra: regnante Latino, non deficiet
 vobis fecunditas divitis Si jungi hospitio properat, sociusque vocari) 265
 agri, aut abundantia Trojæ. Adveniat; vultus nève exhorrescat amicos.
 Tantummodo veniat Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
 ipse Æneas: si tantum est Vos contrâ regi mea nunc mandata referte.
 ipsi desiderium nostrî, si Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ,
 properat conjungi mecum Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
 jure hospitii, et appellari Monstra sinunt: generos externis afflore ab oris,
 socius: et ne timeat vultus Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum 271
 benevolos. Erit mihi pars Nomen in astra ferant. Hunc illum poscere fata
 fœderis, tetigisse dextram Et reor, et (si quid verî mens augurat) opto.
 regis. Vos verò jam re- Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
 portate regi mea dicta. Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis. 275
 Est mihi filia, quam non Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci
 oracula ex patrio sacrario, Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
 non multa prodigia è cœlo Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
 missa permittunt me soci- Tecti auro fulvum mandunt sub dentibus aurum.
 are marito nationis nostræ. Absenti Æneæ currum geminosque jugales, 280
 Edicunt hoc superesse Semine ab æthereo, spirantès naribus ignem:
 Latio: nempe venturum Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
 esse generum è peregrinis regionibus, qui posteritate suâ extollat ad sidera nostrum nomen. Et
 opinor hunc illum esse, Suppositâ de matre nothos furata creavit.
 quem fata petunt; et id Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
 cupio, si mea mens conjicit aliquid veri. Hæc locutus pater, elegit equos ex
 Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant. 285
 omni multitudine. Trecenti benè curati erant in altis stabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ et variatis stragulis, dari singulis Trojanis per ordinem: aureæ phaleræ pendent demissæ in pectora: tecti auro mordent sub dentibus aurum rutilum. Imperat dari Æneæ absenti currum et geminos equos jugales, ex origine cœlesti, exhalantes ignem naribus; de stirpe illorum, quos ingeniosa Circe, suffurata patri suo Soli, creaverat nothos è matre suppositâ. Trojani post talia munera et verba Latini revertuntur excelsi in equis, et referunt pacem.

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Substantivè pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, et Isocrates, et Græci poëtæ Tragici, bonum ctiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Instratos ostro alipedes.*] *Alipedes* equi veloces et quasi alatis pedibus: desumpta vox è Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Ostro*, purpurâ è sanguine ostrei expressâ G. 2. 506. *Pictis tapetis*, stragulis purpureis, sed acu pictis et variatis: pictura enim de acu sæpe dicitur: reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et verò phaleræ sunt Plinio, pensilia ornamenta: quamquam Suidæ sunt scutula in

fronte; Herodoto tegumento circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hic à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam supposuisse, quæ hos Latini equos ex eorum semine pepererit: unde *nothi* dicuntur, id est, non legitimi, quorum tamen notus est pater: quorum enim ignotus est, ii dicuntur *spurii*: à Græcâ voce *νόθος*, quæ idem significat. *Circe* dicitur *Dædala*, id est, ingeniosa: vel à *Dædalò* ingenioso artifice, Æ. 6. 14. vel à *δαίδαλα*, *artificiosa facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalum* passim appellat. Dicitur autem *Circe* à quibusdam fuisse Marica illa nympha, mater Latini, de quâ, v. 47.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
 Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat :
 Et lætum Æneam, classemque ex æthere longè
 Dardaniæ Siculo prospexit ab usque Pachyno.
 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290
 Deservisse rates : stetit acri fixa dolore :
 Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta :
 Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris
 Fata Phrygum ! num Sigeis occumbere campis,
 Num capti potuere capi ? num incensa cremavit 295
 Troja viros ? medias acies, mediasque per ignes
 Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
 Fessa jacent : odiis aut exsaturata quievi.
 Quin etiam patriâ excussos infesta per undas 299
 Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto.
 Absumptæ in Teucros vires coelique marisque.
 Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
 Profuit ? optato conduntur Tybridis alveo,
 Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
 Immanem Lapithûm valuit : concessit in iras 305
 Ipse Deûm antiquam genitor Calydonæ Dianæ :
 Quod scelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone
 merente ?

Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
 Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti ;
 Vincor ab Æneâ. Quòd si mea numina non sunt
 Magna satis, dubitem haud equidem implorare
 quod usquam est : 311

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
 Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
 Atque immota manet fatis Lavinia conjux ;
 At trahere, atque moras tantis licet addere rebus ;

vis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, superor ab Æneâ. Quòd si mea divinitas non est satis potens, non sanè dubitabo invocare quicquid usquam est : si non possum flectere superos, commovebo inferos. Sit ita, non permittetur mihi arcere eos ab regno Latini ; et Lavinia fatis destinatur Æneæ uxor certissima : sed licet differre, et adhibere moras tantis rebus,

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponnesi, Junoni charâ, Æ. 1. 15, 284. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege ; vel ab Inacho fluvio ; qui prope urbem fluit ; ex Strab. 1. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Passaro*, Æ. 3. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, Æ. 1. 239. De *Phrygiâ*, ibid. 381. De *Sigeo* Troadis promontorio, Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 133. De *Teucris*, ibid. 235.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadosi sinus, Æ. 1. 111. De *Scyllâ* scopulo, et *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithûm, &c.*] Pirithois Lapitharum rex, de quo Æ. 6. 601, 617. ad suas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deosque omnes, uno excepto Mar

Ecce autem aspera uxor Jovis referebat se ab Argis Inachiis, et ibat elata per aërem, et procul ab usque Pachyno Siculo videt ex aëre lætum Æneam et classem Trojanam. Videt *Trojanos* jam struere domos, jam confidere regioni, reliquisse naves : stetit affixa illi, præ gravi dolore : deinde movens caput, emisit è pectore hæc verba : Vah gentem odiosam, et fata Trojanorum opposita voluntati meæ ! An *potuerunt* perire in campis Sigeis ? an capti potuerunt capi ? an Troja combusta combussit homines ? Ergo repererunt iter per medios exercitus et medias flammæ ? At opinor, mea potestas denique jacet lassæ : aut satiata deposui odium. Imò etiam ausa sum persequi inter aquas eos expulsos patriâ et toto mari me objicere iis exulibus. Vires cœli et maris consumptæ sunt contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis ? teguntur alveo desiderato Tybridis, tuti à mari atque à me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum : ipse pater Deorum permisit furori Dianæ veterem Calydonæ : quam tantam penam sceleris merentibus Lapithis aut Calydone ? Sed ego, magna uxor Jo-

te, invitasset : Mars utramque gentem Lapithas et Centauros, clade utriusque maximâ inter pocula commisit. Ita Servius, quem sequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, et *Centaurois*, Thessaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydonæ Dianæ, &c.*] Oeneus Calydonis rex, in Ætoliâ, circa ostia Eveni fluvii : cum Diis omnibus, exceptâ Dianâ, primitias frugum obtulisset ; irata Dea aprum immisit, à quo vastatus est latè ager Calydonius, donec à Meleagro Oenei filio fera occideretur, Ovid. Met. 8. 273.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

315. *At trahere, &c.*] Quomodo Dii fatis ob stare possent, diximus, Æ. 1. 239.

sed licet evertere populos At licet amborum populos excindere regum. 316
 utriusque regis. Gener et Hâc gener atque socer coëant mercede suorum.
 socer faciant *fœdus* hoc Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo :
 præmio suorum. Puella Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
habebis pro dote sangui- Cisseis prægnans ignes enixa jugales : 320
 nem Trojanum et Rutu- Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
 lum : et Bellona destinatur Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
 tibi pronuba. Nec solum Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Hecuba filia Cissei grvida Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
 peperit facies conjugales : Infernisque ciet tenebris : cui tristia bella, 325
 Veneri etiam suus filius e- Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.
 rit idem et alter Paris, et Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
 fax iterum pernicio- Tartareæ monstrum : tot sese vertit in ora,
 tra Trojam recidivam. Post- Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
 quam protulit hæc verba, Quam Juno his acuit verbis, ac talia satur : 330
 descendit tremenda in ter- Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
 ras. Excitat ex domo dirarum operam : ne noster honos, infractave cedat
 rum sororum et infernis Fama loco ; neu connubiis ambire Latinum
 umbris Alecto luctuosam ; Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
 cui bella tristia, et iræ, et Tu potes unanimes armare in prælia fratres, 335
 insidiæ, et crimina perni- Atque odiis versare domos : tu verbera tectis
 ciosa, sunt cordi. Ipse eti- Funereasque inferre faces : tibi nomina mille,
 am pater Pluton aversatur virgo filia Noctis, concede mihi hunc laborem proprium, hoc officium : ne nostra gloria, vel fa-
 hoc monstrum, aversantur ma victa, cedat locum ; et ne Trojani possint circumvenire Latinum *prætextu* conjugii, et in-
 sorores infernæ, tot con- vadere regionem Italiam. Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctissimos, et turbare
 vertit se in species, tam odiis familias : tu immittere domibus verbera et mortiferas tædas : tibi sunt mille species et

NOTÆ.

317. *Mercede suorum.*] Damno populorum ; quæ merces ironice dicitur. Ita Cicero Tuscul. 3. 12. *Nam istuc, nihil dolere, non sine magnâ mercede contingit, immanitatis in animâ, stuporis in corpore.*

319. *Bellona. . . . pronuba.*] *Bellona*, Dea bellorum præses, Martis soror, quæ eidem ad bellum eunti currum et equos parat : Græcis dicta *Enyo*. *Pronubæ*, mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque administra-
 bant, quæ pertinebant ad nuptias, et nuptam in lecto collocabant : eas oportebat uni viro nuptas fuisse, ad bonum omen.

320. *Cisseis prægnans ignes, &c.*] *Hecuba* Priami uxor, Cissei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, visa est sibi facem utero gestare, Æ. 1. 27. *Ignes enixa jugales*, intellige Parin ipsum, vel incendium Trojæ, quod illius partus et conjugii fructus fuit : dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet, et conjugium ipsum, *jugum*, Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] *Æneas*, Veneri filius, erit alter Paris, altera ruina Troiæ, quam à se excitatam in Italiâ iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Explicant pleri-

que *repullulantia, reparata*, ego simpliciter *iterum cadentia*. ut Æ. 4. 344. Qui enim deducunt à *cædo* (et arbores quæ cæsæ et recisæ repullulant) non advertunt ob stare mensuram syllabæ secundæ brevem : unde melius à *cado*, quàm à *cædo* derivatur. *Pergama*, arces Trojanæ urbis, Æ. 1. 466.

324. *Alecto, &c.*] De hâc furiâ, aliisque diximus, G. 3. 552. Æ. 6. 572. De *Plutone*, G. 4. 467.

331. *Virgo sata Nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel simpliciter, pro puellâ : quomodo Pasiphaë dicitur *virgo*, Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine : quæ sic dicuntur, quia severæ et in puniendo incorruptæ : unde Ajax flagellifer apud Sophoclem, v. 847. vocat eas *αἱ ἀπλήεις*, semper virginæ. Noctis et Acherontis erant filiæ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille pestes, furiarum quasi famulas, quæ passim in earum comitatu ponuntur à poetis, distinctæ variis nominibus : ut sunt Luctus, Pavor, Fames, Discordia, &c. Vel intelligit causas nocendi : frequenter enim nomen pro causâ sumitur : unde passim quo nomine, pro quâ de causâ.

Mille nocendi artes : fœcundum concute pectus,
Disjice compositam pacem, sere crimina belli :
Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis

Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ ;
Quam super adventu Teucrûm, Turniq; hymenæis,
Fœminæ ardentem curæq; iræque coquebant. 345

Huic Dea cœruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit :
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes et levia pectora lapsus

Volvitur attactu nullo, fallitque furem : 350
Vipeream inspirans animam : fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno

Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem, 355
Necdum animus toto percepit pectore flammam ;
Mollius, et solito matrum de more, locuta est,
Multa super natâ lacrymans, Phrygiisq; hymenæis:

Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret, natæque, tuique? 360
Nec matris miseret : quam primo Aquilone relin-

Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo? [quet
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledaïque Helenam Trojanas vexit ad arces ?

Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno ? 366
Si gener externâ petitur de gente Latinis,

ducenda Trojanis? nec miseret te, et filia, et tui? nec miseret te
prædo deseret primo vento, abiens mari, abreptâ virgine? Nonne pastor Phrygius sic intravit
Spartam, et sic abstulit Helenam Ledaë filiam in urbem Trojanam? Quid erit tua sacra fides,
quid antiquum studium tuorum, et dextera toties data cognato Turno? Si quæritur Latinis
gener è gente alienâ,

mille artes nocendi : con-
cita animum fertilem, dis-
turba pacem confectam,
semina causas belli : *fac ut*
juvenus velit arma, simul-
que petat, et corripiat *ea*.
Postea Alecto imbuta vene-
nis Medusæis, primò adit
Latium et altam domum
regis Laurentis, et obsidet
portas quietas Amatæ :
quam fœminea sollicitudo
et ira cruciabat, flagran-
tem ob adventum Trojano-
rum et nuptias Turni. Dea
injicit ei colubrum unum è
capillis cœruleis, et submit-
tit in sinum usque ad pro-
fundum cor ; ut acta in fu-
rorem *per* id monstrum
evertat totam familiam.
Ille lapsus inter vestes et
pectus leve, serpit nullo
tactu, et subrepat furenti
infundens halitum vipere-
um : magnus *ille* coluber
fit aureus torques *circa* col-
lum, fit tænia longæ vittæ,
et implicat capillos, et lu-
bricus vagatur *per* mem-
bra. Et *quidem* dum prima
pestis submissa humido ve-
neno movet sensus, et im-
miscet flammæ ossibus, et
nondum animus exceperat in-
cendium toto pectore : *tum*
locuta est tranquillius et
solitâ consuetudine ma-
trum, flens multum ob fi-
liam et nuptias Trojanas :
O pater, an Lavinia datur

NOTÆ.

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Medusa una
è Gorgonibus, Æ. 2. 616. caput habuit serpen-
tibus horridum : quod à se abscissum Perseus
cum per Africam circumferret, stillantes inde
in terram sanguinis guttæ totidem in angues
venenatos mutatae sunt, unde multitudo tanta
venenorum et serpentium in Africâ. Ovid.
Metam. 4. 620. et Apollonius, l. 4. 1514. De
Latia suprâ, v. 54. De Laurente regione, v. 63.
De tyranni nomine, v. 266. De Teucris, Æ.
1. 235. De Hymenæo, nuptiarum præside, G.
3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Sensibili, quem Amata
perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars vit-
tæ : promiscuè vulgò sumuntur. De sacro vit-
tarum usu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Vento septentrionali, Ecl.
7. 51 Ille pro quolibet vento.

363. *At non sic Phrygius, &c.*] Legitur *An*
non? per simplicem interrogationem. Et *at*
non? per interrogationem ironiæ conjunctam.
Pastor, Paris qui primò pastor fuit, Æ. 1. 27.
Phrygius, Trojanus è Phrygiâ, Æ. 1. 381. *La-*
cedæmona, Spartam in Peloponneso, Æ. 2.
577. De *Helene ortu* ex Leda, et raptu, Æ.
1. 650. Æ. 6. 511.

366. *Consanguineo Turno.*] Matrem habebat
Veniliam, sororem Amatæ.

367. *Si gener, &c.*] Eludit oraculum Fauni,
de quo suprâ, v. 81. probatque illud in Tur-
num cadere ; tum quia Rutuli non parebant
Latinis, et sic externi poterant dici, quamvis
vicini : tum quia è Græcis Argivis ortus erat
Turnus ; Æneas contrâ è Dardano Italo.

et id statutum est, et man- Idque sedet, Faunisque premunt te jussa parentis :
data patris Fauni urgent Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
te ; certè existimo alienam Dissidet, externam reor ; et sic dicere Divos. 370
regionem eam omnem, quæ
non subdita dominationi Et Turno, si prima domûs repetatur origo,
nostræ separatur à nobis : Inachus Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
et existimo, sic Deos loqui. His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Præterea si requiratur pri- Contra stare videt ; penitusque in viscera lapsum
ma origo familiæ Turni ; Serpentis furiale malum totamque pererrat : 375
patres Turni sunt Inachus Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
et Acrisius, et media Græ- Immensam sine more furit lymphata per urbem :
cia. Postquam frustra ag- Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
gressa his verbis Latinum, Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
cernit eum contrà persiste- Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ 380
re : et postquam furiosum Curvatis fertur spatiis : stupet inscia turba,
venenum colubri intimè lap- Impubesque manus, mirata volubile buxum :
sum est in viscera, et pene- Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo
trat eam totam : tunc verò Per medias urbes agitur, populosque feroces.
misera, commota magnis Quin etiam in sylvas, simulato numine Bacchi, 385
monstris, sævit ultra mo- Majus adorsa nefas, majoremque orsa furorem,
dum furiosa per vastam Evolat : et natam frondosis montibus abdit,
urbem : quemadmodum ali-
quando turbo cursitans sub
torto flagello, quem pueri
vacantes ludo agitant in
magnum orbem circa atria
spatiosa. Ille impulsus fla-
gello vagatur sinuosis spa-
tiis : turba ignara obstupecit, et agmen impube miratur buxum versatile : ictus adjiciunt vim
buxo. Regina non lentior quàm ille cursus, vagatur per medias urbes et populos furentes
Imò præterea, ausa grandius crimen et ossa majorem furorem, abit in sylvas, sub fictâ religi-
onē Bacchi, et occultat filiam in montibus umbrosis :

NOTÆ.

372. *Inachus Acrisiusque, &c.*] *Inachus* Argivorum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem dedit. *Acrisius* ex ejus fuit posteris ; pater *Danaës*, quam cum audisset parituram esse filium, à quo ipse foret occidendus : turre virginem inclusit. Hæc illuc vitiata à Jove, sub aurei imbris specie per tegulas delapso, peperit *Perseum*. Ideò inclusa cum puero in arca ab *Acrisio*, et in mare projecta, allapsa est secundum Græcos scriptores, ad insulam *Scriphum*, unam è *Cycladibus* in *Ægeo* mari ; ibique à *Polydectæ* suscepta est ; secundum Latinos ad litus *Apuliæ*, ubi *Pilumno* regi, *Turni* avo, nupsit ; et *Ardeam* condidit in *Rutulorum* finibus : *Pilumnus* *Daunum*, *Daunus* *Turnum* ex *Venilia* *Amatæ* sorore genuit.

Mediæque Mycenæ.] *Argos* et *Mycenæ* vicinæ *Peloponnesi* urbes, ita ut commune *Junonis* templum haberent, inter utramque positum, ex *Strab.* lib. 8. unī eidemque principi parebat tota illa ditio, *Acrisii* tempore ; nec distinctum *Mycenis* regnum constitutum est, nisi sub *Pelopis* posteris, ut notat ibidem *Strabo*. Quare ob viciniam et indistinctum diu imperium, *Argos* et *Mycenæ* promiscuè pro uno eodemque regno, ac ferè loco, habentur à poëtis, imprimisque à *Virgilio*. Hæc sufficiant testimonia, pauca è multis, *Æ.* 2. 178. Sinon à *Calchante* admonitos ait fuisse Græcos, exscindi *Trojam* non posse : omnia ni repetant *Argis*, id est, nisi *Argos* redeant : statimque refert eos, *Calchan-*

tis admonitu : patrias vento petiisse *Mycenas*. Ergo *Mycenæ* et *Argos* pro eadem urbe usurpatæ. Item *Æ.* 6. 838. sic ait de duce Romano : *Eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenæ*, id est, *Argivorum* regnum eruet. Constat enim ex *Strabonis* loco citatò, *Mycenæ* non à Romanis, sed ab ipsis *Argivis* esse erutas, ita ut suo tempore ne vestigium quidem earum reperiretur. Itaque hîc, *Mediæque Mycenæ*, significat *mediam Græciam*, *mediam Peloponnesum* : partem pro toto, secum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] *Furiosa*. Vel, à *Nymphis lympharum* præsidibus, quæ eos, à quibus erant conspectæ, in furorum agebant : ita ferè *Festus* : Vel, quòd in rabiem acti, *lympham*, id est, aquam, timeant : ita *Isidorus*.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor est : *buxum* lignum arboris, *buys*, *box*, ex quo fit *turbo*, *luserium* instrumentum versatile, *Gall. sabot*, *A. TOP.*

385. *Bacchi, &c.*] De eo, deque *thyrsis*, hastis pampino vestitis, *E.* 5. 29. De *Bacchis*, mulieribus eidem sacris ; quarum furorem simulabat *Amata*, *Æ.* 4. 301. De vociferatione *Bacchica Evoë*, *Æ.* 6. 517. De choro seu saltatione meliorum circa *Deorum* simulacra, *Æ.* 4. 62. De verbo *lustrò*, pro *circumceò*, *Æ.* 1. 608.

Quò thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur :
 Evoë Bacche fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans. Etenim molles tibi sumere thyrsos,
 Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem, 391
 Fama volat : furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit nova quærere tecta.
 Deseruere domos : ventis dant colla comasque :
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent, 395
 Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem : torvumque repente
 Clamat : Io matres, audite ubi quæque, Latinæ : 400
 Si qua piis animis manet infelicis Amatae
 Gratia, si juris materni cura remordet :
 Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
 Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
 Reginam Aleto stimulis agit undique Bacchi. 405
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omneinque domum vertisse Latini :
 Protinus hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros : quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danaë fundâsse colonis, 410
 Præcipiti delata Noto : locus Ardua quondam
 Dictus avis, et nunc magnum manet Ardea nomen.
 Sed fortuna fuit. Pectis hîc Turnus in altis

ut auferat hoc conjugium Trojanis, aut retardet nuptias fremens Evoë Bacche : clamans te unum dignum esse puellâ, ô Bacche. Et verò rumor spargitur, puellam gestare pro te thyrsos teneros, circuire choris tuam imaginem, alere comam dicatam tibi : et eadem cupiditas impellit simul omnes matres inflammatas furiis in pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos : præbent ventis colla et capillos : aliæ autem implent aërem tremulis clamoribus, et indutæ pellibus gestant hastas ornatas pampino. Ipsa regina in medio furiosa tenet pinum flammantem, et canit nuptias filiae suæ et Turni, volvens oculos sanguinolentos, et subito clamat immanner : Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque estis : si quis amor restat piis animis erga miseram Amatam, si sollicitat vos cura auctoritatis maternæ, resolvite ténias capillorum, celebratemecum orgia. Sic undique per sylvas, per deserta ferarum, Aleto impellit reginam furiis Bac-

chi. Postquam Dea funesta visa est sibi satis stimulavisse primas iras, et turbâsse omnem familiam atque consilium Latini : statim aufertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis : quam urbem Danaë dicitur condidisse civibus Acrisioneis, huc advecta celeri vento : locus ille appellatus est olim à majoribus Ardua, et nunc nomen insigne restat Ardea. Sed casus ita tulit. Illic Turnus tenebrôsâ

NOTÆ.

391. *Tibi pascere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis sacrare : idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes et incæduos alendo ; vel detondendo, et templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus semper sacratos fuisse per tonsuram, nec solitos ali, nisi ut postea secarentur.

397. *Pinum sustinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter è pinu, Ecl. 8. 29. Facies eas, non tantum à pueris, sed à matre etiam latas, præcipuè apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide et Apollonio.

400. *Io.*] Vox est omnes propè affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. *id.* Deorgiis, Bacchi sacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum et matronarum capillos coërcabant, non meretricum. Unde Ovid. de arte, l. 1. 30. *Est præcui vittæ tenues, insigne pudoris.* Eas resolvere, furoris et inverecundiæ nota fuit, Baccharumque mos.

410. *Acrisioneis colonis, &c.*] Quod fabulæ

de arde Danaes effutiunt, ut suprâ narravimus, v. 372. hoc videtur hîc Virgilius de navi interpretari, quâ, cum Argivis aliquot, fugam Danaë in Italiam cepit : quò allapsa, favente vento meridionali, Noto, condidit ibidem Ardeam, in gratiam colonorum Argivorum, quos advexerat secum è regno Acrisiæ patris sui. Ardea urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyrrhenum versus, ad orientem Laurenti ; nunc vicus nomen retinens. Nomen, vel ab Ardeâ ave, cujus ex augurio condita est, teste Hygino apud Senecam, quem qui sequuntur explicant hic vocem avis, de volucri : videturque Ovidius, Met. 14. 574. alluisse ad illam urbis originem, cum eandem ab Æneâ excisam et in Ardeam avem mutatam fingit. Vel potiùs, dicta est ab arduo situ : unde sic legimus, duce Servio, et MSS. apud Pierium compluribus : locus Ardua quondam dictus avis, id est, majoribus.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad superiora refertur ; *Fortuna casusque fuit, ut nomen urbi tamdiu remanserit, tot aliis urbium nominibus*

nocte jam capiebat medium Jam mediam nigrâ carpebat nocte quietem.
 somnum in sublimi domo. Alecto torvam faciem et furialia membra 415
 Alecto deponit sævum vul- Exuit: in vultus sese transformat aniles,
 tum, et membra furiosa: Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
 mutat se in speciem vetulæ, Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
 et sulcat rugis frontem fœ- Cum vittâ crines: tum ramum innectit olivæ.
 dam: assumit capillos al- Fit Calybe, Junonis anus, templique sacerdos:
 bos cum tæniâ: tum impli- Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert: 420
 cat iis coronam olivæ. Fit Turne, tot incassum fusos pati laboribus,
 Calybe, vetula Junonis, et Et tua Dardaniis transcribi sceptrâ colonis?
 sacerdos ejus templi: et ex- Rex tibi conjugium et quæsitâ sanguine dotes
 hibet se juveni præ oculis Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
 cum his verbis: Turne, an fe- I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis: 425
 res tot labores abire frus- Tyrrhenas, i, sterne acies: tege pace Latinos.
 trâ, et tua regna transmitti Hæc adeo tibi me, placidâ cum nocte jaceres,
 Trojanis advenis? Rex ab- Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit.
 nuit tibi matrimonium et 429
 præmia parata sanguine, et Quare age, et armari pubem portisque moveri
 hæres peregrinus quæritur Lætus in arma para: et Phrygios, qui flumine pul-
 ad regnum. I modò, illuse, Consedere, duces, pictasque exure carinas. [chro
 expone te inutilibus peri- Cœlestum vis magna jubet. Rex ipse Latinus,
 culis: i, supera Tuscos ex- Ni dare conjugium, et dicto parere fatetur,
 exercitus, protege pace Lati- Sentiât, et tandem Turnum experiatur in armis.
 nos. Ipsa autem omnipo- Hic juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim 435
 tens Juno filia Saturni pa- Ore refert: Classes invectas Tybridis alveo,
 lam jussit me dicere hæc Non, ut rere, meas effugit nuntius aures:
 tibi, dum dormis tranquillâ Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
 nocte. Age igitur, et lætus Immemor est nostri. 440
 cura juventutem armari et Sed te victa situ, verique effœta senectus,
 emitti portis ad bellum: et O mater, curis nequicquam exercet; et arma
 succende duces Phrygios, qui sederunt ad pulchrum Regum inter, falsâ vatem formidine ludit.
 fluvium, et pictas naves. Cura tibi, Divum effigies et templa tueri:
 Magna potestas Deorum Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
 hoc imperat. Ipse rex Lati- Talibus Alecto dictis exarsit in iras. 445
 nus, nisi consentit conficere At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
 matrimonium, et stare pro- Diriguere oculi: tot Erinnyes sibilat hydrys,
 missis, sentiât et experia-
 tur denique Turnum in bel-
 lo. Tum juvenis ridens va-
 tem, ita vicissim ore repo-
 nit verba: Non, ut putas,
 nuntius ille fugit meas au-
 res, classem ingressam esse
 fluvium Tybrim: ne mihi
 finge tantas causas timen-
 di, regina Juno non est ob-
 lita nostri. Sed, ô mater, senectus fracta annis et imbecilla ad cognoscendam veritatem frustra agi-
 tat te curis, et decipit vatem falso timore super bellis regum. Cura sit tibi custodire simulacra et tem-
 pla Deorum: viri, quibus bella debent esse curæ, administrent bella. Alecto erupit in furorem ta-
 libus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi cohorrerunt: tot
 colubris sibilat furia,

NOTÆ.

aut mutatis aut sepultis. Vel ad subsequētia: *Fortuna casusque fuit, quod Turnus tum dormiebat, &c.*

418. *Cum vittâ crines, &c.* Calyben, poëta sacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuisse indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittâ* illa sive *infulam* sacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam *infulam* superpositam.

426. *Tyrrhenas, i, sterne acies.* Adversus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus sæpe tulerat. De iis, Æ. 2. 781. De *Junone*,

Saturni filiâ, Æ. 1. 23. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 381.

440. *Victa situ, verique effœta.* Situs, squalor est ex vetustate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta* dicitur mulier quæ cessavit fœtus emittere et parere: unde *verî effœta*, erit, quæ cessavit vera dicere et cognoscere; quales vetulæ, quæ falsa sæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys sibilat hydrys.* *Erinnys*, commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydrus*, vel *hydra*: propriè serpentis genus in aquis degens, ab *ὕδωρ* aqua.

Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
 Lumina, cunctantem et quærentem dicere plura
 Reppulit, et geminos erexit crinibus angues, 450
 Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
 En ego victa situ, quam veri effœta senectus
 Arma inter regum falsâ formidine ludit.
 Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:
 Bella manu, letumque gero. 455
 Sic effata facem juveni conjecit, et atro
 Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
 Olli somnum ingens rupit pavor: ossaque et artus
 Perfudit toto proruptus corpore sudor. 459
 Arma amens freniit, arma toro tectisque requirit.
 Sævitur amor ferri, et scelerata insania belli,
 Ira super. Magno veluti cùm flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni,
 Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
 Fumidus atque altè spumis exuberat amnis: 465
 Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
 Ergo iter ad regem, pollutâ pace, Latinum
 Indicit primis juvenum: et jubet arma parari,
 Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
 Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque. 470
 Hæc ubi dicta dedit, Divosque in vota vocavit,
 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 Hunc decus egregium formæ movet, atq; juventæ;
 Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
 Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis: 476
 Arte novâ speculatâ locum, quo litore pulcher
 Insidiis cursuque feras agitabat Iûlus.
 Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 Objicit, et noto nares contingit odore, 480
 Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
 Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
 Cervus erat formâ præstanti et cornibus ingens:
 Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
 Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent 485
 Armenta, et latè custodia credita campi.

tam horrendum vultus ejus
 exhibet se. Tum *Alecto*
 contorquens oculos ignitos,
 repulit morantem et paran-
 tem loqui plura, et extulit
 duos colubros, et sonuit fla-
 gello, et adjecit hæc ore
 furioso: Ecce ego sum illa
 obruta annis, quam senec-
 tus imbecilla ad cognoscen-
 dum verum decipit falso
 metu inter bella regum.
 Attende ad ista: venio è
 domo sororum funestarum:
 fero in manibus bella et
 mortem. Sic locuta torquet
 tædam in juvenem, et figit
 sub pectore faces fumantes
 nigra luce. Magnus timor
 abstulit illi somnum: et su-
 dor profusus toto corpore
 rigavit et ossa et membra.
 Ille furens poscit arma,
 quærit arma per lectum et
 domum. Fervet cupido ar-
 morum, et vesana rabies
 belli, et prætereâ ira. Sicut
 quando flamma excitata è
 virgis supponitur magno
 crepitu lateribus ollæ æræ
 spumantis, et undæ ardore
 subsiliunt: tum violentia
 aquæ furit intus, et fluvius
 fumidus alte exundat spu-
 mis; nec jam unda conti-
 net se, vapor niger surgit
 in aerem. Itaque ruptâ pa-
 ce, imperat præcipuis ju-
 venum iter ad regem: et
 jubet arma instrui, suos
 Italiam tueri, et pellere
 hostem ultra terminos re-
 gionis: ait se satis esse
 contra utrosque, et Latinos
 et Trojanos. Postquam pro-
 tulit hæc verba, et invoca-
 vit Deos ad vota sua audi-
 enda; Rutuli mutud inci-
 tant se ad bellum. Hunc
 incitat eximia species pul-
 chritudinis et juventutis re-
 gis sui; illum reges ejus
 majores, illum manus ejus
 clara factis. Dum Turnus

implet Rutulos audaciâ animosâ, Alecto Stygiis alis immittit se in Trojanos: intuita per no-
 vam fraudem locum in litore, ubi formosus Ascanius persequabatur feras insidiis et cursu. Hic
 puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, et percellit nares odore cognito, ut agiles
 insequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, et inflammavit ad bellum ani-
 mos rusticos. Cervus erat eximiâ specie, et altis cornibus: quam filii Tyrrhei alebant ab-
 stractum ab uberibus matris, et ipse pater Tyrrheus, cui subdita erant armenta regis, et com-
 missa erat latè cura agrorum.

NOTÆ.

470. Venire.] Esse. Sic G. 1. 29. An Deus
 immensi venias maris. De Teucris, Æ. 1. 235.
 De Styge et Cocyto Æ. 6. 323.

485. Tyrrheusque pater.] Hunc fuisse Lati-

no pecoris custodem ait Dionys. Halic. et ad
 eum deinde, mortuo Æneâ, fugisse Laviniam,
 ut diximus, Æ. 6. 763.

Sylvia soror eorum omni studio decorabat illum do-
cilem imperio, cingens ei cornua floribus teneris: et
pectebat cervum, et lava-
bat in puris fontibus. Ille
patiens *longi* manu, et as-
suetus mensæ domini, va-
gabatur per sylvas, et pos-
tea referebat se ipse ad do-
mum cognitam, quamvis
profecta nocte. Canes fu-
riosæ venantis Ascanii ex-
citaverunt illum procul er-
rantem; cum fortè enatàs-
set prono fluvio, et leniret
calorem in herbosâ ripâ.
Ipse quoque Ascanius, in-
flammatu cupiditate pul-
chræ laudis, curvato *arcu*
corneo intendit sagittam:
nec defuit Alecto manui in-
certæ, et *sagitta* arundinea
impulsa magno stridore
transit per uterum et per
ilia cervi. At cervus vul-
neratus fugit in *notam* do-
mum, et gemens intravit
stabulum, et sanguinolentus
ac similis petenti *opem*,
implevit questu totam do-
mum. Sylvia soror feriens
humeros manibus, prima
petit opem, et inclamat du-
ros rusticos. Illi repentini
adveniunt: nam furia ex-
asperans eos clam latet in
sylvis: hic armatus titione
præusto, hic nodis gravis
fustis: furor convertit in
arma quicquid obvium est
unicuique quærenti *arma*.
Tyrreus, cum fortè finde-
ret adactis cuneis quercum
fissilem in quatuor *partes*,
horrendum iratus, correptâ securi convocat multitudinem. At crudelis Furia nacta è specu-
lis tempus nocendi, conscendit altum culmen stabuli, et de supremo vertice canit signum pas-
torale, et curvo cornu contendit vocem infernam: quâ statim omnis sylva intremuit, et intimæ
arbores sonuere. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, et
fontes Velini: et matres timidæ presserunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles
correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, quâ

Assuetum imperiis soror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensæque assuetus herili, 490
Errabat sylvis: rursusque ad limina nota
Ipse domum serâ quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iûli
Commovêre canes: fluvio cum fortè secundo
Deflueret, ripâque æstus viridante levaret. 495
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius curvo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Perque uterum sonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500
Successitq; gemens stabulis: questuque, cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis) 505
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidis nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrreus,
Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
Scindebat, raptâ spirans immanè securi. 510
At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: quâ protinus omne
Contremuit nemus, et sylvæ intonuere profundæ.
Audiit et Triviæ longè lacus, audiit amnis 516
Sulphureâ Nar albus aquâ, fontesque Velini:
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum verò ad vocem celeres, quâ buccina signum

NOTÆ.

489. *Ferum.*] Naturâ ferum animal, cultu mansuetum. Sic equum appellavit, Æ. 2. 51. *Inque feri curvam compagibus alvum.*

498. *Deus.*] *Alecto*: nam *Deus* etiam genere communi, de fœmina dicitur: Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris circa summas coxas.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes: numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.*] Lacus Dianæ Ari-

cinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemo*. *Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulphureâ Nar albus aquâ.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum determinans, et influens in Tybrim. Nomen à Sabinâ voce *Nar*, quæ sulphur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fontesque Velini.] Lacus, *Velinus*, ab ἑλος, palus: nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino: in Sabinorum finibus exonerans se in Narem fluvium.

Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: necnon et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies: non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque latè
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacescita, et lucem sub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cùm albescere vento:
Paulatim sese tollit mare, et altiùs undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo. 530
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagittâ,
Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almon
Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, et udæ
Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circà: seniorq; Galesus, 535
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris. 539
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur:
Promissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primæ commisit funera pugnae;
Deserit Hesperiam, et cœli convexa per auras,
Junonem victrix affatur voce superbâ:
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coëant, et fœdera jungant.

aratris. At dum ea fiunt per agros Marte adhuc æquali: Furia compos facta promissi, postquam inchoavit bellum sanguine, et incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, et vecta per spatia cœli, victrix alloquitur verbis superbis Junonem: Ecce dissensio conflata est tibi per bellum triste: nunc jube ut convenient in societatem, et faciant pacem.

520 dirum cornu impulit sonum: et juvenus etiam Trojana castris patentibus immittit subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina: non jam pugnatur prælio rustico, fustibus duris, aut palis præustis: sed dimicant gladiis dubiis, et rigescit nigra seges strictorum ensium; et arma ærea, sole percussa, emicant et emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento: tunc mare tollit se sensim, et erigit undas altiùs, deinde surgit in ærem ex intimo fundo. Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhei, prosternitur sagittâ sonante ante primum agmen: nam plaga hæsit sub jugulo, et sanguine obstruxit viam liquidæ vocis et levem spiritum. Multa corpora hominum sternuntur circa illum: imprimis senex Galesus, dum exhibet se conciliatorem pacis, qui unus omnium fuit olim æquissimus, et ditissimus agrorum Italicorum: Quinque greges ovium, et quinque armenta redibant illi, et scindebat terram centum

NOTÆ.

537. Ausoniis arvis.] Italicis, v. 54.

538. Quina redibant.] E pastu in stabula.

540. Æquo marte.] Antequam Latinorum præcipui occisi essent, dum adhuc æqua utrimque esset fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo sequi, quàm Servium, qui explicat aperto Marte: aut Ascensium, qui interpretatur æquo et plano campo. De Marte, E. 9. 12.

541. Promissi Dea facta potens.] Compos facta rei, quam Junoni effecturam se promiserat.

542. Imbuit.] Tinxit, perfudit: metaphoricè: incepit, instituit: per translatio nemà lanceis, vasculis, quæ primum liquore aliquo perfunduntur; vel à primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione buas ab antiquis dictas esse, Nonius ex Catone et Varrone testatur. Si igitur hic sumatur propriâ significatione, sensus erit: Tinxit sanguine bellum, id est, bellica arma; ut mox v. 554. Sanguis novus imbuit arma. Si sumatur metaphoricè, sensus erit:

Incepit bellum sanguine: quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. Imbuis exemplum primæ, tu Romule, palmæ: id est, incipis, instituis, das exemplum. De Hesperia, Italia, Æ. 1. 530.

543. Convexa per auras.] Convector. Sic G. 4. 293. Usque coloratis amnis devexus ab Indis: id est, devector.

546. Dic in amicitiam, &c.] Fac, si potes, ut in amicitiam redeant. Et est ironica Furia jactatio, quasi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipsa Juno componere possis. Ausonio sanguine, v. 54.

547. Quandoquidem, &c.] Cæteri conjungunt cum superioribus: ego subsequentibus adjicio, hoc sensu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commisi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admisceam. De Marte, Ecl. 9. 12. De Hymenæo, G. 3. 60. De Venere, Æ. 1. 256. De Olympo, E. 5. 56. De Coccyto, Æ. 6. 323.

Siquidem perfudi Trojanos Italico sanguine : prætereà hoc adjiciam illis *rebus*, si tua voluntas mihi nota fiat : incitabo rumoribus vicinas urbes ad bellum, et inflammabo animos furiosâ cupiditate Martis, ut undecunque accurrant ad subsidium : diffundam prælia per campos. Tunc Juno vicissim ait : Satis est terroris et doli : manent causæ belli : certatur cominus armis : sanguis novus tinxit arma, quæ casus prima obtulit. Eximia soboles Veneris, et ipse rex Latinus peragant talia conjugia et tales nuptias. Ipse pater rector supremi cœli nollet te vagari liberius super spatia cœlestia. Recede ex his locis : si aliquod discrimen superest in hoc negotio, ego ipsa regam *illud*. Saturni filia protulerat talia verba : Furia verò explicat alas sonantes colubris, et adit regionem Cocyti, relinquens loca alta et superna. Est locus in medio Italiæ, sub altis montibus, insignis et celebratus famâ in regionibus plurimis, nempe valles Amsancti. Latus sylvæ, nigrum spissis foliis, premit utrinque hunc locum : et in medio ejus torrens tumultuosus edit strepitum saxis erumpente vortice. Ostenduntur hic antrum horribile, et ostia sævi Plutonis : et magna vorago apertis inferis pandit aditus pestiferos : quibus abscondita Furia, odiosa Dea, liberabat cœlum et terras. Intereà filia Saturni non segnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo pastorum recurrit è prælio in urbem : et referunt occisos Almonem puerum et caput Galesi cæsi, et invocant Deos et precantur Latinum. Turnus adest, et in medio cadaverum auget timorem cædis et incendii : atque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam associari, se ejici domo. Tunc illi, quorum matres percitæ Baccho percurrunt sylvas inaccessas cum choreis, conveniunt undique congregati, et exercent bellum : neque enim levis est auctoritas Amatæ.

Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros ;
 Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas :
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos insani Martis amore, 550
 Undiq; ut auxilio veniant : spargam arma per agros.
 Tum contrà Juno : Terrorum et fraudis abundè est :
 Stant belli causæ : pugnatur cominùs armis.
 Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuat arma.
 Talia connubia et tales celebrent hymenæos 555
 Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
 Te super æthereas errare licentiùs auras
 Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
 Cede locis : ego, si qua super fortuna laborum est,
 Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces : 560
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus, Italiæ in medio sub montibus altis,
 Nobilis, et famâ multis memoratus in oris,
 Amsancti valles : densis hunc frondibus atrum 565
 Urget utrinque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxis et torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, et sævi spiracula Ditis
 Monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago,
 Pestiferas aperit fauces : queis condita Erinnyes, 570
 Invisum numen, terras cœlumque levabat.
 Nec minùs intereà extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus : cæsosque reportant,
 Almonem puerum, fœdatique ora Galesi : 575
 Implorantque Deos, obtestanturque Latinum :
 Turnus adest, medioque in crimine, cædis et ignis
 Terrorem ingeminat : Teucrosque in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli. 579
 Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thiasis (neque enim leve nomen Amatæ)
 Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.

NOTÆ.

565. *Amsancti valles*, &c.] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent : medio ferè spatio, inter mare superum sive Hadriaticum, et inferum sive Tyrrhenum est vallis, in quâ lacus *Amsanctus*, nunc *Musiti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus suprâ, v. 82. aquis nigris, et odore teterrimis, in medio lacûs ad viri proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex ostiis inferorum Itali credidere, et inde *Amsanctus* dictus

est, id est, *circum sacer* : *ambi* enim vel *ambe*, veteribus fuit, *circum ἀμφι*. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnyes*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati*.] Vulnerati, cæsi, Vide Æ. 2. 55. *Ferro Argolicas fœdare latebras*.

577. *Crimine*.] Cæsis cadaveribus, quorum cædem Turnus crimini vertebat Trojanis. De *Teucris*, Æ. 1. 235. De *Phrygiâ*, Ibid. 381. De *Baccho* ejusque *thiasis*, seu *choreis*, Ecl. 6. 29.

Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
 Contra fata Deum, perverso numine poscunt.
 Certatim regis circumstant tecta Latini.
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequicquam et spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga. 590
 Verum ubi nulla datur cæcum exuperare potestas
 Consilium, et sævæ nutu Junonis eunt res;
 Multa Deos, aurasque pater testatus inanes:
 Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ.
 Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas, 595
 O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
 Supplicium; votisque Deos venerabere seris.
 Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus;
 Funere felici spolior. Nec plura locutus,
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600
 Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum, 604
 Hyrcanisve, Arabisve parant; seu tendere ad Indos,

Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auspicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini: ille obsistit, velut rupes maris, immobilis: veluti rupes maris, magnâ tempestate instante; quæ multis fluctibus circum sonantibus sustentat se mole suâ: frustrâ scopuli et saxa spumantia circumstrepunt, et alga impacta impellitur lateri. Sed quandoquidem nulla offertur facultas evitendi insanum consilium, et res fiunt ad arbitrium duræ Junonis: pater sæpius attestatus Deos et ærem vacuum ait: Heu! vincimur fatis, raptamur tempestate. O miseri, vos ipsi persolvitis has pœnas sacrilego sanguine. O Turne, spectabit te crimen et tristis pœna: et tardioribus precibus implorabis Deos. Nam quies est mihi parata, et omnis portus est in conspectu: tantum privabor morte felici. Nec plura

locutus, clausit se domo, et deposuit regimen rerum. Erat consuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ solemnem perpetuè servaverunt; quam nunc Romani potentissimi orbis servant, quando concitant Martem in prima certamina: seu parant inferre manu triste bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; seu proficisci contra Indos,

NOTÆ.

598. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, cum sit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, sed tantum honores fortassè, et pompam funebrem; captâ et vastatâ à Trojanis urbe meâ.

601. *Hesperio in Latio, &c.*] De *Hesperia*, Italiâ, Æ. 1. 530. De *Latio*, suprâ, 54. De *Albâ*, Ascanii regiâ urbe, Æ. 1. 271. Æ. 8. 48.

604. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thracum vicinis: circa ostia Danubii, G. 2. 115. De his triumphaverat paulò ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Crassus Proconsul, Augusti auspiciis, anno U. C. 726.

605. *Hyrcanisve, Arabisve, &c.*] *Hyrcania*: olim Parthiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum à Romanis illatum est; sed Parthis, quorum imperio continebatur *Arabia*; cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*: ingens Asiæ quasi peninsula: Syriæ, Mesopotamiæ, et Parthorum imperio contermina: G. 2. 115. Hanc penetrare et subigere tentavit Augustus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, juxta Strabonem; non Ælio Largo, ut mendosè legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut malè Casaubonum in Strabonis 1. 17. commentari ostendit Valesius in Ammianum.

Tendere ad Indos, Auroramque, &c.] Constat

ex Dione, Indos pacem sanxisse cum Augusto et ad eum dona advexisse, cum Sami hyemaret, sub finem anni 734. aut initium sequentis: cum Augustus in urbem rediret ex Asiâ et Syriâ, ubi multa composuerat. Constat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Augusto peteretur, eidem in Syriâ versanti signa captivosque remisisse, quotquot Crassi Antoniiique cladibus Parthi ceperant: idque accidisse circa ætatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735. contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipsâ signorum receptione, et itinere Augusti: sed de ejus apparatu explicandus sit: quæ omnia contingere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Augustus itineri se dedit, antequam iniret magistratum consulis anni 733. Idem signa et captivos à Parthis repetiit sub finem anni 731. Quo fortè tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit: siquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiisse quàm eam Sami conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romanum videbat, ad bellum tendere existimavit, cum tamen deinde pace perfecta sint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurorâ*, G. 1. 249. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

et persequi Auroræ populos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
et repetere signa à Parthis. Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
Sunt duæ portæ belli, appellante eas hoc nomine, venerabiles religione et metucrudelis Martis: centum vectes ærei, et æternæ vires ferri claudunt eas: et Janus custos non recedit à portis. Quando stat senatoribus certum consilium belli; ipse Consul, notabilis trabeâ Romuleâ et cinctu Gabino, aperit illas et stridentes earum cardines; ipse inclamat bellum: tum reliqua Juventus imitatur eum, et æræ tubæ respondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicare bellum Trojanis illo ritu, et aperire funestas portas. Sed pater abstinuit à tactu portarum, et abhorrens fugit turpe ministerium, et abscondit se in obscuris tenebris. Tunc regina Deorum filia Saturni, delapsa è cœlo, ipsa percussit manu portas obsistentes, et emoto cardine fregit postes belli ferratos. Italia, prius quæta et non turbata, nunc flagrat. Hi partim volunt ire pedites per agros; Partim sæviunt sublimes et excitantes pulverem altis equis: omnes quærunt arma; partim purgant arvinâ pingui scuta polita et spicula splendida, et acuunt secures in cote: et placet portare vexilla, et audire sonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus

610
615
620
626

NOTÆ.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non nisi à Numâ, secundo Romano- rum rege, institutum est. Cætera pete ex Æ. 1. 294.

609. *Vectes.*] *Vectis*, instrumentum in modum trabis aut pali crassioris, quo vel januæ adversus vim muniuntur, vel promoventur impellunturque moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Custos limine Janus.*] Vel quia statua ejus erat in limine bifrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipso sic dictæ sunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *januæ* sunt: anni, qui mensis *Januarius*, &c. Primus rex fuit et antiquissimus Italiæ, qui Saturnum hospitio accepit. Hunc aliqui Noë, aliqui Japhet Noë filium putant. Vini usum in Italiam invexit, arasque, et templa, et portarum ac clavium usum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus est, et maximâ conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob summam prudentiam, præterita sciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentes à feris moribus ad mansuetiores traduxerit, quæ duplex vita supplicii vultu notatur: vel quod Græcus ori-

gine, ut quidam volunt, linguâ duplici loqueretur.

612. *Quirinali trabeâ, cinctuque Gabino, &c.*] De *trabeâ*, quæ *Quirinalis* ab inventor Romulo dicta est, suprâ, v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit, cum togæ lacinia, quæ sinistro brachio vulgò imponebatur, inde subducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus sive cinctus, togam contrahebat, breviorique et strictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re vestiariâ quàm accuratissimè scripsit. Nomen et originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cum cives sacris operarentur togati, subito ingruentibus hostibus, cum non esset spatium arma sumendi, sic succinctis contractisque togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Consul bella indicerebat, duces et imperatores spolia hostium cremabant, sacra sæpe bello faciebant, devovebant se, &c.

621. *Cardine verso, &c.*] De *cardine* portarum, Æ. 1. 448. De *postibus*, Æ. 2. 442. De *Aysoniâ* Italiâ, suprâ, v. 54.

627. *Arvinâ pingui, &c.*] Est *sevim*, sive pinguedo illa, quæ inter carnem et cutem animalium est. *Cos*, fœminini generis, lapis est quo cultri acuuntur.

Tela novant : Atina potens, Tiburque superbum,
Ardea, Crustumérique, et turrigeræ Antemnæ. 631

Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque salignas

Umbonum crates : alii thoracas ahenos,

Aut leves ocreas lento ducunt argento.

Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri 635

Cessit amor; recoquunt patrios fornacibus enses :

Classica jamque sonant : it bello tessera signum.

Hic galeam tectis trepidus rapit : ille frementes

Ad juga cogit equos, clypeumque auroque trilicem

Loricam induitur, fidoque accingitur ense. 640

Pandite nunc Helicon, Deæ, cantusque movete :

Qui bello exciti reges : quæ quemque secutæ

Complêrint campos acies : quibus Itala jam tum

Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.

Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis :

Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura. 646

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris

Contemptor Divûm Mezentius, agminaque armat.

Filius huic juxtâ Lausus : quo pulchrior alter

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni : 650

Lausus equûm domitor, debellatorque ferarum,

Ducit Agyllinâ nequicquam ex urbe secutos

recidunt tela : Atina potens, et Tibur excelsum, et Ardea, et Crustumerium, et Antemnæ turritæ. Cavant tutas galeas capitum, et texunt è salice crates clypeorum : alii excidunt loricas æreas vel politas ocreas argento flexili. Il- luc abiit studium vomeris et falcis, illuc omnis cura aratri : recoquunt patrios gladios in fornacibus : et jam buccinæ sonant : da- tur symbolum signum bel- li. Hic festinus extrahit galeam è tecto : ille jungit ad currum equos frementes, instruiturque clypeo et lo- ricâ cum triplici licio auri, et armatur fideli gladio. Nunc, ô Musæ, aperite Helicon ; et suggerite mi- hi cantus istos : quinam re- ges excitati fuerint ad bel- lum ; quinam exercitus se- cuti unumquemque operue- rint campos ; quibus homi- nibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix mea, quibus bellis flagraverit. Nam vos, Divæ, meministis,

et potestis narrare illa : vix levis rumor famæ pervenit ad nos. Primus Mezentius contemp- tor Deorum asper incipit bellum è Tyrrhenâ regione, et instruit exercitum. Lausus filius huic prope adest : quo nemo alter fuit formosior, excepto corpore Laurentis Turni. Lausus ille, domitor equorum, et victor ferarum, ducit mille viros frustra secutos ipsum ex urbe Agyllinâ :

NOTÆ.

630. *Atina, &c.*] Urbs in septentrionali re- gione Volscorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in septen- trionali parte veteris Latii, prope cataractam Anienis fluvii è rupibus præcipitantis : *super- bum* dicitur : vel ob illas rupes, propter quas *supinum* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4. 23. et *altum* à Martiali, Epig. lib. 7. 12. vel ob super- biam, quâ cum Romanis jam potentissimis ausi sunt bellum gerere, anno U. C. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, suprâ, v. 410. *Crustumerium* vel *Crustumeria*, non longè ab urbe Româ : in illo Sabinæ regio- nis angulo, quem Anio in Tiberim procurrens efficit : nunc fortè *Marcigliano vecchio*. *Antem- næ*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad confluentem Anienis in Tiberim : sed in Latio, non in Sabinis : idè sic dictum, quodd ante ænes positum sit.

633. *Umbonum crates.*] Scutorum fulcra è salice, quæ deinde corio vestiebant. *Umbo*, media pars est scuti eminentior, Æ. 2. 546.

637. *Classica, &c.*] *Tubæ* : sic dictæ, quodd iis multitudo calaretur, id est, vocaretur, sive ad bellum, sive ad concionem : unde et *classes* dic- tæ sunt, tum exercitus, non tantum navales, sed etiam terrestres ; tum civium partes ad censum distributæ. *Tuba* autem propriè recta fuit, à *tubo* sive cavali dicta. *Cernu*, omnino

flexum, à *boum* cornibus : ex quibus factum est priusquam ære conflaretur, unde dicta est *buccina*. *Lituis* paulum incurvus, figuræ inter tubam et cornu mediæ.

Tessera.] Propriè figura est, sex constans æ- quis lateribus, omni ex parte quadrata : luso- riis talis, quales hodie habemus, non absimi- lis : nomen à *τεσσαρα*, quatuor. Varios habuit usus, præcipuè in bello : ubi significabat sig- num illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, à tribunis ad centuriones, et per eos ad alios deinde milites pertinebat : vel ut milites invicem se cognoscerent, vel ut iis imperatorum mandata innotescerent. Aliquando inscripta fuit, aliquando vocalis : ut frequenter sub Cæsare *Venus genitrix*, sub Mario *Lar Deus*, sub Syllâ *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. De *loricâ auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicon, Deæ, &c.*] *Deæ*, Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bæotiæ, Musis sacer, Parnasso vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhenâ* regione, sive *Tusciâ*, et *Etruriâ*, Æ. 2. 731. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, su- prâ, v. 63.

652. *Agyllinâ nequicquam ex urbe, &c.*] *A- gylla*, urbs Etruriæ, ferè in confinio Latii, leucâ

dignus qui felicior esset paterno regno, et cui Mezentius non fuisset pater. Post hos formosus Aventinus, genitus formoso Hercule, ostentat per campos currum illustrem victoriâ et equos victores: et profert in scuto insigne patris: nempe centum serpentes, et Hydram circumdatam serpentibus. Rhea sacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in sylvâ collis Aventini: postquam Hercules victor ab occiso Geryone pervenit in regionem Laurentem, et lavit vaccas Hispanas in fluvio Tusco. Milites ejus præferunt manu ad pugnam pila et duos dolones: et certant acumine tereti, et veru Sabello. Ipse pedes, quassans pellem ingentem leonis, impexam horribilibus pilis cum dentibus candidis, et cinctus eâ circa caput: sic intrabat domum regiam terribilis, et opertus circa humeros indumento Herculeo.

Mille viros: dignus patriis qui lætior esset Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset. Post hos insignem palmâ per gramina currum, 655 Victoresque ostentat equos, satus Hercule pulchro Pulcher Aventinus: clypeoque, insigne paternum, Centum angues, cinctamq; gerit serpentibus hy-Collis Aventini sylvâ quem Rhea sacerdos [dram. Furtivum partu sub luminis edidit auras, 660 Mixta Deo mulier: postquam Laurentia victor Geryone extincto Tirynthius attigit arva, Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas. Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones: Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello. 665 Ipse pedes tegmen torquens immane leonis, Terribili impexum setâ, cum dentibus albis, Indutus capiti: sic regia tecta subibat Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

paulò plus unâ distans à litore, à Pelasgis è Thessaliâ profectis condita et appellata: à Tyrrhenis verò è Lydiâ oriundis capta, et Cære dicta: nunc *Cerveteri*, regia Mezentii: unde expulsus à suis, cum reliquis fidelium sibi subditorum Turno se conjunxerat. *Nequicquam*: cum et Mezentius et Lausus et Turnus hoc bello morituri essent.

657. *Insigne paternum, Centum angues, &c.*] Insigne ad memoriam paternæ victoriæ compositum: scilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, Æ. 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unus è collibus, quibus insidet Roma, nunc monte di S. Sabina. Ambiguum relinquit Virgilius an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius à colle nomen fuerit. Cum autem *Rheam sacerdotem* appellat, Herculi in sylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* Vestalem, quæ deinde circa hunc eundem locum, ex Marte Romulum concepit. Æ. 1. 274.

662. *Geryone extincto Tirynthius, &c.*] *Geryon*, *Geryonis*; vel *Geryones*, *Geryonæ*; vel *Geryoneus*, *Geryonei*: quia Græcè dicitur, Γερών, Γερώνης, Γερωνεύς. Rex fuit Hispaniæ; qui tria dicitur habuisse corpora, quòd tribus etiam insulis Hispaniæ adjacentibus imperaret, Balearicæ majori, minori, et Ebusæ: vel quòd tres essent fratres amore conjunctissimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, et secum in Italiam advexerit. *Tirynthius*, nomen Herculis: *Tiryns*, urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus est Hercules. De *Laurentibus arvis* suprâ, v. 63.

663. *Tyrrhenos in flumine, &c.*] *Tyberi*, qui Tyrrhenos seu Etruriam à Latio dividet: un-

de dicitur quoque Æ. 2. 781. *Lydius*, à Tyrrhenos Lydo, qui regnum ibi consistuit. *Iberia*, nomen Hispaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc est, Ebre.

664. *Pila ... dolones, &c.*] Milites Aventinæ regionis armat poëta, I. *Pilis*: quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, hastilia manum implentia, septem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. II. *Dolonibus*: contis ingentibus ligneis; quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret: vel ferrum ipsum latebat intra lignum, indeque cum erat opus evibrabatur: idèd nomen habent à dolo. III. *Verutis*, quæ vocat veru Sabellum et teretem mucronem: quæ in eo tantum videntur à pilis diversa fuisse, quòd ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro veru Sabellum et teres mucro, non sunt diversa; sed res eadem per disjunctionem expressa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus et auro*.

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico*. Hoc enim nomen utrique genti commune fuisse ostendit Cluverius passim in antiquâ Italiâ: quòd utrique communis origo esset: nempe ab *Ausoniis*, qui deinde *Opici* sive *Osci*, tum *Sabelli*: deinde in plures divisi partes, *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occasum dicti sunt. Et situs quidem Sabinorum, qui Romæ et Aventino colli propiores fuerunt, probat hîc Sabellum de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipsius de *Samnitibus*; quia *Samnitum* nomen à telo deducit Festus, quod σαυνίον Græci dicunt, quâ voce vertit semper Dionysius verutum Livii. Hæreo tamen in primâ sententiâ.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgò fuit pelle Nemeæ leonis, à se occisi.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt, 670
 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque, acerque Coras, Argiva Juventus :
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
 Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
 Linquentes cursu rapido : dat euntibus ingens 676
 Sylva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
 Nec Prænestinæ fundator defuit urbis ;
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
 Inventumque focus, omnis quem credidit ætas, 680
 Cæculus. Hunc legio latè comitatur agrestis :
 Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
 Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
 Hernica saxa colunt : quos, dives Anagnia pascis ;
 Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma, 685
 Nec clypei currusve sonant : pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
 Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros

qui campos Gabinæ Junonis, et frigidum Anienem, et rupes Hernicas irriguas rivis : quos alis, opulenta Anagnia, quos *tu*, ô pater Amasene. Arma non *sunt* illis omnibus, nec sonant *his* scuta aut currus : maxima pars fundit glandes plumbi lividi : pars præfert manu duo spicula, et habet *ad* tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi :

NOTÆ.

670. *Tiburtia, &c.*] De *Tibure* urbe, v. 630.
 672. *Argiva Juventus.*] *Coras* ; *Tiburs*, *Tibur-tus* vel *Tiburnus*, et *Catillus*, primâ brevi apud Statium, longâ apud Virgilium, seu *Catilus*, quo dactylo usus est Horatius ; filii fuere Amphiarai, Argivi juxta multos : conditores Tiburis et aliarum in Italiâ urbium, quò venerunt post prodigialem ad Thebas necem patris, de quâ Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, et Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, sed Arcadem censet, classis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ . . . Centauri.*] Superiore parte humanâ, inferiore equinâ ; Ixione et nube geniti, Thessaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen Othrynque.*] Montes Thessaliæ. De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ, &c.*] *Præneste*, antiqui Latii urbs ad orientem Romæ, nunc *Palestrina*. Hanc à Præneste Ulyssis nepote conditam aliqui aſunt : Virgilius et alii quidam a Cæculo, quem è Digitiorum fratrum sorore conceptum narrant, cùm eam Vulcanus sub scintillâ specie vitiâset : et à matre abjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum esse, cùm ei fumus oculos aliquantulùm læsisset, unde Cæculus appellatus est. Hæc è Solino et Servio fabula concinnata. Suspicio tamen hunc Cæculum non fundatorem propriè urbis Prænestinæ dici, sed tantùm instauratorem. Causam suspicandi videbimus, Æ. 8. 561. Hujus amplissima ditio hic describitur, ab urbe Prænestinâ ad Circæum ferè montem, longo circuitu Lau-

Posteà duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum : nempe Catillus et generosus Coras, juvenes Argivi ; et inter media arma incedunt ante primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cùm descendunt è summo cacumine montis, deserentes celeri cursu Omolen et Othryn nivolum : tum sylva præbet illis currentibus latum spatium, et arbusculæ cedunt magno fragore. Neque absuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia sæcula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agrestes, et repertum in ignibus. Multitudo rusticana latè cingit ipsum : et homines qui habitant Præneste excelsum, et

rentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præside, G. 1. 295. De *legione*, quæ impropriè sumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis, &c.*] Enumerat populos sub Cæculi signis militantes. I. Igitur *Prænestinos*. II. *Gabios*, urbem ubi religiosè Juno colebatur, de quâ Æ. 6. 773. III. *Anienem*. *Anio*, *Anien*, vel *Anienus*, fluvius est distermians vetus Latium à Sabinis, deinde in Tyberim influens : hodie dicitur *Teverone* : habebatque fontes in finibus septentrionalibus Hernicorum. IV. *Hernica saxa, &c.* *Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem, inter Æquos, Marsos, et Volscos : Sabini fuisse generis vulgò putantur, siquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *saxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amazeni* fluvii, nunc *Toppia* : qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium in mare Tyrrenum evolvitur.

686. *Glandes Liventis plumbi, &c.*] Armata poëta milites Cæculi. I. *Fundu et glandibus plumbeis*. II. *Spiculis* duobus, id est, meo judicio, hastilibus minoribus ac tenuioribus, quorum crassities unius digiti, ferrum pedale, lignum tripedale ; quæ inter arma velutum describit Lipsius. III. *Galeris* à lupinâ pelle, id est, pileis turbinatis et in acumen desinentibus. IV. *Perone*, hoc est, calceamento rustico è crudo corio, ad tutelam dextri pedis, cùm sinister nudus esset ; qui mos Ætolorum fuit : unde Macrobius *Hernicos* non è Sabinis, sed è Pelasgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

relinquunt plantas sinistri
 pedis nudas, calceus crudi
 corii operit alteras. At Mes-
 sapus, domitor equorum,
 soboles Neptuni, quem ne-
 mini licitum erat occidere
 nec igne nec ferro, repente
 concitat ad pugnas subdi-
 tos dudum otiosos ac tur-
 mas desuetas bello, et re-
 sumit arma. Hi duces Mes-
 sapi regunt exercitus Fes-
 cenninos et justos Faliscos.
 Hi incolunt rupes Soractis,
 et campos Flavinius, et la-
 cum Ciminum cum monte,
 et sylvas Capenas. Incede-
 bant digesti ordine, et cele-
 brabant regem suum. Quem
 admodum aliquando can-
 dentes cycni in serenis nu-
 bibus, cum referunt se è
 pastu, et emittunt numero-
 sam vocem per colla oblon-
 ga: tum resonat amnis et
 palus Asia procul repercus-
 sa. Nec ullus existimaret
 strui armatum exercitum
 ex tantâ multitudine, sed a-
 ëriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad litora. Ecce Clausus, ex antiquo sangui-
 ne Sabinorum, ducens magnam turbam, et ipse instar magnæ turbæ: is à quo nunc et tribus
 et gens Claudia propagatur per Latium, ex quo tempore Roma ex parte concessa est Sabinis.

Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
 Instituire pedis, crudus tegit altera pero. 690
 At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
 Jampridem resides populos desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.
 Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos, 695
 Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
 Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant.
 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
 Cum sese è pastu referunt, et longa canoros 700
 Dant per colla modos: sonat amnis, et Asia longè
 Pulsa palus.
 Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misseri putet, aëriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem. 705
 Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, magnum
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
 Claudia nunc à quo diffunditur et tribus et gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

NOTÆ.

691. *Messapus, &c.*] Græcus ex Anthedoniâ, Bæotiæ regione, ubi Messapio monti nomen dedit: postmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninsulam ad orientem, quæ Messapia ab eo, deinde Calabria vocata est. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam; *equum domitor*, quia equus Neptuno sacer est, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius à Calabria longè diversum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad septentrionem Romæ.

695. *Fescenninas acies, &c.*] Sub Messapo erant. I. *Fescennia*, sive *Fescennium*, oppidum Etruriæ, paulò infra confluentem Naris in Tyberim: unde orta est licentia nuptialium carminum, quæ *Fescennina* dicta sunt: nunc quibusdam dicitur *Galese*. II. *Falisci*: populi paulò infra Fescennium: quorum urbs *Falerii*, quæ *Faliscum* aliquando appellatur. *Æquos* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua supplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. III. *Soracte*: mons in agro Falisco: nunc monte di S. Silvestro. Dixit *arces pro rupibus* illius montis: ut G. 4. 461. *Flèrunt Rhodopæ arces*. IV. *Flavinia arva*: vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii et Silii versibus ignotus. V. *Ciminus*: mons et lacus cum *Ciminiâ* sylvâ, ad occidentem in Etruriam interior subit. Suspiciat Cluverius montem eum esse, qui modò nuncupatur di *Viterbo*; lacum, di *Ronciglione*. VI. *Capena*: urbs cum luco et templo Feroniæ ad ripam Tyberis, inter agrum

Faliscum et Veientem fuit: nunc *Canepina*. De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Asia* palude in Lydiâ, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orti juxta aliquos ex Lacedæmoniiis: juxta diligentissimum scriptorem Cluverium, ex Opicis et Ausonibus indigenis Campaniæ habitatoribus; eam habuerunt Italiæ partem, quæ est ad septentrionem Latii: inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem; et montem Appenninum; nunc regio retinet ferè nomen, estque sub ditione Pontificiâ.

707. *Clausus.*] *Atta Clausus*, post exactos reges, cum totâ familiâ et quinque millibus clientum et amicorum, è Sabinorum urbe Regillo, Romam transmigravit: utque ad formam Romanam nomen aptaret suum, Appius Claudius dici voluit. Ideò in patriciorum numerum admissus est: ager ei trans Anienem fluvium attributus: et cum Romulus populum Romanum in tres partes distribuisset, quas ideò dixerat *tribus*, nimirum *Tatiensem*, *Rhamnensem* et *Luцерensem*; fuerunt à posteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clausus, de quo Virgilius, è majoribus illius Claudii fuisse fingitur. De voce *instar*, Æ. 6. 865. De *Latio*, suprâ, v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primò post prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Sabinos diu commissa: quæ sic composita sunt, ut Romulus et Tatius communiter regnum administrarent, Sabini Romam

Unà ingens Amiterna cohors, priscique Quirites :
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ : 711
 Qui Nomentum urbem, qui rosea rura Velini ;
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosq; et flumen Himellæ.
 Qui Tyberim Fabarimque bibunt: quos frigida misit
 Nursia, et Hortinæ classes, populique Latini: 716
 Quosque secans infaustum interluit Allia nomen.
 Quàm multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hybernis conditur undis :
 Vel quàm Sole novo densæ torrentur aristæ, 720
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
 Hinc Agamemnonius Trojani nominis hostis
 Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
 Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho 725
 Massica qui rastris: et quos de collibus altis

Simul magna cohors Amiterna, et antiqui Cures: omnis multitudo Ereti, et Mutusæ oliviferæ: qui occupant urbem Nomentum, et roseos campos Velini *laccis*: qui rupes horridas Tetricæ, et montem Severum, et Casperiam, et Forulos, et fluvium Himellam; qui potant Fabarim et Tyberim: quos Nursia nivosa mittit, et classes Hortinæ, et gentes Latinæ: et quos Allia, nomen funestum, dividens interfuit. *Tam multi*, quàm multi fluctus agitantur in mari Africano, quando asper Orion occidit in aquas hybernas: vel quàm densæ aristæ coquantur Sole novo, aut in agris Hermi, aut in arvis flaventibus Lyciæ. Clypei resonant, et terra tremit commota pulsu pedum. Hinc Halesus Agamemnonius, hostis Trojanæ gentis, alligat equos curru, et adducit Turno mille bellicosos populos. Adsunt, qui findunt rastris Massicam fœcundum vino: et quos

NOTÆ.

commigrarent è Curibus suis; et Roma quidem Romuli servaret nomen, Romani verò Quirites à Curibus, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundò id contigit in Clauso: qui, ut diximus, post expulsos reges admissus est: et de hâc secundâ admissione poëtam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors, &c.*] Loca enumerantur varia Sabinorum. I. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius et Apennini jugis, nunc excisa, prope oppidulum *S. Vittorino*. II. *Prisci Quirites*. Non Romani, sed Curenses, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti sunt: in parte regionis planè oppositâ et occidentali: nunc *Vescovio di Sabina*. III. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, ferè ad confluentem Alliæ et Tyberis, nunc *monte rotundo*. IV. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem, nunc *Lamentano*. V. *Mutusæ*, aliter *Trebula*, vicus in septentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone*. VI. *Rosea rura Velini*, pars agri Reatini, sic à Plinio, Varrone, Festo appellata, à *rore*, qui fertilissimum tractum illum efficit: circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; et *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco*. VII. *Tetrica* et *Severus*, montes incerti sitûs: à *Blondo* circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni*: à Cluverio, in angulo septentrionali circa Nursiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla*. VIII. *Casperia*, paulò supra Cures, oppidum, nunc *Aspera*. IX. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, excisus. X. *Himella* fluvius prope Casperiam nascent, in Tyberim infra Cures delabitur; nunc *Aia*. XI. De *Tybri*, Æ. 8. 330. XII. *Fabarim*, vel *Farfarus*, in orientalem Tyberis ripam influens,

nunc *Farfa*. XIII. *Nursia*, ultima Sabinarum urbium ad septentrionem, inter Apennini pruinæ, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia*. XIV. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs apud confluentes Naris ac Tyberis, in Etruriâ quidem, sed Sabinis contermina: nunc *Orta*. *Classes*, exercitum terrestrem interpretor, non navalem, ut diximus suprâ, v. 637. XV. *Latini*, qui Sabinis contermini sunt ad meridiem, suprâ, v. 54. XVI. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulò infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonensibus graviter deinde cæsi sunt, nunc *rio di Mosso*.

718. *Libyco. . . marmore, &c.*] Æ. 1. 158. *Orion*, astrum formidabile, non tantum ortu ut diximus, Æ. 1. 535. sed etiam casu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo, &c.*] Multi codices scribunt *quum*; ubi suspicor, legendum *quàm*, *quàm densæ*; ut sit sanior sensus hujus secundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*; sed ætatem primam intelligit, quâ maturescunt aristæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feracissimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Asiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

723. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis, de quâ Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio et Solino Faliscorum urbem condidisse. Quibus tamen non assentitur Virgilius, qui longè aliâ in parte regnum ejus constituit, nempe circa Campaniam, quæ est ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos et Hirpinos, ad septentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Massica qui, &c.*] Campaniæ gentes et

Aurunci patres miserunt è Aurunci misère patres: Sidicinaque juxta
montibus excelsis; et qui Æquora: quique Cales linquunt: amnisque vadosi
sunt prope mare Sidicinum: Accola Vulturini: pariterque Saticulus asper,
et qui proficiscuntur Calibus: et accola Vulturini Oscorumque manus. Teretes sunt aclides illis 730
fluminis vadosi; et similiter durus Saticulus, et agmen Oscorum. Arma sunt
illis aclides teretes, sed Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello:
mos est eas alligare loro Lævas cetra tegit: falcati cominus enses.
flexili: cetra protegit sinistras manus: curvi gladii Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
sunt illis ad pugnandum Oebale: quem generâsse Telon Sebethide Nymphâ
cominus. Neque tu omittaris Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret 735
non memoratus versibus Jam senior: patriis sed non et filius arvis
nostris, ô Oebale: quem Contentus, latè jam tum ditione premebat
Telon dicitur genuisse è Sarrastes populos, et quæ rigat æquora Sarnus:
Nymphâ Sebethide, cùm Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arva
jam senex obtineret Capreas, Celennæ;
as, regnum Teleboarum: Et quos maliferæ despectant moenia Abellæ: 740
at verò filius non contentus Teutonico ritu soliti torquere cateias,
paternâ regione, jam tum late occupat imperio gentes Sarrastes, et campos quos Sarnus perluit: et qui habitant Rufas,
et Batulum, et agros Celennæ: et quos muri Abellæ fructiferæ despiciunt: solent vibrare cate-
jas more Teutonico,

NOTÆ.

loca præcipua. I. *Massicus mons*, ad mare; in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *rastris*, G. 1. 160. II. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum sive Ausonum in Italiâ, qui inter Campaniam et Volscos consederunt, suprâ v. 54. III. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus consedit, circa Teanum urbem, et juxta Virgilium etiam ad litus aliquantum pertinuit. IV. *Cales* plurali numero, oppidum supra Massicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. V. *Vulturinus* etiam nomen, fluvius Campaniæ ipsam à Samnio magnâ parte determinans, et ad meridiem agri Falerni in mare influens. VI. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturini et Capuæ, nunc *Caserta*. VII. *Osci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Ausoniâ, et hujus regionis indigenâ.

730. *Teretes aclides*, &c.] Arma Campanorum. I. *Aclides teretes*: id est, vel exigua missilia, quod censent aliqui, quia plures ab eodem gestantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus asperæ, loro sive flagello alligatæ, ut post impactum vulnus revocari possent. Nomen: vel quasi *ἀκλίδες*, ab *ἀκλῆς*, *acumen*; vel quasi *ἀστυλίδες*, ab *ἀστυλῆς*, quæ jaculi species fuit ejusmodi loro alligati. II. *Cetra*, scutum loreum, Afri Hispanisque familiare: vocem putat Maurorum Vossius. III. *Ensis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perseo, ab *ἄρπην* *falx*.

734. *Sebethide Nymphæ*.] Filiâ *Sebethi*, ad Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas*, &c.] *Capreæ*, plurali

numero, insula est contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæsaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnaniâ, Epiri regione, profecti.

738. *Sarrastes*, &c.] Parebant Oebalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, et Picentini. I. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno*: fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, illud sinûs Neopolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolæ vocat *Sarrastes*. II. *Rufæ*, vel *Rufæ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior, in extremis Hirpinis Lucanium versus. III. *Batulum* et *Celenna*; urbes ignotitâ. IV. *Abella* non *Bella*, ut malè habent quidam codices: nunc *Avella*: urbs ad septentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitiibus et Hirpinis confini: excelso situ, quare *despectare* subjectos populos videtur: ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ sunt, quas non *mala* quidem, sed *poma* appellat Plinius 1. 15. 22.

741. *Teutonico*, &c.] Arma populorum illorum. I. *Cateja*, quæ ab Aventino tormenti genus fuisse dicitur, unde torquebantur saxa: melius ab Isidoro, telum quod propter gravitatem non longè evolabat, sed vi maximâ perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque*: qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Chersonesum, ubi nunc *Dania*. II. *Galea* è cortice suberis, qui levissimus et spississimus est, *liege*, cork. III. *Pelta ærata*, quæ breve scutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: eaque vel tota ærea; vel æreâ laminâ protecta. IV. *Ensis æreus*.

Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
 Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
 Et te montosæ misère in prælia Nursæ,
 Ufens, insignem famâ et felicibus armis :
 Horrida præcipuè cui gens, assuetaque multo
 Venatu nemorum, duris Æquicola glebis :
 Armati terram exercent, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
 Quin et Marrubiâ venit de gente sacerdos,
 Fronde super galeam et felici comptus olivâ,
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro :
 Vipereo generi et graviter spirantibus hydris
 Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
 Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
 Evaluit : neque eum juvere in vulnera cantus
 Somniferi, et Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,
 Te liquidi flevire lacus.
 Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius : insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriæ lucis humentia circum

in Marsis montibus, profuerunt ei contra plagas. Te Sylvæ Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis, te puri lacus luxerunt. Veniebat quoque Virbius, soboles Hippolyti clarissima bello : quem mater Aricia misit illustrem, educatum in sylvis Ægeriæ, juxta litus humidum,

quibus cortices detracti de subere sunt galeæ capitum, et quibus splendent æræ peltæ, splendent gladii ærei. Te quoque, ô Ufens, montosæ Nursæ miserunt ad bellum, illustrem famâ et pugnis felicibus : te inquam, cui præsertim paret Æquicola, natio aspera, et assueta frequenti venationi sylvarum in durâ terrâ ; hi armati colunt terram, et semper placet eis congerere novas prædas, ac vivere latrociniiis. Præterea venit quoque Umbro generosissimus, missu regis Archippi, sacerdos ex Marrubiâ natione, ornatus super cassidem foliis olæ felicitis : qui solebat cantu et tactu infundere soporem generi viperarum, et hydris noxiæ halantibus ; et mitigabat furorem earum, et sanabat arte morsus. Sed non potuit sanare vulnus Trojani teli : neque carmina soporifera, et gramina collecta

NOTÆ.

744. *Et te montosæ, &c.*] Æqui, vel Æquicoli, seu Æquiculi, quam hic Æquicolam gentem appellat Virgilius : fuere ad orientem superioris partis antiqui Latii : à fontibus Anienis, ferè ad usque Tibur : nunc pars est Campaniæ Romanæ : ibi urbs olim fuit Nursæ, jam ignoti situs. De venatu pro venatui, Ecl. 5. 29.

750. *Marrubiâ, &c.*] Marsi : ad orientem ac septentrionem Æquorum, inter continuâ Appennini juga : gens orta, vel juxta Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio ; à quo vim adversus venena et serpentes dicitur accepisse : vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet : vel juxta alios, à Marsiâ rege Lydorum. Loca Marsorum præcipua fuerunt. I. Archippe, urbs olim, quæ hitu terræ hausta et in Fucinum lacum dissoluta est : quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. II. Marrubium, vel Maruvium, regionis caput, in ejus meridianis finibus, infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii ; ea nunc Morea dicitur. III. Lucus sive nemus Angitiæ : quæ fuit juxta Solinum soror Circes, venitque cum eâ in Italiam, et vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus situs fuit : hodie oppidum Luco. IV. Fucinus lacus, ferè in mediâ regione, propius tamen ad meridiem descendens : nunc lago Fucino ; vel à vicino oppido, lago di Celano.

De Hydris, suprâ, v. 447. De Dardaniâ, Trojanâ, Æ. 1. 235.

761. *Hippolyti proles, &c.*] Hippolytus, Thesei Athenarum regis filius, à novercâ Phædrâ frustra interpellatus de stupro, ideoque ab eâdem de vi in se paratâ falsò delatus ad patrem : cum ad litus maris currum ageret, devotus à patre, equis subito marini monstri incursu efferatis raptatus ac discerptus est. Diana ejus cultu et castitate commota, per Æsculapium, Phœbi et Coronidis filium, revocavit eum in vitam, commendavitque ipsum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris : ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatusque Virbius, quod inter viros bis fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuisse sibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel est Aricia, urbs antiqua Latii, tribus circiter leucis Laurento dissita ad septentrionem, nunc la Riccia : quæ mater dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. magna parens frugum, magna virum. Vel Aricia quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque secundi hujus Virbii : quæ Ariciæ urbi nomen dederit ; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Persius et Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dicatum Dianæ, vel Egeriæ : ubi nunc oppidum Nemo : item templum Dia-

ubi est ara Dianæ pinguis, Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ.
 et placida. Quippe ex famâ Hippolytum, postquam arte
 resuscitatum herbis medi- novercæ 765
 cinalibus et amore Dianæ, Occiderit, patriasque explêrit sanguine pœnas,
 iterum venisse sub astra Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
 cœlestia, et sub aërem su- Ætherea et superas cœli venisse sub auras,
 periorum cœli; postquam Pæoniis revocatum herbis, et amore Dianæ.
 obiisset fraude novercæ, et solvisset sanguine pœnas
 patri, dispersus ab equis Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab
 efferatis. Tunc pater om- umbris 770
 nipotens, ægrè ferens ul- Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
 lum hominem emergere ex Ipse repertorem medicinæ talis et artis
 infernis tenebris ad lucem Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
 vitæ, ipse demisit fulmine At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 ad aquas infernas filium Sedibus, et Nymphæ Ægeriæ nemorique rele-
 Apollinis, inventorem talis gat: 775
 medicinæ et artis. Sed al- Solus ubi in sylvis Italici ignobilis ævum
 ma Diana abscondit Hip- Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 polytum arcanis locis, et Unde etiam Triviæ templo lucisque sacratis
 dimisit ad Egeriam Nym- Cornipedes arcentur equi, quòd litore currum
 pham et ad sylvam ut il- mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo et sylvis dicatis Di-
 lic solus in sylvis Italicis, anæ; quia territi monstribus marinis abjecerunt in litore currum

NOTÆ.

næ Scythicæ vel Tauricæ; et lacus Dianæ Ar-
 ricinæ, nunc *lago di Nemo*. Lacus multis im-
 pletur fontibus, quorum præcipuus fons *Ege-
 riæ* dictus est. Hanc Nympham Numa Pompe-
 lius, Romanorum rex secundus, sibi esse con-
 jugem fingeat; ab eâque legum instituta se ac-
 cipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Nu-
 mæ nimium dolentem, Dianæ miseratione in
 fontem illum conversam fuisse

763. *Humentia circum litora.*] Ita è Romano
 codice, apud Pierium, emendandum duximus:
 cum vulgata lectio, *Hymettia*, careat sensu.
 Nam *Hymettus*, mons apibus et melle celebris,
 in Atticâ est, et primam habet syllabam bre-
 vem; neque ullum in eo Italiæ tractu nominis
 hujus vestigium esse, Gifanius, Pimontius,
 Nascirænus sentiunt.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Tauricâ Cher-
 soneso colebatur Diana sanguine exterorum
 hominum quotquot illuc appelebant. Diana
 Iphigeniam Agamemnonis filiam, è sacrificio
 subductam, et illuc ex Aulide translatam sibi
 in sacerdotem consecraverat, Æ. 2. 116. Ores-
 tes Agamemnonis filius, ad ulciscendam necem
 patris, matrem Clytæmnestram interfecerat, Æ.
 3. 331. Idèd furiis agitatus, inter cætera piacula,
 jussus dicitur in Tauricam abire Chersonesum,
 indeque Dianæ simulacrum eripere. Eò igitur
 cum amico Pylade profectus, jussu regis Tho-
 antis tantum non immolatus est: sed agnitus à
 sorore clam cum eâ Dianæ simulacrum abduxit:
 et, ut est magna fabularum varietas, Mycenæ
 illud transtulit, juxta Hyginum: Athenas, jux-
 ta Euripidem: juxta Latinos plerosque Græ-
 corum æmulos, Ariciam. Suspiciatur Cluverius

hanc religionem ab Italici per Pelasgos et Ar-
 cadas esse acceptam. Constat verò victimas
 humanas his omnibus locis esse mactatas ad
 memoriam Taurici sacrificii, non tantâ tamen
 apud Aricinos immanitate. Neque enim illic
 omnes exteri immolabantur: sed servus ali-
 quis fugitivus, in illo nemore tamdiu sacerdo-
 tio fungebatur sub regis nemorensis nomine;
 donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen,
 ab eo accideretur. Unde *placabilis* ara illa
 dicitur à Virgilio; et à Valerio Argonaut. 2.
 304. *soli non mitis Aricia regi*. Perstabat ad-
 huc illa religio Caligulæ tempore: cujus in
 vitâ, Suetonius, c. 35. *Nemorensi regi, quòd
 multos jam annos potiretur sacerdotio, validio-
 rem adversarium subornavit*.

769. *Pæoniis herbis, &c.*] Herbis medicis:
Pæon enim, etsi certum medici nomen induci-
 tur ab Homero, Iliad. 5. 899. et alibi: vide-
 tur tamen commune medicorum rerumque
 medicarum fuisse nomen, ab Apolline medico-
 rum Deo deductum, qui *Pæon* ipse dictus est;
 quâ de causâ, diximus Æ. 6. 657.

773. *Phœbigenam, &c.*] *Æsculapium*, Phœbo
 et Coronide genitum, Phlegyæ Lapitharum
 regis filiâ, Æ. 6. 618. Hic Æsculapius cum
 arte medendi insignis, non unum Hippolytum,
 sed alios complures ad vitam revocasset; ful-
 mine adactus est ad inferos à Jove. Apollo
 Cyclopes, fabricatores fulminis, sagittis con-
 fixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœle
 expulit, coëgitque mortali regi servire, G. 3.
 2. De Styge, Æ. 6. 323. De Triviâ, Dianâ,
 quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

Et juvenem monstris pavidi effudere marinis. 780
 Filius arduos haud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
 Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, et toto vertice suprâ est.
 Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram 785
 Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
 Tam magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
 Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
 At levem clypeum sublatis cornibus Io
 Aurò insignibat, jam setis obsita, jam bos, 790
 (Argumentum ingens) et custos virginis Argus,
 Cœlatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
 Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
 Agmina densantur campis, Argivæque pubes,

et juvenem. Filius ejus Vir-
 bii nihilominus impellebat
 arduos equos in planitie
 campi, et curru ibat ad bel-
 la. Ipse Turnus egregio
 corpore incedit inter pri-
 mos, gestans arma, et su-
 pereminet toto capite. Huic
 cassis excelsa, cristata tri-
 bus jubis, sustinet Chimæ-
 ram, emittentem gutture
 flammam Ætnæas: tantò ma-
 gis illa fremens et minax
 diris flammis, quantò magis
 sæviunt prælia fuso san-
 guine. At Io, ex auro, cor-
 nibus erectis, jam operta
 pilis, jam bos, ornabat po-
 litum clypeum Turni (ar-
 gumentum illustre) et Ina-
 chus custos puellæ, et Ina-

chus ejus pater emittens fluvium ex urnâ cœlatâ. Nubes peditum
 æcutata congregantur totis campis, et juvenus Græca,

NOTÆ.

781. *Haud secius, &c.*] Nihilominus, non
 segnius; etsi pater Hippolytus ab equis lace-
 ratus fuisset, suprâ, v. 761. De voce *secius*, G.
 2. 277. De *Chimæra*, Æ. 6. 288. De *Ætnæis*
ignibus, qui pro quibuslibet hic sumuntur, Æ.
 3. 578. De *jubâ equinis* in apice galeæ, Æ. 3.
 463.

789. *Io, &c.*] Inachus Argivorum rex, flu-
 vio ibidem nomen dedit: unde pro fluvio ipse
 sumitur à poetis. Hujus fluvii filia *Io* cum ama-
 retur à Jove; ab eodem, ne à Junone agnosce-
 retur, in juveneam est conversa. Juno juven-
 cam à Jove petiit, acceptamque dedit custodi-
 endam pastori, cui centum erant oculi, nomen
 Argus. Is à Mercurio sopitus fistulæ cantu, et
 obtruncatus est. Juno pastoris oculis pavoni
 imposuit suo, juveneam furore perculit: quæ
 in Ægyptum usque fugiens, ibi tandem à Jove
 pristinae reddita est formæ: nupsitque Osiridi
 regi, et ab Ægyptiis sub Isidis nomine culta
 est. Hanc fabulam imposuit Turnus clypeo,
 quia originem ab Inacho ducere gloriabatur,
 suprâ, v. 372.

794. *Argivæque pubes, &c.*] Populos enu-
 merat, qui ducem Turnum sequebantur, non
 quod omnes ei subditi, sed quod ei milites mitterent
 suos. I. *Argivi*: haud dubiè ipsi *Ardeæ*
 incolæ, ex Danaë Argivâ orti, v. 372. unde
Acrisonei vocati sunt, v. 410. II. *Aurunci* reli-
 quæ Ausonum, inter Volscos et Campanos con-
 sidentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis spar-
 sos fuisse videbitur, Æ. 11. 316. III. *Rutuli*: po-
 puli Latini consanguinitate quidem et connu-
 biis ac vicinitate conjuncti; sed Turno tamen,
 non Latino subditi: quorum præcipua sedes;
 ab oriente, Antio Volscorum oppido mariti-
 mo; ab occidente, Numicio amne; à meridie,
 Lauvio Latinorum urbe, continebatur. IV. *Si-*
cani: vel fuerunt certæ cujusdam urbis in La-
 tio populi, siquidem eos Plinius, l. 3. 5. nume-
 rat inter quinquaginta tres Latii populus qui
 suo tempore sine vestigiis interierant. Vel re-

liquæ Siculorum, quos omnino primos Italia
 incolæ contendit fuisse Cluverius ex Dionysio:
 qui deinde ab Aboriginibus et Pelasgis à Græciâ
 profectis pulsati, in *Sicaniam* insulam fugerunt,
 eamque suo ducisque sui nomine *Siciliam* appel-
 laverunt: unde Siculi, quotquot erant in Italiâ
 superstites, ex sociorum suorum victoriâ, Sicani
 etiam sunt dicti. V. *Sacranî*: quorum origi-
 nem Cluverius, ex Festo, Servio, ac Dionysio
 ita concinnat; ut velit partem fuisse Pelasgo-
 rum et Aboriginum, qui post pulsos à se Siculos
 vicissim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulsati
 sint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, et
 sedes circalocum, ubi nunc est Roma, quæsi-
 rint; unde, quia *Reate sacra* Cybeles magno
 erant in honore, *Sacranî* appellati sint. VI. *La-*
bici, *Labicani* vel *Lavicani*: quorum urbs *La-*
bicum, nunc *Zagaruolo*, in septentrionali veteris
 Latii parte supra Tasculum. VII. *Accolæ Tybe-*
ris, de quo. Æ. 8. 330. De *saltibus*, pro sylvis,
 Ecl. 6. 55. VIII. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo
 suprâ, v. 150. IX. *Circæi*, incolæ Circæi mon-
 tis et promontorii, quo Latium vetus ad ori-
 entem terminatur; mons hodie *Circello*, Æ. 3.
 386. X. *Anxur*, neutro masculinoque genere:
 ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus*,
 singulari cultu colebatur: non puer et imberbis,
 ut somniant post Servium grammatici: sed pro-
 missâ barbâ, ut constat ex nummo apud Con-
 stant. Laudum cum inscript. JOVIS AXUR.
 Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud
 Græcum volunt, quasi *ἀνὸρ ὑπὸς* sine novacutâ:
 ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen esse à Volscâ
 linguâ repetitum. Urbs postea à Græcis pro-
 pter situm asperitatem, dicta est *τραχὴν*, *Tra-*
chine, à *τραχὺς*, *asper*: indeque *Taracina*, vel
Terracina, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi
 montis, apud Volscos. XI. *Feroniæ* lucus, cum
 fonte ac Templo, fuit inter Circæos et Terraci-
 nam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigi-
 tur. Aiunt plerique Junonem esse: aliter ta-
 men videtur, cum Feroniam Virgilius, Herili

et turmæ Auruncæ, et Rutuli, et antiqui Sicani, et agmina Sacrana, et Labicani picti *secundum* clypeos: qui colunt tuas sylvas, O Tybri, et sacram ripam Numici; et scindunt vomere colles Rutulos, et montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, et Feronia gaudens sylvâ virente: quâ porrigitur nigra palus Pomptina, et quâ frigidus Ufens pandit sibi viam per profundas valles, et mergitur in mare. Præter illos Camilla venit è natione Volscâ, ducens turmam equitum et catervas fulgentes æreis armis, bellicosa puella: non illa quidem puella assueta *secundum* fœmineas manus colo et calathis Minervæ; sed assueta tolerare difficiles pugas, et præcurrere ventos cursu pedum. Illa vel volâset per summas herbas segetis non tangendo, nec fregisset currendo teneros calamos; vel habuisset iter per medium mare, sustentata undis tumidis, nec madefecisset aquis teneros pedes. Omnis juvenus egressa domibus et agris, et turba matrum admiratur illam et aspicit incedentem: attendens stupentibus animis; quomodo regalis ornatus tega

Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani, 795
Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici:
Qui saltus, Tyberine, tuos, sacrumque Numici
Litus arant; Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: queis Jupiter Anxurus arvis
Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco: 800
Quâ Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.
Hos super advenit Volscâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum et florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathisve Minervæ 805
Fœmineas assueta manus; sed prælia virgo
Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina: nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis, 810
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa juvenus
Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem;
Attonitis inhians animis; ut regius ostro

NOTÆ.

Prænestini regis matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non potest, quæ nullos nisi ex Jove liberos suscepit. Narrat Dionysius, Lacedæmoniorum numen fuisse: qui illuc appulsi Lycurgi temporibus, Feroniæ Dææ locum dicaverint, quod eos feliciter mari ferri contigerat. Iahuit tamen idem l. 3. Latinorum et Sabinorum numen esse, quod Græci suâ linguâ vertunt *ἀνδρόφρον*, floriferam; alii *φιλοστέφανον*, amantem coronarum; alii aliter: quæ omnia Deam florum, aut hortorum fuisse significant. XII. Saturæ palus: quæ et Pometina, inde et Pomptina et Pontina dicta est, maritimam ferè omnem Volscorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim: à loco quem vocabant olim *tres tabernas*; nunc Cisterna, ad usque Terracinam: quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latissima erat: duobus fluvii ibi restagnantibus, Amaseno, nunc Toppia, et Ufente, nunc Aufente, à quo palus ipsa etiamnum appellatur l' *Aufente palude*. Unde porrò Pomptina, dicta sit, patet: nempe ab urbe Volscorum Suessæ Pometia, mediterraneâ illâ quidem, sed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem Saturæ nomen acceperit, non ita liquet. Ego sic statuo: Virgilium voluisse utrumque Pomptinæ paludis terminum hic significare: ab oriente quidem Ufentem fluvium: ab occidente verò fluvium Asturam, ejusdem nunc nominis. Quippe huc Asturam, Strabo *Στόραν*, Festus *Sturam*, vetus codex

apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturum* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuisse paludem, nec ipse negabit Cluverius: siquidem initium paludis petit à *tribus tabernis*, et agro Suessæ Pometiæ: quæ urbs utraque ad Asturam fluvium sita erat. Hujus paludis spatio tres et viginti urbes olim fuisse tradit Plinius; per mediam Appius aggere viam stravit, suo appellatam nomine: siccare conati sunt variis temporibus Cornelius Cethegus, Augustus, et Theodoricus.

803. Volscâ de gente Camilla.] Volsci, gens bellicosa, Rutulos et Latinos, ab occidente; Auruncos et Campanos ab oriente; Hernicos et Æquos à septentrione attingens: incerti generis, sed linguæ à Latinâ diversæ ac sibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexisse puto Camillam, cum maritimæ ferè Turnum sequerentur. Hujus Camillæ casus et origo narrantur, Æ. 11. 535.

804. Florentes ære catervas.] Ornatas fulgentes: metaphora, de quâ, G. 2. 6. De calathis, canistris, ubi fila et lanæ et alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliūque operum habetur præses, Æ. 5. 284.

814. Ostro velet honos, &c.] Purpurâ ex ostrei sive muricis sanguine expressâ, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro quâlibet insigni pha-

Velet honos leves humeros; ut fibula crinem 815 purpurâ nitidos humeros,
 Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram, quomodo fibula colligat
 Et pastoralem præfixâ cuspide myrtum. crinem auro; quomodo ip-
 sa ferat Lyciam phare-
 tram, et myrtum pastoralem armatam cuspide.

NOTÆ.

refrâ: quia sagittandi arte Lycii nobiles. De illâ Asiæ minoris meridianâ regione, Æ. 4. 143. *Myrtum*, hastilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuisse, jam notavit Virgilius, G. 2.

447. *Pastoralem* appellat, quia vitâ sylvestri ac pastorali instituta à Metabo fuerat Camilla, ut videbitur, Æ. 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli societatem alliciat. Æneas, Tyberini fluvii monitu, iter eodem consilio suscipit ad Evandrum: qui ex Arcadiâ profugus in Palatino monte consederat. Evander, sacris Herculis tum intentus, Æneam iisdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam scilicet Herculis de Caco, regionis illius insigni olim prædone. Tum Æneam quadringentorum equitum subsidio juvat: iisdem Pallentem filium præficit: Æneam ad Tyrrhenos, expulso Mezentio, regem poscentes, cum certâ regni auxilique spe dimittit. Æneas postridie parte alterâ copiarum secundo flumine ad suos remissâ, cum alterâ Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ suo defert, à Vulcano fabricata: clypeum imprimis, in quo Æneas res præclare olim gerendas à Romanis posteris mirâ arte cælatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus est Augusto; cujus egregiam de Antonio et Cleopatrá Ægypti reginâ victoriam, triplicemque triumphum diligentius poëta describit.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce

INTERPRETATIO.

Postquam Turnus sustulit ex arce Laurenti vexillum belli,

NOTÆ.

1. *Belli signum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, se non nisi confectis militiæ temporibus, sive stipendiis, ex reipublicæ exercitu discessu-

ros. *Conjuratio*, cum in subito tumultu dux, cui singulos sacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillam: roseum unum quod pedites: cæruleum, quod equites conveniebant: simulque jurabant omnes.

et tubæ sonuerunt rauco strepitu; et postquam excitavit generosos equos, et postquam commovit arma; statim animi turbati fuerunt: simul totum Latium conspirat ut in tumultu subito, et juvenus ferox furit. Præcipui duces Messapus, et Ufens, et Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecumque subsidia, et spoliant agricolis arvaspatiosa. Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poscat opem: et doceat Diomedem Trojanos stare in Latio, Æneam navibus appulsum esse, et inducere Deos suos victos à Græcis, et dicere se vocari fati in regnum, et plurimas nationes sociare se huic homini Trojano, et ejus nomen latè spargi in Latio: et addat, cognosci ab ipso Diomede clariùs, quàm à rege Turno, aut à rege Latino, quid Æneas machinetur his consiliis, quem optet exitum certaminis, si fortuna ipsi favet. Talia fiunt per Latium: quæ omnia cernens Trojanus heros, agitur magnis fluctibus curarum; et modò huc, modò illuc distrahit mentem vagam, et differt in partes diversas, et volvit per omnia. Veluti quando lux tremula, emissà à Sole aut specie rutilantis Lunæ, resiliens è vasis æreis pervagatur latè cuncta loca: et jam attollitur in ædrem, et perstringit laquearia supremi tecti. Nox erat, et profundus somnus tenebat animalia lassa et genus volucrum ac pecorum per omnes terras: quando pater Æneas, sollicitus animo ob difficile bellum, decubuit in ripà et sub axe frigida aëris, et permisit corpori tardam quietem. Ipse Tyberinus senex, Deus regionis flumine amœno, visus est erigere se inter populeas arbores: linum subtile tegebat eum viridi veste, et opaca arundo inumbrabat capillos. Tunc capit alloqui Æneam, ei auferre solitudinem his verbis:

Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acres concussit equos, utque impulit arma;
Extemplò turbati animi: simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juvenus 5
Effera. Ductores primi, Messapus, et Ufens,
Contemptorque Deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem:
Qui petat auxilium: et Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victosque Penates 11
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat; multasque viro se adjungere gentes
Dardanio, et latè Latio increbescere nomen.
Quid struat his coeptis; quem si fortuna sequatur,
Eventum pugnae cupiat; manifestiùs ipsi, 16
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat. 21
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen alienis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat latè loca: jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti. 25
Nox erat, et terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
Cum pater in ripâ gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno, 31
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, et curas his demere dictis: 35

NOTÆ.

Evocatio, cum diversi diversas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit velum minus, quadratum, ex hastâ suspensum. De *Laurento urbe*; quam Turnus, adnitente Amata, habens rerum à Latino relictis, belli sedem fecerat, Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concussit equos, &c.* Excitavit equos sonitu cornuum: milites impulsu armorum, id est, allisis ad clypeos hastis: ejus moris innumera sunt apud auctores vestigia. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Messapo*, Ibid. 691. De *Ufente*, Ibid. 744. De *Mezentio*, lb. 647.

9. *Diomedis ad urbem, &c.* Arpos vel Argypipam, urbem in Apuliâ Dauniâ, conditam à Diomede. De eâ, deque *Diomede*, Æ. 11. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Penatibus* Æneæ, Trojâ advectis, Æ. 2. 717.

18. *Laomedontius heros.* Æneas, ex eadem, quâ Laomedon, rex Trojanus, familiâ, G. 3. 35. De *Laquearibus*, interstitiis trabium, Æ. 1. 726.

28. *Ætheris axe.* Sub aperto aëre, Æn. 2. 512. De *Tyberino*, infra, v. 330. De *carbaso*, lini specie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 466. De *Laurento*, agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

O sate gente Deûm, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
 Expectate solo Laurenti arvisque Latinis :
 Hic tibi certa domus ; certi, ne absiste, penâtes :
 Neu belli terrere minis, tumor omnis et iræ
 Concessere Deûm.

Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum foetus enixa, jacebit ;
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
 Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum :
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano. Nunc, quâ ratione, quod instat,
 Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
 Arcades his oris, genûs à Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
 Delegere locum, et posuere in montibus urbem,
 Pallantis proavi de nomine, Pallantëum.
 Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latinâ :
 Hos castris adhibe socios, et fœdera junge.
 Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subvectus ut amnem.
 Surge, age, nate Deâ : primisque cadentibus astris
 Junoni fer ritè preces, iramque minasque
 Supplicibus supera votis : mihi victor honorem
 Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
 Stringentem ripas, et pingua culta secantem,
 Cœruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.
 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit.
 Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,

O nate ex familiâ Deorum,
 qui reducis ad nos urbem
 Trojanam ex hostibus, et
 tueris, Pergama perpetua
 expectate in terra Laurente
 et campis Latinis : hic se-
 des certa est tibi, certi Pe-
 nates, ne cesses *ab incepto* :
 nève terrearis commina-
 tione belli : omnis indigna-
 tio et iræ Deorum cessave-
 runt. Et ne existimes som-
 num suggerere *tibi* hæc
 inania, mox magna sus, à
 te inventa sub ilicibus lito-
 reis, *quæ* pepererit factus
 triginta porcellorum, jace-
 bit humi strata ; alba *ipsa*
 et porcelli albi circa mam-
 mas. Hic erit locus urbis,
 hæc certa quies à laboribus,
 ex quo *præsigio*, annis tri-
 ginta recurrentibus, Asca-
 nius fundabit Albam urbem
 nobili nomine. Non præ-
 dico tibi dubia. Jam at-
 tende, dicam *tibi* paucis
 verbis, quomodo conficias
 quod *imminet*, ad *oblincen-*
dam victoriam. Arcades,
 gens orta à Pallante, qui
 secuti sunt socii Evandrum
 regem et vexilla *ejus*, ele-
 gerunt sedem his regionibus,
 et fundaverunt in mon-
 tibus urbem Pallantëum è
 nomine Pallantis proavi
Evandri. Hi semper bel-
 lum gerunt cum populo
 Latino. Hos adjunge soci-
 os exercitui *tuo*, et alliga
tibi per fœdus. Ego ipse
 ducam te *per ripas meas* et

rectum fluvium, ut sublevatus vincas *facile* remis fluvium adversus te *fluentem*. Age, surge,
 fili Veneris : et primis stellis occidentibus, offer religiosè preces Junoni, et placâ submissis
 votis iram et minas *ejus* ; exhibebis honorem mihi, *quando eris* victor. Ego sum *ille*, quem
 vides lambentem ripas tumidis aquis, et dividentem agros fertiles, Tybris cœruleus, fluvius ac-
 ceptissimus diis. Hic mihi *est* ampla domus, fons erumpit apud altas urbes. Sic locutus est
 fluvius : deinde mersit se profundis aquis,

NOTÆ.

37. *Rerehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dar-
 danum ex Italiâ olim profecta erat, Æ. 3. 167.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob
 situm, inter lacum et montem inde Albanum
 appellatum ; Româ dissitam quindecim circiter
 millibus ad orientem. Hæc ab Ascanio condi-
 ta : postquam annos triginta Lavinii regnatum
 esset : ex augurio repertæ albæ suis, cum tri-
 ginta porcellis, ut habent Romani scriptores.
 At anni illi triginta de quibus Tyberinus
 loquitur, non ab hoc ipso Æneæ adventu
 numerandi sunt : sed ab urbe Lavinio con-
 ditâ ; aut potius, ab ipsâ Æneæ morte, qui
 tres annos regnavit, ut dictum est, Æ. 1. 266.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia* regio est Pelo-
 ponnesi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus est
 Evander : vel ob occisum ex errore patrem, ut
 narrat Servius ; vel ad educendam coloniam, ut
 vult Pausanias in Arcadicis : conseditque juxta

Tyberim in monte et oppidulo, quod vocavit
Palantium, Pallantëum, Palatium ; vel ab urbe
 Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, juxta
 Pausaniam, Dionysium, et Livium ; vel à Pal-
 lante Arcadiæ rege, proavo suo, juxta Virgi-
 lium. Matrem habuit, juxta Solinum, *Nico-*
stratam, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* à
 Latinis dicta est ; patrem, juxta plerosque,
 Mercurium. Condita deinde Roma est in eo
 monte, qui *Palatinus* dictus est, nunc *Palazzo*
maggiore seu *Palatino*.

57. *Recto flumine.*] Absque errore, expedito
 itinere.

59. *Cadentibus astris.*] Decedentibus, sub
 primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pingua culta.*] Loca culta et pingua,
 G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpre-
 tationem, affertur hæc alia, sed durior : *Hic*

descendens *ad intima*: nox et somnus deseruit Æneam. Surgit, et aspiciens surgentem lucem cœlestis Solis, hausit religiosè cavis manibus aquam de fluvio, et emisit ad cœlum talia verba: Nymphæ, Nymphæ Laurentes, à quibus est origo fluviorum: et tu, ô Tybri pater, cum tuo sacro fluvio, admittite Æneam, et denique protegente à periculis. Quocumque fonte tua aqua detinet te, miserescentem calamitatum nostrarum; quâcumque regione erumpis formosissimus; semper decoraberis cultu meo, semper muneribus meis, ô tu qui es amnis cornatus, rex aquarum Italicarum. Succurre tantummodo, et præsentî *auxilio* confirma vim tuorum *promissorum*. Sic loquitur: et eligit duas naves è classe, et accomodat *ad* remigandum: simul accingit socios armis. Ecce autem prodigium repentinum et admirandum visu; sus alba ejusdem coloris ac fœtus albus, jacuit per sylvam, et cernitur in viridi litore: quam adeò pius Æneas tibi immolat, tibi ô maxima Juno, offerens tibi sacrificia, et constituit ante altaria cum turbâ *porcellorum*. Tybris *per* eam noctem, quàm longa fuit, sedavit flumen *suum* inflatum: et retrò fluens stetit fluctibus sic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis stagni et quietæ paludis, ita ut labor abesset in remigando. Igitur rumore prospero deproperant iter susceptum. Abies oblita *pice* decurrit fluctibus: et aquæ mirantur, sylva inassueta *his spectaculis* miratur, clypeos hominum procul splendentes et pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem et diem, et prætervehuntur longos circuitus et inambrantur diversis arboribus, et trajiciunt virides sylvas tranquillo flumine. Sol ardens pervenerat *ad* medium spatium cœli, cum longè aspiciunt muros, et arcem, et pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit *ad* cœlum:

Ima petens: nox Æneam somnusque reliquit.
Surgit, et ætherei spectans orientia Solis
Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces; 70
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus
unde est,
Tuque, ô Tybri tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite Ænean, et tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis; 75
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum:
Adsis ô tantum, et propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat: socios simul instruit armis. 80
Ecce autem subitum atq; oculis mirabile monstrum:
Candida per sylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram. 85
Tybris eâ fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
Leniit: et tacitâ refluens ita substitit undâ;
Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo. 90
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ,
Miratur nemo insuetum, fulgentia longè
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur 95
Arboribus, viridesque secant placido æquore sylvas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, et rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo

NOTÆ.

mihî magna domus exit: assurgit paulatim, lapsu temporis, id est, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De fonte Tybris, infra, v. 330.

63. *Undam de flumine.*] Ad lavandas purgandasque manus ante preces: qui mos multis exemplis ab interpretibus firmatur, Æ. 2. 719.

71. *Genus amnibus, &c.*] Nymphæ, aquarum et fontium quorumlibet præsides: quorum ex colluvie fiunt augenturque fluvii. De Laurente regione, Æ. 7. 63.

77. *Corniger Hesperidum, &c.*] Rex Italica-

rum aquarum; non magnitudine suâ, qui honos Eridano tribui debet, et verò tribuitur, G. 1. 482. sed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluit. Deinde potest Æneas hunc ei honorem habere; cum nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italiâ fluvium viderit. De cornibus fluviorum, G. 4. 371. De *Hesperidâ*, Italiâ, Æ. 1. 530. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore secundo.*] Sparso inter milites, de successu itineris benè ominantes. De *Abiete*, *sapin*, A FIR-TREE, arbore quæ hîc pro nave sumitur G. 2. 68.

Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat. 100
 Ocyûs advertunt proras, ubique propinquant.
 Fortè die solemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadæ magno Divisque ferebat,
 Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unâ,
 Unâ omnes juvenum primi, pauperque senatus, 105
 Thura dabant: tepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celsas vidêre rates, atque inter opacum
 Allabi nemus, et tacitis incumbere remis:
 Terrentur visu subito, cunctique relictis
 Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas 110
 Sacra vetat; raptoque volat telo obvius ipse,
 Et procul è tumulto: Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit. [ma?
 Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an ar-
 Tum pater Æneas puppi sic fatur ab altâ, 115
 Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
 Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
 Quos illi bello profugos egêre superbo.
 Evandrum petinus: ferte hæc, et dicite lectos
 Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes. 120
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere ô quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succedere penatibus hospes.
 Accepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.
 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt. 125
 Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
 Et vittâ comptos voluit prætendere ramos: [Arcas,
 Non equidem extimui, Danaûm quòd ductor et
 Quòdque à stirpe fores geminis conjunctus Atridis;
 Sed mea me virtus, et sancta oracula Divûm, 131
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, et fatis egêre volentem.
 Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,

manu, et perstitit amplectens dexteram. Progredientes intrant sylvam, et recedunt à fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico sermone: Optime Græcorum, cui fortuna voluit me supplicare, et proferre ramos ornatos tæniis: equidem non metui, quòd esses *dux* Græcorum, et Arcas, et quòd ab origine cognatus duobus Atræi filiis. Sed pietas mea, et sacra monita Deorum, et majores nostri consanguinei, et fama tua sparsa per terras, sociaverunt me tibi, et *auctoritate* factorum impulerunt me *jam* volentem. Dardanus, primus parens et fundator urbis Trojanæ;

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium senum: quod deinde à Romulo et Romanis vocatum est *senatus*.

110. *Mensis.*] Ubi vescebantur sacris carnibus: et pars hæc erat sacrificii. De *sacrificiis non interrompendis*, Æ. 3. 405. De *Olivæ ramo tæniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis ducibus*, Æ. 1. 235. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaum quòd, &c.*] De *Danaïs*, Græ-

tunc Evander possidebat rem angustam. Statim appellant *illuc* naves, et accedunt *ad* urbem. Fortè illo die rex Arcadius *Evander* offerebat solemne sacrificium magno filio Amphitryonis, et Diis, ante urbem, in sylvâ. Simul Pallas filius *Evandri*, simul præcipui omnes juvenum, et senatus inops, offerebant thura huic *Deo*: et sanguis calidus fumabat ante altaria. Quando conspexerunt altas naves, et viros appelli inter umbrosam sylvam, et incurvari in remos tranquillos: terrentur aspectu inopino, et omnes surgunt relictis mensis: quos audax Pallas prohibet abrumpere ceremonias, et ipse correptâ hastâ currit obviam, et eminûs exclamat è tumulto: O juvenes, quæ causa impulit vos explorare iter incognitum? quò itis? qui estis *secundum* genus? unde estis *secundum* patriam? an pacem huc portatis, an bellum? Tunc pater Æneas sic loquitur è summâ puppe, et præfert manu ramum olivæ pacificæ: Cernis Trojanos et arma infensa Latinis, quos profugos Latini expulerunt bello feroci. Adimus Evandrum: referte *illi* ista, et dicite venisse electos principes Trojæ, implorantes societatem armorum. Pallas obstupuit attonitus tanto nomine: Exi, ait, ô tu quisquis es, et affare præsens parentem meum, et ingredi domos nostras *ut* hospes. Simul accepit *eum*

cis, Æ. 1. 30. De *Arcadiâ*, Ecl. 4. 53. De *Atridis*, Atræi filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. et Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus esset Evander, variè exponit Servius: multi repêunt ex Atlante, cujus septem filis fuerant: quarum ex unâ et Jove Tantalus Atræi avus prognatus est; ex aliâ, nempe Maiâ, Mercurius pater Evandri.

131. *Mea me virtus, &c.*] Conscientia virtutis meæ, quâ nihil mihi videbar commisisse, quod odio tuo dignum esset.

134. *Dardanus, &c.*] De *Dardani origine*,

natus, quemadmodum Græci testantur, Electrâ filia Atlantis; appulsus est ad Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cœlestes, genuit Electram. Mercurius parens est vester, quem candida Maia peperit conceptum in frigidocacumine Cyllenes. At, si aliquam damus fidem iis quæ audivimus: Atlas, idem Atlas qui portat astra cœli, genuit Maiam. Ita gens utriusque dividit se ab eodem sanguine. Confusus his rebus, non adhibui cum calliditate legationes et prima experimenta tuæ voluntatis: ego memet exposui, et accessi supplex ad domum tuam. Eadem natio Rutula, quæ te persequitur bello inhumano, nos etiam persequitur: si nos ejiciat; nihil putat defuturum, quominus subiciat sub ditio- nem suam omnem omnino Italiam; et occupet mare quod allambit eam suprâ, et quod infrâ. Accipe, et præbe fidem: sunt nobis corpora robusta ad bellum, sunt animi, et juvenes insignes rebus gestis. Æneas sic dixerat: Evander jamdiu circumspiciebat oculis vultum et oculos et omne corpus dicentis. Tunc ita respondet pauca: O generosis- sime Trojanorum, quam libenter agnosco te et accipio! quam benè reminiscor sermonem et vocem et speciem magni patris tui Anchisæ! Nam memini Priamum, filium Laomedontis, invisentem regnum sororis suæ Hesiones, et euntem Salamina, continuo itinere perlustrasse frigidam regionem Arcadiæ. Tunc prima juvenus tegebat mihi malas lanugine: et admirabar principes Trojanos, et admirabar ipsum Laomedontis filium: sed Anchises incedebat sublimior omnibus. Animus fervebat mihi juvenili desiderio alloquendi hominem, et sociandi dextram dextræ. Audivi eum, et cupidus deduxi eum ad urbem Pheneum. Ille abiens donavit mihi illustrem pharetram, et sagittas Lycias, et chlamydem intextam auro,

Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus, 135
 Advēhitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, æthereos humero qui sustinet orbes.
 Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenes gelido conceptum vertice fudit. 139
 At Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlas,
 Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus: non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi: meme ipse meumque
 Objeci caput, ut supplex ad limina veni. 145
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub jugâ mit-
 tant:
 Et mare, quod suprâ, teneant, quodque alluit infrâ.
 Accipe, daque fidem: sunt nobis fortia bello 150
 Pectora, sunt animi, et rebus spectata juvenus.
 Dixerat Æneas: ille os oculosque loquentis
 Jamdudum et totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrûm,
 Accipio agnoscoque libens! ut verba parentis 155
 Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor!
 Nam memini Hesiones visentem regna sororis
 Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
 Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juvena: 160
 Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
 Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
 Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum, et dextræ conjungere dextram.
 Accessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi. 165
 Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas
 Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,

NOTÆ.

Æ. 3. 167. De Atlante, Æ. 4. 247. De Electrâ, et Maïdâ, et Pleiadibus sororibus, G. 1. 138. De Mercurio, et Cyllene monte Arcadiæ, Æ. 1. 297. 138. Vobis Mercurius pater est. Vel vobis Arcadibus: quia natus ille in Arcadiâ. Vel vobis Evandro et Pallanti: diximus enim, v. 51. Mercurium habitum esse patrem Evandri.

146. Daunia.] Rutula, à Dauno rege, patre Turni, Æ. 7. 794. De Hesperia, Æ. 1. 530.

149. Et mare, quod, &c.] Superum, sive Hadriaticum, ad septentrionem Italiæ; inferum, sive Tyrrenum, ad meridiem.

157. Hesiones, &c.] Hesione, Laomedontis

filia, uxor Telamonis Salaminis insulæ regis, inter Peloponnesum et Atticam, Æ. 3. 476. De Arcadiâ, Ecl. 4. 58.

Visentem regna sororis Priamum.] Alii non visentem animi causâ; sed captivum illuc abductum à Telamone sororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De Laomedonte Priami patre, G. 1. 502.

165. Phenei.] Pheneum, vel Pheneus, Arcadiæ urbs et lacus, apud Cyllenen montem. De Lyciâ regione, cujus commendabantur sagittæ et pharetræ, Æ. 4. 143. De chlamyde, casaque, A LOOSE GOWN, OR COAT, Æ. 3. 484.

Frænaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
 Ergo et quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra:
 Et lux cum primum terris se crastina reddet, 170
 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
 Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
 Annua, quæ differre nefas, celebratè faventes
 Nobiscum, et jam nunc sociorum assuescite mensis.
 Hæc ubi dicta: dapes jubet et sublata reponi 175
 Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
 Præcipuumque toro et villosi pelle leonis
 Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos 179
 Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
 Vescitur Æneas, simul et Trojana juvenus,
 Perpetui tergo bovis et lustralibus extis. [edendi,
 Postquam exempta fames, et amor compressus
 Rex Evandrus ait: Non hæc solemnia nobis, 185
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitio veterumve ignara Deorum
 Imposuit: sævis, hospes Trojane, periclis
 Servati facimus, meritosque novamus honores.
 Jam primum saxis suspensam hanc aspice rupem:
 Disjectæ procul ut moles, desertaque montis 191
 Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
 Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
 Solis inaccessam radiis: semperque recenti 195
 Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.

et fræna duo aurea, quæ
 meus *filius* Pallas modò
 habet. Itaque hæc etiam
 dextra, quam rogatis, jam
 à me sociata est fœdere
vobiscum: et quando pri-
 mum dies crastina se refe-
 ret terris, remittam vos re-
 fectos subsidio, et adjuvabo
viribus meis. Interim, quan-
 doquidem accessistis huc
 ut amici, perficite benevoli
 nobiscum hæc annua sacri-
 ficia, quæ non licet differre,
 et jam inde assuescite epu-
 lis sociorum. Postquam
 hæc dicta fuerunt: impe-
 rat cibos et pocula subduc-
 ta referri, et ipse constituit
 homines in herbida sede:
 et admittit principem Æ-
 neam in torum et pellem
 setosi leonis, et inducit in
 solium ex acere. Tunc ju-
 venes electi et sacerdotes
 aræ certatim portant vis-
 cera tosta taurorum, et ac-
 cumulant in calathis mune-
 ra confecti panis, et pro-
 ferunt vinum. Æneas, et
 simul Trojana juvenus,
 comedit dorsum longi bovis
 et viscera piacularia. Post-
 quam fames ablata fuit, et
 cupido comedendi satiata:
 rex Evander dixit: Non
 superstitio falsa, et insciã
 deorum antiquorum, in-
 dixit nobis has ceremonias,
 has epulas ex consuetudi-
 ne, hæc altaria tanti Dei:

exequimur istud, ô hospes Trojane, erepti è gravibus periculis; et renovamus meritum cul-
 tum. Considera nunc primò hanc rupem sustentatam saxis: quemadmodum moles longè dis-
 ruptæ, et domus in monte stat vacua, et saxa accumulaverunt magnam ruinam. Hic fuit
 caverna subducta in longam profunditatem: quam dira species Caci semihominis occupabat,
 inviam luci Solis: et terra semper illuc calida erat stragibus novis: et capita hominum fixa
 ad crudeles portas pendebant liventia tristi sanie.

NOTÆ.

175. *Sublata . . . pocula.*] Metu navium ad-
 ventantium. De toris, herbeis sedilibus, Æ.
 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore, *erale*, MAPLE
 TREE. De more *sedendi* ad mensas, Æ. 1. 698.
 De *assis*, et *elixis* carnibus, Æ. 1. 211. De *Ce-
 rere*, pro pane, Æ. 1. 177. De *Baccho*, pro
 vino, Ecl. 5. 69.

183. *Perpetui tergo bovis, &c.*] Boves con-
 stat integros ad ignem et epulas apponi soli-
 tos apud veteres; et apud Homerum aliosque
 apponi præcipuè viris principibus *dorsum*, il-
 ludque *divixis*, longum, continuum, porrectum:
 quod hic *perpetuum* dicitur. *Extâ lustralia*:
 quæ religiosè comesa, *lustrare*, id est, purgare
 putabantur, Æ. 3. 279. De *extis*, Æ. 4.
 64.

185. *Evandrus.*] Græca forma, 'Εὐάνδρος,
 Latina, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum.*] Non colimus
 Herculem, recentiorem Deum, contemptu an-
 tiquorum et majorum Deorum, quales Jupi-
 ter, Apollo, &c.

194. *Semihominis Caci, &c.*] Mediâ parte fê-
 ra, mediâ homo fuisse dicitur: nihil tamen
 ei affligit Virgilius ex ferâ, præter villosum
 pectus, infra, v. 286. Huic Propertius tribuit
 tria capita, l. 4. 9. Livius pastorem ait fuisse,
 ferocem viribus. Nomen à κακός, *malus*. De
Geryone tergemino, ejusque bobus ab Hercule
 direptis, Æ. 7. 662. De *Alcide*, nomine Her-
 culis infra, v. 288.

Semihominis, &c.] Sic restituit N. Heinsius
 ex MSS. *Facies Caci tenebat*: id est, *Cacus te-
 nebat*. Sic, Æ. 3. 591. *Ignoti nova forma vi-
 ri . . . manus ad litora tendit*. Id est, *vir ig-
 notus manus tendit*.

Vulcanus erat parens huius monstri: *monstrum* eructans ore nigros ignes Vulcani, efferebat se vastâ mole. Tandem tempus attulit nobis cupientibus opem et præsentiam Dei. Nam venit Hercules, illustris vindex, insignis morte et spoliis Geryonis tricornis: et victor pellebat per hanc regionem tauros agagnos: et boves implebant vallem et fluvium. Sed animus latronis Caci concitatus, ne superesset quicquam criminis aut fraudis, quod non auderet aut tentaret, abducit à stabulis quatuor tauros eximio corpore, totidem vaccas pulchriore specie. Et ne aliqua vestigia restarent ex ungulis rectis: hos abductos caudâ in cavernam, et raptos aversis signis viæ, abscondebant vastâ rupe. Nulla signa ducebant ad cavernam eum qui quævisisset. Interim cum Hercules educeret è stabulis armenta iam saturata, et præpararet discessum: boves in egressu ceperunt boare, et tota sylva cepit repleri questibus, et colles ceperunt deseri cum clamore. Una vaccarum remisit clamorem, et sub cavernâ spatiosâ reboavit, et inclusa frustravit spem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus est in iras nigrâ bile: sumit manu arma, et truncum gravem nodis, et currendo contendit ad alta spatia montis. Tunc primò nostri homines aspexerunt Cacum metuentem et visu turbatum. Statim fugit celerior Euro, et currit ad cavernam: metus adjunxerat pennas pedibus. Postquam clausit se; et fractis vinculis demisit saxum ingens, quod pendebat ferro et arte patris *Vulcani*; et munivit portam defensam hoc obstaculo; ecce Hercules adest furiosus animo, et considerans omnem aditum, immittit oculos huc et illuc, stridens dentibus. Ter ardens furore circuit totum montem Aventinum; ter invadit frustra saxecas portas; ter sedit lassus in valle. Erat rupes acuta, saxis undequaque accisis, erecta è dorso cavernæ; visu excelsissima,

Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros Ore vomens ignes, magnâ se mole ferebat. Attulit et nobis aliquando optantibus ætas 200 Auxilium adventumque Dei: nam maximus ultor, Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus, Alcides aderat: taurosque hæc victor agebat Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant. At furis Caci mens effera, ne quid inausum 205 Aut intentatum scelerisve dolive fuisset: Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros Avertit, totidem formâ superaute juvenecas. Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis, Caudâ in speluncam tractos, versisque viarum 210 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco. Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant. Interea cum jam stabulis saturata moveret Amphitryoniades armenta, abitumque pararet: Discessu mugire boves, atque omne querelis 215 Impleri nemus, et colles clamore relinqui. Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro Mugit, et Caci spem custodita fefellit. Hic verò Alcidae furiis exarserat atro 219 Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum Robur, et ærii cursu petit ardua montis. Tum primùm nostri Cacum videre timentem, Turbatumque oculis. Fugit illicet ocyor Euro, Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas. 225 Ut sese inclusit; ruptisque immane catenis Dejecit saxum, ferro quod et arte paternâ Pendebat; fultosque emuniit obice postes: Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc, Dentibus infrendens. Ter totum servidus irâ 230 Lustrat Aventini montem; ter saxea tentat Limina nequicquam; ter fessus valle resedit. Stabat acuta silex, præcisis undique saxis, Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,

NOTE.

205. *Furis.*] Alibi *furiis*: sed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] Felle, pro bile: in quâ videtur poetâ iracundiam ponere.

220. *Arma . . . nodisque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam*, quæ ipsius erant arma: vel alia arma præter clavam, nempe sagittas; quia v. 249. *desuper Alcides telis præ-*

mit. De robore, gravi ligno, G. 1. 162. De Euro, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paternâ.*] Cyclopes enim, ministri Vulcani, artem reperisse dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque montem *Aventini*, quâ formâ urbem Patavî, Æ. 1. 247.

Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona iugo lævum incumbibat ad amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam solvit radicibus: inde repentè
Impulit, impulsu quo maximus insonat æther:
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At specus, et Caci detecta apparuit ingens
Regia et umbrosæ penitùs patuere cavernæ.
Non secùs ac si quâ penitùs vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, et regna recludat
Pallida, Diis invisâ: supèrque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
Ergo insperatâ deprensus in luce repentè,
Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit: involvitque domum caligine cæcâ,
Prospectum eripiens oculis: glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seque ipse per ignem
Præcipiti jecit saltu, quâ plurimus undam
Fumus agit, nebulæque ingens specus æstuat atrâ.
Hic Cacus in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus: et angit inhærens
Elisos oculos, et siccum sanguiné guttur.
Panditur extemplò foribus domus atra revulsis:
Abstractæque boves abjuratæque rapinæ
Cælo ostenduntur; pedibusque informe cadaver
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primusque Potitius auctor,

235 latebra accommoda nidis avium funestarum. Cum illa iugo curva penderet in fluvium sibi sinistram: Hercules commovit illam et abruptit erutam intimis radicibus, connixus ab dextrâ parte in partem oppositam: deinde statim propulit, quo pulsu magnum cælum sonuit: ripæ dissiluerunt, et fluvius territus retrogressus est. At spelunca et magna aula Caci apparuit detecta, et antra tenebrosa intimè aperta sunt. Non aliter quàm si terra per vim intimè diffracta aperiat domos infernas, aperiat regna pallida, inspecta à Diis, et si immanis vorago desuper aspiciatur: et umbræ tremant luce infusâ. Itaque Hercules desuper urget jaculis Cacus subito interceptum in lumine inopino, et clausum in rupe cavâ, et vociferantem insueti modo: et adhibet cuncta arma, et opprimit ramis et magnis lapidibus. Ille verò (nam nullum jam restat effugium discriminis) emittit gutture magnum fumum, res miranda dictu, et implet totam speluncam obscuris tenebris, auferens visum oculis: et colligit sub speluncâ noctem fumidam, mistis tenebris cum flammâ. Hercules præ irâ non toleravit hoc: et ipse immisit se præcipiti saltu per flammâs, quâ parte multus fumus impellit se in undam, et magna spelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacus evomentem in tene-

bris inutiles ignes, comprimens eum in nodum: et incumbens stringit oculos extrusos, et jugulum aridum sine sanguine. Statim aperitur nigra spelunca portis fractis: et exponuntur luci vacæ abductæ et prædæ ablatae cum perjurio: et sædum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt satiari spectando oculos horribiles, et faciem, et pectus semiferi Caci hispidum pilis, et ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore solemnitas est gloria Herculis: et posterius gaudentes coluerunt hunc diem: et primus institutor Potitius,

NOTÆ.

235. *Dirarum volucrum.*] Bubonum, corvorum, &c.

236. *Lævum.*] *Aventinus*, nunc monte di S. Sabina, Tyberim habet ad occidentem, quam Virgilius sinistram montis partem appellat. Hercules igitur stabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte; siquidem *dexter in adversum*. De *sinistrâ et dextrâ*, Ecl. 9. 15. De *Barathro*, Æ. 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ molarum instar essent,

257. *Undam fumus agit.*] Vaporem in modum undæ erumpentem, G. 2. 462.

263. *Abjuratæque rapinæ.*] Juxta Servium, *per vim retentæ: juxta Gentilem, emptæ absque persoluto pretio: juxta Germanum et alios*, quibus assentior, *quas quis habere se negat cum juramento et perjurio*.

269. *Potitius, &c.*] Livius, l. 1. ait post eadem Caci, tum primum bove eximiâ de grege captâ sacrum Herculi factum: *adhibitis ad ministerium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolabant. Fortè*

et familia Pinaria, ministrata Herculei sacrificii, collocavit hanc aram in hac sylva: quæ ara semper dicitur à nobis maxima, et quæ semper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione tantæ virtutis, coronate capillos foliis, et proferte manibus pocula, et invocate Deum communem, et offerite ei vinalibenti animo. Sic dixerat: cum populus arbor gemini coloris et texit capillos omnium umbrâ Herculeâ, et pependit implicata frondibus: et sacrum poculum replevit dextram manum. Statim omnes hilares projiciunt vinum in mensam, et orant Deos. Interim occiduo cœlo vesper fit vicinior: et jam sacerdotes, et primus Potitius, incedebant cincti pellibus juxta consuetudinem, et portabant faces. Renovant convivium, et portant jucunda munera mensæ secundæ, et operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt inter cantus, coronati circa capita ramis populeis. Hic est chorus juvenum, ille senum: qui cantu memorant laudes et gesta Herculis: quemadmodum stringens occiderit manu prima monstra novercæ,

Et domus Herculei custos Pinaria sacri, 270
Hanc aram lupo statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, et erit quæ maxima semper:
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum,
Cingite fronde comas, et pocula porrigite dextris:
Communemque vocate Deum, et date vina volentes.
Dixerat, Herculeâ bicolor cum populus umbrâ 276
Velavitque comas, folisque innexa pependit:
Et sacer implevit dextram scyphus. Ocyus omnes
In mensam læti libant, Divosque precantur.
Devexo interea propior fit vesper Olympo: 280
Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammisque ferebant.
Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, 285
Populeis adsunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus; ille senum qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt: ut prima novercæ

NOTÆ.

ita evenit, ut Potitii ad tempus præstod essent iisque exta apponerentur: Pinarii extis adesit ad ceteram venirent dapem. Inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit; ne extis solemnibus rescerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antistites sacri ejus per multas ætates fuerunt: donec tradito servis publicis solemnī familiæ ministerio genus omne Potiliorum in pœnam interiit. Quod excidium Potitiæ familiæ contigit sub Appio Claudio Censore, anno U. C. 442. Pinariam durasse ad usque Maximini tempora censet Cerdanus; sed fallitur, siquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate excisam fuisse. Potitios inde dictos quidam putant, quod extis potirentur: Pinarios à πῖνα, fames. Sed nugari mihi videntur.

271. Aram. . . quæ maxima, &c.] Apud Livium, l. 1. sic Evander Herculem alloquitur: Jove nate Hercules, salve: te mihi mater, veridica interpres Deum, aucturum cœlestium numerum cecinit, tibi que aram hæc dicatam iri, quam opulentissima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules datâ: accipere se omen, impleturumque fata, ara condita, atque dicatâ, ait. Aram illam in foro boario Romæ perstitisse memorat Ovid. Fast. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes, Aventinum, Palatinum, et Capitolinum.

275. Communem Deum.] Dii communes vocantur: qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: sic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monstra. Et singulariter Hercules: qui Arcadibus, Italis, ac Trojanis

perinde venerandus erat. De populo, arbore viridi et pallidâ, Herculi sacrâ, peuplier, popular-tree, l. 7. 61.

278. Scyphus, &c.] Græca vox, σκύφος, vas amplum, Herculi præcipue addictum; ut cantharus Baccho, ex Macrobo. De libatione in mensam, l. 1. 736.

282. Pellibus in morem cincti.] Vel in morem pastoritiæ vitæ, et Panos Arcadum Dei. vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De instaurazione et renovatione epularum per secundas mensas, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, l. 1. 723.

284. Lancibus.] Lanx, patina, est, à latitudine dicta.

285. Salii.] Primò instituti à Numâ, duodecim numero, è patricio genere: duplicati deinde à Tullo Hostilio: armati saltabant ad tibiarum modulos: concussis hastâ brevibus scutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à saliendo: unde licet à Numâ instituti sint, et in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis spectavit.

288. Ut prima novercæ, &c.] Hercules Jovis filius et Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expositus est; unde cum Alcides vocaretur, ab Alceo Amphitryonis patre; vocatus est Ἡρακλῆς, Hercules, ab Ἥρα, Juno, et κλῆος, gloria. Præcipui ejus labores hic recensentur. I. Cum esset in cunis, immissos à Junone angues duos elisit. II. Trojam cepit sub Laomedonte, ob negatam sibi mercedem liberatâ à

Monstra manu, geminosq; premens eliserit angues; et duos serpentes; quemad-
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes, 290 modum idem everterit bel-
 Trojamque, Oechaliamque: ut duros mille labores lo illustres urbes, et Trojam
 Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ, et Oechaliam: quemadmo-
 Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres, dum toleraverit labores mil-
 Hylæumque, Pholumque, manu; tu Cressia mactas le asperos, sub rege Eurys-
 Prodigia, et vastum Nemeæ sub rupe leonem. 295 theo, per potestatem Juno-
 Te Stygii tremuere lacus: te janitor Orci, nis infensæ. Tu, *ô heros* in-
 Ossa super recubans antro semesa cruento, superabilis, occidis manu
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoeus filios nubis bino corpore,
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem et Hylæum, et Pholum, et
 Lernæus turbâ capitum circumstetit anguis. 300 monstra Cretica, et imma-
 Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis: nem leonem sub rupe Ne-
 Et nos, et tua dexter adi pede sacra secundo. meæ. Flumina Stygia te
 Talia carminibus celebrant! super omnia Caci timuerunt: te janitor infe-
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum. rorum, jacens in antro san-
 Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant. guinolento super ossa semi-
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem 306 vorata. Nec te species
 Perfectus referunt. Ibat rex obsitus ævo; ullæ terruerunt: non ter-
 rit ipse Typhoeus, subli-
 mis, intendens arma: non
 hydra Lernæa magnâ mul-
 titudine capitum circum-
 cinxit te inopem consilii.
 Salve vera progenies Jovis,
 adjuncte Diis quasi honor

eorum; veni pede prospero et ad nos et ad tua sacrificia propitius. Memorant talia canti-
 bus: super cætera addunt cavernam Caci et ipsum exhalantem flammam. Tota sylva resonat
 strepitu, et colles resiliunt. Deinde absolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem.
 Rex obrutus senio incedebat,

NOTÆ.

ceto Hesiones, G. 1, 502. Æ. 3. 476. III. Cùm
 Eurytus Oechaliæ rex, in Thessaliâ, Iolen fi-
 liam ipse promisisset uxorem, et postea dene-
 gasset: urbem diruit. IV. Antequam nati essent
 Hercules, et Eurystheus Mycenarum rex: cùm
 esset in fatis, hunc alteri servitutum, qui poste-
 rior natus esset; effecit Juno, ut Hercules pos-
 terior, nasceretur: quare subditus Eurystheo, ab
 eodem ad laboriosissimas expeditiones missus
 est. Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *injusta*,
 quod in hymno impium fuisset; sed *infesta, in-
 fensa*. *Fata* sumuntur hic pro *auctoritate*, et *vo-
 luntate* Junonis: sic ait ipsa Juno, Æ. 7. 293.
Fatis contraria nostris fata Phrygum. V. Cùm hos-
 pitio benignè exceptus esset à Pholo Centauro:
 et Centauri alii ad vini Herculi appositum odorem
 hostiliter incurrissent: dicitur eos sagittis con-
 fixisse. Virgilius tamen Pholum, non ut hospi-
 tem, sed ut hostem ejus memorat. *Bimembres*
 fingeantur Centauri, superiore parte humanâ,
 inferiore equinâ, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*, quia
 nube ex Ixione geniti, G. 2. 38. VI. Taurum
 agros Cretensium populantem non occidit qui-
 dem, sed ad Eurystheum adduxit. Hunc aiunt
 quidam immissum à Neptuno, quem Minos
 Cretæ rex offenderat: alii taurum fuisse, qui
 Europam Minois matrem in Cretam transtule-
 rat alii taurum, cujus amore insanierat Pasi-
 phæ Minois uxor, Æ. 6. 24. VII. Leonem, in
 sylvâ Nemeâ, prope Cleonas Argiæ urbem in
 Peloponneso, cùm neque sagittis neque impactâ
 clavâ occidere posset, unguibus apprehensum
 dissecuit: ejusque pellem, quod non esset ferro
 penetrabilis, in vestem sibi assumpsit. VIII. Per

Tanari promontorii antrum ingressus ad
 inferos, Cerberum canem, ad solium Plutonis
 metu fugientem, inde pertraxit ad Eurys-
 theum et reducere jussus est, Æ. 6. 395. De
Stygiis aquis, et *Orco*, Æ. 6. 323. IX. Diis
 magno præsidio fuit contra Gigantes cælum
 aggressos: quorum inter præcipuos fuit Ty-
 phoeus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apol-
 lodorus. Unde patet vanitas fabularum; quæ
 eundem Herculem circa Eurysthei Theseique
 tempora florentem jam inde à Gigantei
 belli ætate fuisse inter Deos docent. X. Hy-
 dram, serpentem in aquis et terrâ vivacem, cui
 nomen ab *ὕδωρ aqua*, in Lernâ palude degen-
 tem Mycenæ inter et Argos; capitibus sep-
 tem, aut, juxta alios, quinquaginta terribilem;
 quorum quoties unum abscissum erat, toties
 alia duplicato numero pullulabant, admoto ad
 singula vulnera ignitandem interfecit. XI. Cùm
 Dejanaira ejus uxor suspectos haberet ejus in
 Iolen amores, misit ad eum vestem Nessi Cen-
 tauri infectam sanguine, cui vim inesse audive-
 rat ad amorem excitandum: quam ille cùm in-
 duisset, indeque sparso per membra incendio,
 vim doloris pati non posset, excitatâ et succensâ
 pyrâ, in Oetâ monte Thessaliæ, in eam immisit
 sese; et sic expurgatus omni contagie mortali,
 transiisse ad Deos creditus est.

302. *Dexter.*] *Propitius*: de hac voce in bo-
 nam partem, Ecl. 1. 16.

307. *Obsitus ævo.*] Plautus in Menæchmis,
 Act. v. 2. 4. *Consitus sum senectute*: id est *ple-
 nus annis*: quia agri consili sive obsiti frugibus,
 pleni sunt frugibus. Ita plerique omnes. Ego

et ambulans habebat prope se Æneam comitem et filium suum, et solabatur laborum itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, et emittit leves oculos circa omnia, et delectatur aspectu locorum, et gaudens petit discitque singula vestigia veterum hominum. Tunc rex Evander, fundator arcis, quæ deinde fuit Romana, ait: Fauni et Nymphæ, natæ in illis locis, occupabant has sylvas: et natio hominum orta truncis et duris arboribus: quibus neque consuetudines, neque cultus erat: nec sciebant alligare tauros iugo, aut colligere divitias, aut moderatè uti rebus partitis; sed arbores, et venatus durus victu nutriebat eos. Saturnus primus venit ab Olympo cœlesti, fugiens arma Jovis, et profugus ereptò imperio. Hic congregavit gentem immanis suetam et diffusam per montes excelsos, et imposuit ei leges: et voluit appellari Latium, quòd tutò occultatus fuisset in hac regione. Aurea ætas, de quâ loquuntur, fuit sub illo rege: ita continebat populos in tranquillâ pace, donec subrepsit sensim sæculum pejus et alterius coloris, et furor belli, et cupiditas possidendi. Tunc venerunt turmæ Ausoniæ, et nationes Siculæ:

Et comitem Æneam juxtâ natumque tenebat
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilesque oculos fert omnia circum 310
 Æneas, capiturque locis, et singula lætus
 Exquiratque auditque virum monimenta priorum.
 Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
 Gensque virum truncis et duro robore nata: 315
 Queis neque mos, neque cultus erat; nec jungere
 tauros,
 Aut componere opes norant, aut parcere parto;
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
 Arma Jovis fugiens, et regnis exul adeptis. 320
 Is genus indocile ac dispersum montibus altis
 Composuit, lègesque dedit: Latiumque vocari
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aurea, quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
 Sæcula; sic placidâ populos in pace regebat. 325
 Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
 Et belli rabies, et amor successit habendi.
 Tum manus Ausoniæ, et gentes venêre Sicaniæ:

NOTÆ.

explico *sparsus senectute*, sive *canis*: quia, quæ *seruntur*, *sparguntur*: et jam dixit Virgilius, Æ. 5. 416. *Temporibus geminis canebat sparsa senectus*: et sanè sic explicandus est Lucretius 1. 2. 210. *Sol etiam summo de vertice dissipat omnem ardorem in pratis, et lumine conserit arva*: id est, *lumine spargit arva*: et in Ter. Eun. pannis annisque obsitum, quo loco vox ipsa occurrit mentioni.

313. *Romanæ conditor arcis.*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cuius in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia constituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Festus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos*, eosque primos statuere Italiæ incolas, ut diximus, Æ. 7. 181. et ita censet Justinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuisse Siculos; Aborigines verò Siculis posteriores, et aliunde advectos, nempe ex Arcadiâ; unde sacra eò intulerint Panos et Fauni, qui ab Arcadibus pastoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primò habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretensis rex à Jove filio primùm liberatus è manibus Tita-

num, qui eum, ortâ de regnandi jure controversiâ, carcere incluserant: monente oraculo, ut à filio sibi caveret; cum eidem strueret insidias, occupatus à filio et è regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus à Jano antiquissimo rege, populos cum eo composuit legibus: unde propter castitatem è cœlo venisse creditus est, et aureum nomen suo seculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quòd in eâ contra filii insidias latuisset. Primus venisse in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio, qui putat Janum et Aborigines fuisse primos loci indigenas, à quibus Saturnus exceptus est. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab aureo colore deficiens: tum *ærea* et *ferrea*. G. 1. 125.

328. *Ausoniæ, &c.*] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum à Virgilio temporis ordinem statui, qui à scriptoribus reliquis statuitur: quanquam fateor confusa admodum hic esse omnia, nec sibi constare scriptores. Diximus enim *Siculos*, qui et *Sicani* deinde dicti sunt, primos fuisse Latii et Sabinæ regionis incolas, eosque indigenas Æ. 7. 794. *Ausones* verò, primos item et indigenas habitatores Italiæ, fretum versus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius verò censet utrosque esse advenas, Saturno posteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error: quòd Sa-

Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.
 Tum reges, asperque inhumani corpore Tybris; 330
 A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
 Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
 Me pulsum patriâ, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
 His posuere locis: matrisque egêre tremenda 335
 Carmentis Nymphæ monita, et Deus auctor A-
 pollo.
 Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat et aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam, [norem
 Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis ho-
 Vatis fatidicæ; cecinit quæ prima futuros 340
 Æneadas magnos, et nobile Pallantëum.
 Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
 Rettulit, et gelidâ monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
 Necnon et sacri monstrat nemus Argileti: 345

et Saturnia regio sæpe mu-
 tavit nomen. Tunc vene-
 runt reges, et Tybris ferox
 vasto corpore, à quo deinde
 nos Itali appellavimus flu-
 men nomine Tybrim: et
 vetus Albula perdidit pro-
 prium nomen. Fortuna
 omnipotens et fatum inevi-
 tabile constituerunt his in
 sedibus me ejectum à pa-
 triâ, et quærentem ultima
 spatia maris; et terrifica
 vaticinia Carmentis Nym-
 phæ matris meæ, et Deus
 Apollo suasor, duxerunt
 me. Vix ea prolata fue-
 runt: deinde progrediens,
 ostendit et aram, et portam
 Carmentalem, quod nomen
 est Romanum, quam nar-
 rant esse antiquum hono-
 rem Carmentis, vatis ape-
 rientis fata: quæ prima
 prædixit, Romanos illustres

evasuros, et Pallentëum celebre fore. Postea ostendit magnam sylvam, quam Romulus dein-
 de convertit in asylum; et ostendit Lupercal sub frigidâ rupe, appellatum ex cultu Arcadico
 Panos Lycæi. Præterea ostendit quoque sacram sylvam Argileti,

NOTÆ.

turni ætatem ab Evandri Latinique temporibus
 hic longè removel; cum effluxisse ab eo videat-
 ur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, ar-
 gentæ, æreæ, ferreæ: tamen, Æ. 7. 47. Sa-
 turnum Latini proavum facit.

330. *Asperque inhumani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuscorum, qui occisis juxta fluvium Albu-
 lam, huic nomen reliquit suum. Ita Festus et
 alii. Livius tamen et Ovidius hoc nomen repe-
 tunt à Tyberino Albanorum rege, qui eo de-
 mersus est. Oritur in Apennini jugis, in septen-
 trionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividit-
 que totam Etruriam, seu Tusciam, ad orientem
 ab Umbris, Sabinis, et Latio: unde quia Tuscis
 maximè obicitur, dicitur à poëtis *Tuscus ami-
 nis*, potiùs quàm *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvit-
 ur in mare Tuscum sive Tyrrhenum duobus
 ostiis: ad orientale ostium urbs est *Ostia*:
 prope occidentale urbs *Portus*.

336. *Carmentis, &c.*] Seu *Carmentæ*, matris
 Evandri; quæ Græcis dicta *Themis*, juxta Dio-
 nys. aut *Nicostrata*, juxta Solinum: Latinis dic-
 ta est *Carmenta*, quia futura carmine evulgabat.
 De *Apolline* vaticiniorum præside, Ecl. 3. 104.

337. *Progressus.*] Ex ripâ orientali Tyberis
 et radicibus Aventini, progressus ad septen-
 trionem, quo loco spectabat Aventinum ad
 meridiem, Capitolinum ad septentrionem, Pa-
 latinum ad orientem: ibidemque forum fuit
 deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

Aram.] Vel *Maximam* Herculis, suprâ, v. 271.
 Vel aram ipsius *Carmentæ*, juxta Carmentalem
 portam, sub Capitolino monte; de quâ Diony-
 sius, l. 1. *Romano nomine* dictam ait *Carmenta-*

lem: *Carmenta* enim nomen Latinum est. *Ce-
 cinit Æneadas magnos*: quia inter alia, Roma-
 nos cecinit gentem fore opulentissimam, suprâ,
 v. 271. De *Pallanteo*, seu Palatino monte, v. 51.

342. *Asylum.*] Locum à Romulo constitu-
 tum inter querceta duo, Capitolinumquæ et
 Palatinum; quod quicumque confugerent è vi-
 cinis urbibus, salvi ac securi essent: quâ arte
 novam urbem suam frequentem effecit. De
asilo, Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte,
 ubi Arcades Evandro auctore templum extrux-
 erant Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludi-
 crum celebrabatur, juvenibus passim discur-
 rentibus nudis, cum scuticis è caprinâ pelle,
 quibus obvios quosque cædebant: mulieres
 præcipuè, quæ se his verberibus ad partum ju-
 vari existimabant: *Luperci* ipsi dicebantur.
Lupercal, nomen deductum à *lupâ*, seu *Lyceo*
 monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: est enim
λύκος, *lupus*. Unde quidam Romulum putant
 hujus ludi auctorem esse, quodd eo in loco à *lu-
 pâ* nutritus fuisset. *Parrhasia* dicta est Arca-
 dia, ab Arcadiæ regione et oppido ejus nomi-
 nis: cujus conditor fuit Parrhasus Lycaonis
 filius juxta Steph. De *Pane* Deo, E. 2. 31.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter
 Aventinum et Capitolinum, circa forum boari-
 um: quæ pars erat Argei campî. Nomen juxta
 Varronem, vel ab argillosâ hujus loci terrâ;
 vel ab *Argo*, quem ait Fabius Pictor fuisse hos-
 pitem Evandri: aiuntque passim interpretes
 hunc ob affectati regni suspicionem, ab Arca-
 dibus occisum fuisse, inscio Evandro, qui cum

et attestatur locum ipsum, Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi.
 et narrat mortem hospitis Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
 Argi. Inde ducit eum ad Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
 locum. Tarpeium et Capi- Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
 tolia, quæ jam aurea sunt, Dira loci, jam tum sylvam saxumq; tremebant. 350
 quondam erant aspera dumis incultis. Jam tunc
 horrida sanctitas hujus loci Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
 terrefaciebat trepidos rusticos, jam tunc metuebant
 sylvam et rupem. Deûs, (Quis Deus, incertum est) habitat Deus. Arcades
 ait, tenet hanc sylvam, ipsum
 hunc collem cacumine syl- Credunt se vidisse Jovem: cum sæpe nigrantem
 voso: dubium est quis sit Ægida concuteret dextrâ, nimbosque ciceret.
 ille Deus. Arcades putant Hæc duo prætereà disiectis oppida muris, 355
 se vidisse illic ipsum Jovem: cum sæpe quateret
 dextrâ manu obscuram ægida, et commoveret nubes. Reliquias veterumque vides monimenta virorum.
 Cernis prætereà has urbes Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 duas eversis muris, reliquias et vestigia antiquorum
 hominum. Janus pater Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 fundavit hanc arcem, Saturnus istam: huic nomen
 fuit Janiculum, isti Saturnia. Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 loquii accedebant ad domum inopis Evandri: et
 passim spectabant armenta boare in foro deinde dicto
 Romano, et magnificis Carinis. Postquam perventum est ad domum, ait
 Evander: Hercules victor Effultum foliis et pelle Libystidis ursæ.
 intravit has portas, hæc Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
 aula excepit eum. O hospes, aude despicere divitias, et ostende te quoque parem Deo, et
 accede non offensus rebus inopibus. Sic locutus est, et induxit magnum Æneam sub culmina parvi tecti, et constituit in lectis eum, sustentatum frondibus et pelle ursæ Libycæ. Nox
 venit, et ambit terram alis obscuris. Sed Venus genitrix Æneæ, non frustra territa animo,

NOTÆ

hoc loco sepultum præcipuis honoribus affecerit: quare testatur locum Evander; id est, locum attestatur, et quasi adjurat, se violati hospitii reum non esse. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam sedem, &c.*] Montem dictum primò *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam suæ cum Saturno societatis: deinde appellatum *Tarpeium*; denique *Capitolium*, ab humano capite ibidem invento, cum templi fundamenta Tarquinius Priscus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quasi semina spargit hic Virgilius.

354. *Ægida.*] Clypeum Jupiter sibi finxisse dicitur ex pelle Amalthææ capræ, nutricis suæ, G. 4. 151. est autem *αἴξ*, capra. Sic vocat Homerus, non Jovis tantum, sed et Minervæ etiam et Apollinis clypeum; Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente discreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius*, sive *Capitolinus*, ad orientalem: non tamen omnino adversi, nam *Capitolinus* ad septentrionem magis recedit.

In utroque gemina olim urbs fuerat. De Jano, Æ. 7. 610. De Saturno, supra, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter *Capitolinum* et *Aventinum*: spatium invisunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum*, civilibus negotiis tractandis constitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus *Capitolini*: ac deinde ad latus item orientale *Aventini* excurrerat: quæ in ultimâ parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde sunt *laulæ*, ob magnificentiam et lautitiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; nisi quod locus in modum carinæ curvus, ac longus esset. De *Alcide* supra, v. 288. De *ursâ Libystide*, seu *Libyæ*, Æ. 5. 37.

370. *At Venus, &c.*] Expressus est hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis à Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad. 18. 369. Virgilius quidem hic Homero superior est dignitate sententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus pro Æneâ; quem adulterio ex Anchisâ susceperat; seque aded geni-

Laurentumque minis et duro mota tumultu, 371
 Vulcanum alloquitur: thalamoque hæc conjugis
 Incipit, et dictis divinum aspirat amorem: [aureo
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita, casurasque inimicis ignibus arces; 375
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis opisque tuæ: nec te, charissime conjux,
 Incassumve tuos volui exercere labores.
 Quamvis et Priami deberem plurima natis,
 Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem. 380
 Nunc Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:
 Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi numen
 Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
 Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis 385
 Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
 Dixerat, et niveis hinc atque hinc Diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
 Accepit solitam flammam, notusque medullas
 Intravit calor et labefacta per ossa cucurrit: 390
 Non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 Sensit læta dolis, et formæ conscia conjux.
 Tum pater æterno fatur devinctus amore:
 Quid causas petis ex alto? fiducia cessit 395
 Quò tibi, Diva, mei? similis si cura fuisset.
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset;
 Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
 Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
 Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est:
 Quicquid in arte meâ possum promittere curæ, 401
 Quod fieri ferro, liquidove potest electro,

et commota minis Laurentum et asperâ seditione, alloquitur Vulcanum, et orditur hæc verba in aureo lecto mariti, et verbis immitit ei divinum amorem: Dum reges Græci evertébant armis Trojam sibi destinatam, et arces perituras flammis hostilibus; nullum subsidium, nec arma artis et operis tui imploravi à te pro miseris Trojanis: nec volui adhibere frustrâ te et tuam operam, ô dulcissime marite. Quanquam et debebam multa filiis Priami, et sæpe deploraveram asperam calamitatem Æneæ. Nunc ille jussu Jovis stetit in regione Rutulorum. Itaque accedo ipsa supplex: et peto arma à te, Deo mihi venerando; mater pro filio. Te filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare fletu. Considera, quæ gentes conveniant: quæ urbes clausis portis acuant gladios, in me; et ruinam meorum. Sic locuta est Dea, et candidis brachiis ambiit hinc atque hinc dulci amplexu tardum Vulcanum: ille subito suscepit ignem consuetum, et notus ardor penetravit medullas et irrepsit in ossa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolat nubes. Uxor id animadvertit, gaudens fraudibus, et sciens vim pulchritudinis suæ. Tunc pater Vulcanus sic loquitur captus amore perpetuo: Cur causas repetis è longinquo? quò abiit à te confidentia in me, ô Dea? tunc etiam fuisset mihi facile arma dare Trojanis, si tunc par voluntas fuisset tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata prohibebant Trojam persistere, et Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, si vis pugnare, et si hoc tibi est consilium: possum tibi polliceri, quodcumque est studii in arte meâ, quodcumque potest fabricari ferro et electro liquecente,

NOTÆ.

tricem ejus esse gloriatur. Arma rogo genitrix nato. Excusat eum tamen, tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis muliebrium blanditiarum apud senes, qualis Vulcanus. De Venere, Æ. 1. 256. De Vulcano, G. 1. 295. De Laurentibus, Æ. 7. 63. Porro thalamus ille et aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium; in cælo esse fingitur: siquidem, v. 423. Vulcanus è cælo descendit in officinam suam, ad arma fabricanda, circa Liparem insulam. In quo peccavit Homerus, qui aulam et officinam Vulcani simul in cælo constituit.

374. Argolici, &c.] De Argis, urbe regiâ Agamemnonis, Æ. 1. 284. De Pergamis, arce Trojæ, Æ. 1. 466.

379. Priami --- natis.] Paridi, à quo pulchritudinis præmium tulit, pomum aureum, Æ. 1. 27. De situ Rutulorum, Æ. 7. 795.

383. Filia Nerei. &c.] Thetis, de quâ, Ecl. 4. 32. pro filio Achille arma à Vulcano impetravit. Aurora, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiscente. De Aurorâ G. 1. 249. De Tithono, Æ. 4. 585. De Memnone, Æ. 1. 489.

398. Nec fata vetabant Stare, &c.] Fata à Diis non immutari sed differri censebantur posse, Æ. 1. 239. De Teucris, Æ. 1. 235.

402. Potest electro.] Quidam antiqui codices habent, potestur electro. Et est quidem potestur Lucretiana et Pacuviana vox: sed prima syllaba in electro longa est, tunc naturâ sua,

quantum possunt flammæ et flatus: desine orando diffidere tuæ auctoritati. Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, et jacent in sinu uxoris quasi-vit per totum corpus tranquillum somnum. Deinde, postquam prima quies abrupisset somnum, medio spatio noctis jam lapsæ: quando mulier cui præcipuum est sustentare vitam colo et exigua arte, excitat ignem coopertum et cinerem superadditum igni, adjiciens noctem labori, et occupat famulas longo penso ad lucernas; ut *quæ* tenere pudicum locum mariti, et alere parvos liberos. Non aliter præses ignis *Vulcanus*, nec tardior, surgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrillem. Prope latus Siculum et Liparen Æoliam assurgit insula, alta fumantibus scopulis: sub quâ *insulâ* speluncæ et cavernæ Æneæ resonant, excavatæ ignibus Cyclopum; et magni ictus auditi ex incudibus emittunt plangorem, et strident in cavernis massæ Chalybum, et flamma exspirat è fornacibus: sedes est Vulcani, et terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cælo descendit illuc. Cyclopes exercebant *artem* ferrariam sub immensâ cavernâ, et Brontes, et Steropes, et Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum, ex his quæ pater Jupiter multa torquet è cælo: jam parte *aliquâ* perfectâ, pars restabat imperfecta. Adjecerant ei tres radios pluviae, tres nubis aquosæ,

NOTÆ.

ἤλεκτρον; tum usu Virgilii, *sudent electra myricæ*, Ecl. 8. 54. Nec obstat versus è Ceiri repetitus, qui à Jos. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum* hic non *succinum* est, ad illud alterum Eclogæ 8. sed aurum, quintâ argenti portione mixtum; sive ex naturâ, sive ex arte temperies illa sit. De eo Plinius, l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, à Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἡλίπτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hic auget particula *in*, ut in voce *infractus*, *incanus*; pro *fractus*, *canus*.

409. *Tenuique Minervæ.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva *texturæ*, lanificio, et ejusmodi artibus præest, ita pro iis ipsis sumitur; quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minervâ*, Æ. 2. 31.

412. *Castum ut servare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infesta pudicitia.

416. *Insula Sicanium, &c.*] Ad latus septentrionale Siciliæ, non longè à promontorio Peloro et Italiâ, sunt insulæ septem, *Æoliæ* seu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam et Siciliam est *Hiera*, id

est, *sacra*, quia Vulcano dicata: unde hodieque dicitur *Bolcano*, quam hic describit Virgilius. Ex hac præcipuè ignes erumpunt: quod inde fit, ut ait Solinus, c. 12. *quia ipsæ insulæ, naturâ soli igneæ, per occulta commercia, aut mutantur Ætnæ incendia, aut subministrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris et Siciliæ solum, ut alibi monuimus, subterraneis motibus cavum et sulfure succensum est. De iis *insulis*, Æ. 1. 52. De *Sicanid*, Siciliâ, Æ. 3. 687. De *Ætnâ*, monte ignivomo Siciliæ, ib. 571. De *Cyclopiis*, ib. 569.

421. *Structuræ Chalybum.*] *Structuræ*: ferrum, ut è fodinis extrahitur: in massas quasi ferreas constrictum ac stipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hispaniæ, ferrariis fodinis et operibus insignes, G. 1. 58.

426. *Brontesque, &c.*] Nomina Cyclopum è Græcis poëtis repetita. Brontes, à βροντή, tonitru: Steropes, à στεροπή, fulgur: Pyracmon, à πυρ, ignis, et άκμων, incus.

429. *Tres imbris torti radios, &c.*] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effin-

Addiderant, rutili tres ignis et alitis Austri. 430
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte aliâ Marti currumque rotasque volucres
 Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
 Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma, 435
 Certatim squamis serpentum auroque polibant:
 Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
 Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores,
 Ætnæi Cyclopes, et huc advertite mentem. 440
 Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistrâ:
 Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
 Ocyûs incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum: 445
 Vulnificusque chalybs vastâ fornace liquescit.
 Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum; septenosque orbibus orbes
 Impediunt: alii ventosis foliibus auras
 Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt 450
 Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
 Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma, 455
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Consurgit senior, tunicâque inducitur artus,
 Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
 Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens. 460

brachia multo conatu per ordinem, et forcipe mordaci vertunt massam. Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis, lux alma et cantus matutini avium sub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili. Senex surgit, et induitur tunicâ circa membra, et circumligat plantis calceamenta pedum Tusca: deinde accingit lateri et humeris gladium Arcadicum, revocans in dextram pelles pantheræ pendentes à sinistrâ.

NOTÆ.

guntur, in circulum dispositis: non rectis illis quidem, sed varios in angulos inflexis, qui trifidam in cuspidem singuli desinunt. Talis est forma Virgiliani hujus fulminis, de quâ sic ferè Cerdanus: Solent torqueri fulmina, vel grandinante cælo, vel ruentibus magnis pluviis, vel ære fulguribus æstuante, vel ventis flantibus. Grandinem intelligo, per imbrem tortum: pluviam immensam, per aquosam nubem: æstuantem ærem, per ignem: flatus ventorum per Austrum: hic enim ventus præ cæteris frequens tempestatibus est, ut diximus, Ecl. 2. 58. De Marte, Ecl. 9. 12. De ægide, clypeo Palladis, suprâ, v. 354. De Pallade, Æ. 1. 39.

436. Squamis auroque, &c.] Disjunctio pro squamis aureis, G. 2. 192. Pateris libamus et auro, pro pateris aureis. Significat clypeum Palladis squamoso corio serpentis ex auro tectum

fuisse: ipsum verò Gorgonis, id est Medusæ, caput anguiferum; non in clypeo, ut aliàs, sed in anteriore lorice parte ad pectus affixum. De Gorgone et Palladis clypeo, Æ. 2. 616.

446. Chalybs.] Genus ferri densissimi ac durissimi, acier, STEEL: à populis hujus nominis, de quibus suprâ, v. 421.

453. In numerum.] Eo ordine, qui numerosum quandam ictuum concentum referat.

454. Pater Lemnius.] Vulcanus: qui à Junone matre, propter deformitatem, è cælo dejectus est in insulam Lemnum, nunc Stalimene, in Ægæo mari: ubi à Græcis dictus est officinam suam exercere, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De insulis Æoliis, suprâ, v. 416.

458. Tyrrhena pedum vincula.] Calceamenta Tyrrheno more: quorum solea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, lora autem in-

Præterea duo etiam canes
custodes exeunt ex altâ
portâ, et sequuntur passus
domini. Sic ibat heros ad
cubiculum et penetrare
Æneâ, memor verborum
et promissi officii. Nec mi-
nus mane expectatus Æne-
as ferebat se *ad eum*. Pal-
las filius aderat comes illi
Evandro, Achates huic Æ-
neâ. Cum occurrissent, so-
ciant dextras *manus*, et se-
dent in mediâ domo, deni-
que utuntur libero collo-
quio. Rex primus hæc di-
cit; Maxime dux Trojano-
rum, quo salvo nunquam
sanè existimabo regnum
vel res Trojæ eversas: sunt
nobis parvæ vires ad subsi-
dium belli, pro tantâ dig-
nitate: hinc coercemur flu-
vio Etrusco; inde Rutulus
urget nos, et sonat armis
circa mœnia *nostra*. Ast
ego meditor sociare tibi
magnas nationes; et castra
è regno divite: sors inspe-
rata ostendit tibi hanc vi-
am salutis: et confers te
huc fatis vocantibus. Non
longè hinc habitatur sedes
urbis Agyllinæ, structa la-
pidibus antiquis: quâ *par-
te* colonia Lydia, insignis
bello, stetit olim in monti-
bus Tuscis. Hanc urbem,
per multos annos vigentem,
Mezentius rex deinceps
gubernavit, severo imperio
et duris armis. Quid *prodes-
set* narrare immanes stra-
ges? quid crudelia facino-
ra tyranni? Dii rependant *ista* capiti et familiæ ipsius. Immo etiam alligabat corpora mortua
corporibus vivis, committens et manus manibus et vultus vultibus, *o* speciem supplicii! et sic occi-
debat lentâ nece homines diffluentes tabo et sanie in *hoc* miserando nexu. Sed cives denique per-
tæsi, obsident armati sævientem inaudito modo, et ipsum, et ipsius domum: jugulant ejus socios,
immittunt flammas ad tecta. Ille elapsus inter strages *cœpit* fugere in regionem Rutulorum,

Necnon et gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem et secreta petebat,
Sermonum memor et promissi muneris heros.
Nec minùs Æneas se matutinus agebat. 465
Filius huic Pallas olli comes ibat Achates.
Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus, et licito tandem sermone fruuntur:
Rex prior hæc: 469
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis
Sed tibi ego ingentes populos opulentaq; regnis 475
Jungere castra paro, quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo colitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis insedit Etruscis. 480
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipsius generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, 485
Componens manibusque manus atque oribus ora,
Tormenti genus! et sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longâ sic morte necabat.
At fessi tandem cives, infanda furentem
Armati circumstant, ipsumque, domumque: 490
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Ille inter cædes, Rutulorum elapsus in agros

NOTÆ.

aurata: ex Polluce, l. 7. 22. Et notandum
calceamenta veterum, ut ex antiquis statuis
constat, ferè soleas fuisse: non latis integu-
mentis desuper, sed vinculis tantum lorisque
aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc
Evandro populis, mox v. 479.

459. *Tegeæum ense.*] *Arcadicum*; à *Te-
geâ* urbe Arcadiæ. ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera est, maculosâ pelle,
cujus mas est *pardus*: à *πᾶν*, omne, et *θηρ* fe-
ra.

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate
Trojani nominis: pro tantâ causâ, id est tan-
to bello: nomen enim sæpe pro causâ sumitur.
De *Tusco* amne, *Tybri*, supra, v. 330. De *Ru-
tulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ sedes, &c.*] Urbs erat

Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Cære*, hodie
Cerveteri, Æ. 7. 652. Aiunt Etruscos, sive indi-
genas, sive aliunde advectos, eam Italiæ regio-
nem, quæ est ad occidentem Tybris, incolu-
isse: hinc à Pelasgis ex Æmonia, quæ deinde
Thessalia dicta est, profectis, bello petitos:
qui post Agyllinam ibi conditam, à Tyrrhenis
è Lydiâ profectis expulsi sunt. Hi sive Etrus-
ci, sive Tyrrheni, etiam *Tusci* vocati sunt;
à *θύω*, sacrifico: ob religionis ceremonias, quæ
apud eos vigeant imprimis in urbe *Cære*, quam
vocat Livius l. 7. *sacrarium populi Romani, diver-
sorium sacerdotum, ac receptaculum sacrorum*: ab
hâc religiones Deorum dictæ sunt *ceremoniæ*.
Hinc multi scribunt *Thusci*; multi tamen *Tusci*,
Græcis auctoribus, à quibus vocantur *Τούσκοι*.
Etruscorum nomen unde ortum sit, ignoratur

Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis,
 Regem ad supplicium præsentem Martem repossunt. 495
 His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
 Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
 Signaq; ferre jubent. Retinet longævus aruspex,
 Fata canens: O Mæoniæ delecta juvenus, 499
 Flos veterum virtusq; virum: quos justus in hostem
 Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ:
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
 Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
 Hoc acies campo, monitis exterrita Divum.
 Ipse oratores ad me regnique coronam 505
 Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon:
 Succedam castris. Tyrrhenaque regna capessam.
 Sed mihi tarda gelu sæclisque efficta senectus
 Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
 Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabellâ 510
 Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis
 Et generi fatum indulget, quem numina poscunt;
 Ingredere, ô Teucrûm atq; Italûm fortissime ductor.
 Hunc tibi prætereâ, spes et solatia nostri,
 Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistro 515
 Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
 Assuescat: primis et te miretur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
 Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant 520
 Æneas Anchisiades et fidus Achates,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant:
 Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
 Namque improvisò vibratus ab æthere fulgor
 Cum sonitu venit: et ruere omnia visa repentè, 525
 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt: iterum atque iterum fragor intonat in-
 Arma inter nubem, cœli in regione serenâ, [gens:
 Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.

et protegi armis Turni ex-
 cipientis eum hospitio. Ita-
 que tota Tuscia rebella-
 vit legitimo furore, repe-
 tunt præsentem bello regem
 ad pœnam. Ego, ô Ænea,
 dabo te ducem his millibus:
 naves enim eorum congre-
 gatæ toto litore fremunt,
 et volunt inferre signa.
 Senior aruspex cohibet eos,
 edicens hæc oracula: O
 juvenus lectissima Lydiæ,
 flos et robur antiquorum
 hominum; quos indignatio
 legitima impellit adver-
 sus hostem, et quos Mezen-
 tius inflammat justo furo-
 re; nemini Italo licet sub-
 dere tantam nationem: e-
 ligite duces externos. Tunc
 exercitus Tyrrhenus terri-
 tus oraculo Deorum, stetit
 in his arvis. Ipse Tarchon
 misit ad me legatos, et co-
 ronam cum sceptro, et ad-
 dicit has notas regni: ro-
 gans ut veniam in castra,
 et accipiam regnum Tyrr-
 henum. At senectus pigra
 frigore, et exhausta annis, et
 robur lentum ad fortia con-
 silia, aufert mihi regnum.
 Impellerem ad id filium,
 nisi junctus cum matre Sa-
 bellâ, ex eâ deduceret par-
 tem patriæ. Tu cujus et an-
 nis et patriæ oraculum fa-
 vet, quem Dii vocant; in-
 tra in regnum, ô dux gene-
 rosissime Trojanorum et
 Itolorum. Prætereâ sociabo
 tibi hunc Pallantem, qui
 est spes et solamen nos-
 trum. Assuescat sub te in-
 stitutore pati militiam, et
 durum laborem belli, et
 contemplari gesta tua, et
 admiretur te à tenerâ æta-
 te. Tradam huic ducentos
 equites Arcadas, selectam

vim juventutis: et Pallas tradet tibi totidem suo nomine. Vix ea locutus erat, et Æneas filius
 Anchisæ et fidelis Achates tenebant vultum defixum, et meditabantur plurima difficilia cum
 suâ tristi mente: nisi Venus misisset signum è cœlo patente. Quippe fulgur intortum è cœlo
 inopinate erupit cum strepitu: et statim omnia visa sunt tremere, et sonus buccinæ Tyrrhe-
 næ sonare per aërem. Aspiciunt rursûm: et rursûs magnus fragor tonat: cernunt arma ful-
 gere, et commota resonare, inter nubes, tempore sereno, in parte cœli tranquillâ.

NOTÆ.

498. *Aruspex.*] Qui exta conspiciit *arrigæ*,
 vel *arugæ*: est autem *arriga*, hostia: ab
 ἀρίγᾳ, aries. Ita Vossius. Quâ in arte singula-
 ris fuit Etruscorum vatum peritia. De *Mæo-
 niâ*, Lydiâ, Æ. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos in-
 signe. Fuerat enim alter ejus nominis præfec-
 tus Tyrrheni regis, qui eo ususest ad condendas
 in eâ regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabellâ.*] Vel *Sabino*, vel *Sam-*

nitico genere; hoc enim nomen inter utram-
 que gentem ambiguum est: et Sabellam gen-
 tem Italiæ indigenam fuisse non exteram, pro-
 bat hic locus. Vide Æ. 7. 665. De *Cythereâ*,
 Venere, Æ. 1. 257.

526. *Tyrrhenusque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus*
 clangor tubæ dicitur: quia Tyrrhe-
 ni cornua et tubas dicuntur invenisse, ab Athe-
 næo, l. 4. Indicatque sonus ille Tyrrhenus,
 Æneam à Tyrrhenis ad regnum vocari.

Cæter territi sunt animo : Obstupuerunt animis alii : sed Troïus heros 530
 sed princeps Trojanus cognovit sonitum, et Divæ promissa parentis.
 Deæ matris. Tunc ait : Tum memorat : Ne verò, hospes, ne quære profectò
 Ne autem, *tu qui me excipis hospitio, ne sanè petas à me qualem exitum prodigia ista prædicant; ego vocor è cælo ad bellum.* Quem casum portenta ferant : ego poscor Olympo.
 Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,
 Si bellum ingrueret ; Vulcaniaque arma per auras
 Laturum auxilio. 536
 Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant !
 Quas pœnas mihi, Turne, dabis ! quàm multa sub
 undas
 Scuta virûm, galeasque, et fortia corpora volves,
 Tybri pater ! poscant acies, et fœdera rumpant. 540
 Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto :
 Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat : hesternumq; Larem, parvosque Penates
 Lætus adit : mactat lectas de more bidentes :
 Evandrus pariter, pariter Trojanâ juvenus. 545
 Posthinc ad naves graditur, sociosque revisit :
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit ; pars cætera pronâ
 Fertur aquâ, segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque. 550
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva :
 Ducunt exsortem Æneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
 Fama volat parvum subito vulgata per urbem,
 Ocyûs ire equites Tyrrheni ad limina regis. 555
 Vota metu duplicant matres, propiûsque periculo
 It timor, et major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur ;
 O mihi præteritos referat si Jupiter annos ! 560
 Qualis eram, cùm primam aciêm Præneste sub ipsâ
 Equi dantur Trojanis euntibus in regionem Etruscâ : adducunt ad Æneam equum extra sortem aliorum, quem tegit flava pellis leonis resplendens unguibus auratis.
 Statim rumor spargitur emissus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad arcem regis Etrusci. Matres præ timore renovant preces, et metus accedit propè ad periculum, et jam species belli videtur major. Tunc pater Evander amplexus dextram Æneæ abeuntis inhæret illi flens insatiabiliter, et profert talia : O utinam Jupiter reddat mihi annos elapsos : et me talem efficiat, qualis eram quando juxta ipsam urbem Præneste delei primum

NOTÆ.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populi, Æ. 7. 63. De Turno, ibid. 56. De Tybri, suprâ, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam in socium et generum admiserat, Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum rediisse, ubi hesternâ die sacra Herculi fecerant : sed aras domesticas, in quibus ignis sopitus erat, excitâsse prunis ex hesterno sacrificio asservatis : non enim ignem sacrum nisi ex sacro licebat accendere, ex Phædro, l. 4. f. 10. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Hesternum Larem inter-*

pretor : vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent : vel potius, quem Æneas, novus hospes, ab hesternâ duntaxat die noverat, et colendum susceperat. De Laribus et Penatibus, Æ. 2. 717. De eorum cultu, Æ. 3. 177. De ovibus bidentibus, Æ. 4. 57.

561. *Præneste, &c.*] Æ. 7. 678. fundatorem Prænestinæ urbis appellavit Cæculum, qui erat hoc ipso bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc sene, tunc juvene occidi potuit Herilus sub ipsâ Præneste ? Nisi dicatur Præneste jam urbis formam habuisse tempore Herili, qui regnâsse ibidem videtur ; muniti

Stravi, scutorumque incendi victor acervos :
 Et regem hâc Herilum dextrâ sub Tartara misi :
 Nascenti cui tres animas Feronia mater, 564
 Horrendum dictu, dederat : terna arma movenda ;
 Ter leto sternendus erat : cui tunc tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis.
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
 Nate, tuo : neque finitimus Mezentius unquam,
 Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset 570
 Funera, tam multis viduâsset civibus urbem.
 At vós, ô superi, et Divûm tu maxime rector
 Jupiter, Arcadii quæso miserescite regis,
 Et patrias audite preces. Si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant ; 575
 Si visurus eum vivo, et venturus in unum :
 Vitam oro : patiar quemvis durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris :
 Nunc, ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam :
 Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri ; 580
 Dum te, chare puer, mea sera et sola voluptas,
 Complexu teneo : gravior ne nuntius aures
 Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat : famuli collapsum in tecta ferebant.
 Jamque adeò exierat portis equitatus apertis : 585
 Æneas inter primos et fidus Achates :
 Inde alii Trojæ procures : ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis.
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes, 590
 Extulit os sacrum coelo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, et fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, quâ proxima meta viarum, 594
 Armati tendunt : it clamor, et agmine facto [pum.
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula cam-
 Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
 de, et armis versicoloribus. Qualis est Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus siderum,
 quando madens aquis Oceani erigit sacrum vultum in coelo, et dissipat noctem. Matres timidæ
 sunt in muris, et visu sequuntur nubem pulverulentam, et turmas rutilantes æreis armis. Illi
 armati incedunt inter vepres, quâ proximus est terminus viarum : clamor surgit, et collecto ag-
 mine ungulæ equorum feriunt pulverulentos campos strepitu quadrupedante. Est magna syl-
 va, prope frigidum flumen Cæretanæ urbis,

exercitum, et victor com-
 bussi congeriem clypeo-
 rum, et hâc manu misi ad
 inferos regem Herilum : cui
 nascenti genitrix Feronia
 dederat tres animas, et tria
 arma tractanda, res terribi-
 lis dictu : occidendus erat
 triplici morte : tamen hæc
 dextera eripuit illi omnes
 animas, et spoliavit illum
 totidem armis. Ego nunc
 nullatenus distraherer &
 jucundo amplexu tuo, ô fili :
 nec unquam vicinus Mezen-
 tius, illudens huic meo ca-
 piti, intulisset ense tot cru-
 deles neces, nec privâsset
 urbem tam multis incolis.
 Sed vos, ô Dii, et tu Jupiter
 maxime rex Deorum, oro,
 miserescite regis Arcadis, et
 exaudite preces paternas. Si
 vestra potestas si fata relin-
 quunt mihi Pallanta sal-
 vum ; si vivo visurus eum, et
 redditurus in commune cum
 eo : peto vitam : paratus ero
 tolerare quemlibet laborem.
 Si verò intentas mihi even-
 tum aliquem asperum, ô
 fortuna ; ô jamjam liceat
 finire molestam vitam : dum
 sollicitudo est adhuc anceps,
 et spes futuri dubia ; dum
 te habeo in complexu, ô di-
 lecte fili, unicum et ulti-
 mum gaudium meum : ne
 nuncius tristior lædat aures
 meas. Pater emittebat hæc
 verba in ultimo discessu :
 ministri reportabant in au-
 lam eum defectum animo.
 At equites jam egressi erant
 portis patentibus : in primis
 Æneas et fidelis Achates :
 deinde alii principes Tro-
 jæ : ipse Pallas in mediâ
 turmâ, spectabilis chlamy-
 de, et armis ignibus siderum,
 quando madens aquis Oceani erigit sacrum vultum in coelo, et dissipat noctem. Matres timidæ
 sunt in muris, et visu sequuntur nubem pulverulentam, et turmas rutilantes æreis armis. Illi
 armati incedunt inter vepres, quâ proximus est terminus viarum : clamor surgit, et collecto ag-
 mine ungulæ equorum feriunt pulverulentos campos strepitu quadrupedante. Est magna syl-
 va, prope frigidum flumen Cæretanæ urbis,

NOTÆ.

ones verò à Cæculo accepisse. Præneste modò
 neutrius, modò fœminini est generis. Herilus
 hic tricorpor, ad similitudinem Geryonis,
 fingitur, Æ. 7. 662. Feronia, Dea, Herili mater,
 Æ. 7. 800. Arcadius rex, Evander, suprâ v. 51.
 588. Chlamyde.] De eâ militari veste, casa-
 que, a LOOSE GOWN OR COAT, Æ. 3. 484. De
 Lucifero, stellâ Veneris, quæ mane ante solis
 ortum ultima videtur in coelo, unde præire so-
 lem dicitur, Ecl. 6. 86.

596. Quadrupedante putrem, &c.] Putrem,
 in pulverem facillè solubilem. Quadrupedante
 sonitu : quasi numeroso quadrupedum equorum
 incessu.

597. Cæritis amnem, &c.] Sylva, in litore
 maris, prope amnem exiguum, Cæretanum olim,
 nunc Vacina dictum : ad orientem urbis Cæritis,
 quæ est Cære, de quâ suprâ ; v. 479. Hujus in-
 colæ Cærites ; mediâ syllabâ brevi ; vel Cære-
 tes, mediâ longâ, dicuntur, Æ. 10. 188. De

latè sacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque, et cingunt sylvam abietibus umbrosis. Fama narrat, antiquos Pelasgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicavisse sylvam et diem *certum* Sylvano, Deo agrorum et pecudum. Non longè hinc Tarcho et Tyrrheni habebant castra, *secura ob naturam locorum*: et totus exercitus eorum poterat jam aspici ab *Æneâ* ex edito colle, et fixerat tentoria in patentibus campis. *Æneas* pater, et juvenus electa ad bellum descendunt illuc, et fatigati reficiunt equos et corpora. At Venus, alba Dea, erat *illuc*, portans munera per nubes aërias: et ut eminus aspexit filium remotum à frigido fluvio in valle separatâ, allocuta est eum talibus verbis, et se ultrò exhibuit: Ecce dona fabricata per artem mariti mei, *quam tibi promiseram*: ne deinceps, ô fili, timeas vocare ad pugnam, sive Laurentes gloriosos, sive ferocem Turnum. Sic dixit Venus, et venit in amplexum filii, et deposuit arma fulgentia sub quercu oppositâ. Ille *Æneas* gaudens muneribus Deæ, et tanto honore, non potest satiari, et mittit oculos per singulas partes, et stupet: et submit in manus et brachia, cassidem horrendam cristis, et ejicientem ignes, et gladium mortiferum et loricam rigidam ære, cruentam, amplam; *talem*, qualis est nubes cœrulea, quando accenditur radiis Solis, et resplendet procul; deinde ocreas politas electro et auro repurgato, et hastam, et fabricam inenarrabilem clypei. Vulcanus, non imperitus vaticiniorum, nec inscius futuri sæculi, expresserat in illo clypeo res Italas, et victorias Romanorum: expresserat illic totam seriem familiæ

Relligione patrum latè sacer: undique colles
Inclusere cavi, et nigrâ nemus abiete cingunt.
Sylvano fama est veteres sacrâsse Pelasgos, 600
Arvorum pecorisque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis: celsoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis. 605
Huc pater Æneas et bello lecta juvenus
Succedunt, fessique et equos et corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reductâ
Ut procul egelido secretum flumine vidit; 610
Talibus affata est dictis, seque obtulit ultrò.
En perfecta mei promissâ conjugis arte
Munera: ne mox, aut Laurentes, nate, superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit: 615
Arma sub adversâ posuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis et tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit;
Miraturque, interque manus et brachia versat
Terribilem cristis galeam flammisque vomentem,
Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem, 621
Sanguineam, ingentem: qualis cùm cœrula nubes
Solis inardescit radiis, longèque refulget.
Tum leves ocreas electro auroque recocto,
Hastamque, et clypei non enarrabile textum. 625
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique inscius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ

NOTÆ.

abiete arbore, *sapin*, THE FIR-TREE, passim in Georg. De Sylvano, Ecl. 10. 24. De Pelasgis, suprâ, v. 479.

602. *Qui primi, &c.*] Tamen post Siculos indigenas, et advenas Oenotros seu Aborigines venêre Pelasgi: deinde Tyrrheni, postea Arcades, tum Trojani. Hic ordo è Dionysio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis*. Castra metabatur, figebat tentoria. ut Æ. 2. 29. *Hic sævus tendebat Achilles*.

610. *Egelido*.] Ambiguam hujus vocis esse potestatem existimat Scaliger Poët. 1. 6. 7. et. modò negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modò augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* modò est *tepidus*, modò *frigidus*. Cerdanus

contendit semper esse *tepidum*; assertque è Catullo *egelidos tepores*, è Columellâ *egelidum ver*, &c. sed afferimus etiam è Virgilio *egelidum flumen*, ex Ausonio *egelidum Istrum*, *egelidam Mosellam*, id est, *frigidam*: quis enim unquam fluvios vocavit *tepidos*? De Laurentibus, Æ. 7. 63. De Cythereâ, Æ. 1. 257.

620. *Cristis galeam, &c.*] *Cristis*, id est, peninis avium, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, è cono seu apice galeæ, in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De electro, suprâ, v. 402.

625. *Clypei textum*.] Quia è multis coriis, aut laminis compacti erant clypei.

Stirpis ab Ascanio, pugnatæque in ordine bella.
 Fecerat et viridi foetam Mavortis in antro
 Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
 Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
 Impavidos: illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, et corpora fingere linguâ.
 Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas

orituræ ab Ascanio, et bel-
 la gesta per ordinem. Ex-
 presserat quoque lupam
 enixam jacere in virenti
 cavernâ Martis; duos in-
 fantes huic alludere pendu-
 los ad mammas, et interri-
 tos sugere altricem; illam
 reflexam collo tereti ad-
 blandiri iis alternis, et for-
 mare membra eorum lin-
 guâ. Nec longè inde ap-
 posuerat Romam, et Sabinas
 raptas absque exemplo
 in cœtu cavæ, dum age-
 rentur magni ludi Circen-
 ses: et statim novum bel-
 lum oriri inter Romanos, et
 senem Tatium, et Cures
 austeros. Postea iidem reges,
 relicto prælio, erant
 ante altaria Jovis, armati
 et ferentes pateras: et
 sanciebant inter se pacem
 ictâ porcâ. Non longè
 hinc quadrigæ concitatæ in
 oppositas partes dilacera-
 bant Metium: tu verò, Al-
 bane, debuisses stare pactis:
 et Tullus per sylvam tra-
 hebat viscera hominis illi-
 us perjuri: et sentes stilla-
 bant tincti sanguine. Præ-

Consessu cavæ, magnis Circensibus actis,
 Addiderat: subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis, Tatioque seni, Curibusque severis.
 Pòst iidem inter se posito certamine reges
 Armati, Jovis ante aras, paterasque tenentes
 Stabant: et cæsâ jungebant fœdera porcâ.
 Haud procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ
 Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
 Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Per sylvam, et sparsi rorabant sanguine vepres.
 Nec non Tarquinius ejectum Porsenna jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidione premebat.
 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 Aspiceres: pontem auderet quòd vellere Cocles,
 Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.

tereâ Porsennajubebat Romanos admittere Tarquinium expulsum, et cingebat urbem magnâ
 obsidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum Porsennam similem
 irato, et similem minanti: idèò quia Cocles audebat diruere pontem, et Clœlia trajiciebat
 flumen catenis fractis.

NOTÆ.

629. *Stirpis ab Ascanio, &c.*] De *Ascanii stirpe*, Æ. 6. 763. et sequent. De *lupâ*, Romuli et Remi, Martis filiorum, altricis, Æ. 1. 274.

635. *Raptas sine more Sabinas, &c.*] Romulus, cum, urbe conditâ, deesse suis civibus fœminas videret; ludos indixit, qui *Consuales* tum, deinde *Circenses* dicti sunt. De iis, et *cavæ*, Æ. 5. 388. Ad eos cum convenissent vicini, præcipuè ex urbe Sabinorum *Curibus*; eorum fœminæ raptæ sunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem et Romulum denique compositum est; eâ lege, ut pars Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in eâ Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curiles* seu *Quiriles* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

641. *Cæsâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis affert Livius, l. 1. quam tamen Hostilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuisse innuit. *Fœcialis*, minister sancienti fœderis, sic aiebat; *Si prior defecerit publico consilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum*

hodie feriam. Id ubi dixit, porcum silice percussit. Inde fœdus ictum dici solet.

642. *Metium in diversa, &c.*] Cum Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio suo subdidisset; susceptoque adversus Fidenates bello, Metius Suffetius Albanorum dictator Romanos in pugnâ deseruisset; Tullus victor eum duobus curribus per quadrigas in diversa raptis illigari ac discerpi jussit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinius, &c.*] Tarquinius Superbus, rex septimus, ob sua filiique scelera pulsus est, Bruto et Collatino ducibus: Porsenna rex Etruscorum eos reducere aggressus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam Sublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruscis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus: Horatius Cocles, qui fortè positus in statione Sublicii pontis fuerat, solus iis obstitit in ipso pontis aditu, dum Romani à tergo pontem interromperent. Quo diruto, armatus in Tyberim desiluit, et multis super incidentibus telis tranavit salvus ad suos.

651. *Clœlia.*] Cum de pacis conditionibus

In supremâ parte clypei In summo custos Tarpeia Manlius arcis
 Manlius, defensor arcis Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat:
 Tarpeia, erat ante tem- Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 plum, et servabat altum Ca- Atque hîc auratis volitans argenteus anser 655
 pitolium; et domus adhuc Porticibus, Gallos in limine adesse canebat;
 nova rigescebat paleis Ro- Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 muli. Et illic anser ex ar- Defensi tenebris et dono noctis opacæ.
 gento, volans in aureis por- Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:
 ticibus, monebat cantu Gal- Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla 660
 los accedere ad portas: Auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant
 Galli accedebant per sen- Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
 tes, et jam occupabant arc- Hîc exultantes Salios, nudosq; Lupercos,
 cem, tuti tenebris, et mu- Lanigerosque apices, et lapsa ancilia cœlo
 nere noctis caliginosæ. Il-
 lis erat aurea coma, et ves-
 timentum aureum: splen-
 debant sagis virgatis: præ-
 terea colla candida cinge-
 bantur aureis monilibus: unusquisque librat manu duo gæsa Alpina, tecti clypeis longis secun-
 dum corpora. Inde sculperat Salios saltantes, et Lupercos nudos, et acumina pileorum la-
 nea, et scutula emissa e cœlo:

NOTÆ.

ageretur, datæque essent Porsennæ regi puellæ obsides, ut exercitum è Janiculo deduceret: Clælia virgo, una ex obsidibus, frustrata lavandi prætextu custodes suos, eorum equis conscensis; cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: et repetita à rege, eidemque red- dita, iterum ab eo propter virtutis miraculum libera dimissa est cum iis obsidibus, quas vo- luit ipsa eligere. Hanc equestri statuâ Ro- mani donaverunt.

652. *Tarpeia Manlius, &c.*] Anno U. C. 364. Galli Senones, Brenno duce, cùm, fusis ad Alliam fluvium Romanis capitæque urbe Româ, Capitolium obsiderent: et noctu in muros per præcipitia adreperent: anseres, Junoni sacri, quibus in summâ fame obsessi pepercerant, clangore suo milites excitavere: hi Gallos repulerunt Marco Manlio duce, qui triennio antè consulatum gesserat. Galli deinde, post septem mensium obsidionem, pacem ingenti auri pondere cùm pacti essent, à M. Camillo Dictatore superveniente cæsi sunt, et urbe pulsî. De *Tarpeio* seu *Capitolino* monte, ubi arx et templum Jovis, supra, v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Casa Ro- muli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dion. l. 2. altera in Capitolino: eaque ut ferebant mores temporis, stramento et paleis tecta: quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tem- pore adhuc supererat, et ad monumentum priscae frugalitatis colebatur. Ovid. Fast. 3. 133. Senec. Controv. 9. et Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens*, dicitur ratione sculpturæ; quia cùm recens à Vulcano sculpta esset et ex auro ef- fecta, videbatur fulgore suo referre rutilum quendam horrorem recentium pælearum, qui- bus tegebatur.

659. *Aurea cæsaries, &c.*] Habitus et arma Gallorum. I. *Aurea coma*; describuntur enim à Livio et aliis comæ Gallorum promissæ et rutilatæ, seu flavæ. II. *Lactea colla*: candido etiam colore insignes fuisse prædicantur, unde et nomen habuisse à γάλα lac. III. *Aurea*

vestis, quam hîc multi sumunt pro *barbâ*, quia Lucretius, l. 5. 672. dixit, *impubem molli pubes- cere veste*. Potest tamen intelligi de veste in- teriore, cui sagula superinducta essent. IV. *Sa- gula*. Fuerunt *chlamys*, *sagum*, *paludamentum*, ejusdem propè formæ vestes exteriores, brevi- ores, apertæ, fibulâ circa dextrum humerum annexæ: sed *paludamentum* proprium impera- torum, et longius; *sagum* et *chlamys*, militum, et brevius. Quidam volunt, *saga*, vel *sagula* Gallorum, habuisse manicas, et fibulatas fuisse vestes; sed instar tunicæ inductas, apertas ta- men ante pectus. *Virgata sagula* dicuntur; id est, virgis sive segmentis distincta versicolori- bus, et in longum variâ serie porrectis. V. *Tor- ques aurei*, è collo penduli; quos apud Gallos in usu etiam militari fuisse, patet ex Manlio Torquato qui nomen hoc obtinuit ob detrac- tum in pugnâ Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. VI. *Gæsa*; hastæ longiores, sed leves et exiles, quæ binæ unâ manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur: vel quia è ligno Alpinarum arborum: vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. VII. *Scu- ta longa*, non clypei: *clypeus* enim rotundus est; *scutum* longius multò quàm latius.

664. *Lanigerosque, &c.*] De *Salis*, supra, v. 285. de *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porrò, præcipuè flamines, pileos gestabant oblongos, quorum ex fastigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quòd si per æstatem gestare pileum molestius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas esset eos nudo esse capite; hinc *Flamines* dicti; quasi *Fila- mines*; et lana illa, *apex*, ab *apo*, quod est ab ἀπο, ligo.

Lapsa ancilia, &c.] Scuta brevia, quasi *am- cisa*, id est, *circumcisa*, quod ovali figurâ essent absque angulis. Ovid. Fast. 3. 377. *Atque an- cile* vocat, quod ab omni parte recisum est: *Quem- que notes oculis, angulus omnis abest*. Horum unum, regnante Numâ, decidisse dicitur e cœ- lo; et edita vox, omnium potentissimam fore

Extuderat : castæ ducebant sacra per urbem 665 ibant ad sacrificia per urbem pudicæ matronæ in
 Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit vehiculis pensilibus. Pro-
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis : cul hinc adjicit quoque in-
 Et scelerum pœnas : et te, Catilina, minaci fernas plagas profundos
 Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem : aditus Plutonis ; et suppli-
 Secretosque pios, his dantem jura Catonem. 670 cia criminum : et te, ô Ca-
 Hæc inter tumidi latè maris ibat imago tilina, suspensum ex immi-
 Aurea, sed fluctu spumabant cœrula cano : nente scopulo, et metuen-
 Et circùm argento clari delphines in orbem tem vultus Furiarum : et
 Æquora verrebant caudis, æstumque secabant. pios segregatos *ab impiis*,
 In medio classes æratas, Actia bella, 675 et Catonem his dicentem
 Cernere erat : totumque instructo Marte videres jus. Inter hæc apparebat
 Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus. late ex auro species inflati
 Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar, maris, at *aquæ* cœruleæ
 Cum patribus, populoq; Penatibus, et magnis Diis, spumabant fluctu albo : et
 Stans celsâ in puppi : geminas cui tempora flam- delphines circùm lucidi ar-
 mas 680 gento agitabant in orbem
 Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus. mare caudis, et scindebant
 Parte aliâ, ventis et Diis Agrippa secundis, fluctus. In medio mari vi-
 Arduus, agmen agens : cui, belli insigne superbum, dere erat classes æratis
 bus, et populo, et Penatibus, et magnis Diis, erectus in puppe *proris*, certamina Actiaca :
 emittit geminas flammæ, et paterna stella apparet in capite. Aliâ parte erat Agrippa, Diis et
 ventis propitiis, sublimis, impellens aciem : cui caput

NOTÆ.

civitatem, quamdiu id in eâ mansisset. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejusdem modi fierent plura, quibus id misceretur, ne internosci cœleste posset. Quod factum est, omniaque in sacrario Martis reposita, sub custodia Saliôrum : qui certis diebus efferebant ea pulsabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres, &c.*] Cùm Camillus aurum Apollini Delphico vovisset, bello Veienti, nec auri satis reperiretur : matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt : ob eamque munificentiam, is honor iis est habitus, ut *pilento* ad sacra ludosque veherentur. Ita Livius, ann. circiter U. C. 362. De *pilenti* vehiculi formâ nihil reperio.

667. *Tartareas sedes, &c.*] De Tartaro, Æ. 6. 134. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *ostiis* inferorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] L. Sergius Catilina, patriciâ familiâ vir, cùm bis in petitione consulatûs repulsam tulisset ; de cæde consulum et senatûs, de incendendâ urbe, opprimendâque republicâ conjuravit cum nobilissimis aliis compluribus viris : deprehensus à M. Tullio Cicerone tum consule, urbe excedere coactus est ; ejus socii P. Lentulus et C. Cethegus prætores in carcere præfocati sunt : ipse commissâ in agro Pistoriensi pugnâ victus et interfectus est, duce C. Antonio, Ciceronis collegâ, anno U. C. 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, sed minorem : siquidem Catilinæ et eorum temporum hîc mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicendo apud pios homines in Elysiis campis, severam virtutem : non ut eum irrideat, quasi hostem Julii Cæsaris, ut arguitur Cerdanus, alique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, et *victoriâ* ibidem ab Augusto relatâ, ibid. v. 270, 280. De *Leucate*, ibidem monte et insulâ, v. 274. De *Augusto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis Diis*, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammæ vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus cristas habebat flammivomas, ut, v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde distinctum. Alii ad Augusti oculos, quos acres imprimis et igneos fuisse testatur Suetonius.

681. *Patrium vertice sidus.*] Stella Julii Cæsaris : quæ, quia ejus in morte effulserat, pro eo habita est, ideo ejus simulacris in capite imposita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] M. Agrippa, omnium Augusti operum ac victoriam administer, præcipuè Actiaco bello. Ter consul fuit, consors Tribunitiæ potestatis cum Augusto, gener ejusdem, et adoptione filius. Obiit anno U. C. 742.

radiat rostratum navali coronâ, quod est nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diversis bellis, et auxilio barbarorum, adducit secum Ægyptum, et robora Orientis, et extrema Bactra, ab usque gentibus Auroræ, et mari rubro: et *proh scelus!* uxor Ægyptia sequitur ipsum. Omnes videntur simul irumpere, et totum mare spumare commotum remis revolutis, et rostris trifidis. Procedunt mari; diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelsos montes congregi cum montibus: tanta est moles turritarum puppium unde homines imminet. Projicitur manu ignis in stupâ, et spiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubescunt novâ strage. In medio regina Cleopatra revocat acies patrio sistro: et nondum adhuc spectat à tergo serpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, et latrator Anubis,

Tempora navali fulgent rostrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ variisque Antonius armis 685
Victor ab Auroræ populis et litore rubro
Ægyptum viresque Orientis, et ultima secum
Bactra vehit: sequiturque, nefas! Ægyptia conjux.
Unâ omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convulsum remis rostrisq: tridentibus æquor. 690
Alta petunt: pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tantâ mole viri turritis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubescunt. 695
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos à tergo respicit angues.
Omnigenûmq; Deûm monstra, et latrator Anubis,

NOTÆ.

684. *Rostrata coronâ, &c.*] Corona navalis aurea, in speciem rostrorum navalium conformata, data rarò: primùm à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: secundò ab Augusto M. Agrippæ, bellis Siculis adversus Sextum Pompeium, quæ ille consecit extremâ ad fretum Siculum pugnâ, anno U. C. 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor ab Auroræ, &c.*] M. Antonius, omnium Julii Cæsaris expeditionum socius, ejusdem in dictaturâ magister equitum, consul anno U. C. 710, quo Cæsar occisus est; ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido: multâ eo in magistratu crudeliter egit; Brutum et Cassium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum, et administrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidium, qui anno 716. de illis triumphavit: sed ipse ab iisdem affectus variis cladibus, in Ægyptum secessit, amore Cleopatraz, Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam constituere meditaretur, hostis à senatu judicatus, victus est ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. sequente anno captâ ab eodem Octaviano Alexandriâ, sibi ipse mortem intulit: Cleopatra, cum Octavianum irretire amore suo non potuisset, verita ne in triumphum duceretur, aspidis inter ficus delitescentis punctu sibi mortem accessivit. *Aurora populos* vocat orientales. *Litus rubrum*, accolæ maris rubri: quod Arabiam ad occidentem et meridiem alluit; et in sinum influens, Asiam ab Africâ separat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, erum*, urbs est præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à septentrione, Asiam à meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia secum habuit Antonius.

690. *Rotrisque tridentibus.*] Ita legendum esse diximus, et explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conspicuas, comparat cum insulis maris Ægei *Cycladibus*, de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos*: innuit utriusque exercitus naves mole ac turribus fuisse insignes: at præcipuam fuisse Antonianarum molem consentiunt historici. De Neptuno, Æ. 1. 125.

696. *Patrio sistro.*] *Sistrum*, æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, instar reticuli quo pilæ per ludum impelluntur, hoc ferè modo compactum erat: ærea lamina in ovalem figuram inflexa desinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æræ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus insertæ; ita ut, quoties sistrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affricu ad laminam allisa tinnitum ederent. Sistri usus præcipuus erat in sacris Isidis, Ægyptiæ Deæ, cujus simulacra sistrum aliquando manu præferabant. Nomen à *sisîw*, *quatio*. Atque ejus quidem crepitaculi sonum levem fuisse necesse est; neque satis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare posset: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut est à Propertio quoque de Cleopatraz dictum, l. 3. 9. 41.

Ausa Jovi magno latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere sistro.

698. *Omnigenûmq; Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne ferè genus bestiarum Ægyptii consecrârunt.* Plutarchus numerat *selem, gryphem*: Plinius, *scarabæos*: Prudentius, *simiam*: alii, alias. Præcipua tamen eorum nomina *Osiris rex*, ejusque uxor *Isis*: et *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel satelles: idem

Contra Neptunum et Venerem, contraq; Minervam
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors 700
Coelatus ferro, tristesque ex æthere Diræ,
Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi, 705
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Feceratignipotens undis et Iapyge ferri: 710
Contrâ autem magno moerentem corpore Nilum,
Pendentemque sinus, et totâ veste vocantem
Cœruleum in gremium latebrosaue flumina victos.
At Cæsar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale sacrabat, 715
Maxima ter centum totam delubra per urbem.

ferunt arma adversus Neptunum, et Venerem, et adversus Minervam: Mars exsculptus ferro sævit in medio prælio, et funestæ Furia ex ære, et Discordia incedit gaudens lacerâ pallâ, quam Bellona sequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns ista tendebat arcum ex alto, hoc metu tota Ægyptus, et Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertabant dorsum. Ipsa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, et quamprimùm laxare funes *narium* solutos. Vulcanus fecerat illam inter strages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus, et Iapyge vento: ex adverso autem Nilum dolentem magno corpore, et aperientem plexus suos, et totâ

veste *expassâ* invitantem victos in sinum *suum* cœruleum, et fluentia latebrosa. Sed Cæsar ingressus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne, nempe trecenta templa ingentia per totam urbem.

NOTÆ.

canino capite depictus; quia vel regem fide custodiebat: vel venator erat; vel ejus, quasi canis indagantis, operâ Isis usa est in investigandis mariti membris, a Typhone, fratre disceptis. Vide Vossium de Idol. l. 1. 27. De *Nep-tuno*, Æ. 1. 125. De *Venere*, ibid. 260. De *Minervâ*, Æ. 2. 31. De *Mavorte*, Marte Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ*, de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere*: tum quia volantes illic exsculptæ erant: tum quia apud superos præsertim dicuntur *diræ*, Æ. 3. 211.

702. *Scissâ Discordia pallâ.*] Ut ipso habitu vim exprimat suam, quâ dividit animos, fœdera dirumpit, &c. De *Bellondâ*, Martis sorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui sacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *pallâ*, pallio muliebri, Æ. 1. 648.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Asiæ: siquidem posuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos esse ostendimus, G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felices, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apuliâ, Italiæ maximè orientali parte, fiat rectâ in orientem ideòque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipsâ Apuliâ, quæ sic prius dicta fuit ab Iapyge, filio, juxta Plinium, Dædali; juxta Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici . . . triumpho.*] Cæsar Octavianus, devictis imperii sui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, anno U. C. 725.

Primo quidem die, de Salassis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos statim post oppressum Sext. Pompeium vicerat annis 719, et 720. partim per legatos, partim per se ipsum; præcipuè Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die, de Cleopatrà, apud Actium in Epiri litore, superatâ, deque Macedoniâ, anno U. C. 723. mense Septembri. Tercio de Ægypto, post necem Antonii et Cleopatrà, captamque Alexandriam, subactâ, anno U. C. 724. mense Sextili: unde Octavianus postea, idemque mensis, Augusti nomine insigniti sunt, anno 727. Januar. mense.

715. *Diis Italis votum immortale, &c.*] *Tre-centa*, id est, multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde consecravit, immortalia pietatis suæ monumenta. Ita enim Dio, l. 51. de iis quæ ab eo statim post triumphos edita sunt. *Ἐπεὶ δὲ τὰυτὰ διέλειπε τὸ τὴν Ἀθήναιον, καὶ, &c.* Deinde verò perfecit *Minervæ templum et curiam Juliam in honorem patris sui factam dedicavit: in eâq, collocavit simulacrum victoriæ . . . Tarento advectum, et spoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque herois sacrarium, multis in eo suspensis donariis, ex prædâ Ægyptiacâ exornavit. Multa etiam Jovi Capitolino, Junonique et Minervæ consecravit; cum ex Senatusconsulto, omnia prius eorum in templis suspensa ornamenta, tanquam contaminata, essent detracta. De ludis et sacrificiis publicis, ejus in honorem, et Romæ et alibi institutis, multa addit. De delubris, Æ. 2. 225.*

Via resonabant gaudio, et Lætitiâ, ludisque viæ plausuque fremebant :
 ludis ac plausu: chorus ma-
 tronarum erat in omnibus
 templis, et altaria in omni-
 bus; ante altaria mactati
 juvenci tegebant terram.
 Ipse Augustus sedens in ni-
 veâ portâ candidi Apollinis,
 considerat munera populo-
 rum et accommodat ea ad
 postes : nationes subactæ
 progrediuntur longâ serie,
 tam diversæ sermone, quàm
 more vestium et armis. Hic
 Vulcanus sculperat natio-
 nes Nomadum, et Afros
 discinctos : hic Lelegas, et
 Caras, et Gelonos sagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, et Morini ultimi
 hominum, et Rhenus bicornis, et Dahæ antea invicti, et Araxes impatiens pontis.

NOTÆ.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apol-
 linis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tan-
 dem cum bibliothecâ dedicavit, anno U. C.
 726. Nondum igitur perfectum erat trium-
 phi tempore; sed poëta ob vicinitatem tempo-
 rum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi* :
 è candido marmore Pari insulæ : nam Plinius,
 l. 36. 5. ait Augustum in Palatinâ æde Apol-
 linis posuisse signa, Bupalî et Anthermi,
 Chiorum fratrum, opere perfecta : qui can-
 dido tantum ac Pario marmore uteban-
 tur.

721. *Dona recognoscit populorum, &c.*] Co-
 ronas aureas, quas victoribus Romanis impe-
 ratoribus et sociæ et vectigales provinciæ gra-
 tulationis ergo mittebant; non verò victæ gen-
 tes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servi-
 us. Tales juxta Livium Quinctius Flaminius
 prætulit in triumpho centum quatuordecim :
 Scipio Asiaticus ducentas triginta quatuor :
 Julius Cæsar juxta Appianum bis mille octin-
 gentas viginti duas. Coronarum loco pecunia
 deinceps ab imperatoribus exacta est, quod
aureum coronarium dicebatur. Talem exegit
 Cæsar ab ipsâ urbe Româ, eum ex Asiâ victo
 Pharnace rediisset: ex Dione, l. 42. Plerumque
 offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipuè
 Jovi Capitolino : Cæsar suas post triumphum
 vendidit, confectamq; inde pecuniam militibus
 distribuit. Octavianus, juxta Dionem, ex Ita-
 liæ civitatibus noluit accipere : alias, quas à
 sociis accepit, postibus templorum videtur ap-
 pendisse, juxta Virgilium.

724. *Hic Nomadum genus.*] Triumphos Octa-
 viani describit, quâ in pompâ subactarum
 gentium captivi duces currum subsequeban-
 tur. I. *Nomadæ*, vel *Numidæ* : Africana gens,
 ad occidentem Carthaginis, quorum caput
 Cirta, nunc Constantine : ob pastorem vitam
 ita dicti à *νομήν*, *pastus*. II. *Afri discincti* : id
 est, vel ignavi, et labori minimè assueti; quia
 qui se ad opus parant, accingunt vestem alti-
 us; vel reverâ fluentibus vestibus induti : hunc
 enim fuisse habitum Afrorum innuit Milphio
 Plauti, sic Pœnum alloquens in Pœnulo Act.

5. sc. 2. v. 48. Tu qui zonam non habes, quid
 in hanc venistis urbem, aut quid quæritis! III.
Geloni : populi vel Scythiæ, vel Thraciæ, G.
 l. 115. IV. *Leleges* : vagi Asiæ minoris po-
 puli, qui ab Homero ad meridiem Æolidis cir-
 ca sinum Adramyttenum collocantur : ab a-
 liis cum Caribus confunduntur, aut eis ut so-
 cii permiscuntur. V. *Cares*, regionem occu-
 pant Asiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occiden-
 tem Lyciæ, ad septentrionem Doridis, nunc
Aidinelli. VI. *Morini* populi in eâ parte Bel-
 gicæ Galliæ quæ proximè ad Britanniam Mag-
 nani accedit, et ad fretum quo Britannicus o-
 ceanus cum Germanico committitur : unde
extremi dicuntur in eâ parte : horum caput
 fuit Tarvanna, *Terouanne*, nunc diruta, in
 Picardiæ et Artesiæ confinio. De Morinis
 triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die
 quo primum triumphum duxit Octavianus.
 VII. *Dæ*, vel *Dahæ* : Scythicum genus di-
 cuntur à Stephano : et à Pomponio Mela col-
 locantur in Asiâ; non longè à Scythiis, circa
 Oxum fluvium : inter Bactrianos, et Sogdia-
 nos : quod si ita est, fuerunt illi inter Augus-
 ti captivos cum Bactrianis Antonii sociis.
 VIII. *Euphrates*, fluvius Armeniam et Meso-
 potamiam alluens : de eo G. l. 509. Quid apud
 illum gesserit Octavianus, G. 4. 561. IX.
Rhenus bicornis, de eo Ecl. 10. 47. Hunc
 belli causâ trajecisse secundus Romanorum
 Agrippa dicitur à Dione, et triumphum tamen
 neglexisse, anno U. C. 717. X. *Araxes*, ex Ar-
 meniæ montibus per Mediam in mare Caspi-
 um influens, placido primum fluxu; sed ubi
 in asperiora devenit, ingenti impetu ac frago-
 re : ut habet Pomponius Mela, l. 3. 5. De
 ejus pontibus ita Servius : *Quem pontibus nix-
 us est Xerxes conscendere : vel cui Alexander
 magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa
 ruperunt : quem postea Augustus firmiore
 ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri
 loquitur Isidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus à *mul-
 cendo* ac temperando ferro.

Taliâ, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur : rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque et fata nepotum.

730 *Æneas* admiratur in cly-
peo Vulcani talia munera
matris suæ : et lætatur
specie rerum quas ignorat,
imponens humero et gloriam et famam posterorum.

NOTA.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imagini- rent cognoscere non poterat.
bus delectabatur, tamen quid illæ repræsentat-

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

JENEA conquirendis auxiliis apud *Arcadas* ac *Tuscos* occupato, *Turnus* admonetur à *Junone* per *Iridem*, ut in castrensia novæ *Trojæ* munimenta impetum faciat. *Trojanis*, ex *Æneâ* præscripto non egredientibus ad pugnam, *Turnus* eorum naves, oppidi lateri admotas, parat incendere : sed illæ, cum ex *Idææ* sylvæ materiâ fabricatæ olim fuissent, *Idææ* matris beneficio mutantur marinas in *Nymphas* : tum nocte imminente, circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim *Trojanis*, de revocando per nuncios *Æneâ* solliciti, dum inter se consultant, *Nisus* et *Euryalus*, par nobile amicorum, ultrò suscipiunt hanc provinciam : laudati ab *Ascanio*, dimissique, cædem *Rutulorum* noctu magnam faciunt : eorumque spoliis induti dum pergunt porro, à *Latinis* equitibus obviis occiduntur : capita hastis affixa, et in castris erecta, agnoscuntur procul à *Trojanis*, et ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris *Euryali*. *Turnus* oppugnationem mane instaurat. *Ascanius* *Numanum* insolentiùs illudentem, emissâ è muris sagittâ configit. Quo successu elati *Pandarus* et *Bitias* portas recludunt, et *Rutulos* subeuntes magnâ strage propellunt. *Turnus* facto impetu tandem irrumpit, sed clausis portis, hostium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem quam *Tyberis* alluebat, et ut erat armatus in flumen desiliens ad suos natatu revertitur.

ATQUE ea diversâ penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno

INTERPRETATIO.

Ac dum ista fiunt in regione longè remotâ : Juno filia Saturni misit à cœlo Irim

NOTA.

1. *Diversâ parte.*] In *Etruriâ*, apud urbem *Æ. 4. 700.*
Cære, *Æ. 8. 479.* De *Iride*, *Thaumantis* filiâ,

ad audacem Turnum. Turnus forte quiescebat tunc apud sylvam Pilumni abavi in valle sacrâ. Ad quem filia Thaumantis ita locuta est ore roseo: Turne, ecce tempus revolutum exhibuit sponte id, quod nullus Deorum auderet polliceri tibi cupienti. Aeneas relicta urbe et sociis et navibus, adivit regnum et regionem Evandri Palatini. Nec id satis est: ivit ad ultimas urbes Corythi: et armat multitudinem Tyrrhenorum, rusticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus est vocare equites et currus. Amputa omnem moram, et invade castra territa. Sic locuta est, et alis æqualibus extulit se ad cælum, et in fugâ signavit magnum arcum sub nubibus. Juvenis Turnus agnovit eam, et porrexit ambas palmas ad astra, et prosecutus est abeuntem talibus verbis: O Iri, ornamentum aëris: quis misit te lapsam è nubibus ad me in terras? unde subito hæc facies cæli tam splendida? cerno medium cælum hiare, et sidera errantia cælo. Parebo tantis monitis, quicumque Deorum hortaris me ad bellum. Atque ita locutus, progressus est ad fluvium, et extulit è superficie fluvii aquam, multa petens à Diis: et replevit cælum votis. Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans vestibibus versicoloribus et auro. Messapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus Rex excurrit in medio exercitu, attollens arma, et excedit alios toto capite. Veluti profundus Ganges crescens cum silentio septem

Audacem ad Turnum. Luco tum fortè parentis Pilumni Turnus sacratâ valle sedebat. Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est: 5 Turne, quod optanti Divûm promittere nemo Auderet, volvenda dies en attulit ultrò. Aeneas, urbe, et sociis, et classe relictâ, Sceptra Palatini sedemque petivit Evandri. Nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes: 10 Lydorumque manum, collectos armat agrestes. Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus. Rumpe moras omnes, et turbata arripe castra. Dixit, et in cælum paribus se sustulit alis, Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum. 15 Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas Sustulit, ac tali fugientem èst voce secutus: Iri, decus cæli, quis te mihi nubibus actam Detulit in terras? unde hæc tam clara repente Tempestas? medium video discedere cælum, 20 Palantesque polo stellas: sequar omina tanta, Quisquis in arma vocas. Et sic effatus, ad undam Processit, summoque hausit de gurgite lymphas, Multa Deos orans: oneravitque æthera votis. Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25 Dives equûm, dives pictâ vestis, et auri. Messapus primas acies, postrema coërcent Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus Vertitur arma tenens, et toto vertice suprâ est. Ceu septem surgens sedatis amnibus altus 30

NOTÆ.

3. *Parentis Pilumni.*] At Pilumnus dicitur Æ. 10. 76. Turni avus; ibid. 619. Turni quartus pater, id est, abavus. Igitur vel parens sumitur hic generatim, quomodo dicimus parentes majoresque, quocumque gradu distent à nobis: vel, ut ait Servius, Pilumnus commune fuit familiæ cognomen, à primo Pilumno derivatum in posteros, ut Cæsarum à primo Cæsare. Sto in primâ sententiâ: quia solus Pilumnus, caput gentis, Deus habitus est, ut locis illis videbimus; idèoque luco seu sylvâ sacrâ donatus.

4. *Sedebat.*] Vel feriabatur ad ejus tumulum: scripsit enim Cicero, De Leg. 1. 2. 55. Daniculis feriis residere mortuos. Ita Turnebus. Vel simpliciter otiabatur. Ita Donatus. Vel deliberabat secum de rerum suarum statu.

9. *Palatini, &c.*] De Evandro, Palatini montis incolâ, Æ. 8. 51. In eo monte deinde structa est Roma, in eo Romulus unam è

pluribus suis habuit domum, Cæsar quoque Octavianus habuit suam: unde imperatorum aedes, ubicunq; esset, palatia vocata sunt.

10. *Corythi, &c.*] Urbs est Tusciæ, à Corytho rege fundata, nunc Cortona, Æ. 3. 170. De Lydis, Tusciæ colonis de Lydiâ, Æ. 2. 781. Æ. 8. 479.

13. *Castra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Aeneâ, ad ostium orientale Tyberis, Æ. 7. 157.

23. *Hausit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus purius precaretur. Sic Aeneas, Æ. 8. 69: De genitivo pictar, Æ. 3. 354. De Messapo, Æ. 7. 691. De Tyrrheo, et ejus filiis, ibid. 485.

30. *Ceu septem surgens, &c.*] Ganges, fluvius mediam Indiam intersecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridiionalem uno quidem ostio: sed cui tam multæ objaçent insulæ, ut ostium illud insulis intercisum,

Per tacitum Ganges : aut pingui flumine Nilus,
 Cùm refluit campis, et jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teuceri, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversâ conclamat mole Caius :
 Quis globus, ô cives, caligine volvitur atrâ ?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
 Hostis adest, eja. Ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teuceri portas, et mœnia complent.
 Namq; ita discedens præceperat optimus armis 40
 Æneas : Si qua interea fortuna fuisset ;
 Ne struere auderent aciem, neu credere campo :
 Castra modò et tutos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi conferre manum pudor ira; monstrat ;
 Obijciunt portas tamen, et præcepta facessunt, 45
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus, ut antevolans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus ; et urbi
 Improvisus adest : maculis quem Thracius albis
 Portat equus, cristâq; tegit galea aurea rubrâ. 50
 Ecquis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hostem ?
 En, ait ; et jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugnae : et campo sese arduus infert.
 Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur
 Horrisono. Teûcerum mirantur inèrtia corda : 55
 Non æquo dare se campo, non obvia ferre
 Arma viros; sed castra fovere. Huc turbidus atq; huc
 Lustrat equo muros, aditumque per avia quærit.
 Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili, 59
 Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus et imbres,
 Nocte super mediâ : tuti sub matribus agni
 Balatum exercent : illa asper et improbus irâ
 Sævî in absentes : collecta fatigat edendi
 hostem irruet mecum ? ecce. Sic ait, et vibrans jaculum præjicit in ærem, quasi initium prælii : et altus immittit sese in campum junctum urbi. Socii succedunt ei cum clamore, et sequuntur ululatu terribili. Mirantur desides animos Trojanorum : homines illos non exhibere se in æquam planitiem, non inferre arma opposita ; sed insidere castris. Turnus iratus huc et illuc circum equo muros, et vestigat ingressum per loca inaccessa. Et veluti quando lupo sub mediam noctem insidians ovili pleno frendet prope septa, passus ventos et pluvias : tunc agni securi sub matribus emittunt balatum : ille verò acer et percitus irâ furit adversus absentes : furor edendi

NOTE.

multiplex dici possit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum, c. 55. De Nilo, ejusq; septem ostiis, et beneficâ exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui prius dispersi per agros vagabantur, nunc in unum collecti instructâ acie incedunt non sine majestate et silentio ; cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, sed post exundationem è campis in alveum refluuntibus. Quidam voces illas, *septem surgens sedatis annibus* : non de septem ostiis, quibus Ganges descendit potius in mare, quàm *surgit* ; sed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eam influ-

fluviis placidis : aut *veluti* Nilus fecundis aquis, quando refluit ex agris, et jam inclusit se suo alveo. Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi ex obscuro pulvere, et caliginem induci in agros. Primus Caius vociferatur ex aggere opposito : O cives ! quantus globus nigrae caliginis accedit ad nos ? afferte arma celeres, date spicula, conscendite mœnia : hostis instat, agite. Omnes Trojani cum magnâ vociferatione includunt se intra portas, et replent munimenta. Quippe Æneas peritissimus militaris rei sic abiens jussurat : Si casus aliquis ejusmodi contingeret, interim dum aberat : ne auderent ordinare exercitum, neve committere in campum ; tantummodo tuerentur castra et muros defensos munimentis. Itaque, licet pudor et furor hortentur eos conserere manus : tamen opponunt portas, et exequuntur mandata Æneæ, et armati expectant hostem in mediis turribus. Turnus, cùm antè currens prægressus esset lentiore turmam, stipatus viginti equitibus electis ; ita accessit ad urbem inexpectatus : Thracius equus maculosus albo fert eum, et cassis atrea inumbrat cristis rubris. O juvenes, inquit, quis erit vestrum, qui prius in

unt, et quorum societate intumescit ac verè surgit : quo sensu *septem*, erit pro incerto quolibet numero, qui sæpe à poetis per *septenum* aut *centenum* exprimitur.

49. *Thracius.*] De equo ejusdem modi, Æ. 5. 506. De *Thraciâ* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *cristis galearum*, Æ. 3. 463.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano* : vel potius, ubi pari periculo, pari pugnae modo, decertare possent. De verbo *histro*, pro *circum*, Æ. 1. 608.

60. *Caulas.*] *Caula*, stabulum ovium, è Græco *ἀολὴ*.

63. *In absentes.*] In agnos à seipso per septa disjunctos.

auctus ex longo tempore
et guttur sitiens sanguinis
vexat eum. Non aliter fu-
ror inflammatur Rutulo,
consideranti muros et ca-
stra, et indignatio augescit
in ossibus duris: quomodo
quærat ingressum: et quâ
parte via aliqua extrahat
ex aggere Trojanos inclu-
sos, et inducat eos in plati-
tiem. Impugnat classem
circum defensam muni-
mentis, et aquis fluvialibus,
quæ latebat admota lateri
castrorum: et vocat ad in-
cendium socios gaudentes,
et ipse ardens armat ma-
num pinu flammanti. Tunc
autem dant se operi: præ-
sentia Turni incitat eos,
et omnis juvenus armatur
nigris facibus. Raperunt
tiffines è focis: tæda fumi-
fera emittit ad sidera lu-
cem piceam, et ignis mix-
tam favillam. O Musæ,
quis Deus abduxit à Tro-
janis incendia tam crude-
lia? quis depulit tantas
flamas à navibus? dicite
hoc: antiqua est certitudo
hujus facti, tamen fama
ejus est æterna. Tempore
quo Æneas primum strue-
bat naves, in Idâ monte
Phrygiæ, et parabat se ad
eundem in extrema spatia
maris; ipsa Berecynthia
mater Deorum dicitur al-
locuta magnum Jovem his
verbis: O fili, concede ma-
tri precanti, quod dilecta
mater tua petit à te post
cælum subactum. Sylva pi-
nea chara per multos annos
fuit mihi, lucus in supremo
vertice, umbrosis piceis o-
pacus et truncis acernis: quem in locum inferebant sacrificia. Ego lata concessi has arbores
Trojano juveni, quando indigebat navibus: nunc metus anxius habet me sollicitam. Expelle
timores meos, et permitte matrem hoc posse precibus suis: ne naves illæ deficiant, fractæ ullâ
navigatione aut vi ventorum: prosit ipsis, eas natas esse in montibus nostris. Filius, qui volvit
astra mundi, respondet illi ex adverso: O mater! quod vertis fata, aut quid rogas his verbis? an
naves fabricatæ manu mortali obtinebunt jus immortalitatis? et Æneas securus adibit pericu-
la dubia? cui Deo concessa est tanta facultas? ego potius quondam, postquam functæ iis peri-
culis attigerint terminos et portus Italos:

Ex longo rabies, et siccæ sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros et castra tuenti
65
Ignescunt iræ, et duris dolor ossibus ardet:
Quâ tentet ratione aditus; et quâ via clausos
Excuiat Teucros vallo, atq; effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus septam circum et fluvialibus undis, 70
Invadit: sociosq; incendia poscit ovantes:
Atq; manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt: urget præsentia Turni,
Atq; omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripere focos: piceum fert fumida lumen 75
Tæda, et commixtam Vulcanus ad astra favillam.
Quis Deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygiâ formabat in Idâ 80
Æneas classem, et pelagi petere alta parabat:
Ipsa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his aflata Jovem: Da, nate, petenti;
Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
Pinea sylva mihi multos dilecta per annos, 85
Lucus in arce fuit summâ, quò sacra ferebant,
Nigranti piceâ trabibusque obscurus acernis.
Has ego Dardanio juveni, cùm classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atq; hoc precibus sine posse parentem:
Ne cursu quassatæ ullo, neu turbine venti 91
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
Filius huic contrà, torquet qui sidera mundi:
O genitrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ 95
Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta Deo permissa potestas?
Imò, ubi defunctæ finem portusque tenebunt

NOTÆ.

68. In æquor.] In campum, Æ. 2. 780.
70. Aggeribus, &c.] Situm describit novæ
Trojæ, Æn. 7. 157. De aggere, infra, ver.
142.

75. Focos.] Quos excitaverant, ad accenden-
das arbores pinguis naturæ; quales sunt pi-
nus, tæda, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro quâ-
libet face sumi potest. De Vulcano pro igne,
G. 1. 295.

79. Prisca fides, sed, &c.] Etsi factum ob
vetustatem multis subobscurum sit; fama ta-
men ejus non perit, sed vigeat semper. De
Idâ, Troadis monte, Æn. 2. 801. De navibus
Æneæ, ibidem structis ad fugam, Æn. 3. 6. De
Berecynthia, Cybele, Æ. 6. 784. De arce, pro
montis cacumine G. 4. 461. Piceâ, arbor resi-
nam ferens, G. 2. 257. Trabes acernæ, ex acê-
re arbore, crable, MAPLE.

Ausonios; olim quæcunque evaserit undis,
 Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arva; 100
 Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
 Æquoris esse Deas: qualis Nereia Doto
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat: idque ratum, Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes atrâque voragine ripas, 105
 Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.
 Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcæ
 Debita complerant: cum Turni injuria matrem
 Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
 Hic primum nova lux oculis effulsit, et ingens 110
 Visus ab Aurorâ cœlum transcurrere nimbus,
 Idæique chori: tum vox horrenda per auras
 Excidit, et Troium Rutulorumque agmina complet:
 Ne trepidate meas, Teucris, defendere naves,
 Nêve armate manus: maria antè exurere Turno
 Quàm sacras dabitur pinus: Vos ite solutæ, 116
 Ite, Deæ pelagi: genitrix jubet. Et sua quæque
 Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
 Delphinumque modo demersis æquora rostris
 Îna petunt. Hinc virgineæ (mirabile monstrum)
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur; 121
 Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
 Obstupere animis Rutuli: conterritus ipse
 Turbatus Messapus equis: cunctatur et amnis
 Rauca sonans, revocatq; pedem Tyberinus ab alto.
 At non audaci cessit fiducia Turno. 126
 Ultrò animos tollit dictis, atque increpat ultrò:
 Trojanos hæc monstra petunt: his Jupiter ipse
 Auxilium solitum eripuit: non tela, nec ignes
 Expectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris, 130
 Nec spes ulla fugæ: rerum pars altera adempta est:
 Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,

quæcunque evitaverit fluctus, et tulerit principem Trojanum ad campos Laurentes: huic auferam speciem mortalem, et imperabo has esse Deas vasti maris: qualis Doto filia Nerei, et Galatea scindunt pectore mare spumosum. Sic locus erat, et id voluit esse certum, per fluvios fratris inferni, per ripas fluentes pice et nigro vortice: et commovit nutu totum cœlum. Ergo promissa dies advenerat, et Parcæ consummaverant tempus constitutum: quando impugnatio Turni movit matrem *Berecynthiam*, ut averteret faces à navibus sibi sacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis *Trojanorum*, et magna nubes visa est ab oriente trajicere cœlum, et simul chori Idæi: deinde vox terribilis emititur per aërem, et implet turmas Trojanorum ac Rutulorum: O Trojani, ne properate tueri meas naves, et ne armate manus vestras: prius permittetur Turno succendere mare, quàm pinus mihi dicatas. Vos ite liberae, ite Nymphæ maris: mater *Deorum* id imperat. Et statim singulæ naves abscindunt suos funes è litoribus: et more delphinorum mersis rostris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt se totidem vultus puellares, et currunt mari; quot æratæ naves antea hæserant ad litora. Rutuli animo horruerunt:

ipse Messapus territus est equis commotis: fluvius quoque Tyberinus sistit raucum immurmurans, et retert cursum à mari. Non tamen repressa est confidentia Turni audacis. Ultrò excitat verbis animos eorum, et ultrò eos objurgat: Hæc prodigia spectant Trojanos: ipse Jupiter aufert illis subsidium consuetum: naves non expectant arma nec incendia Rutulorum. Itaque mare jam impenetrabile est Trojanis, nec ulla spes fugiendi superest ipsis: pars altera mundi ablata est ipsis: terra verò est in potestate nostrâ: tam multa sunt millia nationum Italarum quæ inferunt iis bellum. Nullatenus terrent me fatalia.

NOTE.

99. *Ausonios; &c.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem*, Æ. 1. 235. *Laurentia arva*, Æ. 7. 63. *Doto*, *Galatea*: Nymphæ marinæ, Nerei filiæ: Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, et cur Dii per *Stygæ* jurare soleant, G. 3. 551. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. De *Parcis*, Æ. 1. 22.

112. *Idæique chori.*] *Corybantes*, *Curetes*, *Dactyli*, *Cybeles* ministri: qui cymbalis æreis cæ in nube circa Cybelem perstrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non semper metum solum significat; sed festinationem ac tumultuationem; ut patet ex G. 4. 69. De *Delphinibus*, Æ. 5. 594. De *proris navium æratæ*, Æ. 5. 143. De *Tyberino*, Deo fluvii, Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris*, Æ. 1. 235.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aquâ et terrâ conglobatur.

oracula Deorum, si Troja- Si qua Phryges præ se jactant, responsa Deorum.
ni prædicant aliqua pro se: Sat fatis Venerique datum, tetigere quòd arva 135
satisfactum est fatis et Ve- Fertilis Ausoniæ Troës: sunt et mea contra
neri, ex quo Trojani atti- Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
gerunt agros fœcundæ Ita- Conjuge præreptâ. Nec solos tangit Atridas
liæ: sunt quoque mihi fata Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
mea adversus illa, nempe Sed periisse semel satis est? peccare fuisset 140
evertere bello gentem im- Antè satis, penitùs modò non genus omne perosos
piam, si quidem erepta est Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
mihi sponsa. Nec ista in- Fossarumque moræ, leti discrimina parva,
dignatio movet solos filios Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
Atrei, aut licitum est solis Neptuni fabricata manu considerare in ignes? 145
Mycenis sumere arma. At Sed vos, ô lecti: Ferro quis scindere vallum
nonne satis est iis semel pe- Apparât, et mecum invadit trepidantia castra?
riisse? satis esset, non ad- Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
huc omnino abhorrentibus Est opus in Teucros: addant se protinùs omnes
à muliebri genere, peccasse Etrusci socios: tenebras et inertia furta 150
priùs. Illi, quibus hæc tu- Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
tela aggeris interjecti, et Ne timeant; nec equi cæcâ condemur in alvo.
fossæ nos remorantes, quæ Luce palam certum est igni circumdare muros.
parum disternunt eos à Haud sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasgâ
morte, augment audaciam: Esse putent, decimum quos distulit Hector in an-
nonne viderunt muros Tro- num. 155
jæ, structos manu Neptuni Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei:
collabi in flammâ? at vos, Quod superest, læti benè gestis corpora rebus
ô selecti socii dicite: Quis Procurate, viri; et pugnam sperate parati.
parat evertere ferro val- Interea vigilum excubiis obsidere portas
lum, et quis impugnat me- Cura datur Messapo, et mœnia cingere flammis. 160
cum castra timida? non est Bis septem Rutuli, muros qui milite servant,
opus mihi contra Trojanos
armis Vulcani, non mille
navibus: statim adjungant
se illis omnes Tuscî socios:
ne metuant noctem, et ig-
navum furtum Palladii, oc-
cis custodibus supremæ
arcis: nec occultabimur in
obscurò utero equi. Ratum
est cingere muros ignibus
palam de die. Faciam ne
existiment sibi negotium esse cum juventute Pelasgâ et Achivis, quos Hector protraxit usque
ad decimum annum. Jam verò, siquidem optima pars diei lapsa est: quod restat, ô viri, re fe-
liciter inchoatâ, reficite hilares corpora, et parati expectate prælium. Interim committitur
Messapo cura collocandi ad portas stationes vigilum, et circumdandi munimenta ignibus.
Quatuordecim Rutuli electi sunt qui observent muros cum militibus:

NOTE.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemp- tum sic appellabantur, ob Phrygam molliti- em, Æ. 1. 381.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis, fi- lios: *Agamemnona*, Æ. 3. 54. et *Menelaum*, Æ. 2. 264. Qui ob raptam à Paride Trojano He- lenam, Menelai conjugem, Græciam univer- sam in Trojanos concitârunt. De *Mycenis*, Peloponnesi urbe, Æ. 1. 284.

140. *Sed periisse semel, &c.*] Concisa admo- dum sententia, ideoque subobscura: quæ jux- ta traditam interpretationem sic fusiùs ex- plicari potest. *Nonne sufficit ipsis jam semel periisse propter amorem fœminarum?* certè qui- cunque alii nondum conciderent penitus omne ge- nus fœmineum; iis satis fuisset peccare pri- us: id est, *satis esset peccasse priùs*: sive, satis esset memoria prioris peccati et pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur: non iterum idem peccarent, et novam sibi perniciem ac- cerserent.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* et *vallus*. *Vat- lum*, munimentum est: ex aggestâ terrâ, quæ propriè *agger* dicitur; et sudibus, sive palis, quî propriè dicuntur *valli* quibus terra agges- ta cohibetur. De *Trojæ muris à Neptuno fa- bricatis*, Æ. 2. 610.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere; et se non egere armis à Vulcano fabricatis, qua- lia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec se usurum proprio ense, quem habuit ipse Turnus, à Vul- cano item conflatum, Æ. 12. 90. De *mille ca- rinis*, Græcorum ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruscis*, Æ. 8. 479. De nocturno furto *Palladii* Trojani, facto ab Ulysse et Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, et Græcis eo inclusis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 30. De *Pelasgiis* Thessalis, Ibid. v. 624. De *Hectore*, Priami filio, ibid. v. 483.

Delecti : ast illos centeni quemque sequuntur,
Purpurei cristis juvenes auroque corusci.
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos. 165
Collucent ignes : noctem custodia ducit
Insomnem ludo.

Hæc super è vallo prospectant Troës, et armis
Alta tenent ; necnon trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; et propugnacula jungunt : 170
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerq; Serestus :
Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periculum. 174

Excubat, exercetq; vices, quod cuiq; tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides ; comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celèrem levibusque sagittis :
Et juxtà comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadûm, Trojana nec induit arma; 180
Ora puer primâ signans intonsa juventâ.

His amor unus erat pariterque in bella ruebant :
Tunc quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait : Dii-ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale ? an sua cuiq; Deus fit dira cupido ? 185
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere
magnum

Mens agitat mihi ; nec placidâ contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum :
Lumina rara micant : somno vinoque soluti
Procubuerè : silent latè loca. Percipe porrò 190
Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.
Æneam acciri omnes, populusque, patresque,
Exposcant : mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ posco, promittunt : (nam mihi facti

illos verò singulos sequuntur centum juvenes purpurati cristis et fulgentes auro. Divagantur, et succedunt sibi invicem, et projecti in gramina vacant computationi, et exhauriunt pocula ærea. Micant ignes : vigiles transigunt noctem insomnem ludendo. Trojani prospiciunt ista desuper ex aggeribus, et servant armis summas partes murorum : præterea pavidi metu circumspiciunt portas, et firmant pontes ac propugnacula : habent arma expedita. Urgent Mnestheus et ardens Serestus : quos pater Æneas, si res adversæ aliquando id exigent, jasserat esse moderatores juvenum et administratos rerum. Quodlibet agmen, per sortem exponens se periculo, excubat per muros, et variat vices, secundum id quod unicuique contigit servandum. Nisus, filius Hyrtaci, ardentissimus in bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo et sagittis levibus, erat custos portæ : propè erat Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formosior fuit, nec tulit arma Trojana ; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, et simul solebant currere ad pugnam tunc etiam servabant portam communibus excubiis. Nisus dixit : Euryale, an Dii immittunt animus hunc ardorem ? an sua cupido ar-

dens fit unicuique Deus ? jamdiu animus suggeret mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum ; nec contentus est hoc otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos ignes rari splendent : jacuerant labefacti somno et vino : loca omnia undique silent. Adverte porrò quid mediter, et quod consilium suboriaturo animo meo. Omnes, et plebs, et proceros, petunt revocari Æneam : et mitti homines, qui referant certa de eo. Si pollicentur se daturos tibi ea quæ peto (nam gloria facti sufficit mihi)

NOTÆ.

165. Crateras.] De iis poculis, Ecl. 5. 68.
170. Pontes et propugnacula.] Pontes et scallas, quibus turres et munimenta inter se committebantur, ut possent obsessi discurrere. De legione, G. 2. 279.

177. Ida Venatrix.] Vel mater Nisi nomine Ida ; vel mons Ida, Æ. 2. 801. quæ dicitur renatrix, quia venatoribus frequens : ut G. 3. 44. Domitrix Epidaurus equorum.

181. Primâ juventâ.] Lanugine, quæ primæ juventutis indicium est.

185. An sua cuique, &c.] An verò unusquis-

que, id quod valdè vult, divino impulsu se sibi fingit velle ?

191. Quid dubitem.] Quid mediter, quid deliberem facere ; omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta est.

194. Si tibi, quæ posco, promittunt.] Hic torquent se interpretes levi de causâ. Sensus est : Si tibi tribuant mercedem, quam sum petiturus ; idque ait, ex amicorum ingenio, qui sibi unis periculosa, amicis commoda quarunt. Hoc manifestum est ex iis quæ sequuntur : nam mihi facti fama sat est. Opponit enim famam

videor posse invenire juxta Fama sat est, tumulo videor reperire sub illo 195
illum collem iter ad urbem Posse viam ad muros et mœnia Pallantea.
et munimenta Pallantea. Euryalus stupefactus est, percussus magno laudum percussus amore
citus magnâ cupiditate gloriæ talis: simul alloquitur Me-ne igitur socium summis adjungere rebus,
serventem amicum his verbis: An ergo, Nise, renuis Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200
me admittere socium in Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
tantis rebus? an dimittam Argolicum terrorem inter Trojæque labores
te solum in tantum periculum? Opheltes pater meus Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
assuetus armis, non sic instituit me, educatum inter Magnanimum Ænean et fata extrema secutus.
motus Græcorum et bella Est hic, est animus lucis contemptor; et istum 205
Trojæ; nec feci tecum talia, Qui vitâ benè credat emi, quò tendis, honorem.
ex quo sequor generosum Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
Æneam et fortunam ultimam. Est, sanè, est animus hic mens negligens vitæ; et qui putet istam gloriam, ad quam aspiras, benè comparari dispendio vitæ. Nisus respondet ad ista: Sanè nihil tale timebam de te, nec licebat timere: non sane: sic magnus Jupiter, aut quisquis Deus considerat justis oculis hæc nostra, reducat me tibi victorem; ut verum dico. At si aliqua (cujusmodi prævides plurima in tali periculo) si aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in aliquam calamitatem: optarem te restare, tua ætas dignior est vitâ. Sit aliquis qui de more committat terræ me, subductum è prælio, aut redemptum pecuniâ: aut, si aliqua fortuna id prohibeat, sit aliquis, qui persolvat mihi absenti justâ, et ornet me tumulo. Ne verò sim auctor tanti luctûs infelici matri tuæ: quæ audax è plurimis matribus sola sequitur te, ô puer; nec curat urbem magni Acestor. Ille verò respondet: Frustrâ colligis falsos prætextus: nec meum consilium jam mutatum movetur loco suo: properemus. Simul exprefacit excubitores: illi succedunt, et tuentur portas ordine suo. Ipse Euryalus relictis excubiis, incedit comes Nisq, et adeunt regem. Animalia reliqua per omnes regiones solvebant somno curas et animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum et juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius ad Æneam. Stant nixi longis hastis, et tenentes clypeos,

NOTÆ.

commodis. De Pallantæ urbe, Evandri regiâ, Æ. 8. 51.

202. Argolicum.] Græcum, ab urbe Argis, Æ. 1. 284.

207. De te nil tale verebar.] Nil tale de te timebam, quale suspicaris: nempe ne timidus esses, cum inter bella natus et educatus sis, &c.

213. Raptum pugnâ, &c.] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris è pugnâ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii

magnis muneribus ab Achille redemit ad sepulturam.

215. Absenti ferat, &c.] Si cadaver meum haberi non possit, saltem honorarium mihi sepulchrum struat. Æ. 3. 304. inferatq; sepulchro dona, quæ ideo inferiæ dicuntur: aquam, lac, mel, vinum, sanguinem, et aliquando etiam exsectos capillos, Æ. 3. 62.

218. Mania Acestor.] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, et regi Siciliæ Acestor commendatam, Æ. 5. 755.

Castrorum et campi medio. Tum Nisus, et una
Euryalus, confestim alacres admittier orant: 231
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. Primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tunc sic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
Æneadæ: néve hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque sepulti 236
Conticuere: locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
Erigitur. Si fortunâ permittitis uti: 240
Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peractâ,
Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
Venatu assiduo, et totum cognovimus annum. 245
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum et tam certa tulistis 249
Pectora. Sic memorans, humeros dextrasq; tenebat
Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
Præmia posse rear solvi? pulcherrima primum
Dii moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi 255
Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immò ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
Assaracique Larem, et canæ penetralia Vestæ,
Obtestor: quæcunque mihi fortuna fidesq; est, 260
In vestris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ:

in medio castrorum et camp
pi. Tunc subitò Nisus et
Euryalus simul rogant ad-
mitti: rem esse magnam, et
fore utilitatem in morâ. Iu-
lus primus excepit festinan-
tes, et imperavit Nisum lo-
qui. Tunc sic ait filius
Hyrtaci: O Trojani, audite
animis benevolis: et ne
ista, quæ proponimus, as-
timentur ex ætate nostrâ.
Rutuli, obruti somno et vi-
no siluerunt: vidimus ipsi
locum occultæ fugæ, qui
apertus est juxta bivium
portæ, quæ vicina est mari.
Ignes rari, et niger fumus
tollitur ad astra. Si sinatis
nos uti hæc fortunâ: vide-
bitis Æneam, quæsitum à
nobis ad urbem Pallanteam,
hic præsentem fore, cum
spoliis, patratâ magnâ strage.
Nec via illa nos decipiet
euntes: consideravi-
mus frequenti venatione
vicinam illam urbem inter
valles opacas, et explora-
vimus totum fluvium. Tunc
Alethes gravis ætate et
prudens mente ait: O Dii
patrii, quorum sub potesta-
te Troja est, non tamen
vultis evertere penitus Tro-
janos, quandoquidem de-
distis illis tales animos ju-
venum, et tam firma corda.
Sic loquens, amplexabatur
manus et humeros utrius-
que, et irrorabat os et fa-
ciem fletu. O viri, quam
mercedem, quam dignam
mercedem putem posse re-
tribui vobis pro talibus
cœptis? primò Dii et virtus
vestra reddent vobis pul-
cherrimam: deinde pius

Æneas statim retribuet reliquam: et Ascanius adhuc vicens ætate, nunquam futurus immemor
tanti officii. Ego verò, addit Ascanius, cujus unica salus est in patre revocato, vos precor; ô
Nise, per magnos Penates, et per Larem Assaraci, et per adyta caudidæ Vestæ: quæcunque
est mihi felicitas et fiducia, hanc depono in sinus vestros: revocate patrem meum, reddite mihi
præsentiam ejus: nihil funestum erit illo recuperato. Donabo vobis duo pocula conflata ar-
gento et insculpta signis, quæ pater cepit captâ Arisbâ:

NOTÆ.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem, in-
terrupte consilia, quæ tunc habebantur,
iisque moram afferre: sed utilitatem aliquam
in hac morâ esse futuram.

233. *Trepidus.*] Festinantes, suprâ, v. 114. De
Rutulis, Æ. 7. 794. De Pallanted urbe, Æ. 8. 51.

244. *Primam sub vallibus urbem.*] Vicinas
urbis Pallantæ valles, qui primi sunt urbis
veluti aditus: urbs enim ipsa erat in monte.
De Teucris, Æ. 1. 235.

254. *Dii moresque, &c.*] Nam virtus et recte

factorum conscientia sibi ipsa præmium est,
Æ. 1. 603.

258. *Penates, Assaracique, &c.*] *Penates* et
Lar, Dii domestici. *Vesta*, Dea igni inextinc-
to præsident. *Assaracus* familiæ caput, Trois
filius: Æneæ proavus, Æ. 1. 284. Hunc ver-
sum jam explanavimus, Æ. 5. 744.

264. *Arisbâ.*] Urbe Troadis, à Trojanis ex-
pugnatâ paulò ante bellum Græcum, circa
Abydum et Lampsacum, Propontidem versus,
ex Strabone, lib. 13.

et duos tripodas, duo magna talenta auri: magnum craterem, quem Dido Sidonia dedit mihi. Si autem acciderit mihi victori domare Italiam, et consequi regnum, et trahere sortem spoliis: vidisti, quo equo et quibus in armis Turnus ibat aureus? ego eximam e sortitione illum eundem clypeum, et cristas rubras, quæ jam nunc est tua merces, ô Nise. Insuper pater meus donabit duodecim electa corpora matrum captivarum, et captivos totidem et iis omnibus arma propria: præterea, quicquid agrorum possidet ipse rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis, cui ætas mea succedit spatio vicinior, jam excipio te toto sinu, et adjungo socium in omnes eventus. Nullus homines acquireretur meis rebus sine te, sive faciam pacem, sive bella: committam tibi supremam curam agendi, et dicendi. Ad quem Euryalus respondet talia: Me nulla dies ostendet degenerem à tam audacibus coeptis: tantummodò contingat mihi sors prospera, non funesta. At peto à te rem unam magis quam cætera munera. Est mihi mater ex antiqua stirpe Priami: quam, nec Trojana tellus, nec urbs regis Acestæ, impedit infelicem, quod mihi abiret mecum. Ego desero nunc illam, insciam hujus discriminis qualecumque est, et insalutatam: testor noctem et dexteram tuam, quòd non possum tolerare fletus matris. Sed tu, precor, solare egentem, et subveni derelictæ: permitte me exportare hinc hanc spem de te: curram audacior in omnia pericula. Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formosus Ascanius, et specimen charitatis erga parentes perculit ejus animum. Deinde ita loquitur: Promitto omnia digna magnis tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, et nomen Cretisæ tantummodò deerit: nec levis favor debetur ipsi, quòd pepererit talem filium: quicumque eventus sequatur hoc factum. Juro per hoc caput meum, per quod pater meus consueverat jurare

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta: 265
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si verò capere Italiam sceptrisque potiri
Contigerit victori, et prædæ ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis,
Aureus? ipsum illum clypeum cristasque rubentes
Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise. 271
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma:
Insuper, id campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò mea quem spatiis propioribus ætas 275
Insequitur venerande puer, jam pectore toto
Accipio, et comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur 280
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: tantum fortuna secunda,
Haud adversa cadat. Sed te super omnia dona
Unum oro. Genitrix Priami de gente vetustâ
Est mihi: quam miseram tenuit non Ilia tellus 285
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcumque periculi est,
Inque salutatam linquo: nox et tua testis [tis.
Dextera, quòd nequeam lacrymas perferre parentum
At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ. 290
Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnes. Perculsâ mense dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iulus,
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur: 295
Spondeo digna tuis ingentibus omnia coeptis.
Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creüsæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet; casus factum quicumque sequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat: 300

NOTÆ.

265. *Tripodas, &c.*] De iis et eorum usu apud antiquos, *Æ.* 5. 110. De *talentis aureis*, *Æ.* 5. 112. De *cratere*, *Ecl.* 5. 68. De *Sidoniâ Didone*, *Æ.* 1. 446.

274. *Id campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum: sed agros qui erant in privatis Latini bonis: quales, honoris causâ, respublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius superbus Romæ in campo Martio.

283. *Haud adversa.*] Ita reponimus ex Hein-

sio; sensu facili: eum antea legeretur, aut adversa; nullo, aut perquam obscuro sensu. De urbe Acestæ, in Sicilia, *Æ.* 5. 755.

297. *Creüsæ.*] Matris Ascanii, de quâ, *Æ.* 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit sumum, quod ut sibi charissimum attestari solebat Æneas antè, id est, vel olim, Trojæ, cum Ascanius puer esset: vel priusquam abiret ad Evandrum. Caput enim quasi sacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matricque tuæ generique manebunt.
 Sic ait illacrymans; humero simul exuit ensem
 Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
 Gnossius, atq;abilem vaginâ aptarat eburnâ. 305
 Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
 Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
 Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas juvenumque senumque
 Prosequitur votis: necnon et pulcher Iulus; 310
 Ante annos animumque gerens curamque virilem,
 Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
 Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
 Exitio. Passim vino somnoque per herbam 316
 Corpora fusa vident: arrectos litore currus,
 Inter lora rotasque, viros: simul arma jacere,
 Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale, audendum dextrâ: nunc ipsa vocat res.
 Hâc iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, et consule longè. 322
 Hæc ego vasta dabo, et lato et limite ducam.
 Sic memorat vocemq; premit: simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis
 Extractus, toto proflabat pectore somnum: 326
 Rex idem, et regi Turno gratissimus augur;
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxtâ famulos temerè inter tela jacentes,
 Armigerumque Remi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla. 331
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumq; relinquit
 Sanguine singultantem; atro tepefacta cruore
 Terra toriq; madent: necnon Lamyrumq; Lamumq;
 Et juvenem Serranum; illâ qui plurima nocte 335

loquitur, et colibet vocem: et continuò invadit ense gloriosum Rhamnetem, qui fortè exhalabat somnum toto pectore sufflatus altis stragulis: idem rex et augur dilectissimus Turno; sed non potuit avertere divinatione. Opprimat prope illum tres ministros promiscuè stratos inter arma, et armigerum Remi, et aurigam, reperiens eum sub ipsis equis, et abscindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput Remi ipsi domino eorum, et linquit truncum ejus singultantem sanguine: terra calefacta et lecti insciantur nigro sanguine. Præterea opprimat Lamyrum, et Lamum, et juvenem Serranum; qui formosus vultu

NOTÆ.

304. *Lycaon Gnossius.*] Artifex nobilis ex urbe Gnoso in Cretâ insulâ: ubi arma singulari arte fabricabantur, Æ. 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipsos esse morturos, antequam ad Æneam perveniant.

315. *Antè.*] Vel, antequam ipsi moriantur, quod subobscurè tantum significat. Vel, antequam ad castra hostium perveniant: et sic dicendum, inter urbem et castra spatium fuisse, ubi discurrebant illi, qui propius admoti muris à Turno fuerant, et jam vino sepulti in gramine decubuerant.

eadem illa quæ promitto tibi redeunti et post rem feliciter gestam: eadem illa servabuntur tuæ matri et familiæ. Sic dixit plorans: et simul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnossius fecerat mirâ industriâ, et incluserat accommodum in vaginâ eburnâ. Mnestheus donat Niso vellus et spoliū hispidi leonis: fidelis Alethes mutat eum eo cassidem. Continuò progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum et juvenum et senum comitatur votis usque ad portas: præterea etiam formosus Ascanius, præ se ferens animum et sollicitudinem virilem ante ætatem, dabat ipsis mandata plurima perferenda ad patrem: sed venti dissipant omnia, et spargunt illa inaniter per nubes. Egressi transiliunt fossas, et per tenebras noctis tendunt ad castra hostilia: prius tamen futuri exitio plurimis. Aspiciunt corpora projecta promiscuè inter gramina per somnum et vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas et rotas: arma simul jacere, simul vina. Filius Hyrtaci primus sic ore dixit: Euryale, tentandum est aliquid manu; jam res ipsa nos invitat. Iter nostrum est per hanc partem: tu observa, ne ulla turma possit assurgere contra nos à tergo, et provide procul. Ego vastabo ista loca, et ducam te per spatiosam viam. Sic

loquitur, et colibet vocem: et continuò invadit ense gloriosum Rhamnetem, qui fortè exhalabat somnum toto pectore sufflatus altis stragulis: idem rex et augur dilectissimus Turno; sed non potuit avertere divinatione. Opprimat prope illum tres ministros promiscuè stratos inter arma, et armigerum Remi, et aurigam, reperiens eum sub ipsis equis, et abscindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput Remi ipsi domino eorum, et linquit truncum ejus singultantem sanguine: terra calefacta et lecti insciantur nigro sanguine. Præterea opprimat Lamyrum, et Lamum, et juvenem Serranum; qui formosus vultu

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui post exactos reges inductus est: ut è patriciis eligeretur sacrorum rex, vel rex sacrificulus: subditus tamen is erat pontifici summo, et ab auguribus et pontificibus eligebatur. Talis Rhamnes augur mihi videtur fuisse.

328. *Augurio.*] De hæc arte divinando, Æ. 2. 703. Pestem, rem quæcumque exitialem: hic mortem, alibi incendium, Æ. 5. 683.

335. *Plurima.*—*Luserat.*] Plurimum: neutrum plurale, pro adverbio. Sic G. 4. 122. Serranum; id est, serò.

luserat multum *per hanc* Luserat, insignis facie, multoque jaceat
noctem, et stertebat solu- Membra Deo victus: felix, si protinus illum
tus membris ob multum Bacchum: fortunatus, si
Bacchum: fortunatus, si Equâsset nocti ludum, in lucemque tulisset.
continuo adæquâsset lu- Impastus ceu plena leo per ovilia turbans,
dam illum nocti, et pro- (Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq; 340
duxisset usque ad diem. Molle pecus, mutumq; metu; fremit ore cruento.
Quemadmodum leo jeju- Nec minor Euryali cædes: incensus et ipse
nus, tumultuans in ovilibus Perfurit: ac multam in medio sine nomine plebem,
plenis, devorat et lacerat Fadumq; Hebesumq; subit, Rhœtumq; Abarimq;
pecudes teneras et silentes Ignaros: Rhœtum vigilantem et cuncta videntem;
præ timore, et frendet gut- Sed magnum metuens se post cratera tegebat: 346
ture sanguinolento, nam Pectore in adverso totum cui cominus ense
immoderata fames impellit. Condidit assurgenti, et multâ morte recepit. [mixta
Non minor est strages edi- Purpuream vomit ille animam, et cum sanguine
ta ab Euryalo: ipse quoque Vina refert moriens: hic furto fervidus instat. 350
inflammatus sævit, et ag- Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
greditur in medio multum Deficere extremum, et religatos ritè videbat
vulgus sine honore, et Fa- Carpere gramen equos: breviter cùm talia Nisus,
dum, et Hebesum, et Rhœ- (Sensit enim nimîâ cæde atque cupidine ferri)
tum, et Abarim, improvi- Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat. 355
dos: Rhœtum expergefec- Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
tum et aspicientem omnia, Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
sed qui timens occultabat Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
se post amplum poculum; Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
cui assurgenti abscondit Cingula: Tiburti Remulo ditissimus olim 360
propriâs totum gladium in Quæ mittit dona, hospitio cùm jungeret absens,
pectore objecto, et retraxit Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
eum post certam mortem. Post mortem bello Rutuli pugnâque potiti:
Ille Rhœtus ejecit animam Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
sanguineam, et moriens ter talia verba, quippe animadvertit se et socium rapi nimîâ cupidate stragis: Desinamus, nam
reddidit vinum: confusum dies non commodus nobis imminet. Satis pœnarum sumptum est: via aperta est inter hostes.
cùm sanguine. Hic Eurya- Linquunt plurima arma hominum ornata solido argento, et pocula, et pretiosos tapetas. Eu-
lus ardens continuat cæ- ryalus rapit Rhamnetis phaleras, et balteum aureum clavis: quæ munera Cædicus opulentissi-
dem. Et jam pergebat ad mus miserat quondam Remulo Tiburtino, cùm absens vellet cum sociare hospitio: ille Remulus
socios Messapi, ubi spec- moriens dedit possidenda nepoti suo: sed post Remuli mortem, Rutuli obtinuerunt ea tempore
tabat ignem ultimum ex- belli, per pugnam. Euryalus rapit hæc, et frustra accommodat robustis humeris suis.

NOTÆ.

337. *Membra Deo victus.*] Somno, ut vult Cerdanus: ut ego arbitor, Baccho: quem jam Deum simpliciter nuncupavit, Æ. 1. 636. *Munera lætitiæque Dei.* Protinus, continuo lapsu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, sic Æ. 6. 800. *Turbanti trepida ostia Nili.*

348. *Multâ morte recepit.*] Vel eduxit multo cruore stillantem: vel non eduxit nisi post certam mortem.

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, purpurea mors. Locutio repetita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ sedem statuebant in sanguine, animamque esse ipsum sanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus instat.*] Furtum vocat, vel spoliationem cadaverum et armorum direptionem; vel cædem ipsam furtim et tacite

editam; furtum quippe est quicquid occultè patrat, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras—et aurea bullis Cingula.*] Phalera, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula, balteus, quem vocat Varro cingulum è corio bullatum:* Virgilius, Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait: nolis fulserunt cingula bullis, Bullæ verò erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa: ob similitudinem ita dicta à bullis, quæ in aquis ebullientibus excitantur. Non absimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi solitum è collò, bulla item nuncupatum.

361. *Hospitio cùm jungeret absens.*] Veteres hospitii jura mutuis muneribus colebant, absentes præsentibus. De cristis galearum, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, et hæc ipsa spolia amissurus.

Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. Excedunt castris, et tuta capessunt. 366
Interea præmissi equites ex urbe Latinâ,
Cætera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, et Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro. 370
Jamq; propinquabant castris, muroque subibant;
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrâ
Prodidit immemorem, radiisque adversa refulsit.
Haud temerè est visum, conclamat ab agmine Vol-
scens:

State, viri: quæ causa viæ? quive estis in armis?
Quòve tenetis iter? Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in sylvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites sese ad divortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; aditum custode coronant.
Sylva fuit latè dumis atque ilice nigrâ 381
Horrida, quam densi complêrant undique sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda
Impediunt, fallique timor regione viarum. 385
Nisus abit: jamque imprudens evaserat hostes,
Atque locos, qui pòst Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex stabula altâ Latinus habebat.
Ut stetit, et frustrâ absentem respexit amicum:
Euryale infelix, quâ te regione reliqui? 390
Quâve sequar? rursus perplexum iter omne revol-
Fallacis sylvæ, simul et vestigia retrò [vens
Observata legit, dumisque silentibus errat:

Tum imponit capiti galeam
Messapi commodam et in-
signem cristis. Exeunt è
castris, et petunt segura lo-
ca. Interim equites trecen-
ti, omnes scutati, duce
Volscente, incedebant, et
portabant responsa regi
Turno, præmissi ex urbe
Laurente, dum reliqua le-
gio manet parata in agris
Laurentibus. Et jam attingebant castrâ, et accede-
bant ad munimenta cas-
trensia: cum vident emi-
nâs hos juvenes divertentes
ad sinistram viam: et in
umbrâ noctis sublucente
cassis Messapi prodidit Eu-
ryalum incautum, et emi-
cuit objecta radiis Lunæ;
Volskens è turmâ exclamat:
Non falsò visum est nobis:
sistite viri: quæ causa est
vobiscundi? et quinam es-
tis ita armati? et quò ha-
betis iter? Illi nihil volue-
runt respondere adversum;
sed cæperunt properare fu-
gam per sylvas, et commit-
tere se tenebris. Equites
opponunt se hinc et inde
ad transversa itinera cog-
nita sibi, et circumdant cus-
todibus omnes ingressus.
Fuit illæ sylvæ aspera du-
mis et ilicibus opacis, quam
spissi vepres undique imple-
bant: paucæ viæ deduce-
bant ad eam per secretos
tramites. Opacitas ramo-

rum et spolia gravia retardant Euryalum, et metus aberrandi à recto spatio itineris. Nisus effugit: et non providens amico jam elapsus erat ab hostibus; et ex agris, qui deinde vocati sunt Albani, de nomine Albæ: Tunc rex Latinus collocabat illæ stabula sublimia. Postquam constitit, et frustrâ respectavit amicum absentem: ait: O miser Euryale, quo loco deserui te? aut quâ quæram te? iterum remetiens vias omnes dubias sylvæ dolosæ, simul et revolvit vesti-
gia retrò quæsita, et vagatur inter dumos tacitos:

NOTÆ.

367. Ex urbe Latinâ.] Laurento, Æ. 7. 63.

368. Cætera legio.] Pedites. Nam in legio-
ne Romanâ communius trecenti fuere equites,
pedites vulgò quater mille: licet auctior ali-
quando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab
Amatâ Laurenti reginâ, legio ad Turnum, du-
ce Volscente: sed equitatus, utpote expediti-
or, præmissus fuerat; peditatus adhuc in cam-
pis circa Laurentum, utpote tardior, moraba-
tur.

370. Scutati omnes.] Scutum enim oblon-
gum, non rotundus clypeus, in usu fuit Roma-
norum equitum. Vide Lipsium. De formâ scu-
ti, Æ. 8. 659.

372. Lævo flectentes limite.] Ad septentrio-
nem: quem juvenes habebant ad lævam, Vol-
scens cum equitibus ad dextram.

381. Illice nigrâ.] Ilex arbor glandifera,
yeuse, HOLM OAK.

387. Locos.] Qui rescribunt ex fide aliquot
codicum, lacus; ii minime videntur ad locum
et tempus attendere. Nam Pallantæum, ubi
nunc Roma, quinque admodum leucis nostris
Gallicis ab urbe Ostiâ dissitum erat, ubi tum
Troja nova. Lacus autem Albanus, de quo Æ.
8. 48. ad orientem utriusque urbis longè rece-
debat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde
item quatuor à Trojâ novâ disjunctus: atque
hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Nisus
et Euryalus circa mediam noctem, eamque
æstivam, urbe exierant; ut patet ex militum
ludo, somno, ignibus extinctis: noctis partem
aliquam in procerum concilio ac deliberatione
traduxerant; aliquam item in cæde peragen-
dâ. Qui fieri igitur potest, ut Nisus fugâ elap-
sus sit à Trojâ novâ ad Albanum lacum, quæ
quatuor leucæ sunt; item ab Albano lacu ad
ultima eastrorum loca, amici quærendi causâ,

audit equos, audit sonitus, Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
 et tubas persequentium. Pervenit: ac videt Euryalum; quem jam manus
 Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
 Pervenit: ac videt Euryalum; quem jam manus
 omnis, 396
 Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
 Oppressum rapit, et conantem plurima frustrâ.
 Quid faciat? quâ vi juvenem, quibus audeat armis
 Eripere? an sese medios moriturus in hostes 400
 Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
 Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
 Tu Dea, tu præsens nostro succurre labori,
 Astrorum decus, et nemorum Latonia custos. 405
 Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
 Dona tulit; si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi: [ras.
 Hunc sine me turbare globum, et rege tela per au-
 Dixerat: et toto connixus corpore ferrum 410
 Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
 Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.
 Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat. 415
 Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
 Ecce aliud summâ telum librabat ab aure;
 Dum trepidant: it hasta Tago per tempus utrumq;
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sæviti atrox Volscens, nec teli conspicit usquam 420
 Auctorem, nec quò se ardens immittere possit:
 Tu tamen intereâ calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum, inquit. Simul ense recluso
 Ibat in Euryalum. Tunc verò exterritus, amens
 Conclamat Nisus: nec se celare tenebris 425
 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
 Me, me: adsum qui feci: in me convertite ferrum,
 O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
 illi tumultuantur: hastile stridens incidit in Tagum per tempora gemina, et calefactum stetit
 in cerebro transfixo. Volscens asper fuit, nec vidit uspiam libratores teli, nec quò fervidus
 possit inferre se: At tu, ait, dabis mihi sanguine calido pœnas debitas ab utroque vestrum. Si-
 mul educto gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Nisus territus, extra mentem positus,
 vociferatur; nec ulterius potuit occultare se umbris, aut pati tantum dolorem. Me, me rapile:
 adsum qui id commisi: vertite in me arma, O Rutuli, omnis dolus meus est: iste nihil ausus
 est,

NOTÆ.

redierit, quæ quatuor aliæ sunt leucæ: easq;
 leucas octo intra brevissimum æstivæ noctis
 mediæ spatium perfecit? Quo fit ut legam
 locos, non lacus: eosque explicem de parte
 aliquâ agri Albani, qui tum fortè eò usque
 pertinebat, quam partem fugâ jam præter-
 gressus fuerat Nisus.

405. *Latonia.*] Luna, Diana, à Latonâ ma-
 tre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac suprema pars est tec-

ti, in formam scuti brevis, in quâ trabes coeunt:
 unde est quasi fornix, ut aiunt, clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis *διάφραγμα*, mem-
 branæ sunt prætensæ cordi: supra sunt, cor et
 pulmones; infra, jecur et lien. *Ilia*, partes
 sunt imi ventris, circa summas coxas.

427. *Me, me: adsum, &c.*] Abrupta ex animi
 perturbatione sententia. *Me, me, occidite, &c.*
Rutulos, promiscuè pro hostibus appellat, quan-
 quam hi erant Latini. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

Nec potuit : cœlum hoc et conscia sidera testor :
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum. 430
 Talia dicta dabat : sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas, et candida pectora rumpit.
 Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus
 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit.
 Purpureus veluti cum flos succisus aratro 435
 Languescit moriens ; lassove papavera collo
 Demisere caput, pluviâ cum fortè gravantur.
 At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
 Volscentem petit, in solo Volscente moratur :
 Quem circum glomerati hostes hinc cominus atque
 hinc 440
 Proturbant : instat non segnius, ac rotat ensem
 Fulmineum : donec Rutuli clamantis in ore
 Condidit adverso, et moriens animam abstulit hosti.
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidâque ibi demum morte quievit. 445
 Fortunati ambo ! si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies unquam memori vos eximet ævo :
 Dum domus Æneæ Capitolî immobile saxum
 Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
 Victores prædâ Rutuli spoliisque potiti, 450
 Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.
 Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
 Exsanguî, et primis unâ tot cæde peremptis,
 Serranoque, Numâque : ingens concursus ad ipsa
 Corpora, seminecesq; viros, tepidâq; recentem 455
 Cæde locum, et plenos spumanti sanguine rivos.
 Agnoscunt spolia inter se, galeamque nitentem
 Messapi, et multo phaleras sudore receptas.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras

aut potuit *facere* : attestor hoc cœlum, et astra quæ id sciunt : tantummodò nimis amavit amicum miserum. Proferebat talia dicta ; sed gladius *totâ vi* immissus transfodit costas, et perfringit pectus candidum. Euryalus sternitur morte, et sanguis fluit per formosâ membra, et collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum, quando flos purpureus proscissus aratro languet moriens : aut quemadmodum papavera fesso collo inflectunt caput, quando fortè obruantur imbre. At Nisus irrupit per medios hostes, et inter omnes unum quærit Volscentem, defigit oculos in uno Volscente : circa quem Nisus hostes collecti cominus eum premunt hinc atque hinc : ille non inertius premit eos, et contorquet gladium fulminantem : donec immisit eum in ore opposito ducis Rutuli vociferantis, et moriens eripuit vitam hosti. Tum transfixus jecit se super amicum mortuum, et illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices ! si mei versus valent aliquid, nulla dies vos unquam subtrahet temporî memori : dum gens Æneæ habitabit immotam rupem Capitolî, et fundator Romæ tenebit imperium orbis. Rutuli victores adepti prædam et spolia, plorantes

reportabant in castra Volscentem mortuum. Nec levior erat dolor in castris, Rhamnete invento mortuo, et tot proceribus unâ nocte interfectis, et Serrano, et Numâ : concursus fit ad ipsa cadavera, et ad homines semimortuos, et ad locum tepefactum recenti strage, et ad rivos infectos spumoso sanguine. Recognoscunt inter se prædam, et fulgentem cassidem Messapi, et phaleras recuperatas multo labore. Et jam prima

NOTE.

448. *Domus Æneæ Capitolî, &c.*] Roma, urbs ab Æneæ posteris fundata, in Palatino monte primum, deinceps ad alios producta montes sex, præcipuè Capitolinum, Palatino vicinum à septentrione : ubi arx et templum Jovis. Aliqui domum Æneæ explicant de ipsâ domo Augusti, qui cum totâ gente Juliâ ex Æneâ oriebatur : at illa non in Capitolio, sed in Palatino monte sita erat, ut et Julii Caesaris domus. Adde quod domus Æneæ, jam pro Romanâ gente accepta est. Æ. 3. 97. *Immobile saxum* vocat, alluditque ad æternitatem Romani imperii : quam à Tarquinii Prisci temporibus certam Romani existimabant : cum enim is ad extruendum Jovis Capitolini

templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet ; *Juventus et Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt ; unde ductum est omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur, nec unquam juvenilis vigor illi deesset.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Augustus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potius, *Romulus*, gentis Romanæ conditor et pater.

457. *Agnoscunt spolia, &c.*] Quæ Rutulis eripuerant Nisus et Euryalus ; et quæ iterum ex iis Volscentis equites receperant. De iis, v. 359. et sequentibus. De *Tithono*, *Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

Aurora deserens lectum Tithoni croceum linquens Aurora cubile : 460
 croceum Tithoni collustrabat terras novâ luce : Sole Jam Sole infuso, jam rebus luce relectis,
 jam inducto, rebus jam detectis *per* lucem, Turnus Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
 ipse cinctus armis excitat Suscitât, æratasque acies in prælia cogit
 homines ad arma : et unusquisque *dux* colligit ad Quisque suas, variisque acuunt rumoribus iras.
 pugnam agmina sua *tecla* Quin ipsa arrectis, visu miserabile, in hastis 465
 ære, et stimulant furorem Præfigunt capita, et multo clamore sequuntur,
 multiplici rumore. Prætereâ, *res* visu terribilis, figunt Euryali et Nisi.
 in hastis sublatis capita Æneadæ duri murorum in parte sinistrâ
 Nisi et Euryali, et prosequantur multis vociferationibus. Æneadæ firmi in Ingentesque tenent fossas, et turribus altis 470
 Iavâ parte murorum objecerere exercitum, nam *pars* Stant mœsti : simul ora virum præfixa videbant,
 dextra munitur fluvio ; et Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
 tumentur magnas fossas, et Intercâ pavidam volitans pennata per urbem
 tristes stant in excelsis turribus : simul spectabant Nuntia fama ruit, matrisque adlabitur aures
 capita juvenum præfixa, Euryali : ac subitus miseræ calor ossa reliquit : 475
 nimis cognita miseris, et Excussi manibus radii, revolutaque pensa :
 stillantia nigrâ sanie. Interim fama alata, volans Evolat infelix, et scemineo ululatu,
 per urbem territam, nuntia irrupit, et pervenit ad Scissa comam, muros amens atque agmina cursu
 aures matris Euryali : et Prima petit : non illa virum, non illa pericli, [plet :
 calor subito deseruit ossa Telorumq; memor : cœlum dehinc questibus im-
 miseræ : radii dejecti *sunt* Hunc ego te, Euryale, aspicio ? tu-ne illa senectæ
 è manibus et telæ dilapsæ : Sera meæ requies ? potuisti linquere solam,
 misera, illa præcipitat, et Crudelis ? nec te sub tanta pericula missum
 cum vociferatione muliebri Affari extremum miseræ data copia matri ? 484
 lacerata secundum capillos, Heu ! terrâ ignotâ, canibus data præda Latinis
 insana vadit cursu ad muros et primas turmas : non Alitibusque, jaces ! nec te tua funera mater
 illa attendens homines, non illa discrimen et arma : deinde replet cœlum querelis : An ego te
 talem video, ô Euryale ? an tu es ille *futurus* solatium ultimum meæ senectutis ! an potuisti
 deserere me solam, ô inhumane ? neque concessa est matri infelici facultas ultimo alloquendi
 te, missum in tanta discrimina ? heu ! jaces in tellure incognitâ, præda objecta canibus Latinis
 et avibus. Nec ego mater protuli te ante *ædes*, ul *curatrix* tui funeris :

NOTÆ.

468. *Sinistrâ.*] *Orientali*, quæ Laurentum spectabat.

472. *Tabo.*] Putri sanguine, G. 3. 481. De *Famâ*, Æ. 4. 174.

476. *Radii &c.*] *Instrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Pensa*, telæ : quæ prius involutæ, jam eâ surgente revolvuntur. De *pensò*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe : sed è muris, ad conspectum suffixi capitibus, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mortuos statim post obitum inclamabant : tum post funus, ter dicto *vale* relinquebant. Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater Produxi, &c.*] I. Jul. Scaliger, Pomponium secutus, mutilam vult esse orationem, ob vim doloris : explicatque, *nec te mater peperit ad hæc tua funera*. II. Jos. Scaliger, non multum dissentiens à Servio, vult fu-

neras esse mulieres, quæ curam suscipiebant funeris, ut sunt mater, soror ; easque distingui à præficiis, quæ conductæ pretio præficiabantur ancillis ad lamentandum : quod præficarum fictus, *funerarum* verus esset ac sincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletum facit ; cur ? volito virum per ora virum*. Sed admodum dubia hæc lectio est, cum vulgò legatur, *funera fletu, funere fletum, &c.* III. Suspiscatur Merula legendum, *tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Festum reperitur : ex quo tertia concinnari potest opinio : *nec te tua funera mater proluxi*, id est, *nec te et tuam mortem proluxi*. Et verò tales erant funebres ceremoniæ : lugebatur et conclamabatur mortuus, claudebantur ipsi oculi, lavabatur, vestibus pretiosissimis tegebatur, efferebatur in feretro ad januam domus ; ibique cum prostitisset aliquandiu, facie et pedibus in-

Produxī, pressive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
Urgebam, et telā curas solabar aniles.
Quō sequar? aut quæ nunc artus avulsaq; membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te, 491
Nate, refers? hoc sum terrâque marique secuta?
Figit me, si qua est pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli: me primam absumite ferro.
Aut tu, magne pater Divûm, miserere, tuoque 495
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mœstusque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentes luctus Idæus et Actor, 500
Ilionei monitu et multum lacrymantis Iûli,
Corripiunt, interque manus sub tectâ reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant actâ pariter testudine Volsci, 505
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Querunt pars aditum, et scalis ascendere muros;
Quâ rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere contrâ
Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis, 510
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infestoolvebant pondere, si quâ [nes
Possent tectam aciem perrumpere: cum tamen om-
Ferre libet subter densâ testudine casus. 514
Nec jam sufficiunt: nam quâ globus imminet in-
Immanem Teucris molem volvuntq; ruuntq; [gens,
Quæ stravīt Rutulos latè, armorumque resolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; sed pellere vallo
Missilibus certant. 520

rum, et dispellere eos longis lignis, consueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejecerant etiam lapides perniciosi ponderis, tentantes an possent aliquâ parte perfringere agmen tectum clypeis: tamen interea Rutuli gaudent sustinere casus omnes sub spissâ testudine. Deinde non possunt sustinere: nam quâ parte magnus globus appropinquat, Teucris advolvunt et impellunt vastum saxum, quod late oppressit Rutulos, et separavit tegmina clypeorum; nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obscuro certamine testudinis; sed conantur dimovere jaculis Trojanos ex aggere

aut clausi oculos; aut lavi plagas, abscondens cadaver veste, quam festinans tibi accelerabam noctuque diuque, et leniebam textu telæ molestias senectutis. Quô ibo? aut quæ terrâ nunc retinet artus, et abscessa membra, et cadaver laniatum? hoc caput representas mihi de te, ô fili? hoc secuta sum et terrâ et mari? Transfodite me, ô Rutuli, si aliqua est vobis pietas: contorquete in me omnia spicula: me primam interficite ferro. Vel tu, magne parens Deorum, miserere, et fulmine tuo demitte ad inferos hoc meum caput tibi odiosum: si non possum aliter finire duram vitam. Animi commoti sunt hoc luctu, et tristitia suspiria mittantur ab omnibus: vires languent tardæ ad pugnam. Idæus et Actor excipiunt illam excitantem fletus inter milites, et in manibus referunt in domum ipsius, monitu Ilionei et Iûli plurimum plorantis. At tuba procul excitavit ære raucio formidabilem sonum: succedit clamor, et cœlum reboat. Volsci appropierant simul admodum testudine, et aggre- diuntur cumulare fossas, et eruere aggerem: pars vestigat ingressum, et superare scalis muros, quâ exercitus rarus est, et quâ multitudo passim hiat non tam densa militibus. Contrâ Trojani incipiunt projicere omnes species armo-

NOTE.

publicum versis, ad rogam deducebatur: quæ maximâ ex parte explicuimus, Æ. 6. 215. et sequentibus.

487. *Produxī.*] Juxta primam explicationem superiorum vocum significat, peperī. Juxta secundam, proposui ad januam domus; quod Dio et Græci alii vocant *προσέβηαι*. Juxta tertiam *proluxi* legendum est.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubiè *cadaver*. Sic Propert. l. 1. 17. 8. *Hæcine parva meum funus arena teget.* De *Tartaro*, imis inferis, Æ. 6. 134.

505. *Testudine, &c.*] Milites erant densati in globum, consertis supra capita clypeis, ut sic ad muros tutius accederent: De *câ testudine*, Æ. 2. 441. De *Volscis*, Æ. 7. 303. De *vallo*, supra, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

516. *Ruuntque.*] Impellant, projiciunt; Æ. 1. 35. *Spumas salis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant sub testudine, tecti et inumbrati clypeis.

Aliâ ex parte Mezentius Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
 terribilis visu librabat pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes.
 num Tyrrhenam, et injicit At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
 fumidas tædas. At Messa- Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.
 pus, subactor equorum, filius Neptuni, diruit palos
 aggeris, et petit scalas ad Vos, ô Calliope, precor aspirate canenti; 525
 muros scandendos. Vos, ô Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
 Musæ et præcipuè Callio- Edideret, quem quisque virum demiserit Orco:
 pe, oro, docete cantantem: Et mecum ingentes oras evolvite belli:
 quas cædes, quas neces Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis.
 Turnus tunc ibi intulerit: Turris erat vasto suspectu et pontibus altis, 530
 quem hominem unusquis- Opportuna loco: summis quam viribus omnes
 que miserit ad inferos; et Expugnare Itali summæque evertere opum vi
 explicatæ mecum totum Certabant: Troës contra defendere saxis,
 ambitum hujus belli; nam Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
 vos, Deæ, et recordamini, Princeps ardentem conjecit lampada Turnus, 535
 et potestis narrare. Turris Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
 stabat alta suspicientibus, Corripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
 et tabulatis sublinibus Turbati trepidare intus, frustræque malorum
 comoda situ: quam Itali Velle fugam: dum se glomerant, retròq; residunt
 omnes conabantur occupa- In partem, quæ peste caret; tum poudere turris 540
 re totis viribus, et diruere Procubuit subito, et cælum tonat omne fragore.
 totâ vi potentiæ suæ, contra Semineces ad terram, immani mole secutâ,
 Trojani conabantur propugnare lapidibus, et vi- Confixique suis telis, et pectora duro
 brare sagittas crebras per Transfossi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
 apertas fenestras. Turnus Et Lycus elapsi: quorum primævus Helenor, 545
 primus immisit tædam flam- Mæonio regi quem serva Lycimnia furtim
 mantem, et affixit lateri tur- Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis:
 ris ignem: qui auctus vento recedunt in spatium quod vacabat igne; tum repentè turris cecidit, et totum cælum sonat stre-
 invasit asseres, et adhæsit pitu. Cadunt semimortui in terram, vastâ mole superincidente, et confossi propriis armis, et
 fulcris absumptis. Trojani trajecti duro ligno per pectora. Vix solus Helenor, et Lycus evaserunt: quorum natu major
 turbati caperunt intus tu- Lycimnia clam peperat regi Lydio, et miserat ad Trojam, bello
 multuari, et incassum quæ- ipsi prohibito:

NOTÆ.

522. *Etruscam Pinum et . . . ignes.*] Vel ignitam faciem è pinu, pingui arbore: vel manu alterâ faciem, alterâ hastam pineam. De *Mezentio* Etruscorum rege, fusè Evander, Æ. 8. 481. De *Etruscâ* gente, ibidem in notis. De *Messapo*, Æ. 7. 691. De vallo, munimento ex palis et aggestâ terrâ, suprâ, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Musas omnes invocat, sed præcipuè *Calliopem*, heroici carminis præsidem, de quâ, Ecl. 4. 57. Numerum singularem cum plurali sic conjunxit Tibul. l. 3. -6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5. *Insuperanti ipsa refert te nobis.* De *Orco*, Plutone, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* sunt extremæ partes vestium: quæ quia in ambitum excurrunt, hæc sumuntur pro toto circuito, ambitu, ac serie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis ascensus

erat ad summas: hæc ipsa tabulata, vel eorum scalæ, *pontes* hæc dicuntur, ut fortè etiam suprâ, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro omni industria, virtute, instrumentis.

535. *Lampada.*] *Lampades* hæc appellantur, ignita quæcunque missilia, ex stupâ, pice et resinâ: quæ compacta simul, et mucronibus uncisque et hamis ferreis armata, ut ligneis præsertim munimentis adhærerent, vel manu, vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *postibus*, propriè fulcris arrectariisque portarum, Æ. 2. 442. De *peste*, pro igne, suprâ, v. 328.

546. *Mæonio regi.*] Regi Mæonum, qui deinde Lydi dicti sunt; et ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ contermini, Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis*] Vel contra jussa Deorum

Ense levis nudo, parmâque inglorius albâ.
 Isque ubi se Turni media inter millia vidit;
 Hinc acies, atque hinc acies astare Latinas:
 Ut fera, quæ densâ venantûm septa coronâ
 Contra tela furit, seseque haud nescia morti
 Injicit, et saltu supra venabula fertur;
 Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
 Irruit; et, quâ tela videt densissima, tendit.
 At pedibus longè melior Lycus, inter et hostes,
 Inter et arma fugâ muros tenet; altaque certat
 Prendere tecta manu, sociûmque attingere dextras.
 Quem Turnus pariter cursu, teloque secutus,
 Increpat his victor: Nostrasne evadere, demens,
 Sperâsti te posse manus? simul arripit ipsum
 Pendentem, et magnâ muri cum parterevellit. [num
 Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cyc-
 Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius à stabulis rapuit lupo. Undique clamor
 Tollitur: invadunt, et fossas aggere complent:
 Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis,
 Lucetium, portæ subeuntem, ignesque ferentem;
 Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
 Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagittâ:
 Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
 Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promu-
 lumque,

Et Sagarim, et summis stantem pro turribus Idam:
 Privernum Capys: hunc primò levis hasta Themillæ
 Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
 Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,

tem portæ et conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculan-
 di, alter *mittendi* sagittas procul decipientes: Cæneus *occidit* Ortygium, Turnus victorem Cæ-
 neum: Turnus Ityn, et Clonium, Dioxippum, et Promulum, et Sagarim, et Idam stantem ante
 summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primò leviter vulneraverat: ille ab-
 jecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est,

erat levis ense stricto, et ig-
 nobilis scuto albo. Atque
 ille, cûm agnovit se in me-
 diis millibus Turni, agmina
 Latina circumstare hinc
 et inde; quemadmodum fe-
 ra, quæ cineta multitudine
 spissâ venatorum sævit ad-
 versus arma, et non ignara
 immittit sese in mortem, et
 saltu ruit supra hastilia:
 non aliter juvenis irrupit
 moriturus in medios hostes,
 et incurrit quâ cernit arma
 spississima. At Lycus mul-
 to velocior pedibus, et inter
 hostes, et inter arma occu-
 pat fugâ muros: et conatur
 arripere manu sublimes
 pinnas, et apprehendere
 manus sociorum. Quem
 Turnus victor, persecutus
 simul cursu et jaculo, ob-
 jurgat his *verbis*: Stulte,
 an sperâsti te posse evitare
 manus meas? simul appre-
 hendit ipsum pendentem,
 et excutit cum magnâ par-
 te muri. Qualis armiger Jo-
 vis, quando evolans in al-
 tum abripuit unguibus fal-
 catis, aut leporem, aut cyc-
 num nitido corpore: aut
 quando lupo, sacer Marti,
 subtraxit è caulis agnum
 quæsitum à matre multis
 balatibus. Undique cla-
 mor surgit: aggrediuntur,
 et cumulant fossas terrâ
 aggestâ: alii torquent tæ-
 das flammantes ad culmi-
 na: Ilioneus lapide et mag-
 no fragmine rupis opprimit
 Lucetium, appropinquan-

NOTE.

et fati, Trojanis contrariû. Vel contra morem
 Romanorum: ad quem alludit hic poëta, quasi
 Trojanorum etiam fuisset. Nefas enim fuit
 Romæ servos militiæ nomen dare, nisi servi-
 tute solutos. quod non nisi periculosis reipub-
 licæ temporibus permittebatur.

548. *Ense levis nudo, parmâque, &c.*] Om-
 nino cum depingti, quales Romanorum deinde
 fuerunt *velites*, sic à *velocitate* dicti. Horum
 arma: *parma*, brevis rotundusque clypeus et
 undique *par*: *gladius*, et leves aliquot *hastulæ*.
 Eligebantur è junioribus et pauperibus, juxta
 Polyb. Porro cûm vulgò viri principes, aut

familiæ suæ, aut factorum suorum insignia
 præferrent descripta in clypeis: ut Turnus
Inachum, Æ. 7. 790. Aventinus, *hydram Hei-
 culis*, ibid. 657. Helenor iste nudum clypeum
 gestat: tum quia juvenis nihil dum patrare
 laude dignum potuit: tum quia furtivò concu-
 bitu ex servâ editus, paternam originem jac-
 tare prohibetur, habeturque ideo quasi servilis
 generis.

553. *Venabula.*] Hastæ sunt venatoris, bre-
 ves, lato ferro, Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis ministra,
 Æ. 6. 255. De *tadis*, arbore et face, Æ. 7. 49.

et manus affixa est lateri sinistro, et occulta intus penetravit mortifero ictu pulmones, quibus respirat anima. Filius Arcentis, stabat indutus pulchris armis, habens chlamydem variatam acu, et splendens purpurâ Ibericâ, formosus vultu : quem pater Arcens miserat *Aeneâ*, educatum in sylvâ Martis, circa Sime-
thum fluvium, ubi est opima et benigna ara Palici. Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput : et discidit calefacto plumbo medium caput oppositi juvenis, et prostravit eum in vastâ arenâ. Ascanius, prius assuetus terrere feras fugientes, fertur tum primò evibrâsse velocem sagittam in bello, et stravisse manu robustum Numanum, cui cognomen erat Remulo ; et qui nuper conjugio copulatus duxerat minorem sororem Turni. Ille ante prima agmina in-
clamans digna et indigna dictu, et inflatus corda ob novam potentiam, incedebat, et jactabat se magno clamore : Non pudet vos rursus claudi aggeribus et obsidione, ô Phryges bis capti, et opponere muros morti ? ecce illos, qui bello petunt sibi conjugia nostra ! quis Deus, quæ insania vos impulit in Italiam ? non hic sunt filii Atrei, nec Ulysses vanus artifex verborum :

Et lævo infixâ est lateri manus, abditaque intus Spiramenta animæ letali vulnere rupit. 580
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Iberâ,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici. 585
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adductâ circum caput egit habenâ :
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.
Tum primùm bello celerem intendisse sagittam 590
Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces,
Ascanius: fortemque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat ; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia regno 596
Ibat, et ingenti sese clamore ferebat :
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, et morti prætereendere muros ?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt ! 600
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit ?
Non hîc Atridæ: nec fandi fictor Ulysses ;

NOTE.

582. *Pictus acu chlamydem, &c.*] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*, A LOOSE GOWN OR COAT, Æ. 4. 137. *Ferrugo*, color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure*, BURNISHED, Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* verò, hic sumitur à quibusdam pro regione Asiaticâ, inter Pontum Euxinum, et mare Caspium, quæ nunc Georgia pars est, dicta *Gurgistan* ; cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, et Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabilius pro ipsâ Hispaniâ, cum idem color à quibusdam dicatur Bæticus : à Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir* : et minium, apud Hispanos præcipuè laudis olim ex Plinio fuerit : ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus*, Sicilia fluvius ; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens ; nunc juxta Cluverium, *la Jaretta*. Tamen, juxta Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet à sancto Paulo, paulò inferius fluens : nam non longè ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, et eorundem lacus, qui lacus Fazelli

tempore *Naphthia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens aquæ sulfureæ ; quæ falsò jurantes enecabat, ut fusè narrat ex auctori bus Græcis Macrobius, Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi et placabilis, &c.*] *Palici* fratres fuerunt, Jovis filii, et Thaliæ Nymphæ, Vulcani filia ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata : ubi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt, à *πάλλιν ἰκέσθαι*, iterum venire. Horum oraculo, Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi sacra facerent : quæ res cum prosperè successisset, ad eorum aram dona multa congegesserunt, ut refert ex Xenagorâ Macrobius. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis*. Addit Diodorus l. 11. asylum illuc esse fugitivorum servorum, cum à dominis inclementius haberentur : indeque nefas esse eos abduci, nisi securitatis datâ fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperi mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177. *Plumbea verò glans etiam longo cursu volvenda liquecit*, id est, calefit et mollescit.

Durum à stirpe genus. Natos ad flumina primùm
Deferimus, sævoque gelu duramus et undis.
Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant; 605
Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque assueta Juventus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, versâque juvencûm
Terga fatigamus hastâ. Nec tarda senectus 610
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galeâ premimus; semperque recentes
Convectare juvat prædas, et vivere raptò.
Vobis picta croco et fulgenti murice vestis;
Desidiæ cordi; juvat indulgere choreis; 615
Et tunicæ manicas et habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.

sed gens fortis ab ipsâ origine. Portamus statim ad flumina natos, et induramus acerbo gelu et aquis. Pueri indulgent venatui, et percurrunt sylvas: ludus eorum est domare equos, et jacere sagittas arcu corneo. Juventus autem patiens laboris, et contenta tenui victu, aut exercet terram rastris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur in armis; et impellimus dorsa juvencorum arantium hastâ inversâ. Nec senectus lenta minuit robur animi, aut pellit vigorem. Tegimus casside capillos albos; et semper nos delectat colligere novas prædas, et vivere rebus

raptis. Vobis vestimentum tinctum est croco et micanti purpurâ; vobis inertia est in deliciis; placet vacare choreis: et tunicæ vestræ habent manicas et mitræ ligamina. O verè Phrygiæ, neque enim estis Phryges! ite per excelsa Dindyma, ubi tibia emittit sonum imparem, vobis assuetis huic sono.

NOTE.

596. *Novo regno.*] Affinitate regiâ. Græci enim, quorum imitatores Latini, regum filios, fratresque et affines appellabant reges: ut observat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges.*] Phryges, molles: ad contemptum sic vocat Trojanos. *Bis capti:* ab Hercule et à Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius à Græcis, cum Troja incensa est: et jam à Latinis, in hac novâ Trojâ. De Phrygiâ, Æ. 1. 381. De Phrygum mollitie, Æ. 4. 216. De Atrei filii Agamemnone et Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De Ulysse versuto, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo, contracto; pro venatui, Ecl. 5. 29.

609. *Versâque juvencûm, &c.*] Aramus armati: nec stimulis aut flagris; sed extremâ hastæ parte boves arantes incessimus.

614. *Croco.*] Crocus flos, safran, SAFFRON, cujus colore infecta vestis, crocota et crocotula dicebatur; infectores, crocotarii: muliebris et mollis ornatus. De murice, ostreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, et, &c.*] Tunica vestis virorum interior, χιτὼν Græcis; cui respondet mulierum stola: utraque cincta. Huic viri Græci pallium apertum ac fluens; Romani togam clausam superinjiciebant; mulieres pallian, pallio Græco aperto non absimilem. Tunica à superiore parte omnino absq; manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque exomis: mox ad usque cubitum, et paulò infra genua pertinuit, dicebaturque colobium; et hic mos diu duravit Romæ exomide servis solis relicta: deinde crescente luxu ad primores usque manus digitosque provecta est, et ad talos promissa; quod mollitiæ fuit, et à Cicerone vitio vertitur Catilinæ sociis, quia mulieribus stolæ species hæc erat. Tuni-

cæ illæ manicatæ à Cicerone vocantur: à Senecâ et Plauto manuleatæ; à Scipione apud Gellium chiridotæ. Tales Trojanis hinc Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ et interula sive subucula. De mitris, pileis, earumque redimiculis, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma.*] Phrygia universa sacra fuit Cybele, matri Deûm. In eâ montes Dindymus, Berecynthus, et Ida. Dindymus sic dictus, quòd sit διδυμὸς, geminus, sive gemello vertice: plur. Dindyma. Hinc Cybele subucula Dindymene et Berecynthia, et Idæa mater. De eâ, Æ. 3. 111. De Idâ, Æ. 2. 801.

Biforem dat tibia, &c.] Tibia musicum instrumentum, flatu personum: sic dicta: quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primò formata est: inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina; unde duæ simul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dexterâ oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviolem sonum; quæ sinistrâ oris parte, duo habebat foramina, sonumque acutiorẽ; et hic erat modus Phrygius, cum tibiæ sic adhibebantur impares, quia modus ille ex gravi et acuto temperatus erat. Cum autem Dorius modus multò esset gravior, duabus dextris caneatur, id est, duabus tibiis paribus, unico foramine. Cum Lydius esset acutior, duabus sinistris fiebat; id est duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enim erant præcipui tres modi: quibus affines alii; Sarranus, id est, Tyrius; ab urbe Tyro, quæ Sar dicta est, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit et Æolius, &c. Hinc patet tibiæ pares esse vel Lydias, vel Dorias: impares, semper Phrygias. Quare Servius benè explicuit hic bi-

Tympana et tibia Berecyn-
thia buxæ matris Idææ
vos invitant: relinquit
arma viris, et abstinete
ferro. Ascanius non pas-
sus est spargentem verbis
taliam et loquentem indigna:
et oppositus adduxit sag-
gittam nervo equino: et
distrahens brachia sejuncta,
stetit, prius supplex ob-
secrans Jovem per hæc vo-
ta: Jupiter omnipotens,
fave inceptis audacibus.
Ego ducam tibi ad tuum
templum munera solemnia,
et ponam ante altaria ju-
vencum capite deaurato,
candidum, et tollentem ca-
put æqualiter cum matre
sua: qui jam incurrat cor-
nu, et dissipet arenam pe-
dibus. Audivit pater et è
sudâ regione cœli tonuit
ad sinistram. Simul morti-
fer arcus sonat, et sagitta
emissa volat stridens terri-
biliter, et pervenit ad caput
Remuli, et perfodit cuspide
cava tempora. I, irride
virtutem jactabundis voci-
bus. Phryges bis capti red-
dunt hæc responsa Rutulis.
Ascanius dixit hæc solùm.
Trojani applaudunt clamo-
re, et gestiunt gaudio, et
extollunt ad cælum virtutem ejus. Tum fortè Apollo comatus in aëris spatiis desuper specta-
bat exercitum Italicum et urbem Trojanorum, insidens nimbo: et alloquitur his verbis Ascani-
um victorem; Cresce, ô puer, tali virtute: sic tenditur ad sidera, orte à Diis, et producture
Deos: cuncta bella per fatum oritura quiescent merito sub posteritate Assaraci: neque Troja
te comprehendit. Simul locutus ista librat

Tympana vos buxusq; vocat Berecynthia matris
Idææ: sinite arma viris, et cedite ferro. 620
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius: nervoque obversus equino
Contendit telum: diversaque brachia ducens,
Constitit antè Jovem supplex per vota precatus:
Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis. 625
Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona,
Et statuam ante aras auratâ fronte juvencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem,
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
Audiit, et cœli genitor de parte serenâ 630
Intonuit lævum. Sonat unâ letifer arcus,
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, at cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem illude superbis. 634
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hæc tantum Ascanius: Teucrici clamore sequuntur,
Lætitiâque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
Æthereâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemque videbat,
Nube sedens: atq; his victorem affatur Iulum: 640
Macte novâ virtute, puer: sic itur ad astra,
Diis genite, et geniture Deos: jure omnia bella
Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto

NOTÆ.

forem, imparem, dissimilem. Hæc è Salmasio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Isidoro. *Tympanum* est pellis, vel corium, ligno extensum: pulsabatur apud veteres manibus ac digitis: à τὸν τιν, verberare. Hæc, ut et *cymbala*, ærea et cava, à κύμβαλος, cavitas, adhibebantur ad sacra Cybeles, de quibus Lucret. 1. 2. 618. *Tympana tensa tonant palmis, et cymbala circum* Concava, raucisonoque minantur cornua can-
tu, et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum setis fieri solitus, testatur Hesychius.

624. *Ante Jovem.*] Versis oculis in aërem superiorem, sive ætherem, qui Jupiter est, G. 2. 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen. Ecl. 1. 16.

639. *Ausonias acies.*] Italas, Æ. 7. 54. Urbem: novam Trojam, Æ. 7. 157.

641. *Macte.*] *Mactus* quasi *mauctus*, id est,

magis auctus. Sic herba adulta dicta est à Catone *macta*, quia *aucta*: hostiæ quoque *mactæ*, quia molâ, vino, thure, spargebantur, et quasi cumulabantur augebanturque ante sacrificium; unde *mactare* pro *cædere*, dictum fuit. Diis ipsis in sacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferio esto, macte hæc dape esto*, quia sacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit, Nonio teste, *mactare aliquem honoribus*: Plautus, *mactare infortunio*. Hæc ferè ex Vossio: qui addit, hæc formulâ vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus*, more Attico; quemadmodum apud Tibullum, l. 1. 7. 53. *Sic venias hodiernæ*: apud Persium, Sat. 3. 28. *Stemmata quod Tusco ramum millesime ducis*. Est et apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *macti ingenio este, cœli interpretes*.

642. *Diis genite, &c.*] Genitus Venere per Æneam, Jove per Dardanum: geniturus Julium et Octavianum Cæsares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De Assaraco, à quo ortus Æneas, Æ. 1. 284.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Ma-

Æthere se mittit, spirantes dimovet auras
 Ascaniumque petit: formâ tum vertitur oris
 Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisæ
 Armiger antè fuit, fidusque ad limina custos:
 Tum comitem Ascanio, pater addidit. Ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemque, coloremq;
 Et crines albos, et sæva sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affiatur Iulium:
 Sit satis, Æneide, telis impunè Numanum
 Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, et paribus non invidet armis. 655
 Cætera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo,
 Mortales medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere Deum procures divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem.
 Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
 Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris.
 Intendunt acres arcus, amentaque torquent. 665
 Sternitur omne solum telis: tum scuta cavæque
 Dant sonitum flictu galeæ, pugna aspera surgit.
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus hœdis
 Verberat imber humum: quàm multâ grandine
 nimbi

In vada præcipitant, cùm Jupiter horridus Austris
 Torquet aquosam hyemem, et cœlo cava nubila
 Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti, [rumpit.

omnistegitur spiculis: præterea clypei et cavæ cassides reddunt sonum allisu *spiculorum*: oritur crudele prælium. Quanta est pluvia, quæ per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram: quàm crebrâ grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter asper Austris emittit cœlo tempestatem pluviosam, et solvit cavas nubes. Pandarus et Bitias, geniti Alcanore Idæo,

645 se à summo aëre, dissecat aërem spirabilem, et tendit ad Ascanium: tum mutatur specie vultus in Buten senem: Hic prius fuerat Anchisæ Trojano armiger, et fidelis satelles ad portam tunc pater *Æneas* adjunxerat hunc Ascanio comitem. Apollo incedebat similis huic seni per omnia, et vocem, et colorem, et capillos canos, et arma sono aspera. Atque alloquitur acrem Ascanium his verbis: Fil. Æneæ, sufficiat tibi Numanum occubuisse sagittâ tuâ absque tuo damno: magnus Apollo dedit tibi hunc 659 primum honorem, et non invidet æquali gloriæ armorum. Cæterum abstine pugnam, o puer. Apollo ita locutus fugit in medio colloquio visus humanos, et longè ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, et sagittas divinas, et audiverunt pharetram sonantem dum abiret. Itaque per monita et auctoritatem Phœbi retinent Ascanium incensum ad pugnam: ipsi iterum redeunt ad prælia, et exponunt vitam manifestis periculis. Clamor spargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, et librant 669 hastas amentatas. Terra

NOTÆ.

cedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: Quare tibi regnum par, non enim te capit Macedonia. De novâ Trojâ intellige, Æ. 7. 157.

647. Dardanio Anchisæ.] Versus spondaicus, cum hiatu dipthongi longæ, more Græcorum.

653. Æneide.] Vocativus patronymicus, ab Æneides.

655 Paribus armis.] Nam Apollo puer sagittis serpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet, quemadmodum Ascanius hic Numanum, ut patriam ulciscatur, Æ. 3. 75.

660. Pharetramque fugâ sensere, &c.] Præter signa divinæ præsentis quæ diximus, Æ. 1. 402. hoc addit aliud; nempe, sonitum quemdam pharetræ et sagittarum auditum in aëre, postquam ex oculis Apollo jam evanisset.

Talis est Apollinis sonus Iliad. 1. 46. De nomine Apollinis, Ecl. 3. 104. De nomine Phæbi, Ib. 62.

665. Amenta.] Hastas, quæ circa medium amento, id est, loro, alligatæ erant: quo implicata manus, æquabili quasi impetu certius hastam librabat. Amentum, ab ἀντὶς ligo: unde etiam apes et examen apum; ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. Hædis.] Stellis duabus astri, cui nomen Erichthonius vel Auriga, infra ejus humerum: quarum ortus & occasus procellosus habetur. De Austro, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. Idæo, &c.] In Idâ monte Troadis: ubi Cybele colebatur; ac ipse etiam Jupiter: qui ideo passim dicitur ab Homero Ἰδῆος μῆδιον, ab Idâ imperans, Iliad. 3. 276. &c. Hiera, Ἱερὰ,

quos Hiera sylvestris edu-
cavit in sylvâ Jovis, juve-
nes æquales abietibus et
montibus patriæ suæ: ape-
riunt portam, quæ credita
erat ipsis jussu regis, confisi
armis, et ultrò alliciunt
hostem in muros. Ipsi intus
stant ante turres ad dex-
tram et sinistram, induti
ferro, et rutilantes cristis
supra capita sublimia. Qua-
les duæ quercus aëriæ tol-
luntur circa fluvios liqui-
dos, aut in ripis Eridani,
aut juxta gratum Athesin,
et erigunt ad cœlum capita
incædua, et motant altum
cacumen. Rutuli, cum vide-
runt ingressum apertum, ir-
ruunt. Statim Quercens et
Equiculus spectabilis armis,
et Tmarus temerarius ani-
mo, et Hæmon Martius, vel
repulsi objecere terga totis
turmis hostium, vel amise-
runt vitam in ipso aditu
portæ. Tunc furor magis
accenditur in animis infen-
sis; et jam Trojanum de-
santur congregati in eum
locum, et audent conserere
manus, et progredi longius.
Nuncius fertur regi Turno,
sævienti aliâ in parte, et turbanti hostes: hostem animari recenti strage, et offerre portas aper-
tas. Relinquit inceptum opus, et accensus ingenti furore currit ad portam Trojanam et fratres
superbos. Et intorto telo dejecit primum Antiphaten, filium spurium magni Sarpedonis ex
matre Thebanâ, nam is se primus offerebat:

Quos Jovis eduxit luco sylvestris Hiera,
Abietibus juvenes patriis et montibus æquos: 674
Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt,
Freti armis, ultròque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus astant,
Armati ferro, et cristis capita alta corusci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesin seu propter amœnum, 680
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidêre patentes.
Continuò Quercens, et pulcher Equiculus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedêre, 686
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
Et jam collecti Troês glomerantur eodem,
Et conferre manum et procurrrere longius audent.
Ductori Turno diversâ in parte furenti, 691
Turbantique viros, perfertur nuntius: hostem
Fervere cæde novâ, et portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque inmani concitus irâ
Dardaniâ ruit ad portam, fratresq; superbos. 695
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebanâ de matre nothum Sarpedonis alti,

NOTÆ.

nomen matris: quia tamen secundam naturâ brevem habet, suspicatur Turnebus *hyæna* legendum esse: quæ fera est, à quâ Pandarum et Bitian educatos putat, ut Romulum à lupâ.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, *sapin*, FIR. Quatuor syllabæ breves, in dactylum compressæ.

679. *Liquentia, &c.*] Ita pasism optimi quique codices: aliqui tamen *Liquetia*; quod quidam avidè arripiunt post Servium. Et est *Liquetia*; vel potius, ut apud Plinium legitur, *Liquentia*, fluvius Venetorum, in superiore sinu Hadriatici partem influens, nunc *Livenza*. At præter rationes ab Erythræo contra Servii curiosiorem interpretationem allatas; contra facit, quod dicitur *Liquentia, Liquentia*. Unde puto Virgilium simplicius de *liquentibus*, id est, *liquidis* fluviis, explicandum esse: ait enim, G. 4. 442. *fluviumque liquentem*. Et *liquens*, primam habet, modò brevem, modò longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus*, sive *Eridanus*, le *Po*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. *Athesis*, post *Padum* maximus, l' *Adige*, ex Tridenti-

nis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit; proprio quidem ostio, sed fossis quibusdam transversis et paludibus, cum regio tota scateat; ideo dictus est à Servio et Vibio in *Padum*, qui paulò inferius fluit, decurrere.

695. *Dardaniâ portam.*] Novæ Trojæ. Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojanæ, Æ. 1. 235.

697. *Thebana, &c.*] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Egypto, aliæ in Bœotiâ, aliæ in Thesaliâ Phthiotide: illæ nihil hîc ad rem faciunt; sed *Thebe*, *Thebes*, Asiæ minoris urbs apud Adramytenos, de quâ Lydis et Mysis diu certamen fuit, teste Strabone lib. 13. Regia fuit Eetionis, Andromachæ patris. Didymus tamen, vetus Homeri interpres, hanc Eetionis regiam *Thebas* etiam vocat plurali numero, ad versum 397. Iliad. 6. Et adhuc expressius ad versum 366. Iliad. 1. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius, Æ. 1. 100. *Nothus*, non legitimo conjugio susceptus filius, Æ. 7. 283. *Cornus*, arbor durissimo ligno, ideo telorum materia, *cornouiller*, THE CORNEL-TREE, Æn. 3. 649.

Conjecto sternit jaculo: volat Itala cornus
 Aëra per tenuem, stomachoque infixâ sub altum
 Pectus abit: reddit specus atri vulneris undam 700
 Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem atque Erymantha manu, tum sternit Aphydnum:

Tum Bitian ardentem oculis animisq; frementem:
 Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dedisset;
 Sed magnū stridens contorta falarica venit 705
 Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
 Nec duplici squamâ lorica fidelis et auro
 Sustinuit: collapsa ruunt immania membra:
 Dat tellus gemitum, et clypeum super intonat ingens.
 Qualis in Euboïco Baiarum litore quondam 710
 Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
 Constructam jaciunt ponto: sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit:
 Miscent se maria, et nigræ attolluntur arenæ:
 Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
 Inarime Jovis imperiis impōsta Typhoëo. 716

bus: sic ille agger præcipitans facit ruinam, et profundè subsidit impactus undis: maria turbantur, et nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit sonitu, et Inarime injecta Typhoëo quasi asperum cubile jussu Jovis.

jaculum è corno Italicâ volat per aërem levem, et impactum stomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus spumosi sanguinis; et ferrum calefit in pulmone sauciato. Deinde dejicit manu Meropem, et Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, et furentem animo: non jaculo, nam ille non amisisset vitam jaculo; sed falarica evibrata venit valdè stridens impulsâ more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec lorica defensa duplici squamâ aureâ, repulit: vasta membra sternuntur dejecta: terra reddit gemitum, et grandis Bitias tonat cadens super clypeum. Qualis in Cumano Baiarum litore agger saxeus aliquando cadit, quem immittunt mari eductum prius vastis molibus:

NOTÆ.

700. *Undam spumantem.*] Sanguinem undatim, id est, magnâ copiâ in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 462.

705. *Falarica.*] Oblonga hasta, teres, præterquam ad extremum, ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis transfigere corpus posset. Huic ferro picem in stupâ circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præsertim turres, quæ *fale* dicebantur Etruscâ voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hispaniæ tribuere Livius, l. 21. 8. unde hæc descriptio concinnata est.

707. *Duplici squamâ, &c.*] De *tergis*, sive coriis; et *squamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squamâ et auro*: id est, squamis aureis: ut G. 2. 192. *Pateris, et auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum super, &c.*] Servius agnoscit *clypeum* neutro etiam genere, juxta Caprum; atque sic exprimi à Virgilio Homericum illud, Iliad. 5. 42. Δάπηνας δὲ πρῶτον, ἀπάλην δὲ πύχιν ἔπ' ἀσπί, sonuit autem cadens, sonueruntque arma sub ipso. Quod etsi non abs re est, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboïco Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campaniâ tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere superiore Campani sive Neapolitani sinūs; non longè à Miseno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci naturâ fusè, Æ. 6. 237. *Chalcidenses*, ex *Eubœd*,

Græciæ insulâ, hodie *Negropont*, non longè hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longè fuit *Lucrinus*, *Avernusque* lacus: qui molibus ab Hercule clausi primū; deinde ab Agrippâ in portum Julium Octaviani auspiciis conversi sunt, anno U. C. 717. ut ostendimus, G. 2. 161. Ideo Virgilius hîc *pilas*, sive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva et aspera insula Tyrrheni maris, proximè admota Miseno promontorio: hoc inter et Inarimen insulam, à quâ per terræ motum avulsa, Plinio, Straboni, aliisque censetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochyte, multo amplior insula, fertilitate nobilis: olim *Pilheecusa*, et *Enaria* etiam dicta, nunc *Ischia*; solo concavo et sulfureo, qualis est totus ille tractus; ignis eruptionibus olim sæpe infesta; unde Homerus Jovem commentus est hanc impacto fulmine injecisse giganti Typhoëo, qui ab Hesiodo describitur anguinis capitis centum instructus, iisque flammâs eructantibus, Terræ et Tartari filius, in Theogon. 821. De Typhoëi nomine G. 1. 279. Porro Homeri versus illi sunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπεριόχευε, Διὶ δὲ περιχευάμεναι Χωμῆναι, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφῶϊ γαῖαν ἱμάσσῃ. Εἰν Ἀρίμοις, ὅθι quasi Τυφῶϊς ἔμμεναι ἰνῶς. Terra verò resonabat, sicut Jove fulminatōre irato, quando circa Typhoëum terram verberat, in Arimis, ubi aiunt Typhoëi esse cubilia.

Tunc Mars bellipotens animum et robur Latinis adjecit, et agitavit sub eorum pectore stimulos acutos: et iniecit Teucris fugam; et nigrum timorem. *Latini* concurrunt undecumque: siquidem facultas pugnandi *ipsis* concessa est à *Trojanis*: et Deus bellicosus subiit eorum animum. Pandarus, ubi videt fratrem prostrato corpore, et quo in statu sit fortuna, qui casus impellat res *Trojanas*: magno conatu trudit portam revoluta cardine, oblectans vastis humeris: et relinquit in aspero praelio plurimos sociorum, exclusos muris: alios verò claudit secum et excipit irruentes: insanus! qui non agnoverit in mediâ multitudine regem Rutulum irruentem, et ultro clausurit in urbe; quasi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis Turni, et arma *ejus* sonuerunt horridè: cristæ rubræ nutant in capite, et emittit è clypeo fulgura rutilantia. Trojani statim perturbati agnoscunt vultum inimicum et grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, et ardens dolore necis fraternæ exclamat: Non hæc est dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit Turnum mœnibus patriis. Cernis castra hostilia: nulla est facultas hinc erumpendi. Turnus subridens illi *respondet* sedato animo: Incipe, si vis aliqua est animo tuo, et congregere mecum manu: referes Priamo hic etiam repertum fuisse à te Achillem. Dixerat: Ille *Papdarus* connitens toto robore, vibrat hastam asperam nodis, et scabro cortice,

Hic Mars armipotens animum viresque Latinis Addidit, et stimulos acres sub pectore vertit: Immisitque fugam Teucris, atrumque timorem. Undique conveniunt: quoniam data copia pugnae, Bellatorque animo Deus incidit. 721

Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit, Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res; Portam vi multâ converso cardine torquet, Obnixus latis humeris: multosque suorum, 725

Mœnibus exclusos, duro in certamine linquit: Ast alios secum includit, recipitque ruentes: Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem Viderit irrumpentem, ultròque incluserit urbi; Immanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730

Continuò nova lux oculis effulsit, et arma Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit. Agnoscunt faciem invisam atq; immania membra Turbati subito Æneadæ, tum Pandarus ingens 735

Emicat, et mortis fraternæ fervidus irâ Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ; Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum. Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas. Olli subridens sedato pectore Turnus: 740

Incipe, siqua animo virtus, et consere dextram: Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem. Dixerat: ille rudem nodis et cortice crudo

NOTE.

Quibuscum si Virgiliani versus isti comparantur, certè videbuntur ex iis exscripti. Ubi duo videntur à Virgilio sanè facta audacter: I. Quòd *Arimos* illos Pithecusæ insulæ addixerit: cum alii Ciliciæ montem, alii Lydiæ esse affirmant, apud Didymum in Homer. Alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibusdam videri esse Pithecusæ incolas: eò quod *πίθηκος*, *simia*, Etruscâ linguâ, *arimus* dicitur: sed hæc quasi admodum incerta videtur proponere. II. Quòd voces illas *in Arimis*, in *Arimis*, apud *Arimos*: quæ voces et Homerisunt et Hesiodi; in unum insulæ substantivum vocabulum composuerit. *Inarime*, *Inarimes*. Nec cum excusat Erythræus, cum dicit, eodem exemplo esse, *Inalpinus*: hæc enim vox adjectiva est, quo in genere multò facilior est compositio. Nec item excusant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero scriptum *Inarimen*, non in *Arimis*: Plinium enimvero erroris revincunt codices et interpre-

tes Homeri omnes. Quòd autem Virgilius hujus compositionis primus auctor sit, hinc jure conjici posse existimo: quòd ante ipsum nemo: post ipsum statim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, alique promiscuè omnes eadem usi sunt voce: sibi gloriosum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De Marte, Ecl. 9. 12. De Latinis, Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ*.] Laurentum, urbs regia Latini. cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipsi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De Ardea Rutulorum et Turni urbe regia, Æ. 7. 372, 410.

742. *Priamo narrabis Achillem*.] Turnum, qui tam sit infestus Trojanis, quàm olim Achilles fuit. De Achille, Æ. 1. 99. Æ. 3. 321. De Priamo, Æ. 2. 506. De Junone Saturni filia, Æ. 1. 23.

Intorquet, summis adnexus viribus, hastam.
 Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
 Detorsit veniens, portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.
 Sic ait, et sublatum altè consurgit in ensem:
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
 Dividit, impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus:
 Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens: atque ille partibus æquis,
 Huc caput atque illuc humero ex utroq; pependit.
 Diffugiunt versi trepidâ formidine Troës.
 Et si continuò victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
 Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
 Sed furor ardentem cædisque insana cupido
 Egit in adversos.
 Principio Phalarim, et succiso poplite Gygen
 Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum: Juno vires animumque ministrat.
 Addit Halyn comitem, et confixâ Phegea parmâ:
 Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
 Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimq;
 Lyncea tendentem contrâ, sociosque vocantem,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat; huic uno dejectum cominûs ictu
 Cum galeâ longè jacuit caput: inde ferarum
 Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
 Ungere tela manu ferrumque armare veneno:
 Et Clytium Æoliden, et amicum Cretea Musis:
 Cretea Musarum comitem; cui carmina semper
 Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis;
 Semper equos atq; arma virûm pugnâsque canebat.
 Tandem ductores auditâ cæde suorum
 Conveniunt Teucris, Mnestheus acerque Serestus:
 Palantesque vident socios, hostemq; receptum.
 Et Mnestheus, Quò deinde fugam? quò tenditis?
 inquit,

Quos alios muros, quæ jam ultrâ moenia habetis?

rum, quo nullus alter erat solertior illinere manu spicula, et imbueri ferrum veneno: et Clytium Æoli filium, et Creteum charum Musis, Creteum socium Musarum, cui semper cantus et lyre erant curæ, et sonos edere chordis: semper cantabat equos, et bella hominum, et certamina. Denique duces Trojani cognitâ strage suorum congregantur, Mnestheus, et fortis Serestus: et cernunt socios vagos, et hostem admissum. Et Mnestheus clamat: Quò, quò dirigitis fugam ultrâ? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta?

745 Aër excepit ictum: Juno filia Saturni deflexit eum venientem, et hasta inhæret portæ. Tu verò non evitabis hæc arma, quæ mea dextera rotat cum robore: nam non est idem auctor armorum et ictûs. Sic dixit Turnus, et erigit se in gladium altè eductum: et dissecat ferro mediam frontem Pandari horrendo vulnere, inter utraq; tempora et genas imberbes. Fit sonitus, terra quassata est magno illo pondere: trahit moriens in terrâ membrâ deficientia, et arma sanguinolenta: et caput scissum in partes æquales pependit illi hinc atq; hinc ex utroq; humero. 760 Trojani fugiunt dispulsi tumultuoso metu: et si illa cogitatio succurrisset statim victori Turno, frangere manu obices, et excipere socios portis, dies ille fuisset supremus bello et populo Trojano. Sed ira et immoderata cupiditas stragis impulit inflammatum Turnum adversus oppositos hostes. Primo interficit Phalarim, et Gygen poplite ejus subsecto: deinde intorquet in dorsum fugientium hastas ereptas his occisis: Juno sufficit ipsi robar et animum. Adiecit is socium Halyn, et Phegeum perforato ejus scuto; postea super muris inscios ingressus sui et agitantés pugnâ, Alcandrum et Halium, et Noëmona, et Prytanim. Connitens à dextrâ parte aggeris intercipit fulgenti ense Lynceum incurrentem ex adverso et appellantem socios; caput cominûs excisum uno ictu procul concidit illi cum casside: deinde interficit Amycum venatorem fera-

NOTE.

747. *Telum.*] Pro ense, ut jam alibi notavimus, Æ. 5. 438.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contrâ tenderet Lynceus, Turnus sinistro latere connixus aggeri, dextrâ manu in dextrum quo-

que Lyncei latus incurrit. De aggere, suprâ v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis et venenatis herbis, barbarico more.

vir unus, clausus undique
 vestris aggeribus, ô cives,
 fecerit per urbem tantas
 cædes absque ultione? de-
 cerit ad inferos tot princi-
 pes juvenum? ô inertes!
 nonne pudet et miseret vos
 patriæ infortunatæ et an-
 tiquorum Deorum, et in-
 gentis Æneæ? Talibus ver-
 bis inflammati corroboran-
 tur, et stant spisso agmine.
 Turnus incipit sensim rece-
 dere è prælio, et accedere
 ad flumen, et ad partem
 murorum, quæ clauditur
 flumine. Trojani pergunt
 eò ardentius incurrere
 magno clamore, et cogi in
 turbam. Veluti cum turba
 aliqua urget jaculis infestis
 immanem leonem: ille au-
 tem turbatus, iratus, torvè
 aspiciens, cedit retrò: nec
 tamen furor aut virtus si-
 nit eum obvertere terga,
 nec ille valet, propter mul-
 titudinem armorum et ho-
 minum, contrà ruere, licet
 id cupiat. Non aliter Tur-
 nus anceps retrò figit gres-
 sus absque festinatione, et
 animus exardescit furore.
 Immò etiam bis jam irru-
 perat in hostes medios, bis
 verterat in fugam per mu-
 ros turmas in se conversas.
 Sed omnis exercitus festi-
 nanter congregatur è cas-
 tris in unum: nec Juno fi-
 lia Saturni audent suppedi-
 tare Turno robur adversus
 eos: nam Jupiter misit è
 cælo Irim aëriam, portan-
 tem sorori mandata non
 grata: nisi Turnus exeat
 ex altis muris Trojanorum.
 Igitur juvenis nec amplius
 potest resistere clypeo, nec
 manu: ita premitur jaculis
 undequaque intortis. Cassis sonat continuo flictu circa cava tem-
 pora, et arma valida ex ære rumpuntur lapidibus, et cristæ dejectæ sunt è capite, nec clypeus
 par est adversus tot ictus: ingruunt hastis et Trojani, et ipse Mnestheus instar fulminis: præ-
 terea sudor è toto corpore labitur, et efficit nigrum fluentum, nec facultas est respirandi:
 difficilis anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immisit se saliendo
 in fluvium cum omnibus armis: fluvius in suo flavo sinu excepit cadentem, et portavit placidis
 aquis: et revexit gaudentem ad socios, sanguine cædis purgato.

NOTÆ.

785. Orco.] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. Potis est.] De hac voce, Æ. 3. 671. De Iride, Æ. 4. 700.

810. Jubbæ, &c.] Equinæ jubæ, unde cristæ galearum, Æ. 3. 463. Umbo, pars media emi-
nens in clypeo, Æ. 2. 546.

813. Piceum flumen.] Sudor est pulveri commistus, picis instar nigrescens et adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER X.

ARGUMENTUM.

Jupiter advocato Deorum concilio, frustrâ conatus Junonem ac Venerem in concordiam adducere, de Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes: pronunciat se neutrarum partium fore, sed fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandum, Trojani ad defendendum urbem redeunt. Æneas, dies aliquot in Etruriâ commoratus, collectis inde auxiliis, ad suos redit, triginta navium classe auctus. Nymphas, è suis navibus eam in speciem paulò ante transformatas in itinere obvias habet. Ab iis de suorum periculo certior factus; sub primam lucem proventus in conspectum hostium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commissoque gravi certamine, Pallas à Turno occiditur: cujus necem cum ulcisceretur Æneas magnâ strage, et Ascanius eruptione factâ copias paternis adjunxisset: Juno Turnum præsentî periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneæ imagine: quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis à Junone ruptis, ad litora Ardeæ proxima vi tempestatis abripitur. Mezentius pugne pro Turno succedens, et filius Mezentii Lausus, ab Æneâ occiduntur.

PANDITUR intereâ domus omnipotentis Olympi:
Conciliumque vocat Divûm pater atque hominum
rex

Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castrâq; Dardanidûm aspectat, populosq; Latinos.
Considunt tectis bipatentibus, incipit ipse:
Coëlicolæ magni, quianam sententia vobis,
Versa retrò? tantûmq; animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:

lium mutatum est in contrarium? et usque adeò pugnatîs animis adversis? prohibueram ne Italia bello congrediretur cum Trojanis:

INTERPRETATIO.

Interim regia cœli omnipotentis aperitur: et genitor Deorum atque rector hominum cogit concilium in aulam stellatam: unde sublimis despicit cunctas 5 terras, et castra Trojanorum et gentes Latinas. Sedent in domo apertâ vobis biforibus; ipse Jupiter orditur sermonem: Magni habitatores cœli, quare consili-

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum*, Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine esse appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe et Diodoro Siculo. Alii melius *cælum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per siderum influxus conducit: ut terra per vim suam, quæ ideo dicitur *Omnipotens*. Sic *Olympum* *omni-*

potentem distinguit à Jove, Æneid. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi.* De Dardanidis, Æneid. 1. 235. De Latinis, Æneid. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua est biforis, quæ in dextram lævamque aperitur. Sic Auson. Epig. 137. 3. vocat *pugilar bipatens*, quod apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam sententia vobis Versa, &c.*] Id est, cur immemores estis meæ sententiæ, quâ prohibueram, ne Itali Trojanis obsta-

quæ dissensio est contra prohibitionem? quis timor impulit, vel hos, vel istos capere arma, et commovere ferrum? veniet legitimæ pugnae tempus, ne accelerate illud: quando asperâ Carthago inferet Romanis urbibus magnam perniciem et Alpes patefactas: tunc licebit pugnare odiis, tunc licebit depopulari res Trojanas: nunc permittite, et læti conciliate pacem, quæ placet mihi. Jupiter dixit hæc paucis verbis; at pulchra Venus non pauca respondet adversum. O genitor, O sempiterna virtus hominum ac Deorum. (scilicet est quid aliud, quod nunc possumus invocare?) vides quomodo Rutuli insolescant? et quomodo Turnus conspicuus equis rapiatur inter medios, et irrumpat superbus felici prælio? munimenta clausa jam non tuentur Trojanos: immò committunt pugnam intra portas, et in ipsis propugnaculis murorum, et fossæ replentur sanguine. Aeneas abest illinc inscius rerum illarum. An nunquam permittis eos liberari obsidione? rursus hostis instat muris Trojæ resurgens, et præterea alter exercitus: et rursus Tydei filius insurgit in Teucros ab Arpis Ætolis. Sanè, opinor, superest ut ego rursus vulnerer;

Quæ contra vetitum discordia? quis metus, aut hos, Aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasit? 10
Adveniet justum pugnae, ne accersite, tempus :
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit:
Nunc sinite, et placitum læti componite foedus. 15
Jupiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum Divûmque æterna potestas,
(Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut insultent Rutuli? Turnusque feratur 20
Per medios insignis equis, tumidusque secundo
Marte ruat? non clausa tegunt jam moenia Teucros :
Quin intra portas atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum, et inundant sanguine fossæ.
Æneas ignarus abest. Nunquamne levare 25
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Trojæ, nec non exercitus alter :
Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
Tydides. Equidem, credo, mea vulnera restant:

NOTE.

rent. Vel, cur mutastis ipsi sententiam vestram, quâ statueratis neutris partibus favere? Quianam, Æ. 5. 13. De Teucris, Æ. 1. 235.

11. *Adveniet . . . tempus, &c.*] Quasi dicat Jupiter: Nemo mihi officiat, quod faveam Trojanis, eosque illæsos esse perpetuo velim. Adveniet tempus præscriptum fati, quo eorum posterigravibus et ipsi cladibus afficientur, ab Annibale et Carthaginensibus.

12. *Carthago, &c.*] Significat bella Punica; à Carthaginensibus ter gesta cum Romanis: quorum secundo Annibal per Hispanias; Galliasque in Italiam exercitum traduxit, superatis Pyrenæis et Alpibus, Italiam ferè totam in suam potestatem redegit, in eâ per annos circiter sexdecim insedit: sed, Scipione interim in Africam immisso, revocatus in patriam, à Scipione victus est; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum secundum confectum est, anno U. C. 553. Bello deinde Punico tertio deleta est urbs eadem à Scipione juniore sive Æmiliano, anno U. C. 603. De Carthagine, in argumento l. 4. De Alpibus, Italiam à Galliâ et Germaniâ disterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium . . . atque Alpes apertas.*] Nova et figurata locutio, pro, immittet exitium

per Alpes apertas: ut notat Scaliger. Vel potius, immittet Alpes, id est, Alpinos populos: locum dixit, pro incolis: quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten* per Niphaten montem Armeniæ, Armenios ipsos intellexit, pulsos à Romanis. Aperuit autem sibi Alpes Annibal maximo labore, adesis aceto atque igne rupibus. Lege Livium, l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojanis, seu Romani eorum posteri, pateant odiis atque deprædationi hostium: vel, odiis vestris, deprædatione hostium.

15. *Componite foedus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De Venere aureâ, id est, pulchrâ, Æ. 1. 591. De Rutulis, Æ. 7. 795. De aggeribus, Æ. 9. 142.

27. *Nascentis Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis . . . ab Arpis Tydides.*] Arpi, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur Arpe. Conditâ à Diomede Tydei filio, de quo Æ. 11. 243. Ab eo petierat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen successu, ut patet, Æ. 11. 243. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis imminere, ut causam suam exaggeret.

29. *Mea vulnera restant.*] Iliad. 5. 335. Cum Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum

Et tua progenies mortalia demoror arma.
 Si sine pace tuâ atque invito numine Troës
 Italiam petiere; luant peccata, neque illos
 Juveris auxilio: sin tot responsa secuti,
 Quæ superi manesque dabant; cur nunc tua quis-
 Flectere jussa potest? aut cur nova condere fata? 35
 Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
 Quid tempestatum regem, ventosque furentes
 Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet: et superis immissa repente 40
 Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
 Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
 Dura: per eversæ, genitor, fumantia Trojæ 45
 Excidia obtestor; liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Æneas sanè ignotis jactetur in undis;
 Et, quamcunque viam dederit fortuna, sequatur:
 Hunc tegere, et diræ valeam subducere pugnæ. 50
 Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cythera,
 Idaliæque domus: positis inglorius armis
 Exigat hîc ævum: magnâ ditione jubeto
 Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
 Obstabat Tyriis. Quid pestem evadere belli 55
 Juvit, et Argolicos medium fugisse per ignes?
 Totque maris vastæque exhausta pericula terræ,

li prælio hunc *Ascanium*. Est mihi Amathus, est alta Paphos, sunt Cythera, et ædes Idaliæ; illic ducat vitam ignobilis abjectis armis: impera ut Carthago opprimat Italiam gravi potentiâ, nihil ab eo *Ascanio* obstabat urbibus Punicis. Quid profuit *Æneam* evitasse ruinas belli, et fugisse per medios ignes Græcos? et quid profuit evasisse tot pericula maris et terræ immensæ,

NOTÆ.

Venus opposito peplo è pugnae periculo subduceret, à Diomede in volâ manus vulnerata est. Mars deinde ad imum ventrem ab eo sauciatus quoque est, v. 857.

36. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis et Irydis suasu, tædio navigationis, naves Æneæ exusserunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchisæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem et montem, qui nunc est mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

38. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum et ventos in Æneæ classem concitavit, Æ. 1. 52. ubi de insulis, *Æoliis*, ad latus septentrionale Siciliæ.

Irim.] Missa est à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum ad bel-

30 et ego tua filia expecto arma mortalis viri. Si Trojanæ adierunt Italiam absque tuâ veniâ et invitâ divinitate tua: expendant pœnas delicti sui, nec recrees illos ope tua: si verò id fecerunt obsecuti tot oraculis, quæ cælum et inferi dabant illis; cur ullus nunc potest frangere vim mandatorum tuorum, vel cur potest statuere nova fata? Cur memorabo naves incensas in litore Siculo? cur regem procellarum, et ventos furiosos eductos ex Æoliâ insulâ, aut Irim demissam ex aëre? nunc quoque Juno concitat inferos, hæc sola pars rerum restabat inexperta: et Alecto immissa subito in loca superiora sævit in mediis urbibus Italarum. Non moveor ob regnum; speravimus illud, dum sors favit; superent, quos mavis superare. Si nulla est plaga, quam aspera uxor tua relinquat Trojanis: ô pater, obsecro per fumantes ruinas Trojæ dirutæ; liceat mihi cripere Ascanium salvum è bello, liceat ut restet nepos. Æneas quidem agitur fluctibus incognitis, et sequatur iter quodcumque sors offert ipsi; at possim tueri, et subtrahere è crudeli

lum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum Æ. 6. 743. Hos commovit Juno, cum in Trojanos furiam Alecto concitavit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ibid. 346. postea Turnum, ibid. 409. De voce, *bacchata*, quæ à furiosis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limisso*, et *Idalium*, aut *Idalia*, *bourg Dalim*: et *Paphus*, sive *Paphos*, *Baffo*: urbs in Cypro insulâ, quæ tota Veneri sacra fuit, Æ. 1. 622. *Cythera, orum*, insula inter Peloponnesum et Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 257.

54. *Ausoniam.*] Italiam, Æ. 7. 54.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 284.

dum Trojani quærent Latium, et Trojam rursus cadentem? nonne potius erat manere in ultimis ruinis patriæ, et in terrâ ubi fuit Troja? O pater, redde, precor, miseris illis Xanthum et Simoënta, et permitte Trojanis rursus adire casus Troicos. Tum Juno regina, commota furore aspero, ait: Quare cogis me solvere profundum silentium, et patefacere sermone dolorem occultum? an ulus hominum aut Deorum coëgit Æneam adire bellum, aut opponere se hostem regi Latino? adiit Italiam fati suadentibus, incitatus vaticiniis Cassandræ, sit ita sanè. An suavisimus ei, ut desereret castra sua, aut crederet vitam suam ventis? an suasimus, ut traderet puero administrationem belli et urbem suam; aut ut sollicitaret fidem Etruscæ et populos tranquillos? quis Deus, quæ infesta vis nostra impulit eum in hoc damnum? ubi est in eâ re Juno, et Iris missa ex aëre? Injustum est nempe quod Itali cingant ignibus Trojam novam; et quod Turnus maneat in patriâ tellure: Turnus, inquam, cui Pilumnus est avus, cui Dea Venilia est mater. Quid ergo illud est, quod Trojani nigris tædis inferunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non suas, et adducunt prædas? quid est quod decipiunt soceros, et eripiant sponsas è sinu sponsorum?

NOTÆ.

58. Latium, &c.] Æ. 7. 54. Teucris, Æ. 1. 235. Pergama, arx Trojæ, Æ. 1. 466. Recidiva, aliqui explicant restituta; ego caduca, rursus cadentia, Æ. 7. 322. Xanthus, et Simois, Troadis fluvii, Æ. 1. 100, 473.

68. Cassandra—furiis.] Amarum Junonis dictum: quo significat Æneam furiosa quædam Cassandræ vaticinia pro Deorum et fati monitis accepisse. Cassandra, Priami filia fuit et vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchisæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

70. Puero.] Ascanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, sub tutelâ tamen Mnesthei et Seresti, Æ. 9. 171.

71. Tyrrhenamve fidem, &c.] Æneas Evandri consilio, Tarchontem et Tyrrhenos, à Mzentio rege dissidentes, adierat, opem ab iis petiturus, Æ. 8. 597. De Tyrrhenâ gente, ibid. 479.

76. Pilumnus avus, &c.] Pilumnus et Picumnus fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, juxta aliquos, patrem habuerunt. Pilumnus, ob inventum pili usum in comminuendo frumento, totamque pinsendi artem, inde nomen habuit. Picumnus, ob inductum morem stercorandæ

terræ, Stercutius etiam est appellatus. Idem dicti sunt Dii conjugales: iisdemque, statim ut natus erat infans, lectus in atrio domûs honoris causâ sternebatur, teste Varrone apud Nonium: quare ipsos etiam necesse est aliquid eorum reperisse, quæ ad conjugia puerorumque institutionem pertinent. Ab hoc primo Pilumno, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, Pilumni dicti sunt: siquidem Pilumnus dicitur Turni parens, Æ. 9. 4. Turni avus, hic: Turni quartus pater, id est, abavus, infra v. 619. De Veniliæ genere nihil reperitur, nisi quod erat soror Amatæ, Latini uxoris; de ejusdem divinitate nihil, nisi quod à Servio Nympha dicitur.

77. Face, &c.] Significat primos belli motus ob occisum à Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi rusticis armis, fustibus obustis, et stipitibus primò res acta est, Æ. 7. 506.

79. Soceros legere, &c.] Decipere, furim accipere, et quasi suffurari: unde dicitur sacrilegus, qui sacra furatur; quo sensu compositum verbum magis est in usu sublegere: unde Ecl. 9. 21. Sublegi tacitus tibi carminis nuper.

Pacem orare manu, præfigere puppibus arma? 80
 Tu potes Æneam manibus subducere Graiûm,
 Próque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
 Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contrà juvisse, nefandum est.

Æneas ignarus abest: ignarus et absit. 85
 Est Paphos, Idaliûmque tibi, sunt alta Cythera:
 Quid gravidam bellis urbem et corda aspera tentas?
 Nos-ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
 Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma 90
 Europamque Asiamque, et fœdera solvere furto?
 Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?

Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
 Haud justis assurgis, et irrita jurgia jactas. 95
 Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
 Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima
 Cùm deprensa fremunt sylvis, et cæca volutant
 Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente, Deûm domus alta silescit, 101
 Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
 Tum Zephyri posuere, premit placida æquora
 pontus.

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
 Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
 Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:

munt inclusi sylvis, et volvunt obscuros sonitus, significantes nautis
 genitor omnipotens, cui est suprema potentia rerum, incepit loqui: illo loquente, alta aula De-
 orum conticescit, et tellus territa à fundamentis et sublimis æther tacet: tum Zephyri quievê-
 runt, mare sternit tranquillam planitiem. Ergo accipite hæc mea verba, et imprimite ea men-
 tibus. Siquidem non permittitur Latinos sociari Trojanis per fœdus, et vestra dissensio non
 habet finem.

NOTE.

80. *Pacem orare manu, &c.*] Id est, aliud verbis præ se ferre, aliud re præstare. *Pacem orare manu*, est supplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam, &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli instar obductâ, suprâ, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æ. 9. 117. sed quasi in gratiam Veneris factum esset, Veneri exprobrat Juno.

86. *Ignarus et absit.*] Rationem petitam ex Æneæ absentia, cùm refutare non possit, ironicâ concessione eludit. De *Papho*, *Idalio*, &c. v. 51.

87. *Urbem, &c.*] *Laurentem*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Lavinia conjugium.

88. *Nos-ne tibi fluxas, &c.*] Dixerat Venus, *Xanthum et Simœnta redde, oro, miseris*: per-
 mitte ut in ipsis Trojæ reliquiis maneamus. Re-

quod manu precantur pa-
 cem, et prætendunt arma
 navibus? Tu potes suffura-
 ri Æneam è manibus Græ-
 corum, et opponere pro vi-
 ro illo nubem, et vanas au-
 ras: et potes transformare
 naves intotidem Nymphas:

crimen est, nos adjuvisse
 aliquantulum Rutulos ad-
 versus eum. Æneas abest
 inscius periculi urbis, et ve-
 rò absit inscius. Est tibi

Paphus et Idaliûm, sunt
 Cythera sublimia; cur ergo
 sollicitas urbem poten-
 tem bello, et animos belli-
 cosos? an nos subruere ti-
 bi à fundamentis fragile
 regnum Troadis contendim-
 us? an, inquam, nos? an

potius ille, qui commisit
 Trojanos cum Græcis? quæ
 fuit causa cur Europa et
 Asia surgeret in bella, et
 societas dirimeretur clan-
 destino amore? an adulter
 Trojanus cepit Spartam
 me duce? an ego submi-
 nistravi arma, et alui bel-
 lum amoribus? tunc dece-
 bat te timere tuis: jam tar-
 dior insolescis querimoniis
 non legitimis, et moves rix-
 as inanes. Juno loqueba-
 tur talibus verbis: et omnes
 incolæ cœli mussitabant di-
 versis sententiis: veluti
 quando primi flatus fre-

imminentem ventum. Tunc
 genitor omnipotens, cui est
 suprema potentia rerum, incepit loqui: illo loquente, alta aula De-
 orum conticescit, et tellus territa à fundamentis et sublimis æther tacet: tum Zephyri quievê-
 runt, mare sternit tranquillam planitiem. Ergo accipite hæc mea verba, et imprimite ea men-
 tibus. Siquidem non permittitur Latinos sociari Trojanis per fœdus, et vestra dissensio non
 habet finem.

ponit Juno, *An ego id impedio, an Trojæ reli-
 quias tibi invideo?* Vel præsens posuit pro præ-
 terito. *An ego everti olim res Trojæ per se la-
 bentes et fluxas?*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] *Parin* signi-
 ficat; qui societatem et jura hospitiorum vio-
 lavit: Helenam Menelai regis Spartani conju-
 gem, apud quem hospitio exceptus erat, rapuit,
 marito absente; imò, si fides hic est Junoni, et
 Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ id commi-
 sit, Æ. 1. 27. De *Achivis*, Æ. 1. 488.

91. *Europam, &c.*] Ubi Græcia. *Asiam*, ubi
 Troas. *Spartam*, urbem Peloponnesi, Æ. 2.
 577. *Dardanius*, Paris, è regiâ Dardani fami-
 liâ, Æ. 1. 235.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ et
 Paridis. *Cupido*; Veneris filius, Æ. 1. 658.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, quâ so-
 lida terra est, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5.
 5. De *Ausoniis*, Æ. 7. 51. De *Teucris*, Æ. 1.
 235.

ab hoc die, quæcumque sit Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat
 unicuique sors, quamlibet spem,
 spem sibi assumat unus- Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebō :
 quisque, sive Trojanus, sive Seu fati Italum castra obsidione tenentur,
 Rutulus fuerit, hos tractabo Sive errore malo Trojæ, monitisque sinistris. 110
 sine ullo discrimine: sive Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
 urbs cingitur obsidione in Fortunamque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
 damnum Italarum; sive Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
 pernicioso errore Trojano- Per pice torrentes atræque voragine ripas,
 norum, et ominibus infaus- Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum. 115
 tis. Nec libero Rutulos fa- Hic finis fandi: solio tum Jupiter aureo
 tis. Unicuique sua incepta Surgit: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
 præstabunt damnum aut Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
 felicitatem. Rex Jupiter Ast legio Æneadum vallis obsessa tenetur, 120
 æquus erit omnibus. Fata Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
 facient sibi viam. Firmavit Nequicquam, et rarâ muros cinxere coronâ.
 hoc per fluvium fratris Sty- Asius Imbracides, Hicetaoniusque Thymoetes,
 gii, per ripas fluentes pice Assaracique duo, et senior cum Castore Tybris,
 et nigris vorticibus: et motu capilis commovit univer- 125
 sum cælum. Hic fuit finis Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
 sermonum: tunc Jupiter Et Clarus, et Hæmon, Lyciâ comitantur ab altâ.
 surgit è solio aureo: quem Fert ingens toto connixus corpore saxum,
 superi deducunt domum Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,
 cingentes eum medium. Interim Rutuli ad omnes por- Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.
 tas pergunt circum delere Hi jaculis, illi certant defendere saxis: 130
 viros internecione, et cir- exiguo numero. Asius filius Imbraci, et Thymoetes filius Hicetaonis,
 cum dare muros incendiis. et duo Assaraci, et senex Tybris cum Castore, sunt præcipui in turbâ propugnantium: duo fra-
 Exercitus autem Trojano- tres Sarpedonis, et Clarus, et Hæmon è nobili Lyciâ, comitantur illos. Acmon ex urbe Lyr-
 rum clauditur obsessus in- nesso, non inferior patre Clytio aut fratre Mnestheo, contendens toto corpore jacet vastum
 tra aggeres: nec est ulla saxum, quod erat non parvum fragmentum montis. Alii conantur propugnare urbem jaculis,
 spes fugiendi. Infelices illi alii lapidibus:

NOTÆ.

107. *Secat spem.*] Servius, Erythræus, et alii explicant, sequitur spem: sic enim secundus et secunda derivantur à sequendo. Turnebus interpretatur dissecat, et sibi quasi separat et sumit. Idem innuit adhuc tertiam interpretationem, transigit, absolvit, cœquitur, ex illo Horatii Sat. l. 1. 10. 15. *Ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res.*

108. *Rutulusve fuat.*] Fuerit: defectivum futuri temporis. De Rutulis, Æ. 7. 795.

110. *Errore malo . . . monitis sinistris.*] Quibus impulsus sunt, ut urbe se clauderent.

113. *Stygii per flumina fratris, &c.*] Per Styga, Plutonis inferorumque flumen: per quoddam Dii jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De Olympo, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aulâ, ubi habitum concilium fuerat: ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo, &c.*] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamiâ filius, occisus est à Patroclo in obsi-

dione Trojæ, Æ. 1. 100. Germani autem dicuntur à Varrone, qui ex eadem genitrice manant: aut melius à Festo, qui ex eodem germine, et stirpe, sive paternâ, sive maternâ, sunt.

128. *Lyrnessius.*] Ex urbe Phrygiæ Lyrnesso, non longè à Thebe, circa sinum Adramyttenum: ubi suos Cilices ponit Homerus: qui ab Achille pulsi, et in meridiionalem Asiæ minoris partem profugi, ad orientem Pamphyliæ considerunt; ibique condiderunt urbes cognomines Lyrnessum et Theben, et Ciliciæ novæ nomen dederunt, ita Strabo, l. 14. ex Callisthene. Quare cum diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuisse Eetionis, Thebani regis in Ciliciâ; Ciliciam veterem et Homericam, non novam accepimus.

129. *Fratre Mnestheo.*] Servius legit Menestheo, ut sit dactylus in quintâ sede: sed è probatissimis codicibus malim legi Mnestheo; ut fratre sit spondæus, ultimâ syllabâ productâ, ob sequentem duplicem consonantem in Mnestheo.

Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem 135
Inclusum buxo, aut Oriciâ terebintho
Lucet ebur. Fusos cervix cui lactea crines
Accipit, et molli subnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno, 140
Mæoniâ generose domo: ubi pingua culta
Exercētque viri, Pactolusque irrigat auro.
Affuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublinem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi. 145
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte secabat.
Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis
Regem adit, et regi memorat nomenque genusq;
Quidve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma 150
Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus [chon
Admonet, immiscetq; preces: haud fit mora, Tar-
Jungit opes, foedusque ferit. Tum libera fatis
Classem conscendit, jussis gens Lydia Divûm 155
Externo commissa duci. Eneïa puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones:
Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
Eventus belli varios: Pallasque sinistro 160

quàm sit violentus animus Turni: monuit, quæ sit habenda fides rebus hominum, et adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon sociat vires suas, et init foedus. Tunc populus Etruscus, non impeditus latis, conscendit naves, creditus duci extero ex imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum locum ornata circa rostrum leonibus Phrygiis. Ida assurgit supra, mons gratissimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hic sedet, et meditatur secum varios casus belli, et Pallas admotus

NOTÆ.

133. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, sed ex regiâ *Dardani* familiâ etiam oriundus, *Æ.* 1. 235, 284.

136. *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus*, arbor est resinæ speciem fundens, ligno ebeni instar eximii ac nigri splendoris: magna nascitur in Syriâ, brevis ac fruticosa in Macedoniâ, *Plin.* l. 13. 6. *Oricum*, oppidum est Macedoniæ, *Plinio*, in Epiri confinio, ad mare Ionium, nunc *Oreo*: ab aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæoniâ, &c.*] Quæ deinde *Lydia* dicta est, Asia minoris mediterranea regio. De eâ, ejusque fluvio *Pactolo*, aureis arenis nobili, *Æ.* 4. 216.

145. *Campanæ urbi, &c.*] *Capuæ*, quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis, ab antiquâ ferè leucæ spatio diversa est.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruscorum ducem, Evandri suasu abierit, vidimus, *Æ.* 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur, ne, post expulsum Mezentium, alium sibi regem, nisi externæ stirpis, assumeret, *Æ.* 8. 498.

155. *Gens Lydia.*] *Etrusci*, sive *Tyrrhæni*, è *Lydiâ* oriundi, *Æ.* 3. 479. *Æ.* 2. 781.

156. *Æneïa puppis.*] Probabile est Etruscos tum classem paratam habuisse, cui sola Æneæ insignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Rostrô Phrygios, &c.*] *Idam* habuit in insignibus, quia in illo Phrygiæ monte classem olim ad fugam ædificaverit, *Æ.* 3. 6. auspiciis *Cybeles*, quæ pinus, in eo monte sibi sacras, Æneæ in id opus concesserat, *Æ.* 9. 88. Ideo *leones* appositi, quia sacri sunt *Cybele*. *Phrygii* dicti, quia *Cybeles* cultus in Phrygiâ præcipuè vigebat, *Æ.* 3. 111. De rostrô navium, *Æ.* 5. 143. De *Teucris*, *Æ.* 1. 235.

160. *Pallas.*] Evandri filius, *Æ.* 8. passim.

ad laevum latus ejus, modò inquit de astris, quæ sunt itinera noctis; modò de iis, quæ Æneas sustinuit terrâ et mari. O Musæ, aperite nunc Helicon, et suggerite mihi hos cantus: quæ multitudo sequatur interim Æneam è regione Etruscâ, et impleat naves, et feratur mari. Primus Massicus fin- dit mare Tigri æratâ; sub quo sunt mille manus juve- num: qui venerunt è muris Clusii, et urbe Cosâ; qui- bus arma sunt sagittæ, et leves pharetræ in humeris, et arcus mortifer Simul est ferox Abas: tota hujus acies splendebat armis con- spicuis, et puppis Apolline aurato. Populonia patria subjecerat illi sexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, insula nobilis copiosis me- tallis Chalybum. Tertius erat ille Asylas interpret rerum divinarum et humanarum, cui ob- temperant viscera animalium, et astra cœli,

Affixus lateri, jam quærit sidera, opacæ Noctis iter; jam quæ passus terrâque marique. Pandite nunc Helicon, Deæ, cantusq; movete: Quæ manus intereâ Tuscis comitetur ab oris Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur. 165 Massicus æratâ princeps secat æquora Tigri: Sub quo mille manus juvenum: qui mœnia Clusî, Quique urbem liquere Cosas: queis tela, sagittæ, Corytique leves humeris, et letifer arcus. Unâ torvus Abas: huic totum insignibus armis 170 Agmen, et aurato fulgebat, Apolline puppis. Sexcentos illi dederat Populonia mater Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos, Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis. Tertius, ille hominum Divûmq; interpret Asylas, Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent, 176

NOTÆ.

163. *Pandite nunc, &c.*] Eundem hun: ver- sum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7. 641. *Deæ* Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, Mons Bœotiæ, Parnasso vicinus, Mu- sis sacer.

164. *Tuscis.*] De iis jam sæpe diximus, Æ. 8. 479, &c. Pro variis temporibus et colonis varia mutarunt nomina: modò *Etrusci*, modò *Tyrrheni*, modò *Tusci*. Primò Apenninis monti- bus à septentrione et occidente, mari infero à meridie, Tyberi ab oriente, terminati sunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi: tumque duodecim in populos urbesque distinc- ti: quibus totidem præerant principes, *Lucu- mones* patrio nomine communiter dicti; quo- rum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius*, rex sive Lucumo Cæritis urbis: talis *Porsena* rex Clusii, &c. Postea, ut testatur Livius, l. 5. transgressi Apenninum, circa Pa- dum ad usque Alpes tenere: ibique totidem statuere colonias, quot erant gentis capita, ni- mirum duodecim: hinc à Gallis deinde pulsi sunt, et intra fines antiquos repressi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuisse Mantuam ait Virgilius, infrâ, v. 201. Ubi ean- dem ipsi divisionem populorum tribuit: ut primò totum genus tres in tribus sive gentes: mox singulæ tribus in quatuor populos, sive urbes, aut curias, distinguerentur.

166. *Massicus.*] Rex, sive Lucumo *Clusii* urbis et *Cosæ*. Tamen infrâ v. 655. Clusii rex vocatur *Osinius*. Igitur vel idem duplici nomine dictus est *Osinius* et *Massicus*: vel *Massicus* rex fuit *Cosæ*, *Osinius* Clusii; ita ta- men ut *Osinius* subesset *Massico*, unde urbs utraque *Massicum* ducem sequi dicitur. Et verò reges illos inter se non fuisse æqualis dig- nitatis, ex eo patet; quòd primò tres, deinde

duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modò diximus. *Tigri*. Nomina navium, petita è figuris in puppi vel prorâ pictis aut sculptis.

167. *Clusî, &c.*] *Clusium*, urbs Etruriæ Me- diterranea, hodie *Chiusi*: ad paludem longis- simam, quam *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana*.

168. *Cosas.*] *Cosæ*, vel *Cossæ*, vel singulari numero *Cosa*, Etruriæ maritima urbs, ad pro- montorium *Argentarium*, quod hodie est monte *Argentaro*: urbs ipsa putatur quibusdam ean- dem esse quæ nunc dicitur *Orbitello*; sed aliis melius oppidum vicinum *l'Ansedonia*.

169. *Coryti.*] Græca vox, γαρύης pharetra, theca sagittarum. Quâ voce, post Virgilium, usi Ovidius et Statius.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine; cujus ex ruinis non procul condita est urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater*; quemadmo- dum Italia parens, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta *Æthalia*, nunc *Elba*: in conspectu *Populoniæ*, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habe- bant præcipua, teste Strabone, l. 5. Unum, quòd in ipsâ insulâ fornacibus liquari ferrum non posset, sed ideo in continentem transfer- retur: alterum, quòd fossæ, unde ferrum esset eratum, rursus tractu temporis implerentur: quare meritò dicuntur à Virgilio, *inexhaus- tæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro, cujus cuden- di ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hispaniæ, G. 1. 58. à quibus fer- rum optimè temperatum dicitur *chalybs*, acier, STEEL.

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hæc

Et linguæ volucrum, et præsagi fulminis ignes :
Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens et versicoloribus armis. 181
Ter centum adjiunt (mens omnibus una sequendi)
Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempestæque Graviscae.
Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, 185
Transierim, Cinyra; et paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ.
Crimen amor vestrum, formæq; insigne paternæ.

et voces avium, et flammæ fulminis ominosi: trahit secum mille viros confertos numero et rigidis hastis. Pisæ, urbs Tusca situ, ortæ ex Pisis Alpheis, jusserant hos subesse *Asylæ*. Sequitur Astur formosissimus, Astur fidens equo et armis pictis. Qui sunt ex patria Cærete, qui in campis Minionis; et antiqui Pyrgi, et Graviscae ubi mala tempestas aëris, adjungunt trecentos: omnibus par est voluntas sequendi. Non ego omittam te, ô Cinyra gene-

rosissime bello dux Ligurum; et Cupavo quem pauci sequuntur, cujus è capite attolluntur plumæ cycneæ. Amor crimen est vestræ familiæ, et insigne petilum ex transformatione patris.

NOTÆ.

I. Per fibras pecudum, *aruspices*, qui futura prædicebant ex inspectis extis et visceribus hostiarum, Æ. 8. 498. II. Per sidera, *astromantia*. III. Per volucrum linguas, *ars augurum* Æ. 3. 361. IV. Per fulmina præsaga, *ars magnatoria*, quæ ex dextro aut sinistro casu aliis quæ fulminum circumstantiis præsagia ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Pisæ, &c.*] *Pisæ*, vel *Pisæ*: urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno*. Condita putatur à Peloponnesiis, vel post bellum Trojanum eò per errorem pulsæ; vel, ut Virgilius censet, ante ipsa Trojana tempora. Est autem in Peloponneso urbs cognominis ad *Alpheum* fluvium. G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cærete domo, &c.*] Ex urbe *Cæretanâ*, hodie *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperabat. Æ. 8. 479, 597. *Minio*, hodie *Mugnone*: fluviolus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perperam notârunt; sed qui ab eâ urbe distat leucis aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi*.] Oppidum maritimum, nunc diruta Cæretanæ urbi vicinum, ad occidentem: Martialis vocat *litorcos Pyrgos*, à *πύργος*, *turres*.

184. *Intempestæ Graviscae*.] *Gravisca*, vel *Gravisca*: maritima item urbs fuit, jam planè excisa. Nomen habet à *gravitate* aëris, vicinarum paludum odore corrupti; ut ex Catone apud Servium, et Rutilio constat. Ideo *intempestæ* à Virgilio vocantur, quia carentes aëris salubri temperie.

185. *Ligurum*.] *Liguria* duplex, alia litorea, Alpius ab occidente; Macrâ fluvio, *la Magra*, ab oriente: Apenninis jugis, à septentrione: mari Ligustico, à meridie definita. Alia Mediterranea, ultra Apenninum ad septentrionem excurrens, usque ad Padum, *le Po*. Litorea nunc ferè est, *la riviere de Gènes*; ubi *Genua*, urbs et respublica; Mediterranea nunc capit ducatum Montis ferrati, partemque Mediolanensis et Pedemontii principatûs.

186. *Cinyra*.] Sic reposuimus è MSS. Nicolai Heinsii: cum antea legeretur *Cycne*, nullo sensu. Neque enim ea quæ de Cycno mox dicuntur, ad hunc pertinent, sed ad *Cupavonem*.

186. *Cupavo*.] Phaëton, Clymenes et Solis filius, Epaphi regis Ægypti convitiis adactus ut se filium Solis probaret: cum à patre petisset currus regimen in unum diem, et ægrè obtinuisset, deflecteretque à consuetâ diurni cursûs orbitâ, atque ita mundus ardere cœpisset: Jovis fulmine percussus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. 2. Phaëtonis sorores, *Phæbussa*, *Lampetic*, et *Lampetusa*, cum eum toto orbe quærerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: et in arbores mutatæ sunt, vel alnos, vel populos; unde *succinum* sive *electrum*, quasi lacrymas manare poëtæ sinxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno sanguine et amicitia conjunctissimus Phaëtoni, apud eundem fluvium ex dolore in *cycnum* conversus est, Ovid. Met. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni filius à Virgilio dicitur, id est, unus è posteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgò poëtis *Padus* putatur, superioris illius Italiæ, sive Galliæ Cisalpinae fluvius, G. 1. 482. Joannes Goropius *Vistulam* esse existimat, Poloniæ et Prussiæ fluvium; quia *electrum* è Prussiæ litoribus mitti certum est. Cluverius arbitratur esse fluvium *Radanum*, *Radavne*: qui Dantiscum urbem interfluens, non procul inde se Vistulæ immiscet.

188. *Crimen amor vestrum*.] *Vestrum crimen*: id est familiæ illius vestræ, (nam *Cycnus* Phaëtoni ejusque sororibus per Clymenem sanguine junctus erat) fuit amor in Phaëtonem, dolorque nimius de ejus interitu: quo offensi Dii tam multos ex eadem familiâ in alienas formas immutârunt. *Formæque insigne paternæ*. Plumæ olorinæ, sive cycneæ, è galeâ subrectæ.

Scilicet aiunt Cycnum, Namque ferunt luctu Cycnum Phaëtonis amati,
 dum desiderio dilecti Phaëtonis cantat inter arbores
 populos ac umbracula sororum *ejus*, et dum recreat
 cantu tristem amorem : albescentem teneris plumis
 traduxisse senectutem, deserendo terras et petendo
 cælum cantu. Filius secutus classe turmas æqualium,
 propellit remis magnam *navem* Centaurum : ille
Centaurus impendit aquæ, et sublimis intentat fluctibus
 vastum saxum, et findit profundum mare longâ
 trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis et fluvii
 Etrusci, movet exercitum è patriâ regione : *ille*, ô Mantua,
 qui dedit tibi muros et nomen matris *sux*, ô Mantua
 illustris majoribus, sed stirps non est eadem
 omnibus : habet tribus tres, populos quatuor sub undâ
 quâque tribu, ipsa est primaria populorum *illorum*,
 robur *illi* ex Etruscâ cognitione. Præterea Mezentius
 concitat contra se quingentos ex illâ regione, quos
 Mincius, habens patrem Benacum, coronatus arundine
 viridi, ducebat in mare navibus inimicis *Me-*
zentio. Ducit eos Auletes gravis, et erigens se percutit undam
 centenis remis ligneis : fluctus spumant agitato mari.
 Portat illum Triton vastus, et terrens mare cœruleum
tubâ è conchâ : huic *Tritoni* merso usque ad latera,
 vultus pilosus exhibet hominem, venter exit in pristinâ
 unda spumosa sonat sub pectore semiferino. Tot principes
 selecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ
novæ, et scindebant ærato rostro spatia salsæ aquæ.
 Et jam lux abierat è cœlo, et benefica Luna

Namque ferunt luctu Cycnum Phaëtonis amati,
 Populeas inter frondes umbramque sororum 190
 Dum canit, et mœstum musâ solatur amorem :
 Canentem molli plumâ duxisse senectam,
 Linquentem terras, et sidera voce sequentem.
 Filius æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promovet : ille 195
 Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
 Arduus, et longâ sulcat maria alta carinâ.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantûs et Tusci filius amnis,
 Qui muros matrisq; dedit tibi, Mantua, nomen ; 200
 Mantua dives avis ; sed non genus omnibus unum :
 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni,
 Ipsa caput populis : Tusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benaco, velatus arundine glaucâ, 205
 Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.
 It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
 Verberat assurgens : spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton, et cœrula conchâ 209
 Exterrens freta : cui laterum tenuis hispida nanti
 Frons hominem præfert, in pristinâ desinit alvus,
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti procures ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ, et campos salis ære secabant.
 Jamq; dies cœlo concesserat, almaq; curru 215

NOTÆ.

195. *Centaurum*.] Navim, cui insculptus Centaurus saxum intentans. De *Centauris*, monstris, superiore parte humanâ, inferiore, equinâ, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus*.] Non conditor, sed instaurator, sive munitor urbis Mantuæ : cui muros et nomen matris suæ dedisse fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem, qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199. *Fatidicæ Mantûs*.] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs* : Tiresiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipsâ vi nominis : est enim *μάντις*, vates.

Tusci amnis.] *Tyberis*, qui Tusciam à vicinis regionibus determinat, Æ. 8. 330.

201. *Mantua dives avis*.] Urbs Galliæ Cisalpinæ, nunc ducatus caput : sita in medio stagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tusci* : qui ex Etruriâ, sive Tusciâ antiquâ, in eam regionem effusi ; eandem illuc, quam apud se, regiminis formam constituerant, duodenas in urbe ac populos

administrationem partiti : ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ *Tusciæ*, *Mantuam* caput Virgilius facit, ut faveat aduleturque patriæ ; cum tamen caput esset *Felsina*, quæ deinde *Bononia* appellata est, juxta Cluverium. Ital. 1. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus*, lacus est ejusdem Galliæ Cisalpinæ, in agro Veronensi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo* ; qui postquam urbem *Mantuam* in modum lacus circumalluit, exonerat sese in Padum. *Mincium* hunc ne ducem esse putes, sed ipsum fluvium, cujus è ripis collecta classis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes*.

209. *Triton*.] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tubâ, superiore parte vir, inferiore, piscis, Æ. 1. 144.

211. *Pristin*.] Piscem immanem, è balænarum genere, Æ. 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, Æ. 1. 537. De *æralis rostris*, Æ. 5. 143.

Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum :
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio, chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybele 220
 Numen habere maris, Nymphasq; è navibus esse
 Jusserat: innabant pariter, fluctusq; secabant;
 Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis.
 Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea, 225
 Ponè sequens, dextrâ puppim tenet ipsaq; dorso
 Eminent, ac lævâ tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur: Vigilasne, Deûm gens
 Ænea? vigila, et velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus, 230
 Nunc pelagi Nymphæ, classis tua. Perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat;
 Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus. Hanc genitrix faciem miserata refecit:
 Et dedit esse Deas, ævumq; agitare sub undis. 235
 At puer Ascanius muro fossique tenetur
 Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permixtus Etrusco
 Arcas eques: medias illis opponere turmas,
 Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 240
 Surge, age, et Aurorâ socios veniente vocari [ipse
 Primus in arma jube: et clypeum cape, quem dedit
 Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux (mea si non irrita dicta putâris)

attingebat medium cælum
 curru nocturno: Æneas ipse
 sedens moderatur gubernaculum, et dat operam velis: non enim sollicitudo
 permittit ejus corpori ullam
 quietem. Et ecce turba
 suarum sociarum offert se
 ipsi in medio cursu: scilicet,
 Nymphæ, quas benefica
 Cybele voluerat frui divinitate
 maris et fieri Nymphas
 è navibus: natabant simul,
 et scindebant undas: quot
 antea naves æratæ stabant
 ad litus. Agnoscunt procul
 regem, et circumveniunt eum
 saltando. Cymodocea, quæ
 erat peritissima loquendi
 inter illas, tenet manu dextrâ
 puppim, sequens propè: et ipsa
 emergit tergo, ac subnatat
 sinistrâ manu per aquas
 quietas. Deinde sic affatur
 Æneam inscium harum rerum: O Ænea,
 soboles deorum, an vigilas?
 vigila, et laxa funes velis.
 Nos sumus pinus Idææ, è
 sacro cacumine illius montis,
 naves olim tuæ, nunc
 Nymphæ maris. Cùm Rutulus
 fœdifragus persequeretur
 ferro et igne nos submergendas:
 abrupimus non sponte tua
 retinacula, et te quærimus
 per mare. Mater Cybele
 miserta nostræ reparavit
 formam nostram.

et permisit nos esse Deas, et ducere vitam sub aquis. Sed juvenis Ascanius clauditor muro et fossis, inter media arma et Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadius junctus generosis Etruscis, attigit loca præscripta: certum est consilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne illi promoveant ad urbem suam. Age, surge: et primâ luce imminente, primus inpera socios excitari ad arma: et sume clypeum, quem ipse Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, et cinxit extremitatem illius auro. Crastina dies videbit magnos cumulos

NOTÆ.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi soror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æn. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 9. 120.

218. *Velisque ministrat.*] Proprium est, ministrare alicui homini: translatus, ministrare velis: ministrabat autem Æneas, non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: sed *pedes*, id est, funes qui extremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo; quod gubernatoris erat munus, Æ. 5. 830.

224. *Lustrant.*] Circumeunt, Æ. 1. 608.

228. *Vigilasne. &c.*] Ratione quippe temporis dormire debuerat; nisi gubernatoris partes in se suscepisset. Sunt, qui allusum putent ad morem Romanum; quo, postquam indictum erat bellum, imperator Martis sacrarium ingressus, hastam simulacri commove-

bat, dicens, *Mars vigila*. Sunt qui ad verba Vestalium; quæ, teste Servio, certis diebus adibant regem sacrorum, dicebantque *Vigilasne rex? vigila*.

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, pinus arbor. Locus natalis, *Ida Phrygiæ mons*, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca jussa, &c.*] Non descripsit poëta, quid Æneas jusserit equites abire. Sed cùm Evander Arcadas equites quadringentos Æneæ adjunxerit, Æ. 8. 518. cùm Æneas eos Etrusco exercitui sociârit, ibid. 606. verisimile est eum, antequam naves conscenderet, equitatum et suum et Etruscum terrâ præmississe: eo consilio, ut certum in locum provecti, impressionem in castra Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves excensio nem tentarent. De *Aurorâ*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris suasu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 11. 439.

Rutulorum cadaverum, nisi existimaveris mea verba vana. Sic locuta fuerat, et abiens, pepulit manu dextrâ *puppim* sublimem, non inscia modi quo erat impellenda: illa *puppis* currit per aquas, celerior et telo et sagittâ pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipse Trojanus filius Anchisæ miratur nesciens causam: tamen erigit animos suorum hoc præsagio. Deinde suspiciens concavas partes summi cæli, sic orat breviter: O mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma chara sunt et urbes turritæ, et leones bini alligati iugo et dociles ad fræna: tu nunc es mihi auctor pugnae, tu benè secundes omen, et accedas ad Phrygas cursu prospero, ô Dea. Hæc solùm locutus: et interim dies reversa provehebatur lumine jam plena, et expulerat noctem. Primò imperat sociis, ut sequantur vexilla et excitent animos ad bella, et accingant se ad certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos, et munimenta urbis suæ, erectus in puppi excelsâ: tum postea extulit lævâ manu clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad astra: spes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis fluvii emittunt voces inter nigras nubes, et trajiciunt cælum cum sonitu, et fugiunt Austros cum læto clamore. Sed ea cæperunt videri mirabilia regi Rutulo et ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, et totum mare appellum navibus. Conus galeæ fulget è capite, et splendor spargitur è summitate per cristas, et umbo clypei aureus emittit copiosos ignes. Non aliter ac si cometæ cruenti aliquando triste rubescunt per humidam noctem: aut si ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus malè affectis siccitatem et morbos,

Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos. 245
Dixerat, et dextrâ discedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas,
Ocyor et jaculo et ventos æquante sagittâ.
Inde aliæ celerant cursus. Stupet inscius ipse
Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit. 250
Tum breviter supera aspectans convexa precatur:
Alma parens Idæa Deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnae princeps, tu ritè propinques
Augurium, Phrygibusq; adsis pede, Diva, secundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat 256
Maturâ jam luce dies, noctemque fugârat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
Jamque in conspectu Teucros habet et sua castra,
Stans celsâ in puppi: clypeum tum deinde sinistrâ
Extulit ardentem. Clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitât iras:
Tela manu jaciunt. Quales sub nubibus atris 264
Strymoniaë dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis: donec versas ad litora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque à vertice flamma 270
Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquidâ si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubrè rubent: aut Sirius ardor,
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris,

NOTÆ.

251. *Supera convexa.*] Id est, *rotunda*, aut *concava*, Æ. 1. 310.

252. *Idæa . . .*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terrâ sumebatur, quæ sustentat urbes, ideo turrita cum coronâ pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus, Æ. 3. 111. Huic sacri fuerunt montes pleriquæ Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques augurium.*] Id est, *præsens* hoc augurio; seu *faveas* hoc augurio. Vide Æ. 1. 526. *Propius res aspice.* Vocat Trojanos, *Phrygas*; quia Troas in Phrygiâ minore fuit, Æ. 1. 381.

265. *Strymoniaë, &c.*] Comparatio illa, bellici Trojanorum clamoris cum gruuum clamore, repetita est ex Homero, Iliad. 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac rostro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio

Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero, collectæ: ideoque *Notos*, id est, *Austros*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter signa imbris: aut illum *vallibus imis Aëriæ* fugere grues. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Ausoniis*, Latinis, ibid. 54.

269. *Totumque allabi classibus æquor.*] Commutatio, pro, *classes allabi toto æquore*. Sic Æ. 6. 268. *Ibant obscuro solâ sub nocte.*

270. *Ardet apex capiti, &c.*] *Æneæ* habitum describit, cædem Rutulo comminantis; et cum cometâ comparat. Mutuatus est hanc descriptionem ex Homero, de clypeo et galeâ Achillis, Il. 19. 379. Comparisonem verò cum *Sirio*, sive *caniculâ*, ex eodem, Il. 22. 26. De *apice*, sive *cono* galeæ, ejusdemque *cristis*. Æ. 3. 468. De *umbone*, parte mediâ et maxime eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius*, vel *Canicula*:

Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum. 275 et contristat cœlum luce sinistra. Tamen non periit audaci Turno spes occupandi litus, et prohibendi terrâ descendentes. Ultrò excitat verbis animos suorum, et ultrò adhortatur: O viri, promptum est vobis perficere manu, quod cupivistis votis: pugna ipsa est in potestate vestrà: jam unusquisque sit memor uxoris et domus suæ; nunc memoret præclara gesta et laudes majorum: ultrò obijciamus nos ad mare, dum tumultuantur, et primigressus vacillant exscendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus. Dicit hæc: et meditatur secum, quos possit ducere adversus Æneam, aut quibus possit committere urbem obsessam: Interea Æneas emittit pontibus socios ex altis navibus. Multi incipiunt querere refluxum maris tranquillioris, et exponere se in loca vadosa per saltum: alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, quâ parte non putat reperiri vada, et undæ non sonant allisæ; sed quâ parte mare sine offensione advolvitur, æstu tamescente: subitò impellit proras, et orat socios: Nunc, ô turba electa, intendite validos remos: erigite, invehite naves: scindite rostris hanc terram hosticam, et ipsa trabs ima aperiat sibi viam: et cum semel arripuerò terram, non abnuo lacerare navem in tali loco. Quæ talia cum Tarchon dixisset: socii caperunt erigere se in remos, et invehere naves spumosas in litus Latinum: donec rostra attigerunt siccam locum, et omnes naves steterunt illæ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet ex inæquali cumulo earum, nutabunda, diu suspensa, et dum agitat undas,

NOTÆ.

stella in ore majoris canis, maximos æstus creans, G. 2. 353. Hic adjectivè sumitur, alibi substantivè, Æ. 3. 141.

280. In manibus Mars.] In potestate. Sic Æ. 9. 132. Terra autem in manibus.

288. Servare recursus, &c.] Mirum, quàm multa hic absurdè interpretes commenti sint, imprimis Donatus. Sensus hic est: Tres inveniunt exscensionis vias. I. Æneas applicat naves summæ crepidini litoris, et jactis pontibus milites exponit. II. Aliqui quærent vadosa quædam loca; quæ æstu quidem affluente fluctibus operta sunt; refluxente sicca sunt, aut saxis et arenis et stagnantibus aquis infesta; hæc autem in loca exiliunt, aut saltum remis adjuvant ac sustentant. III. Tarchon, omissis vadosis illis et inæqualibus locis, eligit

planum et humile litus: quo fluctus absque offensione ac strepitu, sed leni et æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulsæ ac velut sublatae, sulcum in terrâ sibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter spem vadis et inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis alliditur.

299. Tonsis.] Tonsa, remus, Æ. 7. 28.

302. Innocuæ.] Activa vox: sed passivè sumitur, pro illæ. Sic Lucanus usurpat innoxia, l. 9. 895. de Psyllis loquens: Gens unica terris incolit à sævo serpentum innoxia morsu; id est, illæsa morsu.

303. Vadis.] Locis, ubi aqua parùm alta est, Æ. 1. 111. in Notis.

304. Fluctusque fatigat.] Servius explicat;

laceratur, et effundit viros in medias aquas quibus fragmenta remorum et scamna subnatantia obstant, et fluctus resuens simul retrahit pedes *allabentium*. Nec pigra mora retardat Turnum: sed promptus ducit universum exercitum contra Trojanos, et ex adverso stat in litore. Signa insonant: Æneas primus aggreditur agminarustica, *quod fuit initium prælii*: et dejicit Latinos, interfecto Therone: qui hominum maximus primus tendit in Æneam. Æneas ense pervadit huic latus perfossum, per lorica[m] asperam auro, et per textus æreos *clypei*. Inde occidit Lycam, excisum è matre jam mortuâ, et dicatum tibi, ô Apollo: quod *adhuc* infans potuisset evadere periculum ferri. Nec procul stravit morte asperum Cissæum, et grandem Gyam, vastantes clavâ turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robustæ manus, et pater Melampus, socius Herculis quamdiu terra proposuit *Herculi* difficiles labores. Ecce vibrans telum in Pharam, dum is emittit stolidi verba, defigit *illud* in ore vociferantis. Tu etiam, ô miser Cydon, dum perditus insequeris Clytium, flavum genis ob primorem barbam, novum amicum tuum, jacuisses dejectus manu Trojanâ, non sollicitus de amoribus juvenum qui tibi erant semper cordi: nisi densa turba fratrum, proles Phorci, fuisset obvia Æneæ: numero septem sunt, et vibrant septem tela: sed ea partim è casside et clypeo resiliunt inania,

NOTÆ.

Fluctus fatigat navim. Ego, navis fatigat fluctus: scilicet crebro remorum et contorum impulsu, succussuque, ut ex arenis extraheatur. De *transtris*, scamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium*: quia in rerum initiis, omina sive auspicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *faustum auspicium*: ex hoc enim primo successu, de victoriâ bene æstimare cœpit.

313. *Suta.*] Alii legunt, *scuta*: sed durior hæc consonantium collisio multis videtur, *ærea scuta*. Quare, juxta probatissimos codices, malo *suta*; sive, clypeum ex multis æreis laminis *consutum* et contextum. Quâ formâ Virgilius, G. 4. 33. vocavit *alvearia*, *corticibus suta cavatis*. Nec obstat duo hic jungi adjectiva absque substantivo nomine: siquidem id ipsum sæpe usu venit, G. 1. 153. *Nitentia culla*, ibid. 393. *Aperta serend*, &c.

314. *Tunicam.*] Vestem interiorem, de quâ, Æ. 9. 616

Latus haurit.] Exhaustit, educto per vulnus sanguine. Metaphora ducta ab utribus, et doliis: quæ dicuntur *exhauriri*, cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Home-rus usurpat ἀφύω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἐντερα χαλκὸς ἤφουσε, *Intestina autem æs exhaustit.*

316. *Tibi, Phœbe, sacrum.*] Quia Apollo medicorum est Deus, quorum ope exsectâ matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eâdemque mortuus. De *Phæbo*. Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arboris trunco. De *Hercule*, seu *Alcidâ*, ejusque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo*, fortè medico illo celebri, de quo, G. 3. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum sollicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus; pari ferè, non eâdem tamen formâ, dixit, Æ. 1. 350. *Securus amorum germanæ*. *Dardanidâ*, Trojanâ Æneæ manu, Æ. 1. 235. *Rutulos*, Æ. 7. 794. *Græcis*, Græcis, G. 2. 16.

Irrita, deflexit partim stringentia corpus.
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos) steterunt quæ in corpore Gra-
jûm

Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam, 335
Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextrâ: trajecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatq; cruenta tenorem; 340
Dexteraq; ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptò,
Æneam petiit: sed non et figere contrâ
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus 345
Advenit, et rigidâ Dryopen ferit eminùs hastâ
Sub mentum graviter pressâ, pariterque loquenti
Vocem animamq; rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
Tres quoq; Threïcios, Boreæ de gente supremâ:
Et tres, quos Idas pater et patria Ismara mittit, 351
Per varios sternit casus. Occurrit Halesus,
Auruncæque manus: subit et Neptunia proles,
Insignis Messapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso 355
Ausoniæ. Magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis et viribus æquis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu, stant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ 360

partim mater Venus diver-
tit ea contingentia corpus
Æneæ. Æneas alloquitur
fidelem Achaten: Submi-
nistra mihi arma, quæ in
arvis Trojanis fixa sunt in
corporibus Græcorum: nul-
lum telum ex iis dextera vi-
brabit incassum in Rutulos.
Tum apprehendit ingentem
hastam, et vibrat: illa vo-
lans transfodit æra scuti
Mæonis, et penetrat simul
loricam cum pectore. Alca-
nor frater auxiliatur illi, et
sustinet dextrâ fratrem ca-
dentem: hasta jam vibrata
continuo pervadit transfos-
so brachio, et sanguino-
lenta servat impetum: et
dextra Alcanoris languens
nervis pependit ex humero.
Tunc Numitor telo extracto
è corpore fratris appetiit
Æneam: sed non permis-
sum est vicissim etiam eum
vulnerare, at delibavit fe-
mur magni Achatae. Tunc
Clausus confidens juvenili
corpore venit è Curibus, et
procul lædit Dryopen ri-
genti hastâ durè inflectâ sub
mentum, et simul aufert
loquenti vocem et spiritum
transfosso jugulo: ille au-
tem verberat fronte tellu-
rem, et effundit ore spis-
sum sanguinem. Dejicit et-
iam per varios modos tres
Thracas, de sublimi stirpe
Boreæ; et tres quos pater
Idas et patria urbs Ismara
misit ad bellum. Halesus

occurrit, et turmæ Auruncæ: occurrit et progenies Neptuni Messapus conspicuus equis: modo
hi, modò illiconantur expellere: pugnatur in ipso ingressu Italiæ. Quemadmodum venti oppo-
siti excitant pugnas in spatioso aëre, paribus animis, et viribus: non cedit mare ipsis, non nu-
bes, non ipsi venti inter se; diu dubium est prælium, manent obluctantes contra omnia. Non
aliter agmina Trojana, et agmina Latina

NOTÆ.

339. Trajecto missa lacerto, &c.] Aliqui de
alterâ hastâ intelligunt, quæ post trajectum
Mæonem ab Æneâ missa fuerit. Ego de eâ-
dem, quæ primo Mæonis pectus, deinde eo-
dem impetu subeuntis Alcanoris pervaserit
lacertum; unde dextera ejus manus languida
pependerit. Lacertus, pars et brachii à cu-
bito ad manum.

345. Curibus.] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7.
710. Postquam descripsit Virgilius cædem
factam ab Æneâ, mox narrat cædem Troja-
norum, à Clauso Sabino patratam. Malè le-
gunt aliqui Lausus: est enim Lausus Mezentii
filius; Clausus verò Sabinorum dux, Æ. 7.
707

350. Threïcos, Boreæ, &c.] Thraces, Æ. 3.
14. Boreas septentrionalis ventus, fingitur
Strymonis fuisse filius, fluvii Macedoniæ, qui
Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. Ismara.] Singularis numeri, ut vide-
tur: Thraciæ urbs est Servio ad Ismarum
montem, qui non longè est ab ostiis Hebri: Is-
marus tamen urbs illa vulgò dicitur, non Is-
mara. Ptolemæo in Armeniâ minore statui-
tur ad Euphratem.

352. Halesus, Auruncæque, &c.] Aurunco-
rum Italicorum dux, mox à Pallante occidendus,
v. 425. Æ. 7. 723, 726, &c. De Messapo, equis
nobili, ob Neptanum equi auctorem, ib. 691.
De Ausoniâ, ib. 54.

congregiuntur: pes hæret
pedi, et vir spissus viro.
Sed ab aliâ parte, quâ torrens latè disjecerat lapides contortos, et arbores evulsas è ripis: postquam Pallas conspexit Arcadas, non assuetos incurrere agmine pedestri, objicere terga Latino persequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos descendere ex equis: modò precibus, modò dictis asperis inflammavit virtutem illorum, quod solum supererat in rebus angustis. Quò fugitis, ô socii? per vos ipsos, et per generosa gesta vestra; per nomen Evandri regis, et relatas victorias, et meam expectationem, quæ nunc surgit æmula gloriæ paternæ, ne committite vos fugæ: via est aperienda inter hostes, quâ parte multitudo illa hominum spississima premit nos: nobilis patria hæc vocat vos, et ducem Pallanta. Nulli Dii urgent nos, mortales urgemur ab hoste mortali: sunt nobis tot manus et animæ, quot illis. Ecce mare coërcet nos magno obstaculo aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus mare, an Trojam? Dixit hæc, et medius irruit in hostes confertos. Lagus occurrit primùm obvius illi, attractus fatis adversis. dum hic attollit saxum vasti ponderis, Pallas occidit eum immissâ hastâ, quâ parte spina facit divortium costarum per medium dorsi et retrahit hastam infixam ossibus. Hisbon non intercipit illum Pallanta in hoc opere, quamvis ille hoc speraret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit ob mortem asperam socii: et occultat gladium in pulmone targido. Deinde invadit Helenum, et Anchemolum è veteri familiâ Rhæti, ausum constuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini fratres occidistis in campis Rutulis, Laride et Tymber, soboles Dauci, quæ erat simillima, et indistincta suis parentibus et causa jucundi erroris. Sed Pallas nunc posuit crudelia discrimina inter vos.

Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
At partè ex aliâ, quâ saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustaque diruta ripis:
Arcadas, insuetos acies inferre pedestres,
Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci: 365
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos: unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quò fugitis socii? per vos, et fortia facta;
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella, 370
Spemque meâm, patriæ quæ nunc subit æmula
laudis,
Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hostes
Est via, quâ globus ille virûm densissimus urget:
Hæc vos et Pallanta ducem patria alta reposit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæq; manusque. 376
Ecce, maris magno claudit nos objice pontus:
Deest jam terra fugæ: pelagus, Trojamne petemus?
Hæc ait, et medius densos prorumpit in hostes.
Obvius huic primùm fatis adductus iniquis 380
Fit Lagus: hunc, magno velli dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium quâ spina dedit: hastamque receptat
Ossibus hærentem. Quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans: nam Pallas antè ruentem,
Dum furit, incautum, crudeli morte sodalis, 386
Excipit; atq; ense tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, et Rhæti de gente vetustâ
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis, 390
Daucia, Laride Tymberque, simillima proles,
Indiscreta suis, gratusque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas.

NOTÆ.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Passivè, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plaustra*: pro, *voluta*.

363. *Arbusta.*] Non arbusculæ sunt, sed loca ipsa arboribus consita, Ecl. 1. 40.

371. *Spemque, meam, quæ, &c.*] Cum pater meus victor ex omnibus bellis donum remearet, ego, ejus laudis æmulus, sperabam me quoque victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, seu castra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Tumido in pulmone.*] Et ex naturâ suâ, et ob iram ex morte socii conceptam.

389. *Anchemotum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhætum fuisse Marrubiorum in Italiâ regem, qui cum Anchemolo filio novercam superinduxisset Casperiam, stuprata illa fuit ab ipso Anchemolo, qui patris metu ad Turnum fugit.

392. *Indiscreta suis, &c.*] Ita similes inter se fratres, ut à parentibus discerni non possent.

Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abstulit ensis :
 Te decisa suum, Laride, dextera quærit : 395
 Semianimesque micant digiti, ferrumq; retractant.
 Arcadas accensos monitu, et præclara tuentes
 Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostes.
 Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
 Trajicit: hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo. 400
 Ilo namq; procul validam direxerat hastam :
 Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra.
 Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
 Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva.
 Ac velut optatò, ventis æstate coortis,
 Dispersa immittit sylvis incendia pastor :
 Correptis subitò mediis, extenditur unà
 Horrida per latos acies Vulcania campos :
 Ille sedens victor flammæ despectat ovantes.
 Non aliter sociùm virtus coit omnis in unum, 410
 Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Halesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
 Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
 Elatam in jugulum: saxo ferit ora Thoantis, 415
 Ossaque dispergit cerebro permixta cruento.
 Fata canens sylvis genitor celârat Halesum :
 Ut senior leto canentia lumina solvit;
 Injecere manum Parcæ, telisque sacrârunt
 Evandri: quem sic Pallas petit antè precatus : 420
 Da nunc, Tybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
 Hæc arma exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audiit illa Deus: dum textit Imaona Halesus,
 guttur suum: vulnerat lapide frontem Thoantis, et diffundit ossa mista cerebro sanguinolento.
 Pater Halesi prædicens futura occultaverat Halesum in sylvis: postquam senex dissolvit
 morte oculos seniles, Parcæ miserunt manus in Halesum, et addixerunt eum armis Evandri.
 Pallas aggreditur illum, sic prius precatus: O pater Tybri, da nunc felicem exitum, et viam per
 pectus fortis Halesi, telo, quod libro volatile: quercus tua feret hæc arma et spolia hominis.
 Deus Tybris exaudivit illa verba. Dum Halesus tegit Imaona,

NOTÆ.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* et *Tymbrus*; ut *Erander* et *Evandrus*, Æ. 8. 313.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulsis nempe nervis, et aliquo motu subsultuque gladium adhuc attractantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras*, *Teuthræ*: ut *Æneas*, *Æneæ*: vocat. in *a. Tyren.*] *Tyres*, *Tyræ*: ut *Anchises*, *Anchisæ*: accus. in *en.*

404. *Calcibus.*] *Calx*, extrema pars et posterior pedis, talus: unde *calcar*, et *calcare*. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

408. *Acies Vulcania.*] Exercitus et vis Vulcani, id est, incendium, ex multis flammis, aciei instar, collectum. De *Vulcano*, G. 1. 295.

409. *Flammæ ovantes.*] Quasi triumphantes. De illâ voce, Æ. 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres*, *Pheretis*: ut *Dares*, *Daretis*: accus. in *a.*

417. *Genitor celârat Halesum.*] Halesus hic diversus est ab eo qui Æ. 7. 724. dicitur *Agamemnonius Trojanî nominis hostis*. Hujus enim pater, senior leto canentia lumina solvit: et filium Italicis sylvis celavit. At pater alterius Agamemnon, robustâ ætate occisus est in Græciâ Clytæmnestræ uxoris insidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia*: dura translatio, à *canitie*, quæ propria est capillorum. De *Parcis*, fata hominum fuso volventibus, Æ. 1. 22 De *Tybri*, fluvio regionis illius, Æ. 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis nascuntur.

424. *Textit.*] Donatus videtur explicuisse

offert miser jaculo Arcadio pectus indefensum. Sed **Lausus**, qui erat magna pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adversum, qui erat difficultas et firmamentum pugnae. Soboles Arcadiae ceditur, Tusci cediuntur: et vos, Trojani, corpora quæ Græci non potuerant perdere. Exercitus miscetur, paribus ductoribus, et viribus: ultimi comprimunt multitudinem pugnantium: nec multitudo permittit expediri arma et manus. Hinc Pallas imminet et urget; illinc Lausus ex adverso: nec ætas valdè distat: pulchrâ erant specie; sed sors negaverat illis regressum in patriam. Tamen rex vasti cœli non passus est illos certare inter se: mox sua funera destinata sunt illis sub hoste nobiliore. Interim soror benevola Turni admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam, ut auxilietur Lauso. Postquam aspexit socios, ait: Tempus est recedendi à prælio, ego solus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi soli: optarem, ut ipse ejus pater hic esset præsens. Dixit hæc, et socii recesserunt è campo præscripto. Sed juvenis Pallas, tum ob recessum Rutulorum, tum admiratus jussa imperiosa, obstupet fixus in Turno: et versat oculos per magnum corpus illius, et circuit omnia fero aspectu, et talibus dictis respondet adversus verba regis: Ego mox prædicabor, aut propter directas magnificas exuvias, aut propter necem illustrem: genitor meus paratus est utrique fortunæ: abstine minis. Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor. Turnus descendit ex equis duobus iugo alligatis, parat pedes accedere proprius: et quemadmodum leo accurrit, quando è sublimi speculâ

Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425
 At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinit agmina. Primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumq; moramque.
 Sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etrusci:
 Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri. 430
 Agmina concurrunt, ducibusque et viribus æquis:
 Extremi addensent acies: nec turba moveri
 Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat et urget;
 Hinc contrâ Lausus: nec multum discrepat ætas:
 Egregii formâ: sed quis fortuna negârat 435
 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui voluceri curru medium secat agmen.
 Ut vidit socios: Tempus desistere pugnâ, 441
 Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
 Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait: et socii cesserunt æquore jusso.
 At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
 Miratus, stupet in Turno: corpusq; per ingens 446
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu,
 Talibus et dictis it contra dicta tyranni.
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
 Aut leto insigni: sorti pater æquus utriq; est: 450
 Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
 Cominûs: utque leo, speculâ cùm vidit ab altâ

NOTÆ.

protegit, defendit: à tēgo. Servius, *detexit, spoliavit, à tēxo*: et Plautina quidem locutio est in *Amphitr.* act. 1. sc. 1. v. 131. *Illic hoc homo denuð volt pallium detexere*, id est, *spoliare*, ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cùm Plautus usus sit verbo composito *detexere*: vereor ut simplex *texere* significare idem possit: quare Donato assentior etsi tempus præteritum hic duriusculè adhibetur pro præsentis.

426. *Lausus*.] Mezentii filius, *Æ.* 7. 649. De *Arcadibus*, *Æ.* 8. 51. De *Etruscis* ibid. 479. De *Teucris*, *Æ.* 1. 235.

432. *Addensent*.] Vulgò *addensant*. Sed doctissimi quique grammatici verbum illud etiam in secundâ conjugatione agnoscunt. Ita fre-

quentur Lucretius. *Addensant* autem extremi acies, dum urgent ipsi, instantque, ut in primos pugnantiû ordines perveniant.

438. *Majore sub hoste*.] Quippe Pallas mox occidendus erat à Turno, v. 487. *Lausus*, ab *Æneâ*, v. 815.

439. *Soror alma*.] Turni soror, Juturna Nympha, de quâ, *Æ.* 12. 138.

448. *Tyranni*.] Regis, *Æ.* 7. 266.

449. *Spoliis opimis*.] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor*.] Est æqua planities, *Æn.* 2. 780.

454. *Speculâ*.] Loco editiore, unde subjecta loca despicere et speculari possumus.

Stare procul campis meditantem prælia taurum,
 Advolat: haud alia est Turni venientis imago. 456
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
 Ire prior Pallas, si quâ fors adjuvet ausum,
 Viribus imparibus: magnumq; ita ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, et mensas quas advena adisti,
 Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis: 461
 Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
 Corde premit gemitum, lacrymasq; effudit inanes.
 Tum genitor natum dictis affatur amicis: 466
 Stat sua cuique dies, breve et irreparabile tempus
 Omnibus est vitæ; sed famam extendere factis,
 Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
 Tot nati cecidere Deûm: quin occidit unâ 470
 Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum
 Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
 Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
 At Pallas magnis emittit viribus hastam,
 Vaginâque cavâ fulgentem diripet ense. 475
 Illa volans, humeris surgunt quâ tegmina summa,
 Incidit: atque viam clypei molita per oras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
 Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
 In Pallanta diu librans jacet, atque ita fatur: 480
 Aspice, num magè sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
 Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricæque moras et pectus perforat ingens. 485
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:

ille volans pervenit, quâ suprema armatura humerorum erigitur: et aperiens sibi aditum per extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, et sic loquitur: Vide, an telum in eum melius penetret. Dixerat: mucro autem *teli* perfodit ictu coruscante medium clypeum: quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat eum: et pervadit moras thoracis, et magnum pectus. Ille *Pallas* incassum extrahit è plagâ telum calidum:

NOTÆ.

460. *Hospitium.*] Hercules ex Hispaniâ rediit, ab Evandro exceptus hospitio fuerat, auctusq; sacrificiis et arâ maximâ, post occisum Cacus, Æ. 8. 269, 271, &c. De *Alcidâ*, Hercule, ib. 288.

466. *Tum genitor, &c.*] Jupiter, Herculem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cùm fata mutare non possit, exemplis consolatur.

471. *Sarpedon, &c.*] Jovis filius ex Laodamiâ, Lyciæ rex, ad Trojam occisus à Patroclo, Æ. 1. 190.

472. *Metas.*] *Finem.* Translatio à *melis* in circo positus, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad ar-*

va. Sic Æ. 5. 451. *Il clamor celo.* Hoc autem aspectu favorem suum ad Rutulos transtulisse Jupiter significatur, Æ. 1. 526. *Propius res aspice nostras.*

476. *Humeris tegmina summa.*] Summa pars lorici, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perstrictus est Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcunque lignum. G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Passivè vulgò significat: hic activè, pro eo quod vim habet penetrandi. Sic G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

482. *Ferri terga.*] Propriè de pellibus dicuntur: hic per translationem, de metallorum laminis.

sanguis atque anima ex-
unt unâ et eâdem viâ. Con-
cidit super plagam: arma
ediderunt sonitum super
eum: et moriens mordet
ore sanguinolento terram
inimicam. Turnus incum-
bens super illum, ait: Ar-
cades, reportate memores
hæc mea verba Evandro:
remitto *ipsi* Pallanta, qua-
lem meruit *remitti*: quæ-
cumque est gloria sepul-
chri, quodcumque solatium
inhumationis: *hoc* con-
cedo: non constabunt illi
exiguo *pretio* hospitium data
Æneæ. Et locutus talia,
compressit pede sinistro
mortuum: auferens grande
pondus baltei, et erimen *in*
eo pictum: *quod erat*, turba
juvenum turpiter occisa per
noctem conjugalem, et cu-
bilia sanguinolenta: quæ
doctus Eurytion sculperat
multo auro: quo spolio *po-*
titus Turnus jam triumphat
et lætatur. O mens homi-
num ignara fati, et casus
venturi, et servandæ mo-
destiæ in fortunâ prosperâ!
tempus adveniet Turno,
cùm optabit emptum inge-
nti *pretio*, *ut nunquam* teti-
gisset Pallanta: et cùm de-
testabitur ista spolia *et is-*
tum diem. At socii *Pallan-*
tis densati multis lamentis
et fletibus reportant Pal-
lanta impositum clypeo. O
Palla rediture ad patrem,
magne ejus dolor, luctus, et honor! hæc prima dies exposuit te bello, hæc eadem eripit: tamen
postquam reliquisti magnos cumulos Rutulorum. Nec jam rumor, sed certus nuncius tantæ ca-
lamitatis, accurrit ad Æneam: suos parùm distare ab exitio: tempus esse opem ferendi Teucris
fugatis. Æneas cedit ense vicina omnia, et furens facit *sibi* ferro viam per latanturba: quæ-
rens te, Turne, ferocientem novâ strage. Pallas, Evander, omnia versantur Æneæ, ante ipsos
oculos: *imprimis* mensæ quas primas externus tum adivit, et dextræ junctæ. Illic capit vivos
quatuor juvenes, natos Sulmone;

Unâ eâdemque viâ sanguisq; animusq; sequuntur.
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere:
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super assistens: 490
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
Largior: haud ille stabunt Æneia parvo [est,
Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus, 495
Exanimus: rapiens immania pondera baltei,
Impressumque nefas (unâ sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum foedè, thalamicque cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cœlaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetq; potitus. 500
Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emptum
Intactum Pallanta; et cùm spolia ista diemque
Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque 505
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor 510
Advolat Æneæ: tenui discrimine leti
Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.
Proxima quæq; metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, superbum
Cæde novâ quærens. Pallas, Evander, in ipsis 515
Omnia sunt oculis: mensæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos

NOTÆ.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore*, id est, mordet terram: vel ex vindictæ rabie, vel ex luctu animæ difficile è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento*, qui accepto letali quocunque vulnere, sanguis vulgò per os effluit.

494. *Æneia Hospitia.*] Quomodo Æneam hospitio exceperit, legitur, Æ. 8. 154. &c.

497. *Unâ sub nocte jugali, &c.*] Danaus et Ægyptus, Beli regis filii, cùm inter se dissiderent: Danaus in Græciam abiit: ibique occupavit regnum Argivum: ut fratris sui genus deleteret, quinquaginta filias suas, fratris sui filiis item quinquaginta, uxores dedit. Illæ patris sui jussu maritos primâ nocte occiderunt, exceptâ unâ Hypermnestrâ, quæ Lynceo

pepercit suo. Hinc sorores illæ apud inferos addictæ sunt aquis in pertusum dolium perpetuò infundendis. *Danaides* dictæ à patre, *Belides*, ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artifex. *Cœlaverat*, non acu pinxerat: ergo balteus aureis argenteisque laminis opertus fuit, in quibus hæc cœlata fuerant. De verbo *ovat*, Æ. 3. 189.

503. *Turno tempus, erit, cùm, &c.*] Cùm scilicet ab Æneâ victus, et vitâ tantam non donatus, ad aspectum baltei recrudescente victoris irâ, occidetur, Æ. 12. 940.

516. *Mensæ, quas advena, &c.*] Cùm ab Evandro exceptus hospitio est, Æ. 8. 154. et junctis dexteris fœdus initum, lb. 467.

Quatuor hîc juvenes, totidè, quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivoq; rogi perfundat sanguine flammâs. 520
Inde Mago procul infensam cùm tenderet hastam;
Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta:
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios manes, et spes surgentis Iûli,
Te precor, hanc animam serves natoq; patrique. 525
Est domus alta: jacent penitùs defossa talenta
Cœlati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi: non hîc victoria Teucrûm
Veritùr: haud anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat: Æneas contrâ cui talia reddit: 530
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iûlus.
Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ 535
Cervice orantis capulo tenus abdidit ense.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæq; sacerdos,
Infula cui sacrâ redimibat tempora vittâ:
Totus collucens veste atque insignibus armis. 539
Quem congressus agit campo, lapsumq; superstans
Immolat, ingentique umbrâ tegit: arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, trophæum.
Instaurant acies, Vulcani stirpe creatus

totidem, quos Ufens alebat:
quos mactet in sacrificium
umbris *Pallantis*, et ut ri-
get cruore captivorum ig-
nes busti. Deinde cùm lon-
gè intentaret inimicam has-
tam Mago: ille dolo sup-
posuit se, et hasta tremens
supervolavit: et *Magus*
amplectens genua loquitur
talìa supplex: Oro te per
animam patris *tui*, et per
spes *tuas de Iûlo* crescen-
te: serva hanc vitam *me-*
am et patri et *mihi* filio.
Est mihi domus sublimis.
Jacent intimè infossa talen-
ta argenti signati: sunt
pondera auri elaborati et
non elaborati: victoria
Trojanorum non hîc conti-
netur: vita unica non ex-
ponet *vos* tantis periculis.
Dixerat: Æneas adversum
respondet illi talia: Serva
tuis filiis talenta illa pluri-
ma auri et argenti, quæ
narras: Turnus jam antè
occiso Pallante abstulit
prior ista belli pacta. Hoc
sentit anima patris Anchi-
sæ, hoc sentit Iûlus. Sic
locutus, corripit sinistrâ
manu cassidem *ejus*, et
condidit gladium usque ad
capulum *in* cervice retortâ

deprecantis. Nec erat longè Æmonides, sacerdos Apollinis ac Dianæ, totus resplendens veste et armis conspicuis: cui infula cingebat caput tæniis. Æneas aggressus illum persequitur in campo, et incumbens lapso mactat eum, et opprimit magnis tenebris. Serestus reportat humeris arma ejus collecta, trophæum futurum tibi, ô Mars rex belli. Cæculus natus è stirpe Vulcani,

NOTÆ.

519. *Inferias quos immolet umbris, &c.*] *Inferiæ*, sunt munera quæ tamulis mortuorum inferuntur: lac, mel, vinum, aqua, flores, exsectæ comæ; sanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis assumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumq; corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deindè, pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbrâ*, Pallantis: ut Æ. 5. 81. *Animæque umbræque paternæ*.

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipsis inferorum sumuntur, Æ. 6. 743. Hîc et alibi, pro umbris ipsis, sive animis mortuorum, G. 4. 469.

526. *Talenta, &c.*] De talenti valore, Æ. 5. 112, 248.

527. *Facti Infectique.*] *Factum aurum*, quod in opus conflatum est: *infectum*, quod adhuc in massam compactum.

532. *Parce, &c.*] *Serva* natis tuis, et tu-

am in rem abstine: unde *parcus* dicitur abstiniens.

534. *Hoc sentit.*] Hæc est eorum sententia, ut omissis muneribus tuis Pallanta ulciscar.

537. *Phæbi Triviæque sacerdos, &c.*] Dianæ, et Apollinis templa et sacra sæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De Phæbo seu Apolline, Ecl. 3. 62, 104. De Triviâ, Dianâ, sic à triviis, ubi colebatur, dicta, Æ. 4. 511.

538. *Infula, &c.*] Fascia latior, ex quâ minores vittæ dependebant, instar diadematis caput sacerdotum ambiens, Æ. 2. 123.

541. *Umbra tegit.*] Vel super incumbente corpore suo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem*.

542. *Rex Gradive, trophæum.*] *Gradivus* Martis nomen, Æ. 3. 35. *Trophæum*, strues armorum, ad monumentum victoriæ, Æ. 11. 7.

et Umbro ortus è montibus Cæculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
 Marsorum, novant certa- Dardanides contrà furit. Anxuris ense sinistram,
 men. Æneas adversum sæ- Et totum clypei ferro dejecerat orbem. 546
 vit. Absciderat ense ma- Dixerat ille aliquid magnum, vinq; affore verbo
 num sinistram Anxuris, et ferro totum ambitum cly-
 pei. Ille cecinerat aliquid Crediderat, cœloque animum fortassè ferebat,
 magnum, et putaverat vir- Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
 tutem adfuturam incanta- Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis, 550
 mento, et fortè tollebat Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha creârat,
 animum ad cœlum, et pro- Obvius ardenti sesè obtulit : ille reductâ
 miserat sibi capillos albos Loricam clypeique ingens onus impedit hastâ :
 et prolixam vitam. Tar- Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
 quitus, quem Nympha Dry- Dicere, deturbat terræ : truncumq; tepentem 555
 ope pepererat Fauno syl- Provolverens, super hæc inimico pectore fatur :
 varam incolæ, contrà ges- Istic nunc, metuende, jace : non te optima mater
 tiens armis micantibus de- Condet humi, patriove onerabit membra sepulchro ;
 dit se obvium furenti Æ- Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
 neæ. Æneas detorto hastâ Unda feret, piscesque impasti vulnera lambent. 560
 Tarquiti impedit ejus lori- Protinus Antæum et Lycam, prima agmina Turni
 cam et magnum pondus Persequitur ; fortemq; Numam, fulvumq; Camertem,
 clypei : deinde dejicit in Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri
 terram caput illius, frustra Qui fuit Ausonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
 deprecantis et parantis lo- Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt 565
 qui plurima : et propellens Unde feret, piscesque impasti vulnera lambent. Continuo insectatur Antæum et Lycam, primas
 truncum calentem, hostili turmas Turni : et robustum Numam, et flavum Camertem, natum generoso Volscente, qui fuit
 animo loquitur hæc super agris opulentissimus inter Ausonas, et imperavit Amyclis silentibus. Qualis Ægeon, cui aiunt
 eum : O tremende hostis, fuisse centum brachia
 jace nunc istic : bona mater tua non te teget terrâ, nec imponet corpus patrio tumalo : relinquêris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum in profundum, et pisces avidi sugent vulnera.

NOTÆ.

544. *Cæculus, &c.*] Prænestinorum dux, Æ. 7. 678. *Umbro*, Marsorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id est, magicis quibusdam consecrationibus et carminibus adversus vulnera se munierat. Unde Germanus aliique suspicantur legendum esse, *magicum non magnum*.

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope, &c.*] *Fauni*, rustica numina, multi fuere, Ecl. 6. 27. *Horum* aliquo, et Dryope Nymphâ, natûs Tarquitus.

552. *Reductâ Loricam, &c.*] Tarquitus longam hastam in Æneam dextrâ intendebat : Æneas hanc detorsit : quam cum Tarquitus non amitteret manu ; inde clypeus ejus hastâ transversâ impeditus, patentem vulnere locum reliquit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater Nympha, paterque Faunus immortales essent : sed *patrio*, seu natali in loco : erat enim Italus, at non ex eâ Italiæ parte. *Onerabil membra sepulchro* : commutatio est, pro *onerabil sepulchrum membris*. Sic Æ. 1. 195. *Vina cadis onerârat Acestes*.

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Nisus et Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobiûm, quasi parum memor. Quasi verò in tanto exercitu duo ejusdem nominis esse non potuerint ?

563. *Volscente.*] Qui à Niso occisus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ*, urbs fuit Peloponnesi, Lacedæmoni sic vicina, ut pars ejus à quibusdam habita sit. Hinc profecti coloni urbem in Italiâ cognominem condiderunt, in Auruncis, inter Tarracina et Caietam : ad lacum qui deinde *Amyclanus*, postea *Fundanus* dictus est, nunc *lago di Fondi*. Urbs illa jamdîm deleta erat tempore Virgilii ; vel à serpentibus juxta Plinium et Solinum ; vel, à finitimis, juxta Ciceronem. *Tacitæ* autem dicuntur *Amyclæ*, ex eodem Cicerone, vel, quodd propter nimiam modestiam injurias à finitimis acceptas cum tacerent ac dissimularent, ab iisdem oppressæ sunt : vel ex Servio, quia cum Pythagoricam sectam sequerentur, quæ quinquennale silentium servari, et ab animalium cæde abstinere jubebat ; à serpentibus è vicinâ palude erumpentibus, quas occidere nefas putabant, deletæ sunt.

565. *Ægeon.*] Gigas, Cœli et Telluris filius, ex Hesiodo in Theog. v. 147. *Ægeon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero, Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquagintâ instructus. Jovis hostis hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait eum Thetidis impulsu opem Jovi tulisse, adversus Neptunum, Junonem, et

Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
 Pectoribusque arsisse : Jovis cùm fulmina contra
 Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses.
 Sic toto Æneas desævire in æquore victor,
 Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi 570
 Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
 Atque illi longè gradientem et dira frementem
 Ut vidère, metu versi, retròque ruentes,
 Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
 Interea bijugis infert se Lucagus albis 575
 In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
 Flectitequos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
 Irruit, adversaque ingens apparuit hastâ.
 Cui Liger : 580
 Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
 Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
 His dabitur terris. Vesano talia latè
 Dicta volant Ligeri: sed non et Troïus heros
 Dicta parat contrâ: jaculum nam torquet in hostem.
 Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo. 586
 Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
 Aptat se pugnae; subit oras hasta per imas
 Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
 Excussus curru moribundus volvitur arvis: 590
 Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
 Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
 Prodidit, aut vanæ vertère ex hostibus umbræ:
 Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus,
 Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes 595
 Infelix palmas, curru delapsus eodem;
 Per te, per qui te talem genuere parentes,
 Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere pre-
 cantis.

deinde perfodit inguen sinistrum. Dejectus è curru semianimus sternitur humi; quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: Lucage, nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ inanes averterunt eos ab hostibus: tu ipse exiliens è rotis relinquis jugum currus. Sic locutus ista, apprehendit binos jugales. Frater miserandus, dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas dicens: Vir Trojane, per te ipsum, per parentes qui te prodixerunt talem, omitte hanc animam, et miserescere orantis.

NOTÆ.

Palladem, cùm Dii alii adversus Jovem, propter ejus jactantiam, rebellassent. Ideo apud inferos non torquetur, sed sedet quasi satellites in vestibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugis* tertiæ declin. et *bijugus* secundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii sumus hostes, quorum è manibus elabi possis: ut elapsus es è Diomedis manibus: Venere pepulum suum obtendente, ut diximus, supra, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut è ma-

nibus Achillis, Neptuno te pugnae subducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Homero, Iliad. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigisti. Porro equi *Diomedis* non illi sunt, quos Rhese abstulit, de quibus Æ. 1. 752. sed equi quicunque Diomedis. Quippe Rhese equos rapit Diomedes, Iliad. 10. 498. cùm Æneâ autem è curru pugnaverant jam Iliad. 5. 311. De *Diomede*, Æ. 11. 101. De *Achille*, Æ. 1. 99. De *Phrygiâ*, ubi Troas, ibid. 385.

589. *Inguen.*] Pars est illa corporis, quâ femur, imo ventri vicinum, complicatur.

et centum manus, et flammam erupisse quinquaginta faucibus et pectoribus: quando adversus tonitrua Jovis, sonabat totidem clypeis æqualibus et nudabat totidem enses. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius semel incaluit. Immo ecce irrumpit in equos quatuor Nyphæi *alligatos* jugo, et in pectora opposita *eorum*, sed illi, cùm viderunt Æneam procul incedentem et dirè furentem, turbati timore, et retrò fugientes, excutunt ducem, et trahunt currum ad litus. Intermittit Lucagus immittit se in medios equis duobus albis jugalibus, et frater *ejus* Liger: sed frater *Liger* regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non passus est eos tanto ardore ferocientes: irrumpit, et oppositâ hastâ sublimis occurrit. Cui Liger ait: Non vides equos Diomedis, non currum Achillis, aut arva Phrygiæ: mox terminus belli et vitæ *tuæ* ponetur in his terris. Talia verba volant latè ab insano Ligere: at heros Trojanus non sic meditatur verba ex adverso: nam librat telum in hostem. Lucagus, postquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum sinistro pede protenso parat se ad certamen; jaculum Æneâ intrat per infimam extremitatem clypei splendentis,

Æneas oranti pluribus ver- Pluribus oranti Æneas : Haud talia dudum 599
 bis ait : Non proferebas Dicta dabas : morere, et fratrem ne desere frater.
 prius talia verba : morere, Tum latebrâs animæ pectus mucrone recludit.
 et frater ne deseras fra- Talia per campos edebat funera ductor
 trem. Deinde aperit acu- Dardanius : torrentis aquæ vel turbinis atri
 mine gladii pectus, quo More furens. Tandem erumpunt et castra relin-
 latet anima. Dux Trojanus quunt
 tales faciebat cædes per Ascanius puer et nequicquam obessa juvenus. 605
 agros : sæviens more aquæ Junonem interea compellat Jupiter ultrò :
 præcipitis, aut nigræ pro- O germana mihi atq; eadem gratissima conjux :
 cellæ. Denique juvenis As- Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
 canius, et juvenus frustra Trojanas sustentat opes ? non vivida bello
 obsessa, egrediuntur, et de- Dextra viris, animusq; ferox, patiensq; pericli ? 610
 serunt munimenta sua. Interim Jupiter alloquitur
 prior Junonem : O soror Cui Juno submissa : Quid, ô pulcherrime conjux,
 mea, et eadem uxor accep- Sollicitas ægram et tua tristia dicta timentem ?
 tissima : an Venus fulcit Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
 vires Trojanorum ut puta- Vis in amore foret ; non hoc mihi namq; negares,
 bas ? nec opinio tua decepit Omnipotens ; quin et pugnæ subducere Turnum,
 te ? non est illis hominibus Et Dauno possem incolumem servare parenti. 616
 manus ardens ad bellum ? Nunc pereat ; Teucrisq; pio det sanguine poenas.
 et animus asper ac tolerans Ille tamen nostrâ deducit origine nomen :
 laboris ? Cui Juno ait hu- Pilumnusque illi quartus pater : et tua largâ
 milis ; O formosissime ma- Sæpe manu multisq; oneravit limina donis. 620
 rite, cur lacessis me dolen- Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi :
 tem et metuentem verba Si mora præsentis leti tempusque caduco
 tua dura ? quippe si mihi Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis ;
 esset in amore ea auctori- Tolle fugâ Turnum, atq; instantibus eripe fati :
 tas, quæ fuit olim, et quam Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis 625
 deceret esse, non negares Si verò gratia ulla amplior occultatur sub istis
 hoc mihi, cum possis om-
 nia : imò possem subtrahe-
 re Turnum è prælio, et
 servare salvum patri ejus
 Dauno. Nunc moriatur, et
 persolvat pio sanguine pœ-
 nas Trojanis. Tamen ille
 trahit nomen è stirpe nostrâ : et Pilumnus est illi pater quarto gradu, et sæpe cumulavit portas
 templorum tuorum liberali manu, et plurimis muneribus. Cui rex cœli sic loquitur breviter : Si
 petitur à te pro illo juvene morituro dilatio mortis instantis et tempus, et si existimas me posse
 sic statuere : aufer Turnum fugâ, et eripe eum fati urgentibus : licet mihi favere tibi eò usque.
 Si verò gratia ulla amplior occultatur sub istis

NOTÆ.

603. *Turbinis.*] Turbo, ventus est repentino impetu universa perturbans, ex Apuleio : Græcis, *τὸν πῶν*.

604. *Castra.*] Urbem obsessam, Æ. 7. 157.

607. *Germana, &c.*] Cur Juno dicatur Jovis et soror et conjux, Æ. 1. 47.

609. *Non vivida bello, &c.*] Existimant aliqui dictum id à Jove simpliciter : nullam inesse virtutem Trojanis, nisi quæ in uno Veneris auxilio posita sit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam esse, cujus vera sententia sit : non Venerem Trojanis, sed vividam bello dextram virtutemque succurrere. Etsi enim Venus ab Æneâ vulnera depulerit, v. 331. hæc tamen ipsius cura ad unum Æneam pertinebat ; non ad cæteros item duces, qui propriâ vi multa fortiter patrabant. *Opes ; vires, potentiam, Æ. 9. 532. summa nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Lacessis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii sententia de ironiâ Jovis.

614. *Vis in amore, &c.*] Si tantum apud te possem amore meo, quantum olim poteram : non hoc mihi negares ; ut Latini quoque virtute atque animo superiores essent.

618. *Nostrâ origine.*] Divinâ. Et verò Pilumnus à quibusdam dicitur Jovis fuisse filius : quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim chara esse potuit Junoni stirps Pilumni, si Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, sed divinam tamen originem referendus est. De Pilumno quarto patre Turni, suprâ, v. 76.

625. *Hactenus indulsisse vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem posse ; posse tamen aliquantum differri ; ut diximus, Æ. 1. 239.

Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; spes pascis inanes. [ris,
Cui Juno illacrymans: Quid si, quod voce grava-
Mente dares; atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potiùs formidine falsâ 631
Ludar; et in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protinùs alto
Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
Iliacamq; aciem et Laurentia castra petivit. 635
Tum Dea nube cavâ tenuem sine viribus umbram,
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis: clypeumque jbasque
Divini assimulat capitis, dat inania verba, 639
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis.
Morte obitâ quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, et voce lacessit. 644
Instat cui Turnus, stridentemque eminùs hastam
Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum verò Ænean aversum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem:
Quò fugis, Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hæc dabitur dextrâ tellus quæsita per undas. 650
Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
Mucronem: nec ferre videt sua gaudia ventos.
Fortè ratis, celsi conjuncta crepidine saxi,
Expositis stabat scalis et ponte parato,

precibus, et si existimas bellum universum posse mutari et transferri: alis spem vanam. Cui Juno flens ait: Si saltem permitteres ex animo, id quod ægrè permittis verbò: et si hæc vita superesset certa Turno? nunc verò acerbus finis destinatur innocenti, aut ego dicor ignara veritatis: quod *illa* potiùs sit, ut ego decipiar inani metu; et tu referas in melius incepta tua, tu qui *id* potes. Postquam protulit hæc verba, statim dimisit se è summo cœlo; involuta nube, propellens procellam per aërem: et adivit exercitum Trojanum et castra Latina. Deinde Dea instruit armis Trojanis levem umbram absque viribus, ex nube vacuâ, in figuram Æneæ, quod erat prodigium mirabile aspectu: et simulat clypeum, et cristas divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit sonum *vocis* absque animâ, et exprimit incessum ambulantis. Qualia simulacra rumor est volare post mortem obitam, aut qualia somnia decipiant sensus sopitos. At simulacrum lætum gestit ante prima agmina, et provocat armis Turnum, et urget verbis. Turnus imminet illi, et

procul evibrat hastam sonantem: illud convertit gressus oblato dorso. Tunc autem quando Turnus credit Æneam retrò versum fugere, et turbatus accepit animo spem vanam, ait: Quò fugis, ô Ænea? ne desere conjugia promissa: terra quæsita per mare dabitur tibi hæc manu mea. Inclamans talia persequitur, et intorquet ense nudum: nec animadvertit ventos rapere suam voluptatem. Fortè navis, adnota margini lapidis alti stabat scalis extensis et ponte præparato,

NOTÆ.

628. *Quid si, quod voce gravaris, &c.*] Timet Juno ne parum sincerè et ex animo permiserit Jupiter, vitam Turni, dilatâ morte, servari.

630. *Veri vana.*] Ignara, inscia, Æ. 7. 449. *Veri effata senectus.*

632. *Potes.*] Potest Jupiter fata reflectere, vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo. Æ. 1. 239.

634. *Hyemem.*] Tempestatem, Æ. 1. 122. *De Laurento,* urbe Latinâ, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cavâ, &c.*] Ex Homero, Iliad. 5. 449. Cùm Venus, Diomedem in Æneam irruenti frustrâ peplum obtendens, ab ipso Diomede vulnerata fuisset, currumque Æneæ commisisset Apollini: Apollo, Æneâ subducto, simulacrum eidem persimile hosti-

bus opposuit. Idem hîc præstat Juno: non quidem ut Æneam, sed ut Turnum Æneæ subducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ cristas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

650. *Hæc dabitur, &c.*] Amarus jocus: significat enim, se humi dejecturum Æneam, et morti daturum.

651. *Coruscat mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio sæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferri videt, &c.*] Nec videt hostem, cujus ob fugam exultat; umbram inanem esse, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido* est summitas ripæ, vel abrupti saxi. *Crepidine*, pro *crepidini*: ut suprâ, v. 361. *Hærel pede pes, prò pædi.*

quâ nave rex Osinius rec-
tus fuerat è Clusinâ re-
gione. Simulacrum Æneâ
fugientis conjicit se illuc
simidum in latebras: nec
sentior imminet Turnus, et
omittit moras, et transvo-
lat pontes excelsos. Vix
pervenerat ad proram;
cum filia Saturni Juno se-
cat funem, et trahit navem
solutam per mare turbatum.
Æneas verò vocat ad cer-
amina absentem Turnum;
tradit morti plurima cor-
pora hominum obvia. Tunc
tenue simulacrum non quæ-
rit ulterius latibula, at evo-
lans in altum confudit se
cum nigrâ nube: dum in-
terim ventus vehit Turnum
medio mari. Ille circum-
spectat inscius rerum, et
ingratus servatæ vitæ: et
tollit ad astra geminas ma-
nus cum his verbis; O pa-
ter omnipotens, an existi-
masti me aptum tanto sce-
leri, et voluisti me luere
tale supplicium? quò ve-
hor? unde discessi? quæ
fuga et qualem referet me?
an rursus aspiciam muros
Laurentes, aut castra mea?
quid dicet multitudo illa
hominum, qui secuti sunt
me et meum bellum, et
quos omnes ô scelus, de-
serui in crudeli morte? et
jam cerno eos vagos, et au-
dio gemitum morientum.

Quâ rex Clusinis advectus Osinius oris. 655
Huc sese trepida Æneâ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus segnior instat,
Exuperatque moras, et pontes transilit aitos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
Avulsamque rapit revoluta per æquora navem. 660
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultrâ latebras jam quærit imago,
Sed sublimè volans nubi se immiscuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis: 666
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxisti? et tales voluisti expendere pœnas?
Quò feror? unde abii? quæ me fuga, quemve
reducet? 670
Laurentes-ne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaq; arma secuti?
Quosque, nefas, omnes infandâ in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumq; cadentum 674
Accipio. Quid agam? aut quæ jam satis ima dihis-
Terra mihi? vos ô potiùs miserescite, venti: [cat
In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, sævisque vadis immittite syrtis, 678
Quò neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
An sese mucrone ob tantum dedecus, amens [luc:
Induat, et crudum per costas exigat ensem;

NOTÆ.

655 Clusinis advectus Osinius oris, &c.] De illo Clusii rege, et urbe Clusio, supra, v. 166.

664. Sublimè volans.] In sublime: adverbii more. Sic G. 1. 320. Segetem ab radicibus imis sublimè expulsam eruerent.

666. Ingratusque salutis.] Incusat enim Jovem, cujus permissu, Junonisque operâ servatus fuerat.

668. Crimine dignum.] Dignum, qui admitterem tantum scelus: quale est, meos in pugnam deserere.

670. Quemve reducet?] Qualem me reducet? quantâ ignaviæ labe maculatum?

671. Laurentes muros.] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. Castra: vel mea: vel Trojano rum.

674. Palantes video.] Palantes, vagos: quasi

planantes: à πλανῶμαι, erro, vagor: unde et planetæ, vaga astra.

677. Adoro.] Ventos scilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. Syrtis.] Ita lego cum Servio, non syrtes: ne obscurior sit structura. Syrtis: locus quilibet arenosus in mari, Æ. 1. 111.

681. Sese... mucrone induat.] Commutatio, pro mucronem induat, vestiatur, abdatque corpore. Sic Cæsar, de bello Gall. 1. 7. Se ipsi acutissimis vallibus induebant

682. Crudum ensem.] Cruentum. Nam cruor, est sanguis effusus venis et jam frigescens, à κρῶς frigidus; à cruore cruentus et crudus, qui adhuc est in cruore: à crudo, crudelis; ut à fido, fidelis.

Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
 Curva petat: Teucrûmque iterum se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno 685
 Continuit, juvenemque animo miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque æstuque secundo:
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantes. 690
 Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
 Ille, velut rupes vastum quæ prodit in æquor,
 Obvia ventorum furiis, expositâque ponto, 694
 Vim cunctam atque minas perfert cœlique marisq;
 Ipsa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrum
 Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fu-
 gacem:

Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
 Occupat os faciemq; adversam: poplite Palmum
 Succiso volvi segnem sinit: armaque Lauso 700
 Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
 Nec non Evantem Phrygium, Paridisq; Mimanta
 Æqualem comitemque: unâ quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit; et face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paternâ 705
 Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis

arma ejus ferenda humeris, et cristas imponendas capiti. *Opprimat* etiam Evantem Phrygium et Mimanta coetaneum, et socium Paridis: quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte; quâ regina filia Cissei, gravida ex face, edidit Parin: ad urbem patris *Paris* obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morsibus canum pulsus ex altis montibus;

an immittat se in medias aquas, et adeat natatu sinuosa litora, et se referat rursus in arma Trojanorum. Ter tentavit utramque viam? ter suprema Juno cohibuit eum, et animo miserta coërcuit juvenem. Provehitur findens maria, undâ et fluxu maris favente: et portatur ad urbem veterem Dauni patris sui. Sed interea Mezentius impulsu Jovis ardens succedit ei in prælio, et aggreditur Trojanos. Irrumpunt in eum turmæ Etruscæ, et imminet uni viro; uni, *inquam*, omnibus odiis et densis jaculis. Ille *Mezentius*, sicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum et opposita fluctibus, sustinet omnem violentiam et minas cœli et maris, ipsa stans inconcussa: sic dejicit in terram Hebrum filium Dolichæonis, et cum eo Latagum et Palmum fugientem: sed opprimit saxo et magno fragmento rupis Latagum, secundum os et vultum sibi objectum: permittit Palmum volutari jacentem subsecto poplite: et dat Lauso

NOTÆ.

685. *Viam.*] Modum utrumque consulendi decori suo.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni et Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Successu exultantes, et quasi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruscarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, et Æneæ in auxilium venerant, supra, v. 163. Æ. 8. 478.

703. *Theano.*] In secundo casu, *Theanüs*; Amyci Trojani uxor: à Taubmanno Hecubæ soror dicitur, ideo, quia Cissei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. et 11. 224. Hecuba autem *Cisseis* à Virgilio et à quibusdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam, non Cissei Thracis, sed Dymantis Phrygis, filiam fuisse ait, Iliad. 16. 718. et Theano, uxorem Antenoris et Minervæ sacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur neque Theano soror Hecubæ fuit: neque Theano Virgiliana, eadem est atque Homerica: sed nomen à Virgilio fictum. Quomodo

Hecuba, cum Parin utero ferret, facem gestare se somniaverit, Æ. 1. 27.

706. *Occubat, ignarum, &c.*] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philoctetâ occisus est; secunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius alique sic locum hunc restituant: *Urbe paternâ occubat hic, charum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contrâ est, quodd antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint; Gellius imprimis, qui *ignarum* passivè interpretatur, pro *ignotum*: ut apud Ovid. Metam. 1. 7. 403. *Jamque aderat Theseus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus est ad passivam illam vim confugere: cum activè significare possit, *ignarum casus sui*, id est, *ignorantem se tali casu et loco moriturum.* De Laurente litore, Æ. 7. 63.

707. *Ac velut ille, &c.*] Ille, frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, et magnum aliquid ac singulare significat: *Ille aper*, id est, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 4. *Pæ*

nutritus in sylvâ arundineâ, Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
quem Vesulus pinifer textit Defendit, multosq; palus Laurentia) sylvâ 709
annis plurimis, vel palus Pastus arundineâ: postquam inter retia ventum est,
Laurentia; postquam ven- Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos:
tum est in retia, constitit, et Nec cuiquam irasci propiùsve accedere virtus,
frendet asper, et cohorres- Sed jaculis tutisque procul clamoribus instant;
cit humeris: nec animus Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
est ulli irasci in eum, aut Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas. 715
accedere propiùs, sed om- Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
nes urgent eminùs telis et Non ulli est animus stricto concurrere ferro;
securis clamoribus: ille ve- Missilibus longè et vasto clamore lacesunt.
rò interritus opponit se in Venerat antiquis Corythi de finibus Acron, 719
omnes partes, stridens den- Grajus homo, infectos linquens profugus hy-
tibus, et excutit tela è tergo. menæos.
Non aliter nemini eorum, Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit,
quibus Mezentius legitimo Purpureum pennis et pactæ conjugis ostro:
est odio, est audacia con- Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
gredi nudo ense cum eo: (Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem 724
procul infestant eum jacu- Conspexit capream, aut surgentem in cornua cer-
lis et altâ vociferatione. A- vum;
cron, vir Græcus, venerat Gaudet hians immanè comasque arrexit, et hæret
ex antiquâ regione Cory- Visceribus super accumbens: lavit improba teter
thi, advena, omittens nupti- Ora cruor:
as imperfectas. Postquam Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Mezentius aspexit procul e- Sternitur infelix Acron, et calcibus atram 730
um turbantem medias tur- Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
mas, purpureum ob cristas Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
et purpuram sponsæ pro- Sternere, nec jacta cæcum dare cuspide vulnus:
missæ: quemadmodum sæ-
pe leo famelicus percur-
rens alta stabula (nam im-
pellit immoderata fames) si
fortè vidit capream fuga-
cem, aut cervum sublimem
ab cornua: lætatur aperi-
ens fauces immaniter, et ar-
rigit jubas, et stat incum-
bens super viscera, et san-
guis tingit os sœdum: sic
gaudens Mezentius irrumpit in hostes confertos. Miser Acron sternitur, et moriens ferit talis
nigram terram, et inficit sanguine hastam ruptam. Atque idem Mezentius dedignatus est occi-
dere Oroden fugientem, et librato jaculo acuto infligere ei plagam improvisam:

NOTÆ.

*nam qualis in arvis, Saucius ille gravi venan-
tum vulnere pectus, Tum demùm movet arma leo.*

708. *Vesulus.*] Mons altissimus Alpium mari-
timarum, ad occidentem Liguriæ, nunc monte
Viso: in eo sunt Padi fontes, *du Po*.

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tyberis ostia
urbemque Laurentum, secundùm litus Tyrrhe-
ni maris: qui tractus sylvis et paludibus a-
rundinetisque asper olim fuit, ubi frequentes
apri memorantur à poëtis; hinc *sylvâ hæc a-
rundineâ*, id est, palustris, à Virgilio appella-
tur: testaturque Cluverius, loci speciem nunc
ab antiquâ non admodùm differre, immò et a-
pris infestam esse.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram
facit ac subsistit, ut opponat se in omnes par-
tes.

716. *Quibus est Mezentius iræ.*] Quomodo
dicimus: *esse odio*. *Iusta* dicitur illa Etrusco-
rum, iræ, ob immanem Mezentii crudelitatem,
Æ. 8. 478.

719. *Antiquis Corythi de finibus.*] *Corythus*,
nunc *Cortona*, urbs in orientali parte Tusciæ,
circa Thrasimenum lacum, *antiquis finibus*:
quia à Corytho Dardani patre fundata, à quo
Trojani originem duxerunt, Æ. 3. 169. *Grajus*
homo.] Græca origine; qui Corythi, seu Cor-
tonæ consederat. *Profugus* ad Tarchontem et
Æneam: causam non affert poëta. De *Hy-
menæo*, nuptiarum præside numine, G. 3.
60.

722. *Pennis et ostro.*] *Pennis purpureis*; ut
G. 2. 192. *Pateris libamus et auro*. Sunt *pen-
næ*, cristæ cassidis, è plumis avium purpureo
colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat
à sponsâ datum abeunti, in pignus amoris.
Ostrum, purpura ex ostreo expressa, G. 2.
506.

727. *Lavit.*] Primâ brevi, præsentis est tem-
poris, à *lavere*: primâ longâ, præteriti est tem-
poris, à *lavare*.

733. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non prævisum;

Obvius adversoque occurrit, seque viro vir
Contulit: haud furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abjectum posito pede nixus et hastâ:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant socii, lætum pæana secuti.
Ille autem expirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem subridens mixtâ Mezentius irâ:
Nunc morere: ast de me Divûm pater atque homi-
num rex

Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum:
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen:
Partheniumque Rapo, et prædurum viribus Orsen:
Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericeten:
Illum, infrænis equi lapsu tellure jacentem;
Hunc, peditem pedes. Et Lycius processerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Atronium Salius; Saliumque Nealces,
Insignis jaculo et longè fallente sagittâ.
Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
Funera: cædebant pariter pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrâ spectat Saturnia Juno.
Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,

734 sed obviam præcurrens, et obtulit se adverso, et vir viro objecit se: non melior insidiis, sed generosis armis. Deinde pede imposito, et innitens hastâ super eum stratum: O viri, ecce jacet ingens Orodes pars exercitus non aspernanda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana. Ille autem moriens dixit; O victor, quisquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: sors æqualis te etiam spectat, et mox mordebis eandem terram. Ad quem respondet Mezentius subridens misto furore: Jam morere: de me autem statuatur genitor Deorum, et rex hominum. Id loquens, extraxit hastam è corpore: quies acerbam et somnus ferreus premit illi oculos: oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaspen: et Rapo Parthenium, ac Orsen prævalidum robore: Messapus et Clonium, et Ericeten Lycaonium; illum dejectum in terram lapsu equi indomiti: hunc pedes peditem. Agis quoque Lycius cucurrerat in Messapum: hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum: Salius Atronium: et Salium Nealces, bonus jaculo et sagittâ eminens decipiente. Jam Mars asper adæqua-

bat dolores, et mortes mutuas: victores et victi pariter occidebant, et pariter cadebant: nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miserantur vanum furorem utriusque partis, et tantas difficultates esse hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni aspicit ex adverso. Tisiphone pallida furit in mediis millibus. At verò Mezentius librans magnam hastam intrat in campum turbulentus: quantus Orion excellit

NOTÆ.

quia à tergo, quasi clam, et ex insidiis; seu, ut mox ait, furto.

738. *Pæana secuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum à Mezentio, socii persequuntur. De eâ voce, *Æ.* 6. 657.

741. *Eadem mox arva tenebis.*] Prosternendus et occidendus ab *Æneâ*, infra, v. 894.

743. *Divûm pater atque hominum rex.*] Quem vos talem esse creditis, ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra, v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram suam et arma: *Dextra mihi Deus, et telum quod missile libro.*

747. *Cædicus, &c.*] Reprehendunt poetam critici, quod nomina permiscuerit. Produunt se tamen ipsa per se, quorum et qualia sint; Latina quippe, *Cædicus, Sacrator, Rapo, Messapus, Salius, &c.* Græca, seu Phrygia et

Trojana, *Alcathous, Hydaspes, Parthenius, Orses, &c.*

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium; vel è *Lycaoniâ*, minoris Asiæ regione Mediterraneâ: inter Cappadociam, Pisidiam, et Ciliciam.

751. *Lycius Agis.*] E *Lyciâ*, minoris Asiæ regione, meridionali et maritimâ, inter Cariam ab occidente, et Ciliciam ab oriente.

754. *Longè fallente sagittâ.*] Eminens incautos feriente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit, *Ecl.* 9. 12. *Venus, Æ.* 1. 256. *Juno, Saturni filia, Æ.* 1. 23, 46.

761. *Tisiphone.*] Una è tribus Furiis, *Æ.* 6. 572. G. 3. 552. Nomen à *τίω, ulciscor*, et *φόνος, cædes*.

736. *Orion.*] De eo multa fabulosa congerit hic Servius; sed omnino arbitror, poetam ex-

humero super fluctus, Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei 764
 quando graditur pedes, a- Stagna viam scindens, humero supereminet undas ;
 periens sibi iter per vasta Aut summis referens annosam montibus ornum,
 stagna medii Nerei: aut Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
 quando reportans antiquam ornum è summis montibus,
 ambulat in terrâ, et tegit Talis se vastis infert Mezentius armis.
 caput inter nubes. Talis Huic contrâ Æneas, speculatus in agmine longo,
 Mezentius immittit semag- Obvius ire parat. Manet imperterritus ille, 770
 nis armis. Ex adverso Æ- Hostem magnanimum opperiens, et mole suâ stat :
 neas, conspicatus eum in Atque oculis spatium emensus quantum satis hastæ:
 longâ turmâ, parat ire ob- Dextra mihi Deus, et telum, quod missile libro,
 vium illi. Ille stat intrep- Nunc adsint. Voveo prædonis corpore raptis
 idus, expectans generosum Indutum spoliis ipsum te, Lause, trophæum 775
 hostem, et immotus est suâ Æneæ. Dixit, stridentemque eminùs hastam
 proceritate: et mensus spa- Jecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque
 tium, quantum sufficiebat Egregium Anthorem latus inter et ilia figit :
 hastæ, ait: Nunc dextera, Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
 quæ mihi Deus est: et has- Hæserat Evandro, atque Italâ consederat urbe. 780
 ta, quam vibro volatilem Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
 auxiliantur mihi. Voveo, ò Aspicit, et dulces moriens reminiscitur Argos.
 Lause, te fore trophæum Tum pius Æneas hastam jacit: illa per orbem
 ipsum Æneæ, vestitum spo- Ære cavum triplici, per linea terga, tribusque
 liis detractis è corpore rap- Transiit intextum tauris opus: imaque sedit 785
 toris. Sic ait, et procul evi- Inguine, sed vires haud pertulit. Ocyùs ensem
 bravit hastam sonantem Æneas, viso Tyrrheni sanguine lætus,
 illa autem volans detorta Eripit à femore, et trepidanti fervidus instat.
 est è clypeo Æneæ, et lon- Ingemuit chari graviter genitoris amore,
 gè confodit inter ilia et Ut vidit, Lausus ; lacrymæque per ora volutæ. 790
 latus illustrem Anthorem: Hic mortis duræ casum, tuaque optima facta,
 Anthorem socium Hercu- Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
 lis, qui profectus Argis ad- no ære, per telas lineas et opus clypei compactum tribus coriis tauri: et summâ sui parte
 hæserat Evandro, et re- stetit in inguine: sed non tulit vim suam eò usque. Statim Æneas, gaudens conspecto sanguine
 manserat in urbe Italâ. regis Etrusci, educit gladium à femore, et ardens imminet turbato. Lausus, cùm id conspexit,
 Miser dejicitur alienâ pla- altè ingemuit ex amore in dilectum patrem, et lacrymæ sparsæ sunt per vultum. Sanè si aliqua
 gâ, et spectat cælum et posteritas datura est fidem tanto facto,

NOTÆ.

plicandum de ejus specie cœlesti: maximum enim sidus est, stellis constans sex et quinquaginta lucidissimis: pingitur accinctus gladio, et clavam intendens. Unde cùm mari navigantibus oritur, videtur mare medium secare: mox humeris, deinde toto corpore è fluctibus emergens. Sic quoque in terrâ degentibus, videtur ex horizonte ad summum usque cælum pertinere. Ornus annosa, clava est, quâ instructus pingitur. Ornus arbor, fraxinus sylvestris. Nereus, marinum numen, Ecl. 6. 35. Nerei stagna: humilior expressio maris, quam auget addendo, maxima: ut Æ. 1. 118. Nantes in gurgite vasto.

773. Dextra mihi Deus.] Nam ubique Contemptor Divûm Mezentius, Æ. 7. 648.

775. Ipsum te, Lause, trophæum, &c.] Solent victores truncum arboris eligere, quem spoliis onerent: idque trophæum appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, sed Lausum ipsum filium suum trophæi loco sibi futurum: id est,

se daturum, et quasi consecraturum filio spolia Æneæ.

778. Anthorem.] Non ab Anthor, Anthoris: brevis enim esset media syllaba: ut in Hector, Hectoris; Nestor, Nestoris. Igitur ab Anthores, Anthoris: ut Diore, Dioris: unde Anthorem, sicut Diorem, Æ. 12. 509. Ita Servius. De Argis, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 284. De Hercule, apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. Italâ urbe.] Pallanteo, Evandri regiâ, Æ. 8. 51.

784. Linea terga.] Suprà, v. 482. Ferri terga: id est plexus varios. Lino autem, sive linteo tegebantur area etiam scuta, ut iis inhærere pictura posset: ex Servio. De inguine, suprà, v. 589.

788. Femore.] Femur et femer, promiscuè sumuntur; tamen propriè femer pars est interior; femur, exterior. Aiunt aliqui solum dici femur, in nominativo: cujus genitivus sit femoris vel feminis: leguntque hic femine.

Non equidem, nec te, juvenis memorande, silebo.
 Ille pedem referens, inutilis, inque ligatus
 Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat : 795
 Prorupit juvenis, seseque immiscuit armis.
 Jamque assurgentis dextrâ, plagamque ferentis
 Æneæ subiit mucronem : ipsumque morando
 Sustinuit : socii magno clamore sequuntur,
 Dum genitor nati parmâ protectus abiret : 800
 Telaque conjiciunt : proturbantq; eminùs hostem
 Missilibus : furit Æneas, tectusque tenet se.
 Ac velut, effusâ si quando grandine nimbi
 Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
 Omnis et agricola, et tutâ latet arce viator,
 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
 Dum pluit ; in terris ut possint, sole reducto,
 Exercere diem : sic obrutus undique telis
 Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem 809
 Sustinet : et Lausum increpitat, Lausq; minatur :
 Quò moriture ruis ? majoraque viribus audes ?
 Fallit te incautum pietas tua. Nec minùs ille
 Exultat demens : sævæ jamque altiùs iræ
 Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
 Parcæ fila legunt. Validum namq; exigit ensem 815
 Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
 Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
 Et tunicam, molli mater quam neverat auro :
 Implevitque sinum sanguis : tum vita per auras
 Concessit mœsta ad manes, corpusque reliquit. 820
 At verò ut vultum vidit morientis et ora,
 Ora modis Anchisiades pallentia miris :
 Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit :
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago : 824
 Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
 Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum ?

non hic tacebo exitum as-
 peræ mortis, et tua fortia
 gesta ; nec te *ipsum*, ô ce-
 lebrande juvenis. Ille retrò
 ferens gressum, et debilis,
 et impeditus, recedebat ; et
 trahebat *cum* clypeo has-
 tam hostilem : juvenis irru-
 it, et se interposuit armis,
 et objecit se cuspidi Æneæ
 attollentis dextram, et in-
 ferentis vulnus, et ipsum
 sustinuit retardando : socii
 adjuvant ingenti clamore,
 dum pater excederet tectus
 parmâ filii : et evibrant spi-
 cula, et longè propellunt
 hostem jaculis : Æneas sæ-
 vit, et continet se tectus
 clypeo. Et quemadmodum,
 si aliquando nubes ruunt
 effusâ grandine, omnis ara-
 tor et omnis agricola fugit
 ex agris, et viator abdit se
 sub aggere securo, aut sub
 crepidine fluvii, aut sub ca-
 vo rupis arduæ, dum pluit ;
 ut possint Sole revocato
 operari per diem in ter-
 ris : sic Æneas obrutus un-
 dequaque spiculis, sustinet
 omnem nubem armorum,
 donec cesset tonare : et ob-
 jurgat Lausum, et commi-
 natur Lauso : Quò curris, ô
 moriture, et cur suscipis
 majora viribus ? pietas tua
 decipit te improvidum. Il-
 le nihilominus insanus gau-
 det : et jam furor asper gra-
 vius exardescit duci Troja-
 no, et Parcæ colligunt ulti-
 ma fila Lauso. Nam Æneas
 immittit validum ensem in
 medium juvenem, et abdit
 totum : cuspis trajecit quo-
 que parmam, levem arma-

turam minacis juvenis, et tunicam quam mater neverat auro flexili : et cruor replevit sinum : tunc vita tristis abiit per ærem ad inferos, et deseruit corpus. At verò cùm filius Anchisæ vi-
 dit faciem et ora morientis, ora pallentia miris modis : ingemuit graviter miserescens et porrex-
 it dexteram, et specimen illud pietatis in parentem penetravit animum. O puer infelix, quid nunc
 pro istis meritis : quid pius Æneas dabit tibi dignum tantâ virtute ?

NOTÆ.

794. *Inque ligatus, &c.* Æneæ hastili per clypeum in inguen impacto, cum ipso clypeo quasi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.* Sic restituimus ex Romano apud Pierium codice ; aliàs *proripuit*.

800. *Parmâ.* Brevis clypeus rotundus, et undique *par* : *velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infrâ, v. 817. *Parmam leviam armâ.*

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem Sustinet.* Ita Pierius legit, ex vetustissimo Roma-

no codice : cùm vulgò corruptè legatur ; *nubem belli dum detinet, omnes sustinet.* Firmat Romanam lectionem Servius, cùm sic interpretatur : *Bellantum impetum sustinet, dum deservat.*

815. *Parcæ.* Tres, quæ fuis hominum sortes evolvunt, Æ. 1. 22.

818. *Tunicam.* De eâ veste interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.* Inferorum Dii sunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

retine arma tua, quibus Arma, quibus lætatus, habe tua : teque parentum
gaudebas ; et te reddo um- Manibus, et cineri, si qua est ea cura, remitto.
bris parentum et sepulchro, Hoc tamen infelix miseram solabere mortem :
si quæ ratione id curas. Ta- Æneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultrò 830
men ô miser solaberis ne- Cunctantes socios, et terrâ sublevat ipsum,
cem infaustam eâ re : more- Sanguine turpantem comptos de more capillos.
ris manu ingentis Æneæ. Ul- Intercâ genitor Tyberini ad fluminis undam
trò excitat socios morantes, Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat,
et erigit è terrâ illum fœ- Arberis acclinis trunco : procul ærea ramis 835
dantem curore crines de Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.
more compositos. Interim Stant lecti circum juvenes : ipse æger, anhelans
pater ejus, ad undas Tybe- Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
ris fluvii, tergebat aquis Multa super Lauso rogitat : multosq; remittit 839
plagam, et curabat corpus Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
adnixus trunco arboris : At Lausum socii exanimum super arma ferebant
ærea cassis longè pendet è Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
ramis, et onerosa arma ja- Agnovit longè gemitum præsa-
cent in prato. Juvenes ga mali mens :
præcipui circumstant : ip- Canitiem immundo deformat pulvere, et ambas
se saucius, anhelans sus- Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret : 845
tentat collum, deponens in Tanta-ne me tenuit vivendi, nate, voluptas ;
pectus barbam promissam : Ut pro me hostili paterer succedere dextræ [vor,
quærit plurima de Lauso : Quem genui ? tua-ne hæc genitor per vulnere ser-
et mittit plurimos qui re- Morte tuâ vivens ? heu ! nunc misero mihi demum
trahant eum, et portent ei Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum. 850
jussa patris. Sed socii plo- Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
rantes portabant in clypeo Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Lausum mortuum, mag- Debueram patriæ poenas, odiisque meorum
num, et magnâ plagâ occi- Omnes per mortes animam sontem ipse dedisse : 854
sum. Mens patris præsa- Nunc vivo, neq; adhuc homines lucemq; relinquo.
giens calamitatem agnovit Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
procul lamenta : deturpat Se femur : et, quanquam vis alto vulnere tardat,
canos crines fœdo pulvere, durum est exilium, nunc plaga intimè inflicta est. Ego, ô fili, ipse infeci scelere tuum nomen,
tollit ad cœlum geminas ejectionis solio et regno paterno propter cupiditatem meam. Debebam poenas patriæ, et debebam ip-
palmas, et incumbit cada- se dare animam reclamationis indignationi meorum subditorum per omnia genera mortis. Nunc
veri : O fili, an tanta cupi- vivo, nec adhuc relinquo vitam et homines : at relinquam. Hæc proferens, simul erigit se in te-
do vitæ corripuit me, ut pa- mur saucium : et quamvis violentia profundi vulneris retardet eum,

NOTÆ.

832. De more.] Juvenum : qui, ut et mulie- res, capillos certâ lege componebant, ut videre est in antiquis statuîs. De Tyberino fluvio, Æ. 8. 330.

835. Acclinis.] Vulgò acclivis : sed emen- dant Turnebus, Lambinus, Casaubonus, &c. ut et reclinis pro reclivis : à voce antiquâ et Lucre- tianâ, clino. Cæsar de bello Gal. l. 6. His sunt arbores pro cubilibus : ad eas se applicant : atque ita paulum modò acclinatæ quietem capiunt. Di- citur tamen proclivis, non proclinis : à clivo, quæ inclinatio est et devexitas montis. Ego ex- istimo : sicut clivus à clino dictus est, quod apud omnes constat ; ita potuisse dici acclivis et reclivis, etiamsi à clino deriventur.

835. Procul.] Servius alique hinc probant,

procul, significare juxta : itemque ex illo Eccl. 6. 16. Serta procul tantum capiti delapsa jace- bant. Ego in eam opinionem adduci non pos- sum : et puto, procul, non quidem longam semper distantiam : sed aliquam saltem signi- ficare.

849. Heu ! nunc misero mihi, &c.] Non me movit huc usque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Æneâ vulneris ; quamdiu te ul- torem superesse putavi : nunc, &c.

852. Ob invidiam.] Non ob odia ; ne meritò expulsus esse videatur : inquit Servius. Malè : cum profiteatur se criminis rerum debere poenas patriæ. Fortassè ob invidiam dicit, non subdi- torum in se, sed suam in subditos : id est, cupi- ditatem, avaritiam, immanitatem.

Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
 Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat 859
 Omnibus: alloquitur moerentem, et talibus infit:
 Rhœbe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
 Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
 Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis, 864
 Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo
 Jussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.
 Dixit: et exceptus tergo consueta locavit
 Membra: manusque ambas jaculis oneravit acutis;
 Ære caput fulgens, cristâque hirsutus equinâ. 869
 Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
 Atque hinc Æneam magnâ ter voce vocavit.
 Æneas agnovit eum, lætusque precatur:
 Sic pater ille Deûm faciat, sic altus Apollo, 875
 Incipias conferre manum.
 Tantum effatus, et infestâ subit obvius hastâ.
 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
 Terres? hæc via sola fuit, quâ perdere posses. 879
 Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
 Desine, jam venio moriturus, et hæc tibi porto
 Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem;
 Inde aliud supèr atque aliud figitque, volatque
 Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
 Ter circum astantem lævos equitavit in orbes, 885
 Tela manu jaciens: ter secum Troïus heros
 Immanem ærato circumfert tegmine sylvam.
 Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
 ritas sublato filio? unicus fuit ille modus, quo posses me occidere; nec
 reveremur ullum numen: abstine ab illis: nunc venio moriturus, et prius fero tibi hæc munera.
 Dixit, et libravit jaculum in hostem; deinde infigit aliud, et prætereâ aliud, et circuit in mag-
 num orbem: sed clypeus aureus excipit illa. Ter equitavit in sinistros circuitus circa stantem
 Æneam, spargens manu jacula: ter heros Trojanus secum circumfert magnum numerum ja-
 culorum, in æreo clypeo defixum. Denique cum pigeret ducere tot moras, et extrahere tot
 jacula

non fractus imperat addu-
 ci equum: hoc erat illi or-
 namentum, hoc solatium;
 per hunc exhibat victor ex
 omnibus præliis: alloquitur
 moestum equum, et affatur
 talibus verbis: Rhœbe, diu
 viximus, si ulla res diu du-
 rat hominibus: vel hodie
 victor reportabis spolia illa
 sanguinea et caput Æneæ,
 et mecum eris ultor mortis
 Lausi: vel si nullus impe-
 tus pandit mihi viam ad ul-
 tionem, cades simul: opi-
 nor enim, ô fortissime, de-
 dignaberis ferre imperia
 exterorum, et Trojanos do-
 minos. Sic ait; et exceptus
 dorso, composuit corpus
 assuetum huic equo: et ar-
 mavit binas manus telis
 acutis: splendens æreâ cas-
 side secundum caput, et hor-
 rens cristâ è júbis equinis.
 Sic præceps cepit cursum
 per medios. Pudor magnus
 ardet in corde intimo, et
 amentia juncta cum dolore,
 et amor turbatus furore, et
 fortitudo sua sibi cognita.
 Tunc verò appellavit Æ-
 neam ter altâ voce. Æneas
 agnovit eum, et gaudens
 orat Deos: Sic pater ille
 Deorum, sic magnus Apol-
 lo efficiat, ut incipias con-
 serere manum mecum. Hoc
 solum locutus est, et occur-
 rit adversus minaci hastâ.
 Ille autem Mezentius ait:
 O crudelissime, cur me ter-

NOTÆ.

861. Rhœbe, diu, &c.] Carpitur hinc à quibus-
 dam Virgilius, quòd Mezentium inducat se-
 cum equo componentem. Ducem tamen ha-
 bet Homerum, Il. 8. 185. ubi Hector equos
 item suos, Xanthum, Podàrgum, Æthona, et
 Lampum adhortatur.

875. Sic pater ille, &c.] Æneæ pietas in in-
 vocandis Diis, quos contra Mezentius negli-
 git; Dextra mihi Deus, &c. v. 773. Sic, &c.
 Id est, sic faciat pater Deûm, ut incipias, &c.
 Est enim in pugnâ, quæ missilibus peragitur,
 deterior ejus conditio qui incipit. Vel: faciat
 pater Deûm, ut sic incipias: id est, eques contra
 peditem. Nam etsi habitus equestris videtur
 ad impetum pedestri superior: in pedestri
 tamen magna et multiplex utilitas. Et verò Æ-
 neas pedes, confosso equo, equitem deturbavit

878. Quid me erepto, &c.] Orbatum filio pa-
 trem frustra territas: magis enim post illius
 excessum cupio mori, quàm me ipse cupis oc-
 cidere. Sic Donatus.

879. Hæc via sola fuit, &c.] Aliâ enim viâ
 superare non posses: tunc vita mea consump-
 ta est, tunc me cepit odium vitæ: cum ce-
 cidit Lausus, cum ejus funus his oculis vidi.
 Sic Donatus.

880. Nec mortem, &c.] Frustrâ minaris mor-
 tem, quam quæro: frustrâ Deos invocas, quos
 contemno, quos probis lacesso; quibus, si ad-
 essent, minimè parcerem.

881. Hæc tibi porto Dona prius.] Ut, quasi
 mutuo munere, me occidas. Umbo, Æ. 2.
 546.

è clypeo ; et cùm premere- Vellere ; et urgetur pugnâ congressus iniquâ : 889
 tur certans praelio impari : Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
 meditans mente plurima, Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 tum denique irruit et im- Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
 pingit hastam inter cava tempora pugnacis equi : Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
 equus attollit se rectum, feri- Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo. 894
 rit aërem ungulis posteriori- Clamore incendunt cœlum Troësque Latinique.
 bus, et ipse cadens super Equitem excussum impedit
 eum, et pronus in caput op- Advolat Æneas, vaginâque eripit ensem :
 primit projectum humerum. Et super hæc : Ubi nunc Mezentius acer, et illa
 Trojani et Latini commo- Effera vis animi ? contrâ Tyrrhenus, ut auras
 vent cœlum clamore. Æ- Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit :
 neas accurrit, et extrahit Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris ?
 gladium è vaginâ, et simul Nullum in cæde nefas, nec sic ad prælia veni, 901
 hæc dicit ; Ubi est jam fe- Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 rax Mezentius, et aspera Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro ;
 illa violentia animi ? Etrus- Corpus humo patiare tegi : scio acerba meorum
 cus, postquam aspiciens aë- Circumstare odia : hunc, oro, defende furorem,
 rem hausit spiritum, et col- Et me consortem nati concede sepulchro. 906
 legit animum, ait contrâ ; Hæc loquitur, juguloq ; haud inscius accipit ensem,
 Hostis acerbe, cur objurgas Undantique animam diffundit in arma cruore.
 me, et intentas necem ? nul-
 lum crimen est in meâ cæ-
 de : nec sic redii ad præ-
 lium, ut mihi parceres ; nec
 meus Lausus fecit mihi tecum hæc fœdera. Hoc solum precor, per veniam quæ datur supe-
 ratas hostibus, si datur aliqua : patere ut cadaver meum tumuletur humo. Novi aspera odia
 meorum circumstare me : precor, contine hunc furorem, et redde me tumulo conjunctum cum
 filio. Hæc dixit, et excipit gladium gutture sciens et videns et spargit animam cum sanguine
 exundante in arma.

NOTÆ.

887. *Sylvam.*] Magnam telorum multitudinem, infixam clypeo, G. 1. 152.

889. *Pugnâ congressus iniquâ.*] Pedes Æneas, contra equitem Mezentium.

892. *Tollit se arrectum, &c.*] Videtur primùm sublato capite ex dolore vulneris, in posteriores pedes surrexisse: mox contrario motu recidens in anteriores, posterioribus aërem verberasse: quo succussu dejectus est Mezentius: equus in caput cernuus procubuit.

894. *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] Cernuus is dicitur, qui procumbit in faciem; eam scilicet partem, quæ cernimus, seu videmus: hinc cernuare. Ita vulgò grammatici omnes. Armus est humerus, ut quibusquam videtur, brutorum animantium. Tamen hic explicatur de hume-

ro Mezentii, quemadmodum de humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Desine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris? Nullum, &c.*] Quid suspendis ictum, quasi me ad mortem deprecandam invitares? potes me occidere: nullum crimen est, si quod hostis tibi parabat, id ipsum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente redii, ut vincerem; sed ut morerer. Nec Lausus morte suâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares: donum quippe respuerem tuum, qui filio superesse nolo.

905. *Circumstare odia.*] De odiis Etruscorum in Mezentium regem suum, Æ. 8. 478.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Posterâ die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit : Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Æneâ obtinent, et interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullum inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, eâ spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia : quæ Turnus amarè, sed animosè refellit : paratum se professus singulari cum Æneâ certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nunciatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneâ consilio suas etiam copias bifariam dividit : equites sub Camillâ et Messapo Trojanis equitibus opponit ; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni providet : dimissâ è cælo Nymphâ Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, is relictis, quas insederat, angustiiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas : imminente jam nocte castra utrique ante urbem collocant.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit.

Æneas (quamquam et sociis dare tempus humandis

Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)

Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.

INTERPRETATIO.

Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis : quamvis et urgeat sollicitudo mandandi tempus sociis tumulandis, et animus turbatus sit morte Pallantis

NOTÆ.

1. Oceanum, &c.] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit : quo nomine perperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii : nam, ut ait Servius, quæ naturalia sunt omnibus per se patent. De Aurorâ, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. Primo Eoo.] Luciferò, stellâ Veneris ; quæ

mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum Eous ab hæc, Aurora ; sero solem cadentem subsequitur, tumque vocatur Vesper, Ecl. 6. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus curet ; quia polluti credebantur, et Deorum sacris inepti, qui funera attigerant, Æ. 6. 227. in Notis.

Defigit in colle quercum ex-
celsam, ramis circum am-
putatis : et imponit ei ar-
ma splendida, spolia ducis
Mezentii: quoderat trophæ-
um tibi sacrum, ô magne
Deus belli : accommodat
quercui cristas stillantes
sanguine, et spicula homi-
nis fracta, et lorica appeti-
tam et apertam duode-
cim locis : et annectit lævæ
parti clypeum ex ære, et
suspendit collo gladium
manubrio eburneo. Deinde
sic exorsus hortatur socios
exultantes : nam omnis tur-
ba ducum circumstabat
eum densa : O socii, res
maxima perfecta est : om-
nis metus absit. Quantum
ad reliqua : hæc sunt spolia
et primitiæ de feroci rege
Turno : et hic jacet Me-
zentius meâ manu. Nunc
nobis eundum est ad re-
gem et urbem Latinam.
Parate arma, et cum animo
ac spe desiderate pugnam :
ne ulla mora detineat vos
imperitos, et dubia sententia retardet pigros præ timore ; cum primum Dii permiserint nobis
eruere signa è terrâ, et emittere juventutem e castris. Interim tradamus terræ socios et cada-
vera insepulta : qui honos unicus superest iis qui sunt sub profundo Acheronte. Ite, inquit :
donate ultimis honoribus animas illas insignes, quæ emerunt nobis hanc regionem suo sangui-
ne : et Pallas primus reducat in urbem tristem Evandri :

5

10

16

20

25

NOTÆ.

7. *Trophæum.*] Græcis τροφαῖον, à τροφή, fuga : hoc autem a τρέφω ; verto, vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctissimi grammatici trophæum Latine scribendum existimant, non trophæum. Tamen aspirationem retineri posse arbitror : cum eam in alias quoque Græcicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt Riphæos montes, ρίφαία ὄρη ; Bosphorum, Βοσπορον. Trophæa verò editissimis in locis constitui usu venit : sic Pompeius devictis Hispanis posuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumvestiebant, ut corporis loco esset : vel ex acervo et cumulo spoliolum, &c. De Marte, bello-
rum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam à Mezentio projecta, et clypeo recepta atque infixæ magno numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfossumque.*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Æneâ acceperat : alterum in inguine, Æ. 10. 785. alterum in jugulo, ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina ? suspicatur Servius eum ab Etruscis infensis post mortem fuisse multis ictibus appetitum : ut fuit Hector et Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne suorum odiis eum obijceret. Numerum autem dupdenum ;

pro quolibet incerto numero, à poetâ positum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primi fructus belli in Turnum suscepti, quos pius Æneas Marti dedicat ; ut solebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis sacrari. De rege superbo. Turnum explico, non Mezentium : non enim hæ erant Mezentii primitiæ, sed spolia omnia. Hic est Servius hic pronomen putat, et explicat talis : quasi diceret : hic tantus tamque formidandus hostis, nunc talis ac tantillus est, umbra tantum et inane simulacrum. Ego hic adverbium malo.

19. *Vellere signa.*] More Romanorum, qui in castris humi defigebant signa : quæ si deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omini ; si difficile, malo.

23. *Honos Acheronte sub imo.*] Qui enim carebant honore sepulchri, despecti apud inferos, et vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. Acheron, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 6. 51.

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
 Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum :
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Accetes 30
 Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
 Armiger antè fuit ; sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
 Circùm omnes famulûmq; manus, Trojanaq; turba,
 Et moestæ Iliades crinem de more solutæ. 35
 Ut verò Æneas foribus sese intulit altis :
 Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, moestoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
 Ut vidit, levique patens in pectore vulnus 40
 Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis :
 Te-ne, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
 Invidit fortuna mihi ? ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas ?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti 45
 Discedens dederam : cùm me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium ; metuensque mo-
 Acres esse viros, cùm durâ prælia gente. [neret
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
 Fors et vota facit, cumulatque altaria donis : 50
 Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore.
 Infelix ! nati funus crudele videbis.
 Hi nostri reditus, expectatique triumphi !
 Hæc mea magna fides ! at non, Evandre, pudendis
 Vulneribus pulsum aspicias : nec sospite dirum 56
 Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
 Præsidium, Ausonia, et quantum tu perdis, Iule !
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus

Pallas quem non inopem virtutis funesta dies eripuit, et extinxit nece asperâ. Sic dixit plorans, et refert pedem ad portam, ubi senex Accetes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui : *Accetes* qui prius fuit armiger Evandro Arcadi ; sed jam non venerat tam faustis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, et turba famulorum, et multitudo Trojanorum, et Trojanæ tristes passis capillis juxta ritum. Postquam verò Æneas ingressus est portis sublimibus ; emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus perculsis, et insonuit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum, et ejus faciem, et plagam mucronis Itali apertam in molli pectore : lacrymis erumpentibus, sic loquitur : O deplorande juvenis, an fortuna, cùm prospera accederet *ad me*, eripuit te mihi ; ut non videres imperium nostrum, neque victor reducereris ad urbem paternam ? non hæc dederam de te promissa patri tuo Evandro : cùm *ab eo* abii ; cùm amplexus me abeuntem, dimitteret me in magnum imperium *Etruscorum* ; et timens admoneret *me*, *Latinos* homines esse asperos, bellum esse *mihi* cum forti natione. Et nunc quidem ille, delu-

sus spe admodum vanâ, forsitan etiam concipit vota *pro te*, et onerat aras muneribus ; dum nos tristes prosequimur inutili honore juvenem mortuum, et jam nullatenus subiectum *Diis* ullis superis. O miser, spectabis mœstum funus filii. Hi sunt nostri reditus, et triumphi sperati ! hæc magna mea confidentia ! tamen, ô Evander, non videbis *eum* cæsum plagis indecoris : nec, filio *turpiter* salvo, optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi ! quantum amittis tutamen, ô Italia ! et quantum tu, ô Iule ! Postquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri :

NOTÆ.

29. *Ad limina.*] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 486. Cæteras verò funerum ceremonias descripsimus, Æ. 6. 215. et sequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in eâ noctem duxisse. Edò etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipuè Pallantis : quod insigni aliquâ in domo depositum invisit summo mane Æneas : indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31. *Parrhasio Evandro.*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Iliades, &c.*] De more solvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 480.

39. *Fultum.*] Sustentatum suppositis vestibus, tapetibus, &c. De *Ausonibus*, Italis, Æ. 7. 54.

47. *Mitteret in imperium.*] Ad Tuscos, quibus regem petentibus Evander Æneam miserat, Æ. 8. 475, 551.

51. *Nil jam cœlestibus, &c.*] Vivi subditi sunt superis Diis, mortui inferis.

55. *Fides.*] Quâ confidebam victorem Pallantia rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illatis ; quæ fugacem notent, tibi que mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

et mittit mille viros electos Imperat : et toto lectos ex agmine mittit 60
ex universo exercitu, qui Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
prosequantur pompam ultimam, et adsint luctui patris : quæ sunt solamina
parva magnidoloris, tamen Intersintque patris lacrymis : solatia luctûs
debita infausto patri. Alii Exigua ingentis, misero sed debita patri.
non tardi componunt crates et flexile feretrum, Haud segnes alii, crates et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno, 65
Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt :
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi ;
Cui neq; fulgor adhuc, necdum sua forma recessit ;
Non jam mater alit tellus, viresque ministrat. 71
Tum geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
Extulit Æneas : quas illi læta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro. 75
Harum unam juveni, supremum mœstus honorem
Induit, arsurasque comas obnubit amictu.
Multaque prætereà Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem. 80
Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæso sparsuros sanguine flammam ;
Indutosque jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes, 85
Pectora nunc fœdans pugnâ, nunc unguibus ora :
Sternitur et toto projectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus positus insignibus Æthon
ut inferias umbris filii, irrigaturos rogi fuso sanguine : et imperat ipsos duces
portare arbores vestitas armis hostium et nomina hostium inscribi arboribus. Miser Acœtes ob-
ratus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnâ, nunc vultum unguibus : et sternitur humi
profusus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon,
equus bellicus, depositis ornamentis, incedit

NOTÆ.

64. Crates et molle feretrum, &c.] De illo feretro, in modum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

65. Arbuteis, &c.] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, *arbousier*, THE ARBUTE-TREE; Ecl. 3. 32. apta fuit cratibus, quare, G. 1. 166. *Arbutæ crates*. *Quernum vimen*; virgultum, sive ramusculus, è quercu.

67. Stramine.] Vulgò stramen accipitur pro culmis et paleis et frondibus, quæ pecori substernuntur. De violâ, Ecl. 2. 47. De hyacintho, *glayoul*, SWORD GRASS, Ecl. 3. 63.

69. Languentis hyacinthi.] Sæpe Virgilius finalem syllabam naturâ suâ brevem producit, sequente literâ H, ut hic. Ut Æ. 10. 136. Et Clarus et Hæmon. Ibid. 720. Languens profusus hymenæos. Ut Æ. 7. 398. Turnique canit hymenæos. Ut Æ. 9. 418. Dum trepidant, ille hasta Tago.

72. Ostro.] Purpurâ, ex ostreo expressâ, G. 2. 506.

74. Sidonia Dido.] Ex Phœniciâ, Æ. 1. 446.

78. Laurentis pugnæ.] Laurentino in litore commissæ, Æ. 7. 63.

81. Umbris inferias.] Octo juvenes, in pugnâ captos; ut ad rogi immolarentur, inferrenturque quasi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. Truncos.] Minora trophæa, quæ manibus præferrentur; suprâ, v. 7.

88. Currus.] Pugnant enim sæpe viri principes in curribus; ut *Nyphæus*, Æ. 10. 570. et paulò post, *Lucagus*.

89. Positis insignibus Æthon.] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuitur, ab *αἶθρῳ* uro vel ardeo. Insignia equi, sunt *phalæra*, Æ. 5. 310. monilia et stragula pic-

It lacrymans, guttisq; humectat grandibus ora. 90
Hastam alii galeamque ferunt, nam cætera Turnus
Victor habet. Tum moesta phalanx; Teucrique

sequuntur,

Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis:

Postquam omnis longè comitum processerat ordo,

Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto: 95

Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli

Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,

Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos

Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latinâ,

Velati ramis oleæ, veniamque rogantès:

Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant,

Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ:

Nullum cum victis certamen et æthere cassis:

Parceret hospitibus quondam socerisq; vocatis. 105

Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,

Prosequitur veniâ, et verbis hæc insuper addit:

Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,

Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?

Pacemne exanimis et Martis sorte peremptis

Oratis? equidem et vivis concedere vellem. 110

Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent:

Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit

Hospitia, et Turni potius se credidit armis.

Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115

Si bellum finire manu, si pellere Teucros

Apparat; his decuit mecum concurrere telis:

interfectis casu prælii? sanè cuperem dare illam etiam viventibus. Nec venissem *huc*, nisi fata assignassent *mihi* hanc regionem et *hanc* sedem: nec facio bellum cum gente *Latinâ*. Rex *vester* abruptit *jura* nostri hospitii, et potius se commisit armis Turni. Justius fuisset Turnum exponere se huic mortì. Si statuit terminare bellum manu, et ejicere Trojancs, decuit *eum* pugnare mecum his armis:

plorans, et rigat caput longis guttis. Alii portant hastam et cassidem *Pallantis*: nam victor Turnus possidet reliqua *arma*. Postea tristic turma sequitur, et Trojani, et ductores Etrusci, et Arcades conversis hastis.

Postquam tota series prosequentium *funus* longè transiit, Æneas constitit, et adjecit hæc altè gemens:

Eadem aspera sors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve *in* perpetuum mihi, ò Palla maxime, et vale *in* perpetuum.

Nec locutus plura, ibat ad muros excelsos, et referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe *Latini regis*, tecti ramis olivæ, et petentes *hanc* facultatem: ut redderet cadavera, quæ jacebant ferro.

strata per agros: et permitteret *ea* subire sepulchrum terræ: nullum esse bellum cum victis et privatis luce *cælesti*: ignosceret *illis*, quos olim appellaverat hospites et soceros. Illos orantes *ea quæ* non erant neganda Æneas clemens donat *illâ* facultate; et præterea voce adjicit ista: O Latini, quæ sors immerita vos immiscuit tanto bello, ut recusetis nos amicos? an petitis pacem mortuis et

NOTÆ.

ta; Æ. 7. 277; 279. *Flet*, more equis satis vulgari: ut in humanum doloris affectum transire sæpe videantur.

91. *Cætera*.] Ergo clypeum, ense, sed præcipuè balteum abstulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx*.] Propriè agmen pedestre Macedonum, Æ. 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 235. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas*.] Ad peragenda cæterorum sociorum funera.

97. *Salve. Vale*.] *Novissima verba*: quibus à funere discedebant, Æ. 6. 227, in Notis.

99. *Gressumque in castra ferebat*.] Ad urbem suam, opere subitario castrorum in morem extructam, Æ. 7. 157. Igìtur funus extra ur-

bem comitatus, nunc dimisso funere ad urbem redit.

100. *Urbe Latinâ*.] Laurento, Latini regiâ, Æ. 7. 63.

101. *Velati ramis oleæ*.] *Velati*, non capite, sed manibus: quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, supplices præferebant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere cassis*.] *Cassus*, privatus: non à *quassus*, ut nugatur Servius; sed omnino à verbo *carco*.

105. *Socerisque vocatis*.] Cùm Latinus Æneam in socium, hospitem, et generum accepit, Æ. 7. 263.

114. *Turni se credidit armis*.] Non sponte tamen, sed cogente Amatâ uxore, Æ. 7. 616.

vixisset is nostrum, cui Vixet, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset. Deus aut virtus sua servasset vitam. Abite jam; et subjicite flammis miseris civibus mortuis. Aeneas locutus erat: illi taciti obstupuerunt, ac tenebant oculos et vultus inter se obversos. Tum senex Drances, semper infestus odiis et criminatione juveni Turno, sic deinde voce reponit verba: O vir Trojane, fama magne, major factis: quibus laudibus extollam te ad coelum? an prius admirabor te ob justitiam, an ob opera bellica? nos autem memores beneficii reportabimus ista quae dicis in urbem patriam: et sociabimus te regi Latino, si aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat sibi alia fœdera. Immò delectabit etiam nos, erigere moles fatales murorum turorum, et portare humeris saxa Trojanae urbis. Dixerat hæc, et omnes communi voce mussitabant talia. Statuerunt inducias ad duodecim dies: et pace intermediâ, Trojani et Latini confusi absque periculo vagati sunt per montes et sylvas. Fraxinus alta sonat securi utrimque acutâ: eruunt pinus erectas ad astra; nec intermittunt secare cuneis quercus et cedros odoratas, nec vehere ornos plaustris stridentibus. Et jam fama, prævincia tanti doloris, dispersa implet Evandrum, et Evandri ædes atque urbem; quæ fama prius narrabat per Latium, Pallanta victorem esse. Arcades incipiunt concurrere ad portas urbis, et juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter splendet longâ serie flammarum, et latè dividit campos. Multitudo Trojanorum adversum veniens conjungit iis agmina sua dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum,

NOTÆ.

118. Vixet.] Syncope, pro vixisset. Sic. Æ. 4. 682. Extincti, pro extinctisti, &c.

122. Crimine.] Criminationibus, quibus Turnus semper onerabat, ex odio. Sic. Æ. 2. 98. Hinc semper Ulysses Criminibus terrere novis.

126. Justitiæ-ne prius mirer.] More Græcorum; apud quos verba admirandi et similia nonnulla genitivo junguntur. Sic infra, v. 280. Memini lætorve malorum. Apud Horat. Od. 1. 2. 9. 17. Desine mollium tandem querelarum, &c.

133. Pace sequestrâ.] Conciliatrice. Num sequester est arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars sequitur.

Vel juxta Servium et Donatum pax sequestræ, sunt induciæ: quæ sequestræ sunt, id est, mediæ, inter bellum præteritum et bellum futurum.

135. Ferro bipenni.] Bipennis, vel ferrum bipenne: securis est, utrinque acuta: à bina pinna; est autem pinna fastigium quoddam; unde summitas templorum vocatur pinnaculum.

137. Robora.] Robur, vel species est durissimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. Olens, Ecl. 2. 11.

138. Ornos.] Fraxinos sylvestres.

147. Incendunt.] Metaphora, pro concitant, Æ. 4. 360.

Sed venit in medios: feretro Pallanta repôsto 149
 Procumbit super, atq; hæret lacrymansq; gemens-
 Et via vix tandem voci laxata dolore est: [que:
 Non hæc, ô Palla, dederas promissa parenti:
 Cautiùs ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset. 155
 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
 Dura rudimenta, et nulli exaudita Deorum
 Vota, precesque meæ! tuq; ô sanctissima conjux,
 Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem!
 Contrà ego vivendo vici mea fata, superstes 160
 Restarem ut genitor. Troûm socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis: animam ipse dedissem;
 Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
 Nec vos arguerim, Teucris, nec fœdera, nec quas
 Junximus hospitio dextras: sors ista senectæ 165
 Debita erat nostræ. Quòd si immatura manebat
 Mors natum; cæsis Volscorum millibus antè,
 Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla, 169
 Quàm pius Æneas, et quàm magni Phryges, et quàm
 Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
 Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
 Tu quoque nunc stares inmanis truncus in armis,
 Esset par ætas et idem si robur ab annis, 174
 Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
 Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
 Quòd vitam moror invisam, Pallante perempto;
 Dextera causa tua est, Turnum gnatoq; patrique
 Quam debere vides meritis: vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro, 180
 Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos.
 Aurora intereà miseris mortalibus aliam

sed currit in medios: fere-
 tro deposito, concidit super
 Pallanta, atque inhæret
 flens et gemens: ac demum
 difficilè via aperta est voci
 per dolorem: O Palla, non
 dederas hæc promissa pa-
 tri tuo: sed fore ut velles te
 committere duro Marti cir-
 cumspectiùs. Non eram
 nescius quantum valeret
 nova cupiditas gloriæ in
 bello, et jucundus ille ho-
 nor in primâ pugnâ. O pri-
 mi conatus juvenis infeli-
 ces, et acerba experimenta
 belli vicini, et vota preces-
 que meæ à nullo Deorum
 auditæ! et tu, ô sanctissi-
 ma uxor, felix per mortem
 tuam, nec superstes ad
 hunc luctum! contrà ego
 vivendo excessi mea fata,
 ut pater restarem superstes
 filio. Si Rutuli obruissent
 me telis, ed quòd junxi so-
 cietatem belli cum Trojanis,
 ipse libens amissem vitam;
 et hæc pompa revehere-
 domum me, non Pallanta.
 Nec incusabo vos, ô Tro-
 jani, nec fœdus, nec quas
 manus sociavimus per hos-
 pitium: calamitas ista debi-
 ta erat meæ senectuti. Ta-
 men si mors immatura des-
 tinata erat filio: oportebat
 eum mori inducentem Tro-
 janos in Latium, occisis
 prius multis millibus Vols-
 corum. Ego verò, ô Pal-
 la, non honorabo te aliâ
 pompâ; quàm pius Æneas,
 et quàm illustres Trojani,
 et quàm ductores Tusci, et
 omnis exercitus Tuscorum.
 Illi portant magna tro-

phæa, ex iis quos tua manus demisit morti. Tu etiam, ô Turne, stares jam grandis truncus
 vestitus armis, si par fuisset ætas, et vis æqualis ab ætate. Sed miser, cur cohibeo Teucros à
 pugnâ? abite, et memores reportate regi vestro hæc mea dicta: O Ænea, si sustinco adhuc vi-
 tam odiosam occiso Pallante: dextera tua causa est, cur id faciam: dextera, quæ, ut intelli-
 gis, debet Turnum et filio Pallanti, et mihi patri, qui ambo id meriti sumus: unicus hic modus
 solandi me restat tibi et fortunæ. Non cupio gaudia vitæ nec licitum est: sed cupio ferre hæc
 gaudia filio ad profundos inferos. Interim Aurora reddiderat miseris hominibus

NOTÆ.

143. Potis est.] Æ. 3. 671. Feretrum, Æ. 6. 218.

156. Primitiæ.] Suprà, v. 16. Belli propin-
 quis: vel inter finitimos et propinquos populos,
 ita ut ab eo abstinere non potuerim: vel im-
 minentis, cujus mors Pallantis præludium
 est.

160. Vici mea fata.] Superavi naturalem or-
 dinem, longiore vitâ. Fatum enim esse vider-
 tur, ut pater ante filium moriatur.

161. Troûm socia, &c.] Si peccavi, inita cum
 Trojanis armorum societate, solus plecti à

Rutulis debui, solus animam effundere. Ob-
 ruerent.] Supple ulinam, aut si; ut Æ. 6. 31.
 Partem opere in trulo, sineret dolor, lecare, habe-
 res. Volscorum.] Gens fuit Latinis et Rutu-
 lis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. La-
 tium, Æ. 7. 54. Phryges, Trojani, Æ. 1. 381.
 Tyrrheni duces, Æ. 10. 164. Trophæa, suprà, v. 7.

174. Esset par ætas.] Aut mihi, aut nato:
 sed ego senior sum, natus junior fuit, quàm ut
 te vinceret.

182. Aurora.] Dies altera post pugnam. De
 Aurorâ, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

beneficium lamen, reducens opera et labores. Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon, erexerunt rogos in sinuoso litore: unusquisque juxta morem majorum tulit illuc cadavera suorum: et suppositis nigris flammis, sublimè cœlum tegitur fumo in *similitudinem* noctis. Ter indati rutilis armis *pedites* ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt tristem flammam funeris et emiserunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum et sonitus buccinarum tollitur *ad* cœlum. Deinde alii mittunt in ignem spolia ablata Latinis interfectis, et cassides, et pulchros gladios, et fræna, et celeres rotas: pars, dona nota *mortuis*, scuta ipsorum, et jacula non fausta. Plurima corpora boum circum immolantur morti: jugulant in ignem, et setosos porcos, et pecudes direptas ex omnibus campis: deinde *per* totum litus aspiciunt socios qui cremantur: observant rogos semustos: neque possunt *inde* abstrahi, quousque nox frigida mutavit cœlum distinctum astris micantibus. Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros, in aliâ parte; et partim condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, et remittunt in urbem. Comburant reliqua, et immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undequaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cœlo frigidam noctem: dolentes evertabant altum cinerem et ossa permista in rogis, et tegebant ea tepido acervo terræ. Jam verò præcipuus tumulus et pars doloris longè maxima erat per domus, in urbe Latini opulenti. Illic matres, et nurus infastæ: illic dilecta pectora sororum dolentium,

Extulerat lucem, rerefens opera atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
 Constituere pyras: huc corpora quisque suorum 185
 More tulere patrum: subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos: ter mœstum funeris ignem
 Lustravere in equis, ululatusque ore dedere, 190
 Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma:
 It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni, galeas, ensesque decoros, 194
 Frænæque, ferventesque rotas: pars, munera nota,
 Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
 Multa boum circà mactantur corpora morti:
 Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
 Ardentes spectant socios, semustaque servant 200
 Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
 Nec minùs et miseri diversâ in parte Latini
 Innumeras struxere pyras: et corpora partim
 Multa virum terræ infodiunt; avectaque partim 205
 Finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt:
 Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq; vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.
 Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210
 Mœrentes altum cinerem et confusa ruebant
 Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
 Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
 Præcipuus fragor, et longè pars maxima luctûs.
 Hic matres, miseræq; nurus, hic chara sororum 215

NOTÆ.

185. *Pyas.*] Rogos, busta, ligneas strues comburendis cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. et sequentibus.

189. *Decurrere . . . lustravere in equis.*] Primum refero ad pedites: secundum ad equites: ut sic totus exercitus officio funebri erga socios fungeretur. De *lustratione*, pro *circutione*, Æ. 1. 608.

195. *Ferventesque rotas.*] Rotas curruum hostilium, unde solebant principes viri pugnare. *Ferventes*: quæ solebant cursu incallescere: Horat. Od. 1. l. 1. *Metaque fervidis evitata rotis.*

202. *Cœlum stellis aptum.*] Commutatio: pro, cui aptæ et connexa sunt stellæ, Æ. 4. 482.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi* et *comburendi* cadaveris, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant Ossa focis.*] Quomodo ossa hominum, à busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, activè, Æ. 1. 35.

215. *Nurus.*] *Nurus*, propriè uxor filii, *bru*,

Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
 Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos :
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro ;
 Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances : solumq; vocari 220
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contrà variis sententia dictis
 Pro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat :
 Multa virum meritis sustentat fama trophæis.

Hos inter motus, medio flagrante tumultu, 225
 Ecce supèr mœsti magnâ Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt : nihil omnibus actum
 Tantorum impensis operum : nil dona neq; aurum,
 Nec magnas valuisse preces : alia arma Latinis
 Quærenda aut pacem Trojano ab rege petendum.
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus. 231

Fatalem Ænean manifesto numine ferri
 Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235

Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
 Tecta viis. Sedet in mediis, et maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Ætolâ ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet : et responsa reposcit 240
 Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens ita farier infit :
 Vidimus, ô cives, Diomedem Argivaque castra,

gregantur, et plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, et grandior ætate, et præcipuus regno, sedet inter medios, non hilari vultu. Atque hinc imperat legatos, reversos ex urbe Ætolicâ, dicere quamnam reportant : et quærit singula responsa suo ordine. Tunc indictum est linguis silentium ; et Venulus obediens imperio incipit ita loqui ; O cives, vidimus Diomedem et castra Græca,

et pueri orbatî patribus de-
 testantur funestum bellum,
 et nuptias Turni : volunt ut
 ipse armis, ipse gladio di-
 rimat rem ; si quidem petit
 sibi imperium Italiæ et præ-
 cipuam potestatem. Dran-
 ces acerbus asperat hæc :
 et testatur Turnum unum
 vocari, unum peti ad pug-
 nam. Contrà multiplex est
 simul sententia variis ver-
 bis pro Turno, et magna
 auctoritas reginæ protegit
 eum : multa fama tuetur
 virum partis trophæis. In-
 ter has dissensiones medio
 tumultu ardente : ecce præ-
 terea tristes legati referunt
 responsa è magnâ urbe Di-
 omedis : aiunt nihil perfec-
 tum esse omnibus impensis
 tantorum laborum : nihil do-
 na effecisse, nec aurum, nec
 magnas preces : alia aux-
 ilia quærenda esse Latinis,
 aut pacem petendam à
 rege Trojano. Ipse rex
 Latinus concidit ex magni-
 tudine doloris. Furor Deo-
 rum, et sepulchra recentia
 ante oculos, ostendunt Æ-
 neam fatalem juvari evi-
 denti auxilio Deorum. Ita-
 que congregat in excelsam
 regiam magnum concilium,
 et præcipuos suorum ac-
 cersitos jussu suo. Illi con-

NOTÆ

A DAUGHTER IN LAW, sumitur vulgò pro juni-
 ore quâlibet scæminâ, conjugio copulata, Æ. 2.
 501. De hymenæo, G. 3. 60.

223. Reginæ nomen.] Amata, quæ favebat
 Turno, sororis filio, Æ. 7. 357. De trophæis,
 suprâ, v. 7.

226. Diomedis ab urbe.] Arpis, infra, v.
 243.

230. Pacem petendum.] Regimen gerundii.
 Sic Lucretius, l. 1. 111. Pœnas in morte timen-
 dum, ibid. 381. Motu privandum est corpora
 quæque.

238. Primus sceptris.] Reges enim erant ple-
 rique, ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7.
 647.

239. Ætolâ ex urbe.] Arpis, ab Ætolo Dio-
 mede conditis : mox, v. 243.

242. Venulus.] Qui ad Diomedem legatus
 fuerat, Æ. 8. 9.

243. Diomedem.] Filius fuit Tydei, nepos
 Oenei : paterno quidem et avito jure, Ætoliæ

rex : sed cum pater Tydeus Agrii patruî invi-
 diâ regno pulsus esset, et Argos Peloponnesi
 urbem ad regem Adrastrum confugisset ; ibi
 Diomedes ex Deiphyle, Adrasti filiâ, natus est.
 Is Adrasto mortuo maximam et quasi regiam
 auctoritatem Agris obtinuit : avum suum, item
 ab Agrii filiis pulsum, in Ætoliâ restituit : Ar-
 givorum et vicinarum urbium dux ad Trojam
 profectus est ; ex Homero, Il. 2. 563. Ibi maxi-
 ma quæque post Achillem ac difficillima per-
 fecit : Palladium ex arce Trojanâ rapuit, Rhe-
 sum Thraciæ regem occidit ; unde laudat Vir-
 gilius ejus manum, quâ conceidit Ilia tellus.
 Venerem et Martem vulneravit. Quare Venus
 ejus domum evertit, adulterio Ægialæ uxoris
 ejus cum Cylabaro apud Argos : quorum ex
 insidiis cum ægrè elapsus esset, neque verò
 posset in Ætoliâ reverti, ut notat Cedrenus ;
 in Apuliam, maximè orientalem Italiæ partem,
 mari fugit : ibique exceptus à Dauno rege,
 et parte agri donatus, urbes multas condidit

et perfecto itinere evasimus Atque iter emensi casus superavimus omnes :
omnia pericula, et tetigi Contigimusque manum, quâ concidit Ilia tellus. 245
mus manum, quâ regnum Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Trojanum periit. Ille victor Victor Gargani condebat Iapygis agris.
extruebat in campis Gargani Japygis urbem Argy-
ripam, de nomine patriæ Postquam introgressi, et coram data copia fandi ;
gentis. Postquam ingressi Munera præferimus, nomen patriamq; docemus :
sumus, et facultas concessa Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
est alloquendi præsentem : Auditis ille hæc placido sic reddidit ore : 251
offerimus dona, profitemur O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
nomen et patriam : qui in Antiqui Ausonii : quæ vos fortuna quietos
dixerint nobis bellum, quæ Antiqui Ausonii : quæ vos fortuna quietos
causa nos adduxerit in ur- Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella?
bem Arpos. Ille sic tran- Quicunque Iliacos ferro violavimus agros, 255
quillâ voce respondit iis (Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
quæ audierat ; O felices Quos Simeis premat ille viros) infanda per orbem
populi, imperium Saturni, Supplicia, et scelerum pœnas expendimus omnes,
Ausonii veteres : quæ sors Vel Priamo miseranda manus. Scit triste Minervæ
vos turbat tranquillos, et Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphareus. 260
impellit movere bella in- Militiâ ex illâ diversum ad litus abacti,
suetâ? quotquot vastavi- Atrides Protei Menelæus ad usque columnas
mus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ tole-
rata sunt pugnando ad sub- limes muros, et quot ille
Simois sepeliverit viros) luimus per orbem immania supplicia, et omnes pœnas criminum, tur-
ba deploranda ipsi etiam Priamó. Novit ista funestum sidus Palladis, et scopuli Eubœæ, et
mons vindex Caphareus. Post illam Trojæ expeditionem pulsi ad diversa litora, Menelaus
filius Atrei circa columnas Protei

NOTÆ.

præcipuè Argos Hippium, id est, equestre : ex nomine natalis urbis, cujus ager aptus equis dicitur ab Homero ; quæ vox deinde corrupta est primò in Argyrippam, vel Argyripam ; deinde in Arpos. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur Arpe, non longè à Siponto urbe, et radicibus promontorii Gargani, monte di S. Angelo, quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. Prima est, eum in Diomedeis insulis, huic litori vicinis, subitò evanuisse : ejusque socios, dolore mortis illius esse mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda est, ipsum in patriam revocatum, in eâ diem obiisse. Tertia est, Subactâ illâ maris Hadriatici orâ ad usque Venetos, apud illos mortuum et divinis honoribus affectum esse. De Japyge, qui nomen dedit Japygiæ, sive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. Saturnia regna, &c.] De Saturni fugâ in Italiam, Æ. 8. 319. De Ausonibus, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. Simois.] Fluvius Troadis, Æ. 1. 100.

259. Triste Minervæ Sidus, &c.] Sidus Arc-turi, quod cum per se procellosum sit, vim adhuc perniciosiorem ex irâ Minervæ dici potest accepisse ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus, c. 20. de Caphareo: Ubi post Ilii excidium Argivam classem, vel Minervæ ira ; vel, quod certior prodit memoria, sidus Arcturi gravibus affecit cladibus. De Arcturo, Æ. 1. 744. G. 1. 68. Explicari tamen potest sidus de ipsâ tempestate, quam excitavit Minerva :

nam sic videtur vocem illam accepisse Virgilius, G. 1. 311. Quid tempestates autumnî et sidera dicam ? et Æ. 12. 451. Ad terras abrupto sidera nimbus. Il mare per medium. De Minervâ, Æ. 2. 31. De Ajace ab eâ interfecto ad Caphareum, Eubœæ insulæ scopulum, Æ. 1. 40, 45. De Eubœâ Græciæ insulâ, Negropont Æ. 6. 2.

262. Atrides Protei, &c.] Menelaus, Spartæ rex, de quo, Æ. 2. 264. Atrei filius, confecto Trojano bello, octo annis tempestate jactatus est circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret ; et divertit apud Proteum regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita ferè Homerus Odys. 4. 82, 385, &c.

Columnas.] Lîmites, terminos Ægypti. Quippe Strabo l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum disserens, ait, id nomen inde ortum esse, quòd viri illustres, ut finem imperii aut expeditionis suæ notâ aliquâ consignarent ; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus imposuerint : quæ nomina, destructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipsi remanserunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philenorum ad Syrtis Africæ, columna Ionica in isthmo Corinthiaco, turris Pelori et turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi et Alexandri in Indiâ. Igitur columna Protei, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui sic describitur à Strabone, l. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ ὁ πύλος ὁ φάρος, &c. Ad dextram est Pharos, in-

Exulat : Ætnæos vidit Cyclopos Ulysses.
 Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
 Idomenei? Libyco-ne habitantes litore Locros? 265
 Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivûm
 Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
 Oppetuit : devictâ Asiâ subsedit adulter.
 Invidisse Deos, patriis ut redditus oris
 Conjugium optatum et pulchram Calydonâ vide-
 rem? 270

Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur :
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,
 Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
 Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus im-
 plent.

Hæc adeò ex illo mihi jam speranda fuerunt 275
 Tempore ; cùm ferro cœlestia corpora demens
 Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum

do insanus invasi gladio corpora immortalia, et sauciavi plagâ dextram *manum* Veneris. Ne
 verò, ne hortemini me ad talia prœlia. Nec mihi bellum ullum est cum Trojanis post excisam

exulat : Ulysses adiit Cyclopos Ætnæos. An memorabo regnum Pyrrhi, et domum Idomenei subversam? aut Locros degentes litore Libyco? ipse rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu *domûs*, manu sceleratæ uxoris : post Asiâ subactam adulter insidiatus est *ei*. An memorabo Deos obstitisse mihi, quod minùs re-
 vectus in patriam regionem viderem dilectam conjugem et speciosam Calydonâ? nunc quoque monstra terribilia aspectu insectantur *me* : et socii amissi evolârunt alis in ærem, et volucres errant *circa* fluvi-
 os et replent rupes tristibus sonis : heu crudelia supplicia meorum! hæc autem expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore : quan-

NOTÆ.

sula et turris : ad sinistram verò cautes et promontorium Lochius. Et vero testatur Homerus, Menelaum ad Pharam insulam primò exscensionem fecisse, Odyss. 4. 355.

263. *Ætnæos.*] Ulysses in Siciliam apud Cyclopos appulsus est, ubi mons Ætna, ut fuscè narrat Acheinenides, Æ. 3. 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achilles filii : qui ab Òreste Agamemnonis filio occisus est, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 323, &c. De *Phyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

265. *Penales Idomenei.*] Cretensis regis, qui à suis pulsus est ob occisum filium, Æ. 3. 122. *Penales*, Dii sunt domestici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco litore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnassum montem, Æ. 3. 399. Horum aliqui, post bellum Trojanum conседerunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus : alii in Africâ, circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio est, ad mare Mediterraneum, et orientem Syrtis majoris, ut ait Servius ; ut verò testatur Domitius Afer, in regione Africâ planè oppositâ, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266.] *Mycenæus, &c.*] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmnestræ uxoris et Ægisthi adulteri insidiis occisus, Æ. 3. 54. De *Mycenis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 284. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 488.

268. *Devictâ Asiâ subsedit adulter.*] *Subsideo*, est *clam sedeo insidiis*. Unde Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *subsessorem alieni matrimonii*, adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiae insidiatur. Itaque sensus est, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat ; insidiatorem adulterum non defuisse, qui eum sub prima domûs limina primumque reditum opprimeret.

270. *Conjugium, &c.*] *Conjugem* Ægialeam, suprâ, v. 243. *Calydonâ*, urbem Ætoliae, quam Diomedes et avito jure possidebat, et armis domuerat, Æ. 7. 306.

272. *Socii amissi, &c.*] Circa promontorium Apuliæ Garganum, insulæ sunt, non duæ, ut ait Strabo, sed quinque : *Diomedæa* ab antiquis dictæ : harum maxima nunc *Tremiti*. Illic Diomedis socii in aves finguntur commutati : vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiant Virgilius et Ovidius Metam. l. 14. 491. vel ob dolorem amissi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo alique. Has aves in his tantum insulis reperiri ait Plinius, l. 10. 44. easque dentes habere, colore esse candidas, infestas advenis præterquam Græcis. Joannes Meursius ait easdem esse quæ Græcis dicuntur *ἰσώδιαι*, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarum* similes. Ovidius non *cycnos* quidem, sed *cynnis* proximas.

276. *Cælestia corpora.*] Venerem in volâ manûs Diomedes vulneraverat. Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

Trojam : nec recordor, aut gaudeo de antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam dona quæ tulistis ad me è patriis terris. Stetimus adversus valida ejus arma, et conseruimus manus : credite mihi experto, quantus attollat clypeum, quo impetu vibret hastam. Si terra Idæa produxisset duos tales viros præter eum ; Trojanus prior intulisset bellum urbibus Argivis, et Græcia doleret mutatis factis. Quamdiu tardatum est circum muros pertinacis Trojæ : victoria Græcorum substitit manu Hectoris et Æneæ, et retrò tulit pedem in decimum annum. Ambo erant illustres animis, ambo bellicâ fortitudine : iste superior erat religione. Dextra vestra conveniant in fœdera, siquidem id conceditur : sed cavete, ne arma vestra congregiantur cum illius armis. Audivisti simul, rex optime regum, et quæ sint ejus responsa, et quis sit ejus sensus de tanto bello. Vix legati ea dixerant : et varium murmur diffusum est per ora turbata Italorum : veluti quando saxa coercerent fluvios torrentes : tunc obstructo alveo murmur editur, et propinqua ripæ fremunt aquis strepitantibus. Statim atque animi sedati et ora tumultuantia composita fuerunt ; rex precatus Deos incipit è summo solio : Equidem, ô Latini, et cuperem, et utilius fuisset deliberare prius de summâ rerum : non verò convocare concilium tali tempore, cum hostis premit muros. Facimus bellum difficile, ô cives cum stirpe Deorum, et hominibus invictis : quos nulla pugna debilitant, et qui etiam superati non possunt abstinere ab armis. Si constituistis aliquam spem in exercitu Ætolorum advocato, deponite eam : unusquisque sibi sibi sua spes ; sed videtis, quàm tenuis spes illa sit. Quo casu rerum nostrarum cætera concussa jaceant,

Pergama, nec veterum memini lætorve maiorum. Munera, quæ patriis ad me portastis ab oris, 281
Vertite ad Æneam. Stetimus tela aspera contra, Contulimusque manus : experto credite, quantus In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam. Si duo prætereà tales Idæa tulisset 285
Terra viros ; ultrò Inachias venisset ad urbes Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis. Quicquid apud duræ cessatum est moenia Trojæ, Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm Hæsit, et in decimum vestigia rettulit annum. 290
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis : Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextrae, Quà datur : ast, armis concurrant arma, cavete. Et responsa simul quæ sint, rex optime regum, Audisti, et quæ sit magno sententia bello. 295
Vix ea legati : variusque per ora cucurrit Ausonidûm turbata fremor : ceu, saxa morantur Cùm rapidos amnes : clauso fit gurgite murmur, Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis. Ut primùm placati animi, et trepida ora quiêrunt ; Præfatus Divos solio rex infit ab alto : 301
Antè equidem summâ de re statuuisse, Latini, Et vellem, et fuerat melius : non tempore tali Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis. Bellum importunum, cives, cum gente Deorum, Invictisq; viris, gerimus : quos nulla fatigant 306
Prælia, nec victi possunt absistere ferro. Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis, Ponite : spes sibi quisque ; sed, hæc quàm angusta, Cætera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ, [videtis.

NOTÆ.

280. *Lætorve maiorum.*] Græcâ formâ, suprâ, v. 126.

283. *Contulimusque manus, &c.*] Adulatur hîc heroi suo Virgilius; quanquam enim adversus Diomedem stetit, Iliad. 5. 225. tamen huic minimè fuisse parem constat ex eo, quòd ab eodem in corâ vulneratus ictu lapidis fuit, fuissetque adeò interfectus, nisi Venus auxilio filii adfuisset, v. 311.

284. *In clypeum assurgat.*] Ipse attollat clypeum suum. Sic Æ. 12. 729. *Altè sublatum consurgit Turnus in ense, et ferit.*

285. *Idæa terra.*] Troas, ubi mons Ida, Æ. 2. 801. *Inachias*, Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*, Trojanus, Æ. 1. 235.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipuè Romanos, id solemne habuisse ; ut antequam verba publicè facerent, Deos pre-

carentur : et frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis ; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

302. *Antè equidem.*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virium magnitudinem, cui suarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres : aut terras Æneæ assignandas, si sedere hîc velit ; aut naves ædificandas, si malit aliò abire ; deniq; oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas à Jove per Venerem ortus : Trojana gens à Jovè per Dardanum, Æ. 1. 235.

308. *Ætolûm.*] Diomedis sociorum, in Apuliâ sedentium, suprâ, v. 243.

Ante oculos interq; manus sunt omnia vestras. 311
 Nec quemquam incuso : potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit : toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeò, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam ; et paucis, animos adhibete, docebo.
 Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni, 316
 Longus in occasum, fines super usque Sicanos.
 Aurunci Rutulique serunt, et vomere duos
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio et celsi plaga pinea montis 320
 Cedat amicitiae Teucrorum : et foederis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus.
 Considant, si tantus amor, et mœnia condant.
 Sin alios fines aliamque capessere gentem
 Est animus, possuntque solo decedere nostro : 325
 Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent : jacet omnis ad undam
 Materies : ipse numerumque modumque carinis

omnia denique sunt ob oculos et in manibus vestris. At neminem accuso : fuit vobis fortitudo, quæ potuit esse maxima : pugnatum est totâ mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti meæ, et ostendam paucis verbis : advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrheno, protensus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci et Rutuli colunt, et versant aratro colles asperos, et utuntur sterilissimis eorum locis ad pascua. Tota illa regio et tractus pineus alti montis detur amicitiae Trojanorum ; et statuamus justas conditiones foederis, et admittamus eos socios in regnum nostrum. Quiescant illæ, si tanta est cupiditas, et stru-

ant urbes. Si verò voluntas est ipsis adire alias regiones et alios populos, et si possunt abire è terrâ nostrâ : struamus ipsis ligno Italico viginti naves, aut plures, si possunt implere : tota materies jacet prope aquas : ipsi præscribant numerum et formam

NOTÆ.

316. Est antiquus ager, &c.] Duplex est de hujus agri situ opinio. I. Donatus, quem sequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris : à Circæo monte, qui terminus fuit Latii, tempore Tarquinii superbi, orientem versûs, ad usq; Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quodd Tuscos dicat aliquando sedisse circa Ufentem fluvium, huic monti Circæo vicinum ; hunc itaque Tuscum fluvium hîc à Virgilio appellari : deinde quod constet apud omnes ; Rutulos, Turno subditos, spatio illo contentos fuisse ; et Auruncos montem Circæum proximè attingere ; et pinetum, seu locum pini consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minimâ probabilis hæc sententia videtur mihi. Primum, quodd per Tuscum amnem à Virgilio semper intelligatur Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. 199. Secundò, quodd ager ille sic extensus complecteretur regnum universum Turni, cujus angustias descripsimus, Æ. 7. 795. immò et multò latiora spatia : at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi ; certè vero simile non est, Latinum regem homini externo regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditionem totam absorberet. Tertid, cum urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in quâ tum concilium habebat Latinus, à Tyberi vix distaret leucis tribus, sive millibus paulò plus septem ; et reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam quadraginta haberet ad orientem : sanè ager ille dici non potuit à Latino longus in occasum : sed omnino

longus in ortum. II. Servius, quem sequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tyberim versûs, quo ferè loco Trojam suam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit Tusco proximus amni, nempe Tyberi : erit longus in occasum, sive ad occasum Laurenti urbis : immò, ne angustiae agri obijciantur, ultra Tyberim in occasum porrigetur ; siquidem Siculi primi omnium Italiæ incolæ, qui deinde Sicani dicti sunt, ultra Tyberim multas antiquitûs tenuerint urbès, in quibus numerat Dionysius, Alsium, et Cære, in eodem tractu maritimo ultra Tyberim. Igitur erit ager ille, longus fines super usque Sicanos, id est, usque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priusquam à Pelasgis et Aboriginibus inde pulsi, Sicaniam insulam occuparent, unde Sicani dicti sunt. Æ. 7. 795. Quin etiam Aurunci Rutulique serere poterunt : non veri quidem Rutuli, qui fixerant sedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æ. 7. 795. nec veri Aurunci, qui suam fixerant ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eorum reliquiae, quæ circa Tyberim remanserant : hunc enim tractum à Tyberi ad Circæum variis temporibus varios habuisse colonos, qui sese invicem alias in regiones expulerint, testatur Plinius, l. 3. 5. Latium antiquum, à Tyberi Circæios usque, observatum est millium passuum quinquaginta longitudine. Colonissæpe mutatis, tenere alii aliis temporibus : Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.

326. Italo robore.] Robur, pro quocunque duriore ligno sumitur, G. 1. 162.

navium : nos suppeditemus Præcipiant ; nos æra, manus, navalia demus.
 æra, operam, et nautica Prætereà, qui dicta ferant et fœdera firment, 330
 omnia. Insuper placet, cen- Centum oratores primâ de gente Latinos
 tum oratores Latinos è præ- Ire placet, pacisque manu prætereare ramos :
 cipuo genere ire, ut expo- Munera portantes eborisque, aurique talenta,
 nant *Trojanis mea dicta*, et Et sellam regni trabeamque insignia nostri.
 jungant fœdera : et placet Consulite in medium, et rebus succurrite fessis. 335
 eos præferre manibus ra- Tum Drances idem insensus, quem gloria Turni
 mos pacificos, portantes Oliquâ invidiâ stimulisque agitabat amaris :
 dona eboris, et talenta au- Largus opum, et linguâ melior, sed frigida bello
 ri, et sellam, et togam, no- Dexterâ, consiliis habitus non futilis auctor,
 tas nostri imperii. *Vos de-* Seditione potens : genus huic materna superbum
 liberate in commune, et Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat : 341
 subvenite rebus fractis. Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras :
 Tum idem Drances infes- Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
 tus, quem gloria Turni pun- Consul, ô bone rex. Cuncti se scire fateantur
 gebat occultâ invidiâ et sti- Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant. 345
 mulis acerbis : abundans Det libertatem sandi, flatusque remittat,
 divitiis, et abundantior elo- Cujus ob auspicium infaustum moresque sinistros,
 quentiâ ; sed manus *ejus* Turnum, augetque invidiam : Suades, ô bone rex,
 erat iners ad bellum ; *ta-* rem ignotam nemini, nec indigentem voce nostrâ. Omnes fatentur se cognoscere quid postulet
 men reputabatur non vanus sors gentis *nostræ*, sed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi, et deponat tumorem *ille*,
 auctor in consiliis : po- cujus propter omnia adversa et funesta studia

NOTÆ.

329. *Navalia.*] Vulgò *navale*, locus est ubi stant naves. Hic, vel locus est ubi ædificantur : vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur : vel potiùs instrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde à Romanis, non quòd à *Curibus* Sabinis inventa esset, nam Florus testatur Tarquinium Priscum ab Etruscis eam accepisse ; sed omnino à *curru* : nam vetus auctor apud Gellium, l. 3. 18. testatur, *Senatores qui curulem magistratum gessissent, curro solitos, honoris gratiâ in curium vehi : in quo curru sella esset supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primò, tum consules, censores, prætores, et ædiles curules : hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porsennæ apud Dionysium, Masinissæ apud Appianum et Livium. Erat illa *eburnea*, seu potiùs cœlato ebore connecta : tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho in Mario dicitur *ἀγκυλόπους*, *incurripes*. De *trabed*, toga regiâ et consulari Æ. 7. 188.

335. *Consulite in medium.*] Id quod est in communem utilitatem, G. 1. 127. In medium querebant.

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui sibi credita statim effundit. Translatio est, juxta Servium, Donatum, Lactantium, à vase *futili* dicto : cuius os latum et

patulum, fundus angustus at acutus erat : ita ut in terrâ depositum stare non posset, sed statim in latus effunderetur. Hoc utebantur in sacris Vestæ, quia iis sacris aquam in terrâ deponi nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obscuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum se profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republicâ, quam ille temeritate ac fugâ suâ penè evertit. III. Censet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obstare. V. Denique orat, ut si bello abstinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, sed privato certamine dirimat ; quod ab Æneâ proponitur.

345. *Dicere mussant.*] *Mussare*, est muto proximum esse ; submissâ et parum distinctâ voce, quasi timidè ac dubitanter loqui ; *obmurmurare*. Hic *timere, vereri*.

347. *Cujus ob auspicium.*] Quia bellum administratur natu et auspiciis Turni ; non Latini, qui rerum habenas eam in rem deposuerat, Æ. 7. 600. et fortè felicioribus auspiciis bellum suscepisset, si suscipiendum duxisset.

Semper quidem, O Drance, Larga quidem, Drance, tibi semper copia fandi,
 copiosa tibi est facultas lo- Tunc cum bella manus poscunt: patribusq; vocatis
 quendi, tunc cum bella exi- Primus ades: sed non replenda est curia verbis, 380
 gunt opus: et senibus con- Quæ tuto tibi magna volant; dum distinet hostem
 vocatis primus interes: sed Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
 aula non est implenda ver- Proinde tona eloquio, solitum tibi; meq; timoris
 bis, quæ magnifica exci- Argue tu, Drance: tot quando stragis acervos
 dunt tibi impune; dum pro- Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis
 pugnacula murorum cohi- Insignis agros. Possit quid vivida virtus. 386
 bent hostem, nec fossæ re- O Drance, accusa me timo-
 dunt sanguine. Itaque Experiare licet: nec longè scilicet hostes
 tona vi eloquentiæ, quod ti- Quærendi nobis: circumstant undique muros.
 bi consuetum est; et tu, Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
 O Drance, accusa me timo- Ventosâ in linguâ pedibusque fugacibus istis 390
 ris: quandoquidem tua ma- Semper erit? [sum
 nus edidit tot cumulos ca- Pulsus ego? aut quisquam meritò, fœdissime, pul-
 daverum Trojanorum, et Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
 passim illustras campos Sanguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
 trophæis. Licet tibi explo- Procubuisse domum, atq; exutos Arcadas armis?
 rare, quid valeat virtus ar- Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
 dens: scilicet hostes non Et quos mille die victor sub Tartara misi, 397
 erunt nobis petendi procul- Inclusus muris hostilique aggere septus.
 undiq; circumdant muros. Nulla salus bello? capiti cane talia demens
 An ibimus contra illos op- Dardanio, rebusque tuis, proinde omnia magno
 positos nobis? cur mora- Ne cessa turbare metu, atque extollere vires 401
 ris? an fortitudo bellica Gentis bis victæ, contrâ premere arma Latini.
 semper erit tibi in super- Nunc et Myrmidonum procures Phrygia arma
 bâ linguâ et istis pedibus tremiscunt?
 fugacibus? an ego fugatus Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles?
 sum, ô ignavissime? an ve- Amnis et Hadriacas retrò fugit Aufidus undas? 405
 rò ullus accusabit me, quod fusus fuerim: qui conside-
 rabit Tybrim inflatum cre- Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana?
 scere sanguine Trojano, et nunc etiam Diomedes, etiam Larissæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retrò fugit mare Ha-
 universam domum Evan- dri extinctam esse cum so- driaticum?

NOTÆ.

quam fortè mori tum gloriosius foret. V. Os- tendit rem aded non esse desperatam, ut potiùs integra sit; cum auxilia sibi multa super- sint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par: cum adhuc bellum in ortu ipso sit atque initio, ideoque facillè mutari possit, fortunæ vicissitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ desunt, opponit auxilia quæ adsunt quàm plurima, Messapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert se pugnæ singulari.

385. *Trophæis.*] Suprà, v. 7.

394. *Evandri procubuisse domum.*] Occiso Pallante ab ipso Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias et Pandarus.*] Portæ Trojanæ custodes, quos interfecit Turnus, cum in eam urbem insiluit, Æ. 9. 708. et sequenti- bus.

399. *Capiti cane, &c.*] Canere, vatium pro-

prium est, et futura prædicentium: et sensus est: jacta infaustum illud omen in Trojanos, in te ipsum; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum salus sit.

402. *Bis victæ.*] Primum ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc et Myrmidonum, &c.*] Ironicè metûs inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuisse arma Trojana: qui nunquam illa timuerint. *Myrmidones*, Thessali vel Egi- netæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 381. *Tydides*, Tydei filius Diomedes, suprà, v. 243. *Larissæus Achilles*, Thessalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis et Hadriacas, &c.*] Die ipsos etiam fluvios, Trojanorum metu, retrò aquas egisse. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ in Hirpinis nascens, inter Apuliam, Dauniam

Vel cū se pavidam contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus: et formidine crimen acerbatur.
 Nunquam animam talem dextrâ hâc, absiste moveri,
 Amittes: habitet tecum, et sit pectore in isto.
 Nunc ad te et tua, magne pater, consulta revertor.
 Si nullam nostris ultrâ spem ponis in armis; 411
 Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
 Funditus occidimus, neq; habet fortuna regressum:
 Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
 Quamquam ô! si solitæ quicquam virtutis adesset,
 Ille mihi ante alios, fortunatusq; laborum, 416
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
 Sin et opes nobis, et adhuc intacta juvenus,
 Auxilioq; urbes Italæ populiq; supersunt; 420
 Sin et Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine, sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam premor occupat artus?
 Multa dies variusque labor mutabilis ævi 425
 Rettulit in melius: multos alterna revisens
 Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, et Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos

eodem ipso tempore, quo
 scelestus ille accusator si-
 mulat se timidum adversus
 meas rixas, et exasperat
 metu suo accusationem su-
 am. Desine turbari, nun-
 quam perdes talem animam
 hâc manu meâ: maneat te-
 cum, et stet in illo tuo pec-
 tore. Jam redeo ad te et ad
 tuam deliberationem, ô
 magne pater. Si nullam de-
 inceps constituis spem in
 nostris armis; si sumus tam
 destituti, et omnino perii-
 mus ob exercitum semel fu-
 gatum, et si fortuna nullam
 habet vicissitudinem: pre-
 cemur pacem, et porriga-
 mus manus exarmatas. Ta-
 men, ô si restaret nobis ali-
 quid virtutis pristinæ, ille
 videretur mihi felix in labo-
 ribus, et virtute præstans
 præ cæteris; qui, ne cer-
 neret quicquam tale, semel
 procubuit moriens, et mo-
 mordit ore tellurem. Si ve-
 rò nobis restant vires, et ju-
 ventus adhuc illæsa, et ur-
 bes ac nationes Italæ ad
 subsidium: si verò præterea
 victoria contigit Trojanis

cum multo sanguine, si sunt illis suæ mortes, et par clades in omnibus: quare ignavi deficimus
 in primo ingressu belli? cur tremor invadit membra ante sonitum buccinæ? tempus, et multiplex
 motus annorum instabilium vertit plurima in melius: fortuna alternatim revisens decepit plu-
 rimos, et rursus constituit eos in firmo statu. Ætolus et Arpi non erunt nobis subsidio? sed erit
 Messapus, et fortunatus Tolumnius, et ductores, quos

NOTÆ.

et Peucetiam, in mare Hadriaticum fluens;
 celebris Cannensi prælio, quo circa ejus ostia
 Romani ab Hannibale victi sunt. *Hadriacum*,
 vel *Hadriaticum*, vel *Hadrianum* mare, vel *Ha-*
drisia, pars est Mediterranei maris: à promon-
 torio Salentino, quod superius est Italiae cor-
 nu, in sinum influens, Italiamq; ad septentrio-
 nem alluens, unde mare *superum* vocatur. Huic
 nomen ab *Hadriâ* urbe et fluvio in tractu Ve-
 neto, supra Padi ostia, sub extremum sinum,
 ad latus occidentale: nunc dicitur sinus ipse
Golfe de Venise ab urbe Venetiis. Scribitur,
 vel sine aspiratione *Adria*; vel, ut in pleris-
 que omnibus antiquitatis monumentis, cum as-
 piratione *Hadria*.

407. *Artificis scelus.*] Pro *scelestâ* artifice. Sic
 apud comicos frequenter. Terent. Andr. 3. 5.
 1. *Ubi illic scelus est, qui me perdidit?* Crimen
 item, pro criminatione seu accusatione, suprâ,
 v. 122.

408. *Dextrâ hâc.*] Quæ consuevit fortes oc-
 cidere, non ignavos. Sic Cæsar ad Metellum,
 apud Lucanum, l. 3. 135. *Haud unquam jugulo*

se polluet isto Nostra, Metelle, manus; dignum te
Cæsaris irâ Nullus honos faciet.

415. *Quamquam ô! si, &c.*] Si funditus oc-
 cidimus, petamus pacem; tamen, vel ita quo-
 que, si quicquam haberemus virtutis, debere-
 mus mortem majori felicitati ducere, quàm pa-
 cem: ut ille Mezentius, qui ab Æneâ occisus
 est, Æ. 10. sub finem. De formâ illâ optationis,
Quamquam ô! Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, Egregius animi.*] *Græca*
 locutio, suprâ, v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vix dum inito bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria
 pugna tubarum sonitu indicta sit.

428. *Ætolus, et Arpi.*] Diomedes Argypipæ
 conditor, suprâ, v. 243.

429. *Messapus, &c.*] Dux aliquot Etruscorum,
 invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur,
 qui fœdus disturbavit, Æ. 12. 258. et in eo
 tumultu occiditur. *Felix* dicitur ob periti-
 am et felicitatem auguriorum. De *Latio*, et
Laurentibus agris, Æ. 7. 54, 63. De *Camil-*
lâ, duce Volscorum, Æ. 7. 803. et infrâ, v. 535.

tot nationes miserunt : nec parvus honos comitabitur
 congregatos è Latio et campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, ducens agmen equitum et turmas fulgentes ære. Quòd si Trojani me vocant unum ad pugnam, et id vobis videtur, et tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeò fugit adversata *meas* istas manus, ut abnuam audere quicquam pro spe tantâ. Ibo virtute *meâ* adversus *Æneam* : quamvis ille præ se ferret magnum ipsum Achillem, et haberet arma paria *Achilleis*, fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis et Latino socero : *Æneas* me poscit unum? et verò precor, ut poscat *me unum* : potius quàm ut Drances morte pereat *meum*, si talis est ira Deorum *ut pereamus*, aut referat *gloriam*, si virtus aut gloria est *hæc consequenda*. Illi rixantes disseriebant hæc inter se de rebus ambiguis : *Æneas* movebat loco castra et exercitum. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, et replet urbem magno metu, *dicens* : Trojanos ordinatos in aciem, et exercitum *Etruscum* descendere è fluvio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ sunt mentes et commota pectora plebis, et furor excitatus non levibus stimulis. Tumultuantes corripunt arma manibus, juvenus fremens *flagitat* bellum, patres plorant queruntque tristes : cùm ingens clamor effert se undique in aërem *cum* multiplici discordiâ. Non aliter ac cùm fortè turmæ avium sederunt in profundâ sylvâ : aut cùm rauci cyeni emittunt cantus in piscoso fluvio Padusæ, inter aquas garrulas. Nempe, ô cives, inquit Turnus, arreptâ occasione, convocate concilium, et otiosi prædicate pacem : dum illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus proripuit se, et celer exportavit se ex altâ domo.

NOTÆ.

433. *Florentes ære, catervas.*] *Fulgentes* : metaphora, de quâ, G. 2. 6.

437. *Tantâ pro spe.*] Vel victoriæ, vel Laviniaë, vel laudis inde colligendæ, quòd solus privato periculo communem salutem pepererim.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem *Æneas*, quòd ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu à Vulcano fabricata, *Æ. S. 370.* Quemadmodum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, II. 18. 369.

443. *Nec Drances potius, &c.*] Invitavit Drancem ut secum in hostes irrueret, socius laudis et periculi, v. 389. Nunc orationem quasi retractans ait : *Æneas* me solum vocat? et

verò id opto, potius quàm ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps sit.

449. *Tyberino, &c.*] *Æ. 8. 330.* *Teucros, Æ. 1. 235.* *Tyrrhenam, Æ. 8. 479.* *Mussant*, obmurmurant, suprâ, v. 345.

457. *Anne Padusæ.*] *Padus*, maximum Italiaë flumen, de quo G. 1. 482. ostiis quidem septem in mare Hadriaticum defertur, sed duobus antiquissimis: quorum septentrionale dicitur *Volana*, hodie *il Po di Volana*; meridionale, *Paduse*, hodie *il Po d'Argenta*. Vocat stagna, propter diffusas paludis in morem circa ostia Padi, et variis fossis confluentes aquas. *Anne Padusæ*, ut urbem *Pulavi*, *Æ. 1. 247.*

Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis :
 Duc, ait, et Rutulos : equites Messapus in armis,
 Et cum fratre Coras latis diffundite campis. 465
 Pars aditus urbis firment, turresq; capessant :
 Cætera, quâ jussô, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros totâ discurritur urbe.
 Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt. 470
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultrò
 Dardanium Ænean, generumque asciverit urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
 Subjiciunt : bello dat signum rauca cruentum
 Buccina. Tum muros variâ cinxere coronâ 475
 Matronæ puerique : vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum summasq; ad Palladis arces
 Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
 Dona ferens : juxtâque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, atq; oculos dejecta decoros. 480
 Succedunt matres, et templum thure vaporant,
 Et moestas alto fundunt de limine voces :
 Armipotens belli præses, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygiæ prædonis, et ipsum
 Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis. 485
 Cingitur ipsè furens certatim in prælia Turnus :
 Jamque adeò Rutulum thoraca indutus ahenis
 Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc : lateriq; accinxerat ensem,
 Fulgebatque altâ decurrens aureus arce : 490
 Exultatque animis, et spe jam præcipit hostem.

Tu, ait, ô Voluse, significa
 turmis Volscorum ut ar-
 mentur : duc etiam Rutu-
 los : Messape, et Coras
 cum fratre, explicate per
 agros equites in armis.
 Pars defendant ingressus
 urbis, et occupent turres :
 reliqua multitudo ferat ar-
 ma mecum, quâ parte jus-
 sero. Confestim ex urbe
 totâ curritur ad muros.
 Ipse pater Latinus abrum-
 pit concilium et magna ex-
 orsa, et turbatus luctuoso
 tempore, differt ea in ali-
 ud : et accusat se pluri-
 mum ; quod non ultrò ad-
 miserit et urbi adoptaverit
 generum, Trojanum Æne-
 am. Alii faciunt fossas
 ante portas, aut supponunt
 stipites et saxa : rauca tu-
 ba dat signum sanguineum
 ad pugnam. Tunc matro-
 næ et pueri circumdede-
 runt muros multiplici cœ-
 tu ; extrema necessitas in-
 vitat omnes. Regina quo-
 que cum ingenti comitatu
 matrum vehitur ad tem-
 plum et supremam arcem
 Palladis, portans munera :
 et prope comes est Lavinia
 puella, causa tantæ cala-
 mitatis, et submittens for-
 mosos oculos. Matres se-
 quantur, et implent tem-
 plum vapore thuris, et è
 portâ sublimi emittunt vo-

ces luctuosas : O virgo Tritonia, potens in armis, præsidens bello, rumpe tuâ manu arma Tro-
 jani prædatoris, et deice illum humi præcipientem, et disturba sub altis portis. Turnus ipse
 ardens armatur ad pugnam : et jam armatus secundum lorica m Rutulam erat asper æreis squa-
 mis, et texerat auro tibias, adhuc detectus secundum caput : et alligaverat gladium lateri : et
 splendebat aureus exiliens è summâ arce : et gestit animo, et spe jem præoccupat hostem.

NOTÆ.

463. *Maniplis.*] *Manipulus* erat certus mili-
 tum numerus, qui sub eodem signo pugnabat.
 Erat Romuli tempore militum centuria; postea
 duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone,
 quia *minima manus* sive turba militum erat; ex
 Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul
 pugnabant : melius ex Ovidio, Aurelio Victore,
 Donato, &c. quia pro signis et aquilis, Romuli
 tempore, habuerunt fasciculos fœni, pericâ
 suspensos : fasciculi autem illi dicuntur *mani-
 puli*, quod manum impleant.

464. *Equites Messapus.*] Sic interpungimus,
 post Servium et Donatum : ut Volusus ducat
 Rutulos, et simul moneat Volscos ut sub duci-
 bus suis pugnae se parent ; Messapus verò Co-
 ras, et ejus frater Catillus, de quibus, Æ. 7.
 672. ducant equites. *Messapus*, nominativus
 est pro vocativo, ut Æ. 8. 77. *Hesperidum*
fluvijs regnator aquarum Adsis, &c. Æ. 12. 192.
Socer arma Latinus habeto.

467. *Jussô.*] *Jussero*. Sic frequenter in duo-

decim tabulis, apud Cicer, de legibus, &c. *præ-
 ceptis*, pro *præceperis*; *rupsis*, pro *ruperis*: *rap-
 sis*, pro *rapueris*. Sic *fazo*, pro *fecero*: *faxim*,
 pro *fecerim*. Turnebus, l. 15. c. 15.

477. *Palladis arces.*] Templâ Palladis vulgò
 in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arci-
 um, Ecl. 2. 61. *Pallas quas condidit arces Ipsa
 colat*. Dona ferunt ipsi, *peplum*, Æ. 1. 480.
 Cultum verò Palladis reliquorumque Deorum
 Laurentes à Græcis acceperant, qui frequen-
 tes consederant in meridionali Italiæ parte,
 quæ inde diu magna Græciâ dicta est.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen,
 Æ. 2. 171. Præses autem fuit urbium, ar-
 tium, belli, &c. De *Phrygiâ*, ubi Troas, Æ.
 1. 381.

488. *Squamis ahenis*, &c. *Suras*, &c.] De
squamis loricae corio superadditis, Æ. 3. 467.

Sura pars est tibiae carnosa, quæ cum toto
 crure ocreis vestitur.

Qualis equus postquam ruptis retinaculis fugit stabula, demum liber, et fruens patente campo; ille aut vadit ad pascua et greges equarum; aut solitus lavari noto fluvio aquæ exilit, et collo altè erecto petulans fremit, et crines errant per collum et per humeros. Cui Camilla, sequente turmâ Volscorum, obvia occurrit, et regina descendit ex equo sub ipsis portis: quam tota turma imitans descendit ad terram, relictis equis: deinde *Camilla* dicit ista: Turne, si *animus* generosus habet jure aliquam in se confidentiam, audeo et polliceor obstare exercitui Trojanorum, et sola procedere obvia adversus equites Etruscos. Permite me experiri manu prima discrimina pugnae; tu pedes mane ad muros, et tuere urbem. Turnus *respondet* ad ista, hærens oculis in terribili puellâ: O virgo, gloria Italiæ: quas conabor dicere, quas referre *tibi* gratias? sed jam, quandoquidem animus ille *tuus* est supra omnia pericula, divide mecum periculum. Ut fama et missi observatores faciunt fidem, Æneas callidus præmisit equites levis armaturæ qui vastarent agros: ipse, accelerans per deserta alta montis *superato* jugo, accedit ad urbem. Meditor insidias belli, in curvâ semitâ sylvæ, ut occupem militibus armatis angustias bifidas. Tu, signis conjunctis, occurre equitatu Etrusco. Messapus ardens erit tecum, et catervæ Latinæ, et turmæ Tiburtinæ: sune tu quoque munus ducis. Sic dixit, et similibus verbis animat Messapum et duces socios *ejus* ad pugnam; et *ipse* vadit in hostem. Est vallis flexu sinuoso, apta fraudibus et insidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque spissis foliis: trames parvus ducit illuc, et meatus arcti atq; ingressus difficiles ferunt *ad eam*. Super eam, in speculis et in supremo cacumine montis, sternitur planities incognita et perfugium tutum:

NOTÆ.

498. *Volscorum acie.*] Qui jam vocati à Turno per Volusum fuerant, v. 463. De *Camilla*, eorum duce, infra; v. 535. De *Volscis*, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ sociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta . . . belli.*] *Insidias*: dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æ. 6. 568.

Concavo.] *Concavo*, aut saltem *curvo*, Æ. 1. 310.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmissus erat ab Æneâ, per planos campos.

518. *Messapus erit, &c.*] Cum equitibus aliquot *Etruscis*, quorum dux erat, Æ. 7. 691. *Turmæ Latinæ*, sive *Rutulæ*, sub Voluso, supra, v. 464. *Tiburti manus*, sub Catillo et Corâ, supra; v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam brevem hinc producit propter cæsuram, Servius tamen legit antiquo nominativo, *vallis*.

Seu dextrâ lævâque velis occurrere pugnae ;
Sive instare jugis, et grandia volvere saxa.
Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
Arripuitque locum, et sylvis insedit iniquis.

Velocem intereâ superis in sedibus Opim,
Unam ex virginibus sociis sacrâque catervâ,
Compellabat, et has tristi Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias: neq; enim novus iste Dianæ
Venit amor, subitâq; animum dulcedine movit.

Pulsus ob invidiam regno, viresq; superbas,
Priverno antiquâ Metabus cùm excederet urbe, 540
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillæ, mutatâ parte, Camillam.

Ipse sinu præ se portans juga longa petebat 544
Solorum nemorum: tela undiq; sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.

Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
Spumabat ripis, tantus se nubibus imber
Ruperat: ille innare parans, infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet: omnia secum 550
Versanti, subitò vix hæc sententia sedit.

Telum immane manu validâ quod fortè gerebat
Bellator, solidum nodis et robore cocto ;
Huic natam, libro et sylvestri subere clausam,
Implicat, atq;abilem mediæ circumligat hastæ, 555

Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris. 560
Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
Immittit: sonuere undæ: rapidum super amnem

et sylvestri subere huic telo, quod telum grande gestabat fortè manu robustâ, firmum nodis et ligno exsiccato, utpote bellator: et circumnectit aptam mediæ hastæ: et evibrans hastam illam grandi dextrâ, sic loquitur ad cælum: Diana virgo, benefica cultrix sylvarum, ipse pater infantis hanc tibi consecro famulam; fugit hostem per aëra tenens primum tua jacula: O Dea, obtestor te, accipe hanc tuam, quæ jam creditur dubiis ventis. Dixit hæc, et jactit hastam libratam reducto brachio: aquæ sonuerunt:

sive velis descendere ad pugnam, à dextrâ et sinistra parte; sive imminere è verticibus, et dejicere vastos lapides. Juvenis Turnus vadit illuc per spatia itinerum sibi cognita, et occupavit locum, et constitit in locis illis asperis. Interim in cœlestibus sedibus Diana filia Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, et è turbâ sibi sacrâ; et ore mæsto proferebat hæc verba: O virgo, Camilla vadit ad bellum asperum, et frustra tegitur nostris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit mihi Dianæ, flexitque animum meum improvisâ dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam et ob potentiam ferociorem, cùm exiret è veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, asportavit sociam exilii infantem, et appellavit eam Camillam, de nomine matris Casmillæ, mutatâ parte nominis. Ipse ferens eam ante se in sinu, quærebat longa cacumina sylvarum secretarum: arma infesta urgebant undique, et Volsci discurrebant circumjectis militibus. Ecce, in medio fugæ, Amasenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluvia effuderat se è nubibus: ille meditans enatare, retinetur amore infantis, et timet dilecto oneri. ægrè tandem fixum est hoc consilium illi, omnia secum raptim expendenti. Alligat filiam inclusam cortice

NOTÆ.

534. Latonia.] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

539. Ob invidiam.] Vel subditorum in se: vel suam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 862.

540. Priverno, &c.] Privernum, urbs Volscorum, circa Pomptinas paludes et Amasenum fluvium, paucis aliquot leucis à mari distans; ejus ruinæ hodie visuntur juxta oppidum Piperno: Amasenus, hodie est Toppia, Æ. 7. 794. in extremâ notâ. De Volcis, ibidem, et v. 803.

553. Robore cocto.] Ligno duriore, ad fumum exsiccato, G. 1. 175. Et suspensa focis exploret robora fumus. De robore, ibid, 162.

554. Libro et subere.] Liber, cortex interior et tenuis. Hoc super, arbor crassissimi ac levis corticis, liege, cork.

566. Donum Triviæ.] Camillam: vel, quam Triviæ quasi dono salvam recipiebat. Vel, quam ipsi Triviæ quasi donum voverat. Trivia, Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

fugit misera Camilla super
 velocem fluvium in hastâ
 stridulâ. Metabus verò, nu-
 merosâ turbâ jam propius
 imminente, projicit se in
 flumen, et victor extrahit è
 glebis herbosis hastam cum
 infante, quæ erat donum
 jam sacrum Dianæ. Nul-
 læ urbes exceperunt cum
 domibus, nullæ muris; ne-
 que ipse se subdidisset iis
 ob asperitatem morum: tra-
 duxit vitam pastoritiam et
 secretis in montibus. Illic
 inter vepres et inter late-
 bras sylvarum horridas, ale-
 bat filiam uberibus equi
 gregalis et lacte ferino, pre-
 mens ubera in labris filie
 tenellis. Et statim atque
 infans fixit gressus primis
 plantis pedum, oneravit
 manus ejus telo acuto et
 alligavit arcum ac sagittas
 humero parvulæ. Pro au-
 reo ornatu capillorum, pro
 vestitu pallæ defluentis:
 pellis tigridis pendet è ca-
 pite per tergum. Jam tunc
 libravit manu molli jacula
 puerilia, et agitavit fundam
 tereti loro circa caput, et
 prostravit gruem Stry-
 moniam vel cyncum candidum.
 Matres plurimæ in Etrus-
 cis urbibus frustrâ desidera-
 verunt illam in uxorem filio-
 rum suorum: contenta cultu
 solius Dianæ, fovet pudica
 perpetuum amorem virgini-
 tatis et armorum. Vellem
 ut non fuisset perculsa
 amore talis belli, aggressa
 oppugnare Trojanos: nunc
 esset mihi dilecta et una è
 meis comitibus. Age verò,
 O Nympha, siquidem pre-
 mitur fatis crudelibus, des-
 cende cælo et adi regionem Latinam, ubi funestum prælium miscetur auspiciis adversis. Ac-
 cipe hæc, et extrahe è pharetrâ vindicem sagittam. Quisquis læserit vulnere corpus mihi dica-
 tum, sive fuerit Trojanus, sive Rutulus, simul hæc sagittâ mihi solvat pœnas sanguine: ego
 deinde nube cavâ inferam sepulchro cadaver miseræ Camillæ et arma non direpta, et restituam
 illam patriæ. Sic dixit Diana: at illa Nympha delapsæ per levem aërem cæli insonuit, in-
 clusa obscuro nimbo secundum corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros
 Laurenti, et duces Tusci, et omnis acies equitum,

Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magnâ propius jam urgente catervâ,
 Dat sese fluvio, atq: hastam cum virgine victor 565
 Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
 Accepere: neque ipse manus feritate dedisset;
 Pastorum et solis exegit montibus ævum.
 Hic natam in dumis interq; horrentia lustra, 570
 Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto: 574
 Spiculaq; ex humero parvæ suspendit et arcum.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenerâ puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habenâ, 579
 Strymoniamq; gruem aut album dejecit olorem.
 Multæ illam frustrâ Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum: solâ contenta Dianâ,
 Æternum telorum et virginitatis amorem
 Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
 Militiâ tali, conata lacessere Teucros: 585
 Chara mihi comitumq; foret nunc una mearum.
 Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 Labere Nympha polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 Hæc cape, et ultricem pharetrâ deprome sagittam.
 Hæc, quicumq; sacrum violârit vulnere corpus, 591
 Tros Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
 Pòst ego nube cavâ miserandæ corpus et arma
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit: at illa leves cæli demissa per auras 595
 Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus intereâ muris Trojana propinquat,

Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
 Latine, ubi funestum prælium miscetur auspiciis adversis. Ac-
 cipe hæc, et extrahe è pharetrâ vindicem sagittam. Quisquis læserit vulnere corpus mihi dica-
 tum, sive fuerit Trojanus, sive Rutulus, simul hæc sagittâ mihi solvat pœnas sanguine: ego
 deinde nube cavâ inferam sepulchro cadaver miseræ Camillæ et arma non direpta, et restituam
 illam patriæ. Sic dixit Diana: at illa Nympha delapsæ per levem aërem cæli insonuit, in-
 clusa obscuro nimbo secundum corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros
 Laurenti, et duces Tusci, et omnis acies equitum,

NOTÆ.

568. *Manus dedisset.*] *Consensisset, cessisset,* Adagium est, ex iis desumptum, qui pugna victi, aut manus ligandas præbent, aut iisdem protensius mortem deprecantur.

570. *Lustra.*] Cubilia ferarum in sylvis, G. 2. 471.

571. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta versabatur. *Lacte ferino,* equino: nam equum vocavit ferum, Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo au-

reo, quo virgines complecti capillos sole-
 bant: vel acu crinali, quâ capilli discernun-
 tur; vel, alio quolibet aureo capitis ornatu.
Palla, pallium muliebre, apertum ac talare,
 Æ. 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens est
 id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium,
 Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *bru,* A DAUGH-
 TER-IN-LAW.

Compositi numero in turmas : fremit æquore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis, 600
Huc obversus et huc : tum latè ferreus hastis
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contrà celeresque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adversi campo apparent : hastasq; reductis 605
Protendunt longè dextris, et spicula vibrant :
Adventusq; virum, fremitusq; ardescit equorum.
Jamque intra jactum teli progressus uterque
Substitèrat : subito erumpunt clamore, frementesq;
Exhortantur equos : fundunt simul undiq; tela 610
Crebra, nivis ritu : cœlumque obtexitur umbrâ.
Continuò adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti perfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Acon-
teus 615

Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, et viam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies : versique Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas. 620
Jamque propinquabant portis : rursusq; Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt :
Hi fugiunt, penitusq; datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus 624
Nunc ruit ad terras, scopulosq; superjacet undam
Spumeus, extremamq; sinu perfundit arenam :
Nunc rapidus retrò atq; æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egère ad mœnia versos :
Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir :

no immissis. Quale est mare, quando excurrrens æstu reciproco, modò volvitur ad terras, et spumans effundit undam super rupes, et perluit ultimas arenas sinuando se ; modò cedit retrò, præceps et resorbens saxa æstu convulsa, et deserit litus fluctu detumesciente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos : bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, et vir elegit virum :

distincti in turmas certo numero : equus subsiliens fremit toto campo, et oblucatur conversus arctis habenis huc et illuc : tum campus horrescit undique ferreis hastis, et arva resplendent excelsis armis. Messapus quoque, et Latini veloces, et Coras cum fratre, et equitatus virginis Camillæ, apparent contrà oppositi in campo : et immittunt longè hastas, brachiis contractis, et conjiciunt spicula : et fervet adventus hominum, et hinnitus equorum. Et jam uterque exercitus steterat, progressus intra jactum teli : erumpunt in repentinum clamorem, et concitant equos frementes : simul spargunt undique tela frequentia, more nivis : et cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus et ardens Aconteus concurrunt connixi hastis oppositis, et primi magno strepitu faciunt impetum, et feriunt pectora equorum impulsa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulsæ per machinam, corruit procul, et effundit vitam in ventos. Exercitus Latini confestim territi sunt : et Latini conversi opponunt retrò scuta, et reflectunt equos ad muros. Trojani persequuntur, primus Asylas immittit agmina. Et jam attingebat portas : et iterum Latini emittunt clamorem, et retorqueunt colla equorum facilia. Trojani fugiunt, et revertuntur habenis omni-

NOTÆ.

599. *Numero in turmas.*] *Turma*, propriè erant equitum, et capiebant equites vulgò triginta, Æ. 5. 553. in Notis.

604. *Ala Camillæ.*] Vegetius, *Alæ dicuntur equitum*, quòd ad similitudinem alarum ab utrâque parte protegent acies. Atque ita sumitur *ala* apud Virgilium. Ostendit tamen Lipsius de militiâ Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici : et vulgò de copiis, sive equestribus, sive pedestri-

bus, sociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, sed proprium est principis alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] *Pro præcipitatur.* Ut Æ. 1. 104. *Tum prora avertit, pro avertitur.*

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut sese à persequentium jaculis in fugâ defendant. *Parmas*, scuta brevia, rotunda, et undique paria.

tum verò et gemitus morientum, et sanguine in
 entum *audiuntur*; ac ro-
 tantur in alto sanguine et
 arma, et corpora, et equi
 moribundi confusi in strage
 hominum: oritur crudele
 praelium. Orsilochns, cum
 timeret aggredi *Remulum*,
 immittit hastam in equum
 Remuli, et figit ferrum sub
 aure; quo ictu equus
 furit arrectus, et impatiens
 plagæ agitat alta crura sub-
 lato pectore: ille *Remulus*
 dejectus humi corrui. Ca-
 tillus *sternit* Iolam: et mag-
 num animo, magnum cor-
 pore et armis sternit Her-
 minium: cui coma flava
erat in capite aperto, et nu-
 di humeri: nec plagæ ter-
 rent *eum*, tam latè apertus
 est in ictus: hasta immissa
 huic per latos humeros in-
 tremittit, et transfixa *cum* do-
 lore incurvat hominem.
 Spargitur latè niger san-
 guis: pugnautes edunt stra-
 ges gladiis, et per plagas
 quærent mortem glorio-
 sam. At Camilla pharetra-
 ta gaudet in mediis stragi-
 bus, *quasi* Amazon, nuda-
 ta *secundum* unam mam-
 mam *ad* praelium. Et mo-
 dò jaciens manu congerit
 hastas flexiles, modò inde-
 fatigabilis corripit dextrâ manu robustam securim. Arcus aureus, et sagittæ Dianæ sonant ex
 humero *ejus*. Ipsa quoque verso arcu defigit sagittas fugaces, si aliquando cedit fugata in ter-
 gum. *Sunt* verò circa *eam* selectæ sociæ, et virgo Larina, et Tulla, et Tarpeia intentans æream
 securim, Italæ *puellæ*: quas ipsa divina Camilla elegit sibi *quasi* honorem, famulas *in bello* et
 bonâ pace. Quales Thraciæ Amazones, quando legunt fluentia Thermodontis,

NOTÆ.

636. *Orsilochns, &c.*] Trojanus. *Remulus*,
 Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui
 moriens phalaras nepoti dederat, Æ. 9. 360.
 item ab illo Numano *Remulo*, quem Ascanius
 occiderat, ibid. 592.

640. *Catillus, &c.*] Tiburtinus, de quo, Æ.
 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo
 inter utrasque scapulas percussus, ita ut in an-
 teriorem partem corpus curvatum, et quasi pli-
 catum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque*
virum, transfixa, dolorem. Alii, *Duplicatq; virum*
transfixa, dolorem. Prima lectio sanissima, jux-
 ta Turnebum. Cujus firmat opinionem illud
 Ovidii, *Duplicataque vulnere cæco est*; Item
 illud Homeri de Thersite, Iliad. 2. 266. Πλά-
 ζει, ὁ δ' ἰδιώθη, percussit: ille autem incurva-
 bat se.

648. *Amazon.*] *Volsca*, Amazonum tamen
 more armata; id est, exustâ mammâ dextrâ,
 sinistroque latere nudato: ut diximus, Æ. 1.
 490.

650. *Denset.*] Secundæ conjugationis: vel

densat, primæ: Æ. 10. 432. *Bipennis*, securis
 utrimque acuta, suprâ, v. 135.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria: sagittæ in
 pharetrâ, bipennis, hastilia.

654. *Spicula converso, &c.*] More Partho-
 rum, quos eâ arte celebres diximus, Ecl. 1.
 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox, *diâ* generosa,
præstantissima, divina: quia Dianæ Deæ con-
 secrata, suprâ, v. 557. Sic apud Homerum
 Helena vocatur *diâ γυναικῶν*, præstantissima
 mulierum.

658. *Pacisque bonæ, &c.*] Sic plures et sani-
 ores codices, Pierio teste. Aliqui tamen ha-
 bent, *pacisque bonas bellicque ministras.*

659. *Quales Threiciæ.*] De Amazonum gente
 ac nomine, Æ. 1. 317, 490. Nunc de patriâ et
 sede. I. Constat Amazonum sedem non fuisse
 in Thraciâ propriâ et *Europæâ*, quæ Macedoniæ
 confinis est; sed in septentrionali minoris Asiæ
 litore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemque
 regiam ab ipsis illic conditam fuisse *Themiscy-
 ram*, non longè à Thermodonte fluvio: eisdem-

Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis : 660
 Seu circum Hippolyten, seu cùm se Martia curru
 Penthesilea refert: magnoque ululante tumultu
 Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
 Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
 Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
 Adversi longâ transverberat abiete pectus. 667

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atq; cruentam
 Mandit humum, moriensq; suo se in vulnere versat.
 Tum Lirin Pagasumque supèr: quorum alter
 habenas 670

Suffosso revolutus equo dum colligit; alter
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
 Præcipites pariterq; ruunt. His addit Amastrum
 Hippotaden: sequiturq; incumbens eminùs hastâ,
 Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta,
 Chromimque: 675

Quotque emissa manu contorsit spicula virgo;
 Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
 Ignotis, et equo venator Iapyge fertur:
 Cui pellis latos humeros erepta juvenco

phoontem, et Chromim: et quot jacula vibrata manu virgo intorsit; tot homines Trojani cor-
 ruerunt. Ornitus venator procul excurrit in armis insuetis et equo Apulo: cui pellis extracta
 juvenco pertinaci tegit latos humeros;

et pugnant armis pictis: si-
 ve circa Hippolyten, sive
 quando bellicosa Penthesi-
 lea redit in curru, et mag-
 no tumultu ululante mulie-
 bres turmæ gestiunt scutis
 lunatis: O bellicosa virgo,
 quem primum, quem ulti-
 mum sternis hastâ? aut
 quot spargis humi corpora
 moribunda? primò Eume-
 nium patre Clytio: cujus op-
 positi pectus patens trans-
 fodit longâ hastâ ex abiete.
 Ille corruit vomens fluenta
 sanguinis, et mordet terram
 sanguinolentam, et mori-
 ens agit se in suâ plagâ.
 Deinde Lirin et Pagasum
 præterea: quorum alter
 dum collabens equo succi-
 dente retrahit habenas: al-
 ter dum succurrit, et porri-
 git cadenti dextram lentio-
 rem, repentè et simul con-
 cidunt. Adjicit iis Amas-
 trum Hippotæ filium: et
 imminens insequitur propi-
 us hastâ, et Tereum, et
 Harpalycum, et Demo-

NOTÆ.

que paruisse totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus est. Ita Herodotus, Pausanias, Diodorus Siculus, &c. II. Constat è Xenophonte, Exped. I. 6. tractum illum ipsum tulisse quoque *Thraciæ* nomen, nempe *Asiaticæ*. III. Habemus ex iisdem auctoribus, præcipuè Diodoro, Amazonas, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam septentrionali, trãjectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Asiaticæ et Europææ subegisse partem: deinde, cùm ab Hercule ac Theseo nativis in sedibus bello appetitæ et victæ essent; occupato in Libyâ Hercule, bellum eas Græcis intulisse transmisso scilicet Bosphoro Cimmerio; indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Thessaliam, aperuisse sibi aditum ad ipsam Atheniensium arcem, quam aliquandiu tenuerunt. Tamen hinc pulsæ sunt à Theseo, ut probant iis in locis multa, tum Thesei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta: earumque reliquiæ intra pristinos Pontici litoris fines servavere: deinceps formam aliquam imperii, usque ad Trojani belli tempora; cùm Penthesilea, nativo odio Græcis infesta, Trojanis auxilium tulit, et ab Achille aut Pyrrho sub belli finem occisa est. Tum etiam ad usque Alexandrum magnum perstitere, ad quem Thales-

tris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro et Q. Curtio.

659. *Thermodontis*.] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis*: ita ut priores syllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadrisyllabum est, *Thermodontis*: ubi priores syllabæ tres longæ, cum *o* in secunda syllabâ, quæ ideo breviori non potest: scribitur enim *Θερμῶντων*, non *Θερμοῶντων*, et Cappadociæ fluvius est, in oram Euxini meridiionalem influens: nunc *Pormon*.

661. *Hippolyten*.] Thesei uxor fuit, dicta ab aliis *Anliopa*: ex quâ Hippolytum filium suscepit, insidiis Phædræ novercæ deinde sublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theseus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipse rapuerat: bello deinde Attico adversus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occisa est. Plutarchus in Theseo, Diodorus, &c. De *Penthesileâ*, quæ ob virtutem filia Martis credita est, Æn. I. 490.

663. *Lunatis peltis*.] Scutis brevissimis, in formam Lunæ mediæ præcisis.

667. *Abiete*] Hasta ex abiete arbore, *sapin*, FIR.

677. *Phrygii*.] Trojani, è Phrygiâ, Æ. I. 381.

678. *Equo Iapyge*.] Ex Apuliâ, quæ *Iapygia*, dicta est, Æ. 8. 710. et suprâ, v. 247.

magnus rictus gutturi et
 genæ lupi cum dentibus
 candidis operuerunt caput;
 et sparus rusticus armat
 manum: ipse excurrit in
 mediis turmis, et superemi-
 net toto capite. Illa perfo-
 dit hunc interceptum, non
 enim difficile erat disturba-
 to agmine: et hostili ani-
 mo hæc ait super illum:
 Existimavisti, ò Etrusce, te
 venari feras in sylvis? ve-
 nit dies, qui ulciscatur ver-
 ba vestra fœmineis armis.
 Tamen referes umbris pa-
 rentum tuorum gloriam
 hanc non exiguam, te occi-
 sum esse hastâ Camillæ.
 Continuo occidit Orsilo-
 chum et Buten, duo maxi-
 ma corpora Trojanorum:
 sed Buten acumine teli
 transfodit adversum, inter
 cassidem et thoracem, quâ
 collum equitantis micat, et
 quâ parma descendit infra
 humerum sinistrum; fugi-
 ens verò et circumacta mag-
 num in orbem fallit Orsilo-
 chum, interius secans gy-
 ram, et persequitur eum
 qui prius eam persequeba-
 tur. Deinde assurgens alti-
 us his impingit validam se-
 curim per arma et per ossa
 huic homini roganti et mul-
 tum precanti: plaga spar-
 git vultum calido cerebro.
 Occurrit illi, et stetit stupe-
 factus improviso visu belli-
 cosus filius Auni incolæ Ap-
 pennini, non ultimis Ligu-
 rum, quamdiu fata permit-
 tebant ei fallere. Ille autem,
 cum videt se nullo cursu
 posse subducere se prælio,
 nec expellere reginam immin-
 entem: incipiens consulto agitare dolos mente et solertiâ dicit
 ista: Quid tam illustre est, si cum sis fœmina, confidis equo robusto? relinque celeritatem equi,
 et propius committe te mecum planæ terræ, et para te ad certamen pedestre: mox cognosces,
 cui laus inanis inferet damnum. Sic ait: illa verò furens et commota asperâ indignatione, dat
 equum sociæ, et stat in armis paribus, pedes, et interrta ense stricto atque scuto splendente.

Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus, 680
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis;
 Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
 Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
 Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine
 verso)
 Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur: 685
 Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâsti?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis [trum
 Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve pa-
 Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
 Protinus Orsilochem et Buten, duo maxima
 Teucrûm 690
 Corpora: sed Buten adversum cuspide fixit
 Loricam galeamque inter, quâ colla sedentis
 Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
 Orsilochem fugiens, magnumq; agitata per orbem
 Eludit gyro interior, sequiturq; sequentem. 695
 Tum validam perq; arma viro perq; ossa securim,
 Altior insurgens, oranti et multa precanti
 Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
 Apenninicolæ bellator filius Auni, 700
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugnâ
 Posse, neque instantem reginam avertere, cernit:
 Consilio versare dolos ingressus et astu, 704
 Incipit hæc: Quid tam egregium, si fœmina forti
 Fidis equo? dimitte fugam, et te cominûs æquo
 Mecum crede solo, pugnæque accinge pedestri:
 Jam nosces, ventosa feret cui gloria fraudem.
 Dixit: at illa furens, acrique incensa dolore,
 Traditequum comiti, paribusque assistit in armis,
 Ense pedes nudo, purâque interrta parmâ. 711

NOTÆ.

682. Sparus.] Telum est rusticanum, à spargendo dictum: hoc ferè constat. Cujus porro formæ, dubitatur; Festus vult parvissimi generis esse jaculum, quod faciliè spargatur; Servius recurvum, in modum pedi pastoralis.

686. Tyrrhene.] Orte è Tyrrhenâ gente.

688. Vestra verba.] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De Manibus parentum, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

693. Parma.] v. 619. Lacerto, Æ. 5. 422.

695. Gyro interior.] Breviori spatio atque ambitu reflectens sese, Æ. 5. 170.

700. Apenninicolæ.] De Apennino, monte Italiæ, Liguriam à septentrione ambiente, Æ. 12. 703. De Liguriâ, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures esse fallaces.

706. Fugam.] Cursum celerem. Sic Æ. 1. 317. de Harpalyce Amazone, Volucrumque fugâ prævertitur Eurum.

708. Fraudem.] Hanc veram et antiquam lectionem esse contendit Servius: non laudem, ut vulgò legitur: et sensus est; cognosces cui jactantia damnum asserat.

711. Purâ parmâ.] Juxta Servium, nudâ et absquererum gestarum figuris: quia, inquit,

At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis;
 Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
 Vane Ligur, frustra que animis elate superbis, 715
 Nequiequam patrias tentâsti lubricus artes:
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
 Transit equum cursu: frænisque adversa prehensis
 Congreditur, poenasque inimico à sanguine sumit.
 Quàm facilè accipiter saxo sacer ales ab alto 721
 Consequitur pennis sublime in nube columbam,
 Comprensamq; tenet, pedibusq; eviscerat uncis:
 Tum cruor et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
 At non hæc nullis hominum sator atq; Deorum
 Observans oculis, summo sedet altus Olympo. 726
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitât, et stimulis haud mollibus incitat iras.
 Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas, 730
 Nomine quemq; vocans: reficitq; in prælia pulsos.
 Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
 Quò ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
 At non in Venerem segnes nocturna que bella, 736
 Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes, et plenæ pocula mensæ. [pex
 Hic amor, hoc studium: dum sacra secundus arus-
 Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740
 Hæc effatus, equum in medios moriturus et ipse
 Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert:
 Direptumq; ab equo dextrâ complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.
 Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini 745
 Convertère oculos: volat igneus æquore Tarchon

Sed juvenis existimans se victorem esse fraude, aufugit ipse, nulla est mora, et abripitur fugax habenis detortis, et talo ferrato impellit velocem equum. Fraudulente Ligur, et frustra elate superbo animo; frustra callidus adhibuisti astutiam patriam: nec illa astutia reducet te salvum Auno doloso. Virgo hæc loquitur, et ardens pedibus velocibus prætergreditur cursu equum: et correpto fræno opposita pugnat, et sumit supplicium ab hostili sanguine. *Tan facilè, quàm facilè accipiter, avis dicata Marti, ex altâ rupe persequitur alis columbam altam in aëre, et tenet correptam, et dilaniat unguibus acutis: tunc sanguis et pennæ evulsæ decidunt ex aëre.* Sed genitor hominum et Deorum non quiescit sublimis in supremo cælo quasi nullis oculis videns ista. Pater ille excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, et commovet ejus iram non levibus stimulis. Itaque Tarchon inter strages et acies recedentes impellitur equo, et exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, et revocat ad pugnam fugientes: O Tyrrheni, nunquam satis delituri! ô semper ignavi! quis timor, quæ tanta segnitia incidit animis vestris? Fœmina dispergit vos vagos, et fugat has turmas? cur gestatis manibus ferrum, et cur hæc arma inania? tamen

men non estis ignavi ad voluptates et ad pugnas nocturnas, aut ad expectandas epulas, et comotationes mense opime, quando tibia curva Bacchi indixit choreas; hic est amor vester, hæc cura: dummodo favens aruspex nunciet sacrificia, et hostia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, et minax immittit se adversum Venulo: et constringit dextrâ manu hostem detractum ab equo, et magno impetu concitatus abripit eum ante sinum suum. Clamor erigitur ad cælum, et Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo

NOTÆ.

tunc primum in bella descenderat. Juxta Donatum, *expeditâ* et absque pondere. Juxta interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 760. *nitidâ, lucidâ, tersâ.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus*. Et sic olim in usu fuisse, probat adjectivum *Ligusticus*, inde derivatum. Nec magis absonum est *Ligus, Liguris*; quàm *lepus, leporis: vetus, veteris*.

721. *Accipiter... sacer.*] *Epervier*, A HAWK, avis rapax; ideo Marti sacra. Latinum nomen è Græco deductum ἐξ᾽ ἄλπιος, *celeriter volans*: Gallicum nomen è Germano, ut placet Scalig. et Voss.

730. *Alas.*] Equitatum, v. 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad justam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit et epulas Baccho sacras ad sonitum tibie, ut cætero Deorum sacra. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruspex.*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

portans hominem et ejus arma: deinde abrupit ferrum è supremâ ejus hastâ, et quarit partes apertas quibus inferat plagam mortiferam. Ille contrâ obluctans repellit ejus dextram à gutture suo, et evitat vim viribus. Et sicut, quando fulva aquila volans altè portat serpentem raptum, et illigavit ei pedes, et hæsit unguibus; serpens verò vulneratus convolvit sinuosas spiras, et rigescit squamis sublati, et altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minùs premit obnitentem, et simul quatit aërem alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turmâ Tiburtinorum: imitati exemplum et eventum ducis sui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus mortis, prior currit circa celerem Camillam cum sagitta et multâ solertiâ, et explorat quænam fortuna sit commodissima. Quâcunque virgo ardens immittit se medio exercitu; Aruns sequitur eam hac parte, et occultus considerat incessum ejus: quâ revertitur illa victrix, et refert pedem ab hoste: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, et jam hos aditus et omnem circuitum, et librat malignus hastam inevitabilem. Fortè Chloreus dicatus Cybelæ, et quondam sacerdos, procul splendebat conspicuus in armis Phrygiis: et impellebat equum spumantem, quem tegebat pellis compacta squamis æreis auratis in modum plumarum. Ipse conspicuus ferrugine et purpurâ externâ, vibrabat Lycio arcu corneo sagittas Cortynias: arcus auratus sonat ex humeris, et galea aurea est huic vati: prætereâ strinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbasinam et ejus plexus crepitantes,

Arma virumq; ferens: tum summa ipsius ad nastâ
Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Quâ vulnus letale ferat. Contrâ ille repugnans
Sustinet à jugulo dextram et vim viribus exit. 750
Utque volans altè raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore, 754
Arduus insurgens: illa haud minùs urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans: ducis exemplum eventumq; secuti
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo et multâ prior arte Camillam 760
Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
Quâ se cunque furens medio tulit agmine virgo;
Hâc Aruns subit, et tacitus vestigia lustrat:
Quâ victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat;
Hâc juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemq; pererrat
Undique circuitum, et certam quatit improbus
hastam.
Fortè sacer Cybelæ Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis:
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat. 771
Ipse peregrinâ ferrugine clarus et ostro,
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati 774
Cassida: tum croceam chlamydemq; sinusq; cre-
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro, [pantes

NOTÆ.

750 *Vim viribus exit.*] Activè, ut Æ. 5. 438.

757. *Tiburtum.*] Quorum inter principes erat Venulus. De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæoniâ, sive Lydiâ, orti Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

768. *Sacer Cybelæ.*] Alii legunt, *Sacer Cybello*: alii, *Salus Cybello*; ne idem sit sacer et sacerdos. Nugæ; potest enim quis sacer esse dicatusque per votum numini, non per sacerdotium; ut Camilla, quæ tamen Dianæ sacerdos non erat. De *Cybello* monte Phrygiæ, et *Cybele* Deâ, Deorum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis in plumam, &c.*] Non militibus tantum, sed et equis etiam lorice quandoque fuerunt: et ii propriè dicebantur *cataphracti*. De iis ita Sallust. apud Servium, *equis paria*

operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant. Igitur lorica equi erat ex pelle sive corio, cui insertæ erant æreæ laminæ, in modum squamarum incisæ; erant autem squamæ illæ non rotundæ quidem ac vulgares; sed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent: neque ex ære simplici, sed aurato, Æ. 3. 467.

772. *Peregrinâ ferrugine et ostro, &c.*] Ostro sive purpurâ Ibericâ, ferrugineâ et subnigricante; de quâ Æ. 9. 582. De *ostro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortynia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim insignes è corneâ materiâ, è Lyciâ, Asiæ regione, de quâ Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ insulæ *Cortynâ*, vel *Gortynâ*, E. 6. 60.

775. *Cassida.*] Nomen primæ declinationis,

Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae 780
 Cæca sequebatur: totumque incauta per agmen,
 Fœmineo prædæ et spoliolum ardebat amore.
 Telum ex insidiis cùm tandem tempore capto
 Conjicit et superos Aruns sic voce precatur:
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo, 785
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur, et medium freti pietate per ignem
 Cultores multâ premimus vestigia prunâ:
 Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 Omnipotens. Non exuvias pulsæve trophæum 790
 Virginis aut spolia ulla peto: mihi cætera laudem
 Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
 Audiit, et voti Phœbus succedere partem
 Mente dedit; partem volucres dispersit in auras.
 Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam, 796
 Annuit oranti; reducem ut patria alta videret,
 Non dedit; inque Notos vocem vertère procellæ.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras;
 Converterê animos acies, oculosque tulere 800
 Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ,
 Nec sonitûs memor, aut venientis ab æthere teli:
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem

pictus acu secundum tuni-
 cam et barbara tegmina
 crurum. Puella, sive ut ap-
 penderet templis arma Tro-
 jana, sive ut venando ince-
 deret in aureis spoliis cap-
 tis, sequebatur cæca hunc
 unum ex omnibus certanti-
 bus in prælio: et impru-
 dens flagrabat per totum
 exercitum muliebri cupidi-
 tate prædæ et spoliolum.
 Cum denique tempore cap-
 tato, Aruns vibrat jaculum
 ex insidiis, et orat Deos his
 verbis: Supreme Deorum
 Apollo, præses sacri Sorac-
 tis, quem præcipui colimus,
 cui ignis è pinu alitur in cu-
 mulum: et cui nos cultor-
 es, securi religione, calca-
 mus plantis multas prunas
 per mediam flammam:
 concede, ô pater omni-
 tens, hanc ignominiam de-
 leri nostris armis. Non pe-
 to exuvias, aut trophæum,
 aut illa spolia victæ puellæ:
 reliqua facta mihi præsta-
 bunt gloriam: revertar li-
 benter, inglorius in urbem
 patriam, dummodo hæc fu-
 nestâ pestis moriatur vul-
 nere à me inflicto. Apollo
 audit: et concessit ut
 pars voti animo succede-
 ret, partem dissipavit in
 leves ventos. Concessit pre-
 canti ut occideret morte
 improvisâ Camillam turba-

tam; non concessit ut nobilis patria cerneret eum reversum; et nubes dispulerunt vocem in ventos. Itaque statim atque hasta librata manu edidit stridorem per aërem: agmina converterunt animos, et omnes Volsci direxerunt oculos ad reginam. Ipsa nullatenus animadvertit aut aërem impulsam, aut stridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulsum ad mammam præcisam infixum est, et profundè immisum hausit virgineum sanguinem. Sociæ festinantes accurrunt,

NOTÆ.

deductum est accusativo nominis tertiæ: cassida, cassidæ: à cassis, cassidis, cassidi, cassida; Quod et apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teste Nonio, compeda, à compes: chlamyda, à chlamys; apud sacros scriptores nostros, lampada, à lampas. Crocea, tinctam croco flore, safran, SAFFRON.

777. Tunicas et barbara, &c.] De tunicis, Æ. 9. 616. Tegmina crurum; sunt ocreæ, non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, sed Barbarorum more: hoc est, ut videtur ple-
 risque, Phrygum, qui primi acu pingere re-
 pererunt. Paulò tamen aliter visum expli-
 candum illud Æ. 2. 504. Barbarico postes
 auro.

780. Certamine pugnae.] Sic Lucret. l. 4. 841. Sic et Æ. 2. 780. Maris æquor.

785. Soractis.] Soracte vel Soractes, mons in Etruriâ in agro Falisco, ad occidentalem ripam

Tyberis, ad septentrionem Romæ, nunc monte de S. Sylvestro. Ibi lucus et templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. Haud procul urbe Romæ, in Faliscorum agro, familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur, et ob id perpetuo Senatusconsulto militiæ aliorumque numerum vacationem habent. Addit Servius ex Varrone sacrificulos illos, per prunas ambula-
 turos, medicamento aliquo solitos sibi plantas
 tingere. Aruns igitur ex illis Hirpis Etruscis
 fuit et equitibus Tarchontis. Pineus ardor,
 sunt prunæ, è pinu succensâ excitatæ.

793. Inglorius.] Nullâ cæde nobilis: hanc enim cædem esse ignotam volo.

798. Notos.] Speciem pro genere: ventos meridianales pro quibuslibet ventis, Ecl. 2. 58.

et suscipiunt reginam cadentem : Aruns præ cæteris stupefactus fugit, gaudio et timore mixtis : nec jam ultra audet fidere hastæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupo, pastore aut magno juvenco interfecto, memor facti sui audacis, recipit se in montes excelsos extra viam positus, priusquam jacula hostilia assequantur ipsum : et reflectens caudam supponit eam trementem utero, et adit sylvas : non aliter Aruns turbatus subduxit se ex oculis, et gaudens ob fugam miscuit se mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum : sed cuspis ferrea hæret ad costas inter ossa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte : color olim rubicundus deseruit vultum. Tum moriens sic alloquitur Accam unam è sociis, quæ sola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum quâ solebat communicare curas suas ; et sic loquitur ista : Acca soror, potui huc usque pugnare ; nunc dura plaga me interficit, et omnia circum nigrescunt caligine. Fuge, et fer ad Turnum hæc ultima monita : Succedat mihi ad pugnam, et advertat Trojanos ab urbe : denique vale. His prolatis, simul dimittebat habenas ; non sponte labens in terram : tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore, et demisit colla incurva caputque morte victum, abiciens arma : et vita dolens cum gemitu abijt in tenebras. Tunc autem vastus clamor suboriens verberat astra aurea : prælium inhorrescit occisâ Camillâ. Irrumpunt conferti : simul omnis multitudo Trojanorum, et ductores Tusci, et equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus, et immota aspicit prælium ; et cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte ; et suspiravit, et emisit hæc verba ex intimo pectore :

Suscipiunt : fugit ante omnes exterritus Aruns, 805
Lætiâ, mixtoque metu : nec jam ampliùs hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, priùs quàm tela inimica sequantur,
Continuò in montes sese avius abdidit altos 810
Occiso pastore lupo magnove juvenco,
Consciùs audacis facti : caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, sylvasque petivit :
Haud secùs ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
Contentusque fugâ mediis se immiscuit armis. 815
Illa manu moriens telum trahit : ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exsanguis, labuntur frigida leto
Lumina : purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic expirans, Accam ex æqualibus unam 820
Alloquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum partiri curas ; atque hæc ita fatur :
Hactenus, Acca soror, potui : nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer :
Succedat pugnae, Trojanosque arceat urbe. 826
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens : tum frigida toto
Paulatim exolvit se corpore, lentaque colla
Et captum leto posuit caput, arma relinquens ; 830
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera : dejectâ crudescit pugna Camillâ.
Incurrunt densi : simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ. 835
At Triviæ custos jamdudum in Montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrta pugnas.
Utq; procul medio juvenum in clamore furentium
Prospexit tristi multatam morte Camillam ;
Ingemitque, deditq; has imo pectore voces : 840

NOTÆ.

809. *Ille lupo.*] Ille frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

815. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, potest hæc etiam afferri : *Concitus fugâ, contendens fugam* ; à *contendo*.

822. *Quicum.*] Nonnullis in codicibus scriptum reperitur, *quæcum*.

335. *Alæ.*] Equites, suprâ, v. 604.

836. *Triviæ.*] Diana, quæ colebatur in trivis, Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam*. Differunt verò *multare* et *mulcare* ; quòd *multare* est à voce *Oscâ* vel *Sabinâ*, *multa*, quæ pœnam pecuniariam à judice irrogatam significat, ut notant Festus et Varro ; et per translationem, quamlibet aliam pœnam : *mulcare* autem Latina vox est : quæ significat *verberare*, à *mulceo*, quod est *mollio* ; quia quod verberatur, mollitur hinc Vulcanus dictus est *Mulciber*, à verberando ferro. Vide Germanum Valerium, et Vossium.

Heu! nimium virgo, nimium crudele luisti
 Supplicium, Teucros conata lacessere bello.
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
 Non tamen indecorem tua te regina relinquet 845
 Extremâ jam in morte: neq; hoc sine nomine letum
 Per gentes erit, aut famam patieris inultæ:
 Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet meritâ. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
 Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
 Hic Dea se primùm rapido pulcherrima nisu
 Sistit, et Aruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum: 855
 Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
 Præmia. Tu-ne etiam telis moriere Dianæ?
 Dixit, et auratâ volucrem Threïssa sagittam
 Deprompsit pharetrâ, cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longè: donec curvata coirent 860
 Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
 Lævâ aciem ferri, dextrâ nervoque papillam.
 Extemplò teli stridorem aurasque sonantes
 Audiit unâ Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem socii atque extrema gementem 865
 Obliti ignoto camporum in pulvere linqunt:
 Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
 Prima fugit dominâ amissâ levis ala Camillæ:
 Turbati fugiant Rutuli, fugit acer Atinas;
 Disiectique duces, desolatique manipuli 870
 Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros letumq; ferentes
 Sustentare valet telis, aut sistere contrâ:
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus, 874

Heu, virgo! tulisti supplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluisse Dianam: aut tulisse humeris nostras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in supremâ morte: neque hæc mors erit absque honore inter populos, nec feres famam non vindicatæ. Nam quisquis læsit vulnere tuum corpus, solvet *id* nece meritâ. Fuit sub excelso montemagnum sepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggestâ terrâ, et tectum umbrosâ ilice. Dea formosissima collocat se primùm illic celeri impetu, et ab excelso tumulo circumspicit Aruntem. Quando aspexit illum coruscantem armis, et vanè superbientem, ait: Cur discedis in diversam *pantem*? huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camillâ. Tu-ne morieris sagittis *ipsius* etiam Dianæ? Dixit, et *quemadmodum Amazon* Thracia eduxit ex auratâ pharetrâ sagittam celerem, et inimica intendit *arcum* corneum, et extendit longè: donec extremitates *ejus inflexæ* committerentur inter se, et jam tangeret manibus æqualibus, sinistrâ cuspide ferri, dexterâ et nervo mamam. Statim Aruns audiuit simul stridorem sagittæ aëremque frementem, et

ferrum infixum est in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere ar-
 gorum expirantem, et ultima gementem: Opis effertur alis ad æthereum cælum. Levis equi-
 tatus Camillæ fugit primus, reginâ amissâ: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: et duc-
 tores dissipati et manipuli vastati quærunt *loca* tuta, et currunt equis conversi ad muros. Nec
 ullus potest sustinere armis, aut stare contra Trojanos imminentes et inferentes mortem: sed
 reportant humeris defessis arcus laxos,

NOTÆ.

843. *Desertæ in dumis.*] De vitâ Camillæ in sylvis, suprâ, v. 539. et sequentibus.

850. *Dercenni, &c.*] De hoc vetere Lauren-
 tum rege, Latino multo antiquiore, nihil apud
 auctores. *Bustum* ait, pro loco ubi cineres post
 combustionem depositi fuerant. *Ilex*, arbor
 glandifera, *yewse*, THE HOLM-OAK. De Lau-
 rente regione, Æ. 7. 63.

854. *Vana.*] More adverbii, pro *vanè*; ut
 G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

866. *Digna Camillæ-Præmia, &c.*] Mors di-
 vinâ manu illata, præmium, non pœna est.
 Si mori debuerat Camilla, mori divinâ manu

debuerat, non imbelli timidi mortalis telo,
 Tu-ne dignum Camillâ munus auferes? et ig-
 navus cùm sis, non cujuslibet numinis, sed ip-
 sius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threïssa, &c.*] *Ut Threïssa*, id est, *ut*
Amazon. Sic Camilla, v. 648. *Exultat Ama-*
zon, id est, *ut Amazon*, Neque enim Opis aut
 Camilla tales erant re ipsâ; sed cultu tantum
 atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*, suprâ,
 v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Thessaliæ, pro
 cælo, Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, suprâ, v.
 604. *Rutuli*, milites Turni, Æ. 7. 794.

et ungula equorum currendo pulsant campum pulverulentum. Pulvis confusus nigrâ caligine fertur ad muros; et matres verberantes sinum emittunt è speculis fœmineam vociferationem ad astra cœli. Qui primi attigerunt cursu portas apertas: hos turba hostilis opprimit agmine superjecto: nec evitant mortem funestam; sed in ipso ingressu, in muris patriis, et inter tutas domos confossi emittunt animas. Pars incipit claudere portas: nec audent patefacere aditum sociis, nec admittere precantes intra muros: et incipit tristissima strages, propugnantium armis ingressus, et ruentium in pugnam. *Ex iis qui sunt exclusi: pars labitur in fossas præruptas, prementem multitudinem irruentium, ante oculos et vultus parentum plorantium, pars insana et concita equis frænatis impellunt portas et postes firmatos repagulis. In supremâ illâ contentione matres ipsæ, ex quo conspexerunt Camillam (id docet verus amor patriæ) festinantes emittunt è muris tela manibus, et imitantur arma ferrea duris lignis, stipitibus, et fustibus præustis, nihil moratæ, et cupiunt primæ mori pro defensione murorum. Interim nuncius acerbissimus occupat Turnum in sylvis, et Acca refert juveni magnum illum tumultum: Turnas Volscorum cæsas esse, Camillam occisam esse hostes infestos imminere, et favente Marte vastâsse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos et sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat ultra conspectum, et attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes, supergreditur collem, et exit ex obscurâ sylvâ. Sic ambo festini et toto impetu currunt ad muros, nec absunt longo intervallo à se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: et Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,*

Quadrupedumq; putrem cursu quatit ungula cam-
 Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ [pum.
 Pulvis: et è speculis percussæ pectora matres
 Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupère patentes,
 Hos inimica super mixto premit agmine turba. 880
 Nec miseram effugiunt mortem: sed limine in ipso,
 Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
 Confixi expirant animas. Pars claudere portas:
 Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
 Accipere orantes: oriturq; miserrima cædes 885
 Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
 Exclusi, ante oculos lacrymantûmq; ora parentum,
 Pars in præcipites fossas, urgente ruinâ,
 Volvitur; immissis pars cæca et concita frænis
 Arietat in portas, et duros objice postes. 890
 Ipsæ de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ) ut vidère Camillam;
 Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
 Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæq; mori pro mœnibus ardent. 895
 Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
 Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes, et Marte secundo
 Omnia corripuisse; metum jam ad mœnia ferri. 900
 Ille furens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix è conspectu exierat, campumque tenebat:
 Cùm pater Æneas, saltus ingressus apertos,
 Exuperatque jugum, sylvâque evadit opacâ. 905
 Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
 Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longè, Laurentiaque agmina vidit:
 Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis, 910
 et favente Marte vastâsse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos et sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat ultra conspectum, et attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes, supergreditur collem, et exit ex obscurâ sylvâ. Sic ambo festini et toto impetu currunt ad muros, nec absunt longo intervallo à se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: et Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,

NOTÆ.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem equorum in portas impulsu, quod visum est *Donato*; sed obviis quibusdam aut trabibus aut molaribus impactis instar arietum: de quâ machinâ, *Æ.* 2. 492.

892. *Ut vidère Camillam.*] Vel cùm viderunt Camillæ corpus inter sociarum manus relatum: vel potius, quia, v. 594. dixit Diana se nube cavâ corpus illud tumulo illaturam, ex quo viderunt Camillam, pro alienâ salute ad arma

concurrentem, amor patriæ suasit ipsis idem pro salute propriâ faciendum. De robore, pro quovis duriore ligno, *G.* 1. 162.

901. *Furens nam sæva, &c.*] Duplici de causâ reliquit insidias, quibus Æneam deprehendere et bellum conficere mox potuisset: nempe ob præcipitem furorem qui ei mentem abstulit: et ob numina Jovis, et vim fatorum Æneæ faventium.

Adventumque pedum flatusq; audivit equorum.
 Continuo pugnâs ineant, et praelia tentent :
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
 Tingat equos, noctemq; die labente reducat.
 Considunt castris ante urbem, et mœnia vallant. 915

audivitque incessum pedum, et hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, et tentarent praelia : nisi Sol roseus jam lavaret mari Hispanico fessos equos, et reduceret noctem

die cadente. *Ambo* quiescunt in castris ante urbem, et cingunt muros *urbis*.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano : nam Iberia sive Hispania ad occidentem Italiæ ob-jacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro mari, Æ. 1. 118.

915. *Mœnia vallant.*] Circumambiunt : Trojani ut oppugnent ; Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

FRACTIS geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ singulari certamine dimicare statuit. Solemni sacramento conditiones certaminis fœdusque à Latino, Æneâ, Turnoque sancitur. Fœdus à Juturnâ, Turni sorore, Junonis impulsu disturbatur : primusque Tolumnius, falso augurio victoriam suis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas sagittâ vulneratus excedere cogitur è prælio : quo absente maximam stragem Turnus edit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ sanat. Is, reffectis viribus, reversus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excusso Turni aurigâ Metisco, currum ejus moderaretur, et ab Æneâ occursu detorqueret, ne congregi simul possent ; Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occisum rata, laqueo vitam sibi adimit. Turnus, ne urbs in hostium potestatem veniret, ad singulare certamen redit. Pugnant Æneas et Turnus ; Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipsius precibus motus ad misericordiam deflecteret : viso in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardescit, hostemque interficit.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,

jecisse animum, fidem suorum promissorum jam repeti,

INTERPRETATIO.

Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici ab-

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. et probat multis Erythræus in Indice. Hic affirmat.

2. *Promissa.*] Quibus ad singulare cum Æneâ prælium se obstrinxerat, Æ. 11. 434.

se designari oculis: sponte
etiam implacabilis irascitur,
et erigit animum. Qualis
leo aliquis, in agris Afro-
rum, sauciatus secundum
pectus duro vulnere vena-
torum, tunc denique exerit
vires suas: et lætatur com-
movens toros jubatos colli:
et interitus abrumpit jacu-
lum venatoris infixum sibi,
et frendet ore sanguinolento.
Non aliter ira crescit
Turno inflammato. Tunc
sic alloquitur regem, et tur-
bulentus ita incipit: Nulla
est dilatio in Turno: nihil
est cur segnes Trojani re-
vocent sua verba, et abnu-
ant facere ea, de quibus con-
venerunt. Descendo ad
pugnam: offer sacrificia, o
pater, et fac fœdus. Vel hæc
manu dexterâ mittam ad
inferos Trojanum profugum
ex Asiâ, et solus refutabo
ense criminationem com-
munem nobis omnibus (La-
tini quiescant et aspiciant
me) vel Trojanus possideat
nos victos, et Lavinia detur
ei uxor. Latinus respondit
ei tranquillo animo: O ju-
venis excellens animo,
quantum tu excellis aspe-
râ fortitudine, tantò stu-
diosius justum est me pro-
videre tibi, et me timentem
tibi considerare omnia peri-
cula. Est tibi regnum Dauni patris tui, sunt plurimæ urbes expugnata viribus tuis: sunt quo-
que Latino divitiæ, et benevolentia: sunt aliæ virgines in Latio et campis Laurentibus, nec in-
gloriæ secundum genus. Permite me omissis fraudibus exponere ista tibi non quidem grata dic-
tu: et simul perpende ista animo. Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum:
et omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentia erga te, expugnatus san-
guine cognato,

Se signari oculis: ultrò implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantùm vulnere pectus,
Tum demùm movet arma leo: gaudetq; comantes
Excutiens cervicē toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud secūs accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atq; ita turbidus infit: 10
Nulla mora in Turno: nihil est quòd dicta re-
tractent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recusent.
Congredior: fer sacra, pater, et concipe fœdus.
Aut hæc Dardanum dextrâ sub Tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini) 15
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est 20
Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: nec non aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris,
Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri. 26
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idq; omnes Diviq; hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,

NOTÆ.

4. *Pœnorum.*] Afrorum circa Carthaginē; qui sic dicti sunt, quasi Phœni, quia à Phœni-
ciâ cum Didone profecti, Æ. 4. in argumento.

5. *Ille, &c.*] Magnus aliquis leo; et sic, *il-
le*, sæpe abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

6. *Movet arma leo.*] *Arma*, sunt uniuscu-
jusque vires, et ad agendum instrumenta.
Sic Æ. 2. 99. De Ulysse: *Et quærere conscius
arma*, id est, *dolos*. Apud Statium, l. 9. 589.
Armaque curva suum, sunt dentes. Hic leonis *ar-
ma* sunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones
exarmati*, quibus ungues et dentes evulsi sunt.

7. *Toros.*] Sunt eminentiæ musculorum no-
dosæ ac tumentes, circa cervicem aliasque
corporis partes.

11. *Retractent.*] Fidem datam revocent per
aliud pactum et quasi contractum.

13. *Fer sacra... concipe fœdus.*] Ad ejus-
monii fœdera adhibebantur sacrificia et verba
concepta, id est, certa solemnique, infra, v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorum pars est infima, Æ.
6. 134.

15. *Asiæ.*] Phrygiæ, sive Troadis, quæ est
in minore Asiâ, Æ. l. 381.

19. *O præstans, &c.*] ORATIO Latini, quæ
conatur Turnum à spe conjugii et singulari cer-
tamine ad pacem revocare: ostenditque. I. Af-
finitatem illam Turni cum Latino esse inu-
ilem, cum regnum utriusque satis absque illâ
virium conjunctione potens sit: cum sint ur-
bes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus
et fortitudo Latini populis, virgines in Latio
plurimæ quas Turnus uxores optare possit. II.
Esse illicitam, quippe à Diis prohibitam, Æ.
7. 95. III. Esse perniciosam, si quidem, ex
quo, Turni causâ, Deorum voluntati obstitit,
calamitatibus innumeris utraque gens oppressa
est. IV. Si, inquit, te occiso socium Æneam
excepturus sum: quidni potiùs te salvo? V.
Objicit sibi odia Rutulorum ob periculum Tur-
ni: Turno ipsi sollicitudinem doloremque Dau-
ni patris, belli varios eventus, &c. De Latio et
Laurento, Æ. 7. 54, 63.

Conjugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi, 30
 Promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
 Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella, vides : quantos primus patiare labores.
 Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
 Spes Italas : recalent nostro Tyberina fluenta
 Sanguine adhuc, campi; ingentes ossibus albert. 35
 Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
 Si, Turno extincto, socios sum accire paratus;
 Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet. 40
 Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
 Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias: miserere parentis
 Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longè
 Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni 45
 Flectitur: exuperat magis, ægrescitq; medendo.
 Ut primùm fari potuit, sic institit ore : [pro me
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime,
 Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater, ferrumq; haud debile dextrâ 50
 Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
 Fœmineâ tegat, et vanis sese occulat umbris.
 At regina, novâ pugnæ conterrita sorte,
 Flebat, et ardentem generum moritura tenebat : 55
 Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ
 Tangit honos animum : spes tu nunc una senectæ,
 Tu requies miseræ : decus imperiumque Latini
 Te penes ; in te omnis domus inclinata recumbit.
 Unum oro, desiste manum committere Teucris. 60
 Qui te cunque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent : simul hæc invisâ relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
 Flagrantes perfusa genas : cui plurimus ignem 65

et fletibus tristis uxoris
 meæ, fregi omnes nexus,
 abstuli eam promissam Æ
 neæ genero, suscepi bellum
 sceleratum. Cernis, ô Tur
 ne, quæ calamitates, quæ
 bella me persequantur ab
 illo tempore : cernis quantas
 difficultates tu ipse patiaris.
 Bis superati magno prælio,
 vix defendimus hæc urbe
 spem Italiæ : fluctus Tybe
 ris calent adhuc nostro cru
 ore, et vasti agri albescent
 toties? quæ stultitia vertit
 sententiam meam? si pâ
 ratus sum advocare Troja
 nos ad societatem, Turno
 occiso : cur non potiùs ex
 tinguo bella eo salvo? quid
 Rutuli mihi conjuncti, quid
 reliqua Italia dicet? si ex
 posuerim morti te peten
 tem filiam meam et nos
 tram affinitatem? (fortuna
 refellat hæc mea verba.)
 Considera res mutabiles
 bello : miseresce patris se
 nioris, quem jam tristem
 Ardea patria tua procul
 separat à nobis. Ferocia
 Turni nullo modo mitiga
 tur his verbis : invalescit
 potiùs, et asperatur reme
 dio. Cùm primùm potuit
 loqui, sic institit ore : Ob
 secro, bone pater, depone
 pro me hanc solitudinem,
 quam habes : et per mitte
 me eligere mortem propter
 gloriam. Nos etiam, ô pa
 ter, libramus manu jacula
 et ferrum non inutile : et
 sanguis exit è plagâ, quam
 nos facimus. Procul aberit
 ab eo mater Dea : quæ mu
 liebri nebulâ protegat eum
 fugientem, et ipse se ab
 scondat inani caligine. Sed

Regina tremefacta novâ conditione pugnæ lugebat, et retinebat generum iratum ipsa moritura :
 Turne, ego peto unam rem, per hos fletus ; per gloriam Amatæ, si aliqua movet animum tuum :
 tu jam es unica spes senectutis meæ, tu es requies miseræ : regnum et gloria Latini est in tuâ
 potestate : familia omnis jam labefactata innititur tibi. Peto rem unam, omitte conserere ma
 num cum Trojanis. Quicumque casus tibi destinati sunt in hæc pugnâ, ii destinati sunt etiam
 mihi, ô Turne : statim abjiciam hanc lucem odiosam, nec aspiciam captivâ Æneam generum,
 Lavinia rigata lacrymis secundum genas ardentes audiit verba matris : huic ignis multus

NOTÆ.

34. Bis magnâ victi pugnâ.] Primâ in ex
 scensu navium, ubi occisus ab Æneâ Mezen
 tius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. Secundâ
 equestri ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De
 Tyberi, Æ. 8. 330. De Rutulis, Æ. 7. 794.
 43. Parentis Longævi.] Daunî, Æ. 7. 56. Ar
 dea, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.
 46. Medendo.] Dum ei medicina quæritur
 a Latino : gerundia enim ejusmodi sæpe pas

- sivam habent vim, Ecl. 8. 71. Cantando rum
 pitur anguis.
 49. Pacisci.] Quasi optione gloriosæ mortis
 aut vitæ propositâ, mortem consultò et veluti
 ex pacto eligere.
 52. Dea mater, &c.] Venus, quæ à Diomedis
 impetu Æneam objectâ nube defendit, Æ. 10. 81.
 56. Turne, per has, &c.] ORATIO Amatæ
 ad Turnum, Veniliæ sororis suæ filium : non

suffecit ruborem, et sparsus est, per vultum calefactum. Quemadmodum si aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ; aut quando lilia candida rubescunt, mixta rosis multis. Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, et figit oculos in puellâ. *Hinc* magis accenditur ad pugnam: et alloquitur Amatam paucis *verbis*: O mater, ne, obsecro, ne prosequaris fletu et augurio tam *funesto* me descendente ad prælum asperi Martis: non enim est in Turno potestas retardandæ mortis. O Idmon, fer nuncius regi Trojano hæc mea verba, non *ei* placitura: quando crastina Aurora invecta rubro curru primum rubebit in cælo: *tunc* non ducat Trojanos contra Rutulos: cessent bella Trojanorum et Rutulorum bellum terminetur nostro sanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Postquam protulit hæc verba, et celer abiit in domum *sua*: petit equos, et lætatur videns *eos* frementes in conspectu *suo* quos Orithyia ipsa dedit Pilumno ornamentum; qui superarent nivem candore, ventos celeritate. Aurigæ festini circumstant, et palpant cavis manibus pectora *equorum* plausa, et pectunt colla crinita. Deinde ipse induit humeris lorica m asperam auro et candido orichalco:

Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.

Indum sanguineo veluti violaverit ostro

Si quis ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ

Alba rosâ: tales virgo dabat ore colores.

Illum turbat amor, figitque in virgine vultus. 70

Ardet in arma magis: paucisq; affatur Amatam:

Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto

Prosequere, in duri certamina Martis euntem,

O mater: neq; enim Turno mora libera mortis.

Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno 75

Haud placitura refer: cùm primum crastina cælo

Puniceis invecta rotis Aurora rubebit; [quiescant

Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma

Et Rutulûm; nostro dirimatur sanguine bellum:

Illo quærat conjux Lavinia campo. 80

Hæc ubi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit:

Poscit equos, gaudetq; tuens ante ora frementes,

Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Circumstant properi aurigæ, manibusq; lacessunt

Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt. 86

Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco

NOTÆ.

quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ societate: sed ut avertat à singulari certamine, et iterum communi bello res toto committatur.

67. *Indum.*] Ebur è dentibus elephantorum, qui frequentes in Indiâ Asiæ maximâ regione. G. 1. 57. *Indiâ mittit ebur.* De ostro, purpurâ ex ostreo expressâ, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Sensus ex superioribus aptus est. Ne putes me cessurum lacrymis, et posse revocari funesto illo doloris vestri omine. Si enim sum moriturus; ne sic quidem pugnam subterfugio: non enim mortalium ulli liberum est mortem retardare, cùm dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenset in duodecim Virgillii insolubilibus. De *tyranno*, pro rege, bonam in partem, Æ. 7. 266. De *Phrygiâ*, ubi Troas, Æ. 1. 381.

77. *Puniceis, &c.*] Vellicatur hic versus à criticis, ob frequentem collisionem literæ r, et syllabarum affinium. De colore *puniceo*, rubro, Ecl. 5. 17. De *Aurorâ ejusque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno . . . Orithyia.*] *Pilumnus*, ab avo Turni, Æ. 10. 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Boreâ, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota esse potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam translata. Respondet Turnebus,

Pilumnus et Orithyiam hominum opinione Deos esse habitos, atque ita alterum alteri notum esse potuisse; poetam verò Orithyiam adhibuisse potius, quàm aliud quodvis numen, quia Thracia semper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius est, Æ. 9. 49. Rhesi equi, Thracii, Æ. 1. 469. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 752. Porro versus hic spondaiacus est; nam *Orithyia*, Ὀριθυία, vox est quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt *ii* et *ui*.

87. *Alboque orichalco.*] Græcè ὀρείχαλκος ab ὄρος, mons et χαλκός, æs; estque æs montanum: non fulvum, ut æs vulgare sed in album deflectens. Gallicè dicimus *laiton*, LATTE. Ita Scaliger ad Festum, Vossius in Etym. Latini syllabam secundam, quæ longa est, et naturâ suâ, et apud Callimachum in Lavacro Palladis, v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, et Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincla, tubæque æmula.* Cùm autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *O* et *au*; quemadmodum *explodo* est à *plaudo*; quemadmodum scripsere veteris *olla* et *aula*, *caudex* et *codex*, &c. sic reperimus apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalco*. Unde grammatici aliquot imperitè metallum esse putaverunt ex *auro* et *ære* mixtum: cujusmodi nihil esse constat. Id verò, quale nunc habemus, non è terrâ natum, sed arte factum est,

Circumdat loricam humeris; simul aptat habendo
 Ensemque; clypeumque, et rubræ cornua cristæ:
 Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti
 Fecerat, et Stygiâ candentem tinxerat undâ.
 Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatque trementem,
 Vociferans: Nunc, ô nunquam frustrata vocatus
 Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
 Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
 Loricamque manu validâ lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines,
 Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes.
 His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt: oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cū prima in prælia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacescit
 Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
 Nec minùs intereâ maternis sævus in armis
 Æneas acuit Martem, et se suscitât irâ,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.

taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, et obluctans in truncum arboris conatur irasci adversus cornua, et provocat ventos ictibus, et parat se ad pugnam, disiectis arenis. Intereâ Æneas terribilis sub armaturâ maternâ non minùs parat pugnam, et furore commovit se, lætus bellum dirimi proposito fœdere.

simul accommodat ut gestentur, et gladium, et clypeum et eminentias cristæ rubicundæ; gladium, inquam, quem ipse Deus præses ignis fabricaverat Dauno patri Turni, et merserat ferventem aquis Stygiis. Deinde sumit cum robore hastam validam, quæ stabat in mediâ domo admota magnæ columnæ, spoliū Actoris Aurunci: et commovet eam trementem, inclamans: Nunc ô hasta quæ nunquam fefellisti me vocantem, nunc adest tempus: olim te maximus Actor, nunc dextra Turni te gestat: da ut prosternam corpus, et ut dirumpam forti manu loricam direptam Phrygis effœminati, et ut inficiam pulvere capillos ejus crispatos ferro calido, et fluentes myrrhâ. Abripitur hoc furore, et scintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando

NOTÆ.

testaturque Plinius, l. 34. 2. suo tempore jamdudum desiisse, effactâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium passivæ facultatis, suprâ, v. 46.

89. *Cornua cristæ.*] Non vera cornua, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; sed cristam geminam è júbis equinis, aut plumis, è galeæ vertice hinc inde eminentem instar cornuum, Æ. 6. 779. *Geminæ stant vertice cristæ.*

90. *Ignipotens Deus, &c.*] Vulcanus arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoque deesse ejus artem voluit poëta, ad augendam heroum suorum dignitatem. De *Vulcano*, ibid. et G. 1. 295. De *Dauno*, Æn. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem, &c.*] *Candens*, ex Gellio, est aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incalescunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aquâ tinxerat* ensem Vulcanus: sic enim chalybs immersione temperatur. *Aquâ Stygiâ*, ad quandam veluti magicam consecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis sacris expetebantur, Æ. 4. 512. Ego verò suspicor id factum à Vulcano, ut ensem illum frangi non posse probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à poëtis ad inferos traductus est, ea vis erat, ut vasa cujuslibet metalli diffringeret, nec possent

ejus aquæ, nisi equi ungulâ, contineri, Æ. 6. 323.

94. *Actoris Aurunci spoliū.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volscos et Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis, &c.*] Cur id nominis Phrygibus, et Æneæ tribuatur, jam dictum, Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygiâ*, in quâ Troas, Æ. 1. 381.

100. *Vibratos, &c.*] *Calamistro crispatos.* Fuit autem *calamistrum* acus ferrea, longior, aliquando fistulæ instar cava: quæ calefacta sub cinere, et capillis adhibita, eos intorquebat: à similitudine cum *calamo* seu arundine, nomen habuit. Hujus artis ministri, *ciniflones* et *cinerarii* vocabantur, quòd ad calefaciendum calamistrum flarent in cineres.

Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuscula est, in Arabiâ præsertim nascens; altitudo ejus ad quinque cubita, nec sine spinâ, caudice duro et intorto, cortice levi, folio olivæ ferè simili. Succus inde sponte exsudat certis temporibus, tum incisione exprimitur, diciturque *stacte* vel *myrrha*, Plin. 1. 12. 15. Condiendis cadaveribus et imbuendis capillis, aliisque ejusmodi delictis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furiosis motibus, quasi quibusdam furiis, Æ. 3. 572.

Tum consolatur socios et timorem Iuli solliciti, aperiens *ipsis* fata: jubetque viros reportare Latino certum responsum, et proponere conditiones pacis. Vix sequens dies nata illustrabat luce supremos montes, quando equi Solis erigunt se primum è profundo mari, et emmittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli et Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: et in medio *campo* focos et aras è cespite Diis communibus: alii portabant aquam et ignem, operti lino, et cincti verbenâ *circa* capita. Exercitus Itatorum prodit, et agmina hastata effundunt se plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus et Tyrrhenus exit *sub* armis variis: non aliter armati ferro, quàm si durum certamen Martis appellet *eos*. Ipsi etiam duces splendido auro et purpurâ current inter media millia: et Mnestheus proles Assaraci, et generosus Asylas; et Messapus agitator equorum, soboles Neptuni. Et postquam unusquisque recessit in suum locum signo indicto, figunt hastas humi, et deponunt clypeos. Tunc cupiditate *videndi* egressæ matres, et plebs sine armis, et senes infirmi, impleverunt turres et tecta domorum:

Tum socios mœstique metum solatur Iuli, 110
Fata docens: regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi lucemque elatis naribus efflant. 115
Campum ad certamen, magnæ sub mœnibus urbis,
Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, et Diis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, et verbenâ tempora vincti. 120
Procedit legio Ausonidum, pilataq; plenis
Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro, quàm si aspera Martis
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipsi 125
Ductores auro volitant ostroque decori:
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas:
Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisq; recessit,
Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant. 130
Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum,
Invalidique senes, turres et tecta domorum

NOTÆ.

115. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus, *Æ.* 5. 105. *Gurgite*, pro mari, *Æ.* 1. 118.

118. *Focos . . . aras Gramineas.*] Aras è cespite, seu terrâ cum herbis evulsâ, in quibus ignis imponderetur, *fovereturque*: atque ita *aræ* sunt ipsi *foci*.

Diis communibus.] *Communes Dii* multis modis sumuntur. I. Qui certam cœli zonam regionemque non habeant, qualis Cybele mater Deorum; cum certam habent Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. II. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. III. Hic ad rem melius, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter et pariter invocandi erant. Ita ferè Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius, *Ad faciendâ fœdera, aqua et ignis adhibentur; unde contrâ, quos arcere volumus à nostro consortio, eis aquâ et igni interdiximus*, id est, *rebus quibus consortia copulantur*. Erat autem necessaria sacrificiis aqua, vel ad lustrandos adstantes, vel ad purgandum corpus ante sacrificium, vel ad alios victimarum usus. *Fontem* posuit pro aquâ.

120. *Velati lino, &c.*] Id quasi certum statuitur à Servio, *feciales*, qui sanciendo fœderibus ministri adhibebantur, nunquam lineam tulisse vestem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. I. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium verò quoties rebus exitum

daturus non est, toties iis infirma et inauspicata dare principia. Sic Æneas in Thraciâ condens urbem taurum Jovi contra ritum sacrificat, *Æ.* 3. 21. II. Passeratius et Scaliger explicant *linum*, non de veste, sed de filo sive licio, quo flamines et alii caput per ætatem cingebant, et, ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines* quasi *filamines*, vocabantur, *Æ.* 8. 664. III. Niger et Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: et explicant *linum* vestem ab umbilico ad pedes, cujus in extremâ orâ erat purpura *lima*, id est flexuosa. Sed vestis illa poparum erat, sive infimorum sacrificii ministrorum. Quare adhæreo secundæ opinioni.

Verbenâ.] Propriè certa est herbæ species, de la verveinè, MULLEIN: communiter tamen sumebatur pro quâlibet herbâ vel fronde, laureâ, myrtèâ, &c. è sacro loco evulsâ, *Ecl.* 8. 65.

121. *Legio Ausonidum, pilata, &c.*] *Legio*, pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, *G.* 2. 279. *Pilata*, armata pilis, hastilibus, *Æ.* 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, socio Æneæ, *Æ.* 8. 479. *Æ.* 2. 781.

127. *Genus Assaraci Mnestheus, &c.*] Igitur sanguine junctus Æneæ, qui ab Assaracò genus ducebat, *Æn.* 1. 284. De *Asylâ*, *Æ.* 11. 620. De *Messapo*, *Æ.* 7. 691.

Obsedère: alii portis sublimibus astant.

At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria
monti)

Prospiciens tumulo, campum spectabat, et ambas
Laurentùm Troumque acies, urbemque Latini.

Exemplò Turni sic est effata sororem

Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris

Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem 140

Jupiter ereptâ pro virginitate sacravit. [stro,

Nympha, decus fluviorum, animo gratissima do-

Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ

Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,

Prætulerim, cœliq; libens in parte locârim. 145

Disce tuum (ne me incuses) Juturna, dolorem.

Quà visa est fortuna pati, Parcæque sinebant

Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi:

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,

Parcarumq; dies et vis inimica propinquat. 150

Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera pos-

Tu pro germano si quid præsentius audes, [sum.

Perge, decet: forsán miseros meliora sequentur.

Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturni profudit,

Terq; quaterq; manu pectus percussit honestum.

Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno, 156

Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti:

Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.

Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit

Incertam, et tristi turbatam vulnere mentis. 160

Intereâ reges, ingenti mole Latinus

ta fuerant, cùm Juturna fudit oculis lacrymas, et verberavit manu pectus decorum ter ac qua-
ter. Juno filia Saturni inquit: Non est hoc tempus ad lacrymas: propera, et subtrahe fra-
trem morti, si est aliqua ratio: vel tu excita bellum, et dissipa fœdus inceptum: ego *sum tibi*
auctor ut *id* audeas. Sic exhortata reliquit *eam* dubiam et turbatam tristi solitudine animi.
Interim reges *vehuntur*: Latinus magno

alii stant in altis portis. At
Juno aspiciens ex alto col-
le, qui nunc vocatur Alba-
nus (tunc nec nomen, nec
honor aut fama erat *huic*
colli) videbat campum et
geminum exercitum Lau-
rentinorum, et Trojano-
rum, et urbem Latini, Sta-
tim Dea sic allocuta est
Deam sororem Turni, quæ
præest stagnis et fluviis
strepentibus: Jupiter *res*
summus cœli addixit illi
hunc honorem ob virgini-
tatem *ei* ablatam: Nym-
pha, ornamentum amnium,
dilectissima meo animo:
nôsti quomodo prætulerim
te solam omnibus Latinis,
quæcumque ascenderunt
ingratum lectum summi
Jovis: et *quomodo* sponte
constituerim *te* participem
cœli. O Juturna, ne accu-
ses me, accipe *causam* luct-
ûs tui. Quatenus fortuna
visa est *id* tolerare, et Par-
cæ permittebant res Latii
procedere, defendi Turnum
et urbem tuam. Nunc cog-
nosco juvenem certare fatis
inæqualibus: et dies ap-
propinquat Parcarum et
potestas adversa. Non pos-
sum videre oculis hoc cer-
tamen, et fœdera. Tu, si
audes aliquid utilius pro
fratre tuo, perforce *illud*,
decet: fortassè meliora suc-
cedent miseris. Vix ea dic-

NOTÆ.

134. *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æ. 8. 48.
Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos*
fuisse æternos; *Divos*, ex hominibus assump-
tos. Tamen Virgilius nomen utrumque con-
fundit: Æ. 1. 482. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, soror Turni,
Nais ab Ovidio vocatur, Fast. 2. 585. id est,
Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove in
præmium ereptæ pudicitie concessum ait
Virgilius, Ovidius etiã ante amores Jovis ei
attribuit. Fons ejus et lacus ex Albani montis
radicibus in Tyberim influit, celebri apud vete-
res aquarum salubritate; vocant hodie nonnulli
Lago di Turno; alii, *di Volturno*: cùm esset
prius *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commutatio,
pro, *Cubile Jovis ingrati*, et in servando conju-

gio parùm fidi. *Locârim*, Locari à Jove passa
sim.

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic usur-
pantur, Ecl. 4. 47.

152. *Si quid præsentius audes, &c.*] Non quòd
Nympham se Deum regina potentiorẽ pu-
tet; sed quòd faciliorem fore apud Jovem pu-
tet sororis excusationem, si soror pro fratre
moram injicere fatis audeat.

161. *Intereâ reges, &c.*] Adumbrata hæc
pompa fœderis ad Homeri exemplum, Il. 3. ubi
Agamemnon et Priam̃s, de pugna singulari
Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt.
Hic sententia longiori parenthesi suspensa est,
per novem nempe versus: *intereâ reges . . .*
procedunt castris. Potest tamen et absque pa-
renthesi intelligi, si dicatur poëta à plurali
numero ad singularem statim deflexisse; pro

apparatu, curru à quatuor equis *tracto*, cui duodecim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo jacula latà cus-pide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, resplendens clypeo cœlesti et armis divinis, et Ascanius adstat comes, secunda spes magnæ Romæ. Exeunt è castris: et sacerdos in veste candidà adducit fœtum porcæ setosæ et ovem intonsam, et statuit victimas ad aras accensas. Illi conversi oculis ad Solem orientem, spargunt manibus frumentum salsum, et signant gladio summa capita victimarum, et effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio sic orat. Esto nunc testis mihi oranti, ô Sol, et hæc terra pro quâ potui tolerare tot labores, et tu, ô pater omnipotens, et tu, ô Juno Saturni filia, jam ô Diva, jam mihi mitior, ut oro: et tu, ô gloriose Mars, qui pater tenes omnia bella sub tuâ potestate: et fontes et fluvios invoco, et quæcunque est divinitas in alto aëre, et quicunque sunt Dii sub mari cœruleo.

Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165
Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo et cœlestibus armis,
Et juxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris: purâque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem 170
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina Solem,
Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur: 175
Esto nunc Sol testis et hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno; [vors,
Jam melior, jam Diva, precor: tuq; inclyte Ma-
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques: 180
Fontesq; fluviosq; voco, quæque ætheris alti
Relligio, et quæ cœruleo sunt numina ponto.

NOTÆ.

interea reges vehuntur: Latinus quidem curru quadrijugo, &c.

164. *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius, Æ. 7. 47. Latini patrem fuisse *Faunum*; matrem, *Maricam* Nympham; avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* esse potuit *avus* Latini? I. Hesiodus Latinum facit filium *Circes* et *Ulyssis*, in *Theogon.* v. 1013. Circe autem filia fuit Solis, Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. At huic aperit adversatur Virgilius in Latini stemmate, Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* illam Nympham Latini matrem ipsam esse Italo nomine *Circen*. At eo ipso libri septimi initio Virgilius apertè *Circen* à *Maricâ* distinguit: cum vocat *Maricam, Laurentem* nympham; *Circen* autem *Æxam*, id est, *Colchicam*, Æ. 3. 386. III. Ego existimo *Circen*, conjugis loco habitam à *Pico*; camque ex eo *Faunum* suscepisse: ipsumque deinde *Picum* in avem mutasse, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* se referret. Et verò *Circe* vocatur *Pici conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum discedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina hastilia.*] *Pila*, qualia duo simul ferre deinde soliti sunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Crispans*: quatiendo quasi sinuans et flectens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel instar siderum fulgente, vel quem in cœlo *Venus* à *Vulcano* pe-

tierat: vel quem *Deus* ipse *Vulcanus* in *Hierâ* insulâ fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Ascanius secunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupisse, falsum ostendimus in argumento *Ecl.* 6.

169. *Purâ in veste.*] Donatus, *colore albâ, nec purpurâ variatâ picturis*. Festus; *non fulguritâ; non funestâ*, id est, quæ funeri adhibita non fuisset. Alii communiter, *carente maculis*.

170. *Setigeræ suis, &c.*] *Ovis* pro Æneâ adhibetur, Græco ferè more. Nam Græci apud Homerum, *Iliad.* 3. 103, agnos ad fœdus statuunt. *Porcos*, pro Latine, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De ovibus *bidentibus*. Æ. 4. 57. De *conversione ad orientem* in auspiciis et sacris rebus, *Ecl.* 9. 15.

173. *Fruges salsas, &c.*] I. *Molam*, ex purissimo frumento, *salso*, tosto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ propriè est *immolatio*, Æ. 2. 133. II. *Pilos* è capite victimarum secant, Æ. 6. 243. in *Notis*. III. *Vina* invergunt in frontem victimarum, et in ipsa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. et Æ. 1. 736. Atque illi primi erant sacrificii apparatus.

176. *Esto nunc Sol testis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars, &c.* Communes illi sunt utriusque gentis Dii, de quibus, v. 118.

Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
 Convenit Evandri victos discedere ad urbem :
 Cedet Iūlus agris : nec post arma ulla rebelles 185
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.
 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, et potius Dii numine firment)
 Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto : paribus se legibus ambæ
 Invictæ gentes æterna in fœdera mittant. 191
 Sacra Deosque dabo : socer arma Latinus habeto,
 Imperium solemne socer : mihi mœnia Teucri
 Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas : sequitur sic deinde Latinus, 195
 Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram :
 Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera juro,
 Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
 Vimque Deūm infernam, et diri sacraria Ditis.
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulminisancit ; 200
 Tango aras, mediosque ignes, et numina testor :
 Nulla dies pacem hanc Italīs nec fœdera rumpet,
 Quò res cunq; cadent : nec me vis ulla volentem
 Avertet : non si tellurem effundat in undas 204
 Diluvio miscens ; cœlumve in Tartara solvat : [bat]
 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam fortè gere-

Si fortè victoria iverit ad
 Turnum Italum ; æquum
 est nos victos abire in ur-
 bem Evandri : Iūlus abibit
 ex his campis ; nec Ænea-
 dæ rebelles inferent deinceps
 vobis bellum ullum,
 aut provocabunt armis hæc
 regna. Si verò victoria con-
 cesserit nobis Martem propi-
 tium, ut potius spero, et
 potius Dii confirmant spem
 meam auctoritate suâ : ego
 neque cogam Italos obtem-
 perare Trojanis, neque ar-
 rogo mihi imperium : am-
 bæ nationes indomitæ jun-
 gent se legibus æqualibus
 in fœdus perpetuum. Ego
 distribuam legiones et Deos :
 socer Latinus curet bel-
 la, socer supremum impe-
 rium : Trojani extruent mi-
 hi urbem, et Lavinia impo-
 net nomen urbi. Æneas sic
 dixit primus : Latinus dein-
 de sic sequitur aspiciens
 in cœlum, et erigit dextram
 ad astra : O Ænea, juro
 hæc eadem sidera, mare,
 terram, et geminam pro-
 lem Latonæ, et Janum bi-
 frontem, et potestatem in-
 fernam Deorum, et penetralia sævi Plutonis. Audiat hæc pater ille, qui firmat fulmine fœdera.
 Tango aras, et ignes in medio earum, et attestor Deos : nulla dies auferet Italīs hanc pacem,
 neque hæc fœdera, quomodocunque res succedant : nec ulla potentia abducat me ab iis volen-
 tem : non, etiamsi illa potentia dissolvat terram in aquas confundens eam diluvio ; aut dejiciat
 cœlum in inferos. Quemadmodum hoc sceptrum (nam fortè tenebat manu dextrâ sceptrum)

NOTÆ.

183. *Ausonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.
 184. *Evandri ad urbem.*] Pallantem, Æ. 8.
 51.

185. *Cedet Iulus.*] Ut ostendat, se non tam
 sibi quàm posteris suis et genti, sedem quæ-
 rere.

187. *Nostrum Martem.*] Faventem. Intra
 v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Æneâ venien-*
te sui.

198. *Latonæq; genus duplex.*] Apollinem,
 Solem ; et Dianam, Lunam ; Latonâ ex Jove
 editos, in insulâ Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74,
 77.

Janumque bifrontem.] Italorum regem ac
 numen, fœderibus adhiberi solitum, Æ. 7. 607,
 610.

199. *Vim Deūm infernam.*] Pro Diis ipsis in-
 fernis, ut Iliad 3. 105. *Πρίαμοιο βίη, Priami*
vim, pro ipso Priamo. Et Æ. 4. 132. *Odora*
canum vis, pro ipsis canibus.

Sacraria Ditis.] Dis, Pluto est, G. 4. 467.
Sacrarium, sanctuarium, locus templi intimus,
ubi præcipua numinis religio : hic regia est
Plutonis, de quâ Æ. 6. 630. Quidam hanc in-
fernam, regiam, sacram dici putant quasi exe-
crabilem : ut Æ. 3. 57. Auri sacra fames.

200. *Fœdera fulmine sancit.*] Quia per co-
 ruscationes fulminum fœdera confirmantur :
 ita Servius. Vel quia Jupiter ultor est violati
 fœderis, percussis fulmine fœdifragis : ita
 Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in so-
 lemni fœderum formulâ sic precabatur Jovem ;
Illis legibus populus non deficiet. Si prior de-
fecerit, publico consilio, dolo malo : tu illo die,
Jupiter, populum sic ferito, ut ego hunc por-
cum hodie feriam : tantòque magis ferito ; quan-
tò magis potes pollesque. Ita Livius, l. 2.

201. *Tango aras.*] Mos jurantiam, suppli-
 cantium, sacrificantium, ut aras et simulacra
 et res sacras manu contingant : qui mos ad
 nos etiam transiit, ut jurantes sacris libris
 manum imponamus, Æ. 4. 219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius
 hypallagen sive commutationem hic agnoscit :
 pro, *undas effundat in tellurem.* Ego minime,
 sed cum ferè undecunque mare terram ambiat,
 interpretor de terræ compage in undas dissol-
 vendâ. De *Tartaro*, profundissimo inferiorum
 loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut sceptrum hoc, &c.*] Aptâ est è supe-
 rioribus sententia ; nec me vis ulla volentem
 avertet . . . ut sceptrum hoc nunquam fundet

nunquam emittet ramulos Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
 nec umbracula levibus foliis : ex quo primum in sylvis abscissum ex intimo Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum
 trunco separatur à matre, Matre caret, posuitque comas et brachia ferro ;
 et ferro amisit frondes et Olim arbos ; nunc artificis manus ære decoro 210
 ramulos : quondam arbor, Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
 nunc manus fabri cinxit il- Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 lam ære pulchro, et dedit Conspectu in medio procerum : tum ritè sacratas
 portandum regibus Latinis. In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
 Talibus verbis confirmabant fœdera inter se, in medio Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215
 medio conspectu principum : At verò Rutulis impar ea pugna videri
 tum juxta morem sacras Jamdudum, et vario misceri pectora motu :
 victimas occidunt in ignem Tum magis, ut propiùs cernunt non viribus æquis.
 et extrahunt viscera ex iisdem adhuc spirantibus, et Adjuvat incessu tacito progressus, et aram
 tegunt altaria lancibus plenis. At verò cœpit certamen Suppliciter venerans demisso lumine Turnus, 220
 illud jam pridem videri Rutulibus inæquale, et animi Tabentesque genæ, et juvenili in corpore pallor.
 turbari vario motu : et tunc Quem simul ac Juturna soror crebescere vidit
 magis, cum propiùs vident Sermonem, et vulgi variare labantia corda :
 duces non esse pari robore. In medias acies, formam assimulata Camerti,
 Auget hanc opinionem Turnus, progressus gradu tacito, et supplicite dejectis oculis venerans aram, et
 malæ ejus liventes, et pallor In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 in corpore juvenili. Juturna soror ejus statim atque Rumoresque serit varios, ac talia fatur :
 videt hunc sermonem invalescere, et animos plebis Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
 mobiles dissentire, per medium exercitum similis specie Camerti (cui origo erat Objectare animam ? numerone, an viribus æqui 230
 illustris à majoribus, et Non sumus ? En omnes et Troës et Arcades hîc
 splendida fama paternæ Fatalisq; manus, infensa Etruria Turno : [sunt,
 fortitudinis, et ipse erat fortissimus bello) immittit se Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 per medium exercitum, non ignara rerum, et spargit varios rumores, et dicit talia : Non pudet
 vos, ô Rutuli, objicere vitam unius pro iis omnibus ? nonne sumus pares numero et robore ? ecce omnes et Trojani et Arcades adsunt hîc, et Etruria inimica Turno, exercitus ille à fati-
 missus : si secundus quisque nostrum certet, vix unusquisque habebit hostem. Turnus quidem
 famâ ascendet ad Deos, quorum aris consecrat se, et immortalis curret per ora :

NOTÆ.

virgulta, &c. Petita est illa comparatio ex Homero totidem ferè verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam solemne fuit regum jusjurandum sceptri sublatio, ut monet Aristoteles Polit. 3. ab illâ tamen nimis curiosâ sceptri descriptione abstinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret.*] Vel terrâ : nam, non jam mater alit tellus, Æ. 11. 71. Vel arbore : nam parva sub ingenti matris se subjicit umbrâ, G. 2. 19.

213. *Ritè sacratas.*] Immolatione, sectione pilorum, libatione ; suprâ v. 178.

215. *Oneratis lancibus, &c.*] Vasis escariis in quibus structa et cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à latitudine : sicut *patina*, à *pateo*. Vossius tamen inter lancem et patinam id ferè discriminis statuit : quod in lance carnes assæ fructus, cibi simplices apponerentur ; in

patinâ cibi conditi, ut pisces, haberetque vulgò operculum.

231. *Troës et Arcades, &c.*] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ : Arcades Evandri : Etrusci Tarchontis, Æ. 8. 518, 479.

232. *Fatalisque manus, &c.*] Vel quia Latinorum agros petebant quasi fati sibi debitos. vel potius, cum Virgilius id solis Etruscis attribuat, quia fato paratum sibi regem Æneam expectaverant, Æ. 8. 494. Benè ait *infesta* Etruria Turno : erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Messapo, Æ. 7. 691, 695.

233. *Vix hostem alterni.*] Si secundus quisque nostrum, si media pars nostrum congregiatur ; vix singuli hostem habebimus : id est, duo et amplius unicuique objicimur.

Nos patriâ amissâ dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
Talibus incensa est juvenum sententia dictis
Jam magis atq; magis: serpitq; per agminamurmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini: 240

Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
Sperabant; nunc arma volunt, foedusq; precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.

His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat signum cœlo: quo non præsentiùs ullum 245
Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.

Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthrâ,
Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
Agminis aligeri: subito cùm lapsus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali: cunctæque volucres 251

Convertunt clamore fugam (mirabile visu)
Ætheraque obscurant pennis, hostemq; per auras
Factâ nube premunt: donec vi victus et ipso
Pondere defecit, prædamq; ex unguibus ales 255
Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.

Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntq; manus, primusq; Tolumnius augur:
Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod sæpe petivi;
Accipio, agnoscoque Deos. Me, me duce ferrum 260

Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves; et litora vestra
Vi populat: petet ille fugam, penitusq; profundo
Vela dabit: vos unanimi densete catervas,
Et regem vobis pugnâ defendite raptum. 265

Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, et auras
Certa secat: simul hoc; simul ingens clamor, et
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu. [omnes
Hasta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum

mite ferrum, ô Rutuli, quos iniquus advena terret bello, sicut imbecillas volucres, et per vim vastat litora vestra: ille arripit fugam, et longè permittet vela mari: vos concordés colligite agmina, et prælio defendite regem vobis ereptum. Sic dixit, et irrumpens vibravit hastam in hostes oppositos: hasta cornea stridens emisit sonum, et certa dividit aërem: simul hoc fit, simul clamor magnus oritur, et omnes ordines perturbati sunt, et animi accensi tumultu. Cùm fortè novem formosa corpora fratrum starent

nos amissâ patriâ cogemur obedire dominis ferocibus, qui nunc otiosi constitimus in campis. Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis: et rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes et ipsi Latini mutati sunt: qui modò optabant sibi requiem et securitatem rebus suis; nunc spectant arma, et cupiunt foedus non factum, et miserescunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his rebus aliud majus, et præbet ex alto cœlo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos, et decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo, persequabatur aves marinas et multitudinem strepitantem alata turbæ: cùm repente ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Italii sustulerunt animos: et aves omnes (res mirabilis aspectu) cum sonitu convertuntur è fugâ, et inunbrant alis aërem, et velut nube coactâ urgent hostem per aërem: donec cessit avis, victa earum vi et ipso pondere cycni, et dimisit prædam ex unguibus in flumen, et longè aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur ostentum illud clamore, et explicant manus, et augur Tolumnius primus ait: Hoc erat, hoc, quod sæpe petivi votis: admitto omen, et agnosco Deos. Me, me auctore, sumite ferrum, ô Rutuli, quos iniquus advena terret bello, sicut imbecillas volucres, et per vim vastat litora vestra: ille arripit fugam, et longè permittet vela mari: vos concordés colligite agmina, et prælio defendite regem vobis ereptum. Sic dixit, et irrumpens vibravit hastam in hostes oppositos: hasta cornea stridens emisit sonum, et certa dividit aërem: simul hoc fit, simul clamor magnus oritur, et omnes ordines perturbati sunt, et animi accensi tumultu. Cùm fortè novem formosa corpora fratrum starent

NOTÆ.

246. *Monstro.*] Ostento: quod monstratur et ostenditur signa futurorum pœtentibus.

247. *Rubrâ Jovis ales in æthrâ.*] *Æthra*, *æthræ*: nomen primæ declinationis, *αἰθήρ*: idem est atque æther. *Æther* autem juxta Anaxagoræ et Ciceronem, est illa veterum sphaera ignis aërem ambiens, ab *αἴω*, ardere: ideo *rubra* à Virgilio dicta: juxta alios, est cœli totius et siderum compago, ab *αἰεῖν*, semper currere. Hic pro aëre universim sumitur. De Jovis alite, aquilâ, *Æ.* 5. 255.

257. *Augurium, &c.*] Proprie, erat enim

signum petiitum ex avibus, *Æ.* 2. 703. Et itè quidem Rutuli Æneam in aquilâ, Turnum in cycno, seipsos in avibus agnoscebant: sed falsum erat augurium, non à Deo factorum administro, sed à Juturnâ immissum, ad disturbandum foedus et mortem Turni retardandam.

264. *Densete.*] Veteri more, pro *densate*, *Æ.* 10. 432.

267. *Cornus.*] Hasta ex arbore corno, *cornouiller*, THE CORNELL TREE, G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, sic dicti ab agminum figurâ: infra, v. 57

adversum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: hasta volans transfodit unum illorum circa medium corpus, per costas, quâ balteus consutus atteritur ventre, et quâ fibula stringit juncturas laterum, et sternit in flavam arenam juvenem illum insignem pulchritudine. Sed fratres ejus, turba generosa et concitata dolore, partim educunt enses manibus, partim apprehendunt tela missilia ferrea, et irrumpunt veluti cæci: adversus quos irruunt agmina Laurentinorum: deinde iterum effunduntur conferti Trojani et Etrusci et Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confusa jaculorum spargitur toto aëre, et pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula et ignes. Ipse rex Latinus fugit, reportans Deos disiectos fœdere non perfecto. Alii alligant equos curribus, vel saltu imponunt corpora equis, et instant nudis ensibus. Messapus cupidus turbare fœdus proturbat equo objecto Aulesten, regem Etruscum, et ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, et infelix à tergo immiscetur aris aversis, per caput et humeros: at Messapus ardens accurrit cum hastâ, et sublimis ex equo ferit eum graviter hastâ trabali multum deprecantem, et sic loquitur: Habet hoc vulnus: hæc hostia convenientior oblata est magnis Diis. Itali accurrunt, et nudant membra calida. Chorinæus arripit ex arâ torrem semiustum, et occurrens intercipit flammis vul-tum Ebusi irruentis

Corpora constiterant contrâ, quos fidat creârat 271
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
Horum unum ad medium, teritur quâ sutilis alvo
Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis, 275
Transadigit costas, fulvâque extendit arenâ.
At fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus inundant
Troës, Agyllinique, et pictis Arcades armis. 281
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuerunt aras: it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus
Pulsatos referens infecto fœdere Divos. 286
Infrænant alii currus, aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Messapus regem regisque insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere fœdus, 290
Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat hastâ
Messapus, teloque orantem multa trabali 294
Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, spolianteque calentia membra.
Obvius ambustum torrem Chorinæus ab arâ
Corripit, et venienti Ebuso plagamque ferenti

NOTÆ.

274. *Balteus, et laterum juncturas, &c.*] *Fibula*, clavculus, extrema baltei connectens. *Laterâ* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica, peditum agmen, Æ. 6. 439.

281. *Agyllini.*] Etrusci, Æneæ socii, ex urbe *Agyllinâ* sive *Cerite*, nunc *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateræ, &c.*] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox *κρατήρ*, Ecl. 5. 68. *Focos*, partes ararum graminearum, ubi accensus ignis fuerat, supra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos curru alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpositionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem . . . Tyrrhenum Aulesten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, sive Lucumonibus: de quibus Æ. 10. 164. 166. Tales fuere Me-

zentius, Messapus, ex Turni partibus; *Massicus*, *Osinius*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magno instar trabis. Unde apud Statium *hasta trabalis*; apud Claudianum, *trabale sceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, simpliciter: explicatur à Servio, *perçussus est letali vulnere, habet vulnus letale*: à Donato, *benè se res habet*: à Scaligero, *sic, sic agendum est*. Servio assentior: quia vox est è gladiatorii ludis repetita, ubi victor vulnerato à se adversario sic insultabat. Terentius in Andr. *Certè captus est, habet*. Seneca in Agamem. et Hercule Oeteo. *Habet, peractum est*.

Hæc melior victima.] Quàm ovis et porcellus, qui fœderum Diis oblatis sunt, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui et officio propius aræ astabat, Æ. 6. 228. *Ambustum*, circumustum, Æ. 3. 257.

Occupat os flammis: olli ingens barba reluxit, 300
 Nidoremque ambusta dedit: supèr ipse secutus
 Cæsariem lævâ turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum.
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 Pastorem, primâque acie per tela ruentem, 305
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reductâ
 Disjicit, et sparso latè rigat arma cerebro.
 Olli dura quies oculos et ferreus urget 309
 Sœmnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
 At pius Æneas dextram tendebat inermem
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quò ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras: ictum jam fœdus, et omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli: 315
 Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta; 320
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne,
 Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus et Æneam cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces; subitâ spe fervidus ardet: 325
 Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
 Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:
 Semineces volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atq; furentes
 Bella movens immittit equos: illi æquore aperto

et inferentis vulnus: magna barba refulsit illi, et ustulata emisit nidorem: ipse *Chorinæus* incurrens desuper apprehendit manu sinistra comam turbati hostis, et obluctans imposito genu sternit eum humi: sic fodit latus duro gladio. Podalirius sequens ense stricto Alsum pastorem, et in primo agmine fugientem inter arma, instat illi: ille reductâ securi secat frontem mediam et mentum oppositi hostis, et latè tegit arma diffuso cerebro. Acerba quies et ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, et inclamans vocabat suos: Quò curritis! aut quænam hæc dissensio repentina oritur? O reprimite furorem: fœdus jam percussum est, et omnes conditiones constitutæ: mihi soli fas est pugnare: permittite me pugnare, et pellite timores: ego faciam manu ul fœdera constantia sint: hæc sacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis ad Æneam: ignotum est, quâ manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an sors, an Deus: famam illustri hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatus est vulnere Æneæ. Turnus cùm vidit Æneam recedentem

ab exercitu, et duces ejus turbatos; fervidus accenditur spe improvisâ: simul petit equos et arma, et confidens saltu erumpit in currum, et corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robusta corpora hominum: disjicit plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina, aut immittit fugientibus hastas abstractas *isdem*. Qualis Mars gaudens sanguine, quando juxta fluente frigidi Hebri effëratus sonat clypeo, et suscitans bella impellit equos furentes: illi patente campo

NOTÆ.

312. *Nudato capite, &c.*] Tam, ut hæc piâ confidentiâ ferociam Latinorum emolliret; quàm ut agnosceretur à suis, iisque voluntatem suam apertius significaret. Sic Julius Cæsar in acie Pharsalicâ nudâ manu et capite suis inclamabat: *Parcite civibus*: apud Plutarchum et Appianum.

314. *Ictum jam fœdus.*] Cæsis jam victimis, v. 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æ. 8. 641.

316. *Faxo.*] *Facero*, Æ. 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi sacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego et Latinus: ex

eo Turnus mihi uni addictus est: unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, et mihi permittite.

331. *Hebri, &c.*] Fluvii Thraciæ, hodie *Marsa*, Ecl. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thraciâ natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, sed malè, Pavor et Timor, G. 3. 91. *Natus*, Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græcè est *Θράκη* et *Θρήνη*, Æ. 3. 14. *Increpat equos clypeo*; id est, collisis hastâ et clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, absque casu, id est, *sonat*.

currunt ante Austros et Zephyrum : ultima Thracia
 sonat pulsu pedum equinorum : et comites illius Dei,
 facies nigri Timoris, et Iræ, et Insidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens
 impellit in medias pugnas equos fumantes sudore, insultans miserandè hostibus
 interfectis : rapidæ ungulæ spargunt guttas sanguineas, et sanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit
 morti Sthenelum, et Thamyrim, et Pholum ; Thamyrim quidem et Pholum
 aggressus cominùs ; Sthenelum verò eminùs ; eminùs duos filios Imbrasi, Glaucum et Ladem : quos ipse
 Imbrasus educaverat in Lyciâ, et instruxerat pariter artibus militaribus, sive conserere manum, sive præcurrere ventos equo. Aliâ
 parte Eumedes rapitur in media certamina, soboles veteris Dolonis, egregia in bello, repræsentans nomine avum, matremque et fortitudine patrem : qui pater, ut olim iret explorator in castra Græcorum, ausus erat petere sibi equos Achillis in mercedem. Sed Diomedes donavit illum aliâ mercede pro talibus cœptis, nec amplius ille optat equos Achillis. Cùm Turnus vidit illum procul patente campo : prius persecutus ipsum levi sagittâ per longum aërem, continuavit equos suos binos, et exscendit è curru, atque incurrit lapso et semimortuo : et pede imposito in collum ejus, eripit ense ex ejus dextrâ, et immersit splendentem profundo jugulo, et adjicit hæc super : Ecce, ô vir Trojane, metire prostratos campos et Italiam quam appetiisti bello : qui ausi sunt me lacessere ferro, reportant hæc præmia : sic struunt urbes. Mittit huic socium Buten, impacto jaculo, et Chlorea, et Sybarim, et Dareta, et Thersilochum,

Ante Notos Zephyrumque volant : gemit ultima pulsu
 Thraca pedum : circumq; atræ Formidinis ora, 335
 Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore, quatit, miserabile cæsis
 Hostibus insultans : spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ. 340
 Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque,
 Pholumque : [ambos
 Hunc congressus, et hunc ; illum eminùs : eminùs
 Imbrasidas, Glaucum atq; Ladem : quos Imbrasus
 Nutrierat Lyciâ, paribusq; ornaverat armis, [ipse
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
 Parte aliâ, media Eumedes in prælia fertur, 346
 Antiqui proles bello præclara Dolonis, [tem :
 Nomine avum referens, animo manibusq; paren-
 Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
 Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus. 350
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio : nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto :
 Antè levi jaculo longum per inane secutus,
 Sistit equos bijuges, et curru desilit, atque 355
 Semianimi lapsoque supervenit : et pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
 Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc insuper addit :
 En, agros, et quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens : hæc præmia, qui me 360
 Ferro ausi tentare, ferunt : sic mœnia condunt.
 Huic comitem Buten, conjectâ cuspide, mittit :
 Chloreaque, Sybarimq; Daretaq; Thersilochumq;

NOTÆ.

344. *Lyciâ.*] Asiæ minoris regio meridionalis est, de quâ Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironicè : fuit enim Dolon bello ignavus, et hic Eumedes, ejus filius, satis ignominiosè occiditur. Ita Cerdanus : cujus opinionem firmant sequentia verba, quæ omnino ironiam sapiunt : *illum Tydides alio pro talibus ausis affecit pretio* ; id est morte, Iliad. 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui speculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit sibi promitti mercedis loco currum et equos Achillis : promisso confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyssem ac Diomedem : quibus metu mortis fatetur se speculatorem esse, Rheseum Thraciæ

regem venisse Trojanorum auxilio, ejus copias incustoditas et somno sepultas jacere in litore, sibi currum et equos Achillis ab Hectore promissos, se præmii magnitudine adductum hoc munus suscepisse. Occiditur à Diomede : qui cum Ulysse clam ad Thracum castra subrepens, Rheseum interfecit, et ejus equos Trojæ fatales abripit. De Rheseo et ejus equis, Æ. 1. 469. De Peleo, Achillis patre, Æ. 2. 263. De Tydeo, Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aspirat Achillis.*] Pergit potèta illudere Doloni : qui captus à Diomede, non amplius ad equos Achillis, sed ad vitam servandam aspirabat.

360. *Hesperiam, &c.*] Italiam, Æ. 1. 530

Et sternacis equi lapsum cervice Thymœten.
 Ac velut Edoni Boreæ cùm spiritus alto
 Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
 Quâ venti incubuere, fugam dant nubila cœlo;
 Sic Turno, quâcunq; viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies: fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit aura volantem. 370
 Non tulit instantem Phegeus, animisq; frementem:
 Objecit sese ad currum, et spumantia frænis
 Ora citatorum dextrâ detorsit equorum.
 Dum trahitur, pendetq; jugis, hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitq; infixâ bilicem 375
 Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
 Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
 Quem rota præcipitem et procursu concitus axis
 Impulit, effuditq; solo: Turnusque secutus, 380
 Imam inter galeam summi thoracis et oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenâ.

Atque eâ dum campis victor dat funera Turnus,
 Interea Æneam Mnestheus, et fidus Achates,
 Ascaniusq; comes, castris statuere cruentum, 385
 Alternos longâ nitentem cuspide gressus.
 Sævit, et infractâ luctatur arundine telum
 Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
 Ense secant lato vulnus, telique latebram
 Rescindant penitus, seseq; in bella remittant. 390
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
 Iasides: acri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo,
 Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.

neam sanguinolentum firmanem longâ hastâ passus alternatim. Furit, et conatur abstrahere
cuspide teli fracto telo: et petit modum auxilii, qui celerrimus sit: ut secant plagam lato gla-
 dio, et intimè aperiant latebram teli, et remittant se ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iasi,
 charus præ cæteris Apollini: cui ipse Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus suas
 artes, sua munera, vaticinium, et musicam, et veloces sagittas.

NOTÆ.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteri-
 ora genua prolapso, Thymœtes per ejus col-
 lum devolutus est. Ita Servius.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii; è Thraciâ
 septentrionali, in Græciam et mare Ægeum
 flantis. *Edoni*, Ἐδωνοί, Stephano et Straboni,
 l. 10. gens est Thraciæ incerti sitûs: unde ibi-
 dem apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex,
Edonis, appellatur. Hinc dixit Statius, *Edo-
 nas hyemes*. De *Boreâ*, E. 7. 51. De *Ægæo* ma-
 ri, Græciam à minore Asiâ separante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim sep-
 tentrionalis fugat nubes; meridionalis colligit.

375. *Lancea.*] Hasta, vox non Latina, sed
 Hispanica est, ex Varrone apud Gellium: Gal-
 lica, ex Diodoro Siculo.

Bilicem.] Bino textu; vel licio, sive filo, Æ. 3. 467.

et Thymœten lapsum è col-
 lo equi *frequenter* lapsantis.
 Et sicut quando flatus
 Thracii Boreæ sonat per
 profundum mare Ægæum,
 et fluctus abeunt ad litora;
 tunc nubes fugiunt per æ-
 rem, quâ parte fluant venti:
 Sic turnæ cedunt Turno,
 quâcunq; aperit sibi iter,
 et acies fugatæ rumpuntur:
 impetus provehit ipsum, et
 ventus adversus curru com-
 movet cristam volantem.
 Phegeus non passus est il-
 lum imminem sibi et fu-
 rentem animo. Opposuit se
 ad currum, et manu dex-
 trâ detorsit capita concita-
 torum equorum, spumantia
 ob frænum. Dum ipse rapi-
 tur et inhæret jugo, hunc
 lata *Turni* lancea conse-
 quitur detectum, et impac-
 ta penetrat loricam dupli-
 cem, et stringit vulnere su-
 perficiem corporis: Tamen
 ille oppositus ibat objecto
 clypeo contra hostem, et e-
 ducto gladio vocabat auxi-
 lium: cùm rota et axis cur-
 su concitatus impulit eum,
 et stravit humi: et Turnus
 insecutus eum inter infi-
 mam oram cassidis, et ex-
 tremitates summæ lorice,
 abscondit caput gladio, et re-
 liquit truncum in pulvere.
 At verò dum Turnus edit
 strages in campis, interim
 Mnestheus, et fidelis Acha-
 tes, et comes Ascanius, de-
 posuerunt in castris Æne-

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapix*, sed hic
 ventus est, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo ut dis-
 tinguantur, tum diversa habent recti casûs
 elementa, tum diversam obliquorum flexionem:
 flectit enim venti nomen Virgilius *Iapix*, *Iapy-
 gis*: medici nomen Donatus apud Përium, *Ia-
 pis*, *Iapicis*: Turnebus tamen, *Iapis*, *Iapidis*,
 ex Ausonio, Epigr. 19. 7. *Idmona* quòd vatem
 medicum quòd *Iapida* dicunt.

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt. I
Vaticinia, quorum variæ species habentur, Æ.
 3. 359. Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyrâ
 pingitur et poëtarum Deus est. Ecl. 4. 55. III.
Peritia jaculandi, unde ipsi tribuitur pharetra,
 et ab Homero sæpe dicitur *ἰαλῆδλος*, longe ja-
 culans, Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem
 Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æ. 7. 773.

Ille, ut retardaret mortem Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395
 desperati patris, maluit Scire potestates herbarum usumque medendi
 cognoscere vires herbarum Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
 et usum medicinæ, et exercere inglorius artem illum Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
 tacitam. Æneas stabat, acerbè fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum
 et Ascanii dolentis concursu et fletibus immotus. Ille Multa manu medicâ Phœbique potentibus herbis
 senex Iapis, cinctus replicatâ veste ex consuetudine Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dextrâ
 medicorum, frustra deprecatur plurima manu medicâ et validis herbis Phœbi; Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 frustra commovet manu telum, et apprehendit ferrum Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo 405
 mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere
 auctor medicinæ nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis Stare vident: subeunt equites, et spicula castris
 augetur in campis, et malum vicinior est. Jam vident Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
 ærem totum constare pulvere: appropinquant equites Turni, et jacula crebra Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
 cadunt in mediis castris: Hic Venus, indigno nati concussa dolore, 411
 surgit ad cælum mœstus Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Idâ,
 clamor juvenum pugnantium et morientium in pugna asperâ. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Idâ Cretæâ dictamnum, caulem frondibus lanuginosis, et diffusum in flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ sunt tergo. Venus attulit hoc dictamnum involuta nube obscurâ circa corpus:

NOTÆ

395. *Depositum.*] *Desperati.* Deducta locutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nōset, id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus, Æ. 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim positus, est jacens mortuus; ut diximus, Æ. 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec posilos artus unget amica manus*, id est, *jacentes*, neque enim ad januam domus, sed in ipsâ domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est et Ovidius de Ponto, l. 2. 2. 45. *Jam propè depositus, certè jam frigidus æger*, &c. Cic. 3. Verr. 5. *Ægram et prope depositam reipublicæ partem suscepisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ et vaticinii, quæ voce maxime constant. Vel quia parum famosa tum erat, et à servis ferè exercebatur. Vel quia tunc, non voce et disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat: ut patet ex hoc lapide, qui chirurgum hinc præstat potius quàm medicum: et ex ipsis poetæ verbis, qui ipsi

tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed ipsum etiam *usum medendi*.

401. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, Æ. 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G. 4. 69. De Phœbo et Apolline, Ecl. 3. 62, 104.

407. *Pulvere cælum Stare.*] Plenum esse, Æ. 6. 300. De Marte, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnum, &c.*] *Dictamnus*, vel *dictamnum*, herba in solâ Cretâ insulâ proveniens, *pulegio* formâ affinis, *au pouliot*, PENNYROYAL: frondibus tamen latioribus et lanuginosis: quare *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda è vulneribus tela; cujus rei capræ et cervi Cretenses indicium dicuntur fecisse. Nomen habet à *Dictæo* monte Cretensis insulæ, in quo, ut in *Idâ* ejusdem insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui Virgilium, quod caulem et flores dictamnotribuerit: quos ei Plinius et Dioscorides auferunt. At vero Matthioli ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corruptâ Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, et Galeno et experientia constet; flores, et caulem et semen in dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis ferè foliis adnascentes; unde *flore comans* dicitur.

Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
 Inficit, occultè medicans; spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
 Fovit eâ vulnus lymphâ longævus lapis, 420
 Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis:
 Jamque secuta manum nullo cogente sagitta
 Excidit, atque novæ redièrè in pristina vires.
 Arma citi properate viro: quid statis? lapis 425
 Conclamat; primusq; animos accendit in hostes.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ
 Proveniunt; neq; te, Ænea, mea dextera servat:
 Major agit Deus, atq; opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnae suras incluserat auro 430
 Hinc atq; hinc: oditq; moras, hastamq; coruscat.
 Postquam habilis lateri clypeus loricaq; tergo est:
 Ascanium fuis circum complectitur armis,
 Summaque per galeam delibans oscula fatur:
 Disce, puer, virtutem ex me, verumq; laborem; 435
 Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.
 Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
 Sis memor, et te animo repetentem exempla
 tuorum,
 Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector. 440
 Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
 Telum immane manu quatiens: simul agmine
 denso

Anteusque Mnestheusque ruunt: omnisq; relictis
 Turba fluit castris: tum cæco pulvere campus

*am securitatem inter magna sua præmia. Tu mox, quando ætas provector adoleverit, fac ut sis
 memor meæ virtutis: et pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolvantem animo
 exempla tuorum. Postquam protulit hæc verba, extulit se è portis, altus, commovens manu
 grandem hastam: simul erumpunt cum magno numero Anteus et Mnestheus: et omnis multi-
 do exit desertis castris: tum campus turbatur obscuro pulvere,*

*imbuit hoc dictamno undam
 nigrantem in patinis ful-
 gentibus, occultè tempe-
 rans: et miscet salutaris
 ambrosiæ succos, et pana-
 ceam odoratam. Senex
 lapis, ignarus rei, lavit pla-
 gam aquâ illâ: et scilicet
 omnis dolor repente abiit è
 corpore, omnis sanguis con-
 stitit in imâ plagâ; et jam
 sagitta secuta manum exiit
 nullo per vim trahente, et
 novum robur rediit ad
 consueta officia. Festinate
 celeres, afferre arma huic
 viro: cur moramini? Sic
 clamat lapis, et primus in-
 flammat animos contra hos-
 tes: addens: Ista non acci-
 dunt humanis viribus, neque
 industriâ medicorum: ne-
 que manus mea te sanat,
 ô Ænea. Deus potentior
 agit, et mittit te ad majores
 labores. Ille Æneas cupi-
 dus certaminis jam vestie-
 rat tibias ocreis aureis hinc
 et inde: et aversatur mor-
 ras, et quassat hastam.
 Postquam clypeus accomo-
 dus lateri et thorax tergo
 adfuit: amplectitur Ascani-
 um armis circumjectis, et
 osculans per cassidem sum-
 ma ejus ora, sic loquitur:
 O puer, sume ex me exem-
 plum virtutis et digni labo-
 ris: fortunæ autem ex aliis.
 Mox dextera mea faciet te
 bello securum, et ducet tu-*

NOTÆ.

417. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant:
 quasi lavabris. Vocat fuscum amnem, aquam
 variis infectam succis herbarum, quas lapis
 prius miscuerat, v. 402.

419. *Ambrosiæ, &c. Panaceam.*] *Ambrosia*
 herba est quidem rutæ affinis: sed hic haud
 dubiè cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. 5.
 71. *Panacea*, quæ Columellæ *panax*, Plinio
panaces, herba est fœniculo, anetho, et ferulæ
 aliquatenus affinis: admodum salutaris, et
 morborum omnium remedia nomine ipso pro-
 mittens, ut ait Plinius, l. 25. 4. à παν, omne et
 ἄκος remedium. Gallico nomine caret.

422. *Stetit.*] Fluere desiit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ posterior, carnosa
 et ventricosa: pro totâ tibiâ sumitur, quam
 vestit Æneas aureis ocreis.

431. *Hastamque coruscat.*] Activè, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.*] Ore contingens ora
 hunc enim esse locutionis hujus sensum osten-
 dimus, Æ. 1. 256. *Oscula libavit nata. Deli-
 bans*, leviter tangens, Æ. 1. 736.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licet enim hoc
 Latino bello felix Æneas fuisset; tamen ad-
 versâ fortunâ jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel, *ducet*
te ad magna præmia, laudis, regni, &c. ut vult
 Servius: vel fortè, *ducet ac reputabil magni*
præmii loco, si post tot labores te defensum dare
possit: videtur enim Æneas Ascanii unius cau-
 sâ tot labores suscipere, suprâ, v. 185.

440. *Avunculus Hector.*] Cretisa enim, As-
 canii mater, soror erat Hectoris, Priami filia,
 Æ. 2. 772.

et terra tremit commota
 pulsu pedum. Turnus ex
 opposito tumulo vidit acce-
 dentes: Latini viderunt, et
 frigidus tremor subrepsit in
 intima ossa. Juturna prima
 ante omnes Latinos audit
 et agnovit sonitum, et fugit
 trepida. Ille *Aeneas* volat et
 trahit *secum* densum agmen
 patente campo. Qualis, cum
 turbo effusa tempestate ruit
 ad terras per mare medi-
 um: heu! animi longè pro-
 vidi horrescunt miseris ag-
 ricolis: *scilicet*, ille *turbo*
 inferet calamitatem arbo-
 ribus et cladem segetibus,
 evertet latè cuncta. Venti
 prævolant, et portant soni-
 tum ad litora. Talis dux
 Trojanus impellit aciem in
 oppositos hostes; omnes
 densi conglobant se pressis
 ordinibus. *Thymbræus* pe-
 tit gladio gravem *Osirim*:
Mnestheus jugulat *Arche-*
tium, *Achates* *Epulonem*,
 et *Gyas* *Ufentem*. Occidi-
 tur ipse augur *Tolumnius*,
 qui primus immiserat has-
 tam in hostes oppositos.
 Clamor ad cælum mittitur:
 et *Rutuli* mutò fugati, ob-
 jiciunt *per* fugam terga
 pulverulenta in agris. Ipse
Aeneas neque dignatur di-
 mittere morti dantes terga,
 nec insequitur pari gressu
 obstantes, nec jacentes
eminus spicula: quærit
 unum *Turnum* circumiens
 in opaco pulvere, *unum*
 hunc vocat ad pugnam. Ju-
 turna virgo, commota hoc
 timore *secundum* animum,
 dejecit inter medias habenas
Metiscum aurigam *Turni*, et relinquit procul lapsum è temone: ipsa
 succedit in ejus locum et regit manibus habenas fluctuantes, præ se ferens omnia *Metisci*, et
 vocem, et speciem, et arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti
 domini, et alis circuit altas areas, colligens parva pabula et cibos nidis garrulis;

Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 44
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
 Audiit, agnovitque sonum, et tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
 Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus 451
 It mare per medium; miseris heu præscia longè
 Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas
 Arboribus stragemque satis, ruet omnia latè.
 Antevolant, sonitumque ferunt ad litora venti.
 Talis in adversos ductor Rhœtæius hostes 456
 Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus
 Osirim:
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat A-
 chates,
 Ufentemq; Gyas. Cadit ipse Tolumnius augur, 460
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cælum clamor: versique vicissim
 Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
 Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
 Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes 465
 Insequitur: solum densâ in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Juturna virago,
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, et longè lapsum temone relinquit: 470
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemq; et corpus, et arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens nidisq; loquacibus escas; 475

NOTÆ.

451. *Sidere.*] Tempestate, procellâ, quæ siderum ortu et occasu concitatur, *Æ.* 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Activè, *Æ.* 1. 35. *Spumas salis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœtæius.*] Trojanus, *Aeneas*: à Rhœteo Troadis promontorio, *Æ.* 6. 500. in notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infra, v. 575.

460. *Tolumnius augur, &c.*] Suprà, v. 257. *Augur*, quia ex avium consideratione futura prædicebat, *Æ.* 2. 703.

464. *Neque aversos, &c.*] Ita restituimus

cum *Pierio*: ut tria pugnantium genera significentur; *aversorum* et jam terga dantium: *congradientium* cominùs et æquo pede: *eminus* tela inferentium. Alii sic legunt, sed minùs sanè, *ipse neque adversos dignatur sternere morti: nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes.*

467. *Lustrans.*] Circumiens, *Æ.* 1. 608.

468. *Virago.*] A vir, dixerunt veteres, Festo teste, *viram*, pro fœminâ: hinc *virago*, quæ viro esset similis; unde contracta est *virgo*. Tamen *virago* generosæ fœminæ singulariter tribuitur; *virgo* cuilibet integræ.

474. *Atria.*] Aream ante ædes, *Æ.* 4. 666.

Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat. Similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia curru :
 Jamq; hîc germanum, jamq; hîc, ostendit ovantem :
 Nec conferre manum patitur : volat avia longè.
 Haud minùs Æneas tortos legit obvius orbes, 481
 Vestigatque virum, et disjecta per agmina magnâ
 Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum ;
 Aversos toties currus Juturna retorsit. 485
 Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu :
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, utî lævâ duo fortè gerebat
 Lenta levis cursu præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
 Substitit Æneas, et se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum verò assurgunt iræ, insidiisque subactus
 Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
 Multa Jovem et læsi testatus fœderis aras:
 Jam tandem invadit medios, et Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.
 Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine
 cædes

Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
 Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
 Jupiter æternâ gentes in pace futuras?
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
 Excipit in latus, et quâ fata celerrima, crudum
 terribilis, edit crudelem stragem *absque* ullo delectu, et immittit omnes habenas furoris. Quis
 Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras *res*, varias, strages, et mortem ducum, quos
 modò Turnus, modò heros Trojanus disjecit vicissim toto campo? O Jupiter, an placuit *tibi*,
 populos mansuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas non multum tardans, in-
 vadit in latus Sucronem Rutulum; ea pugna primùm fixit loco Trojanos irruentes: et quâ mors
 erat promptissima, immisit durum

et modò resonat in portici-
 bus spatiosis, modò circa
 stagna humida. Similis Ju-
 turna vehitur equis inter
 medios hostes, et percurrit
 cuncta celeri curru: et jam
 hîc, et jam ille, ostendit
 fratrem exultantem: nec
 permittit *eum* conserere
 manum *cum Æneâ*: volat
 procul extra viam. Æneas
 non segniùs percurrit flexos
 circuitus, occurrens *ei*, et
 quærit virum *illum*, et mag-
 no clamore vocat inter ag-
 mina dissipata. Quoties
 conjecit oculos in hostem,
 et imitatus est cursu *pedes-
 tri* celeritatem equorum
 Turni *habentium* alatos pe-
 des: toties Juturna deflex-
 it conversum currum. Heu!
 quid faciat Æneas? frus-
 trâ agitatur variis motibus,
 et diversæ curæ rapiunt
 mentem in opposita. Mes-
 sapus, cùm fortè leviter
 currendo ferret sinistrâ *ma-
 nu* duo jacula flexilia ar-
 mata ferro, librans certo
 ictu unum illorum immittit
 huic Æneæ. Æneas stetit,
 et occuluit se post clypeum,
 incurvans *se in* poplitem:
 500 tamen immissa hasta ab-
 stulit summitatem galeæ,
 et abscidit è capite supre-
 mas cristas. Tunc autem
 ira intumuit, et dolis coac-
 tus cùm vidit equos et cur-
 rum rapi in diversam *par-
 tem*, sæpe attestans Jovem
 et altaria violati fœderis:
 tum demum irrumpit in
 medios, et Marte prospero,

NOTÆ.

479. *Ovantem.*] Exultantem, Æ. 3. 189.

481. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes*, nihil aliud videtur esse quàm, *iisdem orbibus per eundem circuitum insistere*. Sed quia additur *obvius*, omnino est corripere orbes illos, et breviori circuitu sese hosti adversum offerre.

484. *Alipedumque fugam, &c.*] Æmulatus est cursu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æ. 1. 317.

491. *In arma.*] Arma hîc pro clypeo, ut egregiè probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita, &c.*] *Apex*, summa pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. *De cristis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primò subsisterent*. II. Cerdani, *Pugna illa, sive occursum Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem antè irruentes, tum primò impetum cohibuerint ac steterint*.

506. *Moratus.*] Alii legunt *morantem*.

ensem trans costas et sep- Transadigit costas et crates pectoris ensem.
tum pectoris. Turnus oc- Turnus equo dejectum Amycum fratremq; Diorem,
cidit Amycum disturbatum Congressus pedes, hunc venientem cuspidē longâ,
ex equo, et fratrem ejus Di- Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum
orem, pedestri congressu: Suspendit capita, et rorantia sanguine portat. 512
hunc longâ hastâ irruen- Ille Talon Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
tem, hunc gladio: et affigit Tres uno congressu, et mœstum mittit Onythen,
curru capita amborum am- Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ. 515
putata, et auferit stillantia Hic fratres Lyciâ missos et Apollinis agris,
sanguine. Ille *Æneas* dat Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
morti Talon, Tanaim, et Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
fortem Cethegum, tres uno Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
impetu, et tristem Onythen, Munera, conductâque pater tellure serebat. 520
virum Thebanum, et pro- Ac velut immissi diversis partibus ignes
lem matris Peridiæ. Hic Arentem in sylvam, et virgulta sonantia lauro;
Turnus morti dat fratres Aut ubi decursu rapido de montibus altis
profectos è Lyciâ et agris Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
Apollinis. et Menœten Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Arcada, juvenem frustra *Æneas* Turnusque ruunt per prælia, nunc, nunc
aversatum bella, cui ars et Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci 527
pauper domus fuerat circa Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
aquas Lernæ piscosæ, nec Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
dignitates magnatum no- Nomina, per regesq; actum genus omne Latinos,
tæ erant illi, et pater ejus Præcipitem scopulo atq; ingentis turbine saxi 531
serebat in arvis conductis. Excutit, effunditq; solo: hunc lora et juga subter
Et quemadmodum ignes Provolvère rotæ, crebro supèr ungula pulsu
injecti è diversis partibus Incita nec domini memorum proculcat equorum.
in siccam sylvam et in vir- Ille ruenti Hyllo animisq; immanè frementi 535
gulta laurea crepitantia; Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
aut quando fluvii spuman- Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
tes præcipiti lapsu ex altis Dextera nec tua te, Grajûm fortissime Creteu,
montibus edunt strepitum, Eripuit Turno: nec Dii texère Cupentum,
et currunt in mare, singuli *Æneâ* veniente, sui: dedit obvia ferro 540
vastantes suum iter: non Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
lentiùs ambo *Æneas* et Te quoque Laurentes viderunt, *Æole*, campi
Turnus irrumpunt in certa- dem ex Arcadiâ, Ecl. 4. 58. deinde in Argiâ
mina: nunc, nunc ira movetur regione piscatum exercuerat circa Lernam pa-
intus: pectora antè nescia ludem, *Æ.* 6. 287. denique cum Evandro Ar-
vinci perfodiuntur: nunc cade venerat in Italiam, tumque erat inter *Æ-*
toto impetu incurritur in neæ auxilia.
vulnera. Hic *Æneas* saxo 520. Munera.] Munia, dignitates. Pauc
et turbine magni lapidis quidam legunt, limina.
dejicit præcipitem et ster- 522. Sonantia lauro.] Ob crepitum ardentis
nit humi Murranum jactan- lauri.
tem avos et vetera nomina 531. Turbine saxi.] Saxi, in modum ventosi
avorum, et omne genus de- turbinis rotati.
ductum per reges Latinos. 540. Sui.] Faventes: suprâ, 8. 173.
rotæ propulerunt ipsum 542. Laurentes campi, &c.] *Æ.* 7. 63. A-

NOTÆ.

508. *Costas et crates pectoris.*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuspidē longâ . . . mucrone.*] Per longam cuspidem, intelligit acumen hastæ: per mucronem, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Curru.*] Pro curru, Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] Thebanum, ab Echione, qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat. De Thebis, *Æ.* 9. 697.

516. *Fratres Lyciâ, &c.*] Hos non nominat. Lycia, Asiæ minoris regio ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata, *Æ.* 4. 143; 345.

518. *Arcada: piscosæ, &c.*] Qui oriundus qui-

dem ex Arcadiâ, Ecl. 4. 58. deinde in Argiâ regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem, *Æ.* 6. 287. denique cum Evandro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter *Æneæ* auxilia.

520. *Munera.*] Munia, dignitates. Pauc quidam legunt, limina.

522. *Sonantia lauro.*] Ob crepitum ardentis lauri.

531. *Turbine saxi.*] Saxi, in modum ventosi turbinis rotati.

540. *Sui.*] Faventes: suprâ, 8. 173.

542. *Laurentes campi, &c.*] *Æ.* 7. 63. A-

Oppetere, et latè terram consternere tergo.
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles. 545
 Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Idâ,
 Lyrnessi domus alta; solo Laurente sepulchrum.
 Totæ adeò conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ: Mnestheus acerque Serestus,
 Et Messapus, equum domitor, et fortis Asylas, 550
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
 Pro se quisque viri summâ nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen 555
 Ocyûs, et subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem
 Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
 Continuò pugnae accendit majoris imago. 560
 Mnesthea, Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum,
 Ductores: tumulumq; capit, quò cætera Teucrûm
 Concurrit legio, nec scuta aut spicula densi
 Deponunt: celso medius stans aggere fatur:
 Ne qua meis esto dictis mora: Jupiter hâc stat: 565
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 Ni frænum accipere et victi parere fatentur,
 Eruam: et æqua solo fumantia culmina ponam.
 Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno 570
 Nostra pati? rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, ô cives, hæc belli summa nefandi.
 Ferte faces properè, foedusque reposcite flammis.
 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum, densâque ad muros mole feruntur.

sit ulla mora meis jussis: Jupiter hâc parte stabit pro nobis: et ne ullus mihi sit inertior ob repentinum consilium. Nisi hostes volunt admittere frænum et superati obedire, hodie evertam urbem, causam belli, et ipsum regnum Latini, et sternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre nostram, et dum victus iterum velit congregi mecum? hæc urbs, ô cives, est caput, hæc summa belli scelerati. Celeriter inferte faces, et ignibus repetite fidem foederis. Sic dixerat: et omnes animis unâ pugnantibus formant cuneum, et spissâ multitudine irruunt in muros.

et latè tegere terram dorso. Moreris tu, quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vastator regnorum Priami. Illic erat tibi terminus mortis: domus sublimis erat sub Idâ, domus sublimis in urbe Lyrnesso; tumulus in terrâ Laurentinâ. Toti etiam exercitus permixti sunt, et omnes Latini, et omnes Trojani: Mnestheus, et ardens Serestus, et Messapus subactor equorum, et fortis Asylas, et exercitus Tuscorum, et equitatus Evandri Arcadis: homines illi singuli pro se contendunt toto impetu virium; nec est mora, nec cessatio: certant immani prælio. Tunc mater Æneæ formosissima immisit ipsi consilium: ut accederet ad muros, et admovent exercitum urbi celeriter, et percelleret Latinos improvisâ strage. Ille Æneas postquam circumjecit oculos huc et illuc, quærens Turnum inter turmas remotas: videt urbem expertem tantæ pugnae et tranquillam absque damno. Statim species majoris prælii inflammat eum. Vocat duces, Mnestheum, et Sergestum, et fortem Serestum: et conscendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, et spissi non dimittunt clypeos aut jacula: ipse medius inter illos sic loquitur erectus alto è tumulo: Ne

NOTÆ.

væ, Græcæ, Peloponnesiæ, Æ. 1. 284. *Metæ*, terminus, à Circi metis, Æ. 5. 288. *Ida*, mons Troadis et Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrnessus*, urbs Phrygiæ, circa sinum Adramyttenum, quò usque Idæ juga extendebantur, Æ. 10. 128.

551. *Tuscorum*, &c.] Etruscorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ*, equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani, aut Trojanorum socii, præter unum Messapum, Turni socium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi*.] Omni industriâ, virtute, armis, Æ. 9. 532.

558. *Acies*.] Oculorum acies intelligit Ser-

vius, alii varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æ. 7. 63.

563. *Nec scuta—Deponunt*.] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more sæpe Græcos discedere solitos ostendit Cerdanus.

565. *Jupiter hâc stat*.] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hâc parte stat à nolis: siquidem nudam et indefensam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum*.] Sese in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acutâ, tum magis ac magis in latitudinem secundum latera explicatur. Lipsius, de militiâ, l. 4. 7.

Repentè scalæ et subitus ignis visus est. Alii incur-
 runt ad portas, et occidunt obvios : alii librant jacula,
 et obscurant aërem sagittis. Ipse Æneas inter primos
 protendit dexteram ad muros, et increpat altâ voce
 Latinum : et attestatur Deos, se rursus cogi ad pug-
 nam, Italos jam bis hostes esse, hæc secunda fœdera
 violari. Dissensio nascitur inter cives timidos : alii ju-
 bent suos recludere urbem, et aperire portas Trojanis,
 et trahunt ad muros ipsum regem : alii inferunt arma,
 et pergunt tutari muros. Veluti quando pastor qua-
 sivit apes inclusas in cavernoso saxo, et implevit
 eas fumo amaro : illæ timentes rebus suis volitant
 intus per suas domos, et excitant iram suam magnis
 fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, et saxa re-
 sonant intus obscuro murmure : fumus exit in aërem
 apertum. Præterea calamitas ista contigit Latinis fa-
 tigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem.
 Regina, quando videt hostem accedentem ad domos,
 muros infestari, flammas volare ad culmina, exerci-
 tum Rutulum nullibi com-
 parere contra, nullas turmas Turni : misera putat
 juvenem occisum esse in contentione prælii : et com-
 mota repentino dolore secundum animum, fatetur se
 esse causam et scelus et originem calamitatum : et amens locuta plurima ex tristi furore, lace-
 rat manu vestes purpureas moritura, et suspendit ex altâ trabe laqueum fœdæ mortis. Postquam
 Latinæ mulieres infelices cognoverunt hanc mortem, filia ejus Lavinia, prima lacerans manu
 rutilos capillos et malas roseas, deinde reliqua multitudo furit : domus latè sonat planctu.
 Hinc fama misera spargitur per totam urbem.

NOTÆ.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primò enim Latinus ultrò Æneam socium et generum adsciverat, Æ. 7. 259. Secundo singulare certamen Turni cum Æneâ facto fœdere constituerat, supra, v. 195.

585. *Ipsamque trahunt, &c.*] Trahunt ad muros Latinum regem suum ; vel ut summi discriminis spectator urbem ipse Trojanis aperiendam esse intelligat ; vel ut violator fœderis ipse Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 178. *Fessi re-*

rum. 596. *Incessi muros.*] Infestari ab hostibus imminetibus. Ita lego cum Pierio ex vete-

ribus codicibus. Vulgò legitur, *incendi*, quod pleonasmum efficeret ; sequitur enim, *ignes ad tecta volare*. Canterus legit, *inscendi*, legitimo sensu, nullo tamen auctore.

602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius est. De purpurâ, G. 2. 506.

603. *Informis leti.*] Suspendium informe et ignominiosum fuit : quia ex libris Pontificum apud Servium, suspensi abjiciebantur insepulti : quia, ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, nisi suspensis oscillis, quasi ad ludibrium mortis : quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

Demittunt mentes : it scissâ veste Latinus,
 Conjugis attonitus fatis, urbisque ruinâ,
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans :
 Multaque se incusat, qui non acceperit antè
 Dardanium Æneam, generumque asciverit ultrò.
 Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque 615
 Jam minùs atque minùs successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ sonus urbis, et illætabile murmur.
 Hei mihi ! quid tanto turbantur mœnia luctu ? 620
 Quisve ruit tantus diversâ clamor ab urbe ?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
 Talibus occurrit dictis : Hàc, Turne, sequamur 625
 Trojugenas, quâ prima viam victoria pandit.
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possint :
 Ingruit Æneas Italis, et prælia miscet :
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes.
 Turnus ad hæc : 631
 O soror, et dudum agnovi, cùm prima per artem
 Fœdera turbâsti, teque hæc in bella dedisti :
 Et nunc nequicquam fallis Dea, sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores ? 635
 An fratris miseri letum ut crudele videres ? [tem ?
 Nam quid ago ? aut quæ jam spondet fortuna salu-
 Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
 Murranum, quo non superat mihi charior alter,
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens 641
 Aspiceret : Teucri potiuntur corpore et armis.
 Exscindi-ne domos, id rebus defuit unum,
 Perpetiar ? dextrâ nec Drancis dicta refellam ?
 Terga dabo ? et Turnum fugientem hæc terra
 videbit ? 645

facio ? aut quæ sors promittit jam mihi salutem ? vidi ipse præ oculis meis Murranum, quo nullus alius superest mihi charior, magnum et magno occisum vulnere mori vocando me. Occidit miser Ufens, ne videret nostram infamiam ; Trojani habent cadaver ejus et arma. An feram everti domos ? hoc unum deerat miseris ; nec refutabo manu criminationes Drancis ? vertam terga ? et hæc terra spectabit Turnum fugientem ?

Dejiciunt animos : Latinus incedit laceratâ veste, ter-
 ritus morte uxoris et clade
 urbis, fœdans albos crines
 mixtos sordido pulvere : et
 multum damnat se, quod
 non admiserit prius Æneam
 Trojanum, et ultrò socia-
 verit sibi generum. Interim
 Turnus pugnans in remoto
 campo persequitur paucos
 errantes, jam tardior, et
 jam minùs ac minùs gau-
 dens celeritate equorum su-
 orum. Ventus pertulit illi
 hunc clamorem confusum
 incertis terroribus, et soni-
 tus turbatæ urbis ac mur-
 mur minimè lætum pepulit
 aures ejus attentas. Hei
 mihi ! cur muri turbantur
 tanto ululatu ? et quæ tan-
 ta vociferatio erumpit ex
 urbe dissitâ ? Sic loquitur,
 et terribus stat compressis
 habenis. Atverò soror, quip-
 pe quæ transformata in
 speciem aurigæ Metisci
 moderabatur currum et e-
 quos et habenas ejus, res-
 pondet illi talibus verbis :
 Turne, persequamur Tro-
 janos hæc, quâ prima victo-
 ria aperit iter : sunt alii, qui
 possunt tutari manu domos.
 Æneas ruit in Italos, et agi-
 tat pugnam ; nos quoque
 manu demus Trojanis cru-
 delem mortem : non exhibis
 inferior aut numero aut
 gloriâ pugnae. Turnus re-
 spondet ad hæc : O soror,
 et jampridem animadverti,
 quando prima turbâsti per
 dolos fœdus, et immisisti
 te in hanc pugnam ; et jam
 frustra decipis me, quamvis
 sis Dea. Sed quis jussit te
 delapsam è cœlo pati tan-
 tos labores ? an ut specta-
 res crudelem necem infor-
 tunati fratris tui ? nam quid

NOTÆ.

612. *Mutta.*] Multum ; neutrum pro ad-
 verbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum,
 Æ. 1. 235.

614. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

616. *Minùs successu lætus equorum.*] Vel
 quia minùs jam celeriter currebant : vel quia
 minùs jam gaudebat, quod eum à pugna tam
 longè abstulissent.

633. *Fœdera turbâsti.*] Suprà, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii sanguinis virum,
 occisum ab Æneâ, suprà, v. 529. *Ufens*, dux
 Æquicolarum, Æ. 7. 745. occisus à Gyâ Tro-
 jano, suprà, v. 460. *Teucris*, Trojani, Æ. 1. 235.
Drancis, Latini principis : Turno infesti, qui
 ipsi fugam publicâ oratione objecerat, Æ. 11.
 336.

An eò usque calamitosum est mori? ò vos *Dii inferi*, estote mihi propitii, siquidem voluntas cœlestium insensa est *mihi*. Pura anima et ignara hujus sceleris, descendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo spumante accurrit per medios hostes, vulneratus sagittâ secundum vultum adversum: et accurrit invocans Turnum nomine: Turne, ultima salus in te est: miserere tuorum: Æneas tonat armis, et minatur se eversurum et daturum exitio altas arces Itolorum, et jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipse rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad societatem se vertat. Insuper ipsa regina fidissima tibi, occidit suâ manu, et attonita deseruit vitam. Messapus et ardens Atinas soli ante portas sustinent prælium: densa agmina circumstant illos utrinque, et seges ferrea rigescit nudis ensibus: tu volvis currum in solo gramine. Turnus obstupuit turbatus variâ specie rerum, et constitit tacitè intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, et amentia mixta dolore, et amor commotus furore, et virtus *sibi ipsi* cognita. Statim atque tenebræ dissipatæ sunt, et lumen redditum est animo: turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, et e curru respexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapsus inter contabulationes erumpebat ad cœlum, et hærebat turri, turri quam ipse struxerat trabibus conjunctis, et supposuerat *ei* rotas, et applicuerat altos pontes. O soror, *inquit*, jam jam fata vincunt: desine retinere *me*: eamus, quò Deus, et quò adversa fortuna vocat *me*. Deliberatum est *mihi* conserere manum cum Æneâ, deliberatum est tolerare quicquid est asperi in morte: nec me videbis ulterius inglorium, ò soror:

Usq; adeòne mori miserum est? vos ò mihi manes
 Este boni, quoniam superis aversa voluntas.
 Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
 Descendam, magnorum haud unquam indignus
 avorum.
 Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hostes 650
 Vectus equo spumante Sages adversa sagittâ
 Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum:
 Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.
 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
 Dejecturum arces Italûm, excidioq; daturum: 655
 Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus,
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Prætereà regina, tui fidissima, dextrâ
 Occidit ipsa suâ, lucemque exterrita fugit. 660
 Soli pro portis Messapus et acer Atinas
 Sustenant aciem: circum hos utrinque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
 Obstupuit variâ confusus imagine rerum 665
 Turnus, et obtutu tacito stetit: æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
 Ut primùm discussæ umbræ, et lux reddita menti,
 Ardentes oculorum acies ad moenia torsit 670
 Turbidus, èque rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad cœlum undabat vortex, turrinque tenebat,
 Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
 Subdideratq; rotas, pontesq; instraverat altos. 675
 Jam jam fata, soror, superant; absiste morari:
 Quò Deus, et quò dura vocat fortuna, sequamur.
 Stat conferre manum Æneæ: stat, quicquid acerbi
 est,
 Morte pati, nec me indecorem, germana! videbis

NOTÆ.

646. *Usque adeòne mori, &c.*] Moriar quidem: sed mori malo, quàm eâ me viventem culpâ maculare, quòd fugerim, quòd urbem deseruerim; neque enim adeò misera res est mori. Ergo manes, *Dii inferi*, excipite me propitii, siquidem superi mea non ampliùs curant. Quibus verbis devovet se pro patriâ. De *manibus*, Æ. 6. 743.

657. *Mussat, &c.*] Vix audet loqui, dubitat. Æ. 11. 345.

662. *Phalanges.*] Pedestres copię, Æ. 6. 489.

666. *Æstuat ingens, &c.*] Hos animi motus totidem verbis ac versibus jam tribuit poëta Mezentio, Æ. 10. 870.

672. *Tabulata.*] Turres erant lignę, variis contabulationibus eductę, pontibus inter se conjunctę, rotis impositę, ut pro rerum necessitate aliò atque aliò advolverentur.

Amplius : hunc, oro, sine me furere antè furorem.
 Dixit, et è curru saltum dedit ocyùs arvis: 681
 Perque hostes, per tela ruit, moestamque sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti montis saxum de vertice præceps
 Cùm ruit avulsum ventò, seu turbidus imber 685
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas :
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo, sylvas, armenta, virosque
 Involvens secum : disjecta per agmina Turnus
 Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
 Sanguine terra madet, stridentq; hastilibus auræ :
 Significatque manu, et magno simul incipit ore:
 Parcite jam, Rutuli, et vos, tela inhibete, Latini;
 Quæcunq; est fortuna, mea est; me verius unum
 Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro. 695
 Discessere omnes medii, spatiumque dedêre.
 At pater Æneas, audito nomine Turni,
 Deserit et muros, et summas deserit arces;
 Præcipitatq; moras omnes; opera omnia rumpit,
 Lætitiâ exultans, horrendumq; intonat armis: 700
 Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
 Cùm fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
 Jam verò et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
 Convertêre oculos Itali, quique alta tenebant 705
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;
 Armaque deposuere humeris. Stupet ipse Latinus,
 Ingentes genitos diversis partibus orbis
 Inter se colisse viros, et cernere ferro.
 armis. Quantus est Athos, aut quantus est Eryx : aut quantus est ipse pater Apenninus, quando sonat ilicibus mobilibus, et gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem et Rutuli, et Trojani, et cuncti Itali certatim converterunt oculos, et qui defendebant sublimes muros, et qui quassabant ariete muros infimos : et demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, magnos illos viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congregi inter se et dimicare ferro.

NOTÆ.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cuius multa exempla suppeditat Cerdanus.

687. *Improbis.*] Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit improbus.*

694. *Verius.*] *Æquius*, Livius, l. 32. 33. *Sociorum audiri postulata verum esse.*

701. *Athos.*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, *ἄθος*, ultimâ longâ, nunc monte sancto, G. 1. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post Ætnam maximus, nunc S. *Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens : tum continuo dorso metliam Italiam secundum longitudinem intersecans : et ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur

tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex*, *yeuse*, HOLM OAK, arbor è querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus Æ. 1. 164.

706. *Ariete.*] Machinâ, quassandis muris comparatâ, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.*] Testatur Pierius codices antiquos serè omnes habere, et decernere ferro, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere* : sic enim, Ep. 58. *Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant : Virgilius hoc probabit tibi, &c.* Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio et Actio.

Illi autem, postquam campi Atq; illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710
 pi aperti sunt spatiosâ Procursu rapido coniectis eminùs hastis,
 planitie, celeri incursu pro- Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro.
 cul vibratis hastis incipiunt Pugnam clypeis æreis so-
 nantibus: terra reddit ge- Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
 mitum: deinde infligunt Congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
 gladiis frequentes ictus: Ac velut ingenti Silâ summove Taburno, 715
 sors et fortitudo confun- Cùm duo conversis inimica in prælia tauri
 duntur simul. Et quemad- Frontibus incurrunt, pavidì cessere magistri;
 modum in magnâ Silâ, aut Stat pecus omne metu mutum, mussantq; juvencæ,
 alto Taburno, quando duo Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequan-
 tauri obversis capitibus Illi inter sese multâ vi vulnera miscent, [tur;
 congregiuntur in certamen Cornuaque obnixa infligunt, et sanguine largo 721
 hostile, pastores timidi fu- Colla armosq; lavant: gemitu nemus omne remugit.
 gerunt: armentum totum Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
 manet tacitum præ timore, Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 et juvencæ mugientes ex- Jupiter ipse duas æquato examine lances 725
 pectant, quis dominetur ar- Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
 mento, cui tota armenta Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.
 pareant: illi confundunt Emicat hìc, impunè putans, et corpore toto
 inter se plagas multo ro- Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
 bore, et obluctantes infi- Et ferit. Exclamant Troës, trepidiq; Latini, 730
 gunt cornua, et tingunt col- Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
 la atque humeros multo Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
 sanguine: tota sylva re- Ni fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
 boat gemitu. Non aliter Ut capulum ignotum dextramq; aspexit inermem.
 Æneas Trojanus et heros Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
 Dauni filius incurrunt in Conscebat equos, patrio mucrone relicto, 736
 clypeos: magnus fragor Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;
 ferit cælum. Ipse Jupiter Idq; diu, dum terga dabant palantia Teuceri,
 librat duas lances examine erectum, existimans id fu-
 æquato, et addit lancibus turum impunitum, et ferit Æneam. Trojani et turbidi Latini clamant, et amborum exercitus
 fata opposita amborum: suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, et deserit ferventem in medio ictu, nisi fuga suc-
 ut videat, cui labor malè cedat in auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, et manum ex-
 succedat, aut quo pondere armatam. Fama perhibet, Turnum inconsultum, cùm conscenderet equos jugatos ad primum
 mors inclinet. Tunc Tur- certamen, dum properat, omisso gladio paterno, sumpsisse gladium aurigæ sui Metisci. Is
 nus exilit, et toto corpore quidem diu sufficiens fuit, dum Trojani objiciebant ipsi terga fugientia:

NOTÆ.

712. *Clypeis atque ære sonoro.*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. 192. *Pateris libamur et auro.*

715. *Silâ—Taburno.*] *Sila*, sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis nunc *Calabre citerieure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza*. *Taburnus*, mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, sive angustias Caudinas, à septentrione obvallans, nunc *Tabor*, vel *Taburo*. Ita Cluverius.

718. *Mussantque juvencæ.*] Timidè et quasi tacitè mugiunt: videturque ipso vocabulo vox juvenearum expressa.

722. *Armos.*] Humeros, Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

725. *Æquatq; examine lances, &c.*] Locus

imitatus ex Homero, Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris et Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, et magis ad terram accedit. *Examen* filum est, sive ligula in medio bilancis pendula: cujus momentis judicatur, quò pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.*] Juxta Scaligerum: à quo labor frustrà suscipiatur. Juxta alios, quem labor infelix addicat morti. Juxta alios, quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis: quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cateri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, suprâ, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.*] Vaga, Æ. 10. 674.

Suffecit : postquam arma Dei ad Vulcania ventum
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
 Dissiluit; fulvâ resplendent fragmina arenâ. 741
 Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus,
 Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
 Undique enim densâ Teuceri includere coronâ:
 Atq; hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
 Nec minùs Æneas, quanquam tardante sagittâ 746
 Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
 Insequitur: trepidiq; pedem pede fervidus urget.
 Inclusum veluti si quando in flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750
 Venator cursu canis et latratibus instat:
 Ille autem, insidiis et ripâ territus altâ,
 Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est. 755
 Tum verò exoritur clamor: ripæque lacusque
 Responsant circâ, et cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
 Nomine quemq; vocans: notumq; efflagitat ensem.
 Æneas mortem contrâ præsensque minatur 760
 Exitium, si quisquam adeat: terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
 Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
 Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia, sed Turni de vitâ et sanguine certant. 765
 Fortè sacer Fauno foliis oleaster amarîs
 Hîc steterat, nautis olim venerabile lignum:
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo, et votas suspendere vestes:
 Sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum 770
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 num: et terret trepidos, minitans se eversurum urbem, et urget eum licet vulneratus. Con-
 ficiunt cursu quinque circuitus, et totidem relegunt, huc, illuc: non enim quærantur præmia te-
 nuia aut ludicra, sed contendunt de vitâ et sanguine Turni. Fortè oleaster frondibus amaris
 hîc fuerat sacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis: ubi nautæ erepti è naufragio sole-
 bant affigere dona Deo illi Laurentino, et suspendere vestimenta devota. Sed Trojani abscede-
 rant sine discrimine sacram arborem, ut possent pugnare campo expedito.

NOTÆ.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu ensem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat Æ. 8. 370, 620.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

746. *Sagittâ.*] Quâ vulneratus fuerat, v. 319. Sanatus ab lapide et Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Fune, rubris et versicoloribus plumis distincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur à Senecâ Philosopho, et Tragico, *formido*, à Virgilio et Luciano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, Ecl. 5. 17.

753. *Umber.*] Canis ex Umbriâ, Italiæ septentrionali regione: à septentrione mari Adriatico definita; à meridie ferè Tyberi et Nare

amnis; Apennini jugis aspera, nunc ferè capit ducatum *Urbinatem*, *Spoletanum*, et *Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaster.*] De *Fauno*. Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æ. 7. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta, suspendendis donariis: quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multa confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii testes, et vestimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *Me tabulâ sacer votivâ paries indicat, uvida suspendisse potenti vestimenta maris Deo.*

771. *Puro campo.*] Vacuo, absque impedimentis. Horat. Epist. 1. 2. 2. 71. *Puræ sunt*

Hasta Æneæ hærebat illic : Hic hasta Æneæ stabat : huc impetus illam
 impetus illam impulerat il- Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.
 luc fixam, et retinebat in Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 radice tenaci. Trojanus Dardanides : telog; sequi, quem prendere cursu 775
 Æneas institit, et voluit manu extrahere hastam ferratam : et assequi hastâ eum,
 quem non poterat attingere cursu. Tum verò amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit : tuq; optima ferrum
 Terra tene : colui vestros si semper honores,
 Quos contrâ Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit : opemq; Dei non cassa in vota vocavit. 780
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas. Dum nititur acer et instat,
 Rursûs in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit, fratriq; ensem Dea Daunia reddit. 785
 Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
 Accessit, telumque altâ ab radice revellit.
 Olli sublimes, armis, animisque relecti,
 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hastâ,
 Assistunt contrâ, certamine Martis anhelî. 790
 Junonem interea rex omnipotentis Olympi
 Alloquitur, fulvâ pugnâ de nube tuentem.
 Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
 Indigetem Æneam scis ipsa et scire fateris
 Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli. 795
 Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres?
 Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
 Aut ensem (quid enim sine et Juturna valeret?)
 Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis? 799
 Desine jam tandem, precibusq; inflectere nostris :
 Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
 anari Divûm cœlo, et fatis evehi ad astra. Quid paras? aut quâ spe manes in frigidis nubibus?
 an decuit Divum illum lædi plagâ infictâ à mortali? aut gladium subductum reddi Turno, et
 robur augeri victis : nam quid Juturna posset absque te? cessa nunc denique, et flectaris meo
 rogatu : nec tantus dolor angat te tacitam, sed mœstæ sollicitudines tuæ innotescant mihi

NOTÆ.

plateæ, nihil ut meditantibus obstet. Æ. 11. 711.

773. *Lentâ.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, G. 4. 41. *lentum gluten*, Ibid. 161.

783. *Morsus roboris.*] Tenacitatem oleaginæ radicis, quasi mordicûs hastam tenentis. *Robur* itaque, durum quodvis lignum est, ut jam notavimus, G. 1. 162.

785. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni soror, Dauni filia, suprâ, v. 139.

791. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

793. *Quæ finis.*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum, Æ. 5. 384.

794. *Indigetem Æneam.*] Indigetes Dii, qui primò in terrâ degentes : inde cœlum traducti fuerant. Talis præcipuè Æneas;

quem Livius testatur, non tantum indigetem dictum fuisse, sed etiam Jovem indigetem. G. 1. 498.

798. *Aut ensem, &c.*] Meritò sanè accusatur Virgilius indigentiae, in hoc Turni cum Æneâ certamine. I. Quòd eos armis ita imparibus inter se commiserit. Hinc enim Æneas galeâ, clypeo, ense cœlesti armatus : inde Turnus gladio mortali ac futile. II. Quòd ubi suus Turno gladius, item cœlestis, reditus est : Jovem inducat eâ de re, quasi contra jus facta sit, conquerentem. III. Quòd Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem describat, ut recuperato ense suo uti non meminerit, sed eo omisso se saxi impulsu defendat, v. 896.

Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
 Ventum ad supremum est. Terris agitare vel undis
 Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,
 Deformare domum, et luctu miscere hymenæos :
 Ulteriùs tentare veto. Sic Jupiter orsus :
 Sic Dea submisso contrà Saturnia vultu :
 Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
 Jupiter, et Turnum et terras invita reliqui.
 Nec tu me aëriâ solam nunc sede videres
 Digna indigna pati ; sed flammis cincta sub ipsâ
 Stârem acie, traheremque inimica in prælia Teu-
 Juturnam misero, fateor, succurrere fratri [cros.
 Suasi, et pro vitâ majora audere probavi :
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitionis superis quæ reddita divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo.
 Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum :
 Cùm jam connubiis pacem felicibus, esto,
 Component ; cùm jam leges et fœdera jungent :
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari :
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula reges :
 Sit Romana potens Italâ virtute propago :
 Occidit, occideritque sinas cum nomine Troja.
 Olli subridens hominum rerumque repertor,
 Es germana Jovis, Saturniq; altera proles,
 sociabunt leges et fœdera : ne imperes, ut Latini indigenæ amittant nomen antiquum : neve
 imperes ut fiant Trojani, et appellentur Trojani, aut ut viri illi mutant linguam, aut convertant
 vestimenta. Sit in æternum Latium, sint reges Albani, sit posteritas Romana potens fortitudi-
 ne : Troja cecidit, permittite etiam ut deciderit cum suo nomine. Auctor rerum et hominum
 respondit illi subridens : Tu es soror Jovis, et secunda soboles Saturni :

NOTÆ

804. *Accendere bellum, &c.*] Excitatâ ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Æneâ disturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aëriâ, &c.*] Supple, nisi tua voluntas mihi nota esset, nisi prohibuisses.

814. *Suasi.*] Suprà, v. 157.

816. *Stygii, &c.*] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare solent, causam habes, G. 3. 551.

817. *Superstitio superis reddita.*] Superstitio, gravis et formidolosa religio, metus religiosus. *Reddita*, explicat Servius, data et imposita ; compositum pro simplici. Explicant Passeratius, Germanus, Cerdanus, vicissim reposita superis Dīs ab inferis : cùm enim inferi superis subjecti sint multis in rebus : hæc uâ re superi vicissim inferis subditi sunt, ut per Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non à Latino rege profectum, sed multò antiquius censet : ut diximus, Æ. 1. 6. Quanquam aliter censet Dionysius : aitque vocatos eos, ante Latinum regem, Aborigines, Æ. 7. 181. Æ. 8. 314. ubi quærimus, an re ipsâ Aborigines indigenæ, id est, in ipsâ Italiâ nati ; an verò aliunde advecti sint. *Teucros*, Æ. 1. 235. *Latium*, Æ. 7. 54. *Albani reges*, ab Ascanio instituti, Æ. 7. 63. Æ. 8. 48.

830. *Et germana Jovis, &c.*] Sensus est juxta Servium, Tu quidem mea es soror, et filia Saturni : unde non mirum est tantam te iracundiam animo concepisse. Potentissimi enim quique, iræ retinentissimi sunt. Juxta me secundus versus cum interrogatione legendus est, ut sensus sit, Tu quidem mea soror es, et Saturni filia ;

an versas in animo tantos Irarum tantos volvis sub pectore fluctus? *[Iteur:]*
 fluctus irarum? sed age, et Verùm age, et inceptum frustrà submitte furo-
 mitiga furorem frustrà sus- Do quod vis; et me victusque volensque remitto.
 ceptum: concedo quod pe- Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt:
 tis, ac me submitto et spon- Utq; est, nomen erit: commixti corpore tantum
 te et superatus *tuis preci-* Subsident Teucri: morem ritusq; sacrorum 836
bus. Itali servabunt linguam Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
 patriam, et consuetudines Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 et nomen *eorum* erit, quale Supra homines, supra ire Deos pietate videbis.
 est: tantummodo Trojani Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores. 840
 juncti connubiis *illuc* sede- Annuit his Juno, et mentem lætata retorsit.
 bunt: addam modos et ce- Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
 remonias sacrorum, et faci- His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
 ciam omnes Latinos unius Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 linguæ. Videbis posterita- Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ: 845
 tem, quæ hinc orietur mix- Quas, et Tartaream Nox intempesta Megæram,
 ta sanguine Italo, pietate Uno eodemque tulit partu: paribusque revinxit
 superare homines, supera- Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 re Divos. Nec ulla natio a- Hæ Jovis ad solium sævique in limine regis
 ded celebrabit cultum tu- Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris: 850
 um. Juno assensa est *ver-* Si quando letum horrificum morbosq; Deum rex
bis, et gaudens convertit Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 animum. Interim abiit ex Harum unam celerem demittit ab æthere summo
 aère, et reliquit nubem. Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
 His perfectis, pater ipse Illa volat, celerique ad terram turbine fertur: 855
 volvit aliud secum, et me- Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
 ditatur deducere Juturnam Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
 à pugnâ fratris. Dicuntur Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit
 esse duæ pestes, nomine Di- Stridens, et celeres incognita transilit umbras.
 ræ: quas, et infernam Me- Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit. 860
 gæram, Nox profunda edi- Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
 dit uno et eodem partu, et Alitis in parvæ subitò collecta figuram:
 implicuit similibus nexibus locem et imperavit offerri Juturnæ quasi portentum. Illa *Dira* volat et labitur in terras velo-
 anguium, et applicuit *eis* oi impetu; non aliter ac sagitta per aërem immissa nervo, quam Parthus aut Cydon conjicit
 alas celeres. Hæ adsunt an- imbutam felle diri veneni, *ut sit* jaculum immedicabile, trajicit stridens et improvisa leves um-
 te solium Jovis et in vesti- bras. Filia Noctis talis intulit se et adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum et exer-
 culo severi *illius* regis, et citum Turni, statim contracta in formam parvæ avis,

NOTÆ.

quid ergo irarum tantos volvis sub pectore fluctus? quod affine est iis quæ dicta sunt, Æ. 1. 11.

Tantæne animis cælestibus iræ?

834.] *Ausonii.*] Itali, quos priùs Latinos vocavit, Æ. 7. 54.

835. *Commixti corpore.*] Initis conjugiiis.

845. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ*; in cælo *Diræ* et *Jovis canes* dictæ, Æ. 3. 211. Et verò cum Virgilius ait eas esse duas numero, eodemque cum *Megærâ* *Furiâ* partu editas: innuit *Diras* ipsas esse *Furias* alias duas, *Tisiphonen* et *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis et Acherontis dicuntur *filie*.

846. *Nox intempesta.*] Obscura, media, ad agendum intempesta, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus, &c.*] Parthi sagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis quæ *Cydon* ipsa quoque dicta est, in Cretâ, sive *Candiâ insulâ*, Ecl. 10. 59.

862. *Alitis in parvæ, &c.*] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte sedens*: tum quia minor est quàm *bubo*, unde *parva*: tum quia deserta loca incolit, *bubo* frequenter urbana ædificia. Et licet *noctua* Atheniensibus boni omnis haberetur; omen erat in volatu faustum, non in cantu: at hîc, *canit importuna: fertque refertque sonans*. De *bustis*, Æ. 4. 494.

Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serùm canit importuna per umbras :
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora 865
Fertq; refertq; sonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor :
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At procul ut Diræ stridorem agnovit et alas :
Infelix crines scindit Juturna solutos, 870
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnīs.
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam miseræ superat mihi? quâ tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
Obscœnæ volucres : alarum verbera nosco, 876
Letalemque sonum : nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores 880
Nunc certè, et misero fratri comes ire per umbras,
Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi dulce
meorum

Te sine frater erit. O quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesque Deani demittat ad imos!
Tantum effata, caput glauco contextit amictu, 885
Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.
Æneas instat contrâ, telumque coruscat
Ingens, arboreum, et sævo sic pectore fatur;
Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne,
retractas?

Non cursu, sævis certandum est cominùs armis. 890
Verte omnes tete in facies; et contrahe quicquid
Sive animis, sive arte vales : opta ardua pennis.
Astra sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
Ille, caput quassans : Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox ; Dii me terrent, et Jupiter hostis. 895
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens :
Saxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat

Æneas urget, et quassat hastam magnam, arboream : et sic loquitur duro animo : Quæ jam deinceps est mora? aut quid jam revolvīs, ô Turne? non pugnandum est cursu, sed propiùs duris armis : muta te in omnes formas, et collige quicquid potes sive virtute sive dolo : opta adire alīs alta sidera, et occultare te abstrusum cavâ tellure. Ille Turnus commovens caput ait : Dure hostis, tua superba verba non terrent me : Dii et Jupiter adversus me terrent. Nec locutus plura, aspicit magnum saxum ; saxum magnum, vetus, quod fortè jacebat campo,

quæ aliquando nocte manens in sepulchris aut in tectis desertis, serò canit ingrata per tenebras : Dirā mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, et ferit alīs clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipsi membra timore : et capilli subrecti sunt horrore, et vox stetit in gutture. At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem et volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus et pectus planctu, quia erat soror, atque : O Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi? aut quid jam restat infelici mihi? quo artificio producam tibi vitam? an possum obicere me tali portento? nunc nunc desero exercitum. Ne terreatis me jam timentem, ô infaustæ aves : cognosco verbera alarum vestrarum et sonitum mortiferum : nec dura imperia magni Jovis decipiunt me. An reddit ista mihi pro virginitate ereptā? cur dedit mihi vitam perpetuam? cur ablata est mihi lex moriendi? jam certè possem terminare tantos dolores, et ire socia fratri misero inter umbras, si ego nunc essem mortalis. Nihil quicquam meorum bonorum jucundum erit mihi absque te, ô frater. O quæ terra satis profunda aperietur mihi, et detrudet me Divam ad infimas umbras! Eò usque locuta, Dea texit caput viridi velamine, gemens valdè, et immisit se in profundum flumen. Contrâ

NOTÆ.

876. Obscœnæ volucres.] Funestæ, et mali ominis, Æ. 3. 262.

878. Pro virginitate.] Quam Juturnæ raperat Jupiter, v. 140.

882. Jam mortalis ego. Haud, &c.] Alii codices habent, immortalis ego! aut, &c.

884. Manes.] Inferos, Æ. 6. 743.

885. Glauco amictu.] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. Fluvio.] Tyberi : unde in lacum suum, qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v. 139.

887. Coruscant.] Activè, Æ. 5. 642.

constitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. **Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.**
 Duodecim electi viri difficile sufferrent illud collo, **Vix illud lecti bis sex cervice subirent,**
tales, qualia sunt corpora **Qualia nunc hominum producit corpora tellus. 900**
 hominum, quæ terra jam profert. Ille heros assurgens altiùs, et impulsus cursu, mittebat in hostem **Ille manu raptum trepidâ torquebat in hostem**
hoc saxum apprehensum manu tremente. Sed neque cognoscit se currentem, neque irruentem, aut erigentem manu et versantem saxum grande. Genua titubant, sanguis gelidus cogitur frigore. Præterea saxum ipsum, rotatum per aërem, nec pertransiit intervallum hominis, nec servavit totam vim. Et quem admodum nocte in somnis, quando languida quies clausit oculos frustra videmus velle producere cursus optatos, et infirmi deficimus in medio impetu: lingua non viget, vires solitæ non suppetunt in corpore: nec vox nec verba erumpunt: sic Dira divina abnuît Turno successum, quâcumque vi tentavit modum. Tunc diversæ sententiæ agitantur ejus animo. Respicit Rutulos et urbem: et moratur præ timore, et timet hastam imminuentem: nec cernit usquam, quò se subducatur, nec quo robore irraat in hostem, nec currum, nec sororem aurigam. **Altior insurgens, et cursu concitus heros.**
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu, saxumq; immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri 910
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox nec verba sequuntur.
Sic Turno, quâcumque viam virtute petivit,
Successum Dea Dira negat. Tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos aspectat et urbem, 915
Cunctaturque metu: telumq; instare tremiscit:
Nec quò se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, aurigamque sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis: et corpore toto 920
Eminùs intorquet. Murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens: orasque recludit
Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbes: 925
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem latè nemora alta remittunt.
Ille, humilis supplexque, oculos dextramque pre-
cantem 830
Protendens: Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere sorte tuâ: miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
 vam mortem volat sicut nigrans procella, et aperit extremitates thoracis, et sinuosos circuitus clypei septemplicis; stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite. Rutuli surgunt cum lamentis, et mons totus reboat circum, et profundæ sylvæ latè reddunt vocem. Ille abjectus et supplex, intendens oculos et dexteram supplicantem, ait: Sanè merui, nec precor ut ne me occidas: fruiere tuâ fortunâ. si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni: fuit quoque tibi talis

NOTÆ

898. *Limes . . . litem, ut, &c.*] *Limes* dictus est, saxum vel via *lima*, hoc est, *obliqua, transversa*, discernendis agris constituta. Hinc *lis* dicta creditur à *limite* quòd primæ lites et contentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Vossius.

899. *Bis sex, &c.*] Locus ex duobus Homericis expressus, Iliad. 5. v. 302. ubi Diomedes saxum in Æneam immittit, quale vix duo tempo-

ris Homerici homines efferrent, Iliad. 21. v. 405. ubi Minerva saxo Martem percutit, qui agris limes erat positus. Quàm indiligenter Virgilius id Turno tribuerit, diximus suprâ, v. 798.

924. *Oras lorice, &c.*] Extremitates lorice, quæ femur attingunt: et extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altiùs sustulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem coriis, aut laminis ferreis æreisve contexti.

Anchises genitor) Dauni miserere senectæ :
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis, 935
 Redde meis. Vicisti, et victum tendere palmas
 Ausonii vidēre; tua est Lavinia conjux.
 Ulteriùs ne tende odiis. Stetit acer in armis
 Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
 Et jam jamq; magis cunctantem flectere sermo 940
 Cœperat : infelix humero cùm apparuit ingens
 Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri : victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atq; humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille oculis postquam sævi monimenta doloris, 945
 Exuviasque hausit: furiis accensus et irâ
 Terribilis : tu-ne hinc spoliis indute meorum
 Eripiare mihi ? Pallas te hoc vulnere, Pallas
 Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950
 Fervidus : ast illi solvuntur frigore membra,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
rum eriperis hinc mihi ? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, et sumit
ne. Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppositum : illi autem Turno membra de-
 ficiunt *præ* frigore, et vita dolens abit cum gemitu ad umbras.

Anchises pater: et redde
 meis, *vel* me *vivum* : vel, si
 mavis, cadaver privatum
 luce. Vicisti, et Itali vide-
 runt me victum tendere *tibi*
 manus : Lavinia tua est ux-
 or. Ne progredere ulterius
 odiis. Æneas constitit ferox
 in armis, torquens oculos,
 et retinuit manum. Et jam
 jam magis sermo Turni cœ-
 perat commovere moran-
 tem Æneam : quando mag-
 nus ac infaustus balteus
 Pallantis juvenis apparuit
 in humero Turni, et cingu-
 lum emicuit notis clavis :
 quem *juvenem* afflictum vul-
 nere Turnus occiderat, et
 gestabat humero insigne
 hostile. Ille Æneas, quando
 percepit oculis monumen-
 tum crudelis luctûs et spo-
 lia, inflammatus furore, et
 terribilis irâ, *ait* : An tu, or-
 nate spoliis meorum *socio-*
 supplicia ex impio sangui-

NOTÆ.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, et notis, &c.*] *Balteus*, cingulum
 humero lateriq; circumdatum ; ornatum *bullis*,
 id est, clavis aureis, Æ. 9. 359. Balteum hunc
 Pallanti à se occiso Turnus eripuerat, Æ. 10.
 496. Agnoscit eum Æneas ex picturâ Danai-
 dum, quarum facinus in eo expressum erat.
ibid. Tumque accidit, quod à poetâ prædictum

est, *ibid.* v. 503. Turno tempus erit, magno
 cùm optaverit emptum, intactum Pallanta, et
 cùm spolia ista diemque oderit.

952 *Indignata.*] Quodd juvenis morte imma-
 turâ moreretur, quodd victus ab extero, quodd
 regno et sponsâ privatus, quodd post spem ve-
 niæ conceptam.

FINIS.

CLAVIS VIRGILIANA.

CLAVIS VIRGILIANA:

Or a Vocabulary of all the words in Virgil's *Bucolics*, *Georgics*, and *Æneid*:

IN WHICH

- I. Each word is marked with an accent, to direct the pronunciation; and its part of speech, declension, conjugation, &c. are distinguished according to grammar.
- II. The several significations of each word are ascertained, as near as the nature of the English language will admit.
- III. These various significations are reduced into proper classes; in a different and better manner than in any dictionary extant.

In the first class, the original or primary meaning (if it be so used by this author) is set down.

In the following, the secondary, more distant and figurative senses are ranged according to their different removes from the original. And under each class, every passage, where the word bears the same sense, is exactly referred to.

N. B. In all words of three or more syllables, which have no accent marked, the accent is understood to be on the antepenultimate; i. e. the third syllable from the end of the word.

A

^aab } præ. from, by,
against, *Æ. vii. 6.*
next to, *Æ. v. 49.*
out of, *Æ. ii. 2.*
abactus, par. driven,
spent, passed over, *Æ. viii. 407.*
Abar-is, is, m. Abaris.
Ab-as, antis, m. Abas.
abditus, par. hidden.
abdo, v. 3. I hide, retire, withdraw,
shut up, *G. iii. 93. Æ. i. 64.*
plunge, *Æ. ii. 553.*
abdúco, v. 3. I carry off, take by force,
withdraw, *Æ. v. 423.*
have, *E. ii. 43.*
transport, *Æ. iii. 601.*
abductus, par. carried off,
pressed, *G. i. 507.*
Abell-a, æ, f. Abella.
abeo, v. 4. I go away, depart,
am changed, *G. iv. 410.*
pass, *Æ. vi. 375.*
abjectus, par. thrown down.
ab-iens, euntis, par. departing.
abi-es, etis, f. a fir-tree,
a ship, *Æ. viii. 91.*
a lance, *Æ. xi. 667.*
a pine-tree, *G. ii. 68.*
abit-us, us, m. a going away, depart-
ure,
an avenue, passage, *Æ. ix. 386.*
abjún-gens, gentis, par. unyoking.
abjurátus, par. kept contrary to jus-
tice.
ablátus, par. carried, borne up.
ablúo, v. 3. I wash, cleanse,
purify, *Æ. ii. 720.*
ablútus, par. washed off.
abnego, v. 1. I refuse, go back from
my word,
resolve not to do a thing.
abnuo, v. 3. I refuse,
hinder, *Æ. x. 8.*
abóleo, v. 2. I take away, remove, abo-
lish,
wash away, cleanse, *G. iii. 560.*

expunge, *Æ. i. 724.*
aboleor, v. 2. I am removed, effaced,
aboléscó, v. 3. I decay.
abréptus, par. forced,
seized, *Æ. iv. 600.*
abrúmpo, v. 3. I break, throw off,
put an end to, *Æ. iv. 631. viii. 579.*
ix. 497.
abrupt-um, i, n. a precipice,
a gulf, *Æ. iii. 422.*
abruptus, par. broken off or from,
burst,
tempestuous, setting, *Æ. xii. 451.*
abscess-us, us, m. a retreat.
abscind-ens, entis, par. cutting off,
slipping off.
abscindo, I rend off, *Æ. v. 685.*
separate, *Æ. iii. 418.*
abscissus, par. having torn.
abscondo, v. 3. I hide, keep close,
leave behind, or lose sight of, *Æ. iii.*
291.
abscondor, v. 3. I disappear, set.
abs-ens, entis, par. absent, out of sight,
distant.
absisto, v. 3. I depart from,
retire from, *Æ. vi. 259.*
cease, leave off, *Æ. i. 192. vi. 399.*
viii. 403.
abstineo, v. 2. I abstain, keep from,
contain, *Æ. ii. 534.*
abstractus, par. dragged away.
abstrúsus, par. concealed, hidden.
absúm, v. irr. I am absent, wanting,
far from.
absúmó, v. 3. I consume, destroy,
devour, *Æ. iii. 257.*
absumptus, par. lost, spent.
abúnd-ans, antis, part. overflowing,
abounding in.
abúndé, adv. enough.
abúndo, v. 1. I overflow, I am well
stored with.
abúsque, adv. from, as far as.
Abyd-os, us, i, f. Abydos.
ac, conj. and, than, as.
acánth-is, idis, f. a nightingale, a
goldfinch.
acánth-us, i, m. bears-foot,

a foliage, a border, *Æ. i. 649. 711.*
Acarn-an, ánis, m. a man of Acarna-
nia, an Epirote.
Acc-a, æ, f. Acca.
accédo, v. 3. I draw near, approach,
go or come to.
accelero, v. 1. I hasten, make haste.
accéndo, v. 3. I kindle, set on fire, in-
flame,
excite or raise, *Æ. vi. 185. xii. 804.*
brighten up, *G. i. 251.*
accénsus, par. set on fire, lighted,
fired, *Æ. ix. 788. x. 397.*
enraged, exasperated, *Æ. i. 29. iv.*
203. 464. 697. xi. 709. xii. 9. 277
946.
accéptus, adj. acceptable, welcome.
accérso, v. 3. I call, hasten.
accéss-us, us, m. an approach,
avenue or passage, *Æ. viii. 229.*
accido, v. 3. I happen to.
accinctus, par. girt, armed or furnish-
ed with.
accingo, v. 3. I gird to,
prepare for, *Æ. i. 210.*
go about a thing briskly, *Æ. ii. 235.*
accingor, v. 3. I am girt,
prepared for, *G. iii. 46.*
armed or furnished with, *Æ. ix. 74.*
have recourse to, *Æ. iv. 493.*
accipi-ens, entis, par. hearing.
accipio, v. 3. I take, receive, accept,
entertain, *Æ. iii. 353. viii. 178.*
see, *Æ. viii. 155.*
hear, attend, listen to, *Æ. i. 677. ii.*
65. iii. 250. iv. 611. v. 304. vi. 693.
vii. 48. x. 104. 675.
learn, understand, *Æ. ii. 65. vi. 136.*
gather, *G. iv. 172. Æ. viii. 450.*
suck, drink in, *Æ. i. 123.*
second, answer, *Æ. xii. 64.*
accipit-er, ris, m. an hawk.
accio, v. 4. I call.
accior, v. 4. I am sent for.
accisus, par. hewn,
eaten up, *Æ. vii. 125.*
accit-us, us, m. a call, a sending for
accitus, par. sent for, summoned.
acclin-is, e, adj. leaning on.

accliv-is, e, adj. *gently rising*.
 accol-a, æ, m. & f. *a borderer*.
 accolo, v. 3. *I dwell near*.
 accommodo, v. 1. *I buckle to*.
 accommodus, adj. *fit, well formed*.
 accubo, v. 1. *I sit, lie down*.
 accumb-ens, entis, par. *lying down*.
 accumbo, v. 3. *I sit down*.
 accumulo, v. 1. *I adorn, honour*.
 accurro, v. 3. *I run to*.
 ac-er, ris, re, } *sharp*,
 ac-ris, re, }
 pungent, Æ. vii. 291. xi. 709.
 severe, stern, Æ. iii. 14.
 fierce, bold, active, E. x. 56. G. iii.
 167. 405. Æ. viii. 614. x. 411.
 stubborn, twanging, Æ. vii. 164. ix.
 665.
 valiant, courageous, mettlesome,
 brisk, sprightly, Æ. viii. 441. xi. 48.
 swift, G. iii. 8. 119. 141. Æ. iv. 156.
 v. 116. 254. 668.
 sparkling, Æ. xii. 102.
 provident, diligent, G. ii. 405.
 acerb-a, adv. *harshly*.
 acerb-a, ñrum, pl. n. *woes, calamities*,
 Æ. xii. 500.
 acërbo, v. 1. *I aggravate*.
 acërbus, adj. *sour*,
 untimely, Æ. vi. 429. xi. 28.
 painful, Æ. xi. 823.
 fierce, Æ. v. 462.
 woful, Æ. v. 49. 462. 700. xii. 500.
 678.
 cruel, Æ. xi. 587.
 direful, G. iii. 419.
 acérnus, adj. *of maple*.
 acerr-a, æ, f. *a censor*.
 acerrimus, adj. *most valiant, stout*.
 Acerr-æ, arum, pl. f. *Acerre*.
 acerv-us, i, m. *an heap, a stack*, G. i.
 158. 185.
 Acest-a, æ, f. *Acesta*.
 Acest-es, æ, m. *Acestes*.
 Achæus, adj. *Grecian*.
 Achat-es, æ, m. *Achates*.
 Acheloius, adj. *of Acheloius*.
 Achemenid-es, æ, m. *Achemenides*.
 Acher-on, ontis, m. *Acheron*.
 hell, Æ. vii. 312.
 the infernal gods, Æ. vii. 91.
 Achill-es, is, eos, m. *Achilles*.
 Achilleus, adj. *of Achilles*.
 Achiv-i, ñrum, pl. m. *the Greeks*.
 Achivus, adj. *Grecian*.
 Acidali-a, æ, f. adj. *Acidalian*.
 acidus, adj. *sour*.
 aci-es, ei, f. *an edge*,
 the sight, Æ. vi. 200.
 the eye, Æ. vi. 788. vii. 399. xii. 558.
 an eye-ball, Æ. iv. 643. xii. 670.
 an army, G. i. 480. & passim.
 a battle, Æ. viii. 540.
 a shock, Æ. xii. 662.
 acl-is, idis, f. *a short dart*.
 Acmon-on, onis, m. *Acmon*.
 Acoët-es, is, m. *Acetes*.
 aconit-um, i, n. *wolfbane*.
 Acont-eus, i, m. *Aconteus*.
 acquiro, v. 3. *I get*.
 acri-or, us, adj. *more sharp, eager*,
 vehement G. i. 93.
 Acrisioné-is, ides, f. *the daughter of*
 Acrisius.
 Acrisi-us, i, m. *Acrisius*.
 acrius, adv. *more eagerly, briskly*.
 Acr-on, onis, m. *Acron*.
 act-a, æ, f. *the shore*.
 Actæ-us, adj. *Attican, near the shore*.
 Acti-as, adis, f. *Athenian*.
 Actius, adj. *of Actium*.
 Act-or, oris, m. *Actor*.
 act-us, ñs, m. *an impulse, force*.
 actus, par. *done, finished*,
 driven, tossed, Æ. i. 32. 240. 391. &
 passim.
 dispersed, G. iii. 482.
 past, G. i. 413.
 grown, Æ. xi. 136.
 cent, Æ. ix. 18. x. 38.
 derived, Æ. xii. 830.

applied to, Æ. ii. 441. ix. 505.
 actutum, adv. *immediately*.
 acu-ens, entis, par. *sharpening, whet-*
 ting.
 acuo, v. 3. *I sharpen*.
 provoke Æ. vii. 330. 406.
 rouse, G. iv. 435. Æ. ix. 464. xii.
 108. 590.
 ac-us, ñs, f. *a needle*.
 acutus, adj. *sharp*,
 shrill or loud, G. iii. 94.
 pointed, G. ii. 25. Æ. iii. 46. 635. v.
 208. x. 868. xi. 574.
 ad, præp. to,
 before, at, Æ. iv. 133. ix. 648.
 against, Æ. i. 24. ii. 443. iv. 426.
 among, Æ. vi. 481.
 towards, Æ. i. 93. ii. 153. 405. x.
 845.
 near, E. vi. 64.
 until, G. iii. 336.
 adactus, par. *driven, struck*,
 thrust, Æ. ix. 431.
 adam-as, antis, m. *adamant*.
 Adamast-us, i, m. *Adamastus*.
 add-ens, entis, par. *adding*.
 addenseo, v. 2. *I close together*.
 addico, v. 3. *I give up to, consign*
 over.
 additus, par. *added*,
 sticking close to, Æ. vi. 90.
 fresh, Æ. x. 263.
 addo, v. 3. *I add*,
 join or put to, G. i. 296. Æ. ii. 339.
 vi. 170. 777. viii. 496. ix. 149. x.
 263.
 give, G. i. 129. iv. 150. Æ. v. 249.
 vii. 315. viii. 224. ix. 649. 765.
 inspire, Æ. ix. 184. 718.
 addor, v. 3. *I am added*,
 joined, Æ. vi. 528.
 consecrated, Æ. v. 761.
 adduco, v. 3. *I shrink up, contract*.
 adductus, par. *led*,
 drawn, Æ. v. 507.
 drawn back, Æ. v. 141. ix. 402. xi.
 561.
 straitened, Æ. xii. 622.
 whirled round, Æ. ix. 587.
 adédo, v. irr. *I devour, eat up*.
 ademptus, par. *taken away, lost*.
 adeo, v. 4. *I go to, come to*,
 undergo, Æ. i. 10.
 am exalted, Æ. iv. 322.
 adeo, adv. *so, very much, indeed*,
 chiefly, G. i. 24.
 adésus, par. *eaten up, consumed*.
 adhæreo, v. 2. *I stick to*.
 adhibeo, v. 2. *I apply*,
 join, Æ. viii. 56.
 invite, Æ. v. 62.
 adhuc, adv. *as yet, hitherto*.
 adigo, v. 3. *I drive, force*,
 strike, Æ. iv. 25.
 adjicio, v. 3. *I add*,
 join, Æ. x. 182.
 adimo, v. 3. *I take away*,
 hinder, G. ii. 56.
 adit-us, ñs, m. *a way, passage, avenue*.
 adjunctus, par. *joined to, moored*.
 adjungo, v. 3. *I join, add to*,
 fasten, clutch, G. i. 2.
 join in alliance, Æ. vii. 238. viii.
 13.
 adjungor, v. 3. *I am joined in alli-*
 ance.
 adjuro, v. 1. *I swear solemnly by*.
 adjuvo, v. 1. *I assist, favour*,
 increase, Æ. xii. 219.
 admirandus, par. *to be admired, won-*
 derful.
 admirans, antis, par. *admiring, won-*
 dering at.
 admiror, v. 1. *I admire*.
 admisceo, v. 2. *I mingle with*.
 admisceor, v. 2. *I am incorporated*.
 admissus, par. *admitted*.
 admittor, v. 3. *I am admitted*.
 admoneo, v. 2. *I put in mind, warn*,
 admonish,
 goad, Æ. x. 587.

admorsus, par. *gnawed*.
 admoveo, v. 2. *I bring to, apply*,
 lay upon, Æ. xii. 171.
 adnixus, par. *striving*,
 leaning upon, Æ. ix. 229. xii. 93.
 shoving, Æ. i. 144.
 adno, v. 1. *I swim to*,
 reach, Æ. i. 538. iv. 613.
 adoleo, v. 2. *I burn*,
 kindle, Æ. vii. 71.
 worship, Æ. i. 704.
 offer by fire, Æ. iii. 547.
 adolésco, v. 3. *I grow or increase*,
 blaze or burn, G. iv. 379.
 Adón-is, idis, m. *Adonis*.
 adopértus, par. *covered*.
 adoreus, adj. *made of fine wheat*.
 adóro, v. 1. *I adore, worship*.
 adórtus, par. *attempted*.
 Adrást-us, i, m. *Adrastus*.
 ad m, v. irr. *I am present, come*,
 I am, Æ. ii. 68.
 I am propitious, Æ. iv. 578. viii.
 73.
 advectus, par. *brought, carried to*.
 adveho, v. 3. *I carry*.
 advehor, v. 3. *I am carried to*.
 advélo, v. 1. *I cover*.
 adven-a, æ, m. & f. *a foreigner, stran-*
 ger,
 & adjective *foreign*, Æ. vii. 38.
 advenio, v. 4. *I come to, arrive at*,
 come.
 advent-ans, antis, par. *approaching*.
 advento, v. 1. *I come to, approach*.
 advent-us, ñs, m. *an arrival*,
 presence, Æ. viii. 201.
 advers-a, ñrum, pl. n. *a misfortune*.
 adversátus, par. *opposing*.
 advers-um, i, n. *a calamity*.
 adversum, adv. *towards*.
 adversus, adj. *unfortunate, adverse*.
 adversus, par. *opposite, across*,
 butting, G. ii. 526.
 advers-us, i, m. *an enemy, foe*.
 advérto, v. 3. *I turn, apply to*,
 bring before, Æ. xii. 555.
 attend, listen to, Æ. ii. 712. iv. 116.
 viii. 50.
 advértor, v. 3. *I arrive at*.
 adúlt-er, eri, m. *an adulterer*.
 adulteri-um, i, n. *adultery*.
 adultus, par. *grown up*.
 adúnCUS, adj. *hooked*.
 advoco, v. 1. *I summon, assemble*.
 advolo, v. 1. *I fly, run to*.
 advólvo, v. 3. *I roll to*.
 adúro, v. 3. *I parch, dry up*.
 adúsque, præ. unto, as far as.
 adyt-um, i, n. *the inmost recess, or*
most sacred place of a temple.
 Æacid-es, æ, m. *Patron. a descendant*
of Æacus, used for Achilles and
Pyrrhus.
 Ææ-us, adj. *Colchian, or of Ææa*.
 æd-es, is, f. *an house, palace*,
 a bee-hive, G. iv. 258.
 ædifico, v. 1. *I build, make*.
 Ægæ-on, onis, m. *Ægæon*.
 Ægæ-us, adj. *Ægean*.
 æg-er, ra, rum, adj. *sick, sickly*,
 weak, Æ. v. 468.
 wounded, Æ. x. 856.
 painful, G. iii. 512.
 difficult, Æ. v. 432. ix. 814.
 anxious, Æ. i. 208. ii. 268.
 pining, G. iv. 464. Æ. i. 351. iv. 35.
 Æg-is, idis, f. *the ægis, or shield of*
Jupiter and Pallas.
 Ægl-e, es, f. *Ægle*.
 Æg-on, onis, m. *Ægon*.
 ægrè, adv. *with much ado, difficulty*.
 ægrésco, v. 3. *I grow more sick*.
 Ægyptius, adj. *Egyptian*.
 Ægypt-us, i, f. *Egypt*.
 Æmonid-es, æ, m. *Æmonides, the son*
of Æmon.
 æmulus, adj. *envious*,
 a rival, Æ. v. 187. x. 371.
 Ænead-æ, arum, pl. m. *Trojans*.
 Æné-as, æ, m. *Æneas*.

Æneid-es, æ, m. Patron. Iulus.
Æneius, adj. Ænean, of Æneas.
Æoli-a, æ, f. Æolia.
Æolid-es, æ, m. Patron. a descendant of Æolus, used for Ulysses and Misenus.
Æolius, adj. Æolian.
Æol-us, i, m. Æolus.
æquævus, adj. of the same age.
æqual-is, e, adj. of the same age, contemporary.
æquândus, par. to be laid flat, level.
æqu-ans, antus, par. equalling, flying as fast as.
æquâtus, par. even, equal, smooth, prosperous, Æ. v. 844. raised to, Æ. iv. 89.
æquè, adv. so, alike.
Æquiculus, adj. Æquicolan.
æquiparo, v. 1. I equal, match.
æqui-or, us, adj. more just.
æquo, v. 1. I equal, level, divide equally, Æ. i. 508. v. 419. go as fast as, Æ. iii. 671. vi. 263. raise to, Æ. viii. 100. xi. 125. continue, Æ. ix. 338.
æqu-or, oris, n. the plain or level surface either of earth, sea, or air: and frequently used by Synecdoche for either.
 a wave or surge, Æ. iii. 197.
 a river or stream, Æ. viii. 96.
æquoreus, adj. belonging to the sea.
æqu-um, i, n. right, equity.
æquus, adj. level, even, equal, just, Æ. vii. 203. 695. xi. 312. impartial, Æ. i. 479. iv. 372. vi. 129. ix. 209. 234. kind, G. ii. 225. wholesome, G. iii. 546. prepared, Æ. x. 450.
æ-er, eris, m. the air, the top (of a tree) G. ii. 123.
æratûs, adj. covered with brass, brazen, armed, Æ. vii. 703. x. 463.
æreus, adj. brazen, covered with brass.
ærip-es, edis, adj. swift or brazen-footed.
ærius, adj. airy, aerial, high, lofty, soaring, G. i. 375.
æs, æris, n. brass, money, E. i. 36.
 a trumpet, G. iv. 70. Æ. iii. 240. vi. 165.
 a drum, G. iv. 151. Æ. iii. 111.
 an helmet, Æ. x. 869.
 a shield, Æ. ii. 445.
 armour, G. ii. 282. Æ. ii. 734. vii. 526. ix. 809.
 a beak of a ship, Æ. i. 35. x. 214.
 a brazen statue, G. i. 480. Æ. vi. 847.
 — vessel, G. iii. 363.
 — bridge, Æ. vi. 591.
æscul-us, i, f. a sort of oak, a mast-tree.
æst-as, âtis, f. summer, the spring, G. iii. 296.
 a year, G. iv. 207. Æ. i. 756. v. 626. the air, G. iv. 59.
æstif-er, era, erum, adj. sultry.
æstiv-a, ñrum, pl. n. a summer-fold.
æstivus, adj. of summer.
æstuo, v. 1. I boil, rage, ferment, G. iv. 309. roar, G. iv. 263. am parched, G. i. 107.
æst-us, ñs, m. heat, tide, sea, frith, G. ii. 164. Æ. i. 107. iii. 397. 419. 490. 557. viii. 674. x. 292. 687. xi. 627. & metaph. Æ. iv. 532. 564. viii. 19. xii. 488.
 a flame, Æ. ii. 706.
 a fever, G. iii. 459.
æt-as, âtis, f. age, an age, E. iv. 4. a time, Æ. viii. 200.
ætérnum, adv. continually, to the end of the world, Æ. vi. 381. for ever and ever, Æ. vi. 617. xi.

97. 98.
ætérnus, adj. eternal, everlasting, continual, perpetual, great, constant, Æ. viii. 394.
æth-er, eris, m. the ether, air, sky, heaven, Jupiter, G. ii. 325. God, Æ. ix. 24.
æthereus, adj. ethereal, airy, heavenly, celestial, divine, G. iv. 221. Æ. vii. 281.
Æthi-ops, opis, m. an Ethiopian.
Æth-on, ñnis, m. Æthon.
æthr-a, æ, f. the clear sky or air.
Ætn-a, æ, f. Ætna.
Ætnæ-us, adj. Ætnean, of Ætna.
Ætólus, adj. Etolian.
æv-um, i, n. age, an age, time, E. viii. 27. Æ. iii. 415. life, E. x. 43. an action done in time, Æ. viii. 627. immortality, Æ. x. 235.
Æf-er, ri, m. an African.
affabil-is, e, adj. easy to be accosted.
affât-us, ñs, m. discourse
affâtus, par. speaking, having spoken to, accosted.
affecto, v. 1. I affect, aspire to, reach out, Æ. iii. 670.
affero, v. irr. I bring, come, Æ. iii. 346. viii. 477.
afferor, v. irr. I am brought to.
afficio, v. 3. I reward.
affigo, v. 3. I fasten, clap close to, Æ. ix. 536.
affixus, par. fastened, fixed, sticking close to.
afflâtus, par. inspired.
afflictus, par. dispirited, forlorn.
afflo, v. 1. I breathe on, blast, Æ. ii. 649.
affluo, v. 3. I flow in, resort.
affor, v. 1. (inuit.) I speak to, accost, thank, Æ. ii. 700. entreat, Æ. iv. 424. bid farewell, Æ. ix. 484.
Afric-us, i, m. the south-west wind.
Africus, adj. African.
Agamemnonius, adj. of Agamemnon.
Aganipp-e, es, f. Aganippe.
Agathys-i, ñrum, pl. m. the Agathys.
agè, adv. come on; well, well.
agèll-us, i, m. a little field.
agènd-um, i, n. ger. driving.
Agén-or, oris, m. Agenor.
ag-ens, entis, par. driving, leading, Æ. vii. 707. 804. viii. 678. 683. xi. 433. moving or drawing, G. iv. 510. pursuing, G. iii. 412. Æ. i. 191. iv. 71. bringing, G. i. 352.
ag-er, ri, m. a field, land, country, manor, Æ. xi. 316.
agg-er, eris, m. an heap, or pile, a bank, dam, Æ. ii. 496. vii. 106. ix. 70. a rampart, bulwark, Æ. vi. 330. ix. 784. x. 24. 144. xi. 382. a causeway, Æ. v. 273. an eminence, Æ. xii. 446. a ditch, trench, Æ. vii. 126. 159.
aggero, v. 1. I heap, lay on heaps, aggravate, Æ. iv. 197. xi. 342.
aggeror, v. 3. I am laid on an heap.
agglomeror, v. 1. I crowd, gather thick.
aggredior, v. 3. I accost, address, Æ. iii. 358. iv. 476. vi. 387. try, attempt, E. viii. 103. Æ. iii. 38. attack, Æ. ix. 525. aspire to, E. iv. 48. seize, G. iv. 404.
aggrêssus, par. attempted, Æ. vi. 584. daring, Æ. ii. 183. seizing, E. vi. 18. accosting, Æ. iv. 476. hewing, sapping, Æ. ii. 463.

Ag-is, is, m. Agis.
agit-ans, ântis, par. veering.
agitât-or, ñris, m. a driver.
agitâtus, par. tossed, driven, inflamed, Æ. x. 872. exhibited, Æ. iv. 471.
agité, adv. come on.
agito, v. 1. I drive, toss, drive away, G. iii. 415. pursue, chase, G. iii. 372. 409. Æ. vii. 478. xi. 686. disturb, Æ. x. 71. distress, trouble, Æ. iii. 609. actuate, Æ. vi. 727. exercise, practise, Æ. xii. 397. manage, G. iii. 287. spur, Æ. xi. 337. 770. spend, pass, G. ii. 527. iv. 154. Æ. x. 235. treat of, G. iii. 287.
agm-en, inis, n. an army marching, a troop, a commander, Æ. x. 561. a throng, company, Æ. i. 32. vi. 372. 712. 749. a fleet, E. v. 834. an herd of beasts Æ. i. 186. a flock, Æ. i. 393. xii. 249. a swarm, G. iv. 59. Æ. i. 434. a stream, Æ. ii. 782. a flood, spout, G. i. 322. the working of oars, Æ. v. 211. the winding of a serpent, G. iii. 423. Æ. v. 90. an assault, attack, Æ. ii. 212.
agn-a, æ, f. an ewe-lamb.
agnôsko, v. 3. I know, know again, own, distinguish, Æ. iii. 173.
agn-us, i, m. a lamb.
ago, v. 3. I do, make, drive, E. i. 13. G. i. 421. & passim pursue, Æ. iv. 71. x. 540. xii. 502. move, come, Æ. vi. 317. viii. 465. ix. 696. force, Æ. iii. 695. viii. 335. expel, G. ii. 130. disperse, G. i. 421. spread, G. ii. 364. throw off, G. iii. 203. shove, Æ. v. 272. ply, Æ. v. 116. turn about, G. ii. 392. whirl, Æ. ix. 537. xi. 579. send, Æ. vi. 874. am, Æ. v. 51. debate, Æ. xi. 445. lead, Æ. v. 833. xii. 78. 457. spend, pass, G. ii. 538. iii. 377. Æ. vi. 514. enjoy, G. ii. 338. disquiet, haunt, Æ. iv. 465. vii. 405.
agor, v. 3. I am driven, pushed on, governed, Æ. i. 574.
Agrag-as, ântis, m. Agragas.
agrêst-is, is, m. a countryman, clown.
agrêst-is, e, adj. of the country, field, rustic, wild, Æ. vii. 111.
agricol-a, æ, m. & f. an husbandman, a farmer, a ploughman.
Agripp-a, æ, m. Agrippa.
Agyllinus, adj. of Agylla.
ah! inter. ah!
ahén-um, i, n. a cauldron, a brass pot.
ahénus, adj. brazen.
Aj-ax, âcis, m. Ajax.
aio, v. def. I say, affirm.
al-a, æ, f. a wing, a wing (— of an army) Æ. xi. 604. 730. 835. 868. xii. 551. — of huntsmen, Æ. iv. 121. the feather of an arrow, Æ. ix. 578. xii. 319. a sail, Æ. iii. 520.
alac-er, ris, re, } brisk, courageous,
alacr-is, e, adj. } joyful, pleasant, cheerful.
alâtus, adj. winged.
Alb-a, æ, f. Alba.
Albanus, adj. Alban.

albeo, v. 2. *I am white.*
 albésco, v. 3. *I become white, dawn,* Æ. iv. 586.
 Albul-a, æ, m. *Albula, the river Tiber.*
 alb-um, i, n. *whiteness.*
 Albune-a, æ, f. *Albunea.*
 Albúrn-us, i m. *Alburnus.*
 albus, adj. *white, gray, hoary,* Æ. vii. 417. ix. 651. *dull white,* G. iii. 81. *pale,* E. vii. 38. Æ. xii. 87. *blank,* Æ. ix. 548.
 Alcánd-er, ri, m. *Alcander.*
 Alcán-or, oris, m. *Alcanor.*
 Alcatho-us, i, m. *Alcathous.*
 Acid-es, æ, m. *Hercules.*
 Alcimed-on, óntis, m. *Alcimedon.*
 Alcino-us, i, m. *Alcinous.*
 Alcipp-e, es, f. *Alcippe.*
 Alc-on, óntis, m. *Alcon.*
 Aléct-o, us, f. *Alecto.*
 alénd-um, i, n. ger. *brought up, educated.*
 al-es, itis, m. & f. *a bird.*
 al-es, itis, adj. *swift.*
 Aléth-es, is, m. *Alethes.*
 Alex-is, is, m. *Alexis.*
 alg-a, æ, f. *a sea-weed.*
 aliás, adv. *at another time,* G. i. 487.
 alibi, adv. *elsewhere, in another place.*
 aliénus, adj. *another's, designed for another,* Æ. x. 781. *strange,* G. ii. 149. Æ. xi. 865. *foreign,* Æ. iv. 311.
 aliger, adj. *winged.*
 alió, adv. *to another place.*
 alip-es, edis, adj. *swift-footed.*
 aliquá, adv. *some way or other.*
 aliquánd-o, adv. *at length, formerly,* Æ. viii. 602.
 ali-quis, quæ, quod, quid, pron. *some.*
 aliquot, adj. inv. *some.*
 aliter, adv. *otherwise, after another manner.*
 alius, adj. *another, other, different,* G. i. 276. iv. 254. *certain, some,* Æ. ii. 399. vi. 616. 740. vii. 395. xi. 193. 473. xii. 119. 287.
 alius—alius, one—another, G. i. 141. 142. 421.
 alii—alii, some—others, G. iv. 171. 172. Æ. i. 427. 428. ii. 330. 332. vi. 740. 741. viii. 449. 450. xii. 577. 578. 584. 586.
 allábor, v. 3. *I sail by, reach, arrive at, glide, flow,* Æ. viii. 108. x. 269. 292.
 allapsus, par. *flying.*
 Ali-a, æ, f. *Allia.*
 alligo, v. 1. *I hinder, confine, hem in, moor,* Æ. i. 169.
 alli-um, i, n. *garlick.*
 alloquor, v. 3. *I speak to, address, appeal to,* Æ. viii. 20.
 allúd-ens, éntis, par. *alluding to.*
 alluo, v. 3. *I wash.*
 Alm-on, óntis, m. *Almon.*
 almus, adj. *bountiful,* G. i. 7. *pregnant,* G. ii. 330. *fruitful,* G. ii. 233. *fertile,* Æ. vii. 644. *serene, clear, cheerful,* E. viii. 17. Æ. i. 306. iii. 311. v. 64. viii. 455. x. 215. *kind, indulgent, propitious,* Æ. i. 618. ii. 591. 664. vi. 74. 117. vii. 774. x. 220. 252. 332. 439. *auspicious,* Æ. xi. 557.
 aln-us, i, f. *an alder-tree, a poplar,* E. vi. 63. *a cock-boat, an hoy,* G. i. 136. ii. 451.
 alo, v. 3. *I nourish, feed, maintain, suckle,* E. iii. 30. *produce,* Æ. iv. 38. *propagate,* G. i. 22. *enliven,* Æ. v. 231. vi. 726.
 Aloíd-æ, árum, m. pl. nom. Pat. the *Aloíðæ.*

alor, v. 3. *I am nourished, increased.*
 Alp-es, ium, f. pl. *the Alps.*
 Alphesibœ-us, i, m. *Alphesibœus.*
 Alphé-us, i, m. *Alpheus.*
 Alpheús, adj. *Alphean.*
 Alpinus, adj. *Alpine.*
 Als-us, i, m. *Alsus.*
 altár-e, is, n. *an altar.*
 altè, adv. *high, on high, aloft, deep,* G. ii. 78. 230. iii. 422. Æ. iv. 443. x. 850. xi. 804. *loudly,* G. i. 485.
 alt-er, erius, adj. *another, the other, the one,* E. iii. 34. G. iv. 339. Æ. v. 298. *the next,* E. v. 49. viii. 59. Æ. v. 311. *the second,* Æ. xii. 582.
 altern-ans, ántis, par. *doing a thing interchangeably, by turns, wavering,* Æ. iv. 287.
 alternis, adv. *interchangeably, by turns,* E. iii. 59.
 alternus, adj. *alternate, by turns, every other,* G. i. 71. 79. Æ. xii. 233. 386. *the second,* Æ. xii. 386.
 alti-or, us, adj. *higher, taller,* Æ. viii. 162. *deeper,* Æ. x. 625.
 altissimus, adj. *most high.*
 altiús, adv. *higher, lower, deeper,* G. ii. 290. iii. 442.
 altr-ix, icis, f. *the nourisher.*
 alt-um, i, n. *the sea, the deep, heaven,* Æ. i. 397. *the top (of a tree)* G. ii. 210. *the battlements,* Æ. ix. 169.
 altus, adj. *high, lofty, stately, airy,* G. iv. 107. *brave,* Æ. x. 737. *noble,* Æ. x. 126. 374. *deep,* E. vi. 76. G. iv. 359. 368. Æ. i. 26. & passim. *secret, retired,* Æ. xi. 740.
 alveár-e, is, n. *a bee-hive.*
 alve-us, i, m. *the channel of a river, the hold of a ship,* Æ. vi. 411. *the hollow trunk of a tree,* G. ii. 453.
 álumn-us, i, m. *a foster-child, a pupil, a son,* Æ. vi. 878. *a reputed son,* Æ. vi. 595.
 alv-us, i, f. *a belly.*
 am-ans, ántis, m. & f. *a lover.*
 am-ans, ántis, par. *loving.*
 amarac-us i, m. *sweet-marjoram.*
 amari-or, us, adj. *more bitter.*
 amár-or, óris, m. *bitterness.*
 amárus, adj. *bitter, biting, pungent,* Æ. iv. 203. xi. 337. *brackish,* E. x. 5. *briny,* G. ii. 238. iv. 431. *cruel,* Æ. x. 900.
 Amary'll-is, idis, f. *Amaryllis.*
 Amasén-us, i, m. *Amasenus.*
 Amástr-us, i, m. *Amastrus.*
 Amát-a, æ, f. *Amata.*
 Amath-us, úntis, f. *Amathus.*
 amátus, par. *beloved.*
 Amáz-on, onis, f. *an Amazon.*
 Amazonid-es, um, f. pl. *the Amazons.*
 Amazonius, adj. *Amazonian.*
 ambá-g-es, um, f. pl. *turnings, windings, intricate stories,* Æ. i. 342. *dark mystic verses,* Æ. vi. 99. *preambles,* G. ii. 45.
 ambésus, par. *gnawed round, burnt round,* Æ. v. 752.
 ambiguus, adj. *ambiguous, of doubtful meaning, doubtful,* Æ. v. 326. viii. 580.
 ambio, v. 4. *I surround, soothe,* Æ. iv. 283. *amuse, cajole,* Æ. vii. 333.
 ambo, æ, o, adj. pl. both.
 ambrosi-a, æ, f. *ambrosia, the food of the gods.*
 ambrosius, adj. *ambrosial.*

ambústus, par. *blazing, singed,* Æ. xii. 301.
 améll-us, i, m. *star-wort.*
 am-ens, éntis, adj. *distracted, raving,* Æ. ii. 745. *amazed,* Æ. iv. 279. ix. 424. xii. 622. 742.
 amént-um, i, n. *a sling or javelin.*
 Amerinus, adj. *of Ameria.*
 amicitia-a, æ, f. *friendship.*
 amict-us, ús, m. *clothing, attire, a garment, a covering,* Æ. i. 412. *a veil,* Æ. iii. 405. 545 xi. 77. xii. 855.
 amictus, par. *covered.*
 amic-us, i, m. *a friend.*
 amicus, adj. *friendly, kind.*
 amissus, par. *lost, missing,* G. iv. 512. Æ. i. 217. *shattered,* Æ. iv. 375. *slain,* Æ. xi. 268. *dead,* G. iv. 213.
 Amitérnus, adj. *of Amiternum.*
 Amithaonius, adj. [the son] of *Amithaon.*
 amitto, v. 3. *I lose, let go,* Æ. v. 853.
 Ammineus, adj. *of Amminea.*
 Amm-on, óntis, m. *Ammon.*
 amn-is, is, m. *a river, brook, a stream,* G. i. 203. iii. 447. 522. Æ. vi. 706. viii. 58. 449. *a flood,* Æ. vii. 465. *a torrent,* Æ. iv. 164. *water,* G. iv. 233. Æ. xii. 417.
 amo, v. 1. *I love, delight in.*
 amœnus, adj. *pleasant, happy,* Æ. v. 734.
 amóm-um, i, n. *spikenard, ladies' rose.*
 am-or, óris, m. *love, strong passion, lust, pleasure, entertainment,* E. ix. 56. *the desire of procreation,* G. iii. 242. *Cupid,* Æ. i. 663. *friendship,* Æ. v. 334. *an husband,* Æ. iv. 17. (Servius.)
 amor, v. 1. *I am beloved.*
 Amphi-on, onis, m. *Amphion.*
 Amphitryoniad-es, æ, m. *Hercules, the son of Amphitryon.*
 Amphrysus, adj. *of Amphrysus, or Apollo. inspired by Apollo,* Æ. vi. 398.
 Amphry's-us, i, m. *Amphrysus.*
 ampléct-ens, éntis, par. *embracing.*
 amplexor, v. 3. *I surround, hug,* Æ. iii. 351. *comprehend,* G. ii. 42.
 amplex-us, ús, m. *an embrace.*
 amplexus, par. *embracing, clasping, hugging, clinging, wreathed,* E. iii. 45.
 ampli-or, us, adj. *greater.*
 ampliús, adv. *more, longer.*
 amplus, adj. *stately, spacious, rich,* Æ. iv. 93.
 Amsánc-tus, i, m. *Amsanctus.*
 amúrc-a, æ, f. *the lees or scum of oil.*
 Amy'cl-æ árum, f. pl. *Amyclæ.*
 Amyclæ-us, adj. *of Amyclæ, Spartan.*
 Amyc-us, i, m. *Amycus.*
 Amynt-as, æ, m. *Amyntas.*
 an, adv. *whether, if, or.*
 Anagni-a, æ, f. *Anagnia.*
 anc-eps, ipitis, adj. *two-edged,* Æ. vii. 525. *uncertain, doubtful,* Æ. iii. 47. iv. 603. v. 654. x. 359. *intricate, ambiguous,* Æ. v. 589.
 Anchémol-us, i, m. *Anchemolus.*
 Anchis-es, æ, m. *Anchises.*
 Anchisæ-us, adj. *of Anchises.*
 Anchisiad-es, is, m. pl. *Patron. Æne-as, the son of Anchises.*
 anchor-a, æ, f. *an anchor.*
 ancile, is, n. *a short oval shield, a target.*

- Anc-us, i, m.** Ancus.
Androge-os, o, us, i, m. Androgeos.
Andromach-e es, f. Andromache.
anêth-um, i, n. anise, *dill*.
anfractus, ūs, m. the turning, winding of a way in and out.
Angiti-a, æ, f. Angitia.
ango, v. 3. I strangle, choke.
angu-is, is, m. a serpent, snake, a rattle-snake, G. ii. 154.
an adder, viper, E. iii. 93. G. ii. 154. iii. 425. & alibi.
a constellation, G. i. 205. 244.
angustus, adj. narrow, strait, short, G. iv. 206.
small, G. ii. 75. Æ. xi. 309. little, G. iv. 83.
mean, G. iii. 290.
anhêl-ans, antis, par. panting.
anhelit-us, ūs, m. breathing, panting.
anhêlo, v. 1. I flame forth.
anhêlus, short-breathed, wheezing, panting, G. i. 250. Æ. v. 739. xii. 790.
throbbing, Æ. vi. 48.
Ani-en, ênis, m. Anio.
Aniênus, adj. of Anio.
anl-is, e, adj. of an old woman.
anim-a, æ, f. the air, E. vi. 32.
breath, G. ii. 134. Æ. vii. 351. ix. 580.
ase, G. iv. 204. Æ. iii. 654. iv. 652. vi. 436. viii. 564. ix. 443. xii. 230.
the wind, Æ. viii. 403.
the soul, G. iii. 495. iv. 238. Æ. i. 98. iii. 67. 140. iv. 243. 385. ix. 349. x. 908. xi. 24. 403.
a ghost, E. viii. 98. Æ. iv. 242.
the spirit, shade, or manes, Æ. iii. 67. v. 81. vi. 264. 411. 680. 713. 720. 885.
animadversus, par. observed.
anim-al, âlis, n. a living creature, an animal.
anim-i, ūrum, m. pl. courage, G. iii. 119. 182. 207. iv. 69. Æ. i. 202. ii. 355. 451. 799. iii. 242. 260. v. 192. 471. vi. 281. 782. vii. 475. x. 259. xi. 438. 491. 715. xii. 892.
strength, G. ii. 350.
passion, anger, rage, Æ. i. 57. iv. 414. v. 462. vii. 42. viii. 256. xi. 300. 366.
animôsus, adj. stout, courageous, strong, full, G. iii. 81.
blustering, G. ii. 441.
anim-us, i, m. the soul, the mind, understanding, Æ. ix. 246.
thought, G. iv. 132. Æ. iii. 505.
desire, appetite, G. iii. 521. Æ. ii. 586.
memory, E. ix. 51. Æ. i. 26.
expectation, Æ. vi. 344.
attention, Æ. xii. 251.
nature, G. ii. 51.
genius, disposition, G. iii. 100.
forces, courage, wisdom, affection, Æ. xii. 23.
Ani-us, i, m. Anius.
Ann-a, æ, f. Anna.
annâ-es, ium, m. pl. annals, history.
annôsus, adj. ancient, old.
annuo, v. 3. I nod, grant by a nod, promise, E. i. 250.
grant or permit, Æ. xi. 20. xii. 187.
favour, G. i. 40. Æ. x. 625.
ann-us, i, m. a year,
an age, time, Æ. ii. 339. vi. 649. vii. 205.
and by Synecdoche, the spring, winter, &c.
annuus, adj. yearly, anniversary.
ans-a, æ, f. the handle of a cup.
ans-er, eris, m. a goose, gander.
Antê-us, i, m. Antæus.
Antândr-os, i, f. Antandros.
ante, præ, before,
above, beyond, G. ii. 475. Æ. i. 347. iii. 321. iv. 141. vii. 55. xi. 416. 537.
antê, adv. before,
past, Æ. i. 198.
sooner, E. i. 60. 62.
anteo, v. 4. I excel, surpass.
antefero, v. irr. I prefer before.
Antêmn-æ, ærum, f. pl. Antemnæ.
antênn-æ, ærum, f. pl. the sail-yard.
Antênor, oris, m. Antenor.
Atenorid-æ, ærum, m. pl. the sons of Antenor.
antequam, adv. before, ere that.
ant-es, ium, m. pl. ranks of vines.
antenuo, v. 4. I prevent.
antevol-ans, ântis, par. marching in haste.
antevolo, v. 1. I fly before.
Ant-eus, } eos, m. { Anteus.
Anth-es, } eos, m. { Antheus.
Anthôr-es, is, m. Anthores.
Antigen-es, is, m. Antigenes.
Antiphat-es, is, m. Antiphates.
antiquus, adj. ancient, old,
first, Æ. iv. 458.
great, G. ii. 174.
noble, Æ. i. 531. ii. 363. iii. 164. xi. 540. xii. 347.
dear, Æ. ii. 137. 209. 635. iii. 15. iv. 431.
Antoni-us, i, m. Antony.
antr-um, i, n. a den, cave, grotto,
an hollow trunk, G. iv. 44.
Anûb-is, is, m. Anubis.
an-us, ūs, f. an old woman.
anxius, adj. anxious, disquieting.
Anx-ur, uris, m. Anxur.
Anxur-us, i, m. of Anxur.
Aon-es, ium, m. pl. Aonian.
Aoni-a, æ, f. Aonia.
Aonius, adj. Aonian.
Apenninicol-a, æ, m. an inhabitant of the Apennine.
Apennin-us, i, m. the Apennine.
ap-er, ri, m. a boar.
aperio, v. 4. I open,
disclose, discover, Æ. i. 107. vi. 12. vii. 448.
appear, Æ. iii. 206
show, Æ. vi. 406.
aperior, v. 4. I am discovered, I appear.
apêrtus, adj. open, manifest,
wide or far extended, G. ii. 230. iii. 194. Æ. xii. 333.
clear, serene, G. i. 393. Æ. i. 155. 587.
apêrtus, par. opened, Æ. viii. 585. x. 13.
unguarded, Æ. xi. 748.
ap-es, is, f. a bee.
ap-ex, icis, m. the top or eminence of any thing,
the cone of an helmet, Æ. x. 270. xii. 492.
the tuft of a cap, Æ. ii. 683. viii. 664.
Aphy/dn-us, i, m. Aphydnus.
api-um, i, n. parsly.
Apôll-o, inis, m. Apollo.
appareo, v. 2. I appear, am seen,
attend, give attendance, Æ. xii. 350.
apparo, v. 1. I prepare,
resolve, Æ. xi. 117.
appêllo, v. 1. I call,
proclaim, Æ. v. 540.
appêllo, v. 3. I drive, force to, Æ. i. 377. iii. 338. 715.
arrive at, Æ. vii. 39.
appeto, v. 3. I attack, assail.
applico, v. 1. I fasten, Æ. xii. 303.
drive, Æ. i. 616.
appôno, v. 3. I set nigh to,
serve up, Æ. iv. 602.
apprimâ, adv. very, most.
apricus, adj. sunny, open to the sun,
warm, Æ. vi. 342.
basking, delighting in the sun, Æ. v. 128.
apt-ans, ântis, par. fitting.
apti-or, us, adj. more fit, proper.
apto, v. 1. I fit, make fit,
fit put, Æ. iv. 289.
refit, Æ. i. 552. iii. 472.
prepare, Æ. x. 259. 558. xi. 18.
set, G. ii. 359.
apto, v. 1. I am fitted.
aptus, par. tied,
studded, Æ. iv. 482. vi. 797. xi. 202.
apud, præ, close by, near,
with, E. iii. 62. Æ. iv. 539.
among, Æ. ii. 71. vi. 563.
before, Æ. xi. 288.
aqu-a, æ, f. water,
rain, G. iv. 166.
a stream, Æ. iv. 489.
a river, E. ix. 9. G. iii. 14. Æ. viii. 77.
a wave, Æ. i. 105.
Aquari-us, i, m. Aquarius.
aquil-a, æ, f. an eagle.
aquil-o, ônis, m. the north or northeast wind.
aquor, v. 1. I fetch water, I drink.
aquôsus, adj. watry, rainy.
ar-a, æ, f. an altar,
a pile, Æ. vi. 177.
Ar-abs, abis, } m. an Arabian.
Arab-us, i, } m. an Arabian.
Aracy/nth-us, i, m. mount Aracynth.
Ar-æ, ærum, f. pl. the altars; three great rocks or islands, Æ. i. 108.
arândum, i, ger. n. ploughing.
arane-a, æ, f. a spider.
Ar-ar, aris, m. Arar.
arât-or, ôris, m. a ploughman.
arâtr-um, i, n. a plough.
Arâx-es, is, m. Araxes.
arb-or, } oris, f. a tree,
arb-os, } oris, f. a tree,
an oak, Æ. x. 207.
the wood or body of a mast, Æ. v. 504.
arborêus, adj. of a tree,
wooden, Æ. xii. 888.
branching, Æ. i. 190.
arbûst-um, i, n. a grove, an orchard,
a vineyard, G. ii. 416.
a tree, Æ. x. 363.
arbuteus, adj. of the arbutus.
arbut-um, i, n. the fruit of the arbutus.
arbut-us, i, f. the arbutus or strawberry-tree,
the shade or browsing of the arbutus, E. iii. 82.
a crab-stock, G. ii. 69.
Arcadi-a, æ, f. Arcadia.
Arcadius, adj. Arcadian.
arcân-um, i, n. a secret, mystery.
arcânus, adj. secret,
mystic, Æ. vi. 72.
Arc-as, adis, m. an Arcadian.
Arc-as, adis, adj. Arcadian. (absol.)
the Arcadian, Æ. x. 2. 9.
Arc-ens, êntis, m. Arcens.
arceo, v. 2. I drive away, G. iii. 131.
135. iv. 168. Æ. i. 31. 300. 435. v. 742. xi. 826.
protect, Æ. vii. 73.
hold fast, confine, Æ. ii. 406.
arceor, v. 2. I am driven from.
arcesso, v. 3. I recal, redeem, Æ. vi. 119.
attract, G. iv. 224.
Archeti-us, i, m. Archetius.
Archipp-us, i, m. Archippus.
Arciten-ens, êntis, m. an archer, one of the names of Apollo.
Arctûr-us, i, m. Arcturus, a large star, in the constellation Boötes.
**Arct-os, } i, f. { the Bear, two north-
Arct-us, } i, f. { ern constellations
of that name.**
arctus, adj. close,
tight, cramping, Æ. ii. 146.
arc-us, ūs, m. an arch,
a bow, G. ii. 448. Æ. v. 500. vii. 164. ix. 665. & alibi.
the rain-bow, G. i. 331. Æ. v. 88. 609. 658. ix. 15.
the shoots of trees bended in an arch, G. ii. 26.
arde-a, æ, f. an hern.
Arde-a, æ, f. Ardea.
ard-ens, êntis, par. burning, Æ. vi.

254. x. 514. xi. 211.
hot, G. iii. 46.
ardent, fiery, G. iii. 564. Æ. ix. 703.
glowing, Æ. iv. 482. ix. 652.
glaring, flashing, Æ. ii. 405. xii. 670.
flaming, Æ. v. 637.
inflamed, G. iii. 505.
earnest, brisk, Æ. i. 423.
eager, sprightly, Æ. vi. 5. ix. 193.
mettlesome, Æ. i. 472.
bright, burnished, Æ. ii. 734.
glittering, G. iv. 99. Æ. vii. 142.
illustrious, glorious, Æ. vi. 130.
ardeo, v. 2. *I burn*,
love earnestly, Æ. ii. 1.
scorch, G. iv. 426.
glister, Æ. iv. 262. vii. 644. xi. 602.
kindle, Æ. v. 525.
rage, Æ. i. 491.
I am eager, impatient, Æ. i. 515. ii. 105. iv. 281. xii. 71.
I breathe out, vomit, Æ. x. 567.
ardesco, v. 3. *I am inflamed, I burn*.
ard-or, óris, m. *heat*,
an ardent desire, ardour, Æ. iv. 581.
vii. 393. ix. 194.
fire, Æ. xi. 786.
Ardua-a, æ, f. *Ardua*.
arduus, adj. *high, lofty*,
stately, bold, Æ. ix. 53.
tall, Æ. iii. 619. 665. viii. 399.
erect, G. iii. 439. Æ. ii. 475. v. 480.
xi. 638. 754.
aloft, Æ. v. 278.
are-a, æ, f. *a threshing-floor, a barn-floor*.
arén-a, æ, f. *sand*,
soil, G. i. 70. ii. 139.
a strand, shore, Æ. i. 172. 540. v. 34.
871. vi. 316.
arenósus, adj. *sandy*.
ar-ens, entis, par. *dry*,
thirsty, G. i. 110.
areo, v. 2. *I dry, wither, am parched, dried up*.
Arethús-a, æ, f. *Arethusa*.
argenteus, adj. *silver, white*.
argent-um, i, n. *silver*,
plate, Æ. i. 640. iii. 466.
Arg-i, órum, m. pl. *Argos*.
Argilet-um, i, n. *Argiletum*.
argill-a, æ, f. *clay, potter's clay*.
Argirip-a, æ, f. *Argiripa*.
Argit-is, idis, f. *Argite (grape) a Grecian vine, that produced white grapes*.
Argivus, adj. *of Argos, Grecian*.
Arg-o, ús, f. *the ship Argo*.
Argolicus, adj. *of Argos, Grecian*.
argument-um, i, n. *an argument, a story*.
arguo, v. 3. *I prove, argue, accuse, arraign*, Æ. xi. 64. 384. 392.
Arg-us, i, m. *Argus*.
argútus, adj. *shrill, loud, tuneful*, Æ. vii. 24. ix. 36.
whistling, whispering, Æ. vii. 1. viii. 22. G. i. 294. Æ. vii. 14.
prattling, G. i. 377.
screaking, grating, G. i. 143.
short, sharp, G. iii. 80.
Argyrip-a, æ, f. *Argyripa*.
Arici-a, æ, f. *Aricia*.
aridus, adj. *dry*,
thirsty, G. iv. 97.
clammy, Æ. v. 200.
barren, unfruitful, G. i. 79.
shrill, crashing, G. i. 357.
ari-es, etis, m. *a ram*,
battering-ram, Æ. ii. 492. xii. 706.
arieto, v. 1. *I batter, tilt*, Æ. xi. 890.
Ari-on, onis, m. *Arion*.
Arisb-a, æ, f. *Arisba*.
arist-a, æ, f. *the beard of corn*,
an ear of corn, Æ. iv. 28. G. i. 111.
226. Æ. vii. 720. 809.
a blade of corn, G. ii. 253.
bread corn, G. i. 8.
a crop of corn, G. i. 220.
a year, Æ. i. 70.
Aristæ-us, i, m. *Aristeus*.

arm-a, órum, n. pl. *arms*,
armour, Æ. iv. 495.
war, Æ. viii. 114.
battle, Æ. ii. 337. 353.
side, party, Æ. iii. 51.
a shield, Æ. iii. 288. viii. 435. xii. 491.
strength, Æ. xii. 6.
power, Æ. xii. 192.
utensils, instruments, implements,
G. i. 160. Æ. i. 177.
an engine, Æ. ii. 99.
a rudder, Æ. vi. 353.
streamer, Æ. i. 183.
sails, tackle, Æ. v. 15.
armátus, par. *armed*,
manned, G. i. 255.
tinged, Æ. xii. 857.
armát-us, i, m. *a soldier*,
an armed man, Æ. ii. 323.
Armenius, adj. *Armenian*.
arméntal-is, e, adj. *of a drove, wild, unbroke*.
armentari-us, i, m. *an herdsman, a shepherd*.
armént-um, i, n. *an herd, a drove*.
armig-er, eri, m. *an armour-bearer, esquire*,
attendant, Æ. v. 255. ix. 564.
armipot-ens, entis, adj. *valiant, powerful in arms or war*.
armisonus, adj. *rustling with armour*.
armo, v. 1. *I arm*,
rouse to war, Æ. vii. 335. x. 399.
tinge, Æ. ix. 773. x. 140.
armor, v. 1. *I am armed*,
harnessed, Æ. iii. 540.
rigged, Æ. iv. 299.
arm-us, i, m. *a shoulder (of man or beast)*,
the flank or sides, Æ. vi. 381.
a chine, Æ. x. 711.
aro, v. 1. *I plough, till*,
sail, Æ. iii. 495.
Arp-i, órum, f. pl. *Arpi*.
arréctus, par. *erect, standing*,
raised, elevated, G. iii. 105. Æ. v. 138.
roused, excited, Æ. xi. 452.
encouraged, Æ. i. 579.
staring, bristling up, Æ. iv. 280.
pricked up, attentive, Æ. ii. 303. xii. 617.
intent, Æ. ii. 172. v. 643. xii. 731.
stiffened, Æ. xi. 754.
arréptus, par. *laid hold of, snatched*.
arrigo, v. 3. *I raise up*,
bristle up, Æ. x. 726.
arripio, v. 3. *I seize*,
surprise, Æ. ix. 18.
make (land), Æ. iii. 477.
ars, artis, f. art,
science, G. iii. 549. Æ. vii. 772.
skill, Æ. v. 270. viii. 442.
cunning, wile, trick, G. iv. 440. Æ. ii. 106. 152. 195. xii. 716.
plot, stratagem, Æ. i. 661. vii. 477.
viii. 143. xi. 760. xii. 632.
policy, Æ. vi. 853.
trade, business, Æ. xii. 519.
qualities, G. iii. 101.
arsúrur, par. *to be burnt*.
artif-ex, icis, m. *an artist*,
a villain, miscreant, Æ. ii. 125. xi. 407.
art-us, uum, m. pl. *a joint, the limbs*,
(by synecdoche) the whole body, Æ. iv. 336. 385. 695.
(by a metaphor) the parts or elements of the world, Æ. vi. 726.
arvin-a, æ, f. *tallow*.
Arvisius, adj. *Arvisian*.
arundineus, adj. *of a reed or cane*.
arúnd-o, inis, f. *a reed, cane*,
pipe, Æ. vi. 8.
an arrow, Æ. v. 525. 545.
the shaft of an arrow, Æ. vii. 499.
xii. 387.
Ar-uns, úntis, m. *Aruns*.
arúsp-ex, icis, m. *a soothsayer, seer*.
arv-um, i, n. *plowed or fallow land*,
(in general) field, land, a lawn, G.

ii. 438.
a shore, Æ. ii. 209.
(met.) corn, G. i. 316.
soil, womb, G. iii. 136.
arx, arcis, f. *a top or summit of a rock, &c.* Æ. i. 56.
a mountain, an hill, G. i. 240. ii. 535. iv. 461. Æ. vi. 784. vii. 696.
tower, fort, fortress, Æ. ii. 61. Æ. i. 20. 420. ii. 322. 615. iii. 134. 291. 553. viii. 1. 652. 657. xii. 698.
citadel, Æ. ii. 33. 315.
court, palace, Æ. i. 250. ii. 56. iv. 410.
temple, dome, Æ. ii. 166. 319. vi. 9. 11. 477.
shelter, covert, Æ. x. 805.
Ascani-us, i, m. *Ascanius*.
ascéndo, v. 3. *I ascend, climb up*,
scale, Æ. ix. 507.
ascéns-us, ús, m. *an ascending, a going up*.
ascisco, v. 3. *I ally, adopt*.
Ascræ-us, adj. *of Ascræ, Ascræan*.
asél-us, i, m. *an ass*.
Asi-a, æ, f. *Asia*.
Asil-as, æ, m. *Asilas*.
asil-us, i, m. *the gad-fly or breeze*.
Asius, adj. *Asian, of Asia, a lake and town near the river Cayster*, G. i. 383. iv. 343. Æ. vii. 701.
Asi-us, i, m. *Asius*, Æ. x. 123.
aspéct-ans, ántis, par. *looking back*,
G. iii. 228.
— *round*, Æ. vi. 186.
— *up to*, Æ. x. 251.
aspécto, v. 1. *I look earnestly up*,
view, Æ. x. 4. xii. 915.
face, Æ. i. 420.
aspéct-us, ús, m. *the sight, aspect, look, appearance*.
asp-er, era, erum, adj. *rough*, G. iii. 149. 508. iv. 245. Æ. i. 291. ii. 110. v. 730. 767. vi. 351.
rugged, Æ. vi. 360. xi. 902.
harsh, grating, G. iv. 277.
hard, Æ. viii. 318.
sharp, Æ. x. 49.
prickly, Æ. iii. 89. G. i. 152. ii. 413. Æ. ii. 379. iv. 526.
hardy, Æ. vii. 729.
stern, Æ. vii. 647. viii. 330. ix. 794.
fierce, Æ. vii. 505. ix. 667. xi. 664.
exasperated, G. iv. 434. Æ. i. 299. ii. 96. ix. 62.
butting, daring, G. iii. 57.
rigid, Æ. vi. 883.
supercilious, Æ. viii. 365.
chased, embossed, Æ. v. 267. ix. 263.
aspér-go, inis, f. *a dashing, (spray)*
aspér-go, v. 3. *I sprinkle*,
sputter, G. iii. 419.
aspernúndus, par. *to be slighted, refused*.
aspernútus, par. *slighting, disdain-ing*.
aspérnor, v. 1. *I slight, despise*.
aspero, v. 1. *I ruffle*.
asperimus, adj. *most rough, hardy*,
Æ. i. 14.
most rugged, Æ. xi. 319.
aspérsus, par. *sprinkled, bespattered*.
aspicio, v. 3. *I behold*,
see, Æ. iv. 684. x. 481. xii. 642. 734.
look an enemy in the face, Æ. xi. 374.
regard, look favourably upon, Æ. ii. 690.
visit, Æ. ii. 578.
aspir-ans, ántis, par. *breathing*.
aspiro, v. 1. *I breathe, blow*, Æ. v. 607. vii. 8.
inspire, Æ. viii. 372. ix. 525.
aspire unto, Æ. xii. 352.
favour, assist, Æ. ii. 385.
aspor-to, v. 1. *I convey a y.*
Assarac-us, i, m. *Assaracus*.
asséns-us, ús, m. *assent, consent*.
assentio, v. 4. *I assent*.

asservo, v. 1. *I watch, guard.*
assidue, adv. constantly, perpetually,
 frequently, E. ii. 4. G. ii. 374.
assiduus, adj. continual,
 perpetual, G. ii. 149.
 constant, Æ. v. 866.
 frequent, Æ. ix. 245. 808.
assimil-is, e, adj. very like.
assimulatus, par. counterfeiting.
assimulo, v. 1. *I counterfeit, feign.*
assist-ens, entis, par. standing.
assisto, v. 3. *I stand.*
assuesco, v. 3. *I accustom, use, inure,*
practise.
assuetus, par. accustomed, used, inur-
 ed, practised.
assult-us, ūs, m. an assault, effort.
assurgens, par. rising up,
 swelling, G. ii. 160.
assurgo, v. 3. *I rise, rise up,*
stand up to reverence, E. vi. 66.
 swell, Æ. x. 95. xii. 494.
 yield, G. ii. 93.
Assyrius, adj. Assyrian; Tyrian, G.
 ii. 465.
ast, conj. but, however.
ast-ans, antis, par. standing,
 staring, G. iii. 545.
asto, v. 1. *I stand,*
hang over, E. iii. 194. v. 10.
astringo, v. 3. *I close up.*
astr-um, i, n. a sign, constellation,
 star, E. ix. 47.
 (in the plural) upper regions,
 heaven, E. v. 23. 51. 52. Æ. i. 287.
 ii. 460. &c.
Ast-ur, uris, m. Astur.
ast-us, ūs, m. art, cunning, fraud.
Astyan-ax, actis, m. Astyanax.
asy'l-um, i, n. an asylum or privileged
 place,
 a temple, Æ. ii. 761.
at, conj. but.
atav-us, i, m. a great grandsire, an
 ancestor.
at-er, ra, rum, adj. black,
 dark, Æ. i. 39.
 gloomy, Æ. i. 60. 165. vi. 215. vii.
 565.
 mourning, Æ. iii. 64.
 fatal, Æ. vi. 429.
 smothering, Æ. xii. 591.
 smoking, Æ. viii. 198. ix. 74.
 dusty, Æ. vii. 456. x. 664. xii. 450.
 rank, G. ii. 130. Æ. ii. 221.
 horrid, G. i. 129. iv. 407. Æ. vii.
 526.
 filthy, G. iii. 430.
 clotted, Æ. iii. 622.
 besmeared, Æ. ii. 272.
Atham-as, antis, m. Athamas.
Athes-is, is, m. Athesis.
Ath-os, o, m. Athos.
Atin-a, æ, f. Atina.
Atin-as, atis, m. Atinas.
Atlantid-es, um, f. pl. the daughters
 of Atlas, the Pleiades.
Atlant-is, idis, f. Patron, the daughter
 of Atlas, (Electra.)
Atl-as, antis, m. Atlas.
atque, con. and,
 forthwith, G. iii. 526.
atqui, con. but, yet.
Atrid-es, æ, m. Patron. the son of
 Atreus, Agamemnon, and Mene-
 laus.
atri-um, i, n. a court, palace.
Atroni-us, i, m. Atronius.
atr-ox, ōcis, adj. fierce, cruel.
attact-us, ūs, m. a touch.
attero, v. 3. *I wear out,*
bruise, trample upon, G. iv. 12.
attingo, v. 3. *I reach, arrive at, Æ. v.*
797. vi. 330. x. 659.
 overtake, Æ. iv. 568.
 grasp, Æ. ix. 558.
 taste, Æ. i. 737.
Attius, adj. Attian.
attoll-ens, entis, par. raising up,
 heaving up, Æ. viii. 731.
 brandishing, Æ. vi. 607.

rousing, Æ. ii. 381.
attollo, v. irr. *I lift, Æ. iv. 688.*
 raise, rear, Æ. iii. 205. 552. iv. 48.
 176. v. 365. x. 856. xi. 130.
 build, Æ. ii. 185. iii. 134.
 support, carry, G. iv. 217.
 throw up, Æ. iii. 574.
 rouse, Æ. xii. 4.
 stretch out, Æ. vii. 561.
attollor, v. irr. *I am thrown up, Æ. ix.*
714.
 hoisted, Æ. v. 329.
 I appear, Æ. v. 127.
attond-ens, entis, par. clipping, shear-
 ing.
attondeo, v. 2. *I browse, feed upon.*
attonitus, par. astonished, amazed,
 affrighted, possessed, agitated,
 Æ. vii. 580.
attractus, par. fetched up.
attraho, v. 3. *I bring.*
attræcto, v. 1. *I touch.*
atritus, par. worn.
At-ys, idis, m. Atys.
avarus, adj. covetous, greedy, insatia-
 ble.
auct-or, ōris, m. & f. an author,
 a founder, G. iii. 36. Æ. iii. 503. iv.
 365. vi. 650. vii. 49. viii. 134.
 an inventor, Æ. xii. 405.
 institutor, Æ. viii. 269.
 adviser, G. ii. 315. Æ. v. 17. 418.
 viii. 336. xi. 339. xii. 159.
 a contriver, Æ. ii. 150.
 an instigator, Æ. x. 67.
 a donor, giver, G. i. 27.
 messenger, Æ. x. 510.
 prognostic, G. i. 432.
 flinger, Æ. ix. 421.
aucturus, par. to increase.
aud-ax, acis, adj. bold,
 confiding, G. iv. 565. Æ. v. 67.
 rash, presumptuous, Æ. vii. 114. xii.
 786.
 outrageous, Æ. xi. 812.
audend-um, i, ger. daring.
aud-ens, entis, par. daring,
 brave, Æ. x. 284.
audenti-or, us, adj. more daring,
 bold.
audeo, v. 2. *I dare, adventure, at-*
tempt.
audio, v. 4. *I hear.*
audior, v. 4. *I am heard.*
audit-um, i, n. report, fame, Æ. iii.
 107. viii. 140.
auditus, par. heard.
avectus, par. carried away with one,
 gone off, Æ. ii. 43.
aveho, v. 3. *I carry away with me,*
drive, Æ. i. 512.
avéllo, v. 3. *I drag away, steal.*
avéllo, v. 3. *I am pulled away.*
avén-a, æ, f. oats, E. v. 36. G. i. 77.
 154.
 (met.) a pipe, an humble strain, E.
 i. 2. x. 51.
Aventin-us, i, m. Aventinus.
Aventinus, adj. Aventine.
Avérn-a, ōrum, n. pl. } **Avernus.**
Avérn-us, i, m. }
Avernus, adj. of Avernus.
avérsus, par. turned back, Æ. xi. 871.
 having turned their backs, Æ. vi.
 224. xii. 464.
 averse, Æ. i. 482. ii. 170. iv. 362. vi.
 469. vii. 618. xii. 485. 647.
 retrograde, G. i. 218.
 remote, G. iv. 423. Æ. i. 568.
avért-ens, entis, par. turning back.
avérto, v. 3. *I avert, turn away,*
turn, E. viii. 66.
 drive away, Æ. i. 472.
 carry off, Æ. viii. 208. x. 78.
 keep off, deter, G. ii. 172. iii. 320.
 Æ. i. 38. iii. 620. ix. 77.
 divert, G. iii. 459. Æ. iv. 392.
 transfer, Æ. iv. 106.
 lean, Æ. i. 104.
 end, Æ. iv. 547.
avérto, v. 3. *I loath.*

aufero, v. irr. *I take away,*
 carry, Æ. iv. 29.
 withdraw, Æ. iv. 389. xi. 814.
 cut off, Æ. iv. 699. vi. 429. ix. 332.
 x. 394. xi. 29.
 cease, Æ. xii. 316.
 desist, leave off, Æ. viii. 439.
auferor, v. irr. *I am carried off,*
 borne up, Æ. xi. 867.
Aufid-us, i, m. Aufidus.
augeo, v. 2. *I increase,*
 augment, Æ. vii. 211.
 pile, Æ. vii. 111.
aug-ur, uris, m. an augur, soothsayer.
auguri-um, i, n. augury, divination,
 an omen, Æ. xii. 257.
 a portent, Æ. ii. 703.
 presage, Æ. v. 7. 523.
 prediction, Æ. vii. 260.
 an oracle, Æ. iii. 5. 89.
auguro, v. 1. *I divine, conjecture.*
August-us, i, m. Augustus.
augustus, adj. magnificent, imperial.
aviari-um, i, n. an haunt of birds,
 aviary.
avidus, adj. greedy,
 hungry, G. ii. 375.
 eager, Æ. i. 514. iii. 132. vi. 210. xii.
 290. 909.
 voracious, G. iii. 553.
av-is, is, f. a bird.
avitus, adj. ancient,
 hereditary, G. ii. 222. Æ. vii. 169.
avius, adj. pathless,
 unfrequented, Æ. ii. 736.
 inaccessible, Æ. ix. 58.
 devious, Æ. xi. 810.
aul-a, æ, f. an hall, a palace,
 an honey-comb, apartment, G. ix.
 202.
aulæ-a, ōrum, n. pl. hangings, tape-
 try.
Aulést-es, is, m. Aulestes.
Aulét-es, æ, m. Auletes.
Aul-is, idis, f. Aulis.
Aun-us, i, m. Aunus.
avolo, v. 1. *I fly away.*
aur-a, æ, f. a gentle gale, breeze,
 breath, Æ. i. 387. 546. ii. 728.
 air, E. i. 57. G. i. 171. ii. 291. 363.
 Æ. i. 59. iv. 176. 226. 278. v. 520.
 vii. 230. ix. 645. 745. xi. 558. 595.
 799. 801. 863.
 blast, E. ix. 58.
aur, G. iii. 193. 251. iv. 499. Æ. iii.
 356. ix. 312. xi. 560. xii. 370.
 617.
 weather, G. i. 376. ii. 422.
 a ray, Æ. vi. 747.
 splendor, glittering, Æ. vi. 204.
 light, G. iv. 486. Æ. vii. 768.
 favour, applause, Æ. vi. 815.
auratus, adj. gilt, golden,
 cast in gold, Æ. x. 171.
 embroidered with gold, Æ. v. 250.
areus, adj. golden,
 gilded, Æ. vi. 13. xi. 651.
 glistering in gold, Æ. ix. 270. xi.
 490.
 rich with gold, Æ. viii. 348.
 cast in gold, E. vii. 36.
 shining, glistering, G. i. 232. 431.
 Æ. ii. 488.
 beautiful, Æ. x. 16.
 yellow, Æ. viii. 659.
 yellow ripe, E. iii. 71. viii. 52.
auricomus, adj. golden leaved, or
 sprigged.
aurig-a, æ, m. & f. a charioteer,
 groom, Æ. xii. 85.
aur-is, is, f. an ear.
auritus, adj. long-eared, listening.
Aurór-a, æ, f. Aurora, the morning,
 the sun, Æ. vi. 535.
 the east, Æ. vii. 606. viii. 686. ix.
 111.
aur-um, i, n. gold,
 a golden goblet, Æ. vii. 245.
 golden bit, Æ. vii. 279.
 golden cuisses, Æ. xi. 488.
 golden streak, G. iv. 99,

golden sand, G. ii. 137. Æ. x. 142.
golden ore, G. ii. 166.
often used for glistening, or a yellow
colour like that of gold, Æ. vii.
143. viii. 677.
Aurūncus, adj. of Aurunca.
ausim, v. def. I dare.
Ausoni-a, æ, f. Ausonia, Italy.
Ausonid-æ arum, m. pl. Ausonians.
Ausonius, æ, Ausonian, of Italy.
ausp-ex, icis, m. a conductor.
auspici-um, i, n. a sign or token of
success, Æ. v. 534.
success, Æ. xi. 33.
fortune, success, Æ. iii. 499.
conduct, Æ. iii. 375. iv. 341. vi. 782.
xi. 347.
government, authority, Æ. vii. 257.
one's fancy, will or pleasure, Æ. iv.
103.
aust-er, ri, m. the south wind,
the wind in general, Æ. iii. 70.
austrius, adj. southern.
aus-um, i, n. a bold attempt or under-
taking,
an outrage, Æ. ii. 535.
ausus, par. durst,
daring, Æ. vi. 624.
aut, con. either, or, or else,
or at least, Æ. i. 64.
and, G. i. 411. Æ. i. 414.
autem, con. but, however,
truly, indeed, Æ. ii. 101.
Automed-on, ōntis, m. Automedon.
autūnn-us, i, m. autumn.
avulsus, par. plucked off, Æ. vi. 143.
snatched from, Æ. iv. 616.
torn, Æ. iii. 575. ix. 490. xii. 685.
torn up, Æ. viii. 238.
torn from its moorings, Æ. x. 660.
cut down, Æ. ii. 631.
wrenched, Æ. ii. 608.
severed, Æ. ii. 558.
avuncul-us, i, m. an uncle.
av-us, i, m. a grandfather, grandsire,
an ancestor.
auxili-um, i, n. succor, help, assistance,
a relief, Æ. iii. 146. xii. 388.
remedy, G. ii. 130.
recruit, Æ. ii. 452.
ax-is, is, m. an axle-tree, axis,
the north-pole, G. ii. 271. iii. 351.
heaven, Æ. iv. 482. vi. 536. 797.

B

BACC-A, æ, f. a berry, or any small
fruit of trees.
bacc-ar, aris, n. (the herb) ladies' gloves.
baccātus, adj. studded with pearls.
bacchātus, par. raving, raging,
madly danced over (by the compa-
nions of Bacchus), resounding
with the ranting songs of the
companions of Bacchus, G. ii.
487. Æ. iii. 125.
baccheus, adj. of Bacchus.
bachor, v. 1. I rave, Æ. iv. 201. vi.
78.
rage, Æ. iv. 666.
Bacch-us, i, m. Bacchus.
wine, E. v. 69. G. i. 344. ii. 143. 191.
iv. 102. 279. Æ. iii. 354. viii. 181.
a vine, G. ii. 2. 37. 113. 228. 240.
275. iv. 129. Æ. vii. 725.
Bactr-a, ōrum, n. pl. Bactra.
Bai-æ, ōrum, f. pl. Baizæ.
bal-ans, ōntis, m. & f. a sheep.
balāt-us, ūs, m. a bleating.
Balear-is, e, adj. Balearian.
balsam-um, i, n. balsam or balm.
balte-us, i, m. a belt.
barathr-um, i, n. a gulf,
an abyss, Æ. viii. 245.
harb-a, æ, f. a beard.
Barbaricus, adj. brought from Bar-
bary, Æ. ii. 504.
barbaricus, adj. barbarian, foreign.
barbarus, adj. barbarous,
savage, Æ. i. 539.
foreign, Barbaric, Æ. xi. 777.
substantivē, a barbarian,

an alien, E. i. 72.
Barcæ-i, ōrum, m. pl. Barcæans,
Libyans.
Barc-e, es, f. Barce.
Batul-um, i, n. Batulum.
Bavi-us, i, m. Bavius.
beātus, par. happy, blessed.
Bebrycius, adj. Bebrycian.
Belgicus, adj. Belgic, Gaulish.
Belid-es, æ, m. a descendant of Belus.
bellāndum, ger. fighting.
bell-ans, ōntis, par. fighting,
subst. a warrior, G. iii. 183.
an adversary, G. iii. 224.
bellāt-or, ōris, m. a warrior,
adjective, warlike, Æ. xi. 700.
fighting, Æ. xii. 614.
(equus) war (horse) G. ii. 145. Æ.
x. 891. xi. 89.
bellātr-ix, icis, f. a female warrior,
warlike.
bellipot-ens, ōntis, adj. god of war.
bello, v. 1. I wage war.
Bellōn-a, æ, f. Bellona.
bellor, v. 1. I fight.
bellu-a, æ, f. a beast, monster.
bell-um, i, n. war,
a battle, Æ. viii. 629. 675. et alibi.
conflict, Æ. xi. 736.
Bel-us, i, m. Belus.
Benac-us, i, m. Benacus.
benē, adv. well,
happily, prosperously, E. ix. 6.
sweet, E. ii. 43.
safe, E. iii. 94.
cheap, Æ. ix. 206.
benefact-um, i, n. a kindness.
benignus, adj. kind, benevolent.
Berecynthius, adj. Berecynthian.
Bero-e, es, f. Berœe.
Bian-or, ōris, m. Bīānor.
bibo, v. 3. I drink,
suck up, G. i. 380. iv. 32.
suck in, Æ. i. 753.
am watered, E. iii. 111.
bibulus, adj. soaking, G. i. 114.
spongy, porous, G. ii. 348.
dry, imbibing, Æ. vi. 227.
bicol-or, ōris, adj. of two colours,
mottled, Æ. v. 566.
bicōrn-is, e, adj. two-forked,
double-headed, Æ. viii. 727.
bid-ens, ōntis, m. an hough, a mattock,
G. ii. 355. 400.
bid-ens, ōntis, f. a sheep fit for sacri-
fice, lamb.
bifer, a, um, adj. bearing twice a year.
bifor-is, e, adj. unequal.
bifōrm-is, e, adj. two-shaped, or formed
bifr-ons, ōntis, adj. double-faced.
big-æ, ōrum, f. pl. a two horse chariot
or car.
bijug-i, ōrum, m. pl. a pair of horses,
Æ. x. 575. 587.
a chariot, Æ. x. 399. 453.
bijug-is, e, adj. an harnessed pair, G.
iii. 91. Æ. xii. 355.
bijugus, adj. coupled together, Æ. x.
253.
of a two horse chariot, Æ. v. 144.
bilingu-is, e, adj. deceitful, double-
tongued.
bil-ix, icis, adj. woven with a double
thread, double-plaited.
binēmbr-es, ium, m. pl. subst. the Cen-
taurs (from their double form.)
himus, adj. of two years.
binus, adj. two.
bipat-ens, ōntis, par. open on both
sides.
bipēnn-is, e, adj. two-edged, cutting
both ways, Æ. xi. 135.
bipēnn-is, is, f. an ax, G. iv. 331. Æ.
ii. 627.
a battle or pole ax, Æ. ii. 479. v.
307. xi. 651.
bip-es, edis, adj. two-legged.
birēm-is, is, f. a galley (with two banks
of oars.)
bis, adv. twice.
Bisalt-æ, ōrum, m. pl. the Bisaltæ.

Biti-as, æ, m. Bitias.
bitūm-en, inis, n. bitumen, a kind of
a slimy, pitchy earth.
bivi-um, i, n. a place where two ways
meet.
bivius, adj. leading two ways.
blandus, adj. kind,
smooth, Æ. i. 670.
gentle, fawning, G. iii. 496.
soft, Æ. v. 827.
pleasant, E. iv. 23.
pleasing, G. iii. 127.
soothing, G. iii. 185.
blatt-a, æ, f. a grub (moth.)
Bol-a, æ, f. Bola.
bon-um, i, n. good, Æ. xi. 435.
happiness, G. ii. 458.
bonus, adj. good,
gentle, E. v. 61.
kind, Æ. xii. 106.
propitious, E. v. 65. Æ. i. 734. xii.
647.
auspicious, lucky, E. viii. 106.
skilful, E. v. 1.
expert, Æ. xi. 658.
serviceable, G. ii. 447.
Boōt-es, æ, (& is) m. Bootes.
Bore-as, æ, m. Boreas, the north wind.
the north, G. i. 370. Æ. x. 350.
bos, bovis, m. & f. an ox, G. i. 118.
285. 325. Æ. ii. 306. xi. 197.
bull, G. iii. 211. Æ. v. 405. 481. viii.
183.
cow, E. i. 9. G. iii. 52. Æ. vii. 683.
viii. 263.
heifer, Æ. vii. 790. viii. 217.
kine, neat (cattle) E. i. 46. v. 25. G.
ii. 470. iii. 419. 532. Æ. iii. 220. v.
61. viii. 204. 215.
brachi-um, i, n. an arm,
an arm, limb or bough (of a tree)
G. ii. 296. Æ. vi. 282. xii. 209.
the tendrils of a vine, G. ii. 368.
the sides (of an haven bending like
elbows) Æ. iii. 537.
a claw, G. i. 34.
a sail-yard, Æ. v. 829.
bracte-a, æ, f. a thin plate (or bark) of
gold.
brevi-a, um, n. pl. flats, shallows, Æ.
i. 111.
fords, Æ. x. 289.
brevi-or, us, adj. shorter.
brev-is, e, adj. short,
thin, (tucked up) G. iii. 80.
narrow, Æ. v. 221.
brevissimus, adj. shortest, nearest.
brevis, adv. briefly, in few words.
Briar-eus, eos, (ei) m. Briareus.
Britānn-i, ōrum, m. pl. the Britons.
Bront-es, æ, m. Brontes.
brum-a, æ, f. winter,
the winter-solstice, G. i. 211.
brumāl-is, e, adj. winter's, winterly.
Brut-us, i, m. Brutus.
bub-o, ōnis, (m. & f.) an owl.
bubūc-us, i, m. an herdsman.
buccin-a, æ, f. a trumpet.
bucul-a, æ, f. an heifer.
buf-o, ōnis, m. a toad.
bull-a, æ, f. a stud, boss.
bumast-us, i, m. a large swelling
grape.
bur-is, is, f. the plough-tail.
Busir-is, idis, m. Busiris.
bust-um, i, n. a funeral pile (reduced
to ashes)
tomb, Æ. xii. 863.
bust, sepulchre, Æ. xi. 850.
But-es, is, m. Butes.
Buthroti-um, } i, n. Buthrotium.
Buthrot-um, }
bux-um, i, n. box (wood) G. ii. 449.
Æ. x. 136.
a top (made of box) Æ. vii. 382.
bux-us, i, f. a box-tree, G. ii. 437.
a pipe (made of box) Æ. ix. 619.
Byrs-a, æ, f. Byrsa.

C

CACU M-EN, inis, n. a tap, peak,

- action*, G. ii. 29.
Cac-us, i, m. *Cacus*.
cadav-er, eris, n. a *corpse, carcass*.
cad-ens, entis, part. *falling, falling down*.
setting, G. i. 229. ii. 298. iii. 401. Æ. ii. 9. iv. 81. 480. viii. 59. x. 833.
dying, Æ. x. 674. xii. 410.
sinking, ruined, Æ. ii. 575.
cado, v. 3. *I fall*.
am slain, Æ. ii. 368. 426. x. 470. xi. 168. 349. 677. 689. 898.
die, Æ. ii. 434. iv. 620. xi. 793.
am sacrificed, Æ. i. 334.
set, G. iii. 304.
fall from, E. i. 29.
drop, E. vi. 38.
shoot, G. i. 488.
sink, Æ. iii. 260.
sink down, Æ. ix. 711.
fail, Æ. vi. 33.
am laid, G. i. 354.
hushed, Æ. ix. 58. Æ. i. 154.
hang lank, Æ. iii. 207.
fall out, happen, Æ. ii. 709. ix. 283. xii. 203.
enter, E. ix. 17.
am neglected, G. iii. 138.
cadūcus, adj. *falling, slain*, Æ. vi. 481.
devoted to death, Æ. x. 622.
cad-us, i, m. a *cask, an urn*, Æ. vi. 228.
Cæ-a, æ, f. *Cæa*.
Cæcul-us, i, m. *Cæculus*.
cæcus, adj. *blind, blinded*, Æ. i. 349. ii. 244. 357.
dark, G. iii. 260. Æ. ii. 335. 397. iii. 292. 424. ix. 152.
darkened, Æ. iii. 200.
obscure, Æ. ii. 19. iii. 203. vi. 734.
unseen, Æ. x. 733.
hidden, G. i. 89. iii. 210. iv. 237. Æ. i. 349. 356. 536. iv. 2. v. 164. vi. 157.
unknown, G. ii. 503. Æ. iv. 209.
private, secret, hatching, G. i. 464. Æ. vii. 619.
privy, Æ. ii. 453.
doubtful, Æ. vi. 30. x. 98. xii. 591. 617.
under covert, Æ. ix. 518.
cæd-es, is, f. *slaughter, havoc, death*, Æ. x. 426.
murder, Æ. viii. 483. x. 901.
blood, Æ. iv. 21. ix. 818.
gore, Æ. viii. 696. ix. 456.
Cædic-us, i, m. *Cædicus*.
cædo, v. 3. *I cut, hew*, G. iii. 364.
kill, G. iii. 375.
slay in sacrifice, Æ. v. 96. 773.
spurn, Æ. x. 404.
cædor, v. 3. *I am cut, hewn*, G. i. 173.
killed, Æ. ii. 266.
slain in sacrifice, G. ii. 381.
cælat-us, part. *carved, engraved, embossed*, Æ. i. 640. 792. viii. 701.
cælo, v. 1. *I engrave, emboss*.
Cæn-eus, eos, ei, m. & f. *Cæneus*.
Cær-es, itis, } n. *Cære*.
Cærét-e, is, }
cæruleus, adj. *See cæruleus*.
Cæs-ar, aris, m. *Cæsar*.
cæsari-es, ei, f. *hair*.
cæst-us, ūs, m. a *castus or gauntlet*.
cæsus, par. cut, *lopped off, pruned*, G. ii. 312.
killed, slain, G. ii. 537. iv. 284. Æ. ii. 166. v. 329. vi. 612. 887. vii. 175. 574. ix. 151. x. 493. xi. 167. xii. 338.
slain in sacrifice, G. iii. 23. iv. 546. Æ. ii. 116. iii. 369. vii. 87. viii. 641. 719.
enter, a, um, adj. *the other, the rest, in other respects*, Æ. iii. 594.
cæterà, adv. *henceforth*, Æ. ix. 656.
- Cal'c-us*, i, m. *Calculus*.
Cajét-a, æ, f. *Cajeta*.
Calab-er, ra, rum, adj. *Calabrian*.
calam-us, i, m. a *reed, cane, stalk*, G. i. 76.
pipe, E. ii. 34. v. 2. vi. 69.
an arrow, E. iii. 13. Æ. x. 140.
a style, E. i. 10.
the art of piping, E. v. 48.
calath-us, i, m. a *basket, milk-pan*, G. iii. 402.
cup, E. v. 71.
calc-ar, aris, n. a *spur*.
Calch-as, antis, m. *Calchas*.
calcor, v. 1. *I am trampled upon, squeezed out*, G. ii. 244.
calcul-us, i, m. a *gravel-stone, pebble*.
calefact-us, par. *glowing*, Æ. xii. 66.
fired, Æ. xii. 269.
cal-ens, entis, par. *warm*.
caleo, v. 2. *I am hot*.
Cal-es, lum, f. pl. *Cales*.
calidus, adj. *hot, warm*, Æ. vi. 218. ix. 422. xi. 698.
recking, Æ. ix. 414. x. 486.
calig-ans, antis, par. *dark*.
calig-o-inis, f. *darkness, obscurity*, Æ. vi. 267.
smoke, Æ. xi. 186.
a fog, mist, Æ. iii. 203.
cloud (of dust), Æ. xi. 870. xii. 466.
caligo, v. 1. *I darken*.
Calli-op-e, es, f. } *Calliope*,
Calli-opé-a, æ, f. }
call-is, is, m. a *path, track*, Æ. ix. 383.
walk, Æ. vi. 443.
cal-or, ōris, m. *heat, vital heat or life*, Æ. iii. 308. iv. 705. ix. 475.
genial heat, love, G. iii. 272. Æ. viii. 390.
sweat, G. i. 190.
calth-a, æ, f. a *marygold*.
calx, calcis, m. & f. *the heel, an hoof*, Æ. x. 892.
Calyb-e, es, f. *Calybe*.
Calyd-on, ōnis, f. *Calydon*.
Camarin-a, æ, f. *Camarina*.
Camért-es, is, m. *Camertes*.
Camill-a, æ, f. *Camilla*.
Camill-i, ōrum, m. pl. *the Camilli*.
Camillus, i, m. *Camillus*.
camin-us, i, m. a *volcano, forge*.
Camæ'n-æ, arum, m. pl. *the Muses*.
Campānus, adj. of *Campania*.
camp-us, i, m. a *field, plain*, G. iii. 202. Æ. v. 128. vii. 781.
the surface (of the sea), Æ. vi. 724. x. 214.
the soil, Æ. viii. 596. xi. 875.
a region, Æ. vi. 888.
an horse-course, G. iii. 104. Æ. v. 144.
a place of exercise (in the camp), Æ. ix. 230.
field of battle, Æ. ix. 42. 53. 56. xii. 116.
camurus, adj. *crankled*.
canál-is, is, m. & f. a *(water) pipe*.
canc-er, ri, m. a *crab (fish)*.
the sign or tropic of Cancer, E. x. 68.
cand-ens, entis, par. *skining, glistening*.
white, Æ. iv. 61. v. 236. vi. 398. ix. 563. 628.
burning, Æ. iii. 573.
hissing, red hot, Æ. xii. 91.
candidi-or, us, adj. *whiter, gray, grised*, E. i. 29.
candidus, adj. *white, clothed in white*, E. v. 56.
fair, E. ii. 16. 56. Æ. v. 571.
beautiful, Æ. viii. 138. 603.
cand-or, ōris, m. *whiteness*.
canénd-um, i, ger. *skining*.
can-ens, entis, par. *hairy*, G. iii. 325. Æ. x. 192.
- gray*, G. ii. 13.
white, G. ii. 120.
singing, E. ix. 44. Æ. vi. 657. ix. 525.
uttering, Æ. ix. 621.
disclosing, Æ. viii. 499. x. 417.
caneo, v. 2. *I am white, gray*, G. iii. 325. Æ. v. 416.
can-is, is, m. & f. a *dog, bitch*, E. i. 23. Æ. vi. 257. vii. 424. (furries) Æ. vi. 257.
an hound, E. x. 57. G. i. 140. iii. 44. 371. 410. Æ. iv. 132. vii. 479. 494. xii. 751.
a dog-fish, (sea-dog), E. vi. 77.
the dog-star, G. i. 218. ii. 353.
canistr-um, i, n. a *basket, volder*, Æ. i. 701.
caniti-es, ei, f. *hoary hair*, Æ. ix. 612. x. 549. 844. xii. 611.
a hoary beard, Æ. vi. 300.
cano, v. 3. *I sing, write of*, Æ. i. 1.
utter, Æ. iii. 373.
relate, Æ. iv. 14. 190.
declare, Æ. ii. 176. vi. 345. xii. 22.
explain, Æ. v. 524.
disclose, Æ. iii. 444.
reveal, Æ. iii. 155.
forewarn, Æ. iii. 559.
alarm, Æ. viii. 656.
sound, E. vi. 11. Æ. vii. 513. x. 310.
predict, Æ. iii. 366. viii. 49.
forebode, (p. each), Æ. xi. 399.
foretell, Æ. ii. 124. iii. 183. 457. vii. 79. 271. viii. 340.
proclaim, Æ. v. 113.
praise, celebrate, E. ix. 19. Æ. vii. 698.
offer up, Æ. iii. 438.
croak, G. i. 378.
shriek, scream, Æ. xii. 864.
Canóp-us, i, m. *Canopus*.
can-or, ōris, m. *the sound (of the trumpet)*.
canórus, adj. *loud, shrill, well tuned*, Æ. vi. 120.
melodious, warbling, G. ii. 328. Æ. vii. 700.
cantánd-um, i, ger. *singing, charming, enchanting*, E. viii. 71.
cant-ans, antis, par. *singing*.
canthar-us, i, m. a *tankard*.
canto, v. 1. *I sing*.
cantor, v. 1. *I am praised with a song*.
cant-us, ūs, m. *singing, a song, tune*, Æ. ix. 618.
charm, Æ. vii. 754. 757.
chirping, Æ. viii. 456.
hooting, G. i. 403.
creaking, G. iii. 328.
the sound (of a trumpet), Æ. vi. 165. 172. viii. 2.
canus, adj. *hoary, white with frost*, G. i. 43.
white, E. ii. 51. Æ. viii. 672.
venerable, pure, Æ. i. 292. v. 744. ix. 259.
capéll-a, æ, f. a *kid, she-goat*, E. iv. 21. vii. 3.
Capénus, adj. of *Capena*.
cap-er, ri, m. an *he-goat*.
capésso, v. 3. *I take up*, Æ. iii. 234.
execute, Æ. i. 77.
enter upon, Æ. viii. 507.
seek, Æ. iv. 346. v. 703.
Caphár-eus, eos, m. *Caphareus*.
capiéndus, par. *to be held, bound*.
capi-o, v. 3. *I take, am ready to take*, Æ. ii. 314.
seize, E. ii. 69. G. iv. 331. 488. Æ. v. 465.
conquer, Æ. ix. 267.
contain, Æ. vii. 466. ix. 644.
trepan, Æ. i. 673.
receive, Æ. viii. 363.
have, Æ. x. 106.
accept of, Æ. iii. 488.
enter upon, E. viii. 39.
choose, G. ii. 230. Æ. i. 396.
celebrate, Æ. vii. 408.

- bear, *Æ.* v. 232.
 capior, v. 3. *I am taken, pleased, Æ.* viii. 311.
 deceived, *G.* i. 426.
 capistrum, i. n. *an halter or head-stall,*
 a muzzle, *G.* iii. 399.
 Capitoli-um, i. n. *the Capitol.*
 capr-a, æ, f. *a she-goat.*
 capre-a, æ, f. *a roe.*
 Capre-æ, arum, pl. f. *Capreæ.*
 capreol-us, i, m. *a young he-goat, chevre.*
 caprigenus, adj. *of the goat kind.*
 capto, v. 1. *I catch, Æ.* iii. 514.
 ensnare, *G.* i. 139.
 snuff, *G.* i. 376.
 enjoy, *E.* i. 53. ii. 3.
 captivus, adj. *captive,*
 (substantively) *a captive, Æ.* ix. 273.
 taken in war, *Æ.* ii. 765. xi. 779.
 of captives, *Æ.* ii. 765. x. 520.
 captus, par. *taken,*
 conquered, *Æ.* ii. 507. 643. xii. 22.
 captive, *Æ.* ii. 64. 75. iv. 326. vii. 295. ix. 595. 635.
 enslaved, *Æ.* iv. 194.
 seized, *Æ.* ii. 384. xi. 830.
 catch hold of, *Æ.* xi. 783.
 pleased, delighted, *G.* iv. 342. *Æ.* iv. 84.
 smitten, *E.* vi. 10. *G.* iii. 285. *Æ.* xii. 392.
 allured, *E.* vi. 59. *G.* iii. 392.
 deceived, *Æ.* ii. 196. iv. 330. xi. 49.
 dim, weak, *G.* i. 183.
 chosen, *Æ.* i. 396.
 Capu-a, æ, f. *Capua.*
 capul-us, i, m. *an hilt (of a sword.)*
 cap-ut, itis, n. *an head,*
 life, *Æ.* ii. 751. viii. 145.
 the whole person, *Æ.* iv. 354. 357. 613. 699. v. 815. viii. 488. 570. ix. 496.
 author, cause, *Æ.* xi. 361. xii. 572. 600.
 spring, head, *G.* iv. 319. 368. *Æ.* xii. 616.
 a chief, *Æ.* iv. 640.
 metropolis or chief, *Æ.* viii. 65. x. 203.
 summit, *Æ.* vi. 360.
 top, *Æ.* ix. 682.
 the end (of a bow), *Æ.* xi. 361.
 root (of a tree), *G.* ii. 355.
 Cap-ys, yos, m. *Capys.*
 carbaseus, adj. *of linen.*
 carbas-us, i, f. *linen,*
 (meton.) *a sail, Æ.* iii. 157. iv. 417.
 carc-er, eris, m. *a prison or hold,*
 goal or starting-place, *G.* i. 512. iii. 164.
 carchesi-um, i, n. *a large bowl for wine, goblet.*
 card-o, inis, m. *an hinge,*
 a juncture or nick of time, *Æ.* i. 672.
 cardu-us, i, m. *the thistle.*
 carēct-um, i, n. *a place where sedge grows.*
 car-ens, entis, par. *wanting, deprived of.*
 careo, v. 2. *I want,*
 am without, *G.* i. 435. *Æ.* ii. 44.
 deprived of, *Æ.* iv. 432. v. 651.
 separated from, *Æ.* xii. 209.
 free from, *Æ.* ix. 540.
 Car-es, ium, pl. m. *the Carians.*
 car-ex, icis, f. *sedge.*
 carina, æ, f. *a keel, G.* ii. 445. *Æ.* x. 296. 301.
 (and by synecdoche generally) *a ship, vessel, boat, Æ.* vi. 391.
 Carin-æ, arum, pl. f. *Carinæ, Æ.* viii. 361.
 cari-or, us, adj. *dearer.*
 carissimus, adj. *dearest.*
 carm-en, inis, n. *verse,*
 a single verse, *Æ.* iii. 287.
 an epitaph or inscription, *E.* v. 42.
 a theme or subject (of verse) *G.* iii. 3.
 a prophecy, *E.* iv. 4. *Æ.* iii. 445. 451. vi. 74.
 song, *E.* i. 78. v. 81. vi. 18. 25. viii. 3. ix. 21. *G.* ii. 388. iv. 348. 514. 565. *Æ.* vi. 644. vii. 303. viii. 287.
 charm, *E.* viii. 67—109. *Æ.* iv. 487.
 tune, *E.* iii. 22. 27.
 music, *G.* iv. 510.
 an hooting or screeking, *Æ.* iv. 462.
 Carment-a, æ, } f. *Carmenta.*
 Carment-is, is, }
 Carmentāl-is, e, adj. *Carmental.*
 Carpathius, adj. *Carpathian.*
 carpēndus, par. *to be cropped off.*
 carp-ens, entis, par. *cropping, E.* ii. 47. *G.* iii. 465.
 plucking, *Æ.* vi. 245.
 carding or spinning, *G.* i. 390.
 carpo, v. 3. *I gather,*
 pluck, *Æ.* vi. 146.
 crop, *E.* ii. 54. *G.* ii. 90. iii. 176. *Æ.* xii. 412.
 eat, *G.* iii. 296.
 browse upon, *E.* i. 79.
 graze, *G.* ii. 201. *Æ.* ix. 353.
 make to graze, *G.* iii. 325.
 waste, *G.* iii. 215.
 enjoy, *Æ.* i. 388. vii. 414.
 spin, *G.* iv. 335.
 fan, *G.* iv. 311.
 carpor, v. 3. *I am wasted, Æ.* iv. 2. 32.
 Carthāg-o, inis, f. *Carthage.*
 carus, adj. *dear, beloved,*
 loving, *Æ.* i. 677.
 cas-a, æ, f. *a cottage.*
 case-us, i, m. *cheese.*
 casi-a, æ, f. *cassia.*
 Casmill-a, æ, f. *Casmilla.*
 Casperi-a, æ, f. *Casperia.*
 Caspius, adj. *Caspian [Asiatic]*
 Cassāndr-a, æ, f. *Cassandra.*
 cassid-a, æ, f. *an helmet, Æ.* xi. 775.
 cass-is, is, m. *a net or toil,*
 cobweb, *G.* iv. 247.
 cassus, adj. *deprived of.*
 Castali-a, æ, f. *Castalia.*
 castane-a, æ, f. *a chestnut,*
 chestnut tree, *E.* vii. 53. *G.* ii. 15. 71.
 castell-um, i, n. *a castle.*
 castigo, v. 1. *I punish,*
 chide, reprove, *Æ.* iv. 407. v. 387.
 Cast-or, oris, m. *Castor.*
 castore-a, ōrum, pl. n. *beavers' stones.*
 castr-a, ōrum, pl. n. *a camp or tents,*
 fleet, *Æ.* iv. 604. v. 669.
 station (of ships) *Æ.* iii. 519.
 beehive, *G.* iv. 108. *Æ.* xii. 589.
 Castr-um, i, n. *Castrum.*
 castus, adj. *chaste,*
 pure, *Æ.* vi. 563.
 sacred, *Æ.* vii. 71.
 pious, *Æ.* iii. 409.
 holy, *Æ.* vi. 661.
 casūrus, par. *about to fall.*
 cas-us, ūs, m. *a fall, Æ.* ii. 507. v. 453.
 destruction, *Æ.* i. 623.
 fortune, chance, *G.* iv. 485. *Æ.* i. 754. iii. 317. v. 201. vi. 531. ix. 211. 299. 723. x. 352. xii. 61. 321.
 fate, *Æ.* i. 615. ii. 93. vi. 32. 475. x. 61. 791.
 an event, *Æ.* viii. 539. ix. 277. 292.
 a conjuncture, *Æ.* iv. 560.
 peril, danger, *G.* ii. 68. *Æ.* i. 599. ii. 563. 750. ix. 514. x. 316. xi. 244. xii. 21. 32.
 a toil, *Æ.* i. 204. iii. 709.
 loss, *Æ.* v. 869.
 calamity, *Æ.* i. 614. vi. 377.
 misfortune, *G.* iv. 251. *Æ.* i. 9. 221. 240. ii. 10. iii. 265. 709. v. 350. 700. viii. 578.
 an end or close, *G.* i. 340.
 catel-a, æ, f. *a barbed dart or spear*
 (with a string,) *a heavy javelin.*
 catēn-a, æ, f. *a chain.*
 catērv-a, æ, f. *a troop or band (of foot soldiers)*
 crowd, multitude, *Æ.* ii. 40. 370. v. 76. xi. 478. 533.
 flock, *Æ.* xi. 456.
 catervatim, adv. *in flocks.*
 Catilin-a, æ, m. *Catilina.*
 Catill-us, i, m. *Catillus.*
 Cat-o, ōnis, m. *Cato.*
 catul-us, i, m. *a whelp,*
 the young (of all beasts) *G.* iii. 245. 438. *Æ.* ii. 357.
 cavātus, par. *made hollow,*
 hollow, *G.* iv. 33. *Æ.* iii. 329.
 scooped, *G.* ii. 387.
 Caucasus, adj. *of Caucasus.*
 Caucas-us, i, m. *Caucasus.*
 caud-a, æ, f. *a tail.*
 caud-ex, icis, m. *a stalk (or branch) of a tree.*
 cave-a, æ, f. *a beehive, G.* iv. 58
 the seats and benches in a theatre or cirque, *Æ.* v. 340. viii. 636.
 cavern-a, æ, f. *a cavern.*
 caveo, v. 2. *I beware.*
 caul-a, æ, f. *a sheep-cot, fold.*
 caul-is, is, m. *a stalk (of an herb)*
 Caul-on, ōnis, m. *Caulon.*
 cavo, v. 1. *I scoop,*
 scoop up, *G.* iii. 87.
 cavor, v. 1. *I am hollowed, scooped.*
 Caur-us, i, m. *the northwest wind.*
 caus-a, æ, f. *a cause, reason, motive,*
 an occasion, *G.* ii. 455.
 pretence, excuse, *Æ.* iv. 51. ix. 219.
 causānd-um, i, ger. *pleading, excusing.*
 caut-es, is, f. *a rock, crag, cliff.*
 cautius, adv. *more warily.*
 cav-us, i, m. *an hole, a cranny, hollow place, G.* i. 184.
 cavus, adj. *hollow,*
 full of holes, *G.* iv. 44.
 vaulted, *Æ.* ii. 487.
 deep, *G.* i. 326. iv. 427.
 open, *Æ.* ix. 534.
 Cay'st-er, ri, } m. *Cayster.*
 Cay'str-us, i, }
 Cecropid-æ, arum, pl. m. *the Athenians.*
 Cecropius, adj. *Athenian.*
 ced-ens, entis, par. *giving place,*
 giving way, *Æ.* xi. 729.
 retiring, *Æ.* xii. 324.
 flying, *Æ.* iii. 496.
 cedo, v. 3. *I give place,*
 quit, *E.* iv. 38. *Æ.* vi. 460. xii. 185.
 retire, *Æ.* vii. 559. ix. 805. x. 444. 647. xii. 717.
 cease, *G.* iii. 549. *Æ.* vi. 102.
 desist from, *Æ.* ix. 620.
 submit, *Æ.* ii. 804. iv. 96.
 obey, *Æ.* iii. 188.
 yield, *E.* v. 16. x. 69. *G.* iv. 84. *Æ.* ii. 704. iii. 484. v. 467. xi. 359. xii. 818.
 succeed, *Æ.* xii. 148.
 pass, *Æ.* vii. 636.
 abate, *Æ.* v. 394. ix. 126.
 full to, *Æ.* iii. 297. 333. xii. 17. 183.
 cedr-us, i, f. *a cedar-tree.*
 Celæ-n-o, ūs, f. *Celæno.*
 celebrātus, par. *celebrated, solemnized.*
 celeb-ro, v. 1. *I celebrate, solemnize,*
 set forth, *Æ.* viii. 303.
 celebror, v. 1. *I am celebrated, honoured.*
 Celēnn-a, æ, f. *Celenna.*
 celer & celer-is, e, adj. *swift, speedy,*
 fleet,
 active, nimble, *Æ.* v. 211. ix. 178. xi. 603.
 wavering, *Æ.* iv. 285.
 fleeting, *Æ.* iv. 226.
 celer-ans āntis, par. *hastening.*
 celero, v. 1. *I hasten, quicken, or speed*
 (a thing)
 celerrimus, adj. *speediest.*
 Cel-eus, ei, m. *Celeus.*

- cell-a, æ, f. a (wine) cellar,
 honeycomb, G. iv. 164. Æ. i. 433.
 celo, v. 1. I hide, conceal.
 celus, adj. high, lofty,
 stately, towering, Æ. viii. 65.
 centaure-a, ðrum, pl. n. centaur,
 Centaur-i, ðrum, pl. m. the Centaurs.
 centaur-us, i, f. the centaur (the name
 of a ship) Æ. v. 122. 155. 157. x.
 195.
 centenus, adj. } an hundred.
 centum, adj. indecl. }
 centumgeminus, adj. hundred-hand-
 ed.
 cer-a, æ, f. wax.
 ceras-us, i, f. a cherry-tree.
 Cerauni-a, ðrum, pl. n. Ceraunia.
 Cerber-us, i, m. Cerberus.
 Cereál-is, e, adj. Cerealian,
 of bread, Æ. i. 177. vii. 111.
 cerebr-um, i, n. the brain.
 Ceres, eris, f. (the goddess of corn)
 Ceres,
 a crop, G. i. 297.
 corn, G. i. 347. ii. 229. Æ. i. 177.
 bread, Æ. i. 701. vii. 113. viii. 181.
 cereus, adj. wazen,
 yellow or soft, E. ii. 53.
 cerinth-a, æ, f. an honeysuckle.
 cern-ens, éntis, par. seeing, beholding.
 cerno, v. 3. I discern, see, behold,
 decide, try out, Æ. xii. 709.
 cernor, v. 3. I am seen, perceived,
 described, Æ. iii. 554.
 cernuus, adj. with his face downward.
 certám-en, inis, n. a contest, conflict,
 force, striving, Æ. v. 197.
 a bustle, Æ. iii. 128.
 skirmish, fray, Æ. vii. 523.
 fight, battle, G. iv. 86. Æ. vi. 172.
 viii. 700. ix. 662. 726. xi. 221. 434.
 780. xii. 116. 467.
 war, Æ. viii. 639. xi. 804. xii. 39.
 a game or sport, Æ. v. 286. 545.
 596. 603.
 prize or thing striven for, G. ii. 530.
 Æ. v. 66.
 certánd-um, i, ger. contesting.
 cert-ans, ántis, par. contending,
 debating, Æ. xi. 446.
 struggling, Æ. iii. 668.
 fighting, Æ. xi. 647.
 certátim, adv. striving to outdo one
 another, with emulation or dili-
 gence,
 with contention, Æ. vii. 585.
 hastily, eagerly, Æ. xi. 486. xii. 704.
 mutually, Æ. vii. 472.
 by turns, Æ. ii. 628.
 certátur, v. imp. it is contested.
 certé, adv. certainly, surely, without
 doubt.
 certi-or, us, adj. more sure, faithful.
 certissimus, adj. most certain, sure,
 undoubted, Æ. vi. 322.
 certo, v. 1. I strive, contend,
 vie with, E. viii. 55. G. ii. 99. 138.
 Æ. i. 548.
 engage, Æ. ii. 30.
 enter the lists, Æ. v. 108.
 contest, Æ. v. 485.
 certum est, imp. it is resolved.
 certus, adj. certain, sure,
 distinct, determinate, G. i. 60. 231.
 secure, Æ. ix. 96.
 steady, stout, firm, Æ. ix. 249.
 fixed, Æ. ii. 350. iv. 125. v. 349.
 viii. 39. x. 240.
 trusty, faithful, Æ. i. 576.
 true, Æ. xii. 112.
 particular, peculiar, G. iv. 155. Æ.
 vi. 673.
 stated, G. ii. 329. iv. 100.
 unerring, Æ. xi. 767.
 well aimed, Æ. xii. 267. 490.
 direct, Æ. ii. 212.
 resolved, determined, Æ. iv. 554.
 564. v. 2.
 cerv-a, æ, f. an hind or deer.
 cerv-ix, icis, f. a neck.
 cerv-us, i, m. an hart, stag.
 cesp-es, itis, m. a turf.
 cess-ans, ántis, par. having leisure.
 cessátur, imp. it is delayed.
 cesso, v. 1. I cease, give over, leave,
 rest, G. i. 71. Æ. i. 672.
 stay, E. vii. 10.
 delay, Æ. vi. 51.
 cest-us, ús, m. a cestus (a thong of
 leather having phumets of lead
 fastened to it, used in boxing or
 wrestling.)
 cete, pl. n. ind. whales.
 Cethég-us, i, m. Cethegus.
 cetr-a, æ, f. a short square target or
 buckler.
 ceu, adv. as it were, even, like as.
 Chalcidicus, adj. of Chalcis, Chalci-
 dian.
 Chalyb-e, es, f. Chalybe.
 Chalyb-es, um, pl. m. the Chalybes.
 chal-ybs, ibis, m. steel.
 Cha-on, onis, m. Chaon.
 Chaoni-a, æ, f. Chaonia.
 Chaonius, adj. of Chaonia.
 Cha-os, o, n. Chaos.
 Char-on, óntis, m. Charon.
 Chary'bd-is, is, f. Charybdis.
 chel-æ, árum, pl. f. the claws or fore-
 part of the celestial sign Scor-
 pio.
 chely'dr-us, i, m. a (water) snake, ser-
 pent.
 Chimæ-r-a, æ, f. Chimera: also a
 ship so called, Æ. v. 118. 223.
 Chir-on, ónis, m. Chiron.
 chlam-ys, ydis, f. a cloak or soldier's
 coat,
 woman's gown or mantle, Æ. iii.
 137.
 child's garment or robe, Æ. iii.
 484.
 Chlor-eus, eos, m. Chloereus.
 choré-a, æ, f. a dance.
 Chorinæ-us, i, m. Chorinæus.
 Choræ-b-us, i, m. Choræbus.
 chor-us, i, m. a company of singers or
 dancers, a choir or quire,
 dance, G. i. 346. iv. 533.
 festival, Æ. iv. 145. xi. 737.
 train, Æ. i. 499. v. 240. 323.
 band, Æ. v. 581.
 Chrom-is, is, m. Chromis.
 cib-us, i, m. food.
 cicád-a, æ, f. a grasshopper.
 cicátr-ix, icis, f. (met.) a chop in the
 bough of a tree.
 Cicon-es, um, pl. m. Ciconians.
 cict-a, æ, f. a reed,
 pipe, E. v. 85.
 ci-ens, éntis, par. raising, stirring up.
 cieo, v. 2. I move, stir, raise,
 rouse, summon, Æ. vi. 165.
 call, Æ. iv. 490. x. 198.
 call upon, Æ. iii. 68.
 disturb, Æ. iv. 122.
 Cimin-us, i, m. Ciminus.
 cinct-us, ús, m. a dress, garb.
 cinctus, par. girded,
 clad, Æ. viii. 282. xi. 188.
 encompassed, surrounded, Æ. iv.
 248. vii. 658. xii. 811.
 cing-ens, éntis, par. tying about,
 girding.
 cingo, v. 3. I tie about, gird,
 crown, E. vii. 28. Æ. v. 71. 539. viii.
 274.
 surround, Æ. i. 112. iv. 121. v. 288.
 ix. 160. 469. x. 119. xii. 163.
 besiege, Æ. x. 119. 122. xi. 475.
 inclose, E. iv. 32. Æ. iii. 255. iv. 47.
 v. 597. vii. 159. viii. 599. xii.
 743.
 involve, Æ. i. 673.
 envelop, Æ. v. 13.
 fly round, Æ. i. 398.
 cingor, v. 3. I am girt,
 armed, Æ. xi. 486.
 guarded, secured, Æ. ix. 469. 790.
 beleaguered, Æ. iii. 52.
 cingul-um, i, n. a girdle, belt.
 cin-is, is, m. ashes (and also of the

dead.)

- embers, Æ. v. 743. viii. 410.
 Cinn-a, æ, m. Cinna.
 Cinyphius, adj. Cinyphian.
 Cinyr-a, æ, m. Cinyra.
 circa, præ. about, near.
 Circæ-us, adj. of Circe.
 Circ-e, es, f. Circe.
 Circens-is, e, adj. Circensian (in the
 Circus)
 circueo, v. 4. I run about.
 circuit-us, ús, m. a compass, circuit.
 circul-us, i, m. a circle,
 ring, round chain, Æ. v. 559.
 collar, G. iii. 166.
 circum, præ. about, round about.
 circum, adv. around,
 from every quarter, Æ. iv. 416. x.
 118.
 circumampléctor, v. 3. I surround,
 wreath.
 circumdatus, par. surrounded,
 clad, Æ. ix. 462.
 covered, involved, Æ. xi. 596. xii.
 416.
 bordered, Æ. iv. 137.
 folded round, Æ. ii. 219. x. 483.
 circumdo, v. 1. I surround, compass
 about,
 inclose, G. ii. 535. Æ. i. 368.
 bind round, Æ. viii. 458.
 twine round, Æ. vi. 207.
 clasp, Æ. ii. 792.
 gird, E. viii. 74. Æ. ii. 510. xii. 83.
 besiege, Æ. ix. 153. x. 74.
 circumdor, v. 1. I am bound about,
 inclosed, tipt, Æ. i. 593.
 circumfero, v. irr. I carry round,
 cast about, Æ. xii. 558.
 purify (by lustration) Æ. vi. 229.
 circumflecto, v. 3. I wind about.
 circumfluo, v. 3. I flow about, sur-
 round.
 circumfundo, v. 3. I surround.
 circumfundor, v. 3. I am surrounded.
 circumfusus, par. encompassed, sur-
 rounded,
 encompassing, surrounding, Æ. i.
 586. ii. 64. xi. 546.
 gathered round, Æ. vi. 666.
 circumlâtr-ans, ántis, par. yelping
 around.
 circumligo, v. 1. I bind or tie about.
 circumsisito, v. 3. I gather about to as-
 sail.
 circumsono, v. 1. I sound all about.
 circumspicio, v. 3. I look about or
 view round,
 look out, G. iii. 390.
 survey, Æ. ii. 68.
 spy out, Æ. xii. 896.
 circumsto, v. 1. I stand around, sur-
 round,
 inclose around, G. iv. 216. Æ. iv.
 561.
 circumtêxtus, par. woven round.
 circumvêctor, v. 1. I discourse of, de-
 scribe.
 circumvolito, v. 1. I fly round.
 circumvolo, v. 1. I fly round,
 surround, Æ. ii. 360. vi. 886.
 circumvôlvor, v. 3. I am rolled about.
 circ-us, i, m. a ring; the Circus.
 Cissé-is, idis, f. Hecuba.
 Cisse-us, eos, m. Cisseus.
 citátus, par. running swiftly.
 citius, adv. sooner,
 swifter, Æ. v. 242.
 cithar-a, æ, f. a harp,
 skill in music, Æ. xii. 394.
 Cithæ'r-on, ónis, m. Cithæron.
 citus, adj. swift, speedy, quick, nim-
 ble.
 civil-is, e, adj. civic.
 civ-is, is, m. & f. a citizen.
 clad-es, is, f. a slaughter,
 death, Æ. xii. 604.
 destroyer, Æ. vi. 843.
 clam, adv. by way of surprise or am-
 buscade.
 clam-ans, ántis, par. calling aloud,

- clamoring.*
clamo, v. 1. *I cry*,
hollo, *E.* iii. 19.
call upon, *E.* vi. 44. *Æ.* iv. 674.
proclaim, *Æ.* xii. 600.
shriek, *Æ.* vii. 400.
clam-or, *ōris*, m. *a loud voice, an earnest calling*, *G.* i. 347. *Æ.* ii. 768. v. 161
any loud noise, a clamor, *G.* iii. 43. *Æ.* i. 519. ii. 128. 338. 437. iv. 411. v. 207. 227. ix. 395. x. 713. 718. xi. 454. 832. xii. 409. 618. 621. 756.
q shout, *G.* iii. 575. iv. 438. *Æ.* ii. 313. iii. 128. 524. iv. 303. v. 140. 150. 451. 491. vii. 595. ix. 38. 54. 466. 504. 566. 636. 664. 791. x. 262. 799. 895. xi. 609. 622. 745. xii. 257. 263. 462.
tumult, *Æ.* xi. 838.
holloing, *G.* iii. 413. *Æ.* i. 324.
howling, *Æ.* v. 341.
roaring, *Æ.* iii. 566.
howling, *Æ.* ii. 222.
a lowing, *Æ.* viii. 216.
humming, *G.* iv. 76.
clank, *gagging*, *G.* i. 362. *Æ.* x. 266. xii. 252.
cry, *Æ.* i. 87. vi. 175. 493. xi. 192.
shriek or outcry, *G.* iv. 460. *Æ.* ii. 488. iii. 313. iv. 685. xi. 147. 878.
yell, *Æ.* iii. 672.
clang-or, *ōris*, m. *the sound of a trumpet*,
any loud, shrill noise, a clattering, *Æ.* iii. 226.
Clani-us, i, m. *Clanius*.
clar-ēscō, v. 3. *I grow clear or distinct*.
clari-or, us, adj. *more clear, visible*.
clarissimus, adj. *most bright, refulgent*, *G.* i. 5.
most renowned or noble, *Æ.* v. 495.
Clari-us, i, m. *a name of Apollo from Claros*.
Clar-us, i, m. *Clarus*, *Æ.* x. 126.
clarus, adj. *clear, bright, shining, gaudy*, *Æ.* ix. 582. xi. 782.
loud, shrill, *Æ.* iii. 519. v. 139.
famous, renowned, *Æ.* i. 284. viii. 48.
noble, honourable, *Æ.* i. 550. v. 564. xii. 225.
brave, heroic, *Æ.* v. 106. vi. 478. vii. 474.
classic-um, i, n. *the sound of a trumpet, an alarm*,
the trumpet itself, *Æ.* vii. 637.
class-is, is, f. *a navy, fleet or ships, single ship*, *Æ.* vi. 334.
troop of horse, *Æ.* ii. 30.
class or tribe, *Æ.* iii. 602. vii. 716.
clav-a, æ, f. *a club*.
Claudius, adj. *Claudian*.
claudo, v. 3. *I shut, shut up, pen up*, *Æ.* iii. 643.
keep off, *Æ.* x. 377.
surround, *E.* vi. 56. 57. *Æ.* vi. 139.
claudor, v. 3. *I am shut up, closed*, *Æ.* x. 746. xii. 310.
confined, *Æ.* viii. 473.
claudus, adj. *maimed*.
claustr-um, i, n. *an inclosure*, *Æ.* i. 56.
a bar or bolt, *Æ.* ii. 491. ix. 758.
mole, dam, *G.* ii. 161.
narrow pass, *Æ.* iii. 411.
the leaf of a gate, *Æ.* vii. 185.
a door, *Æ.* ii. 259.
Claus-us, i, m. *Clausus*, *Æ.* vii. 707.
clausus, par. *inclosed, shut up, pent*, *G.* iv. 364.
housed, *G.* iii. 214. 352.
surrounded, fenced round, *Æ.* i. 311. iii. 230.
confined, *Æ.* vi. 734. xi. 298.
close, *G.* iv. 303.
clav-us, i, m. *the rudder or helm of a ship*.
cli-ens, *ēntis*, m. & f. *a client*.
cli-o, ūs, f. *Clío*.
Clitūm-nus, i, m. *Clitumnus*.
clivōsus, adj. *steep*,
sloping, *G.* ii. 212.
cliv-us, i, m. *a descent*.
Cloānth-us, i, m. *Cloanthus*.
Cloeli-a, æ, f. *Clœlia*.
Cloni-us, i, m. *Clonius*.
Cloth-o, ūs, f. *Clotho*.
Cluenti-us, i, m. *Cluentius*.
Clusinus, adj. *of Clusium*.
Clusi-um, i, n. *Clusium*.
Clymen-e, es, f. *Clymene*.
clypeātus, par. *armed with shields or targets*.
clype-um, i, n. } *a shield, buckler or*
clype-us, i, m. } *target*.
Clyti-us, i, m. *Clytius*.
coāctus, par. *gathered, collected*, *E.* vi. 30.
assembled, *Æ.* ii. 196.
driven, *Æ.* vii. 509.
close together, *Æ.* xii. 457.
forced, *Æ.* ii. 196.
roused, *Æ.* vii. 43.
Cocl-es, itis, m. *Cocles*.
coctus, par. *hardened (tough)*.
Cocytius, adj. *of Cocytus*.
Cocy't-us, i, m. *Cocytus*.
Codr-us, i, m. *Codrus*.
coēō, v. 4. *I come together, assemble, meet*,
join battle, *G.* iv. 73. *Æ.* xii. 709.
rush together, charge, *Æ.* ix. 801. x. 410.
join in alliance, *Æ.* vii. 317. 546. xi. 292.
unite, *Æ.* viii. 385.
curdle, *Æ.* iii. 30. x. 452.
cœlest-is, e, adj. *heavenly*.
cœlest-es, ium, pl. m. *the gods*.
cœlicol-a, æ, m. & f. *an inhabitant of heaven, a god*.
cœlifer, adj. *bearing or upholding heaven*.
cœl-um, i, n. *heaven, the sky*, *E.* iii. 105. *G.* i. 6. 23. 51. 260. & passim.
air, *E.* viii. 14. *G.* i. 252. 397. 417. & passim.
upper region or earth, *Æ.* vi. 896.
a climate, *Æ.* i. 331.
the weather, *Æ.* ii. 250. v. 18.
light, *G.* iii. 417. *Æ.* viii. 264.
day, *G.* iii. 327.
a year, *G.* iv. 100.
the gods, *G.* i. 503. *Æ.* xi. 125. 351.
cœn-um, i, n. *dirt, mire, dung*, *G.* iv. 49.
cepi, v. def. *I have begun, begin to speak*, *E.* viii. 16. *Æ.* i. 521. vi. 372.
cœpt-um, i, n. *an undertaking, enterprise, design*.
cœptus, par. *begun, enterprised, attempted*.
coērcēo, v. 2. *I hem in, lead and bring up*, *Æ.* ix. 27.
cœrula, ōrum, n. pl. *the sea*, *Æ.* iii. 208. iv. 583. viii. 672.
cœruleus, adj. *sky-coloured, azure, blue, green*, *G.* i. 236.
livid, *G.* i. 453.
black, dark, *Æ.* iii. 64. v. 10. vi. 303.
cœrulus, adj. *sky-coloured, azure, blue, speckled*, *Æ.* iii. 381.
cœt-us, ūs, m. *an assembly, a crowd*, *Æ.* v. 107.
flock (of birds), *Æ.* i. 398.
feast, *Æ.* i. 735.
Cœ-us, i, m. *Cœus*.
cogēndus, par. *to be confined, ranged*.
cog-ens, *ēntis*, par. *forcing, drawing*, *Æ.* xii. 423.
cogito, v. 1. *I intend*.
cognātus, par. *kindred*.
cognitus, par. *known (by report)*.
cognōm-en, inis, n. *a surname, name*.
cognomin-is e, adj. *of the same name*, *Æ.* vi. 383.
cognōscō, v. 3. *I know, sift out, trace*, *G.* ii. 430.
learn, *G.* i. 177.
hear, *E.* vi. 25.
distinguish, *G.* ii. 226.
find by experience, *E.* i. 42.
cogo, v. 3. *I gather, bring together, assemble, muster*, *Æ.* iv. 289. 406. viii. 7. ix. 463.
call together, summon, *Æ.* iv. 60. xi. 235. 304.
fold, *E.* iii. 20. 98. vi. 85.
force, compel, *E.* ii. 7. *G.* iii. 169. *Æ.* i. 563. iii. 56. iv. 412. v. 782. vi. 462. vii. 125. x. 63.
thicken, *G.* iv. 36.
take, *G.* iv. 140. 231.
put, *Æ.* vii. 639.
cogor, v. 3. *I am forced, driven*, *G.* iv. 420.
thickened, *Æ.* v. 20.
cohibeo, v. 2. *I keep in, contain, in-close, restrain*, *Æ.* xii. 314.
coh-ors, ōrtis, f. *a troop or band of men*,
regiment, *G.* ii. 279.
colend-um, i, ger. *tilling, cultivating, (tillage)*.
collāpsus, par. *fallen, falling down, fainting, falling into a swoon*, *Æ.* viii. 584.
sinking, *Æ.* iv. 391.
dropping off, *G.* iii. 485.
Collatinus, adj. *of Collatia*.
collātus, par. *joined, set in array*, *Æ.* xi. 517.
collectus, par. *gathered together, collected, assembled*,
contracted, *Æ.* ix. 63. xii. 862.
recovered and increased, *G.* iii. 235.
tucked up, girded up, *Æ.* i. 320.
colligo, v. 3. *I gather, collect, contract*, *G.* ii. 154. *Æ.* x. 412. xii. 491.
tie up, *Æ.* xi. 776.
furl, *Æ.* v. 15.
cause, *G.* iii. 327.
coll-is, is, m. *an hill, a down*.
colloco, v. 1. *I place*.
colloqui-um, i, n. *discourse, conversation*.
collūc-ens, *ēntis*, par. *shining, glistening*.
colluceo, v. 2. *I shine, glister*.
collūdo, v. 3. *I play*.
coll-um, i, n. *the neck, a tongue*, *Æ.* v. 278.
collūstr-ans, *āntis*, par. *looking round*.
colo, v. 3. *I till, inhabit*, *Æ.* iii. 212. iv. 843. v. 735. vii. 684. 714.
live, dwell in, *G.* iii. 430. *Æ.* xi. 843.
worship, invoke, *G.* i. 30. *Æ.* v. 63. xi. 786.
revere, *Æ.* iv. 458.
love, respect, *E.* iii. 61. *Æ.* i. 16. iv. 422.
regard, *Æ.* xii. 778.
observe, *Æ.* vii. 602. 603.
preserve, *Æ.* xi. 584.
lead, *G.* ii. 532.
colocasi-a, æ, f. *an Egyptian bean*.
colōn-us, i, m. *an husbandman, a farmer, a colony*, *G.* ii. 385. *Æ.* i. 16. iv. 626. vii. 63. 410. 422.
color, v. 3. *I am tilled or inhabited*.
col-or, ōris, m. *a colour, an hue*, *G.* iv. 254.
a complexion or air of the face, *Æ.* iv. 558. ix. 650.
the outward show or beauty, *E.* ii. 17.
a dye, *E.* iv. 42. viii. 73. 77. *G.* iv. 335.
colorātus, par. *Painted, black, tawny*.
colūb-er, ri, m. *a (land or water)*

- snake.*
col-um, i, n. a strainer.
eolūmb-a, æ, f. a dove.
column-a, æ, f. a pillar, column.
colūrnus, adj. made of hazel or the cornel-tree.
col-us, i, f. a distaff,
spinning, Æ. viii. 409.
com-a, æ, i. hair (of the head)
a mane, Æ. x. 726.
leaves, G. iv. 137. Æ. ii. 629. vii. 60. xii. 209.
boughs, tendrils, G. ii. 368.
com-ans, āntis, par. hairy,
shaggy, G. iii. 312. Æ. xii. 6.
full of leaves, G. iv. 122.
branched or spread out, Æ. xii. 413.
com-es, itis, m. & f. a companion,
partner, Æ. ii. 294. iv. 677. ix. 277.
an attendant, a follower, Æ. ii. 796. iv. 123. 162. 664. v. 301. 822. vi. 865. x. 220. 321. 710. xi. 94. 586. 655. 805.
a friend, Æ. ii. 744.
an ally, Æ. ii. 181.
a confederate, Æ. vi. 523.
guide, Æ. vi. 292. 538.
tutor, governor, Æ. ix. 649. xi. 33.
comet-a, æ, m. a comet.
cominūs, adv. nigh, hand to hand, immediately, G. i. 104.
comit-ans, āntis, par. attended by
surrounded, Æ. ii. 40. 370.
assisting, Æ. i. 48.
comitātus, par. attended by,
accompanied, Æ. vi. 112.
followed by, Æ. x. 186.
accompanying, Æ. x. 194.
comitāt-us, ūs, m. a train,
retinue, Æ. xii. 336.
comitor, v. 1. I attend,
attend on, Æ. vi. 863.
accompany, Æ. iv. 543. x. 126.
follow, Æ. iii. 660. vii. 681. viii. 462. x. 164.
commaculo, v. 1. I stain, imbrue.
commemorāndus, par. to be treated of, sung.
commēdo, v. 1. I recommend, commit.
commerci-um, i, n. traffick.
commiss-um, i, n. a fault, crime, G. iv. 454. Æ. i. 136.
commissus, par. joined, Æ. iii. 428.
committed, perpetrated, Æ. vi. 569.
commissioned, entrusted, Æ. x. 156.
begun, Æ. v. 113.
commīstus, par. mixed, mingled.
committo, v. 3. I commit,
entrust, trust, G. iii. 78. Æ. x. 69.
sow, G. i. 223.
plant, G. ii. 289.
join, engage, Æ. v. 69. xii. 60.
offend, commit a crime, Æ. i. 331.
going to begin, Æ. vii. 542.
committor, v. 3. I am committed, entrusted,
joined, Æ. xi. 589.
commixtus, par. mingled,
mixed with, Æ. iii. 633. viii. 255.
blended, G. iv. 500. Æ. vi. 762. xii. 835.
commodus, adj. commodious, proper.
commōtus, par. stirred,
moved, G. iv. 471.
shaken, Æ. iv. 301.
frightened, Æ. v. 213.
put into a passion, Æ. i. 126.
commoveo, v. 2. I move, stir,
rouse, unharbour, Æ. vii. 494.
commun-is, e, adj. common,
the same, Æ. ii. 709.
public, Æ. xi. 435.
compactus, par. joined together,
joined, Æ. xii. 674.
compāg-es, is, f. a joint, closure,
bolt or bar, Æ. i. 294.
compēllo, v. 1. I speak to,
accost, address, Æ. x. 606.
greet, Æ. iii. 299. viii. 164.
call, or call to, Æ. v. 161. xi. 534.
compēllo, v. 3. I drive.
compēsko, v. 3. I stop or cut off, G. iii. 468.
prune, lop off, G. ii. 370.
compit-um, i, n. a cross-way or street,
a place where several ways meet.
complēctor, v. 3. I embrace,
contain, Æ. v. 31.
grasp, Æ. xi. 743.
encircle, Æ. i. 694.
wrap up, Æ. ii. 253.
compleo, v. 2. I fill,
fulfil, accomplish, Æ. ix. 108.
cover, crowd, Æ. ii. 495. iii. 71. 676.
v. 107. vi. 712. vii. 643.
man, Æ. xi. 327.
compleor, v. 2. I am filled,
accomplished, Æ. v. 46.
complex-us, ūs, m. an embrace.
complexus, par. embracing,
grasping, Æ. viii. 260. 558.
covering, Æ. ii. 514.
compōn-ens, ēntis, par. joining together, closing.
compōno, v. 3. I assemble, Æ. viii. 322.
make, settle, Æ. x. 15. xii. 822.
set, place, Æ. i. 698.
dispose, repose, G. iv. 189. 438.
appease, assuage, Æ. i. 135.
finish, compose, Æ. iv. 341.
make up, decide, Æ. iii. 108.
close, shut up, Æ. i. 374.
build, Æ. iii. 387.
gather, lay up, Æ. viii. 317.
compare, Æ. i. 24. G. iv. 176.
compōnor, v. 3. I am determined, put an end to.
compositō, adv. by compact.
compositus, par. set in array, Æ. xi. 599.
agreed upon, Æ. vii. 339. xii. 315.
regular, G. iii. 192.
trimmed, G. iv. 417.
raised, Æ. vii. 6.
compōstus, par. settled, reposed, Æ. i. 249.
comprēdo, v. 3. I catch,
seize, G. ii. 305.
include, G. i. 428.
comprise, G. ii. 104.
describe, Æ. vi. 626.
comprēnsus, par. caught at,
seized, Æ. xi. 723.
comprēssus, par. appeased, stopped, stayed.
comprimo, v. 3. I stop, stay,
curb, Æ. v. 802.
comptus, par. combed,
trimmed, Æ. x. 832.
decked, Æ. vii. 751. viii. 128.
compulsus, par. driven.
con-ans, āntis, par. attempting, making an effort.
conāt-us, ūs, m. an attempt, effort.
conātus, par. attempting,
assaying, Æ. ii. 792. vi. 32. 700.
striving, Æ. iii. 25. iv. 688.
concausus, adj. hollow.
concedō, v. 3. I depart, retire, withdraw,
yield, Æ. ii. 57.
grant, allow, permit, Æ. vii. 22. x. 1. Æ. ix. 655. x. 906. xi. 111.
abandon, Æ. vii. 305.
farewell, Æ. x. 63.
abate, Æ. viii. 41.
concent-us, ūs, m. the singing, chirping, or melody of birds.
conceptus, par. conceived, begotten, intended, Æ. xii. 158.
concessus, par. given,
permitted, allowed, Æ. iii. 700.
lawful, Æ. v. 798.
conch-a, æ, f. a shell,
cockleshell, G. ii. 348.
trumpet, Æ. vi. 171. x. 209.
concido, v. 3. I cut, G. ii. 260.
coneido, v. 3. I fall down,
am laid waste, Æ. xi. 245.
concilio, v. 1. I join,
gain, Æ. i. 79.
concili-um, i, n. a council or assembly.
concipio, v. 3. I conceive,
receive, G. i. 87.
take, Æ. xi. 519.
entertain or harbinge, Æ. xi. 369.
ratify, Æ. xii. 13.
concito, v. 1. I raise up, Æ. vii. 476.
spur, Æ. xi. 742.
concitus, par. moved (impetuously) Æ. xi. 744. xii. 379.
hastened, speeded, Æ. xii. 902.
hurried, Æ. xi. 889.
thrown or shot from, Æ. xii. 921.
roused or enraged, Æ. ix. 694. xii. 531.
conclāmo, v. 1. I cry together,
shout, Æ. x. 738.
cry out (aloud) Æ. iii. 523. vi. 259. ix. 35. 375. 425. xii. 426.
shriek, Æ. v. 660.
call or summon together, Æ. vii. 504.
conclūdo, v. 3. I encompass or mark out.
concol-or, ōris, adj. of the same color.
conco-ors, ōdis, adj. agreeing,
friendly, Æ. vi. 827.
corresponding, Æ. iii. 542.
concredo, v. 3. I trust (one with a thing)
concrēsko, v. 3. I grow or am joined together,
congeal, am frozen, G. iii. 360.
curdle, grow thick, Æ. xii. 905.
clot, G. i. 392.
concrētus, par. congealed, G. i. 236. ii. 376.
frozen, G. ii. 318.
clotted, Æ. ii. 277.
thickened, curdled, G. iii. 463.
contracted or habitual, Æ. vi. 738. 746.
concu-bit-us, ūs, m. an embrace.
concurrō, v. 3. I run with others,
rush, Æ. ii. 315.
run together, Æ. vii. 520.
run round, Æ. xi. 805.
crowd round, Æ. xii. 297.
meet, G. i. 318. Æ. xi. 293.
assemble, Æ. x. 691. xii. 563.
engage (fight) G. i. 489. Æ. i. 493. vii. 224. x. 8. 361. 431. 436. 717. xii. 149. 315. 503. 571. 724. 771.
fall foul, Æ. viii. 692.
concurr-us, ūs, m. a crowd, concourse.
concuſsus, par. shaken,
moved, G. iii. 151.
troubled, Æ. v. 869. xi. 451.
struck, Æ. v. 700. ix. 498. xii. 411. 468.
astonished, Æ. iv. 666.
concutio, v. 3. I shake,
thrust, push, Æ. viii. 237.
animate, Æ. viii. 3.
trouble, Æ. xii. 594.
ransack, Æ. vii. 338.
condēsus, adj. thick, close together.
conditi-o, ōnis, f. the power, choice.
condit-or, ōris, m. a founder.
conditus, par. laid up (hoarded)
hidden, G. i. 442. Æ. vii. 570.
made, composed, Æ. x. 50.
condo, v. 3. I lay up,
hoard, G. ii. 507.
hide, Æ. viii. 97. G. i. 438. 458. ii. 452. iv. 66. 473. Æ. ii. 24. 621. 696. iii. 237. iv. 177. v. 126. 243. vi. 271. vii. 619. x. 767. xii. 893.
bury, Æ. v. 48. x. 558.
compose, Æ. iii. 68.
make, ordain, Æ. x. 35.
found, raise, Æ. i. 33.
restore, Æ. vi. 792.
build, Æ. ii. 61. Æ. i. 5. 276. 280. 522. vii. 61. viii. 48. 357. xii. 361.
close, shut up, G. iv. 496. Æ. ix. 39.

- confine, Æ. ix. 32.
 shoot, Æ. v. 243.
 thrust, plunge, Æ. viii. 66. ix. 348.
 443. xii. 386.
 pass, finish, Æ. ix. 52.
 write, describe, record, Æ. vi. 7.
 condor, v. 3. I am hidden,
 lost, Æ. vii. 802.
 darkened, covered, Æ. xi. 187.
 lodged, Æ. vii. 303.
 I set, Æ. vii. 719.
 conductus, par. rented.
 confectus, par. finished, ended,
 wasted, Æ. iii. 590.
 decayed, feeble, Æ. iv. 599. xi. 85.
 fatigued, Æ. vi. 520.
 confero, v. irr. I join,
 go together, G. iii. 169. Æ. vi. 488.
 fight, engage in close fight, Æ. ix.
 44. 690. x. 876. xi. 283. xii. 345.
 678.
 oppose, Æ. x. 785.
 divide, Æ. x. 147.
 confertus, par. close, compacted.
 confessus, par. confessed.
 confestim, adv. forthwith, immedi-
 ately.
 conficio, v. 3. I despatch,
 kill, Æ. xi. 824.
 pass over, G. ii. 541.
 confidentissimus, adj. most bold,
 shameless.
 confido, v. 3. I trust, confide,
 expect, hope, Æ. i. 452.
 confio, v. irr. I am affected, brought
 to pass.
 confisus, par. trusting,
 confixus, par. shot through, pierce-
 ed,
 stabbed, Æ. ii. 429. xi. 883.
 confingo, v. 3. I contend, engage.
 confior, v. 1. I am hammered, forged.
 confuso, v. 3. I gather or fly together,
 swarm.
 confossus, par. wounded, stabbed.
 confugio, v. 3. I fly for help or re-
 fuge, Æ. viii. 493.
 confundo, v. 3. I break, dissolve.
 confundor, v. 3. I am mingled.
 confusus, par. confused, promiscuous,
 mingled, Æ. xi. 211.
 confounded, Æ. xii. 665.
 disturbed, Æ. ii. 736. xii. 619.
 congeminio, v. 1. I repeat, redouble.
 congemo, v. 3. I give a crash.
 congero, v. 3. I pile up,
 build nests, Æ. iii. 69.
 congeror, v. 3. I am heaped or piled
 up.
 congestus, par. piled up,
 built up, G. ii. 156.
 covered, Æ. i. 69.
 filled, G. iv. 243.
 congregior, v. 3. I join battle, en-
 gage,
 am ready for the combat, Æ. xii.
 13.
 congressus, ñs, m. an assault, engage-
 ment, Æ. xii. 514.
 embrace, converse, Æ. v. 733.
 congressus, par. meeting, Æ. viii.
 467.
 encountering, Æ. i. 475. ii. 397.
 engaging with, Æ. v. 809. xi. 631.
 xii. 465. 510.
 attacking, Æ. x. 540. 889. xii. 342.
 conjectus, par. thrown, flung,
 shot off, Æ. iv. 69.
 conifer, adj. bearing cones (fruit.)
 conjicio, v. 3. I cast, throw, fling,
 turn, Æ. xii. 483.
 conjugium, i, n. marriage, wedlock,
 a wife, Æ. iii. 296. xi. 270.
 a husband, Æ. ii. 579.
 copulation, G. iii. 275.
 conjunctus, par. joined together,
 allied, Æ. viii. 130.
 married, Æ. viii. 32.
 moored, Æ. x. 653.
 conjungo, v. 3. I join together,
 ally, Æ. viii. 133.
 take, (for a companion) Æ. v. 712.
 conjungor, v. 3. I am joined, united
 together.
 conjuratus, par. sworn, conspiring or
 leagued together.
 conjuro, v. 1. I conspire or league to-
 gether.
 conj-ux, ugis, m. & f. a husband or
 wife,
 a lover, Æ. viii. 66.
 an intended wife, Æ. viii. 18. Æ. iii.
 331. vii. 190. ix. 138.
 connexus, par. clinging together,
 twisted, Æ. viii. 437.
 connixus, striving with all one's
 force,
 bringing forth, yearning, Æ. i. 15.
 connubi-um, i, n. wedlock, marriage.
 Con-on, ñis, m. Conon.
 conor, v. 1. I attempt, assay.
 consanguineus, adj. of the same blood,
 a-kin.
 consanguine-us, i, m. a cousin-ger-
 man, Æ. vi. 278.
 consanguinit-as, atis, f. kindred by
 blood.
 conscendo, v. 3. I climb,
 mount, Æ. i. 381. xii. 736.
 ascend, Æ. iv. 646. viii. 97.
 go on board, Æ. x. 155.
 conscius, adj. conscious,
 privy to, Æ. ii. 171. 267. iv. 167.
 519. ix. 429.
 guilty, Æ. ii. 99.
 consequor, v. 3. I follow,
 follow close, Æ. ii. 409.
 pursue, Æ. xi. 722.
 reach, Æ. xii. 375.
 consero, v. 3. I sow, Æ. i. 71.
 plant, G. ii. 38.
 join, Æ. ii. 398. ix. 741.
 consertus, par. joined, compacted,
 tacked, Æ. iii. 594.
 consess-us, ñs, m. an assembly, com-
 pany.
 consideo, v. 2. I sit together, Æ. iii.
 55. v. 3. vii. 1. Æ. v. 388. xii.
 237.
 consido, v. 3. I sit down,
 alight, G. iv. 65. Æ. xi. 457.
 fix, settle, Æ. i. 576. iii. 162. iv. 349.
 vi. 67. x. 780. xi. 323.
 am (in a place) Æ. iv. 39.
 abide, rest, Æ. xi. 915.
 ride, Æ. iii. 378. vii. 431.
 lie flat, sink down, Æ. ii. 624. ix.
 145.
 consili-um, i, n. counsel, advice,
 a design, Æ. i. 281. 658. iv. 477. vii.
 216. xi. 704.
 consisto, v. 3. I stand,
 — (still) stop, G. iv. 484. Æ. i. 187.
 459. vi. 331. 559.
 alight, G. iv. 27. Æ. iv. 253.
 arrive, land, Æ. i. 541. viii. 381.
 fix, settle, Æ. i. 629. vi. 307. viii.
 10. x. 75.
 am at ease, Æ. i. 643.
 consitus, par. sown.
 consono, v. 1. I ring again, resound.
 consors, ñtis, c. g. a partaker, sharer.
 social, in common, G. iv. 153.
 conspectus, par. conspicuous, remark-
 able.
 conspèct-us, ñs, m. sight, view,
 presence, Æ. vi. 108. ix. 262.
 conspicio, v. 3. I see,
 observe, discover, Æ. ix. 237.
 find, Æ. vi. 508.
 conspicior, v. 3. I am seen.
 conspiro, v. 1. I sound together.
 consterno, v. 3. I cover over.
 constituo, v. 3. I set,
 place, offer, Æ. v. 237. vi. 244.
 appoint, plant, Æ. v. 130.
 raise, erect, Æ. vi. 217. xi. 185.
 build, G. iv. 542. Æ. xii. 194.
 resolve, Æ. i. 309.
 choose, Æ. xi. 6.
 consto, v. 1. I agree,
 am (fixed or settled) Æ. iii. 518. v.

748.

- constructus, par. heaped,
 gathered, G. iv. 213.
 built, Æ. ix. 712.
 consuëscio, v. 3. I accustom, inure.
 consuëtus, par. accustomed, usual.
 consul, is, m. a consul.
 consulo, v. 3. I consult,
 advise, Æ. xi. 345. xii. 21.
 take care, Æ. ix. 322.
 consult-um, i, n. a decree,
 a debate, Æ. xi. 410.
 consultus, par. consulted with.
 consumo, v. 3. I bestow,
 spend, drain, G. iii. 178.
 eat up, devour, Æ. vii. 116. 125.
 consumo, v. 3. I am spent.
 consumptus, par. consumed,
 spent, Æ. ii. 795. v. 527.
 consurgo, v. 3. I rise,
 arise, Æ. v. 20. viii. 637.
 ascend, Æ. v. 120.
 am elevated, G. i. 241.
 ply, Æ. x. 299.
 contact-us, ñs, m. a touch.
 tactus, par. touched, tainted.
 contagi-um, i, n. a contagion, infec-
 tion.
 contego, v. 3. I cover, muffle.
 contemno, v. 3. I despise,
 scorn, Æ. viii. 364.
 disdain, G. iv. 194.
 defy, G. ii. 860. Æ. iii. 77.
 contemplor, v. 1. I consider, observe.
 contempt-or, ñtis, m. a despiser,
 a scorner, Æ. vii. 648. viii. 7.
 contendo, v. 3. I stretch,
 strain, G. iv. 412.
 strive, Æ. i. 158.
 fight, Æ. ix. 518.
 vie with, G. ii. 96.
 contend, Æ. vii. 18. 69. Æ. iv. 108.
 v. 291. 370. vi. 643.
 bend, Æ. xii. 815.
 level, Æ. ix. 623.
 steer, Æ. v. 834.
 conténtus, adj. content, satisfied.
 conténtus, par. stretched, strained, G.
 iii. 536.
 levelled, Æ. v. 513.
 contreritus, par. affrighted.
 terrified, Æ. xii. 54.
 contéxtus, par. built.
 conticeo, v. 2. I hold my peace, stop
 (in discourse).
 keep silence, Æ. ii. 1.
 am hush, still, Æ. ii. 253.
 contiguus, adj. near to, within reach.
 contineo, v. 2. I confine,
 restrain, Æ. x. 686.
 stop, Æ. ii. 592. iii. 598.
 contingit, v. imp. it happens,
 falls out, Æ. ix. 268.
 it chanceth, Æ. i. 96.
 it is granted, Æ. vi. 109.
 contingo, v. 3. I touch,
 lay hold of, Æ. ii. 239.
 hit, Æ. v. 509.
 reach, Æ. v. 18. 836.
 fall to, Æ. xi. 371.
 contingo, v. 3. I tinge, Æ. vii. 480.
 anoint, G. iii. 448.
 season, G. iii. 403.
 continuo, adv. forthwith, immediately,
 in the first place, G. i. 169.
 for ever, always, G. i. 60. iii. 386.
 contórqu-ens, éntis, par. whirling,
 brandishing, hurling, Æ. xii. 490.
 contorqueo, v. 2. I whirl,
 turn, Æ. iii. 562.
 cast, throw, lance, hurl, Æ. v. 520.
 vi. 593. vii. 185. xi. 676.
 contórtus, par. brandished.
 contra, præ. against, contrary to,
 over against, opposite to,
 with, Æ. v. 370.
 to, Æ. ix. 280. x. 448.
 contra, adv. on the contrary, on the
 other hand, on the opposite side,
 over against, opposite to, against,
 opposite,

- but, Æ. vii. 267
 contractus, par. contracted, narrow.
 contrahō, v. 3. I collect,
 muster, Æ. iii. 8.
 contract, G. i. 34.
 contrarius, adj. contrary, opposite,
 adverse to, G. i. 286. Æ. iv. 628.
 contremo, v. 3. I tremble.
 contristo, v. 1. I make sad, sadden.
 contundo, v. 2. I bruise, pound,
 vanquish, Æ. i. 264.
 cont-us, i, m. a long pole.
 contusus, par. drooping, afflicted.
 convall-is, is, f. a valley, a dale.
 convecto, v. 1. I carry off, convey.
 convello, v. 3. I rend, pull up,
 rip up, Æ. ii. 446.
 tear up, G. ii. 294.
 pluck up (by the roots) Æ. iii. 24.
 31.
 pluck out, Æ. xii. 774.
 cut off, Æ. vi. 148.
 unloose, G. i. 457.
 convenio, v. 4. I meet,
 assemble, flock together, Æ. i. 708.
 ii. 799. iv. 417.
 gather round, Æ. ix. 720.
 combine, Æ. i. 361.
 advance, Æ. i. 700. ix. 799.
 come, Æ. v. 293.
 convenit, v. imp. it is proper, G. i. 3.
 fit, G. i. 255.
 just, Æ. xii. 184.
 convent-us, ūs, m. a concourse, an as-
 sembly.
 conversus, par. turned,
 turned backwards, Æ. xi. 654.
 inverted, Æ. i. 81.
 turned about, Æ. ix. 800. xii. 369.
 changed Æ. ii. 73. v. 466.
 transformed, Æ. xii. 623.
 opposite, Æ. xii. 716.
 mixed, Æ. xii. 548.
 converto, v. 3. I turn,
 turn back, Æ. v. 582.
 transform, Æ. x. 83.
 convexus, par. carried, Æ. vii. 543.
 convexus, adj. convex, vaulted,
 hollow, Æ. i. 310. xi. 515.
 round, globous, E. iv. 50.
 convivium, i, n. a feast, banquet.
 convolv-ens, entis, par. rolling, wri-
 thing.
 convólvo, v. 3. I roll, writhe.
 con-us, i, m. a cone or crest, (of an hel-
 met)
 convulsus, par. torn, shook,
 shattered, Æ. i. 383.
 coōrior, v. 4. I arise.
 copi-a, æ, f. plenty, store,
 leave, liberty, Æ. i. 520. ix. 484. xi.
 248. 378.
 power, ability, Æ. v. 100.
 room, Æ. ix. 720.
 forces (of soldiers) Æ. ii. 564. xi.
 834.
 coquo, v. 3. I dry, scorch,
 dry up, G. iv. 428.
 torment, Æ. vii. 345.
 coquor, v. 3. I am ripened.
 cor, cordis, n. the heart, mind,
 delight, Æ. vii. 326. ix. 615. x. 252.
 xi. 369.
 coram, adv. in (one's) presence, face
 to face.
 Cor-as, æ, m. Coras.
 Corinth-us, i, f. Corinth.
 Corit-us, i, f. Coritus.
 cori-um, i, n. a hide or skin.
 corneus, adj. horny,
 of the corneil tree, Æ. iii. 22. v.
 557.
 corniger, adj. horned.
 cornip-es, edis, adj. horney-hoofed.
 corn-ix, icis, f. a crow or raven,
 a chough or daw, E. i. 18. G. i.
 388.
 cornu, n. ind. } a horn (of the
 cornu-a, um, pl. n. } moon) G. i. 429.
 433. Æ. iii. 645.
 * trumpet, Æ. vii. 615. viii. 2.
 a bow, E. x. 59. Æ. vii. 497. ix. 606.
 xi. 773. 859.
 a drenching horn, G. iii. 509.
 the end or extremity, Æ. iii. 549. v.
 831. xii. 89.
 the bendings, divided streams, or
 arms of a river, G. iv. 371.
 corn-um, i, n. the fruit of the corneil-
 tree.
 corn-us, i, f. the corneil, or wild cher-
 ry-tree,
 a javelin or lance, Æ. ix. 698. xii.
 267.
 corón-a, æ, f. a crown, diadem,
 a chaplet or garland, G. i. 304. ii.
 66. Æ. iii. 525. iv. 418. v. 110.
 355. 556. viii. 684.
 a crowd, Æ. ix. 508.
 a circle or company in a ring, Æ.
 ix. 551. x. 122. xi. 475. xii. 744.
 a constellation, G. i. 222.
 coróno, v. 1. I crown,
 fill to the brim, G. ii. 528. Æ. i.
 724. vii. 147.
 surround, beset, Æ. iv. 506. ix. 386.
 corporeus, adj. belonging to the body.
 corp-us, oris, n. a body,
 the whole man, Æ. vii. 649.
 a corpse, a carcass, Æ. xi. 30. 102.
 a ghost or shade, G. iv. 475. Æ. vi.
 303. 306.
 a trunk or stock (of a tree) G. ii.
 23.
 a hulk, Æ. i. 74.
 the bulk, mass, G. ii. 327. Æ. v. 693.
 vi. 727.
 strength, Æ. xi. 313.
 correptus, par. seized,
 snatcht, caught, Æ. i. 104. ii. 479. x.
 407.
 torn away, G. iii. 254.
 corripio, v. 3. I catch up hastily,
 snatch,
 seize, catch hold of, E. viii. 105. G.
 ii. 510. iii. 472. Æ. i. 363. ii. 167.
 217. ix. 502. 537. xii. 302.
 hug, Æ. viii. 260.
 draw, Æ. vi. 290. xii. 93. 261.
 raise sudden, Æ. iii. 176. iv. 572.
 take, hurry over, scour along, G. iii.
 104. Æ. i. 413. v. 144. 316. vi.
 634.
 depart, withdraw hastily, Æ. xi.
 462.
 ravage, Æ. xi. 900.
 corrumpo, v. 3. I taint, poison.
 corrūpor, v. 3. I am corrupted,
 tainted, G. ii. 466.
 corruo, v. 3. I fall.
 corrūptus, par. marred, damaged,
 infected, Æ. iii. 138.
 cort-ex, icis, com. a rind or bark.
 cortin-a, æ, f. the table or tripas (of
 Apollo, from whence oracles were
 given)
 the oracle (itself) Æ. vi. 347.
 Cortynus, adj. of Cortyna.
 cor-us, i, m. the northwest wind.
 corūscō, v. 1. I glister,
 shake, G. iv. 73.
 brandish, Æ. v. 642. viii. 661. x.
 651. xii. 431. 887. 919.
 corūscus, adj. glittering,
 shining bright, G. i. 233.
 waving, moving, Æ. i. 164. xii. 701.
 darted, brandished, Æ. viii. 391.
 forked, red, G. i. 328.
 flashing, Æ. ii. 172.
 corv-us, i, m. a crow or raven.
 Corybanti-us, adj. Corybantian.
 Corycius, adj. Corycian, of Corycus.
 Coryd-on, ōnis, m. Corydon.
 coryl-us, i, f. a hazle-tree.
 corymb-us, i, m. an ivy-berry.
 coryt-us, i, m. a quiver.
 cos, cotis, f. a whetstone,
 a ragged rock or cliff, E. viii. 43.
 G. iv. 203.
 Cos-æ, arum, pl. f. Cosa.
 Coss-us, i, m. Cossus.
 cost-a, æ, f. a rib or side,
 a coast (as of mutton) Æ. i. 211
 cothurn-us, i, a buskin,
 lofty strain, high style, E. viii. 10.
 crabr-o, ōnis, m. a hornet.
 crās, adv. to-morrow.
 crassus, adj. thick,
 clotted, Æ. v. 469. x. 349.
 close, tough, clinging, G. ii. 236.
 fattening, G. iii. 205.
 muddy, G. ii. 110.
 crastinus, adj. of to-morrow.
 crat-er, eris, m. a great cup, bowl or
 goblet,
 a jar, Æ. vi. 225.
 a cistern, Æ. ix. 346.
 crat-es, is, f. an hurdle,
 wattling or wattled texture, G. iv.
 214. Æ. xii. 508.
 a harrow or drag, G. i. 95.
 creandus, par. producing.
 creatr-ix, icis, f. the universal mother.
 creatus, par. born, descended.
 creber, adj. thick,
 abounding with, Æ. i. 85.
 frequent, many, G. iii. 554. iv. 27.
 Æ. i. 90. ii. 627. 731. iii. 127. v.
 436. xi. 209. xii. 533.
 repeated, G. iii. 211. Æ. ii. 492. v.
 460. xii. 713.
 strong, Æ. v. 764.
 crebrā, adv. often, frequently, G. iii.
 500.
 crebréscō, v. 3. I grow thick, increase
 more and more.
 cred-ens, entis, par. believing, think-
 ing.
 creditus, par. believed, Æ. ii. 247.
 credo, v. 3. I think, suppose, ima-
 gine,
 trust, confide, E. ii. 17. G. iv. 48
 Æ. ii. 48. vii. 97. xi. 808.
 Credit, believe, E. viii. 108. x. 46. G.
 iii. 391. Æ. iv. 12. vi. 173. 463.
 viii. 140. xii. 283.
 discover, Æ. iv. 422.
 commit, intrust, G. i. 224. Æ. v. 850.
 x. 70. xi. 114.
 venture, hazard, G. ii. 383. Æ. v.
 383. vi. 15. ix. 42. x. 289. xi.
 153. 707.
 credor, v. 3. I am trusted, E. iii. 95.
 Æ. vii. 486.
 believed, Æ. ii. 196.
 credulus, adj. easy of belief.
 cremo, v. 1. I burn.
 Cremón-a, æ, f. Cremona.
 cremor, v. 1. I am burnt.
 creo, v. 1. I bring forth,
 produce, Æ. vii. 283.
 crep-aus, antis, par. rustling.
 crepid-o, inis, f. the top, brow, or edge
 (of a rock.)
 crepit-aus, antis, par. rattling,
 clattering, G. i. 449.
 crackling, G. i. 85. Æ. vii. 74.
 rustling, Æ. iii. 70.
 murmuring, Æ. xi. 299.
 crepito, v. 1. I clatter,
 rattle, Æ. vi. 209.
 crash, Æ. v. 436.
 crepit-us, ūs, m. a clap (of thunder.)
 crepo, v. 1. I crack, break.
 cresc-ens, entis, par. growing, increas-
 ing,
 rising, E. vii. 25.
 lengthening, E. ii. 67.
 flowing, Æ. x. 292.
 cresco, v. 3. I grow, increase,
 am increased, Æ. xii. 799.
 swell, G. i. 326. iv. 122. Æ. xi. 393.
 grow fat, G. iii. 206.
 Cressius, }
 Cressus, } adj. Cretan, of Crete.
 cret-a, æ, f. chalk, G. ii. 215.
 lome, G. i. 179.
 Cret-a, æ, f. Crete.
 Cretæ-us, adj. Cretan, of Crete.
 Cret-es, um, pl. m. Cretans.
 Cret-eus, eos, m. Creteus.
 cretus, par. born, descended, sprung
 from.

Creus-a, æ, f. *Creusa*.
crim-en, inis, n. a *crime*, a *fault*,
 an *impeachment*, Æ. vi. 430.
 an *accusation*, Æ. xi. 122. 407.
 a *reproach*, Æ. ii. 98. xii. 16.
 a *scandal*, Æ. xii. 600.
infamy, Æ. x. 851.
 a *cause*, Æ. vii. 339.
 (meton.) a *villainous person*, Æ. ii.
 65.
 (meton.) a *villainous action*, Æ. vii.
 577.
Crimis-us, i, m. *Crimisus*.
crinal-is, e, adj. *hair*, belonging to the
hair.
crin-is, is, m. the *hair*,
 the *tail* of a *comet*, Æ. v. 528.
crinitus, adj. *hairy*, full of *hair*,
 wearing or having long *hair*, Æ. i.
 744. ix. 638.
crisp-ans, antis, par. *brandishing*.
cris-a, æ, f. the *crest*, tuft or *plume* on
 the cone of a *helmet*,
 a *helmet*, Æ. vii. 185. ix. 270. x.
 701. xi. 8.
cristatus, adj. wearing a *remarkable*
crest.
crocus, adj. *saffron*,
saffron-colored, yellow, Æ. iv. 44. G.
 i. 447. Æ. i. 649. 711. iv. 535.
 700. vi. 207. ix. 460. xi. 775.
croc-us, i, m. *saffron*,
saffron-color, Æ. ix. 614.
crudel-is, e, adj. *cruel*,
severe, Æ. vi. 501. 585. xi. 841.
mortal, Æ. i. 361.
barbarous (*savage*) Æ. ii. 124. 561.
 iii. 44. 616. vi. 359. 446.
unnatural, *brutal*, Æ. vi. 24.
ill-natured, *hard-hearted*, Æ. v. 23.
 G. iv. 356. Æ. i. 407. iv. 311. 661.
 ix. 483.
inexorable, Æ. ii. 6. viii. 48. 49. 50.
 x. 29.
ruthless, Æ. i. 547.
unrelenting, Æ. v. 20. G. iv. 495.
bloody, *destructive*, Æ. viii. 146. xi.
 535.
frightful, *shocking*, Æ. ii. 368. xii.
 636.
deplorable, Æ. xi. 53.
unhappy, G. iii. 263. F. i. 221.
untimely, Æ. iv. 303.
troublesome, *hateful*, Æ. viii. 579.
 ix. 497.
crudeliter, adv. *cruelly*, *barbarously*.
crudeli-or, us, adj. *more shocking*, af-
 fecting.
crudesco, v. 3. I *grow worse*, *increase*,
 G. iii. 504.
grow hot, *more fierce*, Æ. vii. 788. xi.
 833.
crudus, adj. *hard*, G. iii. 20. Æ. v. 69.
strong, *fresh*, Æ. vi. 34.
green, *rough*, Æ. ix. 743.
cruel, *bloody*, *naked*, Æ. x. 682. xii.
 507.
cruento, v. 1. I *imbrue* with *blood*.
cruentus, adj. *bloody*, besmeared with
blood, purple, of a *bloody color*,
 G. i. 306.
mixed, colored with *blood*, Æ. iii.
 632.
clotted with *blood*, Æ. ii. 272.
cru-or, oris, m. *blood*, *gore*,
liquor like blood, G. i. 435. Æ. iii.
 43.
crus, **cruris**, n. the *shank* or *leg* (from
 the *knee* to the *ankle*).
crust-a, æ, f. a *crust* or *cake* of *ice*, G.
 iii. 360.
crust-um, i, n. a *piece* of *bread*, Æ.
 vii. 115.
Crustumer-i, orum, pl. m. the *people*
 of *Crustumium*.
Crustumius, adj. *Crustumian*, of
Crustumium (*Catharine*).
cubl-e, is, n. a *bed*,
 a *beehive*, G. iv. 45. 243.
 a *nest*, G. i. 411.
 an *ox-stall*, G. iii. 230.

a *mole-lodge*, G. i. 183.
 a *mansion*, Æ. vi. 274.
cubit-us, i, m. an *elbow*.
cucum-is, is, m. a *cucumber*.
cujus, adj. *whose*, Æ. iii. 1. v. 87.
culm-en, inis, n. the *top*, *roof*, or *ridge*
 of a *house*.
culm-us, i, m. the *straw* or *stalk* of
 corn (from the *root* to the *ear*).
culp-a, æ, f. a *fault*, *offence*,
blame, G. ii. 455.
 a *foible*, Æ. iv. 19.
guilt, Æ. ii. 140.
crime, *wickedness*, Æ. iv. 172. xii.
 648.
ardisease, or *infected sheep*, G. iii.
 468.
culpatus, par. *blamed*, Æ. ii. 602.
cult-er, tri, m. a *knife*.
cult-or, oris, m. a *tiller*, *husbandman*,
 an *inhabitant*, G. i. 14.
 a *worshipper*, Æ. xi. 788.
cultr-ix, icis, f. a *protecss*, *pa-*
troness.
cult-um, i, n. *plowed land*, G. i. 153.
 iv. 126. Æ. x. 141.
 pl. *fields*, *meadows*, G. iv. 372. Æ.
 viii. 63. *trees*, G. ii. 196.
cultur-a, æ, f. *dressing*, *trimming*, G.
 ii. 420.
cultus, par. *tilled*, *manured*, Æ. i. 71.
cult-us, us, m. *tillage*, *cultivation*, *cul-*
ture, Æ. iv. 18. G. i. 52. 102. ii. 1.
 35. 51.
management, G. i. 3. iv. 559.
dress, Æ. iii. 591.
manners, or *method of living*, Æ.
 v. 730.
laws, Æ. viii. 316.
cum, adv. & conj. *when*, *since*,
 and, Æ. v. 693.
cum, præ. *with*.
cum primis, adv. in the *first place*,
chiefly, G. i. 178.
Cum-æ, arum, pl. f. *Cumæ*.
Cumæ-us, adj. *Cumæan*, of *Cumæ*.
cumulatus, par. *full*, *satisfied*, Æ. iv.
 436.
cumulo, v. 1. I *heap*, *pile*, *load*.
cumul-us, i, m. an *heap*, *overflowing*
 of *water*, Æ. i. 105. ii. 498.
ridges, G. i. 105.
cunabul-a, orum, pl. n. a *cradle*, Æ.
 iv. 23.
origin, *infancy*, Æ. iii. 105.
 a *hive*, G. iv. 66.
cunctando, ger. by *delaying*, Æ. vi.
 846.
cunct-ans, antis, par. *stopping*, *stay-*
ing,
waiting, Æ. iv. 133.
delaying, G. iii. 488. iv. 107.
wavering, *hesitating*, Æ. iv. 390.
 vii. 449. viii. 388. xii. 990.
pausing, Æ. xii. 940.
lingering (*tough*) Æ. vi. 211. x. 831.
reluctant, Æ. v. 856.
sluggish, *hard*, G. ii. 236.
cunctor, v. 1. I *stop*, *stay*, *delay*,
water, Æ. xii. 916.
stand (am held) at bay, Æ. x. 714.
cunctus, adj. *all*, *every*, *whole*.
cune-us, i, m. a *wedge*,
 a *close battalion* or *company* of *foot*
 drawn up in that *form*, Æ. xii.
 269. 457. 575.
 the *seats*, *benches*, or *rows* in a *thea-*
tre, G. ii. 509. Æ. v. 664.
cunque, partic. adverbial. *soever*.
Cupav-o, onis, m. *Cupavo*.
Cupent-us, i, m. *Cupentus*.
cupid-o, inis, f. an *eager desire*,
thirst, G. i. 37. Æ. v. 136. vi. 138.
 823. ix. 354.
regard, Æ. vii. 263.
love, Æ. vii. 189.
lust, Æ. iv. 194. x. 98.
resolution, Æ. ii. 349.
Cupid-o, inis, m. *Cupid*, Æ. i. 658.
 695.
cupidus, adj. *desirous*, *fond*, Æ. viii.

165.
cupi-ens, entis, par. *desirous*, *eagerly*
desiring, Æ. ix. 796.
cupio, v. 3. I *covet*, *desire*, *wish*, *long*
 for.
cupress-us, i, f. a *cypress tree*,
 a *cypress branch*, Æ. vi. 216.
cur, adv. *wherefore*, *why*, for *what*
reason.
cur-a, æ, f. *care*, *concern*,
business, *province*, G. iv. 178. Æ. i.
 704. vii. 443.
charge, Æ. ix. 160. xi. 519.
guardianship, G. i. 26. Æ. iv. 59.
diligence, G. ii. 405. iii. 229.
cultivation, G. i. 228.
toil, G. ii. 439.
pangs, Æ. iv. 531.
regard, (thought Æ. ix. 757.) Æ. i.
 33. iii. 61. vii. 40. Æ. iv. 521.
purpose, *will*, Æ. viii. 396.
love, Æ. iv. 1. (parental) Æ. xii.
 933.
person beloved, Æ. x. 22.
desire, G. iii. 112.
delight, *darling*, Æ. i. 58. G. iv. 354.
 Æ. i. 678.
cares (personæ) Æ. vi. 274.
curandus, par. to be *dressed*, *pruned*,
 G. ii. 397.
curculi-o, onis, m. a *weevil*, *mite*.
Cur-es, ium, pl. m. *Cures*.
Curét-es, um, pl. m. the *Curetes*.
curi-a, æ, f. a *court*, *senate*, or *council*
 (house).
curo, v. 1. I *care*, *mind*, G. i. 39. Æ.
 iii. 451.
matter, *value*, Æ. ii. 56. viii. 103.
regard, Æ. ii. 6. viii. 35. x. 28. G. i.
 504. Æ. ii. 536. iv. 34. ix. 218.
am willing, Æ. ix. 518.
fear, Æ. vii. 51.
protect, Æ. ii. 33.
provide, G. i. 301.
refresh, G. iv. 187. Æ. iii. 511. viii.
 607.
effect, *bring to pass*, G. ii. 263.
curr-ens, entis, par. *running*,
flowing, G. i. 132.
curricul-um, i, n. *space* (of *time*).
curro, v. 3. I *run*,
glide, Æ. iv. 46.
flow, Æ. i. 607.
shoot, Æ. ii. 694.
thrill, *pierce*, Æ. ii. 120. vi. 54.
rush into, Æ. xii. 524.
sail, *make way along*, Æ. iii. 191.
 v. 222. 235. 862.
am diffused, *spread*, Æ. xi. 296. xii.
 66.
curr-us, us, m. a *chariot*,
 or *horses*, G. i. 514. iii. 91. 104. Æ.
 v. 145. xii. 287. 350.
 the (wheel of a *plough*) G. i. 174.
curs-us, us, m. *running*,
racing, G. iii. 132. Æ. vii. 165.
 a *race*, *foot-racing*, Æ. v. 67. 291.
 362.
running a tilt, Æ. v. 596.
flying, *flight*, Æ. vi. 80. Æ. iv. 196.
 v. 265. vi. 194. xii. 84. 390.
haste, *speed*, G. iii. 193. Æ. vii. 676.
 807. xii. 683.
hurry, Æ. iv. 672.
course, Æ. iv. 46. 658. v. 162. 738.
 834. vi. 194. 536. x. 870. xii. 909.
 a *voyage*, *course*, Æ. i. 157. 534. ii.
 399. iii. 116. 146. 200. 253. 269.
 337. 362. 454. 460. 507. 717. iv.
 299. vi. 538. 350. vii. 8. 196. ix.
 91. x. 249.
 a *circuit*, *winding course*, Æ. iii.
 430. v. 131.
 a *passage*, G. i. 40. Æ. vi. 313.
 a *course* (of a *river*) Æ. viii. 4. G.
 iv. 136.
hunting, *coursing*, G. iii. 409. Æ. v.
 253. vii. 478.
 a *march*, Æ. v. 549. 667.
 a *traverse*, *winding*, *wheeling about*,
 Æ. v. 583. xi. 702. xii. 763.

- pursuit, pursuing*, Æ. v. 592. ix. 559. xii. 775.
curv-ans, antis, par. bending, bowing, G. iv. 299.
curvatus, par. bent, bowed, arched, G. iv. 362.
vaulted, Æ. iii. 564.
(spiral) winding, Æ. vii. 381.
curvo, v. 1. I bend down, G. i. 188.
curvor, v. 1. I am bent, Æ. iii. 533.
curvus, adj. crooked, G. i. 170. ii. 189.
bending, (act.) Æ. iii. 42.
bending, G. i. 360. Æ. ii. 51. 179. vi. 4.
bent, Æ. vii. 497.
hooked, G. i. 502. ii. 406. Æ. vii. 179. 184.
winding, G. ii. 12. Æ. ii. 748. iii. 16. 223. 238. 643. v. 287. x. 684. xi. 184.
that hath turnings and windings, G. ii. 216. iii. 544. iv. 278. Æ. iii. 674. xi. 522.
cuspidis, idis, f. a point or head of a spear, Æ. vii. 817.
the point or top (of a pole) Æ. v. 203.
(synec.) a spear, javelin, Æ. ii. 230. vii. 756. x. 484. 733. xi. 41. 691. xii. 362. 386. 510.
a trident, Æ. i. 81.
custodi-a, æ, f. care, G. iv. 327.
charge, Æ. vii. 486.
watch (and ward) G. iv. 165. Æ. ix. 166.
a keeper, guard, Æ. vi. 574.
custoditus, par. shut up, confined, Æ. viii. 218.
cust-os, ödus, m. & f. a keeper, an herdsman, G. iv. 433. Æ. iii. 221.
a shepherd, Æ. iii. 5. v. 44. x. 36.
a guard, Æ. i. 564. ii. 166. 492. 762. viii. 461. ix. 151. 380. 643. xi. 836.
or watch, G. iii. 406. Æ. vi. 424. vii. 791.
a guardian, protector, Æ. vii. 34. G. i. 7. Æ. xi. 785.
(or porter, Æ. vii. 610.) a protector, Æ. ix. 405.
a defender, Æ. viii. 652. ix. 176.
a governor, Æ. v. 546.
an overseer, president, G. iv. 215.
a tender, looker to, G. iv. 110.
a spy, observer, Æ. iv. 186.
a pilot, steersman, Æ. vi. 350.
a dog, mastiff, Æ. vi. 393.
Cybel-e, es, f. Cybele, Æ. x. 220.
Cyclad-es, um, pl. f. the Cyclades.
Cyclopeus, adj. of the Cyclops, Sicilian.
Cycl-ops, ödus, m. Cyclops.
cycn-us, i, m. a swan.
Cygn-us, i, m. Cygnus, Æ. x. 189.
Cydipp-e, es, f. Cydippe.
Cyd-on, ödus, m. Cydon, Æ. x. 325.
a Cydonian, Æ. xii. 858.
Cydonius, adj. Cydonian, Cretan.
cylindr-us, i, m. a rolling stone.
Cyllar-us, i, m. Cyllarus.
Cyllén-e, es, f. Cyllene.
Cylleni-us, i, m. Mercury, Æ. iv. 252. 276.
Cyllenius, adj. of Cyllene, Æ. iv. 253. of Mercury, G. i. 337.
cymb-a, æ, f. a pinnace, hoy, G. iv. 195.
a ferry-boat, G. iv. 506. Æ. vi. 303. 413.
cymbal-um, i, n. a cymbal, G. iv. 64.
cymbi-um, i, n. a cup or bowl, (in form of) a boat, Æ. iii. 66. v. 267.
Cymodoc-e, es, f. Cymodoce.
Cymodocé-a, æ, f. Cymodocea.
Cymotho-e, es, f. Cymothoe.
Cyniphi-us, adj. Cynipian, Cyniphus.
Cynthi-us, i, m. Apollo.
Cynth-us, i, m. Cynthus.
cypariss-us, i, f. a cypress-tree.
Cypr-us, i, f. Cyprus.
Cyrén-e, es, f. Cyrene.
Cyrnæ-us, adj. Cyrnæan, Corsican.
Cyther-a, örüm, pl. n. Cythera.
Cytheré-a, æ, f. Venus.
cytis-us, i, m. (the shrub) hather.
Cytör-us, i, m. Cytorus.
- D**
- Dac-us, i, m. a Dacian*, G. ii. 497.
Dædal-us, i, m. Dædalus, Æ. vi. 14. 29.
dædalus, adj. artificial, curiously wrought,
wily, cunning, Æ. vii. 282.
Dah-æ, ärüm, pl. m. the Dahæ, the Scythians, Æ. viii. 728.
dam-a, æ, com. a fallow-deer, a buck, a doe, G. i. 398. iii. 539.
damnatus, par. judged, Æ. vi. 480.
damno, v. 1. I consign over, Æ. iv. 699.
oblige, bind to do a thing, Æ. v. 80. Æ. xii. 727.
Damoët-as, æ, m. Dametas, Æ. ii. 37. &c.
Dam-on, ödus, m. Damon, Æ. iii. 17. &c.
Dana-e, es, f. Danæe, Æ. vii. 410.
Dana-i, örüm, pl. m. Grecians, Greeks, Æ. i. 30. &c.
Danaus, adj. Grecian.
d-ans, antis, par. dispensing Æ. viii. 670.
suffering, Æ. vi. 585.
dap-es, um, pl. f. a feast, banquet, food, viands, G. iv. 183. Æ. i. 706. vii. 125. viii. 175.
meat, Æ. iii. 227.
flesh or fat (of victims) Æ. vi. 225.
Daphn-is, idis, m. Daphnis, Æ. ii. 26. &c.
Dardani-a, æ, f. Troy, Æ. ii. 281. 325. iii. 52. 153. vi. 65. viii. 120.
Dardanid-æ, ärüm, pl. m. Trojans, Æ. i. 560. &c.
Dardanid-es, æ, m. Æneas, Æ. x. 545. xii. 775.
Dardan-is, idis, f. descended from Dardanus.
Dardanius, adj. Trojan.
Dardan-us, i, m. Dardanus, Æ. iii. 197. &c.
(adjective) the Trojan, Æ. v. 119. vi. 57.
Æneas, Æ. iv. 662.
the Trojans, Æ. xi. 287.
Dar-es, étis, m. Dares, Æ. v. 369. &c.
dat-or, örüs, m. a causer, source, Æ. i. 734.
datur, v. impers. he may or can, G. i. 261. Æ. ix. 116.
it is granted, permitted, Æ. i. 409. 553. iii. 7. vi. 140. 327. 688. vii. 313. xi. 293.
datürus, par. (who) will give.
datus, par. given, appointed, Æ. vi. 350. 477. xi. 33.
assigned, Æ. vi. 431.
allotted, Æ. iii. 501. iv. 225. vi. 537. x. 472.
allowed, promised, Æ. i. 382. iii. 255.
done, Æ. ii. 291.
exposed, Æ. ix. 485.
plighted, Æ. x. 517.
fair, prosperous, Æ. iii. 705.
Daucius, adj. of Daucus, Æ. x. 391.
Daunius, adj. Daunian, of Daunus.
Daun-us, i, m. Daunus, Æ. x. 616. &c.
de, præ. of,
from, Æ. i. 17. 77. 84. & passim.
out of, Æ. iii. 32. G. iv. 471. Æ. v. 487. vi. 85. vii. 367. viii. 79. 547. x. 436. xi. 566. xii. 792.
after, Æ. i. 277. 318. 533. iii. 166. vii. 357.
according to, Æ. iii. 65. 369. iv. 57. v. 96. vi. 39. viii. 544. x. 832. xi. 35. 142.
by, Æ. iv. 327. ix. 697. xi. 341.
upon, Æ. ix. 227. x. 187. xi. 302. 445.
over, upon, Æ. vi. 502.
for, about, Æ. xii. 765. *instead of*, Æ. iv. 324.
de-a, æ, f. a goddess.
debellándus, par. to be subdued, (by war).
debellát-or, örüs, m. a subduer, a conqueror.
debéllo, v. 1. I vanquish, subdue, humble, Æ. vi. 853.
deb-ens, éntis, par. owing.
debeo, v. 2. I owe.
debeor, v. 2. I am due, am destined, decreed, Æ. vi. 714.
debil-is, e, adj. weak, maimed, Æ. v. 271.
useless, Æ. xii. 50.
debilito, v. 1. I weaken, abate.
debitus, par. due, designed, appointed, Æ. iii. 184. xi. 759.
destined, Æ. vii. 145. viii. 375. ix. 108. xi. 759.
decéd-ens, éntis, par. departing, setting, Æ. ii. 87.
going down, G. iv. 466.
returning, G. i. 381.
decédo, v. 3. I depart, retire, go away from, give way to, Æ. viii. 88.
go, G. ii. 206.
return, G. iii. 467. iv. 186.
set, G. i. 450.
leave, Æ. iv. 306.
avoid, G. iv. 23.
decem, adj. ind. ten.
decéptus, par. deceived.
decérno, v. 3. I decide, Æ. xi. 218. xii. 281. 695.
contend, G. iii. 20.
combat, fight, G. iii. 218. Æ. vii. 525.
resolve, Æ. iv. 475.
decérpo, v. 3. I pluck off, crop.
decet, v. imp. it becometh, it ought, Æ. x. 613.
it must, Æ. v. 384.
decido, v. 3. I fall down.
decimus, adj. the tenth.
Deci-i, örüm, pl. m. the Decii, G. ii. 169. Æ. vi. 824.
decisus, par. cut or lopt off.
decláro, v. 1. I proclaim, pronounce, Æ. v. 246.
declíno, v. 1. I close, Æ. iv. 185.
decol-or, örüs, adj. discolored, depraved, corrupt, Æ. viii. 326.
decoquo, v. 3. I boil away, boil down.
dec-or, örüs, m. beauty, gracefulness, Æ. v. 647.
decoro, v. 1. I grace, adorn, honour, Æ. ix. 215.
decórus, adj. handsome, comely, graceful, beautiful, Æ. ii. 392. iv. 559. 529. xi. 480.
glittering, Æ. xii. 126.
burnished, Æ. xi. 194. xii. 210.
decurr-ens, éntis, par. rushing out of, Æ. xi. 490.
decúrro, v. 3. I run down, run a-long, descend, shoot down, Æ. v. 610.
go, march, Æ. xi. 189.
sail along, sail upon, Æ. v. 212.
run over, go through with, G. ii. 39.
decürs-us, ús, m. a stream, descent, Æ. xii. 523.
dec-us, örüs, n. honour, ornament, decoration, Æ. i. 429. ii. 448. v. 562. x. 135. xii. 83.
fame, honour, Æ. xi. 155.
glory, Æ. iv. 11. v. 32. G. ii. 40. Æ. v. 229. vi. 546. ix. 18. 405. x. 507. xi. 508. 657. xii. 58. 142.
beauty, Æ. i. 592. iv. 150. v. 347. vii. 473.

- pride*, Æ. x. 358.
dignity Æ. v. 174.
credit, Æ. ii. 89.
decutio, v. 3. *I shake off, shake from*.
dedec-us, oris, n. disgrace, dishonour, shame.
dedignor, v. 1. *I disdain, refuse with scorn*, Æ. iv. 536.
dedo, v. 3. *I give up*, G. iv. 90.
deduco, v. 3. *I bring down, draw*, G. ii. 354.
drain, G. i. 114. 269.
derive, G. iii. 122. Æ. x. 618.
lead, G. iii. 11.
conduct, Æ. ii. 800.
launch, G. i. 255. Æ. iii. 71. iv. 398.
force, drag, Æ. vi. 397.
deductus, par. *humble, slender*, E. vi. 5.
deerro, v. 1. *I straggle, go astray*, E. vii. 7.
defect-us, ūs, m. an eclipse, G. ii. 478.
defend-ens, entis, par. defending, guarding.
defendo, v. 3. *I keep off, defend, guard*, E. vii. 8. G. i. 448. Æ. ii. 447. ix. 114. 511. 533. x. 130. xii. 265. 586. 627.
harbour, Æ. x. 709.
forbid, Æ. x. 905.
defendor, v. 3. *I am defended, saved*, Æ. ii. 292. viii. 493.
defens-or, ōris, m. a defender, champion, Æ. ii. 521.
defensus, par. *defended, protected*, Æ. ii. 257. viii. 658.
saved, Æ. ii. 292.
defero, v. irr. *I carry, bring, convey, bring (word)* Æ. iv. 239.
send down, Æ. ix. 19.
transport, Æ. v. 750.
drive, thrust, Æ. xii. 773.
deferor, v. irr. *I am carried, conveyed*,
I fall, plunge, E. viii. 60.
defessus, par. *weary, fatigued*.
deficio, v. 3. *I leave, desert, fail*, G. i. 149. 290. iii. 96. iv. 281. Æ. ii. 505. vi. 354.
swoon, faint, Æ. iv. 689. ix. 352. xi. 231. 424.
am discouraged, Æ. xii. 2.
am weary, Æ. xii. 255.
am wanting, Æ. vi. 143.
defigo, v. 3. *I fix*, Æ. i. 226. xii. 130.
defigor, v. 3. *I am stuck down, planted*, G. ii. 290.
defio, v. irr. *I am wanting*, E. ii. 22.
defixus, par. *fastened, fixed, sticking*, G. iii. 519.
having cast down, Æ. vi. 156.
deflecto, v. 3. *I turn aside, put by*, Æ. x. 331.
desleo, v. 2. *I bewail, lament*.
deslētus, par. *bewailed, lamented*.
desfluo, v. 3. *I flow down, glide, swim down*, G. iii. 447. Æ. vii. 495.
slide together, alight, Æ. xi. 501.
deform-is, e, adj. unsightly, G. iv. 478.
deformo, v. 1. *I deform, disfigure, soil, cover*, Æ. x. 844.
desōssus, par. *digged in, sunk low*, G. iii. 376.
hid under ground, hoarded, G. ii. 507. Æ. x. 526.
defringo, v. 3. *I break off, break from*.
defrut-a, ōrum, pl. n. (decocted) rich wine.
defunctus, par. *(discharged) dead*, G. iv. 475. Æ. vi. 306.
escaped, past, Æ. vi. 83. ix. 98.
degen-er, eris, adj. unlike his ancestors, degenerate, Æ. ii. 549.
ignoble, base, cowardly, Æ. iv. 13.
degenero, v. 1. *I grow worse, degenerate, grow wild*, G. ii. 59.
dego, v. 3. *I lead, pass, spend*.
degusto, v. 1. *I graze*, Æ. xii. 376.
dehinc, adv. *henceforth, afterwards, then*, Æ. i. 131. 256. v. 722. vi. 673. viii. 337. ix. 480. xii. 87.
dehisc-ens, entis, par. gaping, yawning, Æ. f. 106. viii. 243.
dehisco, v. 3. *I gape, open wide, yawn*, G. i. 479. Æ. iv. 24. v. 142. x. 675. xii. 883.
cleave, chap, G. iii. 432.
dejecturus, par. *to overturn, destroy*, Æ. xii. 655.
dejectus, par. *cast down, cast into, driven down*, Æ. iv. 152.
pushed, thrown from, Æ. xii. 509.
cut off, Æ. ix. 770.
dismayed, Æ. x. 858.
debased by the loss of, Æ. iii. 317.
deprived, torn, divorced from, Æ. iii. 317.
slain, killed, Æ. xi. 833.
dejicio, v. 3. *I cast down, strike*, G. i. 333.
strike down, G. i. 333. Æ. x. 546. xi. 580.
let down, Æ. viii. 226.
fling, Æ. v. 421.
hurl, Æ. viii. 428.
lay along, Æ. x. 519. 753.
shoot down, Æ. v. 542. xi. 580.
kill, demolish, G. iii. 422.
strike dead, Æ. xi. 642. 665.
deinde, adv. *afterwards, then, after all*, Æ. xii. 889.
soon, Æ. iv. 561.
now, Æ. ix. 781.
Deiopei-a, æ, f. Deiopeia, G. iv. 343. Æ. i. 72.
Deiphob-e, es, f. Deiphobe, Æ. vi. 36. 500.
Deiphob-us, i, m. Deiphobus, Æ. ii. 310, &c.
delāpus, par. *fallen, slipped, slid from, descended*, Æ. v. 722.
tumbling, Æ. v. 518.
descending, Æ. iii. 238. v. 838. vii. 620.
delātus, par. *arrived, brought, driven*.
delect-us, ūs, m. a choice, picking out, G. iii. 72.
delectus, par. *chosen, select, choice*, Æ. viii. 499.
raised, Æ. xi. 431.
deleo, v. 2. *I destroy*, Æ. ix. 248.
delētus, par. *destroyed, overthrown*, Æ. xi. 898.
Deli-a, æ, f. Delia, Diana, E. iii. 67. vii. 29.
delib-ans, āntis, par. lightly touching, Æ. xii. 434.
delici-æ, ārum, pl. f. a darling, E. ii. 2.
a sweetheart, E. ix. 22.
deligo, v. 3. *I choose, pick out, select*.
deliteo, v. 2. *I lie hid, skulk*, Æ. ii. 136.
burk, G. iii. 417.
Delius, adj. *Delian*.
Del-os, i, f. Delos, G. iii. 6. Æ. iv. 144.
delph-in, inis, m. a dolphin, E. viii. 56. Æ. viii. 673.
delphin-us, i, m. a dolphin.
delūbr-um, i, n. a temple, a fane.
delūdo, v. 3. *I delude, deceive*.
dem-ens, entis, adj. mad, raving, wild,
foolish, inconsiderate, E. ii. 60. Æ. ii. 94.
(fond) Æ. iv. 78. 107. 374. 562. vi. 590. ix. 577. x. 813.
(substantive) fool, Æ. ix. 560. 728. xi. 399.
dementi-a, æ, f. madness, frenzy.
demo, v. 3. *I take away, relieve, ease, soothe*, Æ. ii. 775. iii. 153. viii. 35.
demersus, par. *plunged*.
demessus, par. *cropped*.
demissus, par. *sent down, down-cast, modest*, Æ. i. 561. (de-
jected) xii. 220.
let down, Æ. ii. 262.
hanging down, Æ. iv. 263. viii. 460.
derived, G. iii. 35. Æ. i. 198. 288.
low, Æ. iii. 320. vii. 278.
flopped, G. iii. 500.
demitto, v. 3. *I send down, despatch, let down*, Æ. ix. 8. Æ. iii. 535.
let fall, shed, Æ. vi. 455.
pour, let out, G. iv. 542.
lay down, E. ix. 62.
hang down (distend), G. ii. 525. iv. 558. Æ. ix. 437.
cast down, sink, droop, Æ. xii. 609. 884.
receive, admit, Æ. iv. 428.
condemn, put, Æ. ii. 85. v. 692.
demittor, v. 3. *I am sent down*, E. iv. 7.
am digged, sunk, G. ii. 231.
Demodoc-us, i, m. Demodocus, Æ. x. 413.
Demole-us, i, m. Demoleüs, Æ. v. 260. 265.
Demopho-on, ōntis, m. Demophoön, Æ. xi. 675.
demoror, v. 1. *I detain*, Æ. xi. 175.
delay, Æ. iii. 481.
expect, sustain, Æ. x. 30.
drug, Æ. ii. 648.
demum, adv. *at length, at last*.
den-i, æ, adj. pl. ten.
denique, adv. *lastly, at length*, G. iv. 450. Æ. ii. 70. 295. iii. 439. xii. 793.
dens, dentis, m. a tooth, a tusk, G. iii. 255. Æ. x. 715.
the fluke (of an anchor) Æ. vi. 3.
a plough-share, G. ii. 423.
the point, edge, G. i. 262.
a pruning knife, a pruning hook, G. ii. 406.
denseo, v. 2. *I thicken, double*, Æ. xii. 264.
cast thick or fast, Æ. xi. 650.
densi-or, us, adj. thicker, more numerous, G. iii. 308.
densissimus, adj. *most thick, or heavy*, G. i. 333.
denso, v. 1. *I thicken, condense*.
densor, v. 1. *I am thickened, closed, I stand thick*, Æ. vii. 794.
densus adj. *dense, thick, close, heavy*, G. ii. 203.
close, set close, crowded, G. ii. 142. 275. Æ. xii. 575.
or embattled, Æ. xii. 744.
set in close array, Æ. ii. 450. v. 833. ix. 788. x. 178. xii. 442.
numerous, G. iv. 347. Æ. vii. 720.
great, G. iv. 216.
cold, G. iii. 196.
dental-e, is, n. a share-beam.
denuntio, v. 1. *I foretell, portend, denounce*, Æ. iii. 366.
depāscor, v. 3. *I feed, graze, crop, eat down*, G. i. 112.
depāscor, v. 3. *I feed upon*, G. iii. 453. Æ. ii. 215.
depāstus, par. *eaten up, sucked, or fed upon*, E. i. 55. or *tasted*, Æ. v. 93.
depecto, v. 1. *I comb off, comb from*.
depello, v. 3. *I drive along*, E. i. 22.
repel, keep off, save, Æ. v. 726. ix. 78. 109. 328.
dependeo, v. 2. *I hang down, hang upon*, Æ. x. 836.
depono, v. 3. *I deposit, lay down, repose, lay (a wager)* E. iii. 31. 32.
banish, lay aside, G. iv. 531. Æ. xii. 49.
leave behind, Æ. v. 751.
plant, set, G. ii. 24.
depositus, par. *laid aside, past recovery, given over*, Æ. xii. 395.
deprecor, v. 1. *I deprecate, pray*

- against.
 depréñsus, par. caught, caught (in a storm) G. iv. 421.
 detained, Æ. v. 52.
 confined, intercepted, Æ. x. 98.
 surprised, Æ. viii. 247.
 depréñsus, par. pressed deep, G. i. 45.
 low, flat, G. iii. 276.
 deprómo, v. 3. I draw, or take out.
 depúlsus, par. weaned, E. iii. 82. vii. 15. G. iii. 187.
 Dercéñn-us, i, m. Dercennus, Æ. xi. 850.
 deripio, v. 3. I take down, G. ii. 242.
 desávio, v. 4. I rage, storm, Æ. iv. 52. x. 569.
 descénd-ens, éntis, par. descending.
 descéndo, v. 3. I descend.
 descéns-us, ús, m. a descent.
 describo, v. 3. I describe, divide, distinguish, Æ. iii. 41. Æ. vi. 850.
 write, E. v. 14. Æ. iii. 445.
 deséctus, par. cut off.
 desero, v. 3. I leave, quit, desert, abandon, Æ. iv. 523. vii. 291. x. 649.
 désért-or, óris, m. a deserter, renegade.
 désért-um, i, n. a desert, wilderness, E. vi. 80. G. iii. 291.
 a desert haunt, Æ. vii. 404.
 désértus, par. forsaken, deserted, abandoned, Æ. ii. 572. iii. 4. 122. iv. 330. (forlorn, 677.) xi. 412. xii. 664.
 adj. least frequented, G. iii. 291.
 unfrequented, Æ. ii. 24.
 lonely, Æ. xi. 843. xii. 863.
 desert, G. iii. 476. iv. 508. Æ. iii. 646. iv. 42. vii. 191.
 desidí-a, æ, f. sloth.
 designo, v. 1. I mark out.
 desilio, v. 4. I leap down, alight from, Æ. x. 453. xi. 500. xii. 355.
 desino, v. 3. I leave off, cease. E. iv. 9. viii. 61. ix. 86. Æ. iv. 360.
 or forbear, vi. 376. x. 881. xii. 800.
 end, E. viii. 11. G. iii. 61. Æ. x. 211.
 desisto, v. 3. I desist (from,) forbear.
 desolátus, par. broken, Æ. xi. 870.
 desólo, v. 1. I lay waste, Æ. xi. 367.
 despécto, v. 1. I look down upon, view, or command, Æ. vii. 740.
 despéctus, par. despised, disdained.
 despici-ens, éntis, par. surveying, Æ. i. 224.
 despicio, v. 3. I slight, despise, E. viii. 32.
 sec, G. ii. 187.
 desúmó, v. 3. I scum, clear.
 destino, v. 1. I order, devote, Æ. ii. 129.
 destitúo, v. 3. I leave, E. i. 61.
 destruo, v. 3. I destroy, break down, Æ. iv. 326.
 desuétus, par. disused, unused.
 desum, v. irr. I am wanting, am absent, Æ. vii. 678.
 desuper, adv. from above, aloft,
 detéctus, par. uncovered, bare, open to sight, Æ. viii. 241.
 deterí-or, us, adj. worse, more degenerate, Æ. viii. 326.
 the vanquished, weakest, G. iv. 89.
 deterrimus, adj. the worst.
 detéxo, v. 3. I plait, E. ii. 72.
 detineo, v. 2. I detain.
 detono, v. 1. I thunder, rage mightily, or I cease to thunder or rage, Æ. x. 809.
 detorqueo, v. 2. I turn aside, bend, direct, Æ. iv. 196. v. 165. xi. 765.
 return, Æ. v. 832.
 detraho, v. 3. I take from, Æ. v. 260.
 take away from, steal, G. iv. 513.
 detréct-ans, ántis, par. refusing.
 detrúdo, v. 3. I thrust or throw down, strike down, Æ. ix. 496.
 shove from, Æ. i. 145.
 push back, Æ. ix. 510.
 drive, force, Æ. vii. 469.
 dethrone, Æ. vi. 584.
 detúrbo, v. 1. I tumble, throw down, or overboard, Æ. v. 175.
 displace or remove, Æ. vi. 412.
 Deucali-on, ónis, m. Deucalion, G. i. 62.
 devéctus, par. carried away, G. ii. 408.
 deveho, v. 3. I carry, convey.
 devenio, v. 4. I come to.
 devéxus, par. bending down, declining, bowed, hanging, G. iii. 524.
 poured down, rolled from, G. iv. 293.
 devíctus, par. conquered, won, Æ. x. 370.
 sacked, Æ. ix. 264.
 devínctus, par. bound, endeared, Æ. viii. 394.
 devolo, v. 1. I fly down.
 devólvo, v. 3. I tumble or throw down, wind off, G. iv. 349.
 devótus, par. destined, doomed, Æ. i. 712.
 devoveo, v. 2. I devote, hazard, Æ. xi. 442.
 de-us, i, m. a god, (meton.) wine, Æ. ix. 337.
 de-us, i, f. a goddess, Æ. ii. 632. vii. 498.
 dexter, adj. right (-handed) on the right-hand, Æ. viii. 237. ix. 469. 769.
 dexterous, skilful, Æ. ix. 769.
 fit, proper, Æ. iv. 294.
 kind, propitious, Æ. ii. 388. iv. 579. viii. 302.
 the starboard, Æ. v. 831.
 dexter-a, æ, f. the right-hand, valor, Æ. vii. 474. xi. 178.
 dextr-a, æ, f. the (right) hand, E. i. 36. & passim.
 the right (hand) G. i. 235. Æ. i. 611.
 aid, help, Æ. vi. 370.
 valor, Æ. x. 610. xi. 118.
 plighted faith, Æ. iv. 597. vi. 613. vii. 366. viii. 169. x. 517. xi. 165.
 Dían-a, æ, f. Diana, Æ. i. 499. &c.
 dicátus, par. dedicated, consecrated.
 dicénd-um, i, ger. (subaud. est mihi; I must) mention, G. i. 160.
 dicéndus, par. to be sung, E. x. 3.
 dic-ens, éntis, par. saying, speaking.
 dico, v. 1. I consecrate.
 dico, v. 3. I say, tell, E. iii. 1. 31. 104. 106. Æ. i. 187. iv. 635. vi. 318. 343. 722. vii. 195. mention, Æ. iv. 43.
 speak, Æ. iii. 312. iv. 650. ix. 233. xi. 345. 348.
 relate, repeat, E. viii. 4. 63. x. 6. Æ. i. 753.
 sing, E. iii. 55. 59. iv. 54. v. 2. 51. vi. 5. 6. ix. 35. x. 34. G. i. 350. ii. 95. 393. iii. 46. iv. 5. Æ. vi. 644. vii. 41. 42.
 name, call, E. i. 20. G. iii. 280. iv. 356. Æ. i. 277. 530. 583. iii. 163. 166. 335. vi. 242. 441. vii. 607. viii. 332.
 pronounce, G. i. 463. Æ. vi. 231.
 declare, portend, Æ. iii. 362.
 foretell, Æ. iii. 368.
 mean, intend, Æ. vii. 370.
 express, Æ. xi. 508.
 explain, Æ. vi. 850.
 teach, G. ii. 226. iv. 221. 537.
 own, confess, E. iv. 59. Æ. viii. 12.
 propose, Æ. xi. 322. xii. 112.
 design, Æ. vi. 162.
 appoint, G. iii. 125.
 bid, Æ. v. 551. vii. 546.
 dicor, v. 3. I am said, reported, am called, Æ. v. 602. 633. vi. 235. viii. 272.
 am sung or celebrated, E. vi. 72.
 Dictæ-us, adj. Dictæan, Cretan, E. vi. 56. &c.
 dictámn-us, i, m. dittany, Æ. xii. 412.
 dictu, sup. to be spoken, related, to tell.
 dict-um, i, n. a word, a speech, Æ. i. 142. vii. 284.
 a message, an offer, Æ. xi. 330.
 a command, Æ. i. 695. xi. 242.
 a promise, Æ. ii. 433. or plighted faith, viii. 643.
 a challenge, Æ. xii. 11.
 a taunt, Æ. xii. 644.
 dictúrus, par. to declare, Æ. iii. 154.
 dictus, par. spoken, said, told, called, named, Æ. ii. 678. iii. 210. 702. vii. 412. 671. viii. 344. ix. 387.
 sung, G. iii. 6.
 declared, revealed, Æ. vi. 73.
 didítus, par. spread abroad, diffused, Æ. viii. 132.
 Did-ó, ónis, vel ús, f. Dido, Æ. i. 299. &c.
 didor, v. 3. I am spread abroad.
 didácor, v. 3. I am divided, distracted, Æ. v. 720.
 didúctus, par. separated, divided, Æ. iii. 419.
 Didymá-on, ónis, m. Didymaon, Æ. v. 359.
 di-es, ei, com. a day, time, Æ. v. 783. ix. 7. 107. 447. xi. 425.
 natural time, Æ. iv. 620. 697.
 the proper time, G. i. 253.
 a season, G. ii. 329.
 the date or term of life, Æ. x. 467.
 the light (of the day) Æ. i. 88. iii. 198.
 differo, v. irr. I scatter (abroad) dissipate, G. iii. 197.
 put off, delay, defer, Æ. vi. 569. viii. 176.
 or adjourn, xi. 470.
 detain, keep at bay, Æ. ix. 155.
 tear in pieces, Æ. viii. 643.
 plant, set (trees in a row) G. iv. 144.
 difficíl-is, e, adj. hard, difficult, stubborn, G. ii. 179.
 struggling, Æ. iv. 694.
 dangerous, Æ. v. 865.
 diffído, v. 3. I distrust, Æ. iii. 51.
 diffíndo, v. 3. I cleave, split, or pierce, Æ. ix. 589.
 diffúgio, v. 3. I fly or run—away, or several ways, Æ. iv. 123. ix. 756.
 diffúndo, v. 3. I diffuse, pour out, (met.) spread abroad, publish, Æ. iv. 195.
 extend, post, Æ. i. 465.
 dishevel, Æ. i. 319.
 diffúndor, v. 3. I am diffused, spread, Æ. vii. 708.
 diffúsus, par. spread, entwined, E. iii. 39.
 digero, v. 3. I range, lay, Æ. iii. 440.
 dispose, Æ. ii. 182.
 digéstus, par. set, transplanted, G. ii. 54.
 set in lines, G. ii. 267.
 digit-us, i, m. a finger, a (tip) toe, Æ. v. 426.
 dignátus, par. thought worthy, Æ. ii. 475.
 digní-or, us, adj. more worthy.
 dignor, v. 1. I couchsafe, disdain, think worthy, E. iv. 68. Æ. i. 335. xi. 169.
 dignus, adj. worthy (of).
 fit, G. iii. 391. Æ. vi. 173. x. 663.
 due, G. i. 507. Æ. i. 600. 605. ii. 537. xi. 856.
 digredi-ens, éntis, par. departing.

- digress-us, ūs, m. *a departure.*
 digressus, par. *having turned aside, departed.* Æ. iii. 410. 715.
 retired, Æ. iv. 80.
 just come, returned, Æ. ii. 718. v. 650.
- dilapsus, par. *gliding, slipped away.* Æ. iv. 705.
 rotting, G. iii. 557.
- dilectus, par. (*dearly*) *beloved.*
 diligo, v. 3. *I love (dearly.)*
 diluo, v. 3. *I wash away.* G. i. 326.
 mix, G. i. 344.
- diluvi-um, i, n. *a deluge, inundation, a calamity, destruction.* Æ. vii. 228.
- dimensus, par. *having measured, meted out,*
measured, divided. G. i. 231.
 laid out, G. ii. 284.
- dimitto, v. 3. *I dismiss, send away, withdraw.* Æ. xii. 844.
 quit, Æ. x. 366. xi. 706.
 put in, Æ. v. 29.
- dimoveo, v. 2. *I remove, dispel.* Æ. iii. 589. iv. 7. v. 839. ix. 645. xi. 210.
 plow, turn up, G. ii. 513.
- Dindym-a, ōrum, pl. n. Dindymus, Æ. ix. 618. x. 252.
- dinumer-ans, āntis, par. *computing, calculating.*
- Diomed-es, is, m. Diomede, Æ. i. 752. &c.
- Dionæ-us, adj. *Dionæan, the daughter of Dione.* Æ. iii. 19.
- Dior-es, is, m. Diore, Æ. v. 297 &c.
- Dioxipp-us, i, m. Dioxippus, Æ. ix. 574.
- Dir-a, æ, f. *a fury.* Æ. xii. 869. 914.
- Dir-æ, ārum, pl. f. Diræ, the furies.
- Dirce-us, adj. Dircean, Theban, Æ. ii. 24.
- directus, par. *drawn up, set in array, ranged.* G. i. 281.
- dirēptus, par. *torn from.* Æ. xi. 193. 743.
 robbed, spoiled, plundered, Æ. ii. 563.
 taken off, G. ii. 8.
- dirigeo, v. 2. *I grow stiff, stiffen, curdle, congeal.* Æ. iii. 260.
- dirigo, v. 3. *I direct, guide, range, put in array.* Æ. vii. 523.
 level, aim, Æ. vii. 487. x. 401. xii. 490.
 shoot, Æ. xi. 654.
 dispense, deal, Æ. x. 140.
- dirimo, v. 3. *I break off, end.* Æ. v. 467.
 separate, Æ. vii. 227.
- dirimor, v. 3. *I am decided.* Æ. xii. 79.
- diripio, v. 3. *I snatch.* Æ. iii. 227.
 snatch away from, rifle, Æ. ix. 75.
 demolish, plunder, G. iv. 214.
 overthrow, cast to the ground, Æ. xii. 283.
 pluck up, Æ. iii. 267.
 draw, Æ. x. 475.
 flee, Æ. i. 211.
 haul down from, Æ. iv. 593.
 cut off, Æ. x. 414.
- dirus, adj. *dire, cruel, horrible, dreadful.* Æ. i. 293. ii. 621. x. 572.
 hideous, Æ. iii. 223. 593. viii. 194.
 awful, Æ. viii. 350.
 sad, mournful, Æ. xi. 56.
 fatal, ominous, G. i. 488. Æ. ii. 519. viii. 235.
 great, vehement, G. i. 37. (or impi-ous) Æ. vi. 373. (or fond) 721.
 strong, Æ. ix. 185.
 grisly, Æ. xii. 199.
 base, scandalous, Æ. ix. 621.
- dirutus, par. *torn up from.* Æ. x. 368.
- Dis, Ditis, m. Dis, Pluto, G. iv. 467, &c.
- discēd-ens, ēntis, par. *departing.*
 discēdo, v. 3. *I depart, or retire.* G. iii. 24. iv. 359. Æ. vi. 545. xii. 184. 696.
- open, gap, Æ. ix. 20.
- disc-ens, ēntis, par. *practising.* Æ. v. 222.
- discerno, *I distinguish.* Æ. iii. 201.
 determine, Æ. xii. 898.
 work, embroider, Æ. iv. 264. xi. 75.
- discerpo, v. 3. *I disperse.* Æ. ix. 513.
- discēriptus, par. *torn in pieces, man-gled.* G. iv. 522.
- discess-us, ūs, m. *a departure, going away.*
- discinctus, par. *slothful, or loosely clad.* Æ. viii. 724.
- discindo, v. 3. *I tear.* Æ. xii. 602.
- discissus, par. *torn, pulled in pieces, mangled.*
- disclūdo, v. 3. *I separate, open.* Æ. xii. 782.
 shut up, confine to, Æ. vi. 35.
- disco, v. 3. *I learn,*
hear, canvass. Æ. vi. 433.
 know, G. i. 351. Æ. ii. 66. vi. 488.
- discern, distinguish, Æ. vi. 755.
- discolor, ōris, adj. *of a different color, discolored.*
- discordi-a, æ, f. *discord, jarring, dis-sension.*
- Discordi-a, æ, f. *Discord.* Æ. vi. 280. viii. 702.
- disc-ors, ōrdis, adj. *discordant, jar-ring, disagreeing.* Æ. ii. 423.
 hostile, Æ. ix. 688.
- opposite, contrary, Æ. x. 356.
- discrepo, v. 1. *I differ.* Æ. x. 434.
- discrim-en, inis, n. *a difference, dis-tinction,*
division. Æ. vi. 646.
a partition. Æ. ix. 143.
a parting. Æ. x. 382.
a space, distance. Æ. iii. 685. v. 154. x. 511.
a danger, hazard. Æ. i. 204. ix. 210.
 distress, Æ. iii. 629.
- discrimino, v. 1. *I distinguish, dis-cover.*
- discūmbo, v. 3. *I lie open.* Æ. i. 708.
- discumbitur, v. imp. *they recline, sit.* Æ. i. 700.
- discūrrō, v. 3. *I run, advance.* Æ. xii. 577. 590.
 run, discharge (itself), G. iv. 292.
 march, divide, Æ. v. 580.
 patrol, Æ. ix. 164.
- discurritur, v. imp. *they run.* Æ. xi. 468.
- discussus, par. *struck off.* Æ. ix. 810.
- dispersed, dispelled, Æ. xii. 669.
- discutio, v. 3. *I dissipate, dispel.* G. iii. 357.
- disjēctus, par. *scattered, dispersed.* Æ. i. 123.
 routed, broken, Æ. xii. 482. 689.
- shattered, Æ. viii. 355.
- thrown down, Æ. ii. 608.
- disjicio, v. 3. *I scatter.* Æ. i. 43. 70.
- demolish, overthrow, Æ. viii. 290.
- hurl, throw down, G. i. 283.
- break, Æ. vii. 339.
- divide, sever, Æ. xii. 308.
- disjūngor, v. 3. *I am driven from.* Æ. i. 252.
- disp-ar, aris, adj. *unequal.*
- dispello, v. 3. *I dispel, dissipate,*
disperse, scatter wide. Æ. i. 512. 538.
- dispendi-um, i, n. *loss, damage.*
- dispēdo, v. 3. *I murder.* Æ. iii. 27
- dispērgo, v. 3. *I scatter, disperse,*
spirt. G. iv. 431.
- dissolve, lose, Æ. xi. 617.
- dispērsus, par. *dispersed, scattered.*
- displiceo, v. 2. *I dislike, disapprove.*
- dispōno, v. 3. *I put, set.* Æ. iii. 237.
- dissēns-us, ūs, m. *dissent.*
- dissideo, v. 2. *I am separated.* Æ. vii. 370.
- dissilio, v. 4. *I shiver.* Æ. xii. 741.
- break asunder, Æ. iii. 416.
- break, split, G. iii. 368.
- dissimil-is, e, adj. *unlike,*
degenerate. Æ. ix. 282.
- dissimulo, v. 1. *I dissemble,*
do not discover myself. Æ. i. 516.
- conceal, Æ. iv. 291. 305.
- dissūto, v. 1. *I roar, burst from.* Æ. xii. 923.
- leap backward, Æ. viii. 240.
- distēdo, v. 3. *I distend, stretch out.*
- distēnto, v. 1. *I stretch out, distend.* Æ. ix. 31.
- distēntus, par. *stretched or stuffed out, filled full.*
- distillo, v. 1. *I distil, drop down by little and little.*
- distineo, v. 2. *I keep off.* Æ. xi. 381.
- disto, v. 1. *I am distant.*
- distractus, par. *torn asunder.* Æ. viii. 767.
- districtus, par. *bound, distended.* Æ. vi. 617.
- diti-o, ōnis, f. *rule, sway, empire.*
- ditissimus, adj. *the richest, very rich or wealthy.*
- diu, adv. *a long time or while, long.*
- div-a, æ, f. *a goddess.*
- divello, v. 3. *I pull in pieces, tear piece-meal,*
loose. Æ. ii. 220.
- divellor, v. 3. *I am torn,*
am hurried away. Æ. ii. 434.
- diverbero, v. 1. *I strike beat, cut, divide.* Æ. v. 503. ix. 411.
- diversus, adj. *diverse, different, different parts.* Æ. ii. 716. iii. 232.
- or ways, ix. 416. 623. xi. 855.
- another way, xii. 495.
- various, Æ. ii. 298. iii. 325. iv. 163. xi. 261. xii. 487. 501. 557.
- opposite, Æ. xii. 726.
- remote, foreign, distant, Æ. iii. 4. ix. 1. xii. 621. 708. 742.
- scattered, dispersed, G. iv. 432. Æ. i. 70.
- distinguished, G. iv. 367.
- divertor, v. 3. *I turn, lead.* G. iii. 293.
- div-es, itis, adj. *rich, wealthy, fertile.* Æ. vii. 262.
- that hath had many, Æ. iv. 38.
- mighty, Æ. i. 14. ii. 22.
- renowned, Æ. x. 201.
- div-i, ōrum, pl. m. *gods.* Æ. i. 42. & passim.
- divido, v. 3. *I divide, separate,*
distinguish. Æ. x. 134.
- break down, make a breach in, Æ. ii. 234.
- divinitus, adv. *from God or heaven.* G. i. 415.
- divinus, adj. *divine, heavenly, blessed.* G. i. 168.
- sacred, holy, Æ. iii. 442. viii. 306.
- prophetic, Æ. iii. 373.
- godlike, Æ. v. 47. x. 639.
- excellent, Æ. iii. 37.
- divisus, par. *separated.* Æ. i. 67.
- distinguished, G. ii. 116.
- diviti-æ, ārum, pl. f. *riches, wealth.*
- divorti-um, i, n. *a cross or parting way.* Æ. ix. 379.
- di-um, i, n. *the open air abroad.* G. iii. 435.
- diurnus, adj. *of the day.*
- dius, adj. *divine.*
- div-us, i, m. *a god.* Æ. xii. 797.
- divus, adj. *divine, heavenly.)*
- do, v. 1. *I give,*
offer. Æ. viii. 106. 275. x. 49. xi. 128. xii. 173.
- present, Æ. vii. 243. ix. 56. x. 425.
- bestow, Æ. xii. 394.
- grant, G. i. 40. iv. 536. Æ. i. 279. ii. 145. iii. 89. 89. 460. iv. 429. 436. v. 689. vii. 331. 433. ix. 83. x. 421. 629. xi. 789. 795. 798. xii. 883.
- permit, Æ. vi. 66. 697. 698. x. 62. xi. 346.
- allow, Æ. x. 44. 217.
- afford, Æ. ii. 569. 691. iii. 650.
- yield, G. ii. 442. 520. iv. 294.

- supply*, G. ii. 286. Æ. ii. 391. iv. 485. v. 415. vii. 554. xi. 329.
engage, Æ. xii. 633.
resign, Æ. ii. 566. iv. 597. xi. 162.
bring, Æ. iv. 683.
bring forth, Æ. i. 274.
spread, Æ. xii. 301. 383.
unfurl, spread, G. ii. 41. Æ. i. 35. iii. 61. 191. iv. 546.
lay broad, Æ. i. 105.
raise, Æ. xi. 385.
exhibit, G. i. 287. Æ. xii. 69.
cause, Æ. i. 79.
form, Æ. xii. 575.
make, G. iii. 83. 200. 247. 556. iv. 409. Æ. ii. 482.
ordain, G. i. 276. ii. 20. 306. iv. 487. Æ. x. 383. 529. xi. 646. xii. 696.
invent, G. iii. 115.
put, Æ. i. 199. 241. v. 806. x. 393.
fling, Æ. ii. 566.
throw, cast, G. iv. 528. Æ. iv. 606. ix. 816. xi. 565. xii. 227.
or pile on, G. iii. 378. Æ. i. 176. ii. 792.
leap, plunge, G. iv. 528. 529.
tell, Æ. i. 19.
utter, Æ. ii. 790. xi. 190.
pour out, G. iv. 376. Æ. i. 701.
appoint, Æ. ix. 173. xi. 112. xii. 192.
dispense, Æ. i. 507. v. 758.
direct, Æ. iii. 387.
decree, fix, G. ii. 20. Æ. i. 731. or *alot*, v. 798.
turn, G. iv. 85. Æ. xii. 645. 738.
suffer, G. i. 405. Æ. iii. 70.
Moreover, this Verb is often Englished by the Verb of the following Substantive; as,
dare amplexus, to embrace, Æ. i. 687.
dare cantum, to sing, Æ. i. 398. &c.
dor (non legitur) daris, &c. v. 1. I am given,
I am put, Æ. x. 583.
I am granted, allowed, Æ. vi. 600. vii. 260.
I am allotted, Æ. v. 737.
I am wedded, married, Æ. viii. 26.
I am left, Æ. ii. 656. 803. vii. 591.
I arise, Æ. i. 306.
appear, Æ. iv. 158.
doc-ens, entis, par. recounting, Æ. xii. 111.
doceo, v. 2. I teach, instruct, inform, Æ. i. 332. iv. 116. viii. 50. xi. 315.
explain, prove, make out, Æ. v. 523.
show, apprise, Æ. i. 891. vi. 109.
tell, describe, Æ. iii. 717. vi. 565. viii. 346. xi. 249.
doceor, v. 2. I am taught, informed, Æ. vi. 614.
doctissimus, adj. most skilled, Æ. x. 225.
doctus, adj. experienced, Æ. vi. 292.
Dodon-a, æ, f. Dodona, G. i. 149.
Dodonæ-us, adj. Dodonæan, brazen, Æ. iii. 466.
dol-ens, entis, par. grieving, angry, Æ. i. 9.
doleo, v. 2. I grieve, repine, mourn, Æ. iv. 434.
Dolichá-on, onis, Dolichaon, Æ. x. 696.
doliturus, par. to be moved with resentment, Æ. xi. 732.
dol-on, onis, m. a staff with a dagger in it, a stiletto, Æ. vii. 664.
Dol-on, onis, m. Dolon, Æ. xii. 347.
Dolop-es, um, pl. m. the Dolopes, Æ. ii. 7, &c.
dol-or, óris, m. pain, a disease, G. iii. 457.
a pang, Æ. iv. 693.
grief, sorrow, G. iii. 112. Æ. i. 25. 209. 366. 668. ii. 3. 776. iv. 474. 547. v. 5. 172. vi. 31. 383. 464. ix. 216. 426. x. 64. 507. 863. xi. 151. 159. xii. 599. 945.
woe, Æ. xii. 880.
affliction, Æ. xii. 146.
a calamity, Æ. iv. 419.
resentment, rage, indignation, Æ. ii. 594. v. 608. vii. 291. viii. 220. 501. ix. 66-139. x. 398. xi. 709.
dol-us, i, m. deceit, guile, a wile, trick,
fraud, Æ. ii. 34. 44. 152. 196. 252. iv. 95. vi. 29. viii. 206. xi. 712.
delusion, Æ. i. 684.
a maze, Æ. v. 590.
treachery, Æ. v. 342.
a treacherous engine, or machine, Æ. ii. 264.
an intrigue, G. iv. 346.
stratagem, Æ. ii. 390. xi. 523.
a plot, Æ. iv. 296. 563.
secret guilt, crime, Æ. vi. 567.
domand-um, i, ger. taming, breaking,
training, G. iii. 206.
domandus, par. subdued, G. ii. 62.
tamed, G. iii. 206.
dom-ans, antis, par. subduing.
domin-a, æ, f. a lady, or queen, Æ. iii. 438. vi. 397. xi. 805. 868.
a goddess, Æ. iii. 113.
dominatus, par. having ruled, governed.
dominor, v. 1. I bear absolute rule over, reign over,
domineer, Æ. ii. 327. vi. 766. vii. 70.
prevail, Æ. v. 37. G. i. 154.
domin-us, i, m. a lord or master, an husband, Æ. iv. 214.
domito, v. 1. I tame, or break, G. i. 285.
domit-or, óris, m. a tamer, breaker, a ruler, sovereign, Æ. v. 799.
domitr-ix, icis, f. a tamer, breaker.
domiturus, par. fit to correct or allay, G. iv. 102.
domitus, par. tamed, broken, G. iii. 206.
subdued, G. ii. 114. Æ. ix. 84.
or vanquished, G. iii. 30.
domo, v. 1. I vanquish, overcome, G. ii. 456.
subdue, G. iii. 539. Æ. ii. 198. ix. 608.
domor, v. 1. I am forced, bent, G. i. 169.
dom-us, i, vel ús, f. a house or home,
E. i. 36. & passim.
a temple, Æ. vi. 81.
a palace, G. ii. 461. Æ. i. 600. 637. ii. 300. 311. iv. 645. viii. 65. x. 1. 101. 140.
wainscot, carving, G. ii. 443.
a seat, Æ. ii. 241. 635. x. 52. xii. 546. 547.
a dome or labyrinth, Æ. vi. 27.
a shop, Æ. viii. 422.
a habitation, abode, G. iv. 363. 446. 481. Æ. i. 140. iv. 311. v. 732. vi. 268. 673. 705. vii. 122. viii. 39. xii. 519.
a settled habitation, Æ. iii. 85. 137. 550. v. 638. vii. 126.
a town or city, Æ. x. 183.
a family, G. ii. 524. iv. 209. Æ. i. 284. 356. ii. 651. v. 121. vii. 52. 336. 348. 371. viii. 270. 490. x. 141. xi. 163. 395.
a lineage, Æ. iii. 97.
a race, Æ. i. 284. 661. ix. 448.
a nest, G. i. 182.
a hive, G. iv. 159.
a hold, retreat, Æ. v. 214. viii. 225.
a haunt, G. ii. 209. Æ. iii. 647.
a grot, Æ. i. 168. iii. 618.
or cavern, Æ. vi. 53. 31. viii. 192. 253. 262.
a region, quarter, country, G. i. 371. ii. 115. Æ. vi. 534. viii. 114.
donari-um, i, n. a temple, G. iii. 533.
donatus, par. given, rewarded, Æ. v. 268. 305.
donec, adv. until, while,
doneo, v. 1. I give, present, reward, Æ. v. 361.
don-um, i, n. a gift, present, a grant, G. iv. 520.
or favour, Æ. viii. 658.
a reward or prize, Æ. v. 266. 385. 391. 400. 478. 543. ix. 283.
an offering, G. iii. 22. Æ. iii. 301. 439. vi. 225. vii. 86. ix. 626. xi. 479.
a sacrifice, Æ. iv. 63.
a promise, Æ. v. 362.
Dony's-a, æ, f. Donysa, Æ. iii. 125.
Doricus, adj. Grecian, Æ. ii. 27. vi. 83.
Dor-is, idis, f. Doris, or the sea, Æ. x. 5.
dormio, v. 4. I sleep.
dors-um, i, n. a back, a shelf or heap of sand, Æ. x. 303.
a ridge, Æ. i. 110.
the side, edge, G. iii. 436.
the waist, Æ. x. 226.
Dory-cl-us, i, m. Doryclus, Æ. v. 620. 647.
dos, dotis, f. a portion, dowry.
dotál-is, e, adj. given in dowry, in or for dowry, Æ. iv. 104. xi. 369.
Dot-o, ús, f. Doto, Æ. ix. 102.
dotor, v. 1. I am endowed, or paid a dowry.
drac-o, ónis, m. a dragon, a serpent or snake, Æ. ii. 225. xi. 751.
Dranc-es, is, m. Drances, Æ. xi. 122. &c.
Drepan-um, i, n. Drepanum, Æ. iii. 707.
Drus-i, órum, pl. m. the Drusi, Æ. vii. 284.
Dryad-es, um, pl. f. the Dryads, woodland nymphs, Æ. v. 59.
sylvan, G. i. 11.
Drym-o, ús, f. Drymo, G. iv. 336.
Dryop-e, es, f. Dryope, Æ. x. 551.
Dryop-es, um, pl. m. the Dryopes, Æ. iv. 146.
Dry-ops, opis, m. Dryop, Æ. x. 346.
dubitandus, par. to be doubted.
dubito, v. 1. I doubt, fear, G. ii. 29. Æ. viii. 614.
consider, muse, Æ. ix. 12. 190.
dubius, adj. doubtful, uncertain, wavering, Æ. iv. 55.
dangerous, perilous, Æ. vi. 196.
non dubius, plain, G. iv. 253.
ducendus, par. to be drawn, Æ. ii. 232.
to be carried off, Æ. vii. 359.
duc-ens, entis, par. leading, conducting,
drawing, fetching, Æ. ii. 238. 694. ix. 623.
bringing in, bringing on, G. iii. 156. Æ. iii. 195.
duco, v. 3. I lead, go along with, conduct,
lead forth, or draw out, G. iv. 21. Æ. xi. 464.
lead in triumph, Æ. iv. 326.
solemnize, G. iv. 256.
guide, bring round, G. i. 6.
guide, direct, Æ. i. 401.
wage, Æ. viii. 55.
bear, carry, Æ. viii. 665.
bring, Æ. viii. 68. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. G. iii. 317. iv. 551. Æ. i. 645. iv. 636. v. 550. x. 206.
usher in, Æ. ii. 802.
deduce, derive, Æ. v. 563. 801. vi. 834.
form, fashion, Æ. vi. 848.
beat out, mould, Æ. vii. 634.
raise, build, Æ. i. 423.
take, Æ. ix. 49. Æ. v. 385.
receive, Æ. v. 534.
draw, G. iii. 140. Æ. v. 528. ix. 268. xi. 88. 860.
drag, Æ. i. 13. Æ. iii. 315.

- drive, G. iii. 269.
 delay, put off, E. ix. 56.
 spin out, prolong, Æ. ii. 641. iv. 463.
 spend, protract, G. iii. 379. Æ. vi. 539. ix. 166.
 contract, Æ. x. 192.
 incline, Æ. v. 7.
 think, Æ. vi. 690. x. 669.
 ducor, v. 3. I am led,
 conducted, brought home, E. viii. 29.
 brought, Æ. x. 858.
 carried, Æ. xi. 79.
 drawn, G. iii. 170. Æ. ii. 33. 187.
 derived, Æ. x. 145.
 sprung, Æ. i. 19.
 supported, Æ. xi. 85.
 live, am passed over, G. iv. 207.
 duct-or, oris, m. a leader, chief,
 a captain, Æ. v. 133. 249.
 a commander, Æ. vi. 334. xii. 126. 562.
 a general, Æ. viii. 496. xi. 266.
 a king, Æ. ix. 691.
 ductus, par. drawn, G. iii. 533. Æ. vi. 22. xii. 378.
 dragged, G. ii. 395.
 continued, Æ. i. 642.
 chosen, Æ. ii. 201.
 dudum, adv. just before, not long ago,
 long ago, Æ. xii. 632.
 dulced-o, inis, f. delight, joy, G. i. 412. iv. 55.
 dulci-or, us, adj. sweeter.
 dulce-is, e, adj. sweet, fragrant, G. iv. 417. Æ. i. 694.
 pleasant, delightful, E. i. 3. G. i. 414. iv. 563. Æ. iv. 185. 231. xii. 882.
 grateful, E. iii. 82.
 cleur, fresh, G. iii. 445. iv. 61. Æ. i. 167.
 dear, Æ. ii. 138. 777. iv. 318. 342. 495. 651. v. 214. x. 782.
 Dulichi-um, i, n. Dulichium, Æ. iii. 271.
 Dulichius, adj. Dulichian, of Ulysses, E. vi. 76.
 dum, adv. until, while,
 so that, Æ. xi. 792.
 because, Æ. vi. 586.
 as yet, Æ. xi. 70.
 dumet-um, i, n. a place full of bushes, a brake.
 dumosus, adj. bushy, brambly.
 dum-us, i, m. a bush, briar, bramble,
 a brake or thicket, G. iii. 338. iv. 130. Æ. iv. 526. viii. 594. 657. ix. 393. xi. 570. 843.
 duo-o, æ, o, pl. adj. two.
 duoden-i, æ, a, pl. adj. twelve.
 dupl-ex, icis, adj. double, twofold,
 both or two, Æ. i. 93. iv. 470. vii. 140. ix. 16. x. 667.
 broad, G. i. 172. or large, G. iii. 87.
 duplicatus, par. doubled, bowed, bent.
 duplico, v. 1. I double, increase.
 durand-um, i, ger. lasting, continuing, G. ii. 295.
 durésco, v. 3. I harden.
 durissimus, adj. most severe, cruel, Æ. vi. 566.
 duro, v. 1. I harden,
 endure, persevere, Æ. i. 207.
 sustain, Æ. viii. 577.
 last, G. ii. 190.
 become hard, E. vi. 35.
 durus, adj. hard, stiff, Æ. v. 403. vii. 747.
 rough, unpleasant, harsh, G. iv. 102.
 stubborn, Æ. ii. 479. viii. 315. xi. 318.
 rigid, E. x. 44. G. iii. 502. Æ. v. 436. x. 72. 791. xii. 73.
 inexorable, G. iii. 68.
 unrelenting, G. iii. 259. Æ. iv. 428.
 sharp, pinching, G. iv. 239. or frosty, G. iii. 297.
 biting, galling, G. iii. 208.
 sturdy, Æ. vii. 504.
 hardy, G. i. 63. 160. (or invincible) ii. 170. Æ. iii. 94. v. 730. vi. 54. ix. 468. 603. x. 317. xi. 48. 288.
 difficult, Æ. i. 563.
 toilsome, Æ. iv. 437. 688. vii. 807. viii. 291.
 great, G. ii. 412.
 grievous, Æ. iv. 488. v. 5. viii. 380.
 necessitous, G. i. 146.
 rocky, (laborious) Æ. iv. 247.
 flinty, Æ. iv. 366. ix. 715.
 iron, G. ii. 355. Æ. ix. 510.
 solid, Æ. xi. 890. 895.
 massy, Æ. v. 478.
 weighty, G. iii. 515.
 rude, rigorous, G. iv. 399.
 cruel, E. x. 47. Æ. vi. 442. x. 745. xi. 157. xii. 809.
 or stern, Æ. ii. 7. x. 393. 422.
 hard-hearted, G. iv. 512. Æ. x. 45.
 severe, G. ii. 369. i. 4. Æ. vi. 377.
 hot, Æ. ix. 726. x. 146. xii. 410.
 dangerous, Æ. iii. 706. viii. 371.
 substantivè, dangers, difficulties, Æ. viii. 522.
 dux, ducis, com. a guide, leader, conductor, Æ. i. 364.
 a king, G. iv. 4. Æ. x. 370. xi. 7.
 or chief, Æ. ii. 261. & passim.
 a general, Æ. xi. 519.
 a pilot, Æ. iii. 470.
 a master, Æ. x. 574.
 Dym-as, antis, m. Dymas, Æ. ii. 340, &c.
 E
 è, præ. out of,
 of, Æ. iii. 602. vii. 54. 178. ix. 217.
 from, G. i. 381. iii. 168. & passim.
 eben-um, i, n. ebony.
 ebul-um, i, n. dwarf-elder.
 eb-ur, oris, n. ivory,
 an ivory flute or trumpet, G. ii. 193.
 eburnus, adj. (of) ivory,
 ivory-hilted, Æ. xi. 11.
 Ebus-us, i, m. Ebusus, Æ. xii. 299.
 ecce, adv. lo! behold,
 on a sudden, G. i. 108.
 Echionius, adj. Echionian, Theban, Æ. xii. 515.
 ecquid, adv. whether or no, any thing, Æ. iii. 342.
 ecquis, qua, quid, pro. what, E. x. 23.
 who, Æ. ix. 51.
 any, Æ. iii. 341.
 ed-ax, acis, adj. wasting, devouring, Æ. ii. 758.
 edend-um, i, ger. eating,
 provision, Æ. vii. 113.
 edico, v. 3. I order, ordain, G. iii. 295. Æ. iii. 235. xi. 463.
 charge, command, Æ. x. 258.
 edisco, v. 3. I learn, E. vi. 83.
 edissero, v. 3. I declare.
 editus, adj. high, exposed or rising to, G. ii. 188.
 edo, v. irr. I eat, G. i. 150.
 consume, waste, G. iii. 566. Æ. iv. 66. v. 683. xii. 801.
 edo, v. 3. I utter, (speak) Æ. v. 693. 799. vii. 194.
 bring forth, E. viii. 45. G. iv. 199. Æ. vii. 660.
 beget, Æ. viii. 137.
 make, Æ. ix. 527. 785. x. 602.
 edoceo, v. 2. I inform, relate, Æ. v. 748. viii. 13.
 declare, Æ. x. 152.
 Edónus, adj. Edonean, Thracian, Æ. xii. 365.
 educo, v. 1. I breed up, Æ. x. 518.
 educo, v. 3. I lead forth,
 draw out, Æ. x. 744. xi. 20.
 raise up, build, Æ. ii. 186. vi. 178. xii. 674.
 bear, Æ. vi. 765. 779. ix. 673.
 educate, maintain, Æ. viii. 413.
 eductus, par. brought up, nursed,
 raised high, Æ. ii. 461.
 forged, Æ. vi. 630.
 edurus, adj. (very) hard, tough.
 effatus, par. speaking, having spoken, said,
 told, disclosed, Æ. iv. 456.
 effectus, par. achieved, accomplished, Æ. xi. 14.
 effero, v. irr. I carry, bring forth, or out,
 bring, Æ. xi. 73.
 bring in, Æ. v. 65.
 draw, Æ. ii. 553.
 produce, bear, G. ii. 169.
 display, raise, G. ii. 341. 553. iv. 352. Æ. i. 127. ii. 257. v. 427. 444. viii. 2. 591. x. 262. xi. 183.
 lift up, E. i. 25. Æ. ii. 688. v. 368.
 raise up, support, Æ. ix. 817.
 rescue, Æ. iii. 150.
 (-se) arise, issue, Æ. iii. 215. xii. 441.
 effero, v. irr. I am brought forth, am brought out.
 effervo, v. 3. I boil over, G. i. 471.
 burst through, G. iv. 556.
 efferus, adj. wild, distracted or mad, Æ. viii. 205.
 outrageous, fierce, eager, Æ. viii. 6. x. 898.
 cruel, barbarous, Æ. viii. 484.
 efficio, v. 3. I form, Æ. i. 160.
 take care, E. iii. 51.
 effigies, ei, f. an image, effigy,
 a figure, Æ. ii. 184. iii. 148.
 a resemblance, Æ. iii. 497.
 effingo, v. 3. I form,
 portray, cast, Æ. vi. 32.
 efflagito, v. 1. I desire, demand, Æ. xii. 759.
 efflans, antis, par. breathing out.
 efflo, v. 1. I breathe out, snort.
 effodio, v. 3. I dig out,
 dig, Æ. i. 427.
 effoetus, par. worn out, barren,
 past bearing fruit, G. i. 81.
 decayed, broken, Æ. v. 396. viii. 508.
 weary, G. ii. 417.
 impotent, not able to distinguish, Æ. vii. 440. 452.
 effor (non legitur) v. 1. I speak, utter, tell, Æ. vi. 560.
 effossus, par. digged up, digged out, bored out, Æ. iii. 663.
 effractus, par. dashed out, Æ. v. 480.
 effraenus, adj. unbroken, savage, G. iii. 382.
 effugio, v. 3. I escape, fly, (quick, Æ. xi. 325).
 slip away from, Æ. ii. 793. vi. 701.
 get off, E. iii. 49.
 avoid, Æ. iii. 398.
 speedily pass by, Æ. iii. 272.
 outstrip, scud away, Æ. v. 151.
 effugi-um, i, n. an escape, Æ. ii. 140.
 effulgens, entis, par. shining, effulgent.
 effulgo, v. 2. I shine, glitter,
 sparkle, Æ. ix. 731.
 effulgo, v. 3. I shine, glitter, Æ. viii. 677.
 effultus, par. supported, borne up.
 effundens, entis, par. belching, Æ. vi. 241.
 effundo, v. 3. I pour out,
 pour, Æ. ix. 509.
 shed, Æ. ii. 271. iii. 312. x. 465.
 give up, Æ. i. 93.
 bring out, Æ. ix. 63.
 fling, Æ. vii. 780. x. 574.
 plunge, Æ. xii. 204.
 let flow, toss, G. iii. 92. Æ. xii. 499.
 loosen, slacken, Æ. v. 818.
 start, G. i. 512.
 lose, waste, Æ. v. 446.
 roll, lay low, Æ. xi. 485. xii. 380. 532.
 effusus, par. poured or issuing out, shed, Æ. vii. 788.
 dishevelled, G. iv. 337. Æ. iv. 509.
 starting, G. iii. 104. Æ. v. 143.

317.
 overflowing, G. iv. 238.
 plunged, Æ. vi. 339.
 thrown off, Æ. x. 893.
 lost, G. iv. 492.
 dissolved, Æ. ii. 651.
 flocked, Æ. vi. 305.
 ran down, Æ. vi. 686.
 immoderate, impetuous, G. ii. 352.
 Æ. v. 693. x. 803.
 egelidus, adj. very cold, Æ. viii. 610.
 eg-ens, entis, par. indigent, in want,
 destitute of,
 requiring, Æ. xi. 343.
 desirous, Æ. v. 751.
 egénus, adj. wanting, destitute,
 distressed, Æ. vi. 91. x. 367.
 little, mean, Æ. viii. 365.
 egeo, v. 2. I need, require, G. ii. 28.
 Æ. ii. 522.
 want, stand in need of, Æ. ix. 88.
 Egeri-a, æ, f. Egeria, Æ. vii. 763.
 775.
 egést-as, átis, f. extreme poverty, pe-
 nury, need,
 want (ill) G. iii. 319. Æ. vi. 276.
 ego, pro. I, I myself.
 egomet, pro. I myself.
 egredior, v. 3. I come ashore, Æ. viii.
 122.
 egregius, adj. excellent, Æ. v. 361. vii.
 213. 473.
 remarkable, Æ. vi. 381. x. 435. xi.
 705. xii. 275.
 worthy, precious, Æ. vi. 523. vii.
 556.
 goodly, Æ. iv. 150. ix. 581.
 brave, Æ. xi. 24. 417. 432.
 high, vast, Æ. iv. 93.
 illustrious, Æ. xi. 355.
 famous, renowned, G. ii. 155. Æ. i.
 445. v. 297. vi. 770. vii. 258. viii.
 290. x. 778.
 egréssus, par. gone forth,
 landing, Æ. i. 172. iii. 79. x. 283.
 eheu! interj. alas!
 eja, interj. away!
 ejection, par. cast or thrown ashore,
 Æ. i. 578.
 shipwrecked, Æ. iv. 373.
 banished, Æ. viii. 646.
 stretched out at length, Æ. x. 894.
 elábor, v. 3. I slip, spring away, Æ. v.
 151.
 glide, G. i. 244.
 elápsus, par. slipped away (or aside,
 Æ. v. 445.)
 escaped, Æ. i. 242. ii. 313. 526. viii.
 492. ix. 545.
 sliding, or breaking out, G. ii. 305.
 shot, let go, Æ. ix. 632.
 elatus, par. tossed high, Æ. xii. 115.
 raised up, G. iii. 108. Æ. x. 415.
 raised above, Æ. vi. 28.
 puffed up, Æ. xi. 715.
 Electr-a, æ, f. Electra, Æ. viii. 135.
 electr-um, i, n. amber,
 a mixture of gold and silver, Æ.
 viii. 402. 624.
 elephánt-us, i, m. ivory, G. iii. 26.
 Æ. iii. 464. vi. 895.
 Eléus, adj. Elean, of Elis, G. iii.
 202.
 Eleusinus, adj. of Eleusis, G. i. 163.
 Eliad-es, um, adj. pl. f. Elean, of E-
 lis, G. i. 59.
 elicio, v. 3. I draw down, G. i. 109.
 elido, v. 3. I strangle, kill, Æ. viii.
 283.
 eligo, v. 3. I choose, select, Æ. vii.
 274.
 eligor, v. 3. I am chosen, G. iv. 296.
 El-is, idis, f. Elis, Æ. iii. 694. vi.
 588.
 Elis-a, æ, f. Elisa, Æ. iv. 335.
 elisus, par. dashed, broken,
 forced out, Æ. viii. 261.
 eloqui-um, i, n. eloquence, Æ. xi.
 383.
 eloquor, v. 3. I speak relato. Æ. iii.
 39.
- eluceo, v. 2. I shine (forth am bright,
 G. iv. 98.
 elúctor, v. 1. I am squeezed, forced
 out, G. ii. 244.
 eládo, v. 3. I mock, Æ. xi. 695.
 deceive, disappoint, G. i. 226.
 eládor, v. 3. I am mocked, disappoint-
 ed, Æ. xii. 755.
 eluor, v. 3. I am washed out, am wash-
 ed away, Æ. vi. 742.
 Elym-us, i, m. Elymus, Æ. v. 73.
 300. 323. 339.
 Elysi-um, i, n. Elysium, Æ. v. 735.
 vi. 542. 744.
 Elysium, adj. Elysian, G. i. 38.
 Emathi-a, æ, f. Emathia, G. i. 492. iv.
 390.
 Emathi-on, ónis, m. Emathion, Æ.
 ix. 571.
 eménsus, par. (act.) having measur-
 ed,
 or passed, Æ. v. 628. vii. 160. x.
 772. xi. 244.
 (pass.) measured, or passed over, G.
 i. 450.
 emico, v. 1. I leap from, Æ. ii. 175.
 jump, leap out, Æ. vi. 5.
 spring on (shoot away) Æ. v. 319.
 337. ix. 738. xii. 728.
 leap, Æ. xii. 327.
 prance, Æ. xi. 496.
 excel, am eminent, Æ. v. 319.
 emineo, v. 2. I rise up to, Æ. x. 227.
 eminus, adv. from afar, at a dis-
 tance.
 emissus, par. sent forth,
 gone forth, G. iv. 22.
 let loose, G. iii. 551.
 shot, Æ. xi. 676.
 emitto, v. 3. I send out,
 hurl, throw, Æ. ix. 52. x. 474.
 emo, v. 3. I procure, purchase, G. i.
 31.
 emor, v. 3. I am purchased, Æ. ix.
 206.
 emotus, par. removed,
 thrown off, Æ. ii. 493.
 relieved, Æ. vi. 382.
 emoveo, v. 2. I remove, Æ. vi. 524.
 emptum, sup. to have purchased, Æ.
 x. 503.
 emunio, v. 4. I secure, Æ. viii. 227.
 en! adv. lo! behold!
 enarrabil-is, e, adj. to be expressed, re-
 lated, Æ. viii. 625.
 Encelad-us, i, m. Enceladus, Æ. iii.
 578. iv. 179.
 enim, conj. for,
 therefore, G. iii. 70.
 Enip-eus, ei, vel eos, m. Enipeus, G.
 iv. 368.
 eniteo, v. 2. I shine, grow rich, G. ii.
 211.
 appear, Æ. iv. 150.
 enitor, v. 3. I climb or shoot up, G. ii.
 360.
 teem, Æ. vii. 320.
 enixus, par. having brought forth, Æ.
 iii. 327.
 having farrowed, Æ. iii. 391. viii.
 44.
 eno, v. 1. I escape, pass, Æ. vi. 16.
 enód-is, e, adj. without knots, smooth,
 G. ii. 78.
 ens-is, is, m. a sword.
 Entell-us, i, m. Entellus, Æ. v. 387,
 &c.
 enumeró, v. 1. I recount, rehearse.
 eo, v. irr. I go,
 go forth (am given) Æ. vii. 637. viii.
 595.
 go out, issue, Æ. iv. 130.
 go off, Æ. ii. 578.
 proceed, Æ. vi. 95. xii. 566.
 lead, G. iii. 77.
 advance, Æ. ix. 424. x. 458.
 march, Æ. iv. 149. vi. 880. vii. 698.
 761. viii. 555. ix. 25. 369. 597. xi.
 389. 433. xii. 555.
 rush, Æ. i. 246. vii. 223. xii. 452.
 walk, Æ. v. 269. vii. 162. 281. ix. 649.
- walk abroad, Æ. ii. 27.
 ride, Æ. vi. 589. ix. 269.
 come, Æ. i. 518. ii. 375. viii. 466.
 sail, Æ. ii. 254. iii. 374. iv. 310.
 fly, Æ. xii. 283.
 reach, Æ. i. 376. iii. 254.
 or ascend, Æ. v. 451. xi. 192. xii.
 409. 592.
 run down, Æ. ii. 173. ix. 434.
 run Æ. ix. 449. 664. glide along,
 flow, Æ. viii. 726.
 percade, am diffused, G. iv. 221. Æ.
 iv. 443. 665.
 drop, G. iii. 507.
 ooze, G. ii. 245.
 hang, Æ. v. 559.
 am, G. ii. 344. Æ. viii. 671.
 eódem, adv. the same place, Æ. ix.
 689.
 Eó-us, i, m. the day-star, Æ. vi. 86.
 G. i. 288. Æ. iii. 588.
 dawning, day-break, Æ. iii. 588. xi.
 4.
 Eóus, adj. Eastern,
 (of the) morning, G. i. 221.
 Epé-us, i, m. Epeüs, Æ. ii. 264.
 Ephyr-e, es, f. Ephyre, G. iv. 343.
 Ephyreus, adj. Corinthian, G. ii.
 464.
 Epidáur-us, i, f. Epidaurus, G. iii.
 44.
 Epir-us, i, f. Epirus, G. i. 59, &c.
 Epytid-es, æ, m. (Periphanthes) the
 son of Epytus, Æ. v. 547. 579.
 epul-æ, árum, pl. f. a banquet, feast,
 viands, G. iv. 378.
 (meat) food, Æ. iv. 484. vi. 599. vii.
 110.
 epulándus, par. to be eaten, Æ. iv.
 602.
 epulátus, par. having feasted, feast-
 ing.
 Epul-o, ónis, m. Epulo, Æ. xii. 459.
 epulor, v. 1. I feast or feed upon, Æ.
 iii. 224.
 equ-a, æ, f. a mare.
 equ-es, itis, m. an horseman,
 (of) horse, Æ. v. 560. vii. 804. viii.
 518. ix. 48. 367. x. 239. xi. 483.
 464. 504. 512. 517. 598. xii. 408.
 (plural) cavalry.
 equestr-is, e, adj. of an horse or horse-
 man.
 Equicol-us, i, m. Equicolus, Æ. ix.
 684.
 equidem, conj. verily, truly, indeed.
 equinus, adj. of an horse, horse's,
 of the horse kind, G. iii. 72.
 of horses' hair, Æ. ix. 622. x. 869.
 equitát-us, ús, m. the horse, the caval-
 ry,
 a horse brigade, Æ. viii. 535.
 equito, v. 1. I ride.
 equ-us, i, m. an horse,
 a colt, Æ. iv. 515.
 Erat-o, ús, f. Erato, Æ. vii. 37.
 Ereb-us, i, m. Erebus, G. iv. 471, &c.
 hell, Æ. vi. 247.
 eréctus, par. raised high, Æ. iv. 505.
 eréptus, par. taken, snatched away,
 taken out, Æ. i. 646.
 torn from, Æ. vii. 186.
 ravished, Æ. iii. 330. xii. 141.
 rescued, Æ. ii. 413. iii. 476.
 saved, escaped, Æ. i. 596. 646. iii.
 711.
 lost, stolen, Æ. v. 342. xii. 799.
 slain, Æ. x. 878.
 Erét-um, i, n. Eretum, Æ. vii. 711.
 ergo, conj. therefore.
 ergo, adv. for, for one's sake, Æ. vi.
 670.
 deservedly, G. ii. 393.
 Ericét-es, is, m. Ericetes, Æ. x. 749.
 Erichthoni-us, i, m. Erichthonius, G.
 iii. 113.
 Eridan-us, i, m. Eridanus, G. i. 482,
 &c.
 erigo, v. 3. I erect,
 raise up, rear, Æ. vi. 63. Æ. iv. 450,
 590.

- spout*, Æ. iii. 423. (*hurl*) 576.
Erigone, es, f. *Erigone* (*the sign*
Virgo) G. i. 33.
erigor, v. 3. *I am raised up*, Æ. viii.
 25.
I ascend, Æ. ix. 240. or *rise high*,
 Æ. viii. 417.
Erinnyes, yos, f. *Erinnys*, Æ. ii. 337.
a fury, Æ. vii. 447. 570.
a pest, an incendiary, Æ. ii. 573.
Eriphyle, es, f. *Eriphyle*, Æ. vi.
 445.
eripiens, entis, par. taking away, Æ.
 viii. 254.
eripio, v. 3. *I take (snatch) away*,
bereave, Æ. ii. 736. vii. 236. ix. 129.
catch, Æ. vii. 119.
draw, Æ. iv. 579. vi. 260. x. 783.
 896.
withdraw, Æ. xii. 917.
draw out, Æ. xii. 388.
tear out, rend, Æ. xii. 388.
clip, G. iv. 107.
hasten, Æ. ii. 618.
bring safe, convey, Æ. ii. 665. vi.
 111.
save, deliver, rescue, Æ. ii. 134.
 289. iii. 560. v. 464. 690. 810. vi.
 365. ix. 400. xii. 539.
eripior, v. 3. *I am taken or snatched*
away,
I escape, Æ. xii. 948.
errabundus, par. wandering, straying,
 E. vi. 58.
errand-um, i, ger. roving, G. iv. 203.
errans, antis, par. wandering, stray-
ing, Æ. vii. 493.
erring, uncertain, Æ. vii. 493.
roving, Æ. ii. 570.
swimming, glimmering, Æ. iv. 691.
floating, Æ. iii. 76.
creeping, E. iv. 19.
erratur, v. imp. it is travelling, G. iii.
 249.
erratus, par. wandered, or sailed a-
bout, Æ. iii. 690.
eruo, v. 1. *I rove (up and down) wan-*
der,
stray (or graze, E. i. 9. ii. 21.) Æ.
 iii. 204.
miss (straggle from) Æ. ii. 739.
range, G. iii. 246.
run up and down, Æ. ii. 489.
hover, G. ii. 283. Æ. iv. 684.
err-or, oris, m. a wandering,
a turning and winding, Æ. v. 591.
 vi. 27.
deceit, Æ. ii. 48.
surprise, E. viii. 41.
error, (Æ. x. 392.) or *mistake*, Æ. ii.
 412. iii. 181. vii. 199. x. 110.
distraction, G. iii. 513.
(plur.) travels, voyages, Æ. i. 755.
erubesco, v. 3. I blush, am ashamed,
 E. vi. 2.
reverence, respect, Æ. ii. 542.
eructans, antis, par. casting out, Æ.
 iii. 576.
or vomiting out, Æ. iii. 632.
eructo, v. 1. I throw up, disembody,
 Æ. vi. 297.
erudio, v. 4. I teach, instruct, Æ. ix.
 203.
erumpo, v. 3. I break or burst out,
fly out, G. iv. 313.
sally out, G. iv. 78. Æ. x. 604.
spring out, Æ. x. 890. xi. 609.
show, discover, G. i. 446.
eruo, v. 3. I pluck, root or tear up,
destroy, overturn, (heave) Æ. ii. 5.
 612. xii. 569.
whirl, G. i. 320.
fell, Æ. ii. 623.
conquer, Æ. vi. 838.
erutus, par. plucked up, torn,
overthrown, razed, Æ. xi. 279.
Erycinus, adj. of Eryx, Æ. v. 759.
 x. 36.
Erymanth-as, i, m. Erymanthus, Æ.
 v. 448, &c.
Erym-as, anthos, m. Erymas, Æ. ix.

702.

Er-yx, ycis, m. Erix, Æ. i. 370, &c.
esc-a, a, f. meat, food.
essed-uni, i, n. a car, chariot, G. iii.
 204.
est, v. imp. it is possible, it can, G. iv.
 447.
one might, Æ. vi. 596. viii. 676.
esto, (impers.) put case it is so, be it
so,
admit, I grant, Æ. iv. 35. vii. 313. x.
 67. xii. 821.
et, conj. and, also, both,
even, Æ. ii. 49. v. 851.
and then, G. ii. 267.
etiam, conj. also, likewise, even,
yet, G. iii. 189.
still, Æ. vi. 485.
Etruri-a, æ, f. Etruria, G. ii. 583, &c.
Etrusc-i, orum, pl. m. the Etrurians,
 Æ. ix. 150, &c.
Etruscus, adj. Etrurian, Tuscan.
etsi, conj. although.
Evadu-e, es, f. Evadne, Æ. vi. 447.
evado, v. 3. I get out of, Æ. ix. 99.
issue from, go out of, Æ. xi. 905.
pass, escape, G. iv. 485. Æ. ii. 731.
 iii. 282. v. 89. vi. 425. ix. 99. 386.
 560. x. 55. 816. xi. 702.
arrive, Æ. ii. 531.
reach, pass through, Æ. xii. 907.
go up, mount, Æ. ii. 458. iv. 685.
reascend, Æ. vi. 18.
evaleo, v. 2. I am able, can, Æ. vii.
 757.
Evand-er, ri, m. Evander, Æ. x. 515.
Evandrius, adj. of Evander's son, Æ.
 x. 394.
Evandr-us, i, m. Evander, Æ. viii.
 100, &c.
evanesco, v. 3. I vanish away, Æ. ix.
 658.
ev-ans, antis, par. shouting in praise
of Bacchus, Æ. vi. 517.
Ev-as, antis, m. Evas, Æ. x. 702.
Euboicus, adj. Eubœan, Æ. vi. 2, &c.
eveho, v. 3. I advance, Æ. vi. 130.
evenio, v. 4. I happen, come to pass,
 Æ. ii. 778.
evēut-us, ūs, m. an event, issue,
success, Æ. xi. 758.
a remedy, G. iv. 397.
everbero, v. 1. I flap upon, Æ. xii.
 886.
evērs-or, oris, m. an overthrower,
destroyer, Æ. xii. 545.
evērsus, par. overthrown, razed, Æ. ii.
 571. x. 45.
or sacked, Æ. ii. 746.
broken, sinking, reeling, G. i. 500.
evērti, v. 3. I turn upside down, over
turn, up turn,
grub, G. ii. 208.
fell or cut down, G. i. 256. Æ. xi.
 156.
rouse, Æ. i. 43.
evictus, par. overcome,
cut down, Æ. ii. 630.
evinco, v. 3. I bear down, Æ. ii. 497.
evinctus, par. bound,
crowned, Æ. v. 494. 774. viii. 286.
eviscero, v. 1. I bowel or tear, Æ. xi.
 723.
Eumēd-es, is, m. Eumedes, Æ. xii.
 346.
Eumēl-us, i, m. Eumelus, Æ. v.
 665.
Eumenid-es, um, pl. f. the (three) fu-
ries, G. i. 278. &c.
umeni-us, i, m. Eumenius, Æ. xi.
 666.
eūnd-um, i, ger. going.
evoco, v. 1. I call, summon,
conjure, raise up, Æ. iv. 242.
evōe, interj. evōe, Æ. vii. 389.
evolo, v. 1. I fly out or away,
spring, Æ. ix. 477.
evōlvo, v. 3. I roll, wind,
empty, Æ. v. 807.
unfold, declare, Æ. ix. 523.
nuise upon, revolve, G. iv. 309.

evomo, v. 3. I vomit up, Æ. viii. 253.
Euphrat-es, is, m. Euphrates, G. i.
 509, &c.
Eurōp-a, æ, f. Europe, Æ. i. 365. &c.
Eurōt-as, æ, m. Eurotas, E. vi. 83.
 &c.
Eur-us, i, m. Eurus, the east (wind),
wind, G. i. 453. iv. 29. 192. Æ. i.
 383. viii. 223.
Euryal-us, i, m. Euryalus, Æ. v. 294.
 &c.
Eurydic-e, es, f. Eurydice, G. iv.
 486. &c.
Eurypyl-us, i, m. Eurypylus, Æ. ii.
 114.
Eurysih-eus, ei, m. Euristheus, G.
 iii. 4. Æ. viii. 292.
Euryti-on, ōnis, m. Eurytion, Æ. v.
 495, &c.
ex, præ. out of,
according to, Æ. v. 244. viii. 186.
from, E. iii. 70. G. ii. 76. 205. 300.
 389. & passim.
with, G. ii. 69. Æ. viii. 621.
of, Æ. ii. 659. iii. 613. iv. 138. v.
 266. 305. vii. 703. xi. 10. 538.
 575. 820. 850.
in, G. iii. 26. 341. iv. 507. Æ. i. 456.
 v. 773. vii. 139. 177. x. 362.
since, Æ. i. 623. ii. 169. xi. 261.
after, G. i. 393. Æ. iii. 494.
(illo) ever since, Æ. viii. 268. xii.
 32.
(quo) ever since, Æ. ii. 642. *since*, v.
 47.
from that time, Æ. viii. 47.
exact-a, ōrum, pl. n. (subst.) discove-
ries, Æ. i. 309.
exactus, par. passed (over),
ended, finished, G. i. 435. iii. 190.
 Æ. v. 46. vi. 637.
fulfilled, accomplished, G. iii. 139.
exacuo, v. 3. I whet, sharpen,
point, G. i. 264.
exæstuo, v. 1. I boil,
burn, Æ. ix. 798.
exām-en, inis, n. a swarm (of bees),
the tongue, needle or beam of a ba-
lance, Æ. xii. 725.
exanimatus, par. astonished, disheart-
ened, Æ. v. 805.
exanim-is, e, adj. astonished, lifeless,
half dead, Æ. v. 669.
breathless, Æ. iv. 672. ix. 444.
dead, Æ. v. 481. 517. ix. 451.
exanimus, adj. lifeless, breathless, Æ.
 i. 484. xi. 30.
dead, Æ. vi. 149. x. 841. xi. 51.
 110.
exardeo, v. 2. I am fired, burn,
I glow, am fierce or vehement, Æ. ii.
 575.
exaudio, v. 4. I hear, Æ. i. 219.
exaudior, v. 4. I am heard.
exauditus, par. heard, Æ. xi. 157.
excēd-ens, entis, par. departing.
excēdo, v. 3. I depart, go forth, go
out,
leave, fly out, Æ. i. 357. iii. 61. xi.
 540. xii. 842.
retire, retreat, Æ. ix. 789.
decline, Æ. v. 380.
excēll-ens, entis, adj. stately, Æ. xii.
 250.
excēlsus, adj. high, lofty, Æ. v. 35.
excēpto, v. 1. I draw, receive, G. iii.
 274.
excēptus, par. except, received, Æ. x.
 867.
met, intercepted, Æ. xi. 684.
surprised, Æ. vi. 173.
excidi-um, i, n. the sacking of a city,
ruin, destruction, G. ii. 505. Æ. i.
 22. v. 626. viii. 386. x. 46.
excido, v. 3. I fall out (or from),
drop out, Æ. xii. 424. *drop from*,
 Æ. ii. 658.
forget, slip out of, Æ. i. 26.
escape, G. iv. 413.
come, am sent, Æ. ix. 113.
excido, v. 3. I cut down, hew, Æ. i.

429.
excio, v. 4. *I raise up*, E. viii. 98.
raise, E. v. 790.
summon, rouse, E. v. 107.
excipio, v. 3. *I receive*,
take, E. iii. 18.
take upon (one), succeed to, E. i. 276.
entertain, E. v. 41.
cherish, favour, G. ii. 345.
second, E. ix. 54.
exempt, except, E. ix. 271.
bound, limit, G. iv. 207.
surprise, E. iii. 332. x. 387.
invade, kill, E. ix. 763. xii. 507.
intercept, sustain, E. xi. 517.
befal, E. iii. 318.
answer, reply, E. iv. 114. ix. 258.
see, discover, E. iv. 297.
excisurus, par. *to raze*, E. xii. 762.
excisus, par. *cut, hewn, hollowed*, E.
vi. 42.
destroyed, razed, E. ii. 637.
excito, v. 1. *I excite, provoke*,
awaken, E. ix. 221.
stir, (wake) E. viii. 543.
raise, erect, G. iv. 549.
alarm, rouse, E. ii. 723. viii. 434.
xii. 440.
excitus, par. *excited, stirred up*, E.
iv. 301.
stung, E. vii. 376.
shook, struck, E. vii. 722. xii. 445.
excitus, par. *raised*, E. x. 38.
roused, E. iii. 676. vii. 642.
exclamo, v. 1. *I cry out*.
exclásus, par. *shut out*,
debarred, hindered, G. iv. 147.
excolo, v. 3. *I improve, polish*, E. vi.
663.
excoquo, v. 3. *I dry, prepare*, G. ii.
260.
excoquor, v. 3. *I am boiled away, ex-*
haled, G. i. 88.
exerétus, par. *grown big*, G. iii. 398.
excubiæ, arum, pl. f. *watch*,
a sentry, guard, E. ix. 159.
excubo, v. 1. *I stand sentry, keep*
watch and ward, E. ix. 175.
excudo, v. 3. *I strike out*, G. i. 135.
E. i. 174.
build, make, G. iv. 57.
caroe, E. vi. 847.
excursus, us, m. *an excursion*, G. iv.
194.
excussus, par. *shaken off*,
slipt, E. iii. 267.
expelled, driven out, E. vii. 299.
flung, thrown out, E. x. 590.
cast, dismounted, E. xi. 615. 640.
dropt, E. ix. 476.
having lost, E. vi. 353.
excutiens, entis, par. *shaking*, E.
xii. 7.
excutio, v. 3. *I shake off, (clude)*, E. ii.
224.
slip, E. iii. 683.
strike off, E. xii. 493.
strike down, (jostle) E. xii. 470.
532.
break, E. xii. 158.
draw out, rouse, E. ix. 68.
excutior, v. 3. *I am shook (thrown)*
out,
am cast, driven from, E. iii. 200.
am roused, E. ii. 302.
I glance, E. x. 777.
exedo, v. irr. *I consume*, E. v. 785.
exemplum, i, n. *an example, a spe-*
cimen.
exémptus, par. *appeased*, E. i. 216.
viii. 184.
exeo, v. irr. *I go out*, E. i. 34. 41. &c.
go forth, G. iv. 67. E. i. 306.
(or march) viii. 585. xi. 903.
come out, E. v. 492.
overflow, G. i. 115. E. ii. 497.
sprout, spring forth, G. ii. 53.
grow up, G. ii. 81. 368.
rise, arise, E. viii. 65. 75.
avoid, clude, E. v. 438. xi. 750.
exequor, v. 3. *I sing, set forth*, G.
iv. 2.
exerceo, v. 2. *I exercise, employ*,
practise, G. i. 403.
do, G. i. 268.
make, G. iv. 100.
work, G. i. 210. ii. 356. E. viii. 424.
till (ply) G. i. 99. 220. E. vii. 748.
x. 142. xi. 319.
lead, E. i. 499.
manage, E. vii. 782.
whip, E. vii. 380.
vex, trouble, E. iv. 623. vii. 441.
(or pursue) G. iv. 453.
glut (show) G. iii. 152.
exerceor, v. 2. *I am exercised*,
am busy, labour, G. iv. 159.
exercitus, us, m. *an army*,
a great flock, G. i. 382.
or shoal, E. v. 824.
exercitus, par. *exercised, tossed*,
cleared, stirred, G. iii. 529.
exértus, par. *naked, bare*.
exésus, par. *eaten (up)*,
scoopt, hollowed out, G. ii. 214. iv.
419. E. viii. 418.
rotten, hollow, G. iv. 44.
exhálans, ántis, par. *breathing out*,
E. ii. 562.
exhalo, v. 1. *I exhale, breathe out*.
exháustus, par. *exhausted, wasted*,
drained, G. iii. 309.
ended, finished, E. iv. 14.
undergone, E. i. 599. x. 57. xi. 256.
or taken, E. ix. 356.
substant. the taking of pains, G. ii.
398.
exhorresco, v. 3. *I dread*, E. vii.
265.
exhortátus, par. *exhorted, advised*, E.
xii. 159.
exhortor, v. 1. *I encourage, rouse*, E.
vii. 472. xi. 610.
advise, E. i. 75. vii. 777. x. 53.
exigo, v. 3. *I drive out*,
lead, E. xi. 569. *or spend, pass*
away, E. i. 75. vii. 777. x. 53.
contrive, weigh, E. iv. 476.
thrust, E. x. 682. 815.
exiguus, adj. *little, small*,
few, E. v. 754.
slender, E. vi. 493. vii. 113.
narrow, G. iv. 295.
short, G. ii. 202.
slow, moderate, G. i. 196.
exili-um, i, n. *exile, banishment*,
flight, E. ii. 798.
eximius, adj. *choice, select*, G. iv. 538.
comely, extraordinary, E. vii. 496.
exino, v. 3. *I take away, work off, ef-*
face, E. vi. 746. ix. 447.
exin,
exinde, } *adv. then, afterwards.*
exitiál-is, e, adj. *destructive, fatal*.
exiti-um, i, n. *death*, G. iii. 503. 511.
E. v. 625. xii. 924.
ruin, destruction, E. iii. 101. G. iv.
534. E. ii. 131. 190. viii. 38. ix.
316. xii. 655. 761.
distress, (a dangerous voyage) E.
vii. 129. x. 13.
exit-us, us, m. *an end*, E. ii. 554.
an event, E. v. 523.
a passage, E. vi. 894.
death, E. x. 630.
exoptátus, par. *earnestly wished or*
longed for, E. ii. 138. vi. 330.
exordi-um, i, n. *a principle*, E. vi.
34.
a beginning, E. iv. 284. vii. 40.
exoriens, entis, par. *rising*, G. i. 438.
exorior, v. 4. *I arise*.
exoro, v. 1. *I implore*, E. iii. 370.
ex-ors, órtis, adj. *given by choice, ex-*
traordinary, not mounted before,
E. v. 534.
exórs-um, i, n. *an enterprise, action*,
E. x. 111.
a preamble, G. ii. 46.
exórtus, par. *arose*.
exósus, par. *hating, abhorring, loath-*
ing,
disdaining, E. xi. 436.
expécto, v. 1. *I expect*. See *expécto*.
expedio, v. 4. *I prepare, get in a rea-*
diness, E. vi. 219. xii. 258.
accomplish, E. viii. 50.
ply, use, E. v. 209.
teach, E. iii. 460.
serve, E. i. 702.
unfold, describe, G. iv. 130. 397. *(or*
disclose, E. iii. 379.) vii. 49. xi.
315. xii. 503.
trace, G. iv. 286.
explain, E. vi. 759.
bring forth, E. iv. 582.
fetch out, unlade, E. i. 178.
expedior, v. 4. *I am despatched, extri-*
cated, E. ii. 633.
expéllo, v. 3. *I expel, drive away*,
push, drive back (from one's
ground) E. x. 354.
expendo, v. 3. *I weigh*, E. xii. 21.
suffer, am punished for, E. ii. 229.
vi. 740. x. 669. xi. 258.
experienti-a, æ, f. *experience*,
or good management, G. i. 4.
sagacity, G. iv. 316.
experior, v. 4. *I experience*, E. iii.
110. G. i. 119.
try, E. iii. 29. v. 15. viii. 67. E. iv.
535. xi. 387.
use, G. iv. 157.
find, G. ii. 222. E. xi. 396.
exp-ers, értis, adj. *without, free from*,
destitute, degenerate from, E. x.
752.
expértus, par. *experienced, tried*,
expert, skilled, E. x. 173.
by reason of your military skill, E.
ii. 676.
expleo, v. 2. *I fill, cram*, G. iii. 431.
point, G. iv. 40.
satisfy, glut, E. ii. 586. vii. 766.
finish, accomplish, E. i. 270. *(com-*
plete) xii. 763.
conclude, (diminish) E. vi. 545.
expléor, v. 2. *I am satisfied, cloyed*, E.
i. 713. viii. 265. 618.
explétus, par. *gorged*, E. iii. 630.
explico, v. 1. *I unfold*,
open, G. ii. 335.
express, describe, E. ii. 362.
extend, range, G. ii. 280.
explorát-or, óris, m. *a scout*, E. xi.
512.
explóro, v. 1. *I search out*,
view, explore, reconnoitre, E. i. 307.
vii. 150. ix. 170.
observe, E. iii. 514.
consider well, E. i. 77.
design, meditate, G. iii. 537.
try, G. i. 175.
expono, v. 3. *I pour out, plunge*, E.
x. 305.
land, E. vi. 416. x. 288.
export-ans, ántis, par. *conveying, car-*
rying out, G. iii. 402.
expórtio, v. 1. *I carry out*, G. iv. 256.
expóscio, v. 3. *I require earnestly*,
beg, E. iv. 79.
sue for, E. iii. 261. vii. 155.
expósitus, par. *hung out*, E. x. 654.
expóstus, par. *exposed*, E. x. 694.
exprómo, v. 3. *I utter*, E. ii. 280.
expúgno, v. 1. *I win by storm or as-*
sault, E. x. 92.
sack, E. ix. 632.
expulsus, par. *driven from*,
banished, E. i. 620.
torn up, G. i. 320.
exquiro, v. 3. *I inquire, seek, search*
out,
or chase, G. ii. 266. iii. 119.
discover, G. ii. 256.
pray for, ask, E. iv. 57.
exsángu-is, e, adj. *lifeless, bloodless*,
pale, E. ii. 212. ix. 453. xi. 818.
exsaturátus par. *glutted*, E. vii. 293.
excindo, v. 3. *I cut (down)*
overthrow, destroy, E. iv. 425. vii.
316. ix. 137.
exclúdor, v. 3. *I am razed, over-*

- thrown, *Æ*. ii. 177. xii. 645.
 execrator, v. 1. *I curse*.
 exsecutus, par. cut out, *Æ*. x. 315.
 exsequi-æ, arum, pl. f. funeral rites.
 exsequor, v. 3. *I do, execute, perform*,
Æ. iv. 396. 421. v. 54. vii. 236.
 exsert-ans, antis, par. thrusting out,
Æ. iii. 425.
 exsertus, par. bare, naked, *Æ*. i. 492.
 xi. 649. 803.
 exsilio, v. 4. *I dart*, *G*. iii. 433.
 exsili-um, i. n. exile, banishment, *Æ*.
 iii. 4. xi. 542.
 exsolvō, v. 3. *I free, rid, ease*, *Æ*. iv.
 652.
 disengage, *Æ*. xi. 829.
 exsors, ortis, adj. deprived of, a-
 bridged of, *Æ*. vi. 428.
 extraordinary, *Æ*. viii. 552.
 expectatus, par. (long) expected, ear-
 nestly desired.
 expecto, v. 1. *I expect*,
 wait for, *Æ*. iv. 134. 430. v. 137. vi.
 614. xi. 738.
 loiter, *Æ*. iv. 225.
 expir-ans, antis, par. expiring, breath-
 ing forth,
 dying, *Æ*. x. 731. 739. xi. 820.
 exspiro, v. 1. *I breathe forth, cast or*
send out, *Æ*. iii. 580.
 exst-ans, antis, par. overtopping, *Æ*.
 vi. 668.
 extinctus, par. extinguished, lost,
 gone, *Æ*. iv. 322.
 killed, slain, *G*. i. 466. *Æ*. vi. 457.
 vii. 662. xii. 38.
 exstinguo, v. 3. *I make away with, kill*,
Æ. ii. 585.
 destroy, *Æ*. iv. 682.
 abolish, extirpate, *Æ*. iv. 606.
 exstingvor, v. 3. *I am extinguished*,
 abolished, *Æ*. vi. 527.
 exsto, v. 1. *I appear*, *G*. iii. 370.
 exstrictus, par. raised, (couched *Æ*.
 ix. 326.)
 high raised, *Æ*. xi. 66.
 piled, heaped up, *G*. i. 283.
 ranged, formed, *Æ*. v. 290.
 exstruo, v. 3. *I build*, *Æ*. iv. 267.
 spread, make, *Æ*. iii. 224.
 exsúdo, v. 1. *I sweat out, sweat off*,
G. i. 88.
 exsul, ulis, c. a banished man, an ex-
 ile,
 a vagabond, *Æ*. vii. 359.
 exsulo, v. 1. *I am banished, or live in*
 exile, *G*. iii. 225. *Æ*. xi. 263.
 exsult-ans, antis, par. exulting,
 throbbing, panting, *G*. iii. 105.
 rejoicing, triumphing, *Æ*. ii. 386.
 proud, *Æ*. x. 550.
 exsulto, v. 1. *I exult*,
 bound, jump, *Æ*. xii. 688.
 boil, rise with surges, *Æ*. iii. 557.
 bubble, *Æ*. vii. 464.
 advance, *Æ*. x. 643.
 exsuperabil-is, e, adj. surpassed, roll-
 ed up, *G*. iii. 39.
 exsupero, v. 1. *I surmount, exceed*,
 excel, *Æ*. xii. 20.
 rise above, *Æ*. ii. 207.
 rise aloft, am predominant, *Æ*. ii.
 759.
 overrule, *Æ*. vii. 591.
 pass along, *Æ*. iii. 698.
 pass over, *Æ*. xi. 906.
 exsurgō, v. 3. *I rise up*, *Æ*. vi. 607.
 ext-a, orum, pl. n. the entrails.
 extēplō, adv. soon, quickly, immedi-
 ately, forthwith.
 extēdo, v. 3. *I extend, stretch*,
 continue, lengthen out, *G*. i. 230.
Æ. xii. 909.
 spread, shoot, *G*. ii. 287.
 extendor, v. 3. *I am extended, stretch-*
ed out,
 read, diffused, *Æ*. x. 407.
 par. extended, stretched out,
 26.
 am st.
 extēntus, *Æ*. vii. 552.
 extēnus, adj.
 substantive, am.
 iii. 43.
 exterr-ens, entis, par. frightening, *Æ*.
 x. 210.
 exterritus, par. affrighted, scared,
 astonished, shocked, *G*. iii. 434. *Æ*.
 iv. 450.
 amazed, confounded, *Æ*. iii. 307. iv.
 672.
 alarmed, *G*. iv. 353. *Æ*. viii. 370.
 awed, *Æ*. viii. 504.
 quaked, *Æ*. iii. 673.
 flattered, *Æ*. v. 505.
 exterus, adj. strange, foreign.
 extimesco, v. 3. *I am greatly afraid*,
Æ. viii. 129.
 extinctus, par. extinguished, *Æ*. viii.
 267.
 gone, lost, *Æ*. iv. 332.
 killed, slain, *E*. v. 20. *Æ*. xii. 559.
 extollo, v. irr. *I extol*, *Æ*. xi. 401.
 extorqueo, v. 2. *I wrest out of*, *Æ*. xii.
 357.
 extort-is, is, c. an exile, banished.
 extra, præ. without, out of.
 beyond, *Æ*. vi. 795. 796.
 extrém-a, orum, pl. n. the last ex-
 tremes, distress,
 or death, *Æ*. i. 219. ii. 349. vi. 452.
 perils, *Æ*. iii. 315. viii. 383.
 the remotest parts, *Æ*. i. 577.
 extrémus, adj. the last,
 the most remote, *E*. viii. 44. *G*. ii.
 114. 171. *Æ*. vii. 225.
 the extreme, outermost, utmost, *G*. i.
 235. ii. 123. 417. iii. 423. 542. *Æ*.
 v. 327. vii. 218. x. 432.
 farthest, *Æ*. ix. 10. xi. 626. xii.
 614.
 hindmost, *Æ*. v. 183. or inmost, xii.
 925.
 the close, the latter, *G*. i. 340. iii.
 304.
 the basest, worst, *Æ*. iv. 179.
 the meanest, lowest, *Æ*. xi. 701.
 rising, *G*. iv. 319.
 very, *G*. iv. 116.
 extundo, v. 3. *I strike out*,
 emboss, *Æ*. viii. 665.
 invent, *G*. i. 133. iv. 315.
 exubero, v. 1. *I abound*,
 overflow, *Æ*. vii. 465.
 ex-ul, ulis, com. an exile, banished.
 exult-ans, antis, par. leaping up, *G*.
 iv. 431.
 dancing, *Æ*. viii. 663.
 throbbing, panting, *Æ*. v. 137.
 exulto, v. 1. *I boast*, *Æ*. v. 398.
 exuo, v. 3. *I put off*,
 divest, strip, *Æ*. v. 420. 423. viii.
 567.
 draw, *Æ*. ix. 303.
 change, *G*. ii. 51. *Æ*. iv. 319.
 exuro, v. 3. *I burn*, *Æ*. i. 39. v. 635.
 794. vii. 431. ix. 115.
 scorch, *Æ*. iii. 141.
 exturor, v. 3. *I am burnt away*,
 am purged, *Æ*. vi. 742.
 exustus, par. parched, *G*. i. 107.
 dried up, *G*. iii. 432.
 burnt, *Æ*. x. 36.
 exutus, par. put off, stript off, *Æ*. xi.
 395.
 freed from, *Æ*. ii. 153.
 exuvi-a, arum, pl. f. clothes, (put off)
E. viii. 91. *Æ*. iv. 496. 507. 651.
 remains, reliques, *Æ*. iv. 651. ix.
 307.
 spoils, *Æ*. ii. 275. 646. x. 423. xi. 7.
 xii. 946.
 booty, pillage, *Æ*. xi. 790.
 an hide, *Æ*. xi. 577.
 a cast skin, slough (of a snake) *G*.
 iii. 437. *Æ*. ii. 473.
F
 FAB-A, æ, f. a bean.
 Fabar-is, is, m. Fabaris, *Æ*. vii. 715.
 Fabi-i, orum, pl. m. the Fabii, *Æ*. vi.
 845.
 fabricat-or, oris, m. an inventor, ar-
 chitect, *Æ*. ii. 264.
 fabricatus, par. framed, formed,
 built, *Æ*. ix. 145.
 Fabrici-us, i, m. Fabricius, *Æ*. vi.
 844.
 fabricor, v. 1. *I am framed, built*, *Æ*.
 ii. 46.
 fabril-is, e, adj. forging, *Æ*. viii. 415.
 facessō, v. 3. *I execute*, *G*. iv. 548. *Æ*.
 iv. 295. ix. 45.
 faciendus, par. to be made, *Æ*. viii.
 441.
 faci-es, ei, f. a face,
 an aspect, *Æ*. viii. 194.
 a front, *G*. iii. 58.
 a form, shape, *G*. i. 506. ii. 85. 131.
 iv. 35. 361. *Æ*. i. 658. 683. ii. 621.
 v. 619. 722. 822. vii. 19. 329. ix.
 121. x. 284. 637. xii. 623. 865.
 891.
 beauty, *Æ*. ix. 336. 583.
 fashion, *Æ*. ii. 412.
 an appearance, *Æ*. iii. 310.
 a scene, a kind, *E*. vi. 560.
 the whole body, *Æ*. xii. 416.
 a figure, a ghost, *Æ*. vi. 375. vii.
 448.
 or spectre, *Æ*. viii. 298.
 facile, adv. easily, with ease, *G*. iv.
 404. *Æ*. xi. 721.
 facil-is, e, adj. easy or gentle, *E*. iii.
 9. *Æ*. vi. 126.
 or nimble, *E*. iii. 38. *Æ*. viii. 310.
 pliable, tractable, docile, *G*. iii. 165.
 light, slight, *G*. i. 266.
 apt, good, *G*. ii. 223.
 prosperous, *G*. i. 40.
 facillimus, adj. easiest, most favour-
 able, *Æ*. xi. 761.
 facio, v. 3. *I do*,
 make, *E*. iii. 44. iv. 37. v. 42. 80.
 vii. 35. ix. 32. x. 72. *G*. i. 1. 182.
 208. ii. 246. *Æ*. i. 75. 80. iii. 496.
 504. iv. 264. vi. 664. vii. 191.
 508. ix. 304. xii. 91. 837.
 cause, *E*. x. 12.
 compose, *E*. iii. 77. *Æ*. viii. 189.
 carve, *G*. iii. 27.
 engrave, *Æ*. viii. 628. 630. 710.
 work, xi. 75.
 execute, perform, *Æ*. i. 302.
 see, take care, *Æ*. xii. 438.
 give, *E*. i. 6. *G*. i. 137. iv. 272. *Æ*.
 v. 266.
 grant, *Æ*. x. 875.
 sacrifice, *E*. iii. 77. *Æ*. viii. 189.
 force, compel, *Æ*. ii. 539.
 suppose, *Æ*. iv. 540.
 am, *E*. iii. 44. *Æ*. ii. 100.
 fact-um, i, n. a deed, a fact, *Æ*. i. 351.
 ix. 79. 194. xi. 812.
 an exploit, *Æ*. i. 641. vi. 806. vii.
 474. viii. 516. x. 282. 468.
 a design, *Æ*. iv. 109.
 an enterprise, *Æ*. ix. 299.
 a good deed, kindness, favour, *Æ*.
 iv. 539.
 facturus, par. about to make, *G*. ii.
 58.
 factus, par. made, done, *Æ*. iv. 190.
 formed, *Æ*. xii. 254.
 wrought, *Æ*. x. 527.
 forged, *Æ*. xi. 439.
 joined together, united, *G*. iv. 167.
Æ. i. 82. 434.
 drawn up, *Æ*. viii. 595.
 enjoined, commanded, *Æ*. i. 730. xi.
 241.
 offered, *Æ*. v. 763.
 facult-as, atis, f. occasion, opportunity,
G. iv. 437.
 Fad-us, i, m. Fadius, *Æ*. ix. 344.
 faginus, adj. beechen.
 fag-us, i, f. a beech (tree.)
 falaric-a, æ, f. a long spear, a fiery
 dart, *Æ*. ix. 705.
 falcatus, par. hooked, crooked, *Æ*. vii.
 732.
 Falernus, adj. Falernian, *Æ*. ii. 96.
 Falisc-i, orum, pl. m. the Faliscans,
Æ. vii. 695.
 fallaci-a, æ, f. a fallacy, wile, *G*. iv.

443.
fall-ax, *ács*, adj. *deceitful*, *falla-*
cius.
fall-ens, *éntis*, par. *deceiving*.
fallit v. impers. *it is unknown*, *hid*,
Æ. iv. 96.
fallo, v. 3. *I deceive*, *beguile*, *cheat*,
disappoint, Æ. ii. 744. iv. 17. viii.
218.
violate, Æ. vi. 324. 613.
conceal, Æ. xii. 634.
counterfeit, *assume*, Æ. i. 684.
fallor, v. 3. *I am deceived*.
falsus, adj. *false*, *groundless*, Æ. x.
631.
erroneous, G. i. 463.
wrong, Æ. vi. 130.
forged, Æ. ii. 83.
count-feit, *vain*, E. vi. 42. Æ. vii.
442. 453.
delusive, Æ. vi. 513. 296.
fancied, *imagined*, Æ. i. 716. iii.
302.
borrowed, Æ. i. 407.
falx, *falcis*, f. *an hook or bill*,
a scythe, G. i. 503. iv. 110. Æ. iv.
513. vii. 179. 635.
a sickle, G. i. 348.
a pruning-hook or knife, E. iii. 11.
G. ii. 365. 416. 421.
fam-a, æ, f. *fame*, *report*, E. ix. 11.
news, Æ. xii. 608.
reputation, Æ. iv. 323.
a name, Æ. iv. 218.
glory, Æ. ix. 195. xi. 368.
infamy, Æ. iv. 170. vi. 527.
tradition, Æ. vii. 765. viii. 600.
fam-es, is, f. *hunger*,
famine, G. iv. 318. Æ. iii. 256. 367.
a greedy desire, Æ. iii. 57.
famul-a, æ, f. *a (female) servant, a*
maid.
famul-us, i, m. *a (man) servant, an*
attendant,
a guardian, Æ. v. 95.
fand-um, i, ger. *of speaking, address-*
ing, Æ. iv. 293.
to speak, Æ. i. 520. xi. 248. 346.
in relating, Æ. ii. 6. 361.
in talking, Æ. iii. 4. i. iv. 383.
by report or talk, Æ. ii. 41.
fandus, par. *right*, Æ. i. 543.
fans, *fantis*, par. *speaking*, Æ. vi. 46.
far, *farris*, n. (*all manner of*) *corn*,
spell,
wheat, G. i. 73.
meal, *flower*, or *a cake*, Æ. v. 745.
farrag-o, inis, f. *mixt provender*,
a mash, G. iii. 205.
fas, n. ind. *piety, justice*,
right, G. i. 555.
privilege, Æ. ix. 96.
faith (or the *luxus of humanity*) Æ.
iii. 55.
(*a thing*) *lawful*, G. i. 127. 268. iv.
358. Æ. ii. 157. 158. iv. 350.
—fit, just, Æ. i. 77. ii. 402. v.
800. xi. 181.
—allowed, permitted, Æ. i. 206.
ii. 779. iv. 113. vi. 63. 266. 563.
vii. 692. viii. 502. xii. 23.
—possible, Æ. viii. 397. ix. 208.
fasc-es, ium, pl. m. *the fasces*, (*ensigns*
of the Roman magistrates) or
honours, G. ii. 493.
fascino, v. 1. *I bewitch*, E. iii. 103.
fasc-is, is, m. *a burden*, E. ix. 65. G.
iv. 204.
a knapsack, G. iii. 347.
fasel-us, i, m. *a kidney-bean*, G. i.
227.
fastidio, v. 4. *I disdain*, E. ii. 73.
fastidi-um, i, n. *disdain*, E. ii. 15.
a qualm, *sickness*, E. iv. 61.
fastigi-um, i, n. *the top, height*,
a roof, Æ. viii. 366. 491. ix. 408.
the battlements, Æ. ii. 444. 458. ix.
568.
an head or chief point, Æ. i. 342.
the depth, G. ii. 280.
fast-us, us, m. *haughtiness, pride*, Æ.
- iii. 326.
fatal-is, e, adj. *fatal*,
ordered by fate, Æ. iv. 355. v. 82.
xi. 130. 232.
fateor, v. 2. *I confess, own*,
agree, promise, Æ. vii. 433. xii. 568.
fatidicus, adj. *soothsaying, prophetic*.
fatifer, adj. *fatal, deadly*, Æ. viii.
621.
fatigo, v. 1. *I weary, tire*,
work, G. iii. 132.
ver, Æ. ix. 605.
embrail, Æ. i. 280.
daunt, Æ. xi. 306.
curb, Æ. vi. 79.
urge, *chase, drive*, Æ. v. 253. vi.
533.
rouse, Æ. iv. 572.
provoke, Æ. vii. 582.
goad, Æ. ix. 63. 610.
spur, *kick, gore*, Æ. xi. 714.
spend, *ply*, Æ. viii. 94.
fatisco, v. 3. *I chink, chap, gape*,
crumble, G. ii. 249.
am battered, Æ. ix. 809.
fatu, sup. to be told, Æ. xii. 25.
fat-um, i, n. *fate, destiny*,
a decree or order of fate, Æ. iii.
717. iv. 614. vi. 45. viii. 292.
(*a natural*) *death*, Æ. ii. 121. iv.
696. xii. 395. 507.
untimely death, Æ. iv. 20. 519. 678.
x. 458. xi. 759. xii. 610.
an oracle, answer, Æ. i. 332. iv. 450.
685. vi. 53. 321. 398.
atus, par. *having spoken, said*.
fauc-es, ium, pl. f. *the jaws*,
the throat or mouth, G. iii. 497. Æ.
ii. 774. iii. 48. iv. 280. viii. 252.
267. xii. 868.
a narrow pass, Æ. xi. 516. 525.
straits, G. i. 207.
the channel (of a river), G. iv. 428.
fav-ens, entis, par. *favouring, prop-*
itious,
a (party) favourer, Æ. v. 143.
faveo, v. 2. *I favour, am propitious*,
am good for, G. ii. 228.
attend with silence or applaud, Æ.
v. 71.
favill-a, æ, f. *an hot ember, cinders*,
a sparkle, Æ. ix. 76.
Faun-i, ñrum, pl. m. *Fauns (gods of*
the fields and woods), E. vi. 27.
&c.
Faun-us, i, m. *Faunus*, Æ. vii. 47.
&c.
fav-or, ñris, m. *favour*, Æ. v. 343.
fav-us, i, m. *an honey-comb*,
honey, G. i. 344.
an hive, G. iv. 22.
fax, *facis*, f. *a torch, taper*,
a firebrand, Æ. i. 150. iv. 567. 604.
v. 637. 661. vi. 224. 593. vii. 337.
456. ix. 74. xii. 573. 656.
fire, Æ. iv. 626. v. 640.
a trail of flame, Æ. ii. 694.
fazo, v. def. *I will see to it*, Æ. ix. 154.
will make, Æ. xii. 316.
febr-is, is, f. *a fever*.
fel, *fellis*, n. *gull*,
a bitter juice, the quintessence, Æ.
xii. 857.
felici-or, us, adj. *more skilful*, Æ. ix.
772.
felicius, adv. *fruitfully, plentifully*,
G. i. 54.
fel-ix, icis, adj. *happy*,
fortunate, prosperous, G. i. 234. Æ.
vii. 745. xi. 429.
lucky, G. i. 227. 284.
kind, E. v. 65. Æ. i. 320.
propitious, G. i. 345. Æ. i. 330. iii.
120.
fruitful, G. ii. 31. 127. 183. Æ. vi.
330. vii. 725.
successful, Æ. xi. 196.
fem-ur, ñris, n. *the thigh*.
fenestr-a, æ, f. *a window*,
a loop-hole, Æ. ix. 534.
a gap, Æ. ii. 482.
- fer-a, æ, f. *a wild beast*,
a deer, Æ. vii. 478.
feral-is, e, adj. *dismal, mournful*,
funeral, Æ. vi. 216.
fer-ax, *ács*, adj. *fruitful, fertile*.
ferè, adv. *almost*.
ferend-um, i, ger. *bearing, submit-*
ting, Æ. v. 710.
ferendus, par. *to be brought forth*,
produced, G. ii. 178.
fer-ens, entis, par. *bearing, carrying*,
bringing, G. iv. 112. Æ. ii. 49. v. 11.
viii. 85. ix. 570.
throwing, casting, Æ. ii. 570. xii.
465.
lifting up, Æ. ii. 216. iii. 678.
aiming, Æ. xii. 299.
discharging, Æ. x. 797.
dispensing, Æ. xi. 872.
portending, Æ. x. 274.
blowing, G. ii. 311. Æ. iii. 473. (*fa-*
vourable) iv. 430.
shaking, Æ. ii. 175.
enduring, Æ. ii. 144.
feretr-um, i, n. *a bier*, Æ. vi. 222. xi.
149.
ferin-us, adj. *of a wild beast*, Æ. xi.
571.
substantivè, *venison*, Æ. i. 215.
ferio, v. irr. *I but*, E. ix. 25.
strike, beat, E. ix. 43. Æ. i. 103. 115.
ii. 438. iii. 290. v. 140. 778. viii.
25. xi. 832. xii. 295. 730.
or sign, Æ. x. 154.
knock, Æ. x. 349.
pierce, Æ. xii. 304.
parv, G. iii. 500.
cut, Æ. iv. 580.
wound, Æ. x. 346. 415.
kill, Æ. x. 315. xii. 458. 511.
breathe, open, G. iii. 460.
ferit-us, atis, f. *fierceness*, Æ. xi. 568.
ferment-um, i, n. *yeast, barm or lea-*
ven, G. iii. 380.
fero, v. irr. *I bear*,
bear away, impair, E. ix. 51.
carry, E. viii. 101. 106. G. iii. 321.
iv. 17. Æ. i. 702. iii. 7. 342. iv.
437. 662. vi. 62. vii. 628. viii. 282.
584. ix. 369. 451. x. 560. 665.
840.
carry off, Æ. ii. 374. iv. 679. x. 652.
xii. 493.
carry on, Æ. v. 219. 232. xii. 369.
bring, E. ii. 46. iv. 61. G. iii. 22.
395. iv. 10. Æ. i. 463. 648. ii. 344.
668. iii. 483. iv. 270. 378. 399. 594.
vii. 87. viii. 114. 180. 284. ix. 37.
86. 626. x. 112. xi. 186. 227. 709.
xii. 119. 573. 586.
bring upon, allot, G. iv. 252.
send, G. i. 362.
conduct, Æ. v. 243.
lead, Æ. vi. 295. xi. 525.
direct, guide, Æ. viii. 212.
draw, G. iii. 204.
drive, G. i. 321. Æ. i. 636.
or push on, Æ. x. 295. 678.
waft, Æ. xii. 455. 860.
hoist, Æ. viii. 498.
grant, give, Æ. i. 605. iii. 529. iv.
579. vi. 198. xi. 749. 792.
offer, present, E. vi. 57. G. ii. 394.
iv. 377. Æ. i. 314. ii. 94. iii. 19. iv.
218. v. 59. 101. viii. 60. ix. 236.
407. xi. 370. xii. 13.
induce, cause, G. iii. 299. Æ. vi.
464.
produce, E. iii. 89. iv. 39. G. i. 53.
123. 185. ii. 216. 454. 501. Æ. i.
605. iii. 43. 95. vi. 729. ix. 249.
breed, G. iv. 235. Æ. xi. 285.
continue, Æ. ix. 339.
extol, raise, E. v. 52. ix. 28. Æ. i.
259. 625. iii. 462. vi. 241. vii. 99.
272. x. 548.
disclose, Æ. ii. 158.
obtain, E. v. 89. Æ. xii. 361.
have, Æ. xi. 341.
put, Æ. iii. 145. vii. 118.
wear, (*as a priest*) G. ii. 246.

- apply*, Æ. ix. 578.
cast, throw, Æ. viii. 310. ix. 75. x. 127.
throw in, set, G. iv. 330. Æ. iv. 604.
overturn, Æ. ii. 374. xii. 285.
east, move, fashion, Æ. iii. 490.
whirl, beat, G. i. 483. ii. 441. Æ. i. 59.
rouse, urge, Æ. vii. 549. viii. 501.
take off, Æ. ii. 555.
take, snatch away, E. v. 34.
consume, Æ. ii. 600.
diffuse, E. viii. 9. Æ. vii. 105.
boast, Æ. v. 373.
oppose, hinder, Æ. v. 356.
offer, threaten, Æ. vi. 400. x. 77.
transmit, G. iii. 47.
receive, G. ii. 271. Æ. vi. 822.
suffer, endure, Æ. ii. 131. iii. 327. vi. 113. 892. ix. 514. x. 573. xii. 371. 635.
propose, Æ. x. 150.
require, Æ. ii. 34. xi. 345.
say, Æ. ii. 230. iii. 416. vi. 284. x. 189.
sing, Æ. viii. 288.
tell, relate, Æ. i. 645. ii. 161. vii. 206. 765. xi. 897.
bring news, report, Æ. ii. 75. vi. 503. xi. 141.
declare, foretell, Æ. viii. 633.
see, own, Æ. x. 463.
conceive, entertain, Æ. ix. 291.
go, E. ix. 22. (turn) G. iv. 504. Æ. xi. 800.
fly, G. i. 408.
phrases—me, to rush, Æ. ii. 672.
 —to pass, go, Æ. i. 503. ii. 456.
 —se — to rush, Æ. iii. 599. v. 290. xi. 762. 779.
 —se — to stalk, Æ. viii. 199.
 —se — to return, Æ. vii. 492.
 —manum, to encounter, Æ. v. 403.
 —pedem, to come, G. i. 11.
 —pedem, to go, return, Æ. ii. 756.
feror, v. irr. I am carried,
 am brought, Æ. vi. 142. xi. 900.
 am dragged, Æ. i. 476.
 am borne away, G. i. 514. iv. 497. Æ. vii. 594.
 am driven, Æ. viii. 710. xii. 478. 855.
 am whirled, G. iii. 109.
 am transported, hurried, Æ. ii. 583. ix. 354. x. 670.
 am distracted, Æ. iv. 376.
 am transplanted, G. ii. 267.
 am called, Æ. vii. 208.
 am said, reported, Æ. i. 15. vii. 62. 735.
 am rumoured, Æ. vii. 78. ix. 82.
 am, Æ. iv. 110. vii. 231. x. 631.
 I go, Æ. ii. 725. vii. 156.
 run, G. iii. 236. or *rush*, Æ. ii. 337. 498. 511. 655. v. 157. vii. 673. ix. 553. x. 442. xi. 730. xii. 235. 346. 575. 687.
 ride, Æ. v. 587. x. 20. xi. 678.
 or ride on, Æ. v. 574. ix. 121.
 march, Æ. xi. 530. 906.
 fly, G. i. 397. Æ. vii. 381.
 roam, wander, Æ. v. 623.
 launch, Æ. iii. 11.
 sail, Æ. v. 683. viii. 549.
 come, Æ. iii. 40. 93. xi. 232.
 arrive, Æ. iii. 16. 78.
 scud, Æ. v. 33.
fer-ox, ócis, adj. fierce, stout,
 martial, G. iii. 179. Æ. x. 610. xii. 19.
 insulting, proud, Æ. xii. 895.
 full of courage, mettlesome, Æ. iv. 135.
ferrátus, adj. bound with iron, G. iii. 361. Æ. v. 208. vii. 622.
 armed with a spur, Æ. xi. 714.
 prickly, G. iii. 399.
ferreus, adj. (of) iron,
 rigorous, inexorable, G. ii. 501.
ferrugineus, adj. purple, G. iv. 183.
- sable*, Æ. vi. 303.
ferrug-o, inis, f. deep redness, (a dark murrey colour) G. i. 467.
purple, Æ. ix. 582.
a dark blue or red, Æ. xi. 772.
ferr-um, i, n. iron, steel, a mass, G. iv. 175.
met. any tool or weapon made of iron, as,
 a knife, G. iii. 453. 468. 489.
 a pruning knife, G. i. 292. 301. 369.
 an incision knife, Æ. x. 316.
 a graving-tool, G. ii. 450.
 a curling iron, Æ. xii. 100.
 an ax, Æ. ii. 55. 463. 627. vi. 148. xi. 135. xii. 209.
 a plow-share, G. i. 50. 146. ii. 220.
 arms, G. ii. 504. Æ. ii. 614. vii. 461. 694. viii. 648. ix. 37. xii. 124. 186. 260.
 a sword, Æ. i. 350. 355. 527. ii. 383. 510. 581. 671. iii. 222. 241. iv. 547. 580. 601. 626. 663. 679. vi. 260. 290. 294. 361. 452. vii. 525. 692. viii. 386. 570. ix. 137. 146. 331. 427. 494. 750. x. 232. 372. 396. 514. 546. 717. xi. 102. 218. 255. 276. 646. 735. xii. 16. 173. 361. 695. 709. 737. 950.
 a dagger, G. iii. 374.
 a dart, Æ. ix. 773. xi. 894. xii. 50. 404. 540. 578.
 a spear or javelin, Æ. ix. 410. x. 421. xii. 278.
 an arrow, Æ. iv. 71. v. 489. 509. ix. 773.
 the iron head of an arrow, Æ. ix. 633. xi. 862. 864.
 the iron head of a spear, Æ. i. 313. iv. 131. v. 306. 557. ix. 701. x. 479. xi. 637. 748. xii. 165. 489. 774. 777.
 war, Æ. ix. 820. x. 10. battle, xi. 307. xii. 232.
fertil-is, e, adj. fertile, fruitful,
 fit, commodious, G. iv. 125.
fertur, v. imp. it is reported, said, Æ. v. 588. vi. 893.
ferv-ens, éntis, par. fervid, rapid, Æ. ix. 195.
serveo, v. 2. I boil, rage, G. i. 827.
 go on again, am plied, glow, G. iv. 169. Æ. i. 436.
 am busily occupied, Æ. iv. 407.
fervidus, adj. fervid, hot, kindling, G. iii. 108. Æ. viii. 230.
 fired, Æ. ix. 736.
 furious, raging, Æ. vii. 397. ix. 72. 350. x. 788. xii. 294. 325. 951.
 menacing, threatening, Æ. xii. 894.
 eager, hasty, close, Æ. xii. 748.
 boiling, dangerous, Æ. vii. 24.
ferul-a, æ, f. (the herb) ferula, or fenel-giant, E. x. 25.
fervo, v. 3. I am busily occupied, Æ. iv. 409.
 blaze, Æ. iv. 567.
 burn, glare, Æ. viii. 677.
 rage, Æ. ix. 693.
 am troubled, ruffled, confused, G. i. 456.
ferv-or, óris, m. heat, G. iii. 154.
 rage, violence, Æ. x. 578.
fer-us, i, m. a stag, Æ. vii. 489.
 an horse, Æ. ii. 51. v. 818.
ferus, adj. wild,
 cruel, Æ. ii. 326. iv. 466.
 fierce, Æ. x. 12.
 of prey, Æ. x. 559.
 enthusiastic, Æ. vi. 49. 80.
Fescenninus, adj. Fescennian, Æ. vii. 695.
fessus, par. weary, tired, fatigued,
 spent, Æ. v. 327. vi. 503. vii. 298. viii. 232.
 wearied out, Æ. viii. 489.
 fainting, Æ. v. 463.
 languid, sickly, G. iv. 266.
 sick of, Æ. v. 715.
 shattered, distressed, harrassed, Æ.
- v. 29. xi. 335. xii. 593.
helpless, Æ. ii. 596.
festino, v. 1. I hasten, make haste,
 execute (speedily) Æ. vi. 177.
festinus, adj. hasty, studious, Æ. ix. 488.
festus, adj. festival, holy.
fibr-a, æ, f. a fibre, G. i. 484. iii. 490. Æ. vi. 600.
 (the fibres of the) roots, G. i. 120.
 the inwards, entrails, G. iii. 490. Æ. x. 176.
 the laps or fillets (of the liver) Æ. vi. 600.
fibul-a, æ, f. a clasp, buckle.
fict-or, óris, m. a deviser, Æ. ix. 602.
fictus, par. feigned (guileful) Æ. ii. 107.
fictitious, or full of compliments, G. ii. 45.
 substantivè, falsehood, Æ. iv. 188.
fidél-is, e, adj. faithful, trusty, secure, Æ. ix. 707.
Fidén-a, æ, f. Fidena, Æ. vi. 773.
fid-ens, éntis, par. trusting, confiding in,
 bold, hardy, Æ. ii. 61. xi. 370.
fid-es, ei, f. faith, belief,
 truth, Æ. ii. 309.
 trust, Æ. ix. 280.
 credit, safety, Æ. iii. 69. x. 792.
 evidence, assurance, Æ. iii. 875. xi. 511.
 hope, Æ. ix. 260. xi. 55.
 friendship, a solemn league, Æ. viii. 150.
 union, society, G. iv. 213.
 loyalty, allegiance, Æ. x. 71.
 honour, justice, Æ. iv. 597.
Fid-es, ei, f. (the goddess) Faith, Æ. i. 292.
fid-es, is, f. the string (of a musical instrument) Æ. vi. 120.
fidissimus, adj. most faithful, Æ. xii. 659.
 most safe, secure, certain, Æ. ii. 281.
fido, v. 3. I trust to, trust in, confide,
 put trust or confidence in,
 dare, Æ. v. 69.
fiduci-a, æ, f. courage, Æ. ix. 126. 142. 188. xi. 502.
 confidence, Æ. viii. 395.
 hope, Æ. ii. 75. 162. x. 276.
 trust, Æ. x. 152.
 presumption, Æ. i. 132.
fidus, adj. faithful, trusty,
 safe, secure, Æ. ii. 377.
 chaste, Æ. xii. 271.
 hospitable, Æ. v. 24.
figo, v. 3. I stick, fix, (affix), Æ. xii. 768.) *thrust on,*
 impress, print, Æ. i. 637. iii. 250. x. 104.
 throw, dart, Æ. x. 883.
 shoot, E. ii. 29. G. i. 308. Æ. v. 516.
 or wound, Æ. iv. 70. x. 343.
 strike, transfix, kill, Æ. v. 544. vi. 302. ix. 493. x. 382. xi. 691.
 make, Æ. vi. 622.
 —*oscula, to kiss*, Æ. ii. 490.
figor, v. 3. I am inscribed, Æ. xi. 84.
figúr-a, æ, f. a figure,
 shape, Æ. xii. 862.
 sex, Æ. vi. 449.
 phantom, Æ. x. 641.
fil-i-a, æ, f. a daughter.
fili-us, i, m. a son.
fil-ix, icis, f. fern.
fil-um, i, n. a thread.
fim-us, i, m. dung,
 mire, puddle, Æ. v. 333. 352.
findo, v. 3. I cleave,
 divide, Æ. vi. 540.
findor, v. 3. I am cloven, cleft, G. ii. 79.
fin-gens, éntis, par. trimming, adjust-ing, Æ. iv. 148.
fin-go, v. 3. I make,
 form, G. ii. 407. Æ. vi. 80. (shew) viii. 365. 634.
 frame, devise, fancy, E. viii. 102.

- Æ. viii. 42.**
imagine, suppose, Æ. iv. 338. vii. 438. xi. 364.
invent, Æ. iii. 18.
work, G. iv. 57.
build, G. iv. 179.
draw, engrave, Æ. viii. 726.
feign, Æ. xi. 406.
finio, v. 4. I end, put an end to.
fin-is, is, com. an end,
a limit, bound, Æ. i. 3. 62. 68. (a frontier, Æ. i. 564.) 620. iv. 480.
or coast, Æ. i. 570. iv. 211. v. 82. vi. 345. vii. 149. 334. viii. 159. 602. ix. 98. xi. 317. 538.
a barrier, Æ. v. 139.
the goal, Æ. v. 328.
(plur.) a country, territory, G. i. 493. Æ. i. 300. 339. iii. 440. iv. 616. v. 630. vii. 469. x. 719. xi. 324.
*finitimus, adj. bordering upon, neighbour-
 ing, (plur. m.) the bordering, neighbour-
 ing people, Æ. v. 106. vi. 378.*
fin, v. irr. I am made or done,
I become, Æ. viii. 58. 97. G. ii. 534.
iv. 407. Æ. vii. 352. 353. viii. 230. xii. 824.
personate, Æ. v. 620. vii. 419.
am cast, forged, Æ. viii. 402.
firm-ans, antis, par. encouraging, G. iv. 386.
firmatus, par. ripe, settled, E. iv. 37.
firmissimus, adj. most strong, full, best bodied, G. ii. 97.
firmo, v. 1. I make steady, Æ. iii. 659.
confirm, G. iii. 209. Æ. ii. 691. iii. 611. viii. 78. xi. 330. xii. 188.
ratify, Æ. xii. 212.
guard, Æ. xi. 466.
firmor, v. 1. I am encouraged, Æ. ix. 788.
firmus, adj. hard, solid, Æ. ii. 481.
fixed, good, Æ. xii. 317.
resolute, Æ. vi. 261.
fiscell-a, æ, f. a basket, E. x. 71.
fiscin-a, æ, f. a basket, G. i. 266.
**fissil-is, e, adj. that may be cleft, split-
 ting, G. i. 144. Æ. vi. 181.**
fissus, par. cleft, split, Æ. ix. 413.
fistul-a, æ, f. a pipe.
fixus, par. fixed,
hung up, Æ. iv. 495.
sticking, Æ. v. 518. xii. 7.
pierced, transfix, Æ. ix. 701.
adj. resolute, obstinate, Æ. ii. 650.
flabr-um, i, n. a blast (of wind) G. ii. 293. iii. 199.
**flagell-um, i, n. a whip, Æ. vi. 570. a
 scourge, viii. 703.**
a lash, Æ. v. 579.
a thong, Æ. vii. 731.
a shoot (of a vine) G. ii. 299.
flagito, v. 1. I ask, demand, Æ. ii. 124.
**flagr-ans, antis, par. burning, flam-
 ing,**
or blazing, Æ. vii. 397. ix. 72. xii. 171.
shining, glittering, Æ. xii. 167.
*glowing, (sparkling) Æ. i. 710. or
 blushing, xii. 65.*
raging, Æ. xi. 225.
**flam-en, inis, n. a puff or blast (of
 wind,**
a gale, breeze, Æ. v. 832. x. 97.
the wind, Æ. iv. 241.
flamm-a, æ, f. a flame (of love) Æ. i. 673. iv. 23. viii. 389.
a funeral blaze, Æ. v. 4. xi. 82. 144.
a blaze, beacon or signal, Æ. ii. 256.
a flaming firebrand, Æ. ii. 478. ix. 536. xii. 300.
a fume (of incense) Æ. i. 704.
flere, G. i. 473. iii. 271. 560. iv. 409. Æ. i. 179. 213. ii. 37. 337. 632. iv. 567. 594. v. 689. vi. 6. 218. 238. ix. 160. x. 292. xi. 199. xii. 214.
573.
lightning, Æ. vi. 586.
a ray, Æ. viii. 630.
or light, G. i. 367. Æ. i. 727. iv. 607. ix. 160.
a torch, a taper, Æ. vi. 518. viii. 282.
a fireball, Æ. viii. 694.
rage, revenge, Æ. ii. 537.
flamm-ans, antis, par. sparkling, fiery, G. iii. 433.
flammatus, par. inflamed, Æ. i. 50.
flammeus, adj. fiery, flaming, Æ. vii. 443.
flat-us, us, m. a blast,
snorting, Æ. xi. 911.
the breath, G. iii. 111.
pride, arrogance, Æ. xi. 546.
flav-ens, entis, par. of yellow colour, yellow.
flavescō, v. 3. I grow yellow, ripen, Æ. iv. 28.
Flavinus, adj. Flavianian, Æ. vii. 696.
flavus, adj. yellow, like gold or ripe corn,
flawen, beauteous, G. iv. 339. 352. Æ. xii. 605.
pale, green, Æ. v. 309.
flect-ens, entis, par. bending, turning aside, Æ. ix. 372.
flecto, v. 3. I bend or twine, Æ. vii. 632.
turn, G. ii. 357. Æ. iv. 369. vi. 788. xii. 658.
or shift, Æ. v. 28. vii. 35.
manage, guide, Æ. i. 156. vi. 804. x. 577. xii. 477.
or break, Æ. ix. 606.
move, G. ii. 496. iv. 399. 516. Æ. iv. 35.
persuade, prevail with, Æ. vii. 312. viii. 384.
soften, Æ. xii. 940.
change, Æ. x. 35.
flector, v. 7. I am moved, Æ. ii. 639. vi. 376.
am abated, Æ. xii. 46.
flend-um, i, ger. weeping, Æ. vi. 539.
flens, flentis, par. weeping.
fleo, v. 2. I weep,
bewail, lament, E. v. 21. x. 13. 15. Æ. v. 614. vi. 213. viii. 380.
fletus, par. bewailed, lamented, Æ. vi. 461.
flet-us, us, m. weeping, lamentation, plaint, Æ. iv. 463.
tears, G. iv. 505. Æ. ii. 271. iii. 599. iv. 439. vi. 699.
a mournful message, Æ. iv. 437.
flexil-is, e, adj. flexible, pliant, Æ. v. 559.
flexus, par. bowed, bent, crooked, Æ. v. 500.
flexile, G. iv. 123.
flex-us, us, m. a winding or bending, G. i. 244. Æ. viii. 95.
flict-us, us, m. a striking dashing against, clash, Æ. ix. 687.
flor-ens, entis, par. flourishing (in the prime) E. vii. 4.
flowery, E. i. 79. ii. 64. ix. 19. x. 25.
adorned, Æ. iv. 302.
shining, Æ. vii. 804. xi. 433.
floreo, v. 2. I flourish,
blossom, E. viii. 53. (grow) G. iv. 32.
floreus, adj. flowery, Æ. i. 430.
flos, floris, m. a flower,
a blossom, G. i. 183. ii. 72. 134. iv. 142.
bloom, Æ. vii. 162.
down (of one's cheeks) Æ. viii. 160.
war (from flowers) G. iv. 250.
fluctuo, v. 1. I fluctuate, wave, (or stream, glitter, G. ii. 231.
work, toss, Æ. iv. 532. 564.
boil, Æ. xii. 527.
fluct-us, us, m. a wave, a billow, a tide, Æ. xii. 831.
the ocean, sea, Æ. i. 135. 535. 584.
756. iii. 270. 533. 554. 606. iv. 628. v. 776.
water, Æ. v. 182.
flu-ens, entis, par. flowing, flowing down, Æ. viii. 487.
running, E. viii. 101.
rolling, G. iii. 28.
dropping, Æ. iii. 626. v. 179. ix. 472.
falling, Æ. xi. 828.
luxuriant, G. ii. 370.
abounding with, G. ii. 190.
fluent-um, i, n. a stream, a river.
fluidus, adj. fluid, waterish, G. iii. 484.
dropping, guttering, Æ. iii. 663.
fluit-ans, antis, par. floating, Æ. v. 867. x. 306.
flum-en, inis, n. a river, or a channel (of a river), Æ. viii. 713.
stream (current, G. i. 101.) ii. 147. 199. iii. 310. 360. iv. 54. 278. 527. Æ. ii. 719. viii. 57. 62. 72. 86. ix. 31. 679. 814. xi. 273. 495. xii. 139. 331.
a flood (of tears) Æ. i. 465. ii. 305.
a flood (of blood) Æ. ix. 414.
a lake, Æ. xii. 518.
a bank, Æ. xi. 659.
fluo, v. 3. I flow or glide, Æ. ii. 782.
run down, Æ. v. 206.
pour, Æ. xi. 236. xii. 445.
yield, G. ii. 100.
hang down, G. iii. 524.
or droop or flag, Æ. ii. 169.
fluvial-is, e, adj. of a river, growing in a river, G. ii. 414.
fluvius, i, m. a river,
a stream, Æ. vii. 30. 494. xii. 886.
water, G. i. 106. iii. 126. 301. 396.
luxus, par. sinking, dissolute, Æ. x. 88.
foc-us, i, m. a (fire) hearth, a chimney, G. i. 175.
an house, home, Æ. iii. 134.
fire, E. v. 70. Æ. vii. 680. ix. 75. xi. 212.
fodio, v. 3. I dig or gore, Æ. vi. 881.
trench, G. ii. 408.
**foecundo, v. 1. I make fruitful, fat-
 ten, G. iv. 291.**
foecundus, adj. fruitful.
foed-ans, antis, par. polluting, tearing, Æ. iv. 673. xi. 85. xii. 871.
beating, Æ. xi. 85.
**foedatus, par. besmeared, slain, man-
 gled, Æ. vii. 575.**
foede, adv. basely, dishonourably, Æ. v. 794. x. 498.
foedissimus, adj. most filthy, Æ. iii. 216.
most base, Æ. xi. 392.
foedo, v. 1. I defile, pollute, deform, soil, Æ. ii. 286. xii. 99.
wound, Æ. iii. 241.
ruin, destroy, Æ. ii. 55. iii. 241.
foed-us, eris, n. a league, or alliance, Æ. xi. 129. 164. 292.
a treaty, Æ. xii. 314. 316.
a truce, Æ. xii. 158.
peace, Æ. x. 15. xi. 321.
faith, affection, Æ. iv. 520.
agreement, compact, G. iv. 152.
contract, Æ. iv. 339. x. 902.
a pledge, Æ. xi. 356.
a party, Æ. xii. 653.
a law, G. iv. 493. Æ. i. 61.
a firm order, a settled decree, G. i. 60.
foedus, adj. filthy, shameless, Æ. iv. 195.
base, odious, Æ. vii. 619.
boisterous, horrible, G. i. 323.
fœmin-a, æ, f. a woman,
a mare, G. iii. 216.
fœmineus, adj. female, womenish, a woman's, Æ. ii. 584.
impatient, Æ. xi. 782.
fœnil-e, is, n. a hay loft, hay stack, G. iii. 321.
fœtur-a, æ, f. the breed, increase,

- teeming, breeding, G. iii. 62.
foet-us, ūs, m. the brood or young (of any creature), E. i. 22. G. ii. 196. 327. iv. 199. 512. E. xii. 170.
youth, a colony, G. iv. 163. Æ. i. 432.
a calf, E. iii. 30.
a litter (of pigs) Æ. iii. 391. viii. 44. 82. xii. 170.
fruit, G. i. 55. 189. ii. 56. (crop, 390.) 428.
a shoot, Æ. vi. 141. 207.
a graft or twig or cion, G. ii. 69.
a product, G. ii. 442. 521. iv. 231.
increase, G. ii. 517.
grain, G. i. 75. 82. 195.
foetus, adj. big or fraught, Æ. i. 51. ii. 238.
pregnant, E. iii. 83.
one that hath young, Æ. viii. 630
suckling, G. iii. 176.
fruitful, G. iv. 139.
substantivē, a breeder, E. i. 50.
foli-um, i. n. a leaf,
or foliage, G. iii. 21. Æ. v. 774.
foll-is, is, m. a pair of bellows, G. iv. 171. Æ. viii. 449.
fom-es, itis, m. fuel, Æ. i. 176.
fons, fontis, m. a fountain, spring, well,
water, Æ. ii. 686. xii. 119.
spring water, G. iv. 376.
a lake, Æ. iv. 512. xii. 316.
a stream, G. iv. 82.
for, v. 1. inusit. I speak, utter, report, relate, Æ. xi. 240.
forās, adv. out of doors, forth.
fore-eps, ipis, f. a pair of tongs, pincers.
forem, v. def. I might, should, would, or could be,
should arise, spring, Æ. i. 235.
for-es, ium, pl. f. the door, gate, entrance (of an hive) G. iv. 280.
for-i, ōrum, pl. m. the decks, the hatches (of a ship)
the cells (of the honeycombs,) G. iv. 250.
form-a, æ, f. a (natural) form, or shape, G. ii. 450. iii. 52. Æ. xii. 224. 784.
an (artificial) form, G. i. 170.
a figure, Æ. iii. 591. x. 188.
a species, kind, E. vi. 36. Æ. vi. 626.
beauty, Æ. i. 27. (grace) 72. 496. v. 295. vi. 861. vii. 488. viii. 208. 393. x. 435. xii. 275.
bloom, Æ. v. 570. xi. 70.
a form of law, or process, Æ. vi. 615.
formic-a, æ, f. an ant.
formidatus, par. dreaded, Æ. iii. 275.
formid-o, inis, f. dread, fear, horror, G. iv. 468.
dismay, Æ. xii. 335.
a foil or line (of crimson feathers) G. iii. 372. Æ. xii. 750.
formo, v. 1. I form, G. iii. 163.
build, Æ. ix. 80.
formosi-or, us, adj. fairer, E. v. 44. vii. 38.
formosissimus, adj. most beautiful, E. iii. 57.
formosus, adj. beautiful, beauteous, G. iii. 219.
fav, E. v. 44.
forn-ax, acis, f. a furnace, or tunnel, G. i. 472. Æ. viii. 421.
a forge, Æ. vii. 636.
forn-ix, icis, m. an arch or vault.
fors, fortis, f. fortune, chance, perhaps, Æ. ii. 189. v. 232. vi. 537. xi. 50. xii. 183.
force, violence, Æ. i. 377.
forsan, adv. perhaps.
forsitan, adv. perhaps.
fortasse, adv. perhaps, Æ. x. 548.
fortē, adv. by chance, perhaps.
fort-is, e, adj. hardy, sturdy, G. iii. 288.
brave, valiant, G. iii. 121. Æ. i. 101. 120. 226. 510. 579. 612. 641. iv. 11. 288. vi. 169. viii. 150. 509. ix. 281. 364. 592. x. 238. 369. 562. 735. xi. 502. xii. 127. 328. 513. 550. 561.
warlike, G. ii. 533. Æ. vii. 151.
mighty, Æ. v. 808.
strong, G. i. 65. ii. 48. 83. 296. iii. 50. 62. Æ. viii. 539.
swift, Æ. xi. 705.
fortissimus, adj. most valiant or brave,
most generous, Æ. x. 865.
fortun-a, æ, f. fortune (good or bad) chance, event, Æ. iv. 603. ix. 41. occasion, opportunity, Æ. xi. 761. destiny, fate, Æ. i. 628. vi. 533. the destined place, Æ. xii. 920. success, Æ. x. 422.
a remedy, G. iii. 452.
advantage, Æ. ix. 240.
posture, state, Æ. ii. 350. iii. 615. vii. 243.
a succession, G. iv. 209.
misfortune (toils) Æ. iii. 493. iv. 434. v. 356.
calamity, Æ. xii. 593.
punishment by lot or chance, Æ. vi. 615.
fortunatus, adj. happy, fortunate, (lucky.)
Forul-i, ōrum, pl. m. Foruli, Æ. vii. 714.
for-um, i. n. the forum, court, bar, G. ii. 502.
foss-a, æ, f. a ditch, dike, trench, Æ. vii. 157. ix. 143. 314. 470. 506. 565. x. 24. 236. xi. 382. 883.
foss-or, ōris, m. a digger, Æ. ii. 264.
fotus par. kept warm, lulled, Æ. i. 692.
fove-a, æ, f. a pit, G. iii. 558.
fov-ens, entis, par. keeping warm, G. iv. 46.
foveo, v. 2. I cherish, hug, embrace, Æ. i. 18. 718. (warm) iv. 686. viii. 388.
court, E. iii. 4.
nourish, feed, G. iv. 56.
maintain, Æ. iv. 218.
relieve, support, Æ. x. 838.
protect, promote, Æ. i. 281.
spend, indulge, Æ. iv. 193.
muzzle, G. iii. 420. or keep close to, Æ. ix. 57.
foment, bathe, G. ii. 135. Æ. x. 93. xii. 420.
hold, G. iv. 230.
fractus, par. broken, shattered, Æ. v. 209.
impaired, G. iv. 240.
weakened, Æ. iii. 53.
decayed, Æ. ii. 170.
harassed, Æ. v. 209.
fræn-a, i, ōrum, pl. n. a bridle, a curb pl. m. a bridle, a curb, a bit, Æ. iv. 135. xi. 195.
the reins, Æ. xi. 719. 889.
frænatus, par. managed, Æ. v. 554.
fræno, v. 1. I keep in, curb, Æ. i. 54. 523.
fræn-um, i, n. a bridle, bit (of a bridle)
fragil-is, e, adj. brittle, soon broken, tender, E. viii. 40.
crackling, E. viii. 82.
fragm-en, inis, n. a piece of a thing broken, a fragment.
fragment-um, i, n. a fragment, shred, G. iv. 304.
frag-or, ōris, m. a noise, a crash, a rattling, Æ. ii. 692.
a clank, clashing, Æ. xii. 724.
a roaring, uproar, Æ. i. 154. vii. 587.
an outcry, Æ. xi. 214.
a shout, G. iv. 493. Æ. v. 228.
fragosus, adj. noisy, rattling, Æ. vii. 566.
fragr-ans, antis, fragrant, smelling
- sweet, G. iv. 169. Æ. i. 436.
frag-um, i, n. a strawberry, E. iii. 92.
frangendus, par. to be broken, G. ii. 400.
frango, v. 3. I break, snap, Æ. xii. 8.
grind, G. i. 297. Æ. i. 179.
crunch, crack, G. ii. 72.
dash, Æ. iii. 625.
shatter, strand, Æ. x. 297.
frangor, v. 3. I am broken, staved, Æ. i. 104.
am baffled, G. iv. 400.
am overpowered, Æ. vii. 594.
frat-er, ris, m. a brother.
fraternus, adj. of a brother, brother's, committed by a brother, Æ. iv. 21.
kind, friendly, Æ. v. 630.
companions, fellow labourers, G. iii. 518.
fraudo, v. 1. I defraud, deprive of, Æ. iv. 355.
fraus, fraudis, f. fraud, deceit, a wile, stratagem, Æ. xi. 717.
an ambush, Æ. xi. 522.
detriment, damage, Æ. x. 72. xi. 709.
treason, G. i. 465.
favour, Æ. ix. 397.
fraxineus, adj. ashen.
fraxin-us, i, f. an ash (tree.)
frem-ens, entis, par. roaring, raging, fierce,
neighing (sprightly) G. i. 12. Æ. vii. 638. xi. 609. xii. 82.
gnashing, fretting, Æ. xii. 398.
frem-it-us, ūs, m. a roaring, neighing, Æ. xi. 607.
a shout, Æ. v. 338. ix. 54.
a murmuring noise (of a crowd,) an hurry, Æ. v. 148. 152.
a noise, a tumult, Æ. ii. 338.
an humming, G. iv. 216.
fremo, v. 3. I roar, bluster, whiz, whistle, roar, Æ. xii. 922.
neigh, Æ. xi. 496. 599.
rave, Æ. vii. 460. ix. 60. 341. xi. 453.
shout, Æ. ix. 637.
express joy, am merry, Æ. iv. 146.
murmur, express applause, Æ. i. 559. v. 555. viii. 497. x. 96. 98. (or approve) v. 385. xi. 132.
ring, Æ. iv. 668. or resound, Æ. viii. 717. xi. 299.
frēm-or, ōris, m. a roaring, murmur, Æ. xi. 297.
frend-ens, entis, par. grinding or gnashing one's teeth, G. iv. 452.
freno, v. 1. I curb, keep in, Æ. i. 54. stop, G. iv. 136.
frequ-ens, entis, adj. frequent, abounding with, G. ii. 185.
plenteous, plenty of, G. iii. 394.
in great numbers, G. iv. 216. Æ. i. 707. vi. 486. x. 506. 692.
frequēto, v. 1. I possess, people, Æ. vi. 478.
fret-um, i, n. a narrow sea, a frith, the sea, E. i. 61. G. i. 357. ii. 503. iii. 260. Æ. i. 557. 607. iii. 127. v. 141. 627. x. 147. 210.
the surface (of the sea) G. i. 356.
a river, G. i. 386.
fretus, par. relying, depending upon, confiding or trusting in, Æ. v. 791. vi. 120. viii. 143.
safe, Æ. xi. 787.
aided, assisted, Æ. iv. 245. v. 430.
frico, v. 1. I rub against, G. iii. 256.
frig-ens, entis, par. dead, Æ. vi. 219.
frigeo, v. 2. I grow cold, am benumbed, Æ. v. 396.
frigidus, adj. cold (or colder) G. ii. 484.
frigid, G. iii. 97.
bleak, Æ. vii. 715.
chill, Æ. x. 452.
chilling, benumbing, G. iii. 298. Æ. iii. 29.

- shivering*, Æ. ix. 415.
cool, G. iii. 524. iv. 260.
cooling, E. v. 25. G. ii. 469. iii. 336. iv. 525.
unactive, Æ. xi. 338.
deadly, E. iii. 93.
dead, G. iv. 506. Æ. ix. 415.
frig-us, oris, n. cold, (or cold ground, G. ii. 256.)
sharp, cold, G. i. 93. iii. 356. Æ. vi. 309.
or frost, E. x. 47. 48. 57. 64. G. i. 48. iv. 135. Æ. vi. 205.
winter, E. ii. 22. G. i. 300. ii. 376.
or cold weather, E. v. 70.
cold, (storm or rain) G. iii. 279.
cool, a breeze, E. i. 55. ii. 8.
fear, chilliness, Æ. i. 92. xii. 905.
frondat-or, oris, m. a woodlopper, a pruner (of trees) E. i. 57.
frond-ens, entis, par. leafy, G. iv. 24. Æ. iii. 25. iv. 399. v. 129. vii. 67.
green, G. ii. 119. iii. 300. Æ. vii. 135.
blooming, Æ. vi. 208.
frondeo, v. 2. I bear (large) leaves, G. ii. 15.
frondesco, v. 3. I bloom, Æ. vi. 144.
frondeus, adj. leafy, full of leaves, G. iv. 61. Æ. i. 191.
frondosus, adj. leafy, full of leaves, G. iii. 236. iv. 543.
woody, G. i. 282. Æ. v. 252. viii. 351.
shady, Æ. vii. 387.
frons, frontis, m. a leaf, the down (of a leaf) G. ii. 13.
a branch, bough, Æ. ii. 249. v. 661. vi. 215. vii. 565. viii. 32. x. 190.
a wreath, Æ. iv. 148. 506. v. 134. vii. 751. viii. 274.
or garland Æ. iv. 459.
food, G. iii. 131.
frons, frontis, f. the forehead, brow, a face, a countenance, Æ. xi. 238.
the front, forepart, G. iii. 24. Æ. i. 166.
the upper part, Æ. x. 211.
the prow (of a ship) E. v. 158.
horns, Æ. ix. 627. xii. 717.
fruct-us, ōs, m. fruit (of trees) G. ii. 36. 500.
frug-es, um, pl. f. fruit, E. iii. 80. G. i. 22. ii. 173. 424.
corn, (grain) E. ix. 48. G. i. 69. 267. 298. 345. ii. 143. 239. iii. 133. 535. iv. 327. Æ. i. 178.
cakes, Æ. ii. 133. xii. 173.
drugs, Æ. ii. 420.
frument-um, i, n. (bread-) corn, grain, G. i. 315. Æ. iv. 406.
blades (of corn) G. iii. 176.
fruo, v. 3. I enjoy.
frustrā, adv. in vain.
frustratus, par. disappointed, Æ. xii. 95.
frustror, v. 1. I disappoint, deceive, Æ. vi. 493.
frust-um, i, n. a morsel, Æ. iii. 632.
a joint, Æ. i. 212.
frut-ex, icis, m. a shrub, G. ii. 21.
fucātus, par. colored, dyed, G. iv. 335.
Fucin-us, i, m. Fucinus, Æ. vii. 759.
fucor, v. 1. I am colored or dyed, G. ii. 465.
fuc-us, i, m. a drone, G. iv. 168. 244. Æ. i. 435.
clammy juice (of alkanet) G. iv. 39.
fug-a, æ, f. flight, an escape, G. iv. 443. Æ. viii. 251. ix. 539.
speed, swiftness, Æ. i. 317. iv. 281.
a journey, G. i. 286.
a voyage, Æ. iv. 430.
a course, Æ. iii. 283.
travel, Æ. iii. 160.
fugātus, par. driven away, Æ. iii. 521.
fug-ax, acis, adj. swift in flight, fleet, flying, Æ. x. 697. xii. 52.
timorous, Æ. ix. 591.
frisking, Æ. x. 724.
fugi-ens, entis, par. flying, running, G. iv. 19.
yielding to, avoiding, G. iv. 234.
swift, Æ. xi. 654.
fugio, v. 3. I fly, shun, avoid, E. ix. 30. G. i. 277. iii. 385. Æ. iii. 413. vi. 892. x. 109.
fly—away, G. iii. 66.—*from*, Æ. xi. 405. 492.—*on*, G. iii. 284.
sail away, Æ. iii. 268.
escape, G. ii. 265. Æ. ii. 156. iii. 459.
quit, E. i. 4. *or leave*, Æ. xii. 660.
outrisp, Æ. x. 286.
fail, E. ix. 54.
refuse, E. iii. 53. Æ. ix. 200.
fugo, v. 1. I put to flight, chase away, drive, Æ. vi. 312.
disperse, Æ. i. 143.
fulcio, v. 4. I support, sustain, Æ. iv. 247.
fuler-um, i, n. a prop, post or pillar, Æ. vi. 604.
fulg-ens, entis, par. shining, glittering, twinkling, Æ. xi. 202.
fulgeo, v. 2. I shine, flash, glare, E. iv. 167.
fulgo, v. 3. I shine, Æ. vi. 826.
fulg-or, oris, m. a glittering, brightness, a glass, Æ. xi. 70.
a flash, Æ. viii. 431. 524.
fulg-ur, uris, n. a lightning, a flash, a thunderbolt, G. i. 488.
fulic-a, æ, f. a coot, a sea-gull, G. i. 363.
fulig-o, inis, f. soot, smoke, E. vii. 50.
fulm-en, inis, a thunderbolt, lightning, Æ. ii. 649. iii. 578. v. 319. 691. vi. 581. 590. xi. 616.
thunder, Æ. i. 230. xii. 200. 922.
fulmineus, adj. thundering, fierce, Æ. ix. 312.
flashing, flaming, Æ. iv. 580. ix. 442.
fulmino, v. 1. I thunder, beat down all before one, G. iv. 561.
fultus, par. bolstered, supported, Æ. xi. 39.
lying upon, E. vi. 53.
barricaded, Æ. viii. 227.
fulvus, adj. yellow, G. iii. 110. Æ. v. 374. vi. 643. vii. 699. x. 134. 562. xi. 642. 776. xii. 276. 741.
ruddy, Æ. vii. 76.
tawny, G. iii. 388. iv. 408. Æ. i. 275. ii. 722. iv. 159. viii. 552. x. 562. xi. 751. xii. 247.
green or sparkling, Æ. iv. 261.
bright, shining, Æ. xii. 792.
fum-ans, antis, par. smoking, foaming, Æ. xii. 333.
fumeus, adj. smoking, Æ. vi. 593.
fumidus, adj. smoky, smoking, smothering, Æ. ix. 75.
fumifer, adj. smoky, Æ. viii. 255. ix. 522.
fumo, v. 1. I smoke.
fumosus, adj. smoky, G. ii. 242.
fum-us, i, m. smoke.
funāl-e, is, n. a flambeau, Æ. i. 727.
fund-a, æ, f. a sling, a casting-net, G. i. 141.
fundam-en, inis, n. a foundation, G. iv. 161.
fundament-um, i, n. a foundation.
fund-ans, antis, par. building, rearing, Æ. iv. 260.
fundat-or, oris, m. a founder, Æ. vii. 678.
fundātus, par. founded, Æ. viii. 478.
fund-ens, entis, par. pouring, pouring out, Æ. vii. 792.
funditus, adv. utterly, entirely, quite.
fundo, v. 1. I establish, Æ. vi. 811.
build, Æ. vii. 410.
stay, moor, Æ. vi. 4.
fundo, v. 3. I pour (out), pour forth, G. ii. 460. Æ. ii. 329.
iv. 621. v. 9. xii. 122.
shed, Æ. iii. 348.
spread, Æ. ii. 683.
rout, disperse, Æ. ii. 421.
lay along, lay flat, Æ. i. 193. ix. 592. xi. 665.
utter, Æ. v. 842. viii. 584.
speak, Æ. iii. 344.
produce, yield, E. iv. 20. 24. ix. 41. G. i. 13. ii. 432.
bear, bring forth, Æ. viii. 139.
sprout, shoot out, Æ. xii. 207.
dart, Æ. iii. 152.
fundor, v. 1. I am founded, built, Æ. v. 760.
fundor, v. 3. I am poured forth, I sprout, G. iv. 275.
I flow, Æ. xi. 646.
I dart, am diffused, Æ. x. 271.
I surround, Æ. iii. 635.
I flock, Æ. vi. 709.
fund-us, i, m. a farm, G. ii. 468.
a foundation, Æ. x. 38.
a bottom, Æ. ii. 419. iii. 577. v. 178. vii. 530.
an abyss, Æ. vi. 581.
funereus, adj. funereal.
funestus, adj. fatal, destructive, Æ. vii. 322.
fungor, v. 3. I discharge, pay, Æ. vi. 385.
fung-us, i, m. a thief (in a candle), G. i. 393.
fun-is, is, m. a cable, rope, an haulser, Æ. iii. 266. x. 659.
a cord, Æ. v. 488.
fun-us, eris, n. a funeral, funeral rites, a funeral pomp, Æ. xi. 169.
a funeral pile, Æ. iii. 62.
a carcass, Æ. vi. 510. ix. 491. (a corpse) xi. 3.
death, E. v. 20. (or carnage, G. iii. 246.) 263. (or calamity, Æ. i. 232. or ravage, ii. 361. viii. 571.) ii. 539. iv. 308. vi. 458. vii. 42. x. 756. xii. 629.
untimely death, Æ. vi. 150. 429. xi. 23.
slaughter, Æ. ii. 284. iv. 618. vii. 542. ix. 526. x. 602. xi. 366. 646. xii. 583.
fuo, v. def. I am, shall be, Æ. x. 108.
fur, furis, com. a thief, a robber, G. iii. 407.
a servant or slave, E. iii. 16.
furātus, par. stolen, Æ. vii. 283.
furc-a, æ, f. a fork, a prong, G. i. 264.
a pole, G. ii. 359.
fur-ens, entis, par. being in a rage, raging mad, distracted, Æ. iv. 69. 465.
roaming like a madman, Æ. ii. 771.
foaming, Æ. vi. 100. xii. 332.
furiosus, blustering, Æ. i. 51. 491. ii. 304. v. 202. vi. 262. x. 37. xi. 486. 901.
storming, Æ. viii. 489. ix. 691. xi. 838.
transported, (amorous) Æ. i. 659. iv. 233. 298.
a lover, Æ. iv. 65. (passionately in love) 548.
overpowered, grieving, Æ. iii. 312.
prophetic, Æ. ii. 345.
Furi-æ, arum, pl. f. the Furies.
furi-æ, arum, pl. f. the furies, frenzy, G. iii. 244. Æ. i. 41. x. 68.
rage, G. iii. 511. Æ. viii. 219. x. 694. 872. xii. 101. 668. 946.
revenge, Æ. viii. 494.
furiāl-is, e, of a fury, raging, furious.
furiātus, adj. enraged, Æ. ii. 407. 588.
furibundus, adj. furious, Æ. iv. 646. vii. 343.
furo, v. 3. I rage, G. iii. 100. 458. Æ. ii. 759. v. 662. 694. vii. 377. x. 386.
storm, am transported with rage,

Æ. ii. 595. vii. 625. x. 545. 302.
xii. 680.
run mad, Æ. xii. 607.
roar, Æ. vii. 464.
ring, G. iii. 150.
bound furiously, curvet, Æ. ix. 552.
xi. 638.
ferment, mix, jumble together, Æ. i.
107.
fur-or, óris, m. fury, madness,
rage, Æ. i. 150. 294. 348. ii. 244.
316. 355. iv. 501. 697. vii. 386.
ix. 760. x. 63. 905. xii. 832.
frenzy, E. x. 60. Æ. v. 670. xii. 601.
680.
an inordinate passion, Æ. iv. 91.
433.
love, desire, E. x. 38. Æ. iv. 101.
furor, v. 1. I steal, Æ. v. 845.
furtim, adv. by stealth, privily,
skulking, Æ. v. 677.
secretly, unperceived, G. ii. 304. Æ.
ii. 18. iii. 50. ix. 546.
furtivus, adj. stolen,
secret, Æ. iv. 171. vii. 690.
furt-um, i, n. theft,
an ambush, Æ. xi. 515.
stratagem, Æ. x. 735.
adultery, treachery, Æ. x. 91.
a nocturnal massacre, Æ. ix. 350.
secrecy, Æ. iv. 337. vi. 568.
adverbialiter, privily (adultery) Æ.
vi. 24.
fuscus, adj. dusky, Æ. vii. 408. viii.
369. xii. 417.
black, E. x. 38.
fus-us, i, m. a spindle, E. iv. 46. G. iv.
348.
fusus, par. poured,
poured upon, besmeared, Æ. v. 390.
laid along, G. ii. 527. Æ. i. 214. vi.
423. ix. 722.
stretched, Æ. i. 214. v. 102. 837. vi.
440. ix. 164. 317.
flowing, Æ. x. 137.
having smoothed, Æ. x. 838.
clasping, Æ. xii. 483.
routed, Æ. xi. 366.
scattered, Æ. ii. 252.
strawed, Æ. xi. 102.
shed, split, Æ. xii. 630.
thrown away, lost, Æ. vii. 421.
futil-is, e, adj. foolish, weak, shallow,
Æ. xi. 339.
brittle, Æ. xii. 740.
futur-a, órum, pl. n. things future, Æ.
vi. 12.
futur-um, i, n. the future, G. iv. 239.
Æ. iv. 508. viii. 580.
futurus, par. future, to be,
that shall or will be, or happen, Æ.
ii. 191. v. 522. vii. 257. viii. 340.
near approaching, Æ. iv. 644.
to continue, Æ. xii. 504.

G

GABINUS, adj. Gabinian, Æ. vii.
612. 682.
Gabi-i, órum, pl. m. Gabii, Æ. vi.
773.
gæs-um, i, n. a (heavy) dart, a javelin, Æ. viii. 662.
Gætulus, adj. Getulian, Æ. v. 51.
or Libyan, Æ. v. 192.
Galaté-a, æ, f. Galatea, E. i. 31, &c.
galbaneus, adj. of the gum galbanum, gummy.
gale-a, æ, f. an helmet.
galér-us, i, m. a furred cap, a beaver,
Æ. vii. 688.
Galés-us, i, m. Galesus, G. iv. 126. Æ.
vii. 535. 575.
gall-a, æ, f. a gall, an oak-apple, G.
iv. 267.
Gall-i, órum, pl. m. the Gauls, Æ. viii.
656. 657.
Gall-us, i, m. Gallus, E. vi. 64. x. 2.
6. 10. 22. 72.
Gall-us, i, m. a Gaul, Æ. vi. 858.
Gangarid-æ, árum, pl. m. Indians, G.
iii. 27.

Gang-es, is, m. Ganges, G. ii. 137.
Æ. ix. 31.
Ganymédes, is, m. Ganymede, Æ. i.
28.
Garamánt-es, um, pl. m. the Garamantes, E. viii. 44. Æ. vi. 794.
Garamánt-is, idos, f. the daughter of
Garamas, Æ. iv. 198.
Gargán-us, i, m. Garganus, Æ. xi.
247.
Gargar-a, órum, pl. n. Gargarus, G.
i. 103.
garrulus, adj. chattering, G. iv. 307.
gaud-ens, éntis, par. rejoicing,
delighting, Æ. vi. 816.
pleased, joyful, Æ. i. 690. iv. 190.
vii. 800.
gaudeo, v. 2. I rejoice, delight,
triumph, G. ii. 510.
boast, Æ. vii. 220.
abund (laugh) E. ix. 48.
gaudi-um, i, n. joy, mirth, delight.
gaz-a, æ, f. wealth, treasure,
store, produce, Æ. v. 40.
Gel-a, æ, f. Gela, Æ. iii. 702.
gelidus, adj. cold,
freezing, G. iv. 509.
frozen, Æ. viii. 159. xii. 331.
chilling, Æ. ii. 120. vi. 54. xii. 447.
chilled, Æ. iii. 30. 259. xii. 905.
bleak, E. x. 15. Æ. viii. 343.
raw, G. iii. 441.
cool, E. x. 42. G. ii. 202. 488. Æ.
viii. 597. 610.
clammy, Æ. iii. 175.
humid, Æ. xii. 796.
Gelón-i, órum, pl. m. Scythians, (the
Getæ) G. ii. 115. Æ. viii. 725.
Gelón-us, i, m. a Gete (Scythian) G.
iii. 461.
Gelóus, adj. of Gela, Geloan, Æ. iii.
701.
gelu, n. inv. frost, cold, ice,
numbness, Æ. viii. 508.
geméll-us, i, m. (substantivé) twins, E.
i. 14.
gem-ens, éntis, par. groaning, la-
menting,
or mourning, G. iii. 226. Æ. v. 869.
rumbling, G. iii. 183.
creaking, Æ. xi. 138.
geminátus, par. doubled, G. ii. 509.
gemino, v. 1. I double, or redouble, Æ.
xii. 714.
geminus, adj. double, two, both,
on both sides, Æ. viii. 680.
twins, Æ. v. 285. x. 390.
a pair of horses, Æ. vii. 280.
gemit-us, ús, m. a groan, a sigh,
a lamentation, Æ. ii. 486. vi. 220.
873.
a complaint, G. iv. 353.
a cry, Æ. ii. 413. 679.
a roaring, G. iii. 223. Æ. iii. 555.
577. xii. 722.
a loud noise (of hammers) Æ. viii.
420.
gemm-a, æ, f. a bud or button (of a
vine) E. vii. 48. G. ii. 74. 335.
agema, (a precious stone) Æ. i. 656.
723. vii. 76. x. 134.
or a cup set with gems, G. ii. 506.
a diamond, Æ. viii. 313.
gemo, v. 3. I groan,
bewail, Æ. i. 221.
coo, E. i. 59.
gen-ie, árum, pl. f. the cheeks.
gen-er, eri, m. a son-in-law.
generánd-um, i, ger. breeding, G. iii.
65.
generandus, par. making, G. iv. 205.
generátim, adv. to each kind, G.
ii. 35.
generát-or, óris, m. a breeder, Æ. iii.
704.
generátus, par. begotten (son of) Æ.
vi. 322.
sprung from, Æ. v. 61.
genero, v. 1. I beget, Æ. vii. 734. viii.
141.
generósus, adj. noble, born of a no-

ble race,
generous, G. iii. 73.
renowned, famed, Æ. x. 174.
geniál-is, e, adj. cheerful, merry, ge-
niai.
genist-a, æ, f. broom, G. ii. 12. 434.
genitál-is, e, adj. genial (serving to
engender)
genit-or, óris, m. a father, sire.
genit-ur-ix, icis, f. a mother.
genitúrus, par. that shall beget, Æ.
ix. 642.
genitus, par. born,
descended from, Æ. ix. 642.
geni-us, i, m. a genius, tutelary deity,
Æ. v. 95. vii. 136.
gens, gentis, f. a nation,
a realm, G. iii. 349.
a state, Æ. i. 33. iv. 425. vii. 238.
ix. 132.
a colony, Æ. viii. 328. 480.
a land, country, Æ. i. 533. x. 350.
xi. 246.
the world, G. i. 331. Æ. i. 17.
men, E. iii. 41.
people, G. iv. 95. Æ. iii. 133. 501.
iv. 40. vii. 671.
a race, E. iv. 9. G. iii. 35. 122. 158.
382. 541. iv. 4. 208. 430. Æ. i. 273.
642. iii. 105. 235. 653. iv. 4. 207.
542. v. 299. 373. 735. vi. 63. 73.
875. vii. 203. 305. 367. 708. viii.
36. 315. ix. 284. 643. x. 388. xi.
305. 331.
a tribe, Æ. x. 202. bis.
a stem, blood, Æ. vi. 757. vii. 220,
an offspring, Æ. xii. 127.
a breed, G. iii. 73. Æ. vii. 282.
genu, n. ind. a knee, Æ. i. 320.
genu-a, um, pl. n. knees,
legs, Æ. v. 468.
gen-us, eris, n. a race,
a lineage, Æ. vii. 219.
extraction, Æ. iv. 230. v. 123. 562.
vi. 123. xi. 340. xii. 225.
birth, Æ. i. 132. v. 285. 801. vi. 824.
viii. 71. x. 149. xii. 25.
nobility, Æ. v. 621.
a stock, stem, Æ. viii. 142. xii. 530.
family, Æ. iv. 365. v. 117. vi. 842.
offspring, progeny, Æ. iv. 12. v.
737. vi. 500. 580. 792. 839. vii.
213. 556. x. 228. xii. 198. 515.
a sort, kind, G. ii. 20. 83. 262. iii.
242. 243. 481. iv. 92. 223. Æ. i.
542. ii. 468. ix. 141. 510.
a species, G. i. 63. ii. 240. Æ. vi. 25.
viii. 487.
gerándus, par. to be waged, Æ. iii.
235. vi. 890. vii. 444.
ger-ens, éntis, par. bearing,
wearing, having, Æ. i. 315. ii. 273.
shewing, Æ. ix. 311.
assuming, resembling, Æ. xii. 472.
germán-a, æ, f. a sister.
Germani-a, æ, f. Germany, E. i. 63.
G. i. 474. 509.
germán-us, i, m. a brother.
germ-ens inis, n. a bud, (an eye of a
tree) G. ii. 76.
gero, v. 3. I bear,
wield, carry, Æ. xii. 97.
wear, Æ. ii. 156. v. 412. xii. 944.
have, G. ii. 122. Æ. vi. 772.
take, Æ. xii. 48.
wage, Æ. i. 24. 48. 263. xi. 306.
manage, Æ. vii. 414.
do, behave, Æ. ix. 203.
make, Æ. ix. 279.
geror, v. 3. I am done, G. iv. 305. Æ.
vii. 540. ix. 1.
Gery'on, onis, m. Geryon, Æ. vii. 662.
viii. 202.
gestám-en, inis, n. (any thing) carri-
ed, borne, Æ. iii. 286.
a diadem, a crown, Æ. vii. 246.
gestio, v. 4. I show joy, leap, skip, G.
i. 387.
gesto, v. 1. I bear, carry,
wield, Æ. xii. 211.
have, Æ. i. 667.

- gestus, par. done, managed, Æ. ix. 157.
- Getæ, arum, pl. m. the Getes (hodie Tartarians.) G. iii. 462. iv. 463. Æ. vii. 604.
- Geticus, adj. Getic, Thracian, Æ. iii. 35.
- Getulus, adj. Getulian, Æ. iv. 40. &c.
- gigno, v. 3. I beget, bring forth, bear, G. iv. 324. Æ. i. 606. 618. iv. 366. v. 89.
- gilvus, adj. a dun (color) G. iii. 83.
- glaci-al-is, e, adj. icy, Æ. iii. 235.
- glaci-es, ei, f. ice, frost, G. iii. 313.
- gladi-us, i, m. a sword.
- glauc, glandis, f. an acorn, mast (of oak) a ball, bullet, Æ. vii. 686.
- glare-a, æ, f. gravel, G. ii. 212.
- Glauc-us, i, m. Glaucus, G. i. 437. &c.
- glaucus, adj. (fine) grey, G. iii. 82. iv. 182.
- blueish green, azure, G. ii. 13. iv. 451. Æ. vi. 416. viii. 33. x. 205. xii. 885.
- gleb-a, æ, f. a clod, clot or glebe.
- glisco, v. 3. I increase, rage, Æ. xii. 9.
- glob-us, i, m. a globe, a ball, G. i. 473. Æ. iii. 574.
- a band (of men) a battalion, Æ. ix. 409. 515. x. 373.
- a round cloud of dust, Æ. ix. 30.
- a cloud, Æ. ix. 36.
- gomerátus, par. assembled in troops, embodied, Æ. ii. 727.
- surrounding, thronging round, Æ. ix. 440.
- glomer-o, v. 1. I gather round, G. iii. 117. Æ. viii. 254.
- whirl round, G. ii. 311. Æ. iii. 577.
- gather together, form, Æ. ii. 315. ix. 539. 792.
- or thicken, (brew) G. i. 323.
- assemble, flock round together, Æ. iv. 155.
- glomeror, v. 1. I am gathered round, inclose, Æ. i. 500.
- am whirled round, formed, Æ. ix. 33.
- am gathered, swarm together, Æ. ix. 689.
- flock, fly together, G. iv. 79. Æ. vi. 311.
- glori-a, æ, f. glory, renown, joy, G. iii. 102.
- glut-en, inis, n. glue, gum, G. iv. 160.
- gnat-a, æ, f. a daughter, Æ. xi. 355.
- gnat-us, i, m. a son, Æ. x. 532. xi. 178. 181.
- Gnosius, adj. (Gnosian) Cretan, G. i. 222.
- Gnosius, adj. (Gnossian) Cretan, Æ. iii. 115. vi. 566. ix. 305.
- Gorg-on, onis, f. Gorgon.
- the shield of Pallas (on which was represented Medusa's head) Æ. ii. 616. viii. 438.
- Gorgoneus, adj. Gorgonean, Æ. vii. 341.
- Gortynius, adj. Gortynian, Cretan, Æ. vi. 60. Æ. xi. 773.
- Gracch-us, i, m. Gracchus, Æ. vi. 842.
- gracil-is, e, adj. small, slender, E. x. 71.
- gradi-ens, éntis, par. walking (majestically, Æ. i. 501.)
- going along, G. iii. 53. Æ. i. 411.
- advancing, Æ. x. 572.
- gradior, v. 3. I go, walk, stalk, Æ. iii. 664.
- Gradi-us, i, m. (a name of) Mars.
- grad-us, ús, m. a step, stair, a pace, Æ. iii. 169. 191. Æ. iii. 598. iv. 641. vi. 128. 465. 488.
- Græcia, æ, f. Greece, G. i. 38. iii. 20. Æ. xi. 287.
- Grai-i, orum, pl. m. Greeks, G. ii. 16. Æ. i. 467. 530. ii. 148. 157. iii. 398. 493. iv. 228. vi. 242. 529. 588. x. 81. 334. 430. xi. 289. xii. 538.
- Grajugen-æ, arum, pl. m. Grecians, (-born) Æ. iii. 550. viii. 127.
- Grai-us, i, m. a Greek, Æ. iii. 504.
- Graius, adj. Grecian.
- gram-en, inis, n. grass, a blade, Æ. vii. 809.
- a flower, G. iv. 63.
- herbs, Æ. ii. 471. xii. 415.
- herbage, G. ii. 200. iii. 144.
- pasture, G. ii. 525.
- a mead, G. iii. 325. iv. 19. Æ. iii. 537.
- a plain, Æ. vii. 655. xii. 664.
- gramineus, adj. grassy, of grassy turf, Æ. xii. 119.
- grandæ-vus, adj. (very) old, aged, ancient.
- grandi-or, us, adj. bigger, G. i. 195.
- grand-is, e, adj. great, large, (plump, E. v. 36.) G. iii. 427.
- ponderous, Æ. iv. 405.
- big, E. x. 25. G. ii. 245. Æ. xi. 90.
- or huge, G. i. 497. Æ. xi. 529.
- grand-o, inis, f. hail.
- grat-es, pl. f. aptot. thanks.
- grati-a, æ, f. regard, respect, Æ. vii. 402.
- delight, Æ. vi. 653.
- acknowledgment, thanks, Æ. iv. 539. vii. 232.
- use, advantage, G. i. 83.
- merit, Æ. ix. 238.
- grati-or, us, adj. more acceptable or pleasing, more agreeable, Æ. v. 344.
- gratissimus, adj. most acceptable, most grateful, E. viii. 15. G. iii. 328. Æ. viii. 64.
- most agreeable, Æ. ii. 269. v. 128. ix. 327.
- most pleasant, Æ. iii. 73.
- most dear, Æ. x. 158. 607. xii. 142.
- grator, v. 1. I congratulate, wish joy to, Æ. iv. 478.
- welcome, Æ. v. 40.
- gratus, adj. grateful, agreeable.
- gravátus, par. weighed down, Æ. vi. 359.
- heavy, Æ. viii. 220.
- drowsy, Æ. vi. 520.
- graveol-ens, éntis, adj. rank, strong smelling, G. iv. 270.
- stinking, stenchy, Æ. vi. 201.
- gravésco, v. 3. I am burden'd, bend, G. ii. 429.
- gravidus, adj. impregnated, G. iii. 275.
- big with young, G. ii. 150. iii. 139. 155.
- big, Æ. x. 37.
- heavy, weighty, G. ii. 143. 424. Æ. vii. 507.
- or full, G. i. 111. iv. 231. or full ear'd, G. i. 319.
- laden, G. ii. 5. Æ. iv. 229.
- swelling, G. iii. 317.
- plentiful, G. ii. 143.
- gravi-or, us, adj. heavier, greater, Æ. vi. 84.
- worse, Æ. iv. 502.
- fatal, Æ. viii. 582.
- deeper, G. iv. 260.
- slower, infirm, Æ. ii. 436.
- grav-is, e, adj. heavy, weighty, big, Æ. vi. 516. (with young) E. i. 50. (with child) Æ. i. 274.
- laden, full, E. i. 36.
- loaded with, labouring, G. iii. 506.
- venerable, Æ. i. 151. ix. 246.
- firm, steady, Æ. v. 437.
- grivous, sore, Æ. vi. 56. x. 63. xii. 5.
- or anxious, Æ. iv. 1.
- stinking, noisome, G. iv. 49.
- rank, G. iii. 451.
- noxious, G. iii. 415.
- burning, parching, G. ii. 377.
- old, Æ. v. 387. rough or stern, x. 207. xii. 458.
- dull, lazy, G. i. 124.
- hard, toilsome, Æ. viii. 516. x. 321.
- unwholesome, E. x. 75. 76.
- sharp, unjust, Æ. v. 781.
- bold, sour, Æ. v. 274.
- dreadful, fierce, G. iv. 84.
- cruel, Æ. x. 630.
- unrelenting, Æ. x. 755.
- Gravisc-æ, arum, pl. f. Graviscæ, Æ. x. 134.
- graviter, adv. heavily, greatly (or loudly) G. iii. 88. 374.
- highly, Æ. i. 126.
- strongly, G. iv. 31. Æ. x. 347.
- fiercely, G. iv. 452.
- deeply, Æ. x. 789. 823.
- dismally, Æ. ii. 288.
- sorely, G. iv. 456. Æ. xii. 295.
- deadly, pestilentially, Æ. vii. 753.
- gravo, v. 1. I weigh down, trouble, Æ. ii. 708.
- gravor, v. 1. I refuse, am loth to grant, Æ. x. 628.
- overcharged, Æ. ix. 437.
- gremi-um, i, n. a lap, bosom.
- gress-us, ús, m. a pace, step or way, a mien (gait) Æ. v. 649. x. 640.
- gressus, par. going, walking, Æ. vi. 638.
- grex, gregis, m. a flock, an herd, a litter (of pigs) Æ. viii. 85.
- grus, gruis, f. a crane.
- Grynæ us, adj. Grynæan, E. vi. 72. Æ. iv. 345.
- gryps, gryphis, m. a griffin, E. viii. 27.
- gubernácl-um, i, m. the stern, rudder or helm (of a ship.)
- gubernát-or, oris, m. a pilot.
- gurg-es, itis, m. a whirlpool, the whirling rage of the sea, a gulf, E. vi. 76. G. iv. 387. Æ. iii. 421. v. 209. vi. 296. 741.
- the tide, Æ. xi. 624.
- a stream, flood, G. iii. 446. iv. 32.. 524. Æ. ii. 497. ix. 23. 316. xi. 298.
- a wave, Æ. iii. 564.
- the deep, G. iv. 395. Æ. iii. 197. v. 33. x. 559.
- the sea, ocean, Æ. i. 118. v. 160. 814. vi. 310. vii. 704. xi. 913. xii. 114.
- gusto, v. 1. I taste, Æ. i. 473.
- gutt-a, æ, f. a drop, a spot, speck, G. iv. 99.
- gutt-ur, uris, n. the throat, gullet.
- Gyar-os, i, f. Gyarus, Æ. iii. 76.
- Gy-as, æ, m. Gyas, Æ. i. 222. &c.
- Gyg-es, is, m. Gyges, Æ. ix. 762.
- Gylipp-us, i, m. Gylippus, Æ. xii. 272.
- gyr-us, i, m. a ring, career, a ringlet, wreath, spire, Æ. v. 85.
- H**
- hább'e'n-A, æ, f. the reins (of a bridle),
- a thong, Æ. ix. 587. or string, Æ. xi. 579.
- a scourge, a whip, Æ. vii. 380.
- habénd-um, i, ger. having, getting, G. iv. 177.
- wearing (to sit right) Æ. xii. 88.
- handling, G. ii. 250.
- habéndus, par. having, preserving, G. i. 3. iii. 159.
- to be had or enjoyed, Æ. iii. 329.
- hab-ens, éntis, par. a rich (man) G. ii. 499.
- habeo, v. 2. I have (or carry, Æ. x. 701.)
- hold, Æ. vi. 521. 670. ix. 227.
- possess, E. i. 71. vii. 40. Æ. iii. 147. iv. 581. v. 717. vi. 566. vii. 696. viii. 100. 602. ix. 188. 274. 449. xi. 357. xii. 17.

- or seize (*animate*) *Æ.* iv. 581. xii. 282.
 enjoy, *E.* iii. 107. *Æ.* ix. 96. x. 221. xii. 192.
 get, *G.* ii. 427.
 gain, *Æ.* ii. 290.
 take, *E.* viii. 60.
 retain, *Æ.* vi. 381. x. 827.
 detain, *E.* x. 9. *Æ.* v. 734. ix. 491. xi. 92.
 cover, overwhelm, *Æ.* i. 556. iv. 683. vi. 362.
 rule, govern, *Æ.* i. 346.
 observe, *E.* iii. 42. *Æ.* v. 50.
 regard, *Æ.* ii. 102. x. 108.
 conceive, *Æ.* xi. 38.
 inhabit, *Æ.* vii. 131. 696.
 marry, *Æ.* ix. 594.
 habeor, v. 2. *I am called*, *Æ.* xii. 134.
 habit-is, e, adj. fit,
 proper, convenient, agile, *G.* iv. 418.
 commodious, *Æ.* i. 318. ix. 365.
 habit-ans, antis, par. inhabiting,
 dwelling, *G.* iii. 430. *Æ.* xi. 265.
 habitatus, par. inhabited, dwelt, *G.* iii. 340.
 habito, v. 1. *I inhabit, dwell,*
 reside, *Æ.* vi. 275.
 habitior, v. 1. *I am inhabited*, *Æ.* iii. 398.
 habiturus, par. which shall or ought to
 have, *G.* i. 24.
 habit-us, ūs, m. an habit,
 or dress, *Æ.* i. 315. iii. 596. viii. 723.
 the nature, *G.* i. 52.
 habitus, par. esteemed, deemed, *Æ.* xi. 339.
 (*fondly*) reckoned, *G.* ii. 16.
 hac, adv. *this way, that way.*
 hac,—hac,—here—there, *Æ.* i. 467. 468.
 hactenus, adv. *hitherto, thus far.*
 Hadriacus, adj. Adriatick, *Æ.* xi. 405.
 Hæm-on, ōnis, m. Hæmon, *Æ.* ix. 685. x. 126.
 Hæm-us, i, m. Hæmus, *G.* ii. 488.
 hærens, entis, par. sticking, holding
 fast, *Æ.* v. 852.
 hæreo, v. 2. *I stick, cleave,*
 adhere, *Æ.* x. 780.
 take root, *G.* ii. 422.
 cling, *Æ.* i. 476. ii. 674. iii. 608. viii. 559. (*join close*), x. 361. xi. 150.
 : hang, or am close or fastened to, *Æ.* ii. 442.
 hang together, *E.* iii. 102.
 am fixed, determined, *Æ.* iv. 614.
 persist, *Æ.* ii. 654.
 remuin, *Æ.* iv. 4.
 continue, stand intent, *Æ.* i. 495.
 (*fixed*) 718. v. 529. vii. 250.
 press hard (*in hunting*) *Æ.* xii. 754.
 suspend, am at a stand, *Æ.* xi. 290.
 pause, *Æ.* iii. 597.
 faulter, *Æ.* xii. 863.
 stop, *Æ.* xi. 699.
 continue, linger, *Æ.* xii. 796.
 hæ-es, edis, m. an heir, *Æ.* iv. 274. &c.
 hal-ans, antis, par. breathing, *G.* iv. 109.
 haley-on, onis, f. the king's-fisher, *G.* i. 399. iii. 338.
 Halés-us, i, m. Halesus, *Æ.* vii. 724. &c.
 Hali-us, i, m. Halius, *Æ.* ix. 767.
 halit-us, ūs, m. breath, *Æ.* iv. 684.
 a vapour, *G.* ii. 350. *Æ.* vi. 240.
 halo, v. 1. *I breathe, exhale*, *Æ.* i. 421.
 Hal-vs, yos, m. Halys, *Æ.* ix. 765.
 Hamadryad-es, um, pl. f. nymphs of
 the woods, *E.* x. 62.
 am-us, i, m. (*an hook*) a ring or S,
 (*wherewith coats of mail were set*
very thick) *Æ.* iii. 467. v. 259.
 Harpalyce-es, f. Harpalyce, *Æ.* i. 317.
 Harpalyce-us, i, m. Harpalyceus, *Æ.* xi. 675.
 Harpyi-a, æ, f. an Harpy, *Æ.* iii. 212. 226. 249.
 hast-a, æ, f. a spear (*staff without an*
iron head) *Æ.* vi. 760.
 a javelin, *Æ.* vii. 396. ix. 744. x. 457. xi. 284. xii. 270. 293. 330.
 hastil-e, is, n. a spear,
 a javelin, *Æ.* i. 313. xii. 691.
 pointed, spear-like poles, *G.* ii. 358.
Æ. iii. 23. 37.
 haud, adv. not, no.
 haudquâquam, adv. by no means, *G.* iv. 455.
 haurio, v. 4. *I receive, take in*, *Æ.* x. 899. xii. 26.
 or see, *G.* ii. 340. *Æ.* iv. 661. or
 view, xii. 946.
 hear, *Æ.* iv. 359. vi. 559. xii. 26.
 scoop, skim, *Æ.* ix. 23.
 drink off, *Æ.* i. 738.
 conceive, *Æ.* x. 648.
 finish, pass over, *G.* iv. 427.
 rend, *G.* iii. 105. *Æ.* v. 137.
 pierce, open, *Æ.* x. 314.
 devour, *Æ.* ii. 600.
 haust-us, ūs, m. a draught, sip, *G.* iv. 229.
 an emanation, *G.* iv. 220.
 hausurus, par. about to suffer, or un-
 dergo, *Æ.* iv. 383.
 Hebes-us, i, m. Hebesus, *Æ.* ix. 344.
 hebeo, v. 2. *I am chûl, I curdle*, *Æ.* v. 396.
 hebeto, v. 1. *I make blunt, damp*, *Æ.* vi. 732.
 or dull, *Æ.* ii. 605.
 Hebr-us, i, m. Hebrus, *E.* x. 65. &c.
Æ. x. 696.
 Hecat-e, es, f. Hecate, *Æ.* iv. 511. &c.
 Hect-or, oris, m. Hector, *Æ.* i. 39. &c.
 Hectoreus, adj. Hectorean, (Trojan)
Æ. i. 273. v. 634.
 Hector's, *Æ.* ii. 543. iii. 304. 488. v. 190.
 Hecub-a, æ, f. Hecuba, *Æ.* ii. 501. 515.
 heder-a, æ, f. ivy.
 hei, interj. *wo! alas! ah!*
 Helen-a, æ, f. Helen, *Æ.* i. 650. vii. 364.
 Helén-or, oris, m. Helenor, *Æ.* ix. 544. 545.
 Helen-us, i, m. Helenus, *Æ.* iii. 329. &c.
 Helic-on, ōnis, m. Helicon, *Æ.* vii. 640. x. 163.
 hellebor-us, i, m. hellebore, *G.* iii. 451.
 Hellespontiacus, adj. of Hellespont,
G. iv. 111.
 Helór-us, i, m. *Æ.* iii. 698.
 herb-a, æ, f. an herb,
 a simple, *G.* iv. 200. or drug, *Æ.* vii. 769. xii. 396. 402.
 a magic simple, *E.* viii. 95. *G.* ii. 129. iii. 283.
 a weed, *E.* iv. 24. *G.* i. 69. 180. ii. 129. 251. 411.
 grass, *E.* iii. 55. 98. vi. 54. 59. vii. 45. viii. 15. *G.* i. 182. ii. 185. 527. iii. 326. 353. 436. 465. 528. iv. 121. 402. 459. *Æ.* i. 214. iii. 236. v. 102. 330. 388. vi. 656. vii. 109. ix. 164. 316.
 a blade, *E.* v. 26. *G.* i. 90. 112. 134.
 herbage, *E.* vii. 57. *G.* iv. 427.
 pasture, *E.* viii. 2. *G.* iii. 162. 216. 494. 498. *Æ.* iii. 142. 221. iv. 404.
 hay, *G.* iii. 295.
 herbósus, adj. full of grass, grassy,
G. ii. 199.
 Hercul-es, is, m. Hercules, *Æ.* v. 410. &c.
 Herculeus, adj. of Hercules, Hercu-
 lean, *G.* ii. 66. &c.
 heril-is, e, adj. of a master, master's,
Æ. vii. 490. viii. 409.
 Heril-us, i, m. Herilus, *Æ.* viii. 563.
 Hermini-us, i, m. Herminius, *Æ.* xi. 642.
 Hermion-e, es, f. Hermione, *Æ.* iii. 328.
 Herm-us, i, m. Hermus, *G.* ii. 137. *Æ.* vii. 721.
 HERNICUS, adj. HERNICAN, *Æ.* vii. 684.
 her-os, ōis, m. an hero.
 her-us, i, m. a master, lord, *Æ.* iii. 324.
 Hesion-e, es, f. Hesionë, *E.* viii. 157.
 Hesper-i-a, æ, f. Hesperia, Italy, *Æ.* i. 530. &c.
 Hesperid-es, um, pl. f. the Hesperides, (*the daughters of Hesperus*),
E. vi. 61. *Æ.* iv. 484.
 Hesperian, Italian, *Æ.* viii. 77.
 Hesperius, adj. Hesperian, Italian,
Æ. iii. 418. &c.
 Hesper-us, i, m. the evening star, *E.* viii. 30.
 the evening, *E.* x. 77.
 hestérnus, adj. yesterday's, *E.* vi. 15. *Æ.* viii. 543.
 heu! interj. *alas! O, oh!*
 heus, adv. *ho! soho! ho there!* *Æ.* i. 321. vii. 116.
 hi-ans, antis, par. gaping, yawning,
 open-mouthed, *Æ.* xii. 754.
 hiát-us, ūs, m. a yawning (mouth).
 hibérnus, adj. winter's.
 hibisc-us, i, m. the larger mallow,
 or a twig, osier, *E.* x. 71.
 hic, pro. *this, he, she,*
such, *Æ.* ii. 145. 554.
 some, *Æ.* vii. 473. 474.
 the other, *G.* iii. 202. *Æ.* v. 431. vi. 397. ix. 572. xii. 789.
 hic—hic, the one,—the other, *E.* iv. 56. *G.* iv. 84. 85. 92.
 this (man)—that, *G.* ii. 23. 24. *Æ.* vi. 621. 623.
 pl. hi—hi, these—those, *E.* vii. 20. *Æ.* i. 106. iv. 157. v. 529. 231. vi. 315. 320. x. 9. 10. 130. 355. 757.
 hic, adv. *here,*
there, *Æ.* i. 247. 427. ii. 29. 30. 796. xii. 479.
 Hicetaonius, adj. the son of Hicetaon,
Æ. x. 123.
 Hiér-a, æ, f. Hiera, *Æ.* ix. 673.
 hilar-ans, antis, par. cheering, *E.* v. 69.
 Himél-a, æ, f. Himella, *Æ.* vii. 714.
 hinc, adv. hence,
 from this matter, *G.* ii. 44.
 thence, *Æ.* iii. 707.
 then, *Æ.* ix. 120. 763. x. 388. xi. 193. xii. 166. 280.
 here, *G.* i. 509. iv. 446. *Æ.* vii. 179.
 here, on this side, *E.* i. 54. *G.* iii. 257. *E.* i. 500. iv. 40. 442. viii. 473. 678. x. 483. 760. xii. 745.
 there, on the other side, *E.* i. 57. *Æ.* i. 500. iv. 42. viii. 474. 685. x. 434. 760. xii. 745.
 hinc, atque hinc, around, *Æ.* viii. 387. ix. 380. 440. 550. xii. 431.
 — on both sides, on each side, *Æ.* i. 162. 500. iv. 447.
 hinc, atque illinc, on both sides, *G.* iii. 257.
 hinnit-us, ūs, m. a whinnying, neigh-
 ing, *G.* iii. 90.
 Hippoco-on, ōntis, m. Hippocoon, *Æ.* v. 492.
 Hippodame-es, es, f. Hippodame, *G.* iii. 7.
 Hippolit-e, es, f. Hippolite, *Æ.* xi. 661.
 Hippolyt-us, i, m. Hippolytus, *Æ.* vii. 761. 765. 774.
 hippomanes, n. ind. hippomanes, *G.* iii. 280. 283.
 Hippotad-es, æ, m. the son of Hippot-
 tas, *Æ.* xi. 674.
 Hircán-i, ōrum, pl. m. Hircanians,
Æ. vii. 605.
 Hircanus, adj. Hircanian, *Æ.* iv. 367.
 hirc-us, i, m. a (buck) goat.
 hirsutus, adj. rough,
 hairy, shaggy, *E.* viii. 84.
 prickly, *E.* vii. 53. *G.* iii. 231. 444.

- hirtus**, adj. *rough, hairy*, G. iii. 55.
shaggy, G. iii. 297.
hirundo, o, inis, f. a *swallow*.
Hisb-on, onis, m. Hisbon, Æ. x. 384.
hisco, v. 3. *I speak, open my mouth*, Æ. iii. 314.
hispidus, adj. *shaggy, hairy*, Æ. x. 210.
hiūcus, adj. *gaping*, G. ii. 353.
hoc, abl. cum comparativo, *by so much*, G. iv. 248.
hodie adv. *to-day*, E. iii. 49.
hoed-us, i, m. a *kid*.
hom-o, inis, c. a *man*, a *mortal*, G. i. 504.
an inhabitant, Æ. i. 392.
adjective, human, G. iv. 444. Æ. i. 323. iii. 426.
honēstus, adj. *good, (beautiful)* G. iii. 81.
beautiful, G. iv. 232. Æ. x. 133. xii. 155.
gracious, gay, G. ii. 392.
honorātus, par. *honour'd*, Æ. v. 50.
hon-or, os, ōris, m. *honour, worship*, Æ. xii. 840.
glory, Æ. iv. 4. v. 201. ix. 206. xii. 630.
respect, regard, G. i. 507. Æ. xii. 57.
dignity, G. iii. 290.
a robe, Æ. vii. 815.
a crown, E. x. 24.
gracefulness, beauty, G. ii. 404. (*lustre*) Æ. i. 591.
desert, Æ. iii. 484.
a reward, recompense, Æ. i. 253. v. 303. 347. 365. 534.
a festival, Æ. i. 632. v. 53.
a hymn, praise, G. ii. 393.
a sacrifice, oblation, G. iii. 486. Æ. i. 632. iii. 118. 173. 264. 547. v. 763.
a victim, Æ. i. 49.
the best, Æ. i. 736.
hor-a, æ, f. an *hour*, a *day*, G. i. 426.
horde-a, ōrum, pl. n. *barley*, E. v. 36. G. i. 210. 317.
horrendūm, adv. *horribly, hideously, dreadfully*.
horrendus, par. *horrible, dreadful, hideous*, Æ. ii. 222. iii. 658. iv. 181. ix. 521.
wondrous, fierce, Æ. xi. 507.
prodigious, strange, Æ. viii. 565.
awful, gloomy, Æ. vii. 172.
awful, venerable, Æ. vi. 10. ix. 112.
horrens, ōntis, par. *rough, rugged*, G. iii. 161. Æ. iv. 366. vii. 713.
prickly, G. iii. 315.
shaggy, Æ. ix. 306.
bristly, Æ. i. 634.
savage, Æ. xi. 570.
fierce, Æ. x. 237.
dark, gloomy, Æ. i. 165. 311. iii. 230.
stiff, rigid, Æ. x. 178.
horreo, v. 2. *I am rough, look terrible*, G. iv. 96. Æ. viii. 654. xi. 483.
or swell, Æ. vi. 419.
grow dreadful, wave to and fro, Æ. xi. 602.
grow up stiff (abound) G. i. 151. ii. 142. Æ. xii. 663.
stiffen, Æ. xi. 754.
fear, G. iii. 408. Æ. x. 880. (*am afraid*) xi. 636.
or tremble, Æ. iv. 209. vi. 799.
dread, G. iii. 79. Æ. ii. 12.
horrēco, v. 3. *I wave to and fro*, G. iii. 199. Æ. vii. 526.
am surprised, Æ. vi. 710.
fear, dread, Æ. iii. 394.
shiver, tremble, shudder, Æ. ii. 204. xii. 453.
horre-um, i, n. a *barn, a granary*, G. i. 132.
a (honey) comb, G. iv. 250.
horribilis, e, adj. *horrible, dreadful*, G. iii. 152. iv. 442.
frightful, hideous, Æ. xi. 271.
horrid-or, us, adj. *rougher*, E. vii. 42.
horridus, adj. *horrid, rough, rugged, stiff*, Æ. iv. 241. (*frozen*) G. iii. 442.
prickly, G. ii. 69.
bristly, G. iv. 407.
hairy, G. iv. 93.
shady, Æ. iii. 23.
dreadful (horrid) E. x. 28. G. ii. 282. Æ. i. 296. iv. 378. vi. 86.
cold, G. i. 449.
tempestuous, Æ. ix. 670.
wrinkled, G. iv. 254.
horrifico, v. 1. *I affright*, Æ. iv. 465.
horrificus, adj. *terrible, dreadful, hideous*.
horrisonus, adj. *that maketh a dreadful noise*, Æ. vi. 573.
horrible, hideous, Æ. ix. 55.
horr-or, ōris, m. *horror*, a *din*, Æ. ii. 301.
hort-ans, ōntis, par. *encouraging*, G. iv. 266.
hortator, ōris, m. *an encourager*, Æ. vi. 529.
Hortinus, adj. *Hortine, of Horta*, Æ. vii. 716.
hortor, v. 1. *I exhort, advise*, Æ. ii. 33. iii. 144. x. 69.
encourage, cheer, Æ. ii. 74. iii. 609. v. 177. 189. vi. 184.
teach, work gently, G. iii. 164.
hort-us, i, m. a *garden (orchard)*.
hosp-es, itis, com. a *guest, a stranger, an host*, Æ. v. 63. 630. viii. 493. 532.
an ally, Æ. xi. 105.
hospiti-um, i, n. *entertainment*, Æ. i. 299. x. 495.
hospitality, Æ. i. 672. iv. 51. vii. 202. x. 460.
alliance, Æ. xi. 114.
amity, friendship, Æ. iii. 61. 83. vii. 264. ix. 361. xi. 165.
shelter (retreat) G. iii. 343. iv. 24.
refuge, Æ. i. 540.
an ally, Æ. iii. 15.
hospitus, adj. *neighbouring, foreign*, Æ. iii. 377.
hospitable, friendly, kind, G. iii. 362. Æ. iii. 539. vi. 93.
hosti-a, æ, f. a *victim, a sacrifice*.
hostil-is, e, adj. *of an enemy, hostile*.
host-is, is, com. *an enemy, a foe*.
huc, adv. *hither, here*, Æ. ii. 24.
in this place, G. ii. 76. Æ. ii. 763.
about this place, G. iv. 62.
in these, G. ii. 243.
for this end, Æ. ii. 18.
thither, Æ. i. 534. iii. 441. x. 656.
this way, G. ii. 297. Æ. iv. 285. 363. v. 408. 701. viii. 20. 229. ix. 57. 755. x. 680. xi. 601. xii. 588. 743. 764.
that way, Æ. ix. 54. xi. 601. xii. 558. 743.
humānd-um, i, ger. *burying, interring*, Æ. x. 493.
humāndus, par. *to be interred, buried*, Æ. vi. 161. xi. 2.
humānus, adj. *belonging to mankind, human*.
humēcto, v. 1. *I moisten, water*, G. iv. 123.
bath, Æ. i. 465. xi. 90.
hum-ens, ōntis, par. *moist, dewy, humid, marshy*, Æ. vii. 763.
humer-us, i, m. a *shoulder, a side*, G. iii. 257.
a belt (hanging from one's shoulder) Æ. ix. 303.
a wing, G. i. 385.
humēco, v. 3. *I become wet*, G. iii. 111.
humi, adv. *on the ground*.
humidus, adj. *moist, wet, (dank)* G. i. 142.
liquid, G. iii. 364. iv. 363. Æ. iv. 486. v. 594. xii. 476.
watry, G. iv. 430.
dropping, G. i. 373.
dewy, Æ. ii. 8. 605. v. 738. 835. xi. 201.
showery, rainy, G. i. 100. 462. Æ. iii. 193.
humil-is, e, adj. *low, mean, humble*, Æ. viii. 455. xii. 930.
or fainthearted, G. i. 331.
hum-or, ōris, m. *moisture, water*, G. i. 114. iv. 25.
vapour, G. i. 417.
juice, G. i. 295. ii. 143. (*sap*, 331.) iv. 303.
hum-us, i, m. *the ground, (moist) earth*, G. ii. 184. 232. 408. iii. 3. 553. iv. 114. Æ. iii. 24. x. 553. 904.
hyacinth-us, i, m. *an hyacinth, violet*.
Hyad-es, um, pl. f. *the Hyads, (seven stars in the head of Taurus)* G. i. 138. Æ. i. 744. iii. 516.
hyal-us, i, m. *glass, glassy-green (colour)*.
hybern-a, ōrum, pl. n. a *winter*, Æ. i. 266.
hybernus, adj. *winter's, wintry, stormy*, G. iv. 235. *tempestuous*, Æ. v. 126. vi. 355.
a winter-seat, Æ. iv. 143.
Hybl-a, æ, f. (*mount*) *Hybla*, E. vii. 37.
Hyblæ-us, adj. *Hyblæan*, E. i. 55.
Hydasp-es, is, m. *Hydaspes*, G. iv. 211. Æ. x. 747.
hydr-a, æ, f. a *water-serpent*, *Hydra*, Æ. vii. 658.
hydr-us, i, m. a *water-snake, a snake*, G. iv. 458. Æ. vii. 447.
a dragon, G. ii. 141.
hy-ems, emis, f. *winter, winter-tropic*, G. ii. 322.
a tempest, Æ. ii. 111. vii. 214. ix. 671. x. 634.
a storm, G. i. 321. 391. ii. 293. 519. iii. 197. 470. Æ. i. 122. 125. iii. 195. v. 11.
Hy-ems, emis, f. *Hyems (the stormy power)* Æ. iii. 120.
Hylæ-us, i, m. *Hylæus*, G. ii. 457. Æ. viii. 294.
Hyl-as, æ, m. *Hylas* E. vi. 43. 44. G. iii. 6.
Hyl-ax, ācis, m. *Hylax*, Æ. viii. 107.
Hyll-us, i, m. *Hyllus*, Æ. xii. 535.
hymenæ-us, i, m. *marriage, wedlock, nuptial rites*, Æ. i. 651. x. 720. xii. 805.
a nuptial song, Æ. vii. 398.
Hymenæ-us, i, m. *Hymenæus, or Hymen*, Æ. iv. 127.
Hypan-is, is, m. *Hypanis*, G. iv. 370. Æ. ii. 340. 428.
Hyperboreus, adj. *most northern, Rhipæan*, G. iii. 196.
Hyrcānus, adj. *Hyrcanian*, Æ. iv. 367. vii. 605.
Hyrtacid-es, æ, m. *the son of Hyrtacus*, Æ. v. 492. &c.
Hyrtac-us, i, m. *Hyrtacus*, Æ. ix. 406.

I

- JA'CCH-US**, i, m. *Bacchus*, E. vii. 61. G. i. 166.
wine, E. vi. 15.
jac-ens, ōntis, par. *lying (along,) lying (down), or plough'd, turn'd up*, G. i. 65.
low, Æ. i. 224. iii. 689.
jaceo, v. 2. *I lie, lie extended*, G. iii. 343. Æ. x. 737.
lie asleep, Æ. vii. 427.
repose, E. x. 40.
am slain, fall, Æ. i. 99.
jaci-ens, ōntis, par. *throwing*, Æ. x. 886.
jacio, v. 3. *I cast, throw*, E. viii. 102. Æ. x. 683. 738.

- hurl*, Æ. v. 643. x. 264. 336. 460. 777. xi. 893.
strew, Æ. v. 79.
build, Æ. v. 631.
put, place, G. iv. 294.
facior, v. 3. *I am cast*, Æ. iii. 277. vi. 901.
jactans, *antis*, par. *tossing*, G. iv. 195. (*swagging*) Æ. v. 469.
revolving, *weighing*, Æ. i. 227.
speaking, Æ. i. 102. (*broaching*) ix. 621.
jactanti-or, *us*, adj. *too proud, haughty*, Æ. vi. 815.
jactatus, par. *tossed, worked, handled*, G. ii. 249.
jacto, v. 1. *I throw, fling, cast, aim*, Æ. v. 433.
toss, G. i. 400. (*hurl*) Æ. ix. 568.
wield, ply, G. ii. 355.
spring, bound, paw, Æ. xi. 632.
spread, G. i. 81.
boast, Æ. vi. 73. Æ. i. 140. vi. 877. ix. 134. 597. 621. xii. 323.
glory, G. i. 103.
utter, pour forth, E. ii. 5. (*say*, Æ. ii. 588.) x. 95. 322.
raise, E. v. 62.
emit, send forth, G. ii. 132. Æ. ii. 767.
factor, v. 1. *I am thrown, cast, tossed*, G. iii. 134. Æ. i. 662. iii. 197. x. 48.
jactur-a, æ, f. *a loss*, Æ. ii. 646.
jactus, par. *thrown, hurled, darted*, Æ. x. 733.
cast in, sown, G. i. 104. ii. 57.
planted, G. ii. 317.
jact-us, *us*, m. *a cast, leap*, G. iv. 528.
flight, G. ii. 124.
reach, Æ. xi. 608.
jaculatus, par. *having lanced, darted, flung*, Æ. ii. 276.
jacul-um, i, n. *a dart, a javelin*, Æ. v. 37. 68. ix. 178. 572. 693. x. 248. 342. 713. 863. xii. 490.
a spear, G. ii. 530.
a pole (of a javelin) Æ. iii. 46.
jam, adv. *now, already*, E. iii. 87. Æ. i. 437. 457. 599. ii. 14. iv. 536. xii. 314. 317.
moreover, besides, G. ii. 57.
even, G. iii. 74. Æ. i. 18. 623. vi. 798. ix. 271.
soon, Æ. iv. 566. 567. xi. 708.
late, Æ. xii. 241.
afterwards, Æ. i. 272.
jamdudum, adv. *long ago, long since, already*, Æ. iv. 362.
jamjam, adv. *now, now, even now*.
jamque, adv. *and now, moreover*, G. ii. 350.
soon, Æ. ii. 662.
now—now, one while—another while, G. iii. 108. Æ. xii. 479.
jam nunc, adv. *just now*.
jam pridem, adv. *long since*.
jam tum, adv. *even then*.
Janicul-um, i, n. *Janiculum*, Æ. viii. 358.
janit-or, oris, m. *a porter*, Æ. vi. 400. viii. 269.
janu-a, æ, f. *a gate, a way, means to*, Æ. ii. 661.
Jan-us, i, m. *Janus*, Æ. vii. 180. 610. viii. 357.
Japet-us, i, m. *Japetus*, G. i. 279.
Iap-is, idis, m. *Iapis*, G. iii. 475. Æ. xii. 391. &c.
Iap-yx, ygis, m. *a westerly wind*, Æ. viii. 710.
(adject.) Apulian, Æ. xi. 678.
Japygian, Æ. xi. 247.
Iarb-as, æ, m. *Iarbas*, Æ. iv. 36. 196. 326.
Iasid-es, is, m. *the son or grandson of Iasius*, Iasian, Æ. v. 843. xii. 392.
Iasi-us, i, m. *Iasius*, Æ. iii. 163. *common, ordinary*, E. ix. 38. G. iv. 63.
ignomini-a, æ, f. *ignominy, disgrace*, G. iii. 226.
ignor-ans, *antis*, par. *ignorant*, Æ. xii. 421.
ignoro, v. 1. *I do not know, am ignorant of, not kindly take to*, G. ii. 268.
ignoscendus, par. *to be pardoned*, G. iv. 489.
ignosco, v. 3. *I excuse*, G. iii. 96.
forgive, pardon, G. iv. 489.
ignotus, par. *unknown, untried*, G. i. 50.
secret, little known, Æ. xi. 527.
skulking, G. iv. 242.
strange, Æ. v. 795. vii. 167. ix. 485.
il-ex, icis, f. *the (holm) oak*.
ili-a, um, pl. n. *the flank, (sides) guts or entrails, the belly, bowels*, Æ. x. 778.
ili-a, æ, f. *Iliia*, Æ. i. 274.
Iliacus, adj. *Trojan*, Æ. i. 97. &c.
Iliad-es, um, pl. f. *Trojan women*, Æ. i. 480. &c.
ilicet, adv. *immediately*.
ilignus, adj. *oaken*, G. iii. 330.
Ilion-e, es, f. *Ilione*, Æ. i. 653.
Ilion-eus, eos, ei, m. *Ilioneus*, Æ. i. 120. &c.
Ili-um, i, n. *Ilium (Troy)* Æ. i. 68. &c.
Ilius, adj. *of Ilium, (Trojan)* Æ. i. 268. ix. 285. xi. 245.
illabor, v. 3. *I slide in, enter*, Æ. ii. 240. iii. 89.
illacrym-ans, *antis*, par. *weeping*.
illacrymo, v. 1. *I weep, sweat*, G. i. 480.
illatibil-is, e, adj. *mournful, joyless, horrid*, Æ. xii. 619.
illaudatus, par. *infamous, execrable*, G. iii. 5.
ille, pro. *he, she, that, one*, G. iii. 201. Æ. v. 430. vi. 836.
the other, G. i. 242. iv. 93. *those*, Æ. x. 130. 355. 757.
another, Æ. vi. 838.
the first, Æ. vi. 395. xii. 342.
the aforesaid, Æ. i. 3.
himself, Æ. vii. 110.
very, Æ. ix. 270.
a mighty, some great, Æ. x. 707. xii. 5.
illecebr-æ, ærum, pl. f. *allurements, charms*, G. iii. 217.
illic, adv. *there*.
illido, v. 3. *I dash against, dash upon, thrust*, Æ. v. 480.
illinc, adv. *there, G. i. 509. on that side*, G. iii. 257.
that way, Æ. iv. 442.
hinc atque illinc, on both sides, G. iii. 257.
illisus, par. *dashed against, bulged*, Æ. v. 206.
illotus, par. *unwashed, not washed off*, G. iii. 443.
illuc, adv. *thither, that way*, G. ii. 237. Æ. iv. 235. 363. v. 408. 701. viii. 20. 229. ix. 755. x. 680. xii. 764.
illuceo, v. 2. *I dawn*, G. ii. 337.
illudo, v. 3. *I mock, cheat*, G. iv. 406.
insult, abuse, sport, Æ. ii. 64. iv. 591. ix. 634.
do mischief, (in sport) G. i. 181. (*hurt*) ii. 375.
illusus, par. *embroidered, brocaded*, G. ii. 464.
illustr-is, e, adj. *illustrious, noble*.
illuvi-es, ei, f. *filth, nastiness, filthy matter (of a running sore)* G. iii. 561.
Illyricus, adj. *Illyrian*, E. viii. 7. Æ. i. 243.
Ilv-a, æ, f. *Ilva*, Æ. x. 173.
Ilu-s, i, m. *Ilus*, Æ. i. 268. x. 400. 401.
im-ag-o, inis, f. *a resemblance, repre-*

- sentation, *Æ.* xii. 665.
 or portrait, *Æ.* viii. 730.
 an image, (echo, *G.* iv. 50.) *Æ.* ii. 560. iii. 489. vii. 180. viii. 23. ix. 294. x. 824. xii. 560.
 a mirror, *E.* ii. 27. a likeness, *Æ.* iv. 84.
 a figure, *Æ.* x. 456.
 a face, *Æ.* viii. 557.
 a shape, *Æ.* i. 408. ii. 369.
 a spectre, phantom, *Æ.* ii. 773. 793. vi. 701. x. 643. 656. 663.
 or a ghost, shade, *Æ.* i. 353. iv. 353. 654. v. 636. vi. 480. 695.
 an example, pattern, *Æ.* vi. 405.
 a sheath, *Æ.* vii. 179.
 Imaon, onis, m. Imaon, *Æ.* x. 424.
 imbell-is, e, adj. effeminate, disarm-
 ed, *G.* ii. 172.
 timorous, *G.* iii. 265.
 unperforming, *Æ.* ii. 544.
 imbr-er, ris, m. a shower, rain,
 a storm, *G.* ii. 384. iv. 474. *Æ.* ix. 669. xii. 284. 685.
 a stormy shower, *Æ.* iv. 249.
 hail, *Æ.* viii. 429.
 a flood, *Æ.* i. 123.
 a cloud, *Æ.* iii. 194. v. 10.
 Imbrasid-es, æ, m. the son of Imbra-
 sus, *Æ.* x. 123. xii. 343.
 Imbras-us, i, m. Imbrasus, *Æ.* xii. 343.
 Imbr-ex, icis, m. a (roof) tile, *G.* iv. 296.
 imbriferus, adj. showery, rainy, *G.* i. 313.
 imbuo, v. 3. I wet, moisten, *E.* i. 8. *Æ.* vii. 554.
 begin, tinge, *Æ.* vii. 543.
 imitabil-is, e, adj. imitable, *Æ.* vi. 590.
 imitatus, par. imitating, resembling.
 imitor, v. 1. I imitate, mimic, *E.* v. 73. *Æ.* vi. 586.
 use instead of, *Æ.* xi. 894.
 immanè, adv. dreadfully, *G.* iii. 239. *Æ.* vii. 510. x. 726. xii. 535.
 immani-or, us, adj. more outrageous,
 cruel, *Æ.* i. 347.
 imman-is, e, adj. cruel, outrageous,
 fierce, *Æ.* ix. 730.
 abominable, flagitious, *Æ.* vi. 624.
 huge, vast, monstrous, *G.* ii. 141. iii. 39. & passim.
 spacious, *Æ.* iv. 199. vi. 11. 19.
 barbarous, dangerous, *Æ.* i. 616.
 terrible, raging, *Æ.* vi. 77.
 frightful, *Æ.* vi. 237. 576. ix. 751.
 immaturus, adj. untimely, *Æ.* xi. 166.
 immedicabil-is, e, adj. incurable,
 deadly, *Æ.* xii. 858.
 immem-or, oris, adj. unmindful,
 thoughtless, *G.* iv. 491. *Æ.* ii. 244.
 immens-us, adj. huge, vast, immense,
 or boundless, *G.* i. 29. *Æ.* vi. 355.
 hideous, *Æ.* iii. 672.
 large, most plentiful, *G.* i. 49.
 immèrgo, v. 3. I plunge.
 immeritus, par. undeserving, *Æ.* iii. 2.
 immineo, v. 2. I hang, or hover, over,
 rise, stand prominent, *Æ.* x. 153.
 approach, *Æ.* ix. 515.
 immisceo, v. 2. I mingle or mix with,
 join battle, *G.* iv. 245.
 immisceor, v. 2. I am mingled with,
G. i. 454.
 immissus, par. sent, let in,
 or admitted, *Æ.* viii. 246. entered,
 rushed in, *Æ.* ii. 495. iv. 669.
 let loose, *G.* iii. 371. *Æ.* v. 662.
 loosened, xi. 889.
 let go *Æ.* v. 146. (diffused) *G.* ii. 364.
 long, let grow in length, *Æ.* iii. 593.
 immit-is, e, adj. cruel, (without pity)
G. iv. 17. 492.
 merciless, *Æ.* i. 30. iii. 87.
 immitto, v. 3. I send forth, send to,
 throw, cast into, *Æ.* vi. 262. x. 406.
 fling, hurl, *Æ.* ix. 421. xi. 562.
 drive upon, *Æ.* x. 678.
 let go, let fly, give, *Æ.* viii. 708. x. 229.
 let loose, *Æ.* xii. 333.
 let in, *E.* ii. 59. *Æ.* ix. 758.
 inspire, infuse, *Æ.* iv. 488.
 bring, cause, *Æ.* x. 13.
 immittor, v. 3. I am put in, *G.* ii. 80.
 let into, *G.* ii. 164.
 immixtus, par. mingled with, *Æ.* ii. 396.
 immo, conj. yea, yes,
 nay, *Æ.* i. 753.
 immobil-is, e, adj. unmoved.
 immolo, v. 1. I offer,
 sacrifice, kill, *Æ.* x. 541. xii. 949.
 immortal-is, e, adj. immortal, ever-
 lasting.
 immotus, par. unmoved,
 undisturbed, *Æ.* iii. 570. v. 127.
 immoveable, *Æ.* iv. 15. 331.
 immugio, v. 4. I bellow,
 ring, *Æ.* xi. 38.
 immul-gens, entis, par. milking into,
Æ. xi. 572.
 immundus, adj. filthy, nasty,
 sordid, *Æ.* xii. 611.
 noisome, *G.* iii. 564. tainting, *Æ.* iii. 228.
 immún-is, e, adj. exempt, freed from,
Æ. xii. 559.
 idle, lazy, *G.* iv. 244.
 immurmuro, v. 1. I rustle, whisper,
G. iv. 261.
 imò, conj. yea, truly, yes, *Æ.* xi. 459.
 rather, *E.* v. 13. *Æ.* ix. 98.
 impacatus, par. restless, *G.* iii. 408.
 imp-ar, aris, adj. uneven, odd,
 unequal, *Æ.* i. 475. xii. 149. 216.
 ill-matched, *G.* iii. 533. *Æ.* x. 459.
 impastus, par. unfed, famished, hun-
 gry.
 impati-ens, entis, adj. impatient, *Æ.* xi. 639.
 impavidus, adj. fearless, intrepid.
 impedio, v. 4. I encumber, hinder, *Æ.* ix. 385. x. 307. 553.
 detain, *Æ.* xi. 21.
 involve, *Æ.* v. 585. 593. viii. 449.
 stagger, *Æ.* xii. 747.
 impell-ens, entis, par. driving, curl-
 ing, *G.* iv. 305.
 impello, v. 3. I thrust or push forward,
Æ. ii. 465. v. 242. x. 246.
 throw, drive, *Æ.* xii. 380.
 urge, force, *Æ.* i. 11. xi. 278.
 unbar, *Æ.* vii. 621.
 beat, cut, *G.* i. 254.
 strike, *G.* iv. 349. *Æ.* i. 82. xii. 618.
 clash, *Æ.* viii. 3.
 move, *Æ.* ii. 520. iii. 449.
 ply, *Æ.* iv. 594. v. 120.
 loosen, tempt, *Æ.* iv. 23.
 persuade, *Æ.* ii. 55.
 impendendus, par. to be bestowed, *G.* ii. 61.
 impend-ens, entis, par. hanging over,
 approaching.
 impendo, v. 3. I bestow, employ, *G.* ii. 433. iii. 74. 124.
 impens-a, æ, f. expense, *Æ.* xi. 228.
 impenslus, adv. more earnestly, care-
 fully, *Æ.* xii. 20.
 imperditus, par. undestroyed, *Æ.* x. 430.
 imperfectus, par. imperfect, un-
 finish'd, *Æ.* viii. 424.
 imperito, v. 1. I command, govern,
 rule, *Æ.* xii. 719.
 imperi-um, i, n. a command,
 power, *Æ.* i. 250. vi. 819.
 authority, government, *Æ.* vi. 851. vii. 654.
 sway, *Æ.* viii. 482.
 empire, reign, *Æ.* i. 138. 270. 278. 287. 340. iii. 159. v. 235. vi. 264. 782. 795. 812. (rue, voice, vii. 487.) viii. 509. ix. 449. x. 42. xi. 47. xii. 193.
 kingdom, *Æ.* ii. 191. 332. iv. 229. xii. 58.
 impéro, v. 1. I command.
 imperterritus, par. fearless, undaunt-
 ed, *Æ.* x. 770.
 impet-us, us, m. force, impetuosity,
Æ. v. 219. xii. 772.
 fury, *Æ.* ii. 74. xii. 369.
 impexus, par. uncombed, untrimmed,
G. iii. 366.
 shaggy, *Æ.* vii. 667.
 impiger, adj. quick, *Æ.* i. 738.
 impingo, v. 3. I dash against, *Æ.* v. 805.
 impius, adj. impious, wicked, *E.* i. 71.
 perfidious, traitor, *Æ.* iv. 496.
 illegal, unjust, *Æ.* vi. 613. xii. 31.
 cruel, pitiless, *G.* i. 511. *Æ.* iv. 596.
 implacabil-is, e, adj. implacable, in-
 exorable.
 implacatus, par. cruel, insatiable, *Æ.* iii. 420.
 impleo, v. 2. I fill,
 inspire, *Æ.* iii. 434. vii. 473.
 abound, *G.* ii. 144.
 satisfy, *Æ.* i. 716.
 reach, *Æ.* xi. 896.
 impleor, v. 2. I am filled.
 implexus, par. interwoven, entangled,
 wreathed, *G.* iv. 482.
 implico, v. 1. I entangle, twine round,
 twist about, *Æ.* ii. 215. 552. xi. 752.
 link, *Æ.* ii. 724.
 wheel, double, *Æ.* xii. 743.
 tie, wind up, *Æ.* iv. 143.
 bind, *Æ.* vii. 136. xi. 555.
 blend, intermix, *Æ.* ii. 660. vii. 356.
 mingle, xi. 632.
 encumber, overlay, *Æ.* x. 894.
 involve, plunge, *Æ.* xi. 109.
 implor-ans, antus, par. imploring,
 invoking, *Æ.* xii. 652.
 imploro, v. 1. I beg for,
 implore, invoke, *Æ.* vii. 311. 576. x. 19.
 implum-is, e, adj. callow, unfledged,
G. iv. 513.
 impono, v. 3. I put or lay upon, or
 lay into,
 impose, *G.* i. 61. *Æ.* vi. 622. 852. viii. 183.
 put, *Æ.* ii. 618. iv. 639. v. 463. vii. 573.
 set in, *G.* ii. 73.
 fling into, *Æ.* vi. 246.
 rear, build, *Æ.* vi. 233. 774.
 imponor, v. 3. I am placed upon, *Æ.* ii. 707.
 importunus, adj. unseasonable, un-
 lucky, ominous,
 inauspicious, *Æ.* xii. 861.
 unequal, hazardous, *Æ.* xi. 305.
 impositus, par. laid or put upon,
 mounted upon, *G.* iii. 115.
 raked up, *Æ.* viii. 410.
 served in, *Æ.* iii. 355.
 laboured, battered, *G.* iv. 173. viii. 451.
 impostus, par. thrown upon, *Æ.* ix. 716.
 imprecor, v. 1. I wish (ill to one) im-
 precate, *Æ.* iv. 629.
 impressus, par. pressed, *Æ.* iv. 659.
 pressed-upon, *Æ.* xii. 357.—down,
 xii. 303.
 embossed, *Æ.* v. 536.
 engraved, *Æ.* x. 497.
 imprinis, adv. above all, chiefly, *G.* i. 338. *Æ.* i. 303.
 imprimo, v. 3. I set, mark, *G.* i. 283.
 improbus, adj. crafty, *Æ.* xi. 512.
 unlucky, *G.* i. 338.
 wicked, *E.* viii. 49. 50. impious, *Æ.* xii. 261.
 hurtful, *G.* i. 119.
 cruel, hard, *Æ.* ii. 30. iv. 412.
 savage, *Æ.* x. 727.
 great, incessant, *G.* i. 145. vast, *Æ.* xii. 687.
 greedy, *G.* iii. 431. *Æ.* xii. 250.
 eager, malicious, *Æ.* ix. 62. xi. 767.

importunate, Æ. ii. 356.
 (substan.) a villain, Æ. iv. 386.
varlet, insolent fellow, Æ. v. 397.
Improperatus, par. *slow*, Æ. ix. 798.
improvidus, adj. *unprovided, unwary*, Æ. ii. 209.
improvisò, adv. *unexpectedly, suddenly*, Æ. viii. 524. xii. 576.
improvisus, adj. *unlooked for, unexpected*, Æ. i. 595. ix. 49.
unseen, unawares, Æ. ii. 379.
sudden, strait, Æ. vii. 506.
imprud-ens, entis, adj. *ignorant, unknowing*, Æ. i. 373.
unwary, G. i. 373.
not inured to, unable to bear, G. ii. 373.
impúb-is, e, adj. *young, stripling*, Æ. v. 546.
beardless, Æ. ix. 751.
impúlsus, par. *pushed on, urged, drove into*, G. ii. 211.
shot, Æ. xii. 856.
impúls-us, ús, m. an impulse, a shock, Æ. viii. 239.
impúne adv. *without hurt, damage or danger*,
with impunity, Æ. vi. 879. ix. 784.
undisturbed, Æ. xii. 559.
in safety, Æ. xi. 134.
without revenge, Æ. iii. 628.
ínus, adj. *the lowest or deepest (part)* G. iii. 460.
innost, G. iii. 457. 506. Æ. ii. 120.
 288. vi. 55. 404. xi. 840. xii. 447. 667.
low, G. ii. 53. Æ. iii. 110. vii. 801.
below, Æ. iv. 387. vii. 91. xi. 23. 181. xii. 706. 884.
deep, G. iii. 522. iv. 322. Æ. ii. 419. xii. 421. 443. 565. v. 178. vi. 581. ix. 120. x. 464. 675. 871. xi. 377. xii. 883.
the bottom, Æ. i. 371. 485. iii. 39. v. 84. 92. 448. viii. 67. xii. 381. 422.
the foundation, Æ. ii. 625. v. 810.
the end of, G. iii. 59.
the point, Æ. x. 785.
in, præ. *with an accus. into*, E. vi. 65. & passim.
or down, Æ. xi. 888. xii. 687.
to, G. ii. 332. 405. 504. iii. 64. 97. 157. 316. 355. 462. iv. 199. 403. 444. Æ. i. 115. 205. 253. 472. ii. 359. 655. 716. iii. 70. 158. 223. 342. 454. 494. 564. iv. 151. 413. 630. v. 16. 782. vi. 569. 758. 812. 814. vii. 99. 113. 256. 272. 322. 430. 472. 476. 549. 578. 694. 744. viii. 614. 648. 678. ix. 14. 19. 22. 155. 200. 338. 462. 524. 662. 663. 749. x. 206. 242. 415. 661. xi. 47. 168. 221. 234. 290. 317. 426. 455. 468. 494. 520. 727. 731. 736. 745. xii. 73. 129. 390. 424. 462. 535. 729. 780.
or by, E. vi. 27. G. iv. 166. Æ. xii. 502.
against, G. iii. 222. 232. 235. iv. 331. Æ. i. 231. ii. 46. 51. 617. vi. 53. 833. 880. vii. 301. 603. 757. viii. 500. ix. 51. 63. 149. 292. 424. 493. 761. x. 28. 204. 309. 334. 398. 412. 442. 480. 571. 585. 684. 882. xi. 370. 389. 521. 886. 890. xii. 78. 266. 377. 426. 456. 464. 901. 917.
for, E. ix. 56. G. i. 216. iii. 73. 313. iv. 157. Æ. i. 231. ii. 347. iv. 647. v. 62. 375. vii. 13. 335. 424. 664. ix. 463. x. 632. xi. 159. 335. 434. 486. (or as) xii. 854.
with (against) G. iii. 232. Æ. xii. 104.
within, Æ. ii. 187.
behind, Æ. xii. 431.
beneath, G. i. 347.
under, Æ. x. 657.
until, Æ. ix. 338.
after, according to, G. i. 245. ii. 257. Æ. v. 556. vii. 159. viii. 89. 202. xi. 616. xii. 401.

like, Æ. xi. 187. 771.
as to, Æ. x. 725.
about, Æ. vi. 51. x. 452.
before, Æ. xii. 214.
towards, G. i. 241. ii. 292. iii. 273. 278. Æ. i. 304. iv. 446. (at, vii. 8.) viii. 237. xi. 317.
over, Æ. iii. 605.
through, G. iv. 292. 499.
on, upon, E. i. 15. 38. 61. ii. 21. 24. 25. iii. 55. v. 13. 46. vi. 51. 52. vii. 66. viii. 15. 43. 83. 87. ix. 49. G. i. 339. 342. 363. 369. 389. 436. 449. ii. 269. 396. 440. 522. iii. 86. 475. 542. iv. 432. 433. 465. Æ. i. 106. 173. 188. 495. 498. 736. ii. 460. 626. iii. 21. 117. 245. 404. 445. 510. 527. 531. v. 132. 180. 132. 204. 236. 273. 411. 449. 554. 573. 613. 759. 775. 739. 803. 841. 871. vi. 20. 162. 212. 416. 505. vii. 158. 183. 200. 253. 285. 564. 627. 758. viii. 53. 83. 437. 592. 605. 652. 680. ix. 80. 86. 92. 439. 465. 463. 710. 732. 766. x. 36. 43. 280. 309. 355. 446. 838. xi. 67. 184. 190. 427. 507. 836. xii. 70. 664. 863.
or up, Æ. ii. 635.
amongst, Æ. i. 194. ii. 99. 511. iii. 425. iv. 195.
during, all, G. iv. 190.
every, E. x. 73. *for each*, Æ. v. 247.
(with an ablat.) in, passim.
into, Æ. vi. 339.
on; upon, G. iii. 178. Æ. i. 82. 108. 111. 116. 536. ii. 61. 131. 190. 304. iii. 108. v. 147. 238. 279. 428. 446. vi. 6. 440. vii. 42. viii. 279. 428. ix. 427. 434. x. 488. 586. 677. 729. 856. 903. xi. 199. xii. 59. 288. 293. 398. 483. 656. 657.
at, G. i. 432. iv. 280. Æ. iii. 308. vi. 151. 547. 798. viii. 656.
near, E. vii. 66 G. iii. 181. Æ. xi. 882.
along, G. i. 398. Æ. vi. 362.
through, G. iii. 342. Æ. iii. 200. vi. 340. x. 569. xii. 125.
towards, Æ. ii. 541.
amongst, Æ. i. 143. ii. 135. 427. v. 517.
amidst, Æ. xii. 466.
within, Æ. xi. 882.
over, G. iv. 203. Æ. v. 868. xii. 221.
under, E. i. 4. G. iii. 346.
with, Æ. v. 220. xi. 563.
before, Æ. x. 515. xii. 849.
against, E. viii. 83. G. ii. 530. Æ. v. 205.
as, Æ. v. 537.
subauditer, Æ. ii. 620. xi. 686.
inacéssus, par. *difficult of access, dangerous to be approached*, Æ. vii. 11.
impervious, Æ. viii. 195.
Inachus, adj. *Inachian*, G. iii. 153. Æ. vii. 286.
Grecian, Æ. xi. 286.
Inach-us, i, m. *Inachus*, Æ. vii. 372. 792.
inamabil-is, e, adj. *unlovely, unpleasant*.
inán-e, is, n. a void space, Æ. xii. 354.
the air, Æ. xii. 906. *or sky*, E. vi. 31.
inán-is, e, adj. *empty, void of, waste*, Æ. vi. 269.
vain, E. ii. 5. G. ii. 285. (idle, Æ. iv. 210.) vi. 568. x. 627. 648. xi. 49.
fruitless, E. ii. 5. G. iv. 400. Æ. iv. 449. vi. 335. x. 465. 758.
unprofitable, short, G. iv. 105. Æ. iv. 433.
unsuccessful, G. iv. 345. Æ. xii. 755.
easy to be redressed, G. iv. 375.
inárátus, par. *unplowed, uncultivated*, G. i. 83.

inardéscò, v. 3. *I glow, am gilded*, Æ. viii. 623.
Inarim-e, es, f. *Inarime*, Æ. ix. 716.
ináusus, par. *unattempted*.
incandéscò, v. 3. *I wax hot, rage*, Q. iii. 479.
incanéscò, v. 3. *I grow white, am hoary*, G. ii. 71.
incánus, adj. *grey, hoary, white with age*.
incássum, adv. *in vain*.
incautus, adj. *unwary, heedless, unawares*, Æ. iii. 332. (at random) iv. 70.
incéd-ens, entis, par. *walking*, Æ. v. 188.
incédo, v. 3. *I go, walk, go in state*, Æ. i. 497.
march, Æ. ix. 308. x. 764.
advance, Æ. iv. 141. v. 553.
seize, invade, G. iv. 68.
am Æ. i. 46. v. 68.
incénd-ens, entis, par. *aggravating*, Æ. ix. 500.
incendi-um, i, n. a fire (flakes of fire); a conflagration, Æ. ii. 569. 706. ix. 77.
a wasteful rage, Æ. i. 566.
incéndo, v. 3. *I burn, fire*, Æ. v. 456. vi. 889.
inflame, Æ. i. 660. iv. 197.
kindle, Æ. iii. 279.
brighten, Æ. v. 88.
vex, disquiet, Æ. iv. 360.
fill, rend, Æ. x. 895. xi. 147.
incéndor, v. 3. *I am incensed, confirmed*, Æ. xii. 238.
incénsus, par. *incensed, inflamed, fired*, Æ. ii. 343.
lighted, Æ. i. 727.
kindled, Æ. iv. 54.
burnt, Æ. iii. 156. 325.
enraged, vexed, Æ. iv. 376. xi. 709.
flaming, Æ. ii. 327. 353. vii. 295. viii. 285.
burning (raging) G. iii. 459. Æ. ii. 374. 555. 764. v. 665.
incépt-um, i, n. an enterprise, a purpose, Æ. i. 37. ii. 654. iv. 452. v. 678. 714. vii. 259. ix. 694. xii. 566.
a deliberation, Æ. xi. 469.
incéptus, par. *begun*, G. ii. 39. iv. 414. Æ. iv. 316. 638. v. 94. vi. 384. 470. 493. viii. 90.
entertained, Æ. xii. 832.
incértus, adj. *uncertain, doubtful, giddy, fickle*, Æ. ii. 39.
unresolved, Æ. xii. 160.
incéssor, v. 3. *I am attacked, beleagned*, Æ. xii. 596.
incéss-us, ús, m. a (stately) gait, pace, walk.
incésto, v. 1. *I pollute, defile*, Æ. vi. 150. x. 389.
inchoö, v. 1. *I begin, attempt*, G. iii. 42.
erect, finish, consecrate, Æ. vi. 252.
incido, v. 3. *I cut*, E. iii. 11. viii. 29. Æ. viii. 687. iv. 575.
engrave (inscribe) E. x. 53.
make an end of, E. ix. 14.
incido, v. 3. *I fall (into)*
invade, Æ. ii. 305.
meet, pop upon, Æ. xi. 699.
reach, light upon, Æ. x. 477.
rush upon, G. ii. 103.
enter, inspire, Æ. ix. 721.
incinctus, par. *girt*, G. iv. 342.
clad, Æ. vii. 396.
incipi-ens, entis, par. *beginning*.
incipio, v. 3. *I begin, speak*, Æ. xi. 705.
incito, v. 1. *I incite, irritate*, Æ. xi. 728.
incitus, par. *nimble, speedy*, Æ. xii. 534.
hurled, Æ. xii. 492.
inclementi-a, æ, f. inclemency, cruelty.
inclinátus, par. *weakened, tottering*,

- Æ. xii. 59.**
inclúdo, v. 3. I inclose, shut up, shut in,
hem in, environ, Æ. xii. 744.
sheath, Æ. xi. 498. xii. 430.
case, Æ. xii. 211.
close, stop, choke, Æ. vii. 534.
inclûsus, par. inclosed, shut up,
included, Æ. vi. 680.
begirt, hemmed in, Æ. v. 149.
imprisoned, Æ. vi. 614.
set, inlaid, Æ. x. 136.
inclytus, adj. famous, noble, renowned,
ed, illustrious,
glorious, Æ. xii. 179.
incôctus, par. tinged, stained, G. iii. 307.
incognitus, par. unknown,
unperceived, Æ. xii. 859.
incolo, v. 3. I inhabit, dwell, Æ. vi. 675.
incolum-is, e, adj. safe, well.
incomitatus, par. unattended.
incommod-um, i, n. wo, misfortune,
Æ. viii. 74.
incompositus, par. artless, uncouth,
G. i. 350.
incompûs, par. unpolished, uncouth,
G. ii. 386.
inconcessus, par. unpermitted, unlawful,
Æ. i. 651.
inconditus, par. unpolished, E. ii. 4.
inconsûltus, par. unadvised, unresolv-
ed, Æ. iii. 452.
incoquo, v. 3. I seethe, boil in, G. iv. 279.
increbêscô, v. 3. I increase more and more,
G. i. 359.
am diffused, spread abroad, Æ. viii. 14.
incredibil-is, e, adj. incredible, Æ. iii. 294.
increment-um, i, n. increase, off-
spring, E. iv. 49.
increpit-ans, ântis, par. reproaching,
Æ. i. 738.
accusing, blaming, G. iv. 138.
increpito, v. 1. I rattle, make a noise,
reprimand, Æ. x. 810.
blame, Æ. iii. 454.
insult, Æ. x. 900.
increpo, v. 1. I rattle, clash,
sound, or send forth, Æ. ix. 504.
make a noise, clap, G. i. 382.
check, chide, (challenge, Æ. vi. 387.)
ix. 127. x. 278. 830. xii. 758.
rouse, urge on, G. iv. 71.
insult, Æ. ix. 560.
incrêscô, v. 3. I grow, shoot up, Æ. iii. 46.
increase, Æ. ix. 688.
incubo, v. 1. I lie upon, G. ii. 311. Æ. iv. 83. 650. vii. 88.
hang, fall upon, Æ. i. 84.
brood, hover over, G. ii. 507. Æ. i. 89. vi. 610.
rush forth, G. iii. 197. Æ. xii. 367.
incûltus, par. uncultivated,
untrimmed, uncombed, Æ. vi. 300.
waste, desert, Æ. i. 308.
wild, E. iv. 29. G. ii. 415.
incumb-ens, êntis, par. leaning on,
lying upon,
hanging over, Æ. ii. 514.
beating upon, G. ii. 377.
pressing, Æ. v. 325. xi. 674.
incumbo, v. 3. I lean upon,
lie upon, Æ. x. 894.
meet, fall upon, Æ. ii. 653.
hang, Æ. viii. 236.
stoop, bend, Æ. xii. 774.
rise upon, Æ. ii. 205.
press on, Æ. ix. 295.
ply, G. i. 213. Æ. v. 15. viii. 108. x. 294.
labour earnestly, briskly, G. iv. 249.
Æ. iv. 397.
fall to (the work) Æ. viii. 442. ix. 73.
incurro, v. 3. I rush into, Æ. ii. 409.
xii. 716.
rush, charge, Æ. xi. 759. 834.
encounter, Æ. xi. 613.
incûrs-us, ûs, m. an inroad, incursion,
G. iii. 407.
incurvo, v. 1. I bend, Æ. v. 500.
incurvus, adj. crooked.
inc-us, ûdis, f. an anvil.
incûsô, v. 1. I blame, reproach, Æ. xii. 580. 612.
accuse, Æ. ii. 745. xi. 312.
complain, Æ. i. 410.
incûsus, par. pecked, indented, G. i. 275.
incutio, v. 3. I add, Æ. i. 69.
indâg-o, inis, f. toils, nets, Æ. iv. 121.
indê, adv. from thence,
from, G. iii. 74.
afterwards, G. ii. 367. iii. 327.
then, Æ. i. 275. ii. 355. iii. 69. 663.
v. 139. 223. vi. 201. 411. vii. 530.
viii. 407. 587. ix. 771. x. 249. 315.
521. 883. 888. xii. 743.
when, Æ. ii. 2.
even, Æ. vi. 385.
indebitus, par. not due, not promised,
Æ. vi. 66.
indec-or, oris, adj. unbecoming, dis-
graceful,
inglorious, infamous, Æ. xi. 423.
845. xii. 25. 679.
indêfessus, par. unwearyed, Æ. xi. 651.
indeprênsus, par. intricate, Æ. v. 591.
Ind-i, ôrum, pl. m. Indians, G. iv. 425. Æ. vii. 605.
India or Æthiopia, G. ii. 138.
or Æthiopians, G. iv. 293. Æ. vi. 794. viii. 705.
Indi-a, æ, f. India, G. i. 57. ii. 122.
or Æthiopia, G. ii. 116.
indici-um, i, n. a discovery, G. ii. 246.
a sign, mark, G. ii. 182. Æ. viii. 211.
an information, impeachment, Æ. ii. 84.
indico, v. 3. I proclaim,
ordain, appoint, Æ. v. 758.
indictus, par. unsung, unrecorded, Æ. vii. 733.
indies, adv. daily, G. iii. 553.
indigen-a, æ, c. a native.
indigeo, v. 2. I want, stand in need of.
indiges, itis, c. a god made of a man,
mortal-born, Æ. xii. 794.
Indigit-es, um, pl. m. gods made of men, G. i. 498.
indign-a, ôrum, pl. n. subst. indigni-
ties, Æ. xii. 811.
indign-ans, ântis, par. storming, Æ. viii. 649.
fretting, Æ. v. 651.
impatient, Æ. i. 55.
indignatus, par. mov'd with indigna-
tion, having disdain'd,
or impatient, Æ. viii. 727.
angry, Æ. xii. 786.
with disdain, indignation, Æ. xi. 831. xii. 952.
roaring, raging, G. ii. 162.
indignor, v. 1. I scorn, disdain,
fret, mourn, Æ. ii. 93.
indignus, adj. unworthy,
unbecoming, G. i. 491.
undeserved, Æ. xi. 108.
unjust, Æ. x. 74.
great, (unequal, E. viii. 18.) x. 10.
excessive, Æ. xii. 411.
disastrous, Æ. vi. 163.
cruel, Æ. iv. 617. or sharp, G. ii. 373.
indigus, adj. needing, wanting, G. ii. 428.
indiscretus, par. undistinguished, Æ. x. 392.
indocil-is, e, adj. untaught, Æ. viii. 321.
indôctus, par. unlearned, unskilful,
E. iii. 26.
indol-es, is, f. a good disposition, vir-

tue, Æ. x. 826.
indomitus, par. untamed, unconquer-
ed,
hardy, Æ. vii. 521.
obstinate, fierce, Æ. ii. 440. 594. v. 681.
indubito, v. 1. I doubt, mistrust, Æ. viii. 404.
indûcô, v. 3. I bring in, introduce,
lead on, Æ. xi. 620.
cover, draw over, E. v. 40. ix. 20.
put on, fasten, Æ. v. 379.
indûcor, v. 3. I am put on, clothed, Æ. viii. 457.
inductus, par. induced, invited, Æ. v. 399.
indulgenti-a, æ, f. indulgence, G. ii. 345.
indulgeo, v. 2. I indulge, favour, Æ. viii. 512.
widen, spare, G. ii. 277.
follow after, give myself up to, Æ. ix. 615.
induo, v. 3. I put into,
put forth, G. i. 138.
put on, bear, Æ. ix. 180. 366. xi. 439.
put on, assume, Æ. i. 684. vii. 417.
clothe, G. iv. 143. Æ. xi. 6. 77.
sheathe, stab, Æ. x. 682.
surround, crown, Æ. iii. 526.
transform, Æ. vii. 20.
induo, v. 3. I put on, Æ. ii. 393. vii. 670. viii. 457.
indurêscô, v. 3. I harden, G. iii. 366.
Ind-us, i, m. an Indian, G. ii. 172.
Indus, adj. Indian, Æ. xii. 67.
industri-a, æ, f. industry, care, man-
agement, G. iii. 209.
indûtus, par. arrayed with, put on, G. iii. 364.
clad, Æ. v. 264. vii. 668. xi. 487.
decked, Æ. x. 775. xi. 83. xii. 947.
inelucubril-is, e, adj. inevitable, Æ. ii. 324.
irresistless, Æ. viii. 334.
inêemptus, par. unbought, G. iv. 133.
ineo, v. irr. I enter upon, G. ii. 381.
begin, E. i. 56. G. iv. 314. Æ. v. 114.
583. vii. 647. xi. 912.
arise, E. iv. 11.
execute, Æ. v. 846.
inêrm-is, e, adj. unarmed, disarmed.
inêrmus, adj. unarmed.
in-ers, êrtis, adj. idle, slothful,
sluggish, G. iii. 136. Æ. ii. 364.
inactive, indolent, E. i. 28.
stupid, G. iii. 523. Æ. xi. 732.
timorous, Æ. ix. 730.
cowardly, Æ. iv. 158. dastard, Æ. ix. 55. 150. x. 322.
without motion, stagnating, G. iv. 25.
barren, unfruitful, G. i. 94.
inexcitus, par. not raised, quiet, Æ. vii. 623.
inexhaustus, par. unexhausted, Æ. x. 174.
inexorabil-is, e, adj. inexorable, G. ii. 491.
inexpertus, par. untried, unattempted,
Æ. iv. 415.
inexplêrum, adv. insatiably, Æ. viii. 559.
inexsaturabil-is, e, adj. insatiate, Æ. v. 791.
inextricabil-is, e, adj. inextricable,
intricate, Æ. vi. 27.
infabricatus, par. unwrought, unhean,
Æ. iv. 400.
infândum, adv. O abominable, horri-
ble, strange, G. i. 479. Æ. i. 251.
infândus, adj. unutterable, inexpressi-
ble, Æ. i. 597. ii. 3. xi. 257.
impious, dire, Æ. vii. 583.
horrible, cruel, Æ. i. 525. ii. 84. iii. 644. viii. 482. 489. x. 673.
abominable, bloody, Æ. xii. 804.
fatal, doleful, Æ. ii. 132. viii. 573.
unbounded, Æ. iv. 85.
detested, perfidious, Æ. iv. 613.

wicked, disloyal, *Æ*. xi. 267.
 inf-ans, *antis*, c. *an infant*.
 infāstus, adj. *unbucky*,
fatal, *Æ*. vii. 717.
 infēctus, par. *not done*, *Æ*. iv. 190.
unfinished, unconsummate, *Æ*. x.
 720.
 unwrought, *Æ*. x. 528.
 dissolved, broken, *Æ*. xii. 243. 286.
 infected, tainted, *Æ*. vii. 341.
 staine'd, besmeared, *Æ*. v. 413.
 ingrain'd, *Æ*. vi. 742.
 infēl-ix, *icis*, adj. *unhappy, unfortu-*
nate.
 unbucky, *E*. v. 37. *Æ*. iii. 246.
 or barren, useless, *G*. i. 154. ii. 239.
 mischievous, hurtful, unblest, *G*. ii.
 314.
 fatal, *Æ*. ii. 245. vi. 521. (*dismal*)
 xii. 608. 941.
 sad, penitence, *Æ*. ii. 772.
 wretched, *Æ*. iii. 649. iv. 529. v.
 625. x. 850.
 infēsus, adj. *angry, incensed, spite-*
ful, bearing spite to,
furious, *Æ*. v. 587. xi. 899.
 hostile, *Æ*. ix. 793. x. 521. xii. 232.
 flaming, *Æ*. v. 641.
 inferi-æ, *arum*, pl. f. *sacrifices (to the*
infernal gods for the dead.)
funeral rites, *Æ*. ix. 215.
 inferi-or, *us*, adj. *inferior*, *Æ*. vi. 170.
 xii. 630.
 infērnus, adj. *infernal*.
 infero, v. irr. *I bring in, bring into,*
convey, *G*. iv. 265. *Æ*. i. 439.
toss, cast into, *Æ*. vii. 337.
throw, hurl, *Æ*. ix. 525.
drive, run aground, *Æ*. x. 300.
roll, *Æ*. x. 363.
rush violently, *G*. ii. 145. *Æ*. x. 575.
 xi. 742.
 join, *Æ*. iv. 142. x. 364.
 direct, *G*. iv. 360.
 offer, *Æ*. iii. 66.
 present, *Æ*. x. 66. 768.
 pay, *Æ*. v. 652.
 make, *Æ*. iii. 248. vii. 604. xi. 250.
 infēstus, adj. *bearing deadly hatred*,
Æ. ii. 571.
hostile, *Æ*. v. 582. 691. x. 206. 877.
 (*or mortal*), *Æ*. ii. 529.
 pernicious, *Æ*. ix. 512.
 inficio, v. 3. *I tincture*, *Æ*. xii. 418.
infect, *G*. iii. 481.
poison, *G*. ii. 128.
 infidus, adj. *faithless*, *G*. i. 254. ii.
 496.
 infigo, v. 3. *I fix, fasten,*
thrust, gore, *Æ*. xii. 721.
 infigor, v. 3. *I am fixt, I stick in,*
am fastened to, *Æ*. ix. 579.
 infindo, v. 3. *I cut, cleave*.
 infit, v. def. *he begins,*
he said, speaks, *Æ*. v. 708.
 infixus, par. *sticking, thrust in,*
fixt, imprinted, *Æ*. iv. A.
deep, *Æ*. iv. 689.
 inflammatus, par. *inflamed, carried*
with the violence (of love) *Æ*. iii.
 330.
 inflammo, v. 1. *I inflame*, *Æ*. iv. 54.
 indatus, par. *puffed up, swollen*, *E*. vi.
 15.
 inflecto, v. 3. *I move, alter*, *Æ*. iv. 22.
 inflector, v. 3. *I am moved, prevailed*
upon, *Æ*. xii. 800.
 infletus, par. *unlamented*, *Æ*. xi. 372.
 inflexus, par. *bended, crooked,*
reclined, *Æ*. iii. 631.
 inflietus, par. *struck, dash'd against*,
Æ. x. 303.
 inflo, v. 1. *I blow (upon)* *E*. v. 2.
sound, *G*. ii. 193.
 inflor, v. 1. *I am blown on, or swelled*,
Æ. iii. 357.
am sounded, *G*. ii. 539.
 influo, v. 3. *I rush, G*. iv. 373.
 infodio, v. 3. *I dig (in)*
set, *G*. iii. 535. *or plant* *G*. ii. 262.
throw in, *G*. ii. 347.

inter, bury, *Æ*. xi. 205.
 infœcundus, adj. *unfruitful, barren*,
G. ii. 48.
 informatus, par. *unformed, unfinish-*
ed, *Æ*. viii. 426.
 inform-is, e, adj. *ugly,*
without form, deformed, *G*. iii. 354.
Æ. iii. 658.
 shapeless, *G*. iii. 247. *misshapen*, *Æ*.
 iii. 431.
 ignominious, *Æ*. xii. 603.
 filthy, nasty, *Æ*. vi. 416. viii. 264.
 infôrmo, v. 1. *I form, forge*, *Æ*. viii.
 447.
 infrā, adv. *below*, *G*. ii. 158. *Æ*. viii.
 149.
 infractus, par. *very much broken, les-*
ened,
sinking, *Æ*. vii. 332.
 abated, subdued, *Æ*. v. 784.
 diminished, *Æ*. ix. 499.
 infrā'n-is, e, adj. *unmanaged, head-*
strong, restive, *Æ*. x. 750.
 infrā'no, v. 1. *I rein, make ready*, *Æ*.
 xii. 287.
 infrā'nus, adj. *untamed*, *Æ*. iv. 41.
 infremo, v. 3. *I rage, storm*, *Æ*. x.
 711.
 infrend-ens, *entis*, par. *gnashing.*
inful-a, æ, f. a mitre, fillet.
 infundo, v. 3. *I pour on, pour in,*
pour over, toss upon, *G*. i. 385.
 infusco, v. 1. *I darken, discolor*, *Æ*. iii.
 389.
 infuscor, v. 1. *I am discolored, stain-*
ed, *G*. iii. 493.
 infusus, par. *poured on, poured into,*
entering in great numbers, *Æ*. v.
 552.
diffused, infused, *Æ*. vi. 726. ix.
 461.
lying, *Æ*. viii. 406.
 ingemin-ans, *antis*, par. *repeating*
(often) redoubling.
 ingeminatus, par. *redoubled*, *G*. iii.
 45.
 ingemino, v. 1. *I double, redouble,*
repeat, *G*. i. 411.
repeat the charge or attack, *Æ*. ix.
 811.
 increase much, *G*. i. 333. *Æ*. iv.
 531.
or aggravate, *Æ*. vii. 578.
flash often, *Æ*. iii. 199.
 ingemo, v. 3. *I lament, bewail,*
groan, *G*. i. 46. *Æ*. iv. 692. vi. 483.
 x. 789. 823. xi. 840.
 sigh, *Æ*. i. 93. iv. 879.
 ingeni-um, i. *judgment, apprehen-*
sion,
the temper, nature, *G*. ii. 177.
 ing-ens, *entis*, adj. *very great, huge,*
vast,
prodigious, *Æ*. i. 208. ii. 217. 400.
 xii. 896. 897.
 monstrous, *Æ*. vi. 400. 417.
 dreadful, *G*. i. 477. iv. 497. *Æ*. vii.
 376.
 hot, *Æ*. ii. 438.
 impetuous, *G*. i. 325.
 thick, black, *Æ*. viii. 252. ix. 515.
 x. 541.
 bulky, *Æ*. v. 423. vii. 167. xi. 5.
 massy, *Æ*. i. 640. iii. 466. vii. 185.
 x. 762.
 ponderous, *Æ*. vi. 222. 616. x. 693.
 xii. 531.
 wide, *G*. iv. 210. *Æ*. vii. 710. xi.
 367. xii. 941.
 spacious, *Æ*. ii. 513. iii. 702. v. 658.
 vi. 81. 552. vii. 29. 170. viii. 241.
 342. 597. ix. 15. xii. 36.
 large, capacious, *Æ*. iii. 570.
 high, *G*. i. 334. *Æ*. iv. 89.
 lofty, *Æ*. i. 365. iv. 505. vi. 182.
 215. x. 579. xii. 92.
 stately, *G*. iii. 413. *Æ*. i. 446. 453.
 tall, *G*. ii. 65. *Æ*. vi. 283. vii. 483.
 long, *G*. iii. 333. *Æ*. vii. 352. xii.
 161. 393.
 ancient, *Æ*. ii. 325.

dread, venerable, *Æ*. vii. 241.
 majestic, *Æ*. xii. 441.
 illustrious, *Æ*. vii. 791. xi. 124. xii.
 225.
 mighty, *G*. iv. 83. 273. *Æ*. i. 263. ii.
 50. vi. 413. viii. 192. 447. 527.
 647. x. 435. 842. xi. 63. 231. 614.
 xii. 640. bis. 708. 888. 927.
 brave, *Æ*. i. 99.
 strong, *G*. ii. 476. *Æ*. xi. 556.
 loud, *G*. iii. 43. *Æ*. iii. 555. v. 506.
 765. vi. 426. ix. 38. xi. 37. xii.
 263. 724.
 ingenti-or, *us*, adj. *greater*, *Æ*. xi.
 124.
 ingero, v. 3. *I throw or cast in, throw*
or cast into.
 inglorius, adj. *inglorious, private.*
 ingluvi-es, *ei, f. a maw, crop*, *G*. iii.
 431.
 ingratus, adj. *ungrateful,*
unpleasant, unacceptable, *G*. iii. 98.
Æ. ii. 101.
 senseless, disgusting, *Æ*. vii. 213.
 ingravo, v. 1. *I aggravate, back*, *Æ*.
 xi. 220.
 ingredi-ens, *entis*, par. *walking*, *Æ*.
 viii. 309.
 ingredior, v. 3. *I walk, go*, *G*. iii. 76.
attempt, *G*. ii. 175.
enter upon, *G*. i. 42.
take, *Æ*. x. 763.
begin (reply) *Æ*. iv. 107.
succeed, *Æ*. v. 543.
 ingress-us, *us, m. a beginning, rise*,
G. iv. 316.
 ingressus, par. *having entered, gone*
through,
began, *Æ*. vi. 867.
attempting, *Æ*. iii. 17. xi. 704.
 ingruo, v. 3. *I assault violently*, *Æ*.
 xii. 628.
approach violently, *Æ*. ii. 301. viii.
 535. xi. 899.
come upon, overgrow, *G*. ii. 410.
hover, fall suddenly, *Æ*. xii. 284.
 ingu-en, *inis, n. the privy parts,*
the groin, *Æ*. x. 589. 786.
the waist, *E*. vi. 75.
the womb, *G*. iii. 281.
 inhæ'r-ens, *entis*, par. *hanging upon,*
hugging, *Æ*. vii. 260.
 inhæreo, v. 2. *I cleave, hang upon,*
persist, *Æ*. viii. 124.
hug, embrace, *Æ*. x. 845.
 inhi-ans, *antis*, par. *gaping, admir-*
ing,
yearning, *G*. iv. 483.
eagerly intent, *Æ*. iv. 64.
 inhi-beo, v. 2. *I hold in, keep back*, *Æ*.
 xii. 695.
 inhio, v. 1. *I gape for, covet*, *G*. ii.
 463.
 inhoneſtus, adj. *ignominious*, *Æ*. vi.
 497.
 inhorreo, v. 2. *I grow rough or dread-*
ful,
become more horrible, *Æ*. iii. 195. v.
 11.
bristle (wave) *G*. i. 314.
set up my bristles, *Æ*. x. 711.
 inhospitus, adj. *inhospitable.*
 inhumatus, par. *unburied.*
 iniectus, par. *cast, hurried.*
 injicio, v. 3. *I cast, throw, or fling in,*
or fling upon,
put on, *E*. vi. 19.
 inimicus, adj. *of an enemy, hostile,*
unfriendly, *Æ*. ix. 356.
 inhuman, *Æ*. iv. 656.
 hurtful, destructive, *G*. iv. 330. *Æ*.
 i. 123. ix. 315.
 fatal, *Æ*. xii. 150.
 unlucky, adverse, *Æ*. v. 356.
 (subst.) *an enemy, a foe*, *Æ*. i. 67.
 ii. 621. vi. 472.
 iniquus, adj. *uneven, rough, craggy,*
Æ. i. 531.
 unequal, *Æ*. x. 303. 889.
 disadvantageous, *Æ*. iv. 618.
 inauspicious, *Æ*. iii. 17.

- partial, Æ. i. 668. ii. 257. x. 7.
 unjust, hard, Æ. vi. 332. 475. xii. 243.
 intemperate, scorching, Æ. vii. 227.
 cruel, Æ. viii. 292. x. 380.
 too little, G. iv. 147.
 narrow, Æ. v. 203.
 great, unwieldy, G. i. 164.
 injuri-a, æ, f. an injury, wrong, an affront, Æ. i. 27.
 vengeance, Æ. iii. 256.
 violence, assault, Æ. ix. 108.
 injussus, par. unbidden, uncalled, unpermitted, Æ. vi. 375.
 spontaneous (without sowing) G. i. 55.
 injustus, adj. cruel, harsh, E. iii. 33.
 very great, heavy, G. iii. 347.
 inligatus, par. encumbered, Æ. x. 794.
 innato, v. 1. I swim upon, swim in, G. ii. 451.
 innatus, par. inbred, G. iv. 177.
 innecto, v. 3. I bind, interweave, twine about, Æ. vii. 353. 418.
 devise, Æ. iv. 51.
 innector, v. 3. I am tied about, entwined, Æ. viii. 661.
 innexus, par. tied, bound, wrapt, Æ. vii. 669.
 entwined, Æ. viii. 277.
 devised, contrived, Æ. vi. 609.
 inolixus, par. leaning upon, Æ. iv. 690.
 inno, v. 1. I swim in, sail on or against, Æ. viii. 93. 1 swim over, Æ. viii. 651. xi. 549.
 sail over, cross, Æ. vi. 134. 389.
 float upon, Æ. viii. 691.
 swim, Æ. x. 222.
 innocuus, adj. safe.
 innoxius, adj. harmless.
 innumerus, adj. numberless.
 inopinus, par. unmarried.
 inoffensus, par. without dashing, smooth, Æ. x. 292.
 inolesco, v. 3. I grow upon, unite with, G. ii. 77.
 cleave, remain, Æ. vi. 788.
 inopinus, adj. sudden, unexpected.
 in-ops, opis, adj. poor, needy, distressed, Æ. vi. 324. ix. 290.
 void, bereaved of, Æ. iv. 300.
 Inobis, adj. (son) of Ino.
 inquio, v. def. I say.
 insalutatus, par. unsaluted, unvisited, Æ. ix. 288.
 insani-a, æ, f. madness, frenzy, fury, outrage, Æ. vii. 461.
 insanio, v. 4. I am mad, frantic, play the fool, E. iii. 36.
 insanus, adj. mad, frantic, Æ. x. 44.
 vast, huge, E. ix. 43.
 great, Æ. vi. 135.
 roaring, G. i. 481.
 violent (unbounded) Æ. ii. 343. (unreasonable) 776.) ix. 760.
 noisy, litigious, G. ii. 502.
 inspired, Æ. iii. 443.
 inscius, adj. ignorant, not knowing, unexperienced, not conscious, G. iii. 189.
 free from, Æ. xii. 648.
 heedless, unwitting, Æ. ii. 372. x. 907.
 inscribor, v. 3. I am scrawled, Æ. i. 473.
 inscriptus, par. inscribed, E. iii. 106.
 insector, v. 1. I pursue, harrow, hoe, G. i. 155.
 insequor, v. 3. I pursue, follow, Æ. v. 321. ix. 276.
 persecute, Æ. i. 241. v. 788.
 proceed, fall upon, G. i. 105. Æ. iii. 32.
 ensue, Æ. iv. 161.
 succeed, Æ. i. 87. 105. vii. 793.
 inero, v. 3. I plant, E. ix. 50.
 graft, E. i. 74. G. ii. 50. 73.
 intermix, G. ii. 302.
 inseror, v. 3. I am grafted, G. ii. 69.
 inserto, v. 1. I put in, Æ. ii. 672.
 insertus, par. put in, inserted, made in the wall, Æ. iii. 152.
 insideo, v. 2. I sit (upon) Æ. i. 719.
 lodge, post, Æ. xi. 531.
 settle on, Æ. viii. 480. x. 59.
 insidi-a, arum, pl. f. an ambush, Æ. xi. 783.
 snares, E. iii. 18. (false calmness, G. i. 426. springes, i. 271.) treachery, Æ. ii. 36. vii. 326. xii. 336.
 toils, Æ. vii. 478. xii. 752.
 wiles, Æ. i. 754. ii. 65. 310.
 a stratagem, Æ. ii. 421. xii. 336. 494.
 a plot, Æ. vi. 399.
 a crafty fetch, E. v. 60.
 an escape, Æ. ix. 237.
 insidiatus, par. lying in wait, prowling, Æ. ix. 59.
 insido, v. 3. I alight, sit upon, Æ. vi. 708.
 insign-e, is, n. an impress on a shield, Æ. ii. 392. vii. 657. x. 188.
 a device, ensign, or helmet, Æ. ii. 389.
 the regalia, royal ensigns, Æ. viii. 506. xi. 334. xii. 289.
 an ornament, Æ. viii. 685.
 the trappings (of a horse) Æ. xi. 89.
 a trophy, Æ. xii. 944.
 insignio, v. 4. I adorn, grace, Æ. vii. 790. xi. 386.
 insign-is, e, adj. marked (naturally) G. iii. 56.
 famous, renowned, remarkable, G. iii. 7. iv. 92. Æ. i. 10. v. 295. 705. vi. 177. 403. 836. vii. 745. 762. ix. 336. 583. x. 754. xi. 291.
 conspicuous, G. iv. 82. Æ. vi. 808. 855. x. 21. 354. 539. xi. 769.
 illustrious, Æ. xii. 322.
 glorious, Æ. x. 450.
 extraordinary, G. iii. 266. Æ. i. 625.
 excellent, Æ. iii. 468.
 magnificent, Æ. viii. 166.
 adorned, Æ. iv. 134. v. 310. vii. 76. (clad, 613.) 655.
 crested, Æ. v. 367.
 bright, burnished, Æ. x. 170.
 insincerus, adj. corrupted, putrid, G. iv. 285.
 insinuo, v. 1. I insinuate, seize, Æ. ii. 229.
 insisto, v. 3. I stand upon, set my foot on, tread, Æ. vi. 563.
 ride upon, sit over, G. iii. 114.
 go on in, G. iii. 164.
 persist, (speak) Æ. iv. 533.
 insitus, par. ingrafted, G. ii. 33.
 insolitus, adj. unusual, G. i. 475. iii. 543.
 insomni-is, e, adj. without sleep, wakeful.
 insomni-um, i, n. a dream, a vision.
 insono, v. 1. I sound, resound, smack, clang, Æ. vii. 451.
 roar upon, Æ. xii. 366.
 ins-ons, ontis, adj. guiltless, innocent.
 inspecturus, par. to inspect, overlook, Æ. ii. 47.
 insperatus, par. unexpected, beyond one's hopes.
 inspico, v. 1. I sharpen, point, G. i. 292.
 inspir-ans, antis, par. inspiring, infusing, Æ. vii. 351.
 inspiro, v. 1. I inspire, infuse, Æ. i. 688.
 dart in, G. iv. 238.
 inspoliatus, par. unstripp'd, unplunder'd, Æ. xi. 594.
 instabil-is, e, adj. unsteady, fickle, empty, (floating) G. iv. 195.
 inst-ans, antis par. instant, approaching, pressing on, near, Æ. v. 168. xi. 703. 872. xii. 371.
 earnest, intent, Æ. i. 504.
 instar, ind. like, Æ. iii. 687. vii. 707. xii. 923.
 likeness, resemblance, Æ. vi. 865.
 as big as, Æ. ii. 15.
 instauratus, par. renewed, refreshed, recruited, Æ. ii. 451.
 instauro, v. 1. I renew, begin again, prepare, raise, Æ. iii. 62.
 rally, Æ. x. 543.
 repay, Æ. vi. 580.
 insterno, v. 3. I lay upon, Æ. xii. 675.
 insternor, v. 3. I am covered, Æ. ii. 722.
 instigo, v. 1. I encourage, Æ. v. 228.
 animate, Æ. xi. 730.
 instituo, v. 3. I institute, appoint, Æ. vi. 143.
 begin, prepare, Æ. vii. 109.
 teach, E. ii. 33. v. 30. G. i. 147.
 have by custom, Æ. vii. 690.
 build, Æ. vi. 70.
 insto, v. 1. I stand on, Æ. xi. 529.
 urge, Æ. xii. 751.
 press on, (ply) G. iii. 106. Æ. viii. 250. x. 713.) Æ. ii. 244.
 (or push on, Æ. ii. 491. xii. 762. 887.) ix. 350. 441. x. 433. 657. 692. 788. (or engage, Æ. viii. 693.)
 pursue closely, Æ. i. 468.
 strain, Æ. xii. 783.
 work briskly, Æ. i. 422. ii. 627.
 forge briskly, Æ. viii. 434.
 persist, am intent, Æ. x. 118. xii. 47.
 am present, in view, E. ix. 66. Æ. iv. 115. viii. 49.
 am very diligent, G. iii. 123.
 or labour for, G. i. 220.
 give orders, Æ. ix. 171.
 am near at hand, approaching, G. i. 464. Æ. viii. 587. xii. 916.
 approach, advance, Æ. x. 645.
 rage, G. iii. 154.
 hung over, Æ. x. 196.
 instratus, par. saddled, covered, Æ. vii. 277.
 unmade, rough, G. iii. 230.
 instrepo, v. 1. I creak, G. iii. 173.
 instructus, par. furnished, equipped, well-manned, Æ. ii. 254.
 assisted, Æ. vi. 831.
 ranged, set in array, Æ. viii. 676. ix. 368. xi. 449. xii. 124.
 instruo, v. 3. I prepare, (spread) Æ. iii. 231. v. 549.
 furnish, supply, Æ. iii. 471. viii. 80.
 instruo, v. 3. I am adorned, Æ. i. 638.
 insueta, adv. unusually, aloud, Æ. viii. 248.
 insuetus, par. unaccustomed, unusual, untried, Æ. vi. 16.
 insul-a, æ, f. an island.
 insult-ans, antis, par. insulting, Æ. ii. 530. vi. 571. viii. 570.
 bounding, prancing, curveting, Æ. xi. 600.
 trampling, Æ. xii. 339.
 insulto, v. 1. I leap up, rebound, leap or dance upon, G. iv. 11.
 paw, G. iii. 117.
 dance, Æ. vii. 581.
 insult, Æ. x. 20.
 insum, v. irr. I am represented, Æ. vi. 26.
 insuper, conj. moreover, upon, over and above, Æ. i. 61. iii. 579.
 insuperabil-is, e, adj. invincible, Æ. iv. 40.
 insurg-ens, entis, par. rising, rising upon, Æ. viii. 284.
 insurgo, v. 3. I arise, Æ. ix. 34.
 ply, Æ. iii. 207. 560. v. 189.
 insutus, par. sewn, stitched (within) Æ. v. 405.
 intactus, par. untouched (-with the yoke, G. iv. 540. 551. Æ. vi. 38.) not having touched, Æ. x. 504.

- entire, unbroken, Æ. xi. 419.
 unsung, G. iii. 41.
 undefiled, pure, chaste, Æ. i. 345.
 integer, adj. entire, whole,
 unbroken, G. iv. 302.
 pure, Æ. ii. 638.
 ab integro, afresh, E. iv. 5.
 integro, v. 1. I renew, repeat, G. iv.
 515.
 intemeratus, par. untainted, holy, in-
 violate,
 pure, Æ. iii. 178.
 Intempestus, adj. unwholesome, in-
 temperate, Æ. x. 184.
 etill, (mild) quiet, deep, G. i. 247.
 Æ. iii. 537. xii. 846.
 inténdo, v. 3. I bend,
 aim, level, Æ. ix. 590.
 tie, bind round, Æ. ii. 237. v. 403.
 hang, tie about, Æ. iv. 506.
 swell, Æ. v. 33. vii. 514.
 hoist, spread, Æ. iii. 683.
 inténdor, v. 3. I am stretched, Æ. v.
 829.
 inténtans, ántis, par. shaking, threat-
 ening, Æ. vi. 572.
 inténtatus, par. un essayed, untried, Æ.
 viii. 206.
 unsolicited, Æ. x. 39.
 inténto, v. 1. I threaten, Æ. i. 91.
 inténtus, par. stretcht, (strong brac-
 ed) Æ. v. 136.
 intént, attentive, Æ. ii. 1. iii. 716. v.
 137. vii. 251. 380.
 Intepéo, v. 2. I grow warm, Æ. x.
 570.
 inter, præ. among, between, amidst,
 within, Æ. xi. 882.
 in, Æ. iv. 70. vi. 413. 658. vii. 397.
 viii. 619. ix. 502. xi. 311.
 on, Æ. xi. 121.
 at, G. iv. 521. Æ. iii. 348.
 through, E. v. 84. Æ. ii. 782. vi. 593.
 vii. 20. 404. 639. viii. 107. 528.
 608. ix. 556. 557. xi. 541. xii.
 337.
 whilst, E. ix. 24.
 as, to, Æ. xii. 437.
 (with a pronoun) mutually, one
 another, one with another, G. i.
 510. Æ. i. 455. v. 766. viii. 359.
 639. xi. 443. 632. 861.
 alternately, G. iv. 174. Æ. v. 433.
 viii. 452. xii. 212.
 against each other, Æ. vi. 828. x.
 437.
 on each other, Æ. xi. 121.
 from one another, Æ. xi. 907.
 interceptio, v. 3. I intercept, Æ. x. 402.
 interclúdo, v. 3. I hinder, keep back,
 Æ. ii. 111.
 Interdum, adv. sometimes.
 interea, adv. mean while,
 then, at that time, Æ. x. 164.
 intereo, v. irr. I die, G. i. 152. iii. 368.
 544.
 interficio, v. 3. I destroy, lay waste,
 G. iv. 330.
 intérfor, v. 1. I interrupt, Æ. i. 336.
 interfusus, par. flowing between, G.
 iv. 480. Æ. vi. 439.
 flecked, marked, Æ. iv. 644.
 interimo, v. 3. I kill, Æ. x. 428.
 interi-or, us, adj. inner,
 —domus, the inner part of the
 house, Æ. i. 637. ii. 486.
 interit-us, us, m. death, E. v. 28.
 interius, adv. deeper, closer, G. iii.
 137.
 interlegendus, par. gathered, or nip-
 ped here and there, G. ii. 366.
 interluceo, v. 2. I stand thin, am seen
 through, Æ. ix. 508.
 interluo, v. 3. I flow, run between,
 wash, Æ. vii. 717.
 intermisceo, v. 2. I intermingle, mix,
 E. x. 5.
 internecto, v. 3. I bind up, Æ. vii.
 816.
 intérpr-es, etis, c. an interpreter,
 a prophet, Æ. iii. 474.
 a messenger, Æ. iv. 356. 378.
 an author, witness, Æ. iv. 608.
 interrītus, par. undaunted, fearless,
 secure, Æ. v. 863.
 interrūptus, par. interrupted, un-
 finished, Æ. iv. 88.
 thin, discontinued, faint, Æ. ix.
 239.
 interstrepo, v. 3. I make a noise
 among, E. ix. 36.
 intérsūm, v. subst. I am present,
 I share, Æ. xi. 62.
 intertextus, par. interwoven, embroi-
 dered, Æ. viii. 167.
 intervall-um, i, n. a distance, Æ. v.
 320.
 intéx-ens, éntis, par. weaving, mix-
 ing, E. ii. 49.
 making wreaths or garlands, Æ. vii.
 483.
 intéxo, v. 3. I weave, E. v. 31.
 entwine, Æ. vi. 216.
 wreath, G. ii. 221.
 joint, Æ. ii. 16.
 intéxtus, par. interwoven, inwoven,
 folded, rolled, Æ. x. 785.
 intimus, adj. inmost.
 intonat, v. imp. it thunders, Æ. ii.
 693.
 intono, v. 1. I thunder.
 intónsus, par. unshorn,
 unshaved, Æ. ix. 181.
 intértorqu-ens, éntis, par. brandishing,
 Æ. ix. 52.
 hurling, Æ. x. 323.
 intorqueo, v. 2. I hurl, throw against,
 Æ. ii. 231. ix. 744. x. 882. xi.
 637. xii. 921.
 shoot, Æ. ix. 534.
 roll, G. iv. 451.
 intértus, par. hurled, Æ. x. 382.
 intra, præ. within,
 to, Æ. vii. 500.
 intractabil-is, e, adj. rough, fierce, Æ.
 i. 339.
 intr-ans, ántis, par. entering, Æ. iv.
 359.
 intremo, v. 3. I tremble.
 intro, v. 1. I enter,
 pierce, penetrate, Æ. viii. 390.
 introgréssus, par. entered in, intro-
 duced.
 intub-um, i, n. succory, G. i. 120. iv.
 120.
 intus, adv. within (doors) at home.
 invado, v. 3. I invade, attack, Æ. ii.
 414. iii. 240. vi. 361. ix. 71. 147.
 709. 799. x. 310. 690. xii. 497.
 storm, (make an assault) Æ. ix.
 567.
 seize, Æ. ii. 265. vi. 623.
 begin, Æ. xii. 712.
 engage, attempt, Æ. ix. 186.
 enter, Æ. iii. 322. vi. 260.
 accost, Æ. iv. 265.
 invalidus, adj. feeble, weak,
 infirm, Æ. vi. 114.
 helpless, G. iv. 498.
 timorous, Æ. xii. 262.
 invectus, par. carried upon, carried
 through,
 drawn, carried in, Æ. vi. 537. xi.
 77.
 entered, arrived, Æ. vii. 436. viii.
 714.
 invehor, v. 3. I am carried in,
 I sail in, Æ. v. 122.
 I ride—upon, Æ. v. 571.—in, vi.
 785.
 invenio, v. 4. I find.
 invent-or, óris, m. an inventor, de-
 viser, Æ. ii. 164.
 invent-ix, icis, f. a finder, producer,
 discoverer, G. i. 19.
 inventum est, v. imp. (men) discover-
 ed, found out, G. i. 140.
 invent-um, i, n. an invention, G. iv.
 293.
 inventus, par. found (out,) discovered,
 invented.
 invérgo, v. 3. I pour downward, Æ.
 vi. 244.
 invérto, v. 3. I invert, change, Æ. xi.
 202.
 turn up, G. i. 65. iii. 161. 526.
 or plow, G. ii. 141.
 invictus, adj. invincible, unconquered.
 invideo, v. 2. I envy, begrudge,
 deny, E. vii. 58. Æ. xi. 269.
 invidi-a, æ, f. envy, spite,
 hatred, Æ. x. 852. xi. 539.
 invigilo, v. 1. I watch, provide, pre-
 side, G. iv. 158.
 rise early, take delight in, Æ. ix.
 605.
 inviolabil-is, e, adj. inviolable, cer-
 tain.
 invisio, v. 3. I view, Æ. viii. 159.
 visit, Æ. iv. 144. viii. 159. xi. 588.
 come to visit, G. i. 25.
 invisus, par. unseen, skulking, Æ. ii.
 574.
 loathed, hated, G. ii. 320. iv. 246.
 324. Æ. vi. 608. ix. 734. xi. 177.
 xii. 62.
 detested, G. ii. 189. Æ. i. 28. ii.
 601. 647. iv. 631. vii. 293. 571.
 viii. 245.
 odious, G. iii. 563, or obnoxious, Æ.
 i. 387. ix. 496.
 a foe, Æ. xi. 364.
 invito, v. 1. I allure, tempt, G. iv. 23.
 invite, G. i. 302. iv. 109. Æ. v. 292.
 486. viii. 178. ix. 676.
 invitus, adj. unwilling, against one's
 will, with regret.
 invius, adj. pathless,
 unpassable, Æ. i. 537. (impervious)
 vi. 155. ix. 130.
 very difficult, Æ. iii. 383.
 inultus, par. unrevengeed.
 inúb-ro, v. 1. I cast a shadow upon,
 overshadow, Æ. xi. 66.
 inúndo, v. 1. I overflow,
 pour or rush on, Æ. xii. 280.
 invoco, v. 1. I invoke, adore, Æ. vii.
 140.
 invól-v-ens, éntis, par. involving, co-
 vering,
 rolling, carrying, Æ. xii. 689.
 invólvo, v. 3. I involve,
 roll upon, G. i. 282.
 fill, Æ. viii. 253.
 invólvor, v. 3. I am involved, sur-
 rounded,
 am tumbled, rolled over, rolled
 amidst, Æ. xii. 292.
 inúro, v. 3. I mark with burning irons,
 G. iii. 158.
 Inu-us, i, m. Inuüs, (the god Pan) Æ.
 vi. 775.
 inutil-is, e, adj. unprofitable, useless,
 superfluous, G. i. 88.
 io! inter. io! Æ. vii. 400.
 I-o-ús, f. Io, Æ. vii. 789.
 Iól-as, æ, m. Iolas, E. ii. 57. 76. 79.
 Ionius, adj. Ionian, G. ii. 108. Æ. iii.
 671. v. 193.
 (subst.) the Ionian sea, Æ. iii. 211.
 Ióp-as, æ, m. Iopas, Æ. i. 740.
 Iphit-us, i, m. Iphitus, Æ. ii. 340. 495.
 ipse, pro. I, thou, (before a verb of
 the first or second person) he,
 she, the same—self, very.
 ir-a, æ, f. anger, wrath,
 rage, G. iv. 536. Æ. i. 4. 25. 57. 381.
 413. 534. 572. 594. iv. 197. v. 454.
 461. 781. vii. 15. 305. 326. 445.
 508. 755. viii. 40. 60. 230. 432.
 501. ix. 62. 66. 464. 688. 694. 736.
 795. x. 263. 742. xi. 342. 452.
 728. xii. 108. 314. 494. 499. 527.
 590.
 fury, Æ. ix. 798. x. 758. 813. xii.
 336.
 vengeance, revenge, Æ. xii. 946.
 resentment, Æ. i. 11. (spite) 251. vii.
 462.
 hate, Æ. i. 130. hatred, x. 716.
 an ardent desire, Æ. ii. 575.
 a (jarring) passion, Æ. iv. 532. 564.
 vii. 345. xii. 831.

- irascor*, v. 3. *I am angry*,
fight (practise) G. iii. 232. Æ. x.
 712. xii. 104.
irátus, par. *angry*, G. ii. 207.
Ir-is, idis, f. *Iris*, Æ. iv. 694. &c.
irremeabil-is, e, adj. *from which one*
cannot return, Æ. vi. 425.
inextricable, Æ. v. 591.
irreparabil-is, e, adj. *irrecoverable*,
irretrievable.
irrid-ens, éntis, par. *deriding, scoffing*,
 Æ. vii. 435.
irrigo, v. 1. *I water, sprinkle*, G. iv.
 115.
bedew, Æ. iii. 511.
infuse, diffuse, Æ. i. 692.
irriguus, adj. *that watereth*, G. iv.
 32.
irrisus, par. *scorned, derided*.
irritatus, par. *provoked*, Æ. iv. 178.
irrito, v. 1. *I provoke*, Æ. x. 644.
irritus, adj. *vain (in vain)*
frustrate, unavailing, G. iv. 519. Æ.
 ii. 459.
useless, Æ. xi. 735.
effaced, E. iv. 14. Æ. ix. 313.
irróro, v. 1. *I bedew*, G. i. 288. iii.
 304.
irrómp-ens, éntis, par. *rushing in, en-*
tering in by force, Æ. ix. 729.
irrómpo, v. 3. *I break—in, or into*
violently,
run or rush—into, Æ. iv. 645. xi.
 879.
irruo, v. 3. *I rush, break in*, Æ. ii. 757.
 vi. 294.
rush on, Æ. ii. 383. iii. 222. ix. 555.
 x. 579.
is, pro. *he, she, that*.
Ismar-a, æ, f. *Ismara*, Æ. x. 351.
Ismar-a, órum, pl. n. *Ismarus*, G. ii.
 37.
Ismarius, adj. *Thracian*, Æ. v. 620.
Ismar-us, i, m. *Ismarus*, Æ. x. 139.
(movant) *Ismarus*, E. vi. 30. viii. 44.
iste, pro. *this, that, he, she,*
such, Æ. ii. 521. 661.
Ist-er, ri, m. *the Danube*.
isthinc, adv. *from thence*, Æ. vi. 339.
isthic, adv. *there*, Æ. x. 557.
ita, adv. *so, even so, thus*.
Ital-i, órum, pl. m. *Italians*, Æ. i. 109.
 &c.
Itali-a, æ, f. *Italy*, G. ii. 138. &c.
Italid-es, um, pl. f. *Italian (nymphs)*
 Æ. xi. 657.
Ital-us, i, m. *Italus*, Æ. vii. 178.
Italian, adj. *Italian*, Æ. i. 252. &c.
item, adv. *also*, G. i. 187. ii. 248.
it-er, ineris, n. *a way, a path,*
a walk, Æ. vi. 270.
a passage, Æ. iii. 507. vii. 534.
a journey, Æ. vi. 688. vii. 160. xi.
 244.
a course, Æ. i. 370. v. 23. 862. vii.
 35. ix. 377. x. 162. xii. 525.
a voyage, Æ. vi. 112. vii. 7. viii. 90.
a march, G. iv. 108. Æ. xi. 17.
iterum, adv. *again*,
(iterumque iterumque) again and
again, often, Æ. ii. 770. iii. 436.
Ithac-a, æ, f. *Ithaca*, Æ. iii. 272. 613.
Ithac-us, i, m. *Ulysses*, Æ. ii. 104.
 122.
or the king of Ithaca, Æ. iii. 629.
itur, v. imp. *it is gone, they go*, Æ. vi.
 179. ix. 641.
they rush, Æ. xii. 528.
itúrus, par. *to return*, Æ. vi. 680.
to succeed, Æ. vi. 753.
Ityræ-us, adj. *Ityræan*, G. ii. 448.
It-ys, yos, m. *Itys*, Æ. ix. 574.
jub-a, æ, f. *the mane (of a horse, &c.)*
a crest, Æ. ii. 206. 412. ix. 810. x.
 638.
a plume, Æ. vii. 785.
jub-ar, aris, n. *the day-star*, Æ. iv.
 130.
jubeo, v. 2. *I bid, order, command*,
advise G. iii. 300. iv. 446. Æ. ii.
 37.
will, desire, Æ. iii. 261. v. 849. vii.
 468. viii. 498. x. 222. xi. 218. xii.
 584.
put upon, E. iv. 53.
compel, Æ. xii. 189.
jubeor, v. 2. *I am ordered, command-*
ed, Æ. vii. 617.
jucundus, adj. *pleasant, sweet*, Æ. vi.
 363.
jud-ex, icis, c. *a judge*.
judici-um, i, n. *the judgment*.
jugal-is, e, adj. *yoked, harnessed*, Æ.
 vii. 280.
marriage, nuptial, Æ. iv. 16. 59.
 496. vii. 320. x. 497.
juger-um, i, n. *an acre,*
earth, ground, G. ii. 264.
jugo, v. 1. *I join*,
marry, give in marriage, Æ. i. 345.
jugulo, v. 1. *I kill, stab*.
jugul-um, i, n. *the throat, neck*.
jug-um, i, n. *a yoke,*
subjection, Æ. x. 78.
(a pair of) horses, Æ. v. 146.
a car, chariot, Æ. vi. 804. vii. 639.
a pole, perch (of a chariot) Æ. xii.
 374.
an axle, Æ. xii. 532.
the seat (of a chariot) Æ. x. 594. (—
in a ship, whereon the rowers sit)
 Æ. vi. 411.
the top or ridge (of a hill) E. v. 76.
 ix. 8. x. 11. Æ. i. 498. ii. 801. iv.
 147. 153. vi. 256. viii. 236. xi. 514.
 529. 905.
a mountain, hill, G. ii. 225. iii. 292.
 Æ. ii. 631. iii. 125. 336. vi. 676.
 vii. 799. viii. 480. xi. 135. 514.
Julius, adj. *Julian*, G. ii. 163.
Juli-us, i, m. *Julius*, Æ. i. 238.
Iul-us, i, m. *Iulus*, Æ. i. 556. &c.
junctur-a, æ, f. *a joint*.
junctus, par. *joined, coupled, yoked*,
 Æ. iii. 113.
harnessed, Æ. xii. 735.
even, united, Æ. v. 157.
junc-us, i, m. *a bulrush*.
jungo, v. 3. *I join, (shake)* Æ. i. 408.
 iii. 83.
couple, E. iii. 91.
yoke, Æ. viii. 316.
harness, Æ. v. 817.
bind, tie, Æ. i. 73. viii. 485.
connect, set in order, Æ. iii. 451.
add, E. ii. 48.
unite, Æ. xii. 822.
reconcile, Æ. xi. 129.
make, ratify, Æ. vii. 546. viii. 56.
 641. xi. 356.
wed, Æ. iv. 192. *marry*, vii. 268.
jungor, v. 3. *I am joined,*
am coupled, matched, E. viii. 27.
am made, Æ. iv. 112. viii. 169.
juniper-us, i, f. *a juniper-tree*.
Jun-o, ónis, f. *Juno*, G. iii. 153. &c.
Junonius, adj. *Juno's*, Æ. i. 671.
Jupiter, Jovis, m. *Jupiter*, E. iii. 60.
 &c.
the air, G. i. 418. ii. 419.
Juppiter, Jovis, m. *Jupiter*.
juré, adv. *justly, with equity*, Æ. ix.
 342.
jurgi-um, i, n. *brawling, strife, quar-*
relling, E. v. 11.
reproof, Æ. xi. 406.
juro, v. 1. *I swear (by)*
conspire, Æ. iv. 426.
jus, juris, n. *right,*
justice, Æ. i. 507. *just*, xii. 315.
the law, G. i. 269. iv. 562. Æ. i. 426.
 731. iii. 137. iv. 27. vii. 246. viii.
 670.
an engagement, Æ. ii. 157.
juss-um, i, n. *a command,*
an order, Æ. iv. 295.
a decree, Æ. x. 35.
jussus, par. *commanded*, Æ. i. 68. iii.
 236. 561. 697. iv. 503. 703. v. 496.
 vi. 21. vii. 156. x. 444.
appointed, prescribed, G. iv. 62. Æ.
 iii. 547. x. 233.
doomed, Æ. iii. 323.
invited, Æ. i. 708.
juss-us, ús, m. *a command, appoint-*
ment, Æ. ii. 247.
justi-or, ús, adj. *more just*, Æ. i. 544.
justissimus, adj. *most just,*
or most upright, pious, Æ. ii. 426.
most worthy, Æ. x. 132.
justiti-a, æ, f. *justice*.
justus, adj. *just,*
equal (proportionate) G. i. 35. Æ. i.
 508.
fit, meet, beyond measure, G. ii. 251.
lawful, sufficient, Æ. x. 11.
Juturn-a, æ, f. *Juturna*, Æ. xi. 154.
 &c.
juvat, v. imp. *it delighteth, pleaseth,*
it is pleasant,
it is a comfort, Æ. iii. 606.
it availeth, Æ. ii. 776. x. 56.
juvenc-a, æ, f. *a heifer*.
juvenc-us, i, m. *a steer, bullock, or*
ox,
a bull, E. vi. 46. viii. 85. Æ. xi.
 679.
tillage, G. iv. 128.
juvenil-is, e, adj. *youthful*.
juven-is, is, c. *a young person, a*
youth,
a man, Æ. vi. 448.
a young heifer, G. iii. 165.
juven-is, e, adj. *young, youthful*, G.
 iii. 118. Æ. ii. 341.
juvén-t-a, æ, f. *youth,*
the down (of youth) Æ. ix. 181.
juvén-t-us, útis, f. *youth,*
young folk, G. ii. 472.
juvo, v. 1. *I help, aid, and assist*,
avail, G. iii. 525. Æ. iv. 66. vii. 757.
 x. 320.
delight, E. iv. 2. v. 83.
jux-ta, adv. *near, next*.
juxta, præ. *near, (fast) by*.
juxtaque, adv. *and also, as well as*, Æ.
 ii. 666.
Ixi-on, ónis, m. *Ixion*, G. iii. 38. Æ.
 vi. 601.
Ixiomius, adj. *Ixion's*, G. iv. 484.
 L
LAB-ANS ántis, par. *going to de-*
cay,
ready to fall (giving way) Æ. ii.
 463.
wavering, staggering, Æ. iv. 22.
flagging, drooping, Æ. xii. 223.
labefactus, par. *weakened, enfeebled,*
softened, melting, Æ. viii. 390.
shaken, staggered, Æ. iv. 395.
mouldering, G. ii. 264.
labell-um, i, m. dim. *a (tender soft)*
lip.
lab-ens, éntis, par. *sliding,*
gliding along, G. ii. 157. iv. 366. Æ.
 vi. 132.
running, flowing, Æ. iii. 281.
falling, G. ii. 133.
or slipping, or dying, Æ. ii. 430.
or sinking, tumbling down head
long, Æ. v. 181. xi. 672.
declining, falling to decay, Æ. iv.
 318.
falling, shooting, Æ. ii. 695. *or rol-*
ling, iii. 515.
sliding off, rolling along, Æ. i. 283.
passing away, G. i. 6. Æ. ii. 14. *or*
declining, iv. 77. xi. 914.
ebbing, Æ. xi. 628.
lab-es, is, f. *a stain, spot,*
filth, blemish, Æ. ii. 97. vi. 746.
Labic-i, órum, m. pl. *the Labici, the*
people of Labicum.
labo, v. 1. *I fail, am ready to drop*
down,
stagger, falter, totter, am ready to
slip, Æ. v. 432. x. 283. xii. 905.
give way, Æ. ii. 492.
labor, v. 3. *I slide,*
fall, fail, sink, (die) G. iii. 496. Æ.
 xi. 818.
fall into a swoon, swoon away, Æ.

- iii. 309.
fall down, Æ. v. 329. xi. 724.
glide, E. x. 4.
glide through, insinuate, G. ii. 349.
glide along, (fly) Æ. iv. 223.
shoot along, G. i. 366.
sail swiftly (skim along) Æ. viii. 91.
 x. 687.
slip out of, E. i. 64.
slide into, Æ. vii. 374.
descend, Æ. xi. 588.
 Lab-or, ōris, m. Labor, Æ. vi. 277.
 lab-or, ōris, m. labour, pains, toil, (passim.)
drudgery, G. i. 118. 293. ii. 401. 514.
 iv. 184.
fatigue, G. iii. 97. Æ. v. 769.
the effect, produce of labour, Æ. ii. 306.
work, Æ. vii. 248. 331. viii. 378. 439.
 444. xi. 73.
 or study, G. iv. 6. 116.
 or sport, exercise, G. iii. 127. 182. Æ. v. 499.
business, Æ. i. 77.
concern, solicitude, Æ. i. 330. iv. 379.
 or care, Æ. iv. 115.
an attempt, enterprise, undertaking, G. ii. 39. Æ. ii. 385. vi. 135.
 ix. 404.
an adventure, Æ. i. 330. 373. 460.
a task, G. iii. 288. iv. 106. Æ. vi. 129. vii. 559. xi. 684.
 or a difficulty, hardship, G. ii. 412.
 iii. 118. Æ. vi. 437. viii. 380.
pangs, pains of child-birth, G. iv. 340.
struggle, destruction, Æ. ii. 11.
distress, eclipse, G. ii. 478. Æ. i. 742.
danger, Æ. vi. 103.
necessity, Æ. xi. 476.
severity, extremity, suffering, G. ii. 343. 372. iii. 68.
disease, malady, G. iii. 452.
misfortune, evil, wo, misery, Æ. ii. 143. iii. 714. vi. 56. x. 111. xii. 33.
 or war, Æ. ix. 202.
load, weight, Æ. ii. 708.
change, revolution, motion, Æ. xi. 425.
 labór-ans, ántis, par. (subst.) one labouring,
 taking pains, G. iii. 193.
 laborátus, par. wrought with pains or labour, Æ. viii. 181.
 finely wrought, Æ. i. 639.
 labr-um, i, n. a (bathing-tub) a vat for wine, G. ii. 6.
 a bowl, vessel, vase, cistern, Æ. viii. 22. xii. 417.
 a lip, E. iii. 43. 47. or mouth, Æ. xi. 572.
 labrusc-a, æ, f. a wild-vine, (a kind of weed.)
 labyrinth-us, i, m. (a labyrinth-maze) the labyrinth.
 lac, lactis, n. milk, (passim.)
 cheese, E. i. 81.
 the dairy, G. iii. 394.
 the (milk) juice, Æ. iv. 514.
 Lacæ-n-a, æ, f. Helena.
 Lacæ-nus, adj. of Laconia, Spartan.
 Lacedæ-m-on, ōnis, Lacedæmon.
 Lacedæmonius, adj. Lacedæmonian, Spartan.
 læcer, adj. torn,
 mangled, maimed, Æ. vi. 495. ix. 491.
 shattered, bruised, mauled, Æ. v. 275.
 læcero, v. 1. I rend, tear, mangle, E. vi. 77. Æ. iii. 41.
 or pull to pieces, Æ. xii. 98.
 læcér-us, i, m. an arm, (from the elbow to the wrist.)
 the motion of the arm in rowing, Æ. v. 141.
 the motion of the arm in throwing
 a spear, Æ. ix. 402. x. 339. xi. 561.
 the shoulder, Æ. vii. 503.
 a claw, G. iv. 74.
 læcér-us, i, m. (-a, æ, f.) a lizard, newt, E. ii. 9. G. iv. 13.
 lacessitus, par. provoked,
 reflected, brightened, Æ. vii. 527.
 lacesso, v. 3. I provoke,
 or irritate, Æ. v. 429. vii. 165.
 challenge, E. iii. 51.
 or dare, stir up, urge to anger, Æ. x. 644. 718. xi. 585. 842.
 rouse, wage, Æ. xi. 254.
 rouse, encourage, animate, Æ. xii. 85.
 engage, attack, invade, Æ. xii. 186.
 push against, beat, G. iii. 233. Æ. xii. 105.
 move, brandish, Æ. x. 10.
 Lacini-a, æ, f. Lacinia.
 lacrym-a, æ, f. (lachryma) a tear, (in weeping, passim.)
 pity, compassion, Æ. i. 462.
 the moisture or humor that any vegetable perspires, gum, G. iv. 160.
 lacrymabilis, adj. sad, doleful, lamentable, Æ. vii. 604.
 dismal, mournful, Æ. iii. 39.
 lacrym-ans, ántis, par. weeping, (passim.)
 or shedding tears, Æ. xi. 90.
 or weeping, Æ. vi. 1.
 lacrymósus, adj. sad, woful, doleful, plaintive, Æ. xi. 274.
 lact-ens, éntis, par. (suckings)
 full of milk, milky, juicy, G. i. 315.
 lacteus, adj. milky,
 full of milk, G. ii. 525.
 milk-white, very white, Æ. viii. 660.
 x. 137.
 lacún-a, æ, f. a ditch, dyke, furrow, drench, drain, G. i. 117.
 puddle in ditches, or standing water, G. iii. 365.
 lacus, (i) ūs, m. a lake (always full of water)
 or a river, G. iii. 481. Æ. viii. 74.
 a reservoir of rivers, G. iv. 364.
 water, or a cistern of water, G. iv. 173. Æ. viii. 451.
 or flood, deep water, Æ. viii. 66.
 Lad-es, is, m. Lades.
 Lad-on, ōnis, m. Ladon.
 lædo, v. 3. I hurt, annoy, E. x. 48. G. iii. 298.
 damage, G. ii. 220. or infect, E. i. 51.
 bruise, Æ. vii. 809.
 or wound, G. ii. 301.
 pierce, Æ. ii. 233.
 fatigue, weary, tire, E. ix. 64.
 læn-a, æ, f. a cloak, coat, habit, gown.
 lærtius, adj. of or belonging to Laertes, Laertian.
 læsus, par. hurt,
 offended, incensed, provoked, G. iv. 236. Æ. i. 8. ii. 183.
 broken, violated, profaned, Æ. xii. 469.
 læst-ans, ántis, par. rejoicing, joyful.
 lætátus, par. glad,
 pleased, Æ. vi. 588. xii. 841.
 lætior, adj. comp. more joyful,
 fortunate, happy, Æ. vii. 653.
 more fruitful, luxuriant, rank, G. ii. 252.
 lætissimus, adj. sup. full of joy, most joyful,
 most pleasant, delightful, Æ. i. 441.
 most agreeable to, G. ii. 112.
 most fertile, fruitful, G. i. 101.
 lætiti-a, æ, f. joy, gladness, mirth.
 lætor, v. 1. I rejoice, am glad, merry, am pleased, delighted, Æ. x. 827.
 brag, boast, vaunt, Æ. x. 740. xi. 280.
 lætus, adj. glad, gladsome, merry, joyful, with joy, rejoicing, (passim.)
 pleased with or delighted, Æ. i. 416.
 696. iii. 638. v. 577. vii. 36. viii. 393. xi. 73. xii. 616.
 or cheer'd, Æ. viii. 171.
 smiling, lovely, Æ. i. 503.
 lively, sparkling, shining, Æ. i. 591. viii. 681.
 or pleasant, Æ. vi. 862. xi. 238.
 vigorous, sprightly, G. iii. 63. Æ. ii. 395.
 making merry, jovial, G. i. 301. 304. iii. 379. Æ. ii. 393. iv. 418. vii. 147. viii. 268. ix. 159.
 that gives joy, Æ. v. 183.
 rejoicing, proud of, Æ. i. 275. iii. 133. vi. 786.
 pleasant, verdant, gay, G. iii. 322.
 cheerful, frisking, G. i. 423. or delightful, i. 412.
 sporting, Æ. x. 643.
 prosperous, propitious, Æ. i. 605. xi. 42.
 or successful, Æ. ii. 785.
 auspicious, Æ. i. 732.
 happy, blessed, blissful, Æ. vi. 638. 744.
 copious, plentiful, G. iii. 310.
 or fertile, fruitful, G. i. 1. 69. 102. 325. 339. ii. 184. 221. 282. 525. iii. 494. Æ. ii. 306. iii. 96.
 free, kind, G. ii. 863. or beautiful, healthy, 49.
 rank, luxuriant, G. iii. 383.
 fat, well-fed, G. ii. 520.
 or sleek, in good liking, G. ii. 144. Æ. iii. 220.
 brisk, swift, Æ. ii. 417.
 or flying, Æ. v. 515.
 læv-a, æ, f. the left hand, G. i. 235. Æ. i. 611. ii. 552. v. 382. vi. 486. 542. 656. vii. 188. 732. ix. 677. x. 277. 535. xi. 523. 862. xii. 302. 488.
 or left side, Æ. iii. 563. viii. 460.
 læv-a, ōrum, n. plur. the left-hand-side,
 the spaces on the left-hand, Æ. v. 825.
 lævátus, par. smoothed, polished, burnished, Æ. v. 306.
 lævum, adverbialiter, prosperously, luckily, Æ. ii. 693. ix. 631.
 lævus, adj. left, Æ. x. 495. 587. 589. xi. 693.
 on the left side or left hand, Æ. iii. 412. 420. 562. v. 163. 170. viii. 326. ix. 372. 579. x. 885.
 foolish, silly, wrong, misguided, unlucky, E. i. 16. Æ. ii. 54.
 dismal, baleful, malignant, Æ. x. 275.
 ominous, propitious, G. iv. 7.
 lægós, adj. (vitis) a kind of grape, the grislín grape.
 Lag-us, i, m. Lagus.
 lambo, v. 3. I lick,
 suck, (devour) Æ. viii. 682. x. 560.
 quaver over, or touch softly, Æ. ii. 684.
 touch, Æ. iii. 574.
 lamentabilis, adj. lamentable, deplorable, to be bewailed.
 lament-um, i, n. a lamentation, outcry, shriek.
 lamina, æ, f. a plate of any metal, a saw, G. i. 143.
 lamp-as, adis, f. a lamp, torch, or brand, or fire-ball, Æ. ix. 535.
 light, sun, burning orbit of the sun, Æ. iii. 637. iv. 6. vii. 148.
 Lam-us, i, m. Lamus.
 Lamy-r-us, i, m. Lamyrus.
 Lan-a, æ, f. wool,
 sheep, (ram) G. iii. 391.
 cotton, G. ii. 120.
 lance-a, æ, f. a lance, spear, javelin.
 laneus, adj. woollen, woolly, made of wool.
 langu-ens, éntis, par. languid, decaying, falling off from its bloom, Æ. ii. 69.
 abating its violence, growing calm.

- Æ. x. 289.**
tired, feeble, Æ. xi. 374.
languéo, v. 2. *I languish, grow feeble, faint, pine away, G. iv. 252.*
languésco, v. 3. *I grow languid, sickly, languish, wither, Æ. ix. 436.*
languidus, adj. *faint, weak, feeble, languid, sluggish, lazy.*
laniátus, par. *having torn, hacked to pieces, mangled, Æ. vi. 494.*
lanici-um, i, n. *wool, woollen staple commodity, trade, manufacture, G. iii. 384.*
laniger, adj. *that beareth wool, or hath a fleece on, fleecy, woolly, of wool, woollen, Æ. viii. 664.*
lanio, v. 1. *I butcher, pull, tear—to pieces, G. iii. 514.*
lanúg-o, inis, f. *down, or fur upon fruits, G. ii. 51.*
or the first soft hair upon the faces of young people, Æ. x. 324.
lanx, lancis, f. *a great broad plate, charger, a kind of dish used in sacrifices, G. ii. 194. 394. Æ. viii. 284. xii. 215.*
lances, (plur.) *the scales or basins of a balance, Æ. xii. 75.*
Laoco-on, óntis, m. *Laocoön.*
Laodami-a, æ, f. *Laodamia.*
Laomedontiad-æ, árum, m. *the offspring of Laomedon, Trojans.*
Laomedontiad-es, æ, m. *son of Laomedon, Priamus.*
Laomedontius, adj. *of or belonging to Laomedon, G. i. 502.*
of the race or family of Laomedon, Æ. viii. 18.
or Trojan, Æ. iv. 542. 705.
lapidæus, adj. *stony, gritty, whose kernels are as hard as stone.*
lapill-us, i, m. *a pebble, sand, small stone (for ballast) G. iv. 149.*
lap-is, idis, m. *a stone, or a rock, Æ. xii. 906.*
a grind-stone or mill-stone, G. i. 274.
(white) marble, G. iii. 34. Æ. i. 593.
pebble or slate, G. ii. 348.
a mountain, E. i. 48.
Lapith-æ, árum, pl. m. *the Lapithæ, the first horse-breakers.*
lapp-a, æ, f. *a bur, clot-bur.*
laps-ans, ántis, par. *sliding, slithering, slipping, Æ. ii. 551.*
lapsurus, par. *ready to fall, slide, tumble down, Æ. vi. 602.*
lapsus, par. *falling, fallen down, Æ. x. 540.*
falling, tumbling down, sinking, Æ. ii. 465.
falling, shooting, Æ. ii. 693.
fallen, tumbled down, Æ. xii. 356. 364. 470.
gliding, sliding, creeping, Æ. vii. 349.
gliding, waving, floating along, Æ. v. 86.
gliding, flying, Æ. iii. 243. v. 216. vi. 202.
stooping, Æ. i. 394. xii. 249.
dropt, Æ. viii. 664.
lost, G. iv. 449. or dead, 249.
or vanquished, slain, Æ. v. 354.
sliding, being let down, Æ. ii. 262.
piercing, penetrating, G. iii. 457.
Æ. vii. 374.
decaying, withering, Æ. vi. 310.
laps-us, ús, m. *a sliding, gliding, winding, Æ. ii. 225.*
the flying, descent, Æ. iii. 225.
the rolling, turning, Æ. ii. 236.
the course, Æ. iv. 524.
the stumbling, falling, floundering, Æ. x. 750.
laque-us, (are) áris, n. *the roof (inward) of a house, a vault, ceiling, Æ. i. 726. viii. 25.*
- laque-us, i, m.** *a snare, trap, gin, springe, G. i. 139.*
lar, laris, m. *a certain kind of demons or genii, household gods, Æ. v. 744. viii. 543. ix. 259.*
or substance, G. iii. 344.
one's home, habitation, mansion, cell, G. iv. 43.
largi-or, us, adj. *more large, spacious, more serene, pure.*
largior, v. 4. *I bestow freely, frankly give, bestow.*
largus, adj. *large, copious, plentiful, G. i. 23. 385. ii. 390. iii. 308.*
or plentiful, abundant, Æ. i. 465. ii. 271. vi. 699.
flowing, Æ. ix. 378.
very rich, possessing in abundance, Æ. xi. 338.
liberal, bountiful, open-handed, lavish, Æ. x. 619.
very much, Æ. xii. 721.
Larid-es, is, m. *Larides.*
Larin-a, æ, f. *Larina.*
Larissæ-us, adj. *of Larissa, of Thessaly, Larissan.*
Lari-us, i, m. *Larius.*
lascivus, adj. *wanton, frolic, playful, some, frisking.*
lassus, adj. *wearied, tired, fatigued, Æ. ii. 739.*
weakened overcharged, Æ. ix. 439.
Latag-us, i, m. *Latagus.*
late, adv. *far and wide, all about, abroad, around, far abroad, far and near, on all sides (passim.)*
on either side, G. iv. 359.
wide, Æ. ii. 466. v. 761. &c.
all over, Æ. xii. 308.
largely, insolently, Æ. x. 583.
latebr-a, æ, f. *a hiding place, lurking hole, or covert, G. ii. 216. iii. 544. Æ. iii. 232.*
harbour, lodging, Æ. x. 601.
or a bed, Æ. xii. 589.
a cavern, G. iv. 42. Æ. iii. 424.
or hollow side, Æ. ii. 38. 55.
the hold, hatch of a ship, Æ. x. 657.
an ambuscade, G. iv. 423.
latebrórus, adj. *full of holes, hollow, dark, Æ. v. 214. xii. 537.*
whose springs are hidden, unknown, Æ. viii. 713.
lat-ens, éntis, par. *lurking, hiding, skulking, Æ. ii. 568.*
latent, hidden, Æ. iii. 237.
or occult, secret, Æ. i. 108. iii. 32.
lateo, v. 2. *I lie hid, or am concealed, or covered, Æ. iii. 636. iv. 582. ix. 69.*
or concealed from, Æ. i. 130.
am not known, Æ. v. 5.
lurk, skulk, Æ. iii. 20. 98. Æ. vii. 505.
or am sheltered, Æ. x. 805.
lat-ex, icis, m. *all manner of liquors, (fluids.)*
wine, G. ii. 192. Æ. i. 686. 736. iv. 454.
water, Æ. iv. 512. vi. 218. 715. vii. 464.
a drench, G. iii. 509.
Latin-æ, árum, pl. f. *the Latin women, Æ. xii. 143. 604.*
Latin-i, órum, pl. m. *the people of Latium, the Latins.*
Latnus, adj. *of the people of Latium, Latian, Latin, (Roman.)*
of Latinus, Æ. xi. 17. 100.
of Latium, Æ. xi. 588. xii. 211.
Latin-us, i, m. *Latinus.*
Lati-um, i, n. *Latium, Italy, the people of Latium, the Latins, Æ. x. 365.*
Latón-a, æ, f. *Latona.*
Latóni-a, æ, f. *the daughter of Latona, Diana.*
Latónius, adj. *Latonian, of Latona, Æ. xi. 557.*
- remarkable for Latona's, lying-in there, G. iii. 6.*
latr-ans, ántis, par. *barking, yelping, howling, Æ. vi. 75.*
laurát-or, óris, m. *a barker (epithet of Anubis, Æ. viii. 698.)*
latrat-us, ús, m. *a bark, barking, bay-ing of dogs, or a cry of hounds, G. iii. 412. Æ. xii. 751.*
latro, v. 1. *I bark, bay, snarl, howl.*
laur-o, ónis, m. *a huntsman, hunter, Æ. xii. 7.*
laturus, par. *about to bear, bring, convey, or give, yield, Æ. x. 792.*
Latus, adj. *broad (shoulders) Æ. ii. 721. v. 376. ix. 725. xi. 644. 679. (hands) xii. 165.*
or broad pointed, Æ. i. 313. iv. 131. xii. 374. (blade) xii. 289. (rim) v. 312.
wide or extended, of wide extent, spacious, G. i. 492. iv. 522. Æ. ii. 312. iv. 199. vi. 887. viii. 3. 605. x. 408. 513. xi. 465.
wide or ample, G. i. 141. ii. 468. or magnificent, Æ. vi. 549.
wide or large, G. iii. 213.
wide or open, Æ. ii. 482. vi. 43. ix. 323.
wide or scattered, Æ. i. 225.
long, big, puffy, G. iv. 94.
lat-us, eris, n. *a side, (passim.)*
or flank, G. iii. 54. 523. Æ. ii. 341. v. 434.
coast, Æ. viii. 416.
(plur.) ribs (of a ship) Æ. i. 122.
a breast, Æ. xi. 649.
lavándi, ger. *of washing, G. i. 387.*
laudo, v. 1. *I praise, commend, E. iii. 48. &c.*
recommend, or speak in praise of, Æ. xi. 460.
laudor, v. 1. *I am praised, commended, Æ. ii. 586. x. 449.*
Lavini-a, æ, f. *Lavinia.*
Lavini-um, i, n. *Lavinium.*
Lavinius, adj. *of Lavinium, Lavinian, Æ. iv. 236.*
Lavinus, adj. *of Lavinia, of Italy, Italian, Æ. i. 2.*
lavo, v. 1. *I wash, cleanse, E. iii. 97. Æ. vi. 219. vii. 489. 663.*
or rinse, Æ. iii. 663.
bathe, Æ. ix. 487.
drench, Æ. vi. 227.
besmear, Æ. xii. 722.
lavo, v. 3. *I besmear, G. iii. 221. Æ. x. 727.*
wash, dip, G. iii. 359.
Laur-ens, éntis, adj. *of Laurentum, Laurentian, (passim.)*
Laur-ens, éntis, f. *Laurens, Æ. vii. 63.*
Laurent-es, um, plur. m. *the people of Laurentum.*
the Laurentians, Æ. viii. 371. 537. 613. xii. 137. 240.
Laurent-um, i, n. *Laurentum, Æ. viii. 1.*
laure-a, æ, f. *the laurel-tree, E. vii. 62.*
laur-us, i, (ús), f. *the laurel or bay (tree.)*
a crown, garland, chaplet, wreath of laurels or bay, E. viii. 12. Æ. iii. 81. 91. 360. v. 246. 539.
laus, laudis, f. *praise, (passim.)*
or glory, G. iii. 112. Æ. iv. 233. 275. v. 230. ix. 655. x. 371. xii. 49. 321.
fame, renown, E. iv. 26. G. ii. 174. Æ. ii. 584. iv. 93. ix. 197. x. 282. xl. 791. (encomium, E. v. 11.)
virtue, Æ. i. 461. v. 355.
or merit, desert, or laudable action, Æ. viii. 273. x. 825.
profit, G. iv. 332.
lautus, adj. *rich, costly, stately, magnificent, Æ. viii. 361.*

- Libycus**, adj. of (or belonging to) Libya, Libyan, African.
Liby-st-is, idis, adj. Libyan, African, Æ. v. 37. viii. 368.
licentius, adv. more licentiously, with more liberty, freedom, Æ. vii. 557.
licet, v. imp. it is lawful, right, G. iv. 176. Æ. iv. 550. or in my power, E. i. 41. Æ. vi. 502. or I may, G. iv. 70. Æ. vii. 315. 316. xi. 387.
let, Æ. iv. 103. x. 14.
 it is granted, given, E. viii. 8. 9. G. iv. 531.
 or permitted, G. i. 214. Æ. i. 551. iii. 254. 461. v. 82. 350. 796. 797. viii. 579. ix. 139. x. 46. 47. 317. xii. 786.
licet, conjunct. although, though, albeit, E. ix. 64. Æ. vi. 802. xi. 348. 440.
 or let, Æ. vi. 400. 402.
licitus, par. lawful, allowable, free, Æ. viii. 468.
licitum est, v. imp. it is permitted, granted, Æ. x. 106. 344.
lici-um, i, n. the woof about the beam, the shuttle-thread, G. i. 285. thread or yarn, E. viii. 74.
ligatus, par. incumbered, Æ. x. 794.
Ligé-a, æ, f. Ligea.
Lig-er, eri, m. Liger.
lign-um, i, n. wood, (passim.) or timber, G. ii. 442. Æ. ix. 544. tree, Æ. xii. 767.
 a sucker, G. ii. 31.
Lig-ur, uris, m. an inhabitant of Liguria, a Ligurian, G. ii. 168. Æ. xi. 715.
Ligur-es, um, pl. m. the Ligurians.
ligustr-um, i, n. withbind, privet.
lili-um, i, n. the lily.
Lilybeus, adj. of or belonging to Lilybeum.
limb-us, i, m. a border, hem, fringe of a garment, Æ. iv. 137.
lim-en, ins, n. a lentil or threshold of a door, (passim.) or door-post, Æ. vi. 636.
 door, gate, Æ. ii. 480. 503. 634. iii. 91. iv. 133. 473. vi. 525. 563. 575. vii. 343. 613. viii. 362. 461. 656. ix. 648. xi. 29. xii. 849.
porch, portal, portico, Æ. ii. 567. 673. vi. 45. 279. vii. 610. viii. 232. 720.
house, palace, G. ii. 504. Æ. i. 389. ii. 441. 620. vi. 402. vii. 491. viii. 555. x. 117. xi. 235.
dome, temple, Æ. ii. 366. iii. 371. vi. 115. 151. x. 620.
room, Æ. i. 707.
court, Æ. iv. 645. vii. 221. 579. viii. 145.
realm, Æ. vi. 696.
home, habitation, abode, G. ii. 511. iv. 358. Æ. iii. 155. 616.
entry, entrance, pass, passage, Æ. ii. 242. 453. 485. 500. 803. vi. 427. ix. 323. 687. xi. 482. 881.
road, way, Æ. ix. 372.
entrance or border, (brink of a country) Æ. x. 355.
goal or starting-place, Æ. v. 316.
 beginning, attempt, Æ. xi. 423.
 in limine, in sight or view, Æ. vii. 598.
lim-es, itis, m. limit, border, boundary, or landmark, meer, E. i. 54. G. i. 126. Æ. xii. 898.
 a path between the rows of vines, (glade) G. ii. 278.
 a pathway, train (of light) Æ. ii. 697.
 a passage, Æ. x. 514.
limos-us, adj. full of slime, or boggy.
lim-us, i, m. mud, G. i. 378. iv. 428. 478.
 or slime, G. i. Æ. vi. 416.
 or clay, E. viii. 80. G. iv. 45.
lingu-a, æ, f. a tongue, (passim.) or eloquence, speech, Æ. xi. 338. or language, Æ. viii. 723.
 or note (of birds) Æ. iii. 361. x. 177.
linqu-ens, éntis, par. leaving, G. i. 16. &c.
 quitting, rising from, G. i. 447. Æ. ix. 460.
 quitting, deserting, Æ. x. 720.
 quitting, abandoning, Æ. x. 193.
 coming down from, descending, Æ. vii. 676.
linquo, v. 3. I leave, (passim.) leave off, desist from, Æ. iii. 160.
 quit, E. i. 3. Æ. iii. 124. 239. 550. x. 68. xi. 902. xii. 875.
 or forsake, Æ. ix. 289. 482.
 fly from, Æ. iii. 213. 616.
 descend from, Æ. vi. 678.
 pass by, Æ. iii. 705.
 drop, Æ. xi. 827.
linquor, v. 3. I am left, Æ. x. 559.
lint-er, ris, (a cockboat, sculler,) a trough, tray, G. i. 262.
linte-um, i, (any linen-flaxen cloth,) a sail, Æ. iii. 686.
lino, v. 3. I besmear, daub, fill up, stop, G. iv. 39.
lin-um, i, n. flax, hemp, G. i. 77. 212.
 linen, vestment, Æ. xii. 120.
 a casting or drag net, G. i. 142.
Lin-us, i, m. Linus.
Lipar-e, es, f. Lipare.
liquefactus, par. melted, dissolved, G. iv. 36.
 molten or calcined, G. i. 473. Æ. iii. 576.
 melting hot, Æ. ix. 588.
 corrupted, putrid, G. iv. 555.
liqu-ens, éntis, par. pure, clear, Æ. v. 238. 776.
 liquid, Æ. vi. 724.
 flowing, G. iv. 442.
liqu-ens, éntis, par. liquid, Æ. i. 432.
 limpid, Æ. ix. 679.
liqueſco, v. 3. I begin to melt, grow soft, E. viii. 80.
 am melted, boiled, Æ. viii. 446.
liquidus, adj. liquid, (passim.) moist, soft, thin, Æ. v. 217. 525. vii. 699.
 fusil, running, Æ. viii. 402.
 (clear) serene, G. iv. 89.
 pure, G. iv. 376. 384. 415. light, yielding, G. i. 404. 466. Æ. vi. 202. vii. 65.
 pure, limpid, without mud, E. ii. 59. G. ii. 200.
 pure, fine, without dregs, G. iv. 102. 164.
 pure, unmixt, elementary, E. vi. 33.
 pure, neat, G. ii. 466.
 clear or shrill, G. i. 410.
liquor, v. 3. I am dissolved, melted, I run, G. i. 44.
 glide, G. ii. 187.
 flow, Æ. ix. 813.
 distil, ooze, Æ. iii. 28.
liqu-or, oris, m. moisture, humor, G. iii. 484.
Lir-is, is, m. Liris, Æ. xi. 670.
lis, litis, f. any strife, dispute contest, E. iii. 108. ix. 14. Æ. xii. 898.
litandum, ger. to be appeased, atoned, satisfied, Æ. ii. 118.
litatus, par. sacrificed, offered to the gods, Æ. iv. 50.
litoreus, adj. land, sea-side, Æ. xii. 248.
 growing near the shore, Æ. iii. 390. viii. 43.
litt-us, óris, n. the shore, sea-side, strand, beach, coast, (passim.) the sea, Æ. viii. 686.
 the side or bank of a river, G. ii. 112.
litus, par. spotted, G. iv. 99.
litu-us, i, m. (an augur's crooked staff for divination) a trumpet, fife (of that figure) G. iii. 183. Æ. vi. 167.
 a wand, truncheon, Æ. vii. 187.
liv-ens, éntis, par. looking pale, whitish, Æ. vii. 687.
lividus, adj. (livid) dusky, blackish, Æ. vi. 320.
loco, v. 1. I place, dispose, Æ. i. 698. set, Æ. i. 213.
 place, Æ. ii. 525. iv. 374. 508. v. 102. xi. 427. xii. 145.
 seat, Æ. viii. 176.
 or repose, Æ. viii. 367.
 settle, Æ. x. 867.
 lay, Æ. i. 428.
 fix, found, lay a foundation, Æ. i. 247. iii. 17. iv. 266. vii. 127.
locor, v. 1. I am plac'd.
Locr-i, órum, pl. m. the people of Locris, the Locrians.
loc-us, i, m. (pl. i, & a,) a place, (passim.) room, G. ii. 177. Æ. iv. 319.
 or space, G. i. 33. Æ. ii. 495.
 site, situation, Æ. i. 425. iii. 109. 393. viii. 604. ix. 581.
 seat, Æ. v. 756. vi. 390. viii. 335.
 station, Æ. ii. 30. v. 315. x. 238.
 or post, Æ. xi. 531. xii. 506.
 state, condition, Æ. ii. 322. ix. 728.
 lot, Æ. v. 492.
 way, Æ. ii. 633. 725.
 method, Æ. xi. 180.
 a covert, E. iii. 69.
 a particular part of a country, clime, climate, G. i. 52. 61. ii. 140. Æ. i. 459. vii. 131.
 country, land, Æ. i. 306. iii. 163. 181. 414. iv. 481. xi. 112.
 ground, soil, Æ. i. 443.
locutus, par. having spoken or said.
loli-um, i, n. darnel, cockrel, tares, (weeds.)
longe-vus, (subst.) an old, aged man, Æ. v. 256. ix. 650.
longe-vus, adj. ancient, long-lived, Æ. vi. 321.
 old, aged, Æ. ii. 525. iii. 585. 620. 715. vi. 628. vii. 166. viii. 498. xii. 44. 420.
 immortal, living among the gods, Æ. vi. 764.
longe, adv. far, far off, distant, at a distance, at some distance, remote, (passim.) or, from far, Æ. iii. 556. 703. v. 133. 579. 866. viii. 623. ix. 572. x. 324. 718. 721. xi. 387. 769.
 by far, Æ. xi. 214.
 long before-hand, G. iv. 70. xii. 452.
 in length, long-wise, Æ. xi. 606.
 in a long train, Æ. xi. 94.
 longe esse, not to help, Æ. xii. 52.
longinqua, pl. n. (subst.) remote, distant (fields) G. ii. 197.
longinquus, adj. very old, long-continued, Æ. iii. 415.
longior, adj. longer, more tedious, E. vii. 43.
longissimus, adj. very long, drawn out into great length, Æ. i. 641.
longius, adv. farther, Æ. v. 461. ix. 390.
 from far, at a distance, G. iii. 238. far, G. iv. 192.
longum, n. (subst.) long delay, E. ix. 56.
longum, adv. a long while, time, Æ. iii. 487. x. 740.
 ex longo, long time, Æ. ix. 64.
longus, adj. long (in duration or extent, passim.) extended, Æ. xi. 317.
 spacious, wide, G. iii. 342. Æ. ii.

483. v. 551.
wide, far, Æ. v. 320.
drawn out into length, G. ii. 279.
or often unpeated, Æ. iv. 463.
of the summer, summer's, Æ. ix. 51.
G. ii. 201.
long stretched, G. iii. 200,
scattered, Æ. i. 186.
flowing, Æ. vii. 73.
or hanging down, Æ. xi. 576.
winding, Æ. iii. 412. 430.
twisting, Æ. ii. 528. v. 90. 131. 276.
viii. 95.
tedious, Æ. iv. 61. G. i. 293. ii. 46.
Æ. ii. 109. iii. 160. 383. 714. iv.
467. 693. viii. 411. ix. 511.
or slow, lingering, Æ. viii. 488.
or perplexed, Æ. i. 341.
deep, Æ. i. 749.
remote, very distant, Æ. iii. 383. xi.
544.
lasting long, Æ. iii. 344. vii. 46.
or many, Æ. x. 549.
the whole, Æ. iv. 193.
loqu-ax, acis, adj. loquacious,
prattling, Æ. xii. 475.
noisy, chattering, Æ. xi. 458.
or croaking, G. iii. 431.
loquē-a, æ, f. speech, talk, discourse,
Æ. v. 842.
loqu-ens, entis, par. speaking, (pas-
sim.)
echoing, whispering, Æ. viii. 22.
loquēdi, ger. of speaking, Æ. vi. 76.
loquor, v. 3. I speak, (passim.)
or say, Æ. i. 731. iv. 595.
tell, Æ. vi. 189.
reply, Æ. vi. 552.
or relate, Æ. ii. 91. vi. 266.
mention, recite, sing, Æ. vi. 74. Æ.
vi. 662.
witness, testify, Æ. v. 28.
loric-a, æ, f. a coat of mail, a corslet.
lor-um, i, n. (a thong of leather).
a bridle, the reins of a bridle, G.
iii. 107. Æ. i. 156. 477. ii. 273. v.
146. xii. 533. 624.
or harness, Æ. ix. 318. xii. 469.
lot-us, (os), i, f. the lote-tree, G. ii. 84.
its leaves, G. iii. 394.
lubric-a, ōrum, pl. n. a slippery place,
Æ. v. 335.
lubricus, adj. slippery, Æ. ii. 474. v.
84. vii. 353.
deceitful, tricking, Æ. xi. 715.
Lucag-us, i, m. Lucagus.
luc-ens, entis, par. shining, bright,
refulgent, Æ. vi. 725.
lucēo, v. 2. I shine, (passim.)
or appear, Æ. xi. 692.
lucēso, v. 3. I clear up, begin to shine,
Æ. vi. 37.
Luceti-us, i, m. Lucetius, Æ. ix. 570.
lucidus, adj. (lucid), bright, shining,
G. i. 205. Æ. v. 306.
or radiant, G. i. 459.
clear, enlightened, Æ. iii. 585.
burnished, Æ. vii. 626.
Lucif-er, eri, m. Lucifer, Phospho-
rus, the day or morning-star, (Venus)
G. iii. 324. Æ. ii. 801.
ucifugus, adj. flying from, hating
the light, G. iv. 243.
Lucin-a, æ, f. Lucina, Diana, (Juno,
Luna) Æ. iv. 10.
bearing, breeding, G. iii. 60.
child-bearing, G. iv. 340.
Lucrin-us, i, m. the Lucrine bay, G.
ii. 161.
luctā-en, inis, n. striving,
labour, Æ. viii. 89.
luct-ans, antis, par. struggling Æ. i.
55. iv. 695. v. 220. xi. 756.
or striving, G. ii. 357.
labouring, tugging, Æ. xii. 781.
luctificus, adj. mournful, woful,
that causeth grief, Æ. vii. 324.
luctor, v. 1. I wrestle, Æ. vi. 643.
strive, endeavour, Æ. xii. 387.
labour, Æ. vii. 28.
push, but, G. ii. 526.
luct-us, ūs, m. grief, sorrow, (passim.)
wailing, Æ. xi. 38. 214.
or doleful cry, Æ. ii. 298. xii. 620.
complaint, G. iv. 350.
mourning, Æ. ii. 92.
or wo, Æ. xi. 62. 139.
distress, Æ. xii. 594.
luc-us, i, m. a grove or consecrated
wood, (passim.)
a thicket, Æ. x. 58. Æ. iii. 681.
ludibri-um, i, n. sport, Æ. vi. 75.
ludicer, adj. sportive, ludicrous, vain,
trifling, Æ. xii. 764.
ludo, v. S. I play (upon an instru-
ment, E. i. 10).
(or wave,) Æ. xi. 496.
or sport, G. i. 363. ii. 389. iv. 22.
103. Æ. ix. 336.
frisk, dance, Æ. vi. 28.
sing, G. iv. 564.
deceive, delude, mock, Æ. i. 352.
403. vii. 442. 453. xi. 427.
or disappoint, Æ. vi. 18.
ludor, v. 3. I am deceived, deluded, Æ.
x. 632.
lud-us, i, m. sport, game, play, (pas-
sim.)
a sort of interlude, G. ii. 381.
a song, Æ. vii. 17.
or delight, Æ. ix. 39.
mirth, G. iii. 379.
jollity, Æ. ix. 338.
lu-es, is, f. a plague, contagion. infec-
tion,
a blight, Æ. iii. 139.
lug-ens, entis, par. mourning, wail-
ing,
lugeo, v. 2. I mourn, lament.
lugubrē, adv. mournful, dismal, Æ.
x. 273.
lumb-us, i, m. the loin, chine, haunch,
G. iii. 87.
lūm-en, inis, n. light. (passim.)
rays of light, Æ. viii. 22.
or glory, Æ. ii. 683.
the flashing (of the eyes) G. iv. 451.
(or of lightning) Æ. viii. 392.
a flame, blaze, Æ. vi. 594.
or vapour, Æ. vii. 76.
fire, Æ. ix. 189.
the dawn, dawning, morning-light,
Æ. vi. 356. viii. 170. ix. 459. xii.
113.
a star, G. i. 251.
lamp, taper, candle, torch, G. i. 6.
Æ. viii. 411.
upper world, (light) Æ. vi. 680. 823.
vii. 771.
life, Æ. ii. 85. xii. 63. 935.
bloom, Æ. i. 590.
an eye, (face) G. iii. 433. iv. 414.
496. Æ. i. 226. ii. 173. 405. 406.
754. iii. 635. 658. 663. 677. iv.
185. 244. 332. 364. 369. v. 847.
856. vi. 156. 300. 862. vii. 449.
viii. 153. 438. x. 418. 447. 463.
746. xi. 819. xii. 172. 220. 330.
lumina ducum, nobles, Æ. iv. 349.
lun-a, æ, f. the moon, G. i. 274. &c.
the light of the moon, moon-light,
Æ. ii. 340. iv. 513.
the night, G. iii. 337. Æ. ii. 255.
Lun-a, æ, f. Luna, G. iii. 392.
lunatus, adj. made like the half moon,
crooked, horned, Æ. i. 490. xi. 663.
luo, v. 3. I pay, suffer punishment
for,
or expiate, Æ. x. 32. xi. 841. xii.
695.
or atone, G. i. 502. iv. 454. Æ. i.
136. xi. 849.
undergo, sustain, Æ. xi. 444.
lup-a, æ, f. a she-wolf.
lupat-um, i, n. a rough, sharp bit for a
horse, G. iii. 208.
Luperc-al, ālis, n. the Lupercal, Æ.
viii. 343.
Luperc-i, ōrum, pl. m. the Luperci,
priests of Pan.
lupin-us, (um), i, m. a bitter kind of
pulse, lupine, G. i. 75.
lupus, i, m. a wolf.
lustralis, adj. expiatory, Æ. viii. 183.
lustrandus, par. to be explored, saved
over, Æ. iii. 385.
lustr-ans, antis, par. surveying, view-
ing, exploring, Æ. viii. 229.
going—or looking—about, around.
Æ. xii. 467.
lustr-o, v. 1. I expiate,
purify, Æ. vi. 231.
compass, by surrounding with a vic-
tim (offer the first fruits) Æ. v.
75.
view, review, look round, or survey,
Æ. i. 453. ii. 564. 754. v. 578. 611.
vi. 681. 887. viii. 153.
survey (by walking round) Æ. viii.
231. (by riding round) Æ. ix. 58.
(by flying round) Æ. vii. 391. xii.
473.
or illuminate, Æ. iv. 607. vii. 148.
walk, ride, round (in funeral pomp)
Æ. xi. 190.
travel over, G. iv. 419. or rove over,
(visit) Æ. x. 55.
run round, Æ. ii. 528.
sail over, Æ. iii. 377. round, 429. vii.
148.
pass through, Æ. ix. 96.
surround, compass, (inclose) Æ. i.
608. x. 224.
search, Æ. i. 577.
track, trace, Æ. ii. 12.
or observe, Æ. xi. 763.
lustror, v. 1. I am purified,
sacrifice, Æ. iii. 279.
lustr-um, i, n. the space of five years,
(years) Æ. i. 283.
the den (of a wild beast) haunt, G.
ii. 471. Æ. iv. 151. xi. 570.
luteolus, adj. yellowish, of a yellow
hue.
luteus, adj. pale, yellow, saffron-col-
lor.
lut-um, i, n. pale, yellow, saffron,
marigold-color, woad, Æ. iv. 44.
lux, lucis, f. light, (passim.)
the dawning, dawn, break of day,
twilight, G. i. 445. iii. 402. Æ. iv.
586. viii. 455. ix. 338. 355.
morn, morning, Æ. i. 306. ii. 210.
day-light, Æ. ix. 153. xi. 183. xii.
115.
day, Æ. vii. 43. G. i. 209. Æ. ii.
668. iii. 117. iv. 186. x. 244.
the sun, Æ. ii. 471.
its light, Æ. ix. 461.
life, G. iv. 255. Æ. iii. 311. iv. 31.
452. 619. 631. v. 678. vi. 435. ix.
205. x. 355. xii. 660. 873.
or upper life, upper world, or light
of the upper regions, G. iii. 551.
iv. 472. 490. Æ. vi. 721. 761.
shining, glistering, Æ. ii. 470.
fire, or flashing (of the eyes) Æ. ix.
731.
luxuri-a, æ, f. profuseness, luxuri-
ance,
abundance, G. i. 192.
luxuri-ans, antis, par. luxuriant,
frisking, wanton.
luxuri-es, ei, f. luxuriance, rankness,
G. i. 112.
luxurio, v. 1. I abound, swell, G. iii.
81.
lux-us, ūs, m. luxury,
debauchery, G. iii. 135. Æ. iv. 193.
magnificence, pomp, Æ. i. 637. vi.
605.
Lycē-us, i, m. one of the names of
Bacchus, Lyæus,
wine or vines, G. ii. 229.
Lycē-us, adj. of Lyæus, of Bacchus,
Lyæan, Æ. i. 686.
Lycæ-us, i, m. Lyæus.
Lycæ-us, adj. Lycæan, of Lyæus, Æ.
viii. 344.
Lycā-on, onis, m. Lycaon.
Lycæonius, adj. Lycaonian.
Lyc-as, æ, m. Lycas.
lychn-us, i, m. a lamp, sconce.

Lyci-a, æ, f. *Lycia*.
Lycid-as, æ, m. *Lycidas*.
Lyc-i, òrum, pl. m. *the Lycians*.
Lycimni-a, æ, f. *Lycimnia*.
lycisc-a, æ, f. *a mongrel bitch (between a wolf and a dog) a wolf-bitch*.
Lycius, adj. *of the country Lycia, Lycian*, (passim).
of Apollo, Æ. iv. 346. 377.
Lycori-as, adas, f. *Lycorias*.
Lycor-is, idis, f. *Lycoris*.
Lycius, adj. *of Lycetus, (Cretan)*.
Lycúrg-us, i, m. *Lycurgus*.
Lycus, i, m. *Lycus, (R)* G. iv. 367.
Lyc-us, i, m. *Lycus*, Æ. ix. 545. 556.
Lyd-i, òrum, pl. m. *the people of Lydia, the Lydians*, Æ. ix. 11.
Lydi-a, æ, f. *Lydia*, G. iv. 211.
Lydius, adj. *Lydian, Tuscan, Heturian*, Æ. ii. 781. viii. 479. x. 155.
lymph-a, æ, f. *water, (pure)*, Æ. ix. 23.)
(medicinal), Æ. xii. 420.)
lymphátus, adj. *intoxicated, distracted, mad*,
furious, Æ. vii. 377.
Lync-eus, (eos) ei, m. *Lynceus*.
lynx, lyncis, f. *a lynx (of the wolf kind)*.
Lyrnéss-us, i, m. *Lyrnéssus*.
Lyrnessius, adj. *of Lyrnessus, Lyrnessian*.

M

MACER, adj. *lean, meagre, thin*.
Machá-on, onis, m. *Machaon*.
machin-a, æ, f. *an engine, machine*.
maci-es, ei, f. *leanness, meagerness*, Æ. iii. 590.
mactátus, par. *sacrificed, killed, butchered*.
macte, quasi *m'aucte*, magis aucte (esto, understood) vocat. for the nom. a ritual term, *be increased, proceed*, Æ. ix. 641.
macto, v. 1. *I kill, slay*, Æ. viii. 294. x. 413.
or dispatch, G. iii. 429.
kill, offer in sacrifice, G. iv. 546. Æ. ii. 202. iii. 21. iv. 57. v. 101. viii. 93. viii. 85. 544.
or sacrifice, Æ. vi. 38. (in honour) iii. 118.
mactor, v. 1. *I am slain, sacrificed*.
macul-a, æ, f. *a spot*, G. i. 441. &c.
or different colors, Æ. iv. 643.
stain, mark, (dapple), Æ. v. 566. ix. 49.
maculo, v. 1. *I stain, sully*, Æ. x. 851.
defile, Æ. iii. 29.
maculósus, adj. *spotted, speckled*, G. iii. 427. Æ. i. 323.
or burnished, Æ. v. 87.
madefac-i, v. 3. *I wet, moisten, (besmear)*, Æ. v. 330.
mad-ens, entis, par. *wet, moistened, steeped*, Æ. v. 854.
besmeared, bedaubed, Æ. iv. 216. xii. 100.
madeo, v. 2. *I am wet, moist, moistened*, G. iii. 429. Æ. ix. 334.
drenched, Æ. xii. 690.
simmer, G. i. 196.
madésc-o, v. 3. *I grow moist, wet*.
madidus, adj. *wet*.
Mæcén-as, átis, m. *Mæcenas*.
Mæánd-er, ri, m. (*Mæander, R*)
winding, waving, crooked turnings, Æ. v. 451.
Mænalius, adj. *Mænalian, Arcadian, Bucolic*.
Mænal-us, i, m. (pl. a, òrum) *Mænalus*.
Mæ-on, ónis, m. *Mæon*.
Mæonid-æ, árum, pl. m. *the Mæonians, Tyrrenians*.
Mæoni-a, æ, f. *Mæonia, Lydia*, Æ. viii. 499.
Mæonius, adj. *Mæonian, Lydian,*

Phrygian.
Mæoticus, adj. *of Mæotis, Mæotic*.
Mævi-us, i, m. *Mævius*.
magali-a, (um), òrum, pl. n. *huts, cottages*.
magé, adv. *more*, Æ. x. 481.
magicus, adj. *magic, (art)* Æ. iv. 493.
or pertaining to witchcraft, enchanting, E. viii. 66.
magis, adv. *more*, G. i. 91. 401. &c.
the more, Æ. v. 94. 725. vi. 79. vii. 787. 788. xii. 46. 71. 218.
more especially, G. iii. 272.
better, Æ. iv. 452.
rather (or sooner) G. ii. 195. Æ. v. 29.
more than all, best of all, G. i. 451.
magist-er, ri, m. *a master*, Æ. v. 391. viii. 515.
a master, a pilot of a vessel, (skipper) Æ. i. 115. v. 176. 224. 367. vi. 353.
a master or keeper of bees, G. iv. 283.
a master of the horse, (chief) Æ. ix. 370.
a master of any art, (chief) G. iii. 549.
the owner, chief shepherd, E. iii. 101. (v. 48.) G. ii. 529. iii. 445.
a herdsman, keeper, Æ. xii. 717.
a horsecourser, a charioteer, G. iii. 118.
or groom, G. iii. 189.
a leader, Æ. v. 562.
or conductor, manager, (commander in chief) Æ. ix. 173.
or governor, Æ. v. 669.
magistr-a, æ, f. *a mistress, (rather, adjunct) masterly* Æ. viii. 442.
instructing, teaching, Æ. xii. 427.
magistrát-us, ús, m. *a magistrate, civil officer, judge, (law)*.
magnanimus, adj. *magnanimous, courageous, brave, (passim)*
or warlike, Æ. x. 139.
supreme, mighty, Æ. xii. 144. 878.
generous, well-bred, high-mettled, Æ. iii. 704.
magnus, adj. *great, large, (applicable to most words)*
or numerous, E. vi. 55. G. i. 382. Æ. i. 478. 497. ii. 40. 370. (623.) iv. 136. v. 76. vi. 749. xi. 478. 564. (whole), Æ. iii. 284.)
large in extent, wide, broad, spacious, E. viii. 6. G. ii. 219. Æ. i. 569. 602. iii. 211. iv. 345. vi. 53. 58. 671. 790. 812. vii. 4. 54. ix. 101. x. 356. xi. 47. 649.
high, G. ii. 38. 360. iii. 223. Æ. v. 449.
tall, (shady) G. iii. 332.
expanded, Æ. i. 300.
thick, dark, dusky, Æ. ii. 251.
huge, G. iii. 54. Æ. iii. 624. v. 241. 422.
bulky, (corporeal) G. iii. 369. Æ. v. 122. viii. 711. x. 478.
weighty, heavy, massy, (capacious) G. ii. 457. Æ. i. 724. ii. 610. iii. 525. v. 248. ix. 346.
ponderous, G. i. 13.
comprehensive, Æ. vi. 11.
big, Æ. x. 464.
vast, E. iv. 5. vi. 31. G. i. 140. iv. 174. 366. 388. Æ. v. 628. viii. 199. ix. 711. x. 381.
considerable, Æ. ii. 6. vi. 30.
important, Æ. vii. 146. ix. 232. xi. 285. 469.
manly, G. ii. 169. Æ. iv. 443.
brave, warlike, Æ. vi. 122. x. 281. xi. 170. 266.
mighty, E. iv. 36. G. i. 179. 190. 407. iii. 91. iv. 560. Æ. i. 148. (effectual) 664. iii. 159. 160. 196. 285. v. 414. vi. 841. vii. 708. 707. viii. 9. 156. ix. 218. x. 335. 474.

powerful, Æ. ii. 193. vi. 78. vii. 311.
superior, (dii magni) Æ. iii. 12. 264. 633. 697. viii. 679. xii. 296.
supreme, (Jupiter) Æ. i. 241. iii. 104. iv. 238. v. 533. ix. 82. 208. xii. 803.
—an epithet of cælum, Æ. vi. 583.
&c. of the caliccola, Æ. x. 6. of Juno, iii. 437. of Apollo, ix. 654. of Dis, vi. 541. of the Penates, ix. 258. 495. of Achilles, xi. 433. of Hector, vi. 166. of Æneas, x. 159. &c. of Achates, x. 344.
honorable, E. iv. 12. 48.
puissant, noble, Æ. v. 45.
venerable, G. i. 338. Æ. vi. 544.
or awful, Æ. vii. 432.
divine, E. iii. 104. iv. 49.
eternal, sacred, inviolable, G. iv. 154.
enlarged, glorified, Æ. iv. 655. v. 99.
glorious, Æ. v. 714.
illustrious, Æ. vi. 864. vii. 412. viii. 341.
stately, majestic, Æ. ii. 788.
or royal, Æ. vii. 308.
grand, lofty, G. iii. 294. Æ. ii. 295. 331. iii. 106. iv. 178. passim with urbs.
pompous, Æ. xi. 172.
magnificent, Æ. v. 532. 537. vi. 71. or expensive, Æ. viii. 636.
plentiful, G. i. 158.
or ample, E. i. 48.
strong, fierce, E. iv. 22. G. iii. 99. Æ. vii. 18.
furious, Æ. v. 707. (swelling) iv. 532.
heinous, G. iv. 454.
dire, Æ. ii. 190.
or dreadful, Æ. vii. 80.
warm, E. vii. 16.
earnest, importunate, Æ. xi. 229.
ardent (love) Æ. i. 171. 344. 675. 716. iii. 330. iv. 395. v. 5. vi. 28. ix. 197.
violent, uncontrollable, Æ. x. 53.
shrill, sharp, Æ. xii. 590.
loud, G. ii. 162. iii. 375. iv. 76. 439. Æ. i. 55. 124. passim with clamor and vox.
or boisterous, G. ii. 334.
noisy, bombast, swelling, Æ. xi. 381.
quam magnus for quantus, Æ. x. 763.
magnum, n. *a great sum, price*, G. iii. 308. Æ. ii. 104. x. 503.
a great attempt, Æ. ix. 186.
hard, difficult, G. iii. 289.
something great, lofty, proud, Æ. x. 547.
magnum, adv. *largely, in large streams,*
or from far, a great way, G. iii. 23.
very much, loudly, Æ. ix. 705.
magna, òrum, pl. n. *great things*, G. iv. 176.
or benefits, Æ. ii. 161.
Mag-us, i, m. *Magus*.
Maj-a, æ, f. *Maja*.
majést-as, átis, f. *authority, power, grandeur, honour*.
major, adj. *greater, (passim)*.
or bigger, larger, Æ. ii. 773. vi. 49. viii. 557.
more surprising, portentous, Æ. ii. 199.
more weighty, difficult, Æ. vii. 44. 45.
longer, E. i. 84.
more tall, strong, rank, G. ii. 251.
higher, more lofty, or sublime, E. iv. 1.
superior, mightier, Æ. iii. 374.
or more powerful, Æ. xii. 429.
more excellent or agreeable, E. v. 53.
more valuable, E. iii. 35.

- more renowned, *Æ. i. 545.*
 or noble, *Æ. x. 438.*
 or heroic, *Æ. xii. 429.*
 major, elder, *E. v. 4.*
 majora, um, pl. n. things beyond, *Æ. x. 811.*
 greater deeds, *Æ. xii. 814.*
 things of great profit, consequence, *G. ii. 434.*
 worse or greater injuries, *Æ. iv. 363.*
 mal-a, æ, f. the cheek, *Æ. x. 324.*
 cheek-bone, jaw, (teeth,) *G. iii. 263.*
 &c.
 malè, adv. scarcely, with difficulty, (not at all) *G. i. 360.*
 (negatively) not-un-, *G. i. 105. Æ. ii. 735.*
 ill (not) *G. i. 448.*
 dangerously, *G. iii. 249.*
 Male-a, æ, f. Malea.
 malefidus, adj. dangerous, unsafe, *Æ. ii. 23.*
 malesanus, adj. (beside one's self) distracted, *Æ. iv. 8.*
 lovesick, *Æ. iv. 8.*
 malesuadus, adj. ill-persuading, (desperate,) *Æ. vi. 276.*
 maliferus, adj. producing fruit, abounding with fruit-trees, *Æ. vii. 740.*
 malignus, adj. envious, malignant, *Æ. v. 654.*
 dim, duskish, glimmering, *Æ. vi. 270.*
 strait, narrow, difficult, *Æ. xi. 525.*
 not to be cultivated, barren, *G. ii. 179.*
 malo, v. irr. I had rather, would rather, I choose, it is my choice, *Æ. xii. 397. 935.*
 I am willing, *G. iii. 159. Æ. iv. 109. viii. 323. x. 43.*
 desire, *G. iii. 69.*
 mal-um, i, n. an apple, *E. vi. 61. viii. 53. G. ii. 33.*
 (and is taken for other fruits) a quince, *E. ii. 51.*
 a citron, *G. ii. 127.*
 mal-um, i, n. an evil, *Æ. iv. 174.*
 ill, *Æ. vi. 736.*
 or mishap, misfortune, *E. i. 16. Æ. i. 630. ii. 970. x. 843.*
 or disaster, *Æ. x. 510.*
 harm, *Æ. ix. 538.*
 mischief, *Æ. xi. 280. xii. 407.*
 difficulty or adversity, *Æ. vi. 95.*
 hardship, labor, toil, *G. ii. 168.*
 distress, *Æ. i. 198.*
 poison, plague, *Æ. vii. 375.*
 crime, *Æ. vi. 527.*
 vice, sin, wickedness, *Æ. vi. 739.*
 misery, wo, *E. x. 61. Æ. iii. 661. iv. 169. 549. vi. 93. 365. 512. vii. 481. xi. 360. 480. xii. 600.*
 mal-us, i, m. a mast of a ship, *Æ. v. 487. 489. 504. 505. 511. 544. 829.*
 mal-us, i, f. an apple-tree, *G. ii. 70.*
 mal-us, i, m. a wicked person, a criminal, *Æ. iv. 611.*
 pl. wicked, sinful men, *Æ. vi. 542.*
 malus, adj. evil, bad, vicious, wicked, lustful, *G. iii. 282.*
 fatal, *E. viii. 41.*
 cruel, *E. viii. 83.*
 hostile, *Æ. iii. 398.*
 pernicious, dangerous, *G. iii. 416. Æ. x. 110.*
 noxious, *G. i. 150.*
 or poisonous, *G. iii. 425. Æ. ii. 471.*
 baneful, *G. i. 129.*
 malignant, destructive, *E. i. 51.*
 blunt, hurtful, spiteful, *E. iii. 11.*
 or ill-boding, *E. vii. 28.*
 mamm-a, æ, f. a breast, pap, bosom, *E. i. 492.*
 udder, dug, *G. iii. 310. Æ. xi. 571.*
 mandāt-um, i, n. a mandate, a command, *Æ. iv. 270. 357.*
 order, charge, *Æ. vi. 116. ix. 312.*
 order, will, pleasure, *Æ. vii. 267. x. 840. xi. 176. 825.*
 mando, v. I order, send, *Æ. iii. 50. viii. 506.*
 command, instruct, *Æ. iv. 222.*
 commit, *Æ. iii. 444. vi. 74.*
 or inter, *Æ. ix. 214. xi. 23.*
 mando, v. 3. I chew, grind with the teeth, bite, *Æ. xi. 669.*
 champ, *Æ. iv. 135. vii. 279.*
 devour, *Æ. iii. 627. ix. 340.*
 mane, (subst.) the morning, morn, *G. iii. 325.*
 manè, adv. early in the morn, in the morning, *G. i. 440. ii. 462. iv. 185.*
 man-ens, entis, par. remaining, standing, *Æ. x. 696.*
 maneo, v. 2. I remain, (passim,) am left, *E. i. 13.*
 stand, *Æ. x. 770. or continue, last, endure, (flourish,) E. iv. 53. v. 78. G. ii. 294. iv. 208. live, Æ. i. 609. ii. 22. 56. 455. x. 629. 696.*
 or persevere, *Æ. iii. 409.*
 stand by, keep, *Æ. ii. 160.*
 stand to, abide by, *Æ. viii. 643.*
 stay, rest, *Æ. iii. 447.*
 attend, *Æ. ii. 149.*
 or expect, await, wait, *Æ. i. 257. iii. 505. vi. 71. 84. vii. 128. 319. 596. x. 438. 630. xi. 166. xii. 61. 62.*
 regard, concern, *G. i. 163.*
 I am due to, *Æ. ix. 299.*
 man-es, ium, pl. m. an order of heaven, then gods, the infernal deities, (powers,) *G. iv. 469. 489. 506. Æ. vi. 896. viii. 246. x. 34. 39. hell, xii. 646.*
 or infernal regions, *Æ. x. 820. xi. 181.*
 or place of the dead, *G. i. 243. Æ. iv. 337.*
 or shades below, *Æ. xii. 884.*
 the deep below, *Æ. iii. 565.*
 the ghosts-spirits of the departed, the manes, *Æ. iii. 63. 303. iv. 34. 490. v. 99. vi. 119. 506. x. 524. 534. 828. xi. 689.*
 evil genii, tormentors, (crimes) *Æ. vi. 743.*
 manic-a, æ, f. a cuff, sleeve of a garment, *Æ. ix. 616.*
 manic-æ, ærum, pl. f. manicles, chains to bind the hands, *G. iv. 439. Æ. ii. 146.*
 manifestus, adv. more manifestly, more clearly, plainly, *Æ. viii. 16.*
 manifestus, adj. manifest, evident, plain, *G. ii. 246. &c.*
 open, clear, *Æ. iv. 358.*
 or undoubted, *Æ. xi. 233.*
 made visible, appearing, *Æ. iii. 151.*
 manip-us, i, m. a handful, a bundle as much as one can gripe, a bundle of straw, *G. i. 400.*
 (synec.) an ensign, distinguished at first by a bundle of hay on the top of a pole; hence a troop, band, or company of soldiers, *Æ. xi. 463. 870.*
 Manli-us, i, m. Manlius, *Æ. viii. 652.*
 mano, v. 1. I run in a stream, flow, *G. iii. 310.*
 flow from, *Æ. iii. 43.*
 flow over, *Æ. iii. 175.*
 spring up, *G. i. 485.*
 mansuëscō, v. 3. I grow tame, (gentle) or mellow, *G. ii. 239.*
 relent, *G. iv. 470.*
 mansurus, par. about to continue, lasting, *Æ. iii. 86.*
 mantil-e, is, n. a tablecloth, or a hand towel.
 Mantu-a, æ, f. Mantua.
 Mant-o, ūs, f. Manto.
 man-us, ūs, f. a hand, (passim,) (cava) the palm or hollow of the hand, *Æ. xii. 85.*
 the holding out of the hand, *Æ. x. 80.*
 the waving of the hand, *Æ. xii. 692.*
 a touch, stroking, *Æ. vii. 754.*
 a blow, *Æ. v. 436.*
 strength, *Æ. xii. 28.*
 aid, assistance, (arms,) *Æ. xi. 379.*
 possession, power, *G. ii. 45. Æ. vii. 455. ix. 132. x. 280.*
 force, *Æ. xi. 116.*
 forces, troops, *Æ. ii. 29. vii. 43. viii. 328. ix. 321. 792. 801. xi. 519. 597.*
 squadron, band, *Æ. xii. 231. 258.*
 or a body of soldiers, *Æ. iv. 544.*
 or a company, band, *Æ. v. 623. vii. 795. ix. 396. x. 164. 294. 353. 450. 467. 672. or an army, (soldiers,) Æ. ii. 315. vii. 604.*
 a company, multitude, *Æ. vi. 660. vii. 711. 730. ix. 11. 309. x. 167. 498. xi. 34. 259.*
 a crowd, throng, *Æ. vii. 382.*
 a ship's crew, *Æ. vi. 5.*
 work, workmen, *Æ. xi. 329.*
 art, labor, *Æ. iii. 486. 498.*
 power, heroic action, *Æ. vi. 683.*
 great deeds, *Æ. xii. 348.*
 slaughter, *Æ. ii. 434.*
 mapali-a, ōrum, pl. n. 'shepherds' huts, cottages.
 Marc'ell-us, i, m. Marcellus.
 mar-e, is, n. the sea, (passim,) or the main, the ocean, *G. i. 29. iii. 541. Æ. ii. 780.*
 waves, surges (of the sea) *Æ. iii. 70. ix. 714. x. 358.*
 a vast river, *Æ. i. 246.*
 Mare'ot-is, idis, Mareotic, of Mareotis, Egyptian.
 Maric-a, æ, f. Marica.
 Mari-i, ōrum, pl. m. the Marii (a family) *G. ii. 169.*
 marinus, adj. of the sea, sea-, *G. i. 362. &c.*
 like the sea, *G. ii. 160.*
 seafaring, (water) *E. vi. 77.*
 Mari-us, i, m. Marius.
 marit-us, i, m. a married man, husband, *Æ. iii. 297.*
 a lord, *Æ. iv. 103.*
 a bridegroom, *E. viii. 30. Æ. iv. 536.*
 a wooer, *Æ. iv. 35.*
 a stallion, horse, *G. iii. 125.*
 marm-or, oris, n. a marble, (passim,) the sea, *G. i. 254. Æ. vii. 28. 718. x. 208.*
 marmoreus, adj. made of marble, *E. vii. 35. &c.*
 smooth, even, *Æ. vi. 729.*
 smooth, white, fair, beautiful, *G. iv. 523.*
 Marpesius, adj. Marpesian, of Marpesus.
 Marrubius, adj. of Marrubium (Marsyan).
 Mars, Martis, m. Mars, god of war, (passim.)
 mars, martis, m. courage, *Æ. vi. 165. xi. 374. xii. 103.*
 fight, battle, war, *E. x. 44. Æ. ii. 335. 440. vii. 540. 550. 606. viii. 495. 516. 557. 676. ix. 513. 768. x. 22. 237. xi. 110. 153. 374. 899. xii. 1. 410. 712. 790.*
 the opportunity of fighting, *Æ. x. 280.*
 the success of war, *Æ. xii. 497.*
 Mars-i, ōrum, pl. m. the Marsians.
 Marsus, adj. Marsian, *Æ. vii. 758.*
 martius, adj. martial, warlike, *E. ix. 12. G. iv. 71. Æ. xi. 661.*
 received in war, (honorable) *Æ. vii. 182.*
 sacred to Mars, *Æ. ix. 566.*
 mas, maris, m. the male of all kinds of creatures.
 a bull, *G. iii. 64.*
 masculus, adj. (of the male kind) best, strongest, *E. viii. 65.*

mass-a, æ, f. a mass or lump (of paste, pitch) G. i. 275.
iron, steel, &c. G. iv. 170. Æ. viii. 463.
Massic-a, ðrum, pl. n. the Massic hill, Æ. vii. 726.
Massicus, adj. Massican, G. ii. 143. iii. 526.
Massy-us, i, m. Massicus, Æ. x. 166.
Massyl-i, ðrum, pl. m. the Massylians, Æ. vi. 60.
Massyllus, adj. the Massyllian, of Massylla, Æ. iv. 132. 483.
Mat-er, ris, f. Cybele, G. iv. 64. Æ. vi. 784. vii. 139. ix. 103. 619.
Ceres, G. i. 163.
Night, the mother of the furies, Æ. vi. 250.
mat-er, ris, f. a mother, E. iv. 56. &c. a title of old age, Æ. vii. 441.
a matron, dame, G. iv. 475. 520. Æ. ii. 489. 786. 797. v. 622. 646. 854. 715. 750. 767. 793. vi. 306. vii. 392. 400. 813. viii. 556. 592. 666. 718. ix. 217. 272. xi. 146. 215. 478. 581. 877. xii. 131.
a dam, E. i. 23. G. iii. 398. Æ. viii. 632.
or ewe, Æ. i. 635. ix. 61. 565.
or hind, Æ. vii. 484.
or cow-(breeder) G. iii. 51. 138. Æ. ix. 623. xi. 71.
or mare-(breeder) G. iii. 137. Æ. iv. 516. vii. 283.
parent-tree, plant, G. ii. 19. 23. 55. Æ. xii. 209.
parent-earth, G. ii. 268.
(native) country, Æ. x. 172.
materi-es, éi, f. the matter or stuff whereof any thing is made, materials, Æ. xi. 328.
matérnus, adj. maternal, belonging to the mother, mother's, G. i. 28. &c.
sacred to his mother, Æ. v. 72.
by the mother's side, Æ. iv. 258. xi. 340.
made at his mother's request, Æ. xii. 107.
matr-es, um, pl. f. matrons, Æ. xi. 891. see mater.
matrón-a, æ, f. a matron, dame, mother, Æ. xi. 476.
matúro, v. 1. I forward, hasten, Æ. i. 137.
(do a thing at leisure) G. i. 261.
matúrus, adj. mature, ripe, E. x. 36. G. i. 348. ii. 419. iv. 143.
full grown, Æ. xii. 438.
or marriageable, Æ. vii. 53.
advanced in years, old, Æ. v. 73
or prudent, Æ. ix. 246.
hottest, G. i. 66.
full, Æ. x. 257.
matúrinus, adj. in the morning, early.
Mav-ors, ðrtls, m. the god of war, (passim.)
courage (martial) Æ. xi. 389.
mavórtius, (martial, Mavortian) warlike,
brave, G. iv. 462. Æ. ix. 685.
or sacred, consecrated to Mars, Æ. i. 276. iii. 13.
son of Mars, Æ. vi. 777.
Marusius, adj. Marusian, Moorish, African.
maximus, adj. greatest, great, G. ii. 40. Æ. vi. 611. 686. &c.
very great, mighty, most mighty, G. i. 429. Æ. i. 741. iv. 481. v. 311. 530. 600. vi. 192. viii. 136. 201. 470. x. 685. xi. 690. xii. 96.
or most potent, Æ. vii. 217.
or most illustrious, G. ii. 170.
chiefest, supreme, G. iv. 354. Æ. i. 678. vii. 83. 602. viii. 84. 572.
chief or sovereign, G. ii. 15. 146. Æ. i. 521. iii. 252. iv. 371.

first, Æ. iii. 107.
eldest, Æ. i. 654. ii. 339. v. 544. vi. 605. vii. 532. xi. 237.
most high, Æ. viii. 589.
most stately, lofty, Æ. iii. 703. viii. 716.
tallest, most bulky, Æ. x. 312.
huge, G. i. 244.
largest, G. i. 199. ii. 159.
longest, wide, spacious, (whole) G. i. 26. 323. iii. 202. Æ. x. 764.
of the greatest consequence or importance, Æ. iii. 546. xi. 14.
most acceptable, agreeable, E. x. 72.
Maximus, i, m. Maximus, (nom. Fabii.) Æ. vi. 845.
& nom. Aræ, Æ. vii. 271.
meat-us, ús, m. a movement, course, motion (revolution) Æ. vi. 849.
medéndi, ger. of healing, of physic, medicine, Æ. xii. 396.
medéndo, ger. in healing, in attempting the cure, Æ. xii. 46.
medeór, v. 2. I am healed, cured.
Med-i, ðrum, pl. m. (the Medians) Medes, G. ii. 134. 136.
Medi-a, æ, f. Media.
medic-a, æ, f. a seed from Media, clover, trefoil-seeds, G. i. 215.
medic-ans, ántis, par. qualifying, tempering, tincturing with a medicinal virtue, Æ. xii. 418.
medicátus, par. medicinally prepared, Æ. vi. 420.
prepared, smeared, G. iv. 65.
medicin-a, æ, f. medicine, physic, Æ. vii. 772.
or remedy, cure, relief, E. x. 60.
medico, v. 1. I cure, (medicate) G. i. 193.
medicor, v. 1. I cure, heal, Æ. vii. 756.
or relieve, G. ii. 135.
medicus, adj. healing.
meditándo, ger. by thinking, inventing.
medit-ans, ántis, par. meditating, exercising, practising, E. vi. 82. Æ. x. 455.
meditátus, par. having premeditated, bringing (upon,) exercising (with,) G. iii. 153.
meditor, v. 1. I meditate, think upon, practise, study, Æ. iv. 171.
practise, play, tune, E. i. 2. vi. 8.
contrive, Æ. i. 674.
or devise, E. v. 61.
medi-um, i, n. the middle, (the midst) passim,
or waste, Æ. ii. 218. xii. 273.
centre, G. iii. 16. Æ. vii. 59. 563. xii. 113.
the middle space, Æ. vi. 131. 232.
interval, Æ. ix. 395.
what lies in common, G. i. 127. iv. 157.
or public good, Æ. xi. 335.
medi-us, adj. the middle, mid, midst, (passim.)
in the middle, Æ. i. 698. iii. 73. 104. 270. 283. 308. 624. v. 110. 113. 288. 423. vi. 339. 342. 518. 667. 753. vii. 196. viii. 588. x. 379. xi. 225. xii. 910. & alibi.
—among, amidst, Æ. i. 242. 491. iv. 310. 382. v. 622. vii. 577. xii. 125.
—between, Æ. x. 239.
—*or in the centre of*, G. iv. 436. Æ. i. 441. 505. ii. 377. 508.
or thickest, E. x. 45. (blackest) G. i. 324. ii. 263. Æ. ii. 353. vi. 111. vii. 296. viii. 700. ix. 400. 438. 554. 728. 799. x. 237. 576. 683. x. 870. xi. 541. 683. 741. xii. 224. 227. 337. 346. 477. 497. 650. 683.
middle or half of, E. ix. 59. G. i. 442. Æ. iii. 512. iv. 524. (abrupt) 76. 277. 378. xii. 696.
coming between, Æ. i. 348. 682. x. 402.

placed in the middle, &c. Æ. xii. 201. 696.
surrounded, Æ. v. 76. vii. 397. x. 117. xii. 564.
surrounding, Æ. ix. 738.
inland, Æ. vii. 372.
deep, E. viii. 58. Æ. x. 305.
open, common, Æ. iv. 620.
medius fervor, G. iii. 154. mid-day.
medius æstus, G. iii. 331. iv. 401. mid-day.
medius dies, G. iii. 303. the south, the meridian.
medius orbis, G. iv. 426. Æ. viii. 97 the south, the meridian.
medius meta, Æ. v. 835. the south, the meridian.
medius cœlum, Æ. vi. 536. the south, the meridian.
medius olympus, Æ. x. 216. the south, the meridian.
medius, curriculum noctis, midnight, Æ. viii. 407.
medius, (subst.) the midst, Æ. iv. 674. xi. 149. 237.
a mediator, Æ. vii. 525.
medij, pl. m. the crowd, Æ. i. 440. 504. ii. 123.
Med-on, óntis, m. Medon.
medúll-a, æ, f. marrow.
Medus, adj. Median, of Media.
Megæ-r-a, æ, f. Megæra.
Megar-us, adj. of Megæra.
mel, mellis, n. honey, (passim.)
bees (seeking for honey) G. ii. 436.
Melamp-us, (odis.) i, m. Melampus.
Melibæ-us, i, m. Melibæus.
Melibæ-us, adj. Melibæan, Magnesian, of Melibæa, in Magnesia, Æ. iii. 401. v. 251.
Melicért-a, (es.) æ, m. Melicerta.
meliór, adj. better, G. iv. 90. (warmer,) Æ. v. 415.
better fitted or managed, Æ. v. 153.
more expert, skilled, excellent, Æ. v. 69. ix. 556. x. 735. xi. 838.
more proper, (experienced) Æ. ii. 35.
more nimble, Æ. v. 430.
honest, Æ. iv. 221.
superior, more valiant, G. iv. 92.
more agreeable, Æ. xii. 296.
more valuable, Æ. v. 483.
more propitious, G. i. 286. Æ. iii. 498.
more happy, Æ. vi. 546. 649.
the greatest, Æ. ix. 156.
melíora, pl. n. more propitious, (things) G. iii. 456.
better, G. iii. 513. Æ. iii. 183.
happier, Æ. xii. 153.
melisphyll-a, ðrum, pl. n. balm, mint, (milfoil) G. iv. 63.
Melit-e, es, f. Melite.
melius, (absolut.) better, Æ. i. 281.
fitter, more advantageous, Æ. xi. 303.
melius est, 'tis best, G. ii. 273.
in melius, better, Æ. x. 632. for the better, to a better state, Æ. xi. 426.
melius, adv. better, G. i. 289. iii. 204. Æ. i. 452. vi. 849.
more successfully, prosperously, G. i. 287. ii. 63.
Mell-a, æ, f. Mella (R.) G. iv. 278.
membr-um, i, n. a member, limb, joint, (passim.)
(collective), all the parts of the body Æ. vi. 732. viii. 30. ix. 337. x. 217. xii. 297. 951.
or (pl.) the body, G. iii. 565. iv. 418. Æ. i. 691. iii. 29. 137. iv. 5. 391. v. 358. viii. 406. 425. ix. 708. x. 558. 868.
(or corps), Æ. vi. 220.
(or the whole man), Æ. xii. 867.
memini, v. def. I remember, (passim.)
think, E. iii. 7.
recollect, E. i. 17. vii. 69. ix. 33. 52

- Æ. xi. 280.
mind, E. viii. 89.
am mindful, G. iii. 216.
take notice of, learn, G. i. 451.
know, distinguish, Æ. iii. 202.
recount, revolve, Æ. i. 203.
rehearse, recite (by turns), E. vii. 19.
make mention of, (sing), G. iii. 90.
 Æ. iv. 325.
Memmi-us, i, m. Memmius.
Memn-on, onis, m. Memnon.
memor, adj. *mindful*, G. i. 167. &c.
 or *remembering, bearing in mind*,
 Æ. i. 23. (passim.)
observant, heedful, Æ. ix. 480.
forecasting, (providing for) G. iv. 156. Æ. iv. 403.
watchful, (having regard for) Æ. iv. 52.
grateful, Æ. iv. 539.
lasting, implacable, Æ. i. 4.
haud memor, regardless,
nec memor, unmindful.
memorabilis, adj. *memorable, notable*,
great, Æ. ii. 583.
or perpetual, Æ. iv. 94.
memorandus, par. *fit to be mentioned*,
 G. ii. 454.
or disclosed, G. iv. 283.
famed, renowned, G. iii. i. Æ. x. 793.
memor-ans, antis, par. *mentioning, relating, speaking*,
having related, said, Æ. ii. 650. v. 641. 743. vi. 699. ix. 250. x. 680.
memoratus, par. *spoken of, mentioned*,
called, Æ. v. 392.
renowned, much talked of, Æ. vii. 564.
memoro, v. 1. *I remember, tell, say, tell, or speak*, Æ. i. 8. 631. iii. 182. viii. 552. ix. 324.
 —*relate*, Æ. ii. 75. vii. 645. x. 149.
name, mention, Æ. iv. 109. vi. 123. 601. viii. 483. x. 531.
 —*call*, Æ. i. 327.
rehearse, G. ii. 158. 161. Æ. vi. 716. 890. viii. 339. (record) ix. 529.
pray, Æ. viii. 79.
memphit-is, is, f. *a stinking sulphureous vapour*,
noisome scent, Æ. vii. 84.
Menalc-as, æ, m. Menalcas.
Mend-ax, acis, adj. *lying, false, deceitful*, Æ. ii. 80.
 or *treacherous*, Æ. viii. 644.
Menela-us, i, m. Menelaüs.
Menesth-eus, ei, m. Menestheus.
Menet-es, is, m. Menetes.
mens, mentis, f. *the mind*, G. iii. 3. (passim.)
 or *soul*, Æ. ii. 316. 407. iv. 100. vi. 727. viii. 163. ix. 184. 793. x. 640.
heart, (courage) Æ. xii. 609.
reason, Æ. ii. 736.
affection, inclination, Æ. ii. 170.
temper, will, intention, G. iv. 212. Æ. i. 304. x. 629.
desire, will, Æ. x. 482. xi. 795.
 —*lust*, G. iii. 267.
thought, Æ. ii. 519. viii. 440. xii. 554.
 —*thinking*, Æ. iv. 649.
 —*design*, G. iv. 212. Æ. iv. 106. v. 56.
or purpose, resolution, Æ. iv. 319. 449. v. 812. viii. 400. xii. 37.
opinion, counsel, advice, Æ. i. 676. senses, Æ. x. 899.
attention, E. i. 16. Æ. ii. 54. v. 304. 643.
the memory, Æ. i. 26.
mens-a, æ, f. *a table*, (passim.)
 or *board*, Æ. iv. 63. G. iv. 133. &c.
 or *sideboard*, Æ. i. 640. 706.
 * *trencher, plate, or dish*, Æ. vii. 116. 125.
cheer, meat, course, G. ii. 101. Æ. i. 723. viii. 283.
feast, Æ. i. 686. viii. 176.
 or *banquet*, Æ. iii. 213. (or *dishes*), Æ. vi. 606.
entertainment, Æ. x. 460. xi. 738.
mens-is, is, m. *a month, (lunar)*, E. iv. 61. G. i. 32. 64. &c.
 (solar), Æ. i. 269. v. 46.
the sign or constellation of a month, G. i. 335.
menstruus, adj. *of a month, monthly*,
mentior, v. 4. *I counterfeit, (belie)*, E. iv. 42.
 or *pretend falsely*, Æ. ii. 540.
mentitus, par. *counterfeit, borrowed*, Æ. ii. 422.
ment-um, i, n. *the chin, (lower jaw)*,
 passim,
beard, Æ. vi. 809.
mercatus, par. *having bought, purchased*, Æ. i. 367.
merc-es, edis, f. *a reward*, E. vi. 26.
 or *condition, consideration, favor*, G. iv. 150.
expense, cost, Æ. vii. 317.
 or *pains, labor*, G. ii. 62.
merc-or, v. 1. *I buy, purchase*.
Mercuri-us, i, m. Mercurius, Mercury.
merendo, ger. *by deserving well*, Æ. vi. 664.
mer-ens, entis, par. *deserving*, Æ. ii. 229. &c.
mereo, v. 2. *I (earn, gain) deserve*,
merit, E. iii. 22. &c.
mereor, v. 2. *I deserve*, Æ. ii. 690. iv. 547. v. 692.
merg-es, itis, m. *a handful, sheaf, a pitch-fork full (of corn)*, G. ii. 517.
mergo, v. 3. *I put under water, plunge*, Æ. vi. 429. 615.
 or *overwhelm, involve*, Æ. vi. 512. xi. 28.
drown, Æ. vi. 342. 348.
merg-us, i, m. *the name of several kinds of sea birds*,
a cormorant, G. i. 361. Æ. v. 128.
merito, adv. *worthily, deservedly*,
 or *with justice*, G. ii. 40. Æ. xi. 392. 502.
merit-um, i, n. *merit*,
 or *service*, Æ. i. 74.
favor, kindness, Æ. ix. 256.
worth or virtue, Æ. i. 151.
desert, guilt, G. iv. 455.
meritus, par. *merited*.
deserved well, Æ. iii. 667. viii. 189. xi. 224.
 or *that is deserved*, Æ. iv. 611. v. 70. xi. 849.
 (well) *deserving well*, Æ. xi. 179.
 or *veteran*, G. ii. 515.
deserving, (guilty) Æ. xii. 852.
meritus, adj. *due*, Æ. v. 652.
suitable, proper, Æ. iii. 118. 264.
 or *natural*, Æ. iv. 696.
just, Æ. viii. 501.
mer-um, i, n. *wine*,
 adj. *neat, pure, unmixed, not adulterated*, Æ. v. 77.
mer-ops, opis, m. *a woodpecker, mid-wal, or martinet*,
the larger titmouse, G. iv. 14.
Merop-es, is, m. Meropes.
merso, v. 1. *I plunge, wash*, G. i. 272.
mersor, v. 1. *I am plunged*, G. iii. 447.
mersus, par. *sunk, overwhelmed*, Æ. x. 559.
hid, covered, Æ. vi. 267.
merx, mercis, f. *merchandise, traffic, ware*, E. iv. 89.
Messap-us, i, m. Messapus.
mess-is, is, f. *harvest*, G. i. 219.
harvest-time, G. i. 253.
summer-time, E. v. 70.
honey-harvest, or the time of having or killing the bees, G. iv. 231.
corn, G. i. 49.
 —*seed*, G. i. 161.
 —*ripe*, G. i. 314. iv. 530.
a crop, E. viii. 99.
mess-or, oris, m. *a reaper*.
messus, par. (reaped) *mowed*.
met-a, æ, f. *a goal*, G. iii. 202. Æ. v. 129. 159. 171.
abound, limit, end, Æ. i. 278. iii. 714.
 —*border*, Æ. iii. 429. viii. 594.
 or *verge, or period*, Æ. x. 472.
 or *term*, Æ. xii. 546.
meta media, *the meridian line, the mid-course*, Æ. v. 835.
Metab-us, i, m. Metabus.
metall-um, i, n. *metal, ore*.
Methymnæ-us, adj. *of or belonging to Methymna, Methymnean*.
metior, v. 4. *I measure*, Æ. xii. 360.
 or *survay, pass, ride over*, G. iv. 389.
Metisc-us, i, m. Metiscus.
Meti-us, i, m. Metius.
meto, v. 3. *I mow, reap, or cut down, strike off*, Æ. x. 513.
gather (grapes), G. ii. 410.
sip, suck, skim, G. iv. 54.
metor, v. 1. *I measure (lay) out*.
metuendus, par. *to be feared, dreaded*, G. ii. 419. iv. 37.
 or *terrible*, Æ. x. 557.
metu-ens, entis, par. *fearing*, G. i. 335. &c.
 or *dreading*, G. i. 246. Æ. ix. 346.
fearful of, Æ. v. 716.
apprehensive of, Æ. i. 23. 61.
being concerned for, providing for, G. i. 186.
metuo, v. 3. *I fear*, G. ii. 333.
am afraid of, am sensible of with fear, E. iii. 110.
I dread, G. iii. 38. iv. 239.
 (neut.) *I fear*, Æ. vi. 694.
am affected with fear, Æ. vi. 733.
am concerned for, Æ. x. 94.
met-us, us, m. *fear*, G. ii. 491. (passim.)
 or *dread*, Æ. i. 361. viii. 556.
terror, Æ. v. 420. viii. 431.
a panic, Æ. xi. 732.
consternation, Æ. xi. 900.
religious awe, Æ. vii. 60.
meus, pron. *my, mine, my own*.
my (son), Æ. i. 231. ii. 522. x. 902.
meis, dat. pl. *to my relations*, Æ. xii. 936.
meorum, gen. pl. *of my countrymen*, Æ. ii. 587. iv. 342. 544.
of my companions, Æ. xi. 273.
of my friends, Æ. xii. 947.
of my subjects, Æ. x. 853. 904.
of my family, (descendants), Æ. vi. 717. viii. 386.
of my advantages, Æ. xii. 882.
Mezent-i-us, i, m. Mezentius.
mic-ans, antis, par. *glittering, sparkling, shining*, Æ. ii. 734.
 or *darting*, Æ. viii. 392.
flashing, blazing, Æ. ix. 732.
mico, v. 1. *I glitter, glisten*, Æ. vii. 743.
shine, Æ. ix. 189.
flash, sparkle, Æ. x. 154. xii. 102.
glare, Æ. i. 90.
quiver, tremble, Æ. x. 396.
prick up, (quicken) G. iii. 84.
dart out, G. iii. 439. Æ. ii. 475.
migr-ans, antis, par. *leaving a place, departing*.
migro, v. 1. *I go away, depart from a place*.
mil-es, itis, m. & f. *a soldier*, Æ. ii. 7.
 (an enemy, E. i. 71.)
a troop or body of armed men, Æ. ii. 20. 495. iii. 400. xi. 516. 546.
 or *a number of soldiers*, Æ. ix. 161.
Milés-i-us, adj. *of or belonging to Milesius, Milesian, the best, most valuable*, G. iv. 334.
militi-a, æ, f. *warfare*,

- war*, Æ. xi. 261. 585.
military discipline, Æ. viii. 516.
mili-um, i, n. millet, (grain.)
millē, adj. a thousand, Æ. i. 499. &c.
 often put for an infinite, indefinite,
 or great number, Æ. ii. 189. iv.
 701. v. 89. 590. 609. vi. 110. vii.
 337. 338. viii. 291. xi. 167. xii.
 753.
millia, pl. n. thousands,
 subst. thousands (of men.) Æ. v. 75.
 289. ix. 549.
Mim-as, ántis, m. Mimas.
min-æ, árum, pl. f. threats,
 —menaces, Æ. iv. 44. viii. 40. 60.
 371.
 —dangers, Æ. vi. 113.
threatenings, (of walls,) Æ. iv. 88.
wrath, G. iii. 421. Æ. x. 695.
threatening, angry head, (wrath,)
 G. iii. 421.
curse, Æ. iii. 265. x. 451.
min-ans, ántis, threatening, menacing,
 G. ii. 457. and (nodding, Æ. ii.
 240.)
min-ax, ácis, adj. threatening,
 hanging over one's head, ready to
 tumble, fall upon one, Æ. viii.
 669.
swelling, dangerous, G. iii. 77.
ill-boding, G. i. 484.
murmuting, angry, looking revenge-
ful, Æ. x. 817.
Minci-us, i, m. Mincius, (R.)
Minerv-a, æ, f. Minerva, the goddess
 of wisdom, arts, &c.
 of spinning, Æ. vii. 805.
 (meton.) the art of spinning, spin-
 stry, Æ. viii. 409.
 —the art of spinning, weaving,
 Æ. v. 284.
minimē, adv. least, in the least.
Mini-o, ónis, m. Minio.
minist-er, ri, m. a servant, waiter,
 a minister, priest, sacrificer, G. iii.
 488.
 (adj. assisting, abetting, Æ. ii. 100.)
ministeri-um, i, n. ministry, service,
 office, duty, Æ. vi. 225. vii. 619.
ministr-a, æ, f. a maid-servant, wait-
 ing or handmaid,
 a (female) minister of state, Æ. xi.
 658.
ministr-ans, ántis, par. yielding, af-
 fording.
ministro, v. 1. I bring (as a servant.)
minister, serve, G. iii. 126. Æ. viii.
 181.
 help forward, Æ. vi. 302.
 attend to, (shift,) Æ. x. 218.
 supply, kindle, Æ. i. 212.
 —afford, G. ii. 213. Æ. i. 150. v.
 640. xi. 71.
 —afford materials for, G. ii. 431.
inspire, Æ. ix. 764.
minit-ans, ántis, par. menacing,
 threatening again and again.
mini-um, i, n. red lead, vermilion.
Minoius, adj. belonging to Minos.
minor, v. 1. I threaten, (active) Æ. x.
 196. 810. 900. xi. 348. xii. 760.
 (neut.) Æ. ii. 628. xii. 654.
menace, aspire to, Æ. i. 162.
threaten, design, intend, Æ. viii.
 577.
denounce, portend, Æ. iii. 540.
minor, adj. less, G. iii. 240. 306. &c.
 smaller, G. ii. 99.
 younger, Æ. ix. 593.
 inferior, Æ. x. 129.
minor-es, um, pl. (subst.) posterity,
 Æ. viii. 268.
 (after-ages.) Æ. vi. 822. (moderns.)
 Æ. i. 582. 734. iii. 165.
 the youth, G. iv. 180.
Min-os, óis, m. Minos.
minotaur-us, i, m. the minotaur, Æ.
 vi. 26.
minús, adv. less, E. ix. 64. G. i. 393.
 (passim.)
 or otherwise, Æ. iii. 561.
 nec mind, nevertheless, Æ. vii.
 572. x. 812.
haud minús, nor less, Æ. xii. 107.
 481. 746.
minutátim, adv. by piecemeals, in
 bits, G. iii. 485.
mirabil-is, e, adj. to be wondered at,
 wonderful, wondrous, G. iv. 554.
 Æ. i. 652. iii. 26. iv. 182. vii. 78.
 viii. 81. ix. 120. x. 637.
prodigious, Æ. ii. 630.
 (absolut.) wondrous, strange, sur-
 prising, prodigious, G. ii. 30. iii.
 275. Æ. i. 439. ii. 174. vii. 64.
 viii. 252. xii. 252.
miracul-um, i, n. a miracle, wonder,
 prodigy, G. iv. 441.
mir-ans, ántis, par. wondering at, ad-
 miring.
mirándus, par. to be wondered at, ad-
 mired, Æ. i. 494.
mirátus, par. admiring, wondering at,
 E. vi. 61. &c.
 affecting, ambitious of, G. iii. 49.
miror, v. 1. I wonder, G. iv. 60. Æ.
 viii. 91. 92.
 wonder at, Æ. ix. 55.
marvel, am surprised, E. i. 11. Æ.
 vi. 317.
 am delighted with, E. vi. 30. Æ. xi.
 126.
admire, E. i. 70. v. 56. viii. 2. G.
 iv. 197. Æ. i. 421. 422. 456. 709.
 ii. 32. vi. 651. vii. 813. viii. 161.
 310. 619. 730. xi. 126.
admire, (so as to imitate) Æ. viii.
 517.
mirus, adj. strange, Æ. iii. 293.
 or marvellous, wonderful, wondrous,
 surprising, G. i. 477. iv. 309. Æ.
 i. 354. vi. 738. vii. 89. x. 267.
 822.
much, (uncommon) Æ. iv. 458.
 or very great, Æ. vii. 57.
excellent, exquisite, Æ. ix. 304.
misc-ens, éntis, par. mingling,
 disturbing, putting to confusion,
 Æ. x. 721.
 or confounding, Æ. xii. 205.
misceo, v. 2. I mingle, Æ. v. 791. vi.
 727. ix. 714.
 or mix, G. i. 9. ii. 129. iii. 283. 449.
 Æ. i. 440. viii. 432.
 blend together, Æ. ii. 55. Æ. iv. 210.
 confound, Æ. i. 134. xii. 805.
 disturb, (or drive together) Æ. i. 191.
 scatter, Æ. ii. 329.
 join, (push on) G. ii. 282. iii. 220.
 Æ. x. 23. xii. 628.
 often repeat, alternately, Æ. xii.
 720.
misceo, v. 2. I am mingled, mixed,
 (troubled) Æ. iii. 557.
 confused, Æ. ii. 298. 487. iv. 411.
 or disturbed, troubled, G. i. 369. Æ.
 i. 124. iv. 714.
 ruffled, Æ. xii. 217.
 confounded, blended, Æ. xii. 714.
 unite, incorporate, Æ. iv. 112.
 crowd, thicken, muster, G. iv. 76.
 311.
 or am drawn together, collected, Æ.
 vii. 704.
 am covered over, Æ. xii. 445.
Misén-us, i, m. Misenus, (vir) Æ. iii.
 239. &c.
 (Promontor.) Æ. vi. 264.
miser, adj. miserable,
 unfortunate, E. ix. 28. G. iv. 494.
 Æ. vi. 697. (ill-fated) xii. 292.
 or unhappy, Æ. i. 344. 719. ii. 243.
 v. 655. ix. 285. x. 121. 829. xi.
 63. 156. xii. 541. 636.
 poor, exposed to hardships, G. iii.
 313.
 distressed, forlorn, wretched, E. ii.
 58. G. ii. 152. 505. iii. 66. 262. iv.
 526. Æ. i. 630. 524. ii. 70. 79. 131.
 140. 215. 459. 486. 738. iv. 20.
 315. 421. 429. v. 623. 671. viii.
 376. 488. 537. x. 61. 89. 849. xi.
 182. 203. 215. 360. xii. 58. 604.
 813. 873. 881. 932.
 (cruel.) Æ. xi. 881.
 full of pain, tortured, G. iii. 483.
 sad, Æ. xii. 452.
 or vile, paltry, E. iii. 27.
miser, absolut. an unhappy, unfortu-
 nate man, Æ. iii. 639.
 or a wretched man, Æ. iii. 622. vii.
 596. xii. 153.
 or a wretch, Æ. iii. 41. vi. 721. 736.
miserum est, it is a wretched, shock-
 ing thing, Æ. xii. 646.
miserum! interj. O sad, Æ. vi. 21.
miserabil-is, e, adj. miserable,
 unhappy, to be pitied, G. iv. 454.
 mournful, G. iv. 514. Æ. ix. 472.
 deplorable, G. iv. 532. Æ. xi. 59.
 wretched, E. v. 22. Æ. ii. 798.
 or forlorn, Æ. ix. 475.
 shocking, Æ. i. 111.
miserabile, (absol.) wretched, shock-
 ing,
 ghastly, Æ. ix. 465. 484. xii. 338.
miserándus, par. moving pity, to be
 pitied, Æ. xi. 259.
 much to be lamented, Æ. vi. 882. xi.
 42. 593.
 unfortunate, unhappy, Æ. v. 509. x.
 327. 825.
 wretched, Æ. iii. 591.
 dire, cruel, G. iii. 478. Æ. iii. 138.
miser-ans, ántis, par. moved with pi-
 ty, Æ. x. 823.
 pitying, G. ii. 499. Æ. viii. 74.
 or having compassion, Æ. v. 452.
miserátus, par. pitying, having com-
 passion on,
 commiserating, G. i. 41. &c.
mistreo, v. 2. I pity, have pity, take
 pity,
 or compassion, Æ. vii. 360. 361.
misereor, v. 2. I pity, have pity of,
 —compassionate, or commiserate, Æ.
 iv. 318. 370. &c.
miseresco, v. 3. I pity, compassionate,
 commiserate, Æ. ii. 145. viii. 573.
 x. 676.
miseret, imp. I pity, &c. Æ. v. 354.
 ix. 787.
miseror, v. 1. I pity, &c. G. iv. 240.
 Æ. ii. 143. 144. 645. v. 350. xii.
 243.
 or lament, bewail, Æ. vi. 476.
miserrimus, adj. most miserable,
 most wretched, forlorn, Æ. ii. 519.
 vi. 618.
 —or desperate, Æ. ii. 655.
 most desperately in love, Æ. iv. 117.
 most woful, sad, Æ. ii. 5. iv. 437.
 most dreadful, Æ. ii. 411. xi. 885.
missili-a, órum, pl. n. darts-missile,
 weapons, Æ. ix. 520. x. 718. 802.
missil-is, e, adj. missile,
 to be hurled, thrown, cast, Æ. x.
 421. 773. xii. 278.
missurus, par. about to send, give, Æ.
 viii. 534.
missus, par. being sent, sent, passim,
 or despatched, Æ. iv. 356. 377. 574.
 dismissed, let loose, G. iii. 447.
 launched, G. ii. 452.
 thrown, cast, darted, Æ. x. 339. 457.
 xi. 799.
 being over, ended, dismissed, Æ. v.
 286. 545.
miss-us, ús, m. a sending, despatch,
 Æ. vii. 752.
mistus, par. mixt, mingled, blended,
 joined together, Æ. x. 398.
mitesco, v. 3. I grow mild,
 or soften, Æ. i. 291.
 or grow merciful, E. x. 61.
mitigo, v. 1. I mitigate, assuage, ap-
 pease, soften, Æ. v. 783.
mit-is, e, adj. mild,
 sweet, G. ii. 522.
 gentle, soft, G. i. 344.
 tender, ripening, G. i. 448.
 mellow, ripe, E. i. 81.
 calm, still, Æ. viii. 83.

mitr-a, æ, f. a mitre, turban, bonnet, an attire with tippets.
 mitto, v. 3. I send, passim, (by way of present) E. iii. 71. Æ. ix. 361. (messenger) Æ. vii. 221.
 despatch, Æ. ii. 115. iv. 143. viii. 506. 563. ix. 2. 177. 783. xi. 397. xii. 14. 362. 514.
 convey, E. ix. 6. G. iv. 362.
 place, Æ. vi. 380.
 give, offer, G. iv. 545. 553.
 —afford, G. i. 229.
 —deal, Æ. xii. 629.
 permit, G. iii. 64.
 or suffer to go, Æ. ix. 200.
 grant, pay, Æ. iv. 623.
 sacrifice, Æ. xi. 81.
 produce, G. i. 57.
 raise, Æ. xii. 554.
 bring upon, G. iv. 534.
 expose, Æ. ix. 663.
 lead, Æ. vi. 543.
 emit, send out, dart, Æ. ii. 566. ix. 733.
 or throw, fling, Æ. iv. 254.
 cast away (off,) lay aside, dispel, Æ. i. 203.
 or dismiss, Æ. vi. 85.
 let loose, G. iii. 323.
 let down (myself,) Æ. ix. 645. x. 634.
 subject, make subject, subdue, Æ. iv. 231. viii. 148.
 or submit, Æ. xii. 191.
 mitor, v. 3. I am sent, Æ. xi. 352.
 or despatched, Æ. viii. 9. ix. 193.
 conveyed, carried, Æ. xi. 27.
 admitted, Æ. vi. 744.
 or arrived at, Æ. iii. 440.
 mixtus, par. mixed, Æ. v. 470.
 mixed together, mingled, (blended,) E. x. 55. G. iii. 576. &c.
 interspersed, E. v. 3.
 united, Æ. vii. 661.
 confused, G. iv. 79.
 or poured upon, Æ. xi. 830.
 Mnasy-l-us, i, m. Mnasylus.
 Mnesth-eus, (eos,) ei, m. Mnestheus.
 mobil-is, e, adj. changeable, G. i. 417.
 manageable, tractable, G. iii. 165.
 mobil-it-as, atis, f. mobility, swiftness of motion, velocity, Æ. iv. 175.
 modò, adv. just now, E. iv. 8.
 immediately, E. viii. 78. G. iii. 73.
 a little while ago, lately, E. i. 14. Æ. v. 493. xi. 41.
 or just before, G. i. 419.
 as yet, Æ. ix. 141.
 only, G. ii. 285. iv. 322. Æ. i. 389. 401. ii. 160. iv. 50. 106. (alone, Æ. v. 438.) vii. 263.
 in case, provided that, E. ix. 27. G. iii. 10. Æ. iii. 116. v. 25.
 modul-ans, antis, par. tuning
 modulator, v. 1. I sing, (Æn. Præf.)
 tune, play, E. x. 51.
 mod-us, i, m. a measure, G. iii. 54. &c.
 a measure in singing, note, song, Æ. vii. 701.
 a limit, end, Æ. iv. 98.
 a bound, mean, E. ii. 63. x. 28.
 end, Æ. vii. 129.
 a manner, E. v. 50. G. iv. 120. 284. 309. Æ. vi. 781. vii. 89. x. 822.
 or form, G. i. 477. Æ. i. 354. (size,) 328.
 means, ways or method, G. ii. 20. 73. iv. 537. Æ. iii. 459. iv. 294. 475. x. 247. xii. 157.
 modo, like, Æ. ix. 119. 706.
 moeni-a, um, (orum) pl. n. the works or fortifications of a town, the walls, Æ. i. 7. 95. 259. passim.
 a city, town, Æ. i. 410. ii. 294. 298. 705. iii. 100. 347. 398. iv. 220. vii. 131. 153. viii. 385. ix. 218. xi. 140. 323. 895. xii. 148. 193. 360.
 or palace, (citadel,) Æ. i. 645.
 outworks, limits, G. iv. 103.
 moer-ens, entis, par. lamenting,

grieving, Æ. iv. 32. viii. 711.
 or sad, Æ. xii. 399.
 mourning, wailing, G. iii. 518. Æ. xi. 211. 216.
 plainting, G. iv. 511.
 drooping, Æ. i. 197.
 moereo, I am sorry,
 I lament, mourn, pine, Æ. iv. 82.
 Moer-is, is, m. Moeris.
 Moesi-a, æ, f. Moesia (Mysia.)
 moestissimus, adj. most sorrowful.
 or causing sorrow, Æ. ii. 270.
 moestus, adj. sorrowful, Æ. iii. 482. &c.
 or sad, Æ. x. 820. xi. 226. xii. 44. 110.
 or pensive, Æ. vi. 156. 333. 340. ix. 471. xi. 454.
 mournful, Æ. ii. 280. 769. iii. 64. v. 43. x. 191. xi. 26. 38. 76. 147. 482.
 or weeping, Æ. ii. 681. vi. 444. xi. 52.
 mourning, grieved, G. i. 480. Æ. iv. 476. xi. 35. 92. xii. 30. 682.
 plaintive, G. iv. 515.
 piteous, E. i. 37. Æ. ix. 498.
 causing sorrow, Æ. xi. 189.
 anxious, Æ. i. 202. x. 840.
 austere, stern, Æ. xii. 514.
 moest-i, orum, pl. m. wailing souls, Æ. vi. 434.
 mol-a, æ, f. meal or flour mixt with salt, and sprinkled on the sacrifice, (a cake) E. viii. 82. Æ. iv. 517.
 molâr-is, is, m. a mill-stone, any stone of prodigious weight, Æ. viii. 250.
 a rock, Æ. ix. 711.
 mol-es, is, f. a mass, or frame, Æ. vi. 727.
 magnitude, bulk, Æ. v. 118. 431. x. 771.
 or size, huge figure, Æ. ii. 32. 150. 185. iii. 656. viii. 199. 693.
 a heap, Æ. i. 61.
 or great rubbish, Æ. ii. 608. viii. 191. ix. 516. 542.
 weight, Æ. vii. 589.
 load, G. iii. 370. Æ. iii. 579.
 engine, battery, Æ. v. 439.
 toil, work, Æ. i. 33.
 structure, magnificent building, Æ. i. 421. vi. 232.
 tower, Æ. xi. 130.
 a mound, Æ. ix. 35.
 or dam, mole, or pier, Æ. ii. 497.
 swelling waves, Æ. i. 134.
 tempest, Æ. v. 790.
 multitude, body, Æ. xii. 575.
 pomp, retinue, Æ. xii. 161.
 molior, v. 4. I attempt any difficult thing,
 or enterprize, design, Æ. ii. 109. iv. 233. 273.
 contrive, lay, G. i. 271.
 manage, (use with strength,) Æ. xii. 327.
 or brandish, G. iv. 331.
 wield, cast, hurl, G. i. 329.
 throw with an engine, scatter, Æ. i. 131.
 raise, build, Æ. i. 424. iii. 6. 132. vii. 290.
 or fortify, Æ. vii. 127. 158.
 fit, rig out, Æ. iv. 309.
 meditate, Æ. i. 414. xii. 852.
 take certain measures or precautions, Æ. i. 564.
 perform, continue, pursue, Æ. vi. 477.
 molitus, par. having made (with difficulty,) forced, Æ. x. 477.
 mollio, v. 4. I soften, sweeten, mellow, (tame) G. ii. 36.
 soothe, calm, appease, assuage, Æ. i. 57.
 molli-or, us, adj. milder, more temperate, G. i. 312.
 more soft, E. vii. 45.
 more gentle, Æ. viii. 726.

mollis, adj. soft (wool,) G. iii. 386. iv. 137. 347. (leaf,) Æ. iv. 147. (viol-let,) Æ. xi. 69.
 soft (old age,) Æ. x. 162.
 —or gentle, Æ. ii. 683. (flame,) iv. 66. (commands,) ix. 304. &c. (stream,) ix. 816.
 —easy, (ascent, descent,) E. ix. 3. G. iii. 293.
 —(warm) (pens,) G. iii. 295. (beds,) Æ. viii. 415.
 —(amplexus,) Æ. viii. 388.
 effeminate, looking effeminate, G. ii. 339.
 downy, E. iii. 45. G. ii. 120.
 grassy, E. x. 42. G. ii. 384. iii. 520.
 pleasant, E. iii. 55. G. iii. 464.
 or delightful, (hanging, swinging,) Æ. viii. 666.
 sweet, E. v. 38. G. ii. 470. iii. 435. Æ. i. 693.
 mild, mellow, ripe, E. i. 82. ii. 50. iv. 28.
 opportune, convenient, proper, Æ. iv. 423.
 pliant, G. iii. 188.
 —flexible, E. ii. 72. Æ. xi. 64. 622.
 —or tender, E. v. 31. G. ii. 12. iii. 289. Æ. vii. 390. 488. ix. 341.
 —(ductile,) (gold,) Æ. x. 138. 818.
 —active, G. iii. 76.
 tamed, submissive, G. iii. 204.
 haud mollia, difficult, not easy to be performed, G. iii. 41.
 harsh, Æ. ix. 804.
 very pungent, sharp, Æ. xi. 452. 728.
 mollia, pl. n. haud mollia not light, trivial things,
 ungrateful, shocking things, Æ. xii. 25.
 mollissimus, adj. most soft, smooth, (delicate,) G. i. 341.
 most opportune, convenient, proper, Æ. iv. 293.
 mollitèr, adv. softly.
 mollitus, par. turning, ploughing, i. e. making sweet, or taming by culture, G. i. 494.
 mollius, adv. more softly, mildly, Æ. vii. 357.
 more naturally, more to the life, Æ. vi. 847.
 Molôrch-us, i, m. Molorchus.
 molôss-us, i, m. a kind of a dog from Molossus in Epirus.
 a mastiff, G. iii. 405.
 monpo, v. 2. I advise, Æ. iv. 557. x. 439.
 direct, Æ. iii. 684.
 instruct, teach, Æ. vii. 41.
 show, G. i. 353.
 suggest, Æ. vii. 110.
 caution, warn, Æ. xi. 47.
 or foretell, E. ix. 15. G. i. 463. Æ. iii. 436. 712.
 persuade, G. i. 457.
 moneor, v. 2. I am advised, informed,
 forewarned, Æ. iii. 461.
 monil-e, is, n. an ornament for the body,
 a necklace, Æ. i. 654.
 a poutrel for a horse, Æ. vii. 278.
 monit-um, i, n. advice,
 a prediction, warning, portent, prodigy, Æ. viii. 504. x. 110.
 divine impulse, Æ. x. 689.
 command, Æ. iv. 334. viii. 386.
 monit-us, us, m. counsel, advice, Æ. ix. 501.
 command, foretelling, Æ. iv. 282.
 or admonition, warning, Æ. iv. 465. vi. 532. vii. 102.
 reproach, Æ. x. 397.
 monitus, par. warned, Æ. ii. 183. v. 620.
 forewarned, commanded, Æ. iii. 188.
 Monoéc-us, i, m. Monæcus.
 mons, montis, m. a mountain, hill,

- (passim.)
a rock, (great) G. iii. 254. Æ. vi. 360. ix. 569.
or a fragment of a hill, Æ. xii. 687.
a great quantity of any thing, heaps (of snow), G. iii. 373.
a cataract, Æ. i. 105.
monstr-ans, antis, par. showing,
—pointing at, Æ. vi. 446.
—or leading, guiding, Æ. i. 382.
monstratus, par. shown,
prescribed, directed, G. iv. 549.
or ordained, Æ. iv. 636.
monstro, v. 1. I show, Æ. i. 444. &c.
point out, Æ. ii. 388.
inform, Æ. i. 321.
direct, Æ. iv. 498. xi. 892.
teach, G. ii. 477.
persuade, urge, Æ. ix. 44.
monstror, v. 1. I am showed,
shown, Æ. iv. 483. vii. 569.
pointed out, Æ. vi. 440.
**monstr-um, i, n. any monster, (as dog,) E. vi. 75. (*gadfly,*) G. iii. 152. (Alecto.) Æ. vii. 328. (*of the gods,*) viii. 693.
a monstrous spectre, Æ. vi. 285.
—thing, creature, Æ. iii. 658. iv. 181. v. 849. vi. 721. vii. 21. 346. 376. 780. viii. 198. 289.
a prodigy, a fiend, Æ. xii. 874.
a pernicious animal, G. i. 185. Æ. iii. 214.
any thing wonderful, surprising, or a portentous sight, Æ. ii. 245. iii. 26. 59. 307. viii. 81. ix. 120. 128. xii. 246.
or prodigy, wonder, G. iv. 554. Æ. ii. 680. v. 523. vi. 59. vii. 81. 270. x. 637.
or extraordinary effect, Æ. ii. 171. iii. 583.
montanus, adj. mountain,
situated on the mountains, Æ. v. 440.
falling from a mountain or hill, Æ. ii. 305.
montosus, adj. mountainous, hilly,
situated on a mountain or hill, Æ. vii. 744.
monument-um, i, n. a monument, Æ. vi. 28.
or memorial, Æ. iii. 486. v. 538. 572. viii. 312. 356. xii. 945.
record, chronicle, Æ. iii. 102.
reliques, Æ. iv. 498.
Mops-us, i, m. Mopsus.
mor-a, æ, f. delay, G. ii. 482. iii. 43. passim,
or backwardness, E. iii. 52. Æ. xii. 11.
or loitering, G. iv. 185. Æ. iii. 453. 548. iv. 407. 569. v. 140. 368. 639. vi. 177. vii. 156. viii. 443. x. 308.
or demor, Æ. ix. 232.
2 delaying, putting off, Æ. x. 400. 622. xii. 74.
a stop, stay, or pause, G. iii. 110. Æ. v. 458. xii. 533.
an impediment or obstacle, Æ. ix. 143. x. 485. 658.
resistance, Æ. xii. 541.
a stay, bulwark, Æ. x. 428.
morandi, ger. of delaying, staying, Æ. iv. 51.
morando, ger. by stopping, retarding, Æ. x. 798.
mor-ans, antis, par. delaying, G. iii. 565.
lingering, G. iv. 138. Æ. iv. 568. (*resisting,*) vii. 620.
loitering, lagging behind, G. iv. 70.
staying late, or returning slow, G. iv. 28.
stopped, retarded, Æ. v. 184.
**moratus, par. having tarried, delay-
ed,**
delaying, Æ. iii. 610. dallying, v. 381. xii. 506. 781.
or pausing, Æ. iv. 649.
morb-us, i, m. a disease, G. iii. 59. 67. &c.
malady or distemper, contagion, plague, G. iii. 471. 485. 504. 561.
sickness, (epidemic) Æ. x. 274.
or plague, Æ. xii. 851.
tainted, infected, air, G. iii. 478.
mordeo, v. 2. I bite, Æ. xi. 418.
clasp, (rub,) Æ. xii. 274.
**mor-es, un, pl. m. behaviour or mor-
als,** Æ. xi. 347.
moribundus, adj. dying, Æ. x. 341.
or ready to die, G. iii. 488. Æ. iv. 323.
or just expiring, Æ. v. 374. x. 590.
mortal, subject to death, Æ. vi. 732.
mori-ens, entis, par. dying, G. iii. 510. passim,
or expiring, E. viii. 20. 60. Æ. x. 821.
withering, E. vii. 57. x. 67. G. i. 107.
**morient-es, un, pl. men dying, expir-
ing,** Æ. xi. 633.
**Morin-i, ñrum, pl. m. the Morini, in-
habitants on the sea-shore, (Brit. Mor.)**
morior, v. 4. I die, G. iii. 494. pas-
sim,
or am slain, Æ. ii. 439.
moriturus, par. about to die, perish,
G. iii. 263. 501.
or ready to die, Æ. x. 881.
doomed, destined to die, G. iv. 448. Æ. xii. 55.
or devoted, resolved, bent, certain to die, Æ. ii. 408. 511. iv. 308. 415. 519. 604. ix. 400. 554. x. 811. xi. 741.
moror, v. 1. I stay,
stay behind, Æ. ix. 368.
linger, delay, E. viii. 106. Æ. ii. 102. iv. 325.
stop, Æ. xii. 6.
or retard, Æ. ii. 373. vii. 388. xi. 297.
detain, prolong, protract, Æ. ii. 287. vi. 528. xii. 874.
detain, soothe, Æ. i. 670.
confine one's thoughts to any thing, animadvert, Æ. vii. 253.
regard, value, Æ. v. 400. xi. 365.
stay, loiter, (neut.) idle away time, Æ. iv. 235.
am detained, (pass.) Æ. v. 207. 766. vi. 487.
delayed, Æ. vi. 40.
fixed, Æ. ix. 439.
mors, mortis, f. death, (every where,)
burial, Æ. vi. 333.
annihilation, extermination, G. iv. 226.
(persona) the dii Manes, Æ. xi. 197.
mors-us, ñs, m. a bite, Æ. xii. 755.
fangs, Æ. ii. 215.
stinging, G. iv. 237. Æ. vii. 755.
gnawing, eating, Æ. iii. 394. vii. 112.
baying, cry, Æ. x. 707.
a sticking fast, tenacity, Æ. xii. 782.
the fluke of an anchor, (mooring,) Æ. i. 169.
mortal-is, e, adj. mortal,
or subject to death, G. iii. 319. Æ. x. 375.
—to decay, Æ. ix. 101.
human, showing mortality, Æ. i. 323. vi. 50.
—of man, mortal, G. i. 123. 330. iv. 326. Æ. ii. 605. iii. 56. iv. 277. 412. ix. 95. 657. x. 30.
made by a mortal hand, Æ. xii. 740.
used, wielded by mortals, Æ. i. 542.
mortales, subst. pl. things,
creatures subject to decay, death, G. iii. 66. Æ. x. 861.
things belonging to men, E. viii. 35.
affairs of mortals, Æ. i. 462.
mortals, men, G. i. 147. 237. Æ. ii. 142. 268. v. 64. x. 274. 376. 759. xi. 182. xii. 850. (*sing.*) *a man,* Æ. vii. 771. (*opposed to a god,*) Æ. xii. 797.
mortifer, adj. deadly.
mortuus, par. dead.
mor-us, i, f. a mulberry, E. vi. 22.
mos, moris, in. a manner, G. iv. 5.
or custom, (instinct,) G. iv. 66. (*qual-
ity,*) 197. (*measure,*) G. ii. 227. Æ. i. 336. 539. v. 596. vii. 731. viii. 186. 282. 316. xii. 834.
or fashion, Æ. xii. 401.
*form, rite, ceremony, (religious of
any place,)* Æ. iii. 65. 408. vi. 223. vii. 247. 601. 617. viii. 544. xi. 35. 142. 186.
condition, law, Æ. vi. 852.
(plur.) manners, laws, Æ. i. 264.
or virtues, Æ. vi. 683. ix. 254.
temper, G. i. 51. iii. 224.
example, Æ. vii. 204. (*precedent,*) 377.
decency, Æ. viii. 635.
regard, Æ. v. 694.
more, after the manner or custom, G. i. 176.
like, Æ. iv. 551. x. 604.
**de more, after the manner, custom,
or accustomed rite,** Æ. iii. 369. iv. 57. v. 96. vi. 39. vii. 357.
according to the fashion, (like,) Æ. i. 318. vii. 357. x. 832.
ex more, according to form, Æ. v. 244.
*in morem, according to the custom,
fashion,* Æ. v. 558.
like, G. i. 245. ii. 250. Æ. vii. 159. viii. 88. xi. 616.
sine more, violently, Æ. v. 694.
**mot-ans, antis, par. moving often,
waving, shaking.**
moto, v. 1. I move, wave, E. vi. 28.
motus, par. moved,
alarmed, disturbed, E. viii. 371.
troubled, ruffled, raised, Æ. i. 135.
mot-us, ñs, m. motion,
commotion, tumult, G. iv. 68. 86. Æ. iv. 297.
or dissention, faction, Æ. xi. 225.
encounter, (violent,) G. i. 329.
earthquake, G. i. 475.
affection, passion, G. i. 420. Æ. xii. 217.
quickness, agility, Æ. v. 430.
dancing, G. i. 350.
*murmuring, springing or rising (of
water,)* G. iv. 385.
movendus, par. to be moved,
stirred, turned up, G. ii. 418.
wielded, Æ. viii. 565.
**mov-ens, entis, par. moving,
stalking along,** Æ. iii. 656.
stirring, turning up, G. ii. 264.
raising, rousing, Æ. vi. 820. xii. 333.
brandishing, wielding, Æ. xii. 904.
recollecting, recollecting, pondering, Æ. iii. 34. v. 608. x. 890.
moveo, v. 2. I move, G. iii. 236. &c.
move, or persuade, Æ. vi. 405. *or
make believe,* Æ. iii. 187.
—with compassion, G. iv. 505.
—strike, affect, Æ. iii. 519. vii. 252. xi. 538.
inspire, Æ. vii. 641. x. 163.
explain, unfold, Æ. i. 262.
make, wage, G. i. 509.
turn, (plough,) G. i. 123. ii. 316.
solicit, Æ. vii. 312.
shake, Æ. vi. 432.
stir up, raise, rouse, Æ. iv. 272. vi. 813. vii. 473. 603. x. 40. xi. 368.
or exert, Æ. xii. 6.
exasperate, provoke, Æ. ii. 96. 726.
remove, Æ. viii. 213.
decamp, march, Æ. xi. 446.
displace, Æ. v. 349.
*contrive, meditate, attempt, enter-
prise,* Æ. vii. 45.
moveor, v. 2. I am moved, Æ. iv. 170.**

- affected*, Æ. iv. 433. vi. 470. or *concerned*, x. 42.
struck, Æ. vi. 317.
taken, Æ. i. 714.
used freely, Æ. x. 432.
disturbed, Æ. vi. 399.
or frightened, Æ. xi. 408.
ruffled, troubled, (tossed), G. i. 130.
shaken, (quake), Æ. iii. 91.
led, Æ. vii. 429.
I nod, wave, G. i. 460. Æ. vi. 256.
am removed, dried up, Æ. iii. 700.
mox, adv. by and by, anon.
soon after, G. i. 150. iii. 511. iv. 310. Æ. iii. 274. 589. x. 438. 741.
or a little after, G. i. 260.
or some time after, G. ii. 260.
hereafter, G. i. 24. iv. 393. Æ. viii. 613. xii. 433.
afterwards, Æ. v. 117.
quickly, straight, immediately, G. iii. 191.
then, soon, Æ. v. 216. ix. 242.
next, G. iii. 46.
little by little, G. iii. 296.
mucro, ñis, m. the sharp point of any thing, Æ. vii. 655.
or of a spear, Æ. xi. 817.
or a blade, Æ. ii. 333. xii. 668. 740.
or a sword, Æ. ii. 449. x. 570. 601. 652. 681. 798. 817. xii. 357. 378. 511. 786.
mugit-us, ùs, m. a bellowing, Æ. ii. 223.
or lowing, E. vi. 48. G. ii. 150. 470. 554. Æ. xii. 103.
mule-ens, éntis, par. stroking, softening, smoothing, Æ. v. 464.
soothing, G. iv. 510.
mulceo, v. 2. I stroke, lick, (please with licking,) Æ. viii. 634.
soften, sweeten, cheer, delight, Æ. vii. 34.
sooth, (comfort), raise, revive, Æ. i. 197.
mollify, assuage, Æ. vii. 755.
or allay, Æ. i. 153.
or calm, still, Æ. i. 66.
Mulch-er, cris, m. (a name of) Vulcan, Æ. viii. 724.
mulctr-a, æ, f. a milk-pail.
mulctr-ál-e, is, n. milking-pail.
mulgeo, v. 2. I milk.
muliebris, adj. of or belonging to women, women's.
mul-er, eris, f. a woman.
multa, &c. See multus.
multatus, par. slain, (punished), Æ. xi. 839.
multi-ex, icis, adj. consisting of many folds,
or woven close, thick, Æ. v. 264.
different, various, Æ. iv. 189.
multus, adj. many, passim,
or numerous, G. iv. 139. Æ. iii. 346.
manifest, various, G. i. 506. ii. 102. Æ. i. 622. xi. 222.
frequent, often, (great), Æ. iv. 3. vii. 746.
very great, many, Æ. vi. 235. vii. 183.
much, (or plenty of, plentiful), E. v. 69. G. i. 449. ii. 62. 190. 347. iii. 247. 297. iv. 268. Æ. i. 412. ii. 582. 551. 694. iii. 151. v. 270. 705. 736. vi. 87. 414. vii. 31. 493. 588. ix. 336. 343. 348. 458. 565. 589. 609. x. 505. xi. 78. 420. 744. 789.
great, Æ. xi. 224. 760. *very great, (mighty)*, G. iii. 220. Æ. i. 471. iii. 372. 474. vi. 349. viii. 452. ix. 724.
or loud, Æ. ix. 466.
thick, Æ. v. 458. vi. 309. 340. x. 499.
spreading, G. iii. 471.
late, G. iv. 180.
multa, pl. n. many things,
much, G. ii. 260. 287. iv. 501. Æ.

- ii. 790. iii. 34. 377. 712. iv. 390. v. 608. ix. 24. x. 554. 839. 890. xi. 425. xii. 402. 601.
many hardships, (labour), Æ. i. 5.
or misfortunes, Æ. vii. 200.
or dangers, Æ. ix. 210.
vices, Æ. vi. 732.
multa, adverbialiter, much,
very much, G. iii. 226. iv. 301. 320. Æ. iii. 610. iv. 205. vi. 332. vii. 358. 594. viii. 522. xi. 471. 697. xii. 294. 612.
deep, Æ. i. 465. iv. 395. v. 869. xii. 836.
multæ, pl. f. many (women), Æ. v. 644.
multi, pl. m. many, (many men), G. i. 193. 225. Æ. v. 815. 865. vii. 54. ix. 315. 725. x. 288. 839. xi. 425. xii. 329.
multo, adv. a great deal, Æ. ii. 199.
long, G. i. 167. ii. 259.
multum, adv. much, G. i. 94. Æ. i. 3. 348. vi. 481. ix. 501. x. 434. xii. 496.
very greatly, Æ. xi. 49.
loud, E. iii. 18.
multum est, impers. it is much,
of great force, G. ii. 272.
mund-us, i, m. the world,
universe, G. i. 5. ii. 336. Æ. ix. 93.
globe, G. i. 232. 240.
munim-en, inis, n. a shelter, defence,
G. ii. 352.
munio, v. 4. I fortify,
fence, G. iv. 179. Æ. i. 271.
mun-us, eris, n. a present or gift, pas-
sim,
a gift (of the gods), E. iii. 63. G. i. 12. iii. 391. Æ. i. 636. xii. 393.
or blessing, G. ii. 5.
or indulgence, G. i. 7. 238.
kindness, favour, Æ. iv. 429. vi. 526.
or assistance, Æ. v. 337. viii. 464.
gratuity, E. v. 53.
office, duty, G. iv. 178. Æ. v. 652. 846. vi. 886.
an offering, E. iii. 63. 68. Æ. iv. 217.
or sacrifice, oblation, G. iv. 534. Æ. iii. 177.
or rite, G. iv. 520. Æ. iv. 624. vi. 142. 629. 637. (funeral,) xi. 26.
a celebration, solemnizing, Æ. viii. 278.
a prize, Æ. v. 109. 247. 282. 343. 354.
use, purpose, G. iv. 40.
munera, pl. privileges, honours,
dignities, Æ. xii. 520.
munuscul-um, i, n. a (small) gift,
present.
mural-is, e, adj. belonging to walls,
—to batter walls, Æ. xii. 921.
mur-ex, icis, m. (the turret, the purple-fish)
purple (colour), Æ. iv. 44. Æ. iv. 262. ix. 614.
the edge, point of a rock, Æ. v. 205.
murm-ur, uris, n. the noise of water running, the purling of a brook,
the whisper, whispering of winds (in trees), E. ix. 58. G. i. 359.
a humming, buzzing of bees, Æ. vi. 709. xii. 591.
murmuring, Æ. xii. 239.
(sign of) applause, Æ. v. 369.
a murmur, G. i. 109. Æ. i. 55. 245. xi. 298.
the noise of thunder, Æ. iv. 160. 210.
uproar, tumult, Æ. i. 124. iii. 582. xii. 619.
murmuro, v. 1. I murmur,
roar, Æ. x. 212.
mur-us, i, m. a wall of a city, (of stone) passim; differs from moenia, see, Æ. ii. 234. vi. 549.
the foundation of a wall, Æ. v. 631.

- a ridge of a rock (like a wall)*, Æ. iii. 535.
mus, muris, m. a mouse.
mus-a, æ, f. a muse, (Calliope), Æ. i. 8.
a song, lay, tune, E. i. 2. iii. 34. vi. 8. viii. 1. 5. Æ. x. 191.
mus-æ, árum, pl. f. the muses, G. ii. 475. iii. 11. iv. 315. Æ. ix. 77. 774. 775.
Musæ-us, i, m. Musæus.
muscósus, adj. mossy, full of moss.
musc-us, i, m. moss (which grows on the bark of trees), E. vi. 62. (upon the brink of rivers,) G. iii. 144. (or surface of waters,) G. iv. 18.
musso, v. 1. I make a buzzing noise,
G. iv. 132.
low faintly, Æ. xii. 713.
mutter, complain, Æ. xi. 454.
whisper, hesitate, am afraid to speak freely and openly, Æ. xi. 345.
or waver, Æ. xii. 657.
must-um, i, n. new wine, must.
mutabil-is, e, adj. ven to change,
changeful,
inconstant, wavering, Æ. iv. 569.
shifting, Æ. xi. 425.
mutandus, par. to be changed.
mutatus, par. being changed, G. i. 73. &c.
changed in form or appearance,
transformed, Æ. i. 658. ii. 274. xii. 784.
altered, Æ. v. 604.
altered in shape, (metamorphosed)
E. vi. 78. G. iv. 413.
coming to themselves, Æ. v. 679.
transplanted, G. ii. 50.
muto, v. 1. I change, G. i. 8. &c.
or alter, G. i. 418. Æ. ix. 611. xii. 37.
cause one to alter his mind, E. x. 64.
turn (shift), Æ. iii. 581. iv. 595.
revolve, Æ. v. 702.
metamorphose, transform, E. viii. 70.
change, (dye), E. iv. 44.
barter, exchange, E. iv. 39.
mutor, v. 1. I am changed, G. iii. 548.
varied, G. iii. 69.
reversed, Æ. x. 628.
sold, bartered, exchanged, G. iii. 307.
mutus, adj. mute, Æ. xii. 718.
dumb, speechless, Æ. ix. 340.
not greatly fumed, spoken of, Æ. xii. 397.
mutuus, adj. mutual,
alike on both sides, Æ. x. 755.
from house to house, G. i. 301.
per mutua, mutually, each other, Æ. vii. 66.
Mycén-a, (e), æ, f. Mycenæ, Æ. v. 52.
Mycén-æ, árum, pl. f. the dominions of Agamemnon, Æ. i. 650. &c.
Greece, Æ. ii. 180.
Mycenæ-us, adj. of Mycenæ,
(rather subst.) king of Mycenæ, A-
gamemnon, Æ. xi. 266.
Myc-on, ónis, m. Mycon.
Mycón-e, es, f. Mycône, Æ. iii. 76.
Mygdonid-es, is, m. (nom. patr.) Myg-
donides, the son of Mygdonides.
myric-a, æ, f. the tamarisk, (a shrub.)
Myrmidon-es, um, pl. m. the Myrmi-
dones,
Achilles's soldiers, Æ. ii. 785.
or the Grecians, Æ. ii. 252. xi. 403.
myrrh-a, æ, f. myrrh, (a gum.)
myrtét-um, i, n. a place or grove of myrtles,
myrtles, G. ii. 112.
myrteus, adj. of myrtle.
myrt-um, i, n. a myrtle-berry, G. i. 306.
myrt-us, i, f. the myrtle-tree, passim,

grove of myrtles, Æ. iii. 22.
(meton.) a wreath, chaplet, or
crown of myrtle, G. i. 28. Æ. v.
72.

a spear of myrtle, Æ. vii. 817.

Mysia, æ, f. Mysia.

mysticus, adj. mystic, mystical, G. i.
165.

Mysus, adj. of Mysia, G. iv. 370.

N

NACTUS, par. having found, Æ. ix.
331. xii. 749.

got, Æ. vii. 511.

or gained, G. iv. 77.

Naiad-es, } um, f. pl. the Naiades, the
Naiad-es, } river nymphs.

Nais, Naidos, f. Nais, E. ii. 46.

nam, } conj. for, as for, Æ. iv. 633.

namque, } for certain, E. x. 614.

nando, ger. by swimming.

nans, nantis, par. swimming, G. i. 369.
Æ. x. 210.

or floating, Æ. i. 118.

Nape-æ, arum, pl. f. the wood-
nymphs.

Nar, Naris, m. the Nar, (R.) Æ. vii.
517.

narciss-us, i, m. the Narcissus, (daf-
fodil.)

nar-es, ium, pl. f. the nostrils, G. i.
36. &c.

the nose, Æ. vi. 497.

Narycius, adj. of Narycium, Nary-
cian.

narr-ans, antis, par. telling, recanting,
relating.

narro, v. 1. I tell, relate, E. vi. 78.
&c.

nasc-ens, entis, par. being in its birth,
G. iii. 390. iv. 224. Æ. viii. 564.

just come into the world, E. iv. 8.

just foaled, Æ. iv. 515.

springing, growing, E. iii. 92.

rising, beginning to rise, Æ. x. 27.
75.

first, early, G. i. 441.

nascor, v. 3. I am in birth,

born, Æ. i. 286. iii. 98.

arise, begin, offer itself, E. iv. 5. Æ.
vii. 44.

rise, E. viii. 17. Æ. x. 275.

spring up, grow, E. iii. 107. iv. 25.
viii. 96. G. ii. 65. 68. 85. 111.

blow, G. iii. 279.

follow, succeed, G. i. 434.

nat-a, æ, f. a daughter, Æ. i. 256. 654.
ii. 515. vi. 623. vii. 96. 253. 268.

358. 387. 398. xi. 554. 570. xii.
27. 42.

nat-alis, is, m. a birth day, day of na-
tivity.

nat-ans, antis, par. swimming, Æ. v.
181.

(metaph.) G. iv. 496. Æ. v. 356.

floating, waving, G. iii. 198.

natantia, pl. n. fish, G. iii. 341.

natu, monopt. by birth, Æ. v. 644.

nat-ur-a, æ, f. nature, G. i. 61. ii. 9. 20.
Æ. x. 366.

or quality, G. ii. 178. disposition, G.
iv. 149.

the strength of nature, G. ii. 49.

natus, par. born, brought forth, pas-
sim,

sprung, G. i. 63. Æ. viii. 315.

nat-us, i, m. a son, (child) E. v. 22.
viii. 47. G. ii. 52. Æ. i. 407. 590.

664. 665. ii. 138. 214. 527. 538.

551. vii. 518. viii. 379. 383. 569.

609. 613. 615. ix. 83. 493. x. 466.

525. 800. 846. 851. 878. 906. xi.
53. 57. 167. xii. 411.

a new-born babe, Æ. ix. 603.

the offspring, the young one of any
creature,

a young bee, G. iv. 153. 200.

—pig, Æ. iii. 392. viii. 45

a colt, foal, G. iii. 128.

calf, G. iii. 178.

naval-is, e, adj. of or belonging to

ships,

sea, naval, Æ. v. 493. viii. 684.

or made of the beaks of ships, G. iii.
29.

naval-e, is, n. a dock,

the station of ships, Æ. iv. 598.

naval stores, timber, &c. Æ. xi. 529.

navifragus, adj. making shipwrecks,

dangerous for ships, Æ. iii. 553.

shipwrecked, G. iii. 542.

navigi-um, i, n. a boat, vessel,

ship, G. ii. 107. &c.

navigo, v. 1. I sail, sail upon, (navi-
gate) Æ. i. 67.

set sail, go aboard, Æ. iv. 237.

nav-is, is, f. a ship, galley, sail, pas-
sim.

navit-a, } æ, m. a sailor, seaman, ma-
naut-a, } riner, boatman,

ferry-man, Æ. vi. 315. 385.

(pl.) the crew, G. i. 304. Æ. iii. 207.
v. 207.

Naut-es, is, m. Nautes, Æ. v. 704.
728.

nauticus, adj. of a seaman, Æ. iii. 123.
v. 14. (sailing) E. iv. 38.

Nax-us, (os), i, f. Naxus.

Nex-r-a, æ, f. Næara.

Nealc-es, is, f. Nealces.

ne, adv. prohibentis, do not, G. i. 252.
501. Æ. ii. 606. iii. 160. 316. 674.

&c. modi imp.

let not, Æ. iii. 453. &c. mod. subj.

may not, Æ. iv. 415. &c. mod. subj.

should not, Æ. ix. 42. &c. mod.
subj.

interrog. affigitur more enclitic.
Æ. iv. 32. 38. &c.

(enclitic) whether, or, G. i. 25. Æ.
i. 308. v. 95. 702. 703. &c.

neve, nor, Æ. vii. 202.

ne, not, G. ii. 483.

ne, conj. lest,

lest that, E. iii. 29. ix. 63. Æ. ii.
652. iii. 473. vi. 75. 353. 694. vii.

21. 332. viii. 209. 582. 613. ix.
321. x. 240. xi. 19. 43. 417. xii.
641.

nebul-a, æ, f. a mist, fog, G. i. 401. ii.
217. &c.

or cloud, G. iv. 424. Æ. x. 82. (of
smoke,) Æ. viii. 258.

foggy, misty weather, Æ. ii. 356.

nec, conj. whether, nor, E. vi. 29. 30.
&c.

neodum, nor as yet, nor yet, G. ii.
282. 539. &c.

nec-non, nor less, G. ii. 2. 365.

and also, Æ. v. 100. vi. 183. &c.

necnou et, nor less, Æ. iii. 352.

and also, Æ. vi. 595. vii. 521. viii.
345. 461. ix. 310.

and also too, G. i. 212. ii. 53. &c.

nec non etiam, nor less also, G. ii.
413.

nec non-que, and also, Æ. xii. 23.

nec minus, in the like manner, Æ.
viii. 465.

necesse, adj. indecl. necessary, need-
ful, Æ. iii. 478.

(est) 'tis decreed, ordained, Æ. iv.
613.

we must, ought, Æ. vi. 514.

neco, v. 1. I slay, kill, Æ. viii. 488.

nect-ar, aris, n. nectar,

the drink of the gods, G. iv. 384.

(or wine) E. v. 71.

honey, G. iv. 164. Æ. i. 433.

necto, v. 3. I link, join together,

tie, collect, Æ. ix. 219.

—bind, E. vi. 23.

—fasten, Æ. iv. 239. xii. 603.

or knit, Æ. viii. 78. 79.

nector, v. 3. I am bound round,

(encircled, crowned,) Æ. v. 309.

nefandus, adj. not to be mentioned,

unutterable, Æ. v. 785.

perfidious, treacherous, Æ. iv. 497.

wicked, Æ. xii. 572.

cruel, deadly, Æ. ii. 155.

horrid, detestable, execrable, G. i.

278. Æ. iii. 653.

nefandum, subst. wrong, Æ. i. 543.

nefandum est, imp. it is a flagitious
act,

crime, Æ. x. 84.

nefas. (nom. indecl.) dreadful,

horrible, Æ. iii. 365.

(subst.) an impious thing, a crime,
Æ. ii. 184. vii. 596. x. 901.

guilt, sin, Æ. ii. 719. viii. 173.

mischievous, Æ. vii. 386.

or villainy, a flagitious action, Æ.
iv. 306. 563. vi. 624. x. 497.

wrong, G. i. 505. Æ. ii. 628.

a forbidden thing, Æ. vi. 391.

dishonour, disgrace, Æ. v. 197.

a wicked person, Æ. ii. 585.

nefas! interj. abominable shame! Æ.
viii. 683.

dreadful account! Æ. x. 673.

a prodigy, Æ. vii. 73.

nego, v. 1. I deny, Æ. ii. 78. iv. 334.
or refuse, E. x. 3. G. ii. 234. iii. 131.

207. Æ. iii. 171. iv. 428. x. 435.
614. xii. 914.

not to afford, yield, give, G. i. 149.
Æ. iii. 142. vii. 9.

negant, imp. it is denied,

it is not said, G. ii. 215.

Neme-a, æ, f. Nemea.

nemo, e, no person; not one, no one
man, none.

memorösus, adj. woody.

nempe, adv. to wit, namely.

nem-us, oris, n. a wood, grove, forest,
the trees of a grove, forest, or vine-
yard, G. ii. 303.

vines, G. ii. 401.

neo, v. 2. I spin, work.

Neoptolém-us, i, m. Neoptolémus,
Pyrrhus.

nep-os, otis, m. a grandson, Æ. ii.
702. &c.

nephew, Æ. ii. 320.

nepót-es, um, pl. m. grand-children,
G. ii. 514.

or posterity, progeny, descendants,
E. ix. 50. G. ii. 58. Æ. ii. 194.

503. iii. 158. 409. 505. iv. 629. v.
682. 757. 786. 864. vii. 99. viii.
731.

Neptunius, adj. Neptunian,
of or belonging to Neptune, Nep-
tune's, Æ. vii. 691. &c.

built by Neptune, Æ. ii. 625. iii. 3.

Neptun-us, i, m. Neptune, god of the
sea,

water, G. iv. 29.

neque, conj. neither, nor,

not, E. iii. 102. Æ. i. 643. vii. 195.

nequeo, v. 4. I cannot, am not able.

nequiquam, adv. in vain, vainly,
passim.

or to no purpose, G. i. 403. iv. 38.
Æ. ii. 515. 770. v. 256.

or without effect, Æ. ii. 546. v. 433.

not without reason, Æ. viii. 370.

nequis, nequa, nequid, lest any one or
thing, nequa, lest any ways, lest
by any means, legitur & divi-
sin.

Nereid-es, um, pl. f. the Nereids, sea-
nymphs.

Ner-eus, ei, m. Nereus, a god of the
sea,

the water, E. vi. 35.

or sea, Æ. x. 764.

Nereius, adj. the daughter of Nereus,
Æ. ix. 102.

Nerin-e, es, f. Nerine, the daughter
of Nereus.

Nerit-os, i, f. Neritos.

nerv-us, i, m. a nerve, sinew, Æ. x.
34.

a string of a bow, G. iv. 312. Æ. v.
502. ix. 622. x. 131. xi. 862. xii.
856.

—of a harp, Æ. ix. 776.

nescio, v. 4. I know not, passim,

am ignorant of, G. i. 391. Æ. iv.
292. 541.

- nescius**, adj. *not knowing*, Æ. iv. 72. *or ignorant*, Æ. x. 501. *unknown, untaught*, G. ii. 467. iv. 470. Æ. xii. 527. *or unskilled*, Æ. i. 299. **haud nescius**, certain, sure of, Æ. ix. 552. *well instructed in*, Æ. xii. 227.
- neū**, conj. *neither, nor*, G. ii. 37. &c. *or lest*, G. i. 180. Æ. ii. 188. vii. 338. ix. 216.
- neve**, conj. *neither, nor*, *nor let*, Æ. ix. 235. xii. 566.
- nex**, necis, f. *death (every where)* slaughter, Æ. viii. 202.
- nex-ans**, antis, par. *knitting, tying*.
- nexus**, par. *linked together, joined, fastened*, Æ. i. 443. *or tied, bound together*, Æ. iv. 695. *tied together*, G. iv. 276. *hanging by one another*, Æ. vii. 66.
- ni**, conj. *for nisi, except, unless, if not*, G. i. 177. 198. iv. 116. &c. *had not*, Æ. v. 356. vi. 34. 292. 359. viii. 533. x. 328. xi. 913. xii. 733. *for ne let not*, Æ. iii. 686.
- id-or**, ōris, m. *a savour, smell, scent, a stench*, Æ. xii. 301.
- nid-us**, i, m. *a nest*, G. i. 414. &c. *the young (in the nest)*, G. iv. 17. Æ. v. 214. xii. 275. *a (bee) hive*, G. iv. 56.
- niger**, adj. *black, passim, or sooty*, E. vii. 50. *blackish*, G. ii. 203. Æ. iv. 714. *sable*, Æ. xii. 474. *dark, dusky, obscure, (thick)*, G. i. 320. 423. iii. 333. Æ. viii. 599. ix. 33. 381. xi. 506. *or gloomy*, G. iv. 468. Æ. vi. 134. *deep, muddy, (sky-coloured)*, G. iv. 126. (fat.) 291. Æ. vi. 238. *deep-coloured*, G. iv. 276. *of a dark purple colour*, E. x. 39. *or shady*, E. vi. 54. *a bright brown*, E. ii. 18. x. 39. *of a brown swarthy complexion*, E. ii. 18.
- nigerrimus**, adj. *super. very, most black*.
- nigr-ans**, antis, par. *blackish, black*, Æ. v. 97. 736. vi. 243. *dark, obscure*, Æ. iv. 120. *or cloudy*, Æ. viii. 353. *gloomy*, Æ. ix. 87.
- nigrésco**, v. 3. *I wax, turn black*.
- nihil**, subst. *nothing*, *nought*, E. iii. 48. viii. 67. Æ. ii. 287. 402. 659. iv. 315. vi. 509. viii. 147. ix. 262. 377. 428. x. 54. xi. 227. xii. 11.
- nihil**, adv. *not in the least, not at all*, E. ii. 6. viii. 103. G. i. 119. Æ. x. 319. xi. 801.
- nil**, subst. *nothing*, E. viii. 19. G. iii. 42. Æ. vii. 308. (no.) ix. 207. xi. 51.
- nil**, adv. *not*, G. ii. 28. Æ. v. 751. *not at all, not in the least, nought*, E. ii. 8. 103. Æ. ix. 183. x. 42. 320. xi. 228. 365. xii. 405.
- Nil-us**, i, m. *the (R.) Nile*, G. iii. 29.
- nimbosus**, rainy, stormy, *covered with clouds, exposed to storms*, Æ. iii. 274. *boisterous*, Æ. i. 335.
- nimb-us**, i, m. *a cloud, driven by the winds*, G. i. 459. &c. *of smoke*, Æ. v. 666. *or darkness*, Æ. iii. 587. *rain*, G. i. 455. *storm or tempest*, Æ. i. 51. 80. ii. 113. iii. 198. iv. 120. 161. v. 317. 458. vi. 590. viii. 354. ix. 669. xii. 451. *a bright cloud or shade, (glory of the gods)*, Æ. ii. 616. ix. 111. *a cloud, great quantity of any thing*, G. iii. 110. *—or number*, Æ. vii. 793.
- nimirum**, adv. *to wit, doubtless, certain*.
- nimis**, } *adv. too much, overmuch,*
nimum, } *too well*, Æ. ix. 472. *very much*, G. ii. 458. Æ. vi. 514. *too*, E. ix. 28. G. ii. 252. Æ. vi. 189. xi. 841. *too far*, E. iii. 94. Æ. v. 870.
- nimius**, adj. *too much, or excessive*, G. iii. 135. Æ. ix. 354. **ningo**, v. 3. *I snow*, G. iii. 367.
- Niphát-es**, is, m. *Niphates*, G. iii. 30.
- Nis-a**, æ, f. *Nisa*.
- Nisæ'-e**, es, f. *Nisæe*, G. iv. 338.
- nisi**, conj. *except, unless*, E. ix. 14. G. i. 155. *or had not*, Æ. xi. 112.
- Nis-us**, i, m. *Nisus*, E. vi. 74. &c. Æ. ix. 176. &c.
- Nis-us**, i, m. *a bird of that name, a hawk, hobby*, G. i. 404. &c.
- nis-us**, ūs, m. *(endeavour, effort)* *or the spring, force (by which any thing moves itself)*, Æ. xi. 852.
- nit-ens**, entis, par. (v. niteo,) *shining, glittering, glistering*, Æ. vi. 895. ix. 457. *bright, sparkling, beautiful*, Æ. i. 228. *sleek, well-fed, (white)*, Æ. iii. 20. *finely coated or sleek*, Æ. vi. 654. *gay, flourishing*, Æ. vi. 677. *or rich, fertile*, G. i. 153.
- nit-ens**, entis, par. (v. nitor) *endeavouring, labouring, (grooming) under*, G. iii. 172. *pressing, pushing hard*, Æ. viii. 237. xii. 303. *—(treading)*, Æ. ii. 380. *supporting himself, leaning on*, Æ. xii. 386. *poised upon*, Æ. iv. 252.
- nitésco**, v. 3. *I shine*, Æ. v. 135.
- nitidus**, adj. *clean, neat, bright, fair*, G. iv. 337. *—shining*, G. i. 467. *sleek*, Æ. ii. 473. *or finely coated*, G. iii. 437. (well-fed.) Æ. vii. 275.
- nitor**, v. 3. *I endeavour, strive, tug*, Æ. xii. 783. *—contend*, Æ. ii. 443. *or fight*, Æ. xii. 552. *lean upon, am supported by*, Æ. vi. 760. *tend, grow, shoot*, G. ii. 428.
- nitr-um**, i, n. *nitre*.
- nival-is**, e, adj. *snowy, (exceeding white)*, Æ. iii. 538. *bringing snow*, G. iii. 318. *covered with snow*, G. iv. 517. Æ. vii. 675. xii. 702.
- niveus**, adj. *of snow*, G. iii. 354. *snowy*, Æ. iv. 459. *or snow, —(milk) white, —white (as snow)*, *exceeding white*, E. vi. 46. 53. G. i. 15. ii. 199. iii. 177. 391. 487. Æ. i. 469. iii. 126. vi. 665. vii. 699. viii. 387. (of marble,) 720. *white or beautiful*, Æ. xi. 39.
- nix**, nivis, f. *snow*, E. x. 23. &c. *or the falling of snow*, Æ. xi. 611.
- nixus**, par. *leaning, resting upon*, Æ. x. 736. xii. 398.
- nix-us**, ūs, m. *force, effort*, Æ. iii. 37. *labour or travail (of viviparous creatures in bringing forth)*, G. iv. 199.
- no**, v. 1. *I swim, sail*, G. iv. 506. *fly*, G. iv. 59.
- nobil-is**, e, adj. *known, well known, famous, illustrious*.
- nobilit-as**, atis, f. *nobility, nobleness of birth*, Æ. xi. 341.
- nocēdi**, ger. *of doing mischief*.
- noc-ens**, entis, par. *hurtful, pernicious, (poisonous)*, G. ii. 257.
- noceo**, v. 2. *I hurt, am hurtful*, G. iii. 549. *damage*, E. x. 76. G. i. 121. ii. 378. iii. 527. Æ. vi. 694. *do mischief*, E. iii. 15.
- noctivagus**, adj. *moving in the night, nocturnal*, Æ. x. 216.
- noctu-a**, æ, f. *an owl*.
- noctūrnus**, adj. *of or pertaining to night, nightly, nocturnal*, G. i. 390. ii. 432. &c. *or celebrated in the night*, G. iv. 521. (prowling by) night, G. iii. 538. *in the night time*, Æ. iv. 303. 609. *darkened*, Æ. v. 868.
- nodor**, v. 1. *I am knotted, tied up, gathered up in a knot*, Æ. iv. 138.
- nod-us**, i, m. *a knot, (joint)*, E. v. 90. viii. 77. &c. (in a tree,) G. ii. 76. Æ. vii. 507. viii. 220. ix. 743. (spaw,) Æ. xi. 553. (serpent,) Æ. v. 279. *or spire, wreath*, Æ. ii. 220. *a noose*, Æ. xii. 603. *a posture in wrestling*, Æ. viii. 260. *band, chain*, Æ. i. 296. *difficulty, labour, strength*, Æ. x. 428.
- Noém-on**, ōnis, m. *Noëmon*, Æ. ix. 767.
- Nomad-es**, um, pl. m. *the Nomades, Numidians*.
- nom-en**, inis, n. *a name, passim, or renown*, G. iii. 47. *or fame*, Æ. xii. 226. *or reputation, honour, glory*, Æ. ii. 88. 583. iv. 99. v. 621. viii. 472. x. 370. 851. xi. 688. 846. *distinction*, Æ. ii. 558. *family*, Æ. vi. 758. x. 618. xii. 515. *authority*, Æ. xi. 223. *hero*, G. iii. 36. *a word, prophecy*, Æ. iii. 444. *form, (cause)*, Æ. vii. 337.
- non**, adv. *not, passim, nor*, E. iv. 40. &c. *let not*, G. i. 456. *no longer*, G. ii. 498.
- nondum**, adv. *not yet, not as yet*, G. ii. 322. 365. &c.
- nonne**, interr. *do not*, G. i. 56. iii. 103. 250.
- nonnullus**, adj. *some, or other*, G. i. 22.
- nonus**, adj. *the ninth*, G. iv. 544. &c.
- Noric-us**, adj. *of or belonging to Noricum*.
- nos**, pl. *pro ab ego, we, us*.
- nosco**, v. 3. *I know*, G. ii. 493. &c. *or understand, am sensible of*, G. ii. 458. *learn*, G. i. 108. *remember, know again*, Æ. xii. 376.
- noscor**, v. 3. *I am known*, Æ. x. 757.
- noster**, pro. *our, my, passim, ours, our friend, countryman*, Æ. ii. 149. *of our side, favourable, propitious*, Æ. ii. 396. xii. 187.
- nostra**, pl. m. *ours*, E. v. 50.
- nostrī**, pl. m. *our friends*, Æ. ii. 411. viii. 222.
- nostrum**, sing. n. *my business, office, post*, E. iii. 109.
- not-a**, æ, f. *a mark, (brand)*, G. iii. 158. *a spot, speck, speckle*, G. iii. 427. Æ. v. 87. *a character or letter*, Æ. iii. 444.
- noth-us**, i, m. *of a mixed breed, spurious, bastard kind*, Æ. vii. 283. *an illegitimate son*, Æ. ix. 697.
- notior**, adj. *more, (better) known*.
- notissimus**, adj. *well known, very renowned*.
- noto**, v. 1. *I mark*, G. iii. 199. *cut, clip*, Æ. xii. 174. *prick down*, E. v. 14.

- observe*, Æ. iii. 515. v. 643.
not-us, i, m. the south wind, G. i. 444. passim,
(indiscriminatum) the wind, Æ. v. 242. 512. vi. 355. xi. 798.
or storm, Æ. x. 266.
notus, par. known, Æ. ii. 44. v. 6. &c.
or well known, E. i. 52. Æ. i. 669. 684. ii. 256. 401. (*noted*), 737. iii. 657. iv. 648. v. 34. vi. 499. 689. vii. 491. 500. ix. 379. 472. xi. 195. 530. xii. 808. 942.
distinguished, G. iii. 251.
celebrated, E. v. 43. Æ. i. 379. *usual, (than the life)*, Æ. ii. 773.
—accustomed, wonted, G. iv. 266. Æ. vi. 221. vii. 490. viii. 389. xi. 495. xii. 911.
haunted, G. i. 363.
natural, G. iii. 130.
faithful, trusty, known, often tried, Æ. xii. 759.
novâ-le, is, n. ground, newly grubbed up, or fallow-land, E. i. 71.
novâ-is, is, (adj. terra) subst. land that resteth a year after the first ploughing, fallow, G. i. 71.
novandus, par. to be altered, changed, Æ. iv. 290.
nov-ans, ântis, par. making new, building new, (new modelling) Æ. iv. 260.
novellus, adj. very young, tender, (in growth, tendril) E. iii. 11.
novem, adj. indec. nine.
novêr-a, æ, f. a step-mother, step-dame, a mother-in-law, G. ii. 128. &c.
novies, adv. nine times.
novissimus, adj. last, Æ. vi. 231. xi. 825.
or dying, Æ. iv. 650.
novit-as, âtis, f. newness, infancy, Æ. i. 563.
novo, v. 1. I make new, renew, Æ. viii. 189.
repair, refit, Æ. v. 752.
—new forge, Æ. vii. 630.
change, Æ. v. 604.
novus, adj. new, E. v. 71. passim, fresh, E. ii. 22. v. 67. (*warm*) v. 78. Æ. ii. 99. ix. 693. xii. 424.
or recent, G. i. 345. iv. 142. 306. Æ. vi. 206. x. 515.
or new made, E. vi. 37. G. ii. 8. iv. 21.
young, G. i. 90. ii. 362. Æ. xi. 154.
or renewed, G. i. 22. iii. 437. Æ. ii. 473.
new built, Æ. i. 366.
new acquired, Æ. ix. 596.
early, G. iii. 325. Æ. i. 430. iv. 584. ix. 459.
opening, E. x. 74. G. i. 43.
rising, G. i. 238.
or in the spring, Æ. vii. 720.
just risen, (infant), G. ii. 332.
sudden, G. iv. 357. Æ. ii. 329. v. 670. xi. 537.
strange, unknown, Æ. i. 307.
—(not her own) G. ii. 82.
—unusual, Æ. iii. 240. 591. xii. 54. 867.
—or great, G. iii. 370. Æ. viii. 695.
—unexpected, Æ. i. 450. vi. 104.
surprising, wonderful, Æ. iii. 365. iv. 10. ix. 110.
admirable, excellent, extraordinary, E. iii. 86.
new fangled, E. ix. 14.
nox, noctis, f. night, passim, all the whole night, G. iv. 514. Æ. i. 748.
an hour of the night, G. iv. 133.
evening, E. viii. 88. G. i. 478.
darkness, G. i. 328. Æ. i. 89. 727. ii. 590. 754. iii. 195. iv. 26. vi. 462. 866. ix. 378.
or shades of night, Æ. iv. 570. vi. 827.
dark cloud, G. iv. 497. Æ. iii. 193.
—tempest, Æ. iv. 123. v. 11.
sleep, nightly rest, Æ. iv. 530.
death, Æ. xii. 310.
(persona), Æ. vii. 138. xii. 846. 860.
nox-a, æ, f. (hurt,) a fault, crime, guilt, Æ. i. 41.
noxius, adj. hurtful, cumbersome, cumbrous, Æ. vi. 731.
destructive, pernicious, Æ. vii. 326.
nub-es, is, f. a cloud, passim, (of smoke), G. ii. 309.
(of dust), Æ. ix. 33.
a swarm (of bees like a cloud), G. iv. 60. 557.
a flock of birds, Æ. vii. 705. *like a cloud*, xii. 254.
the air, Æ. v. 525. xii. 856.
upper region, (heaven) Æ. x. 38. 73.
(met.) a tempest, force, shock, Æ. x. 809.
Nubigen-æ, ârum, pl. m. (born of a cloud, viz. Nebula) epûhet of the centaurs.
the centaurs, Æ. viii. 293.
nubil-a, ârum, pl. n. the clouds, G. i. 214. &c.
(with rain), G. iii. 198. Æ. ix. 671.
the air, G. iv. 195.
nubil-is, e, adj. marriageable, Æ. vii. 53.
nudâtus, par. made naked, bare, G. ii. 7.
stripped naked, Æ. iii. 282. v. 135.
uncovered, Æ. xii. 312.
nudo, v. 1. I make naked, bare, G. ii. 531.
lay bare, disclose, strip (paunch) Æ. i. 211. 356.
turn, expose, Æ. v. 536.
nudus, adj. naked, (or without clothes), G. i. 58. 299. Æ. viii. 425. 663.
(without shoes) bare, Æ. vii. 689.
or uncovered, Æ. i. 320.
(without covering, armour) Æ. xi. 642. 643.
(without helmet), Æ. xi. 489.
(without moss or earth), E. i. 15. 48.
open, Æ. ii. 512.
(or without flesh) G. iii. 514.
unscathed, drawn, Æ. ix. 548. xi. 711. xii. 306.
uncovered, exposed (out of water), E. i. 61.
exposed, unburied, Æ. v. 871.
nullus, adj. no, none, passim, or regardless, idle, Æ. xi. 725.
nullus, subst. no one, nobody, none, G. ii. 10. Æ. iv. 455. v. 610. vi. 563. 673. xi. 157. 343. xii. 423.
nulli, pl. subst. none, Æ. ii. 439.
nûm, adv. inter. & indef. whether, or.
Num-a, æ, m. Numa, Æ. ix. 453. x. 562.
Numân-us, i, m. Numanus.
num-en, inis, n. a nod, divine power, G. i. 30. Æ. i. 666. iv. 289. 521. v. 768. vii. 297. 310. x. 221. xii. 180.
reverting power, Æ. iv. 611. viii. 574.
divine authority, Æ. iii. 363. ix. 661.
divine impulse, Æ. i. 674. ii. 336. vii. 385.
divine will, Æ. vii. 584. x. 31. xi. 901. xii. 188.
or determination, Æ. ii. 123. 777.
destiny, decree, E. iv. 47.
divine permission, leave, Æ. i. 333. vi. 266.
—promise, (oracle) Æ. viii. 78.
—presence, Æ. i. 447. (*reverence,*
awe), iii. 272.
—appearance, Æ. ii. 628.
—protection, favour, Æ. ix. 247. (*success*), Æ. ii. 396.
—assistance, Æ. v. 56. vi. 368.
divinity, Æ. ii. 155. 233. iii. 359. 437. 543. vi. 224.
deity, G. i. 10. iv. 453. 505. Æ. i. 8. ii. 735. vi. 50. 68. vii. 571. viii. 382. xii. 182.
a god, Æ. viii. 186.
goddess, Æ. ii. 178. 183.
oracle, Æ. vii. 119.
image, statue, shrine, Æ. iv. 204.
numina, pl. n. the gods, deities, Æ. i. 603. ii. 141. iii. 634. 697. iv. 382. v. 466. x. 375. xii. 201.
numero, v. 1. I number, count, reckon up, (trace), G. iv. 347.
numeror, v. 1. I am counted, reckon-ed up.
numér-us, i, m. number, passim, (tale), E. vi. 85. vii. 52. G. i. 263. iv. 436.
series, order, G. i. 137. iv. 227.
—regularity, G. ii. 284. (*harmony*) Æ. iii. 446.
—decency, Æ. xi. 208.
—(military) rank and file, Æ. xi. 599.
the measure or time (of a song) a tune, Æ. ix. 45. Æ. vi. 646. ix. 776.
(or of a dance), E. vi. 27.
or equal, regular motion, G. iv. 175. Æ. viii. 451.
a multitude, Æ. ii. 424. vii. 574.
Nunic-us, i, m. the (R) Nunicus.
Numid-æ, ârum, pl. m. the Numidians.
Numit-or, ôris, m. Numitor, Æ. vi. 768.
nunc. adv. (temp.) now at this time, G. i. 42. &c.
just now, this instant, Æ. iv. 356. v. 728.
in our age, in these days, Æ. xii. 900.
to this day, Æ. vi. 234.
one while, another while, (or sometimes) G. i. 266. 267. 334. 386. 421. Æ. i. 220. 221. 751. 752. iv. 285. 442. v. 156. 441. 457. 586. 587. 701. vi. 315. viii. 20. x. 355. 368. 680. (*now—now*) xi. 86. 650. 651. xii. 476. 502.
(repetitur) now, now, even now, Æ. v. 189. xii. 526.
next, G. ii. 226. Æ. v. 339.
nunci (ti) -a, æ, f. a she-messenger, reporter, Æ. viii. 550. ix. 474.
nuncio, (tio) v. 1. I tell (bring tidings) declare, denounce, Æ. xi. 740.
pronounce, Æ. i. 391.
nunci (ti) -us, i, m. a messenger, a bringer of tidings, news, Æ. ii. 547. &c.
or a courier, Æ. ix. 228.
or news, tidings, Æ. vi. 456. vii. 437. viii. 582. xi. 897.
nuncius, (tius) adj. bearing tidings, reporting, Æ. iv. 188.
nunquam, adv. never, passim, nunquam bodie, (a vehement negation), by no means, E. iii. 49.
nuper, adv. lately, of late, not long since.
Nurs-æ, ârum, pl. f. Nursæ, Æ. vii. 744.
Nursi-a, æ, f. Nursia.
nur-us, ūs, f. a son's wife, daughter-in-law, Æ. ii. 501. &c.
nusquam, adv. in no place, no where, G. iv. 185. &c.
never, Æ. ii. 620.
in no wise, by no means, Æ. v. 853.
nut-ans, ântis, par. nodding, staggering.
nuto, v. 1. I nod, bend, totter, incline to fall, Æ. ii.

629.
ware, Æ. ix. 682.
nutriment-um, i, n. *food*,
 or *nutriment*, *nourishment*, G. i. 86.
 or *fuel*, Æ. i. 176.
nutrio, v. 4. *I nourish*,
suckle, Æ. xi. 572.
breed up, *educate*, Æ. vii. 485. xii.
 344.
nutrior, v. 4. *I nourish*, *cultivate*, G.
 ii. 425.
nutr-ix, *icis*, f. *a nurse*.
nut-us, *us*, m. *a beck*, *nod*, Æ. ix. 106.
 x. 115.
will and pleasure, Æ. vii. 592.
nux, *nucis*, f. *all shell-fruit*,
a nut, E. viii. 30.
 or *filbert*, G. ii. 69.
chesnut, E. ii. 52.
almond, G. i. 187.
nymph-a, *æ*, f. *a nymph*, Æ. vii. 47.
 &c.
nymphæ, *arum*, pl. f. *the nymphs*,
passim,
muses, E. vii. 21.
Nymphæ-us, i, m. *Nymphæus*, Æ.
 x. 570.
Nys-a, *æ*, f. *Nysa*, Æ. vi. 805.

O

O, (interject.) with an accusative
 case, G. ii. 453. &c.
 with a vocative, E. ii. 6. &c.
 with a verb, E. ii. 28. &c.
 with an adverb, E. x. 33. &c.
 before a relative, G. ii. 488.
Oax-es, *is*, m. *Oaxis*.
ob, præp. *for*, *upon the account of*,
 Æ. i. 4. &c.
 or *for the sake of*, Æ. i. 233. vi.
 660. vii. 182.
by, G. iv. 455. Æ. x. 852. xi. 347.
 or *through*, Æ. xi. 539.
obambulo, v. 1. *I walk about*,
roam round, G. iii. 538.
obduco, v. 3. *I cover over*, E. i. 49.
grow over, *choke*, G. ii. 411.
obductus, par. *brought over*, G. i. 116.
 or *spread over*, Æ. ii. 604.
hidden, *covered*, *concealed*, Æ. x.
 64.
obeo, v. 4. *I go to*,
go round, Æ. vi. 167.
surround, *cover*, Æ. viii. 553. x.
 483.
survey, *go over*, *view*, Æ. x. 447.
 — *ride round*, Æ. xii. 478.
travel, *wander over*, Æ. vi. 801.
obesus, par. *fut*, *fleshy*, G. iii. 80.
swelling, G. iii. 497.
ob-ex, *icis*, m. (f.) *what stops the way*,
hinders the passage of any thing.
an obstacle, (dam, sea-wall, G. ii.
 479.) Æ. x. 377.
a fence, G. iv. 422.
a bolt, *bar*, (gate,) Æ. viii. 227. xi.
 890.
objecto, v. 1. (I throw)
expose (by way of defence,) *risk*, G.
 iv. 218.
 or *hazard*, Æ. ii. 751. xii. 230.
dip, *dash under*, *plunge*, G. i. 388.
objectus, par. *thrown to*, Æ. vi. 422.
opposed, Æ. xii. 377.
opposite, Æ. iii. 534.
lying in the way, G. iv. 505.
 or *opposing*, G. iii. 253.
object-us, *us*, m. *a placing against*,
opposite situation, Æ. i. 160.
ob-iens, *eantis*, par. *encompassing*,
surrounding.
objiciendus, par. *to be upbraided*,
trumped up,
thrown in one's teeth, E. iii. 7.
objicio, v. 3. *I throw to*, Æ. vi. 421.
oppose, Æ. ix. 379. xii. 372.
 or *place against* (by way of defence,)
 Æ. ii. 444.
shut, *bar against*, Æ. ix. 45.
throw into, (raise,) Æ. vii. 480.
expose, Æ. iv. 549. viii. 145. x. 90.

objicior, v. 3. *I am presented to view*,
show myself, *appear*, Æ. v. 521.
 or *brought to view*, *laid before*, Æ.
 ii. 200.
obitus, par. *undergone*, *past*,
mortè obitâ, *after death*, Æ. x.
 641.
obit-us, *us*, m. *a going down*, *seating*,
 G. i. 257.
 an *exit*, Æ. iv. 691.
 or *death*, Æ. xii. 501.
oblatus, par. *brought to*, — *before*,
offered, *proposed*, Æ. xii. 109.
coming up, Æ. ii. 340.
appearing, Æ. i. 450.
oblimo, v. 1. *I stop*,
shut up (make dull,) G. iii. 136.
obliquo, v. 1. *I turn sideways*,
 — *oblique to*, *veer*, Æ. v. 16.
obliquus, adj. *oblique*, *sideway*,
slanting, G. iv. 298.
 or *sly*, Æ. xi. 337.
situated obliquely, G. i. 239.
transverse, *lying across*, Æ. v. 274.
cross-grained, Æ. xi. 337.
in obliquum, *athwart*, *across*, G. i.
 88.
oblitus, par. *having forgot*, Æ. iv. 528.
forgotten, Æ. ix. 53.
mindless, *regardless*, G. iii. 239. Æ.
 v. 703.
 or *heedless*, Æ. iv. 221.
forgetful, G. iii. 215. Æ. iii. 174.
 ix. 225.
unmindful, Æ. v. 334. xi. 866.
unconcerned for, Æ. iv. 267.
having lost, G. ii. 59.
obliscor, v. 3. *I forget*, *lose remem-*
brance of, Æ. ii. 148.
 or *am forgetful*, Æ. iii. 629.
oblivi-um, i, n. *forgetfulness*, *oblivion*.
obloquor, v. 3. *I sing*, Æ. vi. 646.
obluctor, v. 1. *I strive against*, *press*
against,
with all my force, Æ. iii. 38.
obmutesco, v. 3. *I become dumb*,
am struck dumb, *speechless*, Æ. iv.
 279.
am silent, *hold my peace*, Æ. vi.
 155.
obnitor, *I bear up against*, Æ. v. 21.
obnixus, par. *thrusting*,
pushing against, Æ. iv. 406. x. 725.
 or *bitting against*, (struggling,) G.
 iii. 222. 233. Æ. xii. 105. 721.
contending, Æ. x. 359.
 or *obstinate*, *intent*, *fixed*, Æ. iv.
 332.
 — *resolute*, G. iv. 84.
striking, *dashing against*, Æ. v.
 206.
obnoxius, adj. *bound*, *obliged*, *behold-*
en to, G. i. 396.
 or *indebted*, *subject to*, G. ii. 439.
obnubo, v. 3. *I veil*, *cover*, Æ. xi. 77.
obortus, par. *rising*, *gushing out*, Æ.
 iii. 492. &c.
obruo, v. 3. *I cover over*,
overwhelm, Æ. i. 69. xi. 162.
demolish, *destroy*, Æ. v. 692.
sink, *drown*, Æ. vi. 336.
 — *bury*, G. ii. 24.
obruor, v. 3. *I am covered*,
overwhelmed, Æ. ii. 411. ix. 808.
overmatched, *overpowered*, Æ. ii.
 424.
obrutus, par. *overwhelmed*, Æ. x. 808.
obscenus, adj. *obscene*,
nasty, *filthy*, G. i. 471. Æ. iii. 241.
 262. (wretched, 367.) vii. 417.
putrid, Æ. iv. 454.
inauspicious, *ill-boding*, G. i. 471.
 Æ. xii. 876.
obscurior, adj. *more obscure*, *darken-*
ed,
less known, Æ. vii. 205.
obscurus, v. 1. *I darken*, Æ. xii. 253.
obscurus, adj. *obscure*, Æ. ii. 135. v.
 302.
 or *dark*, G. i. 423. Æ. ii. 420. 480.
 iv. 461. vi. 268. ix. 87. 244. (con-

densed, Æ. i. 411.)
 or *covered with darkness*, Æ. ii. 752.
 iii. 586.
covered, G. iv. 424. with *mist*, Æ. iii.
 522.
black, G. iv. 60.
dusky, G. i. 407. Æ. vi. 453. xii.
 416.
shady, *gloomy*, Æ. vi. 139. ix. 244.
doubtful, *uncertain*, G. i. 229.
hidden, *unknown*, Æ. xi. 343.
obscurum, subst. the *dusk*, G. i. 478.
obscura, subst. pl. n. *darkness*, *obscur-*
ity, *mystery*, Æ. vi. 100.
observ-ans, *antis*, par. *observing*,
taking notice of, Æ. vi. 189. xi.
 726.
finding, G. iv. 513.
observatus, par. *observed*,
marked, Æ. ii. 754.
recollected, *remembered*, Æ. ix. 393.
observo, v. 1. *I respect*, *attend to the*
motions of, *pay sincere obedience*,
reverence, *adore*, G. iv. 212.
obsessus, par. *beset*, *besieged*,
 or *blocked up*, Æ. ii. 441. 802. x.
 120. 286. 605.
 or *guarded*, Æ. xi. 902.
clotted, (clammy,) G. iii. 508.
obsideo, v. 2. *I sit about*, Æ. xii. 183.
beset, (light upon,) Æ. vii. 66. 344.
 or *besiege*, *surround*, Æ. xi. 394.
 or *block up*, Æ. ii. 382.
 or *guard*, Æ. ii. 450. iii. 421.
 or *seize*, *take possession of*, Æ. iii.
 400.
obsido, v. 3. *I beset*, *block up*, Æ. xi.
 516.
invade, *take possession of*, Æ. vii.
 334.
obsidi-o, *onis*, f. *a surrounding*, *in-*
vesting,
 or *siege*, *blockade*, Æ. iii. 52. viii.
 647. ix. 598. x. 26. 109.
obsitus, par. *cover over*,
grown over with, Æ. vii. 790.
full of, *grown in*, *oppressed with*,
 Æ. viii. 507.
obsto, v. 1. *I stand before*, *in the way*,
withstand, *oppose*, Æ. iv. 91. vi.
 438. vii. 58. x. 55.
 or *obstruct*, Æ. xi. 435.
stop, *retard*, G. ii. 482. Æ. xi. 746.
forbid, *hinder*, *debar*, G. ii. 484. Æ.
 iv. 440.
 or *restrain*, Æ. iv. 91.
am obnoxious, Æ. vi. 64.
obstruo, v. 3. *I stop*, (seal) *up*, Æ. iv.
 440.
obstruo, v. 3. *I am stopped up*, (gag-
 ged,) Æ. iv. 301.
obstupo, v. 2. *I am surprised*,
amazed, G. iv. 351.
astonished, Æ. i. 613.
confounded, Æ. xii. 665.
 or *stand aghast*, Æ. ii. 378. 560.
 774. iii. 48. ix. 123.
stand wondering, Æ. xi. 120.
obsun, *I hurt*, *am hurtful*,
damage, G. i. 374. iv. 88.
obtectus, par. *covered*,
shaded, (fenced,) Æ. ii. 300.
obtendo, v. 3. *I spread*,
place between, Æ. x. 82.
obtentus, par. *spread*, *or drawn over*
 G. i. 243.
obtestor, v. 1. *I call to witness*,
appeal, *conjure*, *implore*, Æ. vii.
 576.
 or *beg*, *beseech*, Æ. x. 46. xi. 358.
 xii. 820.
 or *swear*, Æ. ix. 260.
obtexor, v. 3. *I am covered*, *clouded*,
darkened, Æ. xi. 611.
obtortus, par. *wreathed*, Æ. v. 559.
obtranco, v. 1. *I cut off the hands or*
limbs,
stab, G. iii. 374.
 or *kill*, *slay*, Æ. ii. 663. iii. 332. viii.
 491. x. 747. xii. 459.
obtusior, adj. *more blunt*, *insipid*,

- (*pallid*), less vigorous or brisk, G. iii. 135.
- obtusus, par. blunt, G. i. 262. 433.
dim, faint, G. i. 395.
dull, senseless, stupid, Æ. i. 567.
- obtus-us, ūs, m. a looking earnest at any thing,
a fixed posture (of the eyes or countenance in viewing,) Æ. i. 495.
vii. 250. xii. 666.
- obversus, par. turning (turned) this way and that way, Æ. xi. 601.
being turned over-against, full opposite, Æ. ix. 622.
- obverso, v. 3. I turn towards, or against, Æ. vi. 3.
(am situated,) G. ii. 271.
turn about, Æ. iii. 549.
- obvius, adj. obvious,
in one's way, or meeting, G. iv. 24.
Æ. i. 314. x. 390. 552. 662. xi. 408. xii. 298.
to meet, Æ. viii. 111. x. 770.
that offers itself, E. vi. 57.
facing, Æ. xii. 481.
- obnoxius, exposed, Æ. iii. 499. x. 694.
- open, Æ. xii. 540.
- opposing, Æ. x. 328. 734. 877.
adverse, hostile, Æ. vi. 890.
or opposite, Æ. ix. 56.
- ire obvium, to oppose, Æ. xi. 504.
- obumbro, v. 1. I overshadow, shade, G. iv. 20.
darken, Æ. xii. 578.
shield, protect, screen, defend, Æ. xi. 223.
- obuncus, adj. hooked, hooky, crooked, Æ. vi. 597.
- obustus, par. burned at the point, Æ. vii. 506.
i. e. hardened, Æ. xi. 894.
- occas-us, ūs, m. a fall,
or death, Æ. ii. 432.
ruined state, Æ. i. 238.
the going down, setting (of a star,) G. i. 225.
(of the sun) G. i. 402. iii. 336.
the west, Æ. ix. 588. xi. 317.
- occido, v. 3. I fall down, go down, or set, G. i. 218.
fall, perished, am ruined, Æ. xi. 413.
or am destroyed, demolished, Æ. xii. 828.
am killed, slain, Æ. ii. 581. vii. 766.
x. 470. xii. 44. 660.
die, E. iv. 24. Æ. xii. 641.
- occisus, par. being slain, Æ. x. 312.
or slaughtered, Æ. xi. 193. 811.
- occubo, v. 1. I lie dead, Æ. i. 547. x. 706.
- or entombed, Æ. v. 371.
- occulo, v. 3. I cover all over, G. ii. 347.
hide, cover, Æ. xii. 53.
(moor,) Æ. i. 312.
- occulte, adv. secretly privately, (privily) Æ. xii. 418.
- occulto, v. 1. I hide, Æ. viii. 211.
or cover, E. ii. 9.
- occultor, v. 1. I am hidden, concealed, inclosed, Æ. ii. 45.
- occultus, par. hidden,
secret, G. i. 36. iii. 397.
—or private, Æ. iii. 695.
—or intricate, Æ. ix. 383.
—or unperceived, Æ. i. 638.
- occumbo, v. 3. I fall upon,
fall or die, Æ. i. 97. ii. 62. x. 865.
or am slain, Æ. vii. 294.
- occupo, v. 1. I take hold of,
seize, Æ. vii. 446. xi. 424.
seize upon, G. iv. 440. Æ. iv. 499.
vi. 424. 635.
subdue, possess, Æ. vii. 258.
assail, attack, Æ. ix. 770.
strike, Æ. x. 384. 699. xii. 300,
fill, Æ. iii. 294.
- occurr-ens, entis, par. meeting,
appearing, Æ. vi. 696.
- occurro, v. 3. I meet, Æ. iii. 82. passim,
or oppose, charge, attack, Æ. x. 262.
734. xi. 503. 528.
show myself, appear, Æ. iii. 407.
v. 9.
intervene, Æ. i. 682.
accost, answer, Æ. xii. 625.
- occurso, v. 1. I run in the way of,
meet, E. ix. 25.
- ocean-us, i, m. the ocean, the main sea, passim.
- Ocean-us, i, m. (the god) Oceanus, G. iv. 380. 382.
- Oceanid-es, um, pl. f. the daughters of Oceanus, G. iv. 341.
- ocior, adj. more swift, swifter,
more fleet, fleet, Æ. v. 319. viii. 223. x. 243. xii. 733.
- ocius, adv. more, speedily,
with speed, quickly, immediately, Æ. iv. 294. v. 823. viii. 101. 278. 444. 555. ix. 402. x. 786. xii. 681.
or with haste, Æ. xii. 536.
- Ocn-us, i, m. Ocnus, Æ. x. 193.
- ocre-a, æ, f. a boot, greave, cuisses.
- octo, adj. indec. eight.
- ocul-us, i, m. an eye, passim,
view, ken, or sight, E. vi. 57. G. ii. 230. 255. iv. 499. Æ. ii. 531. 740. iv. 278. 329. v. 109. viii. 31. ix. 658. x. 506.
a bud, (gem) G. ii. 73.
- odi, v. defect. I have hated,
hate, Æ. ii. 158.
or abominate, Æ. xii. 431.
hate, or am one's enemy, Æ. iv. 321.
curse, Æ. iii. 452. x. 505.
- odi-um, i, n. hate, hatred, passim,
the object of one's hatred or aversion, E. viii. 33. Æ. i. 361.
spleen, malice, or rage, Æ. i. 668. x. 14. 692.
or spite, Æ. xi. 122.
or resentment, Æ. xii. 938.
- od-or, ōris, m. a smell, savour,
odour, G. i. 56. ii. 132.
(sweet,) E. ii. 55.
or perfume, G. iv. 415.
fragrancy, Æ. i. 403.
scent, G. iii. 251. iv. 49. 264. Æ. vii. 480.
(bad,) Æ. iii. 228.
stench, Æ. xii. 591.
- odoratus, par. smelling,
sweet, Æ. vii. 13.
or sweet-smelling, G. ii. 118. iii. 414.
fragrant, G. iv. 279. Æ. vi. 658.
- odorifer, (us), adj. odoriferous,
sweet, sweet-scented, Æ. xii. 419.
- odorus, adj. of a sweet smell,
quick scented, Æ. iv. 132.
- Oeagrius, adj. Oeagrian, sprung, derived from Oeagrus, Æ. iv. 524.
- Oebali-a, æ, f. Oebalia, (Tarentum) G. iv. 125.
- Oebal-us, i, m. Oebalus, Æ. vii. 734.
- Oecal-i-a, æ, f. Oecalia.
- Oenotrius, adj. of or belonging to Oenotria, Æ. vii. 85.
(Oenotrian,) Æ. i. 532. iii. 165.
- Oestr-us, (os, on,) i, m. a gad-bee, dun-fly, breeze, G. iii. 148.
- Oet-a, æ, f. Oeta, Æ. viii. 29.
- off-a, æ, f. a pudding made of pulse, a cake, Æ. vi. 420.
- offensus, par. struck, dashed against, G. iv. 50.
- offero, v. 3. I bring to, before, offer, Æ. vii. 536.
or present, Æ. ii. 590. (himself,) Æ. x. 552.
show, disclose, Æ. iv. 557. vii. 420. viii. 611.
meet, Æ. ii. 371.
or come in one's way designedly, (present) Æ. iii. 66. Æ. ii. 61.
- oppose, hold forth against, Æ. vi. 291.
expose, Æ. vii. 425.
- offeror, v. 3. I am offered, given, granted, G. iv. 437.
- officio, v. 8. I offend, hurt, am hurtful, (molest.)
- offici-um, i, n. duty, employment, office, Æ. i. 843.
- Oile-us, m. Oileus (son,) Æ. i. 41.
- ole-a, æ, f. the olive-tree, G. i. 18. ii. 38. &c.
olive-berry, or fruit of the olive, G. i. 306.
- oleaginus, adj. of the olive-tree, G. ii. 31.
- Olear-os, (us,) i, m. Olearos, Æ. iii. 126.
- oleast-er, ri, m. a wild olive, G. ii. 182. &c.
- ol-ens, entis, par. smelling,
scenting, G. ii. 134. Æ. xi. 187.
—sweet-scented, E. ii. 48. G. i. 183.
—rank, G. iv. 270.
—strong-scented, E. ii. 11. G. iv. 30.
—noisome, stinking, G. iii. 564.
- ole-um, i, n. oil, G. i. 392. & alibi.
- olim, adv. (time past,) formerly, some time ago, E. ii. 37. viii. 91. Æ. i. 653. vii. 537. xii. 210.
long since ago, Æ. v. 264. 536.
or heretofore, of old times, old, G. ii. 532. Æ. viii. 348. ix. 360. xii. 767.
just now, G. iii. 303.
at the time, G. ii. 403. Æ. viii. 591.
(time to come,) E. x. 34.
hereafter, in after times, long hence, Æ. i. 20. 203. 234. 289. iii. 502. iv. 627. ix. 99. x. 12.
late, G. iv. 433.
sometimes, G. ii. 192. iv. 420. Æ. iii. 541.
or usually, Æ. v. 125.
once, Æ. xi. 758.
at any time, G. ii. 94. 190.
- oliv-a, æ, f. an olive-tree, E. v. 16. &c. (oil, E. v. 68.)
an olive plank, stick, trunk, E. viii. 16.
a crown or chaplet of olive branches, Æ. v. 309. 494. vii. 751.
- olivifer, adj. olive bearing, where many olives grow, Æ. vii. 711.
- oliv-um, i, n. oil of olives, G. ii. 466. Æ. vi. 225.
- olli, dat. sing. pro illi,
him, Æ. v. 10. 284. vi. 321. vii. 458. ix. 740. x. 745. xii. 18. 309. 537.
her, Æ. i. 254. iv. 106. xii. 829.
- nom. pl. they, Æ. v. 197. 580. vii. 505. viii. 94. 594. xi. 120. 236. xii. 788.
- ollis, pl. pro illis, them, Æ. viii. 659.
- ol-or, ōris, m. a swan, E. ix. 36. Æ. xi. 580.
- ol-us, eris, n. pot-herbs, sallad, G. iv. 130.
- olorinus, adj. like a swan, Æ. x. 187.
- Olympiacus, adj. of Olympia, Olympic, G. iii. 49.
- Olymp-us, i, m. the mountain Olympus, G. i. 282.
- olymp-us, i, m. the upper region, Æ. vi. 579.
or sky, G. iii. 223. Æ. vii. 218.
or heaven (s) (seat of gods,) E. v. 56. vi. 86. G. i. 96. 450. iv. 562. Æ. i. 374. ii. 779. iv. 268. 694. v. 533. vi. 536. 782. 834. vii. 558. viii. 280. 319. 535. ix. 84. x. 1. 115. 216. 437. 621. xi. 726. 867. xii. 634. 791.
- om-en, inis, n. an omen, Æ. iii. 361.
sign, token, Æ. i. 346. iv. 662.
or a portent, prodigy, Æ. vii. 535.
—of good luck, G. iv. 316. Æ. iii. 537. vii. 146. ix. 21. x. 250.
—of bad luck, unfortunate, Æ. ii. 190. iii. 36. xi. 589. xii. 72. 854.

- a beginning, Æ. vii. 174. x. 311.
omnigenus, adj. of all sorts, kinds, (denominations,) Æ. viii. 693.
omnino, adv. altogether, wholly, entirely, utterly.
omnipar-ens, entis, adj. which bringeth forth all things, all-bearing, Æ. vi. 595.
omnipot-ens, entis, adj. omnipotent, all-powerful, almighty, (father Jove,) G. ii. 325. Æ. i. 60. ii. 689. iii. 251. iv. 25. 206. v. 687. vi. 592. vii. 141. 770. viii. 398. ix. 625. x. 100. 668. xii. 178. (Juno,) Æ. iv. 693. vii. 428. (father Apollo,) Æ. xi. 790. (olympus, immense heaven,) Æ. x. 1. xii. 791. (fortune,) Æ. viii. 334.
omnipotens, absol. the Almighty, Æ. iv. 220. x. 615.
omnis, adj. all, every, passim, or the whole, Æ. vi. 138. 325. or universal, Æ. i. 236. utmost, G. iii. 229. (both,) Æ. v. 762.
omnes, pl. m. abs. all, all men, Æ. viii. 32. 63. ix. 21. Æ. i. 347. (all the successors,) 729. ii. 1. 40. 66. 130. 235. 523. 565. 670. 743. iii. 4. (all the gods,) 59. iv. 294. 581. v. 71. 139. 268. 308. 406. 540. 556. 570. 616. 830. 833. vi. 175. 618. 624. 665. 667. 754. vii. 55. 154. 276. 825. viii. 278. 444. 689. ix. 192. 293. 370. 493. x. 112. 182. 201. 468. xi. 132. 362. 422. 476. 806. 834. xii. 282. 574. 696. (the rest, Æ. v. 492.)
omnia, pl. n. abs. all, all things, (every thing,) Æ. ii. 62. iii. 61. &c. Æ. ix. 296. x. 359. xi. 311. 400. 824. & alibi.
all means, Æ. xi. 550.
all the parts, G. ii. 289.
all dangers, Æ. i. 509.
all places, Æ. v. 506.
all the world, Æ. vi. 33.
onág-er, ri, m. a wild ass, G. iii. 409.
Omol-e, es, m. Omole, (M.) Æ. vii. 675.
oneratus, par. loaded, filled, Æ. viii. 284. xii. 215.
onero, v. 1. I load, G. i. 274. &c. (cover, xi. 212.)
or pile, heap, Æ. i. 706. v. 101. viii. 180. x. 620.
lade, or put on ship-board, Æ. i. 195. 363.
fill, Æ. x. 868. xi. 574.
or furnish, G. iv. 133. 378.
press, Æ. x. 558.
oppress, Æ. iv. 549.
aggravate, Æ. xi. 342.
onerósus, adj. heavy, weighty, Æ. v. 352. ix. 324.
on-us, eris, n. a burthen, Æ. ii. 723. 729.
or load, G. iv. 167. Æ. i. 434.
or weight, Æ. x. 553.
charge, Æ. xi. 550.
onístus, adj. laden, Æ. i. 289.
Ony't-es, is, m. Onytes, Æ. xii. 514.
opaco, v. 1. I shade, cover, G. ii. 55. darken, Æ. vi. 195.
opacus, adj. shadowing, dusky, or spreading, Æ. vi. 283.
or shady, G. i. 156. Æ. vi. 673. vii. 36. 84. viii. 107.
or gloomy, Æ. vi. 136. 208. viii. 211. xi. 851.
that proceeds from shade, (refreshing,) Æ. i. 53.
dark, Æ. iii. 619. viii. 658. x. 161.
thick, Æ. iv. 123. xi. 905.
covered with clouds, Æ. iii. 508.
opaca, pl. n. subst. (gloom, darkness,) gloomy, Æ. ii. 725. vi. 633.
oper-a, æ, f. work, labour, (duty, business,) Æ. vii. 332.
operátus, par. working, labouring
 employing or applying myself, Æ. iii. 136.
sacrificing, G. i. 339.
operio, v. 4. I cover, Æ. xi. 680.
darken, obscure, Æ. iv. 352.
opértus, par. secret, hidden, G. i. 465.
opérta, pl. n. the secret (subterraneous) regions, Æ. vi. 140.
op-es, um, pl. f. riches, G. ii. 468. Æ. viii. 364.
or wealth, G. ii. 507. iv. 132. Æ. i. 14. 364. ii. 22. iv. 75. v. 268. viii. 317. xi. 398.
aid, assistance, Æ. v. 41. viii. 171. (skill,) xii. 427.
power, force, Æ. ix. 532. x. 154. 609.
or strength, Æ. xi. 419. xii. 552.
greatness, dominion, empire, realm, Æ. ii. 4. 603. iii. 53.
arms, provisions, (all kinds of necessities, conveniences,) Æ. i. 571. ii. 799.
Ophélt-es, is, m. Opheltus, Æ. ix. 201.
opimus, adj. fruitful, fertile, or rich, Æ. i. 621.
or magnificent, Æ. vi. 855. x. 449.
or fat, (delicious,) Æ. iii. 224.
opima, pl. n. fruitful, fertile fields, Æ. ii. 782.
Op-is is, f. Opis. (nymph,) G. iv. 343. Æ. xi. 532. 836. 867.
opis, gen. opem, acc. ope, abl. power, might, Æ. i. 601. viii. 685.
aid, help, assistance, (skill,) G. ii. 428. Æ. ii. 803. viii. 377. xii. 780.
opórtet, v. imp. it behoveth, it is fit, meet, proper, Æ. vi. 5.
operi-ens, entis, par. waiting for, Æ. i. 454.
or expecting, Æ. x. 771.
oppeto, v. 3. I undergo, fall, am slain, Æ. ix. 654. xi. 268. xii. 640.
or die, Æ. i. 96. xii. 543.
oppid-um, i, n. a (walled) town, city, G. ii. 156. &c.
a hive, cell, G. iv. 173.
oppóno, v. 3. I put opposite to or before, G. iv. 280.
build over-against, opposite, G. iii. 302.
oppose or place against, Æ. v. 535. ix. 469.
(draw up,) Æ. x. 239.
oppose to, Æ. vii. 300. xii. 874.
expose, Æ. ii. 127. xi. 115.
opportúnus, adj. fit, convenient, commodious, Æ. viii. 235. ix. 531.
agreeable, proper, G. iv. 129.
oppositus, par. opposite, put, placed against, Æ. xii. 292.
opposing, G. iii. 373. Æ. ii. 497.
or resisting, withstanding, adverse, fighting against, Æ. ii. 338. x. 428.
lying between, G. iii. 213.
oppréssus, par. oppressed, overwhelmed, overpowered, Æ. i. 129.
surprised, taken, Æ. ix. 397.
opt-ans, antis, par. wishing, desiring, Æ. viii. 200. ix. 6.
optátó, adv. as one could wish, according to one's desire, (seasonably,) Æ. x. 405.
optátus, par. wished, longed for, Æ. iii. 152. 509. 530. iv. 619. v. 201.
or welcome, Æ. i. 172.
wished for, Æ. vi. 203. vii. 303. viii. 405.
beloved, Æ. xi. 270.
optimus, adj. best, G. ii. 204. passim, most brave, Æ. x. 402. 791.
most expert, Æ. ix. 40.
fondest, Æ. x. 557.
propitious, (mother,) Æ. xii. 777.
opto, v. 1. I wish, Æ. iv. 24.
desire, G. i. 42. Æ. ii. 636. v. 29. 813. vii. 273.
wish for, Æ. x. 503. xi. 57. 582. xii. 892.
long, Æ. iv. 159.
long for, Æ. ii. 655. x. 279.
hope, Æ. iii. 498.
ask, Æ. vii. 260.
pray for, G. i. 100.
prefer, choose, Æ. viii. 503. (design for,) Æ. i. 570.
choose out for, Æ. iii. 109.
will to be done, Æ. i. 76.
have the will, Æ. vi. 501.
oppugno, v. 1. I fight against, besiege, Æ. v. 459.
opulenti-a, æ, f. opulence, wealth, riches, Æ. vii. 262.
opuléntus, adj. opulent, powerful, mighty, Æ. viii. 475.
enriched, filled with, Æ. i. 447.
op-us, eris, n. work, Æ. i. 436. & passim,
any thing done by art, workmanship, Æ. iii. 37.
labour, G. i. 277. ii. 155. iii. 519. Æ. xi. 228.
or fatigue, Æ. viii. 510. 960.
pains, toil, G. ii. 472. iv. 184. Æ. vi. 183. viii. 516.
or difficulty, Æ. vi. 129.
or task, Æ. vii. 332. x. 469.
an enterprise, Æ. iii. 20.
the office, part, Æ. x. 469.
a workman, artificer, G. ii. 155.
opus est, I have need, do require, Æ. vi. 261. ix. 149.
or-a, æ, f. a coast, shore, G. ii. 44. & passim,
a border, Æ. iii. 396.
—a country region, G. ii. 225. iii. 195. Æ. ii. 282. v. 703. vii. 270. 564. 647. viii. 51. 123. x. 164. 198. xi. 269. 281.
—extremity, edge, Æ. x. 477. 588. xii. 381. 924.
world, Æ. ii. 91. iii. 97.
compass, extent, Æ. ix. 528.
a cranny, air or vent-hole, the side or edges of a bee-hive, G. iv. 39. 188.
oracul-um, i, n. an oracle, G. ii. 16. &c.
(place,) Æ. vii. 81.
an answer of it, G. iv. 449. Æ. iii. 456.
decree of the gods, divine command, Æ. viii. 191.
oránda, ger. of praying, supplicating, G. iv. 537.
orándo, ger. by praying, intreating, G. iv. 399.
orándus, to be prayed unto, (reconciled,) Æ. ii. 232.
or-ans, antis, par. desiring, intreating, Æ. xi. 697.
imploing, suing for, Æ. i. 519. x. 536. 554. 599.
—begging, Æ. xi. 885. xii. 294.
praying, supplicating, Æ. iv. 219. vi. 116. 313. ix. 24. xi. 797.
speaking, Æ. iv. 446.
orát-or, óris, m. (a speaker,) ambassador, Æ. vii. 153. viii. 505. xi. 100. 331.
orb-is, is, m. an orb, G. i. 337. 442. 459. Æ. v. 534.
or circle, Æ. viii. 674. xii. 481.
round, Æ. viii. 448. xii. 763.
—(of time,) Æ. vi. 745.
revolution (of a year,) Æ. v. 46.
or a year, Æ. i. 269.
circuit, course, Æ. iii. 512.
—going about, Æ. x. 885.
—circulation, G. ii. 401.
a border, circumference, Æ. ii. 227. vii. 114. x. 243. 546. (shield, 783.) xii. 925.
a ring, Æ. xi. 694.
wheel, G. iii. 173. 361. (iv. 484.)
wreath, (spire of a serpent,) G. iii. 424. Æ. ii. 204.
winding, turning. mazes, Æ. xli.

743.
a part or region of the globe, G. ii. 114. iv. 426. Æ. vii. 224.
globe, Æ. iii. 41. G. i. 26. 62. 209. 231. ii. 123. 153. 339. Æ. i. 531. 457.
(ball, cluster,) G. iv. 79.
or world, E. i. 67. iv. 17. viii. 9. G. i. 505. 511. Æ. i. 233. 602. iv. 119. 231. v. 65. vii. 258. xi. 257. xii. 708.
orbit-a, æ, f. the track, channel, rut, path.
orbis, adj. destitute, deprived, bereaved of, Æ. xi. 216.
orch-as, (is,) adis, (atis,) f. a kind of large olive, G. ii. 80.
Orc-us, i, m. Pluto, Dis, the god of the infernals, G. i. 275.
the shades below, the state of the dead, hell, G. iv. 502. Æ. iv. 242. 699. ix. 527. 735.
or the place, receptacle of the dead, Æ. ii. 398. vi. 273. viii. 296.
ordior, v. 4. I begin to speak, Æ. ii. 2. (reply,) Æ. i. 525. vi. 125. 562. speak, Æ. xii. 806.
ord-o, inis, m. an order, passim, or series, G. i. 276. 425. Æ. iii. 376. 447. v. 707. vi. 482. vii. 44.
or round, E. iv. 5.
row, E. i. 74. G. ii. 277. Æ. ii. 766.
or train, Æ. i. 395. 703. xi. 144.
procession, Æ. vi. 754. xi. 79. 94.
rank, Æ. v. 773. vii. 152. 276. viii. 722.
or turn, E. vii. 20. G. iv. 376.
a bank of oars, Æ. v. 120. 271.
manner, state, Æ. ii. 102.
ordine, orderly, Æ. iii. 548. v. 102.
ex ordine, without intermission, continually, G. iii. 541. iv. 507.
Oread-es, um, pl. f. the Oreades, (nymphs of the hills,) Æ. i. 500.
Orest-es, is, m. Orestes, Æ. iv. 471.
Orgi-a, ñrum, n. pl. Orgies, sacred rites or feasts of Bacchus, G. iv. 521. &c.
orichalc-um, i, n. (mountain) brass, Æ. xii. 87.
Oricum, adj. of Oricum or Epirus, Æ. x. 136.
ori-ens, ñtis, par. rising, Æ. vii. 138. viii. 68.
springing, being born, Æ. vii. 51.
ori-ens, ñtis, m. the east, east country, Æ. i. 289. viii. 687.
the rising sun, (morning,) G. i. 250. Æ. v. 42. 739.
orig-o, inis, f. beginning, or origin, E. vi. 72. (childhood,) G. ii. 336. iv. 286. Æ. vi. 730. vii. 181. 371. x. 179.
or source, original, Æ. i. 372. 753.
birth, G. iii. 48.
the first breed, G. iii. 122. 473.
(the first) stock, Æ. i. 286. x. 613.
or first founder of a family, Æ. i. 642. xii. 166.
Ori-on, ñnis, m. Orion, Æ. x. 763.
the star Orion, Æ. i. 535. iii. 517. iv. 52. vii. 719.
orior, v. 3. I rise, appear, Æ. ii. 680.
break out, begin, Æ. ii. 411. xi. 885.
spring from, am born, Æ. iii. 167. vii. 240.
grow, Æ. ix. 92.
Orithyi-a, æ, f. Orithyia.
ornat-us, ñs, m. headress, attire Æ. i. 650. vii. 74.
ornatus, par. adorned, decked, crowned, E. vi. 68. G. iii. 21.
Ornit-us, i, m. Ornitus, Æ. xi. 677.
orno, v. 1. I adorn, deck, Æ. x. 638.
or instruct, Æ. xii. 344.
or improve, G. iv. 119.
crown (with,) E. vii. 25. Æ. vii. 488.
ornor, v. 1. I am adorned, crowned, G. iv. 276.
orn-us, i, f. a wild, (mountain) ash, E. vi. 71. &c.
(an oak,) Æ. x. 766.
oro, v. 1. I (deliver an oration,) make a suit, Æ. iv. 437.
sue for, Æ. x. 80. xi. 414.
plead, Æ. vi. 849.
or defend a cause, Æ. x. 86.
desire, Æ. ix. 231. xi. 111.
wish, Æ. xi. 442.
wish for, Æ. iv. 451.
crave, Æ. iv. 319. 431. 435.
beg, beseech, Æ. v. 617. vi. 364. ix. 284. 290. xii. 60. 680.
entreat, supplicate, E. ii. 43. Æ. ii. 143. iv. 205. v. 736. xi. 358. xii. 938.
or pray, Æ. vi. 124.
or implore, Æ. i. 525. vi. 76. 92. 106. viii. 577. x. 61. 903. 905.
Oród-es, is, m. Orodés.
Orónt-es, is, m. Orontes, Æ. vi. 334.
Orónt-eus, ei, m. Oronteus, Æ. i. 220.
oror, v. 1. I am entreated, supplicated, Æ. x. 623.
Orph-eus, ei, m. Orpheus.
ors-a, ñrum, pl. n. an undertaking, design, purpose, Æ. x. 632.
speech, Æ. xi. 124.
words, Æ. vii. 435.
Ors-es, is, m. Orses, Æ. x. 748.
Orsiloch-us, i, m. Orsilochus, Æ. xi. 636.
orsus, par. having begun, Æ. vii. 386.
having spoke, Æ. ix. 656.
ortus, par. risen, G. iii. 156. Æ. vii. 149. xii. 114.
sprung from, descended, Æ. i. 626.
born, Æ. vii. 206.
ort-us, ñs, m. the rising of the sun, G. i. 441. Æ. iv. 118. vi. 255.
of the moon, G. i. 432.
of stars, E. ix. 46.
of constellations, G. i. 257.
of wind, G. iii. 277.
the dawning of the morn, G. iv. 544. 552.
Ortygi-a, æ, f. Ortygia, Delos, Æ. iii. 124.
Ortygi-us, i, m. Ortygius, Æ. ix. 573.
os, oris, n. a mouth, G. ii. 43. passim,
of a bee, G. iv. 201.
of a snake, Æ. ii. 211. xi. 754.
or of any creature,—a snout, G. i. 399.
or muzzle, G. iii. 399.
bill, beak, G. iv. 17.
mouth or palate, G. iv. 92.
—of a river, passage, channel, G. iv. 292. Æ. i. 245. iii. 699.
or lip, Æ. i. 737. vi. 155.
or orifice, G. iii. 454.
head, G. iii. 188. Æ. iii. 425. viii. 197. ix. 471. xii. 373.
face, G. i. 430. iv. 232. 477. Æ. iv. 499. 659. 673. vi. 508. 495. 496. 688. 699. vii. 574. ix. (or chin, 181.) 251. x. 415. 790. xi. 39. 86. 698. (cheeks, 89. 819.) xii. 66. 300. 652. 871.
look, aspect, countenance, mien, G. iv. 92. Æ. ii. 1. iii. 490. iv. 11. 150. 329. vii. 250. viii. 152. 520. 669. ix. 646. xi. 121. xii. 656.
—or semblance, Æ. i. 315.
—front, Æ. v. 477. 576.
appearance, (shape, G. iv. 460.) Æ. viii. 591. xii. 335.
presence, Æ. i. 95. ii. 531. 663. v. 540. 369. 553. vi. 108.
or view, sight, Æ. vi. 191. xi. 837. or eyes, Æ. ii. 681. vi. 604. viii. 229. xi. 233. xii. 82.
visage, Æ. iii. 218. x. 821. 822. xii. 69. 365.
form, Æ. iv. 511.
or shape, figure, Æ. i. 589. 658. iii. 174. vii. 328.
vizard, mask, G. ii. 337.
image, statue, Æ. iv. 62.
speech, Æ. vii. 194.
or tongue, language, G. iv. 444. Æ. ii. 423. xii. 837.
or voice, Æ. v. 71. vi. 186. xii. 692. (verse), G. iii. 294.
or talk, discourse, G. iii. 9.
consent, Æ. xi. 132.
entrance, door, Æ. vi. 53.
a breach, gap, hole, Æ. ii. 482.
os, ossis, n. a bone, passim,
the vital parts, G. iii. 272.
or seat of love, G. iii. 258. Æ. i. 6. 660. iv. 101. viii. 390.
—of grief, Æ. v. 172. ix. 66.
—of fear, Æ. vi. 55. xii. 448.
—of nakedness, Æ. vii. 355.
relics, Æ. iv. 625.
Osc-i, ñrum, pl. m. the Oscians, Æ. vii. 730.
Oscil-um, i, n. a little image of Bacchus, (a mask,) G. ii. 389.
oscul-um, i, n. (a little) mouth, G. ii. 523.
or the lip, Æ. i. 256.
or kiss, Æ. i. 687. ii. 290. xii. 434.
Osini-us, i, m. Osinius, Æ. x. 655.
Osir-is, is, (idis,) m. Osiris, Æ. xii. 458.
Oss-a, æ, f. Ossa, (M.) G. i. 281.
ostendo, v. 3. I show, (afford,) G. ii. 166. & passim,
disclose, open, G. iv. 544.
discover, G. ii. 253. Æ. vi. 188.
declare, point out, give, Æ. i. 206.
open, expose to, G. ii. 261.
ostendor, v. 3. I am shown,
exposed to sight, Æ. viii. 264.
ostent-ans, ñtis, par. showing, Æ. v. 521.
tossing (aloft,) Æ. v. 567.
ostento, v. 1. I show, Æ. v. 550. &c.
expose to view, Æ. v. 357.
display, Æ. iv. 75.
point to,—out, Æ. vi. 678. viii. 477.
make appear, Æ. iii. 702.
osti-a, ñrum, pl. n. the mouth (of a river,) channel, Æ. i. 14. 400. iii. 638.
of Nile, Æ. vi. 800.
a haven, haven's mouth, Æ. v. 281.
osti-um, i, n. a door,
gate, G. iv. 467. Æ. vi. 31. viii. 667.
or entrance, Æ. vi. 43. 109.
ostrifer, adj. breeding (plentiful of) oysters, G. i. 207.
ostr-um, i, n. (the purple fish.)
purple colour, Æ. v. 112. 133. xi. 72. xii. 67.
purple, (purple garments,) G. ii. 17. Æ. i. 639. vii. 814. xi. 772. xii. 126.
purple carpets, beds, G. ii. 506. Æ. x. 700.
—favours, Æ. x. 721.
—coverings, (trappings for horses,) Æ. iv. 134. vii. 277.
oti-um, i, n. rest, ease, G. ii. 468. iii. 377.
or retired life, G. iv. 564.
or living at ease, E. i. 6.
or quiet, E. v. 61.
leisure time, Æ. iv. 271.
peace, Æ. vi. 813.
Othr-ys, yos, m. Othrys, (M.) Æ. vii. 675.
Otriad-es, æ, m. nom. patro. the son of Otreus.
ov-ans, ñtis, par. triumphing, triumphant, Æ. ix. 203. xi. 758.
or exulting, Æ. v. 331. 563. vi. 589. x. 690. xi. 13. xii. 479.
or shouting, Æ. iv. 543. ix. 71.
joyous, joyful, rejoicing, G. i. 346. 424. Æ. iii. 189. 544. iv. 577.
prevailing, (triumphant,) Æ. x. 462.
ovil-e, is, n. a sheep fold,
a sheepcote, G. iii. 537. &c.
or flock, E. i. 8.
ov-is, is, f. a sheep, ewe, passim,
a dam, E. ii. 42.

ovo, v. 1. *I triumph, (appear pleased)* Æ. x. 500.

ov-um, i. n. *on egg*, G. i. 379. iii. 438.

P

PABUL-UM, i. n. *food for beasts, (browse)*, G. iii. 321.

or *birds*, Æ. xii. 475.

nourishment for bees, honey, G. iv. 244. 266. 280.

or *materials for making honey*, G. iv. 9.

pasturage, pasture, E. i. 50. G. iii. 385. 481. 548. Æ. i. 473.

nutriment, G. i. 86. ii. 436.

pacatus, par. *freed from war, (in peace)*, E. iv. 17.

Pachy-n-us, i. m. *Pachynus, (promontory)*.

pacifer, adj. *signifying, belonging to peace*, Æ. viii. 116.

paciscor, v. 3. *I bargain, agree, stake down, exchange*, Æ. v. 230. xii. 49.

Pactol-us, i. m. *Pactolus. (R.)* Æ. x. 142.

fact-um, i. n. *means, manner*, G. ii. 243.

factus, par. *agreed upon*, G. iv. 158.

to be (*ratified*) *binding*, Æ. iv. 99.

plighted, Æ. x. 694.

or *betrothed*, Æ. x. 722.

fact-æ, ærum, pl. f. (*virgins*) *brides (promised in marriage)*, Æ. x. 79.

Pad-us, i. m. *the (R.) Po*, Æ. ix. 680.

Padus-a, æ, m. *Padusa, an arm of the Po*, Æ. xi. 457.

Pæ-an, anis, m. *Pean, a name of Apollo, songs in praise of him, or all the gods*, Æ. vi. 657.

a *shout of victory*, Æ. x. 733.

Pæonius, adj. *Pæonian, of Pæon, of physicians*, Æ. xii. 401.

medicinal, Æ. vii. 769.

Pæst-um, i. n. *Pæstum. (T.)* G. iv. 119.

pagin-a, æ, f. *a page of a book, a title of writing*, E. vi. 12.

pag-us, i. m. *a village (district), country town*, G. ii. 382.

Pala'm-on, onis, m. *Pakemon*.

pala'str-a, æ, f. *a place of wrestling, wrestling*, G. ii. 531.

or *exercise, sport*, Æ. iii. 281. vi. 642.

palam, adv. *openly*, Æ. ix. 153.

plainly, Æ. vii. 423.

Palaméd-s, is, m. *Palamedes*, Æ. ii. 82.

pal-ans, antis, par. *wandering*, Æ. ix. 21.

straggling, scattered, put to flight, Æ. v. 265. ix. 780. x. 674. xi. 734. xii. 615.

flying different ways, Æ. xii. 733.

Palatinus, adj. *Palatine, inhabiting mount Palatine*, Æ. ix. 9.

palati-um, i. n. *a palace, a great building*, G. i. 499.

palai-um, i. n. *the palate, (roof of the mouth)*, G. iii. 338.

pale-a, æ, f. *chaff*.

paleari-a, um, pl. n. *the dew-lap of a beast*, G. iii. 53.

Pales, is, f. *the goddess of the shepherds, (pasturage)*.

Palic-i, ñrum, pl. m. *the Palici (the name of an altar dedicated to the two sons of Jupiter, of that name)*, Æ. ix. 585.

Palinur-us, i. m. *Palinurus*.

palitir-us, i. m. *a thistle, (thorn)*, E. v. 39.

pall-a, æ, f. *a robe, or gown*, Æ. i. 648. 711. vi. 555. xi. 376.

or *mantle*, Æ. viii. 702.

Palladi-um, i. n. *the Palladium, the*

image (wooden) of Pallas.

Palladius, adj. (*belonging to*) *found out by Pallas*, G. ii. 181.

Pallanté(i)-um, i. n. *Pallanteum, the Palatine, (M.)*, Æ. viii. 54. 341.

Pallanteus, adj. *of Pallantium*, Æ. ix. 196. 241.

Pall-as, adis, f. *Pallas, Minerva, passion*,

put for the olive tree, Æ. vii. 154.

Pall-as, antis, m. *Pallas*, Æ. viii. 51. &c.

Pallén-e, es, f. *Pallene*, G. iv. 391.

pall-ens, entis, par. *pallid, looking pale*, G. i. 477. Æ. vi. 480. viii. 709. x. 822.

or *gloomy, hazy*, G. iii. 357. Æ. iv. 26. 243.

causing paleness, (pale), Æ. vi. 275.

whitish, of a pale hue, E. ii. 47. iii. 39. v. 16. G. iv. 124.

(*dry or*) *turned pale in the stomach*, E. vi. 54.

pallidus, adj. *pallid, pale, wan*, G. i. 446. &c.

looking pale, Æ. iv. 644. x. 761.

(*meagre, gristly*), G. i. 276.

pall-or, ñris, m. *paleness*.

palm-a, æ, f. *the palm of the hand*, Æ. viii. 69.

or *the hand*, E. iii. 99. G. iv. 498.

Æ. i. 93. 481. ii. 153. 406. 688. iii. 263. v. 233. 256. 364. 425. 686. vi. 685. vii. 503. ix. 16. x. 596. 845. xi. 574. xii. 936.

the palm or date tree, G. ii. 67. iv. 20.

a chaplet or crown of (a branch of) palm, Æ. v. 111. vii. 655.

victory, G. iii. 49. 102. Æ. v. 70. 346. 349. 380. 472. 519.

(*glory*), G. iii. 12.

prime victory, (victor), G. i. 59.

victor, Æ. v. 339.

palm-es, itis, m. *a shoot or branch of a vine*,

a tendril, E. vii. 48. G. ii. 364.

a vine, G. ii. 90.

palmósus, adj. *full of palm trees, (palmy)*, E. iii. 705.

palmul-a, æ, f. *the broad part of an ear,*

(*the feather*), Æ. v. 163.

Palm-us, i. m. *Palmus*, Æ. x. 697.

palumb-es, is, (m. & f.) *a wood pigeon, ring-dove*.

pal-us, ñdis, f. *a moor, marsh, fen*, E. i. 49. G. ii. 110. Æ. x. 709.

pool, pond, G. i. 113. 363. iii. 452. Æ. viii. 88.

or (*deep*) *water*, G. iv. 43. Æ. vi. 414.

lake, G. iv. 479. 503. Æ. vi. 107. 323. 369. 438. vii. 702. 801. xii. 745.

palust-er, (ris), adj. (*moorish, fenmy*),

growing in moors, fens, G. iii. 175.

pampineus, adj. *full of vine leaves*,

E. vii. 58.

covered or made with vine leaves, (viny), Æ. vi. 804. vii. 396.

adorned, flourishing with vines, G. ii. 5.

pampin-us, i. m. *a shoot, tendril of a vine, (vine)*, G. ii. 333.

a vine leaf, G. i. 448.

Pan, Panos, m. (*the god*) *Pan*.

panacé-a, æ, f. *panacea, panax, all-heal*,

wound-wort, Æ. xii. 419.

Panchæ-us, adj. *of Panchaia, Panchæan*, G. iv. 379.

Panchai-a, æ, f. *Panchaia*, G. ii. 139.

Pandar-us, i. m. *Pandarus*.

pand-ens, entis, par. *opening wide*

pando, v. 3. *I open*, Æ. vii. 641. x. 163.

or *ope, set open*, Æ. vi. 109. 525. xii. 584.

or *expand*, G. iv. 28.

or *unfold, spread*, Æ. iii. 520.

spread, stretch, G. i. 398. Æ. vi. 282.

lay open, level, break down, Æ. ii. 234.

show, Æ. xii. 626.

disclose, unfold, Æ. iii. 252. 479.

—*manifest*, G. ii. 258.

—*or reveal*, Æ. vi. 267.

unfold, G. iv. 284.

or *tell*, Æ. iii. 179.

explain, Æ. vi. 723.

pandor, v. 3. *I am opened, oped, set open*, Æ. ii. 27. vi. 574. viii. 262.

or *unfolded*, Æ. x. 1.

I lie open, (am vacant), G. i. 34.

am shown, Æ. vi. 97.

expanded, exposed, Æ. vi. 740.

pandus, adj. *crooked, bending inward in the middle*, G. ii. 194. 445.

Pangæ-a, ñrum, pl. n. (-us, i, sing. m.) *Pangæus*, G. iv. 462.

pango, v. 3. *I strike, contract, make agreement*, Æ. x. 902.

agreet, Æ. xii. 12.

appoint, Æ. xi. 183.

attempt, Æ. viii. 144.

Panopé-a, æ, f. *Panopéa, one of the Nereids*.

Panop-es, is, m. *Panopes*, Æ. v. 300.

Pahtagi-as, æ, m. *the (R.) Pantagias*.

panthér-a, æ, f. *a panther*,

Panth-eus, (us) eos, (i) m. *Pantheus*.

papill-a, æ, f. *the nipple, teat, pap, (breast)*, Æ. xi. 803. 863.

papav-er, eris, n. *a poppy, passim, poppy juice*, Æ. iv. 486.

Paphius, adj. *of Paphos, Paphian, dedicated to Venus*, G. ii. 64.

Paph-os, i, f. *Paphos*.

papul-a, æ, f. *a kind of reddish pimple, carbuncle, welt*, G. iii. 564.

par, paris, adj. *even in number, equal*, Æ. vi. 159. 826. xi. 710.

—*like*, G. i. 429. iv. 99. Æ. ii. 794. vi. 184. 702. xi. 439. 520. xii. 190. 344. 847.

—*or the same*, Æ. x. 741. *of the same sort or kind*, Æ. ix. 655.

—*even or equal poised*, Æ. iv. 252. v. 657. ix. 14.

—*joint, (equal power)*, Æ. iv. 102. vii. 256.

—*in ability*, Æ. vii. 5.

—*in force*, Æ. xi. 422.

—*in age*, Æ. i. 705. xi. 174.

—*or stature*, Æ. v. 562. 580.

—*in distance, (correspondent)*, Æ. v. 90.

—*in length or size*, G. i. 208. Æ. v. 657. x. 687.

of equal weight, Æ. v. 425.

of the same rate, Æ. v. 114.

equally divided, distinguished, G. i. 258.

pares, pl. m. *pairs, equal matches*, G. iii. 169.

parátus, par. *ready, prepared*, Æ. i. 557. ii. 334. v. 108. 548. 578. ix. 158.

qualified, E. vii. 5. Æ. ii. 61.

got ready, Æ. iv. 555.

ready furnished, provided, Æ. ii. 799. vi. 604.

ready bent, Æ. v. 513.

ready laid, Æ. x. 654.

laid, planned out, Æ. iv. 75.

designed, Æ. vii. 97.

pare-æ, ærum, pl. f. *the fates or destinies, passim*.

parcéndum, ger. *to be spared*, G. ii. 363.

parcius, adv. *more sparingly, more cautiously,*

with less freedom, E. iii. 7.

parco, v. 3. *I spare*, G. iv. 239. Æ. vii. 115.

or *use moderately*, Æ. viii. 317.

- save, Æ. i. 526. (reserve,) x. 532.*
abstain, forbear, desist from, refrain, G. ii. 339. Æ. i. 257. ii. 534. iii. 41. 42. vi. 834. ix. 656. xii. 693.
or yield to, Æ. x. 880.
leave off, cease, E. viii. 109.
spare, forgive, Æ. vi. 62. 853.
beware, take heed, E. iii. 94.
parcus, adj. frugal, thrifty, parsimonious, G. i. 4.
little moderate, scanty, G. iii. 403.
par-ens, entis, par. obeying, obedient, Æ. i. 695. xi. 242.
par-ens, entis, c. a parent, G. ii. 173. Æ. iv. 173.
or father or mother, Æ. vi. 609. vii. 140. x. 392. 597. 827. xi. 887.
a father, sire, E. iv. 26. G. iii. 36. Æ. i. 75. 646. ii. 138. 299. 596. iii. 53. 169. 469. iv. 599. v. 47. 55. 80. 95. 722. 747. vi. 687. vii. 43. viii. 122. 155. ix. 261. x. 443. 507. 616. 840. xi. 45. 152. 216. xii. 43. 90. 346. 395. 932.
a mother, G. iv. 320. (Venus,) Æ. ii. 591. 605. 664. iii. 341. iv. 365. vi. 197. viii. 531. 729. ix. 84. 90. 289.
(Cybele,) Æ. x. 252.
a breeder, G. iii. 101.
a founder of a family, Æ. iii. 180.
or ancestor, forefather, Æ. vi. 765. viii. 138. ix. 3.
parént-es, um, pl. c. parents, E. iv. 62. G. iii. 262. iv. 477. Æ. i. 392. 606. ii. 531. 681. v. 553. vi. 308.
ancestors, forefathers, Æ. ii. 448. iii. 94. v. 39. 576. vi. 233. vii. 172.
pareo, v. 2. I appear, am seen, or am well understood, Æ. x. 176.
obey, G. iii. 208. Æ. i. 639. ii. 607. iv. 238. 295. 577. (am subject to,) xii. 189. 236. 568.
or yield to, Æ. v. 728. vii. 433.
submit, give place, E. v. 4.
or serve, am ruled or governed by, Æ. x. 179.
am under one's jurisdiction or government, Æ. vii. 435.
pari-es, etis, m. a wall, G. iv. 297. &c.
pario, v. 3. I get, purchase, Æ. xi. 25. or procure, Æ. vi. 435.
parior, I am got, acquired, found, Æ. ii. 495. vii. 598.
Par-is, idis, m. Paris,
put for Æneas, Æ. iv. 215.
pariter, adv. equally,
alike, G. iv. 37. Æ. ii. 729. &c.
in like manner, G. i. 189. Æ. iv. 190.
upon equal footing, Æ. i. 572.
together, Æ. ii. 205,
or at the same time, G. i. 455. Æ. v. 508. 521. 830. vi. 633. vii. 729. viii. 545. ix. 182. 505. 559. x. 222. 347. 865. xi. 673. xii. 574.
both, Æ. i. 714.
pariter cum, as swift as, Æ. iv. 241.
Parius, adj. of Paros, Parian, G. iii. 34.
parm-a, æ, f. a round buckler, shield, target, Æ. ii. 175. &c.
its boss, Æ. ix. 765.
Parnáss-us, i, m. Parnassus, E. x. 11.
Parnassius, adj. of Parnassus, growing frequent there, Parnassian, G. ii. 18.
paro, v. 1. I prepare, passim,
or get ready, G. i. 285. Æ. iii. 382. iv. 503. ix. 81. 506. x. 259.
or provide, Æ. i. 360. 638. ii. 181. iv. 290.
dress, (cook up,) E. vi. 79.
prepare, or begin, Æ. i. 179.
—or intend, Æ. i. 673. iii. 243. v. 14. viii. 400. 476. ix. 248.
—or design, Æ. iv. 118. 676.
set about, endeavour, try, E. ii. 73.
Æ. ii. 447. x. 585. xi. 509.
or attempt, Æ. vi. 370.
form, build, Æ. iv. 88.
doom, Æ. ii. 121.
paror, v. 1. I am prepared,
got ready, Æ. i. 362. ii. 132. iv. 299. vii. 463.
chosen, G. ii. 266.
Par-os, i, f. Paros, Æ. iii. 126.
Parrhasius, adj. Parrhasian, Arcadian, Æ. xi. 31.
pars, partis, f. a part or portion, passim,
or proportion, G. i. 35. 231.
a considerable part, (pledge,) Æ. vii. 266.
a share, Æ. iii. 223. iv. 374. vii. 703.
a quarter, side, G. i. 370. ii. 270. Æ. iv. 153. vii. 69. 70. viii. 433. 682. ix. 468. 521. 540. 630. 631. 790. x. 362. 714. xii. 346. 521.
or way, Æ. iv. 286. 630. viii. 21.
a country or climate, Æ. xii. 703.
a particle, G. iv. 220.
fore, upper part, Æ. v. 277.
hind, lower part, Æ. v. 278.
the former part, Æ. xi. 794.
the latter part, Æ. xi. 795.
some, E. i. 66. G. ii. 14. iv. 378. Æ. i. 212. 423. ii. 31. v. 108. vi. 6. 218. 491. 642. vii. 624. 636. ix. 507. xi. 383. 888. xii. 278.
others, G. iv. 159. Æ. i. 425. ii. 400. vi. 7. 222. 492. 644. vii. 626. 687. xi. 195. 406. 889. xii. 278.
partes, pl. f. the secrets, mysteries, G. ii. 483.
Partheni-us, i, m. Parthenius, Æ. x. 743.
Parthenius, adj. of Parthenius, (M.) Parthenian, Arcadian, E. x. 57.
Parthénop-e, es, f. Parthenope, (Napoli) G. iv. 564.
Parthenopæ-us, i, m. Parthenopæus, Æ. vi. 480.
Parth-i, ñrum, pl. m. the Parthians, (Persians,) G. iv. 211. 314.
Parth-us, i, m. a Parthian, E. i. 63. G. iii. 32. Æ. vii. 606. xii. 357. 852.
Parthus, adj. Parthian, E. x. 59.
partim, adv. partly, in part,
or some, Æ. x. 330. xi. 204.
others, Æ. x. 331. xi. 205.
partior, v. 4. I divide,
share, Æ. i. 194. xi. 510. 822.
bound, mete, G. i. 126.
partitus, par. divided,
distinct, Æ. v. 562.
parturio, v. 4. I teem, bud,
bloom, E. iii. 56. G. ii. 330.
partus, par. begotten, E. vi. 89.
being gotten, obtained, Æ. ii. 578.
got ready, prepared, provided, E. iii. 68. Æ. ii. 784.
gained, acquired, Æ. v. 229.
(absol.) partum, n. goods got together, provided, G. i. 300.
or wealth acquired, heaped, Æ. viii. 317.
part-us, ñs, m. a birth, Æ. xii. 847.
a bringing forth, G. i. 278. iii. 157. Æ. i. 274. vi. 786. vii. 600. ix. 298.
son, Æ. vii. 321.
parum, adv. little,
but a little, (negative, not at all, Æ. vi. 862.)
parumper, adv. a little while, for a while,
for a short time, Æ. vi. 382.
parvulus, adj. little, Æ. iv. 328.
parvus, adj. little, small, passim,
or young, E. vii. 29. viii. 37. G. ii. 19. 514.
(tender, dear,) G. i. 414. Æ. ii. 213. 320. 563. 674. 677. 710. 723.
being an infant, E. x. 317.
or child, Æ. xi. 575.
little or narrow, Æ. iii. 685.
—slender, Æ. xii. 475.
—short, Æ. vii. 187.
of small moment, importance, E. iii. 53.
parvo, at small expense or price, Æ. x. 494.
parvum, (absol.) a little substance, fortune, Æ. vi. 845.
or a little small subsistence, G. ii. 472. Æ. ix. 607.
parva, (absol.) pl. n. small things, of small importance, G. iv. 176.
pas-cens, entis, par. feeding, (giving food to,) E. i. 76. G. ii. 199.
feeding, (neut.) E. iii. 96. iv. 45. Æ. vi. 199.
or grazing, G. iii. 467.
or browsing, E. v. 12.
pasco, v. 3. I feed, passim,
graze, G. iii. 143.
or drive to feed, E. i. 46. G. iii. 155. 335.
sustain, Æ. iii. 650.
breed, Æ. vi. 655.
or nourish, G. ii. 189. iii. 50. Æ. vii. 684.
or increase, cherish, Æ. x. 623.
let grow, Æ. vii. 391.
turn to pasture, feeding ground, Æ. xi. 319.
refresh, please, Æ. i. 464.
or delight, G. ii. 285.
pascor, v. 3. I feed, (neut.) G. iii. 162. 219.
am fed, G. iii. 342. 528. Æ. vi. 653.
or nourished, G. ii. 492. Æ. ii. 684. xi. 787.
I feed or browse, G. ii. 375. Æ. i. 186.
(dep.) I feed or browse upon, G. iii. 314.
suck, gather from, G. iv. 181.
Pasi-ph-a-e, es, f. Pasiphae.
passim, adv. far and wide, E. iv. 19. Æ. xi. 585.
every way or every where, G. i. 132. Æ. ii. 364. 384. iii. 220. iv. 162. 195. v. 676.
around, Æ. ii. 570.
or all about, G. iv. 181. Æ. iii. 510. vi. 652. 836. viii. 350. ix. 316.
here and there, scatteringly, E. vii. 54.
passus, par. (patior) having suffered, undergone,
borne, sustained, Æ. i. 5. 199. 232.
suffering, permitting, G. i. 124. iv. 433. Æ. i. 386.
passus, par. (pandor) spread asunder, stretched out, extended, Æ. iii. 263.
dishevelled, Æ. i. 480. ii. 403.
(grapes) hung up, dried, G. ii. 93. iv. 269.
pass-us, ñs, m. a pace in going,
or a step, Æ. ii. 724. vi. 203. vii. 157.
space, distance, Æ. xi. 907.
past-or, ñris, m. a shepherd, herdsman, farmer, swain, peasant,
put for Paris, Æ. vii. 363.
pastoralis, adj. used by shepherds, country, rustic, Æ. vii. 513. 817.
pastus, par. fed,
satiated with feeding, E. v. 24. vii. 44. ix. 24. 31.
eating, feeding, G. iii. 231.
nourished, Æ. x. 710.
(depon. cum acc.) that hath fed upon, Æ. ii. 471.
past-us, ñs, m. feeding, grazing,
pasturing, G. iv. 434. Æ. vii. 700.
a place of feeding, pasture, G. i. 381. Æ. xi. 494.
gathering of honey, G. iv. 186.
Patavi-um, i, n. Padua, Æ. i. 247.
patefactus, par. laid open, opened, Æ. ii. 259.
pat-ens, entis, par. lying open,
opened, Æ. ix. 683. 693. xi. 879.
gaping, Æ. xi. 40.
open, G. ii. 41. iv. 77.
or clear, spacious, Æ. iv. 153. v. 550.

- being common, *Æ*. vii. 230.
 pateo, v. 2. *I am, lie, open*, *Æ*. i. 298.
 &c.
I fly open, unfold, *Æ*. vi. 81.
am made open, clear, *Æ*. xii. 710.
I appear, *Æ*. viii. 242.
appear confessed, *Æ*. i. 405.
stand open, exposed, *Æ*. xi. 644.
am extended, *Æ*. vi. 578.
or am in length or breadth, *Æ*. iii. 105.
 pat-er, ris, m. *father, sire*, passim,
a forefather, *Æ*. iii. 107.
or ancient sire, *Æ*. iii. 168. vii. 178.
a founder, *Æ*. viii. 134.
the parent or first cause, *G*. iv. 382.
 (ether, ii. 325.)
used in a religious sense, *G*. ii. 4.
 iv. 382. *Æ*. i. 65. iii. 35.
 as for Jupiter, (Jove,) *G*. i. 121.
 283. 328. ii. 67. *Æ*. i. 60. 665. ii.
 617. 648. 691. iii. 251. iv. 25. 238.
 372. v. 690. vi. 592. 780. vii. 141.
 558. 770. viii. 398. ix. 495. x. 2.
 18. 62. 100. 743. 875. xii. 178.
 applied to Apollo, (by way of invo-
 cation) *Æ*. iii. 89. xi. 789.
 to Neptune, *Æ*. v. 14. 863.
 to Portunus, *Æ*. v. 241.
 to Mars, *Æ*. iii. 35. xii. 180.
 to Bacchus, *G*. ii. 4. 7. *Æ*. iv. 58.
 to Vulcan, *Æ*. viii. 454.
a title of veneration, *Æ*. vii. 327.
 594. viii. 357. 394. 540.
 —or worship, *Æ*. x. 421.
a title of honour, respect, signifying
king, prince, best of men, &c. ap-
plied to Æneas, (good,) Æ. i. 580.
 699. ii. 2. v. 130. 346. 358. 424.
 461. 545. 700. 827. 867. viii. 23.
 115. 606. ix. 172. xi. 184. 904. xii.
 440. 697.
 to Latinus, *Æ*. vii. 92. 618. xi. 469.
 xii. 13. 50.
 to Quirinus, *Æ*. vi. 859.
 Pater Romanus, either Augustus or
 the Roman senate, *Æ*. ix. 449.
 'o rivers, Tiberinus, *G*. iv. 369.
 —Amasenus, *Æ*. vii. 685.
 lake, Benacus, *Æ*. x. 205.
prince of mountains, *Æ*. xii. 703.
a parent, sire, horse, stallion, *G*. iii.
 128.
 —bull, *G*. iii. 133.
 pat-es, um, pl. m. *parents*, *G*. ii. 473.
Æ. i. 95. ii. 579.
forefathers, ancestors, *G*. iii. 177.
Æ. i. 641. ii. 715. vii. 372. viii.
 132. 598. x. 282. xi. 186. 688.
aged, old men, *Æ*. xi. 454.
lords, senators, patricians, fathers,
G. ii. 509. *Æ*. iv. 682. v. 341. 758.
 vii. 176. 611. 727. viii. 679. ix. 192.
 xi. 379.
or kings, *Æ*. i. 7. xii. 211.
 pater-a, æ, f. *a bowl, jar, goblet*,
or a broad piece of plate to drink
out of, *Æ*. i. 729. 739.
 (to eat off,) *Æ*. iii. 355. v. 91.
to make libations out of, *Æ*. v. 91.
 98. 775. viii. 640. xii. 175.
a goblet of wine, *Æ*. vii. 133.
 paterous, adj. *belonging to the fa-*
ther,
of one's father, father's, *Æ*. v. 81.
 &c.
or hereditary, *Æ*. iii. 121. x. 832.
 patésco, v. 3. *I appear*,
 —open, plain, *Æ*. ii. 309.
am exposed to view, *Æ*. ii. 438.
or I open to view, *Æ*. iii. 530.
 pati-ens, entis, par. *suffering*,
or able to bear, *Æ*. vi. 77.
patient, *G*. ii. 223. 472. *Æ*. vii. 490.
 ix. 607. x. 610.
mean-spirited, *Æ*. v. 390.
 pator, v. 3. *I suffer, endure*, *E*. ii. 15.
 passim,
or bear, undergo, *G*. iii. 60. *Æ*. i.
 219. vi. 743. xii. 93.
 —stand to, *Æ*. xii. 571.
or permit, *E*. viii. 24. *G*. i. 72. ii.
 318. iii. 141. 216. iv. 503. *Æ*. iv.
 340. v. 462. ix. 736. x. 436. 847.
 904. xii. 147. 480.
or admit, *Æ*. i. 644.
submit, *Æ*. viii. 577.
submit to, *Æ*. x. 866.
 patri-a, æ, f. *one's country*, passim,
or native soil, (home, G. i. 206.) *Æ*.
 i. 357. ii. 137. iii. 10. vi. 621. 660.
 vii. 182. 299. viii. 333. x. 59. 75.
 351. 374. 435. xi. 594. 793. 797.
 xii. 44.
a country, *G*. ii. 116. 512. *Æ*. i. 380.
 540. viii. 511.
or kingdom, *Æ*. iv. 347. xi. 25.
or region, *Æ*. i. 51.
commonweal, state, *G*. iv. 155.
 patrius, adj. (à pater,) *of a father*,
father's, *Æ*. i. 643. ii. 491. 539. 620.
 634. 658. iii. 249. iv. 602. vi. 33.
 vii. 636. 653. 736. 765. viii. 574.
 681. x. 371. 524. xii. 756.
practised by a father, *E*. iv. 17.
due to a father, filial, *Æ*. ix. 294. x.
 824.
of one's ancestors, paternal, *Æ*. vii.
 192.
 patrius, adj. (à patria) *of one's own*
country, *E*. i. 68. *Æ*. ii. 297. 332.
 595. iv. 598. 680. v. 63. vii. 269.
 ix. 673. x. 198. xii. 834.
or native, *G*. i. 15. *Æ*. i. 620. ii. 95.
 180. 279. 577. vi. 508. ix. 738. x.
 553. xi. 246. 269. 281. 882.
practised in, or peculiar to one's
own country, *G*. i. 52. ii. 394. *Æ*.
 iii. 281. v. 601. viii. 996. xi. 374.
 716.
or martial, *G*. iii. 346.
 patria urbs, the metropolis, *Æ*. xi.
 127.
 dii (penates) patrii, the tutelæ gods,
 (presiding over one's country, *G*.
 i. 498. *Æ*. ii. 702. 717. vii. 229. ix.
 247.
 Patr-on, ōnis, m. Patron, (the Acar-
 nan,) *Æ*. v. 298.
 patru-us, i, m. *a father's brother*,
uncle by the father's side, *Æ*. vi.
 402.
 patulus, adj. *open*, *G*. iii. 362.
wide, extended, *G*. i. 376.
or spreading, (shady,) E. i. 1. *G*. iv.
 566.
broad and flat, *Æ*. vii. 115.
 paucus, adj. *few, (some, E*. x. 2.)
 pauci, pl. m. *absol. few*, *Æ*. i. 538. iii.
 190. vi. 129. 744. x. 186.
the few, *Æ*. xii. 615.
 pauca, pl. n. *absol. few things*, *Æ*. iii.
 377.
a few words, *Æ*. iii. 313. iv. 116.
 383. 337. vi. 672. viii. 50. 154. x.
 16. 17. xi. 315. xii. 71.
 pavidus, adj. *fearful*, *Æ*. xi. 406.
affrighted, scared, *G*. iii. 372. *Æ*.
 vii. 780.
trembling, (full of consternation,
religious fear, dread,) Æ. ii. 489.
 685. 766. viii. 349. ix. 473. xii.
 717.
anxious, *Æ*. viii. 592.
or solicitous (for honour,) Æ. v.
 575.
 pavit-ans, antis, par. *trembling, (qua-*
king,) Æ. ii. 107. vi. 498.
quivering, *Æ*. xi. 813.
 paulatim, adv. *little by little, gently*,
gradually, *G*. i. 134. *slow, by de-*
grees, *G*. iii. 215. *Æ*. i. 720. ii.
 603. vi. 358. vii. 529. ix. 789. xi.
 829.
at length, *Æ*. viii. 326.
 paulisper, adv. *a little while, for a lit-*
tle while,
a while, *Æ*. v. 846.
 paulò, adv. *somewhat*,
a little, *E*. iv. 1.
 paulum, adv. *a little*,
a while, *Æ*. iii. 597. iv. 649.
 pav-or, ōris, m. *dread*,
 (great) fear, *G*. i. 331. &
 terror, horror, *Æ*. ii. 369.
 palpitation or throbbing of the
 heart, *Æ*. v. 133.
 pauper, adj. *poor*,
or without riches, wealthless, *Æ*. ii.
 87. iii. 615. viii. 105. 360.
or mean, low, *E*. i. 69. *Æ*. vi. 811.
 xii. 519.
 paup-er, eris, subst. *a poor man*, *E*.
 vii. 34.
 paup-eri-es, ei, f. *poverty*, *Æ*. vi. 437.
 pausi-a, æ, f. *a kind of olive*, *G*. ii.
 86.
 pax, pacis, f. *peace, (quiet,) passim*,
a truce, *Æ*. vii. 266. xi. 110. 133.
pardon, reconciliation, favour, *G*.
 iv. 535. *Æ*. iii. 261.
favour or grace, *Æ*. iii. 370. iv. 56.
 peccat-um, i, n. *a fault, crime*, *Æ*. x.
 32.
 pecco, v. 1. *I transgress, offend*, *Æ*.
 ix. 140.
 pect-en, inis, m. *a comb, a wool card*,
a slay of a loom, *G*. i. 294. *Æ*. vii.
 14.
a quill, *Æ*. vi. 647.
 pecto, v. 3. *I comb*, *Æ*. xii. 86.
or dress, *Æ*. vii. 489.
 pectus, oris, n. *the chest*, *G*. iii. 81.
Æ. vi. 600. &c.
or bosom, breast, *G*. iii. 373. 426. iv.
 15. *Æ*. i. 44. 355. passim,
or stomach, *Æ*. v. 182.
or body, *G*. iv. 83.
heart, *Æ*. i. 36. 502. ii. 107. 228. iv.
 67. viii. 151.
or soul, *E*. i. 64. *Æ*. ii. 349. iii. 298.
 iv. 11. 448. v. 781. vi. 55. 85. ix.
 250. xii. 528. 888.
courage, resolution, *Æ*. vi. 261.
the heat of anger, *Æ*. xi. 377.
or rage, *Æ*. x. 151. xi. 452.
the mind, *G*. i. 420. *Æ*. i. 227. ii.
 200. iv. 412. 563. v. 7. 679. 701.
 816. vii. 254. viii. 29. ix. 740. x.
 556. xi. 685. xii. 217. 914.
genius, *Æ*. i. 567.
 pectora, pl. the spirits, *Æ*. i. 197.
heat, rage, *Æ*. i. 153.
 pecuari-a, ium, pl. n. *flocks or herds*
of cattle, *G*. iii. 64.
 peculi-um, i, n. *one's own flock*,
private possession, *E*. i. 33.
 pec-us, oris, n. *cattle (of all kinds,)*
 passim,
a herd, *E*. i. 75. viii. 15. *G*. i. 4. 263.
 444. ii. 223. 371. *Æ*. iii. 221. vii.
 679. xii. 718. 719.
 —of stags, *Æ*. iv. 158.
 —of goats, *Æ*. iii. 222.
kind, species, *G*. iii. 159.
 —of horses, steeds, *G*. iii. 72. 75.
a stud, *G*. iii. 125.
sheep, *G*. iii. 298. 554. iv. 129. 559.
Æ. ix. 341.
or flock, *E*. i. 51. iii. 1. 3. 34. v. 44.
G. iii. 445.
a dam, cow, *G*. iii. 155.
a swarm, *Æ*. i. 435.
cattle, (drones, G. iv. 166.
a victim, sacrifice, *Æ*. xii. 171.
 pecora, pl. n. *oxen*, *G*. iii. 554.
or bulls, *E*. vi. 49.
 pec-us, udis, f. & m. (one of) any sort
 of cattle, *G*. i. 423. 478. ii. 150.
 340. iii. 368. 383. 480. iv. 223.
 327.
all kind of beasts, *G*. iii. 243. *Æ*.
 iv. 525. viii. 27.
all living creatures below man, *Æ*.
 i. 743.
a flock of sheep, *G*. iii. 471. *Æ*. iii.
 642. 656.
a sheep, *Æ*. iii. 119.
or victim, sacrifice, *Æ*. iv. 68. 201.
 636. v. 736. vi. 153. x. 176. xi.
 199. xii. 174. 214.
 ped-es, itis, c. *on foot*, *Æ*. vi. 880. vii.
 624. 666. x. 453. 751. 764. xi. 506.

- xii. 510.
the foot, a body of foot, Æ. vi. 516.
 vii. 793.
pedēstris, adj. on foot,
foot, Æ. x. 364.
to be performed on foot, Æ. xi. 707.
pedit-es, um, pl. m. foot-soldiers, Æ.
 vii. 793.
ped-um, i. n. a shepherd's crook, a
sheep-hook.
Pegas-us, i, m. Pegasus, Æ. xi. 670.
pejor, adj. (in pejus, to the worse, G.
 i. 200.)
pelag-us, i, n. the sea, passim,
or the ocean, the main, Æ. i. 138.
 154. 181. iii. 69. v. 3. 235.
a tide, violent stream, great inun-
dation, deluge, Æ. i. 248.
Pelās-gi, ōrum, pl. m. the Pelasgians,
(Grecians,) Æ. ii. 83. vi. 508.
Pelās-gus, adj. Pelasgian, Grecian,
 Æ. i. 624. ii. 106. 152. ix. 154.
Pelethronius, adj. of Pelethronius,
Pelethronian, G. iii. 115.
Peli-as, æ, m. Pellas.
Pelid-es, æ, m. nom. patron. the son
of Peleus, (Achilles,) Æ. ii. 543.
 v. 808. xii. 350.
grandson of Peleus, (Pyrrhus) Æ.
 ii. 263.
Peli-on, i, n. Pelion, (M.) G. iii. 94.
pell-ax, ācis, adj. wheedling, false,
 Æ. ii. 90.
Pellæ-us, adj. Pellean, of or belonging
to Pella, G. iv. 287.
pell-is, is, f. the hide of a beast slain,
passim,
or leather, Æ. xi. 770.
the skin (coat) of a live beast, E. ii.
 41.
pello, v. 3. I drive away,
chase away, Æ. xi. 116.
force out, Æ. iii. 249. (dry up,) ii.
 784.
—from, Æ. ix. 519.
repel, Æ. viii. 147.
repel, Æ. x. 277.
lay aside, Æ. v. 812.
pellor, v. 3. I am driven away,
discarded, repelled, Æ. vii. 573.
removed, Æ. vi. 382.
am sent, cast, thrown, Æ. xii. 320.
Pelopé-us, adj. of Pelops, Pelopeian,
 Grecian, Æ. ii. 193.
Pel-ops, opis, m. Pelops, G. iii. 7.
Pelōr-us, i, m. Pelorus, (prom.)
pelt-a, æ, f. a short buckler or target
(in the shape of a half moon,) Æ.
 xi. 663.
Pelusiacus, adj. of Pelusium, (Egyp-
 tian,) G. i. 228.
penāt-es, um, pl. m. household gods,
home gods, country gods, passim,
 houses, G. ii. 505.
mansions, habitations, abode, coun-
 try, G. iv. 115. Æ. iii. 603. viii.
 39. 125.
abodes, cells, G. iv. 155.
state, family, Æ. xi. 264.
country, properties, Æ. i. 527.
pend-ens, entis, par. pendant,
hanging, Æ. i. 166. ix. 562.
hanging about, round, upon, Æ. v.
 393. viii. 632.
hanging archwise, (vaulted,) G. iv.
 374.
bending forward, stooping to, Æ. x.
 586.
hanging downward, drooping, Æ.
 ix. 331.
suspended, Æ. viii. 669.
pendeo, v. 2. I hang, G. ii. 89. iv. 257.
 Æ. v. 511. viii. 197. 227. 277. ix.
 755.
or fondly hang, Æ. i. 715.
hang about, G. ii. 523.
—from, E. l. 77. iv. 29. Æ. vii.
 67.
—from or about, Æ. iii. 661.
—or down, G. iii. 53. Æ. vii. 278.
 x. 341.
—on, upon, E. i. 38. vii. 24. Æ.
 vi. 617. vii. 181. x. 304. xi. 577.
 xii. 374.
—by, E. vi. 17.
hang on, bend forwards, stoop, Æ.
 v. 147.
—swim, Æ. i. 106.
—listen, Æ. iv. 79.
hang hovering, G. i. 214.
—stick, Æ. ii. 546. v. 206.
linger, delay, Æ. vi. 151.
stop, stand, Æ. iv. 88.
pendo, v. 3. I pay, (suffer,) Æ. vi. 20.
 vii. 595.
penē, adv. almost, in a manner, E. ix.
 18.
Penē-us, adj. Peneian, of Penēus, G.
 iv. 317.
Penele-us, i, m. Peneleus, Æ. ii. 425.
penes, præp. in one's power, Æ. xii.
 59.
Pen-eus, ei, m. Peneus, (R.) G. iv. 355.
penetrabilis, adj. piercing, penetrat-
ing, G. i. 93. Æ. x. 481.
penetrāl-e, is, n. the inner court,
apartment,
recess, (palace,) Æ. ii. 484. 508. 665.
 vii. 59.
the most sacred or retired place of
the temple, (shrine,) Æ. v. 744. vi.
 71. ix. 259.
penetrālis, adj. the inmost and most
sacred, Æ. ii. 297. v. 660.
of the inner court, Æ. iv. 504.
most retired, secret, G. i. 379.
penetro, v. 1. I penetrate, pierce to,
 Æ. ix. 10.
sail through, Æ. i. 243.
sail to, (arrive at,) Æ. vii. 207. 363.
make one's way into, insinuate one's
self into, G. ii. 504.
penitūs, adv. inward, far within, pas-
 sim,
wholly, entirely, altogether, utterly,
 E. i. 67. Æ. i. 536. vi. 737. viii.
 148. ix. 141. xi. 623.
to the very bottom, G. ii. 290. Æ. ix.
 713.
or deep, deeply, G. iv. 43. Æ. i. 200.
 ii. 19. x. 526. xii. 390.
far, Æ. vi. 59. ix. 1. 12. (aloft,) 256.
 263.
or far off, at a distance, Æ. i. 512.
penn-a, æ f. a feather, Æ. xii. 750.
a wing, pinion, G. i. 398. 406. 409.
 iv. 73. 310. Æ. iii. 258. 361. iv.
 223. 700. v. 215. 505. vi. 15. 240.
 xi. 272. 722. 867. xii. 253. 474.
flying, Æ. xii. 892.
a plume on a helmet, Æ. x. 187.
 722.
a dart, arrow, (its feather,) G. iii.
 372.
pennātus, adj. winged, Æ. ix. 473.
pens-um, i, n. a task,
or piece of work appointed, G. i.
 390. Æ. viii. 412.
the thread yarn, G. iv. 347.
or web, Æ. i. 476.
Penthesilēa, æ, f. Penthesilea, (an
Amazon, Æ. i. 491. xi. 662.)
Penth-eus, eos, m. Pentheus, Æ. iv.
 469.
penuri-a, æ, f. extreme want, scarcity,
penury, Æ. vii. 113.
pen-us, i, (ūs,) m. (f.) provision,
victuals, Æ. i. 704.
pepl-um, i, n. a robe, veil, Æ. i. 480.
per, præp. by or through, passim,
 along, G. iv. 337. 457. Æ. i. 186.
 478. 576. ii. 252. iii. 631. iv. 405.
 v. 102. 676. 765. vi. 656. ix. 164.
 x. 290.
down along, Æ. ix. 433.
amidst, among, G. iii. 239. Æ. v.
 655. xi. 847. xii. 305.
at, Æ. iv. 56.
for, G. ii. 100. 208. 294. iii. 47. iv.
 208. Æ. i. 31. ii. 363. 715. vii. 60.
 viii. 399. ix. 85.
to, Æ. i. 375. v. 7. vi. 235. 743.
in, E. x. 46. Æ. iii. 633. v. 365. 636.
 xi. 581. 694.
into, Æ. vi. 743.
within, G. iv. 302. 555. Æ. ix. 38.
near, G. iv. 278.
on, or upon, G. ii. 384. iii. 162. 276.
 Æ. i. 214. 498. ii. 501. iv. 523. v.
 26. 837. vi. 411. vii. 655. ix. 174.
 316. 617. 800.
or between, G. i. 238. 245.
up and down, Æ. iii. 126.
under, Æ. iii. 236.
over, E. x. 58. G. i. 109. 206. 505.
 iii. 171. 194. 522. 535. iv. 522. Æ.
 i. 376. 537. 602. 691. ii. 498. 570.
 iii. 221. 295. 374. iv. 74. 163. 310.
 313. 381. v. 559. 796. 819. vi. 335.
 355. 370. 378. 596. 653. 684. 692.
 vii. 299. 808. viii. 26. 618. 729. ix.
 224. x. 233. 247. 408. 445. 650.
 790. xi. 102. 257. 497. 514. 577.
 xii. 66. 463.
peractus, par. finished, completed, Æ.
 iii. 493.
made, executed, Æ. ix. 242.
peragendus par. to be done,
performed, Æ. vi. 136.
perago, v. 3. I perform, perfect, ac-
complish,
finish, Æ. iv. 653.
pay, distribute, Æ. v. 362.
pursue, Æ. vi. 384.
consider thoroughly, Æ. vi. 105.
perāgr-ans, āntis, par. wandering,
ranging round, Æ. x. 723.
perāgro, v. 1. I wander, ramble over,
stray through, Æ. iv. 72.
roam, rove over, Æ. i. 384.
fly over, G. iv. 53.
percello, v. 3. I strike down, fell, Æ.
 v. 374.
percipio, v. 3. I perceive,
feel, Æ. vii. 356.
preconceive, Æ. vi. 105.
understand, learn, Æ. ix. 190.
percūsus, par. smitten,
struck, Æ. ix. 197. 292.
deeply affected or surprised, G. iv.
 357. Æ. viii. 121.
or amazed, Æ. i. 513.
overthrown, overturned, Æ. xi. 310.
percurr-ens, entis, par. running over,
(thickening,) Æ. vii. 14.
percurro, v. 3. I run over,
(in working,) thicken, G. i. 294.
(in reckoning,) reckon up, recount,
 Æ. vi. 627.
fly through, Æ. viii. 392.
percussus, par. struck, G. i. 136. Æ.
 vii. 190.
smitten, G. ii. 476.
affected, afflicted, Æ. vi. 475.
murmuring, echoing, Æ. v. 83.
striking, beating, Æ. vii. 503. xi.
 877.
percutio, v. 3. I strike, smite, Æ. xii.
 155.
perditus, par. lost,
miserable, wretched, Æ. iv. 541.
abandoned, Æ. viii. 88.
frantic, E. ii. 59.
perdo v. 3. I lose, Æ. xi. 58.
undo, G. iv. 494.
kill, destroy, Æ. vii. 304. x. 879.
perduco v. 3. I lead through, (Æ. vi.
 565.)
reduce, bring to, E. l. 73.
entice, E. vi. 60.
smear, anoint over, G. iv. 418.
perédo, v. 3. I eat through,
consume, Æ. vi. 442.
peregrinus, adj. foreign, barbaric, Æ.
 xi. 772.
peremptus, par. taken away,
slain, killed, Æ. vi. 163. ix. 453. x.
 315. 583. xi. 110. 177.
buffetted to death, G. iv. 301.
destroyed, ruined, Æ. v. 737.
perennis, adj. (that lasts a whole
 year.)
endless, everlasting, continual, con-

- stant, Æ. ix. 79.
 pereō, v. 4. *I perish*,
 or die, Æ. viii. 41. x. 10. Æ. iv. 696.
 x. 617.
 or am slain, killed, Æ. ii. 429. iii.
 606.
 am undone, ruined, Æ. iv. 497.
 suffer, am punished, Æ. ix. 140.
 pererratus, par. travelled, wandered
 over, (changed,) Æ. i. 62.
 sailed over, Æ. ii. 295.
 pererro, v. 1. *I run through*, Æ. xi.
 766.
 or explore, try, Æ. v. 441.
 or view, survey, Æ. iv. 363.
 diffuse, spread itself over, Æ. vii.
 375.
 peresus, par. eaten quite through,
 corrupted, rotten, G. iii. 561.
 perfectus, par. performed, Æ. viii.
 307.
 or fulfilled, Æ. iii. 548.
 finished, completed, Æ. iii. 178. vi.
 637. 745. vii. 545. viii. 612.
 or made, well finished, Æ. v. 267.
 ix. 263. 357.
 or polished, Æ. vi. 395.
 correct, Æ. ix. 26.
 perfero, v. 3. *I bear*, Æ. ix. 289. xii.
 907.
 or carry, Æ. xi. 825.
 or carry through, Æ. x. 786. xii.
 907.
 carry back, restore, Æ. xi. 717.
 convey, Æ. i. 389.
 go through, Æ. v. 617.
 undergo, Æ. iv. 420. v. 769. viii.
 293.
 or suffer, endure, G. ii. 343. Æ. iii.
 322. 584. vi. 437. ix. 426. x. 695.
 xii. 177.
 carry, report, Æ. xi. 181.
 or bring tidings, relate, Æ. v. 665.
 perferor, v. 3. *I am brought*,
 conveyed, Æ. ix. 692.
 perficio, v. 3. *I perfect, finish, com-
 plete*.
 perfidus, adj. perfidious, (breaking
 his faith,) Æ. vii. 362. x. 231.
 or faithless, treacherous, Æ. viii. 91.
 Æ. xii. 731.
 absol. a false treacherous wretch,
 Æ. iv. 505. 366. 421.
 perfo, v. 1. *I blow, (with violence)
 over*, Æ. i. 83.
 perforo, v. 1. *I run*,
 pierce through, Æ. x. 485. 589.
 perfossus, par. pierced through,
 transfixed, Æ. xi. 10.
 perfractus, par. broken, dashed,
 struck against, Æ. xi. 614.
 perfringo, v. 3. *I break to pieces*,
 crush, Æ. x. 279.
 perfundo, v. 3. *I sprinkle*, G. iv. 384.
 Æ. x. 520.
 or besprinkle or steep, G. i. 194.
 bedew, Æ. vii. 459.
 wash, G. iii. 446.
 wash over, or overflow, Æ. xi. 626.
 perfundor, v. 3. *I am washed*, Æ. iii.
 397. xi. 495.
 perfuro, v. 3. *I rave, rage*, Æ. ix. 343.
 perfusus, par. poured all over,
 dipped, washed, Æ. viii. 589.
 or plunged, G. ii. 147.
 bedewed, bathed, Æ. xii. 65.
 smeared, Æ. xi. 83.
 steeped, tinged, G. i. 78.
 dyed, Æ. v. 112.
 stained, reeking, G. ii. 510.
 having smeared, Æ. ii. 221.
 or besprinkled, Æ. v. 135. xii. 611.
 Pergam-a, ōrum, pl. n. Troy, pas-
 sim,
 the walls of Troy, Æ. v. 516.
 the Trojan wealth, Æ. ii. 375.
 a citadel or tower like that of Troy,
 Æ. iii. 336. 350.
 Pergame-a, æ, f. Pergamea, Æ. iii.
 133.
 Pergameus, adj. of Pergamus, of
 Troy, Æ. iii. 470.
 or Trojan, Æ. iii. 110. v. 744. vi.
 63.
 Pergam-us, i, m. the castle of Troy.
 pergo, v. 3. *I go forward*, Æ. vi. 198.
 or go on, Æ. iv. 114.
 advance, proceed, Æ. vi. 13. Æ. i.
 389. 401. xii. 152. 586.
 march against, Æ. xi. 521.
 pursue, Æ. i. 372.
 perhibeo, v. 2. *I speak, say*,
 or relate, G. iv. 323. Æ. viii. 135.
 324.
 or report, G. i. 247. iv. 507. Æ. iv.
 179.
 perhibeor, v. 2. *I am called*, G. ii.
 238.
 pericul-um, i, n. peril, danger, pas-
 pericul-um, { sim,
 proof, trial, hazard, Æ. ix. 287.
 or adventure, Æ. i. 615.
 fate, Æ. ii. 709.
 Peridi-a, æ, f. Peridia, Æ. xii. 515.
 Periph-as, æ, m. Periphas, Æ. ii.
 476.
 peritūrus, par. doomed to die, Æ. xi.
 856.
 —or to perish, or be subdued, G.
 ii. 498.
 or that will fall, be demolished, Æ.
 ii. 660.
 going to die, Æ. ii. 675.
 peritus, adj. skilled, expert, Æ. x. 32.
 perjuri-um, i, n. perjury, G. i. 502.
 or perfidy, treachery, Æ. iv. 542.
 perjurus, adj. perjured, forsworn.
 perlabor, v. 3. *I slide*,
 glide over, Æ. i. 147.
 descend down, reach, Æ. vii. 646.
 perlatus, par. borne, passing through,
 Æ. xi. 803.
 perlego, v. 3. *I trace, view*,
 survey, Æ. vi. 34.
 Perness-us, i, m. Permessus, (R.) Æ.
 vi. 64.
 permetior, v. 4. *I (measure,) pass, tra-
 vel*,
 sail over, Æ. iii. 157.
 permeu-ens, entis, par. greatly fear-
 ing,
 dreading, Æ. ii. 573.
 permissus, par. permitted, granted,
 Æ. v. 718.
 permistus, par. mixed, mingled,
 promiscuous, Æ. xi. 633.
 joined in company, Æ. iv. 16.
 permisceo, v. 2. *I mingle together*,
 embroil,
 confound, Æ. vii. 348.
 permitto, v. 3. *I permit, grant*,
 or give, Æ. iv. 104. 840.
 or suffer, allow of, Æ. i. 540.
 —give leave, Æ. i. 10. Æ. ix.
 240.
 permittor, v. 3. *I am permitted*,
 granted, Æ. ix. 97.
 permixtus, par. mixed, Æ. i. 488. x.
 416.
 permulceo, v. 2. *I please, soothe*,
 or cheer up, Æ. v. 816.
 permuto, v. 1. *I change, exchange*, Æ.
 ix. 307.
 pernix, icis, adj. swift, speedy, nim-
 ble, fleet,
 flying swiftly, G. iii. 93.
 pernox, adj. all night long,
 during the whole night, G. iii. 230.
 per-o, onis, m. a high shoe, (boot,) Æ.
 vii. 690.
 perosus, adj. that hath thoroughly
 hated, abhorred, (ing)
 perpessus, par. suffering, enduring,
 Æ. ix. 60.
 perpetior, v. 3. *I suffer, permit*,
 endure, Æ. xii. 644.
 perpetuus, adj. perpetual, eternal,
 (future,) Æ. iv. 14.
 solid, continued, all of a piece, Æ.
 viii. 183.
 or long, Æ. vii. 176.
 continued, whole, all, Æ. iv. 32.
 perplexus, par. perplexed, puzzling,
 intricate Æ. ix. 391.
 perumpo, v. 3. *I break through (by
 force,) Æ. ix. 513.*
 or burst through, Æ. ii. 480.
 cut, (plough,) G. i. 98.
 persentio, v. 4. *I perceive, am sensible*,
 Æ. iv. 90.
 feel thoroughly, (confine,) Æ. iv.
 448.
 persequor, v. 3. *I pursue*,
 follow close, G. ii. 407. Æ. x. 562.
 (send,) Æ. xii. 73.
 persido, v. 3. *I sink down, penetrate*,
 soak through, G. iii. 442.
 Pers-is, idis, f. Persia, G. iv. 290.
 persolvo, v. 3. *I pay thoroughly*,
 or return, Æ. i. 600. ii. 537. ix.
 423.
 pay, offer, sacrifice, Æ. v. 484. viii.
 62.
 persono, v. 1. *I sound*,
 or play, Æ. i. 741.
 or blow (over,) Æ. vi. 171.
 make to resound, Æ. vi. 418.
 persisto, v. 1. *I persist, persevere*, Æ. ii.
 650.
 remain, Æ. v. 812.
 perstringo, v. 3. *I raze*, Æ. x. 344.
 persuado, v. 2. *I prevail*, G. ii. 315.
 pertæsum est, imp. *I am weary, tired*,
 cloyed with, Æ. iv. 18. v. 714.
 pertento, v. 1. *I sieze*, G. iii. 250.
 or invade, Æ. vii. 355.
 sooth, slide over, Æ. i. 502. v. 628.
 perterritus, par. affrighted,
 dismayed, Æ. x. 426.
 pervenio, v. 4. *I come to*,
 escape (thus far,) Æ. ix. 2.
 reach, Æ. ii. 81. ix. 396. x. 472.
 perventum est, imp. they came unto
 arrived at, G. iv. 375. Æ. ii. 634.
 perversus, par. (pervorsus) perva-se,
 cross grained, Æ. iii. 13.
 pervigilo, v. 1. *I watch, (work,) G. i.*
 292.
 pervius, adj. passable, common,
 having communication, Æ. ii. 454.
 pervolito, v. 1. *I fly all over, about*,
 flit around, Æ. viii. 24.
 pervolo, v. 1. *I fly over with speed*, Æ.
 xii. 474.
 pes, pedis, m. a foot, passim,
 a leg, G. iv. 310.
 a hoof, Æ. iii. 87. G. iii. 55. 460.
 (pawing,) 499. Æ. ix. 629. xii.
 336. 445.
 pavo (of a boar,) G. iii. 256.
 claw (of a bee,) G. iv. 257. Æ. vii.
 66.
 —talon, pounce, Æ. iii. 233. v.
 255. ix. 564. xi. 723. 752. xii.
 250.
 treading, G. ii. 232.
 a step, G. iv. 458. 485. Æ. ii. 378.
 657. 756. x. 794. (pedem pede,
 step by step,) Æ. xii. 748.
 or footstep, Æ. viii. 209.
 running, Æ. ix. 559.
 pedibus, flight, Æ. x. 872.
 pede, pursuit on foot, Æ. xii. 465.
 a sail rope, halser, Æ. v. 830.
 put for power, dominion, Æ. vii.
 100.
 —assistance, G. i. 11.
 —omen, luck, Æ. viii. 302.
 pessimus, adj. the worst,
 most fierce, destructive, G. iii. 246.
 (absol.) varlet, scoundrel, paltroun,
 Æ. iii. 17.
 pestifer, adj. pestiferous, pestilential,
 Æ. vii. 570.
 pest-is, is, f. a plague,
 pest, infection, G. iii. 471. &c.
 a love infection, Æ. i. 712. iv. 90.
 any catching evil, calamity, Æ. v.
 683. 699.
 flume or fire, Æ. ix. 540.
 vexation, mischief, G. iii. 153.
 or nuisance, G. iii. 419. Æ. iii. 214.

- filth*, Æ. vi. 737.
vermin,—(enemy), G. i. 181
a fury, fiend, Æ. vii. 505. xii. 865.
one that causes destruction and death, Æ. xi. 792.
destruction, Æ. iii. 620. x. 55.
or death, Æ. ix. 328.
petendum, ger. *to be sought, sued for*, Æ. xi. 230.
petendus, par. *to be sought, (found out)*, G. iv. 9.
pet-ens, entis, par. *desiring, asking*, Æ. iv. 127. ix. 83.
seeking, Æ. i. 620. iii. 657. v. 840.
making suit, E. i. 45.
or suing for, seeking for, Æ. xii. 42.
—*supplicating*, G. iv. 535.
—*consulting*, Æ. vii. 92.
going to, travelling to, Æ. viii. 158.
marching to, Æ. viii. 551.
driving, repairing to, G. iv. 429.
launching to, G. i. 142. Æ. vii. 362.
sinking to, Æ. viii. 67.
making, sailing for, Æ. ii. 256.
aiming at, Æ. v. 508.
flying up to, Æ. ix. 564.
Petilia, æ, f. *Petilia*, Æ. iii. 402.
petitus, par. *aimed at, struck*, Æ. xi. 9.
peto, v. 3. *I desire, ask, request, passim*,
or entreat, beg, crave, Æ. iv. 433.
court, woo, G. iv. 218. Æ. vii. 54. 55.
or solicit, Æ. iv. 535.
or court, sue for, Æ. vii. 238. viii. 10.
aspire to, covet, Æ. xii. 190.
seek, G. ii. 197. iv. 62. (*want*, 446.)
Æ. i. 193. ii. 400. 636. 646. iii. 115. 129. iv. 164. v. 678. 733. vii. 86. 88. 96. 197. viii. 119. 395. 405. 615.
or seek for, Æ. iii. 364. iv. 312. 381. vi. 151. 769. xi. 647. 791. xii. 378.
make for, to, Æ. ii. 213. 226. iii. 563. ix. 315. x. 32. 67. 635. 684. xi. 544.
ride towards, Æ. v. 668
go to, (repair to), Æ. i. 558. vi. 11. vii. 132. viii. 463. ix. 9. 646.
go, advance to, Æ. i. 717.
drive to, G. iii. 353.
run towards, G. iii. 522.
run to, Æ. viii. 224. ix. 479. xi. 813.
fly towards, G. iv. 187. Æ. vi. 492.
or fly to, G. ii. 210. Æ. vii. 323. 343. 511. 562. x. 378. xi. 272. 871. xii. 742. 860.
petere fugam, to fly, Æ. xii. 263.
pursue, Æ. v. 226.
make at, attack, assail, Æ. ix. 439. x. 313. 543. 388. 420.
attack, invade, G. ii. 505.
pelt, E. iii. 64.
butt, E. iii. 87. Æ. ix. 629.
aim, intend, Æ. ii. 151.
attempt, Æ. xii. 359.
or try, Æ. xii. 913.
deceive, decoy, Æ. iv. 675.
take, Æ. i. 181. 611.
take, cut, slip off, G. ii. 300.
catch at, bite, Æ. x. 489.
launch into, Æ. ix. 81.
steer to, Æ. i. 158. 554. v. 32. 166. 212. viii. 691.
or stand for, Æ. iii. 129.
or sail, am bound for, Æ. ii. 25. 180. iii. 253. 276.
ascend, Æ. viii. 221.
or climb, Æ. ii. 804. (*clamber up*) iv. 100. v. 180.
tend, fall to, G. i. 401.
decend, plunge into, Æ. ix. 120.
prostrate myself, fall down upon, Æ. iii. 93.
press towards, Æ. i. 519.
come to, Æ. i. 65. iii. 603.
approach, Æ. vi. 115.
retire to, Æ. ix. 790.
look towards, regard, concern, Æ. ix. 128.
petor, v. 3. *I am sought for*, Æ. iv. 313. vii. 367.
made for, Æ. iii. 412.
(striven,) contended for, Æ. xii. 764.
petulcus, adj. *frisking, wanton*, G. iv. 10.
Phæac-es, um, pl. m. *the Phæacians*, Æ. iii. 291.
Phædr-a, æ, f. *Phædra*, Æ. vi. 445.
Phæd-on, ontis, m. *Phædon*, Æ. x. 189.
(Apollo.) or the sun, Æ. v. 105.
Phædontiad-es, um, pl. f. (*patron*.) *the sisters of Phædon*, E. vi. 62.
phal-aux, angis, f. *a phalanx, a battalion of foot, consisting of 8000 drawn up in a square*,
a regiment, a squadron, Æ. vi. 489.
a train, or battalion of foot, Æ. xi. 92.
troops, forces, Æ. xii. 551. 662.
or an army, Æ. ii. 254. xii. 544.
phalar-æ, arum, pl. f. *horse trappings, caparisons*.
phalaric-a, æ, f. *a long sort of a mis- sive weapon thrown with the hand*, Æ. ix. 705.
Phalar-is, is, m. *Phalaris*, Æ. ix. 762.
Phan-æ-us, i, m. *Phanæus*, G. ii. 98.
pharetr-a, æ, f. *a quiver of arrows, passim*,
or meton. a bow and arrow, G. ii. 125.
pharetratus, adj. *wearing or bearing a quiver*, G. iv. 290.
or armed with a quiver, Æ. xi. 649.
Phar-us, i, m. *Pharus*, Æ. x. 322.
phasel-us, i, m. *a little vessel, bark, galley*, G. iv. 289.
Pheg-eus, eos, m. *Phegeus, (the name of a servant)*
Phen-eus, eos, f. *Pheneus*, Æ. viii. 165.
Pher-es, étis, m. *Pheres*, Æ. x. 413.
pheretrum. See *feretrum*.
Philipp-i, orum, pl. m. *Philippi*, G. i. 490.
Phillyrid-es, æ, m. (*patron*.) *the son of Philyra (Chiron)*, G. iii. 550.
Philoctet-es, æ, m. *Philoctetes*, Æ. iii. 402.
philomel-a, æ, f. *a nightingale, (philomel)*, G. iv. 511.
Philomel-a, æ, f. *Philomela*, E. vi. 79.
Phine-us, i, m. *Phineus*.
Phineus, adj. *belonging to Phineus*, Æ. iii. 212.
Phlegeth-on, ontis, m. *Phlegethon, (R.)* Æ. vi. 265.
Phlegi-as, æ, m. or } *the Phle-*
Phlegy-æ, arum, pl. m. } *gæus*, Æ. vi. 618.
phoc-a, æ, f. *a sea calf, seal, a kind of fish that sleeps on the sea-shore*, G. iii. 543.
Phœb-e, es, f. (*Phœbe*) *the moon*, G. i. 431. Æ. x. 216.
Phœbeus, adj. *of or belonging to Phœbus or the sun*, Æ. iii. 637. iv. 6.
Phœbigen-a, æ, m. *the son of Phœbus, (Æsculapius)*, Æ. vii. 773.
Phœb-us, i, m. *Phœbus, Apollo, passim*,
the sun, Æ. xi. 913. (adj.) Æ. iii. 251.
Phœnic-es, um, pl. m. *the Phœnic-ians*,
people of Phœnicia, Æ. i. 344.
Phœnissus, adj. *of Phœnicia*,
Phœnician, Æ. i. 670. iv. 648. vi. 450.
Phœnissa, subst. *a Phœnician woman*,
(Dido), Æ. i. 714. iv. 529.
phœn-ix, icis, m. *a phoenix*, Æ. ii. 762.
Phol-e, es, f. *Pholoe*, Æ. v. 285.
Phol-us, i, m. *Pholus*, Æ. viii. 294.
Phorb-as, antis, m. *Phorbas*, Æ. v. 342.
Phorc-us, i, m. } *Phorcus*, Æ. x. 328.
Phorc-ys, } *Phorceys, a sea god*,
} Æ. v. 240. 824.
Phryg-es, um, pl. m. *the Phrygians*,
Trojans, Æ. i. 468. &c.
men of Phrygia, Æ. ix. 617.
Phrygi-a, æ, f. *Phrygia*, Æ. vii. 207. x. 88. 582.
Phrygi-æ, arum, pl. f. *the Phrygian*,
Trojan dames, Æ. vi. 518.
women of Phrygia, Æ. ix. 617.
Phrygius, adj. *of or belonging to Phrygia*, G. iv. 41. Æ. i. 182. &c.
Phrygian, Trojan, Æ. i. 381. ii. 68. 276. 580. iii. 148. iv. 103. 140. vii. 358. 363. 430. 579. x. 702. xi. 403. 484. 677. xii. 75.
Phryx, *Phrygis*, m. & f. *a Phrygian*,
Trojan, Æ. xii. 99.
Phthi-a, æ, f. *Phthia*.
Phyll-is, idis, f. *Phyllis*.
Phylodoc-e, es, f. *Phylodoce*, G. iv. 336.
piacul-um, i, n. *a great crime*, Æ. vi. 569.
an expiatory sacrifice, Æ. iv. 636.
or lustration, Æ. vi. 153.
pice-a, æ, f. *the pitch tree, rosin tree, (fir, pine)*.
piceus, adj. *pitchy*,
black as pitch, G. ii. 309. Æ. iii. 573.
such as pitch sends, Æ. ix. 75.
black, full of dust, Æ. ix. 813.
pict-ura, æ, f. *a picture*, Æ. i. 464.
picturatus, adj. *interwoven, embroidered*, Æ. iii. 483.
pictus, par. *painted*, *passim*,
or embroidered, Æ. ix. 582. xi. 777.
or wrought with divers colours, Æ. i. 708. 711. iv. 137. 206. vii. 252. 277.
parti-coloured, (beautiful), G. iii. 243. Æ. iv. 525.
speckled, spotted, G. iv. 13. 342.
died, Æ. ix. 614.
Pic-us, i, m. *Picus*.
Pierid-es, um, pl. f. *the muses*.
piet-as, atis, f. *piety*, Æ. i. 10. *passim*,
or devotion, religion, reverence of the gods, Æ. ii. 430. v. 783.
the natural love of parents towards their children, Æ. ix. 493.
or filial love, love of parents, dutifulness of children, Æ. vi. 683. ix. 294. x. 812. 824.
justice, Æ. ii. 536.
or righteousness, Æ. xi. 787.
compassion, mercy, pity, Æ. v. 688.
piger, vj. *slow, sluggish, (cramped)*,
G. iv. 259.
piget, v. imp. *it irketh*,
it is troublesome, G. i. 177.
it grieveth, repenteth, Æ. v. 688. vii. 233.
or I am ashamed, Æ. iv. 335.
Pigmali-on, (Pygm.) onis, m. *Pyg-malion*.
pign-us, oris, n. *a pawn*,
or pledge, E. viii. 92. 93.
a gage, stakes, wager, E. iii. 31.
pledge, sign, testimony, Æ. iii. 611. v. 538. 572. xi. 363.
pil-a, æ, f. *a (pile) mole*,
dam or fence against the sea, Æ. ix. 711.
pilatus, adj. *armed with a javelin*,
or dart, Æ. xii. 121.
pilént-um, i, n. *a chariot, litter*, Æ. viii. 666.
pil-um, i, n. *a (pile) a javelin*, G. i. 495. Æ. vii. 664.
Pilumn-us, i, m. *Pilumnus*, Æ. x. 619.
Pinarius, adj. *of or belonging to Pi*

- narius, *Æ*. viii. 270.
 Pind-us, i, m. Pindus, (*M.*) *E*. x. 11.
 pineus, adj. of pine,
full, abounding with pines, piny,
Æ. ix. 85. xi. 320.
made of pine, Æ. xi. 786.
 (met.) or wooden timber, *Æ*. ii. 258.
 pingo, v. 3. *I paint,*
colour, stain, E. vi. 22.
set off, garnish, diversify, (varie-
gate,) E. ii. 50.
draw, engrave, Æ. viii. 726.
 pinguëscô, v. 3. *I am made fat, fruit-*
ful,
fertile, G. i. 492.
 pinguis, adj. fat, *E*. i. 35. vi. 4. &c.
fat with blood, Æ. iv. 202.
besmeared with fat or blood, Æ. iv.
 62. vii. 764. ix. 585.
fatted, Æ. i. 635. xi. 740. or well
fed, (choice,) Æ. i. 215.
 or plump, *G*. ii. 193.
fat or rich, E. v. 68. viii. 54. *Æ*. vi.
 195. vii. 627.
fruitful, fertile, (well manured,) E.
 iii. 100. v. 35. viii. 65. *G*. i. 64. ii.
 85. 92. 184. 203. 248. 273. 425. iv.
 118. 372. *Æ*. vi. 195. viii. 63. x.
 141.
 male pinguis, barren, *G*. i. 105.
 pattering, *G*. i. 14. 80. 87. ii. 347.
 iii. 406. *Æ*. ix. 31.
 unctuous, *G*. iii. 450.
 gummy, *G*. iv. 183.
 or pitchy, *E*. vii. 49. *G*. ii. 304. *Æ*.
 vi. 214.
rich, clammy, G. iv. 268.
full, ripe, G. i. 8.
abounding with, G. i. 192.
full of honey, G. iv. 14.
 pingue, sing. n. subst. fatness, *G*. iii.
 124.
 pinifer, adj. piney,
bearing, abounding with pines, E.
 x. 14. &c.
 pinn-a, æ, f. a battlement (in fortifi-
 cation,) *Æ*. vii. 159.
 pin-us, i, (ûs) f. the pine tree, *E*. vii.
 24. &c.
a ship, E. iv. 38. *Æ*. v. 153. ix. 116.
 x. 206.
javelin, spear, Æ. ix. 522.
flambeau, torch, Æ. vii. 397. ix. 72.
 pio, v. 1. *I expiate, atone, Æ*. ii. 140.
 vi. 379.
 or appease, *Æ*. ii. 184.
 Piritho-us, i, m. Pirithous, *Æ*. vi.
 393.
 pirus. See pyrus.
 Pis-a, æ, f. Pisa, *G*. iii. 180.
 Pis-æ, ærum, pl. f. Pisæ, *Æ*. x. 179.
 pisc-is, is, m. a fish (with scales,) *G*.
 iii. 430. &c.
the constellation piscis, G. iv. 234.
 piscôus, adj. full of, abounding with
fish, fishy, Æ. iv. 255. &c.
 pius, adj. pious, religious, *Æ*. i. 526.
 &c.
the character of Apollo, (divine,) Æ.
 iii. 75. vi. 662.
 —of Æneas, (good,) *Æ*. i. 220.
 305. 378. iv. 393. v. 26. 236. 418.
 685. vi. 9. 175. 232. vii. 5. 8. 34.
 ix. 255. x. 591. 783. 826. xi. 170.
 xii. 175. 311.
virtuous, just, Æ. i. 603. iv. 382. vi.
 530.
 honest, chaste, *Æ*. v. 290.
 innocent, *Æ*. x. 617.
 or incorrupt, *Æ*. vii. 401.
 sacred, holy, *Æ*. v. 637.
 or consecrated, *Æ*. v. 745.
 pii, piûrum, pl. m. abs. pious, godly,
holy men, G. iii. 513. *Æ*. v. 734.
 or the blessed, *Æ*. viii. 670.
 pix, picis, f. pitch,
bitumen, a slime-like pitch, Æ. ix.
 105. x. 114.
the pitch tree, (pine, fir,) G. ii. 438.
 placabilis, adj. easy to be appeased,
placable, mild,
placatus, par. appeased, G. iv. 547.
stilled, hushed, smoothed, Æ. iii. 69.
 placeo, v. 2. *I please,*
delight, E. ii. 62. x. 63. *G*. ii. 485. iv.
 197.
 placet, v. imp. it pleases,
it seems good, convenient, Æ. ii. 659.
 xi. 332.
it is my will and pleasure, Æ. xi.
 435. xii. 503.
 placide, adv. softly, gently, *Æ*. v. 86.
 placidissimus, adj. most (kind,) safe,
calm, Æ. iii. 78.
 placidus, adj. placid,
pleasing, Æ. i. 249. 521. v. 836. vi.
 522. vii. 194. viii. 325. 405.
 or benign, *Æ*. xi. 290.
 or quiet, undisturbed, peaceable, a-
 greeable, *Æ*. vi. 371. vii. 46. 427.
 ix. 445. x. 15.
 peaceûful, *Æ*. vi. 705.
 propitiûs, (appeased,) *Æ*. iii. 266.
 iv. 578.
 placid, serene, *Æ*. i. 127.
 compassionate, pitying, *Æ*. iv. 440.
 soft, *Æ*. v. 763.
 or gentle, *Æ*. i. 691.
 or sweet, *Æ*. iv. 5. 522.
 calm, smooth, *E*. ii. 26. *Æ*. v. 848.
 viii. 88. 96. x. 103.
 indolent, idle, *Æ*. ix. 187.
 placit-um, i, n. desire, pleasure,
or what one cares for, what seemeth
good or just, E. vii. 27.
 or placitum (est.) imp. it is decreed,
it is my will, Æ. i. 283.
 placitûrus, par. that will please,
 non placitûrus, unwelcome, *Æ*. xii.
 76.
 placitus, par. grateful, *G*. ii. 425.
 pleasing, agreeable, *Æ*. iv. 38.
 placo, v. 1. *I atone, make propitious,*
appease (by sacrifice,) Æ. ii. 116. iii.
 115.
still, smooth, calm, Æ. i. 144.
 quell, *Æ*. vi. 303.
 placor, v. 1. *I am appeased, pacified,*
quieted, allayed, Æ. xi. 300.
 plag-a, æ, f. a climate, zone, *Æ*. vii.
 226. 227.
region, (sky,) Æ. i. 394. ix. 638.
 or tract of ground, *Æ*. xi. 320.
 plag-a, æ, f. a blow or wound, *G*. iii.
 226. *Æ*. x. 797. xii. 299.
scourge, lash, Æ. vii. 383.
club, or lashing, G. iv. 301.
 plag-æ, ærum, pl. f. nets, toils,
the arming cords of a net, Æ. iv.
 131.
 plang-ens, entis, par. wailing, *Æ*. xi.
 145.
 plango, v. 3. *I roar aloud,*
remurmur, G. i. 334.
 plang-or, ôris, m. an outcry,
shriek, Æ. ii. 487. &c.
 planici-æ, éi, f. level ground,
 a plain, *Æ*. xi. 527.
 plant-a, æ, f. the sole of the foot, *Æ*.
 vii. 811. &c.
 the foot, *E*. x. 49. *Æ*. iv. 259. xi.
 718.
 a plant, a sprig, slip, cion, *G*. ii. 23.
 (seedling,) 65. 80. 300. iv. 115.
 plantari-um, i, n. a plant of a tree, set,
 shoot, tendril, *G*. i. 27.
 platan-us, i, f. the plane tree.
 planum, subst. plain, even ground,
 (valley,) *G*. ii. 373.
 plaud-ens, entis, par. clapping,
flapping, Æ. v. 516.
 plaudo, v. 3. *I beat (in measure, danc-*
ing,) Æ. vi. 644.
 plaust-rum, i, n. a cart, wain, *G*. ii.
 204. &c.
 or car, *G*. i. 163.
 or wagon, *Æ*. xi. 138.
 a wheel, *G*. ii. 444.
 plausus, par. clapped,
 patted, *G*. iii. 186. *Æ*. xii. 86.
 plaus-us, ûs, m. a clapping,
flapping, or fluttering noise of
wings, Æ. v. 215.
shouts, shouting, applause, acclaim,
G. ii. 503. *Æ*. i. 747. v. 148. 338.
 506. 575. viii. 717.
 plebs, plebis, f. the common people,
the vulgar, G. ii. 509.
 Pleiad-es, um, pl. f. the Pleiades,
 (stars,) *G*. i. 138.
 Plei-as, adis, f. one of the Pleiades,
G. iv. 233.
 Plemmyri-um, i, n. Plemmyrium, *Æ*.
 iii. 693.
 plenus, adj. full, *G*. i. 388. &c.
 brimfull, *G*. i. 371. ii. 6. iii. 143. iv.
 378. *Æ*. i. 789. viii. 62.
 swelling, *Æ*. i. 400. v. 281. ix. 456.
 full, abounding with, *G*. ii. 4.
 or well stocked, *G*. iii. 390. 495.
 plentiful, (sumptuous,) *Æ*. xi. 733.
 filled, *Æ*. i. 460. v. 311. 745.
 full laden, *G*. iv. 181.
 full grown, *Æ*. vii. 53.
 thronged, crowded, *Æ*. xi. 236. xii.
 121.
 plenum, subst. the brim, (the full,)
G. ii. 244.
 plerûmque, adv. oftentimes, most com-
 monly,
 generally, *G*. i. 300.
 plic-ans, antis, par. folding, with-
 ing,
 wreathing, *Æ*. v. 279.
 plum-a, æ, f. a (plume,) feather, pas-
 sim,
 feather-work, *Æ*. xi. 771.
 plumb-um, i, n. lead.
 pluo, v. 3. *I shower down, G*. iv. 81.
 pluit, imp. it rains, *Æ*. x. 807.
 plurimûs, adj. very much, *E*. vii. 40
 &c.
 (or copious, *G*. iv. 274.)
 very plentiful, *E*. vii. 60. viii. 96. *G*.
 ii. 166.
 very large, (long,) *G*. iii. 52. *Æ*. i.
 419. v. 250. vi. 659.
 increased, *Æ*. ix. 536.
 very many, *G*. ii. 163. iii. 147. *Æ*. ii.
 278. 364. xi. 352.
 or great many, *Æ*. vii. 269. viii. 427.
 great, *Æ*. ii. 429. vi. 667.
 greatest, *Æ*. xi. 312.
 thickest, *Æ*. viii. 257.
 various, *Æ*. ii. 369.
 plurima, pl. n. abs. many (favours,)
Æ. iv. 333. viii. 379.
 very much, very many things, *Æ*
 ix. 398.
 or adv. much, (late,) *Æ*. ix. 335
 plus, adj. more, *G*. i. 89. &c.
 many, *E*. ii. 32.
 plus, adv. more, *G*. i. 35. iv. 207.
 plura, pl. n. more, *E*. v. 19. ix. 66. *Æ*.
 v. 381. vi. 407. vii. 117. 449. 599.
 viii. 443. x. 599. xi. 98. 461. xii.
 896.
 adv. more, *Æ*. i. 385.
 Plut-on, (o) onis, m. Pluto, *Æ*. vii.
 327.
 pluv-i-a, æ, f. rain, *E*. ix. 63. &c.
 a shower of it (small or great,) *G*. i.
 92. 325. 388. iv. 191.
 or rainy weather, *G*. i. 352. 453.
 pluviâlis, rainy, showery,
 bringing, causing rain, *G*. iii. 429.
Æ. ix. 668.
 pluviûs, adj. rainy, *G*. iii. 279.
 or showery, *Æ*. i. 744.
 pocul-um, i, n. a kind of cup,
 a goblet, bowl, *E*. iii. 36. passim,
 a jar, eastern, *Æ*. ix. 346.
 a watering trough, (drink-water,)
E. viii. 28.
 drink, *G*. iii. 529.
 or the liquor to be drunk, (water,) *G*.
 i. 9.
 wine, *G*. iii. 379.
 a potion, *G*. ii. 128.
 podagr-a, æ, f. the gout (in the feet)
 or gouty knots, *G*. iii. 299.
 Podalir-i-us, i, m. Podalirius, *Æ*. xii.
 304.

- poen-a, f. *punishment*, G. i. 405. *passim*,
 or *doom*, Æ. vi. 614. 615.
torture, torment, Æ. ii. 139. vi. 543.
 561. 585. 593. 739. viii. 668.
death, Æ. ii. 584. vi. 821. ix. 336.
barbarous treatment, Æ. vi. 501.
revenge, Æ. iv. 656.
vengeance, Æ. ii. 572. 586.
 Poen-i, ñrum, pl. m. *a people of Africa*,
Carthaginians, Libyans, Æ. i. 302. vi. 858. xii. 4.
 or *Tyrians*, Æ. i. 442. 567. iv. 134.
 Poenus, adj. *African, (most savage, fierce)*, E. v. 27.
 poenitet, v. imp. *I repent*, Æ. i. 549.
I am ashamed, disdain, E. ii. 34.
am ashamed of, E. x. 16. 17.
 poet-a, æ, m. *a poet, bard, rhymist*, E. ix. 32.
 polio; v. 4. *I polish, (carve)*, Æ. viii. 436.
 politus, par. *being polished, finished*, Æ. viii. 426.
 poll-ex, icis, m. *the thumb (of the hand)*, Æ. xi. 68.
 polliceor, v. 2. *I promise, engage*, Æ. ix. 301.
 pollicitus, par. *having promised, engaged*, Æ. i. 237.
 Polli-o, ñis, m. *Pollio*.
 polluo, v. 2. *I infect, poison, defile*, Æ. iii. 234.
 pollutus, par. (*polluted*),
broken, violated, Æ. iii. 61. v. 6. vii. 467.
 Poll-ux, ñcis, m. *Pollux*, G. iii. 39.
 pol-us, i, m. *the pole*, Æ. i. 90. 398. ix. 21.
ether, Æ. i. 608.
or sky, heaven, Æ. ii. 251. iii. 586. 589. iv. 7. v. 721. xi. 588.
 Polybæ-t-es, is, m. *Polybætes*, Æ. vi. 484.
 Polydór-us, i, m. *Polydorus*, Æ. iii. 49.
 Polyphém-us, i, m. *Polyphe-mus*, Æ. iii. 657.
 Poly't-es, is, m. *Polytes*, Æ. ii. 526.
 Pometi-i, ñrum, pl. m. *the Pometians*,
the people of Pometia, Æ. vi. 775.
 pomp-a, æ, f. *a solemn sight, procession*, G. iii. 22. Æ. v. 53.
funeral pomp, Æ. xi. 163.
 pom-um, i, n. *an apple*, E. i. 81.
of (all manner of) fruit, E. i. 38. vii. 54. G. i. 274. ii. 59. 82. 87. 150. 516. iv. 134. 142. Æ. vii. 111.
a prune, plum, E. ii. 53.
a pear, E. ix. 50.
an apple tree, or any tree that bears fruit, G. ii. 426.
 pond-us, eris, n. *a load*, G. iii. 172.
or weight, E. iv. 50. *passim*,
or burthen, Æ. vi. 413.
bulk, Æ. v. 153.
mass, Æ. i. 359. x. 527.
or sum of money, Æ. iii. 49.
lead, or any massive weight, Æ. xi. 616.
 ponè, adv. *behind*, G. iv. 437. Æ. ii. 203. 725. x. 226.
 pono, v. 3. *I put*, Æ. ii. 676.
set, lay, G. i. 307. iv. 161. Æ. viii. 616. xi. 67.
—plant, E. i. 74. G. i. 284. ii. 273.
settle, fix, Æ. iii. 88. viii. 335.
—place, Æ. i. 706.
—or make, G. i. 182. ii. 445.
—or build, G. iii. 13. Æ. iii. 399. iv. 200. 212. 344. vi. 19. viii. 53.
rest, repose, (stretch), Æ. i. 173.
recline, Æ. iii. 631. 845. xi. 830.
lay, repose, Æ. ix. 261.
—or place, Æ. xi. 411.
—or bury, Æ. vi. 508.
—level, Æ. xii. 569.
—down, Æ. ix. 637.
—or change, Æ. viii. 329.
—or loose, Æ. xii. 209.
—(dart), G. iv. 238.
—resign, (afford), G. ii. 521.
—shed, G. ii. 403.
—aside, Æ. i. 302.
—or dismiss, quit, Æ. xi. 309. 366.
—up, preserve, Æ. vi. 73.
hang up by way of proposal, G. ii. 530.
lay in wager, stake down, E. iii. 36.
appoint, propose, G. ii. 383. Æ. v. 66. 292. 486.
—give, Æ. i. 264.
—or bestow, Æ. vi. 611. vii. 63.
fix, Æ. vi. 274.
or assign, Æ. i. 278.
determine, Æ. x. 623.
mark, G. iii. 195.
abate, Æ. v. 681.
(neut.) lie hushed, or (passive,) am stilled, Æ. vii. 27. x. 103.
 ponor, v. 3. *I am placed, set, lodged*, Æ. ii. 172.
 pons, pontis, m. *a bridge*, G. iii. 78. &c.
a board or bridge for embarking, Æ. x. 288. 654. 658.
a drawbridge, Æ. ix. 170.
or stairs to a tower, or ladder, Æ. ix. 530. xii. 675.
 pont-us, i, m. *the sea*, G. i. 130. *passim*,
or ocean, main, Æ. ii. 295. iii. 104. x. 377. &c.
the waves, surges, Æ. i. 40. 114. ii. 207. iii. 417.
a place where the waters are gathered together, E. vi. 35.
the Euxine sea, G. i. 207.
 Pont-us, i, m. *Pontus*, E. viii. 95. 96. G. i. 53.
 popl-es, itis, m. *the ham (of one's leg behind the knee)*.
the hamstring, Æ. ix. 762. x. 699.
(the knee), Æ. xii. 492. 927.
 popularis, adj. *popular, of the people*, Æ. vi. 816.
 populatus, par. *laying waste, forcing*, Æ. xii. 525.
bereft, despoiled, Æ. vi. 496.
 populeus, adj. (*of or belonging to the poplar*), Æ. v. 134. viii. 32. x. 190.
(made of) poplar, G. iv. 511. Æ. viii. 286.
 populo, v. 1. *I rob, plunder, waste*, G. i. 185. Æ. iv. 403. xii. 263.
or ransack, ravage, Æ. i. 527.
 Populoni-a, æ, f. *Populonia*, Æ. x. 172.
 popul-us, i, f. *the poplar tree*, E. vii. 61. ix. 41. G. ii. 13.
a crown, chaplet of poplar, Æ. viii. 276.
 popul-us, i, m. *people*, G. ii. 502. *passim*,
or nation, G. iv. 211. Æ. i. 212. 256. vi. 706. 891. vii. 738. x. 4. xi. 345. 480.
or state, G. ii. 495. iv. 582. Æ. i. 225. 263. iii. 458. 502. iv. 102. 112. 615. 624. vi. 588. vii. 236. 247. viii. 385. 686.
or subjects, Æ. vi. 851. vii. 80. 316. 693. viii. 325. 475. 679.
the common sort, multitude, Æ. i. 148. iv. 189.
or the populace, Æ. v. 750.
or rabble, crowd, Æ. v. 552.
clan, Æ. vii. 716.
tribe, district, Æ. x. 202. 203. xi. 420.
kind, or different distinction, G. iv. 5.
 porc-a, æ, f. *a female pig, sow*, Æ. viii. 641.
 porrectus, par. *stretched out, extended*, G. iii. 351. Æ. ix. 589.
 porricio, v. 3. (*sacrificantibus pro-*
 prium,) *I spread out, scatter*, Æ. v. 238. 776.
 porrigo, v. 3. *I stretch, reach out, elevate*, Æ. viii. 274.
 porrigor, v. 3. *I am stretched, extended over*, Æ. vi. 597.
 porro, adv. *farther, at a distance*, Æ. vi. 711.
further, besides, moreover, Æ. ix. 190.
afterwards, Æ. v. 600.
 Porsenn-a, æ, m. *Porsenna*, Æ. viii. 646.
 port-a, æ, f. *a gate, passim*,
an entrance hole, G. iv. 78. 165. 183.
a vent, passage out, Æ. i. 83.
 portandus, par. *to be carried, conveyed*,
despatched, Æ. ix. 312.
 portans, antis, par. *carrying, bringing*, Æ. v. 840.
or bearing, Æ. xi. 333. 544.
transporting, Æ. i. 68.
rolling along, G. iv. 524.
 portendo, v. 3. *I portend, forebode, foretell*, Æ. iii. 184.
threaten, menace, Æ. v. 706. vii. 80.
 portendor, v. 3. *I am before signifi-*
ed, designed, Æ. vii. 256.
 portent-um, i, n. *a portent, monster*, Æ. xi. 270.
a presage, Æ. viii. 533.
or prodigy, Æ. vii. 58.
 portic-us, ñs, f. *a porch*,
portico, piazza, cloister, Æ. ii. 528. viii. 656. xii. 476.
aisle, Æ. ii. 761.
gallery, Æ. iii. 353.
 portit-or, ñris, m. *a ferryman, (Charon)*, G. iv. 502. &c.
 porto, v. 1. *I carry, or bear*, Æ. i. 696. iv. 241. 598. vi. 211. } Æ. v. 566. ix. 50. xi. 753. xii. 512.
or bear away, Æ. i. 363.
bring, Æ. i. 756. x. 881. (*present*), xi. 281.
signify, declare, Æ. iii. 539.
 portor, v. 1. *I am carried*, Æ. i. 363.
 Portunus, i, m. *Portunus*, Æ. v. 241.
 port-us, ñs, m. *a port, haven, harbour*,
passim,
or bay, Æ. vi. 366.
 posc-ens, entis, par. *asking, desiring, praying*, G. iii. 456.
calling, demanding, requiring, G. i. 128. Æ. viii. 477.
 posco, v. 3. *I ask for, ask, desire, beg*, Æ. iii. 59. vi. 66. xi. 362.
entreat, Æ. iii. 456. ix. 84.
 pray, supplicate, implore, Æ. i. 666. iv. 50. v. 59.
seek, Æ. x. 661. xii. 388.
inquire, Æ. i. 414.
call for, Æ. i. 728. ix. 524. xii. 82. 326.
call for, snatch up, Æ. xi. 453.
call, muster, Æ. ix. 12.
or excite, Æ. ix. 71.
demand, Æ. ii. 72. 121. iv. 614. vii. 340. 534. viii. 512. 540. ix. 194. 600.
—require, G. ii. 324. Æ. v. 26. 707. vi. 37. 45. vii. 272. xi. 379. 901.
—or claim, Æ. v. 342. xi. 434.
—challenge, Æ. viii. 614.
—arrogate, Æ. vi. 589. xii. 350.
—aspire to, Æ. xi. 219.
decree, ordain, Æ. xi. 901.
 poscor, v. 3. *I am asked, required*, Æ. viii. 12.
called, remanded, Æ. viii. 533.
challenged, Æ. xi. 221.
 positurus, par. *being about to put, to bring*, Æ. vii. 129.
 positus, par. *put, placed*, Æ. xii. 898.
laid, G. iv. 303. Æ. xi. 39.
—upon, Æ. x. 796.

- down, *Æ.* iv. 527.
 —or aside, *G.* iv. 344.
 —(or suspended,) *Æ.* viii. 639.
 —(or stripped,) *Æ.* xi. 89.
 —by, quitted, *Æ.* ix. 586. x. 52.
 —cast, thrown off, slept, *G.* iii. 437. *Æ.* ii. 473.
 —out, *Æ.* iv. 631.
 —or composed, *Æ.* i. 291.
 —or dead, *Æ.* ii. 644.
 or set, planted, *G.* ii. 278.
 or sown, *G.* ii. 14. 354.
 pitched, *G.* iii. 348.
 fixed, *Æ.* vi. 629.
 raised, built, *Æ.* iii. 404. v. 60.
 possessor, *oris*, m. the possessor, seizer, (intruder,) *E.* ix. 3.
 possum, v. irr. *I* am able, passim, or have power, *Æ.* iv. 382. x. 81. 83.
 can do, *Æ.* vi. 117. ix. 90. xi. 386.
 post, adv. after, afterwards, *G.* iii. 172. &c.
 or then, *Æ.* viii. 546. xi. 593.
 next, *Æ.* v. 339. 507.
 behind, *Æ.* v. 321. xi. 89.
 at length, *G.* iv. 189.
 hereafter, *G.* iv. 148. *Æ.* xii. 185.
 in aftertimes, since, *Æ.* v. 523. viii. 331. ix. 387.
 or henceforth, *Æ.* i. 136.
 post, præp. (acc.) after, *G.* iii. 61. 157. *Æ.* i. 612. ii. 283. 284. iv. 20. v. 155. 626. ix. 563. xi. 279.
 next, *G.* i. 284. *Æ.* vii. 655.
 by, near, *G.* iii. 213.
 behind, *E.* iii. 20. *Æ.* i. 296. ii. 57. ix. 346. xi. 81.
 posthac, adv. hereafter, from henceforward,
 after this, *E.* i. 76. iii. 51.
 posthinc, adv. after that,
 when that was done, *Æ.* viii. 546.
 postquam, adv. after that, when, as soon as, *G.* iii. 432. &c.
 from the time that, ever since, *Æ.* iv. 177. 709.
 posterus, adj. the next after, following, *Æ.* iii. 588. &c.
 posthabeo, v. 2. *I* have less regard for,
 esteem less, postpone, set aside, *E.* vii. 17.
 posthabitus, par. less regarded or esteemed, *Æ.* i. 15.
 post-is, is, m. a post,
 pillar, *G.* ii. 463. *Æ.* ii. 490. 504. vii. 183. viii. 722.
 a lintel, (rather) side post of a door, *E.* vii. 50. *Æ.* ii. 442. iii. 287. vii. 622. ix. 537. xi. 890.
 or (synec.) a door, *Æ.* v. 360. viii. 277.
 or gate, *Æ.* ii. 454. 480. 493.
 postremus, adj. the last, *Æ.* xi. 664.
 or last of all, *G.* ii. 410. iii. 404.
 inferior—lower, nether, *Æ.* iii. 427.
 postrem-a, -orum, pl. n. the rear, *Æ.* ix. 27.
 posthumus, adj. born after one's father's death,
 posthume, posthumous, *Æ.* vi. 763.
 pot-ans, -antis, (subst.) a drinker, toper, *G.* iv. 146.
 pot-ens, -entis, par. potent, powerful, mighty, *Æ.* ii. 296. iii. 164. 438. vi. 247. 871. vii. 234. 630. xi. 340. xii. 827.
 illustrious, *Æ.* vii. 56. or renowned, *Æ.* i. 531. iii. 164.
 having dominion over, *Æ.* i. 80.
 presiding over, *Æ.* iii. 528.
 tyrannical, *Æ.* vi. 621.
 great, *Æ.* vi. 943.
 having great virtue, of great efficacy in physic, *Æ.* vii. 19. xii. 402.
 scorching, *G.* ii. 373.
 having obtained, *Æ.* vii. 541.
 (subst.) a ruler, sovereign, *G.* i. 27.
 pot-ent-es, um, pl. m. the great. grandees,
 courtiers, *Æ.* xii. 519.
 pot-enti-a, -æ, f. power, *Æ.* viii. 99. x. 72.
 or might, *Æ.* i. 664.
 influence or force, *G.* i. 92.
 pot-est-as, -atis, f. power, *Æ.* iii. 670. &c.
 or ability, *Æ.* iv. 565.
 force, influence, (properly) virtue, *Æ.* xii. 396.
 potior, v. 4. *I* enjoy, *Æ.* iv. 217.
 or take possession of, *Æ.* iii. 56. ix. 267.
 or seize, *Æ.* xii. 642.
 get, win (by conquest,) *Æ.* ix. 363.
 enjoy, gain, *Æ.* i. 176.
 or execute, *Æ.* vi. 624.
 potior, adj. better, *Æ.* iv. 287.
 or preferable *G.* iv. 100.
 potis, adj. } able, *Æ.* xi. 148.
 potis est, imp. } *I* am able, it is in my power, or it is possible, *Æ.* iii. 671. ix. 796.
 Potiti-us, i, m. Potitius, *Æ.* viii. 269.
 potitus, par. having gotten, *Æ.* ix. 450. x. 500.
 gained, got into, *Æ.* xi. 493.
 obtained, possessed, *Æ.* iii. 296.
 or being arrived safely at, *Æ.* iii. 274.
 potiùs, adv. rather, *Æ.* iii. 654. iv. 99. x. 631. 676. xi. 443. xii. 39. 188.
 Potniad-es, um, pl. f. Potnian of Potnia, *G.* iii. 268.
 poto, v. 1. *I* drink, *G.* iii. 330. &c.
 potus, par. being drunk up, *G.* iv. 120.
 potum, supin. to drink, watering, *Æ.* vii. 11. ix. 24.
 præ, præp. before, *Æ.* xi. 544.
 above, *Æ.* iii. 435.
 for, *Æ.* ix. 134.
 præbeo, v. 2. *I* yield, afford, *G.* ii. 216. *Æ.* x. 322.
 or give, *G.* iii. 301.
 offer, *Æ.* ix. 693.
 præcædo, v. 3. *I* go before, march before, *Æ.* ix. 47.
 præcelsus, adj. very high, lofty, *Æ.* iii. 245.
 præceps, adj. precipitant, headlong, *G.* iii. 547. &c.
 or head-foremost, *G.* iv. 80. *Æ.* viii. 59.
 flying with haste, *Æ.* ii. 516. iv. 573. v. 456.
 being in a hurry, *Æ.* xii. 735.
 hastening, running, *Æ.* iii. 598.
 hasty, speedy, *Æ.* iii. 682. iv. 565. xi. 895.
 swiftly, (heedless, *G.* iv. 457.) *Æ.* v. 144. viii. 257.
 rapid, *G.* iii. 103.
 plunging, *Æ.* ix. 815.
 rash, hot, fiery, *Æ.* ix. 685.
 violent, boisterous, *G.* iii. 236. (sudden,) iv. 29. *Æ.* vii. 411.
 precipitate, tumbling along (together. *Æ.* ii. 307.) xii. 684.
 whirled about, *Æ.* xii. 379.
 descending, whirling downwards, *G.* iii. 359.
 prone, falling downwards, *G.* i. 366.
 ready to sink, *Æ.* x. 232.
 steep, *Æ.* xi. 838.
 in præceps, deep, downwards, *Æ.* vi. 578.
 —rapidly, (into the eddy,) *G.* i. 203.
 præceps, subst. a precipice, high and steep, or sloping place, *Æ.* ii. 406.
 præcept-um, i, n. a precept, rule, *G.* i. 176.
 advice, counsel, *G.* iv. 398. 448. *Æ.* ii. 345. 607. v. 747.
 command, order, charge, *Æ.* vi. 236. ix. 45.
 rule, order, *Æ.* iii. 546.
 præceptus, par. taken before,
 prescribed, *Æ.* vi. 632.
 præcipio, v. 3. *I* prevent, take beforehand, *Æ.* xi. 491.
 teach, prescribe, *Æ.* xi. 329.
 give orders, command, *Æ.* ix. 40.
 dry up, *Æ.* iii. 98.
 præcipit-ans, -antis, par. falling down headlong, *Æ.* vi. 351.
 præcipito, v. 1. (act.) *I* throw headlong,
 cast violently, hurl, plunge, *Æ.* ii. 37.
 precipitate, hurry, *Æ.* ii. 317. xi. 3. accelerate, get over, break through, *Æ.* viii. 443. xii. 699.
 (neut.) *I* fall headlong, *Æ.* xi. 617.
 fly away, *Æ.* iv. 565.
 hasten, run violently, *Æ.* ii. 9.
 or rush, roll, tumble violently, *Æ.* iv. 251. ix. 670.
 or come pouring down, *Æ.* x. 804.
 præcipue, adv. particularly, especially,
 chiefly, *G.* ii. 272. &c.
 or most of all, or above the rest, *Æ.* i. 220. 712. vi. 176.
 præcipuus, adj. chief, *G.* iii. 74. (main,) *Æ.* xi. 214.
 (or prince,) *Æ.* viii. 177.
 singular, extraordinary, *Æ.* v. 249.
 præcisus, par. shattered, (raggy,) *Æ.* viii. 233.
 præclarus, adj. noble, renowned, illustrious, *G.* iv. 322. &c.
 or brave, *Æ.* x. 397.
 (bello,) warlike, *Æ.* xii. 347.
 stately, magnificent, *Æ.* iv. 655.
 præc-o, -onis, m. (a crier,) herald, *Æ.* v. 245.
 præcordi-a, -orum, pl. n. the parts about the heart,
 the lungs, *Æ.* ix. 413.
 the heart, *G.* ii. 484. *Æ.* vii. 347. ix. 596. x. 452.
 the breast, *Æ.* ii. 367.
 præd-a, -æ, f. a prey, *Æ.* ix. 485. &c.
 (or feast,) *Æ.* i. 210. iii. 233. 244.
 or provision, food, *G.* ii. 60. *Æ.* iv. 404.
 booty, prize, *Æ.* vi. 361.
 —plunder, spoil, pillage, *Æ.* i. 528. ii. 763. vii. 749. ix. 268. 363. 384. 450. 613. x. 78. xi. 79. 782.
 prædico, v. 3. *I* foretell, *E.* i. 18. &c.
 or forebode, *E.* i. 17.
 prædict-um, i, n. a prophecy, *Æ.* iv. 464.
 prædisco, v. 3. *I* learn before-hand, *G.* i. 51.
 or foretell, *G.* i. 252.
 foresee, discover, *G.* ii. 255.
 prædixis, adj. very rich, wealthy, *Æ.* xi. 213.
 præd-o, -onis, m. a robber, thief, pirate, *Æ.* vii. 362. xi. 484.
 or invader, *Æ.* x. 774.
 prædor, v. 1. *I* prowl, *G.* i. 130.
 prædulcis, adj. very sweet, pleasing, delightful, *Æ.* xi. 155.
 prædurus, adj. very hardy, strong, *G.* x. 748.
 sturdy, *G.* ii. 531.
 præfatus, par. having addressed, invoked, *Æ.* xi. 301.
 præfero, v. irr. *I* esteem, prefer to, —choose before, rather, *E.* iii. 4. *Æ.* xii. 145.
 express, *Æ.* x. 211.
 bear, carry before, *Æ.* vii. 237.
 present, offer, *Æ.* xi. 249.
 præficio, v. 3. *I* set over, appoint one president, *Æ.* vi. 117. 564.
 præfigo, v. 3. *I* fasten, stick (before) on the top of, *Æ.* ix. 466.
 set up in front, *Æ.* x. 80.
 or affix, hang up, *Æ.* xi. 778.
 fasten, tie, *G.* iii. 399.
 præfix-us, par. prefixed, fixed on the top of any thing, *Æ.*

- ix. 471
pointed, headed, Æ. v. 557. vii. 817.
x. 479. xii. 489.
præfodio, v. 4. I dig before, Æ. xi.
473.
præfractus, vide perfractus.
præfulg-ens, éntis, par. shining,
glistering, Æ. viii. 553.
prægn-ans, ántis, par. pregnant, big
(with child,) teeming.
prælabor, v. 3. I whirl along, G. iii.
180.
prælatus, par. preferred before, Æ. v.
541.
præli-a, órum, pl. n. battle, fight, pas-
sim,
or combat, (single,) Æ. v. 375. 402.
468. x. 661. xii. 570.
battles, G. iii. 265. iv. 5.
engagements, skirmishes, Æ. v. 593.
xi. 631.
reñcounter, assault, G. i. 318. Æ. ii.
397.
onset, G. iii. 98. iv. 314. Æ. vii. 603.
war, Æ. vii. 744. 806. x. 357. xi. 48.
xii. 581.
or wars, E. vi. 3. Æ. vii. 335.
præmissus, par. sent before, Æ. vi. 34.
or despatched before, Æ. ix. 367.
præmitto, v. 3. I send before, Æ. xi.
513.
or send, despatch, Æ. i. 644.
præmi-a, órum, pl. n. rewards, Æ. i.
461. &c.
or blessings, Æ. iv. 33.
recompense, Æ. i. 605. ii. 537. xi.
857.
prizes, G. ii. 282. iii. 49. Æ. v. 70.
232. 292. 308. 346. 486. xii. 765.
prænato, v. 1. I flow before,
glide by, Æ. vi. 705.
Prænest-e, is, (f. & n.) Præneste, Æ.
vii. 682.
Prænestinus, adj. of Præneste, Æ.
vii. 678.
prænúncia, æ, f. a harbinger, fore-
runner,
messenger, Æ. xi. 139.
præp-ens, éntis, adj. swiftly flying, Æ.
v. 254.
or long, wide, extended, (wings,) Æ.
iii. 361. vi. 15.
præpinguis, adj. very fat, fertile, Æ.
iii. 698.
præp-erptus, par. snatched away, Æ. iv.
416.
taken away, Æ. ix. 138.
præripio, v. 3. I seize, possess before,
Æ. x. 277.
præruptus, par. burst, falling, (as a
cataract.)
adj. cragged, rugged, G. ii. 156.
præsagus, adj. divining, prophetic,
Æ. x. 843.
foreboding, Æ. x. 177.
præscisco, v. 3. I foreknow, perceive
before-hand, G. iv. 70.
præscius, adj. foreknowing, Æ. vi.
66.
presaging, foreboding, Æ. xii. 452.
præscribo, v. 3. I write before, prefix,
exhibit,
(nomen—is dedicated to,) E. vi.
12.
præs-éntis, adj. present, Æ. v. 656.
present or before my face, Æ. iii.
174.
—favourable, propitious, E. i. 42.
G. i. 10. Æ. ix. 404.
or offered, Æ. iii. 611.
—ready, Æ. v. 363.
immediate, instant, Æ. i. 91. viii.
495. xii. 760.
imminent, Æ. x. 622.
speedy, ready, sovereign, G. iii.
452.
præsenti-a, æ, f. the presence, Æ. ix.
73.
præsento, v. 4. I perceive, foresee
preconceive, Æ. iv. 297.
præsentiór, adj. more present,
more favourable, advantageous, Æ.
xii. 152.
more opportune,—ready at hand, Æ.
xii. 245.
or more sovereign, G. ii. 127.
præsép-e, is, n. a stall, Æ. vii. 17.
or crib, rack, E. vii. 39. G. iii. 214.
395. 410. 495.
or stable, Æ. vii. 275. xi. 492.
a bee-hive, G. iv. 168. Æ. i. 435.
præsértim, adv. especially, principal-
ly, chiefly,
præs-es, idis, c. a president, arbitress,
Æ. xi. 483.
præsideo, v. 2. I preside over, Æ. iii.
35. &c.
præsidi-um, i, n. (a garrison,) safe-
guard,
protection, Æ. xi. 58.
præst-ans, ántis, par. excelling,
(animi,) brave, gallant, Æ. xii. 19.
chief, Æ. viii. 548.
excellent, Æ. v. 361.
extraordinary, Æ. xi. 291.
or handsome, fair, beautiful, Æ. i.
71.
or well-shaped, stately, comely, G.
iv. 538. 550. Æ. vii. 483. 783. viii.
207.
præstantior, adj. more excellent,
expert, Æ. vi. 164.
præstat, v. imp. it is better, Æ. iii.
429.
more fit, Æ. i. 135.
or it better imports, Æ. vi. 89.
præsto, v. 1. I excel (in strength,) Æ.
xi. 438.
præsúmo, v. 3. I presume, anticipate,
Æ. xi. 18.
præténdo, v. 3. I pretend,
make a pretence to, Æ. iv. 339.
carry before, G. iv. 230.
or wave, stretch out, Æ. viii. 116.
128. xi. 332.
oppose, put—place—between, Æ. ix.
599.
raise before, inclose, fence, hedge,
G. i. 270.
præténtus, par. opposite, bordering
upon,
situated before, Æ. iii. 692.
spread, extended before, Æ. vi. 60.
præter, præp. beside,
beyond, Æ. vii. 24.
contrary to, G. i. 412.
prætér, adv. beyond, Æ. x. 399.
præterea, adv. further,
besides, E. ii. 40. passim,
(besides him, Æ. xi. 285.)
too, but, Æ. i. 647.
henceforth, hereafter, Æ. i. 49.
afterwards, G. iv. 502.
prætereo, v. 4. I pass by, over, G. iv.
148.
outstrip, outride, Æ. iv. 157.
—outsail, Æ. v. 156. 171.
(neut.) end, am over, G. ii. 322.
præter-iens, éuntis, par. passing by,
Æ. v. 186.
præteritus, par. past,
gone, (former,) Æ. viii. 580.
præterlabor, v. 3. I glide,
or flow by, Æ. vi. 874.
pass, sail by, Æ. iii. 478.
prætervehor, v. 3. I sail by, Æ. iii.
688.
prætéxo, v. 3. I cover, Æ. vi. 5.
(fringe,) E. vii. 12. G. iii. 15.
skreen, palliate, Æ. iv. 172.
or conceal, Æ. iv. 500.
prætori-um, i, n. the king's pavilion,
tent, G. iv. 75.
prævalidus, adj. very (too) strong, G.
ii. 253.
or very potent, Æ. ii. 196.
præveni-ens, éntis, par. coming be-
fore,
ushering in, E. viii. 17.
prævérto, v. 3. I outrun,
outride, outstrip, Æ. vii. 807. xii.
345.
prepossess, Æ. i. 721.
prævérto, v. 3. I outstrip, surpass,
Æ. i. 317.
prævideo, v. 2. I foresee, Æ. v. 445.
præustus, par. burnt at the point,
(sharpened,) Æ. vii. 524.
prat-um, i, n. a mead, meadow, or
pasture-ground, passim.
a marshy ground, lake, G. i. 384.
prav-um, i, n. a falsehood, fiction, Æ.
iv. 188.
precándo, ger. by praying, suppli-
cating,
entreating, imploring, Æ. vii. 237.
&c.
making a vow, Æ. xii. 176.
precátus, par. having prayed to,
supplicated, invoked, Æ. iii. 633. ix.
624. x. 420.
prec-es, ium, pl. f. prayers, supplica-
tions, passim,
or entreaties, Æ. iii. 599. v. 782. ix.
90. x. 153. 627. xi. 229. xii. 800.
requests, Æ. vi. 51.
imprecations, curses, Æ. iv. 612.
pre-cis, ci, -cem, ce, f. prayer, Æ. iii.
437.
suit, entreaty, Æ. x. 368.
precious, adj. (subst.) producing grapes
sooner and more ripe than other
vines,
an early (rather) grape, G. ii. 95.
precor, v. 1. I pray, G. iv. 381. &c.
pray to, supplicate, Æ. iii. 543. v.
529. xi. 784.
or implore, Æ. iii. 144. iv. 621. viii.
127. x. 461. 525.
invoke, Æ. iv. 521. viii. 279.
adore, Æ. vii. 137.
entreat, desire, beseech, Æ. vi. 117.
ix. 525.
beg, Æ. xii. 48.
wish, Æ. xii. 242.
exhort, harangue, Æ. x. 293.
prehénsus, par. taking hold of,
grasping, Æ. ii. 592.
or seized, Æ. xi. 719.
prel-um, i, n. a wine-press,
the beam that presses the trodden
grapes, G. ii. 242.
preméndo, ger. by pressing, Æ. vi. 80.
premi-ens, éntis, par. pressing,
squeezing, crushing, Æ. viii. 289.
keeping—curbing—in, G. iii. 85.
setting, planting, G. iv. 131.
chasing, Æ. i. 324.
premo, v. 3. I press, Æ. vii. 518. viii.
249.
weigh down, tread upon, Æ. ii. 389.
x. 495.
squeeze, coagulate, G. iii. 404.
—strain, G. iv. 101.
stick close to, G. iii. 508.
pursue closely, Æ. ii. 530.
—or bear upon, Æ. v. 187. ix.
793. xi. 880. xii. 254.
—chase, Æ. i. 467.
—or drive, G. iii. 413.
tread, Æ. xi. 788.
cover, Æ. ix. 612.
or crown, Æ. iv. 148.
suppress, conceal, disguise, Æ. i.
209.
conceal, contain, Æ. vii. 103.
close, Æ. ix. 48.
or shut, Æ. xii. 908.
stop, repress, Æ. ix. 324.
—fix, Æ. vi. 197. 331.
smother, Æ. iv. 332.
choke, Æ. x. 465.
revolve, meditate upon, Æ. vii. 119.
depress, lessen, vilify, Æ. xi. 402.
oppress, Æ. vi. 521.
or enslave, keep in subjection, Æ. v.
737. x. 54.
restrain, curb, Æ. i. 65.
contract, straighten, G. iv. 297.
smooth, Æ. x. 103.
withdraw, Æ. iv. 81.
urge, compel, oppose, Æ. x. 375.
—press, Æ. vii. 368.

- hem in, block up, besiege, beset, Æ. viii. 474. 647.
 lop, G. i. 157.
 set, plant, G. ii. 346.
 cut, plough, Æ. x. 296.
 or plough up, (subdue,) Æ. x. 78.
 encompass, Æ. xi. 545.
 attack, Æ. x. 232.
 stab, kill, Æ. ix. 330.
 overflow, overwhelm, drown, Æ. i. 246. xi. 257.
 premor, v. 3. I am pressed, squeezed together, E. i. 35.
 pressed down, Æ. v. 550.
 depressed, G. i. 241.
 concealed, smothered, Æ. xii. 322.
 covered, Æ. vi. 827.
 prendo, v. 3. I take,
 reach, come up with, Æ. xii. 775.
 touch, Æ. vi. 61.
 lay hold, grasp, catch, Æ. iii. 450. ix. 562.
 seize, secure, Æ. ii. 322.
 prens-ans, antis, par. catching at, grasping at, G. iv. 501.
 catching hold of, grasping, Æ. vi. 360.
 prensio, v. 1. I lay hold of, grasp at, Æ. ii. 444.
 or tug, Æ. xii. 404.
 prensus, par. laid hold of, or taken, Æ. iii. 624.
 caught, (newly) taken, G. i. 285.
 or broke, managed, G. iii. 207.
 presso, v. 1. I press hard, squeeze, stroke, or milk, E. iii. 99. Æ. iii. 642.
 pressus, par. weighed down, pressed, squeezed, G. ii. 93. iv. 140.
 —or coagulated, E. i. 82.
 —or stroked, G. iii. 310.
 —forced deep, G. ii. 203. 356.
 compressed, G. i. 410.
 laden, G. i. 303.
 depressed, bent, G. i. 26.
 suppressed, concealed, Æ. xii. 322.
 shut, closed, Æ. vi. 155.
 impressed, thrown with force, Æ. x. 347.
 being (firmly) trod upon, Æ. v. 332.
 held in tight, Æ. xi. 600.
 overwhelmed, (stunned,) Æ. iii. 47.
 preti-um, i, n. a reward,
 or prize, Æ. v. 111. 292. 399. &c.
 price, Æ. iv. 212.
 a ransom, Æ. ix. 213.
 bribe, bribery, Æ. vi. 622.
 Priameus, adj. of or belonging to Priam,
 Priameia, Æ. vii. 252.
 (f.) daughter of Priam, Æ. ii. 403. iii. 321.
 Priand-es, is, m. (nom. patron.) son of Priam, Æ. iii. 295. &c.
 Priam-us, i, m. Priamus. Priam, passim,
 another Priam, Æ. v. 564.
 Priap-us, i, m. Priapus.
 pridem, vide janipridem.
 primæ-vus, adj. elder, eldest born, Æ. ix. 595.
 blooming, (in the flower of my age,) Æ. vii. 162.
 youthful, Æ. x. 345.
 primiti-æ, arum, pl. f. first fruits, earnest, Æ. xi. 16.
 or beginning, Æ. xi. 156.
 primus, adj. sup. first, passim,
 or foremost, Æ. v. 151. vi. 183. 313. vii. 53. 647. viii. 561. ix. 51. 696. xi. 380. 613. xii. 577.
 or most forward, G. iii. 77. Æ. v. 318.
 front, at the head, the van, (acies,) Æ. vii. 673. viii. 281. ix. 27. 595. x. 543. xii. 305.
 frontier, Æ. ix. 244.
 fore, Æ. iii. 426. v. 566.
 chief, Æ. ii. 268. v. 308. 341. 347. 746. vii. 107. viii. 134. xi. 786. xii. 33.
 —leading, Æ. viii. 6. ix. 226. x. 125. xi. 238.
 —prime, prosperous, Æ. i. 345.
 choicest, Æ. v. 355. x. 561.
 young, tender, (G. iii. 67.) Æ. viii. 517. x. 324.
 early, G. i. 64. ii. 253.
 —rising, G. i. 250. iii. 324. Æ. iii. 588. iv. 584. v. 42. vi. 255. vii. 51. 130. 148. 528. ix. 459. x. 97.
 —or dawning, Æ. xi. 4.
 beginning, Æ. vi. 453.
 (preluding, Æ. xii. 106.)
 parent, G. i. 12.
 eldest, Æ. vii. 136.
 highest, Æ. ii. 219.
 most noble, Æ. xi. 331.
 extreme, G. iii. 399.
 primum, abs. sing. n. chief concern, business, Æ. viii. 408.
 prim-i, orum, abs. pl. m. the first men, G. i. 144.
 or nobles, Æ. iv. 133.
 or the chiefs, leaders, princes, Æ. vii. 468. 783. viii. 105. ix. 309. 453. 785. xi. 234.
 the foremost (guards,) Æ. ii. 334. 494.
 the van or first ranks, Æ. ii. 479. xii. 579.
 or advanced guard, Æ. viii. 586.
 cum primis (adverbialiter) chiefly, G. i. 173.
 prim-a, orum, pl. n. abs. the first place, Æ. v. 194. 338.
 or van, Æ. x. 157.
 prim-a, adv. first, Æ. xii. 505.
 —of all, in the first place, Æ. xii. 605.
 primò, adv. first, G. iii. 187. iv. 310. Æ. iv. 176. v. 654.
 before, Æ. ix. 576.
 primum, adv. first, G. i. 61. & ubi-cunque cum gravi notatur.
 or foremost, above all, G. ii. 475.
 the first time, G. i. 61. Æ. ii. 375. iii. 651.
 —or place, G. ii. 179. iii. 166. iv. 295. Æ. ii. 79. x. 389.
 soon, Æ. i. 306. vi. 102.
 very soon, Æ. iv. 631.
 immediately, Æ. ix. 603.
 as soon, Æ. iv. 586.
 ut primum, as soon as, Æ. xi. 300. xii. 47. 669.
 quàm primum, as soon as, Æ. xii. 76.
 princ-eps, ipis, c. a prince, Æ. x. 166.
 a chief, Æ. i. 488. iii. 168. ix. 535.
 or general, commander, conductor, Æ. x. 254.
 (adj.) first, foremost, Æ. v. 160. 833.
 or chief, Æ. xi. 620.
 principi-um, i, n. a beginning, entrance, proem, E. iii. 60. viii. 11.
 prelude, Æ. ix. 53.
 origin, Æ. vii. 219.
 principio, (adv.) first of all, in the first place,
 first and foremost, G. ii. 9. iv. 8. Æ. ii. 752. iii. 381. iv. 56. v. 109. vi. 214. 724. vii. 342. ix. 762. x. 258.
 prior, adj. the former, Æ. iii. 213. &c.
 or foremost, Æ. v. 155. 170. 186. 187. 326.
 or first, E. v. 10. ix. 53. Æ. i. 321. 542. 581. vi. 341. 387. 834. vii. 194. viii. 469. ix. 319. x. 458. 533. xii. 195.
 or native, G. ii. 59.
 ancient, Æ. iv. 464.
 or of former—ancient—times, Æ. viii. 312.
 being beforehand, having the first design, Æ. xi. 760.
 the better, more excellent, Æ. xi. 292.
 priór-es, um, pl. m. ancestors, ancients, Æ. iii. 693.
 those who went before, ancient poets, G. iii. 292.
 priscus, adj. old,
 or ancient, Æ. v. 593. vi. 878. vii. 706. 710. viii. 339.
 or former, Æ. iv. 79.
 pristina, abs. pl. n. pristine, former, first,
 usual, (stale use,) Æ. xii. 424.
 pristinus, adj. pristine, former, first. Æ. vi. 473.
 or late, Æ. x. 143.
 prist-is, is, f. a kind of whale fish, Æ. iii. 427. x. 211.
 the ship Pristis, (whose sign was that fish, not that it resembled the shape of it, Æ. v. 116. 154. 156. 187.
 Privérn-um, i, n. Privernum, Æ. xi. 540.
 Privérn-us, i, m. Privernus, Æ. ix. 576.
 prius, adv. before, Æ. ii. 741. &c.
 or heretofore, Æ. x. 223.
 sooner, Æ. i. 192.
 rather, Æ. ii. 190. 596.
 first, G. i. 50. 74. 194. ii. 274. iii. 262. iv. 229. 396. 537. Æ. iv. 24. vi. 136. x. 382.
 or chiefly, Æ. xi. 126.
 priusquam, adv. before that, G. iii. 468. Æ. i. 472. vi. 323.
 or ere, Æ. xi. 809.
 pro, præp. for, passim,
 instead of, E. v. 38. G. i. 405. Æ. v. 815. 846. x. 82. xi. 576. xii. 695.
 or in the room of, in lieu of, Æ. i. 659. ii. 183. xii. 141. 878.
 for the sake of, Æ. ix. 406.
 by reason of, upon account of, & iv. 456. Æ. iv. 337.
 before, Æ. xii. 661.
 —in defence (of a place,) Æ. viii. 648. 653. ix. 575. 677. xi. 223. 895. (of one's self,) xii. 552.
 according to, Æ. v. 501.
 proav-us, i, m. sire, great grandsire, Æ. viii. 54.
 proav-i, orum, pl. m. forefathers, ancestors, Æ. iii. 129. xii. 225.
 probò, v. 1. I approve, allow, permit, Æ. iv. 112. &c.
 Proc-as, æ, m. Procas, Æ. vi. 767.
 proc-ax, acis, adj. obstinate, (capricious,) Æ. i. 536.
 procédo, v. 3. I proceed, Æ. v. 461.
 go forward, on, E. iii. 94. Æ. ii. 760. iii. 340.
 march, Æ. xii. 121.
 roll along, E. iv. 12. ix. 47.
 advance, E. vi. 86. Æ. x. 451. 731.
 (come in state,) xii. 169.
 come, go out, Æ. viii. 462.
 go to, Æ. ix. 23.
 come forward, appear, Æ. iii. 592.
 move, sail, Æ. iv. 487.
 pass by, Æ. iii. 356. xi. 94.
 procéll-a, æ, f. a great storm, G. iii. 259. &c.
 or a sea-tempest, hurricane, Æ. i. 102. v. 791.
 popular fury, Æ. vii. 594.
 procer-es, um, pl. m. chief, nobles, lords, peers, Æ. i. 740. &c.
 procérus, adj. high, tall, lofty, E. vi. 63.
 procéss-us, us, m. process, progress (of time,) G. iii. 504.
 Prochy-t-a, (e), æ, f. Prochyta, Æ. ix. 715.
 proclámo, v. 4. I cry aloud, Æ. v. 345.
 Procris, f. Procris, Æ. vi. 445.
 procu-bo, v. 1. I lie over, am spread, extended, G. iii. 145.
 procúdo, v. 3. I hammer out, sharpen, G. i. 261.

- procul**, adv. *far, far off, distant, at a distance*, passim, or *from far*, G. iv. 353. Æ. ii. 42. v. 35. 613. ix. 503. x. 401. 521. 537. xi. 838.
- far from hence**, Æ. vi. 258. viii. 603.
- high, at a distance**, E. i. 77. vi. 16. Æ. v. 124. 775.
- aloft**, Æ. v. 642.
- at a distance from**, G. ii. 459.
- far within**, (*before one's eyes*), Æ. vi. 10.
- procūlo**, v. 1. *I tread, trample upon*, Æ. xii. 534.
- procūbo**, v. 3. *I lie down*, E. viii. 87. G. iii. 466. Æ. viii. 83.
- lie down (to sleep)**, Æ. viii. 39. ix. 190.
- fall**, Æ. ii. 426.
- down, Æ. vi. 180. ix. 541.
- down flat, Æ. v. 481. vi. 504. xi. 150. 418.
- tumble down**, Æ. ii. 493. 505.
- break to pieces**, (*hang together aloft*), G. iii. 240.
- fall to ruin, come to nought**, Æ. xi. 395.
- standing, leaning**, Æ. viii. 631.
- sink under**, G. i. 111.
- lean upon, tug, ply**, Æ. v. 198.
- procūro**, v. 1. *I take care of, (indulge)* Æ. ix. 158.
- procūrens, ēntis, par. running**, Æ. xi. 624.
- running forwards**, Æ. xli. 267.
- lying out in length, prominent, jutting out**, Æ. v. 204.
- procūro**, v. 3. *I run*, Æ. xii. 735.
- to the charge, or rush against, Æ. xii. 280.
- make an excursion, advance**, Æ. ix. 690.
- procūrs-us, ūs, m. a running round, course, career**, Æ. xii. 379.
- career, or onset**, Æ. xii. 711.
- procūrus, adj. (very) crooked**, G. ii. 421.
- or **winding**, Æ. v. 765.
- proc-us, i, m. a wooer, suitor, lover**, Æ. iv. 534. xii. 27.
- prod-ens, ēntis, par. presaging, foreboding**, Æ. x. 99.
- prodeo**, v. 4. *I go forth, forwards, move on*, Æ. vi. 199.
- run into**, Æ. x. 693.
- prodest**, v. imp. (see *prosum*.) *it is profitable, gainful*, G. i. 84.
- (*proderit*) *it will be of advantage*, G. iv. 267.
- (*profuerit*) *it will import*, G. i. 451.
- prodigi-um, i, n. a prodigy, or a thing (monstrous)**, Æ. viii. 295.)
- contrary to or above the laws of nature**, Æ. iii. 366. v. 639. vi. 379.
- prodigus, adj. lavish, wasteful, hurtful**, G. iv. 89.
- proditi-o, ōnis, f. treachery, forgery**, Æ. ii. 83.
- prodo**, v. 3. *I show, assert*, Æ. iv. 231.
- betray**, G. ii. 254. Æ. x. 593.
- discover, Æ. ix. 374.
- expose, Æ. xii. 42.
- violate, Æ. iv. 431.
- declare, sentence**, Æ. ii. 127.
- prodor**, v. 3. *I am betrayed, deserted*, Æ. i. 252.
- prodūco**, v. 3. *I produce, bring forth*, Æ. xii. 900.
- prolong**, Æ. ii. 637.
- compose, or stretch out**, Æ. ix. 487.
- Proetides, un, pl. f. nom. patr. the Proetides, the daughters of Proetus**, E. vi. 43.
- profanus, adj. profane, reprobate, unworthy of the gods**, Æ. xii. 779.
- profan-i, ōrum, abs. pl. m. profane, wicked, (unhallowed) men**, Æ. vi. 258.
- profaris, v. irr. I speak out, declare, reply**, Æ. i. 561. &c.
- profecto, adv. truly, certainly, surely**, Æ. viii. 532.
- profectus, par. having departed from, or quitted, going out (as a colony does)**, Æ. i. 340. 732. iv. 111.
- or **having gone out, coming forth**, Æ. vii. 209. 255.
- sprung from**, Æ. viii. 51.
- profero**, v. irr. *I stretch out, extend, enlarge*, Æ. vi. 795.
- defer, retard, protract**, Æ. xii. 393.
- proficio**, v. 3. *I avail*, E. viii. 20.
- profiscor**, v. 3. *I go, set out for*, Æ. iii. 615.
- proflo**, v. 1. *I breathe, snore out*, Æ. ix. 326.
- profluo**, v. 3. *I flow, run*, G. iv. 25.
- profugus, adj. driven, exiled, compelled, fugitive**, Æ. i. 2. vii. 300. viii. 118. x. 158.
- leaving his country, a stranger**, Æ. x. 720.
- profundo**, v. 3. *I pour, shed (tears)*, Æ. xii. 154.
- profundus, adj. profound, deep**, Æ. v. 614.
- or **infernal**, G. i. 243.
- high or lofty**, E. iv. 51. G. iv. 222. Æ. i. 58.
- or **shady, wide**, G. ii. 391.
- thickest or inmost**, Æ. vii. 515.
- or **blackest**, Æ. iv. 26. vi. 462.
- profundum, abs. the sea**, Æ. xii. 263.
- progeni-es, ēi, f. an offspring, progeny**, Æ. v. 505.
- or **race (of men)**, G. ii. 341. Æ. i. 19. 250. vii. 257.
- son**, Æ. vii. 97. x. 471.
- sons**, Æ. x. 329.
- the young of birds**, G. i. 414.
- of **bees**, G. iv. 56.
- progigno**, v. 3. *I bring forth*, Æ. iv. 180.
- Progn-e, es, f. Progne, (a swallow)**, G. iv. 15.
- progreddior**, v. 3. *I go out*, Æ. iii. 300.
- come out (with majesty)**, Æ. iv. 136.
- progrēssus, par. having gone forward, moving on**, Æ. xii. 219.
- or **walking together**, Æ. viii. 125. 337.
- marched, advanced**, Æ. xi. 603.
- proh, (inter.) oh! ah!**
- prohibeo**, v. 2. *I forbid*, Æ. iii. 265. &c.
- or **hinder**, G. i. 501. iv. 10. 105. 106.
- prevent**, Æ. v. 197.
- or **keep back, restrain**, Æ. ix. 662.
- keep off, sever**, G. iii. 393.
- avert**, Æ. i. 525.
- debar**, Æ. vii. 313.
- prohibeor**, v. 2. *I am forbidden, driven off*, Æ. i. 540.
- proiectus, par. thrown away, cast upon (the shore) (vile)**, E. vii. 42.
- dropped, thrown down**, Æ. ix. 577.
- standing out, (projecting)**, Æ. iii. 699.
- lying along, prostrate, extended**, E. i. 76. Æ. xi. 87.
- extended out, protended**, Æ. x. 587.
- projicio**, v. 3. *I sling down*, Æ. v. 673.
- on, Æ. ix. 444.
- into, Æ. v. 402.
- or **throw away**, Æ. vi. 436. 835.
- hurt, plunge**, Æ. v. 859.
- let fall, drop**, Æ. xii. 256.
- expose**, Æ. xi. 361.
- proinde, adv. therefore**, Æ. xi. 400.
- or **then**, Æ. xi. 383.
- prolapsus, par. falling, tumbling down, (demolished)**, Æ. ii. 555.
- prol-es, is, f. a race, stock**, G. iii. 65. 541. iv. 281. Æ. iv. 236.
- progeny, or descendant, or offspring**, G. ii. 35. Æ. i. 75. iii. 180. iv. 258. vi. 322. 648. 717. 756. 784. vii. 50. 691. x. 391. 429. xii. 123.
- or **son**, Æ. i. 274. vi. 763. vii. 761. viii. 301. ix. 523. x. 353. 696. xii. 347.
- child**, Æ. xii. 830.
- birth**, Æ. vi. 25.
- a shoot (of a tree or plant)**, G. ii. 3.
- prolixus, adj. big, large, long, (unshorn)**, E. viii. 34.
- proludo**, v. 3. *I prelude, make a prelude, essay*, G. iii. 234. Æ. xii. 106.
- proluo**, v. 3. *I wash over*, G. iii. 543.
- or **overflow**, G. i. 481.
- dip, swirl**, Æ. i. 738.
- wash out**, Æ. xii. 686.
- proluvi-es, ēi, f. a looseness, flux**, Æ. iii. 217.
- promeritus, par. having deserved**, Æ. iv. 335.
- Prometh-eus, ei, m. Prometheus**, E. vi. 42.
- promiss-um, i, n. a promise**, Æ. ii. 160. &c.
- or **engagement**, Æ. xii. 2.
- reward, prize**, Æ. v. 386.
- promissus, par. promised**, Æ. i. 258. vi. 346. viii. 464. 612. ix. 107.
- or **allotted**, Æ. v. 282.
- vowed**, Æ. iv. 552.
- betrothed**, Æ. xii. 31.
- promitto**, v. 3. *I promise*, Æ. iv. 228. &c.
- threaten, vow, swear**, Æ. ii. 96.
- promittor**, v. 3. *I am promised*, Æ. vi. 791.
- promo**, v. 3. *I let—pour—out*, Æ. ii. 260.
- exert**, Æ. v. 191.
- promoveo**, v. 2. *I push, row forwards*, Æ. x. 195.
- promptum est, impersonaliter, it is easy, evident**, G. ii. 255.
- Promul-us, i, m. Promulus**, Æ. ix. 574.
- pronub-a, æ, f. (epithet of Juno) goddess of marriage**, Æ. iv. 166.
- (of **Bellona**), **bridemaid**, Æ. vii. 319.
- pronus, adj. prone, bending forward, or stooping**, G. iii. 107. Æ. v. 147. x. 586.
- plying**, Æ. iii. 668.
- leaning, shelving**, Æ. viii. 286.
- tumbling down**, Æ. ix. 713.
- headlong**, Æ. xi. 485.
- or **violently**, Æ. i. 115. v. 332.
- current, running, falling, sliding down**, Æ. v. 112. viii. 548.
- flowing quickly (with a current)**, G. i. 203. Æ. v. 212.
- propag-o, inis, f. a branch, tendril, shoot**, G. ii. 26.
- layer, or inarching (by a tendril)**, G. ii. 63.
- race, offspring**, Æ. vi. 870.
- or **posterity**, Æ. xii. 827.
- prope, præp. near to, nigh**, Æ. viii. 597.
- or **by**, G. iv. 278.
- properandus, par. to be got ready, despatched, provided**, G. i. 260.
- proper-ans, āntis, par. hastening, marching with speed**, Æ. xi. 514.
- properatus, par. hastened, precipitated**, G. i. 196.
- propre, adv. speedily, with speed or haste**, Æ. vi. 236. ix. 301. xii. 573.
- properus, adj. active, busy**, Æ. xii. 85.
- propereo**, v. 1. *I hasten, haste*, G. i.

224. *passim*
or bring with speed, *Æ.* xii. 425
forge with haste, *G.* iv. 171.
- properor, v. 1. *I am hastened,*
hurried, *Æ.* iv. 416.
- propexus, par. combed,
long, waving, *Æ.* x. 838.
- propinquo, v. 1. *I approach, draw—*
come—near, *passim*,
approach, or appear, *Æ.* ix. 355.
favour, or am propitious, *Æ.* x. 254.
- propinquus, adj. near,
near at hand, *Æ.* iii. 381.
near of kin, related, allied, *Æ.* ii.
86.
or neighbouring, bordering, *Æ.* iii.
502. xi. 156.
- propior, adj. nearer, nigher, *G.* ii.
122. &c.
more present, *Æ.* vi. 51.
like, resembling, *G.* iii. 58.
- propiōra, pl. n. abs. the next, nearest
place, *Æ.* v. 168.
- propius, adv. nearer, *Æ.* ii. 706. x.
712.
or near, *G.* iv. 47.
or near to, *Æ.* viii. 556.
or closer, *Æ.* xi. 564.
more attentively, *Æ.* xii. 218.
more favourably, *Æ.* i. 526.
propitiously, *Æ.* viii. 78.
- propono, v. 3. *I propose, set before*
one, *Æ.* v. 365.
- proprius, adj. peculiar, particular,
my own, belonging to me, *Æ.* vii.
331.
thy own, *Æ.* i. 73. ii. 85.
his own, *Æ.* iv. 126. xi. 359.
their own, *Æ.* v. 229.
its own, *G.* ii. 428.
- proper, *G.* ii. 35.
- perpetual, *E.* vii. 31. *Æ.* vi. 371.
or destined, allotted, *Æ.* iii. 167.
- propter, præp. for,
for one's sake, *Æ.* iv. 320. 321. xii.
177.
near, hard by, fast by, by the side of,
E. viii. 87. *G.* iii. 14. *Æ.* ix. 630.
- propugnacul-um, i, n. a fortress,
bulwark, *Æ.* ix. 170. 664.
rampart, *Æ.* iv. 87.
- pror-a, æ, f. the fore-deck, fore-castle,
prow of a ship, *passim*,
or ship, *Æ.* viii. 101. ix. 122.
- proripio, v. 3. *I take away by violence,*
se) steal away, hurry away, *E.* iii.
19.
or withdraw myself, *Æ.* v. 741. vi.
472.
- prorūpo, v. 3. *I break forth,*
spring forth, on, *Æ.* x. 796.
roll, rush, *Æ.* vii. 32.
or bound into, *Æ.* x. 379.
fling, cast out, *Æ.* iii. 572.
- prorūps, par. bursting,
breaking out, *Æ.* vii. 459.
flowing, running violently, *Æ.* i.
246.
- prosceni-a, ōrum, pl. n. (part of) the
scaffoldings (before the scene,
where the interludes were acted.)
the stage, *G.* ii. 381.
- proscindo, v. 3. *I cut up, break up,*
plough, *G.* ii. 237.
- proscissus, par. broken up, ploughed
up,
thrown up in ridges, *G.* i. 97.
- prosequor, v. 3. *I follow after,*
pursue, *Æ.* vi. 476.
follow, *Æ.* ix. 218. 310.
accompany, attend, wait on, *Æ.* vi.
898. xi. 107.
speed, hasten, drive on, *Æ.* iii. 130.
v. 777.
tell, describe, treat of, *G.* iii. 340.
(abs.) proceed, *Æ.* ii. 107.
- Proserpin-a, æ, f. Proserpina, *G.* iv.
487. &c.
- prosilio, v. 4. *I spring, start,* *Æ.* v.
140.
- prospēcto, v. 1. *I look often upon,*
gaze at, *Æ.* vii. 813.
behold, view, *Æ.* ix. 168.
wait, expect, *Æ.* x. 741.
- prospēct-us, ūs, m. a prospect,
view, *G.* ii. 285. *Æ.* i. 181.
sight, *Æ.* viii. 254.
- prosper, adj. prosperous, fortunate,
lucky,
propitious, *Æ.* iii. 362.
- prospici-ens, ēntis, par. beholding
afar off, *G.* iv. 352.
or looking, *Æ.* ii. 733.
—down, *Æ.* xii. 136.
surveying, (provident, careful of,
Æ. i. 127.) 155.
- prospicio, v. 3. *I view,*
see, *Æ.* i. 185. iv. 410. vi. 385.
see at a distance, *Æ.* iii. 648. ix. 34.
xi. 909.
or spy, *Æ.* vii. 289.
or perceive, *Æ.* vi. 357. vii. 30.
or behold, *Æ.* iii. 839. xii. 595.
foresee, foretell, prognosticate, *G.* i.
394.
- prosubigo, v. 3. *I throw, cast, tear up,*
G. iii. 256.
- prosum, v. irr. *I avail,*
profit, *Æ.* v. 684. vii. 303. ix. 92.
xii. 541.
- profuit, imp. it will avail, profit,
G. iii. 459. 509. iv. 267. *Æ.* xi.
844.
- protēctus, par. covered, skreened,
sheltered, *Æ.* ii. 444. x. 800.
having covered over, defending, *Æ.*
viii. 662.
- protego, v. 3. *I cover,* *G.* ii. 489.
- protēd-ens, ēntis, par. extending,
stretching out,
spreading abroad, *Æ.* v. 377. xii.
931.
- protēdo, v. 3. *I stretch out, (poise)*
Æ. xi. 606.
- protētus, par. lengthened, extended,
G. i. 171.
- protenūs, adv. a far way off,
a great distance, *E.* i. 13.
- protero, v. 3. *I trample over,*
crush to pieces, *Æ.* xii. 330.
- proterreo, v. 2. *I fright, jostle,* *Æ.* xii.
291.
- Prot-eus, ei, m. Proteus, *G.* iv. 388.
- protinus, adv. further on, next, *G.*
iv. 1.
soon, immediately, straight, (without
intermission,) forthwith, *Æ.* ii.
437. 545. iii. 291. iv. 169. v. 435.
vii. 408. ix. 149. 308. x. 561. xi.
690.
swiftly, *Æ.* x. 633.
suddenly, *Æ.* vii. 514.
continually, without interruption,
Æ. iii. 416. vii. 601. viii. 159. ix.
337. x. 340.
throughout, *Æ.* vi. 33.
- protraho, v. 3. *I bring along, forth,*
produce, *Æ.* ii. 123.
- protrahor, v. 3. *I am drawn forth,*
dragged out, *Æ.* viii. 265.
- proturbo, v. 1. *I thrust out by force,*
drive—bear—backward, *Æ.* ix. 441.
or repel, *Æ.* x. 801.
- provēctus, par. being carried, *Æ.* vii.
166.
brought, arrived at, *Æ.* ii. 24.
- provehor, v. 3. *I am carried on,*
proceed, *Æ.* iii. 481.
sail, *Æ.* iii. 506.
or sail out of, *Æ.* iii. 72.
- provenio, v. 4. *I am owing to,* *Æ.* xii.
528.
- provēnt-us, ūs, m. an increase, crop,
G. ii. 518.
- provisus, par. provided, got ready, *G.*
i. 167.
- provoco, v. 1. *I dare, vie with,* *G.* iii.
194.
- provōlv-ens, ēntis, par. rolling,
tumbling along, *Æ.* x. 556.
- provōlvo, v. 3. *I roll, whirl over,* *Æ.*
xii. 533.
- proximus, adj. next, nearest, *passim*,
(most expeditious, speediest,) *Æ.* xii.
388.
near, bordering, *Æ.* vii. 10.
—upon, *Æ.* xi. 316.
- prud-ens, ēntis, par. wise, skilled, *G.*
ii. 315.
- prudenti-a, æ, f. knowledge, skill,
prescience, *G.* i. 416. *Æ.* iii. 433.
- pruin-a, æ, f. a hoar-frost,
rime-frost, *G.* ii. 263. &c.
(or snow,) *G.* iii. 368.
winter, *G.* i. 230.
- prun-a, æ, f. a burning coal,
fire, *Æ.* v. 103. xi. 788.
- prun-um, i, n. a prune, plum,
damson, *E.* ii. 53. *G.* iv. 145.
- prun-us, i, f. a plum tree, *G.* ii. 34.
- Prytan-is, is, m. Prytanis, *Æ.* ix. 767.
- Psythius, adj. Pythian, *G.* ii. 93. iv.
269.
- pub-ens, ēntis, par. full grown, ripe,
or young and juicy, *G.* iii. 126. *Æ.*
iv. 514.
downy, livid, *Æ.* xii. 221.
- puber, (es) adj. downy,
full grown, *Æ.* xii. 413.
- pub-es, is, f. the lower parts,
the groin, *Æ.* iii. 427.
the youth, *G.* i. 343. (of a place,) ii.
167. *Æ.* ii. 477. 798. v. 74. 119.
450. 573. 599. vii. 105. 219. 429.
521. 614. 794. viii. 518. ix. 74.
154. xi. 20.
or offspring, *Æ.* vi. 580.
the choicest of friends, *Æ.* i. 399.
a young bullock, steer, *G.* iii. 174.
- pubesco, v. 3. *I bud, sprout forth,* *G.*
ii. 390.
grow, bloom, *Æ.* iii. 491.
- pudendus, par. dishonourable,
inglorious, *Æ.* xi. 55.
- pudet, v. imp. *I am ashamed,*
do blush, *Æ.* ix. 598. 787. xii. 229.
do disdain, *G.* i. 80. *Æ.* v. 196.
- pudicit-i-a, æ, f. modesty, chastity, *G.*
ii. 524.
- pu-d-or, ōris, m. modesty,
or chastity, *Æ.* iv. 27.
—honour, *Æ.* iv. 522.
or continency, *Æ.* v. 55.
shame, *E.* vii. 44. *Æ.* v. 455.
or honour, (warlike,) *Æ.* ix. 44. x.
398. 871. xii. 667.
- puell-a, æ, f. a girl, maid, damsel, pas-
sim,
or nymph, *E.* v. 59. x. 9. *G.* i. 11.
or virgin, *E.* vi. 61. *Æ.* ii. 238.
a young bride, *G.* iv. 458.
- pu-er, eri, m. a boy, *E.* viii. 45. &c.
son, *Æ.* iv. 94. vii. 484. 575.
babe, infant, *Æ.* viii. 631.
a child, *E.* iv. 60. 63. *Æ.* ii. 457. 766.
viii. 581. xi. 216. 476.
a lad, *Æ.* vi. 852.
- a stripling, youth, *E.* v. 54. vi. 24.
G. i. 19. iv. 476. *Æ.* i. 475. iii.
341. 487. v. 296. 561. 569. 599.
602. vi. 307. 875. 882. ix. 181. 217.
276. 605. 641. 656. x. 133. 825. xi.
42. xii. 435. 943.
or young man, *Æ.* v. 349. 553.
or (adject.) young, *Æ.* i. 267. ii.
598. iii. 339. iv. 156. 354. v. 74. x.
236. 805.
servant, (valet,) swain, *E.* i. 46. iii.
93. 98. 111. v. 19. 49.
(Ganymede, *Æ.* v. 252.)
- puerilis, adj. of children,
fit for children, *Æ.* xi. 578.
made up of boys, *Æ.* v. 546.
- pugn-a, æ, f. a battle or fight, pas-
sim,
or combat, *Æ.* iv. 603. v. 68. 365.
383. 411. 419. 429. 454. 463. 478.
xii. 151. 216.
skirmish, onset, *Æ.* vii. 542.
fighting, *Æ.* xi. 649.
wars, *G.* iii. 46. *Æ.* vii. 40. 611. 614.
xi. 53. 661. 777. x. 254.
(field of battle, *Æ.* x. 615.)

- pugnando**, ger. *by-in-fighting*, Æ. vi. 660. vii. 182.
- pugnator**, oris. m. *a fighter*, (*fighting*, adj.) Æ. xi. 680.
- pugnatur**, imp. *they contend, engage*, Æ. vii. 553.
- pugnatus**, par. *fought*, Æ. viii. 629.
- pugno**, v. 1. *I fight*, Æ. vii. 665.
- wage war*, Æ. iv. 629.
- resist*, Æ. iv. 38.
- or struggle*, Æ. xi. 600.
- pugnus**, i, m. *the fist*, Æ. iv. 673. xi. 86. xii. 871.
- pulcher**, adj. *stout, valiant, warlike*, Æ. vii. 656. 657.
- glorious, honourable*, G. iv. 218. Æ. vi. 821. ix. 401. xi. 647.
- or illustrious*, Æ. i. 286.
- fair, beautiful, beautiful*, G. ii. 137. 463. Æ. iii. 119. 426. iv. 192. 266. 432. v. 344. vi. 142. vii. 107. 477. ix. 293. 310. 358. 433. 684. xi. 270.
- comely, graceful, well shaped*, Æ. v. 399. 570.
- (happy)*, Æ. i. 75.
- pleasant*, Æ. vii. 430.
- pulebrum**, abs. *a valiant, glorious thing*, Æ. ii. 317.
- pulehrior**, adj. *more beautiful, beautiful*, Æ. ix. 179.
- or more graceful*, Æ. vii. 649.
- pulcherrimus**, adj. *most stout, valiant, warlike*, Æ. vii. 761.
- very—most—beautiful, lovely*, Æ. iv. 60. 141. 227. viii. 75. x. 180. xi. 852. xii. 270.
- or most—exquisite—beautiful*, Æ. vi. 21. vii. 65. Æ. i. 72. 496. xii. 554.
- (most illustrious, honoured)*, Æ. x. 611.)
- most graceful*, Æ. vii. 55.
- chief, most excellent*, Æ. ix. 253.
- most prudent, sage*, Æ. v. 728.
- most stately, magnificent*, G. ii. 534.
- pullulo**, v. 1. *I spring out*, G. ii. 17.
- or sprout*, Æ. vii. 329.
- pullus**, i, m. *(the young of anything), a colt*, G. iii. 75.
- pullus**, adj. *black, russet*, G. iii. 389.
- pulmo**, onis, m. *the lungs, lights*, Æ. ix. 701. x. 387.
- pulsans**, antis, par. *beating*, G. iii. 106. Æ. v. 138.
- throwing, (twanging)*, G. iv. 313.
- pulsatus**, par. *beaten*, Æ. iii. 555.
- struck, exiled, slain*, Æ. vi. 609.
- repulsed, injured, offended*, Æ. xii. 286.
- beaten, or echoing*, Æ. v. 150.
- pulso**, v. 1. *I beat*, Æ. ix. 415.
- or buffet*, Æ. v. 460.
- or batter*, Æ. xii. 706.
- strike, clash against*, G. i. 496.
- beat, play on*, Æ. vi. 647.
- touch*, Æ. iii. 619. x. 216.
- tread, frequent*, Æ. xi. 660.
- pulsor**, v. 1. *I am beaten*, Æ. iv. 249.
- pulsus**, par. *beaten, driven away, routed*, G. iv. 51. Æ. v. 395.
- or repulsed*, Æ. x. 143. xi. 366. 392. 653. 731.
- vanquished, conquered, subdued*, G. iii. 30. Æ. xi. 790. 793.
- chased*, G. iii. 411.
- withdrawn*, G. iv. 325.
- driven from, kept out, barred from*, Æ. i. 385.
- banished*, Æ. iii. 121.
- or ejected*, Æ. vii. 217. viii. 333. x. 852. xi. 539.
- pierced, killed, slain*, Æ. xi. 56.
- echoing*, Æ. vi. 84. Æ. vii. 702.
- clashing, rattling*, Æ. viii. 529.
- pulsus** us, m. *a beating, stamping, prancing, trampling*, Æ. vii. 722. xii. 324. 445. 553.
- striking*, G. iv. 49.
- pulvereus**, adj. *full of dust, dusty*, Æ. viii. 593.
- pulverulentus**, adj. *covered with dust*, Æ. iv. 155. &c.
- dusty, raising dust*, G. i. 166.
- puly-is**, eris, m. (f.) *dust, passim, the earth, soil, mould*, G. ii. 418.
- (meton.) a dusty road or journey*, G. iv. 96.
- the dusty field or place of exercise*, Æ. vii. 163.
- dry weather*, G. i. 101.
- or drought*, G. i. 180.
- pum-ex**, icis, m. (*a pumice stone*), *a (hollow) rock, stone, cleft*, G. iv. 44. &c.
- Punicus**, adj. *Punic, of Africa, or Carthage*.
- puniceus**, adj. *of a red, scarlet, crimson colour*, E. v. 17. G. iii. 372.
- (or purple)*, E. vii. 32.) Æ. v. 269. xii. 750.
- red, rosy, (colour)*, Æ. xii. 77.
- pupp-is**, is, f. *the hind-deck, hind-castle, stern poop (of a ship)*, passim,
- or ship*, Æ. i. 69. 399. ii. 256. 276. v. 635. 697. 794. viii. 693. ix. 118. x. 80. 156. 247. 268. 297. 302.
- or vessel*, Æ. iii. 135. 277. iv. 554.
- or boat*, Æ. vi. 410.
- open boat or lighter*, G. iii. 362.
- (scamen)*, Æ. viii. 497.)
- purgo**, v. 1. *I clear, rarify*, Æ. i. 587.
- purior**, adj. comp. *more clear, transparent*, G. iii. 522.
- purissimus**, adj. sup. *most pure, unmixed*,
- purified*, G. iv. 163.
- purpur-a**, æ, f. *purple colour, hue, tint*, G. iv. 275.
- a purple garment (the dignity of kings)*, G. ii. 495. Æ. vii. 251.
- a purple lace, welt*, Æ. v. 251.
- purpureus**, adj. *purple, passim, or of purple*, Æ. iv. 139. vi. 221. xii. 602.
- arrayed in purple*, Æ. ix. 163.
- or clad—dressed—in purple*, Æ. x. 721.
- purple-coloured*, E. v. 38. G. ii. 95. iv. 54. Æ. iii. 405. v. 79. ix. 435. xii. 413.
- bright colour, bloom*, Æ. xi. 819.
- blackish*, G. iv. 373.
- clear, ruddy*, Æ. i. 591. vi. 641.
- red, bloody, of blood*, Æ. ix. 349.
- purus**, adj. *pure, clear, limpid*, Æ. vii. 489.
- purified, (refined, defecated)*, Æ. vi. 746.
- serene*, E. ix. 44. Æ. ii. 590.
- clear, (without any obstacle, open, spacious)*, Æ. xii. 771.
- bright*, G. i. 433.
- shining, or without any carving*, Æ. xi. 711.
- pointless*, Æ. vi. 760.
- clean, white*, Æ. xii. 169.
- sacred, purifying*, Æ. vi. 229.
- per purum, through the open or clear air*, G. ii. 364.
- putando**, ger. *by lopping, pruning, dressing*, G. ii. 407.
- putandum est**, imp. *it is to be thought, imagined, conceived*, Æ. vi. 719.
- putans**, antis, par. *thinking, imagining*,
- supposing*, Æ. v. 380. xii. 728.
- mustng, revolving*, Æ. vi. 332.
- putator**, oris, m. *a lopper, pruner, vine-dresser*, G. ii. 28.
- pute-us**, i, m. *a well*, G. i. 485.
- pit**, G. ii. 231.
- puto**, v. 1. *I think, imagine, suppose, conceive, passim, or revolve*, Æ. viii. 522.
- putris**, adj. *filthy, nasty, sooty*, G. i. 392.
- putrid**, rotten, G. iii. 562.
- light, loose, hollow, crumbling*,
- mouldering**, G. i. 44. (*mellow*), 215. ii. 204. 262. (*dusty*), Æ. viii. 596. xi. 875.
- mouldered**, G. ii. 204.
- Pygmalion-on**, onis, m. *Pygmalion*, Æ. i. 347.
- Pyragmon-on**, onis, m. *Pyragmon, or Pyracmon*, Æ. viii. 425.
- pyr-a**, æ, f. *a funeral pile (of wood)*, Æ. iv. 494. 504. vi. 215. xi. 185. 204.
- Pyrg-i**, orum, pl. m. *Pyrgi*, Æ. x. 184.
- Pyrgo**, us, f. *Pyrgo*, Æ. v. 645.
- Pyrrh-a**, æ, f. *Pyrrha*, E. vi. 41.
- Pyrrh-us**, i, m. *Pyrrhus*, Æ. ii. 526. &c.
- pyr-um**, i, n. *a pear*, G. ii. 80.
- pyr-us**, i, f. *the pear-tree*, E. i. 74. &c.
- or a pear*, G. iv. 145.
- Q**
- QUA**, adv. *which way, by what place, by any means*, Æ. i. 682.
- on which side or part*, Æ. ii. 463. viii. 257. ix. 515. x. 291. 383.
- since, if so be*, Æ. xi. 293.
- as far as*, Æ. xii. 147.
- through which*, G. i. 90.
- qua**, pro. f. *any*.
- quacunque**, adv. *what way soever, by what place soever*.
- quadr-æ**, arum, pl. f. *trenchers*.
- quadrifidus**, adj. *whose bottom is split across both ways*.
- quadrig-æ**, arum, pl. f. *chariots drawn with four horses, four horses drawing a chariot*, G. ii. 268. Æ. viii. 642.
- a car*, Æ. vi. 535.
- quadrijugus**, adj. *drawn with four horses*.
- quadrijug-i**, orum, vel **quadrijug-es**, um, pl. m. *four horses drawing a chariot, and harnessed together*.
- quadro**, v. 1. *I answer each other in a square figure or lines*.
- quadruped-ans**, antis, adj. *that goeth on four feet*.
- trotting or prancing*, Æ. viii. 596.
- horses*, Æ. xi. 614.
- quadrup-es**, edis, c. subst. *a four-footed beast, a horse*, Æ. x. 892.
- a stag*, Æ. vii. 500.
- quærend-o**, ger. *in searching after, or pursuing*.
- quærend-us**, par. *to be sought after, obtained*, Æ. ii. 118.
- quæ-r-ens**, entis, par. *asking or demanding*,
- searching*, G. iv. 272.
- inquiring*, Æ. i. 370.
- desiring*, Æ. ii. 287. vii. 449.
- tracking, tracing out*, Æ. viii. 212.
- quæro**, v. 3. *I ask, or demand, seek or search after*, E. vi. 51. Æ. ii. 99. iii. 4. ix. 507.
- gain, get*, G. i. 127.
- inquire, weigh*, G. ii. 274.
- find out*, Æ. ii. 294. xi. 129.
- wind, work*, Æ. vii. 802.
- miss*, Æ. x. 395.
- try to behold*, Æ. iv. 692.
- muster together*, Æ. ii. 99.
- desire*, Æ. xi. 180.
- queror**, v. 3. *I am sought for, acquired*, Æ. ix. 278.
- quæsit-or**, oris, m. *a judge*.
- quæsit-am**, u, sup. *to search*, G. iv. 449.
- quæsit-us**, par. *sought or searched after, being resorted to*, G. iii. 549.
- wanted*, G. iii. 532.
- collected*, Æ. vii. 758.
- given, designed*, Æ. iv. 647.
- quæsit-a**, orum, pl. n. *acquisitions, stores*.
- quæso**, v. defect. *I desire or pray*.

qual-is, e, adj. of what sort, quality or fashion.

like as, such as, G. ii. 198.

as, E. v. 46.

qual-us, i, m. a frail or twig basket to squeeze wine through.

quàm, post ante, conj. & adv. than.

quàm pro quantum, how.

quam, cum magis, than,

by how much, G. iii. 309.

quam, post prius, that.

quamprimum, adv. very shortly, as soon as possible.

quamvis, con. although, though.

quando, adv. when,

sometimes, G. iv. 228. Æ. ix. 172.

x. 272. 903. xi. 653. xii. 749.

851.

at the destined time, Æ. iii. 500.

quando, conj. since.

quandoquidem, conj. for as much as, because.

quantum, conj. albeit, although.

quantum, adv. as much as, as far as,

as, E. vii. 51. ix. 12. x. 74. G. ii.

378.

but, G. iv. 101.

how much, Æ. ii. 273. xi. 154.

how great, Æ. vi. 865.

quantus, pro. how much, how great,

as great as, Æ. ii. 592.

quare, adv. wherefore, why.

quartus, adj. the fourth.

quassans, antis, par. brandishing or shaking,

trembling, shattered, G. i. 74.

shaking with his nodding head, E.

x. 25.

quassatus, par. shattered.

quasso, v. 1. I brandish,

shake, Æ. v. 855.

quater, adv. four times.

quatérni, adj. pl. four (sorts of), Æ.

x. 202.

quati-ens, éntis, par. shaking,

brandishing, Æ. x. 762.

quatio, v. 3. I shake,

stir briskly, G. iii. 132.

clap, Æ. iii. 226.

strike, Æ. viii. 596.

besiege, Æ. ix. 608.

brandish, Æ. xi. 767.

drive, Æ. xii. 338.

scour, Æ. xi. 513.

quatuor, adj. pl. indec. four.

que, conj. enclit. and, both.

queo, v. 4. I may or can, or am

able.

Querc-ens, éntis, m. Quercens, Æ. ix.

684.

querc-us, ùs, f. an oak,

an oak bough, G. i. 349.

acorns G. i. 159.

an oak wreath, Æ. vi. 772.

oaken timber, Æ. vii. 509.

the body of an oak, Æ. xi. 5.

querél-a, æ, f. a complaint, lamenta-

tion,

lowing, Æ. viii. 215.

reproach, G. i. 378.

quer-ens, éntis, par. lamenting, com-

plaining.

quernus, adj. oaken.

queror, v. 3. I lament or complain,

am concerned or repine, G. i. 504.

hoat sadly, Æ. iv. 463.

querulus, adj. chirping, creaking.

quest-us, ùs, m. a complaint or la-

mentation,

strains or notes, G. iv. 515.

a groaning noise, Æ. vii. 501.

qui, quæ, quod, pro. who, what, which.

quicum, pro. cum præp. with whom.

quia, conj. because.

quianàm, adv. why, wherefore.

quiane, conj. is it because?

quicquam, pro. n. any thing.

quicquid, pro. n. whatsoever.

quicunque, pro. whosoever,

such as it is E. v. 50.

whatsoever, E. x. 38

at any rate, E. ix. 14.

quid, n. subst. what?

quid, adv. why, what?

quidam, pro. some one.

quidè, adv. truly, verily,

yet, G. ii. 125. iv. 184.

qui-es, étis, f. rest or ease,

interval, cessation, Æ. i. 723.

temperature, pause, G. ii. 344.

sleep, Æ. ii. 268.

leisure time, Æ. ix. 187.

repose, G. ii. 467.

quiesco, v. 3. I rest secure,

scille, G. iv. 87.

am still or calm, Æ. iv. 523.

am buried, Æ. vi. 328.

lie along, Æ. x. 836.

quiétus, adj. quiet, at rest,

undisturbed with war, Æ. i. 205.

friendly, Æ. i. 303.

calm, Æ. v. 848.

still, Æ. v. 216.

quin, conj. wherefore.

quin, adv. but, but that,

why do you not? E. ii. 71

may, even, Æ. i. 278.

until, G. ii. 516.

quinetiam, con. moreover.

quingént-i, órum, adj. pl. five hun-

dred.

quinquaginta, adj. indec. pl. fifty.

quinque, adj. indec. five.

quintus, adj. the fifth.

quinus, adj. five.

quippe, adv. surely, forasmuch as,

because indeed, why truly, Æ. i. 39.

661.

while indeed, Æ. iv. 218.

quippe, etiam, moreover.

Quirínal-is, e, adj. Quirinal, of Ro-

mulus, Æ. vii. 187.

Quirín-us, i, m. Romulus, Æ. i. 292.

&c.

Quirit-es, ium, (um,) pl. m. Roman

citizens,

free members or subjects of their

commonwealth, G. iv. 201.

the ancient denizens of the city

Cures, Æ. vii. 710.

quis, pro. who or what?

what person, Æ. vi. 501.

what god, Æ. ix. 18.

any one, G. iii. 49. Æ. i. 413. vii.

235.

quisnam, pro. what, who.

quisquam, pro. any man.

quisque, pro. every one,

each, E. vii. 54.

quisquis, pro. whosoever.

quò, adv. whither, from whence,

wheresoever, Æ. ii. 338.

by how much, G. iv. 248.

quo, conj. wherefore, that,

since, Æ. ii. 163.

quòd, adv. that.

quòd, conj. that or why.

quòd, pro. this or that.

quòd, nisi, unless then.

quocunque, adv. whithersoever, which

way soever.

quo magis, adv. by how much the

more.

quonàm, adv. whither.

quondam, adv. formerly, in time

past,

sometimes, or at certain times, G.

iii. 99. iv. 261. Æ. ii. 367. 416. v.

448. vii. 378. 699. ix. 710. xii.

863.

ere-while, not long ago, Æ. v.

767.

once, Æ. iv. 307. vi. 492. xi. 105.

ever, hereafter, Æ. vi. 876.

just now, but of late, Æ. xi. 819.

quoniam, conj. for as much as, be-

cause, since.

quoque, conj. also, likewise.

quot, adj. indec. how many, as many

as.

quotànnis, adv. year by year, every

year.

quoties, adv. how often?

as often as, Æ. iii. 581.

R

RABIDUS, adj. raging or furious,

ravenous, G. ii. 151.

rabi-es, éi, f. rage, fury, madness,

hunger, or a furious appetite, Æ.

ii. 357. ix. 64.

racém-us, i, m. a grape, or cluster of

grapes.

radi-ans, antis, par. shining bright, or

casting beams.

radius, i, m. a sun-beam,

astronomical rod, E. iii. 41.

longish lank olive, G. ii. 86.

sun-shine, Æ. v. 65.

spoke of the felly of a wheel, Æ. vi.

616.

forks, spikes, Æ. viii. 429.

lunar rays, Æ. ix. 374.

shuttle, Æ. ix. 476.

crown with rays streaming from it,

Æ. xii. 163.

rad-ix, icis, f. a root,

a bottom or foundation, Æ. viii.

238.

rado, v. 3. I shave or scrape,

sail or brush close by, Æ. iii. 700.

skim along, just touch upon, Æ. v.

170.

rador, v. 3. I am sailed close by, am

coasted, Æ. vii. 10.

rameus, adj. branchy, G. iv. 303.

ramósus, adj. branching, E. vii. 30.

ram-us, i, m. a bough or branch,

ingrafted sprays, G. ii. 32.

fruit, Æ. iv. 485.

olive branches, Æ. viii. 128.

a wreath, Æ. vii. 418.

a tree, Æ. viii. 318.

myrtle wreaths, Æ. v. 71.

trunks of trees with the boughs on,

Æ. viii. 250.

ran-a, æ, f. a frog.

rap-ax, acis, adj. swift or rapid.

rapidus, adj. rapid, very swift,

violent, parching, E. ii. 10. G. i. 92.

whirling, Æ. i. 117. xii. 478.

vehemently hot, G. iv. 263. 425.

quick, expeditious, Æ. v. 513. viii.

442.

flushing, nimble, Æ. i. 42.

intense, strong, G. iv. 263.

rolling quick, Æ. xi. 627.

hurrying downwards, G. ii. 321.

rapi-ens, éntis, par. taking away,

snatching, Æ. x. 496.

rapin-a, æ, f. stolen goods, Æ. viii.

263.

rapio, v. 3. I take, pull, or seize by

violence,

drive, whirl, G. i. 203.

snatch, G. iii. 68.

suck in, G. iii. 137.

quickly kindle, Æ. i. 176.

lay waste or plunder, Æ. ii. 374.

roll along, snatch or gather up in

haste, G. ii. 153.

lead in haste, Æ. vii. 725.

point, direct, Æ. x. 308.

stop quickly, Æ. x. 348.

truss, Æ. xii. 250.

exercise rapine, upon declaring war,

Æ. x. 14.

Rap-o, ónis, m. Rapo, Æ. x. 748.

raptatus, par. dragged, Æ. ii. 272.

raptim, adv. swiftly, G. i. 409.

soon, G. ii. 427.

rapto, v. 1. I take or drag often by

violence,

transport, G. iii. 292.

rapt-or, óris, m. a ravenous (wolf), Æ.

ii. 356.

- snatched up*, Æ. vii. 510.
ravished, Æ. iv. 198. viii. 635.
torn from or pulled out of, Æ. ix. 763. xii. 330.
snatched away to heaven, Æ. i. 28.
just like to be snatched away, Æ. xii. 265.
raresco, v. 3. *I begin to appear narrow and slender*, Æ. iii. 411.
rarissimus, adj. *most light or loose*, G. ii. 229.
rarus, adj. *thin, slight*, E. vii. 46.
rarified, G. i. 419.
loose, light, G. ii. 227.
few, G. iii. 340. Æ. i. 118.
in wide ranks or lines, G. iv. 130.
wide, Æ. iv. 131.
interrupted or broken, Æ. iii. 314.
few or narrow, Æ. ix. 383.
rasil-is, e, adj. *(easily) polished or made smooth*, G. ii. 449.
rastr-um, i, n. (-i, ōrum, pl. m.) (*a rake*), harrow, or drag, *passim*.
rasus, par. *shaven, peeled or stripped*, G. ii. 353.
rati-o, ōnis, f. *reason, method or means*, Æ. iv. 115. viii. 49. ix. 67.
presence of mind, Æ. viii. 299.
rat-is, is, f. *a ship, a skiff or boat*, Æ. vi. 302.
ratus, par. & adj. *thinking*, Æ. ii. 25.
supposing, Æ. xi. 712.
certain, Æ. ix. 104.
sure, confirmed, Æ. x. 629.
rauca, pl. n. *adverbialiter, hoarsely*, Æ. ix. 125.
raucus, adj. *hoarse, cooing*, E. i. 58.
hoarsely chirping, E. ii. 12.
loud or shrill, G. iv. 71. Æ. vii. 615. viii. 2. xi. 474.
roaring, Æ. v. 386. vi. 327.
tinkling, sounding, Æ. ii. 545.
rebēll-is, e, adj. *renewing the war*, Æ. xii. 185.
rebel, rebellious, Æ. vi. 358.
reboō, v. 1. *I ring again*, G. iii. 223.
recaleo, v. 2. *I run smoking, or am warm*, Æ. xii. 35.
reced-ens, ēntis, par. *stepping backward, retiring*, Æ. xii. 291.
recēdo, v. 3. *I depart, retire, lie backwards*, Æ. ii. 300.
slope aside, Æ. ii. 633.
seem to slide backward, Æ. iii. 72.
vanish, Æ. ii. 791. v. 526.
fleet, Æ. iv. 705.
fall back, Æ. xii. 129.
come off or return from battle, Æ. xii. 630.
rec-ens, ēntis, adj. *new, late, fresh gathered*, G. iv. 304. Æ. i. 417.
fresh, G. iii. 301. Æ. vi. 635.
newly shed, or just over, or recking, Æ. ii. 718. viii. 195.
just stained, Æ. ix. 455.
green, Æ. vi. 674.
fresh cast, or newly engraved, Æ. viii. 654.
recēns, adverbialiter, *newly, of late*, G. iii. 156.
recenseo, v. 2. *I number or count*.
recēpto, v. 1. *I draw out or recover*, Æ. x. 383.
—se, retire, G. i. 336.
recēptus, par. *received or taken in, recovered*, G. iii. 235. Æ. i. 583. ix. 453.
saved, Æ. i. 178.
revisited, Æ. v. 80.
changed, transferred to the consuls, Æ. vi. 818.
admitted within the walls, Æ. ix. 780.
recēpt-us, ūs, m. *a place of refuge*, Æ. xi. 527.
recēss-us, ūs, m. *a recess, depth*, Æ. viii. 193.
recidivus, adj. *new rising*.
recido, v. 3. *I take or pare away*, G. iv. 241.
recinctus, par. *unbound, loose*, Æ. iv. 518.
recipio, v. 3. *I receive or take, execute*, Æ. iv. 656.
bear away, Æ. vi. 111.
draw out, Æ. ix. 348.
recover, Æ. x. 899.
turn back, Æ. xi. 29.
—se, retire, betake, G. iv. 404.
recipior, v. 3. *I am received*, Æ. ii. 187.
recisus, par. *lopped away*, Æ. xii. 208.
reclāmo, v. 1. *I ring again, resound*, G. iii. 261.
reclino, v. 1. *I rest*, Æ. xii. 130.
reclūdo, v. 3. *I open or disclose, turn up*, G. ii. 423.
spread out, enlarge, G. iv. 52.
draw, Æ. iv. 646.
reclūdō, v. 3. *I am opened*, G. ii. 423.
reclūsus, par. *open, drawn*, Æ. ix. 423.
recoctus, par. *refined, several times purified*, Æ. viii. 624.
recognōsco, v. 3. *I review*, Æ. viii. 721.
recol-ens, ēntis, par. *recollecting*, Æ. vi. 681.
recondo, v. 3. *I lay up, hide, conceal, plunge deep*, Æ. x. 387.
bury, Æ. x. 816.
recoquo, v. 3. *I recast, forge again*, Æ. vii. 636.
recōrdor, v. 1. *I remember*, Æ. iii. 107. viii. 156.
rect-um, i, n. *right, honesty*, Æ. i. 604.
rectus, adj. *direct, straight forward*.
rect-or, ōris, m. *a sovereign, ruler, pilot*, Æ. v. 161. 176.
director, general, Æ. ix. 173.
recub-ans, āntis, par. *lying (all along or at rest)*.
reclūbo, v. 3. *I lie or lean, or rest, settle upon*, G. i. 401.
fall back, play back, G. iii. 86.
sink down, Æ. ix. 713.
recurr-ens, ēntis, par. *revolving, hastening back*, Æ. vii. 100.
recurso, v. 1. *I recur, return*.
recurs-us, ūs, m. *traverse, ring*, Æ. v. 583.
the ebb, Æ. x. 288.
recurvus, adj. *crooked*, Æ. vii. 513.
recus-ans, āntis, par. *rebellious to, struggling with*, Æ. vii. 16.
recūso, v. 1. *I refuse, reject, deny*.
recussus, par. *jarred, shaken to and fro*, Æ. ii. 52.
redarguo, v. 3. *I reful, punish*, Æ. xi. 688.
redditus, par. *rendered up, yielded up, restored, returning*, G. iv. 486.
returned, Æ. iii. 40.
alighting, Æ. vi. 18.
imposed, bound upon, Æ. xii. 817.
reddo, v. 3. *I render back, yield up, restore, pay*, E. v. 75. Æ. ii. 537.
offer up in sacrifice, G. ii. 194.
return, G. iii. 491. Æ. i. 409. vi. 672. 689. viii. 217.
exhale, gasp forth, G. iii. 495.
pour forth, Æ. ii. 260.
represent, am like, Æ. vi. 768.
reward, Æ. ix. 254.
make, Æ. v. 705.
answer, Æ. ii. 323. x. 530. xi. 251.
spout forth, Æ. ix. 700.
show or appear in another's room, Æ. ix. 121.
reddor, v. 3. *I am restored, return*, Æ. v. 178. vi. 545.
given, Æ. v. 342. 347. 387.
or uttered, Æ. vii. 95.
redēptus, par. *ransomed*, Æ. ix. 213.
redeo, v. 4. *I return, wind backward, rejoin (the rocks)*, G. iii. 351.
retire, Æ. ix. 794.
red-iens, ēntis, par. *returning, revolving*, Æ. viii. 47.
redimio, v. 4. *I bind, encircle*, Æ. x. 538.
redimicul-um, i, n. *a riband*.
redimitus, par. *having crowned, bound or wreathed*.
redimo, v. 3. *I redeem*, Æ. vi. 121.
rediturus, par. *soon to return*, Æ. x. 507.
redit-us, ūs, m. *a return*.
redoleo, v. 2. *I cast a sweet smell or smell sweet*, G. iv. 169. Æ. i. 436.
redūco, v. 3. *I bring back, recal*, G. iv. 434.
show again, Æ. i. 143.
restore, Æ. xi. 914.
save, Æ. iv. 375.
reducō, v. 3. *I return*, G. iii. 296.
reductus, par. *brought—drawn—back, drawn or swung back*, Æ. v. 478.
dashing, Æ. viii. 689.
restored, Æ. x. 807.
returned, Æ. ix. 257.
retreating, winding backward, retired, G. iv. 420. Æ. i. 161. vi. 703. viii. 609.
drawn back, that it may be driven with the greater force, (long, Æ. x. 552.) xi. 605. xii. 307.
red-ux, ucis, c. *returned safe from exile or danger*.
refectus, par. *strengthened*, G. iii. 511.
supplied anew, recruited, Æ. xii. 783.
refello, v. 3. *I confute, prove false*.
refer-ens, ēntis, par. *bringing again or back, bearing back, restoring*, G. ii. 29.
relating, Æ. ii. 204.
bearing, Æ. v. 564.
transporting, Æ. x. 766.
representing, Æ. xii. 348.
refero, v. i. irr. *I bring again, bear back again, waft, convey*, E. iii. 73.
drag, E. iv. 21.
sing, E. vi. 42.
reflect, E. vi. 84.
count, E. vi. 85.
recite, E. vii. 20. G. i. 176.
pay, (repeat, G. i. 339.) Æ. v. 605.
bring back in triumph, G. iii. 12.
challenge, claim, G. iii. 121. Æ. vii. 49.
transmit, bear about them the mark of, G. iii. 123.
resemble, am like, Æ. iv. 329.
leave behind, retain, G. iii. 397.
say, relate, pronounce, E. ix. 55. Æ. i. 94. 208. 309. ii. 547. iii. 59. 170. v. 409. vii. 436. xi. 689. xii. 76.
repeat, resound, G. iv. 527.
change, Æ. i. 231.
answer, return, reply, Æ. iv. 333. viii. 154. x. 17.
renew or revive, Æ. v. 598.
turn into, or make in imitation of that at Athens, Æ. viii. 343.
send forth, Æ. viii. 420.
make me live over again, Æ. viii. 560.
cast up, vomit, Æ. ix. 350.
remember, imitate, Æ. x. 280.
report, Æ. xi. 127. 240.
mention, G. ii. 118. Æ. xi. 264.
turn back, Æ. xi. 290.
bring about, Æ. xi. 426.
make, or raise, Æ. xii. 186.
turn or cast, Æ. xii. 657.
—se, return, G. iv. 180. Æ. vii. 286. 700. viii. 307. xi. 661. xii. 866.
referor, v. i. irr. *I am brought back, reduced, or I return.*

- refert, v. imp. *it is expedient or worth while*, G. ii. 104. iii. 548.
 reficio, v. 3. *I repair, amend, recruit, refresh*, G. iii. 537.
hearten, encourage, Æ. xi. 731.
 refigo, v. 3. *I build accurately*, G. iv. 202.
repeal, Æ. vi. 622.
 refixus, par. *torn down*, Æ. v. 360.
falling, Æ. v. 527.
 reflecto, v. 3. *I bow back, or turn back*,
recollect, Æ. ii. 741.
alter or change, Æ. x. 632.
bend, Æ. xi. 622.
 reflexus, par. *reclined or leaning towards him*, Æ. viii. 633.
twisted back, Æ. x. 535.
 reflux-ens, éntis, par. *flowing back*.
 refluxo, v. 3. *I flow back*.
 reformido, v. 1. *I dread*, G. ii. 369.
 refringo, v. 3. *I pluck or break off*, Æ. vi. 210.
 refugio, v. 3. *I fly back*,
 refugio, decline, G. i. 177. Æ. ii. 12.
 retire, G. i. 442.
stand at some distance, Æ. iii. 536
whirl away, Æ. vi. 472.
 refulgeo, v. 2. *I shine bright*.
 refundor, v. 3. *I am poured back, or driven back*, Æ. vii. 590.
 refusus, par. *driven back, rebounding, disturbed, turned upwards*, Æ. i. 126.
ebbing and flowing, driven to and fro, reluctant, Æ. vi. 107.
 refuto v. 1. *I prove false, avert*, Æ. xii. 41.
 regal-is, e. adj. *royal*.
 reg-ens, éntis, par. *guiding, directing*, Æ. vi. 30.
 regi-a, æ, f. *a palace or court*, G. i. 503. Æ. vii. 171. 210. viii. 242. ix. 737.
a cottage (of Evander), Æ. viii. 363.
(of Romulus), viii. 654.
partition of state, Æ. xi. 38.
 regifcus, adj. *royal*, Æ. vi. 605.
 regin-a, æ, f. *a queen, of blood royal*, Æ. i. 277. *princess*, vi. 28.
royal mistress, Æ. xi. 845.
 regi-o, ónis, f. *a region, country, coast, quarter, site, aspect*, G. ii. 269. Æ. viii. 528.
right road, Æ. vii. 215. ix. 335.
place, Æ. ix. 390. xi. 530.
 regius, adj. *royal*.
rich and magnificent, Æ. vii. 814.
 regnandi, ger. of *ruling*, G. i. 37.
 regnandus, par. *to be reigned over*, Æ. vi. 770.
 regn-ans, ántis, par. *ruling, governing*, Æ. i. 265.
 regnat-ór, óris, m. *a king, lord*, Æ. ii. 557.
 regnátur, v. imp. *a king is to reign, sovereign rule shall be exercised*, Æ. i. 272.
 regnátus, par. *ruled or governed*.
 regno, v. 1. *I reign, rule, or bear rule, bear an irresistible sway*, G. ii. 307.
 regn-um, i, n. *a realm, dominion, kingdom, one's own possessions*, E. i. 70.
reign, E. iv. 6. vi. 41. Æ. xi. 253.
alliance, Æ. ix. 596.
the palace, Æ. xii. 568.
 rego, v. 3. *I rule or govern, tame*, Æ. i. 153.
guide, Æ. iii. 659. ix. 409. xii. 624.
actuate, inspire, Æ. iv. 336.
steer, Æ. v. 868. vi. 350. x. 218.
prosper, favour, Æ. xii. 405.
 regor, v. 3. *I am ruled or governed*, Æ. vii. 101.
 regress-us, ús, m. *a turn or change*, Æ. xi. 413.
 rejeét-ans, ántis, par. *spewing forth*, Æ. v. 470.
 rejeétus, par. *routed, driven back*, Æ. xi. 630.
 rejicio, v. 3. *I cast or put away, reject*, G. iii. 389.
drive, E. iii. 96.
cast, turn them from, Æ. x. 473.
hang behind, Æ. xi. 619.
 relab-ens, éntis, par. *retreating*, Æ. x. 307.
 relátus, par. *brought on again*, G. i. 458.
brought into the haven, Æ. i. 390.
 relátu, sup. *to be told or mentioned*, Æ. ix. 595.
 reláxo, v. 1. *I open*, G. i. 89.
rarify, G. i. 419.
 releg-ens, éntis, par. *sailing again by, coasting back again*, Æ. iii. 690.
 relégo, v. 1. *I remove (or banish)*, G. iii. 212.
assign over, Æ. vii. 775.
 relictus, par. *left, forsaken, lost*, E. vi. 43.
some time forsaken or neglected, G. ii. 406.
hereditary, barren or desert, G. iv. 127.
passed by or left behind, Æ. ii. 454. v. 171. vi. 509.
left dead by the pestilence, Æ. iii. 190.
bereft, Æ. ix. 290.
 religátus, par. *tied (at pickets)*, Æ. ix. 352.
 religi-o, ónis, f. *religion, devotion, the sacred rites*, Æ. iii. 363.
ceremony, Æ. iii. 409.
holiness of the place, Æ. viii. 349.
divinity, Æ. xii. 182.
 religiosus, adj. *sacred*, Æ. ii. 365.
 religo, v. 1. *I moor*, Æ. vii. 106.
 relino, v. 3. *I open, undam*, G. iv. 229.
 relinquo-ens, éntis, par. *leaving behind*, G. iii. 433.
dropping at length, Æ. xi. 830.
 relinquo, v. 3. *I leave, forsake, leave one's thoughts*, E. i. 31.
leave room, resign, G. i. 35.
lose, G. iv. 323.
remain, Æ. ii. 659.
pass by, leave behind, Æ. iv. 155. ix. 357.
fly out of, Æ. iv. 277. ix. 657.
reserve, Æ. iv. 315.
give over the thoughts of, Æ. iv. 432.
yield up, Æ. v. 472.
leave unsung, Æ. vi. 841.
commit to one's trust, Æ. vii. 123.
break the rites of, Æ. xi. 113.
 relinquo, v. 3. *I am left behind*.
 reliqui-æ, árum, pl. f. *remains, all that the Greeks had spared alive*, Æ. i. 30.
 reluceo, v. 2. *I shine bright, glare*, Æ. ii. 312.
 blaze, Æ. xii. 300.
 relúc-ans, ántis, par. *struggling*, G. iv. 301.
 reménsus, par. *repassed*.
 remeo, v. 1. *I return to*.
 remetior, v. 4. *I trace back again*, Æ. v. 25.
 rem-ex, igis, m. *a rower*.
 remigi-um, i, n. *rowing, oars, steerage*, Æ. i. 301. vii. 19. viii. 94.
a set of rowers, Æ. iii. 471.
 reminiscor, v. 3. *I think on*, Æ. x. 782.
 remissus, par. *sent back, given and left behind*, Æ. iv. 495.
let loose, Æ. v. 99.
returned, Æ. xi. 239.
 remitto, v. 3. *I send again, or send back, slacken*, G. i. 202.
discharge, G. ii. 218.
thaw, dissolve, G. iv. 36.
leave, G. iv. 526. Æ. xi. 359.
 dismiss, Æ. iv. 436.
 lay aside, Æ. v. 419. xi. 346.
 bear back, Æ. ix. 818.
 restore, Æ. x. 492. 828.
 reserve, Æ. xii. 429.
 submit, Æ. xii. 833.
 reflect, return, Æ. xii. 929.
 remorseo, v. 2. *I vex often*, Æ. i. 261.
touch, affect, Æ. vii. 402.
 remótus, par. *taken away*, Æ. i. 216. 723.
 removeo, v. 2. *I hide, conceal*, G. i. 131.
 remugio, v. 4. *rebellow or roar again, rebound or echo back*, G. iii. 45.
 bellow, Æ. vi. 99.
 remulc-ens, éntis, par. *quivering, turning backward, or fondly taking care of it*, Æ. xi. 812.
 Remul-us, i, m. *R-mulus*, Æ. iv. 360. 593. 633. xi. 636.
 remurmuro, v. 1. *I remurmur, roar back again*, Æ. x. 291.
 Rem-us, i, m. *Remus*, Æ. i. 294.
 rem-us, i, m. *an oar, all naval offices*, Æ. iii. 510.
 renáro, v. 1. *I relate*, Æ. iii. 717.
 renátus, par. *still renewed*, Æ. vi. 600.
 renid-ens, éntis, par. *gleaming*, G. ii. 281.
 renovo, v. 1. *I renew*, Æ. ii. 3.
run the risk of again, Æ. ii. 750.
 reor, v. 2. *I think, suppose, judge*.
 repéllo, v. 3. *I put back, spurn*, G. iv. 233.
disdain, reject, Æ. iv. 213.
 repénd-ens, éntis, par. *balancing*, Æ. i. 239.
 repéndo, v. 3. *I make amends*, Æ. ii. 161.
 rep-ens, éntis, adj. *sudden*, Æ. xii. 313.
 repénté, adv. *suddenly*.
 repercússus, adj. *reflected*, Æ. viii. 23.
 reperio, v. 4. *I find or discover*.
 repért-or, óris, m. *an inventor*, Æ. vii. 772.
sire, founder, Æ. xii. 829.
 repértus, par. *found or discovered, acquired*, Æ. vi. 610.
 repet-ens, éntis, par. *tracing backwards*, G. iv. 286. Æ. i. 372.
repeating it, Æ. iii. 436.
revolving, Æ. xii. 439.
 repetitus, par. *demanded back, recalled*, G. i. 39.
 repeto, v. 3. *I ask again or often, return*, E. vii. 39. Æ. ii. 749. 753. vii. 241.
renew, G. ii. 329.
fetch back once more or again, Æ. ii. 178.
recollect, Æ. iii. 184. vii. 123.
mention, Æ. x. 36.
 repeto, v. 3. *I am traced backwards*, Æ. vii. 371.
 repleo, v. 2. *I fill, make it ring again*, Æ. ii. 679.
fully amuse, Æ. iv. 189.
 repléndus, par. *to be filled*, Æ. xi. 379.
 replétus, par. *filled, choked up*, Æ. v. 806.
 repóno, v. 3. *I put or set again in his place, fix*, E. iii. 54.
lay by or up, G. i. 167. iii. 403. iv. 157. Æ. iv. 403.
recruit or restore, G. ii. 202. 231.
no longer ask or require, G. ii. 416.
shift nimbly, G. iii. 76.
place or lay, Æ. iii. 231. iv. 392. vi. 220.
set, G. iv. 378.
replace, set again, Æ. vii. 184.
throw off or lay aside, or lay down, Æ. v. 494. 619.
 repair, Æ. v. 752.
 convey, Æ. ix. 502. xi. 594.
 return, Æ. xii. 878.
 repónor, v. 3. *I am replaced*, Æ. viii.

175.
repor̄to, v. 1. *I bring or carry back, carry off or home*, G. iii. 375.
report, *Æ*. vii. 167.
repor̄sco, v. 3. *I demand, redemand*, *Æ*. vii. 606.
require, *Æ*. xi. 240.
renew, *re-assert*, *Æ*. xii. 573.
call, *Æ*. x. 374.
beg, *Æ*. vi. 530.
rep̄oscor, v. 3. *I am claimed*, *Æ*. xii. 2.
ep̄os̄tus, par. *heaped one upon another*, G. iii. 527.
printed deep, infixed, *Æ*. i. 26.
allotted by fate, *Æ*. iii. 364.
remote, *Æ*. vi. 59.
buried, *Æ*. vi. 655.
standing, *Æ*. xi. 149.
reprim̄o, v. 3. *I stop, or hold in, withhold*, G. i. 132.
rept̄ign-ans, *antis*, par. *striving, struggling*, *Æ*. xi. 749.
rep̄ulsus, par. *driven back, bounding back from*, *Æ*. ii. 545.
requi-es, *ei*, f. *rest, quiet, ease, interval, respite*, *Æ*. iv. 433.
solace, *Æ*. ix. 482.
release from, *Æ*. xii. 241.
requīesco, v. 3. *I rest, lodge*, *E*. i. 80.
requir̄o, v. 3. *I require or seek again*, *Æ*. vii. 460.
demand, G. ii. 227.
desire, G. iii. 70.
ask, *Æ*. ii. 390. vi. 710.
inquire, *Æ*. ii. 506.
inquire after, *Æ*. i. 219.
r-es, *ei*, f. *a thing, matter, concern, affair*, *Æ*. ii. 490.
nature, or natural things, G. i. 416.
state, G. iv. 240. *Æ*. i. 268.
adventures, accidents, *Æ*. i. 204.
power, *Æ*. i. 278.
the world, *Æ*. i. 282.
exploits, *Æ*. i. 641. viii. 151.
the fact, *Æ*. iii. 287.
the globe or earth, *Æ*. vii. 602. ix. 131.
universe of beings, *Æ*. x. 40.
universe, *Æ*. xii. 829.
misfortunes, *Æ*. i. 178. v. 30. xii. 643.
calamities, *Æ*. i. 462.
cause, *Æ*. iv. 337.
state, commonwealth, *Æ*. xii. 589.
success or event, *Æ*. i. 515.
condition or situation, *Æ*. i. 563.
the affair or point, *Æ*. ii. 322.
the present exigence or posture of affairs, *Æ*. ix. 320.
creation, G. ii. 343.
empire or affairs, G. ii. 498. *Æ*. iii. 1.
fortune, *Æ*. ii. 783.
stores or wealth, G. iv. 240.
fortunes, *Æ*. iii. 54.
circumstances, G. i. 146.
times, *Æ*. i. 207.
measures, *Æ*. iv. 290.
ceremonies, *Æ*. viii. 306.
enterprise, *Æ*. ix. 199.
business, *Æ*. ix. 227.
estate, *Æ*. v. 690. viii. 100. 471.
friends, Trojan interest, *Æ*. xi. 400.
action, war, exploits, *Æ*. viii. 151.
pro re, to the point, *Æ*. iv. 337.
de summā re, upon the present posture of affairs, or for the safety of the commonwealth, *Æ*. xi. 302.
rescindo, v. 3. *I scale, rend*, G. i. 280.
lance, G. iii. 453.
pierce through, sap, *Æ*. ix. 524.
lay open, *Æ*. xii. 390.
resecor, v. 1. *I am cut off*, G. ii. 78.
resero, v. 1. *I open (a thing that is closed), unlock*, *Æ*. vii. 613. viii. 244.
res̄ervo, v. 1. *I reserve, keep for the time to come,*
keep, preserve, *Æ*. iv. 368. viii. 575.
repay, *Æ*. viii. 484.
res-es, *idis*, adj. *disengaged, listless*, *Æ*. i. 722.
pacific, quiet, *Æ*. vi. 814. vii. 693.
resideo, v. 2. *I sit down*, *Æ*. i. 506. ii. 739. v. 180. 290. viii. 232.
resiao, v. 3. *I sit down*, *Æ*. viii. 467.
encamp, *Æ*. viii. 503.
sink back, G. ii. 480. *Æ*. vii. 27.
cool, rest, sink, *Æ*. vi. 407.
fall off or retire, *Æ*. ix. 539.
cease, *Æ*. vii. 27. ix. 643.
fix, or settle (my abode), *Æ*. v. 702.
resigno, v. 1. *I unseal from, or close, fasten up*, *Æ*. iv. 244.
resisto, v. 3. *I resist, am stiff*, G. iii. 502.
stay behind, retire, G. iv. 424.
stop or hinder, G. iv. 455.
interpose, oppose, *Æ*. ii. 599.
falter, *Æ*. iv. 76.
resolvo, v. 3. *I resolve or loosen, unbind*, G. i. 44. *Æ*. iii. 370.
dispel, G. i. 302.
open, G. iv. 452. *Æ*. iii. 457.
violate, *Æ*. ii. 157. iv. 27.
separate, *Æ*. iv. 695.
unravel, *Æ*. vi. 29.
relax at full length, *Æ*. vi. 422.
scatter, *Æ*. viii. 591.
break, *Æ*. ix. 517.
resolūtus, par. *dissolved*, G. iv. 225.
reson-ans, *antis*, par. *resounding*, G. i. 353.
resono, v. 1. *I resound*, G. ii. 328.
creek, *E*. ii. 13.
buzz, *E*. vii. 13.
resound with the notes or chirping of, G. iii. 328.
am rent, *Æ*. iv. 608.
make to resound, *Æ*. vii. 12.
resorb-ens, *entis*, par. *sucking back*, *Æ*. xi. 627.
res̄pecto, v. 1. *I look back, (often)*, *Æ*. xi. 630.
look upon with regard, *Æ*. i. 603.
res̄pergo, v. 3. *I imbrue*, *Æ*. vii. 547.
res̄pic-ens, *entis*, par. *looking back upon*, *Æ*. v. 3.
res̄picio, v. 3. *I look back upon, or after*,
I have a regard for, *E*. i. 23. G. i. 425. *Æ*. iv. 225. 275. v. 689. vii. 454.
behold, *Æ*. ii. 615. v. 666. x. 269.
think on or consider, *Æ*. iv. 236.
see the light, *Æ*. vi. 734.
survey, *Æ*. x. 666.
respiro, v. 1. *I fetch breath*, *Æ*. ix. 813.
resplendeo, v. 2. *I glitter*, *Æ*. xii. 741.
respondeo, v. 2. *I answer, echo back*, *Æ*. x. 3.
I am raised or produced, G. ii. 64.
suit or agree with, *Æ*. i. 585.
stand on the opposite side, *Æ*. vi. 23.
res̄ponso, v. 1. *I reply*, *Æ*. xii. 757.
res̄pons-um, i, n. *an answer, oracles*, *Æ*. vi. 799. ix. 134. x. 33.
rest-ans, *antis*, par. *saved from*, *Æ*. i. 679.
resto, v. 1. *I remain, stand*, G. iv. 490.
appear standing, *Æ*. i. 588.
am left behind, *Æ*. ii. 142.
am to bleed again, or am still behind, *Æ*. x. 29.
am left, *Æ*. x. 367.
restinctus, par. *quenched*, *Æ*. v. 698.
restinguo, v. 3. *I quench*, *E*. v. 47. *Æ*. ii. 686.
restituo, v. 3. *I replace*, G. ii. 272.
save, *Æ*. vi. 845.
resulto, v. 1. *I rebound*, G. iv. 50. *Æ*. x. 330.
echo it back, *Æ*. v. 150. viii. 305.
resupinus, adj. *supine, or with the belly upward*.
resurg-ens, *entis*, par. *rising again, fresh*, *Æ*. iv. 531.
resurḡo, v. 3. *I rise again*, *Æ*. i. 206.
retardo, v. 1. *I stop*, G. iii. 253.
ret-e, *is*, n. *a net, toil, or snare*.
ret̄ectus, par. *discovered, or displayed*, *Æ*. ix. 461.
uncovered, *Æ*. xii. 374.
retego, v. 3. *I lay open, display, unveil*, *Æ*. iv. 119. v. 65.
disclose, reveal, *Æ*. i. 356.
ret̄ento, v. 1. *I retard*, *Æ*. v. 273.
ret̄exo, v. 3. *I traverse back again*, *Æ*. xii. 763.
retinacul-um, i, n. *a stay or tie of osiers*, G. i. 265.
a rein, G. i. 513.
a cable or halser, *Æ*. iv. 580.
retineo, v. 2. *I hold or keep back, or stop*.
retor̄qu-ens, *entis*, par. *throwing or doubling back over his right shoulder*, *Æ*. viii. 460.
retor̄queo, v. 2. *I turn back*, *Æ*. xii. 485.
change, *Æ*. xii. 841.
retor̄tus, par. *thrown back, or doubled back*, *Æ*. xii. 400.
retr̄acto, v. 1. *I resume*, *Æ*. vii. 694.
grasp, *Æ*. x. 396.
recal, *Æ*. xii. 11.
refuse battle, revolve in my mind, *Æ*. xii. 889.
retraho, v. 3. *I draw back, or recal*, *Æ*. v. 709.
supplant, *Æ*. x. 307.
retro, adv. *behind, back*.
retrōrsum, adv. *backwards*, *Æ*. iii. 690.
retus̄us, par. *blunt or notched, rough edged*, G. ii. 301.
reveho, v. 3. *I bring back*, *Æ*. viii. 37.
rev̄ello, v. 3. *I pull back*, *Æ*. ix. 562.
draw out, *Æ*. iv. 545. xii. 787.
dig up, (violate), *Æ*. iv. 427.
revert-ens, *entis*, par. *returning, returning home*, G. i. 274.
increasing, G. i. 427.
rev̄erto, v. 3. *I return, shoot again*, G. ii. 312.
trace the way backwards, *Æ*. ii. 750.
revincio, v. 4. *I bind firm, or bind*, *Æ*. xii. 841.
revinctus, par. *having them bound backwards, or pinioned*, *Æ*. ii. 57.
hung round, crowned, *Æ*. iv. 459.
revir̄esco, v. 3. *I sprout or flourish again*, G. ii. 313.
revis-ens, *entis*, par. *visiting again*, *Æ*. xi. 426.
reviso, v. 3. *I visit again, or return to*.
revocatus, par. *called back, restored*, *Æ*. i. 236.
rescued, saved, *Æ*. v. 476.
raised to life again, *Æ*. vii. 769.
revoco, v. 1. *I call back, revoke, hinder, dissuade*, G. iii. 262.
resume, *Æ*. i. 202.
recruit, *Æ*. i. 214.
trace backwards, *Æ*. vii. 40.
restore, *Æ*. iii. 451.
draw back, *Æ*. vi. 123. ix. 125.
bring back, *Æ*. x. 840.
revocor, v. 1. *I am restored, repaired*, G. iv. 282.
revolo, v. 1. *I fly back*, G. i. 361.
revolv̄-ens, *entis*, par. *going over again*, *Æ*. ix. 391.
revolv̄o, v. 3. *I revolve, reflect upon, or relate*, *Æ*. ii. 101.
undergo, suffer again, *Æ*. x. 61.
revolvor, v. 3. *I am fallen backwards*, *Æ*. iv. 691.
revolutus, par. *fallen along backward, rolled back*, *Æ*. xi. 627.
returning, *Æ*. x. 256.
rolling, *Æ*. x. 660.
tumbling, *Æ*. v. 336.
metamorphosed or changed, *Æ*. vi. 443.
fallen on the ground, wound off

- Æ. ix. 476.
falling backwards from, Æ. xi. 671.
 revom-ens, entis, par. *vomiting forth*, Æ. v. 182.
 reus, adj. (voti) *obliged to perform a vow by being successful*, Æ. v. 237.
 revulsus, par. *pulled, torn from, broken open*, Æ. viii. 262.
torn up from their beds, Æ. viii. 691.
 re-x, gis, m. a king, a prince, (when applied to Æneas,) kings' sons, E. iii. 106.
supreme or prince, G. i. 482.
chief of the mountains, G. ii. 98.
 ruler, Æ. i. 21.
leader, general, Æ. xii. 265.
 Rhadamanth-us, i, m. Rhadamanthus, Æ. vi. 566.
 Rhamn-es, étis, m. Rhamnes, Æ. ix. 325. 359. 452.
 Rhe-a, æ, f. Rhea, Æ. vii. 659.
 Rhem-us, i, m. Rhemus, Æ. ix. 380.
 Rhen-us, i, m. the Rhine, E. x. 47. Æ. viii. 727.
 Rhes-us, i, m. Rhesus, G. iv. 462. Æ. i. 469.
 Rhodius, adj. Rhodian, G. ii. 102.
 Rhodop-e, es, f. Rhodope, E. vi. 30. &c.
 Rhodopei-us, adj. of Rhódope, G. iv. 461.
 Rhœb-us, i, m. Rhœbus, Æ. x. 861.
 Rhœt-ei-us, adj. Rhœtean, Æ. v. 646.
Trojan, Æ. xii. 456.
 Rhœt-eus, eos, m. Rhœteus, Æ. x. 399. 402.
 Rhœt-éus, adj. Rhœtean, Æ. iii. 103. vi. 505.
 Rhœtician, adj. from Rhœtia, Rhœtician, G. ii. 96.
 Rhœt-us, i, m. Rhœtus, G. ii. 456. Æ. ix. 345. x. 388.
 rid-ens, entis, par. *laughing, smiling at*, E. vi. 23.
green, blooming, E. iv. 20.
 rîleo, v. 2. *I laugh at, smile*, E. iii. 9. iv. 62. vii. 55. Æ. v. 353.
 rig-ens, entis, par. *standing an end with*, Æ. i. 648.
worked or embroidered with, Æ. xi. 72.
stiff, Æ. viii. 621.
 rigeo, v. 2. *I am stiff*, Æ. iv. 251.
thick and hard, E. v. 405.
 rig-escô, v. 3. *I grow stiff (with cold,) freeze*, G. iii. 363.
 rigidus, adj. *stiff, hard, unpliant*, E. vi. 28. G. ii. 316. Æ. x. 346.
cruel, G. i. 508. Æ. xii. 304.
 rigo, v. 1. *I water (a field,) bedew*, Æ. vi. 699. ix. 251.
stain, besmear, Æ. xi. 698. xii. 308.
 rig-or, ôris, m. *hardness, tempering*, G. i. 143.
 rig-uus, adj. *watering the meads, irriguous*, G. ii. 485.
 rim-a, æ, f. a chink, (leak,) Æ. i. 123.
a streak, Æ. viii. 392.
 rim-ans, antis, par. *searching diligently*, Æ. vii. 508.
 rimor, v. 1. *I search diligently*, Æ. xi. 743.
haunt, range round, G. i. 384.
till, tear, G. iii. 534.
dig, rummage, Æ. vi. 599.
 rimôsus, adj. *chinky*, G. iv. 45.
leaky, Æ. vi. 414.
 rip-a, æ, f. a water bank, a bank, borders, G. iv. 121.
shore, Æ. vii. 106. ix. 118.
 Riphœus, adj. Riphœan, G. i. 240. &c.
 Riph-eus, ei, m. Ripheus, Æ. ii. 239. 394. 426.
 ris-us, us, m. (laughter,) smiles, E. iv. 60.
 rit-ê, adv. *according to the right or custom, solemnly*, Æ. vi. 145.
straight or directly, Æ. ix. 352.
auspiciously, Æ. iii. 36. x. 254.
well, Æ. iii. 107. v. 25.
 rit-us, us, m. *rites or ceremonies*, Æ. xii. 836.
a custom or manner, Æ. vii. 741.
just like, after the manner, Æ. xi. 611.
 riv-us, i, m. a river, sluices, E. iii. 111.
 rills, E. v. 47. G. i. 106.
streams on the ground, E. x. 29. G. i. 132.
floods, G. i. 269. Æ. v. 200. viii. 445. ix. 456.
veins, G. ii. 165.
springs or streams, Æ. vii. 683.
 rob-ig-o, inis, f. a blight, G. i. 151.
 rob-ur, oris, n. a hard oak, an oak, timber, bulk or beam, G. i. 162.
different woods, G. i. 175.
a foot, G. ii. 25.
piece, stock or wood, G. ii. 64.
strength, G. ii. 177.
stems, trunks, G. ii. 305.
might, vigour, G. iii. 235.
firmness, standing timber, G. iii. 332. Æ. iv. 441.
oaken plant, G. iii. 420.
pile, Æ. ii. 230.
oaken machine, Æ. ii. 260.
pieces of oak, Æ. ii. 482.
firmness, perfection, Æ. ii. 639.
oaken timber, Æ. iv. 399. v. 698. 753. vi. 181.
wood, Æ. v. 753. xi. 553. xii. 783.
trees, Æ. viii. 215.
flower, Æ. viii. 518.
spear, Æ. x. 479.
timber, Æ. xi. 326.
courage, Æ. xi. 368.
 rob-ustus, adj. *strong*, G. i. 219.
or sturdy, E. iv. 41. G. ii. 264.
 rog-ans, antis, par. *asking or imploring*, Æ. viii. 120. xi. 101.
 rog-it-ans, antis, par. *inquiring*.
 rogit-o, v. 1. *I ask often*.
 rogo, v. 1. *I beg*, E. v. 88.
desire, Æ. viii. 376.
ask, E. x. 21. Æ. vii. 229.
sue for, Æ. viii. 383.
 rog-us, i, m. a funeral pile, a pile erected by Dido to abolish Æneas's memory, which proved her own funeral one, Æ. iv. 640. 646. 676.
 Rom-a, æ, f. Rome, E. i. 20. &c.
 Rom-ânus, adj. Roman, G. i. 491. &c.
 (subst.) a Roman, G. iii. 346. Æ. i. 234. 277. 282. vi. 789. viii. 625.
 Romuleus, adj. of Romulus, Romulean, Æ. viii. 654.
 Romulid-æ, ârum, pl. m. Romans, Æ. viii. 638.
 Romul-us, i, m. Romulus, G. i. 498. &c.
 Romulus, adj. Romulean, Æ. vi. 876.
 ror-ans, antis, par. *sprinkled*, Æ. iii. 567.
besmeared, dropping, Æ. xi. 8.
 roro, v. 1. *I drop*, Æ. viii. 645.
 r-os, oris, m. dew water, G. i. 385. Æ. v. 854.
 rosemary (dew,) G. ii. 213.
 briny dew or briny water, G. iv. 431.
 drops, Æ. xii. 339.
 ros-a, æ, f. a rose.
 rosari-um, i, n. a bed or garden of roses, G. iv. 119.
 roscidus, adj. dewy, sprinkled with dew, E. viii. 37.
watered, Æ. vii. 683.
 ros-ê-um, i, n. a rose-plot or rose-bed.
 roseus, adj. rosy, Æ. i. 402. &c.
 roseus, adj. dewy, Æ. vii. 712.
 rostr-atus, par. beaky, Æ. viii. 684.
 rostr-um, i, n. a beak or bill (of a bird,) Æ. vi. 597. xi. 756.
theatre-pulpits, G. ii. 508.
 a proboscis, G. iv. 74.
 stems or beaks of ships, Æ. v. 143. 187. 232. vii. 186. viii. 690. ix. 119. x. 157. 295. 301.
 rot-a, æ, f. a wheel, chariot, G. iii. 114. 180. Æ. xii. 77. 671.
carts, G. iii. 170.
circle of years, Æ. vi. 748.
 rot-ans, antis, par. *whirling, whirled about*, Æ. x. 362.
 roto, v. 1. *I whirl or brandish*, Æ. ix. 441. x. 577.
 rub-ens, entis, red, blushing, E. iii. 63. iv. 29.
deep, glossy, E. iv. 43.
stained, dyed, E. x. 27.
purple, fresh blooming, G. ii. 319.
red by his own beams reflected on it, G. iii. 359.
then turning red, or reddening, G. iv. 47.
of a golden or yellow hue, G. iv. 181.
 rubeo, v. 2. *I am red, redden*, G. i. 431.
shine, glow, G. ii. 430.
blush, am painted or stained with, G. iv. 306.
redden, or cast red streaks, Æ. xii. 77.
 ruber, adj. *that seems red with the reflection of the setting sun*, G. iii. 359.
 reddened, Æ. viii. 636.
 crimson, Æ. ix. 50. xii. 89.
 ruddy, Æ. xii. 247.
 rubeus, adj. bushy, of brambles, G. i. 266.
 rub-escô, v. 3. *I wax red*, Æ. viii. 695.
 redd-ens, entis, par. *reddens*, Æ. iii. 521. vii. 25.
glow or bear a ruddy fruit, G. ii. 34.
 rubicundus, adj. yellow, golden, G. i. 297.
 rub-ig-o, inis, f. rust, G. i. 496. ii. 220.
mildew, the blight, G. i. 151.
 rub-or, ôris, m. a blush, G. i. 430.
purple colour, G. iii. 307.
modest flush, Æ. xii. 66.
 rub-us, i, m. a bramble.
 rud-ens, entis, m. a cable, cordage, Æ. i. 87.
 rud-ens, entis, par. *braying*, G. iii. 374.
cracking, roaring, Æ. iii. 561.
roaring, Æ. vii. 18.
yelling, Æ. viii. 248.
 rudim-ent-um, i, n. a beginning, Æ. xi. 157.
 rud-is, e, adj. rough rubble, G. ii. 211.
rough, Æ. ix. 743.
 ruens, entis, par. *rushing, storming, attacking furiously*, Æ. ii. 440.
falling, Æ. x. 338. xi. 805.
flying, Æ. x. 573. xii. 305.
giving way, or now rushing forwards, Æ. xii. 505.
 Ruf-æ, ârum, pl. f. Rufæ, Æ. vii. 739.
 rug-a, æ, f. a wrinkle, Æ. vii. 417.
 ruin-a, æ, f. ruin, thunder and lightning, Æ. i. 129.
calamity, Æ. xi. 310.
onset, conflict, Æ. xi. 613.
multitude of the slain,—cast down full of men, Æ. xi. 888.
ruinam do, I fall down, Æ. ii. 310.
 rumino, v. 1. *I chew*, E. vi. 54.
 rum-or, ôris, m. rumour or report, omen, (tide,) Æ. viii. 90.
 rump-êndus, par. to be opened or made, Æ. x. 372.
 rumpo, v. 3. *I break, burst*, E. vii. 26. G. i. 49. Æ. x. 233. xi. 549.
rend, tire out, stun as it were, G. iii. 328.
 split, G. iv. 136.
 dissolve, G. iv. 213.

- unseal, Æ. ii. 129.
 or open, Æ. ii. 494.
 send forth, deliver, break out into,
 Æ. iii. 246. iv. 553. xi. 377.
 cut, Æ. iii. 640. v. 510. 543.
 cut short, G. iii. 43. Æ. iv. 569. ix.
 13.
 pierce, split, Æ. ix. 580.
 break through, break the doom of,
 Æ. vi. 382.
 interrupt, Æ. viii. 110.
 bore through, Æ. ix. 432. x. 337.
 let loose, drive, Æ. ix. 671.
 almost rise, dash, Æ. xi. 615.
 rumpor, v. 3. I am burst, E. viii. 71.
 I flow or issue, G. iii. 428.
 am broken off, dissolved, Æ. iv. 292.
 xii. 582.
 am torn with rage, pricked or gall-
 ed, Æ. xii. 527.
 ruo, v. 3. I rush or run headlong,
 break or spread abroad with the
 harrow, G. i. 105.
 is hastening to its period, G. i. 313.
 dissolves in violent rain,—seems to
 fall, G. i. 324.
 dart up, throw, G. ii. 303.
 start, G. iii. 104. Æ. v. 145.
 pour along, G. iii. 470.
 plough, cleave, Æ. i. 35.
 burst forth, Æ. i. 83.
 run in crowds, Æ. ii. 64.
 descend, fall upon, rush from, Æ.
 ii. 251.
 tumble down, Æ. ii. 290.
 am demolished, Æ. ii. 363.
 set, Æ. iii. 508.
 pour down, Æ. v. 695.
 roll on, come on upon the balance of
 the day's being turned, approach,
 Æ. vi. 539.
 haste, Æ. viii. 369.
 tremble, Æ. viii. 525.
 throw down, Æ. ix. 516.
 tumble headlong, Æ. ix. 703.
 roll on, Æ. x. 256.
 fall, Æ. x. 756.
 collect, rout up, Æ. xi. 211. 673.
 march forth, Æ. xii. 123.
 am broken or disordered, Æ. xii.
 374.
 destroy, level, Æ. xii. 454.
 break forth, Æ. xii. 621.
 ruo in pejus, I grow worse and
 worse, G. i. 200.
 up-es, is, f. a rock, hill,
 top, summit, E. vi. 29.
 cave, Æ. iii. 443.
 cliff, Æ. viii. 190.
 ruptus, par. broken,
 burst, G. i. 472. Æ. iii. 580.
 seemingly borne down, G. ii. 480.
 bursting out, Æ. ii. 416. vii. 569.
 blown up, broken down, Æ. ii. 496.
 torn, Æ. iii. 27.
 loosed, Æ. viii. 225.
 flashing, Æ. viii. 391.
 russum, or rursus, again, besides,
 any more, Æ. x. 61.
 then, afterwards, after that, G. ii.
 232. 480. iii. 138. 484. iv. 185. Æ.
 iii. 422. vii. 491.
 twice, the second time, Æ. ii. 401.
 iii. 31. 143. iv. 546. 557. 688. vi.
 751. 793. vii. 767. xi. 621. xii.
 280. 571. 784.
 once more, Æ. iii. 751.
 in my turn, Æ. iv. 534.
 back, Æ. v. 92.
 ru-s, ris, n. the country,
 farm, E. i. 47. G. ii. 412.
 shades in the country, E. ii. 28.
 fields, E. v. 58. G. ii. 317. 485. 500.
 Æ. i. 490. iv. 527. vii. 712.
 trees in the country, G. i. 156.
 the art of tillage, G. i. 168.
 plains, G. i. 372.
 hills, G. ii. 212.
 estate in the country, land, G. iv.
 128.
 rusc-us, i, m. butcher's broom, G. ii.
 413.
 furze, gorse, E. vii. 42.
 rusticus, adj. rural, E. iii. 84.
 clownish, E. ii. 56.
 rustic-us, i, m. a countryman, G. ii.
 406.
 rutilo, v. 1. I glitter, Æ. viii. 529.
 rutilus, adj. ruddy,
 of a bright red colour, G. i. 454.
 glistering, G. iv. 93.
 glaring, Æ. viii. 490.
 Rutulus, adj. Rutulian.
 Rutul-us, i, m. a Rutulian, Æ. i. 266.
 &c.
 Turnus, Æ. vii. 409. ix. 65. x. 232.
 Volscens, Æ. iv. 442.
 (sing. for the plur.) the Rutulians,
 Æ. viii. 474.
 S
 SABÆ-I, ōrum, pl. m. Sabæans, G.
 i. 57. ii. 117. Æ. viii. 706.
 Sabæ-us, adj. Sabæan, Æ. i. 416.
 Sabéthus, adj. Sabine, G. ii. 167. Æ.
 vii. 665. viii. 510.
 Sabellicus, adj. Sabine, G. iii. 255.
 Sabin-æ, ōrum, pl. f. Sabine women,
 Æ. viii. 635.
 Sabin-i, ōrum, pl. m. the Sabines, G.
 ii. 532. Æ. vii. 706. 709.
 Sabin-us, i, m. Sabinus, Æ. vii. 178.
 saburr-a, æ, f. ballast of sand, G. iv.
 195.
 sacell-um, i, n. a sacred cave, E. iii.
 9.
 sacer, adj. sacred, holy, consecrated,
 dedicated, Æ. x. 316.
 cursed or execrable, G. iii. 566. Æ.
 iii. 57. vi. 573.
 a priest, Æ. vi. 484.
 sacred from his birth, Æ. xi. 768.
 St. Antony's, G. iii. 566.
 sacerd-os, ōtis, com. a priest,
 a priestess, Æ. i. 273. iv. 509. vi. 35.
 41. 321. 544. 628. vii. 419. 659.
 or enchantress, Æ. iv. 483.
 or prophetess, Æ. vi. 544.
 a poet or priest, Æ. vi. 645.
 a priest of Cybele, but not an offi-
 ciating one, Æ. xi. 768.
 sacr-a, ōrum, pl. n. a sacrifice, G. i.
 339. iii. 532. Æ. iii. 19. 408. iv.
 50. 638. v. 59. viii. 85. 302. ix. 86.
 xii. 13.
 charms or rites, E. viii. 66.
 rites or ceremonies, (altars, G. ii.
 473.) Æ. ii. 132. iii. 112. iv. 500.
 divine rites, G. iv. 521.
 or sacred rites, Æ. viii. 665. xi. 739.
 xii. 192. 317. 838.
 mysteries, Æ. iii. 112.
 a sacred feast, Æ. viii. 111. 172.
 wreaths, G. ii. 476.
 holy metre, a hymn, Æ. ii. 239.
 religion, holy utensils, Æ. ii. 293.
 or holy things, Æ. ii. 717.
 images of Bacchus, or ivy-wreathed
 spears, Æ. iv. 301.
 sacra fero, I am a priest, G. ii. 476.
 Sacranus, adj. Sacran, Æ. vii. 796.
 sacrari-um, i, n. a sanctuary, court,
 Æ. xii. 199.
 Sacrat-ōr, ōris, m. Sacrator, Æ. x.
 747.
 sacrátus, par. sacred, holy, consecrat-
 ed, Æ. iii. 371.
 sacrilegus, adj. sacrilegious,
 impious, Æ. vii. 595.
 sacro, v. 1. I consecrate, dedicate, Æ.
 ii. 502. iii. 305. iv. 200. v. 48. vi.
 18. vii. 62.
 vow, devote, Æ. viii. 600. 715. (con-
 sign, x. 419.) (ordain,) vi. 79.
 or give, bestow, grant, Æ. xii. 141.
 saepe, adv. oftentimes.
 sæpius, adv. often.
 sævio, v. 4. I am very angry or fierce,
 storm or rage, G. i. 511. Æ. i. 149.
 iv. 532. viii. 700.
 seem to rage, Æ. v. 257.
 glow or rage, Æ. vii. 461.
 growl, Æ. vii. 18.
 sævi-or, us, adj. more fierce, G. iii.
 246.
 more pernicious, Æ. iii. 214.
 more dire, Æ. vi. 577.
 sævissimus, adj. most fierce or cruel,
 relentless, Æ. ii. 612.
 most dismal, Æ. xi. 896.
 sævus adj. cruel, furious, fierce,
 inhuman, unnatural, Æ. viii. 47.
 severe, Æ. i. 458.
 fell, savage, G. i. 151.
 wild indeed, G. iii. 248.
 stenchy, thick, Æ. vii. 84.
 bloody, G. iii. 252. Æ. i. 295. xi.
 153. 545.
 lashing, Æ. vi. 557.
 valiant, stern, Æ. i. 99. ii. 226.
 awful, mighty, Æ. i. 138. iv. 566.
 xii. 406.
 dread, Æ. xii. 849.
 sad, direful, Æ. ii. 559.
 grim, dire, Æ. ii. 616. vi. 572.
 grisly, Æ. vii. 568.
 dreadful, Æ. ix. 651. xii. 107.
 horrid, Æ. vii. 603.
 roaring, Æ. iv. 523.
 severe, intolerable, Æ. v. 739.
 tyrannical, Æ. viii. 482.
 unrelenting, bloody, Æ. vi. 819.
 unnatural, relentless, Æ. vi. 824.
 goring, mischievous, Æ. vii. 664.
 deadly, Æ. xii. 857.
 rough, stormy, Æ. vii. 719.
 huge, great, Æ. viii. 188. ix. 792. xii.
 107.
 cruel, hard, pinching, Æ. ix. 604.
 gulfy, Æ. x. 678.
 spiteful, Æ. xi. 220.
 hard, Æ. xi. 901.
 inexorable, relentless, Æ. xii. 888.
 sharp, Æ. xii. 890.
 Sagar-is, is, m. Sagaris, Æ. v. 263.
 ix. 575.
 Sag-es, is, m. Sages, Æ. xii. 651.
 sagitt-a, æ, f. an arrow, shaft.
 sagittiferus, adj. carrying a quiver
 full of arrows, Æ. viii. 725.
 sagul-um, i, n. a military cloak worn
 over armour, Æ. viii. 660.
 sal, salis, n. salt,
 the sea, Æ. i. 35. iii. 385. v. 342.
 vi. 697. x. 214.
 salt water, brine, Æ. i. 173.
 tides, Æ. v. 866.
 Salam-is, inis, f. Salamis, Æ. viii.
 158.
 Salentinus, adj. Salentine, Æ. iii.
 400.
 salict-um, i, n. willow quickset, E. i.
 55.
 a willow, G. ii. 13. 415.
 sali-ens, entis, par. leaping from, Æ.
 x. 594.
 bubbling, purling, Æ. v. 47.
 gushing out, spouting, G. iii.
 460.
 salignus, adj. of willow or willow, G.
 iv. 110. Æ. vii. 632.
 Sali-i, ōrum, the Salii, Æ. viii. 285.
 663.
 salio, v. 4. I leap, dance, G. ii. 384.
 bound from, patter, G. i. 449.
 Sali-us, i, Salius, Æ. v. 298. &c.
 saliunc-a, æ, f. a cowslip,
 or lavender, E. v. 17.
 sal-ix, icis, f. a willow, willow, withy
 or osier.
 Salmón-eus, ei, m. Salmoneus, Æ.
 vi. 585.
 salsus, adj. salt,
 seasoned, Æ. ii. 133. xii. 173.
 brackish, briny, Æ. iii. 534. v. 158.
 182. 237.
 salt-ans, antis, par. dancing, E. v.
 73.
 saltē, adv. at least,
 but, Æ. iv. 327.
 salt-us, ūs, m. a leap or jump, G. iii.
 141. Æ. ii. 565. viii. 257. ix. 815.
 x. 289. xii. 287. 326. 681.

- a bound*, Æ. ix. 533.
an ascent on wheels, Æ. i. 515.
glades or passes, E. vi. 56.
lawns, G. iii. 143. 425.
open plains once woodlands, E. x. 9.
 G. ii. 197. 391. 471. iii. 323. iv. 53.
thickets, E. x. 57. G. i. 140. ii. 197. iii. 40. Æ. iv. 72. 121.
groves, G. i. 16. iii. 337. 477.
salubr-is, e, adj. *healthful*, *wholesome*, G. i. 272. iii. 530.
medicinal, healing, Æ. xii. 418.
salve, v. def. *hail*, G. ii. 173. &c.
sal-um, i, n. *the sea*, Æ. i. 537. ii. 209.
sal-us, utis, f. *health*, *remedy, resource*, G. iii. 510.
relief, recovery, G. iv. 294. Æ. i. 463.
an happy turn, Æ. i. 451.
safety, Æ. i. 555. ii. 354. 710. v. 174. vi. 96. x. 666.
conquest, Æ. ii. 387.
hopes of success, Æ. xii. 637.
salut-ans, antis, par. *a visitant at a levee*, G. ii. 462.
salúto, v. 1. *I salute, greet*, Æ. iii. 524. xii. 257.
salvus, adj. *safe, secure*, E. vii. 9.
Sam-e, es, f. *Same*, Æ. iii. 271.
Samothraci-a, æ, f. *Samothrace*, Æ. vii. 208.
Sam-us, & os, i, f. *Samos*, Æ. i. 16. vii. 208.
sancio, v. 4. *I ratify*, Æ. xii. 200.
sancissimus, adj. *most holy, celestial*, Æ. vi. 65. xi. 158.
sancus, adj. *holy, sacred, venerable, awful*, Æ. i. 426.
honoured, G. ii. 473.
revered, Æ. viii. 382.
pure, guiltless, Æ. xii. 648.
sand-yx, icis, m. *a crimson colour, or scarlet*, E. iv. 45.
sand, adv. *truly, indeed*, Æ. x. 51.
sangu-is, inis, m. *blood*, *original*, E. viii. 45.
birth, family, Æ. ii. 74. iii. 608.
race, Æ. vi. 125.
son or descendant, Æ. vi. 335.
posterity, race, progeny, Æ. vii. 49. 98. 271.
stock, Æ. vi. 778. viii. 142.
sanguineus, adj. *bloody, red or purple coloured*, E. vi. 22. x. 27. G. ii. 430.
bloody coloured, Æ. ii. 207. 622. ix. 783.
fiery, red, bloodshot, Æ. iv. 643. vii. 399.
flaming, Æ. viii. 622.
denouncing blood, Æ. x. 273.
blood-thirsty, Æ. xii. 332.
sani-es, ei, f. *putrified matter, (black) gore*, G. iii. 493. Æ. ii. 221. iii. 618. 625. 632. viii. 487.
sanus, adj. *right*, E. viii. 66. Æ. iv. 3.
sap-or, óris, m. *taste, relish*, G. iii. 397.
odours, G. iv. 62.
roughness, strength, G. iv. 102.
juice, G. iv. 267.
sarcio, v. 4. *I repair*, G. iv. 249.
Sardóus, adj. *Sardinian*, E. vii. 41.
sarment-um, i, n. *a spray, refuse, off-cut, brushwood*, G. ii. 409.
Sarn-us, i, m. *Sarnus*, Æ. vii. 738.
Sarpéd-on, onis, m. *Sarpedon*, Æ. i. 100. &c.
Sarráus, adj. *Tyrian*, G. ii. 506.
Sarrást-es, um, pl. m. *the Sarrastes*, Æ. vii. 738.
sat, adv. *enough, sufficient, small, little*, Æ. ii. 314.
sat-a, árum, pl. n. *corn*, G. i. 444.
springing corn, E. iii. 82. G. i. 106.
seed corn, G. i. 23.
blades, G. i. 113.
crop, or standing corn, G. i. 325. iv. 331. Æ. ii. 306. iii. 139. xii. 454.
corn fields, G. ii. 436.
tendrils, vine plants, G. ii. 350.
olive plants, G. ii. 423.
Saticul-us, i, m. *one of Saticula*, Æ. vii. 729.
sati-o, ónis, f. *seed-time*, G. i. 215.
the planting or laying, G. ii. 319.
satio, v. 1. *I appease*, Æ. ii. 587.
satis, adv. *enough, sufficiently*.
satiús, adj. n. *better*, E. ii. 14. Æ. x. 59.
sat-or, óris, m. *sire, father*, Æ. i. 254. xi. 725.
satur, adj. *full fed*, E. x. 77.
fertile, rich, watry, G. ii. 197.
plenteous, G. iii. 214.
deep, G. iv. 335.
Satur-a, æ, *Satura*, Æ. vii. 801.
saturátus, par. *being fully revenged*, Æ. v. 608.
full fed, Æ. viii. 213.
Saturni-a, æ, f. *Juno*, Æ. i. 23.
Saturnia, (a city), Æ. viii. 358.
Saturnius, adj. *Saturnian, such as were in the golden age*, E. iv. 6. vi. 41.
Saturnus pater, Jupiter, Æ. iv. 372.
Saturnius, the son of Saturn, Æ. v. 799.
Saturn-us, i, m. *Saturn*, G. i. 336. &c.
satur-o, v. 1. *I feed, enrich*, G. i. 80.
saturor, v. 1. *I am satisfied*, E. x. 30.
satus, adj. *sown*, G. ii. 141.
planted, G. ii. 423.
in blade, G. iii. 176.
standing, E. viii. 99.
begotten, sprung, Æ. ii. 540. iv. 198. v. 244. 424. vi. 125. 331. vii. 152. x. 563.
born, G. i. 278. Æ. viii. 36.
(fem.) daughter, Æ. vii. 331. xii. 860.
satyr-us, i, m. *a satyr*, E. v. 73.
saucius, adj. *wounded, bleeding*, Æ. iv. 1. vii. 500.
gored, Æ. xii. 5.
saxeus, adj. *rocky*, Æ. viii. 231.
of a rock, G. iii. 145.
stony, Æ. ix. 711.
saxósum, adj. n. *adv. among the rocks*, G. iv. 370.
saxóus, adj. *rocky*, G. ii. 111.
stony, E. v. 84.
sax-um, i, n. *a rock, stone or stones*, G. i. 110. 473. ii. 351. Æ. i. 150. 424. ii. 609. iii. 688. vi. 551. vii. 567. viii. 478. xi. 623.
mill or mill-stone, G. i. 267.
quarries, G. ii. 156.
cliffs, G. iii. 276. Æ. iii. 699. v. 673. xi. 721.
pebbles, G. iii. 521.
rocky caves, or caves arched with rock, Æ. i. 139. 205. iii. 450.
hard shelves near the shore, rocky shore, Æ. v. 165. 166. 202.
crags or piles, Æ. viii. 190.
cavern, Æ. viii. 248. xii. 592.
side of the cliffs, Æ. x. 677.
huge stones, rocky caves, Æ. xi. 297.
scaber, adj. *rough*, G. ii. 214.
corroding, G. i. 495.
scabi-es, ei, f. *a scab*, G. iii. 299. 441.
scurf, G. ii. 220.
Scæus, adj. *Scæan*, Æ. ii. 612. iii. 351.
scal-æ, árum, pl. f. *scaling ladders, side ladders*, Æ. x. 654.
scando, v. 3. *I mount*, Æ. ii. 401.
or ascend, Æ. ii. 239.
scale, Æ. ix. 37.
scatebr-a, æ, f. *a bubbling stream*, G. i. 110.
scelerátus, adj. *mischievous, execrable*, Æ. xii. 949.
impious, Æ. ii. 231.
due to crimes, Æ. ii. 576.
barbarous, Æ. iii. 60. vii. 461.
sacrilegious, Æ. ix. 137.
of the wicked, damned, Æ. vi. 563.
sharp, nipping, G. ii. 256.
scelero, v. 1. *I pollute or profane*, Æ. iii. 42.
scel-us, eris, n. *a mischievous deed, crime*,
sad plot, Æ. ii. 125.
frauds, pernicious stratagems, Æ. ii. 164.
punishment due for a crime, Æ. vii. 307.
the base politician (with artifices), Æ. xi. 407.
scen-a, æ, f. *a scene, stage*, Æ. iv. 471.
sceptr-um, i, n. *a sceptre, empire or reign*, G. ii. 536.
kingdom, realm, Æ. i. 253. iii. 296. ix. 9.
power, or a share of it, Æ. iv. 597.
dominion, Æ. vii. 369.
imperial rule, Æ. xi. 238.
scilicet, adv. *yes, truly, by all means, for*, G. i. 292.
nay, G. i. 493.
thus for, G. ii. 62.
for, G. ii. 245.
but, G. iii. 266.
forasmuch as, G. iv. 225. Æ. xi. 387.
forsooth, Æ. ii. 577. xi. 371.
as if, belike, Æ. iv. 319. vi. 526. xii. 570.
to the end, Æ. vi. 750.
forthwith, Æ. xii. 422.
scill-a, æ, f. *a squill, sea-onion*, G. iii. 451.
scindendus, par. *to be ploughed*, G. ii. 399.
scind-ens, éntis, par. *cutting*, Æ. x. 765.
scindo, v. 3. *I tear*, Æ. xii. 870.
make a breach in (scale), Æ. ix. 146.
cleave, rive, G. i. 144. iii. 160. Æ. vii. 510. xi. 137.
divide, G. iv. 420. Æ. i. 161. 587. viii. 142.
(till), plough, G. i. 50. ii. 399.
scindor, v. 3. *I am cleft*, Æ. vi. 182.
am divided, Æ. ii. 39.
scintill-a, æ, f. *a spark*, Æ. i. 174.
flashes, Æ. xii. 102.
scintillo, v. 1. *I sputter*, G. i. 392.
scio, v. 4. *I know (how)*,
learn, E. ii. 35.
know to my cost, E. viii. 43.
count, G. ii. 105.
am used, or capable of, G. iv. 489.
Scipiad-æ, árum, pl. m. *the Scipios*, G. ii. 170. Æ. vi. 844.
scissus, par. *to be torn*, Æ. viii. 702.
rending or having rent, Æ. ix. 478. xii. 609.
scitátum, sup. *to consult*, Æ. i. 110.
scitor, v. 1. *I inquire*, Æ. ii. 105.
scopul-us, i, m. *a rock, cliff, crag, or point of a rock*, G. iii. 253. Æ. i. 163. iii. 536. vii. 589.
hills, G. iii. 276.
rocky fragment, Æ. xii. 531.
Scorpi-us, i, m. *Scorpio*, G. i. 35.
scr-obs, obis, m. *vel. f. a trench, a pit*, G. ii. 235.
scrupeus, adj. *stony, stinty*, Æ. vi. 238.
scutátus, adj. *shielded, armed with bucklers*, Æ. ix. 370.
scut-um, i, n. *a buckler, shield, or target*.
Scylacæ-um, i, n. *Scylacæum*, Æ. iii. 553.
Scyll-a, æ, f. *Scylla (a lark)*, G. i. 406.
Scyll-a, æ, f. *Scylla (the sea-monster)*, E. vi. 74. Æ. iii. 420. 423. 432. 684. vi. 286. vii. 302.
Scyll-a, æ, f. *Scylla (a ship)*, Æ. v. 122.
Scyllæ-us, adj. *Scyllæan*, Æ. i. 200.
scyph-us, i, m. *a bowl*, Æ. viii. 278.

- Scyrius**, adj. Scyrian, Æ. ii. 477.
Scythia, æ, f. Scythia, E. i. 66. &c.
Sebêth-is, idos, f. the daughter of Sebethus, Æ. vii. 734.
sec-ans, antis, par. cutting, ploughing, Æ. x. 687.
 dividing, Æ. vii. 717. viii. 63.
secêss-us, us, m. a retreat, recess, Æ. i. 159. iii. 229.
secius, adv. less, the less, (with a negative) nevertheless.
se, pro. himself, herself, itself, themselves.
secl-um, i, n. an age, E. iv. 46. 52. years, E. iv. 5. Æ. viii. 508.
seclûdo, v. 3. I banish, drive away, Æ. i. 562.
seclûsus, par. shut up, withdrawn, Æ. iii. 446.
 separate, sequestered, Æ. vi. 704.
seco, v. 1. I cut, divide, cut, or lop off, Æ. ix. 331. cut short, Æ. vi. 899. cleave, divide, Æ. v. 218. 595. plough, Æ. v. 2. x. 147. 214. tear, wound, G. iii. 444. sail or pass by, or cut through the shades of the trees reflected on the clear stream, Æ. viii. 96. entertain, harbour, Æ. x. 107.
secrê-um, i, n. a recess, cave, G. iv. 403. Æ. vi. 10. apartment, Æ. viii. 463.
secrêtus, adj. separate, apart, Æ. viii. 670. (sacred,) Æ. ii. 568. retired, afar off, Æ. ii. 299. v. 613. remote, far distant, Æ. iii. 389. viii. 610.
 silent, Æ. iv. 494.
 private, secret, Æ. vi. 443. vii. 774. allotted, Æ. vi. 478.
sector, v. 1. I hunt.
sectus, par. divided, cut, described, G. i. 238. shorn, trimmed off, G. ii. 30. cut through, G. ii. 278. sawed or split, Æ. ii. 16. polished, Æ. iii. 464. cleft, Æ. iv. 505. vi. 214.
secul-um, i, n. an age, time, men, G. i. 468. years, Æ. viii. 508. ever, Æ. xii. 326.
secûm, pro. cum præp. with or within himself or themselves, together with itself, Æ. xii. 689.
secûndo, v. 1. I prosper, favour.
secûndum, adv. nigh, by, along, G. iii. 143.
secûndus, adj. second, propitious, favourable,
 second owner, E. ii. 38. *presiding over, invoked at second course*, G. ii. 101. *gliding along, flowing down easily, current*, G. iii. 447. Æ. vii. 494. viii. 549. *light, careering, skimming over the waves*, Æ. i. 156. *new, fresh, opportune*, Æ. ii. 617. *joyful*, Æ. x. 266. *inferior, yielding*, Æ. xi. 441. *agreeable, welcome, auspicious*, Æ. xi. 739.
secûr-is, is, f. an ax, hatchet, scymitars, Æ. vii. 184. a battle-ax, Æ. vii. 627. xi. 656. 696. xii. 306.
secûrus, adj. secure, safe, quiet, without care, regardless, Æ. i. 350. x. 326. though-lulling, care-driving, Æ. vi. 715. *secure of*, Æ. vii. 304.
secus, adv. otherwise, with a negative and ac, atque or quam, just as, G. iii. 346. &c.
secûtus, par. followed, following, pursuing, pushing on, G. ii. 306. *travelling out, reflecting on*, G. iv. 219.
- obeying, Æ. i. 382.
 preferring, courting, Æ. iii. 327.
 pursued, suffered, Æ. vi. 457.
 answered, Æ. vii. 212.
 whelmed over, falling upon, Æ. ix. 542.
 repeating, Æ. x. 738.
 rushing, Æ. xii. 301.
 sed, con. but,
 sed enim, but truly, Æ. i. 19. ii. 164. v. 395. vi. 28.
sedâtus, par. quiet, sedate, smooth, still, Æ. ix. 30.
sed-ens, entis, par. sitting lazily, devouring, sitting idly, G. iv. 244. perching, G. iv. 514. sitting in state, Æ. viii. 720. sitting still, inactive, Æ. xi. 460. riding on horseback, Æ. xi. 692.
sedeo, v. 2. I sit down, sit still, G. iii. 456. sit in state, Æ. i. 56. xi. 726. am fixed, settled, Æ. ii. 660. remain, Æ. iv. 15. please, Æ. v. 418. beset, besiege, (with circum) Æ. v. 440. pitch or alight, Æ. vi. 192. set in rows, Æ. vi. 411. rest, Æ. vii. 201. am resolved upon, decreed, Æ. vii. 368. 611. stand, Æ. x. 301.
sed-es, is, f. a seat, cells, G. iv. 228. abyss, G. iv. 471. caverns, bottom, Æ. i. 84. recess, Æ. i. 681. city, Æ. ii. 232. walls, Æ. ii. 465. place, Æ. ii. 654. 716. vi. 203. vii. 3. palace, Æ. ii. 760. abodes, Æ. ii. 785. the country, Æ. iii. 123. ix. 9. cave, Æ. iii. 452. earth, or abode under it, Æ. vi. 152. graves, Æ. vi. 328. 371. mansions, regions, Æ. vi. 431. 639. viii. 244. a lodge, Æ. vi. 577. kingdom, Æ. vii. 52. the usual appointed place, Æ. vii. 175. apartment, Æ. viii. 463. realms, Æ. viii. 667. hell, Æ. x. 3.
sedil-e, is, n. a seat, bed, Æ. viii. 176.
sediti-o, ðnis, f. a mutiny, uproar, tumult, Æ. i. 149. factions, Æ. xi. 340.
sedûco, v. 3. I separate, part, Æ. iv. 385.
seg-es, itis, f. standing corn, corn, G. i. 54. a crop, E. i. 72. G. i. 77. lands, stalks, E. ix. 48. fields, tilth, G. i. 1. tilth, land, G. i. 47. seed, G. i. 212. a nursery where the cuttings of the vines are first planted, G. ii. 267. the vines, G. ii. 411. soil, land, G. iv. 129. (catachres.) multitude, crop, G. ii. 142. Æ. iii. 46. vii. 526. xii. 663. grain, Æ. iii. 142.
segn-i-or, us, adj. slower, Æ. x. 657. more slothful, Æ. viii. 414. more listless, Æ. xii. 615. less active, Æ. xii. 566. less prolific, G. ii. 275. impotent, disabled, G. iii. 96. haud signior, n. less graceful, Æ. iv. 149. haud signior, no less rapid, Æ. vii. 383.
segn-is, e, adj. slow, dull, idle, useless, G. i. 72. lazy, (noxious.) barren, G. i. 151.
- restive, G. ii. 37.
 soft, unfit for business, G. iv. 198. cowardly, inactive, Æ. ix. 787. disabled, Æ. x. 700. such recreants, Æ. xi. 736.
segni-us, adv. no less active or furious, (with non) Æ. ix. 441. xii. 525.
segniti-es, ei, f. sloth or laziness, Æ. ii. 374.
sêipsa, pro. pl. n. themselves, G. ii. 480.
Selin-us, i, f. Selinus, Æ. iii. 705.
sell-a, æ, f. a chair of state, Æ. xi. 334.
semêl, adv. once, once for all, Æ. xi. 418. at first, Æ. xii. 208.
sem-en, inis, n. seed, principles, elements, E. vi. 32. young, whelps, G. ii. 152. transplanted slips, G. ii. 268. tender shoots, G. ii. 302. plant, G. ii. 317. 354. the soul's principle of vitality, Æ. vi. 731.
semênt-is, is, f. seed-time, sowing-time, G. i. 230.
semêsus, adj. half-eaten, Æ. iii. 244. viii. 297.
semianim-is, e, adj. half-dead, expiring, Æ. iv. 686.
semiferus, adj. half brutal, Æ. viii. 267. x. 212.
semihom-o, inis, c. half man, Æ. viii. 194.
semin-ex, ecis, adj. half dead, half slain.
semino, v. 1. I yield, produce, Æ. vi. 206.
semiputâtus, adj. half dressed, E. ii. 70.
semit-a, æ, f. a path, a way.
semini-r, ri, adj. effeminate, Æ. iv. 215. xii. 99.
semiûstus, adj. singed, transfixed, Æ. iii. 578. half burnt, Æ. v. 697. xi. 200.
sempêr, adv. always.
semûstus, par. pro. semiustus. See semiustus.
senât-us, us, m. a senate, Æ. i. 426. viii. 105.
senêct-a, æ, f. old age.
senect-us, utis, f. old age.
sen-ex, is, c. an old man or woman, sire, E. vi. 18. G. iv. 438. Æ. iv. 251. xii. 132. sage or senior, E. vi. 70.
sen-ex, is, adj. old, aged.
seni-or, ðris, m. an old man, sire or senior, old leach, Æ. xii. 401.
seni-or, us, adj. old, hoary, advanced in age.
sen-i, ðrum, adj. pl. six, bissen, twelve, E. i. 44. Æ. i. 398 v. 561. xi. 133.
sens-us, us, m. sense, judgment, E. iii. 54. the brain, E. viii. 67. taste, G. ii. 247. fancy, inclination, Æ. iv. 22. thoughts, Æ. iv. 408. ray, particle, principle, Æ. vi. 747. passions, Æ. xii. 914.
sententi-a, æ, f. sentence, judgment, opinion, purpose, resolution, Æ. i. 260. 582. iii. 59. x. 240. xi. 314. 551. xii. 238. doubtful apprehension, Æ. xi. 21.
sentio, v. 4. I perceive, Æ. i. 125. iv. 542. v. 466. 868. viii. 393. xii. 495. or hear, G. iv. 334. Æ. iii. 669. ix. 660. or see, Æ. iv. 588. ix. 354. am sensible of, find, Æ. ii. 377. feel, G. i. 48. ii. 426. Æ. vii. 434. or bear, G. i. 136. think, am of opinion, Æ. x. 534.

623.
know, *Æ*. iii. 360.
sent-is, is, m. a thorn,
thorny bushes or brakes, *Æ*. ix. 382.
sentus, adj. uncouth, rough, *Æ*. vi.
462.
sep-es, is, f. an hedge, a mound,
fenced orchard, *E*. viii. 37.
sepio, v. 4. I surround, *Æ*. i. 411.
confine, shut up, *Æ*. vii. 600.
sept-a, ðrum, n. sheepfolds, *E*. i. 34.
cloisters, *G*. iv. 159.
septem, adj. invar. pl. seven.
septēpl-ex, icis, adj. sevenfold, *Æ*.
xii. 925.
septēn-i, æa, adj. pl. seven.
septimus, adj. the seventh.
septus, par. inclosed, *Æ*. xii. 750.
pent, *Æ*. ix. 783. xi. 398.
hemmed in, *Æ*. ix. 551.
fenced round, *Æ*. i. 506. ix. 70.
concealed, *Æ*. i. 439.
sepulchr-um, i, n. a sepulchre, tomb,
grave,
burial, *Æ*. ii. 542.
sepultus, par. buried, interred,
as it were dead, immersed, *Æ*. ii.
265. ix. 286.
corpse covered with earth, but with-
out funeral rites, *Æ*. iii. 41.
stupified, overcome, *Æ*. iii. 680.
who have had funeral rites perfor-
med for them, *Æ*. iv. 34.
laid asleep, in a dead sleep, *Æ*. vi.
424.
sequ-ax, æcis, adj. following, or seek-
ing after,
or that climb after the browse of
vines, or that straggle one after
another, *G*. ii. 374.
persecuting, clinging, *G*. iv. 230.
tumbling, rushing, rolling, *Æ*. v.
193.
avenging, persecuting, *Æ*. viii. 432.
pursuing, *Æ*. x. 365.
sequēdi, ger. of following, *Æ*. x.
182.
of those who endeavoured to trace
them out, *Æ*. v. 590.
sequēdo, ger. in pursuing, (in close
pursuit,) *Æ*. iii. 671.
sequ-ens, ðntis, par. following, pursu-
ing,
listening, crowding round, *E*. iii.
46.
very near her, *G*. i. 33.
running, sequacious, *G*. i. 106.
revolving, succeeding, *G*. i. 424.
performing, *Æ*. iii. 363.
pressing close, just reaching or com-
ing up to him, *Æ*. v. 227.
tempting, *Æ*. viii. 333.
seeking, reaching, *Æ*. x. 193.
sequēster, adj. intermediate, *Æ*. xi.
133.
sequor, v. 3. I follow, pursue,
come in by turns, *E*. iii. 58.
court, *E*. vi. 55.
relate, report, *E*. vi. 74.
succeed, *G*. i. 189.
trace, track out, *G*. i. 308.
attend, *G*. i. 439.
obey, *G*. ii. 82.
climb, creep, *G*. ii. 361.
name, mention, insist on, *G*. ii. 434.
lag, loiter, *G*. iii. 466.
seize, cleave to, *G*. iii. 565.
glance, touch upon, *Æ*. i. 342.
make towards, *Æ*. iv. 381.
haunt, *Æ*. iv. 384.
persecute, *Æ*. vi. 62.
favour, smile, *Æ*. viii. 15.
serā, adv. late, *G*. iv. 122.
serēnd-i, um, ger. of sowing, *G*. i.
253.
serēno, v. 1. I clear, calm, *Æ*. i. 255.
spread, smooth, vanish, *Æ*. iv. 477.
ser-ens, ðntis, par. sowing, *Æ*. vi.
844.
(subst.) a sower, *G*. i. 193.
seren-um, i, n. fair weather, *G*. i.
393.
serēnus, adj. fair, clear, dry,
comely, graceful, *Æ*. ii. 285.
smiling, calm, *Æ*. v. 870.
Ser-es, um, m. the Seres, *Æ*. ii. 121.
Serēst-us, i, m. Serestus, *Æ*. i. 611.
&c.
Sergēst-us, i, m. Sergestus, *Æ*. i.
510, &c.
Sergius, adj. Sergian, *Æ*. v. 121.
seri-es, ei, f. a train.
seri-or, us, adj. earnest, grave,
business, *E*. vii. 17.
serm-o, ðnis, m. speech, discourse,
rumours, *Æ*. iv. 189.
address, *Æ*. vi. 470.
news, murmurs, *Æ*. xii. 223.
language, *Æ*. xii. 834.
sero, v. 3. I sow,
set, *G*. ii. 275.
plant, *G*. ii. 299. 433. iv. 113
start, mention, *Æ*. vi. 160.
scatter, *Æ*. xii. 228.
seror, v. 3. I am sown, *G*. i. 161.
serp-ens, ðntis, m. a serpent,
snake, *Æ*. vii. 658. viii. 436. xi.
753.
serp-ens, ðntis, par. sliding, *Æ*. v. 273.
serpo, v. 1. I creep, slide like a snake,
twine, *E*. viii. 13.
spread, *G*. iii. 469. *Æ*. xii. 239.
serpy'll-um, i, n. wild thyme, *E*. ii. 11.
serr-a, æ, f. a saw, *G*. i. 143.
Serrān-us, i, m. Serranus, *Æ*. vi.
844. &c.
sert-um, i, n. a garland,
wreaths, *Æ*. iv. 202. vii. 488.
serv-a, æ, f. a she-slave, *Æ*. iv. 284. ix.
546.
servāndus, par. to be observed, *G*. i.
205.
serv-ans, ðntis, par. keeping, preserv-
ing,
observant of, *G*. i. 402.
haunting, lurking under, *G*. iv.
459.
feeding, *Æ*. i. 36.
refusing herself in, or sticking close
to, *Æ*. ii. 568.
holding, *Æ*. vii. 179.
servantissimus, adj. most observant,
Æ. ii. 427.
servātus, par. kept, preserved,
observed, or watched, *Æ*. v. 25.
snatched, *Æ*. viii. 189. xii. 768.
reserved, *Æ*. xi. 159.
servio, v. 4. I serve or obey.
servit-um, i, n. servitude, bondage,
a yoke, *G*. iii. 168.
servitum, u, sup. to serve under, turn
slave to, *Æ*. ii. 786.
ser-um, i, n. whey, *G*. iii. 406.
serūm, adv. late, *Æ*. xii. 864.
servo, v. 1. I keep, preserve, protect,
Æ. iii. 86.
save, *E*. ix. 10.
observe, watch, *G*. i. 335. *Æ*. vi.
338. x. 288. xi. 200.
preside over, *G*. iv. 383.
reserve, *Æ*. i. 207.
guard, *Æ*. ii. 450. vi. 556. xi. 506.
retain, *Æ*. ii. 789. vi. 507.
keep in view, *Æ*. vi. 200.
stand at the door without danger,
or inhabit the palace, *Æ*. vi. 402.
um guardian to, *Æ*. vii. 3.
inherit, *Æ*. vii. 52.
defend, *Æ*. ix. 43.
mount, *Æ*. ix. 222.
maintain, hold, *Æ*. x. 340.
set up with, *Æ*. xi. 31.
servor, v. 1. I am preserved, *Æ*. x.
848.
serus, adj. late,
latest, *G*. ii. 403.
late grown, *G*. iv. 144.
too late preferred, unavailing, *Æ*.
vii. 597.
unequal, *Æ*. viii. 509.
sad doleful, *Æ*. v. 524.
sese, pro. acc. himself or themselves.
- set-a, æ, f. a bristle,
beards, *G*. iii. 512. hairy skins, furs,
iii. 583.
hairs, *Æ*. vi. 245.
shag or fur, *Æ*. vii. 667.
setiger, adj. bristled, *Æ*. vii. 17. &c.
setōsus, adj. bristly, *E*. vii. 29.
seu, conj. whether, or,
or if, *Æ*. v. 69. xi. 327.
if, *Æ*. xii. 935.
Sevēr-us, i, m. Severus, *Æ*. vii. 713.
sevērus, adj. severe, hard, rigid, *Æ*.
viii. 638.
lamentable, *G*. iii. 37. *Æ*. vi. 974.
sex, adj. indec. six.
sexcent-i, ðrum, adj. pl. six hundred,
Æ. x. 172.
si, conj. if,
since, if at any time, (with quan-
do) *E*. ii. 23.
oh that! *E*. ix. 45. *Æ*. vi. 187.
though, *E*. x. 38.
if so be, if aught, indeed, *G*. i. 7.
17. *Æ*. v. 798. vi. 530.
if only, if but, *G*. ii. 458.
whensoever, at what time, *G*. iv. 314.
Æ. vi. 770. 828.
since, *Æ*. ii. 102.
when, *Æ*. xii. 749.
Sibar-is, is, m. Sibaris, *Æ*. xii. 363.
sibi, pro. dat. to or for himself, them-
selves,
itself, *E*. vi. 12.
sibilo, v. 1. I hiss, *Æ*. vii. 447. xi. 754.
sibil-us, i, m. a whispering breeze, *E*.
v. 82.
sibilus, adj. hissing, *G*. iii. 421. *Æ*. ii.
211. v. 277.
Siby'll-a, æ, f. the Sibyl, *Æ*. iii. 452.
&c.
sic, con. so, thus, after this manner.
Sicān-i, ðrum, pl. m. the Sicanians,
Æ. v. 293. vii. 795.
Sicani-a, æ, f. Sicily, *Æ*. i. 557.
Sicanus, adj. Sicanian, *Æ*. iii. 692.
viii. 416.
Sicānus, adj. Sicilian, *E*. x. 4. *Æ*. v.
24. viii. 328. xi. 317.
sicc-o, v. 1. I dry, *E*. iii. 95.
drain or suck dry, *E*. ii. 42.
rinse, *Æ*. x. 834.
sicc-um, i, n. dry ground, (land,) *G*.
i. 363. iii. 433. *Æ*. x. 301.
siccus, adj. dry,
sand or beach, *G*. i. 363.
sapless on the outside, *G*. ii. 31.
now undrenched, *Æ*. viii. 261.
undrenched with, thirsting after,
Æ. ix. 64.
Sicēlid-es, um, pl. adj. Sicilian, *E*.
iv. 1.
Sichæ-us, i, m. Sichæus, *Æ*. i. 343.
&c.
Sichæus, adj. (pro. Sicheius,) Sichæ-
an, of Sichæus, *Æ*. iv. 552.
sieubi, adv. where, *G*. iii. 333.
if they are to be found thereabouts,
Æ. v. 677.
Siculus, adj. Sicilian, *E*. ii. 21. &c.
sicut, adv. like us, even as, *Æ*. viii. 22.
Sicyonius, adj. Sicyonian, *G*. ii. 519.
sidereus, adj. starry,
or shining bright, *Æ*. xii. 167.
Sidicīn-us, adj. Sidicinian, *Æ*. vii.
727.
sido, v. 3. I alight or perch, *Æ*. vi.
203.
Sid-ōn, ðnis, f. Sidon, *Æ*. i. 619.
Sidōnīus, adj. Sidonian, *Æ*. i. 678.
&c.
—Dido, Tyrian, *Æ*. i. 446. 613.
ix. 266. xi. 74.
sid-us, eris, n. a star,
tropic influence, *E*. x. 68.
season, heavenly sign, *G*. i. 1. 73.
constellations, *G*. i. 32. 311. iv. 234.
rising, *G*. iii. 324.
air, *G*. iv. 58.
heaven, *Æ*. i. 93. ii. 222. 687.
sky, season, *Æ*. iv. 309.
orbs, *Æ*. vili. 141.

- tempest, Æ. xii. 451.
Sigæus, adj. **Sigean**, Æ. ii. 312. vii. 294.
sign-ans, *án is*, par. *noting, marking*, Æ. ii. 697. ix. 181.
significo, v. 1. *I make a signal with, beckon*, Æ. xii. 692.
signo, v. 1. *I mark (out, G. i. 126.) discern*, Æ. ii. 423.
write, declare, Æ. iii. 287.
signalize, *distinguish*, Æ. vi. 780.
signor, v. 1. *I am marked out*, Æ. xii. 3.
sign-um, i, n. *a sign, mark*, G. i. 263.
token, Æ. iii. 388.
figures, Æ. iii. 49. Æ. i. 648. ix. 263.
signs in the zodiac, Æ. ix. 46.
prognostics, G. i. 439.
banner, standard, G. iv. 108. Æ. vii. 628.
a signal, Æ. iii. 239. (or *watchword*, vii. 637.) xii. 129.
signal or trumpets, Æ. x. 310.
the whole body, brigade, Æ. xi. 517.
steps, Æ. v. 590.
signa movet, he marches on or for-wards, G. iii. 236.
Silar-us, i, m. **Silarus**, G. iii. 146.
sil-ens, *éntis*, par. *still, silent, silent shades, the dead*, Æ. vi. 432.
silénti-um, i, n. *silence, stillness*, Æ. ii. 255.
Silén-us, i, m. **Silenus**, Æ. vi. 14.
sileo, v. 2. *I keep silence, am still, am calm*, Æ. ix. 57.
rest quiet, Æ. v. 127.
pass by unsung, Æ. x. 793.
sil-er, *éris*, n. *a willow, withy, osier*, G. ii. 12.
silésco, v. 3. *I keep silence*, Æ. x. 101.
silétur, *imp. pass. they are all hushed in silence*, G. iv. 189.
sil-ex, *icis*, m. *vel f. a flint-stone, rock, heap of flints*, Æ. i. 15.
cliff, Æ. viii. 233.
siliqu-a, *æ, f. pods*, G. i. 74.
husks or shells, G. i. 195.
silva, *vide sylvā*.
Simethius, adj. **Simethian**, Æ. ix. 584.
simil-is, e, adj. *like, of the same nature or soil*, G. ii. 266.
simillimus, adj. *most or very like*.
Simo-is, *éntos*, m. **Simois**, Æ. i. 100.
simpl-ex, *icis*, adj. *simple, single, the same*, G. ii. 73.
common, single, usual, uncom- plicated, G. iii. 482.
plain, G. iii. 528.
simul, adv. *together, at once, im- mediately*,
as soon as, when, Æ. iv. 26. G. iv. 232. Æ. xi. 908.
then, Æ. vi. 26. G. iv. 381.
also, Æ. vi. 33.
when first, G. iv. 232.
with me, Æ. ii. 524.
and, Æ. ii. 755.
simul ac, *as soon as*, Æ. iv. 90. xii. 222.
simul—simul,
and at the same time, G. iii. 201. Æ. i. 631. 632. v. 675. xii. 758.
both—and, Æ. i. 513.
no sooner—than, Æ. xii. 268.
promiscuous, jumbled together, Æ. ix. 318. 319.
simuláchr-um, i, n. *an image of a man or woman, spectres, apparitions*, G. i. 472. 477. Æ. ii. 772.
statue, Æ. ii. 172. 517.
the effigy or representation, (mock fights), Æ. v. 585.
phantoms, Æ. vii. 89.
simul-ans, *ántis*, par. *dissembling*, Æ. i. 352.
pretending, Æ. vi. 517.
simulátus, par. *dissembled*, Æ. i. 710.
resembling, Æ. iii. 349.
dissembling, Æ. iv. 105,
counterfeit, Æ. iv. 512.
pretended, Æ. vii. 385.
simulo, v. 1. *I pretend*, Æ. ii. 17.
counterfeit, Æ. vi. 591.
dissemble, Æ. i. 209.
simus, adj. *flat-nosed*, Æ. x. 7.
sin, con. but if.
siné, præ. without.
singulus, adj. *single, one by one*, G. iii. 471.
every particular, G. iii. 285. Æ. i. 453. vi. 723.
each, Æ. iii. 348.
all, Æ. vi. 888. viii. 311.
all the work, Æ. viii. 618.
singult-ans, *ántis*, par. *weltering*, Æ. ix. 333.
singult-us, *ús, m. a sob or groan*, G. iii. 507. Æ. ix. 415.
sinister, adj. *on the left (hand), ill-boding*, Æ. i. 18. ix. 15.
fatal, adverse, unwholesome, G. i. 444.
ill, Æ. x. 110. xi. 347.
sinistr-a, *æ, f. the left hand*, Æ. ii. 443. 671. v. 457. vi. 571. x. 261. xi. 10.
sino, v. 3. *I suffer, permit*, Æ. viii. 12. ix. 43. G. iv. 90. Æ. v. 163. 717. ix. 90. 291. 409. x. 598. xi. 505. xii. 25. 680.
do not hinder, G. iv. 4. 7.
seem to permit, Æ. vi. 96.
leave, Æ. ix. 620.
Sin-on, *ónis*, **Sinon**, Æ. ii. 79. &c.
sinuo, v. 1. *I twist or wind*, Æ. ii. 208.
turn, manage, or bend nimbly, G. iii. 192.
sinuósus, adj. *winding*, Æ. i. 240.
tortuous, curling, Æ. xi. 753.
sin-um, i, n. *a pail*, Æ. vii. 33.
sin-us, *ús, m. a bosom, a notch, incision*, G. ii. 76.
bound, limit, recess, G. ii. 123.
billowy train, G. iii. 238.
spire, winding, joint, G. iii. 424. Æ. iii. 692.
a bosom or gulf of the sea, G. iv. 362.
bay, G. iv. 420. Æ. i. 161. 243. ii. 23. iii. 551. 692.
fold of a garment, Æ. i. 320. xi. 775.
a frith, Æ. iii. 689.
in her arms, Æ. iv. 686.
canvas, a sail filled with wind, Æ. iii. 455. v. 16.
or the side of the sails, Æ. v. 831.
stream, windings, train, Æ. vi. 132.
lap, Æ. viii. 712.
curling foam, waves, train, Æ. xi. 626.
siquá, adv. *if by any means*, Æ. i. 18. vi. 882.
if any where, Æ. i. 181.
if in any part, Æ. ix. 512.
if aught, Æ. x. 458.
siquandó, adv. *if at any time, if ever*, Æ. iii. 500.
siquis, pro. adj. *if any one*.
Sirén-es, *um, f. the Sirens*, Æ. v. 864.
Siri-us, i, m. *the dog-star Sirius*, G. iv. 425. &c.
Sirius, adj. *of the dog-star, sultry*, Æ. x. 273.
sisto, v. 3. *I stop, place, bear away*, G. ii. 489.
fix, place, Æ. ii. 245. 619.
settle, Æ. iii. 7. 117.
send, call, Æ. iv. 634.
conduct, Æ. vi. 676.
confirm, fix, Æ. vi. 858.
bring, offer, Æ. viii. 85.
convey, Æ. xi. 853.
halt, stand, Æ. x. 308.
dart, fix, Æ. x. 323.
make a stand, Æ. xi. 873.
sistr-um, i, n. *a timbrel*, Æ. viii. 636.
Sithonius, adj. **Sithonian**, **Thracian**, Æ. x. 60.
siti-ens, *éntis*, par. *thirsting,*
thirsty, Æ. i. 65. G. iv. 425.
eagerly, G. iii. 137.
sitio, v. 4. *I am parched*, Æ. vii. 57. G. iv. 402.
sit-is, *is, f. thirst, parching heat*, G. ii. 553. Æ. iv. 42.
the fever, G. iii. 483.
sit-us, *ús, m. situation, order*, Æ. iii. 451.
scurf, lying still, G. i. 72.
squalour, filth, Æ. vi. 462.
rust of age, Æ. vii. 440. 452.
sive, con. or, either, if whether.
sobol-es, *is, f. issue, breed, offspring*, Æ. iv. 49.
soc-er, *eri, m. a father-in-law*.
soci-a, *æ, f. a she-companion*, Æ. vi. 20.
sociátus, adj. *joined*, Æ. ix. 594.
socio, v. 1. *I join, entertain, adopt, receive for allies*, Æ. i. 600.
marry, Æ. xii. 27.
socius, adj. *that helpeth, aideth, associate*, Æ. ii. 371.
or confederate, Æ. ii. 613. viii. 120. xi. 521.
allied, Æ. iii. 15.
friendly, Æ. iii. 352.
of his countrymen, Æ. v. 36.
chosen, Æ. xi. 533.
soci-us, i, m. *a companion, mates*, Æ. viii. 70. Æ. x. 293.
peasants, swains, G. i. 346. ii. 528.
friends, Æ. i. 553. ii. 316. 429. 743. v. 43. viii. 174. xi. 2.
crew, Æ. i. 633. iii. 12.
soldiers, Æ. iii. 234.
a comrade, a fellow soldier, Æ. i. 193.
confederates, allies, Æ. viii. 56. ix. 150. xi. 322. xii. 38.
sodal-is, *is, c. a companion*, Æ. x. 386.
sol, **solis**, m. *the sun, days*, Æ. ix. 52. Æ. iii. 203.
summer, G. i. 48. Æ. vii. 720.
fine weather, G. i. 393.
heat, G. ii. 373. iii. 132.
climate, G. ii. 512.
prime of summer, Æ. i. 431.
sun-beams, Æ. viii. 23.
solám-en, *ínis*, n. *solace, comfort, re- lief*.
solándo, ger. *in or by comforting*, Æ. iv. 394.
sol-ans, *ántis*, par. *consoling, soothing*, G. iv. 464.
solati-um, i, n. *solace, consolation*.
solátus, par. *relieving, easing*, G. i. 293.
comforting, consoling, Æ. v. 708.
solemni-a, *drum, pl. n. yearly solemn feasts or rites*, Æ. viii. 135.
anniversary funeral rites, Æ. v. 605. vi. 380.
solémn-is, e, adj. *annual, solemn, venerable, awful*, Æ. ii. 202.
customary, Æ. xii. 193.
sol-eo, v. 2. *I am wont, accustomed, I use*.
sol-ers, *értis*, adj. *diligent*, G. iv. 327.
solidándus, par. *to be consolidated or made firm*, G. i. 179.
solidus, adj. *solid or massy*, Æ. ii. 765. ix. 357.
firm, strong, Æ. ix. 809.
hard, thick, G. ii. 64. iii. 83.
sound, full, Æ. ii. 639.
solid-um, i, n. *solid wood*, G. ii. 79.
solid (firm) ground, G. ii. 231.
solid base or bottom, Æ. xi. 427.
solitus, par. *wonted, usual*.
sol-i-um, i, n. *a throne, seat*, Æ. viii. 541.
solicitánd-us, (or **sol-i-**) par. *to be turned up*, G. ii. 418.
sollicit-o, (or **sol-i-**) v. 1. *I disquiet, vex,*

- trouble*, G. ii. 508.
solicit, provoke, G. iii. 131.
try to wrench, stir, Æ. xii. 404.
*sollicitus, (or soli-) adj. careful, pen-
 sive,*
anxious, Æ. iii. 389. vii. 81. ix. 86.
disturbed, tempestuous, G. iv. 262.
solor, v. 1. I comfort, console,
assuage, relieve, G. i. 159. or *help*,
 Æ. v. 41.
soften, Æ. i. 239. ix. 489.
solstiti-um, i, n. summer, G. i. 100.
*the violent heats of the summer sol-
 stice*, E. vii. 47.
solve, v. 3. I loose, free, release,
pay, G. i. 436. Æ. iii. 404. xi. 4.
wrein, G. ii. 542.
drag, G. iii. 424.
enervate, sink, G. iv. 199.
banish, lay aside, Æ. i. 463. 562. v.
 420. ix. 90.
break through, lay aside, violate, Æ.
 iv. 55.
disengage, unbind from love, Æ. iv.
 487.
unfurl, Æ. iv. 574. v. 831.
open, dispart, Æ. v. 581.
dissolve, unbrace the nerves of, close,
 Æ. v. 856. x. 418.
perform, pay, Æ. vi. 510.
break, dissolve, Æ. x. 91.
confound, mix, sink, Æ. xii. 205.
weaken, unbrace, Æ. xii. 867.
*solvor, v. 3. I am loosed, freed, releas-
 ed,*
hang flabby, G. iii. 523.
burst, G. iv. 302.
shudder, Æ. i. 92. xii. 951.
sink down, am lulled, Æ. iv. 530.
*am proportioned, paid in recom-
 pense*, Æ. ix. 253.
bulge, am split, Æ. x. 305.
sol-um, i, n. the soil, ground, G. i. 80.
 Æ. xii. 569.
the root, the soil, G. ii. 49.
earth, G. ii. 204. 356.
sea, Æ. v. 199.
foundation, ground-work of bread,
 Æ. vii. 111.
solum, adv. only, E. v. 48.
solus, adj. alone, lonely, desert, E. x.
 14. G. iv. 465.
chiefly, G. i. 30.
the only ones of all dumb creatures,
 G. iv. 153.
the only person in the world, Æ. iv.
 32.
only, Æ. xi. 23. 179.
*solutus, par. loosed, freed, releas-
 ed,*
torn, shattered out of the bundles,
 G. i. 399.
profuse, unbounded, G. ii. 386.
having dishevelled, Æ. iii. 65. xi.
 35. xii. 870.
being paid, performed, Æ. vii. 5.
dissolved, sunk, overwhelmed, Æ. ix.
 189.
somniferus, adj. lulling, Æ. vii. 753.
somni-um, i, n. a dream.
somn-us, i, m. sleep, (a person, Æ.
 vi. 893.)
night, G. i. 208.
dream, Æ. i. 353. ii. 270. iii. 151. iv.
 353. 468. 557. v. 636.
the state of death, Æ. vi. 390. 898.
drowsiness, slumbering, Æ. vii. 458.
sonándum, par. we must sing, G. iii.
 294.
son-ans, antis, par. sounding, Æ. i.
 200.
echoing, E. x. 58. G. iv. 364.
rattling, G. iii. 184. Æ. vi. 551.
 704.
or rustling, G. i. 76.
humming, buzzing, G. iii. 149.
roaring, G. iii. 269. iv. 370. Æ. i.
 246. ix. 125.
rushing, flapping, Æ. iii. 233. xii.
 248.
resounding, roaring among, Æ. iii.

442.
dashing, Æ. i. 200. v. 169.
twanging, Æ. v. 521. ix. 660.
speaking, pronouncing, Æ. vi. 50.
loud, humming, Æ. vi. 753. xii.
 248.
whistling, Æ. xi. 863.
crackling, Æ. xii. 522.
boasting loud, cracking of, Æ. xii.
 529.
screaming, Æ. xii. 866.
sonip-es, edis, m. a steed,
courser, Æ. iv. 135. xi. 600. 638.
sonit-us, us, m. a sound, noise,
clank, clashing, G. i. 474.
the crackling, snapping, G. ii. 306.
the clapping, G. iii. 186.
an hum, G. iv. 79.
roaring, Æ. ii. 209.
clattering, Æ. ii. 243.
the trampling, Æ. ii. 732.
sono, v. 1. I sound, make a noise,
or sound like, Æ. i. 328.
resound, E. v. 64. G. iii. 555. iv. 50.
 Æ. v. 506. xii. 592.
ring, E. vi. 44. G. iii. 88. Æ. xii.
 722.
tread, stamp loud, G. iii. 191.
roar, G. iii. 239.
thunder, Æ. ii. 113.
babble, tattle, Æ. iv. 183.
bellow, resound, Æ. v. 866.
rattle, Æ. vii. 686.
flutter, twittle, Æ. xii. 477.
son-or, óris, m. a roaring noise, G.
 iii. 199. Æ. vii. 462.
clank, clatter, Æ. ix. 651.
sonórus, adj. loud, noisy, sounding,
roaring, Æ. xii. 139.
ringing, clashing, clanging, Æ. xii.
 712.
sons, sontis, adj. guilty, Æ. x. 854.
(pl. subst.) guilty ghosts, Æ. vi.
 570.
son-us, i, m. a sound, noise,
clank, G. iii. 83.
hum, G. iv. 260.
snapping, crackling, Æ. vii. 462.
clattering, Æ. ix. 752.
Sophocléus, adj. Sophoclean, tragic,
 E. viii. 10.
sopitus, par. lulled to sleep,
buried in, or covered with embers,
 Æ. v. 743. viii. 410. 542.
sop-or, óris, m. a dead, sound sleep,
a mere dream or common sleep, Æ.
 iii. 173.
sleep, Æ. vi. 278.
soporatus, par. lying asleep,
or lulling him asleep, Æ. v. 855.
soaked in, of a sleepy quality, Æ.
 vi. 420.
soporifer, adj. drowsy, Æ. iv. 486.
sopórus, adj. sleepy, drowsy, Æ. vi.
 890.
Soráct-e, is, n. Soracte, Æ. vii. 697.
 xi. 785.
sorbeo, v. 2. I suck in, Æ. iii. 422.
sorb-um, i, n. a service-berry, G. iii.
 380.
sordeo, v. 2. I am scorned, E. ii. 44.
sordidus, adj. foul, greasy, shabby,
 Æ. vi. 301.
plain, mean, despised by you, E. ii.
 28.
sor-or, óris, f. a sister,
the muses, E. vi. 65.
relations, sister-nymphs, G. iv. 351.
s-ers, órtis, f. a lot,
fortune, E. ix. 5. Æ. x. 501.
destiny, Æ. ii. 555. vi. 761.
oracles, Æ. iv. 346. vi. 72. vii. 254.
 269.
circumstances, condition, Æ. vi. 114.
 332. xii. 243.
designation, appointment, Æ. vi.
 431.
district, division, part, Æ. x. 40.
chance, Æ. x. 450. xi. 110.
fate, calamity, Æ. xi. 165.
also conditions, Æ. xii. 54

fortune's gift, Æ. xii. 932.
sortior, v. 4. I substitute, renew, G.
 iii. 71.
sortitus, par. appointing by lot, Æ. ii.
 18. iii. 510.
taking each his allotted post, Æ. iii.
 634.
or dividing, taking his allotted
part, Æ. viii. 445. ix. 174.
marking out, Æ. xii. 920.
sortitus, us, m. a casting of lots, Æ.
 iii. 323.
sosp-es, itis, c. safe, Æ. viii. 370. xi.
 56.
alive, Æ. viii. 470.
ingloriously alive, Æ. xi. 56.
spad-ix, icis, m. a bright bay colour,
 G. iii. 81.
sparg-ens, éntis, par. sprinkling, Æ.
 vi. 230.
infusing, Æ. iv. 486.
hurling around, Æ. xi. 650.
spargo, v. 3. I scatter, strew about,
spread abroad, sprinkle,
spurn, E. iii. 87. Æ. ix. 629.
cling here and there, E. v. 7.
strew over, E. v. 40.
crumble, E. viii. 82.
manure, strew over, G. ii. 347.
dash, disperse, throw headlong, Æ.
 iii. 605.
intersperse, paint, stain, Æ. vii.
 191.
throw, Æ. vii. 687.
pour out, Æ. vii. 754.
launch, Æ. xii. 51.
dash around, Æ. xii. 339.
spargor, v. 3. I am launched around,
 Æ. viii. 695.
bedewed, Æ. xi. 191.
sparsurus, par. to sprinkle or bedew,
 Æ. xi. 82.
sparsus, par. scattered, G. iii. 234. Æ.
 xii. 106.
interspersed, Æ. v. 416.
dispersed, Æ. i. 602. iii. 126.
sprinkled, G. iv. 229. Æ. iv. 21. viii.
 645.
spattered, Æ. v. 413. xii. 308.
besmeared, Æ. iv. 665.
speckled, E. ii. 41.
Spart-a, æ, i. Sparta, Æ. ii. 577. &c.
Spartanus, adj. Spartan, Æ. i. 316.
Spar-us, i, m. an halbert, Æ. xi. 682.
spatio, v. 1. I stalk, expiate, G. i. 385.
walk slowly round, Æ. iv. 62.
spati-um, i, n. space,
in breadth, E. iii. 105.
*bounds of the course, wide race, ex-
 tended plain*, G. i. 513.
journey, with discontinued course,
within the bounds of the course,
 G. ii. 541.
(space in length) extent, G. iii. 203.
bounds, G. iv. 147.
interval, respite, Æ. iv. 433.
course, race, Æ. v. 316.
room, ground, Æ. v. 321. 325.
line, Æ. v. 327.
points, quarters, Æ. v. 584.
eddies, whirls, Æ. vii. 381.
steps, Æ. ix. 275.
voyage, Æ. x. 219.
posts, Æ. xii. 129.
the intended distance, or the point
aimed at, Æ. xii. 907.
speci-es, éi, f. a figure, Æ. vi. 208.
image, shape, G. iv. 406.
phantasms, qualities, G. i. 420.
sorts, kinds, G. ii. 103.
sight, Æ. ii. 407.
decency, Æ. iv. 170.
*specim-en, inis, n. a discovery, expe-
 riment*, G. ii. 241.
argument, mark, Æ. xii. 164.
spectacul-um, i, n. representation,
pomp, G. iv. 3.
amusements, Æ. vi. 37.
spect-ans, antis, par. beholding, Æ.
 viii. 68.
spectat-or, óris, m. a spectator, Æ. x.

443.
spectatus, par. approved, chosen, well
tried, Æ. viii. 151.
experienced, Æ. vi. 687.
examined, G. i. 197.
specto, v. 1. I behold, look on,
regard, Æ. iii. 48. G. i. 98.
sit as a concerned spectator, Æ. x.
760.
spector, v. 1. I am estimated, Æ. iv.
235.
specul-a, æ, f. an high hill,
summit, top, Æ. viii. 59.
tops of the turrets, Æ. iv. 586.
spying places, Æ. vii. 511.
eminence, prospect, Æ. xi. 526.
high towers, Æ. xi. 877.
speculât-or, ôris, m. a spy, a scout, Æ.
xii. 349.
speculatus, par. beholding, observing,
having espied, Æ. vii. 477.
speculator, v. 1. I observe, G. i. 257. &c.
survey, mark, Æ. xi. 853.
spec-us, ūs, n. a den or cave,
orifice, Æ. ix. 700.
spelæ-um, i, n. a den, Æ. x. 52.
spelanc-a, æ, f. a den, cave,
grot, G. ii. 469.
caverns, G. iv. 364.
covert, Æ. v. 213.
sperandus, par. to be expected, Æ. xi.
275.
sper-ans, ântis, par. hoping, Æ. vi.
526. x. 385.
Sperchi-us, i, m. Sperchius, G. ii.
487.
sperno, v. 3. I disdain, Æ. iii. 74. Æ.
iv. 678.
refuse, Æ. vii. 261.
spero, v. 1. I hope,
fear or live to see, Æ. viii. 26.
depend upon, fear, Æ. i. 543.
or expect, Æ. iv. 419.
wait for, Æ. ix. 158.
presume on, Æ. x. 42.
fear, dream of, Æ. iv. 292. x. 291.
sp-es, ei, f. hope, the hope or hopes,
(metonym.) joy, Æ. i. 209.
the young (lumps,) G. iii. 473.
spice-us, adj. bearded, G. i. 314.
spicul-um, i, n. a dart, Æ. vii. 186.
687. xi. 606. 676. xii. 408. 563.
an arrow, shaft, Æ. x. 60. Æ. vii.
497. ix. 606. xi. 575. 654. 773.
xii. 408.
javelins, Æ. v. 307. vii. 165. x. 888.
spears, Æ. vii. 626.
stings, G. iv. 74. 237.
spin-a, æ, f. a thorn, Æ. iii. 594.
prickles, Æ. v. 39.
spinal or back-bone, G. iii. 87. Æ.
x. 383.
spinêt-um, i, n. a prickly brake, Æ.
ii. 9.
spin-us, i, m. the sloe-tree, G. iv. 145.
Spi-o, ūs, f. Spio, G. iv. 438. Æ. v.
826.
spir-a, æ, f. a fold or spire of a ser-
pent.
spirabil-is, e, adj. vital, Æ. iii. 600.
spiracul-um, i, n. vent, mouth, Æ. vii.
568.
spiramēt-um, i, n. a cranny, G. iv.
39.
pores, G. i. 90.
the bellows, Æ. ix. 580.
spirit-us, ūs, m. spirit, breath,
a gust, blast, Æ. xii. 365.
poetic fire, Æ. iv. 54.
soul, Æ. vi. 726.
spir-ans, ântis, par. breathing, Æ. iv.
64. vii. 753. ix. 645.
blowing, G. ii. 316.
boiling as it were, steaming, G. i.
327.
expiring, breathing forth, G. ii.
140. Æ. vii. 281. viii. 304.
animated as it were, G. iii. 34. Æ.
vi. 847.
exhaling sweets, G. iv. 51.
puffing, panting, Æ. vii. 510.
spiro, v. 1. I breathe, G. iv. 417.
blow, Æ. iii. 529. iv. 562.
exhale, cast (a smell), Æ. i. 404.
spissus, adj. thick, G. ii. 236. Æ. ii.
621.
standing thick and close together,
crowded, Æ. ix. 509.
close woven, or close twisted, G. ii.
241.
clotted, Æ. v. 336.
splend-ens, êntis, par. shining, Æ.
xii. 417.
splendo, v. 2. I glimmer, Æ. vii. 6.
splendescô, v. 3. I glitter, G. i. 46.
splendid-us, adj. fine, splendid,
stately, Æ. i. 637.
spoliatus, par. destitute, deprived, Æ.
xii. 935.
bereft, Æ. v. 224. vi. 253.
spolio, v. 1. I rob, Æ. v. 661.
deprive, Æ. vi. 162.
strip, Æ. xi. 80. xii. 297.
spolior, v. 1. I only lose, Æ. vii. 599.
spoli-um, i, n. a spoil,
trophy, Æ. iv. 93. x. 500.
spond-a, æ, f. a couch, Æ. i. 698.
spondeo, v. 2. I promise, assure, Æ. v.
18.
spons-a, æ, f. a wife,
an intended betrothed wife, Æ. ii.
345.
sponte, abl. (à spontis, gen.) natural-
ly, willingly, freely,
to my own wishes, Æ. iv. 341.
by their own inclinations, Æ. vii.
204.
spretus, par. scorned, G. iv. 520.
spurned, G. iv. 233.
injured, slighted, Æ. i. 27.
spum-a, æ, f. foam, froth,
scum, G. iii. 449.
the foaming billows, Æ. iii. 208.
spum-ans, ântis, par. foaming, being
in a foam, frothing.
spumeus, adj. frothy, foamy.
spumôsus, adj. foaming, Æ. vi. 174.
xii. 524.
spumo, v. 1. I foam or froth.
spuo, v. 3. I spit, G. iv. 97.
squal-ens, êntis, par. filthy, foul, Æ.
ii. 277.
rubble, rugged, rough, G. ii. 348.
rough, stiff, Æ. xii. 87.
embossed, scaled, Æ. x. 314.
speckled, G. iv. 13. 91.
squaleo, v. 2. I lie waste or uncultiva-
ted,
or I am full of weeds and foul for
want of husbandry, G. i. 507.
squal-or, ôris m. filth, Æ. vi. 299.
squam-a, æ, f. a scale,
the nails or little plates in a coat of
mail, Æ. ix. 707. xi. 488. 771.
squameus, adj. scaly.
squamôsus, adj. scaly, Æ. iv. 408.
stabil-is, e, adj. stable, firm,
steadfast, unalterable, Æ. iv. 47.
stabulo, v. 1. I am housed,
fed or dwell, G. iii. 224.
take up residence, Æ. vi. 286.
stabul-um, i, n. a stall, an ox-stall, G.
iii. 351.
flock, Æ. iii. 80.
fold, Æ. vi. 85.
but, G. iii. 294.
(a bee-) hive, G. iv. 14. 191.
herd, G. iv. 433.
a den, recess, haunt, Æ. vi. 179.
stagn-ans, ântis, par. overflowing, G.
iv. 288.
stagnating, Æ. iii. 698.
stagn-um, i, n. a pool, pond, standing
water, lakes, G. i. 384. iii. 430.
Æ. viii. 88. xii. 139.
flowing winding streams, G. iv. 493.
Æ. vi. 323.
deeps, ocean, Æ. i. 126. x. 765.
the sluggish dull stream, Æ. vi. 330.
rills, current, Æ. vii. 150.
waters, Æ. xi. 453.
stand-i, um, ger. of expecting, Æ. v.
51*
384.
st-ans, ântis, par. standing,
raising himself, mounting, Æ. viii.
680.
stat, v. imp. it is resolved, Æ. ii. 750.
xii. 678. bis.
stati-o, ônis, f. a station, harbour,
a road for ships to ride in, Æ. i.
23.
settlement, G. iv. 8.
refuge, retirement, Æ. v. 129.
post, Æ. ix. 183. 222.
statuo, v. 3. I ordain,
determine, G. iii. 73. Æ. xi. 302.
appoint, G. i. 353.
offer, Æ. v. 68.
build, Æ. i. 573. ii. 150. 184. 295. iv.
655. vi. 380. viii. 271.
place, Æ. i. 724. vii. 147. ix. 627.
fix, stop, Æ. xii. 506.
stat-us, ūs, m. the state, Æ. vii. 38.
stell-a, æ, f. a star,
constellation, G. i. 222.
planet, G. i. 336.
starlike meteors, G. i. 363.
stell-ans, ântis, par. starry, Æ. vii.
210.
stellatus, par. studded, sparkling, Æ.
iv. 261.
stelli-o, ônis, m. a lizard, G. iv. 240.
steril-is, e, adj. barren,
wild, Æ. v. 37. G. i. 154.
fruitless, G. ii. 440.
a barren sucker, G. ii. 53.
stern-ax, âcis, adj. floundering, Æ.
xii. 364.
sternendus, par. to be subdued, Æ.
viii. 566.
stern-ens, êntis, par. beating down,
laying dead, Æ. x. 318.
sterno, v. 3. I throw down, lay flat,
Æ. i. 190. ix. 698. 702. x. 697. xi.
485. 796. xii. 97. 464. 944.
dispirit, sink, dismay, G. i. 331.
strew, litter, G. iii. 298.
lay down, G. iv. 432.
destroy, lay waste, Æ. ii. 306. †
level, Æ. ii. 603.
extend, Æ. ix. 754.
slay, kill, Æ. ix. 571. x. 119. 352.
733.
rout, Æ. vii. 426.
vanquish, Æ. vi. 858. vii. 692. xii.
545.
calm, smooth, Æ. v. 763. viii. 89.
fell, Æ. viii. 562. x. 311.
fall on, cover, Æ. viii. 719.
crush, Æ. ix. 517.
sternor, v. 3. I am laid flat, slain, Æ.
vii. 533. x. 781.
I lie rolled in heaps, Æ. ii. 364. xi.
373.
lie along, Æ. iii. 508.
fall down, Æ. v. 481. x. 429. bis.
730.
am calmed, smoothed, Æ. v. 821.
am stuck, covered, Æ. ix. 666.
grovel, Æ. xi. 87.
Sterop-es, is, m. Steropes, Æ. viii.
425.
Sthenel-us, i, m. Sthenelus, Æ. ii.
261. xii. 341.
Stimich-on, ônis, m. Stimichon, Æ. v.
55.
stimulo, v. 1. I provoke to madness,
Æ. iv. 302.
urge, Æ. iv. 576.
stimul-us, i, m. a goad, sting.
stip-ans, ântis, par. surrounding,
inclosing round, Æ. i. 497. iv. 136.
stipatus, par. guarded, surrounded,
inclosed round, Æ. iv. 544.
thickly inclosing, Æ. x. 328. xi. 12.
stipes, itis, m. a stake, Æ. vii. 507.
root, stem, Æ. iii. 43.
trunk, body, Æ. iv. 444.
clubs, Æ. vii. 524. xi. 894.
stipo, v. 1. I inclose round,
work close, condense, G. iv. 164. Æ.
i. 433.
store, crowd in, Æ. iii. 465.

- attend upon, guard, G. iv. 218.
 stipul-a, æ, f. straw, stubble,
 haulm, G. i. 289.
 the stalk, G. i. 315.
 a (shepherd's) pipe, E. iii. 27.
 stir-i-a, æ, f. an icicle, G. iii. 366.
 stirp-s, is, f. a race, family, line,
 extremity, end, G. i. 171.
 large boughs, G. ii. 24.
 roots, G. ii. 53. 312. (masc.) Æ. xii.
 781.
 the materials or sticks of nests, the
 hollow bottoms of decayed trees,
 or the young brood, G. ii. 209.
 wreathes, hold, twists, G. ii. 367.
 (masc.) the bark, stock, G. ii. 379.
 stool, mother earth, Æ. xii. 208.
 tree, Æ. xii. 770.
 stiv-a, æ, f. the plough tail or handle,
 or staff, G. i. 174.
 sto, v. i. I stand, continue,
 am unmoved, am calm, E. ii. 26.
 am placed in, am employed, turn
 upon, Æ. i. 646.
 depend, Æ. ii. 163.
 rise up erect, or on end, Æ. ii. 774.
 iii. 48.
 am built, erected, Æ. iii. 63.
 lay situated, Æ. iii. 210.
 stand resting, Æ. iii. 277. vi. 901.
 rest, Æ. iii. 403.
 stand by, Æ. vi. 22.
 stand full of, Æ. vi. 300.
 had been, Æ. vi. 471.
 stand high, Æ. vi. 554. 779.
 ride, Æ. vi. 697.
 persist, stand out resolute, Æ. vii.
 374.
 stand fixed, Æ. vii. 553. x. 334.
 467. xi. 817.
 remain holding out the siege, Æ.
 viii. 399.
 am raised aloft, Æ. xi. 173.
 grow black or thick, Æ. xii. 403.
 am stanch'd, Æ. xii. 422.
 side, Æ. xii. 365.
 appear, Æ. xii. 812.
 stomach-us, i, m. the stomach, Æ. ix.
 699.
 strag-es, is, f. a slaughter, havoc,
 dead bodies, corpses, Æ. vi. 504.
 destruction, Æ. xii. 454.
 stram-en, inis, n. a green bed of
 boughs or leaves, Æ. xi. 67.
 strat-um, i, n. a couch,
 bed, Æ. iii. 176. 513. iv. 82. 392.
 viii. 415.
 —viarum, causeways, streets, Æ. i.
 422.
 stratus, par. spread, Æ. vii. 88. 94.
 viii. 366.
 or strewn, E. vii. 54. G. ii. 183.
 smooth, calmed, E. ix. 57.
 slain, Æ. iii. 247. x. 326.
 strato ostro, crimson beds, Æ. i. 700.
 strepito, v. i. I make a fluttering
 noise,
 or rustle, G. i. 413.
 strepit-us, us, m. a noise,
 the roaring, G. ii. 492.
 bustle, hurry, Æ. i. 422. vi. 559.
 strepo, v. 3. I scream, gaggle, E. ix.
 36.
 resound, Æ. vi. 709.
 sound, Æ. viii. 2.
 ring, Æ. ix. 808.
 clash, Æ. x. 568.
 strictus, par. drawn.
 strictur-a, æ, f. bars, masses or sparks,
 (flying from iron.) Æ. viii. 421.
 strid-ens, entis, par. making a noise,
 screeching, harsh, grating, E. iii.
 27. Æ. vi. 573.
 rattling, screeking, G. iii. 536.
 sputtering, hissing, G. iv. 172. Æ.
 viii. 450.
 humming, buzzing, G. iv. 370.
 roaring, loud, Æ. i. 102.
 sound'ng, clapping, Æ. i. 397. vii.
 561.
 noisy, loud, Æ. iv. 185.
 twanging, Æ. v. 502. xii. 859.
 hissing, Æ. vi. 288. ix. 632. 705. xii.
 319.
 whizzing, Æ. vii. 531. ix. 419. 586.
 xii. 926.
 whistling, Æ. x. 645. 776.
 strideo, v. 2. I crash, screech, grate, Æ.
 i. 449.
 roar, murmur, G. iv. 262.
 vent, sound deep, Æ. iv. 689.
 whistle, Æ. xii. 691.
 strido, v. 3. I hum, buzz, rustle, G. iv.
 556.
 crack, rustle, Æ. ii. 418.
 roar, ring, Æ. viii. 420.
 strid-or, oris, m. a noise,
 flapping, G. i. 407.
 roar, G. ii. 162.
 cracking, rattling, Æ. i. 87.
 crack, roar, Æ. iv. 443.
 din, Æ. vi. 558.
 hum, Æ. vii. 65. (or stridor,) xii.
 590.
 whiz, Æ. xi. 863.
 scream, screech, Æ. xii. 869.
 stridulus, adj. hissing, Æ. xii. 267.
 string-ens, entis, par. rolling be-
 tween,
 lightly touching, Æ. viii. 63.
 razing, Æ. x. 331.
 stringo, v. 3. I bind or reap, G. i.
 317.
 strip, collect, gather with the hand,
 E. ix. 61. G. i. 305.
 prune, strip, G. ii. 368.
 refit, lop, or shred, Æ. i. 552.
 raze, or touch lightly, (brush, Æ. v.
 163.) x. 478.
 touch transiently, glide over, affect,
 Æ. ix. 294.
 slightly wound, Æ. ix. 577.
 brandish, draw, Æ. x. 568. xii. 278.
 Strophad-es, um, pl. f. the Strophad-
 es, Æ. iii. 209. 210.
 structus, par. built, Æ. iii. 84. v. 311.
 struo, v. 3. build,
 raise high, erect, Æ. iv. 680. vi. 215.
 xi. 204.
 dispose, range, prepare, Æ. i. 704.
 confirm, bring about, Æ. ii. 60.
 mean, design, Æ. iv. 235. 271. viii.
 115. xii. 796.
 heap, pile, Æ. v. 54.
 draw out, set in battle array, Æ. ix.
 42.
 Strym-on, onis, m. Strymon, G. iv.
 508.
 Strymonius, adj. Strymonian, G. i.
 120. &c.
 Strymoni-us, i, m. Strymonius, Æ.
 x. 414.
 studi-um, i, n. study, G. iii. 179. Æ.
 xi. 739.
 or desire, G. i. 387.
 amusement, E. ii. 5. passim.
 delight, pleasure, G. iv. 564.
 toils, exercise, (or design, G. iii. 163.)
 498.
 diligence, care, G. iii. 318.
 a diligent application to, Æ. i. 14.
 labour, G. iv. 5.
 design, G. ii. 195.
 employment, G. i. 21.
 eagerness, Æ. ii. 63. iv. 400.
 or affection, Æ. iv. 641.
 party, Æ. ii. 39.
 party-frolic, acclamation, Æ. v.
 148. 228.
 studiously, eagerly, Æ. v. 450. vi.
 681. xii. 131.
 stultus, adj. foolish, silly, E. ii. 39.
 (subst.) simpleton, E. i. 21.
 stup-a, æ, f. tow, oakum, Æ. v. 682.
 stupefactus, par. astonished, G. iv.
 365. Æ. v. 643.
 charmed, E. viii. 3.
 surprised, Æ. vii. 119.
 stupeo, v. 2. I am amazed (at,) am
 astonished,
 admire, wonder, E. vi. Æ. vii.
 381. x. 249.
 doat on, G. ii. 508.
 am charmed with, G. iv. 481.
 stupeus, adj. of tow, Æ. viii. 694.
 or of hemp, G. i. 309. Æ. ii. 236.
 stup-or, oris, m. a deadness, (dim-
 ness,) G. iii. 523.
 Stygius, adj. Stygian, of Styx,
 —frater, (infernal) Pluto, Æ. ix.
 104. x. 113.
 —Jupiter, Pluto, Æ. iv. 632.
 —rex, (infernal) Pluto, Æ. vi. 252.
 St-yx, ygis, m. Styx, (R.) G. i. 243.
 &c.
 suadeo, v. 2. I counsel, persuade,
 advise, G. iv. 264. Æ. iii. 161.
 warn, Æ. i. 357.
 invite, E. i. 56.
 pinch, push on, Æ. ix. 340. x. 724.
 or urge, prompt, Æ. x. 10. xi. 254.
 compel, force, Æ. x. 367.
 suadus, adj. persuasive,
 male-suadus, adj. that tempteth to
 ill, Æ. vi. 276.
 suave, adv. sweetly, delightfully, Æ.
 iii. 63. iv. 43.
 suav-is, e, adj. sweet, fragrant.
 sub, præp. under, below, beneath,
 in, on, E. ix. 44.
 near, about the rise of, G. i. 67.
 about, G. iii. 123. 402.
 upon the confines or verge of, G. iv.
 490.
 over or round, G. iv. 529.
 throughout, Æ. i. 662. iv. 527.
 under pretence of, Æ. ii. 83.
 in, G. i. 479. iii. 435. 512. Æ. i. 453.
 ii. 158. iii. 422. 576. iv. 527. vi.
 268. vii. 16. 87. 179. viii. 538. ix.
 244. x. 497.
 by virtue of, Æ. ii. 188.
 at, Æ. ii. 442. vi. 255.
 near, Æ. v. 323.
 to, Æ. iv. 245. v. 394. vii. 660. ix.
 483. xi. 831. xii. 952.
 upon, Æ. v. 853.
 before, Æ. vi. 191.
 with, Æ. vi. 270.
 among, Æ. xii. 811.
 sub armis, armed, G. iii. 116. Æ. v.
 585.
 sub lucem, at the dawn of day, G.
 i. 445.
 subactus, par. conquered, Æ. i. 266.
 compelled, Æ. xii. 494.
 well-prepared, (or managed,) G. ii.
 50.
 subditus, par. raging through,
 insinuated into, G. iii. 271.
 subdo, v. 3. I bury, despatch, Æ. vii.
 347.
 fasten underneath, Æ. xii. 675.
 subduco, v. 3. I withdraw, Æ. x.
 615.
 keep back or out of, Æ. x. 50.
 sink lower, lessen, E. ix. 7.
 hale on dry ground, draw on the
 shore, Æ. i. 551. 573.
 steal or convey away privily, Æ. vi.
 524.
 rescue, Æ. x. 81.
 subduc-or, v. 3. I am stolen, E. iii. 6.
 subductus, par. drawn from (the sea,)
 brought ashore, Æ. iii. 135.
 sinking, breaking down, Æ. iii.
 565.
 subeo, v. 4. I go under, Æ. vi. 222.
 enter, Æ. i. 171. 400. iii. 83. 292. v.
 281. vi. 13. 140. vii. 688. viii. 125.
 363.
 endure, E. x. 66.
 spring, grow up, G. i. 152. 180.
 lay deep, G. ii. 49.
 breathe, or slide underneath the
 root, penetrate, G. ii. 349.
 succeed, G. iii. 67. Æ. ii. 467. v. 176.
 346. vi. 312. xii. 471.
 move slowly, Æ. ii. 240.
 recur, come into one's mind, Æ. ii.
 560. 562. x. 824.
 arise, inflame, prompt, Æ. ii. 575.
 bear, carry, Æ. ii. 708. iv. 599. xii.

239.
 follow, *Æ* ii. 725. v. 339. xi. 763.
 draw, *Æ* iii. 113.
 complete, reach, *Æ* iii. 512.
 am confined, *Æ* v. 203.
 glide by, brush along by, *Æ* v. 864.
 touch upon, *Æ* vii. 22.
 approach, *Æ* vii. 161. viii. 359. ix. 371. xii. 408.
 invade, attack, *Æ* ix. 344.
 occur to, *Æ* ix. 757.
 aid, relieve, *Æ* x. 338.
 grow up, rise, *Æ* x. 371.
 stoop down, *Æ* x. 522.
 bore, pierce, *Æ* x. 538.
 interpose, *Æ* x. 793.
 advance, *Æ* x. 877.
 offer aid, *Æ* xi. 672.
 remain, come in, *Æ* xii. 733.
 sub-er, eris, n. a cork-tree,
 cork, *Æ* vii. 472. xi. 554.
 sub-iens, euntis, par. advancing, *Æ* ii. 216.
 approaching, *Æ* ix. 570.
 subjecto, v. 1. I hurl, cast up, toss, *G* iii. 241.
 subjectus, par. being put under, living or situate beneath, *G* iii. 381.
 pointing towards, *G* iv. 385.
 bending, stooping, *Æ* ii. 721.
 put beneath the pile, *Æ* vi. 223.
 the suppliant, *Æ* vi. 853.
 subicio, v. 3. I put under, *Æ* ii. 236. v. 103.
 (or lay upon, *Æ* vii. 110.)
 sprout, shoot up, *E* x. 74. or shelter, *G* ii. 19.
 trample, cast beneath, *G* ii. 492.
 strew underneath, *G* iv. 304.
 reply, *Æ* iii. 314.
 clap under, *Æ* xi. 813.
 diffuse, supply, spread, *Æ* xii. 66.
 mount, *Æ* xii. 288.
 subigo, v. 3. I force, constrain, impel, urge, *G* iii. 213.
 plough or till, *G* i. 125.
 urge, or tug along, *G* i. 202.
 or shove, thrust, *Æ* vi. 302.
 whet, grind, *Æ* vii. 627.
 subito, adv. on a sudden, *G* ii. 268. &c.
 subitus, adj. sudden, unexpected.
 subjunctus, par. set under, adorned with, *Æ* x. 157.
 subjūngo, v. 3. I join in harness, *E* v. 29.
 conquer, *Æ* viii. 502.
 sublāpsus, par. slipping, sliding away, *G* i. 200.
 or ebbing, *Æ* ii. 169.
 stealing or sliding beneath, *Æ* vii. 354.
 creeping or sliding on insensibly, *Æ* xii. 686.
 sublātus, par. lifted up, *Æ* v. 642. ix. 749. xii. 729.
 or erect, *Æ* ii. 474.
 ascended, *Æ* ii. 338.
 removed, taken away, *Æ* viii. 175. xii. 26.
 edurated, *Æ* ix. 203.
 elated, puffed up, *Æ* x. 502.
 sublevo, v. 3. I purloin or pick up softly, *E* ix. 21.
 sublevo, v. 1. I uplift, raise from, *Æ* x. 831.
 subligo, v. 1. I gird, *Æ* viii. 459.
 hang, *Æ* xi. 11.
 sublime, adv. aloft, on high, *E* ix. 29. *G* i. 320. iii. 108. *Æ* x. 664.
 sublim-is, e, adj. lofty, high, on high, elevated in our horizon, over our heads, *G* i. 242.
 mounted aloft, in air, *G* i. 405.
 or with a mien of grandeur, *Æ* i. 415.
 sublime, noble, excellent, *Æ* vi. 720.
 reared on their shoulders, or laid out high, *Æ* xi. 67.
 tall, *Æ* xi. 602.
 exalted, *Æ* xii. 783.
 subluceo, v. 2. I shine glossy, *G* iv. 275.
 sublustr-is, e, adj. glimmering, faint, little, *Æ* ix. 373.
 submērgo, v. 3. I drown, *G* i. 40.
 submersus, par. drowned, sunk down, *Æ* i. 535.
 overwhelmed, *Æ* v. 125.
 bulged, *Æ* i. 69.
 submissus, par. prone, bending low, *Æ* iii. 93.
 suppliant, humble, *Æ* x. 611.
 downcast, *Æ* xii. 807.
 submitto, v. 3. I submit or make yield, *Æ* iv. 414.
 yoke, *E* i. 46.
 select for stallions, keep for breed, *G* iii. 73. 159.
 cease, lay down, *Æ* xii. 832.
 submōtus, par. high hung, lofty, *E* vi. 38.
 withdrawn, *Æ* viii. 193.
 submōveo, v. 2. I sever, separate, *Æ* vii. 226.
 subnēct-ens, ēntis, par. buckling, *Æ* i. 492.
 subnēcto, v. 3. I bind, fasten, or hang, *G* iii. 167.
 or clasp, *Æ* iv. 139. v. 113. x. 138.
 subnexus, par. bound, *Æ* iv. 217.
 subnixus, par. leaning, raised up, *Æ* i. 506.
 secured, fortified, *Æ* iii. 402.
 subremigo, v. 1. I row or skim along, *Æ* x. 227.
 subrid-ens, ēntis, par. smiling upon, *Æ* i. 254. &c.
 subrigo, v. 3. I prick up, *Æ* iv. 183.
 subsideo, v. 2. I sink, *Æ* v. 498.
 plot against him, or rest in possession of his bed and crown, *Æ* xi. 268.
 subsid-ens, ēntis, sinking upon, *Æ* xii. 492.
 subsideo, v. 3. I sink, subside, *Æ* v. 820.
 or am swallowed up in the main body, *Æ* xii. 836.
 subsidi-um, i, n. aid, relief, *Æ* x. 214.
 subsisto, v. 3. I abide, stop, *Æ* xii. 491.
 stay behind, *Æ* ii. 739.
 stand still, *Æ* ii. 243. xi. 506. xii. 622.
 or still, calm, *Æ* viii. 87.
 bear the shock, hold out, withstand, *Æ* ix. 806.
 make a stand, *Æ* x. 711.
 halt, *Æ* xi. 95. 609.
 subsum, v. 1. I am under, *G* iii. 388.
 remain, *E* iv. 31.
 lurk privately, *G* ii. 49.
 subtem-ēn, inis, n. woof, contexture, *Æ* iii. 483.
 subter, prae. under, (accusat.) *Æ* iii. 695. viii. 366. 418. (ablat.) ix. 514.
 subter, adv. underneath, *G* iii. 298. *Æ* iv. 182.
 subterlab-ens, ēntis, par. gliding or flowing underneath, *G* ii. 157.
 subterlabor, v. 3. I flow or glide underneath, *E* x. 4.
 subtexo, v. 3. I wrap, cover or hide, *Æ* iii. 582.
 subtraho, v. 3. I withdraw, *Æ* v. 638. vi. 465.
 subtrahor, v. 3. I fly back, or seem to fly back, *Æ* v. 199.
 subvēcō, v. 1. I carry, *Æ* xi. 131.
 or transport, *Æ* vi. 303.
 subvēctus, par. riding on, drawn by, *Æ* v. 721.
 wasted, *Æ* viii. 58.
 subvēhor, v. 3. I ride or am carried in state, *Æ* xi. 478.
 subvenio, v. 4. I relieve or avail, *Æ* xii. 406.
 subvolvō, v. 3. I roll along or up, *Æ* i. 424.
 suburgeo, v. 2. I urge, drive close, *Æ* v. 202.
 succēdo, v. 3. I succeed, *G* iii. 138. *Æ* viii. 327. ix. 222. 663. x. 690. xi. 794. 826.
 repair to, *Æ* viii. 507.
 approach, arrive at, *Æ* iv. 10. vii. 214.
 go or come into, *Æ* viii. 123.
 go under, *E* v. 6.
 enter, *E* v. 19. *Æ* i. 627. iii. 276. vii. 501. xi. 146.
 come, or creep under, *G* iii. 418. 464. *Æ* v. 93.
 lodge, *G* iv. 227.
 climb up one after another, *Æ* ii. 478.
 undertake, *Æ* ii. 723.
 draw, *Æ* iii. 541.
 glide, *Æ* vii. 36.
 join, *Æ* viii. 607.
 fall by, *Æ* x. 847.
 am interred, *Æ* xi. 103.
 follow, *Æ* xi. 481.
 mount, *Æ* xii. 235.
 succēsus, par. inflamed, *Æ* vii. 496.
 succēss-us, ūs, m. success or good luck, speed, *Æ* xii. 616.
 succido, v. 3. I sink down, *Æ* xii. 911.
 succidor, v. 3. I am reaped, cut down, *G* i. 297.
 succinctus, par. girt about, tucked up, inclosed round her waist, *E* vi. 76.
 wrapped up, *Æ* x. 634.
 succisus, par. cut, *Æ* ix. 435.
 strung, *Æ* ix. 762. x. 700.
 succūmbo, v. 3. I yield, *Æ* iv. 19.
 succūro, v. 3. I help, aid, defend, fodder, *E* iii. 6.
 prop, sustain, *G* i. 500.
 (impers.) it comes into my mind, *Æ* ii. 317.
 succ-us, i, m. juice, *G* ii. 59. 126. *Æ* xii. 419.
 or natural moisture, (milk,) *E* iii. 6.
 sap, *G* i. 90.
 Sucro, ōnis, m. Sucro, *Æ* xii. 505.
 sud-ans, āntis, m. distilling, dropping, *G* ii. 118.
 sud-es, is, f. a stake, stocks, *G* ii. 25.
 spikes, *Æ* v. 208.
 pulisadoes, *Æ* xi. 478.
 wooden spears, *Æ* xi. 894.
 sudo, v. 1. I sweat, sweat (blood,) *G* i. 480.
 or am moist, *G* i. 117.
 distil, sweat out, *E* iv. 30. viii. 54.
 am drenched, *Æ* ii. 582.
 sud-or, ōris, m. sweat.
 sud-um, i, n. the clear firmament, *Æ* viii. 529.
 sudus, adj. fair, clear, *G* iv. 77.
 suetus, par. used, accustomed, *Æ* iii. 541. v. 402. 414.
 suffectus, par. dyed, stained, *Æ* ii. 210.
 suffero, v. irr. I bear, *Æ* ix. 547.
 sustain, *Æ* ii. 492.
 carry away, take off, *G* i. 76.
 raise, shoot up, *G* ii. 57.
 lift up, *Æ* ii. 153. ix. 17.
 mount, *Æ* v. 657. 861.
 or raise up, *Æ* ix. 14.
 take up, *Æ* viii. 70.
 pounce, *Æ* ix. 564.
 destroy, *Æ* x. 533.
 bear in arms, *Æ* xi. 542.
 lop away, cut down, *Æ* xii. 771.
 sufficio, v. 3. I suffice, *Æ* xii. 737.
 am able, *Æ* v. 22. ix. 810.
 am able to bear the attack of the enemy, *Æ* ix. 515.
 supply, (produce,) *G* ii. 391.)
 afford, *G* ii. 424. 436. iii. 301. iv. 202.
 propagate, secure, *G* iii. 65.
 bestow, furnish with, *Æ* ii. 618.

- stand by, support, am equal, Æ. xii. 912.*
suffio, v. 4. I perfume or fumigate, G. iv. 241.
suffossus, par. wounded, stabbed, Æ. xi. 671.
suffundo, v. 3. I spread over, diffuse, G. i. 450.
suffusus, par. bathing, overflowing, Æ. i. 228.
suggero, v. 3. I reach, supply, Æ. x. 383.
suggeror, v. 3. I am put under, surround, Æ. vii. 463.
sulco, v. 1. I plough, Æ. v. 158. x. 197.
sulcus, i, m. a furrow or trench (hole, G. ii. 289.)
ploughed grounds, E. v. 36. G. i. 134. 216. 223. Æ. vi. 844.
surface or ridge of the ploughed land, G. i. 113.
earth, G. ii. 24.
trail, bright stream, G. ii. 62. Æ. ii. 697.
the land, G. ii. 518.
passages, pipes, G. iii. 136.
a ditch, Æ. i. 425.
a way, Æ. x. 296.
sulf- (or sulph-) ur, uris, n. brimstone, Æ. ii. 698.
flower of brimstone, G. iii. 449.
sulfureus, adj. sulphureous, Æ. vii. 517.
Sulm-o, onis, m. Sulmo, Æ. ix. 412. x. 517.
sum, v. sub. I am (the property of, E. iii. 1.)
with an infinit. one may, might, Æ. vi. 595.
sumo, v. 3. I take (up, Æ. xii. 31.) accept of,
clap on, wear, G. ii. 387.
carry, wield, Æ. vii. 390.
insist, (receive,) Æ. i. 99. ii. 103. 576. 585. vi. 501. xi. 720. xii. 949.
summ-a, æ, f. the sum, Æ. iv. 237. xii. 572.
the stress, Æ. x. 70.
summotus, par. lofty, E. vi. 38.
pushed by, driven back, Æ. vi. 316.
summ-um, i, n. a summit, G. iii. 314. iv. 539. Æ. v. 190.
or top (of an hill,) G. iv. 385. Æ. viii. 652.
summus, adj. highest, (greatest.)
the highest part of, Æ. v. 558. vii. 171. x. 476. xii. 381.
the top, E. i. 83. G. i. 369. 403. ii. 187. 300. 361. iii. 195. 199. iv. 352. 557. Æ. i. 127. ii. 41. 682. 695. 801. iii. 22. 349. 655. iv. 168. 410. vi. 357. 519. vii. 70. 512. ix. 85. xi. 547. 747. 837. xii. 113.
(plur.) tops of, E. ii. 47. Æ. vii. 808.
the summit of, Æ. i. 223.
the surface of, G. i. 369. iii. 171. iv. 55. Æ. i. 110. 147. ii. 546. v. 319. ix. 23. xii. 376.
the smallest, G. ii. 29.
extreme, end of, G. iii. 453. 465. Æ. xii. 331.
chief, principal, Æ. i. 242.
supreme, Æ. i. 380. 664. v. 533. vi. 123. x. 100. xi. 785.
tip of, G. iii. 370. Æ. i. 737. ix. 417.
main, Æ. ii. 322.
important, Æ. ix. 227.
last, Æ. ii. 324. xi. 891.
extremest, outermost, near the bottom, Æ. ii. 403.
foremost, Æ. vi. 245. xii. 174.
lofty, imperial, stately, Æ. ii. 302. 458. 460. iii. 460. iv. 186. vii. 70. viii. 25. xi. 477. xii. 654. 698.
dangerous, Æ. ix. 199.
utmost, all, Æ. v. 197. 226. ix. 532. 744. xi. 391. xii. 552.
the outside of, Æ. xii. 434.
high, lofty, Æ. i. 106. ii. 166. 225. 615. 626. 758. vi. 678. ix. 151. 575. x. 766. xi. 726. xii. 134. 715. 853.
summa res, the safety of the kingdom, Æ. xi. 302.
summa tempora, the forehead, Æ. xii. 174.
sumptus, par. (having) taken, taking, Æ. ii. 518. 676.
sumptis pharetris, in the use of the bow, G. ii. 125.
supell-ex, ectilis, f. implements of husbandry, furniture, G. i. 165.
super, præ. (cum accus.) upon, Æ. i. 680. 681. ii. 466. vi. 504. vii. 751. viii. 297. ix. 444. x. 736. 841. xi. 150. 880.
beyond, Æ. vi. 794. xi. 317.
above, Æ. i. 379. (in, vii. 557.) xi. 526.
or more than, G. ii. 373. Æ. viii. 303.
rather than, Æ. ix. 283.
or besides, Æ. vii. 803.
over, G. iii. 260. Æ. i. 295. ii. 695. v. 855. vi. 239. 515. 602. x. 490. xi. 562.
super omnia, chiefly, Æ. viii. 303.
(cum ablat.) upon, E. i. 81. Æ. i. 700. vi. 17. 203. vii. 344. x. 727.
beyond or about, Æ. ix. 81.
about, of, concerning, G. iv. 559. 560. Æ. i. 750. ii. 448. x. 739.
for (or with regard to, Æ. iv. 233. 273.) vii. 358. x. 42.
(sine subst.) over, Æ. v. 482. 853. vi. 221. 254. x. 488. 556. xi. 685.
super, adv. above, G. ii. 351. Æ. iv. 507. vi. 217. x. 158. 334.
from above, aloft, Æ. v. 697. viii. 245. ix. 167. 709. (close, xii. 301.)
more (than enough,) Æ. ii. 642.
besides, moreover, also, G. iii. 263. Æ. i. 29. (above all, vii. 462.) x. 488. 883. 897. xi. 226. 670.
upon, G. iv. 46. Æ. ii. 722. iv. 497. 606. v. 330.
yet, still, Æ. iv. 684.
very, exactly, remaining, Æ. iii. 489.
super-a, ñrum, pl. n. heaven, Æ. vi. 787. x. 251.
the sky, Æ. vi. 241.
places above, Æ. vii. 562.
superadditus, par. added, wrought upon, E. iii. 38.
superaddo, v. 3. I inscribe, E. v. 42.
superandus, par. to be subdued, Æ. v. 710.
super-ans, ñntis, par. conquering, overwhelming, (high, Æ. i. 537.) prevailing, ii. 311.
elated, Æ. v. 473.
matchless, Æ. viii. 208.
superadsto, v. 1. I alight upon, Æ. vi. 17.
superbi-a, æ, f. insolence, Æ. i. 529.
superbus, adj. proud, haughty, Æ. vi. 817. ix. 324. 695. xii. 326.
insolent, Æ. xi. 589.
high, lofty, G. ii. 461. Æ. vii. 630.
stately, G. iii. 117. Æ. iv. 540. vii. 12. viii. 721.
glorious, (brave,) Æ. i. 21. iii. 475. viii. 683.
noble, Æ. xi. 340.
fierce, Æ. i. 523.
rich, Æ. i. 639. 697.
adorned magnificently, stately, Æ. ii. 504.
famous, sovereign, Æ. ii. 556.
cruel, Æ. viii. 118.
scoffing, taunting, Æ. ix. 634.
hard, Æ. xii. 877.
supercili-um, i, n. an eyebrow, E. viii. 34.
the top or brow (of an hill,) G. i. 108.
superemineo, v. 2. I am higher than, tower above, Æ. i. 501.
overlook, Æ. vi. 856.
surmount, Æ. x. 765.
super-i, ñrum, pl. m. the gods above, G. i. 493. Æ. i. 8. ii. 141. 659. iii. 2. 600. iv. 379. v. 529. vi. 459. 481. 568. 780. 871. vii. 312. viii. 572. x. 34. 40. xi. 20. 784. xii. 234. 647.
superjacio, v. 3. I cast or toss over, Æ. xi. 625.
superimmineo, v. 3. I stand over, Æ. xii. 306.
superinjicio, v. 2. I add.
superintono, v. 1. I thunder, fall upon, Æ. ix. 709.
superne, adv. from above, Æ. vi. 658.
supero, v. 1. I go, pass, (climb) over, G. iii. 270.
crawl or step over, G. iii. 317.
glide gently over, Æ. viii. 95.
bound over, G. iii. 141.
pass, Æ. ix. 314.
pass beyond, E. viii. 6. Æ. i. 244.
ascend, Æ. vi. 676.
go up, gain, Æ. ii. 303. viii. 58.
appear, (tower) above, Æ. ii. 219.
exceed, surpass, E. v. 9. surmount, Æ. iii. 368.
abound, G. i. 189. ii. 331.
am overplus, swell high, rise above, G. ii. 235.
vanquish, overcome, Æ. i. 350.
conquer, Æ. v. 195.
murder, Æ. i. 350.
prevail, Æ. v. 22. xii. 676.
prevail with, Æ. iv. 439.
or overpower, Æ. viii. 61.
reach, (get,) Æ. v. 155.
sail by, outsail, Æ. v. 184.
am yet alive, Æ. ii. 597. iii. 339.
survive, outlive, Æ. ii. 643. xii. 639.
am left, remain (behind or alone,) E. ix. 27. G. ii. 314. iii. 63. 283. Æ. v. 519. 713. xii. 873.
superst-ans, ñntis, par. standing over, Æ. x. 540.
superst-ans, itis, adj. alive, surviving, Æ. xi. 160.
superstiti-o, onis, f. superstition, Æ. viii. 187.
an oath, Æ. xii. 817.
supersum, v. irr. I remain, G. ii. 346.
iv. 51. Æ. ii. 567. v. 225. 691. 796. vii. 559. viii. 251. ix. 157. xi. 15.
remain, (to be overpassed,) Æ. v. 616. (to be run over,) or am left, Æ. v. 325.
last, G. iii. 10.
survive, Æ. viii. 899. ix. 212. x. 47.
am enough, E. vi. 6.
am equal to, or sufficient for, G. iii. 127.
supervenio, v. 4. I come unlooked for, E. vi. 20.
fall upon, Æ. xii. 356.
supervolito, v. 1. I hover, flutter round, E. vi. 82.
supervolo, v. 1. I fly overhead, Æ. x. 552.
superus, adj. high, above,
upper, G. iv. 486. Æ. ii. 91. vi. 128. 680. vii. 768.
celestial, Æ. xi. 552.
or supreme, Æ. iii. 20.
the living, Æ. vi. 481. 563.
the earth, Æ. x. 40.
supinatus, par. inverted, turned up, G. ii. 201.
supinus, adj. sloping gently, G. ii. 276. iii. 555.
suppliant, with the palms upwards, Æ. iii. 176. iv. 205.
suppleo, v. 2. I supply, recruit, E. vii. 36.
refit, Æ. iii. 471.
suppl-ex, icis, adj. suppliant, humbly intreating,
(subst.) a suppliant, petitioner, Æ. ii. 542. iii. 667. xi. 559.
suppliciter, adv. humbly, with bended knees, Æ. i. 481. xii. 220.
supplici-um, i, n. punishment,

- a wound, gash, Æ. vi. 499.
suppono, v. 3. I thrust, put to, G. i. 348.
stick, Æ. vi. 248.
kindle, set under, Æ. xi. 119.
suppositus, par. stuck in, G. iii. 492.
substituted, (false, not real,) Æ. vii. 283.
suppōstus, par. artfully inclosed, Æ. vi. 24.
supra, præ. above, G. i. 364. iv. 236. Æ. xi. 550. xii. 839.
over, Æ. iii. 194. iv. 240. 702. v. 10.
or upon, Æ. ix. 553.
more than, (supra morem, very,) G. ii. 227.
suprà, adv. above, Æ. vii. 32.
upper, G. ii. 158. Æ. viii. 149.
supra sum, I am higher (than the rest,) overtop, Æ. vii. 784. ix. 29. xi. 683.
I soar above, Æ. xi. 550.
supra eo, I excel, Æ. xii. 839.
suprēmum, adv. last (of all,) Æ. ii. 630. farwell, iii. 68.
the third and last time, Æ. iii. 68.
suprēmus, adj. the last, Æ. ii. 11. &c. highest, G. iv. 460.
high or illustrious, Æ. vii. 220.
or distant, Æ. x. 350.
greatest, extreme, Æ. iii. 590.
(subst.) the last offices, Æ. vi. 213.
ad supremum, to a point or crisis, Æ. xii. 803.
sur-a, æ, f. the whole leg from the knee to the ankle, the leg, Æ. vii. 32. Æ. i. 337. xi. 468. xii. 430.
surcul-us, i, m. a shoot, G. ii. 87.
surdus, adj. deaf, insensible, E. x. 8.
sur-gens, entis, par. rising, G. i. 374. &c.
arising, Æ. iv. 129. &c.
growing, G. ii. 182. or growing up, Æ. iv. 274. vi. 354. x. 524.
springing, Æ. iii. 130. v. 775.
built with, swelling from, G. iii. 29.
swelling, Æ. ix. 30.
impending, Æ. iv. 43.
rearing herself, G. iii. 553.
lofty, (budding,) Æ. x. 725.
increasing, Æ. xii. 832.
virgo, v. 3. I arise, rise, grow, spring up, G. i. 161. ii. 14. Æ. i. 582.
shoot, E. vi. 39.
ascend, rise above, (Æ. x. 476.) am mounted upon, Æ. i. 448.
swell, Æ. iii. 196.
ensue, begin, Æ. ix. 667. xi. 635.
appear, Æ. iv. 352.
surrigo, v. 3. I prick up, Æ. iv. 185.
s-us, uis, c. a swine, G. i. 401. ii. 72. 520. iii. 497. Æ. xi. 198.
a wild boar, G. iii. 255. iv. 407. Æ. vii. 17.
hogs, Æ. i. 635.
a sow, Æ. iii. 390. v. 97. viii. 43. 83. xii. 170.
susceptus, par. begun, Æ. vi. 629.
begot, Æ. iv. 327.
suscipio, v. 3. I take up, support, Æ. iv. 391.
or catch, receive, Æ. i. 175. iv. 391. vi. 249. xi. 806.
answer, Æ. vi. 723.
suscito, v. 1. I awake, Æ. viii. 455.
rouse, Æ. v. 454. (or inflame,) x. 263. xi. 728.
or excite, Æ. ii. 618. ix. 463.
stir up, Æ. xii. 108.
turn up, G. i. 97.
procure, bring down by curses, G. iv. 456.
kindle, raise, Æ. v. 743. viii. 410.
spread, Æ. xii. 499.
suspectus, par. suspected, Æ. ii. 36. iii. 550. iv. 97.
suspect-us, ūs, m. prospect, Æ. vi. 579.
height, Æ. ix. 550.
suspendo, v. 3. I hang up, G. ii. 389. Æ. vi. 859. xii. 769.
or upon, G. iv. 307. Æ. i. 318. ix. 408. xi. 11.
hang, G. iv. 247. (down,) Æ. v. 489. xi. 575.
imprint, or turn up lightly, G. i. 68.
swing, G. ii. 389.
build in arches, G. iv. 162.
dedicate, Æ. vi. 859.
fix, Æ. xii. 512.
suspendus, par. hung up, G. i. 175. Æ. vi. 741.
or upon, E. ii. 66.
doubtful, (Æ. iv. 9.) in deep suspense, Æ. ii. 114. 729. iii. 372. v. 827. vi. 722.
borne up, Æ. vii. 810.
suspended on, or towering over, Æ. viii. 190.
suspici-ens, entis, par. looking up to, Æ. ix. 403. x. 899. xii. 196.
tossing her head up to, G. i. 376.
suspicio, v. 3. I look up, Æ. viii. 527.
or behold, G. iv. 59.
survey, Æ. i. 438.
admire, E. ix. 46. Æ. vi. 668.
suspicior, v. 3. I am suspected, G. i. 444.
suspir-ans, antis, par. sighing, Æ. i. 371.
sustentatus, par. poised, Æ. x. 304.
sustento, v. 1. I hold or stay up, sustain, Æ. xi. 873. xii. 662.
defend, Æ. x. 339. 609.
or support, E. xi. 224.
sustineo, v. 2. I sustain, G. ii. 297. iii. 361. Æ. vii. 786. x. 810. 884. xii. 799.
(or maintain, G. ii. 515.)
or support, bear, turn, Æ. viii. 137.
hold, poise, Æ. xii. 726.
hold, carry, wave, Æ. vii. 398.
or repel, ward off, Æ. ix. 708. xi. 750.
susurro, v. 1. I make an humming noise, G. iv. 260.
susurr-us, i, m. a murmuring humming noise, E. i. 56.
sutil-is, e, adj. stitched, Æ. xii. 273.
leathern, Æ. vi. 414.
sutus, par. fastened together, compacted, G. iv. 53.
complicated, Æ. x. 313.
suus, pro. his own, their own, its, E. vii. 54.
himself, E. viii. 92. Æ. iii. 629. xi. 502.
that agrees with them, G. i. 21.
his own, native, G. ii. 27.
his ancient, prescribed, G. ii. 393.
proper or due to them, G. ii. 427.
own, proper, Æ. vi. 641.
or convenient, G. iv. 190. Æ. v. 54.
or fit for (his age,) Æ. iii. 469.
their own (young or pastors,) G. iii. 317.
favourable, propitious, friendly, Æ. v. 832. xii. 540.
dear or destined to herself, Æ. vi. 142.
his due, natural, Æ. vi. 152.
their friends, Æ. vi. 611.
themselves, Æ. vi. 664.
its master, Æ. x. 395.
allotted, Æ. xii. 129.
Syl-a, (rather Sila,) æ, f. Sila, Æ. xii. 715.
Sylar-us, (rather Silarus,) i, m. S'lar-us, G. ii. 146.
sylva, æ, f. a wood, forest, grove, or a sharp weed, G. i. 152.
a wild, E. x. 52.
a tree (a vine, G. ii. 26.) Æ. vii. 515.
a nursery of plants or seedlings, G. ii. 181.
a number of stalks, G. iv. 223.
hailm, G. i. 76.
a bough, Æ. iii. 24.
bower, Æ. vi. 444.
the beasts that inhabit the woods, Æ. ix. 605.
thicket, Æ. xi. 531.
Sylvan-us, i, m. Sylvanus, E. x. 24. &c.
Sylvést-er, (ris,) re, adj. woody, Sylvan or woodland, E. iii. 70.
pastoral, conversant among plains and downs, where there were once woods, or near which they now stand, E. i. 2.
in thickets, G. iii. 411.
wild, E. v. 7. G. ii. 2. 51. 183. 302. 374.
or uncultivated, Æ. viii. 348.
rough, (living in woods,) Æ. ix. 673.
Sylvi-a, æ, f. Sylvia, Æ. vii. 487. 508.
Sylvi-us, i, m. Sylvius, Æ. vi. 763. 769.
sylvicol-a, æ, m. an hunter of the woods, Æ. x. 551.
Syracusius, adj. Sicilian, E. vi. 1.
Syrius, adj. Syrian, G. ii. 88.
Syrt-is, is, f. (or -es, ium, pl. f.) the Syrtes, (two quicksands on the African coast,) Æ. iv. 41. v. 51. 192. vi. 60. vii. 302.
quicksands, Æ. i. 111. 146. x. 678.
- T**
- TAB-ENS, entis, par. drenched, Æ. i. 173.
tab-es, is, f. pining sickness, Æ. vi. 442.
tabidus, adj. consuming, destroying, or malignant, Æ. iii. 137.
tabul-a, æ, f. planks, Æ. i. 119.
the timber, joists, Æ. ix. 537.
tabulari-um, i, n. the chancery, or place where the public records are kept, G. ii. 502.
tabulat-um, i, n. floor, loft, story, (planks,) Æ. ii. 464. xii. 672.
the branches of a vine that run horizontal; ringlets, twists or curls of the vine, or from stage to stage, G. ii. 361.
tab-um, i, n. gore, a contagious juice, venom, G. iii. 481.
blood, Æ. ix. 472.
Taburn-us, i, m. Taburnus, G. ii. 38. Æ. xii. 715.
taceo, v. 2. I keep silence, Æ. ii. 94.
pass unsung, G. iv. 123.
am hush or still, Æ. iv. 525.
tacitus, adj. silent, (or not shining,) Æ. ii. 255.)
speechless, Æ. iv. 364.
privately, Æ. iv. 289.
silly, E. ix. 21.
(though nothing is said of it by me,) evidently, G. ii. 254.
hidden, secret, Æ. iv. 67.
not spoken of, not mentioned, Æ. vi. 841.
private, retired, Æ. vii. 343.
calm, still, Æ. viii. 87. x. 227.
soft, Æ. xii. 219.
per tacitum, silently, Æ. ix. 51.
tactus, par. struck, blasted, E. i. 17.
tact-us, ūs, m. the touch, Æ. ii. 683. vii. 618.
tactu, sup. to be touched, G. iii. 416.
tæd-a, æ, f. a pine or pitch tree, E. vii. 49. Æ. iv. 505. vi. 214.
a torch, Æ. iv. 339. vii. 457. ix. 76.
or materials for torches, G. ii. 431.
or tow, Æ. vi. 593.
brands, Æ. vii. 71. ix. 568.
fire, Æ. ix. 109.
(marriage) torch, Æ. iv. 18.
nuptials, Æ. vii. 388.
tædet, v. imp. it wearieth, irketh, Æ. iv. 451. v. 617. x. 888.
tædi-um, i, n. neglect, disregard, G. iv. 331.
Tænarius, adj. Tænarian, G. iv. 467.
tæni-a, æ, f. a fillet, Æ. v. 269.
bruid, Æ. vii. 352.
Tag-us, i, m. Tagus, Æ. ix. 418.
talari-um, i, n. a sandal (with wings,) Æ. iv. 239.
talent-um, i, n. a talent.

- tal-is, e, adj. *such*,
such rites, E. v. 41.
in such manner, Æ. xii. 456.
this, Æ. i. 74.
- Tal-on, ónis, Talon, Æ. xii. 513.
- talp-a, æ, f. a mole, G. i. 183.
- tam, adv. so, as,
however, G. ii. 315.
so much, Æ. vii. 787.
- tam, con. notwithstanding, yet,
by and by, E. ix. 62.
- Tanag-er, (vel rus) ri, m. Tanager,
G. iii. 151.
- Tana-is, is, m. Tanais, G. iv. 517. Æ.
xii. 513.
- tandem, adv. at last, at length, when
all is done,
I pray you, Æ. i. 369.
- tango, v. 3. I touch,
enter, visit, G. iv. 359.
reach, arrive at, G. i. 303. Æ. iii.
662. iv. 612. ix. 135.
know, Æ. iv. 551.
- stab home, press hard upon, Æ. iv.
596.
move, Æ. i. 462.
draw, Æ. xi. 861.
lay hands over, Æ. xii. 201.
- tanquam, adv. as if, E. x. 60.
- tantò, adv. so much,
by so much, G. iv. 412. Æ. vi. 79.
xii. 20.
so long a time, G. iii. 476.
- tantum, adv. so much,
only, E. ii. 3. 28. iii. 50. vi. 16. x.
46. G. i. 79. ii. 257. iv. 450. Æ.
ii. 23. 690. iv. 329. 657. v. 814.
vi. 74. 262. 547. 869. vii. 319. ix.
282. 636. x. 256. 877. xii. 835.
- tant-um, i, n. so much, Æ. v. 616. vi.
801. x. 400.
so vast an extent, G. iii. 343.
in tantum, so high, Æ. viii. 876.
so much as, Æ. v. 21.
- tantus, adj. so much, so great, so many,
such, Æ. iii. 282. 317.
so considerable, Æ. iii. 453.
so noble, illustrious, Æ. i. 606.
- tap-es, étis, m. tapestry,
carpets, Æ. ix. 325. 358.
- tapét-um, i, n. rich housings or horse
cloths, Æ. vii. 277.
- Taps-us, i, m. Tapsus, Æ. iii. 689.
- Tarch-on, óntis, m. Tarchon, Æ. viii.
603.
- Tarch-on, óntis, m. Tarchon, Æ. x.
153. &c.
- tard-ans, ántis, par. lingering, Æ. v.
395.
disabling, Æ. xii. 746.
- tardátus, par. retarded, Æ. v. 453.
- tardé, adv. slow, G. ii. 3.
- tardo, v. 1. I hinder, retard, Æ. xi. 21.
disable, Æ. x. 357.
clog, Æ. vi. 731.
- tardor, v. 1. I am hindered, detained,
Æ. xi. 550.
- tardus, adj. slow, tardy, Æ. ix. 47.
slow paced, E. x. 19. G. i. 273. ii.
206.
that lasteth, or dwells upon the pa-
late, clammy, G. ii. 126.
(summer months) slow in coming on,
G. i. 32. ii. 482. Æ. i. 746. 750.
lingering, G. iii. 424.
sluggish, G. iv. 479. Æ. vi. 720.
halting, Æ. ii. 436.
thick, Æ. v. 682.
- Tarént-um, i, n. Tarentum, G. ii.
197. Æ. iii. 551.
- Tarpei-a, æ, f. Tarpeia, Æ. xi. 656.
- Tarpeius, adj. Tarpeian, Æ. viii. 347.
652.
- Tarquini-i, órum, pl. m. the Tar-
quins, Æ. vi. 817.
- Tarquini-us, i, m. Tarquin, Æ. viii.
646.
- Tarquit-us, i, m. Tarquitus, Æ. x.
550.
- Tartareus, adj. Tartarean, Æ. vi.
295. &c.
- Tartara, pl. n. hell, G. i. 36. &c. the
world of departed spirits,
the centre, G. ii. 292. Æ. iv. 446.
deeps, recesses, G. iv. 482.
- Tartar-us, i, m. Tartarus, Æ. vi. 577.
- Tati-us, i, m. Tattius, Æ. viii. 638.
- taureus, adj. bull's, Æ. ix. 706.
- taurinus, adj. bull's,
made with bull's hides, G. iv. 171.
- taur-us, i, m. a bull (or bull hide, Æ.
x. 785.)
steers, E. vii. 39. G. i. 210. iv. 538.
550.
bullocks, G. i. 45.
ox, oxen, G. i. 65. iii. 513. Æ. viii.
316.
the constellation Taurus, G. i. 218.
- tax-us, i, f. a yew tree, E. ix. 30. &c.
- Tayget-a, es, f. Taygete, G. iv. 232.
- Tayget-us, i, m. Taygetus, G. iii. 44.
- Tayget-a, órum, pl. n. Taygetus, G.
ii. 488.
- tect-um, i, n. the roof, G. i. 347. 419.
Æ. ii. 242. 461. 478. iv. 296. 374.
385. v. 216. 393. vii. 512. 638. viii.
25. 366. 455. xii. 506.
or top of an house, Æ. viii. 99. xii.
132. 595.
an house, E. vi. 81. G. iii. 540. Æ.
i. 425. ii. 302. 771. iv. 260. 668.
vi. 523. vii. 290. 336. 502. (agate,)
xi. 567.
hole, den, G. iii. 438.
a cote, G. iii. 316.
covert, G. iii. 418. iv. 61.
hive, G. iv. 38. 47. 104. 113. 187.
256.
shelter, G. iv. 61. Æ. iv. 261.
palace, court, Æ. i. 627. 632. 638.
725. 730. ii. 440. 451. 454. 489.
508. 672. 679. 695. 757. iii. 83. iv.
186. 343. 457. 494. v. 525. vii. 12.
59. 77. 160. 168. 170. 193. 413. 460.
585. 600. 668. viii. 359. 584. x.
5. 758. xi. 218. 237. 477. 462. xii.
81.
high battlements, Æ. iii. 134.
granary, Æ. iv. 403.
haunts, Æ. vi. 8.
maze, Æ. vi. 29.
cave, Æ. vi. 211.
city, Æ. vii. 127.
or town, Æ. vii. 812. xi. 146. xii.
627.
stall, G. iv. 434. Æ. vii. 500.
tent, G. iii. 344. Æ. ix. 502.
turret, Æ. ix. 558.
home, (sub tecta, G. ii. 409.) Æ. x.
281.
an habitation, G. iv. 153. Æ. vii.
393.
cells, G. iv. 179. Æ. xii. 591.
- tectus, par. covered, Æ. vii. 279. xi.
851.
hidden, Æ. iii. 236.
concealed, G. ii. 304.
reserved, Æ. ii. 126.
sheltered, Æ. iii. 583. x. 802.
or secret, G. i. 379.
defended, Æ. ix. 513.
- tecum, (pro. cum præp.) with thee.
- Tegeæus, adj. Tegeæan, G. i. 18. Æ.
v. 299. Arcadian, Æ. viii. 459.
- tegéndo, ger. by being hid or covered,
G. iii. 454.
- teg-ens, éntis, par. covering, Æ. xi.
630.
shrouding (your corpse,) Æ. ix. 488.
concealing, Æ. vi. 498.
- tegm-en, inis, n. a covering or covert,
(shade,) E. i. 1. G. iv. 566.
skin, coat of skins, Æ. i. 275. 323.
a garment, Æ. iii. 594.
a shield, Æ. ix. 577. x. 837.
cuisses, Æ. xi. 777.
- tego, v. 3. I cover, G. i. 213. Æ. vi.
133. x. 541. xi. 771.
hide, Æ. ii. 159. 472. iv. 250. ix.
346.
conceal, Æ. iv. 477. vi. 444.
or repose, G. iv. 422.
- overshade, E. vii. 46. Æ. iii. 25. ix.
50.
obscure, veil, G. i. 467.
bury, G. iii. 558.
close, G. iv. 414.
protect, Æ. ii. 430. vii. 732. x. 22.
50. xii. 53. 148. 539.
bind, Æ. iv. 637.
inclose, Æ. vii. 699. xi. 12.
intwine, Æ. viii. 34.
protect, Æ. ii. 450. vii. 732. x. 22.
50. xii. 53. 148. 539.
- tegor, v. 3. I am concealed, Æ. ii. 227.
iv. 123.
imbowered, Æ. viii. 95.
interred, Æ. x. 904.
- tel-a, æ, f. a web, G. i. 294. Æ. vii. 14.
ix. 489.
a loom, G. i. 285.
wool, G. iii. 562.
silken ground, Æ. iv. 264. xi. 75.
- Telebo-a, árum, pl. m. the Teleboæ,
Æ. vii. 735.
- tell-us, úris, f. the earth,
or ground, G. i. 214. iii. 88.
country, E. iv. 39. Æ. iii. 416. 673.
vi. 799. vii. 85.
or mankind, G. i. 7.
a field, G. ii. 282.
land, G. i. 67. ii. 173. iv. 462. Æ. i.
32. ii. 69. iii. 95. 273. 412. 477. v.
9. 30. viii. 422. x. 298.
or a soil, G. i. 67. ii. 248.
realm, G. ii. 173. Æ. iv. 275. vi. 795.
viii. 329.
island, Æ. iii. 73. vi. 23.
empire, Æ. vi. 877.
nation, Æ. vii. 120.
limits, bounds of the world, Æ. vii.
225.
coast, Æ. ix. 285.
mansion, Æ. x. 650.
kingdom, Æ. xi. 245.
a farm, Æ. xii. 520.
- Tel-on, ónis, m. Telon, Æ. vii. 734.
xii. 513.
- tel-um, i, n. a dart,
arms, E. ix. 12. G. i. 489. Æ. i. 99.
188. 665. ii. 177. 216. 318. 332.
358. 422. 470. 520. 527. 664. vi.
400. 835. vii. 630. 673. viii. 117.
ix. 129. 171. 329. 555. 796. x. 93.
168. 237. 419. 433. 638. xi. 117.
162. 545. xii. 305. 682. 693.
- bolt, G. i. 332. Æ. vi. 592. ix. 496.
- arrow or shaft, Æ. i. 191. iv. 71.
149. v. 501. 514. 520. vi. 57. ix.
653. 659. xi. 583. 610. 857. xii.
389. 578.
- weapon, Æ. ii. 447. 468. vii. 520.
751. ix. 509. 543. 552. (a sword,
747.) 748. x. 481. xi. 802. 893.
- steel, Æ. iii. 635. xii. 787.
- blow or stroke, Æ. v. 436.
- javelin, spear, lance, Æ. viii. 694. ix.
409. 417. 420. 793. x. 744. 773.
801. 882. 886. xi. 484. 552. 608.
783. 809. 816. 893. xii. 266. 294.
442. 461. 775. 887. 916. 919.
- head or point of a javelin, Æ. x.
486.
head, barb, or point of an arrow, Æ.
xii. 387.
- temerátus, par. violated, Æ. vi. 841.
- temeré, adv. in vain, Æ. ix. 375.
promiscuously, Æ. ix. 329.
- temnéndus, par. to be despised,
contemptible, Æ. x. 737.
- temno, v. 3. I despise, scorn, Æ. i. 542.
contemn, Æ. vi. 620.
defy, Æ. i. 665.
- tem-o, ónis, m. the beam or pole of a
plough, G. i. 171. iii. 173.
pole of a chariot, Æ. xii. 470.
- Tempe, n. indec. Tempe, G. iv. 317.
valleys, G. ii. 469.
- tempero, v. 1. I moderate, Æ. i. 57.
or temper, cool, G. iii. 337.
soften, moisten, refresh, G. i. 110.
spare, forbear, G. i. 360.
smooth, calm, Æ. i. 146.

- refrain, *Æ*. ii. 8.
 tempest-as, *ætis*, *f.* time, season,
 weather, *G.* i. 252.
 storm, tempest, *G.* i. 27. 252. 311.
 323. 417. ii. 310. *Æ*. i. 53. 80. 255.
 377. ii. 516. iii. 528. 708. v. 694.
 (or goddesses presiding over the
 weather,) 772. vii. 199. x. 37.
 the plague, *G.* iii. 479.
 hurricane of war, *Æ*. vii. 223.
 phenomenon, weather, *Æ*. ix. 20.
 destruction, havoc, *Æ*. xi. 423.
 cloud or storm, *Æ*. xii. 283.
 tempestivus, *adj.* fit, or in a proper
 season to be cut, *G.* i. 256.
 templ-um, *i.* n. a temple, fane,
 dome, *Æ*. i. 509.
 chapel, shrine, *Æ*. iv. 457.
 temp-us, *oris*, *n.* time,
 the times, *Æ*. xi. 470.
 present juncture, *E.* vii. 35. *Æ*. ii.
 522.
 æras, *Æ*. vii. 37.
 bounds of time, *Æ*. i. 278.
 seasons, *E.* iii. 42. *G.* iv. 231. *Æ*. iv.
 294.
 quarters of the year, *G.* i. 258.
 leaping time, *G.* iii. 123.
 occasion, opportunity, critical mo-
 ment, *Æ*. iv. 294. v. 638. vii. 511,
 xi. 459. 783.
 space, *Æ*. x. 467.
 temples, *E.* vi. 22. viii. 12. *G.* i. 22.
 349. *Æ*. ii. 133. 634. iv. 637. v. 71.
 246. 269. 416. 435. 539. 856. vi.
 665. 772. vii. 135. viii. 286. 684.
 ix. 418. 588. 633. 808. x. 538. 891.
 xii. 120. 162. 536.
 forelocks on the heads of victims,
Æ. xii. 173.
 ten-ax, *acis*, *adj.* that holdeth fast,
 sticks long,
 tenacious, *G.* ii. 134.
 persevering, *Æ*. iv. 138.
 holding, *G.* i. 179.
 tearing, *G.* ii. 421.
 viscous, clammy, glutinous, *G.* iv. 57.
 161.
 griping, *G.* iv. 175. *Æ*. viii. 453.
 xii. 404.
 hampering, involving, *G.* iv. 412.
 biting, *Æ*. vi. 3.
 tend-ens, *entis*, *par.* stretching out,
 spreading wide,
 straining, holding stiff, *G.* i. 513.
 lifting, *Æ*. i. 93.
 throwing, *Æ*. ii. 405.
 advancing, *Æ*. vi. 684. ix. 768.
 tendo, *v.* 3. *I* stretch out, spread,
 extend, *G.* iii. 333.
 shoot, descend to, sink deep, *G.* ii.
 292. *Æ*. iv. 446. vi. 578.
 distend, *G.* iii. 396. 507.
 apply, *G.* iv. 400.
 offer up, *G.* iv. 535.
 design, *Æ*. i. 18.
 bend or sail towards, *Æ*. i. 204. 554.
 steer, point, *Æ*. i. 209. vi. 240. ix.
 781.
 direct, *Æ*. i. 410. 658.
 incamp, *Æ*. ii. 29. viii. 605.
 make, *Æ*. ii. 205.
 endeavour, strive, *Æ*. ii. 220. v. 155.
 x. 354.
 hasten, *Æ*. ii. 321.
 hold out, *Æ*. ii. 674.
 bear against the tempest, *Æ*. v. 21.
 struggle, *Æ*. v. 27.
 aim, *Æ*. v. 489. x. 521.
 mean or aim at, *Æ*. v. 670.
 tend, fly, *Æ*. vi. 198.
 move, advance, *Æ*. vi. 388. vii. 605.
 ix. 351. x. 412. 571. xi. 99.
 lead, *Æ*. vi. 541.
 reach or visit, *Æ*. vi. 696.
 hold on, continue, *Æ*. vii. 7.
 bend, *Æ*. vii. 164. xi. 859.
 go, *Æ*. viii. 113.
 ride, *Æ*. viii. 595.
 aspire, aim, *Æ*. ix. 206.
 answer, *Æ*. ix. 377,
 spring forwards, *Æ*. ix. 555.
 discharge, shoot, *Æ*. ix. 606.
 leap, rush, advance, *Æ*. ix. 795.
 reach out, *Æ*. xi. 414.
 bend my course, *Æ*. xi. 494.
 post away, *Æ*. xi. 871.
 engage, contend, *Æ*. xii. 553.
 move, *Æ*. xii. 917.
 proceed, *Æ*. xii. 938.
 tenebr-æ, *arum*, *pl.* *f.* darkness, night,
 shades, *Æ*. vi. 238.
 my old state of melancholy darkness,
Æ. vi. 545.
 covert of the grove, *Æ*. ix. 425.
 dusk, gloom, *Æ*. xi. 187.
 tenebrosus, *adj.* dusky, gloomy, *Æ*. v.
 839. vi. 107.
 Tened-os, *i.* *f.* Tenedos, *Æ*. ii. 21.
 203. 255.
 tenendus, *par.* to be kept or fenced
 out, *G.* ii. 371.
 ten-ens, *entis*, *par.* holding,
 grasping, clasping, *Æ*. xi. 559.
 catching, gripping, *Æ*. xii. 754.
 teneo, *v.* 2. *I* hold, keep,
 charm, engage in love, *E.* i. 32.
 take, seize, *E.* viii. 89. *Æ*. ii. 613.
 757. 802. viii. 657. x. 535. xii. 673.
 know, recollect, *Æ*. ix. 45.
 cover, *G.* i. 116.
 fill, possess, *E.* v. 59. *G.* i. 144. *Æ*. i.
 132. ii. 505. vi. 131. viii. 204. x.
 846.
 divide, go round, *G.* i. 232.
 shade, *G.* ii. 12.
 detain, *G.* ii. 46. iv. 24. *Æ*. i. 670.
 ii. 282. iv. 308. 380. v. 154. viii.
 75. ix. 285. xii. 778.
 amuse, *G.* iii. 3.
 grace, *G.* iii. 16.
 retain, *G.* iv. 143. *Æ*. vii. 412. xii.
 773. 834.
 inhabit, (*possess*, *G.* ii. 144.) iv.
 322. *Æ*. i. 12. 308. iv. 527. vi. 284.
 434. viii. 164. 653.
 repress, *G.* iv. 483.
 blow up, possess, *E.* i. 132.
 rule, govern, *Æ*. i. 236. 622. vii. 735.
 viii. 482.
 bend, direct, *Æ*. i. 370. iv. 46. ix.
 377.
 reach, *Æ*. i. 400. ii. 209. v. 8. 159.
 vi. 258. 477. ix. 98. x. 238. xi. 903.
 stop, refrain, *Æ*. ii. 1. vii. 520.
 take, *Æ*. ii. 359.
 cling to, *Æ*. ii. 490. 517.
 steer, *Æ*. iii. 282.
 grasp, *Æ*. ii. 580. x. 226.
 observe, *Æ*. iii. 408.
 wrap, veil, *Æ*. iii. 587. iv. 461. v.
 721.
 derive, *Æ*. v. 121.
 haunt, *Æ*. iv. 527.
 gain, *Æ*. iii. 192. v. 1. 171. 338.
 enjoy, *Æ*. vi. 744.
 pass through, *Æ*. vii. 287.
 sustain, *Æ*. vii. 589.
 advance, *Æ*. viii. 700.
 have, *Æ*. i. 139. viii. 149. 308.
 guard, defend, *Æ*. viii. 653. ix. 169.
 183. 470. xii. 705.
 embrace, hang on, *Æ*. ix. 250. xii.
 55.
 sail, *Æ*. x. 157.
 rest on, *Æ*. x. 301.
 press, bite, *Æ*. x. 741.
 restrain, *Æ*. x. 148.
 catch, (gripe, *Æ*. xi. 723.) xii. 754.
 —cursus, *I* run, *Æ*. iii. 686.
 teneor, *v.* 2. *I* am held, detained, *Æ*.
 v. 384.
 charmed, *Æ*. i. 675.
 bound, *Æ*. ii. 159.
 beset, *Æ*. ii. 533.
 involved, *Æ*. iv. 90.
 invested, *Æ*. ix. 598. x. 109.
 shut up, *Æ*. x. 120.
 confined, inclosed, *Æ*. x. 236.
 contained, forbidd, *Æ*. xii. 819.
 tener, *adj.* tender, young,
 soft, *E.* ii. 51.
 new made, recent, *E.* vi. 34.
 trembling, *E.* vii. 12.
 kindly, teeming, genial, *G.* ii. 331.
 bending, trembling, *G.* iii. 15.
 frail, infant, *G.* iii. 343.
 light, *Æ*. iii. 449.
 infant, *Æ*. xi. 578.
 à teneris, from the beginning, *G.*
 iii. 74.
 ten-or, *oris*, *m.* tenor, order,
 constant course, *G.* ii. 337.
 force, way, *Æ*. x. 340.
 tentament-um, *i.* *n.* experiment, trial,
Æ. viii. 144.
 tentandus, *par.* to be attempted or tri-
 ed, *G.* iii. 8. *Æ*. ii. 176.
 to be applied, *G.* ii. 365.
 tent-ans, *antis*, *par.* exploring, *G.* iv.
 328.
 (subst.) tasters, *G.* ii. 247.
 tentaturus, *par.* about to try, *Æ*. iv.
 293.
 or weaken, *G.* ii. 94.
 tento, *v.* 1. *I* try, explore, *Æ*. ii. 38. iii.
 32. viii. 118. xi. 761.
 attempt, *Æ*. v. 499. xii. 484. 806.
 taint, hurt, *E.* i. 50.
 afflict, *G.* iii. 441.
 tempt, *E.* iv. 32.
 take, try, pass, *G.* iii. 77.
 try, join, *Æ*. ii. 334. iii. 240. xi.
 912.
 begin, *Æ*. iii. 520.
 seek, *Æ*. iii. 146.
 find, *Æ*. iii. 364.
 sound, *Æ*. iv. 113.
 tug at, *Æ*. viii. 231.
 irritate, provoke, *Æ*. x. 37. xii. 361.
 make a feint or show of attempt-
 ing, *Æ*. xi. 350.
 enterprise, *Æ*. xi. 437.
 tentor, *v.* 1. *I* am tried, explored, *G.* i.
 207.
 tentori-um, *i.* *n.* a tent, pavilion, *Æ*.
 i. 469.
 tenu-is, *e*, *adj.* slender, thin, light,
 small, *G.* i. 68. 75. iv. 6.
 (drizzling,) *G.* i. 92.
 mean, little, simple, *G.* i. 177. *Æ*. v.
 690.
 fleecy, *G.* i. 397.
 filmy, fine, *G.* ii. 75.
 spirituous, subtle, seemingly not
 very strong, *G.* ii. 93.
 soft, fine, *G.* ii. 121.
 loose, spread thin, or laying in a
 thin stratum, *G.* ii. 180.
 shallow, *G.* i. 68. ii. 289.
 narrow, *G.* iv. 38.
 steaming, drizzling, *G.* ii. 349.
 clear, limpid, *G.* iii. 335. iv. 410.
 ethereal, immaterial *G.* iv. 224.
 unembodied, unbodied, *G.* iv. 472,
Æ. vi. 292.
 gentle, (a breath of,) *Æ*. iii. 448. vii.
 646.
 threaden, fine spun, or in threads
 of, *Æ*. iv. 264. xi. 75.
 fleeting, *Æ*. v. 526.
 small, near, immediate, *Æ*. x. 511.
 visionary, *Æ*. x. 636.
 tenuo, *v.* 1. *I* waste, macerate,
 make lean, *G.* iii. 129. †
 tenuo, *præ.* up to, *Æ*. ii. 553. x. 536.
 down to, *G.* iii. 53. *Æ*. x. 210.
 only, *Æ*. i. 737.
 (divisim legitur per tmesin,) *hi*
 therto, thus far, *Æ*. v. 603. vi. 62.
 tep-ens, *entis*, *par.* warm, *G.* ii. 330.
 tepeo, *v.* 2. *I* smoke, reek, *Æ*. viii. 198.
 tepefactus, *par.* warmed, *Æ*. ix. 419.
 heated, *G.* iv. 308. 428.
 reeked, *Æ*. ix. 333.
 tepesco, *v.* 3. *I* grow warm, *Æ*. ix.
 701.
 tepidus, *adj.* warm,
 boiling, *G.* i. 296.
 reeking, *Æ*. ix. 455.
 smoking, *Æ*. xi. 212.
 ter, *adv.* thrice or oftentimes, *Æ*. i.
 116. iii. 421. vi. 506. 701. x. 973.

- terque, quaterque, ofentimes, G. ii. 399. Æ. i. 94. iv. 589. xii. 155.
 tercentum, adj. pl. indec. three hundred. G. i. 15. &c.
 many, Æ. viii. 716.
 terdén-i, órum, adj. pl. thirty, Æ. viii. 47. x. 213.
 terebro, v. 1. I pierce, Æ. iii. 38.
 bore out, Æ. iii. 635.
 terebinth-us, i, f. the turpentine-tree, a wood like ebony, Æ. x. 136.
 ter-ens, éntis, par. wearing, marking, making, G. i. 380.
 ter-es, etis, adj. long and round, (taper.) E. viii. 16. Æ. vi. 207. vii. 730.
 oval, Æ. v. 313.
 round pointed, Æ. vii. 665.
 sleek, round and long, Æ. viii. 633.
 well-twisted, strong, Æ. xi. 579.
 Ter-eus, ei, & eos, m. Tereus, E. vi. 78. Æ. xi. 675.
 tergeminus, adj. triple, three-shaped or formed, Æ. iv. 511. viii. 202.
 tergo, v. 3. I scour, Æ. vii. 626.
 terg-um, i, n. a back; ridges, furrows, G. i. 97. 236.
 side, G. ii. 271. Æ. ii. 231.
 surface, G. iii. 361.
 in pursuit, G. iii. 408.
 bodies, G. iv. 13. Æ. iii. 242. vii. 20.
 hides, Æ. i. 368. v. 405. vi. 243. ix. 706.
 ehine, Æ. i. 635. vi. 422. viii. 183.
 whole length, Æ. ii. 203.
 stern, Æ. v. 168.
 skin, Æ. v. 351. vii. 94.
 leather, Æ. v. 403.
 folds, plaits, Æ. x. 482. 784.
 shoulders, or a target, buckler, Æ. x. 715.
 limbs, Æ. xii. 432.
 à tergo, behind, G. i. 174. 367. Æ. i. 186. ii. 455. viii. 697. ix. 322. xii. 292.
 or by stealth, G. iii. 403.
 terg-us, oris, n. the skin (of a beast,) Æ. i. 211.
 termino, v. 1. I bound only, Æ. i. 287.
 termin-us, i, m. a term, G. iv. 206.
 a decree of fate, Æ. iv. 614.
 ternus, adj. three, triple, Æ. v. 120.
 three suits of, Æ. viii. 565.
 tero, v. 3. I break, bruise, indent, (G. iv. 114.) or wear smooth, E. ii. 34.
 tread, beat out, thresh, G. i. 192. 298.
 work, finish, turn, G. ii. 444.
 waste, Æ. iv. 271.
 justle, Æ. v. 324.
 teror, v. 3. I am bruised, G. ii. 519.
 rubbed, Æ. xii. 273.
 passed away, Æ. ix. 609.
 terr-a, æ, f. the earth, the ground, the world, E. iii. 61. iv. 14. Æ. iv. 6. 523. vii. 143. viii. 26. ix. 459.
 part of the world, E. iii. 104. 106.
 glebe, G. i. 1. 494. ii. 179. 259. 513. iii. 160. 525.
 soil, G. i. 83. ii. 109. 347. Æ. iii. 273. vi. 503. vii. 644. x. 75.
 shore, G. i. 457. iii. 239. Æ. i. 541. vii. 35. x. 277. xi. 625.
 fields, G. i. 86.
 bed, G. ii. 27.
 a trench, G. ii. 29.
 land, G. ii. 37. 45. iv. 117. Æ. i. 3. 236. 598. 756. iii. 72. 164. 205. 528. 539. iv. 349. v. 243. 795. vi. 34. 310. 358. 602. vii. 290. 369. ix. 485. 492. x. 3. 57. 162. 378.
 region, country, G. ii. 136. Æ. i. 15. 531. 610. iii. 60. 383. 387. 396. iv. 306. 568. v. 717. vi. 312.
 vines (the produce of the earth) or the vineyard, or the earth near the root, G. ii. 301.
 the marle, G. ii. 237.
 mould, G. ii. 92. 318. 354. Æ. xi. 212.
 fruits of the earth, G. ii. 345.
 all nature, G. ii. 324.
 level ground, G. iii. 171.
 the globe, G. iv. 52.
 dust, G. iv. 97.
 earth and water, sea, Æ. i. 133.
 harbour, or country round, Æ. i. 298.
 ground to alight on and settle there, Æ. i. 395.
 domain, Æ. i. 478. x. 296. 349. xii. 543.
 realms, Æ. ii. 556. iii. 170. 364.
 coast, Æ. ii. 800. iii. 4. 44. iv. 37. 468. vi. 18. 807. vii. 239. xi. 286.
 islands, Æ. iii. 127.
 kingdom, Æ. iv. 281.
 mankind, Æ. iv. 607.
 the destined land, Æ. iv. 613.
 upper world, Æ. iv. 654.
 mansion, settlement, Æ. v. 656.
 place, Æ. vi. 383. 776. xi. 501.
 floor, pavement, Æ. vii. 719.
 plain, Æ. x. 489.
 terrénus, adj. of earth, Æ. xi. 850.
 earthly, Æ. vi. 732.
 terreo, v. 2. I affrighten, fright, awe, Æ. viii. 349.
 scare, chase, drive away, G. i. 156.
 try to fright, insult, threaten, Æ. x. 879.
 terreo, v. 3. I am affrighted, Æ. viii. 109.
 concerned for, G. i. 459.
 terribil-is, e, adj. terrible, dreadful.
 terrifico, v. 1. I scare, Æ. iv. 210.
 terrificus, adj. terrifying, hideous.
 territo, v. 1. I affrighten, scare, brave, defy, threaten, Æ. xi. 351.
 territor, par. affrightened, appalled.
 terr-or, óris, m. fear, terror, dread.
 tertius, adj. the third.
 tessera-a, æ, f. the watch-word or private signal in war, Æ. vii. 637.
 test-a, æ, f. a (potsherd) lamp, G. i. 391.
 bricks, potsherd, G. ii. 351.
 testátus, par. calling to witness, Æ. vii. 593. xii. 496.
 test-is, is, c. a witness, being invoked by oaths, E. viii. 19.
 testor, v. 1. I attest, conjure, Æ. iii. 599. xi. 559.
 invoke, call to witness, Æ. ii. 432. iv. 357. 519. ix. 429.
 testify, Æ. iii. 487.
 preach, proclaim, Æ. vi. 619.
 urge, press home, Æ. xi. 221.
 testúdo, inis, f. a harp, G. iv. 464.
 tortoise scales or shells, G. ii. 463.
 dome, arch, Æ. i. 505.
 fence or canopy of shields, Æ. ii. 441. ix. 505. 514.
 teter, adj. foul, black, Æ. x. 727.
 noisome, Æ. iii. 228.
 Teth-ys, yos, f. Tethys, (the sea,) G. i. 31.
 Tetric-a, æ, m. (a mountain) Tetrica, Æ. vii. 713.
 Teuc-er, (-rus, Æ. iii. 108.) ri, m. Teucer, Æ. i. 235.
 Teuc-i, órum, m. the Trojans, Æ. i. 38. &c.
 Teuc-i-a, æ, f. Troy, Æ. ii. 26.
 Teucrus, adj. Trojan.
 Teuth-as, æ, m. Teuthras, Æ. x. 402.
 Teutonicus, adj. of the Teutones, Teutonic, Æ. vii. 741.
 texéndus, par. to be made, or wove, or plaited, G. ii. 371.
 texo, v. 3. I weave, plait, build, work, make, G. iv. 250.
 interweave, mix, Æ. v. 593.
 build, Æ. xi. 326.
 texor, v. 3. I am woven, G. i. 266.
 textil-is, e, adj. embroidered, Æ. iii. 485.
 text-um, i, n. the texture, Æ. viii. 625.
 textus, adj. woven, woven, jointed, Æ. ii. 186.
 mazy, Æ. v. 589.
 thalam-us, i, n. a bed-chamber where the husband and wife lie, Æ. vi. 397. 523.
 cells, G. iv. 189.
 bottom, chambers, G. iv. 333.
 grot, G. iv. 374.
 marriage beds, Æ. ii. 503. vii. 97. x. 498.
 marriage, nuptial bonds, nuptials, Æ. iv. 13. 550. vi. 94. vii. 253. ix. 594. x. 649.
 room of state, alcove, Æ. iv. 133.
 floor, chamber, Æ. iv. 392.
 chamber, Æ. iv. 495.
 beds, Æ. vi. 280. 521. viii. 372. x. 389.
 chastity, Æ. vi. 623.
 spouse, Æ. vii. 388.
 Thali-a, æ, f. a muse, E. vi. 2.
 a nymph, G. iv. 338.
 Thamy-ris, is, m. Thamyris, Æ. xii. 341.
 Thasius, adj. Thasian, G. ii. 91.
 Thaumanti-as, æ, f. (the daughter of Thaumias) Iris, Æ. ix. 5.
 Thean-o, ús, f. Theano, Æ. x. 702.
 theatr-um, i, n. a theatre, Æ. i. 427. v. 288. 664.
 Theb-æ, árum, f. Thebes, Æ. iv. 470.
 Theban-us, adj. Theban, Æ. ix. 697.
 Themill-as, æ, m. Themillas, Æ. ix. 576.
 Thermód-on, óntis, m. Thermodon, Æ. xi. 659.
 Ther-on, ónis, m. Theron, Æ. x. 312.
 Thersándr-us, i, m. Thersander, Æ. ii. 261.
 Thersiloch-us, i, m. Thersilochus, Æ. vi. 483. xii. 363.
 thesaur-us, i, m. a treasure, Æ. i. 359.
 honey combs, G. iv. 229.
 Theseid-æ, árum, m. the Athenians, G. ii. 383.
 These-us, i, m. Theseus, Æ. vi. 122. 395. 618.
 Thestyl-is, is, f. Thestylis, E. ii. 10. 43.
 Thet-is, idos, f. Thetis, G. i. 400. Æ. v. 825.
 the sea, E. iv. 32.
 Tho-as, ántis, m. Thoas, Æ. ii. 262. x. 415.
 thol-us, i, m. the roof of a temple, Æ. ix. 408.
 thor-ax, ácis, m. a corslet, breast-plate.
 Thracius, adj. Thracian, E. iv. 55. Æ. v. 536. 565. ix. 49.
 Thr-ax, ácis, m. a Thracian, Æ. iii. 14. xii. 335.
 Threicius, adj. Threician, Æ. viii. 51. &c.
 Threissus, adj. Thracian, Æ. i. 316.
 Thul-e, es, f. Thule, G. i. 30.
 thure- (or ture-) us, adj. bearing frankincense, G. ii. 117.
 of incense, Æ. vi. 225.
 thuricremus, adj. smoking with incense, Æ. iv. 453.
 thurifer- (or turifer-) us, adj. that produceth frankincense, G. ii. 139.
 thu-s, ris, n. frankincense, (or aromatic sweets,) G. i. 57.
 incense, Æ. viii. 106. xi. 481.
 Thy-as, adis, f. Thyas, Æ. iv. 302.
 thyas-us, i, m. a dance in honour of Bacchus, E. v. 30. Æ. vii. 581.
 thymbr-a, æ, f. savoury, G. iv. 31.
 Thymbræ-us, i, m. a name of Apollo, Æ. iii. 85.
 Thymbræ-us, i, m. (a man,) Æ. xii. 458.
 Thymbræ-us, adj. of Thymbra, G. iv. 323.
 Thymoét-es, is, m. Thymoetes, Æ. ii. 32. x. 123. xii. 364.
 thym-um, i, n. thyme or tyme, E. v. 77. &c.
 Thyrs-is, idos, (is, E. vii. 69.) m. Thyrsis, E. vii. 1. 16. 20.

tiar-as, æ, m. *a tiara (or turban), an ornament for the head which the Eastern kings wore, Æ. vii. 247.*
Tib-er, (and Tib-eris, and Tibr-is, is), eris, m. *the Tiber.*
Tiber-us, i, m. *the Tiber, Æ. vi. 3. vii. 30. 797. viii. 31. ix. 125.*
Tiberinus, adj. *of Tiber, G. iv. 369. Æ. i. 13. x. 838. xi. 449. xii. 35.*
Tiber-is, is, m. *the Tiber, G. i. 499. Æ. vii. 715.*
tibi, pro. dat. *for thee, to oblige you, Æ. viii. 30.*
tibi-a, æ, f. *a pipe.*
Tibr-is, is, m. *the Tiber, Æ. ii. 782. iii. 500. v. 83. 797. vi. 87. vii. 171. 242. viii. 86. 330. 331. x. 124. xi. 393.*
Tibr-is, idis, (-idos), m. *the Tiber, Æ. iii. 500. vii. 303. 436. viii. 72.*
Tib-ur, uris, n. *the city Tibur, Æ. vii. 630.*
Tib-urs, ürtis, Æ. ix. 360. (vel **Tibur-tius, Æ. vii. 670.**) *adj. of Tibur.*
Tibürt-es, um, pl. m. *the Tiburtians, inhabitants of Tibur, Æ. xi. 757.*
Tibürt-us, i, (vel Tib-urs, ürtis), m. *Tiburs, Æ. vii. 671. xi. 519.*
tign-um, i, n. *the eves of a house, (the cornish,) or any wood-work near its top, G. iv. 307.*
Tigr-is, is, m. *(the river) Tigris, E. i. 63.*
tigr-is, is, f. *a tiger, E. v. 29. &c.*
tigr-is, idis, f. *a tiger, Æ. xi. 577.*
Tigr-is, is, f. *Tigris, (the name of a ship), Æ. x. 166.*
tili-a, æ, f. *the linden, the lime-tree, G. i. 173. ii. 449.*
Timáv-us, i, m. *Timavus, E. viii. 6. G. iii. 475. Æ. i. 244.*
tim-ens, éntis, par. *fearing, already trembling, Æ. xii. 875.*
timeo, v. 2. *I fear, dread, am afraid of, G. i. 469. Æ. i. 661. suspect, Æ. ii. 607. tremble, Æ. v. 505.*
timidus, adj. *fearful, G. iii. 422.*
**timorous, E. vi. 20. viii. 28. G. iii. 409. 539.
trembling, E. vi. 77.
tim-or, óris, m. *fear, cowardice, Æ. iv. 13. xi. 383.*
tine-a, æ, f. *a moth, G. iv. 246.*
tingo, v. 3. *I tinge, dip, G. ii. 481. Æ. i. 745.*
or quench, Æ. iv. 173. viii. 450. xii. 91.
stain, G. ii. 8.
wet, moisten, Æ. iii. 665. vii. 811.
bathe, Æ. xi. 914.
imbrue, Æ. xii. 358.
tingor, v. 3. *I am dipped, G. i. 246.*
stained, reddened, (imbrued,) Æ. iii. 492.
tinnit-us, ús, m. *a timbrel, G. iv. 64.*
loud blows, (jarring), Æ. ix. 809.
Tiph-ys, yos, m. *Tiphys, E. iv. 34.*
Tisándr-us, i, m. *Tisander, Æ. ii. 261.*
Tisiphon-e, es, f. *Tisiphone, G. iii. 552. &c.*
Tit-an, ános, m. *Titan (the sun), Æ. iv. 119.*
Titanius, adj. *Titanian, of Titan or the giants, Æ. vi. 518.*
of the solar system, Æ. vi. 725.
Tithonius, adj. *of Tithonus, Æ. viii. 384.*
Tithón-us, i, m. *Tithonus, G. i. 447. &c.*
titubátus, par. *tottering, Æ. v. 332.*
Tity-us, i, m. (accus. on) **Tityus, Æ. vi. 595.**
Tityr-us, i, m. *Tityrus, E. i. 1. &c.*
Tmar-us, i, m. *Tmarus, Æ. ix. 685.*
Tmol-us, i, m. *Tmolus, G. i. 56. ii. 93.*
togátus, adj. *of the gown, gowned, wearing the toga, Æ. i. 282.*
tolerabil-is, e, adj. *supportable, (non-terrible, intractable, Æ. v. 768.)***

tolero, v. 1. *I endure, undergo, Æ. viii. 515.*
maintain, support, Æ. viii. 409.
tol-ens, éntis, par. *lifting, heaving, Æ. xii. 904.*
raising, rising in, G. iii. 421.
tollo, v. 3. *I lift up, G. iv. 174. Æ. ii. 153. viii. 452. ix. 17.*
or set up, Æ. vi. 492. x. 262. xi. 37. 622. 877.
or raise, G. ii. 47. iii. 9. Æ. i. 134. ii. 222. iii. 673. viii. 541. xi. 455.
—se, I mount, take wing, Æ. v. 657. 861. vi. 202. ix. 14.
or I rise, grow, G. ii. 57.
gather, take, G. ii. 350.
support, sustain, or seem to lift up, G. iii. 25. Æ. viii. 141.
muster up, collect, G. iii. 207.
rear, uprear, G. iv. 273. Æ. v. 369. 375. x. 892.
swell, raise, Æ. i. 66. 103. vii. 529.
take along with me, Æ. xi. 542.
carry, bear, Æ. i. 692. ii. 635.
or take off, G. i. 76.
take away, bear away, Æ. iii. 601. vi. 370. viii. 439. x. 624. xi. 206. 444.
(or cut away,) Æ. xii. 771.
snatch away, Æ. ix. 564.
break through, Æ. x. 533.
(praise,) exalt, extol, E. v. 51. Æ. iii. 153. vi. 876. ix. 637. x. 144.
stir up, rouse, excite, Æ. ix. 127. x. 250. 278. 357.
urge on, impel, Æ. x. 295.
abstain from, Æ. x. 451.
end, extinguish, Æ. xii. 39.
issue from, Æ. xii. 114.
bring up, educate, (kidnap,) Æ. ix. 547.
tollo, v. 3. *I am raised, G. iii. 111.*
(set up,) Æ. ii. 338. ix. 567. xi. 745. xii. 462.
mounted, Æ. iii. 564. vii. 408.
taken, carried, bore away, Æ. v. 390. xi. 59. xii. 795.
Tolumni-us, i, m. *Tolumnius, Æ. xi. 429. &c.*
ton-ans, ántis, par. *thundering, Æ. v. 820.*
tond-ens, éntis, par. *shaving, E. i. 29.*
grazing, Æ. iii. 538.
tondeo, v. 2. *I clip, G. iii. 312.*
or shear, G. iii. 561. iv. 137.
browse, graze, G. i. 15.
lop, G. ii. 368.
tondeor, v. 3. *I am mowed, G. i. 290.*
cut, G. ii. 431.
tonitru, n. *indec. thunder, clap of thunder, Æ. iv. 122. &c.*
tono, v. 1. *I thunder, G. i. 371. &c.*
make a terrible noise, roar, Æ. iii. 571.
roar out, Æ. iv. 510.
rattle, clash, Æ. viii. 529.
tons-æ, árum, f. *oars, Æ. vii. 28. x. 299.*
tonsus, par. *clipped, sheared, shorn, (lately grazed, G. i. 71.)*
or new mowed, G. iv. 277.
wreathed with foliage, cut into a wreath, G. iii. 21.
soft and fine, G. iv. 377. Æ. i. 702.
toph-us, i, m. *gravel, stonebrash, rotten-stone, G. ii. 214.*
tormént-um, i, n. *an engine or machine to cast any missive weapon, Æ. xi. 616. xii. 922.*
**torment, punishment, Æ. viii. 487.
torn-us, i, m. *a lathe, (or the turned work,) E. iii. 38.*
or chisel, G. ii. 449.
torpeo, v. 2. *I rust, G. i. 124.*
lie, (am) benumbed, G. iii. 370.
languish, Æ. ix. 499.
torp-or, óris, m. *numbness, Æ. xii. 867.*
Torquat us, i, m. *Torquatus, Æ. vi. 825.*
torqu-ens, éntis, par. *whirling round***

(his head), G. i. 329.
whirling down stream, G. iii. 254. 350.
darting, rolling round, G. iii. 433. Æ. vii. 448.
shaking, supporting, Æ. vii. 666.
poising, brandishing, hurling, Æ. ix. 402.
torqueo, v. 2. *I wrest or writhe, distort, G. ii. 247.*
shoot, E. x. 59. Æ. xi. 773. xii. 958.
turn about, guide, G. i. 174.
or roll, Æ. ix. 93.
throw, cast, G. iv. 529.
drive, force, Æ. i. 108.
or twist, whirl about, Æ. i. 117.
dash, Æ. iii. 208. iv. 583.
turn, Æ. iii. 532. 669. iv. 220. v. 177. vi. 547. 797. xii. 670.
dart, (direct,) Æ. iv. 208.
shake or govern, Æ. iv. 269.
conduct, manage, Æ. xii. 180.
turn, roll, support, carry, Æ. iv. 482. vi. 797.
hurl, Æ. v. 497. vii. 741. x. 585. xii. 461. 536. 578.
furl, tack, Æ. v. 331.
whirl, Æ. vi. 551. ix. 93. 665. 671.
push open, Æ. ix. 724.
throw, Æ. x. 334. xi. 284. 578.
toss, Æ. xii. 901.
torqueor, v. 2. *I am bent, G. ii. 448.*
torqu-es, is, m. (f.) *a collar for a horse, G. iii. 168.*
a wreath, G. iv. 276.
torr-ens, éntis, m. *a flood, torrent, Æ. ii. 305. vii. 567. x. 363.*
torr-ens, éntis, par. *burning, parching, G. iv. 425.*
overflowing, impetuous, rapid, E. vii. 52. G. ii. 451. Æ. x. 603.
running, flowing, Æ. vi. 550. ix. 105. x. 114.
torreo, v. 2. *I burn, parch, G. i. 267. Æ. i. 179.*
fry, broil, G. ii. 306. Æ. v. 103.
torreor, v. 2. *I am burnt, parched up, Æ. vii. 720.*
torridus, adj. *hot, sultry, E. vii. 48.*
torrid, burning, scorching, G. i. 234.
torr-is, is, m. *a fire-brand, Æ. vii. 506. xii. 298.*
tortil-is, e, adj. *wreathed, linked in links, Æ. vii. 351.*
tor-tus, ús, m. *a twist, bending, writhing, Æ. v. 276.*
tortus, par. *wreathed, G. i. 349.*
twisted, close twisted, G. iii. 39. 106. Æ. iv. 575. vii. 378.
**tortuous, winding, G. i. 121. Æ. xii. 481.
impetuous, Æ. vii. 567.
darted, Æ. viii. 429.
tor-us, i, m. *a bed, swellings, knots, collops of flesh, G. iii. 81.*
a dining bed, Æ. i. 708.
or couch, mattress, Æ. ii. 2. v. 338.
tables, Æ. iii. 224.
a mane, or fleshy muscular parts of the neck, Æ. xii. 7.
torvum, adv. *sternly, loud, Æ. vii. 393.*
torvus, adj. *cruel, horrible, Æ. vi. 571. grim, E. ii. 63.*
stern, Æ. iii. 636. 677. vii. 415. x. 170.
sour-looking, G. iii. 51.
tostus, par. *roasted, G. i. 298. Æ. viii. 180.*
tot, adj. pl. indec. *so many.*
totidem, adj. pl. indec. *even so many, as many, as many as they, Æ. x. 376.*
toties, adv. *so often, so many times, Æ. i. 407.*
tot-us, ius, adj. *all, the whole or full, Æ. i. 274.*
in full length, E. vii. 31.
the whole length, Æ. v. 186.
trabal-is, e, adj. *huge, large, like a beam, Æ. xii. 294.***

- trabe-a, æ, f. a narrow robe worn by kings, consuls, &c. Æ. vii. 187. &c.
- tra-bs, bis, f. the beam of a house, planks, Æ. i. 552.
- wood, timber, Æ. ii. 112.
- timber work of the window frame, Æ. ii. 481.
- a ship, Æ. iii. 191.
- oars, Æ. iv. 556.
- bodies, trunks, Æ. vi. 181.
- trees, boughs, Æ. ix. 87.
- tractabil-is, e, adj. calm, exorable, Æ. iv. 439.
- non-inclement, Æ. iv. 53.
- tract-ans, antis, par. (subst. one) handling, feeling, G. iii. 502.
- tractim, adv. one after another in a drawing manner, continually, G. iv. 260.
- tract-us, us, m. length, train, G. ii. 154.
- extent, E. iv. 51. G. iv. 222.
- streaks, G. i. 367.
- soil, mould, vein, G. ii. 182.
- in its course, G. iii. 183.
- touch, embrace, Æ. ii. 683.
- space, expansion, Æ. iii. 138.
- tractus, par. dragged, Æ. vi. 558. viii. 210.
- trado, v. 3. I deliver, commit to one's trust, care, charge, E. iii. 2. Æ. v. 713. xi. 710.
- surrender, submit, Æ. iv. 619.
- traduco, v. 3. I transfer, E. viii. 99.
- traductor, v. 3. I am transferred, G. iii. 157.
- trahe-a, æ, f. a threshing dray, sled without wheels, G. i. 164.
- trah-ens, entis, par. drawing, dragging along, G. iv. 94. Æ. v. 468.
- reflecting, Æ. iv. 701.
- traho, v. 3. I draw, draw out, Æ. xi. 816.
- drag, Æ. ii. 58. vi. 396.
- along, Æ. ii. 631. vi. 351. viii. 192.
- slowly along, Æ. iii. 140.
- allure, entice, E. ii. 65.
- lengthen out, G. iii. 98.
- pull on, G. iii. 173.
- muster up, collect, roll along after it, G. iii. 238.
- turn, change, G. iii. 485.
- fur, G. iv. 117.
- assign, adjust, Æ. i. 508.
- protract, spin out, pass, Æ. i. 748. ii. 92. vii. 315.
- sweep, whirl, Æ. ii. 307.
- carry along, G. ii. 188.
- sweep away, Æ. ii. 499.
- bear, snatch, Æ. i. 321.
- lead, Æ. ii. 457. iii. 647. vi. 753. (force,) xii. 585. 812.
- contract, suck, Æ. iv. 101.
- roll, Æ. v. 85.
- reflect, Æ. v. 89.
- call, Æ. v. 709.
- spend, Æ. vi. 537.
- take, Æ. viii. 511.
- tear, Æ. ix. 340.
- trail along, Æ. x. 795.
- endure, Æ. x. 888.
- trahor, v. 3. I am drawn, dragged, Æ. i. 477. ii. 403. xii. 374.
- stretched out, G. i. 235.
- wasted, or driven about, G. iv. 60.
- linked together by fate, G. iv. 393.
- formed, spread, G. iv. 557.
- trajéctus, par. trajected, thrust, stabbed through, Æ. i. 355. x. 348.
- transfixed with, or having them drawn through, Æ. ii. 273. v. 488.
- broke, pierced, bored through, Æ. ix. 419. x. 339.
- trajicio, v. 3. I pierce through, Æ. ix. 634.
- pass, Æ. vi. 536.
- transfix, Æ. x. 400. xi. 685.
- tram-es, itis, m. track, way-road, path, Æ. v. 810. vi. 676.
- channel, gutter, G. i. 108.
- the passes, Æ. xi. 515.
- trano, v. 1. I swim over, G. iii. 270.
- cut, (skim, fly over,) Æ. iv. 245. x. 265.
- pass over, Æ. vi. 671.
- tranquillus, adj. calm (smooth,) Æ. ii. 203.
- tranquillo, abs. in calms, (calm weather,) Æ. v. 127.
- trans, præ. over, from one place to another, through, Æ. vii. 65.
- on the other side, Æ. vi. 415.
- beyond, G. iii. 213. Æ. iii. 403. vi. 312.
- behind, E. viii. 102.
- transadigo, v. 3. I pierce, thrust through, Æ. ix. 432. xii. 276. 508.
- transcribo, v. 3. I separate, (plant in a colony,) Æ. v. 750.
- transcribor, v. 3. I am resigned, transferred, Æ. vii. 422.
- transcuro, v. 3. I shoot along, Æ. v. 528. ix. 111.
- transeo, v. 4. I pass away, Æ. i. 266.
- or pass over, Æ. v. 274.
- leave unsung, G. ii. 102. Æ. x. 186.
- ferry over, G. iv. 503.
- pass by, Æ. v. 326.
- pierce, bore, Æ. ix. 413. x. 817.
- or run through, Æ. xii. 926.
- fly, pass, Æ. x. 785.
- outstrip, Æ. xi. 719.
- transiero, v. irr. I transfer, Æ. ii. 327.
- transfixus, par. stuck, thrust through, transfixed, Æ. i. 44.
- or piercing through him, Æ. xi. 645.
- transfórmo, v. 1. I transform, G. iv. 441. Æ. vii. 416.
- transfóssus, par. having them transfixed, thrust, pierced through, Æ. ix. 544.
- transilio, v. 4. I pass over, Æ. x. 658.
- cut, Æ. xii. 859.
- transmissus, par. wasted, Æ. iii. 403.
- transmitto, v. 3. I transmit, pass over, Æ. iii. 329.
- scour over, Æ. iv. 154.
- am wasted over, Æ. vi. 313.
- transporto, v. 1. I pass over, Æ. vi. 328.
- transr-um, i, n. rowing seats or benches, oars, Æ. iii. 289. iv. 573.
- transverbero, v. 1. I pass, pierce through, Æ. x. 336. 484.
- strike through, Æ. xi. 667.
- transversà, adv. askant, askew, E. iii. 8.
- transverse, Æ. v. 19.
- transvérsus, adj. crosswise, athwart, G. iv. 26.
- trapét-um, i, n. (a press or oil-mill for bruising of olives,) an olive-mill, G. ii. 519.
- trecént-i, órum, pl. adj. three hundred, Æ. x. 173.
- tremebándus, adj. quivering, Æ. x. 521.
- tremefacio, v. 3. I make tremble, Æ. ix. 106. x. 115.
- or make shake or quake, Æ. vi. 303.
- tremefactus, par. trembled, shook, Æ. x. 102.
- quivering, Æ. ii. 629.
- astonished, frightened, Æ. ii. 228. 362. xii. 449.
- treméndus, par. dreadful, G. iv. 469.
- or terrible, Æ. ii. 199.
- awful, Æ. viii. 395.
- trem-ens, entis, par. trembling, G. iii. 189. Æ. ii. 550. vi. 396. (for fear,) v. 431. xii. 761.
- shaking, Æ. ii. 509.
- dreading, Æ. viii. 662.
- quivering, Æ. ii. 52. 173. v. 481. xii. 94.
- yet panting, Æ. i. 212.
- tremisco, v. 3. I tremble at, dread, Æ. iii. 648. xi. 403. xii. 916.
- shake, Æ. v. 694.
- tremo, v. 3. I tremble, quake, G. i. 330. iii. 84. Æ. vii. 722. ix. 715.
- shake, Æ. iii. 90. vii. 722.
- reel, totter, G. i. 475.
- sprawl, Æ. iii. 627.
- jar, Æ. v. 198.
- dread or fear, Æ. viii. 296. 350.
- nod, Æ. ix. 732.
- quiver, Æ. xi. 645.
- trem-or, óris, m. a trembling, a quaking (of the earth,) G. ii. 479. iii. 250.
- tremulus, adj. trembling, Æ. vii. 395.
- quivering, twinkling, curling, Æ. viii. 105. Æ. vii. 9. viii. 22.
- trepid-ans, antis, par. trembling, Æ. ix. 147.
- eager, hasty, panting, G. iv. 69.
- disturbed, Æ. x. 788.
- trepido, v. 1. I tremble, Æ. ii. 685. &c.
- hurry (for fear,) hasten, eagerly, Æ. iv. 121. ix. 114. xii. 737.
- huddle, Æ. ix. 418. 538.
- anxiously hasten, Æ. xii. 403.
- trepidus, adj. fearful, Æ. vii. 518.
- trembling (for fear,) Æ. ii. 380. iii. 666. x. 656. xii. 583. 748. 901.
- astonished, Æ. ii. 735. vi. 800.
- or surprised, Æ. vi. 290.
- frighted, Æ. iii. 616. xi. 805.
- eager, hurrying, G. iv. 73. Æ. vii. 638. xi. 893.
- doubtful, uncertain, Æ. iv. 642.
- violent, exceeding great, Æ. iv. 672.
- quick with haste, sudden, Æ. viii. 5. ix. 169.
- swift, hasty, Æ. iii. 619.
- panting, Æ. ix. 233.
- tumultuous, Æ. ix. 756.
- or mutinous, Æ. xi. 300.
- disordered, out of their ranks, Æ. x. 283.
- solicitous about, concerned or anxious for, Æ. xii. 539.
- in great pain or fear for, Æ. xii. 730.
- tr-es, ia, adj. pl. three.
- tribul-um, i, n. a threshing instrument, (a flail,) G. i. 164.
- tribul-us, i, m. a thistle, land-caltrop, G. i. 153. iii. 385.
- tricórp-or, óris, adj. three, or triple-bodied, Æ. vi. 289.
- trid-ens, entis, m. a trident, G. i. 13. Æ. i. 138. 145. ii. 418.
- trid-ens, entis, adj. trident, three forked or three spiked, Æ. v. 143. viii. 690.
- trietericus, adj. triennial, Æ. iv. 302.
- trif-aux, áucis, adj. three-mouthed, Æ. vi. 417.
- triginta, adj. pl. indec. thirty.
- tril-ix, icis, adj. tissue wrought of different triple threads, Æ. iii. 467. v. 259. vii. 639.
- Trinacri-a, æ, f. Sicily, Æ. iii. 440. 582. v. 555.
- Trinacrius, adj. Sicilian, Æ. iii. 384. &c.
- tri-o, ónis, m. (septentrio, per tmesin,) the north pole, or the lesser bear, G. iii. 381.
- trión-es, um, pl. m. two constellations near the north pole, Charles's wain, or the two bears, Æ. i. 744. iii. 516.
- tripl-ex, icis, adj. threefold, triple, three, Æ. viii. 73. Æ. x. 202.
- tripod-es, um, pl. m. (accus. -as,) tripods, chairs on three feet, Æ. iii. 360. ix. 265.
- the tripods of Apollo, Æ. ii. 700.

trist-or, us, adj. more sad, G. iv. 235.
very sad or concerned, Æ. i. 228.
more pernicious or execrable, Æ. iii. 214.
trist-is, e, adj. sad, heavy, vexatious, G. iv. 531.
sorrowful, causing sorrow, Æ. ii. 115. ix. 262. x. 612.
frightful, Æ. v. 840.
terrible, dreadful to behold, Æ. vi. 695. viii. 197.
wide-wasting, bloody, E. vi. 7.
bitter, G. i. 75. (or pungent,) ii. 126. Æ. v. 411. vii. 344. viii. 29. xi. 589.
offended, sour, wry, G. ii. 247.
sick, careful, G. iii. 67. Æ. v. 275.
sharp, bitter, G. iii. 448. (severe, iv. 135.)
zore, G. iv. 252.
abominable, Æ. ii. 184.
dire, cruel, Æ. ii. 337.
or severe, Æ. vii. 596.
or foul, unworthy, Æ. ii. 543.
mournful, G. iv. 256. Æ. iii. 301. xi. 534. xii. 409.
vengeful, E. ii. 14. Æ. iii. 366.
dreary, Æ. iv. 243. v. 734. vi. 438.
curly, Æ. vi. 345.
fatal, Æ. vii. 617.
or destructive, E. iii. 80.
hateful, Æ. vii. 787.
hard, severe, Æ. x. 612.
inauspicious, Æ. xi. 259.
unlucky, ominous, G. i. 484. Æ. v. 7.
bad, tumultuous, troublesome, Æ. xi. 470.
penfive, G. iv. 319. 355.
melancholy, G. iii. 517. Æ. vi. 223. xii. 160.
gloomy, Æ. vi. 534.
tristulus, adj. forked, three-forked, G. iii. 439. Æ. ii. 475.
triticeus, adj. bearded,—wheaten, G. i. 219.
Trit-on, ōnis, m. Triton, Æ. i. 144. &c.
Triton-es, um, pl. m. the Tritons, Æ. v. 824.
Tritoni-a, æ, f. Pallas, Æ. ii. 171.
Triton-is, idos, f. Pallas, Æ. ii. 226.
Tritonius, adj. Tritonian, an epithet of Pallas, Æ. ii. 615. v. 704. xi. 483.
tritū-a, æ, f. threshing, (abundance,) G. i. 190.
tritus, par. pounded, bruised, G. iv. 63.
Trivi-a, æ, f. Trivia, Æ. vi. 13. &c.
trivi-um, i, n. highways, streets, E. iii. 26. Æ. iv. 609.
triumphātus, par. triumphed over, G. iii. 33.
subdued, conquer'd, Æ. vi. 836.
triumph-us, i, m. a triumph, conquest.
Troad-es, um, pl. f. the Trojan women, Æ. v. 613.
Tro-es, um, pl. m. the Trojans, Æ. i. 80. &c.
Troj-a, æ, f. Troy, E. iv. 57. &c.
new Troy, Æ. x. 378.
Trojan-i, ōrum, pl. m. the Trojans, Æ. v. 688.
Trojanus, adj. of Troy, Trojan, Æ. i. 19. &c.
Trojan-us, i, m. a Trojan, Æ. vii. 260. xii. 359.
Troilus, i, m. Troilus, Æ. i. 474.
Trojegen-a, æ, m. one born at Troy, a Trojan, Æ. iii. 359.
Trojegen-æ, arum, pl. m. Trojans, Æ. viii. 117.
Troius, adj. of Troy, Trojan, Æ. i. 119.
trophæe, um, i, n. a trophy, or spoils taken in war, G. iii. 52. &c.
Tro-s, is, m. Tros, G. iii. 36.
(subst.) a Trojan, Æ. i. 574. x. 108. xi. 592.
(adj.) Trojan, Æ. vi. 52. 126. x. 250.

xii. 723.
trucido, v. 1. I kill, slay, Æ. ii. 494. xii. 577.
trud-ens, entis, par. pushing against, G. iii. 373.
trudo, v. 3. I push or drive forward, shove, Æ. iv. 405.
roll along, G. i. 310.
bud, G. ii. 74.
shoot, put forth, G. ii. 335.
trudor, v. 3. I am put, thrust forth, G. ii. 31.
trunc-us, i, m. a stock (or body of a tree, Æ. viii. 315.) G. ii. 78. Æ. vi. 207.
a trunk, G. ii. 426. iii. 233. Æ. i. 83. 173. x. 835. xii. 105.
a truncheon, G. ii. 63. 302.
a body or corpse, (without a head,) Æ. ii. 557. ix. 332. x. 555. xii. 382.
truncus, adj. cut short, broken, Æ. xi. 9.
short of, G. iv. 310.
lopped, Æ. iii. 659.
mangled, Æ. vi. 497.
tru-x, cis, adj. fierce, grim, Æ. x. 447.
tu, pro. thou, you, passim.
tub-a, æ, f. a trumpet, or the sound of it, Æ. xi. 424.
tuendo, ger. in gazing, Æ. i. 713. viii. 265.
tuendus, par. to be preserved or bred up, G. iii. 305.
to be defended, maintained, Æ. ix. 175.
tu-ens, entis, par. beholding, Æ. v. 575. ix. 65. x. 397. xii. 82. 792.
looking, E. iii. 8. Æ. ii. 604. vi. 467. ix. 794.
tueor, v. 2. I defend, Æ. ii. 188. xii. 34.
or guard, Æ. i. 564.
tend, protect, G. i. 21. Æ. vii. 443.
prove a sanctuary to, protect, Æ. ii. 523.
eye, Æ. iv. 362.
behold, Æ. iv. 451. vi. 688.
tuguri-um, i, n. a cottage, hut, E. i. 69.
Tull-a, æ, f. Tulla, Æ. xi. 656.
Tull-us, i, m. Tullus, Æ. vi. 814. viii. 644.
tum, adv. then, passim, afterwards, Æ. v. 513. x. 445.
besides, G. i. 181. Æ. iii. 228.
tum-ens, entis, par. swelling, Æ. vii. 810. viii. 86.
heaving, G. iii. 421. Æ. ii. 381.
boasting, bragging, Æ. xi. 854.
tumeeo, v. 2. I swell, or am big with juice, G. ii. 324.
heave, Æ. vi. 49.
tumescō, v. 3. I swell, am going to break out, G. i. 465.
rise in high tide, G. i. 357. ii. 479.
tumidus, adj. swollen (boisterous,) Æ. i. 142. iii. 157. 357. v. 125. viii. 120. 171.
swollen with poison, Æ. ii. 472.
swelling, G. ii. 102.
elated, Æ. ix. 596. x. 21.
heaving, Æ. x. 387.
tumult-us, ūs, m. tumult, sedition, war, Æ. vi. 857. viii. 371. xi. 897.
uproar, Æ. ix. 397.
haste, Æ. xi. 447.
noise, Æ. ii. 486. xii. 757.
tumul-us, i, m. a tomb, grave, sepulchre, E. v. 42. &c.
hill, hillock, mount, rising ground, G. ii. 276. iii. 475. Æ. ii. 713. 742. iii. 22. 40. v. 544. vi. 74. viii. 112. xi. 6. xii. 136. 562.
heap, burial, Æ. xi. 103.
tunc, adv. then, at that time, (formerly, Æ. x. 517.)
(afterwards, Æ. xi. 208.)
tund-ens, entis, par. pouncing, Æ. vi. 598.
tundo, v. 3. I knock, beat. Æ. x. 731.

tundor, v. 3. I am blown upon, or buffeted, (pierced,) G. iii. 382.
am battered, Æ. iv. 448. v. 125.
tunic-a, æ, f. a coat, rind, membrane, G. ii. 75.
vest, Æ. ix. 616. x. 818.
corslet, Æ. x. 314.
robes, Æ. xi. 777.
tunsus, par. beaten, trodden, G. iii. 133.
pounded, squeezed, G. iv. 267.
bruised, battered, G. iv. 302. (pierced,) Æ. i. 56.
having beat, Æ. i. 481.
turb-a, æ, f. a multitude, crowd, rabble, a herd, Æ. i. 191.
brood, flock, Æ. iii. 233.
turb-ans, antis, par. disturbing, raging, Æ. vi. 857. ix. 339. 397.
routing, Æ. ix. 692.
turbatur, v. imp. there is a confusion, bustle, or hurly-burly, E. i. 12.
turbatus, par. troubled, disturbed, Æ. viii. 29.
disordered, Æ. xii. 269.
perplexed, Æ. iii. 314. xi. 470. xii. 160.
confounded, Æ. ii. 67. xi. 869.
dispersed, Æ. vi. 75.
frightened, startled, Æ. vii. 767. ix. 124. xii. 302.
angry, Æ. viii. 435.
confused, Æ. v. 668. viii. 4. 223. ix. 13. 538. xi. 297. xii. 325.
surprised, Æ. ix. 735. xi. 796.
turbidus, adj. troubled, disturbed, flowing thick, choked up, G. ii. 137.
dark, Æ. v. 696.
foul, Æ. vi. 296.
incensed, furious, turbulent in ire, Æ. ix. 57. x. 763. xi. 742.
haughty, proud, Æ. x. 648.
confused, thick, Æ. xi. 876. xii. 283.
roaring, Æ. xii. 885.
turb-o, inis, m. a boisterous wind, hurricane, gust, G. i. 320.
whirlwind, G. iii. 470. Æ. i. 45. iii. 573.
violent swing of the arm, Æ. vi. 594.
a top, Æ. vii. 378.
impetuosity, Æ. xi. 284. xii. 320. 531.
turbo, v. 1. I embroil, Æ. xi. 401.
break, dissolve, Æ. xii. 633.
trouble, disturb, confound, Æ. i. 515. iii. 407.
surprise, Æ. xii. 556.
put in confusion, Æ. xii. 70.
perplex, Æ. xii. 246.
chase, (G. iii. 412.) disperse, Æ. i. 395. iii. 449.
dissipate, Æ. ix. 409.
tremble, am troubled, Æ. vi. 800.
turbor, v. 1. I am disturbed, Æ. xii. 620.
am perplexed, Æ. xi. 3.
am disordered, Æ. xi. 618. xii. 593.
am confounded, Æ. xi. 451.
am troubled, (tossed, G. ii. 106.) ruffled, iii. 259. Æ. iv. 566.
turgeo, v. 2. I swell, G. i. 315.
burgeon, or sprout out, E. vii. 46.
turm-a, æ, f. a troop, the lines, Æ. xi. 503.
Turn-us, i, m. Turnus, Æ. vii. 56. &c.
turp-ans, antis, par. besmearing, Æ. x. 832. xii. 611.
turp-is, e, adj. foul, filthy, G. iii. 299. 441. 557. iv. 96. Æ. v. 358. vi. 276.
unnatural, E. vi. 49.
worthless, vile, G. ii. 60.
unshaped and large, G. iii. 52.
inglorious, dishonourable, G. iii. 96.
unform'd, shapeless, monstrous large, G. iv. 395.
base, cowardly, Æ. ii. 400. iv. 194.
turrigerus, adj. crowned with towers

- Æ.** vii. 631. x. 253.
turr-is, is, f. a tower,
turrets, Æ. ii. 445. ix. 46. 470.
the fort or tower, Æ. ix. 575. 677.
turr-itus, adj. towering,
rising like high towers, Æ. iii. 536.
carrying towers, viii. 693.
wearing a crown with a turret, Æ.
 vi. 786.
turt-ur, uris, m. a turtle, E. i. 59.
Tusc-i, ñrum, pl. m. Tuscans,
Etrurians, Æ. xi. 629. xii. 551.
Tuscus, adj. Tuscan, G. i. 499. &c.
tuss-ia, is, f. a cough, G. iii. 497.
tutám-en, inis, n. a defence,
safeguard, Æ. v. 262.
tute, pro. thou, E. iii. 35.
tutél-a, æ, f. guardian care, or protec-
 tion, G. iv. 111.
tuti-or, us, adj. more secure, Æ. iii.
 377.
tutissimus, adj. most safe or secure,
 G. iv. 421.
tutó, adv. safely, G. ii. 332.
without danger, Æ. xi. 381.
tutor, v. 1. I defend,
protect, Æ. ii. 677. v. 343. vii. 460.
tutus, adj. safe, secure,
free from (fear,) danger, Æ. x. 713.
true, certain, Æ. iv. 373.
defended, Æ. vi. 238. ix. 43.
 (subst.) *the safer field*, Æ. ix. 366.
in tutum, into harbour, ashore, Æ.
 i. 391.
tuus, pro. thine (own,) your,
thy friend, E. ix. 16. Æ. iii. 488.
thy future sons or descendants, Æ.
 xii. 820.
Tyberinus, adj. of Tiber, or (subst.)
 Tiber. See Tiberinus, (adj. &
 subst.)
Tybr-is, is, vel idis, m. Tiberis. See
 Tiberis.
Tyd-eus, ei, m. Tydeus, Æ. vi. 479.
Tydid-es, æ, m. Tydides,
Diomedes the son of Tydeus, Æ. i.
 97. &c.
Tymb-er, (vel rus) ri, m. Tymber, Æ.
 x. 391. 394.
tympan-um, i, n. a cymbal, timbrel,
 Æ. ix. 619.
a nave for wheels, or the covering
of a wagon, G. ii. 444.
Tyndar-is, (idos, idis,) f. Helen, the
 daughter of Tyndareus, Æ. ii.
 569. 601.
Typho-eus, ños, m. Typhoeus, G. i.
 279.
Typhoeus, adj. Typhoean,
forged by Typhoeus, Æ. i. 665.
tyrann-us, i, m. a tyrant, (Pluto,) G.
 iv. 492.
or haughty monarch, Æ. i. 361. viii.
 483. x. 448. xii. 75.
monarch, Æ. vii. 266.
or king, Æ. iv. 320. vii. 342.
Tyr-es, is, m. Tyres, Æ. x. 403.
Tyri-i, ñrum, pl. m. Tyrians, Æ. i.
 423. &c.
Tyri-us, i, m. a Tyrian, Æ. i. 574.
Tyrian, adj. Tyrian, G. iii. 17. 307.
 iv. 262. Æ. i. 12. 20. 336. 388. x.
 55.
Tyrinthis-us, i, m. Hercules, Æ. vii.
 662. viii. 228.
Tyrrhén-i, ñrum, pl. m. the Tyrrhe-
 nes, Æ. viii. 603. xi. 171. 733.
Tyrrhénus, adj. Tuscan,
Etrurian, Æ. vii. 43. &c.
Tyrrhén-us, i, m. Tyrrhenus, Æ. x.
 787. xi. 612. 686.
Tyrrh-eus, ei, m. Tyrrheus, Æ. vii.
 485. 508. 532.
Tyrrhí-a-æ, ñrum, pl. m. the sons of
 Tyrrheus, Æ. vii. 484. ix. 28.
Tyr-os, (vel -us,) i, f. Tyre, Æ. i. 346.
 &c.
- V**
VAC-ANS, ántis, par. desert, |
lying waste, G. iii. 477.
- vacat**, v. imp. you are at leisure, Æ. i.
 373.
it is lawful, permitted, Æ. x. 625.
vacc-a, æ, f. a cow, E. vi. 60. &c.
heifer, Æ. iv. 61.
vaccini-um, i, n. a black-berry or hur-
 tle-berry, E. ii. 18. 50. x. 39.
vaco, v. 1. I am rid of, Æ. iii. 123.
remain, Æ. xi. 179.
vacu-um, i, n. open air, G. ii. 287.
void space, Æ. xii. 906.
vacuus, adj. void, empty,
unpeopled, desert, G. i. 62. ii. 225.
solitary, Æ. iv. 82.
open, G. ii. 54. iii. 109. (spacious,)
 143. Æ. v. 515. xii. 592.
careless, disengaged, G. iii. 3.
free from a rival, G. iv. 90.
spacious, roomy, Æ. ii. 578. vii. 379.
evacuated, Æ. ii. 761.
lofty, Æ. xii. 476.
wide, Æ. xii. 710.
vade, adverbialiter, go on,
proceed, Æ. iii. 462. 480. iv. 223. v.
 548.
vad-ens, éntis, par. walking, Æ. vi.
 263.
vado, v. 3. I go,
march on, Æ. ii. 359. 396. viii. 702.
vadósus, adj. fordable, Æ. vii. 728.
vad-um, i, n. a shallow ford,
shelves, Æ. i. 112. v. 221.
sand, flat, Æ. x. 503.
gulf, quicksand, Æ. x. 678.
wave, Æ. viii. 91. ix. 713.
tide, Æ. vii. 24. xi. 628.
the seas, Æ. v. 158. 615. vii. 198. ix.
 670.
bottom of the sea, Æ. i. 130.
fount, Æ. vii. 242.
væ, interj. alas! wo! E. ix. 28.
vagin-a, æ, f. a scabbard,
sheath, Æ. iv. 579. &c.
vagit-us, ús, m. a slender cry, Æ. vi.
 426.
vagor, v. 1. I wander, stray, rove, Æ.
 iv. 68.
spread wide and far, Æ. ii. 17.
ride round, Æ. v. 560.
vale, v. 2. imp. farewell, adieu, E. iii.
 79.
val-ens, éntis, adj. & par. strong, G.
 ii. 426. Æ. v. 431.
fairest, ruddiest, G. ii. 70.
valeo, v. 2. I am able, can,
prevail, signify, E. ix. 12. Æ. xi.
 229.
excel, Æ. v. 67.
do, perform, Æ. xii. 798. 911.
Valer-us, i, m. Valerus, Æ. x. 752.
validus, adj. strong, valiant,
stronger, G. ii. 367.
tough, G. ii. 447.
huge, massy, G. iii. 172. iv. 331. Æ.
 401. xi. 651. 696. xii. 93.
strong built, Æ. i. 120.
all, full, collected, Æ. ii. 50. v. 500.
stiff, tough, large, Æ. v. 15. x. 294.
mighty, Æ. x. 815.
vall-es, (Æ. xi. 522.) vallis, is, f. a val-
 ley, dale, bottom,
or meads, G. iv. 277.
vall-um, i, n. a bank, bulwark,
a rampart with pallisadoes upon it,
 Æ. ix. 524.
vall-us, i, m. a stake, G. i. 264.
or poles, G. ii. 409.
vann-us, i, f. a fan, G. i. 166.
vanus, adj. vain, in vain, Æ. i. 392.
empty, G. i. 226.
false, deceitful, Æ. ii. 80.
 (pl. n.) *trifles*, Æ. ii. 287.
groundless, (trifling), G. iii. 79.) Æ.
 iv. 12.
unregarded, Æ. viii. 259.
ignorant, Æ. x. 631.
boasting, Æ. xi. 715.
adverbialiter, vainly, Æ. xi. 854.
vap-or, ñris, m. fire, Æ. v. 683. 698.
long spires or wreaths of smoke, Æ.
 vii. 466.
- vapóro**, v. 1. I perfume, Æ. xi. 481.
vario, v. 1. I change, alter, waver, Æ.
 xii. 223.
stain, streak, G. i. 441.
relieve, Æ. ix. 164.
varius, adj. various, diverse, sundry,
or manifold, Æ. xii. 665.
or of diverse kinds or various sorts,
 G. i. 383. Æ. vi. 285. 08. 732.
 viii. 95.
different, Æ. iv. 288. viii. 21. 723.
 x. 160.
or of divers colours, partly-coloured,
 Æ. ix. 40. Æ. iv. 202. vi. 708.
incrusted, inlaid with, G. ii. 463.
unequal, G. ii. 478.
variegated, spotted, speckled, G. iii.
 264.
promiscuous, Æ. xi. 475.
varium, neut. sing. inconstant,
fickle, Æ. iv. 569.
Var-us, i, m. Varus, E. vi. 7. &c.
vastát-or, ñris, m. a destroyer of for-
 est beasts, Æ. ix. 772.
vasto, v. 1. I destroy,
plunder, make havoc, G. iv. 16.
bereave, Æ. viii. 8.
vastus, adj. great, mighty, big, huge,
vast, (loud), G. iii. 222. Æ. i. 245.
 x. 718.
immense, boundless, Æ. i. 118. ii.
 780. iii. 191. 605. vi. 741. vii. 228.
 x. 57. 693.
*large, wide, broad, extended, spa-
 cious*, Æ. i. 52. ii. 780. iii. 13.
 431. 617. vi. 237. viii. 217. 424.
 xi. 208.
 neut. pl. waste, Æ. ix. 323.
vat-es, is, c. a seer, prophet,
an augur, soothsayer, G. iii. 491.
 Æ. iv. 65. 464. v. 524.
a prophetess, Æ. iii. 187. 246. v.
 636. vi. 211. vii. 435. 442. viii.
 340.
or a Sibyl, Æ. iii. 443. 456. vi. 65.
 78. 82. 125. 161. 189. 259. 372. 398.
 419. 562.
poet, E. vii. 28. Æ. vi. 662. 669. vii.
 41.
*poet indeed, one that deserves the
 name*, E. ix. 34.
priest, Æ. xi. 774.
prophécies, Æ. viii. 627.
ub-er, eris, n. a teat, Æ. iii. 642. vii.
 484. viii. 631. xi. 572.
an udder or dug, E. ii. 42. iii. 99.
 iv. 22. ix. 31. G. ii. 524. iii. 178.
 187. 309. 317. 396. Æ. iii. 392.
 (or milk), E. iii. 30.
a breast (of a woman), Æ. v. 285.
 vi. 428.
*fruitfulness, (richness or fatness of
 soil)*, G. ii. 185. 234. 275. Æ. i.
 531. (bossem embrace, iii. 95.) 164.
 vii. 262.
uberimus, adj. very many or fruit-
 ful, G. iv. 141.
most wealthy, Æ. iii. 106.
ubi, adv. when, (Æ. iv. 118. vi. 271.)
or after that, as soon as, Æ. i. 81.
 715. ii. 790. iii. 410. v. 32. 313.
 vi. 628. vii. 323. 471. 541. viii.
 175. 541. x. 683. xi. 702. xii. 81.
 441. 495.
where, G. ii. 486. iv. 49. Æ. iii. 312.
 iv. 595. v. 392. x. 73. 897.
wheresoever, Æ. vii. 400.
there, Æ. vi. 897.
ubique, adv. in all places,
every where, Æ. i. 601. &c.
Ucaleg-on, éntis, m. Ucalegon,
 (meton.) Ucalegon's house, Æ. ii.
 312.
udus, adj. wet, moist, G. ii. 77. iii.
 388. (liquid,) Æ. vii. 533.
*moisten'd with smoke, or the soaking
 sea*, Æ. v. 681.
dewy, G. iii. 429.
juicy, foamy, Æ. vii. 354.
soaked, G. iii. 446.
gory, clinging, Æ. v. 357.

ve, conj. enclit. or (*Æ. ix. 211.*) *either*,
passim,
and, *Æ. x. 150.*
vect-is, is, a bolt or bar, *Æ. vii. 609.*
vecto, v. 1. *I carry*, *Æ. vi. 391. xi. 138.*
vect-or, ōris, m. a sailor or mariner,
E. iv. 38.
vectus, par. carried, *G. i. 204. Æ. i.*
121.
bore away, *Æ. xii. 651.*
arrived, *Æ. vii. 124.*
tossed, *Æ. iii. 325. vii. 228.*
driven about, *Æ. i. 376. 524. vi. 335.*
692.
flying, *Æ. vii. 65.*
veho, v. 3. *I carry, bear,*
bring about, *G. i. 461.*
bring, *Æ. v. 105.*
toss, *Æ. vi. 356.*
transport, *Æ. vii. 364.*
vehor, v. 3. *I am carried,*
sail, *G. iv. 289. come sailing on, Æ.*
x. 165.
ride back in state, *Æ. xi. 44.*
ride or am drawn, *Æ. xii. 162.*
vel, conj. or, passim,
even, *E. iii. 50. viii. 69. G. ii. 289.*
iii. 202. Æ. xi. 259. 438.
and, *Æ. vi. 769.*
velām-en, inis, n. a covering, *G. iii.*
345.
a mantle, veil, *Æ. i. 649. 711. vi.*
221.
velātus, par. covered,
veiling their bodies, *Æ. xii. 120.*
dressed with fillets, *Æ. iii. 174.*
adorned, *Æ. v. 366.*
stretched full, hung with canvass,
Æ. iii. 549.
having their temples wreathed or
bound, *Æ. vii. 154. xi. 101.*
crowned, *Æ. x. 205.*
Velin-us, i, m. Velinus, (a lake or
river,) *Æ. vii. 517. 712.*
Velinus, adj. of Velia, (a city,) or of
Velinus, *Æ. vi. 366.*
velivolus, adj. navigable, *Æ. i. 224.*
vello, v. 3. *I rend, pull up, Æ. viii.*
650.
pluck (away,) unfix, *Æ. ii. 480.*
move, *G. iv. 108. Æ. xi. 19.*
twitch, *E. vi. 4.*
level with the plain, *Æ. ix. 506.*
lift, tug, *Æ. x. 381.*
wrench, *Æ. x. 889. xi. 566.*
vellor, v. 3. *I am pulled up, Æ. iii. 28.*
vell-us, eris, n. a fleece,
flakes, fine threads, *G. i. 397. ii. 121.*
wool, *G. iv. 334.*
woollen fillets, *Æ. iv. 459.*
skins, *Æ. vii. 95.*
velo, v. 1. *I cover, hide,*
crown, bind, *Æ. ii. 250. v. 72.*
clothe, *Æ. vii. 815. viii. 53.*
veil, *Æ. viii. 277.*
veloci-or, us, adj. more swift, *Æ. iv.*
174.
velor, v. 1. *I am covered, G. iii. 383.*
Æ. iii. 405. 545.
or crowned, (wear a chaplet of,) *Æ.*
v. 134.
vel-ox, ōcis, adj. swift,
fleet, *G. iii. 405. Æ. v. 253.*
vel-um, i, n. a sail,
curtain or banner, *Æ. i. 469.*
velut, } adv. as, like, just as, pas-
veluti, } sim.
ven-a, æ, f. a vein,
cleft, chink, *G. i. 91.*
venabul-um, i, n. a hunting spear,
Æ. iv. 131. ix. 533.
ven-ans, āntis, par. hunting, *Æ. vii.*
493.
(pl.) hunters, huntsmen, *Æ. ix. 551.*
xii. 5.
venāt-or, ōris, m. a hunter,
or huntsman, *Æ. xi. 678. xii. 751.*
venatr-ix, icis, f. a huntress,
huntress-like, *Æ. i. 319.*
famed for hunting, *Æ. ix. 178.*
venātum. suo. to hunt, *Æ. iv. 117.*

venāt-us, ūs, m. hunting, *Æ. vii. 747.*
viii. 318. ix. 245. 605.
sylvan spoils, *Æ. ix. 407.*
vendo, v. 3. *I sell, Æ. i. 484. vi. 621.*
venén-um, i, n. poison,
poison of love, *Æ. i. 688.*
charms, magic simples, *Æ. vii. 190.*
powerful drugs, *E. viii. 95.*
purple color, *G. ii. 465.*
venerabil-is, e, adj. venerable, *Æ. vi.*
408.
sacred, *Æ. xii. 767.*
venerāndus, par. venerable, adored,
G. iii. 294.
much esteemed, adorable, *Æ. ix. 276.*
vener-ans, āntis, par. bowing at, *Æ.*
xii. 220.
venerātus, par. revered, reverend,
Æ. iii. 460.
veneror, v. 1. *I worship, adore,*
reverence, *Æ. iii. 79. 84.*
implore, *Æ. vii. 597.*
veni-a, æ, f. favour,
pardon, *G. iv. 536. Æ. i. 519.*
grace, *Æ. xi. 101.*
a gracious air, *Æ. xi. 107.*
veniēndi, ger. of coming, *Æ. i. 418.*
vi. 488.
veni-ens, ēntis, par. coming, spring-
ing,
being at hand, *E. v. 82. Æ. vii. 587.*
hovering over, *E. ix. 13.*
flying, *Æ. ix. 746.*
next, future, *G. ii. 405.*
returning home, *G. iv. 167. Æ. i.*
434.
rising, appearing, *E. viii. 17. G. iv.*
466. Æ. vii. 218. ix. 668.
shooting, *Æ. iv. 258.*
descended, *Æ. v. 373. x. 544.*
being, displaying itself, *Æ. v. 344.*
peeping, *Æ. x. 241.*
making to, *Æ. iii. 652.*
landing, *Æ. x. 277.*
approaching, advancing, *Æ. vi. 755.*
x. 456. xi. 145. xii. 446. 595.
pouring upon, *Æ. vii. 587.*
rushing in, *Æ. xii. 299. 510. 540.*
Venili-a, æ, f. Venilia, *Æ. x. 76.*
venio, v. 4. *I come,*
spring, grow, *G. i. 54.*
arrive, *Æ. ii. 781. vi. 85. 86. 532.*
approach, am at hand, *E. vii. 47.*
x. 77.
reach, *Æ. iv. 387.*
become, *G. i. 29.*
mount, *G. i. 90.*
happen, *Æ. xi. 42.*
am discovered *G. i. 145.*
return, *G. i. 216.*
pour, fall, *G. i. 322.*
roll, lash, flow, *G. ii. 108.*
am, *G. ii. 130. Æ. vii. 470.*
appear, *Æ. i. 353.*
fall, tumble, *Æ. ix. 544.*
run, *Æ. xi. 149.*
come in arms, *Æ. xi. 286.*
happen to, seize, *Æ. xi. 538. 783.*
venor, v. 1. *I hunt, E. x. 56. G. iii.*
410.
vent-er, ris, m. a belly,
large size, a swelling like a belly, *G.*
iv. 122.
hunger, *Æ. ii. 356.*
entrails, *Æ. iii. 216.*
ventōsus, adj. windy, *E. ix. 58.*
stormy, *G. i. 206. Æ. vi. 335.*
breathing, full of wind, *Æ. viii. 449.*
loud, blustering, *Æ. xi. 390.*
vainly boasted, *Æ. xi. 708.*
swift, *Æ. xii. 848.*
ventum est, v. imp. it came.
ventūr-um, i, n. futurity, *E. iv. 52.*
Æ. vi. 66. viii. 627.
(things are come,) *Æ. xii. 803.*
he comes, *G. iii. 98.*
he is arrived, *Æ. x. 710.*
they come, *Æ. iv. 151.*
they came, *Æ. vi. 45. viii. 382.*
ventūrus, par. about to come, *Æ. ii.*
790

or to come, *G. iv. 333.*
to arrive, *Æ. vi. 346.*
descending, *Æ. iii. 158.*
future, *Æ. iii. 458.*
approaching, *G. iv. 156.*
about to return *Æ. viii. 550. 576.*
about to arise, *Æ. x. 99.*
pl. n. things to come, future, *Æ. ii.*
125.
vent-us, i, m. the wind, a gale, *E. ii.*
26. passim,
a favourable wind, *Æ. ii. 25. 180.*
air, *Æ. iv. 257. 705. x. 82.*
storm, tempest, *E. iii. 81. G. i. 445.*
ii. 360. Æ. i. 43. 182. 307. 333.
551. vii. 27. x. 36. xii. 685.
impetuous, force, flash, blast, *Æ. ii.*
649.
Venul-us, i, m. Venulus, *Æ. viii. 9.*
&c.
Ven-us, eris, f. Venus, *E. vii. 62. &*
passim,
one's love or mistress, *E. iii. 68. G.*
iii. 210. iv. 516.
coition, love, *G. ii. 329. iii. 64. 97.*
(joy of love,) 137.
lust, pleasure, *G. iv. 199. Æ. vi. 26.*
xi. 736.
vepr-es, is, m. a thorn, briar,
bramble, *G. i. 271. &c.*
v-er, eris, n. the spring, *E. ix. 40. pas-*
sim,
sky, season, *G. iv. 77.*
verdure, bloom of foreign grasses,
G. ii. 149.
ver-a, ōrum, pl. n. true things,
the truth, *Æ. ii. 161. iii. 434. vi. 100.*
real things, *Æ. iii. 316.*
verbē-a, æ, f. verdain, (or all sacred
leaves that used to adorn the al-
tars, *E. viii. 65.*)
verb-er, ēris, n. a stripe,
thongs, *G. i. 309.*
whip, lash, *G. iii. 106. 208. 252. Æ.*
v. 147. vi. 558. vii. 336. 378. 451.
x. 586.
the beating, flapping, *Æ. xii. 876.*
verbero, v. 1. *I beat,*
dash, sweep, lash, *G. i. 141.*
verb-um, i, n. a word, *E. ix. 45. &*
passim,
a charm, *G. ii. 129. iii. 283.*
loftiness of language and expres-
sion, *G. iii. 289.*
complaining strains, *Æ. ii. 96.*
vaunt, *Æ. x. 547. xi. 688.*
verē, adv. truly, *Æ. vi. 188. ix. 617.*
vereor, v. 2. *I fear, passim.*
vergo, v. 3. *I incline, look towards,*
G. ii. 298.
descend, sink, *Æ. xii. 727.*
verius, adj. n. more just or fit, *Æ. xii.*
694.
verō, adv. but, but yet, truly, passim.
verr-ens, ēntis, par. sweeping, *G. ii.*
201.
verro, v. 3. *I sweep, brush,*
whirl along, *Æ. i. 59.*
lash, *Æ. viii. 674.*
versādo, ger. in ploughing, *G. i.*
119.
vers-ans, āntis, par. deliberating,
weighing, *Æ. v. 702. xi. 551.*
versicol-or, ōris, adj. of various co-
lors,
painted, *Æ. x. 181.*
verso, v. 1. *I turn,*
turn round, *Æ. v. 408.*
or poise, *Æ. viii. 619.*
apply, *Æ. iv. 630.*
change, *E. ix. 5.*
tend, feed from place to place, *E.*
x. 68.
fan, *G. iii. 258.*
carry about, stir up, *G. iv. 83.*
shift, *Æ. i. 347.*
contrive, lay, *Æ. ii. 62. xi. 704.*
meditate, revolve, *Æ. iv. 563. x. 285.*
whirl round, *Æ. v. 460.*
roll, *Æ. vi. 362.*
overturn, confound, *Æ. vii. 336.*

- wield*, Æ. ix. 747.
welter, Æ. xi. 699.
writhe, Æ. xi. 753.
wheel, Æ. xii. 664.
vers-us, ūs, m. a verse, song, E. v. 2.
 & *passim*,
 a rank, row, G. iv. 144.
 a fire of rowers, Æ. v. 119.
versus, par. turned,
 (turned round), Æ. x. 573. iii. 448.
 directed, Æ. x. 268.
 changed, Æ. vii. 777.
 metamorphosed, transformed, Æ.
 vii. 180.
 drawn, G. i. 98.
 confounded, blended, transposed, G.
 i. 505.
 dent, struck in it, drove or pointed
 at it, G. ii. 399.
 shifted, G. iii. 24. Æ. i. 391.
 shut backwards, G. iii. 31.
 routed, G. iii. 120. Æ. i. 686. 756.
 x. 512. xi. 412. 618. 629. 684. xii.
 462.
 pushed, G. iii. 222.
 inverted, Æ. i. 478. xi. 93.
 turned upwards, Æ. v. 141. x. 208.
 reversed, Æ. viii. 210. xi. 287.
 subverted, Æ. xi. 264.
vertendus, par. worked backwards
 and forwards, kneaded,
 wrought, G. i. 179.
vert-ens, entis, par. rolling, Æ. viii.
 438.
vert-ex, icis, m. the top or head (of a
 rock, hill, or mountain),
 a pole in the heavens, G. i. 242.
 top, head of a tree, G. ii. 291. Æ. ii.
 629. iv. 445. ix. 682.
 mountain, G. ii. 440.
 the north pole, G. iii. 11.
 or above, G. ii. 310.
 prow of a ship, Æ. i. 114.
 summit, Æ. i. 225.
 crown of the head, Æ. iv. 698. xi.
 642.
verto, v. 3. I turn, change,
 happen, fall out, E. ix. 6.
 plough, G. i. 2. 147. Æ. vii. 539.
 wind, G. i. 239.
 interpret, translate, G. iii. 148.
 am changed, G. iii. 365.
 overturn, demolish, Æ. i. 20. ii. 625.
 v. 810. vii. 407. x. 88.
 tend, end, Æ. i. 671.
 alter one's mind, Æ. i. 237. 260.
 confound, Æ. ii. 652.
 drive, Æ. i. 528.
 point, steer, Æ. iii. 146.
 or direct, Æ. v. 23.
 launch, Æ. v. 586.
 stick, infix, Æ. vi. 101. ix. 719.
 toss, Æ. ix. 165.
 mislead, Æ. x. 593.
 turn back, Æ. iv. 189. x. 646.
 carry back, Æ. xi. 282.
 rout, turn back, Æ. ix. 800. xi. 734.
 disperse, Æ. xi. 798.
vector, v. 3. I am turned, changed, Æ.
 x. 7.
 transformed, Æ. vii. 309.
 am demolished, Æ. ii. 625.
 roll round and shifted, Æ. ii. 250.
 vii. 101.
 run, am settled, Æ. iii. 376.
 am passed, Æ. v. 626.
 march, move, Æ. vii. 784. ix. 29.
 turn, Æ. x. 529.
 shift, struggle, Æ. xii. 915.
 stand for, Æ. i. 158.
veru, n. a spit,
 a javelin with a rounded point, Æ.
 vii. 665.
ver-um, i, n. truth, Æ. ii. 141. iv. 188.
 vii. 452. x. 630.
verum, conj. truly, but, but yet, E. i.
 25.
verus, adj. right, true,
 proper, G. iii. 280. Æ. viii. 332.
 real, Æ. i. 405. 409. vi. 894.
verutus, adj. arm'd with a round
 pointed spear or pile, G. ii. 168.
vesanus, adj. furious,
 immoderate, Æ. ix. 340. x. 724.
 insolent, Æ. x. 583.
vesc-ens, entis, par. feasting, Æ. vi.
 657.
vescor, v. 3. I eat,
 draw in, live upon, Æ. i. 546. iii.
 339.
vescus, adj. eatable, to be eaten as
 food, G. iii. 175. iv. 181.
Vesevus, adj. of Vesevus or Vesuvi-
 us, G. ii. 224.
vesp-er, eris, m. the evening star,
 or evening, E. vi. 86. &c.
 the west, Æ. v. 19.
Vest-a, æ, f. Vesta, G. i. 499. &c.
 fire, G. iv. 384.
vester, pro. your or yours, E. iii. 85.
 &c.
 or thy, Æ. x. 188.
 your country's, Æ. xi. 687.
vestibul-um, i, n. a porch, portal,
 an entrance into a hive, G. iv. 20.
vestig-ans, antis, par. seeking, Æ. xii.
 557.
vestigi-um, i, n. the print of a foot,
 footstep, E. ii. 12. &c.
 relics, taint, E. iv. 13. 31.
 signs, tokens, marks, G. ii. 258. Æ.
 iii. 244.
 feet, G. iii. 59. Æ. v. 331. vi. 159.
 197. 331. xi. 788.
 sole of the feet, G. iii. 195. Æ. vii.
 689.
 tread, steps, Æ. iii. 659. ix. 797. x.
 283. xi. 573.
 symptoms, Æ. iv. 23.
 fore feet, (primi pedis), Æ. v. 566.
 course, motion, Æ. v. 592. vi. 547.
 xi. 290. 763.
vestigo, v. 1. I search after or out, Æ.
 vi. 145. xii. 467.
 descrie, Æ. xii. 588.
 explore, reconnoitre, Æ. vii. 132.
vestio, v. 4. I clothe, cover,
 closely intermix or interweave, E.
 iii. 39.
vest-is, is, f. a garment, robe,
 (a beard), Æ. viii. 659. Serv.)
 habit, Æ. v. 619. vii. 167. xii. 825.
Vesul-us, i, m. Vesulus, Æ. x. 709.
veter-es, um, pl. m. the ancients, G. i.
 176.
vetern-us, i, m. sloth, inactivity, G. i.
 124.
veterrimus, adj. very old, Æ. ii. 513.
vetit-um, i, n. a prohibition, Æ. x. 9.
vetitus, par. forbidden, Æ. vi. 623. ix.
 547.
veto, v. 1. I forbid, hinder,
 dissuade from, Æ. ii. 84.
vector, v. 1. I am forbidden, Æ. i. 39.
vet-us, eris, adj. old, ancient,
 fore, Æ. ii. 448. v. 39. 576.
 past and over some time ago, Æ. i.
 23.
 former, past, Æ. iv. 23. vi. 445.
vetust-as, atis, f. old age,
 tract, Æ. iii. 415.
 posterity, Æ. x. 792.
vetustus, adj. old, ancient, Æ. iii. 84.
 &c.
vexatus, par. plagued, Æ. iv. 614.
vexo, v. 1. I disturb,
 toss up and down, E. vi. 78.
Uf-ens, entis, m. Ufens, Æ. vii. 745.
 &c.
vi-a, æ, f. a way, road, journey,
 passage through the pores, G. i. 89.
 track, G. i. 238.
 temper, qualities, G. i. 418.
 a method, manner, G. i. 122.
 a certain method or invention, G.
 ii. 22. iii. 164.
 a cleft, G. ii. 79.
 walk, avenue, G. ii. 278.
 circle, orbit, G. ii. 477.
 pass, ditch, G. iii. 141.
 march, G. iii. 347.
 path, Æ. i. 401. v. 590.
breach, Æ. ii. 494.
the places about me, Æ. ii. 768.
voyage, Æ. iii. 714. v. 28.
course, Æ. v. 582.
circuit, tropics, Æ. vi. 796.
streets, Æ. viii. 717.
the means, endeavour, attempt, Æ.
 xii. 405.
 an expedient, Æ. xii. 913.
viat-or, ōris, m. a traveller, G. iv. 98.
 &c.
vibr-ans, antis, par. quivering, Æ. ii.
 211.
 brandished, Æ. ix. 769.
 darted or driven with a full swing,
 Æ. x. 484.
vibratus, par. darted, Æ. viii. 524.
 curled, frizzled, Æ. xii. 101.
vibro, v. 1. I shake, brandish, Æ. xi.
 606.
viburn-um, i, n. underwood,
 broom, shrubs, E. i. 26.
vici-a, æ, f. a vetch or tare, G. i. 75.
 227.
vicini-a, æ, f. neighbourhood, G. iv.
 290.
vicinus, adj. near, neighbouring, ad-
 joining.
vicin-us, i, m. a neighbour, E. iii. 53.
vici-s, (gen. à vix,) f. pl. vices, course,
 stead,
 instead of, G. iii. 188.
 by turns, G. iv. 166.
 an interchange, Æ. vi. 585.
 dangers, attacks, charges, Æ. ii. 438.
 loss, fortunes, events, Æ. iii. 376.
 posts, Æ. iii. 634. ix. 164.
 watch, guard, Æ. ix. 175. 222.
vicissim, adv. by turn or course,
 alternately, E. iii. 28.
 in her turn, Æ. iv. 80.
victim-a, æ, f. a beast killed in sacri-
 fice for a victory,
 a victim, G. ii. 147. Æ. xii. 296.
 sheep to be sold in order to be sacri-
 ficed, E. i. 34.
vict-or, ōris, m. a conqueror, victor,
 as it were in triumph, G. iii. 9.
victorios, conquering, G. iii. 27. Æ.
 iii. 324.
famed for conquests, G. iii. 499. Æ.
 v. 372.
second conqueror, Æ. v. 493.
master of one's wish, Æ. ii. 329. viii.
 50. xi. 565.
victori-a, æ, f. victory,
 conquest, G. iii. 112. &c.
 such an exploit as this, Æ. ii. 584.
vict-r-ix, icis, adj. she that conquereth,
 victorious, Æ. xi. 764.
 triumphal, E. viii. 13.
 conquering, (Æ. iii. 54.) *in triumph*,
 triumphantly, Æ. vii. 544.
victu, sup. to live, conquer, or be re-
 nowned, Æ. i. 445.
vict-us, ūs, m. food,
 sustenance, G. i. 149. ii. 460. iv.
 158. Æ. i. 214. iii. 649.
 fodder, G. iii. 320.
 bread, Æ. iii. 142.
victus, par. conquered, vanquished,
 subdued,
 outdone, E. iii. 21.
 mastered, E. ix. 5.
 chapped, loosened, G. i. 180.
 (animi) being no longer master of,
 G. iv. 491.
 baffled, Æ. i. 37.
 overpowered, Æ. ii. 699. xii. 29.
 254.
 softened, or relenting with pity, Æ.
 iv. 370.
 subdued with grief, Æ. iv. 434.
 broken, Æ. vii. 440. 452.
 quite ruined, Æ. viii. 471.
 overpowered, Æ. ii. 452. ix. 337.
 slain, Æ. x. 842. xii. 640.
 though they are even conquered, Æ.
 xi. 307.
 almost conquered, Æ. xii. 739.
 prevailed upon by your suit, Æ. iii.

333.
videndi, ger. of seeing, E. i. 27. Æ. ii. 137.
videndo, ger. by being seen, G. iii. 215.
videndus, par. to be seen, visible, Æ. ii. 589.
vid-ens, entis, par. seeing, perceiving, E. i. 70. &c. opening his eyes, E. vi. 21 foreseeing, G. i. 354.
video, v. 2. I see or perceive, foresee, Æ. ii. 125. heed, G. iv. 459. visit, Æ. vi. 154. understand, Æ. x. 652. xi. 179. dispose, Æ. x. 744. think, consider, reflect on, Æ. xi. 394. distinctly view, Æ. xi. 909.
videor, v. 2. I am seen, E. iii. 65. &c. or seem, E. vi. 24. or appear, E. vii. 41. think, Æ. ii. 730. v. 231.
viduatus, par. free from, clear of, G. iv. 518.
viduo, v. 1. I deprive, bereave, Æ. viii. 571.
vigeo, v. 2. I flourish, prosper, Æ. ii. 86. enlarge, spread, Æ. iv. 175.
vig-il, ilis, m. a sentry, guards, Æ. ii. 266. 335. ix. 159. 221.
vigil-ans, antis, par. watchful, quick, Æ. v. 438. with his eyes broad open, Æ. ix. 345. that keepeth awake, or never goeth out, Æ. iv. 200.
vigilāndus, par. guarded or provided against, G. i. 313.
vigilanti-a, æ, f. watchfulness, diligence, G. ii. 265.
vigil (is), e, adj. ever waking, Æ. iv. 182.
vigilo, v. 1. I wake, Æ. x. 228. 229. watch, Æ. iv. 573.
viginti, adj. pl. indec. twenty, Æ. i. 634. &c.
vig-or, oris, m. strength of body, G. iv. 418. force, activity, Æ. vi. 730. the vigour of the soul, Æ. ix. 611.
vil-is, e, vile, of no value, G. i. 274. or hungry, common, G. i. 227. mean, G. i. 165. base, vulgar, inferior, Æ. xi. 372.
vili-or, us, adj. more vile, E. vii. 42.
vill-a, æ, f. a village, E. i. 83. &c.
villōsus, adj. hairy, shaggy, Æ. viii. 177. 266.
vill-us, i, m. coarse shag hair, fleeces, G. iii. 386. 446. rough nap, G. iv. 377. Æ. i. 702.
vim-en, inis, n. a rod, or osier twig, E. ii. 72. G. ii. 241. 446. iii. 166. iv. 34. Æ. xi. 65. strainers, G. ii. 245. binding twigs, G. ii. 414. stalk, or winding trail, G. iv. 123. shrub, shoot, Æ. iii. 31. sprigs, Æ. vi. 137.
vimineus, adj. full of bushes, osier, G. i. 95.
vincio, v. 4. I tie, bind, inclose, Æ. i. 337.
vinci-um, i, n. See vinculum.
vinco, v. 3. I win, conquer, overcome, excel, Æ. iv. 55. vii. 64. surmount, fly as high as, G. ii. 123. outlast, survive, G. ii. 295. overpower, burst open, or can't be contained in, G. ii. 518. am equal to, exalt, raise, G. iii. 289. purge, G. iii. 560. overwhelm, subdue, Æ. i. 122. dispel, Æ. i. 727. am master of, Æ. vi. 148.
vincor, v. 3. I am conquered, wrecked, Æ. ix. 92.
vinci-tūrus, par. about to tye, G. ii. 94.
vinc-tus, par. bound, Æ. i. 495. tied, G. ii. 416. crowned Æ. xii. 120.
vincul-um, i, n. a band, chain, bond, knots, E. vii. 73. cables, Æ. i. 168. ix. 118. x. 233. ties, Æ. iv. 16. 59. xii. 30. sandals, Æ. iv. 518. viii. 458. ligaments, fastenings, Æ. v. 408. string, Æ. v. 510. 543. restraint, Æ. vii. 203. reins, Æ. xi. 492.
vindemi-a, æ, f. the vintage (grape,) G. ii. 6. 89. 522.
vindico, v. 1. I rescue, Æ. iv. 228.
vine-a, æ, f. a vine or vineyard, E. iv. 40. G. 390. 403.
vinet-um, i, n. vineyard, G. ii. 298. rows of vines, G. ii. 357.
vini-t-or, oris, m. a vine-dresser, E. x. 36. G. ii. 417.
vin-um, i, n. wine, E. v. 71. &c.
viol-a, æ, f. a violet, E. v. 38. &c.
violabil-is, e, adj. that may be profaned, non-inviolable, Æ. ii. 154.
violari-um, i, n. a bank or bed of violets, G. iv. 32.
violenti-a, æ, f. violence, Æ. xi. 354. rage, fire, fierceness, Æ. xi. 375. xii. 9. 45.
violenti-or, us, adj. fiercer than usual, G. ii. 107. more rapid, G. iv. 373.
violent-us, adj. violent, strong, Æ. vi. 356. impetuous, insolent, Æ. x. 151.
violo, v. 1. I violate, Æ. iv. 27. profane, Æ. ii. 189. break, Æ. vii. 114. lay waste, Æ. xi. 255. wound, Æ. xi. 277. or hurt, Æ. xi. 591. 848. stain, Æ. xii. 67.
violor, v. 1. I am hurt, wounded, Æ. xii. 797.
vip-er-a, æ, f. a viper, adder, G. iii. 417. 545.
vipereus, adj. of vipers, Æ. vi. 281. viperous, (venomous,) Æ. vii. 351. 753.
v-ir, iri, m. a man, passim, a brave man, a man of honour, E. iii. 7. captain, father, E. vii. 7. hero, soldiers, G. ii. 142. Æ. ii. 18. 373. ix. 509. x. 280. heroes, chiefs, G. ii. 167. Æ. vi. 415. 490. 863. charioteers, riders, G. iii. 252. ye brave warlike youth, Æ. ix. 158. 252. citizens, Æ. i. 507. vi. 814. people, Æ. i. 532. 566. ii. 782. forces, Æ. iii. 8. their friends, Æ. i. 517. my friends, Æ. ii. 668. iv. 573. xi. 14. the servants, Æ. vi. 41. messengers, Æ. ix. 193. the mariners, Æ. v. 177. husband, Æ. viii. 32. G. iv. 475. Æ. ii. 744. iv. 192. 461. 656. vi. 306. vii. 53. 268. husbandmen, farmers, G. i. 210. 313. ghosts, Æ. vi. 712. the youths, Æ. ix. 471.
virag-o, inis, f. a warlike maid, Æ. xii. 468.
Virbi-us, i, m. Virbius, Æ. vii. 762. 777.
vir-ens, entis, par. flourishing, green, G. iii. 146. &c. having a green edge round their banks, G. iv. 18.
vireo, v. 2. I am green or flourish, E. vii. 59. &c.
vir-es, ium, pl. f. help, assistance, support, G. ii. 360. power, Æ. vii. 258. interest, Æ. viii. 404.
forces, Æ. viii. 473. 687. x. 203. forceful swing, Æ. ix. 431. substance, Æ. x. 636. nourishment, sap, Æ. xi. 71.
viresco, v. 3. I grow fresh and green, G. i. 555.
virét-um, i, n. a green, Æ. vi. 638.
virg-a, æ, f. a twig, (bough, Æ. vi. 144.) xi. 65. bushes, G. i. 266. (thurea) frankincense-tree, G. i. 117. bough, G. ii. 358. Æ. vi. 409. wand, Æ. iv. 242. vii. 190.
virgātus, adj. chequered, Æ. viii. 660.
virgeus, adj. made of osiers, osier, G. i. 165. twiggen, G. iii. 320. brushy, Æ. vii. 463.
Virgili-us, i, m. Virgil, G. iv. 563.
virgineus, adj. virgin, G. i. 430. &c. female, Æ. iii. 216.
virginit-as, atis, f. chastity, virginity, Æ. xi. 523. xii. 141. 878.
virg-o, inis, f. a virgin maid, Astrea, E. iv. 6. female or woman, E. vi. 47. 52. mistress, G. iii. 263. celestial maid, heavenly female, virgin indeed, Æ. i. 327. maiden daughter, Æ. ii. 403. iii. 321. the girl turn'd cow, the female, Æ. vii. 791. nymph, Æ. xi. 536. female infant, Æ. xi. 565.
virgult-um, i, n. a young shoot or sprig, Æ. xii. 207. browse, E. x. 7. trees, G. ii. 3. bushes, brakes, G. ii. 328. layers, G. ii. 346. shrubs, Æ. iii. 23. v. 661. vi. 704. underwood, little trees, Æ. vii. 677. groves, Æ. xii. 522.
virid-ans, antis, par. green, verdant, Æ. v. 389. 388. grassy, Æ. vii. 495.
virid-is, e, adj. green, (verdant,) E. ii. 9. mossy, E. i. 76. still fresh and green, E. i. 81. hale, Æ. vi. 304. alive, spreading, E. v. 13. refreshing, E. vii. 12. of greenwood, E. ix. 20. swelling, G. i. 815. out in flowers, flowery, G. iv. 30. fruitful, blooming, G. iv. 291. ever-green, Æ. iii. 125. wreathed with greens, Æ. v. 110. blooming, Æ. v. 295.
viridissimus, adj. very or most green, or full of, G. iii. 144.
viril-is, e, adj. male, Æ. vii. 50. manly, Æ. iii. 342. or beyond his years, Æ. ix. 311.
virōsus, adj. medicinal, efficacious, powerful, G. i. 58.
virt-us, ūtis, f. virtue, valuable endowments of mind and body, Æ. i. 566. courage, Æ. ii. 367. 390. glory, conquests, Æ. vi. 806.
virus, n. indec. poison, venom, G. i. 129. iii. 419. a viscous juice, G. iii. 281.
vis, vis, f. strength, might, force, industry, G. i. 198. impulse, occult quality, G. ii. 479. violence, G. iv. 37. Æ. i. 529. x. 857. 898. xii. 150. { power, Æ. i. 4. { powers, Æ. vii. 432.
viscer-a, um, pl. n. entrails, flesh, G. iii. 559. Æ. iii. 662. v. 103. vi. 253. bowels, Æ. vi. 833. viii. 180. inmost blood, Æ. vii. 374. the body piecemeal, Æ. viii. 644. prey, Æ. x. 727.

- visc-um, i, n. *mistletoe*, Æ. vi. 205.
bird-lime, G. i. 133. iv. 41.
- visēdi, ger. of *seeing*, Æ. ii. 63.
- visendus, par. *worth one's going to see*, G. iv. 303.
- vis-ens, ēntis, par. *visiting*, Æ. viii. 157.
- visu, sup. *to be seen*, Æ. i. 111. iii. 621. vi. 277. vii. 78. viii. 234. ix. 465. 521. x. 637. xii. 152.
- visum, i, n. *a sight, vision*, Æ. iii. 172.
a prodigy, Æ. iv. 456.
- visum est, v. imp. *it is seen*, Æ. ix. 375.
it seemed, Æ. ii. 624.
it pleased, G. iv. 394. Æ. ii. 423. iii. 2.
- visūrus, par. (*about*) *to see*, Æ. v. 103. viii. 576.
to try, experience, G. ii. 68.
- vis-us, ūs, m. *sight, aspect*, Æ. viii. 109. x. 447. xi. 271. *prodigy*, Æ. iii. 36.
- visus, par. *seen*, Æ. vi. 409. x. 787. *seen'd, visible*, Æ. v. 610.
- vit-a, æ, f. *life, human life*, Æ. vi. 663.
lot or condition of life, G. iv. 252. *souls*, G. iv. 224. *shades, ghosts*, Æ. vi. 292.
- vital-is, e, adj. *vital*, Æ. i. 388.
- viteus, adj. *vinous, of wine*, G. iii. 380.
- vitiosus, adj. *rotten, mouldering*, G. ii. 453.
- vit-is, is, f. *a vine*.
- vitisat-or, ōris, m. *a planter of vines*, Æ. vii. 179.
- vitium, i, n. (*evil, mischief*), *intemperate heat*, E. vii. 57.
barrenness, a vicious disposition, G. i. 88.
- vito, v. 1. *I shun*, Æ. ii. 433. iii. 367.
- vitreus, adj. *transparent, crystal*, G. iv. 350. Æ. vii. 759.
- vitta, æ, f. *a fillet, wreaths*, Æ. ii. 168. iii. 64. 81. v. 366. vii. 237.
garlands, Æ. ii. 296.
- vitul-a, æ, f. *a heifer or young cow*, E. iii. 29. &c.
- vitul-us, i, m. *a calf*, G. ii. 195. &c.
bullock, steer, G. iv. 299.
a sea-calf, G. iv. 434.
- viv-ax, ācis, adj. *long lived*, E. vii. 30. G. ii. 181.
- vivēdi, ger. of *living*, Æ. x. 846.
- vivēdo, ger. in *living*, Æ. xi. 160.
- viv-ens, ēntis, par. *living*, Æ. x. 849. *alive*, Æ. x. 519.
- vividus, adj. *brave, stout, vigorous*, Æ. x. 609.
redoubted, Æ. v. 754. xi. 386. *fleet*, Æ. xii. 753.
- vivo, v. 3. *I live*, (*bid*) *farewell*, E. viii. 53.
last, grow, am nourished, G. iii. 454. Æ. v. 681.
bleed fresh or inward, Æ. iv. 67.
- vivus, adj. *living*, Æ. i. 721.
to the life, Æ. vi. 348.
still growing, G. ii. 27.
running fresh, G. ii. 469. Æ. ii. 719.
to the quick, G. iii. 442.
strong, fresh, G. iii. 449.
immortal, G. iv. 226. Æ. xii. 235.
natural, Æ. i. 167. iii. 688.
yet living, alive, Æ. vi. 531. xii. 214.
- vix, adv. *source, hardly, with much ado*, passim.
- ulciscor, v. 3. *I revenge*, Æ. ii. 576. &c.
- ulc-us eris, n. *a sore, ulcer*, G. iii. 454.
- ulig-o, inis, f. *impregnating or fattening juices of the earth, ooze*, G. ii. 184.
- ullus, adj. *any*, passim.
- ulm-us, i, f. *an elm-tree, whole elms*, G. iii. 378.
- ulu-a, æ, f. *an ell*, E. iii. 105. G. iii. 355.
- ulteri-or, us, adj. *distant, further*, Æ. vi. 314.
- ulterius, adv. *further*, Æ. xii. 806. 938.
- ultimus, adj. *the last, extremest, outermost*, Æ. v. 218.
remotest, G. i. 30. Æ. iv. 481. xii. 334.
the very last there, Æ. ii. 249. ix. 759.
the worst, Æ. iv. 537.
the goal, Æ. v. 317.
the last allotted, Æ. vi. 473.
original or first, Æ. vii. 49.
distant, Æ. viii. 687.
(pl. n.) extremities, Æ. ii. 446.
- ult-or, ōris, m. *a revenger or avenger, (revenge)*, Æ. ii. 96.
vengeful, Æ. vi. 818. xi. 260.
- ultra, præ. *beyond*, E. vii. 27. Æ. vi. 114.
- ultrā, adv. *any farther*, Æ. iii. 480. &c.
besides, Æ. ix. 782.
- ultr-ix, icis, adj. *revengeful*, Æ. iv. 473. &c.
most eager, Æ. ii. 587.
vengeful, Æ. xi. 590.
- ultrō, adv. *willingly, without compulsion, of one's own accord*, *first*, G. iv. 530. Æ. ii. 279. 372. iv. 304. vi. 387. x. 282. 312. 606. xi. 286.
of himself, Æ. v. 446.
eagerly, Æ. x. 278.
at once, Æ. x. 830.
impetuously, easily, quickly, Æ. xii. 3.
- ultus, par. *having revenged*, Æ. vi. 840.
- ulv-a, æ, f. *sea-weed, rushes*, E. viii. 87.
long sedgy grass, G. iii. 175.
reeds, Æ. ii. 135.
sedges, Æ. vi. 416.
- ulul-a, æ, f. *a screech-owl*, E. viii. 55.
- ulul-ans, āntis, par. *howling*, G. i. 486.
shouting, Æ. xi. 662.
- ululat-us, ūs, m. *an howling, shrieks*, Æ. iv. 667. ix. 477.
yells, Æ. vii. 395.
loud laments, Æ. xi. 190.
- ululātus, par. *whose name is howled*, Æ. iv. 609.
- ululo, v. 1. *I howl*, Æ. vi. 257. vii. 18.
ring, resound, Æ. ii. 483.
shriek, Æ. iv. 168.
- Ulyss-es, is vel eī, m. *Ulysses*, E. viii. 70. &c.
- Umb-er, ra, rum, adj. *Umbrian*, Æ. xii. 753.
- umb-o, ōnis, m. *the surface or boss of a shield or target*, Æ. ii. 546.
a shield or target, Æ. vii. 633.
the target's orb, Æ. ix. 810. x. 272. 884.
- umbr-a, æ, f. *a shade, shadow, shady boughs*, E. v. 40. ix. 20. G. i. 157.
cloud, Æ. xi. 611. xii. 669.
dusky light, Æ. ix. 373.
darkness, G. i. 209. Æ. vi. 271. 340. 866.
the night, Æ. xi. 210.
shade, Æ. v. 81. vi. 510.
phantom, Æ. vi. 289. 894. x. 593. 636.
or image, Æ. vi. 894.
a ghost, G. iv. 472. Æ. iv. 386. vi. 294. x. 519.
the manes, Æ. iii. 638. xi. 81.
shades below, Æ. x. 541. xi. 831. xii. 381. 952.
retirement, Æ. vii. 619.
- umbracul-um, i, n. *an arbour, bower*, E. ix. 42.
- umbrātus, par. *shaded*, Æ. vi. 772.
- umbrifer, adj. *shady*, Æ. vi. 473.
- Umbr-o, ōnis, m. *Umbro*, Æ. vii. 752.
- umbror, v. 1. *I am shaded, grow dark*, Æ. iii. 508.
- umbrōsus, adj. *shady*, E. ii. 3. &c.
darksome, Æ. viii. 242.
- unā, adv. *together, at once, passim, with him*, Æ. vi. 35.
- unanim-is, e, adj. *loving, confidante*, Æ. iv. 8.
agreeing, Æ. vii. 335.
- unanimus, adj. *all at once, together, unanimously*, Æ. xii. 264.
- unctus, par. *greased*, G. ii. 384.
new pitched, Æ. viii. 91.
or careened, Æ. iv. 498.
- uncus, adj. *crooked, bare, unarmed, with only nails on them*, G. ii. 365.
biting, sharp, G. ii. 423.
having claws or talons, Æ. ii. 217. 233.
hooky, Æ. v. 255. ix. 564. xi. 723. xii. 250.
- unda, æ, f. *water, liquor*, G. i. 296.
surges, G. ii. 451. Æ. vi. 295.
a waving throng or tide of people, G. ii. 462.
- torrent, G. iii. 254.
- lake, G. iii. 349. Æ. vi. 326. 385. xii. 91.
- channel, G. iii. 361.
- fountain head, G. iv. 355.
- sea, Æ. i. 106. iii. 195. 202. 285. 507. iv. 628. v. 11. 193. 789. 796. 868. x. 231. 650. xii. 803.
- billow, wave, Æ. i. 161. iii. 200. 384. 423. 565. 673. v. 151. 165. 193. 595. 629. 820. vi. 174. 354. 357. vii. 529. 583. 719. viii. 87. 91. 589. 710. ix. 99. x. 48. 196. 765. xi. 405. 625.
- tempest, Æ. iii. 209. 389.
- river, Æ. iii. 302. vi. 425. ix. 22.
- stream, current, Æ. iii. 389. vi. 438. vii. 759. x. 833.
- ocean, Æ. iv. 253. 381. xii. 204.
- train of waters, Æ. viii. 726.
- tide, Æ. x. 307. 560.
- shipwreck, Æ. xii. 768.
- und-ans, āntis, par. *flowing*, Æ. v. 146. xii. 471.
streaming out in flames, G. i. 472.
waving, G. ii. 437.
swelling, disturbed, foaming, G. iii. 23.
thick-rolling, redounding, Æ. ii. 609.
boiling, Æ. vi. 213. vii. 463.
gushing, flooding, Æ. x. 908.
- undē, adv. *from whence, passim, by which means*, G. i. 63.
from what quarter, G. i. 461.
from whom, Æ. v. 123. 568. vi. 766. viii. 71.
on which account, Æ. vi. 242. vii. 778.
- undecimus, adj. *the eleventh, alter ab undecimo, twelve, [13]* E. viii. 39.
- undique, adv. *all around, on every side*, passim.
- undo, v. 1. *I stream, roll*, Æ. xii. 673.
- undōsus, adj. *rough, stormy*, Æ. iii. 693. iv. 313.
- ungu-en, inis, n. *a clammy juice, ointment*, G. iii. 450.
- ungu-is, is, m. *a nail, in unguem, to a nail's breadth, exactly, accurately*, G. ii. 277.
a claw, Æ. v. 352. viii. 553.
talons, Æ. xi. 752. xii. 255.
- ungo, v. 3. *I anoint*, Æ. vi. 219.
plaster, G. iv. 46.
tinge, Æ. ix. 773.
- ungul-a, æ, f. *a hoof*, G. iii. 88. &c.
- unquam, adv. *ever, at any time, at length, after being kept out of it a long time*, Æ. vi. 770.
- unus, adj. *one, alone, one only*, G. ii. 83. Æ. v. 815.
one, single, Æ. i. 47.
united, continuous, Æ. iii. 417.

- one thing*, Æ. iii. 495. vi. 106. ix. 284. x. 903. xii. 60.
the same, Æ. iv. 110. v. 616. viii. 142. x. 201. 703. xii. 272. 282.
the very same, G. iv. 184.
the like, Æ. v. 308.
to a man, Æ. v. 687.
the only person there present, Æ. v. 704.
single, Æ. vi. 783.
above all mortals, Æ. vii. 536.
being a match alone, or above the rest, Æ. viii. 447.
together again, Æ. viii. 576.
they two only, Æ. ix. 544.
him alone, Æ. ix. 801.
unanimous, Æ. x. 182.
in one hand, Æ. x. 410.
only, Æ. xii. 57. 817.
together, E. vii. 2. Æ. xii. 714.
voc-ans, antis, par. calling or calling for,
naming it, G. iii. 148.
inviting, G. iii. 322. Æ. v. 656. viii. 712.
seeming to call aloud, Æ. iv. 460.
vocatûrus, par. about to call upon, Æ. iv. 384.
vocatûs, par. called,
invoked, G. iv. 7. Æ. i. 219. iii. 253. 395. v. 211. viii. 707. xii. 95.
assembled, Æ. v. 758. vii. 246. xi. 379.
rallied, Æ. v. 581.
vocifer-ans, antis, par. calling, or crying out aloud, Æ. ii. 679. &c.
voco, v. 1. I call, name, call to, Æ. xii. 312.
invoke, call upon, E. i. 37. G. i. 347. ii. 529. Æ. iii. 264. 303. 526. v. 98. 234. 514. 686. vi. 506. vii. 133. 471. viii. 275. xi. 740. xii. 181.
seem to require one's presence, E. i. 40.
call down, obtain, G. i. 157.
challenge, dare, G. iv. 76. Æ. vi. 172. xi. 375. 442.
draw, engage, Æ. i. 610.
invite, Æ. iii. 70. 222. 357. 455. iv. 223. 303. 417. 678. vi. 519. ix. 320. 619. xi. 476.
stir up, excite, Æ. ii. 668.
recal, Æ. iii. 101.
demand, Æ. vi. 821. x. 472.
send for, Æ. vii. 193.
assemble, Æ. vii. 508.
call forth, Æ. vii. 614.
rally, Æ. viii. 696.
summon, Æ. ix. 22. x. 2. xi. 97.
admit, Æ. xi. 322.
snatch, hurry, Æ. xii. 487.
beg, implore, Æ. xii. 780.
vocor, v. 1. I am invoked, G. i. 42. Æ. i. 290.
summoned, Æ. iii. 494.
admitted, Æ. vii. 578.
vol-ans, antis, par. flying, running quickly,
sailing, G. ii. 41.
whirling, bounding, G. iii. 181.
stretching at full speed, G. iii. 194.
(the bees) flying, G. iv. 16.
streaming quick along, Æ. v. 52.
subst. birds, Æ. vi. 239. 728.
nodding, Æ. xii. 370.
volando, ger. in short flights, Æ. vi. 199.
volatil-is, e, adj. missive, Æ. iv. 71. viii. 694.
vclém-um, i, n. the warden or pounder pear, G. ii. 88.
vol-ens, entis, par. willing, wishing, spontaneous, G. ii. 500.
for the nonce, or purpose, G. iii. 129.
commanding, Æ. i. 303.
consenting, Æ. viii. 133.
volit-aus, antis, par. flying often, skimming about, or fluttering round, Æ. vii. 89. viii. 656.
whirling, Æ. vii. 378.
careering swiftly, Æ. xii. 328.
volito, v. 1. I fly often,
whisk, whirl round, G. i. 368.
am the theme, or frequent subject, G. iii. 9.
hover about, Æ. v. 666. xi. 546.
fleet, Æ. vi. 293.
flutter, Æ. vi. 329. x. 641.
ride round, Æ. xii. 126.
volo, v. irr. I will, (Æ. xi. 527.) or am willing of,
please, E. vii. 19.
choose, G. i. 26. Æ. xi. 528.
am pleased, at pleasure, G. ii. 218.
am pleased to make, Æ. i. 733.
mean, signify, Æ. vi. 318.
wish, seek, desire, Æ. vi. 436. ix. 539. xi. 111. 303.
volo, v. 1. I fly, run or go quickly, mount upwards, G. iv. 226. Æ. vii. 466.
spread a flying report, Æ. iii. 121.
skim, Æ. v. 819.
Volsc-ens, entis, m. Volscens, Æ. ix. 370. &c.
Volsc-i, drum, m. Volscians, G. ii. 168. &c.
Volscus, adj. Volscian, Æ. vii. 803.
volubil-is, e, adj. spinning,
whirling, Æ. vii. 382.
voluc-er, (ris), re, adj. swift, any thing that flieth swift,
thin, light, G. ii. 217.
rapid, Æ. i. 317. viii. 433.
flitting, Æ. ii. 794.
feathered, Æ. v. 242. 544. xi. 858. xii. 415.
swift winged, Æ. v. 488.
liquid, light, Æ. v. 503. xi. 795.
fleeting, slippery, Æ. ii. 794. vi. 702.
voluc-ris, is, c. a bird, G. iii. 243. &c.
vultures, E. vi. 42.
screech owls, G. i. 470.
volvéndus, par. rolling on successively, or one after another, Æ. i. 269.
rolling, passing, Æ. ix. 7.
volv-ens, entis, par. rolling, or having roll'd round,
dragged on, G. i. 163.
passing away, G. ii. 295.
tracing backwards, Æ. i. 262.
revolving, Æ. i. 305. iii. 102.
rolling round, Æ. iv. 363. 643. xii. 939.
volum-en, inis, n. a folding,
joint, G. iii. 192.
spires of a serpent, Æ. ii. 208. v. 85. xi. 753.
folds, Æ. v. 408.
volunt-as, átis, f. the will, Æ. vi. 675. xii. 647.
volvo, v. 3. I roll,
dart up, belch forth, G. i. 473.
send forth in clouds, G. iii. 85.
bear or whirl down the stream, G. iv. 255. Æ. i. 101.
am involved in a round of, or always harassed with, Æ. i. 9.
determine, ordain, Æ. i. 22.
roll in curls, Æ. iii. 206.
mingle, shuffle, Æ. iii. 376.
complete, turn round, Æ. vi. 748.
meditate, revolve, Æ. vii. 254.
fold, wrap, Æ. viii. 539.
throw down, tumble, Æ. ix. 512.
roll down, Æ. xi. 529.
roll over, Æ. xii. 329.
volvor, v. 3. I am roll'd,
am whirl'd round, G. ii. 402.
glide on, G. iii. 438.
trickle down, Æ. iv. 449.
whirl round, slide round quick and smooth on their axes, Æ. iv. 524.
am tossed, Æ. v. 629.
am plunged, grovel, Æ. vi. 581.
tumble, sink down, Æ. ix. 414. 433. xi. 640.
lay extended, Æ. x. 590.
leap down, Æ. xi. 889.
am dispersed, Æ. xii. 591.
volupt-as, átis, f. pleasure, E. ii. 64. &c.
the passion of their race, G. iii. 130.
Volus-us, i, m. Volusus, Æ. xi. 463.
volutabr-um, i, n. a laire,
the soil (of a wild boar), G. iii. 411.
volút-ans, antis, par. rolling about, revolving, Æ. i. 50.
falling, throwing himself on, Æ. iii. 607.
volúto, v. 1. I roll,
con over, E. ix. 37.
think, Æ. iv. 533.
meditate, revolve, Æ. vi. 185. x. 159. xii. 843.
volútus, par. being rolled, rolling,
whirling, G. iii. 521.
trickling down, Æ. x. 790.
vom-ens, entis, par. vomiting, casting out,
expiring, Æ. viii. 199.
belching, Æ. viii. 259.
vom-er & vom-is, eris, m. the coulter or share of a plough, G. i. 46. &c.
the plough, G. ii. 424. iii. 515. Æ. vii. 798. xi. 318.
vomo, v. 3. I vomit, vomit up or forth,
pour forth, G. ii. 462.
flash out, Æ. viii. 681.
vorág-o, inis, f. a gulf,
whirlpool, Æ. vi. 296. &c.
voro, v. 1. I suck in,
swallow, Æ. i. 117.
vort-ex, icis, m. an eddy,
whirlpool, G. i. 481.
whirls, falls, Æ. vii. 31.
fall, Æ. vii. 567.
torrent, Æ. xii. 673.
vos, pro. pl. you, ye, passim,
all ye nine muses, Æ. ix. 525.
vosmet, pro. pl. yourselves, Æ. i. 207.
vot-um, i, n. a vow or promise made to God,
offerings, E. v. 74.
utmost wishes, G. i. 42. 47.
prayers, G. i. 157. iv. 536. Æ. iv. 158. v. 597. viii. 556.
vowed or promis'd fires, Æ. iii. 279.
vows and prayers, Æ. ix. 310.
votus, par. devoted, Æ. xii. 769.
voveo, v. 2. I vow, Æ. x. 774. xi. 558.
v-ox, ocis, f. a voice, word,
song, E. iii. 51. Æ. x. 193.
notes, G. i. 410.
speech, G. iv. 320. 505. Æ. i. 406. iii. 172. iv. 76. 447. xi. 730. xii. 318. 912.
noises, Æ. iii. 556.
answer, Æ. v. 616. vi. 492. xi. 274.
sounds, Æ. vi. 44.
laments, Æ. vi. 426.
note in music, Æ. vi. 646.
the sound, Æ. viii. 217.
vote, suffrage, Æ. xi. 343.
language, Æ. xii. 825.
upili-o, ónis, m. a shepherd, E. x. 19.
urb-s, is, f. a walled town, city, the inhabitants, Æ. ii. 265.
people, Æ. iv. 187.
Rome, E. i. 35.
Mantua, E. ix. 1.
a commonwealth, G. iv. 154.
a hive, G. iv. 193.
ur-ens, entis, par. killing, G. ii. 196.
urg-ens, entis, par. pressing, G. i. 146. &c.
urgeo, v. 2. I press, urge,
press down, (cover), G. ii. 351.
am at hand, G. i. 443.
drive, G. iii. 200. Æ. i. 111.
hasten forward, Æ. ix. 489.
urgeor, v. 2. I am pressed,
drove, G. iii. 222. Æ. vii. 705.
crushed, Æ. iii. 579.
tortured, Æ. vi. 561.
attacked, Æ. x. 375.
urn-a, æ, f. a water pûcher, Æ. vii. 792.
an urn, Æ. vi. 22. 432.
uro, v. 3. I burn,
dry up, exhaust, (impoverish), G. i.

77. 78. iii. 215.
check, gall, G. ii. 56.
torment, Æ. i. 662.
uror, v. 3. *I am burnt*, Æ. iv. 68.
urs-a, æ, f. a *she bear*, Æ. v. 37. &c.
urs-us, i, m, a *male bear*, G. iii. 247.
 &c.
ur-us, i, m. a *buffalo*, G. ii. 374. iii. 532.
usquàm, adv. *any where*,
in any place, Æ. i. 604. &c.
at all, Æ. viii. 568.
usque, adv. *continually, always*,
all along, E. ix. 64.
still, or a long while, Æ. ii. 628. vi.
 487.
usque adeo, *so much, so far*, E. i. 12.
 G. iv. 84.
usque adeone? *is it so much or far?*
 Æ. xii. 646.
quo usque? *how long?* Æ. v. 384.
usque, ad, præ. *as far as, quite to*, E.
 v. 43. ix. 9. ad *usque*, Æ. xi. 262.
usque sub, *towards, or very near*, G.
 i. 211.
usque ab, *as far back as*, G. iv. 223.
ab usque, *as far as, even from*, Æ.
 vii. 289.
super usque, *beyond*, Æ. xi. 317.
us-us, ùs, m. *use*,
life, business, E. ii. 71.
experience, G. i. 133.
curious search, experience joined
with art, G. ii. 22.
passage through, G. iii. 135.
work, G. iii. 163.
breed, G. iii. 211.
profit, G. iii. 306. 559.
communication, Æ. ii. 453.
need, full employment, Æ. viii. 441.
ut, adv. *as*,
 conj. *that, passim*,
in the same manner, E. v. 79.
how, E. vi. 33. 44. G. iii. 24. 250. Æ.
 i. 667. ii. 4. 283. vi. 513. 779. vii.
 814. x. 20. xii. 143.
after what manner, E. vi. 65. 66. G.
 ii. 121. Æ. vi. 513. viii. 191. 238.
as soon as, after that, when, G. ii.
 426. Æ. i. 306. ii. 119. 531. iii. 53.
 iv. 259. 588. v. 8. 178. vi. 102. 385.
 490. vii. 112. viii. 1. 107. 225. 362.
 610. ix. 389. 683. 722. x. 148. 365.
 418. 441. 570. 821. xi. 36. 40. 300.
 838. 854. 892. xii. 1. 47. 129. 324.
 353. 557. 669. 710. 899.
for, Æ. v. 329.
because, Æ. x. 231.
in the same dress or habit as, Æ. v.
 667.
so that, Æ. viii. 83.
with what delight, Æ. viii. 155.
least, that I might not, Æ. xi. 269.
utcunque, adv. *howsoever*, Æ. vi. 322.
ut-er, ris, m. a *leathern bag like a*
bottle, G. ii. 284.
utérque, adj. *both or each*, E. iii. 23.
 &c.
uter-us, i, m. *the belly*,
inside, Æ. ii. 20. &c.
carcass, G. iv. 556.
womb, Æ. iii. 428.
flank, Æ. vii. 429.
uti, conj. *as*, Æ. vii. 528. xii. 488.
that, G. ii. 285.
how, E. vi. 31. Æ. i. 466.
utili-or, us, adj. *fitter, (best.)* G. ii. 93.
util-is, e, adj. *profitable*,
good for, G. ii. 150.
seasonable, G. ii. 323.
utinam, adv. *oh that! would! oh had!*
oh was, E. x. 35. &c.
utor, v. 3. *I use*,
experience, prove, Æ. vi. 543.
enjoy, Æ. xii. 932.
utrínque, adv. *on every side*,
around, Æ. vii. 566.
utróque, adv. *on both sides*,
from one side to the other, Æ. v.
 469.
uv-a, æ, f. a *grape*,
cluster of grapes, E. iv. 29. &c.
wine, G. i. 9.
the vine, G. ii. 60. 191.
a swarm of bees like a large cluster
of grapes, G. iv. 558.
uvidus, adj. *wet, moist*, E. x. 20.
Vulcani-a, æ, f. *Vulcania*, (Sicily) Æ.
 viii. 422.
Vulcanius, adj. *forged by Vulcan*, Æ.
 viii. 335. xii. 739.
of fire, Æ. x. 408.
Vulcán-us, i, m. *Vulcan*, G. iv. 346.
 &c.
fire, G. i. 295. Æ. ii. 311. ix. 76.
vulgátus, par. *celebrated*,
known, Æ. i. 457.
thread-bare, G. iii. 4.
diffused, blazed, Æ. viii. 554.
vulgo, v. 1. *I make known*,
disclose, Æ. x. 64.
vulgò, adv. *commonly*, G. iii. 363.
over all the world, E. iv. 25.
oft, G. i. 476.
ever, usually, G. iii. 246.
every where, abroad, G. iii. 494.
round about, Æ. iii. 643.
all around, Æ. vi. 283.
vulgor, v. 1. *I am spread abroad*, Æ.
 xii. 608.
vulg-us, i, m. & n. *the common people*,
or soldiers,
the herd, bulk, or rest of the flock,
 G. iii. 469.
the common herd, Æ. i. 190.
the vulgar, G. iv. 69. Æ. ii. 798.
vulnero, v. 1. *I (wound,) grate upon*,
offend, Æ. viii. 583.
vulnificus, adj. *wounding*,
deadly, Æ. viii. 446.
vuln-us, eris, n. a *wound*,
a slight wound, Æ. xii. 376.
a mortal wound, Æ. xii. 943.
blows, strokes, Æ. ii. 630. v. 433.
 436. xii. 720.
malady, G. iii. 455.
perplexity, Æ. xii. 160.
the passion of love, Æ. iv. 2.
vulp-es, is, f. a *fox*, E. iii. 91.
vulsus, par. *torn*, Æ. iii. 650. xi. 724.
vult-ur, uris, m. a *vulture*, Æ. vi. 597.
Vulturn-us, i, m. *Vulturnus*, Æ. vii.
 729.
vult-us, ùs, m. *the countenance*,
face, Æ. v. 848.
image, E. i. 64.
sight, Æ. ii. 539.
looks, Æ. iii. 173. iv. 4. vi. 47. 755.
 848.
head or eyes, Æ. iii. 320.
mien, figure, Æ. iv. 556.
form, shape, Æ. vii. 20. 416.
visage, Æ. viii. 156.
eyes, Æ. xii. 70.
ux-or, óris, f. a *bride*, Æ. viii. 29.
uxorius, adj. *uxorious, too fond of*
your intended wife; or of one
who already thinks you all one as
a husband, Æ. iv. 266.
 X
Xanth-o, ùs, f. *Xantho*, G. iv. 336.
Xanth-us, i, m. *Xanthus*, Æ. i. 473.
 &c.
 Z
Zacy'nth-os, i, f. *Zacynthus*, Æ. iii.
 270.
Zephyr-us, i, m. *Zephyr, the west*
wind, E. v. 5. &c.
zon-a, æ, f. a *zone of the earth*, G. i.
 233. &c.

